SOVYET RUSYA TARİHİ

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1

1917-1923

E.H.Carr

Çeviren: Orhan Suda

METIS YAYINLARI

BOLŞEVİK DEVRİMİ

1917 1923, CİLTI

Edward Hallett Carr 1892 yılında Lonra'da doğdu. Merchant Taylors School ve Cambridge Trinity College'da öğrenim gördü. 1916'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1927'de Moskova'ya ilk gezisini yaptı. 1936'da Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrıldı ve 1936 47 arasında Abersiwyih'deki Wales Üniversİtesi'nde uluslararası politika profesörü olarak ders verdi. 1941 46 arasında *The Times* gazetesinin yayın yönetmeni yardımcılığını yaptı. 1953 55 arasında Oxford Üniversİtesi'ne bağlı Bal liol College'da, 1955'ten sonra da Trinity College'da çeşitli akademik görevler üstlendi. Birçok kitabı arasında başlıcalan şunlardır: *The Romantic Exiles* (1933), *The Twenty Years' Crises, 1919 1939* (1939), *Conditions of Peace* (1942), *The Soviet Impact on the Western World* (1946), *The New Society* (1951), *What is History?* (Tarih Nedir?) (1961) ve *Sovyet Rusya Tarihi* adlı dizide *The Bolshevik Revolution 1917 1923* (3 cilt), *Interregnum 1923 1924* (1 cilt) *ve Socialism in One Country 1924 1926* (3 cilt).

METIS YAYINLARI
Başmusahip Sokak 3/2, Cağaloğlu/Istanbul

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1917 1923, ClLT I
Özgün Adı: The Bolshevik Revolution 1917 1923
Ilk ingilizce Basımı: Macmillan, 1950
Diğer Basımları: Pelican Books, 1966 77,

Birinci Basım: Kasım 1989.

Takım No: ISBN 975 7650 19 6
Cilt No: ISBN 975 7650 20 X

Dizgi: Metis Yayıncılık Ltd.
Baskı: Ayhan Matbaacılık
Cilt: Nurettin Mücellithanesi

SOVYET RUSYA TARIHI

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1917 1923

CİLT I

EDWARD HALLETT CARR

Çeviren: Orhan Suda

METİS YAYINLARI

ÖNSÖZ

1917 Ekim Devrimi'ni esas alarak Rusya'nın tarihini yazmaya kalkışmanın cüretli bir iş olduğu şüphesiz herkesçe açıktır; bu girişime göz yumanlar eserdeki kusurları hoş görsünler. Sovyet Rusya tarihinin, ne Marksist kökenden gelen, ne de Rus asıllı olan bir İngiliz tarafından yazılması büsbütün cüretli bir iş olarak görülebilir. Fakat, bu alanda doldurulacak boşluğun çok geniş oluşu böyle bir cüreti bağışlatır sanırım. Batı ya da orta Avrupa hakkında ingiltere'de ya da Amerika Birleşik Devletleri'nde yayımlanan eserlerin yazarları, Fransa, İtalya, Almanya gibi Ülkelerin politika ve kurumlarının, örneğin, İngiltere ya da Amerika İle kurulacak benzerlikler sayesinde açıklanabileceği gibi bir inanç taşırlar çoğu zaman. Aklı başında hiç kimse, Lenin, Troçki ve Stalin'in Rusyası'nı, MacDonald, Baldwin ve Churchİll'in İngilteresi'nin ya da Wilson, Hoover ve Franklin Roosevelt Amerikası'nın arşınıyla ölçmeye kalkışmayacaktır. Sovyet Rusya tarihçisi, çalışmasının her aşamasında, ciddi her tarihçiye düşen çifte bir görevin; kahramanlarının görüş ve amaçlarını imgelem gücüyle kavramakla, onların gerçekleştirdiklerinin evrensel anlamı hakkında temel bir değerlendirmeyi birleştirme gereğinin son derece bilincinde olmalıdır.

Devrim olaylarının tarihini yazmak değildi istediğim (daha önce birçokları tarafından anlatıldı bu olaylar); Devrim'in yarattığı siyasal, sosyal ve ekonomik düzeni yazmak istiyordum ben. Amacım bu olduğu için, Lenin 1923 ilkbaharında (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin temellerinin atılışı ile hemen hemen aynı tarihte) siyaset sahnesinden kesinlikle çekilmeden önce kurulmuş olan Sovyet toplumunun yapısını tahlil edeceğim uzun bir giriş bölümü tasarladım Önce. Ama konuya eğilince, bu çerçevenin Lenin'in gerçekleştirdiği şeyin büyüklüğünü ve onun gelecek üzerindeki etkisini belirtmekte gülünç denecek kadar yetersiz olduğu ortaya çıku. Bu bölüm tek bir cilt olarak yeniden planlandı ve *Bolşevik Devrimi, 1917 1923* adıyla Uç ciltte tamamlanacak olan daha geniş kapsamlı bir eser

haline geldi. Bunun I., II. ve İTİ. kısımları İlk cildi olunurdu.[1]

Bolşevik Devrimi, 1917 1923 kendi içinde bir bütün oluşturmakla birlikte, daha geniş kapsamlı bir esere giriş olma görünümünden bir şeyler taşımaktadır gene de. Kapsadığı dönemin olaylarının ı;uıı bir anlatımı olmaktan çok, gelecekteki gelişmelerin ana hatlarını meydana getiren olayların bir tahlilini içermeyi amaçlıyor. Örneğin, iç savaşın seyrini ve sonuçlarını, özellikle III. Kısım'da birçok vesileyle tartışmış olmama ve V. Kısım'da da ele alacak olmama rağmen okur, bunun ayrıntılı bir hikâyesine rastlamayacaktır bu kitapta. Öte yandan, ilk bölümlerimi, doğrudan sonuçlan önemsiz görünse de, devrim tarihinin son bölümünde büyük bir rol oynayan 1917 öncesi olaylarına ve polemiklerine ayırmakta lereddüd etmedim. John Reed'in *Ten Days thai Shook the World* (Dünyayı Sarsan On Gün, 1919) ve M.Philips Price'ın *My Reminiscences of the Russian Revolution* ("Rus Devrimi Anılarım", 1921) adlı kitaplan devrimi tüm canlılığı ile yansıtmaktadır; iç savaş dönemini tam olarak anlatan İngilizce bir kitap arayanlar, W.H.Chamberlin'in iki ciltlik *History of the Russian Revolution, 1917 1921* ("Rus Devrimi Tarihi", 1935) adlı eserine başvurabilirler.

Çağdaş tarihi yazmanın rizikoları vardır. Fakat bunların, uzak bir geçmişi anlatan tarihçinin karşılaştığı rizikolardan daha tehlikeli olduğuna inanmadım hiçbir zaman. Çünkü zamanın, bir ayıklama ve aşınma sürecinden geçirerek, gerçeği daha erişilebilir boyutlara indirgediği ama geriye en güvenilir olanlarının kaldığını hiçbir şekilde garanti etmediği kanıtlarla yüz yüzedir uzak bir geçmişi anlatan tarihçi. Sovyet Rusya tarihçisinin, kaynakların azlığından ya da güvenilir olmayışından ötürü, olağanüstü güçlüklerle karşılaştığına inanılır genellikle. 1928'den sonraki dönem için haklı görülebilecek olan bu inanış, bizim ele aldığımız, gerek olgular, gerekse fikirlerin dile getirilişi açısından belgelerin bir bütün olarak az rasdanan bir İçtenlik taşıdığı bu dönem için hiç de geçerli değildir. Sovyet makamları, kendi ülkelerinin tarihini ve kurumlarını İncelemek isteyen komünist olmayan kişilerin Sovyeüer Birliği'ni ziyaret etmelerine ve oradaki kitaplıklarda çalışmalarına imkân tanımamakta ayak direıdiklerinden, ağırlıklı olarak diğer ülkelerin kitaplıklarından yararlanmak zorunda kaldım. Bunlar arasında kaynaklar yönünden en zengin olanları Birleşik Devleüer kitaplıktandır. Bu bakımdan, 1948'de Birleşik Devletler'e gitmemi ve ülkenin

1. İV. Kısım'ı içeren ikinci cilı ("Ekonomik Düzen") ve V. Kısım'ı içeren üçüncü cüt ("Sovyeı Rusya ve Dünya") 1952 1953 yıllarında; bu dizinin *iktidar Boşluğu, 1923 1924* başlıklı ikinci kitabı 1954'te; *Tek Ülkede Sosyalizm, 1924 1926* başlıklı üçüncü kitabı ise, üç cilı halinde, 1958, 1959 ve 1964'te yayımlandı.

büyük bölümünü ziyaret etmemi sağlayan Princeton'daki Institute for Advanced Studies'e, Columbia ve Standford Üniversitesi yöneticilerine derin bir minnettarlık duyuyorum. Columbia, Harvard, Standford Üniversiteleri'nin kitaplıkları, New York Public Library ve Library of Congress, Sovyetlerle İlgili belgeler bakımından son derece zengin; bu kitaplıkların görevlilerine ve çalışanlarına yardımlarından dolayı yürekten teşekkür ederim.

Bununla birlikte, çalışmanın büyük bir bölümü İngiltere'de gerçekleşti. Başlıca üniversitelerimizde, Sovyetler'le ilgili çalışmalara gerekli kolaylıkların sağlanması için daha yapılacak çok şey var ise de, dostların cömert yardımlarından yararlanma şansına sahiptim; onların farklı görüşleri, çoğu zaman, benim görüşlerimin açıklığa kavuşmasına katkıda bulundu. Sayın Isaac Deutscher müsveddelerin tamamım okudu, onun derin bilgisinden, olgulara ve yorumlara ilişkin birçok konuda tavsiyelerinden yararlandım. Londra Üniversitesi'ne bağlı School of Slavonic and East European Studies'de öğretim üyesi A.Rothstein bazı bölümleri okudu, değerli eleştirilerde ve yorumlarda bulundu. Glasgow Üniversitesi Department for the Study of the Social and Economic Institutions of the USSR'dan Dr. R.Schlesinger Bolşevik kendi kaderini tayin hakkı öğretisine ilişkin bölümün, sayın Rachmilevich ise, erken dönem parti tarihi hakkındaki ilk bölümün okunmasında aynı işi üstlendiler. Sayın Jane Degras bütün bir cildin provalarını okudu, esasa ve şekle ait birçok düzeltmeler önerdi. Vaktiyle London School of Economics kitaplığında görevli, şimdiyse, University College, Leİcestcr'da öğretim üyesi Dr. Uya Neustadt, kitaplığın muazzam kaynaklarından yararlanmamda paha biçilmez yardımda bulundu. British Museum'dan J.C.W.Horne, School of Slavonic Studies'den kitaplık yönetmeni Dr. L.Loewenson ve Royal Institute of International Affairs kitaplık görevlileri hiç yüksünmeden sürekli yardımcı oldular bana. Onların hepsine bu önsözde yeterince ödeyemeyeceğim bir minnet borcum olduğunun bilincindeyim. Ama bu vesileyle, belirtmeden geçemeyeceğim bir nokta, benden yardımlarını esirgemeyenlerin ya da bana tavsiyelerde bulunanların hiçbirinin hatalarımdan ya da görüşlerimden sorumlu olmadığıdır onların hiçbirinden yazdığım her şeye katılmalarını bekleyemem. Gene de derin ve içten bir minnettarlık duyuyorum kendilerine. Bu uzun vadeli girişimi mümkün kılan yayımcılarıma da teşekkür etmek İsterim bu vesileyle.

Belirtilmesi gereken bazı teknik ayrıntılar kalıyor geriye. Rusya hakkında yazanlar için daima ürkütücü olan İki sorundan biri takvim, biri de transkripsiyon sorunudur. Rusya'da 25 Ekim/7 Kasım 1917'den önce meydana gelen olaylar o dönemin Jülyen takvimine göre belirtilmiştir bu kitap

ta. Rusya dışında meydana gelen olaylarda ise Batı takvimi esas alınmıştır. Karışıklığa yol açabilecek her durumda hangi takvime göre tarih düştüğümü belirttim. Rusya'da 25 Ekim/7 Kasım 1917 ile (Rusya'nın Batı takvimini kabul ettiği) 1/14 Şubat 1918 arasında cereyan eden olaylar her iki takvime göre belirtildi. 1/14 Şubat 1918'den sonra meydana gelen olaylar için Batı takvimi esas alındı. Hiçbir transkripsiyon sistemi, bu sistemi icad eden filolog dışında, hiç kimseyi tam olarak tatmin etmez; benim kabul ettiğim sistem, birkaç ayrıntı dışında, Library of Congress'in uyguladığı sistemi izliyor yaklaşık olarak. Özel isimleri yazarken, acaiplikten kaçınmak İçin, sistemden vazgeçtiğim oldu bazen. Örneğin, Gertscn yerine Herzen [Türkçe metin: Herzen], Aksel'rod yerine Axelrod (T.m. Aksclrod], Zinov'ev yerine Zinoviev [T.m. Zinovyev] ve Ordzhonikidze yerine Orjonikidze [T.m. Or jonikidze] diye yazdım. Kimi zaman da bilinen biçimleri koruma adına tutarlılıktan vazgeçtim: Jugashvili ya da Dzhugashvilİ yerine Djugashvili kullandım [T.m.Cugaşvilİ] ve Zhordania yerine Jordania [T.m. Jordanya]. Dzerzhinsky adını da yazarın Latince metinlerinde kullandığı ve muhtemelen adının Polonya dilindeki karşılığı olan Dzierzynski'ye yeğledim [T.m.Cerjinzki], Bu tip durumlarda tutarsızlığımda bile tutarlı davranamamış olsam da, yalnızca böyle güçlüklerle hiç uğraşmamış olanların beni anlayışsızlıkla karşılayacaklarını düşünüyorum.

Bolşevik Devrimi, 1917 1923 için başvurduğum kaynakların bibliyografyası üçüncü ciltte yer alıyor. Bu cilde kadar dipnodann, konuyu yeterince aydınlattıklarını umuyorum. Marx ve Engels'in eserlerinin, Almanca tam basımı mevcut değil, *Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Marx Engels Lenin Ensütüsü'nün desteği ile, 1. Kısım'ın (İlk Yazılar) sadece ilk yedi cildini; HI. Kısım'ın (Marx Engels, Mektuplaşmalar) dört cildini yayımladı. Olabildiğince başvurdum bu eserlere, öte yandan, bu eserlerin, gene Marx Engels Lenin EnstitüsU'nce hemen hemen tamamı yayımlanmış Rusça çevirilerinden yararlandım. Lenin'İn eserlerine gelince, henüz tamamlanmamış olan ve değerli nodann tümünün yer almadığı dördüncü basımının yerine, İkinci basımını kullandım (üçüncüsü bunun tekrar basımıdır). Kitabımın ilk cildi baskıya girdiğinde, Stalin'in eserlerinin ilk oniki cildi (on alü cilt olarak tasarlanmışu) hazırdı. Troçki'nin eserlerinin, 1925 ve 1927 yıllan arasında, Moskova'da yapılan toplu basımı tamamlanmamıştı. Ama ben, bu basımda yer alan yazılan kullandım. Lenin ve Stalin'in parti ya da Sovyet kongrelerinde vb., yaptıktan konuşmalar, sıradan araştırıcının daha güç erişebileceği kongre resmi tutanaklarından değil, toplu eserlerden alındı. Kontrol ettiğim kadarıyla, ıranskripsiyonlann doğruluğuna güvenilebilir.

Diğer konuşmacılar resmi tutanaklara göre belirtildi. Rusça gazeteler İngiltere'de eksiksiz bulunamadığı (bazen de okunamaz halde oldukları) için, doğruluğunu araşıırmaksızın, ikinci elden aktarmak zorunda kaldım çoğu kez. Marx, Engels, Lenin, Troçki ve Stalin'in toplu eserleri dışında, başvurduğum kaynakların yayım tarihlerini belirttim. Yayım yeri, bir şüpheye yol açabilecek durumlarda belirtildi ancak. Aksi belirtilmedikçe ya da eserin İçeriği bir belirtmeyi gerektirmedikçe (örneğin, resmi *Foreign Relations of the United States* gibi) İngilizce eserlerin Londra'da yayımlanmış olduğu varsayıldı. Sovyet kurumlarının adlanın kısaltmalarla vermek (örneğin, VTsIK, Komintern gibi), vazgeçilemeyecek kolaylıklar sağlıyor. Fakat bir kurumdan ilk kez söz ettiğimde adını tam olarak belirttim daima ve kitabın sonuna kısaltmaların bir listesini ekledim.

E.H.CARR

20 Nisan 1950

İÇİNDEKİLER

KISIM I

İnsan ve Aygıt

KISIM II

Anayasal Yapı

KISIM m

Dağılma ve Yeniden Birleşme

BÖLÜM 1

BOLŞEVÎZMÎN TEMELLERİ

İleride "Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)", daha sonra da "Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik)" adını alan örgütün geçmişi, dokuz kişinin Mart 189§]de toplanıp "Rusya Sosyal Demokrat İşçi Parıisi"ni[1] kurdukları küçük kongreye kadar uzanır. Bu dokuz delege Petersburg, Moskova, Kiev, Ekaterinoslav yerel Örgütlerini ve yaygın olarak "Bund" denen Rusya ye Polonya Yahudi İşçiler Genel Birliği'ni temsil ediyorlardı. Kongre üç gün (1 3 Mart 1898) devam etti ve merkez komiteyi seçerek bir parti gazetesi yayımlamaya karar verdi. Ancak kongreye katılanlar, başka bir şey yapmaya vakit bulamadan tutuklandı. Öyle ki, bu ilk girişimden geriye birkaç örgüt ve yerel komitenin kullandığı ortak bir addan başka bir şey kalmadı. Bunların da ne bir merkez organı, ne de aralarında bağ lan ulan vardı. Minsk'teki kongreye katılan bu dokuz delegeden hiçbiri, ileride parti tarihinde önemli bir rol oynamayacaktı. Kongre dağıldıktan sonra yayımlanan "Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi manifestosu" Marksist aydın Piyotr Struve tarafından kaleme alınmıştı. Kongrenin gelecek nesillere bıraktığı en önemli miras bu oldu.

Manifesto, elli yıl önce Avrupa üzerinde esmiş olan "bereketli 1848 Devrimi"ne değindikten sonra, Rus işçi sınıfının, "diğer ülkelerdeki yoldaşlarının serbestçe ve rahatlıkla yararlandıkları haklardan; devlet yönetimine katılma imkânından, düşündüklerini söyleme ve yazma özgürlüğünden, toplanma ve örgütlenme özgürlüğünden tamamen yoksun olduğunu" belirtiyordu. Bunlar, işçi sınıfının kendi nihai kurtuluşu ve sosyalizm için Özel mülkiyete karşı mücadelesinde gerekli araçlardı. Batı'da burjuvazi bu özgürlükleri elde etmişti. Rusya'da ise şartlar farklıydı:

Avrupa'da Dogu'ya doğru gidildikçe, burjuvazi siyasi bakımdan zayıflamakta, daha aşağılık ve korkak bîr kimliğe bürünmekte, proletaryadan beklenen kültürel ve siyasi görevler de daha büyük bir önem kazanmaktadır. Siyasi özgürlüğün elde edilmesinin yükünü Rus işçi sınıfı güçlü omuzlarında taşımak zorundadır ve taşıyacaktır da. Bu, insanın insan tarafından sömürül

1. Etnik bir Rusya'nın değil, Rus İmparatorluğu topraklarının tamamının söz konusu olduğunu belirtmek için *Russkaya* yerine *Rossüskaya* denmektedir.

meyeceği yeni bir sosyal düzenin inşası uğruna proletaryaya düşen muazzam tarihi görevin gerçekleşmesi yolunda atılacak önemli bir adımdır, ama yalnızca bir ilk adımdır.[2]

Böylece bu belge, devrimin, etli yıl önce Komünist Manifesto'da İfade edilmiş İki aşamasını, burjuva demokratik devrim ile proleter sosyalist devrimi açıkça kabul ediyordu. Belgenin teme) önemi, Rus devriminin temel ikilemini, yani Rus burjuvazinin kendi devrimini yapmada yetersiz kaldığını ve bundan dolayı burjuva demokratik devrimde proletaryanın önderlik rolünün arttığını ilk kez belirtmiş olmasıydı. Proletarya diktatörlüğünden söz etmemiş ya da proletaryanın kendi tarihi görevini gerçekleştirmesine imkân verecek yolları göstermemiş olması, bu belgeye sonradan yöneltilecek başlıca eleştiriydi. Manifesto bir eylem programı olmaktan çok akademik bir çalışma olarak kalıyordu.

J^îjTŞkjfik' kongre Rusya topraklan üzerinde Marksist bir parti yaratmak için birlikte yapılmış bir **ilk** girişimdi. Geçmiş otuz yıl boyunca başlıca Rus devrimciler *narodnikler'di. Narodnik* kelimesi, köylü devrimi teorisine inanan ve otokrasi taraftarlarına karşı terör uygulanmasını kabul eden devrimci gruplar için ortak bir ad olarak kullanıldı. 1870'li yılların sonunda Plehanov[1], adında genç bir devrimci, boş bir çaba olarak gördüğü bireysel terörizm konusunda *narodnikler* ile anlaşmazlığa düştü, yurt dışına kaçtı ve Marksizm'i kabul ederek 1883'te İsviçre'de "Emeğin Kurtuluşu" adlı Rus Marksist bir grup oluşturdu. Sonraki on beş yıl boyunca, Plehanov ve arkadaşları, ki aralarında en faal olanları Akselrod İle Vera ZasuIİç idi, devrimin, ancak kapitalizmin gelişmesi sayesinde ve sanayi proletaryasının eseri olarak gerçekleşebileceği şeklindeki Marksist tezi Rusya'ya uygulayarak, makalelerinde *narodnikler'ic* sürekli bir mücadeleye giriştiler. O yıllarda, sanayinin ve fabrikatann Rusya'da hızla gelişmesi ve sanayi sektöründeki ilk grevler, başlangıçla gerçekçi değilmiş gibi görünebilecek bir programın anlamlı görünmesine yol açtı. Çekirdek halindeki Marksist gruplar, 1890'larda Rusya'da da görülür oldu ve 1895 yılında Petersburg'da, **İşçi** Sınıfının Kurtuluşu İçin Mücadele Birliği kuruldu. Bu birliğin üyeleri arasında, Plehanov'u yürekten destekleyen genç Vladimir tlyiç Ulyanov da vardı.

Vladimir Ulyanov, 1870'de Simbirsk'de (uzun yıllar sonra Ulyanovsk adını alacaktı) doğmuştu ve alt dereceden bir devlet memurunun oğluydu. Ailenin genç oğullan devrimci geleneğin etkisinde yetişmişlerdi. Vladimir on yedi yaşındayken, ağabeyi Aleksandr, Çar III. Alcksandr'ı hedef alan bir

2.VKP (B) V ***Rnolyutsiyak.*** (1941), c. I, s.3 5.

komploya karıştığı gerekçesiyle idam edilmişti. Vladimir Ulyanov, Kazan Ünİversitesİ'nde okudu, bu üniversitedeyken Marksist oldu ve devrimci faaliyetlerinden dolayı buradan atıldı. 1890'lı yılların başında avukatlık yapmak ve Marksist öğrenimini tamamlamak amacıyla Petersburg'a gitti. İlk yazıları Plehanov'un *narodnikler'e* karşı başlattığı polemiklerin devamıydı ve 1894 95 kışı boyunca, Plehanov'un yeni eseri *Monist Tarih Anlayışının Gelişmesi Sorunu Üstüne'yPgcnç* Marksistler'den oluşan bir hayranlar grubuna açıklıyordu.

Genç Ulyanov, 1895 yazında üstadın kendisini isviçre'de görmeye gitti ve Petersburg'a döndüğünde İşçi Sınıfının Kurtuluşu için Mücadele Bir liği'ne katıldı. Ancak bu birlik, sadece teoriyle ilgilenmiyordu. Birliğin diğer üyeleri gibi Ulyanov da, fabrika işçilerine devrimci bildiriler dağıtıyordu. Her ne kadar bu faaliyeti 1895 yılı sonunda tutuklanarak aylarca hapis yatmasına ve Sibirya'ya sürülmesine yol açtıysa da, polis yönetmeliğinde kesin bir hüküm bulunmadığından, hakkındaki mahkûmiyet kararı yazı yazmasını engellemedi. Sibirya'da sürgündeyken, yurt dışında çıkarılıp gizlice Rusya'ya sokulan bir gazete etrafında bir parti örgütlenmesine gidilmesi amacıyla tasanlar kuruyordu kafasında. Bu ta sanlannı, Sibirya'ya gelen ve sonradan kendisiyle evlenen Nadejda Krups kaya İle sürgün arkadaşı sosyal demokrat KrjIjanovski ve Sibirya'da başka bir yerde sürgünde bulunan Potressov ve Martov ile tartışıyordu.'[1] UJya nov, Potressov ve Martov, 1900 yılı başında Sibirya'dan tahliye edilince, binbir güçlükle sağlamış oldukları parayla Cenevre'ye gittiler ve Pleha nov'dan birlikte çalışmalannı İstediler. Hemen bîr anlaşmaya varıldı. "Emeğin Kurtuluşu" grubunu temsil eden Plehanov, Akselrod ve Zasu üçle Ulyanov, Potressov ve Martov'un yönetiminde *Iskra* (Kıvılcım) adlı haftalık bir halk gazelest ve *Zarya* (Şafak) adlı yetkin bir teorik gazete çıkartılacaktı.

Iskra'mn İlk sayısı 1 Aralık 1900'de Stuttgard'da[5], *Zarycfnm* ilk sayısı ise 1 Nisan 1901'de yayımlandı. Rus Marksistleri'nin en yaşlısı olarak Plehanov'un nüfuzu ve yarattığı saygınlık, onu hem kendi gözünde hem diğerlerinin gözünde bu girişimin koruyucu dehası haline getiriyordu. Rus

3. Eser Rusya'da sansürün onayı ile resmen yayımlandığı için. bu tumturaklı başlık, içeriği hakkındaki şüpheleri dağılmak amacıyla seçildi. İngilizce çevirisi (1947) daha açıklayıcı bir başlık olan *In De/ense of Materialism* (Materyalizmi Savunma) adıyla yayımlandı. Yazan Beltov takma adını kullanmıştı.

4. N.K.Krupskaya, *Memories of Lenin* (Lenin'den Anılar), c. I, (Ing. çev. 1930), S.39.

5. Diğer sayılan Aralık 1903'e kadar Münih'de basıldı, bu tarihten sonra yayıma Cenevre'de devam edildi.

ya'da Ulyanov tarafından yapılmış bir taslağa[4] dayandığı anlaşılan *Iskrdam* çıkış bildirisinde adları belirtilen geleceğin üç yazan, sadece "Emeğin Kurtuluşu" grubunun üç üyesiydi ve *Zarya'mn* baş sayfasında gene sadece aynı üç kişinin —Plehanov, Akselrod ve Zasuliç'in— adları yer alıyordu. Öç genç yazan ise hiç kimse tanımıyordu ve kendi değerlerini ispat etmeleri gerekiyordu. İçlerinde en verimli yazar olan Ulyanov ilk eserlerini "İlin" ve "Tülin" takma adlarıyla yayımlamıştı ve Rusya'yı terkettiğinden beri Petrov ve Frei kimliğine bürünmüştü. Aralık 1901de Zarya'da yayımlanan bir makalede "Lenin" imzasını kullandı ilk kez. Sembolik bir önemi vardı bunun. Hemen hemen bu sıradadır ki Lenin, tükenmez enerjisi ve görüşlerinin berraklığıyla diğer yazarlar arasından öne çıktı ve sivrildi. Ne istediğini gerçekten bilen bir tek o vardı: Herkesçe kabul edilen bir devrim öğretisi saplamak ve örgütlü bir devrimci parti kurmak.. Bu hedeflerden ilki *Iskra'mn* sütunlannı yazıyla doldurmanın yanı sıra, bir parti programının resmen yayımlanmasını gerektiriyordu. İkinci hedef ise, 1898'de başlanmış ve bir yana bırakılmış girişimin gerçekleştirilmesi için parti kongresinin toplantıya çağrılmasıydı. *Iskra'mn* amacı, İlk çıkış bildirisinde de belirtil diği gibi, dağınık haldeki Rusya sosyal demokrat hareketinin "fizyonomisini ve örgütlenmesini kesin hatlarla belirlemekti":

> Birleşmeden **önce ve** birleşmek **için, ilkin** kesin **ve net bir sınıı çizgisi** çekmemiz gerekir. **Aksi** halde, birleşmemiz bugünkü karışıklığı maskeleyen ve **buna köklü bir** şekilde **son** verilmesini **Önleyen bir hayal** olacaklır **sadece.** Yayın organımızı çeşitli fikirlerin **yer** aldığı **bir** gazete haline getirmek **niyetinde** olmadığımız **iyice** bilinmelidir. Aksine, **biz yayın** organımızı kesin bir şekilde belirlenmiş **bir** siyaset anlayışı **ile** yöneteceğiz.[7]

1902 ortalanna doğru *Iskra*, okurlarına, Plehanov'un daha ılımlı ve daha ihtiyatlı fikirleri ile, Lenin'in daha cüretli ve daha uzlaşmaz görüşlerinin dengeli bir karışımından oluşan bir parti programı taslağı önerebilecek durumdaydı. Aşağı yukarı aynı anda Lenin devrimci öğreti ve devrimci örgütlenme üzerine ilk büyük özgün eserini. *Ne Yapmalû'yı* yayımladı. 1903 başında hazırlıklar, aynı yılın Temmuz ayında Brüksel'de bir parti kongresi toplayabilecek kadar ilerlemişti.

6. Lenin, *Soçineniya* (Toplu Eserleri), c. IV, s.37 41; *VKP (B) v Rezoiyulsiyak* (1941). c. I, s.7 10. Marlov, bu orijinal taslağın varlığını doğruluyor (Lenın. *Soçintnıya, c.* IV, s.554). Son basımında, bunun ne kadarının yer aldığını belirleyecek herhangi bir kanıl yok.

***l.VKP (B)* v *Rezotyutsiyak* (1941), c 1, î.9; Lenin, *Soçmeniya,* c. IV, s.39 40.**

Aşağı yukan yirmi yıl kadar sonra şöyle yazacaktı Lenin: "Bolşevizm, siyasa! düşünce akımı ve siyasal parti olarak, 1903'ten beri mevcuttur.*" Bolşevİzm'in niteliği, içinde gelişip doğduğu dönemin tartışmaları tarafından belirlenmişti^ bu tanışmalar, uzak görüşlü dehası, kendine güveni ve tartışmacı mizacı sayesinde Lenin'e önemli bir rol kazandırdı. Kongrenin yapılmasından önce, üç ideolojik mücadele verilmiş ve kazanılmıştı. Rçsya Sosyal Demokrat İşçi Partisi, *narodnikler'i,* karşı, yaklaşan devrimin önder gücünün köylülük değil, proletarya olduğunu ileri sürüyor, "Legal Marksistler'^ karşı devrimci ve sosyalist eylemi öneriyor, "Ekonomisf'lere karşı ise, proletarya adına, hem ekonomik hem siyasal talepleri dile getiriyordu.

Narodnikler'e karşı açılan kampanya Plehanov'un en önemli başarısıydı. 1840'lann öncülerinin attıkları düşünce temelleri üzerinde boy veren 1860'ların İlk Rus devrimcileri, 18. yüzyıl Aydınlanmacılığı anlamında materyalist, Fransız devrimi geleneğine bağlılık bakımından radikaldiler; gerek Rus köylüleri gerekse Rus fabrika işçileriyle hiç temasları yoklu. 1870'li yılların Rus devrimcileri, Rus köylülüğünü ve onun şahsında Rus devriminin gelecekteki öncüsünü keşfettiler; böylece Rus devrimi ilk kez, hem sosyal hem düşünsel bir içerik kazanmış oluyordu. Bu devrimcilerin bazıları Bakunin'in tilmizleriydiler ve anarşizme, terörizme yöneliyorlardı. Bazılarıysa (eserleri Rusya'ya 1870'li yıllarda girmeye başlamış olan) Marx'dan etkilenmekle birlikte, onun Öğretisini Rusya özeli içinde yorumlayarak, köylülüğün ağır bastığı bir ülke olan Rusya'nın, Batı'daki burjuva kapitalizmi aşamasından geçmeyeceğini ve tamamen Rusya'ya özgü köy komününün, geçmişin feodalizmiyle geleceğin komünizmi arasında doğrudan doğruya bir geçiş oluşturacağını iddia ediyorlardı. 1860'ların radikal devrimcileri İle 1870'lerin *narodnikler'i* arasındaki ayrılık, Rus düşünce hayatının diğer alanlarında Batıcılar ve Slavcılar arasında başlayan ünlü tartışma ile bazı benzerlikler gösteriyordu. Batıcılar, Baıı'dan öğrenmenin ve Batı'mn ilerlemesini halihazırda belirlemiş olan aynı safhalardan ve aynı süreçlerden geçmesinin geri bir ülke olan Rusya'nın kaderi olduğunu savunuyorlardı. Slavcılar, kuşkusuz geri, ancak gençliğe has bir dinçlikle dolu ve bu anlamda, şimdiden çürüyen Baü'dan üstün olan Rusya'nın, Bau Uygarlığı'nın tipik kötülüklerini aşmasını sağlayacak kendine özgü bir geleceği olduğuna inanıyorlardı.

Lenin'in *narodnikler'i* hedef alan ilk yazılan hemen hemen Plehanov'un savlannı gündeme getirmekten ibaretti. Bu yazıların ilkinde proletaryaya beslediği devrimci inancı bir gençlik coşkusuyla dile getiriyordu:

8. *A.g e.,* c. XXV, ı.l7d.

Sosyal demokratların bütün faaliyet ve dikkatlerini üstünde topladıkları nokta sanayi proletary asıdır. Bu sınıfın ileri unsurları, bilimsel sosyalizm **fi**-kirlerini ve Rus işçisinin tarihteki ralüntl dile gctuen görüşü öıttmlediklîri. bu görüşler yaygınlaştığı ve işçiler bugünkü dağınık ekonomik savaşı bilinçli bir sınıf mücadelesi haline getirecek istikrarlı örgütler yarattığı vakil. İşte o zaman, bütün demokratik unsurları peşinden sürükleyerek ayaklanan Rus ***işçisi*** mutlakıyeti devirecek ve RUS PROLETARYASINI (BÜTÜN ÜLKELERİN pro le l aryasın in yanı sıra) ***komünist bir devrimin zaferine*** doğru açık bir siyasal mücadelenin yoluna se vkedec ektir.*

19. yüzyılın son on yılı boyunca, Witte vç yabancı kapitalistler, Rus sanayinin ve proletaryasının gelişmesini hızlandırmaya ve böylece Lenin'c ve Plehanov'a hak verdirecek şartlan yaratmaya başladılar. Devrim semalarında sanayi işçisinin yıldızı parlarken köylülüğün yıldızı sönüyordu, Ancak 1905'tedir ki, köylülüğün devrim ptanlanndaki yeri parti için tekrar hayati bir sorun haline geldi.

Legal Marksistler, 1890'Iann ortalarında, Marksist öğretiyi, Rusya'daki sansürün hışmına uğramayacak şekilde kaleme aldıktan kitaplarda ve makalelerde açıklamaya koyulan küçük bir aydınlar grubuydu. O tarihte, Rus aydınlar arasında Marksizm'in hızla yayılmasının nedeni, Rusya'da sanayinin yayılması ve Batı liberalizminin rolünü Rusya'da oynayabilecek bir burjuva geleneğinin ya da burjuva siyaset felsefesinin bulunmayışıydı. Maot, kapitalizmin feodal şartlar içinde gelişmesini ilerici bir güç olarak görmüştü. Tıpkı daha sonralan, "geri kalmış" Asya ülkelerindeki yükselen kapitalist sınıfın, yabancı emperyalizme karşı mücadelede Marksizm'i kendine bir müttefik olarak görmesi gibi, doğmakta olan Rus orta sınıfına da Marksizm, feodalizme ve otokrasiye karşı mücadelede ideolojik bir destek olarak kabul edilebilir geliyordu. Ancak orta sınıfa mensup Rus aydın, Marksizm'i kabul ederken onu bütün devrimci özünden soyuüuyordu, öyle ki, başlıca devrimci parti olarak gördükleri *narodnikler'àtn* Ödü kopan resmi .makamlar, programlarında yakın hiçbir tehlikenin bulunmadığı görülen bu amansız *narodnik* düşmanlanna hoş görülü davranmaktan çekinmiyorlardı. Legal Marksistler'in en dikkate değer kişisi, Minsk kongresi manifestosunun yazan Pıyotr Struve'ydi. Onun 1894'ıe yayımlanan *Rusyanın Ekonomik Gelişmesi Üstüne Eleştirel Notlar'ı* bu grubun ilk programını oluşturuyor ve sosyalistlere "gökten inme" hayali taşanlarla uğraşacaklarına kendilerini "kapitalizm ekolünde yetiştirmelerini"[10] söyleyen ünlü uyan ile son buluyordu. Sonradan ortodoks Hıristiyanlığı kabul edecek olan Bulgakov ile Berdyayev ve Rusya'daki fabrikalar

9. *Soçintniya,* c. I, 5,**194.**

hakkında klasik bir eserin yazan olan Tjfgan BaranpvjŞkj.de Legal Marksist terdendi. *NawänikUfm* taban tabana karşılı olan Légal Marksistler, burjuva kapitalizminin gelişmesini, sosyalizmin nihai zaferi için gerekli ilk aşama olarak gören Marksist tezi kayıtsız şartsız kabul ediyorlar ve bu bakımdan. Rusya'nın Batı'yı örnek alması ve aynı yoldan gitmesi gerektiğine inanıyorlardı. Lenin bu noktaya kadar onlarla aynı görüşteydi. Fakat Legal Marksistler'in, burjuva kapitalist aşamanın gerekliliği üzerinde ısrarla durmaları, kısa surede onların bu aşamayı mutlak bir amaç olarak görmelerine ve sosyalizmin nihai zaferine devrim ile değil, reform ile ulaşılacağını kabul etmelerine yol açtı; böylece, Bemstein'm ve Marksizm'in Alman "revİzyonistleri"nin görüşlerine öncülük etmiş oluyorlardı. Lenin'in çok sonraları Özetlediği gibi, "bunlar, *narodnizm'Aen* kopmayı, bizim durumumuzda olduğu gibi küçük burjuva —ya da köylü— sosyalizminden proleter sosyalizmine bir geçiş değil, burjuva liberalizmine geçiş olarak anlayan burjuva demokratlardı.[11]"

"EkonomİsÜer"le olan anlaşmazlık ise daha önemliydi. Bunlar, on dokuzuncu yüzyılın sonuna doğru büıün Marksist hareketi geniş ölçüde eı kileyen bir Rus sosyal demokrat grubuydu. "EkonomistIer"in görüs (erindeki ayırdedici özellik, ekonomi ile politika arasında kesin bir sınır çizmeleriydi. Ekonomi İşçilerin; poliükaysa parti önderi aydınların işiydi, Bu teze göre, işçiler siyasi amaçlarla değil, sadece ekonomik amaçlarla ilgilenmeliydiler. Onlara göre, sınıf mücadelesi bir tür sendikacılıktan, yani mevcut sosyal düzen içinde daha iyi çalışma şartlan ve sosyal ilerlemeler için patronlara karşı mücadele etmekten ibaretti. Politika aydınlann işiydi; fakat, o dönemde Rusya için düşünülebilecek tek siyasi program, burjuva reform programı olduğu için, aslında aydınlar, liberal burjuvalarla aynı amaçlarla yetiniyorlar ve onlardan farklı bir yanlan kalmıyordu. Sonuçta, grubun manifestosu olarak kabul edilen *Credo'tia* şöyle denmekteydi:

Bağımsız, siyasi bir işçi partisi kurulmasına ilişkin tartışmalar, yabancıların hedeflerini ve gerçekleş 1 irdiklerini ülkemize aktarmanın sonucundan başka bir şey değildir... Tüm tarihi şartlar Batılı Marksistler gibi olmamızı engellemekte ve bizden, Rusya şartlarına uygun, bu şartlar içinde gerekli olan farklı bir Marksizm istemekledir. Rus vatandaşların tümünde eksik olan siyasi duyarlık ve sağduyu, ne siyasi tartışmalarla, ne de mevcut olmayan bir kuvvete seslenmekle aşılabilir. Bu siyasi sağduyu ancak bir

10. Sıruve bir sure belirsiz bir tutum lakındı ve ***Iskro'nut*** ilk sayılarında yazılan çıktı. 1902'den sonr», parti ile ilişiğini kesti ve sonraki yıllar boyunca devrimin amansız bir düşmanı kesüdt.

11. Lenin, ***SoçintHİya,*** c XH, i Î7.

eğilimle, yani Rusya gerçekliğinin bize sunduğu bu hayaıa (her ne kadar Majluisı olmasa da) katılmakla edinilebilir... Rus Marksist için bir tek çıkış yolu vardır: proletaryanın ekonomik mücadelesini desteklemek ve liberal muhalefetin faaliyetlerine katılmak.[12]

1899 yazında tüm bu sapmalar, yayımladıkları bir karşı manifestoda bunları, "siyasi özgürlüğü elde etme görevinin" doğrudan doğruya Rus işçisinin "güçlü omuzlarına" yüklendiğini belirten[13] bir yıl önceki parti manifestosuna göre bir gerileme olarak gören Lenin ve onun Sibirya'daki bir grup sürgün yoldaşı tarafından onaya döküldü. Ertesi yıl Plehanov kendi önsözüyle yayımladığı belgelerden oluşan derlemede "Ekonomizm"i nihai olarak teşhir etmeyi amaçlıyordu.'[4] Siyasi taşlama alanında gerçek bir yetenek olan Martov da *Son Rus Sosyalizmine İlahîyi* yazdı:

Emekçi kitlelerin demagogları, politikanızla avutmayın bizi, kafa şişirmeyin kendi komünizmlerinizle; *Caisses d'assisiance'm* (Fr. yardım fonları) sonsuz gücüne iman ediyoruz *bız.*[li]

Bu lartışmaAEra döneminde de devam etti ve yeni gazetenin sütunlarında yer aldı. Lenİn'in *Ne Yapmah?'$ı* da, "Legal Marksisıler"e karşı bir çıkıştan sonra "EkonomiznV'in her türlüsüne şiddetle hücum ediyordu:

Bir sosyal demokratın ideali, sendika sekreterliği değil, *halk' hatip liği'aîr...* İşçi sınıfının sendika politikası, işçi.sınıfı adına bir *burjuva politikasıdır* sadece.'[6]

Kitlelerde sınıf bilincini oluşturmak için ekonomik planda olduğu kadar siyasi planda da bir ajiiasyon gerekiyordu. Aslında, bu İkisini birbirinden ayırmak imkânsızdı, çünkü her sınıf mücadelesi, esas itibariyle, siyasi bir mücadeleydi. Aslında Marksist terimlerle bezenmiş burjuva politikalarını savunan bir burjuva grubundan başka bir şey olmayan "Legal Mark sistler"in aksine "Ekonomistler", işçiler adına, ekonomik bir ajiiasyon ve sosyal reform politikası güdüyorlardı ve bu bakımdan, gerçek bir işçi parti siydiler. Fakat "Legal Marksisıler"le aynı pratik sonuca, proletaryanın devrimci sosyalist mücadelesini belirsiz bir tarihe erteleme ve bu arada burjuvaziyle iilifakı öneren reformcu bir demokrasi programına ağırlık verme

12. Lenin, *Soçintniya,* c, II, s.479 80. Belgenin yazan Kuskova'y» göre, yayımlanmak için yazılmamızı bu ve buna *Credo (lal.* amentü) diyen de kendisi değildir. *(A.g.e.,* c. II, s.638 9) Yayımlanmasına sebep, Lenin ve Sibirya'daki yol dajjinnin, "EkonomiorTe hücum için bunu hedef seçmeleriydi.

13 *A.g.e., c.* II. 1.483 6. 14. G.V.Plehanov, *Soçintniya, c XÜ, t* 3 U2.

J5. Akıaran E.Y»rosJıvslıi, */stony* VKP (B),* c. 1 (1926), s 252.

16. Lenın, *Soçintniya,* c. IV, s.423 6.

sonucuna varıyorlardı. Lenın, bu bakımdan daha sonraki yıllarda, onların Menşövizm'in temel ilkesini önceden ortaya koymuş olduklarına dikkat çekmekten geri kalmadı.[17]

"Legal Markststler[l]*te "Ekonomistlerde karsı girişilen tartışmanın albnda yatan sorun, Rus devriminin tarihi boyunca varlığını sürdürecekti. Aynnulı bir biçimde tasarlanmış olan *Komünist Manifesto,* devrimin ardarda gelen aşamalarla gerçekleşeceğini öngörmekteydi. Her şeyden önce, burjuva devrimi feodal düzenin ve siyasi mutlakıyetin kalıntılarını ortadan kaldıracak, burjuva demokrasisi ile burjuva kapitalizmini ve bunun yanı sıra ortaya çıkacak olan sanayi proletaryası olgusunu yaratacaktı; sonra burjuva demokrasisinin sağladığı şartlar içinde örgütlenen proletarya, burjuva kapitalizmini yıkıp sosyalizmi inşa edecek olan nihai devrimi gerçekleştirecekti. Bununla beraber, kendi burjuva devrimini bekleyen fakat doğuş halinde bir sanayiye ve tam gelişme halindeki bir proletaryaya sahip olan 1840 yılları Almanyası'nda. İngiltere ve Fransa tarihinden esinlenerek yapılmış mükemmel bir genellemenin ürünü olan bu planın uygulanması konusunda Mare'ın kendisinin de bazı kuşkulan vardı. I844'te Marx, yaklaşmakta olan Alman devrimini, "evin temel direklerini ayakta tutan" bir burjuva devriminin sınırları içinde devam ettirmenin mümkün olup olmadığını sorgulamış ve Almanya'nın ancak devrimci proletarya sayesinde kurtulabileceğini belirtmişti.[18] *Komünist Manifesto'àa* Marx, çağdaş Almanya'nın "ilerlemiş şanları" ve "gelişmiş proletaryası" sayesinde Alman burjuva devriminin "yakın bîr proleter devrimin" başlangıcı olacağını bildiriyordu. 1848 yenilgisinin Alman burjuvazisinin güçsüzlüğünü ortaya koymasından sonraysa Marx, Almanya'da burjuva devrimi ile proleter devrim arasında daha da yakın bir bağ kurdu. Marx, Mart 1850'de Komünist Birlik'e seslenirken 1848 yenilgisinin Alman isçilerine ikili bir görev yüklediğini ileri sürdü. Bu görevlerden îlki, burjuvaziyi, feodaliteye karşı demokratik mücadelesinde desteklemek ve bu yolla mücadeleye en yoğun şeklini vermek; ikincisi ise, burjuva demokratik devrim gerçekleştiği andan itibaren, burjuva kapitalizmine karşı sosyalist mücadeleyi yeniden başlatmaya hazır bağımsız bir parti kurmaktı. Dahası bu ikili görev, teorik bakımdan birbirinden ayn olmakla birlikte, işçilerin çıkan bu sürecin sürekliliğini sağ

17. ***A.g.e..*** **c. Xn, S.69.**

18. "Almanya'nın dinlisi için isareı Galya horozunun ötüjüyle verilecekıir" öngörüsüyle son bulan *Hıgıl'in Hukuk Teorisinin Eleştirisi Üzerine* adlı denemtat *ytı* »İm ünlü sonu; bölümünün owuiydi bu *(K.Marx F£ngeh. Hislorisch Kritıicht Gesamtausgabe* Ier Teil, 1. Bölüm. c. I, s.617 20).

lamakta yatmaklaydı:

Demokrat küçük burjuvazi, devrimi mümkün olduğu kadar çabuk bitirmek isterken... bizim çıkarımız ve görevimiz hemen hemen bütün hakim sınıflar iktidardan alaşağı edilinceye, proletarya devlet iktidarını ele geçirinceye ve proleterlerin birliği sadece tek bir ülkede değil, dünyanın belli başlı bülün ülkelerinde, proleterler arasındaki rekabeti ortadan kaldıracak ve en önemli üretim güçlerine el koyacak derecede gelişinceye dek devrimi sürekli kılmaktır.

Uzun açıklamasını şu cümleyle bitiriyordu Marx: "Onların savaş sloganı 'sürekli devrim' olmalıdır.

Böylece 1890'I**ı yıllarda Rus Marksistleri'nin önünde iki yol vardı. Rusya'nın henüz burjuva devrimini tamamlamamış olduğunu hepsi kabul ediyordu; bundan, "Legal Marksisüer"le "Ekonomistlerin yaptığı gibi, şu sonuç çıkarılabilirdi: Bu aşamada proletarya, sosyalist devrim söz konusu olduğu sürece ancak bir bekleyiş içinde bulunabilirdi ve bu süre boyunca, burjuvazinin, feodalizmi ve otokrasiyi devirmesine ilişkin programında yardımcı müttefiki olabilirdi. Bunun alternatifi Marx'in Almanya için önerdiği şemanın bir benzerini Rusya'ya uygulamaktı; Lenin,** 1898'**de Sibirya'da yazdığı "Sosyal Demokratların Görevleri" başlıklı makalesiyle. bu uygulamayı yapan ilk kişi olarak görünmektedir. Burada Lenin, Rus sosyal demokratlarının görevinin prolelaryamn sınıf mücadelesine, mücadelenin "her iki somutlanış biçimi içinde" —proletaryanın burjuvazinin bir müttefiki olduğu mutlakıyete karşı demokratik mücadelede ve proletaryanın tek başına savaşacağı kapitalizme karşı sosyalist mücadelede— önderlik etmek olduğunu ileri sürüyordu. "Bütün sosyal demokratlar Rusya'da siyasi devrimin, sosyalist devrimden önce gelmesi gerektiğini kabul ederken", şurası bir gerçekti ki, demokraük görev "sosyalist göreve çözülmez bir şekilde bağlıdır", öyle ki, "Rusya'daki bütün** *sosyalistler, sosyal demokrat.. ,* **gerçek ve tutarlı bütün** *demokratlar* **da** *sosyal demokrat* **olmalıdırlar."**[2]' **Lenin iki devrim arasında kesin bir teorik aynm gözetiyordu: Rusya'nın,**

19. Marx ve Engels, ***Soçİneniya,*** **c. VU, s.483, 489, Bu ünlü cümlenin kökeni ketin değil. Marx bu cümleyi, ilk kez. 1844 tarihli bir makalesinde kullandı. Bu makalesinde, Napolyon'un "sürekli devKm yerine sürekli savajı ikame eniğini" belirtiyordu** ***(KMan F.Engeli: Hislorisch KriüsChe Gesamtausgabe.*** **I**[11] **Teil, c. IH, s.29% 1850'de Mara, bir "sürekli devrim bildirisini" Blanqui'ye maleıü (Man ve Engeli,** ***Soçİneniya,*** **c. Vm,** S.**81).**

20. Lenin, ***Soçİneniya,*** **c. II, s.171 8. "Çözülmez bağ" terinin Rus düşüncesinde sıygıdejier bir alası vardır. Haklı olarak** ***narodnikler'ıa*** **babası diye kabul edilmesine rağmen, zaman zaman Mara'ın etkisinden İzler usıyan Herzen I868'de şöyle yazıyordu: "Tıpkı kendini bir sonuç olarak gören bir geçi; gibi, sosyalizme**

1848 Almanyası'mn nisbeten ileti **bir** nitelik taşıyan sınai gelişmesinden yoksun olduğunu bildiği **için,** Marx'in burjuva ve proleter devrimlerinin hemen **birbiri** ardısıra geleceğine ilişkin öngörüsüne bel bağlamaktan çekiniyor; bu iki devrim arasındaki zaman aralığından söz etmemeyi yeğliyordu. Fakat Rus sosyal demokrasisinin iki görevi arasındaki "çözülmez bağ", onu Marx'in Almanya **için** sürekli **bir** devrim surecinin söz konusu olduğu görüşüne yaklaştırıyordu. Lenin'in makalesi, Cenevre'de "Emeğin Kurtuluşu" grubu tarafından coşkuyla karşılandı ve orada Aksel **rod**'un makaleyi parti manifestosunun doğru **bir** "yorumu" olarak öven önsözüyle birlikte yayımlandı.[11]

Proletaryanın demokratik ve sosyalist nitelikli ikili görevinin kabulü parti Örgütlenmesi bakımından **ba2i** etkiler yaratıyordu. Ekonomistlerle olan tartışmanın önemli noktalarından **biri, işçi** hareketinin "kendiliğindenliği"[22] sorunuydu. *Komünist Manifesto,* ütopyacı sosyalistlere hücum ederken, onların "kendi icat ettikleri toplum örgüüenmesi" görüşlerine karşı, "proletaryanın sınıf olarak tedricen ve kendiliğinden örgütlenmesini" ileri sürmüştü. Öte yandan, *Manifesto'tıan* "tedricen" **ve** "kendiliğinden" gelişme üzerinde önemle durması, siyasi eylemin gerekliliğini **inkâra** kadar varabilirdi. Bu bakımdan, "kendiliğindenlik" Ekonomistlerin başlıca **slo**ganlarından **biri** oldu; çünkü Ekonomistler halk kitleleri arasında girişilecek ekonomik eylemin (sendikalizm, grevler, **vb.)** onları devrim **için,** "kendiliğinden" olgunlaştıracağını iddia ediyorlardı. Hem Plehanov **ve** "Emeğin Kurtuluşu" grubu hem de Lenin tarafından temsil edilen **Ortodoks** sosyal demokratlar ise, işçileri ekonomik olduğu kadar siyasi **de** olan taleplerde bulunmaya teşvik etmek gerekeceğini ileri sürmekle kalmıyorlar, aynı zamanda işçilerin, kendi devrimci amaçlarının da bilincinde olmalarının **ve**

ulaşmayacak olan bir cumhuriyet de bize saçma görünmektedir, siyasi özgürlükten ve hak cşiUiğinden vızgeçmeye kalkışacak bir sosyalimi, hızla otoriter bir komünizme dönüşüp soysuzlajacaktir" *(Potnoc SobranU Soçintnü i Pisem.* Der. M.K.Lemke, c. *XX* (1923), s.132; çok belirgin bir noktalama hatası düzeltildi). DJ. Aleksandr'ın içişleri bakanlarından D.Tolstoy da, farklı bir görüş açısından şayle diyordu. 1880 yıllarında: "Batı'nın parlamenter hükümet şekillerini Rusya'ya sokmak için yapılacak her girişim başansızlıkla sonuçlanacaktır. Çarlık rejimi... devrildiği lakdirde, bunun yerini, kısa bir süre önce Londra'da ölen ve teorilerini dikkaıle, ilgiyle incelediğim K.Marx'in saf, katıksız komünizmi alacaktır." (Bernhard von Bülow, *Denkwürdigkeiten* (1931), c. TV, S.573.)

21. Bu önsöz, Lenin, *Soçineniya,* c. IL s.603 5'te de yayimlaiumîtir.

22. Rusça *sıikhiini* ve *slikhiinost* kelimeleri, genellikle, fakat kelimenin lam anlamını veımeden, "kendiliğinden" ve "kendiliğindenlik" diye çevrilinişiir. Bu kelimeler, aynı zamanda, içten gelen, doğuştan (özünden) gelen ve esasa ilişkin anlamında da kullanılırlar.

onları bilinçli bir şekilde örgütlenmiş devrimci eyleme yönlendirmenin gerekeceğini de iddia ediyorlardı. "BİIinçlilik", "kendiliğindenliğe" karşı ileri sürülen bir slogan olarak kabul edildi.[25] Lenin'e göre, yüzyıl sonunda Rus işçi hareketinin güçsüzlüğü, "kendiliğinden" öğelerin, "bilinçlilik" üzerinde ağır basmasından ileri geliyordu. Rusya'daki hızlı sınai gelişme, fabrikalardaki dayanılmaz çalışma şartlarına karşı grevlerin patlak vermesine yol açmışü, fakat işçilerin protestosuna hiçbir devrimci bilinç ya da hiçbir devrimci teori kılavuzluk etmemişti.

"Kendiliğindenlik" ve "bilinçlilik" hakkındaki teorik tartışma, devrimci bir partinin niteliğinin ve işlevinin ne olması gerektiğine ilişkin hayati önem taşıyan pratik sorunu maskeliyordu. En sonunda bu sorun Rusya Sosyal Demokrat îşçi Partisİ'ni İkiye böldü. Bir gün Bolşevik öğretiye dönüşecek olan akım, 1903'teki kaçınılmaz kongreye kadar, parti içinde ciddi çatışmalara meydan vermeksizin yavaş yavaş gelişti. Sadece Lenin tarafından geliştirilmemişti bu öğreti. Plehanov'un, partinin hâlâ biricik teo risyeni olmak gibi bir saygınlığı vardı ve Lenin, onunla boy ölçüşemiyordu henüz. Fakat, *Iskra'mn* yayım hayatına atılmasından itibaren, Lenin gitgide parti içinde İlerici fikirlerin öncüsü oldu; parti öğretisinin evriminin en açık izlenebildiği yer onun yazılan oldu. Partinin niteliği hakkında Mra'da devamlı bir şekilde açıklanan görüş, Lenin'in ısrarla üzerinde durduğu İki önermeye dayanıyordu. Birinci önerme şuydu: "devrimci teori olmadan devrimci hareket olmaz"[2]*. "Sosyal demokrat bilincin" ya da siyasi sınıf bilincinin "kendiliğinden" gelişemeyeceği ve işçilere ancak "dışardan" verilebileceği ise ikinci önermeydi.[25] Bu iki önerme, partiyle tüm proletarya arasındaki ilişkiyi tanımlıyor ve uzun vadeli kapsamı hemen farkedilmeyen sonuçlar yaratıyordu.

Teorinin büyük önemini belirten birinci önerme, aydınlar tarafından kurulmuş ve hiç değilse başlangıçta, esas itibariyle aydınlardan meydana gelmiş bir partiyi gerektiriyordu. Lenin'in görüşüne göre bu, tarihi bir zorunluluktu:

> **Bütün ülkelerin tarihi tanıklık etmektedir ki, işçi sınıfı kendi gücüyle sadece sendikalist bir bilince, yani sendikalar halinde birleşmek, patronlara karşı mücadele etmek, hükümetten işçilerin yararına olan kanunları çıkarünasını talep etmek gerektiği inancına erişebilir. Sosyalizm Öğretisi**

23. Bu tartışma, Stalin'in 1901 tarihli ilk makalelerinden birinde yer alıyor. Şöyle yazıyordu Stalin; "Sosyal demokrasi, İşçilerin bu bilinçsiz, kendiliğinden ve Örgütsüz hareketine el atıyordu," *(Soçİneniya,* c. I, s.14)

24. Lenin, *Soçİneniya,* c. İİ, s.184; c. IV, s.380.

25. *A.g.e.,* c. IV. s.384, 422.

İse, hâkim sınıfların seçkin temsilcileri, aydın zümresi *(entelijensiya)* tarafından ortaya konmuş felsefi, tarihi ve ekonomik teorilerde doğmuştur. Çağdaş sosyalizmin kurucuları Marx ve Engels, sosyal kökenleri bakımından, burjuva aydın zümreden geliyorlardı. Aynı şekilde, Rusya'da sosyal demokrasinin teorik Öğretisi de, işçi sınıfının kendi kendine gelişmesinden tamamen bağımsız bir şekilde ve devrimci sosyalist aydın zümrenin zihinsel gelişmesinin doğal, kaçınılmaz bîr sonucu olarak ortaya çıkmıştır.[26]

Lenin Alman sosyal demokrasisinin henüz saygınlığını yitirmemiş teoris yeni Kauisky'nin "çok doğru ve son derece anlamlı sözleri"nİ anıyordu:

> Çağdaş sosyalist hareket, derin bir bilimsel bilgi temeli üzerinde yükselebilir ancak... Bu bilginin taşıyıcısı proletarya değil, *burjuva aydın zümredir,* çağdaş sosyalizm bu sosyal sınıfa mensup bazı aydınların zihninde doğmuştur.[27]

Bu tutumda, Plehanov'a özgü ve o dönemde Lenin'in yazılarında hiç de eksik olmayan bir alçakgönüllülüğün belirtisini görmemek mümkün değildir. *Iskra'mn* Ekonomistler'e karşı mücadeleyi devam ettirmek amacıyla kurulduğunu bildiren manifesto, "salt bir işçi edebiyatım" küçük görüyordu.[38] Ve Lenin daha sonraları bu donemi anlatırken, diğer her yerde olduğu gibi, Rusya'da da kitlesel bir işçi hareketinin büyümesinin Marksist cephede "oportünist" sapmaların ortaya çıkmasına yol açtığını belirtiyordu.[29] Lenin ve onun ilk çalışma arkadaşları su katılmamış aydınlardı, uzak görüşlülüğün ve yoğun bir bilginin ürünleriydi onların yazılan. Zinovyev, ilk parti

26. Lenin, *Soçİneniya,* c IV, s.384 5. Lenin'in bu nofcla üzerinde ısrarla durması, onu Marksist açıdan şüpheyle karşılanacak "tamamen bağımsız" sözünü kullanmaya yönetimi şiir. Lenin, bîr başka yazısındaysa, her siyasi öğretinin zorunlu sosyal kökenlerini vurguluyordu. Aynı eleştiri, ilk yazılarında, proletaryanın devrimin gerçekleştirilmesinde, "felsefenin maddi silahı" olduğunu belirten Marx'in ünlü sözü için de geçerli olabilir. *(KMarx F.Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Teil, 1. Bölüm, c. I, s.619 20.)

27. *A.g.e..* c. IV. s.390 91.

2S.VKP (B) V *Rezolyutsiyak* (1941), c. L s.10.

29. Lenin, Soçİneniya, c. XVII, s.344. Marx, "işçilerin, çalısmjıyı bırakıp profesyonel *littérateurs* [yazarlar] olduklarında, daima 'teorik' karışıklık yarattıklarına" işaret elmîsö"(Marx vé TSîgeïs, *Sôçineniyà,* c. XXV£ si4S4" 5)~ Bii söhimi; Abri ariya ve İtalya tecrübelerini esas alarak tartışan R.Michels, "işçi yüksek bir mevkiye erişince, işçiler ordusu için, önderliğin toplumun diğer sınıflarına mensup bireylerde olması durumuna kıyasla kendine daha az güvenli ve kendi amaçlanna daha az uygun bir önderlik temsil ettiği" sonucuna varmıştı ve açıkça şöyle diyordu: "Alman sosyal demokrasisi içindeki reformisl eğilimin arkasındakiler revizyonist aydınlardan çok sendikalist hareketin yöneticileridir, yani proleter kökenden gelenlerdir" (Zur *Soziologie des Parteiwesens,* (2. basım 1925), s.391, 408).

örgütlerine tek tük bazı işçilerin girmiş olmasından "tekil olgular"[30] diye söz ediyordu. Ancak 1905 devrimiyle ilk kez, çok sayıda işçinin parti saflarına katılması imkânı ortaya çıkmıştır.

Partiyi *élite* devrimcilerin, işçi kitlelerine "dışardan" devrimci bilinç aşıladıkları bir grup olarak gören ikinci önerme, proletarya ile parti arasında kesin bir aynm çiziyordu. Sınıf, ekonomik bir birim, partiyse siyasi ya da ideolojik bir birimdi[31] ve partinin, ancak sınıfın bir parçası[32], Öncüsü ve çıkarlarının savunucusu olabileceği eşyanın tabiatı gereğiydi. Parti ile proletarya arasındaki ilişkiyi ifade etmek için, "hegemonya" kelimesini *Isk räma* sütunlarında kullanan Plehanov olmuştu: "Sınıf[1] kavramı İle "parti" kavramının birbirine karıştırılmasına karşı çıkıyor ve "işçi sınıfının bir bütün olarak" başka şey, sadece işçi sınıfının önder müfrezesini (ki başlangıçta sayıca çok azdı) temsil eden sosyal demokrat partinin ise bir başka şey olduğunu belirtiyordu.[33] Küçük bir *élite* devrimciler grubunun devrim yapabileceğini aklı başında hiçbir Marksist asla düşünmedi; bu "Blanquizm"in aykırılığına[34] saplanmakla sonuçlanırdı. Halk kitleleri olmaksızın, ciddi hiçbir siyasi eylemin mümkün olmayacağı konusunda hiç kimse Lenin'den daha güçlü bir tarzda ısrar etmemişti. Fakat parti, Lenin tarafından asla bir kitle örgütü olarak düşünülmedi. Parti, kapsamaktan çok, dışarda bırakmaya eğilimli olması olgusundan güç alıyordu; amacı nicelikten çok, nitelikti. Partinin işlevi kitlelere önderlik etmekti. "Proletaryanın kendiliğinden mücadelesi, devrimcilerin güçlü bir örgütü tarafından yönlendirilinceye kadar gerçek bir 'sınıf mücadelesi' haline gelemeyecektir."[35] Bu önderlik

30. CZinovyev, *Geschickte der Kommunistischen Partei Russlands* (1923), s.85.

3!. Fransız sosyalist Lagardelle'in ifade ettiği gibi, isçi sınıfı *lien de nécessité* (zorunluluk sonucu) parti ise *lien de volonté* (irade sonucu) birbirine kenetlenmiştir (H. Lagardelle, *Le Socialisme ouvrier* (işçi Sosyalizmi), 1911, s.166 67.

32. Bu, kelimenin kökenine de bağlanmıştır: " 'Parti' kelimesi, Latince *pars'ian* (parça, kısıml getir ve biz Marksisüer bugün, parti, belirti bir sosyal sınıfın bir parçasıdır diyoruz." (G.Zinovyev, *Geschichte der Kommunistischen Partei Russlands,* 1923, s. 10)

33. G.V.Plehanov, *Soçinenİya, c.* XII, s.80 1.

34. 19. yüzyıl devrimcilerinin dilinde "Blanquïzm", devrimci suikastlara ya da hükümet darbelerine bel bağlamak, sistemli btr Örgütlenmeyi küçümsemek anlamına geliyordu. Lenin şöyle yazıyordu 191Tde: "Askeri bir darbe, *eğer* belirli bir sınıfın partisi tarafından örgütlenmemişse ve *eğer* örgütleyenler genel olarak siyasi etkenleri, ve özel olarak uluslararası etkenleri göz önünde tutmamışlaraa ve *eğer* objektif şanlar uygun değilse, 'Blanquizm'dir" (Lenin, *Soçinenİya, c.* XXI, s.347). Lenin 1917'de Blanquizm'in daha kısa, ama belki daha az ciddiyeti olan bîr tanımını yapıyordu; "Bizler Blanquist değiliz, iktidarın bir azınlık tarafından ele geçirilmesini kabul eımi yoruz" *(A.g.e.,* c. XX, s.96).

35. *A.g.e..* c. IV, S.465.

rolünü inkâr eden kendiliğindenlik öğretisi "kuynıkçuluk" olarak adlandırıldı, çünkü partiyi işçi hareketinin kuyruğuna takılmaya mahkûm ediyordu.

Kendiliğinden işçi hareketine kılavuzluk ve önderlik yapan devrimci teori ve devrimci bilinci her şeyin üstünde tutan parti öğretisi, Lenin ve çalışma arkadaşları tarafından *Iskra'cte* yoğun bir tartışma havası içinde açıklandı. Bununla beraber, parti öğretisi, Marksizm adına sağlam bir garantiye sahipti. Üyelerinin sayısı hiçbir zaman birkaç yüzü geçmeyen 1840'lı yıllardaki ilk Komünist Birlik'e bu türden bir öğreti ilham vermişti ve en azından *Komünist Manifesto'avm* bir paragrafında şöyle İz bırakmıştı:

> **Pratikte, komünistler bütün ülkelerin işçi sınıfının en kararlı ve en ilerici kesimidir... teorik bakımdan ise komünistlerin, proletaryanın büytik bir bölümüne oranla, proleter harekelin içinde bulunduğu şartların, gelişme yönlerinin ve genel sonuçlarının bilincine erişmiş olmak gibi bir avantajları vardır.**

Öte yandan, *Komünist Manifesto* bir başka bölümde proleter hareketi "büyük çoğunluğun bilinçli bağımsız hareketi" olarak tanımlamıştır ve daha sonraki yıllarda, kısmen 1848 yenilgilerinin, kısmen de İngiliz çevrelerinin etkisiyle Marx ve Engels, bir proleter devrimin zorunlu başlangıcı olarak, kitleleri bilinçlendirme döneminin gereğine inanmışlardır. Marxla Engels'İn İngiltere'ye gelişlerinden sonra kurma girişiminde bulunduktan tek örgüt olan Uluslararası Emekçiler Birliği (I. Enternasyonal) devrimci bir parti değil, bir kitle kuruluşuydu ve onların gençlik dönemlerindeki Komünist Biriik'ten oldukça farklı bir biçimde tasarlanmıştı.

Komünist Birlik döneminin Marx'iyla I. Enternasyonalin Marx'i arasındaki böylesine bir fark, öğretideki bir evrimin sonucu değil, 1840'lı yılların Prusyası'nın polis devletiyle orta dönem Viktorya İngilteresi'nin burjuva demokrasisi arasındaki *milieu* [çevre] değişikliğinin sonucuydu. Bundan dolayıdır ki, Lenin'in geç dönem Marx'tan çok, erken dönem Mars'ın tilmizi olması mantıklıydı. Lenin, devrim teorisi anlayışı başlangıçtan İtibaren Rusya'nın ihtiyaç ve imkânlarıyla şekillenmiş, gerçekçi bir Rus devrimcisiydi. Aydın zümreyi *{entelijensiya)* proleter devrimin öncüsü yapma tasarısı, Rusya şartlarına Almanya şartlarından daha da uygun düşüyordu; bunun nedeni sadece güçsüz ve geri kalmış Rus proletaryasının böyle bir önderliğe Alman proletaryasından. Batı Avrupa proletaryasından daha çok ihtiyaç duyması değil, Rus aydın zümrenin, Batı Avrupalı aydın zümreden farklı olarak, ticaret burjuvazisi içinde sosyal köklere sahip olmaması ve bu yüzden yerleşmiş derin bir burjuva sadakati

nin bulunmamasıydı. Ekonomik kökenlerden yoksun Rus aydın zümresi, kentli soyul devrimci zihinsel kapasitesinin, sosyal devrimin siyasi gerçekliğini nasıl kavrayabileceğini zaten göstermişti: 1870'li yuların "halka gitme" hareketi, özellikle, halkın en geri kesimine, köylülüğe, yönelerek fiyaskoyla sonuçlanmışa. Ama kitlelerle devrimci aydın zümre arasındaki uçurumu kapatma yolunda Donkİşotça ve umutsuz bir ilk girişim olarak tarihte bir yeri vardı; şimdi bu hareket, proleter kiüelerle tekrarlanabilirdi. Bununla beraber Lenin, özellikle parti örgütlenmesinin ayrıntıları üzerinde durmaya başlayınca Rusya'ya özgü bu şartları düşüncesini daha açık biçimde etkiledi. Rusya'nın devlet yapısı, Bau modeli her türlü sosyalist, hatta demokratik partinin kurulmasını yasaklıyor ve her demokratik ya da sosyalist hareketi yeraltına ve gizliliğe itiyordu. İyi niyetli amatörlerin oluşturduğu, tecrit edilmiş durumdaki devrimci işçi ve öğrenci grupları Çarlık polisi için kolayca ele geçirilen kurbanlar oluyorlardı. Bu türden kahramanlıklar, "ellerinde sopalarından başka silahları olmayan köylülerin modern bir ordunun üzerine hücum etmesine"[36] benziyordu. O dönemde Lenin şöyle yazıyordu:

Rusya'nın geniş yeraltı dünyasının altında Üstünde kendilerine barınak arayan bu küçük sosyalist grupların karşısına, sosyalizmi ve demokrasiyi ezmek için bütün gücünü seferber etmiş, dev gibi güçlü bir devlet aygın dikiliyor. Sonunda, bu polis devletini ezeceğimize inanıyoruz... Fakat, hükümete karşı sistemli bir şekilde mücadele yürütebilmek için, devrimci örgütümüzü en yüksek mükemmellik derecesine ulaştırmamız gerekiyor.[37]

Rusya'da devrim yapmak profesyonel devrimcilerin işiydi; partinin örgütlenmesine ilişkin tartışmalarda sadece Lenin'de değil, Plehanov'da ve *Iskra'tun* diğer yazarlarında da sık sık "askeri mecazlara" rastlanması hiç tesadüf değildi.

Parti örgütlenmesi teması, sonunda Lenin tarafından, Ekonomistier'e karşı girişilmiş kampanyadan sonuçlar çıkarttığı JVe *Yapmalı?* adlı eserinde, 1902 yazı sırasında geliştirildi. Lenin, bu somut konuyu İşlerken *Iskra'âaki* çalışma arkadaşlarından, önceki konularda olduğundan daha da ileri çıktı. Ekonomistlerin tutumunu, Almanya'dakİ revizyonistlerin, Fransa'daki "possibilisı'lerin ve ingiltere'deki Fabianlar'ın tutumuyla karşılaştırdı. Sosyal demokrat hareket içinde, sosyal reformistlerin demokrat partisiyle, gerçek devrimcilerin sosyalist partisi arasındaki derin bir bölünmenin belirtisiydi bu.»[8] Bunlardan ilki, kendini bir "işçi örgütü", ikincisi ise "devrimci

36. Lwiin, *Soçineniya,* c. IV, s.439.
37. *Uninskıt Sbotnik,* c. IH (192i), *s.26.*

bir örgüt" olarak görüyordu. Aralarında temel bir farklılık vardı:

/ **Bİr işçi örgütü, herşeyden önce mesleki; ikincisi, mümkün olduğu kadar geniş; üçüncüsü, mümkün olduğu kadar az gizli bir örgüt olmalıdır... Buna karşılık, «devrimcî bir ö/güt, herşeyden önce ve asıl olarak mesleği profesyo nel devrimcilik olan insanları toplamalıdır... Bu Örgütün çok geniş olması, mümkün olduğu kadar gizli bir Örgüt olması zorunludur.**[39]

Lenin bu tür bir örgütün "demokratik İlke"yle çelişki içinde olduğu suçlamasına hiç aldırmadı. Bu suçlama Rusya gerçekliğini bilmeyen yabancı çevrelerden gelebilirdi ancak. Genellikle yorumlandığı şekliyle "demokratik ilke", "tümüyle açık olmayı" ve "bütün görevlere seçim yoluyla gelinmesini" gerektiriyordu. "Bizim otokrasimizin sınırları İçinde" faaliyet gösteren devrimci bir parti, bu gerekli iki şartın hiçbirini yerine getiremezdi. Lenin şu sonuca varıyordu:

Bizim hareketimize katılmış işçiler için, başlıca örgütlenme ilkesi en kesin anlamda bir gizlilik. Üyelerin titizlikle seçimi, profesyonel devrimcilerin yetiştirilmesi olmalıdır. Bu nitelikler bir kez biraraya gelince, demokrasiden daha fazlası garantiye alınmış olacaktır: devrimciler arasında tamamen yoldaşça bir güven... Gerçekten "demokratik" bir denetimin mümkün olmamasının, devrimci bir örgütün üyelerini sorumsuz kılacağına İnanmak, çok büyük bir hata olacaktır. Gerçek bir devrimci örgütün, kendisine lâyık olmayan bir üyeden kurtulmak için hiçbir şeyden yılmayacağını örgüt Üyeleri deneyimleriyle bildiklerinden, *sorumluluklarına* tam anlamıyla sahip çıkarlar.[40]

Şu İlke örgütün bütün kademelerinde eşitlik içinde uygulanacaktı:

Alttaki fabrika grupları *dahil,* salt işçi nitelikli ya da salt sendikalîst tipteki sosyal demokratik Örgüt geleneğiyle ilişkimizi tamamen koparmalıyız. Fabrika grubu, ya da fabrika komitesi... Sosyal demokrat partinin fabrika içindeki tüm faaliyeti ile ilgili emirleri ve yetkileri *doğrudan doğruya merkez komitesinden* alan, çok az sayıda *devrimciden* meydana gelmelidir. Fabrika komitesinin bütün üyeleri kendilerini [merkez] komitenin elemanları olarak görmeli, bütün talimatlarına bağlı kalmalı, saflarına katıldıkları ve komutanlarının izni olmaksızın terkedemeyecekleri bu "seferi ordu"nun "yasalarına ve töreleri"ne uymalıdırlar.[41]

Böylece bütün vurgu, öncüsü sıfatıyla proletarya adına hareket eden güçlü bir merkezi önderlik altında küçük, sıkıca keneüenmiş bir parti üstünde toplandı. Daima değişiyordu devrimci mücadele yöntemleri ve zaman zaman deneyime dayanarak yeniden belirlenmeleri gerekiyordu. Değişmeyen ve mutlak olan bir şey varsa, o da, sağlam bir teorik temel üzerine İnşa edilmiş ve

38. Lenin, *Soçİneniya,* c. IV, s.366 7. **39. *A.g.e.,* c. IV, s.447.**
40. *A.g.e* , c. IV, s.466 9. **4L *A.g.e.* c. V, s.185 6.**

son derece örgütlü, disiplinli, merkezi olarak yönlendirilen, profesyonel devrimcilerin partisinin kitlelerin desteğiyle birlikte uyguladığı merkezi plandı.

O sırada, otuzunu biraz geçmiş olan Lenin, zihinsel imkânlarının doruğuna erişmişti. Sibirya'dan sürgünden döndükten sonra geçen üç yıl yoğun ve kesintisiz bir zihinsel çalışma dönemi oldu. "Bir siyasi düşünce akımı ve bîr siyasi parti olarak" Bolşevizm'in temellerinin atıldığı yıllardı bunlar. Araç, yapımcısı olan insanın damgasını taşıyordu: Yaratıcısının sadeliğini, sarsılmaz gücünü ve her şeyden çok, tek bir hedefe yönel mişüğini yansıtıyordu. Lenİn'İn mizacının en belirgin niteliği olan tek bir hedef üstünde bu ustaca yoğunlaşmaya Krupskaya'nın anılarının ünlü bir bölümü tanıklık etmektedir. Lenin öğrenciyken, paten kaymayı seviyordu, fakat, bunun kendisini yorduğunu ve hemen uykusunun geldiğini farket mişti. "Bu durum çalışmalarımı engelliyordu, bu yüzden, paten kaymaktan vazgeçtim." Sibirya'dan döndükten sonra, satranç oynamayı bıraktı, çünkü "satranç, insanı çalışmaktan alıkoyuyordu". Bir ara Latince'ye merak sarmıştı, "ama, çalışmalarımı engellediği için bundan da vazgeçtim"[42]. Devrimden sonra şöyle demişü Gorki'ye:

Sık sık müzik dinleyemem. İnsanın sinirini bozuyor; budalaca, duygusal şeyler söylemek, bu iğrenç cehennemde böylesine güzellikleri yaratmayı başarmış insanların başlarını okşamak duygusu uyandırıyor. Oysa şimdi kimsenin başını okşamamak gerek —elini ısırıverirler çünkü.[43]

Lenin'in insanları yönelebilmesinin, onlara hâkim olabilmesinin nedeni, kendisinin de bütün hayatı boyunca, olağandışı bir ölçüde, tek bir düşünce ve tek bir hedefin hakimiyeti altında katmış ve böyle yönlenmiş olmasıdır. Bir fikre kendini bütün benliğiyle adama duygusu, onun herkesçe bilinen sadeliğini, alçakgönüllülüğünü ortaya koyuyordu. Parti için, uzun süre standart oluşturan bir ciddiyet ve fedakârlık örneği oldu. Stalin, onun bu niteliğini "yeni kitlelerin yeni önderi olarak Lenin'in en güçlü yanlarından biri"[44] diye belirtirken kuşkusuz haklıydı. Onun, benliğine derinden işlemiş bu tutumunda hiçbir hesaplılık yoktu.

Bu yürekten sadelik ve dürüstlük, Lenin'in düşüncesine de damgasını vurmuştu. Engin bilgisi, tahlil gücü, olguları ve kanıtları sıralayışındaki zİ

42. Knıpskaya, *Memories of Lenin,* c. I (Ing. çev. 1930). s.35.
43. M.Gorkİ, *Days with Lenin* (Ing. çev. [? 1932J), s.52.
44. Slalin, *Soçİneniya,* c. VI, s.55.

hinsei üstünlük, akla kara arasındaki daha ince tonları fazla umursamaksızın kendini gösteriyordu; her şey kesin, aydınlık ve belirleyiciydi. Buharin'İn, Lenin'in yaşamının son yılında dediği gibi:

Lenin dâhi bir strateji uzmanıydı. Eklektik bir şekilde gölgelerle savaşmak yerine, baş düşmanı vurmak gerektiğini biliyordu.[45]

Tanışırken tek taraflı vurgulamalar kullanma eğilimindeydi, hasmına ancak onunkine benzer bir tek taraflılıkla saldırabileceğini düşünüyordu:

Ekonomistlerin bir tarafa doğru eğip büktükleri sopayı, [diyordu ikinci parti kongresinde ***Ne Yapmalt?'y*** savunurken) doğrultmak için aksi yönde bükmek gerekiyordu; benim yaptığım da budur.[46]

Bununla birlikte, devletin zamanla ortadan kalkması ya da bürokrasinin yerini, vatandaşlann kendi işlerini kendilerinin görecekleri bir sistemin alması gibi görüşlerinde olduğu gibi, düşünceleri naiflik ölçüsünde ütopik olabiliyordu. Düşünce ve karakterdeki bu temel sadelikle tavırdaki bağımsızlık ve eylemdeki sertliğin birleşmesi güçlü bir şekilde Robespierre'i hatırlatıyordu. Lenin'in, inancının doğruluğuna duyduğu güven, kendini beğenmişlikten annmış olduğu için ürküntü vericiydi. Hasımlannı teşhir etmek, onların zihinsel miyopluklarını ahlaki yoksunluklanna bağlamak, Belİns kİ'den beri Rus geleneğinin ve en azından Marx'tan bu yana, devrimci geleneğin bir gereği olagelmişti. Fakat geleneksel bir kökeni olsa da, Lenin'in bağnazlığı bir gerçekti ve devrimci yoldaştan bile onun, sapmalan lanetlerken takındığı katı tutum karşısında afallıyorlardı. Lenin'in "kendinin kilerden farklı düşünceleri hazmedemeyecek yaratılışta olduğunu"[47] söyleyen baş hasmı Potressov sonunda, "ciddi Marksist eğitimden geçmiş bir sekter, Marksist bir sekler," diyordu onun İçin. Fakat Lenin, sadece bir devrim teo risyeni değildi. Onda düşünce, hiçbir zaman eylemden aynlmamışür. Lenin devrimin bir uygulayıcısıydı; öğreti olarak ne söylenirse söylensin, devrimin pratiği hiçbir merhamete, hiçbir istisnaya izin vermiyordu.

Lenin'in çok yönlü bir kişilik olmasının ve eşsiz büyüklüğüyle tanınmasının nedeni, teori ile pratik arasında kurduğu bu bağdır. Troçki, ünlü bir pasajında, teori adamı Marx İle, eylem adamı Lenin'i karşı laştınyordu:

45. *Dvenadısatyİ S"eıd Rossüskoy Kommunistİçeskoy Partİi (Bol'şevikov).,* (1923), S.563.

46. Leniıı, *Soçinenİya,* e. VI, s.23. On beş yıl sonra yazılmış *Devlet ve Devrîm'de de* aynı tutum görülür (Bkz. Not A).

47. A.N.Potressov, *Postmertniyi Sbornik Proiıvedenü* (Paris, 1937). s.294, 299.

> **Butun Marx, *Komünist Manifesto'da, [Ekonomi Politiğin] Eleşıirisi'ne* önsözünde ve *Kapital'dt* ortaya çıkar. Marx, I. Enternasyonal'in kurucusu haline gelecek yaratılışta olmasaydı bile, gene de her zaman için, bizim bugün bildiğimiz şahsiyet olarak kalacaktı. Öte yandan bütün Lenin, devrimci eylemde ortaya çıkar. Onun bilimsel eserleri, bu devrimci faaliyete bîr hazırlıktır sadece. Lenin tek bîr eser bile yazmamış, olsaydı, tarihe gene aynı Lenin olarak; proleter devrimin Önderi ve III. Enternasyonal'in yaratıcısı olarak geçerdi.[48]**

Bu değerlendirmenin, Özellikle İlk dönem söz konusu olduğunda, şüphesiz bazı bakımlardan gözden geçirilmesi gerekir. Fakat bizzat Lenin Nisan 1917de şunları yazıyordu: "Teori gridir dostum, oysa Ölümsüz hayat ağacı yemyeşildir"[49]. Ve aynı Lenin, Kasım 1917'de, "devrim deneyiminden geçmek, devrim hakkında yazmaktan daha güzel ve daha yararlı"[50] diyordu, rahat bir nefes alarak. Bu tarihten soma, partisinin teorisyenleriyle sürekli anlaşmazlığa düşen Lenin şunlan yazıyordu:

> **Devrimci olmak ve genelde sosyalizmi savunmak yeterli değildir. Bütün zincirin yerli yerinde durması ve bir sonraki halkaya mutlaka erişmeye hazırlıklı olunabilmesi için, her an zincirin var güçle kavranacak halkasının nasıl bulunacağını bilmek gereklidir.[51]**

Üç yıllık devrim deneyiminden sonra, şöyle bağırabıliyordu: "Pratik, her hangi bir teoriden, yüz kez daha önemlidir"[52]—şüphesiz, tartışmanın en ha rareüi yerinde rasgele söylenmiş bir sözdü bu. Lenin'in dehasının tam bîr dökümü yapıldığında, onun siyaset stratejisi ve siyasi taktikçi olarak taşıdığı öneme en başta yer verilmelidir. Zaptedilmez ileri mevzilerin oluşturulmasındaki uzakgörüşlülüğü, nerede, nasıl ve ne zaman hücum edileceğini ya da beklemek gerektiğini ona fısıldayıveren garip içgüdüsüyle birleşiyordu.

Bununla birlikte Lenin, her ne kadar büyük bir devrimciydiyse de —belki de bütün devirlerin en büyük devrımcisiydİ— dehası yıkıcı olmaktan çok yapıcıydı. Çarlığın devrilmesinde Lenin'in ve Bolşevİkler'İn katkısı pek azdı. Geçici Hükümetin devrilmesinden Lenin ve Bolşevikler sadece bir dış etken olarak sorumlu tutulabilirler. Geçici HUkümet'in devrilmesi Temmuz 1917'den beri kaçınılmaz bir hal almıştı: Halefinin ortaya çıkmasını bekliyordu sadece. Bolşevizm boş bir tahta oturdu. Şubat ve Ekim Devrimleri arasındaki dönemin en belirleyici anlan, Haziran'daki birinci Tüm Rusya

48. L.Troçki, *O Lénine* (1924 ?), s.148. 49. Lenin, *Soçinenİya,* c. XX, s.102.
50. *A.g.e.,* c XXI, s.455. 51. *A.g.e* , c. XXII, s.466.
52, *A.g.e.,* c. XXVI, s.71.

Sovyetleri Kongresi'nde Lenin'in, Bolşeviklerin iktidan almaya hazır olduklarını ilân etmesi ve Eylülde yine Lenin'in bunu gerçekleştirme vaktinin geldiğine karar vermesidir. Lenin'in asıl başarısı, Ekim 1917 Devri mi'nin kansız zaferinden sonradır, yapıcı büyük bir devlet adamı olarak yaptıklarıdır. Lenin'in bütün hata ve sevaplarıyla birlikte inşa ettiği şey, çok uzun bir zaman önce atılmış temellere dayanıyordu; onun başarısını tam olarak anlayabilmek için bu temeller hakkında az çok bilgi sahibi olmak gerekir. Bu temellerin ilki, Lenin taraftarları İkinci parti kongresinde ayırdedici isimlerini almazdan önce, *Iskra* dönemi denen dönemde atılmıştı.

BÖLÜM n

BOLŞEVİKLER ve MENŞEVİKLER

Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi ikinci kongresinin Temmuz Ağustos 1903'te Plehanov'un başkanlığında (önce onun polis takibi korkusuyla taşınmış olduğu) Brüksel'de, sonra Londra'da toplanması, esas itibariyle, *Iskra* grubunun yaptığı hazırlık çalışmasının sonucuydu. Partinin gerçek kuruluş kongresiydi bu; fakat Bolşevikler ile Menşevikler arasında gittikçe genişleyip derinleşen, 1912'den sonra da lam ve resmi bir ayrılmaya dönüşen ünlü bölünme bu kongrede padak vermişti. Tanırımış..yimü,beş sosyal demokrat örgüt katılmıştı bu kongreye; her birinin iki oy kullanma hakkı vardjupartinin Özerk bir seksiyonu olan **Yahudi** işçiler örgütü Bund, birinci kongrede kabul edilmiş özel statü gereğince Uç oy kullanma hakkına sahipli. Bazı Örgüüer sadece bir tek delege yolladıkları için, aslında kongre toplam **51** oya sahip 43 delegeden meydana gelmişti. Ayrıca, çeşitli örgütlerden, oy kullanma hakkı olmayan 14 delege gözlemci olarak katılmıştı. Tam yetkili delegeler arasında otuzdan fazlası *Iskra'****mn*** üye siydiler ve kongreye tamamen *Iskra* grubu hâkimdi. Mra'cılar arasındaki birlik devam ettiği sürece kararlı tek muhalefet, hemen hemen sadece milli azınlıkların haklarını ve parti İçindeki özerk durumlarını korumakla ilgilenen Bund delegelerinden ve Yurt Dışındaki Rus Sosyal Demokratlar Bir liği'ni temsil eden "Ekonomist" eğilimli iki delegeden, Akİmov ile Marti nov'dan geldi. *Iskra"y* partinin merkez yayın organı olarak tanıyan karar, aleyhte sadece İki oyla kongre başlangıcında kabul edildi.[1]

Kongreyi bekleyen en önemli görevler bir parti programının ve bir tüzüğün kabul edilmesiydi. Plehanov 1880'lerde, Lenin ise 1890'larda bir program hazırlamayı denemişlerdi; *Iskra* grubu güçlenmeye başlayınca parti programı talebi, yeni, canlı bir kongrenin toplanması talebiyle aynı zamanda kendini gösterdi. 1902'nin ilk aylan boyunca devam eden tartışmalar, canlılıktan yana ve her türlü oportünist tavize karşı olan Lenin'i, devrim mücadelesinde daha geleneksel olmayı ve ihtiyatlıhğı öğütleyen Plehanov'a karşı bir tutuma yöneltti. Plehanov tarafından yazılan ilk program taslağını Lenin, "pratik mücadeleye atılmış bir partinin programı değil —sanki

1. *Vtoroy S~nd RSDRP,* (1932), s 155

öğrenciler için kaleme alınmış—bir ilkeler bildirisi"[3] diyerek ciddi biçimde eleştirdi ve kendisinin yazdığı bir karşı taslak sundu. *Iskra* grubunun diğer üyelerinden oluşan bir komisyon, iki taslak arasında bir sentez yapmakla görevlendirildi ve şaşılacak derecede iyi başardı bu işi. Plehanov hâlâ büyük bir otorite olarak kabul ediliyordu ve otuzunu henüz biraz geçmiş olan Lenin —hayatında hemen hemen son kez— teorik bir sorun üstünde uzlaşmaya hazırdı. Rusya'da kapitalizmin kaçınılmaz sosyal devrim zirvesine doğru İlerleyişi hakkındaki kendi değerlendirmesine oranla daha az kesin olan bir değerlendirmeyi kabul etti. Fakat, Plehanov'un hazırladığı taslakta tümüyle dışarıda bırakılmış bir konu olan ihtiyatlı bir tarım reformu tasarısının da programda yer almasını sağladı. *Iskra'mn* 1 Haziran 1902 tarihli sayısında yayımlanmış ve bir sonraki yıl parti kongresine sunulmuş olan program taslağında Lenin'in yer yer sert ifadelerle bezediği teorik ilk bölüm, esas itibariyle Plehanov tarafından kaleme alınmıştı; Lenin'in yazdığı pratiğe ilişkin İkinci bölüm ise yer yer Plehanov tarafından yumuşatılmıştı.[3]

Programm teorik bölümü, üretim ilişkileri gelişerek şimdi artık öyle bir noktaya gelmiştir ki, bu noktada burjuva kapitalizmi daha fazla ilerlemeye ayak uyduramayacaktır şeklindeki ortodoks Marksist görüşle başlıyordu. Burjuva kapitalizminin çelişkileri arttıkça, "proleterlerin sayısı ve aralarındaki dayanışma* artıyor ve sömürücülere karşı giriştikleri mücadele şiddetleniyor"du. Böylece teknik gelişme, gittikçe daha hızlı bir biçimde "kapitalist üretim ilişkilerinin yerini sosyalist ilişkilerin almasının maddi imkânım'' yani "toplumun sınıflara bölünmesini ortadan kaldıracak" ve "bir sosyal sınıfın bir başka sosyal sınıf tarafından sömürülmesinin bütün biçimlerine son verecek" bir sosyal devrim imkânını yaratmaktaydı. "Siyasi iktidarın proletarya tarafından ele geçirilmesi" diye tanımlanan proletarya diktatörlüğü bu sosyal devrimin kaçınılmaz koşuluydu. Bu, proletarya diktatörlüğünün resmi olarak bir parti programında ilk kez yer alışıydı. Programın pratik ve özellikle Rusya ile ilgili bölümü acil hedefleri Öngörüyordu; *Komünist Manİfesto'Aa* Delirtildiğİ gibi, bu hedefler doğal o larak bir ülkeden diğerine değişiklik gösterecekti. Acil hedefler üç gruba

2. Lenin, *Soçintniya,* c. V, s.18.

3. Lenin'in kendi kalkılan, *Soçineniya'da* yer alıyor c. V, s.1 51. Bülıln lamsın anın yararlı kısa bir özeti için bakınız: *A.g.e.,* c. V, s.398 9, not 1.

4. Martinov, Kongre'de bu paragrafın, "proleterlerin sayısı, aralarındaki dayanışma ve bilinçleri artıyor" *(Vtoroy S"ezd RSDRP,* 1932, s.116) şeklinde değiştirilmesini önerdi. Bu öneri, kendilîğîndenlik ve bilinçlenme hakkındaki lartışmanın yansımasıydı ve proletarya içinde kendüiğinden her sosyalist atılımı inkâr etmekle suçlanan *Ne YapmahTyt,* karşı sert bir çıkıştı. Plehanov, Marıov ve Troçki Lenin'i destekledi, değişildik önerisi reddedildi.

aynlıyordu: siyasi amaçlar (eşit ve genel oy hakkı, düşünce, konuşma ve basın özgürlüğü, toplanma ve örgütlenme özgürlüğü, yargıçların seçimle gelmeleri, kilise ve devletin ayrılması, parasız ve genel eğitim), işçilerin ekonomik talepleri (işgücünün sekiz saate indirilmesi, çocukları çalıştırmanın yasaklanması, kadınları çalıştırmanın sınırlandırılması, yaşlılar ve sakatlar İçin devlet sigortası, aynî ve para cezalarının kaldırılması), köylülerin ekonomik talepleri (özellikle toprak köleliğinin kaldırılması sırasında ellerinden haksız yere alınmış topraklarının kendilerine geri verilmesi). Şüphesiz, bütün bu talepler, programı kaleme alanlar tarafından, devrimin ilk aşamasında radikal burjuvazinin desteğini sağlama zorunluğuyla bağdaşabilen azami talepler olarak görülmüştü. Bu yakın hedeflerle nihai sınıfsız toplum hedefi arasındaki bağlantıya değinilmemişti. Program, "Rusya'nın mevcut sosyal ve siyasi düzenine karşı girişilecek her muhalefetin ya da devrimcî hareketin" parti tarafından destekleneceğini bildirerek son buluyor ve amaçlarının gerçekleşmesi yolunda ilk adım olarak *"otokrasinin devrilmesini* ve bütün halk tarafından serbestçe seçilmiş bir *kurucu meclisin* oluşturulmasını" talep ediyordu. Program kongrede tüm ayrıntılarıyla (araşıldı ve bazı küçük değişiklikler yapıldı. Sonunda sadece Akimov aleyhte oy kullandı[5] ve program 1919'a kadar hiçbir değişikliğe uğramadı.

Parti tüzüğü görüşülürken, partiye üye olabilme şartlarını belirleyen ilk madde hemen geniş tartışmalara yol açtı. Taslağı hazırlamış olan komisyon, bir prensip konusunda ikiye ayrdmış, biri Lenin'in, diğeri de Mar tov'un olmak üzere, kongreye iki metin sunmuştu. Lenin, partiye üye olma şartlarını şöyle tanımlıyordu:

> **f Parti programını kabul eden, parti drgüilerinden birine şahsen katılan ve^ garaca destekleyen kimse parti üyesidir.**

Martov ise şunu öneriyordu:

> **Parti programını kabul eden, parti örgütlerinden birinin önderliği altında düzenli işbirliği içine giren ve paraca destekleyen kimse Rusya Sosyal Demokrat IşçÎ Partisi üyesidir.**

İki taslak arasında şeklen pek az fark vardı. Lenin'in, üzerinde ısrarla durduğu bu daha kesin tanımlama, profesyonel devrimcilerden oluşan örgütlü, disiplinli küçük bir parti olarak *Ne Yapmalü'fa* açıkladığı kendi görüşünün ifadesiydi. Lenin, kasıtlı kullanmışa bu kışkırtıcı ifadeyi —herkes de bu

5. *Vtoroy S"ezd RSDRP.* (1932), s.258 9. Kabul edilen program metni için aynı cildin 417 23. sayfalarına ve *VKP(B) v Rezolymsiyak,* (1941), c. I. s.l9 23'e ve diğer sayfalara bakınız.

nun farkındaydı. Hava gerginleşti: *Iskra'cûar* arasında bu tartışma yüzünden başgösteren "keskinler" ve "yumuşaklar"[6] ayrımı, Bolşevik Menşevik kavgasının başlangıcı oldu. Martov ve Akselrod, "örgüt" ile "parti" arasında bir fark görüyorlardı. Gizji bir örgütün zorunlu olduğunu kabul etmekle beraber, bunun, geniş bir sempatizanlar partisinin çekirdeğini oluşturduğu takdirde bir anlam taşıyacağını ileri sürüyorlardı. Lenin, "gevezeler" ile "işçiler" arasında kesin bir sınır çizilmelidir; Martov'un tasarısı partinin kapışım herkese ardına kadar açıyor, diye cevaplandırdı. Plehanov, isteksiz bir biçimde Lenin'den yana oldu. *Iskra* yazı kurulunun diğer üyeleri, Potres sov ve Zasuliç, seslerini çıkarmadılar; fakat Akselrod ile Martov'un görüşlerini paylaşıyorlardı. Troçki, beklenenin aksine, Martov'dan yana çıktı.' Uzun ve sert bir tartışma sonunda Lenin'in taslağı 23'e karşı 28 oyla reddedildi. Martov'un önerisi ise 22'ye karşı 28 oyla kabul edildi.[8] Tüzüğün diğer maddeleri fazla bir güçlükle karşılaşmadan kongreden geçti. Partinin epey hantal olan merkezi örgütlenmesi, parti öğretisinin koruyucu merkez yayın organının *(Iskra)* yazı kurulundan, parti faaliyetini yerel örgütler kanalıyla yönetmekle yükümlü bir merkez komitesinden ve bu İki organın herbirinden ikişer delegenin bulunduğu, başkanı kongre tarafından seçilen toplam beş üyeli bir parti konseyinden oluşuyordu; konsey, en yüksek denetleme organıydı ve sadece, iki yılda bir toplanan kongreye karşı sorumluydu.»

Parti tüzüğünün ilk maddesiyle ilgili son derece önemli oylamanın sonucu tartışmalara yol açtt. Kongrede çoğunluk, "yumuşak" Mra'cılardan, Bund delegelerinden ve *Iskra* İle hiçbir zaman ilişki kurmamış diğer yan örgütlerden oluşuyordu. *Iskra* grubunun kendi içinde ise Lenin hâlâ bir çoğunluğu yönetiyordu. Parti tüzüğü konusundaki tartışma, Bund ile parli arasındaki ilişkiler konusunda bir karara varılmasını gerektirdi. Bund'un, "yahudi proletaryasının tek temsilcisi olarak kalmak" şeklindeki talebinin ezici bir çoğunlukla reddedilmesi, Bund delegelerinin kongrenin 27. oturu

6. Lenin, daha sonra bunları "tutarlı" ve "tutarsız" *Iskra'cûat* diye nitelendirdi (Lenin, *Soçİneniya,* c, V, s.269).

7. Troçki, Lenin'le Ekim 1902'de Londra'da tanışmış ve yazarlık yeteneğiyle Lenin'in hemen dikkatini çekmişti. 1903 ilkbaharı boyunca Lenİn, yazı kuruluna Troçki'nin katılmasını iki kez önerdiyse de Plehanov'un kesin vetosu ile karşılaştı (Krapskaya, *Memories of Lenin* (Ing. çev. 1930), c. I, s.85 6, 92). Krupskaya'ya göre Lenin, "kongrede Troçki'nin kararsız bir tutum takınacağını aklına bile getirmiyordu" *(A.g.e.,* S.99).

8. *Vtoroy S"ezd RSDRP,* (1932), s.263 85.

9. Bu tüzük metni için bakınız: *A.g.e.,* (1932), s.423 5 ve *VKP (B)* v *Rezoiyulsiyak* (1941), c. I, s.24 25.

mundarı sonra (kongre toplam 37 oturum oldu), salonu büyük bir öfkeyle terkeımelerine yol açtı.[10] Bir sonraki oturumda partinin, sadece bir tek "dış" örgülünün, *Iskra* ile sıkı bir işbirliği içinde bulunan ve (kongrede Lenin tarafından temsil edilen) Devrimci Sosyal Demokrat Birlik'in tanınması ve bunun tüzüğe geçirilmesine ilişkin karar.Yurt Dışındaki Rus Sosyal Demokratlar Birliği'ni oy hakkından yoksun bırakuğı için, Marünov ile Aki mov çekimser kaldı." Bu kararlar alınırken hâlâ bütün *Isfcra'cüar* birlikte hareket etmişlerdi. Ancak parti üyeliğinin nitelikleri hakkındaki oylamada "yumuşaklarda birlikte oy kullanmış yedi delegenin çekimser kalması, oy dengesinin "keskinler" lehine kayması sonucunu yarattı. Böylece görüldü ki, gündemin en önemli maddesi —parti örgüüerine seçilme— görüşülürken Lenin, bir çoğunluğun başında bulunacak ve bu avantajı, kendi görüşlerinin zaferini daha ileri götürmek için kullanacaktı. Bunun anlaşılması, kongrenin havasında, başka herhangi bir olaydan çok daha ani bir değişiklik yarattı. 30. oturumdan sonra tartışmalar son derece gergin bir hava içinde geçti.

Gerçekten de söz konusu olan çok önemli bir sorundu. Bununla beraber, belirtmek gerekir ki, *Iskra* grubunun bütünü tarafından kaleme alınıp kongreye sunulan parti tüzüğünün maddeleri, partinin yerel örgüüerinin. merkezi otorite tarafından hemen hemen sınırsız biçimde denetlenmesini mümkün kılıyordu ve Lenin'in merkezileşmiş ve disiplinli bir parti anlayışına karşı sonradan duyulan öfke, çatışmanın başlangıcı olmaktan çok, sonucuydu. Kongrede Lenin ile Marıov'un birbirlerini karşılıklı suçlamalarının da gösterdiği gibi, Lenin'in, *Iskra* yazı kurulu üye sayısını yeni kararlar gereğince altıdan üçe indirmeyi ve parti merkez komitesi üyeliğini üç kişiyle sınırlamayı öngören tasarısı kongreden önce yazı kurulunda görüşülmüş ve prensip bakımından herhangi bir itirazla karşılaşmamıştı. Ancak bu tasan, *Iskra* yazı kuruluna Plehanov, Lenin ve Martov'un atanması (iki "keskin" bir "yumuşak") ve merkez komitesine ikinci dereceden kişilerin seçilerek partinin, yazı kurulunun denetimi altına girmesi şeklinde somut bir öneri olarak kongreye sunulunca, muhalefet çığımdan çıktı; Martov ilk kez bu kongrede "tek tek gruplar İçin olağanüstü yasalar" çıkartılarak "parti içinde sıkıyönetim" uygulanmak istendiği suçlamasında bulundu. Bu suçlama, sonraki çaüşmalarda etkin bir rol oynayacaktı.[12] Tartışmaların bundan sonrası bir dizi oylama ve protestoyla geçti. *Iskra* yazı kuruluna üç üye seçmekle ilgili karar 2 aleyhle, 17 çekimser oya karşı 25 oyla kabul

10. ***Vtoroy S"ezd RSDRP,*** **(1932), s.324 5.** **II.** ***A.g.e.,*** **s.334.**
12. ***A.g.e.,*** **S.373**

edildi. Bunun üzerine, çoğunluk Plehanov, Martov ve Lenin'i bu göreve seçti; Martov, yazı kurulunda kendisine önerilen görevi kabul etmedi ve azınlık bundan sonra seçimlere katılmayı ret karan aldı." Merkez komitesi tamamen "keskinler"dejı oluştu ve Plehanov parti konseyi başkanlığına getirildi. Bu sonuçlara göre, kazananlara "Bolşevikler" (çoğunluk), muhaliflere "Menşevikler" (azınlık) denildi ve iki taraf da tarihe bu adlarla geçtiler.

Ne var ki bu, Öykünün sonu değildi. Plehanov, kongre boyunca hep Lenin'i desteklemişti. Delegelerden biri Lenin'in görüşleriyle onun görüşleri arasında bir fark olduğunu belirtmeye kalkışınca, onu "Napolyon, mareşallerini karılanndan ayırmıştı, oysa beni Lenin'dcn hiç kimse ayıramaz"'[4] diye gururla cevaplandırmıştı. Fakat, başlangıçtaki programla ilgili tartışma, yaşlı Marksist'in uysalca davranışına karşı, genç Marksist'in kolaylıkla nasıl insafsızca davranabildiğini göstermişti. Plehanov kısa sürede Lenin'in zafere ulaşmak için gösterdiği uzlaşmazlık karşısında şaşkınlığa düştü. Lenin'in saf dışı bırakmaya niyetlendiği Menşevikler'İn büyük bir kısmı, Plehanov'un eski dostları ve mücadele arkadaşlarıydı. Plehanov, Lenin'in sıkı parti disiplinini ilke olarak onaylamıştı, ama uygulama söz konusu olunca bu disiplin anlayışının uzun yıllar Batı'da yaşamaktan dolayı, siyasi örgütlenme hakkında farkına varmaksızın edindiği daha az katı görüşlerine aykırı olduğu onaya çıktı. Lenin'in bütün beklentilerinin aksine Plehanov, muhaliflerle uzlaşmaya gidilmesinin sözcülüğünü yapmaya koyuldu. 1903 yılı sona ermeden Lenin *Iskra* yazı kurulundan istifa ettiği için[15], Plehanov kongrenin reddettiği, hepsi Menşevik olan eski üyeleri yazı kuruluna almış, böylece, *Iskra* bir Menşevik yayın organı haline gelmişti. Kongrenin eline teslim ettiği parti aygıtından atılan Lenin için Bolşevik yoldaşlarını bağımsız bir fraksiyon içinde örgütlemekten başka bir şey kalmıyordu.

Aradan geçen on iki ay boyunca Plehanov ve *Iskra'aakİ* eski arkadaştan Lenin'i şiddetle eleştiren makaleler yayımladılar. Plehanov, *Ne Yap mah?'t»n* bazı pasajlarını daha ilk okuyuşunda doğru bulmadığını, ancak Lenin'in görüşlerini değiştirmiş olduğu izlenimini edindiğini ileri sürerek ^ yavan bir mazeretti bu — ikinci kongrenin sonuna kadar Lenin'i destekle

13. *A.g.e.,* S.376. **Kongre'deki bölünmeden doğan iki fraksiyon, o andan «ibaren, ayn toplantılar düzenledi (Lenin,** ***Soçİneniya,*** **c. VI, s.56).**

14. ***Vloroy S"ezd RSDRP,*** **(1932), s.138.**

15. Pie h **»no** V**'a göre, çağda; İngiliz politikasında bir örnek aramıştı Lenin: "Chamberlain, durumunu güçlendirmek için, bakanlıktan ayn İdi. Ben de aynını yapıyorum" (C.V.Plehanov,** ***Soçİneniya,*** **c. XDI, s.44).**

mis olmaktan duyduğu mahcubiyeti hızla yendi.[16] Lenin şimdi "sekler bir kast"[17] zihniyetini desteklemekle suçlanıyordu. *Merkeziyetçilik mi, Bonapartizm mi?* başlıklı makalede Lenin, "proletarya diktatörlüğü ile proletarya üzerinde diktatörlük kurmayı birbirine kanştırmak" ve "devrim öncesi eski larz monarşi değilse bile, Bonapartizm"[18] uygulamakla suçlanmıştı. Onun, profesyonel devrimciyle kitleler arasındaki İlişkiye dair görüşü, Marx'in değil, Bakunİn'in görüşüydü.[19] Martov, kongrede ileri sürdüğü görüşü işleyerek *Rusya Sosyal Demokrat İsçi Partisi'nde Sıkıyönetim Yasasına Karşı Mücadele* adlı bir broşür yayımladı. Vera Zasuliç, Lenin'in parti anlayışının, XIV. Louis'nin devlet anlayışıyla aynı olduğunu yazdı.[20] Artık Menşevikler'in denetimine geçmiş olan parti basımevi Troçki'nin *Siyasi Görevlerimiz*[11] adlı sövgü dolu bir broşürünü yayımladı; Troçki'nin Menşevikler'le olan yakın ilişkileri, broşürün İthaf kısmında açıkça görülüyordu: "Aziz üstadım Pavel Borisoviç Akselrod'a". Troçki bu broşüründe Lenin'in yöntemlerine "Jakobenler'in trajik uzlaşmazlığının soluk bir karikatürü" diye saldırıyor ve "partinin yerini parti örgütünün, parti örgütünün yerini merkez komitesinin ve nihayet merkez komitesinin yerini diktatörün alacağı" bir dumm un ortaya çıkacağını öngörüyordu. Son bölüm "Proleiarya Üzerinde Diktatörlük"[22]başlığını taşıyordu. Bir süre sonra Ple hanov. *Bir Sosyal Demokratın Günlüğünde* şöyle yazacaktı: "Bolşevik görüş hâkim olsaydı, son tahlilde, her şey bütün iktidarı *ex Providentia* kendi şahsında toplamış tek bir adamın çevresinde dönecekti"[23].

Bölünmenin yankılan, "revizyonisüer" arasındaki hizipleşmeden dolayı kendi başı da dertte olan Alman Sosyal Demokrat Partisi'ne kadar ulaştı. Rusya Sosyal Demokrat Partisi'nin tanınmış ve öndegelen üyelerinin hemen hepsi —Lenin'in yoldaştan, sıradan İnsanlardı, içlerinden pek azının

16. G.V.Plehanov, *Soçinenİya,* c. X1H, S.13S 8. **17. *A g.e.,* c. XIH, s.7.**

. *lS A.g.e.,c.* Xm, s.90 1. **19. *A.g.t.,* c. XIQ. t.185.**

20. *Iskra,* No. 70, 25 Temmuz 1904.

21. N.Troçki, *Nasi Potiıiçeski Zadaçi* (Cenevre, 1904). Troçki, takma adının önüne, önceleri N. baş harfini koyuyordu, sonradan asıl adının bas harfi olan L'y' koymaya başladı. Lenin de bazen N. baş harfini kutlanmıştı.

22. Troçki'nin otuz yıldan fazla bir zaman sonra bu tanışma hakkındaki son hükmünü burada hatırlatmak yerinde olur: "Lenin'in, yazılarında 'uzUstınlamaz' ve 'amansız' kelimelerini sık sık kullanmi) olması boşuna değildir. Ancak bütOn aşağılık kişisel sorunlar bir yana bırakılıp büyük bir gerilimle amaca ulaşmaktan başka bir şey düşünülmediği takdirde böyle bir insafsızlık haklı görülebilir. Onun tutumu bana, kabul edilemez, dehjet verici, isyan ettirici görünüyordu. Bununla beraber, bu tutum siyasi bakımdan doğruydu ve dolayısıyla, örgüilenme açısından gerekli bir ımumdu" (LTıoçki, *Moya Jim* (Hayatım) (Berlin). 1930, c. 1, s.187 8).

23. C.V,Plehanov, *Soçinenİya,* c. XHL s.317.

adı duyulmuştu— Menşevikler'e neredeyse genel bir destek kazandırdılar. Kaulsky, Lenİn'İn Bolşevik görüşü savunan bir makalesini Alman sosyal demokrat dergi *Neue* Zeı'f'ta yayımlamayı reddetmekle kalmadı, aynı zamanda, Lenin'in tutumunu açıkça yeren bir mektubu yayımlanması için Menşevik *Iskra'ya* yolladı.[14] Lenİn'e en şiddetli saldırı Rosa Luxemburg'dan gelmişti. Rosa, Temmuz 1904'ie *Neue Zeit'vı* yayımlanan bir makalesinde Lenin'in "aşın merkeziyetçİİİğini" bürokratik olmakla ve demokratik olmamakla suçluyordu. Rosa, Lenin'in tasarısında tamamen Rusya'ya Özgü bir nitelik görüyor ve sert bir dille, "başaşağı durduğu halde, kendini tarihin en güçlü yeni hâkimi" olarak ilan eden "şimdi Rus devrimcinin 'ego'su biçiminde yeniden canlanan, Rus mutlakiyetçiliği tarafından ezilmiş ve parçalanmış bir 'ego'dan" söz ediyordu; Lenin'in parti önderliğinde mutlak güç görüşünü kıyasıya eleştiren Rosa, bu tutumun "bu tür her örgütün bünyesine sinmiş muhafazakârlığı en tehlikeli biçimde azdırabileceğini"" söylerken yeni bir tartışma açmış oluyordu. Nihayet, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin yöneticilerinin en kıdemlisi Bebel, arabuluculuk yapmayı önerdi. Menşevikler tarafından hemen kabul edilen bu öneriyi Lenin, kesinlikle reddetti.[26]

Görünüşe bakılırsa, bütün bu saldırılar Lenin'i pek sarsmadı.[17] Diğer Alman devrimcilere saldırdığı için yapılan eleştirileri kendi gazetesinde cevaplandıran Marx'i örnek alarak, onun otoritesinden destek buluyordu:

Görevimiz, bilinen düşmanlarımızdan çok, doğrudan doğruya sözde "dosrtar"ımızı hedef alan kıyasıya bir eleştiriden ibarettir. Böyle hareket etmekle, ucuz demokratik bir popülerlikten seve seve vazgeçiyoruz.[28]

Daha kongrede Martov'a verdiği cevapta, kendi uzlaşmaz tutumunu hararetle savunmuştu Lenin:

Sıkıyönetim yasası, kişilere ya da özel gruplara karşı olağanüslü yasalar, vb. btlyUk laflardan hiç ürkmüş değilim, istikrarsız ve hasım unsurlar söz konusu olunca sadece "sıkıyönetim yasası" uygularız; uygulamadan edemeyiz. Kongre tarafından kabul edilen parti tüzüğümüzün tümü ve "merkeziyetçilik" siyasetinin tümü, bu **bir sürü siyasi disiplinsizlik kaynağına karşı çıkarılmış**

24. ***Iskra,*** **No. 66, 15 Mayıs 1904.**

25. ***Neue Zeit,*** **c. XXH (Viyana, 1903 4), c. D', s.484 92, s.529 35.**

26. Bu olay hakkında Lenin'in eserlerinde ayrıntılı bilgi bulunmaktadır: *Soçİneniya,* c. VH, s.450 52, not 44; *Lenimkii Sbornik,* c. V (1926). s.169 76, 182 3.

27. Krupskaya anılarında, Manov ile bozuşmanın Lenin'i çok üzdüğünden bahseder, {*Memories of Lenin,* c. I, (Ing. çev. 1930). s.108). Fakat bu, Lenin'i hiçbir siyasi kuşkuya düşürmemiştir.

28. Marn ve Engels, *Soçİneniya,* e. VtEI, j.445.

bir "sıkıyönetim yasası"ndan başka bir şey değildir. Siyasi disiplinsizliğe karşı özel yasalar, hana olağanüstü yasalar geıekir. Kongrenin almış olduğu karar, *bayie* yasalar ve *böyle* tedbirler için sağlam bir lemel yaratması bakımından doğru bir siyasi tutum olmuştur.'*

Ertesi yıl Cenevre'de, "Partimizdeki Kriz Üstüne" alt başlığıyla yayımlanan *Bir Adım ileri. İki Adım Geri* adlı uzunca bir broşüründe Lenin, Jakobenci lik suçlamalarının kendisini yıldırmadığını söylüyordu:

Sınıf çıkarlarının *bilincinde* olan bir proletaryanın *örgülü* ile çözülmez biçimde birleşmiş Jakoben, *devrimci sosyal demokrat'm* ta kendisidir.[30]

Lenin, kongre çalışmalarının derin bir tahlilini yaparak, "yumuşak" *Is* Ara'cılann, hem *Iskra'mn* hem herhangi bir merkeziyetçi parti örgütünün düşmanı olan Bund delegeleri türünden delegelerle sürekli utanılacak bir ittifak içinde bulunduklarını gösteriyor ve nihilizm dahil, onların her türlü *na rodnizmin* alaları olan "beyefendİ anarşistler"le düşünsel akrabalıklarım ortaya koyuyordu:

Bu aristokralik anarşizm her zaman, Rus nihilisilerine özgü olmuştur. Parti örgülü, ona korkunç bir "fabrika" gibi görünür. Parçanın bütüne ve azınlığın çoğunluğa tâbi olması ona bir "kulluk" gibt gelir... merkezi bir otoritenin önderliği allında işbölümü onu, insanlar "civata ve somun" haline sokuluyor diye traji komik çığlıklar almaya yöneltir."

Menşevikler onu, demokratik ilkeye karşı bürokratik ilkeyi desteklemekle suçlayınca da ürkmedi. Eğer bürokrasi merkeziyetçilik, demokrasi de "özerklik" anlamına geliyorsa o halde, devrimci sosyal demokrasi İkinciye karşı ilkini savunacaku.[11] Menşevikler'in bu görüşlerinin arkasında eğer herhangi bir ilke varsa, o da "anarşizmin ilkesi"ydi[w].

Devrimin aracı olarak merkeziyetçi ve disiplinli bir parti kavramı Lenin'in düşüncesinin temel taşıydı. *Iskra'mn* yayımlanması, böyle bir partinin odak noklasını oluşturmak içindi. Kiüelere parti önderliği öğretisini İlk kez açıkladığı *Ne Yapmalû'Aa* bu kavramdan esinlenmişti. Daha sonraları, Lenin kendi savunduğu parti disiplini sistemine "demokratik merkeziyetçilik" adını verdi; önderlerin denetleyeceği "merkeziyetçilik", tabanın denetimi anlamına gelen "demokrasiden daha çok göze battığı için, kolayca alay konusu oluyordu. Fakat bu merkeziyetçi eğilimlerin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ne ya da bu parti içinde Lenin'e özgü olduğunu

29. Lenin, *SoÇ'ieniya,* c. VI, s.36.
30. *A.g.e.,* c. *V).* t.303.
31. *A.g.e., VI,* 1,310.
32. *A.g.e., c.* VI, ı.3B.
33. A.g.e.. c. VI. J.321.

düşünmenin bazı tehlikeleri vardır. Her yerde geniş ölçekli örgüüenmelerin hızla yayıldığı bir dönemdi bu; etkinlik ve iktidar kaygısı her yerde sürekli bir artış göstererek otoritenin merkezileşmesini davet ediyordu. Siyasi partilerin bu tür eğilimlerden arınmış olduğu hiçbir büyük ülke yoktu. Proletarya partileri, bu eflrilere özellikle açıktılar: Parti üyelerinin, kendileri tarafından seçilmiş kendi yöneticilerine itaat etmeleri gerektiği ve eleştiriyi hoşgörüyle karşılamanın partiye bağlılıkla bağdaşmadığı görüşünün bu partilerde sık sık ileri sürüldüğü görülüyordu.* Şimdi Lenin'in amansız düşmanı kesilen Plehanov da vaktiyle aynı görüşü savunuyordu:

Bİze, sosyal demokrasinin, kendi üyelerine lam bir düşünce özgürlüğü tanıması söylendiğinde, partinin bir bilimler akademisi olmadığı unutuluyor... Parti içinde düşünce özgürlüğünün sınırları olabilir, kesinlikle olmalıdır da, çünkü bir parti, aynı düşünceye sahip insanların kendi nzalanyla kurdukları bir biriıklir. Dtişflnce birliği ortadan kalkınca, çözülme kaçınılmaz hale gelir."

Bu zorunlu ve yararlı sınırlamalardan ürken, proletarya değil burjuvazidir, diyordu Lenin. Menşevikler "burjuva aydın bireyciliğini", Bolşevikler ise "proleter örgütü ve disiplini" temsil ediyorlardı.[3]*

Lenin'in, Menşevikler'in eleştirisine cevabı sözlerle sınırlı kalmıyordu. *Iskra* ile bozuşmasının neden olduğu tecrit edilmişlikten hiçbir şekilde yılmayan, muhalefet ya da partiden ayrılmalar karşısında kılı kıpırdamayan Lenin, 1904 Ağustosu'nda, sadık 22 Bolşevikle Cenevre'de bir toplantı düzenledi ve yeni bir Bolşevik merkez örgütü olarak görev yapacak bir "çoğunluk komiteleri bürosu" kurdu. Aynı yılın sonunda, dönek *Iskra'mn* yerini almak üzere *Vperyod* ("ileri") adlı yeni bir gazete yayımlanıyordu. Onun tek kaygısı Bolşevik öğretinin saflığım ve bağımsızlığını tehlikeye düşürebilecek ve onu Menşevizm'in sapmalanyla lekeleyebilecek zamansız bir yeniden birleşme hareketini önlemekti. O dönemde, paru yazışmalarında "her yerde ve kesinlikle hizip, hizip, hizip"[37] istiyordu. Ayrıntılar üzerinde bile olsa, partide bölünmeye yol açarak muhalifleri parti saflarından atmak;

34. R.MicJıels. *Zur Soziologie des Parteiweiens* (2. Basım 1925, s. 278 80); Alman, Belçika ve Frandi kaynaklarına dayanarak, bu duyguLıo dile getiren ilginç alıntılar veriyor. "Demokratik merkeziyetçilik" terimini öylesine kullanıyor ki, terimin 20. yüzyılın başlangıcındı Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde yaygın olarak kullanıldığını düşündürüyor.

35. G.V Plehanov. *Soçİneniya, c.* XD. s.455.

36. Lerıın, *Soçİneniya,* c. VI, ı.2I3.

37. *Ltninskii Sbomik, c.* V (1926). s.149, *'Hizipleşme"* (Ing. tchism) dini anlaşmazlık, ayrılık anlamına gelen Rusça *raskol* kelimesini karşılamak için en uygun çeviri olarak görünüyor.

işte Lenin'in uyguladığı ve haleflerine devrettiği ilke buydu. Onun otoriter ve kendine güvenen kişiliğine tamamen uygun, derin bir zihinsel inancın sonucuydu bu. Uzlaşma kaygısıyla bazen vazgeçmiş gibt göründüğü anlarda bile, tekrar tekrar bu yola başvuruyordu. 1903 ten sonra Menşevikler'e karşı kullanılan taktiklerin iç kriz anlarında partiye örnek olan bir model haline gelmesi ya da "Menşevik" kavramının daha sonra, parti saflarında ortaya çıkan herhangi bir muhalefeti damgalamaya yetecek kadar geniş bir kullanım esnekliğine büründürülmesi hiç tesadüf değildir. Partinin şimdi artık tümüyle Menşeviklerten oluşan eski merkez örgütlerini hiçe sayarak Nisan 1905'le Londra'da yeni bir parti kongresi toplandı. Hepsi de Bolşevikler'den oluşan bu kongre, Cenevre'de kendi kongrelerini yapmakta olan Menşevikler tarafından boykot edildi. Bozuşma sonuç aşamasına kadar götürülmüştü.

Partinin her İki kanadı parti programını birlikte kabul ettikleri ve sadece tüzük konusunda ayrıldıkları İçin, ikinci kongredeki ilk bölünme olayı sanki parti öğretisi sorunuyla değil de, yalnızca örgüt sorunuyla ilgiliymiş gibi bir izlenim bırakmıştı. Durum ilk başta böyle olsaydı, bölünme hızla derinleşip yayılırdı. MarVın öğretisi. *Komünist Manifestodan* İtibaren, hem evrimci, bilimsel ya da objektif unsurları, hem de devrimci, propagandaya dayalı ya da Öznel unsurları içeriyordu. Marksizm, hem sosyal ve ekonomik gelişme yasalarının açıklanmasıydı, hem de bu yasaların gerçekleşmesini sağlamak amacıyla, aynı zamanda hem şiddet dışı eyleme, hem de şiddete başvurmayı öngörüyordu. Sosyal olayların sürekli bir evrim sürecinden geçtikleri, fakat bu sürecin, bizzat kendisinin temel bir parçasını oluşturan ve zaman zaman başgösleren kesintili devrimci eylemler olmaksızın gerçekleşmeyeceği görüşü göz önünde tutulduğunda, Marksizm'in bu iki niteliği birbiriyle bağdaşabiliyordu. Bununla beraber, bu apaçık çelişki, tarihsel gelişmeye diskin bu iki karşıt görüş arasında vurgu kaymalarına yol açtı; şüphesiz, bizzat Mars'ın eserlerinde de bu tür kaymalar bulunmaktaydı. Mars'ın Rus tilmizleri arasında bölünmeyle sonuçlanan tartışmada Menşevikler, Bolşevikler'i, Rusya'nın gelişmesinin bu burjuva aşamasında, objektif şartlan mevcut olmayan bir proleter devrimi, gizli ve tedhişçi yollardan gerçekleştirmeye kalkışarak, Marksist evrimci şemayı atlamakla suçluyorlardı; Bolşevikler ise, Menşevikler'i, devrimi, önceden hazırlanmış bir plana göre bilinçli örgütlenmiş birşey olarak değil, bir "tarihi gelişme süreci" olarak ele al

makla suçluyorlardı.[38] Devrimin seyrini tahlil eden ve onun akışının değiştirilemeyeceğine ya da bilinçli bir eylemle hızlandınlamayacağına inanan Menşevikler, her şeyden önce teorisyendiler, Bolşeviklerin dilinde onların adı *raisonneurs*, "arşiv fareleri", "parti aydıntan"ydı[M]. Bolşevikler, kendilerini legal ve illegal yollardan devrimin örgütlenmesine adamış eylemcilerdi; Bolşcvizm'in kurucusu ve sözcüsü Lenin, Menşevikler'in aksine, başlangıçtan beri, evrim teorisinden çok, devrimci pratikle ilgilenmişti. Marxi dogmatik değil, diyalektik bir larzda yorumlamak gerektiği üzerinde Lenin'in ısrarla durmast boşuna değildi. Teori ile pratik bir bütün oluşturduğuna göre teori, ancak belli bir yerde ve zamanda pratikte kendi ifadesini bulduğu ölçüde bir anlam taşıyabilirdi. Marx'in ünlü *Feuerbach Üstüne* **Te2ler**'*ini* hatırlatan Lenin, Menşevikler'i sadece "dünyayı farklı şekillerde yorumlayan" filozoflarla karşılaştırıyordu. Oysa gerçek Marksistler olan Bolşevikler dünyayı değiştirmeye çalışıyorlardı.[40]

Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki tanışma, her ne kadar Marksist öğretinin ancak belirli bir grup tarafından anlaşılabilen noktaları üzerinde yoğunlaşmış gibi görünüyorsa da, Rus devriminin tarihi bakımdan bazı temel sorunlar yaratmaktaydı. Marxin, burjuva demokratik ve proleter sosyalist devrimler şeklindeki özgün sıralamasına bağlı kalan Menşevikler, Lenin'in 1898den beri savunduğu, bu iki devrim arasında çözülmez bir bağ olduğu varsayımını aslında hiçbir zaman kabul etmediler. Önce burjuva devrimi gerçekleşmeliydi: Rusya'da kapitalizm, ancak burjuva devriminden geçerek gelişmesinin doruğuna erişebilirdi; bu gelişme gerçekleşmedikçe Rus proletaryası, sosyalist devrimi yapmaya kalkışacak ve onu başarıya ulaştıracak gücü kendinde bulamazdı. İki devrim arasındaki bu kesin aynm, teorisyen için ne kadar tatmin edici olursa olsun, Menşevikle^den daha pratik olan devrimcileri güç durumda bırakacak bazı sonuçlar yaratıyordu. Menşevikler kendilerini burjuva devrimiyle sınırladıktan için, siyasi prog ramlannda herhangi bir sosyalist ya da proleter çağrıya yer vermekte güçlük çekiyorlardı. Burjuva devrimi proleter devriminin zorunlu ve kaçınılmaz öncüsüydü ve bundan dolayı, uzun vadede proletarya İçin hayati bir önem taşıyordu. Fakat bunun ilk ve doğrudan etkisi, proletaryayı ezenleri, yani proletaryanın yine uzun vadedeki baş düşmanlarını, iktidara getirmek olu

38. Lenin'in Şubal 1905'le yayımlanan *Devrimi Örgûllemeli miyiz?* (Lanın. *Soçinenİya, c.* vm, s.122 9) adlı makalesi bu tanıtmayı ele almaktadır.

39. Bu sonuncu deyim. Aralık 1908'de yapılan beşinci parti konferansı kararlarından birinde gerçekten yanlıdır *fVKP (B)* v *Rezotyulsiyak* (1941), *c* I, s,125); diğerleri için bkz. Lenin, *Soçinenİya,* c. V1H, s. 49 50.

40. *A.g.e.,* c. VU!, S.52.

yordu. Menşevikler'in bu ikilemden kurtulmaları ancak şöyle mümkün olabilirdi: Otokrasiyi devirmek ve burjuva devrimini tamamlamak amacıyla, burjuvaziyi desteklemeyi ve bunun sonucu olarak kurulacak devrimci burjuva hükümete, ileri kapitalist ülkelerde sosyal politikanın temelini oluşturan bazı haklan (sendikaların tanınması, sekiz saatlik iş günü, sosyal sigorta, vb.) proletaryaya tanıması için baskı yapmayı hedef alan kısa vadeli bîr politika gütmek.

Bu yüzden Lenin'in de sık sık İşaret edeceği gibi, Bolşevikler'in Menşevikler'e karşı giriştikleri polemik, içerik bakımından, tüm partinin birlik halinde Legal Marksistler'e ve Ekonomistler'e karşı açuğı polemiğin bir tekrarı olduğu gibi, Alman Sosyal Demokrat Partisi'ndeki "revizyonisÜer"e karşı başlatılan polemiğin de bir uzantısıydı. Rusya'nın sosyalist bir devrimin değil, bir burjuva devriminin eşiğinde bulunduğunu ileri süren tezde ayak direyen Menşevikler, devrim teorisine ağırlık vererek ve devrimci eylemi sürekli daha uzak bir geleceğe erteleyerek Legal Marksistler'e ayak uydurmuş; ekonomik sınıf kavramını siyasi temelli parti kavramına yeğleyerek[41] ve içinde bulunulan aşamada işçilere gösterilecek tek somut hedefin, onların ekonomik durumlarının düzeltilmesi olduğuna inanarak Ekonomistler'in yolundan gitmiş; ve burjuva hükümetini devirmeyi amaçlayan devrimci bir eylem yerine, işçilerin yaranna olan reformları gerçekleştirmesi beklentisiyle bu burjuva hükümete parlamento yoluyla baskı yapılmasını öne sürerek Alman revisyonistlerin görüşlerine katılmış oluyorlardı. Menşevizm tekil ve rasgele ortaya çıkmış bir olgu değildi. Menşevikler, Bau Avrupa sosyalizmi pratiğinin aşina olduğu bir dizi düşünceyi savunma noktasına gelmişlerdi: legal bir muhalefet, devrim değil, reform yolunda ilerleme, diğer parlamenter partilerle uzlaşma ve işbirliği, sendikalar aracılığıyla ekonomik ajiiasyon. Batı düşüncesinde ve geleneğinde Menşevizm'in derin kökleri vardı (herşey bir yana Marx bir Baüh'ydı). Rus *narodnikler* de, tıpkı Slavcılar gibi, Rusya'nın gelişmesinin benzersizliğini savunmuşlardı. BaU'nın aksine Rusya, kapitalist aşamadan kaçınmalıydı. *Narodnikler'in* iddialarını çürüten Plehanov bütün öğretisini Rusya'nın, Batı'daki gelişmenin tümüyle aynını geçirmesi gerektiği önermesi üstüne kuruyordu. Bu bakımdan o da gerçek bir Avrupalı'ydı ve Menşevikler Plehanov'un tilmiziydiler. Menşevikler, Baülı sosyal demok

41. Eski Menşevik önder Dan'ın İddiasını oluşturuyor bu. Üan'a göre, Bolşevikler, "hareketin genel demokratik ve siyasi eğilimlerini", Menşevikler ise, "sınıfsal ve sosyalist eğüimlerini" temsil ediyorlardı (RDan, *Proiskojdenîye Bol'}evizma* (New York, 1946) S.291).

rat önderler arasında Bolşevikler'den çok daha kolay sempati topladılar ve anlayış gördüler. Yıllar sonra Radek, "Bau Avrupa Menşevikler'le başlar"[42] diyecekti alaycı bir dille.

Bu çelişkinin belirgin yanı şuydu: Partinin Bolşevik ve Menşevik kanatlan Rusya içinde de açıkça farklılaşınca (yurt dışında bulunanlar arasındaki farklılaşmadan daha sonra meydana gelen ve daha az keskin bir farklılaşmaydı bu), Menşevikler kendi üyelerini en kalifiye ve en örgütlenmiş işçiler arasından, basın İşçileri, demiryolu işçileri ve güneyin modem sanayi bölgelerindeki çelik işçileri arasından buldular. Oysa Bolşevikleri Petersburg bölgesindeki köhnemiş ağır sanayide çalışan nisbeten vasıfsız işçiler İle Petersburg ve Moskova dokuma fabrikalanndaki işçiler destekliyorlardı. Sendikaların büyük bir kısmı Menşevik'ti. Ekonomistler, Batı'nın eğitilmiş işçilerinin siyasi bir görüşü benimseyebileceklerini, buna karşılık Rus "fabrika proleterleri" kitlesinin, ancak ekonomik bir ajitasyonla kazanılabileceğini iddia ediyorlardı.[43] Ve Lenin, "proletaryanın en alt ve en az gelişmiş kesimlerine" seslenmek gerektiğini ileri süren Ekonomistlerin görüşünü kabul etmiş görünüyordu.[44] Bununla beraber bu teşhis, hem Batı tecrübesiyle (çünkü I. Enternasyonal günlerinden beri işçilerin en ileri kesimini oluşturan İngiliz sendikacıları ekonomik mücadeleyi siyasi mücadeleye yeğliyorlardı), hem de çağdaş Rusya gerçekleriyle çelişiyordu. En kalifiye, en bilgili, en örgüdü ve en ayrıcalıklı Rus işçiler, yani Batı'nm örgüüü işçilerine en çok benzeyen işçiler, devrim çağasından en az etkilenen ve burjuvazinin hâkim olduğu bir siyasi düzen içinde kendi kaderlerinin ekonomik bakımdan düzelebileceğine inanmaya en yatkın işçilerdi. Bau sanayi proletaryasının en alt kesiminden bile her bakımdan daha alt seviyede bulunan vasıfsız Rus fabrika işçileri kitlesinin "zincirlerinden başka kaybedecek bir şeyleri yoktu" ve bu işçiler, Bolşevikler'in, ekonomik durumu düzeltecek tek çare siyasi bir devrimdir çağrışma katılmaya en hazırlıklı olanlardı.

Menşevizm'İn, hem trajik olaylann hem de boş yere çabalamanın damgasını taşıyan başansızlığı, Rusya şartlarına yabancılaşmasının sonucuydu.

42. Günümüz resmi tarihine göre, Menşevikler "Rusya'da, diyelim ki, Alman ya da Fransız sosyal demokrat partisine benzer bir parti istiyorlardı" ve "Bolşevikler ile mücadele etmelerinin nedeni, onlarda yeni bir şey. Balının sosyal demokratlarında görülmeyen, farklı bir şey hissettikleri içindi sadece" *(History of the Communist Party of Soviet Union* (log çev. 1939), s.139 40). Hatırlatmak gerekir ki, 1903*te Rusya'da, kelimenin Batdı anlamıyla siyasi bir parti yoktu; bu tür partiler ancak 1905"ten sonra onaya çıktılar.

43. Bu sav, Kuskova'nın *Credo'sundu* ileri sürülmüştür (Bkz. Bölüm I, dipnot 12).

44. Lenin, *SoçinenÏya,* c. II, s.552.

Rusya'nın sosyal ve siyasi düzeni, burjuva demokratik bir rejimin serpilip gelişebileceği hiç bir imkân sağlamıyordu. Tarih nadiren tekrarlanır; Marksizm'in, devrimin birbirini izleyen aşamalarının bütün dünyada Batı Avrupa modeline tamamen uygun bir tarzda gerçekleşeceği şeklindeki yorumu, determinist ve dolayısıyla yanlış bir yorumdu. Almanya'da 19. yüzyılın son yarısında, burjuva demokratik devrimi klasik biçimiyle gerçekleştirmenin imkânsız olduğu ortaya çıkmıştı; 1848 yenilgisi Almanya'nın sosyal ve siyasi gelişmesinin özünü değiştirerek, sekteye uğratmıştı. Rusya'da Menşevikler amaçlarına ulaşsaydı, 1848 Alman devriminin iflasını, I905'in iflas edişi izleyecekti. Bunun sebebi, 1848'İn Alman burjuvazisi İle 1905'in Rus burjuvazisinin kendi amaçlarını gerçekleştiremeyecek kadar güçsüz ve az gelişmiş olması değildi sadece. Güçsüz oldukları inkâr edilemezdi. Ancak onların tereddütlerinin daha önemli bir nedeni vardı; oda, bir proleter devrimin kendileri için yaratacağı büyük tehlikenin bilincine varmış olmalarıydı." Tanhin tekrarlanmayışının sebeplerinden biri, kişilerin piyesin ikinci kez sahneye konulusunda, sonucun ne olacağını önceden bilmeleridir. Marksist devrim şeması, feodal düzenin burjuvazi tarafından ortadan kaldırılmasını, bizzat burjuvazinin proletarya tarafından ortadan kaldırılmasının başlangıcı olarak gerekli görüyordu. Bu şemanın zayıflığı burjuvazinin bunun bilincine vardığı an, artık başarıya ulaşmanın mümkün olmayacağım hesaba katmamasıydı.[46] Burjuva demokrasisi, sosyalizme doğru bir sıçrama tahtası olarak kabul edildiği zaman, ancak sosyalizme inananlar tarafından varedılebilüdi. Burjuva devriminin gerçekleşmesine ancak proletaryanın öncülük edebileceğini ileri sürerken Lenin'in dile getirdiği derin gerçek buydu. Sorun, Rusya şartlarının Batıdaki devrim dramım oynamaya henüz elvermemesi değil; dramın önce Batı'da oynanmış olması ve artık başka bir yerde yeniden oynanamayacağıydj. Rusya'da şartların olgunlaşmasını bekleyen Menşevikler'in umudan boşa gitmeye mahkûmdu.

45. Troçki, ilginç bir cümlesinde 184S Alman burjuvazisinin "Fransız burjuvazitinin tecrübesinden adimakilli ders aldığım" belınır *(PerspekJim Russkoy Rtvotyıusii*, Berlin. <1917 ?). S.27).

46. O dönemde Lenin keskin bir ifadeyle şöyle yazıyordu: "Avrupalı burjuvalar Cumhuriyet uğruna barikatlarda savaştılar, sürgünde yaşaddar, daha sonra özgürlüğe, devrime ihanet ettiler ve meşruti monarşinin hizmetine girdücr. Rus burjuvalar "tarihten dbrs almak" ve "gelişme aşamalarını kısaltmak" istiyorlar; özgürlüğe ihaneti hemen yerine geıiımek için hemen devrime ihanet etmek iniyorlar. Kendi aralarındaki öze) konuşmalarında İsa'nın Y s bud a'ya söylediklerini tekrarlıyorlar: "Ne yapacaksan çabuk yap!" *(Soçİneniya, c.* VII, s.359). Ancak burjuvalar, kazandıkları zaferin, bizzat kendilerinin proletarya tarafından ortadan kaldırılmasıyla sonuçlanacağını bildikten sonra, barikatlarda niçin savaşsınlar?

Rusya'nın özgül şartlarını daha çok göz önünde tutmalarına ve böylece kendilerini yenilginin ezikliğinden korumuş olmalarına rağmen, Bolşeviklerin tutumu da iç çelişkilerden arınmış değildi; Bolşevikler'e göre, burjuva demokratik devrim, köylülüğün desteğiyle proletarya tarafından gerçekleştirilmiş olmasına rağmen, gene de burjuva niteliğini koruyordu. Daha sonra gerçekleşecek olan proleter sosyalkı devrim ile karıştırılmaması gereken zorunlu bir aşamaydı bu. Bu şartlar alımda gerçekleştirilmiş bir devrimin, aslında, sosyalist olmayan ve ancak burjuva kapitalizmiyle bağdaşan birçok tedbir —işgününün sekiz saate indirilmesi, toprağın köylülere dağıtılması ya da devletle kilisenin birbirinden ayrılması— aldığı ve almak zorunda kaldığı inkâr edilemezdi elbet; bu ve buna benzerdiğer tedbirler partinin asgari programında yer alıyordu. Ancak Lenin'in "proletarya ile köylülüğün gerçek özgürlüğüne giden tek yol" olarak tanımladığı o "burjuva Özgürlüğü ve burjuva İlerlemesi'ni,[4] ' burjuvazinin karşı çıktığı ya da *çikııt bir* şekilde *karşı* koyduğu bu *tür bu devrimin* sağlayacağı görüşünün güçlükleri, öyle görünüyor ki, Lenin tarafından da ciddi biçimde düşünülmemişti. Lenin daha sonraları, konuşmalarında ve yazılarında "burjuva özgürlüğünü" boş bir komedi diye adlandırarak, sık sık kınadı. Bir tutarsızlık yoklu onun bu davranışında; iki farklı dönemden söz ediyordu çünkü. Burjuvazi, ortaçağın ve feodalizmin kalıntılarına karşı saldırıya geçen devrimci bir güç oluşturduğu sürece, burjuva özgürlüğü gerçek ve ilerici bir Özgürlüktü; iktidarını sağlamlaşman burjuvazi, sosyalizmin ve proletaryanın yüfcseten güçteri karşısında kendini savunmaya *geçtiği* andan itibaren, "burjuva özgürlüğü" gerici ve sahte bu özgürlük haline geliyordu. Buradaki sözel çelişki, gerçek sorunun maskesini sıyırıyor. Bolşevik tez, Rusya'da hiçbir sosyal kökeni bulunmayan ve bulunması imkânsız olan (çünkü, burjuvazinin desteği olmaksızın gerçekleşmesi gerekiyordu bunun) burjuva özgürlüğünün ve burjuva demokrasisinin sağlanmasını öngörüyor ve bunda bir başarısızlığa uğramanın, sosyalizmin sağlayacağı daha büyük Özgürlüğe giden yolu ııkayacağını öne sürüyordu. Burjuva özgürlüğün. Rus burjuvazisi tarafından sağlanmasını bekleyen Menşe vikler'in teztyse, bu özgürlüğün, proletarya ve köylülüğün devrimci diktatörlüğü tarafından gerçekleştirilmesini öne süren Bolşevik tezden daha hayalciydi.

Rus devriminin trajik ikilemi (ki çözümlenebilmesi ne Menşevikler ne de Bolşevikler tarafından sağlanabilirdi), özgün Marksist şemadaki bir öngörü hatasına dayanıyordu. Marx, burjuva kapitalizminin her yerde, gerçekleştiği andan başlayarak, kendi yolunu izleyeceğine ve kendi iç

47. *A g.c,* c. *VIK. S..14*

çelişkilerinden dolayı çürümeye başladığında, sosyalist bir devrim tarafından alaşağı edileceğine inanıyordu. Gerçekleşen ise kapitalizmin, en bütünlüklü ve güçlü geliştiği ülkelerde, sanayi proletaryasının çok geniş bir kesimini kapsayan "kazanılmış" haklar ağıyla çevresini örmesi ve bu yolla kendi çöküş süreci başladığı zaman bile, uzun süre ve büyük bir güçlükle karşılaşmadan, devrimci güçlere karşı koyabilecek gücü bulabilmesiydi; ilk devrimci saldırıyla kolayca yıkdıverense, yeni doğmuş ve olgunlaşmamış bir kapitalizmdi. Önceden tasarlanmış şemadan sapmanın yarattığı ekonomik sonuçlar açıkça görülüyordu: Genç devrimci hükümet, gelişmesinin doruğuna ulaşmış bir kapitalizmin etkin sanayi Örgütlenmesini ve kalifiye işgücünü devralmak yerine, sosyalist düzeni inşa etmek için geri kalmış bir ülkenin yetersiz kaynaklarına dayanmak zorunda kaldı; öyle ki, bu yeni sosyalizm, Marksistler'İn daima umdukları bîr bolluk rejimi olmak şöyle dursun, aksine, bir darlık rejimi olmanın çaresizliğine ve utancına katlanmak zorunda kaldı. Bunun siyasi sonuçlan da bir o kadar şaşırtıcı oldu: Siyasi iktidarın yeni emanetçisi, burjuva anayasası çerçevesi içinde, genel oy hakkını kullanarak ve sendikalarda, işçi örgütlerinde birleşerek edinilen bir eğitim ve siyasî tecrübeden geçmemiş bir proleiarya ile büyük çoğunluğu cahil olan ve siyasi bilinçten hemen hemen tamamen yoksun bir köylülüktü. Bu durumun yarattığı güçlükleri ve sebep olduğu hayal kırıklıklarını Menşevikler, Bolşeviklerin Marksist devrim şemasını kasten terketmelerine yordular. Ne var ki bu şema, devrimin kapitalist ülkelerin en geri olanında patlak verdiği durumda başansızlığa uğramaya mahkumdu. Bunlar gelecekte ortaya çıkacak güçlüklerdi henüz, ama Bolşevikler'le Menşevikler arasındaki temel anlaşmazlığın özünde varlıklarım sürdürüyorlardı ve 1905'te ilk Rus devriminin patlak verişi, bu güçlükleri bütün çıplaklığıyla ortaya koyacaktı.

BÖLÜM m

1905 VE SONRASI

Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki ayrılma, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin, 1905 ilk Rus devrimini güçsüz ve bezgin karşıladığı anlamına geliyordu. İki fraksiyondan hiçbiri, bu Öldürücü mücadeleyi kazanmış olmakla öğünemezdi. 1905'in başında şöyle yazıyordu Lenin:

> **Bölünme fiilen gerçekleşince,** ***maddi olarak çok daha güçsüz*** **olduğumuz açıkça görülüyordu... Menşevikler'in daha çok parası, daha çok yayını vardı, ulaşım araçları, ajanları, Unlü "isimleri", yandaşları daha çoktu. Bunu görmemek bağışlanmaz bir çocukluk olacaktı.'**

Bununla beraber, Petersburg'taki Menşevik yayınların ve Örgütlenmenin hiçbir etkisi olmadığını, birkaç ay sonra bir Menşevik ajan gizli bir mektupta oldukça küçümseyici bir dille belirtiyordu.[1] Rusya'da devrimin 1905 yazı boyunca güçlendiği bir sırada, Bolşevikler Londra'da üçüncü parti kongresi dedikleri — ki tarihe de bu adla geçecekti— sadece Bolşevikler'in katıldığı bir kongre düzenliyorlardı. Bu kongrede Lenin'in en yakın arkadaşları olan Bogdanov ve Lunaçarski, bundan üç yd sonra ondan ayrılacaklardı. Lunaçarski partiye 1917'de döndü; aynca üçüncü kongre Ekim Devrimi'nden sonra birinci derecede rol oynayacak üç delegenin —Litvinov, Krasin ve (beş Kafkasya delegesinden biri olan) Kamenev'in— ilk kez ortaya çıktıkları yer oldu. Lenin hariç ilk partideki seçkin yöneticilerin tümünün —Akselrod, Potressov ve Martov gibi kayıtsız şartsız da olsa, Plehanov İle Troçki gibi yan gönüllü de olsa— Menşevikler'in saflanna katılmalan, Lenin'i tek otorite haline getiriyordu. Üçüncü kongrede Lenin'den bağımsız hareket ettiği görülen ve o sırada Rusya içinde başlıca Bolşevik örgüüeyici olan tek şahsiyet Krasin'di; Lunaçarski, "Leninist Sol kanat Bolşevikler ile Krasin'in yönlendirdiği Sağ kanat Bolşevikler arasındaki bütünleşme "yi bu kongrenin en önemli başansı olarak kabul ediyordu.[3] Fakat LunaçarskiYıin, silahlı ayaklanma hakkında kongreye sunduğu raporla

I Lenin, *Soçinenİya.* c. Vß, s.101. 2. *A.g.e. c. VM,* s.500. not *120*
î. PıoUtarskaya Revolyuttiya, No.11 (46), 1925, t.53.

ilgili kendi anılarında, Lenin'in baş yardımcılarına daima ikinci derece bir rol düştüğü anlatılmaktadır

Vladimir Ilyiç, raporun bütün temel tezlerini verdi bana. Ancak bununla da tatmin olmayıp, konuşmanın tümünü önceden yazıp ona okuması İçin vermemde ısrar etti. Raporu okuyacağım oturumdan bîr önceki gece Vladimir Uyİç, yazdıklarımı baştan sona dikkatle okuyarak, önemsiz bir kaç noktayı düzelttikten sonra bana geri verdi— hatırlayabildiğim kadarıyla, Vladimiren son derece kesin ve ayrıntılı bilgilerini hareket noktası olarak aldığımdan buna pek şaşmamak gerek.'

Doğuş halindeki devrim karşısında Menşevikler'le Bolşeviklerin tutumları arasındaki fark, Cenevre konferansında vc Londra kongresinde alınan kararlarda ortaya çıkıyordu. Kongre, "proletaryayı, otokrasiye karşı silahlı bir ayaklanma yoluyla hemen bir mücadeleye girişecek şekilde" ÖrgüUemenin acil bir ihtiyaç olduğu kararını alıyor ve ortaya çıkacak geçici bir devrim hükümetine katılmanın, "her türlü karşı devrimci girişimle amansızca mücadele edilmesi ve işçi sınıfının bağımsız çıkarlarının savunulması bakımından," kabul edilebilir olduğunu ileri sürüyordu. Bu karar, 12 yıl sonra birtakım sorunlar yaratacaktı.[5] Menşevikler'in konferansı ise partinin, "iktidarı ele geçirmeyi ya da geçici bir hükümet içinde iktidara ortak olmayı bir amaç haline getirmemesi, en devrimci muhalefet partisi olarak kalması gerekliğini"[6] Öngörüyordu.

Parti içindeki bu mücadele, Rusya'da meydana gelen olaylarda hiç bir rol oynamadı. 9 Ocak 1905'te Kışlık Saray önündeki kıyımla patlak veren devrim, ilkbahar ve yaz boyunca artan karışıklıkların etkisiyle gitgide hızlandı ve Ekim'de her yanı saran bir grev dalgası, Çar'ın liberal bir anayasa vadet mesi ve nihayet ilk işçi Temsilcileri Sovyetleri'nin kurulmasıyla en yüksek noktasına ulaştı. İlk kez görülen bu kurumların en erken olanları grevdeki işçi gruplarının kendiliğinden eyleminin sonucuydu. Bu hareketin ilk başladığı yer bir sanayi şehri olan Ivanovo Voznesensk'di[1]; birkaç hafta içinde, hemen hemen bütün büyük sanayi merkezlerinde az çok örgüüenmiş Sovyeüer ortaya çıktı. İlk kurulanlardan biri olan Petersburg Sovyeti, aynı zamanda diğerleriyle kıyaslanamayacak ölçüde önemli bir Sovyet'ü. Sovyet kurumunun tarihi Petersburg prototipi ile başlamış oluyordu.

Petersburg İşçi Temsilcileri Sovyeti, 14 Ekim 1905'te kuruldu ve elli gün devam etti. İlk başkan, bu dönemde Sosyal Demokrat Parti'nin

4. *Prolelarskaya Revolyutsiya,* No.ll (46), 1925, s.54.
5. *VKP <B)* V *RezotyulsİyaK* (1941), c. I. s.45; bkz. s.77.
6. *Iskra,* No.100. 15 Mayıs 1905 *(Prilojtni).*
7. *Prolelarskaya Revolyutsiya,* No.4 (39), 1925, s.125 37.

Menşevik kanadına katılan radikal hukukçu Knıstalev Nossar'dı.[8] Hızla örgütlenen Sovyet, *Izvestiya Soveta Raboçik Deputaıov* adlı haftalık bir gazete yayımladı (bu gazete, daha ünlü bir gazete olan, 1917'nin *İzves* riya'sının atası sayılır). Bu Sovyet'te, en hızlı döneminde 250.000 işçiyi temsil eden 550 delege yer aldı. Petersburg Sovyeti saflarında yer alan en önemli sosyal demokrat Troçki'ydİ. Troçki, kısa zamanda etkin ve çok yetenekli bir lider olduğunu gösterdi ve Knıstalev Nossar Kasım 1905 sonunda tutuklanınca[9], Sovyet'in son günlerinde başkan oldu. Troçki'nin daha sonra belirttiği gibi, Sovyet'in zayıflığı "tamamen bîr kent devrimi olmasından doğan bir zayıflıktı". Aralık başında hükümet kendini Sovyet'e karşı harekele geçecek kadar güçlü hissetti. Troçki ve diğer önderler tutuklandılar; duruşma boyunca Troçki'nin yaptığı parlak ve cüretli savunma, hem kendisinin hem de Sovyet'in itibarının artmasını sağladı. Petersburg Sovyeti, tamamen değilse bile büyük ölçüde sosyal demokratlardan oluşmuştu ve paru içindeki bölünme göz önünde tutulursa ya tarafsız ya da Menşevik'ti. Rusya'nın hiçbir yerinde, 1905 Sovyetleri'nde yer alan Bolşevikler'in rolü önemli ve dikkat çekici olmadı. Lenin ihtiyatlı bir dille Sovyetleri "işçi par lamenlosu ve proleter öz yönetım organları" olarak değil, "belirli hedeflerin gerçekleşmesi için mücadele örgütü" diye nitelemişti.[10] Böyle nitelendirildikleri için, partinin devrimci mücadelesinde ancak parti dışı yardımcı kuv veüer diye kabul edilebiliyorlar ve hatta bunlara, biraz kıskanılan rakip bir örgüt gözüyle bakılabiliyordu.[11] Lenİn Petersburg'a 1905 Kasımı başında gelmişti. Ancak Petersburg Sovyeti'ne gelip gelmediği belli değil; yine de çalışmalarında öncü bir rol oynamadığı bilinmektedir.[11]

S. L. Troçki, *{90S* (2. basım, 1922), *;.198.*

***9.* Troçki, *Soçinenİya,* c. D, s.303.**

10. Lenin, *Soçinenİya, c.* VIII, s.409. Petersburg Sovyeti'nin ilk toplantısı için Troçki, "bir parlamentodan çok, sava; konseyiydi" demiştir *(1905* (2. basım, 1922), s. 106).

11. Bir pani .tarihçisine göre, "özellikle Petersburg'daki bazı Bolşevikler Sovyet ler'i partinin rakipleri olarak görme eğİlimindeydiler" (N.Popov, *Outline History of the Communist Party of the Soviet Union* (Sovyetler Birliği Komünist Partisi Kısa Tarihi), Ing. çev, tarihi belirsiz, c. I, s.163).

12. Lenin'in eserlerinin ikinci basımında, tanınmamış bir yazarın 1922'de yayımlanan anılan esas alınarak. 14 Kasım 1905'le yürütme komitesince kabul edilen bir lokavt kararının yazan olarak Lenin gösterilmektedir *(Soçinenİya,* c. VDJ, s.391 2). Bu karann Troçki'nin eserlerinde yer alması *(Soçinenİya, c. U,* Kısım I, s.298 9), yazarının Troçki olabileceğini düşündürmektedir ki, bu *çok* daha muhtemeldir. Lenin'in bu konuda, kararın ertesi günü *Novaya Jizn'de* yayımlanan ve *Naçalo'da* Troçki tarafından olumlu karşılanan (Troçki, *Soçinentya,* c. II, Kısım I, s.313) makalesinin bu yanılgıya sebep olmuş olması mümkündür. Öıe yandan, Lenin'in eserlerinin ikinci basımında *(Soçinenİya,* c. VIII, s.513, not 175) yayımlanmamış anılara dayanılarak

Devrimcilerin pratik faaliyetleri, kahramanlıkları ve trajik yenilgileri, devrimi yönelmeyi amaçlayan partinin, kendi içindeki bölünmeyi bütün çıplaklığıyla göstermektedir. Cenevre ve Londra'daki bölünme, partinin Rusya'daki geniş tabanına ulaşmamıştı henüz.[13] 1905 Rusyası'nın dört bu-yanında. Sosyal Demokratlar kendi aralarındaki anlaşmazlıkları söz konusu etmeksizin, parti yöneticileri arasındaki bölünmeleri bir yana bırakarak birlikte çalıştılar. Yaz boyunca her iki taraf da birleşme girişimlerinde bulundu; hareket, 1905 Ekim anayasasının vadettiği nisbi özgürlük ortamında geliştikçe, partililerin partinin girdiği bu çıkmaz nedeniyle gittikçe artan sabırsızlığından, Lenin de etkilendi.'* Kısa bir süre sonra Lenin şöyle yazıyordu: "Devrim öncesi dönemin geçmiş anlaşmazlıklarının yerini, pratik sorunlar etrafında dayanışma aldı".[15] Petersburg Sovyeti'nin düşmesinden hemen önce, Bolşevikler*le Menşevikler anlaşmazlıkları bir yana bırakıp, üç sayı süren *Severniyi Golos* adlı ortaklaşa bir gazete çıkardılar. Aralık 1905'te Finlandiya'da Tammerfors'da Bolşevıkler'in bu: konferansı — bu, aynı zamanda Sıalin'İn bütün Rusya çapındaki bir parti konferansı ya da kongresinde İlk kez göründüğü ve Lenin'le tanıştığı tarihtir— ortak bir parti kongresi düzenlemek amacıyla, her iki kanadın merkez komitelerinin bira raya gelmesini kararlaştırdı.[16] Yeni birleşik komite 1906 Ocak ve Şubatı'nda, Nisan'da Stockholm'da toplanacak kongre için gerekli hazırlıkların yapılmasını ilân edebilecek bir duruma geldi.'[7] Daha sonraki literatürde dördüncü kongre denmesine rağmen (Menşevikler 1905'teki üçüncü

ileri sunileri ve Lenin'in yürütme komitesinde bu karar hıkkında wi aldığını ileri iüren gdrüş inandırıcı olmaktan bülbülün uzaktır. Kruptkaya, "Vladimir ilyiç'in. İşçi Temsilcileri Sovyeti önünde konuştuğunu hatırlamamakla"dır. *(Memories of Lenin,* c I, Ing. çev. 1930, s.154); Lenin'in yürütme komitesi üyesi olmadığı da kesindir.

13. Kraıin, Petersburg Bolşevik le n'nin Menşevikler'le tam bir anlaşma içinde Şubat 19û5'e kadar birlikte çalıştıklannı açıkçı belirtmektedir. *(Pmltıarskaya Revol yutsiya.* No. 1 (36), 1925. s.83 4.)

14. Lenin. *Soçintniya,* c. Vm, s,379.

15. *A.g.i* , c. IX. S.123.

16. *VKP (B)* V *Reıolyulsiyak* (1941), c. I, s.57 8. Bu konferansları hiçbir luunak kalmamış; ancak Ügüı anılar *Trudi, Pervoy Vsesoymnoy Konferentsii Isıorukov Marksistov'à** (1930) toplucı yayımlanmışın (c. I, s.210 47). Bir delege, Lenin'in birleşme konusundaki (ulumunu şöyle anlatıyor: "iki fraksiyonu birbirinden ayıran sınır çizgisini devrim İdeta lilmişti ve birçokları buna inanıyordu. Fakat Lenin inanmıyordu buna. Birleşmenin kitlelerin arzusu gereğince ve re t mi zorunluluklar açısından k içimim »i bir hale geldiğini kabul etmekle beraber, kendisi buna istemeyerek razı oldu ve birleşmeyi ciddiye almadı" *{A.g.e.,* c L s.234 5) Fakat bu, *ex post facto* bir görüş olarak da yorumlanabilir.

17. Komitenin yayımlıdığı İki duyuru *Çttvertyi {Ob"tdiniıtl'niyi) S'tıd RSDRP,* (1934), j.572 6'da yer alıyor.

kongreyi, sadece Bolşevikler katıldığı İçin geçersiz saydığından) bu kongre resmen "Birlik" kongresi diye adlandırıldı, o donemdeki parti kongrelerini» numaralandırılmamış olanıydı; sonraki yeni ortak kongre ise Nisan Mayıs 1907'de Londra'da düzenlendi (buna da sonradan beşinci kongre dendi). Nisan 1906'daki Stockholm 'Birlik" kongresi, Ekim anayasasının ve ilk Duma' nın toplanmasının getirdiği iyimserlik havası içinde yapılmış ve Menşevikler çoğunluğu sağlamıştı. Menşevikler'le Bolşevikler arasındaki sayı dengesi her ne kadar daha küçük gruplara bağlı idiyse de, Londra kongresinde, Bolşevikler sayıca çoğunluklaydı ve 1903'ıen beri ilk kez kongrede görülen Troçki, "fraksiyonlar dışında" kalacağını söylüyordu.

1907 Londra kongresinden hemen önce Bolşevikler ile Menşevikler yeniden birbirlerinden yakınmaya başlamışlardı. Lenin. Dan'ı ve diğer Menşevik önderleri Duma seçimlerinde Kadetler'le pazarlığa girişmekle ve "işçilerin oylarını satmış olmakla" suçluyordu. Bu yüzden partili arkadaşlarına iftira etmekle suçlanarak kendini savunması için parti disiplin kuruluna çağrıldı.[18] Londra kongresinin dağılmasından on beş gün kadar sonra Petersburg'da ikinci Duma'nın feshedilmesi, sözde anayasa gereğince kurulmuş hükümete son verdi ve Stolipin'in gerici baskı dönemini açtı. Şekli birlik Aralık 1908 sonunda Paris'le yapılan parti konferansıyla sürdürüldü^; sonraki yıl boyunca *Sotsiai Demokrat* adlı yeni bir parti gazetesinin bir kaç sayısı yayımlandı. Yazı kurulunda Martov, Lehin, Kamenev ve Zinovyev yer alıyordu. O dönemde Lenin'in Menşevikler'le uzlaşmak istemesi, partinin Bolşevik kanadı içindeki görüş ayrılıklarıyla ilgisiz değildi kuşkusuz. Bogdanov ve Lunaçarski, sosyalizm île dini bağdaştırmaya çalışan "idealist" bir sapmanın önderleriydiler. Lenin, tek büyük felsefi eseri *Materyalizm ve Ampiryokritisizm'ôs* bu idealist sapmayı kıyasıya eleştirdi. Lenin'e göre bu sapma, üçüncü Duma'nın Sosyal Demokratlar tarafından boykot edilmesini lalep ettiği için, siyasi bir sapmayı da kendi bağanda taşıyordu; sonradan alışılmış bir fenomen haline gelen "Sol muhalefet "in[30] parti tarihindeki ilk örneğiydi bu. Lenin bütün hasımları ile yılmadan mücadele etti. Eğer bu yıllar boyunca Bolşevikler tutarlı ve örgütlü bir grup olarak ayakta kala bildilerse bunu tamamen bir tek insanın azmine ve özgüvenine borçludurlar. Bu arada, Paris'te Ocak 1910'da yapılan parti merkez komitesi top

18. Lenin. *Soçinenİya,* c. XI, s.216 18.
19. *VKP (B)* V *Rezotyutsiyak* (1941), c. I, s.125 32.
20. 1920de Lenin 1908 dönemiyle on yıl sonraki Brest Lıovsk ianijması arasında bir benzeılik Kuruyoı v[e] bunu pani rçuıdeki "Sol" sapmanın bajlıca iki ûmegi olarak • gösteriyordu *(Soçinenİya,* c. XXV, s.182).

lantısında, Bolşevikler'le Menşevikler arasında uzlaşma zemini üzerinde sağlanacak bir parti birliği, bu sefer Lenin'in aleyhte oyuna rağmen, bir kez daha vurgulandı.[2']

1906'dan 191 l'e kadar zar zor sürdürülen şekli parti birliğinin ardında, zamanla derinleşen görüş ayrılıklarının ve yenilgilerin yarattığı hayal kırıklığı vardı. 1905'te zafer umutlarının boşa gitmesi, partiyi derinden yaralamıştı. O yıl içinde olup bitenlerin ciddi bir tahlili, fraksiyonlar arasındaki görüş ayrılıklarının birbiriyle ne kadar bağdaşmaz olduğunu göstermektedir. Bu fraksiyonların kendileri de parçalanmaya başlıyordu, öyle ki, kesinlikle belirlenmiş iki karşıt kamptan söz etmek mümkün değildi artık ve belki de apaçık bir bölünmeyi önleyen şey temelde bir görüş birliğinden çok, bu genel karışıklıktı. Menşevikler, bir eylem programı çevresinde değil, daha çok ortak bir felsefe etrafında birleşmiş, geniş ama oldukça gevşek bir yapıya sahip bir grup olarak varlık sürdürüyordu. Bolşevikler daha tutarlıydılar ve daha açıkça tanımlanmış bir politikaları vardı; fakat bu üstünlüklerini sadece önderlerinin otoriter kararlılığına borçluydular. Bu başlıca iki fraksiyondan herhangi birine dahil olmayanlar arasında, herhangi bir örgütlü destekten yoksun olmasına rağmen, entelektüel kavrayışı sayesinde, hem Bolşevikler'den hem de Menşevikler'den bağımsız bir tutum takınabilen en önemli kişilik Troçki'ydi. Bu yıllar boyunca, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi içinde 1905'in dersleri ve Rus devriminin geleceği üstüne tartışmalar, Marksist öğretinin, Menşevikler, Bolşevikler *ve* Troçki tarafından önerilen üç farklı yorumu ya da uygulaması çevresinde dönüyordu.

1905 tecrübesi, Marksist tahlilin Rus devrimine uygulanmasına ilişkin temel sorunu dokunmadan bir kenara bırakmışsa da, yeni sorunlar doğurmuş, eski sorunları farklı bir açıdan aydmlatmışü. Kaulsky 1905'i, "burjuva ideallerinin artık iflas ettiği, burjuva demokrasisinin kendine olan inancını yitirdiği ve ideallerin ancak sosyalizm zemini üzerinde serpilip gelişebileceği, heyecanın ve enerjinin ancak bu zemin üzerinde yeşerebileceği bir dönemde gerçekleşen bir burjuva devrimi olarak tanımlamıştı. Devrimin devindirici gücü işçilerden ve zaman zaman da köylülerden geliyordu. Devrimin gerçekleştirmeye kalkıştığı şeyler (bir

21. ***VKP (B) Reıolyuuiyak*** **(1941), c. I, (.154 60. Lenm\ en c«k kıldırın, bu uzlaşmanın bağımsız Bolşevik "merkebin" ve *Sotsıal Demokratın* kırını olarak yayımlanan *Proletarii* gazetesinin kapanmasını gerektirecek olmasıydı.**

22. ***Çetvenyi (Ob"edtnitel'niyİ) S"ezd RSDRP,*** **(1934) s 594.**

anayasanın ve Duma'nın kabul edilmesi, siyasi partilerin kurulması) burjuva bir nitelik taşıyordu. Devrim vaktinden önce doğmuştu —1908'de devrimden hemen hemen hiç bir şey kalmamıştı— çünkü burjuvazi, sadece devrimi gerçekleştirmede değil, başkalarının onun için yaptığı bir devrimin mey valannı toplamakla **5a** yetersiz olduğunu göstermişti. Rus burjuvazisinin bu yetersizliği bütün gruplar tarafından ortak olarak kabul ediliyordu. Ancak bu kabulden çıkartılacak sonuçlar üstünde görüşler derin biçimde ayrılıyordu. Bu durum, sosyalist devrim ile burjuva devrimi arasındaki teorik ilişkinin ve dolayısıyla siyasi bakımdan, proletarya ve onun partisiyle burjuvazi arasındaki ilişkinin yeniden değerlendirilmesini mi gerektiriyordu? Rus devriminin gelişmesi boyunca Marksist şemaya aynen uyulacak mıydı? Yoksa, ister Rus ekonomisinde köylülüğün hâkim rol oynaması ve toprak sorununun özel niteliğinden ötürü olsun, ister daha ileri Avrupa ülkelerinde sosyalist devrimin olgunlaşmasından dolayı olsun, Marksist şemada lwı değişiklikler mi yapılmalıydı? Nihayet, öteden beri süregelen eski sorun; partinin yapısı, işlevleri ve örgUUenme sorunu, sürekli gündeme geliyor ve bu sorun yeni şartlar içinde de sertliğinden hiçbir şey yitir miyordu.

Bu öç grup *içinde,* 1905 tecrübesinden e» az eıbJenen Menşevikler'di. O yıl Rusya'da olup bitenlerin hiçbiri onların Marksizm'in temel görüşü saydıktan şeye olan bağlılıklarını sarsamazdı. Sosyalist devrim ancak güçlü bir proletaryanın eseri olabilirdi; Rus proletaryası, Rus kapitalizminin gelişmesi İçinde güçlenebilirdi ancak; Rus kapitalizmi ise ancak burjuva devriminin zaferiyle gelişebilirdi. Bu kıyaslama, sadece iki devrim arasında —bütün grupların kabul etmeye hazır olduklan— teorik bir aynm getirmekle kalmıyor, aynı zamanda, bu iki devrim arasında bir zaman aralığını da öngörüyordu. Bu görüş, sosyalist bir devrim için derhal bir hazırlık yapılmasını öngören her türlü politikayı bir yana bırakıyor ve içinde bulunulan aşamada, proletaryayı, burjuvazinin yardımcı bir müttefiki rolünü oynamaya mahkûm ediyordu. Menşevikler, Rus proletaryasının köylü kidele riyle ittifak yaparak, Marksizm'in çizdiği yolu vaktinden önce katede bileceğine inanmıyorlardı. Menşevikler'e göre köylülük, esas itibarıyla karşı devrimci bir güç olarak kalıyordu; köylülüğün desteğine güvenen her devrim politikası, köylü devrimine bel bağlayan *narodnik* sapmaya dönüş demekti. Bu görüş, 1848 tecrübesiyle, Marx ve Engels'in eserlerindeki sayısız pasajlarla ve bizzat "troçki'nin, proleter devrim "köylü ordusunun süngüleriyle"[23] bozguna uğratıldı dediği 1905 devrimi de de pekiş

23. LTroçki, *1905* (2. basım, 1922), s.267.

tirilebiliyordu. Menşevikler Mayıs 1905'teki konferanslarında Avrupa devriminin perspektifleri konusunda şu karara varmışlardı:

> Sadece bir lek durumda; sosyalizmin gerçekleşmesi için gerekli sarıların belirli bir olgunluğa eriştiği iteri Batı Avrupa ülkelerinde devrim zafere ulaştığı taktirde, sosyal demokrasi kendi inisiyatifiyle bülün gücünü iktidarı ele geçirmeye ve mümkün olduğu sürece onu elinde tutmaya yöneltmelidir. Bu durumda, Rus devriminin sınırlı tarihi çevçevesi son derece genişleyebilecek ve sosyalist dönüşümler yolunda ilerlemek mUmkUn olacaktır."

Lenin'in, bağışlanmaz bir kötümserliği içeriyor diye kınadığı" "belirli bir olgunluğa" ifadesi, Menşevik ihtiyatlılığın tipik örneğiydi. 1905'in geleceğine henüz gölge düşmediği bir zamanda kabul edilmiş olan bu karar Menşevikler'in konu üstündeki tek bildirisi olarak kaldı; üstelik Menşevikler, Avrupa devriminin yakın olduğunu asla düşünmedikleri içindir ki, bu devrim onların düşüncesinde hiçbir zaman belirgin bir yer tutmadı.

Bundan dolayı o dönemde Menşevizm, bir tür kötümser yorumlama içindeydi. Akselrod'un Stockholm kongresinde dile getirdiği gibi:

> Rusya'da sosyal İlişkiler, henüz sadece bir burjuva devrimi için elverişlidir: bizzat tarihin akışı işçileri ve devrimcileri, esas ıiibarjyle sosyalist olan, taktik ve örgütlenme bakımından proletaryanın siyasi üstünlüğünü hazırlayan bir devrimciliğe yöneltmekten çok, her ikisini de burjuvazinin gönülsüz hizmetkârları haline getiren burjuva devrimciliğine doğru büyük boku vvetle ilmekledir.[16]

Martinov aynı kongrede, partinin o dönemdeki işlevini "siyasi hayata burjuva demokrasisini getirmek, bu demokrasiyi geUştirmek ve burjuva toplumu radikalleştirmek"[27] diye tanımlıyordu. Partinin örgütlenmesi bakımından gizliliğe, silahlı ayaklanma hazırlıklarına ve dolayısıyla Lenin'in profesyonel devrimcilerden oluşan parti anlayışına karşı sürekli muhalefet anlamına geliyordu bu. Menşevikler! küçümseyen Lenin "onların kesin bir zaferin şartlarının nasıl belirleneceğini bilmeksizin ya gerilediklerini ya da yerlerinde saydıklarını söylüyordu.

Bolşeviklerin 1905 ile ilgili saptamaları ve bundan çıkardıkları dersler tamamen farklıydı. 9 Ocak 1905 kıyımı, hem otokrasiyi hem de burjuvaziyi gölgede bırakacak olan "üçüncü kuvveti", proletaryayı, Rusya'nın politika sahnesine çıkarmışa:

24. *Iskra,* No: 100, 15 Mayıs 1905 *(Prilojeni).*
25. Lenİn, *Soçİneniya,* c. VM, (.83.
26. *Çetverıyi (Ob"edinUefniyİj S"eıd RSDRP* (1934). s.260.
27. *A.g.e.,* S.204.
28. Lenin, *Soçİneniya,* c. Vin, s.99.

Proletarya, sadece otokrasiyi ezme arzusu duyan bir gtiç değil, onu *gerçekten ezebilecek bir güç* olduğunu gösterdi. 9/22 Ocak'lan beri, işçi hareketimiz, gözlerimizin Önünde milli bir harekete doğru *gelişiyor?*[9]

Tıpkı Menşevikler gibi, Lenin de, doğuş halindeki bu devrimin burjuva bir nitelik taşıdığını ve sosyalizm yolu üzerindeki burjuva demokratik evreyi aşmanın zorunluluğunu açıkça kabul ediyordu:

Siyasi demokrasiden vazgeçerek, başka herhangi bir yoldan sosyalizme ulaşmak isteyen bir kimse, kaçınılmaz olarak hem ekonomik hem de siyasi bakımdan, yersiz ve gerici sonuçlara vanr... Biz Marksistler, proletarya ve köylülüğün gerçek Özgürlüğe kavuşması için burjuva özgürlük ve ilerleme yolundan başka bir yol olmadığını, olamayacağını bilmek zorundayız.[30]

Bununla beraber Lenin, Rus burjuvazisinin, sadece güçsüzlüğünden dolayı değil, devrimi "tutarsızca, bencilce ve korkakça" desteklediği için de, kendi başına burjuva demokratik devrimi tamamlayacak kapasitede ve bilinçte olmadığını ileri sürüyordu; proletaryadan korkusu nedeniyle burjuvazi yan yarıya karşı devrimciliğe sürüklenmişti. Menşevikler'in bekle gör politikası, devrimin perspektiflerini geliştirmek şöyle dursun, burjuvazinin direncini artırmaktan başka bir sonuç vermeyecekti. Bundan böyle, biricik gerçek devrimci sınıf proletarya oluyordu: "Sonuna kadar o gidebilir ancak, çünkü kendini demokratik devrimin çok ötesine gitmeye hazırlamıştır". O halde, her şeyden önce, burjuva devriminin tamamlanması görevini onun üsüenmesi gerekecekti.[3]'

Kendi sosyalist devrimini gerçekleştirmeye bir başlangıç olarak proletaryanın omuzlanna yüklenen bu görev, burjuva demokratik devrimi tamamlama görevi, iki şarta bağlı olarak yerine getirilebilirdi; Lenin'in 1905 yazında yayımlanan *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin tki Taktiği* adlı temel eserinin ana teması da bu iki şartın incelenmesine ayrılmıştı. Şartlardan ilki, proletaryayla köylülüğün ittifakıydı. Köylülük, her ne kadar *narodnikler'va* kastettikleri anlamda, kapitalizme düşman devrimci bir sınıf değilse de, "şu anda Özel mülkiyetin kayıtsız şartsız savunucusu olmaktan Çok, bu mülkiyelin temellerinden birini oluşturan topraklan, büyük toprak sahiplerinin ellerinden almaya bakıyordu"[32]. Böylece proletarya bu aşamada, köylülükten müttefik olarak yararlanabilirdi; bu da, proletaryanın, otokrasiyi devirmesini ve burjuvazinin seyirci kalmasına ya da muhalefetine rağmen, burjuva demokratik devrimin tamamlanmasını mümkün kılacaktı. Bu zafer, proletaryanın sosyalist diktatörlüğü ile değil, "proletarya ve

29. *A.g.e.*, c. VU. s.109 10.
30. *A.g.e.*, c. VIII, s.41, 104.
' 31. *A.g.e.*, c. Vm,s.94.
31 *A.g.e.*, c. VHI, s.94.

köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü"[53] ile sonuçlanacakü. Bunun-la beraber Lenin, bundan daha da ilerisini görmeye eğilimliydi. Bu ittifak sayesinde burjuva devrim gerçekleşince, köylülüğün tümü devrimciliği bırakacak ve sosyalist devrime ilerleyişinde artık proletaryaya destek ol mayacaku. Bu aşamada, proletarya için, önderliği ele geçirerek köylülüğü bölmek ve büyük toprak mülkiyelinin bölünmesinden lam anlamıyla yarar-lanan zengin köylülere karşı yan proleler unsurların, yani yoksul ve top-raksız köylülerin, desteğini sağlamak kaçınılmaz olacaktı. Bu programın tamamı, *Sosyal Demokrasinin Ikt Taktiqi'nĞ&* italik dizilmiş şu pasajla Özedenmişti:

> ***Proletarya, zor kullanarak otokrasinin direncini kırmak ve burjvazinin tu-tarsızlığını felce uğratmak için koylıi kitleyi kendisine bağlayarak demokra-tik devrimi başarıya ulaştırmahdır. Proletarya, burjuvazinin direncini zor kul-lanarak kırmak ve hem köylülüğün hem de küçük burjuvazinin tutarsızlığını felce uğratmak için halk arasındaki yart proleter kitleyi kendisine bağlayarak sosyalist devrimi gerçekleştirmelidir.[1]****

İkinci şart, birinci şart gibi uzun tartışılmadı; bunun nedeni muhtemelen Lenin'in her zamanki gibi, kendi öğretisini polemik tarzında açıklaması ve ikinci şarUn, birinci şartın aksine Menşevik hasımları tarafından tartışma konusu yapılmamış olmasıydı. İkinci şarta daha önce. Nisan 1905 tarihli makalesinde değinmiş ve bunu *Sosyal Demokrasinin İki Takliğfnds* iki pa-sajda yeterince açık biçimde tekrar işlemişti. Demokratik devrimin so-nuçlarından biri, "devrim yangınını Avrupa'ya sıçratmak" olacaktı ve Rus-ya'da "zafere giden yolu başka hiçbir şey böylesine güçlü biçimde kısahamazdı". "Proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatör lüğü"nün kurulması "bize Avrupa'yı ayaklandırma imkânını verecek ve bur-juva boyunduruğundan kurtulan Avrupa sosyalist proletaryası da sosyalist devrimi tamamlamamızda bize yardım edecektir"".

Sosyal Demokrasinin İki Takıiğı'ftde Lenin, devrimin bu iki aşaması arasındaki teorik ve pratik ayrımı belirtmeye çok Özen gösteriyordu. Hatta "bu demokratik devrimin, burjuvazinin egemenliğini azaltmaktan çok pekiştireceğini"" bile yazmışü. Kapitalizmin İlerdeki gelişmesi bakı-mından iki aşama arasında uzun bir zaman aralığı bulunduğunu ileri süren

33. Bu cümle Lcnın tarafından ilk *Ve2* Nisan 1905 tarihli bir makalede kullanıldı {*Age.*, c. VII, s.196 203) ve *Sosyal Demokrasinin iki Taktigînde* birçok kez tekrar-landı.

34. *A.g.e.*, cUt. Vm, ı.96. 35. Lenuı, *SoçÎneniya,* c.VII, i 191; c.VIO, s.62, S3.
36. *A.g.e.*, cilt. VIK. s.37.

Menşevikler'in görüşüne katıldığı izlenimini veren bir öngörüydü bu. Ne var ki, Lenin demokratik aşamadan sosyalist aşamaya geçişte iki öğenin; köylülüğün yarı proleter kesiminin ve Avrupa'da patlak verecek sosyalist bir devrimin desteğine gerek olduğunu kesin bir dille belirtiyor ve bu iki öğenin ilk aşamayı taçlandıracak olan devrimci demokratik diktatörlükten nasıl doğabileceğini gösteriyordu. Bunun İçindir ki Lenin, bu iki aşamayı sürekli bir süreç olarak düşünüyordu. Üç ay sonra, Eylül **I905**'ıe yayımlanan *Köylü Hareketi Karşısında Sosyal Demokrasinin Tutumu* adlı kısa makalesinde Marxin **1850**'deki ünlü sözlerini hatırlatıyordu:

> **Demokratik devrimden hareket ederek, derhal gücümüzün —bilinçli ve örgüllü proletaryanın gücünün— yettiği ölçüde, sosyalist devrime geçişi hazırlayacağız. Biz kesintisiz bir devrim istiyoruz. Yan yolda durmayacağız.**[37]

Öyle görünüyor ki, Lenin bu alıntıyı bir daha hiç kullanmadı. Fakat bu düşünce varolmakta devam elti. **1905** sonunda kaleme aldığı ve yirmi yıl sonra ilk kez yayımlanan notlarında Lenin, devrimin aşamalarını manuksaj akışı içinde yeniden anlauyordu. Köylülükle ittifak halindeki proletarya, burjuva devrimini tamamlayacaktı. Bu basan yeni bir aşamaya ulaşacak ve bu aşamada yoksul köylülerin desteklediği proletarya, "demokratik zaferini, sosyalist bir devrimin çıkarları doğrultusunda korumak için" savaşırken, zengin köylülerin ve "orta köylülüğün önemli bir kısmı" burjuvazinin saflarına katılacaktı. *"Sosyalist Avrupa proletaryası* Rus proletaryasının yardımına koşmadığı *taktirde"* umutsuz bir mücadele olacaktı bu. Nihai zaferin düğüm noktası buradaydı. "Avrupalı işçiler 'bize nasıl yapılacağını' gösterecekler, biz de onlarla birlikte sosyalist devrimi yapacağız".[3]*

Bütün sosyal demokrat önderler arasında, **1905** devriminin olaylarında önemli bir rol oynayan tek önder Troçki'ydi. Bu yüzden **1905** tecrübesinden son derece etkilenmiş olması doğaldı. Bu bakımdan Troçki, Menşevikler'e

37. Lenin. *Soçinenİya,* s.186. Marx "sürekli Devrim" ("permanente Revoluıion") diye yazmıştı; Rus yazarlar bazen "permanenınaya", bazen de, "kesimısız" anlamındaki gündelik Rusça kelimeyi "neprerivnaya"yı kullanıyorlardı. Sonraki tartışmalarda, Troçki'nin savunduğu "sürekli" devrim ile, Lenin'in kullandığı "kesintisiz" devrim arasında bir aynm yapılmaya kalkışıldı. Fäkal terminolojideki bu fark lılıklann herhangi bir önemi yok.

38. *Ag.e.,* c. VΊΊ1. s.424 7. Sosyalist devrim konusunda Doğu ile Batı aratında karşılıklı bir etkinin varolduğunu ileri süren görüşün atası lanınmış bir Rus'tu. Herzen 1855te Pıoudhonı şöyle yazıyordu: "Savoia'dan daha az kibirli olan Rusya, *fara da le* (kendi kendine yerinebilir) değildir, onun Avrupa halklarının dayanışmasına ve yardımına ihtiyacı vardır. Fakat öte yandan benim inancım odur kı Rusya, Petersburg çarının paralı askeri olarak kaldıkça, Batı'ya özgürlük gelmeyecektir." *(Polnoe Sobra nie Soçinenii İ Pisem,* der. M.K.Lemke, c. VDJ (1919). s.196)

tamamen ters düşüyordu. 1903'te, örgütlenme sorunu üstünde Lenİn'le bozuştuktan sonra Menşevikler'le yaptığı İşbirliği kısa sürmüştü. Menşevik öğretinin pasif yanı hiç hoşuna gitmiyordu. 9 Ocak 1905'ien hemen sonra şöyle yazıyordu:

Devrimci mücadelemiz, devrim hazırlığımız, kem kitleleri etkilemek, hem de proletaryanın devrimdeki önder rolü bakımından, liberalizme karşı amansız bir mücadele olacaktır. **Bu mücadelede büyük bir kuvvet, devrimin kendi manıığı, bizimle beraberdir.**[39]

Şubat 1905'te Troçki Rusya'ya aktif bir devrimci olarak döndü. Aynı yılın güzünde, Petersburg Sovyeti'ndeki çalışmalarının donığundayken, teorisinin ana hatlarını, Lenin'in Eylül'deki "kesintisiz devrim" formülüne kesinlik getirecek tarzda açıkladı:

İsçi sınıfının devrimdeki öncülüğü, işçi sınıfı ile devrimci kır kesimi arasındaki doğrudan bağlantı, onun ordu üzerinde yarattığı etki, bütün bunlar, isçi sınıfını kaçınılmaz bir şekilde iktidara itmektedir. Devrimin tam zaferi proletaryanın zaferi demektir. Bu da, devrimin gelecekteki kesintisiz ilerleyişi anlamına gelir. Proleıarya, demokrasinin temel görevlerini yerine getirir ve kendi siyasi üstünlüğünü korumak için girişliği doğrudan mücadelenin mantığı belirli bir anda salt sosyalist sorunların ortaya çıkmasına yol açar. Sosyal demokrasinin asgari programı ile azami programı arasında devrimci bir süreklilik yer alır. Bu, ne tek başına bir darbedir, ne de bir gün, bir ay meselesidir bütün bir tarihi dönem sorunudur.[40]

Troçki, 1906 başında tutuklandıktan sonra. *Sonuçlar ve Olasılıklar'ı* yazdı hapishanede. Derin bir tahlile dayanan bu eseri için, "devrimin gelişmesi hakkındaki görüşlerimi oldukça sistemli açıkladığım tek çalısmamdır"*[1] diyecekti sonraları.

Troçki'nin görüşüne göre, kapitalist sanayinin, dış güçlerin baskısı altında ve devlet himayesinde gelişmiş olması Rusya'nın sosyal yapısının özgünlüğünü oluşturuyordu. Bunun içindir ki, Rusya'da girişimci, bağımsız bir burjuva sınıfı olmaksızın proletarya ortaya çıkmıştı. Bu nedenle,

39. Troçki, *Soçinenİya,* Kısım I, c. II, s.57.

40. Ekim 1905'de *Naçalo'di* yayımlanmış bir makaleden Troçki tarafından ak tanlmışıır *(Permanenlnaya Revolyutsiya,* Berlin, 1930, s.58, 90 1).

41. L.Troçki, *Permanenlnaya Revolyutsiya* (Berlin, 1930), (.39. *Sonuçlar ve Olasılıklar (Itogi i Perspektive* başlığı, Parvus'un ilerde s.67*de aktardığımız bir makalesinden alınmıştı). Troçki'nin denemelerinin yer aldığı *Naga Revolyutsiya* adlı bir kitapta, ilk kel 1906'da Petersburg'da yayımlanmıştı. Bu eserin orijinalini ya da Ekim Devrimi'nden sonraki bir baskısını sağlamak mümkün olmadı. 1917 sonunda Berlin'de bu denemenin Mk başına, *Ptrspektivi Russkoy RevolyuUii* adıyla Rusça bir yeni basımı yapıldı. Savaşın Avrupa'da sosyalist bir devrimle sonuçlanacağını öngören ve

"ekonomik bakımdan geri bir ülkede proletarya, ileri kapitalist ülkeler proletaryasına oranla, daha önce iktidara gelebilirdi" ve "Rusya'da, 'işçi', 'patıon'dan önce iktidarı ele geçirebilirdi"". Troçki'nin bunu mümkün görüşü sadece teorik bakımdan değildi. 1905 tecrübesi ona bunun fiilen gerçekleşeceği inancını vermişti. İş gününün sekiz saate indirilmesini talep edenlere Rus fabrika sahiplerinin lokavtla karşılık verdiklerini görmüştü, işçiler, burjuva devriminin bu meşru ve gerekli talebini, fabrikaları ele geçirerek yerine getirebilirlerdi ancak. "Proletarya kendi konumunun doğal akışı gereğince bir kez iktidara geldi mi, ister istemez ekonomiyi bir devlet işi olarak yönetmek durumunda kalacaktı".[43] Sosyal demokradar'ın burjuva devrimini gerçekleştirerek yönetimi ele alacaklarını sonra da, "meydanı burjuva partilerine bırakıp" geri çekileceklerini varsaymak, "Utopyacılığın en kötüsüydü, bir tur kaba devrimci ütopyacılıktı"; proletarya bir kez iktidara geldi mi, "iktidarda kalmak için sonuna kadar mücadele edecekti"*[4]. Burjuva devriminin tamamlanması, kendiliğinden sosyalist bir devrime geçişi getirecekti. Troçki, 1909'da yayımlanan daha sonraki bir makalesinde ise Bolşeviklerin ve Menşevikler'in, kendisi tarafından yapılan tahlilden ayrıldıkları noktayı belirtiyordu:

Menşevikler *"devrimimiz, burjuva* devrimidir" soyutlamasından hareket ettikleri için, devlet iktidarı ele geçirilinceye kadar, proletaryanın bütün taktiğinin liberal burjuvazinin tutumuna göre ayarlanması gerektiği sonucuna varıyorlar. Bolşevikler ise, aynı şekilde, salt bir soyutlamadan; *"sosyalist diktatörlük* değil, *demokratik diktatörlük"* soyutlamasından hareket ettikleri için, iktidarı ele geçirecek olan proletaryanın burjuva demokratik devrimle kendini sınırlandırması gerektiği görüşüne varıyorlar. Doğrudur, bu açıdan ele alınınca, iki görüş arasındaki fark çok büyüktür. Menşevizm'in karşı devrimci yanları şimdiden bütün çıplaklığıyla ortaya çıktığı halde, Bolşevizm'in karşı devrimci eğilimleri ancak devrimin zafere ulaşması halinde çok büyük bir tehlike oluşturacaktır.[45]

bunun, Rus devriminin sosyalist zaferi için gerekli olduğunu belirten son bölüm ve sondan bir önceki bölümün son iki satın Atman sansürü tarafından kitaptan çıkanldı. Aşağıda dipnot lard iki kaynakça, eserin bu basımma ilişkindir. Troçki'nin 1906'da yayımlanmış bu eserinin kısaltılmış ingilizce baskısı 191B'de *Our Revolution* (Devrimimiz) adıyla yayımlandı (New York, 1918). Bu kısaltılmış basım, denemenin boyut bir kısmmı (1.73 144) ve Berlin basımında çıkanlmı; kısımların büyük bölümünü içeriyor.

42. LTrocki. *Perspektifi Ruıskay Revdyulsii* (Berlin, tarihi belirsiz J1917?], s.36, 40).

43. *A.g.e.*, S.41. 44. *A.g.e.*, s.51. 55.

45. L.Tıoçki. *190S* (2. basım; 1922), s.285. Troçki, eserin î. basımında, son cümleye bir not ekleyerek, bunun gerçekleşmediğim, çünkü "Bolşevizmin, 1917 ilkbaharında kendi ideolojik dağarcığını, Lenin'in önderliğinde (yine de bir iç mücadele sonucu) geliştirdiğini" belirtiyordu.

Lenin'in 1917 Nisanı'nda dönüşünden önce, Petrograd'dakİ Bolşevik önderlerden çoğunun takındığı tavrı, Troçki'nin bu makalede şaşılacak bir önseziyle çok öncesinden haber verdiği yadsınamaz; "kendini sınırlandırma" görüşüne Lenin'in Şubat Devrimİ'ne kadar bağlı kaldığı ise aynı kolaylıkla İddia edilemez. Lenin'in bu meselede Troçki kadar açık ve kesin bir tutum takınmadığı gerçektir. Şubat 1917'den sonra Bolşevik sallardaki karışıklığın nedeni de asıl olarak onun bu başarısızlığında yatmakladır. Lenin 1906'dan sonra, Troçki'nin "sürekli devrim" teorisini çeşitli polemiklerde iki üç kez eleştirmişti. Troçki, Lenin'in sadece Martov'un bir makalesine dayanarak. İkinci elden aktardığı *Sonuçlar ve Olasılıklar'!* asla okumamış olduğunu söylerken herhalde haklıydı[46]; sonuçta bu iddialar Lenin'in kendi tutumunu yeterince aydınlatmaya yetmiyordu. Troçki kadar Lenin de, burjuva devrimden doğrudan doğruya sosyalist devrime geçişin mümkün olduğunu inkâr etmiyordu. Fakat Troçki devrimin mantığı gereğince geçişin hemen ve kaçınılmaz olarak gerçekleşeceğine inandığı halde, Lenin, burjuva devriminin *terra firması'na* sıkıca tutunuyor ve sosyalizmin 1905'te açıkladığı iki şarta; köylülüğün ve Avrupa sosyalist devriminin desteğine bağlı olduğunu ileri sürüyordu. O sırada Lenin'le Troçki arasında öğreti konusundaki temel farklılık Lenin'in sosyalizme geçişe başlayabilmenin şartlara bağlı olduğunu söylemesi, Troçki'nin ise bu şartları ancak sosyalizmin nihai zaferi için gerekli görmesiydi.

Köylülüğe gelince, onun devrimci bir parti kuramayacağı hakkındaki Marksist görüş, Plehanov'un *narodnikler'c* karşı giriştiği polemiğin başlangıç noktasıydı ve bu görüş parti öğretisinde İyice yer etmişti. Troçki 1905'in arifesinde köylülüğü "çok büyük bir devrimci enerji kaynağı"[47] diye nitelemişti. O dönemde, bir sosyal demokratın gidebileceği en uzak sınırdı bu. Troçki'ye proletaryanın devrimdeki rolünün parlak bir tahlilini esinlendirmiş olan 1905 tecrübesi, onda köylülüğün rolü konusunda kötümser bir görüşün yer etmesine yol açmıştı. Yer yer patlak veren köylü ayaklanmaları, devrimci hareketin ilk aşamalarını desteklemişti. Fakat kritik an gelip çatağında, Çar'a ve onun subaylarına bağlı kalarak kent proletaryasının devrimini ezen de üniforma içindeki köylü olmuştu. Troçki bu belirtiden kendi sonuçlarını çıkarıyordu. Köylü ayaklanmalarının, proletaryanın temel görevinin yardımcısı olarak vazgeçilmez bir önem taşıdığını kabul ediyor

46. Lenin. *Soçinenİya,* c. XIV, (.44 7; L.Troçki, *Permanenlnaya Revolyutsiya* fBerlin, 1930), s.39 40.

47. Troçki, *Soçinenİya,* c. II, Kısım I, s.20. 1926'da yayımlanan tam basımında deyim italik olarak belirtilmiş oysa ilk basımında böyle değil. (N.Troçki, *Do Devya logo Yanvarya* (Cenevre, 1905), s. 18.)

du. Fakaı köylülüğün proletaryayla bağımsız bir siyasi güç olarak eşit bir zeminde müttefik olmasını gerektirmiyordu bu; doğru formül burjuva devrimini "köylülüğün desteklediği ve köylülüğe önderlik edecek olan"[18] prole taryanın yapacak olmasıydı. Lenin bu formülün öz bakımından, tıpatıp kendi formülü olduğunu daha sonraları kabul etti.[49] Troçki, Lenin'in bu devrimden doğacak hükümete ilişkin formülünü; "proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü" formülünü de kabul etmiyor. *Sonuçlar ve Olasılıklar'da.* "gerçekleşemez" diye reddediyordu bunu.[50] Proletarya önderliğindeki bir devrim, ancak bir "İşçi" hükümetiyle yani doğrudan doğruya işçi temsilcilerinin "egemen ve yönetici" olacakları bir yönetimle sonuçlanabilirdi.[51] Proletarya ile köylülük arasındaki ittifakın sosyalist devrimi gerçekleştirebilecek bir araç olarak düşünülmesi daha da zordu. Çıkarlar arasındaki temel zıtlık, tam birlikte harekete geçileceği sırada işbirliğini bozacaktı; çünkü devrim hükümeti kendi tarım politikasında "kooperatif üretimin örgütlenmesini ya kamu denetiminde ya da doğrudan doğruya devlet hesabına gerçekleştirmek zorunda kalacak"[i2] ve bu sosyalist tedbirleri köylülüğe dayatması gerekecekti. Böylece Troçki, Lenin'in burjuva devrimini gerçekleştirmek için köylülüğün tümüyle; sosyalist devrimin başarılması için de köylülüğün "yarı proleter" unsurlarıyla ittifaka gidilmesine ilişkin ikili önerisinin her iki kısmına (aralarındaki bu anlaşmazlığın ilerde çok abanılacak olmasına rağmen) karşı çıkıyordu. Ona göre her iki aşamada da temel sorumluluğu proletarya üstlenecekti.

Rusya'da sosyalist devrimi tamamlamanın, Avrupa sosyalist devriminin

48. Troçki. *Soçİneniya,* c. D, Kısım I, s.448.

49. Lenin, *Soçİneniya,* c. XIV, s.42.

50. LTroçki, *Perspektİvi Russkoy Revolyutsii* (Berlin, tarihi belirsiz[1917?),s.48).

51. *A.g.e.,* S.43. Rus asıllı Alman sosyal demokrat Parvus. Troçki'nin *Do Devyalo go Yanvarya* adlı broşürüne Ocak 1905le yazdığı önsözde "eğer sosyal demokrasi, Rus proletaryasının devrimci hareketinin başında yer alırsa, bu hükümet [yani, 'geçici devrim hükümeti'] sosyal demokrat bir hükümet olacaktır" diyor Ve şöyle devam ediyordu: "geçici sosyal demokraı hükümet Rusya'da sosyalist devrimi başaramaz. Fakat otokrasinin tasfiyesi ve demokratik cumhuriyetin kurulması siyasi faaliyete uygun bir zemin hazırlayacaktır". Bu pasaj, Troçki'nin "sürekli devrim" teorisinin çekirdeğini oluşturuyordu. Aynı önsözde Parvus, köylüler için şunları söylüyordu: "onlar, ülkede siyasi anarşiyi körüklemekten ve böylece hükümeti yıpratmaktan başka bir sonuç ver , meyecek olan bir tutum içindeler, tutarlı bir devrim ordusu oluşturamazlar". Parvus'un aynı doğnılludaki bir makalesi, *llogi i Perspektİvi* adıyla *Iskra'nın* 27 Ocak 1905 tarihli 85. sayısında yayımlandı. Aradan uzun bir zaman geçtikten sonra, Troçki, 1905'leki kendi görüşlerinin, "tamamen aynı olmamakla birlikte, Parvus'un görüşleriyle son derece yakın bir sınırda olduğunu" söylemişti. *(Permaneninaya Revolyutsiya* (Berlin, 1930), s.64 5).

52. LTroçki, *Perspektİvi Russkoy Revolyutsii* (Berlin, tarihi belirsizli9177]s.54.)

gerçekleşmesine bağlı olduğu şeklindeki ikinci şart konusunda Menşevikler, Bolşevikler ve Troçki aynı görüşteydiler. Troçki, bu şartı *Sonuçlar ve Olasılıklar'm* sonuna doğru açıkça onaya koydu:

Avrupa proletaryasının doğrudan devlet gücüyle desteği olmaksızın Rus isçt sınıfı iktidarda kalamayacak ve kendi geçici üstünlüğünü sürekli bir sosyalist diktatörlük haline getiremeyecektir. Bunda bir an bile şüphe etmiyoruz. Öle yandan, hiç şüphe yok ki. Balı'da sosyalist bir devrim, işçi **sınıfının** geçici üstünlüğünü dognuian doğruya sosyalist bir **dikıatöTİük** haline getirmemize imkân verecektir."

0 dönemde Lenin daha da İleri gidiyordu. Rus proletaryasının Avrupa pro leiaryasının desteği olmaksızın Rusya'da sosyalist bir devrime —sürdürmek bir yana— kalkışabileceğine bile inanmıyordu. Lenin de Troçki de, Rusya'da sosyalizmin nihai zaferinin, Avrupa'da sosyalist devrimin gerçekleşmesine bağlı olduğuna kesinlikle inanıyorlardı. O sırada her ikisi de, Rusya'da sosyalist devrimin, Avrupa sosyalist devrimi olmaksızın zafere ulaşacağı görüşüne bel bağlamayı düşünmüyordu.

Bununla beraber Troçki, öğreti sorunlarında Lenİn'inkinden pek az farklı bir tutum takındığı halde, örgütlenme konusunda 1903'teki bölünmeden beri Menşevik görüşe bağlı kalmıştı. Lenin'in tepeden tırnağa örgütlenmiş ve son derece disiplinli küçük bir parti görüşüne katılmadığı için, bölünmeyi haklı görmemekteydi ve "fraksiyonlar üstü" uzlaştırıcı bir rol oynayarak parti birliği için çalışmakta ısrar ediyordu. Aralarındaki teorik bülün görüş ayrılıklarına rağmen bu tutumu Trocki'yi daima, kille partisinin farklı düşüncede olanları da kendi içinde banndırabileceği görüşünü savunan Menşevikler'in mülıefiki haline getirdi ve parti birliği konusundaki görüşleri 1903'len beri değişmemiş olan Lenin'le sürekli bozuşmasına neden oldu. 1909'dan 1914'e kadar devam eden bu dönem boyunca Troçki'nin, fraksiyon lan aynı çatı altına çekmek İçin sarfettiği çabalar, örgütün teorik arınmışlığt ve etkinliği adına Lenin tarafından birçok kez kıyasıya eleştirildi; ve bu anlaşmazlıkla ısrar edilmesi, karşılıklı suçlamalann şiddetlenmesine ve ikisinin de birbirlerine bol bol hakaret etmelerine yol açtı. 1903 1904 yıllarında, bu söz savaşında Troçki saldırgan konumundaydı.[54] Sonra, 1911 1914 döneminin sert tanışmalarında Troçki'nin "parlak fakat içi boş cümlelerini"[55] ve "inandıncı olmayan tumturaklı sözlerini"*[6] diledo

53. L.Troçki, ***Perspektive Russkay Revolyuisii*** (Berlin, **tarihi** belirsiz **[19177])** bu alınlının ilk cümleliyle son» ermekledir (bakınız, bu bölümde IMH **41).** Diğer iki cümle L.Troçki'nin ***Our Revolution*** adlı kitabından **(N.Y., 1918. s.137)** alınmıştır.

54. Bkz. s.**41 2.**

lama sırası Lenİn'e gelmişti. Parti disiplinine uymayı reddetme, görüşlerde tutarsızlığa neden oluyordu. "Troçki ile, temel bir konuda tartışmak imkânsız, çünkü konu hakkında fikri yok", "herhangi bir tartışmanın kıyısından köşesinden girip ordan oraya koşturuyor".[57] O sırada Troçki genel tartışmalarda Lengden daha az keskin görünüyordu, fakat Gürcü Menşevik Çekidze'ye 1913'le yazdığı kişisel bir mektupta bir hayli ileri gidiyor ve şöyle diyordu: "şu anda Leninizm'in büıün temeli yalan ve tahrifat üzerine kurulmuştur ve kendi çöküşünün zehirini kendi bağrında taşımaktadır"". 1917'deki barışma, bu zehir zemberek mektupların anısını Troçki'nin partideki hasımlarının belleğinden hiçbir zaman silemedi.

Lenin, Ocak 1912'de Prag'da, Rusya ve Bau Avrupa'dan taraftar ve sem patizanlarıyla küçük bir konferans yaptığında, parti içi tartışmalar böyle şiddetlenmiş, partinin şansı epey azalmış durumdaydı. Bu konferans, ikisi dışında hepsi de Bolşevik olan ve oy hakkına sahip sadece 14 delege katılmış olmasına rağmen, kendini "parti genel konferansı" ve "partinin en yüksek organı" diye İlân etmişti. Konferans uzun zamandan beri "partide aktif bir merkezin" bulunmayışının yarattığı arıan karşı devrimci baskı altında, "parti örgütlerinde meydana gelen parçalanma ve çöküşün" hüzün verici bir hal aldığını ortaya koyuyordu; Bolşevik eylem ve Örgütlenme politikalarını kabul etmeyenleri "tasfiyecilikle" suçluyor ve "Rusya Sosyal Demokrat işçi Partisi'nin illegal örgütlenmesini yeni baştan sağlamak için yoğun bir çalışmanın zorunluluğu" üzerinde ısrarla duruyordu. Öte yandan, legal faaliyet imkânlarını da ihmal etmiyor, dördüncü Duma'nın yaklaşan seçimleri için —hepsi de burjuva devriminin sınırlan içinde kalan— sloganlar ortaya auyordu: "demokratik cumhuriyet, işgününün sekiz saate indirilmesi ve üim toprak sahiplerinin ellerinden toprakların alınması". Fakat Prag konferansında atılan en anlamlı adım partinin örgütlenmesiyle ilgiliydi. 1907 Londra kongresinde seçilen ve bu kongredeki çeşidi grupları temsil

55. Lenin, *Soçİneniya, c.* XV, s.11. Aynı cümleye daha sonra da ıaulanmakladır *(A.g.e.,* c. XVKI, 8.381).

56. *A.g.e,, c.* XV, s,546. Rusça *kieslakovsina* sözü, Gogol'ün *Müfettiş* adtı komedisinin kahramanı sahtekâr *Klestakov'dan* türetilmiş ağır bir deyimdir. O dönemde Gorki'ye yazdığı bir mektupta Lenin, Troçki'den "numaracının biri" diye söz ediyor (A.g.e., c. XXVDT, S.523).

57. *A.g.t.. c.* XV, S.304. c. XVU, j.469.

58. *Lenin o Troçkom i o Troçkizme,* der. M.Olminski (2. basım: 1925), s.217 19. Sansür tarafından ele geçirilen bu mektup, devrimden sonra arşivlerde bulundu ve Lenin'in Ölümünden sonra Troçki aleyhinde açılan kampanya sırasında yayımlanarak sansasyon amacıyla kullanıldı.

eden merkez komitesi iki yıldan beri toplanmamıştı ve hayatiyetini fiilen yitirmişti. Konferans, bir parti kongresiymişcesine, aralarında Lenin, 2i novyev ve Orjonikidze'nin bulunduğu altı kişilik bir merkez komitesi ve Bubnpv İle Kalinin'in dahil olduğu beş yedek üye seçti. Tüzük dışı bîr adımdı bu, fakat Bolşevikler'in bütün "tasfiyecileri", Menşevikler'! ve diğerlerini dışarıda bırakarak Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'ni tek başlarına kurmaya kararlı olduklarım açıkça gösteriyordu. 1905'teki üçüncü kongredeki girişim tekrarlanıyordu. Bu kez, aulan adımdan geri dönmek mümkün değildi. Bundan böyle, Bolşevikler artık parti içinde bir fraksiyon değil, partinin bizzat kendisiydi."

Konferansla parti tüzüğünde yapılan bir değişiklik, merkez komitesine ek üyeler atama imkânı sağlıyordu. Bu düzenleme altında konferanstan az sonra merkez komitesine Stalin atandı[60] ve doğrudan doğruya Rusya'da faaliyet göstermekle yükümlü yeni bir "Rus bürosu"nun üyesi oldu. Son derece kritik bir andı bu. 4 Nisan 1912'de, askeri birlikler Lena alun madenle rindeki grevci işçilere ateş açıyorlardı; 500den fazla Ölü ya da yaralı vardı. 9 Ocak 1905ten beri en dehşet verici katliam olan bu olay sanayi kesiminde yeni bir kaynaşma ve huzursuzluk döneminin başlangıcı oldu. Partinin yeni faaliyetinin belirtilerinden biri, Petersburg'da yeni bir Bolşevik gazetenin, *Pravddam* çıkarılmasıydı; ilk sayısı 22 Nisan 1912'de yayımlandı. Bir başka belirti de, eylem alanına daha yakın olmak amacıyla, Lenin'in Paris'ten ayrılıp Avusturya Polonyası'ndaki Krakova yerleşmesiydi. Sonraki iki yıl boyunca Rusya'da sürekli artan gerilim, sadece Rusya içinde devrimci faaliyet imkânlarını ve ihtimalini arttırmakla kalmadı, aynı zamanda Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki bozuşmayı da büsbütün pekiştirdi. Lenin'in Prag'da takındığı otoriter tutum, partinin diğer gruplarını öfkelendirdi. Fakat hiçbir şey onun bağımsız bir yol izlemekteki ka

. 59. Bu konferansla alınan kararlar bir broşür halinde *(yserossiiskaya Konferentsiya Bos. Sots. Dem. Rab. Partü 1912 goda,* (Paris, 19)2) yayımlandı ve *VKP (B)* v *Resol yuısiyak* 'da (1941, c. I, s.177 91) yer aldı Güvenlik tedbirlerinden dolayı, merkez komitesine seçilen üyelerin ve yedek üyelerin listesini içermiyordu. Fakat I930'lu yılların başlangıcına kadar bütün parti tarihlerinde birkaç irim değişikliği hariç, aynen yer almakladır. Om. N.Popov, *Outline History of the Communist Party of Soviet Union* (Ing. çev., tarihi beliniz, c. I, 1.274) ve Lenin, Soçinenİya, c. XV, s.651 4, not IST.

60. Bir önceki dipnotun sonunda belinden kaynaklarda ve Krupskaya'nın *Memories of Lenin'in* de, (Ing. çev. 1932, c. II s.79), Slalin'in "toplantıdan kısa bir süre sonra" atandığı belirtilmektedir. 193S'de yayımlanan resmi tarih *(History of The Communist Party of Soviet Union (Bolsheviks),* Ing. çev. 1939, s.14t) önceki bütün kayıtlan hiçe j»yarak, Stalin ile Sverdlov'u konferansta merkez komitesine seçilen Üyeler arasında göstermekte ve reımi tutanaklar da bunu izlemekledir.

rarlılığını sarsmadı. Troçki, farklı eğilimleri temsil eden bütün Rus sosyal demokratları, birliği sağlamak amacıyla Ağustos 1912'de Viyana'da toplantıya çağırdı. Fakat bu toplantı Bolşeviklerin suçlamalarına ve alaylarına hedef oldu, öyle ki, "Ağustos Bloğu" Bolşevikler'e karşı, Menşevikler, Troçkistler ve daha önemsiz diğer gruplardan oluşan geçici bir koalisyon haline geldi. Bu da Lenin ile Troçki arasındaki ilişkileri büsbütün bozmaktan başka bir sonuç vermedi. Her ikisi de hiçbir zaman Ağustos konferansını takip eden 18 ay boyunca birbirleri hakkında sarfettikleri kadar ağır ve suçlayıcı ifadeler kullanmamışlardı.

1914 Birinci Dünya Savaşı'nın devrim tohumlarının yeşermesine zemin hazırlayacağı bekleniyordu, oysa savaşın İlk etkisi, devrimcilerin görevini son derece zorlaştırmak ve sahip olduktan gelişmemiş bir kaç örgülü dağıtmak oldu. Petersburg'da, Duma'daki Bolşevik ve Menşevik milletvekilleri savaş kredilerinin kabul edilmesine karşı koymak amacıyla tüm Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi adına yayımladıkları ortak bir bildiride geçici olarak biraraya geldiler. Hükümetin ilk icraatı, *Pravda* dahil hükümet aleyhtan gazeteleri kapatmak oldu. Batı Avrupa'da bile, propaganda özgürlüğü sadece bir avuç tarafsız ülkeyle sınırlıydı. Avusturya'da tutuklanan ve hapse atılmakla tehdit edilen Lenin, İsviçre'ye sığındı ve Zinovyev'le buluşarak Bern'e yerleşti; bu da Bern'in kısa zamanda Bolşevizm'in yönetim merkezi olarak tanınmasına yol açü.

Partinin savaşa karşı tutumu üstüne Lenin'in hiç şüphesi yoktu. 1907'deki Slutgard kongresinden beri 11. Enternasyonal Lenin'in etkisiyle sosyal demokratlara "kapitalist sınıf tarafından uygulanan sınıf egemenliğinin yıkılmasını çabuklaştırmak için, bir savaş durumunda, savaşın sebep olduğu ekonomik ve siyasi krizden yararlanılmasını"[61] duyuruyordu. Batı Avrupa sosyalistleri ile sosyal demokratlarının Ağustos 1914'te tek bir vücud gibi, kendi milli hükUmederini desteklemeleri ihanederin en katmerlisi oldu, fakat Lenin'in inancını sarsmadı bu. 5 Eylül 1914'te Bern'e geldi ve gelişinin ertesi günü, Bern'de toplayabildiği küçük Bolşevik grupla bir toplantı yaparak onlara savaşla ilgili tezlerini okudu: "işçi sınıfı ve Rusya'daki bütün halk kitleleri açısından, çarlık monarşisinin ve ordulannm yenilgisi ehveni şer olacaktır" diyor ve sosyal demokradann sahip çıkmaları gereken sloganları sıralıyordu bu tezlerde:

Sosyalist devrim için; silahların diğer ülkelerdeki ücretli köle kardeşlere değil, bütün ülkelerin gerici ve burjuva hükümetlerine karşı doğrultu İm ası için, orduyu ve askeri harekât oyunlarını da hedef alan genel bir propaganda.

***61.* Partinin lavaşa karıt tutumu V. bölümde incelenecektir.**

Bu propagandanın her dilde yapılması için bütün ülkelerin orduları içinde gizli hücreler ve gruplar kurmanın kesin bir şart olduğu. Ayrım gözetmeksizin, bütün ülkelerdeki burjuvazinin şovenizmine ve vatanseverliğine karşı kararlı bir mücadele.*[1]

1915 Şubatında Bern'de, aralarında Buharin, Krilenko, Piyatakov, Lenin ve Zinovyev'in de bulunduğu ve sayıca daha çok Bolşeviğİn katıldığı bir konferans aynı doğrultuda alman bir dizi karar yayımladı.[63] Fakat bunlar tecrit bir grup olarak kaldılar. Plehanov millî savunmanın reform için gerekli bir başlangıç olduğunu savunuyor, böylece II. Enternasyonale bağlı sosyal demokrat ya da işçi partilerinin Lenin tarafından "sosyal şovenlikle" suçlanan tutumlarından farklı olmayan bir tutum takmıyordu; Menşevik görüş, Ple hanov'un bu "Sağ" tutumuyla, entemasyonalist olduğunu ilân eden ve "emperyalist savaş"ın kınanması konusunda Lenin'e katılan Martov'un "Sol" tulumu arasında yalpalıyordu. Bununla beraber, Bolşevizm'le bu Sol Menşevizm arasında temel bir fark vardı. Lenin, savaşın Avrupa ülkelerinin tümünde, Rusya'nın burjuva devriminden doğrudan doğruya sosyalist devrime geçmesini sağlayacak bir sosyalist devrimle sonuçlanmasını bekliyordu. Martov ise, savaşın milletlerin kendi kaderini tayin hakkı temelinde, toprak ilhakı ve savaş ödeneği talep etmeyecek bir burjuva demokratik barışla sonuçlanmasını ümit ediyordu; Rusya'da yaklaşan devrimin burjuva niteliği hakkındaki inceliksiz dogmayı kabul eden hiçbir Menşevik'ten daha ileri bir tutum beklenemezdi. Hem Martov hem Lenin, savaş aleyhtarı eo ternasyonalisı sosyalistlerin 1915 Eylülü'nde yaptıktan ünlü Zimmerwald konferansına kaulmıştı. Aralarındaki fark, "Zimmerwald çoğunluğu" ile "Zimmerwaid Solu" arasındaki farktı.

Rusya'da Bolşevikler İle Menşevikler arasındaki işbirliğinin ilk perdesinden sonra, olaylann ve görüş farklılıklarının baskısı iki grubu yavaş yavaş birbirinden ayırdı; polis takibinden dolayı son derece sınırlanmış olmasına rağmen faaliyetini asla durdurmayan üst düzeydeki gizli Bolşevik Örgüt kendi adına çalıştı 1914 Eylülü sonunda, Duma'dakibeş Bolşevik milletvekili ve Rusya'nın çeşidi bölgelerinden diğer Bolşevik delegeler Finlandiya'da gizli bir konferans topladılar. Bunlar, Lenin'in 24 Ağustos/â Eylül 1914 tezlerinden esinlenerek hükümeti ve savaşı yeren —aslında, biraz genel terimlerle yapıyordu bunu— bir karar aldılar. Bir ay sonra, Bolşevik milletve

62. Lenin, *Saçineniya,* c. XVE, 4.44 6. Bu tezler dflıeltilip gelijıinimi} bir halde parti gazetesi *Solsial Demokrat'ın* 1 Kasım 1914 tarihli sayısında bir makale halinde yayımlandı *(A.g.e.,* c. XVHJ, s.61 6).

63. Lenin, *Soçirteniya,* c. XVIII, s.124 8; Krupskaya, *Memories of Lenin,* c. II (Ing. çev. 1932), s.156 7.

killerle bir başka konferans için bir araya gelen ve içlerinde Kamenev'ın de bulunduğu diğer bazı önder Bolşevikler tutuklanarak 191S'in başında Sibirya'ya sürüldüler.[61] Duruşmadaki sorgulamada Kamenev ve iki milletvekili, Lenin'in partinin savaşta milli bir yenilgi için çalışmasını öngören tezlerine katılmadıklarını ileri sürdüler." Fakat Bolşevikler kararsızlığa düşerken, Rusya'daki Menşevikler hemen hemen tümüyle dağıldı ve savaş karşısında vatanseverce davranıp "demokratik" reform taleplerinde bulunan diğer "ilericilerden" ayırdedilemez bir hale geldiler.

Belli başlı tüm Bolşevikler'in Pelrograd'dan —savaş öncesinden beri Sverdlov, Stalin ve Orjonikidze'nin sürgün cezalarını çekmekte oldukları— Sibirya'ya sürülmeleri Rusya'daki Bolşevik merkez örgütünün fiilen parçalanmasına neden oldu. Merkez komitesinin "Rusya bürosu" denen kolu faaliyetini on sekiz ay durdurdu. 1916 bahan ya da yazı boyunca bu büro Şliyapnikov adlı parti çalışanı tarafından tekrar faaliyete geçirildi; savaş başlangıcında Paris'te yaşayan Şliyapnikov, 1915 Bern konferansına katılmış ve daha sonra parti yayınlarının Rusya'ya gizlice sokulmasını sağlamak için Lenin onu İskandinavya'ya göndermişti. Oradan Petrograd'a dönen Şliyapnikov, o tarihe kadar pek göze çarpmadıkları için baskı ve takip altında olmayan partili iki gençle, Zaluiski ve Molotov'la (Moloiov, aşıladı Skiriabin olan Kazanlı genç bir aydındı ve parti faaliyetine 1912de *Pravda* yazı kurulunda başlamışu) işbirliği yaparak yeni bir "Rusya bürosu" kurdu.[6]" Fakat yapılacak pek az şey vardı. Birkaç büyük merkezin yerel komiteleri gizli propaganda faaliyetine devam ediyorlardı. Bununla beraber, İsviçre'deki merkez komitesi ile bağlantılar kesintili ve ilkeldi, özellikle bütün savaş boyunca Lenin tarafından düzensiz aralıklarla yayımlanan parti gazetesi *Sotsial Demokrat* ancak zaman zaman Rusya'ya ulaşabiliyordu. Savaş başında *Pravda* kapatıldığından, partinin Rusya'da hiç bir yayın organı kalmamıştı.

Bu arada, Lenin İsviçre'de yazmaya devam ediyor, olup bitenleri gözlüyor ve bekliyordu. 1916'nın başlangıcında Bern'den Zürih'e geçti; orada savaş yıllarında yazılmış başlıca eseri *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* için gereken malzemeyi kolayca buldu. Savaş konusunda itilaf devletleri tarafından ön plana çıkarılan ve partinin görüş birliğine varamadığı sorun üstüne, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı konusunda, sosyalistlerin tutumuna ilişkin birçok yazı yazdı. 1916 Nisanı'nda Zim

64. E.Yaroslavski, *Iıtoriya VKP (B)*, c. Dj (1929), s.220 3.
65. Lenin'in bu davranışı yermesi konusunda *bkz: SoçinenIya*, c. XVIII, s.129.
66. E.Yaroslavıki. *hıoriya VKP (B}*, c. ID (1929). s.234 5.

merwald grubunun Kienthal'de yapılan ikinci konferansına katıldı. Konferansın seyri savaş aleyhtarı sosyalistlerin tutumunda sola hafif bir kayma olduğunu gösterir gibiydi, fakat gerçekte hiçbir görüş ve hedef birliği sağlanamadı. Lenin'in kendi inançlarının doğruluğuna güveni hiç azalmamıştı. Fakat yaşadığı hayatın çok monoton oluşu ve eylemde bulunmanın imkânsızlığı iyimserliğini biraz sarsıyordu, 1911 sonbaharı boyunca gericiliğin en karanlık anı olarak görünen noktada, Lenin, "sözde barışçı burjuva parlamentarizmi yönetiminin sona ermekte olduğunun ve yerini burjuva düzenini yıkıp, komünist düzeni kuracak olan, Marksist görüş İçinde örgütlenmiş, eğitilmiş bir proletarya için devrimci mücadeleler dönemine bıraktığının"[67] artan belirtilerini görüyordu. Ocak 1917'de, İsviçreli dinleyiciler önünde yapuğı bir konuşmada "biz yaşlıların (o sırada 46 yaşındaydı) İlerleyen devrimin kesin savaşlarını görecek kadar yaşayabileceklerinden emin değilim"[68] diyordu. Aradan alü hafta kadar geçtikten sonra Rusya'da devrim patlak verecekti. Kaygıyla ve yorucu görüşmelerle geçen bir aylık bekleyişten sonra Alman makamlarının razı olması üzerine dışarıyla her türlü irtibatı kesilmiş bir vagonda Lenin, aralarında Zinovyev, Radek, Sokolnikov ve Safarov'un da bulunduğu yirmi kadar Bolşevikle birlikte Almanya ve isveç'i geçerek** 3 Nisan 1917'de Petrograd'a ulaştı.

67. Lenin, *Soçİneniya,* c. XV, s.265.

68. *A.g.e.,* c. Xrx, s.357.

69. Görüşmeler ve yolculukla ilgili belgelerin tamamı Fritz Platten'in *Die Reise Lenins durch Deutschland* (tarihi belirsiz,1925?) adh kitabında yer alıyor. Şartlar, ilerde inandırılmak istendiği kadar dramatik vc kötü değildi. Bir süre sonra, çok daha kalabalık bir Rus göçmen kafilesi, ki esas itibariyle Martov yönetimindeki Menşevikler'den oluşuyordu, aynı şartlar altında aynı yolculuğu yaptı.

BÖLÜM rv

ŞUBATTAN EKÎM'E[1]

Romanov hanedanını deviren 1917 Şubat Devrimi, savaşm neden olduğu yoksunlukların ve ödenen bedelin paylaşımında açıkça görülen eşitsizliğin çileden çıkardığı bir halkın kendiliğinden isyanıydı. Burjuvazinin ve devlet memurlarının, otokratik hükümet sistemine, özellikle Çar'a ve onun danışmanlarına güvenini yitirmiş büyük bir kesimi bu devrimi hoş karşıladı ve bundan yararlandı. Geçici Hükümet halkın bu kesiminden oluştu. Devrimci partiler devrimin oluşturulmasında doğrudan bir rol oynamadılar. Böyle bir şey beklemiyorlardı ve ilk başta buna biraz şaştılar. Devrim sırasında, Petrograd İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin kurulması, merkezi bir yönlendirme altında olmayan işçi grupların kendiliğinden hareketinin sonucuydu. 1905 devrimi boyunca kısa fakat şanlı bir rol oynamış Petersburg Sovyeti'nin yeniden dirilişiydi bu; Petrograd Sovyeti de, tıpkı 1905 Petersburg Sovyeti gibi, fabrika işçileri tarafından seçilmiş paru dışı bir örgüttü, Sosyalist Devrimciler (SD'ler), Menşevikler ve Bolşevikler, hepsi bu örgütte temsil ediliyordu. Petrograd Sovyeti başlangıçta hükümet olmak istemedi; bunun nedeni kısmen Önderlerinin o zamana kadar Rusya'nın sosyalist devrim için değil, sadece burjuva devrimi için olgunlaşmış olduğu görüşüne inanmış olmaları, kısmen de kendini hükümet olacak kadar yetkili ve hükümet etmeye hazır hissetmemesiydi. Çok sonraları Lenin, Sovyet'in tutumunu "devlet iktidarının burjuvaziye ve *onun* Geçici Hükümeti'ne *gönüllü* olarak terkedilmesi "[2]diye niteledi. Bununla beraber, her gün artan sayıda işçi ve asker tarafından tanınması Sovyet'e kendisine rağmen göz ardı edilemeyecek bir otorite gücü verdi; bu, Şubat Devrimi'nin getirdiği "ikili iktidar"ın pratik ve hemen hemen rastlantısal temeli oldu. Hükümet yönetimi, birbirlerine karşı takındıkları tutumla rekabet ve işbirliği arasında

1. Bu hayati dönemin tarihinin yazılmasına şiddetle gereksinim var. Resmi belgeler dışında, *Revolyutsiya 1917 goda: Kronika Sobitii* (çeşitli derlemeler halinde 6 cüt, 1923 30) paha biçilmez bir kaynak kitaptır. İlk elden yazılmış başka birçok malzeme var: özellikle kendi görüşleri açısından, MUyukov'un parlak denemesi *Istoriya Vtoroy Russkoy Revolyutsİi* (Sofya, 1921) ve Troçki'nin *Rus Devrim Tarihi.*

2. Lenin *Soçinenİya,* c. XX, s. 114. V.Çemov, *The Great Russian Revolution* (Ing. çev., New York, 1936), s.99 109'da benzer bir tahlil vermektedir.

yalpalayan iki örgüt tarafından, Çar hükümetinin yasal halefi olan ve dış ülkelerce de öyle tanınan Geçici Hükümet ve kendiliğinden oluştuğu için devrimci bir nitelik taşıyan İşçi Temsilcileri Sovyeti tarafından gerçekleştiriliyordu. Petrograd Sovyeti'nin ardından Moskova'da, diğer büyük kentlerde ve bir süre sonra bazı kırsal bölgelerde Sovyetler kuruldu ve bu olgu. Mart 1917 sonunda Sovyetlerin İlk "Tüm Rusya Konferansı"nın yapılmasına yol açtı.

Başlangıçta, Rusya Sosyal Demokrat işçi Partisi'nin iki fraksiyonu içinde Şubat Devrimi'nden daha kazançlı çıkan Menşevikler oldu. Tıpkı 1905'iekı gibi, anayasal bir hükümet vaadi Menşevikler'in programlarını haklı çıkarmış göründüğünden, onlara Bolşevikler'den çok daha fazla bir üstünlük sağladı. Burjuva kapitalizmi bütün imkânlarını tüketinceye ve sosyalist devrim yolu açılıncaya kadar saygın Marksisıler'in eleştirel desteğine sahip bir burjuva devrimci rejim; işte Menşevikler'in, devrim sürecinin ilk aşaması için çizdikleri tablo tam da buydu. Gerçekte, burjuva hükümetiyle proleter "yasal muhalefet" arasında anayasal bir ortaklık olarak kabul edilen "ikili iktidar", asıl olarak Menşevik bakış açısından kaynaklanıyordu. Menşevikler için can sıkıcı nokta savaş karşısındaki tutumlarıydı, çünkü kendi aralarında görüş birliğine varamıyorlardı. Ancak, hangi yollara ve araçlara başvurulacağının ayrınulanna girmeksizin, savaşa son vermek amacıyla burjuva hükümet üzerinde baskı kurmaktan ibaret bir politika, o an İçin tüm gereksinimleri karşılar görünüyordu. Menşevikler Petrograd Sovyeti içinde hızla üstün bir duruma geçtiler; Gürcü Menşevik Çekidze Sovyet'in ilk başkanı oldu. Menşevikler'in başlıca rakipleri Sosyalist Dev rimciler'di. "işçi Temsilcileri Sovyetleri"nin, "işçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri"ne dönüşmesi çok uzun bir zaman gerektirmedi; ordular çözülerek, banş ve toprak isteyen, kendi Özlemlerinin gerçekleşmesi için köylü devriminin geleneksel partisi Sosyalist Devrimcilere güvenen mücadeleci köylü kitleler haline gelirken doğal olarak Sosyalist Devrimcilerin yıldızı yükselmeye devam ediyordu.

Bolşevikler en az kazançlı çıkmış görünüyorlardı. Devrim birdenbire bastırdığı için, Bolşevikler'in politikasının saptanması, sadece İsviçre'deki parti merkezinden değil, Sibirya'nın çeşitli yerlerine sürülmüş diğer deneyimli parti önderlerinden de ayn düşmüş —ikisi genç ve tecrübesiz— üç kişinin eline kalmıştı. Güç bir durumdu bu. Bir yandan, Lenin'in 1914 tezlerinin ve o tarihten beri yazdığı her şeyin etkisinde kaldıklarından, iç savaşı ve milli bozgunculuğu savunarak ortalığı ayağa kaldıran (Bolşevikler'in birçoğu tarafından bile hoş karşılanmadığı bilinen) bir politikaya bel

bağlamışlardı, öte yandan, 1905 tarihli parti kararı, demokratik devrimin sonucu olarak bir geçici hükümet kurulmasını göz önünde tutarak, Bolşevikler'in böyle bir hükümetle işbirliği yapmasının, "her türlü karşı devrimci girişimle amansızca mücadele edilmesi ve işçi sınıfının bağımsız çıkarlarının savunulması bakımından" uygun karşılanabileceğini kabul etmişti,[3] Merkez komitesi Rusya bürosu temsilcileri Şliyapnikov, Zalutskİ ve Moloıov, sadece bunların verdiği esinle 26 Şubat 1917'de, el İlânı şeklinde yayımlanan bir parti manifestosu kaleme aldılar. Bu manifesto, İki gün sonra, Petrograd Sovyeti'nin yayın organı *tzvesıiya'nm* ilk sayısının eki olarak yayımlandı.[4]

Bütün olup bitenler göz önünde tutulursa, Övgüye değer bir çabaydı bu. Henüz bir geçici hükümet ilân edilmediği İçin, böyle bir hükümetle olan ilişkilerin tanımlanması sorunu da ortaya atılmamıştı. Manifesto, cumhuriyeti kuracak ve iş gününün sekiz saate indirilmesi, büyük toprakların kamulaştırılması, gizli oya dayanan genel seçimlerle bir kurucu meclisin toplanması, yiyecek maddeleri stoklarının halka dağıtılması gibi demokratik reformları uygulayacak ve "boıün dünya halklarının kendi sömürücülerine ve efendilerine karşı, devrimci bir mücadeleye girişmesi... sömürge halklarına reva görülen kanlı kıyıma son verilmesi için, savaş halindeki ülkelerin proletaryası ile görüşmelere başlayacak" bir "geçici devrimci hükümet" kurulması için işçi sınıfına ve devrim ordusuna çağrıda bulunuyordu. Fabrika işçilerinden ve isyancı ordu birliklerinden, bu geçici devrimci hükümet için temsilcilerini seçmeleri isteniyordu. Bildiri, "devrimin kızıl bayrağını", "demokratik cumhuriyeti", "devrimci işçi sınıfını", "devrimci halkı ve isyancı orduyu" selamlayarak son buluyordu. O sırada İsviçre'de. Rusya'ya yapacağı yolculuğun hazırlıkları içinde olan ve bu manifestonun Alman basınında yayımlanmış bölümlerini okuyan Lenin, "merkez komitesinin, banş yolunun savaş halindeki bütün ülkelerin proleterleri ile kurulacak ilişkilerden geçtiğini" vurgulayan "bu tamamen doğru görüşünü" son derece "önemli ve güncel" diye nitelendirdi[5]

Şubat Devrimi —insan gücü eksikliği dışında— parti gazetesinin yeniden yayımlanmasını engelleyen bütün güçlükleri çözümlemişti. *Pravda* 5 Man 1917'de yeniden yayımlandı; yazı kurulunda merkez komitesi üyesi o larak başlıca sorumlu Moloıov ile o dönemde, zihinsel yeteneklerinden çok, köylü kökenli bir parti üyesi olarak prestijine önem verilen Katinin (daha

3. Bkt .54.
4. Metin için bkz. Lenin. *Sofinenıyn,* c, XX, s.600 1 ve *A.g.t.,* c. XX, t.634.
5. Metin için bkz. *A.g.e,* c. XX, s.31.

sonca da böyle değerlendirildi) ve 1912'de Pravda'da çalışmışlığının dışında, hakkında pek az şey bilinen Eremeev yer alıyordu.* *Pravda'mn* ilk sayısı parasız dağıtıldı, ikinci sayı 100.000 sattı.[7] Yeni *Pravda'mn* ilk yedi sayısında açıklanan görüşler, ana haüan itibariyle, parti manifestosundaki görüşlerdi; mevcut geçici hükümet, "kapitalistlerin ve büyük toprak sahiplerinin" hükümeti diye yeriliyor ve "demokratik bir cumhuriyet" kurmak için Sovyet'in bir kurucu meclisi toplantıya çağırması gerektiği belirtiliyordu. *Prav da,* 10 Mart 1917'de Rusya bürosunun savaş üstüne bir kararını yayımladı. Açıkça milli bozgunculuğun sözünü etmemekle beraber bu karar, egemen sınıfların boyunduruğu al undaki halkların kurtuluşu ve emperyalist savaşın bir iç savaşa dönüştürülmesi için çağnda bulunuyordu. Ancak karar eski hatalardan arınmış değildi. Bu kararın yer aldığı sayıda Olminski'nin bir makalesi yayımlanmıştı. Makale şu sonuçlan çıkartıyordu:

> ***[Burjuva]*** **devrim tamamlanmış değil henüz. "Birlikte vuruşmak" sloganı döneminde yaşıyoruz. Parti sorunları, her partinin kendisini ilgilendirir; ama otlak dava uğruna hep birlikte mücadele etmeliyiz.**

İlk kez yasal bir kimliğe kavuştuğu için birçok yeni üyeyi kendi saflarına çeken ve şaşırtıcı bir görüş çeşitliliği içeren Petrograd yerel pani komitesinin yeniden faaliyete geçmesiyle birlikte karmaşık bir durum ortaya çıktı. Genellikle Petrograd komitesi, Rusya bürosundan daha Sağ'daydı. 5 Mart 1917'de genç Molotov, büroyu temsilen oturumlardan birine katıldığında, Geçici Hükümeti karşı devrimci olmakla suçlayan ve onun yerine demokratik bir devrim programını uygulayabilecek bir hükümetin gelmesini öneren bir karar metni sundu. Fakat "proletaryanın ve halkın geniş demokratik kesiminin çıkarlanna uygun hareket ettiği" sürece Geçici HUkümet'e karşı çıkılmaması ile ilgili bir metni kabul eden komite çoğunluğunu ikna etmeyi başaramadı.[8]

Zaten karmaşık olan durum, Sibirya'dan dönen Kamenev, Stalin ve Mu ranov'un 13 Mart 1917'de —*Pravda'mn* yedinci sayısının yayımlandığı gün— Petıograd'a gelişleriyle büsbütün karıştı. Kamenev'in uzun bir yazarlık deneyimi vardı ve 1912 Prag konferansı tarafından parti merkez yayın organının —o sırada bu *Raboçaya Gazeta'ym*— yazı işleri müdürlüğüne atanmıştı; 1912'den beri parti merkez komitesi üyesi olan Stalin, Petro

6. A.Şliyapnikov, *Semnadtsaıyi Gad,* c. H (1924), ».178.

7. *A.g.e* , c. H, s.114.

8. *Ptrvyi Legal'niyi PK Bot'sevikov* (1927), s. 18 19. Çar hükümeti israfından 1914'le "söven bir niyetle" yapılmış ad değişikliğini kabul etmeyen parti komitesi, Peıersbuıg adını kullanmayı sürdürdü *(A.g.e.,* s.5).

grad'da, partinin baş örgüüeyicisi sıfatıyla ŞHyapnikov'un yerini aldı. Muranov, Dördüncü Duma'daki Bolşevik milletvekillerinden biriydi. Vaktiyle üçü de, eski *Pravda'âz* çalışmışlardı.' Bunlar, Şliyapnikov'un ve genç meslekdaşlannın yetkilerine, derhal son verdiler. 15 Man 1917 tarihli *Pravda,* Muranov'un gazetenin yöneticiliğine atandığını ve Stalin ile Kamenev'm yazı kuruluna kauldıklannı duyurdu. Yazı kurulunun eski üyeleri, sözüm ona görevlerine devam ediyorlardı, fakat nüfuzlan ve yetkileri kısıtlanmış olarak.

Bu değişiklikler zor koşullar içinde görevlerini hakkıyla yerine gelirmiş olan geçici yöneticiler için ne kadar can sıkıcı olursa olsun[10] doğaldı ve eğer yeni gelenler gazetenin politikasında tartışma götürür bir değişiklik yapmamış olsalardı pek az İlgi uyandıracaktı. Stalin'in 14 Mart 1917 tarihli *Pravda'da* yayımlanan kısa bir makalesi, söylediği şeyden çok söylemediği şeyler bakımından ilginçti. Stalin işçileri, köylüleri, askerleri, "Rusya devrim güçlerinin birlik ve iktidarının örgütleri olan" Sovyetler'e katılmaya çağırıyor, fakat ne Geçici Hükümet'e, ne savaşa değiniyordu; "elde edilen başarıları, eski iktidarlara kesinlikle son verilmesi ve Rus devriminin ileri götürülmesi uğruna savunmak"[11] için yapüğı ihtiyatlı çağn, başa geçmeyi savunan Bolşevik görüşe değil, daha çok burjuvaziyi arkadan iteklemeyi öneren Menşevik görüşe yaklaşıyordu. *Pravda'om,* ertesi gün yayımlanan ve yazı kurulunda yapılan değişiklikleri haber veren sayısının baş sayfasında Petrograd Sovyeti'nin "Bütün Dünya Halklanna" başlıklı bir bildirisi yer alıyordu. Bildiride, "özgürlüğümüzü yılmadan savunacağız" ve "Rus devrimi saldırganların süngülerine boyun eğmeyecektir"[11] diye belirtiliyor, ardından Kamenev'in bir makalesi geliyordu:

> Bir ordu bir başka ordu ile savaştığı zaman, bu ordulardan birine silahlarını bırakıp evine dönmesini önermekten daha ahmakça bir politika olamaz. Özgür bir halkın nefretle reddedeceği bir kölelik politikasıdır bu, bir barış politikası değil.

9. N.Popov'a göre, *(Outline History of the Communist Party of the Soviet Union* (Ing. çev., tarihsiz) c. I, s.277) üçü de 1912'nin yazı kurulu üyeleriydi. Stalin ilk sayının hazırlanmasında çalıştı (Stalin, *Soçinenİya,* c. V, s. 130) ve gazetenin yayımlandığı gün, 22 Nisan 1912'de tutuklandı. Kamenev, *Pravda'yı* yönetmek üzen; 1914 başında Petersburg'a gönderilmigli (Krupskaya, *Memories of Lenin,* c. II (Ing. çev.. 1932), S.126)

10. Şliyapnikov aslında değerli olan anılarında haksızlığa uğradığı duygusunu açığa vurdu; Moloıov ise sesini çıkarmadı —meslek hayatı boyunca, ona daima büyük yardımı dokunan bir alışkanlıktı bu.

11. Stalin, *Soçinenİya,* c. DJ, s.1 3.

12. A.ŞHyapnikov'un, *Semnadtsatyi God* (1924), c. D, s.291 adlı eserinde tekrar yayımlandı.

Özgür bir halk, "kurşuna kurşunla, mermiye mermiyle" karşılık verebilirdi ancak. Milli savunmaya bu kayıtsız şartsız bağlılık, Kamenev'in iki yıl Önce duruşma şuasında, Lenin'in tutumuna katılmadığına ilişkin sözlerini açıkça doğruluyordu.[13]

Bu noktada başvurabileceğimiz tek kaynak olan Şliyapnikov'a göre, *Pravda'Ğa* yapılan yeni değişiklik, Bolşevik fabrika işçileri arasında şaşkınlık yarattı; bunun üzerine büronun, Petrograd komitesinin ve Sibirya'dan dönen sürgünlerin temsil edildiği bir toplantı yapıldı. Tartışmalar boyunca Stalin ve Muranov, "genel karara uyan ve örgüt içinde İlımlı **bu**lutumu' benimseyen"[14] Kamenev'in görüşlerine katılmadılar. Tartışma bir uzlaşmadan çok, bir çıkmazla sonuçlanmışa benziyordu. Gerçekte *Pravda,* milli savunma siyasetini Kamenev'in makalesi kadar açıkça destekleyen makaleler yayımlamamakla beraber. Geçici HUkümet'e ya da onun savaş politikasına doğrudan doğruya hücum etmekten de kaçmıyordu.[11] Daha yaşlı ve daha ihtiyatlı bir yazı kurulu, *Pravda'nm* ilk sayılarındaki cüretli atılganlığı dizginlemiş ve daha temkinli bir konuma çekilmişti. Birinci Tüm Rusya Sovyetleri konferansında izlenmesi gereken siyasi tutumu saptamak üzere Mart **1917** sonunda yapılan bir parti konferansında Stalin'İn "Geçici Hükümet'in, ancak işçi sınıfının ve devrimci köylülüğün taleplerini yerine getirdiği ölçüde desteklenmesine" ilişkin önerisi, Sovyeder konferansında Menşevik çoğunluğun kabul ettiği öneriden özü bakımından pek az farklıydı ve milli "savunmacılığa" karşı olan Menşevikler'le birleşmenin, "Zimmerwald Kienthal'da kararlaştırılan politika doğrultusunda" mümkün olduğunu dile getiren Stalin'İn görüşüne çoğu Bolşevik kaülıyordu.[16]

Bundan yedi yılı aşkın bir zaman geçtikten sonra, Troçki ile olan anlaşmazlığının en üst noktasında Slalİn, o dönemdeki hatasını itiraf edi

!3. Bkz. s.73; Lenin, *Soçinenİya, c. XX,* s.602 2'de bulunmakladır.

• 14. A.Şliyapnikov, *Semnadtsaiyi God,* c. D. (1924), s.185.

15. Yazı kurulunun diğer Üyeleri İle Kamenev arasındaki fark, onların Geçici Hükümel'i ne onaylayan ne de karşı çıkan tarafsız bir tulum takınmalarıydı; oysa Kamenev, bu utlumun "imkânsız" olduğunu söylüyor ve hUkUmetin açıkça desteklenmesini istiyordu *(Periyi Legal'niyi PK Boi'§evikov* (1927) s.50'deki konuşmasına bakınız).

16. Tüm Rusya Sovyetleri konferansında ki tartışmalar Şliyapnikov tarafından anlatılmış ve konferans karadan kitabında yer almıştır *(Semnadısatyİ God, c.* İÜ (1927), s.211 49 ve *A.g.e.,* c. İD, s.360 74). Parti konferansının tutanakları hiçbir zaman resmen yay unlanmamış Ur. Fäkal Troçki'nin 1925'le Zinovyev ve Karnene v'den elde ettiği ve *Stalinskaya Skola Falsifıkatsifde* (Stalin'İn Tahrifatçılık Okulu, Berlin, 1932, s.225 90) yayımladığı kısmen eksik tutanaklann doğruluğundan şüphe etmek için hiçbir *sebep* yoktur. Toplantıda ana raporu sunmuş olan Stalin'İn açıklaması ile ilgili alıntılar için bkz. *A.g.e.,* s.235, 265 6.

yordu. Stalin partinin, Sovyetler ile Geçici Hükümet arasındaki yakın ilişkiden dolayı ne Geçici Hükümeı'i devirmeye yönelik bir eyleme girişebildiğini, ne de onu destekleyebildiğin!, çünkü emperyalist bir hükümet olduğunu belirttikten sonra, şöyle devam ediyordu:

Parti, barış sorununda Sovyetler'in Geçici Hükümet üzerinde bir baskı politikası uygulamasını çoğunlukla kabul etti, fakat proletarya ve köylülüğün diktatörlüğüne ilişkin eski slogandan yeni slogana, iktidar Sovyetler'e sloganına geçilmesi için hemen bir karar almadı. Bu yarım yamalak politika, Sovyetler'e, somut barış sorunlarında Geçici Hükümet'in emperyalist özünü meydana çıkarmasını ve böylece, ortadaki sorunları bu özden arındıra bilmesine fırsat vermeyi amaçlayan bir politikaydı. Fakat son derece yanlış bir tulumdu bu. Çünkü pasifisı hayaller besliyor, savunmacılığın ekmeğine yağ sürüyor ve kulelerin devrimci ayaklanmasını gizliyordu. Bu yanlış tutumu diğer parıih yoldaşlarla birlikle ben de benimsedim ve bundan ancak Nisan ortalarında Lenin'in tezlerini kabul edince tamamen kurtuldum."

İnandırıcı olmaktan uzak bir kanıttır bu ve aslında tam bir kafa kan şıklılığının sonucu olan bir şeyi iyi niyetliliğe yormaktır. Fakat Pelro grad'da 1917 Martı boyunca tutarlı bir Bolşevik politika oluşturmaya çalışan bu insanları anlayışla karşılamak mümkündür. Rus devriminin bir burjuva devriminden başka bir şey olmadığı ve olamayacağı görüşünü henüz hiç kimse tartışmıyordu. Politikanın muüaka ayak uydurması gereken somut ve kabul görmüş öğreıi buydu işte. Şüphesiz, burjuva bir hükümet olan Geçici Hükümeı'i hemen reddetmek ya da iktidarın esas itibariyle proleterlerden oluşan Sovyetler'e geçmesini istemek, hele "demokratik'' bir barış arayışını kınayarak iç savaşı ve milli bozgunculuğu sağlık vermek için bu çerçeve içinde inandırıcı bir sebep bulmak güçtü, imkânsızı denemeye kalkışmaktı bu. Şaşkınukla bakan taraftarlarının gözleri önünde bu çerçeveyi kırmak Lenûı'e düşüyordu.

Lenin'in 3 Nisan 1917 akşamı Petrograd Finlandiya garına gelişi en az dört görgü tanığı tarafından anlatılmaktadır.[18] Merkez komitesi Rusya

17. Stalin, *Soçİneniya,* c. VI, s.333 4.

18. *Izvesıiya,* 5 Nisan 1917; A.Şliyapnikcv. *Scnnadlsaiyi God,* c. Uf (1927), s.257 9; Raskolnikov, *Prolelarskaya Revolyutsiyo,* No. 13, 1923, s.220 6; N.Suhanov, *Za piski o Revolyutsii,* (Berlin. 1922), c. 111. s.14 15. Şliyapnikov'un anlattıklarında, karsdsma töreninin düzenleniş, in de başlıca rolü kendisinin oynadığını belirtmek ve Karnene v'i dışlamak istediği görülüyor; Raskolnikov ise aslında sıradan bir Bolşevik ti. Suhanov, çok geveze olmasına rağmen, Menşevik eğilimli parlak bir yazardı ve devrimin dışardan görünüşünü en canlı ve ayrıntılı bu" şekilde anlatmıştı. Krupskaya, *Memories of Lenin'ât,* c, II (Ing. çev., 1932), s.211, Beloostrov'daki karşılamayı anlatır.

bürosunu temsil eden Şliyapnikov yönetimindeki bir grup, BeloostroVda (Peirograd'dan önceki son istasyon) Lenin'i karşıladı. Lenin trende, Şliyapnikov'a "parti sorunları hakkında... *Pravda'da* milli savunmaya dönüşün sebepleri hakkında, şu ya da bu yoldaşın tulumu hakkında" sorular yağdırdı. Lenin'i, Petrograd'a gelişinde merkez komitesi ve Petrograd parti komitesi üyeleriyle *Pravda* yazı kurulu karşıladı. Aralarında Kamenev de vardı. Lenin, *"Pravda'ya* şu şualar yazdıklarınız nedir öyle? Makalelerinizden bazılarını gördük, açık söyleyeyim, hakkınızda iyi şeyler konuşmadık" diye tali] laüı azarladı Ka'menev'i. Aleksandra Kollontay'ın sunduğu çiçek buketini Lenin nasıl taşıyacağını bilemedi ve grup, önceden imparatorluk bekleme salonu olan yere doğru ilerledi. Lenin orada, Petrograd Sovyeti başkanı Çekidze tarafından resmi olarak karşılandı. Çekidze, "devrimimizi" savunmak için "bütün demokrasi saflarının sıklaşuğını" görmek umudunu, dikkatlice seçilmiş birkaç cümleyle dile getirdi. Lenin, dışarda bekleyen kalabalığa seslenmek için partili gruptan biraz uzaklaştı: "Sevgili yoldaşlar, askerler, denizciler ve işçiler," şahsınızda "muzaffer Rus devrimini selamlıyorum" diyen Lenin, "emperyalist yağma ve lalan savaşı"nın bütün Avrupa'da iç savaşın başlangıcı olduğunu belirterek sözlerini şöyle tamamladı:

> Bugün değilse yarın; tüm Avrupa emperyalizminin çökmesi her an beklenebilir. Sizler tarafındım gerçekleştirilen Rus devrimi, bu süreci başlattı ve yeni bir devrin başlangıcı oldu. Yaşasın dünya sosyalist devrimi.[1']

Suhanov'un belirttiği gibi, Çekidze'nin konuşmasına bir cevap değildi bu. "Rus devrimi'nin, destekleyen ya da bizzat içinde yer alan herkesin kavradığı içeriği'ne" de uygun düşmemişti bu konuşma. Lenin konuşmuştu ve ilk sözleri burjuva devrimine değil, sosyalist devrime ilişkin olmuştu.

Gar meydanında Bolşevikler'in bir kitle gösterisiyle karşıladığı Lenin, parti bayrağının dalgalandığı, gösterinin başmı çeken zırhlı bir arabanın içinde ayakta duruyordu. Coşkun kalabalığa aynı şeyleri söyledi ve aynı günün akşamı parti genel merkezinde partili dinleyiciler önünde iki saat boyunca konuştu. Bu sözler karşısında, diğer parti önderlerinin gittikçe artan şaşkınlığını bîr görgü tanığı on yıl sonra şöyle anlatmıştır:

Raskolnikov ve Zalejski *(ProUıarskaya ftnolyuttiya.* No. 13. 1923. J.I55), Kolton uy'ın karşılayanlar arasında bulunduğunu belirtmişlerdir ilk tutanakların herhangi birinde, yolculan karşılayanlar arasında Şliyapnikov, Kamenev ve Kollontay'dan başka tanınmış Bolşevikler'den birinin adı geçmemektedir.

19. Çekidze'nin konuşması 5 Nisan 1917'de *Uvtstiya'dı* yayımlandı. Lenin'in konuşması ise verilmedi, bu da, Lenin'in. Çekidzc'den sonra değil, önce konuştuğunu düşündürüyor.

Vladimir Ilyiç gelecek ve merkez komitesinin Rusya bürosunu, özellikle. Geçici Hükümete karşı uzlaşmaz, düşmanca bir tutum almış olan yoldaş Mo loıov'u uyaracak!!. Beklenen buydu. Oysa lam tersi oldu. Herkesin içinde llyiç'e en yakın düşenin Molotov olduğu görüldü.[30]

Ertesi gün Lenin'in kız kardeşinin evinde ve *Pravda'mn* yayın merkezinde başka tartışmalar oldu[21]; Lenİn Öğleden soma Sovyet'in oturumlarının yapıldığı Tauride sarayında, Bolşevikler, Menşevikler ve bağımsızlardan oluşan sosyal demokrat bir topluluk önünde konuştu. Görüşlerini özeüediği ünlü Nisan Tezleri'ni bu vesileyle okudu İlk kez. Bogdanov, "Sayıklama, bir delinin sayıklamaları bu" diye bağırarak Lenin'in konuşmasını kesti; eski bir Bolşevik olan Goldenberg, "Lenin, otuz yıldan beri boş olan Avrupa tahtına, Bakunin'in tabuna, adaylığını koyuyor" dedi; kısa bir süre sonra Bolşeviklere katılacak olan *Izvestiya* baş yazarı Steklov, Lenin'in konuşmasının "soyut sözlerden" ibaret olduğunu, Rusya'daki durumu öğrenince bunlardan kısa zamanda vazgeçeceğini söyledi. Lenin'in konuşmasına her yandan eleştiriler yağıyordu, konuşmayı sadece KolJontay savundu; Lenin cevap hakkını kullanmadan salonu terketti." Aynı akşam, Bolşevik yöneticiler önünde tezlerini tekrar okudu ve bir kez daha yapayalnız kaldığını gördü.[M] *Bugünkü Devrimde Proletaryanın Görevleri* başlıklı tezler, *Pravda'mn* 7 Nisan 1917 tarihli sayısında yayımlandı.[2]*

Lenin'in tavrının kilit noktası ikinci tezdeydi:

Rusya'da şu anki hareketin en temel özelliği, proletaryanın bilinç ve örgütlenme düzeyinin yetersizliği sonucu devrimin, iktidara burjuvazinin gelmesi ile sonuçlanan birinci aşamasından, iktidarı proletarya ve köylülüğün en yoksul kesiminin eline verecek *ikinci asama'ys geçiş* olmasıdır.

Bundan çıkan negatif sonuç, Geçici HUkümet'in ve savaşa verdiği desteğin reddedilmesi ve "bu hükümetin, kapitalistlerin hükümetinin, emperyalist olmayı *bırakmasını"* isteyen aptalca talebin terkedilmesiydi. Pozitif sonuç ise, kitlelere "tşçi Temsilcileri Sovyetleri'nin *mümkün olan tek* devrimci hükümet biçimi olduğu"nun açıklanmasıydı. Sovyet "burjuvazinin etki

20. *Prolttarıkoya Revolyutsiyo,* No.4 (63), (1927), t.157.
21. A.Şliyipnikov, *Stmnadısaıyı God.* c. IE (1927), s.264.
22. N.Snhanov. *Zapİski o Kevolyuüü* (Berlin, 1922). e. HL j.28 42; Aynca bkz. Lenin, *Soçintniya,* c. XX, s.99.
23. N.Suhanov, *Zapiski o Rtvolyuısü* (Berlin, 1922), c. HJ. 1.49 51; Lenin'in bu konudaki gözlemleriyle notlan korunmuş ve *Soçineniyt'da* (c. XX, s.76 83) yer almıştır.
24. *A.g.e.,* e. XX. s.87 90.

sinde kaldığı" sürece, yani Bolşevik olmayan bir çoğunluğu İçerdiği sürece, bu kitleleri eğitme çalışması partinin başlıca göreviydi. Ancak amaç açıktı:

Parlamenter bir cumhuriyet değil —işçi Temsilcileri Sovyetleri'nden sonra tekrar buna dönmek bir adım geri atmak olurdu—bütün ülkede, tabandan tavana yükselen bit işçi. Yoksul Köylü ve Köylü Temsilcileri Sovyetlerinin cumhuriyeti.

Lenin kitlelerin eğitilmesi sayesinde, Bolşevikler'in Sovyet'te çoğunluğu sağladığı anın, devrimin ikinci aşamasına, sosyalist aşamaya geçiş anı olacağını ima ediyordu. Bu İma, bütün toprakların kamulaştırılmasını ve büyük malikânelerin, Sovyet denetiminde örnek çiftliklere dönüştürülmesini, mevcut bankaların bir milli banka İçinde bütünleştirilmesini (bankaların millileşıirilmesinin daha yumuşak bir ifadesiydi bu) öneren ekonomik tezlerde de sürdürülüyor ve şu üçüncü nokta ekleniyordu:

Acil görevimiz sosyalizmin "başlatılması" değil, sadece işçi Temsilcileri Sovyeti'nin sosyal Üretim ve ürünlerin dağıtılması üstünde denetimine acilen geçiştir.

Tezler, parti programının gözden geçirilmesine, partinin adının "sosyal demokrat" yerine "komünist" olmasına ilişkin önerilerle ve bir devrimci Enternasyonal yaratılması talebiyle sona eriyordu.

Lenin'in ihtiyatlı sözlerinde, pratikte sosyalizme geçişin kesinlikle hangi anda olacağı konusunda bir belirsizlik vardı; ancak bu geçişin temel hedef olduğu konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmıyordu; hemen çatışmaya yol açan nokta da bu olmuştur. Tezlerin yayımlandığının ertesi günü *Pravda'Ğa,* yazı kurulunun açıklaması olduğu anlaşılan bir yazı yer alıyordu. Kamenev imzalı bu yazıda tezlerin, sadece Lenin'in "kişisel görüşünü" yansıttığı belirtildikten sonra şöyle deniyordu:

Lenin'in çizdiği genel şema bize kabul edilebilir görünmüyor; çünkü bu şema burjuva devriminin ***tamamlandığı*** varsayımından hareket etmekte ve bu devrimin hemen bir sosyalist devrime dönüştürülmesini istem ektedir.[15]

Aynı gün Petrograd parti komitesi Lenin'in tezlerini tartışarak 13 karşı oyla reddetti, iki üye lehte oy kullanmış, bir üye çekimser kalmıştı.[7]* 14 Nisan 1917'de "bütün kenti kapsayan" Petrograd parti konferansında ve bu larihıen on gün sonra yapılacak olan Tüm Rusya konferansında da eleştirilere göğüs germek gerekiyordu. Bu arada, Lenin *Pravda'üa* çıkan yeni bir makalesinde

25. Lenin'in (oplu eseHerinde tekrar bis dmıîtin *Soçinenİya, c.* XX, s.607 8.
26. *Pervyi Legal'niyi PK Boişevikov 11927}. s* 83 8.

ve ikincisi ancak birkaç ay sonra yayımlanabilen iki kitapçıkta görüşlerini geliştiriyordu.

Lenin'in tahliline göre, "ikili iktidar" birbirinden ayn iki hükümet şeklinde ortaya çıkıyordu: Geçici Hükümet *burjuvazinin* hükümetiydi; Sovyetler ise, "proletarya ve (asker üniforması içindeki) köylüler"[37] tarafından kurulmuş bir diktatörlüktü. Madem ki iktidar bir kez bu ikili otoriteye devredilmişti, gerekli bütün burjuva demokratik reformlar henüz gerçekleştirilmemiş de olsa, "sadece bu ölçüde" olmak üzere, "burjuva devriminin ya da burjuva demokratik devrimin *tamamlanmış* olduğu doğruydu; "proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü gerçekleştirilmişti". Lenin bir dipnotunda ihtiyatlı bir dille, "belirli bir tarzda ve belirli bir dereceye kadar"[28] diye ekliyordu. Durumun özelliği, Geçici Hükümet'in burjuva İktidarı İle Sovyetler'in (fiili değilse bile potansiyel) devrimci diktatörlüğünün "iç içe geçmiş" (Lenin, bu kelimeyi birçok kez kullanmıştır) olmasıydı. Gelecek, burjuvaziyle proletaryanın köylü kitleler için mücadelesine bağlı olacaktı.[29] Şu anda, "burjuvazi ile köylülük arasındaki" *sınıf* işbirliği olgusu belirleyiciydi; Sovyetler, Menşevik görüş tarafından da kabul edildiği gibi, "burjuva hükümetinin bir eklentisi" idi henüz. Ama eğer köylülük topraklan kendi hesabına ele geçirirse (bunun sınıfsal terimlerle anlamı, köylülüğün burjuvaziden aynlıp devrimci proletarya ile ittifak içine girmesi; siyasi terimler ile an lamıysa, Bolşevikler'in Sovyetler'de çoğunluğu sağlamasıdır) "o zaman bu, burjuva demokratik devrimin yeni bir aşaması olacaktı"[30]. Lenin'in ileri sürdüğü bu güçlü önerme, lafı yanda kesip, açıkça söylemese de bir kez daha sosyalizme geçişi ima ediyordu. Geçici Hükümet'in devrilmesi talebini hâlâ olgunlaşmamış bir slogan olarak görüyor, fakat "ikili ikti dar"ın iki kamptan birinin zaferi ile sonuçlanacak mücadelede geçici bir aşamadan başka bir şey olamayacağım belirtiyordu. "Bir devlette iki iktidar bir arada *varûiamazdi*İşbirliği konusundaki Menşevik görüş hiçbir sonuç vermeyecekti. Sovyetler, er geç ya Geçici Hükümeı'i devirecekler ya da kendileri yok olup gidecekti.

Petrograd parti konferansı Tüm Rusya parti konferansının bir tür genel provası gibiydi, öyle ki sorunlar aynı taraflarca önce küçük, sonra daha

27. Lenin, *Soçİneniya,* c. XX, s.94. 28. *A.g.e.,* c XX, s.100 1.

29. Lenin birkaç ay sonra şöyle yazıyordu: "Köylülüğü işçi sınıfının sosyalizme mi götüreceği, yoksa liberal burjuvazinin kapitalizm *ile* mi uzlaştıracağı sorunu, Rusya'nın siyasi tarihi boyunca hep tartışılmıştır, son yirmi yılda yapılan da budur." *(.A.g.e..* c. XXI, s.109 10.)

30. *A.g.e.,* c. XX. s.102 3. 31. *A.g.e.,* c. XX, s.U4,

büyük bir topluluk önünde iki kez tartışılmış oldu ve aynı sonuçlara ulaşıldı. Tanışmalar, Lenin'in parti üzerindeki gücünün ne kadar büyük olduğunu bir kez daha gösterdi. Onun bu gücü, konuşma sanatındaki ustalığından değil, dununu derinlemesine kavradığı izlenimini veren uzak görüşlü, keskin iarıışmacılığmdan ileri geliyordu. Petrograd konferansında bir delege, "Lenin'in gelişinden önce, tüm yoldaşlar karanlıkta el yordamı ile yürüyorlardı"[31] demişti, Nisan Tezleri'nin okunmasına geçilmeden önce, Peirograd'daki tüm ileri gelen Bolşevik önderlerin kabul elliği politikanın tuiarlı bir savunmasını yapan sadece Kamenev oldu. Hükümeti devirmek diye yorumlanabilecek her şeye Kamenev şiddetle karşı çıktığından, temel sorun, partinin Lenin'in önerdiği gibi, iktidarı Sovyeıler'e devretmek için mi çalışacağı, yoksa Kamenev'in isteği doğrultusunda Geçici Hükümet üzerinde Sovyetler aracılığı İle "son derece uyanık bir denetim" mi uygulayacağı sorusunda düğümlendi. Belirleyici olan son oylamada, Kamenev'in önerisi 6 lehte ve 9 çekimser oya karşı 20 oyla reddedildi.[33]

Tüm Rusya parti konferansı (parti tarihine "Nisan konferansı" diye geçmiştir) bir hükümet krizinin gölgesinde, on gün sonra yapıldı. Mİlyu kov. Çar hükümetinin itilaf Devletlerine karşı bütün yükümlülüklerine bağlı kalacağını belirten İS Nisan tarihli notası şiddetli proiestolara yol açtığından istifa etmek zorunda kalmıştı. Konferansta Lenin lehine daha da kuvvetli bir hava esiyordu. Stalin kısa, Zinovyev ise uzun bir konuşmayla Kamenev'e karşı Lenin'i destekledi.[34] Lenin belli bir noktada her ne kadar Geçici Hükümet'i devirmek gerekliyse de, "bunun hemen ya da normal şanlarda yapılamayacağım"[35] söyleyerek Kamenev'e bir zeytin dalı uzattı. Başlıca kararlar 150 delegenin ezici çoğunluğuyla kabul edildi. Konferans sadece 7 çekimser oyla, Geçici Hükümet olgusunun, Rusya'nın savaşa katılışının emperyalist niteliğinde "hiçbir şeyi değisürmediğini ve değiştiremeyeceğini", "savaşa katılmış bütün ülkelerde tüm devlet iktidarının devrimci proletaryaya devredilmesi için" çalışılacağını karara bağladı. Bunun ardından, 3 delegenin karşı, 8 delegenin ise çekimser oy kullandığı bir karar alındı. Bu karar, Geçici Hükümel'in, "burjuva ve büyük toprak sahipleri karşı devrimi" ile "açıkça işbirliği" yapmasını kınıyor, "tüm devlet iktidanmn derhal İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri'ne ya da

32. *Sıdmoya ('Aprel'skaya') Vseroısiiîkaya i Pettogradskaya Objçegorodskaya KonferenUii RSDRP (B),* (1934), t.ll.
33. *A.g e„* s.29. 34. *A g.e..* 1.87. 89 91; Stalin, *Soçinenİya,* c. HL s.48 9.
35. *Std'iKiya (Apretskaya'j Vıtrotsiukaya ı Pttrogra/Ukaya Obfçegorodskayak Konferenliiı RSDRP (B),* (1934) s.97 8. Lenin, *Soçinenİya,* c. XX. s.253.

(yerel özyönetim organları, kurucu meclîs, vb. gibi) doğrudan doğruya halk çoğunluğunun iradesini dile getiren diğer organlara devredilmesini" sağlamak için, "kırdaki ve şehirlerdeki proleterler" arasında aktif hazırlıklara başlanılmasını istiyordu.[36] En ciddi muhalefet, "güncel durum" tahlili içeren karara karşı yapıldı; çünkü uzun zamandan beri yakın hedef olarak, bir burjuva devrimi kavramını benimsemiş olan parti, Lenin'in önerdiği politikayı kabul etlikten sonra bile, devrimin sosyalist aşamasına geçişi ilân etmeyi bir türlü göze alamıyordu. Bu karar, "sosyalist devrimin ileri ülkelerde hiç şüphesiz varolan objektif şartlarının ortadan kalkmadığını, savaşın varlığında daha da olgunlaştığını ve son derece hızlı bir biçimde olgunlaşmaya devam edeceğini"; "Rus devriminin, savaşın kaçınılmaz bir sonucu olarak patlak verecek proleter devrimlerinin ilkinde sadece bir ilk aşama olduğunu; ve farklı Ülkelerin İşçilerinin girişecekleri ortak eylemin dünya sosyalist devriminin en bütünlüklü biçimde gelişmesi ve kesin başarısı" İçin biricik güvenceyi oluşturduğunu duyuruyordu. Karar daha sonra, eski bir görüşü tekrar dile getirerek, "sosyalist dönüşümün" hemen gerçekleşmesi Rusya'da her ne kadar mümkün değilse de, proletaryanın yine de burjuvaziyi desteklemekten vazgeçmesi ve burjuva devriminin tamamlanması için zorunlu somut reformların başarılmasında öncülük etmesi gerektiğini söylüyordu. Bu karar 39 aleyhte, 8 çekimser oya karşı sadece 71 oy çoğunlukla kabul edildi.[57] Sadece RİKov'un ortaya attığı şu soruya ise kimse cevap vermemişti:

Sosyalist devrim güneşi ne zaman, nerede doğacak? içinde bulunduğumuz sarılarda ve bizim hayat, standardımızla sosyalist devrime kalkışmanın bize düşmediğini sanıyorum. Ne bunu gerçekleştirecek gücümüz var, ne de bunun objektif şartları".[ıs]

Pek yakın bir devrimci eylemi dile getirmemesine rağmen, "tüm iktidar Sovyeüer'e" sloganının Nisan konferansında kabul edilmesi, Bolşevik devrim şemasına ilk kez somut bir içerik ve anayasal bir görünüm veriyordu. Lenin'in 1905'te Sovyetler'e karşı takındığı oldukça kayıtsız tutum, Sovyetler'in halk kidelerinin harekete geçirilmesinde etkili ve başarılı olması, hatta yıkılışlarından sonra bile saygınlıklarım yiıirmeyişleri karşısında değişmişti. Lenin, 1906 Bahan'nda Sovyetler'i, *"devrimci iktidarın* yeni

36. ***VKP (B)*** V ***Reıolyulsİyak*** **(1941), c.** I, **i.226 9.** **37.** ***A.g.e.,*** **c. 1.** i.**236 7.**

38. ***Std'mayo ('Aprel'skaya') Vserossiıkaya i Pttrogradskaya Obaigorodikaya Konftrenısii RSDRP (B),*** **(1934), s.93. Konferans aynı zamanda dokuz kîjtlik yeni bir merkez komitesi seçti: Lenin (1Û4 oy), 2inovyev (101 oy). Stalin (97 cy). Kam«ncv (95 oy), Milyuıin, Nogin, Sverdtov, Smilga, Federçv (A.g.e., s.190).**

organ lan" olarak gösteriyordu:

> **Bu organlar, sadece ve sadece, halkın *devrimci* kesimi tarafından kuruldular: lüm yasa ve tüzüklerin dışında, halkın saf yaratıcılık gücünün eseri olarak, halkın bağımsız eyleminin bir görünümü olarak, tamamen devrimci bir tarzda kunildular".[M]**

Bu yüzden Sovyetler, Lenin'in proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğü kavramına bir yakınsama sayılabilir ve "bir Geçici Hükümet'in *de facto* başlangıcı"[40] olarak kabul edilebilirdi. Fakat sonraki gericilik ve yılgınlık dönemi boyunca Sovyetler unutulmaya yüz tutmuş ve parti içi tartışmalarda onlardan pek az söz edilir olmuştu. Lenin Ocak 1917'de isviçreli dinleyiciler önünde190S devrimi konusunda yaptığı uzun konuşmasında Sovyeüer'e yalnızca üç dört cümlede değinmiş, yine de bazı bölgelerde "gerçekten yeni bir devlet iktidarı gibi iş gördüklerini"[41] teslim etmişti.

Sonuçta, Petrograd Sovyeti'nin Şubat 1917'de yeniden dirilişinin, saflarında Menşevikler'in ağır basmasından ötürü, başkentteki Bolşevik grup içinde ilk anda büyük bir coşkunluk yaratmamış olması anlaşılabilir bir şeydi. 26 Şubat'ta yayımlanan ilk Bolşevik bildiride Petrograd Sovyeti'nden söz edilmedi bile. Bu noktada Marx ile Lenin atasında ilginç bir benzerlik var; Marx'in "proletarya diktatörlüğü", ilk ortaya alışını izleyen yirmi yıl boyunca, yani Marx, çoğunluğu yandaşı olmayan insanlar tarafından yaratılmış ve başlangıçta içten içe şüpheyle baktığı bir kuruluşta, Paris Komününde bu diktatörlüğün somutlaştığını keşfedinceye dek boş, soyut bir kavram olarak kaldı. Lenin, kendi devrim teorisinin esasını, daha Sovyetler'in sözü edilmeden önce geliştirmişti; —parti dışı olan, daha kötüsü bir Menşevik işi olan— ilk Petersburg Sovyeti'ne karşı Lenin'in takındığı tutum, Marx'in Paris Komünü karşısındaki tutumu kadar kuşkucuydu. Bununla beraber 1905'te otokrasiye meydan okumada doruk noktasına ulaşan Sovyetler, 1917 Baharında Lenin'in hayal ettiği devrimci iktidarın mukadder koruyucuları oldular. Mart 1917'de İsviçre'den yazdığı *Uzaktan Mektup lana* ilkinde (Petrograd'a gelişinden önce yayımlanmış tek mektuptu bu) Lenin Petrograd Sovyeti ni "proletaryanın ve şehirlerdeki, köylerdeki tüm yoksul halkın çıkarlarını temsil eden yeni, henüz nispeten güçsüz, gelişmemiş ve gayri resmi bir *işçi hükümeti"* olarak selamlıyordu; bu görüş, Lenin'in de farketıiği gibi, durumun, "devrimin ilk aşamasından

39. Lenin. *Soçİneniya,* c. DC, s.116.
40. *A.g.e..* c. X. S.18.
41. *A.g.e., c* XIX, S.3S3.

ikinci aşamasına geçilmek"[41] üzere olduğunu gösteriyordu. Yeni "tüm ikıi dar Sovyetler'e" sloganına açıkça bağlantılı bu geçi; aşamasını kabul eden Nisan Tezleri'nin yolu böylece açılmış oluyordu. Lenin'in Sovyeılcr'in "1871 Paris Komünü ile *aynı türde* bir iktidar" olduğunu ilân edişi tam bu sıradadır; bu iktidarın kaynağı, "önceden bir parlamento tarafından görüşülüp kabul edilen yasalar değil, fakat halk kîdelerinin doğrudan doğruya aşağıdan gelme inisiyatifi, yaygın deyişle iktidarı doğrudan 'gas6etmesi"'ydi'[J]. Lenin böylece Marx'la kendisi ve Sovyet ile komün arasında görkemli bir bağ kuruyordu. Sovyeder sadece "devrimci demokratik diktatörlüğün" gerçekleşmesi değil; tıpkı komün gibi Marksist proletarya diktatörlüğünün de bir ön teliriısiyüj.[44]

Bununla beraber, partinin tutumu bir noktada belirsiz kalmıştı. 1903'ıe kabul edilen ve 1917'de henüz değişmemiş olan parti programının sonuç bölümü, "tüm halk tarafından seçilmiş bir kurucu meclisi" gerekli görüyordu; 1905'teki tümü Bolşevik üçüncü parti kongresi de bir kez daha "devrim yoluyla tek dereceli, genel ve gizli oyla bir kurucu meclis oluşturulmasını" tasarlamıştı.[4'] Aslında Lenin, bir kurucu meclisin "hemen gerçekleşeceğine" inananlarla alay ediyor ve "silahlı ayaklanma olmadan, kumcu meclisin bir hayal, boş bir laf, bir yalan ve Frankfurt parlamentosu gibi bir lafazanlık kulübü olacağım"[44] söylüyordu. Bununla beraber, esas itibariyle burjuva demokratik bir nitelik taşıyan bu kurum, Lenin'in devrim şemasında baş yeri uıtmaya devam etli. Nisan 1917'de, parti programındaki bu maddeye, burjuva devriminin henüz uzakta göründüğü bir döneme ait

42. Lenin, *Soçinemya, c.* XX, s.18.

43. *A.g.e.,* c. XX, s.94. Aynı benzerlik daha uzun yayımlanmıştı *{A.g.e.. c.* XX, 1.107). *ProltiartiuXn* Temmuz 1905'teki uyumda Lenin'in sonsözuyle birlikte yayımlanan ve yazan bilinmeyen bîr makalede de bu benzerliğe değimImifiı *(A.g.e.,* c. vni, s.467 70). Lunaçarski uzun bit süre sonra, 1905'in son günlerinde "Paris Komünü'nün en iyi geleneğinin" Petersburg Sovyeti'nde "yeniden canlandığım" görmenin Lenin'i nasıl heyecanlandırdığını VE "Rusya'yı başlan başa ence Ijçi, ardından İşçi ve Köylü Temsilcileri Sovyeılen *üt* donatmanın komünün. Marx'in da onayladığı en önemli siyasi planlarını gerçekleştirmek olduğunu" söylediğini hatırlamıştı. *(Protelarskaya Revolyutsiya,* No. 11 (46), 1925, s.56 7) Fakat, Lenin'in ölümünden sonra kaleme alınmış bu sözlerin, çağdaşı tanıklar tarafından doğrulanması güçtür.

44. Lenin'in bir keresinde, Paris komününden hüküm verircesine, "demokratik bir devrimin öğelenyle lotyaliıi bir devrimin öğelerini birbirinden ayırdedemeyen" ve "cumhuriyet uğruna mücadele eimenin görevleriyle sosyalizm uğruna mücadele etmenin görevlerini birbirine kanşnran" bir yapı diye bahsetmiş olması ilginçtir *(Soçinenİya, c.* VIH, S.81).

45. *VKP (B) V Retelyutsiyak* (1941), c. I, s.45.

46. Lenin, *Soçinenİya,* c. VHJ, s.195, 242.

olduğu ve Şubat Devrimi'nin patlak vermesiyle hükmünü yitirdiği seklinde bir itiraz getirmek mümkündü. Fakat bu kanıt hiçbir zaman kullanılmadı, çünkü hiç şüphesiz ne Lenin ne de —hele— taraftarları burjuva devriminin tamamlanmış olduğunu kabul etmeye hazır değildi. Nisan konferansında alınan karar, hem Sovyetler'! hem de kurucu meclisi, görünüşte aralarında hiçbir fark gözetmeksizin, İktidarın potansiyel koruyucuları diye belirtmişti; 1917 Şubatından Ekim'e kadar olan dönem boyunca Bolşevikler diğer bütün Sol gruplarla ortak olarak, ısrarla bir kurucu meclis talebinde bulundular; ve "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganı ile bu talep arasında tutarsızlık görmeden, Geçici Hükümet'in kurucu meclisi toplantıya çağırmakta ağır davranmasını yermekten geri kalmadılar. Bu tutarsızlık —ya da iki talep arasında bir tercih yapamayış— kökenlerine dek incelenmiş olsaydı, Nisan Tezleri konusunda parti içinde ortaya çıkan o ilk anlaşmazlıklar aydınlığa kavuşturulabilirdi. Bununla beraber, o sırada bu tutarsızlık bir görüş ayrılığını değil, akmakta olan devrim sürecinin niteliği üstünde, Lenin dahil bütün parti önderleri arasındaki kararsızlığı ve görüşlerin açıklığa kavuşmamışlığını yansıtıyordu. Durumu ancak olayların gelişmesi açıklığa kavuşturacaku.

Nisan konferansından itibaren, siyasi satrançtaki her hamle Bolşevikler'in lehine çalışıyor ve sanki Lenin'in en cüretli hesaplarını bile haklı çıkarıyordu. Milyukov'un 18 Nisan tarihli notası, Bolşevikler'den çok, bir yandan barışın iç savaş ve milli bozgun sayesinde sağlanacağı şeklindeki Bolşevik politikayı reddederken, diğer yandan "emperyalist" niyetlerden vazgeçilmesi, "demokratik'' bir barışın gerçekleştirilmesi için hemen çaba gösterilmesi şeklindeki umutlarında ısrar eden ılımlı Sovyet delegelerinin yüzüne atılmış bir lokal oldu. Milyukov'un istifası hükümetin devrilmesini getirdi, tik Geçici Hükümette tek sosyalist bakan Kerens ki'ydi. Konumunun belirsizliği, diğer bakanların uygulamalarından sorumlu.tutulmamak için yaptığı sık girişimlerle açığa çıkmıştı. Mayıs ayı başında, yeni bir hükümet kuruldu. Bu hükümette Lvov başbakan olarak kalmasına rağmen, Sovyet'i temsilen 6 sosyalist bakan yer alıyordu; SD'ler 2, Menşevikler 2 ve bağımsız sosyalisüer 2 temsilci bulunduruyordu.

Açıkça görülüyordu ki bu yeni düzenlemenin amacı, hükümet üzerindeki denetimini geliştirerek Sovyet'in gücünü ve itibarım artırmaktı. Sonuç tamamen farklı oldu. Burjuvazinin ve eski devlet memurları sınıfının egemenliğindeki yönetim aygıtının etkisinden kurtulamayan, müttefikleri tarafından iyice sıkıştırılan ve bir türlü çözülemeyen demokratik barış sorunuyla karşı karşıya kalan yeni hükümet, savaşın sona ermek üzere

olduğuna dair bir güvence istemekte gittikçe daha fazla ayak direyen askerlerle işçileri tatmin edebilecek pek az şey yapabiliyordu. O zamana kadar Sovyet, burjuvaziye karşı işçilerin çıkarlarım savunan bir sosyalist partiler koalisyonu olmuştu. Şimdi güçlü bir şekilde temsil edildiği bir burjuva hükümetini hırpalamakla" işçilerin gözünde itibar kazanamazdı artık.[47] SD ve Menşevik partilerde sosyalist bakanları destekleyenlerle eleştirenler arasında ayrılmalar başgösterdi. Hepsinden önemlisi Bolşevikler şimdi, güçsüz bir burjuva sosyalist koalisyona katılmakla kendini yıpratmayan ve ne pahasına olursa olsun açık seçik bir banş politikası güden tutarlı tek parti olarak kalmıştı. Şimdi Bolşevikler için, askerler ile işçilerin büyük çoğunluğunun güvenini kazanmalarına ve Sovyetlerde üstün güç haline gelmelerine imkan veren bir süreç başlamıştı.

Mayıs ayı başında önemli bir olay daha yaşandı. Şimdi gittikçe anan sayılarla ülkeye geri dönen sürgünler arasında Troçki de vardı. Birleşik Devletlerden gelen Troçki, Britanya makamlannca beş hafta alıkonulduktan sonra Petrograd'a ulaşmıştı. Geldiğinin ertesi günü Petrograd Sovyeti'nde konuştu ve ilk 1905 Sovyeti'nin önemli şahsiyeti olarak itiban, onu bir anda geleceğin önderlerinden biri haline getirdi.'[18] Troçki, (daha çok *Mejrayonka* diye bilinen), Peırograd'da 1913'ten beri faaliyet gösteren ve hem Bolşevikler hem de Menşevikler'e karşı bağımsızlığını ilân etmiş "birleşik sosyal demokratlar" adlı küçük bir sosyal demokrat gruba katıldı. Mizacı ve işlek zekâsı, geçmişle bütün parti yöneticileriyle bozuşmasına neden olmuştu. Fakat şimdi eyleme susayan Troçki hem SD'lerle Menşevikler'], hem de Lenin'in çağrısına cevap vermekte tereddüt etmiş yüreksiz Bolşevikler'i küçümsediği için, devrim sahnesinde tek eylem adamı olarak Lenin'i görüyordu. Petrograd'a geldiği andan itibaren, bir birleşmenin gerçekleşeceği açıkça belli olmuştu. Nisan konferansı, "gerçekten enternasyonalizme bağlı bütün gruplar ve harekeüer arasında bir yaklaşmanın ve birliğin"[4'] Önemini kabul etmişti. Lenin 10 Mayıs 1917'de *Mejrayonka'nm* bir toplantısına bizzat katılmış, onlara *Pravda'nm* yazı kurulunda ve parti kongresini hazırlamakla görevli organizasyon komitesinde yer almalarını önermiş ve aynı önerinin Martov'un "enternasyonalist" Menşevikler grubu için de geçerli olduğunu söylemişti. Lenin'in o dönemle

47. Hükümetten ayrıldığına pişman olan Müyukov iğneleyici bir dille "ılımlı sosyalistlerin, burjuvazinin terkettiğı burjuva demokrasisi ilkesine sahip çıktıklarım" belirtiyordu (P.N.Milyukov, *Istoriya Vtoroy Russkoy Revolyutsü* (Sofya, 1921), c. I, S.57.

48. *Revolyutsiya 1917 goda,* e. H (Der. N.Avdeev, 1923), s.108. üi 2.

49. *VKP (B)* V *Rezotyutsİyak* (1941), c. 1, s.234.

ilgili notlarına göre Troçki, "Bolşevizm kendini enternasyonalistleştirdiği ölçüde" öneriyi kabul ettiğini söylemiş, fakat mağrur bir tavırla eklemişti: "Bolşevikler kendilerini Bolşevik olmaktan çıkardılar, ben de kendime Bolşevik diyemem. Birbirimizden Bolşevizm'i kabul etmemizi istemek imkânsızdır"[50]. Toplantı hiçbir sonuç vermedi. Aslında eski genel uzlaşma eğilimine bağlı kalan Troçki, grupların eşit haklarla ve yeni bir ad altında birleşmesini istiyordu. Lenin'in ise kendi yaratmış olduğu aygıtı güçsüz bırakmaya ya da sulandırmaya hiç niyeti yoktu; partinin üstünlüğünü ve annmtşlığını yitirmemesi zorunluydu. Bekleyebilirdi Lenin.

1917 yazı Petrograd'da sürekli konferanslarla geçen bir dönem oldu. Mayıs'taki Tüm Rusya Köylü Kongresi SD'lerin üstünlüğünde geçti ve kongre kesin bir biçimde Geçici Hükümet'in desteklenmesini kabul etti. öte yandan, aynı ayın sonunda yapılan Petrograd fabrika işçileri konferansı, Bolşevikler'e çoğunluk sağlayan ilk temsili örgüt olmuştu; sonraki gelişmelerin bir ön habercisiydi bu. Haziran başında İlk Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi yapıldı. Oy hakkına sahip 822 delegenin 285'i SD, 248'İ Menşevik ve 105'i de Bolşevik'ti. 150'ye yakın delege çeşitli küçük gruplardandı ve 45'İ partisizdi; bu durum, birçok Sovyet'in uzak bölgelerdeki siyasi uzantılarının henüz kararsız olduğunun belirtisiydi. Kongreye Bolşevik önderlerin hepsi katılmıştı. Troçki ve Lunaçarski, üç hafta devam eden kongre boyunca, Bolşevikleri tamamen destekleyen "birleşik sosyal demokratlar"! temsil eden on delege arasında yer alıyordu.

Kongrenin en dramatik anı, ikinci gün Menşevik Posta ve Telgraf Bakanı Çereteli'nin konuşması sırasında ortaya çıktı; resmi tutanaklarda şöyle anlaülıyor:

Şu anda hiçbir siyasî parti, "iktidarı bize verin, siz gidin, yerinizi biz alacağız" diyecek durumda değildir. Rusya'da bayie bir parti yoktur. (Lenin, oturduğu yerden seslenir: "vardır".)*'

Bu İddia ya da tehdit pek ciddiye alınmadı. Bolşevikler, kongrede küçük bir azınlıktı ve Lenin asıl konuşmasını yaparken sözleri sık sık kesilmişti. Kongre, "tüm devlet iktidarının. Tüm Rusya işçi Asker Köylü Temsilcileri Sovyeti'ne devredilmesini"" lalep eden bir Bolşevik öneriyi reddederek,

50. *Uninskü Sbornİk,* c. IV (1925) s.301 3.
51. *Pervyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1930), c. I, s.65.
52. *A.g.e.,* c. I. s.285 9.

Geçici Htiklimeie olan güvenini onayladı. Bu kongrenin aldığı en önemli kararlardan biri de kendine bir tüzük hazırlama kararıydı. Kongre her üç ayda bir toplanacaktı. Yürütme amacıyla "Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesi" adlı bir "merkez organı" kuruldu *(Vserossiiskii Tseltrat'niy Ispolni tel'niy Kornitet,* kısaltılmışı: *VTsIK}".* Bu merkez organının kararları, kongreler arasındaki dönemlerde tüm Sovyetler için geçerli olacaktı. VTsIK üyeleri derhal nisbİ temsil temelinde seçildiler: 250 üyenin 35'İ Bolşevik'ti.[54]

Lenin'in, Bolşevikler'in iktidarı devralmaya kararlı olduklarını iddia etmesi. Geçici Hükümeı'e karşı bir savaş ilânıydı vé Lenin'in kastı da buydu. Koalisyon otoritesini yitiriyordu: Troçki'nin "ikili İktidarsızlık"[55] dediği dönemdi bu. Bundan sonraki adım, Petrograd'daki işçi ve askerlerin düşüncelerini öğrenmek için bir deneme yapılmasıydı. Bolşevikler, kendi sempatizanlarını 9 Haziran 1917'de bir sokak gösterisine çağırdılar, fakat kongrenin buna karşı çıkması üzerine gösteriyi iptal ettiler. Daha sonra bizzat kongre Sovyetler'i desteklemek amacıyla 18 Haziran 1917'de büyük bir sokak gösterisi düzenledi. Ancak Geçici Hükümeı'e güven dile getirenler bir avuç göstericiyi geçmiyordu, atılan sloganların yüzde 90'ının Bolşevik olduğu söyleniyordu." Hükümet, İtilaf Devleüeri'nîn baskısı altında Galiç ya'da büyük çapta bir askeri saldırıya girişilmesini emrettiği sırada, 3 Temmuz 1917'de, daha ciddi bir halk ayaklanması başladı. Gösteriler dört gün sürdü ve çok ürkütücü bir hal aldı. Parti önderlerinin, kendiliğinden patlak veren bir gösterinin söz konusu olduğunu ve bunu dizginlemeye gayret etliklerini söylemelerine rağmen, bunun, iktidarı ele geçirmek için bizzat Bolşevikler tarafından girişilen bir. hareketin başlangıcı olduğuna inanılıyordu; Lenin ise, "Menşevikler ile SD'lerin küçük burjuva, kapitalist güdümlü politikasına"[57] hâlâ inanan bir çoğunluk olduğu sürece, harekete geçmenin imkânsız olduğunu vurguluyordu. Ne var ki bu kez, hükümet saldırıya geçti. Çarlık birlikleri başkente sevkedildi, *Pravda* kapatıldı ve önde gelen üç Bolşevik yöneticinin tutuklanması emredildi. Kamenev tutuklandı; Lenin ve Zinovyev saklandılar ve Finlandiya'ya kaçtılar.

Birkaç gün sonra, Galİçya saldırısı ağır kayıplara malolan bir yenilgiyle sonuçlandı; yeni bir hükümet krizi Lvov'un İstifasına ve Kerenski'nin

53. *A.g.e.,* c.]]. s.62,70.
54 Üyelerin lam listesi için bakınız: *A.g.e..* c. n, s.423 426.
55. Troçki, *Soçİneniya,* c Hl, Kısım I, s.61.
56. Krupskaya, *Memories of Lenin,* c. It (Ing. çev., 1932), s.225.
57. Lenin, *Soçİneniya,* c. XX, s.551.

başbakanlığa atanmasına yol açtı. Troçki ve 4000 kişi kadar gücüyle *Mejra yonka* Bolsevikler'e katıldı[58]; bîr dizi yeni tutuklama daha oldu, Troçki, Lunaçarski ve Kollontay tutuklananlar arasındaydı. Temmuz 1917'nin sonunda, Lenin ve diğer önderler hâlâ gizlenmekte ya da hapiste iken, Petrograd'da altıncı parti kongresi düzenlendi. 1907 Londra kongresinden sonraki ilk kongreydi bu. Başkan Sverdlov'du ve başlıca siyasi raporları kongreye sunmak Buharin ile Stalin'e düştü.[59] Lenin, saklandığı yerde yazdığı *Sloganlar Üstüne*™ adlı bir broşürde nasıl hareket edilmesi gerektiğini göstererek "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganının kullanılmamasını öneriyordu. Bu slogan, proletarya ve köylülüğü temsil eden Sovyeüer'e iktidarın barışçı yoldan dev reddmesinin henüz mümkün göründüğü bir şurada tasarlanmıştı. Temmuz karışıklıklarından beri, burjuvazinin karşı devrime soyunduğu ve savaşmaya hazır olduğu açıkça görülüyordu; varolan Sovyetler, burjuvazinin araçlarıydı. Stalin tarafından, bu konuda baş gösterecek belirli bir muhalefete karşı ustaca yönetilen kongre, "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganının, "devrimin barışçı yoldan gelişmesini ve iktidarın, burjuvazinin elinden işçi ve köylülere, kan dökülmeksizin devrini öngören bir slogan" olduğunu ve şimdi karşı devrimci burjuvazi tamamen tasfiye edilmedikçe hiçbir şeyin yeterli olamayacağını ilan etli. Nogin, Nisan konferansında Rikov'un dile getirdiği kuşkuyu söz konusu ederek, ülkenin "gerçekten iki ayda sosyalizme hazır hale gelecek kadar sıçrama yapıp yapamadığını" sorunca Slalin, bir an kuşku duymadan, "Rusya'dan, Avrupa 'başlayıncaya' dek 'beklemesini' ve ancak ondan sonra sosyalist dönüşüme girişmesini istemek münasebetsiz bir ukalâlıktır" ve "Rusya'nın sosyalizm yolunu gösteren ülke olması ihtimali bir tarafa atılamaz" cevabını verdi; Troçki'nin 1906'daki tezini kabul etmek demekti bu. Aynı zamanda Stalin, "vakitsiz bir savaşa" kışkırtılmaya karşı uyarıda bulunuyordu[61] önderlerin her biri bir yana

SS. Bu katılışın özel niteliği sonradan bir tüzükle kabul edildi; bu tüzüğe göte, *Mej rayonka* için belirli bir kıdemliliği gerektiren sorumluluklar söz konusu olduğunda, kendi örgüüerinde çalıştıkları süre parti üyeliğinde geçmiş gibi hesaplanacaktı (Bkz. *Izvestiya Ctntral'nogo Komiteıa Komunistİçeskoy Partit (Bol'sev'tkov)* No. 33, Ekim 1921, 1.41).

59. Troçki. tutuklanmadan önce, siyasi durum hakkında bir rapor yazmakla görevlendirilmişti. Sonunda bu rapor Buharîn tarafından hazırlandı *(Protokoll S"ezdov İ Konfıreıusü VKP (B) Şestoy S'ezd* (1927), s.9).

60. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXI, s.33 8.

61. *VKP (B)* v *Rezolyutsiyak* (1941), c. I, s.255 6; Stalin, *Soçinenİya,* c. HI, s.174. 186. Stalin, sonradan bu durumdan, Sovyetlerin değerini küçümsemekte çok acele etmiş olan Lenüı'e karşı partinin haklı olduğunu vurgulamak için söz eni *(A.g.e.,* c. VI, s.340 1).

savrulduğu ve bizzat parti her an resmen kapatılmakla tehdit edildiği için, kongre sadece yerinde saymış oldu.

1917 Ağustosu'nun başlıca olayı, ülkenin durumu hakkında bilgi vermek için bütün partilerin Kerenskİ tarafından Moskova'da bir "devlet konfe ransı"na çağrılmasıydı. Çeşidi örgütleri ve kamu kuruluşlarım temsilen 2000 delegenin katıldığı bu toplantı tam bir fiyaskoyla sonuçlandı. Ağustos sonunda, bu toplantının ardından, Sağ'dan gelen tek askeri darbe girişimi Komilov İsyanı oldu. Alçakça bir girişim olarak kalan bu plan yürümediyse de, bütün sol parti ve gruplar için bir alarm oldu ve tedirginlik yarattı. Hatta Lenin, Menşevikler'e ve SD'lere bir uzlaşma önerdi; burjuva partileriyle ilişkilerini kestikleri taktirde Bolşevikler onları Sovyetler'de destekleyecek-lerdi. Fakat bu öneri hiçbir sonuç vermedi." Menşevikler ile SD'Ier Mosko va'dakt "devlet konferansı"na benzer bir "demokratik konferans" düzenlediler; kurucu meclis toplamncaya kadar meydana gelecek boşluğu kapatmak amacıyla bir "cumhuriyet konseyi" kuruldu ("ön parlamento" olarak adlandırıldı). O sırada Bolşevikler'in yıldızı hızla yükseliyordu. Komilov isyanından sonra, VTsIK'da Menşevikler'in ve SD'lerin egemen olmalarına rağmen Bolşevikler, Petrograd ve Moskova Sovyetleri'nde çoğunluğu sağladılar. Kendi kendilerini terhis eden askerlerin dönüşü ülkede toprak ihtiyacını artırıyor ve köylüler yer yer isyan ediyordu. Büyük arazileri yağmalama olayları gitgide sıklaşan bir hal alıyordu. SD'Ier hiçbir şey yapmadıkları için itibarları her geçen gün biraz daha azalıyor ve her şeyi vadeden Bolşeviklere karşı sempati anıyordu. Devrimin Lenin tarafından Nisan Tezlerinde önceden dile getirilmiş olan ikinci aşamasına geçişi haklı gösterecek şartlar hızla olgunlaşmaktaydı.

Lenin'in ilk tepkisi, "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganını yeniden güncelleştirmek oldu. Eylül başında yazılan ve 14 Eylül 1917 tarihli *Raboçü Put'fa* yayımlanan bir makalede gerçekleştirdi bunu.[63] Sonra, saklanmak zorunda kaldığı yerde sabrı taştığından, parti merkez komitesine 12, 13 ve 14 Eylül'de üst üste, Bolşevikler için iktidarı silahlı güç ile ele geçirme zamanının geldiğini bildiren iki gizli mektup yolladı.[64] Eylül or

62. Lenin'in bu önerisi, 1 Eylül 191Tde Finlandiya'da yazılan bir makale halini aldı; 6 Eylül 1917'de, parti gazetesi *Raboçü Pul'u* yayımlandığında şöyle bir dipnot eklenmişti: "Belki de bir uzlaşma önerisi İçin çok geç kalınmıştır. Belki de barışçı bir gelişmenin *hâlâ* mümkün olduğu günler de *gerilerde* kalmıştır. Evet her şey, bu günlerin geride kaldığını göstermektedir." (Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, s.132 6.)

63. *A.g.e..* c. XXI, s.142 8.

64. *Bolşevikler iktidarı Almalıdır* ve *Marksizm ve Ayaklanma* başlığı altında ilk kez 1921'de yayımlanan bu mektuplar Lenin'in topla elerlerinde yer alıyor *(Soçİneniya,* c.

tasında serbest bırakılan Troçki, Bolşevik militanlığın odağı haline gelen Petrograd Sovyeti ne başkan seçildi. Bütün ay boyunca, Nisan Tezleri konusundaki lartışmalar, yeni içeriklere bürünerek tekrarlandı. Merkez komitesi içindeki ilk çatışma "demokratik konferans"a kaülma konusunda patlak verdi. Kamenev ile Rikov bu toplantıya katdmaktan yanaydı. Troçki ve Stalin toplantının boykot edilmesini istiyordu. Sonunda katılma karan alındı. Lenin, bu kararı sen bîr dille yerdi ve Troçki'nin tutumunu var gücüyle destekledi.[65] 1917 Eylülü sonuna doğru gittikçe sabırsızlanan ve kararını vermiş olan Lenin, harekât sahasına daha yakın olmak amacıyla, Helsingfors'dan Viborg'a geldi. *Raboçü* Pw'ta yayımlanan *Kriz Olgunlaşmıştır* başlıklı kısa bir makalesi önceki savlarını, bunlara bir yenisini ekleyerek ele alıyordu: Savaşmış ülkelerdeki artan kanşıkhğın ve Alman ordu ve donanmasında a yaklanmalann başlamış olmasının "dünya çapında bir proleter devriminin eşiğinde olduğumuzu"[66] açıkça gösterdiğini söylüyordu. Bununla beraber, makalenin en anlamlı kısmı, yayımlanmak için değil, merkez komitesi üyelerine iletilmek için yazılmış bir dipnotdur. Lenin, merkez komitesi üyelerini, önceki uyarılanın göz önünde tutmamakla suçluyor ve parti saflarında dilediğince ajitasyonda bulunmak için merkez komitesine istifasını veriyordu: "çünkü derin inancım odur ki, eğer Sovyetler kongresini 'bekler[1] ve karşımıza çıkan fırsatı kaçırırsak, devrimi dağıtmış olacağız"[67].

Lenin'in savurduğu tehdit merkez komitesini bîr kez daha sıkıntılı bir sessizliğe itmiş görünüyor: Lenin'e merkez komitesince cevap verildiğine dair hiçbir kayıt yok. Lenin'in başvurduğu bu kişisel etki, süregiden uyuşukluğu ya da şüpheciliği sarsmak için gerekliydi. Lenİn 9 Ekim 1917'de Petrograd'a başka bir kimlik altında geldi ve ertesi gün merkez komitesinin tarihi bir toplantısına katıldı. Toplantıya katılmış olması ve "ayaklanma sorununa kayıtsız kalındığını" kınaması dengeyi bozmaya yetti. Merkez komitesi 2 aleyhte oya karşılık (Zinovyev ve Kamenev, İlk kez böyle yenilgi getiren bir işbirliğine kalkışıyorlardı) **10** lehte oyla (Lenin, Troçki, Stalin, Sverdlov, Uritski, Cerjinski, Kollontay, Bubnov, Sokolnİ

XXI, s.193 9). Bu mektupları 15 Eylül 1917'Je alan merkez komitesinin konuyla ilgili tartışmaları *Protokoll Centrainogo Komiteıa RSDRP* (1929), s.64 5'te kısaca anlatılmıştır. Kamenev, Lenin'in önerilerinin reddedilmesi için uğraştı. Çok güç durumda kalan merkez komitesi, Kamenev'in önergesini reddetmekle beraber, sorunun tartışılmasını da erteledi.

65. *Protokoll CentraVnogo Komiteıa RSDRP* (1929). s.70 1; Lenin, Soçinenİya, t. XXI, s.219, Troçki ilk toplantıda muhalefet etliği için Bolşevikler ön parlamentodan çekildiler (Troçki, *Soçinenİya,* c. III, Kısım I. s.321 3).

66. Lenin. *Soçinenİya,* c. XXI, s.235 6, 67. *A.g.e., c* XXI, s.241.

kov, Lomov) silahlı ayaklanmaya hazırlanmaya ve bunu gerçekleştirecek bir "siyasi büro" oluşturmaya karar verdi. Bu "politbüro" (ki ilerde sürekli bir kurum haline gelecek şeyin ilk çekirdeğiydi) yedi kişiden oluşuyordu: Lenin, Zinovyev, Kamenev, Troçki, Stalin, Sokolnikov ve Bubnov.** Karar aleyhinde oy kullanmış iki kişinin yürütme komitesinde yer alması, o donemde parti önderleri arasındaki dayanışmayı ve parti disiplininin gereklerini göstermesi bakımından ilginçtir. Altı gün sonra Petrograd Sovyeti, başkan Troçki'nin yönetiminde bir "askeri devrimci komite" kurdu ve Pod voyski, başkan yardımcısı oldu. Ayaklanma ile ilgili askeri hazırlıkları, partinin "politbiiro'sundançok, bu komite yaptı.*'

Bununla beraber mücadele henüz kesinlikle kazanılmamıştı. 11 Ekim 1917'de Kamenev ve Zinovyev, "silahlı ayaklanma"[70] kararını protesto eden bir mektubu başlıca Bolşevik örgütlere ulaştırdılar. 16 Ekimde, merkez komitesinin düzenlediği ve Petrograd parti komitesinden, Petrograd Sovyeti askeri örgütünden, sendikalardan ve fabrika komitelerinden Bolşevikler'in kauldığı genişletilmiş bir toplantıda Lenin, iktidarın derhal ele geçirilmesi gerektiği tezini bir kez daha açıkladı. Komilov olayından beri, kitlelerin partiyi desteklediklerini söylüyordu Lenin. Ve sorun şekli bir çoğunluğa sahip olmak değildi:

Duıum açıktır. Ya Kornilov'un diktatörlüğü, ya da proletarya ve köylülüğün en yoksul kesiminin diktatörlüğü. Kitlelerin ruh halinden rehberlik bekleyemeyiz, çünkü bu değişkendir ve hesaba gelmez. Devrimin objektif bir tahlili ve değerlendirilmesidir bize yön verecek olan. Kitleler Bolşevikler'e güvenlerini belirttiler ve onlardan laf değil, eylem beklemektedirler.

Uluslararası durumdan söz eden Lenin, özellikle Almanya'daki durumun kendi görüşünü doğruladığım belirtiyordu: "Şimdi harekete geçtiğimiz taktirde büıün Avrupa proletaryası yanımızda olacaktır." Tartışmanın ortaya koyduğu gerçek şuydu: Merkez komitesi bütün tereddütüne rağmen, her ne

68. *Protokoll CemraVnogo Komutla RSDRP* (1929), s.99 101.

69. Petrograd Sovyeıi'nin, bir "askeri devrimci komite" kurulmasına ilişkin karan merkez komitesini» 10 Ekim tarihli kararından öncedir: silahlı ayaklanma hazırlıklarına girişmekle ilgili olmayan bu karar, aslında Menşevikler tarafından alınmıştı. 10 Ekim'den sonra, Bolşevikler karan, kendi paylarına ve kendi amaçlan için yeniden ele aldılar. Bu komite resmen 16 Ekim 191Tde seçildi ve dört gün sonra göreve başladı; o sırada. Sol SD'lerden lek bir kişi dışında, komite üyelerinin hepti Bolşevik'ti. (Troçki, *Soçintniya,* e. HL Kıtım *II,* j.91 2; *hıoriya Russkoy Revolyutsii,* H (Berlin, 1933), c. II, s.121 2; bu son yaptu göre *{A.g.e.,* c. E, s.171) merkez komitesi tarafından atanan "politbüro" hiç toplantı yapmadı).

70. *Protokoll CeniraVnogo Komutta RSDRP* (1929), s.102 8, Lenin, *Soçİneniya, c.* XXI, s.494 8.

kadar Lenin'in etkisinde kaldıysa da, Kamenev ve Zinovyevln kaygılan partinin hâlâ geniş bir kesimince paylaşılıyordu. Zinovyev ve Kamenev iıiraz lannı yinelediler, Stalin ve merkez komitesinin diğer üyeleri Lenin'i desteklediler.

iki yol var önümüzde, [diyordu Stalin]: Biri devrimin zaferine giden ve Avrupa'ya dayanan yol; diğeri devrime inanmayan ve muhalefet etmekıen başka bir şey düşünmeyen yol. Petrograd Sovyeti, birliklerin geri çekilmesini reddetmekle, ayaklanmaya giden yolu şimdiden seçmiştir."

Bu tartışmada gerçeğe aykın bir şey vardı. Petrograd Sovyeti ve onun askeri devrimci komitesi etkin hazırlıklara girişmişti. Ancak askeri hazırlıklar böyle bir toplantıda tartışılamazdı; orada bulunuyorduysalar bile, Troçki de Podvoyski de söz almadı. Zinovyev'in, Tüm Rusya Sovyetleri'nin 20 Ekim'de (sonradan 25 Ekim'e ertelenmiştir) yapılacak ikinci toplantısının beklenmesine ilişkin önensı 6'ya karşı 15 oyla reddedilirken, derhal silahlı bir ayaklanma hazırlığına başlanması kararı 2'ye karşı 19 oyla kabul edildi.[71] Toplantı sona erince merkez komitesi ayrıca toplanarak Sverdlov, Stalin, Bubnov, Uritski ve Cerjinski'den meydana gelen, Petrograd Sovyeti'nin askeri devrimci komitesinin bir parçasını oluşturacak, bir "askeri devrimci merkez" atadı.[13] Parti ve Sovyet kurumları arasındaki kaynaşmanın garip bir İlk örneğiydi bu. Döneme ait arşivlerde bu merkezle ilgili başka bir kayıta da rastlanmıyor: Şüphesiz ayn bir örgüt olmaklan çok, bir inibaı grubu olarak tasarlanmıştı ve üpkı bir hafia önce atanmış olan "poliıbüro" gibi ölü doğmuş sayılırdı

16 Ekim 1917 tarihli toplantının sonunda. Kamenev merkez komitesi üyeliğinden istifa etti.[7]* İki gün sonra, Sol'un parti dışı bir gazetesi olan *Novaya* / ««'de kendisi ve Zinovyev adına bir kez daha karara karşı bir protesto mektubu yayımladı. Bu mektup sadece parti disiplinini çiğnemekle kalmıyor (çünkü Kamenev hâlâ parti üyesi idi) parti karannı da herkese açıklamış oluyordu; ancak Geçici Hükümet'İn dağınıklık ve acz içinde olduğu bir durumda ona karşı bir ayaklanma hazırlığı yapıldığının bu

71. Geçici Hükümet'İn, Petrograd garnizonunun ban birliklerini, cepheye yollama girişimiyle ilgilidir bu auf: Petrograd garnizonu, devrimin başından itibaren Petrograd Sovyeli'ne bağlı olduğunu bildirmiş ve tarafından imzalanmamı; «mirlere uymayı reddetmişti.

72. ***Protokoll Central'ıtogo Komiteıa RSDRP*** **(1929),** s.**111 125.** Bu toplantının tutanaktan her zamankinden daha bütünlüklüdür, fâkal tıpkı diğer tutanaklar gibi, sekreterlerin tuttukları notlardan ibarettir, bütünlük ve meunsel lutaıİıktan yoksundur.

73. *A.g e.*, s. 124.

74. *A.g.e* , ï 125.

şekilde açığa vurulmasının yaratacağı sonuç, etkili karşı tedbirlerin alınması olabileceği kadar büyük bir panik de olabilirdi. Parti, kendi kaderini en büyük denemeden geçireceği kesin eylemin arifesinde ciddi bir iç kriz geçiriyordu. Lenin, 16 Ekim toplantısından sonra bir kez daha gizlendi. Fakat İS Ekim'de, *Novaya Jnn'ın* yayımlandığı gün, parti üyelerine yolladığı bir mektupta Zinovyev ile Kamenev'i "grev kırıcılan" ve "caniler" diye niteleyerek, onları artık yoldaş kabul etmediğini belirtiyor ve partiden au imalarını istiyordu. Bu mektubun ardından ertesi gün, merkez komitesine aynı anlama gelen fakat daha aynnüb bir mektup gönderdi.[75] Troçki Peno grad Sovyeti'nde, silahlı ayaklanmaya geçmek için bir karar alındığını açıkça yalanlayarak Kamenev'in boşboğazlığını örtbas etmeye çalıştı.'* Troçki'nin kendi görüşlerine katıldığına inanan ya da inanmış görünen Kamenev, onun bütün sözlerini benimsediğini bildirdi; Zinovyev ise pani gazetesi *Raboçü Pul'a* ayn» görüşte bir mektup yolladı. Bu mektup gazele nin 20 Ekim 1917 tarihli sayısında yayımlandı. Aynı sayıda Lenin'in, Zinovyev ve Kamenev'i, adlarım belirtmeksizin şiddetle eleştirdiği bir makalesi yer alıyordu.[77] Stalin, yazı kurulunun bir notunu, makalenin sonuna ekleyerek, meseleyi taüıya bağlamaya çalıştı:

> **Kendi payımıza, Zinovyev yoldaşın demecinden sonra (ve Kamenev yoldaşın, Sovyet'teki demecinden sonra) meselenin kapanmış olduğunu umuyoruz. Lenin yoldaşm makalesinin sert ifadesi, meselenin Özünde aynı görüşte olduğumuz gerçeğini hiçbir şekilde değiştirmez.**[78]

Merkez komitesi, 20 Ekim 1917'de Lenin'in gıyabında toplandığında gergin bir hava esiyordu. Sverdlov, Lenin'in mektubunu okudu. Tanışmalardan sonra Kamenev'in istifası 3'e karşı 5 oyla kabul edildi. Zinovyev ve Kamenev'e, merkez komitesinin ya da partinin kararlarına karşı hiçbir demeç vermemeleri için özel bir uyan verildi. Lenin'in onların partiden ihraçlarına ilişkin talebine ise hiç değinilmedi. Bu arada Troçki, sadece Zinovyev ve Kamenev'in demeçlerini değil, *Raboçü Pus yazı* kurulunun onları suçsuz gösterme çabasındaki notunu da protesto etti. Sokolnikov, yazı ku

75. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, s.350 6. Bu mektuplar ilk kez 1927'de yayımlandı.

76. Troçki, *Soçİneniya, c.* m. Kısım H, s.31 33. Troçki, bu demeci hangi sebep lenJeıt dolayı verdiğini merke2 komitesinde »çıtladı *(Protokoll Cenıral'nogo Komiteia RSDRP* (1919), 1.123); sonradan Lenin, onun bu davranışını doğru bulmuştur *(Soçİneniya,* c. XXI, s.353).

77. Zİnovyev'in mektubu *Protokoll Cenlrafnogo Komiteta RSDRP* (1929), s.137'de, Lenin'in makalesi *Soçintniya,* c. XXI, s.334 49'da yer alıyor.

78. *Protokoll Cenırai'nogo Komutta RSDRP* (1929) 1.137. Bu not, Stalin'in *Toplu Estrlerîndt* yer almıyor, fäkal onun «rafından yauldığı hakkında şüphe yoktur

rulu üyesi olmasına rağmen, istifasını istemiş olduğunu belirtti. Merkez komitesi, İhtiyatlı davranarak, bu meseleyi tartışmamaya ya da istifayı kabul etmemeye karar verdi ve diğer konulara geçti." Geleceğin rakipleri arasında ilk açık çauşmaydı bu.[80]

Kritik an çok yakındı artık: Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin 25 Ekimdeki İkinci toplantısından önce darbeyi indirmeye karar verildi. Kararlaştırılan günden bir gün önce, merkez komitesi bazı hazırlıkları son kez gözden geçirmek üzere toplandı: Kamenev, —dört gün önce alınmış karar geri alındığından ya da unutulduğundan— merkez komitesindeki yerini aldı. Troçki, posta, telgraf ve demiryolu ulaşımı ile ilgilenmek ve Geçici Hükümeti denetim altında tutmak için, komite üyelerinin Petrograd Sovyeti'nin askeri devrimci komitesine bağlı olmalarını istedi. Demiryollarına Cerjinski, posta ve telgrafa Bubnov bakacak. Geçici Hükümetin denetim altında tutulmasından Sverdlov sorumlu olacaktı. MİIyutin ise levazım işleriyle uğraşacaktı. Parti komitesi içinde çekirdek halinde bir hükümet şekilleniyordu. 25 Ekim 1917'de sabah erkenden, Bolşevik kuvvetler harekete geçtiler. Kentin kilit noktalan işgal edildi. Geçici Hükümet üyeleri tutuklandı ya da kaçtı. Öğleden sonra, Petrograd Sovyeti'nin bir toplantısında Lenin, "işçi ve köylü devriminin" zaferini ilân etti[81] ve aynı günün akşamı, ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, Rusya'da tüm iktidarın İşçi, Köylü, Asker Temsilcileri Sovyetleri'ne devredildiğini duyurdu." 26 Ekim 1917 akşamı, kongrenin ikinci ve son toplantısında, barış ve toprak sorununa ilişkin kararnameler kabul edildi ve yaygın olarak Sovnarkom adı verilen ve ilk İşçi ve Köylü Hükümeti olan Halk Komiserleri Konseyi'nın kurulması onaylandı.

25 Ekîm 7 Kasım zaferinin hemen hemen hiç kan dökülmeksizin gerçekleşmesini Petrograd Sovyeti ve onun askeri devrimci komitesi sağladı. Askeri devrimci komite Geçici Hükümetin gevşek ellerinden düşen İktidan ele.geçirdi ve bütün dünyaya devrimin zaferini ilân etti.[81] Stalin'İn sonradan belirttiği gibi, Sovyetier kongresi "iktidan Petrograd Sovyeti'nin elinden

79. *Protokoll Ceniral'nogo Komiteıa RSDRP* (1929), s. 127 9.

SO. Slılin, 1912 sonbaharı boyunca Lenin ile Troçki arasındaki tanışmaya hararetle katılarak *Pravda'mn* sütunlarında Troçkı'yi "yalancı pehlivan" ve "komedyen" diye niteledi (Stalin, *Soçinenİya,* c. II, s.260). "Yalancı pehlivan" deyimini birkaç hafıa sonra gene kullandı. *(A.g.e.,* c. II, s.279). 1907 Londra kongresinde delege olmalanna rağmen, ikisi arasındaki ilk karşılaşma 1913 başlangıcında Vlyana'da gerçekleşti. Troçki, Slalin'in "san gözlen"nde "düşmanca bir parıltı" gördüğünü uzun yıllar sonra anlaıacaklır (Troçki, *Stalin,* New York, 1946, s.244).

81. Lenin, *Soçinenİya, c.* XXII, s.4 5. 82. *A.g.e.,* c. XXII, s.11 12.

83. *A.g.e., c.* XXII, s.3.

almaktan başka bir şey yapmamıştı"[84]. Dönemin bütün tanıkları, Troçki'nin o dönemdeki enerjik tulumunu, yetkinliğini ve devrim davasına yaptığı hiz metieri övmektedirler. Fakat devrimin genel stratejisini, seçtiği araçla, Rusya Sosyal Demokrat İşçj Partisi'nin Bolşevik kanadıyla Lenin yönetmişti. Zafer, "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganı alünda kazanılmış olmasına rağmen, sadece Sovyetler'in değil, Lenin'in ve Bolşeviklerin de zaferi olmuştu. Lenİn ve parti, İnsan ve araç, şimdi birbirinden ayrılmaz tek birşey haline gelmişti. Partinin zaferi, neredeyse tümüyle, Lenin'in kendi İradesini partiye aşılamakta ve çekimser yoldaşlarım peşinden sürüklemekte gösterdiği başarı sayesinde gerçekleşmiş gibiydi. Lenin adının saygınlığı kök salmıştı; temeller, parti içinde tek bir önderin üstün kişiliği üzerine kurulmuştu.

Rus devriminin ortaya koyduğu daha geniş sorunlar İle Lenin'in politikası arasındaki ilişki sonsuz bîr tartışma açacak niteliktedir. Lenin'in Nisan Tezleri'nde ortaya çıkan kararı ve bu kararın altı ay sonra iktidarın, sosyalist bir program ve tamamlanmamış bir burjuva devriminin esasları çerçevesinde yine onun girişimiyle ele geçirilmesi yolunda sürdürülmesi ciltler dolusu yoruma ve tartışmaya konu oldu. Her ne kadar Petrograd Bolşevikleri, Şubat Devrimi'nin karışıklığı içinde ve önderlerinin aralarında bulunmayışından dolayı geçici bir sapma gösterdilerse de, parti tarafından **1**903'ten beri ısrarla sürdürülen Marksist çizginin bir devamı olarak kabul edildi bu karan resmi görüş buydu, öte yandan, aynı karar, Marksist çizginin Lenin ve Bolşevikler tarafından terkedilmesİ ve Marksist öğretiye meydan okurcasına, kendini önceleyen bir burjuva devrimini temel almayan bir sosyalist devrim serüvenine atılmak diye de nitelendirildi; Menşevikler'in görüşü buydu. Aynı karar, Marksist devrim şemasının şeklî esaslarına aşın bir bağlılığın sonucu olan ve uzun süre devam eden bir sapmanın, gerçek Marksist ilkelere göre, Lenin tarafından son anda giderilmesi olarak kabul edildi; bu da Troçki'nin görüşüydü. Bu farklı görüşler, Marx'in değişik metinlerine, onun ne demek İstediğiyle İlgili değişik yorumlara ve Marx'in Rusya koşullarına uygulanmasında gerekli görülen değişik çıkarsamalara dayandığı için tartışma hiç tüketilemeyecek ve sonuçlanamayacak gibi görünüyordu. Sonraki yıllar boyunca Menşevikler'le Bolşevikler arasında hararetle tartışılmış olan soru; Lenin'in takip ettiği yol sosyalizme götürebilir miydi / götürmüş müydü? sorusu tek bir yorumlama noktası euafında düğümleniyordu; sosyalizmden anlaşılanın ne olduğu.

84. Sulİn. *Soçİneniya,* t VI, s.347.

Fakat geleneksel Marksist terminoloji içinde yer alan bu tartışmaların ardında Ekim Devrim i'ni yapanların karşılaşacakları gerçek sorun yatıyordu. Şubat Devriminin hızla bölünmelere yol açmasının da ortaya koyduğu gibi, Menşevikler'in istedikleri ve bekledikleri Batı modeli burjuva demokrasisi ve burjuva kapitalizmi Rusya topraklarında kök salamazdı; günün ampirik şartlan içinde Lenin'in politikası, Rusya'da mevcut politikalar içinde düşünülebilecek yegâne politikaydı. Bunu, zamansız görerek reddetmek, Lenin'in dediği gibi, "köylülerin özgürlüğe hazırlıklı olmadıklarını söyleyen büyük toprak sahiplerinin"[85] iddialarına sarılmak demekti. Ne var ki, bu politikanın gerektirdiği şey, en geri siyasi ve ekonomik bir düzenden, doğrudan doğruya en ileri bir siyasi ve ekonomik düzene geçmekti. Siyasi bakımdan program, burjuva demokrasisinin bütün kusurlarıyla birlikte Batı'ya kazandırmış olduğu uzun vatandaşlık deneyimi ve eğitiminden geçmeksizin, otokrasi ile sosyalist demokrasi arasındaki derin uçuruma köprü kurulmasını gerektiriyordu. Ekonomik bakımdan program, ne sermaye donanımının kaynaklarına, ne de gelişmiş bir kapitalist düzenin eğitilmiş işçilerine sahip olan bir ülkede sosyalist bir ekonominin ya raulması anlamına geliyordu. Muzaffer Ekim Devrimi bu çetrefilli engelleri aşmak zorunda kalacaktı. Devrimin tarihi, devrimin bu uğurdaki başarı ve başarısızlıklarının tarihidir.

85. Lenin, *Soçİneniya,* c. XX, s.120.

KISIM II

A N A Y A S A L   Y A P I

BÖLÜM V

İKİ DEVRİM

Ekim Devrimi, Bolşevikler bu devrimin kapsamı konusunda hâlâ anlaşamamışken ve devrimin burjuva demokratik bir devrim mi yoksa proleter sosyalist bir devrim mi olduğu konusunda kararsızlık içindeyken zaferle sonuçlanmıştı. Devrim, Geçici Hükümet'i devirmekle, Sovyeüer'in devrimci İktidarın yüce emanetçileri olduğunu ortaya koymuştu. Ama bu, burjuva demokrasisinin niteleyici organı olan ve ilk toplantısına Bolşevikler'le Geçici HukUmet'in eşit düzeyde katıldıkları bir kurucu meclisin nihai otoritesini inkâr etmeyi gerektirmiyordu. Halk Komiserleri Konseyi'nin kurulduğunu bildiren 26 Ekim/8 Kasım 1917 kararnamesi, bu konseyi, "Kurucu Meclis toplanıncaya kadar" otoriteyi sağlayacak "geçici bir işçi ve köylü hükümeti" diye tanımlıyordu; toprak reformu ile ilgili kararname ise, "toprak meselesinin, en geniş şekilde ancak ülke çapında bir Kurucu Meclis tarafından çözümlenebileceğini" dile getiren bir hükümle başlıyordu.[1] Aynı tarihli "tüm iktidarın Sovyetler'e ait olduğunu" ilân eden kısa kararnamede ise bu kayıtlara yer verilmemişti.[1] Birkaç gün sonra yayımlanan Rusya Halklarının Hakları Bildirgesi, Kurucu Meclİs'in yetkilerine hiç değinmeksizin "halklar arasında gönüllü ve güven verici bir birliğin" ilkelerini ortaya koyuyor ve bu ilkelerin yürürlüğe girmesi için "somut kararnameler"in derhal hazırlanacağını vadediyordu.[3] Fakat devrimin heyecanı içinde böylesine şekli çelişkilerin farkedilmesi pek mümkün değildi. Anayasal gelenekler konusunda halefinden çok daha fazla bilgiçlik taslayan Geçici Hükümet, Rusya'nın bir cumhuriyet olduğunu ilân eden 1 Eylül 1917 tarihli kararnamesiyle açıkça kurucu meclisin işlevlerini üstlenmişti.

Ekim Devrimi ile ilgili belgeler incelendiğinde, ilk bildirilerde "sosyalizm" ve "sosyalist" kelimelerinin pek az ve belli belirsiz kullanılmış olduğu hemen dikkati çeker. "Devrim"i ya da "İşçi ve köylü devrimİ"ni savunmak, niyet için yeterli bir tanımdır; "devrimci" sıfatı, kendi övgüsünü kendi içinde taşımaktadır ("devrimci düzen", "devrimci adalet" gibi), "karşı

1. *Sobranie Uzakonenü, 1917 1918,* No. I (2. basım), madde 1 ve 3.
2. *A.g.e.,* No. I (2. basım), madde 5.
3. *A.g.e.,* No. 2, madde 18.

devrimci" ise kötülüğün ta kendisidir.[4] Hem burjuva hem de sosyalist devrimi destekleyenlerin kabul edebilecekleri "demokrat" gibi yansız bir kelimenin türevleri, 25 Ekim/7 Kasım 1917 tarihli İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin İlk bildirisinde dört kez ("demokratik bir barış", "ordunun demokraılaşunlması") ve ertesi günkü bans kararnamesinde ise birçok kez geçmektedir. Kongrenin aynı oturumunda toprak kararnamesini sunarken Lenin şöyle diyordu: "halk kîtleleriyle aynı görüşte olmasaydık bile, demokratik bir hükümet olarak onların kararını savsaklayamazdık'". Böylece, rejimin ilk hayati adımlan, sosyalizm bayrağı altında değil, demokrasi bayrağı altında gerçekleşti. Bir süre sonra, "demokratik" sıfau, Sovyeüer'e ve Kurucu Meclis'e seçilme sistemini, özellikle "geri çağırma hakkını"* ayrıca yargıçların seçilme ilkesini[7] nitelemek için kullanıldı.

Demokrasiye verilen önemin yanı sıra sosyalizm de nihai hedef olarak ilân edilmişti. Lenin'in devrim anındaki tutumuna İlişkin en ilginç tanıklık, 25 Ekim/7 Kasım 1917'de, Öğleden sonra Petrograd Sovyeti'nde "işçi ve köylü devriminin" zaferini bildiren konuşmasıdır. Lenin, "bu üçüncü Rus devriminin, son aşamada sosyalizmin zaferine ulaşması gerektiğini" belirt tikien sonra, konuşmasının son bölümünde sözü uzun zaman önce ortaya koymuş olduğu, sosyalizme geçişin iki şartına getiriyordu; köylülerin ve dünya devriminin desteği:

Köylülüğün güvenini, toprak sahiplerinin egemenliğine son verecek tek bir kararname ile kazanacağız. Köylüler kendi kurtuluşlarının ancak işçilerle birleştikleri takdirde gerçekleşebileceğini anlayacaklardır... Her şeyin hakkından gelecek ve proletaryayı dünya devrimine götürecek olan bir kitle örgütünün gücüne sahibiz.

Bugünden tezi yok, kendimizi Rusya'da proleter sosyalist bir devletin kurulmasına adam alıy ız.

Yaşasın dünya sosyalist devrimi![8]

Devrim Rusya'da zafere ulaştığı anda, onun enternasyonal yönü Lenin'in kafasında özel bir canlılık kazanmıştı. On gün sonra, Sovnarkom'a başkanlık ederken şöyle diyordu:

Sosyalizmin, en uygar ülkelerin İleri işçileri tarafından gerçekleştirilecek

4. Fransız devriminde de "devrim" ve "devrimci" kelimeleri aynı yan dinsel coşkunluğu dile getiriyordu.
5. Lenin, *Soçinenİya,* c XXII, s.23.
6. *Sobranit Uıakonenii, 1917 1918,* No. 3. madde 49.
7. A.g.e., No, 4, madde 50.
S. Lenin, *Soçinenİya,* c XXII. 1.4 5. Bu konuşma üe ilgili tek belge, ne yazık ki sadece kısa bir gazete haberidir.

olan zaferine doğru kararlılıkla, yılmadan ilerleyeceğiz ve halkları gerçek bir barışa kavuşturup, (Um zulümleri, sömürüleri ortadan kaldıracağız.[9]

Ocak 1918 başında Lenin'in kaleme aldığı Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi, "toplumun sosyalist örgütlenmesini ve sosyalizmin tüm ülkelerde zafere ulaşmasını", Sovyet düzeninin "temel görevinin" parçası olarak ilân ediyordu.[10] Lenin, o dönemde sosyalizme ulaşmanın, esas itibariyle, dünya devrimi yoluyla olacağını düşünüyordu hâlâ.

Ekim Devrimi'nin kapsamı ve niteliği konusundaki bu tereddütler ilk anayasal terminolojide yansıyor. "Rusya" kelimesi terkedildiği için, yeni otoriteyi tam anlamıyla dile getiren bir ad bulmakta güçlük çekilmişti. Yeni otorite kendini, gücünü "Sovyet iktidan"ndan ve "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganının başarısından alan "Geçici İşçi Köylü Hükümeti" ya da doğrudan doğruya "devrim hükümeti" diye tanımlıyordu. Yalnız bir kez, o da özel bir metinde, "Rusya'nın sosyalist hükümeti" diye adlandırmıştı kendini." Sovyet tarihinde ilk temel anayasal bildirge Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi'nde yer alıyor ve şu sözlerle başlıyordu:

Rusya, işçi, asker ve köylü temsilcileri Sovyetleri cumhuriyetidir. Tüm merkezi ve yerel iktidar bu Sovyetler'e aittir.

Bir sonraki paragraf ülkeyi ilk kez, "Rusya Sovyet Cumhuriyeti" diye adlandırmaktadır. Bu kadar değişken ve belirsiz bir terminolojiden sonuçlar çıkarmaya kalkışmak tehlikeli olabilir. Ama Lenin'in kendisi ne düşünürse düşünsün, "sosyalist" kelimesi, taraftarlarının ve müttefiklerinin birçoğu İçin gene de bir umacı olarak kalıyordu.[11] Çoğunluğun değilse bile, parti

9. *hloriya Sovetskoy Konstituten v Dekreıak* (1936), s.34.

10. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. 15, madde 215.

11. Ukrayna Radasina 4/17 Aralık 1917'de verilen ültimatom vesilesiyledir (Bkz. $.272). Amaç kendinin Ukrayna burjuva hükümetinden ayn olduğunu açıkça onaya koymaktı. Stalin, 14/27 Kasım 1917'de Fin Sofya] Dem ok rai Partiti'nin kongresinde yaptığı konuşmada "yeni sosyalist hükümet"e atıfta bulunmuştu (Stalin, *Soçİneniya,* c. IV, S.2). Kumcu Meclis Özerine T eder'de Lenin, Sovyet Hükümeti ile "Ukrayna Ra datı'nın, Finlandiya Seim'inin vb. burjuva milliyetçiliği" arasındaki mücadeleyi, "sınıf güçleri arasında yeni bir gruplaşmayı" ve burjuva devrimden sosyalist devrime geçişi hızlandıran faktörlerden biri diye niteliyordu (Lenin, *Soçİneniya,* c. XXTJ, s. 132 3).

12. O sırada. Sol SD'lerden Adalet Halk Komiseri olan Steinberg, *Souvenirs d'un Commissaire du Peuple, 1917 1918* (Bû Halk Komiserinin Anılan; Paris 1930, *.65 6) adlı kısa ve pek güvenilir olmayan eserinde. Emekçi ve Sömürülen Halkın HakUn Bildirgesinin giriş cümlesi için Lenin'in kaleme aldığı orijinal taslakta "cumhuriyet" kelimesinin önüne "sosyalist" kelimesini koyduğunu ve bunun, böyle retmi bir belgede "hiçbir ab*tim» olmaması gerekliğini" düşünen Sol SD'İerin ısrarı üzerine kaldırıldığını ileri sürmektedir.

içinde önemli bir azınlığın, gerek Menşevikler gerek SD'ler tarafından hararetle desteklenen görüşe, devrimin, kendi burjuva aşamasını henüz lam anlamıyla gerçekleştirmediği ve dolayısıyla, sosyalizme geçiş için olgun laşmadığı görüşüne katıldığı açıkça görülüyordu. Bu görüşe göre Ekim Devrimi, Şubat Devrimi'nin devamı ve derinleşmesiydi sadece ve ilkesiyle hedefleri bakımından ondan farklı değildi. Aynı görüşe göre demokratik devrimin hedeflenmesi için Kurucu Meclis oluşturulmasını beklemek meş ruydu.

Devrimin zaferi parti içindeki çalkantıları dindirmemişti. Zafer sağlandığında salt Bolşevikler'den oluşan bir hükümet kurulmuştu. Fakat, ilk günlerde hükümetin otoritesi Petrograd'dan Öteye geçmiyordu. Ulaştırmayı elinde tutan ve birkaç haftadan beri, hükümete kendi amaçlarını dikte ettiren bağımsız bir güç olarak hareket etmeyi amaçlayan demiryolları işçileri sendikası (kısaca Vikjel) yürütme komitesinin baskısı altında parti merkez komitesi, Sovyetlerde temsil edilen tüm partilerden meydana gelecek bir hükümet kurmak üzere SD'ler ve Menşevikler'le görüşmelere başlamayı kabul etti. Lenin için bu sadece taktik bir manevraydı.[13] Kamenev ve Zinovyev içinse bu, **25** Ekim arifesinde özellikle proleter nitelikte bir devrim anının henüz gelmediği şeklindeki görüşlerinin doğruluğunu temsil eden bir gelişmeydİ. Bundan dolayı, Lenin 1/14 Kasım 1917'de bir sonuç alınamayacağı gerekçesiyle, görüşmelerden çekilmeyi önerince, Kamenev, Zinovyev ve Rikov buna şiddetle karşı çıktı. Parti merkez komitesindeki tanışmada Lenin'i sadece Troçki açıkça destekledi, ancak görüşmeleri ister islemez bir kesintiye uğratacak şartlan içeren bir karar, çoğunluk tarafından oy birliğiyle kabul edildi.[14] Kamenev ve Rikov, VTsIK'da Bolşevik delege sıfatıyla bulunmalanna rağmen, karara uygun hareket etmediler. 3/16 Kasım 1917'de yayımlanan bir bildiride Lenin, bunu parti disiplinine aykın bir davranış olarak niteledi ve aradan üç gün geçtikten sonra merkez komite

13. Lenin bun», "dikkatleri sıvı; harekâtındın bajks yere çekmeyi amaçlayan diplomatik bir girişim" diyordu *(Protokoll Ccnttalnogo KomUela RSDRP* (1929). s.152).

14. *A.g.e.*, (1929), s.148 56; Lenin, *SoçinenÎya,* c. XXII, s.36 7. Troçki'ye göre, Lenin aynı gün Petrograd Sovyeti'nin bir lop lam ısında, bir koalisyonun imkânsızlığından bahsederken föyle diyor: "Troçki bunu anladı ve o zamandan beri, ondan daha iyi bir Bolşevik yoktur". Bu toplantın m luunağı diye gösterilen ve bu tözleri içeren stenografik bir metin Troçki tarafından yayımlanmıştır: *Stalinskaya Skala Falsiftkatsii* (Berlin, 1932), s.116 24. Troçki'ye göre *(A.g.t.,* s.112 16). bu tutanak, *Ptrvyi Legal'niyi PK Bol'ıevikov'Ğ (1927) yer almak üzere gerçeklen basılım;, fakat Merkez Komitesinin son anda aldığı bir karar gereğince yayımlanmamıştır. Tutanağın basılmış ilk kopyasının sureti, kenar notlarıyla birlikte Troçki'nin adı geçen eserinde yer almaktadır.**

si, dıkkafalı delegelerine resmi bir ültimatom gönderdi. Komitenin beş üyesi Kamenev, Zinovyev, Rikov,.Milyutin ve Nogin derhal istifa ettiler. Ayrıca Rİkov, Milyutin ve Nogin Halk Komiserlİği'nden, hükümetin daha az önemli birkaç üyesi de görevlerinden istifa etti. Başkaldıran üyelerden sadece Zinovyev, kısa süre sonra istifasını geri aldı ve yeniden merkez komitesine girdi.[1]* Kritik bir anda, aynı zamanda öğreti sorunu da olan taktik bir konuda, parti yöneticileri arasında önemli bir parçalanma meydana gelmişti.

Bu krizi atlatıp Avrupa Rusyası'nın kuzey ve merkez illerinde otoritesini yavaş yavaş genişletmeye başlayan rejim, Geçici Hükümet'in 12/25 Kasım 19I7'de düşürülmeden önce karar verdiği Kurucu Meclis seçimlerini ele alabilirdi artık. Lenin'in bu konuda ne düşündüğü kesin olarak bilinmiyor.[1]* Fakat Şubat ve Ekim devrimleri arasındaki dönemde sık sık sözünü ettiği için, partinin seçimleri yapması kaçınılmaz hale gelmişti. Yönetim aygıtı işliyordu ve anık geriye dönüş yapmak güç olurdu. Sovnarkom'un İlk eylemlerinden biri seçimlerin Geçici Hükümet tarafından saptanmış tarihte yapılacağını doğrulamak oldu.[17] Geçici Hükümet'in atamış olduğu seçim komisyonunun çalışmalarını denetleme komiserliğine önde gelen Bolşevikler'den Uritskİ getirilmişti. Fakat Komisyon, Uritski ile çalışmayı, baskı altında tutulduğunu öne sürerek reddetti." Ama bazı uzak bölgeler dışında seçimler gene de yapıldı ve anlaşıldığı kadarıyla, herhangi bir müdahale olmadan gerçekleşti.

Seçim sonuçlan, Bolşevik saflarda duyulan bütün kaygılan haklı çıkardı. Kurucu Meclis'e seçilen (ve başlangıçta 808 olarak öngörülen) 707 üyeliğin 410'unu alan SD'Ier rahat bir çoğunluk sağlamışlardı. Bolşevikler ancak dörtte bir oranında, yani 175 sandalye çıkarabilmişlerdi. Çoğunluğu Ukray nalılar'dan meydana gelen "milli gruplara" mensup 84 delegenin büyük kısmı tamamen anti Bolşevik'ti. Kadetİer, ki hayatta kalan tek burjuva partiydi, 17, Menşevikler ise 16 üyelik kazanmıştı." Ekim Devrimiyle kuru

15. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXII. s.38 9, 57, 551 2; *Protokoll Central'nogo Komiteni RSDRP* (1929), s.170 7.

16. Troçki'ye göre *(O Lenine* (71924), s.91 2) Lenin Kurucu Meclis seçimlerinin ileri bir tarihe ertelenmesini isliyordu, fakat Sverdlov ve diğerleri onun bu önerisini geçersiz kıldı. Bizzat Lenın, 1920'deki yazılarında, Boljevikier'in seçimlere katılmasını savunuyordu; çünkü diyordu, seçimlere katılmak, "bu (ür parlamentoların kapatılmayı niçin hakettİklerini geri kitlelere *ispatlamaya* yaramıştır" *(Soçİneniya,* c XXV, S.202).

17. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. I (2. basım), madde 8.

18. *Vserossiiskoe Uçreditet'noe Sobranie,* der. l.S.Malçevski (1930), s.150 1.

19. Rakamlar *A.g.e.,* der. l.S.Malçevski (1930), s.115'ten alınmıştır. Hiçbir zaman tam bir saptama yapılmamıştır ve başka eserlerde örneğin, M.V.Vijrıiyak'ın *Vserassiis*

lan hükümet hakkında bu sonuca bakarak bir hüküm vermek gerekirse, seçimlerin ezici bir güvensizlik oylaması olduğu söylenebilir.

Bu yenilginin ilk sonucu Lenin'i, koalisyon meselesinde bir uzlaşmaya varmanın zorunluluğuna inandırmak oldu. Seçimler sırasında, Pelrograd'da Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresi yapılıyordu. 1917 Hazıranı'ndaki birinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi'nde Sol SD'lerden bîr grup, parti yönetimine başkaldırarak Bolşevik azınlığı desteklemişti; ancak bu hareketin partinin tamamı üzerinde pek az bir etkisi olmuştu. Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresi'nde ise Lenin ve diğer Bolşevik delegeler, SD'lerin safları İçinde bir bölünme sağlamayı başardılar. Kongrede çoğunluğu elinde tutan ve en kayda değer ismi Spiridonova olan Sol kanat ile Bolşevikler arasında bir koalisyon anlaşması imzalandı. Lenin'in üzerinde ısrarla durarak belirttiği gibi bu anlaşma "sosyalist bir platform üzerinde mümkündü ancak"[20]. Birlik harekelini kutlamak üzere Petrograd Sovyeti'nin VTsIK'sı ile köylü delegeleri kongresinin yürütme komitesi arasında 15/28 Kasım 1917'de ortak bir toplantı yapıldı.[21] VTsIK, ikinci Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresi tarafından seçilmiş 108 üyeden oluşuyordu. Üye sayısı, köylü kongresinde seçilen eşit sayıda delegenin katılmasıyla iki katına çıktı; ordu ve donanmadan gelen 100 delege ve aynca sendikalardan 50 delege de saflarına katılınca 350nin üstüne çıktı. Bunun üzerine adı "Tüm Rusya İşçi Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Merkez Yürütme Komitesi" oldu. Koalisyonu tamamlamak için üç Halk Ko miserliği'ne (Tarım, Adalet, Posta Telgraf) Sol SD'ler atandı; hem Sovnar kom üyeliğini hem de az önemli çeşitli bakanlıkların görevlerini yürütüyorlardı. Aşağı yukan aynı tarihte, Komiserlikler, Smolni'deki parti genel merkezinden eski bakanlık binalarına taşındı; Bolşevik yönetim geleneksel devlet iktidan çarkına hızla uyum sağlıyordu.

Sol SD'ler ile yapılan anlaşma sadece Bolşevikler'in durumunu güçlendirmekle kalmadı, onlann eline Kurucu Meclis seçim sonuçlarım açıklamakta, SD oylarının potansiyel olarak taşıdığı yamlucı niteliğe bağlı olan güçlü bir kamt sağlamış oldu. SDler oylamaya lek bir pani olarak tek aday listesi de katılmışlardı. Seçim manifestoları, yüce İlkeler ve amaçlarla doluydu, fakat Ekim Devrimi'nin ertesi günü yayımlanmış olmasına rağmen, daha önce kaleme alınmıştı ve partinin devrim karşısındaki tutu

koe Uçreditel'noe Sobranu tinde (Paris, 1932) başka rakamlar verilmektedir takat aralarındaki farklar önemli ölçüde değildir.

20. Lenin, _Soçinenİya,_ c. XXII, s.88.

21. _Protokoll Zasedan,i VTsIK 2 Soziva_ (1918) s.64.

munu belirtmekten uzaktı.[21] Oysa seçimlerden Uç gün sonra, partinin en büyük kesimi Bolşevikler'le koalisyona gidiyor ve Bolşeviklere karşı takındıkları düşmanca tutumda ayak direyen diğer kanatlan kesinlikle ko puyordu. Kurucu Mecljs'te Sağ SD'lerle Sol SD'Ier arasındaki oran (370'e karşı 40) temsil edici sayümazdı; köylü kongresindeki orandan tamamen farklıydı ve seçmenlerin oylarına hiç sunulmamış temel bir meselede onların görüşünü temsil edici sayılamazdı. "Halk artık mevcut olmayan bir partiye oy verdi"" diyordu Lenin. Lenin bu konuyu İki yıl sonra yemden ele aldığında ilk bakışta göründüğünden daha inandırıcı bir başka kanıt buldu. Büyük sanayi şehirlerinde hemen hemen her yerde Bolşevikler'in diğer partilerden önde olduklarını belirtiyordu. Bolşevikler iki büyük şehirde mutlak çoğunluğu sağlamışlardı, Kadetler ikinci, SD'Ier İse oldukça geriden Üçüncüydü. Oysa devrim konusunda çok iyi bilinen şu ilke geçerliydi: "şehir, köyleri kaçınılmaz olarak peşinden sürükler; köyler ister istemez şehrin peşinden gelir"[24]. Kurucu Meclis seçimleri, eğer Bolşevikler'in zaferini göstermiyorsa bile, zafere giden yolu görmek isleyen herkese açıkça göstermiştir.

Seçim sonuçlan Kurucu Meclisin, Sovyet rejimine her iki kanattan da karşı olanların, yani Geçici Hükümeı'i destekleyen burjuva kalıntılar ile kumcu meclise muhalif sosyalisüerin bir araya gelmelerine yaradığını kesinlikle ortaya koymuştur. Devrim tarihini çok iyi bilen Bolşevikler, Marx'in *18.* ßmmatre'deki ünlü deyişiyle görevi, henüz Şubat Devrimi'nden üç ay sonra, "devrim sonuçlarını burjuva standardıyla sınırlamak"[25] olan ve işçilerin Cavaignac tarafından kitle halinde öldürülmelerinin yolunu hazırlayan. Mayıs 1848'deki Fransız Kurucu Meclisinin gerçek kimliğini unutmamışlardı. Geçici Hükümet'in eski bakanları adına, Sovyet Hükümeti'ni hiçe sayarak meclisi 28 Kasım/11 Aralık 1917'de toplantıya çağırma girişiminde bulunuldu. Bu girişim kuvvet zoruyla önlendi. Eski Çar generallerinin ko muiasındaki anti Sovyet kuvvetler Rusya'nın güneyinde toplanmaya

22. 26 Ekim/S Kasım 1917 tarihli *Delo Narada* parti gazetesinden aktırılarak yeniden basılan metin, *Vserossiiskoe Uçrediıet'noe Sobranie'de* (Der. l.S.Malçevski 1930, s.163 168) yer almaktadır.

23. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXII, s.97. Lenin, bu görüsünü Ocak 1918'de meclisin dağılmasından hemen sonra yapılan demiryolu işçilerinin kongresinde daha da geliştirdi (*A.g.e..* c. XXII, s.226 31). Burada, taraf nıtırcasına yaptığı yorumda, ortaya çıkan sonucu 'herşeyden önce" seçimlerin "Ekim Devrimi'nden önce hazırlanmış listelere" göre yapılmış olmasına bağlıyordu.

24. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXIV. s.634.

25. Marx ve Engels, *Soçİneniya,* c. Vm, s.329.

başlıyordu. Bu durumdan alabildiğine kaygılanan Sovnarkom, Kadeder'i "karşı devrimci Kadet Kaledin ayaklanmasına 'meşru' bir kılıf sağlamakla suçlayan bîr bildiri yayımlayarak Kadet partisinin "halk düşmanı bir parti olduğunu" açıkladı ve "karşı devrimci iç savaşı körükleyen siyasi yöneticilerin" tutuklanacağını duyurdu.[36] Sağ SD'leıie Menşevikler'in birçoğu Ka detler'i destekledikleri halde, Bolşevikler diğer sosyalist partilere baskı uygulamayı göze alamadılar.

Bu andan itibaren Kurucu Meclis'in kaderi, parti çevrelerini uğraştırmakta başı çeken bir konu haline geldi.[27] Bolşevikler'in niyederi konusunda ilk uyarı gibi görünen şey, Lenin'in 1/14 Aralık 1917'de VTsIK'da yaptığı konuşmada yer almaktadır:

> **Kurucu Mecls'İ, başlangıçta tasarlandığı gibi, toplantıya çağırmamız öneriliyor bize. Hayır, teşekkür ederiz! Halka karşı tasarlanmış bir girişimdir bu ve biz ayaklanmayı. Kurucu Meclis'in halka İcarşı kullanılmamasını güven altına almak için yaptık... Devrimci bir sınıf, direnç gösıeren varlıklı sınıflara karşı mücadele ediyorsa, bu direnç kırılmalıdır; ve biz varlıklı sınıfların direncini, onların proletaryayı ezmek İçin başvurdukları yöntemlerle kıracağız. Yeni yöntemler icad edilmedi henüz.[28]**

Bu bildirinin ardından 13/26 Aralık 1917 tarihli *Pravda'da* imzasız olarak yayımlanan ve Ekim Devrimi'nin niteliği hakkında Lenin'in kaleminden çıkmış en Önemli kısa tahlili oluşturan *Kurucu Meclis Üzerine Tezler* geliyordu.

Kurucu Meclis Üzerine Tezler, Lenin'in sekiz ay önce kaleme aldığı ünlü Nişan Tezleri'nden beri, bütün yazılarında üstü kapalı dile getirdiği şeyi; burjuva devriminin Rusya'da gücünü yitirdiği ve gerçek yolun, ona kesinlikle sırt çevirmekten ve sosyalizm yolunda İlerlemekten geçtiği inancını açıkça onaya koyuyordu. Şöyle diyordu Lenin: "Kabul eımek gerekir ki, bir burjuva cumhuriyette Kurucu Meclis, demokratik ilkenin en yüksek biçimidir"; bunun içindir ki, burjuva devrimi gerçekleşmeden önce yazılmış

26. ***Sobranie Uzakonenü 1917 191$,*** **No. 4, madde 64.**

27. 29 Kasım/12 Aralık 1917'de merkez komitesinde kısır bir tartışma oldu. O sıralardı Kurucu Meclis'in, biri Sovyet Hükümetini tanıyan, diğeri ona düşman olan iki gruba bölüneceğine ihtimal veriliyordu. Buharın meclisi toplantıya çağırmak gerekip gerekmediği meselesini ortaya auı. Toplantıya çağrılmalı, çünkü "anayasal özlemler geniş kitlelerin gönlünde hâli yaşamaktadır" diyordu. Buharın, K adeti er'in kapı dışan edildiğini (Sağ SD'lerin hiç sözü edilmiyordu) ve Sol'un bir "devrim konvansiyonu" haline geldiğini, başka bir deyişle, burjuva devrimden sosyalist devrime geçişin Kurucu Meclis aracılığı ile gerçekleştiğini görmekten memnun kalacağını belimi. Lenin'in bu tartışmaya katılmadığı anlafılmakıadır ***(Protokoll Cenlral'nogo Komiteıa RSDRP*** **(1929), s.180 4).**

28. Unut, ***SoçinenIya,*** **c. XXII, s.109 10.**

parti programlarında Kurucu Meclis'in yer alması "tamamen meşru"ydu. Bununla beraber, "devrimci sosyal demokrasi", bir "Sovyetler cumhuriyetinin, kurucu meclise sahip, geleneksel bir burjuva cumhuriyetine oranla, demokratik ilkenin daha üstün bir biçimi olduğunu", 1917 Şubat Devrimi'nden beri sık sık belirtmişti. Gerçekte, "Sovyet cumhuriyeti, sosyalizme en sancısız geçişi sağlayabilecek tek biçimdi". Orduya ve köylülüğe devrimci fikirlerin yayılması sonucu ilk olarak "sınıf güçlerinin" yeniden bir araya gelmesi; ikinci olarak Sovyet iktidarı ile burjuva rejim arasında Ukrayna'da (ve kısmen Finlandiya, Beyaz Rusya ve Kafkasya'da) başlayan mücadele; ve nihayet, Kaledin'in ve Kadetler'İn "en yakıcı sorunları demokratik yollardan çözümleme imkânım ortadan kaldıran" karşı devrimci isyanı geçiş sürecine katkıda bulunmuştu. Bu gelişmeler. "25 Ekim'de burjuvaziye karşı sosyalist devrimi başlatan emekçi ve sömürülen sınıfların Özlemleri ve çıkarları" ile Kurucu Meclis arasında kaçınılmaz bir çatışmaya yol açmışü. Böylece, "Kurucu Meclis sorununu, dolaylı olarak ya da doğrudan doğruya burjuva demokrasisi çerçevesi içinde şekli ve hukuki açıdan ele almaya kalkışmanın" her türlüsü proletaryaya karşı bir ihanet, "hem Ekim ayaklanmasını, hem de proletarya diktatörlüğünün görevlerini doğru değerlendiremeyen bazı Bolşevik önderlerin kendilerini kaptırdıkları" bir hata haline gelmişti. Kurucu Meclis'in yapabileceği tek şey, "Sovyet iktidarını ve Sovyet devrimini kayıtsız şartsız kabul etliğini bildirmekti". Aksi halde, "Kurucu Meclisle olan ilişkilerde patlak verecek bir kriz devrimci yollardan çözümlenebilirdi ancak".[29]

Lenin'in tezlerinin parti merkez komitesinde tartışıldığına dair bir kayıt yok, ama tartışılmış olsa da olmasa da bu tezler o zamandan beri parti öğretisi olarak kabul edilmiştir. Bolşeviklere göre, Lenin'in *Kurucu Meclis Özerine Tezler'i,* burjuva anayasacılığmın yüzündeki maskeyi yırtıp atmıştır. Diğer sosyalist partilere gelince, bunların, proletarya devriminin anlamının bilincine varmaları için çetin olaylardan geçmeleri gerekti. Bu tezlerin kabul edilmesinin iki pratik sonucu vardı. Her şeyden önce, Bolşevikler ile devrimin henüz demokratik aşamada olduğunu düşünen (Sol SD' 1er hariç) siyasi partiler arasındaki kopmayı kaçınılmaz hale getiriyordu; devrimin proleter nitelikte olduğu bir kez kabul edildi mi, demokratik görüşü destekleyenler, eylemde değilse bile niyetleri bakımından manuken ve kaçınılmaz olarak karşı devrimci oluyorlardı. İkinci sonucu, demokratik devrimin baş tacı olan, fakat demokratik devrimin yerini proleter sosyalist devrim alır almaz uzlaşılmaz bir karşıtlık oluşturan Kurucu Meclis'in kade

29. *Ag.**., c. XXH, s.131 4.

fini tayin etmesiydi. Yakıcı bir sorun olan "ikili iktidar" sorunu, Şubat Devrimi'nden beri egemen olan burjuva demokrasisinin temsili organları ile Sovyetler arasındaki çatışma, nihayet çözümlenmişti. Kurucu Meclis ya teslim olacak ya ortadan kaldırılacaktı artık. Kurucu Meclis'e karşı girişilmiş eylemin, meclisin toplanmasından sonra meydana gelen herhangi bir olay nedeniyle birdenbire ve düşünülmeden alınmış bir karar sonucu olduğunu ileri süren görüşler hatalı kabul edilmelidir. Bolşevikler'in giriştikleri eylem hesaplanmış bir politikanın ve devrimin burjuva demokratik aşamadan proleter sosyalist aşamaya doğru derece derece ilerleyerek geliştiği şeklindeki kesin görüşlerinin sonucuydu.

Kurucu Meclis Üzerine Tezler, meclise ve onu denetim altında tutmaya kalkışabilecek siyası partilere karşı yayımlanmış bir tür savaş bildirişiydi. Sonraki üç hafta boyunca girişilen eylemler, genel stratejisi kararlaştırılmış bir kampanyanın taktik adımlarıydı. 17/30 Aralık 1917'de Sağ SD'lerin önderi Avksentiyev ve taraftarlarından bazıları tutuklandı. Tutuklama sebebi, *tzvestiya'am* baş makalesinde açıklandığı gibi, Avksentiyev'in "Kurucu Meclis üyesi olması" değil, "karşı devrimci bir tedhiş eylemini düzenlemiş olması"ydı[w]. Bir sosyalist partinin temsilcilerine karşı bu tür tedbirler ilk kez uygulanıyordu. Sovnarkom 20 Aralık 1917/2 Ocak 1918'de yayımladığı bir kararname İle, Kurucu Meclisi 5/18 Ocak tarihinde toplantıya çağırdı. Kararnamede en azından 400 üyenin toplantıda hazır bulunması gerektiği belirtiliyordu[31]; ve İki gün sonra VTsIK tarafından alınan bîr karar gereğince, üçüncü Tüm Rusya Sovyederi Kongresİ'nin 8/21 Ocak 1918'de Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresİ'nin ise bu tarihten birkaç gün sonra yapılması isteniyordu. Şimdi bir kez daha Lenin'in güvenilir uysal adamı durumunda olan Zinovyev, kararın Leninist öğretinin açık bir beyanı olduğuna işaret ediyordu:

_ Kurucu Meclis ile Sovyetler arasındaki rekabetle, burjuva devrim ile sosyalist devrim arasındaki tarihi çatışmayı görüyoruz. Kurucu Meclis seçimleri, hiç şüphe yok ki, halk kitlelerinin gerçekleştirdikleri sosyalist devrimin değil, Şubat'taki Uk burjuva devriminin yankısıdır.

Bu karardaki ifadeler açıkça bir meydan okumaydı. "Tüm iktidar Kurucu Meciis'indir" sloganı, "hemen hepsi karşı devrimci olan unsurları" bir araya getirdiği ve "kahrolsun Sovyeder" sloganına bir kılıf hazırladığı için yeriliyordu. Kararın amacı, "Kurucu Meclis'in yansını oluşturan Sol kanadı,

30. *Izvestİya, 22* Aralık 1917/4 Ocak 1918.
31. *Vserossüskoe Uçredİufnoe Sobranie,* der. I.S.Malçevski (1930), s.144 5.

diğer yarısına, uzlaşmacı ve burjuva Sağ kanada karşı Sovyetler'in bütün örgütlü gücüyle desteklemekti"[32]. Menşevik Sufıanov mantıksal ikilemi alaycı bir dille ortaya koydu: Yaşanan olaylar burjuva devriminin bir parça sıysa o zaman Kurucu Meclis'i tamamen desteklemek gerekirdi; eğer, gerçekten sosyalist devrimin kendisiyse, Kurucu Meclisi toplamaya hiç gerek yoktu.[33] Fakat seçilen taktikler, muhtemelen parü içi görüşmelerde varılan bir uzlaşma sonucu olmalarına rağmen, daha dramatikti. Birinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresİ'nce seçilmiş olan ve hayali bir yaşam sürdüren, üstelik daha hayali sayılabilecek bir meşruluk iddiasında bulunan ilk VTsIK'mn Bolşevik olmayan unsurlarının yayımladıkları bir protesto bildirisinde bu taktikler doğru teşhis edilmişti: Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi "Kurucu Meclis'i batırmak" için toplantıya çağrılıyordu.[34]

Kampanya hazırlıkları, VTsIK'mn 3/16 Ocak 1918 tarihli toplantısında[35]. Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesinin, Kurucu Meclis'in onayına sunulmak üzere kaleme alınmasıyla tamamlanmıştı. Bildirge daha önce belirtilen anayasal hükümle başlıyordu:

1. **Rusya işçi, asker ve köylü temsilcileri Sovyetleri cumhuriyetidir. Merkezi ve yerel bütün iktidar bu Sovyetler'e aittir.**
2. **Rusya Sovyet Cumhuriyeti, özgür millederin özgür birliğine dayanan milli bir Sovyet cumhuriyetleri federasyonu olarak kurulmuştur.**

Bildirgede, Sovyet politikasının ve yasalannın ilkeleri, Kurucu Meclis'in ağzından uzun uzadıya sıralandıktan sonra, meclisin sona erişini gösteren İki paragraf yer alıyordu:

Halkın sömürücülerine karşı henüz kitle halinde ayaklanamadığı, sömürücülerin kendi sınıf çıkarlarını savunmada gösterdikleri direncin şiddetini henüz pratikte denemediği ve henüz sosyalist bir toplumun inşasına fiilen girişmediği bir dönemde, Ekim Devrimi'nden önce düzenlenmiş parti listelerine göre seçilmiş olan Kurucu Meclis, şeklen de olsa, Sovyet iktidarına karşı çıkmanın tamamen yanlış olduğunu kabul etmekledir...

Sovyet iktidarını ve Halk Komiserleri Konseyi'nin kararlarını destekleyen Kurucu Meclis, görevinin, toplumun sosyalist inşasının temel ilkelerini hazırlamaktan ibaret olduğunu bilmektedir.[36]

32. *Protokol! Zasedanii YTslK 2 Soziva* (1918), s.176 7
33. *Ag e..* S.179.
34. İlk VTslK'nm varlığı, ikincisinin 27 Ekim/9 Kasım 1917'deki ilk toplantısında aldığı bir kararla son bulmuştu *(Protokoll Zasedanii VTsIK 2 Soziva,* 1918, s.4). Buna rağmen ilk VTsIK toplantılarına devam eui ve 6/19 Kasım 1917den 1.1/24 Ocak 1918'e kadar yaptığı toplantıların tutanakları *Krasnyi Arkhiv* 'de (No. 3 (10), 1925, s.99 113) yayımlandı. Üyelerinin büyük bir kısmı Menşevik ya da Sağ SD idi.
35. Bu toplantının lutanaklan, 2. VTsIK'mn tutanakları arasmda yoktur.
36. *Vserossiiskoe UçrediteUnoe Sobranie,* der. I.S.Malçevski (1930), s.4 6.

Bunun anlamının bilincine varılamaz kaygısıyla, 4/17 Ocak 1918'de, yani Kurucu Meclis'in toplantısının arifesinde *hvestiya'ää,* yine VTsIK'dan çıkan, açık seçik ve kesin bir dille kaleme alınmış bir karar metni yayımlandı:

Ekim Devrimi'nin gerçekleştirdiği her şey temel alınarak ve Merkez Yürütme Komitesi'nin 3 Ocak 1918'deki oturumunda kabul edilmiş Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi gereğince, Rusya cumhuriyetinde bütün iktidar Sovyetler'e ve Sovyet kurumlarına aittir. Bundan dolayı, kimden ya da hangi kurumdan gelirse gelsin, devlet iktidarım şu ya da bu şekilde ele geçirmeye kalkışmak karşı devrimci bir eylem olarak kabul edilecektir. Bu tür her girişim, silahlı kuvvet kullanmak dahil, Sovyet iktidarının emrindeki bütün imkânlarla ezilecek lir.[3']

Kadetler'in yasa dışı ilân edilmeleri ve Sağ SD'lerin yöneticilerinden birçoğunun tutuklanması, Kurucu Meclis'in temel potansiyel saldın gücünü köreltmişti. Bazı Bolşevikler'in Kurucu Meclis'in kiüeler üzerinde yarattığı varsayılan —ancak olaylar tarafından doğrulanmayan— saygınlıktan duyduklan kaygının sonucu olarak, kabul edilip uygulanan yöntemde belirli bîr ihtiyatlılık gözetiliyordu. Meclis, 5/18 Ocak 1918'de toplandığında, Sverdlov geleneklere göre oturumu açması gereken en yaşlı üyenin yerini aldı ve VTsIK adına oturumun başladığını bildirdi. Fransız devrimi, diyordu Sverdlov, "üretim aletleri ve araçlarından yoksun olanların alabildiğine sömürülmesine ilişkin haklan" içeren İnsan ve Vatandaş Haklan BildİrgesÎ'ni yayımlamıştı; Rus devriminin de kendi haklar bildirgesini yayımlaması gerekiyordu. Sverdlov, bunlan söyledikten sonra VTsIK tarafından iki gün önce hazırlanmış olan metni okuyarak Kurucu Meclis'in bunu kabul etmesini istedi.

Tartışmalann geri kalan kısmı, meclisin bir gerçekliği olmadığını ve meclisi oluşturanlar arasındaki temel öğreti farklarını ortaya koymaktan başka bir şeye yaramadı. Sağ SD'lerin önderi Çemov, Bolşevikler'in desteklediği Sol SD Spiridonova'ya karşı büyük bir çoğunlukla başkan seçildi. Bolşevikler adına konuşan Buharin, sosyalist devrimin ivedi sorunlarını coşkuyla dile getirdi:

Sosyalizmden yana ya da sosyalizme karşı olmak; işte bu meclisi, bugün ilkeler konusunda birbiriyle bağdaşması imkânsız iki kampa bölen sınır çizgisi budur.

Çemov, kürsüden yaptığı konuşmasında "sosyalizme erişmek" özlemini dile getirmişti:

37. ***Sobraak Uıakonenü, 1917 1918,*** No. 14, madde 202.

Fakat hangi sosyalizmden söz ediyor yurttaş, Çemov? iki yüz yıl içinde oluşacak, torunlarımızın İnşa edeceği bir sosyalizmden mi? Bu muydu sözünü ettiği sosyalizm? Biz ise dipdiri, yaşayan, yaratıcı bir sosyalizmden söz ediyoruz ve sözünü etmekle yetinmiyoruz, onu gerçekleştirmek istiyoruz, işte, bizim aktif sosyalist olmak dediğimiz şey budur yoldaşlar.

Sovnarkom'da Adalet Halk Komiseri olan Sol SD'lerin sözcüsU Steinberg, ilke sorununu geçiştirerek, politikayı tartışacak zamanın geçtiğini (bunu Sağ SD'Ier öneriyordu) ve "halkın yarattığı" Kurucu Meclis'in tek görevinin "emekçi halkın işçi ve Asker Temsilcileri Sovyeti programında dile getirilen iradesine boyun eğmek" olduğunu belirtti. Çereteü'nin Menşevikler adına yaptığı konuşma teorik bakımdan son derece inandırıcı ve tutarlıydı. Çereteli, "geri kalmış bir ülkeye sosyalist bir ekonomiyi yerleştirmek amacıyla yapılan anarşist girişimler" aleyhinde Menşevikler'in on dört yıl boyunca yaptıkları gibi uzun uzun tartışarak "işçilerin kendi nihai kurtuluşları uğruna verdikleri sınıf mücadelesinin" ancak "genel ve eşit oya dayalı halk egemenliği" koşullarına dayanarak kurulabileceğini dile getirdi." Konuşmalar aşağı yukarı on iki saat sürdü. Fakat söylenenlerin ancak pek azmin dışarda olup bitenlerle ilgisi vardı. Sovyet bildirgesinin içerdiği açık tehdit ve fiili iktidarın proletarya ile Sovyet Hükümetinin elinde olduğu gerçeği bilmezlikten gelindi, iktidar olabilecek hiçbir alternatif hükümet önerilmedi, Önerilemezdi de. Bu şartlar altında, tartışmalardan bir sonuç alınamazdı.

Bolşevik bildirge gece yarısı 138 oya karşı 237 oyla reddedilerek, Sağ SD'lerin güncel siyasi sorunların tarUşılmasına geçilmesi ile ilgili önergesi kabul edildi. Tanışmalar devam ediyordu. Sabaha karşı, Bolşevik Raskolnikov, mecliste "karşı devrimciler çoğunlukta olduğundan" Bolşevikler'in o turumu terkedeceklerinİ bildirdi. Bir saat sonra Sol SD'Ier de meclisi lerkettiler. Bir başka salonda toplantı halinde olan Bolşevik Parti Merkez Komitesi, bunun üzerine harekete geçmeye karar verdi. Askeri muhafızların komutanı denizci Jelezniyakov meclis başkanına gidip "muhafızların yorulduğu" gerekçesiyle toplantıya son vermesinin emredildiğini bildirdi.[39] Dinmeyen bir gürültü patırtı içinde tanm sorunu ve İtilaf Devletleri'ne barış çağrısında bulunulması ile ilgili bir karar metni okunarak kabul edildi. İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin on hafta önce devrimin ertesi gününde yaptığı şeyi tekrarlamaktan başka bir şey yapamaması, Kurucu

38. *Vserossiiskoe UçrediteVnoe Sobranie,* der. l.S.Malçevski (1930), s.29 30. 34 5, 50 1.

39. *A.g.e.,* s. 110. Emrin doğrudan doğruya Lenin tarafından verildiği anla;üıyor *(A.g.e.,* s.217).

Meclis'in iflas ettiğinin göstergesiydi. Saat beşten hemen önce, oturuma on iki saatlik bîr ara verildi. Meclis bir daha toplanmadı. VTsIK aynı gün Lenin'in iki saat süren bir konuşmasını[40] dinledikten sonra, Meclis'in resmen dağıtılmasına karar verdi. Meclisin yeniden toplanması Tauride Sarayı'nın kapısına muhafız koymak gibi basit bir yolla engellenmişti.

Louis Bonaparte'ın 2 Aralık 1851'de yaptığı *Coup d'état'yx* irdeleyen Marx, onun kendinden öncekilere nasıl öykündüğünü ünlü bir pasajında şöyle yorumluyordu:

Cromwell, Olağanüstü Parlamento'yu feshedince salonun ortasına kadar tek başına ilerledi; bu parlamentonun kendisinin verdiği mühletten bir dakika bile fazla devam etmemesi için, cebinden saatini çıkardı ve milletvekillerinin her birini alaylı ve azarlayıcı sözlerle kovdu. Kendine örnek aldığı Cromwell'den daha küçük bir adam olan Napolyon İse, Onsekizinci Brumaire'de, yasama organına kadar gitti ve titrek bir sesle de olsa onun Ölüm fermanını okudu.[41]

Her tarihi dönemin kendine özgü dramatik sembolleri vardır. Tüm Rusya Kurucu Meclis Toplanusı'nın "muhafızlar yoruldu" gerekçesiyle silahlı bir deniz eri tarafından ertelenmesi bunlardan biridir. Bu küçümseyici jest, Bolşevik çevrelerin kendi otoriter davranışlarının muhtemel sonuçlan konusunda duydukları belli bir kaygıyı gizliyordu. Toplantı sırasında Kurucu Meclis lehinde yapılan bir gösteri askeri birlikler tarafından dağıtılmış ve kâh "banşsever göstericiler" kâh "silahlı komplocular" olarak tanımlanan birçok insan öldürülmüştü.[42] Fakat Kurucu Meclis'in feshedilmesi hemen hiçbir protestoya neden olmadı. Hem SD'lere, hem de Bolşevıkler'e karşı olan Sağ bir Sovyet üyesinin şu hükmü genel ruh halini doğru yansıtır gibi görünmektedir:

Kurucu Meclis'in, (söylendiği gibi) "saygınlığını yitirmiş tutumundan", başkam Çernov'un ürkekliğinden ve güçsüzlüğünden dolayı yaratmış olduğu hoşnutsuzluk, Bolşevikler'in meclise karşı "haksızlık" ettikleri izlenimini geniş ölçüde sildi. Kurucu Mecüs'i dağıtmış olan Bolsevikler'den çok, Kurucu Meclis'in kendisiydi kınanan.[43]

40. Lenin, *Soçinenİya.* c. XXII, s.184 7.

41. Mam ve Engels, *Soçinenİya,* c. VIII, s.398.

***42. Pravda,* 679 Ocak 1918. Kurucu meclis üyesi SD Sokolov'a göre, gösteri SD'ler larafından düzenlenmişti ve göstericiler silahlı değildi. Sokolov, Petrograd halkının eylemsiz kaldığını da belirtiyordu: "onlan Bolşevik harekete karşı sevkedemedik" *(Arkhİv Russkoy Revotyulsii,* Berlin, c XIÜ. (1924), s.65 6)**

43. V.B.Stankeviç, *Vospominaniya, 1914 1919* (Bedin, 1920), s.302; Sokolov'un bir önceki dipnottaki değerlendirmesi, bununla çarpıcı bir benzerlik göstermektedir.

Burjuva demokrasisi kurumlanmn ve ilkelerinin Rusya'da sağlam bir temelden ya da halkın genel desteğinden yoksun olduğunun yeni bir kanıtıydı bu.

Bundan dolayı, üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi 10/73 Ocak 1918'de Tauride Sarayında açıldığında, derhal feshedilmesini istediği Kurucu Meclis'in doğal —ama kendi girişimiyle kurulmuş— mirasçısıydı sanki. *Enternasyonalin* söylenmesinden sonra bando, "alınan yolun tarihi bir anısı" olarak Fransız Milli Marşı *Marseillaise'i* çaldı. Kongre resmi tutanaklarının derleyicisi, "proleter devrim burjuva devrimini geride bırakırken *Enternasyonal, Marseillaise'i* bastırdı"*[1] diye açıklıyordu Kongre'nİn simgesel anlamım. Kongre başkanı Sverdlov'un açış konuşmasında belirttiği gibi, kongre'nin görevi "geleceğin yeni hayatını inşa etmek ve bir tüm Rusya iktidarı kurmaktı"; Kongre'nin karar vermesi gereken şey "bu iktidarın burjuva düzeniyle bir bağı olmalı mı, yoksa sonunda, kesinlikle işçi ve köylü diktatörlüğü mü kurulmalı?"[45] olmalıydı. Lenin, söze başlarken İh tiyatlı, bitirirken kararlıydı, her zamanki gibi:

Sınıf mücadelesinin ne olduğunu, devlet memurlarınca girişilen baltalamanın ne İfade ettiğini anlayan bir kimse, sosyalizme bir sıçrayışta varamayacağımızı bilmektedir... Sadece sosyalizme geçiş dönemine girdiğimizi, henüz sosyalizme ulaşamadığımızı biliyorum. Ama sizler, devletimizin bir Sovyet sosyalist cumhuriyeti olduğunu söylerseniz doğru hareket etmiş olursunuz.[46]

Martov bir kez daha Menşevik görüşü dile getirdi:

Sosyalist dönüşümün tamamlanması, ancak toplumun tüm siyasi düzenini yeni baştan yaratmanın, ülkenin ekonomik durumunu güçlendirmenin gerektirdiği uzun bir çalışmadan sonra mümkündür ve sosyalizmin sloganlarını gerçekleştirmeye ancak bundan sonra başlanabilir.[47]

Lenin, Martov'u cevaplarken, geçen on iki yıl boyunca alman yolu çizdi:

Bolşevikler 1905'te burjuva demokratik devrimden söz ediyorlardı. Fakat, Sovyetler'in iktidarda olduğu, İşçilerin, askerlerin, köylülerin... "iktidarı tamamen ele geçireceğiz ve yeni hayatı kendi ellerimizle kuracağız" dediği şu sırada, burjuva demokratik bir devrim asla söz konusu olamaz. Geçen yılın Nisan ayında bile Bolşevikler bunu, kongrelerde, toplantı ve konferanslarda alınan bütün Önerge ve kararlarda dile getirmişlerdir.[48]

44. ***Tretii VserossiIskii S"ezd Sovetov*** **(1918). s3.** **45.** ***A.g.e.,*** **s.5.**
46. Lenin, ***Soçİneniya,*** **c. XXII, s.209, 212.**
47. ***Tretİİ VserossiIskii S"ezd Sovetov*** **(1918), s.35.**
48. Lenin, ***Soçİneniya,*** **c. XXII, s.221.**

Lenin'in ileri sürdüğünü siyasi bakımdan çürütmek güçtü. Ekim Devrimi sorunu iyi kötü çözümlemişti. Burjuva devrim tamamlanmış ya da tamamlanmamış, proleter devrim anı gelmiş ya da gelmemiş olsun —bu sorunlara olumsuz cevap vermeyi gerektirecek nihai sonuçlar ne olursa olsun—proleter devrim gerçekleşmişti aslında. Ekim 1917'den sonra, artık hiç kimse yapılmış olan şeyi bozamaz ya da devrimi burjuva demokratik bir kalıba dökemezdi. Görülen oydu ki, siyasi gelişme, ekonomik gelişmeyi hızlandırmıştı. Ekİm'in arifesinde Lenin'in savunduğu varsayım tam da buydu:

Devrim sayesinde Rusya kendi *siyasi* örgütlenmesi bakımından ileri ülkelere birkaç ayda yetişti. Fakat bu yeterli değil. Savaş kaçınılmazdır ve sorunu bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır: ya mahvolmak ya da ileri ülkelere yetişip onları *ekonomik bakımdan* da geçmek.[49]

Fakat birdenbire siyasi bir olgunluğa erişildiğini ileri süren varsayım, Marksist öğretiyi olduğu kadar olguları da zorlamaktaydı. Lenin bu güçlüğün farkına varmıyor değildi, çünkü 1918 sonbaharındaki durum değerlendirmesi, aynı yılın Ocak ayında üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ndeki değerlendirmesinden tamamen farklıydı:

Evet, *tüm* köylülükle *birlikle* ilerlediğimiz *sürece,* devrimimiz bir burjuva devrimdir... *Önce* "tüm" köylülükle birlikte monarşiye karşı, büyük toprak sahiplerine karşı, feodaliteye karşı (buraya kadar devrim burjuva, burjuva demokratik olarak kalmaktadır). *Sonra,* yoksul köylülükle, yarı proleteryayla ve tüm sömürülenlerle birlikte (zengin köylüler, *kulaklar,* spekülatörler dahil olmak üzere) *kapitalizme karşı;* bu noktada, devrim *sosyalist* hale gelir.[50]

Ve Lenin, uzun bir aradan sonra Marxin "sürekli" ya da "kesintisiz" devrim görüşünü (ancak bu terimi kullanmadan) yeniden ele alarak şöyle diyordu:

Bu ikisi arasına yapay bir Çin şeddi çekmek istemek, proletaryanın olgunluk.derecesine ve yoksul köylülerle irtifakının derecesine göre değil de başka herhangi bir kritere göre bunları birbirinden ayırmaya kalkışmak, Marksizm'in en büyük tahrifidir, onu soysuzlaştırmaktır, yerine liberalizmi ikame etmektir.[31]

Bu tahlil güçlükleri, sadece akademik güçlükler değildi. Marksist şemaya göre bu güçlükler, burjuva demokrasisinden ve burjuva kapitalizminden

49. Lenin, *Soçinenİya,* c XXI, s.191.
50. *A.g.e.,* c. XXIİI, s.390 t. 1919 Martı'nda Lenin, bu geçiş döneminin tarihini daha kesin koyuyordu: "Yoksulların komitelerinin kurulusuna dek, yani 1918 yazına, hatta sonbaharına dek devrimimiz, geni; ölçüde bir burjuva devrimiydi" *(A.g.e.,* c. XXIV. s. 125).
S\.A.g.e.. XXIH, S.391.

boşalan yeri doldurmak için mücadele eden sosyalist devrimin daima karşılaştığı ikilemi yansıtıyordu.

Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ndeki tartışma son bulunca, kongre, gereksiz hale geldiği için son iki paragrafı çıkartılmış olan Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi'ni kabul etti ve Milliyeüer Halk Komiseri Stalin'İn önerisi üzerine 900 delegenin katıldığı, 24 karşı, 3 çekimser oyun kullanıldığı bir oylamayla kongreden "Rusya Cumhuriyetinin Federal Kurumlan Üzerine" adlı bir karar geçti. Bu kararın ilk paragrafı Sovyet düzenine yeni bir temel taşı eklemişti:

Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti, Rusya halklarının gönüllü birliği temelinde, bu halkların Sovyet cumhuriyetlerinin bir federasyonu olarak kurulmuştur.[52]

O zamana kadar işçi ve Köylü Hükümeti ibaresinin önünde resmen yer alan "geçici" sözcüğü ortadan kayboldu. Kongre, bir sonraki kongrenin onayına sunulmak üzere VTsIK'yı, "Rusya Federal Cumhuriyeti anayasasının temel İlkelerini" açıklayıcı bir taslak hazırlamakla görevlendirdi.

52. *Trelü Vserossüskü S"ezd Soveıov* (1918), s,82.

BÖLÜM vr

RUSYA SOSYALİST FEDERATİF SOVYETLER CUMHURİYETİ ANAYASASI

O zamana kadar anonim olan "İşçi ve Köylü Hükümeü'nın geçici statüsünü terk etmeye, kendisine hem coğrafi hem de ideolojik bakımdan uygun bir ad vermeye ve resmi bir anayasa hazırlamaya karar vermesi, tarihinde sembolik bir dönüm nokiası oldu. Yeni anayasa, yeni hükümet biçimleri yaratmaktan ziyade, devrimi takip eden dönemde gelişigüzel inisiyatifler tarafından kurulmakta olan biçimleri yeniden düzenledi. Anayasa komisyonundaki tartışmalar, doğal bir büyüme sürecindeki sürtüşmeleri yansıtıyordu; ve aynı esneklik, onun devrimden sonraki on sekiz yıl boyunca bir dizi düzenleme ve değişiklikle varlığını sürdürebilmesini sağladı. Bununla birlikle, anayasaya yazarlarının verdiği önemi abartmaktan kaçınmak gerekir. Devrimin ilk aylarının getirdiği coşkudan ötürü anayasal kurumlar pek umursanmıyordu. Anayasanın kaleme alındığı dönem, hem ekonomik politikada hem de dış politikada rejimin varlığını tehdit eden ve daha önemsiz şeylerle uğraşmaya vakit bırakmayan ciddi ve sürekli bir kriz dönemiydi. Nihayet kendisine anayasa hazırlanan cumhuriyet, yöneticileri tarafından, sosyalist bir dünya cumhuriyetine ya da bir cumhuriyetler federasyonuna giden yol üzerinde kısa süreli geçici bir aşama olarak kabul edilmekteydi halâ. Anayasanın işlevsel bir araç olarak devam etmesi beklenmiyordu. I793'ün Jakoben anayasası hakkında modern bir tarihçinin kullandığı deyim, şüphesiz, bu anayasanın niteliğini ve amacını en iyi dile getiren deyimdir: "siyasi bir reçete"[1].

Bu şartlar İçinde, başlıca önderlerin bu çalışmada bizzat hiçbir payı bulunmaması şaşırtıcı değildir. Aslında ancak bir yıl sonra girişilmiş olmasına rağmen daha çok o dönemde taruşılan parti programının gözden geçirilmesi, parti çevrelerini daha çok ilgilendiriyordu. Lenin'in o aylardaki çoğu konuşmalarında ve yazılarında anayasanın hazırlanmasıyla ilgili herhangi bir değinme aramak boşuna olacaktır. Brest Lııovsk krizinin patlak verdiği ve başkentin, aceleyle, Petrograd'dan Moskova'ya aktarıldığı bir dönemdi bu. İçişleri ve Adalet komiserlikleri ile diğer komiserlikler ta

t. R.R.Palmer, *Twelve Who Ruled* (Princeton, 1941), *s.il.*

rafından hazırlanmış birkaç anayasa taslağı dışında[2], bu iki ay boyunca hiçbir gelişme olmadı; ve dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi Marı'ıa toplandığında hiçbir şey hazır değildi. Sonuç olarak. VTsIK 1 Nisan 1918'de, kısa bir tanışmadan sonra, anayasayı kaleme almakla görevli bir komisyon kurulmasına karar verdi. Partinin her İşine koşan VTsIK'mn başkanı Sverdlov, bu komisyonun başına getirildi, diğer üyeler şunlardı: partinin milli sorun uzmanı ve komisyonda Sovnarkom'un tek temsilcisi Stalin; pani aydınlarından Buharin ile Pokrovski; daha önce Bolşevikler ile Menşevikler arasında uzun bir süre kararsız kalan. Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd Sovyeti'nin yürütme komitesi sekreterliğini yapmış olan, şimdi *Izvestiya'am* başyazan Steklov; ve İçişleri, Adalet, Milliyetler, Savaş ve Milli Ekonomi komiserlikleri temsilcileri.[3] Komisyon üç ay çalışıp bir metin üzerinde karar kıldı. Çalışmaların sonucu 3 Temmuz 1918'de yayımlandı ve beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresine sunulmadan önce, aynı gün parti merkez komitesinin onayına sunuldu.

Bu anayasa genel ilkelerle başlıyordu. İlk dön bölüm, üçüncü Tüm Rusya Sovyeüer Kongresi larafından kabul edilmiş olan Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi'nin aynen tekrarıydı. 5. bölümde bir dizi "genel öneri" yer ahyordtı. *Cumhttriy&m federal niteliği, kilise* jte *devletin* ve okulla kilisenin birbirinden ayrılması; işçilere söz, fikir vç toplantı özgürlüğünün tanınıp onların emrine gazete, broşür ve kitap yayımım sağlayacak teknik araçlar, toplantı binaları vererek bu özgürlüklerin güvence altına alınması; "çalışmayana ekmek yok" ilkesiyle bütün vatandaşlara çalışma zorunluluğu; cumhuriyetin savunulması için tüm işçilerin askerlik yapması gerektiği; Rus topraklan üzerinde yaşayan bütün işçilere vatandaşlık hakkının ve siyasi ya da dini inançlarından dolayı kovuşturmaya uğramış yabancılara sığınma hakkının tanınması; ırk ve milliyet aynmının her türlüsüne son verilmesi konulan bu önerilerde yer alıyordu. Anayasa daha sonra pratik hükümleri ele alıyordu. 6., 7. ve 8. bölümler merkezdeki örgütlenme ile ilgiliydi. En yüce otorite, 25.000 seçmenin bir milletvekilliği ile temsil edildiği şehir Sovyetleri temsilcileri ve 125.000 kişinin bir milletvekilliği ile temsil edildiği il Sovyetleri temsilcilerinden oluşan Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi idi. Bu kongre, Tüm Rusya Merkez Yürütme

2. Bu dilıİtUrdan birkaçı G.S.Gurviç'in *Iîlonya Sovttskoy* Scnjlıiulîu'jinın (1923) eklerinde *ya* almaktadır. Gurviç, hazırlık komisyonunun üyeliydi ve onun kitabı bu hazırlık çalışması için temel bir kaynak oluşturmaktadır.

3. *Protokoll Zastdam, VTsIK 4s° Soziva* (1920), s.4, 72 3. Milli Ekonomi komiserliği diye bir sey yoktu aslında. Buharin, Milli Ekonomi Yüksek Kurulu'nu temsil ediyordu.

Komiiesi'ni (VTsIK) seçiyordu. 200 kişilik bu yiirülme komilesi kongre toplanmadığı zamanlar, kongre adına hareket ediyordu. VTsIK, "Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti işlerinin genel yönelimini" sağlamakla görevli olan, ayrıca "kararnameler yayınlayan, günlük emirler ve direktifler de veren" Halk Komiserleri Konseyi'ni (Sovnarkom) seçiyordu. 9. bölümde Tüm Rusya Kongresinin ve VTsIK'mn görevleri tanımlanıyordu. 10., 11. ve 12. bölümler Sovyetler'in bölge, il, İlçe ve bucak kongrelerinin örgüdenmesi, şehir ve köy[4] Sovyederi'nin kurulmasıyla ilgiliydi. 13. bölüm, oy hakkını sadece "hayatını üretken ya da sosyal bakımdan yararlı bir emek harcayarak kazananlara", askerlere, sakatlara tanıyor, ücretli işçi kullananları, rantiyeleri, kendi başına ticaret yapanları, keşişleri, papazları, devlet memurlarını ve eski polis ajanlarını bu haktan yoksun bırakıyordu. Diğer maddeler ayrıntıda kalan hususlarla İlgiliydi.

Bir anayasanın hazırlanması, genellikle, birbiriyle çelişen amaçlar arasında bir çatışma vesilesidir ve elde edilen sonuç çatışmanın sebep olduğu az çok belirgin yara izlerini taşır. RSFSC'nin ilk anayasasının hazırlanışının altında yatan çatışma, çoğu zaman birbirlerinden pek az farklı üç şekle büründü: Devlet İktidarının gücünü yitirmesini isteyenlerle güçlenmesini isteyenler; iktidarın ve insiyatifin yerel otoritelere dağılımını isteyenlerle, otoritenin ve disiplinin merkezde yoğunlaşmasını isleyenler; ve nihayet, federalizmi fiilen gerçekleştirmeye çalışanlarla, hangi kisve altında olursa olsun, "tek ve bölünmez" bir cumhuriyet kurmaya çalışanlar arasındaki bir çaüşmaydı bu. İlk grubu kısmen öteden beri bu eğilimleri temsil eden Sol SD'Ier oluşturuyordu, ancak başkaları da vardı. Bu görüşün Anayasa hazırlık komisyonundaki en etkili sözcüsü Adalet Halk Komiserliği temsilcisi Reisner'di. Ne var ki bu grubun görüşleri pratiğe geçirilemeyecek bir ütopizmin izini taşıyordu, öyle ki daha katı gerçekçiler mücadele halindeki ve büyük bir tehdit altındaki devrimci rejimin kar şilaşlığı güçlükler içinde reddedilmez bir kanıt ileri süremeseydüer bile, tartışmalardan galip çıkabilirlerdi. Fakat daha sonra başgösierecek Sovyet siyasi polemiğinin büyük bir kısmı anayasayı hazırlayan komisyonun tartışmalarında belirmişti.

Bolşevik devlet öğretisi, aslında, Marksist öğretide varolan bir çelişkiyi bağrında taşıyordu. Marx ve Engels, sosyalistlerin despot devlete beslediği

d. Köy Sovyetleri diye çevirmek âdet olmuştur. Fakat, "köylerin" 300 ili "10.000in üzerinde" nüfuslu olabileceği öngörüldüğünden, böyle çevirmek halaya yol açabilir. Bir ***selo,*** **yüzölçümü ve nüfusu belirsiz, meskûn kırlık bir yerle;imdir.**

ve sosyalizm gerçekleşince devletin tamamen ortadan kalkacağı İnancına dönüşen, geleneksel düşmanlığını tamamen benimsemekle birlikte, devrimin zaferini proletarya diktatörlüğü aracılığıyla gerçekleştirip perçinlemek için, güçlü bir devlet aygıtı kurmanın zorunlu olduğunu da kabul ediyorlardı. Devrim arifesinde,"DeWe/ *ve Devrim* adıyla yayımlanan en güçlü eserlerinden birini Marksist devlet öğretisinin tahliline ayırmış olan Lenin, proletarya diktatörlüğünün burjuva iktidarının kalıntıları temizlenmediği sürece zorunlu olan geçici bir çare olduğunu, komünizmin nihai aşamasına erişildiğinde, diğer bütün devlet şekilleri gibi, proletarya diktatörlüğünün de ortadan kalkacağını öne sürerek çözümlemişti bu ikilemi.[5] Böylece, Bolşevik önderler, sosyalistlerin devlete karşı besledikleri amansız düşmanlık geleneğini devam ettirmekle birlikte, devlet İktidarının güçlendirilmesini, iç karartıcı 1917 18 kışı ve daha da iç karartıcı 1918 yazı boyunca gitgide kaçınılmaz bir zorunluluk olarak görünen bu güçlendirmeyi, geçici bir çare olarak savunuyorlardı.

Devlete duyulan güvensizlik ve burjuva parlamentoculuğuna muhalefet, ki Marksist teorinin kökeninde bu yatıyordu, Bolşevikler'in büe birçoğunu sendikalizme yöneltiyordu. Sol SD'lerde ise açıkça sendikalist eğilimler vardı. Burjuva demokrasisi *can)ı* bir gelenek olarak kaldığı sürece, Bolşevikler ve Sendikalisder burjuva demokrasisini kınayarak belli bir anlaşma zemini oluşturabiliyordu. Her ikisi de, burjuva demokrasisinin "vatandaşını parçalanmış bir soyutlama olarak görüyordu; İnsanı da esas itibariyle, üreticiler sınıfının bir üyesi olarak ele alıyorlardı. Bu balamdan, güçlü bir Sovyet devleti görüşüne karşı yöneltilen en şiddetli hücumlara sendikalist bir görünüm verilmesinde şaşılacak bir şey yoktu. Gerçekten bizzat Sovyetler, köken itibariyle bölgesel örgüder olmaktan çok meslek Örgütleri oldukları için kendilerini bu eğilime kolayca kaptırıyorlardı.* Ocak 1918'de Adalet Komiserliği'nce hazırlanmış bir anayasa tasarısı sendikalız min tipik bir örneğiydi. Tasanda, kumcu üyelerini beş işçi federasyonuna mensup işçilerin —"tanm işçilerinin, sanayi isçilerinin, ticari kurumlarda, devlet sektöründe ve özel sektörde çalışanların"'— oluşturduğu bir cumhuriyet öneriliyordu. Anayasa hazırlık komisyonunu atayan VTsIK'nın toplantısında Sol SD'lerin sözcüsü Trutovski'nin konuşması bunun bir şaka

5. Bkz. No) A, "Lenin'in Devlet Teoriıi", s.216 32.

6. Lenin, biı seferinde, "seçimlerin taneyi kollarına göre yapılman görüşünn Sovyet sisteminin özelliği" alarak yorumluyordu (A.Ransome, *Six Wttks in Russia in 1919,* (1919) 1.80 1.) Rejimin ilk aylarında ilân edilmiş olan sanayide "işçi denetimi" ilkesi, potansiyel bir sendikalizmi de ima ediyordu.

7. G S.Gurviç, *Isloriya Sovelskoy Konstiıuısü* (1923), s.102 7.

olmadığını gösteriyordu. Trutovski, anayasanın burjuva bir kavram olduğunu, sosyalist devletin sadece "ekonomik ve üretimle ilgili ilişkileri düzenleyen bir merkez" olabileceğini, komisyonun görevinin "lam anlamıyla bir anayasa değil, kişiler üzerine kurulmuş İktidardan söz edebildiğimiz ölçüde farklı iktidar organları arasında varolması gereken karşılıklı ilişkileri"[9] tespit etmek olduğunu açıkça dile getiriyordu, ilke sorunu konusunda VTsIKda hiçbir oylama yapılmadı ve Reısner 1918 Nisanı boyunca, bu görüşleri hazırlık komisyonunda desteklemeye devam elli:

> Böigesel örgüt ile bölgesel federalizmin, sosyalist bir cumhuriyette devlel sorunlarının çözümü için bir temel olamayacağını hiçbir zaman akıldan çıkarmamak gerekir. Bizim federasyonumuz, bölgesel hükümetler ya *da* devletler arasında bir ittifak değil, bir sosyal ekonomik örgütler federasyonudur. Ve devlel iktidarının bölgesel fetişleri üzerine değil, Rusya cumhuriyeti emekçi sınıflarının gerçek çıkarları üzerine kurulmuştur.[9]

Beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde anayasa ile ilgili son tanışma sırasında, konuşmacılardan biri, eski devlet anlayışını hatırlatacağı için "federasyon" ve "cumhuriyet" kelimelerinin çıkarılarak, bunların yerine "Tüm Rusya İşçileri Komünü" denmesini istedi.[10]

Bu sendikalist sapmalar, Stalin'İn müdahalesine yol açtı. Stalin hazırlık komisyonuna bir dizi tez sundu ve çoğunluk, komisyon çalışmalannın bu tezler esas alınarak yapılmasına karar verdi. Bu tezlerde, "burjuva düzenden sosyalist düzene geçiş dönemi söz konusu olduğundan, komisyon tarafından hazırlanan anayasa tasarısının ancak geçici bir tasan olduğu"; bu balamdan, "proletarya ve yoksul köylülüğün diktatörlüğü, bu diktatörlüğün ifadesi o larak iktidarın örgüdenmesi vb. sorunlann" göz önünde tutulması gerektiği —ve "bu sorunların, sınıfların ve İktidar organının ortadan kalkacağı yerleşik bir düzenle hiçbir ilgisi olmadığı"—belirtiliyordu.[11] Devlet'in sona ermesi nihai bir ideal olarak kalıyordu. Fakat ara dönem boyunca, Sosyalist Sovyetler Cumhuriyeti'nİn devlet şeklinin, kapitalist dünyadaki egemen devlet modeline uyması gerekiyordu. Anayasanın son şeklinin 9. maddesi, Sovyet devlet iktidarının geçici bîr nitelik taşıdığını, fakat devam etliği sürece güçlü olması gerektiğini ustaca dile getiriyordu:

Şimdiki geçici dönem için hazırlanmış RSFSC anayasasının asıl hedefi,

S. *Protokoll Zasedanil VTsIK 4l°Soziva* (1920). s.70 2.
9. G.S.Gurviç, *Istoriya Sovelskoy Konstituten* (1923), s.142.
10. *Pyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1918), s.193.
11. G.S.Gurviç, *Istoriya Sovttskoy Konstitutin* (1923), s.33. 146 7; bu tezler, Stalin'in loplu eserlerinde yer almamaktadır.

burjuvaziyi ve İnsanın insan israfından sömürüİmesini tamamen ortadan kal' dırmak ve ne sınıf farklılıklarının ne de devlet iktidarının varolacağı sosyalizmi inşa etmek amacıyla kır ve kent proletaryasıyla yoksul köylülüğün diktatörlüğünü güçlü bir tüm Rusya Sovyet iktidarı şeklinde kurmaktan ibarettir.

Bununla beraber, "sosyalizmin İnşası" ancak uluslararası bir olay olarak düşünülebileceğinden Rusya federasyonu, bir dünya sosyalist cumhuriyeder federasyonunun sadece ilk unsuruydu.[12] Bu bakımdan da bir "geçiş dönemini" belirtiyordu.

Kendi nihai yokoluşuna doğru yol alan bir devlet kavramıyla burjuvazinin muhalefetini ezecek kadar güçlü bir proletarya diktatörlüğü arasındaki çelişki, yerel Özerk hükümet ile merkeziyetçilik arasındaki mücadeleye de yansıyordu. Sovyet yapısının özgüllüğü, vaktiyle şekillenmiş ve devlet iktidarının anayasal kurumlan haline gelmeden önce belirli bir örgütlenme düzeyine erişmiş Sovyetler çevresinde kurulmasından kaynaklanıyordu. Anayasanın yaptığının sadece, kiüelerin kendiliğinden geliştirmiş olduktan kurumlan tescil etmek olduğu defalarca belirtilmişti. Beşinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresindeki raportörün sözleriyle "anayasa, kâğıt üzerine geçirilmeden çok önce pratikte gerçekleşmişti"[13]. Sovyeüer başlangıçta görevleri açıkça belirlenmemiş gevşek ve gayrı resmi kuruluşlardı ve kısmen de Öyle kaldılar. Belirli hiçbir kurala bağlı olmaksızın kurulmuş köy Sovyetleri[14], kırsal bucak *(volost)* Sovyet kongrelerini oluşturmak amacıyla birleştiler ve bunlar da birleşerek ilçe *(uezd)* Sovyet kongrelerini oluşturdular.[15] (İçe kongreleri, farklı ve tamamen mesleki bir esasa göre ku

12. Bu nedenle, anayasanın, "RSFSC topraklan üzerinde yaşayan ve işçi sınıfına, y* da ücreıli işçi çalıştırmayan köylülüğe mensup yabancılara" da vatandaşlık hakkı tanıması (madde 20) akla uygundu. Bu madde aslında, VTsIK'nın Alman ve Avusturya Macaristan savaş esirlerinin yararlanmaları için tasarlanmış bir kararnamesinden kaynaklanıyordu. *Protokoll Zasedanii VTsIK 4f Soziva* (1920), s.62>*.

13. Pyarvi *Vserossiiskü S"etd Sovetov* (1918), s.190.

14. En küçük Sovyeüer, "doğrudan demokrasinin" örnekleriydiler, yani tüm vatandaşlardan (ya da fabrika SovycUeri'nden olduğu gibi fabrikadaki bütün işçilerinden) oluşan kuruluşlardı: daha büyük Sovyetler ise, vatandaşların ya da işçilerin kendilerini temsil etmeleri için seçtikleri delegelerden oluşuyorlardı ve ilk zamanlarda bazen, asıl Sovyetlerden "Sovdepi" (delegeler Sovyeti) deyimi kullanılarak ayırdediliyorlardı. "Beyaz" Ruslar arasında "Sovdepia" Sovyet cumhuriyeti topraklarını belirtmek için bir deyimdi.

15. Aralık 1919'da yedinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresince kabul edilen bir değişiklik, üçe Sovyetleri kongrelerinin, ilçenin kırsal bölge Sovyetlerinin yanı tira şehir delegelerinden de oluşmasını öngörüyordu (S"«di *Sovetov RSFSR* v *Poıtanovle niyak* (1939), s.149).

rulmuş şehir Sovyetleri'ne katılarak il Sovyet kongrelerini oluşturdular; il Sovyetleri de bölge *(oblası)* kongrelerini oluşturmak amacıyla birleştiler.[16] Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, il ya da bölge kongrelerini ve kongre sisteminin ait kademeleri dışında kalan en büyük şehir Sovyeılerini temsil eden delegelerden oluşuyordu. Kır ya da kentteki yerel Sovyet'in iktidarın kaynağı olduğu varsayılıyordu, çünkü farklı düzeylerdeki Sovyetler kongreleri ve en üst düzeydeki Tüm Rusya Sovyetleri Kongreleri bunlardan tanıyordu. Sovyet sisteminin formaliteden arınmış olması, Lenin'e göre, bu sistemin başlıca üstünlüğüydü.

Seçimlerdeki tüm bürokratik formalite, tüm sınırlandırmalar ortadan kalkıyor ve seçimlerin düzenlemesini ve zamanlamasını seçilenleri azleımek hakkına sahip olan killeler yapıyor.[17]

Tıpkı Paris komünü gibi Sovyetler de, eski bürokratik devletin iğrenç niteliklerinden arınmış ve onun yerini alacak "yeni tip devlet"i oluşturuyordu. İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin devrim sırasında yayımlanan bildirisinde, "şimdi tüm iktidarın, gerçek devrimci düzeni sağlayacak olan İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'ne geçtiği" belirtiliyordu."

Idealize edilmiş bu otorite anlayışı, pratikte geçerliğini koruyamadı. Tüm ülkede fabrika ve köylerde Sovyetleri yaratmış olan hareketin kendi liğindenliği, Sovyetler'in bağımsız eylemlerinin düzensiz, kuralsız olduğu ve örgüüü bir yönetimi baltaladığı anlamına geliyordu. Ekim Devriminden sonra, İçişleri Halk Komiserliği'nce yayımlanan bir kararnamede yerel Sovyetler'in yeni düzendeki yeri tanımlanmaya çalışılıyordu:

Yerel olarak, Sovyetler yönelim organlarıdır, yerel iktidar organlarıdır: idari, ekonomik, mali ve kültürel eğitsel bütün kurumları kendi denetimleri altına almaları gerekir...

En küçükleri de dahil olmak üzere, bu örgütlerden herbiri yerel nitelikteki sorunlarda tamamen özerk olmakla birlikte merkezi iktidarın kararnamelerine, kararlarına ve bağlı bulundukları daha büyük Sovyet örgütlerinin kararlarına uygun faaliyet gösterirler. Böylece bûrtın uzantıları arasında lam bir uyum bulunan lularh bir Sovyetler cumhuriyeti yaratılmıştır [1*]

Fakat devrimin ilk haftaları boyunca, bu tür kararnameler çıkarmak, bu kararnamelerin uygulanmasını sağlamaktan daha kolaydı. 1918'in ilk yarısında, RSFSC anayasası hazırlanırken bütün Rusya'da, otoritede genel

16. *Oblası.* örgütlenmede genel değil, isteğe bağlı bir atama idi *(Sobranie Uzakont nii, 1917.1918,* No. 99, madde 1019).
17. Lenin, *Soçİneniya. KXB,* s.645. 18. *A.g.e.,* c. XXII, s.ll.
19. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No 12, madde 79.

bir çöküntü ve dağınıklığın belirtileri görülüyordu. "Bazı yerel Sovyetler bağımsız bir cumhuriyet kurduklarında" Lenin, olup bitenleri fazla abanmamak gerektiğini, bunun "bit büyüme hasıabğı" ve "Çarlık Rusyası'ndan birleşik Sovyet örgütleri Rusyası'na geçişin çok doğal bir olgusu"[10] olduğunu söyleyebiliyordu. Fakat ülke eğer her yanda baş gösteren güçlüklerin üstesinden gelmek istiyorsa, fiili bir merkezi otorite kurmanın kaçınılmazlığını görmezden gelmek mümkün değildi.

Böylece o anın şanları, anayasa taslak komisyonundaki, merkezileşme taraftarlarına gerekçe yaratıyordu, tik tanışma, öncelikle yerel Sovyeder'in yetkilerini mi, yoksa merkez organların yetkilerini mi tanımlamak gerekliği konusundaydı. Slalin'in, federalizm ilkesini öne sürerek tartışmayı yönünden saptırdığı —nasıl olduğu pek açık değil— söylenmektedir.[11] Son şeklini almış olan anayasanın **10.** ve **12.** Maddeleri arasındaki sözel çelişki, taruşmanın şiddeti hakkında fikir vericidir: Bu maddelerden birisine göre, "RSFSC toprakları üzerinde otoritenin tamamı, kır ve kent Sovyetleri şeklinde örgütlenmiş tüm emekçi halkındır"; diğerine göre ise, "RSFSC'de en yüce otorite Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin, kongreler arası dönemde ise VTsIK'nındır". Fakat otoritenin aşağıdan oluşması ile, oloritenin yukarıdan uygulanması arasındaki aynı şekli çelişki, halkın egemenliğine dayandığını İddia eden her anayasada zımnen mevcuttur; zaten anayasa metni bu konuda hiçbir şüpheye yer bırakmıyor. Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi kararına göre, "yerel sorunlar sadece yerel Sovyetler tarafından çözümlenmeli" ve merkezi otoritelere sadece "federasyonun temel ilkeleri" ile "milli önem taşıyan tedbirlerin" uygulanmasının deneüenmesi bırakılmalıdır. Bu kararın nasıl uygulanacağı son metinde kesinlik gösteriyordu. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi ve VTsIK'mn yetkisi ile ilgili olan, uzun ve aynnülı bir şekilde sıralanan "milli önem taşıyan" on yedi sorun her şeyi kapsayıcı olmaktan çok, ömekleyici olarak düşünülmüştü ve aynca şöyle bir ihtiyati madde eklenmişti: "yukanda belirtilen sorunlara ek olarak, Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi ve VTsIK, kendilerinin yetki alanına girdiğini düşündükleri başka herhangi bir konuda karar alabilirler"[1]* Bu ek madde,

10. Lenin *Soçintniya,* c. XXII, s. 19.

21. G.S.Gurviç, *Istoriya Sovttıkoy Konstitutin* (1923), s.22 5.

22. Gurviç'e göre, *A.g.t* , s.76., "Bu sıralamanın tali ve tanımlayıcı nitelikle olduğu yazarları tarafından tamamen kabul edilmişin". Sıralama bunların hukuki anlamını belirtmeyi amaçlayan ifadeler kullanılarak yapılmıştı: tarımın ve eğilim politikalarının "genel ilkelerini', adli sistemin "eısslanm", i; ve vaıında;lıkl> ılgüi "temel kanunları" tespit etmek merkezi otoritelere düşüyordu. Batılı yorumcuların karşılattığı güçlük, bu maddeleri kendilerine tamamen yabancı bir çerçeveye olunmaya

bütün anayasada genel yetkilerin tahsisi olarak yorumlanmaya en açık olan maddeydi.

Anayasada ilerde yer alan bir başka bölüm, yerel Sovyeüerle bölge, İl, ilçe ve bucak Sovyetleri kongrelerinin görevlerini, yürütme komiteleri ile birlikte genel hatlarıyla tanımlıyordu:

(a) Kendilerine tekabül eden daha yüksek Sovyet iktidar organlarının tüm kararlarının uygulamaya sokulması;

(b) Söz konusu bölgeyi ktiliürel ve ekonomik yönden kalkındırmak için gerekli tüm tedbirlerin alınması;

(c) Salt yerel bir kapsamı olan tüm sorunların çözümlenmesi;

(d) Söz konusu bölgedeki tüm Sovyet faaliyetlerinin birleştirilmesi.

Bu sonuncu madde, Sovyetlerin, devrim öncesi yerel hükümet organlarını kendi bünyeleri içinde eritmelerini ve kendilerini normal modele uygun yerel hükümet organlarına dönüştürmelerini teşvik etmek amacını taşıyordu. Anayasanın İçişleri ve Maliye Halk Komiserlikleri arasında tartışma konusu olan bütçe kısmı da, aynı amaca katkıda bulundu. Anayasa hazırlık komisyonu İşbaşındayken çıkarılan bir kararname, yerel Sovyederin, devletin genel ihtiyaçlarını karşılamakla görevli merkez komiserliklerin yerel organlarından vergi almasını yasaklamıştı.[23] Anayasa yerel Sovyeüer'e, "sadece yerel ekonominin ihtiyaçları için vergi alma" hakkını tanıyordu. Fakat küçük Sovyetlerin bütçeleri, il ya da bölge Sovyetleri ya da onların yürütme komiteleri tarafından; şehir, il ve bölge Sovyeıleri'nİn bütçeleri de Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi ya da VTsIK tarafından denetlendiği için bütün yerel gelir ve giderler dolaylı ya da dolaysız merkezi denetim altına girmişti. Gerçekte merkezi hükümetin elinde mali bir tekel oluşmuştu; kredi açmak ve para yardımında bulunmak, yerel Sovyetleri, içişleri Halk Komiserliğinin denetleyici otoritesine bağlı kılmanın etkili bir aracı olmaktaydı[24].

kalkışmalarından ileri geliyor. Moskova'daki yerel hükümet üzerine bir ingiliz incelemesi bu konuya şöyle değiniyor: "Sovyetler Birliği'ndeki bütün idari otoritelere uygulanan genel ilke, onların yetkilerinde hiçbir kısıtlama yapılmamasıdır. Bir eylemde bulunmak için herhangi bir yasanın ya da yüksek bir organın özet izni gerekmediği gibi, ingilizlerin *ultra vires* öğretisine lekabül eden hiçbir şey yoktur. Öle yandan, her Sovyet, ya da herhangi bir kuruluş, üst makamların lam denetimi altındadır, çünkü hangi alanda olursa olsun, hiçbir mutlak özerklik yoktur... Şehir Sovyeti'nin yetkileri, herhangi bir ingiliz belediyesinin yetkilerinden çok daha geniş kapsamlıdır, fakat bu yetkileriyle kıyaslanabilecek ne mutlak bir özerkliği ne de hareket serbestisi vardır" (E.D.Simon, vd., *Moscow in the Making* (1937), s.36).

23. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. 31, madde 408.

24. Bu husus, *Pyat' Let Vlasti Sovetov'da* (1922), s.262, görevli bir yazar tarafından açıkça İfade edilmişti Devrimin ilk yıllarında yerel Sovyetlerin ve Sovyetler kongrelerinin gerçek işlevi ile ilgili belgeler pek az. En iyi kaynak, M.Vladimirski'nin,

Böylece, Sovyetler anayasal yapı içinde sıkıca yerleştirilmiş oluyorlardı. Sovyetler bir yandan, otoritenin resmi kaynağı ve birçok ara aşamalardan geçerek büyük Tüm Rusya Sovyederi Kongresi delegelerini seçen seçmen okullarıydılar. Öte yandan, yerel bakımdan, geniş ölçüde inisiyatif kullanabilen, fakat bütün işlevleri sonuçta merkezi hükümet organlarınca, o aynı ara otorite katmanları yoluyla denedenen yerel hükümeün organlarıydılar. Bazı karışıklıklara yolaçan da, herşeyden önce konumlarının bu ikinci ve yeni yönüydü. Haziran 1918'de "tüm iktidar Sovyeüer'e" sloganının, "tüm iktidar yerel Sovyetler'e" şeklindeki yorumu, o dönemin yetkili bir görevlisine göre "zararlı" ve "geçmişe ait" bir yorumdu.[25] Yerel Sovyeder'in disiplinsizliği giderilemiyordu. Altı ay sonra bile "merkezi organların bütün karar ve emirlerini itirazsız ve eksiksiz yerine getirmelerini" sağlamak için uyarıda bulunmak gerekli oluyordu.[26]

Üçüncü sorun —federal devlet ile birleştirici devlet arasındaki çelişki— anayasa tartışmalarında açıkça ortaya konmadı, fakat RSFSC adında bulunan "federal" teriminin yorumuyla ilgili tartışmalarda örtük biçimde mevcuttu. "Federal" ve "federasyon" kelimeleri, anayasal hukukta kesin bir anlama sahiptiler, ancak siyasi renk olarak yansızdılar. Amerikan devriminde federalisder, birlikten ve güçlü bir merkezi otoriteden yana olanlar olmuştu. Fransız devrimindeki federalisder ise, otoritenin dağılmasını isteyen ve Ja kobenler'in merkeziyetçilik politikalarına karşı çıkan Jirondenler olmuştu.[27] 19. yüzyıl sosyalistlerinin "federasyon" görüşünü etkileyen

içişleri Halk Kornişerliği'nin belgelerine dayanarak yazdığı *Soveti, Ispolkomi i S"ezdi Sovelov'dar* (c. 1, 1920. c. 2, 1921). Vladimîriski'nin kîıabı Sovyeıler'in il ve ilçe kongrelerinin, yürütme komiteleri ile birlikte düzenli olarak toplandıklarını, usul bakımından bazı aksaklıklar olmasına rağmen, anayasaya uygun hareket ettiklerini, fakat Sovyetlerin (hem üst hem de alt düzeydeki) bölge ve bucak kongrelerinin artık yapılmadığını göstermektedir. Başka bir deyişle uygulama anayasanın fazlalıklarını a larak hamal yapısını gün ışığına çıkanvermişli. Yerel "köy" Sovyetleri'nin işleyişi hakkında pek fazla bir şey bilinmiyor. Daha sonra yayımlanan, V.P.Antonov Saratovski'nin *Soveli v Epoku Voennogo Kommunizma* (1928) adlı kitabında daha fazla bilgi bulmak mümkün olabilir. Biz bu kitabı elde edemedik.

25. *Sovetskoe Pravo,* No. 3(9), 1924, s.29.

26. İşçileri ve Köylüleri Savunma Konseyinin karan. Bkz. R.Labry, *Une Législation Communiste* (1920), s.22.

27. H.Hİntze, *Staatseinheit und Föderalismus im allen Frankreich und in der Revolution* (1928), Fransız devriminin birbiri ardı sıra geçirdiği aşamalar boyunca "federalizm" ile "tek ve bölünmez millef görüşü arasındaki çatışmanın kapsamlı bir anlatımıdır. Merkeziyetçiliğin zaferini sağlayan şey, ideolojik tercihler değil, ekonomik ve askeri baskılardır. Rus devrimi üe ilginç benzerlikler bulunmaktadır bu eserde.

Fransız devrimi geleneği oldu. 1850'de Komünist Birlik'e seslenişinde Marx şöyle yazmışu: Alman burjuva demokraüan federasyonu destekler ve bölgelerin bağımsızlığını güçlendirerek merkez iktidarı güçsüz düşürmeye çalışırlarken, "işçiler, sadece birleşmiş ve bölünmez bir Alman cumhuriyetinin yaratılması için değil, aynı zamanda onun İçinde, devlet İktidarının elinde kesin bir güç merkezileşmesi için de etkilerini kullanmalıdırlar.[28] Almanya ve İsviçre federal anayasalarına bağlı "küçük devletler" sistemini, hayatının son yıllarında eleştiren Engels, "ancak birleşmiş ve bölünmez bir cumhuriyet şeklinin proletaryanın yararına olabileceğini"[25] ileri sürmüştü. Öte yandan, Fransız devrimci geleneğinin bir başka yönü üzerinde duran Proudhon ve anarşistler, "federal" ve "federalizm" kelimelerini, anayasal bir belirleme ile değil, serbestçe, yerel birimlerin gevşek ve gönüllü birliğini —güçlü ve merkezileşmiş devletin antitezini— kastederek, daha çok güçlü bir duygusal olumlamayla kullanmışlardı. Çoğunluğu Marksist olmaktan çok, Proudhoncu olan ve "federasyonu" özgür komünler arasındaki birliğin en yüce şekli diye düşündükleri için *"les fédérés"* diye adlandırılan 1871 Komüncüleri'nin Marx tarafından olumlanmtş olması durumu daha da kar maşıklaşurıyordu:

En küçük köyün bile siyasi şekli komün olmalıydı... Her bölgedeki kır komünlerinin ortak işleri merkez şehirdeki delegeler meclisi tarafından yönetilmeli ve bölge meclisleri, kendi seçtikleri temsilcileri Paris'teki "milli heyete" yollamalıydılar... Geriye kalan ve merkezi bir hükümetin yapması gereken az sayıda fakat önemli işler... komünal, yani tam anlamıyla sorumlu görevliler tarafından yürütülmeliydi.

Bu tasan, Rusya Sovyetleri İçin prototip oluşturuyor, bürokratik ve despot bir yönetimin çaresi olan yerel özyönetim ve dolaysız demokrasi anlayışına oldukça uygun düşüyordu. Fakat metinden de açıkça anlaşıldığı gibi, Marx devletin ortadan kalkacağını düşünüyordu. Büyük bir ülkeyi, "Montesquieu ve Jirodenler'in hayal ettiği gibi, bir küçük devletler federasyonuna" bölmek söz konusu değildi; aksine, milli birlik "devlet iktidannı ortadan kaldırarak gerçekleştirilmeliydi"[30].

Federalizme yöneltilen Marksist itirazlar, Lenin ve Bolşevikler tarafından da ileri sürüldü; Avusturya sosyal demokrasisini ömek alarak federal ilkeyi parti örgütlenmesine yerleştirmek isteyen Yahudi Bund'a karşı girişilen uzun mücadele boyunca pekiştirildi. Hatta daha sonralan, federal bir anaya

28. Marx ve Engels, *Soçİneniya,* c. Vm, **s. 487.**
29. *A.g.e.,* C.**XVI, K>sım II. s.109 10.**
30. *A.g..e.,* c. vm. Kısım E, s.314.

saya karşı beslenen ön yargılar aşıldığı zaman bile Bolşevizm, birleştirici ve merkezileşmiş bir komünist partisinin gereği üzerinde ısrar etmekten vazgeçmedi. Fakat, başlangıçta federalizme karşı yönelülen itirazlar, parti örgütü içinde olduğu kadar devlet örgütü içinde de aynı şiddede sürdürüldü. 1903'te Lenin, federal bir Rusya cumhuriyeti görüşünü savunan Ermeni sosyal demokratlarını kınıyordu.[31] Şöyle diyordu Lenin 1913'te: "kapitalizm kendi gelişmesi İçin, mümkün olduğu kadar büyük ve merkezileşmiş devlederi gerektirdiğinden, Marksisder, elbette federasyona ve desantralizas yona karşıdırlar (Lenin, ikisi arasında tam bir aynm yapmıyordu)[32]; aynı yıl yazdığı bir mektupta ise, "ilke olarak, federasyona karşı olduğunu", çünkü bunun "ekonomik bağlantıyı zayıflattığını ve tek bir devlet için uygun biçim olmadığını"[33] bildiriyordu. Sorunun anayasal yanını değil pratik yanını göz önünde tutan bir savdı bu. Federasyon desantralizasyon demekti; birleştirici devlet merkeziyetçiliğin aracı olarak övülüyordu.

Diğer siyasi ilkeler gibi, federasyon aleyhtarlığı da Lenin için asla mutlak bir kural olmadı. Örneğin, federasyon ilkesini, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı ilkesi ile dengelemek istiyordu. Şöyle yazıyordu Lenin Aralık 1914te:

> ***Diğer bütün şartlar aynı kaldıkça,*** **kayıtsız şartsız merkeziyetçilikten yanayız ve federal ilişkileri savunan burjuva ideale karşıyız. Bununla beraber, bu durumda bile... Romanov Bobrinski Pruşkeviç üçltisflne Ukrayna'y[1] boğazlamalarında vb. yardım etmek (bırakınız sosyalistleri) bizim işimiz, demokratların işi değildir.**[34]

Gene de parti geleneği federasyona var gücüyle karşı koymaya devam ediyordu. Stalin, Mart 1917'de yayımlanan *Federalizme Karşı* başlıklı bir makalesinde, her yerde merkeziyetçiliğe doğru bir eğilimin başladığını bildiriyordu. Şöyle diyordu makalesinin sonunda:

> **Rusya'da federalizmin, milli meseleyi çözmediği, çözemeyeceği ve tarihin tekerleğini geriye döndürmek gibi boş bir hayalin peşinde koşarak bu sorunu daha da karıştırmaktan başka bir şey yapmadığı açık görülmüyor mu?**[35]

Partinin katı tutumu, ancak devrimin zaferiyle değişikliğe uğradı. İlkin, Paris Komününü örnek aldığını iddia eden ve merkezi bir otorite oluş

31. Lenin, *Soçinenİya,* c. V, s.242 3.
32. *A.g.e., c:* XVII, s.154.
33. *A g.e.,c.* XVII, s.90.
34. *A.g.e.,* c. Vül, s.82.
35. Stalin, *Soçinenİya,* c. III, s.27; Stalin, sonraları bu görüşünden vazgeçecektir. (*A.g.e.,* c. 01, s.28 31).

turmak İçin yerel organların gönüllü örgütlenmesi üzerine kurulduğu söylenen Sovyet sistemi, 19. yüzyıl sosyalist yazarlarının federalizmle kastettikleri şeyin ta kendisiydi. İkinci olarak, federasyon, hem eski Çarlık İmparatorluğu'na bağımh milletlerin özlemlerini gerçekleştirmek hem de onları Sovyet çatısı alunda barındırmak için ileri sürülebilecek biricik siyasi kavramdı; millederin kendi kaderlerini tayin hakkı bir kez ilân edilince federalizm, bunun kaçınılmaz bir gerekçesi ya da çaresi oluyordu. Bu dönüm noktası, Lenin'in Ekim Devrimi arifesinde yazılmış *Devlet ve Devrim* adlı eseriyle çakışıyordu. Engels, Erfurt programını eleştirirken kesinlikle "tek ve bölünmez cumhuriyetten yana olduğunu bildirmekle birlikte, "iki adada dört milletin yaşadığı İngiltere'de" federasyonun "ileri bir adım" olacağını da kabul ediyordu. Engels'in bu sözlerini aktarırken Lenin, federasyonun "bir İstisna ve gelişme için bir engel olduğunu", buna rağmen, "ancak özel şartlarda 'ileri bir adım' olabileceğini" yazıyordu. Ve "bu özel şartlarda milli mesele ağırlığını hissettiriyordu"[36]. Bununla beraber, ardından gelen tartışma açıkça gösterdi ki, federal ya da birleştirici devlet sorunu Lenin için henüz bir anayasa sorunu değil, iktidarın desanlralizasyonu ya da merke zileştirilmesi ile ilgili bir sorundu; işin ilginç yanı, federasyona dönüşümle ilgili bu değişmenin, Lenin'in devletin ortadan kalkmasıyla ilgilendiği bir çalışmasında görülmesidir.

Sovyet anayasa tasarısı hazırlığının federasyonla ilgili yanının perde arkası böyleydi. VTsIK'mn kaleme aldığı ve Kurucu Meclise bir ültimatom gibi sunulmuş olan Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi, Rusya Sovyet cumhuriyetini, bir "milli Sovyet cumhuriyeüeri federasyonu" **0** larak ilân ediyordu; Kurucu Meclis'in lağvedilmesinden sonra, Üçüncü Tüm Rusya Sovyederi Kongresi, VTsIK'dan "Rusya Federal Cumhuriyeti anayasasının temel ilkelerini" kaleme almasını istedi. Bu terimin kullanılmasının nedeni şüphesiz, kitlelere hoş görünme isteğiydi kısmen; hatta bir "sosyo ekonomik örgüüer federasyonu" ile ilgili sendikalist görüşleri bile teşvik ediyordu.[37] Fakat hazırlık komisyonu toplantı halindeyken, 3 Nisan 1918 tarihli *Pravda'âa* yayınlanan bir yazıda Stalin, tutumu açıkça ortaya koymuştu. Sovyet federasyonu isviçre ya da Amerikan federasyonları gibi sadece coğrafi bakımdan ya da tarihi bir gelişme sonucu bölünmüş bölgelerin birliğini temsil etmiyordu. Sovyet federasyonu, "milli niteliği bakımından olduğu kadar özel hayat tarzı bakımından da farklılaşmış, tarihi açıdan farklı bölgelerin birliğiydi". Ayrıca, burjuva federasyonu, "bağımsızlıktan emperyalist birleşmeye geçiş aşaması" olduğu halde, Sovyet fede

36. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, S.4J9. 37. Bkz.,s.l26

rasyonu, çarlık devrindeki "cebri birlikten", "Rusya'daki bütün milletler ve halkların çalışan kitlelerinin gönüllü ve kardeşçe birliğine" doğru "zamanla" gerçekleşecek bîr geçiş aşamasını temsil ediyordu. Nihai amaç, "geleceğin *sosyalist* birlikçiliği"ydk[38] Stalin'in önerisi üzerine, aynı anlamda bir karar hazırlık komisyonu tarafından çalışmalara esas olarak kabul edildi.[39] Açıkça görülen şey, federasyonun salt kendi içinde bir amaç olmadığı (böyle bir şey, partinin saptadığı öğretiden bir hayli değişik bir görüş olurdu), fakat daha iyi bir şeye doğru, Rusya'da milli meselenin özel şartlarının gerektirdiği, geçici bir aşama olduğu İdi. Bir yıl sonra kabul edilen parti programı, "Sovyet modeline göre örgütlenmiş bir federal devletler birliği"ni "tam birleşme yolunda geçici şekillerden biri"[40] diye tanımlayarak bu görüşü doğrulamış oluyordu.

Bu belirsizlikler, şu garip olguda yansıyordu: RSFSC bir federasyon olarak serbestçe anıldığı ve "federal" kelimesi başlığında ve anayasanın genel İlkelerle ilgili İlk bölümünde geçtiği halde, kelimeye bizzat anayasa metninde rastlanmıyordu. Federasyonun anayasal mekanizması tanımlanmadığı gibi, kapsamı ve İçeriği de tanımlanmış değildi. Anayasanın çok elverişsiz şartlar içinde hazırlanmış olmasıyla kolayca açıklanabilirdi bu. 1918 baharında ve yazı başlangıcında Alman orduları eski Baltık illerini, Beyaz Rusya'nın büyük bir kısmını ve Ukrayna'nın tamamını istila etmişler, hatla kuzey Kafkasya'ya ve Bolşevik yönetimin yalnız adacığı gibi duran Baku'nun bulunduğu Transkafkasya'ya girmişlerdi. Bolşevik Türkistan'ın Avrupa'yla tüm haberleşmesi kesilmişti. Bolşevik İktidarın bir süre yavaş yavaş sağlamlaşır gibi göründüğü Sibirya, Çek birliklerinin Volga bölgesinde anti Bolşevik bir hükümetin kurulmasına da yol açan isyanı yüzünden Mayıs 1918'den sonra tamamen tecrit edilmişti. Bu şartlar alünda, anayasada hemen her şey ister istemez geçici oluyordu. Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi,

> **her milletin işçi ve köylülerine, federal hükümete ve diğer Sovyet kurumlarına katılmak isteyip istemediklerine, İstedikleri takdirde, hangi esasa göre katılacaklarına, kendi tam yetkili Sovyetler kongresinde karar verme hakkım**

tanımıştı. Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin, anayasanın hazırlanmasına ilişkin karan "ayn cumhuriyetlerin ve bölgelerin federal hükümete katılış sırasının", bu cumhuriyetler ve bölgeler bilfiil kurulunca

38. Stalin, *Soçİneniya, c.* IV, s.66 73.

39. *A.g.e.*, c. IV, s.79 80. Stalin'in ilk tasarısı, G.S.Gurviç'in *Istoriya Sovetskoy Konstitutin* (1923), s. 147 8, adlı eserinde yer almıştır.

40. *VKP (B)* V *Rezolyutsİyak* (1941), c. I, s.287.

saptanacağını öngörüyordu. Fakat böyle bir şey olmamıştı henüz; varolmayan ve belirlenmemiş birimlerden meydana gelmiş bir federasyon için anayasa hazırlamak da güçtü. Gerçekte, 1918'de yaraıılmış olan şey, topraklarının kapsamı belirlenmemiş bir Rusya cumhuriyetiydi. Anayasa, "Özerk bölgelerin" bu cumhuriyete dahil edilmesine imkân veriyordu ve anayasanın 11. maddesi, özerk bîr bölgenin en üst kuruluşlarının, kendi Sovyetler kongresinin ve yürütme komitesinin, Rus olsun olmasın, RSFSC'nin diğer her hangi bir bölgesinin Sovyetler bölge kongresi ve yürütme komiıesi ile aynı düzeyde ve aynı statüde olmasını öngörüyordu. Başka bir deyişle. Lenin'in ve Stalin'İn ilk yazılarındaki gibi, anayasada federasyon, desaniralizasyonun bir eşdeğeri olarak varsayılmıştı. Anayasanın temel niteliği olmaktan çok, idari örgütlenme sorunuydu bu. Partinin milli mesele hakkındaki 1913 tarihli karan, "geniş bölgesel özerklik" ile "demokratik, yerel özerk hükümet" arasında bir ayrım gözetmeyi sağlayamamıştı; bu ikisi Bolşevik bakış açısma göre hâlâ aynı şeydi." Merkezi ve yerel hükümet organları arasındaki kuvvetler ayrılığından tamamen farklı olan özgül bir federal mekanizmanın izine rastlanmıyordu 1918 anayasasında. Belki de bu hükümler, RSFSC'nin temel birliğini tehlikeye düşürmeksizin, milli gruplara bir dereceye kadar yerel özerk bir yönetim sağlamak amacıyla konulmuş olabilirdi. Fakat anayasal anlamda, federal değildi bunlar.

RSFSC anayasının federal niteliği sorunu, bu anayasanın ardında bulunan teoriler ile, burjuva devletleri ya da federasyonlarının anayasalarını ilham etmiş teorileri birbirinden ayıran uçurumun niteliğini ortaya koyuyordu. Batı düşüncesinde anayasa kavramının kendisi, bizzat devletin tâbi olduğu bir yasa demekti. Bu anlayış, yasayı devletin yaratısı olarak kabul eden bîr öğretiyle bağdaşamazdı. Batı dünyasındaki anayasalann birçoğu kötüye kullanmaları önlemek için devlet iktidannın bir yasayla sınırlandınlması gerektiği görüşünden kaynaklanıyordu. Anayasalar, hükümdarlara zorla kabul ettirilmişti. Federasyonlar kendi otoritelerine federal hükümetin mümkün olduğu kadar az müdahale etmesinde ayak direyen birimlerden meydana gelmişti. Burjuva anayasalarında bu tür kısıtlamaların, işçilere burjuva devlete karşı kendilerini koruma imkânı sağladığı ölçüde, bur değer taşıdıkları kabul edilebilirdi. Fakat böylesine bir uzlaşmanın Sovyet anayasasında yeri yoktu. Stalin'İn kelimeleriyle, "Sovyet anayasası, burjuvaziyle bir pazarlığın sonucu olarak değil, muzaffer bir devrimin sonucu olarak doğmuştu"[42]. Anayasa, karşıt güçler arasındaki herhangi bir denge

41 *VKP (ß) V Rwlyutsiyak* (1941), c. [, 1.211.

run ya da pazarlığın ifadesi değil, proletarya diktatörlüğünün ifadesiydi. Bolşevik teorinin mutlak niteliği, partinin 1903 programında önemli bir yer tutan ve parti çevrelerinde geçerli olan "halk otokrasisi" deyiminde dile getirmişti. Çar bir "otokrat" *{samoderzhaveis)* olduğu için benzetme yoluyla, "halk otokrasisi" denmişti. Her devlet ve her hükümet, yönetici bir sınıfın egemenliğini sağlayan araçtı. Diğer bütün devlet şekilleri gibi proletarya diktatörlüğü de, Lenin'in deyişiyle, "bir tür sopadan başka bir şey değildi" ve amacı, sömürgen sınıflan devirmek ve ezmekti. Bunun anlamı şuydu: bu devlete anayasanın verdiği yetkiler özü bakımından sınırsız, bölünmez ve mutlaktı.

Bu görüşten şu sonuç çıkıyordu: Sovyet anayasası, "anayasal güvenceler" ya da devlete karşı vatandaşlık haklan diye bir şey tanımıyordu. Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi, kelimenin klasik anlamıyla bir haklar bildirisi değil, ekonomik ve sosyal bir politikanın ilânıydı. Böyle olması akla tamamen yakındı. Marksizm, birey özgürlüğünün, bireyin yaptıklarına devletin karışmamasıyla güvence altına alınabileceğini ileri süren burjuva görüşü reddediyordu; sınıf egemenliği şartlan içinde böyle bir özgürlük, şekli ve etkisiz kalıyordu. İşçileri sahici özgürlüğe kavuşturmak olumlu bir eylemi gerektiriyordu. Böylece, RSFSC anayasasına göre, kilise ile devleti ve kilise ile okulu birbirinden ayırarak İnanç özgürlüğü; "gazeteleri, broşürleri, kitapları ve diğer basılı eserleri yayımlayıp" bütün ülkede dağıümı için "gerekli teknik ve maddi imkânlann hepsini sağlayarak" düşünce Özgürlüğü işçilere tanınmış oldu; "gerektiği gibi donatılmış, aydınlatılmış ve ısıtılmış bütün genel toplantı lokalleri, binaları" işçilerin emrine verilerek toplantı özgürlüğü güvence altına alınmış; kültüre, "genel, parasız ve tam bir eğitim" sayesinde erişilmeye çalışılmıştı. İşçinin özgürlüğü, devlete karşı değil, devletin etkinliği sayesinde gerçekleşecekti. Bu etkinliğin vadedilmesi ve sağlanması, işte buydu anayasanın sağladığı. Birey ile devlet arasındaki antitez kavramı, sınıflı toplumdan kaynaklanan bir varsayımdı. Tek tek her işçinin çıkan, bütün işçi sınıfının çıkanydı. İşçiyi, işçi devleti İle çatışır hale getirmek mantıksız ve yersiz olurdu.

Bundan, anayasanın hiçbir şekli hak eşitliği tanımadığı sonucu da çıkıyordu. Rus anayasasının pratiğinde buna benzer hiçbir gelenek yoktu. Çann uynıklan, yasayla kabul edilmiş beş "zümreye"*' ayrılmıştı; bunların her biri farklı bir statüye tâbiydi. 10/23 Kasım 1917 tarihii bir kararname

42. Stalin. *Soçintniya,* c VU, j.70.

43. Bu "zümreler" (Rusça'da *soslovit* kelimesi, ne sadece "kail", "ımıf', ne de

bu farklılıklara son vererek tek bir yasal vatandaş kategorisi yarattı.[44] Ancak Bolşevik öğretiye göre, ekonomik sınıflar varolduğu sürece, eşitsiz sınıflara mensup bireyler arasındaki burjuva demokrat anayasalarda kabul edilen türde eşitlik temelde gerçekdışı kalıyordu. Bireyler arası bir eşitlik ancak sınıfsız bir toplumda gerçekten varolabilirdi. Proletarya diktatörlüğünün amacı, burjuvaziyi oluşturan bireyler ile emekçi sınıfları oluşturan bireyler arasında biçimsel bir eşiüik yaratmak değil, burjuvaziyi sınıf olarak ortadan kaldırmaktı. Bu diktatörlüğün vücud bulduğu Sovyetler, işçi ve köylü sınıflarının organlarıydı. Kızıl Ordu'ya sadece işçiler ve köylüler almıyordu. Böylece, anayasada tanınan haklar, mantıki olarak, sadece ve sadece "emekçilere" ya da "işçi sınıfına ve yoksul köylülüğe" tanınmış haklardı. Anayasada "genel ilkelerin" yer alması, bu ayrımı özellikle doğruluyordu:

Ijçt sınıfının genel çıkarı bakımından RSFSC bireylere ve ayrı gruplara, sosyalist devrimin zararına kullanabilecekleri hiçbir ayrıcalık tanımaz.

Bu bakımdan, burjuva demokrasisinin, "bir kişi bir oy" gibi ilkelerine hiçbir değer verilmemişti; oy hakkı "bir hak olmaktan çıkıyor ve seçmenlerin sosyal bir görevi haline"" geliyordu. RSFSC anayasası, "başkalarını kâr amacıyla çalıştıranlara", "kendi emeklerinin ürünü olmayan bir gelirle geçinenlere", "bağımsız iş adamlarına", "keşişlere, papazlara" ve adam öldürenlerle akıl hastalarına oy hakkı tanımıyordu. Serbesl meslek sahipleri **İle** aydınları oy hakkından yoksun bırakmama kararı şiddetli bir tartışmaya yol açü; bir yorumcunun belirttiği gibi, "ne sözde bir sosyal adalet kaygusundan, ne de duygusal sebeplerden" değil, pratik yararları bakımından alınmıştı bu karar.[46] Oy hakkının sınırlandırılması **1936**'ya kadar yürürlükle kaldı.

Ayrım gözetmenin daha da karmaşık bir örneği Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi için, şehirlerde ve kırlık bölgelerde uygulanan seçim kuralları arasındaki farktı. Şehirlerde, Kongre'ye seçilecek delegelerin sayısı, her

"lorca" anlamına gelir, *soslovie,* bu üç anlamı da kısmen içeren bir kelimedir) şunlardı: (1) "asiller" ya da "gentry"; (2) ruhban zümre; (3) tüccarlar; (4) küçük burjuvazi {dükkan sahiplen, zanaatkarlar, satıcılar); (5) şehirlerde ve fabrikalarda vasıfsız işçi olarak çalışanlar da dahil olmak üzere, köylülük. Şehir proletaryasının yasal hiçbir varlığı yoktu.

44. *Sobranie üzakenenii, I9I7 İ91S,* No. 3, madde 31.

45. G S.Gurviç, *Istoriya Sovelskoy Konstitutsii* (1923). s.46.

46. *A.g.e,,* s.47. İlk taslaklardan biri, *curiae* denilen bir oy sistemini öngörüyordu; buna göre, işçilerin ve köylülerin oylan ile uiminiann, devlet memullarının, bilginlerin, sanatçılann ve uzmanların oylan arasında bir denge sağlanacaku. Fakat bu incelik anayasa tasarısının son şeklinde yer almadı *(A.g.e.,* s.161 2).

25.000 *seçmene* bir kişi, kırlık bölgelerde ise her 125.000 *nüfusa* bir kişi olarak saptanmıştı. Aradaki bu farkın tarihi bir kökeni vardı. RSFSC'nin en üst organı olan Tüm Rusya işçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri Kongresi, Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Sovyetleri Kongresi ile Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongresi'nin birleşmesinden doğmuştu ve bu birleşme Kasım 1917'de Bolşevikler ile Sol SD'Ier arasında varılan bir anlaşma üzerine gerçekleşmişti. Hem kır, hem de şehir Sovyeüe ri'nin kendi şartlarına uygun gelen ve alışuklan sayım usullerini devam ettirmeleri normaldi. Bu sayım usulüne göre, şehir Sovyeıleri'nde, Sovyet üyesi işçiler, kırsal Sovyetler'de de bölge ahalisi hesaplanıyordu. Tek güçlük bunlar arasındaki oranı saptamaktı. Yapılan şuydu aslında: Haziran 1917'de birinci Tüm Rusya İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyetleri Kongre si'ni düzenleyenlerce saptanan oran kabul edildi: 25.000 seçmene **1** delege.[47] Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Sovyetleri Kongresi'nin uyguladığı oran (150.000 kişiye bir delege) yükseltilerek 125.000 kişiyi temsilen bir delege seçilmesi kararlaştırıldı. Böylece saptanan bu beşte bir oranı Steklov VTsIK'mn anayasayı onaylayan oturumunda şehirlere hiç bir üstünlük tanımadığını ve şehirlerin kırlık bölgelerle atbaşı bir eşitlik içinde temsil edilmesini sağladığını söyleyerek savunmuştu.[4]* Bu iddia savunulamazdı;[43] nitekim Sovyet'teki diğer konuşmacıların hiçbiri tarafından desteklenmedi. Anayasada "İşçilerle köylüler arasında fark gözetildiğinden" söz eden Lenin, bunun kökeninin Sovyetler'in tarihinde yattığın! belirm.[w] 1919'da kabul edilmiş parti programı, "Sovyet anayasamız'in "kırsal bölgelerin daha dağınık küçük burjuva kitlelerine oranla, sanayi proletaryasına bir üstünlük tanıyarak, şehir işçisinin devrimdeki önder rolünü yansıttığını" özellikle belirtiyordu.[51] Bu sorunlar biçimsel ya da soyut bir eşitlik açısından değil, daima amprik bir görüş açısından ele alınmalıydı. Şehir İşçilerinin sınıf bilincinin gelişmiş olması ve dolayısıyla, burjuvaziye karşı daha büyük bir

47. *Pervyi VserossiiskîÎ S'ezd Sovetov* (1930), c. I. s.xxiii iv.

48. *Pyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1918). s.193.

49. Nüfusun yüzde 51'i yirmi yaşından büyük olduğuna gore, "seçmenler"»ile "nüfus[1]' arasındaki doğru oranın, *prima facie* bire iki olması gerekirdi: bu Kurucu Meclis seçimleri için kabul edilen orandı ve Kumcu Meclis üyeleri, sivil seçim bölgelerinde bölge nüfusu, ordu ve donanmada ise seçmen kitlesi esas alınarak seçilmişti *(Proekı Potojeniya o Viborak v Uçrtditet'noe Sobranie* (1917), c. II, s.33 6). Steklov'un, yetişkin yüzdesinin şehirlerde, kırlık böl gele rdekinden daha yüksek olduğu şeklindeki yorumu guz Önünde tutulsa bile, doğru aritmetik or mm beje ikiden daha az olmantast gerekirdi: 1920'deki ingiliz işçi Heyeti'ne bu oranın üçe bir olduğu söylenmişti (flrit *ish Labour Delegation lo Russia, 1920: Report* (1920), s.l28).

50. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXIV, s.146.

51. *VKP(B) V Rezolyuisiyak* (1941), c. 1, s. 286.

etkinlikle mücadele etmeleri, devrimci devlette, onlara ayrıcalıklı oy kullanma hakkı veriyordu.

Devlet iktidarının mutlak niteliği, bu iktidarın sınırsız olmadığı fakat bölünmez olduğu anlamına geliyordu. Marx, ilk eserlerinden birinde, "kuvvetlerin ayrılması" ile ilgili ünlü anayasa teorisine, "krallık İktidarının, aristokrasinin ve burjuvazinin"; "ebedi yasa" mertebesine yükseltilmiş "egemenliği ele geçirmek için mücadele ettikleri bir çağın ürünü" diyordu". Sonradan Louis Bonapanein *2* Aralık 1851 *coup d'etai'sım* "yürütme erkinin yasama erki üzerindeki zaferi", yani bir yönetici kliğin, burjuvaziyi bütünüyle temsil eden organ üzerindeki zaferi diye nitelendirdi.[53] Fakat sosyalist bir devrim bütün bu ayrımları ortadan silip süpürecekti. Marx, Paris komününü, "bir parlamento organı değil, hem yasaları çıkaran hem de onları uygulayan etkin bir organ" olduğu için övüyordu.[54] Lenin, yürütme erki ve yasama erki ayrılığını parlamentariz min özgül bir niteliği, bunların birleştirilmiş olmasını ise Sovyet sisteminin özgül bîr hüneri" olarak görüyordu. Proletarya diktatörlüğünde devlet ıküdannın organlan işçiler tarafından, ya da onlar adına, aynı amaç uğruna kullanılan farklı araçlardı sadece. Anayasa hazırlanırken, sorunu ortaya atan Adalet Halk Komiserliği sözcüsü Reisner oldu:

Yürütme, yasama, yargı erkleri ayrılığı... burjuva devlet yapışma tekabül etmektedir. Bu yapı içinde lemel görev, başlıca siyasi güçler, yani bir yandan egemen Sınıflar, öte yandan emekçi kitleler arasında dengeyi sağlamaktır. Sömürenlerle sömürülenler arasında doğası gereği kaçınılmaz bir uzlaşma olan burjuva devlet, dengeyi sağlamak ve iktidarı bölmek zorundadır...

Rus sosyalist cumhuriyetinin, siyasi güçleri bölmekle ya da onlar arasında bir denge kurmakta hiçbir çıkan yoklur, çünkü tek bir siyasi gücün, yani Rus proletaryasının ve köylü kitlelerin egemenliği üzerine kurulmuştur. Bu siyasi güç, tek bir amaç için, sosyalist düzenin inşasının gerçekleşmesi için çalışır. Bu kahramanca mücadele, iktidann bölünmesini değil, tek bir merkezde yoğunlaşmasını ve birliği gerektirir.[5]*

»

52. Karl Man Friedrich Engels: *Historisch Kritische Gesamtausgabe,!"'* Teil, c. V, s.36.

53. Man ve Engels. *Soçinenİya,* c. VuX s.403.

54. *A.g.e* . c. Xm, Kısım D. s.314.

55. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXI, s.258, c. XXII, (.371. Aynı görüş, yürü ime erki yasama erki ayrılığını, "parlameniarizmin olumsuz yanlarından" biri olarak nitelendiren 1919 tarihli parti programında da görülmektedir *(VKP(B) v Rezolyutsiyak* (1941), c. I, S.285).

56. Bünyan ve Fisher'in. *The Bolshevik Revolution, 1917 1918,* (Stanford, 1934) adlı eserinde yer almaktadır, s.578.

Bu nedenle, RSFSC anayasasının, yürütme ve yasama erki arasında hiçbir ayrım gözetmemesi akla yatkındı. VTsIK ile Parlamento, Sovnarkom ile de Bakanlar Kurulu arasında sık sık yapılan kıyaslama, aynı zamanda bir yasama ve yürütme organı olan iki kurumun işlevi arasında, anayasa bakımından ya da anayasanın uygulanması açısından, hiçbir aynm bulunmadığını göz önünde tulmuyor. Aslında, anayasa tartışmaları boyunca iki organın birleştirilmesi önerisi akla yaktın bir öneriydi.[57] Anayasa teorisinde, ne yürütme erkinin ne de yargı erkinin ayrılmasını ve bağımsızlığını haklı gösterebilecek bir şeye pek rasüanmıyordu. RSFSC anayasası yargı erkinin uygulanması bakımından özel hiç bir tedbir öngörmüyordu; ayrıca, yargı erkinin doğrudan doğruya Adalet Halk Komiserliği'nce örgütlenip denetlenmesi, onun yürütme erkine tâbi olduğunu açıkça gösteriyordu.[58] Hükümetin her işlevi bir bütün oluşturuyordu; tek ve bölünmez bir otorite taralından tek bir amaç için gerçekleştirilmesi gerekiyordu.

Anayasada bulunan Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, VTsIK ve Sovnarkom tanımlamaları, ağırlıkla işlevlerinde değil, hiyerarşi düzeylerindeki değişiklikleri içeriyordu. Tüm Rusya Kongresi'nin ve VTsIK'mn işlevleri, aralarında hiçbir ayrım gözetmeksizin, anayasanın 49. Maddesi'nde birlikte tanımlanmışa. Sadece iki işlev ("Sovyet anayasasının temel unsurlarının saptanması, ekleme yapılması ve değiştirilmesi" ile "barış anlaşmalarının onaylanması"), anayasanın 51. maddesi gereğince, VTsIK'yı dışta bırakarak, Tüm Rusya Kongresi tarafından yerine getiriliyordu. Bununla beraber 49. Madde "anayasada onaylama, değişiklik ve eklemeler yapma" yetkisini VTsIK'ya verdiğinden, bu istisnalardan ilkini, RSFSC anayasasının hangi bölümlerinin "temel unsurlar" olduğunu, hangilerinin olmadığını bilmek gibi nazik bir sorun haline getirmiş görünüyordu. Barış anlaşmalarının onaylanması konusunda getirilen istisna, Brest Litovsk anlaşmasını onaylamak için olağanüstü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin toplandığı Mart 1918 örneğini göz önünde tutmanın sonucu olsa gerekti. Fakat genelde, büyük kongrenin bütün hantallığı ve tüm gövdesiyle fiilen toplandığı zamanlar hariç, bütün yetkileri kullanmak hakkı, anayasa gereğince

57. İlkin Nisan 1918'de Latsis Ularından önerildi (G.S.Gurvİç, *htoriya Sovetskoy Konstitutsii* (1923), s.73) ve I919'da sekizinci parti kongresinde Osinski tarafından tekrarlandı *(Vos'moi S"ezd RKP(B)* (1933), s.197).

58. Yukarıda belirtilen tutanakta Reisner, burjuva devletlerde yargıçların bağ im çıtlığının, onları "egemen sınıfın en dar kafalı ve en hoşgörüsüz savunucuları haline getirdiğini" belirtiyordu (Bünyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution, 1917 1918* (Stanford, 1934), s.578).

VTsIK'ya verilmişti.*[9]

Anayasa] İncelikler konusunda Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi İle VTsIK arasındaki sürtüşmeler, VTsIK ile Sovnarkom arasındaki şiddetli rekabetin yanında pek önemsiz kalıyordu. O dönemden bir yorumcuya göre, 1918in ilk yansı, "devletin merkezi kurumlan arasında, özellikle VTsIK ile Sovnarkom arasında Önemli sünüşmeler dönemiydi," ve "bu iki yüksek kurum arasındaki İlişki, iç mücadeleye dönüşerek, iç ve dış politikada Sov narkom'un *de facto* üstünlüğü şeklinde gelişiyordu".[60] Sovnarkom, ilk kez, 30 Ekim/12 Kasım 1917 tarihli kendi kararnamesiyle yasama yetkilerini ele geçirince, iki lüsıtiamayı kabul etti. Bu yetkiler, "yürürlüğe giriş tarihinden Kurucu Meclis toplanıncaya kadar" geçerliydi ancak; ve VTsIK, Sovnar kom'un bütün kararlarını "ertelemek, değiştirmek ya da iptal etmek" hakkına sahipti.[61] Bu kararnamenin ilânım takip eden hafta içinde SD'ler Sovnarkom'un önceden VTsIK'nın onayına sunmaksızın kararnameler çıkarmasını, VTsIK'da protesto ettiler. Lenin ve Troçki'nin de katıldığı bir tarıışmadan sonra, "önceden VTsIK'da tartışılmadan" ivedi kararnameler çıkarmak hakkını Sovnarkom'a tanıyan bir karar, çok az bir çoğunlukla, 23e karşı 29 oyla kabul edildi.[61] Fakat VTsIK'nın Kasım ve Aralık 1917'de yapılan hemen her toplantısında aynı itiraz yapıldı. Bundan sonra, giderek bir alışkanlık haline geldi bu. Krizin yaklaşması, karanamelerin sayısını çoğaltan ve karar almak, hızla eyleme geçmek ihtiyacını daha ivedi hale getiren merkezi otoriteye doğru gidiş daha küçük olan organın işine yaradı. Fakat otoritenin Sovnarkom tarafından gasp edilmesi. Sol SD'ler ve hatta bazı Bolşevikler için, anayasanın kaleme alınması süresince ciddi bir şikayet konusu oldu.

Anayasa metni, bu çatışmayı yansıtmakla birlikte, bunu çözümleyecek hemen hiçbir şey sağlamıyordu. Tüm Rusya Kongresi'ni geçici bir süre görmezden gelen 31. Madde gereğince VTsIK "RSFSC'nin en yüksek yasama, yönetim ve denetim organı" oluyor ve 32. Madde gereğince, "bütün ülkede İşçi ve Köylü Hükümetİ'nİn ve tüm hükümet organlarının genel yönetimini" ele geçiriyordu. 37. ve 38. Maddeler'e göre Sovnarkom

59. Be;inci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi'nde, ölüm cezasının ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nce kaldırıldığından söz eden Sverdlov, "kongreler arasında iktidarın en yüce organı" olmak sıfatıyla VTsIK'nın kongre kararlarını sadece ertelemekle kalmayıp iptal edebileceğini de iddia edecek kadar ileri gitli *(Pyatyi Vserossüskİİ S"ezd Sovetov* (1918), s.49).

60. G.S.Gurviç, *Istoriya Sovetskoy Konstitutsii* (1923), s.67.

61. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. I (2 basım), madde 12.

62. *Proıokoli Zasedanii VTsIK 2 Sozİva* (1918), s.28 32; Lenin, *Soçinenİya,* c. XXII, s.45 6; Troçki, *Soçinenİya,* c. 10, Kısım H, s.106 8.

"RSFSC meselelerinin genel yönetimini" sağlıyor, "kararnameler çıkarıyor, emirler, direktifler veriyor ve zamanında, düzenli bir yönetim sağlamak için gerekli bütün genel tedbirleri" alıyordu. 40. ve 41. Maddeler'e göre, "genel siyasi Öneme sahip" bütün kararların, "incelenip onaylanması için" VTsIK'ya sunulması gerekiyordu ve VTsIK, "Sovnarkom'un bütün kararlarım iptal etmek ya da durdurmak" hakkını koruyordu. Fakat bu sekli hükümler, Sovnarkom'un "çok İvedi tedbirleri yürürlüğe koymaya tek başına karar vermesini" mümkün kılan bir notla biraz yumuşatılmıştı. Gerçekte anayasa hiçbir şeyi değiştirmiyor ve merkezi iktidarın başlıca üç organı arasındaki ilişkilerin düzenlenmesini uygulamaya bırakıyordu. Bizzat anayasa hükümlerinin sebep olabileceği bir çıkmaza saplanmak tehlikesi, anayasanın ardında bulunan tek bir otoriteyle gideriliyordu: yönetici partinin otoritesi.

Siyasi gerçekleri şaşmaz bir kesinlikle gözlemleyen Lenin, iktidarın merkezileşmesinde, "tabandan" yayılan egemenlik ilkesine yönelmiş bir tehdidin ve bürokrasi salgınını yaygınlaştırıcı bir etkenin bulunduğunu görmemiş olamazdı. Bu tehlikeye karşı bir tedbir olarak anayasada, her bîr Halk Komiserliği'ne, serbest müşavir konumunda olan ve kararlarına itiraz etmek için Sovnarkom'a ya da VTsIK'ya başvurma hakkına sahip beş kişilik bir "heyet" atandı. Fakat bu düzenleme, halk arasında sanayinin yönetiminde uygulanan aynı sistem kadar genel bir güvensizlik yaratmamakla beraber, pratikte pek etkili olmadı. Aslında Lenin, bu tür tedbirlere bel bağlamıyordu. Onun inancına göre otoritenin merkezileşmesi kendi panzehirini kendi içinde taşıyordu. Yasama yürütme İşlevlerinin birleştirilmesinin etkisi, seçilmiş yasa yapıcıdan farklılaşan ve ayrılan profesyonel yöneticinin ortadan kalkması anlamına gelecekti. Bu birleştirmenin yararı, "halkın seçilmiş temsilcilerinin şahsında, hem yasama hem de yürütme işlevini birleştirmesiydi" —"Dolaysız demokrasİ"nin özünü oluşturan bir düzenlemeydi bu.[63] Gözden geçirilmiş 1919 parti programı, sadece "yasama ve yürütme erki ayrılığını" değil, "temsili kurumların kitlelerden ayrılmasını" da "parlamentarizmin olumsuz yanları arasında" sayıyordu. Lenin'e göre Sovyetler, kendileriyle ilgili yasaları çıkaran, kendi kararlarını uygulayan ve kendi işlerini kendileri yöneten işçi ve köylü kitleleri nosyonunun vücud bulmasıydı; son derece idealize edilmiş bu "dolaysız demokrasi" tablosu merkezdeki bürokratik iklidann alabildiğine güçlenmesinin gitgide belirginleşen gerçekliğini örtbas etmeye yarıyordu. Fakat bu konuda da son kararı vermek, anayasanın gediklerini kapatmak için daima otoritesine

63. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, s. 258.

başvunılabilen partiye düşüyordu.

Bir anayasanın pratikte işlemesi genellikle, yazarlarının esin kaynağı olan ilkelere ve onların saptadıkları kuradan bağlı olmaktan çok, hangi siyasi şartlar içinde uygulamaya konduklarına bağlıdır. Anayasa hazırlandığı sırada Sovyet Rusya'da meydana gelen değişiklikler, rejimin ilk yıllanndan itibaren başlamış olan bir surecin devamıydı. Fakat anlamlı ve belirleyici değişikliklerdi bunlar. Kurucu Meclis'in Ocak 1918'de lağvedilmesinden sonra toplanan üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından müstakbel anayasanın ana ilkeleri ilân edildiğinde. Bolşevikler'den ve Sol SD'Ierden meydana gelmiş bir koalisyon hükümeti vardı. Hazırlık komisyonu Nisan'da toplandığında, Sol SD'ler, hükümetten ayrılmış olmalarına rağmen Sovyeller'den çekilmemişlerdi ve komisyonda temsilcileri vardı. Beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi nihayet Temmuz 1918'de anayasayı onayladığı sırada, Sol SD'ler Sovyetlerden atılmışlar, yasa dışı ilân edilmişlerdi, üstelik iç savaş başlamıştı. Tek partili devletin gelişmesi ve tam iki yıl boyunca hemen hergün cumhuriyetin varlığını tehlikeye düşüren iç savaşın etkisi, anayasanın üzerinde yükseldiği iyimser temelleri yıktı ve hazırlık komisyonunu uğraştırmış olan anlaşmazlıkların çoğunu gölgede bıraktı. Savaş halindeki ordunun ihtiyaçları ve iç güvenliğin gerekleri anayasal inceliklere imkân tanımayan bir hava yarattı, ilk Sovyet yasalarının büyük bölümünden edinilen tecrübe, idealist ilkeler ile pratiğin katı gerçekleri arasındaki derin uçurumu ortaya koyuyordu. Aynı şey RSFSC anayasası için de doğru olduğu ölçüde, bu uçurumun sebebi anayasanın "doğuş şanlarıydı daha çok.

Anayasa lasansı, 3 Temmuz 1918'de parü merkez komitesi tarafından incelendi ve komite bazı ufak tefek değişiklikler yaptı. Lenin'in önerisi üzerine, Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi, giriş bölümü olarak anayasaya eklendi.[6]* Bundan sonra tasan beşinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi'ne sunuldu. Kongre, Alman elçisi Mirbachin öldürülmesinin yarattığı ciddi krizden ötürü toplantılarına üç gün ara verdi. Sonra 10 Temmuz 1918'de, Sıeklov'un yeni anayasa ile ilgili açıklamasını dinledi ve bunu oybirliği ile kabul etti." 19 Temmuz 1918'de /zvroıı^a'da yayımlandıktan sonra "Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti Anayasası (Temel Kanunu)" olarak yürürlüğe girdi.

64. G.S.Gurviç, *Istoriya Sovetskoy Konsıitutsii* (1923), s.90 1; Troçki, *O Lenİne'de* ([1924?], s.113 4) bundan bahsetmekledir.

65. *Pyatyi Vserossiİskii S"ezd Sovetov* (1918), s.183 95.

BÖLÜM Vıı

DİKTATÖRLÜĞÜN TAHKİM EDİLMESİ

Ekim Devrimi'nden sonra kurdukları rejime Bolşevikler'in verdiği "proletarya diktatörlüğü "' terimi özgül hiçbir anayasal ima taşımıyordu. Bu terim, yönetici sınıfı tanımlıyor, fakat bu sınıfın iktidar aracı olan hükümetin ne tür bir hükümet olduğunu belirtmiyordu. Diktatörlük İle temsili hükümet arasında, bu anlamda, hiçbir karşıtlık yoktu: Proletarya diktatörlüğünün antitezi olan "burjuva diktatörlüğü", genellikle temsili hükümet aracılığı ile uygulanıyordu. Bir avuç azınlığın ya da bir tek kişinin egemenliğini dile getiren "diktatörlük" kelimesinin kitlelerde yarattığı duygusal yankılar, bu terimi kullanan Marksistler'in aklından bile geçmiyordu. Aksine proletarya diktatörlüğü, tarihte halkın çoğunluğunu oluşturan sınıfın iktidarının gerçekleşeceği ilk rejim olacaktı ve Rusya'da bunu köylülük ve sanayi proletaryası ittifakı sağlayacaktı. Üstelik, proletarya diktatörlüğü büyük çoğunluğun egemenliği olduğuna göre, burjuvazi alaşağı edilince bu egemenliği devam ettirmek için, geçmiş bütün sosyal düzenlerde uygulanandan daha az baskı uygulamak gerekecekti. Proletarya diktatörlüğü, şiddete dayanmak şöyle dursun, şiddetin bir sosyal yaptırım olarak kullanımının ortadan kalkması, yani devletin ortadan silinmesi yolunu açacaktı.

Devrimin ilk günleri boyunca bu idealist ve iyimser havayı bulandıran hiçbir şey olmadı. Hemen hemen hiçbir güçlükle karşılaşılmaksızın gerçekleştirilen 25 Ekim 1917 Petrograd darbesinin başarısı, bu darbenin ardında gerçekten halkın büyük çoğunluğunun olduğu izlenimini yarattı.[2] Devrimin kendisinin pek az insanın hayatına malolduğu ve bunlardan birçoğunun da, zafer kazanıldıktan sonra yenilginin acısını çıkarmak isteyen düşmanları tarafından girişilmiş eylemlerde öldürüldüğü gerçeği Bolşevikler için bir öğünme vesilesiydi ve ÖğUnmekıe de haklıydılar. Kışlık Saray'da

1. Kökeni belirsiz. 1849'da Marx, Blanqui'nin "devrimci sosyalizmini, "proletaryanın sınıf diktatörlüğü" diye tanımlamıştı (Man ve Engels, *Soçİneniya,* c. V3J, s.31); 1852'de Marx'in kendisi bu terimi kullanıyordu. Bkz. J 218.

***I.* Moskova'da, özellikle harpokulu öğrencilerinin başlattığı son derece ciddi direniş, bir hafta devam elli; çok uıak bölgelerde gecikerek de olsa, hemen her yerde iktidarın Bolşeviklere devredilmesi sakin bir şekilde gerçeklejli.**

esir alınmış genç Kadet subayların, "bundan sonra halka karşı silah kullanmayacaklarına" söz vermeleri üzerine serbesi bırakılmaları, bir devrimin ilk sıralarında çoğu zaman beklenen bağışlayıcı tutumlardan biriydi.[3] Hiçbir yarar sağlamayan Gaçina karşı hücumunun düzenlenmesinde Kerenski'ye yardım eden ve orada tutuklanan "beyaz" general Krasnov, karşı devrimci bir harekette bulunmayacağına söz verdiği için serbest bırakıldı. Fakat Krasnov verdiği sözden birkaç hafta sonra cayarak Güney'deki iç savaşa katılacaktı. Bolşevik zaferden on gün sonra Lenin'in yaptığı konuşma, bu tür bağışlamaların gelgeç bir heves olmadığım göstermektedir:

> **Teröre başvuruyoruz diye kınıyorlar bizi, fakat bizim lerörümüz, silahsız insanların kafalarını uçuran Fransız devrimcilerin terörü değildir ve öyle umuyorum ki, biz bu yola başvurmayacağız... Tutukladıklarımıza, "baltalama hareketine kalkışmayacağınıza dair imzalı bir kâğıt verdiğiniz takdirde, sizi serbest bırakacağız" diyorduk. Ve böyle imzalı kâğıtlar aldık ellerinden.[4]**

Devrim günü tutuklanıp Petro Paulus kalesine gönderilmiş olan Geçici Hükümet üyeleri hemen salıverildiler ve sadece sözde bir göz hapsine tâbi tutuldular; bu da, onların yeni rejime karşı gizli eyleme geçmelerini önlemeye yetmedi. Sermaye vergisi uygulamaları ya da burjuvaziden zorla para sızdırmalar. Harkov'daki işçilere ücrederini ödemek için 1 milyon ruble vermedikleri takdirde Harkov'lu on beş varlıklı kapitalistin Donetz madenlerinde çalışmaya gönderilecekleri gibisinden tehdiüer[5], planlı bir vahşetin değil, daha çok, işler bir yönetim aygıtını yoktan varetmeye kararlı, tecrübesiz insanların içine düştükleri çıkmazın belirtileriydi. Devrimin ilk haftalarının umutsuz kaosu içinde yeni yöneticilerin kararlaştırılmış bir eyleme göre hareket etmek, hatta mantıklıca düşünüp planlamak için pek az vakitleri vardı. Atacakları adımların herbiri ya herhangi ivedi bir duruma karşı tepkiydi ya da kendilerine karşı yöneltilmiş bir eyleme ya da tehdide bir misillemeydi.* Fırtınaya yön vermek isterken önünde sürüklendiler. Şehirlerde ve ülke İçinde halk birçok şiddet eylemine girişti. Hem devrim

3. John Reed, *Ten Days Thal Shook The World* (Dünyayı Sarsan On Gün) (N.Y. 1919). s.101.

4. Lenin, *Soçinenİya,* c XXII, $.50.

5. Antonov Ovseenko, *Vospominanİya Grajdanskoy Voyni* (1924), c. I, s.178 9.

6. Bu 4. Kısım'd» incelenecek olan ekonomik denetimin kurulması açısından özellikle doğruydu. Bir ba;ka alanda, kilise ile devletin ayrılması gibi bariz bir tedbir. Başpiskopos Tikon rejimi afaroz etmeden önce ilân edilmedi *(Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. 18, madde 263; A.I.Vvedenski *Tserkov'i Gosudarstvo* (1923), s. 114 6); J.Sadoul'un yazdıklarına bıkılacak olursa *(Notes sur la Révolution Bolchevique* (1919), S.222), o sırada bile halk komiserlerinin birçoğu, "iç ve dış savaşa bir de din savatının eklenmesinden" çekindikleri için buna karşı çıktılar.

düşmanları hem de devrimciler gaddarca, zalimce davrandılar.[1] Ama ister kısa bir yargılamadan sonra, ister normal bir duruşma sonunda olsun, rejimin ilk Uç ayı boyunca resmen hiçbir idam uygulanmadığı anlaşılıyor. Devrimin ertesi günü ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin yasama ile ilgili ilk eylemi, Şufcat Devrimi'nde tamamen son verilmiş olduğu halde, ordunun baskısıyla Kerenski laraiindan Eylül 1917'de tekrar uygu'a maya konan cephede idam cezasını kaldırmak olmuştu.[8] Devrimcilerin ölüm cezasına muhalefet geleneği ancak iç savaşın patlak vermesinden ve Sovyet rejimine karşı açıkça bir ayaklanma başladıktan sonra tavsayıp ortadan kalktı.'

Bununla beraber, muzaffer devrimin savunulması amacıyla ister istemez uygulanan baskı tedbirlerinin, kararsız Bolşevik yöneticilere, onların en kutsal inançlarını kUçUmsercesine zorla kabul ettirildiğini sanmak bir başka hata olur. Terör ilkesi, devrimci geleneğin özünde vardır. Robespierre, Lenin'in de altına imza atabileceği şu sözlerle, normal yasal süreçleri devrimi savunmak için yetersiz olarak bir yana itmişti:

1. Bunlardan en bilineni, eski Kadeı bakanlardan ikisinin başlan ede yattıkları sırada 7/20 Ocak 1918 günü öldürülmeleridir. Bu hareket resmi basında şiddetle yeril misli. (Bünyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution, 1917 1918* (Stanford, 1934), j.386 7). Deniz erleri devrim sırasında yüzkızartıcı bir jiddet uygulamakla Un saldılar. Şubat 1918'de Sivastopol'ü ele geçirdikten sonra, tam üç gün boyunca burjuva ahaliyi katleden, Karadeniz filosu deniz erleriydi. Fakat diğer askeri birliklerin de denetimden çıktıklarını anlatan bir yığın belge var. "Beyaz" ordu birliklerinden çoğunun onlardan geri kalır yanı yoklu; önderlerinden birçoğu dahil olmak üzere Kazaklar zalimlikleriyle ün salmıştı.

8. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. I (ikinci basım), madde 4.

9. Rus devrimcilerin ölüm cezası konusundaki tutumu hakkında ilginç bir kitap yazılabilir. Adli bir soruşturma sonucu verilen ölüm cezasına karşı Rusya'da beslenen önyargının kökü derinlerdedir. Bunun dinsel bir kökeni vardı ve Rusya'nın siyasi kurumlarını nadiren elk il emiş olmasına rağmen, Rus siyasi düşüncesini, II, Kal erin» ve halefleri arıcılığı ile etkileyen 18. yüzyıl Batılı yazarların eserleri bu önyargıyı pekiştirmişti. 19. yüzyılın ortalarına kadar bu önyargı, şeklen değilse bile, sonucu bakımından fiilen ölüm cezası olan kamçılama ve askeri isyanlarda, sopadan geçirme uygulamalarının kullanılmasıyla oyalanmaya çalışılmıştı. 1860larda Rusya'da jüri sistemi kabul edildiğinde, jüri üyeleri, ölüm cezasını gerektiren hükümler vermekten açıkça kaçmıyorlardı. SD'Ier de dahil olmak üzere, Rusya'daki terörcü gtuplar suikastı ıyasi bir sili h olarak kabul ettikleri halde, mahkemelerce ölüm cezası verilmesine karşı çıkıyorlar ve bunu bir tutarsızlık olarak görmüyorlardı. Bolşevikler, başlangıçta bu geleneği açıkça reddettiler. Siyasi cinayete karşıydılar; fakat Rusya Sosyal Demokrat Partitj'nin 1903'teki ikinci kongreıinde ölüm cezasının kaldırılması maddesinin program* alınması yolundaki bir öneri, "D. Nikola İçin de mi?" bağrışmaları arasında büyük bir çoğunlukla reddedUdi *(Vtoroy S'ev} RSDRP* (1932), s.193 4). Bununla beraber, zamanla, Rus sosyal demokratlardan birçoğu, balı Avrupa sosyal demokrat ve işçi partilerini etkilemiş olan 19. yüzyıl liberal insancılığının etkisine kapıldılar.

Yasaların yetersiz kalışının yol açtığı kriz dönemlerinde, halkın güvenliğinin gerektirdiği yararlı tedbirlerin neler olduğuna elimizdeki ceza yasasına bakarak mı karar vereceğiz yani?

Aynca:

Nasıl barış döneminde halk hükümetinin niteliği erdem ise, tıpkı bunun gibi, devrim döneminde halk hükümetinin niteliği de aynı anda hem *erdem* hem de *terör'dûr.* Erdemsiz terör felâket getirir, lerörsüz erdem ise güçsüzdür. Terör, derina! uygulanan sert ve sarsılmaz bir adalette.! başka bir şey değildir; bundan dolayı erdemin bir belirtisidir.[10]

1848'iıt sonbaharında Man, "karşı devrimci canavarlıktan" sonra, "eski toplumun kanlar İçinde can çekişmesini *kısaltmak,* kolaylaştırmak, sınırlamak ve yeni toplumun kanlı doğumunu sağlamak için devrimci terö.den başka bir yol olmadığını"[11] bildiriyordu. Daha sonra Marx, 1793'ten beri. "karşı devrimin korkak kudurganlığım devrimci öfkeyle karşılayan, *terreur blanche* karşısında *terreur rouge* uygulamayı"[11] göze alan ilk ulus olan Macaristan'a hayranlığını belirtti. Burjuva toplumu, "şimdi ne kadar az kahraman görünürse görünsün" iyi zamanlarında "dünyaya kendini kabul ettirmek için, kahramanlığa, fedakarlığa, teröre, iç savaşa ve kanlı savaş meydanlarına ihtiyaç duymuştu"[13]. 19. yüzyılın ikinci yarısında insancıl liberal duyarlık, özellikle Almanya ve İngiltere'de işçi sınıfının geniş kesimlerine

n. Enternasyonal, İSO'da, Kopenhag'daki kongresinde ölüm cezasını oybirliği ile kınamıştı. Rusya'da Şubat Devrimi, batılt liberal ve sosyal demokrat fikirlerin etkisi altındaydı; ölüm cezasının kaldırılması görüşü de devrim programının temel bir maddesi oldu. Eylül 1917'de cephede ölüm cezasının yeniden yürürlüğe konması, Kerens ki'nin "demokratik konferans"laki eleştirilere onu ancak ölüm cezası gerçeklen uygulamaya geçirilirse suçlayabilecekleri cevabını vermesi .çin vesile oldu. 1922 sayılı Sovyet ceza kanunu, adını anmaksızın, sadece "en ağır ceza" olarak nitelendirdiği ölüm cezasını karşı devrimci suçlar için öngörüyordu.

10. *Discours et Rapports de Robespierre,* der. C.Vellay (1908), s.197, 332. Lenin, Fransız komünisı Frossard'a 1920'de şöyle diyordu: "Yöntemleri ve usulleriyle Fransız devrimine yeniden başlayan Rus devriminde bir Frans'z'ın reddedeceği hiçbir şey olamaz" *(L'Humanité,* 10 Eylül 1920). Onun bu tutumu, Jefferson'un terörü savunan tutumuyla kıyaslanabilir: "Gerekli olan mücadele boyunca, birçok suçlu ve onlarla birlikte bir kaç masum yargılanmadan öldürüldü. Bu ölüler İçin, herhangi bir vatan daşmışlar gibi gözyaşı döküyorum ve içlerinden bazıları için Ölünceye kadar gözyaşı dökeceğim. Fakat, onlar savaşta ölseydi 1er, nasıl ağlayacak i d iyi em, öyle ağlıyorum. Kurşunlar ve bombalar kadar gözü dönmüş olmamakla beraber, gene de gözü dönmüş bir makinayı, halkın silahını, kullanmak gerekti" *(The Writings of Thomas Jefferson,* der. P.L.Ford (N.Y.. 1895), c. VI, s.153 4).

11. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Teil, c. VII, S.423.

12. Marn ve Engels, *Soçinenİya,* c. VII. s 271.

***n. A.g.e.,* c. Vin, S.324.**

yayıldı. Engels'in son yazılarında bunun izleri görülmektedir.[14] Aralık 1918'de Rosa Luxemburg tarafından kaleme alınmış Alman Komünist Partisi programı, terörü kesinlikle reddediyordu:

Burjuva devrimlerine!» kan dökmek, terör, siyasi cinayet, ayaklanan sınıfların elinde gerekli silahtı. Proleter devrimi amaçlarına ulaşmak için terör kullanmaya gerek duymaz; cinayetten nefret eder, tiksinir.[15]

Fakat Rusya'da, devrimci terör öğretisi, hiçbir devrimci parti tarafından asla reddedilmedi. Rus sosyal demokraüar ile Rus sosyalist devrimciler arasında bu konudaki şiddetli iaruşma terör ilkesi ile değil, adam öldürmenin, siyasi silah olarak yerinde olup olmadığı ile ilgiliydi. Menşevikler, kısmen bir proleter devrimin yakın bir gelecekte mümkün olacağına inanmadıkları için, kısmen de batılı sosyal demokratlara daha yakın olduktan için, teröre başvurmaya Bolşevikler'den belki de daha az yatkındılar. 1918'den sonra Bolşevikler bu silahı diğer sosyalist partilere karşı kullanmaya başlayınca Menşevikler, batı Avrupa sosyal demokrat partileri ile birlikte Bolşeviklerin en amansız ve en yorulmaz hasımları oldular.

Jakoben ve Marksist devrim ekollerinde yetişmiş olan Lenin ilkesel olarak terörü kabul etmekle birlikte, bütün Marksistler gibi bireysel terör eylemlerini yararsız görerek kınıyordu:

ilke olarak [diyordu]90Tde] terörü reddetmedik ve reddedemeyiz. Savaşın belli bir anında, ordunun belli bir durumunda ve belli sarılarda tamamen yararlı, hatta gerekli olabilen askeri hareketlerden biridir terör. Fakat meselenin önemli olan yanı şudur ki, bugün terör, savaş halindeki bir ordunun genel mücadele planına sıkı sıkıya bağlı harekâtlarından biri olarak değil, orduyla ilişkisi bulunmayan bağımsız, bireysel bir yöntem olarak kullanılmaktadır.[1]*

Ekim Devrimi'nden iki ay önce taraftarlarını, "hiçbir devrimci hükümet, *sömürücülere* (yani toprak sahiplerine ve kapitalistlere) ölüm cezası uygulamaktan kolay kolay vazgeçemez" diye uyarıyor ve onlara "Fransa'da büyük

14. Alman sosyal demokrasisinin ikinci neslinde bu düşünce akımının en iyi örneği Kaulsky'dir. Onun, *Terrorismus und Kommunismus: ein Beilrag zur Naturgeschichte der Revolution* (1919) adlı eseri Bolşevik teröre karşı şiddetli bir eleştiriydi. Kauisky, Engels'in son yatılarından pasajlar akıanyor, fâkal onun önceki eserlerinden bir pasajı unutuyordu. Engels, söz konusu bu pasajda "Mountain yönetiminde, proletaryanın devlete egemen olduğu Fransız devriminin kısa dönemi boyunca, m lira lyöî ve giyotin dahil olmak üzere, kendi politikasını var gücüyle uyguladığını" rahatlıkla açıklıyordu *(Kati Marx Friedrich Engels, Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Teil, c. VI, s.348).

15. *Bericht über den Gründungsparteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)* (tarihi belirsiz, [1919]), t.52.

16. Lenin, *Soçİneniya,* c. IV, s.108.

burjuva devrimcilerinin, yüz yirmi beş yıl Önce, devrimlerini *terör* sayesinde yüceltti̇klerini" hatırlatıyordu." Bu görüşü benimseyen Lenin'in ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresİ'nin, Kamenev'in önerisi üzerine, cephede ölüm cezası uygulamasını ivedilikle yasaklayan kararım hayrede karşıladığı söylenir.[18] Lenin'in ütopik düşündüğü anlar vardı. Ancak Lenin devrimin ne demek olduğunu Kamenev'den daha İyi biliyordu; bu konuda ona atfedilen yarı şaka sözlerden bazıları kendilerine yüklenmek istenen anlamı taşımıyordu.'" Devrimin ilk haftalarının en militan demeçlerini, askeri devrimci komitede ve Ekim darbesinin askeri bakımdan örgütlenmesinde oynadığı rolden dolayı, konuşmaya herkesten çok hak kazanmış Troçki veriyordu. Devrimin ertesi günü patlak veıen Kadet subayların isyanının bastırılmasından sonra sert bir genel uyan yayınlayan Troçki'ydi:

> **Kadeıler'i mahpus ve rehin olarak luıuyoruz. Adamlarımız düşmanın eline düşerse eğer, düşman bilmelidir ki her işçi ve her askere karşılık beş Kadet öldüreceğiz,.. Bizim pasif kalacağımızı sanıyorlardı, fakat devrimin kazandıklarını savunmak söz konusu olunca acımasız davranabildiğimizi onlara gösterdik.**[10]

"Sosyalizm dünyasına, pırıl pınl bir parke üzerinde beyaz eldivenlerle girmeyeceğiz"[21] diyordu Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresinde; Kadet partisinin yasa dışı ilân edilmesi vesilesiyle bir başka uyan yayımlandı:

> **Plansız devrimi döneminde, Kadeller'den daha namuslu insanların başlan, halka karşı geldikleri için Jakobenler tarafından giyotinle uçuruldu. Biz kimseyi öldürmedik ve böyle bir şey yapmak niyetinde değiliz, fakat öyle anlar vardır ki halkın Öfkesini gemlemek güçıür.**[22]

Yeni rejim tarafından yapılan tutuklamalar ve aramalar konusunda VTsIK'da kendisinden hesap sorulduğunda, "iç savaş döneminde tüm baskıların terke dilmesini istemek, iç savaşın terkedilmesini istemektir"[13] diyordu Troçki.

17. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXI, ».173, 178.

'18. L.Trcçki, *0 Lenine* (1924?), 5.101.

19. Şu nüktenin 1908'lerden kaldığı belirtiliyor: "Yoldan geçen adamı (evirip w> ralım: Devrim konusundaki tulumun nedir? Devrime karşı mısın, onun yanında mısın? Eğer karşıysa onu kurşunu dizeceğiz. Karşı değilse, birlikle çalınmak için onu aramıza alacağız" (V.Adoratski, *Vospominaniya o Ltnıne* (1939). s.66 7). Lenin, devrimden sonra. II. Henry gibi sormuşla: "Aramızda yabani karşı devrimcilerimizi evcilleş lİrecek bir Fouquier Tinvillç bulmak imkânsız mıdır?" (V.Bonç Brueviç, *Na Boevik Postak Fevratskoy i Oktyabr'skoy Revolyulsii* (1930), s.195.).

20. *fzvesliya,* 30 Ekim/12 Kasım 1917. aklaran Bünyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution, 1917 1918* (Stanford, 1934), s.153.

21. Troçki, *Soçinenİya,* c. di, Kısım H, s.202.

22. *Jzvesiiya,* 5/19 Aralık 1917.

23. *Protokoll Zastdanii VTsIK 2 Soziva* (1918), s. 24. Troçki, Kautsky'ye karşı

Kadet partisinin kapatılmasından sonra daha da tehditkâr bir ifade ile şöyle söyledi:

Sınıf düşmanlarımıza karşı kullandığımız ılımlı teröre itiraz ediyorsunuz. Ama bilmelisiniz ki, **bir_aya kalmadan terör, büyük Fransız devrimcilerini örnek alarak, daha da şiddetlenecektir. Düşmanlarımızı sadece hapishane değil, giyotin de beklemektedir.**[24]

Bu konuşmadan bir hafta sonra. Tüm Rusya Çeka'sı kuruldu. Çeka, Ekim Devrimi'ni örgütlemiş olan Petrograd Sovyeti'ne bağlı asken devrimci komitenin bir koluydu. Zafer kazanıldıktan hemen sonra. Komite, VTsIK'mn bir komitesi haline geldi; görevi zaferi perçinlemeyi ve karşı devrimle, özellikle "baltalama harekeliyle, yiyecek maddelerinin saklanması, kargoların iletilmemesi vb.[n]" gibi bazı yolsuzluklarla mücadele etmeyi amaçlayan eylemlerde bulunmaktı. Görevleri arasında, karşı devrimci faaliyette bulundukları gerekçesiyle tutuklanmış şüpheli kişileri sorguya çekmek **de** yer alıyordu ve bu amaçla **Ö2el** bir seksiyon kurdu. Bu seksiyonun başına, Smolni'nİn askeri komutanı sıfatıyla güvenlik sorunlarına bakan Cerjinski getirildi.[26] Askeri Devrimci Komite en sonunda lağvedil diğinde, bu seksiyon faaliyetine devam etti ve Sovnarkom'un **7/20** Aralık 1917 tarihli bir kararnamesi gereğince, "karşı devrim ve sabotajla mücadele etmek" için "Tüm Rusya Olağanüstü Komisyonu" adıyla (kısa adı Çeka) yeniden örgütlendi.[27] Komisyon, Cerjinski'nin yönetiminde S üyeden oluşuyordu.[28] tik yaptığı şey, yerel Sovyetler'e bir genelge yayımlamak oldu. Bu genelgede, komisyonun kurulduğu haber veriliyor, "devrim ve halk otoritesi aleyhtarı faaliyetlerde bulunan örgütler ve kişilerle ilgili bütün bilgileri yollamaları" isteniyor ve kendi bölgelerinde bu lür komis

açuğı polemikle, bu savını daha da geliştirdi *(Terrorizm i Kommunizm* (1920), J. 60 61).

24. Aktaran Bunyın ve Fııher, *The Bolshevik Revolution, 1917 191$* (Stanford, 1934), s.362. SD bir gazeteden alın»n habere göre. konuşma. VTsIK'mn tutanaklarında yayımlanmadı, oysa böyle bıı konuşmanın yapıldığı kabul edilmekledir.

25. Bu ton yetkiler, Sovnarkom'un 12/25 Kasım 1917 tarihli bir emriyle verildi (Lenin, *Soçİneniya,* c. XXII, s.78).

***26.* Bu faaliyetler Joffe larafından *Kommujtisliçeskii Internaısional'dt* yayımlanan bir makalede anlatıldı, No. 6. Ekim 1919, sütun 777 82. Uriuki ve Joffe komitede parti merkez komitesi delegesi idiler. *The History of the Civil War İn the USRR,* c II (Ing. çev., 1947), s.599 601'de verilen bUgi. yayımlanmamış resmi kaynaklara dayanmakladır.**

27. Bünyan ve Fisher'e göre, kararnamenin gizli tutulduğu ve ilk defa, İS Arılık 1927'de *Pr*vda'â yayımlandığı anlaşılmaktadır. *The Bolshevik Revolution, 1917 1918* (Stanford, 1934). s.297 8.**

28. M.LMSİS, ***Çretviçainye Komissu po aar be s Kontrrevolyutsiei,* (1921). s 8.**

y onlar kurmaları telkin ediliyordu.[29] Birkaç gün sonra, bir başka kararname, "işçi ve Köylü Hükümeti'nin otoritesine karşı isyan düzenleyenleri, bu otoriteye fiilen karşı koyanları ya da itaat etmeyenleri ya da başkalarını muhalefete ve otoriteyi tanımamaya kışkırtanları" ve baltalama hareketine kalkışan, kamu mallarını tahrip eden ve saklayan devlet memurlarını yargılayacak bir devrim mahkemesinin kurulduğunu bildiriyordu; mahkeme, "davanın durumuna ve devrimci bilincin gereklerine" göre cezalar vermekle yükümlüydü.[10]

Sert bir mücadelenin kritik anında bu organların kurulmasını olağanüstü bir durum saymak oldukça güçtür. Devrimin altıncı haftasında Kazak orduları ve diğer "beyaz" birlikler güneydoğu Rusya'da toplanmaya başlamışlardı; Fransa ve İngiltere'nin vaadlerine bel bağlayan Ukrayna, Sovyet iktidarına açıkça düşmanlık besliyordu; mütarekeye rağmen. Almanlar batıda bir tehdit kaynağıydı. Askeri tehlike, iç kargaşalığı halletmeyi temel sorun haline getiriyordu, tik zorla çalıştırma uygulaması, kadınlı erkekli bütün burjuvaların, başkentin Almanlara karşı savunulması için siperler kazmaya gönderilmesiyle başladı. Üyelerinden birinin belirttiğine göre Çeka, ilkin üç tür suçla mücadele etti: yönetimin burjuvazi tarafından sabote edilmesi; serkeş takımının tahrip ve isyan hareketi (buna "serkeş kıyımı" denildi); ve "anarşizm bayrağı altında" yapılan haydutluk.[11] **D** dönemde Lenin, ekonomik cephedeki spekülatörlere ve yağmacılara ateş püskürüyordu. Gerçi Ocak 1918'de yazdığı ve sonradan notlan arasında bulunan bir makaleyi yayımlamadı; Lenin, bu makalesinde, birçok tedbir arasında "on zenginin, on iki dolandırıcının ve çalışmayan altı işçinin hapsedilmesini" ve "aylaklık eden her on kişiden birinin derhal kurşuna dizilmesini" öneriyordu.[32] Ama kısa bir süre sonra, yiyecek maddeleri istifçiliği ile mücadelede, "spekülatörlere terör uygulanıncaya —onları bulunduktan yerde kurşuna dizinceye— kadar hiçbir sonuca varamayacağız diyor, üç ay sonra hâlâ, "rüşvet yiyenlerin, dolandıncılann vb.'nin tutuklanıp *kursuna dizilmesini"* istiyordu; stoklar denetlendiği, "tespit edilen kurallara uymayanlar en sert şekilde cezalandınldığı" takdirde Rusya'da kıüık olmayacağını ileri sürüyordu.[3]*

29. ***kvestiya.*** **No. 252, 15/28 Aralık 1917,** ***Revoiyusliya 1917 goda'ia*** **(c. VI, der. I.N.Lİyubimov, 1930 s.350) anılıyor. Aslında, yerel komiıe Ce ka, merkez organ Ve Çe Ka (Tüm Rusya Olağanüstü Komisyonu) idi; fakat kısaltılmış Çeka kelimesi, genellikle, yerel »e merkez organların her ıkui i (in de kullanıldı.**

30. ***Sabrante Uıakonenii, 1917 I9IS.*** **No. 12, madde 170.**

31. ***ProltWikaya Re*olyuisiya,*** **No. 10 03). 1924, t.7 8.**

32. Lenin, ***Soçinenİya,*** **c. XXII, s.166 7. 33.** ***A.g.e.,*** **c. XXII, s.243.**

Çeka'nın gelişmesi yavaş ve beklenmedik bir seyir izledi. Çeka bir dizi acil zorunlulukıan doğmuştu. Almanlar Brest Litovsk'ta ateşkese uymadıkları ve ilerlemeye başladıkları zaman, yayımladığı "sosyalist vaıan tehlikede" başlıklı ünlü 22 Şubat 1918 bildirisinin ardından Çeka. tüm yerel Sovyetlere gönderdiği bir emirde, bütün düşman ajanlarının, karşı devrimci kışkırtıcıların ve spekülatörlerin "aranmasını ve tutuklanıp kurşuna dizilmesini"[31] isüyordu. O dönemde, Çeka'nın genel karargâhındaki görevlilerin sayısı *l d'yi* geçmiyordu[3]* ve yerel komisyonların örgütlenme düzeyi bu başlangıç döneminde herşey gibi sadece tesadüfe bağlıydı. Hükümet merkezinin Petrograd'dan Moskova'ya taşınmasıyladır ki Çeka, ilk kez geniş ve bağımsız bir devlet dairesinin yetkilerine kavuştu. Bu taşınma işiyle görevli güvenlik başkanı Cerjinski, Moskova'da kendi genel karargâhını Kıemlin'de değil, Lubİanka Meydanındaki büyük bir sigorta şirketinin binasında kurdu ve bina içinde şüpheli kişiler İçin bir "İç hapishane" yaptırdı. Bu şekilde donatılmış olan Çeka, kısa zamanda işe koyuldu. Rejim, o zamana kadar, kendi saflarından çok hasımlarının saflarında hüküm süren kargaşalık ve dağınıklıktan dolayı ayakta kalmıştı: karşı devrimci örgütlenme yoktu henüz, fakat durum kısa zamanda değişecekti. Dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinde Sol SD'Ier Bresc Litovsk anlaşmasının onaylanması aleyhinde oy kullanmışlar, anlaşma onların muhalefetine rağmen onaylanınca Sovnarkom'dan kendi üyelerini çekmişlerdi.[37] Böylece, lek parti hükümeti kurulmuş oldu; ve Sol SD'Ier Sovyeüer'den ve VTsIK'dan çekilmedikleri halde, onların rejime bağlılıklarından şüphe edilmeye başlandı. Nisan 1918'de dış müdahale Japonlar'ın Vladivostok'a çıkarıma yapmalarıyla başladı ve Rusya içinde, rejime muhalif bütün unsurların umutlanmasını ve toparlanmasını sağladı. 1918'in baharında ve yaz aylan boyunca, Moskova, İtilaf Devletleri ve Alman ajanlarının, Merkez ve Sağ grupların ve Sol partilerden arta kalanların cirit attığı, Sovyet Hükümetine karşı ayn ya da birlikte entrikalar çevirdikleri bir merkez oldu.[38]

34. ***A.g.e.,*** **c.** XXn, **s.449 493.**

35. ***Pravda,*** **23 Şubat 1918. aktaran Bünyan ve Fisher,** ***The Bolshevik Revolution, 19I7 191&*** **(Stanford, 1934), s.576.**

36. ***Proleıarskaya Revoiyutsiya,*** **No.10 (33), 1924, s.ll. 192ffde. Çeka'nın başkan yardımcısı. İngiliz İşçi Heyeıi'ne o dönemde "bütün ülkede 4500 işçiden ibaret bir kadro bulunduğunu ve hükümet aleyhtarı her faaliyeti komisyona bildirmeyi bir görev bilen ılm pani üyelerinin onlara yardım eniğim" söylemişti** ***(British Labour Delegation to Russia. 1920: Report*** **(1920). s.55).**

37. ***Çetvtrtyi Çreıviçainyi Vserossiiskii S'tıd Sovetov*** **(1920), s.56 7.**

3E. Çeka'nın 1918 yazı boyunca daha az Önemli olan diğer faaliyetleri konusunda, kendisi de tiki bir siyasi mahkûm olan Ukraynalı anarşist Mahno (unlan söyle

Çeka'nın ilk planlı hareketi, anarşistlere karşı oldu —anarşist kelimesi, felsefeleri eyleme dönüşmeyen samimi idealistler ile siyasi inancı serkeşlik için bir kılıf olarak kullanan örgütlü çeteleri kapsıyordu. 11 12 Nisan 19İS gecesi, Moskovadaki mimli anarşist merkezler Çeka'nın adamları ve Sovyet birlikleri tarafından kuşatıldı ve kendilerinden silahlarını teslim etmeleri islendi. Karşı koymaya kalkışanlar silah zoruyla etkisiz bırakıldı. Dörtte biri hemen salıverilen yaklaşık 600 kişi tutuklandı. Suçlananlar, anarşist olarak değil, "cani" olarak nitelendirildiler[39]. İtilaf Devleüeri'nin müdahalede bulunması ihtimalinden cesaret alan Sağ SD'ler, Mayıs 1918'de Moskova'da yaptıkları parti toplantısında "Bolşevik diktatörlüğü devirmeyi, genel oy sistemine dayalı ve Almanya'ya karşı savaşta İtilaf Devletlerinin yardımını kabul edecek bir hükümet kurmayı" amaçlayan bir politikanın açıkça sözcülüğünü yaptılar.[40] SD'lerin gizlilik ve terör geleneğinden yoksun olan Menşevikler vakit kazanmaya çalışıyorlardı. Aralık 1917'den beri parti, iç sarsıntılar geçiriyordu. Polressovun önderliğindeki eski "savunmacılar", birinin başında Martov'un, diğerinin başında ise Danin bulunduğu ve gerçekleşmesi zor bir uzlaşma için uğraşan iki "entemasyonalist" gruba ayrılmıştı. Aralarındaki tartışmalar aynı zamanda hem Bolşevikler'in sözde "Almancılığını" yermeye (Brest Litovsk anlaşmasına muhalefet eden Menşevikler'in yakıştırmasıydı bu), hem de anıi Bolşevik bir politikanın tek etkili temeli olan "lngilizcilik Fransızcılık"a karşı çıkmaya çalışmanın yarattığı sıkıntıyı yansıtıyordu; iki grup sadece bir tek konuda, rejime besledikleri düşmanlıkta kesin kararlıydılar.'[11] Tutarsızlıkları kendilerini kurtar

mektedir: "Moskova hapishanesindeki eski siyasi mtuklulardan meydana gelmiş Çeka soruşturma komisyonu, bütün eski lutuklulardan, zalim gardiyanlar hakkında bildiklerini anlatmalarını istedi. Böylece gardiyanlar Çeka'nın emriyle tutuklandı ve haklarında soruşturma açıldı" (N.Mahno, *Pod Vdarami Komrrevotyutsii* (Paris, 1936), s.113 5).

39. Anarşistlere karşı girişilen bu harekâtla ilgili bilgüer Bünyan veFisher'in *The Bolshevik Revolution, I9I7 19I8* (Stanford, 1934) adlı eserinin 582 6. sayfalarında bulunmaktadır. Aynca bkz. R.H.Bruce Lockhan, *Memoirs of a British Agent* (1932), s. 258 9; yazar bu hareketin, "disiplinin sağlanmasına doğru ilk adım" olduğunu söylemekledir. I.Sadoul, *Notes sur Its Révolution Bolchevique* (1919), s.275 6'da "anarşist güruhların", "ayak lakımı arasından devşirilmiş" ve "gericiler" tarafından kışkırtılmış olduklarını belirtir. Cerjinski'nİn 16 Nisan 1918 tarihli *Izvesliya'da* yayımlanan demecine göre, tutuklananlar arasında "ideolojik anarşistler" yüzde birden fazla değildiler. Resmi tutum, Bolşevik değil Sol SD olan bir Çeka sözcüsü tarafından, bir soru üzerine VTsIK'da açıklanmıjUr *(Protokoll Zasedanii VTsIK 4*° So:i va* (1920), s.153 6.)

40. S.A.Pionikovski, *Crajdanskaya Voyna v Rossü, 1918 1921* (1925), s.154 6.

41. *Karar Novaya Jlzn'in* 10 Haziran 1918 tarihli sayısında yayımlandı, s.79 81. Sözde "Samara hükümetine" katıldığı İçin Menşevik merkez komitesinden alılmış

madı. VTsIK, 14 Haziran I9I8'de bir kararname yayımlayarak. Sağ SD'Ier ile Menşevikler[1]!, "İşçilere ve köylülere karşı silahlı saldırılar düzenlemek" amacıyla, "kötü şöhretli karşı devrimcilerle" işbirliği yaptıkları için kendi saflarından attı ve bütün Sovyetler'e aynı şekilde davranmalarım salık verdi; böylece onların hükümet mekanizmasına katılmalarını fiilen önlemiş oluyordu.[42]

Bu tedbir sonunda ortada sadece belli başlı iki parti kalıyordu; bizzat Bolşevikler'in kendileri ve Brest Litovsk'dan Önce koalisyon hükümetinin ortakları olan Sol SD'Ier. Bununla beraber. Haziran 1918'de bu İki parti arasındaki ilişkiler kopmak üzereydi. Birincisi, köylerden gerekli buğdayı sağlamak zorunda olan Bolşevikler, zengin köylülere karşı, SD'lerin en kararlı taraftar kesimini oluşturan yoksul köylüleri komiteler halinde örgütleme politikası gütmeye başlamışlardı[41]; ikincisi, ölüm cezasının uygulanması konusunda Bolşevikler'le SD'Ier arasında yeni bir sorun çıkmış ü. Şubat'tan beri, "sosyalist anavatanın" tehlikede olduğu ilân edildiği bir sırada, Çeka tarafından hiçbir normal ya da açık duruşma yapılmaksızın ölüm cezası uygulamasına girişilmişti (kaç kişinin kurşuna dizildiği tam olarak bilinmemektedir"). Hem Sağ SD'Ier hem de Menşevikler, zaman zaman bu tedbirlere karşı çıkmışlardı. Sovnarkom'dan ayrılmış olmalarına rağmen, VTsIK ve Sovyetler üyeliklerini devam ettiren Sol SD'Ier, Çeka'da hâlâ temsil ediliyorlardı ve eylemlerinde onların da sorumluluk payı vardı. Fakat devrim mahkemesi ilk kez bir ölüm cezasına karar verince —Şçastni adlı karşı devrimci bir amiral hakkında[45]— Sol SD'Ier, bu karan VTsIK ka

olan I. Mayski, Menşevikler'in o dönemdeki boca lay ıslarının keskin bir eleştirisini yapmıştır *(Pemokratiçeskaya Kontrrevolyutsiya* (1923), s.8 11).

42. *Sobranie Uıakonenii, J917 I9J8,* No. 44, madde 536. Kararname yayımlanmadan önce VTsIK'da uzun bir tartışma oldu *(Protokoll Zasedanii VTsIK 4e" Soziva* (1920), a.419 39).

43. Bu sorun 4. Kısım'da ele alınacakür.

44. Sverdlov Temmuz 1918'de "şehirlerde, Petrograd'da, Moskova'da ve taşrada onlarca ölüm cezasını yerine getirdik" diyordu *(Pyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1918), S.49). Sol SD'lere karşı açtığı polemik, Sverdtov'u, Ölüm cezaların m sıklığını belirtmek zorunda bırakıyordu; bu bakımdan, ber zamanki eksik sayı verme eğiliminden uzaklaşmıştır. M Laijis. ilk altı ayda 22 kişiye ölüm cezası uygulandığını beliniyor, *Çrezviçainye Komissii po Bor'be s Konlrreuolyulsiei* (1921), s.9. Bu rakamın Moskova'daki Çeka merkezi için olduğu düşünülebilir, yoksa çok düşüktür.

45. D.F.White'ın *The Growth of the Red Army* (Princeton, 1944, s.71 2) adlı eserinde Şçastni davası ile ilgili bir inceleme yer alıyor. Şçastni'nin, Baltık filosunu Bolşevikler'in elinden "kurtarmak" mı istediği yoksa filoyu Almanlara mı teslim etmek istediği açıklığa kavuşmamıştır. E.Sisson'un *One Hundred Red Days* (Yale, 1931) adlı eserinde (s.437) ona karşı yöneltilen suçlamaların gerçekliği şüphelidir.

nalıyfa geçersiz kılmanın yollarını aradılar ve bunu başaramadıkları zaman devrim mahkemesinden kendi üyelerini çektiler. Bununla beraber, itirazlarının gerekçesini dikkate almak gerekiyor, insancıl düşüncelere dayanmıyordu itirazları. "Tolstoyculuk" yakıştırmasına şiddetle karşı çıkıyorlardı; çünkü sol SD'ler sadece Çeka'nın faaliyeüerine katılmakla kalmamışlar, aynı zamanda siyasi amaç uğruna adam öldürmenin geçmişte başlıca savunucuları olmuşlardı. Onların iddiası, bir ölçüde, Bolşevikler'in geçersiz diye reddettikleri bir usul meselesine, ölüm cezasının ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından kaldırılmış olmasına[48], özellikle de ölüm cezasının normal bir yargılama sonucu verilmesi İlkesine dayanıyordu. Sol SD'ler ister suikastle ister Çeka'nın yaptığı gibi özel yöntemle olsun, düşmanları öldürmenin bazen meşru ve gerekli olduğunu kabul ediyorlar, fakat mahkemece görülmekte olan normal bir mahkûmiyet ve ölüm cezası davasında "eski lanetli burjuva devlet ilkesinin" canlanmasına kesinlikle karşı çıkıyorlardı.[41] Zekice düşünülmüş gibi görünüyordu bu sav; Krilenko ise, amiralin "ölüme mahkûm edilmediğini", sadece vurulmasının emredildiğini açıkça belirtti.[48] Sol SD'Ierce ileri sürülen bu savda, terörizmi kabul edip devleti reddeden sosyal devrimci düşüncenin anarşist niteliğinin mantıklı ve tutarlı bir ifadesi vardı.[4']

Beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi 4 Temmuz 1918'de Moskova'da kritik bir tarihi anda toplandığında durum bu yüzden son derece gergindi. Kongrede oy hakkına sahip 1132 delegeden 745'i Bolşevik, 352'si Sol SD'ydi, geri kalanı da çeşitli küçük fraksiyonları temsil ediyordu.[50]

46. Sverdlov, usul meselesi ile ilgili sava iki bakımdan karşı çıktı. VTsIK tam yetkileri gereğince, kongrenin herhangi bir karannı iptal edebilirdi ve kongre başka bir yerde değil cephede ölüm cezası uygulamasını kaldırmıştı *(Pyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1918), s.49). ikinci husus tartışmalıydı; ikinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi, yürürlükte olan tek ölüm cezası şeklini iptal etmiş olduğu inancındaydı şüphesiz.

47. Beşinci Tüm Rusya Sovyederi Kongresi'nde bu mesele Spiridonova tarafından uzun uzadıya savunuldu *(Pyatyi Vserossiiskii S"eıd Sovetov* (1918), s.59 61).

48. *Izvestiya,* 23 Haziran 1918.

49. Her ne kadar bireysel terörizmi desteklemiyorlarsa da, mahkemece verilmiş tek bir ölüm cezası, Men şevi kler'de, Çeka tarafından yasaya aykırı gerçekleştirilen düzinelerce ölüm cezasından çok daha derin bir nefret uyandırmıştı. Şçastni'nin ölüme mahkûm edümesi Martov'un *Doloy Smertnuyu Kazıt* ("Kahrolsun ölüm Cezası!") adlı zehir zemberek bîr kitapçık yayımlamasına yol açtı: "Canavar sim sıcak insan kanı içti. İnsan öldürme makinası işlemeye başladı... Başbelası serseriler... Yamyam caniler." Tiflis'teki Menşevik makamlar, bir işçi kalabalığına ateş açtığında Lenin öfkeyle cevap verdi: "Biz ateş edince Tolstoycu kesiliyorlar. Gaddarlığımıza yalancıktan ağlıyorlar. Gizli anlaşmaları ceplerinde saklayarak. Keren skinin işçileri ölüme sev keımesine nasıl yardım ettiklerini unuttular (Lenin, *Soçinenİya,* c. XXII, s.426).

Tartışmalar, kısa zamanda başlıca iki büyük parti arasında bir kavgaya dönüşlü. Köylü sorunu görüşüldü, fakat rakip partilerin kapatılmasının ve ölüm cezası uygulamasının yaratüğı Öfke köylü sorununu ikinci plana atlı. En şiddetli itirazlara Brest Litovsk anlaşması ve Sovyet Hükümeti'nin Almanya'ya taviz vermesi konulan yol açtı; ve Kongre'de en şiddetli kapışma Troçki'nin Ukrayna'da Almanlara hücuma geçmeyi kabul etmenin bir çılgınlık olacağını ısrarla belirtmesi üzerine patlak verdi. Öyle görünüyor ki, ilişkilerde bir kopma yaratmak umuduyla İki Sol SD, **6** Temmuz 1918'de Alman elçisi Mirbach'ı öldürdü. Suikast Çeka üyesi SD'Ier tarafından planlanmıştı. Katililer, sözde Cerjinski tarafından imzalanmış kimlik kartlarını göstererek elçi tarafından kabul edilmeyi başardılar.[31] Bu olayı, Moskova'da iktidarı ele geçirme girişimi ve başlıca il merkezlerinde ayaklanmalar İzledi, bunlardan en ciddisi Yaroslavrdakiydi. Ünlü SD terörist Sa vinkov, sonradan bu isyanları kendisinin düzenlediğini söyledi ve Mosko va'daki Fransız askeri ataşesi tarafından mali olarak desteklendiğini ileri si'rdü."

İtilaf Devleüeri kuvvetlerinin Murmansk ve Vladivostok'a çıkartma yaptıkları, Çek lejyonlarının Bolşevikler'le çarpışmaya giriştikleri ve savaş tehlikesinin her yanda belirdiği bir sırada bu kadar büyük bir ihanete uğrayan Sovyet Hükümeti, yarım tedbirlerle yetinmek istemiyordu. Moskova ayaklanması kısa zamanda bastırıldı. Mirbach'm katillerinin kendi verdiği emirlere göre hareket etüklerini kabul eden Spiridonova da dahil olmak Üzere, beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ndeki Sol SD delegelerin birçoğu tutuklandı. İçlerinden Çeka üyesi olan on üç kişi kurşuna dizildi.[11] Birçok gazete kapatıldı. Üç gün devam eden karışıklıktan sonra kongrenin oturumları tekrar başladı ve hükümetin eylemlerini onayladıktan sonra ihtiyatlı bir dille kaleme alınmış bir önerge sunuldu. Önerge şöyleydi: "Sol SD partinin bazı seksiyonları Mirbach'ı öldürmek ve Sovyet iktidarına karşı

50. ***Pyatyi Vserossiiskii S~ezd Sovetov*** **(19)8), s.163.**

51. ***Proleıarskaya Revoiyutsiya.*** **No.10 (33), 1924, s.16, "Alman emperyalizminin önde gelen temsilcilerine karsı bir dizi terörist saldırılar düzenleme" kararının yer aldığı 24 Haziran 1918 Sol SD'Ier merkez komitesi tutanaktan** ***Krasnaya Knigd Ve Çe Kadn*** **((1920) c. I. s.129) yayımlandı.**

52. ***Boris Savinkov pered Voennoy Koİlegiei Verkovnogo Suda SSSft*** **(1924) s.55 9. Bununla beraber, Savinkov, Mirbach'm öldürüleceğinden (ki Sol SD'**İtrin **isiydi bu) haberi olduğunu inkâr ediyordu.**

53. ***Krasnaya Kniga Ve Çe Ka*** **(1920), c. I, s.200 1;** I. **Steinberg.** ***Spiridonova: Revolutionary Terrorist*** **(1935), s.216. Spiridonova birkaç ay sonra serbest bırakıldı ve yine rejim aleyhinde propaganda faaliyetine girişti** ***(Pravda,*** **19 Aralık 1918); sonunda Taşkent'e süriildfl.**

isyan düzenleyerek Rusya'yı savaşa sürüklemek girişimine katıldıkları sürece, bunların İşçi ve Köylü Temsilcileri SovyeUeri'nde yeri olamaz"*[1]. 10 Temmuz 1918'dekİ kongrenin son yapuğı şey, RSFSC anayasasını onaylamak oldu; böylece, anayasa cumhuriyet tarihinin en karanlık ve en tehlikeli döneminde; bağımsız son büyük partinin isyanı rejimi tek partili devlet yolunda büyük bir adım daha atmak zorunda bıraktığı sırada, yürürlüğe gümiş oldu.

Çeka Yun uyguladığı baskı tedbirleri hakkında anlatılanlar hemen her zaman kopuk kopuk ve güvenilmezdir. Fakat 1918 yazı boyunca illerdeki yaygın isyanların bastırılmasının ardından girişilen misilleme harekederine dair güvenilir bilgiler var. Yaroslavl'dakt isyancılar **15** gün dayandılar ve şehir ele geçirildiğinde içlerinden 350'si kurşuna dizüdi." İsyanın çok çabuk bastırıldığı komşu Murom şehrinde elebaşı on isyancı kurşuna dizildi ve burjuvaziden 1 milyon ruble vergi alındı.[56] Nijni Novgorod'da yedi yüz "subay ve jandarma" tutuklandı ve yerel Çeka, "üyelerinin hemen hepsini tutuklayıp içlerinden bir kısmını da kurşuna dizerek... beyaz muhafızlar örgülünü dağım"". 16717 Temmuz 1918 gecesi eski Çar ve ailesi Ural bölge Sovyeti'nin emriyle Ekaterinburg'da kurşuna dizildi. Çekler, on gün sonra bu şehri ele geçirdiklerinde Ural bölge Çekası Vyatka'ya geçerek burada, "karşı devrimci entrikalara karıştıkları gerekçesiyle" dört yüzü aşkın kişiyi luluklayıp, içlerinden otuz beşini kurşuna dizdi.[58] Ağustos 1918'de Penza'da bir *"kulak* İsyant" patlak verdiğinde bizzat Lenin, *"kulaklara,* papazlara ve beyaz muhafızlara karşı bir kide terörü uygulanmasını ve şüpheli görülenlerin şehir dışında bir kampa hapsedilmelerini" telgraf emriyle bildiriyor ve yeterli miktarda hububatın ivedi tesliminden "sorumlu" olması gerekenlerin rehin alınmalarını salık veriyordu." Sert bir dille kaleme alınmış bu belgelerin, isler mücadelenin dağdağası içinde ister soğukkanlılıkla olsun, bütün partilerce yapılan zulüm ve vahşeti (her ne kadar bu konuda tek • tek anlatılanlar nadiren inandırıcı İse de) açığa vurdukları şüphesizdir. Bu tür olaylar ve bunların hasımları tarafından abartılıp uydurulması, Rusya'da Ekim 1917 olaylarının yol açtığı mücadeleye damgasını vurmuş büyük

SA. ***Pyatyi Vserossiiskii S~tıd Sovetov*** **(1918); t.209.**

55. ***Pravda,*** **2Î Tenrımuı/Î6 Temmuz 1918, »klaran J.Bünyan,** ***Intervention, Civil War, and Communism in Russia*** **(Baltimore, 1936). 1.194. 228.**

56 ***Etnenedet'nik Çreıvicainik Komissİi,*** **No. 2, 1918, s.30. Bu dergi iadece allı sayı yayımlandı.**

57. ***A.g.e.,*** **No. 1, 1918. s.21 2.**

5t. ***A.g.e.,*** **No. I. 1918, (.18 9.**

59 Lenin. ***Soçinenİya,*** **c. XXIX,** 5.489.

umutsuzluk içinde devam eden savaş ve devrimin kaçınılmaz sonuçlarıydı.

Uygulanan cezalar, uygulayıcıları tarafından açıkça "terör" diye nitelendirildi ve savaş tedbirleri olarak haklı gösterildi. Lenin ve Troçki'nin konuşmalarından sonra 29 Temmuz 1918'de VTsIK tarafından kabul edilen bir kararda "Sovyet iktidarının, burjuvaziyi denelim altına alarak ve ona karşı kitle terörü uygulayarak, kendini sağlama almak zorunda olduğu" belirtiliyordu.[60] O dönemdeki bir basın toplantısında Cerjinski şöyle diyordu:

Çek* bir mahkeme değildir. Çeka, tıpkı Kızıl Ordu gibi, *devrim savun maşıdır.* Nasıl ki iç savaşta, Kızıl Ordu, bazı kişilere zarar verme endişesiyle harekâtını durduramazsa ve sadece bir tek şeyi, devrimin burjuvaziyi alaşağı etmesini göz önünde tutmak lorundaysa, tıpkı bunun gibi, Çeka da, devrimi savunmak, kılıçlar bazen masum başlan uçur bile, *düşmanın* hakkından gelmek zorundadır."**

Fakat SD'Ier bir kez daha siyasi katliama, hem de bu sefer, Bolşevikler'i öldürmeye girişince terör son haddine ulaştı. Çağdaş/an arasında halk hatibi diye ün salmış Bolşevik lider Volodarski, Temmuz 1918'de Petrograd'da öldürüldü. 20 Ağustos 1918'de Uritski gene Petrograd'da öldürüldü ve Lenin Moskova'da ağır yaralandı. Bütün bu suikasüann ardından hep şu ya da bu SD hizibi çıkıyordu. Bu suikastların yarattığı nefret ve korku Çeka'nın eline yeni kozlar verdi." Ertesi gün, Moskova'daki İngiliz temsilcisi, İngilizler'in karşı devrimci entrikalarda rol oynadıkları gerekçesiyle tutuklandı[63] ve İngiliz deniz ataşesi, Petrograd'daki İngiliz ElçiliğÍ'ne karşı girişilen bir saldırıda öldürüldü. 2 Eylül 1918'de VTsIK, Uritskt'nin öldürülmesi ve Lenin'e yapılan suikastla ilgiü bir karar aldı. Karar şu sözlerle son buluyordu:

Bütün karşı devrimciler ve onları kışkırtanlar, Sovyet Hükümeti'nin işçilerine ve sosyalist devrim ideâllerinin savunucularına karşı girişilmiş her suikast girişiminden sorumlu tutulacakıir. işçi ve KdylU Hükümeti düjman

60. *Protokoll Zasedanii VTsIK 4>"Sotiva* (1920), (.83.

61. Akıaran K.Radek, *POTırtii i Pamfleu* (1933), c. I. (.50.

62. VTılK'ya çekilen protesto telgrafları arasında Cari tun cephesinden gönderilmiş Stalin ve Voroşilov imzalı bir telgraf vardı: "Dünyanın en büyük devrimcisi, eşsiz yönetici ve proletaryanın önden yoldaş Lenin'e karşı burjuvazinin ücreüi adamları tarafından girişilmiş alçakça suiktsıı öğrenen kuzey Kafkasya sava; bölgesi askeri konseyi, bu sinsi ve cantyane sirişime, burjuvaziye ve ctıun ajanlarına açık ve sistemli bir terör uygulayarak karşılık verecektir" (Sulin, *Soçİneniya,* c. IV, s. 128).

63. R.H.Bruce Lockhan, *Memoirs of a British Agent* (1932), s.314 16. Bruce Lockhart'in bu eseri, onun karşı devrimci entrikalar» karıştığını açıkça göstermektedir. *Britain's Master Spy: Sidney Rtilly's Narrative Written by Himself de* (1933) anlatılanlar gerçek ise, bu suç ortaklığı oldukça ileri gitmiştir.

] anne a uygulanacak beyaz teröre işçi ve köylüler burjuvazi ve ajanlarına karşı lopyekün bir kızıl lerörle karşılık vereceklerdir.[64]

Dis müdahalenin gerçekleştirileceği ve devrimin acımasızca bastırılacağı tehdidini savuran Brunswick Dükü Bildirisİ'nin ardından, Paris'te kide halinde misilleme hareketinin başlamasına ve söylentilere göre 3000 aristokratın öldürülmesine yol açan 2 Eylül 1793 terörü bir tarih çakışmasından çok daha fazla şeyi ifade etmektedir. Her iki devrimde de bu tarih, o zamana kadar yer yer ve rasgele yapılan terörün hakiki bir silah haline geldiği bir dönemin başlangıcı oldu.

1918 sonbaharında "kızıl terör"ün gazabına uğrayanların toplam sayısı hakkında doğru bir tahminde bulunmak mümkün değil. Terörün ifân edilmesinden hemen sonra Petrograd'da kurşuna dizilen 512 "karşı devrimci ve beyaz muhafız" (ki bunlara "rehineler" de deniyordu), bir tek yerde ve aynı anda gerçekleştirildiği bilinen en büyük misilleme hareketidir.[6'] Moskova'da kurşuna dizilenler arasında "birçok Çarlık bakanı ve yüksek şahsiyet" vardı.[66] İllerden gönderilen raporlar arasında belki de en açıklayıcı olanı Kazandan gönderilenidir. "Bütün ilçelerde girişilen cezalandırma seferlerinin" dökümü yapıldıktan sonra şunlar belirtiliyordu:

Kazan'da mahkeme ancak yedi ya da sekiz kişiye ölüm cezası uyguladı. Bunun nedeni de, küçük burjuvalar, papazlar ve keşişler dahil olmak üzere, bütün burjuvaların şehirden kaçmış olmalarıdır. Evlerin yarısı boştur. Kaçanların mallarına yoksulların yararına el konulmaktadır.*'

Sınıf niteliği taşıması terörün özünü oluşturuyordu. Kurbanlarını, işledikleri suçlara göre değil, egemen sınıf mensubu olmalarına göre seçiyordu. Amerikan işçilerine gönderdiği mektupta şöyle diyordu Lenin:

İngiliz burjuvazisi 1649'larmı, Fransızlar 1793'İerinİ unuttular. Burjuvazi, feodal beylere karşı kendi yararı için kullandığı zaman terör haklı ve rjıeşruydu. işçiler ve yoksul köylüler, burjuvaziye karşı kullanmaya cesaret etlikleri zaman terör korkunç ve canice bir şey oldu."[8]

Üyelerinden birinin açıkladığı gibi, Çeka, "yargılamıyor, vuruyordu". Çeka'yı Çarlık Ûkranası ile kıyaslayanlar "Şubat ve Ekim devrimleri bo

64. *Pyatyi Sozi« VTsIK* (1919), s.ll.
65. *Izvestiya,* 3 Eylül, 7 Eylül 1918. *Ezhenedefnik Çrezviçainik Komİssii,* (No. 6, 1918, s. 19.) terör dönemi boyunca Petrograd'da kurşuna dizilenlerin toplam sayısının 800 olduğunu belirtmekledir.
66. *Prolelarskaya Revolyutsiya,* No.10 (33). 1924, s.32.
67. *Eıh/nedel'nik Çrezvıçainik Komissii,* No. 4, 1918, s.25.
68. *Lenin, Soçinenİya,* c. XXD1, s.185.

yunca uyudular ve kendileri yeni düzene lekesiz elleri ve temiz, kolalı gömlekleriyle girsinler diye yeni komünist düzenin inşası için gerekli kirli işleri başkalarının yapmasını bekliyorlar". Üstelik, "karşı devrimciler, , hayatın her alanında faaliyet gösterdiklerine göre... Çeka'nın harekâta girişmediği hiçbir alan yoktur".*[9]

1918 yazında meydana gelen olaylar, Bolşevikler'İ, devletin rakipsiz ve orlaksız yönetici partisi haline gelirdi ve Çeka'nın şahsında, Bolşevikler mutlak bir iktidar organına sahip oldular. Bununla beraber, bu iktidarın denetimsiz kullanılmasına karşı büyük bir isteksizlik söz konusuydu. Safdrşı bırakılmış partilerin tamamen ortadan kaldırılacağı an henüz gelmemişti. O sırada terör, kaprisli bir araçtı; kendilerine karşı en şiddetli lanetlerin yağdmldığı ve en sert tedbirlerin alındığı fakat buna rağmen belli bir hoşgörüden yararlanarak ayakta kalan partiler bulmak olağandı. Yeni rejimin ilk kararnamelerinden biri, Sovnarkom'a, "İşçi ve Köylü Hükümetİ'ne baş kaldırmayı, karşı gelmeyi" öğütleyen bütün gazeteleri kapatma yetkisi vermişti; ilke olarak burjuva gazetesi yoktu arak.[70] Fakat bu kararnameye ve Kadeı partisinin 1917'nİn sonunda yasadışı ilân edilmesine rağmen, *SVQ boda Rossii* adlı Kadeı gazetesi 1918 yazı boyunca Moskova'da yayımını sürdürdü". Pelrograd'daki Menşevik gazete *Novyi Luç,* Brest Litovsk anlaşması aleyhinde kampanya açtığı için Şubat 1918'de kapatıldı. Fakat vaktiyle Bolşevik basının kullandığı bir taktiğe başvurarak Nisan ayında Moskova'da *Vpered* adıyla yeniden çıkarıldı ve bir süre hiçbir engelle karşılaşmadan yayınını sürdürdü. Çeka'nın Nisan 1918'de anarşisüere karşı giriştiği harekâttan sonra bile Moskova'da anarşist dergiler uzun zaman yayımlandı. Ukraynalı anarşist Mahno, 1918'İn yazında Moskova'ya gidip Lenin ve Sverdlov'la görüştü ve aralarında "teorik bîr devrim" havası sezdiği Moskova anarşistlerini çekinmeden ziyaret etü.[7î] Pratik, her yerde, teoriden daha az tutarlıydı. 1918 yılı sonlarına doğru, başka faktörler terörist

69. M. Lal! it, *Çreıviçainye Komissii po Bor'bt s Kontrrevotyulsiei* (1921), s.8 23.

70. *Sobranie Uıakontnii. 1917 19/8,* No. I (2. basım), madde 17.

71. Saraıov'dakİ bir "anarşist demeğin" bütün kadınların "devlet malı" olduğunu bildiren sözde bir karar aldığı haberini bu gazete yaymıştı (Aktaran J.Bünyan, *Intervention, Civil War, and Communism in Russia* (Baltimore, 1936), s.556). Bu haber metni, yabancı basında az çok değişik şekillerde yer aldı.

72. N Mahno, *Pod Udarami Kontrrevolyutsİİ* (Paris, 1936). s.92 107, 119. 135. Mahno konusunda, bkz. 3. Kısım, 2. Bölüm. *Devlet ve Devrinii* yazdığı dönemden itibaren Lenin, anarşistlere karşı daima belirli bir yakınlık duymuştu. Ağustos 1919'da, "birçok anarşist işçinin Sovyet iktidarının en samimi destekçileri haline gelmek üzere olduğunu" yazdı ve aralarındaki eski husumetin. II. Entern« syonal'in Marksist ilkelere ihanetinden ileri geldiğini belimi *[Soçİneniya,* c. XXIV, s.437 8).

aşırılıklarda bir yumuşamaya yol açıyordu, intikam hırsı yatışmıştı; ülke içinde karşı devrim korkusu dinmişü; Almanya'nın uğradığı çözümü, geçici de olsa, dış baskılan hafifletti. Öte yandan, Çeka'nın hemen bütün yönetim kollanna yayılması, yerel Sovyetlerde ve bazı merkez devlet dairelerinde, özellikle Adalet ve İçişleri Komiserlikleri'nde kin dolu bir kıskançlık yaratıyordu[73]; ve Bolşevik olmayan teknisyenlerin "uzmanlığına" başvurulmasını gitgide gerekli bulmaya başlayan ekonomik politika sorumluları, siyasi hasından hedef almış kör bir terör politikasına iyi gözle bakmıyorlardı.

Hemen hemen sadece Bolşevikler'den meydana gelmiş altıncı Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, devrimin ilk yıldönümü arifesinde toplandığında genel hava böyleydi. Kongre, "karşı devrimle mücadele etmekle görevli kuruluşlarca tutuklanmış olup" tutukluluklarını takip eden iki hafta içinde, haklarında karşı devrimci faaliyete kalkıştıklarına dair kesin bir suçlama iL ri sürülemeyenler ve "düşman elindeki yoldaşlar" için bir güvence olmak üzere merkezi Çeka tarafından tutulanlar hariç rehinelerin hepsinin serbest bırakılmasını emreden ve "genel al" diye nitelendirilen bir kararı derhal onayladı. Aynı karar, uygulama denetleme hakkını VTsfK'ya ve yerel yürütme komitelerine vererek tartışmalı bir yetki sorununu da çözüme bağlıyordu.[7'] Böylece kâğıt üzerinde de olsa Çeka'nın kanatlannı kestikten sonra kongre, "cumhuriyetin bütün vatandaşlanna, Sovyet iktidannın bütün organlanna ve görevlilerine" yasalara titizlikle uymalanm emreden ve haklarının görevliler tarafından herhangi bir şekilde unutulması ya da çiğnenmesi halinde vatandaşlara mahkemeye başvurma hakkını veren, "Devrimci Yasallık" konusunda yeni bir karar kabul etti. Devlet memurlarının ve kamu kuruluşlarının yasalara saygılı olmaları hakkındaki emir, aslında, "iç savaşın ve karşı devrimle mücadelenin özel şanlarının" gerektirdiği tedbirlerle ilgili olağandışı bir madde konularak hafifleıilmişti.[75] Fakat altıncı Tüm Rusya Sovyetleri Kongresİ'nin kararları, cumhuriyetin güvenlik organlannın keyfi tutumlannı denedemek ve onların yasa sınırlan içinde kalmalarını sağlamak için yapılmış, pek sonuç vermese de samimi olan bîr dizi girişimin İlkiydi.

73. **Bu bflrokraliK kavganın kanıtlan Bünyan ve** Fisher, ***The Bolshevik Revolution, 1917 1918*** **(Sıanford, 134, s.580 1) ve Bünyan,** ***Intervention, Civil War, and Communism in Russia*** **(Baltimore, 1936, s.259 60) adit eserlerde belirtilmiştir. Anayasaya göre, Çeka, sadece Sovnarkom'a ve VTsIK'ya karşı sorumluydu.**

74. ***S"ezdi Sovetov RSFSR v Postanovteniyak*** **(1939), s.116 17.**

75. ***A.g.e.,*** **3.119. Daha ciddi bir nitelik kazanması için bu karar, bir emirname şeklinde yayımlandı;** ***Sobranie Vzakonenii 1917 1918,*** **No. 90, madde 908.**

Kongreden sonra uzlaşma yolunda, İlgiye değer ikinci bir adım auldı. Yönetimden uzaklaştırılmış sosyalist partilere zeytin dalı uzatılmasına, ya da onlar tarafından uzatılabilecek zeytin dalının kabul edilmesine karar verildi. Menşevikler'in VTsIK'dan ve Sovyeüer'den uzaklaştırılmış olması, parti méritez komitesinin 1918"Ekimİ sonunda Moskova'da beş gün devam eden bîr toplantı yapmasını engellememişti. Iç savaşın patlak vermesi ve rejime karşı yöneltilmiş açık tehdit, Menşevikler'i güç durumda bırakıyordu, çünkü Bolşeviklere karşı düşmanlık duymakla birlikte, bir restorasyonun da onlara fazla bîr şey getirmeyeceğini düşünüyorlardı. Bir kez daha uzlaşma yolunu seçtiler. Konferansta, Ekim Devrimini, "tarihi bir zorunluluk" ve "bütün dünyayı sarsan muazzam bir hareket" olarak kabul eden ve "demokrasi düşmanı sınıflarla siyasi işbirliğinden" vazgeçen bir dizi "karar ve tez" kabul edildi. Aynı zamanda, "yabancı kuvvederin müdahalesine karşı Sovyet Hükümeti'nin askeri harekâtını desteklemeyi" vadeden karar, "polis baskısının olağanüstü organlarının ve olağanüstü mahkemelerin lağvedilmesini", "siyasi ve ekonomik terörün durdurulmasını" istiyordu." Menşevikler'in, karşı devrimi ve dış müdahaleyi açıkça yeren bildirisini" Lenin'in son derece uzlaşmacı bir konuşması izledi. Lenin bu konuşmasında, Menşevikler'den ve SD'lerden "tarafsızlık ve iyi komşuluk ilişkilerimden fazla birşey istenmediğini ve "emperyalist vahşetin bize doğru sürdüğü kararsız unsurlardan yararlanmanın" önemini belirtiyordu.[78] VTsIK 30 Kasım 1918'de Menşevikler hakkında Haziranda alınmış ihraç kararını iptal eden, fakat "Sovyet iktidarına karşı Rus ve dış ülkeler burjuvazisi ile işbirliğine devam eden Menşevik grupları" bu affın kapsamı dışında bırakan bir kararı kabul etti.[19] SD'ler, Menşevikler gibi davranmakta gecikmediler. Açıkça devrimci ve terörist bir parti oldukları İçin, eski Çar generallerinden ve onların dış ülkelerdeki destekçilerinden bekleyebilecekleri Menşevikler'den de azdı: Kolçak, bau Sibirya'da esir aldığı SD'lere tövbe etmeleri için çok kısa bir süre tanımıştı. SD'lerin Şubat 1919'da Petrograd'da düzenledik

76. Baıında yayımlanan katarlar. Lenin'in toplu eserlerinde özetlenmiştir: Lenin, *Soçinentya,* c. XXIII, s.571 2. Teröre karşı yapılan itiraz Sulin tarafından *Pravda'dt* yayımlanan uzun bir makalede cevaplandırıldı (Stalin, *Soçinenİya, c* IV, s.134 45): "Ekim Devrimi'nin 'tarihi zorunluluğunu' kabul eımek, fakat yarattığı kaçınılmaz sonuçlan ve durumlan kabul etmemek nasıl mümkün olmakladır?").

77. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXUL s.571. 26 Eylül 1918 diye gösterilen bildiri tarihinin, daha sonra doğru olarak belirtildiği gibi *(A.g.e.,c.* XXIV, s.760) 14 Kasım 1918 olması gerekirdi. Bildiri Pro veto'mn 19 Kasım 1918 tarihli 251 No'lu sayısında yayımlandı (yoksa yanlışlıkla belirtildiği gibi *{A.g.e.,* c. XXIH, s.571) 26 Kasım'da değil; 26 Kasım Lenin'in konuşmasının yapıldığı tarihtir).

78. *A.g.e.,* c. XXHI, s.318 9. 323. **79. *A.g.e.,* c. XXIV, s.760.**

leri bir konferansta "Sovyet iktidarını silah zoruyla devirmeyi amaçlayan her girişim kesinlikle reddedildi"; Rus burjuva partiler ve "emperyalist itilaf Devletleri" yerildi. 1918'de Samara diye adlandırılan hükümeti kurmuş olan, Kurucu Meclis üyesi bir eski SD grubu hemen hemen aynı anda teslim oldu ve bir aftan yararlandı.[80] Bu iyi niyet gösterileri 25 Şubat 1919'da VTslK'yı, SD'lerle tekrar işbirliğine gitmeyi, fakat "içerden ve dışardan karşı devrimi doğrudan ya da dolaylı destekleyen bütün gruplara" karşı aynı ihtiyatlı tutumu devam ettirmeyi Öngören bir karar almaya şevketti.[81]

"Sadık" Menşevikler'e ve SD'Iere hoşgörülü davranmak ilkesine dayanan bu gerginlik dolu uzlaşma —uzayan iç savaş ılımlı davranmak için yeterli bir gerekçe olduğu sürece— iyi kötü iki yıl devam etti. Fakat karşı devrimi "doğrudan ya da dolaylı destekleyenleri" af kapsamı dışında bırakmayı öngören madde, bu uzlaşmaya, resmi makamların diledikleri gibi yararlandıkları bir esneklik veriyordu. Partinin sekizinci kongresi Mart 1919'da toplandığında, azınlık partilerine karşı daha az dostça bir hava esiyordu. Delegelerden biri, Menşevikler'in ve Devrimci Sosyalistler'in "meşru kabul edilmelerini" açıkça protesto etli.[81] Lenin bile, geçen Kasım ayındakinden bambaşka bir dil kullandı:

> Genel tutumumuzda derin düşünmeyen bir gözlemciye garip ve anlaşılmaz gelecek değişiklikler yapmamız gerekiyor çoğu zaman: "Nasıl olur?" denecektir: "Dün küçük burjuvaziye vaadlerde bulunuyordunuz, bugün ise Cerjins ki, Sol SD'lerle Menşevikler'in kurşuna dizileceğim bildiriyor. Bu ne çelişkidir böyle?" Evet, bir çelişki. Ama asıl çelişki, nerede duracağını bilmeyen, durmadan bocalayan, bir sağa bir sola yalpalayan küçük burjuva demokrasisinin tutıımundadır... Diyoruz ki ona: "Siz ciddiye alınacak bir düşman değilsiniz. Bizim düşmanımız burjuvazidir. Fakat onunla işbirliği yaptığınız takdirde, size de proletarya diktatörlüğü tedbîrlerini uygulamak zorunda kal ırız".[8î]

Hemen ardından, SD'Ier, bir kez daha birçok fraksiyona bölünerek yangına körükle gittiler; içlerinden bir grup Bolşevİkler'le işbirliğine taraflar, diğeri onlara düşmandı; eski SD Çemov'un yönetimindeki bir üçüncü grup ise "hem restorasyondan, hem de Bolşevizm'den ayn bir üçüncü kuvvet" oluşturmanın yollannı arıyordu.[84] O andan itibaren, Çeka muhalefet partileriyle,

80. Lenin. *Soçİneniya,* c. XXIV, $.760.
81. *A.g.é.,* c. XXIV, s.760 1. VTsIK'mn bu karan aldığı toplantı A. Ran some tarafından anlaıdmışır: Su: *Weeks in Russia in 19lv* (1919), s. 108 12.
82. *Vos moi S"ezd RKP(B)* (133), s.33 4.
83. Lenin. *Soçİneniya,* c. XXIV, s.120.
84. Bolşevik taraftan grubun bildirisi 3 Mayıs 1919 tarihli *fzvestiya'da* yayımlandı

kedinin fareyle oynadığı gibi oynadı; onları bir hırpalıyor, bir koruyor, yöneticilerini bir tutukluyor, bir salıveriyor, örgüt olarak faaliyet göstermelerini, tümüyle değilse de, hemen hemen imkânsız hale getiriyordu. Menşevik liderlerden Dan, 1919 1921 dönemi boyunca başına gelenleri, bir tutuklanıp bir serbest bîrakıhşını, taşrada hayali görevlere atanarak (kendisi doktordu) başkentten uzaklaştırılışını, siyasi toplantılar için gizlice Moskova'ya gelişini ve bir keresinde de Tüm Rusya Sovyeüeri'ne katılması için oraya resmi olarak çağrılışını aynnülanyla anlatmışür.[8S] Bu hırpalama taktiği etkisini gösterdi. Menşevik parti üyelerinin "yavaş yavaş Sovyet cumhuriyeti saflarına katıldıklarını" söylerken Stalin her halde durumu fazla abartmıyordu.[8*]

Menşevik önderler. Aralık 1919'daki yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde delege sıfatıyla değil davetli olarak bu şartlar altında hazır bulundular. Dan kısa bir konuşma yaparak Sovyetler'in iç savaştaki başarılarının ve Yudeniç'in Petrograd önlerindeki yenilgisinin kendisini sevindirdiğinden söz etti ve "devrimin savunulması İle ilgili her şey için... tek devrimci cepheyi" selamladı.[87] Anlaşmazlıkları dile getirmek Sovyet anayasasına aykırı uygulamaları eleştiren Martov'a düştü; Martov "kitlelerin, çarlar ve feodal beyler sultasında yüzlerce yıldır devam eden kölelikten kaynaklanan ve gittikçe pekişen bir uyuşukluk içinde bulunduğunu, vatandaşlık bilincinin felce uğradığını, kendi kaderinin sorumluluğunu hükümetin omuzuna yüklemeyi alışkanlık haline getirdiğini" teşhis etti. Martov, "anayasadaki... basın ve toplantı özgürlüğünün... kişi dokunulmazlığının tümüyle uygulanmasını... yargılamasız ölüm cezalarının ve • yasa dışı tutuklamaların kaldırılmasını, resmi teröre son verilmesini" talep eden bir bildiri okudu.[88] Martov'un bildirisini sert bîr dille cevaplandıran Lenin, "bu bildirinin burjuva demokrasisine dönüşten başka bir anlam taşımadığını" belirtti ve "bizden yana olduğunu söyleyenlerin ağzından bu tür bildiriler duyunca kendi kendimize diyoruz ki, 'Hayır, terör de Çeka da mutlaka gereklidir'," diye ekledi.[85]

"Çeka'nın, zaman zaman parti lokallerine baskın yapmasına, buraları mühürlemesine, belgelere eikoymasına, içerde bulunanları tutuklamasına"

(özeli Lenin'in *Soçineniya'sında*, c. XXIV, s.780). Paıtİ konseyi Haziran 1919'da, lek rar rejim aleyhıan bir politika İzlemeye başlayınca bu grup partiden ayrıldı *(A.g.e.*, c. XXIV, (.788 9).

85. F.Dan, *Dva Goda Skitanü* (Berlin, 1922).

86. Sıalin, *Soçinenİya*, c. IV, s.243 4.

87. *?' Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1920), s.20.

88. *A.g.e.*, s. 60 3 89. Lenin. *Soçinenİya*, c. XXIV, s. 612 3.

rağmen, 1920 yılı boyunca Menşevikler Moskova'daki parti bürolarını ve demeklerini açık tuttular ve sempatizan basımevlerinin yardımıyla parti merkez komitesi imzalı tek sayfalık gazete ve bildiriler yayımladılar. Aynı yıl yerel Sovyetler seçimlerinde Moskova Sovyetİ'nde 46, Harkov'da 250, Yaroslavl'da 120, Kremençug'da 78 ve diğer büyük şehirlerin birçoğunda daha az sayıda sandalye elde ettiler.*[0] Mayıs 1920'de Moskova'yı ziyaret eden ingiliz İşçi Heyeti üyelerinin "muhalefet partilerinin siyasi liderleriyle serbestçe görüşebilmelerine müsaade edildi"" ve delegeler, Menşevik merkez komitesinin bir toplantısına dinleyici olarak katıldılar. Ayrıca, içlerinden bazıları, çoğunluğunu Menşevikler'in oluşturduğu basım işçileri sendikası tarafından düzenlenmiş ve 3000 işçinin katıldığı, Bolşevikler'le Menşevikler'in söz aldığı bir toplantıda hazır bulundular. Çeka tarafından a ranan SD lider Çemov, toplanu sırasında, kılık değiştirmiş olarak kürsüye çıktı ve sosyalizmi ilkel Hıristiyanlık'la, Bolşevikler'in soysuzlaşmasını da ortaçağ kilisesinin soysuzlaşmasıyla kıyaslayan bir konuşma yaptı. Dan'a göre, "Bolşevik Moskova'da yapılan bu tür toplantıların sonuncusuydu bu"[92]. Ağustos 1920'de, Menşevik parti Moskova'da açık bir parti konferansı düzenledi ve hatta toplantı ile ilgili haberler Sovyet basınında yayımlandı.[93] Daha sonraları, Menşevikler önemli sendikaları denetimleri altında tutmaya ve örgütlü bir grup olarak, sendikalar merkez konseyi kongrelerinde faaliyet göstermeye devam ettiler. Bununla beraber. Aralık 1920'de toplanan sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, Menşevik ve SD delegelerin ve daha az önemli bazı grupların, oy hakkına sahip olmaksızın katıldıktan son kongre oldu.[94] Muhalefete mensup konuşmacılar

90. Y.Martov, *Geschichte der Russischen Sozial Demokratie* (1926), s.318. Moskova Sovyeti'ndeki Menşevik grubun, 6 Mart 1920'de, özellikle seçimlerin adilce yapılmamış olmasını eleştiren bildirisi şu eserde yer almakladır: G.K.Gins, *Sibir', So yuzniki i Kolçak* (Pekin, 1921) c. II, s.564 5.

91. B.Russell, *The Practice and Theory of Bolshevİzm,* (1920), s.26.

92. F.Dan, *Dva Goda Skilanii* (Berlin, 1922). s.11 13. Çemov'un konuşmasının metni *Mes Tribulations en Russie* (Paris, 1921, s.55 60) başlıklı kitabında yer almaktadır. Dan'a göre, onun bu konuşması, "pek başarılı bir konuşma değildir" ve "son derece edebi ve soyuttur". Toplantının kısa bir özeti ve Menşevik merkez komitesi üyesi Kefali'nin bir konuşmasının metni *British Labour Delegation to Russia,* 1920; *Repon'da* (1920, s.63 5) yayımlanmıştır. Heyete sonradan verilen bir bilgiye göre, basım işçileri sendikası konseyi üyeleri sonraki ay tutuklanmıştır *(A.g.e.,* s.71).

93. F.Dan, *Dva Goda Skitanii* (Berlin, 1922), s.57 9.

94. Bir delege kendisini "komünist dinsel ayrılıkçıların sözcüsü olarak tanıttı *(Vos'moi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1921), s. 226 8). Devrimin ilk yıllarında hüküm süren politik karışıklığın ve Onodoks Kilisesi'ne karşı bir silah olmak üzere muhalif din adamlarını yüreklendirme politikasının ilginç tezahürüydü bu.

daha az uzlaşmacı bir konuşma yaptılar ve kongrede ezici bir çoğunluğa sahip Bolşevikler'in bu konuşmalara tepkisi, bir önceki yda oranla daha düşmanca oldu. Martov İse Rusya'dan daha önce ayrılmıştı ve 1920 sonbaharında, bağımsız Alman sosyalistlerin Halle kongresinde Zinovyev ve Bolşevikler'e karşı ateş"püsküren bir konuşma yapmıştı.[95] Sovyetler'de muhalif partilere belli kayıtlar altında hoşgörü gösterme politikası, hiç şüphesiz giderek tavsıyordu.

1921'in İlk aylarında, Sovyet tarihinde 1918'in yazından beri yaşanmış en ciddi iç kriz başladı. İç savaşın sona ermesi, bu yüzden uğranılan kayıpların ve yıkımların ne kadar büyük olduğunu ortaya koydu ve savaş durumunun dayatuğı sadakat zorunluluğunu ortadan kaldırdı. Rejime karşı beslenen hoşnutsuzluk, ilk kez siyasi çevreler dışında da yaygınlaşarak hem fabrika işçileri hem de köylüler arasında da görüldü; 1921 yılı Mart başlarında patlak veren Kronstadt isyanı hoşnutsuzluğun İfadesi ve simgesi İdi. Aynı ay, Yeni Ekonomi Poliıikası'nı (NEP) onaylayan onuncu parti kongresinde, birden bastıran güç duruma karşı koymak için parti disiplini pekiştirildi. Parti dışındaki muhalif azınlıklara hoşgörülü davranma dönemi kapandı. Haziran 1918'dekİne benzer resmi bir kararname yayımlanmadı. Ama bizzat Lenin, işareti vermiş görünüyordu. NEPı savunmak için Mayıs 1921'de yayımlanmış bir kitapçıkta şöyle yazıyordu:

Modern Kronstadt partisizleri kılığına bürünmüş, ve aslında. Menşevik ler'den ve SD'lerden ibaret partisizlere gelince, onları ya özenle hapishanelerde saklayacağız ya da serbest demokrasinin bütün güzelliklerini diledikleri gibi tatsınlar ve Çemov, Milyukov ve Gürcü Menşevikler'le serbestçe görüşebilsinler diye Berlin'e, Martov'un yanma göndereceğiz.[96]

Menşevik bir kaynağa göre, Lenin'in ima ettiği şey hemen gerçekleşti:

Bütün Rusya'da sosyal demokratlara karşı misilleme hareketi başladı. Bu baskıdan kurtulmanın tek yolu, Bolşevik gazeteye Sosyal Demokrat Parti'yle hiçbir ilişkisi bulunmadığına dair bir demeç göndermekti. Birçokları bu zorunluluğa boyun eğdiler; fakat birçoğu da Solovski'ye, Suzdol'a, Sibirya'ya, Türkistan'a ve başka yerlere sürüldü."

Pek az kurban verildiği anlaşılıyor. Menşevik yöneticiler, *Sotsialistiçeskii Vestnik* adlı haftalık bir Menşevik derginin yayımlandığı Önemli bir

95. Bu olaya 5. Kısım'da değineceğiz.
96. Lenin, ***Soçİneniya,*** c. XXVI, s.352.
97. Y.Martov, ***Geschichte der'Russischen Sozİal Demokratie*** (1926), s.319. Yazar (eserin bu kısmını yazan F.Dan), Lenin'in sözlerini biraz farklı bir şekilde aktarıyor ve bu sözleri, yanlı; olarak Lenin'in parti kongresinde yaptığı konuşmaya atfediyor.

Menşevik merkezi olan Berlin'e yerleşmek üzere 1921'in baharında hareket ederken, hiçbir engelle karşılaşmadılar. Menşevik parti üyelerinin büyük bir kısmı boyun eğdi ya da siyasi faaliyeti bıraktı. Bununla beraber, Bol şevizm'e karşı dışardan örgütlü siyasi muhalefetin tavsamasının, parti içinde Bresı Litovsk döneminden beri görülen en önemli Örgütlü muhalefet harekelinin gelişmesiyle aynı zamana rastlaması garip bir tecellidir. Keskin görüş ayrılıkları varolmakta devam ediyordu. Fakat şimdi parti içinde yoğunlaşıyordu bu görüş ayrılıkları. Parti, ülkenin bütün siyasi hayatım kendi içinde toplamıştı. Bu bakımdan, parti içi sorunlar milletin siyasi tarihini oluşturuyordu.

Bununla beraber, Sovyet Rusya'daki bütün bağımsız partilerin fiilen ortadan kalktığı bu aynı 1921'in bahan ve yazının, o sırada Sovyet topraklan Üzerinde yaşamakta olan burjuva aydın zümreyle Sovyet iktidan arasında bir anlaşmaya varmak için yapılmış en ciddi iki girişime tanık olması, Sovyeı politikasının esnekliğini ve araçlarını seçmekteki ampirizmini bir kez daha göstermektedir. Sovyetler'e göre, NEP, siyasi karşılığını elde etmesi mümkün görülebilen bir uzlaşma arzusunun simgesiydi; öte yandan, ister Rusya'da yaşasın, ister yabancı ülkelere göç etmiş olsun, o zamana kadar Sovyet iktidarına muhalif kalmış birçok Rus'a göre NEP, Bolşevİzm'in katı ilkelerinden kısmi bir uzlaşmaya yol açabilecek bir vazgeçmeydi. Nisan 1921de, Sovyet Hükümeti temsilcileriyle burjuva aydın zümre temsilcileri arasında, resmi konuşmacıların NEP'in önemini açıklayacaklan, aydın zümre sözcülerinin de, siyasi değişikliği selamlayacakları ortak bir yemekli açık toplantı yapılması önerildi. Tasarı, Sovyet girişimini kutsamak gibi bîr yükümlülük altına girmeye pek istekli olmayan aydın zümre temsilcilerinin uzlaşmaz tutumundan dolayı suya düştü.[98] 1921'de Haziran sonunda, Avrupa Rusyası'nın doğu illerini tehdit eden açlık felâketi ile ilgili haberler Moskova'ya gelmeye başladı; seçkin kişilerden ve aydınlardan oluşan bir grup Sovyet makamlan nezdinde girişimde bulunarak, dış ülkelere yardım çağnsı yapılmasını önerdi. Bu kaçındmaz felâketin önemi ve bir uzlaşma jestinin yabancı kamuoyu üzerinde olumlu bir etki yaratacağı inancı Sovyet Hükümeti'nin bu tasarıyı benimsemesini sağladı. 21 Temmuz 1921 tarihli bir kararnamede 60 kişilik Tüm Rusya Açlara Yardım Komitesi kurulduğu bildiriliyordu. Üyeleri arasında, komite başkanı Kamenev, Rikov, Lunaçarski, Krasin, Maxim Gorki, birkaç Bolşevik, Geçici Hükümetin iki

98. Pek az belgenin mevcuı olduğu bu olay hakkında başlıca kaynak, bu görüşmelere katılan aydın zümre temsilcilerinden E.Kuskova'nın bir makalesidir *(Volya Rossii* (Prag), No. 3, 1928.).56).

eski bakanı Kişkin ve Profcopovic, önemli birkaç Kadet ve partili olmayan birçok aydın vardı. Komite, hem bağışlardan hem de devlet yardımından sağlanacak gelirle bir fon kuracak, Rusya içinden ve dış ülkelerden kredi sağlayacak ve bunların dağılımını denetleyecekti."

Böyle bir komitenin: Sovyet rejimi tarihinde bir eşi daha yoktu ve içerdiği güçlükler su yüzüne çıkmakla gecikmedi. ***Emigre*** Rus basını bu tedbiri, Sovyet rejiminin iflas ettiğinin ve burjuvazinin yardımı olmaksızın anık tutunamayacağının bir kanıtı olarak karşıladı. Moskova'ya yeni gelmiş olan Brilanya temsilcisi, Sovyet Hükümeti ile görüşmeden, doğrudan doğruya komite ile temasa geçti ve yabancı hükümetler, komiteyi, Sovyet rejimi devrildiği an iktidarı ele alabilecek bir hükümet alternatifi olarak gördüklerini açıkça belirttiler. Gerçekte komite bilgi toplamaktan, Rusya'da ve dış ülkelerde tamumda bulunmaktan başka bir şey yapmadı. 20 Ağustos 1921'de Sovyet Hükümeti, kıtlık kurbanlarına yardım sağlanması için Hoover'in American Relief Administration'! (ARA) ile bir anlaşma imzaladı. Bu basan komitenin varlığını. Sovyet bakış açısından, sadece gereksiz kılmakla kalmıyor, aynı zamanda tehlikeli dc kılıyordu; çünkü ARA'nın bu yardım programını Sovyet Hükümetinin durumunu sarsmak için kullanacağı ve elinden geldiğince Bolşevik makamlarla temas etmek yerine burjuva ağırlıklı komite ile temas etmeye çalışacağı apaçıktı. Daha önceleri komite delegelerinin yardım sağlamak amacıyla Londra'ya ve diğer yabancı ülkelere gitmesi tasarlanmıştı ama artık böyle bir şey söz konusu bile olamazdı. Sovyet hükümeti komiteye Moskova'daki işinin sona erdiğini ve üyelerinin açlık bölgelerinde yardım işini örgütlemeleri gerektiğini bildirdi. Komite çoğunluğu bu kararı reddedip yabancı ülkelere delegeler yollanması tasan sında ayak direyince 27 Ağustos 1921 tarihli bir kararname ile komitenin görevine resmen son verildi ve başlıca burjuva üyeler tutuklandı.[100] Eski düzen kalıntıları ile Sovyet rejimi arasındaki ilk ve son yardımlaşma girişimi böylece sona erdi. Bu durum, hem aralarındaki karşılıklı düşmanlığın yoğunluğunu, hem de Sovyet Rusya'daki her hangi bir bağımsız gücün, rejime karşı bir dış müdahalenin nasıl odak noktası haline geldiğini, ya da geleceğinden nasıl haklı olarak şüphe edilebileceğini göstermektedir.[101]

99. *hvestiya,* 23 Temmuz 1921.

100. Komile'nin lağvedilmesiyle ilgili bildiri, kısa bir gerekçeyle birlikle 30 Ağustos 1921 tarihli *hvesliya'di* yayımlandı.

101. Bu olayla ügili en tutarlı ve en uzun bilgi komite üyelerinden E. Kus kova tarafından venimişlir: *Volya Rossii* (Prag) No. 3, 4, 5, 1928. Bolşevikler'in Komiıe'ye karşı tutumu */ıvtsıiya Centrat'nogo Komiieta Rossiiıkoy Kommıımistiçeskoy ParıİÌ*

Parti ile devlet arasındaki ilişkilerin gelişmesini ele almadan önce, diktatörlüğün sağlanmasında belirgin aşamaları oluşturan iki olayı anlatmak gerekiyor. Birincisi, Çeka'nın 1922 baharında lağvedilerek bir başka kimliğe bürünmesiydi. İkincisi de, SD önderlerin bu tarihten üç ay sonra yapılan açık duruşmasıydı.

Çeka'ya düşmanlığın, her ikisi dc parti içinde açıkça temsil edilen iki kaynağı vardı: birincisi acil durumlarda kaçınılmaz olduğunu kabul etmekle beraber, teröre ve yasadışı yollara başvurmayı hükümetin bir alışkanlık haline getirmesini yeren idealistler, ikincisi de kendi normal görevlerine, düzen dışı ve imtiyazlı bir kurum tarafından müdahalede bulunulmasına, kazanılmış haklar adına itiraz eden, diğer yönetici kadrolar. Merkezde bu itiraz İçişleri ve Adalet Komiserlikleri tarafından dile getirildi: bölgelerde ise Çeka'nın yerel kuruluşları, yerel organların yerel Sovyetler'e karşı sorumluluklarına ilişkin müzmin sorunu, en sert bir tarzda ortaya attılar. Genel planda, iç savaşın sona ermiş olması gerilimi azaltmışü ve NEP ekonomi alanında bunun bir İşareüydi. Ordunun terhis edilmesi, iç cephede başarıyla sonuçlanan bir mücadeleyi gerçekleştirmiş olan Çeka'nın lağvedileceği izlenimini yaratıyordu. 1918 "Sol komünistler" hareketinden[10'] beri parti içi muhalefet hareketine katılmış olan eski Bolşevik Smirnov, dokuzuncu Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi'nde, çok kısa bir konuşma yaparak bir önerge sundu. Tutanaklardan tartışmasız kabul edildiği anlaşılan önerge şöyleydi:

Sovyetler Kongresi, iç savaşın en güç artlarında Çeka tarafından yerine geıirilmis şanlı görevi ve onun, Ekim Devrimi'nin fetihlerinin iç ve dış saldırılara karşı tahkim edilmesi ve savunulması uğruna yaptığı muazzam hizmetleri önemle belirür.

Kongre, Sovyet ile ti darının hem içerde, hem de dışarda güçlenmiş olmasının, Sovyet cumhuriyetleri yasalarını ihlal edenlerle mücadeleyi adli makamlara bırakarak Çeka'nın ve ona bağlı kuruluşların faaliyetlerini sınırlandırmayı mümkün kıldığı görüşündedir.

• Bundan dolayı, Sovyetler Kongresi. VTsIK pfezidyumunu, Çeka'nın ve ona bağlı kuruluşların tüzüklerini, bu Örgütlerin yeniden düzenlenmesi, yetkilerinin sınırlandırılması ve devrimci yas allık ilkesinin güçlendirilmesi için kısa zamanda tekrar gözden geçirmekle görevlendirir.[103]

Devrim'İn İlk coşkun ve hararetli dönemi hariç, iktidar aygıtının işleyişinin temel konulan, iktidardakiler tarafından nadiren açıkça tan ışı 1

(Bol'sevikov)'àn (No. 34, 15 Kasım 1921, 1.2) açıklanmıştır.

102. Bkz. S.178.

103. *Sobranie Uıakonenii, 1922,* No. 4, madde 42; *Devyoıyi Vserossiiskii S'ezJ Sovetov* (1922). s.254.

mıştır. Çeka'nın geleceği bu konulardan biriydi. Smimov'un önergesinin, Aralık 1921'deki kongrede parti yöneticileri tarafından kabul edilmesi ne dereceye kadar bir taktik manevraydı, son haddine ancak 1922'nin ilk aylarında ulaşmış, olan korkunç kıtlığın etkisi görüşleri sonradan ne ölçüde değiştirmişti, nihai karardan hangi kuvvetler sorumluydu, bunu kestirmek güçtür. Fakat, kapitalist ve küçük burjuva unsurlara göz yuman NEFin, son derece uyanık olmayı gerektirdiği bir sırada, parti yöneticUerinİn böylesine güçlü bîr güvenlik aracından vazgeçmeye niyetli olabileceklerine inanmak da güçtür. VTsIK, 8 Şubat 1922'de, yetkilerinin İçişleri Halk Komiserliğine devredilerek, Çeka'nın ve ona bağlı kuruluşların lağvedildiğini ve bu işlevleri yerine getirmek üzere taşrada, özerk cumhuriyetlerde ve RSFSC bölgelerinde "siyasi seksiyonları" bulunan bir "devlel siyasi idaresi'nın (Gosudarstvennoe Politiçeskoe Upravlenîe ya da GPU) komiserlik bünyesi içinde kurulduğunu bildiren bir kararname yayımlandı. Bu seksiyonların hem Moskova'daki GPU'ya hem de yerel Sovyeüer'in yürütme komitelerine karşı ikili sorumluluğu, bunlann merkez organa lâbi olduğu konusunda hiçbir şüpheye yer bırakmayan her zamanki belirsiz sözlerle lanımlanmışu. "Özel ordu birlikleri" GPU'nun emrine verildi ve "orduda ve demiryollannda işlenen suçlarla mücadele etmek" görevleri arasında sayıldı. Nihayet, GPU tarafından tutuklananların, tutukluluk süresinin uzatılması İçin VTslK'dan özel bir karar çıkmadığı takdirde, iki ay içinde ya serbesi bırakılmaları ya da yargılanmak üzere mahkemeye sevkedilmeleri belirtilmişti.[11'*] Bu son madde, GPU'nun gerektiğinde yasal engellerden sıyrılmasını sağlayan bir kaçamaktı. Fakat bu usul meselelerine itibarın bir süre sonra tavsadığı anlaşılmaktadır; ertesi yıl Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler BİrlİĞi'nin kurulmasından sonra. İçişleri Halk Komiserliği ile olan sözde ilişki de sona erdi. Şubat 1922'de yapılan değişiklik, Çeka'nın bütün tüzel işlevlerinin mahkemelerce yerine getirilmesini hedef aldığı halde, lüm siyasi suçların yargı erki alanı dışında kalması sonucunu yarattı ve bu suçlara karşı GPU'ya, yürürlükten kaldınlmış Çeka'nın hiçbir zaman talep etmediği ya da kullanmadığı ölçüde keyfi yetkiler verdi. Lenin, on birinci parti kongresinde, kendisini ilgilendirmeyen ekonomik bir meseleye müdahalesini eleştirdiğinde GPU henüz iki ayım doldurmamışa.[105]

1922'ye damgasını vuran ikinci olay, SD önderlerin yargılanmasıydı. Bir yıl önce Menşevikler'e uygulanan baskı tedbirleri SDlere de uygulandı. Fakat SD'ler bir başka mayadandı, alt edilmeleri daha güçtü. Gizli yeraltı faa

104. ***Sobranie Uıakonenii, 1922,*** **No. 16, madde 160.**
105. 1 enin. ***Socintniya,*** **c. XXVII, s.249.**

liyeti geleneğine bağlı devrimci bir partiydi ve muhalefet politikası tekrar başladığında içlerinden bazıları gene bu geleneğe döndüler. Yeni kurulmuş olan GPU, işleri kısa zamanda ele aldı. Şubat 1922'de, kırk yedi SD önderin, Sovyet iktidarına karşı suikast düzenledikleri gerekçesiyle tutuklandığı ve yargılanacakları bildirildi. Bu haber dış ülkelerde, Özellikle sosyalist çevrelerde heyecan yarattı. Sorun Uç Enternasyonalin temsilcilerinin Nisan 1922'de Berlin'de yaptıktan bir toplantıda ele alındı. Bu, üç rakip kuruluş arasında tek uzlaşma girişimiydi.[106] Komintern heyetinde Rusya partisini temsil eden Buharin ve Radek, SD'Ier hakkında ölüm cezası İstenmeyeceğine dair güvence verdiler. Lenin, —bu söze bağlı kalınacağını kabul etmekle beraber— Sovyetler'in iç işlerine böylesine bir müdahaleye razı oldukları için onları açıkça kınadı,[107]

Duruşma başlamadan önce, Lenin'e ilk felç geldi. 8 Haziran 1922'de başlayan duruşma, iki ay devam etti ve Belçikalı sosyalist Vander velde'nin, başlıca savunma avukatı olarak duruşmada bulunması ile uluslararası açıklık kazandı.Rejim in ilk büyük siyasi davasıydı bu. SD'lere yönetilen genel suçlama müthişti; Kerenski dolayısıyla, Geçici Hükümet'in bütün eylemlerinden sorumlu tutuldular; iç savaş boyunca birçok "beyaz" hükümette önemli bir rol oynamışlardı. Mirbach'm katilleri ve Lenin'in hayatına kastedenler SD'lerdendi. Hiçbir somut delil ileri sürülemeyen durumlarda da SD önderlerin Sovyet iktidarına karşı girişilen terör eylemleri lehindeki demeçleri suçlama konusu oluyordu. Vandervelde ve yabancı meslektaşları "sanıkların arzusu üzerine" birkaç gün sonra savunma avukatlığından vazgeçtiler ve hem mahkemeyi hem de Berlin anlaşmasına aykm kovuşturmaları yeren bir bildiri yayımladılar.[108] Otuz dört sanıktan birkaçı beraat etti, birçoğu çeşitli hapis cezalanna mahkûm oldular. On dön kişi hakkında ölüm cezası verildi, ölüme mahkûm edilenlerden İkisinin cezası, VTsIK'mn bir kararnamesi gereğince hafifletildi, diğerlerininkiyse ertelendi. Duruşmalar boyunca, SD partinin yasadışı bir kurum olduğuna dair hiçbir imada bulunulmamış olması ilgi çekicidir: sanıklar hakkında herhangi bir hükümet sisteminde suç kabul edilebilecek deliller sunulmuştu. VTsIK'mn cezalan onaylayan fakat uygulanmasını erteleyen 8 Ağustos 1922 tarihli kararnamesi SD'lerin yasal bir parti olduğunu zımnen tanımaya devam ediyordu:

106. Bu toplantı 5. Kısım'da anlatılacaktır.
107. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVII, s.277 80.
108. E.Vandervelde ve A.Waulers, *Le Procès des Socialistes Révolutionnaires à Moscou* (Brüksel, 1922), s.133 4.

> **SD partisi, işçi ve köylü iktidarına karşı ayaklanmaya yol açan terörist yeraltı faaliyetine ve askeri casusluğa, uygulamada ve gerçekten son verdiği takdirde, geçmişte bu eyleme elebaşılık eden ve duruşma sırasında bile gerekli gördükleri anda gene aynı şekilde hareket edeceklerini söylemiş olan başlıca üyelerinin ölüm cezasından kurtulmalarını sağlayacaktır.**[109]

Bununla beraber, yasal bir muhalefet hayali uzun zamandan beri yok olmuştu. Bundan sadece bir tek partiyi sorumlu tutmak doğru değildir. Bolşevik rejimin, kuruluşunun ilk aylarından itibaren, örgütlü bir muhalefete karşı hoşgörülü davranmaya hazır olmadığı doğruysa da, hiçbir muhalif partinin yasal sınırlar içinde kalmaya hazır olmadığı da bir o kadar doğrudur. Diktatörlüğün ön şartlan her İki kesim tarafından da hazırlanmıştı.

İt». *Protsess P. SR: Reçİ Gosudarslvennik ObvinileUİ* (1922), s.243 4.

BÖLÜM vm

PARTİNİN ÜSTÜNLÜĞÜ

Rusya Sosyal Demokrat tşçi Partisi Bolşevik kanadının. Ekim 1917'den sonra, "Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)"ne dönüşümü, hem bir süreklilik hem de bir değişiklik süreciydi. Bütün tarihi boyunca parti, Lenin'in kendisine vurmuş olduğu damgayı taşıdı ve daima gençlik döneminin geleneklerine ve polemiklerine bağlı kaldı. Ekim Devrimi partiyi kimi açıkça görülebilen, kimiyse daha örtük çeşitli biçimlerde değiştirdi. Fakat bu konumda, onun bir parti, özellikle de devrimci bir parti olma niteliğinden kaynaklanan değişikliklerle, kendine özgü olan ya da içinde bulunduğu durumun gerektirdiği değişiklikleri birbirinden ayırdetmek güçtür. Ekim Devrimi ile Lenin'in ölümü arasındaki dönemi belirleyen belli başlı üç gelişme, otoritenin küçük bir merkezi parti önderliğinin elinde toplanması; partinin mevcut sosyal kurumları yıkmayı amaçlayan devrimci bir Örgüt olmaktan çıkıp, hükümet ve yönetim aygıtının beyin takımı haline gelmesi; ve nihayet, diğer partileri ortadan kaldırarak, kendi yararına bir tekel durumunun yaratılmasıydı.

Her büyük örgüt içinde iktidarı merkezde yoğunlaştırma eğilimi bulunduğu ve etkili bir işleyiş için bu yoğunlaşmanın kaçınılmaz olduğu, modem siyasi partiler hakkında söylenen beylik bir sözdür.[1] Anarşistler gibi, bu zorunluluğa boyun eğmeyen partiler kendilerini siyasi kısırlığa mahkûm ediyorlardı. Diğer partiler genel olarak, güçlü bir merkezi otoritenin ve yönetimin uyguladığı disipline ayak uydurmayı kabul ettikleri ölçüde bir başarı sağladılar. Bu olgu, demokra' k esaslara göre örgüdenmek iddiasında olan partiler açısından kaygı verici bir anlam taşımaktadır. Bütün Örgütlü siyasi partiler (özellikle, önderler için gerekli zihinsel ve teknik niteliklerden ötürü, önderlerle laban arasında büyük bir ayrılığın meydana geldiği kitle partileri), dayandıkları temel ilkeler ne kadar demokratik olursa olsun, kapalı bir önderler oligarşisi yönünde gelişme eğilimi gösterdiler. Esas itibariyle, 1914 öncesi Alman Sosyal Demokrat Partisi ile İtalyan Sosyalist Partisi'ni incelemiş olan bir sosyolog bu belirtileri şöyle saptamıştı:

1. Hkz. s.44 5

Her sosyal ilişki, Özü gereği, üstünlük ve bağımlılık yaratır. Dolayısıyla, her parti örgütü, demokratik bir temele dayanan güçlü bir oligarşiyi temsil eder. Her yerde seçmenler ve seçilenler vardır. Fakat aynı zamanda, her yerde, seçimle başa gelmiş önderlerin seçmen kitleler üzerinde kurdukları bir İktidar vardır. Binanın oligarşik yapısı, onun demokratik temellerini gizler.[1]

Bolşevikler, 1917'den sonra kitle partisine dönüşünce, bu süreç hızla başladı. Hiç şüphesiz bu süreç, 1917'den önce, parti içinde yer etmiş gizlilik ve disiplin geleneğinden, 1917'den sonra da, devlet içindeki tekelci parti olarak tedricen eriştiği özel durumdan ve belki de, Rus işçilerin, batılı İşçilere kıyasla, siyasi bakımdan geri ve tecrübesiz olmalarından dolayı hızlandı. Ancak bu süreci, sadece Ruslar'a ya da Bolşevikler'e özgü sanmak, görüş açısını adamakıllı çarpılmak olacaktır. Bu süreç, şu ya da bu ölçüde, yirminci yüzyılın ilk yarısındaki tüm siyası partilerde ortak olarak görülüyordu.

Devrimci bir partinin bir hükümet partisi haline gelmesi, zaferle sonuçlanmış bütün devrimlerin bir özelliği olmuştur ve kalıplaşmış diye nitelendirilebilecek ölçüde bildik sonuçlar yaratmıştır. Yıkıcılıktan yöneticiliğe geçen parti, yasanın, düzenin ve devrimci iktidarın meşru otoritesine boyun eğmenin erdemlerini keşfeder. Mevcut devrim hükümetinin şimdi ihanet ettiğini öne sürdükleri eski devrimci ilkeler adına devrimi sürdürmek isteyenler, partiye Sol'dan hücuma geçerler. Rus devriminin tarihinde de bu kalıba uygun hareket edildi. Ancak parti ile devlet arasındaki karşılıklı yeni etkiden dolayı, daha ayırdedici bir başka özellik belirdi. Parti ile devlet arasındaki ortaklık, partiyi doğrudan doğruya her milli krizin içine itiyor ve milli birlik ve milli önderlik çağrılarını, partinin birliği ve parti önderlerine bağldık haline getiriyordu. Safları sıklaştırmak, millet için de, parti için de milli tehlikeye karşı doğal bir tepkiydi. Parti önderi Lenin'i, milli önder Le nin'den ayırdetmek mümkün değildi artık. Lenin'in üstünlüğü, fiziki gücünden çok, manevi otoritesinden ileri geliyordu. Fakat bu üstünlük, devlet içinde olduğu kadar parti içinde de, vazgeçilmesi zor bir kişisel önderlik geleneğinin yaratılmasına yol açtı.

Üçüncü büyük değişiklik, partinin Sovyet topraklarında siyasi bir tekel diyebileceğimiz şeyi ele geçirmesiydi. Bir siyasi partinin, davranış ya da inanç konusunda üyelerine kesin şanlar dayatmak ve bu şartlara uymayan

2. R.Mİchels. *Zur Soziologie des Parieiwesens* (2. basım 1925), s.504. Aynca: "Bürokrasi aygıtı ne kadar genişler, bir örgütün üyeleri ne kaf'ar anarsa, kasaları ne kadar dolar, basın organları ne kadar büyürse, onun içinde demokrasi o kadar bir kenara bırakılır ve onun yerini komitelerin mutlak egemenliği alır" (*A.g.e.*, s, 98). Bolşevikler'e karşı kullanılan gözde taşlamalardan biri olan "Bizansçılık" suçlaması daha 1908'den beri Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde duyuluyordu (*A.g.e.*, s.148),

lan partiden atmak hakkına sahip olduğunu hiçbir siyasi teori inkâr edemez. Bununla beraber, bu haktan dolayı, bireylerin parti değiştirebileceği ve bir başka paninin de siyasi hayatı etkilemek İmkânına sahip olduğu varsayılmıştır. Devrimden önce, muhalif Bolşevikler, Menşevik olmak ya da diğer panilerin, siyasi grupların üyesi olmak imkânına sahiptiler ve bu imkandan yararlanıyorlardı. Devrimi takip eden ilk aylar boyunca mevcut partiler arasında —Bolşevik, Menşevik, Sağ ya da Sol SD'Ier arasında— mekik dokumak kolaylığı, bir dereceye kadar hâlâ etkili oluyordu. Bolşevikler, iktidar partisiydi ama, sonuç olarak o da diğer partilerden biriydi. Oysa 1918'in yazından sonra, diğer partilere sadece göz yumuluyordu, du rumlan giderek sallantılı bir hale geldi; nitekim 1921'den sonra fiilen ortadan silindiler. Bu bakımdan, mevcut tek partiden istifa etmek ya da aulmak, en iyi durumda, her türlü yasal siyasi faaliyetin dışında kalmak anlamına geliyordu. Böylece, muhalif görüşleri dile getirmenin anık başka yolu kalmadığı ve bu görüşler, içtenlikten uzak amaçlarla ya da bir çıkar uğruna partiye katılmış olan eski Menşevikler'e ya da SD'lere malcdildiğindcn, parti içi tanışmalar gittikçe şiddetlendi.[3] Muhalefeti sadakatsizlikle suçlamak kolay, daha doğrusu normal bir şey oldu. Tek partili devlette, parti birliği ve parti disiplini kavramları beklenmedik sonuçlar yarattı.

Bu değişiklikler aşama aşama gerçekleşti. Lenin'in öğretiye uyma konusuna ve bunu sağlayacak pani disiplinine öteden beri verdiği öneme rağmen, 1903'te ikinci pani kongresince kabul edilen ve 1905'te üçüncü kongrede bazı ufak değişiklikler yapılarak onaylanan ilk parti tüzüğünde, parti üyelerinin parti kararlarına uyma yükümlülüğü üstü kapalı bırakılmışu. Ağustos 1917'de, altıncı kongre tarafından değiştirilerek kabul edilen pani tüzüğünde bu yükümlülük ilk kez açıkça ifade edilmişti. Şaşırtıcı olan, devrimin zaferinin, başlangıçta pani disiplininin gevşetilmesine ve Bolşevik partinin tarihinde eşi görülmedik, diğer panilerin tarihindeyse belki nadir rastlanan anlaşmazlıklann ve şiddetli lartışmalann patlak vermesine yol açacak gibi görünmüş olmasıydı. Parti içindeki bu tartışmalar, ne kadar şiddetli olursa olsun, parti üyeleri parti kararı alınıncaya kadar, ancak bu ana kadar davranış özgürlüğüne sahiptirler kuralına göre yapılıyordu. Devrim arifesinde, Kamenevle Zinovyev'in partiden atılmakla tehdit edilmelerine yol açan hataları, karar alınmadan Önceki

3. Parti onuncu kongresinde alınan karar, fraksiyonculuğım artmasını, "komünist görüsü tim sindirememi; unsurların parti saflarına katılmasından" ileri geldiğini belirtiyordu *(VKP (B) V Reıolyulsiyak,* (1941), c. I, s.375). Lenin'in, bu kırarla ilgili ilk tasarısında özellikle "eski Menşevikler" ibaresi yer almaktadır *(Soçİneniya,* c XXVI, S.262).

merkez komite tartışmalarında karşı görüşleri dile getirmiş olmaları değil, oy çokluğuyla alman karar görüşlerine uymadığında buna açıkça İtiraz etmiş olmalarıydı.[4] Böyle bîr meydan okuma karşısında cezalandırmaya gitme hakkı hiçbir parti için inkjir edilemez. Devrim zaferinden birkaç gün sonra, diğer partilerin Sovyet hükümetinin dışında bırakılması politikasına (ki bu politika, kısa bir süre sonra Sol SD'ler lehine yumuşatıldı) karşı Lenin gene Kamenev ve Zinovyev tarafından girişilmiş bir isyan harekeliyle karşılaştı ve bu kriz ancak bîr ültimatomla ve kimi üyelerin istifasıyla sona erdi.[5] Parti merkez komitesinde bir kış devam eden atışmalar ve şiddetli tartışmalar, Almanya ile yapılan Brest LÎlovsk görüşmeleri ve Brest Litovsk anlaşmasının İmzalanmasına dair ünlü 1918 Şubat ve Mart tartışmaları ile doruk noktasına erişti. Bu tartışmalar öyle bir noktaya ulaştı ki Cerjinski, partinin, Lenin'in İstifa etmesini göze alacak kadar güçlü olmayışına hayıflandığını dile getirdi; bu ihtimali bile göze alan Lomov, "iküdarı Vladimir İlyiç'siz almalıyız"[6] diye açıkça söyledi.

Bununla beraber devrimin ilk etkisi açık siyasetin canalıcı konularında diğer herhangi bir partide nadir görülen serbest ve açık tanışmayı teşvik etmek olduğu halde, çok geçmeden aksi yönde çalışan başka güçler devreye girdi. Devrim zaferinin yarattığı eleştiriden uzak coşkunluk kalmadı; ekonomik güçlükler daha 1918 ilkbaharında vahim bir hal almıştı; parti içinde, yöneticileri oportünist eğilimlere sahip olmakla, Bolşevik ilkelerden sapmakla suçlayan sol gruplann muhalefeti başladı. Böylece, Brest Litovsk'la ilgili tanışmalar, Petrograd'da 15 gün boyunca *Kommunist* adlı bir muhalefet gazetesi yayımlayan ve Brest Litovsk anlaşmasını onaylamak için Mart 1918'de toplanmış yedinci paru kongresinde Lenin'in şiddetli eleştirilerine hedef olan bir "Sol komünistler" grubunun doğmasına yol açtı:

4. Aynı şekilde, 1920 1921'de sendikalarla ilgili tartışmalarda, Troçki'nin hatası, savunulmayacak önerileri ileri sürmüş olması değil, bu öneriler merkez komitesinde çoğunluk tarafından reddedildiği zaman bir çözüm yolu bulmakla görevlendirilmiş komisyona kaülmayı reddetmesiydi *(A.g.e.,* c. XXVI, s 88).

5. Bkz. s.108 9. 6/19 Kasım 1917'de merkez komitesi tarafından Kamenev, Zinovyev, Riyazanov ve Larin'e verilen Ültimatomda "ya merkez komitesinin kararlarına u yacaklannı ve onun politikasını uygulayacaklarını derhal ve yazılı olarak bildirmeleri ya da partinin hiçbir faaliyetine kaıdmamalan ve gelecek kongreye kadar, işçi harekeli içindeki bütün sorumlu görevlerinden istifa etmeleri" isteniyordu *(Protokoll Cen ıral'nogo Komiteıa RSDRP* (1929, s.170). Zinovyev, karara uyduğunu bir mektupla bildirdi; diğer üçü ayak diredi ve merkez komiteden atıldı *(A.g.e.,* s.175 7), Rikov, Milyuıin ve Nogin de merkez komiteden ve Sovnarkom'd akı görevlerinden istifa ettiler.

6. *A.g.e.,* s.249 50.

Parti içinde, biı so! muhalefetin oluşumuyla başlayan ciddi kriz, Rus devriminin geçirdiği en önemli krizlerden biridir.[7]

Bu muhalefet Brest Litovsk konusunda yenilgiye uğrayınca, bu kez Lenin'in uzmanlardan yararlanılması, sınai tröstlerin kurulması ve sanayide merkezi yönetimle ilgili politikasını eleştirerek, vahim ekonomik durumla ilgilenmeye başladı. Muhalefetin Brest Lİtovsk sorunundan dolayı Sovnar kom'u terketmiş olan Sol SD'lerle birlikte entrika çevirdiğinden şüphe Icnilmesİ belki haklı değilse de, pek şaşırtıcı değildi.[8] Muhalefet grubu, Moskova'daki parti örgütünün denetimini ele geçirdi ve Nisan 1918'de "Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) Moskova Bölgesi Bürosu'nun Organı" olarak tanımlanan, *Kommunist* adlı yeni bir dergi yayımladı iki sayı. Derginin yayım editörleri Buharin, Obolenski, Radek ve V.Smirnov'du.[9] ilk sayısında, grubun 4 Nisan 1918'de, Lenin dahil olmak üzere, parti önderleriyle yaptığı toplantıda okunmuş olan ekonomik durum hakkında uzun bir manifesto yayımlandı.[10] Bir ay sonra bu grup, *"Sol Çocukluk Hastalığı ve Küçük Burjuva Zihniyeti Üstüne* adlı bir makalesinde Lenin'in en sert eleştirilerinden birine hedef oldu. SD'lerin tedhiş hareketine girişmesi ve iç savaşın başlaması üzerine partide Lenin'in önderliğinde parti İçi birlik ve iç disiplin sağlanınca grup 1918 yazında dağıldı.[11]

7. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXII. s.321.

8. 1923 Aralığında parti içi şiddetli tartışmalar sırasında Zinovyev, o dönemde Sol SD'lerce, Lenin'in ve diğer Sovnarkom üyelerinin tutuklanmasının önerildiğini, Sol komünistlerin bu Öneri üzerinde ciddiyetle durduklarını ve Lenin'in yerine Piyalakovun getirilmesinin kararlaştırıldığını iddia etli *(Pravda,* 16 Aralık 1929). Statin de aynı iddiaya değindi *(A.g.e.,* 15 Aralık 1923). Aralarında Radek'le Piyatakov'un bulunduğu eski Sol komünistlerden bir grup bu iddiayı, şaka yollu söylenmiş bazı sözlerden başka bir temeli olmadığını belirten bir bildiri yayımlayarak cevapladılar *(A.g.e.,* 3 Ocak 1924). 1937'de Buharin, Lenin'e karşı, bu vesileyle, büyük bir komplo düzenlemiş olmakla suçlandı.

. 9. Başsayfada yayımlanan diğer adlar arasında Bubnov, Kosior, Kuybişev, Pokrov ski, Preobrajenski, Piyatakov, Sapronov, Urilski, Safarov, Unşlikt, Yaroslavski'nin adlan vardı.

10. *Kommunisl'in* 20 Nisan 1918 tarihli birinci sayısının 13. sayfasında yer alan bildiriye göre, Lenin, karşı tezler hakkında o sırada bilgi sahibi olmuş, bun [an yayımlayacağını vadetmiş, fakat sözünü yerine getirmemişti. Bu grubun manifestosu Lenin'in *Tüm Eserleri'nde* yer almaktadır, *Soçİneniya,* c. XII, s.561 71; manifestonun içeriği ikinci ciltte incelenecektir.

11. Görünüşle son derece şiddetli olan bu tartışma doruk noktasına eriştiği bir sırada Buharin'in, Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri birinci kongresine parti merkez komitesi baş delegesi olarak katılması ve Radek'in de "Brest Litovsk Anlaşmasının Ekonomik Sonuçları" hakkında bir rapor düzenlemekle görevlendirilmesi o dönemdeki zihniyeti göstermek bakımından anlamlıdır *(Trudi l Vserossiiskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaisıva* (1918), s.7, 14 23), Böylesine bir esneklik, kısmen

Brest Litovsk anlaşmasının onaylanmasına karar veren parti yedinci kongresi, Lenin'in bir yıl önce Nisan Tezlerinde yaptığı öneriyi; parti adının değiştirilerek "sosyal demokrat" yerine "komünist" denmesine ilişkin öneriyi de yürürlüğe koydu. Partinin eski adı, Alman İşçi Partisi tarafından 1875'te kabul edildiğinde Marx ve Engels bundan hiç hoşlanmadıklarım dile getirmişlerdi; "sosyal" sıfauyla pekiştirilmiş de olsa "demokrasi" kelimesi, daha o dönemde devrimci anlamını yitirmeye başlamıştı. Önemsiz bir azınlık dışında, Avrupa sosyal demokratları 1914'ien beri, proleter dünya devrimi davasını terkeımişier. burjuva "reformist"leri ve "şovenleri haline gelmişlerdi. Aralık 1914'ıe Lenin, "kirletilip aşağılanmış" "sosyal demokrat" kelimesinden vazgeçip Marksist "komünist" adına dönmenin daha iyi olup olmayacağını sorgulamışu.[13] Devrimcilerin, Marksist geleneğe uygun "komünist" adını kullanarak Marksist mirasa sahip çıkmalarının ve sosyal demokratlarla kendi aralarındaki derin ayrılığı belirtmelerinin vakti gelmişti. Bu değişikliğin ikili bir anlamı vardı. İçerde, komünizm hedefine doğru kararlı bir şekilde yol almak için parti, devrimin burjuva aşamasına sırı çeviriyordu artık. Dışarda ise, bu değişiklik, Avrupa işçi hareketi içinde, bir burjuva reformu politikasında ayak direyenlerle, proleter devrimden yana olanlar arasındaki bölünmeyi belirliyordu: Lenin'in Rusya'daki pani içinde 1903'te yarattığı bölünme bütün dünyada tekrarlanıyordu şimdi. Bu ad değişikliğine karşı parti içinde bir ölçüde İsteksizlik söz konusuydu; fakat Mart 1918'de Lenin taraftarları nihayet kendilerine "Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi" demez oldular ve uzun zamandan beri tartışılan bu adı Menşevikler'e bırakarak "Rusya Komünist Partisi (Bolşevik)"[13] adını aldılar.

Parti örgütünü tahkim etmenin de vakti gelmişti. Örgütlenme sistemi, parti çevrelerinde uzun zaman "demokratik merkeziyetçilik"'[4] diye tanımlanmıştı. Bu terim, otoritenin şehirlerde, fabrikalarda ya da köylerdeki parti hücrelerinden başlayarak, yerel komitelerden ya da bölge komitelerinden

partide nitelikli kişilerin kıl oluşundan, ancak kısmen de, parti üyeleri kendi aralarında ne kadar tanışırlarsa tartışsınlar, parti dışında, parti görüşüne uymaları geleneğinin çok köklü olmasından ilen geliyordu. Bu vesileyle Riyazanov, hem "kendi kendisine muhalif kaldığına" hem de "bir *Eiertanz* uyguladığına" işarei ederek Radek'le alay ein *(A g* e.. S.34).

12. Lenin, SoçinenÎya, c. XVm, s.73.

13. *VKP (S) V Rezolyutsiyak,* (1941), c. I, s.297.

14. Bu lerim (bkz. s.44) 1907'deki beşinci kongre kar any la parti tüzüğünde yer aldı *(A.g.e.,* c. I, s.108). İlk kez, 1934 tarihli parti tüzüğünde rastlanan *(A.g.e., c.* II, s.591) kesin [anımı şöyledir:

geçerek yukarıya akıp, sadece yüksek kongreye karşı sorumlu olan merkez komitesinde doruk noktasına ulaştığı; disiplinin de aynı kanallardan geçerek her parti organı, bir üst organa bağlı olacak şekilde bu kez tavandan tabana yayıldığı ikili bir süreci ifade elmek için kullanıyordu. Devrimin zaferi, partinin yasal bir örgüt haline gelmesi ve üye sayısının büyük ölçüde artmasıyla birlikte bu görüş, Sovyetler'in örgütlenmesine çok benzeyen bir şemaya göre gerçekleşebilir hale geldi. Yüce kuruluş olan parti kongresi, ilkesel olarak —devrimi takip eden ilk yıllarda gerçekten uygulanmıştı bu— yılda bir kez toplanıyordu. Merkez komitesi, ki başlıca yürütme organıydı, 1917 tüzüğüne göre, "her iki ayda bir, bir defadan az olmamak üzere" toplanıyordu. Devrim partiye, örgütlenme ağını bütün Rusya'ya yayma imkânını verince geniş bir merkezi ve yerel organlar hiyerarşisi doğdu. Tüm Rusya Kongresi ile onun merkez komitesinin altında, her kurucu cumhuriyetin ya da bölgenin *(oblası)* kendi bölge konferansı ve bölge komitesi vardı. Daha altta il konferansı ve komiteleri bulunuyor; sonra ilçe *(uezd)* konferansı ve komiteleri ile bucak konferansı ve komiteleri *(yolost)* geliyordu; nihayet her birinin, fabrikalarda, köylerde, Kızıl Ordu'da, Sovyet kurumlarında, yani parü üyesi iki üç kişinin bir araya gelebildiği her yerde "büro"ları olan parti hücreleri vardı. En alt kademede bulunmalarına rağmen hücreler, parti çarklarının hiç de en önemsiz unsurları değildiler. Bunlar hakkında tam bir fikir edinmek, Sovyet sisteminin alt kademesini oluşturan yerel Sovyetler hakkında fikir edinmekten daha zordur. Birçok bakımdan hücreler, Çarlık Rusyası'nda partinin kendini hissettirmesini sağlamış olan küçük yeralü gruplarının sert geleneğini devam ettiriyorlardı ve bütün yapı, en azından devrimin ilk aşamalarında, bu hücrelerin sadakat ve etkinliğine bağlıydı.[19]

Pani böyle bir bünyeye sahip olduğu ve devrim zaferini takip eden ilk aylar boyunca güç şartlar altında bulunduğu için bir evrim geçirmesi kaçınılmazdı. "Demokratik merkeziyetçilik" teriminin altında yatan çatışmada —otoritenin çevreden (tabandan) merkeze doğru yayılması ile,

(a) tabandan tavana dek, partinin bütün yönetim organlannda seçim ilkesinin uygulanması;

(b) pani organlannın her birinin kendi pani organlarına karşı periyodik sorumluluğu;

(c) Kesin bir pani disiplini ve azınlığın çoğunluğa ılbi olması;

(d) Parti Usı organları tarafından alınan bütün kararların, alt organlar ve bütün parti üyeleri için kesinlikle bağlayıcı olması,

15. Onuncu kongrede alman önemli bîr karar hücrelerin işlevlerini belirtiyordu *(VKP (B)* V *Rezotyutsiyak,* c. I. s.370 71).

merkezin çevreye (tabana) uyguladığı disiplin arasındaki; demokrasi İle işlerlik arasındaki çatışmada— işlerliğin ağır basan faktör olması bir zorunluluktu. Lenin dizginleri sıkı tuttuğu sürece bu İki kuvvet bağdaşabildi ve birlikte yürüyebildi. "Tavandan" otorite ile "tabandan" otorite arasında bir zıtlık yaratmaya yeltenenlere Lenin öfkeleniyordu.[16] Fakat Lenin'in seçkin ve kendinden emin kişiliğinin, yeni rejimin geçirmek zorunda kalacağı kritik yıllar boyunca gittikçe artan ağırlığı, bu güçlü önderlik geleneğini meşru kıldı ve buna ihtiyaç duyulmasına sebep oldu. Bunda diğer faktörlerin de rolü vardı. Bu faktörlerin en önemlisi, Rus yönetim geleneğinin ve Rusya'nın sosyal yapısının ezici ağırlığıydı. Hiç kuşkusuz Lenin, parti tabanının ve dolayısıyla proletaryanın parti ve ülke işlerinde aktif bir rol oynamasını, esas itibariyle arzuluyordu ve pratikte bunun sağlanması İçin uğraştı; Ömrünün son yıllarında birçok kez yapuğı gibi, Rus halkının "geri kalmışlığından", "kültür eksikliğinden" söz ettiğinde, biraz da bu hayali gerçekleştirmede uğradığı başarısızlığı düşünüyordu. Tepeden inme yöneticiliğin bunca kök saldığı bir geleneği etkilemek için, şüphesiz, aradan birçok nesil geçmesi gerekirdi. Üstelik bu açıdan bakıldığında, Rusya Komünist Partisi dar bir önder kadronun, tabanın görüşünü almaksızın bütün sorunları tartıştığı ve parti politikası hakkında karar verdiği diğer ülkelerdeki siyasi partilerden sanıldığı kadar farklı değildi.

Böylece Sovyet organlarında yönetimin tek elde yoğunlaşmasına doğru bu karşı konulmaz gidişin —biraz geç de olsa— parti organlarında da baş göstermesine şaşmamak gerekiyordu. Resmen en yetkili organ olan parti kongresi, 1917den 1924'e kadar yılda bir kez yapılmasına rağmen, çok hantal olmaya başladı ve toplantıları, gerçek bir etki yaratmasına elvermeyecek kadar seyrekleşti; kendi çöküşüyle birlikte, devlet kademesinde ona tekabül

16. 1920'de Lenin, pani çalışmasının, Sovyetler sistemiyle nasıl gerçekl eşliğin i anlattıktan sonra şöyle devam ediyordu: "'Yukardan' bakıldığında, diklalörlüğün pratikte gerçekleştirilmesi açısından, proleter devlet iktidarının genel mekanizması böyledir. Bu mekanizmayı iyi bilen ve bunun, illegal küçük yeraltı gruplarından baş layarak yirmi beş yıllık bir dönem boyunca nasıl geliştiğini gözlemlemiş olan Rusyalı bir Bolşeviğin, 'tavan' *ya da* 'taban' ile; yöneticilerin diktatörlüğü *ya da* kitlelerin dikıaıörluğü ile ilgili bütün konuşmaları, insanın sol bacağının mı, yoksa sağ kolunun mu kendisine daha yararlı olduğu konusunda yapılan bir tartışma kadar çocukça ve gülünç bir saçmalık olarak görmekten kendini alamayacağını okurlar anlayacaklardır sanıyoruz" *(Soçinenİya,* c. XXV, s. 193). Birkaç ay sonra merkez komitesi, parti içinde, "acil 'lavan' ve 'laban' sorunu" hakkında bir genelge yayımladı: genelge, bu sorunun alevlenmesini kısmen, genç ve lecrubesiz üyelerin sayısındaki önemli artışa, kısmen de, "partideki bazı sorumlu işçiler tarafından uygulanan yanlış ve çoğu zaman dayanılmaz çalışma yöntemlerine" yoruyordu *(İzvestİya Cenıraİnogo Komiteia Rossiiskoy Kommunisliçeskoy Parıii (Bol'fevikov)* No. 21, 4 Eylül 1920, s.1 3),

eden Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi de, aradan belirli bir süre geçtikten sonra da olsa önemini yitirdi. Mart 1918'deki Brest Litovsk anlaşmasını onaylayan yedinci parti kongresi, hayali önem taşıyan siyasi bir mesele hakkında oy çokluğu ile karar alan son kongre oldu. Bunu takip eden birkaç kongre önemli sorunları görüşmeye ve ara sıra şiddetli fikir tartışmalarına sahne olmaya devanı etti. Özellikle, 1923'tekİ on ikinci parti kongresi — Ekim Devrimi'nden beri Lenin'in katılmadığı ilk kongre— için doğrudur bu. Fakat tartışmalar kongre çerçevesi içinde yürütüldüğü zaman bile, aslında kararlar başka yerde almıyordu. Daha 1917 Ekimi'nde bile; iktidarı zaptetmek gibi hayali bir karar, merkez komite tarafından alınmıştı ve kongrenin otoritesi merkez komiteye geçmişti. Ama —Sovyet sistemi içindeki benzeri VTsIK gibi— merkez komite de egemenliğini devam ettirmeyi başaramadı ve bu egemenlik çok geçmeden, daha küçük ve daha etkin organlar tarafından baltalandı. 1923'le Zinovyev, büyük bir heyecanla, "partimizin **merke2** komitesi, yirmi iki yıllık geleneği ve tarihi gereğince, parti içindeki en yetkin yanı kendi benliğinde Özümleyen bir grup oluşlur makıadır" dediğinde, artık tarihe karışmak üzere olan bir durumu belirtiyordu[17].

Parti içinde merkeziyetçilik sorunu, iç savaşın en şiddetli döneminde, Mart 1919'da toplanan sekizinci parti kongresinde ilk kez açıkça ortaya çıkü. O sırada merkeziyetçilik oldukça ilerlemişti. Osinski kongrede, tüm parti çalışmasının merkez komite çevresinde yoğunlaşmasından, "Lenin ve Sverdlov yoldaşlar kendi aralarında ya da Sovyeüer sistemi İçindeki herhangi bir faaliyet dalında görevli yoldaşlardan sadece bir teki İle konuşarak karar aldıkları için, merkez komitenin bile gerçekle, kollektif bir organ olma nileliğini yitirdiğinden"[1]" yakınıyordu. Bununla beraber iç savaş, bir kongre kararında itiraf edildiği gibi partiyi "cn kesin merkeziyetçiliğin ve en seri disiplinin mutlak bir zorunluluk haline geldiği"[19] bir duruma itiyordu; o zamana kadar parti aygıtının en yetkili yöneticisi olan Sverdlov'un kongre arifesinde Ölmesiyse büyük bir talihsizlikti. Merkezi otoriteyi güçlendirmek gerektiğini kabul eden kongre, görevini hakkıyla yerine getirebilmesi için, bir yandan üyelerinin sayısını 19'a (8 yedek üye dahil) indirerek, öte yandan on beş günde bir toplanmasını şan koşarak, merkez komitesini takviye etti. Fakat aynı zamanda, sözde merkez komitesinin uzantıları olarak tasarlanan,

17. D vend ,1ı iıiıyi ***S"£îd Ross'isioy Kommunistiçeakay Pariü (BoVşevikov)*** (1921). S.207.

18. ***Vût'moi S'ezd RKP (B)*** (1933), s.165 6.

19. ***VKP (B) V Rezolyulsiyak*** (I9 ÎI>, c J, s.305.

ancak üç dört yd içinde merkez komitesinin tüm işlevlerini aralarında paylaşıp otoritenin dış görüntüsü hariç tümünü zapıeden üç yeni organ kurma yolunda belirleyici bir adım da attı.

Bu kuruluşlardan ilki, adı ve niteliği bakımından, Ekim Devrimi arifesindeki kriz dönem inde yaratıİm ış olan siyasi büroyu hatırlatan beş kişilik bir Polııbüro'ydu. Görevi, "ivedi meselelerde karar almak" ve merkez komitesinin on beş günde bir yaptığı toplantılarda hesap vermekti. Fakat hiç şüphe yok ki, Politbüro'nun şeklen ivedi meselelerde karar almak yetkisiyle sınırlandırılmış olması, tıpkı Sovnarkom'un yetkilerinin RSFSC anaya sasınca sınırlandırılması gibi geçerliğini yitirdi; Politbüro, devlel aygıtı aracılığıyla uygulanan önemli siyasi kararların alındığı başlıca kuruluş haline geldi kısa zamanda. İkinci yeni kuruluş, haftada üç kez toplanacak ve "partinin örgütlenme çalışmasının tamamını yönetecek" olan yine beş kişilik "Örgütlenme Bürosu" (Orgbüro) idi. Üçüncüsü de, görevleri yeterince belirtilmemiş bir "sorumlu sekreter" ile beş "teknik" yardımcıdan meydana gelen bir "merkez komitesi sekreteri iği "yd i.[10] Politbüro, Orgbüro ve merkez komite sekreterliği arasında bir uyumsuzluk tehlikesi, içlerinden bazılarının aynı zamanda diğer iki kuruluştan birinin üyesi olmalarıyla Önlenmişti. İlk "sorumlu sekreter" olan Kresıinski, Orgbüro'nun da üyesiydi. Bir Politbüro üyesi, Orgbüro'nun da üyesi olabiliyordu; bu çifte görevi yerine getirmek için Stalin seçilmişti. 1920'de yapılan bir sonraki kongrede, bir belirleyici adım daha alıldı: Sekreterliği, hepsi de merkez komitesi üyesi olan üç "sürekli çalışan" ile takviye etmeye karar verildi. Ayrıca sekreterlik, "örgütle ya da uygulama ile İlgili günlük işlerin yönetimini" sağlayacak; ancak, "örgütlenme çalışmasının genel yönetimi"ne Orgbüro bakacaktı.[11] Takviye edilmiş sekreterlik, Kresıinski, Preobrajenskİ ve Serebriyakov'dan oluşacaku.

Bu tecrübesiz sekreterliğin karşılaşacağı başlıca güçlüklerin, parti disiplini ile ilgili sorunlar olacağı düşünülmemişti genellikle. 1918in yazında "Sol komünizm" hareketinin, iç savaştan dolayı tavsaması, parti içinde muhalefetin sona erdiği anlamına gelmiyordu. Rus Devrimi, bütün devrimlerde karşılaşılan ortak noktaya; devrimi yapmış olan partinin, iktidarını tahkim elme ve devlet aygıtını güçlendirme göreviyle karşı karşıya kaldığı noklaya erişmişti; böyle biranda da Sol dan, eski devrim ilkeleri adına hareket eden bir muhalefetin gelmesi kaçınılmaz ve kalıcıydı. Mart 1919'da, iç savaşın

20. ***A.g.e.*****, c. I, S.304. O zamana kadar sekreterlik Sverdlov tarafından denetlenen biçimsel bir organdı iadece (Lenin,** ***Soçinenİya,*** **c. XXIV, s.127 8).**

21. ***VKP IB) V Rezoiymsiyak*** **(1941). c. I, s.344.**

en şiddetli döneminde yapılan sekizinci parti kongresinde bir "asken muhalefet", Troçki'nin, bir kısmı eski Çarlık ordusunda yetişmiş profesyonel subaylardan yararlanarak zorunlu askerliğe dayanan yeni bir milli ordu kurma politikasına karşı başansız bir mücadeleye girişli. Mart 1920'de, dokuzuncu kongrede, partinin "demokratik merkeziyetçilik" sloganını kullanan bir grup, sanayinin bir tek kişi tarafından yönetilmesine karşı çıktı ve Toms ki'nin şahsında sendikaların desteğini sağladı: bu, yeni bir muhalefet hareketinin başlangıç noktası olacaktı. 1920'nin yazında anan bu muhalefet, 1921'in ilkbaharındaki parti kongresine merkez komite tarafından sunulan bir raporda anlatıldı. Bu muhalefet bazen aynı parti örgütü içinde bir çatışmaya bürünüyor, bazen ilçe örgütlerinin bir il komitesine kafa tutması, bazen bazı İl kongrelerinde "İşçi" kesiminin hoşnutsuzluğu şeklinde beliriyor, bazen de işçi ve köylü örgütleri arasında bir çatışmaya dönüşüyordu. Hüküm süren kanşıklığa birkaç sebep bulunmuştu: savaşın, iç savaşın, ekonomik düzensizliğin, soğuk ve açlığın "çalışan kitlelerde yarattığı müthiş bitkinlik "; "samimi, sadık fakat siyasi bakımdan tecrübesiz işçi ve köylülerin" ve diğer partilerden eski üyelerin partiye alınması." Bu meseleyi araştırmak için yazın sonuna doğru içinde bir Önceki kongrenin muhalif üyeleri îgnaıov ve Sapronov'un da bulunduğu bir komisyon atandı; bu komisyonun hazırladığı önerge, Eylül 1920'de Tüm Rusya parti konferansında kabul edildi. Bu önerge, genel olarak tabanla merkezi otorite arasındaki ilişkinin düzeltilmesinden, parti hayatının yeni bir canlılığa, enerjiye kavuşturulması gerekliğinden söz ediyordu. Fakat en somut öneri, "merkez komite ile yan yana çalışacak bir denetleme komisyonu" kurulması Önerişiydi; bu komisyon, "her türlü şikâyeti dinleyip inceleyecek", gerekirse, bu şikâyetleri merkez komite ile tartışacak ve cevaplandıracaktı. Bir sonraki parti kongresi toplanıncaya kadar, ana denetieme komisyonu Cer jinski, Muranov, Preobrajenskİ ve partinin en büyük yerel örgütlerince atanmış dört üyeden oluşacaktı. Bundan sonra şu İlke saptanmıştı: "genellikle, merkez komitesi üyeleri denetieme komisyonuna üye seçilemezler"". İl parti komitelerine de buna benzer komisyonlar eklenecekti. Ayrıca, "Kremlini denetleme komisyonu" adıyla özel bir komisyon kuruldu. Bu komisyon parti içinde şikâyetlere sebep olan "Kremlin İmtiyazlan" konusunda soruşturma açacak ve "tamamen ortadan kaldınlması imkansızsa

22. *Izvestiya Centrai'nogo Komiteta Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partit (Bol'sevikov)* **No. 29, 7 Mart 1921, s.4 6;** *Raboçaya Oppozilsiya: Materİali i Dokumenti* **(1926), s.21 2'de yeniden yayım la nmışiır.**

2Î. *VKP (B) Rezolyutsiyak* **(1941), c. I, s.351 3.**

da bu imtiyazları her partili yoldaşın anlayışla karşılayacağı sınırlar içine çekmeye"* çalışacaktı. Merkez deneüeme komisyonu, bütün parti üyelerine bir genelge göndererek işe başladı; genelgede, "parti üyeleri tarafından partiye karşı işlenmiş hataların, *suçlanan üyelerin durumu ve görevi ne olursa olsun, hiç çekinmeksizin*^"^ komisyona bildirilmesi isleniyordu.

Bu tedbirler, arlan huzursuzluğu hiçbir şekilde yatıştırmadı. 1920 sonbaharında, iç savaş fiilen sona erdiği sıralarda devrimden bu yana parti içinde örgütlenen en büyük muhalefet grubu "işçi muhalefeti" adıyla ortaya çıkü. "İşçi muhalefeti", gücünü programından ve önderlerinden ziyade, taraftarlarının sayıca çok oluşundan alıyordu. Önderleri arasında tanınmış olanlar sadece Şliyapnikov ile Kollontay'dı. Eski bir metal işçisi ve İlk Sovyet Hükümetinde Çalışma Halk Komiseri olan Şliyapnikov, "işçi" haklarını savunmakla ün yapmıştı. Kollontay'ın itibarı İse, devrimin ilk günlerindeki kadar büyük değildi artık. "İşçi muhalefetinin programı, esas itibariyle, ekonomik ve siyasi denetimlerde artan merkeziyetçilikten, makinalaşmanın artan etkinliği ve insafsızlığından duyulan hoşnutsuzluğun karman çorman dile getirilmesiydi. Sanayi ve üretim üzerindeki denetimin devleıten sendikalara aktarılmasını öneriyor, böylece müphem bir şekilde partinin bazı sektörlerinde yaygın hale gelmiş "işçi denetimi" taleplerinin ve sendika!isi akımın sözcülüğünü yapıyordu; partide aydınların egemenliğine karşı çıkıyor, işçi olmayanların partiden ayıklanması çağasında bulunuyor, bütün parti kademelerinde serbest seçimlerin ve parti İçinde özgür tartışmaların yapılmasını, muhalif görüşlerin yayılması İçin kolaylıklar sağlanmasını talep ediyordu. Bu eleştiriler ve öneriler, 1920 21 kışı boyunca basında ve başka yerlerde geniş ölçüde yayımlandıktan sonra, Kollontay'ın *İşçi Muhalefeti* adlı kitapçığında açıklandı ve Mart 1921'deki onuncu parti kongresinde parti üyelerine dağıtıldı.[26]

24 *hvestiya Cenlral'nogo Komiteta Rossiiskoy Kommunıstıçeskoy Partit (Bol'sevikov)* No. 26. 20 Aralık 1920, s.2.

25. *A.g.e.*, No. 25, 11 Kasım 1920, s.l,

26. Bugün sağlanması kolay olmayan bu kitapçık, *Raboçaya Oppoıitsiya: Materia Ii i Dokumenti* (1926)'da ve *Platforma Şlyapnikova i Medvedeva* (1927)'da geniş ölçüde özetlenmiştir. Aynca bkz. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVI, s.6324; c. XXVII, s.494 6. İngilizce bir çevirisi de mevcuttur: *The Workers' Opposition in Russia* (tarihi belirsiz). R.Michetl'in. pani içi anlaşmazlıklarla ilgili olarak, ilk olarak 1910'dan önce kaleme alınmış genel incelemesi, "işçi muhalefeti" için de geçerlidir: "çoğunluğun sloganı 'merkeziyetçilik', azınıığınki de 'özerkliktir: azınlıklar, amaçlarına ulaşmak için bazen özgürlük mücadelesi biçimini alan halta despotların despoüuğuna karşı mücadele eden özgürlük kahramanlarının terminolojisini kutlanan bir mücadele verdiler" *(Zur Soziologie des Parteiwesens* (2. basım, 1925), s.228).

İşçi muhalefetinin görüşleri, 1920 1921 kışı boyunca sendikaların rolü ile ilgili parti İçi tartışmalarda, bu muhalefeti başlıca akımlardan biri haline getiriyordu. "İşçi muhalefeti" sendikaların bağımsızlığını ve onların ekonomik sistem içindeki üstünlüğünü talep ederken, Troçki Bresl Liıovsk'ıan beri ilk kez Lenİn'e açıkça cephe alarak sendikaların devlete tâbi olmasını savunuyordu. 1921'in Ocak ayı boyunca *Pravda* her gün, başlıca parti yöneticilerinin, birbirleriyle taban tabana zıt görüşleri destekledikleri polemik yazıları yayımladı. Parti, daha ayrıntılı bir görüş alışverişi sağlayacak bîr forum yaratmak amacıyla iki sayılık özel bir *Tartışma Bülteni* yayımladı. Lenin telaşlandı. *Parti Krizi* başlıklı bir broşürde, partiyi sarsan "humma"dan söz etti ve "parti örgütü tamamen iyileşebilecek ve hastalığın nüksetmesini önleyebilecek mi, yoksa hastalık uzayacak ve tehlikeli bir hal mi alacak?" diye sordu. Troçki'yi, "yanlış bir platformdan fraksiyon yaratmak"la suçluyor ve "İşçi muhalefeıTne seslenerek, partide o zamana kadar kabul edilmiş bir kuralı, belli bir şart koyarak ilân ediyordu. Bu şart. sonradan aynı kuralı iptal etmek için kullanıldı:

Şüphesiz, (Özellikle bir kongreden önce), kendimizi farklı gruplara bölmek hoş görülebilir (oy toplamaya çalışmak da öyle). Ancak bu, komünizmin sınırlan içinde yapılmalıdır (sendikalizmin değil) ve gülünç olmaksızın yapmak gerekir bunu.

Parti İçindeki çekişmelerin düşmanlar tarafından İstismar edilmesine karşı bildik bir uyanda bulunarak bitiriyordu sözlerini:

itilaf Devletlerinin kapitalistleri yeni bir istilaya kalkışmak, Sosyal Devrimciler de komplolar kurmak ve isyan çıkarmak için partimizdeki hastalıktan şüphesiz yararlanmaya bakacaklardır. Onlardan korkmuyoruz, çünkü hastalığı leşhis etmekten dchşeıc kapılmaksızın, bunun herbirimizin görevimize daha sıkı bir disiplinle sarılmamızı, çok soğukkanlı ve kararlı olmamızı gerektirdiğini bilerek tek bir insan gibi dikileceğiz onların karşısına."

8 Mart 1921'de uzun zamandan beri beklenen parti kongresi toplantısından önce patlak veren Kronstadt isyanı —ki devrimden beri, rejime karşı yönelmiş en ciddi İç tehlikeydi— Lenin'in kaygılarını haklı çıkardı ve parti saflarını sıklaştırmak için yapılan çağaların önemini gösterdi.

1921 Martında yapılan onuncu parti kongresi, partinin ve cumhuriyetin tarihinde belirleyici bir rol oynadı. Kongre, iç savaşın zaferinden doğan kolay umutların kırıldığı, ekonomik krizin yiyecek maddeleri kıtlığı biçimini

27. Leıin, *Soçinenİya*, c. XXVI. s.87 94.

aldığı ve 1918 yazından beri ilk kez siyasi ayaklanmanın baş gösterdiği bir sırada yapıldı. Kongre durumun vahim olduğunu biliyordu. Sendikalar konusunda uzayıp giden tartışmayı sonuçlandırmakla kalmadı sadece; kongrenin sonuna doğru NEP açıklandı ve üzerinde enine boyuna durulmadı. Parti içinde birliğin kaçınılmaz bir zorunluluk olduğu kongrenin ve Lenin tarafından yapılan bütün konuşmaların ana temasıydı. Lenin kısa açış konuşmasında bu temayı dramatik bir tarzda ortaya koydu:

Yoldaşlar, olağanüstü bir yıl geçirdik, parti içi tartışmalara ve mücadelelere harcadık vaktimizi. Bizim için bir lükstü bu. Bütün kapitalist dünyanın en güçlü, en kudretli düşmanlarıyla kuşatılmış bir parti için, omuzlarında İnanılmayacak kadar ağır bir yük taşıyan bir parti için bu lüks gerçekten şaşırtıcıdır. Bugün bu konuda ne düşündüğünüzü bilmiyorum. Sizce bu lüks, maddi ve manevi kaynaklarımızla bağdaşmakta mıdır?

Ve sonra alışılmadık bir hırsla, muhalefet konusuna değindi:

"işçi muhalefeıi"nin lüm konuşmalarında bol bol bulunan... konuşma Özgürlüğüne, eleştiri özgürlüğüne ilişkin bu sözler, gerçek hiçbir anlamı olmayan, aynı lafları tekrarlayan bütün bu konuşmalarının onda dokuzunu oluşturuyor. Yoldaşlar, sadece kelimelerden değil, kelimelerin içeriğinden de söz etmek gerekir. "Eleştiri özgürlüğü" gibi laflara kanacak değiliz, Pariide hastalık belirlileri başladı dendiğinde, bu teşhisin üç kat dikkate değer olduğunu belirttik: şüphesiz, hastalık mevcuttur. Bİze yardım edin dc İyileştirelim. Nasıl iyileştirebileceğimizi söyleyin. Vaktimizi tartışmalara harcadık hep; şimdiyse söylemem gerekiyor ki. "silahlarla tartışmak", muhalefetin tezlerini kullanarak tartışmaktan daha iyidir. Yoldaşlar, muhalefete hiç ihtiyacımız yok, şimdi bunun zamanı değil! Hangi yandan olursa olsun, muhalefetle değil, silahla tedavi edeceğiz.[28]

Lenin belirsiz bir terminoloji kullanıyordu. Metinden Lenin'in sadece muhalefetlerinde ayak türeyenlerin vc mantıksal olarak kendilerini barikatın öte yanında göreceklerin partiden atılmalarını istediği izlenimi doğuyordu. Bununla beraber Lenin, parti saflarında eleştiri özgürlüğünün, kolayca "hastalık" haline gelen bir "lüks" olduğunu ve parti safları dışında, görüş ayrılıklarını halletmenin tek etkili yolunun silah olduğunu hatırlatmak ve anlatmak istiyordu. Belki de Lenin'in vardığı bu sonuçlar, onuncu kongrede ağırlığını hissettiren kriz ve silahlı ayaklanma şartları İçinde doğruydu. Bu görüşler parti öğretisinden kaynaklanıyordu ve Lenin bunların parti geleneğine perçinlenmesini sağladı.

Kongre parti birliği ve disiplini ile ilgili iki karan kabul etti. "Partimizde sendikalist ve anarşist sapma"[29] üstüne kararda, "işçi muhalefe

28. ***A.g.e.*****, c. XXVI. s.200, 227.**

29. Görünüşe bakdırsa, bu ünlü söz ("sapma" kelimesi) parti sözlüğünde ilk kez bu

ti"nin görüşlerini yaymanın "Rusya Komünist Partisi üyeliğiyle bağdaşmadığı" belirtiliyor ve biraz tutarsız bir şekilde şöyle deniyordu: "parti üyeleri bütün sorunlar hakkında en ayrıntılı görüşlerini özel yayımlarda, derleme dergilerinde vs. dile getirebilirler"[50]. Kongre ayrı, kısa bir kararda, merkez komitesine tekrar seçilmiş olan İşçi muhalefetine mensup üyelerin istifalarını kabul etmiyor ve onların "parti disiplinine uymaya" çağırıyordu.[31] "Parti birliği üstüne" diğer önemli karar, parti içinde tartışılan bütün meselelerin "şu ya da bu platforma bağlı gruplar tarafından değil, bütün parti üyeleri tarafından görüşülmesi" üzerinde ısrar ediyordu. Merkez komitesine "her tür fraksiyonculuğa son vermesi"[52] talimatı verilmişti:

Kongre, şu ya da bu platforma bağlı ısıisnasız bütün grupların tamamen dağıtılmasını emreder ve bütün örgütleri hiçbir fraksiyon faaliyetine kesinlikle göz yummamaları konusunda uyarır. Kongrenin bu kararının uygulanmaması, kayıtsız şartsız ve derhal partiden atılmayı gerekıirecektir.

Son olarak kongre, "7. madde" diye ün salacak gizli bir madde ekliyordu:

Parti İçinde ve Sovyeder'in bülün çalışmalarında tam bîr disiplini gerçekleştirmek ve her türlü fraksiyonculuğa son verilerek mümkün en geniş birliğe ulaşmak amacıyla, kongre, disipline uyulmadığı, fraks i y onculuğun canlandınldığı veya fraksiyonculuğa göz yumulduğu bütün durumlarda, partiden atmak dahil tüm disiplin tedbirlerinin uygulanması ya da bu fiilleri işleyenler merkez komitesi üyeleri olduğu takdirde, bunların yedek statüsüne geçirilmesi, son ledbir olarak, partiden atılmaları içİn, merkez komitesi lam yetkili kılınmıştır. Merkez komitesi üyeleri ile yedek üyelere ya da denetleme komisyonu üyelerine bu kadar ağır bîr tedbirin uygulanması, merkez komitesinin bütün üyelerinin katılacağı ve denetleme komisyonu üyelerinin de çağrılacağı bir merkez komitesi toplantısı yapılması şartına bağlıdır. Parti sorumlu yöneticilerinin katıldığı böyle bir toplantıda çoğunluğun Üçte ikisi, bir merkez komitesi üyesinin yedeğe alınmasına ya da partiden atılmasına karar verdiği takdirde bu ledbir derhal uygulanacaktır.[31]

rada kullanılıyordu. Lenin bunu kongrede şöyle açıkladı: "Bir tapma *(uklon)* tamamen örgütlenmiş bir hareket değildir. Bir sapma, düzeltilebilecek bir şeydir. Biraz sapkınlık gösterenler ya da sapmaya başlayanlar vardır, fakat bunları yola getirmek henüz mümkündür. Bence bu, Rusça *'uklon'* kelimesi Ue ifade edüebilir." (Lenin, *Soçinenİya,* c. XXVI, S.267).

30. *VKP (B) V Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.366 8.

31. *A.g.e*, c. 1. S.36S.

32. "Fraksiyonculuk" kelimesi, parti sözlüğüne, sonraki yıllarda girdi. Bu kelime kararda, "özel platformları olan ve belli bir anda bir birlik oluşturmak ve kendi grup di tiptin terini kurmak isleyen grupların onaya çıkması" olarak tanımlanmıştır. Binadan anlajüdığına göre, "grupların" kendileri değil, fraksiyonlar gayn meşruydu.

33. *A.g.e.,* c. I, s.364 6. Kararın kongreye bizzat Lenin tarafından sunulmuş Şekli, Lenin'in *Tüm Eserlerinde* yer almaktadır: *Soçinenİya,* c. XXVI, s.259 61. Kongre, karar

Metinde dolaylı bir anlatıma başvurulması, acelecilikten kaçınma, kararın son paragrafının gizli tutulması*[1], kongrenin bu kadar "tehdidkâr" bir tedbiri kabule yanaşmak istemeyişinin deliliydi. Bu tereddüdün haklılığı ortaya çıku. Bu karar, her ne kadar fiili üstünlüğün kongreden merkez komitesine geçişinin mantıki bir sonücuysa da, partinin geleceği bakımından büyük bir önem taşıyordu.

Onuncu parti kongresi parti aygıtının egemenliğinin gelişmesinde bir dönüm noktası oldu. Parti disiplini anlayışına göre, parti üyelerinin, özellikle merkez komitesi üyelerinin bir kez alınmış olan parti kararlarına tamamen uymaları gerekiyordu. Uymayanlar ise en ağır şekilde cezalandırılarak partiden atılabileceklerdi, Karar alınıncaya kadar, 1919'daki tüzük uyarınca", herkes kendi görüşlerini yaymakta tamamen serbestli. Hatta Ocak 1921'e kadar Lenin, "komünizmin sınırları içinde kalmak şartıyla" pani üyelerine grup kurmak ve kendi görüşlerine taraftar kazanmak hakkım tanımıştı. İki ay sonra, siyasi ve ekonomik krizin onuncu kongre üzerine çöken kara bulutları bu hakkın geri alınmasına sebep oldu. Bundan böyle parti içinde bireylerin ya da grupların eleştirileri hoşgörüyle karşılanacak, fakat muhalefet örgüüenemeyecekıi: Buna kalkıştığı takdirde "fraksiyonculuk" suçu işlenmiş olacaktı. Merkez komiteyi oluşturan üyelerin seçimi bile en sonunda sırf yüksek kongrenin yetkisine bağlı olmaktan çıkmıştı; çünkü, üyelerinin üçte İkisi, dikkafalı üyeleri merkez komiteden atma imkânına kavuşmuştu anık. 1921 Martı'ndaki onuncu pani kongresinin krizli atmosferinde bizzat Lenin tarafından onaylanıp desteklenen bütün bu tedbirler, paru önderlerinden meydana gelen parti içi grubun disipline yönelik gücünü son derece arttıracaktı.

Partinin içinde bulunduğu kritik durumdan doğan bu tedbirler, iç savaşın

üzerinde sadece bazı ufak değişiklikler yaptı: "T. madde" tahminen bizzat Lenin tarafından kaleme alınmış şekliyle kabul edildi.

34. Ocak 1924'ıeki parti kongresi, Lenin'in ölümünden birkaç gün önce, Stalin'in önensi Üzerine, merkez komitenin gizli paragrafı yayımlamasını istedi *(VKP (B) v Re loiyutsiyak* (1941), c. I, s.545).

35. Bununla ilgili madde şöyleydi: "Pani merkez organlarının kararlarının derhal ve aynen uygulanması gerekir. Karar alınıncaya kadar, pani hayau Üe ilgili bütün mcşeklen pani içinde tanışmak tamamen serbesttir". Pani üst organlarında alınacak kararların yerine getirilmemesi halinde uygulanacak cezalar giderek ağırlaşan bu sırayla tüzükte belirtilmişti; "pani içinde kınama, topluluk içinde kınama, partideki ya da Sovyeüer'dekı sorumlu faaliyetlerinden geçici olarak uzaklaşurma, partideki ya da Sovyetlerdeki bütün faaliyetlerinden geçici olarak uzaklaşurma, partiden al timi. hakkında idari ve adlî makamlarca soruşturma açdmak üzere partiden atılma." O dönemde, muhaliflerin görüşlerinden vazgeçmelerini ya da halalarını itiraf etmelerini istemek hiçbir şekilde söz konusu değildi. Onlardan istenden tek şey, parti kararlanna uymalanydı.

sona ermesinin yarattığı birçok umudu karartU ve partinin örgüüenmesiyle ilgili uzun bir kararın giriş bölümündeki sözleri biraz hayali kıldı. Karar, "askerileşıirme"den, "aşırı bir merkeziyetçi örgütlenme"den, iç savaş boyunca mecburiyetten dolayı parti işlerine hâkim olan "savaş emirleri sisıemi"nden söz ediyor ve "kitlelerin çok düşük kültür düzeyi üzerine bina edilmiş son derece merkeziyetçi bir örgütün", "savaş komünizminin çelişkileri"nden biri olduğunu kabul ediyordu. Iç savaş sona erdiği için, onuncu kongre, bu anormal tedbirlere ihüyaÇ kalmadığı düşüncesiyle parti içinde "işçi demokrasisi" lehinde bir kararı onayladı. Bu karara göre parti çalışanları da fabrika ve tarlalarda yerlerini almalıydı; partinin özel ve genel sorunlarının yerel parti Örgütleri tarafından tartışılması teşvik edilmeliydi; ve "parti tabanının kendi yöneüci organlarının çalışmalarını daima denetlemesini, yönetici kadrolar ile parti arasında pratikte devamlı bir karşılıklı etkileşimin yaratılmasını ve aynı zamanda çeşitli düzeylerdeki parti komitelerinin sadece üst örgütlere karşf değil, alt örgüüere karşı da kesin sorumluluğunun artmasını"[36] gerçekleştirmek için her şey yapılmalıydı.

Bununla beraber, bu özlemler örgüt içinde ve parti merkez organları üyeliğinde yapılan değişikliklere pek az yansıyordu. Kongre, Eylül konferansında alınan deneüeme komisyonları kurulmasına dair karan onayladı ve parti merkez organları sayısının artırılmasından taban kitlenin pek hoşlanmadığı açıkça belli olduğu halde", bu komisyonların yetkilerini ve görevlerini saptamaya kalkıştı." Mevcut merkez organlarında küçük fakat önemli değişiklikler yapıldı. 1919'daki sekizinci kongrede alınan karar gereğince merkez komitesinin on beş günde bir yapması gereken toplantılar yapılmaz oldu.[3]* Onuncu kongre merkez komitesinin sadece iki ayda bir toplanmasına karar verdi. Böylece merkez komitesi üye sayısını 25'e çıkarmak kolaylaşıyordu. Komite toplantılarına katılmalarına izin verilen fakat oy hakkı olmayan "yedek" üyelerin sayısı belirtilmemişti. 15 yedek ü'ye seçildi.[40] Bu değişiklikler hiçbir yeni gelişmeyi ifade etmiyordu; merkez

36. *VKP <B)* V *Rezolyutsiyak* (1941), c. I. s.357 8, 360 1.

37. Kongre'de pani yöneliminin sözcülüğünü yapanların söylediklerinden bu çıkmakladır *{Desyalyi S"ezd Rossiskoy Kommunistiçeskoy Parıii* (1921), s.27, 42).

38. *A.g.e.. c.* I, s.368 9. Deneıleme komisyonlarının doğrudan doğruya denetleye ceği halalar kararda şöyle tanımlanmıştı: "bürokratizm, kariyerizm, parti üyelerinin parti ve Sovyet üyeliği sıfatını kötüye kullanmaları, pani içinde yoldaşlık ilişkilerinin ihlal edümesi, parti ya da tek tek üyeler hakkındı asılsız söylentiler yaymak, pani ya da üyeleri küçük düşürücü, pani birliğini, otoritesini zedeleyici imalarda bulunmak".

39. *VKP (B) v Rezolyutsiyak* (1941), c.l. t.304.

40. *A.g.e., c.* I., s.363: *Desyalyi S"eid Rossiskoy Kommunistiçeskoy Parıii* (1921), S.303. Ağuslos 1917'de altıncı pani kongresine seçilen merkez komite yirmı

komitenin zamanla partinin başlıca etkin organı olmaktan çıkıp büyük bir "parti setleri kurulu" haline gelmesi yolunda atılmış adımlardı bunlar. Hem Politbüro hem de Orgbüro üye sayısının onuncu kongre tarafından dört "yedek" üye ile birlikte yediye çıkarılması belki de daha anlamlıydı. Sekreterlik bünyesinde bir değişiklik yapılmadı; fakat muhalefetin hakkından gelemeyen ve sendikalarla ilgili tartışmada Troçki'yi destekleyen, on iki ayını doldurmuş üç sekreterin görevine son verildi. Krestinski, Preobrajenskİ ve Serebriyakov, sadece sekreterlikten uzakJaşunlmakla kalmadılar, fakat merkez komitesine bile tekrar seçilemediler: Gözden düşmenin bir işaretiydi bu. Üç yeni sekreter; Molotov, Yaroslavski ve Mihaiiov idi. Bu üçü, büyük buoy farkıyla (Zinovyev ve Kamenev gibi eski parti önderlerinin aldıkları oydan çok daha fazlasını alarak[41]) ilk kez merkez komitesi üyeliklerine de seçildiler. Bu atamaların ardında ne gibi bir rekabetin ve ince hesabın bulunduğu konusunda olsa olsa varsayımlar yürütülebilir. Sekreterlikten uzaklaştırılan üç üyenin, Stalin'e düşman kesilecekleri ve üç yeni üyeden ikisinin de onun sadık taraftan olacakları şüphesiz belirtilmeye değer. Partideki en önemli atamalarda Stalin'nin parmağı bulunduğu ilk kez belli bir gerçeklik payıyla saptanabilir. Bununla beraber, Riyazanov'un bizzat kongredeki bazı ilgi çekici sözleri, bu tür sorunlara parti içinde genellikle pek dikkat edilmediğini ortaya koymakladır. Riyazanov, halis bir leorisycn olan "sevgili yoldaşımız" Buharin'in, parti örgütü ile ilgili raporu hazırlamakla görevlendirilmesinden yakınarak, "merkez komitesinde örgüdenme sorununda uzman kişilerin bulunmadığı ve Sverdlov'dan boşalan yerin hâlâ doldurulmamış olduğu"[42] sonucunu çıkartıyordu. Bu arada parti mekanizması içinde sekreterliğin öneminin artması, personel sayısındaki sürekli artışta yansıyordu. Sekreterlik Mayıs 1919'da oluz kişi ile faaliyete geçmişü. Do

bıı lived en **ve sekiz yedek üyeden ibareni** (silahlı **ayaklanmaya karar verildiği** ünlü **10 Ekim topla umma biri yedek ııye olmak üzere sadece on iki üye kaıılmijtı). Man 1918'dekı yedinci kongrede üye sayısı 15'e indirildi. Yedek üye sayısı 8'di. Sonradan üye sayısı durmadan anıırıdı ve 1923'leki onikinci kongre karan gereğince 40 üye ve 15 20 yedek üye olarak donduruldu** ***(VKP (B)*** **v *Rezolyutsiyak*** **(1941), s.50l). Sonralan daha da amin İdi.**

41. Seçilenlerin listesi aldıklan oy sayısına göre şöyleydi: Lenin 479, Radek 475, Tomski 472, Kalinin 470, Rudzuuk 467, Sıalin 458, Rikov 458, Komarov 457, Molotov 453, Troçki 452, Mihaiiov 449. Buharin 447, Yaroslavski 444, Cerjinski 438, Orjonikidze 43S, Petrovski 436. Rakovski 430. Zinovyev 423, Frunze 407, Kamenev 406. Vorosüov 383, Kutuzov 380, Şliyapnikov 354, Tuntal 351, Anem 283. Tomski ve Rudzulak'ın ön sırada gelmelerinin sebebi sendika sorununun kongrede ağır basmasıyla açıklanıyordu *(Desyalyı S"eld Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partü* (1921). s. 221).

kuzuncu paıii kongresinde, Man 1920de, 150 görevli vardı, bu rakam bir yıl sonra yapılan onuncu kongrenin arifesinde muhafız ve kurye olarak kullanılan 140 kişilik bir askeri birlik hariç, 602'ye yükselmişti.[43]

Onuncu kongre tarafından parti saflarında ilk kez sistemli bir tarzda girişilen "tasfiye hareketi"[44], sekreterliğin yeniden örgütlenmesi ve takviyesine oranla hiç de daha az önemli değildi. Tasfiye fikri, Lenin'in parti anlayışında zımnen mevcuttu: Lenin, daha 1903'teki kongrede "Bir gevezeye parti üyesi olma hakkını ve İmkanını vermektense, on işçinin parti üyesiyiz deme hakkından yoksun kalması daha iyidir"[45] demişti. Nitelik, nicelikten önce geliyordu; parti her şeyden önce, saflığını korumalıydı. Uzun süre partinin gelişmesi son derece yavaş oldu. 1905 devrimi arifesinde partinin Bolşevik kanadı topu topu 8400 üyeden ibaretti. 1917 Şubat Devrimi arifesındeysc üye sayısı 23.6TK)'dü. Bir yıl sonra ıkı devrimin ardından, 115.000'e yükseldi; daha sonra sürekli anarak 1919 başında 313.000e, Ocak 1920'de 431.000'e ve Ocak 1921'dc 585.000'e ulaştı.[46] Fakat bu güçlenmenin yarattığı coşkunluğu, bunun sebep olacağı tehlikeleri açıkça belirtmek suretiyle dizginlemek parü geleneğine uygundu.

Mart 1919'da, sekizinci kongrede ilk kez tehlike işareti verildi. Merkez komitesi üyesi Nogin, "parti çalışanlarından birçoğunun sarhoşluğuna, sefahat âlemlerine daldıklarına, hırsızlık yaptıklarına, sorumsuzca davrandıklarına dair tüyler ürpertici olaylardan"[47] söz elti; kongre kararı İse bu durumu, daha az renkli fakat tumturaklı bir dille belirtiyordu:

Yelerince konunisı olmayan, ya da lamamen asalak unsurlar partiye doluşuyorlar. Rusya Komünist Partisi iktidarda olduğu *için,* en iyi unsurları olduğu kjdar kanyetist unsurları da ister istemci kendine çekmektedir...

Sovyeıler'de ve parti örgütlerinde ciddi bir *tasfiye* gerekmekledir.[48]

43. ***Izvestiya Central'nogo Komiuta Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii (Bol'şevikov)*** **No. 29, 7 Man 1921, s.7; 602 Üyenin dağılımı verilmiştir *(A.g.e.,* No. 28. S Mart 1921, s.23).**

44. Rusça'da "ayıklama" ya da "temizleme" anlamına gelen özgün *çistka* kelimesi, genellikle "tasfiye hareken" (purge) diye çevrilince biraz daha sert bir ifade kazanmakladır.

45. Lenin, *Soçınıniya, c.* VI, s.32 3.

46. Bu rakamlar, parıi merkez komitesi istatislik seksiyonunun resmi istatistiklerine dayanarak A.S.Bubnov israfından verilmiştir *(VKP (B)* (1931), s.612). Parti kongresinde bildirilen rakamlar esas itibariyle daha yüksekü (örneğin Man I921'de onuncu kongrede ilân edilen lopla m üye sayısı 73Û.OÛO idi), herhalde parti istatistikçileri tarafından dikkatle incelenmemişti. Bu bakımdın, İlin edilen rakamların daha doğru olduğu ı4diı eJilemei.

47. *Vas mai S~t;d RKP(B)* (1933), s.]7D.

48. *VKP (B) « Rezolyuısiyak* (1941), c. 1, s. 307.

Aralık 1919'daki parti kongresinde Lenin bu temayı işledi. "Yudeniç Petro grad'dan birkaç versı uzakla, Denikin de Orel'in kuzeyindeyken parıiye katılan binlerce, onbinlerce" yeni üyeyi selamladıktan sonra sözlerine şöyle devam etti:

Artık partimiz böylesjne yayılıp genişlediğine göre, kapılarımızı kapatmamız, son derece ihtiyatlı olmamız gerekmektedir. Partimizin başarıya ulaştığı şu sırada, yeni üyelere ihtiyacımız yok demeliyiz. Çok iyi bilmekteyiz ki, çöküş içinde olan kapitalist bir toplumda bir yığın zararlı unsur partimize musallat olacaktır.[49]

1920'de iç savaşın tekrar başlaması, kararın uygulanmasının bir kez daha ertelenmesine sebep oldu ve ancak Mart 1921'de, parti onuncu kongresinde tasfiye hareketine karar verildi. O zaman bile, kararda ihtiyatlı bir dil kullanılmış olması, tabandan yükselen itirazları yanşıırmak isteğinin kanıudır:

Parti politikası dümenini, parti üyelerini işçiler arasından seçmeye doğru, her parti üyesinin durumunun, hem kendisine verilen görevi nasıl yerine getirdiğini, hem de Rusyj. Komünist Partisi üyesi olup olamayacağını göz önünde tutarak dikkaık İncelenmesine ve komünisı olmayan unsurların partiden atılmasına doğru kırmak, büyük bir zorunluluk haline gelmiştir.[50]

Davranışları da, inançtan da dikkade inceleyerek yapılmalıydı bu: Bizzat Lenin bu konudaki görüşünü, "1918 başından sonra partiye girmiş olan Menşevikler'den ancak yüzde biri partide kalmalı ve partide kalacak her Menşevik üyenin durumu da gene üç dön kere İncelenmelidir"[51] diye açıkça belirtti.

Ekim 1921'de parti merkez komitesi, soruşturmanın başkan Zalutski, muhalefet temsilcisi Şliyapnikov dahil beş kişiden oluşan ve Moloıov'la Preobrajenski dahil beş "yedek" üyeli bir "merkez soruşturma komitesi" tarafından yapılacağını bildirdi." Bu komitenin, kendi üyelerinin durumunu inceleyip soruşturmakla görevli parti yerel örgütleri adına bir yargıtay gibi çalıştığı ve tasfiyenin siyasi yönünü denetlediği varsayılabilûr. Bununla beraber, siyasi yön bu şartlarda geri planda kaldı. Mart 1922'deki onbirinci pani kongresine sunulan tasfiye harekeliyle ilgili rapor, parti yükümlülüklerini kötüye kullanmanın ve ihmal etmenin, partiden atılmanın başlıca

49. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXIV. s.572.
50. *VKP (B)* y *ßteiolyuUiyak* (1941), c. I, s.359.
51. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVD, s.13.
52. *Odinnadıaıyi S'eıd RKP(B)* (1936). s.722 5; Lenın. *Soçİneniya,* c. XXVII, s. 532.

sebepleri olduğunu vurguluyordu. Lenin'in Menşevikler'i afaroz elliği gözden uzak tutulmuş değildi, fakat daha sonralar], eski Menşevikler'in parti içindeki önemi, bu afarozun tamamen uygulanmadığını düşündürmekledir. Üye sayısı bakımından ele alındığında, tasfiye hareketi sert bir hareketti. 650.000 üyenin %24'ü partiden alılınca, toplam üye sayısı 500.000'in biraz altına düştü." Tasfiye hareketinin İşçiler ve köylülerden çok, aydınlan hedef aldığı şu hesaplamadan anlaşılmaktadır: tasfiye sonunda, partili işçi vc köylülerin oranı, sanayi illerinde %47'dcn 53'e; tarım İllerinde %31'dcn %48'e yükseldi.[54]

1921 1922 tasfiye hareketi, NEP'in kabul edilmesinin sebep olduğu şiddetli tartışmalar çevresinde yoğunlaşan yeni bir parti içi gerilim vc çekişmeler dönemiyle çakıştı. Man 1921'de onuncu kongrenin, parti disiplini ve parti örgütünün tahkim edilmesi ile ilgili sert kararları, "İşçi muha lefeti"ni grup olarak ezdi. Fakat üyeleri ikna olmuş değildi ve parü içindeki huzursuzluk giderilmedi. Öyle görünüyor ki, ilk açık huzursuzluk bir tek kişinin başkaldırması ile başladı. Petrograd ve Ural'da parti çevrelerinde kendine larafiar bulmuş olan Miyasnikov adlı Perm'li bir işçi "monarşistlerden anarşistlere varıncaya dek basın özgürlüğünün tanınması" amacıyla ajitas yoıta başladı. Mayıs 1921'dc kendi görüşünü desteklemek için pani merkez komitesine karşı bir muhtıra kaleme aldı ve ardından bir makale yayımladı. Bu hatalı görüşlerinden vazgeçirmek için Lenin'in ona şahsen bir mektup göndennesine yol açacak kadar önemli bir kişiydi Miyasnikov." Bununla beraber, Miyasnikov ajılasyonuna devam elli ve Orgbüro kendisine uyarıda bulununca, mektubunu vc makalesini, Lenin'in mektubunu ve Lenin'e cevabını, ayrıca Orgbüro'nun sansürüne karşı yerel pani üyelerinin bir protesto yazısını doğum yeri Perm şehrinde yayımladı. Şüphesiz bu kadarı da fazlaydı. Parti aygıtı ağır hareket ediyordu. Ancak 20 Şubat 1922'de Politbüro, Miyasnikov'u, bir yıl sonra tekrar kabul edilmeyi istemek hakkı saklı katmak üzere, partiden attı. Onuncu kongre tarafından kabul edilen karar, ilk defadır ki, "fraksiyon faaliyetine" karşı ihtiyatla uygulanmıştı.

53. Bu tasfiye, *Odinnodisatyı S~ezd RKP(B)* (1036), s.725 30'da anlatılmıştı. Türkistan ve RSFSC illerinden sonuçlar zamanında gelmediği için bunlar hesaba katılmamıştır. Bundan dolayı, rapordaki rakamlar, pani isUiisıiklerindeki rakamlardan daha düşüktür.

54. A.S.Bubnov, *VKP(B)* (193i), s.557.

55. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVI, s.472 5: Miyasnikov "olayı" hakkında bkî. *A.g.e..* c. XXVI, s.683 4. not 211

NEP uygulaması parti içinde yeni bir hoşnutsuzluk patlamasının başlamasına yol açmamış olsaydı bu olay pek Önem taşımayacakiı; parti yöneticileri komünizmden vazgeçmek, proletaryanın zararına köylülüğe tavizler vermek ve bizzat kendileri karşı devrimci ve burjuva olmak üzereydi. Yabancı kapitalistlere ayrıcalıklar tanınmasına ilişkin öneri boy hedelî haline gelmişti ve hâlâ parti merkez komitesi üyesi olan Şliyapnikov bir kez daha muhalefete önayak olmuştu. Ağustos 1921de Lenin, Mart kararının "7. maddesi" gereğince merkez komitesini ve denetleme komisyonunu birleşik toplantıya çağırdı ve Şliyapnikov'un partiden atılmasını önerdi. Bununla beraber, Lenin üçle iki çoğunluğu kılpayı kaçırdı —partinin önemli üyelerine uygulanmak istenen sert tedbirlere karşı duyulan nefretin kanıtıydı bu— Şliyapnikov bu işten bir ihtar cezasıyla sıyrıldı.[se] Bunun ardından, Moskova'da partiye bağlı bir "tartışma derneği" kuruldu. Bu dernek hızla **r JEP**'e karşı bir muhalefet merkezi haline geldi. Aralık 1921 'de yapılan parti kongresi, sorumlu görevlilerden, "parti dayanışmasının ve disiplininin anlamını ve rolünü" parti çalışanlarına açıklamalarını ve "partinin tarihi gelişmesinin bütün dönemleri boyunca kazandığı zaferler ve uğradığı yenilgiler üzerinde durarak disiplinin bir zorunluluk olduğunu anlatmalarını"" İstedi. Moskova'daki tartışma demeği, parti merkez denetleme komisyonunun girişimiyle Ocak 1922'de kapatıldı.[58]

Bundan dolayı, her ne kadar 1921 işçi muhalefeti ölüp unutturulmuş bir hareket ise de, Marl 1922'de toplanması gereken onbirinci parti kongresinin, parti birliğini ve disiplinini en azından bir önceki kongredeki eleştiriler kadar tehdit eden, şiddetli eleştirilere sahne olacağı tahmin ediliyordu. Kongre arifesinde, resmi politikayı eleştirenler, durumlarının sağlam olmadığını bildikleri İçin örgütlenmeye başladılar ve Komintern Yürütme Komitesi'ne (1KK1) bir çağrıda bulunarak yabancı komünisüerin desteğini sağlamak gibi umutsuzca bir fikre kapıldılar. "22'ler bildirisi" diye bilinen *çağrı,* muhalefetin eleştirilerini, o dönemde üyelerinin yarısının mensup olduğu eski işçi muhalefetini haurlatan bir ifade İle uzun uzadıya ve ayrıntılarıyla dile getiriyordu:

Burjuva unsurların bizi her yandan kuşattıkları ve hatta partiye bile sızdıkları, parıinin (%40'ı işçilerden, %60'(proleter olmayan unsurlardan

56. ***A.g.e.,*** **c. XXV[[, j.538. Merkez ko m «esindeki 27 üyeden 17'si ihraç lehinde oy kullandı. Gerekli üçte iki çoğunluk için bir oy eksikti *(Odinnadısalyi S"ezd RKP(8)* (1936), S.182).**

57. ***VKPIB) V Rezolyutsiyak*** **(1941), c. 1, s.413.**

58. Lenin, ***SoçinenÎya,*** **c. XXVII, s.536 7.**

oluşan) yapısının bu durumu kolaylaştırdığı bir sırada, merkez yöneticilerimiz, kendi düşüncesini dik getirmek isteyen herkese karşı, özellikle proleterlere karşı, amansız ve yıkıcı bit mücadeleye girişiyorlar ve pani çevrelerinde bu lıır düşüncelerin ifade edilmesini her türlü baskı tedbirleriyle önlemeye çalışıyorlar.

Proleter kitleleri devlete bağdaştırmak girişimi "anarko sendikalizm" diye nilelendİrilmekte ve bunu savunmak, kovuşturmalara uğramaya ve gözden düşmeye sebep olmaktadır... Parti ve sendika bürokrasisinin birleşmiş kuvvetleri, kendi durumlarının ve İktidarlarının sağladığı imkânlardan yararlanarak, kongrelerimizin İşçi demokrasisi İlkelerinin uygulanması ile ilgili kararlarını görmezlikten geliyorlar.

Bildiri şöyle son buluyordu:

Parti içindeki durum, bizi, sizlerin yardımını istemek ve partimizi tehdit eden bölünmeyi böylece önlemek mecburiyetinde bırakacak kadar vahimdir.[M]

Parti yönetimi, bu tehlikelerin tamamen bilincinde olduğunu bildiren ve muhalefeti, "açık bir kapıyı çalarak" parti birliğini tehlikeye düşürdüğü için, ılımlı bir dille kınayan yatıştırıcı bir karar aldı; böylece, IKK1 nezdinde meseleyi halletmek güç olmadı.[60] Fakat onbirinci kongre daha ciddi bir lavır aldı. Cerjİnski, Zinovyev ve Stalin'den meydana gelen bir komisyon, 22 üyeyi bir fraksiyon kurmakla suçlamakta hiçbir güçlük çekmedi ve (daha önce partiden uzaklaştırılmış olan Miyasnikov hariç), beş üyenin, Kollon tay, Şliyapnikov, Medvedev, Mitin ve Kuznetsov'un partiden atılmalarını önerdi.*[1] Kongre bu rapora dayanarak, nispeten az tanınmış son İki üyenin, Mitin ile Kuznetsov'un partiden atılmasına karar verdi ve diğer üçü hakkındaki atılma kararını erteledi. O dönemde, onuncu kongrenin kararlarına rağmen, partinin en yüce organının —Lenin'in kauldığı son parti kongresinin— tanınmış ve denenmiş parti üyelerinin partiden atılmaları kararını uygulamaktan çekinmiş olması anlamlıdır. Kriz şartlarına ve yöneticilerinin sert uyanlarına rağmen parti içinde hoşgörü geleneği kolay ölmüyordu.

• Yolunu şaşırmış üyelerine hoşgörülü davranmasına rağmen, onbirinci kongre parti içindeki merkezi denetleme mekanizmasını takviye etmekte en ufak bir tereddüt göstermedi. Merkez denetleme komisyonu sözcüsü Solls, parti disiplini sorununu kaba bir karşılaştırmayla açıkladı:

Lağvetmek zorunda olduğumuz bir ordunun demokratlaştınlmastndan nasıl söz edeceğimizi çok iyi bildik. Fakat kendi ordumuza ihtiyacımız olunca herhangi bir ordu için geçerli olan disiplini uyguladık."

59. *Roboçaya Oppozıısiya: Materiell i Dokumenii* (1926), s.59 60.
60. *Kommunhtiçeskiy tnternarsiyonal v Dokumeıttak* (1933), s.275 6.
61. *Odınnadtsatyi S"ezd RKP(B)* (1963), s.693 700. 62. *A.g.e.,* s.177.

Fakat, bu kongrede sansasyonu yaratan, bir yıl önceki kongrede işlediği "silahlarla tartışma" temasını çok daha kesin ifadelerle yenicen ele alan Lenin oldu. Kongreye sunduğu ilk raporunda NEP'i bir "geri çekilme" —en sert disiplini gerektiren bir harekât— olarak tanımladı:

O halde disiplin daha bilinçli olmalıdır ve yüz misli daha gereklidir, çünkü bütün bir ordu geri çekildiği sırada, nerede duracağını iyi hesaplayamaz, iyice göremez, sadece geri çekilmeyi düşünür ve o zaman birkaç panik çığlığı, herkesin kaçması için yeterli olabilir. Bu bakımdan tehlike son derece büyüktür. Sahici bir ordu, böyle bir geri çekilişe kalkışınca, mitıalyözler ortaya çıkartılır ve düzenli geri çekilme, düzensiz bir hal alınca, "aıeş!" emri verilir. Ve iyi de edilir. Böyle bir anda, disipline aykırı en ufak bir harekeli en sert şekilde, merhamet nedir bilmeden cezalandırmak gereklidir.

Lenin böyle davranmanın, "sadece bazı parti içi meselelerde gerekli olmadığını" açıkladıktan sonra, Menşevİkler'e, SD'lere ve onların yabancı ülkelerdeki dostlarına hücum ederek, "Menşevizmin halk önünde teşhiri için devrimci mahkemelerimiz ateş etmelidir"" diye bildirdi. Rapor metninde gene bir açıklık yoktu. Fakat parti disiplinine uymayan üyelere Menşevİkler'e ve SD'lere savrulan tehditlerin savrulmuş olması yeni ve ürkütücü bir şeydi. Şliyapnikov Lenin'in muhalefeti "milralyözle" tehdit etmesinden yakındı.*[4] Lenin, kapanış konuşmasında mitralyözlerin "Menşevik ve Sosyalist Devrimci dediğimiz kimselere" karşı kullanılacağını; partililere ise, bir önceki kongrede kabul edilen ihraç cezası dahil, "parti tarafından disiplin tedbirleri uygulamanın söz konusu olduğunu"[65] açıklayarak bu boğucu havayı biraz dağıttı.

Böylece, kongrede Lenin'in konuşmasından nihai sonuçlar çıkarılmadı; zaten Lenin'in kendisi de bu sonuçlar karşısında şüphesiz gerilerdi. Bununla beraber kongrenin havası —hatta bir yıl önceki kongreden beri— değişmişti. "Partinin Güçlendirilmesi ve Yeni Görevleri" hakkında alınmış bir karar, "bazı yerlerde parti çalışmasını tam bir felce uğraıan klikleri ve grupları" kınıyor ve merkez komitesinin, "bu tür olaylarla mücadelede partiden atılmalar karşısında gerilememesini"[66] istiyordu. Kongre, parti denetleme komisyonları için yeni bir tüzük kabul elti ve "soruşturma komisyonlarının faaliyetlerinin denetleme komisyonları tarafından devam ettirileceğini" bildirdi; bu da, 1921 22'dekİ tasfiyenin tek bir harekât olmaktan çıkıp sürekli

63. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXVıı, a.239 40.
64. *Odinnadısalyi S"ezd RKP(B)* (1936), s.107.
65. Lenin, *Soçinenİya,* c. XX VU, s.262.
66. *VKP* [BJ V *Rezolyutsİyak* (1941), c. ı, J.434.

uygulanmasını gerektiriyordu.[67] Bîr yıl sonra yapdan kongrede merkez denetleme komisyonlarının görevlerinin arttırıldığının bildirilmesi belki de daha dikkat çekiciydi:

Çalışmamızı, faaliyetleri gereği, denetleme komisyonlarıyla sıkı bir temas halindeki kuruluşlarla birlikte düzenledik: bunlar adli organlarla GPU'ya bağlı organlardır. Parti üyeleri zaman zaman mahkemelerde yargılanıyorlar ya da GPU'nun eline düşüyorlar. Bu maksatla yargıtay ile temas kurduk. Bir yoldaş mahkemede suçlandı mı yargıtay bizi haberdar ediyor... Aynı şekilde GPU İle de temas kurduk. GPU'da kendi soruşturmacımız bulunacak şekilde hallettik meseleyi; bir komünistle ilgili bîr dava açıldı mı, bu kişi o davaya denetleme komisyonunda görevli soruşturmacı sıfatıyla bakıyor.[68]

Meselenin bu şekilde halledilmesi İki tarafın da işine geliyordu: GPU, partinin doğrudan doğruya desteğini sağlamış oluyordu; parti deneüeme komisyonu, kendi işinin takibi için GPU'nun yardımını lalep edebiliyordu. Çeka ile GPU arasındaki başlıca farkın şundan ibaret olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır: Çeka özellikle, parti dışındaki düşmanlarla; GPU ise, aralarında partiye bağlı muhalif üyelerin artık gittikçe artmaya başladığı, tüm rejim düşmanları İle uğraşıyordu. İkisi arasındaki fark, kurumun yapısındaki herhangi bir değişiklikten değil, partinin Sovyet devleti içinde siyasi bir tekel kurmuş olmasının politika sahnesinde yarattığı değişiklikten kaynaklanıyordu. Partiye sadakatsizlik ile devlete ihaneti birbirinden ayırdetmek büsbütün güçleşen bir hal alıyordu.

Onbirinci kongre sona erdikten hemen sonra bir başka olay meydana geldi. Merkez komitesi, sekreterlikte yeni bir örgütlemeye girişli. 4 Nisan 1922'de, kongrenin kapanışından iki gün sonra *Pravda,* baş sayfada, hergün parti ile ilgili haberlere ayrılmış olan sütunda iki kısa paragraf yayımladı:

Rusya Komünist Partisi onbirinci kongresi tarafından seçilmiş merkez komitesi, merkez komitesi sekreterliğine Stalin (genel sekreter), Molotov ve Kuybişev yoldaşların atandığını bildirir.

Sekreterlik, merkez komitesine başvuru saatlerini 12'den 3'e kadar aşağıda gösterildiği gibi saptamıştır: Pazartesi Molotov, Kuybişev; salı Stalin, Molotov; çarşamba Kuybişev, Molotov; perşembe Kuybişev; cuma Stalin, Molotov; cumartesi Stalin, Kuybişev.

Bu atamada tek yenilik, üç eşit sekreter yerine, merkez komitesinde bir genel sekreter ile iki yardımcı sekreterin yer almasıydı. Bir önceki yıl Molo

67. *VKP (B)* V *Rezolyutsiyak* (1941), c. I, s.441 2.

68. *Dvenadtsatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partit (Bol'şevikov)* (1923), s. 221 2.

tov, hem sekreter hem de Politbüro üyesiydi, Kuybişev yeni seçilmişti. Onbırinci kongre, onu Politbüro'ya yedek üye seçmişti. Stalin'İn genel sekreterliğe atanması, muhtemelen parti içinde görüşüldüyse de açıkça tartışılmamıştı. Belki, StalinMen ismen söz ederek, "bir tek kişinin, Politbüro ve Orgbüro'nun yanı sıra iki komiserliğin vc bir düzine parti komitesinin işini birarada yürütebileceği düşünülebilir mi?"[69] diye soran Preobrajens ki'nin tatsız yorumu hariç, bu atamanın her hangi bir itiraza yol açtığı yolunda kanıt yoktur. *Pravda'ûa* yer alan haber pek dikkat çekmemiş görünüyor.

Yeni genel sekreterin atanmasından aşağı yukarı iki ay sonra, 26 Mayıs 1922'de Lenin'e felç geldi; sonbahar ve kış boyunca çok halsiz geçirdiği kısa bir devre hariç, bu felç onun çalışmasını önleyen kalıcı bir hareketsizliğe sebep oldu. Bu iki olay, parti tarihinde bir dönemin başlangıcıydı. Geçmiş iki yılın sert tartışmaları on İki aydan fazla bir zaman boyunca tekrarlanmadı ya da sadece kulislerde devam etti. Lenin'in hastalığının yarattığı geleceğe ilişkin kaygılar, Stalin'İn dümeni tutan güçlü ve etkili bileği, 1922 haşatından sonra ekonomik durumun belirgin ölçüde düzelmesi, tüm bunlar, bu devrenin nisbi bir sükûnet içinde geçmesini sağlayabildi. 1923'ün yazında ve sonbaharında yeniden başlayan şiddeüi tartışmalar bu kez sadece partiyi değil, devleti dc denetlemeyi hedef alan açık bir İktidar mücadelesine büründü. Bizzat Lenin, bu iki fonksiyonu, parti ile devleti, öylesine birleştirmişti ki artık bunları birbirinden ayırdctmek mümkün değildi. Nasıl ki parti, rakiplerini ortadan kaldırarak, devleti kendi İçinde eritmiş görünü yorduysa, devlet de partiyi kendi bağrında eritiyordu.

69. *Oâinnadlsatyİ S"ezd RKP(B)* (1936), s.89.

BÖLÜM LX

PARTI VE DEVLET

İktidarın parü içinde yoğunlaşması, devlet organlarındaki benzer bir süreçle atbaşı gidiyordu. Aynı gelenekleri ve aynı hedefi paylaşan aynı insanlar parti ve devlet işlerini yönetiyorlardı; 1917'dcn 1921'e kadar partinin ve Sovyet kurumlarının üzerine çöken şey, aynı sürekli kriz, olayların ardı arkası kesilmeyen o aynı baskısıydı. Bu yıllarda devlet aygıtındaki önemli gelişmeler —Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin ve VTsIK'mn zararına merkezi otoritenin Sovnarkom'un elinde yoğunlaşması; yerel Sovyeıler'le Sovyetler ve onlara bağlı organların kongrelerinin zararına, otoritenin merkezde yoğunlaşması— aslında, parti örgütü içindeki aynı gelişmelerden önce başlamıştı. Parti ve devlet içindeki gelişme çizgileri, bir süre birbirine paralel gitmekle birlikte, sonradan, kaçınılması imkânsız bir süreçten dolayı, yakınlaşmaya ve nihayet çakışmaya başladılar. Bu süreç, Lenin'in ölümünden önce, hemen hemen tamamlanmıştı.

Merkezi Sovyet aygıtı İçindeki iktidar dengesinin, farklı merkez organları arasında değişmesi 1918'deki anayasanın hazırlanmasından çok önce başlamıştı. Daha o zaman açıkça görüldüğü gibi, binden fazla delegenin katıldığı bir kitle toplantısı olan Tüm Rusya Sovyetleri Yüce Kongresi, varlığını devam ettirebiliyor fakat hükmünü yürütemiyordu. Başlangıçla, onu her üç ayda bir toplantıya çağırma niyeti, yılda bir kez toplantıya gidilerek. 1918'den sonra sessizce terkedildi' ve Temmuz 1918'deki beşinci Tüm Rusya Kongresi'nde bir konuşmacı, ne VTsIK, ne de Sovnarkom başkanının, kendi organlarının faaliyeti hakkında, bir önceki kongreden beri kongreye bir rapor sunmak zahmetine katlanmadıklarından yakındı.[1] Fakat anayasa, kongrenin hemen hemen bütün fonksiyonlarını aynı zamanda VTsIK'mn kapsamına aldığı için, iktidarın VTsIK'mn eline geçmesi genelde güçlük çıkmadan ve olaysız gerçekleşti, tl ve ilçe Sovyetleri kongrele

1. Dokuzuncu Tüm Rusya Sovyeıleri Kongresi'nin, gerek Tüm Rusya Kongresi, gerek ıl, ilçe ve bucak kongrelerinin yılda sadece bir kere toplanmasını kesin kural haline geıiımesi 1921'den önce değildir.

2. *Pyaıyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1^'s). s.81 2.

ri de aynı akıbete uğradı. Bütün önemli kararların Sovyetler'den yürütme komitelerine aktarılması eğilimini doğru bulmayan 1919'daki sekizinci parti kongresinin kararına rağmen[3], bu süreç bir engelle karşılaşmadan devam etti; fiili iktidar Sovyet kongrelerinden, bizzat bu kongreler tarafından seçilmiş yürütme komitelerine geçti.

Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nden bu şekilde VTsIK'ya devredilen iktidar, gene de VTsIK'nın elinde kalmayacaktı. Sovnarkom'un, rejimin ilk günlerinden itibaren başlamış olan kendi kendine büyümesini durdurmak mümkün değildi; VTsIK da parti merkez komitesinden bir süre önce aynı süreçten geçecek, üye sayısı artarken, gerçek otoritesini yitirdiğini görecekti. VTsIK'nın 1918 anayasası tarafından, "ikiyüzden fazla olmamak" üzere tespit edilen üye sayısı 1920'de sekizinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresİ'nin bir karanamesiyle 300'e çıkarıldı.[4] Başlangıçla, azçok sürekli olarak toplanması gerekirken, toplantıları gitgide seyrekleşti ve 1921'den sonra yılda üç defaya indirildi.[5] Aralık 1919'daki yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, prezidyumunu özel yetkilerle donatarak, VTsIK'ya otoritesini yeniden kazandırmayı denedi: prezidyum, o zamana kadar, başkan dahil, başlıca üyelerden meydana gelen gayri resmi bir yönetim komitesiydi. Başkanının itibarı, arada bir yapılan törenlerde, usulen devlet başkanı görevlerini yerine getirmesinden ileri geliyordu; bu görevde Sverdlov bulunuyordu, 1919'da onun ölümünden sonra, Kalinin seçildi. Yedinci kongrede kabul edilen bir anayasa ueğişikliği gereğince, VTsIK prezidyumu, özel görevleri yerine getirecekti; VTsIK oturumlan arasındaki dönemde "Sovnarkom'un kararlarını onaylayacak ve gerektiğinde bunlann uygulanmasını erteleyecekti"'. Sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde ise prezidyum daha önemli bir yetkiye sahip oldu: Sovnarkom'un kararlarını iptal edebilecek ve "idari kanallar yoluyla VTsIK adına gerekli yönetmelikleri yayımla yabilecekü"[7]. Fakat prezidyumuna kendi yerine hareket etmesi için hemen hemen sınırsız yetkiler vererek VTsIK'yı güçsüz duruma düşüren bu yeniliklerde, artık bizzat VTsIK tarafından değü de, daha çok VTsIK prezidyumu tarafından denedenebilen Sovnarkom'un güçlü durumunu sarsacak bir yan yoktu.

1918 anayasasının, "son derece ivedi tedbirlerin sadece Sovnarkom tarafından yürürlüğe konabileceğini" şart koşan maddesi, Sovnarkom'un, VTsIK'nın tedirgin edici denetiminden sıyrılmasına yarayan kurtarıcı bir

3. *VKP (Bj* V *Rezotyutsİyak* (1941), c. I, s. 306.
4. *S"eıd Sovetov RSFSR v Postanovlemyak* (1939), s.176.
5. *A.g.e.,* S.219. 6. *A.g.e.,* s.148. 7. *A.g.e.,* s.176.

madde oldu —zaten İstenilen de şüphesiz buydu. Bir iç savaş ve milli tehlike döneminde yasama ya da yürütme erki ile ilgili önemli kararların, "son derece ivedi kararlardan" olması kaçınılmazdı ve Lenin, Sovnarkom'un başkanı ve onun çalışmalarına bilfiil katılan bir yetkili olarak, bu kuruluşu kişisel itibarı ile güçlendiriyordu. 1918'in ortalarından 1922'nin yaz başlangıcına kadar, Lenin'in hastalığı onu işleri yönelmekten alıkoyunca, kulislerde partinin Sovnarkom üzerindeki etkisi nc olursa olsun, Sovnarkom RSFSC'nin asıl yöneticisi konumuna geçmişü. Sadece yürütme erkine tamamen hâkim olmakla kalmıyor, aynı zamanda yasama erkini, kararnameler çıkararak, sınırsız uyguluyordu* ve VTsIK'ya ya da sözde en yüce organ olan Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne sadece şeklen hesap vermekle yükümlüydü. Aralık 1920'de, Çalışma ve Savunma Konseyi (STO), o zamana kadar ordunun ikmal ve iaşesini sağlamakla yükümlü bu kuruluş', Sovnarkom'un bir komisyonu haline getirildi ve doğrudan doğruya onun denetiminde, ekonomik alanda bir tür genel kurmay kimliğine büründü. İlk devlet planlama komisyonu STO'nun denetimi altında kurulacaku. 1921'de Sovnarkom'un faaliyeti öylesine arttı ki, kendi bünyesi içinde yer alan vc onu rutin işlerden kurtaran bir "küçük" Sovnarkom'un ortaya çıktığı görüldü.[10] Tüm iktidar aygıtının tasarlandığı ve harekete geçirildiği bir güç olmuştu Sovnarkom.

Merkezi Sovyet iktidarının yoğunlaşmasına parti meselelerinde bir benzeri olan ikinci bir süreç eşlik elti: Oloriıe, yerel organların zararına merkezde yoğunlaştı. RSFSC anayasası hazırlanmaya haşlandığında bu gelişme de çoktan ileri bir aşamaya ulaşmışü. Bununla beraber, bu gelişmenin ilerleyişi anayasada ihmal edilmiş bir noktadan kaynaklanıyordu; RSFSC anayasası, Sovyet kongreleri ile yürütme komitelerinin, kendilerine tekabül eden üst düzeydeki kuruluşların denetimine tâbi olduğunu belirtiyordu (köy Sovyetleri, kırsal bucak Sovyetleri kongrelerine; bucak Sovyetleri ilçe ve il kongrelerine, vb.).

Fakat yerel Sovyetlerin, Sovyet kongrelerinin ya da onların yürütme komitelerinin diğer merkez organlara bağlılığı konusunda hiçbir şey

8. G.Vemadskîye gore *(A History of Russia* {gözden geçirilmiş yeni basım. N.Y. 1944), s.319), 1917 ilâ 1921 arasında Sovnaıkom tarafından çıkarılmış kararnameler 1615, VTsIK tarafından çıkarılanlar ise sadece 375 adetti.

9. 30 Kasım 1918 tarihli kararname gereğince İşçi ve Koylu Savunma Konseyi olarak kuruldu *(Sobranie Uzakonenii, 1917 19İS,* No. 91 92, madde 924) ve emeğin sivil işlere seferber edilmesiyle de görevlendirilince adı, Nisan 1920'de Çalışma ve Savunma Konseyi oldu (Lenİn. *Soçıneniya,* c. XXVI, s.619 20, not 23).

10. Bu kuruluş ilk kez 6 Ekim 1921 tarihli kararname ile resmen tanındı *(Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 68, madde 532).

söylenmemişti. Bu meselenin, ilk kez ekonomik alanda keskin biçimde ortaya çıktığı anlaşılıyor. Sapronov, Mayıs 1919'da sekizinci kongrede Milli Ekonomi Yüksek Konseyi'nin (Vesenka) "yerel Sovnarkomlar yaratmak ve bunları İl yürütme komi içlerinden koparmak gibi bir politika gütmeye başlamasından" yakınıyor, kendisine itiraz edilince, "üretimin ü'sünden bile haberiniz yok sizin" diyordu. Aynı konuşmacı, merkez organları, yerel Sovyet organlarını yola getirmek için, mali silaha başvurmakla suçladı." İç savaş tehlikesi belirince Sovnarkom'un 24 Ekim 1919 tarihli kararnamesi gereğince, savaştan etkilenmiş bölgelerde "devrim komiteleri" kuruldu ve bütün yerel Sovyet organlarına, bu devrim komitelerine uyma talimatı verildi.[12] Aralık 1919'da yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde bu tedbirin anayasaya aykırı olduğu belirtildi ise de, bu itiraz reddedildi. Fakat bir yıl sonra, yerel Sovyetlerin statüsü ve haklarıyla ilgili olarak yayımlanan karama meleriıı çokluğu[13], merkez organların bu keyfi davranışı karşısında yerel organların duydukları kaygıyı ve makul bir uzlaşmaya varmanın güç olduğunu göstermektedir. Mart 1920'de yapılan dokuzuncu parti kongresinde şu arıda geçerli olan "dikey merkeziyetçilik" ile parti ve Sovyetler örgülünün temelini oluşturması gereken "demokratik merkeziyetçilik" arasındaki çelişkiye bir kez daha değindi.[14] İl yürütme komitelerinin bu konudaki hakları sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından Aralık 1920'de açıkça ve uzun uzadıya tanımlandı. Bu komiteler (alt kademedeki Sovyet organları değil), halk komiserliklerinin her biri tarafından (ancak, toplam olarak Sovnarkom tarafından değil) yayımlanan yönetmeliklerin uygulanmasını, "olağanüstü sarılardan dolayı, ya da bir yönetmelik, Sovnarkom'un yada VTsIK'nın bir kararıyla açıkça çeliştiği zaman, ya da diğer durumlarda, il yürütme komitesinin kararı gereğince" erteleyebiliyordu. Ancak komite, böyle bir erteleme hareketinden toplu olarak sorumlu tutulabilirdi.[15]

Bu ikilem en sonunda "ikili bağımlılık" denen bir sistem sayesinde halledildi ve yerel organlar genellikle uygulanmayan şekli bir yeütiyle yetinmek zorunda kaldılar. Ama bu sorun, zaman zaman sürtüşmelere sebep ol

11. *Vosmoi S"ezd RKP(B),* (1933), s.205. 313 5. Bkz, s.130.

12. *Sobranie Uıakonenii, 1919,* No. 53, madde 508.

13. *Sobranie Uıakonenii. 1920,* No. 1 2, madde 5; No. 11, madde 68; No. 20, madde 108; No. 26, madde 131.

14. *Devyatyi S"ezd RKP(B),* (1934), s.56.

15. *S"ezdi Sovetov RSFSR v Postanovleniyak* (1939), s.177. Ertesi yıl "Yerel İaşe Daireleri, Ekonomik Konseyler, Sağlık Daireleri vb. hakkında merkez otoritelerin kararlarını şu ya da bu şekilde keyfi olarak ihlal etlikler, gerekçesiyle, yargıtayda birçok dava açıldığı" söylenmiştir (A. Rolhstein. *The Soviet Constitution* (1923), s.86 87). Bu da, ertelemenin teşvik görmediğini düşündürmeklerdir.

makta devam etti: 1922'de Lenin, adli örgütlenmeyle ilgili ciddi bir anlaşmazlıkta şahsen müdahale etmek zorunda kaldı. Mayıs 1922'de Adalet Halk Komiseri Krilenko, bütün ülkedeki savcıların başsavcı tarafından atanmalarını ve görev bölgelerindeki yürülme komitelerinden çok, başsavcıya karşı sorumlu olmalarını öneren bir kararname hazırladı. Hem başsavcıya, hem de yerel yürütme komitelerine karşı sorumlu olmak gibi "ikili bir bağımlılık" lalep edildiği için, bu öneri 13 Mayıs 1922de VTsIK'da şiddetli eleştirilere hedef oldu. Bolşevİkler'den bazıları bu görüşe katılıyorlardı; Lenin ise, RSFSC'nin her yerinde "bir tek meşruiyet olması gerektiğinden", adli çalışanların merkez otorite tarafından atanmaları ve denetlenmeleri görüşünün reddedilemeyeceğini savunan bir muhtıra vererek Krilenko'nun imdadına yetişti. Böylece, hizaya gelen VTsIK, RSFSC'nin ilk ceza yasasının kabulü vesilesiyle 26 Mayıs 1922'de bu öneriyi kabul etti, iktidarın şekli yoğunlaşması yolunda bir adım daha atılmış oldu.[1]*

Bununla birlikte o dönemde, farklı Sovyet organları arasında tartışılan yciki sorunları öylesine soyut bir hale geldi ki, nihai karar yetkisi bu rakip organların elinden çıktı vc yetkili parti organının eline geçti. Parti ve devlet kurumlarının paralel gelişme çizgileri, bunları birbirinden ayırdetmenin anık hiç mümkün olmadığı bir noktaya ulaşmıştı. "İkili bağımlılık" sisteminin uygulanabilmesinin nedeni, merkez Sovyet organları ile yerel yürütme komitelerinin, en sonunda Sovyet sistemi dışında bir otorite kabul etmeleriydi. RSFSC'deki diğer şeyler gibi Komünist Parti ile Sovyet devlet ve kurumları arasındaki ilişkiler de, devrimden önce planlanmamıştı; bir kriz döneminin gerginliği ve yorgunluğu içinde tedricen geliştirilmeleri gerekmişti. Bu ilişkiler, ilk kez, Mart 1919'da sekizinci parti kongresi tarafından kategorik olarak kesinkes belirtildi:

> Komünist Parti, kendi saflarında sadece proletarya ile yoksul köylülüğün öpcü kesimini —bu sınıfların, komünist programı pratikle gerçekle51irmek için bilinçli mücadele eden kesimini— birleştiren örgüttür.
>
> Komünist Parti, görevinin, tüm işçi Örgütlerinde: sendikalarda, kooperatiflerde, köy komünlerinde, vb.'de belirleyici üstünlük sağlamak ve yönetimi tamamen ele geçirmek olduğunu göz önünde lutar. Komünist Parti, çağdaş devlet organlarında, Sovyetler'de, özellikle, programını ve kesin öncülüğünü kabul ettirmek için mücadele eder...
>
> Rusya Komünist Partisi, kendi açısından, Sovyetlerde siyasi Üstünlüğü tamamen ele geçirmeli ve Sovyeller'in çalışmalarını bilfiil denetlemelidir."

16. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVTf, .«.298 301. 544 5.

17 *VKP (B) V Rezolyutsiyak* (1941). c. 1, s.306. Zinovyev kararın kabulünden önceki la m 5 mada sorunu daha açıkça onaya koydu: "iç ve dış temel siyasi sorunlar

Karar kabul edildiğinde, bu hedefler gerçekleşmeye başlamıştı bile. Hedeflere iki farklı ve ayn kanaldan ulaşılıyordu. Zirvede parti merkez komitesi —ki sekizinci kongrede yerini Politbiiro'ya bırakmıştı— açık politika konusunda nihai hakemdi ve karmaşık hükümet sistemi içinde yargıtay durumundaydı. Alt kademelerde parti, resmi ya da yan resmi tüm idari kurumlara sızmaya çalışıyordu.

Bütün önemli siyasi kararların parti organlarına havale edilmesini her hangi belirli bir maksadın sonucu diye düşünmek hatadır. Devrimin ilk haftaları boyunca Lenin, Sovnarkom'u başlıca hükümet aygıtı haline getirmek niyetinde olduğunu açıkça ifade etti; gerçekten de önemli kararlar orada alındı. "Tüm iktidar Sovyeüer'e" sloganını, ilk kez Bolşevikler ortaya atmıştı ve zaferden sonra, Sovyetler'i devletin yüce organı haline Bolşevikler getirdi. Fakat Sovyetler sadece —başlangıçta çoğunluk olarak bile— Bolşevikler'den ibaret değildi; bir süre için Sovnarkom'da bile diğer panilerin üyelerinin bulunması[18], tartışmaları, parti İçi tartışmalardan farklı kıldı. Bundan dolayı, 1919 tarihli karar gereğince partinin temel işlevi "kendi açısından Sovyetler'de siyasi üstünlüğü tamamen ele geçirmek" oldu. Ekim 1917'de bütün devrim g'üçlerinin harekete geçmesi gibi çok önemli bir karar, parti merkez komitesi tarafından alınmıştı. Brest Litovsk barış anlaşması ile ilgili aynı derecede önemli bir diğer tartışma, pek doğal ki, aynı merkez komite içinde geçti. Böylece, rejimin tarihinde önemli siyasi kararların parti tarafından alınması gerektiği görüşü çok önceden yerleşmiş oldu.

Bugün [diyordu Troçki, 1920'de Komintem'in İkinci Kongresi'nde] Polonya hükümetinden barı; teklifleri aldık. Kim karar veriyor bu meselede? Sov . narkom'umuz var, faka! onu belirli bir denelim allında tutmak gerekir. Nasıl bir denetim? işçi sınıfının düzensiz ve şekillenmemiş kitle denetimi mi? Hayır. Pani merkez komitesi bu teklifi tartışmak, verilecek cevapları kararlaştırmak için toplantıya çağrıldı."

Parti çalışmalarının gelişme seyri, bu yetkinin parti merkez komitesinden, giderek Politbiiro'ya devredilmesine yol açınca, Politbüro, Sovnarkom ve

hakkında Komünist Pani'mızin merkez komitesi karar vermelidir; merkez komite de bu karadan Sovyetler kanalıyla uygulamalıdır. Şüphesiz bu kararlan, Sovnarkom'un ya di diğer Sovyet kurumlannın yetkilerine tecavüz etmeksizin akıllıca ve incelikle uygulamalıdır" *(Vos'moİ S"ezd RKP(B)*, (1933), s.250). Zinovyev'in hükümette hiçbir görevi yoktu, sadece Petrograd Sovyeti başkanıydı.

18. İlk Sovnarkom tamamen Bolşevikler'den ibaretti; Kasım 1917'de üç Sol SD Sovnarkom'a katddıysa da. Man 1918'de dördüncü Tum Rusya Sovyederi Kongresi'nin Brest Litovsk anlaşmasını kabul etmesinden sonra istifa etti.

19. *Der Zweite Kongress der Kommunist Internationale* (Hamburg, 1921), s.94.

diğer önemli hükümet organları üzerinde hızla egemenlik kurdu.[20] Ardarda yapılan parti kongreleri Önemli ya da önemsiz açık politika meselelerine giderek daha çok zaman ayudılar. NEP'in uygulanması ile ilgili son derece önemli karar Lenin larafından ilk defa onuncu parti kongresinde halka duyuruldu. Parti kongreleri, en tali örgütlenme sorunları gibi meselelerde bile tavsiyelerde bulunuyor[21] ve yeri geldikçe, Sovyet hükümetinin politikasını ve Sovnarkom'un herhangi bir kararnamesini onaylayan şekli kararlan kabul ediyordu.[22]

Hükümet politikasının parti tarafından en yüksek düzeyde denetlenmesi, her kademeden parti üyelerinin idari mekanizmanın bütün dallarına sistemli bir şekilde yerleştinImeleriyle tamamlanarak gerçekleşti. İdari teşkilattaki kilit mevkilere, parti tarafından atananlar geliyordu.[23] Menşevikler ile SD'lerin merkezi iktidar organlarından uzaklaştırılmalarından çok sonra, yerel Sovyeıler'deki ve hatta daha az önemli diğer devlet kurumlarındaki üyelerin büyük bir kısmı, partisizlerden ya da Bolşevik olmayanlardan meydana geliyordu. Bu da, bu kurumlardaki Bolşeviklerin daha iyi örgütlenmelerini ve daha disiplinli davranmalarını gerektiriyordu. Parti sekizinci kongresi şu ilkeyi saptamıştı:

> **Bütün Sovyet örgütlerinde parti disiplininden hiç ayrılmayan gruplar oluşturmak esasin. Belirli bir Sovyet kurumunda çalışan Rusya Komünist Partisi üyelerinin hepsi bu gruplarda yer almalıdır.**[24]

20. O dönemde Sovyet hükümeti hesabına çalışan bir uzman bu konuda kesin bir bilgi vermektedir: "Hükümetin bildiğim en yüksek iki organı —Halk Komiserleri Konseyi ite Çalışma ve Savunma Konseyi— partinin kuısal yeri Politbüro tarafından önceden kararlaştırılmış tedbirleri gerçek leşi irmen in pratik yollarını tartışıyorlardı (S.Liberman, *Building Lenin's Russia* (Chicago, 1945), s.13).

21. Sekizinci parti kongresi kararlarında yer alan şu madde örnek olarak gösterilebilir: "VTsIK Prezidyumu'nun işlevleri Sovyet anayasasında belirlenmemiştir, önümüzdeki Sovyeıler kongresinde, pratikteki tecrübeleri esas alarak, VTsIK l'rezidyu mu'nun haklarını ve görevlerini kesin bir şekilde belirlemek ve VTsIK'nın faaliyel alanını Sovnarkom'un kinden ayırdetmek gerekir" *(VKP (B)* v *Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.305 6). Teorik bakımdan, bu tür kararlar kongredeki parti grubu için bir lalıma! oluşturuyor, pratikte ise bizzat kongre İçin bir emir oluyordu.

22. Bunun bir örneğini 1921'deki onuncu parti kongresi kararlarında görmek mümkündür *(A.g.e.,* c. I, s.391).

23. Zinovyev 1923'teki onikincî parti kongresinde il Sovyetleri yürütme komiteleri *(gubispotkomi)* başkanlarının merkez komite tarafından atandıklarını ve bu değiştirilecek olursa "her şeyin alt üst olacağını" açıklamıştır *(Dvenadlsalyi S'ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Panii (Bol'şevikov)* (1923), s.207).

24. *VKP (B)* v *Rezolyulsiyak* (1941), c. 1, s.306.

Aynı kongrenin bir başka kararı, "en iyi işçilerinden binlercesinin devlei dairelerine (demiryollarına, iaşeye, denetlemeye, orduya, adliyeye) yerleştirilmesini partiye emrediyordu. Aynı zamanda, parti üyelerine, kendi sendikalarının aktif üyeleri olmaları talimatı da veriliyordu.[25] Iç savaşın ilk aşamasının zaferle sonuçlanmasından sonra yapılan bir sonraki parti kongresinde, parti üyelerinin yeni faaliyet alanlarında, fabrikalarda, atölyelerde, ulaştırmada, "çalışma disiplinine ilişkin çeşitli yöntemlerin saptanmasında", akaryakıt örgütlerinde, kantinlerde, ev komitelerinde, hamamlarda, okullarda, sosyal kurumlarda görevlendirilmeleri isteniyordu.[26] Kamenev, "Rusya'yı yönetiyoruz ve onu ancak komünistlerle yönetebiliriz"" diyordu bu kongrede. Bu arada 1919'da kabul edilen parti tüzüğünün "Parti Dışı Kurum ve Örgütlerde Parti Grupları" başlıklı son bölümünde, "kongrelere, konferanslara ya da seçici organlara (Sovyet, sendika, kooperatif vb.)" kanlan parti üyelerinin görev ve işlevleri belirtiliyordu. Parli üyelerine, "örgütlenmiş gruplar" oluşturmaları, "görev aldıkları örgütün toplantısında tam bir dayanışma içinde oy kullanmaları" talimatı veriliyordu. Parti üyeleri, resmi ya da yarı resmi kuruluşlardaki partisiz üyelerle İlişki kurduklarında disiplin her zamankinden çok Önem taşıyordu. Parti grupları "tamamen kendi parti örgütlerine tâbiydiler" ve parti kararlarına, buyruklarına göre hareket ediyorlardı.[3]*

Bu düzenlemeleri yapmış olanların parti ile devlet arasındaki sınır çizgisini silmek diye bir niyetleri yoklu başlangıçta. Parti ile devlet arasındaki ilişkileri ilk kez tanımlamış olan sekizinci parti kongresinin karan, bunların işlevlerini birbirine karıştırmanın, "felaketli sonuçlar" yaratacağına işarei ediyordu; partinin görevi "Sovyetler'in faaliyetini *yönetmekti* yoksa Sovyetler'in yerini almak değil"[1]'. Bununla beraber, bu görevin yerine getirilmesi, kararların nihai sorumluluğunu devlet organlanndan çok, parti organlarına yüklenmesine yol açıyordu. Lenin, onbirinci parti kongresinde Sovnarkom'un kararlarına karşı, boyuna Politbüro'ya başvurulduğun

25. *A.g.e.*, c. I, s.303 4. 26. *A.g.e.*, c. I, s.342.

27. *Devyatyi S~ezd RKP(B)* (1934), s.325.

28. *VKP (B) V Rezolyutsiyak* (1941), c. 1. 322 3. Sol kanal partileri, temsilci mec lîîlerdcki delegelerinin kişisel görüşlerine göre değil, parti karanna göre oy kullanmaları konusunda her yerde ısrarlı davranmışlardır. Alman Reİcfıstag'ındaki Sosyal De mokıaı Pani Fraktionszwang'! bu uyuma kesinlikle zorluyordu. Savaş kredileri lehinde 4 Ağustos 1914'teki ünlü oylama lam bir birlik içinde gerçekleşmişti, oysa oylamadan önce grup içinde yapılan tartışma sonunda 78 delege sava; kredileri lehinde, 14'u de aleyhte oy kullanmıştı; Reich stag'da parti bildirisini okuyan HM se, bu grup içinde aleyhte oy kuUananlardandı.

29. *A.g.e.*. c. I, S.306.

dan yakınarak "Sovnarkom'un yetkilerinin artırılması" zorunluluğundan söz elli.[30] Mart I922'de, onbirinci kongre esas kararında, "partiyi, önceki dönemde yüklendiği tamamen Sovyetler'e ilişkin bir dizi sorundan kurtarmanın mümkün ve gerekli olduğu" bildiriliyor, "kendi günlük çalışması ile, Sovyet organlarının çalışması arasında" kendi örgütüyle Sovyet kuruluşları arasında çok daha kesin bir fark gözetmesini partiden istiyor ve "Sovnarkom'un etkinliğinin arttırılıp güçlendirilmesini" temenni ediyordu.[31] Fakat bu sofuca dilekler, devletin İdari organlarını —özellikle, ekonomik alanda— parti denetiminden kurtarmaya çalışanların eline bir İmkân verdi ve bir sonraki kongre, bu metinlerin partinin yüce otoritesi bakımından tehlikeler yaratabilecek tarzda yorumlanmasına karşı bir uyanda bulunmaya ihtiyaç duydu.[32]

SovyeiJer'İn görevlerine paru tarafından yapılan müdahale, aslında önüne geçilemeyecek kadar güçlüydü ve o her zamanki gerçekçiliği ile onaya aulan Lenin, değiştirilemeyecek olan şeyi korkusuzca kabul etti. "Yönetici parti olarak," diye yazıyordu daha **1921** 'de, "Sovyetler'İn 'yetkileri' ile partinin 'yetkilerinin' birbiri içinde erimesine engel olamayız. Bunlar bizimle kaynaşmıştır ve böyle kalacaktır".[33] **I923**'ün başında, *Pravda'da* yayımlanan son makalelerinden birinde, dışişleri yönetiminin, parti ile Sovyet kuruluşları arasındaki birliğin başarılı bir örneği olduğunu hatırlatıyordu:

Gerçekten de, işlerin yolunda gitmesi için gerekliyse bu ikisi niçin birleşmesin? Örneğin, Dışişleri Halk Komiserliği (Narkomindel) gibi bir halk komiserliğinde böyle bir birliğin son derece yararlı olduğunu ve kuruluşundan beri uygulandığını farkeden olmadı mı hiç? Politbüro, yabancı kuvvetlerin "manevralarına" cevap olarak girişliğimiz "karşı manevralarla" ilgili önemli ya da önemsiz birçok sorunu, kibarca söylemek gerekirse, onların uyanıklıklarını önlemek için parıi bakış açısından tartışmıyor mu? Sovyet ile parti unsurları arasındaki esnek birlik, politikamızın muazzam bir enerji kaynağı değil midir? İnanıyorum ki, dış politikamızda doğruluğu ispatlanmış ve artık bu konuda hiçbir şüpheye yer bırakmayacak kadar törelerimize yerleşmiş olan şeyin, bütün devlet aygıtına uygulanması uygun (hatta bence daha da yerinde) olacak ur.[34]

30. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXVII, s.257 8.
31. *VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941). c. 1, s. 416.
32. *A.g.e* , c. I, s.473. 33. Lenin. Soçinenİya, c. XXVI, s.208.
34. *A g.e..* c. XXVII, s 413. 0ç ay sonra onikinci parti kongresinde Gürcistan'la ilgili tartışmada Enuktdze bazı anlamlı açıklamalarda bu) un du: "RSFSC merkez Sovyet organ lan ile parti merkez organı arasındaki karşılıklı ilişkileri çok yakından biliyorum ve açıkça söyleyebilirim ki, RSFSC toprakları üzerinde hiçbir Sovyet kurumu, Gürcistan'daki Gürcü Sovnarkom'u ve VTsIK'sı kadar hareket serbestisine sahip değildir. Çünkü cumhuriyet için son derece önemli birçok sorun, Gürcü merkez parti

Lenin'in ölümünden sonra, bu birlik geleneği o kadar sağlam yerleşti ki önemli kararların bazen parti, bazen de hükümet tarafından ilân edildiği oluyordu ve kararnameler bazen parti merkez komitesi, VTsIK, ya da Sovnarkom adına birlikte yayımlanıyordu.

Her ne kadar Lenin, Otoritenin gittikçe artan bir tarzda merkezde yoğunlaşmasını pratik zorunluluklardan dolayı kabul etmek durumunda kaldıysa da, "dolaysız demokrasi" panzehirine beslediği inancın sarsddığını gösteren hiçbir belirti yoktur. Fakat ilerlemenin, başlangıçta, umduğundan daha yavaş olacağını ve bürokrasi tehlikesini yoketmenin gittikçe güçleşeceğini anlamaya başlamıştı. Artık Sovyet sistemi eğitici işlevinden ötürü övülüyordu:

> **Sömürülenler kitlesi sosyalizmi inşa etmeyi, yeni bir toplumsal disiplin yaratmayı, özgür işçilerin özgür birliğini kurmayı kitaplardan değil, ancak Sovyetler içinde kendi pratik tecrübesiyle gerçeklen öğrenmeye başlıyor.**[35]

Nisan 1921'de Sovnarkom, "Sovyet kurumları ile geniş işçi kitleleri arasında bağlantı kurmayı, Sovyet aygıtını canlandırmayı ve Sovyeüer'den bürokratik unsurları tedricen temizlemeyi" açıkça hedef alan bir kararname yayımlıyordu. Kararname özellikle, işçi ve köylü kadınların Sovyet kongreleri yürütme komitelerindeki seksiyonlarda yer almaları İmkânını araştırıyordu; kadınlar iki ay idari işlerde çalıştırılacaklar, sonra sürekli alıkonulmadıklan takdirde, kendi normal görev yerlerine gönderileceklerdi. Uygulanması mümkün olmayan bu tasarının en ilgi çekici yanı şuydu: kadınlar, "Rusya Komünist Partisi işçi kadınlar seksiyonu" tarafından bu işe seçileceklerdi.[36] Lenin'in politika hayatında son girişimi, partinin ve devletin işlevlerini, bürokrasinin kötülüklerini önleyecek bir tarzda birleştirmeyi sağlayacak cüretli bir plan hazırlamak oldu. Çarlık döneminde, başlangıçta, mali yolsuzlukları önlemek için kurulmuş olan devlet denetleme dairesi, İdarenin işleyişini bütünüyle denetler hale gelmişti. Devlet Denetleme Halk Komiserliğinin kurulduğunu ilân eden bir kararname devrimden birkaç hafta sonra yayımlandı; ve bu komiserlik, Mart 1918'de bir kararname gereğince geniş yetkilerle donatıldı.[37] Fakat bir halk

komitesinin ya da Transkafkasya bölge komitesinin haberi olmaksızın, bu organlarda görüşülüyor. Bütün politika paru" tarafından yönetildiği sürece bizde böyle bir şey olmaz ve olmayacaktır da *(DvenadtsatyÎ S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii (BoVşevikov)* (1923), s.538 9).

35. Lenin, *Soçİneniya,* c XXV, s.315.

36. *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 35, madde 186. Partiden yerine getirmesi beklenen bir görevin resmi kararname ile istenmesinin belki de Uk örneği idi bu.

37. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918.* No. 6, madde 91 92; No. 30, madde 393.

komiseri atanmadı; komiserliğin kâğıt üzerinde kaldığı anlaşılıyor. Bu sorunu artık parti ele almışu. Mart 1919'da toplanan sekizinci parti kongresinin, parti ile devlet arasındaki ilişkileri ilk kez tanımlamaya çalışan kararı, "Sovyet Cumhuriyetinde denelim sisteminin bilfiil sosyalist bir denetim yaratacak şekilde yeni baştan düzenlenmesi gerektiğini" bildiren ve denetimin uygulamada esas itibariyle, "parti örgütleri ve sendikalar tarafından"[38] yerine getirileceğini belirten bir paragraf içeriyordu. Kararı kongreye sunan Zinovyev, bu yeni organın "duyargalarını, Sovyet kuruluşunun bütün dallarına çevirmesi, aygıtın sadeleştirilmesi ve mükemmelleştirilmesiyle görevli özel bir seksiyonu bulunması gerektiğini"[39] söyledi. Bir başka konuşmacı mevcut devlel denetimini "bütün eski devlet memurlarını, karşı devrimci unsurların her türlüsünü bağrında taşıyan Nuh zamanından kalma bir kurum" olarak tasvir etti.'[10] Karar, VTsIK ve Sovnarkom'un, Devlet Deneüeme Halk Komİscrliği'nin kurulduğunu bildiren 9 Nisan 1919 tarihli ortak bir kararnamesi ile sonuçlandı.[41] Bu defa karar yürürlüğe kondu. Bu yeni kuruluşun komiseri, Zinovyev'in daha önce kongrede bildirdiği gibi[42] Stalin idi. Böylece, Stalin, yeni kurulmuş Politbüro ve Orgbüro'daki çifte görevinin yanı sıra[43] devlet aygıtında İlk kumanda mevkiini de elde etmiş oldu.

Bununla beraber, yeni komiserliğin görevi nazik ve tartışmalı bir görevdi ve bu haliyle uzun süre devam edemezdi. VTsIK'nın 7 Şubat 1920 tarihli bir kararnamesi ile bu komiserlik, İşçi vc Köylü Denetleme Halk Komiserliği (Rabkrin ya da RKI) adını aldı ve yepyeni bir kimliğe büründü. Halk komiseri değişmediği halde, "Sovyet kurumlarındaki bürokratizme ve kokuşmuşluğa karşı mücadeleyi", Sovyetler'e delegeler seçen aynı meclis tarafından seçilmiş İşçiler ve köylüler sürdüreceklerdi artık. "Belirli bir işletmede çalışan kadınlı erkekli bütün işçilerin ve bütün köylülerin zaman içinde deneüeme görevini yerine getirebilmeleri amacıyla"[44] seçimler sadece kısa dönemler için yapılacaktı. Lenin'in "dolaysız demokrasiyi, bürokrasiye karşı kullanma anlayışı buydu. Bu kararnamenin ilgi çekici bir maddesi sendikalara, Rabkrin'e seçilecek her adaya itiraz etme ve onun yerine başkasını seçme hakkı tanıyordu. Nisan 1920'de üçüncü Tüm Rusya Sen

38. *VKP (B) V Rezolyulsiyak* (1941), c. I. s.306.
39. *Vos'moi S"ezd RKP (B),* (1933), s.251.
40. *A.g.e.,* S.2I0. 41. *Sobranie Uıakonenii, 1919,* No. 12, madde 122.
42. *Vos'moi S"ezd RKP (B),* (1933), s.225. 43. Bkz. s.183.
44. *Sobranie Uzakonenİi, 1920,* No. 16, madde 94. Kararname ilkin Aralık 1919'da yedinci Tüm Rusya Sovyelleri Kongresi'nde bir Moskova delegesi tarafından yapılmış bir öneriye dayanıyordu (7< *Vserossiiskii S"ezd Sovelov* (1920), s.21t).

dikalan Kongresi, Rabkrin'in çalışmalarında faal bir rol oynamaya karar verdi.[43] Sendikaların Rabkrin'in çalışmalarına katılması, karışık ve uygulanması imkânsız hale gelebilecek bir tasarıyı tutarlı kılmanın yollarından biri diye kabul edilebilir.

Rabkrin fırtınalı bir seyir takip etti. "Rabkrin'in sorumlu işçilerinin Tüm Rusya konferansı" Ekim 1920'de Moskova'da düzenlendi. Bir konuşma yapan Stalin, Rabkrin'in "bazı dar kafalı devlet memurlarını ve hatta onların söylediklerine kulak veren bazı komünisüeri öfkelendirdiğini" söyledi.[46] Güçlüklerden biri, bu yeni komiserliğe uygun personel bulmaktı. Rabkrİn'İ, bürokrasiyle mücadelede önemli bir unsur olarak gören Lenin bile, "en iyi işçiler cepheye gittikleri" için "Rabkrin'in daha çok bir özlemden ibaret olduğunu"[47] kabul ediyordu. 1921'in sonbaharında yakıt darlığı konusunda Rabkrin'in hazırladığı bir rapor, Lenin'in sansürüne uğradı; Slalin, kendi memurunu İyi savunan bir daire şefi gibi cevap verdi.[48] Parti çevrelerinin çoğunda Rabkrin'e giıikçe artan bir şüpheyle bakılıyordu. Mart 1922'de onbirinci parti kongresinde Lenin, Preobrajenski'nin hücumlarına karşı Slalin'i savundu*[9]; fakat birkaç hafta sonra, Rabkrİn'İ Sovnarkom İle Çalışma ve Savunma Konseyleri tarafından yayımlanan kararnamelerin uygulanmasını denetlemek için yeni bir sistemin kolu haline getirmeyi Önerince, Troçki, "Rabkrin'de çalışanların, esas itibariyle, başka alanlarda başarı gösteremeyen işçiler olduklarını" belirterek ve "Rabkrin'e bağlı organlarda entrikanın yaygın hale gelmesinden ve herkesin diline düşmesinden" yakınarak ona şiddetle hücum etü. Lenin soğukkanlılıkla cevap vererek, Rabkrİn'İ lağvetmenin değil, ıslah etmenin söz konusu olduğunu belirtti.['0]

Lenin'in tutumunda hayatının son aylarında birdenbire bir değişiklik olarak görünen şeyin, Stalİn'e karşı şahsen beslediği büyük bir güvensizlikten mi, yoksa Rabkrin'e karşı artan hoşnutsuzluktan mı ileri geldiğini sapta

45. *Tretii Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov* (1921), c. I, s.118.

46. Slalİn, *Soçİneniya,* c. IV, s.368. 47. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXV, s.495.

48. *A.g.e.,* c. XXVII, s.14 20, 501. Stalin'in mektubunun, *Tüm Eserleri* içinde yer almayışının sebebi, şüphesiz yirmi beş yıl sonra tali bir meselede bile Lenin'in görüşünden farklı bir görüşe sahip olmayı uygun göımcyişidir.

49. Bkz. S.199. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVII, s.263 4.

50. Lenin'in ilk önerisi, *A.g.e.,* s.287'de yer alıyor. Troçki'nin mektubu için bfcz. *A.g.e.,* c. XXVII, s.542 3. Lenin'in, Troçki'nin eleştirileri hakkındaki yorumu, *Tüm Eserier'in* içinde —hiçbir açıklama yapdmaksızın— sadece özet olarak yayımlanmış ve kronolojik sıra içinde yer almayan nadir belgelerden biridir *(A.g.e.,* c. XXV11, s.289). Lenin, Rabkrin'de çatışanların sayısının o dönemde 12,000 olduğunu bildirmektedir.

mak için spekülasyonda bulunmak ihtiyatsızlık olur. 1923ün ilk haftalarında yazılmış ya da yazdırılmış iki makale bu haliyle Rabkrin'e karşı açıkça bir hücum ve onu parti merkez denetleme komisyonu ile birleştirerek ıslah etmesi için onikinci parti kongresine yapılmış bir öneriydi. İkinci makale, Lenin'in yazdığı son makale, büsbütün sertti:

> işçi ve Köylü Denetleme Halk Komiserliği'nin şu anda hiçbir itibarı yok. Rabkrin'e bağlı kurumlardan daha kötü örgütlenmiş bir kurum bulunmadığını ve bu şartlar altında bu komiserlikten hiçbir şey beklenemeyeceğini herkes bilmektedir— Ya bu iflah olmaz Rabkrin'İ yeniden örgütlemeye kalkışmak zahmetine değmez —bu gibi girişimleri çok gördük— ya da güç, alışılmadık yöntemlerle, yavaş yavaş ve deneye deneye hakikaıen örnek olacak, herkesin —sırf mevki ve rütbe öyle gerektirdiği için değil— gerçekten saygısını kazanacak bir şey yaratmaya çalışmak gerekir.[51]

Stalin, Lenin'in reform planını harareüe desteklemekle, bu dolaylı paylamaya ustaca bir cevap verdi. Lenin'e ikinci felç geldikten sonra Nisan 1923'te toplanan onikinci kongre, devlet ve parti kurumlarının tamamiyle birleşmesi sonucunu veren bir kenetleme sistemini kabul etti. îlkin, o zamana kadar 7 üyeden ibaret olan Politbüro, Orgbüro gibi parti denetleme komisyonlarının niteliği, üye adedi "esas İtibariyle işçi ve köylülerden" olmak üzere elliye çıkarılarak ve başına 9 kişilik bir prezidyum atanarak, tamamen değiştirildi. İkincisi, "İşçi ve Köylü Deneüeme Halk Komiserliği'nin parti merkez komitesi tarafından atanmasına ve mümkünse, üyelerinin denetleme komisyonu prezidyumu içinden seçilmesine karar verildi. Üçüncüsü, deneüeme komisyonu üyeleri, Rabkrin'e olduğu kadar, çeşidi halk komiserlikleri üyeliklerine de atanacaklardı." Komiserlik, 12 Kasım 1923 tarihli kararnameyle, SSCB komiserliğine dönüştürüldüğünde, geniş yetkilere sahip oldu.[53] Fakat aslında komiserliğin yetkisi, parti merkez denetleme komisyonunun yetkisiyle birleştirilmişti. GPU[54] ile yaptığı işbirliği anlaşmalarından güç alan denetleme komisyonu, Sovyet yöneliminin bütün faaliyetleri üzerinde, Rabkrin vasıtasıyla doğrudan doğruya anayasal bir denetim kurabilecek duruma gelmişti.

Onikinci parti kongresinde Stalin'İn örgütlenme hakkındaki raporu, dik kaüeri, bir başka kurumun artan önemi üzerine çekti. Onun safça fakat ma

51. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXVII, s. 406 18.

52. *VKP (B) V Rezolyulsiyak* (1941). c. I, s.502. Bu kararlardan önce, "RKI'nın ve Merkez Denetleme Komisyonu'nun Görevleri Hakkında" uzun bir karar yer alıyordu (*A.g.e.,* c. I, s. 498 9).

53. *Sobranie Uzakonenii, 1923,* No. 109 10, madde 1042.

54. Bkz. s. 198.

nidar bir tarzda belirttiği gibi, "iyi bir siyasi çizgi", bir muharebenin sadece yansını oluşturuyordu. Direktifleri yerine getirebilecek yetenekte İşçileri seçmek de bir zorunluluktu.[55] 1920'den beri, partinin üç sekreterinden biri, "sayım ve dağıtım seksiyonu" (Uchraspred) denilen ve parti üyelerinin sayımı ve dağıtımı —"parti üyelerinin seferber edilmesi, nakilleri ve atanmaları"[56]— ile ilgilenen bölümün sorumlusuydu. Iç savaşın sona ermesi ve terhis işleminin başlamasıyla birlikte Uchraspred'in yetkileri arttı; Mart 1921'de onuncu parti kongresine sunduğu rapor, on iki aydan az bir zaman içinde 42.000 pani üyesinin nakil ve alanmasından sorumlu olduğunu gösterdi.*[7] Uchraspred o dönemde, il ve bölge komitelerinin yapması gereken bireysel atama işlemlerinden çok, "kitle seferberliği" ile uğraşıyordu. Fakat idari aygıt büyüdüğü ve milli ekonominin yönetilmesi onun başlıca İşlevlerinden biri haline geldiği için, tek tek atamalar daha çok önem kazandı ve Stalin'in de belirttiği gibi, "her işçiyi iyice tanımak" gerekli oldu. Bu maksatla, merkez komitesi, onikinci kongreden birkaç gün önce, "başlıca işletmelerimizin yönetici organlarını komünistlerle donatmak imkânını partiye sağlamak ve böylece, devlet aygıtı üzerinde parti önderliğini mümkün kılmak için" Uchraspred'i "genişletmeye" karar verdi. Bu suretle Uchraspred, devletin siyasi ya da ekonomik organlan üzerinde parti tarafından gerçekleştirilen denetimin gözle görülmeyen fakat güçlü bir merkezi haline geldi. Aynca genel sekreter tarafından yönetildiği için, hem parti İçinde hem de devlet içinde Stalin'in otoritesinin kurulmasında elverişli bir vasıta olduğu ortaya çıku. Stalin'in onikinci kongredeki yorumlan, mekanizmanın hangi manivelalarla yürütüldüğü hakkında dış dünyaya verilen birkaç ender ipucundan biriydi.

Böylece, Lenin'in ölümünden önce, politika ile ilgili herşeyde ve devlet yönetiminin her dalında partinin hakimiyeti açıkça tanınmış ve ilân edilmişti. Zirvede politikanın nihai kaynağı olarak partinin üstünlüğü yüce makam Politbüro tarafından sağlanmıştı. İdari mekanizmanın işleyişinde komiserlikler, İşçi ve Köylü Deneüeme Halk Komiserliği'nin ve onun kanalıyla da, parti merkez denetleme komisyonunun denetimine tâbiydiler. Alt kademede, parti talimauna ve disiplinine tâbi olan parti "gruplan", resmi ya da yarı resmi bütün organlann çalışmalarına etkin biçimde katili

55. Stalin, *Soçİneniya*, c. V, s.210 13.
56. Uchraspred ile ilgili ilk tutanak *Izvestiya Central'nogo Komüela Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parıii (BoVşevikov)*, No. 22, İS Eylül 1920, s.l2 5'tedir. Uchraspred'in görevleri hakkında kısa bir özet için bkz. *A.g.e.*, No, 23, 23 Eylül 1920, s.l.
57. *A.g.e.*, No. 28, 5 Mart 1921. s. 13.

yorlardı. Üstelik, sendikalar ve kooperatifler gibi organlarda, hatta büyük sınai kuruluşlarda parti, devlet yönetimindeki önderlik işlevinin aynını yerine getiriyordu. Nasıl ki RSFSC'ni (daha sonra da Sovyetler Birliği'ni) meydana getiren cumhuriyeüerin ve ülkelerin özerkliği, her yerde hazır ve nazır olan partinin merkez organları tarafından alınan siyasi kararlara bağlı oluşlarıyla kısıüanmış idiyse, tıpkı bunun gibi, sendika ve kooperatiflerin devletle olan ilişkilerindeki bağımsızlık da parü iradesine boyun eğmele riyle sınırlanmıştı.

Kurumlar ile işlevler arasındaki bu karmaşık bağlılığı dile getiren formül zaman zaman değişiyordu. Lenin'e göre,

> **Parti, proletaryanın öncü kesiminin, âdeta ta kendisi olmaktadır. Bu öncü kesim, proletarya diktatörlüğünü gerçekleştirmekledir ve bu diktatörlüğü gerçekleştiren sendikalar gibi bir temel olmadan, hükümet İşlevlerini gerçekleştirmek imkânsızdır. Onlara bu gerçeklik, yeni tipıc bir dizi özel kurum kanalıyla, yani, Sovyetler kanalıyla verilmiştir.[58]**

1919'da "tek parti diktatörlüğünü" eleştirenlere sert bir dille cevap vermişti Lenin:

> **Evet, tek parti diktatörlüğü! Dayanağımız tek parti diktalörlüğüdür ve bu dayanaktan vazgeçemeyiz, çünkü partimiz, bütün fabrika vc sanayi proletaryasının öncülüğünü onlarca yıl içinde fethetmiş bir parıidir.[5']**

Lenin, "tek parti diktatörlüğünü" bir bostan korkuluğu haline getirenlerle alay ediyor ve "işçi sınıfının diktatörlüğü, gerçekle, 1905'ten beri ya da önceden bütün devrimci proletarya İle birleşmiş olan Bolşevik Partisi tarafından uygulanmaktadır,"[60] diye ekliyordu. Daha sonra Lenin, sınıf diktatörlüğü ile parti diktatörlüğü arasında bir fark gözetmeye kalkışmanın "inanılmaz ve içinden çıkılmaz bir düşünce karışıklığı"[61] olduğunu iddia etti. Parti birkaç yıl bu formülle yetindi. Lenin'in artık yer almadığı 1923'teki onikinci kongrede Zinovyev, "parti diktatörlüğünün pratikte gerçekleştirilecek fakat söz edilmemesi gereken bir şey olduğunu düşünen yoldaşlarla" alay ederek parti diktatörlüğü öğretisini merkez komitenin diktatörlüğü olarak geliştirmeye girişti:

> **Her şeye önderlik eden, güçlü, kudreili *tek bir* merkez komitesine ihtiyacımız var... Merkez komitesini merkez komitesi yapan şey, hem Sovyet**

58. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXVI, s 64. Bu metindeki Lenin'in yazılarında nadir görülen türden bir üslup acemiliği durumun karışıklığını ele veriyor; *Osuşçesıvtiyat* (gerçekleştirmek) fiili, burada, dön saur içinde dön kez kullanılmış).

59. *A.g.e.,* c. XXIV, s.423. 60. *A.g.e.,* c. XXIV, s.436.

61. *A.g.e.,* c. XXV, s.188.

1er ve sendikalar için, hem de kooperatifler, il yürütme komiteleri ve bütün işçi sınıfı için aynı merkez komiıesi olmasıdır. Onun Önderlik rolü bundan ileri gelmektedir; parti diktatörlüğü de kendi ifadesini bunda bulmakladır[61].

Ve kongre kararı, "işçi şmıfı diktatörlüğünün, ancak yönetici öncüsünün, yani Komünist Parti'nin diktatörlüğü şeklinde gerçekleşebileceğini" bildirdi.[63]

Bununla beraber, Zinovyev'in beceriksizliği, bu sefer bir tepki yarattı. Stalin, kendi payına, partinin devlete el atmasına değil (zaten kaybedilmiş bir davaydı bu), merkez komitesinin, sekreterlik dahil, partinin etkin organlarına el atmasına karşı direnmekle uğraşmak niyetindeydi ve merkez komitesinin diktatörlüğü öğretisi pek hoşlanmadığı bir şeydi.[64] Kongre'de, "partinin emirler verdiği ve ordunun, yani işçi sınıfının bu emirleri yerine getirdiği" tarzındaki görüşün "tamamen yanlış olduğunu" ihtiyatlı bir dille ifade etti ve parti ile işçi sınıfı arasındaki yedi "transmisyon kayışı" (sendikalar, kooperatifler, gençlik birlikleri, kadın delegeler konferansları, okullar, basın ve ordu) benzetmesini[65] uzun uzadıya açıkladı. Bir yıl sonra, parti diktatörlüğünü bir "saçmalık" olarak nitelendirmekten çekinmedi ve bunun onikinci kongre kararında yer almasını bir "İhmale" yordu.[6]* Fakat o an için ortaya atılan formül ne olursa olsun, meselenin esası asla sorgulanmadı. SSCB'nde bütün kamusal faaliyet şekillerine hayat, yön ve hareket veren Rusya Komünist Partisi (Bolşevik) idi ve onun kararlan resmi veya gayri resmi bütün kuruluşlar için bağlayıcı nitelikteydi. Her önemli iktidar mücadelesi bundan böyle ancak parti içinde cereyan edebilirdi.

62. *Dvenadtsaıyi S"ezd Rossüskoy Kommunistiçeskoy Parıii (BoTsevikov)* (1923), S.41, 207.

63. *VKP (B)* V *Rezolyutsiyak* (1941), **c. I,** s.473.

64. **L.Troçki*ye göre, *(Statin* (N.Y.,** 1946), **s.**367) **onikinci kongre'den hemen sonra Zinovyev, pani içinde sekreterliğin önemini azaltmak için planlar kurmaya başladı.**

65. **Slalin, *Soçİneniya,* c. V, s.** 198 205. **Yaklaşık üç yıl sonra, Stalin bu fikri biraz değişik bir şekilde geliştirdi: bu kez, proletarya diktatörlüğünün gerçekleşmesinde beş "rehber" ya da "manivela" aracılık ediyordu: Sendikalar, Sovyetler, kooperatifler, gençlik birliği ve parti *(A.g.e., c.* VÎH,** s.32 5).

66. ***A.g.e., c.* VI,** s.258.

NOTA

LENİNİN DEVLET TEORİSİ

Devletin, insanın günahkâr yaradılışından kaynaklanan kaçınılmaz bir şer olduğu inancının kökleri Hıristiyanlık geleneğinde yatmaktadır. Ortaçağ, kilise iktidarı ile siyasi İktidar arasında bir denge kabul ediyordu: bunların her biri kendi alanında egemendi, fakat kilise iküdarı daha üslündü. Ancak reform hareketinin, Kilise'yi devlete tâbi kılması ve modern devletin ortaya çıkmasıyla birlikte laik kanatlan siyasi iktidarın yolsuzluklarına protestolar yükseldi. Thomas More, *Ütopya* adlı eserinde, yönetimin kötülüklerinin, özel mülkiyet sisteminden kaynaklandığını gösteriyor ve devletin, üç yüz yıldan fazla bir zaman sonra geniş ölçüde kabul edilecek bir tahlilini yapıyordu:

Böylece, —umarım, beni bağışlarsınız— diyebilirim ki, gördüğüm ya da bildiğim diğer bütün yönetimler bende sadece şu kanaati uyandırmıştır: bunların hepsi de, ülkeyi kamu yaratına yönettiklerini ileri sürerek, gerçekte, kendi özel amaçlarının peşinden giden; ve önce, bu kadaT haksız edindikleri her şeyi koruyabilmek, sonra da, yoksulları, kendileri için mümkün olduğu kadar ucuza çalıştırabilmek ve diledikleri gibi sömürebilmek için keşfedebildikleri her yola başvuran bir zenginler topluluğunun aldatmacasıdır.

Fakat, bu yorum nadir bir sezgi pırıltısı olarak kaldı ve devlet hakkındaki modern sosyalist görüş, ancak 18. yüzyıldan iûbaren şekillenmeye başladı. Hıristiyan geleneğe göre, devlet kaçınılmaz bir şer'di, çünkü insan yaradılıştan günahkârdı; Aydınlanma Çağı düşünürlerinin doğaya besledikleri rasyonel inanca göre, devlet, doğaya aykırıydı ve dolayısıyla şer'in ta kendisiydi. Bu görüşün izlerine, özellikle, Morelly ve Rousseau'da da rastlanır, fakat anarşizmin İncil'i denebilecek görüşü ortaya atan, *Enquiry Concerning Political Justice* adlı kitabıyla William Godwin oldu. Godwin'e göre mülkiyet, evlilik ve devlet, büıün bunlar, doğaya ve akla aykırıydı:

Her şeyden önce [diye yazıyor] unutmamamız gerekir ki, yönelim bir şer'dir; özgür düşüncenin, insanlığın bireysel bilincinin gasp edilmesidir ve

her ne kadar şimdilik onu kaçınılmaz bir şer olarak kabul etmek mecburiyetindeysek de, aklın ve insanlığın dostları olarak, bu belaya mümkün olduğu kadar az katlanmalı ve insan zihni gitgide aydınlandığından onu, elden geldiğince zayıflatmanın çaresine bakmalıyız.[1]

Aynı eserin ilerici sayfalarında Godwin daha da cesareüeniyor ve "yöneüm denen şarlatanlığa son vermeyi" öneriyor düpedüz. Bu dönemden itibaren belli başh radikal ve sosyalist yazarların hepsi —Saint Simon, Robert Owen, Leroux, Fourier, Proudhon— devletin ortadan kaldırılarak, bir üreticiler ve tüketiciler topluluğu haline getirilmesi sorunu ile uğraştılar. Bu fikirlerin, 1840'ıa genç Alman aydınlan arasında pek yaygın olan Hegel terminolojisine aktarılması işi, Marxin ilk radikal yol arkadaşlanndan birine, Moses Hess'e kaldı. Hess, İnanıyordu ki, yönetim şekli ne olursa olsun, devlet varoldukça yönetenler ve köleler daima varolacaktır ve bu zıüık, "bu kutuplaşmanın şaru olan devlet, diyalekük bir tarzda kendiliğinden ortadan kalkıncaya ve topluluğun şartı olan birleşmiş bir sosyal hayata yerini bırakıncaya kadar"[2] devam edecektir.

Marx, kısa zamanda devletin, yöneüci sınıfın kendi kişisel çıkarlarını devam ettirmesine ve savunmasına yarayan bir araç olduğu görüşüne vardı. Renanya'daki büyük malikâne sahiplerine karşı kaleme aldığı ilk yazılarından birinde "devlet organlarını", gençlik döneminin abartmalı üslubuyla, "orman sahiplerinin çıkarını dinlemeye, gözetmeye, yargılamaya, savunmaya, zaptetmeye ve yönetmeye yarayan kulaklar, gözler, eller ve bacaklar"[3] diye tasvir ediyordu. Modern devletin "varlık nedeni, özel mülkiyetin savunulmasıydı"; ve "kendi mülklerini ve çıkarlarını içte ve dışta karşılıklı olarak güvence altına almak için burjuvaların zorunlu olarak kabul ettikleri örgütlenme şeklînden"[4] başka bir şey değildi. Fakat özel mülkiyet, kapitalist aşamasında, kendi antitezini, yani kendisini ortadan kaldıracak olan mülksüz proletaryayı yaratıyordu. Hessin söylemiş olduğu gibi, devlet bu çelişkinin, sınıflar arasındaki bu çatışmanın ifadesidir. Bu çelişki özel mülkiyeün ortadan kaldırılmasıyla ve proletaryanın zaferiyle —ki proletarya kendi zaferinden dolayı proletarya olmaktan çıkacaktır— çözümlenince, toplum sınıflara bölünmeyecek ve artık, devletin *raison d'ètrë'i* kalmayacaktır. Demek ki devlet, kollektivizme bir

1. **Godwin, *Enquiry Concerning Political Justice* (1793), s.380.**
2. ***Einundzwanzig Bogen aus der Schweiz* (Zürih, 1843), s.88.**
3. ***Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Teil, c I, Kısım I, s. 287.**
4. ***A.g.e.,c.* V, S.52.**

"ikame"dir.[5] Marx'in bu konudaki görüşünün ilk kesin ifadesi, 1847'de yayımlanmış olan *Felsefenin Sefaleli'nde* yer alıyor:

Eski burjuva toplumunun yerine, işti sınıfı, kendi gelişmesi boyunca sınıfları ve sınıflar arasındaki karşıtlığı yok eden bir toplum kuracaktır; siyasi iktidar burjuva toplumunda sınıflar arasındaki karşıtlığın resmi ifadesi olduğuna göre dc artık bu toplumda, siyasi iktidar diye bir şey bulunmayacaktır*

Sınıflar arasındaki farklılıklar ortadan kalkmış olacağı İçin "sosyal iktidar, siyasi niteliğini yitirecektir" diyen ve Marx'in olgunluk döneminin ilk eseri olan *Komünist Manifesto* da aynı sonuçlara varıyordu. Fakat, bu kitapta Marx'in asıl ilgilendiği proletaryanın "burjuvaziyi devirerek kendi hegemonyasını kuracağı" ve devletin, "yönetici sınıf olarak örgütlenmiş proletarya" ile özdeşleşeceği ilk fiili aşamaydı. Bu görüşünü, dört yıl sonra, ünlü bir sloganla dile getirecekti Marx: "proletarya diktatörlüğü'. Ama bu diktatörlüğün, "bütün sınıfların ortadan kaldırılmasına ve sınıfsız bir topluma doğru, bir geçiş aşamasından"[7] başka birşey olmadığını da ekliyordu. Marx, yirmi yıl sonra, *Fransa'da tç Savaş* adlı ünlü kitapçığında Paris Komününde proletarya diktatörlüğünün tamamlanmamış fakat tanınabilir bir prototipini keşfedince, devletin "asalak bir tümör" olduğunu yazıyor gene ve "artık lüzumsuz hale gelen devlet iktidarının ortadan kaldırılmasından"[8] söz ediyordu; daha sonra Engels bu konuda daha kesin bir yorum yaptı:

Yeni özgür sosyal şartlar içinde yeıişmiş bir kuşak, bütün bu devlet döküniüsünü fırlatıp alabilecek hale gelinceye dek, tıpkı Paris Komünü gibi muzaffer proletarya da, bu şer'in en kölU yanlarını derhal budamak mecburiyetinde kalacaktır.*

Aslında Marx, devlet iktidarının, sınıflar arasındaki uzlaşmaz çelişkinin —geleceğin sınıfsız toplumunda ortadan kalkacak olan bu şer'in— bir ifadesi olduğu görüşünden asla vazgeçmedi ve vazgeçemezdi de. Fakat bu nihai arnacın tasvir edilmesine Marx'in duyduğu ilgi, proletarya diktatörlüğünün kurulması için gerekli ilk tedbirlerin tahliline duyduğu ilgiden daha azdı; ve

5. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Teil, c. V, S.64.

6. *Ag.e.,* c. VI. S.227.

7. Marx ve Engels, *Soçİneniya.* c. XXV, s. 146: Bu pasaj, Weydemeyer'e yazılmış 5 Man 1852 tarihli ozel mektupu yer alıyor. Mara 1875'ıe *Gotha Programının Elejlirisı* nde, kapitalizmden komünizme geçiş döneminde, devlet, "proletaryanın *devrimci diktatörlüğünden* başka bir şey olmayacaktır" *(A.g.e ,* c. XV, s.283) diye yazdığı ana kadar, yirmi yıldan fazla bir süre bu ifadeyi bir daha kullanmadı. *Gotha Programının Eleştirisi* parti çevrelerinde bilinmesine ragmen Mara'ın sağlığında yayımlanmadı.

8. Marx ve Engels, *Soçİneniya,* c. XIII, Kısım D, s.315 6.

9. *Ag.e.,* c. XVI, Kısım D, s.94.

Marksist devlet öğretisini bütünlüklü biçimde ortaya koymak Engels'e düşecekti:

Artık baskı altında tutulacak sosyal sınıf kalmayınca; bîr sınıfın diğer bir sınıf Üzerindeki egemenliği ve bugünkü Üretim anarşisinin sebep olduğu hayat mücadelesi ortadan kalkınca; bu mücadelenin yarattığı çatışmalar ve şiddet ortadan kalkınca; sömürü ve zulüm son bulacak, bu İşlevi bugün yerine getiren devlet iktidarını zorunlu kılan hiçbir şey kalmayacaktır. Devletin, bütün toplumun gerçek temsilcisi olarak ortaya çıkacağı ilk icraatı —üretim araçlarının sosyal mülkiyeıe dönüştürülmesi— aym zamanda onun, devlet olarak, son bağımsız icraaiı olacaktır. Devlet iktidarının, sosyal ilişkilere müdahalesi gitgide gereksiz olacak ve bu müdahale kendiliğinden son bulacaktır, insanları idare etmenin yerini nesneleri idare etmek ve üretim süreçlerinin yönetilmesi alacaktır. Devlet "ortadan kaldırılmayacak", *eriyip gidecektir.*[10]

Birkaç yd sonra şu satırları yazan gene Engels oldu:

Sınıfların ortadan kalkmasıyla birlikte, devlet mutlaka ortadan kalkacaktır. Üretimi üreticiler arasında özgür ve eşit bir birlik temelinde yeniden düzenleyecek olan toplum, bütün devlet aygıtını o zaman ait olacağı yere; eski eserler müzesine, çıkrığın ve tunç baltanın yanına gönderecektir.[11]

Marxin ve Engelsin eserlerinde yer alan devlet öğretisinin böyle çifte bir görünümü vardı. Uzun vadede devleti, şer'in ta kendisi, bir çelişkinin ürünü ve geleceğin komünist düzeninde hiçbir yere sahip olamayacak bir baskı aracı diye kabul eden geleneksel sosyalist görüş korunuyordu. Kısa vadede, burjuva devlet aygıtını devrimci yoldan tahrip eden proletaryanın, burjuva toplumun son kalınuları yok edilmediği ve sınıfsız düzen tamamen kurul

10. Marx ve Engels, *Soçinenİya,* c. XIV, s.284. "insanların yönetilmesi" ile "nesnelerin idare edilmesi" arasındaki farklılık, sosyalist düşüncenin uzun zamandan beri aşina olduğu bir farklılıktı. İnsan toplumunun, "pozitif bilimlerde ve sanayide yelerince ilerledikler sonra, hükümel rejiminden ya da askeri rejimden *idari* ya da *sınai* rejime geçeceğini" yazan Saint Simon tarafından dile getirilmiş bir kavramdı bu. *(Oeuvres de Sainl Simon et d'Enfantin,* c. XXXVH (1875), s.87). Bu cümleden anarşistçe sonuçlar çıkarılıyordu. Bir başka yerde şöyle yazıyordu Saint Simon: "İnsanın nesneleri idare etmesinden yararlı egemenlik yoktur, insanın insan üzerinde kurduğu egemenlik, insanlığa daima zararlıdu" *(A.g.e.,* c. XX (1869), s.192).

11. Mam ve Engels, *Soçinenİya,* c. XVI, Kısım I, s.149. Çağdaş bir yazar Marx'in tulumunu Saint Augusline'in tutumuyla kıyaslıyor: Devlet, ahlâk dışı bir ilkenin, bencil sınıf çıkarının ifadesi oluyor... Devlet —bu *civilas diaboli*— bundan dolayı aşılmalı, "eriyip silinmeli" ve yerini sınıfsız ve devletsiz "toplum"a, bir *civitas dei'ye* bırakmalıdır, Sainı Augusline'in görüşü İle Mars'ın görüşü arasında sadece şu fark vardır: birincisi, idealini ihtiyatla bir başka dünyaya doğru itiyor; oysa ikincisi, idealini nedensel bir gelişme yasası gereğince, bu dünyaya dayatıyor" (H.Kelsen, *Sozialismus und Staat* (II. basım, 1923), s.32 3). Marksist felsefenin özü, yani onun nedensel olarak, üıopyadan gerçekliğe, *solten'denseine* geçmesi, bu "farklılıkta" yatmakladır.

madiği sürece, kendilerine özgü geçici bir devlet aygıtını —proletarya diktatörlüğünü— yaratmak ihtiyacını duyacağı savunulmaktaydı. Böylece insanlar arasında her türlü eşitsizliğin ortadan kalkacağı, devletin artık mevcut olmayacağı, geleceğin komünist toplumu ile, burjuva düzeninin son kalıntılarının henüz yok edilemediği ve devletin proletarya diktatörlüğü biçimini alacağı, adına "sosyalizm" ya da "komünizmin İlk aşaması" denilecek şey arasında kesin bir ayrım çiziliyordu. Bu ayrım, günün birinde parti öğretisi bakımından çok büyük önem kazanacaktı.

Marksist devlet öğretisinde sonradan yapılan bir inceltme Lenin'i özellikle etkiledi. Devletin özünü oluşturan, toplumun uzlaşmaz iki sınıfa —yöneticilerle yönetilenlere— bölünmesiydi. Bakunin'in devrimci gizli "ittifa kı"nı yeren Engels, yönetenlerle yönetilenler arasında bir uçurum açmakla ve "otoriter devleti" canlandırmakla suçluyordu onu.[12] Engels, *Ailenin, özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni'nde* devleti, "toplumun yarattığı fakat kendisini toplumun üstüne yerleştiren ve ona gitgide yabancılaşan bir kuvvet"[13] diye lasvir ediyordu. Böylece, bilinen bürokrasi sorunu ortaya atılmış oluyordu. Engels'in görüşüne göre, Paris Komünü buna bir cevap bulmuştu:

> Birincisi, Paris Komünü, yönelimde, adliyede ve halk eğiliminde bütün görevlere, genel oyla seçilmiş olanları getirdi ve seçilenlerin, seçmenlerin kararıyla, her an azledilebilmelcri hakkını tanıdı. İkincisi, en küçüğünden en büyüğüne dek bütün görevlilere işçilerin aldıkları ücretlerin aynını Ödedi.

Engels bu tedbirleri "eski devlet iktidarının devrilmesi ve onun yerine gerçekten demokratik yeni bir iktidarın getirilmesi"[14] olarak görüyordu. Bu görüş, devletin tipik aygıtı bürokrasinin yerini işçilerin özyönetiminin almasını gerekli gören Lenin'in ünlü tezinin temelinde yatan görüştür.

Marx'in ölümünü takip eden oluz yıl boyunca devlet Öğretisi Avrupa işçi harekeüni birbirine taban tabana zıt iki gruba—anarşistler ve devletçi sosyalistler— bölen mihenk taşı oldu.

Anarşisüer, devleti reddeden geleneksel sosyalist görüşten hareket ediyorlardı. Bu reddin temeli Marx'inkiyle aynıydı; yani devleti, yönetici ve baskıcı sınıfın elindeki bir aygıt olarak görüyorlardı. Yine onunla aynı nihai hedefi —devletin yerini, "üretim güçlerinin ve ekonomik hizmeder düzeni nin"[15] almasını— göz önünde tutuyorlardı. Fakat her türlü geçici devlet şeklini de reddediyorlardı. Bu konuda Lenin, Engels'in bir görüşünü aktarıyordu:

12. Mam vr Engels, *Soçintniya,* c. XDJ, Kısım H, s.550 1.
13. *A.g.e.,* c. XVI, Kısım I, s.145.
14. *A.g.e., c.* XVI, Kısım İT, s.93.
15. Bakunin, *Oeuvres,* c II (1907), s.39.

Otorite aleyhtarları otoriter siyasi devletin derhal ortadan kaldırılmasını, hem de onu yaratmış olan şartlar ortadan kaldırılmadan önce kaldırılmasını istiyorlar. Sosyal devrimin, ilk icraat olarak, otoriteye son vermesini istiyorlar. Bu kişiler hiç devrim gördüler mi acaba? Şüphesiz bir devrim, düşünülebilecek en oıoriter şeydir.[16]

*

Otoriteyi reddetmiş olmalarındaki tutarlılık, anarşistleri "proletarya diktatörlüğünün amansız düşmanları haline getiriyordu —bu sorun Marx ile Bakunİn arasındaki çatışmada kendini gösteriyordu. Anarşisderin kaba dogmatizmini incelten sendikalisder, geleceğin toplum düzeninin, herhangi bir toprak egemenliğine dayalı bir devletler sistemi üzerine değil, sendikalar ve üreticiler birliği ağı üzerine İnşa edileceğine İnanıyorlardı. En seçkin filozofu tarafından tanımlanan şekliyle, sendikalizmin amacı "kuruluş halindeki proletarya örgütlerini, Özellikle sendikaları geliştirmek amacıyla, devletin ve komünün bütün yetkilerini bir bir elinden almak"[17] ya da daha açık bir deyişle, "devleti ortadan kaldırmak"[18] idi. ilk taktikler konusunda, sendika list hareket, bütün siyasi eylem şekillerini reddediyordu. Devlet, işçilerin genel bir grev biçimini alacak devrimci ekonomik eylemi neticesinde yıkılacaktı; devleüe İlgili her yapıcı program, sendikalizmin içeriği ve ilkeleriyle çelişiyordu. Bu eğilimler Fransa'da ve Marksizm'in asla sağlam kökler salmadığı diğer Laün ülkelerinde egemen oluyordu.

Öte yandan Alman sosyal demokratları, Marksizm konusunda, bir o kadar kesin olan ve anarşistler ile sendikalisüerin görüşlerine taban tabana zıt bir yoruma varıyorlardı. Devlet iktidarına Prusyalılar'a ve Hegel'e özgü bir saygı duyarak ve Bakuninin tilmizlerine karşı MarksİsÜer'e özgü bir küçümseyiş içinde yetişmiş olan Alman sosyal demokratları, Bismarckin dirayeüi politikasına ve devletin, işçilerin çıkarlarına hizmet edebileceğini iddia eden Lassalle'in coşkulu sözlerine inanıvermişlerdi. Ve iki önemli noktada, kaü Marksist tutumdan vazgeçmeye başlamışlardı: "Devletin eriyip gideceği" görüşünü ütopya olarak kabul ediyorlar ve böylece, devlet hakkındaki geleneksel temel sosyalist görüşü terkediyorlardı; proletarya için, burjuva devlet aygiünı devrimci yollardan parçalamanın ve kendi devlet aygıtını —proletarya diktatörlüğünü— kurmanın bir zorunluluk olduğu konusunda, Marx gibi ısrar etmek yerine, mevcut devleı aygıtım ele geçirip değiştirmenin ve proletaryanın amaçlarına uygun hale getirmenin mümkün olduğuna inanıyorlardı. 1890'larda Eduard Bernstein, burjuva devleüe

16. Marx ve Engels, *Soçinenİya,* c, XV, s.136 7; Lenin, *Soçinenİya,* c. XXI, s.412.
17. G.Sorel, *Matériaux d'une théorie du prolétariat* (1919), s.132.
18. G Soret, *Reflections on Violence* (!ng. çev., 1916), s.190.

işbirliği yaparak, sosyalizmi bir dizi reformlarla gerçekleştirmenin lehinde açıkça saf tutan Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin revizyonist kanadının önderi oldu. Bu harekette yatan güç, başlangıçta Ortodoks Marksizm adına mücadele eden Kautsky ve taraftarlarının, cn sonunda, onlarınkinden farklı olmayan bir tulumu benimsemiş olmalarında kendini gösteriyordu. Marx in devleü reddeden görüşü, Lenin'in deyişiyle, "zamanı geçmiş bir saflık" diye terkedilmişti; tıpkı Hıristiyanlık bir devlet dini durumuna erişince. Hıristiyanlar'»! "devrimci demokratik bir ruha sahip olan ilkel Hıristiyanlığın bütün saflıklarını unutmuş olmaları"" gibi. Böylece, Alman sosyal demokratları, Marksizm'i hiçbir zaman kabul etmemiş vc Avrupa sosyalizminin devlet aleyhtarı görüşüne gönülden bağlanmamış olan sendikalist ve Fabiancı İngiliz radikallerinin görüşüne çok yaklaşıyorlardı. II. Enternasyonalce Alman ve ingiliz gruplarının ortak etkisi, 1914 Birinci Dünya Savaşı paüak verdiği sırada Enternasyonal'i parçalayacak olan o sosyalizm ve milliyetçilik ittifakına yol açtı.

Lenin, en azından Ekim Devrimi'nc kadar, iki ateş arasında, anarşizm girdabı ile devlete tapınma arasında orta bir yol takip ederek, devlete karşı tavrında tutarlı bir Marksist olarak kaldı. Şubat Devrimi'nden Rusya'ya dönüşüne kadar olan dönemde isviçre'de yazılmış *Uzaktan Mektuplar'ındâ* kendi tutumunu ibret verici bir berraklıkla açıkladı:

Bir devrim *iktidarın** ihtiyacımız var, (belli bir geçiş dönemi İçin) *devlete* ihtiyacımız var. Bu nokıadaanarşistlerden ayrılıyoruz. Devrimci Marksisiler ile anarşistler arasındaki fark. birincilerin, büyük çapta vc merkezileşmiş bir komünist üretimden, ikincilerin ise küçük çapta ve merkezileşmemiş bir üretimden yana olmalarından ileri gelmiyor sadece. Hayır, yönetim otoritesi ve devlet konusunda aramızdaki fark, bizim sosyalizm uğruna giriştiğimiz mücadelede, devletin devrimci biçimlerinin devrim amacıyla kullanılmasından *yana* olmamızdan, anarşisüerin ise, buna *karşı* olmalarından ibarettir.

Devlete İhtiyacımız var. Fakat bizim meşruti monarşiden, dünyanın herhangi bir yerinde burjuvazinin kurmuş olduğu en demokratik cumhuriyete kadar varolan devlet tiplerinden hiçbirine ihtiyacımız yok. Paris Komününden alınan dersleri ve bunların Marx ve Engels tâ ramdan yapılmış tahlillerini tahrif eden ve unutan soysuzlaşmış, eski, çürüyen sosyalist partilerin oportünistleri ve Kautskyleti Üe bizim aramızdaki fark budur.[20]

1917 Nisan başında, Rusya'ya döndüğü sırada, kelimelerin üzerine basa basa diyordu ki:

19. Lenin, *Soçİneniya,* j.398 9. Daha sonraki tarihlerde Rus komünistleri de, Hıristiyanların ve Alman sosyal d em ok radarının kapıldıkları bu eğilimden tamamen uzak kalamadılar.

20 *A.g.e.,* c. XX, s.34 5.

Marksizm'i anarşizmden ayırdeden şey, genelde devrim dönemi ve özelde, kapilalizmden sosyalizme geçiş dönemi boyunca devletin ve devlel iktidarının kaçınılmazlığım kabul etmiş olmasıdır.

Marksizm'i. Plehanov, Kautsky ve orıaklannın küçük burjuva oportünist "sosyal demokratlığı"ndan ayırdeden şey, bu dönemler boyunca sıradan bir parlamenter cumhuriyet türünden bir devletin değil, Paris Komünü'ne benzer bir devletin kaçınılmaz olduğunu kabul etmesidir.[21]

Bununla beraber 1917 yazı sonuna doğru, o sıralar Finlandiya'da saklanan Lenin, Marksist devlet öğretisi hakkında temel eserini yazmaya koyulduğunda onu en çok, bu sapmalann birincisi değil, ikincisi meşgul ediyordu. Siyasi eyleme ya da muhtemel bir proletarya dikıatörlüğüne karşı anarşist ve sendikalist İtirazlar pek önemsenmiyordu[12]; oysa sözde sosyal demokratların milli devlete bağlılıkları, devleti reddeden temel sosyalist İlkeyi terkelmeleri, Avrupa işçilerinin enternasyonal dayanışmasını parçalamış ve onlan, kendi ülkelerinin yönetici sınıflarının hesabına, bu kardeş kavgasına sürüklemişti. Bu nedenle Ağustos Eylül 1917'de yazdığı fakat 1918'den önce yayımlanmayan *Devlet ve Devrim'de* Lenin'in üzerinde önemle durduğu konu âdeta tek taraflı bir nitelik taşıyordu. Proletarya diktatörlüğünü savunmak için anarşistlere karşı ileri sürdüğü savlar aceleye gelmiş birkaç paragraftan ibaretti: kitabın büyük bir kısmı, ilkin, devletin sınıflar arasındaki uzlaşmaz çelişkilerin sonucu ve sınıf egemenliğinin bir aracı olduğunu ve bizzat sınıflarla birlikte, aynı zamanda onadan kalkacağını; ikincisi, ilk hedefin burjuva devlet aygıtım ele geçirmek değil, aksine onu parçalayıp yerine nihai olarak sınıfların ve devletin ortadan kalkmasına yol açacak olan geçici bir proletarya diktatörlüğü kurmak olduğunu kabul etmeyen bu sözde Marksisüer'e karşı bir hücumdu. Proletarya diktatörlüğü, burjuva devletinin devrim yoluyla yıkılmasından, sınıfsız ve devletsiz toplumun nihai kuruluşuna kadar süren dönemi, "devletten devletsiz liğe geçişi"" birbirine bağlıyordu. Ve bu, başka herhangi bir devlet şekli için olduğu kadar demokrasi için de doğruydu; aksine, *"her* devlet özgürlük *yokluğudur* ve halka *karşıdır"* ve "demokrasi ne kadar tam ise, lüzumsuz olacağı an o kadar yakındır".*

Bütün bunlar doğrudan doğruya Marx ve Engels'in görüşleriydi ve *Devlet*

21. *A.g.e.,* c. XX, S.120.

22. Lenin, çağdaş Rusya'da anarşizmin "pek etkili olmayışını" kısmen, Bolşevikler'in anarşizme karşı açtıkları kampanyaya, kısmen de anarşizmin 1870 Rusyası'nda kendi boşluğunu ve güvenilmezliğini onaya koymuş olmasına yoruyordu *(A.g.e., c.* XXV. S.180).

23. *A.g.e..* c. XXI, s.408. ZA. *A.g.e.,* c. XXI, s.382, 557.

ve Devrinim en ilgi çekici pasajları, Lenin'in geçiş dönemini anlayış tarzına ışık tutan pasajlardı. Engels'in sözlerini tekrarlayarak, devletin "bir gecede" ortadan kaldırılabileceğini zannettikleri için anarşistieri kınıyordu", geçiş aşaması "bütün bir tarihi dönemi"[26] kaplayacaku. Gene de bu dönemin ne kadar devam edeceği tahmin edilebilirdi; 1918'de, "on yıl, belki de biraz daha fazla" diyordu; 1 Mayıs 1919'da Kızıl Meydan'da yaptığı konuşmada, "yaşı otuz oıuz beşi geçmemiş dinleyicilerin birçoğunun, bizim için henüz uzak olan komünizmin doğuşunu göreceklerini"[21] haber veriyordu. Daha sonraki yazılarında, "dünya tarihinin boyutu göz önünde tutulursa. 10 20 yıl erken yada geç olmuş, pek bir şey farketmez"[2]* diyordu. Fakat süre sorunundan daha önemli olan şey Lenin'in, *Devlet ve Devrim'At* devletin "eriyip gidişinin"" hemen başlayacağını kesinlikle ifade etmesiydi:

Marx'a göre, proletaryanın ihtiyacı olan, yok olma sürecine girmiş, yani hemen yok olmaya başlayacak ve yok olmaktan kurtulamayacak tarzda kurulmuş bir devlettir ancak... Proleter devleti zafere ulaştığı andan itibaren yok olmaya yüz tutacaktır, çünkü sınıf çelişkilerinin bulunmadığı bîr loplumda, devlet gereksizdir ve varlığı mümkün değildir.[2']

O tarihte Lenin ne kadar sürerse sürsün bu işlemin tedrici ve sürekli olacağım açıkça ümit ediyordu.

Bu teorik görüşler, Lenin'in devrimden sonra, proletaryanın geçici diktatörlüğünün anayasal yapısıyla ilgili tavrını etkiledi. Muzaffer devrim tarafından inşa edilmiş devlet yapısı, başlangıcından itibaren karşılıklı anlaşmazlık tohumlarını içeren farklı görüşleri tatmin etmek durumundaydı. Burjuvazinin son direnişlerini ezmek ve çoğunluğun yararına, bir azınlığı tamamen baskı altında tutmak için, bu devlet yapısının sağlam ve acımasız olması gerekiyordu; aynı zamanda, kendi yok oluş şartlarını yaratmalı, hatta buna hemen girişmeliydi:

Bu dönem kaçınılmaz olarak, eşi görülmedik şiddette ve kıyasıya bir sınıf mücadelesi dönemidir; dolayısıyla bu dönemdeki devletin (proleterler ve genellikle yoksul kitleler yararına), *yepyeni bir tarzda* demokratik olması ve (burjuvaziye karşı) yine *yepyeni bir tarzda* diktatörce davranması kaçınılmazdır... Tek bîr sınıfın diktatörlüğü, sadece genel olarak her sınıflı toplum için değil, burjuvaziyi devirmiş olan *proletarya* için değil, kapitalizmi komünizmden, "sınıfsız toplumdan" ayıran bütün o tarihi dönem için de zorunludur.[30]

* *Osm.* İzmihlal, (ç.n.)

25. Lenin, *Soçintniya.* c XXI, s.410.
26. *A.g.e..* c. XXI, s.393.
27. *A.g.e.,* c. XXD". s.466; c. XXIV, s.270.
28. *A.g.e..* c. XXV, s.199.
29. *Ag.e* , c. XXI. s.385, 388.
30. *A.g.e.,* c. XXI, s.392 3.

Lenin, devletin eriyip gidişinin gerektirdiği, işçilerin yan gönüllü katılımıyla, burjuvazi üzerinde amansız bir diktatörlük kurmanın gerektirdiği iktidar yoğunlaşmasını birleştirmekle ilkesel açıdan bir zorluk görmüyordu. Bu diktatörlüğün amansız bir diktatörlük olacağını açıkça söylüyordu. Paris Komünü'nün yenilgiye uğramasının sebeplerinden birisi olarak burjuvazinin direnişini "kesinkes ezemeyişini"[31] görüyordu. Proletarya diktatörlüğü de. diğer bütün devletlerde olduğu gibi, bir özgürlük değil, baskı aracı olacaktı; ancak diğer devletlerdeki gibi çoğunluk üzerine değil, uzlaşmayan bir azınlığın üzerinde kurulan baskının aracı. Lenin, bu eserinde, Engelsin şu keskin sözlerine iki kez değiniyordu:

> **Proletarya, devlete hâlâ *ihtiyaç duyuyorsa* bu, özgürlüğe değil, muhaliflerini baskı altına almaya duyduğu ihtiyacıandır; proletarya için özgürlükten söz etmenin mümkün olduğu gün devlet, devlet olarak varlığını yitirecektir.**[33]

Ve bizzat Lenin, nükteli bir dille ekliyordu:

> **Devlel varoldukça, özgürlük yokıur; özgürlük varolunca, devlet olmayacaktır."**

Fakat Lenin'e göre, proletarya diktatörlüğü, her ne kadar baskıcı olsa da, çoğunluğun azınlık üzerindeki diktatörlüğü olması bakımından eşi görülmedik bir dikıatörlüktü ve bu da, ona sadece demokratik bir nitelik vermekle kalmıyor[34] işleyişini son derece basiüeştiriyordu:

> **Dünün ücretli köleler çoğunluğunun sömürgen bir azınlık üzerindeki baskısı o kadar kolay, basil ve doğal bit şeydir ki, kölelerin, sertlerin, ücretli işçilerin isyanlarının bastırılmasından çok daha az kan dökülmesine yol açacak ve insanlığa çok daha ucuza mal olacaktır. Bu diktatörlük, demokrasinin nüfusun o kadar büyük bir çoğunluğuna uygulanmasına elverir ki. *özel bir baskt mekanizmasına* duyulan ihtiyaç omdan kalkmaya başlar. Elbette ki sömürgenler, çok karmaşık bir mekanizma olmaksızın, halkın hakkından gelebilecek durumda değildirler. Oysa halk. çok basit bir "mekanizma" ile, âdcıa "mekanizma olmaksızın", özel bıı aygıt olmaksızın, sadece silahlı kitlelerin (İşçi ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri gibi), *basit* örgütlenmesi yoluyla sömürgenlerin hakkından gelebilir.**[35]

31. *A.g.e.,* c. XXI, S.398. *32. A.g t..* c. XXI, s.414, 431.

33. *A.g e.,* C.XXI, s.436. Lenin'in birçok *kez* kullandığı ünlü bir deyişe göre devlet, yönetici sınıfın diğer sınıflan ezmek için kullandığı "bir makina ya da sopadır", "özel bir sopadır. bas.ka hiçbir şey değil" *(A.g* e., c. XXtV, s.377; c. XXV, s.5).

34. Böylece, proletarya diktatörlüğü, uslun ve imtiyazlı bir seçkin kitle görüşüne dayanan bütün diktatörlük şekillerinden ayırdediliyordu. "Parti diktatörlüğü" terimi bile. her ne kadar bu cümle Lenin taralından bir kere kullanılmış ise de. sonradan bir sapma olarak yerilmişti (Bkz. s,215).

35. *A.g.e., Ù.* XXI, s.432. Lenin Rousseau'nun *Toplum Sözleşmesindeki* özdeyişini,

Lenin, bildik bürokrasi sorununa bu açıdan yaklaşıyordu. Engels'in deyişiyle, "toplum tarafından yaratıldığı halde, toplumun üstünde yer alan"[36] devlet şer'i, Lenin'e göre, "devlet iktidarının organı olarak devlet memurlarının eriştiği imtiyazlı durumda"[37] kendini gösteriyordu. Lenin'in bürokrasiyi burjuvaziye özgü bir kurum olarak düşündüğü anlaşılıyor. Lenin, daha erken dönemdeki bir eserinde şöyle yazıyordu: "Mutlakİyetçi ve yan Asyalı Rusya'dan kültürlü, özgür ve medeni İngiltere'ye kadar her yerde bu kurumun burjuva toplumunun kaçınılmaz bir organını oluşturduğunu görüyoruz".[38] Bürokrasi ve daimi ordu. *Devlet ve Devrim'At* "merkezi devlet iktidan"nın burjuva döneminin "en niteleyici İki kurumu" diye tasvir edilmişti.[39] Kapitalizm şartlan içinde, parti ve sendika görevlileri bile "soy suzlaşarak bürokraüaşma, yani kiüelerden kopmuş, onların *üstünde yer alan* imtiyazlı kişiler haline gelme"[40] eğilimi gösteriyorlar, diyordu. Petrograd'a dönüşünden hemen sonra yayımlanan Nisan Tézleri'nde Lenin, "polisin, ordunun ve bürokrasinin ortadan kaldın İmasını" talep ediyordu.[41] *Devlet ve* Devr/m'deyse, vatandaşların kendilerinin yönetici olduklan ilkçağ demokrasisini örnek gösteriyordu:

> **Sosyalist rejimde, "ilkel" demokrasinin birçok özelliği, kaçınılmaz olarak yeniden canlanacaktır, çünkü medeni toplumların tarihinde, ilk kez halk** *kitlesi* **sadece oy işlemine ve seçimlere değil,** *fakat yönetime de gün be gün bağımsız* **olarak katılacaktır. Sosyalist rejimde,** *herkes* **sırayla yönelecek ve hiç kimsenin yönetmemesine çabucak alışılacaktır.**[42]

Bu anlayışladır ki Lenin, Eylül 1917'de Sovyeüer'i, işçilerin "dolaysız de mokrasisi"nin gerçekleşebildiği yeni bir devlet şeklinin vücud bulması diye selamlıyordu:

hatırlamış olsa gerek: "Çoğunluğun yönetmesi, azınlığın da yönetilmesi, doğa düzenine aykındır".

, 36. Marx ve Engels, *Soçİneniya,* c. XVI, s.145. .

37. Lenin, *Soçİneniya,* c XXI, s.378 38. *A.g.e.,* c. II, s.179.

39. *A.g.e.,* c. XXI, s.388. 40. *A.g.e.,* c. XXI, s.451.

41. *A.g.e.,* c. XX, S.88.

42. *A.g.e.,* c. XXI, s.452. Rousseau'nun, *Toptum Sözleşmesi'nde* dolaysız demokrasiyi tek gerçek demokrasi olarak düşündüğünü hatırlatalım ("Bîr halk kendi temsilcilerini seçtiği andan itibaren artık özgür değildir"), 19. yüzyıl sosyalistlerinden birçoğunun yabancısı olmadığı bir görüştü bu. Örneğin, V.Considérant şöyle yazıyordu: "Halk, hükümranlığını devredince, bu hükümranlıktan feragat etmiş olur. Halk kendi kendini yönetmiyordur artık, yönetiliyordur" *(La Solution, ou le gouvernement direct du peuple,* s.13). Temsili hükümetin mahzurlannı gidermek bakımından, seçimle gelen temsilcilerin herhangi bir anda seçmenleri tarafından azledilebİlmeleri ilkesi, en azından, Babeufe kadar uzanmakta ve RSFSC anayasasının 78. maddesinde yer atmaktadır.

"İktidar Sovyetler'e", her türlü demokratik girişimi engelleyen bürokratik aygıtın, eski devlet aygıtının kökten değiştirilmesi; bu aygıtın yıkılarak yerini yeni halkçı, gerçeklen demokraıik aygıtın, yani Sovyeller aygıtının, yani halkın, işçilerin, askerlerin ve köylülerin örgütlü ve silahlı çoğunluğunun alması; halkın çoğunluğuna sadece temsilcilerinin seçiminde değil, fakat devlet yönetiminde, reformların ve sosyal değişikliklerin uygulanmasında kendi başına ve bağımsız olarak hareket etme imkânının verilmesi demektir.[43]

Lenin, Ekim Devrimi'nden birkaç gün sonra, "Halk'a" yaptığı çağrıyı bu düşünceyle kaleme aldı:

İşçi yoldaşlarl Devlel'i şimdi *bizzat siz* yönetmektesiniz, bunu unutmayın. Sizler kendiniz birlik olmazsanız ve devletin *bütün işlerini kendiniz yönetmezseniz* kimse size yardım etmeyecektir. *Sizin* Sovyetleri'niz, bundan böyle tam yetkiyle donatılmış devlel organlarıdır, karar organlarıdır.[44]

Bürokrasinin burjuva toplumunun Özgül bir ürünü olduğu varsayılırsa, burjuva toplumunun yıkılışıyla birlikte ortadan kalkacağını düşünmek hiç de garip değildi.

Aynı ilkeler ekonomik işlerin, üretimin ve dağıtımın idaresine de uygulanıyordu. Lenin, bu mesele hakkındaki görüşünü Eylül 1917'de yazılmış olan *Bolşevikler Devlet İktidarını Alıkoyacaklar mı?* adlı broşüründe açıklamıştı ilk defa. Baskı aracı olarak devletin yanı sıra, "modem devlette, bankalara, kartellere sıkı sıkıya bağlı olan ve muazzam bir muhasebe ve kayıt işlemiyle uğraşan bir aygıt da mevcuttur". Bu aygıt "nesnelerin yönetimi" kategorisine dahildi; ne tahrip edilebilirdi ne de tahrip edilmesi gerekirdi, çünkü sosyalist düzenin candaman olan aygıtın Önemli bir kısmını oluşturuyordu. *"Büyük bankalar olmaksızın sosyalizm gerçekleşemezdi"* Bu işlerde daha önce çalışmış elemanları kullanmakla ya da proleter devlette gerekli olacak çok daha fazla sayıda elemanın büyük bir kısmını bunlar arasından seçmekte hiçbir güçlük çekilmeyecekti, "çünkü kapitalizm hesap ve kontrol işlemlerini basitleştirmiş ve bunları, okuma yazma bilen herkesin anlayabileceği kadar kolaylaştırmıştı".[45] Lenin, *Devlet ve Devrim'de* bu inancını ısrarla belirtiyor ve bunun, devletin beklenen yok oluş sürecine bağlı olduğunu coşkun bir dille anlatıyordu:

Böylece, *herkes* yönetmesini öğrenince ve sosyalleşmiş üretimi kimseye bağımlı olmaksızın fiilen yönelince; asalakları, zengin çocuklarını, dolandırıcıları ve "kapitalist geleneğin diğer savunucularını" bağımsız olarak denetleyince, bütün halk tarafından yapılan bu denetimden kurtulmak

43. Lenin, *Soçinenİya*, c. XXL s.143 4. 44. *A.g.e.*, c. XXII, s.55.
45. *A.g.e.*, c. XXI, s.260 1.

inanılmayacak kadar güç ve son derece ender rastlanan bir şey olacak ve muhakkak, derhal ve o kadar sert bir şekilde cezalandırılacaktır ki (çünkü silahlı işçiler hayatın ne demek olduğunu bilirleT, onlar romantik aydınlar değildir ve kendilerine oyun oynanmasına İzin vermeyeceklerdir), her İnsan toplumunun basit fakat temel kurallarına uymak *zorunluluğu* çok kısa zamanda bir *alışkanlık* haline gelecektir.[46]

Devrim arifesinde Lenin tarafından dile getirilen bu görüşleri, bizzat devrim tecrübesi ne ölçüde değişikliğe uğratmıştır? Devrimin ilk sonucu, sosyalizme geçişin hemen gerçekleşebileceği İnancını pekiştirmek oldu. Lenin, 1921'de geriye doğru bir göz attığında 1917 1918 kışı boyunca, Bolşevik önderlerin istisnasız hepsinin, "sosyalizmin inşasına hemen geçileceği konusunda, belki her zaman açıkça ifade edilmemiş olan fakat kesin diye kabul edilen önvarsaymalannın etkisinde kaldıklarını"[47] itiraf ediyordu.

Fakat tablo kısa zamanda kökten değişti. Kış boyunca idari ve ekonomik aygıtın ritminde tehlikeli bir düşüş oldu. Devrim için tehlike, örgütlü bir direnişten değil, bütün bir otoritenin çökmesinden ileri geliyordu. *Devlet ve Devrim'de* "burjuva devlet aygıtını parçalamak" için yapılan çağrı, güncelliğini arlık adamakıllı yitirmiş görünüyordu; devrim programının bu kısmı bütün beklentilerin ötesinde gerçekleşmişti. Mesele, tahrip edilmiş olan şeyin yerinene koymak gerektiğiydi. I918'in Nisam'ndaLenin Buharİn'e, "eski devleti yıkma gereği dünün meselesiydi"; şimdi zorunlu olan şey, "komünün devletini kurmaktır"[4*] demişti. Lenin çok önceden sosyalizme geçişin iki şartını ortaya koymuştu; köylülüğün desteği ve bir Avrupa devriminin desteği. Bu şartların gerçekleşeceği umudu, Lenin'in iyimserliğinin temel noktasıydı. Ama bu umut kırılmıştı. İçerde köylülük, devrimi kendilerine toprak veren bir iktidar olarak görüp desteklemişti. Ama bir kez toprak verildikten ve şimdi devrimci rejimin köylülükten temel talebinin, karşılığını doğru dürüst vereceğe benzemediği yiyecek malzemesini kentlere iletmesi olduğu anlaşıldıktan sonra köylülük somurtkan bir direnişe geçmiş, hatla şehirlerdeki işçilerden bir bölümünü kendileriyle birlikte pasif di

46. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, s.441. Ekonomik yönetimin basitliği hakkındaki görüşün uzun bir geleneği vardı ve kökenleri 18. yüzyd doğacı okula kadar uzanıyordu; Morelly *La Code de la nalure'de* (der. É.Dolléans, 1910, 5.39) bunu "basit bir hesap ve bileşim işlemi ve dolayısıyla, çok mükemmel bir düzen"; Buonaroui ise. *Conspiration pour l'égalité, dite de Babeuf de* (1828), c. I, s.214, "en doğru ve en düzgün İşleyen bir düzen halinde gelişebilecek bir hesap işlemi" olarak düşünüyordu. Bankaların oynadığı rolün Önemt, Saint Simon'un en sevdiği fikirlerden biridir; onun görüşlerinin Sovyet rejiminin ekonomi politiği üzerindeki etkisi ikinci ciltte ele alınacaktır.

47. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXVD, s.60. 48. *A.g.e.,* c. XXII, s.488.

renişe çekmişti. Dışarda, Avrupa proletaryası, emperyalist hükümetlerin onları hâlâ kanlı savaşlara sürüklemesine izin veriyor ve devrimin ilk soluk belirtileri, bu zaman içinde bir türlü olgunlaşmıyordu. Böylece, yeni rejim, kendini ülke içinde tamamen kayıtsız ve bazen düşman bir köylü kitlesinin ortasında, tecrit edilmiş ("geniş bîr çoğunluğun" değil, kararlı bir azınlığın diktatörlüğü) ve kendi arasında geçici bölünmüşlüğüne rağmen, Bolşe vizm'e düşmanlıkta birleşmiş bir kapitalist dünya ile çevrilmiş buldu. Lenin, bu hayal kırıklıklarını asla açıkça itiraf etmedi, hatta belki kendi kendine bile itiraf etmedi. *Ama Devlet ve Devrim'de* yer alan teori ile, rejimin ilk yıllarına ilişkin uygulama arasındaki açık çelişkilerin sebebi bu hayal kırıklıklarıydı. Lenin, eski devlet aygıtının tahrip edildiği ve yeni sosyalist düzeni inşa etmek için gerekli şartların henüz olgunlaşmadığı bir durumla karşılaşmıştı.

işte Lenin, Mart 1918de, yedinci parti kongresinde ilk uyarısını bu şartlar altında yaptı. Buharin'in, gözden geçirilmiş parti programında, "devletin varolmadığı gelişmiş bir sosyalist düzen" tasvirinin yer alması gerektiği yolundaki önerisine, zamansız diye İtiraz etti:

> Şu anda, kesinlikle devletten yanayız; sosyalizmin, devletin varolmayacağı, gelişmiş modelinin bir tasviri yapılmak istenirse, "herkesten yeteneğine, herkese İhtiyacına göre" ilkesinin gerçekleşmesinden başka bir şey düşünemeyiz şimdilik. Ama henüz bu aşamadan uzaktayız... Bu aşamaya, sosyalizme eriştiğimiz zaman ulaşacağız.

Daha ilerde şöyle diyordu:

> Devlet ne zaman son bulmaya başlayacaktır? "Bakın, devletimiz nasıl son buluyor" diyebilmemiz için en azından iki kongre daha yapmamız gerek. Şimdi henüz çok erken. Devletin son bulduğunu önceden ilân etmek, tarihi perspektifi zorlamak olur.[45]

Aradan kısa bir zaman geçtikten sonra Lenin, "kapitalizm ile komünizm arasında bir geçiş dönemi bulunduğuna", "sınıfları bir anda ortadan kaldırmanın imkânsız olduğuna" ve "sınıflatın devam ettiğine, bütün bir proletarya diktatörlüğü dönemi boyunca da devam edeceğine"[50] bir kez daha işaret etti. *Devlet ve Devrim'in yazan* Lenin, devletin gelecekte son bulacağını belirtmişti ve Ocak 1919'da, "şimdi bile", Sovyet iktidan örgütünün, "bütün bir iktidann, bütün bir devletin tamamen ortadan kalkmasına doğru bir geçişi açıkça gösterdiğine"'[1] inanıyordu. Ama 1918 1922 yıllarının Le

49. *A.g.e..* c. XXII. s.364 5. **50. *A.g.e.,* c. XXIV, s.507, 513.**
51. *A.g.e.,* c. XXII. s.215.

nin'i, bir geçiş dönemi olan proletarya diktatörlüğünde devleti güçlendirmenin kaçınılmazlığını vurguluyordu.

Ağız değiştirdiğinin en açık belirtisi, bürokrasiye karşı tutumunun seyrinde görülüyordu. *Devlet ve Devrim'in* bir yerinde umutlarının, kendisini nasıl bir suçlamaya maruz bırakabileceğinin bilincinde olduğunu göstermişti:

Bürokrasiyi her yerde, birdenbire ve tamamen ortadan kaldırmak söz konusu olamaz. Bir ütopyadır bu. Fakat, eski bürokratik aygıtı derhal *parçalayıp* bürokrasinin her türlüsünün tedricen ortadan kaldırılmasını sağlayacak yeni bir aygıtın inşasına vakit geçirmeksizin başlamak, bu bîr ütopya *değildir;* Komünün tecrübesidir bu, devrimci proletaryanın acil, ilk görevidir.[52]

Daha Ekim Devrimi'nden önce Lenin, "kapitalistleri" alıp "onları devlet örgütünün yeni çatısı içinde *çalışmaya zorlamanın...* yeni devletin hizmetine koşmanın"[53] zorunlu olduğunu yazmıştı. Sonraki üç yıl —iç savaş dönemi— boyunca, devlet yönetiminde verimliliği artırmak için girişilen mücadele, sanayi üzerinde işçi denetiminin başarılı olmayışı ve savaştan ekonomik örgütlenmeye kadar bütün alanlarda idari mekanizmanın işleyişi için burjuva uzmanların teknik kapasitelerinin gerekli olduğunun ortaya çıkması, Lenin'i geriye çark ettirdi ve devlet işlerinin, boş zamanlarında işçiler tarafından yönetilmesi hakkındaki görüşünden vazgeçirdi. 1921'in başında, NEFin başlamasının arifesinde Lenin, eski tutumunu açıkça reddettiğini gösteren bir dil kullanıyordu:

Her işçi, devlet yönetmesini bilebilir mi? Tecrübeli insanlar bunun bir masal olduğunu bilirler... Sendikalar bir komünizm ve yönetim okuludur... İşçiler bu okula devam edince çok şey öğrenecekler, fakat ilerleme yavaş olacaktır... Yönetime kaç İşçi katılmaktadır? Bütün Rusya'da topu topu birkaç bin.[54]

Lenin'in de itiraf ettiği gibi bu ikilem Bolşevikleri, eski devlet aygıtını köklerine, dallarına varıncaya dek tahrip edecekleri yerde, "bir kısmı bilinçli, diğerleriyse bilinçsiz olarak bize karşı çalışan Çarlık ve burjuva toplumu kalıntısı yüzbinlerce eski devlet memurunu"[55] kullanmak mecburiyetinde bırakmıştı.

Bu güçlükler karşısında Lenin, her zamankinden daha büyük bir inatla, ilk panzehirine —demokrasiyi gerçekleştirmenin ve bürokrasiye karşı koymanın tek çaresi olarak, taban kitlenin devlet yönetimine katılmasına—

52. Lenin, *Soçİneniya.* c. XXI, s.402.
53. *A.g.e.,* c. XXI, s.263.
54. *A.g.e..* c. XXVI, s.103.
55. *A.g.e.,* c. XXVII, s.353.

dönüyordu. Bu süreç umut ettiğinden daha yavaş olacaktı, ama gene de zorunlu bir süreçti.

Sovyet devlet örgülünün gelişmesi, [diye yazıyordu Nisan 1918'de] her Sovyet üyesinin Sovyet toplantılarına katılmanın yanı sıra, devlet yönetiminde sürekli çalışmakla yükümlü tutulmasından ve dolayısıyla bütün nüfusu gitgide hem Sovyet örgütüne kaülmaya... hem de devlet yönetiminde sorumlu bir görev almaya teşvik etmekten ibaret olmalıdır.[56]

Lenin'in hayaunın son iki ya da üç yılında bürokrasiye karşı mücadele kampanyası, sadece yöneüci Lenin için değil, aynı zamanda siyasi düşünür Lenin için de büyük bir önem kazandı. Bu, devlet iktidarına karşı *Devlet ve Devrim'de* teorik açıklamasını yaptığı mücadelenin pratikteki ifadesiydi. Devleün ortadan kalkışı fiilen nasıl gerçekleşecektir sorusuna, pratik bir cevap oluşturuyordu. Devletin ortadan kalkması fiilen ancak her vatandaş, yönetimde kendine düşen işi yapmak İstediği ve yapabildiği an gerçekleşebilirdi; "insanları yönetmenin" yerini, "nesneleri yönetmek" alınca bu iş çok kolaylaşacaktı... 1919 parti programına göre:

Bürokrasiye karşı en kararlı mücadeleyi veren Rusya Komünist Partisi, bu illetten tamamen kurtulmak için, aşağıdaki tedbirleri gerekli görmektedir:

(1) her Sovyet üyesine, devlet yönetiminde belirli bir görev almasını şan koşmak;

(2) bu görevleri tedricen, bütün yönetim kollarını kapsayabilmesi için, sistemli olarak değiştirmek;

(3) emekçi halktan herkesin, tedricen devlet yönetiminde bireysel olarak görev alabilmesini sağlamak.

Paris Komünü tarafından çizilmiş yolda ileri bir adım teşkil edecek olan bütün bu tedbirlerin taslamam ve herkesçe uygulanması ve işçilerin kültür düzeylerinin yükseltilmesinin yanı sıra, idari görevlerin basitleştirilmesi, devlet iktidarının ortadan kaldırılmasına yol açacaktır.[51]

Demek ki, iktidar tecrübesinin, Lenin'in devlet felsefesinde köklü bir değişikliğe sebep olduğunu sanmak büyük bir hatadır. Marksist öğretiye göre, devletin tedricen ortadan kalkması, sınıfların ortadan kalkmasına, ekonomik planlamaya ve ekonomik refaha dayanan sosyalist bir düzenin İnşasına bağlıydı; bu da, belirli bir anda belirli bir yerde ampirik olarak belirlenecek şartların gerçekleşmesine bağlıydı. Teorinin kendisi, takip edilecek hareket hattı ve yakın geleceğe ilişkin beklentiler konusunda hiçbir kesin esasa dayanmıyordu. Lenin bu dönüşüm sürecinin ritmini yanlış hesapladığını, kendi kendisiyle çelişkiye düşmeksizin ya da teorisini gözden

56. ***A.g.e.*****, c. XXn. s.465.** **57.** ***VKP (B)*** v ***Rezolyulsiyak*** **(1941), c. I, s.286.**

düşürmeksizin, pekâlâ kabul edebilirdi. Bununla beraber, Lenin'in devlet teorisinin, tarihi sürecin son derece gerçekçi ve göreceli bir tahlili ile, nihai hedefe ilişkin son derece mutlak bîr inancı birbiriyle bağdaştıran Marksist görüşün ikili niteliğini yansıtüğı ve her ikisi arasındaki boşluğu nedensel bir gelişme zinciriyle kapatmaya çalıştığı da doğruydu. Gerçekliğin ütop ya'ya, görece'nin mutlak'a, sınıflar arasındaki sürekli çatışmanın sınıfsız topluma ve devlet iktidarının acımasız kullanımının da devletsiz topluma dönüşmesi Marx ve Lenin'in inandıkları şeyin özüydü. Bu inançta bulunabilecek tutarsızlık, temelinde yaüyordu; çoğu zaman yapıldığı gibi devlet konusundaki tavrının ayrıntılarında tutarlı olmadığı için Lenin'i kınamanın hiçbir gerekçesi yoktur.

Bazen ileri sürüldüğü gibi, bu teorinin insanın tabiatında köklü bir değişikliğe İnanmayı gerektirdiği de söylenemez. Farklı çıkarların birbiriyle bağdaştığını öne süren liberal öğreü insan tabiatının değişeceğini değil, aksine insandaki doğal bencilliğin kendini, toplumun çıkarlarına hizmet etmeye elverişli şartlar içinde bulacağını savunuyordu. Devletin tedricen ortadan kalkacağını iddia eden öğreti ile en büyük benzerlik gösteren siyasi öğreti budur; nitekim Marx'a, Engels'e ve Lenin'e yöneltilen ütopyacılık suçlamalarından son yıllarda Adam Smith de kurtulamamıştır. Bu iki Öğreli, ekonomik bakımdan gerekli şekilde örgüdenmiş toplumda, insanlar ortak refah için birlikte çalışmayı doğal karşıladıkları nispette, devletin lüzumsuz hale geleceğini varsayıyordu. Değişecek olan insanın tabiatından ziyade, insan tabiatının serpilip gelişeceği ortamdı. Bu anlamda, her İki Öğreti de siyasi ideoloji ve davranış üstyapısını belirleyen ekonomik bir düzene inanmak açısından tam bir tutarlılık İçindedir.

KISIM III

DAĞILMA VE YENİDEN BİRLEŞME

BÖLÜM X

POLİTİKA, ÖĞRETÎ, AYGIT

(a) *Politikanın Anahatları*

Büyük Rus imparatorluğu, Bolşevikler'in eline geçtiği sırada—iç karışıklıkların ve savaşta yenik düşmenin sonucu— hızlı bir parçalanma sürecinden geçiyordu. Devrimin ilk etkisi bu süreci hızlandırmak oldu. Birkaç hafta boyunca, Petrograd'ın otoritesi, kuzey ve orta Rusya'daki büyük şehirlerden öteye geçmedi. İlk iki ay, Sovyet iktidarı, Ukrayna üzerinden güneye ve doğuda Sibirya'ya doğru yayılmaya koyuldu. Fakat henüz başlamış olan bu toparlanma kısa zamanda kesintiye uğradı. Mart 1918 Brest Litovsk anlaşması, Sovyet Hükümeti'nin kendiliğinden bağımsızlık tanımış olduğu eski Çarlık topraklarının Batıdaki uzantılarından bir kısmını budamakla kalmadı, aynı zamanda Rusya topraklarının önemli bir kısmını da budadı. 1918 yazı, hem iç savaşın, hem de Alman yenilgisinden çok sonra da devam eden, iki yıldan fazla bir süre ülkeyi silah zoruyla birçok rakip otoriteye bölen ingiliz, Fransız, Japon ve Amerikan müdahalesinin başlangıcı oldu. 1918'in sonunda, Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti, aşağı yukarı, Korkunç İvan'm fetihlerinden önceki ortaçağ Moskovası'nm sınırları içine çekilmişti; rejimin ayakta kalabileceğine pek az kişi —hatta Bolşevikler'in bile pek azı— İnanıyordu. Bununla beraber dört yd sonra, eski Çarlık imparatorluğunun çeşitli birimleri, birkaçı hariç, bir kez daha Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği içinde toplanmıştı ve yeni kurulmuş olan bu birliğin, en azından eski imparatorluk kadar sağlam olduğu ortaya çıkacaktı. Karanlık geçen 1918 ve 1919 yıllarında kimsenin tahmin edemeyeceği bu sonuç yapıcı devlet adamı Lenin'in dehasının parlak bir zaferiydi.

Rus İmparatorluğu'nu meydana getirmiş olan ve birkaç yerinden budana rak Sovyetler Birliği'ni oluşturacak olan Avrupa ve Asya'dakİ uçsuz bucaksız topraklarda dil ve ırk bakımından son derece çeşitli bir nüfus yaşıyordu. Coğrafyacılada dil bilginleri bu topraklar üzerinde birbirinden şu

yada bu ölçüde farklı yaklaşık 200 halk yada dil keşfettiler.[1] 1897 nüfus sayımında Büyük Ruslar, toplam nüfusun sadece %43'ünü otasiuruyottardj. Devrimden sonra, Rus olmayan batı illerinin ayrılması, nüfusun geri kalan kısmı içinde Büyük Ruslar'a bir parça çoğunluk sağladı; yaklaşık 75 milyondular, yani ortalama 140 milyonu bulan nüfusun %52'sini meydana getiriyorlardı.[2] Nüfus bakımından hemen sonra gelen gruplar; 30 milyon Ukraynalı (ya da Küçük Rus) ile 4,5 milyon Beyaz Rus ırk, dil ve duygu bakımından Büyük Ruslar'a çok yakındılar. Büyük bir doğal birlik içinde olan bu üç Slav grup tüm Rusya'da 140 milyon nüfusun 110 milyonunu oluşturuyordu. Slav olmayan 30 milyon nüfus İçinde en ufak bir ırk, dil ve siyaset birliği yoktu. İçlerinde en Önemli olan Özbeklerin nüfusu bile sadece 5 milyondu; Slav olmayan 8 10 milyonluk bir nüfus da hâlâ aşiret ya da göçebe hayatı yaşıyordu.

Bu halklar topluluğu, "Bütün Rusların Çan" etrafında merkezileşmiş askeri ve bürokratik bir kast tarafından yönetilmişti. Rus olmayan bazı unsurlar, özellikle Letonya ve Estonya'daki Alman toprak sahipleriyle, Polonya, Litvanya, Beyaz Rusya ve Ukrayna'nın Polonyalı toprak sahipleri bu kasta kolayca kabul edilmişti; fakat kabul edilmelerinin şartı Rus dilini kullanmaları, Rus gelenek ve göreneklerini benimsemeleriydi. İdarenin, bürokratik aygıtın büyümesinden dolayı şişkinleşmiş olan alt kademeleri, memurlarını Rus küçük burjuvazisinden ya da —benzer şartlar içinde— Rus olmayan unsurlardan devşiri yordu; farklı bir düzeyde de yerli hanlar, beyler ya da mollalar. Çarlık dominyonlarının daha ilkel müslüman halkları üzerinde kurulmuş dolaylı bir otoritenin yürütücüsüydü. Böylece, bağımlı halklar içinde milli hareketlere yön verebilecek olan gruplar idari aygıtla kaynaşma eğilimi gösteriyorlar ve bunun sağladığı az çok imtiyazlı duruma erişiyorlardı. 1905 tecrübesinin gösterdiği gibi, bu grupların büyük bir kısmı, kendi işçi ve köylülerinin devrimci şiddetinden ürktükleri için militan bir milliyetçiliğe soyunmaya çekmiyorlardı. Bu grupların kendi işçi ve köylülerine karşı en güvenilir koruyucu, Çarlık iktidarıydı; Rus pazarı da ekonomik refahlarının temelini oluşturuyordu. Bundan dolayı bağımlı halklar adma 1917'den önce ileri sürülen talepler, çok ılımlı bir özerkliğin ötesine pek geçmiyordu. Devrim hem ortak çıkar gerçeğini, hem de birlik

1. 1926 sayımına göre her grubun sayısını lyn ayn gösteren tam bir döküm F Lotîmes tarafından yıptknsştH'. *The* Popu!olipi) *Of Tne 5e«iel* Union (League ei Valions (Milletler Cemiydi) Cenevre, 1946, tablo 23, s.55 61).

2. Bu tahminler, 1921'de Stalin tarafından yapılmıştır (Stalin, *Soçİneniya,* c. V, s.114). Nüfusun 147 milyonu bulduğu 1926 sayımı bu rakamları geni; ölçüde doğruluyor.

simgelerini yıktıktan sonradır ki, bütün sosyal yapı Çöktü. 1917 olaylarının nedeni, çevre bölgelerin merkezden, bile isteye aynlmalanndan ziyade, merkezin parçalanmasıydı; "parçaların ayrılması değil, eski Rusya'nın çökme siydi".[3]

Eğer elverişli doğal bir faktör varolmasaydı, Bolşevikler Çarlık İmpara torluğu'nun her biri bir yere dağılmış parçalarım biraraya getirme görevinin üstesinden gelemezlerdi. Başlangıçta dağılmayı kolaylaştırmış olan ırk ve dil farklılıkları, halk kuleleri üzerinde bir mıknatıs etkisi yaraıan Büyük Rusluk'un geniş ölçüde ağır basmasıyla giderilmişti. Habsburg imparatorluğunun parçalanması kaçınılmaz bir hale gelmişken, 1917'den sonra Romanov dominyonlarının parçalanışını durdurmak ve sonunda süreci tersine çevirmek bu durum sayesinde mümkün olmuştu. Rusya'nın *dutumu,* birçok bakımdan, kuzey Almanya'nın durumuna daha çok benziyordu. Büyük Ruslar, Prusya'nın Alman Konfederasyonu'ndaki ağır merkeziyetçi baskısının aynısını, Ukraynalılar ve Beyaz Ruslar üzerinde kurmuşlardı. Tıpkı Bavycralılar gibi bazı Ukraynalılar da daha güçlü ve dinç soydaşlarının üstünlüğüne içerliyorlardı belki, fakat ayrılıkçı hareket içinde kendi varlıklarını uzun süre fiilen kabul ettirebilecek kadar güçlü, ya da birleşmiş değillerdi. Bundan dolayı, birleşme süreci içinde ilk aşama, nüfusun yaklaşık beşte dördünü oluşturan üç Slav halkı birbirine kaynaştırma aşamasıydı. Bir kere birleştiler mi, Slav olmayan, dağınık ve çok daha az gelişmiş halklar üzerinde dayanılmaz bir çekim gücüne sahip olacaklardı. Sınai ve ticari gücün Büyük Ruslarin elinde yoğunlaşması, bu birleştirme çabalarını sosyal ve ekonomik bakımdan pekiştirip destekliyordu. Tüm ülkenin ekonomik hayatına hâkim olan sanayi merkezleri Büyük Rusya'nın merkezindeydi ya da Büyük Rusya'nın "yabancı" topraklardaki deri karakollarını oluşiuruyorlardı.

3. V.Stankeviç, *Sud'bi Narodov Rossıi* (Bertin 1921) s.16. Slav halkların "anarşisi" eğilimleri ve onlan birer devlel olmaya itecek güçlü bir iktidara duyulan ihıiyaç, Rus tarihçilerin gözde temalarından biri olmuştur. Gorki'nin Tolstoy ile ilgili anılannın unlü bir pasajında bu ıcma islenir: "Tolstoy 'anarşizm'i denen şey aslında v_e esas itibariyle, biz SU via cm hakikaten milli bir özellik «s.ıy»tı devlet aleyhtarlığımızı ve çok eski zamanlardan beri benliğimize işlemiş olan göçebeler gibi başıboş dolaşma arzumuzu dile getirmektedir... Her zaman en az direnme çizgisinde birbirimizden kopuyoruz, bunun tehlikeli olduğunu görüyoruz, fakat gene de birbirimizden hep uzaklaşıyoruz —ve namuslu vatandaşların şaşkın bakışları arasında Vıryagiar'ın, Tatırlar'ın, Ballıklı A imanlar'ur ve diğer jandann açıkların birlikleri taralından adeta lesadüfen mekanik olarak kurulmuş bir devletin, "Rusya'nın tarihi denen şey, hamamböceklerinİn ordan oraya dolaşırı alandır" (M.Gorki, *Reminiscences of Tolstoy, Chekhov and Andreev* (Ing. çev., 1934, s.47).

Derken bir başka faktör eklendi bu labloya. Eski İmparatorluğun dağınık bölgelerini birleştirmenin pratikteki kaçınılmazlığının geniş ölçüde kabul edilmesi, Rus vatanseverliğinin yeniden canlanışıyla aynı zamana rasüadı ve Bolşevik politikayı garip ve beklenmedik bir şekilde güçlendirdi. Devrimin yol açtığı anarşi, aşın ayrılıkçı talebi kamçılamıştı; ancak kısa sürede bu talebin sadece yabancı ordular ve yabancı parayla desteklenebileceği ortaya çıktı, öyle ki Petrograd ve Moskova'ya bağımlı olmayı gururlarına yediremeyenler, Almanya'nın, İtilaf Dcvletleri'nin ya da her ikisinin birden uyduları ve uşakları haline geliyorlardı. Ukrayna'nın, Transkafkasya'nm ve hatta Baltık kıyılarının tarihi böyleydi. Hem Büyük Britanya'nın hem de Japonya'nın güçsüz bir Rusya istediklerinden şüphelenİldiği için, burjuva milliyetçiliğinin yabancı ülkelerin emrinde ve onların çıkarlarına hizmet eden bir araç olarak Rusya'yı bölmek için kullanıldığı görüşünü reddetmek zorlaşmışü. Rusya'nın birliğini sağlamaya uğraşan "beyaz" generaller bile, yabancıların maşası diye damgalanmaktan kurıulamıyorlardı. Onlar da yenilginin acısıyla kendilerini desteklemiş olan yabancılara sırt çevirdiler. Bu konudaki *locus classicus,* yenilgiden bir gün önce Kolçak'ın, yanında alıkoyduğu milli altın rezervi ile ilgili bir tartışmada söyledikleridir: "Altınları Iıilaf Devletleri'ne vermektense, Bolşeviklere bırakmayı yeğlerim "\ özellikle 1920 Polonya savaşından sonra Bolşevikler'in Rus mirasının savun uçulan ve yeniden birleşen Rusya'nın mimarları olduklan geniş ölçüde kabul edildi.

Bununla birlikte, merkezileştirme yönündeki bu faktörler, birleşme sürecini başlatmayı kendiliklerinden sağlamaya yeterli değildi. Slavlar, özellikle Büyük Ruslar, dağınık bölgelerin çevresinde toplanabileceği vazgeçilmez bir merkezdi. Fakat işin en ilginç yanı, bu faktörlerin merkezde olduğu kadar çevre bölgelerde de bu kadar büyük Ölçüde hissedilmesiydi. 1918'de, eski bağımlı halklarda eski sadakat kalmamış gibiydi. Milliyetçilik dalgası yükseliyordu. Ama Lenin, milliyetçiliğin devrimci yan lannı çoktan farkctmişti ve en sağlam hareketin, seli karşılamak ve belirli bir yöne sevketmek olacağını düşünmüştü. İç savaş bu tezi parlak bir şekilde doğruladı. Ayrılma hakkının kayıtsız şartsız tanınmış olması sadece Sovyet rejiminin azgın bir milliyetçilik selini önlemesini sağlamakla kalmadı —başka hiç bir şey bunu gerçekleştiremezdi— fakat, rejimin itibarını, bağımlı milliyetlere hiçbir ayrıcalık tanımayan çarların Pan Rusya geleneğine göre yetişmiş "beyaz" generallerin itibarından çok daha üstün kıldı; Ruslar ya da Büyük Ruslar dışında kalan unsurların hâkim olduğu, iç

4. G.K.Guıs, *Sihir' Soyuz/tiki ı Kolçak* (Pekin, 1921), c II. s.332.

savaşın kesin muharebelerinin verildiği sınır bölgelerinde bu faktör, Sovyet davası lehinde son derece büyük bir rol oynadı.

> Unutmayalım ki (diyordu Stalin, alışılmadık bir hararetle ve coşkuyla] Kolçak'm, Denİkİn'in, Wrangel ve Yudeniç'in ardında sözde "yabancılar" bulunmasaydı; Rus proletaryasına besledikleri sessiz duygudaşlıktan ölürü bu generallerin kuyusunu kazan eskinin ezilen halkları olmasaydı —ve yoldaşlar bu sessiz duygudaşlık bizim güçlenmemizi sağlayan, kimsenin göıüp işitmediği fakat her şeyin kaderini belirleyen özel bir faktördür— bu generallerin bir tekini bile yenemezdik. Biz onların üzerine yürürken birlikleri arka saflardan çökmeye başladı. Niçin böyle oldu? Çünkü bu generaller, Kazaklar arasında "sömürgeci" bir unsura yaslanıyorlardı; ezilen halklarda, İlerde gene bir baskı rejiminde yaşayacakları izlenimini uyandırıyorlardı ve ezilen halklar kendileri için kurtuluş bayrağım yükseltmekte olduğumuzu görerek bize gelmek ve kollarını bize doğru uzatmak zorunda kaldılar.[5]

Öte yandan, Bolşevikler'in programında milliyetçilik ile —eski Rus imparatorluğunun büyük bölümünde yeni bir toprak dağıtımı anlamına gelen— sosyal reformun bağdaştırılmış olması çok önemli bir kozdu. Bu durum, milliyetçilikleri özellikle ekonomik ve sosyal yakınmalardan ibaret olan köylülerin, eski düzeni yeniden kurmayı amaçlayan devrim aleyhtarı girişimlere karşı ("Rus" anlamına gelse de) Bolşevik önderliğin saflarına katılmalarını sağladı. Onları birbirinden ayıran milliyet ve dil farklılıkları ne olursa olsun köylüler, toprağı eski sahiplerine geri verecek olan bir karşı devrime her yerde ezici bir çoğunlukla muhalefet ediyordu: karşı devrim korkusu ortadan kalkmadığı sürece de, Rus işçiler ile bağımlı halkların köylü kitleleri arasındaki —Bolşevik propagandanın üzerinde önemle durduğu— çıkar birliği son derece sağlam btr temele dayanıyordu. Aynı güçler, kapitalist gelişmenin Rus olmayan bir proletarya yarattığı birkaç sanayi merkezinde —Riga, Reval ve Bakü'de— İş basındaydılar. Milleüerin kendi kaderlerini tayin hakkının resmen tanınması ile ortak ekonomik ve sosyal hedeflerin araştırılmasında birliğe duyulan gerçek ihtiyacın tanınması arasında bir uyum sağlanması, ki Bolşevik milliyetçilik öğretisinin özünü oluşturuyordu, iç savaştan Sovyetlerin galip çıkmasında hayati bir rol oynadı.

Kapanışı şuasında bütün bu süreci gözden geçiren 1923'teki onikinci parti kongresi, Sovyeder'in milliyetler politikasında birbiri ardı sıra üç aşama saptadı. Birinci aşama, "sadece Rusya'daki değil, Avrupa ve Asya'nın diğer ülkelerindeki kardeşlerinin de Rus proletaryasına güvenini sağlamış olan" Ekim Devrimi'nin, "milli baskı zincirlerini" kopardığı aşamaydı, ikincisi, müdahale ve iç savaş dönemiydi; Rusya halklarının kendilerini savunmak

5. **Sıalin,** ***SoçinenÎya,*** c. **V,** s.**246.**

için birleştikleri ve "aralarındaki işbirliğinin askeri bir ittifak biçimini aldığı" dönemdi. Iç savaşın zaferle sonuçlanmasından sonraki üçüncü ve son aşamada işbirliği, "halklar arasında askeri ekonomik ve siyasi birlik niteliğini kazanıyordu"". Bu aşamalar kronolojik olmaktan çok mantıksaldı. Yerel şartlardan ve iç savaştaki rastlantılardan dolayı bazı batılı halklar arasında İkinci aşama, Doğu'da daha ilk aşama başlamaktayken oldukça gelişmiş durumdaydı ve son aşamaya yaklaşma bazı bölgelerde düzenli ve yavaş yavaş olduğu halde, diğer bölgelerde şiddetli ve sertti. Fakat bu sınıflandırmanın yararı, hem bu sürecin düzenliliğini hem de buna yol açan olayların belirsiz ve çelişik içeriğini açığa çıkarmasıydı. Daha sonra bu konuyu işleyenler, ilk ayrılma ve dağılma hareketlerini, nihai birleşme hedefi için Önceden kurnazca tasarlanmış bir başlangıç oluşturan sürekli bir süreç diye tanımlama eğilimi gösterdiler. Bu, Bolşevik önderlerin uzak görüşlülüğünü abartan ve surecin ikili niteliğini gizleyen bir teşhis halasıydı. Hiç şüphe yok ki, takıp edilen politika kısmen milli layin hakkı ilkesine bağlılığın bir İfadesiydi ve o dönemdeki birçok politika gibi, kararsız taraftarlarına Lenin tarafından empoze edilmişti. Lenin, burjuva kendi kaderini tayin hakkı öğretisini kabul etmenin bir zorunluluk olduğunun ve bunu Rus tmparatorluğu'ndakı milletler için kayıtsız şartsız uygulamakla hasmın kozunu kırdığının bilincine varmıştı, bu cesaretli plan. eski birliği "kuvvet zoruyla değil, gönül rızasıyla"[7] yeniden kurmanın en iyi ve aslında, biricik çaresiydi. Ama gene de hatırlamak gerekir ki, Ekim 1917'yi takip eden üç ya da dört ay içinde Sovyet Hükümeti'nın otoritesi belli başlı birkaç merkezden öteye geçmiyordu vc 1918 yazı ile 1920 başlangıcı arasında canını dişine lakarak mücadele etmesi gerekmişi). Rus İmparator(uğunun lam çöküş halinde olduğu, hiçbir gücün bu çöküşü durduramayacağı bir sırada milli bağımsızlık taleplerinin kayıtsız şartsız tanınması, yapılması kaçınılmaz bir şeyi isteyerek yapıyormuş görüntüsü vermek İçin mükemmel bir vesile oluyordu Rus olmayan halkların yerleşik olduğu bütün bölgelerde iç savaş kol gezerken, eski Rus İmparatorluğunu yeniden kurmaya uğraşanlara karşı yerel halkları kendi müttefiki haline getirmeyi sağlamanın bir aracı oluyordu. Nihayet İç savaş zaferle sonuçlandığında ve kaostan sonra dUzeni inşa etmenin vakti geldiğinde Sovyeüer'in milliyetler politikası Moskova'nın Rus olmayan halklar arasındaki dostlarını ve müttefiklerini destekleyebileceği ve dağınık bölgeleri bir kez daha gönüllü bir birlik çerçevesi içinde biraraya getirebileceği bir temel oluşturmasına ye

6. *VKP (B) V Rezolyutsiyak* (1941). c. I, s.492 3.
7. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, s.317.

lecek kadar esnekti. Fakat bütün bu süreci, önderlerin ustaca hesaplarına ya da teorinin politika'çıkarına alet edilmesine yormak, işin altında yatan kuvvetlerin özünü yanlış anlamak demektir.

(b) *Gelişen Öğreti*

İktidarın zaptedilmesi Bolşevikleri, milli tayin hakkının bölücü eğilimleri ile, hem dünya kapitalizminde hem de dünya sosyalizminde zımnen varolan daha kenetlenmiş bir bütünleşme talebi arasında açıkça görülen çelişkiyi aşmak zorunda bırakıyordu. O sırada, aynı sorunun üstesinden gelmeye uğraşan burjuva devlet adamları, neden sadece bazı milleüenn kendi kaderlerini tayine teşvik edildiğinin gerekçesini pratik nedenlerle açıklayabiliyorlardı ancak. Ama Marksistler bu kadar ampirik bîr ölçüt ileri süremezlerdi. Yapılan şeyin teoriyle desteklenmesi gerekirdi; Marksistler, gelişme aşamalarının zaman içinde birbiri ardı sıra geldiğini kabul etmekle kalmayan, aynı dönem farklı ülkelerde farklı aşamaların bulunduğunu, bu nedenle farklı dönemlerde ya da aynı dönemde farklı yerlerde politika değişikliklerinin haklı ve gerekli görülebileceğini kabul eden tarihi yaklaşım yöntemi sayesinde başardılar bunu. Böylece Bolşevik uygulamadaki luıarlı esneklik, burjuvaların kendi kaderini layin hakkına ilişkin farklı la leplere karşı takındıkları tavrın açıklanmayan tutarsızlıklarına karşıt olarak konabiliyordu.

Milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkına ilişkin Bolşevik öğreti tıpkı siyasi hakla ilgili diğer Bolşevik öğretiler gibi şarta bağlı ve dinamikti. Milli tayin hakkının kesin içeriği bu hakkın talep edildiği ve uygulandığı toplumun niteliğine bağlıydı. Bu hak, 19. yüzyılda feodal otokrasinin kalıntılarına karşı burjuva demokrasisi tarafından İleri sürülmüştü. Bu bakımdan ilerici bir içerik taşıyordu ve bir yabancı boyunduruğundan kurtulmak hem burjuvazinin hem de işçilerin paylaştığı ortak bir çıkardı; Rus ya'daysa bu mücadele 1917'de henüz sona ermemişti. 20. yüzyılda milli tayin hakkı her ne kadar esas itibariyle burjuva demokratik bir hak ise de, daha ileri burjuva demokratik güçlerin emperyalizmine karşı sömürge ve yan sömürge halklar tarafından da savunuldu, öyle ki Rus burjuvazisinin gücünü yitirmesinden sonra, Rus burjuva devrimini tamamlamaya uğraşan Rus proletaryası ile, milli kurtuluşlarını sağlayarak kendi burjuva devrimlerini gerçekleştirmeye çalışan sömürge ülkelerin burjuva unsurları ve işçileri arasında doğal bir ittifak mevcuttu. Fakat bütün bunları Ekim 1917'de Rusya'da devrimin burjuva aşamasından sosyalist aşamasına geçişin ışığında

anlamak gerekiyordu, işçi harekeli esas itibariyle enternasyonal bir hareketti; proletarya için milletleşme zorunlu ve ilerici bir adım teşkil etmekle birlikte, ancak enternasyonal sosyalist programın tamamlayıcı bir parçası olarak değer taşıyordu. Devrimin sosyalist aşamasında burjuvazi hâlâ mutlak ayrılığın savunucusu olarak görünürken, İşçiler proleter devrimin enternasyonal dayanışma ile İlgili yüksek amaçlarını kabul ediyorlar ve milleti, enternasyonal sosyalizmin zaferine yardımcı bir faktör oluşturacak tarzda Örgüüüyorlardı. Milletlerin kendi kaderini tayin hakkı hâlâ tanınıyordu. Fakat şu anda millet adına konuşan işçilerin bunu uygulamaya karar verip vermeyecekleri ve ne kadar sınırlayacakları, bütün dünyada proletaryanın daha geniş çıkartan konusunda alınan tavra bağlıydı. İşte Ekim Devrimi'nden önce, Lenin ve Bolşevikler'in Marx tarafından saptanmış esaslara göre geliştirdiği milletlerin kendi kaderini tayin hakkı teorisi buydu.[8]

Bunun pratiğe geçirilmesi tedrici bir süreçti. Bolşevik önderlerin, Şubat Devrimi'nden sonra Petrograd'da topladıkları Nisan 1917 parti konferansı, Stalin'in ilk kez milli mesele konusunda raportör olarak ortaya çıkmasıyla dikkati çekti. Parti, 1914'ten beri Lenin'in paru öğretisine getirdiği incelikleri özümseyecek vakti bulamamıştı henüz ve burjuva devriminden sosyalist devrime ilerleyişi bildiren 1917'deki Nisan Tezleri'nin yarattığı şaşkınlıktan kendini hâlâ kurtaramamıştı. Stalin, esas itibariyle milli tayın hakkım feodalizme karşı burjuva devriminin bir sorunu olarak ve milliyetler üzerindeki baskıyı da burjuva demokrasisi içinde bile tedricen ortadan kaldınlabilecek bir sorun diye ele almakla yetindi.[9] Petrograd'a Lenin'le birlikte dönen ve son tanışmalardan haberdar olan Piyatakov, Stalin'i, sadece "milletler üzerindeki eski tip baskıyı... milletler üzerindeki eski dönemdeki baskıyı" göz önünde tuttuğu için eleştirdi. Ancak milli tayin hakkının sosyalist programda herhangi bir yeri olabileceğini yadsımakla "Polonya sapmasını da canlandırdı; ve konferansta öyle bir destek gördü ki hazırlık komisyonu, "milli meselenin ancak, bütün sınırlar kaldırılsın sloganını esas alan sosyalist devrim yöntemiyle çözümlenebileceğini" bildiren, "büyük devletlerin küçük milli devleüere bölünmesi" görüşünü reddeden ve milletlerin kendi kaderini tayin hakkını, "muhtevası belirsiz boş bir söz"[10] olarak

8. Bkz. Not B, "Bolşevik Kendi Kaderini Tayin Hakkı öğretisi", s.373 4.

9, Stalin, *Soçİneniya,* c. IH, s.49 55, *Pravda'd 25 Mart 1917'de yayımlanan bir makalede Stalin, milli kurtuluşun burjuva devrimi ile özdeş oıJuğunu açıkça belirtmişti: "Feodal aristokrasiyi siyaset sahnesinden uzaklaştırmak, iktidardan düşürmek, milliyetler üzerindeki baskının tasfiye edilmesi ve milli bağımsızlık için gerekli gerçek şartlan yaratmak demektir" *(A.g.e.,* c. IH, s.17).**

nitelendiren bir önergeyi, iki oya karşı yedi oyla kabul etti. Bu başkaldırma, Lenin'in Piyatakov'a şiddede hücum etmesine[11] sebep oldu. Ve konferansı, Piyatakov'un önergesini reddedecek ve "Rusya'yı meydana getiren bütün milletlerin kendi başlarına bağımsız bir devlet kurma hakkını"[12] tanıyan bir önergenin, büyük bir çoğunlukla kabul edilmesini sağlayacak kadar etkiledi. Fakat sosyalist bir rejimde milli tayin hakkının ne anlama geldiği henüz çözülmüş değildi. Parti de bu dönemde, Finlandiya ve Ukrayna'nın taleplerini savsaklayan Geçici Hükümet'i kınamanın dışında, milli tayin hakkı konusunda fiilen hiçbir tavır almamışu.[13]

İktidarın Bolşevikler tarafından zaptedilmesi milli meseleyi, burjuva çerçevenin dışına hemen çıkarmadı. Ekim Devrimi'nİ takip eden birkaç hafta boyunca, Bolşevik kendi kaderini tayin hakkı öğretisini, gerek hızla tasfiye edilmekte olan Çarlık İmparatorluğu çerçevesi içinde, gerek Sovyet hükümeti ile temas halindeki yarı sömürge yabancı ülkeler bakımından yeniden gözden geçirmek için vakit ve fırsat olmadı. Yeni rejimin diğer alanlardaki politikasında olduğu gibi, milliyetler politikası da önce, idari bir eylem olmaktan çok, açık bir tavır alma şekline büründü. İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresİ'nin barışla ilgili kararnamesi, "ilhaksız" bir barış çağrısında bulunuyor ve "küçük ya da güçsüz bir milliyetin, büyük ya da güçlü bir devletle kuracağı birliği, böyle bir birlik hangi anda ve hangi şartlar altında gerçekleşirse gerçekleşsin, bu milliyetin açıkça ve serbestçe ifade edilmiş kendi onay ve rızası alınmadıkça", bir ilhak olarak tanımlıyordu. Bu Öğretinin Çarlık İmparatorluğuna bağımlı halklara uygulanması, "Büyük Ruslarin ilhak ettikleri topraklar" başlıklı bir başka pasaja atıfta bulunularak belirtilmişti.[1'] İlk kesin tavır alış, 2/15 Kasım

10. *Sed'maya ('Aprel'skaya') Vserossiiskaya i Petrogradskaya Obsçegorodskaya Konferentsii RSDRP(B)* (1934), s.194, 269 71; "Polonya sapması" için bkz. s.386. Rosa Luxemburg, bu görüsü ömrünün son günlerine kadar azimle savundu: 1918 sonbaharında Ukrayna milliyetçiliğini. "Lenin ve yoldaşlarının... belli bir nokıaya kadar kendi kaderini tayin hakkı vb. lehindeki kuramsal aji tas y onlarının, yapay bir siyasi faktör haline getirdiği ve birkaç üniversite profesörüyle Öğrencisinin uydurduğu gülünç maskaralık" olarak lanımladı (*Archiv für die Geschichte des Sozializmus und der Arbeiterbewegung* (Leipzig), c. Xm (1928), s.285 6).

11. Lenin, *Soçinenİya,* c. XX, s.275 8.

12. *VKP (B) V Rezolyulsiyak (194\),* c. I, s.233.

13. SD'lerin çoğunlukta olduğu Haziran 1917 birinci Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi, Geçici Hükümet'i, "ayrılma dahil, bütün milletler için kendi kaderini layiıı hakkını", "bütün mîlletî temsil eden Kurucu Meclis tarafından kabul edilmek kaydıyla" tanıması için baskıda bulundu (*Pervyi Vserossiiskii S"ezd Sovetot* (l'*!!), c. II, S. 168). Kongre, Finlandiya'nın bağımsızlığı ile ilgili kararına buna bcıı/ı r bıı şart ekledi (*A.g.e., c.* II, s.184 5). KoUonlay iki karan da Bolşevikler adına clrşiıdı

14. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No.l (2. basım), madde 2.

1917 tarihli Rusya Halklarının Haklan Bildirgesiydi[15]; bundan birkaç hafta sonra, "Rusya'nın ve Doğunun Bütün Müslüman Emekçilerine" başlıklı özel bir çağrı yayımlandı.[16] Bu belgelerin hepsi, bütün halklar için milleüe rin kendi kaderlerini tayin hakkını kayıtsız şartsız ilân ediyordu. Lenin o dönemde şöyle yazıyordu:

Bize Rusya'nın paylaşılacağı, ayrı cumhuriyetlere bölüneceği söylendi, fakat bizim bundan hiçbir korkumuz yok. Bağımsız cumhuriyetler ne kadar çok sayıda olursa olsun biz korkmuyoruz. Bizim için önemli olan şey, devlet sınırının geçtiği yer değil, burjuvaziye karşı mücadelede hangi milletten olursa olsun, bütün milletlerin işçileri arasındaki birliğin korunmasıdır.[17]

Öte yandan, Ocak 1918'de üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nce kabul edilen ve RSFSC anayasasında yec alan Emekçi ve Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi, "Rusya'daki bütün millederin, federal hükümete ve diğer federal Sovyet kurumlarına kaulıp katılmayacaklarına ve hangi esasa göre katılacaklarına serbestçe karar vermek hakkına"[18] sahip olduklarını belirtiyordu; bu husus aynı kongrenin "Rusya Cumhuriyeti'nin Federal Kurumlan Üzenne" adlı kararında[19] daha da geliştirilmişti. Daha bu kadar erken bir tarihte "federasyon" (kelime anayasal İnce ayrımlar göz önünde tutulmaksızın kullanılmıştır), kendi kaderlerini tayin etmeye karar vermiş halk lann, tek bir topluluk içinde, bir kere daha kendi özgür İradeleriyle biraraya gelebilmelerini mümkün kılan uygun bir biçim olarak tespit edilmişti. Fakat bütün bunlar, burjuva devrimi çerçevesi içinde kalıyordu; burjuva demokratik uygulamayı gözden düşürmek İçin burjuva demokratik ilkelere sarılmak yeterliydi ve hiçbir külfeti gerektirmiyordu.

Bununla beraber, Rus imparator!uğu'nun eski topraklarında milli tayin hakkı ilkesinin ortaya atılması, çok geçmeden can sıkıcı sorunların doğmasına yol açacaktı. Bu konulardan bazıları —özellikle Stalin tarafından— Önceden tahmin edilmişti. Nisan 1917'de Stalin, milli tayin hakkıyla ilgili burjuva taleplerin geçerliliğine işaret ederken, burjuva bir rejimin kurulmasına bile yol açacak olsa, Transkafkasya'nm ayrılmasına bir itirazda bu lunulamayacağını açıkça kabul etmiş görünüyordu:

Şahsen, Transkafkasya ve Rusya'daki genel gelişme düzeyini, proletaryanın mücadele şartlarını vb. göz önünde tutarak, Transkafkasya'nm ayrılmasına karşı çıkardım. Bununla beraber, eğer Transkafkasya halkları ayrıl

15. *Sobranie Uıakonenii. J9I7 J9JS,* No 2 (2. basım), madde 18.
16. *A.g.e.,* No. 6, ek 2. 17. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXII. s.100.
18. *Sobranie Uzakonenii,* No. 15, madde 215.
19. *S"ezdi Sovetov RSFSR v Postanovleniyak* (1939). s.44 5.

mayı isliyorlarsa, şüphesiz ayrılabilirler ve biz buna hiçbir şekilde muhalı irı etmeyiz. *

Bununla birlikle Slalin daha 1913'te lamamen buna benzer bir durumda, müdahale etmenin partinin görevi ya da hakkı olduğunu vurgulayan na/ık sorunu onaya atmıştı:

Transkafkasya'daki Tatarlar millet olarak, diyelim Kurultayları çevresinde birle sebil irler ve beylerinin, moliarınm etkisine kapılarak eski düzeni kurmaya ve devletten ayrılmaya karar verebilirler. Milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkıyla ilgili madde gereğince, bu onların hakkıdır. Ama bu Tatar milletinin emekçi kitlelerinin yararına mı olacaktır? Beyler ve mollalar, milli meseleyi halletmek için kitlelerin başına geçince, sosyal demokratlar kayıtsız kalabilirler mi? Sosyal demokratların bu meseleye müdahale edip millet iradesini belli bir yönde etkilemeleri gerekmez mi? Bu meselenin halledilmesinde Tatar kitleleri için en yararlı olacak kesin bir plan önermeleri gerekmez mi?[1']

Stalin'İn 1913'te, sadece parti propagandasının ve parti çizgisinin gereklerini düşündüğü, oysa 1917'de devlet icraatını göz önünde tutarak düşündüğü bir gerçektir; 1913'te, esas olarak Transkafkasya milletinin bir üyesi, 1917'de ise bir Büyük Rus gibi düşünmüş olması mümkündür. 1913'te kendi retorik sorularına açıkça olumlu bir cevap vermediği fakat, "bunlar, çözümü, İlgili milletin kendini İçinde bulacağı somut tarihi şartlara bağlı meselelerdir" diyerek işin içinden sıyrılmaya çalıştığı da bir gerçektir. Bununla beraber, bu meselenin parti öğretisinin bulanık ve belirsiz noktalarından biri olduğu açıkça belliydi. Ayrıca Stalin'İn 1913le meseleyi formüle ediş tarzına göre. şüpheli durumlarda "müdahale etmek" İçin, partinin sert tedbirlere başvuracağı da açıkça belli oluyordu. Pratikte bu mesele, Aralık 1917'de milli tayin talebi Sovyet hükümetince reddedümeyen burjuva Ukrayna hükümeti Petrograd'a düşmanca tavır alıp bir Fransız askeri heyetiyle görüşmelere başlayınca ve Sovyet iktidarına açıkça cephe almış olan Kazak lider Kalcdin'i destekleyince ortaya çıktı. Stalin, bu durumdan hemen sağduyunun gerektirdiği sonucu çıkardı:

Bugün genel sekreterliğin yapıığı gibi, Kaledin isyanını ve devrimci Sovyet ordularının silahsızlandırılması pol i likasını desteklemek İçin kendi kaderini tayin ilkesine sarılmak, kendi kaderini tayin hakkı ile ve demokrasinin en lerne] ilkeleriyle alay cımekıir."

20. Sislin, *Soçinenİya,* c. Ill, s.52 3.
21. *A.g.t.,* c. II, s.312 13. "Transkafkasya Tatarları" Azerbaycan Türkleri'dir. Ruslann on lan "Tatar" diye adlandırmalarının ne ırksal ne de tarihi bir dayanağı vardır.
22. *Revolyutsiya 1917 goda, c.* VI (D$_{cr}$. I.N.Liyubimov, 1930), s.306.

Bununla beraber, bu sen cevap öğretiden kaynaklanan bütün sıkıntıları halletmiyordu. Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Menşevik lider Martov, "Ukrayna, Kafkasya, Finlandiya, vb.'de" oy hakkının sadece işçilere tanınacağı (bu tür bir sınırlama getiren RSFSC anayasası henüz hazırlanmamıştı) ileri sürüldüğü halde, niçin Brest Litovsk görüşmelerinde "Polonya, Kurlanda ve Lİlvanya'da" milli plebisitler yapılması islendiğini sormuştu. Preobrajenski'nin verdiği cevap şuydu: "Ukrayna, Kafkasya vb. burjuva parlamentarizmi aşamasından geçtikleri halde, söz konusu diğer ülkeler henüz ne 'otokrasinin boyunduruğundan kurtulmuştur', ne de 'demokratik aşamaya ulaşmıştır" "; Stalin ise, "Sovyetler'in henüz varolmadığı ve sosyalist devrimin henüz yapılmamış olduğu batı bölgelerinde bir Sovyet iktidarı talep eımek saçmalık olur"" diye eklemişıi. Parti öğreüsiyle bağdaşabilen tek mümkün cevap buydu. Fakat bu cevap, devrimin artık burjuva aşamadan sosyalist aşamaya geçtiği varsayımım içeriyordu. Kurucu Meclis'in lağvedilmesi ile birlikte, bu varsayım açıkça onaya atılabilirdi — ve ortaya atılması da gerekirdi. Bolşevik öğreti, geçiş aşamasına yeniden uyarlanmalıydı; sınıf yapılarını ve gelişme düzeylerini göz önünde tui maksızın bütün milletler için kendi kaderini tayin hakkının tanınması anık yeterli olmuyordu.

Stalin'in, milli meseleyle İlgili olarak kongreye sunduğu rapor, bu ca nalıcı uyarlama için yapılmış bir İlk girişimdi. Stalin Sovnarkom ile sınır bölgeleri arasındaki sürtüşmelerin "milli içerikli meselelerle değil, özellikle iktidar meselesinde"^ ortaya çıktığını savunuyordu. Burjuva hükümetler, "işçi kitlelerin iktidarına karşı yürüttükleri mücadeleye milli bir kılıf giydirmeye" yelleniyorlardı sadece. Raporunun sonunda açıkça söylüyordu bunu:

Büiün bunlar, milli tayin hakkı ilkesini belli bir milletteki burjuvazinin değil, işçi sınıfının hakkı olarak yorumlamak gereküğini göstermektedir. Kendi kaderini tayin hakkı ilkesi, sosyalizm uğruna mücadelede bir araç olmalı ve sosyalizm ilkelerine tâbi kılınmalıdır.[25]

23. *Tretii Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1918), s.77 80; Stalin, *Soçİneniya,* c. [V. 3.36. Martov'un işaret ettiği noktaya, Troysnovskı Kurucu Meclis'in oturumunda daha önce değinmişti *(Vserossiiskoe Uçreditci'noe Sobranie,* Der. l.S.Malçevski (1930), s.98).

24. Stalin'in bu ayrımdan tam olarak ne anladığı belli değil; mantıki sonucu bakımından ele alınınca bu, milli özlemlerin, siyasi iktidar özlemlerinden ayırde dilmesini savunan Avusturya tezine katıldığı anlamına gelebilir. Birkaç ay sonra, bizzat Stalin, "milli mesele ile iktidar meselesi arasmda sıkı bir bağlılık bulunduğunu anlayamayan Renner ve Bauer gibi Avusturyalı sosyal dcraokraüann kalın kafalılığını" yerdi *(Soçİneniya.* c. IV, s.lfSS).

Mihenk taşı buydu. Bu savın gücüne dayanarak, Ukrayna'nın, Beyaz Rusya'nın ve Ballık ülkelerinin proletaryasına, yerli burjuvazinin rakip taleplerine karşı milli tayin hakkım kullanmada yardım edilebilirdi. O dönemde parti çevrelerinde çok jjopüler olan ve özellikle Buharin'e atfedilen bir görüşü^ Stalin'in desteklemiş olmasına şaşmamak gerekir. Stalin'in Aralık 1918'de, "bütün iktidar milli burjuvaziye sloganının yerine, proleter sosyalizmin sloganı olan bütün iktidar ezilen milletlerin işçi kitlelerine sloganının aldığını"[2ı] ısrarla tekrarladı. Bu görüş resmi belgelerde nadiren ifade edildi, fakat 1920'de Karelya halkına yapılan bir çağrı "emekçi kitlelerin kendi kaderlerini tayin hakkı'ndan söz ediyordu.[3]

1918 baharında, kendi kaderini tayin hakkı tezini Tatar ve Başkırt işçileri için uygulamak amacıyla pek umut verici olmayan ve kısa zamanda başarısızlıkla sonuçlanan bir ilk girişim yapıldı.[59] Bu tez, Kasım 1918'deki Alman yenilgisinden sonra, Stalin'in himayesinde, Ukrayna'da (başlangıçta Ukrayna için formüle edilmişti). Beyaz Rusya'da (genelde gerçekleşmeden kaldı) ve (milli burjuva hükümetlerin tanınması lehinde Britanya deniz kuv veüerinin yaptığı baskı sonucunda, tam bir yıl sonra terkedildiği) Baltık devletlerinde uygulandı. Kendi kaderini tayin hakkı meselesi, Rus olmayan bütün sınır bölgelerinde, iç savaş meselesine sıkı sıkıya bağlandı. Moskova'nın doğrudan müdahalesi olmaksızın Ukrayna, Beyaz Rusya ve Baltık ülkelerinde Bolşevik rejimler kurulamayacağı ne kadar doğruysa bu ülkelerdeki burjuva rejimlerin (ki bunların seslerini çıkarmayan kendi halkları adına konuşmaya yetkili oldukları Bau Avrupa'da çoğu zaman tartışmasız kabul edilmişti), Bolşeviklere muhalif merkezleri kışkırtmaya çalışan ya

25. ***A.g.e.*, c. IV, s.31 2. Bu kongre tutanakları tam değildir ve tartışmaların sadece bîr özeti bulunmaktadır.**

26. Bu görüş o dönemin ünlü iki metninde yer alıyordu: N.Buharin, *Programma Kommunistov* (1918), Bölüm XIX. ve N.Buharin ile Preobrajenski, *Azbuka Kommu mzma* (1919), bölüm VII, paragraf 59; Buharin'in "işçiler için kendi kaderim tayin hakkı" tezi ile, Polonya lezi ("milletlere kendi kaderini layin hakkına hayır") birbirinden çok ince bir çizgiyle ayrılıyordu ve bu çizgi gittikçe sil iniyordu.

27. Stalin, *Soçİneniya,* c. IV, s.177.

28. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsionat'nomu Voprosu* (1920), s.50, madde 72. Anarşistler de '"milletlere kendi kaderini tayin hakkı' anlamında değil, 'işçüere kendi kaderini tayin hakkı' anlamında kendi kaderini (ayin hakkından yanaydılar (P.Archinov, *Istoriya Maknovskogo Dvijenİya* (Berlin, 1923), s.204). Lenin'in ilk yazılan da bu arada zikredilebilir, örneğin *Soçİneniya,* c. V, s.243 ("Bize gelince, biz halkların ve milletlerin kadeılerini tayin hakkından yana değil, fakat her milletin proletaryasının kaderlerini layın hakkından yanayız". Bkz. *A.g.e.,* c. V, s.337); fakat 1905'ıen sonra bu sloganı asla kullanmadığı anlaşılıyor,

29. Bkz. s.294 5

bancı hükümetlerin desteği olmaksızın, asla tuıunamayacakları da o kadar doğruydu. Milli bir proletarya ve köylülük ile milli bir burjuvazi arasındaki mücadele diye tanımlanan şey, aslında, söz konusu bölgenin denetimi için Rus Bolşevikler ile Rus ve yabancı antİ Bolşevikler arasında bir mücadeleydi. Tercih, bağımlılıkla bağımsızlık arasında değil, Moskova'ya bağımlılık ile, kapitalist dünyanın burjuva hükümetlerine bağımlılık arasındaydı. Her kamptaki yerel kuvvetlerin nispi gücü hiçbir zaman ölçülmedi ve ölçülemezdi de. Bu yerel kuvvetler için bile, milliyetçilik, altında yatan sosyal soruna bağlıydı; burjuvalar da, devrimcilerde mevcut düzenin savunulması ya da yıkılması için giriştikleri mücadele de var güçleriyle dış müttefikler arıyorlardı. Mücadelenin büründüğü şekil ne olursa olsun, her yerde gerçek mesele, devrimin yaşatılması ya da öldürülmesi ydi. O dönemde Lenin de milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını soyut bir ilke sorunu olarak incelemeye ya da bunu iç savaş bağlamından koparmaya herhangi bir Bolşevik'ten —ya da anti Bolşevık'ten— daha hazırlıklı değildi.

Bununla beraber, 1918'de orıaya atılan "işçilerin kendi kaderlerini tayin hakkı" sloganı kalıcı bir slogan değildi. Bolşevikler'e sempati besleyen — ya da hiç değilse kalben onlan destekleyen— gerek Rus (Ukrayna'da olduğu gibi) gerekse yerli (Letonya ve Esıonya'daki gibi) bir sınai işçi sınıfına sahip birkaç bölgedeki yararı ne olursa olsun, milletlerin kaderlerini tayin hakkı çağrısının da yankı uyandırdığı Doğu Avrupa ve Asya'nın Rus olmayan geniş halk yığınlarının birçoğu için işçilere kendi kaderini tayin hakkı kolay kolay uygulanabilecek bir şey değildi. Lenin ise, ta 1913'tcn beri parti kararında belirlenmiş olan daha esnek hareket çizgisinden asla ayrılmamıştı ve milli mesele, yeni bir parti programı hazırlayıp kabul eden Mart 1919'daki sekizinci parti kongresinde adamakıllı tartışıldığında gene aynı hareket çizgisini benimsedi. O dönemde askeri sorunlarla uğraşan Stalin, ne programdaki bu mesele hakkında, ne de başka bir konuda söz aldı. Stalin'İn üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne sunmuş olduğu rapora hınzırcasına değinen Buharin, bir kez daha. "bütün milliyetlerin işçi sınıflarına kaderlerini tayin hakkı" talebinde bulundu ve Polonya burjuvazisinin laleplerini değil, "Hotanlar'ın. Buşmanlarin, zencilerin ve Hintlilerin"[30] taleplerini içerecek bir formül peşinde olduğunu kabul etti. Piyaıakov, kendi kaderini tayin hakkım gene "bütün karşı devrimci güçleri birleştiren" burjuva bir slogan olarak kınadı; "ekonomik bakımdan bir kere birleştik mi, bir tek aygıt, bir tek milli ekonomi yüksek konseyi, demiryolu idaresi, banka

30. ***Vos moi S"ezd RfCP(B)*** **(1933).** ***sA9.***

vb. kurduk mu, bütün o ünlü kendi kaderini tayin hakkı, çürük bir yumurta kadar değersiz olacaktır"[51] diye düşünüyordu. Partinin eski tavnnı Lenin neredeyse tek başına savunuyordu. Ona göre "işçi kitieleri için kendi kaderini tayin hakkı" sloganı yanlış bir slogandı, çünkü ancak burjuvazi ile proletarya arasında bir kopmanın çoktan başlamış olduğu yerde uygulanabiliyordu. Kendi kaderini tayin hakkı, bu kopmanın henüz ortaya çıkmadığı milletlere —örneğin Başkırtlar'a ve eski Çarlık imparatorluğumun diğer geri kalmış halklarına— verilmeliydi; bu hak kopma sürecini hızlandırırdı. Komünistlerin henüz işçi sınıfının çoğunluğunu oluşturmadığı Polonya gibi ülkelere tanınmalıydı. Ancak bu suretle Rus proletaryası, "komünizm kelimesinin ardına sinmiş Büyük Rus şovenizmi"[32] suçlamalarından kendini kurtarabilirdi.

Lenin görüşünü kabul ettirdi ve 1919 parti programının milli mesele ile ilgili maddeleri parti öğretisinin bu konudaki en geçerli özelini oluşturdu, ilk iki madde, eski Rus İmparatorluğu milliyetlerine ve diğer emperyalist ülkeler tarafından sömürülen milliyetlere uygulanan ilke ve politika özdeşliğini —Sovyet iç ve dış politikası arasındaki bağlantıyı— ilk defa tespit ediyordu:

1. **Esas mesele, toprak beylerinin ve burjuvazinin devrilmesi için, ortak bir devrimci mücadele verebilmeleri amacıyla çeşitli milletlerin proleter ve yarı proleter unsurlarını birleştirme politikasıdır.**
2. **Ezilen ülkelerin emekçilerinin, kendilerini ezen devletlerin proletaryasına karşı duydukları güvensizliği oıladan kaldırmak için, her tür milli grubun yararlandığı bütün ayrıcalıklara son vermek, bUtön milliyetler için lam hak eşitliğini sağlamak, sömürgelerin ve bağımlı milletlerin ayrılma hakkını tanımak gerekir.**[w]

Bu iki maddenin ardından biraz anî bir geçişle nihai birliğe doğru bir ara asamadan söz eden madde geliyordu:

İl. *Ag.e.,* s.80 1.

32. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXIV, s. 135 9.

Î3. İki yıl sonra Stalin'İn de işaret edeceği gibi bu karar, "son derece belirsiz" kendi kaderini tayin sloganını bırakıyor, bunun yerine daha kesin olan "devletten ayrılına" sloganını kullanıyordu (Stalin, *Soçinenİya,* c. V, s.42 3). Bununla beraber, "kaderini tayin" teriminin resmen kullanılması devam etti; örneğin, RSFSC ile Buhara arasındaki 4 Mart 1921 tarihli anlaşmada *(Sobranie Uıakonenii,* 1921, No.73, madde 595); RSFSC ile Ukrayna ve Polonya arasındaki 18 Man 1921 tarihli banş anlaşmasında *(RSFSR: Sbornik Deıstvuyusçik Dogovorov,* c. II (1921). No.51. s.43) ve Tranıkafkasya Federasyonunu oluşturan üç Transkafkasya cumhuriyeti arasındaki 12 Mart 1922 tarihli anlaşmada *(Istoriya Sovelskoy Konstituts!! v Dekretak* (1936), S.208) kullanıldı.

3. Parıi, aynı hedefi göz önünde tutarak tam birliğin gerçekleştirilmesine doğru geçici biçimlerden biri olarak. Sovyet modeline göre örgütlenmiş bir federal devleder birliği kurulmasını önerir.

Nihayet, İki tarihi dönem olarak burjuva devrimi ile sosyalist devrim arasındaki temel fark, milli mesele ile ilgili bir parti kararında ilk defa belirtilmişti:

4. Milletin aynlma isteğini kimin ifade edeceği konusunda Rusya Komünist Partisi, sınıfsal tarihsel bakış açısını benimseyerek söz konusu milletin tarihi gelişme aşamasını, Ortaçağ'dan bUTJuva demokrasisine mi, yoksa burjuva demokrasisinden proleter veya Sovyet demokrasisine mi geçmek üzere olduğunu göz önünde tutar.

Karar, "ezen" milletlerin proleıaryasınca benimsenen "emperyalist" bir tutuma karşı uyanık bulunmak gerektiğine dikkati çeken ve birliğin nihai amaç olduğunu hatırlatan numarasız bir paragrafla son buluyordu:

Ne olursa olsun, diğer milletleri baskı altında tutan milletlerin proletaryası, son derece ihtiyatlı olmalı, ezilen vc bağımlı halkların emekçi kitlele rindeki milli duygu kalıntılarına özet bir dikkat göstermelidir. Sovyet Rusya etrafında birçok milli Sovyet cumhuriyetinin birleşmesi tecrübesinin de gösterdiği gibi, dünya proletaryasının milli bakımdan farklı unsurları arasında, gerçekten kalıcı, gönüllü bir birliğin şartlarını yaratmak, ancak böyle bîr politika takip elmekle mümkündür.[34]

Burjuva demokrasisinden proleter demokrasiye geçişin formülü, son derece önemli olan dördüncü paragrafta verilmişti. Milli burjuvazi "Ortaçağ"dan kurtulmak İçin mücadele ettiği sürece, "milletin ayrılma İsteğinin" meşru temsilcisiydi ve proletaryanın desteğine sahipti; proletarya, kendi milletinin burjuvazisini olduğu kadar diğer milletlerin burjuvazisini de destekleyebiliyordu. Fakat "Ortaçağ"a karşı mücadele (yani burjuva devrimi) tamamlanıp, "burjuva demokrasisinden Sovyet ya da proleter demokrasiye geçiş" aşaması başlayınca, o zaman proletarya "milletin ayrılma isteğinin" tek

34. *VKP (B)* V *Rezolyutsiyak* (1941), c. 1, s.286 7. Bu son paragraf, ingiliz işçilerinin, İrlanda'nın bağımsızlığını desteklemeleri için 50 yıl önce Marx tarafından ortaya alılmış bir görüşün tekrarıydı. Lenin, 1918'de Ukrayna meselesinde aynı görüşü savunmuştu: "Hem 'kendi ülkelerinin' hem de diğer ülkelerin kapitalistlerine karşı bütün ülkelerin işçileri arasında en sağlam bir birlikten yanayız. Fakat özellikle bu birliğin gönüllü olabilmesi için, ne Rus burjuvazisine, ne de Ukrayna burjuvazisine hiçbir bakımdan ve hiçbir zaman en ufak bir güven duymayan Rus işçisi, dostluğunu empoze etmeksizin, ama onlara sosyalizm mücadelesinde kendi eşitleri, müttefikleri ve kardeşleri gibi davranmakla gönüllerini kazanarak Ukraynalıların kaderlerini tayin hakkını destekler" *(Soçİneniya,* c. XX, s.535).

meşru temsilcisi oluyordu ve bu İsteği ancak proletaryanın entamasyonal birliği ve sosyalist düzende milli engellerin kaldırılması temel ilkesini daima göz önünde tutarak yerine getirebilirdi. *Komünist Manifesto'Öa* İfade edilmiş olan milliyetçilik ve enternasyonalizm ilkeleri, aslında birbirine zıt bu iki ilke, ilk proleter devrimin gerçekleşmesinde birbiriyle bağdaşmıştı böylece. Bu ilke Rus Devrimi'ne uygulandığında, feodal düzenin son kaleleri yıkılmadığı sürece, kendi kaderini tayin ve ayrılma hakkını kayıtsız şartsız tanıyan; iç savaşın zaferinden ve sosyalist bir düzenin inşası başladıktan sonraysa Sovyetler Birliği sınırları içindeki ayn milli birimleri birleştirmenin üstesinden gelen bir politikada tutarsız bir yan görülmüyordu.'[5]

Bu teorik şemanın pratiğe uygulanması şüphesiz o kadar basit değildi. Teorik bakımdan tercih, belli bir durumda aynlma kararının bir milletin burjuvazisi tarafından mı, yoksa bağımsız bir şekilde bu milletin proletaryası tarafından mı verileceği sorusunun cevabına bağlıydı. Pratikte ise, her iki politika eşzamanlı olarak izleniyordu. Estonya, Letonya, Litvanya'da bağımsız Sovyet cumhuriyetleri 1918'de, bağımsız burjuva cumhuriyetle riyse 1920'de tanındı. Gürcistan'da burjuva cumhuriyeti 1920'de, Sovyet cumhuriyeti de 1921'de tanındı. Genelde, kendi kaderini tayin hakkı ve ayrılma hakkı ilk defa 1917'den sonra isleyerek, içtenlikle ve hemen hemen kayıtsız şansız tanındı. Fakat ayniıkçı birimin işçileri yeniden birleşme ve toparlanma sürecini harekete geçirecek kadar kalabalık, güçlü ya da güven verici olmayınca (ya da başka bir deyişle, bu ikinci dönemin başlaması için kendiliğinden belirtiler mevcut değilse) ve askeri ve ekonomik zorunluluklar sürecin hızlandırılmasını gerektirince, parti Stalin'in 1913'te söylediği gibi durumu işçilerin uzun vadeli yararına düzeltmek amacıyla "kesin bir plan Önermek" için büyük bir istek duyuyordu. Parti, Stalin'in bunu yazdığı dönemde yapamadığı şeyi, 1917'den sonra yapabiliyor ve Sovyet devletinin gücü sayesinde bu tür bir planı uygulamaya koyabiliyordu. 1918 1919 kışı boyunca Baluk ülkelerinde girişilen müdahale, işçi hareketinin daima kuvvetli olduğu bu bölgede Bolşevik ümitlerin içtenlikle abartılmış olmasının

35. Farklı milli özlemler karşısında aynı lutum farkı gibi görünebilen şeyi, bir burjuva yazar dile getirmektedir: "Doğu'da milli iyetçihğin ahlâki ve ekonomik açıdan olumlu ve ilerici bir faktör olarak göz önünde tutulması gerektiği halde, Avrupa'da yine ahlâki ve ekonomik açıdan gelişmenin çoktan aşılmış bir aşamasına ilişkindir. Avrupa'da ilerleme, ancak siyasi milliyetçiliğin asılmasıyla doğabilir. Avrupa'da miUi yetçüik ve yurtseverlik, tarihi işlevlerini tamamladı ve etik anlamlarını yitirdi" (Hans Kehn, *Nationalism and Imperialism in the Hither East* (Ing. çev., (1932), s.51). Burada, farklı tarihi gelişme aşamalarında bulunan iki kıla arasında çizilen farklılık, Bolşevikler tarafından, özellikle aynı ülkede normal olarak birbiri ardı sıra gelen iki aşama arasındaki farklılık olarak ifade edilmiştir.

sonucu olabilir. Ukrayna'ya 1919'da ve tekrar 1920'de yapılan müdahale, daha önce yabancı müdahaleyi davet etmiş bir hükümete karşı meşru bir savunma tedbiri olarak kabul edilebilir. Aşağı Volga'nın veya Orta Asya'nın geri kalmış bölgelerine müdahale, sadece düzeni sağlamak zorunluluğundan doğmuş olabilir. 1921'de Gürcistan'a yapılan müdahale, Transkafkasya'nın Sovyetleştirmesinin tamamlanmasıydı; İstanbul'u hâlâ işgal altında bulunduran İtilaf Devleıleri'nin, Kafkasya'ya dost ve bağımlı bir Gürcistan kanalıyla sızabileceklerinden duyulan korku, daha sonraları göründüğünden çok daha az hayali olan bir korkuydu. Fakat her özel durumda, müdahalenin muhtemel haklı sebepleri ne olursa olsun, bu müdahalenin boyutları, mil lederin kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili parti öğretisini yolundan açıkça saptırdı.

Bununla beraber, Bolşevik milliyetler politikası, teorinin uygulamasını genellikle teorinin kendisinden farklı kılan ampirik lekelerden arınmamış olmasına rağmen, gene de hem burjuva teorisine hem de burjuva uygulamasına kıyasla önemli bazı üstünlükler taşıyordu. Burjuva milli kaderini tayin hakkı teorisinin yegâne içeriği olan bağımlı milliyetlere siyasi bağımsızlık hakkının tanınması, mevcut ekonomik eşitsizliklerin ve hangi siyasi şekil altında olursa olsun, bağımlı milliyederin egemen milliyetler tarafından sömürülmesinin devamını gerektiren liberal kapitalizme duyulan İnançla bağdaştırılınıştı. Böylece burjuva kapitalizmi, burjuva milli tayin hakkı öğretisinin pratik bir içeriğe bürünmesini mümkün kılabilecek şanların yaratılmasına aşılmaz bir engel teşkil ediyordu. Bu çelişkiden dolayı, Mart 1921 onuncu parti kongresinin bir kararındaki deyişle "burjuva toplumu", "milli meseleyi halletmekten tamamen acizdi"[36]. Burjuva teorisinin ve pratiğinin alünda, siyasi bağımsızlığın ekonomik refahı sağlayacağı varsayımı yatıyordu. Bu varsayımın yanlışlığı ortaya çıkmıştı. Bolşevik teori ve pratik ise, ekonomik İlerlemenin siyasi bağımsızlık yolunu açlığı ve eski bağımlı milletlerin (sadece şekli değil) gerçek eşitliğinin ekonomik ilerleme yolunu oluşturduğu görüşüne dayanıyordu.[37]

36. *VKPjB)* V *Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.383.

37. Bolşevik teori ve pratikle pek tanışık olmadığı anlaşılan Britanyalı bir sömürge yöneticisi, bu konuda dikkate değer bazı gözlemlerde bulunmuştu: "Liberaller özgürlüğü ekonomik ilerlemenin anahtarı ve ekonomik ilerlemeyi de, milletlerin *doğrudan doğruya* siyasi bağımsızlığını sağlayacak yerel refahın *sebebi* olarak görüyorlardı. Sömürgeler hakkındaki modem teori, ekonomik ilerlemeyi, milletlerin refahının bir *şartı* ve milletlerin refahını da, siyasi ilerlemenin bir *şanı* olarak görmekte, fakat ülke içinde ekonomik ilerlemenin sağlanması için devletin müdahalesini zorunlu bulmakladır. Liberaller, refahı özgürlük vasıtasıyla sağlamaya bakıyorlardı; modem eğilim ise, refahı, özgürlük pahasına bile olsa sağlamaya

Parti onuncu kongresinden iki ay sonra, Mayıs 1921'de yayımlanan bir makalesinde Stalin, milli mesele konusunda Ekim Devrimi'nden beri geliştirilmiş olan komünist tavrın dört ayırdedici niteliğini ele alıyordu. Birincisi, "milli mesele" ile "sömürgeler meselesi" arasındaki sıkı bağlılıktı, öyle ki Avrupa halklarının kurtuluşu, Afrika ve Asya halklarının kurtuluşuna bağlıydı; bu da, milliyetler meselesi ile ilgili Sovyet politikasında, Doğu halklarının gittikçe artan bir önem kazandığını gösteriyordu. İkincisi, "belirsiz" kendi kaderini tayin hakkı sloganının yerini, milletlerin ayrılma ve bağımsız devletler kurma hakkının almış olmasıydı; bu da, milli kültürel özerkliği savunan Avusturya görüşünün aldatıcılığını ortadan kaldırmıştı. Üçüncüsü, milliyeüer üzerindeki baskı ile kapitalizm arasında bir bağlantı kurulmasıydı; her ikisinden de ancak aynı zamanda kurtulmak mümkün olabilirdi (Stalin, dört yılda epey yol almıştı, çünkü Nisan 1917'de milliyetler üzerindeki baskıyı esas itibariyle feodalizme bağlıyordu). Dördüncüsü ise, "milletler arasında sadece hukuki eşitlik ilkesinin değil, (geri kalmış milleüerin, kültürel ve ekonomik bakımdan daha ileri milletlerin düzeyine erişmelerini destekleyen) gerçek eşitlik ilkesinin kabul edilmesiydi." Stalin makalesinin sonunda, milli eşitliği gerçekleştirmenin beş temel şartını ortaya koyuyordu:

1. Geri kalmış milletlerin ve halkların ekonomik şartlarının, sosyal ve kültürel hayatının incelenmesi;
2. Kültürlerinin geliştirilmesi;
3. Siyasi bakımdan eğiülmeleri;
4. Ekonomik hayatın daha yüksek biçimlerine tedricen ve güçlük çekmeden geçmelerinin sağlanması;
5. Geri kalmış milliyetler île, ileri milliyetlerin emekçi sınıfları arasında ekonomik işbirliğinin örgütlenmesi.[3]*

Milletler arasında "gerçek" (yani, özellikle ekonomik) bir eşitlik üzerinde ısrarla durulması, bundan böyle sosyalizm döneminde milleüerin kaderlerini tayin hakkıyla ilgili parti öğretisinin esasını oluşturdu. Lenin, burjuva düzende ve burjuva düzenden sosyalist düzene geçişte milli tayin hakkının rolünü ortaya koymuştu. Fakat, parti programında ilân edilen "dünya proletaryasının farklı milli unsurları arasında gönüllü birlik" savının dışında, milletlerin sosyalizm dönemindeki yerinden pek az söz edilmişti. Bununla beraber, devletin tedricen ortadan kalkmasıyla birlikte milletler de bir gün ortadan silinecek olsalar bile, milleüerin önemlerini şüphesiz devam etiire

çalışmaktır" (J.S.Fumivall, ***Colonial Policy and Practice*** (1948). s.288).
38. Stalin, ***Soçİneniya,*** c. V, s.52 9.

çekleri uzun bir ara dönem olacaktı.[39] Şimdiye kadar açıklanan görüşler gereğince, burjuva devrimi döneminde bir bağımsızlık talebi olarak görünen kendi kaderini tayin hakkı, sosyalist dönemde bu düzen içinde yer alan bütün milli grupların eşitliği talebi haline geliyordu. Bolşevikler'e göre çağdaş milüyetçilik, esas itibariyle, emperyalist sömürü ve baskıdan dolayı milletler arasında meydana gelen eşitsizliklerin bir sonucuydu; bu şartlar altında milli tayin hakkı, bir ayrılık hakkı şekline bürünebilirdi ancak. İnsanlar ve dolayısıyla milletler arasında şekli olmayan gerçek bir eşitliğin sağlandığı sosyalizmde ayrılık hakkı, resmen iptal edilmemiş bile olsa, anlamını yitirecek ve uygulanmayacakü.

Bundan dolayı sosyalizmde, milli tayin hakkının özü, esas İtibariyle, eşitlik içeriğine bürünmekte; öğretideki gelişme ise, Fransız Devrİmi'nden beri, Özgürlük ile eşitliği bağdaştırmaya uğraşmış olanların karşılaştıkları ikilemi yansıtmaktadır. Özgürlük arayışı, eşitsizliği gerektirmekte ve özgürlük, salt şekli olmaktan çıktığı andan itibaren, eşitsiz bölünmeden yararlananlar için geçerli olmaktadır. Özgürlükte bir sınırlandırmayı kabul etmek, eşitliğin bir şartı olmaktadır. Milletlerin özgürlüğü meselesi, siyasi Özgürlüğün içeriği hakkında sonu gelmeyen tartışmaya dönmek demektir. Milleder için özgürlük, insanlar için özgürlüğün olduğundan daha kayıtsız şartsız olamaz: Özgürlük, çağdaş toplumun zorunlu laleplcrinin serbestçe tanınmasına ve kabul edilmesine bağlıdır.'[10] Milleüerin kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili Bolşevik öğretinin nihai ifadesi, sosyalist bir federasyon içinde eşit milletler birliğidir.

(c) *Aygıt*

Bolşevik devrimin milli meseledeki ilk icraatı, Jozef VİssarİyonoviçCugaşvili Stalin'İn (henüz her iki adı da kullanılıyordu) Milliyetler Halk Komiserliği'ne atamak oldu. Her ne kadar Geçici Hükümet bu konuda yapuğı en son açıklamada "Kurucu Meclise, milli mesele ile ilgili mater

39. "Proletarya diktatörlüğü dünya çapında gerçekleştikten sonra bile, halklar ve ülkeler arasında müli farklar ve devlet farkları çok çok uzun bir zaman devam edecektir" (Lenin, *Soçinenİya, c.* XXV. s.227).

40. 37 No.lu dipnotta adı geçen Brilanyalı yazardan bir kez daha alıntı yapabiliriz: "insanlar değil, çevre değişli: kendi hallerine bırakıldıkları takdirde insanlar eski çevrelerini yeniden yaratmaya kalkışacaklardır. Fakat modern dünya ile temasa geçirilmişlerdir, artık bundan kaçamazlar. Ne kralın atlan, ne kralın adanılan zamanı geriye döndüremez. insanların arzu etliklerini elde etmelerinin tek yolu, ancak modem dünyanın şartlan içinde, arzu etmeleri *gerekeni* arzu etmeleridir. Özerkliğin temel meselelerinden biri, insanlan, modem dünyanın refahının gerektirdiği bu şartlardan

yal hazırlamak amacıyla Rusya'daki bütün milliyetleri temsil eden bir milli meseleler konseyinin kurulmasının düşünüldüğünü" ima etmişse de, böyle bir atama ilk defa yapılıyordu.'[11] Bu açıkça bir tavır değişikliğinin habercisiydi. İki ay önce Lenin, "milli meseleleri ve tarım meselelerini"; "bugünkü durumda Rusya'daki küçük burjuva kitlelerin temel meselesi" o larak nitelemişti.[42] Sonradan Stalin, "banş, tanm devrimi ve milletlere verilen bağımsızlığın", "uçsuz bucaksız Rusya'daki yirmiden fazla milletin köylülerini Rusya proletaryasının kızıl bayrağı altında toplayan üç temel faktör"[43] olduğunu bildirmişti. Milli meselenin önemi, sadece bir iç mesele olmasından ileri gelmiyordu. Bağımlı halklar için bağımsızlık ve milli tayin hakkı, Sovyet dış politikasının da temeli olmuştu.

Milliyetler Halk Komiserliği (Narkomnats), yeni politikanın uygulanmasını sağlayan bir araçtı. İlk örgütlenişi çok basitti. Vaktiyle Rus imparatorluğuna ait olan bir milletin ya da bir milliyetin meseleleri vahim bir hal alınca, Halk Komiserliği bunlan halletmek için söz konusu milletin bir temsilcisinin yönetiminde özel bir daire kuruyordu; milli meselelerin ilgili millet tarafından halledilmesini kolaylaştırmak amacıyla, şüphesiz biraz safça fakat İçtenlikle düşünülmüş bir örgüt şekliydi bu. Bu özel daireler önce "komiserlikler", sonra da seksiyonlar diye adlandırıldı. Fakat başlangıçtan itibaren Narkomnats bünyesinde yer alıyorlardı ve ona bağlıydılar. İlk kurulan daire. Kasım 1917'de Polonya komiserliği oldu. İşlevi "tasfiye işlerine, askeri işlere ve mültecilerle İlgili işlere" bakmak o larak tanımlandı, sonradan yayımlanan bir kararname gereğince çeşitli hükümet kurumlarına, bu komiserliğe danışmadan Polonya meseleleri konusunda hiçbir karar almamaları, hiçbir kararname yayımlamamaları duyuruldu.[44] Hemen sonra bir Litvanya komiserliği kuruldu. Bu komiserliğin kurulmasının asıl sebebi, Alman birliklerin ilerleyişi karşısında Lilvanya'yt terkeden mültecilerin çokluğuydu. Bu komiserliklerin işlevlerinden birinin, Rusya'daki milli kurumlanıl faaliyetlerini izlemek ve denetlemek olduğu anlaşılmaktadır. Böylece bütün Polonya kurumlan, Polonya komiser

bazılannı arzu edecek, hiç değilse, gönüllü olarak kabul eder hale gelecek şekilde değiştirmektir" (J.S.Fumivall, *Colonial Policy and Practice* (1948). s.442).

41. *Revoiyutsiya i Natsional'niyi Vopros: Dokumenti i Material!,* der. S.M.Dİ manshtein,. c. Ill (1930), s.56.

42. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXI, s.254.

43. Stalin, *Soçİneniya,* c. V, s.l 13

44. Her iki kararname *Politika Sovelskoy Viasli po Nalsİonal'nomu Voprosu'ıia* yayımlandı, (1920), s.86, madde 114,116. ikincisi ayrıca *Sobronie Uzakonenii, 19J7 1918'de* (No. 4, madde 67) de yayımlandı.

liginin denetimi altına girdi, Moskova'daki "sosyal dernekler, hayır kurumlan, dini kuruluşlar, vb. gibi" bütün Litvanya kurumlarının Liıvanya ko miserliğince tescil edilmeleri istendi ve Moskova'daki Ermeni Enstitüsü, Ermeni komiserliğinin denetimine tâbi kılındı.[45] Ocak 1918'de Yahudi komiserlerin yöneliminde "Yahudi milli meseleleri için geçici bir komiserlik" ve müslüman komiserler yönetiminde "Müslümanlar'm içişleri için"[4]* bir komiserlik kuruldu. Bu kararnameler, milli meselede, bölgesel olmayan ve "kültürel" bir yaklaşımın denendiği İzlenimi vermektedir. Fakat böyle bir yaklaşım, Bolşevizm'İn temel öğretisiyle bağdaşamayacaktı; nitekim sonradan komiserlikler ve seksiyonlar sırf bölgesel bir esasa göre düzenlendiler."

Sistemin tam gelişmesi 1918'de gerçekleşti. Mart 1918'de Beyaz Rusya ve Letonya komiserliklerinin kurulması, Rusya'ya gelmiş olan Beyaz Ruslar ile Letonyalılarin bir faaliyet merkezine kavuşmalarına ve Alman işgali altındaki topraklarda bir milli ^direniş harekelinin desteklenmesine yaradı. Mayıs 1918'de Ukrayna ve Estonya komiserliklerinin kurulması da aynı sebeplere dayanıyordu. Narkomnats kayıdarının resmi bir yayımında, ilk zamanlarda başlıca faaliyetin, Alman işgali alündaki ya da karşı devrimcilerin ellerinde bulunan bölgelerdeki milli hareketlerle teması gizli kanallar vasıtasıyla sağlamak olduğu belirtilmektedir.[48] Sonradan sistem, coğrafi durumlarından ya da gelişme düzeylerinden dolayı, bağımsızlıktan çok, özerkliğe yatkın olan halklar arasında komünist bağlılıkları teşvik ve kanalize etmek için kullanıldı. Narkomnats bünyesinde, Tatar Başkırt, Kazak, Çuvaş, Kafkasya Dağlıları, Transkafkasya Müslümanları (Azerbaycanlılar), Mor

45. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'da* (1920), s,87, madde 118 (ayrıca bkz. *Sobronie Uıakonenii, 1917 1918,* No. 19, madde 291); s.52, madde 75; S.I6. madde 15 (aynca bkz. *Sobronie Uıakonenii, 1919,* No. 10 11, madde 109).

46. Kelime kelime: "İç Rusya'daki İslam isleri Komiserliği"; genel olarak İslam işleri konusunda bir sorumluluk almak istenmeyişini belirtmek gerekir. Her iki kararname için bkz. *Sobronie Uıakonenii, 1917 1918,* No. 17, madde 243 ve 252.

47. Müslüman milliyetlerin çoğu için ayn komiserlikler kurulduktan sonra, İslam Komiserliği 1920'de ortadan kalktı. !920'de "Yahudi Seksiyonu" adını alan Yahudi Komiserliği varolmakla ve bazen Rusya Komünisı Parıisi Yahudi Seksiyonu'yla işbirliği içinde, genel olarak Yahudi meseleleleriyle İlgili bildiriler yayımlamaya devam etti; bunlann bazıları *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'da* (1920), yer almaktadır, s.31 5.

48. *Naısionainiyi Vopros* v *Sovetskoy Rossii* (1921), s.28 9. 1920 yazında bile, Narkomnats, Polonya istilasına karşı, yerel dillerde makaleler, et ilânları ve çağrılar yayımlanması ve "Beyaz Muhafızlar'ın niçin, özellikle, küçük milletlere maddi ve manevi köleliğin zincirlerini getirdiklerinin" açıklanması işi ile fiilen uğraşıyordu (*Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'da* (1920), s.146 7, madde 180; S.148, madde 184).

dovtsiler, Volga Almanları ve daha küçük milliyetler için komiserlikler ya da seksiyonlar kuruldu. Sovyet topraklarında bulunan çok sayıdaki Çek, Slovak ve güney Slavları ile İlgilenmek amacıyla Çekoslavak ve Yugoslav komiserlikleri bile kuruldu.[49]

Böylece, Milliyetler Halk Komiserliği, dışardan bakıldığında, her biri kendi milli şefinin yönetiminde bir komiserlikler ya da seksiyonlar kümesi oluşturuyordu.[50] Görünüşe göre bu şeflerin her biri, Moskova'da kendi milli davalarını dile getiren elçiler olarak kabul ediliyordu; Kazak İşleri Komise ri'nin bir talebi ile ilgili 1919 tarihli VTsIK kararnamesinde "dilekçe" kelimesi kullanılmışur.[51] Fakat görünüş aldatıcıydı. Yerine getirilmesi çok zor olan bu görevler[52], partiye bağlılıkları milli bağlılıklarından önce gelen ve Moskova'daki genel karargâha yerleşince, milletlerinin acemice taleplerini genel karargâha iletmekten çok, milli bölgelerde merkezin politikasını uygulamaya bakan güvenilir Bolşevİkler'e verilecekti. Stalin döneminde Halk Komiser yardımcısı Pestkovski, Narkomnats hiyerarşisi içinde "enter nasyonalist" tavrın milli meselede daha ağır basuğını açıkça belirtmiştir:

> Milliyetler Halk Komiserliği mensupları, kendi soyut enternasyonalizmlerini, ezilen milliyetlerin gelişmesinin gerçek ihtiyaçlarına yeğ tutan Rıslaş lırılmış gayri Ruslardan meydana gelmişti. Bu politika aslında, eski Ruslaştırma geleneğini destekliyor ve İç savaş şartları içinde gerçek bir tehlike teşkil ediyordu.[53]

49. *Politika Sovelskoy Vlasti po Nalsional'nomu Voprosu'nın* (1920) ilgili bölümlerinde, diğer komiserliklerin ya da seksiyonların kurulduğunu bildiren kararnamelere ait referanslar yer almakladır. Rusya Komünist Panisi içinde de "Milli seksiyonlara" tekabül eden ve her birinin sekreterliğe bağlı "merkez bürosu" bulunan bir örgütlenme kuruldu. Çekoslovak, Alman, Yugoslav, Macar, Polonyalı, Letonyalı, Lit vanyalı, Estonyalı, Yahudi, Manii seksiyonları ile, Türk dilini konuşan halklar için seksiyonlar 1920'de mevcuttu *(Jzvestiya Centraİ'nogo Komiteta Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parıii (Bol'seiikov)*, No. 28, 5 Mart 1921, s.17 23).

50. *Jıın Naısiona/'nostei*, 9 Kasım 1918 tarihli 1. sayısında, 18 komiserlik ya da seksiyon ile bunların şeflerinin adlan yer almaktadır; en küçük komiserliklerin ya da en geri miliyetleri temsil eden seksiyonların bazılarının başında, muhtemelen uygun bir milli şef bulunamadığı için, Rus şeflerin bulunduğu görülmektedir.

51. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'dz* (1920), s.42, madde 63.

52. Narkomnats'ın yönetici görevlilerinden biri iki yıl sonra şöyle yazıyor: "islam Komiserliği örgülünü hatırlıyorum, örgütün başına geçecek yetenekli Bolşevikler bulmak o kadar güç oldu ki! Ancak Kurucu Meclis aracılığıyla, ancak Bolşevik delegeler gelince bütün Müslümanlar için genel bir komiserlik kurmayı başarabildik. Beyaz Rus Komiserliği ve Yahudi Komiserliği konusunda da aynı güçlüklerle karşılaştık. Çünkü mevcut bütün eski sosyalist partiler bize karşı yd dar" *(Jitn' Natsional'nostei*, No.42 (50), 2 Kasım 1919).

53. Troçki'nin *Slalin* (N.Y., 1946, s.257) adlı eserinde geçmektedir.

Pestkovski'ye göre, o dönemde Stalin, tVarkomnats yöneticileri içinde Lenin'in politikasının yegâne taraftarıydı ve "solcu" olan, Polonya sapmasının "soyut enternasyonalizmi'ni destekleyenlerin yanında çoğu zaman azınlıkta kalıyordu.[54] 1918 ilkbaharında, parti merkez komitesinin emriyle Slalin, şüpheci iş arkadaşlarıyla dikkafalı Tatar ve Başkırtlar'a bir Tatar Başkırt Cumhuriyeü'nin olabilirliğini dayatmakla görevlendirildi.[55] Narkomnats bazı milliyetlerin gözünde yalnızca kendi hak ve menfaatlerinin yetersiz bir savunucusu olduğu halde, öyle görünüyor ki, eski Bolşeviklerin birçoğu onun, milliyetler yaratmaktan ve milli duyguların asla mevcut olmadığı yerlerde milli duyguları kamçılamaktan ibaret gerici bir politikayı, Lenin'in telkini ve Stalin'İn yönetimi altında, uygulamaya çalıştığını düşünüyordu.

Yeni rejim yerleştikçe ve milli mesele iç savaşın etkisiyle ivedilik kazandıkça, Narkomnatsin görevleri ve imkânları arttırıldı. Kasım 1918'de *Jizn' Natsional'nostei* (Milliyetlerin Hayatı) adlı ve komiserliğin politikasına hasredilmiş haftalıkbir gazetenin ilk sayısı yayımlandı.[5*] Bir ay son _ ra Narkomnats, kendi seksiyonlarını özerk bölgelerin idari organlarına bağlamaya ilişkin bir sistem başlattı. Bu yerel seksiyonların anayasal bir statüsü yoktu ve egemen bir gücün sözde bağımsız, fakat *de facıo* bağımlı bir ülkedeki elçiliği durumundaydılar. Bununla beraber, onların kurulduğunu bildiren kararnamede görevlerinin belirtilmiş olması, Narkomnatsin işleyişinin genel hatlarını sistemli bir şekilde saptamak için yapılmış bir ilk girişimdi. Bu yerel seksiyonların İşlevleri şunlardı:

(a) Sovyet iktidarı ilkelerinin her milletin kendi özelliklerine ve kendi dillerine uygulanması;
(b> MilliyeıleT Halk Komiserliğinin büıtm kararlarının uygulanması:
(c) Belli bir bölgede yaşayan milleılerin emekçi kitlelerinin kültür düzeyini ve sınıf bilincini yükseltecek büıün ledbirlerin alınması;
(d) Milli kılıklara bürünen karşı devrim İle mücadele ("milli" burjuva hükümetler ile mücadele vb.).[57]

54. *A.g.e.,* s.257. Haziran 1919'da bile Narkomnaıs'ın resmi gazetesi, Rosa Luxem bu fg'un milli mesele hakkındaki görüşlerinin, geçen OQ yıl boyunca Lenin tarafından sık sık eleştirildiğine değinmeksızin hararetle savunulduğu, Pestkovski imzalı bir başmakale yayımlıyordu *(Jim' Natsional'nostei,* No. 22 (30), 15 Haziran 1919).

55. Bkz. S.294, dipnoi 4.

56. *Jim' Natsional'nostei,* giderek artan bir düzensizlikle Şubat I922'ye kadar yayımlandı, o tarihte şekil değiştirerek, bağımsız bir gazete oldu ve Ocak 1924'e kadar ağır aksak yayımlandı.

57. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'aı* (1920), s.145, madde 175.

İlk kararnamelerden birine göre Narkomnats, "sosyalist çalışmanın fikir merkezi"[58] olacaktır. Fakat fikirler, yerel bölgelerden merkeze doğru değil, büyük ölçüde merkezden yerel bölgelere yayılıyordu.

Kolçak ve Denikin'in yenilgiye uğratılması, kaybedilmiş toprakların ele geçirilmesi, RSFSC sınırlan içinde birçok özerk cumhuriyetin ve bölgenin kurulması, Mayıs 1920'de, resmen "Milliyetler Halk Komiserliğinin yeniden Örgütlenmesi"[5'] diye tanımlanan gelişmeye yol açu. Bu reform, milliyetlere, hiç değilse kâğıt üzerinde merkez örgütü daha geniş denetleme imkânı sağladı. Her milliyet, Sovyeüer milli kongreleri aracılığı ile Milliyetler Konseyİ'ne bundan böyle kendi temsilcilerini seçebilecekti; Milliyetler Halk Komİseri'nin başkanlığındaki bu örgüt, Narkomnats'ın "başına" getirilmişti ve böylece, komiserliğin resmi gazetesine göre, bir çeşit "milliyetler parlamentosu"[60] haline gelmişti. Narkomnats'ın (artık "komiserlikler" diye adlandırılmayan) milli "seksiyonlan"nm yanı sıra, kendi başlanna bir bölge oluşturacak kadar kalabalık ya da nüfusça yoğun olmayan gruplan —Finlileri, Polonyalıları, Letonyalılan, Çinlileri, Korelileri vb.— denetlemekle görevli bir "milli azınlıklar seksiyonu" kurulacaktı..**O** dönemin anayasal hükümlerinden birçoğunda olduğu gibi, otoritenin dağılımı belirsiz, ve anlaşılmazdı. Bir yandan milliyetler, merkezi örgüte daha dolaysız bir kanaldan girmelerinin sağlandığı duygusuna kapılıyorlardı; Öte yandan, buraya ulaşmaları tek bir kanalla sınırlanmıştı.[61] Nihayet 1920 sonbaharında, RSFSC İle çevre Sovyet cumhuriyetleri arasındaki ilişkileri anlaşmalarla saplamaktan İbaret politika kabul edilince, Narkomnats, "VTsIK ile bu cumhuriyeüer arasında imzalanan anlaşmalara göre kurulmuş federasyona dahil olmayan dost cumhuriyeüerde"[63] temsilciler bulundurma hakkına sahip oldu. Bu anayasal yenilik, Narkomnats'ın, teorik olarak dış

58. ***A.g.e.,*** **s.82, madde 108.**

59. ***Sobranie Uzakonenii,*** **1920, No. 45, madde 202. Kararname ve bu kararnamenin uygulanması ile ilgili olarak Narkomnats'a verilen iki "talimat"** ***Politika Sovelskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'da*** **da bulunmaktadır, (1920), s.147 8, madde 181 3**

60. ***Jizn' Natsional'nostei,*** **No. 15 (72), 23 Mayıs 1920. 1921'de hazırlanmış olan Narkomnats tüzüğü** ***(Konstitulsii i Konstitutsionnİye Akli RSFSR, 1918 1937*** **(1940), s.106 8), bunu "Narkomnats'a bağlı isıişari temsili bir kumlu;" olarak tanımlarken, belki de daha doğru bir tanım yapmış oluyordu.**

61. Bu, özellikle, 4 Kasım 1920'de yayımlanan bir kararnamede açıkça ifade edilmişti. Kararname, "Temsilcilerin VTsIK tarafından onaylanmasını" da şan koşuyordu ***{Sobranie Uzakonenii, 1920,*** **No. 87, madde 438). Bu tarihe kadar, bazı milliyetlerin VTsIK'ya bağlı özel temsilcilikleri vardı. Bu tarihıen sonra bunların görevlerine son verildi ya da Narkomnats'a devredildi.**

62. ***A.g.e.,*** **No. 99, madde 529.**

ilişkiler olan şeye bir adım atmasını sağlıyordu. Fakat o dönemde artık RSFSC'ne dahil milli özerk cumhuriyetler ve RSFSC ile bir ittifak anlaşması imzalamış bağımsız milli cumhuriyetler arasındaki sınır çizgisi silinmeye başlıyordu.

Narkomnatsin, Mayıs 1921'de VTsIK ve Sovnarkom tarafından onaylanan ilk resmi tüzüğü[63], onun işlevlerini çok açık bir şekilde belirtiyordu:

(a) RSFSC'deki bütün milliyetler ile aşiretlerin ve anlaşmalarla bağlı dost Sovyet cumhuriyetlerinin barış içinde birarada yaşamalarını ve kardeşçe işbirliği yapmalarını sağlamak;
(b) Onların hayat tarzlarının, külKirlerinin ve ekonomik şartlarının özelliklerini göz önünde tutarak maddi ve manevi gelişmelerine yardım cımek;
(c) Sovyet iktidarının milli politikasının pratiğe uygulanışını kollamak.

Narkomnatsin siyasi işlevleri —özerk cumhuriyetlerin ve bölgelerin RSFSC yapısına yerleştirilmesi ve bağımsız cumhuriyetlerin bu yapıya göre uyarlanması— onun görevinin en önemli ve üzerinde titizlikle durulması gereken kısmı olarak kaldı. Fakat yaptığı işlerin kapsamını ve çeşitliliğini, kararnamelerinin sayısı, çeşitliliği ve resmi gazetesinin sütunları göstermektedir. Çuvaş bölgesindeki bucak ve köy Sovyetleri'ne Çuvaşça gazeteleri, e\ ilânlarım vc bildirileri halka okumak amacıyla top lanıılar düzenlemeleri için ıalimailar vermek, "Çuvaşça yazılmış şikâyet dilekçelerini kabul eden bir büro"[w] kurmak ya da Votyaklarin bir parti okuluna kaydının yapılması" gibi ayrınlılarla ilgileniyordu. **Narkomn3ls** eğitim, propaganda ve milli edebiyatı teşvik etmenin zorunluluğu üzerinde ısrarla duruyordu; 1920de, "ilgili milli grup içinde yeni bir Sovyet İşçileri kadrosu yetiştirmekle"[66] de görevlendirilmişti. Nihayet Mayıs 1921 tarihli tüzüğe göre, Narkomnats, Doğuyu inceleme Derneği'nden, yeni kurulmuş olan Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'nden*[7] ve Petrograd Yaşayan Doğu Dilleri Enstitüsü'nden de sorumlu oluyordu— Sovyet milli politikasında, 1920'den beri Doğu halklarına verilen önemin bir belirtisiydi bu.

Ağırlık noktasının siyasi ve kültürel yapılanmadan ekonomik yapılanmaya geçmesi için uzun zaman gerekmedi. Daha Nisan 1920'de Narkom

63. *Konstitutsii i Konstitutsionniye Akli RSFSR, 1918 1937* (1940). s.106 8.
64. *Politika Sovetskoy Vlasti po Nalsional'nomu Voprosu'âa* (1920), s.130, madde 162 3.
65. *A.g.e., S.26,* madde 32.
66. *A.g.e.,* S.149, madde 186.
67. Narkomnaıs'ın lağvedilmesinden sonra, bu üniversite Komintem'in denetimi altına girdi.

nats'ın resmi gazetesinderı bir yazar, "Doğu, Doğu cumhuriyetleri ya da genelde cumhuriyet meselesi ortaya atıldı mı, meselenin önce, ekonomik açıdan ele alınmasından" yakınıyordu. "Türkistan pamuk, limon, vb. anlamına geliyor; Kırgızistan yün ve koyun, Başkurdistan ise kereste, avcılık, hayvancılık".*[8] Ertesi yıl, NEP uygulaması ve bölgesel planlamayla ilgili ilk tartışmalar, ekonomik meseleleri bütün Sovyet politikasının temel meselesi haline getirdi ve 1921 22 kışında görülen müthiş kıtlık RSFSC'nin özellikle Doğu cumhuriyeüeri ve bölgelerinden birkaçını kasıp kavurdu. 1922 yazında Narkomnats'ın gözden geçirilmiş tüzüğü yayımlandığında işlevleri ile ilgili yeni bir madde eklenmişti:[69]

Bölgesel milli birimlerin üretim kaynaklarının geliştirilmesine elverişli şartları ve yeni ekonomik yapı içindeki ekonomik menfaaüerînin savunulmasını sağlamak.

Son döneminde, Narkomnats sadece milli seksiyonlar halinde değil, aynı zamanda tarım, çalışma, eğitim, ordu, basın, ormancılık, sosyal güvenlik, vb. daireleri halinde de örgüttendi.[70] Sovyet milliyetler politikasının sırf kültür alanında etkin olduğunu düşünmekten daha aldatıcı bir şey olamaz. Milli özerkliğe İlişkin Sovyet görüşünde ifadesini bulan milli haklar, ekonomik meselelere olduğu kadar siyasi meselelere de uygulanıyordu. Herhangi bir dönemde Narkomnats'ın, milli özerkliğin sadece bir tek yanıyla daha çok ilgileniyormuş gibi görünmesinin sebebi, o sırada Sovyet politikasının bir bütün olarak özellikle bu yöne ağırlık vermiş olmasıydı.

öte yandan, Sovyet idari aygıtı daha iyi örgüüenmeye başladığı için, İdari hiçbir işlevi olmayan fakat diğer halk komiserliklerinin birçoğunun işlevleri İle çatışan bir komiserlik, ister istemez anormal bir hal alacaktı. Bu yüzden uzun zamandır eleştirilere hedef olmuştu. Milliyetler Kon seyi'nin kuruluşu 'le ilgili Mayıs 1920 tarihli kararnameden altı ay sonra, "Narkomnats'ın dt netimi dışında kalan durumlardan ötürü", Konsey'in, "görevine henüz tam olarak başlamamış olduğu" kabul ediliyordu.[71] Aralık 1920'de yapılan ilk (ve son) Tüm Rusya Milliyetler Kongresi'nde halk komiseri yardımcısı Kamenski, eleman yokluğundan, Stalin dahil şeflerin ve memurların özel görevler yüzünden görev başında bulunamayışlanndan, yerel memurların savaş hizmetleri İçin seferber edildiğinden yakınarak Nar

68. *Jizn' Natsionat'noslei,* **No. 11(68), 18 Nisan 1920.**

69. *KonstilutsiÎ i Konsliıutsionniye Akli RSFSR, 1918 1937'(.1940),* **s.134 8.**

70. Bu liste, güvenilir bir metinden alınmıştır *Sovetsko Gosudarstvennoe Pravo,* **der. A.VÎjinski (1938), s.364.**

71. *Jizn' NatsionaVnostei,* **No.35 (92), 7 Kasım 1920.**

komnatsin karanlık bîr tablosunu çizdi ve örgütün tamamen kapatılmasının daha iyi olup olmayacağını sordu." Milliyetlerin Narkom nalsi kendilerinin avukatı ve koruyucusu olarak mı, yoksa sadece onların haklarını düzenleyip sınırlandırmaya çalışan merkezi iktidarın bir aleti olarak mı algıladıkları daima bir tartışma konusuydu.

Ayrıca Narkomnats tarafından uygulanışında yansıdığı gibi, Sovyet politikasının ağırlık noktası kültürden politikaya ve politikadan ekonomiye kaydığı için, Narkomnats ile diğer Sovyet kurumlan arasında sürtüşme çıkması ihtimali ister İstemez artıyordu. Narkomnats ile Eğitim Halk Komiserliği" arasındaki ilişkileri düzenleyen ilk kararnamelerin ve kararların sayısı, bu sınırlı alanda bile rahat bir işbirliği ve çalışmayı sağlamanın ne kadar güç olduğunu göstermekledir. Sonraki dönemle ilgili belgeler yeterli olmamakla beraber, Narkomnatsin taleplerini başlıca siyasi ve ekonomik kuruluşlanh talepleri İle bağdaştırmanın daha az güç olmadığını tahmin edebiliriz. İllerdeki komiserliklerin yerel organları ile yerel Sovyeüer ve onların yürütme komiteleri arasındaki ilişkiler, Sovyet sisteminin ilk yıllarında devamlı bir sürtüşme kaynağı oldu; Narkomnats'ın yerel seksiyonlarının da bu sürtüşmeler dışında kalmış olması pek muhtemel değildir. Bağımsız cumhuriyederde Narkomnats temsilcileriyle Narkomin del temsilcileri arasındaki sürtüşme, eski "danışmanları diplomatik kuruluşlara" atayan 8 Haziran 1922 tarihli kararnamenin yayımlanmasına sebep oldu.[74] "Narkomnatsin bütün delegelerine ivedilikle lojman tahsis edilmesi"[75] konusunda Sovnarkom'un Moskova iskân makamlarına direktif vermesi bir başka sürtüşme sayılabilir. Gözden geçirilmiş 1922 tarihli tüzük Nar komnats'a, "merkezi halk komiserliklerinin faaliyeti ile, bunlann özerk cumhuriyetlerde ve bölgelerdeki çalışmaları arasında bir uyum sağlamak" gibi takdire değer bir amaç uğruna "bazı halk komiserliklerinin işlerine bakacak federal komiteler kurmak" hakkını tanıdı.[76] Milliyetler açısından ne kadar haklı olursa olsun, ilgili komiserlikler tarafından hiç de hoş karşılanmayan bir müdahaleydi bu. Özelde ekonomik politikaya şimdi verilen büyük önemden ve planlamadaki ilk gelişmelerden ötürü, otoriteyi daha köklü bir şekilde özerideşürmenin milli bölgeler kanalıyla değil, ekonomik

12 *Jizn' Natsional'nosteİ,* No42 (98), 31 Aralık 1920; No.l (99), 13 Ocak 1921.

73. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'da* (1920), s.153 61. madde 194 204.

74. *Sobranie Uzakonenii,* 1922, No. 40, madde 474.

75. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu'da* (1920), s.150, madde 189.

76. *Konstitutsii i Konstitutsionniye Akli RSFSR, 1918 1937* (1940), s.I36.

bölgeler kanalıyla mümkün olacağı görüşü güç kazandı. Genelde, siyasi sistemin istikrara kavuşması ile birlikte, milliyeüer meselesi ilk ciddiyetini ve önemini biraz yitirmiş gibi görünüyordu. Özel bir Milliyetler Halk Komi serliği'nin sakıncaları, faydalarından daha ağır basmaya başladı. **1923**'Un ilk yarısında Sovyeüer Birliği kurulduğunda, Milliyeüer Konseyi yeni anayasada VTsIK'mn ikinci bir kolu olarak yer aldı ve yeni anayasanın yürürlüğe girdiğinin ertesi günü Narkomnats lağvedildi."

Geriye doğru bakarsak Narkomnats, Moskova İle işbirliği yapma ve sonunda birleşme politikasına Rus olmayan milliyetlerin desteğini kazanmak ve politikayı onları birbirleriyle uzlaştıracak, gereksiz yere gücendirmeyecek şekilde uygulamak için gayet iyi tasarlanmış bir araçtı. Bu bakımdan, Sovyet sistemi İçinde kalan Rus olmayan grupların haklarına saygılı dav ranılmasını sağladı; onların dillerini, kültürlerini ve eğitim sistemlerinin geliştirilmesini teşvik etti; ekonomik konularda görüşlerini duyurmalarını sağlayan bir kanal oldu ve genel anlamda koruyucuları olarak kabul edildi. Fakat zaman geçtikçe, Narkomnats'a bağlı seksiyonların başlıca görevinin, "temsil ettikleri milliyetlerin meşru haklarını hukuken savunmak" olduğunu sanmanın yanlışlığı ortaya çıktı.[78] Başlangıçtaki niyeti ne olursa olsun, Narkomnats'ın merkezi hükümetin bir organı olma temel Özelliği onu her şeyden önce, merkezileşmeyi sağlayan bir araç haline getirdi; bundan dolayı gelişmesi, sadece büıün Sovyet anayasal yapısının gelişmesine değil, Lenin'in milliyet konusundaki politikasına bağlılığı ne kadar büyük olursa olsun, bu meselede kesin bir merkeziyetçi olarak görünen o ilk ve tek komiserinin şahsiyetine ve görüşlerine de bağlanabilirdi haklı olarak. Narkomnats, karışık dönemlerde, eski Rus İmparatorluğumun dağınık parçalarına bir toplanma noktası sağlamak ve ortalık yatışınca, bu parçaların hemen hepsinin Sovyetler Birliği nin bağrında birleşmesini sağlamak için bir araç oldu. Ve böylece, kendisini lağveden kararnamede belirtildiği gibi, "milli cumhuriyetlerin ve bölgelerin kuruluşunun hazırlanması ve bunların bir cumhuriyetler birliği haline getirilmesi yolundaki temel görevini" tamamlamıştı; kendi varlığı da mantıksal olarak son bulmuştu.

77. ***Sobranie Uzakonenii,*** **1923, No. 66, madde 639. Kararname, Sovyeüer Birliği'nin yeni VTsIK'sı «rafından değil, RSFSCnin merkez yürütme komitesi tarafından yayımlanmıştı.**

***li. Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu*'da (1920), s.148, madde 185.**

BÖLÜM Xı

UYGULAMADA KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI

iß) Batı Sınır Bölgeleri

Çarlık İmparatorluğumun Şubat Devrimi'nden hemen sonra tam mîllî bağımsızlık talebinde bulunan bölümleri sadece Polonya ve Finlandiya oldu. Her iki ülkede de milliyetçilik hareketine öncülük eden ve ülke işlerini yönelebilecek kalabalık ve çok gelişmiş yerli bir yönetici sınıf vardı: Polonya'da feodal toprak sahipleri, Finlandiya'da tüccarlar ve burjuvalar. 1917'den önce bu **iki** ülkede milli bağımsızlık talebinden çok milli özerklik talebi ağır basıyordu; bu sınırlamanın nedeni kısmen daha radikal bir hal çaresinin uygulanabilirliği konusunda beslenen şüphe ve kısmen, belki de, lam bağımsızlığın sosyal bir devrime yol açabileceği korkusuydu. Lenin bu sebeplerden İkincisini birkaç yıl öncesinden saptamışa:

> **Rusya'da kültiuel açıdan en çok gelişmiş, bıı dizi tarihi ve sosyal şartlardan dolayı en çok farklılaşmış ve ayrılma hakkını kolaylıkla ce "doğal olarak" gerçekleştirebilecek iki millet vardır. 1905 devriminin tecrübesi bu iki millet içinde bile yönetici sınıfların, toprak sahipleri ile burjuvazinin, özgürlük uğruna devrimci mücadeleden vazgeçıiklerini, Finlandiya ve Polonya'nın devrimci proletaryasından *korktukları İçin* Rusya'daki yönetici sınıflar ve Çarlık Monarşisi ile uzlaşmaya çalıştıklarını göstermiştir.**[1]

Bununla beraber, devrim Rusya'da patlak verdiği andan itibaren bu çekingenlikler orıadan kalkü ve milli bağımsızlık talebi hızla gelişil. Ancak Geçici Hükümetin tepkisi her İki durumda aynı olmadı. O dönemde, Polonya Almanlar tarafından tamamen işgal edilmişti ve İttifak Devletleri kukla bir Polonya devletine bağımsızlık vermek üzereydiler. Rus Geçici Hükümeü bundan aşağısını yapamazdı; üstelik de bunu hemen yerine getir

1. Lenin. *Soçinenİya.* c. XVI, s.SOS. 1912'deki Prag konferansında, "Çarlığın d$_{rv}$ nlmesi ve'Fin ve Rus halklarının özgürlüğü" için girişilen ortak mücadelede "kardej Finlandiya Sosyal Demokrat Partisi ile lam bu dayanışma" öngören bir karar alındı Kendi kaderini layi» hakkı ya da bağımsızlık meselesi görüşülmemişti *(VKP (B)* v *Rt lolyut^yak* (1941), c. I, ı 191)

mek zorunda kalmadan vadedebikcek durumdaydı. Geçici Hükümet, Polonya'nın bağımsızlığım tamamen kabul ettiğini bildiren bir bildiri yayımladı, fakat o sırada Rus dışişleri bakanı olan ihtiyatlı Milyukov'un sonradan kabul edeceği gibi bu bildiri "kesin bir hukuk dili" İle kaleme alınmamıştı ve "Rusya topraklarında kurulacak özgür bir Polonya için kaçınılmaz olan gerekli değişikliğin" geleceğin Rus kurucu meclisince kabul edilmesi hakkını saklı tutuyordu.' Geçici Hükümet henüz askeri harekât sahasının dışında kalan Finlandiya konusunu savsaklıyordu; Bolşevikler onun bu isteksiz tavrını birçok kere kınadı.[3]

Ekim Devrimi'nden sonra, Sovyet hükümeti Polonya'nın bağımsızlığını kayıtsız şartsız kabul etti ve bu bağımsızlığı düzenlemek İçin hiçbir resmi adıma gerek duyulmadı; ancak on ay sonra yayımlanan ve özellikle telif hakları, suçluların iadesi, konsolosluk belgelerinin karşılıklı olarak tanınması ve sağlık kontrolü gibi konularda Almanya ve Avusturya Macaristan ile İmzalanmış uzun bir dizi anlaşmayı fesheden bir kararname aşağıdaki maddeyi de içeriyordu:

> **Eski Rus Imparatorluğu hükümetinin, Polonya konusunda Prusya Krallığı ve Avuslurya Macarisıan imparatorluğu hükümetleriyle imzalamış olduğu bütün anlaşmalar ve belgeler, milletlerin kendi kaderlerini tayin etmeleri ilkesi ve Polonya halkının meşru bağımsızlık ve birlik hakkını tanıyan Rus halkının devrimci hak duygusu ile uyuşmazlığı *göz* önünde tutularak, kesinlikle iptal edilmiştir***

Finlandiya daha ciddi sıkınalar yaraıu. Bir yandan burjuva Fin hükümetinin durumu çok sağlam görünürken öte yandan Fin sosyal demokratları güçlü ve orgüüü bir partiydiler. Finlandiya'da hâlâ Finli yoldaşlarına yardım edebilecek Rus birlikleri bulunuyordu. Proleter bir devrim için vakit çok uygun görünüyordu. Şüphesiz Stalin'in, Fin Sosyal Demokrat Partisi'nin 14/27 Kasım 1917'de Helsingfors'da yaptığı kongreye katılmasına yol açan bu inanç oldu. Stalin, Milliyetler Halk Komiseri olarak ilk konuşmasını burada yaptı.[5] Bununla beraber, ayrılma hakkı dahil, milleıJerin kendi kaderini

2. P.Milyukov, *luonya Vıoroy Russkoy Revolyutsii* (Sofya. 1921), c.I, s.64 Bildiri, *Revoiyutsiya i Natstonal'niyi Voprçs: Dokument! i Maleriairitdir.* dçr. S.M.DİmanshIein (1930), c, ED, s.57 8; tercümeler için bkz. S.Filasiewicz, *La Question Polonaise pendant la guerre mondiale* (1920), No. 75 ve P.Roth, *Die Entstehung des polnischen Staates* (1926), s.127 8.

3. Lenin, *Soçİneniya,* c. XX s.323 5, 495.

4 *Sobranie Viakonenii, J9J7.JQI8,* No. 64, madde 698. Kararnamenin ı»nhi 29 Ajuste* I9IS'dir. Berlin'de 27 Ağuıos'ta Sovyeıler ile Almanya arasında Breii LnovçJi anlaşması ile ilgili uç ek anlaşmanın imzalanması sonucu konulmuş olsa gerek.

5. Stalin, *Soçİneniya,* c. IV. s.İ 5.

Layin hakkı ilkesi açıkça ortaya alılmışlı ve Bolşevikler vaadlerindcn geri dönemezlerdi. Fin Hükümeti hakkını islemekte ısrar edince, Sovyet Hükümeti nin Finlandiya'nın milli bağımsızlığını tanımaktan başka çaresi kalmadı. Sovnarkom'un bununla ilgili I S/31 Aralık 1917 tarihli kararı VTsIK tarafından dört gün sonra onaylandı.[6] Bu kararın bazı kaygılara yol açmış olduğu, VTslK'daki tartışmalarda Stalin'İn karan isteksizce savunmasından anlaşılmaktadır.

Aslında. Halk Komiserleri Konseyi, bağımsızlığına sosyalist Rusya tarafından kavuşturulmuş olan Finlandiya'nın, ne gariptir ki halkına değil burjuvazisine, ıstehıeyc istemeye özgürlük verdi. Finli işçiler ve sosyal demokratlar özgürlüklerini doğrudan doğruya sosyalistlerin elinden değil. Fin burjuvazisi aracılığı ile almak durumunda kaldılar.

Stalin bu durumu "Fin proletaryasının trajedisi" diye tanımlıyor ve bunu. Fin sosyal demokratlarının kararsızlığına ve "anlaşılmaz korkaklığına" yoruyordu.[1]

Bu şekilde eleştirilip cesaretlendirilen Fin sosyal demokratları. Ocak 1918'dc iktidan bir devrim darbesi ile ele geçirmeye kalkıştılar ve meydana gelen iç savaşla, Finlandiya'daki Sovyet birliklerinden yardım gördüler. Sovyet hükümeti, bir komşu ülkenin hem burjuva hükümetini ve hem de onu devirmeye uğraşan çekirdek halindeki bir işçi hükümetini aynı zamanda tanımak gibi anormal bir duruma düştü. Hatta l Man 1918'de "Rusya Federatif Sovyetler Cumhuriyeti" ile "Fin İşçileri Sosyalist Cumhuriyeti" arasında bir anlaşma imzalandı.» Böyle bir durum, ne tek, hatta ne de ilkti; birkaç hafta önce, Ukrayna'da buna benzer bir durum meydana gelmişti. Sovyet Hükümeti ile Komintern arasında uygun bir görev bölümü de henüz bulunmamıştı. Fakat bu ikilemin. Finlandiya'nın bağımsızlığının şekli yanı ile bir ilişkisi yoktu, çünkü bu, yabancı bir ülkede de pekâlâ meydana gelebilirdi Finlandiya'da iç savaş çetin oldu; burjuva Fin hükümeti tarafından yardıma çağrılan Alman birlikleri gelinceye kadar devam elti. Bundan sonra burjuva rejim Finlandiya'da iyice yerleşti ve Sovyet Rusya İle Finlandiya arasındaki ilişkiler bağımsız ve ayn ülkeler arasındaki ilişkiler niteliğine büründü.

1917'deki demeçlerinde Lenin, bağımsızlık talebi Bolşevikler tarafından kayıtsız şartsız kabul edilmiş bir millet olan Ukrayna ile Polonya ve Fin

6. *Sobranie Uıakonenii, 1917191t,* No. II, madde 163,
7. Stilin, *Soçinemya,* c. IV, s.22 4.
8. Kliyuçnikov i Sabanin, *Meıdunarodnaya Politika,* c. D (1926), s.120 1.

landiya arasında sık sık bir kıyaslama yapıyordu. Haziran 1917 tarihli bir makalesinde Geçici Hükümet'i, "temel demokratik görevini yerine getirmediği", yani "Ukrayna'nın milli Özerkliğinden ve ayrılma özgürlüğünden" yana olduğunu ilân etmediği için kınıyordu.[9] Bununla beraber, kıyaslama mükemmel olmaktan uzaktı. Ukrayna halkının —köylülük, proletarya ve aydınlar zümresinin— milli yapısıyla tarihinin Özellikleri, Ukrayna milliyetçilik hareketi içinde, gerek Polonya gerekse Finlandiya milliyetçilik hareketinde varolmayan belirsizlikler ve çelişik akımlar yaratıyordu.

Ukrayna köylülüğü sadece halkın büyük çoğunluğunu oluşturmakla kalmıyordu, aynı zamanda, köklü bir geleneği bulunan biricik sosyal tabakaydı. Bu köylülüğün sosyal ve ekonomik tabanlı olan —köylü milliyetçiliğinin temelinde her zaman görülen — düşmanlığı, Dinyeper'in bausında çoğunluğu Polonyalılardan, diğer bölgelerde ise Ruslardan oluşan toprak sahiplerine v? hemen hepsi Yahudi asıllı olan tüccarlarla tefecilere yönelmişti: Ukrayna köylülüğünün ortodoks oluşu, onu Rus Kilisesi'ne bağlıyor, gerek Polonya Katolikligini, gerekse Yahudi dinini ona yabancı kılıyordu.

Bu nedenle Ukrayna milliyetçiliğinin yapısında görülen Yahudi aleyhtarı ve Polonya aleyhtarı yan, Rus aleyhtarı yanma bile ağır basıyordu. Polonya asıllı olmasına rağmen popüler bir milli kahraman olan Bohdan Kmelnits ki, Ukrayna köylülerini Polonyalı efendilerine karşı ayaklandırmış ve Moskova'ya bağlılığını bildirmişti. Ukraynalı köylüler—ya da Küçük Ruslar— kendilerini Büyük Ruslardan ayıran şeyin bilincindeydiler, fakat geniş anlamda, kendilerini Rus olarak kabul ediyorlar ve Rusça'yı andıran bir dil konuşuyorlardı. Belki Moskova ya da Petrograd'ın siyasi egemenliğine içerliyorlardı. Kiev ber iki şehirden de daha eski bir başkenti; fakat Kiev de bir Rus başkentiydi. Her şeyden çok Rusya'ya karşı bir düşmanlık duygusundan kaynaklanan Ukrayna milliyetçiliği, köylülük arasında büyük bir yankı uyandırmamıştı.

Bir diğer düzeyde durum yerli bir Ukrayna proletaryasının yokluğu yüzünden karmaşıklaşıyordu. 1900'den itibaren önemleri gittikçe artan yerli sanayi merkezlerinin nüfusu, gerek yönetici gerek işçi olarak büyük ölçüde kuzeyden gelen göçmenlerden oluşuyordu. Ukrayna'nın en büyük sanayi şehri Harkov, Büyük Ruslarin en yoğun olduğu şehirdi. Bu etken, devlet memurları ve serbest meslek erbabı ile birlikte Ukrayna'nın şehir kültürüne, baskın bir Büyük Rus havası veriyordu. Bu da, 1917'deki durum üzerinde kendine özgü bir etki yarattı. Tüm Rusya'da Bolşevikler'in gücü, şehir

9. Unın, *Soçinenİya,* c. XX, s.539 41.

nüfusu ve sanayi işçilerinden kaynaklanıyordu. Ukrayna'da bu gruplar sayıca azınlıkta kalmalarının yanı sıra —Kasım 1917 Kurucu Meclis seçimlerinde, Ukrayna'da Bolşevikler sadece 750 00ü oy almışlardı— çoğunlukla Büyük Rus kökenliydiler.[10] Bu olgular Ukrayna'da Bolşevızme, hem yabancı bir hareket hem **bir** şehirli harekeü olmaktan dolayı çifte bir engel yaralıyordu. Milli bölünme ile, şehir ve köy arasındaki ayrılmanın çakışması Bolşevikler için olduğu kadar milliyetçiler için de çeşitli güçlüklerin kaynağı olarak ortaya çıku.

Ukrayna'da milliyetçi hareket bu aşamada ne köylülükte ne de sanayi **pro**-letaryasında büyük bir yankı uyandırdı, özellikle, eğitim ve edebiyat mesleklerinden, papazlıktan gelen ve içlerinde üniversite profesörlerinden köy öğretmenlerine dek çeşitli öğretim görevlilerini barındıran küçük fakat inançlı **bir** aydınlar grubunun hareketi olarak kalıyordu; nitekim yine Avusturya sınırının öle yakasında, doğu Galiçya'da Ukrayna halkının aynı tabakaları tarafından teşvik ve destek görüyordu. Bu şekliyle, Ukrayna milliyetçiliği attık Polonyalı loprak sahibinin ya da Yahudi tüccarın baskısına değil, Rus bürokrasisinin baskısına başkaldırın işti. Faka! bu konuda da bazı nok**Laları** belirtmek gerekir. Milliyetçilik hareketinin ilk öncülerini ayaklandıran Büyük Ruslar'a duydukları kin değil. Çarlar'a duydukları kindi, milliyetçi oldukları kadar devrimciydiler de;.1880 yıllarında, bir Rus genel valisinin dediği **gibi,** bir ceplerinde Ukraynalı milli şair Şevçenko'nun eserlerini öbür ceplerindeyse Karl Marx'in eserlerini taşıyorlardı"; ancak gelenek ve köylü kökenleri onları Marksistler'den çok, *narodnikler* ile anarşistlere bağlıyordu. Artan ekonomik refah ve yabancı ülkelerdeki gelişmelerin etkisi, milliyetçilik hareketini, sosyal devrim davasından yavaş yavaş kopardı. 20. yüzyılın **ilk** yıllarında, Rusya'nın başka yerlerinde olduğu **gibi** burada da, Ukrayna miliyeıçiliği ile kolayca bağdaşan liberal demokrasi ideallerinden esinlenen bir aydın zümrenin doğduğu görüldü. Fakat bu grup yerli **bir** yönelicİ sınıfın çekirdeğini meydana getiremeyecek kadar sınırlı, kitlelerden kopuk ve bu yüzden siyasi bakımdan etkisizdi. Kitlelere sosyal devrimci bir çağrıda bulunamadığı için, Moskova'nın siyasal ve kültürel baskısına karşı açılmış **bir** kampanyayla milliyetçi çağrıya dayanmak zorundaydı. Bunun da gerçek bir temeli vardı: Ukrayna edebiyatına ve gazetelerine 1870'U yıllarda konulan yasak, 1914'te tekrar bütün şiddeti ile

10. Bu durum uzun sûre devam elli. 1923'ıe büe, "Ukrayna'da partinin Ruslardan ve Yahudîler'den meydana geldiği" görülüyordu ***(Dvenadtsatyi S"eıd Rossiiskoy Komimi nistiteskay Parıii (Bofıenkov)*** **(1923), s.56î).**

11. W.Kolan. ***Myths and Realities in Eastern Europe'àa*** **alıntılanmış., (1946), s 68.**

uygulanmak üzere, ancak 1905'te kaldırılmıştı. Fäkal bu lür kısıllaııalaı köylüyü ilgilendirmediği gibi, sanayi işçisi Büyük Rus için de pek hır şey ifade etmiyordu; bu nedenle ülke içinde hiç bir destek görmeyen hareket, yabancı bir destek aramak mecburiyetinde kalarak Avusturyalılara[11], Fransızlara, Almanlara" ve nihayet Polonyalılara yönelmişti; bu çareler, öncüleri kendilerini yabancı devletlere satan bir hareketi büsbütün gözden düşürdü. Ukrayna milliyetçiliğinin bu iç zaaflarının ve güçlüklerinin ardında, Ukrayna'nın ekonomik bakımdan Rus pazarına bağlı oluşu ve hangi Rus devleti için olursa olsun, Ukrayna'nın taşıdığı ekonomik önem yatıyordu. Çarlık nüfusunun beşte biri Ukrayna'da yaşıyordu; toprakları Rusya'nın en berekelli topraklarıydı, Rusya'nın en modern sanayileri Ukrayna'da kurulmuştu, tıpkı sanayinin yönetici kadrosu gibi, sanayi işgücü de, esas iübariyle Büyük Ruslardan meydana geliyordu; Ünal'daki kaynaklar nispeten az gelişmiş kaldığı sürece Ukrayna kömürü ve demiri bütün Rus sanayi için gerekliydi. Ukrayna'nın ayrılma talebi Polonya ve Finlan diya'nınki kadar açık seçik olsaydı, bunu ekonomik gerçekliklerle bağdaştırmak çok daha güç olurdu. Fakat bu taleplerin de birbirleriyle kıyaslanabilir olmadığını kabul etmek gerekir. Troçki sonradan. "Ukrayna'nın buğdayına, Don'un maden kömürüne ve Krivoy Rog'un altınına 'özerklik' tanımaya yanaşmamış olan Kerenski döneminin Rus burjuvazisiyle alay etti. Fakat sanayi Rusyası İle Ukrayna arasındaki karşılıklı ekonomik bağımlılık, sosyal ya da siyasi örgütlenme biçimlerini aşan bir olguydu.

Bu gelişmemiş milli hareketi, Şubat Devrimi birdenbire güçlendirdi. Üç önder buldu kendine: biri, *Ukrayna'nın Tarihi* adlı kitabıyla hareketi edebi ve tarihi bir temele oturtan geniş bilgili profesör Hruşevski'ydi; diğeri, 1905 olaylarına karışmış devrimci aydın Vinniçenko'ydu; Peılİyura ise, kendi kendini yetiştirmişti ve sonuncusu gazetecilik olmak üzere çeşitli meslekleri denemişti. İlk ikisi samimi milliyetçilerdi, üçüncüsü de faal bir serüvenci. Mart 1917'de HruşevskÎ'nin başkanlığında, sosyalist devrimcileri, sosyal demokratları, sosyal federalistleri (Ukraynalı radikal bir grup) ve milli azınlıkları temsil eden merkezi bir Ukrayna Radası (ya da Sovyeti) kuruldu. Nisanda milli bir Ukrayna kongresi tarafından onaylandılar. Rada'nm hiçbir resmi temsili niteliği olmadığı anlaşılıyor; ve başlangıçta, hareketin esasında sosyal ve kültürel olan niteliğine uygun olarak, siyasi bir görev üstlenmedi ya da yürütmedi. Fakat, yavaş yavaş ve zamanla Rada, alu yüz

12. "Ukrayna'nın **bağımsızlığı için ili birlik" 1914 savaşı** başladıkUn **soma Viya** na'da **kuruldu.**

13. **LTroçki, *hıoriya Russkoy Revolyuısii* (Berlin. 1933), c. *II,* J.48.**

üyeli çekirdek bir millet meclisi olarak ortaya çıktı. Petrograd Geçici Hükümeti ile görüşmelerde bulunmak için yaptığı sonuçsuz girişimlerden sonra, Rada 13 Haziran 1917'de "Rusya'dan ayrılmamak ve Rus devleti ile ilişkilerini kesmemekle beraber", "özerk Ukrayna Cumhuriyeti'nin" kurulduğunu ilân eden bir kararname ("birinci ilke") yayımladı ve hızla bir milli hükümet sekline bürünen, hükümet görevlerim yerine getiren bir "genel sekreterlik" kurarak başına Vınniçenko'yu gelirdi. O zamana kadar vakit kazanmaktan ibareı bir laktik uygulayan Petrograd Geçici Hükümeti, islemeye islemeye, Kurucu Meclis'in nihai hükmüne bağlı olmak kaydıyla^on Jara özerklik tanıdı. Fakat bu sonuç Rada'nm ve genel sekreterliğin güçlü oluşundan çok Geçici Hükümet'in güçsüzlüğünün bir belirüsiydi.[14]

Petrograd'da Ekim Devrimi'nden sonra merkezi otoritenin fiilen çöküşü, hareketi bağımsızlığa doğru daha çok itti. 7/20 Kasım 1917'de Rada, "Rus Cumhuriyetİ'nden ayrılmamak, onun birliğini devam etirmek", "eşit vc Özgür halklar federasyonu" haline gelmesi için ona yardım elmek niyetinde olduğunu tekrarlamakla birlikle, bir Ukrayna Halk Cumhuriyeti ilân elti ("üçüncü ilke").[15] Böylece genel sekreterlik, usule uygun bir hükümet oldu. Vinniçenko başbakanlığa, Petlİyura da askeri işler sekreterliğine getirildi. Fakat Sovyet hükümetinin güttüğü politika ışığında, bütün bu gelişmeler Kiev ile Petrograd arasındaki ilişkilerde ille de bir kopmayı gerektirmiyordu; ilişkiler bir süre düzgün devam etti. Öte yandan ayrılma süreci, uygulamada son haddine vardırılmadı. Daha29 Kasım/12 Aralık 1917yekadar Rada, demiryolu işçilerinin ücretlerini ödemek için, Petrograd Devlet Ban kası'ndan para lalep ediyordu.[16] Bu talebinin reddedilmesi, Rada'yı Aralık 1917'de kendi banknotlarını tedavüle çıkarmak mecburiyetinde bıraktı.[17]

Bununla beraber, devrimden bu yana bir ay bile geçmemişken, ilişkiler ciddi bir şekilde gerginleşmeye başladı. 1917 yazı boyunca Ukrayna'nın çeşitli bölgelerinde Sovyetler kendilerini göstermeye başladı; özellikle

• 14. Bu dönemle ilgili belgeler F.A.Golder'ın, *Documents of Russian History* (1927) adlı eterinde çevrilmiştir, s.435 43; Ukrayna partileri hakkında en geni; bilgi B Krupnickı uraCındın verilmiştir: *Geschichte der Ukraine* (Leipzig, 19J9), i 283 4. "Birinci ilke" için bkz. *Revoiyutsiya i Natsionat'niyi Vopros: Dokumenıı i Marerıali,* der. S.M.Dimsnshıein (1930), s 161 4.

15. Klıyuçnikov i Sahanin, *Mtıdunarodnaya Politika, c.* II (1926), s.432 5. milli savunma ile ilgdı bir bildiri, *Hevolyuısiya i Natsionat'niyi Vopros Dokument! i Matérialité* (der. S.M.DİmanÎhıeın (1930), c. Di. s.196 7) yanlışlıkla "üçüncü ilke" olarak belinilmisûr. Bir Bund üyesine göre, Rada'nm Bundısı ve Menşevik üyelerinin ısrın üzerinedir kı Rusya'nın birliğinin devam ettirilmesi ile ilgili madde bildiride yer aldı (M.G.Rafes, *Dva Goda Revolyutsii na Ukraine* (1920), s.57).

16. *Revoiyutsiya J917 goda,* der. l.N.Liyubimov (1930), c. VI, s.236 7.

17. Vinniçenko. *Vıdrodjeniya Natstı* (Viyana. 1920), c. İt. s.230.

Kiev'de, bir isçi Temsilcileri Sovyeıi ile, bir Asker Sovyeıi kuruldu.[18] Ekim Dcvrimi'nden sonra, bu Sovyetler birleşti ve Petrograd Sovyet hükümetinin onlan teşvik etmesi" bu Sovyetlerin Rada'nın otoritesini baltalamak için kasten yapılmış girişimler olarak suçlanmasına yol açtı. Don bölgesinde "beyaz" generallerden Komilov ve Don Kazaklarının[111] atamanı Kalediıı tarafından anıi Bolşevik bir ordu kurulması sonucu, ilişkiler kopma noktasına geldi. Sovyet hükümetinin Rada'dan özel şikâyetleri, esas İtibariyle, askeri bir şekle büründü. Rada, lüm Ukrayna birliklerini Ukrayna'ya geri çağıra/ak, orduları birbirinden ayırmaya çalışıyordu; bu da, mevcut cepheleri biraz daha parçalamaya ve terhis işleminin yaramğı karışıklığın artmasına yol açıyordu; Ukrayna topraklarındaki Sovyet birliklerini ya da Kızıl Muhafız birliklerini silahsızlandırıyordu. Rada, Sovyet birliklerinin

18. EBosh. *GodBor'bi* (1925), s.54 7.

19. Slalın'ın 24 Kasım/7 Aralık 1917 iarihli *Pravda'â»* yayımlanan bir makalesi, "Ukrayna'da acilen işçi, köylü ve asker temsilcileri bölge kongresi yapılması" ile ilgili bir çağrıyı içeriyordu. Bu makale Slalin'in *Toplu Eserlerinde* yer almamışur,

20 Kızaklar ("Cossacks"), Moskova İmparatorluğunun düşman saldırılarına açık sınır bölgelerinde 15. yüzyıldan 18. yüzyıla kadar birçok kez ya torla loprak elde etmiş, ya da sürekli askerlik yapmak sanıyla. Çarlar tarafından kendilerin t toprak verilmiş kolonlar 'o>undın geliyorlardı. Kazaklar 19. yüzyılda rejimin başlıca desıeğı haline geldiler. Orta Asya'da Dondan doğu Sibirya'ya kadir yayılmış *voiska'Uı* ya da sunîler diye bilinen bir duîinc büyük askeri lopluluk halinde örgüdenmişlerdi. Her topluluğun başındı bir a La m an vardı. Bu araman, her ne kadar seçimle iş başına gelmiş bir kurula kar ı sorumlu idiyse de, hemen hemen diktatörce ye ikile re sahipli. Ekim Devriminin e nesi günü, Don Kazaklan'nın atamanı Kale ilin, Don bölgesinde bağımsız bir Kazak hükumey kurdu Kuban ve Terek Kazaklan'nın atamanlan da benzeri girişimlerde bulundular. Orenburg Kazaklan'nın alamam Dutov ve Ussuri Kazakları atamanı Semenov da devrimi ıikip eden kış boyunca Bolşevik aleyhtarı askeri birlikler Örgüüedi. Güney Rusya'daki Kıraklar, önce Komilov, sonra da Den ikin önderliğinde, gönüllü Beyaz Ordu haline gelen kuvvetlerin çekirdeğini oluşturuyorlardı.

Bununla beraber, toprak dağılımındaki eşitsizlikler, varlıklı ve yoksul Kazaklar ara Jinda çıkar çalışmalan yarallı; ve Şu bal Devrimi ertesinde Kazak kille arasında savaş yorgunluğunun arttırdığı bir bezginlik başladı. M.Philips Price, *Wjr and Revolution in Asiatic Russia* (1918) adlı kitabında (s.294 5) Kuzey Kafkasya Kızaklarının Mart 1917'de önderlerine karşı girişlikleri isyanı anlatır. Bolşevikler bu hoşnutsuzluktan yararlanmışını bılJder. 26 Ekim/8 Kasım 19I7 larihinde toprak kararnamesi, "er Kazakların toprakUnnı" mulk.suzlcştirme dışında bırakıyordu. Kısa bir süre sonra bir Kazak heyeti, büyük toprak sahibi Kazaklar'ın toprakların' bölüşerek Kazak Sovyetleri kurma konusunda Troçki ve Lemn liralından teşvik edildi (lohn Reed, *Ten Days Thai Shook The World* (N.Y., 1919, s 288). Ka<ım I9l7'de beş Kazak lemsilci VTsIK'da görevlendirildi ve Sovyeller kongresi üçüncü oturumdan itibaren. Tum Rusya tfçi. Koylu, kazak ve Asker Temsilcileri Sovyeıleri Kongresine dönüşlü *[Trtıi, Vserossiiskii S"eıd Spvetov* I1918), s.81). Aralık 1917'de "isçi Kazaklar" ıçuı çıkarılmış bit kararname, mecbur? »sktılik huzmelini ve harekeı serbestisine konan ki m lam alan kaldırdı; gönüllü askeılik yapacaklara üniforma ve donanım sağladı ve loprak meselesinin halle ddeceğini vadeni *(Sobranie Uzakonenıt, 1917 1918,* No. 8, madde 68). Şubat 1918'de

"beyaz"lara karşı bîr cephe oluşturmak üzere Ukrayna'dan geçmelerine izin vermiyor, buna karşılık, Don bölgesinde Kaledin'e katılmaya giden Kazak birliklerinin geçmesine ses çıkarmıyordu[21]. Brest Litovsk'ta İttifak Devletleri ile 2/15 Aralık 1917'de imzalanan ateşkes anlaşması, Sovyet hükümetinin yetersiz askeri kaynaklarının yükünü hafifletti. 4/17 Aralık 1917'de, Ukrayna Rada'sına, kamuoyuna da açıklanan uzun bir mektup yollandı. Mektup, kendi kaderini tayin hakkı ilkesi adına, "Ukrayna Halk Cumhuriyeti"nin tanındığını bildirerek başlıyor, fakat Rada'yı, "uzun süredir Sovyetleri ve Ukrayna'da Sovyet iktidarını tanımayı reddetmekle ifade edilen kaçamak bir burjuva politikası izlemekle" suçluyor ve yukarıda sayılan üç uygulamaya derhal son vermesi isteniyordu. Mektup olumlu bir talepte de bulunuyordu: Rada'nm, "karşı devrimci Kadet Kaledin ayaklanmasına karşı mücadele eden devrim kuvvetlerine yardım eimesi" İsteniyordu. Kırk sekiz saat içinde tatmin edici bir cevap vermediği takdirde Rada'nın "Rusya'da ve Ukrayna'da Sovyet iktidarı İle açık savaş halinde olduğu"[22] kabul edilecektir, deniyordu. Bu siyasi içerikli kınamaların ardında Petrograd

Don Kazaklarinın genç kesimi "Bolşevik propagandaya bir cevap olmak üzere babalarına ve Kaledin hükümetine karşı ayaklanmışlardı" *(Foreign Relations of the United Stales: Russia,* c. II, (1932), s.621). Eylül 1918'de, VTsIK'da bir Kazak seksiyonu kuruldu ve seksiyon *Kliç Trudovik Kazakov* adlı bir gazete yayımladı. Faaliyetinin ilk yılıyla ilgili rapora *(Kazakii Oldel: Kralkii Isloriçeskii Oçerk i Otçet Kazak'ego Otdela VTsIK po Okiyabr' 1919 g.* (1919)) değerli bir kaynaktır. Iç savaş boyunca devrimi desteklemeleri için Kazaklara çeşitli çağrılar yapıldı; bu çağrılar Kasım 1919'da, Yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde birleştirildi. *(7'Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1920), s.55 6) Bu çabaların ne gibi bir sonuç verdiğini değerlendirmek güçtür; hiç şüphesiz Kazak birliklerinin büyük bir kısmı "Beyaz"lardan yanaydı. Iç savaştan sona, Kazak toplulukları halkın geri kalan kısmı içinde yavaş yavaş eritildi. Fakat Kazaklar, farklı grup adlarının kullanılmaz olduğu Sovyetler Birliği kuruluncaya kadar, Sovyet iktidarını meydana getiren dön gruptan biri olmaya devam elti. Kazaklar'ın devrimdeki rolü yararlı bir monografi konusu oluşturacaktır. Diğer kaynaklar için bkz. Bünyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution, 1917 191%* (Stanford, 1934), s.401 6; öğretici bir makale de *Jizn' Natsional'nostei'de* yer almakladır. No. 6(63), 15 Şubat 1920.

21. VTsIK'ya sonradan verdiği bir raporda Stalin, ilişkilerin kopmasına kendi kaderini tayin meselesinin değil ("ayrılma hakkını bile kabul etmekle Sovnarkom, Rada'dan daha ileri gidiyordu bu konuda"), bu üç meselenin sebep olduğunu ısrarla belimi (Stalin, *Soçİneniya,* c. IV, s.15 7).

22. Metin *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918'dt* (No. 6 madde 90) ve Lenin, *Soçİneniya,* c. XXIL s.l2t 3'te yayımlandı. *Toplu Eserler'deki* noüara göre, bildiri Lenin tarafından, sonraki ültimatom da Troçki tarafından *(A.g.e.,* c. XXn, s.591) kaleme alınmıştı, ilişkilerdeki kopmanın sebepleri *Pravda'da* yayımlanan bir makelede Stalin tarafından uzun uzadıya tartışılmıştı (Stalin, *Soçİneniya,* c. IV, s.6 14). M.Philips Price'a göre, *My Reminiscences of the Russian Revolution* (1921), s.198 9, Ukrayna'da doğmuş olmasına rağmen, Piyalakov, Rada'ya karşı askeri harekâta girişilmesinin başlıca savunucusuydu. Piyalakov, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ilkesine karşıydı.

ve Moskova'daki açlık tehlikesi ve Ukrayna'nın buğdayına olan İvedi ihtiyaç yatıyordu. Radek *Pravda'ia* şöyle yazıyordu: "Yiyecek istiyorsanız eğer, 'Rada'ya Ölüm!' diye bağırın".[23]

Petrograddan gelen tehdit beklenen sonucu yarattı. Ukrayna milliyetçilik hareketinin içsel eğilimi olan, Rus iktidan ile yüzyuze gelindiğinde yabancı ülkelerin koruyuculuğuna sığınmak eğilimi, bir kez daha ortaya çıktı. General Tabouis yönetimindeki bir Fransız askeri heyeti, bir süredir Kiev'deydi. "Bir direnme kuvveti oluşturması ve itilaf Devlederi'ne sadık kalması" amacıyla Rada'yt kışkırtma gayretlerinin tam olarak hangi anda başladığı bilinmiyor. Fakat General Tabouis tarafından 5/18 Aralık 1917'de —Petrograd ültimatomunun ertesi günü— Vinniçenko'ya yollanan ve Ukrayna Cumhuriyeti'nin Fransa'dan istediği "mali ve teknik yardım" hakkında ayrıntılı bilgi vermesini talep eden[24] ilk resmi mektupta bu çabalann izleri görülüyor. Fransa ile Ukrayna arasında bir anlaşmanın varlığı Petrograd'da hemen öğrenildi; Stalin 15/28 Aralık'ta Prawfo'da Fransız heyetinin Rada'ya çektiği bir telgrafın metnini yayımlamıştı." Kiev'de General Tabouis kendisinin Ukrayna Cumhuriyeti nezdinde Fransa Cumhuriyeti'nin vekili olarak atandığını bildirdi ve 29 Aralık 1917/11 Ocak 1918'de Vinniçenko'ya, Fransa'nın Ukrayna Cumhuriyeıi'ni maddi manevi bütün gücüyle destekleyeceğini belirtti. Kiev'deki bir İngiliz temsilci de aynı dönemde buna benzer bir beyanda bulundu.[26]

Bolşevikler yönünden, 4/17 Aralık 1917 tarihli ültimatomda Rada ile İlişkilerin kesileceği hakkındaki kesin karar, Ukrayna'da derhal bir başka o toritenin yaratılmasını gerektiriyordu. Ültimatom yollanmadan bir gün önce Kiev'de, Tüm Ukrayna İşçi, Köylü ve Asker Temsilcileri Kongresi başlıyordu. Bu kongreye hazırlık amacıyla yerel Bolşevik parti kurulu toplanmış ve kendine "Ukrayna Sosyal Demokrasisinin Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi (Bolşevik)" adını takmıştı. Bu melez adda, parti birliğini Uk rayna'daki milliyetçi duygulara verilen bir tavizle bağdaştırmak gibi çok

23. *Pravda,* 2/15 Ocak 1918.

24. Vinniçenko, *Vİdrodjeniya Naisu* (Viyana, 1920), c. Ü\ s.232 3.

25. Stalin, *Soçinenİya,* c. IV, s.19 21. O sıralarda Petrograd'ın bakış açısını gösteren izlenimler, M.Philips Price'ın *My Reminiscences of the Russian Revolution* (1921), s.194 5) adlı kitabında canlı bir dille aktarılmıştır.

26. Bu mektuplar Vinniçenko tarafından yayımlanmıştır: *Vİdrodjeniya Natsii* (Viyana, 1920), c. II, s.235 43). Vinniçenko aslında bu mektupların 9/12 Ocak 1918 tarihli "dördüncü ilke'de" Ukrayna'nm bağım sizli ğmm ilânından önce yazıldığını belirtmektedir. Fransız hükümeti, Rada'yı "bağımsız bir hükümet" olarak tanımaya karar vermiş olduğunu 7 Ocak 1918'de Washington'a bildiriyordu *(Foreign Relations of the United States, 1918: Russia,* c II, (1932), s.655).

acemice bir amaç güdüİm **üstü.** Ancak bu ad değişikliği kongrede Bolşevikler'in Rada taraftarlarınca yuhalanmalarını önlemcdi.[21] Rada'nm ültimatoma verdiği yetersiz cevap[M] kısmen iki kamp da savaşı gerçekten arzu etmediği, ktsmcn de Sovyet hükümeti anık duruma hâkim olmasını sağlayan daha iyi bir imkâna kavuşmuş olduğu İçin, ilişkilerde kesin bir kopmaya sebep olmadı. Ukrayna Bolşevikleri Rada iktidarının henüz güçlü olduğu Kiev'i terkederek Harkov'a geldiler ve orada, **11/24** Aralık **1917**'de yeni bir Tüm Ukrayna Sovyetleri Kongresi düzenlediler. İki gün sonra, kongre tarafından seçilmiş "Ukrayna merkez yürütme komitesi" Petro grad'daki hükümete telgraf çekerek, "Ukrayna'da tüm yeıkileri ele aldığını"* bildiriyordu. Merkez yürütme komitesi, esas itibariyle, Bolşevikler ile sol SD'lcrden meydana gelmişu.[30]

O andan itibaren, Sovyet hükümeti açıktan açığa İkili bir politika izledi. Bir yandan, bu yeni otoriteyi "Ukrayna Halk Cumhuriyeti'nin hakiki hükümeü" olarak selamlıyor ve gerek "banş mücadelesinde", gerek "toprakların, fabrikaların, atölye ve bankaların emekçi Ukrayna halkına devredilmesinde"[31] ona mümkün her türlü yardımı sağlamaya çalışıyordu. Fakat bu, Rada ile ilişkilerini çeşidi aracılar üzerinden devam ettirmesini[52] ya da Brest Litovsk barış konferansında Rada heyetinin itimatnamelerini isteksizce dc olsa kabul etmesini engellemedi (zaten, kabul etmeseydi Bolşevikler'in milli tayin hakkı davasına bağlılıklarının içtenliğinden şüphe edilirdi)." Fakat Vinniçenko'nun da açıkça kabul ettiği gibi, artık "Ukrayna halkının büyük çoğunluğu bize karşıydı"[34]. Birlikleri kendiliğinden dağıldıkça ya da Bolşeviklerin saflarına katıldıkça Rada'nın otorite alanı hızla daralıyordu.

27. *Revolyutsia 1917 goda,* c. VI, der. I.N.Liyubimov (1930), s.269 71.

28. Bu cevabın metni ve bununla ilgli yazışmalar için bkz. *A.g.e.,* s.289 92.

29. *Protokoll Zasedanii VTsIK 2 Soziva* (1918), s.158 9; E Uosh, *God Bor'bi* (1925), S.81. Telgrafın tarihi burada doğru yazılmıştır.

30. Liste için bkz. *A.g e.,* s.91

31. *Izvestiya,* 17 30 Aralık 1917, aktaran Lenin. *Soçİneniya,* c. XXII, s.592.

32. *Revotyulsia 1917 goda.c.* VI, der. I.N.Liyubimov (1930), s.375 6, s.414.

33. Durumun tuhaflığı şu ki, 28 Aralık 1917/10 Ocak 1918'de Ukrayna'daki Sovyeı rejiminin Petrograd tarafından tanınmasından epey sonra Troçki, Bresl Lilovsk'la Kühlmann'a verdiği cevapta. Rus heyeti milli tayin hakkını tanımı; olduğundan, Ukrayna heyetinin ban; konferansına katılmasında bir mahzur gonnediğini bildirdi *(Mirnye PeregOvorı v Bresi Liiotsk, c.* I, (1920), s.52). Daba Semra Rus heyeti, Har kov hükümetinin dclegeıenm bu konferansa dahil etmeye kalkıştı, ancak hem Rada heyeti hem Almanlar buna karşı çıktılar.

34. Vinniçenko, *Vidrodjeniya Natsii* (Viyana, 1920), c. II, s.216; Hruşevski, *History of < he Ukraine* (Ing. çev., Yale, 1941), s.534 5. Bolşevik propagandanın Ukrayna silahlı kuvvetleri üzerindeki etkisinden söz etmektedir.

Rada 9/22 Ocak 1918'de, "Ukrayna halkının özgür, bağımsız ve egemen devleti" olarak Ukrayna Cumhuriyetini ilân eden bir "dördüncü ilke" yayımladı ve bağımsızlığı Alman hükümeti tarafından on gün sonra lanındı.[35] Fakat, bu formaliteler yerine getirildiği sırada Sovyet birlikleri Kiev'i kuşatmak üzereydiler ve 26 Ocak/8 Şubat 1918'de Kiev'e girdiler; Rada devrildi; birkaç gün sonra, yeni Ukrayna Sovyeüer Hükümeti orada kuruldu.[3]*

Gene de bu mesele sona ermiş değildi. Ukrayna Sovyet hükümeti üç hafta bile tutunamadı ve bu üç hafta boyunca halkın sempatisini kazanmak ya da "yabancı bir kuvvet" tarafından gerçekleştirilmiş bir işgal izlenimini silmek için pek bîr şey yapmadı." Rada Kiev'i kaybetmek üzereyken, temsilcileri Brest Litovsk'ta Almanya ile bir barış anlaşması imzalıyorlardı. Petrograd iktidarına karşı bir yabancı devletin koruyuculuğunu arama geleneğini sürdüren Rada, 12 Şubat 1918de Almanya'yı yardıma çağırdı.[18] Alman birlikleri bütün Ukrayna'yı hızla işgal ettiler; 2 Mart 1918'de Bolşevikler Kiev'i, Petliyura komutasındaki Rada kuvvetlerine terkeltiler. Fakat, ne Peıliyura'nm şükran duaları, ne de Rada'nın başkanı sıfatıyla Kiev'e dönmüş olan Hruşevski'nİn belagati, Vinniçenko tarafından kabul edilmiş "acı hakikati", Rada'nın kendi restorasyonunu "Alman ağır topçusuna borçlu olduğu"[39] hakikatini ortadan kaldırmıyordu. Kendinden hoşnut oluşu bile onu uzun zaman ayakta tutamadı. Nisan sonunda Rada bertaraf edildi ve onun yerini, ataman Skoropadski başkanlığında Almanlar tarafından denedenen daha etkin ya da daha uysal bir Ukrayna hükümeti aldı.

35. Vinniçenko. *Vİdrodjeniya Natsii* (Viyana. 1920), c. D. s.244 52.

36. flu olaylar konusunda başvurulacak lemel kaynak donemin yayınlandır; Lenin. *Soçinenİya,* c. XXII, s.591 2, bazı bilgilen içermekledir, ilginç bilgiler için bkz. Vinniçenko, *A.g.e.,* c. *İl,* s.252 6 ve M.Philips Price, *My Reminiscences of the Russian Revolution,* s.198 203. 233 5. Kiev'deki Birleşik Devletler konsolosunun, şehrin Bolşevikler tarafından zaplına ilişkin raporu *Foreign Relations of Ike United States, 1918: Russia,* c. II, s.675 6'da bulunmakladır.

37. M.G.Rafes, *Ùva Goda Revolyuts'ti na Ukraine* (1920), s.77; M.Philips Price[1]* göre (My *Reminiscences of the Russian Revolution* (1921). s.202 3), disiplinli birkaç Sovyeı Birliği Don cephesine sevkcdilmışu; Ukrayna'daki Sovyet silahlı kuvveıleriyse "Ukrayna'ya hiçbir ilgi duymadığı ve Ukrayna hakkmda hiçbir bilgisi olmadığı halde... Ukrayna halkının kurtarıcıları olarak hareket ettiklerini iddia eden" rasgele silah altına alınmış serüvencilerdi.

38. Vinniçenko, *Vİdrodjeniya Natsii* (Viyana, 1920), c. 13, $.301, 19 Şubat 1918 tarihli *Izvesliya'da* yayımlanan metin M.G.Rafes'e göre *(Dva Goda Revolyutsii na Ukraine* (1920). S.70), Aralık 1917'de General Tabouis ile anlaşma imzalandığı sırada Rada içinde, ancak Alman desıeğinin Bolşevikleri saf dışı edebileceğine inanan güçlü bir kesim vardı

39. Vinniçenko, *Vİdrodjeniya Natsii* (Viyana, 1920), c. II, s.296, 299 302.

Yeni rejim askeri bakımdan, Almanlar'ın işine geliyordu: Ukrayna'nın iç kuvvetler dengesinde bir şey ifade ettiği sürece, büyük toprak sahiplerinin ve zengin köylülerin çıkarlarını temsil ediyordu. Bunların üretim fazlası, Alman işgal komutanlıkları için, Almanya'nın boş ambariannt yeniden doldurma umuduydu. Ukrayna milliyetçilerine pek az şey, sosyal reform taraftarlarına da hiçbir şey vermeyen düpedüz gerici bir rejimdi bu. Ama Sovyet Hükümeti ile banş görüşmelerine devam etmesini engellemedi bu durum.[40] Sovyet görüşüne göre, Almanya'nın koruduğu bir Rada ile, gene Almanya'nın koruduğu bir ataman arasında tercih söz konusu değildi: Kiev'de bir Sovyet heyeti bütün 1918 yazı boyunca görüşmelere devam ettiyse de hiçbir sonuca varılamadı. Bolşevikler'in, Ukrayna'da Almanlarla savaşmaya istekli olmamaları Sol SD'lerin Moskova'daki beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde dile getirdikleri şikâyetlerden biriydi. Ukrayna'daki Alman general Eichhom'un öldürülmesi, tıpkı Mirbach'm öldürülmesi gibi Sov yet Alman İlişkilerini bozma yolunda başarısız bir girişim oldu.

Skoropadski'nin Ukrayna üzerindeki otoritesi, Kasım 1918 Alman askeri yenilgisine kadar devam etti. Bundan sonra bir önceki kışın tarihi kendini tekrar elli. Eski Rada'nm elemanları Kiev'e "Ukrayna direkıuan" olarak yerleştiler. Vinniçenko başkan, sözde diktatör kimliğine bürünmüş olan Petlİyura da başkomutan oldu. Bir kez daha, Fransa'nın yardım etmesi istendi. Fakat Odesa'daki Fransız birliklerine komuta eden General d'Anselm'in, vaadlerden başka verecek pek bir şeyi yoktu; bu vaadler bile General Ta bouis'nın bir yıl önceki vaâdlerinden çok daha az yüreklendiriciydi.[41] Durumun tek yeni özelliği, ittifak Devlederi'nin otoritesinin çökmüş olduğu bir sırada sözde "bau Ukrayna" denilen Ukrayna Cumhuriyeti'ne eski Avusturya ili Doğu Galiçya'mn dahil edilmesiydi. Böylece Ukrayna ile Polonya arasında bir anlaşmazlık sebebi yaraulmış oluyordu.

Alman yenilgisinin ve Skoropadski'nin kaçışının yarattığı kaos içinde bile, Bolşevikler'in Ukrayna'da iktidarı doğrudan doğruya ele geçirememiş olmaları burada örgüüü bir desteklerinin bulunmadığını göstermektedir. Alman yenilgisinden birkaç gün sonra, kuzey sınırındaki Kursk'ta Piyalakov

40. Başlangıçla bu görüşmelerden sorumlu olan Stalin. *Izvemya'da* yayımlanan bir demecinde bunlan savundu (Stalin, *Soçintniya,* c. IV, s.82 4).

41. General d'Anselm'in, Rusya'nın restorasyonu için "iyi niyetler besleyen bütün unsurlara" Fransız yardım vaadinde bulunan son derece ihtiyatlı bir demeci Vinniçenko'nun eserinde yer almaktadır: *Vidrodjeniya Nalsii* (Viyana, 1920), c. 10, s.267 8. öte yandan Bolşevikler, Şubat 1919 Paris Ban; Konferansına gönderdikleri bir notada, Petliyura ile Fransız askeri komutanlığı arasında imzalanan sözde bir anlaşma konusunda ayrıntılı bilgi verdiler *(L'Ukraint sovietiste* (Berlin, 1922), s.15 6).

başkanlığında geçici bir "Ukrayna işçi ve köylü hükümeti" kuruluyordu. Itu hükümet 29 Kasım 1918'de, iktidarı ele geçirdiğini ve toprakların köylülere, fabrikaların da "Ukrayna'nın emekçi kitlelerine"[41] devredildiğini ilân eden bir manifesto yayımladı. Aralık başında, üç gün devam eden bit genel grevden sonra Harkov'da iktidarı bir Sovyet ele geçirdi[43] ve silahlı Bolşevik birlikler güneye doğru ilerlemeye başladılar. "Direktuar'ın protestolarına cevap olarak ÇİÇerin, 6 Ocak 1919 tarihli bir notada, Piyalakov hükümetinden ve onun "tamamen bağımsız olan" birliklerinden sorumlu olmadığını bildiriyordu.[44] On gün soma "direktuar", anlaşılan Vinniçenko'nun itirazına rağmen[45], Moskova'ya savaş ilân ediyor ve bir süre sonra da Vinniçenko istifasını veriyordu. Fakat bu, Harkov'da mevzilenen Sovyet birliklerinin ilerleyişini hiç etkilemedi ve bu birlikler Şubat 1919'da, tıpkı bir yıl önce yaptıkları gibi, Kiev'i tekrar ele geçirmeyi başardılar. Halk tarafından büyük bir coşkuyla karşılandılar.[46] Azledilen "direktuar" üyeleri, bütün faaliyetlerini Paris banş görüşmeleri üzerinde yoğunlaştırdılar. Fakat talepleri, Ukrayna miliyetçiliği davasından çok, Rus İmparatorluğu birliğini yeniden kurmaya soyunmuş "beyaz" generallerin davası ya da Polonya davası ile ilgilenen devlet adamlarınca dikkate alınmadı.

Sovyet Ukraynası'nın başkenti, en önemli sanayi merkezi olan Har kov'du şimdi ve Ukrayna'da doğmuş olmasına rağmen, Ukrayna'nın bağımsızlık taleplerine pek sempati beslemiyor görünen Piyatakov'un[41] yerine, Ukrayna Sovyet hükümetinin başına Rakovskİ getirildi. 10 Mart 1919'da, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti anayasası, üçüncü Tüm Ukrayna Sovyetleri Kongresi tarafından resmen kabul edildi. Önemli bütün konularda, RSFSC anayasasından hiçbir farkı yoklu bu anayasanın.[48] Bağımsız Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nİn güçsüzlüğü, anayasayı imzalamış olan üçüncü Tüm Ukrayna Sovyetleri Kongresi prezidyumunun

42. *Politika Sovelskoy Vlasti po Nalsionat'nomu Voprosu* (1920), s.109 11, madde 147; Stalin'in, "Ukrayna Kurtarılıyor" başlıklı ve 1 Aralık 191S tarihli bir makalesi Stalin, *Soçineniya'du* yer almaktadır, c. IV, s.174 6.

43. *A.g.e., c.* IV, S.I80.

44. Vinniçenko, *Vidrodjeniya Natsii* (Viyana, 1920), c. III, s.205 8; Moskwa hükümetini, eski Çarlık emperyalist politikasını devam ettirmekle suçlayan Vinniçenko'nun 9 Ocak [919 tarihli cevabı için bkz. *A.g.e.*, c. Di, s.213 18.

45. *A.g.e.*, c. HI, S.230. 46. *A.g.e.*. c. m. s.328.

47. Yetkili bir gazetecinin "Piyatakov hükümetinin görüşleri, bu hükümeti destekleyenlerin görüşlerinden daha solda" derken kastettiği muhtemelen buydu (Arthur Ran some. Six *Weeks in Russia in 1919* (1919), s.22).

48. *Politika Sovtiskoy Vlasti po Nalsionat'nomu Voprosu* (1920), s.113 16, madde 151: *Isloriya Sovetskoy Konstitutsii v Dekretak* (1936), s.115 21.

üye lısıesi okununca ortaya çıkıyordu. Rakovski. Piyaıakov, Bubnov ve Kviring tanınmış Bolşevikler'di; fakat Ukrayna halkının sözcülüğünü üstlenecek bir nitelikleri yoktu.** O şuada dış şartlar hiç de iyi görünmüyordu. Ricat halindeki Petliyura kuvvetlerinin, Yahudi halkın büyük bir kısmını acımasızca öldürdükleri batı kesiminde çarpışmalar bir süre devam eıı.[i0] Doğu Ukrayna'da olağanüstü niteliklere sahip bir köylü önder, anarşist Nestor Mahno, 1918'de bir partizan grubunu Skoropadskİ'ye karşı gerilla savaşı amacıyla örgütlemişti. Bu grup giderek zaman zaman geniş bölgeleri kontrol altında uıan. bazen Bolşevikler safında, bazen onlara karşı savaşan binlerce kişilik güçlü bir orduya sahip örgüdü bir hareket haline gelmişti." Ukrayna toprakları üzerinde yer yer dağınık Alman birlikleri vardı hâlâ. Fransız birlikleri Karadeniz kıyısına ve Kırım'a çıkarıma yapmışlardı. Tem muz'da Denikın'in Ililaf Devlederi tarafından desteklenen "gönüllü ordusu" kuzeye doğru ilerlemeye başladı. Kızıl Ordu geri çekildi ve Eylül'de Kiev,

49 Rakovski hu kümelinde yer alan diğer lamnmıs Bolşevikler arasında A nem, Voroşilov, Mejlaılk ve Podvoyski de vardı (lam liste *L'Ukraine soviétisu'dcdïr* (Berlin, 1920), 5.9 10). Bunlardan banları, örneğin Troçki ve Zinovyev, Ukrayna doğumlu oldukları halde kendilerini Ukraynalı kabul etmiyorlardı. Rakovski Romanya asıllıydı. 1914 1918 savaşında Romanya Sosyal Demokrat Partİsi'nde etkin bir rol oynamış ve Ocak 1918'deki üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinde "Romanya Sosyal Dcmofc rasisi'nin" selamlarını ileterek ortaya çıkmıştı *(Treliı Vserossiiskii S~e;d Sovetov* (1918), s.10 11). Olağanüstü bir yan yoktu bunda; pani çalışanları milli özelliklerin pek önem taşımadığı ve yetenekli militanlara ihtiyaç duyulduğu bir zamanda, bir alandan bit başka alana serbestçe aklanabiliyorlardı. Haziran 1917'de, birinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Zinovyev, partinin Ukrayna seksiyonu adına konuşmuştu.

50. Yahudi bir yazara göre, bir Rada Üyesi o donemde Yahudi düşmanlığına "bizim en buyuk kozumuz" diyor ve "hiçbir Bolşeviım, bizim Yahudi düşmanlığımız» karşı duramaz" diye belirtiyordu (M.G.Rafes. *Dva Coda Rerolyuısii na Ukraine* (1920). s.1'32).

51, Neslor Mahno. Ukrayna'da Ekaıerinoslav ilinde Gulyaı Pole köyünde 1905'le kurulan, "anarşısı komunisı" bir grubun sellerinden bınydi. iki yıl sonra, Sıolipin reformlarının sebep olduğu köylü ayaklanmalan sonunda Sibirya'ya sürüldü. 1917'de Sibirya dönüşü, kendi grubunu köylü komünü şeklinde örgü dedi ve 1918 güzünde Skoro padski rejimine ve Alman ve Avusturyalı destekçilerine karşı koymak için bir partizan örgütü kurdu. Mahno kuvvetleri sayıca hızla arttı ve 1918'den 1921e kadar, sırasıyla Ukrayna d ire km arına, Den i kine, Wrangel'e ve Bolşevikler'e karji ve bazen de aynı anda hepsine karşı j»vastı. Rusça yazılmış anılan sonradan Paris'te üç cılı halinde (son iki cilt Ölümünden sonra) değişik başlıklar altında yayımlandı: *Russkaya Revolyutsiya na Ukraine* (1929); *Pod Udarami Kontrrevolyutsii* (1936); *Ukraınskaya Revolyutsiya* (1937). Üç citıe. Aralık 1938'e kadarkı dönem anlatılmakladır Yayımlanacağı ilan edilen dördüncü cılı, ki Mahno'nun daha sonraki dönemle ilgili notlarını ve makalelerini içermektedir, yayımlanmış gibi görünmüyor, ikinci ve üçüncü ciltlerin yayımcısı, ikinci cilde yazdığı önsözde "Mahno'nun düzenli bir eğilim görmediğini ve edebi dile hiçbu yatkınlığı olmadığını" açıklamakladır; bu yüzden andar muhtemelen anlaşılması zor bir kişiliği fazla tutarlı ve kararlı gibi yansıtmaktadır. Mahno kendini tüm devlet

önce Petliyura birlikleri, sonra Denikm birlikleri tarafından tekrar işgal edildi. Her yerde karışıklık hüküm sürüyordu arak. Açlık, ufüs ve diğer felâkcl ler Ukrayna'yı kınp geçiriyordu." Bağımsız komutanlar —Mahno onların en müthişiydi — kâh düzenli ordu, kâh talana çete gibi hareket eden birliklerinin başında bölgeyi bir baştan bir başa katediyorlardı. Köylüler arasında Denikin'in işgal kuvvetlerinin çok daha sert baskısına karşı duyulan nefret, Sovyet hâkimiyetinin yarattığı hoşnutsuzluğu unutturmuştu.

Denikin'in yenilgisi Aralık 1919'da Kiev'in Kızıl Ordu tarafından yeniden zaptedilmesine yol açtı. Ukrayna Sovnarkomu başkam sıfatıyla Ra kovski tarafından İmzalanmış bir kararname gereğince, beş kişilik (üçü Bolşevik'ti) bir "askeri devrimci komile" kuruldu"; ve Ukrayna'da üçüncü defa bir Sovyet rejimi tahkim edilmek İstendi. Şubat 192û'ye doğru, Sovyet oıoritesi başlıca merkezlerde sağlanmıştı. Fakat karışıklık dönemine son vermek için yeterli değildi bu. Bolşevikler'in yenilgiye uğrattığı, Paris'teki itilaf Devledcri'ndcn yüz bulamayan ve Denikİn taralından reddedilmiş olan Peıliyura, Aralık 1919'da maddi ve manevi yardımın mümkün biricik kaynağı olarak görünen Polonya'ya başvurdu. Ukrayna'nın Sovyet ya da Denİkin yöneliminde birleşmiş bir Rusya'ya yeniden dahil edilmesine karşı olan Polonya, Petliyura'nm şahsında, Ukrayna ayrılıkçılığının göstermelik tek temsilcisini buluyordu; Petlİyura, Ukrayna'yı, Polonya İmparatorluğunun uydu birimi olarak yönetmek hırsına kapıldığı için, Ukrayna'nın Doğu Galiçya üzerindeki talebinden vazgeçti. Pediyura'nın 2 Aralık 1919'da, Varşova'da Polonya hükümetiyle imzaladığı anlaş

otonıesini baskıcı ve kırjı devrimci olduğu için raddeden inanmış *bit* anarşist olarik ı ula un akladı i and arm Ja; fakat bu onun kendi hareketi içinde sert bir askeri disiplin uygulamasını enlemiyordu. Köylüyü idealize ediyordu fakat poliıık değildi: toprak sahiplerine, Kazaklar'a, burjuvaziye, Ukrayna milliyetçilerine (kendisinin Ukrıyna dilini konuşmadığı söyleniyordu) ve "bütün siyasi partilerden meydana gelmiş bir iskambil oyunu" dediği Kurucu Meclise eşit ölçüde karşıydı *(Russkaya Revoiyutsiya na Ukraine* (1929), s,IS). Mahno zaman zaman Bolşevikler ile işbirliği yapiı fakat, onların Ukrayna'da bir otorite kurma girişimlerine daima karşı çıktı. Mahno, esas itibariyle, Ukrayna'nın Dİnyeper'in doğusunda kalan kısmında etkin oldu; anarşist karakterine rağmen, özellikle bu.bölgede çok güçlü olan Kazak bağımsız askeri topluluklar geleneğinden de izler taşıyordu. Hareketin panizanlanndan biri tarafından anlatılan hikâyesi (P.Arşinov, *ı/storiya Maknovskogo Dvijeniya,* (Berlin, 1923), yazarın Mahno'ya duyduğu aşın hay ranlıkıan ötürü özünden çok şey yitirmekledir. Bıı Sovyet yayım bunun tam karşıtı bir Özellik taşıyor: M.Kabanda. *Mainovsçina* (tarihsiz (? I92S|).

52. 1919 1020 kışı boyunca hüküm süren tifüs salgınının ağırlığı ile ilgili bilgiler P.Arşinov'un *tstoriya Maknovskogo Dvijeniya* (Berlin, 1923), S.Iİ6 8) adlı eserinde anla İlimakladır.

53. *Jizn' Naısıonafnottei,* No.48 (56), 21 Aralık 1919; *OktyabrSkaya Revoiyutsiya: Pervoe Piyatileıie* (Harkov, 1922), s.117.

ma[9]*, Ukrayna burjuva milliyetçiliğinin tamamen iflas ettiğini ortaya koyuyordu; çünkü Ukrayna köylülerinin gelişmemiş milli duygularını asıl kamçılayan Polonyalı büyük toprak sahiplerin» duydukları düşmanlıktı. Ancak bu anlaşma Ukrayna'ya bu kez Mayıs Haziran 1920'de alü hafta kadar Kiev'i işgal edecek olan Polonya birlikleri tarafından saldırılmasına yol açıyordu. Ne var ki, bu sefer istilacının yenilgisi ve ülkeden çıkarılması, Ukrayna'nın yirmi yıl boyunca yabancı istilasından uzak kalmasına yol açacakü. Tüm Ukrayna'da düzeni sağlamak bir yıla yakın süre aldı" ve partizanlarla yer yer yapılan çarpışmalar, Mahno sağ kalan kuvvetleri ile birlikte 28 Ağustos 1921'de Romanya sınırını geçinceye kadar devam etti.[56] Nihayet Ülkenin mutlak hakimi olan Sovyet rejimi, artık Ukrayna halkına banş ni mederini sunar görünmekle kalmıyor, aynı zamanda bu fırunalı yıllarda denemiş olduğu hükümetlerin hepsinden çok daha tahammül edilebilir bir hükümet görüntüsü veriyordu.

Böylece, Sovyet Ukraynası güçlükle doğmuş oldu, Milli kaderini tayin hakkı ve aynima hakkı resmen tanınmıştı. Finlandiya'da yönetici burjuva sınıf, Fin milletinin temsilcisi olduğunu kabul ettirecek ölçüde güçlü olduğu halde, Ukrayna'da devrim bir adım daha İleri götürülmüş ve Ukrayna'nın milli bağımsızlığının mirasçısı haline gelen "proletaryanın ve yoksul köylülüğün emekçi ve sömürülen kitlelerinin diktatörlüğü" (Ukrayna anasayasının ilk maddesinde bu terim kullanılmaktadır) yararına burjuvazi tasfiye edilmişti. Böyle bir hal çaresinin Peirograd'ın yararına olduğu açıkça görülüyordu. Ama, Ukrayna burjuva milliyetçiliğinin yetersiz olduğu da bir gerçekti. Güvenebileceği hiçbir milli işçi hareketi yoktu. Köylüleri kendi safına kazanmayı başaramadı, çünkü davasını değil sosyal devrimle, büyük ölçüde bir sosyal reformla bile bağdaştıramadı (önderlerinin en namuslularından biri olan Vinniçenko tarafından açıkça ve birçok kez kabul edilmiş bir başarısızlıktı bu"). Bu güçsüzlük onu sürekli yabancı baskılara açık

54. Vinniçenko. *Vİdrodjeniya Nanti* (Viyanı, 1920). e. ID. s.474 6.

55. Wcangel'in düşmesinden sonra. Kasım 192ffde Sovyet komutan Frunze israfından Mahno'ya çekilen ve birliklerinin Kızıl Ordu'ya katılmasını emreden bir ulıimaıom, M.P.Frunze'nın *Sobranie Soçinenii'iinde* yer almaktadır *(c. I,* (1929), s. 176 80); ültimatom reddedilmiştir.

56. P.Arşinov, *Istoriya Maknovskogo Dvijeniya,* (Berlin, 1923), s.200.

57. Aşağıdaki satırlar, Vinniçenko'nun *Vİdrodjeniya Natsii* (Viyana, 1920) adlı eserinden yapılmış tipik »lınıılaıdır. "Rus Boıevıkleri ile. Moıkovalılıı ile çarpıştığımız sürece her yerde biz galiptik, fakat kendi Bolşeviklerimizle lernasa geçince bütün gücümüzü yitirdik" (c. II, s.155); Rada, "millete ve emekçi sınıfa karşı uygulanan sosyal baskıdan emekçi kitleleri kurtarma" eğilimi göstermedi (c. II, 1.158); Rada'nın hatası, "kitlelerin kafasında milli g&rüş ile sosyal görüş arasında bir

kıldı ve böylece, gerçek bir hareket serbestisini engelledi. Son etkin lideri Petliyura, Ukrayna köylüsünün milli düşmanı Polonyalılarla ittifak kurunca, Ukrayna burjuva milliyetçiliği 1920'de tamamen iflas eti.

Ukrayna burjuvazisinin, bir burjuva devrimini başarıya ulaştırmada Büyük Rus burjuvazisinden bile güçsüz olduğu ortaya çıktı. Başarısızlığı yüzünden yerini kaptıracağı belliydi. Bolşevikler hariç, görünürde hiçbir ciddi aday yoktu; Bolşeviklere karşı koyan kuvveüerin birbiri ardı sıra bozguna uğraması da, Bolşevikler'in Ukraynalı kitleler tarafından ehveni şer o larak kabul edilebileceğini gösterdi. Gene de kolay bir çözüm yolu değildi bu. Sovyet hükümeti 1918 başında ve tekrar 1919 başlangıcında, Ukrayna'nın doğrudan doğruya Rus Sovyet birimine dahil edilmesi İle, ayrı bir Ukrayna cumhuriyeti yaratarak Ukraynalıların milli özlemlerini tatmin etme girişimi arasında bir seçme yapmak durumunda kalmıştı. İkinci seçeneği dayatan, devrimden önce halk kitlelerine açıklanmış olan ilkeler ve Lenin'in milli kaderini (ayin hakkı adına en geniş Ölçüde bölünmenin, tam bir gönüllü birliğe varmanın en emin yolu olduğuna kuvvetle inanmasıydı. Bağımsız bir Sovyei Ukraynası'na ilişkin bir politikayı gerçekleştirmek için Lenin'in şahsen mücadele elliğini gösteren birçok kanıt var. Denikin'in Aralık 1919'da bozguna uğramasından sonra, Sovyet otoritesi Ukrayna'da üçüncü kez kurulacağı sırada Lenin'in hazırladığı ve merkez komite tarafından kabul edilen "Ukrayna'da Sovyet iktidarı" üzerine bir önerge, partinin Moskova'da yapılan özel bir konferansına sunuldu. Bu önerge her şeyden önce, Sovyet yöneliminin Ukrayna milli meselesi ve Ukrayna köylülüğü ile ilgili tavrını ele alıyordu. "Ukrayna dilini ikincil bir dile dönüştürmek için yapılan girişimleri" kınıyor, tüm devlet memurlarının Ukrayna dilini konuşabilmelerini şan koşuyor eski malikane torlaklarının köylülere dağıtılmasını, "ancak gerektiği oranda" Sovyet çifdikleri kurulmasını ve hububatın "sadece, sınırlı bir miktarına" el konulmasını öngörüyordu. Fakat parti konferansında Ukraynalı Bolşevik önderler önergeye şiddetle karşı çıktılar. Rakovski geniş Ölçüde kurulacak Sovyet

çelişki yaratmak oldu" (c. II, s.219). Vinniçenko, Rada'nm Şubat 1918'de Bolşevikler tarafından ülkeden atıldığı dönemde, "tıalk kitlelerinde merkezi Rada'ya karşı büyıık bir nefretin bulunduğunu" kabul ediyor ve şu dokunaklı itirafta bulunuyor: "Bütün bunlarda korkunç ve garip olan şey, onların aynı zamanda *Vknym'yt* özgü her şeyi —Uknyna dilini, müziğini, Ukrayna oku Hırını, gazetelerini ve kitaplarını— gülünç duruma düşürmesiydi" (c. II, 1.259 60). Ukrayna milliyetçiliğine hiçbir sosyal muhteva kazandırılmamış olması, en sonunda diğer özlemlerin de gözden düşmesine sebep oldu. M.G.Rafes, *Dva Goda Revolyuisii na ükraine'de* (1920, s.78) da Rada'nın "Ukraynalı! aştırma" politikasının yarattığı nefretten söz ediyor.

çiftliklerinin, Sovyet düzeninin temelini oluşturacağını belirtti; Ukrayna Sovnarkom'u üyelerinden Bubnov, devlet memurlarının Ukrayna dili konuşmaları mecburiyetini Ukrayna milliyetçiliğinin öneminin abartılması o larak görüyordu. Bubnov, Manuilski ve diğerleri, Bolşevikler'le ittifak kurmaya çalışan SD eğilimli bir Ukrayna köylü partisi olan *Borot'bisti* ile her türlü uzlaşmaya karşı çıktılar.'[1] Lenin'in önergesi kabul edildi ve Mart 1920de*Borot'bisti* üyeleri Komünist Pani'ye alındı.** Fakat, işbaşındaki lerin muhalefetinin çok sert ve çok köklü olduğu yerlerde, parti çizgisini uygulamadaki güçlüklerin kolayca üstesinden gelmek mümkün olmuyordu.

Bu güçlükleri birkaç kişinin anlayışsızlığına ya da inatçılığına yormak da doğru olmaz. Ukraynalılar'ın milli özlemleri bir burjuva çerçeve içinde giderilemezdi. Fakat Bolşevikler, Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeü'ni kurarken, burjuva devrimden proleier devrime geçildiğini ilân ettiklerinde, Ukrayna milli meselesi çözümlenmesi hemen hemen imkânsız yeni bir şekle bürünüyordu. Köylülüğü devrime yöneltecek tek kuvvetin proletarya olduğu görüşü, Bolşevik öğretinin temel noktasıydı; Ukrayna'da yerli bir proletarya olmadığı için, burada sosyal devrimin milli içeriği de havada kalıyor ve bir bakıma yapay bir hal alıyordu. Ukraynalı burjuva aydınlara göre yeni rejimin kusuru önderlerinin büyük bir kısmının, doğuştan değilse bile kafaca ve yetişme tarzı bakımından Büyük Rus olmasıydı. Bu izlenim kolay silinmedi. Eski Ukrayna milliyetçilerinden bazılarının, özellikle 1923'ıe Kiev'e dönen ve oradaki yeni Ukrayna Bilimler Akademisi'ne başkan seçilen Hruşevski'nin davaya kazanılmış olması, Ukrayna Sovyet yönetiminin Büyük Ruslardan oluşan bileşimini gizlemeye yetmiyordu. Ukrayna köylüsünün gözünde yeni rejimin en büyük kusuru şehirlilerin kurduğu bir rejim olmasıydı. NEP'ın simgelediği köylülük İle uzlaşma döneminde bu kusur daha az göze batıyordu. Daha sonra proletaryanın köylülük üzerinde baskısı yeniden kurulunca ve Ukrayna köylülerinin şikâyederi, Ukrayna aydınlarının şikâyetleri ile çakışınca şu hakikat bir kez daha ortaya çıktı: sosyal ve ekonomik bir içeriğe büründüğünde milli mesele ağır bir hal alıyordu.

Şubat 1919'da, Ukrayna SSC'nin kuruluşuyla hemen hemen aynı anda, bir Beyaz Rus SSC'nin kurulması, milletlerin kendi kaderini tayin ilkesi

58. Önerge, *VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.316 18 ve Lenin, *Soçinenİya,* s.552 4'ıe yer almakladır. Konferans lulanıklan yayımlanmadı ve Lenin'in Ukrayna meselesine ilişkin konuşmasının metni kayboldu. Bu konuşmanın kısa özeti için bkz. *Soçinenİya,* c. XXIV, s.815 16, not 171; s.818 19, not 178.

59. Stalin, *Soçinenİya,* c. IV, s.304.

adına ayrılma hakkı politikasının daha ileri bir uygulanışını temsil ediyordu. Mesele, Ukrayna'dakinden daha basilli, çünkü Beyaz Rus burjuva milliyetçilik hareketi henüz başlangıç aşamasındaydı; çözümü büsbütün yapay kılan da bizzat bu olguydu. Ukrayna modeli yakından izlendi. Daha Mart 1917de bir Beyaz Rus milli kongresi, Rusya için "cumhuriyetçi ve demokratik federal bir düzenden" yana olduğunu ilân eden bir bildiri yayımlamış ve bir Beyaz Rus milli komitesi kurmuştu.[60] Ağustos 1917'de Minsk'te bir burjuva Beyaz Rus Rada[61] kurulmuş; delegeleri Ocak 1918 başında, üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne bizzat katıldıkları halde, kendilerine söz hakkı verilmediği gibi delegelikleri de iptal edilmişti." 1917'nin son günlerinde Minsk'te ilgi çekici bazı olaylar gerçekleşmişti. Ekim Devriminden sonra kurulmuş Bolşevik bir askeri devrimci komite, Rada'yı devirip, "Batı Bölgesi ve Cephesi Halk Komiserlikleri Konseyi"ni oluşturmuş ve "Beyaz Rusya emekçi halklarının milli kaderini tayin hakkını" İlân etmişti.*[3] Minsk'te birkaç hafta boyunca yetersiz bir Sovyet yönetimi hüküm sürdü.[64] Ancak ilerleyen Alman orduları. Şubat 1918'debu hükümeti devirdiler ve geçer akçe olan milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ilkesine hiç değilse sözde bağlı olduklarını göstermek için, kendilerine göre bir Beyaz Rus Ra dası kurdular. Aynı yılın sonlarına doğru Beyaz Rus mülteciler, Moskova'da bir kongre yaparak, Rusya Sovyet Cumhuriyeti İle mutlaka birleşmek arzusunda olduklarını ilân ettiler.*[5]

Brest Litovsk'ta kabul edilmiş sınırın gerisinde mevzilenmiş olan Alman birlikleri. Kasım 1918'de dağılmaya başlayıncaya dek uygulamada hiçbir sorun çıkmadı. O tarihten sonra kurtarılmış bölgelere bir hükümet sağlamak gerekiyordu; ve tıpkı Ukrayna'da olduğu gibi, hükümetin Rusya birimine dahil edilmesi ile ayrı bir Beyaz Rusya biriminin yaratılması arasında bir seçme yapmak gerekiyordu. Aynı düşünceler aynı kararı gerektirdi. Karar, parti merkez komitesi tarafından alındı ve gerekli talimat, 25

60. ***Revolyutsiya İ Natsional'niyİ Vopros: Dokument! İ Materİali, der.*** **S.M.Dimanshtein, c. İD, (1930), s.267. 271 2.**

61. ***A.g.e.,*** **c. Di, S.275 6.**

62. ***Tretii Vserossiiskii S"eıd Sovetov*** **(1918), s.64, 87.**

63. ***Revolyulsİa 1917 goda,*** **c. VI, der. I.N.Liyubimov, 1930, s.457 8. Brest Liıovsk'ıa Hoffmann, milli kaderini layin ilkesini hatırlatan Troçki'ye verdiği cevapla "Beyaz Ruslar'ın milli kaderini tayin hakkını ısrarla savunan Minsk birinci Beyaz Rusya Kongresinin, 30 31 Aralık gecesi, Bolşevikler israfından süngü ve mıralyözlerle dağıtıldığını" iddia etti *(Mirnie Peregovori v Brest Liıovske,* c. I (1920), s.95).**

64. ***Proletarskaya Revolyutsiya,*** **No.3 (74), 1928, s.61 130.**

65. Dönemin basınında bu kongre ile ilgili auflar *Voprosi Istorii'äe* verilmiştir, No. 1, 1947, s.ll.

Aralık 1918'de yerel komünist Önder Miyasnikov'a Stalin tarafından verildi.[6]* 1 Ocak 1919'da "bağımsız Beyaz Rusya Sovyet Cumhuriyeti geçici hükümeti" Minsk'te egemenliğini kurdu ve "kokuşmuş Beyaz Rusya burjuva Radasf m kanun dışı ilân etti.[67] Tam bir ay sonra, birinci Beyaz Rusya İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyeüeri Kongresi Minsk'te toplandı ve 4 Şubat 19l9'da Beyaz Rusya SSC anayasasını kabul ederek bir Beyaz Rusya hükümeti kurdu.[68] Her şey o kadar aceleye geldi ki, RSFSC anayasası model alınarak hazırlanmış anayasa, Sovyetler kongresinin işlevlerini ve

66. Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeıi'mn kurulmasıyla Ue ilgili en ciddi kaynak, Stalin'in 60. ya; günü dolayısıyla yazılmış, bir makaledir *(Istorik Marksist,* No. 1, 1940. s.63 78). Başlıca olguların kıs» bir özeli aşağıda verilmiştir:

25 Aralık 1918'de, Alman ordularının Beyaz Rusya lopraklannı terkti meşinden sonra, Stalin kuzeybatı bölgesi Komünisı Parti bölge komiıesi başkanı Miyasnikov ile bir telefon görüşmesi yaptı:

> **Komünist parti merkez komitesinin hîr Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyeıi kurulmasına ilişkin kararını Miyasnikov'a bildirerek bölge komitesi baskınını Moskova'ya çağırdı..Yoldaş Stilin, Kovno ve Vina illerinin Litvanya Sovyet Cumhuriyetine verileceğini ima *cıti.* Yolda; Sıalin, Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhunyetfnm kurulması ve Beyaz Rusya Komünisı Partisinin faaliyeti ile ilgili temel ilkeleri de bildirdi.**
>
> **Stalin yolda;in telkinleri, Miyasnikov'un katıldığı kuzeybatı bölgesi parti konferansında ianışıldı. Bu görüşler. Beyaz Rusya SSC ve Beyaz Rusya Komünist Panısı'nin kuruluşum temel oldu ve burjuva Beyaz Rusya milliyetçiliğine karşı ginşliklen mücadelede Beyaz Rusya Bolşcvıkleri'ne yol göslerdi.**
>
> **Beyaz Rusya SSC hükümeti on beş üyeden meydana gelecekti (sonradan on yedi oldu). Bunların seçimiyle bizzat Stalin yoldaş ilgilendi.**
>
> **Bir Beyaz Rusya Komünist Partisi merkez bürosu kuruldu. Merkez büro başkanı, aynı zamandı parti merkez komitesi ve Sovyet hüküm el i başkanıydı. Beyaz Rusya İşçi ve Koylu Sovyetleri Geçici Hükümetinin manifestosunu Stalin yoldaş hızırladı ve üzerinde önemli bazı düzeltmeler yapa**
>
> **Beyaz Rusya Sovyeıi Geçici Hükümeti'nin üyeleri Smolensk'e hareket ettiğinde yoldaş Stilin. Miyasnikov'a şöyle yazdı: "Beyaz Ruslar bugün Smolensk'e hareket eltiler. Bir manifesto getiriyorlar. Parti merkez komitesi ve Lenin, i izden onları, belki henüz letrubesiz fakat hayallannı parti ve Sovyeüer uğruna feda etmeye hazır genç 1ııdcJİtr olarak karşılamanızı isliyor.**

Bu hazırlıklardan sonra. 31 Aralıkla kuzeybatı bölgesi olağanüstü pari i konferansı toplanarak kendim derhal Beyaz Rusya Komünist Partisinin ilk kongresi olarak ilân ederek, bir Beyaz Rusya Bağımsız Sosyalist Cumhuriyeti kurmaya karar verdi. Bu kendi kaderini tayin girişimine açıkça itiraz eden birkaç komünist ("Jilunovjç ve grubu") partiden istifa etliler.

Bu değerlendirmenin yazıldığı tarihteki durum, Stalin'in kişisel rolünün biraz abartılmasını gerekli kılmış olabilir, ancak değerlendirmenin esas itibariyle gerçek olmadığından kuşkulanacak bir sebep yoktur.

A.F.Miyasnikov, Ermenistan doğumlu olduğundan Beyaz Rusya ile kişisel hiçbir bağı olmayın bir parti çalışanıydı. Sonradan Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Sovtuıkom'u baskınlığına getirildi ve bu nf«la Aralık 1921'de, dokuzuncu Tüm Rusyı

bir merkez yürütme komitesi tanımlıyor, fakat yerel Sovyetlerle ya da Sovnarkom'la ilgili maddeleri meme koymayı ihmal ediyordu.

Ukrayna gibi Beyaz Rusya da, Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti olarak kurulduktan sonra bile, yeni bir sıkıntılı donem geçirecekti. 1919 baharında, aynı ölçüde genç ve hemen hemen aynı ölçüde güçsüz olan Beyaz Rusya ve Litvanya cumhuriyetleri arasında bir federasyon kurmak için planlar yapıldı.*' Fakat Nisan 1919'da taarruza geçen Polonya, Litvanya SSCni ortadan kaldırdı ve Polonya birlikleri, Beyaz Rusya'nın talep eniği toprakların bir kısmını işgal ederek Ağustos 1919'da Minsk'i ele geçirdi. 1920 Polonya Sovyet savaşı sonucunda Beyaz Rusya Cumhuriyeti, Polonya'ya ilerleyen Sovyet birlikleri tarafından kurtarıldı ve Beyaz Rusya 1 Ağustos 1920'de parlak bir bildiriyle zaferi kutladı.™ Ekim 1920 Polonya Sovyet ateşkes anlaşması (kı 18 Mart 1921'de Riga anlaşmasıyla kesinleşti) Beyaz Rusya'yı topraklarının bau kısmından bir kez daha yoksun bıraku. Fakat, bu sefer kesin bir barış dönemi başlıyordu. Aralık 1920'de ikinci Beyaz Rusya Sovyetleri Kongresi, bir dizi "ek madde" kabul ederek[11] Şubat 1919 anayasasındaki ihmalleri giderdi.

Bir modem tarihçiye göre, "Beyaz Ruslar için milleüeşme, Rus devriminin adeta hiç İstenmemiş bir hediyesi olarak gerçekleşti"[71]. Narkomnats'ın resmi gazetesinde bir yazar. Beyaz Rusya işçi ve köylülerinin "kendilerini daima Rus emekçi sınıfının bir parçası olarak gördüklerini" ve "sadece Beyaz Rusya küçük burjuva aydınlarının pek önemsiz bir kısmının bağımsızlıktan yana olduğunu"[73] kabul etti. Ancak Bolşevik teoriye göre milleüeşme, tarihi gelişmenin kaçınılmaz olmamakla birlikte, normal ve yararlı bir aşamasını oluşturuyordu ve henüz ortada bir Beyaz Rus milleti yoksa da başka örneklere bakarak, doğmak üzere olduğu söylenebilirdi; Stalin'in iki yıl sonra "Beyaz Rus milletinin yapay olarak yaratıldığı" suçlamasına karşı, bir parti kongresinde kendini savunmak için İleri

Sovyetleri Kongreti'nde, üç Transkafkasya Cumhuriyeti adına bir bildin okudu *(Devyat yi Vserossiiskii S"etd Sovetov* (1922), s.186). Onu, disipline aykın hareket ettiği için. Şubat 1922'de partiden atılan G.I.Miyasnikov ile karıştırmamak gerekir (Bkz. s 194).

67. *Istoriyo Soveiskoy Konslùutsii v Dekretak* (1936), s.99 102. Rada Grodno'ya çekildi ve orada bir müddet Polonya hükümetinin koruyuculuğuna tığındı.

68. Anayasa, *A.g.e.*, s. 111 14'ıe, hükümet listesi de *Jim' Natsional'nosieîàt* (No. 5 (13), 16 Şubat 1919) bulunmaktadır.

69. Stalin, *SoçÎneniya*, c. IV, s.228 9; *Jim' Natsional'nostei'de* (No. 6(14), 23 Şubat 1919.

70. *Isteriya Soveiskoy Konstitusii v Dekretak* (1936), s. 140 2.

71. *A.g.t.*. (155 60. 72. D.S.Mirski *Russia: A Social History* (1932). s.278.

73. *Jim' Natsionat'nosteİ'dt*, No. 10 (67), 6 Nisan 1920.

sürdüğü oldukça kuşkulu bir savdı bu:

Kırk yıl önce Riga bir Alman şehriydi, fakat şehirler köyleri yutarak büyüdüğü ve milliyet özellikle kırlık bölgelerde korunduğu İçin, Riga bugün safkan bir Leıorıya şehridir. Gene bundan elli yıl kadar Önce, Macaristan'ın bütün şehirlerinde bir Alman niteliği vardı; şimdiyse hepsi Macarlaşcı. Aynı şey Beyaz Rus olmayan unsurların henüz ağırlığını koruduğu Beyaz Rusya şehirlerinde de görülecektir.[74]

Belki de bu, en azından Avrupa'da, milli tayin hakkı ilkesine sığınmanın, milli bilinci tatmin etmekten çok, uyarmak amacıyla ortaya atılmasının en aşın örneklerinden biriydi.

Esıonya ve Leıonya'nm dutumu, Finlandiya'nınkiyle Ukrayna İle Beyaz Rusya'nmki arasında yer alıyordu. İkisi de küçücük birer ülkeydi. Eston ya'nın nüfusu **1** milyon 250 bin, Letonya'nınki de 1 milyon 750 bindi. Fakat birbirinden farklı olan ve ne Germen ne de Slav diline benzeyen dilleri onlara ayrı bir özellik veriyordu. Her iki ülkede, Alman tüccarların, sanayicilerin ve büyük toprak sahiplerinin egemenliğine karşı —Finlan diya'dakinden çok daha güçsüz ve daha az kök salmış, fakat Ukrayna'dakin den daha güçlü ve kararlı— sınırlı ama otantik bir küçük burjuva milliyetçilik hareketi gelişmişti. Her iki ülkede de Ekim Devrimi'yle birlikte Sovyet rejimler ilan edilmiş, fakat ilerleyen Alman birlikleri tarafından kaldırılmıştı. Kasım 1918de Almanya yenilince, Riga veTallinn'de milli burjuva hükümetler kuruldu. Fakat bunlar uzun ömürlü olmadı. 29 Kasım 1918'de, Narva'da bir Estonya Sovyet Hükümeu, üç hafta sonra da bir Letonya Sovyet Hükümeü ilân edildi. Yerli ve Rus Sovyet orduları doğudan ilerlemeye başladılar, "işçilere kaderlerini tayin hakkı" sloganının resmen geçerli olduğu bir dönemdi ve bu politika, Stalin tarafından hiçbir şüpheye yer vermeyecek şekilde ilân edildi:

Sovyet Rusya, batı bölgelerine hiçbir zaman kendi mülküymüş gözüyle bakmadı. Bu bölgelerin, oralarda yerleşmiş milliyetlerin işçi kitlelerinin devredilmez mülkü olduğunu ve bu kitlelerin, siyasi kaderlerini kendilerinin dile

74. Stalin, *Soçinenİya.* c. 49. Aradan çok uzun bir zaman geçtikten sonra, Sulin, sadece "gizil" de olsa. kapitalizm öncesi donemde de "millet unsuılannın varolduğu" görüjunü tekrarladı *(A.g.e.,* c. XI, s.336). 1913'te Lenin, "Polonya, Litvanya, Ukrayna, Beyaz Rusya, vb.'nı örnek göstererek, "milli" nedenlerden dolayı, şehirleri kendi elki alanlannda yer alan köylerden ve ilçelerden ayırmanın bir çılgınlık olacağını" ileri sürüyordu (Lenin, *Soçinenİya, c.* XVD, s.158). Fakat Lenin'in o dönemde bundan çıkardığı tek pratik sonuç şuydu: Marksistler, tamamen ve sadece "millet ülke" ilkesini kabul etmekle yetinmemeliydiler.

dikleri gibi layin etmek hakkına sahip olduklarını kabul etmiştir. Şüphesiz bu, işçi Eslonya'yı burjuvazinin boyunduruğundan kurtarmak için giriştikleri mücadelede Esıonyalı yoldaşlarımıza, Sovyet Rusya'nın her tülU yardımı yapmasını engellemez, aksine böyle bir yardımı gerektirir.[7']

Eslonya Sovyet Cumhuriyeti Petrograd tarafından 8 Aralık 1918'de, Leton ya Sovyet Cumhuriyeti ise 22 Aralık 1918'de tanındı.[16] 1919 Ocak ayı başında Sovyet iktidarı Riga'ya dek uzanmıştı.

O zamana kadar Ukrayna ömeği izlenmişti; Riga geniş bir yerli sanayi proletaryasına sahip olduğu için de, Sovyet iktidarının temelleri Baltık kıyılarında Ukrayna'dakinden daha sağlam görünüyordu. Fakat Britanya deniz kuvvetlerinin orada bulunuşu belirleyici bir etkendi. Almanya ile çarpışmaların sona ermesiyle birlikte, Britanya deniz kuvveüeri Balıık'ta göründü. Estonya Sovyet Cumhuriyeti Ocak 1919'da devrildi. Letonya Sovyet Cumhuriyeti Riga'da beş ay dayandıysa da, sonunda Britanya donanması tarafından topa tutulma lehdidi karşısında teslim oldu. Her iki ülkede Britanya koruyuculuğu altında kurulmuş burjuva hükümetler, otoritelerini güçlendirecek vakit buldular. Yudeniç serüveni[77] tasfiye edildikten sonra, Sovyet Hükümeti tutumunu yeniden gözden geçirdi. Her iki burjuva hükümeıi de sanıldığından çok daha güçlü ve istikrarlı olduklarını gösterdiler. Yudeniç'e besledikleri düşmanlık da, Sovyet Cumhuriyeü'ne tamamen düşman olmadıklarını ortaya koydu. Özellikle dış ticaret, Sovyet politikası yörüngesine girmeye başladığı bir sırada (İtilaf Devletleri'nin ablukası Ocak 1920'de kaldırıldı) Riga ve Tallinn limanlarım kapitalist dünya ile Sovyet dünyası arasında bir tür tarafsız bölge olarak kabul etmek daha yararlı görünüyordu. Ukrayna modeli yerine Finlandiya modelini benimsemeye, Esionya ve Letonya Sovyet Cumhuriyetieri tasarısından vazgeçmeye ve burjuva hükümetlerinin milli layîn hakkım tanımaya karar verildi. Estonya ile 2 Şubat 1920'de[78], Letonya ile de 11 Ağustos 1920'

75. Stalin, *SoçinenIya*, c. IV, s.178. Bu bildiriyi içeren makele, *Pravda'da* ve *Jizn' Nalsional'nosleï&z* yayunlandı.

76. Bildiriler, *Politika Sovetskoy Vlasti po Nalsional'notnu Voprosud yayımlandı, (1920), *s.*52 4, madde 76; ve 1.133 4, madde 168. Bu ummalarla ilgili kararnameler Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika,* c. H (1926), s.206 8'de yer almaktadır. Bunlar Sovnarkom'un kararnameleriydi; VTsIK'nın bir karanyla daha resmi bir kesinlik kazandılar *(A.g.e.,* c. *E,* s.208 9).**

77. Ekim 1919'da Britanya kuvvederinin desteklediği "beyaz" General Yudeniç, Es lonya'daki üslerden Petrograd'a karsı la a mı la geçti. Taamız nerdeyse başarıya ulaşacaktı. Yudeniç, Rus imparatorluğu'nu eski sınırlın içinde yeniden kurmayı amaçladığı için, girişimi ne Estonya ne de Letonya Hükümeti tarafından sempatiyle karşılandı.

78. *Sobranie UzakonenİI, 1920,,* No. 7, madde 44. Burjuva Estonya hükümeti nezdinde ilk Sovyet girişimi Eylül I9l9'da yapılım;, fakat komşularından bağımsız hareket et

de[7]' bans anlaşmaları imzalandı. Böylece gerçekleşen rejim sadece yirmi yıl sürecekti.

Üçüncü Baluk ülkesi Litvanya, biraz değişik bir tarzda Letonya ve Es tonya'nın yolundan gitti. 1917 1918 kışında bir burjuva milü konsey, Tari ba kuruldu. Bu konseyde, üpkı Şubat 1918'deki Beyaz Rusya Radası gibi, esas itibariyle Almanlar tarafından kurulmuştu ve Alman işgal kuvvetleri komutanlığının teşvikiyle, 16 Şubat 1918'de Litvanya'nın bağımsızlığını İlân etti.[80] Almanya'nın bozguna uğramasından sonra Litvanya'da geçici bir işçi ve köylü hükümeti kuruldu[81] ve Letonya'daki daha gelişmiş hükümede aynı iarihte *22* Aralık 1918'de —biraz vakitsiz olarak— Petrograd tarafından tanındı.[82] Ertesi ay, burjuva Tariba, Vilna'dan fiilen atılarak, yerine Sovyet iktidarı kuruldu. Nisan 1919'da Vilna'nın Polonya ordusu tarafından ele geçirilmesi, Litvanya ve Beyaz Rusya Sovyet Cumhuriyederi arasındaki federasyon tasarılarına da, Sovyet Litvanyası'nın varlığına da son verdi. 15 ay sonra Vilna. Polonya savaşı sırasında Sovyet orduları tarafından tekrar ele geçirildiğinde başka planlar devreye girmişti. 12 Temmuz 1920'de, Es tonya ve Letonya banş anlaşmalarının yanı sıra, burjuva Litvanya hükümeti ile de bir barış anlaşması imzalanmıştı[83]; bu, her ne kadar, Litvanya'nın, aynı yılın sonuna doğru Vilna'yı Polonyalı haydut Zeligowski'ye kaptırmasını önleyemediyse de, hükümet merkezini Kovna'ya nakletmiş olan Litvanya hükümeti, gene de Sovyet Rusya tarafından tanınmakta devam etü.

Letonya ya da Estpnya'dan biraz daha büyük ve nüfusça biraz daha kalabalık olmasına rağmen, Litvanya, proletaryanın izine bile rastlanmayan ve sadece bir avuç aydının varolduğu hemen hemen tümüyle bir köylü ülkesiydi. Burjuva ya da Sovyet koruyuculuğunda olsun, Litvanya'nın bağımsızlık talebi, maddi ve manevi desteğini Birleşik Devleder'de yaşayan geniş bir Litvanyalı nüfustan alan çürük temellere dayanıyordu. Aslında Litvanya'nın bağımsızlığına Soyvet Rusya olumsuz bir gözle bakıyordu. Litvanya'nın bağımsızlığına kavuşmadığı takdirde Polonya'nın uydusu haline

mek islemediği gerekçesiyle, Eslonya hükümeti tarafından reddedilmişti (Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika,* c. II (1926), s.344 6, 387 8); Finlandiya, Letonya ve Litvanya'ya yapılan benzer öneriler, anlaşıldığı kadarıyla görmezlikten gelinmişti (*A.g.e.*, c. D. s.383 4).

79. *Sobranie Uzakonenii, 1920,* No. 95, madde 514.

80. Bu dönemle ilgili Litvanya resmi belgelen P.Klimas'ın *Le Développement de l'état lithuanien* (Paris, 1919) adk eserinde yer almaktadır.

81. *Istorik Marksist,* No. 2 3 (1935), s.50 2.

82. *Sobranie Uzakonenii, I9İ7J91&,* No. 98, madde 1006.

83. *Sobranie Uzakonenii, 1920,* No. 96, madde 5tS.

gelmesi daima mümkündü; öte yandan, bağımsız bir Litvanya Polonya'nın koltuk altında bir çıban olabilirdi. Bundan dolayı, milli kaderini tayin ilkesini mümkün olduğu kadar genişletmek Sovyet Rusya'nın yarannaydı.

(b) *Doğu Sınır Bölgeleri*

RSFSC'nin batı sınırlarında, Avrupa medeniyeti içinde yer almakla birlikte Rus geleneğini paylaşan, kültür ve maddi refah seviyesi bakımından Büyük Ruslar'dan aşağı kalmayan ve hatta bazen onlardan daha üstün Slav ve Slav olmayan halklar yaşıyordu. Büyük Rusluğun ağır bastığı merkezi bir birlik İle bu halklar arasındaki ilişki sorunu. Batı Avrupa'da örneğin, 1918'den önce Habsburg imparatorluğu ndaki Çekler'in ya da, 1918'den sonra Çekos lovakya'daki Slovaklar ve Südei Almanları'nın karşılaştıktan soruna benziyordu. Ayrılma, federasyon, özerklik ya da merkez devletle bütünleşme şıklarından herhangi biri seçilebilir ve bunlardan herbiri lehinde kanıtlar ileri sürülebilirdi. Fakat çözüm yolu ne olursa olsun, ortaya çıkan sorunlar, Batı Avrupa'da "azınlıklar meselesi" denilen şeyle aynı nitelikteydi. Doğu sınır bölgelerinde, yani Volga havzasındaki, Kafkasya'nın kuzey yamaçlarındaki ve Hazar Denizi'nin doğusuna düşen Ona Asya'daki topraklarda sorunların farklı bir içeriği vardı. Bu bölgelerin halkları, kökenleri, dilleri ve ortaçağ Moğol uygarlığının kalıntılarını taşımaları bakımından, Avru palı'dan çok Asyalıydılar. Bunların 10 milyon kadarı hâlâ göçebe hayatı yaşıyordu ve ilkel aşiret hayatı ortadan kalkmamıştı. Hayat ve kültür düzeyleri, Ruslar'ın ve batı sınır bölgelerindeki halklannkinden çok geriydi. Buralarda, çok dağınık bir tarzda yerleşmiş olan Rus nüfus, hem göçmen hem de sömürgeci rolü oynuyordu. 1850'li yıllarda Engels bu bölgelerden şöyle söz etmişti:

> Bütün zalimliğine ve Slav umursamazlığına rağmen Rus egemenliği, Karadeniz ve Hazar bölgesi halkları için, Orta Asya halkları için, Başkırtlar ve Tatarlar için uygarlaştırıcı bir anlam taşımaktadır.[84]

Merkez birimle ilişkilerinin ya da kurtuluşlarına ilişkin taşanların yarattığı sorunlar. Batı bakış açısına göre, "azınlık" sorunları değil, "sömürge" sorunlarıydı. Sovyeüere göre ise, "millî" sorunla "sömürge" halkların sorunları genellikle birbirine bağlıydı.

Bau sınırlarında, kendi kaderini tayin hakkı İlkesinin uygulanması, 1920 yılı sona ermeden Polonya, Finlandiya, Estonya, Letonya ve Litvanya'da

84. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* **DI^r^ Teil,** c, **I,** S.2D6.

Sovyet olmayan bağımsız cumhuriyetlerin tanınması ve Rusya Sovyet Cumhuriyeti'yle sıkı ama henüz belirlenmemiş ilişkiler içinde olan bağımsız Ukrayna ve Beyaz Rusya Sovyet Cumhuriyetleri'nin kurulması sonucunu yaratmıştı. Doğuda sorunun çözümü, kısmen durumun karışık oluşundan, kısmen de iç savaşın değişken etkilerinden dolayı daha az belirgindi. Ama genel görünüş her yerde aynıydı. Devrimin ilk aşamasında milletlerin kendi kaderini tayin hakkı ilkesi ilân edilmişti ve uygulamada tam bağımsızlıktan çok, özerklik talebi biçimini almıştı. Bolşevikler, bu ilkeyi Geçici Hükümeı'ten daha kesinkes ve daha ısrarlı öne sürerek başlangıçta, doğu halklarının giriştikleri milli hareketlerin tam desteğini sağlamış oluyorlardı. Ancak aynı Bolşevikler, Ekim Devrimi'nden sonra, Petrograd'dan yöneten bir Rus hükümeti şeklinde (her ne kadar adı böyle değilse de) ortaya çıkınca ve devrimin ikinci aşamasına ulaşır ulaşmaz mevcut sosyal düzene açıktan açığa, ya da üstü kapalı meydan okuyunca, kendi kendilerini atamış olan milli önderler karşı devrimci güçlere bel bağladı. Bununla birlikte bu durum, Ukrayna'daki sonuçların aynını yarattı. Eski Rus imparatorluğunu yeniden kurmak için Sovyet Hükümetine savaş açmış "beyaz" generallerin hiçbiri, imparatorluğun geri kalmış halklarının milli özlemlerine en ufak bir yakınlık duymuyorlardı. Öyle ki bu halkların milli Önderleri, kendilerine Çaruı boyunduruğundan başka bir şey vadetmeyen şeytan ile, sosyal devrimin derin denizi arasında kalakalmışlardı. Böylece iç savaş, doğu halklarının "burjuva" milli harekederi denen şeyin iflasını perçinledi ve Sovyet makamlarını milli devrimden sosyal devrime geçişin eşiğine getiriverdi.

Genel anlamda iç savaş, doğu sınırlarında Sovyet politikasının iki aşaması arasındaki ayrımı belirledi. Şubat Devrimi'nden önce bile, Çarlık Rusyası'nın Müslüman halkları arasında bir huzursuzluk kendini hissettirmeye başlamıştı.[85] Volga Tatarları arasında, ki tüccar orta sınıfa mensup unsurlar sadece onlarda vardı ve bunların daha önce göçebeyken şimdi çiftçilikle, ormancılıkla uğraşan komşuları Başkırtlar'da, Orta Asya'da Kazan'ın doğusuna kadar uzanan uçsuz bucaksız bozkırlarda yaşayan ve büyük bir kısmı hâlâ göçebeliği sürdüren Kazaklar arasında (19. yüzyıl yazarları, bunlara, Kırgızlar diyorlardı; oysa yanlıştı bu)[ss], aydın grupçukların

35. Narkomnats (ahşanı S.M.Dimanshtein, 1905 devriminin bu halklar üzerindeki etkilerini *Revolyutsiya i Natsional'nosti'ie* (No. 8 ve 9, 1930 ve No. 1, 1931) anlatmaktadır. Dimanshtein'ın bu halkların aşiret ve milliyet adlan "Rus devlet memurlarının hoşuna gitmediği için," kendilerine müslüman dedikleri yolundaki iddiası *(A.g.e.,* No. 1, 1931, s.73) ancak kısmen doğrudur: içlerinden birçoğu milliyetçi olduğu kadar dindardı da.

86. "Kazak" Hazar Denizinin doğu ve kuzeydoğusunda uzanan az nüfuslu geni; Orta

başlattıkları milli hareketler 1905 devriminden beri varolagelmişti. Hem başka yerlerden göçmenler getirterek hem de yerli halka yerleşik bir hayat sağlayarak toprağın verimini arttırmak, tarımı geliştirmek isteyen Çarlık rejiminin uyguladığı sömürgeleştirme politikası bu hareketleri iyice kışkırtmıştı. Geleneksel odaklarının Rus göçmenlere peşkeş çekilmesi Kazaklar için sürekli bir kızgınlık kaynağıydı ve Birinci Dünya Savaşı boyunca, halkı angarya çalışmaya zorlama girişimi, 1916'da tehlikeli bir Kazak isyanına yol açtı. Güney'e doğru, Hiva, Buhara ve Türkistan'daki daha yerleşik nüfus —Ortaçağ Cengiz Han İmparatorluğumun kalıntılarıydı bunlar— aynı öfkeyle çalkalanıyordu. 1916 1917 kışı boyunca Buhara'nın yan bağımsız Han'ı, kendi uyruklarının isyanını bastırmak için Rus birliklerin yardımını istemek zorunda kalmıştı.

Bütün bu belirtiler 1917 genel hareketinin önhabercileriydi. 1917 Mayısı'nda, milli bağımsızlık değil, milli özerklik lalep etmek için Petrograd'da, birinci Tüm Rusya Müslümanları Kongresi toplandı; kongredeki temel tartışma "milli topraklarda federal ilkelere dayalı demokratik bir cumhuriyet" isleyen bir çoğunluk ile, birleştirici bir Rus devleti içinde kültürel Özerklikle yetinecek bir azınlık arasında geçti.[87] O sırada Rusya'da hüküm süren kargaşalıkta farklı Müslüman halklar, özlemlerini gerçekleştirmek amacıyla çalışmaya koyuldular. Temmuz 1917'de Kazan'da toplanan ikinci Tüm Rusya Müslümanları Kongresi, Müslüman halklar içinde en gelişmiş topluluk olarak, milli Müslüman hareketi yönetmeye çalışan ve bu uğurda Pan Turan özlemleri bile körükleyen Tatarlar'ın denetiminde geçti. Aynı tarihte, Orenburg'da Başkırtlar'ın özerkliğini talep etmek için bir Baskın Kongresi düzenledi ve Alaş Orda (Kazaklar'ın efsanevi atası diye bilinen " Alaş'ın sürüsü" anlamında) geleneksel adıyla bir milli konsey kuruldu. Kongre, "Rusya'nın federatif demokratik bir cumhuriyet olması"nı, Kazakistan'ın da özerk bir birim olarak yer almasını talep eden bir program oluşturdu.[88] 1917

Asya bozkırlarında yaşayan, çoğu göçebe olan ve Türkçe konuşan nüfusa verilen addı. Bununla beraber, 18. ve 19. yüzyıllarda, bu kelinle halk dilinde imparatorluğun dışında kalan ya da yeni fethedilmiş bölgelerde yerleşen, esas itibariyle Ruslar'dan oluşan savaşçı kolonlar anlamında kullanıldı (Batı lehçelerinde "Cossacks" deniyordu); esas Kazaklar'a, Rus ve batılı yazarlar "Kırgız" dediler: Sinkiang dolaylanndaki dağlık bölgede yerleşmiş, yine Türkçe konuşan az nüfuslu çok daha küçük bir topluluktu bu. Sovyet Hükümeti ve Sovyet yazarlar, Kazak adını, gerçek sahibi olan Orta Asya Kazaklan'na yeniden tanıdılar ve onların yaşadıktan bölgeye Kazakistan adını verdiler; bununla birlikte 1920'li yıllatın sonlanna kadar Kazaklar'a, resmen Kırgız demekte devam edildi.

87. *Revoiyutsiya i Natsional'niyi Vopros: Dokument! i Materiali,* der. S.M.Dimanshtein, c.HI, (1930), s.294 305.

88. *A.g.e.,* c. IH, s.315 17, 328, 363 5.

yazı boyunca değişik tarihlerde, Volga havzasının en küçük Müslüman milliyetleri Mariler, Votyaklar ve Çuvaşlar, kongreler düzenleyerek benzer la leplerde bulundular.[89] Ayrıca, kuzey Kafkasya'nın Müslüman aşiretleri Vladikafkas'ta, Mayıs ve Eylül aylarında iki kongre düzenledi.[90] Kelimenin sosyal anlamıyla bunların hiçbiri devrimci değildi ve —belki Kazak hareketi dışında— hemen hepsinin, az çok dinci bir yanı vardı. Başkırt Kongresİ'nin mollalardan, yaşlılardan, kulaklardan oluştuğu, toplantıya katılmak için 50 ruble giriş ücreti'[1] istendiği ve kuzey Kafkasya Müslümanları'mn Gotsinski adında bir mollayı, müftü payesi vererek önder seçtikleri[92] anlatılmaktadır.

Bu şartlar altında, Doğu'da milli meselenin Sovyet yöneticilerin karşısına önce sadece Müslüman bir kisve altında çıkmış olmasına şaşmamak gerekir. Sovyet H\ ümeü'nin bu alandaki ilk işi, Rusya Halklarının Hakları Bildirgesinin ardından "Rusya'nın ve Doğu'nun Tüm Emekçi Müslüman lanna" başlıklı özel bir bildirge yayımlamak oldu. Rus halkının "şerefli bir barış sağlamaya ve ezilen halklara bağımsızlıklarına kavuşmaları için yardım etmeye" can attığını belirten bildirge şöyle devam ediyordu:

Rusya Müslümanları. Volga ve Kırım Tatarları. Sibirya ve Türkisian Kırgız, [Kazaklar) ve Şartları, Transkafkasyalı Türkler ve Taıarlar. Kafkasya Çeçenleri ve Dağlıları ve Çarlar tarafından, Rusya'nın müslebitleri tarafından camileri, İbadethaneleri yerle bir edilmiş, inançları, töreleri ayaklar altına alınmış olan herkes! inanç, örf ve adetleriniz, milli ve kültürel kurumlarınız şu andan İtibaren serbest ve dokunulmazdır. Kendi milli hayatınızı tam bir özgürlük içinde düzenleyin. Bu sizin hakkınızdır. Biliniz ki sizin haklarınız, tıpkı tüm Rusya halklarınınki gibi. devrimin ve onun organları olan işçi. Köylü ve Asker Sovyellerinin güçlü koruması altındadır. Bu devrimi ve onun hükümetini destekleyin.

Bildirge, daha sonra, eski Rusya sınırlarının doğusunda yaşayan, kendilerini ezenleri devirmeye and içmiş ve yardım vaadetmiş Müslümanlar'm davasına değiniyordu.'[3] 19 Ocak 1918 tarihli bir kararname, Müslümanların İçişlerinden sorumlu bir komiserlik kurulduğunu bildiriyordu; komiser Ta

89. *Revolyutsiya* i *Natsİonal'niyi Vopros: Dokument! i Materiali.* der. S.M.Dimanshtein, c. in, (1930), s.414 28.
90. *A.g.e.,* s.372 7. 91. S.Atnagulov, *Baskiriyo* (1925), s.57.
92. *Revolyutsiya i Natsİonal'niyi Vopros: Dokumenti i Materiali,* der. S.M.Dimanshtein, c. m, (1930). s.377.
93. Kliyuçnikov ı Sabanın, *Meıdunarodnaya Politika,* c. II (1926), s.94 6; Fransızca çevirisi *Revue du monde musulman, c.* 1 1 (1922), s.7 9'da yer alıyor. Bildirinin sonunda "Hintlilerin" ve "ErmeniWin hatalarının zikredilmiş olması, "müslü

tar'dı ve başlıca yardımcılıklara bir Başkırt ve bir Talar atanmıştı.** Bu dönemin anlamlı bir jesti de, vaktiyle İmparatorluk kitaplığına Semar kam'ıan getirilmiş "Hazretİ Osman'ın Kutsal Kuranrnın "Petrograd'daki Müslümanlar Bölge Kongresİ"ne verilmesiydi." Bir başka jest de, Brest Lİtovsk görüşmelerinin kesintiye uğraması ve Alman ordularının yeniden hücuma geçmesi vesilesiyle, İslam işleri Komiserliği tarafından "devrimci Müslüman halk"a, "Müslüman sosyalist partisinin kızıl bayrağı altında toplanma" çağrısının yapılmasıydı.** Kasım 1918'de Moskova'da düzenlenen Komünist Müslüman örgütler Kongresi, "komünist Müslüman örgütler merkez bürosu"nu kurdu. Bu merkez büro, Türkçe bir günlük gazete dahil, çeşitli dillerde propaganda malzemesi yayımladı, ajitatörler yolladı, yerel basımevleri kurdu." Kasım 1919'da düzenlenen ikinci bir kongrede Lenin ve Stalin'in bizzat söz aldığı görüldü.*[8]

Sovyet politikasının, 1918'in ilk aylarında başlayan ikinci aşaması, hem Ukrayna'da hem de doğuda, Şubat ve Ekim devrimleri arasında kurulmuş "burjuva" milli hükümetlere karşı etkin bir müdahale dönemi oldu. Bu hükümetler, üpkı Ukrayna Rada hükümeti gibi, Ekim Devrimi'nden sonra, ya mevcut sosyal düzene karşı bir tehdit olarak gördükleri ya da bir Rus hükümeti olarak, eski bağımlı halklara düşman saydıkları için, Petrograd'daki Sovyet hükümetine sırt çevirdiler. Ekim tevrimi'nden sonra özerk bir Başkırt devleü kurmuş olan Validov adlı birinin başkanlığındaki Başkırt hükümeti, Sovyet hükümetine açıkça savaş ilân etmiş olan Orenburg Ka zaklan'nın saflarına katıldı." Milliyetçilerde egemen olan tutumun tipik bir örneğiydi bu. Bu bölünme Sovyet hükümetini; söz konusu bölgelerdeki yarı "proleter" unsurlar (doğrusu bu bağlamda, tıpkı "burjuva" kelimesi gibi, yerine oturmamış bir kelimedir bu) arasında kendine bir destek aramak ve onların yeni başlayan hoşnutsuzluğunu ve özlemlerini körüklemek zo

m an lir" ibaresinin Bolşevikler için tüm doğu halklarının simgesi haline geldiğini gösteriyor.

94. *Sobranie Uzakonenii, 1917 19]8,Nù.* 17. madde 243.

95. *A.g.e..* No. 6, madde 103. Bu jeste kargılık, sonunda bu ünlü Kuran kayboldu. Ne olduğunu, nerede bulunduğunu kimse bilmiyor.

96. *Politika Soveiskoy Vtasıi po Naısional'nomu Voprosu* (1920), s.80, madde 99.

97. *Vos'moi S"ezd RKP(B)* (1933), (.433 4. Büronun adı Mart 1919'da "doğu halkları komünist örgütler merkez bürosu" şeklinde değiştirildi (/ün' *Natsional'nostei,* No,S (16), 9 Man 1919), bu tarihte artık Narkomnats'ın otoritesine bağlanmıştı.

98. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXIV, s.542 51; Stalin, *Soçİneniya,* c. IV, s.279 80.

99. S.Atnagulov, *Baskiriya* (1925). s.56 9. *Voprosi tstoriîde* (No. 4, 1918, s.26) yayımlanan bir makale Validov ile Orenburg Kazaklarinın atamanı Dulov arasındaki anlaşmanın 11/24 Kasım 1917'de imzalandığını be!iniyor.

runda bıraktı; bu da "işçilere kendi kaderlerini tayin hakkı'nı savunan batı politikasının doğudaki karşılığıydı. Bir önceki dönemin aksine İslam dinine, onun gelenek ve adetierine şiddetli saldırılara girişilen bir dönem oldu bu; hiç şüphesiz bu saldırılar kısmen ideolojiden kaynaklanıyor, kısmen de "burjuva" milli hareketlerin çoğu zaman belkemiğini oluşturan mollaların nüfuzunu kuma amacını taşıyordu. Özerk Tatar ve Başkırt hükümetler yerine Mart 1918de, Çuvaşlar'la Mariler'i de kapsayan, "Sovyet Rusya Federasyonu Tatar Başkırt Sovyet Cumhuriyeti" İlân edildi.[100] Bunun ardından, 13 Nisan 1918 tarihinde çıkarılan bir kararname gereğince, eski Tatar milli konseyi lağvedildi ve Tatar önderler tutukJandı.[01] Bir o^ğerlendirmeye göre, VTsIK'ca benimsenen bu politika Narkomnats'a, çalışma arkadaşlarının şiddetli muhalefetine rağmen, Stalin tarafından empoze edilmişti.[102] Milliyetler Halk Komiseri Stalin'İn imzaladığı ve "Kazan, Ufa, Orenburg, Ekaterinburg Sovyederi'ne; Türkistan Sovnarkomu na ve diğerlerine" gönderilen önemli bir bildiri, bu politikanın bir örnek olsun diye uygulandığını gösteriyordu. "Rusya'nın merkezinde başlayan devrimin, sınır bölgelerine, özellikle doğu sınır bölgelerine, biraz gecikerek de olsa yayıldığına" değinen bildiri, "bu sınır bölgelerindeki emekçi ve sömürülen kitlelerin devrimci gelişme sürecine katılmalarını sağlayacak özel tedbirlerin alınması gerektiği" üzerinde duruyordu. "Burjuva milliyetçi gruplar özerkliği, kendi halklarını ezmeye yarayacak bir silah olarak kullanmak amacıyla talep ettiklerine göre", kurtuluşa giden tek yol "yerel Sovyet kongrelerinin düzenlenmesi ve Sovyet özerkliğinin İlân edilmesi" olabilirdi ancak.[103]

Doğu sınır bölgelerinde, İslamiyete olduğu kadar, burjuva mili yetçiliğine de düşman yerli devrimci kidelerin varsayılan desteği üzerine kurulmuş, takviyeli Sovyetleştirme politikası fiyasko ile sonuçlandı. Çekirdek halindeki bu milliyetçi harekederi yöneten mollaların ve burjuva aydınların nüfuzu her ne kadar kolayca abartılıyorduysa da, özellikle göçebe kavimler arasında Bolşevikler'in taşanlarına ve yöntemlerine çok daha az

100. San Sovnarkom'un bir kararnamesi şeklinde yayımlandı *(Sobranie Uıakonenii 1917 191%,* No. 30, madde 394). "İç Rusya İslam işleri Komiserliği" yeni cumhuriyet için, "kurucu bîr Sovyet kongresi" düzenlemek ve kongreyi toplantıya çağırmak üzere bir komisyon atayacaktı. Gerçek anlamda bir "Rusya Sovyet Federasyonu" mevcut değildi: o dönemde, RSPSC anayasası henüz yazılmaklaydı.

101. *Revue du monde musulman,* c. *l L* (1922), s.131.

102. Pesikovski. ahntdayan L.Troçki, *Statin* (N.Y., 1946) s.262 3. *Voprosi Isto rii*'de yayımlanın bir makale (No. 4, 1948, s.34) bunu doğruluyor gibi: bu makalede bir ysDdan mili y elçi burjuva Baskınlar'm öle yandan milli layin hakkını reddeden Bu harinciler'in muhalefetinden söz edilmekledir.

103. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu* (1920). 5.8 9. madde 4.

yakınlık duyuluyordu; baudaki şartlara alışkın kişilerce Moskova'da kotarılan planlar, ilkel bir tarımla uğraşan topluluklara, ya da sorunları sürülerinin yetersiz oluşundan ve otlaklardan yararlanmalarına izin verıl meyişinden kaynaklanan göçebelere pek çekici gelmiyordu.[10]* Tasarlanan hür Tatar Başkırt Sovyet Cumhuriyetİ'ne Tatarlar[1] dan, Başkutlar'dan ciddi bir destek sağlamak mümkün olmadı; yerel bir tarihçiye göre, ne özerklik ne de bağımsızlık isteyen Çuvaşlar bu federasyona dahil edilmelerine karşı çıktılar[105] ve her ne kadar Mayıs 1918'de Moskova'da hazırlık çalışması yapıldıysa da[106] bu cumhuriyet hiçbir zaman gerçekleşmedi. Iç savaş, özlemlerin birbiriyle çalıştığı, yaygın ve ne olacağı bilinmeyen bir anarşi dönemine rasüıyordu; ve Haziran'da, Bolşevik aleyhtarı Samara hükümeti otoritesini Orta ve Aşağı Volga'nın büyük bir kesiminde yaymaya başladı. Bütün bu bölgede 1918de tek yapıcı gelişme baü bölgesinde Müslüman olmayan bir toplulukla ilgili olanıdır. Ekim 1918'de. Volga bölgesindeki 400.000 Alman'ın kendi Sovyetler kongresi ve yürülme kurulu olan özerk bir "işçi komünü" kurmalarına izin verildi.""

Diğer Müslüman topluluklarda bunun benzeri bir politika İzlendiyse de yine kesin bir sonuç alınamadı. Kınm'da Şubat ve Ekim devrimleri arasındaki dönemde kurulmuş milli bir Tatar Meclisi'nce oluşturulan "direktuar" Bolşevikler tarafından Ocak 1918'de devrildi ve Sivastopol zap tedilirken yapılan gaddarlık uzun süre belleklerden silinmedi. "Direktuar" yerine Kınm Tatar Sovyet Cumhuriyeti kuruldu. Ama kalıcı olmadı bu. Ukrayna içinde ilerleyen Almanlar, Sulkeviç adlı bir Rus generalin yönetiminde, Kırım'da kukla bir hükümet kurdular. Bu hükümet, tıpkı Uk

104. O dönemde Kazakistan'daki durumu bir yazar Narkomnats'ın resmi gazetesinde şöyle anlatmıştır: "İkinci devrimin ilkeleri Kırgızlar (yani Kazaklar] için anlaşılma/ bir şeydi, çünkü Kırgızlar'dı ne kapitalizm vardı, ne de sınıf farklılaşmaları. Hatta «nlann mülkiyet anlayışları bile farklıydı: Örneğin günlük işlerde kullanılan birçok eşya onlarda ortak mal olarak kabul ediliyordu". Aynı zamanda, Ekim Devrimi dış görünüşü bakımından Kazak!ar'ı dehşete düşürüyordu. Merkez Rusya'da, Bolşevik hareketin büründüğü şekillerden Kazaklar haberdar değildi. Oysa sınır bölgelerinde, "Bolşevik hareket şiddete, yağmaya, yolsuzluğa ve bit tür diktatörlüğe bürinüyordu. Sınır bölgelerinde hareket, gerçekle çoğu zaman bir devrim değil, salt anarşiydi". Aynı yazar, Se mipalaımsk'le ve Kazakistan'ın diğer şehirlerinde iktidarı ele geçirmiş olan Sovyet örgütleri hakkında şunları ekliyordu: "8u örgütlerin üyeleri, kendilerine Bolşevik diyen ve ekseriya iğrenç bir şekilde davranan serüvencilerdi" *(Jizn NatsionaVnostei,* No.29 (37). 3 Ağustos 1919).

105. D.P.Petrov, *Çuvasiya* (1926), s.70.

106. Stalin, *Soçİneniya,* c. IV; s.85 92.

107. *Sobranie Uzakonenii, 1917 191S.no*. 79. madde 831. Komün, kısa süre içinde RSFSC'nin Özerk bir bölgesine, daha sonra da, 1923 sonunda, özerk bir SSCne dönüştürüldü *{Sobranie Uzakonenii, 1924.* No.7. madde 33).

rayna'daki Skoropadski hükümeti gibi, Kasım 1918'de Alman kuvvetlerinin yenilgisiyle birlikte son buldu. Bunun üzerine, Bolşevikler'in denetimindeki bölgeden kaçan bir grup "beyaz" mülteci, ki çoğunluğu Kadetler'den meydana geliyordu, Pan Ruslar'dan oluşan, Pan Rus Özlemler duyan ve hiç de Kırım Tatariarı'nı temsil etmek iddiası olmayan bir hükümet kurdu. Kendi otoritesini Denikin'in askeri yönetimiyle zar zor paylaşan ve itilaf Devletleri tarafından bir dereceye kadar tanınan, destek gören bu hükümet Deni kin yenilgisi sonrasına kadar durumunu korudu.'[08] Kafkasya'nın kuzeyinde ve Dağıstan'da, 1918 boyunca Bolşevikler ile yerel milliyetçiler arasında mücadele dönem dönem sürdü. Yerel milliyetçilerin Türkler'den teşvik ve yardım gören mücadeleleri, Denikin orduları 1919 ilkbaharı ve yazında, mücadelenin ilk aşamalarındaki tüm ıstırap ve zulümleri kat kat aşan bir serdikle bölgenin tümüne yayılıncaya kadar siirdü.[1w]

1918 bozgunundan sonra, Sovyetler'in ilk girişimleri iç savaştan kaynaklanan zorunlulukların ve İç savaşın yarattığı İmkânların dayattığı girişimlerdi. Mart 1919'da savaş merkezleri Volga'dan uzaklaşmıştı. Hem Orenburg Kazaklan'nın atamanı Dutov'un, hem de Kolçak'ın[110] zulmettiği Başkırtlar Moskova'nın önerilerini dinlemeye hazırdılar. Geçici bir süre için saygınlık kazanmış olan Validov'un yöneumindeki "özerk Başkırt Sovyet Cumhuriyeti" hükümeti ile RSFSC arasında anlaşma imzalandı."[1] Daha doğuda benzer etkiler kendini hissettiriyordu. Kazakistan'ın başkenti Alaş

108. Kısa ömürlü bu Kırım hükümeti, dışişleri bakanının sonradan yayımladığı bir kitapta anlatıldı (M.Vinaver, *Nase Praviiel'stvo,* Paris, 1928).

109. Dağıstan'ın 1917'den Nisan 1920"ye kadarki karmaşık urüıine ilişkin en tam kaynak E.Samursky'ın *Dağıstan* (1925, s.61 76) adlı kitabında bulunmaktadır, ayrıca, bkz. *Revue du monde musulman,* c. 11 (1922), s.79 84; Stalin, *Soçıneniya,* c. IV, s.97 9, 106 14. Baku Doğu Halkları Kongresi'nde bir delegt. Kuzey Kafkasya'daki olayların canlı fäkal karmakarışık bir tasvirini yapmıştır *()*> S"ezd Narodov Vostoka* (192)), S.93 5).

110. Stalin'in notlarına gate. *Manam and the Notional Colonial Question* (Ing. çev., ikinci basım (1936), s.297), bir ata, Başkırdistan'ın Özerkliğine son veren bir kararname yayımlayan Kolçak'ın büyük gücü Validov Hükümetini 1919'da kitlelerin baskısı sonucu, Sovyet Hükümeline katıldığını bildirmek zorunda bıraktı, Çemov bunu kısaca doğrulmaktadır. *Mes Tribulations en Russie* (Paris, 1921), s.10.

111. *Sobranie Uzakonenii, 1919,* Nû. 46. madde 451, 1919 yazı boyunca Başkırdistan, bir kez daha "Kolçak çeteleri" tarafından istila edildi ve ancak 1919 Ağusıosu'ndadır ki Sovyet oıorilesi nihayet kuruldu *(Politika Soveiskoy Vlasti po Nal sional'nomu Voprosu* (1920), s.19 20. madde 18 19). Validov Moskova'da Aralık 1919'da düzenlenen yedinci Tum Rusya Sovyetleri Kongresinde, "Baskın proletaryasının ve yoksul Baskın, Kırgız (Kazak) köylülerinin" sözcüsü olarak göründü ve Yu deniç'e karşı "proleter başkent Petrograd'tn" savunulmasında Başkırt. kızıl ordusunun basanlarını övdü (7' *Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1920, s.17) O dönemde Validov,

Orda ikiye bölünerek bir kısmı Bolşevikler'e geçti. 1919 Haziranı'nda Kazakistan'ı yönetecek bir "devrimci komite" oluşturan, Rus ve Kazak topluluklara ayn yargı organ lan öngören bîr kararname yayımlandı. Bu kararnamede. Kazakların tarımla ilgili şikâyederine ilk kez bir cevap bulunmaya çalışılıyordu. Daha önce yerleşmiş Rus kolonların topraklarına dokunmamakla birlikte, yerleşime ayrılmış topraklarda bile Kazaklar'a zarar verecek her tür yerleşimi yasaklıyordu —bu köklü bir ledbir, haua hiç de devrimci bir çözüm olmadığı halde, Kazakların topraklarına keyfi olarak el koymayı bir süre önlüyordu,"[7] Bu tedbirle açıkça amaçlanan tek şey, iç savaşla kararsız davranan Kazaklar m desteğini sağlamaktı. Alaş Orda'nın lağvedildiği bildirildi.'[1]' Hazar Denizi bitiminde Astrahan dolaylarında yaşayan, çoğunluğu göçebe olup Moğolca konuşan yaklaşık 20 bin nüfuslu küçük bir Budist topluluktan İbareı Kalmuklar'a ilişkin bir bildiri yayımlandı: Bildiride, bir Kalmuk işçi Kongresi düzenlemek niyetinden söz ediliyor ve Kal muklar'dan Denikin'e karşı savaşta, Kızıl Ordu'ya katılmaları isteniyordu.[114] Bunu, birkaç gün önce Kazaklar'a hitaben yayımlanmış bir kararnamenin şeklen hemen aynı olan bir başka kararname izledi. Kararname "emekçi Kalmuk halkı'nın, topraklarım diledikleri gibi işleyebilmelerini sağlıyor ve Kalmuklar'ın topraklarına artık Rus kolonların yerleştirilmesini yasaklıyordu.[111] Fakat 1919'daki bütün bu kararnamelerin birçoğu, gerçek sos yo politik kurumlar yaratmak amacıyla değil, özellikle propaganda ve teşvik amacıyla yayımlanmıştı: nitekim o dönemde doğu sınır bölgelerinde kalıcı pek az şey yaratıldı ya da hiçbir şey yaratılmadı.

1919 sonuna kadar, Bolşevikler'in doğu sınır bölgelerinin hemen her yerinde karşılaştıkları muhalefet, büyük ölçüde savaştaki dalgalanmalardan kaynaklanıyordu. Sovyet rejiminin geleceği istikrarlı olmadığı, bu bölgeler üzerindeki nüfuzu sürekli ve yeterli görülmediği sürece yerel halklar ona

komünist geçin iyoı ve bağımsız bir Başkırt komünist partisi kurmaya yel ten i yordu (S.Aınagulov, *Btjkirtya* {[925), s.71 2). Validov konulunda bkz. bu bolümde dipnot 121.

112. *Sobrank Uıakonenii, 1919.* No. 36, madde 354.

113. Düşman tanık Caslagné, Alaş Orda'nın lağved ili sini. Haziran kararnamesine hiç değinmeksizin belirterek, şöyle diyor: "Rusya'nın b*;ka her yerinde sınıfsal nitelik taşıyan savaş, Kazaklarda aşiretlerle oymaklar arasında bir savaş oldu" (fievu* *du monde musulman.c.* 1 1, 1922. s.175 7).

114. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu* (1920), s.38 9. madde 56

115. *Sobranie Uıakonenii, 19l9,N.a.* 37, madde 368; T.K.Bwisov,*Xalmukiya* (1926) adlı eserinde Sovyet Kalmukisıam'ndaki gelişme üzerine, ayrıntılarda belki çok pastoral bir dil kullanmakla birlikte, oldukça açık bit genel tablo çizmektedir.

katılmaya yanaşmıyorlardı. Sovyet görevlilerin İslam dinine karşı uzlaşmaz tutumu muhalefeti daha da körüklüyordu. Sovyet yöneticiler beklenmedik bir şekilde devraldıkları geniş toprakların doğu bölgelerini pek az tanıyorlardı. Kafalarında, Çarlık yöneticilerinden olduğu kadar yobaz mollalardan da bir an önce kurtarılmayı beklenen ezilen halklar üzerine belli belirsiz bir tablo vardı; İslamiyet'in göçebe halklar üzerinde ve Orta Asya'nın bazı bölgelerindeki etkisinin pek önemsiz kaldığını, oysa başka her yerde yeni inançlara ve uygulamalara Ortodoks Kilise'den daha kararlı bir direnç gösteren inatçı ve güçlü bir kurum olduğunu keşfetmek onları hayrete düşürüyordu."[6] Güçlü olduğu bölgelerde —özellikle Kuzey Kafkasya'da[1'7] İslamiyet, cemaatının günlük hayatını hemen hemen tüm ayrıntılarına dek kurallaştıran, dinsel olduğu kadar sosyal, hukuki ve politik bir kurumdu, imamlarla mollalar siyasi ve bazen askeri önderler olmanın yam sua yargıç, kanun yapıcı, hoca ve aydındılar. Ekonomik ve kültürel hayatı çok düşük düzeyde olan bir halk üzerinde böylesine bir otorite kurmuş olmaları, Bolşevikler'in onlara hücum etmelerine neden oluyordu; bununla birlikte, sorunun çözümünü de bir o kadar güçleştiriyordu. 1919'un sonunda, Sovyet otoriteleri daha genç olanların desteğini kazanarak dini yöneticileri içerden bölmenin tek politika olduğu sonucuna varmış görünüyorlardı.'[u] Bu da İslamiyet'le bir uzlaşmayı, başka bir deyişle, iç savaş döneminin katı ideolojik tutumunu terkedip devrimin ilk kışındaki hoşgörüye dönüşü gerekti < riyordu.

1920 yılı, Moskova ile doğu sınır bölgeleri arasındaki ilişkilerde kesin bir değişikliğin başlangıcı oldu. O zamana kadar, Sovyet politikası, başlangıçta dünya devrimi için bir umul kaynağı, daha sonra da rejimin varlığına bir tehdit kaynağı olan Batı'ya gözlerini çevirmişti özellikle. Oysa Mayıs 1920 Polonya İstilası ile geçici bir süre yeniden canlanmasına rağmen, esas tehlike ortadan kalkmışa artık. Kolçak ile Denikin'in yenilgisi, ilk kez doğu sınır bölgelerini düzene kavuşturmayı ve Lenin'in tasarladığı gibi, doğunun sömürülen milletlerinin devrimci kitlelerini Rusya'nın devrimci işçi ve köylüleri ile bir ittifaka yöneltmeyi mümkün kılmıştı.

116. O dönemde çok tanınmış Müslüman bir Bolşevik, bir mescjiin yaklaşık 700 ilâ 1000 müminden ve bir mollayla iki yardımcısından oluştuğunu, oysa Ortodoks papazların ortalama cm bin ilâ oniki bin Ortodoks'tan sorumlu" olduğunu belirtiyor (M.Sultan Galiev, *Melodi Antıreligiomoy Propogandi Sredİ MusuTman* (1922), s.4).

117. E.Samurski *Dağıstan'da* 1917'den 1921'e kadar Sovyet sızmasına başarıyla direnen Müslüman iktidarın canlı bir tablosunu çizmiştir *(Dağıstan,* 1925, s.126 37).

IIS. Bu politikaya ilişkin örnekler E.Samurskfnin *Dağıstan adlı* kitabında (s.133 6) yer alıyor.

Sovyet politikasının ağırlık noktası belirgin biçimde Batı'dan Doğu'ya kayıyordu. Eylül 1920'de Bakû'de düzenlenen Doğu Halkları Kongresi, doğu milletlerinin batı emperyalizmine karşı Sovyet önderliğinde giriştikleri haçlı seferinin başlangıcı oldu.

Aynı elken bizzat doğu halklarının kendi tutumunda benzer bir değişiklik yarattı. Bütün bu bölgelerde, yabancı ülkelerden destek gören "beyazlar"m sürdürdüğü iç savaşın nihai etkisi Rusya Sovyet Hükümeti nin itibarım ve otoritesini pekiştirmek oldu. Hem Rus hem de Rus olmayan bölgelerde, "beyaz" generallerin pek de gizlemeden, eski toprak mülkiyeti ve sınai mülkiyet sistemini yeniden kurma özlemi İçinde olmaları, köylülerle işçilerin kararsız bir çoğunluğunu Sovyet davasına kazandırdı. Beyaz generallerin Rus olmayan bölgelerde Rus İmparatorluğunun birliğini, Rus olmayan unsurları tam bir siyasi ve kültürel bağımlılık içinde tutma geleneği ile birlikte yeniden kurmakta ayak diremeleri, Sovyetier'in, milletlere kaderlerini kayıtsız şartsız tayin hakkı tanıyacakları yolundaki vaadleri ile (her ne kadar bu vaadler bazı siyasi ve sosyal Önkoşullar içeriyorsa da) tamamen çelişiyordu. 1918 ve 1919'da Müslüman halklar Sovyet iktidarına karşı genellikle başkaldırmışlardı. "Beyaz" orduların zulmü, 1920den itibaren, Sovyet baskısı ve nüfuzu karşısında onlan daha uysal kılan faktörlerden biri oldu.

Bu politika gereğince, VTsIK Mayıs ayı boyunca Başkırt ve Tatar Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nin ve bir Özerk Çuvaş Bölgesİ'nin kurulmasını öngören bir dizi kararname yayımladı"'; bunları, aynı yıl içinde, Kazakistan Özerk SSC ile bir Özerk Kalmuk Bölgesi'nin[120] kurulması izledi. Güçlüklerin sona erdiği anlamına gelmiyordu bu. Yapılandırma her yerde başlangıç aşamasındaydı ve sınırlar hâlâ tartışmalıydı. Bazı yerlerde "burjuva miliyetçi" unsurların muhalefetini kuvvet kullanarak ezmek gerekiyordu hâla. Başkırdistan'da Mayıs 1920'de Başkırt Özerk SSC'nin kurulmasını, ki etkin fakat başbelası Valİdov'un azledilmesini gerektirmişti, 1920 yaz ve güz aylan boyunca ciddi kanşıklıklar, özellikle de Validov hükümetini yeniden kurma girişimi izledi. Bölgede anarşi ve İç savaş hüküm sürüyordu; bir yetkiliye göre, "genel bir Baskın ayaklanması güçlükle önlendi".[121] Ka

119. *Sobranie Uıakonenii,* /92Ö, No. 45, madde 203; No. 51, madde 222; No. 59, madde 267.

120. *Politika Sovetskoy Vlasti po Natsional'nomu Voprosu* (1920). *t.44,* madde 65; 1.41, madde 60.

121. S.Atnagulov, *Bajkiriya* (1925), s.72 4; tamamlayıcı ayrıntılar Stalin'İn, *Marxism and the National and Colonial Question* (Ing. çev., 2. basım (1936), s.297 S) adlı kitabının notlar bölümünde ve Castagne *(Revue du monde musulman,* c. 1 1, (1922).

zakistan'da toprak sorunu büsbütün vahim bir hal almıştı; Rus kolonlar, hatta yerleşik Kazaklar, Moskova'nın girişimiyle kurulmuş rejimi destekleme eğiliminde oldukları halde, göçebe Kazaklar bir siyasi bilince erdikleri oranda Rus Bolşevikleri Rusya Çan'nın doğal varisleri diye kabul ettikleri için, geniş kapsamlı her toprak reformu ciddi engellerle karşılaşıyordu. Üstelik, ekili arazinin ister otlak, isler yerleşim yeri olarak, göçebe Kazak lar'a toprak vermek amacıyla parçalanmasına karşı çıkmak için güçlü sebepler vardı: ne kadar adil ve siyasi bakımdan uygun olursa olsun, böyle bir adım, üretimde derhal bir gerilemeden başka bir sonuç veremezdi. Kazak lar'dan alınmış toprakların yeniden dağılımının kapsamı hakkında kesin bilgiler mevcut değildi. Ama kesinlikle bilinen bir şey varsa, o da 1921'deki kıtlığın, tüm Volga bölgesi ile birlikte Kazakistan'ı da özellikle kasıp kavurduğudur.[112]

Kuzey Kafkasya'da, 1920 sona ermeden, genel bir anlaşma da sağlandı. Aynı yılın sonbaharına kadar durum hâlâ karmakarışıktı. Molla Gotsinski Dağıstan'da Sovyet iktidarına hâlâ meydan okuyordu[1]"; daha batıda ise, Terek bölgesindeki Kazaklar, Don havzasında Wrangel'le savaşan Sovyet birliklerinin gerisinde ayaklanarak Moskova ile Baku arasındaki temel iletişimi bir kez daha kesiyorlardı.[124] Fakat Ekim 1920'de, Polonya ile bir

s.162 3) ıarafından verilmişin. 1921 güzü boyunca parti merkez komitesi, Başkırdisian'da iki grup parti çalışanı arasında "milli bir niteliğe bürünen ve amansız bir iç savaşa dönüşen" tartışmaları halletmek zorunda kaldı. Merkez komite üyesi Goloşçekin BaşkırdUıan'a gönderildi, fakat "bu tartışmaları tamamen önlemeyi" başaramadı ***ihvestiya Cenlral'nogo Komilela Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parıii (BoTsevikov),*** No. 34, Kasım 1921, s.5). Başkırdisıan bir tür deneme lahu sı oldu ve anlaşmazlık adamakıllı şiddetlendi, örneğin, bkz. ***Protetarskaya Revoiyutsiya,*** No.ll (58) ve 12 (59), 1926; No.3 (74) ve 5 (76), 1928. Iç savaşa katılanların anılan ***Craj danskaya Voina v Baskirii*** adlı kitapta toplanmıştır (Ufa, 1932). Bu kaynaklını! daha aynntdı bir incelemesi, o dönemde, doğu sınır bölgelerinde uygulanan Sovyet politikasını aydınlığa kavuşturacaktır, Validov, bu ülkelerin parmakla sayılacak kadar az burjuva aydınlarının tipik bir örneğiydi. Köklü her sosyal devrime muhalif milliyetçi bir burjuva olmasına rağmen "beyaz"lar küçük milliyetlerin taleplerini horgördüğü için iç savaşla Bolşevikler'! destekledi; iç savaş sona erince de yeniden anti Bolşevik kesildi. Daha sonra, Ona Asya'da Basmacdar'a katüarak ünlü bir Pan Turancı oldu ve bir Alman üniversitesinde görev aldı. Ardından, Türkiye'ye döndüyse de, 1944'ıe Pan Turancı faaliyetlerden ve devlete ihanetten mahkûm oldu. Sonunda, Türk makamlarıyla banşarak, 1948'de ***Türkistan Tarihîni*** yayımladı. Türkçe yazdığı ve tamamen Rus aleyhtan bu kitabın ingilizce'ye çevrilmesi söz konusudur.

122. 1920 ve 1921 Kazakistan ol J y lan hakkında Castagn£'nin tuttuğu birbiriyle ilintisiz notlar ***Revue du monde musulman*** c. 11 (1922), s.)82 91'de yer alıyor. Kendisi o tarihte Ona Asya'da değildi.

ateşkes anlaşması imzalandı; Wrangel orduları Kınrn'a doğru tam bir geri çekilme halindeydiler. Stalin ise, yeni "Sovyet Özerkliği"[125] politikasını *Pravda'da* tanımlamıştı. Aynı ay içinde Stalin, Kuzey Kafkasya'ya genel bir geziye çıkıyor ve 13 Kasım 1920'de Dağıstan'ın geçici başkenti Demir Han Şura'da düzenlenen Dağıstan Halkları Kongresi'nde söz alıyordu. Açıkça ve kesinlikle otoritenin sesiydi onun konuşması. Wrangel yenildiğine ve Polonya ile barış imzalandığına göre, "Sovyet hükümeti, Dağıstan halkının özerkliği sorununu ele alabilirdi artık". Bu demekti ki, Dağıstan, "tamamen kendi özelliklerine, kendi hayal tarzına ve geleneklerine uygun olarak yönetilmeliydi". Dini gelenek ve törelere müdahale edilmeyecekti: "Sovyet hükümeti, Şeriafı tam geçerli ve geleneksel bir yasa olarak görüyor", öte yandan. "Dağıstan'ın özerkliği, Sovyet Rusya'dan aynlması anlamına gelmiyordu ve gelemezdi de"'[2]*. Dört gün sonra "Dağlılar" adı altında bir araya gelen Terek bölgesi halkları Vladİkafkas'ta benzeri bir kongre düzenlediler. Bu kongreye katılan Stalin "Terek halklarının hayat şartlan ve Kazaklarla ilişkileri konusunda Sovyet Hükümeıi'nin arzusunu" dile getirerek hem sağlanacak kolaylıkları hem de müeyyideleri bildirdi. "Tek bir yönetimin sınırlan içinde Dağlılar ile Kazaklar'ın birarada yaşamalannın bitmez tükenmez karışıklıklara yol açtığı" tecrübeyle sabitti. Bazı Kazaklar'ın son sıralardaki ihaneti Sovyet makamlarını, suçlu toplulukları yerlerinden alıp onların topraklarına Dağlılar'ı yerleştirmek mecburiyetinde bırakmıştı. Terek nehrini, Ukrayna ile yeni kurulmuş özerk Dağlılar Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında sınır bölgesi kabul ederek Kazaklar') Dağlılardan ayırma işlemini tamamlamaya karar verilmişti.[121] Demir Han Şura ve Vla dikafkas'iaki kongrelerden İki ay sonra, VTsIK'ca yayımlanan bir kararname gereğince iki özerk Sovyet sosyalist cumhuriyeti —Dağıstan ve Dağlılar Cumhuriyeti— kurulmuştu. Başkenti Vladikafkas olan Dağlılar Cumhuriyeti, sonradan, birkaç özerk bölge oluşturularak alt bölümlere aynldı.[128]

1920 21 kışı süresince doğu sınır bölgeleri boyunca sağlanan istikrar Sovyet ordularının tç savaşta kazandıkları zaferin bir sonucuydu, iktidar so

125. Bkî. S.350. 126. Stalin, *Soçinenİya,* c. IV, s.394 7.

127. *A.g.e.,* c. IV, s.399 403. Toplulukları bir yerden bir başka yere yerleştirmeyle ilgili bu dıkkale değer örnek, kısmen bir sindirme tedbiri, kısmen de ilerde meydana gelebilecek karışıklıklardan sakınma olarak görünüyor. Bu aktarımın gerçek kapsamım gösterebilecek hiçbir bilgi mevcut olmadığı gibi, Dağlılar'ın Terek nehrinin kuzey kıyısından güney kıyısına mı yoksa Kazaklar'ın güneyden kuzeye mi yerleştirildiği açıkça görünmüyor.

128. Dağıstan özerk SSC ile Dağlılar özeık SSCnin kuruluşuna ilişkin (20 Ocak 1921) kararnameler: *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 5, madde 39 ve No. 6, madde 41; sonraki alt bölünmeler için bkz. *Revue du monde musulman,* c. 11 (1922), s.95 100.

nura halledilmişti. Moskova, otoritenin nihai kaynağıydı ve zaman, Moskova'ca tanınmış hükümetler biçiminde ve ister Rus İster yerli olsun, Moskova ile uyum içinde çalışmaya hazır yöneticiler yönetiminde istikrara kavuşma zamanıydı. Bu bölgelerden hiçbirinde bağımsızlığı sağlayacak temel şanların varolduğu kabul edilemeyeceği için, hepsinde yönetim sorununun akla uygun çözümü özerklikti. Bu toplulukların tadabileceği özerkliğin derecesini sınırlayan etken, egemen iktidarın cimrice davranışından çok, yerel otoritelerin sınırlı kapasiteleriydi, istikran sağlamanın anayasal şekli önemliydi. Merkezi iktidar ile yerel iktidar arasında bu bölgelerin hiçbiri için ne bir anlaşma yapılmıştı, ne de özel bir madde öngörülmüştü, özerklik her seferinde, merkezi hükümetin tek taraflı ka ranyla verilmişti. Böylece statü sorunu, RSFSC anayasası çerçevesi içinde çözüme bağlanmıştı; daha geniş bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Bir liği'nin nihai şekli doğu Avrupa sınır bölgelerinde bir sorun olarak ortaya konmuş değildi.

Bu bölgedeki bütün sınır bölgeleri içinde istikrarın en son sağlandığı yer Kınm oldu. Devrim yılları boyunca Kırım'ın tarihi, özellikle olaylı geçmişti. Kırım "beyaz" generallerin sonuncusu Wrangel'in son sığınağı oldu; Wrangel'in 1920'nin sonunda kesin yenilgisinden sonra taşkın Tatar halkı bir yıla yakın bir süre Sovyet yöneümine meydan okumayı sürdürdü. En sonunda, 18 Ekim 1921 larihli kararname ile RSFSC üyesi olarak bir Kının Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kuruldu.[129]

(c) *Orta Asya*

1914'ten önce genellikle Rusya Türkistanı denen ülke, Hazar Denizi'nin doğusunda, İran, Afganistan ve Hindistan sınırları boyunca uzanan ve doğuda ("Çin Türkistanı" denen) SİNkiang'da son bulan geniş bir alanı kaplıyordu. Ortaçağ'da Cengiz Han İmparatorluğunun bir parçasını oluşturuyordu. Bu topraklardaki başlıca şehirler olan Taşkent, Semerkant, Kokand, Buhara, Hiva ve Merv eski bir medeniyetin gelenekleri ve anıtlarıyla doluydu. Türkistan halklarını, kuzeydeki bozkır bölgede yaşayan, ırksal köken ve dil açısından kendilerinden pek az farklı olan göçebe Kazaklar'dan ayırdeden şey, tarih ve bir tür yerleşik hayat yaşamalarıydı. Güneybatıdaki küçük İranlı grup Tacikler dışında, Türkistan'ın nüfusu hep Türk kökenliydi ve Türk lehçeleri konuşuyordu. Sonradan batıda Türkmenler, orta bölgede Özbekler ve doğuda Kırgızlar diye ayrılmaları, kısmen, İdari yönetimde bir

129. *SobranU Uıakonenii, 1921,* No. 69, madde 556.

kolaylık sağlama sorunuydu; gerçek ırk, dil ya da tarih farklılıklan yüzünden olmaktan çok, yerel çekememezüklerin sonucuydu. Türkülün Çarlık İmparatoıiuğu'na ancak 18701i yıllarda dahil edilmişti. Buhara cmiri ile Hiva Hanı görece bir bağımsızlığı sonuna kadar korudu. Bu illerin uzaklığı ve nispeten yakın bir zamanda ele geçirilmiş olması Rusya'nın buralardaki denetimini son derece güçsüz kılıyordu. Bununla birlikte Türkistan, özellikle pamuk üretimi bakımından önemli bir ticaret merkezi olmuştu ve 12 milyonluk nüfusu, 500 bin Rus göçmeni içeriyordu.

Taşkent, Türkistan'ın idari merkezi ve en geniş Rus topluluğun barınağıydı; Avrupa'nın nüfuzu, esas İtibariyle Taşkent yoluyla yayılıyordu. 1914 savaşının tedirgin edici etkileri, kuzey sınırının öte yakasındaki 1916 Kazak isyanı ve Türkistan'da kiüe halinde bulunan ve devrimden önce bile, kendilerine gerçek bir denetim uygulanmamış olan Alman, özellikle Avusturyalı savaş esirlerinin varlığı yüzünden artmışu. Şubat Devrimi'nin ardından, Taşkent'le devlet memurları ve Geçici Hükümet taraftarlarından oluşan bir "Türkistan komitesi" ile, ilerde Sovyetler'in doğu politikasında belirli bir rol oynayacak olan, deneyimli yaşlı Bolşevik Broido[1î0] başkanlığında daha radikal nitelikli bir tşçİ Köylü Temsilcileri Sovyeti kuruldu. Her iki örgüt de tamamen ya da büyük ölçüde, Ruslar'dan oluşuyordu. Türkistan'da örgütlü tek Müslüman kesim olan Ulema, mollalardan, mülk sahiplerinden oluşuyordu ve sosyal devrim davasına Volga havzasındaki Müslüman harekeüerinden bile daha az eğilimliydi. Rus Imparatorluğu'nun her yerinde olduğu gibi, otoritedeki genel çöküş özerklik taleplerini hızlandırdı. Eylül 1917'de, Taşkent Sovyeti merkezi yürütme komitesince yapılan bir hükümet darbesi Geçici Hükümet yetkililerini işbaşından uzak laşUrmıştı. Böylece, Taşkent eski Çarlık dominyonlarında kurulan ilk Sov yel hükümetinin (her ne kadar henüz Bolşevik değilse de) merkezi oldu.'[31].

Bu olaylardan birkaç hafta sonra Orenburg'daki Kazaklar'ın ataman Dutov başkanlığında giriştikleri ayaklanma, İki yda yakın bir süre Avrupa ile Orta Asya arasında ulaşımı kesintiye uğrattı. Bu süre boyunca, Avrupa Rusyası Türkistan petrolünden ve pamuğundan, Türkistan ise temel tahıl ürünlerinden yoksun kaldı. Öyle ki Orta Asya'nın büyük bir kesiminde kıtlık görüldü. Bu güç şartlar içinde Türkistan'da devrim, merkezi otoritenin hemen hemen hiçbir müdahalesi olmaksızın kendi kaderine terkcdildi.[1]"

130. Broido, Narkomnats kurulunun be; üyesinden biriydi, sonradan Moskova'deki Dogu Emekçileri Komünisı Univers itesi'nin yöneticiliğini yaptı.

131. ***Protetarskaya Revoiyutsiya,*** **No.IO (33). 1924. s.138 61.**

132. Bu dönemle ilgili en güvenilir kaynak G.Safarov'un ***Kolonial'naya Revoiyutsiya; Opyt' Turkestana*** **(1921) adlı eseridir. 1920 yazına kadar Türkistan'da bulunmuj**

Taşkent'te devrimci hareket, başlangıçta, Rus kolonisince yürütüldü. 19 Kasım/2 Aralık 1917 tarihli Taşkent Sovyeder Kongresi'nde alınan bir karar gereğince, özellikle Müslümanlar, hükümet görevlerinin dışında bırakıldılar[133]; yeni hükümetin ilk nareketierinden biri de şehrin yerli mahallelerinden birinde patlak veren isyanı bastırmak oldu. Ancak bu arada, Fergana ilinin başkenti Kokand'da Müslümanlarca düzenlenen bir kongrede, "Rusya federal demokratik cumhuriyetine bağlı" özerk bir Türkistan kurulduğu ilân edilmişti.[134] Bunun üzerine saldırıya geçen Taşkent hükümeti, çetin savaşlardan sonra, hasmım yenerek Kokand'ı zaptetti.[135] Bundan sonraki beş yıl boyunca Basmacılar'ın (dağlara çıkan ve esas İtibariyle, eşkiyalıkla geçinen, yasa dışı serüvenci çetelere bölge halkınca verilen ad) yıldırdığı Fergana anarşi içinde yaşadı.[13]* öte yandan, Pan Turan özlemler içindeki bir burjuva milliyetçi grubun oluşturduğu "Genç Buhara" partisinin yardımına boş yere güvenen Soy vetler'in Buhara'ya karşı giriştikleri saldın yenilgiyle sonuçlanmıştı; Taşkent hükümeti 25 Mart 1918'de emirle bir anlaşma imzalayarak onu bağımsız bir güç olarak tanıdığını bildirdi.'[37] Daha batıda, Hiva hanı geçici olarak bağımsız bırakılmıştı.[138] Hazar Denizi doğusunda,

olan Castagné'nin *Revue du monde musulman'daic.* 11 (1922), s.28 73) yer alan özlü bir yazısı da vardır. Bu olaylara kaynaklık edebilecek değerde bir eseri sağlamamız mümkün olmadı: *Pobeda Velikoy Oktyabr'skoy Sotsialistiçeskoy Revolyutsii v Tur kestane: Sbornik Dokumenlov* (Taşkent, 1947), *Partiinaya Jizn'de* (No. 4, 1948) bu eseri eleştiren bîr yazar, eserde "Türkistan işçilerinin giriştikleri mücadelenin tüm Rusya'daki devrimci mücadeleden koptuğu, Sovyet iktidarının ilk döneminde dört bir yandan düşmanlarla çevrilmiş Türkistan'ın kendi kaderine terkedildiği" İzlenimi verildiğinden yakınıyor; ama bu izlenimin, olgularla bağdaşmadığını kanıtlamıyor. Safarov, Türkistan'ın 191Tden 192l'e kadar, "Johann Gotüieb Fichte'nin ideal 'kapalı ticaret devleti'" olduğunu söylüyordu *(A.g.e.,* s.75), Broido'nun kendisi dönemin bir dergisinde şöyle yazmıştı: "Hemen hemen iki yıl boyunca Türkistan kaderine bırakılmıştı, iki yıl kadar, Moskova'daki merkezden Kızıl Ordu gelmediği gibi, gerçekte ilişki diye de bir şey kurulmadı" *(Novyi Vostok,* c. II (1922), s.79).

133. G.Safarov, *Kolonial'naya Revolyutsiya: Opyt' Turkestana* (1921), s.70.

" 134. *A.g.e.,* S.Tl.

135. 22 Şubat 1918'de imzalanan teslim belgesi dahil, Kokand hükümeti ve onun başına gelenler hakkında tam bilgi P.Aleksenkov'un *Revolyutsiya v Srednei Azii: Sbormk'isıde* (Taşkent, e. I (1928), s.21 40; c ü (1929), s.43 81) verilmiştir. Kokand hükümetinin programında başlıca hususlar arasında, özel mülkiyetin, Şeriat'ın korunması ve kadınların tesettür etmesi yer alıyordu. Hükümet programını Bolşevikler'e düşman bazı Rus burjuvalar destekledi. Fakat Rus devrimcilerle muhafazakâr Müslümanlar arasındaki bu savaşta, milli duygunun en önemli faktör olduğu görülüyor.

136. Basmacılar hakkında ilk elden kısa tanıklıklar için bakınız: *Revue du monde musulman,* c.l I (1922), s.236 43. *Novyi Vostok,* c. H (1922), s.274 8).

137. *Revue du monde musulman,* c. 1 1 (1922), s.217 18.

138. 1917 1920 yıllan arasında Hiva'da meydana gelen olaylar *Novyi Voslok'la* (1923, c. m, s.241 57) anlatdmıştır.

Türkmenler'in yaşadıkları bölgelerde ise, esas itibarıyla SD'lcrdcıı oluşun Bolşevik aleyhtarı kısa ömürlü bir Rus hükümeti, Irandan ilerleyerek Merv'i işgal eden küçük bir İngiliz askeri birliğinin desteği ile, Ha/.iraıı 1918'de kuruldu.[139] Bu arada, Taşkent hükümeti tamamen düşman bölgelerle, ya da düşmanlık edebilecek bölgelerle kuşatılmıştı. Taşkent hükümetine karşı Ocak 1919'da bir başka ciddi isyan patlak verdi ve şiddcüi misilleme hareketlerine yol açtı. Öyle görünüyor ki, bu isyanın âdeta mucize kabilinden atlatılması, hiçbir alternatif gücün bulunmadığı bir durumda bir avuç yetenekli ve acımasız insanın eseriydi.

Türkistan'daki Komünist Parti genç bir örgüttü. Ekim Devrimi'nden önce Türkistan'da pek sosyal demokrat yoktu ve Bolşevikler ile Menşevikler arasında bir ayrım yapılmıyordu. Türkistan Bolşevikleri ancak Haziran 1918'de kırk kadar delegeden oluşan ilk mütevazı kongrelerini yaptılar. Bununla birlikte üyelerinin az sayıda oluşu, yeni partinin güçsüzlüklerinden sadece en önemsiz olanıydı. Devrim zaferinden sonra doğduğu İçin, mücadele içinde pekişmiş bir örgüt değildi. Başlangıçtan İtibaren, "resmi" bir partiydi sanki ve üyelerinin niteliği bunun damgasını taşıyordu. Türkistan'daki Rus koloni başlıca İki kategoriden oluşuyordu. Birinci kategori, devlet memurlarından, tüccarlardan, aydınlardan; ikincisi ise, çoğunluğu demiryolu işçisi olan Rus işçilerden meydana geliyordu. Her iki grubun da partiye katılmak için kendilerine göre sebepleri vardı. Bir tanığa göre parti, "Komünist bir papazdan Rus polis memurundan, hâlâ düzinelerce gündelikçi İşçi çalıştıran, yüzlerce baş hayvanı olan ve Kazaklar'ı yabani hayvanlar gibi avlayan Semireçiye'lİ bir *kulaktan* oluşan"'*[0] inanılmaz bir kimliğe sahipti. Rusya örneğinin coşturduğu Türkistan Bolşevikleri, kısa zamanda üstünlük sağladılar. Ama salt kendi başlarına kaldıkları ve Moskova'nın doğrudan önderliğinden yoksun oldukları için, başlıca iki sapma ortaya çıkü. ilk önce, üpkı Menşevikler gibi köylülerin esas itibariyle karşı devrimci olduklarını düşündüklerinden, toprak sahiplerini ve burjuvaziyi devirmek için proletarya ile yoksul köylülük arasında bir İttifakın gerekli olduğunu öne süren Leninist öğretiyi reddettiler. İkincisi, kendilerini üstün ırktan saydıklarından, Müslüman kitleleri küçümsediler ve onların bilfiil yönetime katılmalarını mümkün olduğunca engelledi

139. Ağustos 1918'den Mart ya da Nisan 1919'a kadar sûren bu "hükümet"ten. Castagne, *Revue du monde musulman'da* söz ediyor, c. l I (1922, s.192 201); İngiliz etkisi için bkz. *Journal of die Central Asian Society* (1922), c. O, s.96 110).

140. *Desyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parıii* (1921), s.105. Semircçiye Kazakistan'ın kuzeydoğu iliydi; *kulaklar* Kazaklardan alınan topraklara yerleşmiş Rus köylülerdi.

1er'[41]; bu da elbette partideki bir avuç Müslüman üyenin aşırı milliyetçi bir tutum takınması sonucunu yarattı. Böylece, parti içinde, gerçek parti öğretisinin aynı ölçüde lanetlediği "Büyük Rus şovenizminin de, Müslüman milliyetçiliğinin de Örnekleri görüldü. Broido şöyle yazıyordu 1920'de:

Militan Büyük Rus şovenizmi ve köleleştirilmiş sömürge halkların Ruslar'a duydukları güvensizlikten kaynaklanan savunmacı milliyetçilik —işte Türkistan gerçeğinin lemel ve tipik özelliği.[142]

Bu arada, anà partinin sekizinci kongresi Mart 1919'da Moskova'da toplandı ve yeni bir parti programının kabulü sırasında milliyetier politikası üzerinde uzun bir tanışma oldu. Her ne kadar, Türkistan adı geçmediyse de, delegelerden bazılarının, Taşkent'te olup bitenlerle kongrede ilân edilen ilkeler arasında bir çelişki bulunduğunu farketmiş olmaları mümkündür; Moskova ancak bu dönemde Orta Asya'nın uzak köşelerinde meydana gelen olaylardan haberdar olmaya başladı. Narkomnats resmi gazetesinde 1 Haziran 1919'da yayımlanan bir makale Türkistan'ın doğu halklarının kurtuluşunda bir başlangıç noktası olarak önemi üzerinde duruyordu. 15 gün sonra yayımlanan bir başka makalede, "Türkistan, Ona Asya'da komünizmin ileri karakolu, merkezden yardım bekliyor"[143] diye bildiriliyordu. 12 Temmuz 1919'da, parti merkez komitesinden gelen bir telgraf Taşkent hükümetinin dikkatini, "Türkistan halkının hükümette geniş oranda yer alması"nın ve "bölgedeki Müslüman örgütlerinin rızası olmaksızın, Müslümanların mallarına el koymanın durdurulmasının" zorunluluğu üzerine çekiyordu.[144] O dönemde Taşkent'te görevli bir İngiliz subayına göre, ilk talep şaşkınlık yaratmıştı; idari görevlerin %95'ine Türkistanlılar'ın atanması "Bolşevik hükümetin sonu"[145] demek olurdu. Moskova ile Taşkent arasında

141. Mayıs 1918'de yapılan beşinci Sovyeller Kongresi Müslümanların hükümet 'görevlerine atanmaları yasağını şeklen kaldırmışU, ama Özbeklerin, Kızgızlar'ın ya da daha sık da olsa Tatarlat'ın "yönetici görevlere alandıklan nadirdi" (G.Safarov, *Koloni al'naya Revolyutsiya: Opyt' Turkestana* (1921), s.85); sendikalar sadece Rus işçileri üye kabul ediyorlardı *(A.g.e.*, s.l 15). Ücretli kol işçisi çalıştıranlara oy hakkı.u yasaklayan RSFSC anayasa maddesi Türkistan'a uygulanmıyordu.

142. *Jizn Nalsional'nostei',* No.23 (80), 18 Temmuz 1920. Partideki gelişmeyi ve ilk iki kongresini (Haziran ve Aralık 1918) P.Antropov *(Revolyutsiya v Srednei Azii: Sbornik* (Taşkent), c. I (1928), s.7 20; c. n (1929), s.10 42) anlatmıştır. Partideki bölünmeler ve parti öğretisindeki zayıflığın en İyi anlatımı için, Frunze'nin Türkistan'da 1919 1920 yıllan arasında tuttuğu ve toplu eserleri arasında yayımlanan notlarına bakınız: M.P.Frunze. *Sobranie Soçinenii,* c. I (1929), s.l 19 21.

143. *Jizn Natsionafnostei;* No.20 (28), 1 Haziran 1919; No.22 (30), 15 Haziran 1919.

144. Lenin, *Soçinenİya,* c. XXIV, s.811.

145. F.M.Bailey, *Mission to Tashkent,* (1946), s.190 1.

karşılıklı anlayış yavaş gelişiyordu. Ekim 1919'da hemen hemen iki yıllık bir aradan sonra, ulaşım bir kez daha sağlanınca"[6], VTsIK ve Sovnarkom, ortaklaşa yayımladıkları bir kararda Türkistan'daki durumu aydınlığa kavuşturmaya çalışacak bir komisyon atadılar.[1]" Kararda hatırlatılanlar şuydu:

> **Türkistan halklarının kendi kaderlerini tayin hakkı milli bir grubun, diğer bir milli grup üzerinde kurduğu milli eşitsizliğin ve ayrıcalıkların tümüne son verilmesi, Rusya Sovyet hükümetinin tüm politikasının temelini oluşturur ve onun organlarının her türlü çalışmasının ana ilkesidir... Türkistanlı emekçi kitlelerin, yıllarca süren Çarlık hâkimiyetinin etkisi sonucu Rus işçi ve köylülerine besledikleri güvensizlik ancak böyle bir çalışmayla ortadan kaldırılabilir.[118]**

Komisyonun kararı, Lenin'in "Türkistanlı komünist yoldaşlara" yolladığı bir mektupla pekiştirilmişti; mektupta "Türkistan halklarıyla yoldaşlık ilişkilerinin kurulması. Büyük Rusya emperyalizminin bütün izlerinin silinmesi"[14]' isteniyordu. Ocak 1920 sonunda, içi propagandacılar ve yerel dillerde yazılmış kitapçıklarla dolu ilk "Kızıl tren" Moskova'dan Türkistan'a hareket etti.[150]

Komisyonun gelişi ve hiç şüphesiz. Kolçak ile Denikin'in yenilgisi sonucu merkezi hükümetin nüfuzunun ve iktidarının pekişmesi 1920'de hızlı bir düzelme sağladı. Kızıl Ordu birlikleri ilk kez yerel birlikleri takviye etmeye hazırdı artık; o zamana kadar bağımsız olan Buhara ve Hiva hanlıklarını bundan böyle yola getirmek mümkündü. Hiva ham kovuldu ve Nisan 1920'de henüz sosyalist değildiyse de, Horezm Sovyet Cumhuriyeti kuruldu (Horezm, Hiva'nın eski adının yeniden canlanmasıydı).[151] Hemen hemen aynı zamanda, Buhara emiri Frunze komutasındaki Bolşevik birlikler başkente doğru İIerlerken,"Genç Buhara" hareketi tarafından yenilgiye

146. Aşkabad'ın Ekim 1919'da Bolşevikler tarafından ele geçirilmesi Hazar Denizi yolunu açtı: Orenburg demiryolunun kurtarılması ancak bir sonraki ilkbaharda gerçekleşti.

147. Komisyon üyeleri şu kişilerden oluşuyordu: (Menşevikliği yeni burakmış) Gürcü Eliava, (Türkistan cephesi başkomutanlığına atanmış) Frunze. Kuybişev, Rud/u lak, Boki, Goloşçekin (G.Safarov, *Kolonial'nay a Revoiyutsiya: Opyt' Turkestana* (1921), s.İ05).

148. Lenin, *Soçİneniya,* c. XXIV, $.810 11.

149. Lenin, *A.g.e* , c. XXIV, s.531.

150. *Jizn Natstonal'nostei',* No.4 (61). c. 1, 1 Şubat 1920.

151. Castagne *(Revue du monde musulman,* c. 1 1, 1922, s.207) bu olayların 1919'im ilk yansında meydana geldiğini belirtiyor ancak hemen bunların ardından Moskova ile anlaşma (ki Eylül 1920'de imzalanmıştı) için görüşmelerin başladığını ekliyor; muhtemelen olayların tarihini bir yıl erkene almış.

uğratıldı"[2]; 5 Ekim 1920'de Buhara'da, Buhara emirinin eski sarayında birinci "Buhara İşçileri Kongresi" yapıldı.'" Bir tanığa göre tam bu sırada "açık fikirli genç tüccarların oluşturduğu ve Jön Türkler'den esinlenerek milli bir rönesans düşleyen" "Genç Buhara" hareketi, yeni palazlanan ve Feyzullah Hocayev'in[154] yönettiği Buhara Komünist Pardsi karşısında gerilemeye başlamıştı. Aralık 1920'de, Moskova'da yapılan sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Buharalı bir delege "Buhara Sovyeti"nin selamını getirdiğini söyledi.[1]" Horezm ve Buhara'da Sovyet rejimi yerleştikten hemen sonra RSFSC ile anlaşmalar imzalandı.[156]

Moskova'dan gelen komisyon —özellikle askeri üye Frunze— bu zaferlerin elde edilmesinde gerçekten önemli bir rol oynamıştı. Bununla beraber, yerel partide yüzeysel olmayan bir birlik ve ideolojik tutarlılık sağlamaya kalkışmanın, yada diğer doğu sınırları bölgesinde 1920'den itibaren kabul edilmiş olan, Müslüman halklar arasında birlik sağlama politikasını Türkistan'a uygulamanın güç olduğu ortaya çıktı. Aynı yılın yazında Türkistan'daki parti örgütlerine parti merkez komitesinden yollanan bir mektupta "Rus komünistlerinin başlıca görevinin emekçi ve ezilen halkların güvenini kazanmak olduğu"[1]" bildiriliyordu. Milliyetler arasında aynm gözetmeye son verme girişimleri oldu.[158] Fakat Türkistan'da deneyimli komünist pek azdı; Moskova'da kotarılan öğretilersc, milli eşitlik ve milliyetler arasında ayrım gözetmeme ilkesinin, nispeten ilerici güçsüz bir Rus azınlığı, milliyetçilikten esinlenen bir avuç Müslüman aydının temsil ettiği geri bırakılmış köylü kitlelere bağımlı kılacak olduğu bir ülkeye uygulanabilir görünmüyordu. Durum, hemen ortadan kaldırılması mümkün olmayan kötüye kullanmalara yol açıyordu. Türkistan'a gitmiş ender eski Bolşevikler'den biri olan Safarov 1920'de şöyle yazıyordu;

Devrimin ilk günlerinden itibaren Sovyet iktidarı, Türkistan'**da** bir avuç Rus **demiryolu** İşçisi aracılığı ile kurulmuştu. Bugün bile, Türkistan'**a pTOİeıaı**

152. M P.Frunze, *Sobraıtie Soçinenii,* c. I (1929), s. 142 3; *Revue du monde musulman,* c. 11 (1922), S.2I9.

153. *Novyi Vostok,* c. II, (1922), s.272.

154. A.Barmine, *One Who Survived* (1945), s.103.

155. *Vos'moi Vserossiiskii S~ezd Sovetov* (1921), s.225 6.

156. Bkz. S353 4.

157. G.Safarov, *Koloniafnaya Revolyutsiya: Opyt' Turkestana* (1921), s. 133.

158. Daha uzlaştırıcı bir milli politikaya ilişkin Castagné'nin belirttiği iki örnek *(Revue du monde musulman,* c. 1 (1922), s.68 9). Türkistan'da hayatın karmaşıklığını gözler önüne seriyor: 1920 1921 kışı boyunca, ballanın tatil günü olarak pazar yerine cuma kabul edildi ve posta idareleri ilk kez yerel dilde yazılmış telgrafları kabul ettiler.

ya diktatörlüğünü ancak Ruslar'm getirebileceği inancı yaygındır... Türkistan'da milliyetler arasındaki eşitsizliğe, Avrupalılar'la yerli halk arasındaki eşitsizliğe adımbaşı rastlanmaktadır... Türkistan'da, bazı tuhaf komünistler varolmuştur ve henüz bunların hepsi ortadan kalkmış değildir.[15']

Birkaç hafta sonra, Türkistanlı bir Müslüman delege, Bakû'dekİ Doğu Halkları Kongresinde aynı tema hakkında sözünü sakınmaksızın konuştu. Zinovyev'İn, Radek'in ve diğer devrimci yöneticilerin asla Türkistan'a gitmemiş olduklarından yakınarak ve son üç yıl boyunca uygulanan Sovyet politikasının "yetersizliklerine" atıfta bulunarak, "şimdi komünizm kisvesi alünda çalışan sömürgecilerimizin" geri alınmasını talep ediyor (tutanakta, tam bu anda, alkışların ve yaşa seslerinin yükseldiği belirtiliyor) ve sözlerini şöyle sürdürüyordu:

Yoldaşlar, aranızda öyleleri var ki, komünizm kisvesi altında Sovyet İktidarını batırıyorlar ve Doğudaki tüm Sovyet politikasını berbat ediyorlar.[1*0]

Mart 1921"deki onuncu parti kongresinde Safarov, Türkistan delegelerinden biri sıfatıyla, yerel parti yapısını bir kez daha eleştirip hem Büyük Rusya şovenizmi hem de Müslüman milliyetçilik ile daha etkin mücadele edilmesini önerince, aynı suçlama tekrarlanmış oldu.[161] Daha Ocak 1922'ye kadar parti merkez komitesi, Türkistan komünisüerini açıkça "sömürgeci sapmadan" kurtulmaya teşvik ediyordu ve Türkistan'ın "bir Rus Ulster'i —merkezin desteğine bel bağlamış milli bir azınlığın sömürgeci *fronde'»*— haline gelmesine" göz yumulamayacağı konusunda onları uyarıyordu.[1"]

VTsIK'mn 11 Nisan 1921 tarihli kararnamesi gereğince, RSFSC'ne bağlı özerk bir birim olarak, Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti kurulduğunda, milli mesele hâlâ çözümlenmiş değildi[163] ve bu kararın yanı sıra,

159. *Pravda,* 20 Haziran 1920. Mart 1921'de Moskova'daki onuncu parti kongresinde Safarov geçen yaz bir Türkistan kasabasında şöyle bir yazı gördüğünü anlattı: "Bugünkü vaaz komünist bir İmam tarafından verileceği için bütün komünist pani üyeleri çağntıdır" *(Desyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy PartİÎ* (1921), s.104). Broido ise, "belirli saaüerde dua eden" Müslüman komünistlerden ve "ilçe komitesine başkanlık eden, ya da parti ve Sovyet gazeıesi basan" bir Rus başrahipıen söz ediyor *(Jizn' NatsionaVnostei',* No.23 (80), 18 Temmuz 1920).

160. *ly'S'ezd Narodov Vostoka* (1920), s.85 91.

161. *Desyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii* (1921), s.163 8. Stalin, milliyetler meselesine ilişkin karara Safarov'un getirdiği değişiklik önerilerinin büyük bölümünü kabul etmekle birlikte, kongrede ona doğrudan doğruya cevap vermedi; daha önce bir başka vesileyle Stalin, "Büyük devlet şovenizmi" suçlamasını küçümsemiş ve Türkçe konuşan komünistler arasındaki "milliyetçi kalıntıları" eleştirmişti *(Soçİneniya,* c. I, s. 1 3).

162. *Jizn' NatsionaVnostei;* No.3 (132), 26 Ocak 1922.

163. *Sobranie Uzakonenii,* 1921, No. 32, madde 172.

"Sovyet İktidarının milli mesele konusunda izlediği politikanın bilfiil uygulanmasından" VTsIK'ya ve Sovnarkom'a karşı sorumlu bir "Türkistan İşleri Geçici Komisyonu"nun Taşkent'e yollanması bu konuda duyulan tereddütleri su yüzüne çıkardı.[1*4] Yeni cumhuriyet Ona Asya'da, batıda Hazar Denizi'nden doğuda Sinkiang'a, güneyde İran ve Afganistan sınırlarından kuzeyde Kazakistan sınırlarına kadar uzanan bir bölgeyi kaplıyordu. Cumhuriyetin yüce organı "İşçi, Dehgan, Köylü, Kızıl Ordu ve Kazak Temsilcileri Sovyetleri Kongresi"idi; "Dehganlar'ın ya da Müslüman köylülerin kongrede temsil edilmesi açıkça yeni milli eşitlik politikasını İlân etmenin amaçlandığını gösteriyordu. Yeni rejim, hemen bir banş sağlayamadı. 1921 sonbaharında Enver Paşa, Buhara'nın doğusunda paüak veren ciddi bir isyanın başına geçmek için birden sahnede göründü. "Genç Buhara" hareketinin ve Türkistan'daki birçok Müslüman topluluğun Pan Turancı özlemlerini dile getirerek Basmacılarla birleşti ve ülkenin doğu bölgesi halkını Taşkent'e karşı ayaklandırdı.[165] İsyan aylarca süren çarpışmalardan sonra nihayet bastırıldı. Enver Paşa, bu çarpışmalar sırasında, 4 Ağustos 1922'de öldürüldü —melodramatik bir meslek hayatına önemsiz bir sondu bu. Bundan sonra, Sovyet otoritesi yavaş yavaş yeniden kuruldu. Ancak Sovyeüer Birliğİ'nin oluşumundan ve Lenin'in Ölümünden sonradır ki Türkistan'da hükümet sorununu kolaylaşurmaya karar verildi ve Türkistan dön ayn cumhuriyete bölünerek milli özlemlere daha geniş bir alan sağlandı. Yeni kurulmuş Kazakistan Özerk Cumhuriyetİ'ne 1920'de verilmiş bir sözü yerine getirmek İçin bu fırsattan yararlanıldı ve o zamana kadar Türkistan'ın ilhak ettiği Kazak topraklan, "halkın iradesini dile getiren bir bildiri gereğince", Kazakistan'a verildi.[166]

(d) *Transkafloasya Cumhuriyetleri*

Milli meselenin ikili niteliğinden ötürü Transkafkasya'da durum karmaşıktı. Batı sınır bölgeleri gibi, bu bölge de, milli bağımsızlık talepleri

164. *A.g.e.,* No. 32, madde 173. Komisyon üyeleri. Mart 1921'deki onuncu parti kongresinde sendikalarla ilgili lartışmalann öncüleri olan Tomski ve Rudzulak idi. A.Barmine, *One Who Survived* (1945), s.99'da Taşkent'te onları ziyaret edişini anlatmaktadır.

165. Basmacılar isyanı Enver Paşa'nın Pan islamcı niyetlerine ilişkin bazı ilginç ayrıntılarla birlikte, *Nooyi Vosıok,* c. II (1922), 3.274 S4'ıe anlatılmaktadır. Castagné'ye göre *(Revue du monde musulman,* c. 1 1, 1922, s.228 9) Bolşevikler, Enver'den isyancılara arabuluculuk elmesini istemişler, fakat o aksine hareket ederek isyancıların safına geçmişti. Ne var ki, yazar o dönemde Ona Asya'da bulunmadığı için, yararlandığı kaynaklar her zaman güvenilir değil.

166. *Politika Soveiskoy Vlasıi po Natsional'nomu Voprosu* (1920), s.44, madde 65.

geçiştirilemeyecek ve reddedilemeyecek olan gelişmiş halkları ve doğu sınır bölgelerİ gibi, gelişme düzeyleri tarafından yerel özerkliğin en basit şekilleriyle sınırlanan ilkel halkları içeriyordu. Önemli sayıda Rus ve Türk göçmenler bir yana bırakılacak olursa, Transkafkasya, en büyük üçünün — Gürcüler, Ermeniler ve Azeriler— nüfusu 2 milyondan az olan sekiz yerli milli gruptan oluşuyordu; bu farklı halkların birbirine kanşmışlığı hâlâ bir çatışma kaynağıydı. Ekonomik ve sosyal yapı da aynı çeşitliliği gösteriyordu. Köylünün hayat seviyesi, Avrupa Rusyası'nda yaşıyan köylününki ile karşılaşlınldığında bile düşüktü: hayat seviyesinin en düşük olduğu yer Azerbaycan'dı. Feodalizmdeki toprak kiralama sistemleri, müslüman Azeri beylerle, hıristiyan Gürcü prenslerde hâlâ devam ediyordu; Ermenistan'da ve daha az olmakla birlikte Gürcistan'da, tüccar bir sınıf ve radikal aydınlar vardı ama, bir avuç demiryolu işçisi dışında, hemen hemen hiç proletarya yoktu; Bakû'de petrol sanayi önemli bir Rus ve Ermeni kolonisi ile, kısmen yerli, kısmen Rus olan bir proletaryayı kendine çekmişti.

Başlıca üç milli grubu birbirinden ayıran etnik sınırlar birçok yerde tam belirlenmemişti. Özellikle nüfusu Türkiye tarafından sık sık zulme uğrayıp dağıtılan Ermenistan, bu bakımdan en çok zarar görendi. Gürcistan ve Azerbaycan'da, sonunda bilfiil kurulmuş olan Ermenistan'dakinden çok daha fazla Ermeni vardı; Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te başka herhangi bir şehir dekine oranla, daha çok Ermeni yaşıyordu ve Ermeniler GürctHer'den daha çoktu. Bu şartlar altında, milli düşmanlıklar, nispeten önemsiz Rus iktidara olduğu kadar, rakip milli gruba da yöneltiliyordu çoğu zaman. 1912'de şöyle yazıyordu Stalin:

Eğer Gürcistan'da ciddi bir *Ras aleyhtarı* milliyetçilik yoksa, her şeyden önce, kitlelerde böyle bir milliyetçiliği körükleyecek Rus toprak beyleri ya da Rus büyük burjuvazi olmadığı içindir. Gürcistan'da *Ermeni aleyhtarı* miUiyetçilik vardır, çünkü orada, küçük ve henüz güçlenmemiş Gürcü, burjuvaziyi ezerek onu Ermeni aleyhtarı milliyetçiliğe iten bir Ermeni büyük burjuvazisi bulunmaktadır.[167]

Hem milli hereketi körükleyen, hem de Rusya'nın denetimini felce uğratan Şubat Devrimi, uzun süren bir karışıklıklar ve kaos dönemine yol açu. Bununla birlikte, eski Çarlık İmparatorluğunun hiçbir yerinde, milli ilkelere ilişkin bir çözüm, ilk bakışta, buradakinden daha az umut verici ve daha az uygulanabilir görünmüyordu. Eylül 1917'de Tiflis'te düzenlenen bölgesel Kafkasya Bolşevikleri Kongresi, Kafkasya halklarının çeşitliliği, nüfusça az oluşları ve birbirine kanşmışlığı göz önünde tutulduğunda, Kafkasya milli

167. Stalin, *Soçinenİya, c. U,* **s.307.**

yelleri için "ne ayrılmanın ne de federal devletler oluşturmanın" Önerilebileceği sonucuna varmışu.'[6]*

Ekim Devrimi'nin ilk sonucu, 15/28 Kasım 1917'de, Tiflis'te bir "Transkafkasya Komiserliği" kurulması oldu. Yetkisi, ustaca bir düzenleme sayesinde. Petrograd Kurucu Meclisi'ne Transkafkasya illerinden seçilmiş temsilcilerle, farklı bölgeler tarafından aynı oranda seçilmiş yedek temsilcilerin oluşturduğu Transkafkasya meclisinden kaynaklanan bu komiserlik, feshedilen Rus İktidarı yerine kendi otoritelerini kurmayı uman Azeri önderler, Gürcü toprak sahipleri ve milli özlemler besleyip geleceğin yönetici sınıfını oluşturmayı uman radikal Gürcü aydınlar arasında güçlükle oluşturulan bir koalisyonun somutlaşmasıydı.[169] Yapısı ve yönelimi bakımından Gürcü ağırlıklı bir kuruluştu bu. Başkanı radikal Gürcü politikacı Gegeçkori idi ve Gürcü Menşevik önder lordanya'nın başkanlığındaki yerel işçi, Köylü ve Asker Temsilcileri "bölge merkezi" ile yan yana görev yapıyordu. Komiserlik başlangıçta, bir hükümet kurmaya ya da Transkafkasya'nm bağımsızlığını talep etmeye kalkışmadı. "Transkafkasya devrimci demokrasisi" adına 18 Kasım/l Aralık 1917de yayımladığı ilk bildiride, "Rus devri m **ine** e ilân edilen milliyetlerin kayıtsız sarısı/, kendi kaderlerini layin hakkı"m dile getiriyor, fakat yalnız Kurucu Meclis Petrograd'da toplanuya çağnlıncaya kadar otorite talebinde bulunuyordu.[1]" Bununla birlikte komiserliğin bakış açısı, esas itibariyle Bolşevik aleyhtarıydı; Kurucu Meclis'in dağı utmasından sonra, Rusya Sovyet Hükümeti'**nı** tanımayı reddetmesi de, iddiaları ne olursa olsun, ona *de facto* bir bağımsızlık statüsü veriyordu.

Bu arada, 5/18 Aralık 1917'de Türklerle bir ateşkes imzalanmış ve Türk cephesindeki son Rus orduları da dağıtılmıştı. Görüşmelerde Transkafkasya'nm hiçbir rol oynamadığı 2 Mart 1918 tarihli Brest Litovsk anlaşması. Kars ve Batum Gürcü illeri ile, esas itibariyle Ermeniler'in yaşadığı Ardahan'ın Türkiye'ye bırakılmasını öngören bir madde içeriyordu. Anlaşma başlıca Gürcü önderler tarafından şiddeüe yerildi[17]'; Transkafkasya komiserliği ise haberi olmaksızın ve onayı alınmadan, Transkafkasya illerinin Türkiye'ye bırakılmasını resmen protesto etti.[17]* Türkiye 15Nisan 1918'de

168. ***Revoiyutsiya i NatsionOİ'niyi Vopros: Dokumenii i Material!,*** **der. S.M.Di manshıein.** c. **ni (1930), s.4l 1 12.**

169. Slalin, ***Soçİneniya, c.*** **IV, s.53.**

170. Bu olaylar konusunda en remel kaynak, Tiflis'te, 1919'da Gürcü **Hükümet tarafından yiyimlinin** ***Dokumenii ı Materiali ço Vneşnei Politik* Zakavkaı'ya i Gru*** **; il'dir. IS Kısım/1 Aralık 1947 tarihli bildin için tmioze bakınız.**

171. ***Dokwnenti i Material!*** **(Tiflis, 1919). s.164. 168, 171.**

172. Z.Avılışvili, ***The independence of Georgia in International Politics*** **(ianhsiz [?**

Batum'u işgal ederek yeni kazandığı bu yerlere bir an önce sahip çıktı ve genişletmek gibi bir niyet gösterdi. Türk tehdidini savuşturmak zorunda kalan ve Rus desteğinden umudunu kesen Transkafkasya Meclisi, 22 Nisan'da bir "Transkafkasya Bağımsız Federatif Cumhuriyeti" ilân etti.[175] Bu cumhuriyet, Bresı Litovsk'ta Türkiye'ye bırakılan bölgeler ve Baku şehri dışında, eski Çarlık İmparatorluğuna bağlı Transkafkasya illerinin tümünü kapsıyordu. Bakû'de, petrol sanayinde çalışan Ruslardan ve diğerlerinden oluşan geniş bir işçi kesimi sayesinde Bolşevikler, devrimin ilk kışında büyük bir destek bulmuşlardı. Lenin'in dostu yaşlı Bolşevik Şaumjyan başkanlığında kurulan meşru bir Sovyet Hükümeti, art bölgedeki Türk dostu Azeriler'den çok korkan geniş Ermeni topluluğun büyük bir kısmından destek gördü ve bu şartlarda, dört ay hüküm sürdü, öte yandan Stalin'İn "Transkafkasya'da Sovyet iktidarının kalesi" Baku'nun, "Lenkoran ve Küba'dan Elizavetpol'a kadar Transkafkasya'nın tüm doğusunu kendi çevresinde topladığına"[17,1] ilişkin Mayıs 1918'deki demecinin, bir hüsnü kuruntudan başka bir şey olmadığı anlaşılıyor.

Transkafkasya'da birliği sağlama denemesi kısa ömürlü oldu. Mayıs 1918'de Banımda Türkiye ile bir barış konferansı yapıldığında Transkafkasya Cumhuriyeti'nin üç üyesi arasındaki gizli düşmanlıklar su yüzüne Çıktı. Gürcüler Batum'la ilgili Türk talebine karşı direnmek için ortaklarının kayıtsız şartsız desteğini bekliyorlardı. Fakat Ermenilerin Gürcülerden şikâyetleri, Türklerden şikâyederi kadar derindi; Azerbaycanlılar ise yalanlan ve dindaşları Türkler'i hıristiyan ortaklanna yeğliyorlardı. Cumhuriyet içinde Gürcistan'ın hâkim bir rol oynamasını Ermenistan da, Azerbaycan da kıskanıyordu. Bu üç ülkenin herbirinde milli anlaşmazlıklar egemen parti —Gürcistan'da Menşevikler, Ermenistan'da Taşnaklar ve Azerbaycan'da Müsavat ("Eşitlik") panisi— tarafından yaratılıp körükleniyordu. İşbirliği kısa sürede sona erdi. 26 Mayıs 1918'de, Transkafkasya meclisi, cumhuriyeti feshetmek için toplandı; aynı gün, bir Gürcü mîllet meclisi, bağımsız bir Gürcü cumhuriyeti ilân etti.[17s] İki gün sonra bağımsız Ermeni ve Azerbaycan cumhuriyetieri İlân edildi.

1940)), s.27. Bir Gürcü butjuva diplomat tarafından 1924ıe Paris'te Rusça yayımlanan bir fciiıbm İngilizce çevirisidir bu.

171. Meclisteki tartışmalar *Dokumenti i Materiatiae.* (Tiflis. 1919), s.200 22 yer almaktadır. Meclis başkanı tanınmış Gürcü Menşevik Çekidze idi. Ök hükümetin başkanı ise, Çekenkelı adında bir başka Gürcü idi.

174. Stalin, Soçinenİya, c IV. s.96.

175. Gücüler'in s&zcütı Çereıeli'nin Transkafkasya meclisinin son oturumunda yaptığı konuşmalar *Dokumenti i Materiali'ât* yer alıycr (Tiflis, 1919. s.317 30); Gürcisıan'ın bağımsızlık bildirisi için bkz. *A.g.e.,* s.336 8. Bu bildiri Kliyuçnikov i

Bu yeni cumhuriyetlerin bağımsızlığı Transkafkasya Cumhuriyeti'nin bağımsızlığı kadar bile sürmedi. Birkaç hafta içinde, Türk birlikleri Ermenistan ve Azerbaycan'ın büyük bir kısmını işgal etti. Bağımsız Ermenistan, ad olarak bile varlığını yitirdi; Azerbaycan hükümeti ise Türk askeri komutanlığının kuklası oldu. Gürcistan, Türkiye'nin müttefiki Almanya'nın koruyuculuğuna sığınarak aynı duruma düşmekten kurtulabildi. 28 Mayıs 1918'de Almanya ile Gürcistan arasında imzalanan bir anlaşma gereğince Gürcistan, Brest Litovsk'ta saptanan sınırlan kabul ediyor, fakat ilerde bir Türk istilasına karşı, Almanya'nın zımni desteğini sağlamış oluyordu. Almanya, muhtemelen Ruslar'ı gücendirmeme kaygısıyla, Gürcistan'ın bağımsızlığım resmen tanımaktan kaçınmakla birlikte, Gürcistan'a diplomatik temsilciler ve konsoloslar atamayı üstlendi.[176] Böylece, Almanya, Baku petrolünün Karadeniz'e ulaşmasında önemli bir rol oynayan Transkafkasya demiryolunu denetim altına almayı sağlıyordu; Gürcistan ise, bütün ham maddelerini, ki içlerinde en önemli olanı manganezdi, savaş boyunca Almanya'nın emrine vermeyi kabul ediyordu. Bu ittifak sayesinde güçlenen Gürcistan, 4 Haziran 1918'de Türkiye İle bir barış anlaşması imzaladı.[177] Tiflis'te bir Alman garnizonu kuruldu; Brest Litovsk anlaşmasına ek olarak 27 Ağustos 1918'de Berlin'de imzalanan anlaşmanın bir maddesine göre de, Sovyet Hükümeti Gürcistan'ın bağımsızlığının Almanya tarafından tanınmasını kabul ediyordu.

Ermenistan'la Azerbaycan'ın, bağımsız birimler olarak gerçek anlamda ortadan silindikleri bir sırada, Gürcistan'ın itibari, fakat bir dereceye kadar gerçek bir bağımsızlık elde etmesinin sebebi kısmen rastlantıydı. Almanya Gürcistan manganezine göz koymuştu; az güvenilir müttefikine göz kulak

Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika'd»* da yer almaktadır, c.II (1926), s.435 6. Bildiri, Rusya Sovyet hükümetini, "Gürcistan sınırlarım düşman istilasına açmış ve Gürcistan topraklarını ona terk etmiş" olduğu için kınayarak, "Rusya'yı oluşturan her halkın, Rusya'dan tamamen ayrılmak dahil, kendine uygun gelen rejimi seçme hakkına sahip olduğunu" bildiren kararnameyi hamlatıyor. Her iki belgenin özür dileyici havası bağımsızlığın gerçekleşebileceği yolundaki umutlar konusunda duyulan güvensizliği yeterince açığa vurmaktadır.

176. Transkafkasya Cumhuriyeti'nin kısa tarihinde görülen bir olay da yerel birlikler Alman komutanı General von Lossow'un, Sovyet Rusya Cumhuriyeti ile bu cumhuriyet arasmda arabuluculuk önermesidir. Çiçerin tarafından kabul edilen bu arabuluculuk, Transkafkasya Cumhuriyeti feshedildiği için bir şeye yaramadı *(Dokument! i Material!* (Tiflis, 1919), s.302 3).

177. Alman Gürcü anlaşmaları *Dokument! i Malerialîde* (Tiflis, 1919, s.319 42) yayımlanmıştır. Gürcü Türk anlaşma metni konmamış, dalgınlıktan herhalde, çünkü 352. ve 353. sayfalar arasmda metinde adama var. Dizin bölümüyle, metin arasında tuhaf farklılıklar var. Alman anlaşmalan dizinde yer almıyor.

olmak, Rusya'yı denetim altında tutmak için bir ayağının Kafkasya'da olması da İşine geliyordu; bu sebeplerden ötürü, Gürcistan Cumhurİyeıi'ni Alman iktidarının paltosuyla sarmalamak istiyordu. Ayrıca Gürcistan, Transkafkasyalı diğer iki milli gruba oranla bazı yapısal avantajlar taşıyordu. Gürcistan, kendisine belirli bir millî tutarlılık veren yerli bir Gürcü aristokrasinin kalınülanna, Gürcü burjuva unsurlara ve aydınlar grubuna sahipti. Gürcistan'da, Sosyal Demokrat Parti bile, güçlü bir yerli hareketti ve büyük sanayi bölgeleri dışındaki çoğu sosyal demokrat grup gibi, hem yapısı hem de yönelimi bakımından Menşevik olmasına rağmen kendi İçinden Stalin'İn yanı sıra bazı önemli kişiler çıkarmıştı. Parti önderi ve Sovyet başkanı Jordanya'nın Haziran 1918'de hükümet başkanlığına atanması hükümet ve Sovyet ikilemine son verdiği gibi Menşevikler'in egemen güç olduğunu da gösterdi. Hiçbir dış müdahale olmasaydı, Gürcistan küçücük bir burjuva cumhuriyet olarak, gerçek bir bağımsızlık elde edefilir miydi sorusu soyut kalmaktadır. Ancak onun taleplerinin Transkafkasyalı diğer iki önemli halkın taleplerinden daha az hayali olduğu söylenebüir.

Dolayısıyla, 1918 yazında, Transkafkasya'nın Almanya ile Türkiye arasında payedildiği ve Sovyet yönetiminde kalan istikrarsız Baku şehri hariç, tümüyle Rusya'dan koptuğu görüldü. 1918 sonbaharında îuifak Dev lederi'nin çöküşü Almanya ve Türkiye'nin yerini ingiltere'nin alması sonucunu yarattı. General Dunsterville komutasındaki ingiliz birlikleri, İran'dan Azerbaycan'a ilerleyerek 1918 Ağustosu sonunda Bakû'ye bilfiil girdiyse de Türklerin ilerlemesi karşısında 15 Eylül'de buradan çekildi.[178] Hem Türklerin hem de Almanlar'ın direnişi altı hafta sonra kırılınca, İngUiz birlikleri bir kez daha ilerlediler ve Gürcistan'la Ermenistan arasında patlak vermek üzere olan bir sınır savaşını önleyecek şekilde Aralık 1918'de, Baku'**yu** ve Transkafkasya'nın başlıca şehirlerini tam zamanında işgal ettiler.[17'] 31

178. L.C.Dunsterville, *The Adventures of Dunsterforce'da* (1920) harekâtı, safça ama zaman zaman aydınlatıcı siyasi yorumlarla çok canlı bir şekilde anlatmıştır, 1920'de Tiflis'te, *Brİtanskii Imperialitm v Baku i PersİÎ, 1917 1918* başlıklı Rusça bir çevirisi yayımlandı. Nisan 1918'den Temmuz'a kadar Baku Hükümeü'ni oluşturan 26 Sovyet komiser, İngiliz birlikler Bakfl'ye girmeden önce kaçtılar. Ama Eylül'de Trans Hazar bölgesinde Bolşevik aleyhtar makamlar tarafından esir alındılar ve —söylentilere göre, bölgedeki İngiliz birlikleri komutanlığının işbirliği ya da rızasıyla— öldürüldüler. "Ünlü bir dava" haline gelen bu olayın sorumluluğu, aradan dört yıl geçtikten sonra bile, yazışmalar yoluyla, Rusya ve İngiliz hükümetleri arasında tartışılmakıaydı (Cmd I, 846 (1923)).

179. işin eğlenceli yanı şu ki, ingiliz birliklerinin Gürcistan'a girişini resmen prı. testo eden Gürcistan hükümeti, aynı gün (22 Aralık 1918) İngiliz askeri hcyrım, Gürcistan topraklarına Ermeni saldırılarının önlenmesini sağlaması için yurdunu çağınyordu *(Dokumenti i Materiali,* (Tiflis, 1919). s.425 6, 478 9).

Aralık 1918'de ingiliz Hükümeti, "Gürcü Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ilân edilmesini sempatiyle karşıladığını ve barış konferansında tanınması için diretmeye hazır olduğunu" bir Gürcü heyete bildirdi; Türk yenilgisinden sonra yeniden palazlanan ve ingiltere'nin koruyuculuğundan, pek göze bat maksızın yararlanan Ermenistan ve Azerbaycan milli hükümetleri de Paris' teki barış konferansına delegeler yolladılar. Ne var ki burada mesele, Trans-kafkasya'nm bağımsızlığını tanımaya razı olmayan Kolçakla Denikin'in konferansta desteklenmesinden dolayı karmaşık bir hal aldı. Ancak başlıca "beyaz" orduların yenilgisinden sonradır ki Yüce Konsey, Ocak 1920'de Curzon'un talebi üzerine, Gürcistan, Azerbaycan ve Ermenistan'ın *de facto* tanınmasına karar verdi. Fakat Paris'te söylenen güzel sözlerin Transkafkas ya'da pek az anlamı vardı. 1919 yılı sona ermeden önce İngiliz kuvvetleri (Temmuz 1920'ye kadar kaldıkları Batum limanı hariç) bölgeden tamamen çekildiler. Yabancı destekten yoksun kalan, kendi aralarında asgari müştereklerde bile anlaşamayan Transkafkasya bağımsız burjuva cumhuri-yetlerinin, varlıklarını sürdürme imkânı kalmamıştı.

Ekim Devrimi'nden beri Transkafkasya politikasının belirgin özelliği Rus iktidarının yokluğuydu. Görünüşte bu boşluk, bağımsız yerel hükü-metlerce, gerçekte ise Önce Almanya ve Türkiye'nin, sonra da ingiltere'nin askeri gücüyle doldurulmuştu. Büyük Britanya sonunda geri çekildiğinde Rus iktidarı onun yerini almaya hazırdı. Sovyet Hükümeti, yabancı kuvvet-lerin kuklası oldukları gerekçesiyle, üç Transkafkasya cumhuriyetini boy-kot etmişti. Bu cumhuriyeder, şimdi de, kendi güçsüzlüklerinden ötürü ye-nik düşüyorlardı. 1920 Nisanı sonunda, ingiliz birliklerinin çekilirken ikti-darda bıraktıkları, Ocak 1920'de itilaf Devletleri'nce tanınmış olan Azerbay-can hükümeti, Bakû'de patlak veren bir komünist isyan sonucu büyük bir güçlükle karşılaşılmaksızın devrildi. Baku devrimci proletaryası ve Azer-baycan emekçi köylüleri adına hareket eden "Baku askeri devrimci komitesi" feshedilen hükümeti hain ilân ederek, "dünya emperyalizmine karşı birlikte mücadele uğruna kardeşçe bir ittifak" kurulması için Moskova'ya başvurdu. Bu yardım hızla gelecekti. Bir Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilân edildi. Kirov, Orjonikİdze, Mikoyan —bir Rus, bir Gürcü, bir Erme-ni— Transkafkasya'da Sovyet İktidarının temellerini atmak için geldiler.[180]

180. M.D. Bag ir **ov,** ***Iz Istorii Boişevistskoy Organizatsîi*** **v** ***Baku i Azerbaidjane*** **(1946) adlı kitabında bu olayı tüm ayrıntılarıyla anlatmaktadır, s.193 8. Azerbaycan askeri devrimci komitesinin ve Azerbaycan Komünist Partisi merkez komitesinin çağrıları, Kliyuçnikov i Sabanın,** ***Mezdunarodnaya Polilika,*** **c. HI (1928), s.2t 2'de yer alıyor.**

Bununla birlikte, tam o sırada Polonya savaşı başlamış olduğundan, Sovyet makamları ihtiyatlı davranmayı yeğlediler ve yeni kazançlar sağlamaya çalışmadılar. 7 Mayıs 1920'de hiç beklenmedik bir şekilde, Gürcü burjuva hükümetiyle bir anlaşma imzaladılar. Anlaşma gereğince, Gürcü hükümet Sovyetler'ce tanınıyor, buna karşılık, kendisi de Azerbaycan Sovyet Cumhuriyetini tanıyordu.[181] Sovyetler açısından yeni bir girişim değildi bu; Battık devletlerinin burjuva hükümeüeri ile yapılan anlaşmalarda da aynı politika izlenmişti. Fakat Sovyet iktidarının Kafkasya ötesine yerleşince, ufkunu Azerbaycan'la sınırlamakla yetineceğine ya da Gürcistan'ın, Sovyet Rusya ile yeniden doğan Türkiye arasında, sonsuz bir anlaşmazlık nedeni olarak kalacağına inanmak gene de zordu.

İkinci aşama Ermenistan'da gerçekleşti. Ermeniler, Türkler'den korktukları ve nefret ettikleri için, mevcut rejim ne olursa olsun, geleneksel olarak Rus taraftarı oluyorlardı. Bütün Transkafkasya hükümeüeri içinde sadece Ermeni Taşnak hükümeti Denikİn İle dostça ilişkileri sürdürebiliyordu. Azerbaycan'da Sovyet kisvesine bürünmüş bir Rus iktidar kurulması Ermenistan'da büyük etki yarattı ve köylülerle Bolşevikler'in ortak isyanına yol açtı. Bu isyan kolayca bastırıldı."[2] Ama bu sefer Türkiye rahat vermedi. İtilaf Devlederi'nin manevi desteği ve Ermenistan üzerinden bir Amerikan ya da İtilaf DevleÜerİ "mandası" kurulmasına ilişkin uzun süre devam eden ve sonunda gerçekleşmeden kalan Özlem, Ermeni Hükümetinin başlıca kozu olmuştu. 1920 yazında son İtilaf Devletleri kuvvetlerinin çekilmesiyle birlikte bu hayaller suya düştü. Sevres anlaşmasının gecikerek, 10 Ağustos 1920'de imzalanması Ermenistan'ın İstanbul'daki kukla Türk Hükümeti tarafından resmen tanınmasına yol açıyor, fakat M.Kemal'e ve

181. ***Sobranie Uzakonenü, 1920,*** **No. 64, madde 282, 30 Nisan 1920de, Gürcistan Kurucu Meclisi'nde Azerbaycan darbesinden söz eden Jordanya, "Bir ülkenin kendisi, kendi ülkesinin yabancı bir kuvvet tarafından istilasını sempatiyle katılıyorsa, bu yabancı kuvvete karjı eyleme geçmenin o ülke halkının haklanın ihlal etmek" olduğunu ileri sürmüştü (Z.AvalĪşvili,** ***The Independence of Georgia in International Politics*** **(tarihsiz [7 1940], s.260). Bu son derece uzlaşmacı anlayış, Sovyel Gürcistan anlaşmasını şüphesiz kolaylaştırdı.**

182. Bu olay B.A.Bor'yan tarafından aktarılıyor: ***Armenİya, Mezdunarodnaya Diplo matiya, i SSSR*** **(1929), c. D, s.88 114 Sözü gereksiz yere uzalan Ermeni Bolşevik yazar olgulardan çok teorilerle İlgileniyor, ama öle yandan, Ermenice belgeler dahil erişilmesi güç belgelerden yararlanıyor ve eleştirel bir yaklaşım da yok değil.** ***Kommunistiçeskii InternatsionaCa*** **göre (No. 13, Eylül 1920, Kol. 2549), Bolşevik bir "devrimci komite", 3 Mayıs 1920'de Gümrii'de iktidan ele geçirdi ve bir hafta sonra bir Sovyet Ermenistanı ilân ettiyse de, ilk başansını devam ettiremedi. Aynı kaynak** ***(A.g.e.,*** **kol. 2547). Rusya Komünist Partisi Ermeni seksiyonunun (o dönemde bağımsız bir Ermenistan komünist partisi yoktu), çoğu Ermenistan dışında yaşayan, 3000 üyeden oluştuğunu tıclirtjyor.**

Türk milliyetçilere ağır bir hakaret oluyordu. Ekim 1920'de bir sınır anlaşmazlığı yüzünden çarpışmalar başladı ve Türk birlikleri, Kars'la Gümrü'yü ele gerçirdiler. Ermenistan'da Türk milliyetçilerle Sovyet Rusya arasında Taşnak hükümetini devirmek için bir danışıklı dövüş olduğu İnancı yaygındı.[1*3] Böyle bir danışıklı dövüş olsaydı, bundan, daha çok Sovyet Rusya yararına sonuçlar beklenebilirdi. Gerçekteyse Türk birliklerinin ilerleyişi devam ediyordu. Ancak daha sonra Kasım ayında, Türkler hemen hemen tam bir zafer kazanmışken ve Ermenistan hükümeti dağılma halindeyken Sovyet birlikleri kuzeydoğudan ilerlediler, beraberlerinde getirdikleri devrimci bir komite, başkenti Erivan olan yeni bir Ermenistan Sosyalist Cumhuriyeti ilân etti.[1*4] Yeniden kurulan Ermeni hükümet Moskova tarafından hemen tanındı ve 2 Aralık 1920'de Türkiye ile bir barış anlaşması imzalandı.[1]" Kuşa çevrilmiş bir Ermenistan bu işten, bağımsız bir Sovyet Cumhuriyeti olarak çıktı. Ancak rejimin yerleşmesi direnişle karşılaştı. 1921 yılı Şubat ortasında halk Erivan'ı ve diğer başlıca şehirleri ele geçirerek yeni yöneticilerine isyan etti. Ermeni bir Bolşevik tarihçiye göre, "kendi güçsüzlüğünü kabul eden" devrimci komite, "Sovyet Rusya'yı vardıma çağırdı ve kendisi küçük bir askeri birliğin koruyuculuğunda kaçarak Ermenistan'ın kurtarılmasını. Kızıl Ordu'ya bıraku". isyanın, resmi hububat talebinin ağırlığından kaynaklanmış olduğu belirtilmektedir. Düzenin tam olarak kurulması ancak Nisan başlangıcında, NEFin ilânından sonra, gerçekleşti.[186] Bu isyanda, ekonomik ve milli hoşnutsuzlukların oynadığı rollerin hangi ağırlıkta olduğu konusunda ancak tahmin yürütülebilir.

Gürcü Menşevik Hükümet varolmakta devam ediyordu ve varlığının son aylarında uluslararası alanda beklenmedik ve dikkate değer çıkışlar yaptı. Eylül 1920'de Kautsky, Vandervelde ve Ramsay MacDonald dahil Baü Av

183. B.A.Bor'yan *Armeniya, Mezdunarodnaya Diplomalıya, İ SSSR* (1929)*<la, Taşnak propagandasından kaynaklandığını söylediği inancın hüküm sürdüğünü iki kez hatırlatıyorsa da (c. II, s.121, 136) kendisi bunu kabul etmiyor. O dönemin anti Bolşevik yayımlan, Transkafkasya cıımhuriyeüerini bertaraf etmek amacıyla Türkiye ve Sovyet Rusya arasında gizli bir anlaşma İmzalandığı hakkında aynntılı bazı yazılar içeriyor: bunların hiçbiri güvenilir belgelere dayanmıyor.

184. "Ermenistan devrimci komitesi Azerbaycan ve Ermenistan sınırında kuruldu ve hiçbir gerçek gücü yoktu. Tek yaptığı şey, bir Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilân etmek oldu" (B.A.Bor'yan, *Armeniya, Mezdunarodnaya Diplomaliya, i SSSR* (1929), c. n, 122 3).

185. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Polilika,* c. IH (1928), c. I, s.75.

186. B.A.Bor'yan, *Armeniya, Mezhdunarodnaya Diplomalıya, i SSSR* (1929), c. *U,* s.133 40; 158 9.

nıpa'nın en seçkin işçi ve sosyal demokrat önderlerinden oluşan bir lıcycı i kabul etti. Komintem'in kışkırtmasıyla, bütün Avrupa'da komünistlerin sosyalist partileri bölmeye çalıştıkları bir dönemdi bu. Tartışmalar çok sert oldu. Gürcistan gezisinin amacı Bolşevik aleyhtarı propaganda için malzeme toplamaktı; Gürcüler de bu iş için biçilmiş kaftandı.[181] Arük uluslararası politikaya aşina olan Gürcistan, Milletler Cemiyetİ'nin Aralık 1920' deki ilk oturumuna kabul edilmeyi çok istediyse de başaramadı, ama ertesi ay, İtilaf Devletleri Yüce Konseyi'nce *de jure* [meşru olarak) tanınmayı sağladı. Sovyet Rusya'nın düşmanlarının gözüne girmeye böylesine can atış pek ihtiyatlı bir şey değildi. Gürcistan'ın batılı sosyal demokraüarı kabul etüği bir sırada Eylül 1920'de yapılan Baku Doğu Halkları Kongresi'nde Bolşevik konuşmacılardan biri Menşevik cumhuriyetin azınlıklara ve komşularına karşı tutumunu kıyasıya eleştirdi; Osetler'i "imha etmekle", Abbazya'daki "tüm köyleri yakmakla", Azerbaycan ve Ermenistan toprakları üzerinde şoven taleplerde bulunmakla suçladı Gürcistan'ı ve 1918 yılı sonunda "Ermenistan'la, ancak İngiltere'nin müdahalesi sayesinde son bulan bir savaş başlattığını"[188] hatırlattı. Stalin, 20 Ekim 1920'de, Kafkasya gezisinde Sovyet Rusya ile Polonya arasında barış anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte, İtilaf Devletleri'nin büyük bir olasılıkla, askeri harekâtı güneye [caydırabileceğini ve "bu takdirde, ona metreslik eden Gürcistan'ın, hizmette kusur etmeyeceğini"[189] belirtti. Kasım 1920'de, Narkomnats'ın resmi gazetesi, Mayıs 1920 Sovyet Gürcistan anlaşmasından sonra, Gürcistan'da Komünist Parti'nin yasallaşmış olmasına rağmen, komünisderin hemen hepsi tutuklanmış olduğu için, Tiflis'teki genel merkezde sadece bir kadın görevlinin kalmış olmasından yakınıyordu.[1*0]

Sovyet basınında, bütün kış boyunca uğursuz saldırılar yer almaya devam etti; Sovyet orduları İse sınır bölgelerinde yığmak yapmıştı. Sovyet Ermenİstanı Sovyet ve Gürcü Bolşevik kuvvederi sınırı geçtiler; iki gün sonra, Türkiye bir ültimatom vererek, Ardahan ve Artvin bölgelerinin iadesini istedi; bu istek yerine getirildi. 25 Şubat 192I'de Tiflis teslim oldu ve galipler bir Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti ilân ettiler.[191] Türkistan'ın çalkantılı bölgelerini temizleme harekâtı hariç, SSCB'ni

187. Heyetin ziyareti, Kautsky ve Vanderveldenin kitaplan dahil, anıi Bolşevik bir sürü eserin yayımlanmasına yol açacaktı.

188.*1)» S"ezd Narodoı Vosloka* (1920), **s.** 149.

189. Stalin, ***Soçinenİya,*** c IV, s.379 80.

190. ***Jan Natsional'nosleİ,*** No.34 (91), 3 Kasım 1920.

191. Kliyuçnİkov i Sabanin, ***Mezdunarodnaya Politika,*** c. **m,** (1928), t. 1, s X> /, 91.

oluşturacak bölgelerde Kızıl Ordu'nun son harekâtıydı bu ve dış düşmanla savaş tehlikesinin bîr kez daha ufukla görüneceği, yaklaşık yirmi yıl sonrasına kadar görülecek son zorla Sovyeüeştirme örneğini oluşturuyordu. Lenin'in bu konudaki olağandışı tedirginliği, Orjonikidze'ye yolladığı 3 Mart 1921 tarihli mektubunda dile geliyordu: Lenin, "Gürcü aydınlara ve küçük tüccarlara karşı bir taviz politikası" önermekle kalmıyor, aynı zamanda, "Jordanya ve diğer Gürcü Menşevikler'le bir koalisyona gidilmesini"[192] de salık veriyordu. Her ne kadar Menşevikler için bir af çıkanldıysa da koalisyon gerçekleşmedi. Mart ortasında ülkede her türlü direniş sona ermiş ve Gürcistanlı burjuva politikacılarla Menşevikler, Gürcistan Menşevik Cumhuriyeti'nin ilk ve son başbakanının, Tiflis Bolşevikler'in eline geçtiği gün itimatnamesini sunduğu Paris'e kaçmışlardı. 1921'de azınlıkların yaşadığı üç bölgede; Abbazya, Yugo Osetya ve (Batum limanını içeren) Acarisian'da özerk cumhuriyetler, Gürcistan SSC sınırları içinde de özerk bir bölge oluşturuldu.

(e) *Sibirya*

Eski Rus İmparatorluğumun, 1917'den sonra bağımsız hükümetlerin kurulduğu Avrupa, Orta Asya ve Transkafkasya bölgelerinde, henüz daha olgunlaşmamış olmakla birlikte milli hareketler başgöstermişti, öyle ki, iç savaşın ve yabancı istilanın yarattığı sarılardan dolayı hareketlenmiş ya da hızlanmış olmasına rağmen, ayrılıkçı hareket en azından bazı milli temellere dayanıyordu. Demiryolu boyunca uzanan gelişmiş çevredeki halkların, esas itibariyle, Rus kolonlardan oluştuğu ve ilkel yerli aşiretlerin az nüfuslu geniş topraklara dağıldığı Sibirya'da, milli ya da ayrılıkçı hiçbir etkin hareket başgöstermedi. Buryat Moğolistan 1922'de özerk bölge, bir yıl sonra da özerk cumhuriyet oldu.[1]" Sibirya'nın kuzeydoğusundaki geniş topraklarda yer alan Yakut bölgesi 1922de özerk cumhuriyet olarak tanındı, ancak ülkede 1923 sonuna kadar açık isyanlar sürdü.[w] Fakat bu önemsiz istis

192. Lenin, *Soçintniya,* c. XXVI, s.187. NEP'in uygulanışının ve Büyük Briıanya ile ıcarel anlaşmasının arifesinde Lenin'in, Gürcistan'ı pek düşünmediği ve Menşevikler ile uzlaşmak gibi hayret verici bir tavır almasının, uluslararası kanşıklıklann yaraıacağı tehlikeyi azaltmak islemesinden kaynaklandığı varsayılabilir. Lenin, ömrünün sonuna kadar, Gürcistan'ı Sovyet politikasının hassas bir yarası olarak görmeye devam eli.

193. Bkz. 133. dipnot.

194. Şubat 1921'den Kasım 1923'e kadar devim eden bu isyanın, *Proleıarshıya Re volyutsiya'da* yer alan hikâyesi <No.5 (76), 1928, s.66 102), isyanın sebeplerinden çok, olaylar hakkında geniş bilgi içermektedir. Fakat, isyanı Beyaz Subaylar'ın

nalar dışında, zaman zaman boy gösteren bağımsız hükümetler, ya geçici siyasi çare arayışlarının ya da yeniden kurulacak bir Rus İmparatorluğu'nu yönetme özlemi taşıyanların ürünüydü.

Ekim Devrimi'nden sonraki ilk altı ay Sibirya'da bir iktidar boşluğu oldu. Sovyet iktidarı Sibirya'da yer yer kuruluyor ve kalıcı olmuyordu: Moskova ile ve sivil ya da askeri diğer yerel otoritelerle zaman zaman ilişkiye geçen yerel Sovyetler çoğu bölgelerde belli belirsiz bir denetim uyguluyorlardı. Bu belirsiz durum dış ülkelerin askeri harekâtıyla sona erdi. 5 Nisan 1918'de Japon kuvvetleri, Japonlar'ın can ve mal güvenliğini sağlamak bahanesiyle, Vladivostok'a çıkartma yaptı[195] ve sonra da, Trans Sibirya demiryolu boyunca Baykal gölüne kadar ilerledi. Mayıs 1918'de eski Çek savaş esirlerinden meydana gelen ve Vladivostok'u terketmeleri Sovyet hükümetiyle görüşme sonucu kararlaştırılmış olan Çek alayları Batı Sibirya' da BolşevİkIer'le karşılaşular ve mevzilerini korumak için düzenli bir askeri harekâta giriştiler. İtilaf Devletlerinden de destek alarak Volga boyunca batıya ilerlediler ve böylece Sibirya'nın tamamını Sovyet iktidarından yalıup Doğu Avrupa Rusyası'nm bazı bölgelerini geçici olarak Sibirya'ya ilhak etüler. Çekler kilit noktası Samara'yı 8 Haziran 1918'de işgal ettiler.

Bu şanlarda, doğu Avrupa ve Asya Rusyası'nda çeşitli Bolşevik aleyhtan "hükümeüer" kurulmaya başladı. Kurucu Meclis'in eski üyelerinden, tümü sosyalist, hemen hepsi Sağ SD olan, ancak birkaç Menşevik de içeren bir grup, Çek alayının himayesinde Samara'da geçici bir hükümet kurdu. Omsk'ta, Temmuz 1918'de burjuva nitelikli bir Sibirya Hükümeti oluşturuldu ve kuruluşunu takip eden dört ay boyunca bau Sibirya'da kısmen bir otorite sağladı.[196] Daha doğuda, Sibirya Kazakları'mn atamanı Semenov, 1917 kışı boyunca Harbİn'de bir ordu kurdu ve Mart 1918'de Sibirya'ya yürüdü. Görünüşe göre, başlangıçta Fransız hükümetince desteklenmişti. Fakat, 1918 yazında Japon işgal kuvvetleri gelince hemen onlarla anlaştı ve onların da işbirliği ile, Çİta'ya yerleşti. Böylece, Trans Baykal'ın önemli bir kısmına egemen oluyordu.

Bu ayrı ayrı müdahaleleri tek bir Bolşevik aleyhtarı otorite kurarak takviye etmeyi amaçlayan ilk girişim Eyİül 1918'de Ufa konferansında gerçekleşti. Semenov, hiç şüphesiz Japon efendilerinin isteği üzerine, kon

başlattığına ilişkin iddia muhtemelen doğrudur: *Jizn' Natsional'nostei'yt* «üre (No. 18 (116), 16 Eylül 1921), "isyancılar arasında sadece Rus subaylar dojil, u/. sıvıda Macar subaylar da bulunmasına rağmen tamamen milliyetçi nitelikle bir uyaıulı hu"

195. *Foreign Relations of the United Stales, 1918: Russia,*.:* II (I'M.'). . 1(K).

196. Bu hükümetin faaliyetlerini üyelerinden biri lıim ııyımıılımylo 1111U111115I11. hkı. G.K.Gins, *Sibir' Soyuzniki i Kolçak* (Pekin, 1921). <. I. s. loi 11

feransı boykot etli. Fakat Omsk Sibirya hükümetinin, Samara hükümetim», sözde milli Kazak, Türk Taıar ve Başkırt hükümetlerinin, bazı Kazak askeri hükümetlerinin ve meşruluk dereceleri belirsiz bazı küçük çapta otoritelerin temsilcileri konferansa kaıılmışu; konferans 23 Eylül 1918'de "geçici bir tüm Rusya hükümeti" kurulmasını kararlaştırdı. Bir kurucu meclis toplanıncaya kadar hükümet, sağ SD önder Avksentiyev'in başkanlığında beş üyeden oluşan bir direktuar tarafından yönetilecekti.[1*7] Hükümet merkezi Omsk'tu. Bununla birlikte konferans, iç karartıcı haberlerin geldiği bir ortamda yapılmışu. Toplantı devam ederken Sovyet Orduları Kazan ve Simbırsk'i Çeklerden geri aidi. Şamara ise Ekim başında düştü.[1'*8] Yeni "tüm Rusya" hükümetinin otoritesi kısa zamanda, sadece batı Sibirya ile sınırlandı vc iki aydan az sürdü. 18 Kasım 1918'de Vladivostok'tan henüz gelmiş olan amiral Kolçak İngiltere'nin desteği ve silah zoruyla hükümeti devirerek "yüce komutan" ilân edildi. Bu girişimin sonucu olarak, Samara hükümetinin artakalan üyelerinin çoğu Bolşcvikler'le uzlaştı.

Kolçak olayı Kasım 1918den 1920'nin ilk günlerine kadar devam etti. Sibirya hükümetine boyun eğmeyi reddetmiş olan Scmenov. Kolçak'a boyun eğmeyi de reddetti; Aralık 1918'de Kolçak, Semcnov'un komutanlıktan azledilmesini emredip onu boyun eğmeye zorlayınca Japon askeri makamları —bir İngiliz ajan olarak kabul ettikleri— Kolçak'ın Baykal Gölü'nün doğusunda bir girişimde bulunmasına göz yummayacaklarını bildirdiler.'*[1] Daha batıda Kolçak yer yer başarılı oldu, fakat aşın sağ dışında Rusya'daki bütün kesimler, siyasi düşmanlarına acımasızca davranışından ve zaman zaman paüak veren köylü ayaklanmalarına karşı girişliği kanlı misilleme harekelerinden ötürü ona cephe aldılar. Kolçak, İtilaf Devletlerince Rusya'nın *de facto* yöneticisi olarak tanındığı ve Semenov dahil, diğer "beyaz" generaller tarafından yüce başkan diye kabul edildiği 1919 yazında mesleğinin doruk noktasına ulaştı. Ama, 1919 sonbaharı boyunca cephe gerisinde du

197. Uta konferansına ilişkin en ayrımdı tutanaklar G.K.Gins'in, *Sibir' Soyuzniki ı Kolçak* (Pekin. 1921). c. I, s.207 55 *vt* V G.Boldırev'in *Direkıoriya, Kolçak, Intervenu* (Novonikolaycvsk, 1925. s.35 53) adlı kitaplarında yer almakladır. Bu karara ilişkin metin Boldırev'in, adı geçen eserinin 493 7. sayfa la tındadır (Ing. çev., *Foreign Relations of th< United States, 1118: Russia, c. D* (1932), s.406 9). Boldirev direkiuar kuvvetlerinin komutanıydı, Kolçak darbesinden s jnra, Japonya'ya sığındı ve 1920'de Vladivosıok'ta, Japon genelkurmayı nezJinde, *persona grata* beyaz Rus olarak tekrar boy gösterdi. 1922'de Bolşevikler'e teslim oldu ve affa uğradı. Yukarda belirtilen andan bir Sovyet yayınevi tarafından basıldı.

198. *Foreign Relouons of the United States, 1918: Russia* c. II (1932), s.381, 409 10.

199. G.K.Gins, *Sibir', Soyuzniki i Kolçak* (Pekin, 1921), c. *U,* s.38.

rum tehlikeli bir hal aldı: "Köylü isyanları bütün Sibirya'ya bir çığ gibi yayılıyordu"[200]. Ekim'de Sovyeı birlikleri karşı hücuma geçti ve Kolçak'ın karışık kuvvetleri çok geçmeden parçalandı. Omsk 10 Kasım 1919'da boşaltıldı ve birkaç gün sonra Bolşevikler tarafından ele geçirildi.[1"1] Bu sırada. Çek alayları İtilaf Devleıleri'ne bir nota vererek, demiryolu boyunca düzenin sağlanmasında sorumluluk kabul etmeyeceklerini bildirerek buranın derhal boşaltılmasını istediler. Bu talep. Kolçak rejiminin açıkça kınanmasıyla haklı çıkartılıyordu.

Çekoslovak süngülerinin koruyuculuğundaki yerel Rus askeri birlikler tum medeni dünyayı dehşete düşüren eylemlerde bulunuyorlar. Köylerin yakılması, kendi halindeki Rus vatandaşların askeri birliklerce sopadan geçirilmesi, demokrasi temsilcilerinin, siyasi bakımdan güvenilir olmadıkları gerekçesiyle kurşuna dizilmesi günlük olaylardandır.[202]

Kolçak'ın geçici olarak yerleştiği İrkuisk'ta durum hızla kötüye gitti. **24** Aralık 1919'da meydana gelen bir ayaklanma Kolçak hükümetinin 5 Ocak 1920'dc resmen devrilmesiyle ve iktidara SD ağırlıklı yerel bir "politik mer kez"in gelmesiyle sona erdi.[10]* Ulan Ude ye kaçmış olan Kolçak, yüce komutanlığını Denİkin'e, Sibirya üzerindeki askeri ve sivil yetkisini ise eski düşmanı Semenov'a devrettiğini bildiren bir belgeyi imzaladı.[0]* "Politik merkez "İn ciddi bir temelden yoksun olduğu kısa zamanda anlaşıldı ve **22** Ocak 1920'de, iktidarın Bolşevik bir "askeri devrimci komite"ye devredildiğini onaylayan bir kararname yayımlandı. Bu komitenin ilk girişimi bir işçi, asker ve köylü temsilcileri Sovyeti toplamak oldu.[205] Doğu'ya

200. *A.g.e.*, c. II, s.397.

201 *A.g.e.*, c. H, s.413 ("Kasım" yerine yanlılıkla, "Ekim" diye basılmış); *Foreign Relation^ of ike United States, 1919: Russia,* c. II, s.225.

202. Nota metni G.K.Gins. *Sibİr', Soyuzniki i Kolçak* (Pekin, 1921) adlı kitabında yer alıyor (s.441 2). Aynı kaynağa göre Çek delegeler, bu aşınlıklara Çek birliklerinin de katıldığını ilen süren Kolçak hükümet) Üyelerine şu cevabı verdiler: "Doğrudur, birliklerimiz sizin birliklerinizle temas elliğinde baştan çıkarıldıkları içindir ki onlan hemen geri çekmeye çalışıyoruz" *(A g.e.*, c. II, s.529).

203. *Sibir', Soyuzniki i Kolçak* (Pekin, 1921). c n, s.501

204 G.K.Gıns, *A.g.e.*, c. 11. s.565 6. yeıkilrnn Semenov'a devredildiğine ilişkin belgenin sureli Boriıov'un. *Dal'niyi Voslok* adlı kilabınd» yer alıyor (Viyana ()923), s. 15 16). Kolçak birliklerinin General Kappel komutasındaki küçük bir bölümü bozgundan kurtuldu ve Yakutskayı'yı ve buz luımuş Baykal gölünü olağanüstü bir yUrtiyüjlc geçerek (buna sonradan "buz tefen" dendi) Semenov'a katılmayı başardı (G.K.Gmı. *A.g.e.*, c. O, s.550 4). "Kappel evıs i "1er birlikle hareket elliler ve sonraki iki yıl *ha* yunca doğu Sibirya politikasında kırışıklık çıkaran bir unsur olarak kalJılm "Kappetevısiler", karşılaştıkları Bolşeviklere son derece zalim davranmakla (ıh tnl.lıln Bir kaynağa göre *(Revoiyutsiya na Dal'nem Vosıoke* (J923), s.ll>0). ııh . . . . İr başlangıçla, Ufa'dan dcvşirdikleri birçok Tatar ve Başkırt vardı.

205. P.S.Parfenov, *Bor'ba za Dalniyi Vostok* (1928), s.60 1.

kaçmaya yellenen Kolçak, Çekler tarafından tutuklanarak "askeri devrimci komite"ye teslim edildi, 7 Şubat 1920'de yargılanarak kurşuna dizildi.[206]

Kolçak'ın devrilişi, Çek alayının boşaltılmasının sona ermesi, İngiliz ve Fransız heyetlerinin geri çekilmesi, Sibirya'da fiili askeri kuvvet olarak Bolşevikler'le Japonları karşı karşıya bıraktı. Bundan sonrası, bu beklenmedik çatışmanın her iki tarafça iyi karşılanmadığını ve tarafların doğrudan bir çarpışmadan kaçınmaya çalıştığını gösterdi. Rusya bakımından, Kolçak ve Denikİn'e karşı kazanılan zafer, yeni bir güven yaratmış ve askeri kuv vederin önemli bir kısmının serbest kalmasını sağlamıştı. Fakat 1920'nin ilk yarısında, iç idari ve ekonomik mekanizmadaki parçalanmanın ciddi bir boyuta ulaşmasından ve Polonya tehdidinin gittikçe artmasından ötürü, Japonya'nın bir müdahalede bulunması ve bir savaş ihtimalinden ayrı olarak, Sovyet Hükümeti'nin Sibirya'da geniş toprakları ele geçirmekten sakınmakta kendince sebepleri vardı. Öte yandan, dış bölgelerin özerkliğinin ya da bağımsızlığının tanınması, Bolşevik öğreti ve uygulamada iyice yer etmişti artık ve bu esasa göre hazırlanmış geçici bir hal çaresi çok olumlu bir yankı uyandırabilirdi. Japonya açısındansa, diğer itilaf kuvveden geri çekildiği bir sırada Sibirya'da göze batacak tek başına bir müdahale, Japonya hükümetinin o dönemde gözettiği ihtiyatlı politikaya ters düşerdi. 1920 başlangıcında durum Japon politikasında Sibirya'nın işgalini sonsuza kadar devam ettirmek isleyen askerler ile, baş ağrıtacak bir yükümlülüğe, belki de deniz kuvvetlerinin desteğine güvenerek, son vermek isteyen siviller arasında yavaş yavaş açılmaya başlayan gediğin genişlemesine sebep oldu. Askerler Rusya'yı bölünmüş durumda tutmanın ve Bolşevizm'i denetlemenin daha iyi olacağı konusunda ayak diriyorlardı; siviller ise, uzayan bir işgalin Büyük Britanya ve Amerika Birleşik Devleüeri'nin sürekli düşmanlığına yol açmasından korkuyorlardı. 1920'nin ilk yarısı boyunca siviller ağır bastı.

Doğu Sibirya'da bir "tampon devlel" kurulmasına ilişkin görünüşle zorlama tasarıya bir gerçeklik kazandırmanın arka planıydı bu. Bu tasarı "politik merkez"in Irkutsk'takİ kısa ömürlü egemenliği sırasında doğmuştu ve Bolşevizm İle burjuva dünya arasında bir ara bölge yaratmak için yapılmış tipik bir girişimdi. "Politik merkez", anık hızla doğuya doğru ilerlemekte olan Sovyet askeri komutanlığına bu öneriyi sunmak üzere bir heyet yollamaya karar verdi ve ihtiyatlı davranarak, îrkutsk'un Bolşevik yöneticisi Krasnoşçekov'dan heyete katılmasını istedi. Rusyalı bir Yahudi

206. Karar meıni için bakınız: ***A ga.,*** s.**64 5.**

olan Krasnoşçekov yıllarca Şikago'da yaşamış ve Şubat Devrimi'nden sonra Sibirya'ya dönmüştü. 19 Ocak 1920'de Tomsk'ta yapılan görüşmeler lam bir basan ile sonuçlandı. Irkutsk heyetinin SD yöneticileri, Amerikalı temsilcilerle yapakları konuşmalara dayanarak, "yönetimine komünist kuvvetlerden bir temsilcinin katılacağı bir tampon devletin varlığını Amerika'nın tanımaya hazır olduğuna" dair Sovyet delegelerine teminat verdi. Demiryolunu, yabancı askeri birliklerden "diplomatik görüşmeler yoluyla" arındıracak ve Kolçak'ı, kurmay heyeti ve altın rezervleriyle birlikte "Sovyet ıktidarı'na leştim edecek olan tampon devletin kurulmasına ilişkin bîr anlaşma imzalandı. Bu anlaşma Lenin ve Troçki'nin imzalarıyla 21 Ocak 1920de Moskova tarafından onaylandı. Krasnoşçekov, "politik merkez" nezdinde Sovyet hükümetinin tam yetkili temsilcisi olarak atandı.[207]

Bu ustaca planı bozan, Krasnoşçekov'un yokluğunda "politik merkez"İ deviren, Irkutsk'taki Bolşevik komitenin başarısı oldu. Kızıl Ordu, birkaç hafta içinde îrkutsk'a ulaşü ve Sovyet hükümetinin otoritesi bu noktaya kadar kesin bir şekilde kuruldu. Fakat yılgınlığa kapılmayan Krasnoşçekov, Ulan Ude'ye gitti ve orada, 6 Nisan 1920'de, "Trans Baykal bölgesindeki tüm halklan" temsil eden bir "Kurucu Meclis", Uzak Doğu Bağımsız Demokratik Cumhuriyetini ilân etti.[20]* Krasnoşçekov, diplomatik görevlerinden ayrılarak. Uzak Doğu hükümetinde başbakan ve içişleri bakam oldu. Bakanlardan biri, Rusyalı Yahudiler'den tanınmış Amerikalı devrimci önder "Bili" Shatov'du. Yeni cumhuriyet, 14 Mayıs 1920'de Sovyet hükümetince resmen lanındı.[209]

Japonya'nın tepkisi daha ikircikliydi. Sibirya'yı terketme kararının Mart 1920 başında öğrenildiği anlaşılıyor[210], ileri mevzilerden geri çekilme de aşağı yukan bu dönemde başladı. Bu sırada durum. Mart 1920 "Nikolaycvsk olayı" nedeniyle kanşü: Amur ağzında, Sahalin'in karşısındaki Nikolaycvsk limanı, Japon garnizonunu imha ya da zapteden Bolşevik partizan önder Tri

207. Irkutsk basınında yayımlanan belge dahil, bu olayın en iyi anlatımı için bkz. *A.g.e..* s.56 7. Ayrıca, bkz. G.K.Gins, *Sibir', Soyuzniki İ Kolçak* (Pekin, 1921), c. II, **s.545 6. H.K.Noııon *{The Far Eastern Republic of Siberia* (1923)), bu olaylara kırışmış olanlarla yapliği kişisel temaslardan kaynaklandığı izlenimini uyandıran ayımıılı bilgiler veriyor, fakat Krasnoşçekov'u sürekli yücelttiği için, sorunun siyasi içeriğini kavramamı; görünüyor.**

208. Bildirinin ingilizce çevirisi *A Short Outline History of the Far Eastern Republic* (Washington, 1922), i.40 2'de yer alıyor. H.K.Nonon'a göre *(The Far Eastern Republic of Siberia* (1923, s.l30)), bildiri, ingilizce'yi kendi anadilinden daha iyi bitim Krasnoşçekov tarafından İngilizce olarak kaleme alınmıştı.

209. Kliyuçnikov i Sabanın, *Mezdunarodnaya Politika,* c. **Ill (1928),** c. **I,** s.**24**

210. *Revolyutsiya na Dal'nem Vostoke* (1923), s.102

apitsin ordusu tarafından ele geçirildi.[1,1] Açıkça bu olaya misilleme olsun diye, Japon kuvveüeri 4 6 Nisan 1920'de Vladivostok'a çıkartma yaparak, deniz bölgesindeki diğer merkezleri işgal ettiler, ortalığı kasıp kavurdular. Yerel "beyaz" Rus hükümeti, deniz bölgesindeki Japon işgalinin uzatılmasını ve tüm Rus kuvvetlerinin Japon bölgesinden otuz verst uzaklaşmasını öngören onur kırıcı bir anlaşmayı imzalamak zorunda kaldı.[115] Bu olaylar, Japon askeri kuvvetleri için kısmi bir başarı oldu ve Vladivostok' la, Pasifik kıyısında son iki yıl boyunca güçlü bir şekilde yerleşmeye karar verilmesine yol açtı. Fakat Japonlar ileri mevzilerden geri çekilmeye ilişkin genel politikalarını gene de değiştirmediler. Japon kuvveüeri deniz bölgesi dışında kalan tüm doğu Sibirya'yı yaz boyunca yavaş yavaş terkettiler.

Bu politika, "tampon devlef'İ kabul ermek gibi doğal bir sonuç yarattı. Mayıs 1920'de, Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin Sovyet hükümetince tanındığı

211. Mart 1920'de Nikolayevsk'te olup bilenleri lam olarak saplamak güç. Şubat 1920 sonunda Triapilsin şehri işgal ederek Japon garnizonu ile bir *modus vivendi* (geçici anlaşma J imzalamayı başardı. Sovyet kaynaklı yorumların büyük çoğunluğuna göre Mart olayları, bu anlaşmayı ihlal eden Japonların beklenmedik bir hücumuyla başladı: bunun üzerine Triapilsin ordusu, birkaç sivil Japon'u öldürerek garnizonu kuşattı. Olaym bundan sonrasını yadsıyan olmadı. Japonlat'm deniz yoluyla askeri birlik yolladıklan Mayıs ayına kadar Triapislin şehre hakim oldu. Kendisine karşı üstün kuvvetlerin gönderildiğini öğrenen triapilsin, esirler dahil Japonlartn tümünü öldürdü, şehri yağmaladı ve teıkeımeden önce şehri tamamen yaktı. Temmuz başında Triapilsin, Kızd Ordu tarafından ete geçirilerek başlıca yardımcılarıyla birlikte kurşuna dizildi. Bu konudaki tereddütler kısmen Mart olayları ile Mayıs olaylarını birbirine karıştırmaktan; kısmen de Nisan'daki Japon misilleme harekâtını kınamaya kalkışan Sovyet yetkililerin, Triapitsin'in Man'laki harekâtını Japon provokasyonunu ileri sürerek haklı mı göstereceklerine yoksa, Bolşevikler'in mantıken eylemlerinden sorumlu tutulamayacağı Triapitsin'i "anarşistlik" ve "serüvencüik"le mi suçlayacak la nna karar veremeyişlerinden kaynaklanıyordu. Farklı yazarlarca ileri sürülen bu iki çelişik yorum [herhalde bir dikkatsizlik sonucu, çünkü yayımcı hiçbir not koymamış] *Revoiyutsiya na Dal'nem Vosloke,* (1923). s.26 62, 119'da yer almakladır. P.S.Parfenov'un eserinde *(Bar'ba za DaVniyİ Vostok* (1928). s.95 97, 164 167), Triapitsin'i Bolşevik önder olarak kabul edip siviUerin Mart'ıa topluca öldürülmesini küçümseyen ve olayın Japon provokasyonu sonucu meydana geldiğini ileri süren ilk yorum en akla yatkın olanıdır ve genellikle, Parfenov tarafından doğrulanmıştır. Mayıs katliamının ertesi gününe kadar Triapitsin'i reddetmek Bolşevikler'in aklına gelmemişti. Parfenov *(A.g. e.,* s.197 200), askeri mahkemenin Triapilsin ve teğmenleri hakkında Temmuz'da verdiği karan o dönemin yerel basınından aktarıyor. Basına göre, Triapitsin'in 23 yaşında olduğu, başlıca suç ortağının da 21 yaşında bir kadın olduğu anlaşılıyor. *Prole tarskaya Revoiyutsiya,* No.5 (28), 1924'deki bir makaleye göre, Triapİtsin Nikolayevsk'te kaldığı sürece düzenli bir "komün" kurmuştu. Nikola ye vsk olayları İle ilgili belgelerin çevirisi E.Vameck ve H.H.Fişnemin kitabında yer almaktadır: *The Testimony of Kolchak and other Siberian Material* (Stanford, 1935, s.331 64).

212. Anlaşma metni V.G.Boldirev'in *Dİrektoriya, Kolçak, Intervent!* (Novonikola yevsk, 1925, s.498 500) adlı kitabında yer alıyor. Anlaşma yerel kuvvetler Rus komutam Boldirev ile Japon kuvveüeri başkomutanı tarafından imzalandı.

bir sırada, Sibirya'dakİ Japon komutanı bir bildiri yayımladı. Bildiride, Japon kuvvetlerini "Rus Uzak DoğV'dan geri çekmek arzusunu dile getirdikten sonra, Trans Baykal'da "Japon orduları İle doğuya doğru İlerleyen Bolşevikler arasında, iki taraf ordularının müdahalesinden tamamen arınmış tarafsız bir bölge" yaratılmasını öneriyordu.[113] Bu bildiri, diğer bazı gecikmelerden sonra, Uzak Doğu Cumhuriyeıi'ni temsil eden bir heyet ile Japon askeri komutanlığı arasında görüşmelerin başlamasına yol açtı. 17 Temmuz 1920'de "Gongotta anlaşması" nihayet İmzalandı (batı Çita'dan 30 yerst uzakta, Trans Sibİrya demiryolu üzerinde bulunan ve görüşmelerin yapıldığı istasyonun adıydı Gongotta). Anlaşmada, "huzuru ve düzeni sağlamada en iyi çarenin, tek bir hükümet tarafından yönetilen ve içişlerine diğer dev leder silahlı kuvveüerinin müdahale etmeyeceği bir tampon devlet" kurmak olduğu yolundaki görüş kabul ediliyordu. Öle yandan, şöyle deniyordu:

> Bu lampon devlet, uluslararası ve ekonomik konularda medeni ve sanayice **son** derece gelişmiş devleıJerden lecrit edilmiş olarak yaşayamaz. Rusya'nın Uzak Doğu bölgeleriyle Japonya arasında öylesine **sıkı bir** çıkar ilişkisi vardır **ki,** tampon devlet Japonya İle dost olmayı ve **çok** yakın **bir** işbirliği kurmayı hiçbir şekilde göz ardı edemez.

Aynca, yeni cumhuriyet komünist bir cumhuriyet olmayacaktı; "halka dayalı ama geniş ölçüde demokratik bir cumhuriyet" olacaktı. Ruslar, yeni devletin topraklarına Sovyet ordularının girmemesini; Japonya ise, birliklerini Trans Baykaldan çekmeyi kabul ediyordu. İki taraf da, Uzak Doğu bölgesinde çatışmaları önleyeceklerini ve "ancak olağanüstü durumlarda" kesin tedbirlere başvuracaklarını taahhüt ediyorlardı.[214]

Bu anlaşmanın ilk etkisi, Kolçak'ın ve onu destekleyen İngiliz efendilerinin hakkından gelinmesinden sonra Japonya'nın gözünde önemini yitiren Semenov'a karşı Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin dilediği gibi davranmasını sağlamak oldu. Ekim 1920'de, Japonlar geri çekildikten sonra, Semenov bozguna uğratıldı ve şimdi yeni cumhuriyetin başkenti olan Çita'dan sürüldü. Bunun üzerine Uzak Doğu delegeleri Çita'da hemen bir kongreye çağrıldı ve Kasım 1920 başında kongre, Baykal gölünün doğusundaki eski Rus topraklarını bağımsız bir Uzak Doğu Cumhuriyeti haline getiren 6 Nisan tarihli Ulan Ude bildirisinin özeti olan bir bildiri yayımladı.[2]" Aralık

213. P.S.Parfenov, ***Bor'ba ta Dal'niyi Vostok*** **(İ928),** i.**200.**

214. V.G.Boldirev, ***Direktoriya, Kolçak, Interventi*** (Novonikolayevsk, **1925),** s.**363 4.**

215. ***A.g.e.,*** s.**379 81.** Ing. çev.: ***A Short Outline History of the Far Eastern Republic*** (Washington, **1922),** s.**45 6.**

ayında Sovyet hükümeti ile imzalanan resmi bir anlaşma yeni cumhuriyet ile RSFSC arasında sınırları saplıyordu.[216] Ocak 1921'de yapılan Kurucu Meclis seçimlerinde, komünisderle bir blok oluşturan "köylü kökenli" bir parti 180 temsilci, komünistler ise 92 temsilci çıkardı. Bu iki grup oyların üçte ikisini alıyordu. SD'Ier ve Menşevikler 20 kadar temsilci çıkarmıştı. Kurucu Mecüs'te "kendi kaderini tayin hakkı ve lam özerklik" talebiyle boy gösteren Buryat Moğollar 13 temsilciliği kazanmıştı.[217] Bu meclisin oturumları başlangıçtan itibaren gürültülü geçti. SD'lerle Menşevikler, köylüler ve komünistlerden oluşan hükümeti terör uygulamakla ve Rusya Komünist Partisi'nin Uzak Doğu bürosunun aleti olmakla suçluyorlardı; buna karşılık, kendileri de Japonlar'dan para yardımı almakla suçlanıyordu. 17 Nisan 1921'de kabul edilen anayasa[218] burjuva demokratik görünümünü korumaktaydı. Çoğunluğu köylülerle komünistlerden meydana gelen bir hükümet kuruldu; bakanlar kurulu bu yönetime karşı sorumlu olacaku[21]*; Moskova'ya karşı lam bağımsızlık görünümü korundu. Fakaı Kolçak'a karşı Kızıl Orduya komuta etmiş generallerden Bluçer, cumhuriyet ordusunun başkomutanı oldu.[220] Bu göreve, ilerde Sovyetler Birliğinin gözde generallerinden biri haline gelecek olan Uboreviç getirildi bir süre sonra.[::1] Siyasi yöneticilere ve sivil yönetime ilişkin hakikat ne olursa olsun, ordunun başlangıçtan beri, doğrudan doğruya Moskova'nın denetimi altında olduğundan şüphe etmek için hiçbir sebep yoktur.

Japon hükümetinin bu gelişmelere sevinmemesi gerekirdi. Usıaca bir politikayla oyuna getirilmişti Japonya. Moskova'ya ve Bolşevİzm'e karşı olacağı ısrarla belirtilen tampon devlet hiç de tampon değildi. Çita ile Vladivostok arasında deniz bölgesinin yeni cumhuriyete katılmasına ilişkin

216. *RSFSR: Sbotnik Deistvuyuşçik Dogovorov,* c. II (1921). 78; *A Short Outline History of the Far Eastern Republie* (Washington, 1922), s.47 8.

217. P.S.Parfenov, *Bor'ba za Dafniyi Vosiok* (1928), s.289; H.K.Norton, *The Far Eastern Republic of Siberia* (1923), s. 157. Ocak 1922'de RSFSC sınırlan içindeki Bur yaı Moğollar "özerk bir bölge olarak" kurulmuştu *(Sobranie Uzakonenii,* 1922, No. 6, madde 59); bundan. Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin, buna benzer bir tedbir aldığı sonucu çıkarılabilir, çünkü bu cumhuriyet RSFSC re katıldıktan sonra her iki cumhuriyetin özerk bölgesindeki Buryat Moğollar tek bir "Buryaı Moğol özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" kurmak amacıyla 1923 yazında birleştiler *(Sobranie Uzakonenii,* 1922, No.1, madde 10 11).

218. İngilizce çeviriri için bkz. H.K.Norton *The Far Eastern Republic of Siberia* (1923), s.282 307.

219. P.S.Parfenov, *Ror'ba za Dafniyi Vosiok* (1928), s.305 8.

220. V.G.Boldirev, *Direktoriya, Kolçak, Intervent!* (Novonikolayevsk, 1925), s.446.

221. M.Pavloviç, *RSFSR v Imperialistiçeskom Okruzhenii: Yaponskii Imperİalizm na DaVnem Vostoke* (1922), p.107.

görüşmeler uzun zamandan beri devam etmekteydi ve deniz bölgesi, Uzak Doğu Cumhuriyeti Kurucu Meclis seçimlerine daha önce katılmıştı. Bununla birlikte cumhuriyetin sınırlarının, Kamçatka yarımadasını RSFSC'ne bırakacak şekilde çizilmiş olduğu, ilk kez Nisan 1921'de açıkça ortaya çıkmıştı. Amaç, Kamçatka maden kaynaklarının işletilmesine İlişkin imtiyazı, bir Amerikan şirketi ile görüşmesini RSFSC'ne sağlamaktı. Japonlar açısından bu olgu tampon devletin pek önem taşımadığını itiraf etmek gibi bir izlenim yaratmakla kalmıyor, aynı zamanda, Japonya'nın çıkarlarını doğrudan bir tehdit anlamına da geliyordu. Japon makamlarının cevabı, deniz bölgesinin savunmalarını tahkim etmek oldu. Uzak Doğu Cumhuri yeti'ne kauima eğilimini vaktinden önce açığa vuran güçsüz yerel Vladivostok hükümeti, Nisan 1921'de alaşağı edilerek yerine, Merkulov adında önemsiz birinin başkanlığında sağ eğilimli, daha esnek bir hükümet kuruldu. Semenov ve Kappelevtsi'Ier VladİVostok'ta bir kez daha göze batar casına ortaya çıktılar ve Uzak Doğu Cumhuriyeti daha sonra, gerçekliği su götürür bir belgeyi, Japon makamları ile Beyaz Rus askeri birlikleri arasında, en geç, 1 Temmuz 192Te kadar cumhuriyete saldırmayı amaçlayan bir anlaşma diye ileri sürdü.[122]

Anglo Sakson dünyasının Japonya üzerinde gittikçe artan baskısı sonunda tehlike savuşturuldu. 1921 yazında Büyük Devleüer'in sonbaharda Wash ingıon'da Pasifik sorunlarına ilişkin bir konferans önerdikleri duyuruldu.[20] Bunun dostça mı, düşmanca mı bir Öneri olduğunu tahmin etmekte Sovyet Hükümeti ilkin epey güçlük çekü. Sovyet basınından ve Komintem'den gelen İlk tepkiler tamamen düşmancaydı.[224] Sovyet çıkarlarının, Uzak Doğu Cumhuriyeti'ne resmen bir çağrıda bulunmak şeklinde temsil edilmesi sağlanmak istendi. O dönemde Cumhuriyeti ilgilendiren işlerde hiçbir rol oynamamış olan Şalov ve Krasnoşçekov'un Moskova'ya geri çağrılması, Amerikalı eski bir devrimci ajıatörün bulunduğu bir hükümetin[225] Wash

222. 9 Haziran 1921 tarihli belge, Washington'daki konferansa Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin delegeleri tarafından sunuldu ve M.Pavloviç, *(RSFSR v Imperiatistiçeskom Okruzhenii: Yaponskü Imperialİzm na Dat'nem Vostoke* (1922), s.67 9) adlı kitabında yer aldı. Bu belgenin gerçek olmadığı konusunda başlıca kanıl hiçbir zaman uygulanmamı; oluşudur.

223. Amerika'nın ilk önerisi silahla nn azaltılması için bir konferans düzenlemekle ilgiliydi. Pasifik sorunu, Temmuz 1921'de Büyük Britanya'nın önerisi üzeriae eklendi.

224. Bkz. 2 Ağustos 1921'de *hvestiya'd»* ve 10 Ağustos 192l'de *Ekoıomiçeskaya Jim'de* yayımlanan makaleler (L.Pasvolski'nin *Russia in The Far East* (N.Y., 1922, s.124 7) adlı kitabında özetlenmiştir) ve IRKÎnın, I Eylül 1921'de *Pravda'dz* çıkan tezleri (aynı kitapta özetlenmiştir, s.127 9).

225. P.S.Parfenov, *Bor'ba za Dal'niyi Vostok* (1928), s.327; bu girişime başka bir sebep bulmak mümkün görünmüyor.

ıngton nezrimde itibar sağlama ihtimalinin pet az olduğunun bilincine varmaktan kaynaklanmış olabilirdi. Ama girişim umulan sonucu vermedi vç Amerika'nın RSFSC ile tüm uzlaşma girişimlerine karşı takındığı düşmanca tavırla başa çıkılamadı, öte yandan bilindiği gibi. Amerikan Hükümeti, Rusya topraklarının işgaline son vermesi için Japonya'ya baskıda bulunuyordu ve konferans bu baskıyı daha da arttırabilirdi.[1u] Konferansın kaçınılmaz oluşu, Japonya'nın Uzak Doğu Cumhuriyeti ile kapsamı belirlenmemiş görüşmelere başlanmasına yol açtı. 26 Ağustos 1921'de Dai ren'de başlayan görüşmeler bütün kış boyunca ve Washington'daki konferans süresince devam etti.

Dairen konferansı hiçbir sonuç vermedi. Japonya'nın son istekleri on yedi madde ve gizli üç ek madde halinde formüle edildi. İsteklerden en önemlisi şuydu: Uzak Doğu Cumhuriyeti. Pasifik'in hiçbir yerinde silahlanmaya, tahkimaia kalkışmayacağını, hiçbir deniz kuvvcü bulundurmayacağını, "kendi bölgesinde asla komünist bir rejim oluşturmayacağım, sadece Japon uyruklularla ilişkilerinde değil, aynı zamanda, kendi vatandaşlarıyla ilişkilerinde de özel mülkiyet ilkesine bağlı kalacağını Japon Hükümetine taahhüt edecekti". Buna karşılık Japon Hükümeti, "gerekli gördüğü ve kendince uygun bir zamanda" deniz bölgesini boşaltacağı vaadinden başka hiçbir şey önermiyordu; Kuzey Sahalin'in boşalulması, sadece Nikolayevsk olayına ilişkin bir anlaşmaya değil, aynı zamanda, adanın 80 yıl süreyle Japonya'ya kiralanmasına da bağlı olacaktı.[1]" Her ne kadar Japonya, Dairen konferansının bu sorunu Washington'un yörüngesinden çıkarmaya yarayacağını umuyorduysa da, bu umut gerçekleşmedi. Uzak Doğu Hükümeti Washington^ ve bütün dünyaya protestolar yağdırdı. Birçokları anlayışla karşıladı bu protestoları; Cumhuriyeıi lemsil eden resmi olmayan bir heyet, Amerikalıların teşvikiyle konferans koridorlarında boy gösıefdi. Öte yandan Ruslar'ın, Dairen konferansında ödünler vermenin artık gerekli olmadığına ilişkin hesabı doğru çıktı. Washington'daki Japon delegeler, hem kuzey Sahalin'in hem de deniz bölgesinin yakın bir gelecekte boşaltılacağına dair Amerikan Hükümetine özel olarak teminat verme durumunda kaldılar *7*[s]

Japon Hükümetinin başka konularda olduğu gibi, bu konuda da, Anglosakson devletleriyle her türlü sürtüşmeden kaçınmaya ve bir yatıştırma po

226. Washington'd iki Japon elçiliğine Dışişleri Bakan lığı'ne a 31 Mayıs 1921'de verilen memorandum ve Japonya'nın 8 Temmuz 1921 tarihli kaçamak cevabı *Foreign Relations o} the United States'ae* (1921, c. II (1936), s.702 5. 707 10) yer alıyor.

227. Befee metni P.S.Parfenov, Bor'fra *la Dafniyi Vastoknndı,* (1928). s.331 3. yer a h yor.

litikası gütmeye karar vermesine yol açan Daircn'dckı ouansı/ l u i 1,111.11,11 **değil, Washington konferansının baskısı oldu. Dairen göriisındcıı, I »n nuca ulaşmaksızın Nisan 1922'de durduruldu. Fäkal üç aya v.ıım.ıl.m** Lil >• • **hükümeti, birliklerini 1 Kasım 1922'ye kadar Rusya'dan geri çrki**'ıvj>mı **v. sadece Uzak Doğu Cumhuriyeti ile değil, bizzat RSFSC' ılc de** i'öıı>ıııryr **hazır olduğunu bildirdi.**[223] **Sovyet Hükümeti'nin en becerikli ve *at* la** 1 **uU lı diplomatı Joffe'yi tam yetkili temsilci olarak ataması buna verdifii di**irim **gösterir. Joffe, 4 Eylül 1922'de Mançurya'daki Çang Çun kemimle başla van konferansta bütün hünerini ve kararlılığını gösterdi. Fakat Sovyelleı'ın** mi **mut tavizler ve diplomatik tanınma koparma umutları suya diişlii. Hıı ık • taraf da, kendi isteklerinde ayak diredi ve konferans Kuzey .Sahalın somu lannın, Japonya'nın Rusya sularında avlanma hakkının, Japonlar'ıı VI,nh voslok'taki savaş yığınaklannın dağıtılmasının tartışılmasına dönüşlü kısa zamanda. Joffe'nin uzlaşmazlığı, Japonya'nın bir garanti sağlamak icin Washington's başvurmasının arlık mümkün olamayacağı inancından kay naklanıyordu. Konferansın ardından, 14 Eylül 1922de, Japon dışişleri İm kanı kınayıcı bir bildiri yayımladı:**

Çang Çun konferansının başarısızlıkla sonuçlanmasına rağmen, VUlıvns lok'taki Japon Orduları, Japon Hükümeti'nin daha Önceki bildirilerine uygmi olarak, Ekim sonundan önce tamamen geri çekilmiş olacaktır. Joffe'nin. Lı **ponlar'ın Sahalin'i ilhak etmek niyetinde olduklarını ileri süren demeçleri karşısında, Japon dışişleri bakanı, Washington konferansında Japonya**'nın **üstlendiği yükümlülüklere uygun olarak, Japonya'nın Rusya'nın tojvr.ık hakkını ihlal etmek gibi bir niyeı beslemediğini, Sahalin'i, sadece Nikah yevsk sorununun çözümlenmesinde bir garanti olsun diye işgal elliğini h1Uli rir. Bu olgular ışığında Japon Hükümeti, Washington Konferansı'na katılım ülkeleri, Japonya'nın niyetlerine ilişkin yanlış bir yoruma karşı uyarır.**

Deniz bölgesinin boşaltılması Ekim sonunda gerçekleşti. Mayıs 102 l'dc kurulmuş oüm "beyaz" hükümet derhal devrildi ve doğu Sibirya'da Bayk.t! gölünden Pasifik'e kadar Uzak Doğu Cumhuriyeti egemen oldu. Ku/cy Sa

228. Delegelerin resmi luunaklarda yer alan demeçleri *(Conference on ine Limitation of Armaments* {Washington, 192), s.853 9), şüphesiz görünujü kurtarmak içi» *daha* */. belirgindi.

229. Çiıa'daki Japon konsolosunun Uzak Doğu Cumhuriyeti dışişleri bakam Ymı **son'a 19 Temmuz 1922 tarihli notası ve RSFSC adına K»rahan'ın, Uzak** Doğu **Cumhurı yeti adına Yanson'un ortaklaşa imzaladıkları (23 temmuz 1922) cevap *Novyi Vovtokı** (c. n. (1922), s.40 1) yer alıyor.**

230. P.S.Paıfenov, *Bor'ba ta DaTntyi Vostok* (1928), s 350 1; Joffc'nm konferansa ilişkin kendi anlattıkları *Novyi Vostok*, *c.* IV, (1923), s.l ll'dc yer alıyor; A.J.Toynbee, Survey *of International Affairs, 1920 1923* (1925) adlı kılanının 442 4. sty falarında donemin basınından aklardım; bazı ayrıntılar eklemiş.

halin'e ilişkin sorunlar ve avlanma hakkı Sovyet Japon ilişkilerinde bir anlaşmazlık kaynağı olarak kaldı. Fakat Japon birliklerinin geri çekilmesiyle birlikte tampon devletin sembolik bir anlamı bile kalmıyordu. 10 Kasım I920'de Kurucu Meclis, bir oylamayla, kendi varlığına son vererek RSFSC'ne katıldığını ilân etti."[1] Eski Rus Imparatorluğu'nun dört bir yana dağılmış unsurlarının bir bütün içinde birleşmeleri yolunda yeni bir adımdı bu.

231. 14 Kasım 1922 larihli resmi bildiri *Izveztiyo'i»* 21 Kasım 1922'de yayımlandı. Lenin balk önünde yaptığı son konuşmasında bunu sevinçle karşıladığını belirtti *(SoçÎneniya,* c. XXVII, s.361). VTsIK'mn bunu onayladığına ilişkin kararname *Sobranie Uzakonenii, 1923,* No.l, madde 2'de yer alıyor.

BÖLÜM XU

KENDÎ KADERİNİ TAYİN HAKKININ BİLANÇOSU

1920 yılı Sovyetler'in milliyetler politikasında bir dönüm noktası oldu. Bu tarih, iç savaşın sonu ve bir birleştirme, yeniden kurma döneminin de başıydı; ayrıca dikkatlerin batıdan doğuya çevrildiği köklü bir değişikliği temsil ediyordu. Her iki değişiklik, burjuva devrimden proleter devrime geçişin içerdiği milli haklar kavramının evrimini kolaylaştırdı. Lenin'in bir zamanlar kullanmış olduğu "ayrılma hakkı"nın yerini "birleşme hakkı" alıyordu. İlkesel olarak herhangi bir sosyalist milletin, bir sosyalist milletler topluluğundan ayrılmak istemesi düşünülemezdi bile; uygulamada da 1920'nİn sonunda Sovyet düzenine amansız düşman olmadıkça, sağlanmış olan birliği dağıtmak istemek düşünülemezdi. Birlik, askeri güvenlik açısından olduğu kadar, tam bir ekonomik gelişme açısından da gerekliydi, işçilerle köylülerin apaçık çıkarı, mümkün en geniş temel üzerinde yükselen bir birlikti ("Bütün ülkelerin işçileri birleşin" nihai hedefti). İşçilerle köylülerin bunu anlayabilmeleri için gerekli olan şey, milletler arasında geçmişte görülen ve Bolşeviklere göre, milliyetçiliğin kaynağını, kökenini oluşturan eşitsizine ve ayrıcalıkların bütün izlerini ortadan kaldırmak, bunların gelecekte bir daha ortaya çıkmamasını sağlamaktı. Böylece, devrim zafere ulaştığı andan itibaren, milletlerin kendi kaderini tayin haklarına ilişkin Bolşevik öğretisinin özü, neredeyse farkına varılmaksızın özgürlük kavramından, kendi başına köklü bir çözüm getirecek gibi görünen eşitlik kavramına yöneliyordu.

Bolşevizm uzun zaman ilk sosyalist düşünürlerin enternasyonalist görüş açısına bağlı kaldı. Milletlerin eşit olduğu inancı, ilk Bolşevik önderlerin öğreti ve tutumuna derinlemesine kök salmıştı, bu önderler hükümette ya da partide önemli bir göreve, örneğin bir Beyaz Rus'u, bir Gürcü'yü ya da bir Ermeni'yi değil de, bir Büyük Rus'u getirmenin yeğ tutulması düşüncesinden dehşete kapılırlardı. Milletler arasında ayrıcalık gütmek parti öğretisinde ve uygulamada açıkça kınanıyordu; parti önderlerinin bir çoğunun suçu içtenlikten yoksun olmaları değil, eleştiriden yoksun, hayret

verici bir iyimserlik içinde bulunmalarıydı, ilk ayların ruh halini Narkomnats kurulundan bir üye, komiserliğin resmi gazetesinde dürüstçe dile getiriyordu:

> Zorla Ruslaştırma tehlikesi ortadan kalktı. Anık kimse biı milleti bir başka milletin zararına güçlendirmeye çalışmıyor... Kimse bir başkasına saldırmayı, onu milli haklarından yoksun bırakmayı düşünmüyor[1].

insanlar arasında millet, ırk ya da renk aynmı gözetmenin kesinlikle reddedilmesi Bolşevik politika ve uygulamada üzerinde önemle durulan değişmez bir ilke olarak kaldı ve bir zamanların bağımb halklarıyla İlişkilerde sağlam bir temel oluşturdu. Fakat tek basma yeterli olmuyordu bu. Eşitlik politikasının olumlu yanını oluşturan, daha geri milletlere, onları daha ileri milletlerden aynan mesafeyi kapaiabilmelerini sağlayacak bir yardımda bulunmaktı. Bu politika maddi yardımı, tam bir eğitimi, teknik uzmanların, danışmanların sağlanmasını, geri kalmış halkın bireylerinin, geleceğin uzmanları haline getirilecek şekilde eğitilmesini içeriyordu. Sovyet ekonomisi yöneticilerinin baş kaygısı, her şeyden önce Sovyet topraklarında üretimi arttırmak olduğu için bu politikayı sınırlandırabilecek tek şey, kaynak eksikliğiydi; ne var ki uygarlık ve kültür düzeylerinde böylesine büyük farklılıkların bulunduğu bir yerde "milletler arasında gerçek eşitsizliğin ortadan kaldırılması" 1921'dcki onuncu kongre kararında da belirtildiği gibi, ancak "uzun bir süreçte" gerçekleşebilecekti.[1]

Marksistlere göre, Sovyet devletini ya da devletler grubunu meydana getiren bütün milletler arasında şekli değil de gerçek bir eşitlik yaratmanın temel unsuru, üretim süreçlerinin bütün ülkeye eşit dağılımıydı. O zamana kadar, uzak sınır bölgeleri yiyecek ve hammadde sağlayan kaynaklar olarak ele alınmış, Rus sanayinin gelişmesi sonucunda en ileri üretim biçimleri, esas itibariyle Avrupa Rusyası'ndaki birkaç merkezde yoğunlaşmıştı; çıkar çevrelerinin koyduğu yasakların ya da rekabet korkusunun, sömürge ve yan sömürge ülkelerde sınai üretimin gelişmesini yavaşlattığı, hatta engellediği tüm kapitalist dünyadaki genel tablo da böyleydi. Bundan dolayı kapitalizm, milletler arasında eşitsizliği yerleştirmeye yönelmişti. Oysa Sovyet hükümetinin önünde, kendi denetimi altındaki toprakların tümünde sınai üretimin en yüksek biçimlerini geliştirmeyi köstekleyen bu tür engeller yoklu. Üstelik sınai üretimi arttırmak arzusu tek etken değildi. Sovyet önderleri İlk yıllarda Sovyet iktidarının temelini sanayi İşçisinin

1. 7«»' ***Nalsional'nosıei,*** No. S, 29 Aralık 1918.
2. ***VKP (B) v Rtıolyuisiyak*** (1941), c. I, s.386.

oluşturduğuna kesinlikle inanıyorlardı, şu anlamda ki, köylünün potansiyel karşı devrimci eğilimleri ve ikircikli sadakati karşısında sanayi işçisinin desteğine güvenmek mümkündü; bu yüzden uzak sınır bölgelerinin hemen hepsinde ağır sanayi kurmak, siyasi bakımdan son derece etkin bir çare olarak göründü. Eğer Türkistan'ın pamuğu salt Petersburg ve Moskova fabrikalarında işleneceği yerde, Türkistan fabrikalarını da besliyorsa, bu yenilik, Bolşevikler'e göre birkaç amaca birden hizmet ediyordu. Yeni bir üretim bölgesi yaratarak, toplam tekstil üretimini arttırıyor, Türkistan'ın bir geri kalmışlık belirtisi olan doğal ürünler sağlayıcı "sömürge" statüsünden kurtularak sınai maddeler üreticisi olmak gibi daha özendirici ve daha gelişkin bir statüye erişmesine İmkân veriyor ve Türkistan'da, bir gün Sovyet rejiminin ve ideolojisinin güvenilir desteği haline gelecek bir yerli proletaryanın doğmasını sağlıyordu. Milletler arasında, gelişmiş bir sınai üretimin eşit dağılımı demek olan ekonomik bir eşitliğe ulaşılması, Bolşevik görüşte köklü bir şekilde yer etmiş oluyordu böylece. Bolşevikler'in Çarlık düzeninden devraldıkları şarüarda böyle bir perspektif, esas itibariyle hâlâ tarıma dayalı sınır bölgelerini, onlara yeni sınai gelişme içinde fazla pay vererek, eski sanayi çekirdeğinin zararına kayıran bir polilika güdülmesi sonucunu yaratıyordu. Sovyetlerin milliyetler politikasının, kapitalist devletlerce izlenen tüm politikadan özünde tamamen farklı olduğunu ve salt şekli bir eşitlik tanımayı değil, eşitliği mümkün ve gerçek kılan ekonomik bir temel yaratılmasını da amaçladığını ileri süren Bolşevik görüşe, işte bu politika güç veriyordu. Milletlerin eşitliğinden dem vurmak, böyle bir eşitliğin önvarsayımlan serbestçe kabul edilmedikçe, boş bir iddia olarak kalıyordu. Milletler arasında eşidik, sanayi toplumlarıyla tarım toplumları arasındaki sınır hattının kaldırılması anlamına geliyordu.

Bununla birlikle, uzun vadeli bir politika söz konusuydu ve eşitleştirme süreci sayısız engellerle karşılaşacaktı. Niyetler samimi, başarılanlar gerçekti, fakat ilerleme yavaş yavaş olabiliyordu ancak. Varolan eşitsizlikler, bu eşitsizliklerin üstesinden gelmek amacıyla sarfedilen her çabaya hep karşı koyma ve varlıklarını sürdürme eğilimi gösteriyordu. Bundan dolayı İlk dönemde, politikanın amaçlan İle bu politikayı uygulayacak aygıt arasında sürekli bir çekişme ve mücadele süreci söz konusuydu. Otoritenin ve idari denetimin merkezde yoğunlaşması, ne kadar mantıksız görünürse görünsün, diğer milliyetleri çevresinde kümelendikleri Büyük Rus çekirdeğe tâbi kılmak gibi kaçınılmaz bir sonuç yaratıyordu. Daha küçük milliyeüerin üyelerinin yönetim aygıtında üst görevlere önemleri oranında, hatta bazen daha büyük bir oranda atanmış olmaları yetmiyordu.

Bu üst görevlere atanmış Rus olmayan kişilerin çoğu, sayıca hâkim durumda olan Büyük Ruslar'ın bakış açısını kolayca ve farkına varmaksızın Özümsüyordu; bu özümsemeye direnenlerin üst mevkilere yükselme şansı daha azdı. Moskova, idari başkentti, önemli kararların alındığı merkezdi. Yayılmasına Lenin'in karşı çıktığı bürokratik zihniyet, bir Büyük Rus zihniyen olmaya yöneliyordu kendiliğinden.

Gerçek odur ki [diyordu Rakovski 1923'le] merk« organlarımız, Ulm ülkenin yönetimini, memur zihniyetiyle ele almaktadır. Yirmi cumhuriyeti birden yönetmek elbeıte kolay değildir, ama sadece bir tek cumhuriyet olsaydı ve ülke tek bir düğmeye basarak yönetilebilşeydi bu çok daha uygun olurdu.[3]

Merkezileşme standartlaştırma demekti ve seçilen standartlar da Büyük Rus standartlarıydı doğallıkla. Ukrayna'nın bu eğilime karşı muhalefetin başım çekmesine de şaşmamak gerekir. Ukrayna, ekonomik ve kültürel bakımdan, RSFSC'nin statüsü ve gerçekleşıirdikleriylc rekabet edebilecek tek cumhuriyet olmanın yanı sıra, kendi sınai gelişmesi tarihi bir gerçek olduğundan. Büyük Rus olmayan bölgeler arasında sınır bölgelerinin sınai gelişimini sağlama politikasından en az kazançlı çıkacak olanların başında geliyordu. Bundan dolayı Ukraynalı milliyetçiler her iki dünyadan da en kötü parçanın kendilerine düştüğünü düşünebiliyorlardı: Sovyeder'in milliyetler politikasının "geri" bölgelere sağlamak üzere olduğu maddi çıkarların ancak pek azı Ukrayna'nın payına düşüyordu; öle yandan, Moskova'daki bürokratik aygıtın "Büyük Rus şovenizmi", merkezi yönetimde Ukrayna'yı eşit bir or lak olarak tanımaya pek niyeüi davranmıyordu.

İdari aygıttaki bu eğilimleri dengelemek için. kısmen başarılı olan, büyük çabalar sarfedildi. Diğer kurumlarda milli alınganlıkları yatıştırmaya daha az özen gösterildi. Bu kurumların başta geleni Kızıl Ordu'ydu. Cumhuriyetlerden hiçbirinin, Sovyet yönetim şeklini kurduktan sonra, kendi bağımsız ordusunu devam ettirmeye istekli olduğu görülmüyor.[4] Başlangıçtan itibaren, hem RSFSC kurucu cumhuriyetlerinden, hem de onun müttefiki bağımsız cumhuriyetlerden Kızıl Ordu'ya asker devşirildi; Çarlık döneminde askerlikten muaf Asya cumhuriyetlerindeki yerli halk da, diğerleriyle birlikte seferber edildi.[5] İç savaş sırasında en büyük bedeli

3. *Dvenadtsatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii (Bol'şevikov)* (1923), S.532.

4. *Borol'bist£\<x* (bkz. s.282) ayn bir Ukrayna ordusu istiyorlardı (N.Popov, *Oçerk Istorii Kommunistiçeskoy Partii (Bol'şevikov) Ukraini* (5. basım, 1933) s.214 15).

5. 17 Ekim 1920'de *Jizn' NatsionaVnostei,* (No.32 (89)) yayımlanan bir makale Türkistanlı Müslümanlar[1]! Kızıl Ordu'ya almada karşılajdan güçlükleri anlatıyor, fakat

ödeyen, en ağır zararlara uğrayan bağımsız cumhuriyetlerin topraklannt savunan ve kurtaran işte bu birleşik Kızıl Ordu'ydu. Aralık 1921'deki dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Beyaz Rusya, Azerbaycan, Gürcistan, Ermenistan ve Ukrayna Cumhuriyetleri adına konuşan Rakovski, felaketin bir daha tekrarlanmasını önlemek İçin Kızıl Ordu'nun takviye edilmesini istedi.* Böylece Kızıl Ordu, sadece birleştirici bir unsur değil, apaçık bir Büyük Rus simgesi etrafında birleştirici unsur oldu. Ukraynalı Skripnik, onikinci parti kongresinde. Kızıl Ordu "Ukrayna halkını ve bütün Rus olmayan halkları Ruslaştıran bir araçtır ve öyle kalmakladır" diye yakındı; bunun üzerine kongrenin milli meseleye ilişkin kararına, "Cumhuriyetlerin kendilerini var güçleriyle savunabilmelerini sağlayacak tüm gerekli önlemlerin alınmasının yanı sıra, milli askeri birliklerin oluşturulması için pratik önlemler tavsiye eden"[7] bir madde eklendi. Maddeye konan birinci şart anlamlıydı. Fakat bu tavsiyeleri yerine getirmek için alınmış hiçbir "önlem "e rastlanmıyor: milli savunmanın etkinliği baş zorunluluk olarak öne sürülebiliyordu daima.

Ordu örneği, sendikalarla da pekiştiriliyordu. İşçder arasında Büyük Rus unsurunun ağır basması, sendikaların başlangıçtan itibaren Büyük Rus lemeli üzerinde kurulan güçlü, birleştirici bir faktör olmasına yol açtı. Bu mesele birinci Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'nde Riyazanov tarafından ortaya atıldı:

Rusya'da sosyalizmi kurmak isteyen kimse, bunu ancak içindeki parçaların herbirine, hür, özerk gelişme imkânını sağlamanın yanı sıra, bizi birbirimize birleştiren ekonomik ve sosyal bağı da güçlendirdiği lakdirde yapabilir; bu olmaksızın, Petrograd işçileri Moskova işçilerinden; Pelrograd ve Moskova işçileri Don bölgesi işçilerinden ve Don bölgesi işçileri Sibirya işçilerinden ayrı düşerler.[8]

Nisan 1920'de yapılan üçüncü kongrede Tomski, Ukrayna'nın, Ural'ın ve Sibirya'nın **henü2** yeni kurtarılmış bölgelerindeki sendika çalışmaları hakkında bir rapor sundu:

Eğitmenlerimiz Kızıl Ordu örneğini izlediler. "Beyazlar"dan kurtarılmış şehirlerde Kızıl Ordu birliklerinden sonra ilk ortaya çıkan sendika merkez

"içlerinden onbintercesinin" o sırada, Taşkenl dışında bir kampla eğitim gördüğünü ekliyor.

6. *Devyaıyi Vserossiiskii S"ezd Soveıov* (1922), s.208 9.

7. *Dvenadlsalyi S'ezd Rossiiskoy Kommunisliçeskoy Parlii (Bot'şevikov)* (1923), s 523; *VKP (B)* x *Rezolyulsiyak* (1941). c. J. s.496.

8. *Pervii Vserossiiskii S'eıd Pro/essionat'nik Soyuzov* (1918), s.27.

konseylerinin eğitmenleri, dokuma işçileri, deri işçileri, metal işçileri, demiryolu işçileri sendikaları merkez komitelerinin eğitmenleriydi.

Ukrayna sendikalarının ayrı örgütlenmesi ya da onlara tüm Rusya örgütlenmesi içinde özel bir statü verilmesi için Ukrayna baskı yapıyordu. Bununla birlikte, "Sağ unsurların şiddetli muhalefetine" rağmen, merkez konsey, "birlik ve merkeziyetçilik"ten yana kesin tavır almıştı.' Açıkçası, "Bütün ülkelerin işçileri birleşin" sloganı bir şey İfade ediyor idiyse, bu en azından, eski Çarlık Rusyası işçilerinin birleşmesi anlamına gelmeliydi. Sendikal birlik sorunu tartışma götürmezdi. Ama birlik, ağırlıklı olarak Büyük Rusların denetiminde bir örgütlenme anlamına geliyordu doğallıkla.

Hepsinden önemlisi Rusya Komünist Partisi de, ordu ve sendikalarla aynı birleştirici rolü oynadı. 1903'te Yahudi Bund'un özerk bir statü lalebi nin, ikinci parti kongresince reddedilmesinden itibaren Lenin, örgütlenme birliğinin parti Öğretisinin kilit taşı olduğunu ısrarla vurgulamıştı.[10] Ekim Devrimi'nden sonra, ayrı birer Ukrayna, Leionya, Litvanya ve Beyaz Rusya Sovyet cumhuriyetinin tanınmış olmasının "bir federasyon temeli üzerinde bile", bağımsız komünist partiler örgüdemek için bir baz oluşturmadığı vc "Ukrayna, Letonya ve Litvanya komünistleri merkez komitelerinin, parti bölge komitelerinin haklarından yararlandıkları ve tamamen Rusya Komünist Partisi merkez komitesine tâbi oldukları"[11] 1919'daki sekizinci parti kongresinde alınan bir kararla saplanmıştı. SSCB'nin kuruluşu sırasında, parti adının "Sovyeder Birliği Komünist Partisi (Bolşevik)" olarak değiştirilmesi önerisi bile bir engelleme ile karşılaşmıştı; Skripnik 1923'teki onikinci kongrede bu engellemeyi kınayacaktı.[11] öneri, nihayet 1925 sonunda ondördünçü kongrece yürürlüğe kondu. Fakat beklenen itirazlardı bunlar. Parti bir bütün olarak, Rus adından ve geleneklerinden gurur duyuyordu.

Ordu, sendikalar ve parti gibi kurumların merkezileştirici etkisi, "Büyük Rus şovenizmi" olgusunun ardında yatan bilinçli ve bilinçsiz birçok faktörün belki de en önemlisiydi. 1919'daki sekizinci parti kongresinde parti programı hakkındaki tartışmalar sırasında Lenin, "Birçok komünisti

9 *İretü Vserossiiskii S'ezd Professionalnik Soyuzov* **(1921), c. 1, s.29 30.**

10. Bkz. S.383.

11. ***VKP (B) v Rezolyutsiyak*** **(1941), c. I, s.304 5. Öte yandan, Letonya ve Litvanya 1920'de bağımsız burjuva cumhuriyeder olarak tanındıkları zaman, bu ülkelerin komünist partileri de bağımsız oldular.**

12. ***Dvenadtsatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii (Bol'şevikov)*** **(1923), s.524.**

kazırsanız, altından şoven bir Büyük Rus çıkardemişti. O zamandan itibaren bu söz, devrim öncesi bir Rus geleneğini bilinçsiz olarak devralan, ya da milliyetlerin önemini kasten inkâr ettikleri için, Ukraynalıların, Beyaz Ruslar'ın ve eski Çarlık İmparatorluğu'nun Slav olmayan halklarının milli taleplerini küçümseyen komünistlerin tutumunu ifade etmek için kullanıldı. 1921 ve 1923 parti kongrelerinde bir kez daha kınanmıştı Büyük Rus şovenizmi. Bununla birlikte, 1923 parti kongresinde bizzat Stalin bu şovenizmi "cumhuriyetlerimizin birliğini engellemek üzere olan temel güç" diye tanımlayarak, "bunun her gün ve her saat arttığını", "Rus olmayan her şeyden kurtulmaya baktığını, yönetimin tüm işleyişini Rus unsurun çevresinde yoğunlaşurdığını ve Rus olmayan her şeyi dışarıya attığını"[11] Delinmişti. İç savaşın son aşamalarında, Rus vatanseverliği duygusunun Bolşevikler'e coşku vermesi —Rus milliyetçiliği ile komünist enternasyonalizm arasında ilk kez 1920 Sovyet Rusya Polonya savaşında ortaya çıkan bu itiraf edilmemiş İttifak— ekonomik eşdeğerini NEP'de bulan bir sürece yol açmıştı. Eski imtiyazlı sınıfların mensuplannın, "uzman" ya da devlet memuru sıfatıyla Sovyet kurumlarına doluşmaları Lenin'i 1922'dekİ onbi rinci pani kongresine bir uyarı mektubu yollamak durumunda bırakmıştı. Lenin Bolşevikleri, fethettiği ülkenin üstün kültürü altında ezilmiş fatihlere benzetiyordu. "Onların kültürü adi ve sefildir, yine de bizim kültürümüzden çok daha büyüktür." Geniş bürokratik aygıtı "yönelmekle olan" sorumlu komünistler değildi; farkında olmaksızın, bizzat kendileri "yönetilmekteydi".[15] Burjuva, hatta aristokrat unsurlann bürokrasi içinde erimesi, iki yönlü bir etki yaraüyordu. Bu "eski unsurlann" Sovyet rejimi ile uzlaştığını göstermekle kalmıyor, aynı zamanda rejimin "Rus" geçmişinin geleneklerine daha az olumsuz bir tavır almasına da yol açıyordu. Stalin, onikinci parti kongresinde Rakovski ve Skripnik'in yönelttikleri suçlamaları çürütmek şöyle dursun, kendisi bu tehlikeden büyük bir içtenlikle söz etti:

> ***Smenovekovtsi'ler***[16] Sovyet devlet memurları arasında geniş bir destek buluyorlarsa, bir tesadüf değildir bu, yoldaşlar. Eğer bu baylar, bu ***Smenove kovtstlet,*** Bolşevik komünistlere övgüler yağdırıyorlarsa bir tesadüf değildir bu; demek istedikleri şudur: dilediğiniz kadar söz edin Bolşevizm'den, enıer

13. Lenin, ***Soçinenİya,*** c. XXIV, s.155.
14. Su lin, ***Soçinenİya,*** c. V, s.244 5.
15. Lenin. ***Soçinenİya,*** c. XXVII, s.244 5.
16. ***Smena Vek,*** ("Bir Sınır Değişikliği") Rus göçmenlerin 1921'de Prag'da yayımladıkları ve Sovyel rejimiyle sınırlı bir uzlaşma savunan makaleler derlemesinin bağlığıydı; aynı başlığı taşıyan ve kabul etmelerinin ideolojik lerne İleri ne olursa olsun, Ekim Devrimini "kabul eden tüm aydınlara' açık olduğunu ilan eden haftalık bir

nasyonalist eğilimleriniz hakkında çene çalın dilediğiniz kadar, ama biz biliyoruz ki, Denikin'in gerçekleştiremediğini siz gerçekleştireceksiniz; siz Bolşevikler'in Büyük Rusya fikrini canlandırdığınızı, ya da en azından onu canlandıracağınızı biliyoruz biz. Bir tesadüf değil bütün bunlar. Bu görüşün parti kurumlarımızdan bazılarına bile sızmış olması da bir tesadüf değildir.[17]

Başlangıçta, bu ahenksiz unsurları İç savaşla bir araya toplamış olan Rus birliği teması, iç savaşın zaferle sonuçlanmasından sonra da siyaset alanında bir rol oynamaya devam etti.

Ne garipti ki "Büyük Rus şoveniznıi" Marksist Öğretiden —ya da en azından onun o dönemdeki çarpıklıklarından—iki değişik yoldan dolaylı o larak cesaret alıyordu. Bu yollardan ilki, milliyetçiliği ve milli kaderini tayin hakkını, sınıf savaşı ve proletaryanın evrensel dayanışması ile bağdaşmadığı gerekçesiyle reddeden eski Polonya sapmasının yeniden doğuşuydu. Diğer halkların milli özlemler temelinde statükoya karşı yaptıkları her girişimi yasaklayan bu görüşün, egemen milletin ayrıcalıklarım kutsallaştırdığım Lenİn birçok kez belirtmişti. Bu görüş, 1917 Nisan konferansı ve 1919'daki sekizinci parti kongresinde reddedilmişti. Fakat hiç bir kınama onun hakkından gelemedi. Narkomnats'taki görevliler arasında bu görüşün revaçta olduğuna daha önce değinmiştik.[18] 1923 kadar ileri bir tarihte, Rakovski onikinci parti kongresine bu tür bir komünistin hayali eleştirisini sunmuştu:

Milliyeti çoktan aşmış bir ülkeyiz... maddî ve ekonomik kültürün milli kültürle çeliştiği bir ülkeyiz. Milli kültür, karşı cepheden olan geri ülkeler, kapitalist Ülkeler içindir; biz ise, komünist bir ülkeyiz.[19]

Belki fazla abartılmış bir tablo bu, ama çok inandırıcı; ve bu tutum milliyetçiliği Marx adına reddetmeye kalkışmasına rağmen. Büyük Rus

dergi 1921 sonbaharında Paris'te yayımlanmaya başladı. Bu girişim temelde, Sovyet Polonya savaşının körüklediği vatanseverlik duygularından ve Lenin'in dogmatik komünizmin terkedilişi olarak kabul edilen NEFi başlatmasından kaynaklanıyordu. Bu *Smenovekovtsİ'Uria* en seçkinlerinden biri olan Ustriyalov, Büyük Rus şovenizmini en saf biçimiyle dile getiriyordu: "Ancak 'yapıca' güçlü bir devlet büyük bir kültüre sahip olabilir. 'Küçük devletler' zarif, saygın, halta 'yiğit' bir yaradılışta olabütrier, ama büyük olmalarına organik olarak imkân yoktur. Büyüktük yüce büyük bir üslup, büyük bir azamet, büyük çapta bir düşünceyi ve eylemi —'bir Michelangelo'nun fırçasını'— gerektirir. Alman, Rus ya da İngiliz 'mesihçîliği' mümkündür. Ama, örneğin, bir Sırp, Romen ya da Portekiz mesihciliği kulağa falso bir ses gibi gelir" *(Smena Vek* (Prag, 2. bas.m, 1922), s.57 8).

17. Stalin, *Soçİneniya.* c. V, s.244.

18. Bkz. s.257 8.

19. *Dvenadlsalyi S"eıd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii (Bol'şevikov)* (1923), S.530.

şovenizminin ekmeğine yağ sürüyordu.

Marksist öğretiden alınan ikinci destek eski Çarlık Rusyası'nın nüfus yapısından ileri geliyordu. Polonya'nın, Finlandiya'nın ve Baltık devleüeri nin ayrılmasından sonra, imparatorluktan arta kalan her yerde —özellikle de, Moskova dışında tek ağır sanayi bölgesi olan Ukrayna'da— sanayi proletaryasının büyük bir çoğunluğu Büyük Rus'tu, oysa diğer milliyetler, çoğunlukla ya da tümüyle, köylü kökenliydiler. Sanayi proletaryası ile köylülük arasındaki İlişkiler, şu ya da bu şekilde, Sovyet İç politikasının en çetrefil sorunu olmuştu daima; Marksist öğreti de proletaryanın devrimci üstünlüğünü kabul ettiğine ve köylülüğü ikinci dereceden, bazen de pek güvenilmeyen bir mütlefik diye gördüğüne göre, "Büyük Rus şovenizminin Büyük Ruslar'ı tercih etmesi ile, geleneksel Marksizm'in proletaryaya üstünlük tanıması arasında tam bir uygunluk vardı ve bu kolayca Marksist bir kılığa bürünebilirdi. Bu anlamdadır ki onikinci parti kongresi kararı, bazı milli cumhuriyetlerde, "şehir ile köy arasındaki, işçi sınıfı ile köylülük arasındaki ittifakın *(smiçka),* hem Sovyet organlarında hem de parti organlarında bulunan Büyük Rus şovenizminin kalıntılarında engellerin en ciddisiyle karşılaştığını"[33] bildiriyordu. Bununla birlikte, bu kongrede Stalin'in de belirttiği gibi, "proletarya diktatörlüğünün siyasi temelini, köylü ülkelerini temsil eden uzak sınır bölgeleri değil, her şeyden önce ve esas itibariyle, sanayinin yoğunlaşuğı merkez bölgeleri oluşturuyordu"; her ne kadar Stalin'in karşı çıkmaya çalıştığı, Buharinle Rakovskİ gibi, "köylük bölgeleri proleter bölgeler zararına geliştirmeye kalkışanlar" İse de, o dönemde bunu tam tersine çevirme eğilimi muhtemelen aynı ölçüde güçlüydü.^ Köylük sınır bölgelerinin taleplerine. Büyük Rusya sanayi merkezinin taleplerinden biraz daha az öncelik tanımak, sadece sağduyulu bir davranış olarak değil, aynı zamanda proletaryanın üstünlüğünü dile getiren Marksist öğretinin ve lo48'de köylü milliyetlerine karşı Marx'la Engels'in kendi tutumlarının yansıması olarak da öne sürülebilirdi.

Büyük Rus önyargıları savunmak için ne bahane öne sürülürse sürülsün bu önyargılar, Sovyet devlet memurlarının sık sık şikâyet edilen kaba davranışlarının başlıca kaynağıydı. 1919'da, Narkomnats'ın resmi gazetesi, "bazı yoldaşlar cumhuriyetleri kurmanın bizim açımızdan hata olduğunu" ileri sürüyorlar dedikten sonra, veryansın ediyordu:

Ayrılmış bölgelerde çalışanların acemice taktikleri yüzünden çoğu zaman kötü sonuçlar elde edildi. Bu ayrılığın ne kadar yapay olduğu apaçık

20. ***VKP (B) v Rezolyutsiyak*** **(1941). c. I, s.49.**

21. Stalin, ***Soçİneniya,*** **c. V, s.265.**

görünüyordu. Sık sık Büyük Rus zihniyetiyle hareket ediliyordu, ince bağımsızlık tabakasının altında Moskova'nın hegemonyası görünüyordu.[22]

Diğer komünistler "bu tür milli cumhuriyetlerin, yerel halklarının milliyetçi eğilimlerini çabucak gidermek amacıyla, sadece çok kısa bir dönem için kurulduklarını düşünüyorlardı".[23] 1923'te, onikinci parti kongresinin bir kararında 'bu cumhuriyetler birliği, merkez ve yerel organlardaki Sovyet devlet memurlarının birçoğu tarafından, eşit devlet birimlerinin birliği olarak değil, aksine, bu cumhuriyetlerin tasfiyesi yolunda atılmış bir adım olarak algılanıyor"[24] diye belirtiyordu. Fakat belki de daha ciddi olan bir şey varsa o da, hiçbir resmi hoşnutsuzluğun asla tamamen ortadan kaldıramadığı o bürokratik ya da milli üstünlük kokan davranışlardı. Aynı kongrede Rakovski şu olayı anlattı: üst düzeyde bir Ukraynalı, Ukrayna diline hak eşitliğini onaylayan bir karara oy vermek için geldiği kongreyi terkederken, kendisine Ukrayna dilinde yöneltilen bir soruyu sertçe cevaplandırmıştı: "Anlaşılır bir dille konuşunuz benimle!"[25]

Kaçınılması mümkün bu tür hatalar o ilk yılların edebiyatında geniş bir yer tutuyor. Fakat bu belgelere dayanarak yapılan eleştiriler, rejimin başlattığı eşitleştirme işleminin ne büyük bir boyutta olduğunu ve Bolşevikler'ce ilân edilen politikayı uygulamak için aşılması gereken gerçek ve kaçınılmaz engelleri genellikle göz ardı ediyorlar. Sovyet sistemini meydana getiren milletler arasında siyasi eşitlik yolunda uzun zaman en büyük güçlük olarak kalan şey, iç savaşın sona ermek üzere olduğu ve siyasetin sağlam bir temel üzerinde geliştirilebileceği bir şuada Stalin tarafından ayrıntılı olarak tartışıldı. Şöyle yazıyordu Stalin Ekim 1920'de:

Sovyet özerkliğini gerçekleşıirme yolunda en büyük engellerden biri, uzak sınır bölgelerinde yerel kökenli aydınların son derece az olmasının yanı sıra, Sovyetler'in ve partinin istisnasız bütün çalışma kollannda eğiticilerin eksikliğidir. Bu eksiklik sınır bölgelerinde yapıcı eğitsel ve devrimci çalışmayı büsbütün kösteklemektedir, işte tam da bu nedenle, halk kitlelerine belki seve seve hizmet edecek olan ama belki de, kendileri komünist olmadıklarından bir güvensizlik havasıyla çevrildiklerine inandıkları ve baskı altında tutulacaklarından korktukları için, bunu yapamayan çok az sayıdaki yerli aydını bizden uzaklaştırmak akılsızca ve hatta zararlı olacaktır. Bu tür grupları Sovyet çalışmalarına çekme, onları ekonomide, tarımda, gıda maddeleri alanında ve benzeri görevlerde çalışurarak, yavaş yavaş Sovyetleştirme poli

22. *Jizn' NatsionaVnostei*, No.33 (41), 31 Ağustos 1919.
23. S.Atnagulov, *Başkiriya* (1925), (.71.
24. *VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.495.
25. *Dveaadtsalyi S"ezd Rossiiskoy Kommunlstlçeskoy Parlii (Bol'şevikov)* (1923), s.526.

likası basan ile uygulanabilir...

Fakat milli aydınlardan oluşan grupları çalıştırmak, eğiticilere olan ihtiyacı gidermekte gene de yetersiz kalacaktır. Sınır bölgelerinde, yerli halklardan eğitici kadrolar yetiştirebilmek için aynı zamanda her idari dalda seminerler ve okullar ağı kurmalıyız. Çünkü, bu tür kadrolar olmadan, yerel okullar, mahkemeler, idari aygıtlar ve yerel dil kullanan diğer kurumları yaratmanın son derece güç olacağı açıkça görülmektedir.[26]

Geçmişten arıa kalan kaçınılmaz bir mirastı bu güçlükler. Çarlık Imparaiorluğu'nun Sovyet yörüngesinde kalan uydu milletlerinden pek azının üyeleri yönetime katılmıştı ve bunlar önemli bir aydın sınıfı veya potansiyel bir yönetici sınıf barındırmıyordu. Bu milletlerin birçoğu hiçbir politik tecrübesi olmayan ilkel halklardı. Böyle durumlarda özerkliğin bir hayal olduğu ortaya çıktı ve özerkliğin ilk biçimlerini dışardan empoze etmek gerekti. Fakat bunun sebebi merkezi hükümetin milli grubun gücünü ve etkinliğini sınırlandırmak islemesi değil, daha çok milli grubun kendi kaynaklarının ve tecrübesinin yetersiz oluşuydu, liu tür uygulamalar, bu milletlerin o an İçin yararlandıkları gerçek özerkliğin kapsamıyla değil, "geri" halklara yönetimde sorumluluklar yüklenmek üzere ağır da olsa eğitim görme fırsatı sağladıkları için haklı çıkarılabilirdi. Sovyet politikasını eleştirenlerin abarttıkları o bildik anormallikler bu tür şartlardan kaynaklanmaktadır. Rus adların çoğunlukta olduğunu gösteren "milli" hükümet listeleri ortaya atıldığında, bu ad sahiplerinin mutlaka Rus oldukları kesin değildir aslında; Rus adlan ve bu adlara benzeyen adlar, gerçekte Rus olmayan milliyetlerin çoğunda da yaygındı." Bununla birlikte, doğruluğundan şüphe duyulamayacak durumlar da vardı; Örneğin, Narkomnats kurulunun Yahudi asıllı üyesi Dimanshteİn'ın ilk Kazak askeri devrimci komitesine atanması[2]* ve Yahudi Bund önderlerinden biri olan Vainshıein'm Başkırt Özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nde TsIK'nın ilk başkanı olarak görevlendirilmesi gibi.[29] Şüphesiz parti çalışanlarının, bir alandan bir başka alana aktarılmalarının sik görüldüğü ilk yıllarda ender örnekler değildi bun

26. Stalin, SoçIneniya, c. IV, s.360 1.

27. Bundan dolayı, Castagne, bir isim listesine dayanarak, Dağlılar Cumhuriyeti'nin ilk Sovnarkom'unda 13 üyeden, en az dokuzunun Rus olduğunu ispatlamaya çalışıyor *(Revue du monde musulman,* c. l I, (1922), s.93); W.R.Balsell, *Soviel Rule in Russia'd (N.Y., 1929), Tatar özerk Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti hakkında benzer kanılar ilen sürüyor.**

28. rVovyi *Vostok,* c. V (1924), s.225.

29. F.Dan, *Dva Goda Skıtanii* (Berlin, 1922), s.69. Bolşevizm'e bağlılığı su götürür eski bir Menşevik örgüt Önderinin Moskova'dan uzaklaştırılmak istenmesi bu atamada buyuk bir rol oynamış olabilir.

lar.[30] Fakat bu tür örnekler, yönelimin her alanında, yetenekli militan kıtlığı çekildiğini göstermekledir sadece.

Stalin'İn komünist olmayan "yerel aydınlardan yararlanılmasına ilişkin önerisinde de mevcut duruma çare olabilecek bir yan yoktu pek. Sovyet yörüngesinde yer alan ve özerk ya da bağımsız bir millete yöneticüer sağlamaya yetecek sayıda milli aydının bulunduğu ender ülkelerde —Gürcistan'da, Ermenistan'da ve kesin olmamakla birlikte Ukrayna'da— Bolşevikler'in devirdiği burjuva hükümetlerinin çatısını oluşturan anti Bolşevik aydınlar çoğunluktaydı o dönemde. Beyaz Rusya'da, daha 1923'e kadar, "öğretmenlerin, *narodnik* sapmaya kapıldıkları ve bu öğretmenlere güven duyulmadığı için, tüm eğitim sisteminin başarısız olduğu"[31] bildiriliyordu. Hükümel, işçiler ve köylüler tarafından ya da onlar adına ele geçirilince, yeni rejime bağlı ve yönelim yükünü omuzlayabilecek, deneyimli yerli yönetici kıtlığı çekilmesi kaçınılmazdı; bu boşluk RSFSC'nden yöneticiler getirilerek dolduruldu. Ama bu, geçici ve zorlama bir çare olarak kabul edildi daima. Sovyet hükümetinin bu konudaki politikasında eleştirilecek bir yan varsa, o da. milli özerkliğe temel olmak bakımından, ilkel ya da geçerliliğini yarı yarıya yitirmiş ve en azından gelecek birkaç yıl için hayali bir temel olduğu ortaya çıkacak olan dilleri ve kültürleri canlandırmayı özendirmede çok aşırıya kaçılmış olmasıdır; yoksa mevcut şanlarda eşitliği gerçek kılacak mümkün herşeyi yapmaya çalışmadığı söylenemez. Özerk cumhuriyetlerin bir kısmında ve RSFSC'nin bazı bölgelerinde milli grup, nüfusun çoğunluğunu zar zor oluşturuyor, nalla bîr azınlıktan ibaret kalıyordu; buralarda Rus olanlar ikincil konuma itilmiş olmaktan haklı olarak yakınabilirlerdî.

Bundan dolayı, sistemin işleyişinde açıkça görülen kusurlar, özerkliği tanınmış milli grupların kaynak ve deneyimlerinin yetersizliğinden ileri geliyordu; merkezi hükümetin onların imkanlarım daraltma yolundaki arzusundan değil. Ancak yüzlerce yıllık bir uğraş sonunda gerçekleştirilebilecek olan eşitleştirme sürecini, tek bir kuşak boyunca gerçekleştirmeye kalkışmanın yol açtığı kusurlardı bunlar. Merkezi hükümet, milli cumhu riyederde ya da bölgelerdeki Özerk kurumların etkili olamayışından yakınıyor ve eleştiriler yağdırıyordu durmadan. Daha Haziran 1922'de Stalin parti merkez komitesi adına Kazak SSC'ndeki parti organlarını, "edilgenlikle ve kötümser olmakla", aynı cumhuriyetin Sovyet organlarını da

30. Bkz, S.278, dipnot 49.

31. *Dvenadtsatyi S"eıd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partit (Bol'şerikov)* (1923). 3.565.

"önemsiz küçük hizipleşmeler yüzünden durgunluğa yol açmakla" suçluyordu.[32] "Geri" bölgelerde ya da cumhuriyetlerde bu tür kusurlar salgın haline gelmişti. Geçmişten gelen bir mirastı bunlar; herhangi bir tasarlanmış politikanın sonucu olarak görülmeleri doğru değildir. Sovyet sistemi, en azından ilk yıllarda, söz konusu milletlerin gerçekleştirebilecekleri kadar büyük bir yerel özerklik imkânı sunuyor, farklı milletler arasında ayrım gözetmeme ve eşitlik ilkesini, Büyük Rus unsurun ezici ağırlığının elverdiği oranda, yılmadan savunuyordu. Aynı zamanda ekonomi politikası, gelecek için daha gerçek bir eşitliğin şartlarını, sınai gelişmenin daha düzenli yaygınlaşması sayesinde yaratmaya çalışıyordu; ancak somut sonuçları bu ilk aşamada zar zor görülebilen bir tasarıydı bu.

Bolşevikler'in milletlerin kendi kaderini tayin hakkı politikası kendi evrimini tamamlamıştı: burjuva toplumundaki ayrılma hakkından, milletler arasında eşitlik tanımaya ve birçok milletten oluşan bir sosyalist toplumda bir milletin bir başka millet tarafından sömürülüşüne son vermeye varan bir evrimdi bu. Bu milletler arasındaki bağı sağlayan Lenin'in "gönüllü birlik" önermesiydi. Bu olumlu sonuca, "gönüllü birlik" yoluyla ulaşılacak ve böylece birlik, milletin kendi kaderini layin hakkının reddi değil, ifadesi o lacaktı. Lenin'in sarsılmaz kişisel inancına dayanan bu önermeye göre, sosyalist toplumda baskı unsuru yönetimden tamamen kalkacak ve bunun yerini, yönetim kurallarım gönüllü kabulleniş alacaktı. Bu önermenin temel felsefi geçerliliği ne olursa olsun, bizim incelediğimiz dönem boyunca, yani baskı ilkeleriyle gönüllü kabulleniş ilkelerinin yönetimin bütün süreçlerinde —diğer dönemlerdeki gibi değişen oranlarda olmak üzere— birlikte varolmakla devam ettiği bu dönem boyunca, gerçekleşmediğini söylemek gerekir. Bolşevikler'in milliyetler politikası lehinde söylenebilecek olan şey, bu politikayı zora başvurmadan uygulamanın mümkün olduğu değildir, görüldüğü kadarıyla bu gerçekleşmemiştir; ancak bu politika belki de Rusya'da düzenin, bir başka önermenin gerektireceğinden daha az doğrudan kuvvete başvurarak sağlanmasına İmkân vermiş, bu bakımdan, başka herhangi bir politikaya oranla çok daha fazla gönüllü kabulleniş içermiştir. Onun lehinde söylenebilecek şey, milletlerin kendi kaderini tayin hakkıyla ilgili burjuva teorinin 1919'da kaçınılmaz bir çıkmaza girdiği; kapitalist düzenin, ileri toplumlar ya da sanayi toplumları ile geri ya da sömürge milletler arasında İş bölümü kisvesine bürünerek, bu milletler arasında gerçek eşitliği ulaşılmaz kıldığı; oysa sadece şekli olarak değil,

32. *Jizn Naısionaînostei,* No.12 (47). 15 Haziran 1922. Bu mekıup Stalin'in loplu eserlerine konmamı;.

gerçekten eşit milletlerin sosyalist bir düzen içinde yeniden bir araya gelmesi düşüncesinin, çıkmazdan kurtulmayı sağlayacak gözüpek ve yaratıcı bir girişim olduğudur. Bu politikanın önemi, sanayi milletleri ile tarım milletleri arasındaki bölünmeyi ortadan kaldırarak eşitliği gerçeldeştirecek tedbirleri almasıydı. Milli temelde bir eşitlik ve ayrım gözetmeme ilkesi kabul etmek ve geliştirmek, eşitsizliğin ilân edildiği ve aynm gözetmenin uygulandığı başka temeller var olduğu için, hiç şüphesiz büsbütün kolaydı. Bizzat Staün, sınıf bölünmelerine yol açmak için milletler arasındaki bölünmelere son vermekten söz etmişti bir keresinde.[33] Millet içindeki sosyal farklılıklar önem kazanınca, milli farklılıklar daha az önemli oluyordu. Bununla birlikte, Sovyeüer'in milliyeder politikasının anlamı ve öneminin, gerek tarihsel ortam, gerek nihai etkisi açısından ne kadar büyük olduğunu göz ardı etmek mümkün değildir. Bu politika, başlangıçta Lenin'in o hayret verici başarısının; savaşın, devrimin ve iç savaşın yol açtığı parçalanma ve dağılmadan sonra Çarlık dominyonlarının hemen hepsini bir araya getirişinin canahcı faktörü olmuştu ve uzun süre dünyanın birçok bölgelerinde Sovyet dış politikasının etkin bir unsuru olarak kalacaktı.

33. Stalin, *Soçinenİya,* c. IL s.362.

BÖLÜM xm

İTTIFAKTAN FEDERASYONA

Iç savaş 1920'nin sonlarına doğru nihayet sona erince, bağımsızlık ya da özerklik ilkesi, artık Uç kategoriye ayrılmış olan eski Rus İmparatorluğu' nun tamamım kapsamışa. Eski Rusya topraklarından bazıları —Polonya, Finlandiya, bağımsızlığı tanınmış olan üç Baltık devleti, Romanya'nın ele geçirdiği Besarabya ve Brest Litovsk'ta Türkiye'ye terkedilen bölge— Moskova'nın yörüngesinden çıkmıştı şimdilik. Diğerleri arasında Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti, esas itibariyle Müslüman, Rus olmayan halkların yaşadığı yirmi kadar özerk birimi içeren tek bir merkez oluşturuyordu; tek başına RSFSC, yüzölçümünün %92'sinİ kaplıyor ve daha sonra tümüyle SSCB içine katılacak nüfusun %70'ini meydana getiriyordu. Geri kalanı, Ukrayna ve Beyaz Rusya Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri ile Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetle ri'nden[1] ve başkenti Çita olan Uzak Doğu Cumhuriyeti ile, Orta Asya'daki Horezm ve Buhara Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri'nden oluşan ve itibari bağımsızlıkları değişik oranlarda gerçekleşmiş tam sekiz devlete ayrılmıştı. Bununla birlikte bu dağılmanın dış görünüşü, oldukça ileri bir aşamaya varmış yeniden birleşme hareketini gizlemeye yarıyordu. îç savaşın sona ermesi, 1923 parti kararında geçmişi de kapsamak üzere saptanmış üç dönemin ikincisini oluşturan "askeri ittifaka dayalı işbirliği"nden üçüncüsüne, sonunda Sovyet Sosyalist Cumhuriyeder Birliği şeklinde tamamlanacak olan "halkların askeri ekonomik ve siyasi birliği"ne geçişe yol açtı.

Bu üç dönemden, yeniden birleşmenin salt askeri aşamasını simgeleyen ikincisi, doğrudan doğruya iç savaşın sonucuydu ve tehlikenin daha büyük olduğu Batı sınır bölgelerinde başlamıştı. Ocak 1919'da, daha Kiev ele geçirilmeden Önce, Ukrayna geçici Sovyet Hükümeti, "dünya devriminin beşiği olan Rusya Federatif Sovyetler Cumhuriyeti ile dayanışmasını" dile getiren bir bildiri yayımladı ve Ukrayna Sovyet Cumhuriyeti'nin, Sovyet

1. Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Aralık 1920'de, Gürcistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti de Şubat 1921*de kuruldu.

Rusya ile sosyalist federasyon ilkeleri temelinde birleşeceğini öngörmüş oldu; Şubat 1919'da toplanan birinci Beyaz Rusya Sovyeder Kongresi de aynı özlemi dile getirince[2] Stalin bu belirtilerden şu yüreklendirici sonucu çıkarttı: "Rusya halkları, bağımsız Sovyet cumhuriyeüeri aşamasından geçerek, kendi özgür iradeleriyle yeni, kardeşçe bir birlik yaratmak üzeredirler"[3]. Sorunu başlangıçta Ukrayna'daki askeri olaylar dayattı. 18 Mayıs I919'da, Ukrayna Sovyeti merkez komitesi, "Kiev işçi Temsilcileri Sovyeti, Kiev Köylü Temsilcileri İlçe Kongresi, Kiev sendikalar ve fabrika komiteleri temsilcileri ile birlikte" (meselenin ne kadar önemli olduğunu gösteren bir otorite yığılmasıydı bu), iki genel ilkeyi içeren bir kararname yayımladı:

(1) Sovyet cumhuriyetlerinin düşmanlarına karşı her silahlı mücadele, mevcut bütün Sovyet cumhuriyederinde birlik İçinde yürütülmelidir;
(2) Bu mücadelenin yapıİniası için gerekli tüm maddi kaynaklar, bütün cumhuriyetleri kapsayan ortak bir merkezin çevresinde yoğunlaç tırıl malıdır.*

1 Haziran 1919'da Moskova'da VTsIK tarafından yayımlanan bir kararname, "Ukrayna, Letonya, Litvanya, Beyaz Rusya ve Kırım emekçi kitlelerinin bağımsızlığını, özgürlüğünü ve kaderlerini tayin hakkını" tanımakla birlikte, 18 Mayıs 1919 tarihli Ukrayna kararını ve "Letonya, Litvanya, Beyaz Rusya hükümetlerinin önerilerini" (içeriği belirtilmiyor) hatırlatarak ve bunlara dayanarak, bu ülkelerin Sovyet sosyalist cumhuriyederi ile RSFSC arasında bir "askeri birliğin "[s] kaçınılmaz olduğunu ilân ediyordu. Bu birlik "askeri örgütler ve komutanlığın, milli ekonomi, demiryolları idaresi, ekonomik yapı, çalışma halk komiserlikleri konseylerinin" birleştirilmesiyle oluşacaktı. Kararname bu tasarının gerçekleştirilmesini görüşmekle görevli bir komisyon atandığını bildirerek son buluyordu.[6]

Bu kararnamenin yayımlanmasından birkaç hafta sonra, iç savaş dalgası

2. ***Istoriya Sovetskoy Konstitutsii v Dekretak*** **(1936), s.103 4, 109 10.**

3. Stalin, *Soçinenİya,* c. IV, s.229.

4. ***Istoriya Sovetskoy Konstiıutsii i Dekretak*** **(1936), «.122.**

5. Rusça'da "ittifak" ve "birlik" kelimelerinin yerini iman *soyuz* kelimesi bu bağlamda ilk kez kullanılıyor olsa gerek. Rusya'da anayasa anlayışındaki belirsizliği gösterme açısından terminoloji karışıklığı anlamlıdır ve bu durumda, bir statüden bir başka statüye geçişi kolaylaştırmaktadır.

6. *Sobranie Uzakonenii, 1919,* No. 21, madde 264. Bu kararnamenin uygulandığı bölgeler belirtilirken, Kınm adı beş yerde değil, üç yerde geçiyor; bu da, Kırım'ın sonradan düşünüldüğü izlenimini uyandırıyor. Kınm adının geçmesi doğal değil, çünkü bu ülke, söz konusu diğer Ülkeler gibi, bağımsız bir Sovyet cumhuriyeti statüsünden yararlanmamıştı hiçbir zaman. Kırım'ın, RSFSC'nin özerk bir cumhuriyeti haline gelmesi daha sonradır.

söz konusu bölgelerin büyük bir kısmını kapladı. O dönemin çoğu kararnameleri gibi, 1 Haziran 1919 tarihli kararname de kâğıt üzerinde kaldı; önerilen birliğin şartlarım saptaması gereken komisyonun toplanıp toplanmadığı bilinmiyor. Ama gene de bir yaran olmuştu bunun. I Haziran 1919 tarihli kararname, somut bir sonuca ulaşmamasına rağmen, ilerde Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler BİrIiği'ni yaratacak olan sürecin bilinçsiz ve hemen hemen rasüantıya dayanan bir taslağıydı. Eski Rus İmparatorluğunu meydana getiren parçalar arasında "birlik" ya da "ittifak" kavramını içeriyor, canalıcı önem iaşıyan bazı halk komiserlikleri arasında "sıkı bir birlik" ilkesini saplıyor; Moskova'nın, ittifakın diğer birimleri adına, bağlayıcı resmi anayasal kararlar almak hakkına sahip olduğunu varsayıyordu.' Askeri zorunluluk, sorunu Bolşevik teoriye uygun ve onu doğrulayan bir biçime soktu. Milletlerin kendi kaderlerini tayin edebilmeleri bütün milletlerin işçileri arasında devrimci mücadelede birlik sağlanmasına dayanıyordu ve bundan dolayı, ona bağımlıydı; eski Rus İmparatorluğumun farklı milleüe rinin ya da bölgelerinin işçileri arasında birlik kurulamadığı ve karşı devrim zafere ulaştığı lakdirde, hepsi için kendi kaderini tayin hakkının sonu demek olacaktı bu. Bu sav, devrimin zaferinin ne lür bir milli kendi kaderini layin hakkına yol açacağını açıklamıyordu. Fakat güncel askeri ivedilikler bakımından geçerli ve reddedilemez bir savdı. Sosyalist milleüer sürekli bir kapitalist saldın tehdidi[8] altında yaşadıklanndan, tartışma mevcut güncel tehlikenin sona ermesiyle de geçerliğini yitirmedi. Birliğe duyulan ihtiyaç sürekliydi ve ifadesini Kızıl Ordu'nun birliğinde buluyordu. Bu bir kez kaçınılmaz bir askeri zorunluluk olarak kabul edilince ve ordu iç savaştaki zaferiyle itibarını perçinleyince, birlik —Rusya temeli üzerinde kurulan bir birlik— uğruna verilen mücadelenin yandan fazlası kazanılmış oluyordu.

Ad hoc bir askeri ittifakın "halkların askeri ekonomik ve siyasi bir lîği"ne dönüşmesinin yolu açılmış oluyordu böylece. Sürecin üçüncü ve son aşaması bu bölgelerin burjuva hükümetlerinden ya da işgal ordularından kurtanlması ve RSFSC ile olan ilişkilerinin daha kalıcı bir temel üzerinde kurulması ihtiyacının kendini hissettirmesiyle birdenbire, adeta tesadüfen başladı. VTsIK'mn 15 Şubat 1920'de yayımlanan bir karan, "RSFSC ile

7. Lenin'in kaleme aldığı ve Aralık 1919 pani konferansınca kabul edilen bir karar, Ukrayna'nın 18 Mayıs tarihli kararını ve VTsIK'mn aynı yılın 1 Haziranında yayınladığı kararnameyi, cüretli bir dille RSFSC ile Ukrayna arasında "federal bir bağlamı" olarak lanımlıyordu (Lenin, *Soçintniya,* c. XXIV, 1.552; *VKP (B) v Rezolyutsiyak* (I94I), c. I, S.3I6).

S. 1921'deki onuncu pani kongresinin karan, kapitalist saldın tehlikesinin birliği kaçınılmaz kıldığını dile getiriyordu *(Ag.e.,c.* I, s.384).

özerk Sovyet cumhuriyetleri ve genelde, Rus olmayan milliyetler arasında normal ilişkiler kurulmasını", "VTsIK'nın en önemli görevlerinden biri" olarak kabul ediyor ve "RSFSC'nin federal bir yapıya kavuşturulmasına ilişkin sorunları incelemek için"[9] bir komisyon kuruyordu. Başkırt, Tatar, Kazak ve Kalmuk Özerk cumhuriyederi 1920 yazında kuruldu. Polonya İle savaş ve Wrangele karşı açılan kampanya nedeniyle gecikmiş olmasına rağmen, merkezden dışa doğru gelişmeler vardı. 30 Eylül 1920'de, RSFSC ile henüz altı ay Önce kurulmuş Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasında ek beş anlaşma ile birlikte bir "askeri ekonomik" ittifak anlaşması imzalandı; ve on gün sonra Stalin, Milliyetler Halk Komiseri sıfatıyla. *Pravda'àà* makale şeklinde önemli bir siyasî duyuru yayımladı.[10]

Stalin ilk olarak askeri zorunluluk tespitiyle başlıyordu:

> **Rusya'da devrimin ve iç savaşın üç yılı, merkez Rusya'nın ve uzak sınır bötgelerinin karşılıklı dayanışması olmaksızın devrimin zaferle sonuçlanmasının, Rusya'nın emperyalizmin pençesinden kurtulmasının imkansız olduğunu göstermiştir.**

Sadece iki alternatif vardı sınır bölgesi ülkelerin önünde; ya Rusya ile ya da İtilaf Devlederi'yle ittifak yapmak. Alaycı bîr dille devam ediyordu Stalin:

> **Sözde bağımsız Gürcistan'ın, Ermenistan'ın, Polonya'nın, Finlandiya'nın, vb.'nin sözde bağımsızlığı bu —kelimeyi mazur görün— devletlerin şu ya da bu emperyalist gruba tam bağımlılığını gizleyen aldatıcı bir görüntüdür sadece.**

Bu milletlerden herhangi birinde çoğunluk ayrılmayı isteseydi, Rusya, Finlandiya örneğinde olduğu gibi herhalde kabul ederdi bunu. Fakat sorun artık, tartışılmaz haklar sorunu değil, halk kitlelerinin çıkarları sorunuydu ; "halk kitlelerinin çıkarları sınır bölgelerinin aynlma talebinin devrimin bugünkü aşamasında tamamen karşı devrimci bir talep olduğunu gösteriyordu.

• Salt "külıürel milli özerklik" görüşünü reddeden Stalin, sınır bölgelerinin, hem ekonomik hem de kültürel planda geçerli olacak *"bölgesel* özerkliği"ni savunuyordu. Fakat o sırada asıl ilgi alanı "Sovyet özerkliği" ile "Rusya'nın tamamlanmamış yeni idari düzenlemesi" arasındaki ilişkiydi. Stalin, "Sovyet özerkliği"nin "dar bir idari özerklikten (Volga Almanları,

9. *Jizn' Nalsional'noslei* (No.6 (61). *yas.* 63), 15 Şubat 1920.

10. Stalin, *Soçinenİya,* c. IV, s.351 63. Makale *Jim' Nats'tonat'nosteİ'mn* o dönemdeki sayısında da yayımlandı, Bu makalenin SSCB oluşumunun tarihindeki önemi, 20. yıldönümünde, 10 Ekim 1940'ta, Sovyet Bilimler Akademisi Hukuk Enstitüsünde düzenlenen konferansla dile getirildi ve *Sovelskoe Gosudarslvo i Pravo'ii* yayımlandı (No. 11, 1940, s.1 10).

Çuvaşlar, Karelyenler)... geniş bir siyasi özerkliğe (Baskınlar, Volga Tatar lan, Kırgızlar); bu geniş siyasi özerklikten daha da geniş olan biçimine (Ukrayna, Türkistan) ve Ukrayna tipi Özerklikten, en yüksek özerklik biçimine, ittifak anlaşmalarıyla saptanmış ilişkilere (Azerbaycan)" kadar uzanan esnekliğini övüyordu. Burada anlamlı olan şey, ilkin Stalin'in gerek RSFSC'nin özerk bölgeleri ve özerk cumhuriyetleri arasında gerekse. RSFSC özerk cumhuriyetleri ile Ukrayna, Azerbaycan gibi şeklen bağımsız cumhuriyeüer arasında bir içerik farkı değil, sadece bir derece farkı gözetmesi, ikincisi ise, Azerbaycan ile yeni İmzalanmış "askeri ekonomik ittifak" anlaşmasını "özerkliğin en yüksek biçimi" olarak öne çıkarmasıdır. Gelecek iki yılda SSCB'nin yaratılmasına yol açacak olan siyasi çizgi bu bildiride açıkça dile getirilmişti. RSFSC'nin özerk birimleri ile, anlaşmalı cumhuriyetler arasında titizlikle gözetilmiş olan anayasal farklılığa ileride daha büyük bir dikkat gösterilecekti. Fakat genel eğilim Stalin'in Ekim 1920 tarihli makalesinde açıkça belirtilmişti. İlk kategoride yer alan daha küçük halklar RSFSC'nin özerk birimleri olarak örgüüenmeye devam edeceklerdi. Bu makaleyi yazdığı sırada Stalin, Kuzey Kafkasya'daki çeşitli halklara "yeni bir idari düzenleme" uygulamayı amaçlayan bir geziye çıkmak üzereydi.'[1] İkinci kategoride, Azerbaycan ve diğer yedi bağımsız cumhuriyet, RSFSC'yle anlaşma ilişkisi temeli üzerinde ve Azerbaycan'la yapılan 30 Eylül 1920 tarihli anlaşma örnek alınarak örgütlenecekti.

Azerbaycan modeli yetersiz fakat yalın bir modeldi. Temel anlaşma iki devlet arasında "sıkı bir askeri ve mali ekonomik birlik (ya da "ittifak")" ilkesini sapüyor ve (1) askeri örgüflenme ile askeri komutanlığın; (2) milli ekonomiyi ve dış ticareti denetleme organlannın; (3) iaşe örgüüerinin; (4) demir yollan, su ulaştırma ve posta telgraf idaresinin; (5) maliyenin birleştirilmesini mümkün olan en kısa zamanda gerçekleştirmelerini öngörüyordu. Askeri birlikle İlgili madde muhtemelen yayımlanmamış bir anlaşmada ele alındı. Diğer maddeler esas anlaşma ile birlikte İmzalanmış beş ek anlaşmanın kapsamına giriyordu. Bu ek anlaşmaların üçünde (maliye, dış ticaret ve milli ekonomi) RSFSC'nin yetkili organı, "alınacak kararlarda oy hakına sahip" tam yetkili temsilcisini, Azerbaycan Sovnarkomu'nda (ya da milli ekonomi konusunda Sovnarkoz'da) görevlendiriyordu; diğer iki anlaşmada birleştirme biraz farklı maddelerle gerçekleştirilmişti.[12] Fakat ekonomik ve mali politikanın birleştirilmesi üzerinde ısrarla durulduğu

11. Bkz. **S**.301.

12. Allı anlaşma, ***RSFSR: Sbornit Deistvuyuşçik Dogovorov,*** c. I (1921), No. 16, s.l 12'de yer alıyor.

apaçık görülüyordu, ilk modeldi bu ve Azerbaycan güçsüz, geri bir ülkeydi. Sonradan RSFSC ile diğer bağımsız Sovyet cumhuriyetleri arasında imzalanan anlaşmalar gibi, bu altı anlaşma da, egemen devleüer arasındaki anlaşmalar olarak sonuçlandırılmış ve devleüer hukukuna uygun olarak tarafların dışişleri komiserlerince imzalanmışa. Fakat birleşme Azerbaycan'ın RSFSC'ne bağımlılığından başka bir sonuç veremezdi. Anlaşma metninde de bu gerçeği gizlemeye çalışmak pek o kadar gerekli görülmemişti.

Bu dizideki ikinci anlaşma, üç ay sonra Ukrayna SSC ile imzalandı. Bu cumhuriyetin uzun yıllar ardarda yabancı işgali alünda yaşamışlığı, Polonyalı istilacıların Temmuz 1920'de yenilgiye uğramasıyla sona ermişti. Azerbaycan (ülkenin milli Özlemlerini pek umursamayan kozmopolit **R**üs şehri Baku hariç), sekiz cumhuriyetin belki de en yoksulu ve en güçsüzü ise, eşitlik ve resmi bağımsızlık talebinde en fazla ayak direyen ve en güçlüsü Ukrayna idi şüphesiz. 28 Aralık 1920'de Moskova'da, sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi devam ederken imzalanmış ve kongre taralından resmen onaylanmış olması bakımından, Ukrayna anlaşması anlamlı bir geçerlik kazanmış oldu. Bu anlaşmalar içinde, RSFSC adına bizzat Lenin'in imzaladığı tek anlaşma buydu. O dönemde Ukrayna Sovnar komu'nun başkanı ve kongrede Ukrayna baş delegesi olan Rakovski askeri birlikten ekonomik birliğe geçişi belimi:

Hiç şüphe yok ki gelecekteki politikamız birleşme yolunu izleyecektir; ve özellikle bugün, Sovyet ekonomisinin kuruluş döneminde, bu bütünleşme ve birleşme, askeri savunma dönemindeki kadar gereklidir, belki daha da gereklidir.[13]

Anlaşma metni, Azerbaycan anlaşmasına oranla, daha ayrıntılı yazılmıştı. Giriş bölümü, "büyük proleter devriminin tanımış olduğu milletlerin kendi kaderini layin hakkı"nı yüceltiyor ve "taraflardan her birinin, gerek ekonomik kalkınmadaki çıkarları, gerekse ülke savunması bakımından güçlerini birleştirmelerinin kaçınılmazlığım" tanımanın yanı sıra, "tarafların bağımsızlık ve egemenliğini de" tanıyordu. Anlaşmanın ortaya koyduğu mekanizma (bu kez herşey tek bir araçla kapsanıyordu) bağımlılığı çağrıştıracak her şeyden dikkatle kaçınıyordu. Ordu ve donanma, milli ekonomi, dış ticaret, maliye, çalışma, ulaştırma, posta ve telgraf her iki cumhuriyetin "birleşik komiserliklerince" yönetilecekti. Bu birleşik komiserlikler, "RSFSC Sov narkom'u içinde yer alıyorlar ve Ukrayna SSC Sovnarkomu'nda Ukrayna merkez yürütme komitesi ve Sovyetler kongresince onaylanıp denetlenen

13. *Vos'moi Vserossiiskii S'eıd Sovetov* (1921), s.232.

tam yetkili kişilerce temsil ediliyordu". Öte yandan, Ukrayna SSC'nin VTsIK'da ve Tüm Rusya Sovyederi Kongresi'nde temsilcileri vardı ve birleşik komiserlikler üzerinde nihai yetki bunların elindeydi. Sekizinci Tüm Rusya Sovyederi Kongresİ'ndeki tartışmalar sonucunda alınan bir karar gereğince, bir tarafın temsilcileri diğer tarafın Sovyetier kongresinde, birleşik olmayan komiserliklerle ilgili sorunlar gündeme geldiğinde oy hakkına sahip olmayacaktı.[14]

1921 yılında sisteme üç cumhuriyet daha katıldı —Beyaz Rusya, Gürcistan ve Ermenistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri. 16 Ocak 1921' de imzalanan Beyaz Rusya anlaşması, şartları bakımından Ukrayna anlaşmasının aynısıydı.[15] Fakat, maliye uzmanlarının yok denecek kadar az olduğu yoksul Beyaz Rusya Cumhuriyeti için, görece gevşek Ukrayna modelinin, en azından maliye konusunda yetersiz kaldığı ortaya çıktı; altı ay sonra, Azerbaycan modelini esas alan bir anlaşma imzalandı. Bu anlaşmaya göre, Rusya Maliye Komiserliği'nden bir temsilci Beyaz Rusya Sovnarko mu'nda kesin oy hakkına sahip olarak yer alıyordu ve yeni bir ek maddeye göre, birleşik komiserliklerin bütçeleri, onaylanmak ve sonunda RSFSC bütçesine dahil edilmek üzere. RSFSC Narkomfın'İne ve Sovnarkomu'na sunulacaktı.[1'] Bu arada, Gürcistan SSC ile imzalanan 21 Mayıs 192] tarihli anlaşma da, birkaç değişiklik hariç, Ukrayna modelini izliyordu.[17] Ermenistan SSC ile 30 Eylül 1921'de İmzalanan anlaşma sadece mali konulara ayrılmıştı ve Ukrayna modelinin ortaklaşa deneümi ile Azerbaycan ve Beyaz Rusya'nın bağımlı statüsü arasında bir yerde duruyordu.[18] Bu şekli farklılıklar, elbette ki, içerik farklılıklarını da barındırıyordu. Fakat büyük ihtimalle değişiklikler, sağlanan birleşmenin derecesinden değil, müttefik cumhuriyetlerin, birleşik bir sistemi gerçekleştirmedeki katkılarının derecesin dan kaynaklandı.

Diğer üç cumhuriyet —Horezm, Buhara ve Uzak Doğu cumhuriyetleri— "Sovyet sosyalist cumhuriyetleri" olmamak gibi anormal bir durum içindeydiler. İlk ikisi Sovyet halk cumhuriyetleri, üçüncüsü ise demokratik

14. ***RS FSH: Sbornik Deislvuyuşçik Dogovorov,*** **c. I (1921), No. 8, s.15 16; *Vos'moi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1921), s.234.**

15. ***RSFSR: Sbornik Deislvuyuşçik Dogovorov,*** **c. I (1921), No. 7, s.13 14; W.R.BJUell, *Soviel Rule in Russia* (N.Y., 1929), s.204. *Sbornik'le* tarih metin içinde doğru belirtilmiş olmasına rağmen, başlıkta yer alan bir baskı hatasından dolayı anlaşma tarihi 16 Ocak 1920 diye gösteriliyor.**

16. ***RSFSR: Sbornik Deislvuyuşçik Dogovorov,*** **c. II (1921). No. 41, s.7 8.**

17. Kliyuçnikov t Sabanın, *Mczdunarodnaya Politika,* c. IH (1928), Kısım I, s.22 23.

18. ***RSFSR: Sbornik Deislvuyuşçik Dogovorov,*** **c. II (1921). No. 40. s.5 6.**

bir cumhuriyetti. Horezm (Hiva) ve Buhara, Çarlık İmparatorluğu'na hiçbir zaman resmen dahil edilmemişti; ve kısmen o zamanki karışık dunımlardan, kısmen de sosyal gelişmelerinin geri kalmışlığından dolayı, Moskova, onların "yabancı" statüsüne bir süre ses çıkarmamak eğilimi gösterdi. Horezm ile 13 Eylül 1920'de[19], Buhara ile 4 Mart 1921'de[20] ittifak anlaşmaları ve ekonomik anlaşmalar imzaladı RSFSC. Askeri alanda, ortak bir plan, ortak bir yönetim ve her iki cumhuriyetin Özgürlük ve bağımsızlığının savunulması görevlerini yerine getirmeyi sağlayacak hazırlıklar" yapmak üzere "askeri siyasi" anlaşmalar öngörülmüştü.[11] Tanıdık bir şemaydı bu; ancak Kızıl Ordu'nun 1922 yazı sonlarına kadar Buhara'da Basmacılarla çarpıştığı göz önünde tutulursa, bu askeri maddelerin derhal uygulamaya konmuş olmasının çok zayıf bir ihtimal olduğu anlaşılacaktır.

Öte yandan, anlaşmaların büyük bir kısmını oluşturan ekonomik sorunlarla ilgili maddeler, sosyalist cumhuriyetlerle imzalanan anlaşmaların maddelerinden çok farklıydı. Kurumların birleştirilmesi söz konusu olamazdı burada. Dış ticaretin tümü Özel kişiler aracılığı ile değil, devlet kurumları aracılığı ile yapılacaktı; ve cumhuriyetler, RSFSC'nden ya da diğer bir Sovyet cumhuriyetinden başkasına, kendi topraklan üzerinde sınaî ya da ticari bir hak tanımayacaktı. Geri kalanına gelince, eski Çarlık Rusyası'nın, devrimden önce Buhara'ya yerleştirilmiş Rus kolonlann toprakları da dahil olmak üzere (bu kolonlar, Buhara vatandaşlığını kabul ederek, topraklannın kendilerine kalmasını sağlayabilirlerdi) iki cumhuriyetin topraklan üzerindeki tüm haklarından vazgeçmesi RSFSC'den ısrarla isteniyordu; İki cumhuriyete büyük miktarda para yardımı yapılacağı vadedilmişti: Ho rezm'e 500 milyon ruble, Buhara'ya ise ilerde yapılacak bir anlaşma ile saptanacak olan miktar. Bu anlaşmalar, Horezm ve Buhara için gerçekte bağımsız Sovyet sosyalist cumhuriyetlerinin ya da özerk cumhuriyetlerin RSFSC'ne bağımlılığına benzer bir bağımlılık, belki de daha fazla bir bağımlılık anlamına gelmiş olabilir. Fakat şekli bağlar bir başka türdendi ve "federal birlik" kavramından çok, "dış ilişkiler" kavramından kaynaklanıyordu. Bu iki cumhuriyetin, birleşik sisteme katılmaya hazır olduklarına karar verilmesi için, birkaç yıl daha gerekecekti.

Bütün bu düzenlemelerin anayasal sonucunu, kolayca tanımlamak mümkün değil; Ukrayna, Beyaz Rusya ve üç Transkafkasya cumhuriyeti ile

19. *RSFSR: Sbornik Deistvuyusçik Dogovorov,* c. I (1921), No. 9 10, s.17 26.

20. *A.g.e.,* *c* п (1921), No. 42 43, s.7 14.

21. Bu cümle Horezm anlaşmasından aktarılmıştır; Buhara anlaşması. Kasım 1920 tarihli, yayımlanmamış bir askerî anlaşmaya değiniyor sadece. Önerilen yeni anlaşma, îmzalanmışsa bile, yayımlanmadı.

imzalanan anlaşmalar, biraz ittifak, biraz federasyon, biraz da birleşik bir devlet özelliği taşıyordu.[22] Fakat bu anlaşmalardaki belirsizlik, o dönemdeki Sovyet anayasal belgelerinin tümünün ortak özelliğiydi. Ukrayna ve Beyaz Rusya anlaşmalarında bulunan, Ukrayna ve Beyaz Rusya temsilcilerinin Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne ve VTsIK'ya katılmalarını öngören maddesinin, Asya'daki ülkelerle imzalanan anlaşmalarda bir eşdeğeri yoktu. Bununla birlikte, Ukrayna ve Beyaz Rusya delegeleri gibi, Azerbaycan, Gürcistan ve Ermenistan delegeleri de, hiçbir itirazla karşılaşmaksızın Aralık 1921'de dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne[23] katılmışlardı; ve kongre, "bağımsız Sovyet cumhuriyetlerinin, cumhuriyetin yüce yasama organında kendi temsilcilerini bulundurma arzusuna bağlı olarak", VTsIK üye sayısının arttırılmasına karar vermişti.[24] VTsIK tarafından bütün müttefik cumhuriyetlerin topraklarında, başka formaliteleri gerektirmeksizin, bağlayıcı kabul edilen kararnamelerin yayımlanmasına resmi bir temel oluşturuyordu bu.

Bütün anlaşmalarda ekonomik birlik üzerinde durulması, bir başka Önemli yenilikti. Olup bitenleri sonradan gözden geçirirken Stalin'İn dediği gibi, "yararlandıkları ekonomik kaynakların yetersizliği", "cumhuriyetieri, bu yetersiz kaynaklan daha rasyonel bir şekilde kullanmaya ve başlıca üretim kollarını geliştirmeye zorluyordu".[25] tç savaşın ekonomi alanındaki sonuçları bizzat savaşın askeri zorunluluklarının başlattığı süreci tamamladı. Daha Mart 1920'de, "herşey cephe İçin" sloganı, yerini "herşey milli ekonomi için" sloganına bıraktı.[2]* Hatla, bundan da önce, yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, yerel sınırları ekonomik gruplara daha uygun ulaşım yollarına göre yeniden çizmek için bir "bölgesel yöneüm komisyonu" atamıştı.[27] O zamandan sonra bu konu hep göz önünde tutuldu. Avrupa Rusyası'nı onİki, Asya Rusyası'nı da dokuz ekonomik bölgeye ayırmak amacıyla Devlet Planlama Komisyonu'nca hazırlanan bir plan, onikinci parti kongresi tarafından "tecrübelerin ışığında tamamlanması, denenmesi ve geliştirilmesi gereken bir ilk çalışma taslağı" olarak, ihtiyatla onaylan

22. Konunun meraklıları, bu statü belirsizliğinde tarihin kendini tekrarladığını far kedebilirler. 1654 Pereyaslavl anlaşmasının Moskova ite Ukrayna arasında özel bir birlik mi oluşturduğu yoksa Ukrayna'nın Moskova imparatorluğu'na katılmasına mı yol açtığı sorununu tarihçiler yüzyıllar boyunca tartıştılar.

23. Rakovski, bu vesileyle, beş cumhuriyet adına Kızıl Ordu'ya üişkin söz konusu bildiriyi yayımladı. Bkz. s.337.

24. *S"ezdi Sovetov RSFSR v Postanovleniyak* (1939), s.219.

25. Stalin, SoçinenÎya, c. V, s.146.

26. *A.g.e,*, c. IV, S.295.

27. *S"ezdi Sovetov RSFSR v Postanovleniyak* (1939). s.152.

dı.[a] Milli sınırlar dahil, tüm siyasi sınırlan kapsayan bu bölgelerin yaratılması, Sovyetler'in milliyetler politikasının uzun vadeli amaçlan ile kısa vadeli amaçlan arasındaki çelişkiyi açıkça ortaya koyuyordu. "Geri" milletlerin ekonomik gelişmesinin ve dolayısıyla, gelecekte ulaşılacak gerçek eşitliğin temel şartı olan ekonomik birlik talepleri o anın milli özlemlerinin yol açtığı bölücü etkilerle çatışıyordu.

Birleşmenin diplomatik aşaması, askeri ve ekonomik aşamalann gerisinde kalıyordu, çünkü birleşmeye yol açacak hiçbir özgül sebep ya da etken yoktu. RSFSC İle diğer Sovyet cumhuriyetleri arasındaki anlaşmalann hiçbiri birleşik komiserlikler listesinde dışişlerini içermiyordu; dışişlerinde birleşik bir denelim, federasyonun geleneksel göstergesi olduğu için, bunun ihmal edilmesi burada kurulmuş olan ilişkinin, bir federasyondan çok, ittifak niteliğine sahip olduğunu gösteriyordu. Gerçekte, Ukrayna kendisini tanıyan[25] diğer devletlerle anlaşmalar imzaladığından ve kısa bir dönem için, Prag, Berlin ve Varşova'da kendi diplomatik temsilcilerini bulundurduğundan, kendi dış ilişkilerini düzenleme imkânına sahip tek cumhuriyetti.

Bununla birlikte, önemli hiçbir yabancı ülke tarafından tanınmayan geri ve yoksul cumhuriyetlerin bağımsız dışişleri bakanlıkları ve diplomatik servisler kurmada karşılaştıktan pratik engellerin yanı sıra, bu cumhuriyetlerle RSFSC arasındaki ilişki de, ayn bir dış politika gütmek için yapılacak her ciddi girişimi imkânsız kılacak nitelikteydi şüphesiz. Anlaşmalar, öylesine yakın bir resmi bir birlik yaratıyordu ki, dış ülkelere karşı ortak tutum, her önemli meselede, ancak ortak bir otorite tarafından belirlenebilir ve tek bir kanaldan temsil edilebilirdi. Fakat, yöntem birliğine benzer bir şey saptanmış değildi henüz. 18 Mart 1921'de Riga'da, Polonya ile banş anlaşmasını imzalayan Sovyet heyeti, RSFSC ile Ukrayna SSC'nin ortak heyetiydi ve Rusya delegasyonuna, Beyaz Rusya SSC tarafından da tam yetki verilmişti.[30] İki gün önce Moskova'da RSFSC, Türkiye ile üç Transkafkasya cumhuriyeti arasındaki sınırı belirleyen, hatta bölgelerle ilgili birçok

28. ***VKP (B) v Rezolyutsiyak*** **(1941), c. I, s.407;** ***Jizn' Natsionainostei,*** **No.12 (147), 15 Haziran 1922, Çuvaş bölge yürütme komitesi başkanının bir protesto yazısını yayımladı: "Özerk bölgeler ve cumhuriyetler sadece politik haklardan yararlanacaklarda, onlara özerk milli bölgeler ve cumhuriyetler demek için hiçbir sebep yoktur" deniyordu bu yazıda.**

29. Örneğin, bkz. Eslonya ile 25 Kasım 1921'de imzalanan ve ***League of Nations: Treaty Series,*** **c. XI (1922), No. 294'te yayımlanan anlaşma. Frunze 1921 sonbaharında Türkiye ile bir anlaşma imzalamak üzere Ukrayna delegesi olarak özel bir heyetle Ankara'ya gim {M.P.Frunze,** ***Sobranie Soçinenii,*** **c, I (1929), s.274).**

30. ***RSFSR: Sbornik Deislvuyusçik Dogovorov,*** **c. II (1921), No. 51, s.53.**

değişikliği de içeren bir anlaşma imzalamıştı; fakat bu iiç cumhuriyet, ne görüşmelere ne de anlaşmanın imzalanmasına, hiçbir şekilde resmen katılmamıştı. Oysa bu nokta ihmal edilmiş değildi. Anlaşmanın sondan bir önceki maddesi şöyle kaleme alınmıştı:

Türkiye ile Transkafkasya cumhuriyetleri arasında imzalanacak anlaşmalarda, işbu anlaşmanın kendilerini doğrudan doğruya ilgilendiren maddelerinin bu cumhuriyetler tarafından tanınması için, Rusya gerekli tedbirleri almayı üstienİr.[31]

Aynı yılın sonuna doğru Ermenistan, Azerbaycan ve Gürcistan cumhuriyetleri, başkası hesabına verilmiş sözden, Kars'ta Türkiye ile bir anlaşma imzalayarak yararlandıklarında, "görüşmeleri RSFSC'nin katılımıyla gerçek lestirdikleri"[J] ve anlaşmayı RSFSC'den bir delegenin de imzaladığı giriş bölümünde özellikle belirtildi.

Ne var ki, bu işlem karmaşası böyle devam edemezdi. 1922 yılı başında, Batılı İtilaf Devletleri, RSFSC'ni Cenova'da yapılacak Avrupa konferansına davet ettiklerinde (diğer Sovyet hükümetlerinin anayasal statüsünü göz önünde tutmayan bir davetli bu), sorun bilfiil çözümlenmiş oldu. 22 Şubat 1922'de sekiz cumhuriyet, Cenova'da yapılacak uluslararası konferansta kendilerinin çıkarlarını "temsil edip savunması" ve sadece orada varılacak bir anlaşmayı değil, aynı zamanda konferansta temsil edilen devletlerle ve diğer devletlerle bu konferansla dolaylı ya da doğrudan ilgili bütün' anlaşmaları imzalaması ve bunların gerektirdiği tüm tedbirleri alması"[33] için de RSFSC'ne yetki vermeyi kararlaştırdılar. "Birleşik komiserlikler" listesine dışişlerinin dahil edilmemesinden doğan boşluğu, verilen bu geniş yetki dolduruyordu. Diplomatik görevlerin birleştirilmesine karşı çıkan sadece Ukrayna oldu, çünkü diplomatik bağımsızlıkla davranabilecek kadar güçlü olan tek cumhuriyet oydu. Ukrayna Dışişleri Komiserliği'ni lemsil eden Yakovlev'in 1922 yazında verdiği yatıştırıcı demeç, muhalefeti sakinleştirmeyi amaçlıyordu açıkça:

Ukrayna'nın dış politikasının, tıpkı kendisi gibi proleter bir devlet olan Rusya ile ortak çıkarlarının dışında başka çıkarları yoktur ve olamaz da. Rus

31. *RSFSR: Sbornik Deislvuyuşçik Dogovorov,* c. II, No. 52, s.72 7.

32. Kliyuçnikov i Sabanın, *Mezdunarodnaya Politika,* c. HI (1928), s.139.

33. *RSFSR: Sbornik Deislvuyuşçik Dogovorov,* c. III (1921), No. 1, s.1 3. Ortak bölgesel ekonomik çıkar gücünün, Sovyet cumhuriyetleri çemberinin dışında da faaliyet gösteriyor olması önemlidir; 29 30 Mart 1922'de, RSFSC'nden, Polonya'dan, Es tonya'dan ve Letonya'dan delegeler, "kendi lern si kilerinin Cenova konferansındaki faaliyetini eşgüdümlemek" amacıyla Riga'da toplandılar *(Conférence de Moscou sur la limitation des armements* (Moskova, 1923), s.129 41).

ya'nın iç ve dış emperyalistlere karşı Ukrayna İle sıkı bir ittifak içinde, her cephede verdiği kahramanca mücadele, şimdi yerini aynı derecede birleşik bîr diplomatik cepheye bırakmıştır. Ukrayna, kendi özgül çıkarları söz konusu olduğunda, dış politikasında bağımsızdır. Fakat bütün Sovyet cumhuriyetlerinin ortak siyasi ve ekonomik çıkarını İlgilendiren sorunlarda hem Ukrayna hem de Rusya Dışişleri Komiserlikleri birleşik bir federal güç olarak hareket ederler."

Ayn ayn temsil edilme formalitesi en son. Kasım 1922'de Berlin'de, Ukrayna, Beyaz Rusya, Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan ve Uzak Doğu Cumhuriyeti, Rapallo anlaşmasının hükümlerini kendilerine tanıyan bir anlaşmayı Almanya'yla imzaladıklannda gözlemlendi.[35] Aralık 1922'de Moskova'da silahlan azallma konusunda düzenlenen bir Doğu Avrupa Devletleri konferansında Litvinov, "bütün Sovyet cumhuriyetlerinin silahlı küvetleri tek bir bütün oluşturduklanna göre, Rusya delegesi, silahların azaltılmasını onlar adına görüşmeye tam yetkilidir"[3]* diyordu.

Böylece 1922 yılı sona ermeden önce, birleşme süreci hemen hemen tamamlanmıştı ve gerçekleşmiş olarak kabul edilmeye başlanmıştı. Geriye, ona uygun anayasal bir kılıf bulmak kalıyordu sadece. RSFSC'ne anlaşmalar kanalıyla bağlı bağımsız cumhuriyetlerle RSFSC içinde yer alan özerk cumhuriyetleri birbirinden ayıran çizgi, pek belirgin değildi aslında. Tutulacak mantıklı yol, ya anlaşmalı cumhuriyetleri, genişletilmiş bir RSFSC'nin özerk birimleri haline getirerek, ya da Özerk cumhuriyetleri RSFSC'nin vesayetinden kurtarıp, bunlan RSFSC'nin ve anlaşmalı cumhuriyetlerin yanında, daha geniş bir birliğin birimlerine dönüştürerek, bu İki cumhuriyet biçimini birbirleriyle kaynaştırmaktı şüphesiz.[37] Fakat mantığa uygun olan şey, siyasi balamdan uygun olanla pek ender çakışır, tik çözüm, anlaşmalı cumhuriyetler, özellikle de Ukrayna tarafından, şeklen bağımsız statülerinin ihlali ve "Rusya"ya bağımlılık olarak algılanıp hoşnutsuzluk yaratabilirdi; ikinci çözüm İse, tüm yapının kilit taşı olan RSFSC'ni güçsüz bırakabilir ve şimdiki üstünlüğünün tadını çıkaran çevrelerin düşmanlık duymasına yol açabilirdi. Bundan dolayı, statükodan mümkün olduğunca az ayrılan bir uzlaşma sağlamak gerekiyordu. RSFSC, o dönemde, özerk sekiz cumhuriyeti ve onüç özerk bölgeyi kapsayan bir "fede

34. 13 Ağustos 1922 tarihti *hvestİya'dtaı* aktarılmıştır: A.L.P.Dennis, *Foreign Policies of Soviet Russia* (1924), s.189.

35. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Polilika,* c. HI (1928), Kısım I. s.206.

36. *Conférence de Moscou sur la limitation des armements* (Moskova, 1923), s.64.

37. İkinci öneri, Nisan 1923'te onikinci parti kongresinin milliyetler bölümünde, Transkafkasya federasyonu cumhuriyetlerinin SSCB'ne ayn birimler halinde katılmalarını talep eden Gürcü "sapmacTlann önerisine ek bir madde olarak yapıldı.

rasyon" olarak kalıyor[38] ve bağımsız Sovyet sosyalist cumhuriyetleri ile şeklen eşit temeller üzerine kurulmuş bir birim olarak, daha geniş bir federasyonun içine dahil oluyordu.

Bu çözümü mümkün kılmak amacıyla, üç küçük Transkafkasya cumhuriyetinden yerel bir federal birim içinde birleşmeleri istendi; pek makul olmayan bu öneri Ermenistan ile Gürcistan arasında, rakip Gürcü Bolşevik gruplar arasında, bizzat parti merkez komitesi içindeki rakip gruplar arasında ve nihayet, Stalin ile artık gücünü hemen hemen yitirmiş Lenin arasında ciddi sürtüşmelere sebep oldu. Anlaşmazlık, Gürcistan Bolşevikler tarafından işgal edildiği ve Lenin'in, beklenmedik bir şekilde, fakat boşuna Menşevikler'le koalisyona gidilmesine karar verdiği Şubat 1921 olaylarının bir sonucuydu kısmen.[39] Bununla birlikte, bu anlaşmazlık, Gürcü milliyetçiliğin gücünü ve Gürcistan'ı Sovyet iktidarına karşı Ukrayna'dan hiç de aşağı kalmayan, "ayrılıkçı" bir direnme odağı haline getiren yeni Menşevik eğilimleri yansıüyordu. Sovyeder açısından, Gürcü meselesini, milli kaderini tayin hakkı talebini açıkça dile getiren siyasi bilinçli Gürcü gruplara karşı kuvvet kullanmaksızın halletmek güçtü, bu da paru yöneticileri arasında kararsızlığa ve bölünmeye yol açtı.

Üç Transkafkasya cumhuriyeti Sovyet sürüsüne katıldığı andan itibaren, askeri, ekonomik güçsüzlüğünün ve tecrit edilmişliğinin bilincine varan Ermenistan, aralarında bir tür federasyon ya da birlik oluşturulması İçin ısrar etmişti[40]; kendi bağımsız geleneğinden güç alan Gürcistan İse, kendisi ile daha yoksul komşuları arasında ekonomik şartlan aynı düzeye indirgeyecek ve kendi kalabalık nüfuslu sevilmeyen Etmeni azınlığının nüfuzunu arttıracak böyle bir girişime itiraz etmişti. Görüş farklılığı bu iki cumhuriyetin anayasalarına yansımıştı; çünkü Ermenistan SSC anayasası, komşularla ilişkilerini güçlendirmekten söz eliği halde, Gürcistan SSC anayasası, varolan tüm Sovyet cumhuriyetleri ile dayanışmaya ve

38. Başkırt, Tatar, Kazak, Türkistan, Dağlılar, Dağıstan, Kınm ve Yakut özerk cumhuriyetleri; Çuvaş, Mari, Kalmuk, Votyak, Komi, Kabarda Balkar, Buryat Moğol, Karaçay Çerkez, Oyrak, Adige, Çeçen, Karelya ve Volga Almanyası (ki "işçi komünü" diye de adlandırılıyordu) özerk bölgeleri. Lisle *Pyat' Let Vtasti Sovetor'da* (1922) yer alıyor (bu listeye, Kasım 1922'de kurulan Çeçen bölgesi eklendi). Cumhuriyetlerin ve bölgelerin sayısı sonradan bir hayli arttı. İki özerk cumhuriyet (Abbazya, Ataristan) ve başlangıçta Gürcistan cumhuriyetinin üyesi olan Özerk bir bölge (Güney Osetya) Transkafkasya RSFSC'ne dahil edÜdiler.

39. Bkz. S.319 20.

40. B.A.Bor'yan, *Armeniya, Meıdunarodnaya Diplomalıya, i SSSR* (1929), c, Tl, s.319, birinci ve ikinci Ermenistan Sovyetleri Kongresi tutanaklarına dayanarak bu yönde tavır alışları belirtiyor.

"uluslararası tek bir Sovyet sosyalist cumhuriyetine"[41] katılmaya hazır olduğunu belirtiyordu sadece. Bununla birlikte, başka bölgelerde olduğu gibi burada da ekonomik zorunluluklar, ister istemez, birleşmeyi gerektiriyordu. Şubat 1921'de Gürcistan'ın işgalinden birkaç hafta sonra, Transkafkasya cumhuriyeüeri ulaşımının can **djmarı** olan Gürcislan demiryolları, anlaşıldığı kadarıyla Gürcü Bolşeviklerin protestolarına rağmen, Sovyet sistemindeki diğer İki cumhuriyeünkilerle birleştirildi ve bu iş için çok sayıda Rus demiryolu işçisi çalıştırıldı.[42] Nisan 1921'den itibaren ekonomik çöküş tehlikesi ile yüzyüze gelen Lenin.'Transkafkasya'nın tamamı için bölgesel bir ekonomik organ"*[3] kurulmasını ısrarla tavsiye ediyordu. Birkaç gün sonra, şüphesiz, aklı hep NEPin başarısında olduğu için, *Pravda Gruziidc* Transkafkasya ve Kafkas halklarını savaş komünizminin aşırılıklarına karşı uyarmayı amaçlayan bir makale yayımladı. "Taktiklerimizi" ayrıntılarıyla kopya etmek gerekmiyor, önemli olan onu ömek almak ve 1917 1921 yıllarının tecrübelerinden yararlanmaktır, diyordu yazısında. Gerekli olan şey, "küçük burjuvaziye, aydınlara, özellikle de köylülüğe karşı daha esnek, daha ihtiyatlı, daha uzlaşmacı davranmak... sosyalizme daha yavaş, daha ihtiyatlı ve daha sistemli yaklaşmak" idi. Köylülüğün hayat şartlarını düzeltmek, elektriklendirme ve sulama çalışmalarını başlatmak, en ivedi ihtiyaçtı.[1]" 1921'de esen NEP havasıydı, merkezi disiplin ve denetimler gevşeülmişti. Yıl sonuna kadar Gürcistan'da pek bir şey yapılmadı. Avrupa Rusyası'nın Volga bölgelerinde kıtlık kol geziyordu; ekim usullerinde yapılan ani değişikliklere karşı bir uyarıydı bu. Daha sonraları Gürcistan'da toprak reformunu başlatacak bir ilk girişimde bile bulunulmamış olmasından yakınılacakü.[4]'

Aralık 1921'de, Parti'nin Gürcistan uzmanı Orjonikidze'nin yaptığı ziyaretin doğrudan etkisiyle yeni bir kampanya açıldı ve Mart 1921 genel affından sonra Gürcistan'da eylemde bulunan Menşevikler'in tutuklanmasıyla olaylarla dolu bir yıl başladı.[46] 12 Mart 1922'de, merkezin sürekli baskısı sonucu, üç cumhuriyet Transkafkasya Sovyet Sosyaüst Cumhuri

41. *A.g.e.,* c. II. S.333.

42. Bu ayrıntılar onikinci pani kongresindeki tek taraflı bir iddiadan kaynaklanıyor, fakat aksi, ciddi bir şekilde iddia edilmi; değil *(Duenadtsalyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii (Bofsevİkov)* (1923), s.535 6); Enukidze'ye göre *'A.g.e.,* J.540). bu hareket. Gürcistan Bolşevik asken devrimci komite başkanının onayı ile bağlatıldı.

43. Lenin. Soçİneniya, c. XXVI, s.]88.

44. *A.g.e.,* c. XXVn, s.191 2.

45. *Dvenadlsalyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partü (Bol'fevikov)* (1923), s.162.

46. Bugün ulaşdabilen belgeler temelinde. Aralık 1921'den Aralık 1922'ye kadarki

yelleri Federasyonu (FSSRZ) anlaşmasını imzaladılar. Bu anlaşmaya göre, "lam yetkili bir konferans" yüce federal organ oluyor ve "ekonomi politikasının yönelimi" federal denetimin görevlerinden birini oluşturuyordu. Böylece, Lenin'in "bölgesel bir ekonomik organ" kurulmasına ilişkin bir yıl önceki talebi, "yüksek ekonomi konseyi"nin[41] yaratılmasıyla, nihayet gerçekleşmişti. Ancak bu gerçekleşir gerçekleşmez, Moskova'daki parti karargâhından emirler yağmaya başladı: gerekli olan şey, bir cumhuriyetler federasyonu değil, tek bir federal cumhuriyetti. Bu durum, zaten federasyonu istemeye istemeye kabul etmiş yerel komünistleri şaşkına çevirdi ve isyan ettirdi. 1922 yazında merkez komite, Cerjinski, Mitskeviç Kaptsukas ve Manuilski'dcn (bir Polonyalı, bir Litvanyalı ve bir Ukraynalı'dan) oluşan özel bir komisyonu, bir karar vermesi ve disiplini sağlaması için Gürcistan'a yolladı. Sonbaharda yerel komünist yöneücıler Midivani ve Maharadze görevlerinden alınarak Moskova'ya çağrıldılar ve yeni bir Gürcü parti komitesi kuruldu. Engeller böylece ortadan kalkınca, Tiflis'te birinci Transkafkasya Sovyet Kongresi toplandı ve 13 Aralık 1922'de RSFSC anayasasına çok benzeyen Transkafkasya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhuriyeti'nin (ZSFSR) anayasasını onayladı.[48] Gürcülerin milli direnişi yenilgiye uğratılmış ve daha geniş bir birlik oluşturmak üzere uygun bir birim yaratılmıştı.[4']

Bu girişimler sonunda, Sovyet takım yıkhzındaki bağımsız sekiz cumhuriyet allıya indirgendi. Uzak Doğu Cumhuriyeti RSFSC'ne yeniden dahil edilerek uygun bir daraltma daha yapıldı. Geri kalan beş bağımsız birimden,

onıki ly boyunca Gürcistan'da ve Gürcistan konusunda parti içinde olup bitenlerin karmaşık tarihini aynnlılanyla ortaya koymak mümkün olmayacaktır. Bununla bitlikle, her iki tarafın da düşündüklerini apaçık dile getirdikleri (bir parti kongresinde görülecek açık yürekliliğin son örneğidir bu) Nisan 1923 tarihli onikinci parti kongresindeki uzun tanışmalardan ana haüar açıkça belirmekledir.

47. Anlaşma metni, *Istoriya Sovetskoy Konstitutsii v Dekrelak* (1936), s.208.10*da yer alıyor. "Yüksek ekonomi konseyi"nin tüzüğü V.R.B at selim *Soviet Rule in Rus* îia'sında (N.Y., 1929, s.403 8), bir başka kaynaktan aktarılmıştır; bununla birlikte, metinde "konsey", "konferans" olmuştur.

48. *Istoriya Sovetskoi Konstitutsii v Dekrelak* (1936), s.223 32.

49. Nisan 1923'teki onikinci parti kongresinde Midivani, Maharadze ve Buharin'in kıyasıya eleştirdikleri bu maddeler. Stalin, Orjonikidze ve Enukidze tarafından savunuldu. Durumun nazik bir hal almasına sebep, Lenin'in, İkinci inme gelmeden önce. Mıdı vani'ye deslek vadelmış olduğuna inanılmasıydı; onun. Stilinle Cerjinski'yi eleştiren, yayımlanmamış bir mektubu delegeler arasında elden ele dolaşıyordu. Bu konuda kongrede söz almayan Troçki, Lenin'in kendisiyle konuştuğunu ve onun görüşüne katddığını, sonradan açıklamıştı. Bu olay, bu dizinin *İktidar Boşluğu, I92S!<)24* ıdlı dördüncü kitabında tartışılacaktır.

Horezm ve Buhara henüz sosyalist olmadıkları için, birliğe bulamıyorlardı ve mütteffik birim statüsünü koruyorlardı. Geri kalan üçünden, Ukrayna SSC ile Transkafkasya SFSC, 13 Aralık 1922'de —Transkafkasya SFSC nin kurulduğu gün— bir Sovyet sosyalist cumhuriyetler birliği kurulması lehinde aynı anda karar aldılar; üç gün sonra, Beyaz Rusya SSC de bu yönde bir karar aldı.[50] 26 Aralık 1922'de, onuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, Stalin'in bir önergesi üzerine benzer ifadelerin yer aldığı bir kararı onayladı.[51] 30 Aralık 1922'de, RSFSC Ukrayna ve Beyaz Rusya SSC'leri ile Transkafkasya SFSC delegeleri, kendilerini önceden SSCB birinci Sovyetler Kongresi olarak ilân ediyorlardı. Aynı gün yaptığı önemli konuşmasında Stalin'in dediği gibi, bu durum, "Yeni Rusya'nın Eski Rusya'ya, Avrupa'nın Jandarması Rusya'ya, Asya'nın kasabı Rusya'ya karşı kazandığı zaferi"[52] simgeliyordu; daha sonra Stalin "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Bir liği'nin oluşturulmasına ilişkin resmi bildiriyi ve anlaşma tasarısını okumaya koyuldu.[53] Bildiri, birliği gerektiren —ekonomik, askeri ve ideolojik olmak üzere— üç etkeni sıralıyordu:

Savaştan bize miras kalan viran olmuş tarlalar, çalışmayan fabrikalar, bitkin üretici güçler, tükenmiş ekonomik kaynaklar, ayrı ayrı cumhuriyetlerin ekonomiyi yeniden kurmak için ayrı ayrı sarfedecekleri çabaları yetersiz kılmaktadır. Cumhuriyetlerin ayrı ayrı varlık sürdürmelerinin milli ekonominin yeni baştan kurulmasıyla bağdaşmadığı ortaya çıkmıştır.

öte yandan, uluslararası durumun istikrarsızlığı ve yeni saldırılar tehdidi, kapitalist kuşatma karşısında birleşik bir Sovyet cumhuriyetleri cephesinin kurulmasını kaçınılmaz hale getirmiştir.

Nihayet, sınıfsal özelliğinden ötürü uluslararası olan Sovyet iktidarının kendi yapısı Sovyet cumhuriyetlerinin emekçi kitlelerini tek bir sosyalist aile içinde birleşmeye yöneltiyor.

Bütün bu şartlar, Sovyet cumhuriye derin in, dış güvenliği, iç ekonomik İlerlemeyi ve halkların milli gelişme özgürlüğünü sağlayacak tek bir devletler birliği halinde birleşmelerini büyük bir şiddetle gerektirmektedir.

50. Belgeler *Istoriya Soveiskoy Konstitutsii v Dekretak* (1936). s.233 40"ta yer alıyor. Statin, 18 Kasım 1922'de *Pravda'y** verdiği demeçte, bu girişimin, üç ay önce, bizzat bu üç cumhuriyetten geldiğini bildiriyordu (Stalin, *Soçİneniya,* c. V, s. 138).

51. *Sobranie Uzakonenii, 1923,* No. 28, madde 325; *Istoriya Sovetskoy Konstitutsii v Dekretak* (1936), s.241 2; Stalin, *Soçİneniya,* c. V, s.145 55. Bu karar, "Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği" ibaresini kullanıyor ilk kez; birliği oluşturan cumhuriyetler de, özerk cumhuriyetler de, "Sosyalist Sovyet Cumhuriyetleri" idi. Bu değişiklikle ilgili hiçbir açıklamanın yapılmadığı anlaşılıyor.

52. Stalin, *Soçİneniya,* c. V, s.158.

53. *Istoriya Sovetskoy Konstitutsii v Dekretak* (1936), s.244 50; Stalin, *Soçİneniya,* c. V, s.393 401.

Bundan sonraki tartışmalar kısa sürdü, usul hakkında konuşmalarla geçti. Müttefik Uç cumhuriyet adına konuşan Frunze, anlaşma tasarısını onayladı, fakat "tarafımızdan kabul edilen girişimin, birliğe katılan her devlete ortak dava uğruna azami enerjiyi ve bağımsızlığı sağlayacak ve hiçbir hataya yer vermeyecek yeni, sarsılmaz karşılıklı ilişkiler yaratan bir girişim olduğuna dair ek garantiler"[54] talep etti. Bir gün, sosyalist cumhuriyeder olarak, Bir lik'e katılmaya hak kazanacakları umudunu dile getiren Buhara ve Horezm Sovyet cumhuriyeüeri delegeleri[55] ve başkan tarafından kongreye, Transkafkasya SFSC proletaryası adına "Bakû'lü bir işçi" olarak takdim edilen Kirov kongreyi selamladılar.[56] Bundan sonra kongre oybirliğiyle anlaşmayı onayladı, merkez yürütme komitesini —SSCB'nin ilk VTsIK'sını— seçerek, onu Birlik için bir anayasa hazırlamakla görevlendirdi. Onaylanan anlaşma, birliğin ana hatlarını saptamışa zaten.

54. *S"ezd Sovetov Soyuta Sovetskik Sotsialistiçeskik Respublik* (1923), s.l 1.
55. *A.g.e.*, s. 13. Bu umut, 1925'te Özbek ve Türkmen SSC'nin kurulmasıyla gerçekleşti.
56. *A.g.e.*, ».15.

BÖLÜM XıV

SSCB ANAYASASI

10 Ocak 1923'ie, birinci Sovyetler Birliği Kongresi'nce seçilen yeni VTsIK prezidyumu, anayasa maddelerini hazırlaması için, onüç üyeli bir komisyon atadı. RSFSC'nden ondörı, Ukrayna SSC'nden beş ve Transkafkasya ile Beyaz Rusya SSC'nin her birinden üç üyenin katılmasıyla', komisyonun üye sayısı hızla artarak yirmibeşe yükseldi. RSFSC'nin ondön delegesinden beşi özerk cumhuriyetlerden geldiği için, komisyon üyelerinin sadece dokuzu Büyük Rus demekti —Enukidze'nin VTsIK'ya raporunu sunarken, üzerinde önemle duracağı bir konuydu bu. Gerçekte, sonradan görüldüğü gibi, anayasayla ilgili temel kararları ne bu komisyon ne başka bir devlet organı değil, daha çok Politbüro ya da parti içindeki gayri resmi bir yöneticiler grubu alıyordu.

RSFSC'nin ayrıcalıklı konumuna son vererek, onu artık eşit olmuş diğer cumhuriyetlerle birlikte SSCB'nin ortak merkez otoritesine bağımlı kılan tasarı, diğer cumhuriyederi, özellikle de, içlerinde en güçlüsü ve alınganı Ukrayna SSC'ni hoşnut etmeye yönelikti. Fakat Frunze, cumhuriyetlerin kaygılarını önceden dile getirmişti; yeni SSCB'nin, gittikçe artan bir itibardan ve daha geniş bir yetkiden yararlanarak, eski RSFSC'nin yerini alacağının anlaşılması büyük bir tepkiye yol açu. Ukrayna ve Beyaz Rusya merkez yürütme komitelerinin VTsIK hazırlık komisyonuna sundukları ve sonradan yayımlanan karşı tasarılar, aslında merkezileşmiş bir otorite ilkesinin tümüne bir meydan okumaydı ve daha önce, Aralıkta kabul edilen birlik ilkesiyle bağdaşması pek mümkün değildi.[2] Narkomnats'a bağlı Milliyetler Konseyi, RSFSC'nin çeşitli milliyetlerinin görüşlerinin ifade edildiği yan temsili bir Örgüt gibi çalıştı. Şubat 1923'te, bu konseyin, diğer federal kuruluşlar örneğine uygun olarak VTsIK'mn bir ikinci dairesine dönüştürülerek, SSCB'nin bir organı haline getirilmesi önerildi hazırlık komis

1. *Vioraya Sessiya Cenirainogo Jspolnitet'nogo Komiıeta Sovetskİk Sotsiath tiçeskik ftespublik* (1923), s.ll 12.

2. Reddedilen taslaklar V.I.Ignaliev'itı *Sovetskii Stroy* (1928) adlı kitabıdadır, i. 123 37.

yonunda. Bu öneriye Rus delegeler şiddetli bir tepki gösterdiler[3] ve komisyon bir çıkmaza girmiş oldu.

Her karışık durumda yapıldığı gibi, bu kez de meselenin çözümü partiye bırakıldı; anlaşmazlık doruk noktasına ulaştığı bir sırada, Nisan 1923'te toplanan onikinci parti kongresi, cumhuriyetlerden gelen eleştiriye son derece duyarlı davrandı. Gürcistan sorununun halledilmesinde gereksiz yere takındığı uzlaşmaz tulumdan ötürü son sıralarda Lenin tarafından kıyasıya eleştirilen Stalin, bu izlenimi silmeye ve milliyederin taleplerinin yerine getirilmesi için elinden geleni yapmaya istekliydi. Kongre, "büyük devlet şovenizminin muhtemel tezahürlerine var gücüyle karşı çıkü. Parti programının, "birliği gerçekleştirmek için geçiş aşamalarından biri" olarak "Sovyet modeline göre örgütienmiş bir federatif devletler birliği" öneren paragrafını bir an için göz ardı eden kongre, şimdi kurulmakta olan SSCB'ne bu gözle bakanları kıyasıya eleştirdi:

Hem merkezdeki, hem de taşradaki Sovyet görevlilerinin büyük kısmı, cumhuriyetler birliğini, milli cumhuriyetlerin özgürce gelişmesini sağlayacak eşit devlet birimlerinin birliği olarak değil, cumhuriyetleri tasfiyeye doğru bir adım olarak, sözde "tek ve bölünmez" bir cumhuriyetin başlangıcı olarak görmektedir.

Böyle bir tutum "anti proleter ve gerici" olarak damgalanmıştı ve bunda ayak direyenlerin cezalandırılmaları düşünülmüştü.[4] Kongre, "milliyederi, eşitlik ilkesine göre temsil eden özel bir organ oluşturması"[5] için bir tasan önerdi. Fakat "Kimler arasında eşitlik?" sorusunun yanıtı verilmiyordu. Resmi plana göre. Milliyetler Konseyi, federal ya da özerk bütün cumhuri yederle özerk bölgelerin temsilcilerinden oluşacaktı. Bir başka plana göre ise, dört federal cumhuriyetin temsilcilerinden meydana gelecekti.* Ukrayna delegesi Rakovski, resmi plana göre, RSFSC'nin, diğer üç federal cumhuriyetin toplam temsilcilerinin Uç katı temsilci bulundurma hakkına sahip olmasından yakınarak, Alman İmparatorluğu Weimar anayasasından alınmış yeni bir düzeltme önerdi: buna göre, hiçbir "devlet birimi" tek basma toplam temsilcilerin beşte ikisinden fazla temsilciye sahip olmayacakü. Stalin, yeni organın bir devletier konseyi değil, bir milliyetler konseyi ol

3. Stalin, daha sonra bu vesileyle "Komünizmle bağdaşmayan, enternasyonalizmle hiçbir İlgUisi olmayan konuşmaların yapıldığımı belirtti (Stalin, *Soçinenİya*, c. V, s.244 5).

4. *VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941). c. I, s.505 6.

5. *A.g.e.*, c. I, S.496.

6. *Dvenadtsatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunisliçeskoy Parıii (Bol'sevikov)* (1923), S.599.

ması gerektiğini ileri sürerek bütün bu tasarıları reddetti.' En sonunda üzerinde anlaşmaya varılan düzenlemeye göre, Sovyeder Birliği Merkez Yürütme Komitesi (VTsIK) iki meclise aynlmışü. Birincisi —Birlik Konseyi— kurucu cumhuriyetlerin temsilcileri arasından, nüfus oranına göre Sovyeder Birliği Kongresi'nce seçilmiş 371 üyeden meydana geliyordu.[8] İkincisi — Milliyeder Konseyi— ise, birliğin her cumhuriyeti ya da her özerk cumhuriyet için beş, her özerk bölge için de bir delege olmak üzere, cumhuriyet ya da bölge yürütme komitesince seçilmiş 131 delegeden oluşuyordu. Milliyeder Konseyi, birliği meydana getiren devletler arasında değil, milliyeder arasında, nüfus oranına bağlı olmayan bir eşitliğin resmen tanınmasını simgeliyordu. Bu iki meclis, RSFSC VTsIK'sının hak ve görevlerinden, gerek teoride gerekse uygulamada esas İtibariyle farklı olmayan yeni VTsIK'nın hak ve görevlerini eşitlik İlkesine göre bölüşüyorlardı. VTsIK'nın alacağı her karar, iki meclisin herbİri tarafından ayrı ayrı onaylandıktan sonra uygulanacaktı. Aralarındaki görüş ayrılıkları, ortak bir oturumda[9] giderilemediği takdirde olağan ya da olağanüstü Sovyeüer Birliği Kongreleri'ne sunulacaktı.

Parti kongresinin kararı, hazırlık komisyonu İçin, çalışmasını kararlaştırılmış hareket tarzına göre yürütmesini gerektiren bir direktifti. Böylece uyarılan komisyon görevini tamamlayarak Temmuz başında oybirliği ile kabul edilmiş bir tasarıyı, VTsIK'nın onayına sundu. Milliyetler Kon seyi'nin ikinci meclis olarak kabul edilmesi gibi bir yenilik dışında, "Sovyet Sosyalist Cumhuriyeüer Birliği temel yasası (anayasası)"[10] nispeten pek az özgün nitelik içeriyordu. RSFSC anayasasının denenmiş ilkelerinin, yeni birliğin genişlemiş alanına uygulanması amacıyla yapılmış doğrudan bir girişimdi bu. Tüm Rusya Sovyeüeri Kongresi, birlik üyesi o larak büründüğü ikincil kimliğiyle RSFSC'nin yüce organı durumunda kaldığından, egemen otorite Sovyetler Birliği Kongresi'ne devredilmişti;

7. Stalin, *Soçinenİya,* c. V, s.277 8.

8. Bunların sayısı, ikinci Sovyetler Birliği Kongresi'nce 414'e çıkarıldı.

9. "Qitak" oturumlarda bile VTsIK meclisleri ayn ayn oylama yapıyorlardı ve karar alınması için her birinde çoğunluğun sağlanması gerekiyordu. Görevlilerin seçimi ve usul meselelerini görüşmek için, meclislerin birlikle oylamaya katıldıkları ve toplam çoğunluğun yeterli olduğu "genel kurul" oturumları da öngörülmüştü; fakat bu hüküm ikinci Sovyetler Birliği Kongresi'nce kabul edilen bir karar değişikliği sonucunda iptal edildi.

10. Anayasa metni, 6 Temmuz 1923'te VTsIK tarafından kabul edilmiş son şekliyle, *Istoriya Sovetskoy Konstitutsii v Dekrelak* (1936), s.244 50, 255 67'de yer alıyor; ingilizce çevirisi *British and Foreign State Papers,* c. CXX (1924), s.889 902'de yayımlandı.

Sovyetler Birliği Merkez Yürütme Komitesi, Tüm Rusya Merkez Yürütme Komitesinin görevlerini ve kısaltılmış adını (VTsIK) devraldı, eski VTsIK da bağımlı bir konuma geçti; RSFSC Sovnarkomu, SSCB Sovnarkomu haline geldi[11] ve tıpkı diğer kurucu cumhuriyeüer gibi, RSFSC'nin de, kendisine ait küçük bir Sovnarkomu oldu. Böylece, RSFSC'nin temel kurumları, personel sayısı biraz artmış olarak, fakat pek büyük bir değişikliğe uğramaksızın, SSCB'nin temel kurumları haline geldi. Gerçek süreklilik, eski tertip RSFSC ile yeni tertip bağımlı RSFSC arasında değil, eski tertip RSFSC ile SSCB arasındaydı.

RSFSC anayasasının hazırlanışından bu yana geçen dört yıllık dönem anayasanın yapısında önemli değişikliklere yol açmışü; özellikle, RSFSC İçinde özerk bölgelerin ve özerk cumhuriyetlerin kurulması bu değişikliklerin en başıa geleniydi. Anayasa Temmuz 1918'de yürürlüğe girdiğinde, İç savaş, federasyonun özerk birimlerinin yaratılabileceği, çoğunlukla Rus olmayanların yaşadığı bölgelerin büyük bir kısmına yayılmak üzereydi ve kısa sürede bütün dikkaüer askeri mücadele üzerine çekildi. Fakat onsekiz ay süren bir savaştan sonra. Kolçakla Denikin'in yenilgisi, sorunu yeniden gündeme getirdi. "RSFSC'nin federal yapısına ilişkin meseleleri incelemek üzere"[12] Şubat 1920'de VTsIK tarafından bir komisyon atanması sonucunda, standart bir anayasa modeli geliştirildi ve bu model, sonraki İki yıl boyunca, yerel özelliklere göre bir takım değişikliklerle Volga bölgesindeki (Başkırt ve Tatar Cumhuriyetleri), Kafkasya'daki (Dağıstan ve Dağlılar Cumhuriyeti, Abbazya ve Acarisıan), Orta Asya'daki (Kazakistan ve Türkistan) ve Kırım'daki özerk cumhuriyetlere uygulandı. Özerk cumhuriyetlerden herbirinin kendi Sovyeüer kongresinin ve yürütme komitesinin yam sıra, cumhuriyet Sovnarkomu'nu oluşturan kendi halk komiserlikleri de vardı.[13] Denenmekte olan anayasanın en ilginç yanını, yetkilerin bu komiserliklerle merkez otoriteler arasında bölüşülmesi oluşturuyordu. Üç bölümlü bir sınıflandırma saptandı. Dışişleri ve dış ticaret yalnızca merkez otoritelere bırakıldı; askeri meselelerden ve Tüm Rusya Çekası (sonradan

11. Daha önce RSFSC Sovnarkomu'na bağlı olan çeşitli kuruluşlar (ki bunlar arasında en önemlileri Çalışma ve Savunma Konseyi ile Devlet Planlama Komisyo nu'ydu) bundan böyle SSCB Sovnarkomu'na bağlandılar. Bunlardan anayasada söz edilmemişti ve kesin gözüyle bakılan transferleri konusunda resmen hiçbir karar verilmedi. Geçiş sürecinin bazı tutarsızlıklarından biriydi bu.

12. Bkz. S.350.

13. "Özerk bölgelerin" bu tür organları yoktu ve anayasanın ilgi alanına girmiyorlardı; anayasaya göre, özerk bölgeler, diğer herhangi bir "bölge" *Çoblasl)* ile, aynı statüye ve aynı yapıya sahiptiler.

GPU) tarafından, bazı durumlarda yerel otoritelerin görüşleri alınarak yürütülen "karşı devrimcilikle mücadele"den gene merkez otoriteler sorumlu olacaktı. Bunu cumhuriyetler halk komiserliklerinin doğrudan doğruya RSFSC'nin ilgili organlarına karşı sorumlu olduktan görevler izliyordu; bu kategoriye genellikle ülkenin ekonomik hayaunı yöneten başlıca komiserlikler giriyordu. Özerk cumhuriyetlerin diğer komiserlikleri açık ya da kapalı olarak VTsIK'nın genel denetimine tâbi bağımsız komiserliklerdi.

RSFSC içindeki bu anayasal düzenlemeler RSFSC ile diğer Sovyet sosyalist cumhuriyederi arasındaki ilişkilerin saptanmasında daha önce de örnek alınmışü.[14] Şimdiyse, SSCB'nin yapdandırılmasına temel oluşturmaya yanyorlardı. 1923 anayasasına göre, SSCB ve cumhuriyeüer halk komiserlikleri alışdagelmiş bu üç kategoriye ayrılmıştı. Birinci kategori, Sovyetler Birliğinin beş komiserliğinden meydana gelmişti, bu komiserliklerin cum huriyederde bir benzeri yoktu, öyle ki bunların ele aldıkları konular — dışişleri, savunma, dış ticaret, ulaştırma, posta ve telgraf— sadece SSCB' nin yetki alanına giriyordu. Burada merkezi otorite, kararlann uygulanmasında olduğu kadar hazırlanmasında da kesin bir denetim uyguluyordu, ikinci kategoriyi oluşturan "birleşik komiserlikler" —yeni olan adıydı sadece— Milli Ekonomi Yüksek Konseyi ile Çalışma, İaşe, Maliye, Işçİ ve Köylü Denetleme Komiserlikleri'ni[15] içeriyordu. Bu kategoride hem SSCB, hem de cumhuriyetler komiserliklere sahipti; cumhuriyetin komiserlikleri SSCB'de kendilerine tekabül eden komiserliklerin aracısı ve yerel departmanı olarak işlev görüyordu. Cumhuriyet komiserliği, merkez otoritenin aldığı kararlann yerel olarak uygulanmasından sorumluydu.[16] Birleşik Devlet Siyasal Yönetimi (OGPU) de aynı kategori içinde yer alıyordu. OGPU, "siyasi ve ekonomik karşı devrim, casusluk ve eşkiyalıkla mücadelede, birlik cumhuriyetlerinin devrimci çabalarını birleştirmek" amacıyla, anayasanın özel kısa bir maddesi gereğince kurulmuştu. RSFSC'deki GPU'nun yerini alan OGPU, "SSCB Sovnarkomu'na bağlanmış", fakat "birlikteki

14. Bkz. s.350 51.

15. SSCB anayasası gereğince, birliğin yüce organları "lüm milli ekonominin temellerini almak ve genel planlanmasını saptamak "la görevliydiler. SSCB anayasasında başta gelen merkezileştirme etkenlerinden biri de ekonomi pol i likasının artan yoğunlaşmasıydı.

16. Bu iktidar bölünmesinin cumhuriyetlerde endişe yarattığı, Nisan 1923'teki onikinci parti kongresinde alınan bir karardaki ihtiyatlı paragraftan anlaşılmaktadır: "Komiserliklerin birleştirilmesi, Sovyet hükümet aygıtı için bir sınavdır, eğer bu deney uygulamada büyük Rus eğilimlerinin doğmasına yol açarsa, parti böyle bir sapmaya karşı en kesin tedbirleri almak, hatta bazı komiserliklerin birleştirilmesini yeniden gözden geçirmek zorunda kalacaktır" *(VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.505).

cumhuriyetlerin Sovnarkomu'na bağlı temsilcilerden" oluşmuştu; birleşik bir komiserlik şekline bürünmüştü böylece. Nihayet, içişleri, Adalet, Eğitim, Sağlık, Sosyal Refah ve Milliyetler komiserlikleri, bu altı komiserlik, üçüncü kategoriyi meydana getiriyordu. Bunlar cumhuriyetlerin organlarıydı, Birlikte benzerleri yoktu; ancak anayasa, "birlik adalet divanlarının, ceza kanunu ve medeni kanun yasal usullerinin, iş kanunlarının, milli eğitime ilişkin genel tedbirlerin ve halk sağlığına ilişkin genel tedbirlerin" saptanması hakkını birliğe tanımıştı. Birliği meydana getiren her cumhuriyetin, birlîk dışı komiserliklerle "birleşik" komiserlikler komiserlerinden oluşan kendi Sovnarkomu vardı; birlik komiserlikleri de, her cumhuriyetin Sovnarkomu'na delege atamak hakkına sahipti. Cumhuriyetlerin Sovnar komları, gerçekte hukuki varlıklar olarak işlev gördükleri Ölçüde, merkez otoritenin yerel yürütme organları olmaya doğru gidiyorlardı böylece. Cumhuriyetlerin merkez yürütme organlarının SSC Sovnarkomu karşısındaki güçleri, aynı derecede azdı. Anayasa gereğince, kararnamelerini ve kararlarını, VTsIK nezdinde protesto edebiliyorlardı; ancak "yürürlüğe girmelerini erteleycmiyorlar"dı.

RSFSC anayasasına oranla bir başka yenilik adli örgütlenme konusunda getirilmişti. SSCB 1923 anayasası, "devrimin meşruiyetini güçlendirmek ve birlik cumhuriyetlerinin karşı devrimle mücadelede gösterdikleri çabaları eşgüdüm temekle yükümlü", "SSCB Merkez Yürütme Kuruluna bağlı" bir Yargıtay kurulmasını öngörüyordu. Fakat, yargı gücü böylece şekli bir bağımsızlık kazanmış oluyorsa da, VTsIK prezidyumu tarafından atanan yargıtay savcısının, yargıtay kararlarına karşı prezidyuma başvurma hakkını öngören madde, yargının yürütme gücünün hizmetine girmesini de sağlama almış oluyordu. Hukukun devlet iktidarının elinde bir araç olduğunu ileri süren Marksist hukuk teorisi böylece geçerliğini korumuş oluyordu. 1918 RSFSC anayasasında, anayasanın adli yorumu konusunda hiçbir madde öngörmemiş olan anlayışla tam bir uyum içindeydi bu yaklaşım. 1923 SSCB anayasası, Yargıtay'a "birlik cumhuriyetlerinin alacakları kararların anayasaya uygunluğu konusunda, SSCB TsIK'sının talebi üzerine, görüş bildirme" hakkı tanıyordu. Oysa birlik organlarından herhangi birinin alacağı kararın yasallığını sınamak için herhangi bir tedbir alınmamışü ve Birlik ile onu meydana getiren üyeler arasındaki ilişki, "SSCB, birlik cumhuriyetlerinin haklarını korur" diyen bir madde ile belirtilmişti. Asıl yetki, Sovyetler Birliği Kongresi'nin, ya da daha doğrusu, VTsIK'mn elindeydi. Bu organların alacakları kararların hiçbirinin, yetkilerinin dışına İngiltere Parlamentosu'nda olduğundan daha fazla çıkması mümkün değildi.

Anayasayı değiştirmek hakkının birlik cumhuriyetlerine değil, kesinlikle merkez otoriteye ait olduğunu açıkça gösteriyordu bu düzenlemeler." 1923 anayasasında, anayasada değişiklik yapabilmeyle ilgili tek madde, otoritenin Sovyetler Birliği Kongresi ile VTsIK arasında bölünmesine İlişkin maddeydi: 2. Madde'ye göre, anayasanın "temel ilkelerini onaylamaya ve değiştirmeye", sadece Sovyetler Birliği Kongresi'nin yetkisi vardı. Bu belirsiz tanımlama "temel ilkelerle" ilgili olmayan sorunlarda anayasada değişiklikler yapmaya VTsIK'mn ya da prezidyumunun yetkili olduğunu zımnen kabul ediyordu ve zamanla, bu yetki açıkça uygulandı. Örneğin, birlik ve cumhuriyetler îaşe Komiserlikleri'ni kaldıran ve "Birleşik" İç Ticaret Komiserliklerinin kurulmasını öngören 9 Mayıs 1924 tarihli kararname VTsIK prezidyumu tarafından; Dış ve İç Ticaret Komiserlikleri'nin tek bir Ticaret Komi seri iği'ne dönüştürülmesini öngören ve anayasada değişiklik gerektiren 18 Kasım 1925 tarihli karanamc ise, VTsIK ve Sovnarkom tarafından birlikte ilân edildi. Öte yandan, anayasanın, toplantıların yılda bir kez yapılmasını öngören 11. maddesini, iki yılda bir yapılması şeklinde değiştirilmesine dördüncü Sovyeüer Birliği Kongresi kendi karar vermişti. Bütün bunlardan şu genel sonuç çıkmaktadır: tıpkı normal yasama sürecinde olduğu gibi, anayasa değişikliklerinde izlenen yola da en kestirme yoldan gitme arzusu ve yetki belirsizliği hakimdi. Anayasal açıdan, ortaya çıkan çelişki, anayasa değişiklikleri dahil bütün kararnamelerin onaylanmak üzere VTsIK tarafından bir sonraki Sovyetler kongresine sunulması zorunluluğu sayesinde giderilmişti. Fakat bu zorunluluk, bunların uygulanmasını durdurmuyor ve salt bir formalite olarak kalıyordu.

Sovyet yapısında 1923 anayasasından kaynaklanan değişiklikleri özeüemek güçtür. Bu konuda araştırma yapanlar, başlangıçtan itibaren garip bir paradoksla karşılaşırlar. RSFSC ibaresinde "Federatif kelimesi vardı ve bir federasyonun söz konusu olduğunu belirtiyordu. Ne var ki, salt anayasal açıdan ele alındığında, kısmen özerk de olsa, birçok bağımlı birimi İçeren birleşik bir devletti RSFSC. SSCB anayasasında ve bu anayasa ile ilgili belgelerde "federatif ve "federasyon" kelimeleri kullanılmamıştı. Bununla birlikte, temel noktalarda SSCB bir federasyondu. Şeklen eşit derecede egemen devletler arasında imzalanmış bir anlaşma gereğince kurulmuştu ve anayasa, federasyonu oluşturan birimlerin "anayasa tarafından saptanmış sınırlar İçinde" egemen olduklarını resmen kabul ediyordu. Anayasa, gerçek

17. Bu genel ilkede bir lek istisna kabul ediyordu anayasa: birlik cumhuriyetlerine tanınan ayrılma hakkı onların nzası olmadan geri alınamaz ve bu cumhuriyetlerin sınırlan değiştirilemezdi (Madde 6).

bir federal çizgi izleyerek SSCB otoriteleri ile cumhuriyetler otoriteleri arasında bir yetki ayrılığım; bazı konularda da, ortak yetki kullanımını ("birleşik komiserlikleri") öngörüyordu. Hatta bir federasyonu oluşturan birimlere genellikle tanınmayan bir hakkı, ayrılma hakkım da tanıyor ve tüm cumhuriyetler razı olmadıkça bu hakkın kısıtlanamayacağını ya da geri alınamayacağını bildiriyordu. Çift meclisli sistem, üye devletlerin haklarını korumak için federasyonlarda uygulanan bir sistemdi. Bütün bunlar göz önünde tutulduğunda, SSCB'ni oluşturan Sovyet cumhuriyetlerine, şeklen de olsa, onları bir hayli tatmin edecek imkânlar tanınmışa.

Bununla birlikte, SSCB ibaresinden "federaüf ' kelimesinin kaldırılışının bu federal şekillerin kabul edilmesinden çok daha anlamlı olduğu ileri sürülebilir. O dönemle ilgili belgelerde SSCB'nin "tek bir birleşik devlet" olduğu sık sık ve özellikle belirtilmişti. 1923 SSCB anayasası, 1918 RSFSC anayasasına oranla, hem merkez hükümetin sınırsız gücünün bütün sertliğiyle pekişmesi bakımından, hem de onun yetki alanına giren sorunların gittikçe artması bakımından, merkezileşmeye doğru bir adımdı; rejimin ilk günlerinden itibaren, durmaksızın artan yoğunlaşma sürecinde ileri bir adımdı bu. Anayasada cumhuriyetlerin haklarına verilen hiçbir güvence, bu merkezileşme eğilimine direnecek kadar güçlü değildi. Pratikte anayasanın dayattığı tekdüzelik, gerçekte, kolayca abartılabilirdi. SSCB'ni oluşturan birimler, özellikle özerk cumhuriyetler ve bölgeler bunlara dahil edildiğinde, ekonomik, politik ve kültürel gelişmişlik açısından tarih boyunca başka hiçbir federasyonda görülmemiş bir çeşitlilik sergiliyorlardı; sadece bu olgu bile, tekdüze tedbirlerin uygulanmasını güçleştiriyor ya da yetersiz kılıyordu. Kökeni Narkomnats himayesinde gelişmiş bir kuruluşa kadar uzanan Milliyeder Konseyi, Ukrayna milliyetçilerinin özlemlerini gidermekte açıkça başarısızlığa uğramış olmakla birlikte, Bozkır Kazaklan'nın ya da Kafkas Dağlılılan'nın siyasi bilincinin uyanmasında muazzam bir ilerlemeyi temsil etmişti. Anayasa bakımından, temsili bir çift meclis öngören maddenin, SSCB'nin elverişsiz topraklarında burjuva dünyasının anayasal törelerini ve aygıüannı yeşertme girişiminden başka bir şey olmadığı ortaya çıktı. Her iki mecliste de, önemli sorunlar hakkında hiçbir tartışma olmadığı gibi, aralarında bir görüş farklılığı çıktığına ilişkin bir kayıt da bulunmamaktadır. Kararnameler VTsIK tarafından onaylanmaya ve onun adına yayımlanmaya devam ediyordu; fakat, ne VTsIK'nın İki meclisi, ne de onun ortak prezidyumu hiçbir önemli karar almadı ya da bir hazırlık komitesinin yetkisinden daha etkili bir anayasal yetkiye sahip olmadı. Kısacası, batı anayasa hukuku açısından eleştirilecek olursa, 1923 anaya

sasının da, Sovyet yönetim sistemindeki tüm diğer anayasal biçimler gibi gerçekdışı göründüğü söylenebilir. Bu anayasal biçimler, merkez ve yerel yönetimin sevk ve idaresinde, karar alma ve alınan kararın uygulanmasında bir rol oynuyordu gerçi. Ama önemli siyasi kararlar ve böyle kararlarla ilgili tartışmalar, anayasal çerçevenin dışında kalıyordu.

RSFSC ve SSCB'nin ardarda gelen anayasalarında iktidarın giderek yoğunlaşması, birleşik bir devletin gerçekleşmesinin federal biçim eğilimlerini gölgelemesi, anayasal frenlemelerin etkin olmayışı, sürüp giden milli alarm durumunun gerektirdiği bir tavizdi bir bakıma. Sonucu belirsiz bir varolma mücadelesi, hiç şüphesiz otoritenin merkezi özelliğini yitirmesine ya da zorbalığının azalmasına elverişli bir atmosfer yaratmaz. Üstelik o dönemde, Bolşevikler'in çoğunun aklında, mücadele devam ettiği sürece acımasızca kullanılan, fakat sosyalist düzen uğruna savaş kazanıldığı anda ölmeye mahkûm olan bir devlet kavramı canlılığını koruduğu için, hafifletilmesi gereken her tür tedbir mazur görülüyordu. Kaldı ki, güçlü merkezileşme eğilimleri, sadece Sovyeüer Birliği'ne özgü değildi. Gerçekte, Sovyet tecrübesi, federal yönetime ilişkin bir el kitabındaki sözleri doğnılamaktadır:

Savaş ve ekonomik krizler sık sık tekrarlandığı takdirde, bütün federal hükümetler, hiç şüphesiz, birlik hükümetleri haline gelecektir... Sosyal hizmetlerdeki artış da, pek kesin olmamakla birlikte, aynı sonuca yol açabilir.[18]

İktidarın merkezde yoğunlaşması, herhangi bir ülkenin kurumlarından ziyade dönemin bir özelliğiydi. Sovyetler Birliğinde bu yoğunlaşmanın kökenleri her şeyden önce ekonomikti. Anayasadaki 1. Madde'nin dikkat çekici bir paragrafı, birliğin yüce organlarını "tüm milli ekonominin genel planlamasının temellerini saptamakla" yükümlü kılıyordu; beş "birleşik" komiserliğin dördü de, ekonomik konularla ilgileniyordu.

.Onikinci parti kongresi direktifleri uyarınca, hazırlık komisyonu tarafından kaleme alınmış SSCB anayasası, VTsIK'mn 6 Temmuz 1923 tarihli toplantısında kabul edildi ve derhal uygulamaya kondu. Gene de ikinci Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği Kongresi tarafından resmen onaylanması gerekiyordu. Bu onay, 31 Ocak 1924'te, Lenin'in ölümünden on gün sonra verildi.[19]

18. K.C.Wheaé, *Federal Government* (1946), s.255.

19. *Vloroy S"ezd Sovetov Soyuza Sovetskik Sotsialistİçeskik Respubtik* (1924), s. **129 36. *S. ve* 9. notlarda belirtilen iki ufak değişikliğin gerçekleştirildiği kongreydi bu.**

NOTB

BOLŞEVİK KENDİ KADERİNİ TAYİN HAKKI ÖĞRETİSİ

(a) *19. Yüzyıldaki Arka Planı*

Fransız devrimi, devleti hükümdarın kişisel egemenlik alanı olarak kabul eden görüşe son vermiş ve yerine, milletin ya da halkın egemenliğini koymuştu. Mülkiyet hakkının hükümdara ait olduğunu savunan görüş feodal toprak imtiyazı sisteminden kaynaklanıyordu; sınai ve ücari gelişmenin yarattığı yeni sosyo ekonomik şartlarla ve feodal olmayan yeni bir aydın zümrenin gelişmesiyle bağdaşmayan bir görüştü bu. Böylece orta sınıflar, monarşinin mirasçıları ve yeni milliyetçilik inancının öncüleri oluyorlardı.

Aristokrasinin egemen olduğu devletlerde [diyordu Robespierre], "vatan" *(patrie)* kelimesinin, egemenliği ele geçirmiş asil *(patrician)* aileler için bir anlamı vardır sadece. Ancak demokrasi dönemindedir ki devlet, onu oluşturan tüm bireylerin "vaıanı"dır gerçekten.[1]

Bununla birlikle, Fransız devrimince yaygmlaştınlıp sistemleştirilen tanım; iktidarın emanetçisi millet ya da halkur tanımı, salt burjuva bir yaklaşım olarak kalıyordu. Babeuf kalabalıkların "toplumu sadece bir düşman gibi gördüğünden ve bir ülkeye sahip olmak imkânını bile yitirdiğinden" yakınıyordu. Weitling ise ülke kavramını mülkiyet kavramına bağlıyordu:

Ancak mülk sahibi olanın ya da en azından mülk sahibi olmak özgürlüğünden ve İmkânlarından yararlananın bir ülkesi olduğu söylenebilir. Bundan yoksun olanın ülkesi yoktur.

Devleü oluşturan "millet" ya da "halk", muzaffer burjuvaziydi, işçilerin bunda, monarşi dönemindeki kadar kısıdı bir payları vardı: Modern bir deyişle, "ülkede çıkarları yoktu" henüz.

Marx'in milli mesele karşısındaki tutumunun arka planı böyleydi işte; *Komünist Manifesto'âaki* "işçilerin vatanı yoktur" özdeyişi de bu geçmişten kaynaklanıyordu. Bazılarının sandığı gibi, bu ünlü söz bir böbürlenme ya da program değildi. Proletaryanın, milletin tam bir parçası olma hakkından

1. ***Discours et Rapports de Robespierre,*** **der. C.Vellay (1908), s.328.**

yoksun bırakılmasına karşı bir protestoydu. Bu nedenle "Her ülkenin proletaryasının kendi burjuvazisiyle hesaplaşması gerektiğini" ilk şart olarak saptamıştı *Manifesto.* Bundan dolayı, "proletaryanın burjuvaziye karşı giriştiği mücadele, özü bakımından olmasa bile şeklen, herşeyden önce milli bir mücadeleydi", öte yandan.

> Proletarya, önce siyasal egemenliği elde etmesi gerektiğinden, milletin yönetici sınıfı olmak için ayaklanması gerektiğinden, yani bizzat *milleti* oluşturması gerektiğinden, kelimenin burjuva anlamında olmamakla birlikte, milli bir nitelik taşır.

Bütün bunlar, burjuvazinin egemenliğine son vermek için gerekli araçları proletaryaya sağlamaya yarayan burjuva demokrasisinin çerçevesi içinde yer alabilirdi.

Fakat uzun vadede farklı güçler etkin olacaku. Lassalle'in aksine, Marx milli bir sosyalizmle yetinmiyordu. Egemen sınıf ister burjuvazi, ister proletarya olsun, üretimde meydana gelen teknik gelişmelerin milli devleti derinden etkilediğini gözlemlemişti Marx.

> Burjuvazinin, ticaret özgürlüğünün, dünya pazarının, üretim tarzlarındaki tekdüzeliğin ve bunlara tekabül eden hayat şartlarının gelişmesi sayesinde halklar arasındaki milli farklılıklar ve çelişkiler günden güne ortadan kalkmaktadır.
>
> Proletaryanın üstünlük kazanması, bunların ortadan kalkmasını daha da kolaylaştıracaktır. En azından büyük uygar ülkelerin birlikle davranması, proletaryanın kurtuluşunun ilk şartlarından biridir.
>
> insanın İnsan tarafından sömürülmesine son verildiği ölçüde, bir milletin bir başka millet tarafından sömürülmesi de son bulacaktır. Millet İçinde sınıflar urasındaki uzlaşmaz çelişki ortadan kalktığı ölçüde, milletler arasındaki düşmanlık da ortadan kalkacaktır.

Proletarya bu süreci hızlandıracaktır. Marx'in biraz zamanından önce cüretkârca belirttiği gibi, proletarya "milliyetin çoktan öldüğü" sınıftı ve "çağdaş toplumda sınıfların ve milliyetlerin ortadan kalkmasını temsil etmektendi[2]. Şüphesiz bu süreç, burjuvazinin devrilmesinden ve sosyalizme geçildikten sonra tamamlanmış olacaktı. Bununla birlikte, bir yandan her ülkenin proletaryasını kendi burjuvazisinin egemenliğine son vererek kendisini milli sınıf kılmaya teşvik ederken, bir yandan da devrimin nihai amacı olarak, sınıfsız ve milletsiz bir toplumda işçilerin birliğine inanmakta hiçbir tutarsızlık yoktu. Mazzini'den itibaren 19. yüzyıl düşünürlerinin

2. *Karl Marx Friedrich Engels: Hislorisch Krkische Gesamtausgabe, P*[r] **Teil,** c. **V,** S.50, 60.

Çoğu, milliyetçiliği enternasyonalizmin antitezi olarak değil, ona varmanın bir aracı olarak görmüşlerdi.[3] Aynı şekilde devrimin burjuva aşamasındaki milliyetçiliğin, proleter aşamada enternasyonalizm şeklinde gelişeceği de varsayılabilirdi.

Halk egemenliği öğretisi, demokrasinin mantıki ve kaçınılmaz sonucu olarak görünen milletlerin kendi kaderini tayin hakkı öğretisini İçeriyordu. Fakat, Fransız devrimince ilân edilmiş şekliyle kendi kaderini tayin hakkı Öğretisi esas İtibariyle halkların, hanedan ilkesini hiçe sayarak, milli devletler kurma hakkını içeriyordu ve uluslararası olduğu kadar bir İç sorundu da. Fransız devrimi, genel bir ayrılma ve parçalanma süreci tasarlamıyordu elbette. Fransa'da devrim Breton, Normandiya ya da Provans ayrılıkçı hareketinin son geleneksel kalıntılarını ortadan kaldırarak birleştirici bir güç olduğunu göstermişti. Öte yandan sonraki elli yıl boyunca, bu ilkenin çoğu zaman kendi lehlerine ileri sürüldüğü milletler —Polonyalılar, italyanlar. Almanlar— kendi soydaşlanyla birleşip bir araya gelmeye uğraşan dağınık halklardı. Marx'in milleüerin kendi kaderini tayin hakkı sorununu 1848'den önce incelemeye vakit bulamadığı anlaşılıyor; fakat milli tayin hakkında, üretimdeki modern şartların dayattığını düşündüğü birleşme süreciyle çelişen bir yan görmezdi muhtemelen.

1848 yılı, miliyetçilik ve mdli tayin hakkı konusunda bir dönüm noktası oldu. Fransa'da 1789'da yerle bir edilmiş hanedanlık İlkesi, tüm orta Avrupa'da sarsılmıştı; ve milli egemenlik artık her yerde devletin temeli o larak görüldüğü için, yeni milletler seslerini duyurmaya başlıyorlardı. Sadece Almanlar'ın, Polonyalıların ve ttalyanlar'ın milli birlik özlemleri değildi teşvik edilen, Schleswig Danlan'nın, Habsburg İmparatorluğumun çeşitli halklarının, halta lrlandalılar'ın milli talepleri de tartışılır oldu. Bu talepler bazı yeni sorunlar yaratıyordu. Almanlar'ın, Polonyalıların, îtal yanlar'ın (ve bu arada, Macarlar'ın) talepleri, hepsi birden Habsburg İmparatorluğumun bütünlüğünü tehdit ediyordu. Uğursuz Kutsal İttifak'm bel kemiğini oluşturan bu imparatorluk, 1815'ten beri bütün ilerici düşünürlerin nişan tahtası olmuştu ve Alman, Leh, İtalyan ve Macar milli devletlerinin oluşumu yapıcı ve olumlu bir ilerleme olarak gösterilebibrdi kolayca. Ancak şimdi de Alman birliğine Danimarkalılar ve Çekler; Polonya birliğine Rutenler; Macar birliğine Slovaklar'la Hırvatlar; italyan birliğine

3. 20. yüzyılın başında bu 39. yüzyıl inancı unutulmuştu. Mara'ıı "işçilerin vatanı yoktur" özdeyişini doğru yorumlayarak, bunun bir yakınma olduğunu söyleyen Jaurès ve Bernstein, enternasyonal sosyalizme karşı milli sosyalizmi savunurken bu özdeyişi Öne sürüyorlardı. Plehanov *(Soçinenİya,* c. XIII, s.263 4) ise, Marx'in cümlesinin doğru yorumunu, tam da bu islenmeyen sonuca götüreceği için reddediyordu.

Slovenler; Britanya birliğine irlandalılar meydan okuyordu. Milliyetçilik ve milli kaderini tayin hakkı ilk kez yıkıcı, parçalayıcı ve gerici güçler olarak görülmeye başlandı.[4] Marx ve Engels ne o sırada ne de başka bir zaman, bütünlüklü bir milliyetçilik teorisi formüle etmeye kalkışmadılar. 1848 olayları hakkında görüşleri sorulduğunda, milli soruna ilişkin tutumlannı belirleyen, burjuva devriminin bağlamıydı ve o dönemin demokratlarıyla liberallerinin genel tutumundan pek farklı değildi. Bir yerde bir sınır koymak gerektiğini düşünüyordu hepsi de. Milli bağımsızlık talepleri sürgit anmamalıydı. Bütün düşünürler bu konuda aynı görüşteydi, ilginç olan uygulanan ölçüüerdi.

Birincisi, Marx ve Engels, geniş ve güçlü birimler kurmakla sonuçlanacak olan talepleri kabul etmek ve küçük devletler yaratmak amacıyla büyük devletlerin parçalanmasına yol açacak talepleri reddetmek eğilim indeydiler. Bu, hem o dönemin liberal görüşüne[5], hem de *Komünist Manifesto'âa* ileri sürülen, çağdaş ekonomik gelişmenin daha büyük birimlerin kurulmasını gerektirdiği yolundaki görüşe uygundu. 1866'da yazdığı

4. Demokrasinin bir sonucu olarak tek başına kendi kaderini layin hakkı görüşünden C'Rurilanyenler hangi devlete ail olacaklan konusunda bîr seçme yapmak hakkına sahiplirler" önerisinden) bağımsız bir devlet kurmayı milletlerin nesnel hakkı olarak kabul eden mdliyet görüşüne ("Ruritanya halkı bağımsız bir devlet kurma hakkına sahiptir" önerisine) geçiş ilk kez 1848'de tasarlandı. Fransız Devrimi'nce tasarlanan insan haklan, milletlerin haklarına dönüşlü. Haziran 1848 Slav Kongresi "Avrupa milletlerinin özgürlüğü, eşitliği, kardeşliği adına" başlıklı bir manifesto yayımladı. Rousseau'nun "genel irade"sı gündeme gelmişti.

5. 19, yüzyıl ilerici düşünürleri küçük milliyellerin taleplerine, uygulanabilir bul madıklan için, sempali beslemiyorlardı genellikle. "Bir Breton için, bir Fransa Na varre'ı Bask'lısı için", diye yazıyordu J.S.Mill, *Considérai ions on Representative Governmenl'da,* "son derece uygar ve kültürlü bir halkın görüşlerini, duygularını benimsemenin —Fransa'nın koruyuculuğunun, Fransız gücünün itibarı ve saygınlığının sağladığı imkânları paylaşarak, Fransız yurttaşlığının bütün ayncalıklanndan eşit derecede yararlanan bir Fransız vatandaşı olmanın— bir köşeye çekilmekten, kendi dar zihniyetinin yörüngesinde dönüp durarak, dünyanın genel gidişine katılmaksızın, ilgi duymaksızın, geçmişin yan vahşi kaltnlısıyla avunmaktan daha hayırlı olmadığını hiçkimse düşünemez. Britanya mdletinin üyeleri olarak Gali iler ya da Kuzey Iskoçyalılar için de geçerlidir bu saplama". Birkaç sayfa sonra Mili, irlanda'da açık görüşlü bir yönetimin, "sadece en yakın komşulan olmakla kalmayan, fakat aynı zamanda dünyanın en zengin, en uygar, en güçlü ve en zarif milletlerinden birini oluşturan insanlarla yabancı olmak yerine yurttaş olmanın, daha az nüfuslu ve daha az zengin bir millete sağlayacağı imkânlara irlanda halkını daha duyarlı küacağı" umudunu dile getiriyordu. Lenin, tamamen aynı görüşü benimsiyordu: "Demokratik devlel tam bir ayrılma özgürlüğüne ne kadar yaklaşırsa, ayrılma girişimleri pratikle o kadar azalacak ve gücünü yitirecektir, çünkü ekonomik ilerleme ve kitlelerin çıkarı açısından büyük devleüerin sağlayacağı yararlar tartışılmayacak kadar açıktır *(Soçİneniya,* c. XIX, s.39 40).

bir makalede Engels, milli özlemleri bütün Avrupalı demokratlar tarafından desteklenen "Avrupa'nın büyük ve köklü bu tarihi milletleri "(italya, Polonya, Almanya ve Macaristan'ı kastediyordu[6]) ile "tarih sahnesinde az çok boy gösterdikten sonra, daha güçlü milletlerden herhangi birinin tamamlayıcı parçası haline gelen birçok küçük halk kalıntısı" arasında kesin bir sınır çiziyordu. Bu küçük "milliyetler" ("Sırplar, Hırvatlar, Rutenler, Slovaklar ve Çekler ile Türkiye, Macaristan ve Almanya'daki diğer Slav halkları kalıntıları") Rus Pan Slavcılığmın icadlan ya da araçları idiler ve onların talepleri hiçbir şekilde desteklenmeye değemezdi.[7] Küçük milletlerin liberal düşünürlerce idealize edilmesi başlamamışa henüz ve Marx'la Engels'in böyle bir duyguya kapılmaları için hiçbir sebep yoktu.

İkincisi, Marx ve Engels, gerçekleştiği zaman *Komünist Manifesto'da* açıklanan dünya devrimi şemasını ilerleteceği varsayılan talepleri, yani burjuva gelişmesinin ileri bir noktaya vardığı ülkelerden gelen, dolayısıyla muhtemel proleter eylemlere umut verici bir ortam sağlayacak talepleri desteklemek eğilimindeydiler. *Komünist Manifesto'da* adı geçip de burjuva devrimi sınai olmaktan çok tarımsal bir nitelik taşıyacak olan tek ülke Polonya idi; Polonya'nın talepleri, istisnai olarak bu kategori içinde yer alıyor[8] ve Marx'in, Frankfurt Meclisi hakkında 1848'de kaleme aldığı makalelerde sürekli destekleniyordu. Diğer köylü milliyetçiliklerinin, doğaları gereği, gerici oldukları düşünülüyordu. Bu anlayışladır ki Engels, Danlar'm Schles wig'lc ilgili taleplerini, "yan uygar" bir milletten başka bir şey olmadıkları gerekçesiyle göz ardı etmişti; Almanya'nın dukalıklar üzerindeki hakkı "uygarlığın barbarlığa, İlerlemenin durgunluğa karşı hakkıydı".[9] Engels'in, Alman asıllı olmaktan ileri gelen önyargılardan ötürü böyle bir yargıya vardığı söylenir genellikle. Ama, Marx, hiç de İngilizler gibi önyargılı ol

6. Genellikle kabul edilen bir sıralamayı izliyordu Engels. Bu dört halkın milli özlemlerine 19. yüzyıl liberal düşünürlerine e tanınan önceliğin gecikmiş son yankısı Woodrow Wilson'un *Ondörl Noktasinda* yer almakladır. Almanlar'la Macarlar düşmandılar anık; italyanlar ile Polonyaldar, milli talepleri *Ondört Nokta'da* özellikle tanınmış tek halklardı. Adlan bel inilmem iş daha küçük halklar için özerklik yeterli olacaktı.

7. Marx ve Engels, *Soçinenİya,* c. XIII, Kısım I, s.154 7.

S. 1848 devriminin başlangıcı olan 1846 Krakov ayaklanması, Polonya'daki harekete, Marx'in o dönemde üzerinde ısrarla durduğu, "demokratik" bir nitelik verdi. Bununla birlikle, Marx ve Engels, Polonya'nın devrim semasındaki yerinden pek hoşnut değillerdi: onların bu konudaki her zaman tutarlı olmayan görüşleri Riyazanov tarafından derlenmiştir: *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* (Leipzig), c. VI (1916), s.175 221.

9 *Kart Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Teü, c. VII. S.353.

madiği halde, o donemde İrlandalıların taleplerini desteklemek istemedi.[10] Polonyalıların talepleri dışında, Habsburg İmparatorluğu Slav milletlerinin talepleri, Engels'in Bakunin'e karşı 1849'da yazdığı, sıklıkla alıntılanan iki makalede aynı küçümsemeyle reddedilmişti." Bu milletlerin hepsi (1848' deki devrimci eylemleri Marx ve Engels tarafından defalarca yüceltilen[12] Çekler hariç) geri köylü milleüerdi. Onların zaferi, "uygar Batı'nın barbar Doğu'ya; kentin köye; ticaret, imalat ve aydın zümrenin, Slav sertlerin il-kel tarımına boyun eğmesi" demek olacaktı.

Üçüncüsü, Avrupa'da gericiliğin en güçlü savunucusunun Rusya olduğu, 19. yüzyıl ilerici düşünürlerinin tümü tarafından ileri sürülen bir belitti ve dolayısıyla, Rusya düşmanlığı devrimci içtenliğin mihenk taşını oluşturuyordu. Habsburg monarşisindeki küçük milliyetlerin taleplerinin Marx ve Engels tarafından desteklenmeyisiniz Lenin bu temelden hareket ederek açıklıyordu:

1848'de, "gerici m i Ketler"! e, "devrimci demokratik" milletler arasında bir ayrım yapmanın tarihi ve siyasi sebepleri vardı. Birincileri yerip ikincileri desteklemekte haklıydı Marx. Kendi kaderini tayin hakkı, pek doğaldır ki, demokrasinin genel çıkarlarına bağımlı kılınması gereken demokratik talep-lerden biridir. 1848'de ve sonraki yıllarda, bu genel çıkarlar her şeyden önce, Çarlığa karşı mücadeleyi gerektiriyordu.[13]

Bundan dolayı, Polonya'nın Rusya'ya karşı yöneltilebilecek talepleri des-teklenmiş, fakat, kendilerine destek sağlamak için Rus gücüne dayanma eğilimindeki küçük Slav halkların talepleri yerilmişti.

Son olarak, Marx ve Engels'in tutumu salt ampirik bir unsuru içeriyordu ve bu tutumun bütün görünüşlerini sistemli düşünülmüş bir te-oriye yormak aptallık olurdu. Örneğin, Avusturya'nın Slav köylülerinin büyük bir çoğunluğu Habsburglar'ı daha yabancı efendiler olarak görüyor-lar ve dolayısıyla onları, Polonyalı ya da Macar senyörlerden daha az iğ-renç buluyorlardı; 1848'de bu köylüler, tam da Marx ve Engels'in, liberal

10. 13 Şubat 1848 tarihli bir manifestoda, ki bunu imzalayan üç kişiden biri de Marx idi, "İrlanda halkı ile Büyük Britanya halkı arasındaki sıkı ittifaktan" ve "irlanda halkının, İngiltere'nin ezilen sınıflan ile her iki ülkeyi de ezenleri aynı nef-ret kabında eritmesine yol açan bu önyargının kırılma ihtimalinden" duyulan sevinç düe getiriliyordu *(A.g.e.,* c. VI, s.652).

11. Marx ve Engels, *Soçİneniya,* c. VII, s.203 20.

12. özellikle, 18 Haziran 1848 tarihli makalede. Bununla birlikte, Almanya'nın baskısı yüzünden Çekler'in "Ruslardan yana, despotluktan yana ve devrime karşı bir tutum aldıklannı" sözlerine ekliyordu *(Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Ier Ted, c. Vu. s.68 70).

13. Lenin, *Soçİneniya,* c. XIX, s.43.

lerirı çoğuyla birlikle destekledikleri milli taleplere karşı Habsburglar'm direnmesine yardım ettiler. Köylü milletlerin gerici nitelikte olduklarını ya da onların Rusya'yı yeğlediklerini ileri süren herhangi bir teori kadar, milli davaya bu sözde "İhanet" de Engels'in uyarılarına yol açtı. Marx ve Engels'in Polonya konusundaki tutumunda Alman ve Polonya taleplerini bağdaştırmadaki pratik güçlüklerin de etkisi vardı. İster milli önyargıdan dolayı, isterse devrimci açıdan ele alındığında Almanya onlara daha ilerici göründüğü ve dolayısıyla, desteklenmeyi Polonya'dan daha çok hakettiği için olsun, Marx ve Engels Almanya'nın Polonya'dan toprak taleplerini daima desteklemeye, aynı zamanda da, Rusya'nın ya da Rusya ile Polonya arasmda sıkışmış küçük milliyetlerin zararına Polonya'ya tavizler vermeye yatkın oldular. Bu ampirik tutumlardan teorik sonuçlar çıkarmak tehlikeli olurdu.

O halde, Marx ve Engels, 1850'den önce hiçbir ayırdedici milli tayin hakkı teorisi İleri sürmediler; ya genel demokratik reçetelere uymakla, ya da özel durumlarda, ampirik kararlar almakla yetindiler. Hayatının daha sonraki döneminde Marx, işçi hareketiyle doğrudan temas kurduğu için, milli soruna daha büyük bir ilgi duymaya başladı. 1863 Polonya ayaklanması Britanya ve Fransız işçilerinin biraraya gelmelerine vesile olmuş ve bu buluşmadan 1. Enternasyonal doğmuştu. Ertesi yıl Enternasyonal gerçekten kurulduğunda radikal çevrelerde Polonya'ya duyulan sempati canlılığını sürdürüyordu hâlâ. Bu olaylar yoluyla milleüerin kendi kaderini tayin hakkı Enternasyonalin programında yer aldı ve Polonya dolayımıyla 27 Eylül 1865'te Genel Konsey'de kabul edildi. "Her millete ait olan kendi kaderini tayin hakkını Polonya'ya sağlayarak ve bu ülkeye bir kez daha sosyal ve demokratik bir temel vererek Avrupa'da Rusya'nın artan nüfuzunu yoketmek gerekli ve ivedidir" deniyordu programın bir maddesinde.

Bununla birlikte, milli tayin hakkı her ne kadar, görünüşte sadece Rusya'yı engellemek amacıyla gündeme getirilmiştiyse de, uygulanışını Polonya ile sınırlandırmak güçtü. Engels, Danlar'ın Schleswig ile ilgili talebine karşı tutumunu yeniden gözden geçirme ihtiyacını duydu[14], Marx da İrlanda konusunda görüşünü değiştirmeyi kabul etti:

Vaktiyle, irlanda'nın ingiltere'den ayrüması bana imkânsız görünüyordu. Şimdiyse, ayrılmanın ardından bir federasyon da gelecek olsa, bunun kaçuulmaz olduğunu düşünüyorum.

14. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe, Til"* Teil, c. m, S.163.

Sonunda, Marx, "irlanda ile şimdiki bağlarını koparmanın Britanya işçi sınıfının *kesinlikle kendi yararına* olduğu"[15] sonucuna vardı ve bu görüşünü Enternasyonal Genel Konseyi'nde savundu. Anlaşıldığı kadarıyla ilke sorunu tek bir kez gündeme getirildi. Enternasyonal'in Fransız üyelerinin hepsi Proudhoncu'ydu ve milliyetçiliğin taleplerini reddetmekte üstadlanndan geri katmıyorlardı. Haziran 1866'da Avusturya Prusya savaşı patlak verdiğinde "Proudhoncu klik" Marx'in Engels'e yazdığı gibi, banş havarisi kesildi, çünkü "savaşın modası geçmişti ve milliyetlerin anlamı kalmamıştı"[10]. Bu görüşe kaulan Lafargue, birkaç hafta sonra Genel Kon sey'de milliyetleri "modası geçmiş hurafeler" olarak tanımlayınca, Marx ona kıyasıya hücum ederek "milliyetleri reddetmekle, farkında olmaksızın, onların örnek bir Fransız milleti içinde yok olup gitmelerini kastettiğini"[17] gösteriyordu. Milli tayin hakkını reddederken, zımnen kendi milli üstünlüklerini ileri süren Avusturya ve Polonya sosyalistleri ile "Büyük Rus şovenlcri"ne karşı, Lenin'in ilerde kullanacağı bir savdı bu.

11. Enternasyonal 1889'daki kuruluşundan 1914'e kadar, milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkı öğretisine, I. Enternasyonal'dcn de az İlgi duymuştu. Bu meseleye ilgi 1870'den sonra azalmıştı. Ne Polonya'da ne de bir başka yerde, milli tayin hakkını Avrupa kıtasında güncelleştirecek yeni olaylar patlak vermediği gibi, diğer kıtalardaki ezilmiş halkların sesleri de dünyada yeni yeni duyulmaya başlıyordu. Bu konuda en kapsamlı beyan, II. Enternasyonal'in 1896 Londra Kongresi'nde kabul edilen bir kararda dile getirildi:

Tüm milliyetlerin tam özerkliğinden yana olan kongre, bugün askeri, milli ya da başka tür despotlukların sultasında yaşayan bütün ülkelerin işçilerine duyduğu yakınlığı dile getirmekte; ve bu ülkelerin işçilerini, uluslararası kapitalizmi devirmek ve dünya sosyal demokrasisini kurmak için, dünyanın sınıf bilincine sahip İşçileriyle omuz omuza mücadeleye çağırmaktadır."

15. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* III[er] Ted, c. III, S.422; c. IV, s.258. Daha sonra Lenin şöyle yazıyordu: "Marx ve Engels'in irlanda meselesine ilişkin politikası, baskıcı ülkeler proletaryasının, milli hareketler konusunda takınacaktan tutumun, *pratikteki* tüm Önemini bugün de koruyan, İlk büyük örneği oldu" *(Soçinenİya,* c. XVII, s.464).

16. *A.g.e.,* iner Teil, c. Di, s.336.

. 17. *A.g.e., İR"* Teil, c. Di, s.341.

18. *International Socialist Workers and Trade Union Congress, Londra, 1896* (tarihsiz), s.31; Almancası'nda *(Verhandlungen und Beschlüsse des Internationalen Ar beiter und Gewerkschafts Kongresses zu London* (1897), s. 18) "özerklik" *(autonomy)* kelimesi *Selbstbestimmungsrecht* diye çevrilmiş ve bu bakımdan, Rusça metindeki anlamına bağlı kalınmıştır (Lenin, *Soçinenİya,* c. XVn, s.455).

Böylece, kararın ilk yansında, burjuva milli özerklik ya da kendi kaderini tayin öğretisinin proletaryaya yaran üzerinde duruluyor; ikinci yansında da dünya proletaryasının nihai dayanışmasına beslenen güven dile getiriliyordu. Fakat bu ilgi formalite gereği gösteriliyordu. 1914'e kadar. Enternasyonalin sonraki kongrelerinde bu konuya tekrar değinmek için hiçbir çaba sarfedilmedi.[19]

(b) *1917'den Önce Bolşevik öğreti*

Milletlerin kendi kaderini tayin hakkı, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Parti si'nin 1898'dcki kuruluş kongresinde açıklanan ilk manifestosunda ilân edilmişti. 1903'te, ikinci parti kongresince kabul edilen parti programı, "Devleti oluşturan bütün milletlere kaderlerini tayin hakkı" tanıyordu. Bu maddenin Rusya'nın iç politikası İle ilgili diğer maddeler arasında yer alması ve kullanılan dil, Rusya devletine dahil milliyetlerin söz konusu olduğunu gösteriyordu.[20] Bu yalın ifadenin uluslararası alandaki uygulamada ne anlama geldiği 1914'e kadar hiç söz konusu edilmedi. Fakat milli ve parti içi anlamı bütün bu dönem boyunca tartışıldı. 1905 Devrimi'nden sonra bu tartışmalar daha sertleşti; Lenin'in milli meseleye verdiği önem de, 1912 yazında Avusturya Polonyası'na gitmesiyle, onun gözünde artmış olabilir. Ertesi yıl, "milli meselenin Rus sosyal hayatı ile ilgili bütün sorunlar arasında şimdi son derece önemli bir yeri olduğunu"[21] belirtiyordu. Devrimden önce, Bolşevikler'in bu soruna ilişkin başlıca bildirileri bu döneme aittir.

O dönemde pani politikasına meydan okuyan iki temel sapmadan ilki Avusturya kökenliydi. Aşağı yukan 20. yüzyılın başlarında Avusturyalı Marksist yöneticiler, Avusturya Macarİstan İmparatorluğumun köhne yapısını tehdit eden bir milliyetçiliğin yıkıcı etkilerine karşı koyma kaygısıyla, sosyal demokrat öğretide kabul edilmiş bir hak olan milli tayin hakkı yerine, toprak ve siyaset bütünlüğü tahrip edilmeksizin tüm imparatorlukta milli grupların yararlanabilecekleri, toprağa bağlı olmayan

19. Finlandiya'nın Rusya'dan şikâyetlerinin, ki 1905'ten sonra bütün dünyaca bilinir olmuştu, soyut bir kaderini tayin hakkı temeli üzerinde değil, Rus împaratoriuğu'nun anayasal temeli üzerinde tanışılmış olması dikkate değer bir nokta.

20. Lenin'in programın bu bölümü ile ilgili olarak hazırladığı taslağı yorumlarken Plehanov, sözcüğü sadece Çarlık rejimine uygulanabilir kılmak ve ilerde kurulacak bîr burjuva ya da sosyalist cumhuriyeti, Rusya'nın parçalanması anlamına gelebilecek bir politikaya bağlamaktan sakınmak için, "devlet" yerine "imparatorluk" denmesini öneriyordu *(Leninskii Sbornik,* c. II (1924), s.144).

21. Lenin, *Soçİneniya,'* c. XVH, s.133.

kültür özerkliği öneren bir tasarı sundular." Bu tasan ilk ve en açık olarak partiye uygulandı. 1897 kongresinde Avusturya Sosyal Demokrat Partisi, altı özerk milli partiden —Alman, Çek, Leh, Rulenyalı, İtalyan ve Yugoslav— oluşan bir federasyon halinde yeniden örgüüenmeye karar veriyordu. 1899'da Brünn'de yapılan bir sonraki parti kongresi, Avusturya'nın bir "milliyetler federasyonu" şeklinde yeniden Örgütlenmesi lehinde müphem bir dille kaleme alınmış bir kararı kabul etti. Bunu, kişisel bir milli kültür özerkliği sistemi lehinde Otto Bauer ve Karl Renner {ki Rudolf Springer takma adıyla yazıyordu) tarafından yönetilen bir kampanya izledi; gayet zekice tasarlanmış bu sisteme göre, farklı milliyeüerin bireyleri, kendi eğitim ve kültür işlerini yönetmek İçin, İkamet bölgelerine bağlı kalmaksızın, milli konseyler halinde örgütlenecekler, böylece monarşinin siyasi ve ekonomik birliğiyle yönetimi olduğu gibi kalacaktı.

Devletin örgüdenmesiyle olduğu kadar partinin örgütlenmesiyle de ilgili bu görüşler Rusya'da, genellikle Bund denen Tüm Rusya ve Polonya Yahudi İşçiler Genel Birliği'nce coşkuyla karşılandı. Rusya'da en eski sosyal demokrat örgüt olan Bund, Rusya Sosyal Demokrat Partisinin 1898'deki kuruluş kongresine, "sadece doğrudan Yahudi proletaryayı ilgilendiren sorunlarda bağımsız, özerk bir örgüt"[23] olarak kabul edildi. 1903'ıeki ikinci kongrede Bund delegeleri, "Rusya'nın neresinde yaşıyor ve hangi dili konuşuyor olursa olsun, Yahudi proletaryasının biricik temsilcileri" olmak ayrıcalığını korumak için mücadele ettiler.[24] Oylamada ağır bir yenilgiye uğradıklanndan, kongreyi ve partiyi terkettilerse de, 1906'daki dördüncü kongrede, hiçbir şeyi halletmeyen anlaşılmaz bir formül gereğince, tekrar kabul edildiler.[25] Fakat o dönemde, Letonya ve Kafkasya sosyal demokrat partileri de. Bundun taleplerinin aynını İleri sürüyorlardı. Milli seksiyonların özerklik politikası sadece Lenin ve birkaç eski Bplşevik tarafından eleştiriliyordu ve milli meselenin gitgide daha vahim bir hal almasıyla birlikte parti içi anlaşmazlık büsbütün şiddetlendi.

Bu anlaşmazlık sürüp giderken, öyle görünüyor ki, parti içinde milli özerklik ile devlet içinde milliyetlere kültür özerkliğinin, birlikte kabul

22. Almanlar Avrupa'da geniş bir alana yayılmış olduklarından, milliyel anlayışlarını toprak esasma göre değil, daha çok kişisel bir temele dayandırmak eğil imi nd ey diler. I848'de Frankfurt Meclisi'ndeki delegeler, bölgeleri değil. Alman toplulukları temsü ediyorlardı (bu topluluklardan bazılan. üzerinde yaşadıkları topraklarda azınlıktan oluşturuyorlardı). Paris'teki Alman topluluğundan delegeler kabul edilmesi bile önerildiyse de, bu öneri reddedildi.

23. *VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941), c. I, s.5.

24. *Vtoroy S"ezd RSDRP* (1932), s.323 5; bkz. s.39 40.

25. *VKP (B) v Rezolyulsiyak* (1941), c.I, s.81 2.

edilecek ya da reddedilecek, birbirini tamamlayan iki İlke olduğu taraflarca kabul edilmişti.[26] Partiyi milliyet esasına göre bölmenin partiyi zayıflatacağına İnanan Lenin, aynı şeyin devlet için de geçerli olduğunu düşünüyordu; mücadelesini parti içinde olduğu kadar devlet konusunda da sürdürdü. 1903 başlangıcında, ikinci kongreden önce, tüm Rusya için bir *"federal* cumhuriyet" ve Kafkasya milliyetleri için "kültür özerkliği" talep eden bir Ermeni sosyal demokrat grubu kıyasıya eleştirmişti. Proletarya, "milli Özerklikle İlgilenmez diyordu Lenin. Gerçekte, onun ilgilendiği iki şey vardır sadece: bir yanda, "siyasi özgürlük, kişi özgürlüğü ve tam bir hak eşitliği", öte yanda, (ayrılma hakkı demek olan) "her milliyete kendi kaderini tayin hakkı".[27] Böylece Lenin, milli tayin hakkı konusunda "ya hep, ya hiç" denebilecek uzlaşmaz bir tutum takındı kısa zamanda; ilk bakışta göründüğünden daha az çelişkili bir tutumdu bu. Bir milletin ayrılma hakkı vardı; bu hakkı kullanmamayı seçtiği takdirde, her ne kadar üyelerinin her biri, İsviçre gibi bir burjuva demokrasisinde bile varolan haklardan, dile, eğitime ve kültüre ilişkin haklardan, diğer vatandaşlarla eşitlik içinde yararlanabiliyor da olsa, millet olarak, başka hiçbir hak talep edemezdi.[3]*

Demek ki, Lenin'in tutumu daha 1903 başında belirlenmişti. On yıl sonra, milli mesele daha vahim bir hal aldığında, o şuada kendisini Galİç ya'da görmeye gelen genç Gürcü Bolşevik Stalin'i Avusturya Marksistle ri'nin tezini çürütmekle görevlendirdi. Stalin'in *Milli Mesele ve Sosyal Demokrasi* adlı denemesi 1913 ilkbaharında bir parti dergisinde yayımlandı.[29] Iç ve dış kanıtlar bu denemenin Lenin'in görüşlerinden esinlenerek

26. Stalin, bu konuyu, sonradan uzun uzadıya tartışacaktı: "Örgütlenme tarzı... işçilerin düşünce hayalında silinmez bir iz bırakır... İşçiler kendi milliyetlerine göre örgütlendiklerinde, milli kabuklan içine çekilirler, örgütsel bölmelerle birbirlerinden ayrılırlar. İşçileri *birleştiren* şey üzerinde değil, onları birbirinden ayıran şey Üzerinde durulur... Örgüt konusunda milli bir federasyon modeli işçilere dar bir milli zihniyet aşılar" (Stalin, *Soçİneniya,* c II, s.365).

27. Lenin, *Soçİneniya,* c, V, s,242 3. Stalin, Ermenistan sosyal demokratlarını da aynı gerekçeyle eleştirdi *(Soçİneniya,* c. 1, s.37).

28. Lenin'in açıkladığı ilke 1919 Versailles banş anlaşmasında kabul edildi. Milli tayin hakkı, bir milli grubun, mevcut bir devletten ayrılarak başka bir devlete katdması ya da bizzat kendi devletini kurma hakkını içeriyordu. Bununla birlikte, herhangi bir sebepten dolayı bîr milli grup, ayrılma hakkını kullanmadığı takdirde, üyelerinden herbirine, kişi özgürlüğü, siyasî özgürlük ve hak eşitliği "azınlık anlaşmaları gereğince" sağlanmış olsa da, artık grup olarak tanınmayı talep edemezdi.

29. Stalin, *Soçİneniya,* c. H, s.290 367, *Marxism and the National Question* adıyla yer alıyor; ingilizce çevirisi Stalin'in, *Marxism and the National and Colonial Ques* «Wlndadir (2. basım. 1936), s.3 61.

yazıldığını gösteriyor. Bu konuda parti yayınları arasında örnek bir çalışma olarak kalacaktı Stalin'İn denemesi.

Bu denemenin giriş bölümünde "yükselen milliyetçilik dalgası" kınanıyor ve sosyal demokratlar, "milliyetçiliğin karşısına, enternasyonalizmin denenmiş silahını, sınıf mücadelesinin birliği ve bölünmezliğini getirerek kitleleri bu 'genel salgın'dan korumaya" çağrılıyordu. Bundan sonra Stalin, milleti, "bir kültür birliğinde kendini gösteren dil, ekonomik hayat ve psikolojik yapı birliğinin oluşturduğu ve tarih boyunca evrim leşerek istikrara ulaşmış bir topluluk" olarak tanımlıyordu. Avusturya Marksİsıicri'nin milleti, "artık toprağa bağlı olmayan bîr kültür topluluğu" (Springer) ya da "bir kader birliği temeli üzerinde meydana gelen belli niteliklere sahip bir topluluk" (Olto Bauer) olduğu şeklindeki tanımı Stalin tarafından milliyetin objektif niteliğini vc onu yaratan değişken tarihi vc ekonomik şartları göz ardı ettiği için ycrilmiştî. Aslında, "millet, sadece bir tarihi kategori değil, aynı zamanda belirli bir döneme, kapitalizmin yükseliş dönemine ait bir tarihi kategorİ"ydi. Burjuvazi, milletin yaratılmasında "baş rol oynamıştır" ve "burjuvazinin kendi milliyetçiliğini öğrendiği ilk okul pazardır". Bundan dolayı, "milli mücadele burjuvaların kendi aralarında bir mücadeledir". Bir milli hareket, *"esas itibarîyle* bir burjuva mücadelesidir, özellikle burjuvaziye uygun, ona yarayan bir mücadeledir daima".[30] Genel görünüm, feodal otoritenin uzun süre devam etmesi yüzünden milli devletlerden ziyade çok milletli devletlerin yaratılmış olduğu doğu Avrupa ile, batı Avrupa arasında değişiyordu. Ancak, milletlerin doğuşuna ilişkin bu yaygın genellemeler her yer için geçerliydi. Böylece yaraulmış milleti, objektif ve bağımsız bir varlık olarak görmek gerekiyordu. "Milletler egemendir, bütün milletler eşittir."

Milletlerin tam kendi kaderlerini tayin hakkını ve ayrılma hakkını içeren bu görüş, Avusturya tezine iki açıdan hücum ediyordu. Avusturya tezi bir yandan hem kendi kaderini tayin hakkını hiçe sayarak çok millctli devleti devam ettirmek istediği, hem de siyasi egemenlik hakları yerine kültürel haklar ölçütünü koymaya kalkıştığı için, milletlerin haklarını sınırlıyordu. Öte yandan, sadece milli önyargıların sürmesine yol açtığı için değil", aynı zamanda, milleti değişmez ve sürekli bir kategori olarak ele aldığı İçin, milliyetçiliği körüklüyordu. Bu teze göre, geleceğin sos

30. Lenin o dönemde bu görüşe tamamen katılıyordu: ona göre, "ticari üretimin tam zaferi için, burjuvazinin iç pazarı ele geçirilmek zorunda oluşu", milli hareketlerin "ekonomik temelini" oluşturuyordu ve milli devlet, "tüm uygar dünyada kapitalist dönem için *tipik* ve normal"di *(Soçinenİya.* c. XVII, s.428.)

yalist düzeni bile "insanlığı, milliyetlerine göre sınırlandırılmış topluluklara bölecekti". Bu çille sapmanın aksine, Stalin, Bolşevik İnançta yer alan ikili millet anlayışını öneriyordu. Bir yanda, millet, burjuva devrimi döneminde tarihsel olarak öne sürülmüş devlet örgütü şekliydi ve bundan dolayı, çok milletli bir devletten ayrılma şeklinde gerçekleşen geri alınamaz bir kendi kaderini tayin hakkından yararlanıyordu. Öte yandan, sosyalizmin nihai amacı, dünyanın "milliyetlere göre sınırlandırılmış topluluklara" bölünmesi yerine, "dünya İşçileri arasında enternasyonal bir dayanışma ilkesini" yerleştirmekti. Burjuva devriminin milliyetçiliği ile, burada sadece birazcık değindiğimiz proleter devriminin enternasyonalizmi arasındaki ayrım, ancak sonradan ortaya çıkacak olan önemli sonuçlara yol açacaktı.

Bolşevik öğretinin karşı çıktığı ikinci sapma, o dönemde esas itibariyle Polonya sosyal demokrasisinden kaynaklanıyordu.[31] 1890'lı yılların başında, Polonya sosyal demokrasisinin iki grubu arasında, milli meseleye ilişkin bir bölünme oldu. Bu gruplardan birinden, Pilsudski'nin "yurtsever" Polonya Sosyalist Partisi doğacaktı. Rosa Luxemburg'un görüşlerini kabul eden diğer akım, "Polonya devletinin yeniden kurulması talchini" bir "ütopya" diye kınıyordu; sonunda Rus Partisi'nin bir seksiyonu haline geldi.[33] Anlaşmazlık, Rosa Luxemburg'un *Neue Zeit* gazetesinde yayımlanan zehir zemberek bir makalesinde ortaya kondu.[34] Rosa, milli bağımsızlığın bir burjuva meselesi olduğunu ve proletaryanın esas itibariyle enternasyonalizmi simgelediğinden, bunda bir çıkan olmadığını ileri sürüyordu bu makalesinde. Rosa Laxemburg'un görüşü aynı derginin sonraki sayılarında Kautsky iarafından reddedildi. Kautsky, *"FinisPoloniae?"* başlıklı bir makalede, ilerde Bolşevikler'in benimseyecekleri bir tutumu savunuyordu.[3S] Polonyalı toprak sahipleri ve tüccarlar, Polonya köylülüğünün ya da proletaryasının devrimci eylemlerinden korktukları için Rus taydaşlarına bel bağlarken, Polonya yönetici sınıfına karşı koyamayacak

31. Lenin, kültür özerkliğinin gerici sonuçlarına ömek olarak, "Amerika'da, güneyin eski köleci eyaletlerinde zenci çocuklar ayrı okullarda okutulurken, kuzeyde, beyaz çocuklarla zenci çocukların birlikte eğilim gördüklerini" belirtiyordu.

32. Pcstel'den Çemişevski'ye kadar Rusya'nın ilk radikallerinin ve devrimcilerinin de aynı görüşte olduklarını eklemek gerekir. Bunların hemen hepsi milli taleplere karşı düşman ya da kayıtsızdılar.

33. Lehçe kaynaklara erişemeyenler için, bu tanışmayı Polonyalılar açısından aktaran en iyi kaynak, *Prolelarskaya Revolyulsiya'äa* yer alan bir makaledir: No. 2 3 (61 2), 1927, s.148 208.

34. *Neue Zeil* (Viyana), c. XIV (1895 1896), c. D, s.176 81, 206 16.

35. *A.g.e.*, c. XIV, Kısım D, s.484 91, 513 25.

kadar güçsüz bir Polonya bağımsız devrimci partisi fikrinin Polonyalı devrimciler tarafından reddedilmesi, 1914'ıen önce Rus Polonyası'nda halkın bütün kesimlerinde Rusya'ya duyulan büşjıııılılıiın ıkmç bir belirtisidir. Rosa Luxemburg'un, 1907 1908'de bir l'ulomj dergisinde yayımlanan uzun bir yazısı, Lenin'e. Polonya ic/.mı tüm ayrıntılarıyla çürüteceği bir makale yazma imkânı verdi.[36]

Bolşevikler'in Polonya tezine cevabı Uç noktada yoğunlaşıyordu. Birincisi, "milli bağımsız devletlerin oluşumu bütün burjuva demokratik devrimlerde görülen bir eğilimdir"[37], öyle ki bu aşamada ayrılma hakkının tanınması, burjuva devrimin proletarya tarafından desteklenmesi öğretisinin bir sonucudur. Proletarya, burjuva ilke ve uygulama gereğince verilmiş bile olsa, bir kendi kaderini tayin hakkım bu aşamada reddedemez ya da sınırlayamazdı: Lcnin, burjuva kendi kaderini tayin hakkı yaklaşımının çarpıcı bir kanıtı olarak sıklıkla 1905'te Norveç'in İsveç'ten ayrılması örneğini ileri sürüyordu.[19] İkincisi, yönetici bir milletin diğer milletlere kendi kaderini tayin hakkını tanımayı reddetmesi, milletlerin eşitliği ilkesini hiçe saymaktı. Yönciıci bir milletin proletaryası böyle bir reddedişe asla suç ortaklığı edemezdi. Tıpkı Marx'in, İngiliz işçileri İrlanda'nın bağımsızlığını desteklemeye teşvik etmesi ve Lafargue'ı, milliyeti reddederken, aslında Fransız milletinin üstünlüğünü ileri sürdüğü için kınaması gibi, Lenin de, milli tayin hakkının Rus sosyal demokraUar israfından reddedilmesinin, "toprak kölesi sahiplerinin çıkarlarına ve yönetici milletlerin en berbat önyargılarına tâbi olmak"[39] anlamına geldiğini söylüyordu. Polonyalı bir demokratın, Polonya İçin ayrılma politikasını reddetmesi meşruydu, ama bu, partinin tümünün, Özellikle de Rus üyelerin, Polonya'nın ayrılma hakkını ilân etmelerinin gerekliliğini hiç de azaltmıyordu. Bu tartışma, Lenin'in önemle üstünde durduğu üçüncü nok

36. Lenin'in Rosa Luxemburg'a karşı kaleme aldığı *Milletlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı (Soçİneniya,* c. XVII, s.427 74) başlıklı makale I9!4 baharından önce yayımlanmadı. Bu makalede ileri sürdüğü savlardan bazıları 1913'ıın son yansında yazdığı makalelerinde yer alıyordu: *Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisinin Milli Programı Hakkında (A.g.e..* c. XVII, s.116 21) ve *Mitli Mesele Hakkında Eleştirel Notlar (A.g.e.,* c. XVII, s.133 59). O dönemde Lenin, düşüncesini milli mesele u ze rinde yoğunlaştırmıştı.

37. *A.g.e.,* c. XVn, S.47I. 38. *A.g.e.,* c. XVII, s.327, 441, 449 54.

39. Aynı cümle bu görüşün defalarca yer aldığı Lenin'in o dönemdeki makalelerinde iki kez geçiyor *(A.g.e.,* c. XVII, s.169, 446). Troçki bu görüşü, daha sonra şöyle dile getirecekti: "Yönetici bir milletin statükoyu devam ettirme arzusu, 'milliyetçiliğe' oranla üstünlük kisvesine bürünür, tıpkı muzaffer bir milletin, ele geçirdiği ganimeti muhafaza etmek arzusunun kolayca pasifizme dönüşmesi gibi" *(Istoriya Russkoy Revolyutsii,* c. H (Berlin, 1933), Kısım U, s.50).

layı getiriyordu: (ayrılına hakkı dahil) kendi kaderini tayin hakkıyla, ayrılma kararı arasındaki ayrım. Lenin'e göre, aynlma hakkını savunmak, özgül bir durumda ayrılmadan yana olmayı gerektirmiyordu.[40] Kendilerine ayrılma hakkı tanınmış olanlar, ayrılmayı isteyip istemediklerine karar vermeliydiler. Sonraki bir aşamada bu ayrım son derece önemli oldu.

Milliyetçilik konusunda partinin ilk kapsamlı tavrı, Galiçya'da (Lenin o tarihte burada yaşıyordu), 1913 sonbaharında, merkez komitenin toplamışında kabul edilen bir kararda görülmekledir. Beş bölümden oluşan kararın ilk üç bölümü Avusturya sapmasına, diğer ikisi Polonya sapmasına ayrılmıştı. Ana noktalar şunlardı:

(t) Kapitalist sarılarda, başlıca talepler bütün milletler ve diller için hak eşitliği, zorunlu devlet dilinin olmaması, okullarda yerel dilde eğilim yapılması, geniş bir bölgesel özerklik ve yerel bir yönetimdir.

(2) Belli bir devlet içinde milli kültür özerkliği ve ayrı bir milli öğrenim ilkesi, genelde demokrasiye ve özelde de sınıf mücadelesi çıkarlarına aykırı olduğundan, reddedilmiştir.

(3) işçi sınıfının çıkarları, bir devletin tüm işçilerinin, milli esaslara göre bölünmemiş proleter örgütler halinde birleşmesini gerektirir.

(4) Parti, "Çarlık monarşisinin ezilen milletlerinin kendi kaderini tayin hakkını, yani ayrılma ve bağımsız bir devlet kurma hakkını" destekler.

(5) Parti, bu hakkın herhangi bir özel durumda uygulanmasının gerekli olup olmadığına, "proletaryanın sosyalizm uğruna sınıf mücadelesinin çıkarları vc tüm sosyal gelişme açısından" bakarak karar verir.[4']

Anlaşmazlık 1913te alınan kararla son bulmuş olmuyordu. Milli layin hakkıyla ilgili tanışma, savaşın etkisiyle her yerde, özellikle de, sosyal demokraf çevrelerde ivme kazanmıştı. Eylül 1915'ıe savaş aleyhtan partilerin Zimmerwald konferansında yayımlanan bildiride, bilinen bir İfadeyle, "milletlerin kendi kaderini tayin hakkının tanındığı" belirtiliyordu; bildiri Polonyalı sosyal demokrat Radek'in şiddetli tepkisine yol açtı, Radek, bir tsviçre gazetesinde yayımlanan yazısında "var olmayan bir kendi kaderini layin hakkı için mücadeleyi", "aldatıcı"[4*] bulduğunu söylüyordu. Bir sonraki ilkbaharda, anlaşmazlık, Zimmerwald Solunun çıkardığı *Vorbote* gazetesinin sütunlarına taşlı. Gazete, Nisan 1916'da, kendi kaderini tayin hakkının lehinde ve aleyhinde olmak üzere başlıca iki tez yayımladı. Tezlerden ilki Lenin'in, diğeri de Radek'indi. Radek, sosyal demokrasinin "hiçbir durumda, Avrupa'da yeni sınır karakolları kurulmasından, ya da

40. Lenin, *Soçinenİya,* c. XV0, s.119.
41. *VKP (B)* v *Rezolyulsiyak* (1941). c. I, s.210 11.
42. Lenin, *Soçinenİya,* c. XVI]], 1.323.

emperyalizmin ortadan kaldırdığı sınırların yeniden kurulmasından" yana olamayacağını; milli tayin hakkını kabul etmenin, kesinlikle "sosyal vatanseverlik"e yol açacağını ve sosyal demokratlar İçin kabul edilebilecek biricik sloganın, "sınırlar kaldırılsın!"[43] sloganı olduğunu ileri sürüyordu. Birkaç gün sonra, bir başka dergide Radek Dublin'deki 1916 Paskalya a yaklanmasmı bir "komplo"" diye yeriyordu. Lenin, *Kendi Kaderini Tayin Hakkı Tanışmalarının Sonuçları* başlıklı uzun makalesinde meseleyi özetliyordu. Radek bile "ilhaklara" karşı çıkmıştı; oysa kendi kaderini tayin hakkının reddedilmesi ilhakları desteklemek demekti. Almanya Belçika'yı ilhak ettiği takdirde, Belçika, kendi kaderini tayin adına bağımsızlık lalep ederse haklı olmayacak mıydı? Bağımsız bir Polonya'nın yok oluşu, "İlhakın" ta kendisi değil miydi? Milli kaderini layın hakkının tanınması, milli baskıya göz yummayı önleyecek biricik alternatifli.[JS]

1913'le kabul edilen karar, özellikle burjuva dönemin "kapitalist şanlarına" ilişkindi ve tartışmaların tümü bu bağlamda yürütülüyordu. Bundan dolayıdır ki Bolşevik öğretinin açık seçik anlaşılması için gerekli olan bir konu üzerinde fazla durulmuyordu. Lenin sosyalizme yaklaşukça "milli farklılıklar vc uzlaşmaz çelişkiler"in "gitgide ortadan kalkacağım" söyleyen Marksist anlayıştan hiçbir zaman vazgeçmemişti. Bu nedenle bu uzlaşmazlıklara sürekli, ya da mutlak bir geçerlilik tanımıyordu. Daha 1903'ıe Lenin sosyal dcmokraılann tanıdığı şartlı milli kaderini layin hakkıyla, burjuva demokrasisinin tanıdığı kayıtsız samız milli kaderini tayin hakkını karşı karşıya koymuştu:

Burjuva demokratı —ve onun izinden giden çağdaş sosyalist oportünist— demokrasinin sınıf mücadelesini ortadan kaldırdığını hayal ediyor ve bundan dolayı, lüm siyasi taleplerini, "tüm halkın" çıkarları açısından, hatta mutlak bir ebedi ahlâk ilkesi açısından, soyut olarak, "kayıtsız şansız" ileri sürüyor. Sosyal demokrat ise, ister soyut İdealist bir felsefe şeklinde sunulsun ister milli bağımsızlık için kayıtsız şansız bir lalep olarak ortaya çıksın bu burjuva aldatmacasını her zaman ve her yerde acımasızca teşhir ediyor."^

Ve on yıl sonra, Poronin'de alınan karann ilân edildiği yıl, Lenin milli mesele konusunda Marksist tavrın, devrimin iki aşamasına tekabül eden iki aşamasını, daha açık bir şekilde birbirinden ayırdediyordu:

43. Lenın, *Soçıneniva,* c, XIX, s.37 48, 438 40.
44. *A.g.e.,* c. XK, s.268. **45. *A.g.e.,* c. XIX. s.241 72.**
46. *A.g.e.,* c. V, S.33S 9.

Gelişme halindeki kapitalizm, milli mesele konusunda iki eğilim tanıyor. Birinci eğilim, milli hayalın ve milli hareketlerin uyanışıdır, milli baskının her türliisüylc mücadeledir, milli devletlerin yaratılmasıdır, ikincisi ise, milletler arasında her türlü ilişkinin gelişmesi, gittikçe sıklaşması, milli sınırların kaldırılması, uluslararası sermaye birliğinin ve genelde ekonomik hayat, siyaset, bilim ve benzerlerinde birliğin kurulmasıdır.

Bu iki eğilim kapitalizmin evrensel kanunudur. Birincisi, gelişmesinin başlangıcında egemendir; ikincisi, sosyalist bir topluma dönüşmeye yüz tutmuş gelişmiş kapitalizmin niteliğidir. Marksistler'in millî programı, ilk durumda milletlerin ve dillerin eşitlik hakkını, hangi türden olursa olsun ayrıcalıkların kabul edilemeyeceğini ve milletlerin kendi kaderlerini layin hakkını; ikinci durumda ısc, enternasyonalizm ilkesini savunarak, her iki eğilimi de dikkate alır.[47]

Burada yapılan ayrım, burjuvazinin feodal düzene karşı henüz kendi hakları için mücadele eniği dönem ile, burjuva devriminin gerçekleşmesinden sonraki dönem arasındaki ayrımdır. İlk dönem boyunca, milli mücadele, özellikle, burjuva nitelikte bir mücadeleydi ve millet devletin yaratılmasını amaçlıyordu. İşçilerin bunda hiçbir çıkarı olmadığı ya da bunu desteklememeleri gerektiği anlamına gelmiyordu bu: "hareket özgürlüğünün kısıtlanması, oy verme hakkından yoksun bırakma, azınlık dillerinin yasaklanması, eğitimin kısıtlanması ve diğer baskı şekilleri, daha çok değilse bile. en az burjuvaziyi olduğu kadar işçileri de etkilemektedir".[48] Bununla birlikte işçiler, milletlerin kendi kaderlerini tayın taleplerini mutlak kabul etmiyorlardı. Bu talep, uluslararası sosyalizmin talepleri ile asla çatışma malıydı:

"Kendi'' milletinin burjuvazisiyle siyasi birliği, bütün milletlerin proletaryası ile topyekûn birlikleri liitün tutan işçi, kendi çıkarına aykırı hareket etmiş, sosyalizmin ve demokrasinin çıkarlarına aykırı hareket etmiş olur.[4*]

Aynca

Marksizm, en "adili", cn "arınmışı", en incesi, en uygarı bile söz konusu olsa, milliyetçilikle bağdaşmaz. Marksizm, bütün milliyetçilik şekillerinin yerine, tüm milletlerin daha yüce bir birlik içinde kaynaşmasını ifade eden enternasyonalizmi koyar.[ia]

Sosyalist bir politikanın hedefi, diyordu Stalin ünlü denemesinde, milli engelleri ortadan kaldırmak ve halkları "farklı türde bir bölünmeye, sınıflara göre bölünmeye yol açacak şekilde"[51] birleştirmektir. Milli mesele

Al. A ,.e., c. XVn, s.139 40.
48. Stalin, *Soçinenİya.* c. D, s.308.
49. Lenin, *Soçinenİya,* c XVL i.509.
50. *Age., c.* XVII. s. 145.
51. Stalin. *Soçinenİya.* c. H, s.362.

araya girdikçe, "nüfusun en alt tabakalarının dikkati "ni sınıf mücadelesinden, kendilerini ve burjuvaziyi ilgilendiren geçici "ortak" sorunlara yöneltiyordu.[52] O halde milli kaderini tayin hakkı ilkesinin, göreceli, şartlı ve geçici geçerliliğinin tam bilincine vararak ve nihai enternasyonal hedefini daima göz önünde tutarak kabul edilmesi gerekirdi.

Fakat, devrimin İki aşamasına ilişkin öğreti. Bolşevik kendi kaderini layin hakkı teorisine daima temellik etliği halde, o zamana kadar milli mesele, özellikle ilk aşamayı, burjuva aşamayı ilgilendiren bir sorun olarak ele alınmıştı pratik nedenlerle; çünkü ikinci aşama, henüz uzak bir geleceğe bağlı görünüyordu. 1914 savaşı, Lenin'i yavaş yavaş şu görüşe getirdi: kapitalizm kendi çelişkilerinden dolayı neredeyse çökme noktasına gelmişti ve ikinci aşamanın, devrimin sosyalist aşamasının başlaması yakındı; bu durumda kendi kaderini tayin teorisinde bir ayarlama gerektiriyordu. Ne var ki savaşın etkilediği dünya sarılarının incelenmesi, yeni bir karışıklığı orıaya koydu. Devrimin aşamaları zaman içinde ardarda geliyordu. Fakat, kapilalizmin cşilsiz gelişmesinden dolayı, aynı anda dünyanın farklı yerlerinde farklı aşamalara varılabiliyordu vc bunlar birbirlerini karşılıklı etkiliyordu. Bu iki özellik, Lenin'in Nisan 1916'da kaleme aldığı *Sosyalist Devrim ve. Milletlerin Kendi Kaderlerini Tayin Hakkı* başlıklı tezlerinde açıklandı." Bu tezlerin ilkinde, açıkça "Sosyalizmin gerçekleşmesi için gerekli lüm objektif şartların bir araya geldiği" ileri sürülüyordu. "Muzaffer sosyalizmin" ilk görevi demokrasiyi tamamlamak olduğuna göre, "ezilen milletlerin kendi kaderlerini tayin hakkını, yani siyasi ayrılmaya özgürce karar verme hakkını" da gerçekleştirmek durumunda kalacaktı. Tezlerin içinde en büyük yeniliği getiren, dünyayı "başlıca üç tür ülkeye" bölmeye ilişkin olan ıe/.di. ilki, "batı Avrupa'nın önde gelen kapitalist ülkeleri ile Amerika Birleşik Devletlcri'ni" kapsıyordu: bu ülkelerde "burjuva ilerici milli hareketler çoktan tamamlanmıştı". İkinci grup, doğu Avrupa'yı ve "özellikle, Rusya"yı **kap**sıyordu: burada, "20. yüzyıl, burjuva demokratik milli hareketlen özellikle geliştirmiş ve milli mücadeleyi şiddeUcndirmişıi". Üçüncü kategoride "Çin, Iran, Türkiye gibi yan sömürge ülkelerle sömürgeler" yer alıyordu; bu ülkelerde "burjuva demokratik hareketler ya henüz başlamaktaydı ya da tamamlanmış olmaktan uzaktı".

Böylece Lenin, milli kaderini layin mücadelesinin burjuva aşamasından sosyalist aşamasına geçiş yolunu ararken mücadelenin burjuva aşamasının tahliline de yeni bir incelik getiriyordu, ilk kez *Emperyalizm, Kapitaliz*

52. Slalin, *Soçİneniya,* c. D, 5.309. 53. Lenıu, *Soçİneniya,* c. XIX, ç.37 48.

mın En Yüksek Aşaması adlı unlu kitabında*[4] açıkladığı görüşlerinin doğrudan sonucuydu bu. Lenin bu kitabında 19. yüzyıl rekabetçi burjuva kapitalizminin, 20. yüzyılın sömürücü burjuva emperyalizmine dönüştüğünü sergiliyordu. Milli kurtuluş mücadelesi, esas itibariyle, burjuva demokratik bir mücadeleydi. 19. yüzyıldaki tipik şekliyle bu mücadele, feodalizmin vc otokrasinin kalıntılarına karşı bir mücadele olmuştu; ve bu şekliyle ikinci kategorideki ülkelerde, yani doğu Avrupa'da ve "özellikle Rusya"da tamamlanmamıştı henüz. 20. yüzyıldaki tipik şekliyle, üçüncü kategorideki sömürge vc yarı sömürge ülkelerin mücadelesi, artık köhne feodalizme vc otokrasiye karşı değil, burjuva emperyalizmine karşı bir mücadeleydi. Böylece, ikinci vc üçüncü kategoride yer alan ülkelerin milli hareketlen arasında, 19. yüzyılın köhne otokrasisinin kurbanlanyla, 20. yüv.yıtın yeni emperyalizminin kurbanları arasında, doğu Avrupa ile Asya arasında gerçek bir ittifakın temcileri atılmıştı. 1916'da şöyle yazıyordu Lenin:

Sömürgelerde ve Avrupa'da küçük millcılcrin isyanı olmaksızın, tüm Önyargılarına rağmen küçük burjuvazinin devrimci patlaması olmaksızın, bilinçsiz, proleter kitlelerle yarı proleterlerin soyluluğun, kiliselerin, monarşilerin ve yabancı milletlerin baskısına karşı başkaldırması olmaksızın, bir sosyal devrimin ***düşünülebilir*** olduğunu varsaymak, ***sosyal devrimi inkâr etmek*** demeklır."

Bununla birlikte, bu incelikler, gene Lenin tarafından 1916 Nisan Tezlerinde yapılan açıklamanın; millcılcrin kendi kaderini tayin hakkı ilkesinin burjuva uygulama aşamasından sosyalist uygulama aşamasına geçişinin yaklaştığına ilişkin açıklamanın ışığında kavranabilirdi.[56] Bu konuda da Rusya merkezi ve canalıcı bir konuma sahipti. Burjuva devriminden sosyalist devrime geçiş döneminde milli mücadelelerdeki gelişmenin burjuva vc sosyalist aşamaları arasındaki sınır çizgisi de belli belirsiz bir hal almıştı, özellikle de, iki aşama arasında bulunan Rusya için geçerliydi bu.

5J ***A g e.,*** c. XIX, s.78 175. 55. ***A g.e.,*** c. XIX, s.269.

5t>. Sıalin, aradan uzun bir zaman geçlikıen soma şöyle yazıyordu: Ekim 1916 la ribli ***Kendi Kaderini Tayin Hakkı Tartışmalarının Sonuçları*** makalesinde Lenin, "milli meselimin kendi kaderini tayin hakkına ilişkin canalıcı noktasının, genel demokratik harekelin tamamlayıcı bir parçası olmaktın çıktığını ve genel proleter, sosyalist devrimi oluşturan bir parça haline geldiğini" bildiriyordu (Stalin, ***Soçİneniya,*** c. Vll, s.223). Slaün'in, bu satırların yer aldığı makalesi, ilk kez 30 Haziran 1925 tarihli ***Bolşevik'le*** (sayı 11 12) yer aldı, ***Voprosi Leninizma'mn*** sonraki basımlarına konmadı ve ***Toptu Eserlerde*** yeniden yayımlandı. Doğrudan meıinden yapılmış bir alıntı değildir bu. ^lalin'in Lenin'in makalesini geriye donuk olarak yorumlayışını temsil ediyor, ancak Lenin'in söylediklerini aslından daha kesin bir di] kullanarak aktarıyor.

Fakat Lenin milli kaderini tayin hakkı öğretisinin burjuva ve sosyalist aşamalarının herbirine uyguladığı bir ölçül kullanıyordu:

Bu sorun hakkında kafa yormamış olanlar, ezen milletlerin sosyal demokratlarının *"ayrılma* Özgürlüğü" Özerinde durmalarının, ezilen milletlerin sosyal demokratlarının ise *"birleşme* özgürlüğü" üzerinde ısrar etmelerinin bir "çelişki" olduğuna hükmediyorlar. Fakat birazcık düşürtülecek olursa, milletlerin birbirleriyle kaynaşmalarına, cnıcrnasyonaüzme giden, *şimdiki durumdan hareketle* bu hedefe giden, *başka* bir yol olmadığı, olamayacağı görülecektir.[37]

Ekim Devrimi, milletlerin kendi kaderini tayin hakkı gibi acil bir soruna ilişkin teorisini ve pratiğini bu biraz belirsiz temel üzerine inşa eimek durumunda kalacaku.

57. Lenin, *Soçinenİya,* c, XIX, s.262.

KISALTMALAR

Çeka	**Çrezyjçainaya Komİssiya (Tüm Rusya Olağanüstü Komisyonu)**
Kominıern	**Kommunistiçeskii Internatsional (Komünist Enternasyonal)**
GPU	**Gosudarstvcnnoc Politiçeskoe Upravlenie (Devlet Siyasal Yönetimi)**
İKKI	**Ispolnitel'niyi Komitet Kommunistiçeskogo In tern als i on al a (Komintern Yürütme Komitesi)**
Narkomfin	**Narodniyi Komissariat Finansov (Maliye Halk Komiserliği)**
Narkomirtdel	**Narodniyi Komissariat Inostrannik Del (Dışişleri Halk Komiserliği)**
Narkomnats	**Narodniyi Komissariat po Dclam Naısional'nostei (Milliyetler Halk Komiserliği)**
NEP	**Novaya Ekonomiçeskaya Politika (Yeni Ekonomi Politikası)**
OGPU	**Ob"edincnnoe Gosudarstvennoe Politiçeskoe Upravlenie (Birleşik Devlet Siyasal Yönetimi)**
Rabkrin, RKI	**Raboçaya j Krcst'yanskaya Inspcktstya (işçi ve Köylü Denetleme Halk Komiserliği)**
RSFSR	**(RSFSC) Rossiiskaya Sotsialistiçeskaya Federatİvnaya So veıskaya Rospublika (Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti)**
Sovnarhoz	**Sovet Narodnogo Hozyaistva (Milli Ekonomi Konseyi)**
Sovnarkom	**Sovet Narodnik Komissarov (Halk Komiserleri Konseyi)**
SD	**(SR) Sotsial Rcvolyutsİoncr (Sosyalist Devrimciler)**
STO	**Sovct Truda i Oboroni (Çalışma ve Savunma Konseyi)**
TslK	**Tsentral'niyi Ispolnitel'niyi Komİtct (Merkez Yürütme Komitesi)**
Uchraspred	**Uchet i Raspredelenİe (Sayım ve Dağıtım Seksiyonu)**
Vcsenka	**Vİsşiî Sovet Narodnogo Kosyaistva (Milli Ekonomi Yüksek Konseyi)**
Vikjel	**Vserossiiskii Ispolnitel'niyi Komitet Soyuza Jeleznodoroj nikov (Tüm Rusya Demiryolu işçileri Yürütme Komitesi)**
VKP(B)	**Vsesoyu7.naya Kommunisticeskaya Partiya (Bol'şcvikov) (Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik)).**
VTsIK	**Vserossiiskii (Vsesoyuzntyi) Tsentral'niyi Ispolnitel'niyi Komitet (Tüm Rusya (Sovyetler Birliği) Merkez Yürütme Komitesi)**

DtZÎN

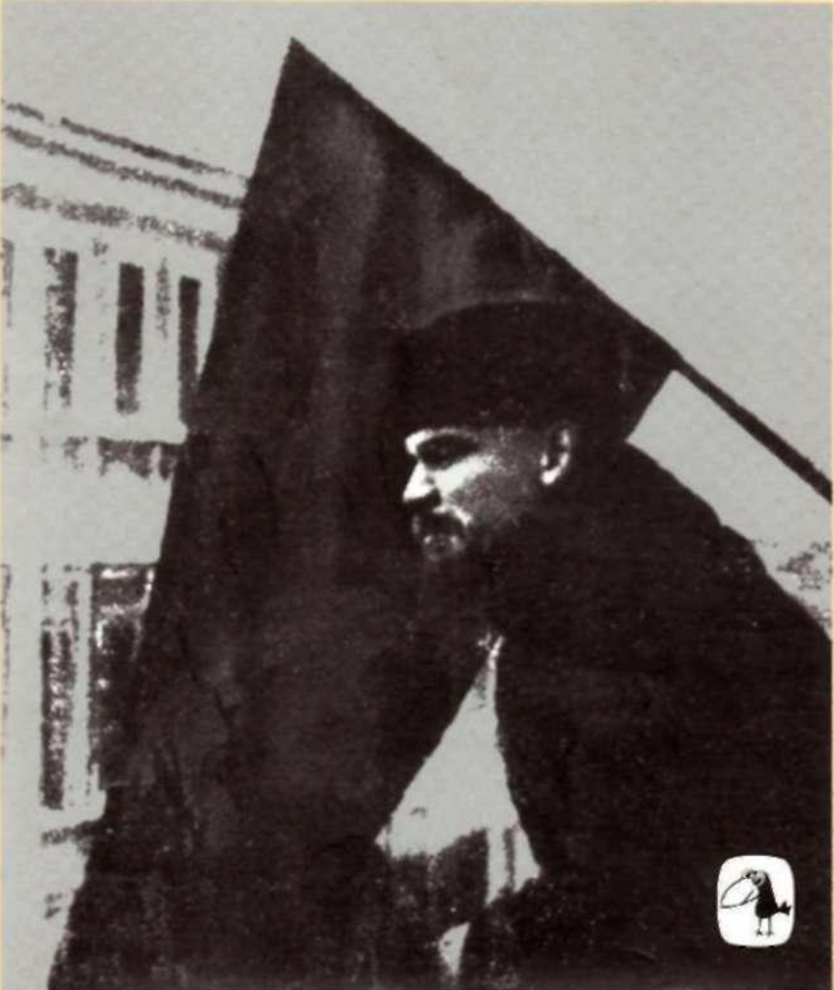
SOVYET RUSYA TARİHİ

BOLŞEVİK DEVRİMİ 2

1917-1923

E.H.Carr

Çeviren: Orhan Suda

METIS YAYINLARI

BOLŞEVİK DEVRİMİ

1917 1923, CİLT II

Edward Halletl Can 1892 yılında Londra'da doğdu. Merchant Taylors School ve Cambridge Trinity College'da Öğrenim gördü. **1916**'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1927'de Moskova'ya ilk gezisini yaptı. 1936' da Dışişleri Bakanlığı'ndan ayrıldı ve 1936 47 arasında Aberstwyth'deki Wales ÜnİversitesI'nde uluslararası politika profesörü olarak ders verdi. 1941 46 arasında *The Times* gazetesinin yayın yönetmeni yardımcılığını yaptı. 1953 55 arasında Oxford Üniversitesi'ne bağlı Baltiol College'da, **1955**'ten sonra da Trinity College'da çeşitli akademik görevler üstlendi. Birçok kitabı arasında başlı caları şunlardır: *The Romantic Exiles* (1933), *The Twenty Years' Crises, 1919 1939* (1939), *Conditions of Peace* (1942), *The Soviet Impact on the Western World {1946), The New Society* (1**951),** *What is History ?* (Tarih Nedir?) (1961) ve *Sovyet Rusya Tarihi* adlı dizide *The Bolshevik Revolution İ917 İ923* (3 cilt), *Interregnum 1923 1924* (1 cilt) ve *Socialism İn One Country 1924 1926* (3 cilt).

METİS YAYİNLARİ
İpek Sokak 9, 80060 Beyoğlu, İstanbul

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1917 1923, CİLT II
özgün Adı. The Bolshevik Revolution 1917 1923
ilk ingilizce Basımı: Macmillan 1952
Diğer Basımları: Pelican Books. 1966 76

Birinci Basım: Ekim 1998

Dizgi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Metis Yayıncılık Lld.
Kapak ve İç Baskı: Yaylacık Matbaası
Cilt: Sistem Mücelli t hanesi

Takım No: ISBN 975 7650 19 6
Cilt No: 975 342 164 8

SOVYET RUSYA TARİHİ

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1917 1923

CİLT II

EDWARD HALLETT CARR

Çeviren: Orhan Suda

METİS YAYINLARI

ÖNSÖZ

Bu eserin birinci cildine yöneltilen eleştirilerden en inandırıcı olanı, Sovyet rejiminin İlk yıllarındaki siyasal ve anayasal düzenlemeleri, bunları geniş ölçüde dayatan ve açıklayan ekonomik şartları ele almadan önce anlatmaya kalkışmakla, normal düzeni tersine çevirdiğim suçlamasıydı. ikinci cildin ilk ciltten bir yıl sonra yayınlanması, birbirine sıkı sıkıya bağlı bu iki konunun, şimdi birlikte incelenmesini sağlayacaktır; ve bu şaşırtıcı seçimi yapmak zorunda kaldığım için. Önce içinde yer aldıkları siyasal çerçeveyi saptamaksızın dönemin karmaşık ekonomik gelişmelerini inceleyerek işi kolaylaştırmış olmam gerektiğine tamamen ikna olmuş değilim. Şimdi bile tablo henüz tamamlanmış değil, çünkü Sovyet Rusya'nın o yıllardaki dış ilişkileri gelecek yıl yayına hazır olacak üçüncü ciltte yer almaktadır.

Elinizdeki bu kitapta düzenlemeyle ilgili tuhaf sorunlar ortaya çıktı. Ekonominin her bir kısmı diğer bütün kısımlarına bağlı olduğundan, şüphesiz burada, Sovyet ekonomisini başlıca sektörlerine ayırmak zorunluydu. Daha az açık olarak görünen şey ise bu cildin kapsadığı dönem içinde alt dönemlere göre yeni bir bölümlemenin de kaçınılmaz oluşuydu. îlk bakışta, örneğin bütün bu donem boyunca tarımın gelişmesini tek bir bölümde incelemenin daha iyi olacağı düşünülebilir. Bununla birlikle söz konusu dönem, birbirinden tamamen farklı nitelikteki üç alt döneme —asıl devrim dönemi, savaş komünizmi dönemi ve NEP'in ilk dönemi— ayrıldığı için, sonunda bölümler arasında ekonominin her sektörünün bu dönemlere ayrılmış üç kısımda da incelendiği kronolojik bir sıralama yapmayı seçtim. Okur isterse, sanayiye, maliyeye ilişkin bölümlere girmeden, örneğin tanırım tarihini cilt boyunca rahatlıkla izleyebilecektir.

Açıklama gerektiren bir başka sorun, bu cildin hangi noktada sona erdirileceğidir. Sovyet Rusya tarihinin bu ilk üç ciltlik kısmının genel planı, gelişmeleri aşağı yukarı Lenİn'in sahneden çekildiği ve iktidar mücadelesinin başladığı ana kadar izlemeyi öngörüyordu. Birinci ciltte, SSCB'nİn doğuşu, anayasanın kabulü ve Temmuz **1923**'te Milliyetler Halk Komiserliği' ntn il

gasi uygun bir durak noktası oluşturdu, ikinci ciltte ise durak noktası biraz daha erken oluşlu. NEP'inilk aşaması [922 23 kışında sona erdi ve onikinci parti kongresi Nisan 1923'te —Lenin'in çalışamaz hale gelmesinden bir ay sonra— rakip liderleri tutum almaya zorlayan kaçınılmaz bir ekonomik krizin gölgesi altında toplandı. Bu yüzden, bu kongrede yer alan "Planlamanın Kökenleri" hakkındaki tartışmalar, sonrakilerin değil ilk tartışmaların özetiydi ve bu bakımdan son bölümde ele alındı.

Birinci cildin önsözünde yardımlarından dolayı kendilerine minnet duyduklarımın hemen hepsi ikinci cildin hazırlanmasında da bana şu ya da bu şekilde yardım ettiler; ayrıca Sayın Maurice Dobb kendi kitaplığından benim için erişilmesi mümkün olmayan bazı kitaplan ödünç verme inceliğini gösterdi. Royal Institute of International Affaİrs'den Sayın Dewar, Sovyetler'de işgücü politikasına ilişkin incelemesi için toplamış olduğu belgeleri yararlanmam için bana cömertçe sundu. Widener Library of Harvard University'deki yayınlanmamış Troçki Arşivi'yle ilgili notlarından yararlanmamı sağladığı için Sayın Isaac Deutschere ayrıca minnettarım. Hepsine ve bu cildin belgelerinin araştırılmasında ve hazırlanmasında bana yardım etmiş olan ve görüşlerinden yararlandığım herkese bir kez daha yürekten teşekkür ediyorum.

Yararlandığım kaynakların tam listesinin üçüncü ve son cildin sonunda yer alacağını dabu vesileyle belirtmek isterim.

E. H. CARR

5 Haziran 1951

İÇİNDEKİLER

KISIM IV

Ekonomik Düzen

KISIM IV

EKONOMİK DÜZEN

BÖLÜM 15

TEORİLER VE PROGRAMLAR

Marx'in öğretisi kendi zengin, doğurgan hayal güçleriyle ideal sosyalist toplumlar üreten ve geleceğin bu ideal toplumlarının varolan toplumlardan nasıl doğacağını düşünme gereği duymayan ük sosyalistlerin "ütopyacılı ğı"na tepki olarak doğdu. Marx'in yöntemi tarihseldi: İnsanlığın kaderinde ve örgütlenmesinde meydana gelen bütün değişimler durmadan akan tarihsel bir sürecin parçalarıydı. Marx modern toplumun, *uzun vadede,* kendi üretici kaynaklarından en etkin yararlanmayı sağlayacak şekilde Örgütlenmeye çalışacağı varsayımından hareket ediyordu — asla ispatlamaya kalkışmadığı tek önermesi buydu. Dolayısıyla Marx işe varolan toplumun bir tahliliyle başladı; amacı, kapitalist düzenin bir süre için insanlığın üretici kaynaklarının eşi görülmedik derecede büyümesini sağlayıp kolaylaştırmanın aracı olduktan sonra, tarihsel gelişmesinin artık bu kaynaklardan azami yararlanmayı frenleyen ve ilerlemeyi engelleyen bir aşamaya eriştiğini göstermekti: Demek ki kapitalist toplum, Marx'in başlangıç önermesi ge . çerli kaldığı ölçüde, yerini, üretici kaynaklardan azami yararlanmayı sağlayıp kolaylaştıracak yeni bir sosyal düzene (onun bazen "sosyalizm" bazen "komünizm" dediği bir düzene) boyun eğmek zorundaydı. Kapitalizmden sosyalizme geçişin, yönetici sınıf olarak burjuvazinin yerini proletaryanın almasını gerektireceğine ve en azından birçok ülkede, bu yeni düzenin şiddete başvurmadan gerçekleşmesinin düşünülemeyeceğine inandığı için, Marx'in görüşü siyasi ve devrimci bir görüştü. Fakat aynı zamanda bilimsel ve evrimci bir görüştü bu. Tıpkı kapitalist toplumun ekonomik yapısının feodal toplumun ekonomik yapısından doğması gibi, sosyalizmin ekonomik yapısı da benzer bir süreçten geçerek kapitalizmin ekonomik yapısından doğacaktı. Marx'in eserlerinin birçoğu okurlarını kapitalizmden sosyalizme geçişin istenir olmasına değil —bu varsayım onun önermesinde örtük olarak bulunuyordu— kaçınılmazlığına inandırmayı amaçlıyordu.

Nitekim Marx hayatı boyunca, kapitalist düzenin yıkıntılarından doğa

cak olan gelecekteki sosyalist düzeni tanımlamak yerine, varolan kapitalist düzem tahlil etmekle ve kendi içinde kapiıaiizmt kemirip çökertecek güçleri sergilemekle uğraştı. Kapitalizmin fiilen çöktüğü an gelmeden geleceğin sosyalist düzenini tasvire kalkışmak, bir bakıma vaktinden once girişilmiş bir çaba olacaku. Marx, "bir sorun kendisini, ancak çözümü için gerekli maddi şartlar zaten varolduğu ya da en azından, gerçekleşme sürecinde olduğu takdirde ortaya koyar," diye yazıyordu *Ekonomi Politiğin Eleşıiri* n"ne önsözünde. Marx, mizacı ve inancı gereği, ûtopyacılığtn her türünün amansız düşmanıydı; onun düşüncesi, geleceğin sosyalist toplumuna ilişkin gerçekdışı tablolarla oyalanan ütopyanı sosyalistlere karşı kaleme aldığı ilk polemiklerinin damgasını taşıyordu. Çalışma hayatının sonuna doğru, *Fransa'da fç Savaş'ta* işçilerin "hazır hiçbir ütopyaları" ya da "gerçekleştirecek hiçbir idealleri" olmadığını küçümseyici bir ısrarla açıklıyordu: İşçiler, "şartları ve insanları dönüştüren bir dizi tarihsel süreçten, uzun mücadelelerden geçmeleri gerektiğini," biliyorlardı. Toplumun tarihsel süreçler üzerinden dönüşebileceğine beslenen bu inanç, bazı bakımlardan ampirik bir yaklaşım olarak görünen bir şey için cesaretlendiriciydi: Engelleri önünüze çıktıkça aşacaktınız. Marx geleceğin sosyalist düzenine ilişkin bir program ya da manifesto yazmadı. Sadece bir kez. *Gotha Programının Eleştirisi'nde* "komünist toplumun en yüksek aşamasına" dair geçici bir öngörüde bulunma izni tanıdı kendine: "Toplum, üretici güçler doruk noktalarına erişince ve refah kaynaklan bollaşınca herkesten yeteneğine, herkese ihtiyacına göre, diye yazabılecektir bayrağına." Kullandığı alışılmadık inandırıcılıktaki terminoloji bir yana, Marx'in sosyalizmin yozlaşmış bir kapitalizmin engellediği üretici güçleri kurtarmak ve geliştirmek için gerekli olduğu şeklindeki temel varsayımının tekrar belirtilmesinden başka bir şey değildi bu; üstelik *EU}tirı'y]e* birlikle Brakke'ye yolladığı açıklayıcı mektubunda, burada da ihtiyatlılığı elden bırakmıyordu. "Gerçek hareketin her adımı bir düzine programdan daha önemlidir,"' diye yazıyordu. Ancak sakıncaları vardı bu özdeyişin. Marx'in "Geleceğe ilişkin program yapan kişi gericidir"' sözünü (belki gerçekten o söylemiştir) kaydeden revizyonist Bernstein oldu; ütopya ile Marksizm arasındaki bağdaşmazlığın en iyi teorik ispatlamasını ise sendikalısı Georges Sore! yapmıştı:

1 Mai* vt Engels, *Sufineniya.* c. XV. s. 267.

2. G Soiel'in *Reflections an Violence* (İngilizce çevirisi, 1916) adlı eserinde alini il anını ş ıır.s. 150.

Geleceğin ekonomik düzeninin teorik bir tahlilini yapmak, buna temel olması gereken üretim şartlarının ideolojik üstyapısını önceden inşa etmeye kalkı^makur; dolayısıyla bu tür hiçbir girişim Marksist olmayacakıır '

Bernstein da Sorel de, her biri kendince, bu savdan şu sonucu çıkarıyordu: "Hareket her şeydir, hedef ise hiçbir şey " Marx bu sonuca karşt çıkardı. Ancak tutumuyla bunu bir anlamda desteklemiş oldu.

Bu yüzden, Marx'm gelecek kuşaklara miras bıraktığı şey, sosyalizmin ayrıntılı bir ekonomi projesi değil, kapitalizmin ekonomik bir tahliliydi; onun ekonomik araçları kapitalist sisteme uygun araçlardı. "Ekonomi politik", bilinen değer, fiyaı ve kâr kategorileri ile. esas itibariyle kapitalizme ait bir şeydi ve onunla birlikte yok olup gidecekti:' Sosyalizm döneminde emek değer leoriii bile anlamını yitirecekti.[1] Ekonomik yasaların insan iradesinden bağımsız olarak işlediği görüşü bile kapitalist toplumun Özüne aitti. Marx, kapitalist düzendeki üretim anarşisinden birçok kez söz etti ve dönemsel krizlerin piyasanın kör yasalanna güvenmenin kaçınılmaz bir sonucu olduğunu savundu. *Komünist Manifesto'da.* "proletaryanın, burjuvazinin elindeki bütün sermayeyi adım adım söküp almak, üretim unsurlarının tümünü devletin, yanı yönetici sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde toplamak ve üretici güçlerin sayısını olabildiğince hızla artırmak için kendi siyasi üstünlüğünden yararlanacağını" kesinmış gibi kabul ediyordu. Yirmi yılı aşkın bir zaman sonra, *Fransa'da İç Savaşla,* milli üretimi "ortak bir plana göre" düzenleyen Paris Komünü'nün bildirisinden övgüyle soz ediyordu; Engels ise proletaryanın burjuvaziyi mülksüzleşlirdik ten sonra, "sosyal üretim araçlarım sosyal mülkiyete dönüştüreceği" ve böylece "sosyal üretimi, önceden düzenlenmiş bir plana göre"[6] gerçekleştirmeyi mümkün kılacağı anı bekliyordu. Marx *Kapitai'de.* sosyalizmde üretimin, toplumun bilinçli ve önceden tasarlanmış denetimine tabi olacağını söylüyordu.[7] Ancak Marx, sosyal bakımdan planlanmış üreüm şartlarını ya da araçlarını tartışmaya girişmedi hiçbir zaman. Bu konularda ondan öğrenileceklerin tümünü, kapitalist öğretinin niteliği ve sonuçlarına

3.G. Sorel, *DictımpoutıuniluMarxism?* (3 hasım. 1923), s. 37.

4. Öle yandan Engels, "ekonomi politiği", en geniş anlamıyla, "insan loplumunda maddi geçim araçlarının üretim ve değişimim yönelen yasaların bilimi" olarak ianımlanıış.tı (Mam ve Engels. Silinenini, c. XIV s. 149); bu cümle sonradan. 1920'1İ yıllardaki lartıjmalaıda, planlama döne nun de ekon o mil y as alıntı geçerliliğini sürdürdüğünü kanıtlamak için ilen sürüldü.

5.A.ge .c XV,s. 273. *S.A.g.c.c* XIV.S.2S8 9.

7. Karl Mai».*Kapital, c.* 111, KısıraX.

ilişkin tahlilinden çıkarsamak gerekiyordu.

Dağıtım ve değişim konusunda[8] söylenebilecek şey daha da azdı. Sosyal ilişkileri belirleyen sosyal üretim yöntemleri, dağıtım ve değişim yöntemlerini de bel irliyordu.'

Üretim, dağılım, değişim ve tüketim... bunların hepsi bir butunun parçalarıdır, bir birimin farklı görünüşleridir. Üretim diğer bürün faktörlerin önüne geçer. Süreç tier seferinde tekrar ondan başlar.[111]

"Esas itibariyle dağıtım sorunları etrafında dolanıp duran"[1!] ve sosyalizmin amacının üretimin sosyalleştirilmesi değil, dağıtımın eşit kılınması olduğuna inanan sadece "kaba sosyalizm"di. *Komünist Manifesto,* "burjuva üretim şartlarının" komünistler tarafından ortadan kaldırılmasının, "alım satımın komünistlerce ortadan kaldırılması"[1] anlamına da geldiğini çoktan ilan etmişti. Kapitalizmin sona ermesi, meta üretiminin ve kapitalist anlamda değişimin sona ermesine yol açacaktı. Marx, *Gotha Programının Eleştt risînde* "Üretim araçlarının ortak mülkiyeli üzerine kurulmuş kolektif bir toplumda, üreticiler ürünlerini değişime sokmazlar," diye yazıyordu. Nihai komünist toplumda, maddi teşviklerin yerini manevi teşvikler alacağı için dağıtım, çalışmayı teşvik edici bir öğe olmaktan çıkacaktır. Fakat "kapitalist toplumun" bağrından henüz çıkan ve kendi kökeninin "doğum izlerini" taşımaya devam eden geçiş toplumunda, işçinin, toplumdan (kolektif fon için sarf edilen emek düşüldükten sonra) şu kadar miktar emek sarf ettiğini kanıtlayan bir makbuz alacağı ve sarf ettiği emeğin değerine tekabül eden tüketim mallandı sosyal stoklardan bu makbuz karşılığında sağlayacağı bir sistem tasarlıyordu Marx.[11] Fakat zaman zaman söylenmiş bu *obiter dic*

8. Man, "dağıtım" *(Verteilung)* ve "değişim" *(Austausch)* arasında bir ayrım gözetiyordu Birincisi "Ürünlerin bireylere ne orunda (nicelikle) pay edildiğini", ikincisi ise, "bırcyfcrin «(ağıtımda kendilerine düsen pay için lolep evlikleri biçimler olarak özel Ürünleri belirler". dağıtım sosyal bir kıran, değişim ise bıreytel bir ka/an temsil eder (Mar* vc Engels, *Soi meıu* yo.c XII, Kısım 1.5 119).

9. A£.e, c. XII, Kısım I. s, !85

10. *A.g.e.,* c. XII, Kısım I, s 189; Marx bununla birlikle, "her organik bütünde" olduğu gibi "farklı faktörler arasın Ja da karşılıklı bir etki vardır," diye ekliyordu

Il *A.g.e., ç.* XV.s.276.

12. İlk susyalisiterin tümü. iüctaıtan, üreticilerin aksine, toplumun asalakları olarak gonıs yorlardı: Owen, "Associaiion of All Classes of All Naıions" ("Bütün Ülkelenn Biiiün Sınıflarının Birliği") için kaleme aldığı 1835 larihli "taslak tiiziık"tc "papazların, yargıçların, askerlerin, satıcı ve alıcılaıın bulunmadiği" bit toplum öngörüyordu.

13. Marx ve Engels, *Saçineniya. ç.* XV, s. 274; aynı görüş, hemen hemen aynı sözleıle Kari Mars'ın *Kapılat*inde de tekrarlanır, c. III. Kısım XVIII.

*ta**, onun sosyalist toplumda dağıtım ve değişim sorunlarını tahlil etmeye pek kalkışmadığını göstermektedir yalnızca. Planlı bir ekonomide değerin, fiyatın ve kârın işlevlerine ilişkin tanışmalar ise çok daha uzak bir geleceği beklemektedir.

Marx'i, bilerek ya da bilmeyerek, sosyalizmin ekonomik sorunlarına yapıcı bir yaklaşımda bulunmaktan alıkoyan bir başka sebep, sosyalist toplumda planlamanın kimin tarafından yapılacağını kesin bir şekilde saptamakta yetersiz kalışıydı. Planlamanın temel işlevi konusunda son derece açık olmasına rağmen "toplumu" bu işle görevlendirmekle yetiniyordu:

> Toplum, örneğin demiryolları yapımı gibi, uzun bir zaman, bir yıl ya da daha *uzun* bir süre alan, ancak üretim araçları, geçim araçlar: ya da herhangi bir kullanım değeri sağlamayan, buna karşılık yıllık toplam üretimden emek, üretim araçları vc geçim araçları çeken sanayi kollarında, herhangi bir zarara yol açmadan, bu tur işlerde ne kadar emek, üretim araçları ve geçim araçtan kullanılacağını önceden hesap etmelidir.[14]

Ekonomik planlama devletin bir işlevi olarak değil, daha çok, devleti gereksiz kılacak bir işlev olarak tasarlanmıştı. "Gelişme içinde sınıf farklılıkları ortadan kalkınca ve üretimin tamamı tüm yurttaşlardan oluşan geniş bir topluluğun elinde toplanınca, kamusal iktidar siyasi niteliğini yitirecektir," diye ilan ediyordu *Komünist Manifesto.* Fakat bu "geniş yurltaşlar topluluğunda" üretimin planlanması işine nerede el atılacaktı? Marx bu soruyu asla cevaplamaya kalkışmadı. *Kapıal'deVİ* bir pasaja göre toplumun kendisi, "kör bir kuvvet olarak ürünlerin değişimi tarafından yönetilmek yerine, bizzat üreticilerin düzenleyecekleri ve onu kendi ortak yönetimleri altına alacakları bilinçli ve sistemli bir topluluk halinde örgütlenecekti".'[5] Ekonomik hayatın planlanması ve yönlendirilmesi açıkça sosyalizmin tamamlayıcı bir parçası olduğu halde, Marx, Saint Simon'dan itibaren bütün sosyalistlerin ileri sürdükleri gibi, bu işlevlerin devlet ya da herhangi bir siyasi Örgüt tarafından değil, fakat bizzai üreticiler tarafından gerçekleştirileceği varsayımını yinelemekle yetiniyordu[16]; Marx'in tilmizleri de. 1917'ye kadar bu alanda anlamlı bir ilerleme kaydetmediler. Planlama, tartışılmaktan

* resmi olmayarak ileri sürülen düşünce, rasgele söylenmiş[501] ï ")

14 Kail Marx, *Kapital,* c. II. Kısım XVI İS *A.g.r..* c, III, Kısmı XXXIX.

16. Saint Simon "sanayiciler' kelimesini kullanıyordu, üretime kanlan herkesi kapsıyordu bu kelime. Onun ölümünden sonra, belki de, "sosyalistliğinin" pek güvenilmeı oluşundan çekinen tilmizleri "işçi birlıgı"nden söz ederek, "işçiler" kelimesini kullandılar *{Doctrine de Sami Simon: Exposition, Première Année* [lS30],s. 197).

çok, doğal bir şey olarak kabul ediliyordu. 1903'teki ikinci kongre tarafından kabul edilen Rusya Sosyal Demokrat işçi Partisi programı, kesin bir Marksist terminoloji kullanarak "üretim ve değişim araçları üzerindeki özel mülkiyetin yerini sosyal mülkiyetin alacağından ve sosyal üretim sürecinin planlanmasına geçileceğinden,"" söz ediyordu. Ancak işin biçimsel yanıydı bu; devrimden önce, Bolşevik literatürde planlama anlayışını ayrıntılarıyla ortaya koyan hiçbir şey yapılmadı. Devrimin arifesinde, Lenin bu aşikâr boşluğu bizzat Marx'in ileri sürebileceği bir savla açıkladı;

Marx'ta. ütopyalar yaratmaya, bilinemeyecek olanı boşlukta keşfetmeye kalkışmanın hiçbir izine rastlanmaz, Marx komünizm meselesini, tıpkı bir doğa bilimcinin yeni bir biyolojik tür meselesini formüle etmesi gibi onaya koyar: doğa bilimci ancak bu türün bir biçimde varlık kazandığının ve belirli bir yönde eğrilmekte olduğunun (arkına vardıktan sonra Böyle bir fbnnulasyona gidecektir.[1]*

Marx sosyal olarak planlanan bir ekonomi görüşünü bir yana bırakmıştı, onun kapiıalisl düzene ilişkin ekonomik tahlili, diyalektik bir süreç izleyerek sosyalisl planlama tekniklerinin temelini ortaya koyacaktı.Fakat sosyalist düzeni yaratma mücadelesi boyunca devrimin geçmek zorunda kaldığı geçiş döneminin ekonomi politikaları, devrimi gerçekleştirmiş olan işçiler tarafından denenerek kotanlacaktı.

Marx gelecekteki sosyalist düzenin gelişmesine ilişkin uzun vadeli genel belirlemelerden ayrı olarak, ekonomi politikasının güncel sorunları hakkında zaman zaman açıklamalar yapıyordu ve bu açıklamaların, programlarının Marx'in öğretisinden esinlendiğini ileri süren partiler üzerinde daha doğrudan bir etkisi vardı. Marx *Komunht Manifestoda,* hiç değilse "en ileri ülkelerde" proletaryanın mevcut şartlarda latmin edıcj reformlar olarak savunulabileceği bazı acil tedbirler sayıyordu. Marx'in, kaçınılmaz olarak "kendi kendilerini aşma" ve "eski sosyal düzene başka müdahaleleri gerektirme" eğilimi göstereceklerini düşünmesine rağmen, bu reformlar burjuva demokrasisinin sınırları içinde gerçekleşebilecekti. *Manifesto'da* sıralanan on tedbirin en önemlileri (Marx bunların ülkeden ülkeye değişebileceğim kabul ediyordu), özel toprak mülkiyelinin kaldırılması, dereceli gelir vergisi, miras hakkının kaldırılması, para akışının milli bir banka ara

17. WfAflJfA«üf)uı«îflt(194lı,« l s 30
18 Lenin. *Soçineniya,* c XXI, s JS;.
19. Somadan Sowyel Rmyada uygulanmış olan planlama leknıklen. Man ın Krj'nıorde kapiıalisl suit mm tahlili için kullandığı kale goril ere dayanıyordu: fäkal rejimin ilk yıllarında bu teknikler ya çok az uygulandı ya da hiç uygulanmadı.

cılığıyfa merkezileşmesi, haberleşme ve ulaşım araçlarının devlet elinde merkezileşmesi, devleıin sahip olduğu fabrikaların ve üretim araçlarının genişletilmesi, herkes için çalışma yükümlülüğü, parasız eğilim, çocukların fabrikalarda "şimdiki şekliyle" çalıştırılmasına son verilmesiydi. Bu sınırlı taleplerin karşılanmasının, proletaryanın çektiği sıkıntıları azaltmakla birlikle, onun devrimci coşkusunu körelteceği ve bu tür taleplerin geıçek devrimciler tarafından ilen sürülmemesi gerektiği yolunda zaman zaman teorik karşı çıkışlar olmuştu. Ancak pratikte hiçbir parti geniş işçi kitlelerinin acil taleplerine çare bulmaya yönelik bir program olmaksızın onların desteğini sağlayamazdı. *Komünist Maııtfesto'aak'ı* örneği izleyen sosyal demokrat partiler için, devrimci özlemlerini dile getiren azami programlarla mevcut burjuva düzen içinde bile hemen gerçekleşeceğini umut edebildikleri talepleri içeren asgari programlar arasında ayrım gözetmek bir alışkanlık haline geldi. Bu ayrımın beklenmedik sonuçlarından biıi. inançları ya da mizaçları gereği azami programdan ziyade asgari programa ilgi duyan çok sayıda üyenin sosyal demokrat partilere katılmasıydı; asgari taleplerden bazılarının fiilen gerçekleştiği, diğerlerinin ise gelecekte gerçekleşebilecek gibi göründüğü ülkelerde, burjuva demokrasisinin evriminden dolayı, partiler azami programda yer alan talepleri uzak teorik amaçlar kategorisine havale etme eğilimi göstermişler ve parti faaliyeüerinı asgari programın gerçekleştirilmesi üzerinde yoğunlaştırmışlardı. Başka bir deyişle, sosyal demokrasi teoride devrimci olarak kalırken, pratikte esas itibariyle reformist oldu. Alman Sosyal Demokrat Partisi *bu* tedrici dönüşümün klasik bir Örneğini sergiliyordu.

Marksist öğretinin Rusya'da yayılışının Rus toplumunun hem ekonomik şartlarının hem de siyasi şartlarının geriliğine denk düşen bazı özellikleri vardı. 19. yüzyılda Kafkasya'nın fethi ve Sibirya'nın göbeğindeki, son derece zengin maden kaynaklarının bulunduğu Altay bölgesine ulaşılması Rusya'nın sınai gelişmesinin maddi şartlarını sağladı ve bu ülkeyi potansiyel bir sanayi gücü haline getirdi. Sertlerin !86 l'de özgürlüklerine kavuşmaları — kı doğrudan Rus feodal düzeninin kalesine indirilmiş bir darbeydi bu— bakımsız ve güçlü bir kapitalist burjuvazinin gelişme şartlarının hiç bulunmadığı bir ülkeye modern sanayi kapitalizminin ilk kez girişinin işareti oldu. Bu reformun tarihi işlevi, İngiliz tarihindeki çitleme harekeline benzeı bir şekilde, milli ekonominin sanayileşmesi için gerekli emeği topraktan koparıp kentlere ve fabrikalara sürmekti. Fakat bu durum en başta tüm geleceği

açtkçatartışma konusu olan köylülüğün sosyal durumunu ve toprak imtiyazı sistemini etkiledi. Sonraki otuz yılın en çok tartışılan sorunu olacaktı bu. İlk Rus Marksist grupların, Rus köylüsünün ve Rus tarımının kaderi konusunda *nurodnikier'[e* aralarındaki tartışmalar sonucu ortaya çıkmaları doğaldı. Tarım sorunları, Marx'in düşüncesinde tali biryertuttuğu halde, nüfusun yaklaşık yüzde 90'mm esas olarak tarımla uğraştığı bir ülkedeki tilmizlerinin gözünde hayati bir önem taşıyordu, ayrıca Marx'in, hayatının son yıllarındaki kimi sözleriyle Rus Marksistler'e karşı *narodtıiklei'den* yana çıkar görünmesi belli bir sıkıntıya yol açmıştı.[3]" *Narodnikier* Rus koy komününün, serflik boyunca varolan ve serflik kalktıktan sonra da devam eden, toprağın donem dönem kişi ya da aile başına bölüştürülerek ortaklaşa işletilmesi sisteminin, geleceğin sosyalist düzeninde toprağın ortak mülkiyeti ilkesine temel olacağına ve Rusya'nın bu nedenle bütün dünyaya sosyalizm yolunda önderlik etmesine imkân verecek eşsiz bir fırsata sahip olduğuna inanıyorlardı. Oysa Rus Marksizmi'nin babası ve yurt dışındaki ilk Rus Marksist grubun kurucusu Plehanov'un, Rus tarım sorunu açısından Marksizm'in ne anlama geldiği hakkında hiçbir kuşkusu yoklu. Plehanov tıpkı Batıdaki gibi Rusya'da da, köylülüğün esas itibariyle muhafazakâr bir unsur olduğu görüşündeydi. I892'de kaleme aldığı ve sık sık alıntılanan bir yazısının bir bölümünde, "ülkemizde muhalefetin ya da devrimci grupların, burjuvazi ve proletarya dışında, destek sağlayabileceği hiçbir sosyal güç görmüyoruz,"[:] diye belirtiyordu. Dolayısıyla Rusya'da devrimin Batfda izlediği yolu — *Komünist Mcmifesto'da* açıklanan yolu— izlemesi gerektiğine inanıyordu. İlk aşama, Rus sanayisinin gelişmesini destekleyecek ve köy komünü gibi köhne feodal toprak imtiyazı sistemlerini yıkacak burjuva kapitalist bir devrim olacaktı. Sonra kapitalizm kentte ve köyde zafere ulaşınca, proleter sosyalist devrim tarafından alaşağı edileceği an gelecekti. Kapitalizm aşamasından geçmeden ve güçlü bir proletarya yaratmadan köy komünü aracılığı ile sosyalizme ulaşmanın mümkün olduğunu ileri süren *narodnik* görüş ham bir hayaldi —ya da gericiliğe bir kılıftı. Lenin 1890'larda Plehanov'un ateşli bir savunucusu olarak siyaset sahnesine çıktı. Onun ilk yazıları *narodnik le/'e* karşı girişilen polemiği işliyor, Rusya'da kapitalist gelişmenin 2onınlu olduğuna ilişkin tezi hararetle destekliyordu.

1890'li yılların ortalarında Lenin çalışmalarına başladığında, olgular

20. 'Not Cye bakımı 'Marx, Engels ve Köylülük', s. 346 54.
2].G.V.P!erıanov. *Soçineniya,* e.Ill, s. 119.

Marksist ler'i haklı çıkarmaya başlamıştı. l&40'lı yıllar boyunca Haxthausen, bu ileri görüşlü Prusyalı gözlemci, serfliğin Rus ekonomisindeki can alıcı rolünü açıkça ortaya koymuştu:

Eğer büyük *à* İçe kli mülkiyet medeniyetin ilerlemesi ve milli refahın artması için gerekliyse, ki bence kesinlikle böyledir, sertliği ortadan kaldırmak henüz imkânsızdır."

Sertlerin özgürlüğü, Rus kırsal kesiminde yürürlükte olan alt düzeydeki sertlik ekonomisinin sağladığı dengeyi, yerine başka bir şey getirmeksizin temelinden sarsıyordu. Eski serîlerini ücretli tarım işçisi olarak çalıştırarak ve ihracata yönelik büyük ölçekli bir üretimi geliştirerek malikânelerini verimli bir kapitalist temel üzerinde işietebilen becerikli ve çalışkan toprak sahiplerinin işine yarıyordu bu özgürlük; daha az girişken ya da daha az elverişli durumda olan toprak sahipleri ise yeni şartlara uyum sağlayamadıkları gibi gitgide borç batağına saplandılar ve hiçbir şey yapamaz oldular. Reform, mülklerini sağlama bağlayarak geliştirebilen ve talihi yaver gitmeyenleri çalıştırarak güç durumdan kurtulabilen az sayıda becerikli köylünün de işine yaradı; fakat köylülerin büyük çoğunluğu için borçlanma, daha ağır şartlar ve eskisi kadar tepki duyulan yeni sömürü şekillerinden başka bir şey geıirmedi. Reform, köylülüğü, bir yanda bazıları tarım işçileri çalıştıran (bazı bölgelerde beşte bir oranına kadar yükselen) toprak sahibi köylüler azınlığı, Öbür yanda emeklerini büyük toprak sahiplerine yada hali vakıı yerinde köylülere satan topraksız veya geçim için yeterli toprağı olmayan köylüler çoğunluğu olmak üzere böldü. Böylece Rus kırsal alanında kapitalizmin girişinden kaynaklanan sınıf farklılıkları başlamış oldu."

Bu arada, sertlerin özgürlüğe kavuşmalarını Rusya'da sanayileşmenin ilk adımlan izledi. 1890'dan sonra, yabancı sermaye akınının etkisiyle sanayinin hızla gelişmesi, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin üzerine inşa edileceği temelleri yarattı: 1896 grevleri proleter hareketin gerçek başlangıcı oldu. Ancak Rusya'da kapitalist sanayinin bu gecikmeli gelişmesi birçok özelliğini de belirledi; bu yüzden Lenin, Rusya'da "en modern kapi

22. A. von Hau Ihausen, *Éludes sur la Situation Intérieure, la Vie Nationale, eı les Institutions Rurales de ta Russıt,* c.1(1847),s. 151.

23. Plehanov'un belirttiği gibi. bir büütı olarak köylülük, bir sınıf değil, fâkal bir "ortaçağ ztimresi ydH tfls/oyunie). 1861 reformu iki sınıfa böldiiköylülüğÜ;ıopraksanibi "köy burjuvazisi" ve topraksız "yoksul köylüler", sömürenler ve sömürülenler (O. V PlehanDv, *Sofineniyù,* c. Ill, s. 410). ISOî'ıe Lenı n ko y İLlıiğün kararsız duru mu nun "küçük burjuva* ve "yan proleıer" tabakalara bölünmüş olmasından ileri geldiğini belirtiyordu *{Soçintniya,* c. VI, s. 369 70),

taust emperyalizm, adeta kapitalizm öncesi ilişkilerin sıkı dokusuyla sarmalanmıştır,"" diyordu. Batj Avrupa'da, 20. yüzyıl başlarında, sanayiyi yönlendirenler ya da yönetenler, açıkça izlenebilen tedrici bir sürecin ürünü olarak klasik iktisatçıların yatandan tanıdığı o bireysel girişimcinin gelişmesiyle ortaya çıkmıştı. Küçük işletmeci ekonomide hâlâ önemli bir rol oynuyordu ve modern büyük sanayi, bağrında geçmişin maddi ortamından ve dünya görüşünden birşeyler taşıyordu, Rusya'da modern sanayi, tüm do nanımıyla Batı ve Rus mali çevrelerinin beyninden doğmuştu.[;5] Modern sanayinin gelişmesinin nedenleri ekonomik olduğu kadar siyasaldı da[2fi]; sanayi bu gelişmeyi işadamlarından çok devletin ve bankaların girişimine borçluydu; ve Rusya'da sanayideki büyük işletmelerin oranı başka herhangi bir Avrupa ülkesine göre adamakıllı yüksekti,[27] Batılı işçilerle Rus fabrika işçileri arasındaki fark ise çok daha çarpıcıydı. Batıda fabrika işçisi küçük zanaatkarın becerilerinin ve diğer özelliklerinin bazılarına hâlâ sahipti, Rus fabrika işçisi ise köyden gelmiş ve ölü mevsimde ya da ekonomik kriz dönemlerinde köyüne dönebilecek bir köylüydü. Yasal bakımdan da köylü sayılıyordu ve "küçük burjuva" kategorisine dahil dar zanaatkarlar zümresinden farklıydı. Batı'da kapitalizmin kârlarından pay alma hevesinde olan gelişme yolundaki "işçi aristokrasisi" zümresini yaratmış olan vasıflı işçilik ve eğitimden yoksundu ve neredeyse sınırsız ölçüde sömürüldüğü için, devrimci propagandaya elverişli bir zemin yaratıyordu. Hem sanayinin yapısındaki hem de işçilerin niteliğindeki bu farklılıkların çoğu Batı ve Doğu Avrupa'daki farklı siyasi sistemlerde yansımasını buluyordu. Kısacası, Rus fabrika işçisinin ve Rus köylüsünün kimliği, her ikisinin çıkarlarıyla şikâyet konularının birbirini yakından etkilediğini gösteriyordu ve genellikle, Batı ülkelerinde olduğu gibi bunları pratik amaçlar için birbirinden ayırmak ya da ayırt etmek imkânsızdı.

24. Lenin, *Snfinemye. c.* XIX. s. 136.

25. BJ morurıla ilgili başvuru kitaplarına göre, yabancı sermayenin Rus sanayısindeki yatırımları 1914'ten önce 2 milyar rubleden fazlaydı. Bunun %32'si Fransız, %22'si İngiliz. %19.7'si Alman, %I4..TÜ Belçika, %5 2'si de Amerikan sermayesıydi (P.B.Ol.V.S Rozen feld'in *Pı* ttitıtfıffliuıva *Poitultû* SSSR (19261 adlı eserinin 44. sayfasında at ıiHılanmakıadıı)

26. Sanayinin en güçlü destekçisi Witte anılarında anlamlı bir yorum yapıyı» "Sanayinin gelişmesi için yapay araçlar kullandığım söyleniyor. Bu aptalca cümlenin anlamı nedir? Yapay araçlardan başka hangi araçlarla sanayi geliştirilebilir?" *(Vosp/uninaniya* [Berlin, 1922], c. I,s. 4SI).

27. mlle.Ruş. sanayi filerinin %24.5'i, lOOPden fasla isçi ve tWS'i, 50OİÎ0 1000 işçi kapsayan birimlerde çal ışı inliyordu; I SD7'de Almanya için aynı rakamlar sırasıyla %8.1 ve idi.(Y.S. Rozenfeld, *il.g.e..s.A6).*

Bu yüzden, Rusya Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin ilk programı arami ve asgari talepleri kapsayan bölümlere ayrılmıştı. Ancak Rus partisi. Alman partisini saran sinsi tehlikeye, asgari talepleri azami talepler aleyhine yüceltmek türünden bir tehlikeye manız değildi ve bunun çok açık bir nedeni vardı. 1848'den beri asgari program anlayışı esas itibariyle burjuva kapitalist düzenin çerçevesini parçalamak sızın burjuva devrimiyle gerçekleştirilebilecek olan şeylere tekabül ediyordu. Azami program proleter sosyalist devrimin programıydı. Burjuva devrimin *bit fait accomplïye** dönüştüğü Batı Avrupa'da asgari program, bu nedenle arlık devrimci bir program değildi ve bu İlke farkından dolayı, azami devrimci programdan ayrılmış bulunuyordu. Rusya Sosyal Demokrat işçi Partisi 1903te programını kabul ettiğinde, Rusya'da burjuva devrimi henüz geleceğe ait bir şeydi ve bu nedenle asgari ve azami programın her ikisi de devrimciydi. 1903 parti kongresi tarafından kabul edilen programın asgari siyasi talepleri, çarlık otokrasisinin devrilmesi ve onun yerine demokratik bir cumhuriyet kurulmasıyla başlıyordu.[21] Bunun ardı sıra gelen asgari ekonomik talepler, ölçülü bir ılımlılıkla ifade edilmiş olmalarına ve ileri burjuva demokrasilerinde vaktiyle gerçekleşmiş ya da gerçekleşmek üzere olanlardan başka bir şey içer memelerine rağmen, yine de bir büûun olarak bakıldığında o dönem Rusya sı için devrimci taleplerdi. Sekiz saatlik işgününü, haftalık tatili, teknik zorunluluklar dışında gece vardiyasının kaldırılmasını, 16 yaşından küçük çocukların (ba2i sınırlamalarla 18 yaşından küçük çocukların) ve kadınların sağlıksız işlerde çalıştırılmalarının yasaklanmasını, hastalık ve yaşlılık için devlet sigortasını, fabrikaların fiilen denetlenmesini ve Batı toplumlarının sosyal yasalarında ya da radikal programlarında yer alan diğer bit dizi maddeyi kapsıyordu Programın tarım bölümü, gerçekte "sertlik rejiminin kalıntılarını ortadan kaldırmayı" ve "ülkede sınıf mücadelesinin özgürce gelişmesini" kolaylaştırmayı amaçlayan tedbirlerle yetindiği için özellikle ılımlıydı. Tarım bölümünün başlıca önemli maddeleri, azat edilmeleri karşılığında köylülerden istenen Ödemelerin iptali, daha önce yapılmış ödemelerin geri verilmesi, kilise topraklarına ve imparatorluk arazilerine el konulması, sertliğin ilgası sırasında köylülerden çalınmış toprakların [sözde "parsellerin") köy topluluğu üyelerine geri verilmesi için köylü komitelerinin oluşturulmasıydı[29] Kongrenin programın ekonomik talepler bölümüne

* oldu bitti *{Fran,* ç.n). 28. Bkz. E H. Carr, *Bol;evik Devrimi,* c I, s. 36 41.
29.1903 programı *VKP<B) v Rezolyutuyak* (1941) içindedir, c. I, s. 19 23.

gösterdiği ilgisizlik anlamlıydı. Ne o zaman ne de Bolşeviklerie Menşevikler arasındaki bölünmeden sonra başlayan polemikler sırasında ekonomik sorunlar büyük bir rol oynadı.

Rus Japon Savaşı kentte ve kırda içten içe kaynayan bir huzursuzluğa yol açtı. 1905 Devrimi genç fabrika proletaryasının sanayi kapitalizmine karşı yeni başlayan isyanı ile Rus köylüsünün dayanılmaz tarımsal şartlara karşı yüzyıllık isyanının kendiliğinden, düzensiz ve yarı bilinçsiz birleşiminin ilk dramatik belirtisiydi. 9 Ocak 1905'te, Kanlı Pazar'da devrimi acemice başlatanlar kentli işçilerdi, işçilerin 1905 sonbaharında gerçekleştirdikleri sanayi grevleri ise devrimin en görkemli başarıları oldu. Ancak daha Şubat İ905'te, Ukrayna'da kara topraklardaki, Baltık ve Kafkasya bölgelerindeki köylüler de ayaklanmışlardı; aynı yılın sonunda tüm Rusya'ya yayılan köylü ayaklanması, devrimin kentlerde ve fabrikalarda bastırılmasından çok sonra, 1906 ilkbaharı ve yazı boyunca yer yer patlamayı sürdürdü. 1905 olayları devrimde proleter öncülüğün zorunluluğuna ilişkin Bolşevik öğretiyi doğruluyordu. Ancak bu olaylar, Rusya'da devrimin köylülüğün etkin desteği olmaksızın başarıya ulaşamayacağını gösterdiği gibi, Rus köylüsünün, parti programının ılımlı tarım bölümünün içerdiğinden çok daha köklü bir devrimci talebe açık olduğunu da ortaya koymuştu.

1905 olaylarının sonucu, Bolşevikler'in değerlendirmelerinde köylülüğe tamamen yeni bir önem ve üstün bir yer vermeleri oldu. Daha 1905 Nisa nı'nda, Londra'da toplanan üçüncü parti kongresi (Bolşevik), "köylü hareketinin yükselişini" selamlıyor ve henüz "kendiliğinden ve siyasi bakımdan bilinçsiz" olduğunu tespit etmekle birlikte sosyal demokratların desteğini hak ettiğini bildiriyordu. Parti programının ılımlı maddelerini çok aşan kongre kararı, "köylülüğü ve köy proletaryasını", "vergilerle borçları topluca reddetmeye ya da askere gitmemeye, hükümetin ve onun temsilcilerinin emirlerine, buyruklarına itaat etmemeye"[5]" kışkırtıyordu açıkça. Lenin yine aynı ay içinde, devrimin ilk hedefi olarak "proletarya ve köylülüğün devrimci demokratik diktatörlüğünü" gösteriyor ve *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Taktiği* adlı broşüründe, proletaryanın tüm köylülükle ittifak edeceği devrimin ilk ya da burjuva aşaması ile köylülüğün gerici unsurlarına karşı yoksul köylülerin proletaryaya katılacağı ikinci ve sosyalist aşamasını birbirinden dikkatle ayırarak aynı temayı işliyordu:

Köylü hareketini devrimci demokratık nitelikte olduğu ölçüde destekliyoruz. Gerici olduğu ve proletaryaya karşı bir rol oynamaya kalkıştığı ölçüde ona karşı mücadele etmeye hazırlanıyoruz (evet. şimdiden hazırlanıyoruz). Marksizm'in tüm özünü bu ikili görev oluşturuyor[31]

Ancak bu İki aşamada izlenecek olan tarım politikasının içeriği hiç tartışılmadı. Aralık 1905te Tammerfors'daki Bolşevik konferansı parti programının tarım bölümünü yeniden gözden geçirme sorununu ele aldı. Konferans, programdan (fazla ılımlı olduğu için) "parseller "le ve (zaten artık tasfiye edildiği için) borç ödemelerinin iptali ile İlgili olan eski maddelerin çıkarılmasını: özel toprak mülkiyetlerinin hepsine el koyma dahi!, köylülüğün aldığı tüm devrimcî tedbirleri desteklemeyi; köylüleri, "kendi çıkarları ile köy burjuvazisinin çıkarları arasındaki çözülmesi imkânsız çelişkiye inandırmak" ve köylülere sosyalizm hedefinin yolunu göstermek için çaba sarf edilmesini öneriyordu.[32]

Bolşevikler'le Menşevikler arasında 1905 6 kışında gerçekleşen *yakınlaşmanın* sonuçlarından biri, laıım programının değiştirilmesine ilişkin önerileri saptayıp inceleyecek ortak bir komisyon kurulmasıydı[33]; bu öneriler Nisan 1906'da Stockholm'de toplanan (Bolşevikler'in sonradan dördüncü kongre diye adi andıracak lan) sözde "birleşme" kongresi tarafından değerlendirilecekti. Stockholm kongresinde partinin tarım politikası, sosyal demokrat çevrelerde o zamana kadar hiç olmadığı kadar uzun bir süre boyunca, kapsamlı ve ayrıntılı bir şekilde tartışıldı; Bolşevikler'le Menşevikler (ki küçük bir farkla çoğunluğa sahiptiler) arasındaki temel bölünmenin yanı sıra, hem Bolşevikler hem Menşevikler kendi aralarında da bölünmüşlerdi. Pek az istisna dışında herkes, eski programın geçerliliğinin kalmadığını ve köylülüğün sık sık patlak veren ayaklanmalarla dile gelen özlemlerini gidermek için bir bütün olarak toprak konusunda bir şeyler yapılması gerektiğini kabul ediyordu. İlk adım nispeten basitti. Bolşevikler devletin, kilisenin, imparatorluğun ve toprak sahiplerinin tüm topraklarına "el konulmasını" istiyorlardı. Menşevikler ise, bir ödemeyi gerektirdiği ya da en

31. Lenin, *Soçtntniya.* c. VII1, s. 185 6. Ltnin'in o dönemdeki görüşlerinin daha kapsamlı bir ı ahi il i için bakımı E H Carr, *Bolşevik Devrimi,* e. 1. s. 61 3

32. *VKPtBjvRtiotyuiuyakaWhc* I, s *5S 9;Mc/auriesufUnm.z* 1,(fofiilwceçevirisi. 1930), s. 131 3'K Krupskaya Lenin'ın 1105 De vn mi 'ni n tec rubele rinden çıkardığı sonuçları ilk kez Tammerfors kongresinde ortaya koyduğunu belirtir.

33. Komisyonun hazırladığı rapor Lenin'ın Sof/nenıyü'sında yer alıyor, c. IX, s. 458 60; Lenin (komisyonun çoğunluğunca kabul edilen) bu tasarıyı gerekçelerini de açıkladığı ayrı bir broşür olarak Man I906'da yayımladı *(Soçmenıya,* c. IX, s. 55 76).

azından fideme olasılığını ortadan kaldırmadığı için bu toprakların "devredilmesini' İstiyorlardı. Fakat Menşevikler'in önemli bir bölümü bu konuda çoğunluğu sağlamaları için Bolşevikler'le anlaştı ve "el koyma" kelimesi kongrenin kararında yer aldı. Küçük mülkiyetler, daha kesin bir tanım getirilmemiş olmakla birlikte, "e! koyma"dan muaf tutulacaklardı.

El koymadan sonra neler olacağı çok daha nazik ve tartışmalı bir konuydu Bu konuda başlıca üç görüş ayırt edilebilir. Menşevikler, merkezileş miş bir devlet otoritesine güven duymadıklarından, toprağın mülkiyetini onu işleyen köylülerin ömür boyu yararlanmalarını sağlayacak olan "yerel özyönetim organlartna ' devretmek istiyorlardı "Be te ***d*** iye (eştirme" diye bilinen çözümdü bu. ikinci görüş., Lenin'in kaleme aldığı ve hazırlık komisyonunun çoğunluğunca desteklenen tasarıda dile getiriliyordu. Bu görüş, el konulan toprakların bir Kurucu Meclis toplamneaya kadar köylü komitelerinin denetimine verilmesini öneriyordu; daha sonra tam anlamıyla demokratik bir cumhuriyet kurulursa —ancak böyle bir şey olursa— parti, özel loprak mülkiyetinin kaldırılmasını ve toprağın "tüm halka" (ya da bir başka öneriye göre, devlete) devredilmesini isteyecekti. Lenin, kendi tasarısında yer jlan tümüyle demokratik bir cumhuriyetin kurulmasına ilişkin şartlı hükmün, Menşevikler'in, toprağın merkezileşmiş bir devletin yetkisine devredilmesinin yaratacağını iddia ettikleri tehlikeleri ortadan kaldıracağını ileri sürüyordu. Bolşeviklerin çoğunluğunu içeren üçüncü grup ise Lenin'in tasarısında köylü komitelerinin kurulmasına ilişkin ilk adamayı kabul ediyor, fakat ormanlarla madenlerin devlete ve "ortaklaşa ekilip biçilecek" toprakların yerel özyönetim organlarına devredilmesinden sonra geri kalan toprakların köylüler arasında tam mülkiyet esasına göre pay edilebilmesinin Kurucu Meclis'ten islenmesini öneriyordu. Vakıiyle esas itibariyle kapitalist olan küçük köylü mülkiyetinin, toprak aristokrasisinin sahip olduğu büyük loprak mülkiyetine dayalı ve toprakların emekçi köylülük tarafından işlendiği feodal sisteme oranla ileri bir adımı temsil ettiğini ileri suren Lenin", şimdi, paylaştırma politikasının "yanlış" olmakla birlikte (çünkü nihai amaç olarak sosyalizm yolunda hiçbir katkıda bulunmuyordu) "zararlı" olmadığını, oysa beledi y eleştirme politikasının (ki ne kapitalistti ne de sosyalizm yolunda bir adımdı) "hem yanlış hem de zararlı" olduğunu iddia ediyordu. Bu nedenle hiçbir başarı şansı olmayan kendi önergesini geri çekecek ve belediyeleştirmeye karşı paylaştırmayı destekleyecekti Bütün

.14. Lenin, *Saçiaeniya,* c. IX. s. 61

bu tartışma, gelecekteki devrimin burjuva demokratik bir nilelik taşıyacağı varsayımından kaynaklanıyordu. Lenîrt, köylünün bireysel mülkiyetinin desteklenmesine karşı temel itirazını —sosyalizm aşamasına erişilip geniş kolektif üretim düzeni yeniden kurulduğunda paylaştırma sürecini tersine çevirmenin nihai zorunluluğu— ne kongredeki konuşmasında ne de sonradan buradaki savını geliştirdiği broşürde" açıkça dile getirdi; bu kadar ilerisini düşünen başka biri de yoktu.[36] Ancak Bolşevikler azınlıkta kaldılar, Menşevikier'in belediyeleştirme önergesi kongrenin görüşü olarak kabul edildi. Bununla birlikle taktikle ilgili ek bir kararda partiye "meta üıetımi varoldukça, kitlelerin *yoksulluğum* ortadan kaldıramayacafc *ahn* kuçuk mülkiyet sisteminin çekiciliğine karşı onu (yani köylüyü) uyarması ve nihayet her türlü yoksulluğa ve sömürüye son verecek tek çare olan sosyalist bir devrimin zorunluluğu üzerinde durması" önerilerek daha geniş bir ufuk açılıyordu. Bir başka karar ise köylü isyanını "proletaryanın çarlığa karşı saldırı hareketi" ile eşgüdümlü kılmanın öneminden söz ediyordu."

Stockholm kararlarındaki yetersizlikler, *naradmkler'm* varisleri olan, donemin başlıca köylü partisi Sosyalist Devrimci 1er'in (SD'ler) larım programıyla karşılaştırıldığında ortaya çıktı. SD'lerin Ocak 1906'daki parti kongresinde kabul edilen programlarına göre, SD'ler toprağın "ticari değişim aracı olmaktan çıkarılıp, özel mülkiyet yerine milli bir ortak mülkiyete dönüştürülerek" sosyalleştirilmesini destekliyorlardı. Toprak bireylere iki ilkeye, "emek ilkesi" ve "eşit dağıtım" ilkesine göre dağıtılmalıydı, yani toprak onu işleyenler arasında eşit olarak dağıtılmalıydı, tek güçlük eşitliğin hangi Ölçüte göre (hanedeki çalışan sayısına göre mi, yoksa tüketici sayısına göre mi) hesaplanacağını saptamaktı. Bu politika SD'leri, sosyalizmin özünü üreıim yöntemlerinin değil, eşit dağılımın oluşturduğuna inanan Marksist olmayan sosyalistlerle bir araya getiriyordu, ilk bakışta SD program, Stockholm Kongresinde reddedilmiş olan Bolşevik karar tasarısından pek de farklı değildi, o tasarı da toprağın köylüler atasında eşit paylaşımını talep ediyordu. Fakat Lenin 1907 sonunda kaleme aldığı, tarım politikasına ilişkin uzun bir açıklamada bu iki tutum arasındaki ortak noktayı ve nihai

35. Lenin, Anwwwi.t. IX, s 149 56, 1S4 2DD

3fi. Bir yıl sûnra Lenin şöyle yazıyordu "Proletarya kendisi ile birlikte küçük mulL sahiplen ni n eşitliğine dayalı bırsnsyalizmi değil, gems k'çcklr sotyolle^mij üretime dayalı bir sosyalizmi getirecektir' *(5oçmtntyu.* c XI, s 187).

37. *VKP(B) VReziityutsıyak* (1941), s. 75 6. Stockholm Kongresindeki tartışmalar *Çel vertyı (Ob"eJınitel'nyı) S"ezdRSDRP* (1934Vie yer alıyor.

temel görüş ayrılığını şöyle açıkladı:

Eşitlik fikri genel olarak eski mutlakıyet düzenine karşı, özel olarak da toprak imtiyazına dayalı, serf kullanan büyük mülkiyele karşı mücadelede en devrimci fikirdir. Eşitlik fikri feodal toprak köleliği sisteminin eşitsizliğine karşı mücadeleyi dile getirdiği ölçüde küçük burjuva köylü için ilerici ve meşru bir fikirdir. Toprak imtiyazını "eşitleme" fikri, yedi desyatinlik tarlalarda yasayan ve toprak sahiplerinin perişan etliği on milyon köylünün, serf çaldıranların ortalama 2300 desyaun yüzölçümilndeki büyük topraklarının paylaşımı[18] uğruna girişliği mücadeleyi dile getirdiği ölçüde meşru ve ilericidir. Tarihin şimdiki anında **bu** fikir gerçekten bu tür **bir** mücadeleyi dile getirmekte ve yan sosyalıst bulanık sözlerle allanıp pullanmasına **iağmen** lutarlı bir burjuva devrimini canlandırmakladır (...) ***nnrodmkhr'm*** "sosyalleştirme" diye anladıkları bu devrimin gerçek özü, toprak köleliğini kesinlikle ortadan kaldırarak kapitalizme giden yolu en tutarlı bir şekilde açmaktan ibaret olacaktır ***(...) narodnikler*** bu "eşitleştirmenin" burjuva unsuru ortadan kaldıracağını hayal ediyorlar. Oysa **bu.** en radikal burjuvazinin emellerini temsil ediyor[39]

Böylece Bolşevikler açısından, bu ilk aşamada SD'lerin "eşitleştirme" sloganının kullanılması ve hatta tarım politikası konusunda SD'lerle açık bir ittifak kurulması mümkündü Fakat SD'lere nihai sosyalist hedef olarak görünen şey Bolşevikler için yalnızca burjuva devriminin arızi bir olgusuydu. Burjuva devrimi feodalizmin ve sertliğin kalıntılarını herkesin toprak sahibi olması adına ortadan kaldırdığı zaman, Bolşeviklerin sosyalist tarım anlayışı SD'lerin tarım anlayışından tamamen farkh olduğu **için** bölünme başlayacaktı. Fakat sosyalizmin larım politikalarının tam anlamıyla ele alınmasının vakti gelmedikçe Bolşevikler'le SD'ler arasındaki sınır çizgisi kolayca gözardı edilebilirdi.

Çarlık hükümeli 1905 6 olaylarından devrimcilerin çıkardıkları sonucun aynısını çıkarmıştı, yani köylülüğün tutumu Rusya'daki durumun odak noktası değildi. Şehirlerdeki liberal ve radikal unsurları yatıştırmayı amaçlayan 17 Ekim 1905 anayasa bildirgesini, 3 Kasım'da köylülerin ödenmemiş borçlarının bağışlanacağını vadeden bir başka bildirge izledi. Tam bir yıl sonra —bu arada Stockholm'de parti kongresi yapıldı— Stolipin'in yeni tarım politikasını açıklayan 9 Kasım 1906 tarihli ünlü kararnamesi yayımlandı. Bu kararnamenin iki yönlü bir etkisi oldu. Toprağın dönem dönem

38. Lenin **511** notu ekliyor: "Burada mülkiyel açısımlan paylaşımdan değil, ekip biçme açısından paylaşımdan söz ediyorum: **ve** paylaşım mümkündür—küçuk işletme ağır bastıkça bir **sUıe için** kaçınılmazdır da—hem be led iye leşti **rme** hem de kamulaştırma altında mümkündür bu."

39 Lenin, *SoçİReniya.Q.* XI,s. 347.

yeniden dağıtılması alışkanlığının geçerliliğini yitirdiği köylü komünleri lağvedildi ve topraklar komünü oluşturan aile reisleri arasında dağıtıldı. Toprağın yeniden dağıtımının hâlâ uygulandığı komünlerde aile reisleri, komün toprağından pay alarak komünden ayrılmaya teşvik ediliyordu; topraklan yeniden gruplayarak bu tür ayrılmaları kolaylaştırmak için düzenlemeler yapıldı. Böylece kararname, köylülüğün eski kolektif mülkiyet sistemini parçalayarak, yerine, Rusya'da köy ekonomisinin temeli olarak bireysel köylü mülkiyetini getirmeye yöneliyordu. Yasal düzenlemelerin yanı sıra kendi toprağını işleyen ya da işlemek isteyen köylülere uygun şartlarla borç veren Köylü Toprak Bankası da dahil, dolaylı teşvikler düşünülmüştü. Kararnamenin ilanından sonraki on yıl boyunca iki milyonu aşkın hane komünlerden ayrıldı; bu ayrılışın en yoğun olduğu dönem 1908 ve 1909 yıllarıydı. Bu reform en büyük etkisini, eski komün topraklarının yaklaşık yarısının bireysel mülkiyete geçtiği Ukrayna'da, Dinyeper Nehri'nin batısında gösterdi. Bu bölge buğday ihracatının merkeziydi: Rusya'da tarımın en kârlı olduğu ve kapitalist biçimde en iyi örgütlendiği bölge burasıydı. Tarım işçisi alarak çalışan topraksız köylülerin sefaletinin uç noktaya vardığı böige de burasıydı. Bu anlamdadır ki Troçki Ukrayna'nın kara topraklar bölgesine "Rusya Hindistam"[40] diyordu. Yirminci yüzyılın ilk yıllannda Ukrayna'dan Sibirya'ya ve Atlantik ötesine uzanan göç dalgaları birbirini izledi.

Gerçi Stolipin hükümetinin baskıcı yönelim politikası göz önünde tutulduğunda "Stolipin gericiliği"nden söz etmek olağandır, ama bu deyim şelflerin özgürleşmeleriyle başlayan gelişmenin mantıki sonucu olan Stolipin tarım politikası için geçerli olamaz. Bu özgürleştirmenin asıl amacı sınai gelişme için yedek bir "özgür" emek kitlesi yaratmaktı; kırsal kesim de para ekonomisi alanına sürüklenmiş, kapitalizm eski feodal düzeni mahvetmişti. Bu eski düzenin son kalıntısı olan köylü komünü kapitalist rekabetin ve kapitalist verimliliğin Rus tarımına girişi karşısında bir engeldi şimdi. Belki de Stolipin reformu refaha kavuşmuş ve halinden memnun bir köylü sınıfı yaratarak devrimi engelleme arzusundan esinlenmişti; ancak kapitalizm feodalizme oranla bir ilerlemeyi temsil ettiği sürece, Lenin'in dediği gibi, "bilimsel ekonomik anlamda ilericiydi".[41] Öte yandan kapitalist tarım iki farklı şekle bürünebilirdi: ucrelli tarım işçisi çalıştıran mülk sahipleri kapitalizmi ve bireysel köylü kapitalizmi. Lenin ilkini Prusya sistemi, ikin

40. L. Troçki, *1905* (ikinci bas. 1922), s. 18.
41. Lerım, *Soçineniya,* c. XI, S. 352.

cisİnî İse (bir bakıma yanılarak) Amerikan sislemi diye nitelendiriyordu.^ Stolipin reformunu da ikincisinden çok ilkini hedef aldığından, bütünüyle köylülüğe yöneltilmiş olduğu gerekçesiyle yeriyordu (bu nöklada da bir bakıma yanılıyordu). "Komünlerin *kulaklar'ca* yağmalanmasına teşvik etmekle, eski tarım ilişkilerini bir avuç zengin mülk sahibinin yararına ve kitlelerin hızla mahvı pahasına parçalamakla" suçlayarak yapıyordu bunu; böylece Stolipin "yüz lanet toprak sahibi" ile aynı kefeye konulmuş ve politikası "köylülüğü lamamen mahveden, *ne pahasına olursa olsun* tarımda kapitalizme yol açmak için komünleri zorla ortadan kaldıran bir politika"[11] olarak tanımlanmış oluyordu.

Yine de bir gerçek payı vardı bu demagojik sözlerde. Bu konuda yazılanların hepsinde köylülüğü üç kategoriye ayırmak alışkanlık olmuştu: toplam köylülüğün yüzde SD'ını oluşturan topraksız yada kendi emeklerini ve ailelerinin emeklerini başkalarına satmaksızın g e çi ne mey ece k kadar az topraklı "yoksul köylüler", kendi tarlalarında kendi ailelerini çalıştırarak yaşayabilen "orta köylüler" ve (her ne kadar tek bir işçi çalıştırmak bile bu kategoride yer almaya yetiyorsa da) tarım işçisi çalıştıracak kadar varlıklı "köy burjuvazisi" ya da *kulaklar.* Reformun amacı daha az çalışkan, daha az verimli ya da daha az talihli yoksul köylü kitlesinin zararına *kulaklar'}* veya polansiyel *kulaklara* destekleyip teşvik etmek ve böylece hali vakti yerinde, rejime sadık köylülerden oluşan bir üst tabaka yaratmaktı. Stolipin'in kendisi, "hükümet muhtaçlara ve ayyaşlara değil, gözüpeklere ve güçlülere oynadı," diye açıklıyordu.'[14] Bu hesap boşa çıktı. Tarım üretiminin içler acısı düzeyini yükseltmeyi başaramıyorsa eğer, Rusya'da tanm sorunu açısından, hiçbir çözüm kabul edilebilir sayılmıyordu — ilerde Bolşeviklerin de başını ağrıtacak bir ikilemdi bu. Modern makinalar ve modern teknikler kullanılmaksızın herhangi bir çözüme ulaşılamazdı, öte yandan köylülerin bireysel mülkiyeti üzerine kurulu sistemde modern makina ve tekniklerin kullanılması da mümkün değildi. Lenin Stolipin planını Prusya sistemiyle bir tutmakla haklı olsaydı, plan en azından aslında sahip olmadığı o can alıcı önemdeki verimlilik özelliğine sahip olurdu; gerçekıeyse büyük çiftlik birimlerini parçalayıp daha küçük birimler oluşturma eğiliminde olduğu ölçüde teknik açıdan gericiydi. Bu durumda Stolipin, uyuşuk, yoksul köylü

42. *Ag.e,c* XI. s 348 9, 352. 43. *A.g.c.* c. XI. s. 378: c. XII. s. 123.
44. O T. Robınsgn'un *Rural Russia Under ihr Old Regime* 11932) adlı eserinin 194 sayfasında alınulanmıştır.

kitlesinin daha da acımasız sömürülmesi pahasına bir avuç "becerikli ve güçlü" *kulak'ın* payına düşeni anırmayı —Lenin bu hususla tamamen haklıydı— umabilirdi ancak. Sonunda devrimi savuşturmayı amaçlayan tedbir devrimin başarısına çok önemli bir katkıda bulundu. Köylülerin çoğunluğunun kaderini hem mutlak olarak hem de içlerinde daha şanslı olan az sayıdaki benzerlerine kıyasla daha da kötüleş t irerek, köylülerin kendi aralarında bölünmelerine yol açtı; böylece devrimcilerin çağrıları köylülüğün saflarında bile sömürülen yoksulların zengin sömürücülere karşı çıkmasını sağlamış oldu. Bu yüzden propagandacı Lenin, bu yıllar boyunca Stolipin reformunun köylü kulesi için bir felaket olduğunu ısıurla tekrarladı. Ne var ki Marksist ve Rus iktisatçısı Lenin nihai çözümün nerede olduğunu gayet iyi biliyordu:

Toprak sahipleri ve kapitalistler çarpışacakları düşmanın kim olduğunu çok iyi biliyorlar; toprak sahiplerinin kendi çıkarlarının zaferinin, bir bütün olarak toprakla özel mülkiyelin zaferiyle ve köylülerin kendi çıkarlarının zaferinin, hem mülk sahiplerinin hem de köylülermki dahil, özel toprak mülkiyetinin ortadan kaldırılmasıyla Özdeş olduğunun ***devrim tarafından tespit edildiğini*** çok iyi sezinliyorlar. . ***Gerçekte*** mücadele, Yeni Rusya'nın toprak sahipleri tarafından mı kurulacağına [**her** tur loprağın özel mülkiyete dönüştürülmesi dışında, böyle bir şey imkansızdır) yoksa kgylü kitlesi tarafından mı kurulacağına (yan feodal bir ülkede ***hem*** toprak sahiplerinin topraklarında ***hem de*** pay edilmiş topraklarda özel mülkiyeti ortadan kaldırmaksızın bu mümkün değildir) karar vermekten ibarettir/"

Toprağın köylülere eşittik esasına göre dağıtılmasının, devrimin burjuva aşamasında gerekli bir adımı temsil etmekle birlikte, kalıcı hiçbir çözüm sağlayamayacağının ve tıpkı toprak sahiplerinin mülklerinin burjuva devrimi tarafından ortadan kaldırılacağı gibi, köylülerin topraklarının da günün birinde sosyalist devrim tarafından daha geniş ekonomik birimlere katılması gerekeceğinin, belki de Lenin'ın o dönemdeki yazılan içinde bulunabilecek en açık kabulüydü bu

Gerek Rus hükümetinin, gerek Rus devrimcilerin o dönemde tanm sorununa gösterdikleri büyük ilgi yalnızca 1905'in tecrübeleriyle değil, köylülüğün nüfusun yüzde 80'ini oluşturduğu ve milli gelirin yüzde 50'sini ürettiği bir ülkedeki temel ekonomik şartlarla da kolayca açıklanabilir. Bununla birlikte gelecek açısından daha anlamlı olan şey, sanayinin milli ekonomi içindeki hızh ve sürekli büyümesiydi. 1900 13 arasında Rusya'da sınai üre

45 Lemn, &fin«ıi)ît, c. XII, s. 406

lim, tarım üretimindeki yüzde 35'lik artışa karşılık yaklaşık yüzde 62 arttı." Aynı dönemde sınai ve ticari tekellerde yoğun bir gelişmeyle birlikte sanayide, hem yabancı hem de Rus devlet yatırımlarına artan bir bağımlılık görüldü. Böylece ilkel bir köylü çevrede faaliyet gösteren ileri bir kapitalist sanayinin çelişkileri savaş ve devrim krizi yaklaştıkça arttı. 1900'lerin ilk yıllarındaki ekonomik bunalımdan sonra 1908 13 dönemi Rus sanayisi için refah ve büyüme yıllan olmuştu ve sonuç olarak ortada devrimci propagandaya elverişli bir zemin yoklu. Bu yıllar boyunca, Rus sosyal demokratları partinin sanayi politikalarının geliştirilmesi için ortaya pek az yeni fikir koyabildiler. Petersburg Sovyeti tecrübesinden esinlenen Troçki, proletaryanın sekiz saatlik işgünü gibi "demokratik talepleri" uygulamaya kalkışarak, kaçınılmaz olarak fabrikaları ele geçirmeyi amaçlayan "sosyalist" politikaya yöneleceğini vurgulamaya devam ediyordu Lenin de daha temkinli bir üslupla, "sekiz saatlik işgünü ve benzeri reformların *her* siyası durumda, kaçınılmaz bir şekilde öncü hareketin araçları olacağını" belirtiyordu**; ancak bu yorumun tarım poİilikasınm tartışılması vesilesiyle yapılmış olması anlamlıdır. Bununla birlikte sanayi kesiminde 1905 kitle grevlerinin yenilgisinden sonra geri çekilmiş olan huzursuzluk dalgası 1912'de daha şiddetli bir biçimde yükseldi. 500 grevcinin askeri birlikler tarafından öldürüldüğü —"Kanlı Pazar'dan sonra en dehşet verici katliam—Lena altın madeninde patlak veren ciddi kavga, sanayi kesimindeki huzursuzluklarda yeni bir dönemi başlattı; 1914te savaşın patlamasından önceki iki yılda nükseden köylü ayaklanmaları da beliıleyici oldu. 1905 Devıimi'ni yapmış olan gizli güçler bir kez daha için İçin kaynamaya başlamıştı Had safhaya varmış beş yıllık bir karamsarlık ve yıkıcı parti içi çekişmelerden sonra Lenin bir kez daha sorunlarla dolu bir geleceğe umut bağladı.

1914 Savaşı Rus milli ekonomisinin modern savaş şartları içindeki yetersizliğini ve güçsüzlüğünü hızla açığa çıkardı. Askeri ihtiyaçlar ağır sanayiye hız verdi; Savaş yıllarının yarattığı iki özgül gelişme, sanayi üzerinde devlet denetiminin yaygınlaşması ile küçük ve güçsüz işletmelerin elenmesi sonucu sanayinin yoğunluk kazanmasıydı. Fakat yabancı ülkelerden maki na ve özel donanım ithalinin fiilen durması, savaş sanayilerindeki genişlemeye bile kısa zamanda son verdi. Diğer sanayılerse kısa süre içinde nere

46. P. I. Lyajçenko. ***htnnyu Narodnıgo Kvzyaistva 5SSR,*** **c. II (1948), s 349**
47. Bkx E. H. Cart. ***B<ılj*v,k Devrimi,*** **c. I, s. 66 7.**
48. Lenin. ***So(ineııiya.*** **c. II, s. 197.**

deyse tümüyle durdu. 1916 sonunda Rusya'nın temel sınai gücünün tükendiği açıkça ortaya çıkmıştı. Bu arada tarım, en etkin insan gücünü orduya kaptırdığı ve tarım makinaJarıyla araç gereçlerindeki yenileşmeyi artık sağlayamaz olduğu için sanayiye oranla daha da büyük bir kayba uğramıştı. Üretim felaket ölçüsünde düştü ve 1916 17 kışından itibaren büyük kentlerde açlık başgösterdi. Açlığın, fabrikalarda giderek güçleşen şartların ve savaştan doğan umutsuzluğun kamçıladığı sanayi grevleri Şubat Devrimi'nin ilk adımlan oldu. Kapitalizmin tüm Avrupa'daki can çekişme belirtilerini İsviçre'den izleyen Lenin, tarihin geleceğe doğru dev bir adım daha attığını belirtiyor, fakat geleceğin sosyalist düzeni hakkında kehanetle bulunmaktan ya da tasanlar yapmaktan kendine has üslubuyla kaçınıyordu. 1916 yılı boyunca, savaş dönemindeki başlıca eseri *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması'm* tamamladı. Lenin Marx'in gerçek bir tilmiziydi; devrimin arifesinde sosyalizmin ekonomi bilimine yaptığı bu katkı, kapitalist toplumun en son aşamasının ekonomisini irdeleyen araş tın c i bir tahlildi.

Lenin'ın 3 Nisan 1917'de Petrograd'a dönüşünü Nisan Tezleri izledi. Nisan Tezleri, devrimin "iktidarı burjuvaziye verdiği ilk aşaması"ndan "İktidarı proletaryaya ve köylülüğün en yoksul tabakasına devredecek olan *ikinci aşamast"***T\&** geçtiğini ilan ederek. Ekim Devrimi'nin stratejisini ortaya koyuyordu. Ekonomik program 6., 7. ve 8. tezlerde açıklanmıştı. 6. tez "tarım programında ağırlık merkezinin (Lenin'in o dönemdeki anlayışına göre Köylü Sovyetleri'nden ayrı tutulması gereken) Yoksul Köylü Temsilcileri Sovyetleri'ne aktarılması" ve" toprak sahiplerinin tüm malikânelerine el konulması" çağrısını yapıyordu. Toprakların tümü Yoksul Köylü ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'ne tahsis edilecek ve (yerel şartlara göre, 100 ile 300 desyatinlik yüzölçümüne sahip olan, ki bu sayı böyle bir adlandırma için hayli düşüktür) büyük malikâneler, "yoksul köylülerin denetiminde ve sosyal yarar için"[4]* çalışan örnek çiftliklere dönüştürülecekti. 7. tez tşçi Temsilcileri Sovyetleri tarafından denetlenen tek bir milli bankayı, 8. tez, "sosyal üretimin ve ürünlerin dağıtımının" İşçi Temsilcileri Sovyetleri tarafından denetlenmesini (bu her ne kadar, *"acil görevimiz* olarak sosyalizmin başlatılmasını" öngörmüyorsa da) ifade ediyordu.[5]" Bankalara, sanayiye, ticarete ilişkin tezlere kıyasla tarımla ilgili tezin çok daha ayrıntı

49. Burada "sosyal" ile karşıladığımız Rusça kelime ***vbfçestvermi.*** "toprağın sosyalizasyonu" teri mirideki fiilde de bulanan bîr belirsizlik (aşıyor; çünkü buradaki "sosyal yarar", "ortak yarar" diye anlaşılabileceği gibi, "kamu yaran" diye de anlaşılabilir.

lı olması, Lenin'ırt düşüncesinde en büyük önem taşıyan şeyin ne olduğunu açıkça gösteriyordu. Lenin bir gerçekçiydi ve şimdi Rus Devrimi ni, esas itibariyle köylülerden oluşan bir ülkedeki devrimi, ilk kez somu! şartlan göz önünde tutarak düşünüyordu, isviçre'den ayrılmadan önce, Geçici Hükümet'in halka ekmek veremediğini (en iyi durumda, olsa olsa yalnızca Almanya'nın yaptığı gibi "dahice Örgütlenmiş bir açlık" verebileceğini), çünkü ekmeğin "ancak sermayenin ve mülkiyetin kutsal niteliği ile bağdaşmayan tedbirlerle"^ etde edilebileceğini yazıyordu. Lenin 6. tezdeki pek ay nntıİandırılmamış örnek çiftlikler benzetmesinde olduğu gibi, burada da Rus Devriminin can damarına parmak basıyordu. Toprak mülkiyetinin en köklü biçimde yeniden dağıtımıyla da olsa hiçbir burjuva demokratik devrimi Rusya'yı besleyemezdi: Toprak mülkiyetine en etkili darbeyi ancak sosyalizm indirebilirdi. Troçki burjuva devriminden sosyalist devrime geçişin zorunluluğunu 1905 Devrimi'nde Petersburg proletaryasına ilişkin gözlemlerinden çıkartmışken, Lenin'in, 1917'de savaşın yıkıcı sürecinin bütün çıplaklığı ile ortaya koyduğu, Rus halkının nasıl besleneceği gibi temel bir sorunu inceleyerek benzer bir sonuca vardığını söylemek haksızlık olmaz. Bu iki yol hiçbir zaman tam çakışmadı ve öncüller aynı değildi. Fakat 1917'de her iki yol da pratikte aynı politikaya götürüyordu.

50. Lenin, *Soçineniya*, c. XX, s, 88 9. 51.A.g.e., c. XX, s. 19.

BÖLÜM 16

DEVRİMİN ETKİSİ

(a) *Tanm*

Lenin'ın Nisan Tezleri'nin ekonomi ile ilgili bölümünde tanm sorununa verdiği öncelik sonuçla doğrulandı; oysa o dönemde Bolşevikler arasında bu teze hiç taraftar çıkmamıştı. Köylülük hâlâ bilinmeyen bir nicelikti ve Lenin 1917 Nİsanı'nda taraftarlarına geleceğe ilişkin son derece ihtiyatlı bir tahminini aktarıyordu:

> Köylülüğün burjuvaziden daha ileri giderek toprak sahiplerinin elinden topraklarını almasını istiyoruz, ama şu anda gelecekteki tutumu hakkında kesin bir şey söylemek imkânsızdır... Proletarya partisinin şimdi umutlarını köylülükle çıkar ortaklığı üzerine dayandırmasına izin verilemez. Köylülüğü kendi saflarımıza çekmek için mücadele ediyoruz, fakat köylülük, bîr dereceye kadar, kapitalistlerin safında bilinçli olarak yer almaktadır.[1]

Lenin siyasi açıdan, Sosyalist Devrimci Partİ'nin burjuvaziyle bağlarını ko parmayacağına inanmakta haklıydı; köylülük de geleneksel savunucuları olarak SD'lere bağlıydı hâlâ. Bolşevik önderliğin devrimde başanya ulaşma koşulu, köylülüğü bu bağımlılıktan kurtarmaya bağlıydı. Geçici Hükü met'e karşı Sovyetler'in yürüttüğü mücadele içinde —Bolşevikler'ce cansiperane ve tutarlı bir biçimde, her iki tarafta da tabanı olan SD'lerce ise gönülsüzce ve tereddütle yürütülen mücadelede— Bolşevikler köylülerin desteğini kazanmak için bir de SD'lerle mücadele etmek zorundaydı. Bu sorun Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi arasındaki dönemin bütün siyasi hesaplarında ve manevralannda etkili olmuştur.

Rusya'da tanm devriminin seyri Lenin'ın sosyalizm yolunu "milyonların işe el koymasıyla kazanılacak tecrübelerin göstereceği" şeklindeki İlkesini doğruladı. Şubat Devrimi'nin beslediği umutlar ve coşku, Rusya'nın birçok yerinde köylülerin kanşıklıklar çıkarmasına yol açtı. Olup bitenin içyüzü ve kapsamı hakkında kesin kanıt elde etmek güçtür. 1917 Nisanı so

1. Lenin, *Suç inen iya,* c, XX. s 24!, 245.

nunda Lenin, "köylülerin tazminat ya da üç aylık kirayı ödemeksizin topraklan şimdiden ele geçirdiklerini," ve Penzaeyaletinde "köylülerin toprak sahiplerinin hayvanlarına el koyduklarını," belirtiyordu: Geçici Hükümet ve taraftarlarınca köylülere Kurucu Meclis'İn kararlarım beklemeleri yolunda yapılan sürekli çağrılar da bu tür olayların[7] sık sık meydana geldiğini kanıtlamaktadır. Geçici Hükünıet'in bu kanşıklıklaracevabı, ancak Kurucu Meclis toplandığında yürürlüğe konabilecek olan, bir loprak reformunun koşullarını hazırlayacak bir komileler hiyerarşisi kurulmasını öngören bir kararnameydi; halk tarafından seçilmiş kırsal bucak toprak komiteleri, ilçe komiteleri, il komiteleri ve nihayet merkezde, Toprak Üst Komitesi bulunacaktı. Bu komitelerin yapıları Sovyetler'inkini andırıyordu, fakat köylü komiteleri hâlâ ilkel bir aşamadaydı ve yönetim aygıtının tamamen dışında kalıyorlardı. Kararname, Geçici Hükumet'in, bir Kadet olan ve ilke olarak lopră ğın lazmİnal karşılığında kamulaştırılmasını destekleyen ilk tarım bakanının eseriydi. Sonradan, Juprak komileleri SD'ler *laraùnàan* ele geçirildi ve politikalarının önemli bir aracı oldu.

Bu arada Bolşevik Partinin o ayın sonunda loplanan "Nisan Konferansı", tarım sorunu konusunda Nisan Tezleri'nde öngörülen politikayı yürürlüğe koy.ın bir karan kabul etti. Kararda toprak sahiplerine, kiliseye ve devlete ait bütün topraklara el konulması, bütün toprakların derhal 'Köylü Temsilcileri Sovyetleri ya dii gerçekten ve tam demokratik bir biçimde seçilmiş diğer özyönetim organları içinde örgütlenmiş köylülere devredilmesi" ve tüm toprakların devlet mülkiyeti halinde kamulaştırılması, devletin de toprağın dağıtım hakkını yerel demokratik organlara aktarması isleniyordu. Lenin konferansa sunduğu raporunda, toprağın örgütlenmiş köylülüğe devredilmesini öngören maddenin, "bizim için asıl olan devrimci eylemdir: yasalar ise bu eylemin sonucu olmalıdır"' gerekçesiyle, kamı ılıştırmayı öngören maddeden once gelmesi gerektiği üzerinde ısrar etti. Karardaki tek yenilik buydu. Köylülere "toprak sahiplerinin rızalarını alarak" anlaşmaya çalışmalarını tavsiye eden, onları "yasayı kendileri yapmay**J**" kal

2. **Trockı** ***(hMrtytı Ru.skoy Revııhutsü.*** c. I, (Berlin, **19.11)**, s. **429 45.** c. il (Berlin. **19.1.1)**, s **5 39). 1917** Şubatı'yla Ekimi arasındaki çeşidi köylü kanıklıkları **için** oyiîız **örnek ver**mekle **ılır**

3. **Lenin.** ***So\ineıuy<ı.*** c XX. s **270,** devrimci eylemin önceliği dujunccsinı **Lenın,** daha **I906**'da Stockholm**'deki** dördüncü paıli kongresinde, "el koyma sözcüğünün, zorla alma **fiili**nin hukuki olarak tanınması, yasal olarak onaylanması olduju" gerekçesiyle bizzal kendi karar taslagındaki "el konmuş" kclimr<.ini "zorla alınmış" diye değiçutirken dile gelirmiş» ***iAg.e.,z*** IX.s **(85).**

kışlıkları İçin cezalandırmakla tehdit eden Geçici Hükümet taraftarlarının aksine. Bolşevik kararname köylüleri "mülklere en küçük bir zarar vermeksizin ve ürerimi artırmaya çalışarak toprağı örgütlü bir şekilde ele geçirmeye" çağırıyordu. Dolayısıyla Bolşevikler, toprak sahiplerinin bir köylü devrimi tarafından zorla mülksüzleştirilmesini benimseyen tek partiydi; köylülüğün desteğini sağlamak için girişilen uzun ve sabırlı bir kampanyanın ilk adımıydı bu. Büyük ölçekli tarımın sosyalizmin temel bir unsuru olduğuna ilişkin görüş. Nisan Tezlerinde büyük malikâneleri "sosyal yarar için çalışan... Örnek çiftliklere" dönüştürme önerisi şeklinde kabul edilmişti; kısa bir süre son ta Lenİn *Ptavda'dî,* Bolşevik görüşü gerekçeleriyle birlikte birkezdaha açıkladı:

Meta piyasaları ve kapııaliîtrı var oldukça, küçük Ölçekli larımın insanlığı kitlesel yoksulluktan ***kurtaramayacağını,*** soıyjl yarar için çalışan büyük Ol^ekfi tarıma geçiş konusunda ***düşünmenin*** ve ***bunu bir an önce ele atmanın*** zorunlu olduğunu köylülerden, kırsal bölgelerin proleterlerinden ve y au pro le te ilerinden saklayanlayız; bu geçisin uyjtun pratik ledbrrJerir» İt idelere oğıeierek ***VC kitlelerden öğrenerek*** gerçekleştirebiliriz.'

Ancak köylü devrimi geleceğe ait bir şey olarak kaldıkça, bu bir bakıma henüz uzak bir ideaf otarak görünüyordu ve *devrimci* taktiklerin çalkantılı havası içinde, hemen uygulanamayacak ve köylüye çekici gelmeyen bir öneri olarak kolayca gözardj ediliyordu. Nisan konferansında kabul edilen karar, öneriyi isteğe bağlı ve biraz yumuşatılmış bir biçimde ileri sürüyordu. Sonuç bölümü "kırsal bölge proleterlerine ve yarı proleterlerine, her malikâneyi, tarım işçileri temsilcilerinin Sovyetleri tarafından, tarım uzmanlarının yöneliminde ve en iyi teknik yöntemler uygulanarak, sosyal yarar için işletilecek yeterli büyüklükte bir örnek çiftlik haline getirmeye uğraşmalarını," salık veriyordu.*

Geçici Hükümel'in "Nisan krizi" Bolşevik parti konferansıyla aynı zamana rastladı. Kriz, Milyukov'un istifası ve Bolşevikler dışında tüm sosyalist partilerin katıldıkları, SD'lerin Önderi Çenıov'un Tanm Bakanı olduğu bir koalisyon hükümetinin kurulmasıyla son buldu. Bu değişiklik, Kurucu Meclis'ten önce hiçbir şey yapılamayacağına ilişkin karar dahil, hükümetin tarım politikasının bütün sorumluluğunu SD'lere yüklüyor ve Bolşeviklerin şansını arlınyordu. Köylü ayaklanmalarının bütün kırsal bölgelere yayılması, Bolşevikler'in ve koalisyon partilerinin tarım politikaları arasındaki farkın ne olduğunu en açık ve en anlaşılabilir şekliyle ortaya koymuş

***A A.ge..c XX. s. 19* 5 VKPIB) r Reıolyuımuk(\W\c.* I.s. 229 ».**

oldu. Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresi 1917 Mayısı'nda Pelrog rad'da toplantıya çağrıldığında, Lenin *Pravda'âa* delegelere hitaben, tarım konusundaki bütün tartışmayı tek bir soruna, "köylüler toprak sahiplerine hiçbir şey ödemeksizin ve Kurucu Meclisi beklemeksizin tüm topraklan derhal ele geçirmeli mi, geçirmemeli mi?"[a] sorununa indirgeyen bir açık mektup yazdı. Bundan on gün sonra, Lenin'in kendisi Bolşeviklerin baş delegesi olarak kongreye hitap etti; toprakların köylüler tarafından derhal ele geçirilmesi sorunu Bolşevik karar tasarısının başında yer almaktaydı ve Lenin'in konuşmasının neredeyse yarısı bu konuya ayrılmıştı. Lenin, anarşi yayma suçlamasına karşı partisini şöyle savundu:

Anarşistler lafı. devlet iktidarının gerekliliğini kötüleyenler için kullanılır; biz devletin, yalnız şu andaki Rusya için değil, doğrudan sosyalizme geçen bir devlet için de kayıtsız şartsız zorunlu olduğunu söylüyoruz. Çok kararlı bir iktidar kayıtsız şartsız zorunludur. Biz sadece bu iktidarın tümüyle ve yalnızca İşçi, asker ve köylü temsilcileri çoğunluğunun elinde olmasını istiyoruz.

Lenin, ihtiyaçları sadece tüm toprakların "halka" devredilmesiyle karşılanamayacak olan "ücretli tarım işçilerinin ve en yoksul köylülerin" savunuculuğunu üstlenerek sözlerim sürdürdü. Her şeyden önce, en yoksul köylülerin tüm köylü örgütleri içinde "ayrı bir kesim ya da ayrı bir grup" halini almalan gerekiyordu. İkincisi, her büyük malikâne (Lenin bunların sayısını 30 bin olarak tahmin ediyordu) "tanm işçileri ve vasıflı tarım uzmanlan tarafından sosyal yarar için işletilecek" örnek çiftlikler haline getirilmeliydi. Lenin, "toprak, bilimsel eğitimden geçmiş tarım uzmanlarının yönetiminde en İyi makinalan kullanan tarım işçileri tarafından ortaklaşa işletil medikçe, kapitalizmin boyunduruğundan kurtulmanın hiçbir çaresi olmadığını" ileri süren "sosyalist öğretiyi" bir kez daha yineledi. Aslında bu bir öğreti sorunu da değildi:

Acil gereksinim tüm Rus halkının kapısını çalıyor. Bu acil durum, eski usul çiftçiliği sürdürmenin olanaksızlığı gerçeğinden kaynaklanıyor. Eskisi gibi küçük çiftliklerimizde kalacak olursak, özgür topraklarda özgür yurttaşlar olsak bile, kaçınılmaz bir yıkımla karşı karşıya kalacağız... Bireysel parseller Üzerinde bireysel çiftçilik "özgür toprak üzerinde özgür emek" olsa bile, korkunç bunalıma karşı çıkar yol değildir... Gerekli olan, büyük örnek çiftliklerin birlikte işletilmesine geçmektir.[7]

Bolşevikler, tamamen SD'lerin egemenliğindeki kongrede küçük bir azınlık oluşturuyorlardı. Fakat bu durum, köylü kitlesiyle onların SD hamileri

6. Lenın. *Soçmenıya, c. XX, s.* Î50. *l.A.g.e.*, c. XX, s. 416 17.

nin arasını açma sürecinde bir aşamaya damgasını vurdu. SD'ler ayak dirediler ve köylü kongresinden hemen sonra toplanan üçüncü parti kongrelerinde toprakları zorla alma ya da Kumcu Meclis'in kararlarından önce davranma girişimlerini kınadıklarını bir kez daha belirttiler.

1917 yazında Petrograd'da birbirini izleyen kongreler, Geçici Hükü met'e katılmış olmaları kendileri için bir ayakbağı haline gelen SD'leri niyetlerini daha da açığa vurmak zorunda bıraktı. Haziran ortalarında toplanan ilk Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde SD'ler çoğunluktaydı ve kongrenin tarım konusundaki kararı, esas itibariyle parti programının açıkianı şıydı. Toprak "ticari dolaşımdan çıkarılacaktı." Yani ne satın alınacak ne de satılacaktı. Toprağın tasarruf hakkı "tüm halkın" olacak ve "demokratik özyönetim organlarınca" uygulanacaktı. "Hem bireylerin hem de toplulukların" toprağı kullanma haklan "tüm vatandaşların eşitliği ilkesine göre özel hukuki normlarla"* güvence altına alınacaktı. Toprak komiteleri piramidi, köylü Sovyetleri'yle eşzamanlı olarak, şimdiki halde başarıyla kurulmuştu[9] ve SD'lerin tasarladıkları yapının payandasını oluşturuyorlardı. Seçimle işbaşına gelmiş ve ara organlar aracılığıyla Petrograd'daki Toprak Üst Komitesi'ne karşı sorumlu bölge komiteleri, "kırsal bölgelerdeki tüm serflik düzeni kalıntılarının en hızlı ve en kesin bir şekilde tasfiye edilmesini" sağlamakla ve genel olarak tanm politikasının uygulanmasını denetlemekle yükümlü olacaklardı.'" Eski *narodnikler'in* savunduktan "kara bölüşümü" hatırlatan kamulaştırma ve eşit dağıtım önerisi köylüleri yatıştırmak bakımından iyi hesaplanmıştı. Fakat Geçici Hükümet üyeleri olarak SD'lerin Kurucu Meclis'İ beklemeksizin toprakların köylüler tarafından ele geçirilmesini ısrarla kınamaları, bu önerinin etkisini kırdı. Lenin halkın SD'lerin programına gösterdiği ilgiyle birlikte programın bu en can alıcı zaafını da hemen fark etti.

İkinci aşamaya 1917 Ağustosunda ulaşıldı. O sırada devrim hızla ol gunlaşıyordu. Temmuz günlerinden beri Lenin ve öteki Önde gelen Bolşevikler ya gizlenmişlerdi ya da tutukluydular; kentlerde ve kırsal alanlardaki kargaşa hızla büyüyordu." Tekrarlanan krizlerin etkisiyle tüm hükümet ay

8. *Pen yı Vs<rossiİskiiS"e;4Sov<!tm* <I930), c. İt.s. 104.

9. E. A. Lutski'ye göre *(Voprosi Istorii,* No. 10, 1947, s. 17) Ağustos 1917'de 52 il komitesi, 422 itçe komitesi ve bilinmeyen sayıda kırsal bucak komitesi vardı.

10. *Penyi VserossiiskiiS"ezdSovetov* (1930), c. II, s. 306 10.

11. Resmi istatistiklere göre, k Oy t (iler tararından yapılan toprak işgaller Mayıs 1917'de 152, Haziran'da 112. Ağustosla 440, Eylül'de *9S&'àù (Razvine Sıvelskoy Ekom/ıniti.İaz.* A A. Arutinym *ve B. L* Markus (1940), s. 60).

gıtı çatırdiyordu. Ağustos ortasında SD'ler denetimindeki Tüm Rusya Köylü Kongresi'nin gazetesi, birinci kongrede delegeler larafind an sunulan 242 lalebi esas alarak hazırlanmış "model kararname" denilen bir kaıarname yayımladı. Önerilerin özü bilinen şeylerdi. Malikânelerin kamulaştırılmasını, tüm toprak mülkiyetinin halka verilmesini, ücretli İşçi çalıştırmanın ve toprak alım satımının yasaklanmasını, toprağın "eşitlik temeli üzerinde, yerel koşullar elverdiği Ölçüde, ya emek standardına ya da tüketim standardına göre"[1:] dağıtılmasını ve yerel Özyönetim organları tarafından belirli zamanlarda yeniden dağıtılmasını içeriyordu. Artık İktidarı ele geçirme anının yaklaştığına ve bu durum gerçekleştiğinde devrimin sosyalist aşamaya geçişinin hemen başlayacağına inanan L«nin, yeni bir taktik uygulamaya karar verdi. Model kararnamenin kendi başına bir program olarak kabul edilebileceğini açıkladı: "SD'lerin kendi kendilerini aldatışları ya da köylülerin onlar tarafından aldatılışlan", bu programın, kapitalist rejimi yıkmadan uygulanabileceği yolundaki teoride yatıyordu. O ana kadar Lenin, toprağın kamulaştırılmasını burjuva devrimi programmin bir parçası olarak ele almıştı; şimdiyse, toprakların büyük bir kısmı bankalara ipotek edildiği için, "devrimci sınıf, kapimlistlerin direncini devrimci yasalarla kı rmcaya" dek topraklara el koymanın düşünülemeyeceğini savunuyordu. 242 talep, köylülükle ittifak yapan proletaryanın Önderliğinde kapitalizme karşı amansız bir savaş ilan edilince gerçekleşebilirdi ancak.

O zaman, sermayenin ve ücretli emeğin hâkimiyetine son verilecek, o zaman sosyalicinin, barışın ve emekçilerin salıanatı başlayacaktır[11] [diye sözlerini bitirdi Lenin],

Böylece Lenin, SD'lerin ilan ettikleri tarım programını, bu programın burjuva kapitalizmine karşı devrimin, ancak başlamak üzere olan proleter sosyalist devrimin bir parçası olarak gerçekleşebdeceği yolundaki can alıcı çekinceyle birlikte bütünüyle devralıyordu.

Lenin'in "model kararnameye" ilişkin, Finlandiya'da gizlendiği yerde yazmış olduğu ve kapatılan *Pravda'mn* yerini alan yan yasal parti gazetesi *Raboçiïàe* yayımlanan makalesi büyük bir ilgi uyandırmadı ve devrimin

12 Bu madde ıçınbkz. 6.4V

13. Lenin, *Sfçineniya*, c. XXI. s. 107 13. Böylece 1917'den önce, toprağın kamu(aştınl misinin sadece burjuva devriminde bir adım olduğunu ilen süren Lenin, bu gonijünü değiştirmiş oluyordu: Kamulaştırma şimdi "sadece burjuva devriminin 'son sozU' değil, takat aynı zamanda *sosyalizm yolunda alilini} bir adım"à\ (A.g.e..* c. XXI, s. 233).

kargaşası içinde unutuldu. Lenin'İn devrimin ertesi günü yaptıkları, hem düşmanlarını hem de kendisini desiekleyenlerin birçoğunu şaşırttı. Nüfusun büyük çoğunluğunun, yani köylülüğün devrim karşısındaki tutumunu belirleyecek iki yakıcı sorun savaş ve topraktı. 26 Ekun 8 Kasım (917de İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresine sunulan ve oybirliği ile kabul edilen —barış kararnamesi ve toprak kararnamesi diye anılan— iki kararnamenin belirleyici önemde olduğu görüldü. Toprak kararnamesi kısaydı. Topraktaki tüm özel mülkiyete son verildiğini, toprak sahiplerine, devlete ve kiliseye ait topraklar ile tahsisli toprakların tümünün "Kurucu Meclis toplanmcaya kadar, kırsal bucak toprak komiteleriyle ilçelerdeki Köylü Temsilcileri Sovyetleri'nin emrine verileceğini," ilan ediyordu; uygulamanın ayrıntıları için ise Ağustos'ta SD'ler tarafından ileri sürülmüş (ve şimdi Lenin'in konuşmasında, "Rusya'nın tümünde bilinçli köylülerin büyük çoğunluğunun kayıtsız şartsız iradesinin ifadesi" diye tanımladığı) "model kararname" bütünlüğü içinde kabul ediliyordu. Emekçi köylülerle emekçi Kazaklar'a ait kiiçuk parseller el koyma kapsamı dışında bırakılmıştı.[14] Lenin'in köylülüğün sempatisini kazanmak için olduğu kadar, Rusya'nın kırsal bölgelerindeki başlıca siyasi guç olan SD'leri bölmek ve yıpratmak için de giriştiği en usla siyasi manevralardan biriydi bu.

Teorik bakımdan, Lenin, bu manevrayı iki farklı zeminde savundu. Sağduyunun tecrübeden doğacağı umuduyla, başlangıçta bunu taktik bir zorunluluk olarak, aynı görüş paylaşılmasa bile çoğunluğun iradesine boyun eğme olarak savundu. Bu, devrimin hâlâ demokratik aşamasında olduğu, tamamen sosyalist bir program için henüz olgunIaşmadığı görüşüyle uyumluydu. Kararname kongreye sunulduğunda ve bunun SD'lerin işi olduğu yolunda proteslolar yükseldiğinde[1s] ise Lenin şöyle cevapladı

Kimin işi olduğunun ne önemi v«7 Biz, demokrauk bir hükümet olarak, onlarla aynı görüşü paylaşmasak bile. halk tabanının kararlarından kaçınanlayız. Kararnameyi hayatın ateşi içinde, pratikte sınayarak, yerinde uygulayarak, köylüler kendileri neyin doğru olduğunu anlayacaklardır... Hayat en iyi öğretmendir ve kimin haklı olduğunu kanıtlayacaktır, köylüler bir ucundan, biz ohür ucundan başlayarak bu sorunu halledelim.[Ifi]

14 *Sabrante Uzakvnenu, I9/7 IQIH.* No.**l** (ikinci basıml. madde **3;** Lenin, ***Soçtntnıyu. s.*** **XXII,** s. **23.** telemlerin aceleye getirildiğini, **te ine I** "loprak kararnamesi" ile "model kararname" arasındaki çözümlenmemiş çelişki onaya kaymaktadır; ilki, tazminat sorununu Kurucu **Met**li s'**e** bırakıyordu, ikincisi ise topraklara tazminat ödenmeksizin el konulacağım ilan ediyordu.

15. Çemov daha sonra öfkeyle. 'Lenin bizim kararlarımızı topya edip 'kararname' diye yayımlıyor," seklinde yazaç aktır [***Deh Narodn.*** **17 30** Kasım **1917)**

Ve üç hafta sonra, SD'ler bölündüklerinde ve Sol grupla koalisyon kurulduğunda Lenin, "ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi tarafından onaylanan loprak programında salt SD maddelerle ilgili sorunlarda" Bolşeviklerin çekimser oy kullanacaklarını açıkladı; özellikle "SD maddelere" örnek olarak Lenin, "küçük toprak sahipleri arasında toprağın kullanım ve dağıtımının eşitlenmesini"" gösterdi. Lenin, geçen ağustosta önce övgüyle karşılamış olduğu model kararnamenin, yani SD programının özünde doğru, ne var ki ancak sosyalist bir devrim çerçevesinde doğru olduğu görüşünü yineliyordu. Bu yüzden Lenin, Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongre sı'ni "toprak kararnamesini oluşturan bütün düzenlemelerin ram anlamıyla gerçekleşmesinin, ancak 25 Ekim'de başlayan sosyalisl işçi devriminin başarısıyla mümkün olduğunu'' kabul etmeye ve "25 Ekim Devrimi'ni yürekten desteklediğini ve onu sosyalist bir devrim olarak desteklediğini," ilan etmeye çağırıyordu.[1'] Lenin'in allı ay önce üzerinde o kadar ısrarla durduğu büyük Ölçekli tarım işletmelerini geliştirme ihtiyacı, bütün bu dönem boyunca, farkına vanlmaksızın arka plana itildi.

Pratikte belki bu teorik tartışmaların sonucu çok da önemli değildi. Daha 1917 Eylülü'nde Lenin, "köylü isyanının her yere taşkın bir sel gibi yayıldığını," kaydediyordu." Ekim Devrimi bu seli engelleyen son setleri de devirdi. Sadece köylüleri boyunduruktan kurtulmaya çağıran devrimci bir parti değil, kendini hükümet ilan etmiş bir örgüt, yayımlanan ilk demeçlerinden birinde "köylüleri iktidarı derhal kendi ellerine almaya çağıran", "Halk Komiserleri Sovyeti" vardı şimdİ.[íU] Fakat devrimin zaferi, eski düzenin yıkılışını tamamlamayı amaçlayan devrimci sürecin sürdürülmesiyle yeni düzenin kurulması ve güçlendirilmesi için gerekli örgütlenme süreci arasındaki mücadeleyi hızla harekete geçirdi. Ekim Devrimi'ni izleyen altı ay boyunca bu mücadele, an arda gelen, ancak birbiriyle ilişkili iki aşamadan geçti. İlk aşamada sorun şuydu: Toprak sahiplerinin malikânelerine köylüler tarafından el konulması, beraberinde getireceği şiddet ve tahribat dahil, devrimden önceki köylü isyanı kalıbım mı izleyecekti, yoksa yeni

16. Lenin, *Soçinemya,* c. XXII, s. 23. Lenin sonradan bu savına daha geliştirilmiş bir biçim verdi: "Proleterlerin köylülere emıetmek, onlara herhangi bir jeyı zorla kabul cnirmek islemediklerini, aksine, onlara yardım etmek, onlarla dost olmak islediklerini ispatlamak için muzaffer Bolşevikler, toprak kararnamesine *kendilerine aıi tek bir h ltme* koymadılar ve SD'ler tarafından SD gazetesinde yayımlanmış köylü kararlanmı (en devrimci kararlann bunla/ olduğu da bir gerçektir) kelime» kelimesine kopya eltjler" *{Age.,* c. XXIV s. 641).

17. *A.g.e.,* c. XXII, s. B3 4. 18. *A.g.e.,* c. XXII, s. 89 90

19. *A.g.e., c.* XXII, s. 53. 20. *A.g.e.,* c. XXI, s. 273.

devrimci otoritelerin talimallarındaki gibi düzen içinde ve örgütlü bir tarzda mı yürütülecekti?[21] İkinci aşamada. SD politikarm bireyci akımları ile Bolşeviklerin kolektivist eğilimleri arasındaki temel çatışma yeniden canlanıyordu. Birçok farklı biçim alan bu çatışma, toprak kararnamesinde SD programın Bolşevikler tarafından kabul edilmesi ve bunun ardından Sol SD'lerle koalisyon kurulması sayesinde geçici olarak askıya alınmıştı; ancak tarım politikasına ilişkin somut sorunlar hakkında karar vermek gerekince hızla tekrar alevlendi ve Sol SD hükümet üyelerinin Brest Litovsk'tan sonra İstifa etmesiyle bir dönüm noktasına ulaştı.

Topraklara şiddet kullanarak ya da düzen içinde el konulması sorunu kısmen yerel şartlara göre değişerek, kısmen de Sovyet otoritesinin genelde ilgili bölgedeki yerleşme hızına bağlı olarak çözümlendi. Olayların seyrinin sadece ilden ile değil, köyden köye bile değiştiği böylesi bir durumda kanıtlar dağınık ve aldatıcıdır. Öyle görünüyor ki toprağın düzenli ve örgütlü bir şekilde ele geçirilişi tanmın teknik bakımdan en ileri olduğu bölgelerde en yüksek derecesine ulaşmıştır; bu, Batı Ukrayna vePodolyagibi pancar üretimine ayrılmış, ya da ihracat amacıyla geniş çapta buğday üretilen bölgelerin genel özelliğiydi. Buralarda tarım zaten çok sayıda topraksız tarım işçisinin çalıştırıldığı kapitalist yöntemlerle yürütülüyordu; böylece bu işçilerin hızla örgütlü bir Önderliğe kavuşmaları mümkün olmuştu." Genelde, topraklan ele geçirme süreci en düzenli biçimde, Sovyet iktidarının hızla yerleştiği ve merkezi otoritenin en yoğun hissedildiği, merkeze en yakın illerde gerçekleşti. Daha uzak bölgelerde 1917 18 kışı boyunca anarşi ve düzensizlik ağır bastı ve köylülerin toprakları ele geçirmesine çoğu zaman şiddet ve yıkım eşlik etti.[23] İç savaş sırasında bu farklılık son derece önemli oldu: Çünkü Sovyet kuvvetleri ağırlıklı olarak, tarım devriminin

21. Toprak kararnamesi "bundan böyle tüm halkın malı olan el konmuş mülkiyete" verilecek her lıriü zararın bir "devrim mahkemesince" cezalandırılacağı konusunda köylüleri uyaran ve ilçe Sovyetleri'ni bu kararnameyi düzenli bir şekilde uygulamakla yükümlü kılan bir madde içeriyordu.

22. *RazviryeSovetskoyElaınomıkt,* haz. A. A. Aruntinyan ve B.L.Markus (1940). s. 93.

23. E. A. Luıski, *tıvesıiya Akademıt Nauk SSSR; Seriya Isıorii İFtosafii, c.* V (1948), No. 6, s. 510 141c. Sovyet yöneliminin Ekim Devrimi'nden hemen sonra kurulduğu Tver ve Ryazan illerinde toprakların köylülere devredilmesinin, çoğu durumda düzenli bir şekilde gerçekleştiğini, oysa Sovyet yöneliminin ancak Ocak ISIS'de kurulduğu Tambov'da "loprak sahiplerinin mülklerinin tasfiyesinin büyük ölçüde malikânelerin birdenbire yağmalanması şeklinde olduğunu yerel belgelere dayanarak göstermektedir. Narkomzem'in bir yetkilisine göre, karışıklıklar, esas itibariyle Ukrayna'nın kara topraklar bölgesinde ve loprak ihtiyacının had salhaya vardığı Otta Volga bölgesinde meydana geldi *(OZemU,* c. 1 (1921), s. 20).

hızla gerçekleştiği ve uzunca bir **zamandan** beri hayli düzenli bir yönetim altında olan bölgelerde tutundu; buna karşılık tarım mücadelesinin en şiddetli ve kıyasıya olduğu, kargaşanın yoğun bir şekilde hüküm sürdüğü bölgeler "beyaz" hatların gerisinde kaldı. Ancak toprakların ele geçirilişinin düzen içinde ya da şiddet yollu oluşu, neredeyse tümüyle, söz konusu yerlerdeki insanların dürtülerine, girişkenliklerine bağlı kaldv, merkezi otoritenin bu konuda ya hiç sesi çıkmıyor ya da cılız kalıyordu. İlk Halk Tarım Komiseri, "toprak sahipleri iktidarını tasfiye etme işinin köylü kuleleriyle yerel organlar tarafından" gerçekleştirildiğini belirtiyordu; "bunlar gerçek **Halk** Komiserliği aygıtlarıydı"

Zaman açısından birincisinin üstüne binen ikinci aşama, kamulaştırma sürecinden ya da el koymadan sonra girişilen, toprağın bölüşümü sürecini kapsıyordu ve Bolşevikler ile SD müttefikleri arasında büyük bir gedik açmıştı. Bolşevikler de SD'ler de eski toprak sahiplerinin tazminat ödemeksizin mülksiizleştirilmesi konusunda samimi olarak görüş birliği içindeydiler. Ortadaki temel mesele bu olduğu sürece, bütün köylülerin çıkarları aynıydı. Bu gerçekleştiği andan itibaren ise köylülüğün farklı kategorileri farklı amaçlar ve tutkular peşinde koşmaya başlamıştı. Bu noktada, SD'le rin kendi topraklarını bireysel olarak ya da komünlerde işleyen nispeten halı vakti yerinde ve İyi örgütlenmiş köylülerin yanında yer aldıkları, Bol şevıkler'in ise topraksız köylüleri ya da emeklerini başkalarına satmaksızın kendilerini geçindirmeye yetmeyecek kadar az toprağa sahip olan köylüleri destekledikleri söylenebilir. Bu farklılık zaten toprakların köylülere düzenli bir şekilde ya da "kendiliğinden" devredilmesi konusunda Bolşevikler'le SD'lerin arasını açan çatışmaya da bir dereceye kadar yansımıştı Yoksul ve topraksız köylüler, toprak sahiplerinin malikânelerinin zorla ve devrimci bir tarzda parçalanıp paylaşılmasına, kendiliğinden pallak veren genel leşmiş köylü karışıklıklarında kendi küçük mülklerinin de zarar göreceğini düşünen rahatı yerinde köylülerden daha yatkındı. Bu anlamda SD'ler — özellikle de Sağ SD'ler— Bolşevikler'den daha az devrimci bir partiydiler ve kentlerdeki vasıflı işçi gruplarını temsil eden Menşevikler'i andırıyorlardı. Tarım politikasının Ekim 1917'den Haziran 1918'e kadar uzanan tarihine, önce Sağ SD'ler İle köylülüğün daha yoksul tabakasının çıkarlarını onlardan daha çok destekleyen Sol SD'ler arasındaki bölünme, sonra da yok

24.V P *Milyuûn, Agramuya Politika* 55517 (ikinci basım, 1927), s 60; bu başka yomincil da "larımda yere) anlamda bir kendi kaderim ınyin hakkı'"ndan söz etmekledir (5. N. Pro kopoviç, *The Economie Condition of Soviel Russia* [19241, s.681.

sul köylülüğü *kulaklar'a* karşı köklü bir şekilde destekleme politikasını tek başına sonuna kadar götürmeye kararlı Bolşevikler ile Sol SD'ler arasındaki bölünme açıklık getirmektedir.

SD'lerin tarım programının birçok maddesinin SD'ler in kendi aralarında bile farklı yorumlanıyor olması, programın başlıca maddelerinin Bolşevikler tarafından üstlenilmesini kolaylaştırdı 26 Ekim 8 Kasım 1917 tarihli Bolşevik toprak kararnamesinde içerilen SD model kararname, toprağın eşit kullanımını, onu işleyenler arasında "emek ölçütüne ya da lüketici ölçütüne gore" eşit olarak dağıtılması diye tanımladığında, bu farklılıkların en dikkat çekici olanını ustalıkla gözden saklıyordu. "Eşit dağıtım'ın, toprağı İşleyene dağıtım yapılması anlamına geldiğini herkes zımnen kabul ediyordu. Fakat eşitlik, bilfiil işçi sayısına gore mi (eğer böyle ise, kadınlarla gençler, lam anlamıyla işçi olarak mı hesaplanıyordu), yoksa (çocuklar, yaşlılar ve sakallar dahil) beslenmesi gerekenlerin sayısına gore mi hesap lanmışlı? İlk alternatif herkesin bilfiil işleyebildiği kadar loprak hak elliği görüşüne, ikinci alternatif ise kendisini ve ailesini geçindirmeye yelecek kadar toprak hak elliği görüşüne dayanıyordu. Her biri kendi içinde luıarlı ve devrimci geleneğe sıkı sıkıya bağlı bu iki görüş birbiriyle bağdaşmıyordu; üstelik, her yerde bu taleplerden birini ya da diğerini karşılamaya yetecek kadar loprak bulunacağının herhangi biı garantisi de yoktu. Bu sorun SD'lerle Bolşevikler arasında asla kesin bir tartışma konusu olmadı, çünkü hangi çözümün hangi köylü kategorisinin yararına olacağı sorusunun kestirme bir cevabı yoktu. Ne var ki sorunun çözümü yerel kararlara bırakıldığında her şey bu konuda karar verecek otorilenin niteliğine ve tutumuna bağlı kalıyordu. İkinci bir yorum farkı da. model kararnamenin "yoğun tarım uygulayan malikanelerin (yani bahçelerin, plantasyonlann, fidanlıkların, vb.'nin), haralar ve üretme çiftlikleriyle birlikle, boyutlarına ve önemlerine göre, *devletin ya da komünler'ın* Özel kullanımına" bırakılacağını Öngören maddesi üzerinde ortaya çıktı. İlke bakımından büyük ölçekli tarımdan ve merkezi denetimden yana olan Bolşevıkler'in, "yoğun tarım uygulanan malikâneler" kategorisine neyin gireceği (bu kalegori pancar, keten, pamuk gibi "sanayi" ürünlerine ayrılmış tüm toprakları kapsayacak mıydı?) konusunda olduğu kadar, pratikte bunları hangi otoritenin yöneteceği konusunda da zamanla, SD'lerin birçoğunun görüşünden farklı bir görüş benimsemeleri mümkündü. Üçüncü ve *tn* belirleyici fark ise hangi toprakların dağıtılacağı konusunda ortaya çıktı Model kararname, hem köylülerin topraklarının hem de toprak sahiplerinin malikânelerinin "eşit" dağıtım

için ortak fona dahil edilmeleri gerektiğini açıkça ortaya koyuyor gibiydi; sadece "az topraklı köylülerin demirbaşlarının" bunun dışında bırakıldığı ilan edilmişti. Ancak mesele somut bir biçim aldığında, hali vakti yerinde köylülerin çıkarlarını temsil eden Sağ **SD**'ler tutumlarım değiştirdiler ve halihazırda bireysel yada kolektif köylü mülkiyeti altında bulunan toprağa doku nul am ayacağım, eşitlik ilkesinin ancak toprak sahiplerinin el konulan malikânelerinin yoksul ya da topraksız köylülere dağıtılmasını gerçekleştirdiği ölçüde uygulanabileceğini savundular.[:)] Köylülüğün farklı kategorilerinin çıkarları bu noktada birbiriyle açıkça çelişiyordu; işte Sağ ve Sol SD'ler arasında, sonra da Sol **SD**'lerle Bolşevikler arasında ortaya çıkan temel ayrılık bu temelin üzerinde yükseldi. Bununla birlikte kararnamede birçok önemli nokta, yerinde yapılacak pratik yorumlamaya açık bırakıldığından, kararnameyi uygulamakla yükümlü bucak toprak komitelerinin denetim altında tutulması son derece önemliydi ve denetim şimdilik asıl olarak SD'lerin elindeydi. Toprak komiteleriyle. Lenin'in bir köylü delegasyonuna açıkça "yerel bölgelerde devlet iktidarının yetkili organları"[16] diye tanımladığı Köylü Temsilcileri Sovyetleri arasındaki ilişkiler ise o dönemdeki kararname ve demeçlerin tümüne özgü anayasal bir sise bürünmüştü.

Durum, kırsal alanlarda gözle görülür bağımsız bir güç oluşturamamış olan Bolşevikler in SD'lerle bozuşmasına elvermeyecek kadar nazikti; Sağ SD'lerin denetimindeki Toprak Üst Komitesi, 31 Ekİm 13 Kasım I917'de toprak kararnamesinin geçerliliğini tanımayı reddeden bir demeç yayımladığında buna karşı çıkan bir girişim olmadı." Birkaç gün sonra, ilk Tarım Halk Komiseri Milyutin İstifa ettiğinde, SD'lerin iki kanadı arasında öteden ben bir bölünmeye yol açmayı amaçlayan Lenin, **SD**'lerin tarım işlen sözcüsü Kolegayev'e açıkça tarım bakanlığını leklif eni." Teklif reddedtl

25 Oenel olarak, SD'ler Mayıs 1917'den itibaren Tarım Bakanlığını ellerinde bulundurduktan Ceçıci Hükümet döneminde sürekli Sağa kaydılar Son SD tarım bakanı Moslov. mülksiızlepirilen toprak sahiplerine, köylülerin kendi Jen nt dağıtılan malikânelere Ödedikleri kira üzerinden (azmmol ödenmesi konusunda Kadetler'le bir uzlaşma sağladı. Lenin bunu "SD'lerin partisinin köylülere yeni bir ihaneti" olarak kınadı *(Soçineniya,* c. XXI, s. 357 61) SD'lerin Şubat ve Ekim Devrimleri arasında lanm sorununa ilişkin tutumlarının hayli düşmanca fakat iyi belgelendirilmiş bir bilançosu E. A. Moroko vets' in *Agraryne Programım Ros sinkık Paluıçeskık Parıiıv 1917g* (19291 adlı kitabında y« ılmakıadır (s. 103 ltj).

26 Lenın, *Soçineniya,* c. XXII, s. 52; oloriler niteliğini vurgulamak amacıyla, Lenin'in bu demeci *Sabrante U;akonemı, 19I7 19IK* No. 2, madde *litt* de yayımlandı.

27. *Volya Narada, i* Ekim 1917, *Veprost tsforu.* No. 10, 1947,s 19daalınlılanmıştır

28. *ProtûkoliZastàanii VTslKSoıiva* (1918), s. 29.

di. Fakat aradan daha iki hafia geçmeden, Lenin'in SD'Ieri bölme politikası başarıyla sonuçlandı. Bolşeviklerle Sol SD'ler arasında koalisyon kuruldu ve Kolegayev Tarım Halk Komiseri oldu. Sağ SD'lerin aksine Sol SD'ler, 26 Ekİm 8 Kasım 1917 tarihli toprak kararnamesini tanıdılar. Epey yol alınmış oldu böylece. Fakat kısa süren resmi görevi sırasında Milyutin'İn Tarım Halk Komi seri iği'ni *(Narkomzem)* örgütlemek için pek az vakti olduğundan," bu kuruluş Kolegayev'İn yönetiminde de, personel ve amaçlan bakımından Geçici Hükümete bağlı SD Tarım Bakanlığının bir alt uzantısı olarak kaldı. 13 26 Aralık 1917 tarihli yeni bir kararname ve talimatname, esas itibariyle SD politikayı vurguluyordu. Toprak komitelerinin "daha önce çıkarılmış ya da gelecekte çıkanlacak tarım yasalarını uygulamaya" yetkili oldukları, bu kararnameyle bir kez daha teslim edilmiş oluyordu. "Özel bir tarım uygulanan ya da sanayi bakımından önem taşıyan toprakların.., ve bilimsel deneme çiftlikleriyle tanmsal ve diğer eğilim kurumları topraklannm" paylaşım dışı bırakılacağı ve toprak komitelerinin yönetimine tabi olacakları .özellikle belirtilmişti; diğer bulun topraklar "eşiti tk emek" ilkesine göre dağıtılacaktı. Kararnamede daha fazla ayrıntı belirtilmemişti.[30] Bundan bir hafta sonra, toprak kararnamesini tanımayı hâlâ reddeden Toprak Üst Komitesi Kurulu, Sovnarkom'un çıkardığı bir kararnameyle lağvedildi.[31] Komiteleri merkezde bağımsız olarak temsil edilmekten yoksun bırakan bu işlem, onların itibarını ve gücünü sınırlama ve onları yerel Sovyetler'e tabi kılma yolunda atılmış ilk adımdı.

Bundan sonraki dönüm noktasına ise Ocak 1918'de Kurucu Meclis'in kapatılması ve üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin toplanmasıyla gelindi. Sovyet olorilesi şimdi kuzey ve **merkC2** Rusya'da, Volga bölgesinde yerleşmiş bulunuyor ve hızla Sibirya'ya yayılıyordu. Toprak sahiplerinin mü İks üz! eştiril m es i her yerde tamamlanıyordu ya da tamamlanma yolundaydı. Fakat Kurucu Meclis'in kararını bekleme zorunluluğu herkes tarafından kabul edildiği için, toprakların yeniden dağıtım işlemi henüz başlamamıştı ve her şey İlçe ve bucak toprak komitelerinin ya da yerel Sovyetlerin toprak seksiyonunun denetimine bağlı kalıyordu. Bu konuda durum Bolşevikler açısından henüz güven verici olmaktan uzaktı. Merkezde bile,

29 "İlk günlerde Tarım Halk Komiserlijı'nın merkezde} mis bir örgülü yoklu; raporiann ve işlerin lıımu Smolni'den yürütülüyordu' (V. P, Milyulın, *Agramaya Politika* (ikinci basım, 1927). s. 60); MİIyufin "sabotaj" ve "görevlilerin direnci"nderı de söz adıyor.

30. *Sobmnie Uzaktmtaiı. 1917 1918,* No 7, madde 105.

3l.Voprosilstorii.tUi. 10.1947, s. 38.

Sol SD'lerle Bolşevikler arasındaki koalisyon hiç de iç açıcı değildi. Üçüncü Tum Rusya Sovyetleri Kongresi Kurucu Meclis'in lağvedilmesini onaylamak için toplandığında, eski Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresi, resmi olarak Kongre'ye dahil edilmesine karşın, Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin "köylü seksiyonu[1'] olarak Kongre'nin gölgesinde varlığını bağımsız olarak sürdürmeye çalıştı. Kırsal alanlarda koalisyonun henüz büyük bir etkinliği yoktu; Bolşevikler'e açık bir düşmanlık gösteren SD'ler toprak komiteleri üzerindeki egemenliklerini sürdürüyorlardı. Petrog rad'da. üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi ile aynı zamanda toprak komiteleri delegelerinin bir kongresi toplandı. Delegelerin dörtte üçü Sol SD'lermiş gibi göründükleri halde, başlangıçta sadece "köylü seksiyonu" ile görüşmeye razı olarak. Tüm Rusya Sovyetleri Kongresİ'ne karşı düşmanca bir tavır aldılar. Kolegayev arabuluculuk etmek için canla başla çalıştı ve Lenin delegelere seslenen bir konuşma yaptı." Sonunda kongre, tartışmalı toprak dağıtımı sorununa çare bulmayı amaçlayan ve üçüncü Tum Rusya Sovyetleri Kongresi'nin 18 31 Ocak 1918'deki son oturumuna alelacele sunulmuş olan "Toprağın Sosyalizasyonu Üzerine" başlıklı bir yasa tasarısını onayladı. Tasarının son anda sunulmuş olması kongre tarafından tartışılmasını önledi. Tasan ilke olarak kabul edildi ve üzerinde ayrıntılı olarak çalışılması işi VTsIK'ya bırakıldı.[3i] Aynı kongre Bolşevik tanın politikasının iki temel maddesini de Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bıldirgesi'ne koymuştu; "Toprakta Özel mülkiyet kaldırılmıştır," ve "örnek çiftlikler ve tanm işletmeleri milli mülkiyet ilan edilmiştir."

Serilerin özgürleşmesine ilişkin İl. Aleksandr kararnamesinin 57. yıldönümüne denk getirilerek 19 Şubat 1918'de ilan edilen "Toprağın Sosyalizasyonu Üzerine" yasasının son metni,[a] Bolşevikler'in görüşleriyle SD'lerin görüşlerinin bir dereceye kadar bağdaştırılmasını temsil ediyordu. 9. madde ekilebilir toprakların dağıtımını "köy, bucak, ilçe, il, bölge ve federasyon Sovyetleri'nin toprak seksiyonlarına" bırakıyordu; böylece eski top

32 Bu kongrenin tutanakları hakkında, o deinem basınından ve yayımlanmamı; arşivler den toplanmış bilgiler, *Vıpmsi hhrii.* No 10. 1948, ss. 29 30 ve *tzvesıyu Akademi NouL S5R. Sema hlınii i Filmojii,* c. V] (1949). Mo 3, s. 23l'de bulunabilir; Lenin'ın konuşması nın basında çıkan yetersiz bir örneği, kı bu konuşmanın mevcut tek belgesidir. Sın *intniya. c* XXII > "^ Tr yer almakladır.

33 *lıetu V*tu>s<uilüS"fz<<Smeuıv* ((918),s 86

34 *Sobnıme Urjıkanenh I9IT IVIR* No. 25, madde 346; Kongre'nin kapanış lanhi olan 18 31 Ocak 191 ti ile. yasanın, bu lanhıcn on dokuz gün sonra ilan edilişi arasında yapılan görüşmeler *Vvptvsi Islorii.* No. 10, 1948, s. 32 3'ıe anlatılmışın .

rak komitelerini iptal ediyor ya da onları Sovyetler'in birer bölümü hafine getiriyordu. Sağ SD'ler toprak komitelerinin yapısına egemen olmaya devam ettikleri için, bu düzenleme, hem Bolşevikler hem de Sol SD'ler tarafından kabul edilebilir bir düzenlemeydi; bununla birlikte Bolşevikler Sovyet aygıtım bütünüyle denetledikleri için sonunda bundan kârlı çıkan onlar oldu. Yeni yasanın uzun vadede Bolşevikler'e en çok yaratı dokunacak maddesi buydu. Ancak Lenin, sosyalist bir tarım programının amaçlarını aşağıdaki şekilde tanımlayan 11. maddeyi de gururla belirtiyordu:

(a) Toprağın verimliliğini artırarak, tarımsal teknikleri gelişıirerek ve nihayet. Tarımla uğraşan emekçi kulelerin tarım bilgisinin genel düzeyini yükselterek Ülkenin Üretici güçlerinin gelişmesine uygun şartlan yaratmak;
(b) Ekilebilir topraklar için bir yedek ion yaratmak;
(c) Bahçecilik, arıcılık, sebzecilik, hayvancılık, süt ürünleri gibi iarım işletmelerini geliştirmek;
(d) Tarımsal nüfusun daha iyi bir biçimde dağılımını sağlayarak, çeşitli bölgelerde az verimli ekim sistemlerinden daha verimli ekim sistemlerine geçişi hızlandırmak;
(e) Sosyalist ekonomiye geçişi sağlamak amacıyla, bireysel işleımelpıc karşı, hem ürünler hem de emek açısından daha ekonomik olan kolektif iarım sistemini geliştirmek [?s]

Böylece bu yeni yasada, 26 Ekim 18 Kasım 1917 toprak kararnamesinde geçici olarak bir yana bırakılmış olan Bolşevik kolektif tarım ilkesi, SD "kara bölünme" ilkeleriyle yan yana, açıkça yer almış ve kabul edilmiş oluyordu.

Bununla birlikte bu Bolşevik demeçler daha çok, sonradan Lenin'in tırnak içine alarak ifade ettiği gibi "ruhu"nu "toprağın eşit kullanımı sloganının oluşlurduğu"" bir yasaya eklenti görünümündeydi. Yasanın bu sloganı uygulamaya kalkışmakla yaptığı şey onun gerçek dışı niteliğini göstermek oldu. Sosyalist Devrimci temel ilkeler tümüyle kabul edilmişti. 3. madde, "toprağı kullanma hakkı, onu kendi emeği İle işleyene aittir," diyordu; 52. madde ise ücretli işçi çalıştırmanın "yasa tarafından yasaklandığını" özellikle belirtiyordu. 12, madde, "emekçilere toprak dağıtımının eşitlik ilkesi-

ni. *Sı/btanıe Uzakonenıi. I917 İ9İH.* No *25.* madde 346. Sonradan 19IS'de Lenin, iki kez. özel bir hoşnutlukla bu maddeye atıfla bulundu *{S<nineniytı,* c XXII), & 397. s 425 6); hana biraz abartarak bu kararnamede "Sovyel iktidarının komünleri ve birliklin en on plana çıkararak onlara ifoii'rira'ürf bir öncelik vermiş olduğunu" söyleyerek övündü *(A.g.e..* c. XXIII, s. 3991.

36..4..e.e.c XXIII.s.398.

ne ve toprağı işleyenlerin yeteneğine göre yapılması gerektiğini... hiç kimsenin ne işleyebileceği topraktan daha fazlasına, ne de kendi geçimi için gerekenden daha azına sahip olmamasına dikkat edilmesi gerektiğini," söylüyordu. 25. maddeye göre, "bu kuralın uygulanmasının anlamı, bireylere tahsis edilmiş toprağın yüzölçümünün, tüketici emek standartınm sınırlarını aşmaması gerektiğiydi ve bu standard» nasıl hesaplanacağı ekteki ayrıntılı bir "kılavuz" ile açıklanıyordu. Belirli bir toprağın büyüklüğü, bu topraktaki "emek birimleri"ni (bir erkek bir birim, bir kadın 0.8; 16 18 yaşlarındaki erkekler 0.75; aynı yaş grubundaki kızlar 0.6; 12 16 yaşlarındaki çocuklar ise 0.5 birim sayılıyordu) ve "beslenecek nüfusu" göz önünde tutan çetrefil bir hesaba göre saptanacaktı. Toprakların bu standarta ulaşmadığı yerlerde, eksikliğin, malikânelere el koyma sayesinde yaratılmış "İhtiyat topraklar"la giderilebileceği, bunun mümkün olmadığı durumlarda ise ailelerin bir başka bölgeye göç etmeleri gerekeceği varsayımının kabul edilmiş olduğu anlaşılıyor. Fakat uygulamadaki güçlüklerin hiçbiri çözümlenmedi, hatta dikkate bile alınmadı. Yasanın bir başka bölümünde, "toprağın doğal bereketliliğinden ya da bir pazara yakın oluşundan dolayı sağlanan fazla gelirin, bunu sosyal yarar için kullanacak olan Sovyet Hükümeti organlarına devredilmesini öngören" bir madde bulunmasına rağmen, yüzölçümleri standarttan daha büyük olan toprakların standarta uydurulması sorunu es geçildi. Yasa, yerel Özel şartlara uyum sağlayıcı birçok maddeyi de içeriyordu.

"Toprağın Sosyalizasyonu Üzerine" yasasını, Lenin sonradan şu teorik gerekçeye dayanarak eleştirdi: Eşit dağılım sloganının "burjuva demokratik devrimde ilerici ve devrimci bir anlamı" olduğu halde, sosyalist devrimle hiçbir ilişkisi yoktu ve Bolşevikler tarafından sadece devrimci gelişmeye gerekli bir adım olduğu ve o dönemde köylülerin çoğu tarafından arzulandığı için kabul edilmişti.

Biz Bolşevikler [diye yazıyordu Lenin] köylülüğe, küçük burjuva sloganların üstesinden gelebilmesi ve sosyalisi sloganlara olabildiğince çabuk ve kolay *geçebilmesi* için *yardım edeceğiz*^[1]

Bu yasaya yöneltilecek daha doğrudan ve pratik bir eleştiri, maddelerinin aşın muğlaklığı yüzünden hemen hemen bütün ikircikli sorunlann yerel olarak yorumlanmaya bırakılması ve ortaya konan ilkelerin uygulanmasında bütünsellik perspektifinin her türlüsünün göz ardı edilmiş olması olabi

37 *Soçinenıya,* c. XXIII. s. 398

lirdi. Ancak şartların eski Çarlık imparatorluğunun farklı yerlerinde hem sosyal hem de ekonomik açıdan büyük Ölçüde çeşitlilik göstermesi, bütünlüklü her tarımsal düzenlemeyi rastlantılara kalmış bir girişim haline getiriyordu. O dönemde ve toprağın kullanımı gibi can alıcı bir sorun hakkında herhangi bir merkezi otoritenin, güçlü yaptırım İmkânları olmaksızın (ki Bolşevikler'in yoktu) Rusya'nın Sovyet rejimini kabul etmiş kırsal bölgelerinde bile kararlarını yürürlüğe koyamayacağı açıktı. Toprağın dağıtım biçimi, ilgili köylülerin koleklif isteğine ya da onlar tarafından kabul edilmiş yerel otoritelerin kararına bağlıydı. Moskova'dan gelen her karar ancak akla yakın göründüğü ve köylülerin devrimin kendilerine neler getirmesi gerektiği konusundaki anlayışına uygun düştüğü ölçüde kabul görüyordu; ve bu anlayış, Lenin'in bildiği gibi, Bolşevikler'in Rus tarımı açısından sadece nihai amaç değil fakat aynı zamanda nihai zorunluluk olarak gördüğü kolektivizmden ziyade SD'lerin "eşit dağıtımı"na yakındı.

1918 ilkbaharı ve yaz başı boyunca Avrupa Rusyası'nm merkez, kuzeybatı ve kuzeydoğu illeriyle Sovyet iktidarının kesinlikle yerleştiği tüm Volga havzasında (toplam 28 il) yeniden bir toprak dağıtımı gerçekleşli." Fakat bu dağıtım süreci daha henüz açıklanmış olan yasayla pek az ilintiliydi ve en az bir önceki kış boyunca toprak sahiplerinin topraklarına el konulmasında olduğu kadar karmaşık, değişken ve güç izlenebilir nitelikteydi.

Sosyalizasyon ulusal çapta gerçekleştirilemedi [diye yazıyordu bir Narkomzem görevlisi]... Pratikte, köylüler yalnızca kendi yörelerindeki topraklara el koydular ve toprağın az olduğu yerlerden **daha** bol olduğu yerlere göçme girişiminde bulunmadılar. Köylerin hemen hepsinde eşit toprak dağıtımı gerçekleştiyse de, kırsal bölgeler arasında bir eşillemcye pek ender rastlandı. Bölgeler ve iller arasında eşil dağılım ise daha **da aı** görülen bir olguydu.[w]

Toprak sıkıntısı çeken merkezi eyaletlerde ve Volga dolaylarında tüketici başına dağıtım yaygınken, nüfus yoğunluğu daha az olan Kuzey Rusya ve Sibirya steplerindeki illerde emek gücüne göre dağıtım daha yaygındı. Yeniden dağıtımın süreli olarak yapıldığı komün işletme sistemi reformdan

38. ***Voprosi İslimi.*** **No. 11. 1947,** ss. **6 8. olu?** sekiz ilin aynnlılı bir lislesini vermekledir Asya Rusyası'nm bazı bölgelerinde de dağılım yapıldığı anlaşılıyor; fakat bumda süreç **o** kadar düzenli değildi ve aynnulı kayıtlarda bulunmamaktadır

39. ***OZeınle. c.*** **I (19211.** SS. **24 5.** ***Voprosi Isıoni.*** **No. II, 1947.** S **Ke** göre, "bucaklar, köyler arasındaki toprakların dağılımında uygulamadaki sorunlar hakkında karar **veren** temel kuruluş ilçe toprak seksiyonuydu", daha üstteki kuruluşların pek etkin bir rol oynamadıklar anlaşılıyor.

etkilenmedi; gerçeklen, ücretli tarım işçisi çalıştırmaya ve toprak kiralamaya yasaklama getirmek gerekiyorsa, aile durum larındaki değişiklikler göz önünde tutulduğunda, süreli yeniden dağılım çok açık bir zorunluluktu. Dağınık topraklan işlemek güçlükleri azaltmıyor, artınyordu; kayıtlarda köylülere evlerinden 70 ya da 80 verst uzaktaki toprakların verildiği aşırı durumlar[1]" vardı. Bazı raporlarda köylülerin dağıtım sürecini, köylü ko münlerindeki süreli yeniden dağıtımdan edinmiş oldukları tecrübe sayesinde hiç sorunsuz yürüttükleri anlalılırken, başkalarında *kutaklar'la* yoksul köylüler arasında açık çatışmalar çıktığından söz ediliyordu.[J1] Çizilen bu farklı tablolann tümü gerçekti; asıl güçlük herhangi bir oran yada genel bir perspektife varmak istenince ortaya çıkıyordu El konulan toprakların yüzde 1 l'i, esas itibariyle Sovyet çiftlikleri şeklinde devlete, yüzde 3'ü de tarım kolektiflerine bırakıldığından, yüzde 86'sının köylülere dağıtıldığı anlaşılıyordu. Köylülere dağıtılan toprakların miktarındaki ortalama arttş bölgeden bölgeye bir desyatİnİn dörtte birinden dörtte üçüne kadar değişiyordu.[1]' Fakat eşitliğin uygulanması sadece dar sınırlar içinde kalmadığı gibi. her yerde benzer şekilde de değildi. Bazen köyün ya da bölgenin tüm topraklan dağıtıma arz ediliyor, bazen de toprak sahiplerinin el konulmuş olan topraklan dağıtılıyordu. Dağıtım bazen "tüketici" ya da beslenecek nüfus sayısına göre, bazen de işçilerin varsayılan emek gücüne gore yapılıyordu (toprağın sadece tohumluğu olan köylülere dağıtıldığı durumlar da vardı). Bolşevikler genel olarak, tüm toprakların dağıtılmasını ve hesaplamanın yoksul ve topraksız köylüleri gözetecek biçimde tüketici sayısına göre yapılmasını destekliyordu. SD'ler ise dağıtımın toprak sahiplerinin arazisiyle siniri andın İmasını ve işgücüne göre dağıtım yapılmasını savunuyorlardı; bu yöntem varlıklı köylülerin yararınaydı.[J1] Genel nedenlerle ve ilgili kuruluşların birçoğuna SD'ler egemen oldukları İçin yoksul köylüler varlıklı komşularına oranla dağıtımdan genellikle daha az yararlandılar.

40. *OZetnte.n.* 1(1921), s. 160.

41 Bünyan ve Fısher'in kitabında alınlılanmıs; belgelere bakınız: *The Bolshevik Revolution 1917 I9IH* (Stanford, 1934), ss. 679 83.

42. *Oteet Nari'd'u'go Kumissariıta 2emledeliya i Vseıossiiskomu S'eıdu* Söverdi (1921). s 6. bu yüzdeler önemsiz, küçük bir farkla. *O Zemle.* c 111921), s. 23'ıe de tekrarlanıyor.

43 Bufaıklı uygulamalann örnekleri *Rtuyttye Sıvelskoy Eknnvmtkt* (haï. A. A. Aruünyan ve B. L. Markus, 1940). ss. 94 5'fe ve *ItvesıiyaAkademiiNaukSSSR:Striyo hiıriiiFiiosoflı.* c. VI (1949). No. 3, ss 231 5'te bulunmaktadır: Her iki belge de yayımlanmamı; arşivlere dayanmaktadır.

Brest Litovsk anlaşmasının onaylanması Sol SD üyelerin Mart 1918'de Sovnarkom'dan istifa etmelerine neden oldu ve Tarım Halk Komiseri Kolegayev'jn yerini Bolşevik Sereda aldı. Bu durum Sol SD'lerin yerel toprak komi[elerindeki üstünlüğünü anında zayıflatmadığı için, yeniden dağıtım süreci muhtemelen bundan etkilenmedi. Sol SD'ler VTsIK üyesi olarak kaldılar[44] ve Kolegayev'in istifasından sonra Narkomzem'i denetimleri altında tutmak İçin yaptıkları kararlı girişim başarısızlıkla sonuçlatıdtysa da,[JÎ] o zamana kadar neredeyse tümüyle SD görevlilerden oluşan komiserliğin bünyesi ve genel görünüşü pek az değişti. Mayıs 1918 gibi ileri bir tarihte Sverdlov, "kırsal bölge Sovyetleri'nde burjuva *kutaklar'm* yönlendirici bir rol oynadıklarından" yakınmakta" haklıydı bir bakıma. Üstelik merkezi otoritenin buyrukları kırsal alanlara hâlâ zorlukla ulaşıyordu. Yerel Sovyetler'in, "tüm iktidar Sovyetler'e" sloganını, kendi mutlak egemenlikleri —ya da en azından, merkezi otoritenin talimatlarını diledikleri gibi uygulamak ya da bilmezlikten gelmek— anlamında yorumladıkları dönemdi bu. Merkezde politika Sol ya da Sağ SD'ler tarafından denetlendiği sürece böyle bir otorite sağlamak için hiçbir girişim mümkün görünmüyordu: Sol SD'lerle yapılan koalisyonun ödenmesi gereken bedeliydi bu.

Merkezden etkin bir müdahaleyi zorunlu kılan ve bu koalisyonun kesin çöküşünü haber veren şey, Bolşeviklerin artık görmezlikten gelemeyecekleri vahim bir aciliyetti: başkentte yiyecek kıtlığı. 1917'nin ilk haftalarında Petrograd'da uzayan ekmek kuyrukları Şubai Devrİmi'ne katkıda bulunan önemli bir faktördü; orlalamanın altına düşen 1917 haşatı cepheye yollanan erkeklerin yokluğunu hissettirmişti. Ulaşım ve ekonomik Örgütlenme bozulmaya devam etti ve Ekim Devrimi'nden sonra, Rusya'nın en zengin tahıl ambarı olan Ukrayna, merkezi otoritenin denetiminden çıktı. Resmi olarak, kıtlığa buğday stoku yapan spekülatörlerle zengin köylülerin sebep oldukları İleri sürülüyordu. Bu gerçek olmasına gerçekti ama gerçeğin sadece bir yüzüydü, ne var ki, altı ay sonraki haşata kadar insanların dertlerine deva

44 Bununla birlikle, önemli konularda arlık VTsIK'nın köylıj seksiyonuna danışılmadığı *tPmiokıli Zastdami VTsIK St>v<>a* (1920), si. 403 4). ve köylü seksiyonunun kasıtlı olarak ödenekten yoksun bırakıldığıyia ilgili yakınmalar da vardı *(Pyani Vserttiùiskil* S'"ez<(5<!reWv(I9l8),ss. 53 4)

45. Sol SD'lerin lalebi pani merkez komitesi tarafından İncelendi ve 3 Mayıs 1918de reddedildi *(Leninstii SbvrnÌk, c.* XXI(l933), s. 147): ancak Sol SD görevlilerin Narkomzem'den atılması Temmuzdaki karışıklıktan sonradır.

46. *Protokoll Zasedanii VTsIK 48° Sotiva* (1920). s. 294.

bulunacağına ilişkin başka umut da yoktu. Ocak 1918'de yiyecek sorunu hem Petrograd'da hem de Moskova'da bir kez daha kaygı verici bir hal aldı. Petrograd Sovyeti prezidyumu ile iaşe dairelerinin temsilcileri arasında yapılan bir toplantıda Lenin, ambar ve depolarda "topyekün arama" yapılması ve buğday istif eden spekülatörlerin bulundukları yerde kurşuna dizilmesi gerekliğini savundu.[1]" iaşe Halk Komiseri de hem köylere silahlı birlikler gönderilerek tahıl stoklarını silah zoruyla almayı hem de kentlerle köyler arasında ürün değişiminin teşvik edilmesini Önerdi.[48] Sonraki birkaç ay boyunca bu iki çareye de başvuruldu, faka! her ikisi de başarısızlıkla sonuçlandı. Brest Litovsk krizi doruktayken silahlı birlikleri örgütleyip köylere yollamak kolay değildi ve gönderilen bu birliklerden bazıları sert bir dirençle karşılaştı. Ticareti ve değişimi teşvik ledbirleri de kısmen köylülerin satın alabilecekleri mallar kıt olduğu, kısmen de, Lenin'in açıkladığı gibi, varlıklı köy küçük burjuvazisi para sıkıntısı çekmediği ve malını hemen satma ihtiyacı duymadığı için etkisiz kaldı.'"[1] Kırsal kesim kentlere karşı pasif bir isyan halindeydi. Köylü ekonomisinin belirleyici olduğu bir proletarya devriminde esas sorun şimdiden su yüzüne çıkmaya başlamıştı, taşe Halk Komİ5eri'nin 1918 yazmda beşinci Tüm Rusya So vyetlerîKongresi'ne sunduğu, yönetimle ilgili çaresizlik tablosunu gözardı etmek güç olacaktı:

Mal ve yiyecek sevkiyattyla ilgili emirlerimizin uygulandığına İlişkin hiçbir bilgi edinemedik, tek kelimeyle her yerde müthiş bir kargaşa hüküm sürüyor... Yiyecek yüklü vagonlar istasyonlardan geçerken, kim oklukları bilinmeyen birtakım kişiler kendilerinde vagonları katardan ayınp mallan aktarma hakkını görüyorlar... Ve aynı zamanda, şanlar ne olursa olsun tahıl vermeyi reddeden halkın son derece şiddetli direnciyle karşılaştık. Yaşadığımız gerçeklerden çıkardığımız sonuç şudur ki. o kadar umul bağladığımız tedbirin, yani mal değişiminin yararlı olma şansı pek azdır. Malımız olmadığını gören köylülerin, "mal olmadıkça buğday teslim etmeyeceğiz" dedikleri birçok durum yaşadık. Mallan getirdiğimizde de tahıl alamadık ve mallan aralannda paylaştılar.[5]"

Fakat durum bundan çok daha Önce umutsuz bir hale gelmişti. Türdeş bir grup oldukları varsayılan köylüleri yıldırmaya ya da ikna etmeye kalkışmak somut hiçbir sonuç vermemişti ve öyle görünüyordu ki, neredeyse son bir girişim olarak hükümet, Lenin'in 19Q5"te *Demokratik Devrimde Sosyal Demokrasinin İki Tahiği'nde,* kırsal kesimde devrimin iki aşama

47. Lenin, *Soçineniya,* e. XXH. s. 243.
48. / zv«iiy«, 18 31 Ocak 1918 49. Lenin, *Soçineniya,* c XXII, s. 515.
50. *PyiiryiVserosniskü S'tzdSavetov* (1918), ss. 141 2.

sıyla ilgili olarak yazdıklarından bu yana Bolşevik programın temel öğesi olan bir çareye sarılmak zorunda kalmıştı.[51] Şu sırada, 1918 ilkbaharında Lenin'in öngörüleri gerçekleştirilebilirdi. Feodal toprak sahiplerine karşı tüm köylülükle birlikte yürüyen proletarya, devrimin ilk aşamasını tamamlamıştı. Devrimin, proletaryanın köylülüğü ikiye bölerek, "yan proleter" yoksul köylülerle birlikte küçük burjuva *kulaklar'a.* karşı yürüyeceği ikinci aşamasının zamanı gelmişti. Moskova'da **14** Şubat 1918'de Lenin bir köylü topluluğuna, "Emekçi köylülüğün, kendi zalim *kulaklar'ma* karşı amansız bir savaş ilan edeceğine ve halk ve sosyalizm uğruna daha iyi bir gelecek İçin giriştiğimiz mücadelede bize yardım edeceğine inanıyoruz," diyordu." Üç hafta sonra, Brest Litovsk anlaşmasını onaylamaya karar veren parti kongresinde, daha kesin bir dille şunları söyledi:

Tarım sorununu dönüştürmek gerekiyor, şu anlamda ki, burada ilk kez proletaryanın saflarına katılmak, sosyalist devrimde ona destek olmak ve tüm önyargılarına ve geleneksel inançlarına rağmen sosyalizme geçiş görevini üstlenmek isleyen küçük köylülere ilişkin bir hareketin ilk adımlarını görmekteyiz... Köylülük, iktidarı ele geçirmiş olan proletaryanın sosyalizmi gerçekleştirmesine yardım etmek İstediğini lafla değil eylemle göstermiştir.[S)]

Mayıs 1918'de Lenİn, kırsal kesimdeki küçük burjuva unsurların, "ancak yoksullar, yani nüfusun çoğunluğu yada yarı proleterler bilinçti öncü proletarya etrafında örgütlenebildiği takdirde," engellenebileceklerini*[4] yeniden vurguluyordu. Bolşevikler'in devrimin ilk altı ayı boyunca bu politikanın gerçekleşmesi yolunda ciddi bir adım atmayı başaramamış olmalan, kırsal bölgelerdeki güçsüzlüklerinin belirtisiydi — Sol SD'lerle koalisyon yapmak zorunda kalmış olmalan da aynı güçsüzlükten ileri geliyordu. Tüm dikkatlerini kırsal alanda güçlerini tesis edecek önlemler üzerine çevirmeleri ise ancak kentlerdeki açlık tehlikesinin etkisi altında mümkün oldu.

Kırsal alanlara ilişkin yeni Bolşevik politika ciddi bir şekilde Mayıs 1918'de başladı. 9 Mayıs'ta VTsIK, "Buğday Stoklarını Saklayan ve Bunlar Hakkında Spekülasyon Yapan Köy Burjuvazisi ile Mücadelede iaşe Halk Komiserliği'ne Olağanüstü Yetkiler Veren Kararname"ye onay verdi. Kararnamenin uzun başlığında dile getirilen tema, tumturaklı bir önsözle geliştirilmişti:

Tükeüci yörelerin açlıktan kırıldığı bir zamanda, üretici yöreler 1916 ve 1917 hasatlarından kalma henüz öğütülmemiş tonlarca tahılı isüf ediyor. Bu tahıl köyler

Sl.Bkz. *Bolşevik Devrimi,c.* l,s.62, 52. Lenin, *Soçineniya,* **c. XXII,** s. 253.
53. ***A.g.e.,*** **c. XXII.**ss.356 7. 54. ***A.g.e.,*** **c. XXIL** s.515.

deki *kulaklarım* ve zengin köylülerin, köy burjuvazisinin elindedir. Savaş yıllan boyunca bolca para biriktirmiş, rahatı yerinde ve iyi beslenmiş köy burjuvazisi, işçilerle yoksul köylülerin feryallanna inalla kulaklarını tıkıyor, oralı bile olmuyor ve sonuçta devletin nasılsa ekmek fiyatlarını daha da artırmak zorunda kalacağını hesaplayarak buğdayı toplama merkezlerine teslim etmeyi reddediyor.

Kararnamenin somut hükümleri pek etkileyici değildi. "Tüm işçilerle topraksız köylüleri " *kulaklar'^* karşı amansız bir mücadeleye çağırıyor, tahıl is tifçilerinin ya da tahılı içki yapımında kullananların şiddetle cezalandırılacağını belirtiyor ve İaşe Halk Komi seri iğ i'ni (Narkomprod) yerel otoritelerin kararlarını iptal etme yada bu otoriteleri dağıtarak yeniden örgütlemeye girişme, "buğday ve diğer doğal ürünlerin nakline karşı konulduğu takdirde silah kullanma" yeikisi veriyordu. Kararname en etkili çarenin zor kullanmak olduğunu saklamıyordu: "Buğday istifçilerinin aç yoksullar üzerinde kurdukları baskıya cevap burjuvazi üzerinde baskı kurmaktır.",Si

Kabul edilen yeni hareket tarzı büyük bir gayretle uygulanmaya başlandı. Birkaç gün sonra Putilov fabrikasından bir temsilci Petrograd işçilerinin durumunu anlatmak için Lenin'i ziyaret etti. Lenin buna bir lelgrafla cevap verdi; telgrafta işçileri "iaşe Halk Komiserliği'nce örgütlenen yiyecek birliklerine katılarak devrimi kurtarmaya"[56] çağırıyordu. Petrograd işçilerine "Kıtlık Hakkında" gönderdiği mektup ise, uygulanacak yeni taktiklerin tam bir açıklamasını İçeriyordu. Sağ SD'ler de dahil olmak üzere sağ partilerin Sovyet iktidarına karşı giriştikleri açık muhalefeti Sol SD partinin, "iaşe diktatörlüğünü 'protesto etmeyi' yeterli sayan, kendini burjuvaziye teslim eden, *kulaklarla* mücadeleden korkan, isterik bir şekilde bir o yana bir bu yana yalpalayıp, sabit fiyatlarda artış, özet ticaret için izin vb. tavsiye eden 'kişiliksiz' tutumu" ile karşılaştırıyordu. Mektup birincil ilkelere dönerek son buluyordu:

Ekim Devrimi'nin, Sovyet Devrimi'nin en büyük, en sarsılmaz görevlerinden biri, yoksul köylünün *kılavuzu,* emekçi köylü kitlelerin önderi ve *isçi devletinin kurucusu olarak* öncü işçinin "halka" gitmesi gerekliliğidir... Öncü işçilerin uçsuz bucaksız ülkemizin her köşesine yayılacakları topyekûn bir "seferberliğe" ihtiyacımız var. Komünizme yüreklen bağlı bilinçli proletaryanın bugünkünden on kat fazla *demir birlik* oluşturmasına İhtiyacımız var. O zaman yeneceğiz açlığı ve işsizliği Devrimi sosyalizmin eşiğine getirmeyi o zaman başaracağız.[57]

55 *Sobranıe Vrakımenu, 1917 1918,* No. 35, madde 468; Karamame, muhalifleri tarafından "iaşe diktatörlüğü kararnamesi" diye adlandırıldı ve sonradan genellikle bu adla anıldı.

55 Lenin, *Soçineniya,* c. XXIII, 524 5; Lenin'in kaleme aldığı İlk taslak için bkz. *A.g.e.,c* XXIII. s. 25.

Elli yıl tince, *narodniktefin* "halka gitmesi", köylülüğe feodal toprak sahiplerine başkaldırıda öncülük etmeyi amaçlayan radikal aydınların hareketiydi. Bolşevik halka gitme hareketinin ise, yoksul köylüye burjuva *kulaklara* başkaldırmakta öncülük edecek, böylelikle sosyalist devrimin zaferine yol açacak bir sosyalist proletarya hareketi olması gerekiyordu. İşçilerden oluşan bu "demir birlikler"in ikili görevi, Narkomprod'a tüm "hayati ihtiyaç maddelerinin" dağılımı üzerinde tekel kurma yetkisi veren 27 Mayıs 1918 tarihli yeni bir kararnamede çok açık görülüyordu. "Asıl olarak tüketici bölgelerden oluşturulan" birlikler, yiyeceklerin toplanmasına yardımcı olmak amacıyla Narkomprod'un yerel organlarına bağlı kalacaklardı. Fakat "başlıca görevleri", *"kulaklcu'z* karşı emekçi köylülüğü örgütlemek" olduğundan, bu birlikler aynı zamanda "örgütleme, eğitim ve ajttas yon" için de kullanılacaklardı.[58]

Bu kararnameler yayımlandığında iç savaşın kara bulutlan her yere yayılmıştı. İlk belirgin patlamalar Lenin'in Petrograd işçilerine mektubuyla hemen hemen aynı zamana rastladı, tç savaş ekonomi politikasının her alanında "savaş komünizmi" diye bilinen bir dizi düzenlemenin kabul edilmesini hızlandırdı. Ancak bu değişiklikleri bir ölçüye kadar daha önce olup bitenler hazırlamıştı ve bu hiçbir alanda, açlık tehdidinin bu tür Örgütlenmeleri zaten hazırladığı ve iç savaş aciliyetinin de tamamladığı tanm poli likası alanında olduğundan daha belirgin değildi. Tanmda "savaş komüniz mi'rıin kuruluşu ünlü "yoksul koylu komiteleri"ni *{Kombedi)* —"iaşe organlarının doğrudan katılımıyla ve İaşe Halk Komiserliğinin genel yönetiminde yerel İşçi ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri tarafından örgütlenmiş yoksul köylülerin kırsal bucak ve köy komiteleri"ni— resmen tanıyan 11 Haziran 1918 tarihli kararnameyle ilan edilmişti. "Tanınmış *kulaklar,* zengin köylüler, toprak sahipleri, tahıl ya da diğer doğal ürün islifçileri, yoksul köylüleri ya da emekçileri çalıştıran ticari işletme ve imalathane sahipleri" dışında, bütün kırsal nüfusun bu komitelere seçme ya da seçilme hakkı vardı." Bunlar *"kulaklarda* ve zenginlerin" ellerinden tahıl fazlasının alıntna

57.A.,.e.,c.XXıll,s.26 31

SZ.Sobranie Uzakonenii, 1917 1918. No. 38, madde 498; kararnameye ilişkin genel bilgi İçin bu kilapıas. 117'ye bakınız. Birkaç gün sonra, "Devlele Tahıl Teslimalı Yöntemi Üzerine" başlığıyla ek bir kararname yayımlandı (*A.g.e.,* No. 38. madde 502).

59. Daha sonraki bir dönemde İngiliz bir gezgine verilen bir belgede seçim yönlenu şöyle anlatılıyordu: "Ttlm köy ahalisi toplandı ve [Köy Sovyeıi'nin] başkanı 'yoksulluk komilesi'ne aday olanların listesini okudu. Okunan her ad taıtışıhyoı ve adayların birçoğu 'yoksul' olmadıkları gerekçesiyle reddediliyordu. Oylama el kaldınlarak yapıldı. Yaklaşık kırk uy e ve üç

sına, cahilin ve zorunlu ihtiyaç maddelerinin dağıtımına ve genelde Sovyet Hükümetİ'nin tarım politikalarının yerinde uygulanmasına yardım edecek-lerdi. Ele geçirilen tahılın bir kısmı, hizmetlerine karşılık, yoksul köylülere 15 Temmuz'a kadar bedava, 15 Ağustos'a kadar yüzde 50 indirimle, bu ta-rihten sonra yüzde 20 indirimle verilecekti; diğer ihtiyaç maddelerini de buna benzer İndirimlerle alacaklardı.[611]

Bütün belgeler Lenin'in. özellikle, bu düzenlemeye verdiği büyük öne-mi doğrulamaktadır. Siyasal amaçlı bir düzenlemeydi bu. Stolipin, Rus ta-rımının üretkenliğini artırmanın yollarını ararken, reformlarım köylülüğün kayırılan kesiminin rejime bağlılığını sağlayacak şekilde kotarmayı — belki de esas itibariyle sadece bunu— düşünmüşlü. Bolşeviklerin yoksul köylüye sesleniş inde de benzer bir güdü yatıyordu Fakat aynı zamanda sosyalist ilkelerin gerektirdiği bir düzenlemeydi bu. Burjuva çizgisi yete-rince açıklı:

> Bize diyorlar ki, özel fiyatlara, sabit fiyatlara, tahıl tekellerine gerek yok. Dile-diğiniz gibi ticaret yapın. Zenginler daha da çok kazanacaklar, ölen yoksullara ge-lince, iyi de onlar zaten her zaman açlıktan ölür. Ancak bir sosyalist böyle mantık yürütemez.[4']

Fazla üreten zengin köylü buğday fiyatlarının yükselmesinden, fıyalların smırlandınlmamasmdan; kendi tüketimi için bile yeteri kadar üretemeyen ve emeğini satarak yaşamak zorunda kalan yoksul köylü ise düşük ve sabit fiyatlardan yanaydı. Bu ölçü, burjuva ve sosyalist politikalar arasında kesin bir tercih anlamı taşıyordu. Sonunda Lenin, bu adımın her şeyden çok bur-juva devrimden sosyalist devrime geçişte nihai ve kesin aşamayı belirleyici bir önem taşıdığını hissetti. Kentlerdeki işçiler çok önceden geçmişlerdi bu aşamadan. Fakat, kırsal kesimde köylülük feodal toprak sahiplerinin mülk-lerine el koyma amacıyla birleşmiş halde ve bölünmeden kaldığı sürece, devrim burjuva demokratik aşamadan sıyrılamıyordu. Ancak köylülük iki-ye bölündüğü, sanayi işçileriyle ittifak kuran ve onlar tarafından yönetilen yoksul köylüler küçük burjuva *kulaklar'a* karşı saldırıya geçtikleri zaman

kişilik bir 'prezidyum' seçildi" *(British Labour Delegation to Russia. 1920: Report* (1920). s. 1.14). Birkaç ay sonra bu kotniıeleri gözden düşürmek isleyen Zinovyev, altıncı Tum Rusya Sovyetleri Kongresi'nde yaptığı konuşmada bunlann hiç bir "gerçek seçim ilkesine" dayan-madığını, "birlikte loplanan [Sovyeı] yürütme komitesi temsilcileri yada parti örgütü temsil cilen tarafından atandıklarını" iten sürmüştü *t£e* sl«v *Vseroısuıkit Çrı ıviçeynyi S"ezd Sovefov* (1919). S6.87 8).

60 *Sobranie Uzakonenıi* /°/7 WS,No.43, madde524.

61. Lenin, *Soçineniya, c.* XXU, s. 126.

sosyalist devrimin kırsal kesimde de başladığından söz edilebilecekti. 0 dönemde Lenin, "Ancak 1918 ilkbaharı ve sonbaharı sırasındadır ki kırsal kesimimiz kendi Ekim (yani proleter) Devrimi'ni bizzat yaşadı," diye yazıyordu,*[2] Ve kısa bir süre sonra, yoksul köylü komitelerinin kurulmasını, "bizim devrimimizin inşası ve gelişmesi sürecinde son derece Önemli bir dönüm noktası" ve "burjuva devrimini sosyalist devrimden ayıran sının aşmamızı sağlayan adım" diye niteliyordu.[w]

Böylece, açlığın ve iç savaşın baskısı, Sovyet rejimini, onu sosyalizm yoluna götüreceğe benzeyen gerekli tedbirleri almaya zorlamıştı. Kaçınılmaz bir acil duruma hazırlıklı olmak için gereken ve aynı zamanda komünist ilkelerin ifadesi olan bu düzenlemelerin taşıdığı ikili nitelik daha soma "savaş komünizmi" diye adlandırılan şeyin özüydü. Bir rastlantı değildi bu çakışma ve Bolşevikler bunu, komünistlerin savunduğu ilkelerin nesnel bir durumdan bilimsel olarak çıkarılmış sonuçlar olduğunu söyleyen Marksist tezin doğrulanışı olarak kabul ettiler.

(b) *Sanayi*

Sanayi politikası, Bolşevik düşünürlere, tanm politikasının yol açtıklanna benzer güçlükler yaratacak gibi görünmemişti. Proletarya önderliğindeki sosyalist devrim, kendi ilkeleriyle çelişmeyecek ve köylülüğü kendine düşman etmeyecek bir tarım politikası geliştirmeye ve bunu geçerli kılmaya kalkışmanın çetin bir iş olduğunu fark edebiliyordu. Oysa sanayi politikası hayli netti: Kendi hesaplanna ve kendi adlarına hareket eden işçiler, doğal olarak sanayinin denetimine el koyacaklardı. Nisan Tezleri'nin ana hatlan na bu konuda pek fazla bir şey eklemeyen Nisan 1917 parti konferansı, "acil düzenlemeler" kapsamında, "kapitalizmin en güçtü konsorsiyumları üzerinde devlet denetimi kurmayı," salık veriyordu** ve bu tezi savunan Lenin, bunların ele geçirilip devlet denetimine tabi kılınmalarıyla, "Rusya'nın sosyalizme bir adım atmış olacağını," ilan etmişti.'[1]' Uygulamada ise sorunun o kadar basit olmadığı ortaya çıktı. Bolşevikler, kırsal kesimdeki tecrübelerinin aşağı yukarı aynısını fabrikalarda da yaşadılar. Devrimin seyri, sadece toprakların köylüler tarafından ele geçirilmesine değil, aynı zamanda fabri

62. *A.g.e.*, **c. XXIII, s. 393.** **63.** *A.g.e., c.* **XXIII, s. 420.**
64. *VKP(B)vRezotyusiyak* **U941). c. I.s.237.**
65 Unin, *Soçintniya.* **c. XX. s. 2B2.**

kaların işçiler tarafından ele geçirilmesine de yol aç». Tarımda olduğu gibi sanayide de devrimci parti ve daha sonra devrimci hükümet, kendilerini birçok bakımdan zor duruma düşüren, ancak devrimin temel itici gücü olarak onaylamaktan kaçınamayacakları bir hareketin içine sürüklendiler.

Savaşan öteki ülkelerde olduğu gibi Rusya'da da savaş, bir ilk karışıklık döneminden sonra sanayi ürelimine geçici bir ivme sağladı. Ancak Rusya'da sınai donanımın eksikliği, başlıca kaynaklardan tecrit edilmişlik, emeğin üretkenliğindeki yetersizlik, sınai ve siyasal örgütlenmedeki cılızlık nedeniyle, bu ivme diğer ülkelere kıyasla daha zayıf kaldı ve çok çabuk söndü. 1916'dan itibaren savaş yorgunluğu, temel maddelerin eksikliği, gereçlerin ve makinalann aşınıp eskimesi kendini hissettirdiğinden üretim düşmeye başladı. Şubat Devrimi tüm elverişsii etkenleri daha da artırdı. Her türlü kıtlık sürekli bit hal aldı ve hammadde yokluğundan fabrikalar kapanmaya başladı. Bu şartlar savaş zamanında görülen kamulaştırma ve devlet denetimi eğilimini kamçıladı. Geçici Hükümetin ilk girişimlerinden biri, "Rusya'da üretici güçlerin geliştirilmesi üstüne daimi bir konferans" düzenlemek olmuştu. Haziran 1917'de bunun yerini, "milli ekonominin Örgütlenmesine ilişkin gene! bir plan yapmak, aynı zamanda yasa tasarıları hazırlamak ve ekonomik hayatın rayına oturması için genel düzenlemeler yapmakla" yükümlü bir Ekonomi Konseyi ile Ekonomi Üst Komitesi aldı.[66] Ekonomi Konseyi sorunların görüşülüp tartışıldığı bir kuruldu Ekonomi Üst Komitesi İse küçük bir planlama dairesinin çekirdeğini oluşturuyordu. Ne var ki Geçici Hükümet yönetimi allında Ekonomi Konseyi'nin de. Ekonomi Üst Komitesi'nin de ne gittikçe hızlanan ekonomik çöküşü ve parçalanmayı durdurabilecek gücü vardı ne de böyle bir şeye kalkışabilirdi.

Savaş dönemi planlamasına karşı gösterilen bu açıkça isteksiz yaklaşımlardan çok daha önemli olan şey Şubat Devrimi'nin işçi hareketine sağladığı atılganlıktı. Fabrikalarda hızla işçi komiteleri kurulmuş, Geçici Hükümetin 22 Nisan 1917 tarihli geçici bir kararnamesiyle bunlara işverenler ve hükümet nezdinde işçileri lemsil etme hakkı tanındığından, yasal bir kimlik de kazanmışlardı.[6'] tik talepler işgününün sekiz saate indirilmesi ve ücretlerin artırılmasına ilişkindi. Ancak bu talepler, yönetime el koyma ve fabrikaları ele geçirme amacıyla işçiler tarafından önce yer yer gerçekleştirilen ve kısa zamanda gitgide yayılan az çok örgütlü girişimlere dönüşmek

66. *Sobranie Uzakontnıı I9I7 I9IS,* No. 182, madde 1015
67. S. Zagorski, *Stale Control of Industry in Russia during 'he War* (Yale, 1928). s. 173

te gecikmedi. Troçki'nin I905'le Önceden apaçık gördüğü gibi, devrimci bir durumda taleplerinin reddedilmesine karşı işçilerin kaçınılmaz bir tepkisiydi bu ve devrimi burjuva demokratik bir çerçevede sınırlı tutmak isteyen her girişime karşı da bir meydan okumaydı. İşverenler kimi kez boyun eğdiler ve fabrika komileleriyle anlaşmalar yapıtlar, ama çoğu zaman lokavt ilan ederek, fabrikalarını kapatarak intikam aldılar." Bolşevikler yük selen gerilimi artırmak için her şeyi yaptı. Fabrikalarda yükselen anarşi dalgası onlann devrimci amaçlarına yarıyordu. Bunu isteseler de önleyemezlerdi; ama bu harekete katılmaya hazır oldukları ölçüde anarşiyi kısmen yönlendirmeleri mümkündü. Bolşevİkter'i, Bolşevik olmaktan çok anarşist ve sendikalist olan uygulamaları kendilerininmiş gibi kabul edip savunmak zorunda bırakan da bu durumdu.

Ne var ki hiç kimsenin önceden göremediği şey. fabrikalara işçiler tara *(tndan* el konu/masının, toprakların köylüler tarafından ele geçirilmesine kıyasla, uzun vadede sosyalist bir düzenin kuruluşuyla çok daha az bağdaşır olmasıydı. Bu güçlük bir sure için belirsiz ve çift anlamlı "işçi denetimi" terimiyle maskelendi. Lenin Nisan I917'de, şeker tekeli "işçilerle köylülerin denetimi altında devletin eline geçmelidir," dediğinde, Nisan Tezle ri'nde ve Nisan konferansı kararlarında ortaya atılan "Sovyet" ya da "devlet" denetimi ilkesinin somut bîr örneğini veriyordu. Cümlenin ilk kısmı, ikinci kısmı için bir cilaydı sadece; devletin "işçilerle köylüler" aracılığıyla ve onlar adına harekeı edeceğinin ifadesiydi Birkaç hafta sonra Geçici Hü kümet'in, sanayi işletmeleri üzerinde "sosyal denetim" kurmakla yükümlü bir komite oluşturulmasına ilişkin bir karan Lenin'i. "fabrikalar ve tekeller üzerinde *proleter* deneti m kurma zorunluluğunun işçi çevrelerinin bilincinde giltikçe yer ettiğini," ve ancak proleter denetimin etkili olabileceğini'" belirtmek durumunda bıraktığında, Lenin söylediğinin yeni bir şey olduğunu ya da "işçi çevrelerinden" yükselen bu talebin kendisinin vaktiyle savunduğu şeyden farklı bir şey amaçladığını kabul etmiyordu — belki de bunun lam olarak bilincinde değildi. Birkaç gün sonra, 1917 Mayısının or

68. Şu bal 1917 ile Ekim 1917 ırasında fabrika komiteleri hareketine ilişkin genel Bilgi *Voptosi Ittorii.* No. 10, 1947, s 40 64'ıe yer alıyor. G. Tsiperoviç, *Sindikatı* r *Tresli* v *Rami* |3. basım, 1920) s. 145"te, işverenler tarafından, Ekim 1917'den önce "üretimin suni olarak azaltıldığını' ve "işletmelerin lopla halde kapaıldığını" anlatır. V. P. Milyuin, *htoriya Ekı> wnîçısktrf!i>Razviıi)îiSSSR\î* basım, I929)s. 45'le alıntılanan ıslalistikJeıe güre. Man 1917 ile Ağustos 1917 arasında, aydan aya artış gösteren bir biçimde, lOOOOO'dett fazla işçinin çalıştığı 568 fabrika kapalıl dı.

69.Lenin, *Soçuıınıya,* c. XX.s.211. 70. *A.g.e,* c. XX,s. 348.

talarında Lenin "denetim"Ie ilgili görüşlerini daha da geliştirdi. Sovyetler ya da banka çalışanları kongreleri, tek bir devlet bankası kurulması ve "çok sıkı bir denetim uygulanması," için planlar hazırlamalıydı; tekel ve kartel işçileri Sovyetleri kendi kurumları üzerinde denetim kurmayı sağlayacak benzer düzenlemeler yapmalıydı; denetim hakkı sadece tüm işçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetlerİ'ne değil, her büyük fabrikadaki işçi Sovyet leri'ne ve "her büyük siyasi partinin temsilcilerine" de tanınmalıydı." Ancak bu adamakıllı zorlayıcı tavsiyelerde iki nokta belirgindi. Her şeyden önce Lenin'in bu bağlamda hesapların halka açıklanması üzerinde ısrarla durması, onun. imalatla ya da fabrikanın örgütlenmestyle ilgili teknik işlemler üzerinde bir denetim kurulmasını değil (bu aşamada bu tür olguları henüz sorun olarak algılamıyordu),[73] mali ve ticari kararlar üzerinde, hesap defterleri esas alınarak denetim kurulmasını düşündüğünü göstermektedir. İkinci olarak, öyle görünüyor ki Lenin şu ya da bu fabrikadaki, sınai ya da idari alandaki işçilerin temsilcileri olarak Sovyetler'in "doğrudan" eyleme geçmesini değil, devlet iktidarının merkez ya da yerel temsilcileri ve emanetçileri olarak Sovyetler'in "siyasal" eylemini öngörmekteydi.

"Siyasal" ve "doğrudan" eylem arasındaki bu ayrım pratikte olduğu kadar leoride de önemliydi. Bu ayrım teoride, ekonomik gücün genelde işçiler tarafından merkezi bir siyasal otorite aracılığıyla örgütlenmesine inanan komünislleri, işçilerin doğrudan ve kendiliğinden gerçekleşen ekonomik girişiminin tüm devrimci eylemler içinde en üstün eylem olduğuna ve despotluğa dönüşmeye mahkûm merkezi siyasal otoriteye karşı bir alternatif oluşturduğuna inanan anarşistlerden ve sendikalistlerden ayırıyordu. Pratikte bu ayrım, devrimin temel stratejisini işçilerin disiplinli ve düzenli Örgütlenmesi varsayımına göre planlayan Bolşevik önderler İle günlük hayatın dayanılmaz baskısı altında ezilen, kendilerini kapitalist patronlarının boyunduruğundan kurtaracak bir devrim özlemiyle yanıp tutuşan ve parti merkezlerindeki yöneticilerin politikalarına ya da görüşlerine hiç ilibar etmeksizin her eylemi bir fırsat olarak kabul eden fabrika işçileri arasındaydı. Bütün Sovyetler, İşçi ya da İşçi Temsilcileri Sovyetleri olduğuna göre, giriştikleri ya da onlar adına girişilen "siyasal" eylemle "doğrudan" eylem

ll.A.g.ë.. c. XX, s. 377.

72 **Lemn, çoksonralan elektrifikasyonun ateşli bir savunucusu oluncaya kadar sanayinin teknik süreçleriyle hiç ilgilenmedi; fabrika işçisinin siyasi zihniyetini çok iyi anlamakla birlikte, onun günlük hayalına ilişkin olarak bir köylünün günlük hayalına dan bilgisinden çok daha az şey biliyordu**

arasındaki sınır çizgisi kolayca bulanıklasjyordu. Sovyetler, daha önce de değinildiği gibi, belirgin bir sendikalist eğilim (aşıyorlardı." Sovyetleri ve yönetimin bizzat İşçiler tarafından denetlenmesi ilkesini coşkuyla karşılayan Lenin, Nisan ve Mayıs 1917'deki demeçleriyle bu ayrımı daha da belirsiz bir hale getirmişti. Ancak sanayi politikasında ortaya çıkan ve tarım politikasında devlet çiftlikleriyle bireysel köylü mülkiyeti zıtlığına tekabül eden, "devlet denetimi" ile "işçi denetimi" arasındaki potansiyel zıtlık yeterince gerçekti. Eğer "işçi denetimi" Sovyetler'in merkezi kongresi ve onun yürütme komitesi tarafından yönetim anlamına geliyorsa, bu "işçi ve köylü hükümeti" yönetimi altında gerçekleştirilen bir kamulaştırma ve devlet denetimi demekti. Öte yandan eğer "işçi denetimi", işyeri komiteleri ya da fabrika Sovyetleri tarafından denetim anlamına geliyorsa, sadece devlet denetimi ile değil, üretimdeki kapitalist anarşiyi sona erdirmek için uygulanan "planlama" politikasıyla da açıkça çelişen tamamen farklı bir şeydi. Bolşevik ekonomi politikasının önderlerinden biri tarafından daha sonra yapılan yorumda bir haklılık payı vardı:

Partimiz, 25 Ekim'den önce işçi denetimi sistemini bir bütün olarak nasıl tasarlıyordu ve onu hangi ekonomik temel üzerine kurmak niyetindeydi diye soracak olursak, hiçbir yerde bunun açık seçik bir cevabını bulamayacağız."

Petrograd bölgesindeki fabrika ve işyeri komitelerinden 400'den fazla temsilcinin 30 Mayıs 1917'dePetTDgrad'da katıldığı konferans, İlk sınav oldu. Lenin, konferans için, pani merkez komitesi ve Bolşevikler'in çoğunlukta olduğu konferans düzenleme bürosu tarafından da onaylanan bir karar tasarısı hazırladı. Sanayinin örgütlenmesi hakkında devrimden önceki en Önemli Bolşevik tasarı olan bu bildiri, "işçi denetimi" tezine dayanıyordu ve şimdi artık popülerleşmiş olan bu slogan parti belgelerinde muhtemelen ilk kez kullanılıyordu. Tasarı, "Rusya'da tüm ekonomik hayatın tamamen çöküntüye uğradığını," ve kestirilemeyecek boyuttaki bir felaketin yaklaştığını belirterek şöyle devam ediyordu;

Felaketi Önlemenin çaresi üretim ve ürün dağıtımı üzerinde gerçek bir "isçi denetimi" kurmaktır. Bu denetimi uygulamak için, önce temel kurumların hepsinde işçilerin oyların en azından dörtte üçünü alarak çoğunluğu sağlaması, işlerini lerk etmemiş is sahipleriyle bilimsel ve teknik bakımdan deneyimli personelin bu ku ru m lan n çalışmasına katılmaya zorlanması; ikinci olarak, tüm fabrika ve atölye ko

73. Bkz. *Bolşevik Devrimi,* c. I, s. 125 7
74. N. Osinski lObolenski]. *SıroytelStvoSusiaiiLma* (1918), s. 34.

mitelerinin, merkezî ve yerel İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri'nin ve sendikaların denetime katılma hakkını elde etmeleri, tüm banka ve ticaret hesaplarının incelenmek üzere onlara açık tutulması ve üçüncü olarak, büyük demokratik ve sosyalist partilerin hepsinin aynı haktan yararlanmaları gereklidir.

Çeşitli anlaşmazlıklar sırasında kapitali silerce çoktan kabul edilmiş olan işçi denetimi, iyice düşünülmüş ve derece derece, ancak derhal uygulanabilecek bir dizi düzenlemeyle işçilerin üretimde ve ürün dağılımında lam bir düzen kurabilmelerini sağlayacak şekilde derhal geliştirilmelidir.

Kararda daha sonra, "tarım araçlarının, giyeceklerin, çizmelerin ve benzeri malların bölgeler, hatta tüm ülke düzeyindeki değişiminin örgütlenmesi", "gene! zorunlu çahşma"nın yürürlüğe konması ve bir "işçi milisi" kurulması gereğinden söz ediliyordu. Tasarı konferansa Zinovyev tarafından sunuldu. İlk okunuşunda 290 oy aldı ve bir yazı kurulunun yaptığı küçük değişikliklerden sonra 21 aleyhte ve 44 çekimser oya karşı 297 oyla kabul edildiği bildirildi. Konferans, büyük bir Bolşevik çoğunluğu temsil eden ilk büyük toplantıydı ve bu bakımdan önemliydi.[15]

Bu kararın yapısı ve taktikleri Lenin'in siyasal dehasının mükemmel bir örneğiydi. Lenin, işçi denetimi lehinde kendiliğinden başlayan devrimci harekeli coşkuyla karşıladı; hatta mümkün olduğu kadar çok sayıda işçi Örgütüne —fabrika komitelerine, yerel ve merkezi Sovyetler'e, sendikalara ve kararda adı geçen tüm "demokratik ve sosyalist partilere"—yayılmasını sağlayarak bu hareketi teşvik eder göründü; böyle yapmakla, geneldeki tasarlanış ve uygulanış biçimiyle işçi denetiminin anarşik sonuçlarını tamamen gün ışığına çıkarıyor ve "meta üretimi ve dağıtımı üzerinde işçilerin tam denetimini" gerçekleştirmek için gerekli olacak "iyice düşünülmüş ve tedrici" düzenlemelerin önünü açıyordu. Karar Lenin için sadece taktik bir manevra değil, aynı zamanda eğitici bir süreçti. Konferansta ek bir konuşma yapmakla yetinerek, "sanayi üzerinde tam anlamıyla bir denetim sağlamak için, bunun bir işçi denetimi olması gerekir," dedi, ama ardından "sorumlu bütün kurumlarda işçilerin çoğunlukta olması ve yöneticilerin en yetkili durumdaki işçi kuruluşlarına uygulamalarının hesabını vermeleri gerektiğini,"[s] vurgulayarak sözlerini ılımlı bir havaya soktu. Niyetinin yanlış anlaşılması korkusuyla, bu noktayı *Pruvda'da* yayımlanan bir makalesinde konferansta yapmayı göze aldığından daha açıkça ve kesinlikle dile

75. Lenin'ın ilk taslağı *Soçineniya,* c. XX. s. 422 4'te yer alıyor; konferansın tutanaktan içinbkz. *Ottyabr'staya Revolyusiya i Fubzavkumi* (1927), e. I, s. 63 137

76. Lenin *Soçineniya,* c. XX, s. 459; bu konuşma ile ilgili belge olarak sadece kısa bir gazele haberi kalmıştır.

getirerek, "ülke çapında bir Örgütlenme söz konusu olduğuna göre, denetimin ve yönetimin örgütlenmesinin İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyetleri tarafından sağlanması gerekir," diye belirtti.[71] Ne var ki karan onaylamış olanların tümünün bu yorumu kabul ettikleri söylenemezdi.

Bir ay sonra. Tüm Rusya İşçi Sendikaları Konferansı şeklinde yeni bir unsur ortaya çıktı. Rus işçi sendikaları ilkin 1905 Devrimi'nde etkin bir güç olarak belirmiş, on yıl hiçbir varlık göstermemiş, ancak Şubat Devrimi ile yeniden hayata dönmüştü.[78] Haziran 1917 konferansı, kitlelere kıyasla daha az radikal, daha az devrimci olan örgütlü bir "seçkin" işçi eğilimini bir kez daha simgeleyen geniş bir SD ve Menşevik çoğunluğu içeriyordu ve fabrika komitelerindeki "ekonomik anarşi"yi umursamaz bir hava içindeydi. Konferans bu tür komiteleri ilkece kabul etmekle birlikte, bunların merkezden belirlenmiş sendikal politikanın organları haline gelmelerini istiyor ve sendikalar tarafından hazırlanan listelerden, sendikaların denetimi altında seçilmeleri gerektiğini düşünüyordu. Konferansın en önemli başarısı merkezi bîr sendikalar Örgütünün kurulması oldu. Konferansla temsil edilen bütün partilerin üyelerinden belirli oranda oluşturulan bir Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyi seçildi ilk kez. Merkez Konseyin Bolşevik üyeleri Şliyapnikov ile Riyazanov'du. Daha da Önemlisi, birkaç hafta sonra Bolşevik partisine katılacak *Mejrayonka'cılardan* birinin, Lozovski'nin sekreterliğe atanmasıydı." Lozovski sonraki birkaç yıl boyunca sendikal hareketin kaderinde Önemli rol oynayacak yetenekli ve haris bir aydındı. Fäkal o sırada şu ya da bu şekilde işçileri temsil ettiklerini iddia eden bütün grup ve örgütlerden en az önemseneni sendikalardı. İçlerinden birçoğu Menşevik ler'in ya da Menşevik görüşün etkisindeydi. Sendikalar Ekim Devrimi'nin hazırlanışında hiçbir rol oynamadılar; aslında birçoğu Ekim Devrimi'nİ eleştirmekteydi. Haziran konferansında oluşturulan Merkez Konseyin önemli bir rol oynamasını sağlayacak ne kaynaklan vardı ne de örgütleri. Sonradan Lozovski tarafından çizilen karanlık bir tabloya göre, Konseyin taşraya gönderebileceği sadece tek bir örgütleyicisi vardı ve Ekim Devri mi'nden önce aylık dergisini sadece iki sayı yayımlayabil inişti.*[1]

ll.A g.e., c. XX, s. 472.

78. Sendikaların rolü ve Bolşeviklerin onlara karşı tavrı bir sonraki bölümde incelenecektir (bkz. s. 96 104).

79. Konferansa 2 Temmuz 1917 tarihli *tzvesliytı'üa* geniş yer verildi; bu konferansla ilgili varlığı bilinen hiçbir resmi tutanak yoktur.

80. *Pervİ Vsenmsİiskii S"eıd Prıfessionainik Soyuıov* (1918), s. 34 6; Ocak 1918de Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'ne katılan Menşevik bir delege, merkez konseyin altı ay bo

Öte yandan, fabrika komiteleri İse gitgide güçleniyorlardı. Mayıs 1917'deki Petrograd Fabrika Komiteleri Konferansı, Mayıs ile Ekim arasında düzenlenen bu tür dört konferansın ilkiydi; sonuncusunu İse Ekim Devrimi arifesinde bir hafta boyunca toplanarak kendini "Birinci Tüm Rusya Fabrika Komiteleri Konferansı" olarak İlan eden ve komitelerin merkezi örgütünü kurmaya çalışan daha geniş ve temsili niteliği daha büyük bir kongre izledi."[1] Böylesine bir girişim Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyi'ne açık bir meydan okumaydı ve İki rakip örgüt arasında çok şiddetli bir tartışmaya yol açtı. Konferansta net bir çoğunluğa sahip olan Bolşevikler, fabrika komitelerinin bağımsızlığını destekleyen SD'ler ve Anarşistlerle disiplinli bir sendika örgütünden yana olan Menşevikler arasında kalıp ikiye bölündüler. Bu belirsizlik konferansta kabul edilen kararlara da yansıdı. "Tüm ülke çapındaki bir işçi denetimi"nin desteklenmesi kaygı vericiydi; sendikaların öncülüğünde "çalışma şartlarının denetimi" İle "üretimin dolaylı bir şekilde, komiteler tarafından denetimi" arasındaki ayrım da benzer kaygılara yol açıyordu. Tüm Rusya Fabrika Komiteleri Örgütü tarafından, görevi açıkça "milli ekonomiyi düzenlemek" olarak tanımlanmış merkezi bir organ seçilecek ama bu organ Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konse yi'nin bir seksiyonu olarak çalışacaktı.[8]'

Devrimden önceki son ayların kargaşası içinde bu anlaşmazlıkların ve farklılıkların pek az önemi vardı. Fabrikalara ve fabrika yöneticilerine işçiler tarafından girişilen saldırılar devrimci gerilimi artırmış ve ekonomik parçalanma sürecini hızlandırmıştı. Lenin bu eylemleri dönemin özellikleri olarak memnuniyetle karşıladı ve "İşçi denetimini" övmeye devam etti. Eylül 1917 başında yazılmış ve ancak birkaç hafta sonra yayımlanmış olan *Yaklaşan Felaketle Nasıl Mücadele Edilir* başlıklı kitapçıkta sanayi politikasına dair hayli belirsiz bir taslak öneriyordu. Açlık tehlikesini önlemek içîn gereken şey, "devlet tarafından denetim, teftiş, mali İşlerin yürütülme

yunca "kesinlikle hiçbir şey yapmadığını", "tek aktif üyenin Lozovski olduğunu" belirtiyordu <*A.g.e..* s. 52).

81. Bütün bu konferanslaıla ilgili tutanaklar *Oktyabr'skaya Revolyuısiya i Falrzavkomi'äe* yer alıyor (2 cilt, 1927).

82. *Okryabr'xkaya Revoiymsiya i Fabzavkomi ([927),c.* il, s. 186 8,193; Komitelerin sendikalarla kaynaşmasını savunmuş olan Rİyazanov *{a.g.e..* c. Il, s. 191 2), sonradan bu kararı, "yönelimi lümüyle sendikalara terk eden. böylece isçi sınıfının durumunu düzeltmeyi de sendikalara bırakan" fabrika komiteleri için "ölüm fermanı" olarak nitelendirdi, fakat Rİyazanov komitelerin kendilerinin bu yoruma katılmadığını kabul ediyordu *(Pervii Vserossiiskh S"ezd Professİonal'nik Soyuzav* (1918), s. 233 4).

si, düzenleme, meta üretimi ve dağıtımında İşgücünden tam olarak yararlanmanın sağlanması, milli kaynakların İyi yönetilmesi, kaynakların boş yere israf edilmesine son verilmesi ve bunların kullanımında tasarruftur," diye yazıyor ve Kadetler'den, SD'lerden ve Menşevikler'den oluşan mevcut koalisyon hükümetinin, "toprak sahipleri ve kapitalistlerin sınırsız gücüne, onların eşi görülmedik, akıl almaz, yüz karası kazançlarına zarar verir korkusuyla" hiçbir zaman bu gibi düzenlemelere yanaşmayacağını ekliyordu." Lenin somut beş düzenleme yapılmasını gerekli görüyordu: bankaların kamulaştırılması (tek bir imzayla gerçekleştirilebilirdi bu); büyük "ticaret ve sanayi tekellerinin (şeker, kömür, demir, petrol, vb.)" kamulaştırılması ve devlet tekellerinin kurulması (bu da kolayca gerçekleştirilebilirdi, çünkü tekeller aslında kapitalizm tarafından zaten yaratılmıştı); ticari gizliliğin kaldırılması; hem etkili bir üretimi hem de denetimi kolaylaştıracağından küçük işletmelerin birleşmeye zorlanması; hakça ve etkin bir karne yöntemi uygulanarak "tüketimin düzenlenmesi". İşçi denetimi bu şema içinde yer alıyordu. Lenin işçilerle işverenleri "konferanslarda ve kongrelerde" bir araya getirmenin ve "işçilere, üretimde genel bir denetim ve artış sağlamaları şartıyla, kârdan belirli bir oranda pay vermenin iyi olacağını," düşünüyordu. Bu da, "toprak sahipleri ile kapitalistler *üzerinde* işçi ve köylüler *tarafından* denetim" anlamına gelecekti.[8]" Fakat Lenin, burada —esas olarak propaganda amacıyla— bir burjuva devrimi çerçevesi içinde bile, teorik olarak Geçici Hükümet'in uygulamalarına açık olan düzenlemelerden söz ediyordu. Geleceğin sosyalist düzeninde işçi denetimi sorunu ile henüz yüz yüze gelmemişti.

Birkaç hafta sonra Lenin, devrim sonrası ekonomi politikasını ilk kez ayrıntıyla ele aldığı *Bolşevikler Devlet iktidarını Elde Tutabilecekler mi?* başlıklı çok daha önemli bir kitapçık yazdı. Bu kitapçıkta bankalar ve büyük tekellerin kamulaştırılması ve küçük işletmelerin "zorunlu olarak birleştirilmesi" hakkındaki görüşlerini tekrarlıyordu. Önce biraz tereddütle "plan" kelimesini ortaya atıyor ve "merkeziyetçilikten ve *proleter* devletin planlamasından yana olduğunu" İlan ediyordu."[5] Lenin'in planlama hakkındaki felsefesinin ilk taslağı —ki henüz bir politika olmaktan epey uzaktı— işçilerin denetim haklarının güçlü bir savunmasını da içeriyordu:

83. Lenin. *Soçîneniya.* c. XXI, s. 160. 84. *A.g.e., c.* XXI, s. 164 79.
85 *Age., c.* XXI s. 269 70: bu bölüm ileride, s. 327 8'de daha geniş biçimde alınlılan makta ve (artışı! maldadır.

Proleter devri min yenmek zorunda olduğu başlıca güçlük, sosyal üretim ve dağıtım üzerinde kurulacak, her şeyi inceden inceye hesaplayan bir *işçidenetiminin,* ülke çapında gerçekleştirilmesidir.

Ancak sendikalizm suçlamasını bir kez daha reddeden Lenin, slogana Mayıs konferansından sonra getirdiği yorumu açık seçik ve kesin bir şekilde tekrarlıyordu:

"İşçi denerimi" derken, bu sloganı proletarya diktatörlüğüyle *yan yana* ancak daima *ondan sonraya* koymakla, nasıl bir devlet tasarladığımızı en açık şekilde göstermiş oluruz. Devlet bir sınıfın egemenlik organıdır. Hangi sınıfın? Eğer burjuvazinin ise. Rusya'da emekçi halkın altı aydan fazladır kahrını çektiği Kadet Kornilov Kerenski türü bir devlettir bu. Eğer proletaryayı, bir proletarya devletini, yani bir proletarya diktatörlüğünü düşünüyorsak, o zaman malların üretim ve dağıtımının hesabı "İşçi denetimi" ile milli, herkesi kucaklayıcı, her yerde hazır ve nazır, son derece dikkatli ve vicdanlı bir şekilde tutulacaktır.*[4]

Lenin saymanlık ve denetimle yükümlü mevcut devlet aygıtının, devletin diğer "baskıcı" unsurları gibi devrim tarafından ortadan kaldırılmasının zorunlu olmadığını sözlerine ekliyordu: Bu aygıt kapitalistlerin elinden alınacak ve "proleter Sovyetleri"ne tabi kılınacaktı sadece." Böylece "işçi denetimi", "proleter Sovyetleri"nin denetimi ile eşitlenmişti veya siyasal, ya da mesleki kapasitesini gerçekleştiren işçi Sovyetleri şeklindeki İnce ayrım çizgisi çizilmemişti. Sonunda Lenin *Devlet ve* Devrimde bütün bu karşıtlığı ustalıklı bir kalem darbesiyle halletti:

Burada *tüm* vatandaşlar, tıpkı silahlı işçiler gibi, devletin ücretli hizmetkârları haline gelmiştir. *Tüm* vatandaşlar tek. ülke çapındaki bir devlet "tekeli"nin ücretlileri ve işçileri olurlar. Önemli olan eşit çalışmaları, doğru çalışma normlarını gözetmeleri ve eşit ücret almalarıdır. Bunun muhasebesi ve denetimi kapitalizm tarafından olağanüstü biçimde *basitleştirilmiş* ve her okuryazar insanın anlayabileceği, aritmetiğin dört işlemini bilmeye ve uygun makbuzların çıkartılmasına dayalı son derece basit inceleme ve kayıt tutma işlemlerine indirgen mi şiir."

Devletle işçiler tek ve aynı şey olunca, devlet denetimi ile işçi denetimi arasında hiçbir zıtlık olamazdı. Lenin'in, zorunlu gördüğü nihai bir hedef peşinde ısrarla gidişini, bu ısrarını halkın bu hedefle açıkça çelişen bir talebiyle bağdaştırmadaki olağanüstü becerisini bundan daha iyi sergileyen pek az örnek vardır.

86. *A.fi.e.,* c, XXI, s. 259. 87. Lenin, *Soçineniya,* c. XXI, s. 260.
S&.A.g.e., c. XXI, s. 440; "tek bir büyük kartel" olarak işçi devleti kavramı, *a.g.e.,* c. XXI, s. 437'den başlayarak tekrarlanmaktadır.

Devrimin ilk aylarındaki sanayi politikasının tarihsel gelişimi de "işçi denetimi"nden "planlama"ya geçerek, devrimden hemen önceki aylarda Lenin'in düşüncesinde oluşan evrime uygun bir yol izledi. "Ekim Devri mi'nin en popüler ve en geçerli sloganları" olan "işçi denetimi'ni, "barış" ve "toprak"la yan yana koyan yorumcu[89] —"İşçi denetimi" ite ilgilenen fabrika işçilerinin sayısı, "banş"ia ya da "toprak edinme"yle İlgilenenlerin sayısından epey az olduğuna göre— durumu abartmaktan başka bir şey yapmış olmuyordu. Lenin 25 Ekim 7 Kasım 1917'de öğleden sonra Petrograd Sovyeti'nde yaptığı ilk konuşmasında "üretim üzerinde gerçek bir işçi denetimi kuracağız," diyordu; işçi denetimi, hem bu vesileyle kabul edilen kararnamede hem de sonraki gün ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongre si'nin İlan etliği bildiride yeni rejimin hedefleri arasında yer atıyordu.[w] Kongrenin bu konuda toprak ve banş kararnameleriyle aynı zamana rastlayan bir kararname ilan etmesi öngörülmüştü ve bir tasarı hazırlaması için parti merkez komitesince Milyutin'e birkaç gün öncesinden talimat verilmişti.*[1] Ancak sorunun karmaşıklığı belki de tasarı hazırlanırken ortaya çıktı. Kongre'de bu konuda hiçbir şey yapılmadı ve birkaç hafta sonra *Pravda* Lenin'in kaleme aldığı bir karar taslağını yayımladı. Taslak işçi denetiminin her fabrikada Sovyetler modeline göre, fabrika bunu mümkün kılacak kadar küçük olduğu takdirde doğrudan doğruya, diğer durumlarda ise "seçilen temsilciler" aracılığıyla gerçekleştirilmesini öngörüyordu. İşçi denetimi organlarının kararlan işverenler için bağlayıcıydı ve ancak "sendikalar ve kongreler" tarafından iptal edilebilirdi (sendika kongrelerince mi yoksa Sovyetler kongrelerince mi iptal edilebileceği açık değildi). Ülke çapında öneme sahip işletmelerde işverenler de işçi temsilcileri de, "sıkı bir düzenin ve disiplinin sağlanmasından, üretim araçlarının bakımının en iyi şekilde yapılmasından" devlete karşı sorumluydular.[93] Bu anlayış Lenin'in daha önce *Bolşevikler Devlet İktidarını Elde Tutabilecekler mi?'ds* işlediği anlayıştı. İşverenlerin ve teknik elemanların "işçi denetimİ"nİn titiz gözetimi altında işletmelerini çalıştırmaya devam edecekleri, hiç kuşku duyulmadan varsayılıyordu.

İşte tam bu sırada sendikaların müdahalesi belirleyici bir hal aldı. Fabrika komitelerinin Ekim ayındaki konferansı, Sendikalar Merkez Konse

89. *Narodnoe Kvzyaisıvo,* No. 1 2,1919, s. 23.
90. Lenin. *Soç ineniya,* c. XXII, s. 5 6, s i l .
91. *Ag.e., c. XXII.* s. 575, nol7. 92. *Ag.e., c.* XXII, s. 25 '

yİ'nin işçi denetiminiil anarşist eğilimlerini önlemeye yönelik ilgisini ortaya koydu; aynı ilgi temel üretim sürecini devam ettirmek ve örgütlemek için mücadele eden devrimci hükümet tarafından daha da yoğun bir biçimde paylaşılıyordu. Böylece Lenin'in taslağının yayımlanmasını izleyen perde arkası tartışmada sendikalar beklenmedik bir şekilde düzeni ve disiplini sağlamanın, üretimi bir merkezden yönetmenin önde gelen savunucuları haline geldiler; sonunda 14 27 Kasım 1917'de VTsIK'ya sunulan gözden geçirilmiş karar taslağı, sendikalarla fabrika komiteleri arasındaki mücadelenin. Ekim konferansından beri devam eden mücadelenin sonucu oldu.*[3] Karar taslağı, işçi denetiminin "milli ekonominin planlı bir şekilde düzenlenmesi yararına" gerçekleştirildiğini belirten içtenlikli bir hükümle başlıyor, işçi temsilcilerinin kararlarının bağlayıcı niteliğine ve İşverenlerin ve işçi temsilcilerinin devlete karşı sorumlu olduklarına ilişkin olarak Lenin'in özgün taslağında yer alan maddeleri tekrarlıyordu. Ancak Sovyet modelinden aktardıklarını, Sovyetler'in siyasal modelini aynen taklit eden yepyeni ve karmaşık bir işçi denetimi aygıtı gerçekleştirerek daha da geliştiriyordu. Fabrika komiteleri ya da konseyleri belli bir yerin (bir kentin, bir ilin ya da bir sanayi bölgesinin) yüksek işçi denetimi konseyine karşı sorumluydu; bu yerel konseyler de en sonunda işçi denetimi konseylerinin kongresine karşı sorumlu olan Tüm Rusya İşçi Denetimi Konseyi'ne karşı sorumluydu. Taslak, eleştirileri Önlemek kaygısıyla "Tüm Rusya İşçi Denetimi Konseyi ile milli ekonomiyi Örgütleyen ve düzenleyen diğer kurumlar arasındaki ilişkiler hakkında yasa gücünde bir kararnamenin ayrıca yayımlanacağını," vaat ederek son buluyordu. VTsIK içindeki tartışmada en sert eleştiri sendikaların sözcüsü Lozovski'den geldi:

> Bu tasarının başlıca kusuru milli ekonominin planlı düzenlenmesiyle hiçbir ilgisi olmayışı ve üretim üzerinde deneümi yoğunlaştırmak yerine dağıtmasıdır... Her işletmedeki işçilerin işletmenin kendilerine ail olduğu izlenimine kapılmamalarını açıkça ve kesinlikle belirtmek gerekir.

Bununla birlikte Lozovski aslında, "sendikaların kararnameyle atanmış ve işçi sınıfının çıkarlarıyla bağdaşan bir denetim kurmayı amaçlayan organlara bağlı olmaları şartıyla" bu kararname lehinde oy kullandı. Sonradan

93. A. Lozovski, *Raboçii Konimi'* (1918), s. 20. Bu kitapçık hakkındaki bir eleştiride, Veslni* *Narodnagv Komissariata Truda*, No. 2 3 (Şubat Mart), 1918, s. 385 7, Lazovski hem "işçi denetiminin" sebep olduğu zararı hem de fabrika komiteleriyle sendikalar arasındaki karşılıklı düşmanlığın Ölçüsün 11 abartmakla suçlanmaktadır: Gerçekle kaynaşma fazla güçlük çıkmadan gerçekleşti.

koyu bir "kamulaşurmacı" olan kararname raportörü Milyuıin, adeta özür di Serçesi ne "hayat bizi aşıyor, mahallinde gerçekleştirilen işçi denetimini tek bir devlet aygıtı içinde birleştirmek acil hale gelmiştir," diyerek, mantıken bir "ekonomik plan" çerçevesi içinde yer alması gereken İşçi denetimi yasalarının, bizzat planla ilgili yasalardan önce gelmesi zorunluluğunun doğduğunu açıkladı.*[4] Aslında işçi denetimi İlk tasarlanışı ve o dönemde geneldeki uygulanışı açısından ele alındığında VTsIK'da hemen hemen hiç destek görmedi. Bİr konuşmacı İşçi denetiminin kapsamını genişletmek İsteyenlerle daraltmaya uğraşanlar arasındaki bölünmeye değindi. Fakat işçi denetimini en fazla dillerine dolayanlar ve yaygınlaştırmayı savunanlar aslında işçi denetimini merkezileşmiş, geniş ölçekli bir kamusal kuruma dönüştürerek, itaatkâr ve zararsız kılmak için başarılı bir girişimde bulunmuş oldular. Kararname VTsIK'da 10'a karşı 24 oyluk bir çoğunlukla kabul edildi ve sonraki gün yürürlüğe girdi.[95]

Hayat yasa yapıcıları "aşmaya" devam etti ve üzerinde iyice düşünülmüş olan 14 27 Kasım 1917 Kararnamesi de pratik hiç bir sonuç vermedi."[6] işçilerin kendiliğinden fabrika komitelerini örgütleme ve fabrika yönetimine müdahale etme eğilimi, kaçınılmaz biçimde, işçilere ülkenin artık kendilerine ait olduğu ve onu kendi yararlarına diledikleri gibi yönetebilecekleri inancını veren devrim tarafından iyice kamçılanmış». Ekim Devri mi'nden önce oluşmaya başlayan şey artık daha sık ve apaçık bir biçimde tekrarlanıyordu; bu devrim dalgasının önüne hiçbir şey geçemezdi bundan böyle. Şüphesiz olayların ayrıntıları fabrikadan fabrikaya değişiyordu, bu yüzden tam bir dökümünü sağlamak mümkün değildi. Çoğu zaman işverenler fabrikaları kapatmaya ya da dikbaşlı işçileri işten atmaya hazırlanıyorlardı. Sovyet Hükümeti'nİ en çok korkutan İhtimal şuydu: Lenin'in İşçi denetimi hakkındaki taslağı "işçi temsilcilerinin rızası olmaksızın, bir işletmenin kapatılmasını ya da üretimin durdurulmasını," yasaklayan bir madde de içeriyordu.[5]" Bazen fabrika yöneticileri İle İşçiler arasında, sonuçta

94. ***Protokoll Zastdanii VTsIK 2 Sozİva*** **(1918), s. 60.**

95. Tartışma *a.g.e.,* s. 60 2'de, kararname ise *Sobranie Uzakoneıüi 1917 1918'de,* No. 3, madde 35'te yer alıyor

96. Tüm Rusya İşçi Denetimi Konseyi, Rİyazanov'un Ocak I918'de açıkladığı gibi(*Pervıı VserossiiskiI S"ezd Profioyıızov* (1918), s. 234) ya sadece bir kez toplandı, ya da aynı kişinin dört ay sonra söylediğini dikkate almak hiçbir zaman loplanmadı *(Trtıdi I Vserossiiskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kuzyaistva* [1918], s. 104); bir başka yoruma göre ise konsey toplantı yapmaya kalkısıysa da çoğunluk sağlanamadı *(A.g.e.*. s. 72).

97.23 Kasım/16 Aralık İ917 tarihli *izvestiya'da* yayımlanan bir makalede, işçi denetimi

işin devamını sağlayacak gerilimli birpazarlık yapılıyor; bazen de bu işbirliği, belirli bir sanayi kolunda işverenlerle işçiler, cephane üretimine ayrılmış fabrikaların kapatılması ya da işin yoğunlaştırılmasını İlişkin hükümet kararlarına karşı koymak için birleştiklerinde, ya da yine hiç umulmadık bir biçimde, kadınların gece çalıştırılmasını yasaklayan kararnameyi uygulamamak yönünde anlaştıklarında olduğu gibi, tedirgin edici biçimlere bü rünüyoTdu.^ Çoğu zaman fabrika komiteleri fabrikalara doğrudan doğruya işçiler adına el koyuyordu. Kendi başlarına bırakılan işçiler bir fabrikanın işletilmesi için gerekli teknik yeteneği, iş disiplinini ve muhasebe bilgisini, o dönemin şartlan içinde nadiren sağlayabiliyorlardı. İşçilerin bir fabrikayı ele geçirdiklerinde fabrikanın stoktaki mallarını ve donanımlarım kendi hesaplarına sattıklan durumlar ortaya çıktı." Yönetimine bir işçi komitesi tarafından el konulan ve eski yöneticisinin sabotaj suçundan üç aya mahkûm edildiği Moskova'daki bir düğme fabrikası on beş günlük bir uğraştan sonra komitenin yönelmeyi becerememesi nedeniyle kapanmak zorunda kaldı; yöneticilere yol verdikten sonra tekrar işbaşına gelmeleri için onlara yalvarıp yakaran işçilere ya da fabrika komitelerine de rastlanıyordu."[10] 1918 bahannda işçi denetimi artık gözden düştüğünde, birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde bir konuşmacı bu tür durumlara yol açan bazı şartları açık bir dille ortaya koydu:

Bu işletmelerde çalışanlar kusurun sadece "toplantı yapmaları" yüzünden işçilerde olmadığı, işletme personelinin ve yöneticilerinin işçileri gütmekle kullandıkları sopalar ellerinden düştüğü ve Batı Avrupa burjuvazisinin işçileri çalıştırmakta yararlandığı imkânların hiçbirine sahip olmadıkları için ellerinin bağlı kaldığı söylenebilir... Bütün bu şartlarla birlikte işçi sınıfı, kendini dayatan bir işletme yönelimi göreviyle yüz yüze geldi ve bunu üstlenmesi gerekiyordu. Şüphesiz işçi sınıfı acemice sarıldı bu işe. Anlaşılır bir şey bu. işçiler eski yöneıicileri ve teknisyenleri kovdu; muhtemelen bu insanlar geçmişte onlara kötü davranmışlardı; yine de bazı fabrikalarda yöneticilere iyi davranıldığı durumlar da görülmüştür.[IU1]

İşçi denetimi anlayışı kamu hizmetlerine bile yayıldı. Devrimin ilk ayı boyunca yayımlanan bir sürü kararname arasında, Posta ve Telgraf Halk Komiserliği İle Donanma Halk Komiserliğinde denetimi ele geçiren Devlet

nin "lokavtç ılann faal i yelini felce uğratmak için" gerekli olduğu belirtiliyor ve bu kararname olmaksızın "ülkenin ve devrimin felakete uğrayacağı" ileri sinii Ilıyordu.

98. *Pervii VserossiiskiîS"et4 frofsoyuzmı* (1918), s. 173, s. 194.
99. G.Tsiperoviç, *Sindıkatı ı Tresıı vRossii* (OçüncUbasım, 1920), s. 157.
100. A. Lozovski, *Raboçii KonıroV* (1918), s. 33 4.
JOI. *TnuHI VıerassırsfoʼgoS'ezdaSovelovNarodnogoKvzyaisrva* (1918).s. 339 40.

Memurları Sovyetleri'nin kapatıl dişi m ilan eden iki İlginç kararname de yer aldı.[1"3] Demiryollarında ise başka bir durum ortaya çıktı. İşçilerle teknik personel yönetime el koyup demiryollarını işletmek için anlaştılar ve dışardan gelen her türlü müdahaleye uzun süre inatla karşı koydular.[103]

Bu gibi uygulamaların Rus sanayisi genelinde ne ölçüde yaygınlaşmış olabileceğini saptamak güçtür. Fabrika komitelerinin amansız düşmanı Rİyazanov Ocak 1918'de, "bunların Petrograd dışında hiçbir etkinliklerinin olmadığını, orada da sadece metal sanayisinde aktif olduklarım," ileri sürmüştü."" Bu sözler o tarih için bile bir azımsamaydı. Petrograd'daki metal işçileri proletaryanın devrimci seçkinleriydiler, öyle ki devrimin ilk haftalarında orada meydana gelen her şeyin daha sonra başka yerlerde de tekrarlanma ihtimali vardı. Ekim Devriminden önce bile, Rus savaş sanayisinin çatırdayan merkezi olan Petrograd'da şartlar zaten özellikle zordu: Çözülme şimdi bu merkezden dışa doğru yayılıyordu. Bu sürecin de lümüyle ya da esas olarak işçi denetimine bağlanması mümkün değildi. Hammadde kıtlığı, makina ve gereçlerin bakımsız kalışı, savaşın yarattığı bezginlik ve moral çöküntü gibi etkenler yüzünden bu süreç devrimden çok önce başlamıştı. Devrim butürt bu elverişsiz etkenleri pekiştirdi ve sureci hızlandırdı. Sanayide hüküm süren bu kaosun başlıca kentlerden Sovyet topraklarının tümüne yayılışına dair kesin kayıtlar yoktur. Devrim bazı bölgelere ve bazı fabrikalara ağır nüfuz ediyor ve işler bir süre neredeyse eskisi gibi devam ediyordu. Petrograd'daki Coats iplik fabrikası 1918 Şubatı sonuna kadar herhangi bir sorunla karşılaşmaksızın yüksek verimle çalıştı ve ancak bu tarihte, iletişim ve ulaşım eksikliği yüzünden dağıtımın aksaması ve böylece stoklarda anormal bir birikim oluşması sonucunda üretim durdu.[1"5] Tüm ikıisadi organizma çürüdüğünde, sağlıklı kalanlar da kendilerini genel salgından kurlararnıyordu.

Çözülme süreci kısmen Bolşevik eylem tarzının sonucu olarak, kısmen

102. İlki kararname olarak yayı ml andığı halde *(Sobranie Uıaktmenii. I9I7 19IX,* No. 3, madde 30), gerçekle. "Posta Telgraf Bakanlığı (aynen böyle denmiş) Halk Komiseri[1]' tarafından bütün posta lelgraf memurlanndan sabolaja son vermelerini isleyen bir çağrı gibiydi. Kararname söyle son buluyordu: 'Posta lelgraf dairesi yönetimi adına hiçbir sözde girişim grubu ya da komitesi merkezi iktidara ait yetkilere ve Halk Komiseri şifalıyla bizzat benim yetkilerime el atamaz.' Donanma Sovyeıi'nin kapatıldığına ilişkin kararname 28 Kasım 11 Aralık ,9!7ıarihlidiuAjr.c, No.4. madde58).

103 NoıD'yebki "Demİryollan'ndaİşçi Denetimi", (s. 355 8).

104. *Ptrvıi V.ıerosıushiS"eza Prufessianat'nikSmuzoı.* (19(8). S. 234.

105. *The Lansing Papers, 1914 1920.c.* lt. (Washington, 1940), s. 369.

de Bolşevikler'in bu süreci engelleme çabalarına rağmen devam etti. Bolşe vikler'in bu ikili tutumu kolaylıkla açıklanabilir. Ekonomik çöküş, bir noktaya kadar Bolşevik politikanın zorunlu bir parçasıydı. Burjuva iktidarının hem siyasal hem de ekonomik mekanizmasının parçalanması devrimin zaferinin zorunlu bir koşuluydu ve işçi denetimi bir tahrip silahı olarak devrim davasına tartışılmaz bir katkıda bulundu. İnşa etmenin ön koşulu olarak önce yıkmak gerekiyordu.[1,16] Fakat belirli bir noktaya erişildiğinde (kesin biçimde tanımlanması o dönem için imkânsız olan "ideal" bir noklaydı bu) tahribatın sürmesi rejimin varlığını tehdit eder hale geliyordu. Bir toplumda üretim ve sınıf ilişkileri sorunlarını tek tek her fabrikadaki işçilerin doğrudan ve kendiliğinden eylemlerinin çözü inleyebileceği görüşü, sosyalizm değil sendikalizmdi. Sosyalizm, sorumsuz kapitalist işletmeciyi, mevcut siyasal otoriteden bağımsız olma hakkı talep eden bir o kadar sorumsuz bir fabrika komitesine tabi kılmayı amaçlamıyordu. Marx'in kapitalizmin lanetlenmiş lekesi saydığı "üretim anarşisİ"ni kalıcı kılmaktan başka bir sonuç veremezdi bu. Fabrika komitelerinin önüne geçilemeyen bu kaçınılmaz eğilimi, belli bir fabrikadaki ya da belli bir bölgedeki işçilerin çıkarlarını gözeten kararlat almaktı. Sosyalizmin özü ise merkezi bir otorite tarafından, en ince ayrıntılarına dek düzenlenip planlanmış bir ekonominin toplum yararına gerçekleştirilmesinde yatıyordu.

Bir örgütlenme biçimi olarak işçi denetimi, varlığını devrimin ilk haftalarından sonra pek sürdüremedi. 14 27 Kasım 1917 tarihli kararnamenin, işçi denetimini kurumlaştırma ve bu yolla adem i merkeziyetçi etkilerini yok etme girişimi başarısızlığa uğrayınca ve kararname ölü bir metin haline gelince, yapıcı güçleri harekete geçirecek başka araçlar bulma zorunluluğu doğdu. Bu amaçla seçilen araç, görevlerinin ne olduğu açıkça anlaşıl maksızın, Aralık 1917'de kurulan ve sonraki iki yıl boyunca sanayiyi merkezileştirmenin ve yönetmenin başlıca odağı haline gelen Milli Ekonomi Yüksek Konseyi'ydi. Bu konseyin işçilerle ilgili görevleri, işçi denetimine duydukları hasetten dolayı iktisadi devlet kuruluşlarıyla sıkı işbirliği yapmak durumunda kalan sendikalar tarafından yerine getiriliyordu. Birinci Tüm Rusya Sendikaları Kongresi Ocak I918'de toplandığında, bu süreç son kenesine varmıştı.

106. Bu görü; sonradan Buharın larafından derinlemesine geliştirildi Ibkz. s. 183).

107. Sendikaların daha sonraki gelişmesi bir sonraki bölümde incelenecektir (bkz, s, 97 100).

Kimi zaman Ekonomi Yüksek Konferansı, kimi zaman da Milli Ekonomi Konseyi diye adlandırılan organın kurulmasının devrimin ilk günlerinde tartışma konusu olduğu anlaşılıyor. 17 30 Kasım 19I7'de işçi denetimi kararnamesinden üç gün sonra Sovnarkom, Geçici Hükümet'in Ekonomi Konseyi'nı ve Ekonomi Üst Komitesi'ni resmen sona erdiren ve bunların yetkilerini geçici olarak "bir Milli Ekonomi Konseyi kuruluncaya kadar, Ekonomi Yüksek Konferansının düzenlenmesi amacıyla Sovnarkom temsilcilerine devreden" bir kararname yayımladı. Bu temsilciler Obolenski, Smirnov ve Saveliyev'di; şimdi bunlara Buharin, Larin ve Milyutin de katılıyordu.[11]* Bundan on gün sonra Lenin, "ekonomi konferansına şimdiye kadar yeterince ilgi gösterilmediğinden" yakındı ve Buharin'i bu asal görevinden alarak *Pravda'mn* yazı kuruluna atama yönündeki bir leklife karşı boş yere protestoda bulundu.[w] 1 14 Aralık 1917'de Lenın, VTsIK'da, bir Milli Ekonomi Yüksek Konseyi kurulması için Buharin tarafından önerilen taslak kararnamenin lehinde konuştu."" Kararname 5 18 Aralık 1917' de yayımlandı.[111]

İşçi denetimi kararnamesi işçi denetiminin amacını, "milli ekonominin planlı bir şekilde düzenlenmesi" olarak tanımlamıştı. 5 18 Aralık 1917 kararnamesi Milli Ekonomi Yüksek Konseyi'nin (kısaca Vesenka deniyordu) amacını, "ulusun ekonomik faaliyetinin ve hükümetin mali kaynaklarının örgütlenmesi" olarak tanımlıyordu. Bu yeni organ, Tüm Rusya İşçi Denetimi Korseyi dahil, merkezi ve yerel tüm ekonomi otoritelerinin faaliyetlerini "aynı hedefe doğru yönlendirecek", Tüm Rusya İşçi Denetimi Konseyi üyeleri ile bütün Halk Komiserlikleri'nin temsilcilerinden ve danışman olarak atanmış uzmanlardan meydana gelecekti. Yüksek Konsey işçi denetimi aygıtının yerini alıyor ve onu kendi içinde eritiyordu; Lenin'in birkaç hafta sonra belirttiği gibi, "işçi denetiminden Milli Ekonomi Yüksek Konse

108. *Sobranie Uzakonemi. 1917 1918.* No. 3. madde 38; Lenin, *Soçintniya,* c. XXII, s. 588; *Narodıiı e Kazyaistvo.* No 11. 191 8, s. 12. Larin'e gön: *{a.g.e..* s 16), Lenin devrimden birkaç gun sonra kendisine şöyte demişti: "Siz Alman ekonomisinin erginlenme sorunlarını, konsorsiyumları, tröstleri, bankaları incelediniz, şimdi de bunları bizim için inceleyiniz."

l09.Lenın, *Socineniya.t* XXII, s. 107.

110. Lenin, *Soçineniya.* e. XXII s. 108; VTsIK'nın bu toplamışının tutanakları yazık ki kayıptır. Larin kararnamenin Buharın tarafından kaleme alındığını belirtmekledir *(Namdnoe Kviyaıını.No* II. 1918, s 17); Bronşla ıs* Buharin. Savelıyev ve kendisi tarafından yazıldığım söylemektedir *{Trudt I Vserossiiskoga S'ezdaSoveıav Naradnogo* JCH;IOT!/K){19I8), S 162).

111. *Sobranie Uzakonenii 1917 1918,* No. 5, madde 83.

yi'nitı yaratılmasına geçilmişti."[111] Bazı durumlarda yeni kurulan örgüt ile eski örgüt arasında bir süreklilik de söz konusuydu: Örneğin, kurumlaşmış ender işçi denetimi organlarından biri olan Petrograd tşçi Denetimi Bölge Konseyi de kendisini Petrograd Milli Ekonomi Bölge Konseyine dönüştürdü.[113]

Bununla birlikte, işçi denetimi kararnamesinin yayımlanmasından sonra geçen üç hafta boyunca çok şey öğrenilmişti. Yeni kararname Vesenka'yı tüm üretim ve ticaret dallarına el koymak, mallarını haczetmek, kamulaştırmak ya da bunların tümünü zorla birleştirmekle yetkili kılıyordu; yönetimi alımdaki bülün iktisadi kuruluşları meıkezileşmmek ve yönetmekle gö rf vlendirilmişli; ekonomiyle ilgili yasalar ve kararnameler Sovnarkom'a onun aracılığıyla iletilecekti. Günlük işlerin eşgüdümü on beş üyeli bîr büro tarafından sağlanacaktı. Obolenski, Üretimin Örgütlenmesi ve Düzenlenmesi Halk Komiseri sıfatıyla (ki bu sıfat kısa bir süre sonra kullanım dışı kalacaktı) Vesenka'nın başkanlığına atandı. Vesenka'nın ilk bürosu Bu harin, Larin, Milyulin, Lomov, Saveliyev, Sokolnikov ve Shmidt'ten oluşuyordu.'[14] Eski Ekonomi Üst Komitesi binaları usulen devralınmıştı ama personel işi terk etmişti. Ve se nka selefinden birkaç büro eşyasından ve birkaç dosya ile kılaptan başka hiçbir şey devralmadı.[1 ıs] Yeni doğmuş bir rejimin her projesinin belirsiz ve karmakarışık olduğu bir dönemde Vesenka açıkça ülkenin ekonomik hayatını planlayıp yöneten merkez organ olarak kabul ediliyordu. Doğuşunun arifesinde Lenin onu "tıpkı Sovnarkom'un politikada yapliği gibi, ekonomik alanda kapitalist lerle loprak ağalarına karşı mücadele organı" diye tanımlamıştı.[116] Kuruluşun polansiyel işlevlerinin tanımsız kaldığı ve bu işlevlerin nereye kadar uzandığının belirsiz olduğu, farklı seksiyonları gösteren ilk listede "askerlerin terhisi" ve "finans" terimlerinin "yakıt" ve "madenler" terimleriyle yan yana sıralanışında da görülüyordu. Başkan Obolenski'nin ilk görevi Devlet Bankası'nın devralınmasın] yönlendirmek oldu."[7] Obolenski'nin bilinen ilk kararnameleri (res

112. Lenın, *Soçmemya,* c. XXII, s. 215.

113. *Naroânvt Ktnyaistvo,* No. 11, 1918. s. 8 Rikov dato sonra Vesenka'nın "Petrograd fabrika komiıelennden doğduğunu" doğruladı *(Treıii VsemsııısUı* 5"erd *Professional'nik So yuzov* (1920], c, I (Plenumi), 7).

114. *Sobrumr Uzakonenîi, 1917 1918,* No. 9, madde 129. *Bots,ı\a Sovetskaya Enlsiklo ntdıa* c. XIII.(1929ı,s. 561. VSNKhmaddesi.

115 *Nurodm* Kuzyaısnu.* No. II, 1918. s. JI 2.

İlâ Lenın. *Saementya.z.* XXII, s. [08.

ai.NarudnoeKozyaisno, No. 11,1918,s 12.

men yetkisi olmadığı halde kendisinde yasama gücü görüyordu) Smol ni'deki hükümet karargâhına yasaklanan saatlerde elektrik verilmesine ilişkin yönetmeliği[118] ve dış ticaret politikasına ilişkin kuralları ve ilkeleri içeriyordu."[1]'

Bu nedenle tüm öteki işlevleri dışlanarak Vesenka'nın çok geçmeden Sovyet sanayi politikasının başlıca aracı haline getirilmesinin başlangıçtaki niyetle bir ilgisi yoktu. Ne var ki bu rota, Vesenka bürosunun 14 27 Aralık 1917'deki ilk toplantısında az çok rastlantısal olarak belirlendi. Olaylarla dolu bir gündü bu. Özel bankalar o sabah Kızıl Muhafızlar tarafından işgal edilmiş ve VTsIK ilerleyen saatlerde bankaların kamulaştırıldığını bildiren bir kararname yayımlamıştı.'™ Vesenka bürosunun toplantısına katılan Lenin, sadece bankaların değil tüm sanayi işletmelerinin kamulaştırılmalarını öngören bir karar tasarısı sundu.[131] Bu oturuma ilişkin hiçbir resmi tutanak bulunmuyor. Obolenski'ye göre Lenin'in önerilerine sadece Lozovski ile RİyazanOv açıkça karşı çıkmıştı. Fakat toplantıda bulunanların çoğu bu önerilerin uygulanabilir olmadığı görüşündeydi[1]" ve **karar** tasarısı ilan edilmemiş ve yayımlanmamış olarak kaldı. 20 Aralık 1917 2 Ocak 1918 tarihli kararname ile Vesenka, sanayinin devletçe finansmanının ve devlet kurumlarınca ödenen ücretlerin tümünün denetimini üstleniyordu; bu uygulamalarda eşgüdüm Vesenka'nın "devlet planlama seksiyonu" tarafından sağlanacaktı.[1] ' Bu kararname de o dönemdeki birçok benzeri gibi ölü bir metin olarak kaldı; sadece Vesenka bünyesi içinde tek bir kişinin, muhtemelen Larin'İn, zamanın ölesinde düşünebildiğini göstermesi bakımından ilginç bir kararnamedir yine de. Yalnızca gene) bir ekonomik planın değil, sanayinin bir bulun olarak ve etkin bir şekilde kamulaştırılmasının da henüz çok uzağında bulunuluyordu.

Birkaç gün sonra Vesenka, yabancı bir tanığın canlı bir şekilde tasvir ettiği o ilk genel toplantısını yaptı.[13]" Pek az eşya bulunan soğuk bir odada yirmi kadar kişi bir masanın etrafında toplanmıştı: Sendika temsilcilerinden, fabrika komiteleri işçilerinden, bazı Halk Komiserleri'nden ve "uzman olarak" metal ve demiryolu işkolundan gelen birkaç mühendisten oluşan

118. ***Sobranie Uzakonemi 1917 1918.*** **No. 10 madde 158.**
I *W.Ag.e.*, No. 10, madde 159. daha geniş bilgi icın ileride, s. lîl 2'yeblï
120. Bkı s 128 31. 121. Lenın, *Soçineniya.* c. XXII. s. 139 41.
122.*NaruJnoeKoıyaıtn o,* No. II. 1918.5 11 14.
123. *Sobran,t Uıakanenti 1917 1918,* No. 11. madde 167
124. M. Philips Price, *My Reminiscence! of the Russian Revolution,* (1921), s 213 15,

"çok karışık bir topluluk"tu bu. Obolenski işçi denetimi kararnamesinin yetersizliğinden, fabrika komiteleriyle sendikaların çabalarının Sovyetler'in merkezi siyasal otoritesi ile eşgüdümlü kılınması ihtiyacından söz eden bir konuşma yaptı. Çeşitli pratik güçlükler görüşülüp tartışıldı. Toplantı farklı sanayi kollan İçin özel komisyonlar —gelecekteki *glavklar* ve "merkezler" — kurulmasına ilişkin bir planı ve ikinci derecedeki yerel organlar ağının gerçekleştirilmesini öngören ve 23 Aralık 1917 5 Ocak 1918'de iian edilen bir kararnameyi onayladı. Kararname her bölgede, Vesenka'nın denetimi altında bir Milli Ekonomi Konseyi (Sovnarhoz) kurulmasını öngörüyordu. Her bölge Sovnarhozu merkezdeki Vesenka'nın minik bir kopya sıydı. Bölge Sovnarhozu farklı sanayi kollarını kapsayan on dört seksiyona ayrılacak ve yerel kurumlarla örgütlerin temsilcilerini içerecekti: Bu temsilcilerin sayısı "İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri Sovyeıi (muhtemelen oradaki bölge Sovyeti) tarafından saptanacaktı.[113] Bölge Sovnarhozları, küçük birimlerden oluşan, aynı görevlerle yükümlü, kendisine karşı sorumlu il ve yöre Sovnarhozları oluşturmakla yükümlüydü. Bunlar eğer halihazırda mevcutsa, o yerin işçi denetimi organlarıyla birleşeceklerdi.[136] Sonradan Mayıs 1918'de,[127] birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongre si'nde resmileştirilen tüm sistem, başta yukarıdan aşağıya örgütlenen kongreleri olmak üzere işçi Köylü Temsilcileri Sovyetleri'nin siyasal yapısının ekonomi alanındaki bir kopyasıydı. Fakat siyasal ve iktisadi otoriteler arasında gerçekdışı bir yetki bölüşümüne dayanan bu paralellik tamamen etkisizdi.[1]" Vesenka zirvede de olsa, ekonomik bir Sovnarkom olmayı asla amaçlayamazdı, taşra Sovnarhozları ve yerel Sovnarhozlar Sovyetler'e karşı çıkamazlardı. Ekonomik nitelikleri olan Sovyetler fikri ölü doğmuştu. Yaratılmış olan şey yerel büroları olan merkezi bir ekonomi bölümüydü.

Bu kararnameyle öngörülmüş ayrıntılı Örgütlenme, ekonomik faaliyetleri her yanıyla denetlemeye yönelik ilk niyetin izlerini taşıyordu hâlâ. Ama bu niyet kısa zamanda yok oldu Milli ekonominin bir bütün olarak plan

125. *Sabrante Uîtlkonemi. 19İ7 19IS.* No. I3.madde 196.

126. illerde Sovnarho'.lar, yerel Sovyetler in ekonomi seksiyonları ve (eğer mevcutsa) yerel işçi derici in« organları arasında herhangi bir aynm yapılmamış *pbı* gülünüyor: Nijni Nov gorod'da (Gorki) bu üçünün görevlerini lek bir organ yerine getiriyordu *(Gad Proletaıskay Dıkialuri* (Nijni Novgorod, 1918). s. 2S 3I); *Trudil Vsenmiiskoga S"ezda Saveıov Narodmı gtı Ktnyaistva* (1918), s. 219da dabaşkabıf Örneklen soi edilmektedir

127 Ajr*..s 485 8

128. Lenın birinci TUm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde yapıığı açılı; konuşmasında Vesenka'nın, "bûı ün de viel kum laflan içinde, kendi yerini sürekli koruyacak biri

lanması erişilmesi zor bir ideal olarak kaldı. Tarım politikası Sol SD'ler ile Bolşevikler arasında hassas bir dengeye bağlıydı; maliye politikası İse genelde Vesenka kurulmadan önce çizilmişti ve Maliye Halk Komiserliği'nin sınırları İçinde kalıyordu. Ticaret ise hâlâ üretimin ikincil bir işlevi durumundaydı. İşçi denetiminin kendisinden bekleneni veremediği ortaya çıktığından, asıl boşluk sanayi politikasmdaydı. Bu alanda planlama ve örgütleme can alıcı bir ihtiyaçtı ve Vesenka giderek bu boşluğu doldurmaya yöneldi. Vesenka'nın 23 Aralık 1917 5 Ocak 1918 tarihli kararnamesinde öngörülen Örgütlenme, "her sanayi kolu için özel komisyonlar" içeriyordu. Öle yandan. Rusya'dakj büyük sanayilerin çoğu. savaş sırasında gördükleri resmi destek ve teşviklerin yardımıyla, sanayinin tümü adına söz sahibi olduklarını, üretimde eşgüdüm ve satışlarda düzenleme sağlayacaklarını şu veya bu düzeyde iddia eden merkezi organlar kurmuşlardı. Devrimin ilk haftalarında bu tür kuruluşların Sovyet iktidarıyla ilişkilerinin nasıl olacağı sürekli gündemdeydi; birkaç sanayi kolunda sendikalar önemli bir rol oynayacak kadar güçlüydüler, ama zaien devlete ait olan demiryolları dışında hiçbir alanda belirleyici bir etkileri yoktu. Hiç kuşku yok ki bazı durumlarda Vesenka'nın sanayicilerin hakkını yemeye yeltendiği oluyordu. Mayıs 1918'de birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde bir delege, "büyük bir metal işletmesinin başına bir terzinin ve bir dokuma fabrikasının başına bir ressamın getirildiğinden", "bir bakıma bohem" bir tablonun ortaya çıklığmdan söz etti,[139] Bu tür şeyler gerçekten de olmuştu ve kimi zaman, Lenin'in *Devlet ve Devrimde* ileri sürdüğü ve. şimdi Buharin tarafından hararetle yaygınlaştırılan teorilerle aklanmaya çalışılıyordu. Ancak bu gibi olayların daha çok işverenle yöneticilerin açıkça direnişe geçtikleri, baltalama girişimlerinde bulundukları ya da fabrikalarını terk ettikleri yerlerde meydana gelmiş olması daha muhtemeldir. Ayakta kalan kapitalist işletmelerle yeni iktidarın organları arasındaki ilişki tarzı çoğunlukla tedirgin edici, güvensiz ve adeta düşmanca bir işbirliği görünümündeydi. Ve senka'ya yapılan ilk atamalarda partiye bağlılık esas alınmış olabilir. Ancak Moskova Bölge Sovyeti Ekonomi Komitesi ile Harkov Bölge Birinci Sov narhozu'nda İşadamlarının temsilcilerinin bulunduğu kayıtlarla sabittir.[110]

cik kurulu;" olduğu, çünkü hükümetin siyasal organlarının ortadan kalkacağı sosyalizm koşullan altında, bir "yönetim" olarak varlığını sürdüreceği temasını geliştirdi *(Soçineniya,* c. XXIII. s. 36).

129. *Trudi I Vscrossiiiiogu S'rzda Sovtft/v Narodnogo Kozyaistva* (1918), s. 71.

130, *Bot'şaya Somskaya Entsıklopedıya.* c. XIII (1929), s. 559 60. VSNKh maddesi.

Devrimin ilk kışında, sanayinin adım adım Vesenka'nın elinde toplandığının, sanayi üzerinde merkezileşen bir denetim kurulduğunun en açık kanıtı, Rusya'nın en büyük İki sanayi dalı olan metal ve dokumada yaşanan olaylarda görülebilir. Her ikisinde de denetim, devrim öncesinde saptanmış esaslara göre kurulmuştu. Metalürji sanayisi Rus ekonomisinin en İyi örgütlenmiş birimiydi; bu sanayinin bütününü kapsayan Prodamet adlı ilk pazarlama örgütü 1902 kadar erken bir tarihte kurulmuştu. Savaşın dayattığı talepler, metal ürünlerinin dağıtımı için I915'le Rasmeko adında resmi bir komitenin kurulmasına yol açmıştı. Vesenka'nın ilk uygulamalarından biri Rasmeko'yu kendi metal seksiyonunun bir yürütme organına dönüştürmek ve onu maden fiyatlarını saptamakla görevlendirmek oldu.[1□]' Mart 1918'de, Vesenka'nın devrim Öncesi esaslara göre kurulmuş maden ve metalürji seksiyonu 750 kişinin çalıştığı etkin bir örgüttü.[132]

Dokuma sanayisi Rusya'daki büyük ölçekli sanayilerin en eskisiydi. Bütün fabrikalarının merkez bölgede toplanmış olması gibi apayrı bir özelliği de vardı, oyle ki tüm dokuma sanayisi Sovyet denetimindeki bölgede yoğunlaşmıştı. Ancak çok geçmeden başlıca yerli hammadde kaynağı olan Türkistan'la bağları kesildi. İlk dönemde kamulaştırılan fabrikalar arasında pek az dokuma fabrikasının bulunması,[133] bu sanayideki işverenlerin, diğer bazı san ay il erde ki işverenlere oranla daha uzlaşmacı olduklarını düşündürmektedir. Dokuma sanayisi ile anlaşan Geçici Hükümet, merkezi Moskova'da bulunan ve görünürdeki amacı malların dalja iyi dağıtılmasını sağlamak olan Çentrokan adlı bir örgüt kurmuştu. 16□29 Aralık 1917'de yayımlanan bir kararname, Moskova Sovyeti'nin ekonomi seksiyonuna "tüm dokuma fabrikalarının dökümünü çıkarması, bunlara devlet mülkiyeti olarak el koyması ve mallarını İaşe Halk Komiserliği'nin genel devlet örgütü aracılığı ile dağıtması" içinÇentrokan'm yeniden örgütlenmesi talimatını veriyordu.[13]' Bu kararname büyük bir ihtimalle, Sovyet İktidarının sanayicilerle bir anlaşma zemini bulabileceği bir örgüte temel sağlamaktan başka bir

l3\.*Svbranie Uzakonenıi, 1911 1918.* No. 10. madde 149; bundan birkaç gün önce. Ticaret ve Sanayi Halk Komiserliği larafından hemen hemen aynı mahiyetle bir kararname yayımlanmıştı *(A g e..* No. 10. madde 155); ne var ki bu komiserlik sanayi örg D tien me s i ne ilişkin tüm yetkilerini kısa birstlre sonra Vesenka'ya devretti.

132.*ByuUeıeni Vısse#oSoveıaNaıodnogoKozyatsn/ a,* No. I.Nisan 191 S.s.42.

133. V. P Milyutin'e gore *(Isluriya Ekonomiçeskogo Razvıtiya SSSR (ik>aQİ* basım, 1929), s. 112), 1 Haziran 1918den önce, kamulaştırılan tüm işletmelerin sadece yüzde 5'i dokuma i$ kol undaydı.

134. *Sobranie (İzakonenıı. 1917 1918.* No. 9. madde 137

sonuç **vermedi.** Ocak 1918 sonunda dokuma işçileri sendikası, şüphesiz resmi makamların da teşvikiyle bir kongre düzenledi ve sanayi içinÇentro **Jekstil** adlı bir **merkezi** örgüt kurulmasını öngören kararı kabul etli.[135] En sonunda Vesenka, Mart 1918'de, dokuma sanayisini yönlendirecek bir örgüt kurdu; adı işçiler tarafından önerilmiş bu örgüt, gerçekte Çentrotekstil **ile** Çentrokan'ın bileşiminden oluşan merkezi bir örgüttü. Yeni Çentrotekstil, tüzüğünde, "bu sanayinin tüm faaliyetini birleştiren ve yöneten bit devlet kuruluşu" olarak tanımlanıyordu. Kuruluş otuz sanayi işçisinden, on beş mühendis ile işletme yöneticisinden (Çarlık döneminin deyişiyle, "vergilendirilmiş" ya da "vergi ödeyen" grup deniyordu bunlara) ve çeşitli resmi ya da yarı resmi kuruluşların otuz temsilcisinden oluşacak, yürütme kurulu ise 11 üyeden meydana gelecekti.[136] Kuşkusuz hammadde kıtlığı tehdidi (ki 1918 sonbaharında had safhaya ulaşmıştı), bu sanayide yöneticiler, işçiler ve Sovyet iktidarı arasında nispeten üst düzeyde bir işbirliği kurulmasını kolaylaştırmıştı.

Metalürji ve tekstil sanayileri, Vesenka'nın 1918'in ilk aylarında belirli sanayi kollarında birleşik bir yönetim kurma sürecini nasıl başlattığını göstermektedir. 1915 ve 1916 boyunca Çarlık Hükümeti, savaşın sürdürülmesi **için** doğrudan yada dolaylı gerekli olan mallan üreten birçok sanayi için, bazen "komiteler" bazen de "merkezler" adı verilen merkez organlar oluşturmuştu'[37] ve 1917'ye gelindiğinde, söz konusu sanayilerin temsilcilerinden oluşan ve niteliği pek belli olmayan idari işlerle yükümlü bu merkezi organlar sanayi üretim alanının hemen tümüne yayılmıştı. 1918'in ilk yarısında Vesenka bu organlara ya da bu organlardan ana kalanlara yavaş yavaş el koydu ve bunları *glavki* (üst komi(eier) ya da *çenıri* (merkezler) adı altında, Vesenka'nın yönetim ve denetimine tabi idari kuruluşlara dönüştürdü. Deri sanayisi için üst komite (Glavkoz) Ocak 1918'de oluşturuldu.[138] Bunu hızla, kâğıt ve şeker üst komiteleriyle sabun ve çay "merkezleri" izledi; bunların tümü ve Çentrotekstil **Mart** 1918'de etkin durumdaydı.[119] Bu organların temeli devrimden önce atılmamış olsaydı ya da sanayide çalışan

135. ***Narodnae Kozyaıstvo,*** **No. 10. 1918, s. 32, No. 11,1918. s. 43 6.**

136. ***A.g.e.,*** **No. 2, 1918, s. 43 4.**

137. S. Zagorski, *Suae Control of Industry in Russia during the War* (Yale, 1928), s. liWa pamuk, yün, deri, keten ve kâğıt sanayileri için komiteler oluşturulduğunu anlaıyor.

138. ***NarodnaeKozyaistvo,*** **No. 11,1918.s. 18; *TrudiIVserossiîskogaS"tzdaSove<o\Narodnogv Kozyaistva* (1918). s. 95.**

139. ***ByuUettni Visşegu Soveta Narodnogo Koıyaisrva,*** **No. 1, Mart 19JS, s. 28; şeker sanayisi usl komûesinin (Glavsaka/) kurulduğunu ijajı eden kararname *Sobranie Uzakonenıı***

idari ve teknik elemanların işbirliği olmasaydı hayata geçirilmeleri çok zor olurdu. Çoğunun 1918'İn baharında ve yazında yayımladıkları dergiler de, resmi görünümlerinin ardında daha çok eski ticaret gazetelerinin özelliklerini taşır nitelikteydiler. Bu dönemde Almanya'da savaş sırasında kurulmuş modeli örnek alan Rus ekonomisi, Vesenka'nın temsilcisi olduğu yaygın bir devlet denetimi altında, sanayi ile yeni devlet iktidarı arasında yoğunlaşma ve özyönetim temelinde kurulan bir uzlaşmaya doğru yöneliyormuş gibi görünüyordu. Ancak devlet denetiminin ne dereceye kadar etkili olduğu sorusuna açık seçik ve tek yönlü bir cevap vermek mümkün değildi. Ne var ki, bu denetimin etkili olması, baskı ve zorlamanın değil daha çok işbirliğinin ürünüydü. Savaşın ve devrimin çökerttiği Rus ekonomisinin anarşi ve parçalanma uçurumuna yuvarlandığı bir noktada, düzenli bir üretime dönmeyi düşünen sanayicilerin daha sağduyulu ve ılımlı olanlarıyla hükümet arasında zımni bir çıkar birliği sağlanabilirdi.[140]

Bu yüzden ilk Bolşevik programda sanayide yoğun bir kamulaştırma yer almıyordu ve Vesenka'ya "el koyma, kapatma, haczetme" gibi yetkiler verilmiş olmasına rağmen, kamulaştırma yolundaki ilk adımlar çekingen ve kesintili oldu. Sanayinin kamulaştırılması başlangıçta kendi başına bir amaç olarak değil, özel şartlara, genellikle işverenlerin ters tulumlarına bir cevap olarak ele alınmış ve bir bütün olarak sanayi dallarına değil, tek tek fabrikalara uygulanmıştı; öyle ki bu ilk tedbirler herhangi bir planlama unsurundan tamamen yoksundu. Bu ilk dönemin kamulaştırma politikasını tanımlamak için Sovyet literatüründe İki sıfat kullanılmıştı: "cezalandın cf'ydı[1']", yani kapitalistlerin direncini yada baltalama girişimlerini etkisiz kılmayı veya cezalandırmayı amaçlıyordu; "kendilİğinden"di,[1JÎ] yani esas olarak merkezi otoritenin değil, işçilerin kendiliğinden eylemlerinin sonu

fit7.1Q!8, No 29, madde 377'de yer alıyor, çay merkezinin (Çentroçayf kuruluşuna ilişkin ayrıntılar için bkz. _hvesttyaÇenınıçaya._ No. 1,25 Nisan 1918.

140. _Narodnoe Ktnyaistvo._ No, 3. 1918. s, 7 12'de zehirli gaz uzmanı ve Teknoloji Enstitüsü eski öğretim görevlisi Makavetskı adında bir "uzman"m makalesi yayımladı. Makalede Rus kimya sanayisinde gelişme ve verimliliğin ancak devlet denetiminin kabul edilmesiyle mümkün olduğu ilen sürülüyor ve bu sanayinin kamu! aştıııl ması savunuluyordu: V N Ipali eft. _The Life ofa Cicemht_ (Stanford. 1946). s. 237'de, kimya sanayisi üsl komitesi G lav k i m'in. Çarlık fiusyası Savaş Bakanlığı Topçuluk Yüksek Dairesi'ne bağlı kimya komitesinden oluşturulduğunu ani almaktadır.

141. V, P, Mılyuin, _hıonya Ektmcmiçtsktıgo Razvinya SSSR_ (ikinci basım. 1929), s. 137; Lenin. Ocak I918'de. üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde. rejimin düşmanı kapitalistleri yererken "bankaların kamulaştırılmasını ve mal varlığına el konulmasını", "onlan dize getirmeyi amaçlayan tedbirler" olarak tanımlıyordu _{Soçineniya._ c. XXII, s. 210).

cuydu. Bu her iki tanımlamayı doğrulayacak birçok kanıt bulunabilir.

ister Sovnarkom ister Vesenka larafindan yayımlanmış olsun, ilk kamulaştırmaların "cezalandırıcı" özelliğini kamulaştırmayı gerektiren ya da doğrulayan sebeplerin, ilk kararnamelerde daima belirtilmiş olması göstermektedir. İşçi denetimine tabi olmayı reddeıme en çok ileri sürülen kamulaştırma gerekçesiydi.[1]" Bir elektrik sirkeli, yöneticileri devlet yardımlarına rağmen işletmeyi "tam bir mali iflasa sürükledikleri ve işçilerle anlaşmazlığa düştükleri" için kamulaştırılmıştı.Petrograd'daki Putİlov fabrikasına "hazineye olan borçlarından" dolayı el kondu; bir başka büyük metalürji işletmesi "yöneticilerin, şirketin işlerini tasfiye etmek niyetinde olduklarını beyan etmeleri üzerine" kamulaştırıldı.[14]^ Çivi üreten bir başka demir ve çelik fabrikası ise, "şirketin fabrikayı işletmeye devam edecek durumda olmaması ve hükümet açısından önemli" olduğu için kamulaştınl dı.[146] Ocak 1918'de Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinde kabul edilen Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi tüm fabrikaları, madenleri ve ulaştırmayı devlet mülkiyeline geçirdi. Bu. her ne kadar yasal bir tasarruf olmaktan çok ilkelerin ortaya konmasıydıysa da. kesinlik kazanmış bir görüşü ifade ediyordu ve o tarihten itibaren kamulaştırma kararnamelerinde, kural olarak herhangi bir gerekçe gösterilmez oldu.[14]' İlk karar namelerdeki "kendiliğindenlik" öğesi cezalandırıcı özelliğe oranla çok daha belirgindi Sovnarkom ve Vesenka tarafından çıkarılan kararnameler, esas olarak Petrograd'daki işletmeler ile başkentle büroları bulunan taşradaki tanınmış bazı işletmeleri kapsıyordu. Fakat ülkenin dört bir yanındaki irili ufaklı işletmelerin büyük bir kısmı bölge Sovyetleri, yerel Sovyetler, Sovnarhozlar veya öteki yerel organlar tarafından, ya da yerel Sovyetler'in onayı olsun olmasın, bizzat işçiler tarafından kamulaştınldı.[148] Bazen, yerel

142. *Trudil Vseıatsinki'gt> S'ezdu Soveuıv Njrodnngv* AVyvuriviii 1913), s. 92; *ZaPym' Let (I922),s.* 238; Rusça *siikimi* kelimesi için bkı. *Bolşevik Devrimi,* c. [, s. 25, not 22.

143. Bu ilk örnekler için bkz. *Sobranie Uıaktmeniı, I9I7 J9IR,* No. 4, madde 69; No. 6, madde 95, No. 13. madde 190, 191.192; V. P. *Müynlitıe gön (/sloriya Ekanıımiçeskoga Raz viıiyıı SSSR* (ikinci basım, I9I9|. s. 115), o dönemde kamulaştırmaların yüzde 70Ï, işverenler ya i İÇI dene limini kabule Yanaşmadıkları yada [jbrikalarını terk ettikleri için yanılmıştı.

IJ4 *Sobranie Uiakvnw I9I7 I9IX.* No *9.* madde İ40.

145. *SburııkDekrenıvpuNarodnıımuKonaısrvtı* (1918).s. 270 1

146. *Sobranie Uzukanemı. 1917 1918,* No' 9, madde 130.

147. Şubat ve Man 1918'de yayımlanan bir dizi kamulaştırma kararnamesi için bkz. *a.g.t.* No. 27. madde 350,351.354 60

148. Esas itibariyle gıda maddelerine ilişkin, erken dönemdeki bir kararname yere! Sovyetlere "butun licaret ve sanayi işletmelerine" el koyma hakkını da vermişti *(Sobranie Uzako*

Sovyetler tarafından yapılan kamulaştırmalar siyasal özerklik talepleriyle el ele gidiyordu. Devrimden hemen sonra, Moskova ve Petrograd'daki dokuma fabrikaları için gerekli pamuk ikmalini sağlamak amacıyla Türkistan'a gönderilen heyet, Türkistan Sovyeti'yle Sovnarkomu'nun yerel pamuk sanayisini çoktan kamulaştırmış olduğunu keşfetmişti.[1]" Uçsuz bucaksız Soyveı ülkesinde olup bitenler hakkında kesin bir tahminde bulunmak mümkün değil.[15]" Ancak her şey, 1917 18 kışı boyunca kamulaştırmanın başlıca kaynağının işçi denetiminin düzensiz işleyişi olduğunu ve bölge Sovyetleri, yerel Sovyetler ve Sovnarhozlar'ın çoğu zaman kendi girişimleriyle ilgili kararnamelerden çok bizzat işçilerin eylemlerini kapsayıcı kararnameler çıkarttıklarını göstermektedir. Daha sonra Rikov'un belirttiği gibi, kamulaştırma "ihtiyaç maddeleri sorununa ya da ekonomik kaygılara aldırmaksızın devam ediyordu; ortaya çıkış nedeni sadece burjuvaziyle hesaplaşma zorunluluğuydu".'[51] Bu gelişigüzel "cezalandırıcı" ya da "kendiliğinden" kamulaştırma girişiminin özelliği, yalnızca tek tek işletmelere uygulanmış olmasıydı. Daha Önce tek bir birim halinde örgütlenmiş ve Ocak 1918'de yayımlanan bir kararnameyle[1]" kamulaştırılmış olan ticaret filosu dışında, bir sanayinin tümünün birden kamulaştırılmasına ilk örnek. Mayıs 1918de şeker sanayinin kamulaştırılması oldu; bunu bir ay sonra, petrol sanayisinin kamulaştmİması izledi.[153] Bununla birlikte, kanıulaştır

***nenii I9l7 İ9le*, No. I (ikinci basım), madde 9); fäkal o dönemde yasallık sorunu pek bir şey ifade etmiyordu.**

149 *Trudil Vıemtsiıskogo S"e:dd SovelvvNaradnogv Ku:\aitt\a.* 3918, s. 97

150 V. P Miiyulin'in alıntıladığı ıslaıisliklere göre *(Isiortya. Ekıınomiçe^kıgn Rtmıt'na SSSR* tikıncı basım, 1929), s. 1)3), 1 Haziran 1918'den önce kamulasnnlan 521 ijlcımenın yüzde 50'sı bölge Sovnarhozlan, yüzde 25'i daha alt düzeydeki Sovnarhozlar ya da Sovyeıler tarafından, sadece yüzde 20\ i Sovnarkom ya da Vesenka Larafind an kamulaştırılmıştı Şüphesiz üst düzeydeki yetkililer için bir hayli doğru olan bu istatistiklere, daha alt düzeydeki kamulaştırmalar söz konusu olduğunda pek güvenilemez; üstelik hiçbir istatistiğin bu resmi kamulaştırmaların hangi oranda işçilerin "kendiliğinden" eyleminin sonucu olduğunu onaya koymasına imkSn yoktur. Rikov'un kamulaştırmalarla ilgili istatistiklerin güvenilmezliğine ilişkin yorumu ş/iyle: "Birçok rakam ilen sürülüyor, ama bu rakamların doğruluk derecesini kimse bilmiyor" *(Trudt I VserossiırkogoS'ndaSovelovNarodnugo Kvzyaistva* (1918).s. 92).

151. *Trudi I VseıossmkogoS rzàn Soveim Naıııdnogp Knıyaisrva* (1918). s 92

152. *S,J>nwit Uzahmenii 19J7.191K* No. I9,madde 290

153. *Agt.*. No. 34, madde 457; No. 45, madde 546. Her iki ijletme de Almanya'nın Ukrayna'yı işgalinden dolayı son derece istikrarsız bir durumdaydı. Yukarıda söylediğimizin gözle görülür istisnası, kibrit ve mum fabrikalarının 6 Mart 1918 kararnamesi gereğince ka ımılaştınImasıdir *(A.g.e.*, No. 29, madde 385). Kuraldışı bir durumdu bu. Kararnamenin amacı bazı temel maddelerin (pirinç, kahve ve karabiber de bunlara dahildi) dağıtımı üzerinde bir devlet tekeli kurmaku. Kibrit ve mum fabrikalarının "kamulaştırılması" bu amacın lali bir par

manın birimi sanayi kolu değil de fabrika olduğu sürece, işçi deneiiminde varolan sendikalisr eğilimleri tam anlamıyla gidermek mümkün olmadı. Sendİkalist bir çizgiden çok sosyalist bir çizgiye göre örgütlenmeyi amaçlayan bir toplulukta, herhangi bir fabrikanın ya da işletmenin kaderi hakkında, deyim yerindeyse salt onun yararlan göz önünde tutularak karar verilemezdi. Sanayinin tümü ya da belli bir üretim dalı ve nihayet milli ekonominin tümü tek bir bütün olarak ele alınmak zorundaydı.

Brest Litovsk anlaşması tüm Sovyet örgütlenmesi üzerinde ciddi bir şok etkisi yarattı. Neredeyse topyekûn bir çaresizliği, parçalanışı tüm çıplaklığı iie yansıtarak ekonomi alanında son üç aya damgasını vurmuş olan yalpalama ve uzlaşma politikalarına dur demenin zamanının geldiğine dikkati çekti. Anlaşmanın imzalanması sırasında en çok vurgulanan tema "sosyalist anavatanın savunulması" için yeni bir ordunun kurulması gereği ve yaklaşan dünya devrimine duyulan kesin güvendi: Bu iki nokta 8 Man 1918 anlaşmasını onaylayan yedinci parti konferansı kararının ana temasıydı hâlâ. Tam bir hafta sonra, anlaşmayı resmen onaylayan Dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinin karan bu iki temayı tekrarlıyor ve bunlara yeni bir tema ekliyordu — ekonomi politikasında kesin bir yön değiştirme zorunluluğu:

Kongre, tüm işçilerin, askerlerin ve köylülerin, tüm emekçilerin ve sömürülen kitlelerin dikkatini ısrarla şu andaki en temel güncel ve zorunlu göreve çeken işçilerin faaliyetlerinin ve öz disiplinlerinin artırılması; her yerde ve her alanda meta üretimi ve dağıtımını mümkün olduğu kadar geniş Ölçüde kapsayan güçlü, isükrarlı örgütlerin yaratılması; yıkıcı savaşın yol açtığı tarihsel olarak kaçınılmaz, fakat aynı zamanda sosyalizmin nihai zaferinin ve sosyalisı toplumun temellerinin güçlendirilmesinin önündeki başlıca engeli oluşturan anarşi, düzensizlik ve parçalanmayla amansız bir mücadele [ISJ]

Şüphesiz Brest Litovsk anlaşmasının sebep olmadığı, ancak tescil ettiği büyük ekonomik kayıpların dökümünü yapmanın vakti gelmişti. Bu kayıplar eski Rus imparatorluğu sanayisinin ve çalışan nüfusunun yüzde 40'ına,

çasıydı. Ve kamulaştırma tenmı kullanılmış olmasına rağmen bu iki fabrika {kararnameyi çıkaran) Vesenka'nın ya da bir başka devlet organının denelimıne değil, Kooperatifler Merkez Konseyinin (Çentrosnyuz) dendimine tabi kılınmıştı. Mayıs 1918'de birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresı'nde Vesenka'nın o zamana kadar sadece iki sanayinin, deniz taşımacılığı sanayisi ite şeker sanayisinin tümünü kamulaştırdığı özellikle belirtilmişti *(Trudt i Vse'oısiiskogu S"ezda* Soverov *Naradruıgo Kozyaistva* (1918). s. 93).

154.*S ezdiSoveıovRSFSRvPostanovleniyak* (1939),s 69.

demir ve çelik sanayisinin yüzde 70'ine ve şeker sanayisinin yüzde 90'ma ulaşıyordu.[1*5] Ülkeyi yıkımın pençesinden kurtarmak için kesin önlemler almak gerekiyordu. Öte yandan Alman tehlikesinin bir bakıma atlatılmış olması ihtiyatlı bir iyimserlik yaratmıştı. Son aylardaki karışıklıklar, haklı olarak savaşın dehşetine yorulabilirdi, şimdilik sonuna gelinmişti bunun. Sovyet Cumhuriyeti yabancı İstilası kaygısından ilk kez kurtulmuştu. Sanayinin yeniden yapılandırılması, "soluk alma döneminin" ilk ve en acil göreviydi.

Siyasetteki bu yeni dönüşüme Yesenka'daki Önemli değişiklikler eşlik etti. İlk başkan Obolenski birdenbire itibarını yitirmiş görünüyordu.[15''] Obolenski, Buharin ve Lomov, üçü birden Brest Litovsk anlaşmasının etkin muhalifleri olarak parti merkez komitesinin tartışmalarına katılmışlardı; orada yenilgiye uğrayınca Vesenka bürosundan çekildiler ve Vesenka' nın İzlediği politikanın sorumluluğunu üstlenmediler.[15'] Bu durumda Vesenka'nın karargâhının en nüfuzlu üyeleri olan Larin ve MİlyutinʼE yol açılmış, bir an Larin'in başkanlığa getirileceği umulmuştu.[ISN] Sabık Menşevik Larin. savaş donemi Almanyası'nın devlet himayeciliğindeki sanayiye öncelik tanıyan planlı ekonomisini incelemişti ve bunlara hayrandı. Milyutin ise başından beri Bolşevik olmasına rağmen, Kasım 1917'deki koalisyon tartışmaları nedeniyle istifasının da gösterdiği gibi, hiç de uzlaşmaz bir aşırılık yanlısı değildi.[159] Larin de Milyulin de, her şeyden Önce üretimdeki feci düşüşü durdurmayı amaçlayan pratik işadamları olarak ortaya çıkmışlardı. Her ikisi de planlamadan ve merkeziyetçilikten yanaydı. Temsil ettikleri politika işçi denetiminin ve "kendiliğinden" kamulaştırmanın aşırılıklarına karşı bir tepkiydi ve bir süre için Lenin'den de destek gördü.

155. Bu rakamlar Mayıs 1918de. birinci Tum Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresine sunulan bit raporda Rjdek tarafından venSdı (Trudı *I Vierosaiskogv S'esda St'vtltn Nu rvdmif»/ Koi\tiiuva,* s. 15). İlgili kayıplar hakkındaki daha ayrıntılı hesaplamalar Mı *Nı vıi Puiyuk* (192İ).c 111. s. 16I 3U yer almakladır.

156. Ocak 19 IS'de Obolenski, Donetz madenlennın kamulaştırılması hazırlıkları için Harkov'a gönderildi *(Narodmre Kozyaistva,* No. II. 1918, s. 14); Man I918'de,Vesenka plenumunda Donetz madenlerinin kamili aştın İması lehinde bir rapor sundu *(Byulteteni Vıss'go Silvern NarodnogoKozyaistva,* No. I, Nisan 1918,5.34 41).

157. Vesenka'nın gazetesi *Narodnoe KozyaisTva'nm* Mart İ918 tarihli sayısı Obolenski, Lomov ve Snıimov'dan oluşan bir yazı kurulunun sorumluluğu alımda yayımlandı; ikinci sayıdan itibaren (Nisan 1918) Milyutin bu gazetenin yazı işleri müdürü oldu.

i 58. Obolenski ayrıldıktan sonra başkanlık yapan Saveliev'in demeci için bkz. Bünyan ve Fisher, *TİK Bolshevik Revolution, 19I7 I9İS* (Stanford, I934),s.624.

159. Bkz *Botfevik Devrimi,* c. I, s 108 9.

Bu yeni yolda atılan ilk kararlı adım 3 Mart 1918'de —Brest Litovsk anlaşmasının imzalandığı tarihte— Vesenka'nın yayımladığı, Larin'in imzasını taşıyan bir kararnameydi. Bu kararname sanayide teknik işletme yönetiminin işlevlerini açık seçik belirtiyordu ve aynı zamanda eksiksiz bir merkezi yönlendirme ve *denetim* sisteminin temellerini atmayı deniyordu. Her "merkez yönetim"(gfavfc ya da merkez), kendi denetimindeki sanayiye ait işletmeye hükümet temsilcisi ve denetleyicisi olarak bir komiser ve biri teknik diğeri idari iki müdür atayacaktı. İdari müdür işletmenin işçi, işveren ve teknisyen temsilcileri ile sendikalar ve Sovyet organları temsilcilerinden oluşan "ekonomik yönetim konseyi"nin kararlarına tabiydi. Teknik yöneticiye ise yalnızca hükümet komiseri ya da sanayinin "merkez yöne tim"i tarafından itiraz edilebilirdi. Kararname, "kamulaştırılmış işletmelerde işçi denetimini uygulamanın, fabrika ya da atölye komitesinin ya da denetleme komisyonunun tüm demeç ve kararlarının ekonomik yönetim konseyinin onayından geçmesine bağlı olduğu"nu ilkeleştiriyordu; ayrıca, ekonomik yönetim konseyi üyelerinin ancak yarısının işçilerle işverenlerden oluşabileceğine ilişkin bir madde vardı."" Vesenka'nın 19 Mart 1918'de başlayan bir oturumunda Milyutm, "Proletarya diktatörlüğü, tüm ekonomi politikamızda tepeden tırnağa bir değişikliği kaçınılmaz kıldı," diyerek ana raporu sundu. O güne kadar uygulanmış İşçi deneliminin ve kamulaştırmanın yetersizliklerini ihtiyattı bir dille eleştirdi:

Kamulaştırma bölge ve çoğunlukla da yerel İşçi, Asker ve Köylü Temsilcileri tarafından aşağıdan yukarıya, ya da burada olduğu gibi Sovnarkom veya Vesenka tarafından yukarıdan aşağıya gerçekleştirildi. Fakat bu kamulaştırma sisteminin kusuru genel bir plandan yoksun oluşudur. Tüm kamulaştırma süreci ekonomik durum ve sınıf mücadelesi koşullannca, dışardan, zorla dayatıldı. Şu anda sanayimize mali destek vermek devlete düşüyor ve fiiliyatta, kamulaştırılmış işletmelerin de özel işletmelerin de birçoğu, şimdi, devlet hazinesinin desteği ile işler durumda. Bu yüzden, devlete olan borçlan göz önünde tutulduğunda, kamu 1 aş tın İmiş işletmelerle kamulaştırılmamış olanları birbirinden ayırt etmek gerçeklen güç olacaktır ve gene aynı nedenle gelecekte henüz kamulaştırılmamış bu fabrikaları, atölyeleri vb. yönetmek ve ***sanayinin kamulaştırılmasını gerçekleştirip tamamlamak*** gibi bir gereklilikle karşı karşıya olacağız.

Bunun doğal sonucu, "cezalandırıcı" kamulaştırma sistemini terk edip uygun biçimde hazırlanmış ve herhangi bir sanayi kolunun tamamını kapsayan "planlı bir kamulaştırma sistemi" uygulamaktı. Böyle bir kamulaştır

160. *Sbvrmk Dekrcıov i Pcsıanovlenii po Nan dnvmu Ktızyaisna* (1918), s. 311 15

ma ile "üretimin artırılması" arasında bir bağıntı kurulması gerekiyordu. Ayrıca Larin, Vesenka'nın görevinin "ülkede üretilen yararlı malların miktarının artırılması" olduğunu ifade ediyordu — bugünden bakıldığında olağan bir yargı gibi görünse de, o zaman için epey yeni bir görüştü bu, Larin bayındırlık işleriyle ilgili üç büyük projeyi (Ona Sibirya'da Kuznetsk madenlerinde yoğun makina donanımı, Petrograd'da sanayinin elektriğe kavuşturulması ve Türkistan'da sulama) önerdiğinde yaşadığı dönemin çok ilerisindeydi.[161] Ukrayna ve güneydoğu Rusya'da yıkıma uğramış sanayilerin yerine Sibirya'daki madenleri ve sanayiyi geliştirmeye yönelik planlar 1918 başlarında çok tartışıldı, fakat iç savaş yüzünden kesintiye uğradı; aynı nedenlerle Türkistan'la ilgili proje de uygulanamadı. Sanayinin elektriğe kavuşturulması, **daha** sonra verimli haie gelecek bir düşüncenin ilk nüveleriydi ve Sovyet planlama tarihinde saygın **bir** yer kazandı. Fakat o dönemde, Larin henüz olmayacak hayaller kuruyordu.

Brest Litovsk anlaşmasını izleyen kısa süreli, yüzeysel sükûnet döneminde şiddetli bir tanışmaya yol açan sorun, devrimci hükümetin kapitalist sanayinin eski yöneticileriyle olan ilişkisi oldu. Lenin'in, patronlara kendi sanayi işletmelerinin sahipliğini ve yönetimini bırakan, ancak denetimin ve yönlendirmenin devletin elinde olduğu bir rejim olarak "devlet kapitalizmi" görüşü terk edilmemişti. Vesenka ile sanayiciler arasındaki ilişkiler teşvik edilmişti; demir çelik sanayisinin nüfuzlu kişisi, ülkenin başlıca lokomotif ve vagon yapımı fabrikalarına sahip olan Meşçerski ile sanayinin gelecekteki örgütlenmesi konusunda görüşmelerin başlamış olmasında şaşılacak bir şey yoklu. Mart 1918'de Meşçerski, hisse senetlerinin *yanana* kendi grubunun, diğer yarısına devletin sahip olacağı ve ortaklık adına grup tarafından yönetilecek yeni bir metalürji tröstü kurulmasına ilişkin parlak bir öneride bulundu. Bu temel üzerinde görüşmelere geçilmesi Ve senka'da küçük bir çoğunlukla kabul edildi.'*[3] Hemen hemen aynı zamanda Stakeyevadlı bir başka sanayici Urallar'da kendi grubunun iki yüz milyon, devletin iki yüz milyon, adı belirtilmeyen Amerikalı kapitalistlerin de yüz milyon ruble sermaye ile katılacakları bir demir çelik sanayi tröstü kurul

161. Milyuiin'in iki konuşması, V. P. Mılyulin, ***htorıya Ekononü^tikogıı Ramıiyu SSSR*** **(ikinci basım, 1920», s 130 141'de yer alıyor. Larin'in raporu ise** ***ByuUeteni Vaşegıı Soveıa Narodnugo Kùzyai'na,*** **No 1, Nisan 1918. s 23 34'te; resmi bir lulanakyayımlanmadığı anlaşılıyor, Mılyımn'in konuşmasının bir kısmı emek polilikasına da değiniyordu. Bkz s. 105 6**

162. ***Natvdnot KviywiM).*** **No. 11.]91 ft. s. 22de yeı alan** ***bu*** **ivlanağa gore. "Sovnnr lom'dan Util liderlerin" de katıldığı bn Vesenka prezidynmu toplantısında karar sadece tek oy (arkla kabul edildi.**

masını önerdi. Bir başka öneri de, tum sermayenin devlet tatafından karşılanması ve tröstü devlet adına Stakeyev grubunun yönetmesıydi.[w]

Bu projeler, ki içlerinde en ciddi olanı Meşçerski projesiydi, kısa süre içinde sert bir siyasal muhalefetle karşılaştı. Brest Litovsk anlaşmasının onaylanması konusunda yenilgiye uğrayan sol grup, Buharin ve Radek'in önderliğinde, geniş bir ekonomik cephe üzerinde hücuma geçti. 4 Nisan 1918'de bu grup bir parti toplantısında bir dizi tez sundu ve bu tezler on beş gün sonra, kısa ömürlü *Kommunist* dergisinin ilk sayısında yayımlandı.[1]" Toplantıya katılan Lenin bir dizi karşı tez getirdi Bu tezler o dönemde yayımlanmadı, fakat anlaşılan o ki. daha sonra parti merkez komitesinin onayından geçerek —alışılmadık ağırlıkla bir resmiyetle— 28 Nisan 1918 tarihli *t'zvestiya'da* yayımlanan *Sovyet İktidarının Acil Görevleri* başlıklı çok kapsamlı makalenin ilk taslağının bir bölümünü oluşturdu. Sonraki gün VTsIK'da Lenin tarafından halka açık bir genel tartışma başlatıldı; 3 Mayıs'ta *VTsiK Sovyet IkıιJart'mn Acil Görevleri'nt* ilişkin olarak altı tezi kabul etti, bu da Lenin'in tutumunun tamamen desteklendiğini gösteriyordu.[1]" Bu biçimsel zaferle yetinmeyen Lenin, polemiği sona erdiren ve kendisinin o dönemde ekonominin genel görünüşü hakkındaki en mükemmel tahlilini içeren *"Sofun Çocukluk Hastalığı ve Küçük Burjuva Zihniyeti* adlı canlı kitapçığıyla zaten yenik düşmüş rakiplerini iyice hırpaladı.

Bir dönüm noktasına erişıldiği konusunda her iki taraf da görüş birliğin deydi. Devrim iç düşmanlarının hakkından gelmiş, burjuvazi iktidardan indirilmiş, siyasal ve ekonomik burjuva yönetim aygıtı çokertilmişti; devrimin yıkıcı aşaması tamamlanmıştı. Ancak yapıcı aşamada nasıl hareket edilmesi gerektiği konusunda görüşler köklü farklılıklar gösteriyordu. Sol grup üyeleri. Ekim 1917 Devriminin öncesinde ve sonrasında hemen sosyalist devrime geçiş olanağına kuşkuyla yaklaşanların tam karşıt kutbunda yer alıyorlardı; sosyalist devrimin gerçekleşmiş olduğunu ileri sürüyor ve

löî.G.Tsıperaviç, *Sındıkati İTresıiv Rossii* (üçüncübasım, 1920), s. 161 2

164. *Biz. Bolşevik Devrimi,* c. J.s 178; bu lezler Lenin. *Sofineniya. c* XXII, s. 561 71' de de yer almaktadır.

165. *A.g.e.,* c. XXII, s. 439 68; ilk taslağın Mart sonunda yazılmış ve kesin şeklim almış metinden bir hayli farklı olan bir parçası korunmuştur, *a.g.e.* c. XXII. s. 412 25: merkez komitenin onayından geçtiği, muhıemelen yayımlanmamış parti arşivlerine dayanılarak, belirtiliyor, a.g.e. c XII,s.620. *not* 177. *Kommunist.* No. 1,20Nisan İ918.S. 13. Lenin'in karjı lülen yayımlamamış ol masını kınıyordu

166. *Proıokırii Zasedanıı VTsIK 4 i° Soıb a* (1920), s. 206 38; Lenin'in iki konuşması (ikincisi Buharın e bir cevaptır) *Soçınenıya.* c. XXII. s. 471 98'de de yer almakladır; altı tez İsın a.g.e..c.XXlI.s 499 501.

hayat verici meyvelerini toplamak için sabırsızlanıyorlardı. Sol grup üyeleri somut bir program öne sürmekten kaçındılar ve esas olarak bir muhalefet grubu olarak kaldılar. Ancak söz konusu ilke apaçıktı. Yeni devlet iktidarını güçlendirmek uğruna proleter devrimin programı rafa kaldırılmak üzereydi. Nasıl ki dünya devrimi davası, "Sovyet devletinden arta kalanı korumak ve güçlendirmek" uğruna Brest Litovsk'ta feda edildiyse, aynı şekilde ekonomik alanda da, "şimdi bütün güçler, kapitalist üretim ilişkilerini parçalamaya, hatta bu ilişkileri kısmen yeniden kurmaya karşı çıkarak, üretim kapasitesini takviye edip geliştirmeye, topyekün bir inşa hareketine yöneltilecekti". Bu sav şdyle devam ediyordu:

> **Kısmi kamulaştırmadan büyük ölçekli sanayinin genel** bir **sosyalizasyonuna** doğru **gitmek yerine, "sanayinin** büyük **başları"** ile **anlaşmalara girişmek, dışardan bakıldığında devlet girişimleriymiş görüntüsünü veren, ancak sanayiciler tarafın**dan **yönetilen ve başlıca sanayileri kapsayan büyük tröstlerin oluşumuna yol açmak durumundadır.** Bu **(Ur bir Örgütlü üretim sistemi devlet kapitalizminin** evrimi **için sosyal temel** oluşturur **ve** bu yönde **bir geçiş aşaması yacatıt.**

Aynı eleştiri, "sanayi tröstleri yaratma politikasının sanayiyi kamulaştırma bayrağı altında yapılmasından" yalanan Menşevik basın tarafından da tekrarlanıyordu.'[6]' Lenin'in merkezi örgütlenme ve bunun gerçekleştirilmesi amacıyla önerdiği düzenlemelerle ilgili yeni ısrarları, sosyalizmden devlet kapitalizmine geri dönüşü temsil ettiği için reddedildi.

Nisan 1918 ortasında bu tartışma doruk noktasındayken, Meşçerski projesini red kararı alındı."[1]* Muhalefetin bu kararın alınmasında ne gibi bir rol oynadığı tam olarak bilinmiyor; bir yoruma göre red karan, Meşçerski grubuna ait hisse senetlerinin büyük bir kısmının Almanlar'ın eline geçtiğinin anlaşılması üzerine alınmıştı.[m] Ancak ilke tartışması bu karar söz konusu edilmeksizin devam etti. Lenin'in Sol muhalefetin eleştirisine cevabı ken

167 Lenin, Si fwmyu, c XXII. s. 52î'ıe alı milan mı sur

168. Meşçerski projesiyle ilgili görüşmeler hakkında pek az ayrıntı yayımlandı. Birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde bir konuşmacı, 'Bolşeviklerin, bu birinci sınıf tröst yöneticisinden. Meşçerski'den öğrenmek ve ders almak için tam dört ay harcamış olduklarım" söyledi; Rikov'a gore, Meşçerski ile Larin arasında bir plan görüşülmüş fakat bu. Vesenka Prezidyunıu'nda çoğunlukla reddedilmişti (TVudı / ***Vserossiiskaga S'ezda Sovetov fiurodnugo Kozyaistva*** **(1918), s. 72. 112) OsinsVi'nın (Obolenski) bir makalesine göre** ***(Konvnunisı,*** **27 Nisan 1918, No. 2, s. 17) partinin 4 Nisan'daki toplantısında Lenin. Meşçers ki'ye, grubun büyük bir metalürji tröstünü örgütlemeyi üstlenmesi halinde 200 250 milyon ruble tutarında bir "rüşvet" vermeye gerçeklen hazır olduğunu söyleyerek planı savunmuştu.**

169 G, Tsiperoviç. ***Sindikati i Tresıi*** **v** ***Rossıi*** **(üçüncü basım. 1920), s. 165.**

dine özgü ve anlamlıydı. Nisan 1917'den beri devrimi dar bir burjuva çerçeveye oturtmaya çalışanlara karşı, burjuva devriminden doğrudan doğruya sosyalist devrime geçiş öğretisini savunmuştu. Ancak sosyalizme geçebilmenin zamanı ve şartları konusunda çok ihtiyatlı davranmıştı. *"Acil* görevimiz sosyalizmin 'başlatılması' değil," diyordu Nisan Tezleri'nde, "acilen İşçi Temsilcileri Sovyeti'nin denetimine geçilmesidir." Ekim Devrimi arifesinde yazılmış olan *Devle: ve Devrim'ât,* tekelci devlet kapitalizmine devlet sosyalizmi diyebilen sapkınlığı yermekle birlikte, savaş Almanya sını göz önünde tutarak "tekelci kapitalizmin tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesi dönemi"nden söz etmişti; bu sosyalizm değil, sosyalizm yolunda atılmış bir adımdı.[1111] Lenin'in "devlet kapitalizmi" derken kaslettiği şey, sözde özel mülkiyete ait, ancak kapitalistler tarafından yönetilen devletin sıkı denetimi altındaki son derece merkezileşmiş ve tekelleşmiş bir ekonomi anlayışıydı. Bunu devrimden hemen sonra, işçi denetimi sisteminde gerçekleştirme girişimi, kısmen kapitalist işverenlerin kendilerinden beklenen rolü oynamayı reddelmeleri nedeniyle başarısızlığa uğramıştı.[1]" Ancak Vesenka'nın denetim ve yönetiminde izlenen büyük sanayi tekelleri örgütleme politikası, Meşçerski ile görüşmelerin sonuçsuz kalmasına rağmen, büyük bir başarı sağlamıştı.[1,3] Sosyalizm değildi bu, fakat sosyalizme giden yolda bir adımdı. "Rusya'nın sosyalist olmaya kalkışmadan önce gerilikten kurtulması gerektiği" yolunda Menşevikler'in bel bağladığı görüşü Lenİn asla tartışma konusu yapmamıştı. Lenin'in bütün hesaplarının aksine, Almanya ve Batı Avrupa proletaryasının Rus devrimine yardım elini uzatmaması yüzünden sorun büsbütün vahim bir hal almıştı. Geri kalmış Rusya'nın, Avrupa kendisine yardım edinceye kadar kendi burjuva devrimini tamamlaması, kendi gayretiyle modernleşmesi gerekiyordu.

Bundan Lenin'in "devlet kapitalizmi" savını bir suçlama olarak değil, bir övgü olarak karşıladığı sonucu çıkıyordu. VTsIK'daki tartışmada muhaliflerini alaylı bir dille mal etti:

170. Lenin, *Soçineniya,* c. XXI. s. 391.416.

171. Ne gariptir ki, uzun bir süre bundan ötürü onlara dis, bilendi. Birinci Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'nde, "kapitalist sınıf," diyordu ŞliyapnİKov, "ürelimde kendi üstlerine düşen örgüleyici rolü oynamayı reddcui" *tPervıı Vseroniakii S'ezd Profeısiunai'nik So\nztn>* [I9I8J.S.Î)

172. Bu dönemdeki iktisat teorilerinin yetkin bir temsilcisi olan Kritsman, Vesenka'nın (milli ekonominin birleştirilmesinde) "finans kapital kuruluşlarının mirasçısı ve halefi oldu ğu"ndnn söz ediyordu *(Ortrk Kazyaistveımoy Jizıii i Orgonizatziya Narodnogo Kozyaisrva Sovetskoy Rpsıh*! [1920], s 123).

Devlet kapitalizmine doğru evrim — işte bize mücadele etmemizi önerdikleri şeytan, işte mücadele edin dedikleri düşman.

Yine de Sol Komünistler'in gazetelerinde bu düşmanlarla ilgili yazılan okuyunca, bu adamlara n'oldu. nasıl oluyor da bir kitaptan yaptıkları alıntılar onlara gerçeği unu Kurabiliyor diye soruyorum. Devlet kapi lal izm inin bizim için ileri bir adım olacağını hakikatler söylüyor. Eğer Rusya'da kısa bir zamanda devlet kapitalizmini gerçek leşti rirsek, bu bir zafer olacaktır. Küçük mülk sahibinin, küçük sermayenin düşmanımız olduğunu nasıl oluyor da göremiyorlar'[1] Nasıl oluyor da devlet kapitalizmini baş düşman belliyorlar?[17i]

Lenin, *"Solun Çocukluk Hastalığı ve Küçük Burjuva Ziltniyeti'nàe* bu görüşü aynı ağırlıkla ve daha ayrıntılı bir biçimde geliştirdi. Rusya değişik üretim biçimlerinin birbiriyle mücadele ettiği bir arenaydı. Fakat aslolan kimin düşman kimin müttefik olduğunu bilmekti:

Burada sosyalizme karşı mücadele eden şey devlet kapitalizmi değil, bem devlet kapitalizmine hem sosyalizme karşı tek bir vücut olarak mücadele eden küçük burjuvazi ve özel ticaret kapitalizmidir.[114]

Böylece devlet kapitalizmi sadece sosyalizme bir atlama taşı değil, aynı zamanda düşmanlarının düşmanı olarak sosyalizmin de müttefiki oluyordu.

Sadece devrimci Lenin'in değil, devlet adamı Lenin'in de büyük bir dikkatle izlemeye devam ettiği yabancı ülke Almanya'ydı. Lenin'in Almanya' nın savaş ekonomisine gösterdiği ilgi meyvelerini vermeye başlıyordu. Bu temayı büyük bir tutkuyla işlerken henüz Brest Litovsk anlaşması İmzalan mamıştı:

Evei, ders al AJman'dan! Tarih zikzaklardan, eğri büğrü yollardan geçerek ilerler Görüyoruz ki vahşi bir emperyalizmle yan yana. en modern makina sanayisi ile sıkı bir muhasebe ve denetim temeli üzerinde disiplin, örgütlenme, yek vücut olarak birlikte çalışma ilkelerini Alman temsil etmektedir bugün.

Işıe bizde eksik olan tam da budur. Öğrenmemiz gereken tam da budur.[175]

Lenin *"Sol"un Çocukluk Hastalığı ve Küçük Burjuva Zihniyetinde* bütün bir bölümü "devlet kapitalizminin en somut örneği" ve büyük sermayenin çağdaş tekniğinin ve planlı ekonominin "en son modeli" olarak Alman-

ın Lenin, *Soçineniya. c.* XXII, s. 481 *m.Ag.e.c* XXII. s 514.

175 *A.g.e..* c, XXII, s 378. Bresl Lılovsk anlaşmasından sonra Almanya ile ekonomik görüşmeleri yönelmek üere Berlin'e giden Bronski, Alman yetkililere Sovyel ekonomi politikasını açıkladığında bu yetkililerin, "sizin tasarladığınız, bizim yaptığımız şeydir; sizin komünizm' dediğinize biz 'devlet denetimi' diyoruz," diye cevap verdiklerini anlatır *(Trudi I Vse rassiıskogo S"ezda Sovetav Namdnogo Kozyaistva* []916|, s. 157). Lenin bu karşılaştırmayı kabul eımiş olabilir, ama buna hiçbir zaman komünizm ya da sosyalizm dememiştir

ya'ya ayırdı. Alman devlet kapitalizminin tek hatası, devletinin *"Junker* burjuva emperyalizminin devleti" olmasıydı. Bunun yerine *"Sovyet"],* yani proletarya devletini koyduğunuzda "sosyalizmin sağlayacağı şartların iıi müne kavuşmuş" olacaktınız. Tarih garip bir oyun oynamıştı. Aynı yumurtada yan yana iki civciv bulunması gibi, 1918 başında, biri Almanya'da diğeri Rusya'da olmak üzere "sosyalizmin farklı iki yarısını" yaratmıştı. Siyasal devrim Rusya'da meydana gelmişti; ekonomik örgütlenme ise Almanya'daydı. Sosyalizme erişmek için her ikisi de gerekliydi. "Nasıl Büyük Petra barbarlıkta mücadelede ilkel silahlardan korkmaksızm, Batıcılığın barbar Rusya tarafından kabul edilmesini hızlandırmışsa", Alman devriminin başlamasını beklerken Rus sosyalistlerinin de görevi, "Almanlar'ın devlet kapitalizmini incelemek ve *diktatörlük* yöntemlerine başvurmaktan çekinmeksizin, *mümkün olan bütün güçleriyle* bunun bir an önce kabul edilmesini sağlamaktı"."[6] Lenin'in eserlerinde Büyük Petro'ya—ya da belki herhangi bir Rus çarına— takdir dolu tek atıf bu olsa gerek. Böylece Lenin, devrimin birinci aşamasıyla ikinci aşaması arasında çok kesin bir ayrım yapmış oluyordu. "Sömürücülerin direncini kırma görevi esas olarak 7 Kasım (25 Ekim) 1917 ile aşağı yukarı Şubat 1918 dönemi arasında" tamamlanmıştı. Öte yandan, "proleter muhasebeciliği ve denetimi Örgütleme görevimiz, sorunlar üstüne düşünen herkesin açıkça gördüğü gibi, mülk süz 1 estirenleri derhal mülksüzleşlirme görevimizin *gerisinde kaldı."* Bir sonraki aşamanın "radikal görevi ise kapitalizmden daha üstün bir sosyal düzen yaratmaktı"; bu da, "emeğin üretkenliğini artırmak ve bu hedefle bağlantılı olarak (ve buna erişmek için) üretimi daha yüksek düzeyde örgütlemek" anlamına geliyordu. "Sizden alınmış olan ne varsa yağmalayın," sloganı ilk aşama için tamamen yerindeydi; ikinci aşamada sloganın, "yağmalananların sayımını yapın, bunların israf edilmesini önleyin ve bunları dolaylı ya da dolaysız kendine mal etmeye kalkışarak disiplini bozanları kurşuna dizin" olması gerekecekti.[17]' Birinci aşamada devlete karşı duyulan sosyalist bir düşmanlığı ve burjuva devlet aygıtını parçalama gereğini vurgulamak önemli görülmüştü: Lenin'in *Devlet ve Devrim'de* vurguladığı da buydu. Buharın *Devlet ve Devrim* 'i Nisan 1918'de *Kommunlst'ls* irdelerken "şimdiden... köhnemiş olanı, dünün sorununu" almtılamışlı sadece;

176. ***A.g.e..*** **c. XXII. s. 516 17; Lenin yaklaşık iiç yıl sonra bu pasajı belirtirken, bile bile ya da tesadüfen Büyük Petro'ya atıfta bulunmayı unutmuş *[A.g.e.,* c.XXVI, s. 326).**

177. ***A.g.e..*** **c. XXII, s. 493. Ünlü *"Grab'Nagrablennoe" çûnÙEs iràa* İngilizce'de veciz bir karşılığı yoktur. Lenın buna "mülksüzleştiıenleri mülksüzleşlirme" diyor kısaca.**

yarının görevini, "muhasebeyi, denelimi ve disiplini gerektiren her şeyi" ise sessizce geçiştirmişıi.[178] Birinci dönemde "işçi denetimi" genel slogan olmuştu; şimdi ise sosyalizme giden yol olarak örgütlenme üzerinde durulması bu sloganı unutturmuştu:

> **Çar** döneminde binlerce, Kerenski döneminde yüz binlerce insanı örgütledik. Bu hiçbir şey demek değildir, politikada bunun bir önemi yok. Hazırlık çalışması, bir hazırlık sınıfıydı bu. İşçilerin öncüleri on milyonlarca **insanı** örgütlemeyi öğrenmedikçe sosyalist sayılamayacaklar, sosyalist toplumun yaratıcıları olamayacaklar ve örgütlenme için gerekli tecrübeyi edinemeyeceklerdir. Örgütlenme yolu **uzun** bir yoldur **ve** sosyalizmi inşa görevi sürekli **ve** sabırlı bir çalışmayı ve henüz yeterince sahip olmadığımız tecrübeleri gerektirir. Bizden daha gelişmiş olan, hemen ardımızdan gelen kuşağın bile sosyalizme tam bir geçişi gerçekleş t» m ede işi epey **zor** olacak.[1]"

Lenin o dönemde Örgütlemenin önemini belki de bilerek abartıyordu. Eğer bir lüccar ona demiryollarında bir düzelme olduğunu söylemişse, "Böyle bir övgü bence yirmi komünist kararnameden on kat daha değerlidir," diyordu. Demiryolları "kilit" önemdeydi; "kentle kırsal kesim arasında, sanayi ile tarım arasında sosyalizmin temel dayanağı olan somut bağın göstergelerinden biri"ydi.[isu] Burada, iki yıl sonra Lenin'in hayallerini dolduracak olan her derde deva elektriklendirme kampanyasının ilk belirtileri sezilmektedir.

Mayıs 1918'de sanayinin örgütlenmesine ilişkin tartışmaya son verildi; taraflardan hiçbiri için kesin bir zafer değildi bu. Bir yandan kapitalistlerle bir anlaşmaya varılması hakkındaki öneri reddedilmiş ve yenılenmemiştı: kapilalisıleıle "devlet kapitalizmi" bayrağı allında bir uzlaşma imkânı otla dan kalkmıştı Öle yandan yerel özyönetim ve "işçi denetimi"nin Sol muhalefet tarafından savunulması da tavsamış oldu; günün sloganları örgütlenme ve merkezileştirmeydi. Meşçerski planının reddedilmesini, kamulaştırmayı tartışmak üzere Mayıs ortasında Moskova'da Vesenka tarafından düzenlenen bir metalürji sanayisi konferansı izledi. Esas olarak ilgili İşlelmelerin işçi ve teknik personelinin temsilcilerinden oluşan konferansa, Larin başkanlık ediyordu. Konferansta Lenin'in Sovnarkom adına gönderdiği bir mektup okundu. Mektupta farklı işletmelerin mühendislerle uz

178 *A%e*, c. **XXII.** s **489;** Devolveûevrj'm'dedevleıaleyhindeki görüşlerinihanrlararak **Lenin**'in şimdiki ımumunu gözden düşürmeye kalkışan Buharın **e** yöneltliği kınamayı, ***"Sol"un Çocukluk Haşinliği ve Küçük Burjuva Zı***/ınıyen'nde tekrarladı ***(A % e.* c.** **XXII,** s. 527 8**).**

17S. Lenin, **JoiWniyfl**.c XXıI, s.487. 180 4 cXXH.«. 494.

manlardan meydana gelen tek bir yönetim altında birleştirilmesi ve "tam bir emek disiplini" sağlayan kuralların kabul edilmesi şartıyla kamulaştırmadan yana olunduğu belinilıyordu. Teknisyenler oylamaya katılmadılar, fakat tartışmaları da engellemediler. Durum mantıki olarak bir zorunluluğu dayatıyordu: Meşçerski'nin yan yarıya kamulaştırma projesi reddedildiğine göre, tam kamulaştırma akla uygun tek alternatifti. Konferansın sonunda, "fabrikaların derhal kamulaştırılmasını ve fabrikaların birleştirilmesinin gerçekleştirilmesini" destekleyen bir karar alındı ve Lenin'in "zorunlu tröstleşme" ilkesine göre Vesenka tarafından kurulmuş tröstlerin ilki ve en önemlisi olan "devlet birleşik metalürji fabrikalannı" (Gomza) örgütlemek üzere Vesenka'nın himayesinde geçici bir komite atandı.[1]" Ulaştırma dışında tek bir bütün olarak ele alınan ilk sanayi olan şeker sanayisi de iki hafta önce bir Sovnarkom kaıarnamesiyle kamulaştırılmışı) "•

Birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi Zo Mayıs 1918' de Moskova'da toplandı. Bu kongre bir tür ekonomi parlamentosu olarak tasarlanmıştı. Oysa bunun yerine Vesenka'dan, Vesenka'nın ***glavklarittaan*** ve merkezlerinden, bölgesel ve yerel Sovnarhoz'lardan ya d3 diğer ekonomik kuruluşlardan ve sendikalardan oy hakkına sahip 100'den fazla delege gönderilmişti; ayrıca 150 kadar gözlemci delege vardı.Kongreye Vesenka'nın başkanlığına yeni atanmış olan Rikov başkanlık ediyordu.[1M] Sol muhalefetin sesi bir kez daha yükseldi. Resmi görevi parti merkez komitesinin selamlarını kongreye iletmek olan Buharın, "bayrağı komünizme doğru' yükselteceklerine kapitalizme geri çeken kimselerin bulunduğunu." biraz iğneleyici bir dille belirtti. Obolenski bu yeni düzenleme gereğince "üretimin anahtarlannm kapilalisllerin elinde kalmasından" korkuyordu Sosyalizmin kapitalistlerden öğrenilmesine ilişkin cümlenin 1890larda "sözde Marksist" (ve şimdiki burjuva) Sıruve tarafından icat edildiğini kongreye hatırlatan Lomov, işçi denetimini savunmak için geriden hücuma geçıı ve sonraki yıllar boyunca bütün muhalefet gruplarının dillerine dolayacaklan görüşü dile getirdi:

181. ***A.g.e..*** **c XXIII. s. 22; bu konferans hakkında bkz. o.g.*.. c. XX11J. s. 538 9, nol 4 ve J. Bünyan.** ***Intervention. Civil War. anıl Communism in Russia*** **(Baltimore, 1936), s. 379 81.**

182. ***Sobranie Uiakonenti I9I7 I9I8.*** **No. 34, madde457.**

183. ***TruJi I Vsrrossiiskıigo S'tvia Sovelnv Narodnogo Kozyaistva*** **(1918). s Vl X. 82 (Bu metinde loplam delege say ısındı açıkça bir baskı halası vardır).**

184. Rikov'un temiz Bolşevik geçmişi ve tarafsız görüşleri, onun sabık Menşevik Larin'e yeğ tutulmasını sağladı: Larin ve Milyutin Vesenka'nın "Ekonomi Politikası Seksiyonu"nun yöneticileri olarak kaldılar

Her çareye başvurarak —kamulaşt!rarak, merkezileştirerek— ülkemizin güçlerini boğazlıyoruz. Milli ekonomimizin bütün dallarında kitlelerin canlı yaratıcı güçle bağı kesiliyor.[IB']

Fakat teoriden yapılan fedakârlık ne olursa olsun, üretimi artırma ve örgütleme konusundaki pratik ihtiyacın gerçekliği kongreye hâkim oldu. Ana raporu hazırlayan Milyutİn'in önerileri geleceğe ilişkin iyimser değerlendirmeleri kadar eleştirilmedi; Vesenka'nın başkam sıfatıyla Rikov topyekûn bir kamulaştırma politikasından yana konuştu. O zamana kadar izlenen ampirik yöntemler ne ekonomik anarşiye etkili bir panzehir olmuştu ne de sosyalizmin kuruluşuna gerçek bir katkıda bulunmuştu. Tek lek her işletmenin kamulaştırılması sosyalizm değildi, bu olsa olsa sendikalizmdi. Sanayilerin tümden kamulaştırılması bile yeterli değildi.

Her zaman için. uluslararası sosyalist bir devrimin gerçekletmesi şartıyla sosyalist bir ***toplumu*** örgütlemenin mümkün olacağım düşündüm [diyordu Rikov], fäkal sosyalist ***bk sanvyı kolu*** Örgütlemek, lek bir fabrikayı **ya** da işlelmeyi ***sosyalleştirmek*** — Beni affedin ama hiçbir sosyalist ne şimdiye kadar böyle önerilerde bulundu ne de bundan sonra bulunabilir. [186]

Ancak yan sosyalist yarı kapitalist bir ekonominin bağdaşmazlığına ilişkin öğreti böyle açıkça dile getirilmekle beraber, "kamulaştırmayı sadece sanayinin belli bir kısmında yapmak ve böyle kamulaştırılmış İşletmeleri idare etmek durumunda olunduğunu" da kabul etmek gerekiyordu ve bu yüzden en Önemli olandan başlamak zorunluydu.[187] Kongrenin asıl kararında ise daha ılımlı olan şu noktaya yer veriliyordu;

Üretimin örguilenmesi alanında kamulaştırma çalışmasını tamamlamak ve lek lek işletmelerin kamul aştın İm asından (ki bunların 3Ü4Ü kamulaştınlmış ve İşleme konmuştur) sanayi kollarının ve öncelikle metalürji, makina yapımı, kimya, petrol ve dokuma sanayilerinin kamul aştın İmasın a geçmek kaçınılmazdır. Kamulaştırma Süreci rasgele olmaktan çıkarılmalı ve özellikle **ya** Vesenka **ya** da Vesenka aracılığı ile Sovnarkom tarafından gerçekleştirilmelidir.

Kongre ticaret, maliye ve iş disiplinine ilişkin olarak da kararlar aldı. Biri komün çiftliklerinin yararlarına ilişkin olmak üzere, çeşitli kararlar çıkartan bir tarım seksiyonu bile vardı; ancak kongrenin bütün bu kararları dikkate alacak vakti yoktu. Tartışmaların genel etkisi hem Vesenka'nın faaliyet alanını sınırlandırmak, hem de otoritesini artırmak yönünde oldu. Ve

185. ***Trudi I Vstrnssiiskogır S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva,*** **1918. s. 7,63.73,75.**
\Z6 *A.g.e.,s.* 98. **187.A$_{s}$,*..s. 113.**
188. *A.g.e.,* s. 473. **189. *A.g.e,* s. 273 4. 460 3.**

senka'nın asıl işlevinin sanayinin örgütlenmesi üzerinde yoğunlaşmak olduğu onay gördü ve bu alanda kesin yetkiye sahip oldu. Uyumlu bir Sovyet sanayi politikası, kaynak eksikliğinin, özellikle de vasıflı personel eksikliğinin bu politikanın bilfiil uygulanmasını aksatmaya devam etmesi bir yana, ilk kez Mayıs 1918'de mümkün bir hale geldi.

Bununla birlikte olaylar bu gidişatı kısa sürede hızlandıracaktı. Öyle ki daha Birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresİ'nin Mosko vadaki toplantısı sırasında Çekoslovak birlikleri Urallar'da silaha sarılmaktaydı: Haziran ayında iç savaşın hızla geliştiği ve İtilaf Devletleri müdahalesinin başladığı görüldü. Bütün bunlar Moskova'da gerginliği artıracak ve sanayinin daha sıkı örgütlenmesini ve denetlenmesini acil bir zorunluluk haline getirecek gibi görünüyordu. Fakat harekete geçirici ilk itki başka bir yerden geldi. Brest Litovsk anlaşmasından sonra Ukrayna'nın Almanya tarafından işgali Almanlar'ın Rus kaynaklarına duyduğu ilgiyi artırmıştı ve Rus ağır sanayi hisse senetlerinin Alman grupları larafından geniş çapta satın alındığı görülüyordu. Bu sürecin böyle devam etmesi halinde Rus sanayisinin önemli bir kısmının Almanya'nın eline geçeceğinden ve Almanya'nın kamulaştırma aleyhindeki diplomatik müdahalesinden korkuluyordu. Bazı raporlara göre, Moskova'daki Alman elçisi Mirbach şimdiden protesto etmesi için talimat almıştı.[191]

190, Vesenka nın yükselişi kısmen, sanayi politikasından uzaklajtınlınca görevi esas itibariyle dis. ticareti denetlemekten ibaret kalan Ticaret ve Sanayi Halk Komiserliğinin zaranna gerçekleşti. Bu komiserliğin evrimi. Mayıs 1918'de birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresinde komiser yardımcısı Bron ski larafından ani alı İdi *(A.g.e.,* s. 161 2) Vesenka. *39* kişiden oluşan bir dış ticaret seksiyonu bile kurdu *İNorodnne Kozyaistvo,* No. 1. 1918, s. 11), fakat bu alandaki faaliyeti hakkında pek az ipucu var.

191 Almanya'nın bir eylem tasarladığına ilişkin hiçbir kamı olmadığı ortaya çıkıyor: fakat çeşitli tedbirleri içeren bir kararnamenin çarçabuk yayımlanmasının bu (ur bir eylemden duyulan korkudan ilen geldiğini iki ayn tanıklık doğrulamaktadır (M Philips Price, A/y *Remi niuences of ıhe Russian Revolution* (19211, s. 285 6; S. Liberman, *Building Lenin's Russia* (Chicago. 1945) s. 24 6). Binnci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde, bir ay önce Radek. "Alman vatandaşların Rus işletmelerindeki hisse seneılerini geri satın almak" gereğinden söz etmiş ve burjuvazinin her çareye başvurarak "kendi hisse senetlerini Alman vatandaşlara salmaya ve her türlü sahte ve hayali anlaşmayla Almanya'nın yasal desteğim sağlamaya kalkıştığından" yakinmisii *(Trudı I Vserossıstogo S"ezdu Sınetcv Narodnogo Kczya ıstva* 11918), s. 16) Bronski (belirten Y. S. Rozenfeld, *Promıjlenneya Politika SSSR* (19261. s, 99 100) biraz farktı bir yorum getiriyor. Brest Litovsk anlaşması son aşamasındayken, özellikle Rusya'da el konulmuş Alman mallarına toptan bir (azminat saptamak için Berlin'de Alman hükümetiyle görüşmeler yapılıyordu (Sovyet heyetine Bronski başkanlık ediyordu): Sovyet Hükümeti anlaşma sona ermeden önce bu mallan mümkün olduğu kadar fazla kamu laşnrnıayacan atıyordu.

Bu korkular şaşırtıcı bir karara yol açtı. 28 Haziran 19I8'de bütün bir gece devam eden bir oturumdan sonra Sovnarkom. tüm Önemli sanayi dallarını kam ulaştı ran bir kararname yayımladı. Kısa giriş bölümünde de belirtildiği gibi. bu kararnamenin amaçları "üretim ve iaşe alanındaki kargaşayla kararlı bir şekilde mücadele etmek" ve "işçi sınıfıyla yoksul köylülüğün diktatörlüğünü pekiştirmekti" — tarım politikasının araçları olarak yoksul köylü komitelerinin kuruluşu ile sanayideki durum arasında hayli aldatıcı bir paralellik kurma çabasıydı bu. Mal varlıklarının tümü artık "Rusya Sosyalist Federatif Sovyetler Cumhurİyeti'nin mülkiyeti" İlan edilen sanayiler madencilik, metalürji, dokuma, elektrik, kereste, tütün, reçine, cam ve seramik, deri ve çimento sanayileıiyle, buharla işleyen i malama neler, yerel kamu kuruluşları, özel demiryolları ve daha az önem taşıyan öteki bazı sanayilerdi. Fakat bu cesur başlangıçtan sonra, bu kararnameyi kaleme alanlar bir işletmeyi kamulaştırmakla bu kamulaştırılmış işletmeyi yönetmek arasındaki Lenin ve Rikov tarafından ısrarla belirtilmiş olan ayrımın bilincine daha iyi vardılar. "Kamulaştırılmış işletmelerin yönetimini örgütlemek", "acil bir mesele olarak" Vesenka'ya ve onun seksiyonlarına bırakıldı. Ancak Vesenka bu kararnamenin kapsamına giren özel işletmelere ilişkin özgül talimatlar yayımlayana kadar, bu tür işletmeler bunları finanse etmeyi ve bunlardan gelir sağlamayı sürdürecek eski sahiplerine bedelsiz kiralanmış kabul edileceklerdi ve yöneticiler ve personel görevlerini terk ettikleri takdirde cezalandırılacaklardı.[1]" Böylece 28 Haziran 1918 kararnamesi, mülkiyetin yasal olarak devlete devredilmesi İle —ki kendi başına herhangi bir pratik sonuç yaratmayacaktı bu — pratikte yönetim sorumluluğunun devlet tarafından üstlenilmesi arasındaki ayrımı sürdürüyordu. Alman müdahalesi tehdidi altında, büyük sanayiler konusunda ilk adım hızlı bir biçimde atılmıştı, ikinci adtm ise belki de kararnameyi yapanların düşündüklerinden çok daha hızlı bir biçimde, iç savaşın zorlamasıyla atılmak durumunda kaldı.

(c) *Çalışma Hayatı ve Sendikalar*

Marksist program esas olarak bir "emek" politikası oluşturuyordu. Değerin biricik kaynağının emek olduğu teorisinden mantıksal çıkarsamalar yapı

Sobranie Uzakonenii, 1917 1918, **No. 47, madde 559.**

yor ve proletaryayı gelecekteki devrimin temel aracı ve başlıca yararlanıcı sı olarak görüyordu. Normal olarak "işçi" platformlarında yer alan taleplere karşı kimi zaman kayıtsız kalıyor gibi görünmesinin nedeni, söz konusu taleplerin kapitalist sistemin kabulünü varsaymaları ve ancak bu sistem var oldukça bir anlam taşımalarıydı; dolayısıyla bu tür talepler ancak ikincil kabul edilebilirdi; işçilerin asıl amacı kapitalizm koşullan allında kendi durumlarının düzelmesi değil, kapitalizmi devirmek olmalıydı. *Komünist Manifesıo'ea* ve daha sonra ondan esinlenmiş parti programlannda isçilerin asgari talepleri olarak yer alan maddeler kendi çıkarlarından çok, devrimci amacın araçlan olarak önemliydiler. Almanya'daki "Revizyonistler" ve Rusya'daki "Ekonomistler" örnekleri, tek başına ya da aşın derecede bu asgari talepler üzerinde yoğunlaşan partilerin başlarına neler geldiğini gösteriyordu. Bu iki Örneği daima göz önünde tutan Bolşevikler'in "reformist" bir pani değil, devrimci bir parti olduklarını unutmaları mümkün değildi; işçi poliıikalannın bu ölçütün ışığında oluşturulması gerekiyordu. Öle yandan ise Bolşevikler, burjuva bir yönetim altında bile kısmen tatmin olabilen işçilerin pratik taleplerine ilgisiz kalamazlardı. 1903'te ikinci kongre tarafından kabul edilen parti programı işgününün sekiz saate indirilmesini, haftalık tatil günü taleplerini ve bir işçi programındaki alışılagelmiş diğer konulan içeriyordu.

Aynı belirsizlik ve uzlaşma Bolşeviklerin sendikalara karşı tutumunda da vardı. Birinci Enternasyonal, sendikacılığın son derece önemli olduğunu düşünen üyelerinin (esas olarak İngiliz grubun) tutumları ile devrimci mücadeleyle bir İlgisi olmadığı için sendikacılığı gözden çıkarmaya eğilimli olanlar (esas olarak Fransızlar ve Almanlar) arasında bir orta yol tutturmuştu. 1866 Cenevre Kongresi'nde kabul edilen bir karar "kapitalizm varoldukça'" sendikaların gerekli ve vazgeçilmez olduğunu kabul ediyor, fakat onları "kısır" amaçlar peşinde koşmaya karşı uyarıyor ve "ezilen milyonlarca işçinin genel kurtuluşu için mücadeleye" teşvik ediyordu.[193] Bu karar, işçi sınıfının mücadelesini sendikaların "ekonomik mücadelesi" ile sınırlamak İstemiş olan Ekonomistler'in sözde amentüsüne karşı çıkan Le

193 Karar kongrede bulunmayan Marx larafından merkeî konseyi delegelerine yazılmış bir "talimara dayanıyordu. Sendikaların patronlara karşı "günlük mücadelesi" "sadece meşru değil fakaı zorunluydu" da Öte yandan "sendikalar sermaye ile emek arasındaki gerilla savaşı için gerekli olmakla birlikte, *acreili emek ve termuye iktidarı sisteminin kendilim yıkmak için ürgatlu bir guç olarak"* daha da önemliydiler: Onların temel görevi "işçi sınıfının lam kurtuluşundan" başka bir şey olamazdı (Marx ve Engels, *Soçineniya,* c. XIII. Kısım I, s. 201 2).

nin tarafından 1899'da alıntılanın ıslı.[194] İngilizce *"trade unionism"* [sendikacılık] kelimesini aşağılayıcı bir anlamda kullanmak Lenin ve diğer Bolşevik yazarlarda bir gelenek olarak korunmuştu. Lenin *Ne Yapmalımda,* "Ekonomistler, sürekli olarak sosyal demokrasiden sendikacılığa kayıyorlar," diye yazıyor, "sosyal demokrasinin siyasi mücadelesinin, işçilerin işverenlere ve hükümete karşı ekonomik mücadelesinden daha kapsamlı ve daha karmaşık olduğunu" savunuyor ve sosyal demokratların sendikalarda mücadele verirken, sosyal demokrat sendikalar kurmaya kalkışmamaları gerektiğini düşünüyordu.[19'] "Parti dışı" sendikalar ilkesi. 1906'da Stock holm'da yapılan dördüncü parti kongresinde hem Menşevikler hem Bolşevikler tarafından savunuldu ve kongre kararında yer aldı.[19*] 19D7 Londra Kongresi ise bu kararı tekrar doğrulayarak "sendikalarda sosyal demokrat partinin ideolojik önderliğinin" gereğine dikkat çekiyordu;[197] aynı yıl içinde daha sonra Lenin sendikaların tarafsızlığının *"ilke olarak* savunulama yacağı" görüşüne döndüğünü açıkladı.[19''] Sonraki yıl merkez komitesi, bundan böyle parti tarafından temel ilke kabul edilen bu tezi benimsedi.[1 H] Sendika hareketini partiye bağımlı ve parti politikasının bir aracı olarak düşünme eğilimi Bolşevik öğretinin özünde de vardı zaten, ve böylece partinin sendikalara daha aktif katılımını sağlama yönündeki her girişimle daha fazla güçlendi.['1"]

Bolşeviklerin emek politikası ve sendikalar karşısındaki tutumu Rusya'ya özgü durumu yansıtıyordu. 1905'Ien önce, çalışma koşullarının düzeltilmesiyle ilgili hiçbir programın en ufak bir başarı şansı yoktu ve sadece gelişmemiş bir sendika hareketi vardı. Önemli grevler patlak verse de, bunlar dayanılmayacak ölçüde ağır koşullara karşı dağınık ve kendiliğinden isyanlardı. I905'te isyancı işçiler sendikalarda değil, başlangıçtan beri siyasal ve devrimci yapılar olan Sovyeller'de örgütlendiler. Rusya'da ilk sendika toplantıları 1905 ve 1906'da yapıldı; ancak hemen ardından gelen baskı

194 Lenın, *Soçineniya,* c. ti. s. 480 2; Ekonomi. tler'le tanışma konusunda Jî'ı'/ jcııt *Devrimi,* c. I, s. *22 4'e* bakınız.

195. *A.f .e.,* c IV, 5. 447 8. 196 *VKP(B! v Rezotyumyuk* (1941). c. 1. s. 79 B0.

197. A* i v c l, s. IfJg. 198. *Lemtı.Soçmeniva.c.* XII.s. 66.

199. 4 (•.<•. c. XII. s. 138.

200. Sendikaların işçi partisinden daha önce varolduğu ingiltere'de, sendikalarla parti arasında daha yakın ilişki kurma girişiminin sendikalar tarafından parti üzerinde daha etkin bîr denetim kummya dönüşmesi; buna karşılık sendikalarla partinin hemen hemen çş zamanda geliştikleri Almanya'da, uzun süren bir rekabetin eşit düzeyde işbirliği anlayışı ile son bulman anlamlıydı. Bolşevik bakış açısı İngilideı'inkine taban tabana zıttı.

döneminde sendikalar da sol siyasi partiler kadar eziyet çektiler. 1917 Şubat Devrimi sendikalara yeniden bir canlılık kazandırdı ve üye sayısının artmasına yol açtı. Şubat ve Ekim Devrimleri arasındaki dönemde sendikaların rolüne daha önce değinmiştik.[201] Ağustos 1917'deki altıncı parti kongresi, "Ekonomik Durum Üstüne" başlıklı kararında, sendikalardan, fabrika komitelerinden ve İşçi Temsilcileri Sovyetleri'nden. nitelikleri ve işlevleri arasında hiçbir ayrım yapmaksızın "işçi örgütleri" diye söz ediyordu.[202] Fakat en radikal ve en etkin işçilerin gözünde sendikalar. Sovyetler'in gücü karşısında pek sönük kalıyordu;[203] ve Bolşevikler Ekim Devrimi'ne kadar, işçi sendikalarıyla fabrika komiteleri arasında tercihte bulunurken, esas olarak Menşevikler'den oluşan ve emeğin düzenli örgütlenmesini savunan sendikalara karşı, geleceğe devrim açısından bakan ve Bolşevik çoğunluk içeren komiteleri desteklemekte her bakımdan haklıydılar.

Sovyet iktidarının zaferinden hemen sonra Bolşevikler'in tutumunda köklü bir değişiklik meydana geldi. Hayli geç bir zamanda ve yerleşik büyük ölçekli sanayi örgütlenmesinin şartlan içinde doğan Rus işçi sendikaları tekil meslek **ve zanaal** temelinde değil, bütün olarak sanayi işkolları temelinde büyümeye yöneliyorlardı. Bu yüzden Rus işçi sendikalarının bir

201. Bkz, s. 63 4. 202. *VKP(B) v Re.' .lymsiyak* (1941), c. 1. s. 257.

203. 1917'den önce de sonra da Sovyetler'in işçi sendikalarından çok daha fazla önem kazanmalarının başlıca sebeplerinden biri, işçileri olduğu kadar askerleri (yani köylüleri) de temsil etmeleriydi Ocak 1918'de. birinci Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde Zİnovyev. 1917 Sovyetlen'ni 1905 Sovyeılen'yle kıyaslarken 'Onların gücü askerlerin işçilerle birleşmiş olmasından ilen gelmekledir," diyordu (Penil' *Vserasstıskıı S"ezd Pmfemonal'mk Soyuzov* 119! S], s 72). Fakat Sovyetler'i işçi sendikalanm temsil ediyormuş gibi göstermeyi amaçlayan bu düşünce sosyalizm döneminde işçi sendikalım ikileminin bir ön belirtisiydi; eğer yönetimin organları resmen işçileri temsil eden organlardıysa, geleneksel sendikalara ne gibi bir yer verilecekti? Buna karşılık yalnızca sendikaların işçileri temsil etmeleri gerektiğim ileri süren Menşevik 1er'in, Sovyetlerin işçileri lemsıl ellikleri görüşünü kabul etmemeleri mantıklıydı (İkinci Tıim Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde Menşevik karara bkz. 186). Sovyetlerle ışçı sendikaları arasındaki çekememezlık.en azından yerel planda, 1920 21 kışı boyunca da devam etti; o sıralarda sendikalar konusundaki tartışmada, Zinovyev'e göre. illerdeki parti çevrelerinde Sovyetler'in işçi sendikalarını gereksiz kıldığı görüşü bir hayli yaygındı *(Parliya i Soyııli.* G. *E.* Zİnovyev, basımı 1921, s. 3 4) Bu görüşü savunanlardan biri olan Miyasnikov *{a.g.e,* s. 282 7) birkaç ay sonra partiden atılmıştı (bkz. *Bol}e\ık Devrimi,* C. I, S. 194, 196). Almanya'da Kasım J91S'de S ovyeUer kurulduğunda da aynı sorun başgosterdi. Aralık 1918 de Alman Komünist Panisi'mn kuruluş kongresinde bir delege "sendikaları terk ediniz" sloganını önerdi ve Rosa Luxemburg bile, sendikaların yerini işçi ve Asker Temsilcileri Konseyleri ile fabrika ko mi re le ri alınca sendikaların ortadan kalkacağım düşünüyordu *{Berich! über die Verhandlungen des Gründungpaneitages der KPD,* 1919. s. 16, SO); o dönemde Almanya Bağımsız Sosyal Demokrat Panisi'mn Sol kanadı sendikaların İşçi Temsilcileri Konseyleri içinde erimeleri gerektiğini ilen surdu (E. Präget, *Gesıhichıe der USPD* [1922], s. 192).

çoğu Balılı sendikalara kıyasla üyelik açısından daha kapsayıcı ve daha genelleşmiş bir yapıya sahipti ve kendilerini belirli bir meslek grubunun değil, bütün işçilerin temsilcisi olarak görüyorlardı.[2""] Rus işçi sendikalarının faaliyette bulunmak zorunda kaldıkları karmaşık devrimci durumun pekiştirdiği bu gelenek, Sovyet politikasının yeniden inşaya ilişkin ihtiyaçlarıyla tamamen bağdaşıyordu. Devrimci hükümet, öncelikle, Batı demokrasilerinde uzun zamandan beri yürürlükte olan iş yasası düzenlemelerini, Rusya'nın mevcut şartlanndaki uygulanabilirliğine pek aldırmaksızın, yürürlüğe koymaya girişli. Devrimden dört gün sonra, günde 8, haftada 48 saat çalışma ilkesini getiren, kadınlarla gençlerin çalışmalarını sınırlandıran ve 14 yaşından küçüklerin çahşurılmasını yasaklayan bir kararname yayımlandı.[305] 11 24 Aralık 1917 ve 22 Aralık 1917 4 Ocak 1918 kararnameleri işsizlik ve hastalık sigortası hakkında hükümler İçeriyordu.[2"6] Bu "koruyucu" iş yasası politikasını işçileri temsil eden merkezi bir organla işbirliği yapmadan hayata geçirmek İmkânsızdı. Böylece sendikalar yaratılmış olan bu gedikten içeri sızdılar ve buna bağlı olarak durumları güçlendi. Başka bir mekanizma olmadığından. Aralık 1917 kararnameleri gereğince sosyal sigortaların yönetimi sendikalara verildi.[2"7] İkinci olarak Sovyet Hükümeti acil olarak, fabrika komitelerinin ve işçi denetiminin yol açlığı artan anarşiye karşı denge sağlayacak bir ağırlığa ihtiyaç duymaktaydı ve bunu belirli grup çıkarlarına karşı işçi sınıfının genel çıkarlarını temsil ettiğini ileri süren bir Örgütte bulmuş oldu. İşçi sendikaları burada da kendi hesaplarına bir zafer kazanmış oldular. Fabrika komitelerinin düzenli sendikal Örgütlenmeye bağımlı kılınması hem sendika politikasının hem de Sovyet politikasının amacı haline gelmişti.

204 Tomskı I920'de Rusya'ya gelen İngiliz İşçi Partisi heyetine "bizim laktiğimiz, İngiltere ve Amerika Birlejik Devletleri'nde uygulanan taktikten tamamen farklıdır Bu ülkelerde sendikalar sadece kendi üyelerinin durumunu düıetımeyı denetler; oysa biz lüm işçi sınıfının durumunu dıızetırneye çalışıyoruz," demişti *[British Labour Delegation lo Russin. I92Ù Repon* 11920). s. 118)

205. *Sobranie Uzakımenii, 19I7 I9I8.* No I (ikinci basım), madde 6. Bir yıl soma Nar komtrud, kararnamenin gençlerin iş günlerini sınırlayan ve çocukların çalıştırılmasını yasaklayan maddesinin uygulanmasını zorunlu kılan bırialimal yayımladı, çünkü bu tedbirlere aldırış edilmiyordu; 1918'in sonunda, yeni bir kararname çocukların çalıştırılmasını yasaklıyordu *(Sobranie Uzakaneii, 1919,* No 1, madde 7). İşgücü sıkıntısının had saflıaya ulaştığı iç savaş döneminde bu (iir yasaklar pek az etkili oldu.

206 *SobranieUzakonenii.*/9/7 /9/S.No.8.madde 111;No. 13,madde 188

207. Çok daha öncesinden genişletilmiş VTslK'ya 50 sendika temsilcisinin kabul edilmesi sonucu, sendikalar resmi kimlik kazanma yoluna girmişlerdi (Bkz. *Bolşevik Devnmı. i* I, s. IlOj.

Hükümetle işçi sendikaları arasındaki yeni ittifak, Kurucu Meclisin kapatıldığı sırada. Ocak 1918'de Petrograd'daki Tüm Rusya işçi Sendikaları Kongresi'nin ilk toplantısında açıkça onaylandı. Ekim Devrimi'nin başarısı sendikaların siyasal görünümünü de etkilemişti: Oylamaya katılan 416 delegenin 273'ü Bolşevik, 66'sı Menşevik'ti.[208] Hükümetle işçi sendikaları arasındaki İlişkinin geleceği bir anda kongrenin temel meselesi haline geldi ve en şiddetli tartışmalara konu oldu. îşçi denetiminin sebep olduğu anarşinin üstesinden gelmek amacıyla hükümet ve sendikalar arasında ittifakı savunduğu halde, her zamanki sert üslubuyla, işçi sendikalarını siyasal otoriteden tamamen bağımsız kılmanın gerektiğini yazılı ve sözlü olarak dile getiren ve bu yüzden Bolşevik Partisi'nden istifa eden ya da ihraç edilen Lozovski'nin tutumu yüzünden sorun daha da karmaşık bir hal aldı. Sendikalar Merkez Konseyinin önde gelen öteki Bolşevik üyesi RİyazanoV parti üyesi olarak kaldı, ama onun da Lozovski'nin görüşlerinden pek farklı olmayan görüşler taşıdığı herkesçe biliniyordu. Kongre'de Bolşevik Partİ si'nin baş delegesi olarak görünen Zİnovyev sendikaların "bağımsızlığı" görüşüne şiddetle saldırdı: Vaktiyle burjuvaziden bağımsız olmayı dile getiren bu slogan, işçi yönelimi döneminde "sabotajcıları destekleme" hakkından başka bir anlama gelemezdi. Sendikalar VTsIK'ya delegelerini yollamakla, Sovyet iktidarının bir parçası haline gelmişlerdi. Öte yandan Zi novyev, grevleri yasaklamak gibi bir niyeti olmadığını ileri sürdü (kamulaştırılmış sanayiler sorunu henüz gündeme geliyordu); hatta hükümetin kendisi grev fonuna katkıda bulunmaya hazırdı. Menşevikler'in en önemli sözcülerinden Mayski ve Martov, devrim bir burjuva demokratik devrimi olduğuna ve daha da başka bir şey olamayacağına göre, sendikaların bildik görevlerini devletten tamamen bağımsız olarak yerine getirmeye devam etmeleri gerektiğini ileri sürüyorlardı. Ekim Devriminden beri tutumunu değiştirmemiş olan Lozovski akıllıca davranıp bir orta yol tutturdu. Sendika

208. ***Pervii VserossiîskîiS"ezdPrırfessw'ıııi'nikSoyuzov(l9i&},*** **s. 338. Bolşevik!er[1] in denetimi sağlama tarzı sendikadan sendikaya değişiyor ve ayrı bir incelemeyi gerektiriyordu. Bazı duru ml arda sendika üyesi işçiler genellikie başlangıçtan ilibaren Bolşevik sempari zailiydi; Ocak 1918 Tüm Rusya Metal İşçileri Sendikası kuruluş kongresinde 75 Bolşevik. 20 Menşevik, 52 partisiz delege, bir avuç Sol SD delege ve diğer grupçuklar vardı *(Professivnal'nye Soyun SSSR,* Y K. Milinov basımı, 1927, s.l 19); aynı ay içinde birinci Tüm Rusya Dokuma İşçileri kongresinde delegelerin yüzde S2'si Bolşevik'ti *(a.g.e.,* s. 135). öte yandan Posta ve Telgraf İşçileri Sendikasında Bolşevikler ancak Mart 1918'de ve hayli baskıcı yöntemlerle çoğunluğu sağlayabildiler *(a.g.e.,* s. 325 6); durum Demiryolu İşçileri Sendikası'ndaki durumun genellikle aynıydı (bkz. s. 355 6); Basın İşçileri Sendikası İse uzun süre Menşevikler'in kalesi olarak kaldı.**

larin derhal "devlet organlarına" dönüştürülerek devlet kararlarını "zorla uygulamaları gerektiğini" savunan görüşe değer vermediğinden, kendisini Zinovyev'in görüşlerinden kesinlikle ayırıyordu. Fakat Menşevikler'in görüşlerinde İma edilen, sosyalizm gerçekleştiği andan itibaren sendikaların devlet aygıtıyla bütünleşmesine zaten İtiraz edilemeyeceği yolundaki değerlendirmeyi kabul etti. Kongrenin ana karan, devrimi "sosyalist devrim" olarak selamlarken, Lozovski'nin zamanlama konusundaki daha ihtiyatlı görüşleriyle **bir tür** uzlaşmayı yansıtıyordu;

Gelişmiş şekliyle sendikalar şimdiki sosyalisi devrimin evrimi içinde sosyalist iktidarın organları olmalıdır... Böylece lasarlanan evrim gereğince sendikalar kaçınılmaz plarak sosyalist devletin organları haline gelecekler ve belli bir sunayı kolunda çalışanların lümünün sendikalara katılmaları devlcie karşı görevlcnnın bir parçası olacaktır.[m]

Böylece birinci Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi, sendikaların devlete tabi kılınması ilkesini ortaya atmış oluyordu; bu ilke yaklaşık üç yıl boyunca. Menşevikler hariç, hiç tartışılmadı. Sosyalist ekonomide temei bir sorun olan emek politikası üslünkörü ele alınmıştı. Karar "üretimi örgütleme ve ülkenin darmadağın olmuş üretici güçlerini toparlama temel görevinin sendikalar tarafından üstlenilmesi gerekliğini," bildiriyor ve bu anlayış içinde "üretimi düzenleyen bütün merkezi kuruluşlara şevkle katılmayı, işçi denetimini örgütlemeyi, işgücünün kayda geçirilmesini ve yeniden dağılımım gerçekleştirmeyi, kentle kırsal kesim arasında mal değişimini örgütlemeyi, sanayinin sivil hayata uyarlanmasına etkin olarak katılmayı, baltalama hareketleriyle mücadele etmeyi, herkesi çalışmakla yükümlü kılmayı **vb.** sendikaların en acil görevleri olarak" sıralıyordu. [10] Fabrika komiteleri bir kez daha anlaşmazlık nedeni oluyordu. Bir anarşist delege fabrika komitelerini "geleceğin sosyalist düzeninin, siyasi iktidarı olmayan bir düzenin hücreleri" diye tanımlıyordu; bir diğeri sendikalardan "canlı cenazeler" diye söz ediyordu. Ancak Kongre, "fabrikalarla atölye komitelerinin, kendilerine tekabül eden sendikaların **yeTel** organları olmaları gerektiğini" bildiren bir kararı onaylatmakta pek güçlük çekmedi.[311] Fabrika komitelerinin bir merkezden yönetilen sendikalar sistemine dahil edilmesi, küçük işçi gruplarına ait özgül çıkarların proletaryanın genel çıkarlan doğrultusunda gözden çıkarılması anlamına geliyordu; zaten 1917 18 kışında **ve** daha

209. *A.g e.*, s. 38. 73 5,97 8. 364 5.
ÎIO *Age*, s 364 211.A.g < „ s 1 0 1 . 374

sonraki yıllar boyunca genel çıkarın esas olarak "üretimin örgütlenmesi" ve "ülkenin harap olmuş kaynaklarının onarılması" olduğunu inkâr etmek mümkün değildi. Bu savda birçok eksiklik vardı. Yine de kendi sınırları içinde geçerli bir savdı bu. Bu rolün işçi sendikalarınca kabul edilmesinin mantıksal sonuçlarından biri Sendikalar Merkez Konseyi ile Vesenka arasında sıkı bir ittifakın kurulması oldu. Fabrika komiteleri her ikisinin de başını ağrıtmış»; her İkisi de merkezileşmeye inanıyordu ve ekonominin diğer sektörlerinden yükselen taleplere karşı sınai üretim davasını destekliyorlardı **NASÎ**) ki kimi zaman kapitalist ülkelerde işverenler ve sendikalar, tüketici ya da ziraatçı karşısında aıalarında bir çıkar birliği olduğunu keşfediyorlarsa, benzer bir ortak çıkar da Sovyet Rusya'da bu iki önemli kuruluş arasındaki ilişkide yansımasını bulmuştu. 1918 Martina gelindiğinde, Sovyetler ile sendikaların organları ve işlevleri arasındaki bütünleşme ileri noktalara ulaşmıştı. Çalışma Halk Komiserliği (Narkomtrud) yöneticilerinden birçoğu şimdi, tıpkı bölgesel ve yerel temsilcileri gibi ("çalışma komiserleri" deniliyordu bunlara) işçi sendikaları tarafından atanıyordu ve Shmidt'ın Narkomtrud'un resmi gazetesinde yer alan bir makalesine göre, "bütün sorun. Tüm Rusya İşçi Sendikaları Merkez Konseyi ile Çalışma Halk Komiserliği arasında oluşturulması gereken bütünleşmenin pratik şekilde nasıl gerçekleştirilebileceğiydi.

Bolşevik çoğunluklu kongre yeni bir Tüm Rusya İşçi Sendikaları Merkez Konseyi seçti; başkanlığa Zınovyev, yoldan çıkmış ancak henüz pişmanlığını açıklamamış eski sekreter Lozovski'nin yerine ise Shmidt getirildi. Fakat ZİnovyeV başka birçok işle de görevliydi ve Man 1918'de konseyin genel merkezi de hükümetin ardından Moskova'ya taşınınca, Sovyet işçi sendikaları hareketinde on yıl süreyle önemli rol oynayan ve sendikaların itibarının artmasına büyük katkıda bulunan Bolşevik işçi Tomski başkan oldu. Ocak ayından itibaren işçi sendikaları, danışman olarak seslerini duyurdukları bir emek politikasının temsilcileri ve uygulayıcıları olarak tanınır hale gelmişlerdi. Bu politikanın ve dolayısıyla da sendikaların en acil hedefinin üretimi örgütleyip anırmak olduğu zalen önceden kabul edilmişti, üretimi artırmanın —ya da hızla azalmasını durdurmanın— temel şartının işi Örgütlemek ve iş disiplininin uygulanmasını sağlamak olduğunun, dolayısıyla gelecek yıllarda sendikaların başlıca görevinin bununla sınırlı kalacağının anlaşılması İse daha yavaş oldu.

212 *VestnıkNarodnagoKi'miuatıuiaTrvda.'iiti.* 2□3. 191S.S Z7□B

Bu sevimsiz ilkenin kabulü dolambaçlı yollardan sağlandı. Daha Mayıs 1917 gibi erken bir tarihte Lenin, Tüm Rusya Köylüleri Kongresi'nde, geniş ölçekli tarım birimlerine işçi devşirmek için bir "zorunlu çalışma"ya ihtiyaç duyulabileceğinden söz etmişti.[211] Eylül I917'de de daha genel sözlerle, kapitalist çerçeveyi aşarken "hayatın kapsamlı bir zorunlu çalışma"yı gündeme getirdiğini belirtmişti.'[14] Devrimin arifesinde. *Bolşevikler Devlet iktidarım Elde Tutabilecekler mi?'mn* çarpıcı bir bölümünde "buğday tekelini ve ekmek karnelerini biz değil, savaş halindeki kapitalist devlet yarattı," diye belirtiyordu keyifle: Kapitalist devlet "kapitalizm çerçevesi içinde genel zorunlu çalışmayı, yani işçiler için cebri askeri köleliği" de yaratmıştı. İşçilerin devralarak kapitalistlere —"ve genelde *zenginlere"*— karşı uygulamaları için hazır bekleyen araçlar olduğunu söylüyordu Lenin bunların. Fransız Devrimi düşmanlarının kellesini uçurmuştu; proleler devrim ise onları kendi yararına çalışmaya zorlayacaktı. Lenin, "çalışmayana ekmek yok," diye belirtiyor ve bunun, "tşçİ Temsilcileri Sovyetleri'nin İktidara geldiğinde uygulayacağı vç uygulaması gereken temel, ilk ve ana kural olduğunu" ekliyordu.[215] Bu baskının kapitalistlere uygulanacağı, işçiler için gerekli olmayacağı şeklinde ima edilen umut, devrimin zafere ulaşmasıyla birlikle yitirildi. Ama bundan açıkça vazgeçmek de kolay değildi. Ocak 1918de yayımlanan bir kararname gereğince iş ve işçi bulma kurumlan kurulunca, işverenlerin sadece bunlar aracılığıyla işçi almaları zorunlu hale getirildi; oysa işçilerin yerine getirmeleri gereken tek şart, işsiz kalınca bu kuruma kayıt yaptırmalarıydı.[316] Shmidt Ocak 1918 kongresinde, "sabotaj"dan ve "hükümet temsilcilerinin şahsında işçi sınıfı tarafından izlenen politikaya muhalefet etmekten" sorumlu olanlardan söz etti; Shmidt, "bunların kendilerine düşen işi yapmaya mecbur edilmesi için zora başvurmaktan kaçınılamayacağmı," düşünüyordu.[217] Aynı ay içinde yazılmış bir makalesinde Lenin, "çalışmayana ekmek yok" cümlesini "sosyalizmin *pratik* ilkesi" olarak bir kez daha alıntılıyor ve "işlerini savsaklayan işçileri", "hapse atılmayı" hak etmiş suçlu kişiler kategorisine dahil ediyordu. [18] Ancak bu makale yayımlanmadı ve sorun iki ay boyunca askıda kaldı.

213. Lenin, *Soçtneniya,* c. XX. s. 417: "zorunlu çalışma" *(tmdavaya povinnosi) terimi* "zorunlu askerlik" *(voennaya povinnost)* (erimine benzetilerek yaralılmışıı ve zor kullanımını çağrıştırıyordu

2U.A.g.e.,c XXI, s 233. 215. *A.g.e.,* c. XXI, s. 263 4.

216. Sobranie Uzukonenii, /9.'? /9/S.No. 21. madde319.

217. *Pervıt VserossiiskiiS'eıdFrofessional'nıkSoyuzov* (1918), s. 108

218. Lenin. *Surtnemya.* c. XXII. s. 166 7.

Brest Litovsk krizi ve sınai üretimdeki hızlı düşüşü durdurma girişimi, iş disiplini vç teşvikler sorununu kaçınılmaz hale getirdi. 1918 Mart ayı başında anlaşmanın onaylanmasına karar veren yedinci parti kongresi "öz disiplini ve işçilerle köylülerin disiplinini yükseltmek amacıyla en enerjik, en köklü ve en sert tedbirlerin alınmasını" talep ediyordu;[715] anlaşmayı bir hafta sonra resmen onaylayan dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi ise "işçilerden verimi artırmalarını ve kendilerini disipline sokmalarını" isliyordu.[22]" Bu sorun Vesenka'nın bir oturumunda Milyulin'in sunduğu raporda geliştirildi, Milyutin, "zorunlu çalışma sorunundan, ancak kelimenin en geniş anlamıyla bir zorunlu çalışmadan; Batida uygulanan ve kitlelerin düşündüğü türden, herkesi çalıştıran bir çalışma zorunluluğundan değil, üretimi artırmak amacıyla iş disiplini ve işin örgütlenmesi sistemine dayalı bir zorunlu çalışma sorunundan"[221] söz ediyordu. Böyle bir plan, "ancak işçi sınıfı kitlelerinin bağımsızlığı ve çelik öz disiplini temelinde kurulabilir," diye ekliyordu.[222] Ancak sonunda sorumluluğu yüklenerek, 3 Nisan 1918' de tüm soruna ilişkin bir "düzenleyici karar" yayımlayan. Sendikalar Merkez Konseyi oldu — yeni rejimin iş disiplinine ve çalışmanın teşvik edilmesine, sendikaların bu alandaki görevlerine ilişkin yeni rejimin ilk ayrıntılı bildirişiydi bu. "Proletaryanın İmhasına" yol açabilecek "ekonomik parçalanma" koşullan içinde, sendikalar "emeğin üretkenliğini artırmak ve dolayısıyla fabrika ve atölyelerde iş disiplininin kaçınılmaz temellerini atmak için canla başla uğraşmak" zorunda olduklarını görmüşlerdi. Her işçi sendikası, "bütün meslek ve işçilik kategorileri için üretkenlik normlarını saptayacak" bir komisyon kuracaktı. "Emeğin üretkenliğini artırmak için" parça başına ücret tarifelerinin uygulanması biraz tereddütle kabul edildi;

219. *VKP(B)* ı *Rezatyutsiyak i* 1941), c. 1,s. 278

220 *S'ezıiı Svvetvv RSFSR* v *PosiumwUmiyuk.* 1°?«. s 69.

221. Linn bu konuda, geni; ölçüde savaş Almanyası'nda emeğin seferber edilmesi tecrübesinden esinlenen *Trudovaya Povınnost' i Raboçii Kontrol'* (1918) adlı kitapçığını yeni Yayımlamıştı, resmi *Vestnik Narodnagtı Komissariaıa* Trufa'da (No. 2 3. 1918, s. 385 7) bu kitapçığa ilişkin bir başyazı bu vesileyle ortaya çıkması mümkün olan olumsuz izlenimi dağıtmaya gayret ediyordu açıkça.

222. V *?MılyulİT\Jstori\aEkonomiçeskogo RazvilıyaSSSR (iYmàbœw* 1929). s. 137 8. Vesenka'nın bu oturumuna ilişkin yayımlanmış lulanaklar temin edileme mistir. Lenin'e güre *(Soçıneıuya,* c XXII, s. 622, not 186), kendisi Vesenka prezidy um un un bu önerilerin (artı şıldığı iki oturumuna katılmıştı. Bu sorunların işçi sendikalarına aktarılıp aktarılmaması konusunda henüz bîr karar verilmemişti o sırada: ele alman tasanlar arasında "İşçi karneleri" vardı. İş disiplini konusunda "kapital İsıl erin, mühendislerin ve teknisyenlerin" de görüşlerini dite getirmeleri islenecekti.

ve yine "standart çalışma normunu aşan üretkenlik artışına ödenecek primler, işçiyi canından bezdirmeksizin, üretkenliği belirli sınırlar İçinde artıracak yararlı bir tedbir olabilirdi". Nihayet, eğer "bazı işçi grupları" sendika disiplinine uymayı reddedecek olurlarsa, sonuçta "getireceği bütün sonuçlara da katlanarak" sendikadan atılabileceklerdi.

Bu düzenlemeler çok geçmeden eleştirilere yol açtı. Sol muhalefet 4 Nisan 1918 parti toplantısında okunan ve iki hafta sonra Kommuıiisf'te"[4] yayımlanan tezlerinde, " 'öz disiplin' bayrağı altında işçiler arasında disiplin uygulanmasına, işçiler için çalışma zorunluluğu getirilmesine, parça başı ücrete ve İşeününun uzatılmasına yönelik bir emek politikası "ndan nefretle sözediliyoı ve "üretimde kapitalist yönetimin dirilulmesıyleel ele giden iş disiplini uygulamasının işçi sınıfının köleleştirilmesıne yol açacağı ve proletaryanın sadece geri tabakasının değil, öncü kesiminin de hoşnutsuzluğuna neden olacağı" sonucu çıkartılıyordu."" Menşevik yayın organı Bolşeviklerin, 'ülkenin üretici güçlerinin canlandırılması bayrağı altında sekiz saatlik işgününü ortadan kaldırmaya ve yerine parça başı ücreti ve Taylo ıtzm'i getirmeye yellendiklerini"[23]* duyuruyordu — emeğin üretkenliğinin artırılmasını amaçlayan bir dönemin ünlü Amerikan sistemi Taylorizm'i Lenİn önceki yıllarda "İnsanın makina tarafından köleleştirilmesi" olarak nitelendirmişti. ' Lenin VTsIK'da bu eleştirilere meydan okudu. "Sosyalizm için başlıca güçlüğün iş disiplinini sağlamak olduğunu anlamayanlar düşkün küçük burjuva aydınlarıdır sadece," diyordu ve "bizim proletarya diktatörlüğümüz düzenin, disiplinin ve emek üretkenliğinin teminatıdır,[1]' diye ekliyordu."" Sol muhalefete cevap olarak tasarlanmış olan *Sovyet iktidarının Çıiıcel Göıevleri* kitapçığının ilk taslağında, "disiplinin ve öz disiplinin en kesin şekilde uygulanmasını sağlama görevini" ele alarak şöyle diyordu:

Burjuvazinin iktidardan devrilişinin ertesi gününde, yani kapitalizmden sosyalizme geçişin ilk aşamasında —ya da zor kullanmadan— böylesine bir görevin basan labil eceği ni hayal eınıiş olsaydık gülünç ütopyacılara benzerdik.

Yayımlanan metinde ise ihtiyollılıkladaha örtük bir dil kullanmıştı:

î2J.A»u(rn!ıw KW. .KII"V«.NO.2. 1918, s. 18
224. Bu tezler ve Sol muhalefetin gazetesi için bkz., s. 87
221 Lenin'ın J^i/ wmir'smdaalinlilaniyor; ç. XXII. s 569
226 * .Î.. *;alıntılanıyor; c XXII. s. 625. not201.
227 A K/ .c.XVll,i 347 8 228. A *g t.* de ol ini ılınıyor, c. XXII. \ 486
229. *A./;** .c \XU.a 424.

Ekonomiyi canlandırmanın şanı işçilerin disiplin allına alınmasını sağlamak, iş hünerlerini, dikkatlerini geliştirmek, hızı ve yoğunluğu artıraıak çalışmayı daha iyi örgüilemeklir.

Rus proletaryasının en bilinçti öncüsü iş disiplinini geliştirme görevini şimdiden üstlendi... Bu çalışmayı desteklemeli ve var gücümüzle ileıleimeliyiz Parça başına ücıet gündeme getirilmeli, pratiğe geçirilmeli ve denenmelidir: Taylor sistemindeki bilimsel ve ilerici olan birçok şey uygulanmalı, ücretler üretimin genel bilançosuna ya da demiryolları ve su yolları işletmesi, vb. yerlerde elde edilen sonuçlara göre ayarlanmalıdır. '"'1'1

O dönemde en güçlü tepkilerin zorunlu çalışma projelerine karşı değil, parça başına ücretin ve üıetimi teşvike yönelik diğer farklı prim tarzlarının devreye sokulmasına karşı ortaya çıktığını belirtmek gerekir. Burada tehlikede olduğu düşünülen şey iş disiplininden çok eşitlik konusuydu *Komünist Manifesivda* belirtildiği gibi, kapitalist toplumda işçiyi "makınanın bit parçası" haline geliren şey işbölumüydü. Eşitlikçi bir loplumun kurulmasına başlangıç olarak sınai emekle tarım emeği, el emeği ile kafa emeği arasındaki farklılıklara son vermek sosyalistlerin bilinen amacıydı."' Bu yüzden herkese eşit ücret verilmesini sağlayacak sosyalist politikanın benimsenmesi zorunluydu Engels Paris Komünü'nü "en alttakinden en üsttekine kadar bütün görevlilere diğer işçilere verilen miktarda ücret ödendiği" için övmüştü ve sosyalizmde işçilerin eğitimi ve yetiştirilmesi toplum tarafından karşılanacağına gore, daha nitelikli işçinin devletten en az nitelikli olanın alacağı ücretten daha fazlasını talep edemeyeceğini ileri sürüyordu.'[31] Ne var ki bu açıklamalar eldeki mevcut İmkânlaıla nihai amaç arasındaki ayrım çizgisini belirsizleşiiriyor gibiydi Marx, *Gotha Programının Eleşti* »/ rinde "komünist toplumun" ilk aşaması ile daha sonraki aşamaları arasında ayrım yaptığında, ilk aşamada dağıtımın henüz ihtiyaçlara göre değil yapılan İşe göre gerçekleştirileceğini açıkça belirtmişti. Ûıetimin "herkese ihtiyacına göre" ilkesi İle birlikte komünizmin tamamen gerçekleşmesine yetecek bir düzeye gelişine kadar, "eşit işe eşit ücret" ilkesi (aslında eşitsizlik ilkesinin ta kendisidir bu, çünkü bireylerin yetenekleri arasında daima eşitsizlik vardır) tasarlanabilecek lek eşitlik biçimi olarak kalacaktı.[3 w] Bunun

230. *A.g.e..* c XXII, s. 414. *The Syriern of Taylor* üzerine bir çalışma 1918'de Moskova'da yayımlandı; Lenın 1922'de kiıabtn ikinci basımından söz elli (S«fw«m», e XXV11, ı 302).

231. Marx v< Engels. *Softnentya,* c (V, s. 58 Lenin öevfef ıt £)f ırım'de *iStuınenna,* c XXI. s. 43b) ücretler aracındaki farklılıkların çağdaş ınııu! eşitsizliğin başlıca kaynağı ve bunların ortadan kaldırılmasının devleıin yok oluş şanlarından biri olduğunu soyluyordu.

232. Man ve Engels. Syrmemyo. c. XVI, bol. II, s. 93. C XIV. s 204

233. *A.g.t.* c. XV, s. 274 û.

la birlikte Ekim Devrimi'nin hemen öncesinde yazılmış olan *Devlet ve Devrimde* Lenin, milli ekonominin, "teknisyenlerin, saymanların ve *biltün* diğer yöneticilerin 'işçi ücreti'nden daha yüksek maaş almayacak" şekilde örgütlenmesini "yakın bir hedef olarak görüyordu;[3 14] yine aynı dönemde yazdığı daha az teorik ve daha pratik yaklaşımlı *Bolşevikler Devlet İktidarını Elde Tutabilecekler mi?* adlı kitapçığında eşit ücret politikasına sadece "uzmanlar" için geçici bir istisna getirilebileceğini düşünüyordu.[!3î]

Bu öğretinin sonucu olarak şimdi Bolşevik önderler arasında ve onlardan da çok Bolşevik kille tabanında, farklı emek türleri ya da farklı işçiler arasında ayrım gözetilmesine karşı büyük bir nefret uyanmıştı; öğreti devrimin ilk aşamasında ücretlerin eşitlenmesine ilişkin hiçbir kesin güvence sağlamamış olsa da, hiç şüphesiz, eşitliği erişilecek bir ideal olarak korumuştu. İlk kararnamelerden biri, bir halk komiserinin aylık ücretini 500 ruble ile sınırlandırırken, çalışmayan ve geçindirmekle yükümlü olduğu her kişi basmada 100 ruble vermeyi öngörmüştü — vasıflı bir fabrika işçisinin ücretine denk bir ücretti bu;[2J]* uzun yıllar yürürlükte kalmış bir parti kuralı da, dönem dönem belirlenen asgari bir miktarın üstünde ücret alan parti üyelerinin ücret fazlasını parti kasasına yatırmalarını gerektiriyordu.[3] " Parti görüşü açısından, taraftarları arasındaen vasıflı işçilerin bulunduğu Menşevikler ücret farklılığının, Bolşevikler ise ücret eşitliğinin doğal savunucuları olmuşlardı. İlk Çalışma Halk Komiseri Şliyapnikov, Nar komtrud ve Sendikalar Merkez Konseyi tarafından kabul edilmiş "genel ilkeye" göre, "ücretli işçiler arasında imtiyazlı bîr grubun olamayacağını,' ve ücretler ve istihdam şartlarına ilişkin politikaların "tulumlu işçiler ile ceketli İşçiler arasındaki her türlü farkı ortadan kaldırması" gerekliği açıklamasını yapmıştı.[318] Ancak ücretleri eşit kılmak için özel bir çaba gösterilmediği gibi, eşitlik ilkesini uygulamak amacıyla ciddi hiçbir girişimde de

234 Lenin, Sor. *rıienıya,* c. XXI, E. 404

235. *Ag.e.,* c. XXI, s. 263, Mart 1919 parti programında benimsenen tutum da buydu *(VKPIB) v Reıoiyuısiyak* (1941).c. [, s. 2911

236. *Sobranie Uxxkimenii. 1917 1918,* No 3, madde 46, 2 Temmuz 1918 tarihli bir kararname bit Halk Komısen'nın aylık berelini 800 ruble olarak saplıyordu, diğer Sovyet yetkililerin aytık ücıeti 350 rubleye kadar düşüyordu; fäkal bazı "uzmanlara" Sovnarkom'un onayıyla 1200 rubleye kadar aylık ücret ödenebiliyordu (A.jj.e . No 48, madde 567)

237. Bu ilk kural yayımlanmamış götünü y or, ancak partinin sonraki kararlarında bu kural sık sık belirtilmişti (örneğin *VKP(B)vRe.;ohutsiyak,* 1941, c. I, s 434,470)

238. *Protokoll 11 Vserossiiskogo S"ezda Komissarm Truda t Predsurviıelei Birj Truda i Strakovİk Kass,* 1918. s. II, Ocak 1918. Birinci Tüm Rusya İşçi Sendikalan Kongrcsi'nde "aylık ücretlerin, vergi düşüldükten sonra azami 600 ruble olarak sınırlandırılması" na dışkın

bulunulmamış!!. Petrograd metalürji sanayileri İçin ücret derecesini saptayan 19 Ocak 1 Şubat 1918 tarihli kararname, ücretler saptanırken göz önünde tutulması gereken ölçütleri şaşırtıcı bir pragmatizmle belirtiyordu: gerekli asgari geçim düzeyi, işin gerektirdiği profesyonel ustalık derecesi, özellikle ağır ya da tehlikeli çalışma koşulları ve söz konusu sanayi kolunun milli ekonomi içindeki göreli Önemi. Bu esasa göre saptanmış ücret kademeleri en yüksek ücretle en düşük ücret arasında 3/2 oranı olacak şekilde değişiyordu ve olağanüstü durumlarda parça başına ücretleri, üretim normlarına uyulmaması halinde ücret kesintilerini ve yeteneksizliğin ispatlandığı durumlarda daha alt dereceye İnilmesini öngören hükümler konulmuştu.[w] Bundan birkaç gün sonra, posta telgraf hizmetlerindeki ücretlere ilişkin bir başka kararname de vasıflı İşçiler için ayda 215 ile 600 ruble arasında değişen bir ücret ve bir fabrika "müdürü" için 800 ruble aylık saptıyordu.[2*1] Resmi kararname ile saptanmış olmalarının dışında bu oranlarda yeni bir şey yoktu. Parti teorisyenlerinden bazılarının ileri sürdükleri savlar ne olursa olsun, yeni rejim farklılaştırılmış ücretler uygulamasına karşı çıkmamıştı. O sırada eleştiriye yol açan şey ise bu farklılıkları üretimi artırıcı bir teşvik olarak bilinçli ve kasıtlı bir şekilde kullanmak ve yoğunlaştırmaktı.

Mayıs 1918 birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi, ekonomi politikasının diğer yönleri hakkında olduğu gibi bu konuda da. devrimin bu ilk döneminin acil ve anlaşmazlık konusu olan sorunlarını içeren bir taslak hazırladı. Tomski, Tüm Rusya İşçi Sendikaları Merkez Konseyi delegesi olarak, "sendikaların şu andaki tüm görevlerinin savaşın çökerttiği sanayiyi canlandırma görevlerine sıkı sıkıya bağlı bulunduğunu" bildirdi ve sözlerini, "Milli Ekonomi Yüksek Konseyi ve sendikalar birbirine öylesine benzeyen, öylesine bağlı örgütlerdir ki her iki örgütün ayrı ayrı taktikler uygulaması imkânsızdır," diye bitirdi. *" Vesenka'nın ilk başkanı ve artık Sol muhalefet üyesi olan Obolenski parça başı Ücretleri ve Taylorizm'i eleşiirdi.[!42]Lozovski Taylorizm'İ "her şeyi seçkin işçiler üzerine kuran, işçi aristokrasisini güçlendiren bir teori" olarak değerlendirdi; bunun

Larin tasamı gündeme geldj *(Pervri Vserossiiskii S"ezd Professional nik Soyuzov,* 1918, s. 82) ama bir daha bu tasandan süz edilmedi.

239. *Sobranie Uzakanenıi. 1917 1918.* No. 16, madde *742*

240. *Ag.e.,* No. 18. madde 262.

241. *Trudi I Vserossiiskogo S"ezda Soveıav Narodnagu Kozyaistva,* 1918. s. 10.

242. Ag.e..s. 66.

bir sakınca olmadığını düşünen bir başka dejege ise "en iyi Boişeviği alır ve ona parça başına ücret verirsek normalin çok üsıünde bir verim sağlana cablif."^[1] diyordu. Kongrenin sonuçlan bağlayıcı değildi. "Kamulaştırılmış Sanayilerin Yönetimi Hakkında" kabul edilen bir karara göre yöneticilerin üçte biri sendikalı işçiler tarafından atanacaktı; bu karar Sendikalar Merkez Konseyİ'nin "sağlama bağlanmış belirli bir ücrete karşı, belirlenmiş, sabit bir üretim oranının garanti edilmesi"nİ ilkeleştiren "Emeğin Verimliliğinin Artırılması" hakkındaki kararıyla şeklen bağdaşıyor, parça başına iş ilkesini ve "normalin üstündeki urelkenlığe prim ödenmesini" ihtiyatlı bir dille kabul ediyordu. Sendikalar "iç disiplin kurallarını" saptamayı da üstlendiler ve "bu kuralların en sıkı şekilde uygulanmasını sağlama" görevini fabrika komitelerine bıraktılar.[!4J] Belirli bir politikadan çok bir görüş birliği havası oluşmaktaydı. Ancak 1°I8 yazında bu tedrici gelişme birdenbire durdu; ıç savaş ve bunun neden olduğu savaş komünizmi, bu yavaş yavaş olgunlaşan eğilimlere hızla somut bir biçim ve içerik getirdi.

(d) *Ticaret ve Dağıtım*

Uygar bir toplumda dağıtımın başlıca sorunu daima kentlerle kırsal bölgeler arasındaki ilişki olmuştur. Savaş dönemi Rusyası'nda bu ilişki doğrudan doğruya yiyecek kıtlığı şeklinde kendini göstermişti. Ekmek karnesi uygulaması Petrograd ve Moskova'da daha 1916 yılında başlamış ve Petrograd'daki yiyecek kuyrukları Şubat Devrimine yol açan önemli etkenlerden bin olmuştu. Geçici Hükümet hemen bir iaşe komitesi oluşturmuş, tahılın fiyatını belirleyerek devlete teslim etme zorunluluğu getirmiş ve tekelleş lirmişıi. Mayıs l917'de SD'lerle Menşevikler'den meydana gelen bir koalisyon hükümeti kurulunca, iaşe komitesinin yerini gerçek bir İaşe Bakanlığı aldı.[2*5] Ne var ki bu tedbirlerin karaborsayı icşvik ettiği ve köylülerin fiyatları yükseltmek için tahıllarını saklamalarına yol açtığı görüldü. İaşe Bakanlığı'nın görevleri arasında sadece tahıl tekelinin yönelilmesi ve tahıl fiyatlarının saptanması değil, köylülere kendi ürünleri karşılığında ihtiyaç duydukları maddelerin uygun fiyatlarla sağlanması da vardı. Böylece 1917 Eylülü'nde, ordunun ihtiyacı karşılandıktan sonra, dokuma üretimi fazlasının yüzde 60'ının köylülerle bir mübadele süreci başlatmak için kullanıl

liS.A.ft.e. s 78, 39.1 244 *A*$_{K}$*e..* * 477 8, 481 2

ması yolunda bir karar çıkarıldı. [4]* Bu düzenleme de etkili olmadı: çiftçilerin taleplerini karşılamak için tartılın resmi fiyatında iki kez yapılan arâtş, iktidarının son dönemi boyunca Geçici Hükümetin kentlerdeki aç insanların da gözünden düşmesine yol açtı.

Bolşevikler Şubat'la Ekim arasında Geçici Hükümetin adil bir dağıtım sistemi kurmakta uğradığı her başarısızlıktan alabildiğine yararlandılar. Lenin'in 1917 Nisan Tezleri, hem dağıtım hem de üretim üzerinde Sovyet denetimi kurulmasını talep ediyordu ve Nisan Konferansı kararlarında "devlet tarafından denetlenmeleri'' talep edilen "en güçlü kapitalist tekeller[1]' hem imalat hem de ticaret tekellerini içeriyordu.[247] O tarihten itibaren dağıtım, kamu denetimini ya da işçi denetimini gerektiren faaliyetler olarak genelde uteiimle bir araya getirildi ve "devlet aygılf'na dahil edildi — Lenin'in deyişiyle "kapitalizm altında tamamen 'devlet' olmayan, ancak bizimle, sosyalizm altında tamamen 'devlet' olacak aygıta", [J]" Ekim Devrimi'nin ertesi gününde Petrograd Sovyeti, mal üretimi ve dağıtımı üzerinde "işçi denetimi kurulmasını" talep etti. [4]" İşçi denetimine ilişkin 14 27 Kasım 1917 tarihli kararname kâğıt üzerinde, ütelim yapanlara olduğu kadar dağıtım yapan işletmelere de uygulandı. Ancak kararnamenin tamamı, tıpkı devrim Öncesi dönemin parti demeçleri gibi, yazarlarının düşüncesinde açıkça fabrika işçilerine hitap ediyordu; mağazalarda ve diğer dağıtım şirketlerinde çalışanlar, kelimenin en dar anlamıyla, işçi değildiler ve işçi olarak örgütlenmem işlerdi. Bolşeviklerin onlar arasında pek fazla taraftarı da yoktu. Eski İaşe Bakanlığının üyeleri. Geçici Hükümet tarafından kurulmuş iaşe konseyinin emirlerini yerine getirmeyi yeğliyorlardı ve yeni atanan İaşe Halk Komiserini tanımayı haftalarca reddetti1er.Yeni rejim henüz kendi dağıtım aygıtını kurmasına imkân verecek kaynaklara sahip olmadığı için, mevcut ticari ve resmi dağıtım aygıtının tam anlamıyla çökmesiyle karşı karşıyaydı.

Sorun çok basilmiş gibi görünmesine rağmen çözümü sanıldığı kadar

245. *Sobranie Uzakonenii ı Raspoıyajenii Vremennogo Pravitet'stva. 1917.* No. 60, madde 358; No. 85. madde 478; No. 103, madde 574. Narkomprod'un yerine geçen bu bakanlık ve komiserlikten çoğu zaman Yiyecek Bakanlığı (ya da Komiserliği) diye söz edildi; fakat Kuşça *prodavol\rv\e* kelimesi. Fransızca'daki *ravitaillement* tıaşe) kelimesi gibi duba geniş bir anlam laşır.

246. P.l. Lyas/çenko, *Klordu NaroJnogo Kozyaısrva SSSR,* c. II. 1948.5 676

247. *VKPlB) VRezotyutsıyak* *c* I,s. 237.

248. Lenin. *Soçineniya.* e XXI. s. 260 149 *A.g.e.,* c. XXII, s. 6.

250. *Sobranie Uzakonenii. 1917 1918,* No. 5, madde 88.

basil değildi. Ekim Devrimi'aden üç gün sonra yayımlanan ve yiyecek maddelerinin ve "en gerekli malların" dağıtımından ve nüfusu 10 000 ve daha fazla olan bütün kentlerde"[1] yiyecek mağazalarının, lokantaların, otellerin ve un fabrikalarının denetiminden belediye yetkililerini sorumlu tutan kararname kâğıt üzerinde kalmaktan öteye geçemiyordu; çünkü mevcut bütün belgelere göre kıtlığın başlıca sebebi kentlerde dağıtımın yetersiz oluşu değil, kırsal kesimden kemlere mal sevkıyatını gerçekleştirmedeki başarısızlıktı. Orduya yapılan bir açıklama, cephedeki komiserliğin başarısızlıkları karşısında Sovnarkom'un duyduğu kaygıyı dile getiriyordu:

Ülkede yiyecek kıtlığı yok. Toprak sahipleri, *kulaklar* ve tüccarlar bol miktarda yiyecek maddesini sakladılar. Yüksek devlet memurları, demiryolu ve banka çalışanları askeılere, işçilere ve köylülere karşı burjuvaziye yardım ediyorlar... Banka yöneticileri Sovyet Hlikümeıi'ne iaşe sağlamasını mümkün kılacak parayı vermeyi reddediyor.[252]

Bu açıklama "spekülatörlere, hırsızlara, rüşvetçi ve karşı devrimci memurlara" karşı "son derece enerjik tedbirlerin" alınacağının İpuçlarını veriyordu. Yayımlanan bir kararname bu gibilerin tümünün askeri devrimci komite tarafından *"tutuklanarak Kronstadt hapisanelerine atılacağını,"* bildiriyordu.[351] Ne var ki bu demeçlerin tonu, günah keçisi aramanın çareler bulmaktan çok daha kolay olduğunu düşündürüyordu. Bütün siyasal ve ekonomik parçalanma dönemlerinde vurgunculuk sürekli bir hal alır; Fransız Devrimi'nin ekonomiye ilişkin ilk kararnamesi yiyecek maddesi stoklayan vurgunculara karşı çıkarılmıştı. 1917'nin son günlerinde gazeteler yeni bir "çuvalcılık" olayıyla, kırsal kesimden çuvallar dolusu yiyecek maddesi toplanması olayıyla ilgilenmeye ve şehirlerde ateş pahasına satmak üzere köylülerden yiyecek maddesi satın alan "çuvallı adamların" yaptıklarını anlatmaya başladılar.[254] 24 Aralık 1917 6 Ocak 1918'de VTsIK'nın bir kararnamesi İkinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'tıin bir kararına değinerek, Sovnarkom'a bağlı olarak bir Tüm Rusya İaşe Komitesi'nin, bunun da

251. *Ag.e.."Ho.* 1 (2 basım), madde»; *ProıokulıZasedunii VTslK 2* SKJ IMU. 1918. S. 5 6.
252. *SobranieUzakoaenii, l9I7 !9l8,No.*3.madde29.
253. *A.g.e*, No. 3, madde 33; askeri devrimei komite kısa zamanda ilk Çeka'nın doğuşuna yol açacaktı (Bkz, *Bolşevik Devrimi, c.* I, s. 151).
254. Bünyan ve Fi seher in *The Bolshevik Revolution, 19I7 191X* adlı kitabında (Stan tord, 1934, s. 330 1) yer almakladır: L. Krisman'a göre, *Geroyçeskiı Period Velikoı Russkai Revol yulsiı* (tarihsiz 11924?], s, 135), bu olaylar Oeçici Hükümet'in buğday tekeli kurmasından sonra başlamıştır.

kendisine karşı sorumlu ve yerel Sovyetlere bağlı yerel komitelerden oluşmasını karara bağlıyordu."' Ancak bu sadece, bir krizi hiçbir zaman etkili olamayacak şekilde kâğıt üzerinde uydurulan mekanizmalarla çözmeye çalışmanın bir başka örneğiydi.

Dağıtımdaki çöküş üretimin azalması kadar cesaret kırıcıydı ve önlenmesi çok daha güçtü, öç buçuk yıllık bir savaştan sonra Rus köylüsü dokuma ürünlerine, araç gereçlere, neredeyse her tür tüketim malına susamış bir haldeydi. O sırada başlıca engel mal yokluğu da değildi. Birçok fabrika stoklarında hâla satılmamış mal bulunduğunu rapor ediyordu."[6] Neler olup bittiği yeterince açıktı. Devrimi düzenli ticari ilişkilerdeki genel bir parçalanma izlemişti; yeni rejimin resmi bir dağıtım mekanizması kurma yolundaki aceleci girişimleri de tamamen sonuçsuz kalmıştı. Aralık 1917 ile Mart 1918 arasında yayımlanan bir dizi kararname dokuma ürünleri, iaşe, kibrit, mum, pirinç, kahve ve karabiber alım satımının tekelini resmi kurumlara verdi.[257] Bir başka kararname tahıl ambarlarının tümünü devlet mülkiyetine aldı. [5]" Hükümet kendi yöneticilerinin Geçici Hükümet döneminde kıyasıya eleştirdikleri hareket tarzını benimseyerek nakit para enflasyonuna ayak uydurmaya kalkıştı: İlk altı ay boyunca sabit tahıl fiyatlarında iki yeni artış gerçekleştirildi.[359] 16 Şubat 1918'de "çuvalcılığa karşı son derece kararlı bir mücadele yürütüleceği" ilan edildi ve çuvalcıların tutuklanmaları ve silahla direnmeye kalkışmaları halinde oldukları yerde vurulmaları konusunda yerel Sovyetler'e ve demiryolu örgütlerine emir verildi.[26]" On beş gün sonra Lenin öfkeyle, "demiryollarının kaçakçılardan, ser

255. ***Sobranie Ü;s,konenö. 1917 I9IS.NO.*** **12, madde İSI.**

256. Dokuma sanayisine ilişkin bir örnek için bakınız s. 71; Man 1918'de mailen ürünleri stoklan, "görünürdeki aşırı talebe rağmen" durmadan artıyor ve satışların yüzde 60ı karaboı sada gerçekleşiyordu *iByulleteni Vis;cgo Smeıa Narodnogo Kuzyuistva,* No 1. Nisan 1918. s. 44 5], Aynca bkz. *Trudı 1 Vserosstiskugo S ezatı S werorNarodmıgo Knzwtsnv•* (1918), s. 413.

257. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918.* No. 9, madde 134; No. 12, madde 181; No. 29, madde 385.

258 *A.g.e.,* No. 25, madde 344

259 Birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresinde bîr konuşmacı, kentlerde temel besin kaynağı olan çavdar ekmeğinin Fiyatın m artırılması konusunda ayrıntılı bilgi verdi. 1916 başlangıcı ile Şubat Devrimi arasında çavdar ekmeğinin fiyatı yüzde 170, Şubat Dev. rimi ile Ekim devrimi arasında yüzde 258. Ekim Devrimi ile Mayıs 1918 arasında yüzde 181 artırılmış, yani Ocak 1916'dan ben loplam yüzde 800 oranında bir artış meydana gelmişlı *(Trudı t Vterossöskugo S'ezfüı Savttov Narodnogo Koıyaısna.* 1918, s. 384).

260 L. Kritsman. *Geroyçeskiı Periyod Vetikoy Russktıy ftevoiyulsiı,* tarihsiz (1924?), s. 136.

serîlerden temizlenmesini" istiyor, çuvalcıları "vurguncular, kaçakçılar, tahıl tekelini ihlal edenler" ve "en büyük 'iç düşmanımız" diye suçluyordu."[1] Fakat bu resmi kınama pek bir işe yaramadı. Hükümetin elinde, denetlediğini ve dağıttığım iddia edebileceği hiçbir mal stoku yoktu; kemlerde insanlar açlığın eşiğine gelmişlerdi, yaşamayı sadece az miktarda ve ateş pahasında bir mal dolaşımı sağlayan karaborsa mümkün kılıyordu. Bununla birlikte yetkililer çaba sarf etmekten geri durmuyorlardı. 15 Mart 1918'de Sovnarkom tahıl karşılığında köylülere satılacak malların alımı için bir milyar rubleyi aşan bir fon ayırdı.[;u] Nihayel, dağıtım sorununu bir bütün olarak ele almak üzere yeni rejimin ilk sistemli girişimi olan 2 Nisan 1918 tarihli kararname, köylülerden alınacak tahıl ve diğer yiyecek maddeleri karşılığında verilmek üzere Narkpmprod'a giyecekten çivi ve at nalına kadar her lürlü tüketim malını tedarik etme yetkisi verdi. Dağılım Narkomp rod'un yerel organları ya da onun izin verdiği kuruluşlar tarafından sağlanacak, ancak yoksul köylüler de "muhtaç nüfusun" kendine düşen payı almasını güvence altına alacak şekilde bu dağıtım işine katılacaklardı: Böylece kararname kendi ekonomik amaçlarıyla kolayca çelişkiye düşebilecek bir sınıf temeline dayanmış oluyordu.^[1] Bu kararnamelerin öncekilerden daha etkili olup olmadığı kuşkuludur. Sovyet makamlarının buyrukları büyük şehirler dışında pek az etkili oluyordu. Daha kapsamlı ticari ilişkiler kurabilecek İaşe komiteleri ya da benzer devlet organları henüz parmakla sayılacak kadar azdı.

Bu arada sorunla ilgili olarak daha umut verici görünen bir başka yaklaşım ortaya çıktı. Rusya'da kooperatifçilik hareketi yaygın biçimde gelişmiş ve üç Farklı biçim almıştı: kırsal kesimdeki İarım ve el sanatlarım içeren üretim kooperatifleri, kredi kooperaiifleri ve tüketim kooperatifleri. Bunların hepsi de görünürde siyasi olmayan kuruluşlardı. Özellikle kırsal kesim

26! Lenın. *Suçinemyu, c* XX11,305.514; çok daha sonra Lenın bu vurg une uların "ekonomi ve siyasel kuramlarından bağımsız olarak insana mükemmel dersler veren yaratıklar olduğunu" söyledi *(A.g.t.,c* XXVII,s.41J.

262. Lenin. *Saçineniyıı,* c. XXIV, s. 744. not 31.

263. *Sıbıaıue Uıahmemı 1917 1918,* No 30, madde 398 Vesenka dajhnmın yerel Sovnorhozlar'ca ve *gla\ klar'ın* yerel kuruluşlarınca ^ağlanmasını önermişi i. **Sovnarkom. tahıl toplamakla yukumlu bir kuruluş oluşunu guz *önünde* tutarak Narkomprod un lehinde** karar **verdi *{Trııdi! Vsernsuiskogfi S"ezda Smet'iv Narodnago Kuzyaisıva,* tarihsiz, s 47). Böylece 2 Nisan 1918 kararnamesi NarkonıprorTu ıç lie arc ı ve dağılımla görevli kuruluş olarak belirledi. Bununla birlikte fiyaılann saptanmasından Vesenka ile Narkomprod ortaklafa sorumluydular**

de faaliyeı gösteren üretim ve kredi kooperatifleri SD'lerle, çoğunluğu kent kökenli tüketim kooperatifleri ise Menşevikîer'le bağlantı kurmuştu. Lenin İlk eserlerinden birinde, *narodnik* parti programının maddeleri arasında yer alan köylü bankalarından ve "ucuz kredi"den küçümseyici bir dille söz etmişti, çünkü "bunlar sadece burjuvaziyi güçlendirip geliştirmek" için tasarlanmıştı;[264] geçmişte de sosyalistler üretim kooperatiflerine, kapitalist işletmelere dönüşme eğilimi gösterdikleri için genelde iyi gözle bakmamışlardı. 1910'da Lenin İkinci Enternasyonalin Kopenhag Kongresi için bir karar tasarısı kaleme almıştı; kararda, üretim kooperatiflerinin "ancak tüketim kooperatiflerinin bir parçasını oluşturdukları takdirde sınıf savaşı açısından anlamlı olabileceklerini" belirtiyor, tüketim kooperatiflerini de ihti yatlılık içinde onaylıyorduk" Bolşevikler şimdi gözlerini Rus lüketim kooperatiflerine çevirmişlerdi. Tüketim kooperatifleri iki kategoriye ayrılmıştı: fabrikaları odak alan İşçi kooperatifleri ve esas olarak küçük burjuvazi tarafından yönetilen genel kooperatifler. Devrim işçi kooperatiflerinin yaygınlaşmasına yol açmıştı. Mos ko va'd ak i bir birleşik İşçi kooperatifinin 200 000, Petrograd'daki Pulilov fabrikasının işçi kooperatifinin 35 000 üyesi olduğu söyleniyordu. Ağustos 1917'de Petrograd'ta yapılan kongrede işçi kooperatifleri için özel, merkezi bir organ kurulmasına ilişkin bir karar kabul edildi.^ Bununla birlikte bu kararın hayata geçirilemediği anlaşılıyor. Ekim Devrimi sırasında, Çentrosoyuz adıyla bilinen güçlü bir merkez organ çevresinde öbeklenmiş yedi sekiz milyon üyeli, çeşitli türlerden, yirmi ile yirmi beş bin tüketim kooperatifi vardı.[267]

İlk adım, Lenin'in 1917nin son günlerinde, Noel sırasında Finlandiya'da kalırken tüm halkı yerel tüketici kuruluşlarında toplamak gibi epey naif bir plan kaleme almasıyla atıldı. Her kuruluşun kendisine bağlı bir satın alma komitesi olacak, hem bu şirketler hem de onların komiteleri tüketim malları ticaretini tekellerinde bulunduracaklardı. Ancak tasan bu mekanizmayı, sadece mevcut kooperatifleri devralarak yaratma niyetine dönüştü: "Mevcut tüm tüketici kuruluşları kamulaştırılma!! ve belirli bir bölgedeki tüm halkı üye yapmakla yükümlü kılınmalıdır."[268] Ocak 1918'de bu tasan Naı

264. Lenin. *Sıfmenıya.c.* I, s. 143.

265 Karar tasarısı için bkz. *a.g.e,,* c. XIV. s. 434 5; Lenin'in yorumlan için bkz *J g.e., c.* XIV,s 357 63.

266 E Fucknei. *Die Ruuivhe Ceru/siemchafnbewegung. 1865 1921* (19221. s. 114 15.

Î67. Lenin. *Smıneniya,* c. XXII. 5.451. kooperatiflerin üye sayısının 'on milyondan fazla" olduğunu Deri siımuktedir.

268 *A.g.e.. t.* XXII, s. 172 3.

ko m prod tararından bir karar tasarısı şeklinde yayımlandı; bu nabız yoklayın yaklaşım bir muhalefetin beklendiğini ve Sovyet Hükümeli'nin kendi politikasını bir çırpıda kabul ettirecek kadar güçlü olmadığını gösteriyordu. Kooperatiflerle görüşmeler yaklaşık üç ay kadar sürdü. Bolşeviklere gore kooperatiflerin durumu ve onlara karşı alınacak doğru tavır, "devlet iktidarı proletarya tarafından ele geçirildiğinden beri kökten değişmişti". Ama ancak Brest Litovsk krizi allatıldıktan sonradır ki Lenin'in, "burjuva kooperatifleriyle burjuva görüşe saplanmış işçi kooperatifleri arasında bir uzlaşma" diye tanımladığı noktaya gelindi.[269] 11 Nisan 1918'de anlaşma VTsIK tarafından görüşülüp kabul edildi; yine de "temel zaafları olan uzlaşmacı bir karar" diye nitelendirildi. [,7]" Özür dilercesine sarf edilen bu sözler, kendi yetkilerinden henüz pek emin olmayan bir hükümete karşı bağımsız bir savunma harekâtı yürütebilen bir örgülün gücünün fiilen kabul edilmesiydi. Yayımlanan kararnameye göre tüketim kooperatifleri herkese açık olacak, "lüm halka hizmet edecekti"; öte yandan her ne kadar yoksulların 50 kapik gibi sembolik bir aidat ödeyerek üye olmaları mümkündüyse de, kooperatif üyeliği kendiliğinden ve bedelsiz gerçek leş mi yordu. Öte yandan kooperatiflerde tüketim malları ticaretini Lenin'in taslağında öngörüldüğü şekilde tekellerine almış değillerdi. "Başkalarının kooperatiflere üye olmalarını teşvik etmek için","[1] kooperatif üyelerinin yıl sonunda kendi kooperatiflerinden geri alacakları yüzde beş oranında bir gider vergisi konulmuş olmasına" rağmen, özel ticari girişimler de kabul görmekteydi. Aynı alanda sadece iki kooperatif — "genel vatandaş kooperatifi" ve "işçi sınıfı kooperatifi"— faaliyet gösterebiliyordu; bu ayrım mevcut uygulamalara da uygundu. Son olarak kooperatifler de özel ticari işletmeler gibi Vesenka'nın düzenlemelerine, gözetimine ve denetimine tabiydi. [71] Kooperatiflerle ilişkileri yürütmek amacıyla Vesenka kendi prezidyumunun Uç üyesinden ve Narkomprod'un bir temsilcisiyle üç kooperatif temsilcisinden oluşan özel bir bölüm kurdu.[274] Bu kararname kooperatifleri fiilen Sovyet

269. *A.g.e..ı.*XXII,s.423.452.

270 *Proiolı !iZasedamiVTslK4S°SoavaU920),&.* 104.

271. *Trudı I Vserossiİskogo S'ezdu SuveıovNurodnogo Kozydisıva,* 1918, s. 437.

272. Eski bir kooperatif yetkilisine göre kooperatifler üyelerine yüzde 5 satış vergisini geri ödemekten başka, kendileri de bu vergiyi devlete ödemekle yükümlü kılındılar; öyle ki vergi aslında iki kez ödenmiş oluyordu (E Fuckner, *Die Russische GenoitenschafmbeKegung, 1865 1921,*1922. s. 106 7).

273. *Sobranie Uzakoneıi, 1917 1918,* No. 32, madde 418.

274. *Trudi 1 Vserossiiskogo S'ezda Sovetov Narodnogo Koiyaistva* (1918), s. 436.

iktidarının yörüngesine sokmuş oldu. Üyelerinin sayısını artırarak ve özel ticaretin zararına kayırarak kooperatifleri güçlendiriyormuş gibi görünmekle birlikte, onları Sovyet Hükümeti'nin bir organına karşı sorumlu tutuyor ve aynı organa bağımlı kılıyordu; Vesenka kararnameyi uygularken bu bağımlılığı gerçek bir bağımlılığa dönüştüreceğe benziyordu.

1918 ilkbaharının bu karmakarışık şartlan içinde, kooperatiflerle ilgili kararname Rusya'daki fabrikalarla çiftlikler arasındaki ticaret ve dağıtım sorununu çözmeye yetmediği gibi, Vesenka ile Narkomprod arasındaki rekabeti içinden çıkılmaz duruma sokan yeni bir unsur oldu. Kararname kooperatifleri komiserliğe karşı değil, Vesenka'ya karşı sorumlu tutuyordu. Bununla birlikte o dönemdeki genel eğilim, üretimin denetimini Vesenka'ya, dağıtımın denetimini Narkomprod'a verecek olan bir işlev ayrımından yanaydı. 9 Mayıs 1918 tarihli, "iaşe diktatörlüğü" kararnamesi denilen kararname "iaşe ile ilgili bütün düzenlemelerin" tek bir merkezden yönlendirileceği "tek kurum'' olarak Narkomprod'u tanıyor ve tüm yerel iaşe örgütlerini onun denetimine tabi kılıyordu.[2]" Bu kararname ne Vesenka'dan ne de kooperatiflerden söz ediyordu. Ancak "iaşe Halk Komiserliği'nin ve Yerel İaşe Organlarının Yeniden Örgütlenmesi Üstüne" başlıklı 27 Mayıs 1918 tarihli bir başka kararname, amacını "halkın birincil öneme sahip ihtiyaç maddelerinin karşılanmasını tek bir örgüt içinde birleştirmek, bu maddelerin ülke çapında dağıtımını örgütlemek ve birincil öneme sahip ihtiyaç maddeleri ticaretinin kamulaştırılmasına geçişi sağlamak" olarak belirtiyor ve bu eksikliği gidermeye çalışıyordu. Kararname bu tür birincil öneme sahip ihtiyaç maddeleri fiyatlarının Vesenka tarafından, Narkomprod ile "birlikte" saptanmasını ve "bu maddelerin halka dağıtımının, kooperatiflerin de katılımıyla, yerel İaşe örgütleri tarafından gerçekleştirilmesini" öngören maddeler içeriyordu. Narkomprod'a bağlanan bir iaşe konseyinde hem Vesenka'nın hem de Çentrosoyuz'un temsilcileri bulunacaktı. Bununla birlikte, kararnamenin büyük bölümü, bu alanda faaliyet gösteren diğer Örgütleri hesaba katmaksızın, Narkomprod'un yerel iaşe komitelerinin tüzük ve yetkilerinin tanımlanmasına ayrılmıştı; ve bütün dağıtım biçimleri üzerindeki otoriteyi Narkomprod'un elinde toplama niyeti yine de belli oluyordu.[27]*

Kentle kırsal kesim arasında ticaret ve değişime ilişkin temel sorun konusunda ilk büyük tanışma Mayıs 1918 sonunda birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde çıktı.[m] Tanışma içinden çıkılması güç

275. Bkz. s. 53 5. 276. *Sobranie Uzakonenii. 1917 t9IX,No.* 38, madde 498
277 *Trudi I VserossiıtkogoS'tzdaSovetov Narodnogo Kozyaistva* (1918), s 291 6.395

birçok sorun yarattı. Resmi kanallardan resmi fiyatlarla yapılan licarelin hemen hemen durduğu ve dağıtımın, işlerini ya lakas yoluyla ya da resmi fiyatlarla hiçbir ilgisi olmayan fiyatlar uygulayarak yürüten "çuvalcıların" ve karaborsacıların elinde olduğu herkesçe biliniyordu. Fakat bu hastalığı teşhis etmeye çalışanlar iki farklı açıklama getiriyordu. Bazılarına göre hastalık sadece, dağıtım mekanizmasının parçalanmasından, eski kapitalist sistemde bu mekanizmayı yöneten şirketlerin ya da bireylerin yok olmasından ileri geliyordu. Diğerlerine göre sorun esas olarak parasaldı. Hem tahıl hem de diğer birincil öneme sahip ihtiyaç maddeleri için hükümet tarafından tespil edilen resmi fiyatlar banknot basımındaki tedrici artışın neden olduğu para enflasyonu dolayısıyla yörüngesinden çıkmıştı. Ne var ki bu ikinci açıklama üzerinde görüş birliğine varanlar çare konusunda farklı düşünüyorlardı. Bazıları paranın değer kaybını göz önünde tutarak fiyatların artırılmasını savunuyorlardı; diğerleri ise fiyatları dizginleyen ve paranın değere kavuşması için banknot basımını azaltan deflasyonist bir politikadan yanaydı."* Çöküşün parasal nedenlere dayandığını ileri süren ikinci açıklama hayli inandırıcıydı. Fakat bunu önerenler kendi aralarında bölünmüş olduğu ve fiyatlarda tedrici bir artış ya da para basımının sınırlandırılması 1918'in ilk aylarında siyasal açıdan uygulanabilir olmadığı için, hastalığa daha iyi bir örgütlenmenin çare olacağını savunan birinci açıklama resmi kabul gördü ve o dönemdeki politikayı etkiledi. Kongre'nin kararı Narkomprod'un dağıtım alanına çöreklenmesinden duyduğu rahatsızlığı ortaya koyuyor, ancak yapıcı bir şey önermiyordu. Kongre'nin en yeni önerisi, "özel ticari örgütler yok olduğu, felce uğradığı ya da yoğun bir spekülasyona kalkıştığına göre" ve "değişim süreci ülkeyi neredeyse mahvolmaya sürükleyecek toptan bir kesintiye uğradığı" için, "devlet organlarının yönetim ve denetiminde ve tercihen bir komisyon ücreti temelinde" özel ticari girişimlerden yararlanmaya girişmenin gerekliliğiydi.[m]

Kongre aynı zamanda, Vesenka'nın kooperatifler üzerindeki otoritesini pekiştirmeye özen gösterdi ve "kooperatif faaliyetlerinin eşgüdümünün sağlanarak Sovyet örgütlerinin faaliyetiyle bir araya getirilmesini", bu sürecin tüketim kooperatiflerini olduğu kadar tarım ve kredi kooperatiflerini de kapsamasını, kooperatiflerin tüm halkı kucaklayan genel örgütlere dönüşmesinin "ürünlerin ve tüketim mallarının sosyal dağıtımını sağlamak"

436; 27 Mayıs 1918 kararnamesi kongre toplantı halindeyken yayımlandı, ancak bu toplantı boyunca bundan so; edilmemi; olduğu anlaşılıyor

2T8.^.$_{K}$.e.,s.29l 6.395 420. **279 *A g.e..* s.483 4.**

için esas olduğunu, Vesenka'ya bağlı bölgesel ve yerel Sovnarhozlar'ın kooperatif hareketi üzerinde genel bir denetim yürütmesi gerektiğini vurgulayan bir kararı onayladı.""Genel niyetin kooperatifleri Sovyet politikasının araçları haline getirmek olduğu yeterince açıklı. Fakat tutarlı bir dağılım sistemini tasarlama gücü hâlâ yoktu. Yerel Sovnarhozlar İle Narkomp rod'un yerel iaşe komiteleri arasındaki ilişkiler, her ikisinin de yerel Sovyetlerde ilişkilerinde olduğu gibi, iyi tanımlanmamıştı. Moskova'da farklı bölümler arasında şüphesiz kıyasıya bir rekabet vardı: yerel birimlerde de iaşe komiteleriyle Vesenka'nın kanadı altındaki kooperatifler arasında sık sık sürtüşmeler oluyordu.[;"] Eğer Vesenka ya da Narkompıod'ıan birisi gerçekten dağılım üzerinde elkin bîr denetim sağlayabilmiş olsaydı, ya da yerel Sovnarhozlar ve iaşe komiteleri kırsal alanın ekonomisinde herhangi bir şekilde kök salmaya vakit bulabilselerdi, kaçınılması çok zor, ciddi bir rekabet çatışması ortaya çıkacaktı. Ne var ki bütün bu yeni kurumlar henüz nüve halindeydiler; varlıklarından söz edilebiliyorsa da birçoğu henüz kâğıt üzerindeydi. Ülke iç savaşa sürüklendiğinde, son kararnamelerle kurulmuş olan değişim ve dağıtım sistemi hızla bir kenara atıldı ve bir süre boyunca köylülerden tahıl alabilmenin en etkili araçları kemlerden ve fabrikalardan gelen işçilerden oluşan ve yerel yoksul köylü komitelerince takviye edilen "demir müfrezeler" oldu. Bu sel karşısında bir dereceye kadar di renebilen ve ayakta kalabilen yegâne iaşe örgütleri, temelleri çok eskiden atılmış olduğu için, kooperatiflerdi. Bir sonraki dönemde de kooperatifler, zorlanarak ve sıkı bir biçimde Sovyet iktidarına bağlanarak, Sovyet dağıtım politikalarının lemel araçları haline geleceklerdi.

İç ticaret üzerindeki Sovyet denetimi bu şekilde çeşitli uzlaşmalardan ve gerilemelerden geçerek dura kalka ilerlerken, dış ticaret hiçbir ara aşamadan geçmeksizin, Ekim Devriminden altı ay sonra kesin bir düzenlemenin, tam bir devlet tekelinin kurulduğu yegâne ekonomik faaliyet alanı oldu. Bu hızlı gelişme öğretiden kaynaklanan herhangi bir önkabulden değil —devrimden önce dış ticaretle ilgili Bolşevik demeçler bulmak çok güçıur— bazı özel şanlardan ileri geliyordu. 1914'ten önce Rus dış ticaretinde ihracat ithalata oranla çok yüksekti, çünkü Rusya Batılı kapitalistlerce sağlanan hizmetleri malla ödüyordu. Savaş boyunca, Rusya'nın en büyük ticaret ortağı olan Almanya ile ticareti tamamen durmuştu; diğer ülkelerle ticareti ise hem her

280. A.g.e.. s. 484 5

yerde ticareti kısıtlayan **genel** kıtlıktan hem de Rusya'ya ulaşmanın özel güçlüklerinden ötürü sınırlı kalmıştı; kuşkusuz Rusya'nın gerek yiyecek maddelerinde gerek hammaddelerde ya da işlenmiş ürünlerde büyük ölçüde azalan üretimi de tümüyle savaş tarafından emildiği için, ihracata hiçbir şey bırakmıyordu. Bu şartlarda Rus dış ticareti 1916'dan itibaren büyük Ölçüde azalmıştı ve daha çok, Rusya'ya müttefikleri tarafından gönderilen mallardan ibareni, bu yüzden de dış licaıet dengesinde önemli bir açık oluşuyordu. İtilaf Devletleri Ekim Devrimi'nden sonra mal sevkıyaıına son verince — Bresı Liıovsk anlaşmasından sonra gerçek bir abluka uygulanmıştı— dış dünya ile ticaret neredeyse tamamen durdu. Bolşevikler dış ticaretteki bu kopmayı düşman bir dünya içinde tecrit edilmişliklerinin hem bir belirtisi hem de simgesi olarak gördüler. Diğer bazı özel etkenler de Sovyet Hükü meti'nin bu alanda, diğer alanlardaki politikasına kıyasla çok daha köklü bir politika izlemesini kolaylaştırıyordu. 1914'ten önce Rusya'nın dış ticaretinin büyük bir kısmı Petrograd ve Moskova'da şubeleri bulunan yabancı firmalar tarafından yürütülüyordu; bunların birçoğu da savaş başlar başlamaz onadan kaybolan Alman firmaları, ya da temsilcileri Alman olan firmalardı. Savaş boyunca, gittikçe azalan ticaret doğrudan ya da dolaylı bir biçimde hükümet denetimine girdi Ekim Devrimi başladığında bu alandaki özel girişimler savaştan dolayı ya dağılmış yada güçlerini yitirmişlerdi ve kendilerini savunamaz bir haldeydiler.

Tıpkı Sovyet sanayi politikası gibi Sovyet dış ticaret politikası da, savaş boyunca savaşan bütün ülkelerin politikalarını etkileyen benzer şartlar altında gelişti. 1914'ten önce. kendi sanayicileriyle tüccarlarının kârlarını arınmayı gozelen hukümeller. her şeyden önce ihracatı leşvık etmeye ve milli ürünlerle rekabet edebilecek ithal mallarını sınırlandırmaya bakıyorlardı. Savaş her yerde, o zamana kadar uluslararası ticareti yönlendirmiş olan bireysel çıkarlarla çelişen daha yaygın bir milli çıkar kaygısını one çıkardı. Hükümetlerin politikası şimdi, savaşın sürdürülmesi ıÇİn şu yada bu şekilde gerekli malları azami miktarda ithal eimek ve ihracatı, bu gerekli ithalatın finansmanını sağlamaya yetecek zorunlu asgari miktara düşürmekti. İthalat da ihracat da bireylerin çıkarlarının değil, milli çıkara ilişkin genel çıkarların ağır bastığı bir ayıklanma sürecine tabiydi. Bu amaçlar sanayideki mevcut "devlet kapitalizmi" sisteminden esinlenen ve onun takipçisi olan bir devlet denetimi sistemi sayesinde gerçekleştirildi Dış ticareti denetim

281 A.g«,s 429.

allında tutan bu yeni politika, mevcut kriz atlatılır atlatılmaz kapitalist güçlerce isteksizce (erk edilirken, Sovyet Rusya'nın bunu mantıksal sonucuna kadar götürmüş olması kısmen sosyalist teoriden alabildiği onaydan, ama asıl olarak Sovyet ekonomisinin bu gibi destekleri vazgeçilmez kılan zayıflığından kaynaklanıyordu.

Sovyet dış ticaret politikası ilkin bir savunma eylemi olarak tasarlandı. Ekim Devriminden birkaç gün sonra Petrograd'daki Amerikan askeri ataşesi, "Bolşevikler iktidarda kalırlarsa ve Almanya ile barış yapma programlarını sürdürürlerse. Rusya'ya yapılan ihracat üzerindeki mevcut ambargonun devam edeceğini" Rus genelkurmayına bildirdi;* ' *İzvestiya* ise öfkeyle, "Kuzey Amerikalı zenginlerin Rus askerlerinin kellelerine karşılık lokomotif ticaretine hazır olduklarını," yazdı.[253] Rusya'ya ambargonun uygulandığı son derece sert önlemler döneminde, ülkeyi bir yandan yabancı müşterileri yararına kıt rezervlerinden yoksun bırakmayı, öte yandan dış ülkelerden toplumun acil ihtiyacı olan ürünler yerine yüksek fiyat ödenerek satın alınabilecek türden malları ithal etmeyi kâr bilen iç düşmanlara karşı bir korunma aranması acil bir zorunluluklu Vesenka'nın 5 18 Aralık *} 917'dc yayımlanan i)k* kararnamesi ihracat ve ilbalau dene ile m en in ilkelerini saptamayı amaçlayan bir girişimdi. "Halihazırda Arhangelsk'den yapılan çay ve diğer ürünlerin sevkıyatı da dahil olmak üzere", yiyecek maddeleri ihraç edilmeyecekti; "kürk, İran halısı ve diğer lüks maddeler", Rusya'ya fabrikalar için gerekli makina, yedek parça ve diğer malların satılmasına İzin vermeye hazır olan "İsveç'e ve diğer ülkelere" ihraç edilebilecekti; hammaddeler, ancak Rus sanayisi İçin yeteri kadar stok varolduğu takdirde ihraç edilebilecekti; sadece "Rus ekonomisi için kesinlikle gerekli olan" mallar ilhal edilebilecekti; ithalat ve ihracat belgelerinin çıkarılmasından Vesenka'nın bir seksiyonu sorumlu kılınmıştı.[38]* Aralık ayının sonunda Sovnarkom, lisanslı olanlar dışında ihracat ve ithalatı resmen yasaklayan bir kararname yayımladı.[285] 1917 18 kışında başgösteren sevkıyat güçlükleri dış ticareı için belki de hükümetin uyguladığı kısıtlamalardan daha etkili bir engel oluşturdu. 26 Ocak 8 Şubat 1918'de ise ticaret tilosu

282. ***Foreign Relations ofthe Uniled Stales. 191R. Russia,*** **c. I (19ïl), s. 266 7: ItiM Devlet leri'nce, Rusya'ya yapıları ilim ihracaıın durdurulduğuna dair resmi bir lehligat yapılmadığı anlaşılıyor**

28.İ ***tee<ıi\a.*** **(4 27 Ka<ım 1917**

284 ***Sobranie Uzakoneruı. I9I7 I9IS.*** **No. 10, madde 159.**

285. ***Age,*** **No. 14. madde 197; Larin bu kararnameyi kaleme alanlardan biri olduğunu id diaetmektedir(iVjro<lrweÄijj)™irvo.No. 11. 1918,s 19)**

nun kamulaştınlmasıyla başka bîr denetim biçimine geçildi.[3]"

3 Mart 1918'de Bresi Lilovsk anılaşmasının imzalanması Batı Avrupa ile ticaretin yeniden başlaması şansını tamamen ortadan kaldırdı, fakat Sovyet Alman ticareti sorununu yeniden gündeme getirdi. Bu da eşitlik temelinde bir ticaret değildi. Sovyet heyeti ilk demecinde, diğer meselelerin yanı sıra görüşmelerde "güçlü milletlerin iktisadi boykot, ticaret anlaşmaları ve ayrı gümrük tarifelerine dayalı sözleşmeler sonucu ekonomik bağımlılık yaratmak gibi dolaylı yöntemlerle zayıf milletleri ezme girişimlerinin" kınanmasını da önermişti.[2S?] Ancak bu istekler kabaca geri çevrildi. Ukrayna'nın tahıl ambarlarına yönelik acil Alman emelleri bir yana, Almanya kendisinin İtilaf Devletleri ablukasından kurtulmasına yardım edebilecek bütün mallan dize getirilmiş bir Rusya'dan sağlamaya can atıyordu: B rest Li to vs k anlaşmasına ek iktisadi anlaşma Sovyet Rusya'nın ittifak Devletlerine karşı 1903'tekinden daha yüksek gümrük Tarifeleri uygulamamasını ve kereste ya da maden cevheri ihracatına yasaklama ya da gümrük yükümlülükleri getirmemesini şart koşuyordu.[28]* Yeni rejimi iç ve dış ticaret üzerindeki denetimini artırmaya iten farklı faktörlerin göreli etkisini saptamak güçtür. Kuşkusuz Sovyet politikasının yöneticileri de Sovyet Hu kümeti'nin Almanya ile ticari ilişkilerinde sadece düzenleyici değil, aynı zamanda egemen unsur olarak onaya çıkarak, Brest Litovsk anlaşmasının maddelerini resmen ihlal etmeksizin alışılmış ticari pazarlık sürecinde istediği her sınırlandırmayı ya da şanı getirebileceğini hızla kavramışlardı. Dış ticaret üzerindeki devlet lekeli, hükümelin kamu yararına olan politikalarla çatışma ihtimali olan özel çıkarları tümden hiçe saymasına yol açmakla kalmıyor, aynı zamanda, Brest Litovsk anlaşması dahil, yürürlükteki uluslararası ticari anlaşmaların getirdiği kısıtlamaların da geçersiz kılınabilme sini sağlıyordu.

Bütün bu düşünceler, dış ticaretin sanayiden ya da iç ticaretten çok önce kamulaştırılmasındaki aceleyi açıklamaya yardım etmektedir. **22** Nisan 1918 tarihli bir kararnameyle tüm dış ticaretin kamulaştırıldığı ilan edildi; yabancı devletlerle ya da yabancı ticari şirketlerle olan bütün licari ilişkiler yalnızca "özellikle bu amaç için yetkili kılınmış kuruluşlar tarafından Rusya Cumhuriyeti adına" yürütülecekti. Kararnamenin uygulanmasını, bu

286.A.j;<..No I9, madde290

287. *Mîrrm Perogovon* v *Brtsı Litnvsk* (1 920), s. 9 11.

288 *MirnyiDvROvor{\<)\%),s. l2 3;TexısvjıheRussian* '7Vıı«" (Washington, 1918), s. 26 8.

amaçla bîr Dış Ticaret Konseyi kuracak olan Ticaret ve Sanayi Halk Komiserliği sağlayacaktı — bu konsey Vesenka'nın, onun *glavktar'tnm* ve merkezlerinin temsilcileriyle, kooperatiflerin, sendikaların ve halta özel ticari kuruluşların temsilcilerinden olu saçaktı.[2ii] Dış ticaret tamamen ve kayıtsız şartsız kamulaştırılmıştı; ancak üretim ve dağıtımın büyük bir kısmı devlet denetiminin dışında kaldığı sürece, dış ticaret tekeli, sözleşmeli kooperatiflerle özel İşletmelere[2*'] ve ülke içindeki satıcılar olan *glavklar'a* ve merkezlere bağlı kalacaktı yine de Bu gariplik durumun kendisinden ileri geliyordu. İşin çok daha vahim olan yanı mal ve personel eksikliğiydi. Milyutin sonradan, uygulamada hemen her şeyin yapılmayı beklediğini kabul elli:

> Kararnameyi uygulamaya koymakta başlıca güçlük, şüphesiz, mallann satın alınmasını ve devletin elinde toplanmasını sağlamakla görevli, geniş bir ademî merkeziyetçi aygıtın yaratılmamış olmasında yatıyordu. Bu aygıtı yaratmak gerekecektir, çünkü şimdiye kadar hiç varolmadı.. Kamulaştırılmış dış ticareti sağlam temeller Üzerine oturtma imkânı ancak zaman içinde ve büyük bir hazırlık çalışmasından sonra doğacaktır.[2*L]

Doğrusunu söylemek gerekirse, dış ticaretteki bu aksaklıklar Sovyet ekonomisinin herhangi bir dalının örgütlenmesinde karşılaşılanlardan daha göze batıcı değildi; karşılaşılan güçlükler genel olarak daha önemsizdi. 1918 sonbaharında Bolşevikler'in az sayıdaki tecrübeli iş idarecilerinden biri *olan* K/asin Dış Ticaret Konseyinin başkanlığına atandı. Böylece kısmen dış ticaretin Rus ekonomisinde nispeten küçük bir rol oynamasından, kısmen kapitalist ülkelerin ekonomik sömürüsüne karşı savunmanın acil zorunluluğundan, kısmen de bir dizi aksilikten ötürü, dış ticaretin tekelleştirilmesi, Sovyet sisteminin ön önemli öğesi olarak, bu kadar erken ve kesin biçimde gerçekleşti.

1918 ilkbaharında, en azından kâğıt üzerinde bir dış ticaret örgütü yaratmak, bir politika saptamaktan çok daha kolaydı. Fakat bu işe de kalkışıldı. Birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Radek, Sov yet Alman görüşmelerinde Sovyet görüşmecilere bir hareket hattı saptamayı amaçlayan siyasi bir demeç okudu. Gelecek birkaç yıl boyunca Sovyet dış ticaretinde açık vermek kaçınılmaz olduğuna göre, Sovyet Rusya, "Rus

239. *Sobranie (Jzakonenii,* J9I7 I918.NO. 33. madde 432.

290. Binnci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Bronski'nin, "Sol" tasfiyecilerin eleştirilerine karşı bu uygulamayı savunmakta güçlük çektiği anlaşılıyor *(Trudi i VserossiiskogoS'ezda SoveıovNarodnugvKvzyuisıva,* 1918.s. 160).

291. V. P. Milyutin, *hlvrıya Eknnvmiçeskogo Razvıhya* 5S5Ä (ikinci basım. 1929), s. 109 10.

üretimi için gerekli yabancı malları" sadece dış borçlar ve krediler sayesinde sağlayabilirdi. Oysa bu ancak "Rusya'nın henüz yararlanılmayan üretim kaynaklarının genel bir plana göre sistemli bir şekilde geliştirilmesi için gerekli yeni işletmelerin yaratılması" amacıyla imtiyazlar vererek gerçekleştirilebilirdi. Bu tür imtiyazların "yabancı ülkelerin Rusya'da nüfuz alanları yaratmalarına" yol açmaması gerekiyordu; Urallar, Donetz ve Kuznetsk havzaları ve Bakü bölgesi bu planın dışında bırakılacaktı; imtiyaz sahipleri Sovyet yasalarına tabi olacaklardı; Sovyet Hükümeti, ürünlerin belirli bir miktarını piyasa değeri üzerinden alacak ve elde edilen kârın %5'i geçmesi durumunda kârdan pay alacaklı. Diğer şanlar gereğince, AlmanyaDon bölgesini tahliye edecek ve Sovyet Rusya'nın Ukrayna, Polonya, Baltık ya da Kafkasya ülkeleriyle İmzaladığı ticari anlaşmalara müdahalede bulunmamayı taahhüt edecekti. Demeç bütünüyle, açıkça ya da dolaylı olarak sadece Almanya'ya yönelikti ama anlamlı bir genel maddeyi de içeriyordu:

Tarafsız bir ülke olan Rusya için İttifak devletleriyle ekonomik ilişkiler kurmak ve İtilaf Devle ileri'y le ilişkilerini devam ettirip genişletmek milli ekonomisinin kalkındırılmasının ayrılmaz bir şartıdır.[293]

Larin 1917 18 kışında, Amerika Birleşik Devletleri'ne mal yada ödünç para karşılığında Kamçatka üzerinde imtiyaz vermeyi içeren bir tican anlaşma planı önerdiğini, ancak bu görüşü sadece Radek'in ciddiye aldığını anlatmaktadır.[2]" Bununla birlikte, Amerikalı Albay Robins Mayıs 1918'de Moskova'dan ABD'ye döndüğünde, Radek'in planı doğrultusunda imtiyazlara ilişkin genel bir teklif getirmişti;'"* birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Bronski, Amerika'yı "milli ekonomimizi kalkındırmamızı sağlayacak bir şeyler gönderebilecek tek ülke" diye tanımlıyordu.[1]" Bu tür planlar o dönem için ütopyaydı. Ancak görünüşle daha elverişli olan Almanya ile ilgili projenin de olgunlaşmamış ve gerçekleştirilmesi imkânsız olduğu ortaya çıktı. Sovyet dış ticaretinin yapısını taş taş üstü

292. *Trıtdi I Vseıvsfiıshıgo 5~e:da Soveun Narndnogo Knzyaisıva* (1918), s. 21 Bu demeç Çiçenn'in birkaç hafta sonra beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde okuduğu raporda da yer al maktadır.

293 *Naiiidnoe Koıyaistva,* No 11, Kasım 1918, s. 20. Amerikan yardımına ilişkin umut son derece yaygındı Ocak 1918'de. bınnci Sendikalar Kon g resi' n de bu konuşmacı, aşın alım rezervlerine sahip olan ABD'nın Rusya gibi bu ülkeye, özellikle de Sibirya'ya sermaye ihraç etmekte sakınca görmeyeceği inancında olduğunu" söyledi *(Pervyi Vserosstiskit S"ezd* Pro/ eraonar/ ti*S<7yu;ov(19l8),s. 167).

294. Bu teklif Kısım V'te 13. ciltte) de alınacaktır

295. *Trudı IVserossıskogo S"c;a\iSoveltıy Narodnogo Kvzyaisıva* (1918), s. 163

ne koyarak inşa eimenin uzun ve yorucu süreci sonraki üç yıl boyunca da devam etti. Yine de Sovyet Hükümeti'nİn gelecekteki imtiyazlar politikasının ana hatlarının bu kadar erken bir dönemde çizilmiş olduğunu kaydetmek ilginçlir.

(e) *Maliye*

Bolşevikler'in Ekim Devrimi'nden önceki mali politikası ısrarla tekrarlanan iki lalepte özetlenmişti: bankaların kamulaştırılması ve önceki Rus hükümetlerinin mali yükümlülüklerinin iptali. Bunların yanı sıra. Ağustos 1° 17'deki altıncı parti kongresi —mali sorunların görüşüldüğü ilk kongre— "kâğıt para basımının derhal durdurulmasını", emlak vergisini, "lüks maddelerden alınacak dolaylı yüksek vergileri" içeren mali reformların ve bir selir vergisi reformunun yapılmasını talep etti[2*6] Bu son dilekler, yapıcı bir programın ana hatları olmaktan ziyade. Geçici Htıkümet'in uyuşukluğunu eleştirmeyi amaçlayan hareketler olarak düşünülüyordu ve bunları gerçekleştirmenin yolu yordamı üzerinde asla durulmadı. Ekim Devrimi'nden sonra ilk adım bankaların kamulaştırılması ve borçların iptaline İlişkin başlıca taleplerin yerine getirilmesi oldu. Bu, Brest Litovsk anlaşmasından önceki bütün bir dönemi kapsadı. Ancak Bresl Litovsk krizinden sonradır ki, maliye ve vergi politikasıyla ilgili daha büyük sorunlarla ilk kez ciddi bir şekilde yüzleşildi.

Bankaların kamulaştırılması Bolşevikler'in mali programının en yalın ve en somut maddesiydi. Planlı ve Örgütlü bir ekonomide bankaların bir denetim manivelası olarak düşünülmesi Saint Simona kadar uzanmakladır;[1'"] bu görüş, 19. yüzyıl sosyalist geleneğinde baştacı edilmişti. Yüzyılın sonunda bütün Avrupa'da ve özellikle Almanya'da sanayinin gelişmesinde bankaların üstlendikleri başrol bu varsayımın pratikteki parlak bir doğrulanışı olarak görüldü. Hilferding'in 1909'da yayımlanan *Fiıanzkapitaîi* Marksistler tarafından her yerde Marksist teoriye önemli bir katkı olarak kabul edildi ve *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* adlı kitabında Lenin'in de başlıca esin kaynaklarından biri oldu; Hilferding bu eserinde "Berlin'deki altı büyük bankaya sahip olmanın, bugün büyük sanayi

296. *VKPfB) vRezotyuısiyak* (1941), c. I. s. 257.

297. Lenin, *Emperyalizm, Kapitalizmin En Yüksek Aşaması'mn* sonunda *(Soçineniya,* s. 174 5). Saint Simon'un en önemli bölDmünü ikinci elden aktarır

nin en önemli sektörlerini ele geçirmek anlamına geleceğini" ileri sürüyordu.[1]'* Lenin de uzun bir süre önce Paris Komünu'nün yenilgiye uğramasında bankaları ele geçirmeyi başaramamış olmasının büyük bir rol oynadığını düşünmüşiu.[w] 1917'deki yazılarında da tekrar tekrar bankaları kamulaştırmanın canalıc! Önemi üzerinde duruyordu.[30]" Rusya'ya dönüşünden hemen sonra, "birgrup bankacı savaş sayesinde küplerini doldurmakta ve bütün dünyayı avuçlarının içinde tutmaktadır," diye yazıyordu; bir süre sonra ise bankaları "kapitalist milli ekonomi sisteminin başlıca sinir merkezleri" olarak tanımlıyordu."" Nisan 1917 parti konferansı "tüm bankalar üzerinde devlet denetiminin kurulmasını ve bunların tek bir merkez bankası içinde birleştirilmesi" talebinde bulundu; Temmuz Ağustos 1917 altıncı parti kongresi "bankaların kamulaştırılmasını ve (ek bir merkeze bağlanmasını." talep ediyordu.[m] Sonunda Lenin. Ekim Devrimi arifesinde, sosyalizmde bankaların rolu hakkındaki geleneksel görüşe kesin bir biçimde katıldı:

> *Büyük bankalar olmaksızın sosyalizm gerçekleşemez.* Büyük bankalaı sosyalizmi gerçekleştirmek için bize *gerekli* olan ve kapitalizmden *lıazır aldığımız* "devlet aygın"rfız\.. Her bölgede, her fabrikada bir şubesi olan (mümkün olan en geni;] ıck bir devlet bankası *sosyalist* aygıtın onda dokuzu demektir.[31]"

Vakti gelince yeni rejim diğer birçok konuda olduğu gibi bu konuda da, güncel zorunluluklar kadar, kendi programında yer alan maddelerin de dayatmasıyla karşı karşıya kaldı. Rus bankacılık sistemi üç kategoriden oluşuyordu. En tepede adından başka hiçbir şeyde bir hükümet dairesine benzemeyen Devlet Bankası vardı: Tüzüğüne göre bu banka "doğrudan Maliye Bakanlığına tabiydi."Parayı ve krediyi denetliyor(1897'den beri bank

291S. R. Hılferdıııg. *Das Finanzkapital* (1909). s. 506; Zinovyev Ekim 1920'de, Almanya Bağımsız Sosyal Demokral Partisi'nin Halle Kongresi'nde bu pasajı lam tamına aklarmadı *(USPD. Protokoll über die Verltandtungen des ausserordentlichen Parteitags in Halle* |larih siz],s. 149, s. IB2 ile karşılattırınız).

299. Lenin, *Saçinenh a.* c. Vill s. 82; partinin 1919 programı bu nokla üzerinde ısraıla duruyordu t *VKP(B) V Rezsılyuıshak* (1941). c. 1, s 302).

300 Lenin, SfH'«ı««wı,e.'xX,s.377;c XXI. < 164 8.

301 *Agı•* . c. XX. s. 156; c. XXI. s. 164 Bu goruş Bolşevikler'e özgü değildi; Otto Bauer sosyalist rejimde milli bankanın "ülkenin en yüce ekonomik kuruluşu, başlıca yönetim oıganı" olacağını, bankalanı kamulaştırmanın topluma "işgücünü bir planagüre düzenleme ve kaynaklarını mantıklı biı şekilde ûıetiıııııı fatkiı kutlan arasında dağıtma gücıt" vereceğini düşünüyordu *iüeı Weı> zum Sozialismus* (1921). s. 26 7). Malı düzenlemenin gürüne, onun milli ekonomi siyaseıının başlıca yönelim aracı olduğuna beslenen inanç kapıtaıısl dünyada da uiunsuıe vaı lıjını sürdürdü.

302. *VKPİB) V Rezolyuısiyak* (1941), c. I, s. 237,257.

not basım tekelini elinde tutuyordu), hükümete ve ülkenin diğer bankacılık kurumlarına karşı banker rolü oynuyordu; her ne kadar Özel kişilerden ya da şirketlerden mevduat toplayıp kredi veriyorduysa da, genellikle bir merkez bankasının yapması gereken şeyleri üstleniyordu, ikinci sırada, genellikle bankacılıkla uğraşan ve sistemin çekirdeğini oluşturan elli kadar büyük anonim şirket yer alıyordu; bunlar arasında "yedi büyükler" toplam mevdualın yarısından fazlasını ellerinde tutuyordu.[3"1] Üçüncü sırada ise üretim ya da ticaret alanındaki özel kuruluşlara ya da halkın özel bir kesimine hizmet veren uzmanlaşmış banka ve kredi kurumlan vardı: Bunların hacimleri, kooperatiflerin bankası olan büyük Moskova Narodniyi Banka sı'ndan önemsiz yerel ya da belediyeye ait kredi kurumlarına kadar uzanan bir çeşitlilik gösteriyordu.

Sovyet makamları başlangıçta ilk iki kategoriyle ilgileniyorlardı. [1"5] İktidarın Bolşevikler tarafından ele geçirilmesine bankaların ilk cevabı, yeni rejimi mali bir boykotla felce uğratma girişimi olmuştu. Bankalar kapılarını günde ya sadece birkaç saat açıyor ya da hiç açmıyorlardı; banka hesabından para çekme miktarı sınırlandırılmıştı ve yönetimin acil ihtiyaçlarını karşılamak ya da işçilerin ele geçirdikleri fabrikalarda ücreilerin ödenmesi için ne kredi nede nakit para veriyorlardı.30 Ekim 12 Kasım 1917 tarihli bir kararname bankalara faaliyetlerine yeniden başlamalarını ve adlarına düzenlenmiş ticari ve şahsi çekleri ödemelerini emrediyor, bunun aksi hareket eden dikbaşlı yöneticileri hapis cezasıyla tehdit ediyordu. Ancak kararnamenin sadece mevduat sahiplerinin yararına çıkarıldığı açıklandı ve banka sermayesine el konulacağına ilişkin söylentiler yalanlandı.Mazeret sözcükleriyle dile getirilen bir emrin bir zaaf belirtisi olarak algılanmasına ve böylece görmezden gelinmesine belki de şaşmamak gerekir. Bu

303. Lenin. *Saçîneniya. c.* XXI. s. 260.

304. M. S. Atlas, *Naıtîoıulizaisîuı Btmkov v SSSR* (1948). s. 6. Kitabın 10. sayfasında yer alan istatistikle], bankacılıkla uğraşan anonim şirkeıleriıı sermayesinin 1900 17 yılları arasında hemen hemen dört kat anlığını ve 1900de önemsiz olan yabancı sermaye katılımının 1917'dc toplam sermayenin yüzde 34'üne yükseldiğini göstermektedir. Bu yabancı sermayenin yüzde 47'si Fransız, yüzde 35'i Almandı.

305. E. Epstein'in *Les Banques de Commerce Russes* (19251 adlı eserinin 74 108 sayfalarında. Petrograd Rus Bankaları merkez komitesi başkan yardımcısının bankaların kamulaştırılmasına ilişkin ayrıntılı ama düşmanca yorumu yer almakladır.

306. *A.x.e.,a.* 75 6: sonradan yayımlanan Bolşevik bir demece güre "işçilerin el koydukları fabrikalara bankaların para vermemeleri" konusunda sanayicilerle bankalar arasında bir anlaşma vardı *(Trudi I Vserıssiiskogv S"e;da Suvelov Narodnogıı Knzyaistva* (1918), S. 174).

307. *Denejnoe Obra;çenie i Kreditnaytı Sîslemu Soyuzıı SSSR za 20 Lei* (1939), s. I.

nurıla birlikte devrimin üzerinden daha on beş gün bile geçmeden nakit para sıkıntısı, tereddütle ve yarı gönüllü de olsa hükümeti harekete geçmeye zorladı. Artık ismen ve hukuken Sovyet Hükümeti'nin bir temsilcisi durumunda olan Devlet Bankasinael atıldı ilk olarak. 7 20 Kasım 1917'de, Maliye Halk Komiseri Yardımcısı Menjİnski, askeri devrimei komite adına devlet bankası yöneticisinden Sovnarkomun acil ihtiyaçlarını karşılamak üzere resmen on milyon ruble avans talep etti. Talep reddedildiği için Menjİnski aynı gün öğleden sonra silahlı bir birlikle geri geldi ve bir arada bulunan tüm banka personeline İşçi ve Köylü Hükümeti'nin on milyon ruble verilmesini talep edejı emrini okudu,[31"1] Silahlı birlik bankadaki işgali sürdürdü. Ancak ne bu birliğin varlığı ne de ertesi gün VTsIK'nın bankanın "sadık" personeline çağrısı[3"*] boykotu kırabildi; altı gün sonra banka Sovnar kom'a yirmi beş milyon ruble tutarında kısa vadeli bir avans verilmesini talep eden yeni bir kararnameyi de umursamadı. Aynı gün hükümet Obolens ki'yi bankanın "devlet komiserliği"ne atadı; 17 30 Kasım 1917'de yeni bir kararname yayımlayarak, Obolenski'yi Sovnarkom'a gerekli iki milyon rublenin ödünç verilmesini sağlamak ve geçici bir önlem olarak, üç gün içinde, "resmi ve sosyal kurumlarda" ve "ticari ve sınai kuruluşlarda çalışan işçilerin aylıklarının Ödenebilmesi için" gelecek talepleri karşılamakla görevlendirdi.[31"]

Bu son düzenlemenin, bu kritik haftalar boyunca büyük bir sabırla ve hukukun sınırlan içinde kalınarak davranılan anonim şirket bankaların direncini kırma girişimi olduğu açıktı. Devlet Bankası'nın içine düştüğü çıkmaz bu bankaları nakit paradan yoksun bırakarak faaliyetierini felce uğratınca, Obolenski banka yöneticilerini üç gün süren bir konferansa davet etti. Konferans anlaşmayla sonuçlandı; anlaşmaya göre Devlet Bankası Komiseri para sağlamayı garanti edecek, özel bankalar da Devlet Bankası'nın denetiminde iş görecekler ve hesaplarını ona bildireceklerdi.[3"] Bu uzlaşma uygulanamadı ve kısa sürdü. 14 27 Aralık 1917 sabahı silahlı birlikler başkentteki başlıca özel bankaları işgal ettiler.[312] Aynı günün geç saatlerinde

308. Bu emirnamenin yayımlanmamış arşivlerden sağlanan metni M. S. Atlas'ın *Nmiona lizaisiya Btınkm v SSSR* (1948), s. 72 3'ünde yer almakladır.

309 *Protokoll Zasedanıi VTsIK 2 Soziva* (1918). s. 44.

310. *Sobranie Uzakonenii, 1917.1918,* No. 3. madde42.

311. Bu görüşmelerin tüm aynalıları E. Epstein'in kitabında yer alıyor: *Les Banques de Commette Russes* (IMS), s. 77 80.

312. Moskova'daki bankalar ise ertesi gün işgal edildi (E. Epstein, *Les Banques de Commerce Russes* (1925), s, 80).

VTslK'nın bir toplantısında Lenin, hükümetin bankaların engellemede ısrar etmeleri yüzünden zora başvurmak durumunda kaldığını savundu:

Denetimi sağlamak amacıyla bankaları yöneten kişileri toplantıya çağırdık ve birlikte düzenlemeler üzerinde çalıştık, onlarda bu düzenlemeleri onayladılar; böylece denetimin bütünü **y** ie sağlandığı ve sorumluluğun üstlenildiği koşullarda avans alabileceklerdi... Bankerlerle uyum içinde çalışmak istedik, işletmelerin finansmanı için onlara avans verdik, ancak şimdiye kadar görülmedik boyutlarda **bir** sabotaj harekeline giriştiler; dolayısıyla denetimi başka yöntemlerle sağlamak zorunda kaldık.[3]

Partinin maliye uzmanlarından, geleceğin Maliye Halk Komiseri Sokolni kov, bankaların muhalefeti ve sabotajları finanse ettiklerini ve muhasebe kayıtlarını tahrif ederek denetimden yakayı sıyırdıklarını açıkladı VTsIK' ya.[3,3] Onaylanan iki kararname toplantı sonunda hemen yayımlandı. Birinci kararnameyle bankacılık üzerinde devlet tekeli ilan edildi. Özel bankalar ise Devlet Bankası'yla bütünleştirildi.[315] tkinci kararname bütün özel kasaların zorla açılmasını, altınlara ve külçelere el konulmasını öngörüyordu; tüm banknotlar ise Devlet Bankası'nda sahipleri adına açılmış hesaplara aktarılacaktı.[31*] Kısa bir süre sonra. Devlet Bankası'nın adı Milli Banka'ya ya da Halk Bankası'na dönüştürüldü. Devrimin bu aşamasında "devlet" kelimesinin Bolşevikler'in kulaklarında hâlâ çirkin ve yabancı bir tınısı vardı.

O anda bile güç olan şey, kamulaştırmaya ilişkin kararnameler çıkarmak değil bunları yürürlüğe koymaktı. Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Lenin şöyle diyordu:

313. ***Lenin, Soçineniya, c.*** **XXII, s. 132. Bir ay sonra, üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Lenin ağız değiştirdi: "'Eğitilmiş' kişilerin, daha doğrusu, bilgilerinin geri kalanının ticaretini yapan burjuvazinin 'eğitimsiz' taraftarlarının eleştirilerinden korkmaksızın bildiğimiz gibi hareket ettik. Dedik ki: Bugün bütün özel bankaları işgal etmeleri için işçilerle köylüleri silahlandırdık; onlar bunu gerçekleşlirince, tüm iktidar bizim elimize geçince, ne yapmamız gerektiğini işte *o* zaman tartışacağız. Ve sabahleyin bankalar işgal edildi. Akşam da VTsTK kararnamesini yayımladı" *(Age.,* c. XXII, s 214).**

314. ***Protokoll Zasedanit VTsIK 7 Soziva*** **(1918), s. 149.**

315. ***Sobranie Urakonenii, 1917 1918,*** **No, 10, madde 150. Bu kararname daha sonra Lordlar Kamarası'nda görüşülürken Lord Cave, "bunun hemen yürürlüğe konmak üzere yayımlanmış bir yasadan ziyade siyasi bir amaç görünümünde olduğunu" söyledi *(Law Reports (House o/ Lords).* 1925. s. 124). Sonradan bu değerlendirmeyi bir Rus hukukçu şöyle yorumladı: "Açıkça belirtmek isterim ki ben bu yoruma katılmıyorum, aynca bunun siyasi bir demeç olmadığını Rusya'da herkes kendi içinde hissetmekledir" *(Law Reports (King's Bench Division),* 1932, c. I, s. 629). Hukukçular tarafından değil de Sovnarkom üyeleri tarafından kaleme alınan ilk dönem Sovyet kararnamelerinde pek resmi olmayan bir üsluba rastlanıyordu.**

316. ***Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,*** **No, 10. madde 151.**

Aramızda, kapitalist **iirelım** sisteminin temeli üzerinde yüzyıllar boyunca gelişmiş bankacılık gibi böylesine entrikaya dayalı ve hassas bir aygıtın birkaç gün **için-de** **belinin** kırılacağını yada yenilebileceğini **hayal** eden tek bir kişi bile yoktu. Asla böyle bir şey **İddia** etmedik... Karşımıza çıkan güçlükleri asla küçümsemiyoruz. **fa-**kat aslolanı daha şimdiden yaptık [315]

Kamulaştırma kararnamesinin ilan edilmesinden sonraki birkaç hafta boyunca banka memurlarının sürdürdüğü grev direnmenin uzamasına neden oldu. Bankalar yeni yönelim altındaki faaliyetlerine ancak 15 Ocak 1918' den sonra başladı. '[18] Şubatla ise kamulaştırılan özel bankaların sermayesi Devlet Bankası'nn aktarıldı; bankaların tüm hisse senetleri resmen iptal edildi ve bu alandaki işlemler yaiadışı ilan edildi. [11]" Nisan'da, beklenmedik bir şekilde banka temsilcileri ile yeniden görüşmeler başladı ve gerçekten yeni bir anlaşma kaleme alındı; bu anlaşmaya göre özel bankalar kamulaştırılmış işletmeler görünümü altında, ancak eski yöneticilerinin özerk yönetiminde yeniden yapılandırılacaktı"" (sanayicilerle Meşçerski arasındaki görüşmelerin[321] mali alandaki karşılığıydı bu). Ancak bu tasarılar her **ne** kadar o dönemde Lenin**'in** salık verdiği "devlet kapitalizmi" öğretisine denk düşüyor olsa da. Sofun sen muhalefetiyle karşılaşü ve **Özel** bankaların yeniden yapılandırılması planı da diğer planlar gibi suya düştü. Uzmanlaşmış bankaların ya da yerel bankaların ve kredi kurumlarının geri kalanı (devlet tarafından yönetilen ve tasfiye edilip Devlet Bankası **ile** bütünleştiği ilan edilen iki tarımsal kredi bankası'" hariç), birkaç ay daha bağımsız kimliklerini sürdürdü. Bunların çoğu 1918 yılı boyunca tasfiye edildi. Kooperatif-

in **Lenin,** ***Soçînenıya.*** **c XVII. s. 214 5.**

.118. M Philips Pnee, ***My (r t m w i » « of the Russian Retolmı n*** **(1921). s. 211, Lenın 12 25 Ocak 1918'de 5t) bin banka görevlisinin direnişten vazgeçtiğini belirtti** ***(So\ iıiemya,*** **c. XXII. s. 241). Bankalarl.ı sanayinin kamu [aslın İtmişin da farklı yöntemlerin uygulandığını ve çeşrılı engellerle karşılaşıldığını belirtmek gerekir, b mkalann durumunda prokTcr unsur mevcut değildi ve işçi denetimi aşaması yaşanmadı.**

İ\f. Sobranie Uzakonenıı, 19l?!<UR,tia. **19, madde 295**

320. Görüşmelerin ayıınıılan E Epstein'in kitabında anlatılmakladır ***Les Banques de Comment Rinses*** **11925), s °b 106. Epstein. "Sovyet jıunjşrnecilcıın böyle bir onljj mayı imzalamaya hazır olduklarım görünce banka temsilcilerinin çok şaşırdıklarını" belinir Sado ul'un M Nisan I4>1 B'dc** ***y jiĞıgım goıe*** **Gukovski, bankalaun kamulaştırma dışı bırakılması ve dış boıçların vadelerinin iptal edilmesi için Lenin ve Troçkı dahil "başlıca Halk Komiserlerinin" onayını almıştır (J. Sadoul.** ***Noies sur la Revolution Bolchevique*** **(19I9|, s. 309 10); Gu kov.ski'nin bankaların kamulaştırma dışı bırakılmasından yana olduğu söyleniyordu ve Gukovski bu söylenliyi Mayıs 1919'daki birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi nde yalanlamak zorunda kaldı** ***{Trudi I Vserossıiskogo S"ezdo Soielov Narodnogo Kozya*** **ıırva(l9]8),s. 133).**

321.Bkz. s. 86 7.

İerin merkezi bankası olan Moskova Narodniyi Bankası, sona kalan bankalardan biriydi. 2 Aralık 1918 tarihli bir kararname bu bankanın da bağımsız statüsüne son vererek şubelerini Milli Banka'ya bağlı şubelere dönüştürdü.™ Aynı gün içinde "RSFSC topuklarında faaliyel gösteren bütün yabancı bankaların" resmen tasfiye edildiğini bildiren bir kararnameyle''' ortadaki tuhaf duruma son verilmiş oldu.

Bolşevik mali programındaki ikinci ve önemli bir madde devlet ikrazlarının ve tahvillerinin iptaliydi. Üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Lenin'in de belirttiği gibi, bankaları kamulaştırmaktan daha kolaydı bu.)2! Çarlık hükümetinin borçlarının devrimci yönetim tarafından tanınmaması ilkesi, o donemdeki hükümetin yabancı ülkelerden yeni bir borç alma girişimini kötülemek amacıyla, ilk kez Aralık l9ÛS'te, Petrograd Sovyetı'nin yayımladığı ünlü "Viborg Bildırgesı"nde ilan edilmişti. Bildirge özellikle dış borçlarla ilgiliydi; Rus Hukümeti'nin daha az önemi olan İçteki borçları ise dahil edilmemişti. Sovyet Hukümeti'nin ilk hareketi 29 Aralık 1917 11 Ocak 1918de, tahvil ve hisse senetleri üzerinden tüm faizlerin ve temettü lerin ödenmesini durduran ve bu alandaki işlemleri yasaklayan bir kararname yayımlamak oldu."* Ayrıca. 28 Ocak 10 Şubaı 191*?" de. "Rus lopıak sahipleri ve burjuvazisinin yönetimlerinin" hem dış hem iç borçlarını kapsayan ayrıntılı bir kararname yayımlandı. Dış borçlar kayıtsız şartsız iptal edildi. İÇ tahvil sahiplerinin 10 bin rubleye kadar olan alacakları yeni bir RSFSC ikrazına dönüştürüldü: Kısa vadeli senetler ve Hazine bonoları faiz getirmeyecek, ancak dolaşımda **pat3** olarak kullanılmaya devam edecekti.[3]" Sovyel Hukümeti'nin kendisinden önceki hükümetlerin mali borçları

322 *Sobranie Uıtıkonemt. 1917 19İR.* No 4. madde 56 Aynı donemin diğer kararnameleri gibi bu kararnameyi de yayımlamak uygulamaktan daha ko Uy oldu. söz konusu iki bankanın tasfiyesine ilişkin ayrıntılı lali matlar içeren, bir yıl sonrasına *M* bir Maliye Halk Konu serliğı kararnamesinin gösterdiği de budur *[Sbomik Dekretm ı Rasıtomajenni po Finansam.* W7 / 9/ P(l9l9).s.54 5>.

323. *A. gt*. No. 90. madde912. Daha sonra Kreşti nski, Moskova Narodniyi B a nkası'nı kamulaştırmanın niçin gerektiğini içtenlikle açıkladı: "EkimDevrimi. hızım saflarımızda iktidar ve loprak için çjıpışan tüm köylülüğün imfakıyla gerçekle(ıınldı O donemde biz Moskevn Narodniyi Bankası*aı* saldusaydık, saflarımızda yer alan köylülüğün bir kısmım hi(şüphe yok ki kendimi iç düşman edecektik, bu da ortak düşmana karşı mücadelenizi zayıfiatacaku. Fakat kırsa! kesimde bölünmelerin bağladığını görünce, bize sempati besleyen yoksul ve orta köylülüğün desteğim sağlayacağımızı bildiğimizden Moskova Bankasına el koymaya, karar verdik" *(Trudı Vserossiiskogo* 5 *"ezdu Zuveduyusçik Finordelamı 1*1919), s. 76).

324..4.g.e.,No.90,madde907. 325 Lenin, *Soçineniya, c.* XXIl.s. 215.

326. *Sobranie Uzakonenii. İ917 İ9IH.* No 13, madde 185.

327. Aff *e* . No 27. madde 353. *Fomgn Relations of ıhe Unoed Sıaıes. I9IS: Russia, t* 111

ni ödeyebilmesi ya da ödemek istemesi beklenmediğinden bu kararname Rusya'da hiçbir özel ilgi uyandırmadı."[8] Ancak İtilaf Devletleri'nde resmi ve gayrı resmi şiddetli protestolara yol açtı; Petrograd'daki başlıca yabancı temsilciler tarafından imzalanan bir notada "bu kararnamenin kendi uyrukları için geçersiz olduğu" ilan edildi[329] ve kararname uzun yıllar şiddetli tartışmalara konu olmaya devam etti.

Bankaların kamulaştırılması ve borçların iptaline ilişkin bu iki talebin dışında Bolşevik önderlerin mali görüşleri belirsiz ve şekilsizdi; mevcut güncel sorunlara daha başlan kesin bir mali kuralcılıkla yaklaşıyorlardı. Devrimin ilk haftalarında burjuva kamu maliyesinin, bir bütçenin dengeli olması gerektiği, kamu giderlerini karşılamak için sınırsız banknot basımının derhal son verilmesi gereken bir felaket olduğu, dolaysız gelir vergisinin ve lüks maddelerden alınan dolaylı vergilerin gelir artışını sağlamanın en tutarlı çareleri olduğu türünden yerleşik ilkeleri hiç kimse tarafından tartışılmadı. 1917 18 kışında Sovyet Rusya'da bu ilkelerden hiçbiri gerçekte itibar görmedi. Başarısızlığın tümüyle geçici olduğu düşünüldü ve Avrupa'nın savaşan büyük devletlerinin ve birçok tarafsız ülkenin uğradığı başarısızlıklara benzetildi. Sovyet Hükümeti Rusya'da iktidara geldiğinde hemen hemen her Avrupa devleti gelirinin bir kısmını banknot basımını enf lasyonist bir biçimde kullanarak sağlıyordu. Rusya mali ihtiyaçlarını aynı yoldan, ancak çok daha büyük boyutlarda karşıladığı içindir ki bir istisna oluşturuyordu; bunun da Bolşeviklikle hiçbir ilgisi yoktu. Rusya'nın devlet bütçesindeki açık 1914'te toplam giderinin yüzde 39'una ulaşmış, sonraki üç yıl boyunca ise sırasıyla yüzde 74'e, 76'ya ve 81'e yükselmişti.'[5]"

Bu açıklar yansımasını gittikçe artan bir para enflasyonunda buluyordu. 1897'deki Witte para reformundan sonra Rus rublesi 19l4'e kadar istikrarlı bir değer tutturmuştu; o tarihle, 1.6 milyar rublelik para basımı hemen he

(1932), s. 3I 2'de yer olan bir rapora göre, kararname 1 14 Ocak 1918'de Sovnarkom ve 21 Ocak 3 Şubat 1918'de VTsIK tarafından onaylanmıştı; resmen açıklanmasının "uluslararası sebeplerden dolayı ertelendiğini." ***Narodnoe Kozyaisıvo*** **doğrulamaktadır: No. 11,1918. s. 19.**

328. 10 bin rubleye kadar olan tahvillerin RSFSC tahvilleriyle değişimini öngören madde uygulamaya konulmadı, çünkü böyle bir ikrazı gerçekleştirmek mümkün değildi; bu tahviller üzerindeki meblağların Devlet Bankası tarafından sahiplerine ödenmesini Ekim 1918'de yayımlanan bir kararname garanti ediyordu ***(Sobranie Uzakonenıi. 1917 1918.*** **No. 79. madde 834)**

329. ***Foreign Relations of The United States. 1918: Russia,*** **c 111(1932), s. 33.**
İİU.NaNovikFutyak0923),c **11, s. 2.**

men tamamen Devlet Bankası'nın altın rezervleriyle karşılandı. Birinci Dünya Savaşimn başlangıcıyla Şubat 1917 arasında altın rezervi önemli ölçüde azalırken, tedavüldeki para miktarı yaklaşık 10 milyar rubleyi bulmuştu. Şubat ve Ekim Devrimleri arasında kâğıt para basımı 9 milyar ruble arttı. Geçici Hükümet tedavüldeki para miktarının yasal sınırını her seferinde geriye dönük olarak beş kez yüksekli — sonuncusu yasal sınırın 16.5 milyar rubleyi bulduğu 6 Ekim 1917'deydi, o tarihte bu rakam zaten çoktan aşılmıştı.[3 '1] Ancak Bolşevik Önderler başlangıçta nakit para sorununu çok önemli görmüyorlardı ve hükümet İhtiyaçlarını karşılamak için banknot basmaya devam etmekte sakınca görmediler. Modern dünya henüz para değerinin o sıralar Rusya ve Almanya'daki gibi felaket haline gelen bir oranda düşmesi tecrübesini yaşamamıştı ve bunu ciddi bir ihtimal olarak bile hesaba almıyordu. Geçici Hükümetin iç piyasa için çıkardığı sözde "özgürlük bonosu" girişimi de fiyaskoyla sonuçlandı. Önceki Rus hükümetlerinin çıkardığı tahvilleri iptal eden Sovyet kararnamesi hem iç hem dış ikraza kapılan bir süre kapadı; vergi gelirleri ise, nakit paranın değer kaybına uğramasından ve yönetimdeki kaostan dolayı azalıyordu. Böylece baskı makinaları Sovyet Hükümeti için ulaşılabilir tek gelir kaynağı olmayı sürdürdü. Her ne kadar Lenin, Mayıs 1918'de, "Şimdiye kadar yapıldığı gibi iç ekonominin kâğıt para basımı sayesinde yürütülmesi ancak geçici bir tedbir olarak haklı görülebilir," demiş olsa da,'[H] bu durum ilk birkaç ay boyunca kendiliğinden ve hiç sorgulanmakstzın devam etti. Geçici Hükü met'in Ekim 1917'de saptadığı ve çoktandır aşılmış olan yasal sının yükseltmek için hiçbir resmi girişimde bulunulmadı. Ancak bütün bu dönem boyunca tedavüldeki kâğıt para miktarı Geçici Hükümet dönemindeki hıza eşit bir hızla yavaş yavaş arttı. Bu artış, önce Geçici Hükümet'in "özgürlük bonosu"ndaki yüz rubleyi aşmayan kupürlü tahvilleri, sonra iptal kararnamesinden Önce vadesi gelmiş tüm devlet tahvillerinin ödenmemiş kuponlarını ve nihayet tüm hazine bon ol any la kısa vadeli hazine tahvillerini ödeme araçlarına dönüştüren bir dizi kararnameyle pekiştirîltfi [JJ] ^ Kısmen küçük tasarruf sahiplerinin yükünü hafifletmeyi, kısmen de Hazİne'yİ hemen

331. 1914 17 dönemine ilişkin istatistik bilgiler şu kitapla yer almakladır A. 2 Arnold, *Banks, Crediı and Money in Soviel Russia* (New York, 1937), s. 27 52; banka kredilerinde de hılı bir artış vardı, bununla ilgili ayrıntılar için bkz. M. S. Alias, *Nationalizalsiya Bankın v* S5Stf(1948), s. 28, 36 7.

332. Lenin. *Soçinenıya. c.* XXIII. s. 19.

333 *Sobranie Uzakonemi. /9I719I8,* No. 24. madde 331; No. 39. madde 509.

yerine geıiremeyeceği yükümlülüklerden kurtarmayı amaçlayan **bu** tedbirler, açıkça kâğıt para basımına başvurmaya gerek kalmaksızın tedavüldeki parayı artırmak gibi bir sonuç verdi.

Rejimin ilk dönemi boyunca vergi toplama, en iyi şartlarda bile rasgele ve kesintilerle yapılıyordu. Vergilendirmenin geleneksel ilkelerinden ayrılmak söz konusu değildi henüz. 1903'ieki ilk parti programı, "devletin demokratikleşmesinin temel şartı olarak" (yani burjuva demokratik devrimin asgari programının bir parçası olarak) "bütün dolaylı vergilerin kaldırılmasını, gelir ve miras üzerinden artan oranda vergi alınmasını," talep etmişti"" ve Lenin daha önce alıntıladığımız Mayıs 1918 tarihli konuşmasında, "tüm sosyalistlerin dolaylı vergilere karşı olduklarını, çünkü sosyalist görüş açısından kabul edilebilir lek verginin anan oranda gelir vergisi ve emlak vergisi olduğunu" tekrarlamıştı."[3] Ne var ki çok geçmeden iyice anlaşıldı ki bütün bunlar o zamanın şartları içinde, ciddi vergi politikaları yerine ikame edilmiş boş bir dilekten ibaretti. Ekonominin tümüyle parçalanmakla olduğu bir durumda ve ekonomi politikası özel gelirlerin tasfiyesine yöneldiği sürece, ne gelir vergisine ağırlık vermek, ne de vergi sistemini yeniden düzenlemek ciddi bir şekilde düşünülebilir bir şey **değildi.** Yeni **Tejimin** şimdilik, önceki rejimin kendisine bırakmış olduğu gelirlerle günü gününe yaşamanın dışında herhangi bir şeye özenmesi mümkün değildi. Rejimin vergi alanındaki ilk işi, 24 Kasım 7 Aralık 1917'de, gelir vergisi için Geçici Hükümet'in saptadığı matrah üzerinden, bir son ödeme tarihi bildiren ve vergi ödenmediği takdirde uygulanan cezalan artıran bir kararname yayımlamak oldu; aynı tarihte çıkarılan bir başka kararname de tütün vergisinin toplanmasında küçük değişiklikler getiriyordu."[6] Bunlar muhtemelen önceki Rus hükümetlerinden birinin çıkardığı yasaların uygulanması ve pe kiştirilmesiyle ilgili ilk iki Sovyet kararnamesiydi. Ocak 1918'deki **bir** başka kararname, Geçici Hükümet'ten miras kalan eğlence vergisinin genellikle uygulanmadığını belirtiyor ve gelecekte kesinlikle tahsil edilmesini istiyordu."[7]

Vergi konusunda ilk devrimci girişim, diğer geiir kaynaklarından yoksun kaldığı için hali vakti yerinde vatandaşlardan keyfi değerlendirmelere göre "bağış" almaya başlayan yerel Sovyetler tarafından yapıldı. Ancak merkezi otoritenin gitgide güçlenmesiyle birlikte bu uygulama, devrimci

334. ***VKP(B) V Rezulyutıyak*** **(1941), c. I, s 21** **335. Lcnin,** ***Soçineniya.ç.*** **XXIII. s. 19.**
336. ***SobranieUzakonemt, 19l7 I9İS.No*** **5, madde71; No. 12, madde 169.**
337. ***A.g.e..*** **No. 14. madde 205,**

değerlere lers düşmediği **halde,** belki kısmen mali muhafazakârlara karşı bir saldırı kısmen de merkezi hükümetin vçrgi alanındaki yetkilerine tecavüz olduğundan, Maliye Halk Komiserliğinin (Narkomfin) şiddetli muhalefetiyle karşılaştı."[8] Mart 1918 sonunda komiserlik yerel kuruluşlara bu uygulamayı yasaklayan bir genelge gönderdi.™ İçişleri Halk Komiserliği tarafından desteklenen yerel Sovyetler İse kendi özerk haklarına yapılan bu müdahaleyi protesto etti. VTsIK, yerel Sovyetler'i kayırarak "bağış" sistemine örtülü destek verdi;[14]" yerel Sovyetler'in kendi İhtiyaçlarını vergileri yükselterek karşılama hakkı. RSFSC anayasasında da tanındı. Bu, merkez ve yerel otoriteler arasındaki anlaşmazlığın başlangıç noklası oldu. [141] Yerel Sovyetlerin mali seksiyon temsilcilerinin Mayıs 1918'de Moskova'da, İçişleri Halk Komiserliği'nin himayesinde yaptığı toplanlıda raportör yerel **ma**li işlerin merkez denetiminden tamamen ayrılmasını savundu. "Demokratik merkeziyetçiliğin" yeni rejimin gerektirdiği mali reformların bir şartı olduğunu ileri süren Lenin bu öneriyi tepkiyle karşıladı.[w;] Yine de merkez ve yerel maliye arasındaki ilişkiler 19(8 boyunca karmaşa içinde kaldı.

Ne var ki bu. Sovyet Hukümeti'nin karşılaştığı kamu maliyesi sorununun yanında sadece küçük bir ayrıntıydı. Brest Litovsk anlaşmasından hemen sonra genel politikanın yeniden yönlendirilmesi sırasında bu sorunlar ilk kez ciddi larüşmalara yo] açtı. O sırada hazırlanmakla olan RSFSC anayasasının bütçe bölümü, cumhuriyetin mali politikasının "burjuvaziyi mülksüzleştirmeyi ve zenginliklerin üretimi ve dağıtımı alanında cumhuriyet vatandaşlarını eşit kılacak şartları hazırlamayı öngören temel amacı" gerçekleştirmeyi hedef aldığını ve bu amacın "özel mülkiyet hakkına tecavüzlerden" dolayı yara almasına izin verilmeyeceğini ilan ederek başlıyor

338 Bu vergilerin saplanmasında ve tahsilinde, elbette ki, kötüye kullanmalar oldu Maliye Halk Komiseri Gukovski, Perm ilinde 5 000 nüfuslu bir kasabaya 2 milyon ruble veıgi biçilmiş olduğunu söylüyordu (Trudı *I Vserossiıslugo S"ezda Sovelov Murodnogo Kızyaistva* (1918). s. 142).

339. *Sobranie Vzalumenii. 1917 1918.* No. 31. madde408.

340.7>udı" *l'serossııskogo S'erdaZaveduyufçıt Finoldetamı* (1919).s 34 VTsIK önleyemediği şeyi desteklemekle yeli ni y urdu: Tartışmalar sırasında Lenın. "Eğer bir vergi değerlendirmesi gerçekleştırseydık. farklı belgelerin, halen kendi vergilerini kendi kafalarına gore, diledikleri gibi ve yerel şartlatın el verdiği ölçüde saptamaları durumuyla karşılaşıldık," dedi (*Soçineniya,* c. XXJ1. s. 428).

341. Bkz. *Bolşevik Devrimi,* r.). s. 143 4.

342. *Lenin. Soçtneaiyo, c* XX»), s. 18 19. Konferansın lamamen Narfcwnfin'in dışında, "yerel çıkarlar, yerel ihtiyaçlar, y«rel vergiler, yerel bütçeler havası içinde" yapılmış olması sonradan sık sık şikâyet konusu oldu (*Trudi VserossttskogoS'ezdaZaveduyusçik Finotdcktmı* (1919), s. 4).

du. Ancak görünüşe göre Narkomiln'den kaynaklanan sonraki maddelerin hiçbir özgün yanı yoktu ve bu maddeler tümüyle ortodokstu. 15 Nisan 1918'de Maliye Halk Komiseri Gukovski, bütçe ile İlgili bir rapor olması beklenen, ancak gerçekte kendisinin bir bütçe oluşturacak yetenekte olmadığını teslim eden şeyi VTsIK'ya sundu; yukarıda sözü edilen yerel Sovyetler mali seksiyon temsilcileri konferansı Mayıs ortasında Moskova'da toplandı; Mayıs sonunda ise birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Sovyet maliye politikasının ilkeleri ilk kez tam bir eleştirel tanışmaya konu oldu. Bu tartışmalardan hareketle (sadece üçüncü tartışmanın tam tutanağı mevcuttur), acı tecrübelerin ışığında su yüzüne çıkmaya başlayan farklı eğilimler hakkında epey net bir fikir edinilebilmektedir.

Gukovski'nİn temsil ettiği resmi görüş, genel anlamda söylersek Sağ'ın görüşüydü ve açıkça orîodoks ilkelerden kaynaklanıyordu, Gukovski, "tedavülde para oldukça" (bu sınırlandırma, paranın en sonunda ortadan kalkacağına ilişkin öğretiye ayinsel bir bağlılığı yansıtıyordu yalnızca) kâğıt para basımının altınla desleklenmeşinin şart olduğunu ileri sürüyordu. Narkom fin'in görevinin, ona harcamalar dairesince sunulan gider tahminlerini elden geldiğince azaltmak ve gideri gelire göre ayarlamak olduğu inanandaydı. Gukovski maliye bakanlarının dolaylı vergilendirmeden yana olan geleneksel tercihini temsil ediyordu; dolaysız vergi kapitalist bir rejimde sosyalistler tarafından haklı olarak savunulmuş olmakla birlikte, bundan sağlanan gelir ve kaynaklar kapitalistler ortadan kaldırıldıkça azalacaktır, diyerek savunuyordu görüşünü. Gukovski "bağış" tahsilatının yerel Sovyetler tarafından yapılmasına, hem yanlış olduğu hem de merkezi iktidarın mali otoritesine bir müdahale oluşturduğu için şiddetle karşı çıkıyordu.[343] Lenin Mayıs'taki Moskova Konferansı'nda bu konu üstüne yaptığı, o dönemdeki düşüncesinin en ayrıntılı ifadesi olan konuşmasında, Gukovski'den sadece parti tarafından uzun zamandan beri tercih edilen dolaysız vergiyi savunmakta ayrılıyor; gelir vergisinin genelleştirilmesini ve aylık ödemeler şeklinde tahsil edilmesini (şüphesiz gerçekleştirilemez bir Öneriydi bu) ileri sürüyordu. Lenin İlke olarak Gukovski kadar karşı değildi "bağışlara"; ancak bunların "geçiş dönemi iktidarına" ait olduğunu ve vergi tahsilatının tek bir merkezden gerçekleştirileceği dönemin geleceğini düşünüyordu.[344] Res

343. Gukovski'nİn savlan birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresinde yaptığı uzun konuşma esas alınarak incelenebilir *(Trudi I Vserossüslwgo S"ezda Sovelov Narodnago Kozyaistva* (1918), s. 129 43).

344. Lenin, *Soçineniya, C* XXIII, s. 19 20.

mi tezi güçsüz kılan şey, bu esasa göre —ya da aslında başka herhangi bir esasa gore— tutarlı bîr bütçe yapmanın imkânsızlığıydı; Nisan 1918'de, VTsIK'da Gukovski ilk altı ay için rejimin giderlerini 40 50 milyar ruble olarak tahmin etti ve gelir konusunda hiçbir tahminde bulunmadı. Altı hafta sonra yapılan birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde ise ilk altı ay için giderleri 20 25 milyar, geliri de 5 milyar ruble olarak tahmin ediyordu.[ws] Ancak bu rakamların her birinin tahminden öte herhangi bir anlamı olduğunu düşünmek gerçekten güçtü.

Kongrede sözcülüğünü Smtrnov'un yaptığı Sol muhalefet, bir bütçe hazırlamanın mümkün olmayışında şaşırtıcı bir yan görmediği gibi (burjuva bütçeler ne de olsa uzun yıllar boyunca edinilmiş tecrübelerin ürünüydü), bütçe açığında da, harcamalar İstenen amaçlara kullanıldığı sürece telaş landırıcı bir yan görmüyordu. Sol muhalefet para basım makinalarının ifrata varan kullanımından ölürü rublenin değer kaybına uğramasını da hiç ımursamıyordu, çünkü "sosyalizm zafere ulaşınca, rublenin hiçbir değeri kalmayacak ve değişim para olmadan yapılacaktı." Dolaysız vergi de dolaylı vergi de günün mevcut şartlan içinde pek fazla bir şey ummaya İmkân bırakmıyordu, ancak bağış sistemi teşvik edilmeliydİ.[341,] Kongre'de hiç kimse Smirnov'a cevap vermeye kalkışmadı: Bu radikal öğreti ya anlaşılmadı ya da ciddi bir ilgiyi hak etmeyecek kadar fantastik bulundu. Mali politika üstüne esas raporu hazırlayan Sokolnikov bazı bakımlardan bir orta yol izliyordu. Dış ülkelerle ticari ilişkilerde altının önemi üzerinde duruyor, ancak ülke içinde banknot basımının altın karşılığına bağlı olarak sınırlandırılmasını ne gerekli ne de gerçekleşebilir görüyordu. Aşırı miktarda kâğıt para dolaşımının tehlikeleri fiyatlar sabit tutularak önlenebilirdi: "Malların fiyatlarını düşürmeyi amaçlamamız gerekmez, ancak hedefimiz her yerde fiyat istikrarını sağlamak olmalıdır." Bununla birlikte Sokolnikov vergilendirmeye karşı çıkmıyordu; aksine, köylülerden dolaysız vergi alınmadıkça "Rusya'nın varolamayacağını," ve "Sovyet iktidarının ekonomiyi yönelemeyeceğini," ileri sürüyordu. Bütçe yokluğu konusunda, Fran

345. *Trudı i Vserossiıskugo S"ezda Sovelov Narodnogu Kozyaistva* (1918), s. 140; Gukovski bir başka yerde (a.g *e.*, s. 133) departmanlar tarafından talep edilen kredilerin toplam 24 milyar olduğunu, bunun 14 milyara indirildiğini, fakat bu rakamların aslında eksik olduğunu söylüyor 1918'in ilk altı ayı İçin öngörülen bütçe 11 Temmuı 1918'de Sovnarkom larafın dan onaylandı *{Sobranie Uzainnenii, I917 I9I&.* No. 50. madde 579); resmi rakamlara göre bu dönem için giderler 17.6 milyar, gelirler de 2.3 milyar rubleydi (G. Y. Sokolnikov vd., *Soviet Policy m Public Finance* (Stanford, 1931), s. 126).

346. *Trudi I Vserossiiskago S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva* (1918), s. 147 149.

sa'nın 1918 yılı için hâlâ bir bütçe düzenlememiş olduğunu bir teselli olarak belirtiyordu.[347] Kongre, açıkça çözümsüz görünen bu sorunlar hakkında herhangi bir şey söylemekten kaçındı. Ticaret ve mübadeleye ilişkin kararın tek yararı, gerçekçi bir mali politika izlemenin Sovyet ekonomi siyasetini yönetenlerin düşüncesinden henüz ne kadar uzak olduğunu göstermesiydi. Karar, "dolaylı ya da dolaysız vergi artışını, çek kullanımının yaygınlaşmasını, para basımı politikasında daha belirleyici bir azaltmaya gidilmesini," talep ediyordu.[31]" tç savaş Sovyet Hükümeti'nin mali politikasının esas olarak henüz biçimlendirilmediği, hatta tanımlanmadığı bir anda patlak verdi.

347. *A.g.e..s.* 116 28, 173.
348. *TrudiiVserQS$nskogoS"ezdaSovetovNarodnf>goKozyaistva* (1918), s. 483.

BÖLÜM 17

SAVAŞ KOMÜNİZMİ

(a) *Tarım*

Tarımda "savaş komünizmi"nin uygulanması ile Sol SD üyelerin Mart 1918'de hükümetten istifasına rağmen VTsIK'da ve Sovyetler'de kalmış olan Sol SD'lerden kesin siyasal kopuş aynı zamana rastladı, Bolşevikler'le Sol SD'ler resmi ortaklar olarak son kez 5 Temmuz 1918'de (Mirbach'ın Öldürüldüğü günün arifesinde), beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin ikinci oturumunda yan yana yer aldılar; oturum tarım konusunda şiddetli bir tartışmaya sahne oldu ve bu tartışma sırasında Spiridonova "Bolşevik Parti si'nin amansız muhalifi olduğunu" ilan etti.[1] Sovyet Hükümeti'nin politikası Sol SD'lerin üç noktada saldırılarına hedef oluyordu. SolSD bir konuşmacının dediği gibi, Bolşevik işçi müfrezeleri "neredeyse kentlerin kırsal kesime karşı ilan ettiği bir savaşı yürütüyorlardı"; ve SD'ler kentlere karşı kırsal kesimin geleneksel savunucularıydı. Yoksul köylü komiteleri, birçoğunda hâlâ SD'lerin söz sahibi olduğu toprak komitelerinin yetkisine son vermek için Bolşevikler tarafından gerçekleştirilmiş bir girişimdi; hali vakti yerinde köylülerin çoğunluğunun Sağ ya da Sol SD'lere bağlı bulunduğu, buna karşılık yoksul ve siyasi bakımdan daha az bilinçli köylülerin, henüz Bolşevikler tarafından kazanılmış olmasalar da, en azından Bolşevikliğin cazibesine açık olduklarını yansıtan bir farklılıktı bu. Nihayet, ele geçirilen topraklarda büyük çiftlikler kurulmasının hükümet tarafından teşvik edilmesi —o sırada etkisiz de kalsa— hem SD'lerin köylülere toprak dağıtım politikasına, hem de toprağın işlenmesinde ücretli işçi çalıştırılmasına karşı koydukları yasağa tamamen ters düşüyordu; köylülerin toprağa susadığı bölgelerde büyük toprak sahiplerinin mülkleri bölünmeden kaldığı ve işçiler, gerçek sosyalist ilkeler hiçe sayılarak ücret karşılığı tarlalarda çalıştırıldığı için kongrede protestolar yükseldi.[1] Ormanların kamulaştırılmasına ve

\.*PyatyiVstrm$üski\$"eıdSmretov* (1918), s. 55. 7. *A.g.e., s.* 75.

3. *Pyatyi VserossiiskiİS"ezdSovetovW}\&).* s, 56 7.0 dönemin SD gazetelerinden alıntt

merkezi bir orman idaresi tarafından yönetilmesine ilişkin yeni bir kararname de —doğal kaynakların tek bir merkezden yönetilmesi konusundaki ilk girişim— benzer bir muhalefetle karşılaştı.[4]

Mirbach'ın öldürülmesinin sonucu olarak Sol SD'lerin yasadışı ilan edilmesi, salt Bolşevik nitelikli bir tarım politikasına karşı merkezdeki tüm muhalefeti ortadan kaldırdı. İç savaşın hızla yayılışı köylülerden kentler ve ordu için tahıl toplanmasını bir ölüm kalım sorunu haline getirdi; öte yandan iç savaş köylülere giyecek ve diğer tüketim malları sağlanmasını da gitgide güçleştiriyordu, çünkü ne var ne yok her şeye ordu sahip çıkmaktaydı. Bu yüzden işçi müfrezeleri ve yoksul köylü komiteleri aracılığı ile mallara el koyma yöntemine hız vermekten başka çare yoktu. 1918 Ağus tosu'nun ilk haftası boyunca bu müfrezelerin görevlerine ilişkin tam üç kararname yayımlandı. Birinci kararname sendikaları, fabrika komitelerini, kent ve ilçe Sovyetleri'ni tahıl üreten bölgelere giderek "sabit fiyatlar üzerinden tahıl sağlayacak ya da bunu *kulaklar'dan* zorla alacak" olan, "işçi ve yoksul köylülerden" oluşturulacak yiyecek müfrezeleri örgütlemekle yetkili kılıyordu. Bu yolla elde edilecek tahılın yarısı müfrezeleri gönderen örgüte ya da Örgüılere, diğer yarısı da genel dağılım için Narkomprod'a teslim edilecekti. İkinci kararname, il ve ilçe Sovyetleri ile yoksul köylü komitelerini ve sendikaları, ihtiyaç duyulan her yerde hasada el koymak üzere benzer müfrezeler kurmaya çağınyordu. Üçüncü kararname, "güvenilir ve devrime bağlı en az yirmi beş işçi ve köylüden" oluşacak bu müfrezelerin örgütlenmesinin ayrıntılarına ilişkindi.' Yerinden oynatılmamış taş bırakmamak ve İşleri sağlama almak için aynı hafta içinde "malların zorunlu değişimine" ilişkin bir başka kararname daha yayımlandı. Kararname, tahıl üreten bölgelerde kooperatiflerin ve malların dağıtımıyla ilgili kuruluşların, tarımsal ürünlerin değerinin en az yüzde 85'intn ödenmesini şart koş maksızın herhangi bir bölgeye ya da köye mal veremeyeceklerini, bunun aksine hareket edenlerin şiddetle cezalandıracaklarını bildiriyordu*

Bu kararnamelerin ardında hangi gerçeklerin yattığını kestirmek güçtür.

lar *hrestiya AkademiiNaukSSR; SeriyaIstoriii Fiuaofi,* c. VI (1949), sayı 3, s. 235 6'dabulunmaktadır. Tanm işletmelerinde ücretli işçi çalıştırmanın yasaklanması SD'lerin programında her zaman yer almıştı; bir vakitler Lenin, "tarımda ücretli işçi çalıştırmanın, kapitalizmin başlıca belirtisi ve Ölçütü olduğunu" söylemişti *(Saçineniya,* c. XVII, s. 644).

4. *Sobranie Uzakanenii. 1917 1918,* No. 42. madde 522; *Fyaıyi Vserossuskû S"eıdSoıc* wv(l918).s 56

5. *Sabrante Uıakaneaıi. 1917 1918*.No. 57. madde 633,635: No. 62. madde 677.

***b.A g.e.,No.* 58. madde 638.**

Tarım Halk Komiseri Tsiurupa, beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde yaptığı konuşmada tahıl sağlamak için her olağan çareye başvurulduğunu ve "sadece hiçbir şey elde edilemediğinde, ancak o zaman müfreze gönderildiğini," açıkladı. "Bu müfrezelerin köylere vanr varmaz elrafa dağılıp sarhoş olduklarına" ilişkin söylentilere gelince; bu tür şeylerin olduğu doğruydu, ancak müfrezelerin oluşturulmasında son derece titiz davranmak dahil, bu gibi olayları engellemek için gerekli bütün tedbirler alınıyordu.

Bizbumüfrezelen "salt askeri bir güç olarak" düşünmüyoruz; gerçi bu müfrezelerde, silahlı olarak köylere giden İnsanlar görüyoruz, ama aynı zamanda fikirlerimizi köylere taşıyacak, kırsal kesimde propaganda yapacak ajitatörlerdir onlar.[7]

Köylüler göze alabildiklerinde tahıllarına el konulmasına karşı direniyorlardı. Bazen direniş ciddi boyutlara ulaşıyor ve lam anlamıyla çatışmaya dönüşüyordu, istisnai olsa da bu tür olaylar muhtemelen çok da ender değildi.[11] Bu müfrezelerin sayısını ya da bunların faaliyetlerinin kapsamım tahmin etmek de kolay değil. İkinci Tüm Rusya tşçi Sendikaları Kongresi' ndeki bir konuşmacıya göre, Petrograd Sovyeti 189 müfreze, yani 7 200 kişi, Moskova Sovyeti de hemen hemen aynı sayıda müfreze yollamıştı,[1'] O tarihte, toplanan erzakın kapsamı, buğday, hayvan yemi, şeker ve patatesten, et, balık ve kenevir tohumu, ayçiçeği ve keten tohumu yağı dahil, diğer bulun hayvansal ve bitkisel yağlara kadar genişletilmişti.[1"] Lenin bu uygulamalar için geçerli olabilecek yegâne mazereti, sonunda bunlardan vazgeçildiği bir anda ortaya koydu;

Savaş komünizminin özelliği gerçekte ordunun giderlerini karşılamak ve işçileri korumak amacıyla köylülerden tüm ürün fazlasını, hatta bazen fazla olmayıp kendi geçimleri için gerekli olanın da bir kısmını almamızdan kaynaklanmaktadır. Çoğu zaman bunları kâğıl para karşılığı krediyle alıyorduk. Aksi halde, çoğunluğu küçük köylü olan bu ülkede büyük toprak sahiplerini ve kapitalistleri yenemezdik. [11]

Umutsuz hal çareleriydi bunlar. Sosyalist teori açısından, ihtiyaçların sap tanmasındaki ölçüt doğal ve uygun görünebilirdi: Köylüden, kendisinin ve

7 *Pyatyi VserossiıskiiS'ezdSoietov* (1918), s. 143 4

8. İki yıl sonra Volga bölgesinde barı köylere giden bir ingiliz gözlemciye "civar köylerden birinde karışıklıklar çıktığından ve birçok köylünün öldürüldüğünden" söz edilmişti *{Bu tish Labour Delegation to Russia 1920: Repart* (1920], s. 132).

9. *Vtoroy Vserossiiskii S"ezd Prvfessional'nik Soyuzov* (1921), c. 1 (Plenumi). s. 170; bir başka delege işçi örgütlerince yollanan müfrezelerin toplam 30 000 kişi olduğunu söyledi (Ağ.*.,c.l. s. 174.)

10. *Sobranie Uzakontnii. 1919.* No. 1, madde 13.

11. Lenin, *Soçinemya.c* XXVI. s. 332.

ailesinin geçimi İçin gerekli olanın dışında ne varsa vermesi isleniyordu. Uygulama açısından ise kötü bir kadere mahkûmdu bu. *Kulak* denilen köylülerden keyfi olarak saptanmış bir ürün fazlasını zorla almaya kalkışmak köylünün İki geleneksel cevabına yol açtı: stokları saklamaktan ibaret olan kısa vadeli cevap ve kendi ailesinin geçimi için gerekli olandan daha fazla toprağı işlemeyi reddetmekten oluşan uzun vadeli cevap.

Sovyet yöneticileri bu tehlikelerin tamamen farkındaydılar. 30 Ekim 1918'de ilk kez yeni bir ayni vergi denemesi devreye sokuldu. Her ne kadar tahıl fazlasını bu ayni vergi ilan edilmeden Önce teslim etmiş olanlar vergi kapsamı dışında tutuldularsa da, bu vergi tahıl toplama uygulamalarının yerine geçecek bir tedbir değildi, aksine tamamlayıcı nitelikteydi. Vergi, köylünün geçindirmekle yükümlü olduğu kişilerin yanı sıra, sahip olduğu toprağın ve hayvanlann da göz önünde tutulacağı karmaşık bir hesaba göre saptanacaktı.[1] Bu vergi sadece ürün fazlasının alınmasını değil, varsayılan bir ödeme gücüne göre saptanmış sabit miktarların Ödenmesini Öngörüyordu. Ne var ki bu da o dönemin hiçbir zaman yürürlüğe konmayan sayısız kararnamelerinden biri oldu.[13] Ocak 1919'da yeni bir karar yürürlüğe kondu. Merkezi hükümetin tahıl ve hayvan yemi ihtiyacı, Sovnarkom'un Nar komprod tarafından verilen ayrıntılı bilgilerle tamamlanmış bir kararname since saptandı; temin edilecek miktar farklı üretici iller arasında "bölüştürüldü"* İller bu kotaları ilçe merkezleri arasında, ilçe merkezleri bucaklar arasında, bucaklar da köyler ya da köylüler arasında bölüştürecekti.[1]" Bu sistemin yararı vergi tahsilatı gibi ağır bir yükü merkezdeki yetkililerin üzerinden kaldırmasıydı: sisiem Çarlık hükümeti döneminde tarım vergisinde uygulanan kolektif sorumluluk ilkesini geri getiriyordu. Ancak sürekli değişen bu tedbirler Sovyet Hükümeti'nin karşısında duran aşılmaz güçlükleri göstermekten başka bir anlam taşımıyordu. Harap olmuş, yaralanmış, parçalanmış bir ülkede Kızıl Ordu'nun ve kentli nüfusun ihtiyaçları tarımsal üretimdeki ürün fazlasının tümü olmaksızın asla karşılanamazdı. Oysa sanayi, normal değişim sürecini rayına oturtmayı sağlayacak mamul mallan üretebilecek durumda değildi; diğer yandan urun fazlasının zoria alınmasının sürdürülmesi, tahıl stoklannın saklanmasına ve köylülerin kendi ihtiyaçlarının dışında ekim yapmamasına yol açacaktı. Kriz iyi kölü

12. ***Sobranie Uzakımemi. 1917 1918.*** **No. 82, madde 864; No. 91 2. madde 92S.**
l3.Bki.s 228 U.
14.*SobranieUzakonenii.* 191*5, No. t,madde 10. II.

atlatıldı; ordunun ihtiyacı karşılandı, kentler açlıktan kurtulmamış olsa da kıtlıktan ölmekten kurtuldu. Ürün fazlasını elde etme yöntemi geliştirildikçe ve iç savaşın kasıp kavurduğu bölgeler Moskova'nın denetimi altına geçtikçe toplanan tahıl miktarında artış sağlandı.[15] Ancak savaş komünizmi boyunca köylünün tahılının ya el altından serbest piyasaya sürüldüğünü ya da hükümet görevlileri tarafından zorla ele geçirildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Kendileri için daha da kölü olacak "beyaz" bir kaışı devrim tehlikesine karşı Sovyet Hukümeti'nin yanında çarpışan köylüler bile bir yandan bu tahıl savaşını yürütmeyi sürdürdüler.

1918 yazı boyunca yoksul köylülere yöneliş Sovyet politikasındaki bir diğer temel hedefe, geniş ölçekli tarımın geliştirilmesi hedefine bağlanmıştı. Bu yöneliş söz konusu hedefe açıkça karşı çıkan Sol SD'lerle kesin bir kopmaya yol açmıştı; yoksul köylüler mal sahibi olmaya kayıtsız kalacağı ve potansiyel olarak kolektif tarım: destekleyeceği düşünülebilen yegâne köylü grubuydu.[16] Bu kolektif kuruluşlar birkaç farklı tipteydi, ilk Sovyet çiftlikleri (Sovhoziar) —Lenin'in Nisan Tezlerinde ve daha sonraki demeçlerinde sözünü ettiği örnek çiftlikler— genellikle şeker pancarı ve keten gibi özel ürünler yetiştiren ve teknik beceri ya da özel düzenleme gerektiren büyük tarım alanlarında kurulmuştu.[17] Dağıtılmamış toprakları işlemek için bir araya gelmiş köylülerin harcanan emeği ve elde edilen ürünü

15. Narkomprod'un resmi rakamları bu yıllarda toplanmış lahit miktarını (milyon pud ola rak| aşağıdaki gibi gösteriyordu 1917 18: 47.5: 1913 19: 107 9; 1919 20: 212.5, 1020 21. 283 0 *(Pyat'Lei Vlasti Sırveit».* 11922], s. 377). Kısmen, bu ilk yıllarda kesin istatistikler yapılmadığı, kısmen de, gözlemlenen bölge hep aynı bölge olmadığı için bu rakamlara pek giiveni lemez: 1918 19'da Volga havzası ilk kez bu istatistiklerin kapsamına alındı, 1919 20'de ise Ukrayna, Transkafkasya ve Ona Asya dahil edildi. Aynı rakamlar, hafif değişikliklerle G. Y. Sokolnikov vs , *Soviel Policy in Public Fiıuınre,* (Stanford. 1931). S. 93'le yer almakladır

16 Enesi yıl, resmi polilıkaorta halli köylüleri kayırmaya başladığında, bunlann kolektif iarınıa. "küçük tarımı teıkeımeyecek" yoksul köylülerden çok daha yatkın olduktan ilen sürülüyordu (Buharin ve *Potebbrzientki, Arbuka Kamrmtnızmtı []9l* V|. KısımXIİt. s. 114); aslında, yoksul köylülerle orta halli köylüler eski toprak imtiyazı sistemlerine bağlı kalmayı aynı inatla sürdürüyorlardı.

17. 1914*ten itibaren herhangi tıir yılda şeker pancarı ekimi yapılmış olan, köylü tarlaları dışındaki bütün topraklar, Mayıs 1918'de, "kamulaştırılmış şeker fabrikalarının devredilemez toprak fonlan"na dönüştürüldü. *(Sobranie ünakonenii, 1917 1918,* No. 34, madde 457), 13 Temmuz 19)8 tarihli kararnameyle, bu toprakların yönelimi Vesenka'nın Şeker Üst Komite sıne (Glavsakar) bırakıldı *(PrmzvudsTvu, Üçeri Raspredeienıe Produkıov Narodnogo Korra* ıtrra [tarihsiz], s 16). Ekim 1918'de Narkomzem'in, örnek ciltliklerin, "teknik" çiftliklerin ve "özelleşmiş ekonomilere dayalr eski büyük malikânelerin' yönelimine el koyması öngörüldü *(Sobranie Uzatomenıı I917 19İK.* No. 72. s. 787).

bölüştükleri tarım komünleri vardı; bunlar Rus köylülüğündeki ilkel komünizmin uzantısını temsil ediyor gibiydiler. " Nihayet komünal unsurun üretim ve pazarlama ile sınırlandığı tanm artelleri* vardı. 1918 sonbaharında Lenin, henüz "devlet desteğinden yararlanan sadece birkaç yüz tanm komünü ve Sovyet çiftliği bulunduğunu" kabul ederken muhtemelen bütün bu kolektif tanm biçimlerini hesaba dahil etmekteydi.[1y] O sırada Sovyet denetimindeki bölgelerde ekilebilir toprakların dağıtımı, alelacele olmakla birlikte az çok tamamlanmış gibiydi. Şeker pancarı, keten ve diğer özel ürünlere ayrılmış sınırlı alanların dışında en iyi topraklar köylü mülkiyetine dönüşmüştü; ortaklaşmacı deneyler için kalan toprak ise muhtemelen en kötü ve işlenmesi en güç olanlardı. Sonradan bir Bolşevik yorumcunun yazdığı gibi:

Büyük toprak sahiplerinin topraklannın büyük bîr kısmı bölüşüme sunulmuştu ve tarımda geniş ölçekli üretimin ortadan kalkacağından korkmak için yeterli neden vardı. Bundan ayn olarak küçük mülkiyet ideallerinin çok güçlenmesi tehlikesi de vardı.[10]

Cesaretle uygulanacak düzenlemeler gerekiyordu. 4 Temmuz 1918'de Sovnarkom, iarım komünlerini teşvik için 10 milyon rublelik bir fonu onayladı.[11] *2* Kasım I9I8'de, tanm komünlerine, tanm işçileri derneklerine, köy topluluklarına ya da gruplarına, "bireysel tarımdan ortak ekip biçmeye ve ortak hasala geçmeleri şartıyla" avans vermek üzere I milyar rublelik bir fon ayrıldı." Sonraki ay Lenin, "birinci tüm Rusya tarım seksiyonları, yoksul köylü komiteleri ve tarım komünleri kongresi" diye adlandırılan toplantıda uzun ve önemli bir konuşma yaptı. Konuşmanın konusu kırsal kesime sosyalizmin girişiydi ve bu onun tarımın sosyalleştirilmesiyle ilgili ilk Önemli açıklamasıydı. Lenin bu konuşmasında geniş tarihi perspektiflerin

* Kolektif ürünlerinin gelirini paylaşan sendikalı işçiler tç n.)

18 Şubnl 1919'da Narkomzem, iarım kooperatifleri için ilkel komünizmin safiyetini yansılan "örnek bir Tüzük" kabul elti; "Herkim bir komüne girmek islerse, paradan, üretim araçlarından, suni hayvanlarından ve genelde komünist bir ekonominin yönetimi için gerekli her şeyden komün yararına vazgeçer.., Komünün berllyesi, lüm gücünü ve tüm yeteneklerini komüne adamalıdır. Komün her üyesinden gücüne ve yeteneklerine göre bir hizmet isler ve onun gerçek ihtiyaçlarını karşılar" *(Normai'nyi Usıav Set'skokozyaistvennik Proizvodııel'nik* A"ümmun[19l9J,s.4 5).

19 Lenin. *Soçinentya,* c. XXIII, s. 403.

20. V P. Milyutin, *tsroriyoEkonomiçeskngoltazviliyaSSSR* (ikinci basım, 1929). s. 171 2.

21. Bu karar Lenin. *Selected Works* (tarihsiz), c VIII, s. 409'da yer alan bir notla yet alıyor, bunun ilk kaynağını bulamadık.

22 *Sobranie Uıakanenii 1917 191$,* No. 81, madde 856.

den birini ortaya koydu. Köylülüğün bir bütün olarak ortak çabalarıyla "loprak sahiplerinin iktidarı fiilen alaşağı edilmiş ve sonunda ortadan kal dırılmıştı. ". Ancak **Rus** kırsal alanındaki devrim burada duracak olursa, Batıda 1789 ve 1848 devrimlerinin durduğu noktada kalmış olacaktı:

Devrim bütün emekçilerin en güçlü, en modem düşmanına, sermayeye dokunmadı henüz. Bu yüzden devrim, tıpkı kenl işçileriyle tüm köylülük arasındaki geçici birliğin monarşiyi devirmeyi, ortaçağın kalıntılarını ortadan kaldırmayı ve toprağı loprak sahiplerinin mülkiyelinden ve iktidarından az **çok temizlemeyi başardığı, fakat hiçbir biçimde sermaye iktidarının temellerini yıkmayı başaramadığı Batı ülkelerindeki devrimlerin birçoğunun birdenbire sona ermesindeki gibi bir tehlikeyle karşı karşıyadır.**

Yoksul köylü komiteleri köylülüğü parçalama işlevini yerine getirmişlerdi: "Kırsal kesimde birlik ortadan kalktı." Bu başarı, "kentlerdeki işçi sınıfının Ekim'de kararlı ve kesin bir şekilde yapmak istediği gibi devrimimizi **sos**yalizm rayına oturttu". Şimdi yapılması gereken şey —diye sürekli tekrarlıyordu Lenin— küçük bireysel köylü çiftliklerinden, toprakta **sosy** al leş tiril **miş** çalışmaya geçmekti. **Hedefin** devasalığını gizlemeye **de** çalışmıyordu:

Küçük bireysel köylü işleımeşinden toprağın ortak İşlenmesine bir geçiş olarak hayatın ve varoluşun en derin köklerini temellerinden sarsan, on milyonlarca insanın hayatına gıten bu tür büyük devrimlerin ancak çok uzun süren bir çaba sonunda gerçekleştirilebileceğini, ancak zorunluluklar insanlan hayatianm yeniden biçimlendirmeye ittiği zaman gerçekleşebileceğini iyi biliyoruz.

Savaş, ardında bıraktığı tahribatla bu zorunluluğu yaratmıştı. Aynı zamanda, tarım üretiminde köktü dönüşüme yol açabilecek "teknik harikaları" ortaya çıkarmış **ve** halkın bilincinde yer etmesine yol açmıştı. Kongre, tarım politikasının ana hedefinin "tarım komünlerini, Sovyet komünist çiftliklerini ve toprakla sosyal çalışmayı örgütlemenin kararlı **ve** sarsılmaz bir şekilde sürdürülmesi" olması gerektiğini ilan eden bir kararı onayladı."

Kampanya birkaç hafta bütün hızıyla devam etti. Ocak 1919'da, ikinci Tüm Rusya işçi Sendikaları Kongresi'nde genel bir tartışmanın konusu **ol**du; resmi sözcülerden biri, "kentlerin beslenme sorununun ancak kırsal alanlarda geniş üretim birimleri kurularak çözümlenebileceği" görüşünü dile getirdi.[24] Bu görüş VTsIK'nın 14 Şubat 1919'da yayımladığı uzun bir kararnamede doruk noktasına ulaştı; bir yılı aşkın bir zaman önce Sol

23. Lenin. *Sfçineniya*. c. XXIII, s. 420 9.588. nol 135.
24.N...sky, *VroroyVstrosıiiikı S"ezd Prı/fsoyuzoy* (1919). s. 85

SD'lerle birlikte ilan edilen "sosyalizasyon" kararnamesinden beri, tarım politikasındaki ilk önemli yasaydı bu. Yeni kararname "topraktan bireysel yararlanma biçimlerinden kolektif biçimlere geçileceğini," cesaretle ilan ediyor, "topraktan bireysel yararlanma biçimlerinin tümünün geçici ve köhnemiş kabul edilebileceğini." duyuruyor ve temel hedefin "Sovyet cumhuriyetinde, halkın emeğini en az düzeyde israf ederek en büyük miktarda iktisadi mal sağlamaya yönelik tek bir üretim ekonomisi yaratılması" olduğunu açıklıyordu. Kararnamenin 138 maddesi Sovyet çiftliklerinin ve tarım komünlerinin kuruluşuna, yetkilerine ve yükümlülüklerine ilişkin ayrıntılı hükümler içeriyordu. Tekbir yönetici yada bir işletme komitesi tarafından yönetilebilecek olan Sovyet çiftlikleri doğrudan doğruya il Sovye ti'ne ya da yerel Sovyet'e ve bunların aracılığıyla da Narkoruzerrt'in ilgili dairesine karşı sorumlu olacaklardı'. Örgütlenme kamulaştırılmış fabrikaların Vesenka'nın denetimi altında örgütlenmesine yakından benziyordu. Tarım komünleri, "gönüllü işçi birlikleri" olarak sonunda her ne kadar yerel toprak seksiyonuna ve Narkomzem e karşı sorumlu olsalar da, daha geniş bir özerklikten yararlanıyorlardı.[35]

Bu alandaki bir başka deney de kent işçileri içindeki Örgütlü bir kendi kendine yardım girişiminden doğup gelişti. 1918 sonunda kentlerdeki yiyecek durumu, İşçilerin çoğunun geldikleri köylere dönmesiyle, proletarya İçin tam bir parçalanma tehlikesi yarattı. Aralık 1918 tarihli bir kararname, sendikalara ve işçi örgütlerine, kendi Üyelerinin yararlanması için buğday ve un dışındaki yiyecekleri —bunlar da kısa bir süre sonra kaldırılacak istisnalardı— stoklama ve nakletme hakkı tanımıştı." Yiyeceklerin kolektif olarak sağlanmasından koleklif tarıma geçmek için yalnızca küçük bir adım kalmıştı; 1918 19 kışında bu küçük adım, açıkça Vesenka'nın becerisi ve girişimciliği sayesinde'atıldı. Sovyet çiftlikleri İle ilgili kararnameden hemen kısa bir süre sonra, 15 Şubat 1919'da, sanayi işletmelerinin ya da sanayi İşletme gruplarının, kent Sovyetleri nin, sendikaların ve kooperatiflerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak üzere toprak edinerek Sovyet çiftlikleri kurmalarına İzin veren bir kararname yayımlandı." Kendileri tarafından

Z5. *Sobranie Uzakımenii. 1919,* No. 4. madde 44

26. *Sobranie Uzakonenii,* f9/7»9J8, No 91 2. madde 92J.

27 *Sobranie Uzakonenii. 1919.* No. 9, madde 67. Sonradan yayımlanan bir kararname, "geçici ya da isusnai" de olsalek lek her fabrikaya, hâlâ fabrikaya öîel çifilikler "tahsis" edilebilmesine ragmen, bu planı Sovyet çiftlikleri gruplarını denetleyen geniş örgütlerle sınırlandırmayı denedi *(a.g.e.,* No. 24, madde 277).

denetlenen fabrikalar adına toplam 80 000 desyatin kadar toprak edinmiş, sayıları otuzun üjerinde *glavk* ve merkez rapor edilmiştir.[28] Bu sanayi tipi Sovhozlar'da yerel işgücünün, fabrikalardan gelecek işçi ekipleriyle zaman zaman takviye edilebileceği de düşünülmüştü açıkçası: Fabrika işçisinin hasat zamanı kendi köyüne dönmesi Rus sanayisinde sık sık görülen bir olaydı. Bu plan (her ne kadar bu kararname karnelerde belirtilen miktara oranla yiyecek maddeleri fazlalığının dağıtılmayıp Narkomprod'a teslim edilmesini öngörüyorduysa da) karnelendirme ve düzenli dağıtım ilkelerinden bir kaçıştı. Yine de aciliyet dayatan bir ihtiyacı karşılamıştı ve kentleri yeterli miktarda beslemen in küçük ölçekli köylü tarımı sistemiyle her halükârda bağdaşmadığı gerçeğini sergileyen küçük bir örnekti.

Dönemin resmi propagandasında kolektif çiftliklere verilen önem elde edilen sonuçlarla tamamen ters orantılı gibi görünüyordu. Ukrayna hariç Avrupa Rusyası'na ilişkin mevcut en ayrıntılı istatistikler 1918'de 3 100, I919'da 3 500 ve 1920'de 4 400 Sovyet çiftliği bulunduğunu göstermektedir. Görülen bu hafif artışın nedeni fabrikalara "tahsis edilmiş" ve 1920'de Sovyet çiftliklerinin hemen hemen yansını oluşturan çiftliklerin sayısındaki hızlı artıştı; öyle ki doğrudan doğruya resmi makamlarca işletilen çiftliklerin sayısında gerçekte bir azalma olmuş olması mümkündür. O dönemde* ki Sovyet çiftliklerinin birçoğu epey küçüktü ve sonraki on yılların dev Sovhozlarfyla pek az bir benzerlik gösteriyordu: 1920'de bunların yüzde 80'inden fazlasının yüzölçümlerinin 200 desyatinden az olduğu tahmin ediliyordu. Toprakların genel kalitesi de çok iyi değildi ve yansından az bir kısmı ekiliydi. Şubat 1919'da, yüzölçümleri toplamı 12 000 desyatin olan otuz beş Sovhoz'un (bunlar en büyük çiftliklerden olsa gerek) doğrudan doğruya Narkomzem'ın, geri kalanının ise yerel Sovyetler'in yönetimi altında olduğu ve "perişan bir halde bulunduklan" rapor edilmişti. 1919 ortasında 2 100 tarım komünü vardı; sonradan, bu tür komünal girişimleri teşvik eden coşkunun azalmasıyla birlikte bunların sayısında giderek bir azalma oldu. Öte yandan, tanm artellerinin sayısı 1919'da 1 900 iken, 1920'de 3 800'e yükseldi ve daha sonra da hızla arttı; fakat tarım alanında bu tarz çalışma kolektif tanma katkı sağlamıyordu.[5]*

28. *Dva Goda Diktanın Prolelariata* (tarihsiz 11919'?]). s. 47 50. Bu coşkulu yazar, bu yoldan edinilmiş çiftliklerde çalışan işçiler için sanatoryumlar kurma projesinden bile söz etmektedir.

29. Yukardaki paragrafta belirtilen istatistikler Narkomzem'ın yayımladığı *O Zemle,* e I (1921). s. 30 40'lan alınmışım *Otçet Narodnogv Komissariata Zemledriiya IX Vserotsiisko*

Bu sayılar tarımda **daha** geniş üretim birimlerinin köylüler tarafından kendiliğinden desteklenmediğini açıkça göstermekte ve Bolşevik politikanın tam bir yenilgisini yansıtmaktadır. Geniş ölçekli tarım kampanyası özellikle kentlerden ve resmi makamlardan kaynaklanıyordu. Geniş ölçekli tarım lehindeki savlar sosyalist teori açısından da, pratikteki verimlilik açısından da karşı çıkılamaz nitelikteydi. Kararnamelerde, bu tur birimlerin yaratılması için kullanılabilecek toprakların dağıtılmamış büyük mülklerle ve diğer kullanılmayan ya da İşgal edilmiş topraklarla sınırlı tutulması gerektiği üzerinde titizlikle durulmuştu. Ancak bu tür toprak işgallerinin, geleneksel olarak toprağa susamış olan köylülüğün hırsını tahrik etmemesi beklenemezdi. Özellikle, yaşanılan somut koşulların geçmişte çekilen zorluklara ya pek az düzelme getireceği ya da hiçbir şey getirmeyeceği bir dönemde küçük mülk sahibi olma sevdasından vazgeçmeleri ve "tarım proleterleri" olarak Sovyet çiftliklerinde çalışmaları istenen kimi insanların duygularını tahmin etmek güç olmasa gerek. "Köylü şöyle düşünür: Büyük bir mülk söz konusu olduğuna göre, ben bir kez **daha** ücretli tanm işçisiyim demektir."" Mart 1919da Lenin, Petrograd ilinde bir tarım işçileri sendikası kurmak amacıyla düzenlenmiş bir kongrede kolektif tarımın yararlarından söz edince, 14 Şubat kararnamesinin Sovyet çiftliklerinde çalışan işçilerin kendi sürü ve kümes hayvanlarına ve sebze bahçelerine sahip olmalarını yasaklayan maddesi hakkında soru yağmuruna tutuldu; Lenin kimi zaman bazı istisnaların gerekli olduğunu ve tartışıp görüşüldükten sonra, Petrograd ilini "kısa bir süre için" bu istisnalardan biri haline getirmenin mümkün olabileceğini istemeye istemeye kabul etti[11] Her zamanki gibi, köylüler düşündüklerini açıkça söylemiyorlardı. Ne var ki iç savaş diğer bütün sorunları unutturdu ve köylü muhalefeti ve engellemesi, Sovyet çift likleriyle diğer kolektif çiftliklerin her türlü genişlemesini fiilen durdurdu. Sovyet Hükümeti, uzun vade için ne kadar arzu edilmiş olsa da, daha ilk hasatta hızlı bir azalmaya yol açabileceği aşikâr bir politikada ısrar edemezdi.

Ancak o sırada, Sovyet tarım politikasında bir başka köklü değişiklik ortaya çıktı. Haziran 1918'de yoksul köylü komitelerinin kurulması esas olarak köylülüğü bölmeye yönelik politik bir hareketli. Bu komiteler pratik bir

mu *S"ezdu Soveıov* (1921!, s, 106 7 ve V. P. Milyutin, *Isloriya Ektmomiçeskago Razviıîya SSSR* (ikinci basım, 1929), s. 171 ise I918ve 1919'daSovhozlar'a ilişkin daha düşük rakamlar veriyorlar.

JO *Lenm, Soçineniya.c.XXiV. s.* 167 8. 31. *A.g.e.,* e. XXIV,s. 42 4.

işlevin yerine getirilmesini, muhbirler yaratılmasını sağladı. Bunlar kurulmadan önce, bölgeye yabancı olan görevlilerin ya da işçilerin tahılın nerede saklandığını, belli *kulaklar'm* ne miktarda stoğa sahip olduğunu bilmelerine imkân yoktu; bu yüzden birçok tahmin "hataları" da yapılmıştı.[31] *Kulakların* yolsuzluklarının yada kaçamaklarının ihbar edilmesinde bölgedeki yoksul köylülere güvenilebilirdi; bu yolla ortaya çıkan kin ve düşmanlık kırsal alanlardaki sınıf savaşını da körükleyecekti. Bununla birlikte yoksul köylü komiteleri kurumu başarısızlığa uğradı. Artık topraklar dağıtılmış olduğundan kaybedecek hiçbir şeyi olmayan köylüler anlamındaki "yoksul köylüler" Bolşevikler'in tahmin ettiğinden çok daha fazla azalmıştı. Komiteler etkin oldukları yerlerde, kırsal alanda çalışma konusunda tecrübeli olmayan ve o dönemde çoğunlukla parti dışı bir yapıya sahip olan yerel Sovyetlerle hemen çatışmaya giren ateşli Bolşevikler tarafından yönlendiriliyor olmalıydılar. Öyle ki, tarım işlerinin yerel yönetiminde komitelere de, Sovyetler'e de yer olmadığının açık biçimde görüldüğü bir İktidar mücadelesi başlamıştı." Kasım 1918'in ilk günlerinde Petrograd'da düzenlenen Petrograd bölgesi yoksul köylü komiteleri kongresi bundan mantıksal bir sonuç çıkarmaya hazırdı; temsilcilerin çoğu tüm siyasi iktidarın Sovyetler'den komitelere devredilmesini talep etmeye gelmişlerdi. Ancak yöne timdekiler için bu kadarı fazlaydı. VTsJK duruma müdahale etti ve kongre, içeriği tamamen farklı bir kararı çoğunlukla kabul etmek zorunda kaldı. Kararda övgü ile üstü örtük bir kınama ustalıkla dengelenmişti. Komiteler *kulaklar'^* karşı mücadele etmişlerdi, ama bu görevi yerine getirirlerken "kaçınılmaz olarak 11 Haziran kararnamesinin sınırlarını aşmak zorunda kalmışlardı"; böylece "kırsal alanda kısır bir enerji dağılımına ve ilişkilerde karışıklığa yol açan ikili bir iktidar yaratılmıştı". "İşçiler ve en yoksul köylülerin diktatörlüğü, tabandan yukarıya dek Sovyet iktidarının üst organlarında" somutlaşabilirdi ancak; ve komitelerin görevi "kırsal bucak ve köy Sovyetleri'nin, kent Sovyetleri modeline göre Sovyet iktidarının ve komünizmin kuruluşunun hakiki organlarına dönüştürülmesine en etkin şekilde katılmak" olmalıydı. Petrograd Kongresini yönetmiş olan Zİnovyev, bir hafta sonra bu karan, konudan konuya atladığı tuhaf bir konuşmayla al

32. ***Pyatyi VserossiiskİÎ S"ezd Svverov*** **(1918), s. 143.**

33. Her iki tarafın da çatışmayı önceden Tasarlamamış olduğu söylenemez; VTslK'da SD bir sözcü komiteler kurmanın "Köylü Temsilcileri Sovyetleri'ne karşı bir imha savaşı açmak" amacına yönelik bir plan olduğunu ifade etmişti ***(Protokoll Zasedanii VTslK 4%" Svziva*** **[1920], s. 403).**

Unci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne de sundu; karar hiç tartışılmadan oy birliğiyle kabul edildi.[M] Gerçekte, yoksul köylü komiteleri bağımsız statülerini yitirmiş ve yerel Sovyetler'de bir baskı grubu haline gelmiş oldular. Kongre kararının ardından 2 Aralık 1918'de VTsIK'nın yayımladığı bir kararname, kırsal alandaki "ikili İktidar" durumu nedeniyle köy Sovyet leri'nde yeni seçimlere gidilmesinin acil bir zorunluluk haline geldiğini, yoksul köylü komitelerinin bu seçimlerin düzenlenmesinde aktif bir rol oynaması gerektiğini, ancak yeniden seçilecek Sovyetlerin "yegâne iktidar organları" olarak kalacağını ve komitelerin lağvedileceğini ilan ediyordu.[35] Lenin daha sonra bu konu hakkında parti kongresinde yaptığı açıklamada, "Komiteler o kadar iyi örgütlenmişlerdi ki usulünce seçilmiş Sovyetleri bunların yerine geçirmek, yani yerel Sovyetler'İ sınıf egemenliğinin organları, proleter iktidarın kırsal alandaki organları haline gelecek şekilde yeniden örgütlemek bize mümkün göründü,"[34] dedi. Idealize edilmiş bir tabloydu bu. Komitelerin ilgası, başarısızlığın tam vaktinde yapılmış bir itirafıydı — savunulamayacak bir tutumun terk edilmesiydi. Ancak karar ilkesel bir karar değildi ve aynı deneyin bir başka yerde tekrarlanmasını engellemedi. 1919'un başında, Alman yenilgisinden sonra Ukrayna'da Sovyet iktidarı yeniden kurulunca, yoksul köylü komiteleri, tam da RSFSC topraklarında tümüyle ortadan kalktıkları bir zamanda burada tekrar kurulmuş oldular.[3']

34 Petrograd Kongresi hakkında Zinovyev'in *Sestoi Vserossiiskii Çrezviçainyi S"ezd So vetov* (1918), s. 89'da anlattıklarına ve Lenin, *Soçineniya,* c. XXIII, s. 254, 567 8, not 66'ya; altıncı Tüm Rusya Kongresi'nin çalışmaları konusunda *Sestin Vserossiiskii Çrezviçainyi S"ezd Sovetov* (1918), s. 86 93'e bakınız. Karar *S" ezdi Soveıov RSFSR v Postanovieniyak* (1939), s. 120 l'de de yer almaktadır. Petrograd kararının Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne sunulduğu günün arifesinde Lenin Moskova bölgesi yoksul köylü komiteleri kongresinde konuştu ve bu önerilerin sonucunu şöyle anlattı. "Yoksul köylü komiteleriyle Sovyetler'İ birleştireceğiz ve bunu o şekilde yapacağız ki komiteler Sovyetler haline gelecek" (Lenin, *Soç ineni ya, c.* XXIII. s. 283); Moskova Kongresi'nin Petrograd Kongresi'nden daha olaysız geçtiği anlaşılıyor.

35. *Sobranie Uzakonenıı, 1917 1918,* No. 86, madde 901.

36. Lenin. *Soçinemya.c.* XXIV, s. 162.

37. Zengin *kulaklar']^* topraksız aç köylüler arasındaki farklılaşma, Ukrayna'da, Büyük Rusya'ya oranla, özellikle Stolipin reformundan sonra had safhaya varmıştı. Lenin o dönemde bir İngiliz gözlemciye yaptığı açıklamada iç savaşın "Ukrayna'da, büyük bir ihtimalle, başka yerlere oranla dahaçeıin geçeceğini, çünkü mülkiyet güdüsünün Ukrayna'da köylülük arasında daha gelişmiş olduğunu ve çoğunlukla azınlığın orada daha eşit güçlere sahip olacağını" belimi (A. Ransome, 5ı> *Weeks in Russia in 1919* [1919], s. 151); aynı görüşü iki yıl sonrada tekrarladı (Lenin, *Soçineniya, c.* XXVI, s. 305). Yoksul köylü komiteleri formülü, bu yüzden. Ukrayna'ya özellikle uyarlanabilir görünüyordu. Fakat bu, tarım politikasında hatalar yapılmasını önlemeli Resmi bir parti tarihçisine göre, RSFSC'de İşlenen balalar 1919 ilkbaharın

Yoksul köylü komitelerini ilga etme karan "orta köylü"yü kazanarak Sovyet iktidarına destek olmasını sağlama isteğine sıkı sıkıya bağlıydı. Devrimden bir süre önce Rusya'da iki yerine üç köylü tabakasını birbirinden ayırmak alışkanlık haline gelmişti — kendi geçimleri için olduğu kadar pazar içinde üretim yapan, ücretli tarım işçisi çalıştıran ve ürün fazlasını satan zengin köylüler *(kulaklar)*, topraksız ya da kendisini ve ailesini geçindirecek kadar toprağı olmayan ve yaşamak için emeğini satmak zorunda kalan yoksul köylüler *(batrak'Vai)* ve ailelerini geç indirebilen fakat genellikle tarım işçisi kullanmayan ve satacak ürün fazlası olmayan bir ara katman olan "orta köylüler". Bu tür bir sınıflandırma ister istemez çok belirsiz kalıyordu ve ilgili istatistikler de güvenilir olmuyordu. Ancak *kulaklar*[1] *\n* köylülüğün yüzde 10'dan az bir kısmım oluşturduğu, "yoksul köylüler"in yüzde 40'a ulaştığı, geri kalan yüzde 50'nin de "orta köylüler" olduğu genel bir kabul görmüştü.[38] Orta köylüler Batı Avrupa'da genellikle küçük köylüler diye bilinenlere tekabül ediyordu. Rusya'nın yoksul köylüleri Batı terminolojisinde esas itibariyle tarım emekçileri olarak geçerdi; fakat bazılan ailelerinin geçimi için bile yetersiz kalan ama yine de onları teknik anlamda "topraksız" köylüler kategorisinin dışında bırakan küçük toprak parçalarına sahipliler.

Ekim Devrimi sırasında Lenin, Sovyet rejiminin politikasının "emekçi köylüye yardım etmek, orta köylüye zarar vermemek, zengin köylüyü ise zora koşmak" olduğunu ilan ettiğinde Rus köylülüğüne ilişkin bu üçlü sınıflandırmayı kabul etmişti.'[9] Ancak bu politika henüz hayata geçirilmemişti. Kırsal alandaki devrim hâlâ burjuva aşamasındaydı, Bolşevikler'le Sol SD'ler arasındaki ittifak yürürlükteydi ve 1917 18 kışının ana hedefi

da Ukrayna'da da tekrarlandı. Orada da (politik hazırlığın yapılmış olmaması bir yana), asgari teknik imkânlar dahi yokken, orta halli köylünün ihtiyaçları göz önünde tutulmadan ve sanayi çöküntü içindeyken Sovhozlar'la komünler mekanik bir şekilde kurulmaya kalkışıldı"; Man 1919'da hfarkov'daki üçüncü parti kongresi, "tek kişilik ekonomiden kolektif ekonomiye geçilmesinde" ayak diretti (N. N. Popov, *Oçerk Islorii KommuniitiçeskDy Partit (Bot'fevikov] Ukraini [5.* baskı. 1933]. s. 181. 185 6). Aynı anda Lenin, Moskova'da sekizinci parti kongresinde, Ukrayna dahil "Rusya'nın sınır bölgelerinde", RSFSC'de yapıldığı gibi, bu politikayı değiştirmenin gerekebileceğini ve Rusya'da yayımlanan kararnameleri "Rusya'nın bütün bölgeleri için körükörüne ve aynen kopya etmenin bir hata olduğunu" belirtiyordu *{Soçineniya,* c. XXIV, s. 125 6), Bununla birlikle Ukrayna yoksul köylü komiteleri (Komnezamoji) NEP uygulamasına kadar varlığını sürdürdü; onların faaliyetleri Aralık 1920'de sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde bir temsilci tarafından savunuldu *(Vos'moi Verossiiskii S"ezdSo* velov(l921],s.202).

38. V. P. Milyutin, *AgrarnayaPolitikaSSSR,* (2. basım, 1927), s. 161 2.
39. Lenin, *Soçineniya,* c. XXII, s. 50.

köylülüğün tümü yararına büyük toprak sahiplerinin mülksüzleştirilmesini sürdürmekti. Sonra, 1918 yazında Sol SD'lerle ayrılma ve *kulaklar'&* karşı sosyalist devrimi başlatacak olan yoksul köylü komitelerinin kuruluşu gündeme geldi. Bu yeni hareketin verdiği coşku içinde "orta köylüler" pek hesaba katılmadı. Yasa açıklandığı sırada Lenin orta köylülerle yapılacak "anlaşma" ve "ittifak" ihtiyacından ve verilmesi gereken "tavizler"den özel olarak vurgulayarak söz etti;[4]" ve Ağustos 1918'de tüm yerel kuruluşlara, Lenin ve Tsiurupanın imzasını taşıyan ve Sovyet Hukümeti'nin "işçileri sömürmeyen orta köylülere" hiçbir şekilde karşı olmadığını ve 11 Haziran 1918 tarihli kararnamenin yararlarının yoksul köylüleri olduğu kadar orta köylüleri de kapsayacak şekilde genişletilerek uygulanması gerektiğini bildiren bir genelge yollandı.[41] Ancak yoksul köylü komiteleri aktif ve güçlü oldukları sürece, en yoksul köylülerin çıkarları üzerinde yoğunlaşma ve orta köylüleri *kulakların* içinde eritme yönündeki eğilim kaçınılmazdı.

Yoksul köylü komitelerinin 1918 19 kışında dağıtılmasının ardından Sovyet tanm politikasında meydana gelen değişikliği Sağa kayma ya da 1921'in Yeni Ekonomi Pol İti kası 'nın (NEP) bir başlangıcı olarak teşhis etmek yanlış olacaktır. Ancak bu, savaş komünizminin daha aşırı uygulamalarında belli bir yumuşama ve o zamana kadar kırsal alandaki küçük burjuva unsurlar olarak kabul edilenlerle bir uzlaşma politikasına dönüş anlamına gelmişti. İç savaşın dönüm noktası sayılabilecek bir anında Sovyet yöneticileri mümkün olan bütün müttefikleri, büyük tehlike içeren bu mücadelede kendi saflanna çekme ihtiyacını duydular. Orta köylüye verilen taviz, bir yandan Çeka'nın kanatlarını kırmak için başlatılan sonuçsuz girişimle, Menşevikler ve SD'lere karşı Kasım 1918'de başlayan ve kış boyunca devam eden hoşgörü hareketiyle,[42] öte yandan yeni rejimin hizmetine girmeleri için burjuva aydınlara ve her türden "uzmana" yapılan daha genel bir çağrıyla aym zamana rastladı. Lenin "orta köylülükle, dünün işçiler arasındaki Menşevizmi ile, yine dünün devlet memurları ya da aydın zümre içindeki sabotaj hareketleri ile bugün yapılan anlaşmanın" tek ve aynı politikanın parçaları olduğunu özellikle belirtti.[41] Bunların hepsi de burjuva davası İle proleter davası arasında bocalayan ve her an saf değiştirebilecek küçük burjuva eğilimli, güvenilmez unsurlar olarak kabul ediliyordu."

40 A.g.«.,c.XXIII.s 128. 173.
41. *İzvesliya,* 18 Ağuslos !918, aktaran Lenin, *Soçineniya,* c. XXIV. s.767 8, not61.
42. Bkz. *Bolşevik Devrimi, c. t, s.* 163 4. 43. Lenin. *Suçineniya, e. XXIII,* s. 295.
44, Lenİn orta köylülüğün "ister istemez bocalayacağını ve ancak geçişin kaçınılmazlığı

Eğer o sırada **bu** unsurların Sovyet iktidarını belli ölçüde desteklemesi sağlanmamış olsaydı, iç savaş asla kazanılamazdı. Ancak bu değişiklik Bolşevik önderlerin, tarım reformu sonucu ona köylülükteki sayısal ve etkisel güç artışını küçümsemiş olduklarını kabul ettiklerini de gösteriyordu. Bolşevik teorisyenler daima, toprağın küçük köylü mülkiyeti şeklindeki dağılımının kırsal alandaki küçük burjuva kapitalizminin gücünü zorunlu olarak artıracağını öne sürmüşlerdi. Teori şimdi pratikte doğrulanmış oluyordu. "Yoksul" köylüler, Lenin'in daha sonra yazdığı gibi, "orta" köylülere dönüşmüştü.*[1] Yoksul köylü komitelerini kullanarak vurucu taktiklerle sosyalizm aşılama girişimi başarılı olmamış, uzlaşma günün zorunluluğu haline gelmişti. **Bu** açıdan bakıldığında, bu cephe değişikliği Mart 1921'de girişilen çok daha geniş harekâtın habercisiydi

Orta köylünün yatıştırılması 1919 yılı boyunca Sovyet politikasının le mel ve **Önemli** bir özelliği oldu. Mart 1919'daki sekizinci parti kongresi sırasında bu politika tüm hızıyla sürüyordu. **Kongre**'de Lenin açış konuşmasında, merkez komitesi çalışmaları hakkındaki genel raporunda ve "kırsal alanda çalışma üstüne" olan ayn bir raporunda olmak **üzere en** az üç kez **bu** konuyu vurguladı. Orta köylüleri "tarafsızlaştırmak" artık yeterli olmuyordu, ulaşılmış olan sosyalist inşa aşamasında ilişkileri "sıkı bir ittifak temeli üzerine" oturtmak gerekiyordu. Engels'in *Fransa ve Almanya'da Koylu Sorunu Üstüne* başlıklı son kitapçığında küçük köylüye cebir uygulanması karşısında yaptığı uzlaşma tavsiyelerini iki kez alıntıladı.[46] Şüphesiz, *kulakların* uzlaşma diye bir şey söz konusu olamazdı: *"Kulaklar'a* karşı açtığımız iç savaşı devam ettirdik, ettiriyoruz ve ettireceğiz." Ancak *kulaklar'a* indirilmesi gereken darbeleri, "Sovyet işçilerinin tecrübesizliğinden ötürü" orta köylülere indirmek ciddi bir hataydı.[47] Kongrede onaylanan yeni parti programının tarım bölümü, Sovyet kolektif çiftlikleriyle diğer kolektif çiftliklerin ve tarım kooperatiflerinin desteklenmesi ilkesini onayladıktan sonra bireysel köylüye geçiyordu. "Küçük köylü ekonomisi daha uzun bir süre devam edeceğine" göre, parti "köylü ekonomisinin üretkenliğini artırmaya yönelik" tedbirler üzerinde durmak zorundaydı. Bu yüzden ürününü ve

nıı somut vc İnandırıcı bir uygulamasını gördüğü zaman sosyalizme karılacağım" kabul etli (a g.e., c. XXIII, s. 426); daha sonra onu, "kısmen mülk sahibi, kısmen de emekçi olduğu için yalpalayan bir sınıf türü" olarak tanımladı (*a.g.e., c.* XXIV, s. 164).

45. Lenin, *Soçineniya,c.* XXVI, s. 330.

46. Bkz. 353 4; Lenin bu pasajı Kasım 1918'de tanm politikasına ilişkin bir tanışmada aktarmıştı *(Soçmemya,* c. XXIII, s. 307 9).

47. A.g.e..c.XXIV.s. İ14.126 7, 158 71.

toprağını geliştirmesi için köylüye mümkün olan her türlü yardım yapılmalıydı, kırsal alandaki "sosyalist inşa" çalışmalarına daha fazla sanayi işçisi katılmalıydı, *"kulaklar'ın.* kırsal burjuvazinin" muhalefeti kesiti biçimde ezilmeliydi. Son paragraf ise ona köylülüğe karşı takınılacak tutumu tanımlıyordu:

Parti orta köylülüğün ihtiyaçlarını dikkatle inceleyerek, bu katmanın genliğine karşı asla baskı tedbirleriyle değil, ideolojik ikna tedbirleriyle mücadele ederek, can aiıcı çıkarlarının söz konusu olduğu her durumda bilfiil anlaşma yolunu arayarak, sosyalist dönüşümlerin gerçekleşmesini sağlayacak araçların tercihinde tavizler veırrek on a köylülüğü ***kulaklardan*** ayırmayı ve işçi sındının yanına kazanmayı kendine görev bilmekledir.

Kongre orta köylülük konusunda bu sonucu pekiştirecek şekilde özel bir karar kabul etti. "hayli güçlü ekonomik kökenleri" nedeniyle ve Rus kırsal kesimindeki teknik gelişmenin geriliğinden ötürü, orta köylülük "proleter devrimin başlangıcından sonra da epey uzun bir süre direncini sürdürebilirdi"; Sovyet işçileri "başkalarının emeği üzerinden kâr elde elmedikleri için orta köylülüğün sömürücülere dahil olmadığım" kabul etmeliydiler. Bu yüzden orta köylüleri tarım komünlerine ve her tür kuruluşa katılmaya teşvik ederken, bu amaç için "en küçük bir baskı" bile uygulamamak gerekiyordu. Tüm "keyfi zorla el koyma eylemleri" şiddetle cezalandırılmalı, vergilerin ağırlığı "tümüyle *kulakların* üzerine" yıkılmalı, ona köylülük "son derece ihtiyatlı bir şekilde, tamamen imkânları ölçüsünde ve baskı uygulanmaksızın" vergilendirilmeliydi.[49]

Bütün güçlüklere rağmen bu.kararları uygulamak için hiçbir fırsat kaçt nlmadı. VTsIK'nın saygın ve etkıh başkanlık koltuğunda oturan Sverdlov, parli kongresinden az önce Ölmüştü. Yerine Kalinin alandı; Tver ilinden gelmiş eski bir köylü, bir orta köylü olan ve Lenin'in ifadesiyle, "köyle bağlarını koruyan... ve her yıl köyünü ziyaret eden" Petrogradlı işçi Kalinin. Lenin bu atamanın sembolik niteliğini açıkça belirtiyordu: "Küçük köylü tarımına dayalı bir ülkede temel görevimizin işçilerle orta köylülüğün sarsılmaz illifakını sağlamak olduğunu biliyoruz."[49] Ancak 1919 yazı boyunca güvenle izlenen bu yolun bazı sakıncaları da olduğu ortaya çıktı Orta köylü daha ziyade *kulak!ar\n* geleneksel özelliklerini gösteriyordu ve nasıl yoksul köylüye verilen destek üretimi teşvik etmeyi başaramamışsa.

48 *VKPiB)v«t!obul.ı'nakl\9i\),ı.* 1, s 292.307.0
49. Until, *Saçinrniya,* c XXIV, s. 189.215.

ona köylüye verilen destek de üretilenlerin gitgide daha fazlasının karaborsaya akmasına yol açmıştı. Lenin ilk tehlike işaretini Kasım 1919'daki bir parti işçileri konferansında vermişti:

> Orta köylü kendi ihtiyacından daha fazla yiyecek üretiyor ve öayfeoe '»hfl ***fath***sına sahip olduğu için aç işçiyi sömürür hale geliyor. Temel meselemiz, temel çelişkimiz de budur. Bir emekçi, kendi emeğiyle yaşayan, kapitalizm tarafından ezilen hır insan olarak koylu, işçinin yanındadır Ama ürün fazlasına sahip olan mal sahibi koy İli onu dilediği gibi salabileceği bir mal olarak görme alışkanlığındadır.

Ve daha sonra şöyle demişii:

> Serbest tahıl ticaretinin devlete karşı işlenmiş bir suç olduğunu köylülerin tümü anlamıyor Köylü alışkanlıkla, eskiden olduğu gibi "bu buğdayı ben ürettim, kendi ellerimle ürettim, omı İstediğim gibi satmaya hakkım var." diye düşünüyor. Biz de bunun devlete karşı işlenmiş bir suç olduğunu söylüyoruz.[50]

Ona köylü idari düzenlemelere, kırsal alanın kıymelli ayrıcalıklarına karşı kentlerin bir tecavüzü olarak kahul eden geleneksel köylü zihniyetiyle bakıyordu. Verilen desteğin yoksul köylüden orla köylüye çevrilmesiyle bir kez daha küçük burjuva köylü kapitalizmi güçlerinin önü açılmış oluyordu. Ancak o an İçin yapılacak başka bir şey de yoktu. Aralık 1919'daki yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, kapsamı tahıl ve etten "patatese ve gereğinde diğer tarımsal ***iirürttoe"*** de genişletilebilecek birzorla el koyma politikasını onaylayan sert bir karar çıkardı."

Yoksul köylüden orta köylüye bu dönüş Sovyet çiftliklerine ya da diğer geniş ölçekli tarım biçimlerine de herhangi bir yarar sağlamadı. Mart 1919' da, orla köylüyle uzlaşma politikasını ilan eden dokuzuncu parti kongresinde Lenin, kolektif tarımın can alıcı noktalarından birine işaret ediyordu. Orta köylünün komünist topluma kazandınlması. "ancak., hayatının ekonomik şartlarının kolaylaştırılması ve düzeltilmesiyle" mümkün olacaktı. Güçlük de buradan kaynaklanıyordu.

> Yann son model **100 000** traktör verebil şeydik, bu traktörlere yakıt ve donanım sağlayabil şeydik (gayet iyi biliyorsunuz ki bugün için bu bir hayaldir), ona köylü "ben komünden (yant komiiıizmden/ yanayım," diyecekti. Ancak bunu yapabilmek için önce uluslararası burjuvaziyi dize getirmek, onu bize bu traktörleri vermeye mecbur etmek gerekir.[51]

50. *A.g.e* c. XXIV, s. 538, 540 1.
$1. Srıdı SovetovRSFSR> PwmnovUrdyak **(10391,s. I « » .**
52. Leoni, *Stçuutuya,* c. XXIV, s. 170

ğildi. Yine de büıiın bu sakıncalara rağmen, kaba istatistiksel bir özet olarak, Rusya'da tarımın NEP arifesindeki bir resmi çizilebilir.

Ekim Devrimi'yle başlayan toprağın yeniden dağıtımı, Sovyet denetimi altındaki bölgelerde 1918 sonunda fiilen tamamlanmıştı; 1920 yazında ise uygulama Sovyet cumhuriyetlerinin kapsadığı tüm alana yayılmıştı. Bu uygulama üretim biriminin yüzölçümünde dikkat çekici bir eşitlenmeye yol açtı. O dönemde yayımlanmış bir tablo 1917,1919 ve 1920 yıllan için yüzölçümleri farklı işletmeleri yüzde olarak şöyle sınıflandınyordu:

	1917 %	1919 %	1920 %
Ekilemeyen topraklar	11.3	6.6	5.8
Ekilebilir topraklar (4 desyatine kadar)	58.0	72.1	86.0
Ekilebilir topraklar (4 ile 8 desyatin)	21.7	17.5	6.5
Ekilebilir topraklar (8 desyatinin üstü)	9.0	3.8	1.7«

Tek bir köylü ve ailesi tarafından işletilen, genellikle tek bir ata sahip olan ve daha 1917'de tipik sayılan küçük işletmeler, 1920'de Rusya tarımında egemen birim haline gelmişti. Büyük toprak mülkiyeti ortadan kalkmıştı. Büyük toprak birimini Sovyet çiftliği ya da tarım komünü şeklinde yeniden yaralma girişimi her yerde dirençli bir muhalefetle karşılaşmış ve pek az başarı sağlamıştı. Ekim Devriminden somaki üç yıl boyunca üretimin düşmesinin birçok sebebi —kırsal alanın yıkıma uğraması, işgücü kaybı, hayvanların telef olması, donanım ve gübre kıtlığı— arasında küçük işletmenin büyük işletmeye kıyasla daha düşük verim sağlamasına çok fazla yer vermek haksızlık olur. Ancak bu, doğrudan doğruya savaştan ve ıç savaştan kaynaklanan faktörlerden daha kalıcı olan, süreklilik gösteren bir engeldi ve Sovyet ekonomisinin temel ikilemini oluşturuyordu.

Küçük köylü tarımının büyük işletmeler aleyhine gelişmesi bazı özgü! sonuçlar da yarattı. Her şeyden önce, daha değerli ve uzmanlık isteyen ürün türlerinin gündelik geçime yönelik ürün türleri lehine terk edilmesine yol açtı. Üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi Ocak 1920' de, "teknik ve uzmanlık gerektiren ürünlerin (eskisine göre daha az

62. L. Kritsman. *Geroyçeskii Period Vetikoy Rustkuy Reyolyıtsii* (tarihsiz (? 19241), s. 68; bir başka tahlo *(a.g.e.* s. 67) 4 desyatine kadar başlığı altında sınıflan din lan toprakların yansından fazlasının yüzölçümünün 2 desyatinden oz olduğunu göstermektedir Başka bir tablo (a *g e* . s 67j işletme başına at sayısı hakkında benzer sonuçlar vermektedir Atsız isletmeler yüzdesi 1917'dc 29 iken IMO'de 7.6'ya düşmUş, ıek allı istetmeler 49 2'den 63 9'a yükselmiş, iki attan fail asına sahip işletmeler yüzdesi ise 4.8'der> 0.9'a düşmüştür.

kelen, keresle, yağlı tohumlar, pamuk, vb.) ve çiftlik hayvanları yetiştiriciliğinin zararına, besin maddeleri üretimine doğru tehlikeli bir yönelim" olduğuna dikkat çekti.[03] Kasım 1920' de toplanan sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinin tanm sorunları raportörüne göre Sovyet cumhuriyetlerinde ekili topraklar 1917 ile **19Î9** arasında yüzde 16 azalmıştı: Bu düşüş çavdar ekili topraklarda daha az olmuş (yüzde 6.7), özel ürün ekiminin yapıldığı topraklarda ise en yüksek yüzdeye ulaşmıştı (kenevir yüzde 27, keten yüzde 32, hayvan yemi yüzde 40).[M] İkincisi, küçük köylü işletmesi sadece daha az üretmekle kalmıyor, ürettiğinden daha fazlasını tüketiyordu da; böylece şehirlere kalan miktar iki kat azalmış oluyordu. Ürün fazlasının olduğu yerlerde ise bunların toplanması çok daha güçleşmişti ve düzensizlik gösteriyordu, çünkü birkaç zengin çiftçiye ya da devlete veya kent proletaryasına bağlı kolektif birimlere karşı kullanılması mümkün olabilecek zorlayıcı önlemleri geniş bir küçük ya da "orta köylü" kitlesine karşı uygulamak, hem maddi hem de manevi bakımdan İmkânsızdı. Lenin'in daima öngörmüş olduğu gibi, ortalama üretim biriminin boyutlarını düşürmek suretiyle köylüye toprak dağıtmak, proletarya devriminin zaferini mühürlemek için kentlere gerekli olan yiyecek ve hammadde şevkinin artışı önünde ölümcül bir engel oluşturdu. Ekonomisi geri bir köylü tarımına bağlı olan bir ülkede sosyalist bir düzen kurmanın zorluğu bir kez daha bütün açıklığı ile görülmüştü.

Tarım sisteminden kaynaklanan bütün güçlükler bir yana, şehirlere yiyecek maddesi sağlamada en temel güçlük karşılık olarak köylülere verilebilecek işe yarar hiçbir şeyin olmamasıydı, ve hangi şekil altında olursa olsun zorla alma aslında tahıl elde etmenin tek yasal yöntemiydi. Uygulanabilecek herhangi bir alternatif önerileri olmayan Sovyet önderleri bu acı gerçeği kabul etmekte hayli yavaş davrandılar.[65] Ancak 1920 sonbaharında köylülerin hoşnutsuzluğu üstü örtülemeyecek ölçüde yaygınlaştı. Eylül

63. *Rezolyumi Treı'ega Vserıtisasktıgıı S"eıda Suvtmv Narodnogo Koıyaatva* (1920). s 22.

64 *Vus'm<'iVserossihkiiS'ezdSovmv,{.W2\).s.* 123.

65. 1920 yazında, Lenin Varga'nın Macar devrimi tecrübesinden esinlenen bir uyarısını, "Zoralımlar amaçlarına ulaşmıyor, çünkü üretimde bir azalmaya sebep oluyor." İfadesini okuduğunda bu cümlenin kenarına iki soru işareti koymu jiu *(Leninskiı Sbomik.* c VII11928], s. 363); birkaç ay sonra Buharın *Ekımomıka Perehıdnogo* Penoda'sında köylüye karşı zor kullanmanın "sadece basit bir zorlama" olarak kabul edilemeyeceğini, çünkü bunun "ekonominin genel gelişmesi yolunda zorunlu hır adım olduğunu" yazmıştı. Lenin, bu kez "çok güzel" diye bir not düştü *(A.g.e.,* c. XXXV [1945], s. 175).

ayından itibaren askeri birliklerin terhisi, orta ve güneydoğu bölgelerde — köylü ayaklanmasının geleneksel şekli olan— "eşkıyalığa" yol açtı; Tambov ili bu karışıklıkların merkezi gibi görünüyordu.[66] Moskova ili köy Sovyetleri yürütme komiteleri başkanlarının Lenin'in konuşmasıyla açılan bir toplantısında köylülerin düşmanlığı açıkça dile getirildi: Lenin konuşmasının sonunda, "soğuk, açlık ve dayanılmaz vergilerin köylülerin çoğunluğunu son derece etkilediğini," ve "görüşlerini açıkça dile getirenler olsun, dolaylı konuşanlar olsun bunların büyük çoğunluğunun merkez iktidarı suçladığını" kabul etti.[67]

Savaş komünizmi döneminde tarım sorununun ciddi anlamda son ele alınışı Aralık 1920'deki sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ydi. Wrangel'in yenilgisi iç savaşa son vermişti ve kongre kendini hemen hemen tümüyle sadece ekonominin kalkındırılmasına verdi. Lenin açış konuşmasında "Küçük köylü mülkiyeline dayalı bir ülkede asıl ve temel görevimiz tarım üretimini artıracak devlet yaptırımını oluşturmanın yolunu keşfetmektir" görüşüne bağlı kalıyordu.[6*] Menşevik Dan'ın konuşması Sovyet pratiğine karşı suçlamaların bir özetiydi. "Zora dayalı iaşe politikası" fiyaskoyla sonuçlanmıştı. Gerçi köylülerden otuz milyon pudluk tahıl alınmasında basan h olunmuştu ama bu. "eskiden ekilen toprakların toplam yüzölçümünde hemen hemen dörtte bir oranında genel bir düşüş, çiftlik hayvanları miktarında ve sanayi hammaddesi olan bitkilerin ekiminde düşüş ve tarımda vahim bir çöküntü pahasına elde edilmişti".[69] Sol SD delege tarafından sunulan bir karar, "tarımda gelişmeyi teşvik etmek amacıyla" zorla alma uygulamasının her köylünün ürettiğinin sadece bir kısmıyla sınırlandırılmasını, geri kalanının "hem kendi tüketimi için, hem de emekçi köylü hanesinin ihtiyaç duyduğu maddeleri tüketim kooperatifleri sistemi içinde değiş tokuşla sağlayabilmesi için" köylüye bırakılmasını öneriyordu,[70] Menşevik bir karar daha da ileri giderek, Rus köylülerinin "faaliyetlerini pazar ekonomisinin ilkelerine bağlı olarak geliştiren ya da azaltan bir üreticiler sınıfı" —yani bir küçük kapitalistler sınıfı— oluşturduğunu kabul ediyor ve "devlete karşı, kesin bir biçimde tanımlanmış belli yükümlülüklerini yerine getirdikten sonra köylülüğün, serbest meta değişimi teme

66. *Desyaryi S"ezd Rossiisktry Komaıunislıçeskay Pariii* (1921), s. 37 8. Kıj boyunca. Narkomprod on uç bölgede buğday toplamayı lamamen durdurmak zorunda kaldı (*a.g.e.*. s. 231).

67. Lenin. *Soçineniya,* c. XXV, s. 426

6İ. *A.g.e.,* c. XXVI, s. 38

69. *Vos'moi Vserossiiskii S"ezdScnelov* (192!), s 42.

70. *A.g.e.,* s. 122.

linde ya da devletle anlaşma yoluyla sabitlenmiş fiyatlar temelinde, kendine kalanı dilediği gibi kullanabilme imkânına kavuşturulmasını" öneriyordu.[71] Menşevik öneri büyük bir tepkiyle karşılandı; Bolşevik bir delege bu önerinin "özellikle Ukrayna'da bütün *kulaklar'va* ve eşkıyaların ağzından defalarca dinlenmiş sözlerden" hiçbir farkı olmadığını belirtti.[72] Ancak tartışma bir bütün olarak sıkıcı ve kısırdı. Raportör Teodoroviç durumun üç temel özelliğini şöyle saptıyordu: "kırsal kesimde genel bir yoksullaşma", tarımsal üretimde uzmanlaşmış ekimden "doğal" ekime geçişin eşlik ettiği bir düşüş ve "köylü işletmelerinin aralarındaki farklılıkların kaldırılması". Bu şartlar iki "temel kusur" yaratmıştı: ekili toprakların alanında bir düşüş ve ("birçok Batı Avrupa ülkesine kıyasla üç dört kat daha az" olan) düşük bir üretkenlik. Teodoroviç, köyle kent arasındaki ezeli ikilemi, "kısır döngüyü", ve her birinin karşılıklı taleplerini bir kez daha şöyle açıklıyordu:

> Kırsal alanları yeniden canlandırmak için kentlerden onlara gelen malların normal miktarda olması gerekir; ne var ki kentler de bu mallan üretebilmek için belli miktarda hammadde ve yiyecek maddesine ihtiyaç duymaktadır."

Ne var ki bu kısır döngüden kurtulmak ve kentlere gereken "belli miktardaki" ürünü sağlamak için ileri sürülen görüşler hâlâ çok acemiceydi ve tamamen kentli bir bakış açısının ağırlığını taşıyordu. 1919'da Tula il Sovyeti yürütme komitesi, daha fazla üretim sağlamak amacıyla köylüler arasında bir "ekim komitesi" kurulması fikrini ortaya atmıştı.[7'] Bu fikir başka yerlerde de kabul görmüştü ve ülkenin tamamına uygulanabilir nitelikte görünüyordu.[75] II, ilçe ve kırsal bucaklarda "ekim komitelerimin kurulmasına karar verildi. Narkomzem tarafından "bütün ülke İçin geçerli zorunlu bir ekim planı" hazırlanacaktı. İl komiteleri "zorunlu bir ekim planı hazırlayacak... ve bütün bir il ve tek tek her ilçe için ekim alanları saptayacaklardı"; alt komiteler de planın uygulanmasından sorumluydular. "Devletin ekim planında saptanmış toprakları" işlemenin bir "devlet hizmeti" olduğu ilan edildi.[76]

1İ. A.g.e,, s. 201. 72.*A.g.e.,s 202.* *71.A.g.e., s.* 123 5. 74 *A.g.e.,*s. 148.

75. Tasan *Gosudamvennoe Regulirovanie Kresıyanskogo Kozyaistva* (1920) adlı bir kitapçıkla Osinski (Obolenski) tarafından açıklanmıştı: Osinski "yiyecek maddeleri üzerinde kurulan tekelin yerine, serbest ticarete ve *'kulaklar'C* kayıran bir politikaya yol açacak verginin malla ödenmesi'ne ilişkin her tasarıyı yeriyordu *(o g.e.,* s. 16).

76. Karar *(S'eıât Semetav RSFSR v Posıanovlenİyak* [1939], s. 170 5) kongrenin diğer ka rarlanyla birlikte *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 1, madde 9'da yayımlandı; Ocak başında yayımlanan resmi bir kararnameyle ekim komiteleri oluşturuyordu (a.g.e., No. 2, madde 14) ve Ocak ayı sonunda yayımlanan bir başka kararname ise bu komilelerin görevlerini tanımlıyordu (o g.e.. No. 7, madde 52) — savaş komünizmi dönemi tarım politikalannın ölü doğmuş son çocuğuydu bu.

Sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ndeki tartışma belirli bir iler lerne sağladı. Bolşevik rejimin ilk üç yılı boyunca yiyecek kıtlığı bir üretim sorunu olarak değil toplama ve dağıtım sorunu olarak düşünülmüştü. Yakın zaman öncesine kadar buğday ihracatçısı olan bir ülke için doğal olan bu varsayım, şimdi trajik bir hata olarak görünüyordu, tç savaş, tarım reformu ve zorla el koymanın neden olduğu üreticiler grevi ekili toprakların yü zölçumünde ve rekoltede sürekli bir azalmaya yol açmışıı. îç savaş sona erdiğinde Sovyet tarım politikasının lemel meselesinin köylünün varolmayan ürün fazlasını zorla almak değil, tarımsal üretimi teşvik etmek olduğu açıkça görülmüştü. Kongrede kabul edilen de buydu. Ne var ki edinilmiş bütün tecrübeye rağmen, köylüyü istenilen miktarda ürünü teslim etmeye zorlamanın yada ikna etmenin mümkün olabileceği düşüncesi bir kez daha ağır bastı. Ancak bu sefer yanılgı kısa sürdü. Üç ay sonra Lenin'in ilan ettiği Yeni Ekonomi Politikası, sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Sol SD'lerin ve Menşevikler in dile getirmiş oldukları tasarılardan artık hiç de uzak değildi.

b) *Sanayi*

Iç savaşın sanayi üzerindeki etkisi, tarım üzerindeki elkisine kıyasla daha dolaysız ve kısa vadede daha yıkıcı oldu. İç savaş tarımda tüm talebi artırdı ve böylece başka türlü daha acelesiz ve daha denetlenebilir şekilde kotan labilecek olan hal çarelerini zorlayarak üretim ve iaşe alanındaki tüm güçlükleri pekiştirdi. Sanayide ise bülün bunların daha da fazlasına sebep oldu Barış ekonomisine geçişin gündeme geldiği bir sırada üretimin şeklini daha da çarpıttı, en önemli sanayilerin tümünü Kızıl Ordu için bir levazım Örgülü haline dönüştürdü ve sanayi politikasını askeri slralejinin bir parçası haline getirdi; bütün kararlar, uzun vadeli perspektifler ve ilkeler göz Önünde tutulmaksızın, acil duruma bağlı olarak alınıyordu. İç savaştan önce ve sonra Sovyet sanayi politikasında bir süreklilik sağlandığı sürece, bu durum savaşların ve sosyal karışıklıkların önceki ve daha derin sebeplerden dolayı meydana gelen devrimci değişiklikleri hızlandırdığına ilişkin görüşü tamamen ön plana çıkardı. Bolşevikler iktidara gelmeden önce Birinci Dünya Savaşının teşvik ettiği sanayi Üzerindeki devlet denetimi, iç savaşın etkisiyle şimdi yeni ve kesin bir ivme kazanıyordu ve bunun Bolşevik öğretideki yeri zorlu bir praıik tecrübeyle yeniden doğrulanmış oluyordu. Sana

yinin iç savaştan aldığı başlıca ders merkezi bir denetimin, yönetimin ve planlamanın kaçınılmazlığıydı. İç savaş görünüşte sosyalist ilkelerle daha az bağdaşan ama etkililik bakımından gerekli olan iki sonuç daha yarattı: teknik uzmanlara ve yönetimden tek kişinin sorumlu olmasına duyulan ihtiyaç.

Devletle sanayi arasındaki yasal ilişkileri, tüm sanayi işletmelerinin tedricen kamulaştırılması belirledi. Sanayide savaş komünizmi dönemi, belli başlı tüm sanayi dallarını kamulaşlıran 28 Haziran 1918 kararnamesiyle başladı." 1918 yılı sonunda bir takım kamulaştırma kararnameleri 28 Haziran kararnamesinden doğan boşlukları kapattı; "Cumhuriyetin tüm üretimini düzenleyen ve örgütleyen merkez organ sıfatıyla" Vesenka'dan başka hiçbir örgütün sınai işletmelere el koyma hakkına sahip olmadığına ilişkin kuralı tekrarlayan Ekim 1918 tarihli bir kararname'" yerel Sovyetlefle Sov narhozlar'ın hâlâ kendi hesaplarına kamulaştırmalarda bulunduklarını düşündürüyor. Ancak, çok küçük birkaç sanayi işletmesi dışında, resmi kamulaştırma, el koymanın gerçekleşmiş olup olmamasına bakılmaksızın 1918 sonunda artık kapanmış bir mesele halini almıştı. 1919 yılının başından itibaren dikkatler yoksul köylülerle ailelerinin genellikle ek iş yapmalarına ya da evde çalışmalarına dayanan dağınık ve örgütlenmemiş küçük köylü zanaatları üzerinde toplandı. Bu tur işletmelerin Rusya ekonomisinde muazzam bir payı vardı. Fabrikaların makinalaşmış büyük sanayisi ile hemen hemen aynı oranda olmak üzere köylünün basit ihtiyaçlarını, aletlerini, avadanlıklarını, giysilerini, evinin gerekli eşyasını ve donanımını karşılıyorlardı." Ne pahasına olursa olsun üretimi artırmayı amaçlayan Mart 1919 parti programı devlet siparişleri vererek, mali destek sağlayarak kırsal kesimdeki küçük zanaatları teşvik ediyor ve "kendi başlarına çalışan köy emekçilerini, tarım işçileri anellerini. üretim kooperatiflerini ve küçük işleımeJeri daha *geniş ütelim* ve sanayi birimleri *haline"* getirmeyi arzulu yordu.*" Vesenka ve yerel Sovnarhozlar bünyesinde kırsal sanayilerin örgütlenmesi için öze! seksiyonlar kurulması Aralık 1918'de kararlaşlırılmış

77. *SißbrameUzakimtnn, 1917 1918,* No. 47, madde 559: bu kararname için bkz. s 104 5.

78. *Sbornık Dekrer«v ı Pvslanovlenii pıı Nurodnomu Kozyaistvu, c.* 11 (1920), s. 83.

79. *Narodnikter* köylerdeki bu zanaatı kentlerin kapitalist sanayisine sağlıklı bir alternatif diye yüceltmişlerdi; öle yandan Rus M ark s ısı Jen bunları tanımlayan sıfatı *(kusıumi)* mecazi anlamda, aşağılık, örgütlenmemiş ve geri kalmış her şey için kullandılar. Devrimden önce bu köy sanayileri köylerdeki işgücünü örguıleyip "sömüren" küçük işletmecilerin el arlıkları bir yemlikti,

80. *VKPtBlvRezehutsiyak t\94i),c.* l, s 290.

tı;" Ocak 1920'de Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi, bunları kooperatiflerin yönetiminde birleştirmeyi önerdi." Bu alanda neyin ne kadar gerçekleştiği şüpheli. Beşten fazla işçi çalıştıran makinalı ya da 10 işçi çalıştıran makinasız tüm küçük işletmeleri kamulaştıran bir kararnamenin Kasım 1920 sonunda yayımlanması yasal duruma ilişkin bütün şüpheleri sonunda ortadan kaldırmış oldu. Ne var ki 28 Haziran 1918 kararnamesi gibi bu kararname de sadece yasal unvanı kapsıyordu; Vesenka ya da yerel organlar harekete geçinceye kadar, mal sahipleri işletmelerinin gerçek sahipliğini korudular.[83]

Savaş komünizmi döneminde sanayiyi kamulaştırmanın kesin dökümü hiçbir zaman yapılmadı. O sırada Sovyet rejimine tabi bölgelerde (ve gerçekte Doğu Sibirya hariç, daha sonra Sovyetler Birliğini meydana getirecek bütün bölgelerde) 1920'de yapılan sanayi sayımı, 350 000'i işler durumda 404 000 "sanayi işletmesi" bulunduğunu ortaya koydu. Bu 350 000 işletmenin yaklaşık dörtte üçü tek bir kişinin ya da ailesinin çalıştığı işletmelerdi; sadece %26'sı ücretli işçi çalışünyordu. Sanayide çalıştırılan toplam işçi sayısı 2 200 000'di. Bu sayı sanayideki tüm İşçilerin yüzde 89'uydu ve bunun I 410000'i her biri 30 işçi çalıştıran sözde büyük işletmelerde çalışıyordu. Kasım 1920 kararnamesi gereğince kamulaştırılmış sanayi işletmelerinin toplam sayısı 37 000'dİ; bu işletmelerde toplam 1 615 000 işçi çalışıyordu. Ayrıca, sanayi kooperatiflerinde 230 000 işçi çalıştırılıyordu.[8'] Ancak bu genel kamulaştırmadan Önce Vesenka tarafından derlenen rakamlar gerçek durumu daha iyi yansıtmaktadır. Bu rakamlara göre, toplam 6 908 sanayi işletmesi Vesenka tarafından kayda geçirilmişti. İçlerinden 4 547'si gerçek anlamda kamulaştırılmıştı, yani devlet denetimi altına girmişti. Aynı zamanda İstatistik Genel Müdürlüğü kamulaştırılan işletme sayısının 3 833'ü aşmadığını saptıyordu.[85] Ulaştırma, elektrik, kimya, dokuma ve kâğıt sanayilerinde kamulaştırmanın hemen hemen tamamen ger

81 *Trudi II Vserossiıskogo S"ezda Sovelav Narodnogo Kozyaistva* (tarihsiz), s. 396,

82. *Rezolyutsiı Treı'ego Vserossiıskogo S"ezda Soveiov Narodnogo Kozyaistva* (1920), s. 30 2. Bu kongrenin Tomskt tarafından önerilen bir başka karan, sadece "tamamen gerekli kollarına" yardım edilmesi gereken köy sanayilerine karşı sendikaların düşmanlık beslediklerini ortaya koydu; genel politika "köy sanayisi yerine fabrikayı'" ikame etmekti'" *lA.g.e,,* s. 28).

83 *Sobranie Uzakonenii, 1920.* No. 93, madde 512.

84. Sayım sonuçlan *NaNovikPuryak* (1923), c. Ill, s. 165 78'de tümüyle özetlenmişür.

35. Bu rakamlar, birbirini tutmayanlar arasında bir bağdaştırma çabasına girilmek sizin, L. Kritsman, *Geroyçeskii Period Velıkoy Russkoy Revolyutsii* (tarihsiz [1924?]), s. 127 8'de yer almaktadır; V. P. Milyutin, *Istoriya Ekonomiçeskogo Razvitiya SSSR* (İkinci basım, 1929), 1920 Şubatı için 6500'un biraz alUnda bir rakam veriyor; bunun hemen hemen 3 000'i "tröstle}

çekleştirilmiş olduğunu bütün yetkililer kabul etmektedir.

Savaş dönemi komünizminde gerçek sorun sanayinin kamulaştırılması değil, sanayinin devle! tarafından sosyalist esaslara göre yönetilmesiydi — Lenin'in de sık sık işaret ettiği gibi kamulaştırma bizatihi sosyalist bir tedbir değildi ve burjuva kapitalist yapının henüz değişmeden varlık sürdüğü ülkelerde bile o sırada bir dereceye kadar zaten gerçekleştiriliyordu.*[6] Sanayi hakkında Temmuz 1918'den 1919 sonuna kadar yayımlanan bir sürü kararnamenin en önemlileri "sanayi işletmelerinde yönetimin devlete devredilmesini," (kullanılan ibare buydu) öngörüyordu; bazen kararname Vesenka'nın yönetimi üstlenecek seksiyonunu belirtiyor, bazen de bu sorumluluk Vesenka'ya ya da onun prezidyumuna bırakılıyordu. Kararnameler belirli işletmelere ilişkindi. Belirli bir sanayi kolundaki işletmelerin ya da fabrikaların tümü aynı zamanda kamulaştırılmadı; Geniş ve değişken dokuma sanayisine el koymak için bir düzineden fazla kararname gerekmişti. Ancak politikanın hedefi, Lenin'in 1917 sonbaharından itibaren kapitalist örgütlenmenin nihai aşaması ve bu yüzden sosyalizmi Örgütlemenin gerekli bir şartı dediği, sanayinin cebri "tröstleştirilmesi"ni tamamlamaktı.[87] Her bir sanayi kendi ***glavk'ımn*** ya da merkezinin yönetiminde, politikanın yüce hakemi Vesenka'ya karşı sorumlu tek bir "tröst" halinde gruplandırılacaku. 1919 sonunda bu "devlet tröstleri"nin doksan kadarı örgütlenmişti.[88]

Sanayi politikası alanında bu dönemin türlü türlü kararnamelerinde belirli ve lutarlı bir politika keşfetmek her zaman kolay değildir. Vesenka o sırada kendi başkanı Rikov'un dediği gibi, "ekonominin nizami örgütlenmesi "ni bir yana bırakmak ve arkadan gelecek bir hücumdan korunmak için aşırı tedbirlere başvurmak zorunda kalmıştı." Hiç şüphe yok ki iç savaş, sa

tintmiş ve son derece önemli işletmelerdi", geri kalan 3 500'ii ise yerel Sovnarhozl ar tarafından yönetilmekleydi,

86. *Mart* 1919'da, Komıntem'jn birinci kongresinin görünüşle Troçki tarafından kaleme alınmış olan bildirgesi şu nokta üzenndc duruyordu: "Kapitalist liberalizmin o kadar karşı çıktığı ekonomik hayntrn kamulaştırılma*! başarıldı. Bu gerçeklen geri dönülemez — ne serbest rekabete ne de trösdenn, konsorsiyumların ya da diğer ekonomik biçimlerin egemenliğine Asıl sorun şudur: Kamulaştırılmış üretimin yönetimini sonra kim üstlenecek? Emperyalist devlet mi yoksa muzaffer proletarya mı?" *(Kommunisıiçeskii International* v *Dokumentek* 11933], s. 57 8; Troçki, *Soçineniya,* e. XXII, s. 41).

87. Bkz. sayfa 64 5.

88. V. P. Milyutin, *Isıortya Ekonomiçeskogo Razvitiya SSSR* (İkinci basım, 1929), s. 170. Trdstkştirilemeyecek kadaı geniş ve dağınık olan dokuma sanayi, o sırada tek bir merkezin yöneliminde 40 "birlik" halinde örgütlenmişti (A.g.e., s 171).

89 *NarodnoeKozyaistvo.no* 10. 1918, s. 31.

vaş İçin doğrudan doğruya ya da dolaylı olarak gerekli sanayi işletmelerinin kamulaştırılmasında diğer bütün faktörlerden çok daha etkili olmuştu. Demir çelik sanayisi üzerinde devlet denetiminin kurulması 28 Haziran 1918 tarihli kamulaştırma kararnamesi ilan edildiğinde bilfiil tamamlanmıştı. Deri, dokuma, kimya, elektrik sanayileri gibi başlıca sanayi kollarındaki işletmelerin 1918 sonbaharında hızla kamulaştırılması savaş yüzünden zorunlu olmuş. Aralık 1918'de tüm yakıtların üretim ve dağılımı üzerinde diktatörce yetkilerle donatılmış bir yakıt komilesinin (Glavtop) kurulması için hiçbir açıklamaya gerek olmamıştır. Kâğıt, tütün, sigara, ateşe dayanıklı kapkacak üreten fabrikalara erken bir zamanda el konulmasının yada Haziran kararnamesinde nedense unutulmuş olan şarap ve ispirto sanayilerinin Kasım 1918'de kamulaştırılmasının ve ertesi ay yönetim altına alınmasının sebebi daha genel düşüncelere bağlanabilir. Ancak müzik eserleri yayım ve basım sanayisini ya da Moskova ve Petrograd'daki şekerleme sanayisini kamulaştırmak ve yönetimlerine el koymak için Aralık 1918'de alınan tedbirlerin nedenini keşfetmek daha güçtür*" Makul ve gerekli sebeplerden dolayı harekete geçirilen "kamulaştırma" aygıtı kendi kendine hızlanmış ya da bütün bîr bürokratik evrime özgü karmaşık ve kısmen tesadüfi sebepler ve dürtüler tarafından hızlandırılmıştı.

Bu düzenlemelerin sonucu Vesenka'yı başlangıçta düşünüldüğü haliyle tüm Sovyet ekonomisinin yöneticisi ve hakemi olma görevinden saptırmak ve onu kamulaştırılmış Sovyet sanayisinin yönetiminden sorumlu bir bölüm haline getirmek oldu. Ağustos 1918 tarihli uzun bir kararnamede belirtilen iki görevden, "üretimi ve dağıtımı düzenleyip örgütlemek" ve "cumhuriyetin bülün işletmelerini yönelmek" görevlerinden, ikincisi bundan böyle onun asıl görevi oldu. Aynı kararnamede Vesenka'nın yapısı ayrıntılı bir şekilde açıklanıyordu. 69 üyesinden 10'u VTsIK, 20'si bölge Sovnarhozları, 30'u da sendikalar merkez konseyi tarafından atanmıştı; ayda en az bir kez toplanacaktı. Günlük çalışmaları başkanı ve başkan yardımcıları Sovnarkom, diğer üyeleri ise VTsIK tarafından atanan 9 kişilik bir prezid yum yapacaktı Prezidyum kısa zamanda yöneten ve politika saptayan bir kuruluş haline geldi. 1918 sonbaharından sonra Vesenka bir konsey olmaktan çıktı. Tıpkı ingiltere Ticaret Odası gibi, etkinliğini yitirmiş bir kurulu

90. Bu ve buna benzer kararnameler *Sbornık Dekretov i Postanuvlenii po Narvdamm Kozyaisnu,* c. II (1920). s [a] IO, 112 34'le yet almakladır. Aynı dönemde yayımlanan ve lek tek istetmelerin kamulaştırılmasına ilişkin birçok kararname *a.g.t.,* c. II, *s.* 137 67'de bulunmaktadır

sun unvanını taşıyan bir devlet organı haline geldi."

Vesenka'nın bu yeni sanayi krallığını yürütme girişiminde kullanacağı aygıt, merkezi kuruluşlardan —*glavklar* ve merkezler— oluşan bir sisiem den geliştirilmişti; bunlardan ilki kamulaştırmadan önce kurulmuş bulunuyordu. Daha az Önemli sanayilerden bazıları doğrudan doğruya Vesenka'nın bölümlerine bağlanarak bu sistemden ayrıldılar. Ancak bu önemli bir farklılık getirmeyen bir ayrıcalıktı, çünkü merkezler ve *glavklar* yarı bağımsız statülerini gitgide yitirerek Vesenka'nın seksiyonlarına dönüşmüşlerdi. Merkezlerin ve *glavklar" tn* bu dolaysız bağımlılığı, kamulaştırılmış işletmelere tahsis edilen tüm krediler Vesenka'dan geçmeye başladığı andan itibaren kaçınılmaz hale geldi. Aralık 1918'de, ikinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresinin bir kararıyla da resmen doğrulanmıştı bu durum.* Başlangıçta daha belirsiz ve ikircikli olan şey, merkezlerin ve *glavklar'in* kendi denetimleri altındaki sanayilerle ilişkileriydi. Sanayinin kamulaştırılmasından önce kurulan ilk *glavklar üan* olan petrol üst komitesinin (Glavneft) görevleri şöyle tanımlanmıştı: "Petrol ticaretini devlet hesabına örgütleyip yönetmek, özel petrol sanayilerini denetlemek ve bir düzene bağlamak ve bu sanayi alanında faaliyet gösteren farklı işletmeleri kapatmak, açmak ya da birleştirmek.''" Yine ilk kuruluşlardan biri olan tütün üst komitesi (Glavtabak) "hammaddeleri plan dahilinde sağlamak ve ürünlerin planlı bir şekilde dağıtımını gerçekleştirmekle"[w] görevlendirilmişti, işletmelerin doğrudan doğruya Vesenka ya da *glavklar* tarafından yönetilmesi kamulaştırmadan önce de sonra da tasarlanmamıştı. Dokuma sanayisinde yönetimi devlet tarafından üstlenen işletmeler gittikçe arttığı için devlet dokuma fabrikalarını Çentrotekstil emrinde yönetmek amacıyla Aralık 1918'de Natsional'tkan adlı yeni bir örgüt kuruldu." Öle yandan deri üst komitesi (Glavkoz) "kamulaştırılmış işletmelerin yönetimini örgütlemekle", boya ve vernik üst komitesi (Glavlak) bu tür işletmelerin "genel yönetimini

Sobranie Uzakonenıı. 1917 1918, No 58, madde 644, V. P. Milyulin, *Isıoriya Ekımo mieeskogo Razviıiya SSSR* (İkinci basım, 1929). s. İ68. Bu dönemde Vesenka'nın erginlenmesinin ayrıntılı bir anlatımı İçin bkz. L. Kritsman. *Geroyçeskii Period Velikıιy Russkov Revvl \niiii* (tarihsiz [1924^)), s. 99 105.

92. *Trudi II Vserossıιskt'sv S"ezda Svveivv Namdnogo Kmyaisiva* (tarihsiz), s. 396 400: bu karar için bkz. s 232 3; aynı kongre, sanayinin yönetimine ilişkin ayrıntılı kararlar kabul etli *{A.g.e.,* s. 402 31

93. *Byulleieni Vıssego Soveta Narodnogo Kozyaistva,* No. 6 8. 1918, s. 34 8.

94. *Glavıabak.Na.* 1, Ağustos 1918.s. 50.

95. *Sbamik Dekrelov i Postanovienii po Narodnomu Kozyaistva.* c. II. 1920. s. 66Çenlro teksül halikında bkz. s. 78 9.

sağlamakta" görevlendirilmiş ve kâğıt üst komitesi (Glavbum) "kâğıt sana yisindeki devlet işletmelerinin üst yönetimine" dönüştürülmüştü.*' Bu terminoloji değişiklikleri hiç şüphesiz farklı uygulamalara tekabül ediyordu. İç savaşın hararetli atmosferi düzenli ve yekpare bir sisiemin gelişmesine hiç de elverişli değildi.

Sayılan 1920'de 42'yi bulan merkezlerle *g la vk la* r'ın" en zayıf noktalan başlangıçta kendilerine verilmemiş ve bu amaçla donatılmadıkları bir görevi sonuçta yerine getiremeyişleri olabilir: Yönetmekten ziyade müdahale etmekti görevleri. Sonraki yorumculara göre her türlü güçsüzlükle eş anlamlı bir hale geldiler ve savaş komünizminin hatalarından biri olan aşırı merkeziyetçiliğin somu! simgesi olarak kabul edildiler. **Bununla** birlikte, o zamanki şartlarda merkezileşme önlenemezdi. Devrimin ilk kışında yönetimdeki kaosa karşı gösterilen tepki hem kaçınılmaz hem de sağlıklı bir tepkiydi.

> Kaos ancak **merkezileştirme gerçekleştirilirken,** yerel **çıkarların terk edilmesiyle** bertaraf edilebilir Jdiyordu **Lenin Ocak** 1919'da]; ne var ki yerel **çıkarlar tek çıkış yolumuz olan merkezileşmeye karşı muhalefetin tepkisini** kıskımı. **Durumumuz köıü. . çünkü lam anlamıyla merkeziyetçi olamadık "***

Merkezileşmeyi teşvik eden iç savaş oldu; diğer bütün savaşlar gibi önemli kararların tek bir merkez tarafından alınmasını, kimi zaman da üretimin tek bir noktada yoğunlaşmasını gerektirdi. Ekim 1918'den itibaren, hammadde kıtlığı birçok sanayi kolunda üretkenliği daha düşük fabrikala nn kapanmasını ve üretimin, en iyi verim alan fabrikalarda yoğunlaşmasını zorunlu kıldı;[9]* bu tür kararlar ancak güçlü bir merkezi otorite tarafından alınabilirdi. RSFSC toprakları 1919 yazında eski Moskova Prensliği'nİn boyutlarına indirgendiğinde, sanayinin merkez tarafından denetimi önceden ya da sonradan düşünülene oranla çok daha gerçekleşebilir bir Öneriydi. Her şey merkezileşmeyi kaçınılmaz kılıyordu; ancak çok pahalıya mal olan lüzumsuz bir bürokrasiyi gerektiren bu merkezileşmeyi uzun zaman sürdürmek de mümkün değildi.

Merkezileşme politikası, kısa zamanda i) Sovnarhozları'nın kıskanç di

96.4.g.e.,c.ll.5.37, 39.72

97. L. Krisiman, *Gertu\tskiı Period Vetıkoy Kusskoy Kevulyutsıi* (tarihsiz [1924?]), s 103 1'ötbiî lisle yer alıyor. Bıı başka lisıe, Vesenka nın *glavk.* meıkez ve şubelerini Kasım I920'de74olarak gösteriyor (rVororfnwÄnzjawrvo, No. 4, 1921. s. 48).

98. Lenin, *Soçineniya,* c. XXIII, s. 472.

99. *Narodnoe KozyaJsm,, ne* 12, 1918. s. 30 1.

renciyle karşılaştı, (kinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi Aralık 1918'de toplandığı sırada, siyasi Sovyetler'in yanı sıra hantal bir ekonomik Sovyet sistemi kurma efsanesi artık terk edilmişti. İl Sovnarhoz lan'nı Vesenka'nın "yürütme organları" olarak kabul eden yeni bir kararname bölge Sovnarnozlan'nı ilga etli ve yerel Sovnarhozlan —kaç adet kurulmuş olduğunu kestirmek güçtür— bunlara tekabül eden yerel Sovyetler'in yürütme komitelerinin "ekonomi seksiyonlan"na dönüştürdü. Ancak kararname, il Sovnarhozları'nı geniş özerk yetkilerle donattığını iddia etmesine rağmen, gerçekte. *glavktar'\a* merkezlerin il genel karargâhında kendilerine tabi aygıtlar kurmalarına izin vermekle onların kolunu kanadını kırmış oluyordu ve her ne kadar bu aygıtlar sözde il Sovnarhozlan'na bağlanmış oluyorsa da bu tedbir bütün ülkede sanayi kollarından her birinin, Moskova'da Vesenka emrindeki *glavkı'mn* ya da merkezinin aracılığı ile merkezi denetime doğru bir adım daha atmış olduğunu apaçık gösteriyordu. Sovnarhozlar'a hızla çökmekte olan bir grup sanayiyi, "yerel önem taşıyan" sanayileri yönetmekten başka bir şey kalmıyordu.[iun] Yönetim düzeyindeki bu gelişme, merkezi sendikal örgütlenmenin yerel fabrika komitelerinde ve diğer sendika) örgütler üzerindeki anan hâkimiyeliyle aıbaşı gidiyordu"" ve hatta sendikaların *glavklar'öa* adamakıllı güçlendiği şeklinde yorumlanıyordu.[10] *Gtavk* ve Sovnarhoz temsilcileri arasında Nisan 1919'da yapılan özel bir toplantı bir uzlaşma sağlayamadı ve merkez organların güçlenmesini denetlemeyi de başaramadı.'"" Bununla birlikte, aşın merkeziyetçilik uygulamanın mümkün olmadığının açıkça görüldüğü ve bir tür adem i merkeziyetçiliğin acil hale geldiği tek alan, sanayinin günü gününe yönetildiği alandı.

Bu yüzden, ekonominin yönetilmesinde merkezileşmeyle özerklik arasında açık bir mücadele olarak başlayan şey kısa zamanda işlevsel ve coğ rafi adem i merkeziyetçilik arasında bir mücadeleye dönüştü. *Giavklar* her sanayinin bizzat kendisinin tek bir otoriteye karşı tek bir kuruluş olarak işlev göreceği "dikey" bir örgütlenme sistemini temsil ediyorlardı. İl Sovnar

100. *Trudı II Vsenaıiıtkttgtı S'ezda Sown Narıvlnago Kozymm a* (tarihsiz), î. 4D6 8. İkinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde "yerel bir önemi olan tüm üretimin ve üretim aygıtının yerel Sovnarhoz'un (yani il Sovnaıhozu'nun) elinde kaldığı" ve "sana yiyi tüm Rusya çapında yöneten *glaxktar'la* merkezlerin yerel Sovnarhoz Prezidyunıu ile doğrudan doğruya temas halinde olması gerekliği[1]' üzerinde duruldu (*A.g.e.*. s. 208). Fakat bu avutucu güvencelerin geniş Ölçüde uygulanmış olduğu şüphelidir

101. Bkz 190 i. 102. *NarodnoeKozyaistvo,Nc.4.*1919.S. 16 19.

103. *A.g.e.*, No. 5. 1919, j.40 5.

hozlan ise belirli bir ildeki sanayi işletmelerinin il yüksek kurulu tarafından Örgütlenip denetleneceği "yatay" bir düzenleme adına bu sisteme karşı çıkıyorlardı. Sorun Aralık 1919'da, yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde, Halk Komiserlikleri yerel organlarının yerel Sovyetlere ve onların yurulme komitelerine karşı olan sorumluluğu hakkındaki genel tartışma sırasında ortaya atıldı. Yerel Sovyetler'in yetkilerini ihlal ettikleri gerekçesiyle Sovnarhozlar'ı sekizinci parti kongresinde kıyasıya eleştiren Sapro nov,[1w] "Sovyetler halinde örgütlenme'' yerine "bölümler halinde örgütlenmeyi", demokratik bir sistem yerine bürokratik bir sistemi ikame girişimini temsil ettiklerini ileri sürerek bu kez eleştirisini gözden düşmüş *glavklar'a* yöneltiyordu. Bir başka konuşmacı. "Denikin ve Kolçak'm yenilgisinin ertesi gününde ortadan kaldırılması gereken nedir?" sorusuna halkın yüzde 90'tnın, *"glavklar* ve merkezler" diye cevap vereceklerini dile gelirdi. Kalinin, "Bütün *glavklar'm* en çok merkezileşeni ve halka en fazla yük olanı Kızıl Ordu'dur,"[1"5] diyerek yardıma koştu. Tartışma hiçbir sonuç vermedi ve *glavktar'i* desteklemek için sendikalarla irtifak kuran Vesenka preziüyu munun. yerel Sovnarhoz temsilcileri tarafından kıyasıya eleştirildiği Ocak 1920 tarihli üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde tekrar ele alındı. Sanayinin yönetimine ilişkin bir karar üçte iki çoğunlukla kabul edildi. Karar işletmeleri üç gruba ayırıyordu: doğrudan doğruya Vesenka'nın merkez organları tarafından yönetilen "bir araya getirilmiş" ya da devleiçe önemli işletmeler, "Vesenka'nın merkez organları emrindeki" il Sovnarhozları tarafından yönetilen işletmeler ve sadece il Sovnarhozla rının yönettiği yerel önem taşıyan işletmeler.'"* Mart 1920'de dokuzuncu parti kongresi bu soıunu eie aldı ve "örgütlenme görevi, dikey merkeziyetçiliği hem *glavklar* ilkesine göre sürdürüp geliştirmek hem de coğrafi bölgeler ilkesine göre işletmeler arası yatay bağımlılıkla bağdaştırmaktır," diyen bir kararı kabul etti.[11]" Ancak güzel sözler hiçbir şeyi çözümlemiyordu. Merkeziyetçilikten yana kuvvetler gücünü iç savaştan alıyordu ve iç savaş devam elliği sürece önlenmeleri zordu. Buna karşı tepki ancak NEP'le birlikte ve genel politikanın bir parçası olarak başladı.

104. Bkz. *Bolşevik Devıımi. c.* 1, s. 203.
105. *7< Vserı/ssıishi S"eul Zı vetov* (1920).*. 197.218.222.
106. *Rczohuısiî Treı'ego Vterıtssiiskugö S"ezda Sovtıov Nanıdnogo Koryaısn u* (1920), s. 6 7.15 16.
107. *VKFißlvRezolyurtiyvk* (1941).c. I.s 331.

Vesenka'nın merkeziyetçi örgütlenmesine hücumlar bazen açıkça, çoğu zaman alttan alta yapılan daha şiddetli bir tartışmayı —uzmanların kullanılmasına ilişkin tanışmayı— içeriyordu. Bu konuda da iş verimliliğinin gerekleri jle sosyalist halta demokratik özyönetim ilkeleri arasında bir çatışma olduğu açıkça görülüyordu. Ancak uzmanlar konusundaki tartışma parti öğretisini ve partinin önyargılarını da hedef alıyordu. Bu tartışma Lenin'in 1917 sonbaharında *Devlet ve Devrimde* belagatla yinelediği eski yönetim aygıtının parçalanacağına ve devletin ortadan kalkacağına ilişkin inanç ile *Bolşevikler İktidarı Elde Tutabilirler mi **P**'de* kesin bir dille açıkladığı, kapitalizm tarafından yaratılmış verniras bırakılmış ekonomik ve mali deneıım teknik aygıtını ele geçirmenin ve kullanmanın pratik zorunluluğu arasındaki açık çelişkiyi yeniden canlandırıyordu"" Devrimin ilk döneminde, işçi denetiminin yol açtığı anarşiden sonra sanayiyi yönetmenin basit bir şey olduğunu, aktı başında her vatandaşın bunu yapabileceğini ileri süren öğretiyi uygulama girişimleri oldu. Bu öğreti *Devlet ve Devrim'deki* bazı pasajlara dayanıyordu. Mart 1918'de Vesenka'nın bir yetkilisi bir fabrikada burjuva bir mühendis çalıştırmanın "işçilere ihanet olduğunu"[1]™ yazabiliyordu hâlâ. Ancak çok geçmeden köktü bir değişiklik meydana geldi. *Bolşevikler İktidarı Elde Tutabilirler mi*?'de Lenin yeni rejimde her zamankinden daha çok "mühendise, tarımcıya, teknisyene ve bilimsel eğitimden geçmiş her türden uzmana" ihtiyaç duyulacağını, bunların "geçiş dönemi boyunca" diğer işçilerden daha yüksek ücret almaları gerekeceğini öngörürken ihtiyatlı davranmıştı.[1]"[1] Brest Litovsk'ıan sonra Troçki Kızıl Ordu'yu kurmak için eski subaylardan yararlanırken. Lenin "bilginin, tekniğin ve deneyimin çeşitli dallarında uzmanlar yönetmedikçe sosyalizme geçişin imkânsız olduğunu" açıkça bildirdi ve "burjuva uzmanları emrimizde çalıştırmamıza imkân verecek şartlan *henüz* yaratamadık," diyerek üzüntüsünü dile gelirdi.[1]" Sol muhalefet bundan "kapitalistlerin önderliğinin yeniden canlandırılması[1]' diye söz ettiğinde, Lenin bu "önderliğin" kapitalistlere kapitalist oldukları için değil, uzman leknisyenleı ya da Örgülleyiciler oldukları için önerildiğim belirtiyordu."' Mayıs 1918'de birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde "burjuva uzmanlardan yararlanma görevinden" ve sosyalizmi gerçekleştirmek isteniyorsa, "bilimsel

108. Bkz s. 67. 109. *Narodm e Kozyıistvo,* No. 1. 1918, s. 19.
110. Ltmn. *Soçineniya.*c XXI, s. 263. 111. *A.g.e.. c.* XXII. s. 446.
112 *Agr.* c. XXII, s S24

eğitimden geçmiş geniş bir uzmanlar kadrosu" oluşturma ihtiyacından dolayı "düşman unsurlara" bile güvenmek durumunda bulunulduğundan söz etti ve yineledi: "Bu olmadan sosyalizmin de olamayacağını biliyoruz."[113] Vesenka'da görevli olanların sayısı Mart 1918'de 300 kadar iken, altı ay sonra 2500'e, hatta *glavklar* ve merkezlerdeki personelle birlikte 6000'e yükseldi.[1 IJ] Vesenka'ya düşen ve iç savaş ortasında Rus sanayisini yeniden örgütlemekten ibaret olan muazzam görev göz önünde tutulduğunda bu rakam pek fazla bir şey ifade etmiyordu. Ancak bu durum bürokrasideki artışa ilişkin bildik şikâyetlere yol açtı, çünkü Lenin'in talimatlarının ardından, bu yeni sorumluların çoğunun nereden geldiği biliniyordu.

"Uzmanlar" sorunu sonraki iki yıl boyunca bir anlaşmazlık konusu olmaya devam etti. Aralık 1918'de ikinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Molotov en Önemli 20 *glavk* İle merkezlerde çalışanların bir dökümünü çıkardı, tlgili 400 kişiden yüzde 10'ueski işveren yada işveren temsilcisi, yüzde 9'u teknisyen, yüzde 38'i Vesenka dahil çeşitli dairelerdeki görevliler, geri kalan yüzde 43'ü de işçi ya da sendikalar dahil İşçi örgütleri temsilcileriydi. Demek ki çoğunluk "sanayideki proleter unsurlarla hiçbir ilişkisi olmayanlardan" meydana geliyor ve *glavklaı'ın* "proletarya diktatörlüğüne tekabül etmekten uzak bir organ" olarak düşünülmeleri gerekiyordu: politikayı yönetenler "patronların temsilcilerinden, teknisyenlerden ve uzmanlardan" oluşuyordu."[5] Menşevik delege Dalin, "Avru pa'daki büyük tröstlerde" pek az bürokrasi bulunduğunu açıkça dile getirirken ve "hazırlanmamış bir alanda hazırlanmamış bir mekanizmaya göre" sosyalizmin vaktinden once uygulanmasına karşı çıkan Menşevik görüşü tekrar ederken genel bir saldırıyı başlatmış oldu:

Proletarya yok, geride proletaryanın değil işlemeyen fabrikalarla atölyeleri sultası alımda tutan büyük bir bürokratik aygıtın diktatörlüğü var sadece. Demek ki biz, kültür ve eğitimi umursamayan ve ancak işçi sınıfı üzerinde kurduğu baskıdan dolayı eski burjuvaziye benzeyecek olan bir burjuvazi yaratmaktayız. Sizler zulüm ve sömürüye hiçbir sınır tanımayan bir burjuvazi yaratmaklasınız.

113. Ag.ce XXII, s. 40 1 114. *Narodnae Kozyaistva,* No 10,1918.s 31.

115. *Trudi II Vsttrossüskvgo S"ezda Sovttov Narodnogv Kozyaistva* (tarihsiz), s 213. İki yıl sonra Rikov ianıfından verilen rakamlara gört Vesenka ve yerel Sovyelleı prezidyumlanının yüzde 57'si. ***glavktar'te*** merkezlerin yüzde Mî, fabrika yönelir.ilerinin yüzde **63**'ü işçilerden meydana geliyordu: Vesenka'ya bağlı tüm ikıîsadi kuruluşlarda çalışanların yüzde 6Ï'i işçi, yüzde **30**'uda uzmandı ***(Vos'ınoi Vserossiiskii S"ezdSovetov [\92\],*** s. **103).** Fäkal bu işçilerin birçoğunun sadece "temsili" bir görevi vardı.

Bir konuşmacıya göre "Amerikan burjuvazisi" olarak adlandırdığı şeyin gelişmesi üretimin düşmesine ve işçilerin tembelliğine yol açmıştı ve küçük burjuvazinin orta köylüye karşı yeni tutumunda belirginleşen uilaşma politikasına bağlıydı.[1] '*

Bu tür hücumlar "uzman" burjuvaların Sovyet aygıtıyla gittikçe bütünleşmesini pek fazla engellemedi; bunların yardımını zorunlu kılan iç savaş, anavatanın yabancı istilacıya karşı savunulması açısından, uzlaşmayı daha da kolaylaştırıyordu. Sovyetler'in emrinde askeri ya da ekonomik alanlarda çalıştırılan eski burjuvalar konusunda Lenin, "Ne yani, bunları işten mi atalım?" diye bağırıyordu. "Yüzbinlerce insanı işten atamazsınız, böyle bir şey yapsaydık kendi mahvımıza sebep olurduk."[1]" Mart 1919'da kabul edilen yeni parti programında "bilinçli komünistlerin yönetiminde işçi kitlesiyle elele" çalışan uzman burjuvalar hakkında dostça sözler yer alıyordu.[118] Bu bunalımlı aylar boyunca, yönetimin etkinliğinden başka bir ölçüt olamazdı. 1919 sonbaharında Moskova'dan Omsk'a ulaşan bir "beyaz" profesör "birçok merkezin *veglavk'm* başında eski işverenlerle işletme yöneticilerinin bulunduğunu, bu merkezlerle *glavldar'dan* habersiz ve şahsen eski sanayi ve ticaret alemine aşina bir ziyaretçinin büyük deri fabrikalarının eski sahiplerini Glavkoz'da, büyük sanayicileri dokuma sanayisi merkezinde görmekten hayrete düşeceğini," anlatıyordu.[119] İç savaş nerdeyse kazanılmak üzereyken ve geleceğe umutla bakmak yeniden mümkün hale gelirken Lenin, "burjuva uzmanlar"dan övgüyle söz etti:

> **Bu gruptakileri daha iyi bir duruma kavuşturmanın gereğine inanıyoruz. Çünkü kapitalizmden komünizme geçiş burjuva uzmanlar kullanmaksızın imkânsızdır ve bütün zaferlerimizi, yan emekçi yan mülk sahibi köylülüğü peşinden sürükleyen proletarya önderliğindeki Kızıl Ordu'muzun bütün zaferlerini kısmen burjuva uzmanlar kullanma yeteneğimiz sayesinde kazandık. Askeri meselelerde uygulanan bu politikamız, ülkeyi yeni baştan inşa etmedeki politikamız olmalıdır.**[1i0]

Ancak yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongesi'nde Lenin kendini bir kez daha savunmak zorunda kaldı. Kaçınılmaz olarak "kapitalist toplum" dan gelen "eski uzmanların yardımı olmaksızın" bir devlet aygıtı kurmak

! 16. *A.g.e.,%.*25 6. 117.Lenin, *Soçineniya,:.XXIV,s.67.**

11? *VKPiB)vRezolyuısivak <mv),c* I,s *29}'.*

119. G. K. **Gins, *Sibir'. Soyuznıkı. Kolçak* (Pekin, 1921), c II, s. 429; L. Kritsman, *Geroy çeskii Period Velikoy Russkoy Revolyatsii* (tarihsiz [1924?]). s. 200. kamulaştırma ile birlikte kapitalistlerin lemsi! ei lehn m** jjtaııt **fardan atıldıklarını iddia ediyor. Bu diğer burun tanıklıklarla çelişme kıedıı .**

120. Lenın, *Soçineniya, c. XXIV,* s. 568.

imkânsızdı. Bununla birlikte, ihanet etmeseler bile —İstisnai değil, sürekli karşılaşılan bir durumdur bu, diye sertçe ekliyordu Lenin— "yeni şartlan, yeni görevleri, yeni ihtiyaçları" anlayamazlardı. *GlavktaAa* merkezlerde ve Sovyet çiftliklerinde, ordu yönetimindekinden çok daha fazla karşı devrimci unsur, çok daha fazla bürokrasi vardı. Çünkü bu alanlara daha az işçi ve köylü alınmıştı ve dolayısıyla uzmanları denetlemek pek mümkün olmuyordu. Tek çare sürekli gözetimdi.[131] Bütün bu süreçte genel izlenim, burjuva uzmanların durumunu parti tabanının kıskançlıklarına ve tepkilerine karşı savunmak için Lenİn ve birkaç önderin çetin ama kararlı bir mücadele sürdürdükleridir.' Ancak bu politikada bir yumuşama yoktu ve olması da mümkün değildi; Mart 1920'de, dokuzuncu parti kongresi, "partili işçilerden, proleter devrimin burjuva düzenden devraldığı uzman teknisyenlerle işçiler arasında yoldaşça bir işbirliği havası yaratılması için mücadele etmelerini" isteyen açık seçik bir kararı kabul etti.[123] Savaş komünizminin sanayi alanındaki en uzun vadeli politikalarının geniş ölçüde eski burjuva teknisyenlerle sanayicilerin aktif işbirliği sayesinde gerçekleşmiş olması ilginç bir durumdur.

Bununla birlikle, Lenin'in burjuva uzmanları kullanmayı gerekli (ve mahiyeti İtibariyle geçici) bir beladan başka bir şey olarak düşündüğünü yada devleti bizzat işçilerin yönetmesi İdealinden vazgeçtiğini sanmak yanlış olur. İşçiler yönetim işlerine hazır olmadıkları yada henüz yeterli sayıda ye

121. Lenin, *Soçintnnu,* c. XXIV. s. 621 3. O dönemde Milyutin "uzmanlar (aralından girişilen *gizli* baltalama hareketinden" de söz etli vc çarenin "i$çi safların da örgüt ley İciler yetiş limıek olduğunu" öne sürdü (V. P. Milyutin, *fsiorira Ekonamtçeshıgo Razviıiya SSSR* [ikinci basım, 1929]. s. 168).

122. İlginç ve açıklayıcı bir belge. Gluvkoz'a bağlı devlet deri sanayilerinin yönetim kurulu başkanı olan, Vorotıej Tarım Ensliıüsü'rtUn sabık hır profesörünün Lenın'e yolladığı ve Lenin'in sevabıyla birlikle Pruvduda28 Man 1919 da yayımlanan bir mekfupıor (Lenin. *Si'çme niMi. i.* XXIV, s. İM 7) Mcklubun yazarı, ali düzeydeki koınünısı görevlilerin devlet hesabına çalışan burjuva uzmanlarla aydınlara yaptıkları "asılsız itibarları, suçlamaları, sonuçsuz fâkal son derece onur kinci aramaları, ölüm Tehditlerini, zoralımları, el koymaları" içeren eziyetlerden yakınıyordu. Lemn bu yakınmaların bazılarının abartıldığını ve burjuva uzmanların aslında ayrıcalıklı durumlarına çok güvendiklerini düşünüyordu, ama görevlerin kötüye kullanıldığını da kabul ediyor ve parti adına "aydınlara yoldaşça davranıİmasını" öneriyordu. Profesörü öfkelendiren sebeplerden biri, komUnısı bir görevlinin profesörle karısını aynı yatakla yatmaya œrlamasiydi; Lenin her RUSUIJ genellikle kendine aıl bir yalağı olmasına yelecek kadar yalak bulunmadığını belirtiyordu. Yaklaşık uç yıl sonra Lenin "sadece Urallar'da değil. Donbas'daki kamulaştırılmış madenlerde dc mühendislerin işçiler tarafından öldürülmesini" ve Moskova Sular İdaresi baş mühendisinin sürekli taciz yoluyla intihar etmek zorunda bıra kıtısım kınayacaktı *(Soçineniya, c.* XXVII. s. 155)

123. *VKP(B) vRezaiyvuiyak* (194l), c.l, s 334.

tişkin eleman olmadığı içindir ki burjuva uzmanlara bağımlı kalınması kaçınılmazdı. Lenin 1920'de ülkenin genelindeki parti çalışması konusunda şöyle diyordu[1]

Bu çalışmanın başlıca kusurlarından biri devlet işlerini nasıl yöneteceğimizi bilmeyisimiz. yoldaşlarımız, hana yöneticilerimiz arasında eski yerallı çalışma alışkanlığının hâlâ devam etmesi, ulke içinde ya da yun dışında grupçuklar kurduğumuzda çalışmamızı devletin çıkarlarına gore düzenlemeyi hiçbir şekilde düşünemeyişimizdir... **Hâlâ** kötü işleyen muazzam bir devlet mekanizmamız var çünkü yeterince becerikli değiliz, onu gereği **gibi** yönetmesini bilemiyoruz.'^[4]

Bürokrasiyi kınamak sürekli bir tema haline geldi Aralık 1920'de sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Zİnovyev, "bütün kurumlarımız üzerine çöreklenmiş" diye anarak Sovyet devlet memurları ordusunu kıyasıya eleştirdi.[1] * NEP'in devreye girmesi gereksiz personelin azaltılması lehinde büyük bir baskı yarattı. Ve Lenin ömrünün son yılında bürokrasi şey tanıyla daha da çok uğraşmak zorunda kaldı. Bu ilk yıllardaki Sovyet bürokratların, önceki dönemde genellikle burjuva aydın zümreye ya da yönetici sınıfa mensup oldukları ve eski Rus bürokrasi geleneklerini büyük ölçüde devam ettirdikleri tartışma gölürmez. Ne var ki söz konusu grupların sağladıkları bilgi ve teknik yetenekler olmaksızın rejimin ayakta kalması imkânsızdı. Bu "sınıf düşmanlarının yardımına başvurmaksızın sosyalizmin mümkün olmayacağı hakkında Lenin'in 1918 ve Iyi9'da yinelediği görüş devrimin temel ikileminin bir ifadesiydi.

Merkeziyetçiliğe ve uzmanların kullanılmasına ilişkin anlaşmazlıklar, taraflar arasındaki karşıtlıktan dolayı, "tek kişi yönetimi" başlığı altında tekrar su yüzüne çıktı. "Ortaklaşa yönetim" denen şey hiçbir parti programında yer almıyordu ve parti öğretisinde de resmen öngörülmüş değildi. Ancak bunun Fransız Devrimi tecrübesinde saygın bir yeri vardı; kararların tek bir kişi tarafından değil bir grup tarafından alınmasını öngören demokratik sosyalizm anlayışına uygundu. Her halk komiserinin çevresinde, önemli sorunlarda danışılması gereken ve kendi kararlan konusunda *Sov* narkom'a başvurma hakkına sahip beş kişiden oluşan bit kurul vardı. Bu ilke Sovnarkom'un demiryollarında müzmin hale gelmiş ertelemeler ve düzensizlikler sorunuyla karşılaştığı bir sırada, Mart 1918'de İlk kez ihlal

124. Lenin, *Soçmemya,c.* XXV, s. 301
125. *Vıts'moiVsrrnssiiskİiS~eıdSoveıov* (1921), s.214.

edildi. Lenin "her yerel merkeze demiryolları örgütlerince seçilmiş bir tek sorumlu görevlinin atanmasını ve onun emirlerinin tartışmasız uygulanmasını" kesinlikle talep etti.[1'6] Bu talep üzerine Sovnarkom'un yayımladığı kararname[1]" hem Sol SD'ler hem de Bolşevik Sol muhalefet tarafından merkeziyetçilik belasına yol açacağı gerekçesiyle şiddetle eleştirildi. Sol muhalefetin gazetesi *Kommttnist'ts* Osinski, *"Yönetimin merkezilestirilme sinin* yanma, bir de *müstebitlik* ekleniyor," diye yazıyordu sert bir dille; "müstebit" sıfatı özellikle çarın eski unvanlarının en nefret edilenini hatırlatıyordu.[1 8] Lenin görüşünde ayak diriyordu ve bu ilkeyi genelleştirmeye hazırdı. Sovyet *Ikttdartmn Günce! Sorunları* 'nda şöyle yazıyordu:

Sosyalizmde üretimin kaynağını ve maddi temelini oluşturan her büyük makina lasmış sanayi yüz binlerce ve yüz milyonlarca insanın ortaklaşa çalışmasını düzenleyen kesin, mutlak bir irade birliğini gerektirir. Tek bir iradeye *kayıtsız sansız boyun eğme,* makinalaşmı j hüyük sanayi modeline göre düzenlenmiş bir çalışmanın başarısı için mutlak bir zorunluluktur "*

Hiç şüphe yok ki çok katı önyargılara yol açan bir temaydı bu. Ancak Aralık 1918'de, iç savaşın adamakıllı kızıştığı bir sıradadır ki Lenin ikinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde bu lemayı tekrar ihtiyatlı bir dille ele alarak, sözü özellikle kamulaştırılmış sanayinin yönetimi konusuna getirdi:

Savaş durumu özel bir sorumluluk gerekliren ağır görevler yüklüyor bize. Sendikaların katılacağı kurullara dayalı yönetim bir zorunluluktur. Kurullar oluşturmak bir zorunluluktur, fakat kurullara dayalı yönetim pratik çalışmalara engel teşkil etmemelidir... Tüm Sovnarhozlar'dan, *giavklar* ve merkezlerden kurullara dayalı yönetim sistemini, kesinlikle laf salatasına, kararnameler yazımına, planlar hazırlamaya ve bölgeciliğe dönüştürmemelerini İstiyoruz.[130]

Ancak bu uyarı tartışmada ele alınmadı; "yönetim kurulları üyelerinden kendilerine verilmiş işlerde ve başında bulundukları işletmelerle kuruluşların çalışmalarında sorumlu davranmalarını" İsteyen bir kararnamede[1î1] buna sadece şöyle bir değinildi. Yaklaşık bir yıl sonra, yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Lenin yine aynı şeyi savunuyordu:

126 *Leain, Soçineniya.* c. XXII, s. 622, nol 187.
127. Kararname için bkz. s. 357.
128. Lento, *Soçineniya. c* XXII, s. 627, nol 215.
129. *A g.e.,c.* XXII, s. 462. **130. Lenin, *Soçineniya,* c. XXÜ1, s. 447.**

Bizim için kişisel sorumluluk esastır; kolektif yönetim temel sorunların tartışılması için nasıl gerekliyse, kırtasiyeciliği, sorumluluklardan kaçınmayı önlemek için de kişisel sorumluluk ve bağımsız yönetim o derece gereklidir. Bize, her durumda bağımsız yönetmeyi Öğrenmiş insanlar gereklidir[|M]

Üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Lenin, bu sorunu "emek orduları" sorunuyla bütünleştirerek konuşmasına ana tema olarak aldı. Açıklamaları gene uzlaştırıcı ve yapıcıydı:

Sovyet yönelim örgütünün tipik özelliği olan kolektif yönetim ilk aşamada, bir şeylerin yoklan varedilmesi zorunlu olduğu zaman önemlidir. Ancak, az çok isıikraı lı yapılar oluştuktan sonra uygulamaya geçerken, insanların yetenek ferin in en iyi şekilde kullanılması ve yapılan işin sadece laf olsun diye değil gerçekten denetlenmesi gerektiğinden, bunu garanti edecek tek kişilik yönetim zorunlu olmaktadır.[131]

Ancak kongrenin karan "kolektif yönetim ilkesinin" "kamulaştırılmış sanayiyi yönetmenin" esasını oluşturduğunu bir kez daha doğruluyor, ama tek kişilik yönelimin ancak "her özel durumda, İlgili sendikanın onayı alınarak" uygulanabileceğini belirtiyordu.[154]

Tek kişinin yönetimi ilkesine karşı gösterilen tepkinin sendikalardan geldiği o sırada açıkça görülüyordu. Lenin Tüm Rusya İşçi Sendikaları Konseyinin Bolşevik fraksiyonunda. Ocak ve Mart 1920'de İki kez bu tasarı lehinde konuştu ve her İkisinde de önerisi reddedildi: ikinci seferinde fraksiyon, Tomskt'nin kolektif yönetim ilkesini ısrarla savunan "işçi sendikalarının görevleri"ne ilişkin tezlerini kabul etti:

Sanayiyi düzenleyen ve yöneten organların yaratılmasında temel ilke—ki geniş kitlelerin partiye sendikalar aracılığı ile katılımını ancak bu sağlayabilir— Vesenka pre **z** id y umundan fabrika yönetimlerine varıncaya dek, sanayide halen uygulanmakla olan kolektif yönetim ilkesidir.[1]**

Bunun üzerine Lenin sorunu en yüce organa, kendi nüfuzunun etkisinden en fazla yararlanacağı organa, yani 1920 yılının Mart ayı sonunda toplanacak dokuzuncu parti kongresine götürmeye karar verdi. Kongre'de en sert tartışmaların kökeninde bu sorun vardı. Troçki'nin tek bir kişi tarafından yönetim ilkesini ihtiyatlı bir dille onaylayan karar tasarısı, kendilerine "de

131 *Trudi H Vstrossiıskogo S "ezda Sovetov Naradnogo Kazyaima* (tarihsiz), s. 393.
132. Lenin. *Soçinemya,* e. XXIV, s. 623.
133. *Age.,* c. XXV, s. 17. Bu kongrenin steno ile kaydedilmiş tutanakları yayımlanmadı ve Lenin'in konuşmasının metni sadece o dönemin basınında yer aldı. "Emek orduları" için bkz. s. 196 7.
134. *RezolyuIsiiTıeı'ego VserossiîskogoS'ezdaSovetovNatod. Kozyaistva* (1920), s. 13.
135. Bu tartışmalar hakkında bkz. Lenın. *Soçineniya,* c. XXV. s 593. not 26.

mokratik merkeziyetçilik" diyen grubun yöneticilerinden Osinski ile Sap ronov'un ve sendikalar adına konuşan Tomski'nin önerileriyle çalıştı.[11]* Arada kalan grup, tek kişi tarafından yönetim ilkesinin küçük sanayilerde ve "tek tek askerileştirilmiş işletmelerde" sendikaların onayından geçtikten sonra uygulanmasını kabule yanaşırken, Tomski'nin tezleri uzlaşmaz bir tarzda, "sanayide halen uygulanmakta olan kolektif yönetim ilkesinin" sürmesini zorunlu görüyordu.[137] Kısa bir zaman sonra Vesenka'nın başkanlığından uzaklaştırılacak olan Rikov kolektif yönetimi hararetle savundu, Smirnov küstahça tek kişilik yönetimin Sovnarkom'a niçin uygulanmadığını sordu, nefret uyandıran bu yeniliği daha az önemli birinin üzerine atmaya çalışan Tomski tek kişilik yönetimin ilk savunucusunun "Troçki değil Krasin" *olduğunu* ve Lenin'in bu ilkeyi iki yrllrk bir tereddütten sonra desteklediğini ileri sürdü.[IJ]* Her zamanki gibi tartışmaları Lenin'in konuşmaları sonuca bağladı.[13]' Tartışmayı noktalayan kongre kararı tek kişi tarafından yönelim ilkesini açıkça kabul eden bir madde içeriyor, sanayiyi yönetmenin henüz deneme aşamasında olduğunu belirterek tek kişi yönetimini gerçekleştirme yolunda "mümkün olan dön değişik formül" öneriyordu: sendikalardan gelen bir yönetici işletmeei ve teknik asistan konumunda bir mühendis; yönetici olarak bir uzman mühendis ve kendisine bağlı bir sendikalı komiser; yönetici olarak bir uzman ve kendisine yardımcı bir ya da iki sendikacı; ya da başkanı yönetimden tamamen sorumlu olmak kaydıyla, önceden varolan ve tam bir birlik içinde etkin bir biçimde çalışan küçük bir kolektif yönelim kurulu. Aynı zamanda, "işletmenin yönetimine hiçbir sendikanın doğrudan müdahale etmemesi" öngörülmüştü."" Parti disiplini, partinin yüce organı kararını bildirdi mi tartışmaya son vermeye yetecek kadar güçlüydü. "İşçi muhalefeti" olarak henüz palazlanmaya başlayan grup adına Lutovİnov, "hoşlanmadıkları halde bu kararı uygulamak için kendisinin ve arkadaşlarının sadakatle çalışacaklarını" açıkladı.[1]*[1] Birkaç gün sonra toplanan üçüncü Tüm Rusya tşçi Sendikaları Konferansı'nda karar sorun çıkmadan, zımnen kabul edildi; Lenin ve Troçki'nin konuşmaları bu kez çalışma yükümlülüğüne ve İş disiplinine ilişkin yeni bir tartışmaya

136 Bkz *Bolşevik Devrimi,* c. I.s. 184

137 Troçki'nin karar tasamı ve diğer iki karsı tez *Devyatyi S~ezd RKPjBI* (1934). s. .113. 535.537 ?da yer olmakladır.

138. *Denary, S"eıdRKP(B)'Wİ4U.* 140. 168. 169

139. Unın. &*rn«m>ı, c. XXV, s 102 8. 109 15

140. *VKP(B) VRezolyulsiyak* (194l), c. 1. 332 3, 339.

141 *Devyaryi S"ezd RKP(B)* (1934), s. 257

ağırlık veriyordu.[Mî] Kasım 1920'de yapılan bir açıklamaya göre, kolektif yönetim kamulaştırılmış işletmelerin sadece yüzde 12'sinde uygulanıyor du.[143] Bu istatistik herhalde Vesenka'nın merkez organları tarafından denetlenen büyük işletmelerle ilgiliydi; haklarında ayrıntılı bilgi verilen işletmeler topu topu 2 051'den ibaretti; 1920'de tek kişinin yönetimi altındaki işletmelerin sayısı ise 1 783'tü.[144]

Savaş komünizmi döneminde sanayi üretimine ilişkin istatistikler tarım ürelimine İlişkin istatistiklere kıyasla daha azdı ve tahminlere dayanıyordu. Sınai üretim tarım üretiminin çok daha altına düşmüştü, işçi başına verimlilikteki düşüş, muhtemelen daha çarpıcıydı (çünkü kötü beslenme, öteki unsurlara ekleniyordu)"[5] ve sanayide çalıştırılan işçi sayısında da net bir azalma olmuştu; tarımda böyle bir durum yoktu. Düşüş gittikçe artıyordu, çünkü bir sanayide üretimin durması bu sanayiye bağlı diğer sanayilerde de çoğu zaman üretimin durmasına yol açıyordu. Sanayideki kriz ancak 1919'da hissedilmeye başlandı. Devrim sırasında varolan mal stoku şimdi tamamen tükenmişti ve iç savaş ya da itilaf Devletleri'nin uyguladığı abluka, bunların yenilenmesini genellikle önlemişti; ham pamuğun tek kaynağı olan Türkistan 1919 sonbaharına kadar tamamen tecrit edilmişti; başlıca keten üreticisi olan Baltık ülkeleri kendi kaderlerine terk edilmişti ve bu ülkelerle ticaret ancak 1920'de başladı. Bakü bölgesinden ve Kafkasya'dan petrol sağlamak 1918 yazından 1919 sonuna kadar mümkün olmadı. Uk rayna'daki başlıca kömür ve demir kaynaklarına ancak 1920'de erişilebildi. Sanayideki çöküşün başlıca sebebi yakıt kriziydi. Mayıs 1919'da yapılan bir tahmine göre, o sırada sanayi için gerekli yakıt ihtiyacının ancak yüzde onu sağlanabiliyordu.[14]* 1918 19 ve 1919 20 kışlarında, insanların sefaleti ve verimsizliği muhtemelen açlıktan çok soğuğa bağlıydı. Çöküşün hem bir parçası hem de sebebi olan bir diğer temel unsur demiryolu ulaşımındaki krizdi. Avrupa Rusyası'ndakİ 70 000 verstlik* demiryolunun, savaşta ya da İç savaşta sadece 15 000 versti sağlam kalmıştı. Lokomotif ve vagonlar

*** Rusya'da kul lanı Inn 1067 m değerinde yol öiçüsU birimi, (ç.n.)**

142. Bkz. s. 198 200. 143. *Narodwe Kazyaisrvo,* Kasım I920,s. 12.

144. Afi.e.,No.4, 1921. s. 56.

145. Bir tahmine göte. 1920'de büyük sanayide isçi verimliliği 1913'leki rakamın yüzde 39'u. küçük sanayide ise ylızde 57'siydı (L. Kritsman, *Geroyçeskii Period Velikoy Rusıkı/y Revııryunii* (tarihsiz (19247)1. s. 190): kdçük sanayi büyük ölçüde kırsal kesimdeydi ve orada-ki şartlar hemen hemen tarımdaki şartların aynıydı.

146. *Trudi VserossıiskagoS"tzdaZaveduyu$vikFinoıdelamt* (1919), s. 49.

da büyük zarar görmüştü. 1919 sonunda kriz had safhaya ulaştığında. 16 000 lokomotifin yüzde 60'ı kullanılamaz haldeydi.[147] Ocak 1920"de üçüncü Tüm Rusya Millî Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde belirtildiği gibi, bütün bu faktörler "ülkenin üretici güçlerinin tam olarak istihdam edilemediği ve fabrikalarımızla atölyelerimizin büyük bir kısmının kapalı kaldığı" bir durumun ortaya çıkmasına yol açtı.[148]

Bununla birlikte, belki de sanayideki çöküşün en dikkat çekici belirtisi sanayi proletaryasının dağınıklığıydı. Sanayi işçileri kitlesinin büyük bir kısmının kırsal kesimle bağlarını ancak nadiren koparmış olan ve bazı durumlarda, hasat zamanları genellikle oraya donen eski köylülerden meydana geldiği Rusya'da, şehirlerde ya da fabrikalarda patlak veren bir kriz — açlık, işsizlik, işlerin durması— kelimenin Batıdaki anlamıyla proletaryada bir işsizlik sorunu yaratmıyor, şehirlerdeki sanayi işçilerinin akın akın göç ederek köy hayatına dönmelerine yol açıyordu. Devrimin ilk kışında sanayideki çözülme böyle bir harekete yol açmıştı; Mart 1918'de, yedinci parti kongresinde Buharin proletaryanın dağılmasından söz ediyordu.[1w] İç savaş her iki taraftan, tükenmiş ve çaresiz bir durumdaki yüzbinlerce insanın silahlı kuvvetlere katılmasına sebep olunca bu süreç bir hayli hızlandı. Hem seferberlikten hem de karmaşık donanım ve üretim aygıtının çökmesinden özellikle sanayi zarar gördü. Krasin 1918 sonunda, Brest Litovsk sırasındaki "korkunun yarattığı panikle" Petrograd'ın alelacele boşaltılmasının İndirdiği "büyük darbenin sanayinin tamamen çökmesine neden olduğundan" söz ediyordu.'[50]Derlenen tahmini rakamlar işçi sayısındaki azalmanın ilk önce ve en büyük hızla Petrograd bölgesinde meydana geldiğini doğruluyor; Petrograd bölgesinde işçi sayısı iki yıl önceki sayının ancak yarısına erişiyordu. Tehlike işaretini Ocak 1919'da ikinci Tüm Rusya işçi Sendikaları Kongresi'ndeRudzutak verdi.

> **Sanayi merkezlerinin büyük** bir **kısmında fabrikalarda** üretimin **gerilemesinden dolayı işçilerin köylü kitlesiyle bütünleşmekle olduğunu görmekteyiz ve** biz işçi **nüfus yerine yan köylü, halta bazen tamamen köylü bir nüfusa sahip olmaklayız.**[1]"

147. Ulaştırmadaki krizin eksiksiz dökümü Aralık 1920'de **Troçki'nin sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri**'ne **sunduğu rapordayeralmaktadır***(Vos'moi VserossiiskiiS"ezdSoveıov* **[1921] s. 154 75); ünlü "1042 sayılı emir"** ve **ulaşımdaki durumu düzeltmek için Troçki tarafından yapılan değişiklikler için bkz. 336 7.**

148 ***RezotyutsiiTret'egoVserossüskago S'ezda Soveıov Narod.Kozyaistva*** **(1920),s.22.**
\A9.Std'moıS"ezdRossiiskoyKommunistiçtskoyPattii **(1924),s. 33.45.**
150 ***Tmdi II Vserossiiskogo S"ezda Sovelov Narodnogo Kozyaistva*** **(tarihsiz), s. 75.**
151. ***Vtaray VserossiiskiiS"ezd Profesıonalnik Soyazov*** **(1921),c.l(Ptenumi).s. 138.**

1919'da Sovyet denetimi altındaki tüm bölgelere ilişkin sendika İstatistiklerine dayanan tahminler sanayi işletmelerinde İşçi sayısının 1917'deki toplam sayıya oranla yüzde 76'ya, inşaat sektöründe yüzde 66ya, demiryollarında yüzde 63'e düştüğünü göstermektedir.[1]" Birkaç yıl sonra yayımlanan genel bir tabloya göre sanayide çalışan işçi sayısı 1913'te 2 600 000 iken 1917 de 3 milyona yükselmiş, sonra gitgide azalarak 1918'de 2 500 000'e. 1920 2 t'de I 480 000e ve I92l 22'de **I** 240 000'e, yani 1919'daki toplam sayının yarısına düşmüştür."[1] 1920 tarihli bir rapora göre, Briyansk'daki önemli demir çelik sanayilerinde Ocak 1919'da işçilerin %78'inin. Temmuz 1919'da yüzde 63'ünün, Ocak 1920'de yüzde 59'unun ve Nisan 1920' de yüzde 58'inin çalıştırıldığı anlaşılıyor. En büyük kayıp vasıflı işçiler arasında görülüyordu. 1920 iLkbaharında Vesenka en önemli 60 metalürji işletmesinde "öncü işçi grupları" kurulmasını istedi; Kolomenski fabrikalarında işe gelmeyenlerin sayısı Ocak 1920'de yüzde 4] iken, Mayıs 1920'de yüzde 27'ye düştü. Bu rakamların yer aldığı rapor "Rusya'da metalürji ve madeni eşya sanayinin bir çıkmazda olduğu" sonucuna varıyordu.[114] "Tüm üretimdeki genel azalmanın, emeğin olağanüstü düşük verimliliğinin ve çalışır haldeki işletmelerin pek azından yararlanmanın" yol açtığı bunaltıcı şartları Ocak ayında gözden geçiren Tomski, temel sebebi çalışabilecek güçle sağlıklı elemanların (1) kırsal alanlara, (2) orduya, (3) işçi komünlerine ve Sovyet çiftliklerine, (4) tanm sanayisine ve üretim kooperatiflerine, (5) memuriyete (iaşe birlikleri, denetim, ordu, vb.) yönelmesinde ve sanayiye kırsal alanlardan yeni işçi akışının olmayışında görüyordu.'" ilkbaharda Rusya'ya giden ingiltere işçi Partisi heyeti "eski püskü.giyinmiş, yan aç fabrika işçileri" görmüş, köylülerin çalıştırdıkları insanlara fabrikalarda ödenenden çok daha yüksek bir ücret ödediklerini "ve şehirde işçinin almadığı miktarda erzak verdiklerini," öğrenmişti.[1]" Savaş komünizmi döneminde kırsal alanlardaki şartlar ne kadar güç oluısa olsun, herhalde şehir

152 Bu *rakamla!* S. G. Slrumilin'in Vesenka yayınlarında yer alan bir incelemesine dayanmakladır: *Dva GodaDiktoturiProletariate, 191? 19t9(ian\aız),* s. 17 18, yazar bu incelemesinde kesin bir lahminde bulunmanın imkânsız olduğunu açıkça kabul ediyor. Sendikalar tarafından 1919 yılı için venlen rakamlar o sırada bir işle çalışanların sayısını muhtemelen olduğundan dahaytlksek göstermektedir.

153. Y. S. Rozenfeld, *Promislennaya Politika SSSR* (1926), s. 317.

154. *Narodnoe Kozyaisrvo.* No. 9 10, 1920 s. 2 6; eğer mevcutsa, o dönemde lek tek her fabrikayla ya da sanayilerle ilgili istatistikler, muhtemelen genel istatistiklerden daha güvenilirdir.

155. *Rezolyutsü Tret'ego S"ızda Sovaov Narodnogo Kozyaistva* (1920), s. 25.

156. *British Labour Delegation iv Russia. 1920 Report* (1920). s. 18.

lerde ve fabrikalardaki şartlardan çok daha iyiydi. 1920 sonbaharında taşradaki kırk kentin nüfusu 191 Tden beri yüzde 33 azalarak 6 400 OOO'den 4 300 000'e, diğer elli büyük kentin nüfusu yüzde 16 oranında bir azalmayla 1 517 OOO'den 1 271 OOO'e düşmüştü. Kent ne kadar büyükse, nüfustaki azalma da o kadar büyük oluyordu; Petrograd'ın nüfusu üç yıl içinde yüzde 57.5, Moskova'nınki ise yüzde 44.5 azalmıştı.[157]

Burakamlardunımun vahametini yeterince gösteriyor. Ancak emeğin verimli ligindeki düşüş istatistiklerin gösterdiğinden çok daha fazlaydı ve üretimdeki gerçek düşüş işçi sayısındaki azalmanın yol açabileceğinden çok da habuyüktü. Yayımlanan istatistikler tüm sanayi kollarında üretimin 1920'ye kadar sürekli düştüğünü gösteriyordu. En büyükdüşüş demir cevheri ve dökme demir üretiminde görülüyordu. 1914 rakamlarına oranla bu sektördeki üretim sırasıyla yüzde 1.6'ya ve yüzde 2.4'e düşmüştü. En iyi durumda olan petrol üretimiydi; 1920'deki üretim 1913 rakamlarının yüzde 43'iydi. Bunu tekstil üretimi izliyordu. Maden kömürü üretimi İse yüzde 27'ydi. fakat yüzdeler genellikle 10 ile 20 arasında değişiyordu.[15'] Rublenin savaş öncesi değeri esas alınarak yapılan bir tahmine göre, işlenmiş meta üretimi 1913'teki üretimin yüzde 129'u, yan işlenmiş meta üretimi ise yüzde I3.6'sıydı.[1w] "Proletarya diktatörlüğü" kurulduktan sonra, paradoksal olarak, adına kurulmuş olduğu işçi sınıfının gerek sayısında, gerekse ekonomideki özgül ağırlığında bir düşüş meydanageldi.>*" Bunun tali birsonucu, 1919'dansonraeko nominin çeşitli dallarından sorumlu diğer birçok komiserlik arasında artık sıradan bir komiserlikten başka bir şey olmayan Vesenka'nın itibarını yitirmesi ve zoralıma başvurarak tahıl sağlamakla görevli Narkomprod'un savaş komünizmi döneminde temel bir kuruluş haline gelerek öneminin artması olmuştur. Ekonomiyi denetleyen bir organ olarak Vesenka, Çalışma ve Savunma Konseyi (STO)[01] yanında pek sönük kalıyordu.

157. *EkımiHiucetkttya Jizn'.* 1 Aralık 1920.

158. *ZaPyat'Let* (1922), s. 406 8; Donetz kömür madenlerine ilişkin ayrıntılı rakamlar*Na Novik Punak t* !923), c.M, s. 47 9'dadır.

159. Ai'.e., c. Ill, s. 180 1.

160. Menşe vi kler'in ve rejimin diğer muhaliflerinin sık sık gündeme getirdikleri bir iğne lerne konusuydu bu. Lenin Mayıs I921'de verdiği cevapta "proletarya sınıf özelliğinin zayıfladığı bir dönem geçirecek de olsa, iktidarı ele geçirme ve sürdürme görevim yine de yerine getirebilir." diyordu *{Sınineniya,* c. XXVI. s. 394).

16! Vesenka run gözden düşüşünü inceleyen L. Krıısman, 1920 yılı boyunca Narkomp rod'a ve diğer komiserliklere kaptırdığı görevkıl hır bıc sıralıyor (Grroyfcefat *Perınd Velıkuy Ruıskıy* ffrıi'ö'Htt" [tarihsiz (1924?)]. s 208): 1921'rJe Lenin Narkomprod için "en iyi kuruluşlarımızdan biridir," diyordu *(Soç uıenıya.* c. XXVI, s. 248). STO için bkî. s. 334.

Mevcut kaynakları değerlendirerek sanayide bir canlanmayı gerçekleştirmesi beklenen iç savaşın sona ermesi, ilk başta umulanın aksine bir sonuç yaratır gibi oldu. Bunun sebepleri kısmen psikolojikti. Savaşın yarattığı özel dürtülerin ortadan kalkması gerginliğin ve bunun yanı sıra gayretlerin azalmasına yol açtı. Savaştan yorgun çıkmış bir halk ekonomik durumu düzeltme isteği duymuyordu. Ancak bu sürekli gerilemenin maddi sebepleri de vardı; Sanayinin çöküşü, makinalann ve hammaddelerin tamamen tükenmesi, durumun kolayca düzeltilmesine imkân vermeyecek bir noktaya erişmişti. Mart 1920'deki dokuzuncu parti kongresi ilk kez iç savaşı değil. Lenin'in "ekonominin yeniden inşasının kansız cephesi'' dediği şeyi"[0] ele aldı. Ancak 1920'nin ruh hali, Polonya'ya ve Wrangel'e karşı kazanılan zaferlerin yarattığı bir sevinç duygusuydu genel olarak. Aralıkta düzenlenen sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Rikov, Sovyet sanayi üretiminde ve Sovyet işçisinin verimliliğinde meydana gelen düşüşü mazur göstermek için, Almanya, İngiltere ve Amerika Birleşik Devletleri ndeki benzer düşüşleri İleri sürdü ve "ekonomide genel bir canlanmanın başladığını" belirtti.[1]" Ekonomi alanında yılın kitabı Buharin'in *Geçiş Dönemi Ekono misı'ydi.* Kapitalizmin çöküşünün kaçınılmaz olduğunu öngören (ve böylece. Ocak 1920'de Komintern'İn ikinci kongresinde hâkim olan iyimser havayı dile getiren) Buharın, proleter devrimin kapitalist toplumun sadece siyasi aygıtını değil ekonomik aygıtını da tahrip etmesi gerektiğini ileri sürüyordu. Bu elbette üretimin azalacağı bir geçiş dönemini gerektiriyordu:

Üretimde anarşi ya da Profesör Grinevetski'nin deyişiyle "sanayinin devrimci parçalanışı", hiçbir yakınmanın önleyemeyeceği kaçınılmaz bir tarihi aşamadır. Diğer bÜıün devrimler gibi komünist devrim de üretici güçlerde bir zayıflamaya sebep olur i"

Bir başka yazar devrimin ekonomi alanındaki gücünü bir demiryolu köprüsünü havaya uçuran ya da topçusunun ateşine yol açmak için bir ormanı

162. Lenın, *Soçineniya,* c. XXV, s. 107.

163. *Vns'ttm Vserossiiskii S'ezd Soveroi* (1921), s. S9 90. Öte yandan, Rikov kongreyi "burjuvaziden devralınan sloklanın artık tükenmiş olduğu" ve "isçilerle köylülerin sadece, devralınmış sıoklan lükeımekJe yeıinmeyip ibliyaç duydukları şeyleri kendilerinin üretebileceklerini göstermeleri gerektiği" konusunda uyardı *(A.g.e.,* s. 94).

164 N Buharin, *Ekonomika Perehodnugo PeriotUıU920),* s. 48. Grinevetski'nin *Poslevo ennye Perspeksıri Russkoy Promislennosıi* adlı eseri 1918'de yazıldı. Troçki Ocak 1920'de Üçüncü Tüm Rusya Mitli Ekonomi Konseyleri Kongresi ni şu görüşüyle rahaılallı: "Bir ekonomik duzenden bir başka ekonomik düzene geçiş, ekonomik fedakârlıkta* da dahi) olmak üzere daima sayısız fedakârlıklar pahasına olur" (Troçki. *Soçineniya,* c XV. s. 55)

dümdüz eden bir komutanın eylemine benzetir "Ekonomik açıdan tamamen etkisiz olan tedbirler, devrim açısından etkili olabilirler.'[1]" Ekonomik kaosun tezahürleri ve ekonomi aygıtının çöküşü sosyalizm yolu üzerindeki kilometre taşları olarak selamlanabilirdi. Savaş komünizmi döneminde ortaya atılan bütün teoriler gibi bu teoriler de, kaçınılması mümkün olmayan bir şeyin *ex post facto** doğrulanmasıydı; o sırada sanayiyi denetlemek için yapılmış her şey savaş komünizmi uygulamalarının yarattığı genel hoşnutsuzluğu sonradan daha da artırdı. Bununla birlikte, sanayideki çöküşün örgütlenmedeki herhangi bir eksiklikten İleri gelmediğini, aksine sebeplerinin çok daha derinlerde olduğunu, öyle ki buna *glavklar'ın* ya da Vesenka'nın bürokratik ihmallerinin yol açtığını savunan daha sonraki bir eğilimin de hiçbir şekilde haklı görülemeyeceğini, ayrıca savaş komünizminin nihai iflasının sanayideki çöküşten ziyade şehirlerin ve fabrikaların beslenmesi İçin gerekli ürünlerin köylülerden sağlanmasına imkân veren bir tanm politikası uygulayamamakıan kaynaklandığını açıkça belirtmek gerekir. Savaş komünizminden NEP'e geçiş, Sovyet ekonomisinin bütün dallarını etkilediği gibi sanayiyi de etkiledi; ama bunun asıl zorlayıcı sebepleri ekonomi politikası alanının dışındadır.

c) *Emek ve Jsçı Sendikaları*

Yeni rejimin ilk aylarında emek politikasını içinden çıkılmaz bir hale getiren tereddütler ve belirsizlikler iç savaşın etkisiyle ortadan kalktı. Karşı konulmaz bir milli hedefin varlığı, işgücünün yönetim ve disiplinine ilişkin politikalara hız kazandırdı, işçi sendikalarıyla devlet arasındaki ilişkiler sorunu, işçi sendikalarının ve devletin bekasını "beyaz" ordulara karşı kazanılacak askeri bir zafer uğruna tüm erkeklerle tüm makinalann seferber edilmesinde gören aldatıcı bir basitliğe indirgendi. Savaş komünizmi döneminde emek politikası, işçileri savaş gücüne katmak ve onları kendilerine en çok ihtiyaç duyulan yerlere göndermekti; işçi sendikaları bu politikanın en etkili bir biçimde uygulanmasına yarayan araç oldular. İç savaş devam ettiği sürece her ilke sorunu açık seçik, dolambaçsız ve tartışılamaz göründü.

* sonradan yapı İmi s ol up önceki Itri de kapsayan <ç.n.)

I6S L. Kritsman. *Geroyçeskiı Ptrıod Vefikoy Rustkoy Rrvolyulsiı* (larihsiı (I924">)>. s. S6.

Yeni bir denetim aygıtının kurulması yolunda göze çarpmayan ilk adımlar, isçiler adına hareket eden işçi sendikalarıyla işverenler ya da fabrika yöneticileri arasında toplu sözleşmelerin sonuçlandırılması için gerekli şartlan düzenleyen 2 Temmuz 1918 tarihli bir kararnameyle atUdı. işverenin işçi sendikalarınca önerilen sözleşmeyi reddettiği durumda Narkomı rud'un bunu resmen kabul ettirme yetkisine sahip olması, kararnamenin en önemli maddesiydi.[16]* Sadece laftan anlamayan işverenlere baskıda bulunmayı amaçlayan bu madde, gerçekte İşçi sendikalarıyla görüş birliğinde alan Narkomtrud'a istihdam şartlarını dilediği gibi saptama hakkını tanıyordu; kararnamenin en kalıcı etkisi de bu oldu. Savaş komünizmi döneminde işgücünü örgütlemenin hukuki temeli, RSFSC'nin, 10 Ekim 1918'de VTsIK tarafından kabul edilip altı hafta sonra yayımlanan ilk iş yasasında[1]*[7] bulunuyordu. Yasanın maddeleri emeği korumayı amaçlayan mevcut hukuki hükümleri tekrar doğruluyor, ücreı düzenlemelerinin yöneticilere ya da işverenlere danışıldıktan sonra sendikalarca hazırlanmasını ve Nar komtrud tarafından onaylanmasını öngörüyordu. Narkomtrud üyeleri aslında sendikalar tarafından atandığı için, bu onaylama sadece bîr formalite sorunuydu; toplu iş sözleşmesi tamamen rafa kaldırılmış oluyordu. Savaş komünizmi öğretilerinin ve uygulamalarının mantıki sonucuydu bu. Sanayinin en önemli kollarını kamul aştıran 28 Haziran 1918 kararnamesinden sonra, devlet teorik açıdan başlıca işveren oluyordu. Çalışmak topluma hizmet etme şekliydi; tşgücu alım satımına ilişkin kapitalist sözleşme anlayışının modası geçmişti. Ücret oranlarının saptanmasında işin güçlüğü yada rizikoları, sorumluluk derecesi ve gerekli nitelikler hesaba katılacaktı. Nisan 1918 sendikalar kararnamesiyle[168] yasaklanmış olan parça başına ücret sadece hoş görülmekle kalmadı, aynı zamanda normal kabul edildi ve Sovyet ücret politikasının bir parçasını oluşturduğu için bir daha hiç tartışılmadı.

1918 iş yasası herkesin çalışmasını şart koşuyor ama işçiye de kendi niteliklerine denk bir iş ve uygun bir ücret talep etme hakkını ianıyordu; bununla birlikle bu hak işçinin kendi nitelikleriyle bağdaşan bir iş bulamadığı takdirde geçici bir işi kabul etme mecburiyetini getiren bir başka maddeyle değiştirilmişti. Ancak bu yasa zorla çalıştırma sorununa değinmiyordu. Daha önce, Eylül 1918'de yayımlanmış bir kararname İşsiz birinin kendisine önerilmiş bir işi reddetmesine izin vermiyor, aksine hareket eden işçiyi

166. *Sobranie Uzakonenii.* /P/MP/S.No. 48. madde S68.
167. *A.g.e.,* No 87 *S.* madde 905 168 Bkz. s. 105 6

işsizlik ödeneğinden yoksun bırakıyordu.[11]* Ama başka bir ceza öngörülmemişti ve işçi doğal bir lepki gösterip memleketine dönünce bu tehdidin pek bir hükmü kalmıyordu. 29 Ekim 1918 tarihli bir kararnameye göre iş ve tşçi bulma kurumları Narkomtrud'un yerel organlarına dönüştürülmüştü; işçilerle işverenlerin başvurmaları gereken kuruluşlar sadece bunlardı ve bir teklifi reddeden işçiye ayrıca ceza uygulanmıyordu.[17]" Aynı ay içinde burjuvazinin her iki cinsten 16 50 yaşındaki üyelerinin sosyal bakımdan gerekli bir işte çalışmalarına İzin veren bir kararname yayımlandı. Burjuvazinin 14 55 yaşındaki tüm üyelerine "çalışma karneleri" verildi; yiyecek kardan ya da seyahat belgeleri almak için bu karneleri göstereceklerdi ve bunlar ancak sahiplerinin sosyal bakımdan yararlı bir iş yaptıklarını gösteren bir kanıl içerdikleri takdirde geçerli olacaktı.[171]

Emeğin örgütlenme şekli Ocak 1919'da, ikinci Tüm Rusya îşçi Sendikaları Kongresi'nde açıkça onaya çıktı. İç savaşın kızıştığı bir dönemdi bu, bir ay önce Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi sanayide denetimin merkezileşmesi yönünde sağlam bir adım atmıştı ve Lenın "merkeziyetçiliğin" ve "salt yerel çıkarlardan vazgeçmenin kaosa karşı biricik çare olduğundan söz ediyordu."[2] işçi sendikaları kongresi, devlet ve sendikalar arasındaki ilişkiler sorunu İle bu şanlar altında bir kez daha yüz yüze geliyordu. Kongreye katılan 600'ü aşkın delegenin 450'si Bolşevik delegelerdi. Küçük bir anarşist grup tüm iktidarın bağımsız sendikaların elinde olmasını istiyordu; otuz Menşevik, sendikaların bağımsızlığı ilkesini ileri süren ve Sovyet iktidarının işçileri lemsil ettiğini reddeden bir karar lehinde oy kullandılar; Lozovski'nin önderliğindeki otuz yedi "enternasyonal sosyal demokrat" daha ihtiyatlı bir tutum takınarak, sendikaların işlevlerinin devlet organlarının işlevlerinden ayrılmasını ve sendika organlarının devlet tarafından massedilmesinin "devrimin bu aşamasında" "saçma" olacağım sa

)f>9. Sobranie Uıakiinemi, !9i7 I9I8,Ho **64, madde704.**

170. Ag.e.,No.80, madde 838.

171. *Ag.e.,* No. 73, madde 793. Çalışma karnesinin Lenin için sembolik bir değeri vardı Eylül 1917'de şöyle yazıyordu: "Her işçinin çalışma karnesi var. Bu belge *fu sırada* kapı lal ist kolebgı, işçinin şu ya da bu şekilde dangalağın tekine ait olduğunu belgelemekle birlikte ışçı **yi küçük düşürmüyor. Sovyetler çal ıjma karnelerini *zengin/tr için.* sonrada, yavaş yavaş bulun bit hail için uygulayacaklar. Çalışma karnesi, yeni toplumda, bundan böyle 'işçiler' dıyr *bu* şeyin bulunmadığının, aına çalışmayan biç kimse de kalmadığının kanılı olacak *(S/nmem \a,* c XXI, s. 261). işçiler, özellikle Moskova'daki işçiler için çalışma karnesi Haziran 1919 larihli bir kararnameyle oluşturuldu Kızıl Ordu ve Kızıl Donanma mensup lan n a da çalışma karnileri verildi *{Sobranie Uzakvnenii.* 1919. No 28,madde315>.**

172. Bkz. s. 168.

vundu.[1]" Kongrenin büyük çoğunluğu. Lenin'in ilkesel olarak desteklediği Bolşevik kararı kabul etli Ancak Lenin yaptığı uzun konuşmada "devletleştirme"[1]" ilkesini kabul etti ve bunun sendikalarla devlet organlarının kaynaşması şeklinde değil, "her ikisinin eşgüdüm ve dayanışma içinde, İçten likli çalışmalarının kaçınılmaz sonucu olarak ve sendikaların geniş emekçi kitleleri devlet aygıtının ve tüm iktisadi denetim organlarının yönetimi konusunda hazırlamasıyla gerçekleşeceğini" vurguladı.[175] Bu karar bir belirsizliği de ortaya koyuyordu: Devlet mi sendikaları yavaş yavaş kendi bünyesinde eritecekti, yoksa sendikalar mı devleti kendi bünyelerinde eriteceklerdi? Ancak Tüm Rusya tşçi Sendikaları Merkez Konseyi sekreteri olan ve komiserliğe atanması bu kuruluş sayesinde gerçekleşen Çalışma Halk Komiseri Shmidt işçi sendikalarının girişimi ilkesini ustaca destekledi:

Komiserliğin rotu... sendikalar tarafından yapılan önerileri ve hazırlanan planları uygulamak olmalıdır. Ayrıca, komiserliğin sendikaların haklarına müdahale etmemesinin yanı sıra. komiserliğe bağlı organlar da mümkün mertebe sendikalar tarafından olu;turu)malıdır Biz merkezde daima bu ilkeye göre hareket ediyoruz

Tüm Rusya Merkez Konseyi, Narkomtrud'un rolünün sendikaların rolüyle "tamamen aynı" olduğunu tereddütsüz bir dille İfade etli:

Natkomırud'un temel aldığı çalışma ısm. sendikaların günlük eylemlerinde ilan etlik teri ve kendi kongrelerinde kabul edilen kararlarda dile gerirdikleri ilkeler doğ rulıusundadır. Çalışma Komiserliği tarafından kabul edilen bu kararlar, dcvleı ikıi dan olarak yine onun tarafından uygulanmaktadır.

Shmidt konuşmasını "Halk Komiserinin sendikalar merkez konseyi tarafından atandığını ve Narkomtrud'un tümünün merkez konsey temsilcilerinden oluştuğunu" açıklayarak sürdürdü. Eksik olan şey, Narkomtrud'un yerel temsilcileriyle sendikalar temsilcileri arasında buna benzer sıkı bir işbirliği kurmaktan ibaretti.[17]* Bununla birlikte bu üstü kapalı pazarlığın bir

173. Üç karar lasansı *Viurvy Vserossiiıkiı S "ezd Projesuonaïnik Soyuzov* (1921), *c.* I (Plenumi). s. 72 8,92 4.94 6; oylama sonuçları *a.g.e., c.* l,s.97'(Jeyeralıyor.

174. Lenin, *Soçineniya,* c. XXIII, s. 490 Bu kelime *(ogoıudarsrvtenie)* sendikalara ilişkin lan ıhmalarda gerçek bir klişe halini aldı; aynı kelime kimi zaman sanayinin kamulaşun İması için de kullanıldıysada. bunun için daha yaygın olarak tercih edilen kelime *nanionalızal.* sıva idi.

(75. *Vıumy V;eros.wıhiS'ez<rf'ftıftı.tıoıarniiSo)i iJ>yii92l).e 1 (Plenum», s* 96 7 Bolşevik karan destekleyen RİyazanovMnbsp;"bıiım idealimiz daha gelişkin bir dev let le jı irme değil, ıdm sosyal hayatın devletten arındırılmasıdır." diyordu *(A.g.e.,* c. I, s. 69) Bu tavır devlet iktidarının dolaysız bir biçimde güçlenmesi olgusunu gözlerden kaçırmak için, devletin gücünü yi üterek ortadan kalkacağını ileri süren görüşü dile getirmenin bir başka örneğidir.

başka yanı Tomski'nin *obiter dictum'anda** ortaya çıktı:

> Sendikaların ücretleri ve çalışma şartlarını düzenledikleri, ayrıca Çalışma Halk Komiserinin atanmasının da kongremize bağlı olduğu bir sırada Sovyet Rusya'da hiçbir grev yapılamaz. Bu böylece bilinmelidir.[177]

Hayati önem taşıyan pratik bir konuya dair politikanın böyle açıkça dile getirilmesi, sendikalarla devlet arasındaki ilişkilere hâlâ hâkim olan tüm teorik belirsizliklerden çok daha anlamlıydı.

ikinci sendikalar kongresi ilk kez genel bir ücret politikası saplamaya da girişti. Bir Menşevik delege, toplusözleşme uygulamasına dönülmesini savundu.[17]* Ancak ya erken davranıyordu ya da geç kalmıştı. İş yasası aslında ücretlerin tek taraflı saptanmasını, işverenlere danışılması ve Narkomt rud'un resmi onayının alınması kaydıyla sendikalara bırakıyordu; savaş komünizmi döneminin ücret tespitine ilişkin başlıca kararnameleri VTsIK ve Sovnarkom tarafından çıkarılmıştı. Kongre kararlan, üretimi artırmak ve ülke ekonomisini yeniden inşa etmek için işçilerin sendikalara ve sendikaların da tüm proletaryaya karşı sorumlu olması gereğinden söz ediyordu. Ücret politikası rekabet, ödüllendirme esasına, örneğin parça başına ücret ve prim ilkesine, ya da parça başına işin mümkün olmadığı yerlerde kesin bir şekilde belirlenmiş üretim normlarına göre saptanacaktı. Ücret tarifeleri gruplara göre sınıflandırılacak, en yüksek iki ücret baremi "üst seviyedeki teknik, ticari, idari personele" ve "orta derecedeki benzeri personele" ayrılacaktı. İdari personel olsun işçi olsun, bütün gruplar yetenek temelinde on iki dereceye ayrılmıştı ve birinci dereceyle on ikinci derece arasındaki değişme oranı 1 1.75'ti; ancak her grup içinde kategoriler arası ücret baremi aynıydı.[1]" Gerçi bu herkese eşit ücret İdealine çok uzak düşüyordu amage

* Bir yetkili tarafından geçerken söylenmiş bağlayıcı olmayan söz. (ç.n.)

176. *Vtoroy VserossiiskiiS"ezdProfessional nikSoyuznv* (1921), c. t (Plenumi), s. 98 9.

177 H. .sky. V:orovVMr< i5si(.ï*n5"e7iiP™fÊSSionar'iiitSoyii;.>v(l9191,5 96. Birinci sendikalar kongresine grev fonları için bir devlel yardımı sunan Zınovyev (bkz. s. İDİ), Ocak 1920'de üçüncü kongredeki konuşmasında, sendikaların artık grev fonlarına ihtiyacı kalmadığına göre bu para diğer ülkelerin devrimci sendikaları için uluslararası bir fon oluşturulmasında kullanılabilir, diyordu *(Treıii Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov* [1920], s. 14). İç savaşın doruk noktasına ulaştığı bir sırada, zaman zaman gayn resmi grevler yapıldığı oluyordu; 1919'da sendikalar merkez konseyinde Şliyapnikov sendikalardan işçilerin hoşnutsuzluklarını gidermeye çalışmalarını isliyor ve "onlara bu gibi yönle mlecitı ne kadar yıkıcı olduğunu açıkl» yarakdüzen bozucu grev eğilimlerine karşı var gücümüzle mücadele etmeliyiz." dıyoıdu(D« *yatyıS'ezdRKP\B)* |19331,s.869 701eyera!anyayimlanmamis;arsivlerdenalin(ilanmi5Ur).

178. *VtoroyVserossiıskiiS~ezdProfess\onaTnikSoyuzm* (1921),c.I(Plenumi),s. 156 7.

179. *A.g.e.*, c. I (Plenumi), s. 153 4,

ne de vasıflı isçi ile sıradan işçinin ücretleri arasında 1914'ten beri süregelen farkta bir azalmayı temsil ediyordu.[1,u] Kongreye bu konu hakkında bir rapor sunan Shmidt, "bir işletmenin özünü orta vasıftaki işçinin oluşturduğunu", onlara daha adil bir ücret ödenmesinin önemli olduğunu ileri sürdü; fakat bir konuşmacı buna itiraz ederek ücret baremlerinin "proletaryanın vasıflı kesimini" haksız yere zor duruma soktuğunu söyledi.[181] Moskova kenti ve dolaylan için yeni ücret baremleri VTsIK tarafından 21 Şubat 1919'da yayımlanan ve 1 Şubat'tan itibaren geçerli olan bir kararname ile saptandı. Bu kararnameye göre yetişkin bir işçi için asgari ücret ayda 600 ruble, üst seviyedeki en vasıflı yönetici personel için ayda 3 000 rubleydi; daha yüksek ücretler, her özel durumda ancak Sovnarkom'un özel kararıyla ödenecekti. Üç hafta sonra bir başka kararname yüzdeleri saptadı. Bu yüzdelere göre Moskova standartj 100 kabul edilerek, Moskova'nın ücret baremleri ülkenin diğer bütün şehirlerine uygulanacaktı.[m] Nisan 1919'da "sorumlulukları olan siyaset işçilerinin" ücretlerine ilişkin bir kararname Halk Komiserleri'nin, VTsIK üyelerinin ve üst düzeydeki bazı görevlilerin ücretlerini ayda 2 000 ruble olarak —ya da en yüksek kategoriden teknik ve yönetici personelin ücretlerinin üçte ikisi olarak— saptıyordu.[163] Ağustos 1919da fiyat artışları ücretlerin yeniden gözden geçirilmesine yol açtı. En düşük ücret 600'den 1 200'e, en yüksek ücret ise 3 OOO'den 4 800'e çıkarıldı[181] ve daha fazla eşitlik İlkesi özenle korundu. Savaş komünizminin ilk döneminde eşit ücret idealini gerçekleştirmek için hiçbir girişim yapılmamış olmakla birlikte, eşitlik İlkesi diğer başka sebeplerin yol açtığı daha

180. Bu durum *A. Sei gson, The Sırmnıre ofSın fei Wages i* Harvard, 1944), s 182'de gösterilmiştir.

ISI. *Vtarıty Vserostiiskii S"ezd Professiımal'ntk Soyuzov,* e. I tPlenumi), s. 152. 157.

182. *Sobranie Uzakonenii, I9i9,Ho.* 5. madde 52; No. 15, madde 171. Petrograd için ücret oranlan Moskova'da t inin yüzde 120'siydi ve Peırosavodsk'un kuzeyinde, Murmansk demiryolu iğcileri için (ştiphesiz son deıere ağır şanlardan dolayı) yüzde I25'e kadar yükseliyordu. Diğer bütün şehirlerde (yüzde 100 olarak saptanmış Yaroslavl hariç) oranlar Moskova'da kinden daha düşüktü ve köylerde şehırlerdekinin altındaydı. En dtijük oran yüzde 45'le Kuzey Kafkasya'daydı. Bu incelikli düzenlemelerin ne kadarının uygulandığı İse kuşkuludur.

183. *Sobranie Uzakooenii. 1919,* No. 18, madde 206; Ekim 1919'da "sorumluluklan olan siyaset işçilerinin" île re ileri fıyal amşlan göz âminde tutularak en yüksek knegorinin eline ayda 4 200 ruble geçecek şekilde bir kez daha yükseltildi *(A.g.e* . No. 50, madde 489); Haziran 1920'de bu kategorinin aylığım 7 600 rubleye çıkaran yeni bir artış oldu *(Sobranie Uzaka nenii, 1920,* No. 53. madde 231). Daha sonra, savaş komünizmi döneminde ise nakit ücretlerin artık bir anlamı kalmadı ve NEP başladıktan sonra Ücretlere ilişkin resmi rakamlar genellikle yayımlanmaz oldu

184. *A,g.e„* No. 41. madde 396.

fazla farklılaşma eğilimlerini frenleyici bir engel oluşturuyordu. Bununla birlikte bu eğilimler kısa zamanda tekrar onaya çıkacaktı.

İkinci sendikalar kongresi sendikal örgütlenmenin pekiştirilmesi yönünde ileri bir adım attı. Birinci kongre sendikaların mesleki özelliklere göre değil, "sanayiler" tarafından kurulması ilkesini ortaya atmıştı; "mesleki açıdan çok yakın gruplar", aynı işletmedeki lüm işçiler aynı sendikaya bağlı olacak şekilde birbirleriyle kaynaşacaklardı.[1]" Bu kuralı uygulama girişimleri oldu; bir tanık, bağımsız küçük sendikalann Ağustos 1918'de Petrograd'daki Treugolnik kauçuk fabrikasından nasıl atıldıklarından ve işçilerin kimya sanayisi sendikasına üye olduk i arından söz etmekledir.'"* Ancak ilerleme yavaş oluyordu. Bu hedefin gerçekleşmesinin fabrika işçisini büro görevlisinden ve teknisyenden ayıran "siyasi ve iktisadi önyargılar" yüzünden ertelendiğini belirten ikinci kongre, "bir yıllık proletarya diktatör lüğü"nden sonra, bu kuralı uygulamaya koymanın vaktinin geldiğini düşünüyordu. Sendikalar, "işletmenin ya da kuruluşun kusursuz çalışmasını, işçiler arasında iş disiplinini, ücretlerin belirlenmesi ve üretim ölçütleri konusunda sendikaların koydukları kurallara uymayı" sağlamak amacıyla sorumluluk üstlenecekler, genel toplantılar düzenleyerek sendika üyeliğini zorunlu kılmaya çalışacaklardı. Tüm Rusya işçi Sendikaları Kongresinin kararları bütün sendikaları ve üyelerinin her birini yükümlü kılıyor ve Tüm Rusya Sendikalar Merkez Konsey i'nce kongre adına hareket etme ve kendi adına bağlayıcı kararlar alma yetkisi veriyordu.[1]"'Örgütlenme geliştikçe sendikaların üye sayısı. Ocak 1918'deki birinci kongre toplandığında 2 600 OOO'e ve Ocak 1919'daki İkinci kongrede 3 500 OOO'e yükseldi.[1]"'

İkinci sendikalar kongresi Ocak 1919'da toplandığında iç savaş henüz doruk noktasına ulaşmamıştı ve ekonomi bir bütün olarak savaşın gereklerini karşılayacak kadar donatılmamın. Bunu izleyen iki ay boyunca hu bakımdan dikkate değer bir ilerleme oldu. Sekizinci parti kongresi fırtınalı bir hava içinde toplandı. Kongre ilk İş olarak modası geçmiş 1903 programı

[ii.Pervıı VserırssiiskühS"ndProfessumaTmkSoyuzov (19)B). s. 375.

186. *ProlestioıuUnytSuyuriSSSR,* der. Y. K Milonov(192T). s. J64.

187. *VraroyVunıssMkıiS"*tdProjess«ınrt*ıkStıyıtz<>v* (I92l),c. I (PtaıunıiJ.s 191 3.

İSE Bunlu. Zİnovyev in onuncu parti kongresinde açıkladığı rakamlardı (0«yufyi *S"ezd Rıı.fsiiskoy Kommunistiçeskny Ponii* [1921], s, 188). Sayıların şişirilmiş olduğunu kabul etmekle birlikte karşılaştırma açısından yararlı olacağını söylüyordu ve muhtemele» bu doğruydu. Başka kaynaklar tarafından verilen rakamlar çok az farklılık göstermektedir.

nın yerine yeni bir parti programı kabul etti. Devrimden beri parti sendikalara karşı tulumunu belirleme fırsatını hiçbir zaman bulamamıştı. Artık "sanayinin örgütlü aygıtının" esas itibariyle sendikalara dayanacağım ilan ediyor ve ilerde güçlükler yaratacak bir ifade kullanarak, "tek bir ekonomik birim olarak kabul edilen milli ekonominin yönetiminin fiilen sendikaların elinde yoğunlaşması" gerektiğini ileri sürüyordu. Fakat iç savaşta sendikaların başlıca işlevi programın ekonomiyle İlgili bölümünün bir başka paragrafında açıklanıyordu:

Devletin mevcut işgücünün tamamının alabildiğine kullanılması, bu işgücünün hem farklı coğrafi bölgeler arasında hem de milli ekonominin farklı kollan arasında milli ekonominin plan h gelişmesi için uygun bir şekilde dağılımı ve yeniden dağılımı, Sovyet iktidarının ekonomi politikasının sendikalarla sıkı bir işbirliği kurui maksızın gerçekleştirilmesi imkânsız olan acil görevini oluşturmalıdır Belirli bîr sosyal işi gerçekleştirmek uğruna çalışabilir tüm nüfusun sendikaların katılımıyla en son ferdine varıncaya dek Sovyet iktidarı tarafından seferber edilmesi, şimdiye kadarki mien çok daha geniş ve çok daha sistemli bir tarzda gerçekleştirilmelidir.

"Sosyalist üretim yönteminin ancak işçiler arasında yoldaşça bir disiplin temeli üzerinde gerçekleşebileceğini," belirten program, "bu yeni sosyalist disiplini yaratma görevinde başrolü" sendikalara veriyordu. Mart 1919 parti kongresinin ardından Sovnorkom'un genel bir seferberliği emreden 10 Nisan 1919 tarihli kararnamesi yayımlandı;'*' ertesi gün Lenin parti merkez komitesi adına işçi sendikaları merkez konseyine, ülkenin her yanındaki tüm parti ve sendika örgütlerini bu seferberlik görevinde işbirliğine çağıran "Doğu Cephesi'nin Durumu" başlıklı bir dizi tez sundu. İşçileri gayrete getirmek için sendikaların üyelerinin yüzde 50'sini derhal seferber etmeye kendiliklerinden karar verdikleri Pokrovsk örneği ileri sürüldü ve sendikalar "ülke içinde kendilerine ihtiyaç duyulmayan üyelerini Volga ya da Ural cephesine sevk elmeye" teşvik edildi.[191] Bundan bir yıl sonra Troçki bütün belagatı y la şöyle diyordu:

Cephede işler çetinle since, bir yandan komünist partisi merkez komitesine, öte yandan sendikalar merkez konseyi kuruluna başvurduk. Ve önde gelen işçiler bu iki

189 *VKP<B>* vA«yj(yııKi>(i*(l*Ml). c. I, s. 290 1. Son şeklini almış metinde, işçi sendikalarının disiplin konusunda oynayacağı rol. Lenin'in, muhtemelen Şubat 1919'da kaleme aldığı ve yine de daha o zamandan, 'işgücünün en geniş ve mümkün olan en bütünlüktü biçimde ülke çapında merkezileşmesini" *(Soçinenha,* c XXIV. s. 102) isteyen ilk tasarısına kıyasla çok daha kesinlikle belirtilmişti. Ne var kı bu zaman zarfında ıç savaşın şiddeti de altmışlı.

190. /»• «‹)• «, M Nisan 1919.

191. Lenin. *Soçineniya,c.* XXIV,s.224 6,229 42.

merkezden cepheye gönderildi; böylece bu işler Kızıl Ordu'yu kendi suretlerinde ve kendi üs)up 1 arınca yarattılar.

Kararname ve Lenin'in teşvikleri resmen askerlik hizmetine çağrıyla sınırlıydı ve o dönemde çalışma yükümlülüğünü zorunlu kılan hiçbir kararname yayımlanmadı. Fakat askerlik hizmeti ile çalışma yükümlülüğü arasındaki ayrım çok geçmeden gerçekliğini yitirdi. Seferberlik kararnamesi ile aynı zamanda, STO tarafından maden işçilerinin işten ayrılmalarını yasaklayan ve askere çağrılma yaşına gelmiş bütün madencilerin bulundukları yerde seferber edilmiş sayılacaklarını bildiren bir kararname[1]" yayımlandı.

Sekizinci kongrede yeni parti programının kabulü, Sovnarkom'un seferberlik kararnamesi ve parti merkez komitesinin sendikalara çağrısı savaş komünizmi ilkelerinin emeğin örgütlenmesinde tastamam ve kesinkes uygulandığı kritik bir yılın başlangıcını belirledi. Savaş komünizminin emek politikasının Özü emek pazarının ve işçilerin İstihdamı ve yönetimine ilişkin geleneksel kapitalist işlemlerin tetk edilmesiydi; aynı dönemde uygulanan diğer politikalar gibi bu da, İç savaşın gerektirdiği bir taviz gibi değil sosyalist düzene doğru gerçek bir ilerleme olarak gösterildi. Kendi vatandaşlarını cepheye gönderme hakkına kimsenin itiraz etmediği işçi devletinin, fabrikalar için gerekli işçileri seferber etme hakkı na da sahip olduğunu sıvunan görüşe itiraz etmek çok güçtü; emeği alınır satılır bir meıa olmaktan ziyade bir yükümlülük olarak kabul eden bu görüş, teoride sosyalizmin yüksek ideallerini kapitalist ücret sisteminin aşağılık uygulamalarından ayırt eden her şeyin simgesiydi. Nakit ücretin giderek ayni hale dönüşmesi de esas itibariyle paranın değer yitirmesinin ve normal mübadele sürecindeki genel çöküşün sonucu olmakla birlikte, kolayca bu görüşe mal edilebilirdi Buharin, "proletarya diktatörlüğü sisteminde işçiler ücret değil sosyal bakımdan belirlenmiş bir pay alırlar,"[194] diye yazıyordu ertesi yıl. Devlet işçinin işgücünü satın alacağı yerde, tıpkı cephedekilerin geçimini sağladığı gibi onun da geçimini sağlıyordu çalıştığı sürece. Yiyecek karnelerinin sendikalar aracılığıyla fabrikalarda dağıtılması bu tutumu doğruluyordu; Eylül 1919'da. sendikalar merkez konseyi tarafından fabrika ve atölyeler deki işçilere işçi üniformalarına lekabül eden ve işletmenin mülkiyelinde

192 **Treni** ***Vserossiiskii S'ezd ProfessionalnikSoyuzov*** **(1920),** c. **1** (Plenıımi), s. **87.**

193. ***Sobranie Uıakonenii, 1919,*** No **14,** madde **163;** bu kararname daha sonra'emek ordularının" madenlerde daha geniş ölçüde çal ışı ı olmalarının yolunu da açmış oldu.

194 N Buharin, ***Ekonomika Perehodnoga Penada*** **(1920),** s. **105.**

kalan işçi I ulumları dağıtılması emredildi. [101]

Bu şanlarda yetkililer işçiler arasında işten kaytarma ve verimsizlik gibi müzmin hale gelen iki belanın üretimde yarattığı düşüşe bir son vermek için, kapitalist düzende olduğu gibi "ekonominin kamçısı"nın yerini alacak yeni teşvikler geliştirme ihtiyacını duydular. Sosyalizm anlayışına en uygun teşvik, fabrika işçisini de tıpkı cephedeki arkadaşı gibi harekete geçireceği umulan devrimci coşkuydu. Mayıs 19 İ9'da, işgücünün seferber edilmesine ilişkin kararnameden bir ay sonra Moskova Kazan demiryollarındaki Moskovalı birkaç yüz işçi, birliklerin ve erzakın cepheye yollanmasını hızlandırmak amacıyla cumartesi günü gönüllü olarak altı saat fazla mesai yaptılar; böylece "Komünist Cumartesi 1er"!n ilki başlamış oldu. Bu âdet yaygınlaştı ve Lenin söz konusu çalışmayı, özel bir kitapçıkla, "yeni sosyal disiplinin, sosyalist disiplinin" dikkate değer bir örneği diye niteleyerek minnetle andı."* Fakat partinin kapsamı sınırlı bir girişimiydi bu; [19'] ve maddi ödüllerle takviye edilse de, işgucu özgül bir şekilde örgütlenme dikçe ve iş disiplini sağlanmadıkça, moral yükseltmelerin yeterince etkili olacağı hiçbir zaman ciddi bir şekilde düşünülmedi. Böyle bir örgütlenmeyi geliştirmek artık acil bir görev halini almıştı.

Zorla çalıştırmanın sadece eski burjuva sınıfının üyeleriyle toprak sahiplerine uygulanması gerekliğine ve işçileri gayrete getirmek için öz disiplinin yeterli olacağına ilişkin o ilk varsayım çok geçmeden terk edildi. Ekim 191S tarihli iş yasası daha önce RSFSC anayasasında yer alan genel ilkeyi, çalışmayı herkes için zorunlu kılan ilkeyi tekrarlıyordu yalnızca; ne bunun uygulanması için bir tedbir ne de çalışmayı reddedecek olanlar için bir ceza Öngörüyordu. Fakat gönüllü çalışma sisteminden geriye ne kaldıysa 10 Nisan 1919 tarihli seferberlik kararnamesiyle fiilen sona erdi. Haziran 1919' da Moskova ve Petrograd'da işçilere çalışma karnesi verilmesi, denetimi artırma yolunda yeni bir girişimdi.'[98] Şüphesiz, başka bir alternatif olmadığından sendikaların çalışmasına çok fazla umut bağlanmıştı. Oysa sendikalar vasıflı işçilerin seferber edilmesinde bile etkili olamamıştı. 19J 9 20 kı

195 *ProkwdstQV, Uçel i Raspretteteme Produkloı Narodnogo Kotyaatva Sbarnik Dekretor* (larihsiı [192 !?]), s. 446 8.

)96.Unın,5oi: ocırvo,C XXlV.s 329.

197. Buharin ve Preobrajenski. *Azbuka Kommunizma,* bölüm XII, parag. 100V güre "Komünist Cumartesiler"e katılanların ssym 5 OOffder» A gustos Eylül 1919'da lOOOtfe yükseldi; normal verimlilik düzeyinde yüzde 213, vasıfsız işçinin verimlilik düzeyine oranla ise yüzde 300 artış sağlayan vasıflı işçilerden säz ediliyordu.

198 Bkz. s. 186, not 171.

şmda Lenin üzüntü içinde, Tomski'ye vasıftı 10000 maden işçisinin demiryolu tamir alölyelerine transfer edilemeyişinden yakınıyordu.^ 1919 **sonundan** itibaren, vasıfsız işçileri seferber etme görevi Narkomtrud'a ve **onun** yerel organlarına bırakılmak üzere sendikaların elinden alındı. Kasımda, yakıt krizi, "her türlü yakıtı sağlamak, doldurmak, boşaltmak İçin" köylülere çalışma yükümlülüğü getiren ve yerel organların talebi üzerine sözümona "arabalı taşımacılığt", yani istasyonlara ya da limanlara kereste, erzak, askeri gereç nakliyatı için at. araba ya da kızak sağlama hizmetini şart koşan bir kararname yayımlanmasına yol açtı. Kararname askere çağrılmamış olan, elli yaşını aşmamış tüm köylülerle kırk yaşını doldurmamış kadınlara uygulandı.[:]" Ocak 1920'de Sovnarkom yayımlamış olduğu bir kararnamenin önsözünde genel çalışma yükümlülüğünün ilkelerini onaya koydu. Daha önce de RSFSC anayasasında ve iş yasasında vatandaşların "sosyalist toplumun çıkarları için sosyal bakımdan yararlı işleri" yapmaları ve "sanayiye, tarıma, ulaşlırmaya ve milli ekonominin diğer kollarına genel ekonomik plan esasına göre işgücü sağlamaları" zorunluluğu getirilmişti. "Çalışan nüfusun" herhangi bir üyesi çeşitli yükümlülükler için bir kez ya da dönem dönem işe çağnlabilecekti: Yakıt, tarım ("devlet çiftliklerinde ya da bazı durumlarda köylülerin çiftliklerinde"), inşaat, yol yapımı, iaşe, kar temizleme, arabacılık ve doğal afetlerin sonuçlarıyla mücadele etmek için gerekli tedbirler örnek olarak sıralanmıştı. Çalışma yükümlülüğünü Örgütlemek için STO yönetiminde çalışma üst komitesi (Glavkomtrud) kuıuldu;[1]'" il. köy ve kent çalışma komiteleri Glavkomtrud'a bağlandı. Bunlar, emek borsalarının yerini alan Narkomırud'un yerel organları ile birlikte arttk işgücünün topyekûn seferber edilmesinden sorumluydular. [2]"? Kayıtlarından yararlanılamadığı için "vaktiyle sadece şehirlerdeki vatan-

ım **Lenin. Snjmemyıı.c. XXIX. i .183 1.**

200. *Sobrwiit Uratonenıı. 1919.* No 57. madde :? «

201. *Sobranie Vtakvnenıı. 1920,* No. 8. madde 49; ek bu kararname köy Sovyetleri'ni. kırsal kesim işçilerini emek orduları için seferber etmekle görevlendiriyordu <*A g.e..* No. II. madde 6 8). Kolomenski fabrikalarından bir işçi 1920 ilkbaharında Rusya'yı ziyarel eden İngiltere işçi Partisi heyetine, "fabrikalardan firarların olağan hale geldiğini, firarilerin askerler taralından tutuklanarak köylerinden gen getirildikle rim" söyledi *{Bnıtsh Labour Dtlegaiwn l.'ltussia. 1920 Rep"!* 11920). > IS?

202. Moskova Komitesi 1920 yazında çalışma yükümlülüğüne ilişkin çalışmalar konusunda o dönemdeki basınla kıyaslandığında aydınlatıcı bilgiler vefecek olan *Izvesnya Moskovs* faifio *Komiıeia po Tradovoy Pavinaojıi* adlı haftalık bir gazete yayımladı. Mayıs 1920 tarihli bir kararname *[Sobranie Uzakonenıı. 1920,* No. 35, madde 168) Glavkomtrud ve onun yerel organlarını işlen kaçmanın buıDn biçimlerine karşı mücadele çimekle yetkili kılıyordu

dasları değil, köylerdekileri bile fişlemeyi becermiş eski polis örgülünün" devrim tarafından dağıtılmış olmasına neredeyse haytflanıldığı söylenebilir. Yine de bir çare bulundu ve ormanlarda, ulaştırmada, İnşaatla ve vasıfsız işçilik gerektiren diğer işlerde çalıştırılmak üzere çok sayıda işçi alındı. [103] Sonradan Narkomtrud'un bir sözcüsü "plana göre, yani ne özel nitelikleri ya da becerileri, ne de işçinin şu ya da bu işte çalışma isteğini göz önünde tutmaksızın işçi sağlıyoruz," dedi.[î(U] Bir yetkiliye göre. 1920'nin ilk yarısında çalışma yükümlülüğü gereğince kereste sanayisinde çalıştırılmak üzere altı milyondan fazla insan seferber edilmişti.*[5]

O sırada, başlangıçta sayısal öneminden çok aslında simgesel bir önemi olan, yeni bir işgücü kaynağı ortaya çıktı. Nisan 1919'da Çeka. devrim mahkemeleri ya da halk mahkemeleri tarafından yargılanarak suçlu bulunanlardan kimileri için mecburi çalışma kampları kuruldu. Bu tür kampları kurma girişimi yerel Çeka'lardan geliyordu. Kampların yönetimi içişleri Halk Komiserliğinin (NKVD) bir seksiyonu tarafından sağlanıyordu; bu kamplardaki mahkûmlar "Sovyet kurumlarının talebi üzerine" çalıştırılıyordu. Çocuklar ve reşit olmayanlar için ayrı kamplar kurulmuştu. Sekiz saatlik işgünü Öngörülmüştü, bununla birlikte iş yasasınca saptanmış şartlara göre fazla mesai ve gece vardiyası da uygulanıyordu. Tutukluların ücretleri sendika tarafından belirlenecek, ancak bu ücretlerin üçte birini aşmayacak bir kısmı tutukluların bakımı ve kamp giderleri için kesilecekti.[3"6] Sistem, bu ilk aşamasında, sonradan temel bir ekonomik değer niteliği alan meşum kimliğine bürünmemişti. Aynı tarihte, iç savaş sırasında karşı devrimci faaliyetlerden suçlu görülenlere karşı daha sert bir ceza şekli olan "toplama kampları" oluşturuldu.[:1]" 1920 ilkbaharında İngiltere İşçi Partisi heyeti için hazırlanmış bir raporda "Halk Komiseri iğinin, ağır ve hoşa gitmeyen çeşitli işlerin görülmesi için toplama kamplarında luluklu bulunanlardan (esas itibariyle eski yönetici sınıfın elemanlarından) oluşan işçi müfrezeleri sağladığı" belirtiliyordu.[108]

203 Bulun bu bilgiler Nisan 1920 üçüncü Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'ne sunulan eksiksiz ve güvenilir bir raporda yer alıyor *(Treat Vserossıtskıı* 5 "raf *Professional mk* Suvu wv|1920].c 1 (Plenumi],s 50 1).

204. *Sıenogrtıfiçeskii Oiçei Pvatogo Vserostiiskogo S'ezd Professıtınal'mi Soyuzın'* (1922). s «3

205. L. Kntsman, *Gero\(rskii Period Vehka\ Russkoy Rwhutsii* (tarihsıı [!924?D, s 106

206. *Sobranie üzakoneıuı. 1919,* No. 12. madde 124; No 20. madde 235.

207. *Age..* No. 12, madde 130.

işgücü seferberliği doruk noktasına 1920'nin ilk aylarında, Denikin ve Kolçak'ın yenik düşmesi sayesinde seferberliği gerekli kılan kaçınılmaz aciliyet ortadan kalkmaya başladığı sırada ulaştı. Ocak 1920'deki üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'ndeTroçki konuşmasının en büyük kısmını çalışma yükümlülüğüne ve çalışma disiplinine ayırdı;[3]" sanayide işgücü tükenişine ilişkin karamsar incelemesini daha önce belirttiğimiz[210] Tomski'nin Önerisi üzerine, başka şeylerin yanı sıra tek tek ya da toplu halde prim ödenmesini, işçi disiplin mahkemeleri[211] oluşturulmasını, çalışma yükümlülüğünden kaytarmaları önlemek amacıyla lüm işçilere çalışma karnesi verilmesini, İşgücü seferberliği ve transferi için gönüllü asker alma sisteminin harekete geçirilmesini talep eden geniş kapsamlı bir karar kabul edildi.[312] Bu arada, cephede savaşların durması askeri birliklerin diğer acil görevlere sevkedilmesine yol açtı. 15 Ocak 1920'de yerel sivil makamlara karşı askeri üstünlükten yararlanılarak Urallar'daki üçüncü orduyu "ilk devrimci emek ordusuna" dönüştüren bir kararname yayımlandı.[215] "Emeğin askerileştirilmesi" için sahne hazırdı artık.

208. Y. Larin ve L. Kritsman, *Oçerk Kozyaisrvennoy Jizni i Organı'tanıya Narodnogo Kozyaanu (l92Q\,s,* 126 7; cezalandırma amacıyla yaptınlan işin, toplumun ihtiyaç duyduğu en ağır işlerle özdeşle jüri İme si bu kuruma son derece acımasız bir kimlik kazandırdl.

209. Kongre tutanakları yayımlanmadı, ancak Troçki'nin konuşması kıiapçık olarak basıl dı ve sonradan toplu eserlerinde yer aldı. *{Soçineniya,* c. XV, s. 52 78).

210. Bkz. s. 181

211. I919yılı ortasında fabrikalarda ilk "işçiler arası yoldaşça disiplin kurulları" oluşturuldu. *(Sobranie Vzakonenii. 1919,* No 56. madde 5371 Bunlar çok geçmeden fabrikalarda disiplini sağlayan düzenli kuruluşlar haline geldi. İşçi disiplin kurullarının işleyişi hakkında pek 1 azla ayrıntılı bilgi yok. ancak fabrika personeli ve çalışanları için oluşturulan benzer kuruluşların işleyişine ilişkin bazı rakamlar, suçlamalar ve uygulanan cezalar hakkında bir fikir vermekledir. 1920'de işlem gören 945 davanın hemen hemen yansı işlerin tam vaktinde yapılma masıyla ilgiliydi; "müşterilere saygısız davranışlar", "cumartesi fazla mesaiden kaytarma", "sendikadisiplinine aykırı harekeletme", "emirlere itaatsizlik", "kaşıdı i; bırakma" ve "iş gününün kısaltılması lehinde propaganda" sıkça rastlanan suçlamalaıdandı Davaların dörtle birinden fazlası beraatle, yarısına yakını işlen atılmayla sonuçlanmış, 30 davada mecburi çalışma, 79'unda da toplama kampına gönderme cezası verilmişti (D. Antoşkin. *Profdvijenİe Slu jaşçik* [1927], s. 152). Daha sonraki yıllarda, savaş komünizmi sadece acı bir hatıra olarak kaldığında Tomski bazı sendikaların o dönemde işi dikbaşlı üyeleri için "hapisaneler kurmaya" kadar vardırdı kistim utanç duyarak anımsıyordu *(Voı'moı S"ezd Professionai'nik Soyuzov*

212. *Rezotyultti Treı'ego Vserossitskogo S~ezd Sovtiçv Narodnogo Kozyaısrva* (19201. s 25 30.

213. *Sobranie (Jrakonenii, 1920,fio.* 3, madde 15. Sonradan VTsIK'ya sunduğu bir raporda Troçki, ilk emek ordusunun üçüncü ordudan başlayarak "ordunun girişimiyle" kurulduğunu" İleri sürdü *(Soçineniya,* c. XV, s. 5), ilk İşçi ordusuna ilişkin çoğu belgeler *a.g.e.,*c. XV, s. 26.1 342'de yer almaktadır. Dokuzuncu parti kongresinde Troçki, "bizi bir bölgesel ekonomik

Dokuzuncu parti kongresi Mart 1920'de toplandığında karşılaşılan yeni sorun buydu. Artık savaş sona erdiğinden Kızıl Ordu birlikleri şeklinde ortaya çıkan emek orduları her yerde görülüyor, ormancılık ve madencilik dahil her türlü ağır işte çalıştırılıyordu. Ve bunun ne anlama geldiği konusunda en ufak bir şüphe yoktu. Sanayinin sorunlarının ancak iç savaşın kazanılmasını sağlayan yöntemlerle ve coşkuyla çözümlenebileceğine inanan Troçki, "çalışma yükümlülüğü İlkelerine göre çalıştırılan geniş köylü kitlelerinin askeri!eştirilmesi" gereğinden söz ediyor ve şöyle diyordu:

İşçi sendikalarını sendikalar olarak askerileştirmeden ve her işçinin kendini bir emek neferi gibi hissedeceği, kendi emeğini özgürce lasarruf edemeyeceği bir rejim kurulmadan, herhangi bir askerileştirme düşünülemez; işçinin başka yere gönderilmesi emredıldiği takdirde bu emre uyması gerekecektir, uymadığı takdirde kaçak işlemi görecek ve cezalandırılacaktır. Kim İlgilenecektir onunla? Sendika. Yeni rejimi yaratan odur. İşçi sınıfının askerileştirilmesi budur işte.[214]

Radek, Komintern'in sorunlarını ele aldığı konuşmasını, "Menşevikler'in ve her türden uzlaşmacının dört elle sarsİdiklan '"emeğin özgürleşmesi' burjuva önyargısının defterini dürmek için sendikalara birçağrıda" bulunarak tamamladı.[m] Başka hiç kimse benzeri bir üslup kullanmadıysa da, Troçki'nin arkasında merkez komitesinin ve Poİitbüîo'nun desteği vardı; kongre kıl payı atlatılmış bir askeri yenilginin etkisi altındaydı hâlâ ve aşılması hemen hemen imkânsız ekonomik güçlüklerin yeterince bilincindeydi, dolayısıyla bu politikayı açıktan açığa eleştirmeden kabullenmek durumundaydı.[3,6] Troçki'nin etkili üslubunun izlerini taşıyan uzun bir kararda

merkez haline dönüştüren" ordunun otoriter tutumuyla övündü ve yapılan şeyin "yasadışı olmakla birlikte, son derece mükemmel bir iş olduğunu" iddia etti *(Devyaryi S'ezd RKP(B)* [1934], s. i 14); hemen ardından, "Urallar'da normal bir ekonomik ve askeri hayatı gerçekleştirme ve güçlendirme işinde genel yönelimin, ilk İşçi ordusunun devrim konseyine havale edilmesine" karar verildi *(Sobrtmte Uzakonenıı, 1920,* No. 30, madde 151). Ağustos 1920'de Güneydoğu Rusya işçi ordusunun devrim konseyine de benzer görevler verildi (A *g.e„* No. 74, madde 3441 ve Kasını 1920 gibi ileri bir tarihle Ukrayna işçi ordusu konseyi "Çalışma ve Savunma konseyi yerel organı" olarak tanındı *{A.g.e.,* No. 86. madde 4281 Troçki'nin 1920'ri in ilk aylarındaki yazılan ve konuşmaları *(Soçineniya,* c. XV, s. 3 206) işçi orduları hakkında zengin bir bilgi kaynağıdır bir ordu petrol nakliyatı için Türkistan'da bir demiryolu yapımı, bit diğeri de Doneız kömür madenleri için işgücü sağladı *(A.g.e.,* c. XV, s. 6).

214. *Devyaryi S'ezd RKPiB)* (I934).s 101

215. *Izvestiya,* 2 Nisan 1920, bu konuşmanın çok kısa hir özetini veriyor. Konuşmanın metni ayn bir kitapçık halinde yayımlanacağı gerekçesiyle kongre tutanaklarından çıkarıldı *(Devyaryi S"eıd RKP(B)* [1934], s. 277); tutanağın ikinci baskısındaki bir notta kitapçığın hiç bir zaman yayımlanmadığı belirtiliyor.

216. Kongreden önce Şliyapnikov, "siyasi iktidarın ifadesi" olan Sovyetlerle "ulusal eko

kongre. Kızıl Ordu birliklerinin "askeri görevler için gerekli olduğu sürece" çalışma yükümlülüğü altında islihdam edilmelerini ihtiyatlı bir dille onaylıyordu. Emeğin askerileştirilmesi ilkesi konusunda ise kongrede herhangi bir kaygı görünmüyordu. "Üretici bir çalışmaya yöneltilmeleri amacıyla, tüm vasıflı işçilerin dökümünü, ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için subayların seçiminde gösterilen aynı kesinlik ve titizlikle yapmaları için" sendikalara ve işçi kuruluşlarına yardım etmek gerekiyordu.[217] Çalışma yükümlülüğü gereğince kulelerin seferber edilmesine gelince, mevcut insan sayısı ile işin kapsamı ve gerekli araç gereç arasında bir uyum sağlamak ve "Kızıl Ordu'nun yaratılması durumunda olduğu gibi" uzman eğitmenler sağlamak gerekiyordu yalnızca, tşini terk eden işçi bir "emek kaçağı" olarak kabul edilmeli ve "toplama kampına gönderilmek" dahil bir din ağır cezaya çarptınlmaJıydı.[316]

Mecburi çalışma konusundaki tartışma birkaç hafta sonra, küçük fakat sesini duyuran bir Menşevik grubun"' katıldığı ve Bolşeviklerin saflarında bu politikaya karşı hâlâ varolan muhalefetin güçlü olabildiği üçüncü Tüm

rom inin örgütlenme sın in yegâne sorumlusu" olan sendikaların birbirinden ayrı olduğunu ileri suren tezler dağılmıştı delegelere Troçki'nin getçekleşıirdi|İ emeğin asken lest irilme* ine karsı sen bir cevap olman amaçlanan bu lezleı resmen l artışı I ma mak la birlikle. Krestinskı ve Bu narin kongre boyunca *bu* teJere atılla bulundular *tDe vyaryi 5'etd RK'Plä) [19341 s.* 88.22,*: bu autlardan yapılmış alıntılar için bkz. *a.g.e..* s 564, nol 32) Şliyapnikov'jn kendisi kongreye katılmamıştı; sendikalarla ilgili bir görev için —belki de kongreden uzak tutulması istendiği için— yurtdışına gönderilmişti(*A.g.e.,s.* 62)

217 *Kwvnandni' sosıav* kelimesi astsubayları da kapsar. İşçi kitlelerini örgütleyip yönetmek için vasıflı işçilerden oluşan bir tur subay topluluğu" (bu tasarıya karşı olan lan n "işçi aristokrasisi" dediği şey) yaratma fikrini yansıtır Bu tasarının tam bir açıklaması Goltsınarı'ın 26 Man 1920 larihli *Pıavdu'dz* yayımlanan, dokuzuncu parlı kongresinde sözü edilen *{Der yaryıS"eıdRKP(B,\\W).s.* 171), Tıoçkı iaralından onaylanan *(A g.r .* t. 210 12) ve Rİyazanov tarafından kıyasıya eleştirilen *(A g.e..* s 247 9) bir makalesinde yer almaktadır. Lenin Goltsman'ın gör Uş Jen ne müphem ancak sıcak bir üslupla değindi *(Soçineniya,* c. XXV, s. 120). Zinovycv kongreden önce yayımlanmış "tezlerde" bu görüşü kınamıştı: "Sendikal hareket içinde komünist işçilerin görevi, işçi sınıfının bir azınlığını oluşturan vasıflı işçilere bir ayrıcalık unıyarnk bunları ayn grupl and ırmak un ibaret olamaz" (G. Zinovyev. *Soçineniya.* c. VI [19291, s. 344).

218 V'KPtß) v«e;ofyu!.<iyulr (1941), c.), s. 330.335 6; kaçak ışçıleı hakkındaki kararname, aynı mahiyellekı resmi bir kararname gereğince kongreden hemen tr nra yüruriüğe girdi *(Sobranie Uzakonenıı.* /02O.No SS.madde 168).

219. Yaklaşık 1 000 delegenin 70ı Menşevik'ti. Menşevik sözcüler matbaa, kimya, metalürji ve tekstil işçileri sendikalarında hâlâ çoğunlukta olduklarını iddia ediyorlardı *(Treni Vserossiiskii S"ezd Profesuonaİ'nik Soyuzov* [1920], c. 1 [Plenumi], s. 43. 110); malbaa işçileri sendikası hariç bu iddianın doğruluğu kuşkuluydu. Emeğin askerileşt iril mes ine karşı Menşevik mu hal? fût, Rusya ziyaretinde İngiltere İşçi Partisi heyetine sunulan bir açıklamada da yer lüd*KBrınsh Labour Delegation lo Russia. I92Ô Repon* [19:0|.s. 80 2)

Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde tekrar başladı. Bir hafta Önce Tüm Rusya maden işçileri sendikası kuruluş kongresinde "Kızıl Ordu'da sağladığımız yoldaşça disiplinin aynısını sendikalar aracılığıyla yaratmalıyız,""" diyen Lenin, şimdi bu politikanın daha ılımlı bir savunmasını yapıyordu Brest Litovsk'lan sonra Nisan 1918'de VTsIK'ya sunduğu tezlerde Sol Komünistlere karşı çıkarken, "çalışma disiplininin pekiştirilmesi"ni desteklediği "rahatlama" dönemini hatırlaltı. "İki yıl önce emek ordularının söz konusu olmadığını' kabul ediyordu Fakat "sermayeye karşı mücadele biçimleri değişiyordu". Bir başka rahatlamanın aynı sorunları yarattığı şu sırada "işgücü yeni bir tarzda örgütlenmeliydi, çalışmayı teşvik etmenin ve çalışma disiplinini sağlamanın yeni şekillerini yaratmak gerekiyordu"; bununla birlikle Lenin, "yeni sosyal disiplin şekilleri yaratmanın onlarca yılı gerektireceğini" de kabul ediyordu.[33]' Lenin sorunu bu geniş çerçevede ortaya koydu ve konuşmasından hemen sonra kabul edilen kısa btr kararla, kongre "tüm işçi örgütlerinde tabandan tavana kadar sıkı çalışma disiplininin derhal uygulanmasına" karar verdi. " Rikov kongrenin sonlarına doğru "Bugün kendimi 2İ zora koşmakstzm yaşayamayız." dedi kısaca. "Savurganlarla taşkafahlar, işçilerle köylüleri açlıktan ve kıtlıktan kurtarmak amacıyla zorla çalıştırılmalıdır."" Menşevik "çalışma özgürlüğü" savunusuna karşı Bolşevik tulumun teorik savunmasını yapmak daTroçki'ye kaldı;

Zorunlu olmayan özgür emeğin ne anlama geldiğini Menşevik sözcüler açıklasınlar; köle emeğini, serf emeğini biliyoruz, ortaçağ loncalarının zorunlu örgütlü emeğini biliyorut Burjuvazinin "özgür" dediği ücretli emeğin ne. olduğunu gördük. Şimdiyse sosyal tur ekonomik plan temelinde dıııenlenmi}. ülkenin tamamı için. yani tüm işçiler için zorunlu bir emek türüne doğru ilerliyoruz Sosyalizmin temelidir bu... Bunun böyle olduğunu kabul ettiğimiz andan başlayarak işçi devletinin, esas itibariyle —şeklen değil esas itibariyle— kadın ya da erkek her işçiyi ekonomik görevlerin gerçekleştirilmesine ihtiyaç duyulan yere gönderme hakkına sahip olduğunu da kabul ediyoruz Böylece, devleıin emrine uymayı reddeden, kendi İra .desini işçi sınıfının iradesine ve onun ekonomik görevlerine tabi kılmayan erkek ya da kadın her işçiyi, devletin, işçi devlerinin cezalandırması hakkını da kabul ediyoruz. Emeğin sözünü ettiğim temel anlamda askeri (eştiril mes i. çalışma güçlerini örgütlemenin zorunlu ve temel yöntemidir. Her emeğin sosyal bakımdan zorunlu emeği oluşturduğunu biliyoruz. Ölmemek için çalışmak gerek Çalışmayı reddedeni loplum çalışmaya zorlar, çalışmamanın cezasını çektirir[!>1]

220. Lenin, *Sotmeniya*, c. XXV. s. 135. 221. *A.g.e.*, c. XXV, s. 137 42.
222 *Tretii Vserpssiıskh S"ezd Professional'nikSoyuzov* (1920), c. I (Plenumi), s. 28.
223./({ «..e. t, s. 87.
224. *A.g.e.*. s. 88 90. Bu gOrüş, Troçki'nin dokuıurıcıı parti kongresindeki konuşmasında

Emeğin devletçe sürekli ve sınırsız askerileştirilmesini savunan bu görüş, tıpkı paranın kaldırılmasını savunan görüş gibi kaçınılması imkânsız ağır bir zorunluluğa teorik bir kılıf bulma girişimi olarak anlaşılmalıdır. Ancak bu dobra dobra konuşma partinin resmî politikasını temsil etmesine ve kongrede Menşevikler'İn muhalefetinden başka bir muhalefetle karşılaşmamasına rağmen, Troçki'yi sıradan sendikalı işçilerin gözünde hiç de sevimli kılmıyordu. Aynı yıl Buharin *Geçiş Dönemi Ekanomisi'nde,* devlet kapitalizmi döneminde zorunlu çalışma yükümlülüğü "işçi sınıfının köleleşmesi" anlamına geldiği halde, aynı tedbir proletarya diktatörlüğü döneminde "işçi sınıfının kendi kendini örgütlemesini" ifade eder diyordu.[2]" Manevi teşviklerle ve Örneklerle maddi ikna yöntemlerinin yanı sıra cezalandırılma korkusu da, Polonya savaşı ve Wrangel saldırısı sırasında giderek artan güçlüklere rağmen iş disiplini düzeninin sağlanmasında etkili oldu. Çalışma disiplinine ilişkin düzenlemeleri azimle destekleyen dokuzuncu parti kongresi kararı "işçiler arasında" bireysel ve kolektif rekabetin teşvik edilmesini savunuyor, ayni prim sistemini tavsiye ediyor ve önceki yaz kendiliğinden başlamış olan "Komünist Cumartesiler" uygulamasını hararetle destekliyordu. "' Mayıs 1920'de parti basım işçileri harekete yeni bir ivme katmak için bir günlük özel bir gazete. *Komünist CutnartesCy]* yayımlayarak örnek bir davranışta bulundular; aynı yıl cumartesiye rastlayan I Mayıs sabahı bizzat Lenın Kremlin'de bir "Komünist Cumartesİ'ye katıldı. Daha sonra bir parti kararıyla parti üyelerinin cumartesi günleri de çalışması zorunlu hale getirildi."[7] Yine aynı yıl boyunca, Troçki'nin başlattığı ulaştırmanın restorasyonu kampanyasına katılan son derece aktif bazı işçi grupları, askeri bir mecazla, *udarnikler'i,* öncü birliklerini oluşturdular; ve *udarnik* ekipleri çok güç ya da acil işleri gerçekleştirdiklerinden, emek cephesinde özellikle övgüye değer çalışmaları dile getirmek Üzere *udamiçesr vo* ya da "öncü çalışma" kelimesi yaratıldı. Bu yöntem başlangıçta yararlı bir itki oluşturdu, fakat sonradan olur olmaz her şey için kullanıldığı için giderek önemini yitirdi.[338]

da kısmen dile getirilmişu *(Devyatyi S"czd RRP(B)* [19341, s 104 5); şurada yer alan uzun bölüm. L. Troçki. *Terrorizm i Kommunizm* (1920), s. 124 5D tıekrar basımı, *Soçineniya.* e XII, s, 127 53) bu iki konuşmanın bir sentezidir.

225. N. Buharın. *Ekonomika Perekadnogo Perioda U92Q), s.* 107; Bolşevik önderler arasında savaş komünizminin en tutarlı teorisyeni olan Buharin, o sıralar sendikalar konusunda Troçki ile aynı görüşteydi (Bkz s. 205 8).

226 *VKP(B) vRezvhwuiyak* (1941). c. I.s. 330 1.336

227. Lenin, *Soçineniya. c.* XXV, s. 612, not 92, s. 697 8.

Ilk *udamikler,* sadece moral ve psikolojik teşvik gördükleri için, sırf şan olsun diye çalıştılar. Mevcul maddi teşviklerin tamamen küçümsenmesi anlamına gelmiyordu bu. Ocak 1919 ikinci Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi tarafından saptanmış ücret çizelgelerinin"[9] ne derece uygulandığını kestirmek güç. Ancak Nisan 1920'de toplanan üçüncü kongre tüm dikkatini sadece emeğin askerileştirilmesi sorununa ayırmayıp ücret politikasını da tartıştı ve yeni bir ücret çizelgesini kabul etti. Yeni bir tasarı sunan Çalışma Halk Komiseri Shmidt, "ücretlerin saptan mas ındaki değişikliklerin sanayiye vasıflı işgücü çekmeyi amaçladığını." açıkça belirtti ve bu amaç gözden kaçırılmadan ücretler arasındaki farklar belirlendi; buna gore, en vasıfsız işçilerle en vasıflı işçilerin ücretleri arasındaki oran 1/ 2'ydi.[JW] Böylece, savaş komünizminin doruk noktasında vasıflı işçileri gayrete getirecek daha esaslı teşvikler sağlama ihtiyacı kendini dayattığı için başlangıçta öngörülmüş ve bir dereceye kadar uygulanmış olan eşit ücret politikasına oranla bir gerileme başlamış oluyordu. Bununla birlikte, bu yeni politikaya damgasını vuran şey, ayni ödemeler lehine nakdi ödemelerin ortadan kalkmak üzere oluşuydu. Pay kategorilerinde her ne kadar tüketicilerin durumuna ve mesleklerine göre birçok değişiklik yapılmıştıysa da,[331] bu payları bireysel verime göre ayarlamak İçin 1920'den önce bir girişimde bulunulmamıştı. Ocak 1920'de, nakdi ücretler hemen hemen hiçbir şey ifade etmez bir hale geldiği ve payların ayni ücrete dönüştüğü bir sırada ayni primler verilmesi önerisi gündeme geldi ve bu öneri üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde destek buldu;[232] aynı öneri Mart 1920'deki dokuzuncu parti kongresinde ve ertesi ay üçüncü Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde de tekrarlandı.[1]" Haziran 1920'de "emeğin verimliliğini artırmak için" hem nakdi hem de ayni primler sisteminin kurulmasını emreden bir kararname yayımlandı. Genel kanıya göre bu sistemin uygulanabilirliği, "ayni primler için genel bir fon oluşturulmasına" bağlıy

228. Y. S. Bozenfeld, *Premislennaia Politika SSSR* (1926). s 138; Mayıs 1921 dördüncü Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde bir konuşmacı, *'"Öncü çalışma'* kavramının kapsamı öyle genişledi ki şimdi *'üncü almayan'* işletme den daha çok *'Cncü'* işletme var," diyordu *(Çetvercyi VserassiıskıiS"ezdProfcsstonal'nik Soyumu* (1921],c. II (Seklsiıl.s 48).

229. Bkz. s. 188 9.

230. *Treni Vserossiiskii S"eui Professional'nik Soyuzov* (1920), c. I (Plenumi), s. 112: A. Bergson, *The Structure of Soviet Wages* (Harvard. 1944), s. 183 4. aynı dönem için ücretler arasında daha büyük farklılaşma eğilimine ilişkin başka örnekler sıralıyor,

231. Bkz s.2l3 4. 232. Bkz. s. 196,

233. *VKP(B) V Rezotyutsiyak* (1941), c. I, s. 331; *Treni Vserossiiskii S"ezd Professio naïnik Soyuzov (1921), t. KPlammi), s.* 112 14.

dı;[:M] bu amaçla. Ekim 1920'de 50000ü pud'luk bir tahıl fonuyla, diğer yiyecek maddelerine bir o kadarlıkpay ayıran ikinci bir fon oluşturuldu.[1]" Ancak sendikalar tarafından uygulanması gereken bu plan, Narkomprod'un şubeleri "erzakı çoğu zaman prim şeklinde değil normal payın bir kısmı olarak dağıttığı için""[6] iaşe yetersizliğinden dolayı başarısızlığa uğradı. Para artık hemen hemen bütün değerini yitirdiğinden, isçilerin gerçek ücreti, sürekli artan ve ayni olarak ödenen bu paydan ibaretti. Ama iaşe kıtlığı asgari pay sınırını aşan her dağıtımı sürekli engellediği İçin. prim ya da ücret farklılıkları için ödenmesi öngörülen maddi teşvikler ortadan kalkmış oluyordu. Emek politikası alanında savaş komünizminin nihai sonucu, devrimci coşku ve salt yükümlülük dışında başka hiçbir teşvik bırakmamak oldu

1920 sonuna doğru, Wrangel'in yenilgisinden ve iç savaşın bitmesinden sonradır ki emek cephesi milli ekonominin diğer bütün veçheleri gibi dayanılmaz rahalsızlık İşareıleri vermeye başladı. "Emeğin askerileşlirilmesi", ölutıı kalım savaşı sürerken kabul görmüş gibi görünen haklılığını yitirdi. İşçi sendikaları bir kez daha kıyasıya sürtüşmelerin —merkez konsey İçindeki, merkez konseyle sendikalar arasındaki ve sendikalarla Sovyet makamları arasındaki sürmemelerin— alanı ve konusu haline geldi. Çoğu zaman ilkesel olmaktan ziyade ikbal sorunlar: olarak görünen tartışmalı sorunlar, sendikaların temel görevinin üretimi teşvik etmek mi yoksa üyelerinin acil ve özel çıkarlarını savunmak mı olduğunu, işgücünü cebir yoluyla mı yoksa kendi arzusuyla mı örgütleyıp seferber edeceğini, politika konusunda yapılacak şeyin devlete boyun eğmek mi, bağımsızlığını belli ölçüde korumak mı olduğunu saptamakla İlgiliydi. Emeğin askerileştirilmesİ sorunu ile sendikaların devletle olan ilişkileri arasında hiçbir temel bağ yoktu. Fakat emeğin askerileştirilmesini sosyalist ekonominin bir parçası olarak düşünenlerin işçi sendikalarını devlet aygıtıyla bütünleştirmeye çalışmaları doğaldı, oysa bağımsız sendikalardan yana olanlar sendikaların üstün niteliğini uygulanan disiplinin gönüllü yapısının oluşturduğunu varsayıyorlardı. Emeğin cebren seferber edilmesi ve sendikaların devlete tam bağımlılığı konusunda sınır tanımaksızın ısrar eden Troçki'nin parlak şahsiyeti tartışmayı kızıştırdı ve zıtlıkları keskinleştirdi; Tomskı ise geleneksel "sendi

234. *Sobranie Ucakonenti, 1920.* No. 55, madde 239

235. *A.g.e* . No 92. madde 497, Lenın bu kararnameye "Sovnarkoın'un ve STO'nun kararnameleri ve kararları içinde en önemlilerinden bindir," dedi (*Soi ıneaıya,* c XXVI. s 40).

236. *Çetvertyi Vırrossiıslii S"e;d Professional nık Svyuzov* (1921). c. I (Plenurm), s. 29, 114 15.

katar "m savunucusu olarak göründü.

Birinci Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi "sendikaların devlet iktidarının organları haline gelmesi gerekliğini," 1918'de ilke olarak kabul etmiş, ertesi yıl düzenlenen sekizinci parti kongresi pani programının bu sorunla İlgili bölümünde "sendikaların ulusal ekonominin tüm yönetimini tek bir ekonomik birim olarak ***de facta*** ele geçirmeleri gerektiğini" bildirmişti. İç savaşın kızıştığı bir sırada her iki görüş birbiriyle kaynaşabiliyordu; ne var ki iç savaş sona erince temel seçeneklere ilişkin kararlatın sendikalar larafından mı yoksa devlet tarafından mı alınacağı sorununun ortaya çıkması kaçınılmaz oldu Tartışmaya yol açan şartlar az çok kendiliğinden gelişti. 1919 20 kışında demiryollarının durumu çok kötüydü ve ulaşımda hüküm süren topyekûn kargaşa, ekonomide bir çöküşe sebep olacak gibiydi Lenin o sırada Urallar'da bulunan Troçki'ye bu sorunla ilgilenmesini bildi ren ***bit*** telgraf çekti."[7] Bilinen baskı yöntemleri düşünüldü önce STO'nun 30 Ocak 1920 tarihli bir kararnamesi tüm demiryolu işçilerinin çalışma yükümlülüğü İçin seferber edilmesini bildirdi ve bir hafta sonra bir başka kararname demiryolları yönetimine disipline ilişkin geniş yetkiler verdi; her iki kararnamede de sendikalardan söz edilmiyordu."* Mart 1920 başında Troçki kendi politikasını uygulamak için UlaşUrma Halk Komiserliği (Narkompud) bünyesinde "demiryolları üst siyasal yönetimi" (Glavpolit put) denilen yeni bir örgüt kurulmasını sağladı. Bu örgütün görevi demiryolları işçilerinin siyasal bilincine seslenmekti.[13]" Bunun yaratılmasının sebeplerinden ya da en azından sonuçlarından hırı, devrimin t!k haftalartnds ki karışıklıklardan beri bağımsız eylem geleneğini sürdürmekte sendikaların birçoğundan daha fazla ayak direyen demiryolları sendikasını devre dışı bırakmaktı. Mart 1920 sonunda dokuzuncu parti kongresinin özel bir karan ulaştırmanın büyük önemi üzerinde duruyor, "ulaşımın düzene sokulmasında karşılaşılan temel güçlüğün demiryolları sendikasının güçsüzlüğünden" kaynaklandığını vurguluyor ve "ulaştırmayı deneyimli komünistlerin ötgütsel etkisi sayesinde düzeltmek... ve aynı zamanda demiryolları sendikasını güçlendirmek, Glavpolilput'un gönderdiği işçilerin tümünü sendikaya kaydetmek ve bizzat sendikanın kendi örgütü içinde demir bir disiplin uygulayarak sendikayı demiryolları ulaşımının geliştirilmesinde

237 LTrocVi. *Maya* Jıjn «Berlin. 1930i. c. II, s. 19«; bkz. s. 370 1

238 *Sobranie Vıaionenii 1920.* No. 8, madde52; No. 10, madde64.

239 *f:vestiya Çenntal'nogv Komuetu Roısîiskvy Koınmunisaçtskoy Partit ıBol'ıevtkuvl,* No. 13, 2Marl 1920, s. 4.

yeri doldurulamaz bir araç haline getirmek"[340] gibi çifte bir görevi üstlenmiş Glavpolitput'u yürekten selamlıyordu. Kısa zamanda kıskançlıklar baş gösterdi ve Glavpolitput ile demiryolları sendikası arasında açık bir mücadele başladı. Ağustosta parti merkez komitesi demiryolları sendikası komitesini görevden alıp yerine bir sonraki anlaşmazlıkta Tsektran[241] diye bilinen yeni bir komite atadığında mücadele doruk noktasına ulaştı. Polonya'yla savaşın sürmesi ve Wrangel'in güneydeki yeni müdahalesi, ulaşımın sağlanmasını mümkün kılabilecek tüm acil otoriter tedbirleri yine de haklı gösterir gibiydi. Ancak Eylül sonunda işçi sendikaları, "sendikaların içişlerine her türlü aşağılık vesayeti ve müdahaleyi" kınayan, ulaştırmada durumun "tamamen düzeldiğini" belirten, Glavpolitpud'u ve onun nehir taşımacılığındaki uzantısı Glavpolitvod'u sendikal örgütlere dönüştürme zamanının geldiğini bildiren bir karar alan parti merkez komitesinde eski itibarının birazını yeniden kazandı.[311]

Bu yüzden. Tüm Rusya işçi Sendikaları Konferansı (tam bir kongre değil) 1920 Kastmimn ilk günlerinde Moskova'da toplandığında gergin bir hava esiyordu. Polonya ile ateşkes anlaşması imzalanmış, İç savaş ve ulaştırma krizlerinin en kötüsü fiilen sona ermişti. Bolşevik delegeler konferansla izlenecek tulumu saplamak üzere, her zamanki gibi önceden toplanmışlardı. Troçki üretime ilişkin bir tanışmayı fırsat bilip "silkelenmesi" gerektiğini söylediği sendikalara karşı genel bir hücuma geçti; Tomski sertçe cevap verdi.[343] Bu tartışma Rudzutak'ın üretiminin artırılmasında sendikaların rolüne[!44] ilişkİn hayli tarafsız tezlerle yetinen konferansın dışına taştı. Ancak parti içinde durum öylesine gergin bir hale gelmişti ki merkez komitesinin işe el atması gerekiyordu. 8 Kasım 1920 tarihli bir toplantıda Lenin ve Troçki farklı tasarılar sundu ve ertesi gün çetin tartışmalardan sonra komite Lenin'in tasarısını esas alan bir kararı dörde karşı on oyla kabul etti (Troçki, Krestinskı, Andreyev ve Rikov aleyhte oy kullanmışlardı). Karar

240. *VKP(B) v Rezolyuuiyak* (1941), ç. I. s. 335.

241 Onuncu parti kongresinde Troçki, Tsekıran'ı (muhtemelen Tnjçki'nin girişimiyle) kurma karan nm Tomski'nin itirazlarına rağmen Lenin, Zİnovyev ve Sislinin desteği ile 28 Ağustos 1920'de merkez komitesi tarafından alındığını iki kez tekrarladı ve *hiç* kimse bunu yalanlamadı *(Desyatyi S"ezd Rosnîîskoy Kammunisliçeskuy Partit* [1921], s. 195,214).

242. *Izvtsttya Çentral'nogo Komitetu Roısiiskov Kommunistiçeskay Partit (Bot'seûkov),* No. 26.20 Aralık 1920, s. 2.

243 *DtsyattiS"ezÂ Rossiskny Kommunistiçeskav Partii* (1921), s, 202; Lenin, *Soçineniya.':.* XXVI, s 87 8,631.not49.

244. Lenin, olduğu gibi alıntıladığı bu tezleri övdü *(A.g.e.,* c. XXVI. s 77 80)

bürokrasiye ve "sendikalar üzerinde aşağılık bir vesayete dönüşecek olan merkeziyetçilik ve işgücünün askerileşlirilmiş şekilleri" ile "işgücünün as kerileştirilmesinin sağlıklı şekilleri" arasında ince bir ayrım yapıyordu. Tartışılan sorunla ilgili olarak Tsektran'ın, sendikalar merkez konseyine diğer büyük sendikaların merkez komiteleriyle aynı düzeyde kalıİmasını öngörüyor ve sendikalarla İlgili yeni direktifleri saptamakla görevli bir komi le atanmasına karar veriyordu.[345] Bunun ardından Tsektran bünyesinde bir bölünme meydana geldi[2,16] ve 7 Aralık 1920'de merkez komitesi gittikçe gerginleşen bir atmosfer içinde tartışmalara yeniden başladı. Bu vesileyle Lenin, Troçkİ'yİ eleştirme işini Zinovyev'e bıraktı. Ancak komite üyelerinin hepsi bu iki öncüye karşı cephe aldı. Buharin "tampon grup" denilen ve Preobrajenski, Serebriyakov, Sokolnikov ve Latin'den oluşan bir grup kurdu ve gelecek ilkbahardaki parti kongresine kadar tüm sorunların askıya alınmasını amaçlayan uzlaşüncı bir karar yediye karşı sekiz oyla kabul edildi. Glavpolitput ve onun uzantısı Glavpolitvod resmen dağıtıldı, üyeleri ve mal varlıkları işçi sendikalarına transfer edildi. Ulaştırma işçilerinin Şubat 1921'deki kongresinde yeni seçimler yapmak kaydıyla Tsektran varlığını sürdürdü.[3'*'7]

O andan itibaren, parti içi görüş ayrılıklarının açıkça tartışılmasını teşvik etmeme konusunda Kasım'da abnmış olan ilk karara bağlı kalmak mümkün olmadı.[2"8] Merkez komitesinin Aralık'taki oturumundan 8 Mart 1921'de başlayan onuncu parti kongresine kadar geçen üç ay boyunca parti toplantılarında ve basınında sendikaların rolü konusunda şiddetli tartışmalar oldu.[2*9] Troçki ve Tsekran'a göre, demiryolu işçileri sendikası üretimin örgüt

245. Karar *Protokoll X S~ezd RKP(B)* (1933). s. 798 9'da tekrar yayımlandı. Troçki'nin *ta san%\ Pariiyai Soyuzyi.* der. G. Zinovyev (1921), s. 354 60'ta yayımlandı. İki günlük tartışmanın bazı ayrıntıları. Lenin'in tasarısının dörde karşı sekiz oyla kabul edildiği, Troçki'nin tasarısının yediye karşı sekiz oyla reddedildiği ilk günkü oylama dahil, Lenin, *Soçineniya,* e. XXVII, 88'de yer almakladır. (Lenin "tartışma sırasında açıkça abartılı, dolayısıyla yanlış savlar ileri sürdüğünü" kabul ediyor); s. 624, not 35; s. 630, not 45; Troçki bu komiteye katılmayı reddetti ve bu yüzden Lenin tarafından şiddetle kınandı *(A.g.e..* c. XXVI, s. 88).

246. *Izvesıiya Çentral'nogo Kotni/eıa Rossiskoy Kommunisıiçeskoy Partii (Bol'gevikov),* No.26,20Aralıkl920,s 3

247. Lenin, *Soçineniya,* c. XXVII, s. 88 9.630, not 45; "tampon" karar 14 Aralık 1920tarihli *Pravda'àa* yayımlandı ve G. Zinovyev. *Soçineniya.* c. VI, (19Z9I, s. 599 600'de yer aldı.

248. Lenin'in kararlan üzerine konan yasağın kaldırılmasını İsteyenin Zinovyev olduğunu Troçki belirtmektedir *(Desyaryi S"ezd Rossiislu>y Kommunisıiçeskoy Partit* [1921], s. 216).

249. Bu tanışmanın benzersiz genişlikteki kapsamı hakkında bıı fikir vermek için belirleyici noktalarından birkaçına işaret etmek gerekir. 24 Aralık 1920'de, Troçki çok sayıda sendikacı ve delegenin katıldığı sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde bir konuşma yaptı; konuş

lenmesini İkinci plana atmakla kapitalist bir sendika gibi davranmış oluyordu: Tomski "işçi devletinin Gompers'i"* rolünü oynuyordu. Hasımlarına göre "Narkomput aygıtı, geriye boynuzlarından ve toynaklardan başka bir Şey bırakmaksızın, sendikalar aygıtını yutmak üzereydi".[1W] Yarım düzine program ya da "parti bildirgesi" yayımlanmıştı. Kongre toplandığında durum bir bakıma yalın bir görünüm kazanmıştı, Buharİn'in "tampon grubu" uzlaşma sağlayamadığından Troçki ile anlaştı ve merkez komitesinin sekiz üyesi —Troçki. Buharin, Andreyev, Cerjinski, Krestinski, Preobrajenskİ, Rakovski ve Serebriyakov— adına kongreye ortak bir tasarı sunuldu."[1] Muhalif kanatta, 1920 21 kışı boyunca "işçi muhalefeti" adı altında bir sol grup oluştu. Muğlak ama geniş kapsamlı programı sınai üretimin işçi sendikaları tarafından denetlenmesini içeriyordu ve onuncu parti kongresine bu yönde öneriler sundu: Bu hareketin liderleri ŞİIyapnikov'la Kollontay'dı. [52] **Bu** yeni unsur, Lenin Zİnovyev grubunun merkez ve **ılımlı** bir güç olarak görünmesini büsbütün kolaylaştırdı; kendi görüşünü kongreye "On'lar"ın —Lenin, Zİnovyev, Tomski, Rudzutak, Kalinin, Katnenev, Lozovski, Pet rovski, Artem ve Stalin— görüşü diye bilinen bir karar tasarısı[253] şeklinde

ması ertesi gün bir kitapçık şeklinde yayımlandı *(Rol' i Zadasi Profsoyuzov);* bu loplantıda Tomski ve diğerleri de konuştular (Le rı in, *Soçin eniya,* c. XXVII, s. 625, not 35; s. 639, not 78). 30 Aralık 1920'de benzeri bir başka toplantıda Lenin, Zİnovyev. Troçki. Buharin, Şliyapnikov ve diğerleri konuştular; bu konuşmalar bir kitapçıkta yer aldı: *O Role Professional' nik Soyuzav V Proızvodstve* (1921). Bir hafta sonra Zınovyev Petrograd'daki bir loplantıda konuştu (G. Zı novyev, *Soçineniya,* c VI [1929], s. 403 31). Ocak 1921 boyunca *Provda* hemen her gün, bu farklı görüşleri savunanların makalelerini yayımladı. Stalin'in Troçki aleyhindeki makalesi 19 Oc ak 'la *(Soçin eniya,* c. V.s. 4 15). Lenin'in *Fani Soflarında Kriz* başlıklı makalesi 21 Ocak'ıa *(Soçineniya,c.* XXIII, s. 87 94) yayımlandı. Lenin Ocak sonunda, *Troçki ve Buharin Yvtdaşla rm Halaları Hakkında* alı başlığını lası yun *Yine Sendikalar* Hattında başlıklı kitapçıkta tartışmaların bir dökümünü yaptı *(Soçineniya,* XXVII, s. 111 45). Kongre toplanmadan önce, başlıca belgeler, merkez komitesinin emriyle Zİnovyev tarafından hazırlanan *Partiya i Soyuzi* (1921)'de yayımlandı. Parti kongresinde bir delege, Zİnovyev Perrograd'da mücadele verirken "savaş sl ratejisi uzmanı ve aşırı demokrat Stalin yoldaşın. Lenin'in görüşünün daha çok oy topladığına ve Troçki'nin görüşünün sadece altı oy aldığına, falan ya da filan cephede kazanılan zafere, vs." dair raporlar yazdığını alay yollu dile getirirken. Slalın'in perde arkasında oynadığı rolün, yayımladığı tek makalenin yarattığı etkiden şüphesiz çok daha önemli olduğunu ortaya koyuyordu *(DcsyaryiS"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parliı* [1921], s. 52 3).

* Samuel Gompers (i850 1924), Amerikalı sendika lideri. 188 ['de bir federasyona dönüştürdüğü işçi send i kalan 1886'da Amerikan İşçi Federasyonu (American Federation of Labour) adını aldı. *Seventy Years ofLxfe and Labour* adlı bir eseri vardır, (ç.n.)

250. *Partiya i Soyuzi.*der. G.Zinovyev (1921), s. 116 17.126,250.

251. *DesyacyiS'ezdRossiiskoy KomntunisliçesktryPanii* (1921),s. 352 9.

252. *Desyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Partii* (1921). s. 360 4; işçi muhalefeti için bkz. *Bolşevik Devrimi,* c. I. s. 185 6.

sundu. Küçük gruplar mücadele alanında başlıca üç düşman bırakarak kimi kongreden önce kimi kongre başlar başlamaz ortadan kayboldular.

Onuncu parti kongresindeki açık tartışma usulen yapılmıştı. Bu da, özellikle karşılıklı önemsiz suçlamalarla geçen tek bir oturumda yapıldı; delegeler şartl and irildiği için sonuç önceden biliniyordu. Lenin'in kişisel nüfuzu ve parti aygıtının ağırlığı sonucu değiştirmeye yetiyordu. Ancak alternatif programlar kongre oylamasının yansıttığından çok daha büyük bir sempati topladı. Söz konusu ilke sorunlarını başlıca üç program açıkça gösteriyordu. "İşçi muhalefeti", tıpkı "işçi denetimi"nin eski savunucuları gibi parti öğretisindeki sendikalist eğilime göndermede bulunarak temelde sen dikalist bir "işçi devleti" görüşünü kabul ediyordu: Kongrede Şliyapnikov, Engels'in "geleceğin toplumunun, sanayiyi tüm üreticilerin özgür ve eşit işbirliği esasına göre örgütleyeceği"[254] öngörüsünü dile getirdi. Sendikalar doğrudan doğruya ve özellikle İşçilerin temsilcileri olduklarına göre, hangi türden olursa olsun siyasal bir otoriteye boyun eğmeleri düşünülemezdi. Milli ekonomiyi merkezde bir tüm Rusya üreticiler kongresinin, daha alt düzeyde ise sendikaların yönetmesi gerekirdi. Siyasal görevler, **2imnen** siyasal iktidarın emanetçisi olarak kesinlikle yok olup gidecek olan Sovyet ler'in eline teslim edilmişti. Acil pratik sorunlar konusunda işçi muhalefeti ücretlerin eşit kılınmasını, yiyecek maddeleriyle temel maddelerin tüm işçilere serbestçe dağıtımını ve paranın yerine zamanla ayni ödemelerin geçmesini talep ediyordu. İşçi muhalefeti kelimenin dar anlamıyla İşçileri temsil ediyordu ve en azından teoride, köylülere verilecek her tür tavize karşıydı. Emeğin askerileştirilmesini andırabilecek her şeye karşı çıkmakla birlikte, savaş komünizminin en aşın ekonomik ve mali politikalarım kabul ediyor ve böylece kendini partinin sol kanadına yerleştiren tutumunu sürdürmüş oluyordu. İşçi muhalefetinin onuncu parti kongresinin geçirdiği krize karşı Önerebileceği hiçbir şey yoktu ve topu topu on sekiz oy alabildi.

Troçki'nin birazcık yumuşatılmış ilk görüşünü temsil eden Troçki Bu harin programı, kendini "sendikal" bir programa karşı bir "üretim" programı diye tanımlıyordu. "Sendikaların sadece ismen değil, öz ve çalışma yöntemi olarak da üretim birimlerine dönüşmesini" talep ediyordu. 1919 parti programı, "tek bir ekonomik varlık olarak kabul edilen ulusal ekonominin tamamının yönetiminin bütünüyle" sendikaların elinde toplanmasını ön

253. *A.g.e.*, **s. 334 51; Lozovski partiye 1919'da yeniden katılmıştı.**

254. ***Desyaıyi S"ezd Rossiiskoy Kommunisıiçeskoy Parıii.*** **s. 196; Lenin "Engels sadece 'komünist toplum'dan söz ediyor," diye karşılık verdi {*Soçineniya,* c. XXVII, s. 236).**

görmüştü. Ancak bu, "sendikaların planlı bir şekilde işçi devletinin aygıtları haline gelmesini" varsayıyordu. Bu sürecin bir sonucu olarak Vesenka ile sendikalar merkez konseyi arasında daha sıkı bir bütünleşmenin gerçekleşmesi ve Çalışma Halk Komiseri iği'nin büsbütün ortadan kalkması gerekiyordu. Pratikte sendikaların "devletleştirilmesi" zaten çok İleri bir aşamaya ulaşmıştı. Bunu tam anlamıyla sonuçlandırmamak için hiçbir sebep yoktu. Troçki Buharin programı son derece tutarlı ve mantıklıydı. Ancak, sanayi İşçilerinin genellikle Sovyet devletinin çıkarlarından farklı çıkarları olmaması gerektiğini, dolayısıyla bağımsız sendikalarca korunmasına gerek kalmadığım temel alan varsayım her ne kadar "proletarya diktatörlüğü" teriminin gündelik kullanılışıyla doğrulanmış gibi görünse de —mevcut devletin sanayi işçisi ile köylü arasında süregiden bir uzlaşmaya dayanması olgusunda da görülebileceği gibi— gerçekte pek az dayanağa sahipli; Troçki Buharin programı, tıpkı işçi muhalefetinin programı gibi bir başka açıdan benzer suçlamaya yol açıyordu, yani Sovyet iktidarında köylü unsurunu hesaba katmamakla suçlanıyordu. Bu programın benimsenmesinin önündeki daha somut bir engel, kendi öncüllerinin mantıksal sonucu olarak işçilerin zorunlu seferberliği politikasını desteklemesiydi. Zekice ve inandırıcı bir tarzda sunulmuş olmasına rağmen Troçki Buharin tasarısı kongrede sadece 50 oy alabildi.

Biri 50, diğeri 18 oy alan iki rakip tasarıya karşı 336 oyla kabul edilen "On'lar" karan, önündeki engeli böylece aşmış oluyordu. Bir sonuca var mayışı ve her şeyi hemen hemen olduğu gibi bırakması bu tasarıya yöneltilen başlıca eleştiriydi. "Onlar", Zinovyev'in karşı çıkışında açıkça görüldüğü gibi, "böyle vahim bir anda çoğunluğu partisizlerden ve büyük bir kısmı Sosyalist Devri m ci 1er'le Menşevikler'den oluşacak" tüm Rusya üreticileri büyük kongresi önerisini kesinlikle reddediyordu."[5] Ne var ki, sendikaların şimdiden devletin bazı işlevlerini yerine getirmelerine karşın, "hızla devletleştirilmelerinin büyük bir hata olacağını da", Troçki'nin aksine, açıkça ifade ediyordu. Önemli olan "parti dışındaki bu kitle örgütlerini giderek Sovyet devletine kazanmaktı", tşçi sendikalarının belirgin özelliği, bazen "proleter zorIama"ya başvurulsa da ikna yöntemlerini kullanmasıydı; sendikaları devletle bütünleştirmek onları bu yeteneklerinden yoksun bırakmak olurdu.[350] "On'lar" tasarısı teorik tutarlılıktan ziyade pratik çarelere ağırlık veriyordu. Gücünün kaynağı da buradan geliyordu. "On'lar" da ücretleri

255. ***DesyatyiS"ezdRosiiiskoyKommımisUceskoyf arlii*** **(1921), s 190.**

eşit kılmanın nihai hedef olduğunu kabul etmekle birlikte, belirli konularda bunun işçi muhalefeti tarafından acil bir politik amaç İlan edilmesine karşı çıkıyordu; sendikaların nakdi ya da ayni ücretleri işçileri disipline sokmanın ve üretkenliğini artırmanın (prim sistemi, vs.) bir aracı olarak kullanmaları gerekiyordu. Aynı zamanda onları disipline uymaya zorlamaları ve "yoldaşça işleyen disiplin mahkemeleri" sayesinde işten kaytarmalara karşı mücadele etmeleri gerekiyordu. Sendikalar konusundaki anlaşmazlığa çare olarak onuncu parti kongresi tarafından kabul edilmiş "On'lar" önerileri yeni ya da sansasyonel değil, akla uygun önerilerdi. Ancak sendikaların devletin temsilcileri haline getirilmeksizin gerçek bir işleyişe nasıl kavuşturulacağı sorusunu yine de cevapsız bırakıyordu.

Troçki kongredeki konuşmasında, kabul edilen karann "on birinci kongreye kadar hükmünü yitireceğini" öne sürdü.[2'7] Dediği gibi de oldu. îkİ ay sonra yeni bir kriz meydana geldi ve partinin sendikalar hakkındaki tulumu merkez komitesinin Ocak 1922 tarihli kararıyla bir kez daha büyük ölçüde değişti.[2"] Bu yeni değişikliklerin 1920 21 kışına damgasını vuran acı durumdan payını almadan gerçekleşmiş olması iki nedene dayanıyordu: Birincisi, onuncu kongrede parti disiplininin sıkılaştırılması kongre öncesindeki gibi açık ve şiddetli bir tartışmayı imkânsız kılmıştı. İkincisi, 1920 21 kışında sendikalar konusundaki tartışmanın tamamı savaş komünizmi sistemi döneminde ve bu sistemin ekonomik varsayımlarından ötürü meydana gelmişti. Savaş komünizminin terk edilmesi ve NEP'in başlatılması, işçi politikasında hem Troçkistler'in hem de İşçi muhalefetinin programlarını hükümsüz kılan, fakat kongre tarafından kabul edilen daha esnek programla uyum sağlayan ve onun mantıki sonucu gibi görünebilecek değişikliklere yo! açtı. Emeğin devlet tarafından seferber edilmesine ilişkin Troçkist politika savaş komünizminin aşın gerginliğini yansıtıyordu ve acil durum düzelince bu gerginliğin yerini bir rahatlama alacaktı. Bununla birlikte, söz konusu politika savaş komünizminin diğer bazı özelliklerinden daha uzun süreli bir geçerliliğe sahip olduğunu da ortaya koymuş oldu; nihayet beş yıllık planlarda benimsenen emek politikası onuncu parti kongresince kabul edilen karardan ziyade Troçki'nin görüşlerini yansıtıyordu.

256. Lenin sendika sorunu hakkında kongrede yaptığı kısa konuşmada özellikle hu nokta Üzerinde durdu: "Ne pahasına olursa olsun önce ikna etmeli, sonra zora başvurmalıyız" *(Soçineniya, c.* XXVII, s. 235).

257. *Desyali S"ezd Rossiiskoy Kommunisıiçeskoy Partii* (1921), s. 214.

258. Bkz. s. 295 6.

d) *Ticaret ve Dağıtım*

Şehirlerle köyler arasında ticaretin çöküntüye uğraması Sovyet Hükütne li'ni daha 1918 ilkbaharında bazı yeni tecrübelere yöneltmişti — ürünlerin dolaysız mübadelesini örgütleme ve kooperatiflerle uzlaşma. 1918 yazından itibaren iç savaş bu sorunu gitgide acilleştirmiş ve bazı bakımlardan çabalan en gerekli ve en basit ihtiyaçlar üzerinde yoğunlaşmaya zorlayarak bas i I leşti rm İşti. Savaş komünizminin ticaret ve dağıtım alanında birçok belirgin özellikleri vardı: devletin acil gereksinim duyduğu ürünleri sağlamak için mübadeleden ziyade zoralım yöntemlerini geniş ölçüde uygulaması, ayni mübadelenin daha da geliştirilmesi, sabit fiyatların ve karne usulünün yaygınlaştırılması, başlıca toplama ve dağıtım araçları olarak kooperatiflerin Sovyet sistemiyle Özdeşleşmesi, resmi ticaret kanallarının yanı sıra karaborsanın palazlanması ve sonunda, kapsam ve önem bakımından onları ikinci planda bırakması.

Temel ürünlere —yani o dönemde Kızıl Ordu için yiyecek maddelerine, donanıma ve şehir halkı için besinlere— el koyma iç savaştan dolayı kaçınılmaz olmuştu ve askeri zorunluluk gerekçesiyle haklı görülebilirdi. Halta bu el koymalar, para gücünün teme! faktör olduğu mübadele yöntemlerinin yerine geçecek ve herkesten yeteneğine, herkese ihtiyacına göre ilkesini geçerli kılacak olan geleceğin komünist toplumunun bir ön aşaması olarak da kabul edilebilirdi. Teorik açıdan ele alındığında, ihtiyaçlara göre dağıtım İlkesi elde edilen ürünler karşılığında dağıtım ilkesiyle çelişebilirdi: Bu iki ilke ticaret tekeline ilişkin 2 Nisan 19İS tarihli ilk kararnamede[:w] yan yana yer almıştı. Fakat mal yokluğunda bu iki ilkeden hiçbirini uygulamak mümkün olamayacağına göre. bu çelişki köylülerden kaynaklanmıyordu. Karşılığında kendilerine pek az şey verilebilen köylülerden azami miktarda tarımsal ürün sağlamak için sarfedilen umutsuz çaba doğrultusunda, silahlı birliklerce 1918 yazında başlatılan ve yeni kararnamelerle Ağustos 1918' de tekrarlanan zoralım yöntemine[160] 1919 ve 1920'de de devam edildi; öyle ki bütün bu dönem boyunca köylülerden tahıl sağlamanın başlıca aracı ticaret ve mübadele değil, emir uyarınca uygulanan zoralımdı. Bu, kısa zamanda kamuoyunda savaş komünizminin belirgin bir özelliği ve köylüler arasında başgösteren kızgınlığın baş sebebi olarak yer etti.

259 Bkz. s 114 260. Bkı s. 140.

Savaş komünizmi döneminde devlelle sanayi arasındaki İlişkiler de ticari bir süreç olmaktan çıktı. 1918 ortasından itibaren Vesenka, Rus sanayisinin tum önemli kollarını hızla kendi denetimi altına aldı ve tüm üretim olanaklarını iç savaşın ihtiyaçlarına tabi kıldı. Savaş zamanında daima olduğu gibi, kullanım İçin üretim pazar için üretimi dışladı. Vesenka'nın genel karargâhında bir "savaş sözleşmeleri seksiyonu" ve yerel Sovnarhozlar'da da buna bağlı alt seksiyonlar kuruldu;"[1] bu kuruluşun yanı sıra, bölümler arası nitelikte bir "savaş gereçleri için olağanüstü komisyon" oluşturuldu ve başkanlığına Eylül 1918'de Rusya'ya dönen Krasin getirildi; iki ay sonra da adı "Kızıl Ordu'nun donanımı için olağanüstü komisyon" olarak değiştirildi.[2]" Bu örgüt 1919 yazında Rikov'un "olağanüstü yetkilerle" işçi ve Köylü Savunma Konseyİ'ne atanmasıyla güçlendi ve en yüksek siyasa! yelkiye sahip olarak,[2]'" tarımsal ürünler dışında kalan tüm gereç ve donanımı Kızıl Ordu'ya sağlamayı üstlendikten başka, sınai üretimin baş kullanıcısı ve baş denetleyicisi haline geldi. Kızıl Ordu'nun gereksinimlerini karşılamak, Krasin'in deyişiyle, "ekonomi politikasının temel taşını oluşturuyordu".[364] 1919 ve 1920 boyunca Rus sanayisinin hâlâ faaliyette bulunan işletmelerinin büyük bir kısmı Kızıl Ordu'nun siparişlerine hasredildi.

Rus sanayisinde sivil halk için tüketim mallan stoku olarak kalmış olan ne varsa savaş gücü uğruna kullanıldı. Bu sınırlı malzemenin temel işlevi, köylülerin mal ihtiyacını düzenli bir şekilde karşılayarak onlan Kızıl Ordu'nun savaşabilmesi ve kentlerdeki ahalinin açlıktan ölmemesi için gerekli yiyecek maddelerini sağlamaya teşvik etmekti. Bu yüzden Vesenka hem doğrudan doğruya Kızıl Ordu'nun ihtiyaçlarını karşılayan sanayileri, hem de tüketim mallan sanayisini daha sıkı denetlemek zorundaydı; bu malların dağıtımını Narkomprod'un üstlenmiş olması ne amaçla kullanılacaklarını gösteriyordu. 1918 sonbaharında, sanayileri kamulaştırma akımı açıkça "özel ticaret aygıtı"nın yerini alması amaçlanan "İaşenin Örgütlenmesine Dair" başlıklı 21 Kasım 1918 tarihli bir kararnameyle doruk noktasına ulaştı. Bu kararname bilhassa "Özel ticaret aygıtının" yerine geçmek için tasarlanmıştı ve fiilen devlet ticaret lekelini gerçekleştiriyordu. Vesenka ile

261. *Sbornik Dekretov ı Poslanovicnıı po Nwi'dnPinu Kıtıyaistvu,* c. ti (I92ÜI, s ?2 3

262. Ac *c* , c 11. s. 721; bu komisyonun görevlen hakkında bkz. Kiassin, *Trudı II Vseros ıiiskago 5 ezdaSoverov Narıtdnoga Kozyaistva* (tarihsiz), s 78 80.

263. *Sbornik Dekretov i Posıanuvlenti po Nurodnomu Kozyaistvu, e* II (1920), s 742 3, 1st iler ve Köylüler Savunma Konseyi (sonradan Çalışma ve Savunma Konseyi [STO]) için bkz. *Bolşevik Devrimi,* c.l, s. 202.

264. *Tmdi II Vserossiiskogo S"ezda S ıvelov Narodnogo Kozyaistva* (tarihsiz), s. 75

Narkomprod arasındaki ilişkileri dikkatle tanımlamaktaydı. Kamulaştırılmış ya da Vesenka'nın denetimindeki fabrikalarda üretilen ve "kişisel tüketime ya da ev ekonomisine" tahsis edilmiş bütün ürünler ilgili *glavk* merkezleri ya da seksiyonları tarafından, bir plana göre kullanılmak amacıyla Narkomprod'a aktarılacaktı; plan önce ihracata ayrılacak miktarları, sıok lanması gereken miktarları, sınai tüketim ve halka dağıtım için gerekli miktarları belirleyecekti, ikinci olarak üretim fiyatları, toptan ve perakende fiyatlar saptanacaktı. Üçüncü olarak ise halkın tüketimine tahsis edilmiş malların dağıtım yöntemini saptayacaktı. Bu işlerin birincisi ve üçüncüsü, Vesenka, Narkomprod ve Ticaret ve Sanayi Halk Komiserliği'nin temsil edildiği bir "kullanım komisyonu"na havale edildi. *[s] ikinci görev Vesenka'nın fiyat komitesine verildi. Dağıtım işlevlerinin yerine getirilmesi, Vesenka'nın yetki alanına girmeyen ürünlerin (özellikle köy el sanalları ürünlerinin) toplanması için Narkomprod, Glavprodukt denilen ve Vesenka'nın da temsil edileceği özel bir organ oluşturdu. Kooperatifler ülkenin her yerinde halka kolaylık olsun diye sık bir perakendeci dükkân ağıyla desteklenecek dağıtım sürecine katılacaklardı. Perakende ticaret "belediyenin denetimine tabi kılınacak", yani yerel Sovyetler'in denetimi altına girecek ti.[:(]* Kararname kâğıt üzerinde iyi düşünülmüştü. Bolşevik politikanın 1919 parti programında lanımlanan "ticaret yerine tüm ülkede ürünlerin planlı, örgüllü dağıtımının sağlanması" amacına uygun düşüyordu."" Ne var ki, karne ile dağıtım temeline dayalı bu sistem iki şeyin, güçlü bir yönetim düzeneğinin ve dağıtılacak yeterli miktarda ürünün bulunduğunu varsayıyordu. 1919 ve 1920 Rusyası'nda bunların hiçbiri yoktu, olması da ümit edilemezdi. Bununla birlikte, savaş komünizminin diğer veçheleri gibi bu sistemi de teorik düşüncelerden ziyade acil pralik ihtiyaçlar ortaya çıkarmıştı ve iç savaşın kızışlığı bir ortamda uygulanacak başka bir sistem tasarlamak güçtü.

Tahıl için uygulanan sabit fiyatlar, tahıl tekeli ile birlikte Geçici HükÜ met'ten devralınmıştı ve fiyatlar o zamandan ben defalarca artırılmıştı. Diğer mallar üzerinde 1918 ilkbaharı ve yazında başlayan devlet tekelini bu malların fiyatlarının saptanmasının izlemesi mantıki ve kaçınılmazdı. 191S

265. "Kullanım Komisyonu" kısa bir süre için Önemli bir kuruluş oldu; Y. S. Rozenfeld, *Proıni$lennaya Politika SSSR* (1926), s. 125'te bu komisyon için *"glavklar* sisteminin lepe noktası" deniyor. Komisyonun planlama öncesindeki kısa ömürlü rolü hakkında bkz. s. 333.

266. *Sobranie Uzakonenii 1917 1918,* No. 83, madde 879.

267 *VKP(B)* v *Rezolyulsiyak* 11941). e. i. s. 293.

son bulmadan **Önce** post, deri ve deri eşya, yün ve yünlü mamuller, pamuk ipliği ve pamuklu mamuller, kauçuk, sabun, tütün ve çay fiyatları saptan mışü. 1919'da ve 1920'nin ilk yarısında denetimler artırıldıkça sabit fiyatlar listesine hemen hemen bütün tüketim malları dahil edildi."* Sabit fiyatlar tahıl fiyatlarındaki düzenli artışlara kıyasla daha sık olmak üzere boyuna artıyordu; öyle ki, ticari koşullar gitgide işçilerin yararına ve köylülerin zararına işlemeye başladı.[269] Fakat fiyatları para değerindeki hızlı düşüşü hesaba katacak şekilde artırmak mümkün olmadığına göre, bunun işe yarar bir yanı yoktu. Böylece zaman içinde, yasak olmasına rağmen karaborsada satılmasına göz yumulan aynı ürünlerin sabit fiyatları ile "serbest" fiyatları arasındaki fark gitgide arttı; 1920'den itibaren sabit fiyatların genellikle hükmü kalmadı; sabit fiyatlara göre dağıtım fiilen bedava dağıtım demekti ve sonunda onun yerini aldı. Fäkal dağıtım için devlet organlarının elinde bulunan mallar hemen hemen yok denecek kadar azalmıştı.

Karne uygulaması sabit fiyatların doğal sonucuydu. Temel yiyecek maddeleri için karne, Geçici Hükümet döneminde Petrograd ve Moskova'da yürürlükteydi; şeker **ve** ekmek Şubat Devrimi'nden **Önce** karneye bağlanmıştı. Sovyet rejiminin, karneyle mal sağlamanın gitgide zorlaştığı ve aynı malların sabit fiyatlarıyla serbest piyasa fiyatları arasındaki farkın arttığı ilk dokuz ayı boyunca sistemde hiçbir değişiklik meydana gelmedi. Ancak 1918 yazında özellikle büyük kentlerdeki işçileri etkileyen aşırı kıtlık ve köylülerden zoralımla tahıl sağlama politikasının kabul edilmesi dağıtımdan doğrudan doğruya hükümeti sorumlu kıldı. Ağustos 1918'de Moskova ve Petrograd'da halk üç kategoriye ayrıldı ve ilk kez farklı bir karne

268 1918 kararnameleri *Sbttrnik DekreUn ı Postanovltuii po Nurodnomu Kozyaistva.* e. II (1920), s. 473 656; diğer kararnameler *Proızvodsrvo. U^eı t Raspredelenie Produhov Narodnogo Kozyaistva* (tarihsiz [1921 ?)), s. 231 409.

269, Mayıs 1919 Tum Rusya Maliye Görevlileri Kongresi'nde Milyutin. önceki Ekim ayında ekmeğin fiyatı artırıldığında diğer sabit fiyatlarda "şehir halkım kayıran" benzeri bir artış yapıldığını açıkladı. Ocak 1919'da, ücretlerdeki yüzde 50 artışla bağıntılı olarak, işlenmiş maJiann fiyatları bir önceki sonbahardaki liyatlann iki buçuk kan artırıldı, ancak ekmeğin fiyatında bir değişiklik olmadı. Ekim 1918'de 1914'tekinin yirmi beş katı olan işlenmiş madde fiyadan Ocak 1919'da altmış kol artlı *(Trudi Vserossıskogo S'tıda Zaveduyuşçtk Fi nnıdelami* [19191 s. 50 l) Bu kadar hızlı olmamakla birlikte, aynı süreç NEP başlayıncaya kadar devam elti. Man 1919'da 1.3 pound ağırlığındaki çavdar ekmeği ile eşdeğerde olan bir arşın kumaşın karşılığı iki yıl sonra 2.2 pounda yükselmişti (L. Krıısman, *Ceroyçejkıi Period Vetıkoy Russkoy Revolyuısii* (tarihsiz {1924*)]. s. 212) Lenin köylüye ürettikleri karşılığında hakça bir ödeme yapılmadığını, ondan devrimin zaferine kalkı olarak, kent proletaryasına "kredi açması" ya da "avans vermesi" istendiğini birçok kez kabul etmişti *(Soçinemva,* c. XXIV. s. 409 10.569.696).

usulü uygulandı: Ağır işlerde çalışan kol işçileri birinci kategoriyi, diğer işçiler ve tüm işçi aileleri ikinci kategoriyi, eski burjuvazinin üyeleri ise üçüncü kalegoriyi oluşiumyordu; üçüncü kategoriye oranla, birinci kategorinin payı dört kat, ikinci kategorinin payı üç kat fazlaydı.[170] Farklılığa dayalı bu sistem hızla yayıldı ve sayısız değişik türleri görüldü. Kol işçileri daima en yüksek kategoriyi oluşturdu ve diğer bütün kategorilere oranla kendilerine mutlak bir öncelik tanındığından "esaslı bir pay" aldıkları söyleniyordu. Kızıl Ordu mensuplarının aileleri de genellikle bu en yüksek kategoriye dahil ediliyordu. Bununla birlikte, topluma sağladıkları hizmetlerin değeri esas alınarak kol işçilerini oluşturan farklı gruplar ile kamu çalışanlarını oluşturan farklı gruplar arasında bir aynm gözetilir olmuştu; hayati ya da acil İşlerde çalışan öncü işçilere daha büyük pay veriliyordu. Bu ayrımcılık o derece ileri götürüldü ki, 1919 sonbaharında bazı yerlerde yirmiye yakın farklı pay kategorisi oluşmuştu.

Bu durum sadece yönetimde dayanılmaz karışıklıklara değil, aynı zamanda, Kasım 1919'da bir Sovyet dağıtım aygıtları konferansında açıkça ifade edildiği gibi kuraldışı uygulamaların, kıskançlıkların ve hoşnutsuzlukların yaygınlaşmasına da yol açmıştı. O sırada Narkomprod'da görevli olan SSCB'nin müstakbel Başsavcısı ve Dışişleri Bakanı Vişinskİ konferansa bu konuda bir rapor sundu. Hohenzollern Almanyası ile Habsburg Avusturyası'nda ve Rusya'da Geçici Hükümet döneminde karne uygulamasına egemen olan "burjuva eşitlik ilkesi"ne şiddetle saldırdı. Buna göre burjuvaziye karşı ayrımcılık haklı ve yerinde olmakla birlikte "savaş döneminde kendi komşularına karşı ayrıcalıklı gruplar yaratan", şehirlere ve bölgelere göre tamamen farklı bir şekilde uygulanan kame sistemi de savunulabilir değildi. Vişinski kol İşçileri, diğer işçiler ve işçi olmayanlardan meydana gelen standart üçlü kategoriye dönülmesini öneriyordu: Paylar bu kategoriler arasında üç, iki, ve bir oranına göre saptanacaktı. Konferansla bu yönde bir karar oybirliğiyle kabul edildi."[1] Bir ay sonra. Kasım 1919 yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi "işçiler için tek bir pay" talep ediyordu."' Nisan 1920'de, ağır işlerde çalışan işçilere ve "son derece uzmanlaşmış kafa işçilerine" özel tayın verilmesi kaydıyla, ilk üç kategoriyi andı

370. L. Krilsman, *Gtroyçeskü Period Velikoy Rusıkoy Revolyutaı* (tarihsiz [I924''|l, s 110.

271. *Vserosshfkoe Sovesçanıt Predsıaviıeleı Rasprtdeiiıet'mk Prodorganov* (19201. s. 13 16,28,51 2.

272. *S'ezdiSoveımRSFSRvPosıanıtvleniyak* (1939), s 144

ran bir sisteme dönüldü.[m] Ancak 1920 boyunca karne sisteminin yerini ayni ücret sistemi aldıkça bu değişiklikler anlamını yitirdi. Bunun, ücretlerle fiyatları değerini yitirmekte olan bir paraya göre hesaplama zorunluluğundan kurtulmak ve yapılan çalışmaları kabataslak bir karnelendirme sisteminden umulabilecek olandan çok daha dakik bir şekilde ödüllendirmeyi sağlamak gibi çift yönlü bir yararı vardı. Bu kriz dönemine, sanayi işçisi için teorik açıdan yeteneğe göre dağıtım üzerine kurulmuş bir ücret sistemi, teorik açıdan ihtiyaca göre dağıtım üzerine kurulmuş bir karne sisteminden daha uygun düşüyordu.[27,1]

Köylülere tüketim malları, ilke olarak, ihtiyaca göre dağıtımdan başka bir ölçüt önermeyen 21 Kasım 1918 tarihli kararname gereğince verilecekti. Ancak köylülere tüketim malları dağıtmanın baş nedeni, aslında karşılık olarak tarım ürünleri sağlamaktı. Dağıtım, 6 Ağustos 1918 kararnamesi gereğince "zorunlu mübadeleye" göre, yani teslim edilen ürünlerin tutarının yüzde 85'inin ayni olarak ödenmesi ilkesine göre yapılıyordu[2]" ve işlenmiş Ürünlerin fiyatlarını tarım ürünleri fiyatlarına oranla daha yüksek düzeyde tutma politikası gündemde olduğu için, bu uygulama köylülerden belirli bir vergi alınması anlamına geliyordu."[6] 1919 haşatından sonra bu durum 5 Ağustos 1919 tarihli yeni bir kararname ile pekiştirildi. Bu kararname gereğince Narkomprod, "her İl ya da bölge için teslim edilmesi zorunlu tarım ve köy el sanatları ürünlerinin miktarını ve köy halkına tahsis edilecek mal miktarını ayrı ayrı saptayacaktı"; ilk teslimat sonuçlanmadan yeni teslimat yapılmayacaku. Yeni kararname bir yıl öncekine göre iki bakımdan ileri bir adım oluşturuyordu: Her şeyden önce, para unsurunun tamamen ortadan kalktığı görülüyordu. Eşdeğerlerin hesaplanması, gerekli tahıl ve diğer ürünlerle eldeki mevcut işlenmiş ürünler esas alınarak Narkomprod tarafından yapılacaktı, ikincisi, Ağustos 1918 kararnamesinde askıya alınmış olan kolektif sorumluluk ilkesi şimdi açıkça İlan ediliyordu; dağıtılan işlenmiş ürünlerin miktarı teslim edilen tarım ürünleri miktarına bağlı olmakla birlikte, dağılımı gerçekleştiren "tüketim kuruluşları", "devletten ücret ya da ödenek alan proleter veya yarı proleter unsurlara" karşı farklı davranma hakkına sahip değildi; öyle ki alınan mallarla teslim edilen ürünler arasında

273. *Sobranie Uzakonenii, 1920,* No. 34, madde 165.

274. Ayni ödemeler konusunda bkz. s. 201 2. 275. Bkz. s. 140.

276. Zorunlu mübadeleye ilişkin kararnameye ek ledbir olarak tahıl fıyallarının artırılmasını savunan Lenin, işlenmiş ürün fiyatlarının "aynı oranda (hatla daha da fazla) artırılması" gerekeceğini özellikle belirtiyordu (*Soçineniya,* c. XXX, s. 991).

mutlaka bir bağlantı olması gerekmiyordu.[17] Savaş komünizminin son aşamasında gelişi irilmiş haliyle kırsal kesimle kentler arasındaki resmi mübadele sistemi böylece kelimenin alışılagelmiş anlamıyla ticaret ya da mübadeleyi değil, tarım ürünlerinin sağlanmasında başvurulan ve işlenmiş ürünlerin bedava dağıtımıyla telafi edilmiş bir zoralım sistemini andırıyordu daha çok. Bu sistem bireyi üretime teşvik edici unsurlardan yoksundu hâlâ ve "herkesten yeteneğine, herkese ihtiyacına gore" ilkesi yetersiz bir biçimde de olsa uygulanmaya kalkışıldıkça böyle bir şey mümkün değildi.

Savaş dönemi boyunca dağıtım politikasında Sovyet Hükümeti tarafından sağlanan bu sonuçlar, esas itibariyle, kooperatif hareketini bu politikanın başlıca aracı haline g et irmesin deki başarısından kaynaklanıyordu. İç savaşın etkisi kooperatiflerin Sovyet yönetim aygıııyla bütünleşmesini ve bu aygıtın eksiklerini kapatmakta kullanılmasını hızlandırdı. Sovyet Hükü meti'ni, kentlerle kırsal kesim arasında ticareti geliştirmek amacıyla geçmişe oranla daha dolaysız ve daha enerjik bir şekilde müdahale etmeye zorladı ve Vesenka en sonunda sınai üretim alanına kaydırıldığından, bunun gerçekleştirilmesi Narkumprod'a bırakıldı. Öte yandan Sol SD'lerin gözden düşmesi ve Sovyetler'den atılmaları kooperatifi eri onların siyasi deste ğinden yoksun kılmıştı. Kooperatifler için. şimdi artık hoşgörülü davranmak ya da uzlaşma aramak için hiçbir siyasi gerekçeye ihtiyaç duymayan Bolşevikler'le anlaşmaktan başka çare yoktu. Böylece tüketim kooperatiflerim Sovyet yönetim aygıtına katmak için **11** Aralık 1918 kararnamesiyle başlatılan hareket şimdi daha hızlı devam ettirilebilirdi.

Bu sürecin ilk açık belirtisi "zorunlu mübadele"ye ilişkin 6 Ağustos 1918 kararnamesi ydi. Köylülerle yapılacak mübadeleye İlişkin 2 Nisan 1918 tarihli ilk kararname kooperatiflerle yapılan anlaşmadan önce sonuçlandırılmıştı ve kooperatiflerden hiç söz etmiyordu. Yeni kararname mübadelenin gerçekleşmesini sağlayacak araçlar olarak kooperatifleri resmi Sovyet organlarıyla bir sayıyor —hatta maddelerden biri, resmi organların değil sadece kooperatiflerin adını anıyordu— ve saptanan kurallara uymadıkları takdirde cezalar öngörüyordu: Hatalı görülen kooperatif yönelim kurulu mahkemeye verilecek, yeni yönelim kurulu Sovyet Hükümeti tarafından ya da onun onayıyla atanacak ve kooperatifin kendisi para cezasına

m. Sobranie Uıakonenü, /9/o,No *41,* madde387.

çarptırılacaktı."[8] İç ticaretin kamul aştın İmasına ilişkin 21 Kasım 1918 kararnamesi kooperatiflerin ayrıcalıklı durumunu tanıyordu. Toptan satış depolarını ve perakende satış mağazalarını "kooperatifler kendileri işletecekler, ama Narkomprod'un denetimine tabi olacaklardı". Yerel Sovyet organlarının aşın gayretkeşliği sonucu kamulaştınldtklatı ya da belediyenin denetimine tabi kılındıkları yerlerde bunlar kooperatiflere geri verilecekti. Buna karşılık Narkomprod Çentrosoyuz prezidyumuna, iller ve bölgelerdeki kooperatiflere tanı yetkili bir temsilci atamakla yetkili kılınmıştı."' Kooperatiflere belirli bir taviz verilmesi demekti bu ve Menşevikler'le Sol SD'lere zeytin dalı uzatılmasıyla ve onların kısa bir süre için Sovyetlere yeniden kabul edilmeleriyle[180] aynı zamana rastlıyordu. Kararname parti çevrelerinde hoşnutsuzluğa yol açtı;[3]" ancak Lenin, kooperatiflere hâkim olduklarını kabul ettiği küçük burjuva unsurların "mağazaların nasıl örgütleneceğini bildiklerini," ve dolayısıyla tröstleri örgütleyen kapitalistlere tanınan hoşgörüden bunların da yararlanmaları gerektiğini ileri sürerek durumu savundu.[1"3] Gerçek olmaktan çok görünüşte bir tavizdi bu. Uzun vadede kararnamenin, kooperatifleri, eskiye oranla daha tam ve daha açık biçimde Sovyet politikasının güvenilir temsilcileri haline getiren bir etkisi oldu. Birkaç gün sonra Moskova Narodnyi Bank'a el konulması, kooperatiflerin mali Özerkliğini tamamen ortadan kaldırdı.[3]"

Savaş komünizminin doruk noktasına ulaştığı bundan sonraki iki yılın dökümü, bu e) koymalar sonunda başlatılan sürecin tamam]anmasıydı yalnızca. Bolşevikler, önce işçi kooperatiflerini bölerek vç onları genel kooperatiflere ya da "tüm yurttaşların" kooperatiflerine karşı kışkırtarak örgütü ele geçirmeyi ummuşlardı. Aralık 1918'de Moskova'da toplanan işçi koo

278. *Sobranie Uzakonenii. 1917 1918,* No. 58, madde638.

279. Agr.. sayı 83. madde S79 2B0. Bkz *Bolşevik Devrimi* c. I. s. 163 4

281 İkinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresinde kooperatiflerin yerel yel kiJılеı tarafından kapaiılmasını ya da "kamulaj(mhnası"nı protesto edenlere karşı, kooperatif yöneticilerinin "Çekler ve Beyaz muhafızlarla" birlikte Ufa'ya kaçtıkları iddia edildi ve dağıtım işini kooperatiflere bırakmanın "bütün bu işleri kendileriyle mücadele edilen unsurlara teslim etmek" anlamına geldiği ileri sürüldü *{Trudi II Vserassıiskogo S'ezda Sovetnv Narodnogo Kozyaistva* [tarihsiz], s. 110,114).

282. Lenin. *Soçineniya. c.* XXIII, s. 328.

283. Bkz. s. 13 i; Narodnyi Bank, Milli Banka'nın kooperatif şubesine dönüştü rtıldii. Birkaç ay sonra Maliye Halk Komiseri gerçekte hiçbir şeyin değişmemiş ve eski memurların yerlerinde kalmış olmasına sevini y oı du, çünkü bu dumm kooperatiflerin Sovyet denerim sisıe ırayle bütünleşmesini koJaylaşınyordu *(Trudi Vsercniiskoge S ezda Zaveduyusç'k Finolde lamı* [1919], s. 77)

peratifleri kongresi, Çenırosoyuz'un tüzüğünün işçi kooperatifleri delegelerine prezidyumda sürekli bir çoğunluk sağlayacak biçimde değiştirilmesini az bir oy çokluğuyla onayladı.[284] Bolşevikler'in hâlâ azınlıkta olduğu **tüm** kooperatifler kongresi Ocak 1919'da Moskova'da toplandığında, çoğunluk. Çentrosoyuz yönetim kurulundaki on üç üyelikten beşini işçi kooperatiflerine önererek bir uzlaşma sağlamayı denedi. Öneri reddedildi ve Bolşevik delegeler kongreyi terk e«i.[2BS] Bunun üzerine daha açık yöntemler denendi. Mart 1919'daki sekizinci parti kongresinde kabul edilen parti programı, parti politikasının "ticaretin yerine ülkenin dört bir yanında planlı bir mal dağıtım sistemini ikame etmeyi sürdürmek olduğunu" bildirdi, bu amaçla tüm halk "tek bir *tüketim komünleri* ağı" içinde örgütlenecekti; bununla birlikte bu tüketim komünlerinin, "kapitalizmin tarihi boyunca olu şagclmiş en geniş tüketici örgütünü ve kitlesel dağıtım aygıtını oluşturan işçi kooperatifleri ve mevcut genel kooperatifler" tarafından yaratılacağı da ayrıca belirtiliyordu."* Parti politikası çok geçmeden devletçe benimsendi Kongre henüz toplantı halindeyken yayımlanan 16 Mart 1919 tarihli bir kararname "tek bir dağıtım aygıtı" talebini yansıttı. Kararname, **tüm** işçi ve genel tüketim kooperatiflerinin ve dağıtımla uğraşan devlet organlarının, hepsi bir örnek olan "tüketim komünlerine" dönüştürüleceğini ve iki lip kooperatif arasındaki geleneksel ayrım ortadan kalkacağı için tüm halkın bu komünlere katılacağını bildiriyordu. Tüketim komünleri il birliklerine temsilciler seçecekti: her ildeki birlik İse sistemin yönetici organı olarak kalan Çentrosoyuz'a bir delege seçecekti. Sovyetler'in piramit biçimindeki yapısı böylece epey basitleştirilmiş bir biçimde benimsenmiş oluyordu. Kooperatif görevlilerinin ve çalışanlarının statüsünü devlet levazım organlarında çalışanların statüsüyle bağdaştıran bir madde, sistemin resmi niteliğini belirtiyordu. Nihayet, yerel Sovyet levazım organları bütün yerel kooperatiflerde temsil edilme hakkını kazanmıştı ve "Halk Komiserleri Konseyi. Çentrosoyuz yönetim kurulu Üyelerini kendi gerekli sayıda iemsilcisiy le tamamlayabilecekti". Kararnamenin uygulanmasından Sovyet Hükümeti adına Narkomprod sorumlu kılınmıştı; Vesenka, kooperatiflerden so

284. Krestinski'ye göre *{Devyatyi S"ezd RKP(Bj* [1934], s 277) "partim« işçi **kooperatiflerinin başlıca fikir merkezinde çoğunluğu sağlamayı başardı", E. Fuckner.O/ tf *Russische Ge nosstnschaftsbewegung, 1865 1921* (1922], s. 116. Bolşevikleri kongre seçimlerinde hile yapmakla suçluyordu.**

285 *DcrvatyiS etdRKPtB) 09^),^* 278

2S6. *VKP(tJ) v Rezolyusiyat* (1941). C. I. s. 293.

rumlu seksiyonunun kapatılmasıyla bu alandaki görevlerinden sonuncusunu da yitiriyordu. Kararname boyunca "tüketim komünleri" teriminin kullanılması, artık geçmişte kalan kooperaliflerin adını bile anmamak arzusunun anlamlı bir belirtisiydi."'

Bu kararnamenin uzun vadeli etkileri oldu. Çentrosoyuz'un mevcut yönetim kurulu, işçi kooperatiflerinden (Bolşevik ya da Bolşevik sempatizanı) dört üye ve genel kooperatiflerin Bolşevik olmayan sekiz üyesinden ibaretti. İlginç bir uzlaşma sonucu, Sovnarkom kararname tarafından kendisine tanınan hakkı kullanarak Çentrosoyuz yönetimine üç temsilci atadı; böylece Bolşevikler gene azınlıkta kalıyordu, ancak bu üç temsilciden biri olan Frumkin'm veto hakkı vardı. Bolşeviklere her şeyi engelleme yetkisini veren, ama herhangi bir öneride bulunmalarına da olanak tanımayan bu plan çok geçmeden işlerliğini yitirdi. Temmuz 1919'da Sovnarkom üç temsilci daha atadı.[;,8] Iç savaşın doruk noktasına ulaştığı bir zamanda kooperatiflere baskıda bulunmak **5on** derece netameli bir işti ve Çentrosoyuz'daki kesin çoğunluğa rağmen kooperatifleri eritme işlemi yavaş ilerliyordu. Yine de Kasım 1919'da Narkomprod'un bir yerel temsilcisi "Sovyet organlarıyla kooperatifler arasındaki İlke ayrılığının azaldığını,' öyle ki kooperatiflerin artık "devlet aygıtının" bir parçası gibi kabul edilebileceğini belirtiyordu.[îS9] Ocak 1920'de iç savaş krizi atlatılmadan hemen önce önemleri ve güçleri çok daha az olan kjedi ve üretim kooperaiiflerine saldın yoğunlaştırıldı Nakit paranın hızla çöküntüye uğramasından dolayı hem mevduat hem de ödemeler fiilen durunca, kredi kooperatifleri özgün işlevlerinden birçoğunu yilirmişlerdi ve bazı durumlarda mal alım satımına finansman sağlayan aracılar olarak iş görüyorlardı. Üretim kooperatifleri, tarım ürünlerinin ve köy el sanatları ürünlerinin üretimini örgütleyerek hâlâ yararlı bir iş yapıyorlardı.[290] Ancak Ocak 1920 tarihli bir kararname her ikisinin de

2tS7. *Sobranie Uzatonenıı, !9!9.* No. 17. madde 19]; üç ay sonra bir başka kararname *(age..* No. 34, madde 339) "tüketim komünlen" renmını kaldırıyor ve kooperatif geleneğinde ayak diremenin sembolü oları "luketim dernekten" terimini koyuyordu.

288. *Devyaryi S"ezdRKP(B)* (1934), s. 280 1.

289. *VserossiakoeSotefcanie Predslavıelei Rasprrdtlilet'nik Prodorganov* (1920). s. 20.

290. İkinci Tüm Rusya Mdli Ekonomi Konseyleri Kongresi Aralık 1918'de tanm kooperatiflerini "milli ekonominin devlet tarafından düzenlenmesini öngören genel bir şişleme" katılmaları, "lanm üreticileri komünlerinin örgütlenmesi dahil" ianmda işbirliğini geliştirme amacını daima göz önünde tutmaları şartıyla destekliyordu *[Trudi II Vserossıskogv S'ezea Sove lov Narodnogo fCozyaısrva* [lanhıızj. s. 395) ve Man 1919 parti programı "lanm üretimini artırmayı amaç edinmiş, lanm kooperatiflerinin devleun um desleğınden yararlanma!arını" öngörüyordu *(VKPiB) VRezolyutsiyak* [1941].c. 1,s. 292)

"Tüm Rusya'da bir merkezleri bulunmadığını," ve çoğu zaman kuruluşları ve yapılan gereği işçilerin cvktsVarwt değil, sınıf rBşmanlaıımn çıVariaıım yansıttıklarını vurgulayarak mal varlıklarını tükelim kooperatiflerine devrediyor ve onları doğrudan doğruya Çentrosoyuz'a labi kılıyordu.[2"1] Böylece kooperatif hareketinin her türü, daha öncesinden Sovyet yönetim aygıtına bağlanmış tek bir merkezi örgütün çatısı altında toplanmış oluyordu.

Bu kadar yol aldıktan sonra, bu gibi işlemleri tnanlıkh bir sonuca vardırmanın ve kooperatifleri devlet organlarına dönüştürmenin vakti gelmiş gibi görünüyordu. Bu gidişat Mart 1920 dokuzuncu parti kongresinde geniş bir çoğunluk tarafından desteklendi. Kongrede bu sorunla ilgili olarak Milyutin kooperatiflerin "devletleştirilmesi"ni şiddetle savundu ve bunların "Narkomprod'un teknik aygıtları" olmalarına ilişkin bir kararın onaylanmasını sağladı. Ancak Milyutin bu başarısının bir kısmını "devletleşıir me"ye karşı çıkanların kendi aralarında anlaşamamış ve kooperatiflerin ilerdeki statüleri hakkında en azından üç ayrı öneride bulunmuş olmalarına borçluydu. Genel Kurul'da Lenin Milyutin'e şiddetle karşı çıktı ve Kres tinski adına önerilmiş bir kararı kongreye kabul enirdi.™ Bu konuda ileri sürdüğü başlıca kanıt, böyle bir değişikliğe hazır olmayan köylülüğü kazanma zorunluluğuna ilişkin malum kanıttı: "Kolay erişemediğimiz ve kamulaştırmaya hiç de razı gelmeyen bir sınıf var karşımızda." 20 Man 1919 ve 27 Ocak 1920 tarihli iki temel kararnameyi esas alan Krestinski kararnamesi tüketim kooperatiflerinin Narkomprod'a, tarımsal üretim kooperatiflerinin Narkomzem'e, sınai üretim kooperatiflerinin Vesenka'ya tabi olduğundan açıkça söz ediyordu; üretim kooperatiflerinin Çentrosoyuz'a bağımlılığı "sadece idari ve siyasal bir nitelik" taşıyacaktı. Kooperatiflerin "devletleştirilmesi", böylece ismen değilse bile fiilen gerçekleşmiş!!; savaş komünizmi rejiminde başka türlü de olamazdı. Ancak kooperatiflerin bağımsızlığının şeklen gözetilmiş olması bir sonraki dönem boyunca gene de

291. *Sobranie Uzakonenii. 1920,* No. rj. madde 37; E. Fuckner. *Die Russische Genossens chaflsbewgung, 1865 1921* (1922), s 150. bu kararname gereğince "tas(iye edilen' ve Çent rosoyuz'un yt da Narkomzem'in şubeleri haline gelen kooperatiflerin bir listesini venyor.

292. Lenin'ın bu tutumunun Özellikle dış politikayı gözetmekten kaynaklandığı düşünülebilir. Ocak 1920'de abluka resmen kalkmıştı ve I930sonuada İngiliz hükümeti, kooçeratıHeile ilgili görüşmelerle SOY y el Hukümeıı'ylc ilgili gMilşmeler arasında açıkça bu »ynm yaparak, ucareıin yeniden başlamasını tanışmak için Çemrosoyuz'dan bir heyeti kabul edeceğini bildirmişi i : o sırada, bu aynmı desteklemek Sovyeıler'in yarannaydı,

293 Dokuzuncu parti kongresindeki ıartışma, birçok karşıl tasarının metinleri dahil. D«v *yarrı S'eıd RKP(B)* s 277 319,381 400'de yer alıyor. Lenin'in kongredeki konuşma

bir Önem kazanacaktı.[2]" Çentrosoyuz'un başkanı eski Menşevik Kinçuk dokuzuncu parti kongresinde partiye alındı; yeni örgütlenmeyi reddeden kooperatif yöneticilerinden birçoğu sonraki ay tutuklandılar ve hapis cezasına çarptırıldılar.™[4]

Bununla birlikte, savaş komünizmi dönemindeki iç ticaret tarihinin en anlamü kısmı kararnamelere ve resmi politikaya göre yazılamaz. Bu dönemin tarihi insanların hayatta kalabilmelerini sağlayacak ürünleri mübadele etmede ayak diremelerini ve ne gibi çareler aradıklarını gösteren sayısız örneklerle doludur. Bu yasadışı çarelerin ilki ve en basiti, devrimin ilk günlerinden itibaren herkesin sözünü ettiği ve yeni rejimin böğründe bir çıban başı olan "çuvalcılar" karaborsasıydı.™ Ancak gıda ürünlerinin kentlere kaçak olarak nakli, demiryollarında ve nehir yollarında yolcuların yanlarında götürdükleri aşırı miktarda yiyecek maddelerine arama ekipleri tarafından el konulmasını emreden bir kararnameye rağmen engellenemİyor du,[;1]* Eylül 1918'de Moskova ve Petrograd işçilerinin bir buçuk pud'u aşmayan yiyecek maddelerini kente getirmelerine izin veren bir emirde çuvalcılar karaborsasına zımnen göz yumulmuştu. Kısa bir süre sonra, çuvalcılara "bir buçuk pud'luklar" dendi ve bu taviz her ne kadar 1 Ekim'e ya da sonraki bir değişikliğe göre 10 Ekim'e kadar geçerli sayılacak'" olsa da, bu miktarları aşmayan yiyecek maddelerinin nakli konusundaki iznin sürekli geçerli olduğu anlaşılıyor. Ocak 1919'da VTslK'nın yayımladığı bir emir ise yolcuların hırpalanmasını ve kişisel kullanım için gerekli yiyecek maddelerine haksız olarak el konulmasını kınıyordu.^* 1918 19 kışından itibaren fabrikalar, sendikalar ve diğer örgütler için, kendi yiyeceğini kendin sağla yöniemlerinin yasallaşması sayesinde baskı birparça hafifledi.[39]* Ancak "çuvalcılık" ya da "çuvalcılar" deyimi kullanılmaz olduysa, bunun sebebi aslında bu durumun sözü edilmeyecek kadar yaygınlaşması ve resmi makamların buna genellikle hoşgörülü davranmasıydı. O dönem İstatistikçileri 1919 20'de kentliler tartından tüketilen yiyecek maddelerinin ne ka-

sı. *Saçıntıma,* c XXV, s. 122 S'ıe, kongre karan *VHP(BI v Rtzolyumtak* (19411. c. I,s. 14ü 42'dedir

294, Art««««;« ZapijıU(Pan5j. No. 1. 1920. s. 15i. 295. Bkz. s. 112.

2%. *Sıûranıe Vıukvnemı, I917 I9IR.* No. 57, madde 364; Mahne anılaniKUUPorf *Uda rami Kuntrmvlyutsii* [Paris. 1936], s. 151). 1918 yazında Ukrayna Rusya sınırını geçen "binlerce çuvalcıdan" söz etmektedir.

297. Lenın. *Sfiçınrnlya,c.WW,y* 590. noı 147'dc yet almaktadır.

298. *Izveuıya,* 30cak 1919. 299 Bkz.s 146 7

darının karneyle, ne kadarının yasadışı yollardan sağlandığını hesaplamaya çalıştılar. Bu istatistiklerden birine göre, yiyecek maddelerinin sadece yüzde 20'si ya da 25'i karneyle sağlanıyordu;[3""] "tüketici" bölgelerdeki kentlerle "üretici" bölgelerdeki kentler arasında bir ayrım yapan bir başka İstatistiğe göre ise birincisinde ihtiyaçların yüzde 25 40'**j.** ikincilerde yüzde 35 55i karneyle sağlanmıştı."[11] Nisan 1920'deki dördüncü işçi sendikaları kongresinde, bir işçinin gerekli masraflarının aldığı nakdi ya da ayni ücretin iki buçuk kalına eşit olduğu saptanmıştı.[101] Durum her ne olursa olsun, savaş komünizmi dönemi boyunca kenl halkının ya açlık çekıiğj ya da temel yiyecek maddelerinin yansından fazlasını yasadışı bir ticaret aracılığıyla sağlamış olduğu açıkça görülüyor. NEP'İn devreye sokulduğu sırada, karneli dağıtımın en yüksek kategorisinden yararlanan işçilerin bir kol işçisi için kabul edilmiş 3 000 kalorilik asgari miktarın sadece) 200 ila I 900'ünu aldığı saptanmıştı.[WJ] Birkaç hafta sonra. Piyatakov "Don havzasındaki bir madencinin .. tüm gücünü (oparlayabilmesi için gerekli kalori miktarının sadece yüzde 50'sını aldığını" ileri sürüyordu; Rikov da serbest piyasadan mal almayan pek az işçi olduğunu, "bizim burjuvazimizin bu şekilde yıllardır geliştiğini" kabul ediyordu.[,lu]

Bu yasak malların karşılığı ne şekilde ödeniyordu? Başlangıçta "çuvalcılar" aşırı fiyat biçerek parayla ödenmesini kabul ediyorlardı; sonradan paranın değeri düştükçe alışverişin büyük bir kısmı takas usulüyle yapılır oldu. Sadece varlıklı kişilerin satılık malları vardı ve bu mallar kısa zamanda tükendi Böylece, yiyecek maddelerinin karaborsadan sağlanması diğer mallar için de karaborsa yolunun açılmasına neden oldu. Devrimden hemen sonra fabrikalar ücretleri —kendi ürünlerinden bir kısmının verilmesi şeklinde— ayni olarak ödemeye başladılar; başlangıçta hiç şüphesiz işçilerin ve ailelerinin kişisel kullanımı için tasarlanmış olan şey kısa zamanda takas aracı haline geldi ya da serbest piyasada yüksek fiyatla satıldı. Mayıs 1918'de Tüm Rusya Mİ11İ Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde bir konuşma

300. G. Y. Sokolnikov. vd,, *Soviel Polity m Publia Finance* {Stanford, 1931). s. 62. Bu değerlendirme 1919 sonbaharına ilişkindir; yazar bu oranın 1920'de antiğini bildirmektedir.

301 *Nûrodnıιe Kozyaistva.* No. 9 10, 1920. s 43 5; dönemin güncel terminolojisine göre "Tüketici" illet Urs iliklen yiyeceklerden vok daha fazlasını tüketen illerdi, buna karşılık "üretici" iller tükeniklerinden *çak* daha fazlasını ücetı yarlardı

302. ÇVrv«vryt *Vserossiiskii S'ezd ProjesıtanaVmk Soyuzov i* 192 l), c. I (Plenumi), s. 119.

303. *Desyatyt S"ezdRossiiskoy Kommunisıiçeskoy Parıii* (1921). s. 237.

304. *TrudiIVVserossistogoS'ezaaSûvelovNarodnogoKozyaistva* (1921). s. 40, 57.

ci "parça mal satışı "olarak adlandırılan bu uygulamaya dikkat çekti:

Çuvalcılık korkunç bir felaket, parça mal satışı müthiş bir felaket; fakat işçilere kendi ürettikleri ürünleri ayni olarak ödemeye başladığınızda ve kendileri parça mal satıcıları haline geldiğinde bu daha büyük bir felaketti r.[wi]

Ancak bu uygulama devam etti ve hatta Aralık 1918'de Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi, fabrika işçilerine ayni ödeme yapılması lehinde bir kararı onayladı.[3™'] İki yıl sonra skandal çok daha kötü bir hal aldı ve dördüncü işçi sendikaları kongresi, işçilerin çalıştıkları fabrikaların kayışlarını, aletlerim ve donanımlarıyla ilgili öteki malları satmalarını kınayıcı bir karar aldı.'[0]' Kamu kuruluşları ve kamulaştırılmış sanayiler, resmen yasaklanmış olmasına rağmen ihtiyaçlarını çoğu zaman serbest piyasadan sağlıyorlardı.

Böylece, savaş komünizmi döneminde Sovyet Rusya'da iki farklı dağıtım sistemi bitlikte varlık sürdürdü: devlet temsilci Ii k teri nce sabit fiyatlar üzerinden (ya da sonradan bedava) dağıtım ve »zel ticaret aracılığıyla dağıtım. 2 Nisan ve 21 Kasım 1918 kararnamelerinden[3]"" sonra, yiyecek maddeleri ve gerçekte bulun günlük tükeıim malları ticareti, fiilen bir devlet lekeli haline geldi. Bu mallardan bulunabilenler, başlangıçta (kooperatifler de dahil olmak üzere) devlet kuruluşları aracılığıyla, sözde karne sistemi uyarınca sabit fiyatlarla dağıtılıyordu; oysa ekmek ve birkaç ana giyecek maddesi dışında karne sistemi hiçbir zaman düzenli yürümedi. Sadece bu tür dağıtımlar yasal olarak kabul edilmişti:™ Nisan 1920'de kaleme alınmış güvenilir bir raporda, "yasal iç ticaret gerçekte mevcut değildir, bunun yerini bir devlet dağıtım aygıtı almıştır," diye belinJlİyordu.[IIU] Ancak bu resmi dağıtım sisteminin yanı sıra, hukuken yasaklanmış olmasına rağmen bütün tüketim mattan için özel ticaret devlet tarafından saptanmış fiyatların kırk elli

305 ***TrudiI Vserossiiskoga S"ezdaSa\elo\ Narodnogo Kaıyatsna*** **(1918), s. 434.**

306 ***TrudiIIVwross<ıskogoS"ezdaSvvciovNarodnogoKozyaisiva*** **tıarihsiz),s 393**

W?. ***Çelverryi Vserossiiskii S"eıd Professianal'mk Stmiw*** **(1921). c 1 (Plenuıni), s. 66. 119**

308 ***Bkz*** **114,211**

309.1920 21 kışı boyunca, 34 milyon kişi. yani gerçekte kentli nüfusun lamamımn ve kırsal kesimden 2 milyon el sanatları işçisinin karne usulünden yararlandığı belirtilmişti *(Çeryre Godo Prodovol'sıvennoy Politik* [19221, s M 2); ancak bu rakam, muhtemelen uygulamadan çok, hedefi göstermektedir.

310. Y Larin ve L. Knisman. *Oçjrk Kozyaıırveıuıoy Siznii Orgunızaısiytt Narodnogo Koz\aıstva* (1920), s. 133; bu kitapçık başlangıçta Rusya'yı ziyaret eden İngiltere İşçi Partisi heyeti için kaleme alınmıştı.

kati fiyatlar uygulanarak olanca hızıyla devam ediyordu. Moskova'da bu ticaretin merkezi, karaborsacılarla müşterilerin doldurduğu Suharevski Mey danı'ndaki pazardı. Polis zaman zaman baskın yapsa da bu büyük "karaborsa" pazarına genellikle göz yumuluyordu ve "Suharevka" Sovyet ekonomisinin bu "serbest" sektörünün takma adı oldu. Lenin, "kapitalistlerin karaborsa, Suharevka, vb. aracılığıyla Sovyet iktidarının temellerini mayınlamaya devam ettiklerini," ileri sürerek karaborsayı kınamaktan geri durmadı.[511] Ancak zaferi kimin kazandığı ortadaydı. 1920'nin başlarında resmi bir haber organı "tamtakır Sovyet mağazalanyla", "Suharevka, Smolensk Pazarı, Okotni Riyad ve diğer özel ticaret merkezlerinde görülen canlılık" arasındaki zıtlığı belirtiyordu.[312] Bütün bu donem boyunca Sovyet Rusya'da ülke içi mal dağıtımının gittikçe artan bir kısmı kabul görmeyen, genellikle yasadışı olan yollardan gerçekleşti; buna karşı boş yere mücadele eden resmi makamlar bunları önce kaçınılmaz bir felaket, sonra da ulusal ekonomiye olumlu bir katkı olarak benimsediler. Bazı bakımlardan NEP, hükümet kararnamelerini hiçe sayarak ve savaş komünizmi döneminde devlet baskısına rağmen kendiliğinden gelişen ticaret yönlemterini onaylamış oluyordu sadece.

Dış ticaret savaş komünizmi dönemi boyunca Sovyel ekonomisinde fiilen hiç bir rol oynamadı. 19I8'in başlarında İtilaf Devletleri ablukasının yarattığı çember, aynı yılın Kasım ayında Almanya'nın uğradığı yenilginin Kıta Avrupası'yla olan ilişkilere son vermesiyle ve iç savaşın Doğu pazarları ve ürün kaynaklarıyla son bağı da koparmasıyla büsbütün daraldı. 191B'de önemini yitiren ithalat ve ihracat 1919'da sıfır noktasına ulaştı; o sırada Sovyet Rusya'nın ekonomik bakımdan bu şekilde tamamen tecrit edilmiş olması, kapalı bir sistem dışında denenmesi ya da sürdürülmesi çok zor olan ekonomik tecrübelere katkıda bulunan güçlü bir faktör oldu. Ocak 1920'de ablukanın kalkışı ve bundan on beş gün sonra Estonya ile imzalanan barış anlaşması teorik olarak uluslararası ticaret imkânını yarattı. Ancak ödemelerin Rus altınıyla yapılmasının İtilaf Devletleri nce reddedilmesi —gayrı resmi "altın ablukası"— Sovyet makamlarını en gerekli malların ithalatını sağlamak için başvurabilecekleri tek Ödeme aracından da yoksun bırakıyordu. İlk Sovyet ticaret heyeti Mart 1920de Krasin'in başkanlığında Kopenhag'a gitti ve Mayıs 1920'de bir grup İsveç firmasıyla imzalanan bir

3il.LcBİn,5ı»fûıefıı>a,c.XXV,s. 155. 312. *EkonomiceskayaJizn',* 18Şubat 1920.

anlaşma Sovyet Rusya'ya sınırlı miktarda değerli demiryolu malzemesi ve tarım makinalan sağladı. Krasin sonra Londra'ya da gitti, ancak Polonya savaşı daha uzun vadeli görüşmelerin bir kez daha önünü kesmiş oldu ve 1920 boyunca pek az şey gerçekleştirildi.[31J] Fiilen yürürlükten kalkmış olan Tİcarel ve Sanayi Halk Komiserlİği'nİ Krasin başkanlığında bir Dış Ticaret Halk Komiseriiği'ne dönüştüren 11 Temmuz 1920 kararnamesi,"* mevcut bir ihtiyacı karşılamaktan ziyade geleceğe yönelik bir politika ve hazırlık bildirişiydi. 1920 yılında ticaret istatistikleri 1919'un sıfır düzeyine oranla attış gösteriyor, ancak 1918 yılının önemsiz rakamlarına bile ulaşa mıyordu. İhracata ayrılmış kereste, tahıl, keten fazlasına ilişkin iyimser tahminler gerçekleşmedi. Resmi bir gazetede, "Dış Ticaretimiz" başlıklı 20 Eylül 1920 tarihli bir makalede daha gerçekçi bir tutum yansıtılıyordu:

Çok ihıyaç duyduğumuz bir şeyi salın **almak** için. daha az ihtiyaç duyduğumuz **bir** şeyi ihraç etmemiz gerekecek. Her lokomotif, her **saban** için kelimenin **tam** anlamıyla ulusal ekonomimizden koparılmış parçaları kullanmak zorunda **kalacağız.**[3'] *

Sovnarkom'un 1920 sonbaharında. 1918 ilkbaharında tartışma konusu olmuş bir tasarıya —imtiyazlar karşılığında yabancı sermayeye yeşil ışık yakma planına— geri dönmesine yol açan şey bu kaçınılmaz zorunluluğun ortaya çıkışıydı.[316] Ancak kısa zamanda ya da derhal başarı sağlayamayacak bu ilham, o sırada artık neredeyse iflas elmiş savaş komünizmi görüşüne değil yaklaşan NEP dönemine aitti

e) *Maliye*

1918 yazında savaş komünizmi rejimi başladığında Bolşevik mali planının ilk hızı kesilmişti. Planın ana hedefi olan bankaların kamulaştırılması için gerekli yasa tam zamanında çıkarılmış ve büyük ölçüde uygulanmıştı. İkinci hedef olan önceki Rus hükümetlerinin borçlarının reddedilmesi de gerçekleşmişti. Sosyalist teoriye göre bankaların kamulaştırılmasının sanayinin denetimim ve finansmanını kendiliğinden sağlayacak bir araç olacağı

313. Sovytı **Rusya** ile **Batı** Avrupa arasındaki ticari ilişkilerin yeniden kurulması **aşamaları 3.** ciltle incelenecektir

314. ***Sobranie Uıakontnıı. 1920,Ho.*** **53 madde 235.**

315. ***Ekonomiçeskaya Jim. 3 Eylüi*** **1920.**

316. ***Sobranie Uzukonenii, 1920,*** No. **91. madde 481;** imtiyazlara dönüşü **yaratan** şanları **3. cütte** inceleyeceğiz.

umudu, aslında gerçekleşmedi. Dış borçların reddedilmesi de kamu giderlerinin finansmanı sorununu çözemedi; aksine, gelir sağlama yöntemlerinden birini, borç alma imkânını ortadan kaldırdı. Para basımı, cari kamu giderlerini karşılamak ve sanayiye kredi vermek için gerekli fonları sağlamanın lek geçerli kaynağı olarak katıyordu. Sürekli bu yönteme başvurulması paranın değerinin hızla düşmesine ve sonunda, satıcıların ürünlerine karşılık, artık hemen hemen hiçbir değeri kalmamış banknotları kabul etmekten kaçınmalarına yol açtı; öyle ki para, normal ticaret ve mübadele sürecini kolaylaştırma işlevini yitirdi. Savaş komünizminin mali açıdan belirgin özelliği ekonomiden parayı fiilen kaldırmaktı. Bununla birlikte bu niyet, hiçbir anlamda bir öğretinin ya da bilinçli bir amacın ürünü değildi. Ağustos 1918de Maliye Halk KomİserlİğI'ne, maliye konusundaki katı ve yavan tutumundan ötürü partinin aşın sağ kanadında yer alan Gukovski'nİn yerine, Ocak 1918'den beri Milli Banka Komiserliği görevini yürüten, daha esnek ve zeki biri olan Krestinski atandı. Krestinskî, Brest Litovsk konusunda Sol muhalefete katılmış ancak sonraki ekonomik tartışmalarda onlardan uzak durmuştu. Ne var ki bu değişikliğin yeni bir mali politikanın habercisi olarak tasarlandığı şüphelidir. Maliye Halk Komiserliği'ni yeni ve beklenmedik girişimlere zorlayan şey iç savaşın baskısıydı.

1918 sonbaharında geliri artırmak için başvurulan normal yöntemler tükenmişti. 30 Ekim 1918'de VTsIK farklı iki vergi ya da maliye politikası anlayışı arasında bir uzlaşmadan ziyade, umutsuz bu durumdan kurtulmak için akla gelebilecek her çareye başvurmak gibi karmaşık ve günübirlik bir girişimi temsil eden iki kararname yayımladı. Birinci kararname bir "olağanüstü devrim vergisi' öngörüyordu Toplam on milyar ruble tutarında bir meblağ getireceği umulan dolaysız bir vergi türüydü bu. İkinci kararname ise ilke olarak bütün çiftçilerden üretimlerinin ailelerinin ihtiyaçlarını aşan bir miktarının tahsil edilmesi şeklinde "ayni bir vergi" getiriyordu.[3]" Birincisi, kamu giderlerini dolaysız nakdi vergiyle karşılamak için Sovyet rejiminin ilk döneminde yapılmış son ciddi girişimdi; ikincisi, savaş komünizmi döneminde paradan vazgeçişin doğal sonucu olan ilk ayni vergi denemesiydi. Krestinski bü ikisi arasındaki zıtlığa bu anlamda işaret ediyor

317 ***Sobranie Uıakmemı. I9I7I918.*** **No 80. madde 441. No. 82. madde 864. Lenin eç ay ooce aynı bir vergi önermişıı *[Soçineniya,* c. XXX. s. 392); Cnen sahibinin kendisi olduğunu iddia eden Larin'e göre ise hu ayni vergi Sovnarkom tarafından kabul edilmiş, ancak VTslKlarafindanreddedilmisii(A'Q;ffl^oeA o;yöi.tri'ri,No 11, |918. s. 21).**

318 ***Trudi Vserossıshrgo S~ezdaZa\eduyıfçık Fınoldelami*** **(1919).s. 20.**

du "Olağaniisiü vergi bizim geçmişle bağımız, ayni vergi ise gelecekle bağımız.

Olağanüstü devrim vergisi Sovyetler'in elinde kalmış olan tüm iller tarafından, bizzat kararnamede saptanmış oranlar içinde desteklenecekti. Bu, yabancılar ya da Beyazlar tarafından işgal edilen Ukrayna, Güneydoğu Rusya. Asya illeri ve kuzeyde Arhangekk bölgesinin dışlandığı anlamına geliyordu. Moskova ve Petrograd kentleriyle bunlara bağlı illerin on milyar ruble tutan toplam verginin yarısını ödeyecekleri bekleniyordu. Diğerleri ise nüfuslarına ve kaynaklarına göre daha az vergi ödeyeceklerdi; İçlerinde en yoksulu olan Olonels'İn sadece 15 milyon ruble ödemesi gerekiyordu Bu kapsamlı miktarlar içinde, bölgelerin ve son olarak bireylerin vergilendirilmesi il yürütme komitelerinin takdirine kalmıştı. Hiçbir mülkü olmayanlar ve ayda 1500 rubleden fazla kazanmayanlar vergiden bağışık tutulmuştu; kamulaştırılmış ya da belediye yönelimine labi kılınmış işletmeler de vergi ödemeyeceklerdi. Ayrı bir madde yoksul kentlilerle yoksul köylülerin vergilendirilmeyeceklerini, "orta tabakaların" az miktarda vergi ödeyeceklerini ve verginin bütün ağırlığıyla "zengin kentlilerle zengin köylülerin üzerine çökeceğini" bildiriyordu.

Olağanüstü verginin ödenmesi için saplanan ilk tarih 15 Kasım 191 S'di. Ancak bütün bir kış boyunca Narkomfin'e soruşturmalar, şikâyetler yağdı vc genelgelerle ya da genelge telgraflarla il m akam I an na cevaplar verildi Bir yığm şey yerel yönetimlerin yetkisine ve kararına bırakıldığından yorum farklarının ortaya çıkması kaçınılmazdı; şikâyetlerin büyük bir kısmı, kararnamede vaat edilen vergi bağışıklıklarının uygulanmamasından kaynaklanıyordu. 15 Ocak 1919 tarihli uzun bir genelge verginin mali amacının yanı sıra bir de sınıfsal amaç içerdiğini söylüyordur

Vergi mali açıdan parlak bir başarı sağlasa bile, kimi hatalı uygulamalardan Ötürü verginin yarattığı hoşnutsuzluk yoksullarla kırsal kesimdeki ve kentlerdeki ***kulaklar*** arasında bir yakınlaşmaya yol açıyorsa bunu bir başansızlık olarak kabul etmemiz gerekecektir."*

Bu iki hedefi birbiriyle bağdaştırmanın ve hatta vergi tahsil etmenin son derece güç olduğu ortaya çıktı. Nisan 1919'da orta köylülere ilişkin olarak duyulan büyük kaygıyı dile getirerek başlayan (çünkü politikanın açıkça onlardan yana çark etliği andı bu[320]) kararname, vergilerini ödememiş kü

319. Bu genelgeler *Sbornik Dtkrıırv i Rasporyojtnıi po Finansam. 1917 1919* (1919). s. 151 62.

320. Bkz. s. 151 2.

çük vergi yükümlülerinin tümünü vergiden bağışık tutuyor, orta halli yükümlülerin vergisini azaltıyor, ama buna karşılık "en büyük vergi yükümlülerinin genel indirimden yararlanmayacaklarım" bir kez daha belirtiyordu.[321] Vergi toplama yöntemleri de sonuçları da ilden ile büyük farklılıklar gösteriyordu. Toplam vergi tutarının yarısını ödemekle yükümlü Moskova ve Petrograd'a bağlı illerde hasılat çok düşüktü. Birkaç İl ödemekle yükümlü oldukları verginin yüzde ellisini, birçok il yüzde yirmi beşini ödedi. Fakat Mayıs 1919'da toplam hasılat vergi matrahının yüzde onunun altındaydı, topu topu bir milyar ruble tutuyordu.[3]" Bu tarihten sonra daha fazlasının tahsil edilmiş olması ihtimali çok azdır. Şüphesiz, hasılat o dönemdeki diğer dolaysız vergi hasılatından daha az değildi. Ancak Milyutin'in uygulamadan şu sonucu çıkarması da kaçınılmazdı:

Şahsen dolaysız vergilerden hiçbir umudum yok. Denemelerimiz önemsiz sonuçlar verdi Bu vergilere gelecekle şüphesiz devam edilecektir, fakat buna umut bağlamamak gerekir. Sağladıktan önemsiz sonuçların yanı sıra büyük bir hoşnutsuzluk yaratıyorlar ve tahsil edilmeleri için karmaşık bir aygıt gerektiriyorlar.[3,3]

Sovyet Hükümetİ'nİ alternatif çareler aramaya, teoriye aşırı bağlılıktan çok, dolaysız nakdi vergideki bu açık başarısızlık yöneltmiş oldu

Öte yandan, ilk ayni vergi denemesinin büyük ölçekli dolaysız nakdi vergi girişiminden çok daha kısır bir sonuç verdiği onaya çıktı. Aynî vergiyi öngören Ekim 1918 kararnamesi, tıpkı olağanüstü devrim vergisi gibi, tedbirin mali niteliği üzerinde olduğu kadar sınıf niteliği üzerinde de duruyordu. Ekonomisi darmadağın olmuş savaş halindeki bir devletin tanm ürünlerine duyduğu büyük gereksinim vergiyi haklı kılıyordu. Ama İkinci hedef, "vergiyi hâkim sınıfların üzerine yıkarak yoksulları bu yükten tamamen kurtarmaktı; bu hedef ülkedeki orla köylülerin sadece az bir vergi ödemesi ve devletin tahsil ettiği vergilerin büyük kısmını, *kulaklarda,* zenginlerin ödemesi şeklinde gerçekleşmeliydi".[334] Verginin merkezi yönetimini Narkomfın üstlendiği halde (bu onun mali sorumluluğunun tek belirtisiydi), vergi tahsili yerel yürütme komitelerine ve tarım bölgeleriyle köylerde

321. *Sobranie Uzakonenıi. 1919.* sayı 12. madde 121.

322. *Trudı Vserassmkngti S'ezdaZaıeduyufçık Finoldelatnı* (1919), s. 21 3. 33 5, abartılı olduğu düşünülen bir başka labmıne gore vergi tahsilinden 1919 ortasında vazgeçildiğinde 1.5 milyar ruble sağlanmıştı (G. Y. Sokolnikov. vd.. *Soviel Po!tc\ m Public Finance* (Stanford, 193t],s. Ii5).

323. *Trudi Vserossiî.'kogoSyzdaZaveduyusfik Finotdelami* (1919), s. 50.

324. *Sobranie Uzakonenu, 1917 1918,* No. 82, madde 864.

bu amaçla atanmış ve çoğunluğu yoksul köylülerden oluşan komisyonlara havale edilmişti.[135] Ancak bu hükümlere ve vergi miktarlarını sahip olunan toprağın yüzölçümüne, verginin uygulandığı ile ve mal sahibinin aile fertlerinin sayısına göre saptayan ayrıntılı çizelgelere rağmen vergi tahsilatı tam bir başarısızlığa uğradı ve Lenin daha sonra bunun, o dönemin "asla uygulanmamış" kararnamelerinden biri olduğunu söyledi."' O dönemde tasarlanmış haliyle ayni verginin özelliği, üretime göre değil varsayılan ihtiyaçlara göre saptanmış olmasıydı. Hesaplanan tek şey "vergi yükümlüsünün ve ailesinin ihtiyaçlarıydı; bunun dışında her şeye el konmuştu. Bu yüzden, vergi zoralımdan ayırt edilemez oldu. Bu umutsuz çare, 1919 20 yılları boyunca Sovyet Hükümeti'nin Kızıl Ordu ve RSFSC kentlerinin halkları için gerekli malları elde etmesini sağlayan tek araç değilse bile başlıcasıydı. Bu şartlarda, savaş komünizmi döneminde devlet bütçeleri işe yaramaz bir formaliteden başka bir şey olamazdı. 1918'in ikinci yarısı için, tıpkı birinci yarısında olduğu gibi bir bütçe"[7] saptanmış ve aynı dönemin sonuna doğru resmen kabul edilmişti.[53]" 1919'un ilk yarısı için düzenlenen bir bütçe 30 Nisan 1919'da Sovnarkom tarafından kabul edildi.[329] Sonradan, geçmiş yıllar için âdet yerini bulsun diye hazırlanmış bütçelerin geriye dönük olmak üzere onaylandığı 1921 yılına, yani NEP başlayıncaya kadar Narkomfin'e hiçbir bütçe tasarısının sunulmadığı anlaşılıyor. 1919 ve 1920 yılları boyunca paranın sürekli değer yitirmesi ve paraya duyulan güvensizlik her türlü bütçeyi anlamsız hale sokuyordu,[33]"

İç savaş, Sovyetler'in vergi haklan konusunda, Narkomfin'le yerel Sovyetler arasındaki bitmemiş mücadeleyi körükledi. Anayasa vergilerin nihai denetiminin merkezi otoriteye ait olduğunu kabul etmekle birtikre, vergilendirme yetkilerini öncelik hakkını kullanmakta ayak direyen yerel Sovyetlere bırakmıştı. 1918 yılı boyunca esas itibariyle özel vergiler ve katkılar şeklinde uygulanan yerel vergi, ülkenin büyük bir kısmında merkezi hü

325. *Sbtırnık Dekretov ı Rasparyajenii p,ı Fİnansıım. 1917 1919* (1919), s 169.

326. Lenin, *Soçineniya,* c.XXVI, s. 217.

327. Bkt. s. 137, not 345.

328. *Sbornik Dekrelov i Rasporyajenıı po Finansam. 19)7 1919* (1919). s 291 : rakamlar giderlerin 29 milyar ruble, gelirlerin 12 7 milyar ruble olduğunu gösteriyor (G. Shkolnikov. vd,, *Soviel Policy İn Public Finance* [Stanford. 1931], s. 126).

329. *Sobranie Uzakonenii 1919,* No. 23. madde 272.

330. *NaNavik Puryak(l923),* c. II, s. l 49"da Narkomfin'de görevli bir memurun bu yıllardaki bütçelere İlişkin makalesi kabul edilen rakamları içeriyor, ancak bu rakamlardan elle tutulur bil sonuca varıldığı görülmüyor.

kümetin aldığı vergilerden daha ağır ve daha etkili oldu. Ekim 1918'de olağanüstü devrim vergisine karar verildiğinde, Sovnarkom, ilçe, kent, il Sov yetleri'ni kendi hesaplarına benzeri vergiler tahsil etmekle yetkili kılan bir başka kararname yayımladı; 3 Aralık 1918'de genel ve ayrıntılı bir kararname farklı Sovyeller'in vergi konusundaki yetkilerini bir esasa bağlıyordu.[3"] Ancak 1919 boyunca denge kesinlikle yerel girişimin aleyhine bozuldu. 3 Aralık 1918 kararnamesi yerel Sovyetler'in gelir kaynaklarını tanımlarken, gerçekte bunları sınırlandırmıştı; öle yandan, yerel ihtiyaçların kısmen yerel vergilerle kısmen de devlet yardımlarıyla karşılanacağını hükme bağlamıştı. Tüm vergi tahsilatına ket vuran paranın değerinin düşmesi ve sanayide en verimli kaynaklan kurutan kamulaştırmayla (kamulaştırılmış işletmeler her türlü vergiden bağışıktı) bitlikte yerel Sovyetler'in gelirleri hızla azaldı ve merkezi yönetime bağımlılıklan arttı.[332] Mayıs 1919 maliye seksiyon başkanları kongresi, vergi konusunda yerel özerklik ilkesine karşı cepheden hücum elli; kongre 3 Aralık 1918 kararnamesinin yürürlükten kaldırılmasını isteyen ve Narkomfin'in bir sonraki Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne anayasanın bütçe bölümüne ilişkin bir değişiklik önergesi sunmak niyetinde olduğunu bildiren bir karan kabul etti. Bu arada bir başka karar, "tek bir devlet butçesi"nin genel ilkelerini ortaya koyuyordu:

Devlet gelirleri de yerel gelirler de tek bir devlet hazinesine yatınlır; aynı şekilde, ihıtyaçlan karşılamak itin gerekli kamu giderleri de, yerel giderler de tek bİT devlet hazinesinden karşılanır.

Hem gelirler hem de giderler hakkında mali açıdan tüm değerlendirmeler genel bütçe kurallanna göre yapılır.[333]

Bir sonraki Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi ancak altı ay sonra, Aralık 1919'da toplandı ve anayasadaki değişiklik resmen tartışmaya sunulmadı. Ancak Eylül 1919 tarihli bir kararname, yerel Sovyetler'den gelecek bütün mali yardım taleplerinin kendisine sunulacağı ve Narkomfin'in belirleyici bir oya sahip olacağı bölümlerarası bir komite kurdu;[33J] vergi ve maliye

m. *Sobranie Uzakonenii. 1917 191 fi.* No 81. madde 846: No. 93. madde 931. Narkom fin bu iki kararnameye de karşı çıkıı. Daha soma Kreştin ski, "bu kararnamelerin geçmişten kaynaklandığım. Maliye Komiserliğine gelişinden önceki şiddetli tartışmaların bir sonucu olduğunu'' bildirdi *[Trudi VserossUskogaS"ezdaZaveduyuşçikFinotdelamİ* [1919),s. 18).

332. O dönemdeki yerel bütçeler hakkında istatistik yayımlanmadığı anlaşılıyor. Smolensk ilinde buna şahsen tanık olan bir yazarın anlattıktan O Y Sokolnikov. vd.. *Soviet Policy in Public Finance* (Stanford, J93l),s. 133 7'deyerahyor.

333. *Trudi Vserossiiskogo S"ezdaZaveduyusçik Finoidelami* (1919), s. 130 1.

334. *Sobranie Uzakonenii, 1919,* No. 59, madde 558.

yetkilerinin merkezileşmesi belki de asıl o anda gerçekleşti. Durum ancak 18 Temmuz 1920de VTsIK'nın bir kararnamesiyle düzenlendi:

BUlçenin devlet bütçesi ve yerel bütçe diye ayrılmasına son verilmiştir; gelecekte yerel giderler ve gefirler genel devlet bütçesine dnfiil edilecektir....

Narkomfîn'e amaçlan kesinlikle belirlenmiş ve özgül yerel ihiiyaçlan karşılamak için tahsil edilmiş bir vergi sistemi kurması için talimat verilmiştir.[335]

Ne var ki o donemde nakdi vergi hemen hemen yürürlükten kalkmıştı ve bu talimatı yerine getirmek için hiçbir şey yapılmadı. Topyekûn merkezileşme adına şeklen kazanılmış bir zaferin yanında bütçe sisteminin tümünde bir bozulma meydana geliyordu. Ancak **NEP** uygulamasından ve istikrarlı bir paranın yerleşmesinden sonradır kî RSFSC anayasasında öngörülene uygun yerel bir vergi sistemi oluştu.

Sanayinin finansmanı sorunu devlet bütçesinden kamu giderlerini karşılama sorunundan daha az vahim değildi. 1919 pani programı, mülkiyetin kam ulaştırılmasıyla birlikte dolaysız vergi kaynakları ortadan kalktıkça "devlet giderlerini karşılamanın, çeşitli devlet tekellerinin gelirinin", ya da başka bir deyişle kamulaştırılmış sanayilerin kârlarının, "bir kısmının zorunlu olarak derhal devlet gelirine dönüştürülmesine bağlı olduğunu" bildirirken, parti içinde ortaya çıkmış güncel görüşleri yansıtıyordu.[m] Fakat devrimin ilk yılında bu henüz uzak bir idealdi ve savaşın yıprattığı kamulaştırılmış sanayiler hem yatınm için hem günce! işler İçin kredi sıkıntısı çekiyorlardı. 1917 18 kışı boyunca bankalar kamulaştınlınca ve Vesenka, kamulaştırılmış olsun olmasın, başlıca sanayiler üzerinde denetim kurunca bu kredilerin nereden bulunabileceği sorusu ortaya atıldı. Şubat 1919 tarihli bir kararname, sınai işletmelerin kredi taleplerini İncelemek üzere VTsIK'nın, Vesenka'nın. işçi sendikaları merkez konseyinin ve çeşitli Halk Komiserlikleri'nin temsil edildiği bir Milli Banka merkez komitesi kurdu."' Benzeri komiteler Millî Banka'nın yerel şubelerine bağlanmıştı. Ancak baştan ortak bir hareket hattı saptanmadı ve öyle görünüyor ki krediler dikkatli bir incelemeden geçirilmeksizin ve Vesenka'nın politikası göz önünde tululmaksızın verilmişti."* Mülkleri Vesenka tarafından kamulaş

335. G. Y.Sokolnikov.vd., ***Smiet Policy in Public Finance*** **(Stanford, 1931). s. 137.**

336. ***VKP(B)vRezolyutsi\ak*** **(1941). c. I. s. 294.**

m.Si branie Vzakwunu, I9I7 IQIR, **No. 24. madde 332**

338. Milli Banka ve şubelen. Mart 1918den önce "özel işletmecilere birkaç yüz milyar ruble avans vermişti" ***(Trudi VserossÎiskfgo S"ez4a Zavedıyufçik Finoldelamı*** **[1919], s. 75).**

tırıl m ak üzere olan mülk sahiplerinin kamulaştırmanın arifesinde bunları Milli Banka'nın bir şubesine İpotek etmeyi başardıkları durumlardan söz edil m ektedir.[539] Bu rizikolu usullerin bir düzene sokulması ve sistemleşti rilmesi gerektiği açıkça görülüyordu. 1919 ilkbaharında Oukovskj'nİn ve Sağ çevrelerin desteğiyle hazırlanan ilk somut plan, sanayinin başlıca kollarını finanse etmek İçin hisselerin yarısının devlete, yansının da o sanayi kolundaki özel yatırımcılara ait olacağı özel bankaların —tahıl bankası, metal bankası, tekstil bankası, vb.— kurulmasına ilişkindi. Meşçerski ve diğerleriyle görüşülen karma şirket projelerinin bir karşılığı olan ve özel bankaları özerkliklerine yeniden kavuşturmayı amaçlayan[1]*" planın doğal uzantısı olan bu tasarıya, 4 Nisan 1918 tarihli muhtırasında "bankaların bir başka kisve altında kamulaştırma dışı bırakılmasıdır bu," diyen Sol muhalefet tarafından karşı çıkıldı."[1] Meşçerski planının yenilgisi bu planın da terk edilmesine yol açtı. Fakat bankaların bağımsızlığının böylece ortadan kaldırılması ve hazine dışında diğer bütün kredi kaynaklarının kurumasıyla birlikte meydan boş kaldı ve Rus sanayinin finansmanı Vesenka'nın eline geçti. Mayıs 1918'de birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi arifesinde yayımlanan bir kararname gereğince kamulaştırılmış sanayilere krediler Vesenka'nın kararları temelinde hazine tarafından verilecekti: Kredi talepleriyle ilgili denetlemenin ve incelemelerin sorumluluğunu *glavktar'ia* benzeri örgütler ya da bölge Sovnarhozları üstleniyordu.'[42] "Bankaların yaygınlaşmasfna ilişkin Gukovski planını kongrede şiddetle eleştiren Sokolnikov, 1918'de sanayinin finansmanı için Vesenka'nın emrine iki buçuk ya da üç milyar ruble tutarında bir fon verilmesini önerdi.[343] Bu öneri destek görmedi ve Vesenka hazine ile olan ilişkilerinde günübirlik yaşamaya devam etti. Fakat uygulamada, hareket serbestliğinin hiçbir şekilde sınırlandırmadığı görülüyordu ve 1918'in ikinci yarısında, kararnamelerin elverdiği ölçüde Vesenka Rus sanayisinin mutlak denetleyicisi oldu. Kasım 1918 ikinci Tüm RusyaMilli Ekonomi Konseyleri Kongresi, Milli Banka'nın "Vesenka'nın ve ona bağlı organların kararları uyarınca ödemeleri gerçekleştiren ve muhasebeye bakan teknik bir kuruluşa dönüştürülmesini"[1]" istedi. Sınai işletmelerin bilançoları, kâr ve zarar hesapları

339. A. Potyaev, *Fnıansovavu Politik«SoveıskogoPravitel'slva* (1919).s. 31.
340. Bkz s.86 7 ws. 130 f.
341 Lenin, *Soçineniya, c.* XXII, s. 568; 4 Nisan 19 IS tarihli muhtıra için bkz. s. 94
342. *Sobranie Uzakonenii. 1917 1918,* No. 36. madde 477.
343. *TrudiİVserossitskogoS'ezdaSovetovNarodnogoKozyaistva* (1918), s. 121 7.

Vesenka'ya sunuluyor, siyasal kararlar buna göre alınıyor, devlet bütçesine yalnızca bakiyeler aktarılıyordu.

Bu arada, 1918 sonunda sanayinin finansmanı üzerinde Vesenka'nın uyguladığı Özel denetim sürekli eleştiri konusu oldu. Lenin'in de dahil olduğu sosyalist yazarlar, sosyalist bir ekonominin saymanlığından sorumlu olacak bir merkez bankası öngörmüşlerdi. Ne var ki Milli Banka bu görevi yönetim ve saymanlık rollerini bağdaştırmaya kalkışan Vesenka'ya bırakmıştı. Bu iki görevi bir arada yönetmenin kaçınılmaz sakıncaları vardı. Vesenka'nın tek amacı, hangi yöntemle ve ne pahasına olursa olsun üretimi artırmaktı. İç savaş krizinde savunulabilirdi bu. Ancak her şeyin acilen yapılmasının gerektiği bir döneme bağlı yetersizlikler ve yeni bürokrasinin tecrübesizliği Vesenka'yı, Narkomfin'in ve Milli Banka'nın kıskanç ve görece uzman maliyecileri için kolay bir hedef haline getiriyordu. Vesenka'nın hesaplarında yatırım kredileriyle —yani işletme sermayesiyle— gelir arasında ayrım yapılmadığı ortaya çıktı.[MS] Kârlar yeniden sanayiye yatırılmış ve genellikle bütçede sadece zararlar gösterilmişti. 1919'un başlarından itibaren Vesenka ile Narkomfin arasında görüşmeler başladı ve Sovnarkom'un 4 Mart 1919 tarihli kararnamesinde İkisi arasında bir uzlaşma sağlandığı kaydedildi. Sanayinin finansmanında Vesenka'nın yetkisinin bölünmezliğini tanıyan Mayıs 1918 tarihli kararname iptal edildi. Devlet işletmelerine kredi açılması konusunda Vesenka ve organları tarafından verilen bütün kararlar "Maliye ve Devlet Denetimi Komiserlİkleri'nin katılımıyla ortaklaşa alınacak"; üzerinde uzlaşma sağlanamayan anlaşmazlıklar Sovnar kom'a havale edilecekıi. Bütün krediler, tüm hesapların ve tüm giderlerin incelenmek üzere sunulacağı Milli Banka aracılığıyla verilecekti.'[4]" Bir başka değişiklik Narkomfin'in yetkisini artırırken Vesenka'nın yetkisini tekrar sınırlandırıyordu. 1919'un ilk yarısı için hazırlanmış bütçede, kamulaştırılmış sanayilerle bunları denetleyen ***gtavklar'ıa,*** merkezlerin ve Nar

344. ***Trudi IIVserossiiskaga S'ezda Sovtrov Narodnogo Kozyaistva*** **(tarihsiz), .s. 397. Milli Banka kongrede ağır eleştirilerle karşılandı; bir delegeye göre "eski görevlilerle çalıştığı için. henüz yürürlükten kaldırılmamış olduğu anlaşılan yöntemleri körü körüne uygulamaklaydı' *(Ag t.* E. 272).**

34S 7îWı *V\trosstislaıgoS'ezda Zavtduyusçik Fıaaıdttaım* 11919). s 26 7; Vesenka'nın 2 Kasım 1918 larihli kararnamesi bunu gidermek için yapılmış bir girişimdi *[Sobranie Uzuka nenii. 1917 1918.* No. 96. madde 960).

346. ***Sobranie Uzakonenii, 1919.*** **No. 10 11, madde 107; Vesenka ile Narkomfin arasındaki "anlaşma"dan *Trudi Vıerossiiskogo S"ezda Zaveduyuşçik Fitıotdelami* (1919), s. 79'da söz edilmekledir.**

komprod'un cüm gelirlerinin Narkomfin hesabına yatırılması ve devlet bütçesinin gelir kısmında gösterilmesi öngörülmüştü.[347]

Bu düzenlemeler Vesenka'yı sanayinin finansmanı üzerindeki özel yetkisinden yoksun kılıyor ve son sözü Narkomfin'e bırakıyordu. Hiç şüphesiz maliye ile leknik yönelimi birbirinden ayırma, ilke olaıak sanayinin daha etkili bir biçimde Örgütlenmesi yönünde ileri bir adımdı. Fakaı bu değişikliklerin tecrübeyle doğrulanmayan bir başka yanı da vardı. Sanayinin finansmanından doğrudan doğruya Narkomfin'in sorumlu kılınması ve sanayi bilançosundaki bazı maddelerin devlet bütçesindeki maddelerle bütünleşmesi, sanayinin finansmanının ticari kredi ilkelerine göre değil bütçe ilkelerine göre yönetildiği anlamına geliyordu. Böyle bir sistem içinde bankacılığın kendi basma bir yeri yoktu; bu durumun doğal sonucu Milli Banka'nın Ocak 1920'de lağvedilmesi oldu. Sovnarkom'un yayımladığı kararname atılan adımın sebeplerini hayli ayrıntılı açıklıyordu:

Sanayinin kamulaştırılması tum devlet sanayi vc ıcareı bütçelerinin genel bir sisteme tabi kılınmasıyla. Milli Banka'nın (Devlet Bonkası'nın) kelimenin önceki anlamıyla devlet kredi kurumu olarak kullanılmasına son verdi.

Banka kredi sistemi, özel küçük sınat İşletmeler ve tasarruflarım devlet USurruf bankalarına yatırmış vatandaşların kişisel ihıiyaçlarını karşılamak üzere geçerliliğini her ne kadar koruyor ise ık. bu işlemler milli ekonomik hayatla önemlerini gıı gide yitirmeleri bakımından artık özel banka kurumlarının varlığım gereklirmiyor Şimdi bu tali işlevler Narkgıııfin'in merkez ve yerel kuruluşları tarafından mükemmel bir şekilde yeline gelinİr bilmekledir[J]"

Böylece, savaş komünizminin merkeziyetçi eğilimlerinden yararlanan Narkomfîn sadece üstün bil mali otorite olmakla kalmadı, ama aynı zamanda, yerel yönetimin ve bankacılık sisteminin zararına, gerçek bir tekel olmayı da başardı Her iki alandaki bu yoğunlaşma süreci NEP döneminde yeniden gözden geçirilip düzenlenecekti.

Narkomfin'in, 1919'un başlarında yerel kamu maliyesi ve sanayinin finansmanı üzerinde otoritesini kurmakta gösterdiği başarılar, milli ekonomide sağduyuya dayanan bir düzen kurulması yolunda önemli bıı adım olarak görünmektedir. Ancak bu başarılar, kısmen siyasi ve ekonomik düzen böylesine merkezileşmiş bir denetimin ağırlığına dayanacak kadar ya

347 *Sobranie Uzukımenıı. 1919,* No. 23. madde 273.

348. *Sobranie Uıuloıienıı. 1920.* No. 4 .S. madde 25. Tasarruf bankalarına Milli Bankayla bülimlrjtıkleri 10 Nisan 1919 la/i hine kadar dokunulmadı *{Sobranie Uuthmeıııii, 19/9,* No 18. madde 21X1]: Ocak 1920'de mevdualin lüm gerçek değerini yitirdiği varsa yıl abı lir

pılandınimamış olduğu, kısmen de Narkomfin'in yararlandığı mali silahlar paranın baş döndürücü bir hızla değer yitirmesi sonucu kendi elinde patladığı için, Pirus zaferleriydi. 1919'dan itibaren rublenin değer yitirmesi Sovyet mali ve ekonomi politikasının bütün alanlarına hâkim oldu ve savaş komünizminin bütün hedeflerine nihai ve karakıerislik şeklini verdi. Sovnar kom'un birdenbire yasallık kaygısına kapılarak karşılıksız banknot basımının 33.5 milyar rubleye kadar artırılmasını onaylayan bir kararname yayımlaması ancak **26** Ekim **1918**'de gerçekleşti.'" Böylece, Geçici Hüku met'in son kararnamesiyle **16.5** milyar ruble olarak saplanmış miktar resmen 50 milyarı bulmuş oldu. Bu konuda da Geçici Hükümet tarafından saptanmış emsal çok yakından izlenmişti. Kararname vaktiyle yapılmış olanı onaylamaktan başka bir şey yapmış olmuyordu; daha ilan edildiği anda bu yeni sınıra ulaşılmıştı ve sınır bir kez daha aşılmak üzereydi.

O andan itibaren, iç savaşın giderek büyüyen ihtiyaçları, hanknol basımının artışında ve rublenin satın alma gücünü yitirmesinin bir yansıması olan hızlı fiyat yükselmelerinde kendini hissettirmeye başladı. Bizzat olgu lardaki kesin bir değişiklikten çok, olguların psikolojik algılanmasından ibaret olan dönüm noktası I919'un ilk aylarında gerçekleşti. Öyle görünüyor ki yeni paranın dolaşıma çıkması Bolşevik liderlerin iyimser düşüncelerinde bir an için belli belirsiz bir kurtuluş umudu yarattı.[350] O zamana ka daı Sovyet Hükümeti, çarlık ve Geçici Hükümet tarafından kullanılanlara benzer banknotları hiç değiştırmeksızin basmaya devam etmişti. RSFSC banknotları İlk kez Şubat **1919**'da, fakat "daha sadeleştirilmiş" bir, iki, üç rublelik birimler halinde dolaşıma çıkarıldı.[131] Ardından. ISMayıs **1919**'da bütün birimler için Sovyet tipi yeni banknotları öngören ve aynı zamanda Milli Banka'ya "**26** Ekim 1918 kararnamesiyle saptanmış düzeyin üstünde ve piyasadaki banknotlar için milli ekonominin gerçek taleplerinin sınırları içinde" banknot basma hakkı tanıyan bit kararname yayımlandı.[1]" Uzun bir süre bu banknotlar, hem Rusya'da karaborsada hem de dış ülkelerle döviz işlemlerinde, çarlık banknotlarından daha düşük değerdeki Geçici Hü

349 *Sobranie Uzaluuumt. I9I7 19İK.* No. 90, ıııad* 913.

350 Mayıs 1919'da Krestinski, "Lenin'in ve (kentlisinin) eski para yetine yem t>ıı para çıkarılmasına, zenginlerin ellerindeki paranın büyük bir kısmının iptaline ilişkin önerilerine" atıfta bulundu *(Trudi Vsenmiıskaga S"ezda Zaveduyuftit Finotdtfamî* [1919], s. 29). Bununla birlikle, Kreslınskı'nin "kollu bir para reformu'ndan hâli sözeımesirıe rağmen, o andan itibaren bu tür öneriler uygulanamaz olduğu için terk edildi *A g e,* s. 30).

351. *Sobranie Uıakonemi. I9I9.HO.* 10 11.madde 102

352. *Ag.e..Ho.* 16. madde 179.

kümet banknotlarının da altında bir değer üzerinden geçerli oldu. Bir Sovyet yetkilisine göre, çarlık Rusyası'nın 1 000 rublelik bir banknolu bir dönem 50 000 60 000 Sovyet rublesi değerindeydi.[3"]

15 Mayıs kararnamesi sınırsız banknot basımına karşı son resmi engeli ortadan kaldırınca banknot dolaşımı 80 milyar rubleyi aştı. 1918'dekinin iki katı olan banknot miktarında 1919'da üç kat, 1920'de de beş kat artış meydana geldi. Para değerindeki bu çöküşün önlenemez bir felakete dönüştüğünü saklamak artık mümkün değildi ve bunun tüm etkileri ilk kez kendini hissettirmeye başladı. Rublenin allın ya da yabancı paralar karşısında hemen hemen hiçbir değeri kalmadı. Dış ticaret 1919'da fiilen durdu ve sonraki yıl yavaş yavaş canlanmaya başladığında, dış ticaret tekelinin varlığı ödemelerin istikrarlı bir yabancı parayla yapılmasını zorunlu kılıyordu. ' '[1] Ne var ki iç piyasada rublenin salın alma gücündeki düşü.ş feci bir hal almıştı. Enflasyon sürecinin ilk aşamasında fiyatlardaki yükselme para hacmindeki artıştan daha yavaştır, öyle ki dolaşımdaki toplam paranın satın alma gücü artar ve banknot basımı kamu giderlerinin finansmanında geçici fakat etkili bir araç olur. İkinci aşamada, halkın büyük çoğunluğu enflasyon olgusunun bilincine varıp paraya duyulan güven sarsılınca fiyatlar para hacmindeki artışa oranla çok daha hızlı yükselmeye başlar, öyle ki yeni para basımı fiyatlardaki bu hızlı yükselmeyi gemleyemez olur ve dolaşımdaki paranın satın alma gücü iyice azalır. Bu ikinci aşamaya daha Şubat 1917 Devrimi sırasında ulaşılmıştı. Şubat Devrimi ile Ekim Devrimi'ni ayıran sekiz ay boyunca banknot hacmi neredeyse iki kat artarken fiyatlar üç kat arttı. Sovyet Hükümeti iktidara geldiğinde, fiyallarm para hacmine oranla daha hızlı yükseldiği bu ikinci aşamada enflasyon kat be kat artmıştı. Devrim'in ilk yıllarındaki düşme oranı, belirtilen tarihlerde dolaşımdaki toplam paranın satın alma gücüne ilişkin ve 1914 fiyatları esas alınarak resmi hayat pahalılığı endeksine göre hesaplanmış bir değerlendirmede ortaya konmuştur:

1 Kasım 1917	2200 milyon ruble
1 Temmuz 1918	488

353. Z. S Katzenellenbaum, *Russiaa Currency and Ranking. 1914 1924* (1925). s. 80 1.

354. Zaınan zaman büyük değişiklikler gösteren rublenin mübadele değeri üzerinde Moskova'da ve yabancı borsalarda spekülasyon devam elli. 8 Ekim 191S larilılı bir kararname *(Sobranie Uzokunenii. I9I7 19IS.* No. 72, madde 781) Sovyet vatandaşlannın ya da işletmelerinin döviz bulundurmalarını ve Narkomfin'in özel izni olmaksızın, ne şekilde olursa olsun dış ülkelere ya da işgal akındaki bölgelere para trans fer elmeleri ni yasakladı.

1 Temmuz 1919	152
1 Temmuz 1920	62
I Temmuz 1921	29

Bir başka değerlendirme aynı süreci farklı bir şekilde ortaya koyuyordu. 1918 I9'da 523 milyon altın rubleye yükselen devlet geliri, 1919 20'de 390 milyona, 1920 21'de 186 milyona düştü."[b] 1919 ortasında rublenin hızla artan hacminin meta olarak değeri nerdeyse sıfıra yaklaşıyordu. Yine de alışkanlığın etkisi ve itibari bir mübadele aracına duyulan kaçınılmaz gereksinim, gerçekte değerini yitirmiş bu rubleyi üç yıl daha yaşattı. Darphane durmadan çalışıyordu. 1919 sonunda "paraya talep o kadar büyüktü ki, adı kağıda basılmış, üzerinde yetkili birinin, kurumun ya da herhangi bir komite başkanının damgası bulunan fabrika bonoları" para yerine geçmeye başladı.[357] 1920'de banknol basımı Moskova, Penza, Perm ve Rostov'da 10 000'i aşkın kişinin çalıştığı dört farklı işletmeye bırakılmıştı.'*"

Rublenin çöküşünün fiili sonuçları giderek arttı. Resmi fiyatlar para değerinin düşüşüne ayak uyduracak kadar hızlı yükselmediği için, sabit fiyatlarla serbest piyasa fiyatları arasındaki uçurum akıl almaz boyutlara ulaştı ve ekonominin resmi fiyatların **hiîlâ** egemen olduğu sektörlerinde, artık hiçbir anlamı kalmamış parasal işlemleri tamamlayacak ve onların yerini alacak değişik trampa usulleri ve ayni ödeme biçimleri çıktı ortaya. Böylece, kamulaştırılmış fabrikalara resmi fiyatlar üzerinden hammadde teslim etmek zorunda olan tüccarlara, karşılık olarak fabrikanın ürünleriyle ayni ödeme yapılıyordu.'[5]'' işçilere kısmen çalıştıkları fabrikaların (ya da anlaşmalı bir başka fabrikanın) ürünleriyle ödeme yapılıyordu, öyle ki hemen hiç değeri kalmamış para yerine ya kendi kullanımları için ya da takas etmek üzere çeşitli ürünler alıyorlardı."" Para değerindeki düşüş, sanki sos

355. L.N. Yurovskİ, *Currency Problems and Policy of' the Soviet Union* (19251,5.27.

356. *Bol'saya Sovetskaya Emsiklopediu. c.* XII (1928). s. 374, "Voennyi Kominunizm" maddesi Aynı kaynağa göre, aynı ut, dönem boyunca tahıl zoralımı sırasıyla 121.223 ve 480 milyon alım ruble olarak hesaplan iniştir. Para enflasyonu tanm ürünleri sağlama aracı olarak etkisini yitirdikçe, doğrudan doğruya zoralıma başvurmak gerekmiştir.

357. *Dva Goda Dtktaluri Proletariat«. 1917 1919* (tarihsiz), v. 56.

358. *Finansovayo Politika la Peıtod s Dekabna 1920 g. po Dekabr' 1921 g.: Oıçet klX Vserossiiskomu S'ezdu Sovelov* (1971), s. 140.

359 V P. Milyuin, *Isıoriytı Ekımomiceskogo Rurvtıtya SSSR* (ikinci basım, 1929). s. 197, 1920 başında geçerli olan bazı oranlardan söz ediyor: bir kilo işlenmemiş yağa bir kilo sabun. 5.92 metre keten bezine 100 kg keten tohumu. 100 kilo patatese 2 S kilo nişasta

360. Bkz. s. 221 2. Sislem öylesine düzene sokulmuştu ki Önce Narkomprod. sonra da Tüm Rusya İşçi Sendikaları Merkez Konseyinin bir seksiyonu larafından bu amaçla ruhsat verildi. *{Sobranie Uzakımenii. 1920,* No. 84,madde 415).

yalizmin ruhuna özellikle uygunmuş gibi görünen doğal bir ekonomiye dönüşün diğer örneklerini oluşturdu. Sabit fiyatlarla serbest piyasa fiyatları arasındaki fark boyuna arttığından, karneye tabi malların sabit fiyatlar üzerinden dağıtımı gitgide bedava dağıtıma yaklaşıyordu. Bu noktadan itibaren bütün temel mallar ve hizmetlerin parasız sağlanması için küçük bir mesafe kalmıştı geriye, ve bu mesafe de 1920'de yavaş yavaş aşıldı. Mayıs 1919'dan beri, on dört yaşından küçük çocuklara yiyecek maddeleri bedava veriliyordu.[561] Ocak 1920de, ilk önce Moskova ve Petrograd işçi ve memurlarına parasız "yemekhaneler" açılmasına karar verildi.[363] 11 Ekim 1920'de Sovnarkom'un bir kararnamesi Maliye Komiserliği'ne, posta telgraf telefon, su, kanalizasyon, aydınlatma, kamu konutları gibi genel hizmetler İçin Sovyet kurumları ya da onların işçi ve memurları tarafından yapılan ödemelere son vermek amacıyla yönetmelikler hazırlamasını emretti.[J6J] 4 Aralık 1920'de karneyle verilen tüm yiyecek maddeleri için, 23 Aralık 1920'de ise devlet kurumlarıyla işletmelerine ve buralarda çalışan işçilerle memurlara sağlanan yakıt için nakdi ödemeye son verildi, 27 Ocak 192İde "kamulaştırılmış evler ve belediye evleri için" kira ödeme yükümlülüğü kaldırıldı.[364] Nakdi vergi tahsilinin bir anlamı kalmadı. Damga ve gümrük resmi Ekim 1920'de terk edildi.[365] 3 Şubat 1921'de VTsIK'nın önünde tüm nakdi vergilerin kaldırılmasını öngören bir kararname tasarısı duruyordu; NEPin devreye girmesi atılacak bu mantıki adımt tam zamanında önledi.

Para değerindeki çöküş İlk Bolşevik planın bir parçası olmak şöyle dursun, sorumlu her Sovyet lideri tarafından başlangıcından itibaren önlenmesi için mümkün olan her türlü tedbirin alınmasını gerektiren gerçek bir felaket olarak kabul edilmişti. Ancak uygulamada bir çare bulmanın mümkün

361 *Snbranıe Uzakonenii. 1919,* No. 20, madde 233

362. *Sobranie Uzakonenii. 1920.* No. 4 5. madde 21

363. *A.g.e.,* No. 85, madde 422, bu kararnameden Komintern, Tüm Rusya İşçi Sendikaları Meıke? Konseyi, Çentrosoyuz gibi kurumlarla Kızıl Ordu mensupları, savaş malûlleri ve aileleri ve Sosyal Sigortalar Halk Komiserliği'nden yardım alanların tümü yararlanıyordu. Kararnamenin amacı sadece bütün nakdi ödeme şekillerini değil, bu hizmetler için her lurid parasal hesaplamayı da ortadan kaldırmaktı.

364 *A g.e..* No. 93. madde 505: No. 100, madde 539. *Sobranie Uzakonenii 1921.* No 6, madde 47.

365. Sobranie *Uzakonenii.* J920.No 84.madde4IJ.

366. *Pyas' Lei Vlasli Sovrlov* (1922), s. 393.

olmadığı anlaşılınca ve savaş komünizminin son dönemlerinde para Sovyet ekonomisinde etkin bir unsur olmaktan çıkınca, kaçınılmaz hale gelmiş olan şey bir erdemmiş gibi gösterildi ve paranın bilinçli bir siyaset güdülerek ortadan kaldırıldığı göruşu yayıldı. Bu görüş iki farklı sava dayanıyordu. Birinci sav, darphaneyi "burjuva sisteminin artçısını yaylım ateşine tutan ve bu rejimin para yasalarını rejimin kendisini yıkmak için kullanan Maliye Halk Komiserliğinin mitralyözü" olarak tanımlayan Preobrajens ki'nin **ünlü** deyişinde özetlenmişti.[3*'] Sınırsız kâğıt para basımının, devlet yararına burjuvaziyi sermayesinden yoksun bırakma yöntemi olduğu gerçekti. Fakat bu sakal bir yöntemdi ve bu durumda ortaya çıkan sonuç önceden tasarlarımamışiı. Enflasyonun küçük fakat nüfuzlu bîr sanayici grubun yararına hizmet elliği ve dış yükümlülüklerin yerine getirilmemesi için umulmadık bir mazeret sağladığı 1919 sonrası Almanyası'ndaki durumla benzer hiçbir yanı yoktu. Rublenin değer kaybının burjuva para sistemini tahrip ederek burjuvaziyi çökertmek için Sovyet Hükümeti'**nce** körüklendiğini ya da hoşgörüyle karşılandığını ileri süren bu tez, kaçınılmaz olduğu için devam ettirilmiş bir sürece, her şey olup bitlikten sonra meşru bir gerekçe aramanın sonucuydu.

Enflasyonu açıklamak ve haklı göstermek için ileri sürülen ikinci ve daha yaygın kanıt, geleceğin komünist toplumunda paranın ergeç ortadan kalkacağına ilişkin bilinen öğretiden kaynaklanıyordu. İnançlı Bolşeviklerin paraya karşı duydukları güvensizliğin paranın geleneksel itibarını azaltmış ve **onu** daha açık bir hedef haline gelirmiş olduğu da söylenebilir. Ancak ciddi hiçbir komünist paranın ortadan kaldırılmasını Öncelikli bîr hedef olarak düşünmemişti. **Çok** eskide değil, Mart 1919'da sekizinci parti kongresinin kabul ettiği gözden geçirilmiş parti programı, "kapitalizmden komünizme geçişin ilk aşamasında ... paranın ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını" bildiriyordu[368] ve bundan iki ay sonra, parayı kurtarabilecek köklü bir reformdan umudunu kesen Krestinski, "para sistemimizin nihai çöküşünü erteleyebilecek ve onu Batı'da sosyalist devrim gerçekleşinceye dek devam ettirmemize yardım edebilecek" "geçici önlemlere""[1]*

367. E. Preobrajenski. *Bımajnyt Den'givEpoçt P'o!eiar.ıkoy Dikıaruri* (1920), s 4. Mart 1921 'deki onuncu parti kongresinde Preobrajenski, Fransız Devrimi *ossignal'\o.n* 500 kal değer kaybettiği halde, rublenin değerinin 20 000 kat azalmasından dolayı kongreyi yan alaycı bir düle kutladı: "Demek ki biz Fransız Devrimi'ne karşı 40'a 1 galibiz" *(Desyaryi S"eıd Rossiiskoy Kommunİstiçeskny Panii* [1921], s. 232).

368. *VKP'B)* vA«DfyHMi)'ûjt(1941), c. 1, s. 293; bu görüş daha önce Lenin'in tasarısında irade edilmişti *(Soçineniya.* c. XXIV, s. 103).

umut bağlıyordu hâlâ. Rubleyi ayakta tutmanın kaçınılmaz zorunluluğu o dönemde Lenin'in tahıl ürününü kâğıt para karşılığında devlete teslim etmeleri için köylülere yaptığı çağrıda zımnen mevcuttu; köylüler "karşılığında mal alamayacaklar" ama "banknotu devlete duydukları güvenin bir simgesi" olarak kabul edeceklerdi.[37]" 1919 sonbaharında yayımlanmış *Komünizmin ABC'si* adlı ünlü kitabında Preobrajenski, "kapitalizmle komünizm arasındaki zorunlu bir ara aşama olan sosyalizmde" paranın mutlaka gerektiğini ısrarla vurguluyordu."[1] Paranın ortadan kalkması toplumun sosyalizmden (ya da komünizmin alt aşamasından) gerçek komünizme geçmesiyle gerçekleşecekti, ve Bolşevikler'in hiçbiri Rusya'da, Avru pa'daki muhtemel bir proleter devrimin desteği olmaksızın bu nihai aşamanın gerçekleşebileceğine inanmıyordu. Gerçekte, bazıları parasız bir ekonomiye kavuşulacağım hâlâ düşlüyorlardı. Parti programı paranın ortadan kaldırılmasını reddetmekle birlikte gene de "paranın ortadan kaldırılmasına zemin hazırlayabilecek" düzenlemeler önermekleri geri durmuyordu ve *Komünizmin ABC'si* de bu temayı işlemeye devam ediyordu. Savaş komünizmi son aşamasına ulaşırken, paranın baş döndürücü bir hızla düşüşünün, geleceğin parasız komünist düzenine giden yolda bir aşama olduğu düşüncesinde bir teselli aranıyordu. 1919 sonunda bir Sovyet maliye uzmanı "ekonomide maddi dolaşım açısından paranın rolünün büyük ölçüde sona erdiğini.'' memnuniyetle belirtiyordu. Böylece bir sürü lüzumsuz iş görülmemiş olacaktı.[372] Değersiz Rus parasını suçlayan Alman Sosyal Demokratlara karşı Zİnovyev şu kanıtı ileri sürdü:

Rusya'da paranın değerinin düşmesi elbette bizim için katlanılması zor bir durumdur. Bunu inkâr etmiyoruz. Fakat bizce bir çıkış kapısı, bir umut var. ***Paranın tamamen ortadan kaldırılmasına*** doğru yol alıyoruz Ücretleri ayni ödüyoruz, tramvaylar bedava, öğrenim parasız, akşam yemekleri (gerçi şimdilik kötü ama) bedava, lojman, aydınlatma bedava, vs."[3]

369. ***Trudi Vserossiiskngo S'eıda Zaveduyuşçik Fınoıdelami*** **(1919), s 30 Hemen hemen aynı zamanda Krestinski yabancı bir gazeteciye. Batı'daki devrime atıfta bulunmaksızın aynı görüşü savunuyordu. "Yok oluşumuzun ya da kurtuluşumuzun paranın hızla azalan değeri (ve bunun sonucu olarak, daima daha r/ok banknot basma zorunluluğu) ile paradan lamamen vazgeçebilirle yeteneğimiz arasındaki yanşa bağlı olduğunu haklı olarak söyleyebilirsiniz" (A. Ransome,** ***Six Weeks in Russia in 1919*** **[1919J.S. 89).**

370. Lenin. ***Soçineniya,*** **c. XXIV, s. 409.**

37!. Buharın ve Preobrajinski. ***Azbuka Kommunimai*** **1919). bölümXV. parag. 120.**

372 ***Dva Goda Dıklaluri Prolelarıaıa. 1917 1919*** **(tarihsiz), s. 57**

373. G Zİnovyev, ***Zwölf Tage m Deutschland*** **11920). s. 74.**

Ancak komünizmin en yüksek aşamasına bir ilk adım olarak savaş komünizmine ilişkin bu iman tazelemelerin hiçbiri, bu sınırsız enflasyon politikasının bir açıklaması diye düşünülmemelidir.

O dönemde, Sovyet kurumları ve kamulaştırılmış sınai işletmeler arasında "parasız ödemeler" uygulanmasına ilişkin çok tartışılmış ve çok daha fazla meşruluğa sahip bir talep, 19I9ve 1920 yıllan boyunca paranın ortadan kaldırılması lehinde gittikçe yaygınlaşan kampanyaya asılsız bir güç kazandırdı. Ne var ki, "para" kelimesinin kullanılışındaki belirsizlik bu savın geçerliliğine gölge düşürmekteydi. Sol muhalefetin Nisan 1918 tezleri, "merkezi, sosyal bir saymanlık örgütlenmesine ve kapitalist mal; uygulamalara son verilmesine" ilişkin bfttalep içeriyordu"[4] ve Mayıs 1918'de, kamulaştırılmış işletmeler dahil bütün kamu kuruluşlarına defter tutmaları, nakdi varlıklarını Milli Banka'ya yatırmaları ve bütün işlemleri çekle ödemeleri emredildi;[314] kapitalizmin bilinen uygulamalarından hiç de farklı olmayan bu düzenlemeler,"[6] birçoklarınca sosyalist ekonomide paranın kaldırılışına doğru bir adım diye kabul edildi. Aralık 1918 ikinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'nde Larin. Vesenka'nın görevinin gerekli ürünleri kamulaştırılmış sınai işletmelere sipariş etmek ve söz konusu işletmenin siparişin yerine getirilmesi için gereken hammaddeleri, yakıtı ve diğer malları almasıyla ilgilenmek olduğunu ileri sürdü. İşletmenin bu mallar için ödemede bulunmasının, ya da işlenmiş ürün için kendisine bir ödeme yapılmasının ya da bunların taşınması İçin devlet demiryollarına navlun ödenmesinin hiçbir anlamı yoktu. İşçilerin ücretlerinin ödenmesi için işletmelere para verilmesi gerekiyordu, ama paranın bundan başka hiçbir rolü olmayacaktı. Bununla birlikte, bu savın bütününde temel bir belirsizlik gizliydi. Larin'in fiilen parasal bir ödeme yapılıp yapılmayacağı ya da bu işlemler için para değeri üzerinden fatura çıkarılıp çıkarılmayacağı sorusunu geçiştirdiği anlaşılıyor. Bu yüzden, Narkomfin'in bir sözcüsü Milli Ban ka'nın görevinin fabrikadan fabrikaya taşınan malların hesaplarını "eski para birimleriyle ifade edilmiş de olsa" denetlemeyi sağlamaktan ibaret olduğunu belirttiğinde, Larin'le kendisi arasındaki tek anlaşmazlığın, Vesenka'nın saymanlıkla görevli seksiyonuyla Milli Banka arasındaki belirli iliş

374. Lenın. *Sofinenıyo. e.* XXII, s. 568

375. *Sobranie Uzakonenii. I917 19IS,* No. 35. madde 460; Ağustos 1918 kararnamesi daha da kapsamlıydı *{A.g.e.,* No. 63, madde 691).

376. *Narodnoe Kozyaistvo,* No. 1 2, 1920, s. 7'de bir yazar Sovyeı kurumlarınca benimsenen "parasız (Memeleri" İngiliz bankalarının lakas sistemi ile kıyaslıyordu.

kiler konusunda olduğunu kabul ediyordu ya da kabul eder gibi görünüyordu. Diğer konuşmacılar ise daha muhafazakâr bir yorum getirmişlerdi. Metalürji işçilerinin bir temsilcisi, "Ödemelerde şimdiye kadar uygulanan bu muhasebe kayıtlarına artık gerek kalmadığını"; Milli Banka tarafından önerilen plan gereğince "herkesin yararsız hesap işlerinin köleleri olacağını" ileri sürdü; bir başka delege ise sendikaların yakın bir gelecekte ayni ücret sistemi uygulayacaklarını, bu şekilde para ihtiyacının ortadan kalkacağını ve "nihayet rubleyle hesaplamaktan ve her gün her saat sarf edilen enerjinin hesabını tutmaktan vazgeçeceğimizi" düşünüyordu. Ancak sorumlulardan hiçbiri bu temel sorunu cesaretle karşılamaya hazır değildi.[3]"

Bu tanışma sonunda kongre, sanayinin finansmanına ilişkin uzun ve epey belirsiz bir kararı onayladı; kararın Narkamfm'le varılan bir anlaşmayı lemsil ettiği açıkça belirtilmişti."* İlkelere ilişkin tumturaklı bir açıklama yer alıyordu kararda:

Ekonomik hayatta sosyalist yeniden inşanın gelişmesi, üretimde Özel sermayeye özgü eski karşılıklı ilişkilerin terk edilmesini ve son tahlilde çeşitli ekonomik faktörler arasındaki ilişkilerde paranın etkisinin ortadan kaldırılmasını zorunlu kılmaktadır.

Özel mali kurumların ilgası, üretimin temel kollarının devleı elinde yoğunlaşması ve dağıtımın devlet organları tarafından yönetilmesi para dolaşımının şimdiye kadar ki bütün boyutlarıyla birlikte ekonomik hayattan kesinlikle tasfiyesi için yeterli birtemel oluşturmaktadır.

Karar, konuyla ilgili bu girişten sonra devlet İşletmelerine ait emtianın dev lel demiryollarında ve deniz yollarında ücretsiz taşınmasını, senetlerin "tasfiye" edilmeleri için Narkomfın'e devredilerek işletmeler arasında bakiye borçların iptal edilmesini, Vesenka'nın emri üzerine devlet işletmeleri tarafından ya da devlet işletmelerine sağlanmış mallar için hiçbir ödeme yapılmamasını ve devlet işletmelerinin nakdi ödemeye ancak ayni ödeme yapmanın mümkün olmadığı hallerde başvurmalarını öngörüyordu.™

Karâr kongre tarafından oybirliğiyle onaylandı. Daha coşkulu bazı delegelerin gelecekte herhangi bir devlet işletmesinin diğerine ürün ya da hizmet sağlaması söz konusu olduğunda bu gibi işlemlerin parasal terimlerle

377. ***Trudi II Vserossiiskvgo S'ezda SonumNarodnvgoKozyaistva*** **(tarihsiz), S. 266 8; tartışma genel oturumda değil, "sanayi finansmanı seksiyonumda yapıldı, tanışma tutanağının sadece kısa birS zeü yayımlandı.**

378. ***A.g.e.*****, s. 192.**

379. ***Trudi II VservssiÎskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva*** **(tarihsiz), s. 396 400.**

kayda geçirilmeyeceğini, halta herhangi bir alternatif ölçüt önerilmediğine göre, değer olarak ifade edilmeyeceklerini de düşünmüş olmaları mümkündür. Herkeste para sisteminin sona ermek üzere olduğu izlenimi uyandırılmak isteniyordu. Paranın kısa vadede ortadan kaldırılmasının mümkün olmadığını vurgulayan gözden geçirilmiş Mart 1919 parti programı, gene de "parasız ödemelerin daha geniş bir alana yayılmasını sağlayacak ve paraya son vermenin yolunu açacak bir takım tedbirler öneriyordu: paranın Milli Banka'da bulundurulması zorunluluğu, para yerine çek ve mal alma hakkı veren kısa vadeli bonolar kullanılması, vb."[380] Ne var ki, para muhasebesi sorununun henüz açıkça ortaya atılmadığı bir durumda bu tarzın savunucuları gitgide savunmaya geçmek durumunda kalıyordu. Mayıs 1919'da toplanan mali seksiyon başkanları konferansında bu açıkça görülüyordu. Krestinski İhtiyatlı bir dille, "komünist rejimde ayrı bir maliye bölümü ve ayrı bir maliye politikası" olmayacağını ve böyle bir anlayışın "gelişmiş bir ülkeye" yabancı olduğunu ileri sürerek tartışmaları açtı. Şimdi bile "salt bir maliye politikası" olamazdı; maliye ekonominin hizmetindeydi.[381] Ancak basiretli biri olan Milyutin, "para sistemini sağlam temeller üzerine oturtan parasız ödemelere geçişi" kutladıktan sonra, maliye ile kamulaştırılmış sanayi arasındaki ilişkileri çok kesin sözlerle şöyle niteledi;

> Parasız bir sistem ödemesiz sistem değildir. Tam aksine. Bir işletmenin gelirinin, tıpkı giderleri gibi parasal simgelerle ifade edilmesi ve hesabının verilmesi gerekir, para elden ele geçmemeli, gerektiği biçimde milyon ruble olarak kaydedilmelidir; hesaplar belli bir işletmenin su kadar milyon harcadığını ve şu kadar milyon ruble tul **arında** mal teslim ettiğini göstermelidir... Muhasebe yoluyla ödeme yöntemi bize bir işletmenin gelişip gelişmediğini, bunun sebeplerinin neler olduğunu, güçlüklerin nereden kaynaklandığını, ne gibi bir çare bulmak gerektiğini değerlendirme imkanını verecektir. Fakat, tekrar ediyorum, mal satın alımı ve teslimi için işletmeler arasındaki bu tür ödemeler parasal simgelerin dolaşımını tamamen gereksiz kılar.

Tanışmaların daha sonraki bir aşamasında Krestinski, "para maddi olarak varlığını yitirecek bile olsa, rublenin hesap birimi olarak kalabileceğini," ihtiyatla kabul ediyordu.*[13] Fakat hiç kimsenin açıklamadığı şey, değerin Ölçülmesini mümkün kılabilecek bir saymanlık sistemi için "parasal semboller" sağlama işlevinin hızla değer kaybetmekte olan bir para tarafından

380. *VKP(B) V Rezotyutsiyai* (1941), c. I, s. 293.
381. *Trudi VserossüskogoS'eıdaZaveduyusçîkFinoffckmü* (1919).s.9 10.
382. *Ag.e.,* s. 51 2. 383. A.g.e., s. 84.

tatmin edici bir tarzda nasıl yerine getirileceğiydi. Rublenin sadece bir dolaşım aracı olarak değil, istikrarlı bir hesap birimi olarak da işlevini yerine getiremeyişi, sosyalist bir ekonominin gelişmesinin paranın ortadan kaldırılmasına bağlı olduğu lehindeki güçlü teorik atılımı kamçılıyordu.

Demek ki, rublenin etkili bir dolaşım aracı olamaması bir yana, hesap birimi de olamayışı bir başka hal çaresinin araştırılmasını ergeç kaçınılmaz kılacaktı. Marksistler bu hal çaresini nerede arayacaklarını biliyorlardı:

> Muhasebe bir başka sabit birimi gerektiriyor (diye yazıyordu bir maliye uzmanı 1919 sonunda]; gelecekte hayat enerjisinin —kalorinin— evrensel genel birimine dönüştürülebilecek emek süresi birimi, belki de bu işlevi yerine getirecektir • [İK„]

Ocak 1920'de üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi, "para biriminin ve hesap biriminin (rublenin) aşın istikrarsızlığından" dolayı, ekonomide ölçüt olarak emek birimini kabul eden "yeni bir hesap birimi saptamanın yerinde olacağını bildiren[1]' bir tezi[385] sonunda kabul etti. Bu öneri bir komisyona havale edildi. Ülkenin en seçkin ekonomistlerini aylarca uğraştırdı ve "emek birimi", *İred (trudovaya edinilsa)* diye kısaltılarak dile yerleşti. Robert Owen kendi ödeme modeli için "emek parasf'nı tasarlamıştı. Emeğin değerin kaynağı kabul edilmesi ortodoks Marksizm'in yüceltilmesi olarak görünüyor, bir yanıyla da, tamamen sağduyudan kaynaklanmış izlenimi veriyordu. Larin, daha Aralık 1918'de bunun temel İlkesini şöyle ortaya koymuştu;

> Bugün mitli ekonominin tümü bir bütün olarak ele alındığında nisbi kâr ya da zarar anlayışı anlamını yitirir. Bugün asıl sorun belirli bir üretim dalında ne kadar günde ne kadar mal üretileceğini bilmektir. [1*6]

VTsIK Haziran 1920 tarihli bir kararında, para sisteminin tamamen ortadan kaldırılması amacıyla —RSFSC'nin ekonomik ve sınai gelişmesinin temel sorunlarına tıpatıp uyan bir çözümdü bu— parasız ödemelerin yaygınlaştırılmasından söz ediyordu.[387] Fakat bu, alternatif bir hesap birimi bulma sorununa pratik hiçbir çözüm getirmiyordu; hesaplar ne kadar yanıltıcı görünürse görünsün, saymanlar değer yitirmekte olan rubleyle İş görmeye devam ediyorlardı. 15 Temmuz 1920'de Sovnarkom'un bir fcararna

384. *Dva Gada Dikıahıri Proletariat», 1917 1919* (tarihsiz), s. 58.

385. L. N. Yurovski. *Currency Problems and Policy af the Soviet Union* (1925), s. 34'ie yer almaktadır. Bu tez kongrenin yayımlanmış kararlarında yer almıyor,

386. *Trudi 11 Vserossiiskogo S'ezda Soveıov Narodnogo Kozyaistva* (tarihsiz), s. 96.

387. L.N. Yurovski, *Currency Problems and Policy of the Soviel Union* (1925). s. 33 4.

mesi, devlet kurumlarıyla işletmeler ve kooperatifler arasındaki ödemelerin kurumdan kuruma para, çek, poliçe dolaşımına gerek kalmaksızın Milli Banka aracılığıyla yapılmasını bir kez daha karara bağlıyordu. [1"1] Ancak bu, önceki kararnamelerde öngörülmüş olanların tekrarından başka bir şey değildi ve parayı hâlâ hesap binmi olarak kabul ediyordu. NEP'İn başlaması tüm tasarıyı bir kez daha akademik spekülasyon haline getirince, para yerine ***ıred*** ya da başka bir hesap birimi kullanılmasına ilişkin sayısız tasarıların hiçbiri kabul görmedi.[w]

388 ***Sabrante Uıaktmenıı. 1920.*** **No. 67, madde .105**

389. 1920 yılının ve I92l'in ilk aylarının ekonomik yazılarında hu tartışma çok büyük bir yer kapladı; *tied* yerine "enerji birimi" *(enedi* önerildi. Bu tartışmanın ayrıntılı bir incelemesi leorik açıdan ilgi çekici olabilir; ne var ki sonraki gelişmeler üzerinde hiçbir elkısi olmamışın bu tartışmanın. Alman iklisalçı Ottu Neurath'ın o donem Sovyeı yazarlarınca Uzennde çok durulmuş iki eseri bu tartışmayı etkilemiştir' *Durch die Kriegswirtschaft zur Naturalwirtschaft* (Münih, 1919) ve *Von Oer Nächsten und UbernächstenZukanjt* (Jena, 1920).

BÖLÜM 18

SAVAŞ KOMÜNİZMİNDEN NEP'E

Devrimin İlk sekiz aymda burjuva düzeninden sosyalist ekonomi düzenine geçiş başarılamadı. O zamana kadar başlıca kazanım, geleceğin ekonomisinin temellerini atmak yerine feodal toprak sahiplerinin ve burjuvazinin ekonomik güçlerini kırmak olmuştu. O dönemdeki temel düzenlemelerin hiçbiri Marksist anlamda sosyalizmin —hele hele komünizmin— özgün damgasını taşımadı. Toprak şeklen kamulaştırıldı; gerçekte tanm amacıyla sayısız küçük işletmelere bölünmüştü. İlerici burjuva radikallerin birçoğu tarafından salık verilen bu düzenleme, Marks is tler'in esas itibariyle küçük burjuva olarak kabul ettikleri Sosyalist Devrimciler'in programıydı. Sanayide ağır aksak ve hayli isteksiz bir kamulaştırma politikası başlatılmıştı; ancak bu, devlet kapitalizmi programının bir parçası olarak uygulanıyor ve hâlâ "kapitalistlerden ders almanın" gereği telkin ediliyordu. Ticaret ve dağıtım alanında, Geçici Hükümetin kurduğu tahıl tekelinin yaygınlaştırılması ve örgütlenmesi dışında hiçbir şey yapılmamıştı. Maliye alanında bankalar kamulaştırılmıştı —burjuva radikalizmiyle tamamen bağdaşan bir düzenleme söz konusuydu yine; başka bakımlardan da Ortodoks kapitalist uygulamadan herhangi bir kopmaya rastlamak güçtü. Lenin o dönemde, birçok kez Sovyet niyetlerinin ılımlılığı üzerinde durmuştu. Daha sert tedbirler uygulandığında, hatayı başka yerde aramak gerekiyordu: "Kapitalist sınıfın kabul edip uyguladığı taktik bizi, eski ilişkileri başlangıçta tasarladığımızdan çok daha büyük ölçüde bozmak zorunda bırakan umutsuz btr mücadeleye yöneltti."[1] Nisan 1917 tezlerine ana hatlarıyla bağlı kalınmıştı:

> ***Acil*** görev sosyalizmin uygulanmaya "başlaması" değil, isçi Temsilcileri Sovyeli'nin ürünlerin sosyal üretim ve dağıtımının ***denetlenmesine*** derhal başlamasıdır.

Lenin, Mayıs 1918'de, RSFSC'nin gelecekteki adını yorumlarken bu durumu özetlemişti:

I Lenin, *Saçiattùya. c.* XXVII, s. 63 4.

"Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti" deyimi Sovyet iktidarının yeni ekonomik düzenlemeleri sosyalist düzenlemeler olarak kabul ettiğini değil, sosyalizme geçişi gerçekleştirme niyetini göstermektedir.[2]

Demek ki sosyalizmin ekonomi politikalarına girişmek ve bunu amansız bir iç savaşın baskısı altında üstlenmek sonraki döneme bırakılıyordu. "Savaş komünizmi" denilen şey, Önde gelen çağdaş tarihçilerden birinin yazdığı gibi "sosyalizme geçişin ilk adımlarının denenmesiydi".[3] 1918'den 1920 sonuna kadarkİ dönem yeni rejim için her alanda bir deneme süreciydi; yeni rejim eski düzeni ihya etmekten başka bir şey amaçlamayan düşmanlarını şaşılacak bir kolaylıkla yenerken iç savaşın dayattığı zorunluluklar karşı karşıya kalacağı temel ikilemi de açığa çıkardı. Rusya'nın ekonomik geriliği devrimcilerin siyasi zaferini kolaylaştırmıştı, çünkü ortada, çürümüş bir feodalizmin kalıntılarıyla az gelişmiş ve henüz etkisiz bir kapitalizmden başka direnen yoktu. Ancak bu durum sonraki dönemde sosyalizmi inşa görevini son derece güçleştirdi, çünkü yeni bir sosyalist düzeni Marksist teorinin zorunlu gördüğü sağlam demokratik ve kapitalist temeller olmaksızın kurmaları gerekiyordu Lenin'in tamamen bilincinde olduğu bu özgül şartlar sosyalizmin asıl görevlerine yaklaşımda bir yavaşlık ve ihliyatlılık gerektiriyordu. Teorik bakımdan, sosyalist devrime geçmeden önce burjuva devrimini gerçekleştirmek gerekiyordu ve Lenin dahil parti yöneticilerinin zihnindeki bu geçişe en uygun ana ilişkin tereddütler bu gizli sıkıntıyı yansıtıyordu. İç savaş rejimi sosyalizm yoluna İster istemez son hızla yöneltmekle bütün tereddütleri ortadan kaldırdı. Fakat Rusya'dakİ bu savaş komünizmi büyük Ölçüde, Almanya'da kimi zaman "savaş sosyalizmi" denilen şeyin yapay ve istikrarsız niteliklerine sahipti.[J] Son derece acil bir durumun ürürüydü ve bu durum son bulduğunda (bazı kalıcı izler bıraksa bile) tam olarak hayatta kalabilmesini sağlayacak yeterince sağlam bir sosyal ve ekonomik temelden yoksundu.

Wrangel'in Kasım 1920'de yenilmesiyle, İç savaşın zaferle sonuçlanması ve yarattığı gerginliğin azalması savaş komünizminin kaderini tayin etti. Savaş devam ettiği sürece günübirlik politikalar kaçınılmazdı; savaşın son bulması bu politikaların daha uzun vadeli düşüncelerin ışığında yeniden gözden geçirilmesini zorunlu kılıyordu. Yarınlara bağlanan umutların zararına da olsa, varoluş gerekçesi günün ihtiyaçların) sürekli ve acımasızca

2 **Lenin,** ***Soçineniya. c*** **XXII, s. 513.**
3. L. Kıitsman, ***Gerayçeskiı Period Vehkoy Russkoy Rêvolyuiài*** **(tarihsiz (1924?]), s. 75.**
4. Bu benzetme L Krilsnuuı. ***a.g.e.,*** **s. 69'd a geliştiril mistir.**

karşılamak olan tahıl zoralımı politikası için özellikle doğruydu bu. Bolşevik rejime sadakat gösteren ve esas itibariyle, "Beyazlar" geri geldiği takdirde topraklarını kaybetmekten korktukları için zoralımları sineye çeken köylülerin tutumu belirleyici faktör oldu. Bu korkudan kurtulur kurtulmaz, tek haklılık nedeni de artık ortadan kalkmış olan ağır zoralımlara karşı meşru bir başkaldırı için yol açılmış oluyordu. Eylül 1920'de seferberliğin sona ermesiyle birlikte köylüler arasında başlayan huzursuzluk,* "terhis edilmiş on binlerce, yüz binlerce askerin" eşkıyalığa başladığı Lenin tarafından Mart 1921'de kabul edilinceye kadar[6] bütün bir kış boyunca giderek yaygınlaştı ve şiddete dönüştü. Artan bu karışıklıklar—1918 yazından beri Sovyet rejimine karşı ülkede İlk örgütlü isyanın— Mart 1921 Kronstadt ayaklanmasının arka planını ve başlangıcını hazırladı. Köylülerin talepleri isyancı denizcilerin toplantısının ilk kararında önemli bir yer tutuyordu: "Bütün topraklar üzerinde köylülere tam bir çalışma özgürlüğünün yanı sıra kendi imkânlarıyla, yani ücretli işçi çalış!ırmaksızın, yetiştirdikleri hayvanlara sahip olma hakkı tanımak" ve "bireysel emeğe dayalı küçük ölçekli serbest üretime izin vermek..."'

İflas ettiğini bu olayların ortaya koyduğu savaş komünizminin ekonomik sonuçları, çözüm için hiçbir başlangıç noktasının bulunmadığı bir kısır döngü oluşturdu. Kısmen emeğin örgütsüz oluşundan, kısmen de *glavklar* tarafından temsil edilen merkezi sistemin hantallığından dolayı sınai üretimde meydana gelen feci gerilemenin ardından, sabit fiyatlı malların devlet ya da devlet denetimindeki kuruluşlar tarafından dağıtımında fiili bir çöküş yaşanması fahiş fiyat uygulayan yasa dışı Özel ticaretin hızla büyümesine ve azgın bir enflasyona yol açtı; mal kıtlığı ve değersiz para karşısında köylüler kentlere gerekli olan tahıl ürünlerini teslim etmemeye başladı, öyle ki nüfus giderek sanayi merkezlerinden çekildi ve sınai üretim tamamen duracak bir hale geldi. Tarihe NEP diye" geçen panzehir, bir ham

5 Bkz s 158 60. 6. Linin, *Soçineniya,* c. XXVI, s. 204

7. *ivesiiyaRevtılyutstımnogo KtımitelaMairosov Kıasnoaımeiısev iRaboçikgor Kronş ladla.* No. I. 3 Mart 1921. yeni basımı *Pravda oKransıadle* (Prag, 192l)'de, s 46 7. Bununla birlikte. NEPin Kronstadt isyanından kaynaklandığına ilişkin yaygın görüş doğru değildir NEP'le ilgili karar isyandan beş gün önce, 24 Şubat 1921 'de parti merkez komitesine sunulmuştu.

8 Büyük harf ya da tırnak kullanmadan yazılan "yeni ekonomi politikası" terimi, ilk kez Mayıs 1921'de yapılan parti konferansının kararında kullanıldı *(VKP(B) v Rezotyutstyak* (1941], c I, s. 405), ancak yaygınlık kazanmadı. Terim devrimin dördüncü yıldönümünü kutlamak için Lenin'in kuleme aldığı. 14 Ekim 1921 tarihli Pıavda da yayımlanan makalesinde

led e kavranamayan, süreç içinde birbirinin içinden çıkarak gelişen bir dizi düzenlemeydi. Tehlikenin en vahim hale geldiği noktada, köylüleri yeniden teşvik edip tahıl teslimatını anırmayı amaçlayan bir politika olarak başladı; ticaret ve mübadeleyi geliştirmeye yönelik bir ticaret politikası ve parayı istikrara kavuşturacak bir maliye politikası şeklinde devam etti ve nihayet felaketin kökenlerine inerek sosyalizmi inşa etmenin şanı olan sınai üretkenlik artışını sağlayacak bir sanayi politikasına dönüştü. NEP'irt temel özelliği, savaş komünizmi politikalarım yadsımaşıydı. Şaşkınlığın ilk etkisi geçer geçmez herkes NEP'i bir zorunluluk olarak kabul etti. Kimileri istekle kabul ederken, kimileri vicdanen huzursuzdu; NEP'i haklı gösterme çabası daha rejimin ilk günlerinde başlayan ve sonraki ekonomik ihtilafları belirleyen uzun tartışmaların ana konusu oldu.

Savaş komünizmi iki temel öğeden oluşmuştu: bir yandan merkezi denelim ve yönetim dahil ekonomik yetki ve iktidann yoğunlaşması, küçük üretim birimlerinin yerini büyük üretim birimlerinin alması ve bir bakıma birleştirilmiş bir planlama; ote yandan karne sistemi, temel ihtiyaç ve hizmetlerin parasız ya da düşük fiyata sağlanması, ayni ödeme ve farazi bir pazar yerine doğrudan kullanım için üretim gibi ticari ve parasal dağıtım şekillerinden kaçınma. Bununla birlikte, bu iki öğe arasında hayli net bir ayrım yapmak mümkündü Yoğunlaşma ve merkezileşme süreci savaş komünizmi serasında serpilip geliştiği halde, devrimin ilk dönemi boyunca başlamış olan surecin devamıydı. Sosyalizmin mantıken devlet kapitalizminden sonraki adım olduğunu' ve birinin özünde bulunan örgütlenme biçimlerinin diğeri İçin de gerekli olduğunu Lenin çok zaman önce belirtmişti. Savaş komünizmi kendisinden önce yapılmış olanın temelleri üzerine bir şeyler inşa ediyordu ve başarılarının birçoğu kalıcı olmuştu; tercihlerinin ayrıntılı uygulamalarından ve kapsamının çok geniş tutulmasından dolayı sonradan eleştiriye uğradı ve hükmünü yitirdi. Savaş komünizminin ikinci öğesi, yani "pazar ekonomisi" yerine "doğal" bir ekonominin ikamesi böyle bir temele dayanmıyordu. Devrimin ilk dönemindeki tercihlerin manüki gelişmesi olmak şöyle dursun, bu tercihlerin düpedüz terk edilme

tımak içine alınmıştı *(Soçineniya.* c. XXVII, s. 30); Aralık 1921 parti konferansının hır kara nnda "yeni ekonomi politikası denilen şey" diye geçmektedir *(VKP(B) v Reıotyutsiyak* [1941], e. I. s. 411). Kısaltılmış adı NEP, Man I922'de, Lenin'in onbirinci parti kongresine sunduğu raporun notlarında ve raporun bir başka yerinde yer alıyordu *(Soçineniya,* c XXVII, s. 207, 241), fakat kısaliılınaınış şekli raporun önemli bir bölümünde ve kongre kararlarında aynen kullanılıyordu. Daha saura her verde NEP diye geçli.

9. Bkz. s. 88 9.

siydi — bilinmeyene hazırlıksız bir dalıştı. Savaş komünizminin bu yönleri NEP tarafından kesinlikle reddedildi; zaten savaş komünizmini muhaliflerinin gözünde değersiz kılan da, her şeyden çok bu yönleriydi.

Bununla birlikle, savaş komünizminin bu iki temel öğesi arasında bir başka aynm da vardı Yoğunlaşma ve merkezileşme politikaları neredeyse sadece sanayiye uygulanmıştı (bunları tarıma uygulama girişimleri başarısızlıkla sonuçlanmıştı); devrim başlıca sosyal desteğini sanayide buluyor ve Rus ekonomisi sanayide ileri kapitalizmin bazı Özelliklerini yansıüyor du. Paranın terk edilmesi ve "doğal bir ekonominin" ikamesi politikaları, lüm nüfusun yüzde 80'ini oluşturan geri bir köylü tarımının sorunlarını çö zememekten kaynaklandı. Bu politikalar, küçük burjuva eğilimli antifeo dal köylü devriminin, antiburjuva ve antikapitalist sanayi proletaryası devrimiyle bir arada yürütülmesinde karşılaşılan temel güçlüğün ve kentle köy arasındaki çelişkinin ifadesiydi. Savaş komünizmine başkaldırıya ve onu tahrip etmeye yol açan bağdaşmazlıklar bunlardı.

Genellikle savaş komünizmi diye bilinen politikalar yumağının özündeki bu farklılıklar, partinin ona ilişkin yorumlarını büyük ölçüde açıklamaktadır. Düşünce akımlarından birine gore, savaş komünizmi, önceki dönemde uygulanan politikaların mantıki bir gelişmesi olduğu ve doğru olarak saptandığı halde iç savaşın etkisiyle acele uygulanmış bir kararlar dizişiydi; savaş komünizminin temel hatası niteliksel olmaktan çok bir nicelik ve zamanlama halasıydı. Savaş komünizminin en aşırı düzenlemelerini bile sosyalist ilkelerin zaferi olarak selamlayanların görüşüydü bu. Bir diğer düşünce akımına göre savaş komünizmi, rejimin ilk dönemlerindeki polili kalardan ihtiyatsız ve gösterişçi bir biçimde dönülmesiydi ve objektif şanlarla doğrulanmamış bir biçimde bilinmeyene ve ütopyaya dalıştı. Bu görüşe göre savaş komünizmi sosyalizm yolunda bir ilerleme değil, iç savaşın aciliyetine karşı zorlama bir cevaptı, iki düşünce akımı arasındaki ayrım ne katı ne de değişmez bir ayrımdı. Birinci görüş daha çok, eski Solmuhalefe lin tutumu ile, ve proletarya üzerinde artan baskılardan yakınan, bir devrim ekonomisinde sanayinin büyük önemine İşaret eden yeni kurulmuş işçi muhalefeti ile Özdeş leşiyordu Bu görüş, *Geçif Dönemi Ekonomisinde* savaş komünizmini Rusya'da kapitalizmden sosyalizme geçişin özel şartlanna özgü bir geçiş süreci olarak inceleyen Buharin'den destek alıyordu bir ölçüde, ikinci görüş, Lenin ve Troçki dahil, köylülüğün taleplerine ve çıkarlarına şimdi daha büyük bir ağırlık vermenin gereğine inanmış öteki önemli parti önderleri tarafından işlenmişti. Ancak Lenin savaş komünizminin ar

dındaki itici gücü tanımlamakta çok tutarlı değildi. Onuncu parti kongresinde NEPle ilgili iki konuşmasından birinde, savaş komünizmine Sovyet düzeninin "ekonomik temeli"ni üç yılda değiştirmenin mümkün olduğunu düşünen "hayalperestlerin bel bağladıklarını söylüyor, diğer konuşmasında ise savaş komünizmini "ekonomik ihtiyaçların değil, askeri zorunlulukların, düşüncelerin ve şartların dayattığını" belirtiyordu[1]". Mart 1921'in kriz atmosferi içinde savaş komünizminin daha aşırı politikalarının yerine NEP'in ikame edilmesi genellikle arzu edilen ve gerekli bir rahatlama olarak kabul edildiğinde bu görüş ayrılıkları geçici olarak unutuldu, ama tümüyle ortadan kalkmadı. Savaş komünizmi, ekonomik zorunlulukların değil askeri zorunlulukların, sosyalizmin gereklerinin değil İç savaş şartlarının dayattığı bir sapkınlık olarak düşünüldüğü ölçüde, NEP, esef verici ama elbette ki kaçınılmaz yanılgılardan sonra. Haziran 1918 öncesinin güvenli yollarına bir dönüştü. Savaş komünizmi sosyalizmin doruklarına doğru pervasız, aşın coşkulu, vaktinden önce ve şüphesiz övgüye değer bir sıçrama olarak kabul edildiği ölçüde, NEP, elde tutulması şimdilik imkânsız görünen ama er geç ulaşılması gereken mevzilerin terk edilmesiydi, Bi ***rincî görüşün*** açığa vunjlmamıs gerekçesi geri bir köy ekonomisini ve gen bir köylü zihniyetini hesaba katmanın pratik zorunluluğundan, ikinci görüşün açığa vurulmamış gerekçesi ise sanayiyi yeni baştan kurma ve devrimin temel dayanağını oluşturan işçilerin durumunu tehlikeye düşürmeme ihtiyacından kaynaklanıyordu.

Her iki görüşün de izlen Lenin'in konuşmalarında, yazılarında ve NEP politikalarında görülebilmektedir. Birinci görüş, Lenin'in Nisan 192Tın başlannda yayımladığı *Yiyecek Vergisi Üzerine (Yeni Politikanın ve Onu Yaratan Şanların Anlamı)* adlı kitapçıkta kuvvetle savunuldu. Bu kitapçıkta Lenin daha önceki ihtiyatlı üslubunu terk ederek, NEP'i 1918 ilkbaharında kendisi tarafından saptanmış ve ancak iç savaştan dolayı ara verilmiş

10. Lenin. *Soçineniya,* c. XXVI, s 239,253. Nihai resmi knror denilebilecek hali *Bnişaya Sovenkaya EıirikUıpedîya,* c. XII. 11928), s 374'le "Voennyi Kommunizm" başlıklı makalede yer alıyordu "Savaş komuni aminin açık ekonomik uıopy arı lığının arkasında — ekonomimizi pazar ekonomisi 2 meıkeıileşmiş bir temel üzerine inşaetmeye kalkışan— ujvaş komünizmi döneminin ekonomi politika i 1 m, esas itibariyle zafer için amansız bir mücadelenin d ay allığını görmemek büytlk bit hata olurdu . Savaş komünizminin tarihi anlamı. ısken ve siyasi güce dayanarak ekonomik temeli ele geçirme zorunluluğundan ibarettir. Fakat savaş komünizminde sadece savaş şartlarının gerektirdiği seferberlik tedbirlerini görmek bir hatadır. İşçi sınıfı tüm ekonomiyi iç savaşın gereklerine uyarlamaya çalışmakla, tutarlı bir sovaş komünizmi sistemi inşa etmekle, aynı zamanda geleceğin sosyalist düzeninin lemelleriDi de atmakladır"

asıl amaca yeniden dönüş olarak tasvir ediyordu. Sol muhalefete karşı Mayıs 1918'de kaleme aldığı ***Sol'un Çocukluk Hastalığı ve Küçük Burjuva Zihniyeti****'ndcn* uzun bir alıntıyla başlıyordu. Geri kalmış Rus ekonomisinde, devlet kapitalizmi (NEP, Mart 1921'de belirtildiği gibi. kırsal kesimde devlet denetiminde küçük ölçekli kapitalizmin tanınmasını temsil ediyordu) sosyalizme giden yolda ileri bir adımdı:

> **Yiyecek vergisi aşırı sefaletin, yıkımın, savaşın dayattığı olağandışı "savaş komünizmı"nden ürünlerin düzenli sosyalist mübadelesine geçiş biçimlerinden biridir.** Bu **sonuncusu ise (yani NEP) halk arasında küçük köylülüğün yol açtığı özelliklerin öne çıkmasıyla birlikte, sosyalizmden komünizme geç'i biçimlerinden bindir.**[11]

Ticaret özgürlüğünün restorasyonu kapitalizme bir dönüştü. Ancak Lenin, vaktiyle 1918'de söylediği şeyi, altını çizerek tekrarlıyordu: ***"Kapitalistlerden öğrenilebilecek ve öğrenilmesi gereken çok sey var.'"*** Bu söz, sosyalizme geçişin güven içinde ve başarıyla gerçekleşmesi için görece çok uzun bir **SÜTC** gerektiği anlamına geliyordu Partili işçilere yeni rotayı açıklamak için toplanmış olan Mayıs 1921 paru konferansında Lenin, NEP'in "ciddiyetle ve uzun bir süre için" kabul edildiğini ısrarla vurguluyordu; konferans kararı NEP'i "yıllarlaölçülebilecek uzun bir süre için kabul edildi," diye tanıtıyordu.[13] Öte yandan Lenin, NEP'in bir "geri çekilme" olduğunu da belirtiyordu aynı toplantıda; birkaç ay sonra İse NEP için "yeni bir saldırı için bir yenilgi ve geri çekilme," dedi;" hu tur tanımlamalar NEP'i mümkün olduğu kadar çabuk hakkından gelinmesi gereken bir felaket, partinin üzerinden silinmesi gereken bir leke olarak kabul eden görüşü teşvik ediyordu. 1921 sonunda Lenin, daha da geri çekilinmesi gerektiğinden söz etti.'[5] Şubat I922'de "bu geri çekilmenin, kapitalistlere verdiğimiz tavizler anlamında sona erdiğini" bildirdi birdenbire; aynı demeç bir ay sonra. NEP'in merkez komite tarafından onaylandığını da belirterek, daha resmi bir tarzda tekrarlandı.[16] Ancak bu demecin polilika üzerinde doğrudan hiçbir etkisi olmadı ve şüphesiz tek amacı, partinin bozulan moralini yükseltmek ya da Rusya'nın Uluslararası Cenova Konferansı'nda ödün vermeye

11 Lenın. *Soçtneniya,* c XXVI, s. 332. 12. *A*$_K$ *t.. c.* XXVI, s. 341
\3.*A.g.e.,e* XXVI,s.408; *VKPtB)vRe2o!yuısiyakUM].c* l,s.396.
14. *A* «.e. e. XXVI. s. 408, e. XXVII, s. 35; Lenin başka bir bölümde, savaş komünizmini Japonların Pon Arthur'u doğrudan bir hücumla ele geçirme girişimiyle karşılaştırdı: dolaylı yaklaşımın doğru laktiğinin keşfedilmesi ve uygulanması için pahalıya mal ulan zorunlu bir haıa(Aj>.e.c XXVII.s 58 9).
15.Aîf .c XXVII.s 70. 16. *A.g.e.t* XXVJJ.s 17S.Îİ8

ceğini bütün dünyaya ilan etmekti.

Partinin ve bizzat Lenin'in NEP*e karşı tutumundaki bu kararsızlıklar ve tutarsızlıklar NEP'in aTdında yatan amaçların İkili karakterini, ne pahasına olursa olsun köylülükle anlaşarak elverişli bir ekonomi yaralına ihtiyacını ve uzun zamandır ertelenen ve ancak tarım ekonomisinde köklü bir değişiklikten sonra mümkün olabilecek sosyalist düzene geçişi gerçekleştirme arzusunu yansıtıyordu. Bu. Bolşevik devriminin başlangıçtan beri peşini bırakmayan temel sorunu, burjuva demokrasisi ve burjuva kapitalizmi aşamasından geçmemiş bir ülkede sosyalist bir düzen kurma sorununu gündeme getiriyordu Lenin NEP'i ort birinci kongreye sunduğunda, 1905'len beri açıklamış olduğu sosyalizme geçişin iki şartını[17] tekrar soz konusu ediyordu: "Sosyalizme dolaysız geçiş" ancak "gelişmiş kapitalist ülkelerde" mümkündü. Rusya'da hâla "sanayi işçileri azınlıkta, küçük üreticiler ise ezici çoğunluktaydı";

Böyle hır ülkede sosyalist devnm ancak iki şarta bağlı olarak zafete *ulaşabilir.* Şartlardan birincisi, bir ya do birkaç ileri ülkede sosyalist bir devrim taralından tam zamanında desteklenmesidir, bildiğiniz gibi bu şartı yerine getirmek için bundan önce yapılanlara kıyasla çok daha fazlasını yaptık, ama gerçekleşmesi için yeterli olmadı.

ikinci şan. diktatörlüğünü uygulayan ya da devlet İktidarını elinde tutan proletarya ile geniş köylü kitlesinin anlaşmasıdır."

Lenin ne o zaman ne de daha sonra bu iki şart arasındaki bağlantıyı tartışmadığı gibi, birinden ya da ötekinden vazgeçebileceğini de ima etmedi. Fakat NEP'in 1920yazında, büyük umutların birdenbire kırıldığı, uluslararası bir sosyalist devrime beslenen inancın 1917 yazından beri hiç olmadığı kadar zayıf olduğu bir anda başlatılması, birinci şart üzerinde değil, kaçınılmaz olarak ikinci şart üzerinde durulu yormuş izlenimini uyandırıyordu. Dünya devrimi geciktiği. Batı Avrupa proletaryası yardıma gelmeyi başaramadığı içindir ki Rus devrimi köylülüğün insafına kalmış ve NEP zorunlu olmuştu. Lenin onuncu kongrede, "diğer ülkelerde devrim gerçekleşinceye kadar Rusya'da sosyalist devrimi köylülükle anlaşmak kurtarabilir ancak," diyordu ve Rİyazanov NEP'i "bir köylü Brest-Litovsk"u[18] diye nitelerken aynı tartışmanın önceki şeklini hatırlatıyordu açıkça. NEP'in özü

17. Bkz *Bolşevik Devrimi,* c l.s 66 7. IB. Lenin. *Soçintnıya.c.* XXVI. s. 237 8.
19 Lenin, 3"j.mrorvu. c XXVI. s. 239. Drtyeryi *S'nd Rmriukify Kvnmummîçtık/ry* fort«(.1921). s. 255

köylülükle proletarya arasında, iç savaşın kazanılmasını sağlayan "bağı" devam ettirmekti.

> Proletarya köylülüğün önderidir {diyordu Lenin Mayıs 192 l'deki parti konferansında], fakat bu **sınıfı** toprak sahipleri ve kapitalistleri **saf dışı** bırakıp yok ettiğimiz gibi saf **dışı** bırakmak mümkün değildir. Onu yorucu bir çalışma ve büyük yoksunluklar pahasına dönüştürmek gerekir.[m]

İki ay sonra, Lenin aynı görüşü uluslararası bir toplantıda, üçüncü Komintern kongresinde açıkladı. Sömürücüler sınıfının yanı sıra, hemen hemen bütün kapitalist ülkelerde küçük üreticiler ve küçük tarım işletmeleri vardı. Rusya'da bunlar büyük bir çoğunluğu oluşturuyordu. "Şimdi, devrimin teme! sorunu bu son iki sınıfa karşı mücadele etmekten ibaretti." Sömürücülere uygulanmış olan mülksüzleştirme ve ülke dışına çjkarma tedbirleri onlara uygulanamayacağından, başka yöntemlere başvurmak gerekiyordu. Bu yöntemler "proletarya ile köylülük arasındaki ittifakın devam ettirilmesini, böylece proletaryanın önderliğini korumasını ve iktidarda kalmasını" ilke edinmiş olan NEP'te som ut I aşı y ordu. Köylülüğün ikili durumu, başka bir deyişle kendisini alt etmek isteyen bir mücadelenin hem temel bir müttefiki hem de odak noktası oluşu, gelecekte birçok sorunun sebebi olacaktı. Lenin bir süre düşündükten sonra, "herhalde, giriştiğimiz tecrübe geleceğin proleter devrimlerine yararlı olacaktır,"[21] diye ekledi. Mart 1922 on birinci parti kongresinde yukarıdaki görüşünü tekrarladı: "Yeni ekonomi politikası, bizce, köy ekonomisiyle bağlantıyı gerçekleştirmek üzere olduğumuzu göstermesi bakımından büyük bir önem taşımaktadır."[22] Ancak NEP bu bakımdan çapraşık, henüz tam olarak ortaya çıkmamış sorunlar hakkında önemli uyanlar İçeriyordu. NEP'in eğilimi sosyalizme geçişin bu iki şartından birini, yani Sovyet iktidarının gerçekleştirmeyi başaramadığı sosyalist bir dünya devrimi şartını ikinci plana atmak ve bütün dikkatini köylülüğü kendi davasına kazanmaya vermekti. Bunun yerine getirilmesi de Sovyet politikasının yaratıcılığına ve gücüne bağlıydı. Üç yıl sonra birinci şartın gerçekleştirilmesinin mümkün olmadığı açıkça ortaya çıkınca, Lenin'in NEP'in sosyalizme giden doğru yol olduğunu ısrarla belirtmesi "tek ülkede sosyalizm" Öğretisinin habercisi olarak görünüyordu.

20. *A.g.e.*, c. XXVI, s. 400. 21. *A.g.e.*, c. XXVI, s. 455,460.

22. *A.g.e.*, c. XXVII, s. 228; birkaç dakika sonra "köy ekonomisiyle bağlantının *henüz* kurulmamış olduğunu" ekledi {*A.g.e.*,*c.* XXVII, s. 229).

BÖLÜM 19

NEP: İLK ADIMLAR

a) *Tarım*

Yeni Ekonomi Politikasının ilk tedbiri, ürün fazlalarına el konulmasının yerine ayni verginin ikame edilmesi, bir yenilik değildi. Ayni vergi ilk olarak 1918 sonbaharında ileri sürülmüştü, ama zoralımlar devam etmiş ve ayni vergi terk edilmişti.[1] Şubat 1920'deki dokuzuncu parti konferansından önce, İç savaşın sona erecekmjş gibi göründüğü bir anda Troçki Politbüro'ya ürün fazlalarına el konulması yerine üretim yüzdesine göre hesaplanmış bir ayni vergi alınmasını ve köylülerle ürün mübadelesinin kolektif olmaktan ziyade bireysel bir temele dayandırılmasını önermişti. Ancak Lenin Troçki'ye karşı çıkmış ve Troçki'nin önerisi on beş oydan sadece dördünü almıştı? Wrangel'in kesin yenilgisinden sonra bu tür tasanlar yeniden gündeme gelmişti ve sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Sosyalist Devrimciler ve Menşevik delegeler tarafından açıkça tartışılmıştı[3] O zamana kadar bu tür tasarılar, Bolşevik ilkelerden kabul edilemez, düşünülemez bir sapma —"serbest ticarete" ve küçük burjuva kapitalizmine bir dönüş— oldukları gerekçesiyle reddedilmişti. Ancak Troçki'nin ilk girişiminden tam bir yıl sonra, 8 Şubat 1921'de Polİtbüro'da tanm politikasına ilişkin bir tartışma Lenin'i açıkça benzer bir tasarı önermeye şevketti. Lenin tarafından kaleme alınmış ve incelenmek üzere bir Politbüro komitesine sunulmuş olan tasannın ana hatlan şöyleydi:

l.Bkz. s, 228 9.

2. Troçki onuncu parti kongresinde bu olguları hiçbir polemiğe girişmeksizin açıkladı *(Desyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Purtii* [1921], s. 191). Daha sonra. Şubat t92ffde Politbüra'ya sunduğu muhtıranın temel noktalarını "İaşe ve Tanm Politikasının Temel Sorunları" adıyla, L. Troçki, *Novyi Kurs {\92i),* s. 57 8'de yeniden yayımladı; Troçki bu muhtıranın "Urallar'a yaptığı bir gezi ve ordudaki durumun etkisiyle" kaleme alınmış olduğunu ekliyordu *{A.g.e.,* s. 53).

3. Bkz. s. 159.

1. Partisiz köylülüğün zoralım (yani ürün fazlasına el konulması) yerine bir lahıl vergisi uygulanması arzusunu yerine getirmek,
2. Bu verginin miktarını önceki yılın zoralımına oranla azaltmak,
3. Vergi miktarım çiftçinin sarf ettiği çabayla orantılı olarak saptama ilkesini benimsemek, yani bu vergiyi, çiftçi daha büyük bir çaba sarf ettiği ölçüde azaltmak,
4. Vergiyi zamanında ve tamamen ödediği takdirde, çiftçiye geri kalan ürün fazlalarını yerel mübadele için kullanma özgürlüğü tanımak.

17 ve 26 Şubat'ta *Pravda'da,* bu değişiklikler tasarısından esinlenilerek onu savunan ve açıklayan makaleler yayımlandı. 24 Şubat'ta, Lenin'in notları esas alınarak komite tarafından hazırlanmış ayrıntılı bir tasarı parti merkez komitesine sunuldu. Yeni bir tanışmadan ve bir başka yazı kurulu atandıktan sonra, merkez komite gözden geçirilmiş bir tasanyı 7 Mart 1921 'de onayladı. Ertesi gün onuncu parti kongresinde genel politikaya ilişkin olarak yaptığı konuşmada Lenin, tasanyı şüphesiz İhtiyatla ve temel konu bu değilmiş gibi bir üslupla sundu. 15 Marttaki başka bir konuşmasında Lenin öneriyi kongreye resmen sundu; kongre öneriyi oybirliği ile kabul etti ve bir yasa metni hazırlamak üzere yeni bir yazı kurulu atadı; bu metin Po litbüro'ya da sunuldu ve orada metin üzerinde yeni değişiklikler yapıldı. 20 Mart'ta konu ilk kez paniden hükümet aygıtına havale edildi. Kararname en sonunda, Politbüro tarafından kabul edilmiş şekliyle, ertesi gün VTsIK tarafından resmen onaylandı.[3]

Kararnamenin ölçülü dili değişikliğin devrimci niteliğini gizlemiyordu. Rekolte yüzdesine göre hesaplanan ayni vergi, orta ya da yoksul köylülerle

4. Partinin yayımlanmamış arşivlerinde yer alan Politbüro çalışmaların in ayrıntı lan ve Lenin'in tasarı metni Lenin, *Soçineniya,* c. XXVI, s. 651 3, not 11'dedir. Parti kongresindeki tartışmalar yalnızca sondan bir önceki gün düzenlenen tek bir oturumla sınırlı kaldı *(Desyatyi S"eıd Rossiiskoy Kornmunisıiçeskay Pariii* [1921], s. 221 4); 140 delege Kronştadt'a hareke! eni, diğerleri evlerine döndüler *(A.g.e.,* s. 184) Olurumun yaklaşık yarısı Lenin'in açış ve kapanış konuşmalarıyla geçti (Lenin, *Soçineniya,* c. XXVI, s. 237 56): Lenin'den sonra söz alan İaşe Halk Komiseri Tsiurupa temelde aynı görüşte olduğunu, ancak kooperatiflere özgürlük tanınmasını doğru bulmadığını belirtti (Bkz. s. 305). Tartışmanın geri kalan kısmında prezid yumun seçtiği allı konuşmacı görüşlerini dile gelirdi; her birine on dakikalık bir süre lanın mışıı. İçlerinden hiçbiri öneriyi ilke açısından eleştirmedi, aynnılarla ilgili birkaç eleşıiri yapıldı. Kongrenin dikkatini Kronstadt isyanı, partinin birliği ve sendikalar hakkındaki hareketli tartışmatar çekiyordu. Delegelerin çoğu kararnamenin önemini ancak daha sonra anladılar. I Mart 1921'de parti kongresince onaylanan meün. *VKPIB) v Rezolyusiyak (1941),* c. 1, s. 388 9'dadır; 23 Mart'ta *Izvestiya'da* yayımlanan kararname *Sobranie Uzakonenü. 1921,* No. 26. madde 147'dedir.

"kasaba işçilerinin" çiftliklerini daha az etkileyecek şekilde arlan oranlı bir vergi olacaktı. O zamana kadar, yeteneğe ve ihtiyaca göre ayarlanmış vergi ilkesine bağlı kalınmıştı. Fakat Lenin'in ilk tasarısı, ekili toprağın yüzölçümünü ya da tüm topraklarının verimini artıran köylülere vergi indirimi sağlanarak uygulandı; ve başka bakımlardan, parti kongresinden sonra Politbüro tarafından yapılan ve kararnamenin son metninde yer alan değişikliklerin hepsi, bu yeni politikanın tamamen ticari nitelikte olduğunun altını çizmeye yönelikti. Kongre tasarısında hâlâ kabul gören kolektif sorumluluk açıkça kaldırılmıştı ve her köylü ödemek zorunda olduğu vergiden sorumlu tutul muşlu; "halkın en yoksul kesimine" değil, ancak vergi tutarının üstünde gönüllü olarak teslim edilen ürün fazlası karşılığında tüketim mallan ve tarımsal donanım sağlamak amacıyla bir devlet fonu kurulmuştu; ürün fazlasını "yerel ekonomik mübadele çerçevesi içinde" satma özgürlüğü, "hem kooperatifler aracılığı ile hem de piyasada ve pazarlarda satış" sözlerinin eklenmesiyle daha da belirgin kılınmıştı. Birkaç gün sonra Sovnarkom'un bir kararnamesi, "ticaret, satma ve satın alma özgürlüğünü" sağlayarak ve yiyecek maddelerinin karayolu, demiryolu ve deniz yoluyla ulaştırılmasına konulan kısıtlamaları kaldırarak, "yerel mübadele" deyiminin kapsadığı bütün kısıtlamalara son verdi.[5] Mayıs 1921'de bir parti konferansı, "yeni ekonomi politikasının yıllarla ölçülebilecek uzun bir dönem için yerleştiğini" ve "temel dayanağının" mal mübadelesi olduğunu ciddi bir üslupla açıkladı.*

NEP'in devreye girmesi, yeni kurumlar yaratmaktan ziyade mevcut kurumları baskı araçları olmaktan çıkarıp bunları köylünün bireysel girişimini teşvik eden yeni politikanın araçlarına dönüştürmeyi gerektiriyordu, ilk girişim. Aralık 1920'de sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin kararıyla kurulan "ekim komiteleri[1]' oldu.[1]26 Mayıs 192l'de VTsIK ile Sovnarkom'un ortak bir kararnamesi o zamana kadar tanımlanmış şekliyle komitelerin görevlerinin "çok sınırlı" olduğunu, faaliyet alanlarının "köylülüğün bağımsızlığının gelecekteki gelişmesi yararına" genişletilmesi gerektiğini, tohum ekilen tarlaların yüzölçümünü genişletmenin yanı sıra tarım yöntemlerini geliştirmeyi, tarım sanayilerine yardım etmeyi, yerel mal mübadelesini ve kooperatiflerin gelişmesini teşvik etmeyi de iş edinmelerini ilan ediyordu." Bir ay sonra, bizzal Lenin'in kaleme aldığı uzun bir kararname.

5. *Sobranie Uzakonenii.* No. 26. madde 1 4 9 dadır.

6 *VKPtB)* y *Rezolyu'sıyuk* (1941), c. I, s, 796 7; NEP döneminde ticaretin yaygınlaşması hakkında bkz s. 300 2.

7. Bkz. s. 160 1. 8. *Sobranie Uzakonenii.* *İ92 i,* No. 57, madde 364.

köy komiteleri sistemini ilçe ve il "ekonomi konferansları" aracılığıyla (eski "ekonomi Sovyetleri" hayaline dönüş) Çalışma ve Savunma Konseyi'nin emrine veriyordu.[0] Ancak bu karmaşık yapı hiçbir zaman hayata geçirilme di ve sonraki gelişmelerde de hiçbir iz bırakmadı. Merkezi denelim, devletin köylüyle ilişkisini vergi tahsildarlığına indirgemeyi amaçlayan NEP anlayışıyla bağdaşmayacak kadar savaş komünizmi kokuyordu.

NEP'in temel anlayışı —yani köylüye ürün fazlasını dilediği gibi kullanma ve toprağını tasarruf etmekte güvenlik içinde Özgür olma hakkı tanındığı takdirde tarımsal üretimin artırılabileceği kanısı— doğruydu. Ancak bunu uygulamak ve geliştirmek için zaman gerekiyordu; oysa çok vahim bir duruma çare bulmak için aceleyle alınan 21 Mart 1921 kararı, büyük bir doğal felaketi önlemekte ya da yatıştırmakta geç kalmış bir karardı. Öyle görünüyor ki, ilk tahminler önceki yılın rekoltesi esas alınarak ihtiyatlıca yapılmıştı. Sovnarkom'un 28 Mart 1921 tarihli bir kararnamesi, ayni vergi olarak alınacak miktarı, 1920'de 423 milyon olarak hesaplanan ama gerçekte yaklaşık 300 milyon pud'u tahsil edilen miktara karşılık, "ortalama bir rekolteye göre" 240 milyon pud olarak saptadı.[1]" 160 milyon pudluk bir miktarın ticaret ve mübadeleden sağlanacağı, böylece 400 milyon pud olarak hesaplanan asgari miktara ulaşılacağı tahmin ediliyordu.[11] Politikada değişiklik yapılacağı açıklaması kılpayı bir zamanlamayla tohumlama programını etkileyebileceği bir döneme rastladı. Belki de kısmen NEP'in teşvıkleriyle kuzey ve merkez illerinde ekim alanı yüzölçümü 192 l'de yüzde 10 ile 15 artırıldı. Bununla birlikte, bu iller kendi ihtiyaçlarını bile karşılayamayan "tüketici" illerdi; çok daha önemli olan güney ve güneybatı illerinde ekim yapılan tarlaların yüzölçümü fiilen aynı oranda azaldı.[12] Ancak

9. *Age.*, No. 44, madde 223. Lenin'in 21 Mart 1921 tarihli ilk tasarısı *Soçineniya*, c. XXVII, s. 364 81'dedir ve o dönemde NEP'in Lenin tarafından tasarlanmış kapsamının bir özelidir.

10 *Sobranie Uzakonenii. 1921*, No. 26. madde 148. Man 1921'deki onuncu parti kongresinde Tsiurupa'nın demecine göre. o sırada "hasılat bu rakama yaklaşıyordu" *(Desyuiyî S"eıd Rıssiiskay Kommunisıçeskoy Panii* [1921 j, s. 228); aynı anda yapılan ihtiyatlı bir latımine göre "şimdiye kadar" hasılat 265 milyon pud'du *(A g.e* , s. 236). 21 Nisan 1921 tarihli iki kararnamede patates (112 milyona karşılık 60 milyon pud), yağlı tohumlar (24 milyona karşılık 12 milyon pud), yumurta (628 milyona karşılık 400 milyon pud) tahminleri belirtiliyordu *(Sobranie Uzakonenii. 192!,* No. 38. madde 204 ve 205).

11 Lenin, *Soçineniya*, c. XXVI. s. 302, 409,417 18; bu rakamlar Un in'in 1921 ilkbaharındaki konuşmalarında birçok kez tekrarlandı,

12. *Otçet Narodıogo Komissariata Zemledeliya IX Vserossiiskomu S'ezdu Saveıov* (1921), s. 70 5.

bütün hesapları altüst eden şey, özellikle Volga havzasının "üretici" illerinde ikinci bir kuraklık yılının başlamasıydı. Çalışma ve Savunma Konse yi'nin Nisan 1921 sonunda "kuraklıkla mücadele tedbirleri"ni ilan etmesi[1] ' ilk tehlike işaretiydi. Temmuz 1921'de, partiyle bağlantısı olmayan Tüm Rusya Açlıkla Mücadele Komttesi'ne görev verilmesinin yarattığı yankılar ve bundan bir ay sonra açlara yurtdışından yardım sağlayan Hoover's American Relief Administration (ARA) ile İmzalanan sansasyonel anlaşma, felaketin ne kadar vahim olduğunu gösterdi.[1,1] Temmuzda, kıtlık bölgelerinden 100 000 kişinin Sibirya'ya gönderilmesi için kararnameler çıkarıldı.[15] Birkaç gün sonra, rekolteleri büyük zarara uğrayan köylülerin ayni vergiden bağışık tutulmalarını öngören bir kararname yayımlandı.[16] Yıl sonunda, RSFSC'nin Avrupa illerinde 38 milyon desyatinlik ekili toprakların 14 milyon desyatinlik kısmında 1921 rekoltesi sıfırla sonuçlanmıştı.[17] Tahmin edilen 240 milyon pud yerine 1921 22 ayni vergisi sadece 150 milyon pud, yani 1920 21 hasılatının yansını sağlamıştı."*

Tüm Volga havzasını mahveden 1921 kıtlığının sebep olduğu yıkım birçok tanık tarafından, özellikle dış ülkelerden gelen açlara yardım heyetlerinin üyeleri tarafından çok canlı bir şekilde anlatıldı. Kıtlık çoğu zaman doğrudan değil dolaylı bir ölüm sebebi olduğu için ölü sayısına ilişkin tahminlere güvenilemez; ne kadar hayvan öldüğünü tahmin etmek de mümkün değildir. Tum Rusya Komitesi'nin kuruluş kararnamesi ihtiyaç içinde olanların sayısını on milyon olarak tahmin ediyordu. Beş ay sonra, Aralık 1921 'de dokuzuncu Tüm Rusya Kongresi'nde yapılan resmi tahmin ise yirmi iki milyondu ve Kalinin gerçek rakamın en az beş milyon daha fazla olduğuna dair açıklamalarda bulundu. O sırada, yaklaşık bir milyon iki yüz elli bin kişinin felakete uğramış bölgelerden Ukrayna'ya ve Sibirya'ya göç ettiğine ve bazılarının haftalarca hatla aylarca yol yürüdüklerine inanılıyordu. Kıtlığın çok çile çekmiş ve zayıf düşmüş insanlar üzerindeki etkileri, 1891 92'deki büyük kıtlığa oranla daha yaygın, daha şiddetli ve daha vahim olmuştu. Kalinin, Aralık 1921'e kadar yapılan yardımın toplam miktarının, ülke içi stoklardan 1 800 000 pud tahıl, 600 000 pud diğer yiyecek

13. *Sobranie V?ukons'iii. 1921.* No *49,* madde 250.

14 *Bkz. BfilftitkDevrimi, c.* I. s. *169.*

15. *Sobranie Uiıkonenit, 192i, No.* 59. madde396 ve 397.

16. *A.g.e.,No.* 64, madde 484.

17. *Oıçel Narodnogo Komissariaıa Zemiedeliya IX Vseıostiiskomu S"eıdu Sovelov* (1921), s. 80.

18. *Pyat'Let Vtasıı Sovetov* (1922), s. 373.

maddeleri, dış. ülkelerden 1 600 000 pud'u tahıl olmak *üzere 2* 380 000 pud olduğunu tahmin ediyordu.[19] Bu yiyecek maddelerinin büyük bir kısmım sağlayan ve dağıtımını yapan resmen tanınmış tek yabancı kuruluş ARA' ydı. Kamenev'in o dönemdeki bir makalesine göre, "Amerikan Hukümeti'nin desteği, ARA'nın geniş çaplı bir yardımı sistemli bir şekilde başarmasını ve başka herhangi bir kuruluşun yapabildiğinden daha fazlasını yapmasını sağladı".[20]

Yetersiz rekolte ve kıtlık tüm dikkatlerin bir sonraki hasat üzerinde toplanmasına neden oldu ve Aralık 1921'de bir parti konferansı ve dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, "tabandan tavana bütün parti örgütünün katılmasını isledikleri" "1922 yıl tarım seferberi iği" ni n açılışını ilan ettiler.[21] Tohum sağlanması ve diğer maddi yardımlar dahil bilinen leşvik ve örgütleme tedbirlerinin yanı sıra, bireysel ve kolektif leşvikler ilkesi ilk kez kayıtsız şartsız uygulandı. Aralık başında bir Tüm Rusya tanm kongresi — devrimin ilk günlerinde olduğu gibi sadece köylülerin değil, tarım görevlilerinin de katıldığı kongre— "ekonomik düzeyin yükseltilmesinde her başarının, özellikle daha düzenli bir şekilde Emek Nişanı ve parayla ödüllendirilmesi "ni istedi.[2J] Aralık ortasında, dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi iarafından "1922 tarım seferberliğinin başarılarını ve başarısızlıklarını saptamak ve illeri, ilçeleri, bölgeleri açıkça teşvik elmek amacıyla, 1922 sonbaharında Moskova'da, en başarılı olanlara ekonomik bakımdan yararlı ödüllerin verileceği (örneğin, bir elektrik santralının kurulması için gerekli donanım ya da bir traktör Filosu) bir tarım sergisi açılmasına" karar verildi." O sırada NEP etkisini göstermeye başlamıştı; ama bir Narkomzen

19 *Devyaryi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1922). s. 23 33: Saratov ilinden ve Volga Alman cumhuriyetinden gelen görgü tanıkları kongreye kıtlıkla ilgili raporlar sundular *(A.g.e,* s. 110 17. 135 6) Kalinin Mayıs 1922'de VTslK'ya bir başka rapor sundu *(III Sessiyıı Vsero^i iskogo Çentrat'nogo Ispolnitei'nogo Komiteta IXSoziva* . No. 1 [22 Mayıs 1922). s. 1 5).

***20. lb:gıBorbı s Gohdomv 1921 1922 gg* (1922). s. 24: Kamenev bu makalesinde. Amerikan yardımının özellikle hangi "i; politika çıkarlarından ve dış politika hesaplarından kaynaklandığım" kendi kendine soruyor ve "Amerika'nın, yaptığı önemli yardım sayesinde, Rusya'nın ekonomisi ve diğer şartlarını başka herhangi birülkeden daha iyi lanı yabitecek durumda olduğunu" ekliyor. Amerikan yardımının aynnlılan F. M. Surface ve R, L. Bland, *American Food in the World War and Reconstruction Period* (Stanford, 1931), s. 244 57'de yer alıyor.**

21. *VKPfB)vRezolyutsiyak(m\),* c. I.s. 108 9; *S"ezdi Sovelov RSFSR* v *Postanovleni yak(1939).5.2l2 lï(Sabranie Uzakonenii. 1922'ie* yayımlandı: No. 4, madde 41).

22 *NovoeTakanadnıel'stvovOblastiSeVskogoKozyaistva;Sbornik Dekretov* (1913). s.64.

23 *S' ezdi Sovelov RSFSR vPosianovleniyaki [9s9), s* 231 41; sergi sonradan 1923 sonbaharına kadar ertelendi *(Novoe Zakomıdaiet'stvo* v *Oblasıi Sel'skogo Kozyaistva: Sbv/nık Dekretov [Mil t. 452).*

görevlisinin 1921 sonunda tasvir ettiği yeni toprak açlığının, "toprak için gerçek mücadelenin" NEFden mi yoksa kıtlıktan mı kaynaklandığını bilmek yine de güçtük[4] Mart 1922'den itibaren resmi makamlar kendilerini, gelecekte ayni vergiyi üretimin yüzde 10'u kadar azaltacak ve verginin ödenmemesi halinde köylülerin elinden hayvanlarının alınmasını yasaklayacak kadar güven içinde hissetmişlerdi." 1922 ilkbaharında kıtlık bir felaket olmaktan çıktığında ve yeni rekolte umudu belirdiğinde, NEP'in köylerde dönüm noktasına ulaştığı görüldü: Sadece iyi bir hasat gerekiyordu bu iyileşmenin gerçekleşmesi için.

Eski toprak sahiplerine ait malikânelerin köylülere dağıtımı fiilen 1918'de son bulmuştu ve bu gerçekleşince savaş komünizmi dönemi boyunca toprak imtiyazı sisteminde artık başka köklü değişiklik görülmedi. Yeni kolektif tarım biçimlerinin resmen desteklenmesi uygulamada değil, daha çok teoride önemli oldu. Savaş komünizmi doruk noktasına ulaştığı zaman bile, köylüleri kolektifleştirme tedbirlerine zorlamak için hiçbir girişimde bulunulmadı. Toprağın dönem dönem kendi üyelerine ve bireysel işletmelere yeniden dağıtıldığı wuYler, aralarında resmen bir aynm gözetilmeksizin, yan yana varlık sürdürdüler. Fakat resmi makamların tutumu belirsizdi.[26] Toprağı kiralamanın (kamu mülkiyeti teorisi açısından, toprak alım satımı mümkün değildi) ve ücretli işçi çalıştırmanın hukuken yasaklanmış olması, köylünün aile şartlarında meydana gelen değişikliklere uyum sağlamasını —*mir* sisteminde yeniden dağıtım yoluyla kendiliğinden gerçekleşiyordu bu— önlüyor ve böylece bireysel toprak imtiyazı aleyhine işliyordu; ayrıca ürün fazlasına el konulan bir rejimde köylü kendi hesabına tarım yapmayı göze alamıyordu. Savaş komünizmi tartışmalı toprak imtiyazı sorununu genelde İki farklı şekilde etkiledi. Bir yandan, teşviksizlik ve imkânsızlıktan dolayı değiştirilemeyen mevcut toprak imtiyazı biçimlerini devam ettirme eğilimindeydi. Öte yandan, sürekli tekrarlanan zoralımların moral bozucu sonuçlarının yanı Sıra toprak imtiyazının bütün bir geleceği açıkça iç

2A.OZemle,C \,l)92il s. 6.

25. *Novae Zakmodatel'stva* v *Oblasıi Sel'skogo Kozyaistva: Sbomik Dekretov* (1923), s. 432 3.

26. Merkez loprak komitesinin 16 Mayıs 1919 tarihli bir emri, köylülerin komünal tarım dan aynlıp kendi topraklarını *(kutor ve olrub)* işleme hakkına sahip olduklarını tekrar doğruluyordu. Fakat bunun için Mtün komün üyelerinin razı olmasının gerekip gerekmediği asla açıklığa kavuşmadı: farklı yerel otoriteler farklı tutum aldılar ve bazı yerel otoriteler bireysel tarımın her türlüsünü engellediler *(O Zemle,* c. I [1921], s. 7).

savaşın sonucuna bağlı olduğu ve bir Bolşevik zafer ihtimali bile yeni devrimci değişikliklere karşı bir garanti sağlamayacağı İçin, savaş komünizmi tam bir güvensizlik ortamı yaratıyordu.

Demek ki, NEP'in Önemli bir İşlevi köylüye son derece önem verdiği iki şeyi sağlamasıydı: uygulayacağı tanm şeklîni seçme özgürlüğü ve toprak imtiyazı güvenliği. Ne var ki bu durum toprak kiralamaya ve ücretli işçi çalıştırmaya konulan yasakların uygulanması halinde, bunlann yapılacak seçimi adamakıllı aldatıcı kılacakları konusunda hızla bir tanışmaya yol açacaktı. Eğer savaş komünizmi döneminde bu yasaklar büyük ölçüde ihlal edilmediyse, bunun nedeni böyle bir ihlal için yelerli saiklerin ortada olmamasıydı. Şimdiyse, ticari teşvikler NEP'le birlikle yeniden işlerlik kazanmaya başladığından, ihlaller kaçınılmazdı. Ekim 1921 'de Narkomzem, "kiralamanın gizlice yapıldığını" belirtiyordu;[37] aynı şey ücretli işçi çalıştırma için de geçerliydi şüphesiz. Toprak imtiyazı sorunu, "mevcut yasadaki tüm belirsizlikleri ortadan kaldırmak amacıyla" yürürlükteki farklı İmtiyaz sistemlerini birer birer sayan ve bunlar arasında özgür bir seçim yapma hakkı tanıyan Aralık 1921 Tüm Rusya tarım kongresinin baş konusu oldu."[1] On beş gün sonra, dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi uzun ve muğlak bir tartışmada bu konuyu ele aldı. Osinski sorunun "mevcut yasada çok belirsiz ve anlaşılmaz bir şekilde İşlendiğinden" ve "köylümüzün toprağı kendi yararına kullanmak için yasal güvencesi olmadığından" yakındı. Osinski, köylüye sahibi olsun diye değil kullansın diye verilmiş otan toprağın kiralanmasına izin vermenin yarattığı anormalliği kabul ediyor ve bir uzlaşma yolu olarak kiralamanın altı yılla sınırlandırılmasını —üç yıllık sistemde iki rotasyonun eşdeğeri— öneriyordu.[29] Güçlüklerin bilincinde olan fakat çözüm yolları konusunda bölünmeye uğrayan ya da karar veremeyen kongre. VTsIK'yı bu ilkeleri bir kararnameyle açıklamakla görevlendirdi ve Narkomzem'den "yeni ekonomi politikasının esaslarıyla tam bir uyum sağlaması ve bütün tarım işletmeleri için açık seçik, lutarlı ve anlaşılır bir dizi yasa hazırlaması amacıyla" mevcut tarım yasasını yeni baştan ele almasını istedi.[3]"

27. *O Zemle,* c I (1921), s 16. aynı yayında bir Narkomzem yetkilisinin kiralamanın yasallaşması lehinde uzun bir yazısı yer alıyordu *(Ag.e..* c I, s. 105 15).

28. *Novae Zakonodatel'stvu v Oblasıi Sel'skogo Koz\aiıtva Sbamik Dekretov* (1923), s. AO.

29. *Devyat)'i, VserowiskıiS"ezdSovetov{\922),s.* 103 1.

30. *S"ezdi SovelovRSFSR* v *Postanovleniyak* (1939). s. 209.

VTsIK'nın "Toprağın İşçiler Tarafından Kullanılması Hakkında Olu/ Yedi Maddelik Temel Yasa" başlıklı kararnamesi Mayıs I922'de yayımlandı. " Artel, komün, *mir, oirub* ya da *kuivı* şeklindeki bireysel toprak veya bunların bileşimi kabul edilmişti: İlgili köylü tercihini yapmakta özgürdü; anlaşmazlık halinde yerel yetkililerin pek açık seçik tanımlanmamış bir karar verme hakkı vardı. Toprağın dönem dönem yeniden dağıtımına dayanan ««Vin devam ettirilmesi ne yasaklanmıştı ne de açıkça yerilmişti. Fakat köylü, en azından teorik açıdan, *mir* i terk etmekte ve toprağını kendisi işlemekte özgürdü; kararname sözde olağanüstü özel durumları bir çözüme bağlama gerekçesiyle hem toprağın kiralanmasına hem de ücretli işçi çalıştırılmasına izin veıerek bunu mümkün kılıyordu. Doğal felaketler ya da işgücü kaybı yüzünden "geçici olarak zor duruma düşmüş" aileler, topraklarını azami iki rotasyonluk bit dönem için kiralayabileceklerdi. "Kiralanan işçilerle birlikte eşit derecede çalışmak" cadıyla aileler ücretli işçi kiralayabileceklerdi. Böylece NEP'in devrim döneminden arta kalan eşitlikçi eğilimlere son veren bir etkisi oldu. NEP köylünün toprağını kendi malıymış gibi işleme, genişletme, ücretli işçi tutarak ekip biçme ya da başkalarına kiralama hakkım bu hak kamusal toprak mülkiyeli öğretisiyle bağdaştığı ölçüde tanımış oluyordu. Köylünün devlete karşı yükümlülükleri vergi ödeyen birinin yükümlülükleriydi. Buna karşılık devlet ona devrimden bu yana ilk kez toprağı hem kendisi için hem de kamu yararına işleyip verimini arlrrma güfenliğini sağlıyordu.

NEP uygulaması (fabrikalara, Sovyet kurumlarına ya da işçi sendikalarına "tahsis edilmiş" çiftlikler dahil) Sovhozlar, tarım komünü ya da artel gibi yürürlükteki gönüllü kolektif tarım kuruluşlarına sağlanan resmi desteği teorik bakımdan etkilemedi. NEP lehindeki ilk konuşmalarından birinde Lenin, tarımsal gelişmenin geleceğinin "en düşük verime sahip, en küçük, en az donatılmış ve en dağınık çiftliklerin yavaş yavaş birleşmeleri ve büyük ölçekli bir tarımı ortaklaşa Örgütlemeleri" perspektifine bağlı olduğunu tekrarlayarak şu anlamlı sözü ekliyordu: "İşte sosyalistler bütün bunların böyle olacağını hayal etmişlerdi."" tike açısından tek değişiklik, NEP döneminde devlet sanayisine uygulanan yeni ticari İlkelerin şimdi kendilerinden kâr elde etmeleri beklenen Sovhozlar'ı da kapsamasıydı.[1]" "Tahsis edilmiş" çiftlikler bunları İşleten ve komiserliğe ayni bir kira ödeyen ku

31. *Novae Zakımodatel'stva v Oblasli Set'skago Kozvaistva. Sbomik Dekreiov* (1923), s. 441 6.

32. Lenin, *Soçineniya.* c. XXVI. *299.* 33. Bkz. s. 275 7.

rumlara yasal bir sözleşmeyle kiralandığından, tüm Sovyet çiftlikleri Tarım Halk Komiseriiği'ne bağlıymış gibi kabul edilecekti.[34] Sonradan, Sov hozlar'ın kayınlmış bazı özel kişilere kiralanmasına izin veren emirler de yayımlandı." Sanayide yapılmakla olanla bir benzerlik kurularak, her ilin Sovhozlan bir il "tröstü" halinde yeniden gruplandırıldılar ve bu yapı Nar komzem'e bağlı "devlet çiftlikleri tröstü" (Gossel'sindikat) İle tamamlandı, tster tanm komünleri ister arteller şeklinde olsun üretim kooperatifleri hâlâ fiilen destekleniyordu.[56] Fakat NEP kırsal kesimle kem arasında normal mübadele kanallarını yeniden açtıkça, başlangıçta "tahsis edilmiş" çiftlikler sistemini yaratmış olan atılım tavsadı ve diğer Sovhozlar zar zor ayakta kalabildi. Bireysel işletme üzerinde durulması, devlet tarafından örgütlenmiş kolektif tarım kuruluşlarıyla bağdaşmıyordu.[37]

Partinin NEP'e Mart 1921 deki hoşgörülü ve rahat yaklaşımının devam etmesi beklenemezdi. Sosyalizm yolunda ileri bir adımın tüm partide yarattığı umutlara ve beklentilere böylesine aykırı ve böylesine köklü bir değişikliğin ilk bakışta sadece kapitalizme değil aynı zamanda Sosyalist Dev limciler'le Menşevikler'in dile getirdikleri kötümser görüşlere de bir taviz gibi görünen, politikayı devrimin öncü gücü ve destekleyicisi sanayi proletaryasına değil, geri ve genellikle küçük burjuva köylülüğe devreden bir değişikliğin kaygı ve öfke yaratması kaçınilmazdı.[ÎB] Köylülüğe karşı bu yeni tutum NEP'in temelini oluşturduğundan, ilk hücumların en şiddetlileri

34. *Novoe Zakoııodutel'stvn v Oblasıı Sel'skogo Karratttva: Sbornik Dekretov* (1923), s. 42 7.

35. Ag.f., s. 167.

36. *Novoe Zokonodaıel'stvo v Obtain Set'sktıgo Kozyaistva: Sbornik Dtkram* (1923), s. 47 9, *Sezdi Sovetov RSFSR v Posıanovtenıyuk* (1939). s. 230 1.

37 NEP döneminde Sovyet çıftlıklenne ilişkin tam bilgi *Nü Nm ik Puryak* < !9İÎ), c V. s 582 618'dedir Verilen ayrıntılı bilgi verim düşüklüğünü ve umursamazlığı olduğu gibi yansıtmaktadır; bu cildin editörlerinin, makale yazannca verilmiş istatistiklerin sorumluluğunu almamaları anlamlıdır.

38. 1921 yazında bir Fransız ziyaretçiye Maksim Corki'nin çok çarpıcı bir şekilde dile getirdiği buydu: "Şimdiye kadar işçiler efendiydi, ama onlar ülkemizde sadece küçük bir azınlıktır, birkaç milyondan ibarettirler. Köylüler ise sür Us une bereket. Devrimin başlangıcından beri bu iki sınır arasında devam eden mücadeleyi köylülerin kazanma şansı çok daba büyüktür. . Kent proletaryası dört yıldan beri sürekli gerilemekledir. Köylerdeki muazzam gel gil sonunda her şeyi yutacaktır. Köylü Rusya'nın efendisi olacaktır, çünkü sayıca üstündür. Ve geleceğimiz açısından felaket olacaktır bu" (A. Morizet, *Chez Lénine et Trotski à Moscou* [tarihsiz (1922?)], s. 240 2). Bolşeviklerin birçoğu kuşkusuz bu duygulan paylaşıyor ama açıkça dile getirmiyordu.

yeni tarım politikasına yöneldi. Parti çevrelerinde yeni bir eleştiri anlayışı yayıldı ve bu anlayış iki farklı çizgide dile getirildi.

Tarımda NEP uygulamasına yöneltilen ilk eleştiri köylülüğün sosyal yapısı üzerindeki etkisine ilişkindi. Üç yıl boyunca, Sovyet tanm politikasının daima eşitleyici bir etkisi oldu: Söz konusu politika hem en alt düzeyde hem de en üst düzeyde bir eşitlik sağlamaya çalışmış ve bunda epey başarılı olmuştu.[39] *Kulaklar'a* düşmanlığı, yoksul köylülerin kaderini değiştirmek ve herbirinin tarlalannı genişletmek arzusunun tamamlayıcı bir parçasıydı. NEP'in amacının *kulakla/m* itibarını sağlamak ve onları yoksul köylünün zararına teşvik etmek olduğu şimdi ortaya çıkıyordu. Lenin bu gerçeği kabul etti ve yapılan eleştirilere verdiği tek cevap buna mecbur kalındığını söylemek oldu:

Zoralım yerine ayni vergiyi ikame eımenin faı&ıiiar'ın sayısının bu sistemde, eskisinden daha çok artacağı anlamına geldiği gerçeğine gözlerimizi kapayamayız. *Kulaklar* geçmişte tutunamadıkları yerlerde ortaya çıkacaktır[40]

Piyasadaki serbest rekabetin başanlı ve zengin olanlarla başarısız ve yoksul olanlar arasındaki farklılaşmayı artırması ve zenginlere yoksulları sömürme imkânı sağlaması kaçınılmazdı. İster Stolipin reformu döneminde, ister NEP döneminde olsun kapitalizmin köylere yayılması için ödenmesi gereken bir bedeldi bu. 1921 kıtlığının yarattığı müthiş şartlarda *kulakların* yeniden canlanması kolay değildi: kıtlık çeken bölgelerde tek mesele hayatta kalabilmek ya da açlıktan ölmekti. Fakat diğer bölgelerde belirtiler daha açıktı. Aralık 1921 parti konferansında Preobrajenski tu/afc çiftçi tipi ekonominin gelişmesi üzerine dikkat çekti.[41] Mart 1922'de, on birinci parti kongresi hazırlıkları vesilesiyle merkez komitesine sorunu ilk kez ciddi bir şekilde ele alan ayrıntılı bir dizi tez sundu. "İç savaş boyunca ekonomik istikrarını korumuş ve kentlerin köylere aşırı bağımlılık olduğu dönemde güçlenmiş olan" köylü tabakası NEP döneminde "geçici ya da sürekli olarak ücretli işçi çalıştıran, yoğun tarıma dayalı küçük işletmeler şeklinde ya da Sibirya'da ve diğer sınır bölgelerinde sürekli işçi çalıştıran büyük ölçekli işletmeler şeklinde" üstünlük kuruyordu. Öte yandan, "yük hayvanları sayısındaki azalmanın, işçilerin emperyalist savaş ya da iç savaş cephesine gönderilmelerinin ve art arda gelen yetersiz hasatların sonucu atsız, tarlaları işlenmemiş, ineksiz ... köylülerin sayısı arttı". Böylece ilk eğilimlerin

39. Bkz. s. 158. 40. Lenin. *Soçineniya,* c. XXVI, s. 246.
4). *Vserossöskaya Konferenısiya RKP [Botsevikov),* No. 3(21 Aralık 1921). s. 20.

tam tevsi bir genel görünüm oluşmak üzereydi:

Kırsal kesimde sınıf çelişkilerinin dengelenmesi süreri bozuldu. Farklılaşma süreci yeniden başladı ve giderek güçlendi, köy ekonomisindeki canlanmanın en sağlıklı olduğu ve ekili alanların arttığı yerde doruk noktasına ulaştı... Koy ekonomisi bir bütün olarak müthiş gerilerken ve köyleri genel bir yoksulluk kaplarken bu tarım burjuvazisi doğmakladır.

Preobrajenski'nin mevcut felaketlere ilişkin ayrıntılı incelemesi Bolşevik teorinin eski ideallerine bir dönüşle son buluyordu: "Sovhozlar'ı geliştirmek, fabrikalara tahsis edilmiş topraklarda proleter tarımı desteklemek ve yaygınlaştırmak, kolektif tarımın gelişmesini teşvik etmek ve bunlara sosyalist ekonomide köy ekonomisinin dönüştürülmesinin teme! şekli olan planlı ekonomi içinde yer vermek." Preobrajenskİ "büyük tanm işletmeleri yaratmak" ve kaba tarımda modern teknik yöntemleri uygulamak amacıyla yabancı sermaye ve yabancı işçiler kullanılmasını önerirken günün modasına uyuyordu.[42]

Preobrajenski'nin tezlerini okurken, yaşanılan anın pratik imkânlarıyla pek az İlgisi olduğu görülen bu uzun vadeli planlamaya İlişkin teorik alıştırmalar karşısında Lenin'in sabrı taştı. Politbüro'ya sunduğu son derece eleştirel bir notta bu tezleri "uygun bulmadığını" belirtti. Gelecek kongrenin "beylik sözleri tekrarlayıp durmak yerine salt yerel *pratik tecrübeyi* ayrıntılarıyla incelemekle" görevlendirilecek bir komisyon kurulması sorununu ele almasını önerdi. Parti merkez komitesi Letıiriin görüşlerini kabul etti.[43] Preobrajenski'nin ekonomik politika hakkında genel bir tanışma açılması talebi reddedildiğinden, kongre tartışmaları bu esasa göre düzenlendi ve kongrenin, komisyonun tavsiyesi üzerine kabul edilen kısa karan, NEP' İn varsayımları geçerli kaldığı sürece çare bulunması imkânsız olan bir felakete değinmekten kaçındı.[44] Rekolte durumu belli olmadığından *kulaklara* karşı bir kampanya açmanın zamanı değildi.

ikinci eleştiri daha geniş bir temele dayalıydı ve daha acil bir tehdit içeriyordu. NEP köylüye zorunlu bir taviz olarak başlatıldığında, *kimden* ta□

42. Lenin, *Saç menim.* c. XXV11, s. 440□*.

43. Lenin'in Polilbıiro'ya noıu için bkz *a.g.e.,* c. XXVII, s. 191□4; merkez komitesinin koran için bkz. *a g e* ,c.XXVM.t.524,not8l.

44. *OdinnadiMrşi Seid ftKP(B)* (1936). s. 88: *VKP(B) v Rerutyutsiyak* (1941). s 428□9. Kırarın kaleme alınmasında Lenin'in ne deıeceye kadar katkıda bulunduğu, hiçbir eleştirel incelemeye dayanmayan "cahilce müdahale 1er "den nefretim dile getirdiği Osinslu'ye mektubundan anlaşılabilir *{Saçı nen ıra,* C. XXVII, s. 273□4).

vizde bulunmasının talep edildiğini sormakta.hiç kimse acele etmemişti: tarımsal üretimi ve kentlerin iaşesini artırmaya yönelik her tedbirin, en azından herkes kadar sanayi işçisinin de yararına olduğu İnandırıcı bir şekilde ve iyi niyeıle savunulabilirdi. Ancak 1921 yılı boyunca köylüye taıiz üstüne tavız verildi ve yiyecek karnesi hakkını yitirme ve işsiz kalma tehdi di altındaki sanayi işçisinin durumu gittikçe sarsıldı. Aralık 1921'de parti konferansı ve dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, sanayide artan hoşnuisuzluğu umursamaksızın köylülüğü ön planda tutmaya devam etti. Onuncu parti kongresince kıyasıya suçlanan İlk İşçi muhalefeti NEP öncesi döneme aitti, ve bu muhalefetin, "proleter olmayan" unsurların partide üstünlük kazanmasından yakınırken ima ettiği köylülük değildi. Ancak NEP'in köylü yararına sanayi işçisinin feda edilmesi anlamına geldiği söylentileri yayılmaya başlayınca, bu yakınmanın işçi muhalefetinin eski üyelerinin faal olduğu çevreler tarafından sahiplenilmesi doğaldı. Mart 1922 on birinci parti kongresinde NEP'in amacının "köylülere daha az pahalıya mal olan bir hükümet" sağlamak olduğunu ve bunun işçilerin zararına gerçekleştirildiğini ağzından kaçıran Şliyapnİkov'du/[1]" Lenin, Preobrajens ki'nin eleştirisine yaptığı gibi, Şliyapnikov'un eleştirisine de doğrudan doğruya cevap vermeklen kaçındı. Köylülükle "bağ" kurmanın zorunluluğuna ilişkin görüşünü tekrarladı ve "her şeyin bu anlayışa bağlı olması gerektiğini" özellikle belirtti. Lenin sanayi konusuna kısaca ve epey belirsiz bir şekilde değindi ve "çeşitli sebeplerden, genellikle de hastalığından dolayı" raporunun bu bölümünü hazırlayamadığı için özür diledi. Gen çekilmenin sona erdiğini bildirdi." Ancak konuşmasında politikada köklü bir değişiklik olduğunu düşündürecek hiçbir şey yoktu. NEP'in altında yatan genel sorunlar henüz yeterince olgunlaşmış değildi.

Lenin'in on birinci parti kongresinde izlemekle yetindiği bekle gör politikası daha sonra büyük ölçüde doğrulandı Kısmen NEP'in tanm üretimine sağladığı teşvikler, kısmen de havaların iyi gitmiş olması sayesinde 1922 rekoliesi devrimden beri en bereketli olanıydı[47] ve Sovyet iktidarı ile köy

45 *Wimadtsuryi S ezdRKPIB) i* 1916), s. 108

46. Lenin, *Soçineniya,* c. XXVII. s. 230,231.238.

47. Nisan 1923 on ikinci parti kongresinde Zinovyev, "1922 rekoltesinin savaş dönemi öncesi ortalama rekollenin yüzde yet m i; beşini oluşıurduğunu" resmen açıkladı; < mai üretim savaş öneesındekinin yüoje 35'iydı *{Ihenaduatvi S"ezd Rossıtkm K< "nmunı%ııçesKo\ Poıiıi IBofsevikovJ* [1923]. s. 25). Y. S. Rozenfeld. *Pıomıtlennayu PolMa SSSR* (1926). s. 432'de yer alan daha sonraki bir luhmine göre. lanmsal üretim 1913 rakamlarının yüıde 75'i. sınai tirelim ise Üçte biriydi.

lülük arasındaki yeni ilişkilerin tamamen doğrulanması anlamına geliyordu. Köylü devrimden beri ilk kez yerel yetkililerin teşvikiyle ürün fazlasını satma hakkına kavuşmakla kalmıyor, aynı zamanda bu işi olağanüstü elverişli piyasa şartlarında yapıyordu. Yarı aç yarı tok yaşanan yıllardan sonra kentler yiyecek maddelerine susamışlardı ve aynı zamanda sanayi, tamamen farklı sebeplerden dolayı.'" işlenmiş ürün stoklarının büyük bir kısmını tasfiye etmek zorunda kaldı. Öyle ki, 1922 yazı ve sonbaharı boyunca fiyatlarda sanayinin zararına ve tarımın lehine görülmedik oranlarda bir gelişme oldu. NEP'in hem açıklanmış amaçlarının hem de gizli kalmış sonuçlarının birdenbire tahmin edilemeyecek kadar geniş ölçüde bilincine varıldı: Kısmen bile bile, kısmen tesadüfen, köylü proletarya diktatörlüğünün şımarık çocuğu olmuştu. Kasım I922'de Komintern'in dördüncü kongresinde Lenin, NEP'in başarısını ilan etmekte tamamen haklıydı:

> 1921 'den önce Rusya'nın adeta genel bir özelliği haline gelen köylü ayaklanmaları hemen hemen tamamen son buldu. Köylülük şimdiki durumundan memnun... Köylülük iktidarımızın şu ya da bu alandaki uygulamasından hoşnut olmayabilir, yakınabilir. Şüphesiz böyle bir şey mümkün ve kaçınılmazdır, çünkü devlet aygıtımız, milli ekonomimiz henüz bunu önleyemeyecek kadar kusurludur; ama köylülüğün bir bütün olarak bizden gerçekten hoşnut kalmaması gibi bir dumm katiyen söz konusu değildir. **Bu** sonuca bir yıJ gibi kısa bir sürede ulaşıldı.'[19]

1922 yazında meydana gelen şeyin hem Preobrajenski'nin hem de Şliyap nikov'un eleştirilerini haklı çıkardığı doğrudur. Neredeyse altı yedi yıllık bir aradan sonra, köylülere gereken mallar sınırlı bîr şekilde de olsa kentlerden ve fabrikalardan gelen mallarla karşılandı. Bu mallar en geniş ve en bereketli toprakları edinmiş ve rekoltenin başarılı olmasına en çok katkıda bulunmuş en etkin ve en zengin köylülerin eline geçti. Köylerde NEP tarafından sağlanan refahın yanı sıra ağır sanayide benzeri bir İlerleme olmadı, ve bir bakıma sanayi işçisinin zararına gelişti bu. Ancak bu kanıtlar teorik bakımdan ne kadar doğru olursa olsun, NEP'in ekonomiye kazandırdığı ivme şimdilik bunları bastıracak kadar güçlüydü. Gerçi tarımdaki canlanmanın sağladığı kârların tamamı *kulaklar'ın* ve *kulaklar'u* özenenlerin ceplerine akmıştı, ama yoksul köylünün son yıllar boyunca katlanmak zorunda kaldığı dayanılmaz baskılar da kısmen de olsa üzerinden kalkmıştı. Her ne kadar köyler şehirlerin zararına zenginlemiyorsa da, dağıtımın eşitsiz ve fiyatların yüksek olmasına rağmen kentler ürün bolluğundan önemli kârlar

48. Bkz. s. 283 49. Lemn. 5ocinem>fl.c.XXVII,s.347.

sağlıyorlardı. NEP'in canlandırıcı etkisi ekonominin her alanına yayıldı; her ne kadar uzun vadede yeni gerilimler ve yeni eşitsizlikler yaratacak olsa da, şimdilik genel refahın artmakta oluşu bunları unulturuyordu.

1922 sonbaharında, NEP başarısının doruk noktasına ulaştığında ve henüz yeni bulutlar ortalığı kaplamadan önce, Sovyet Hükümeti durumu yasal yoldan istikrara kavuşturmaya karar verdi. 30 Ekimde VTsIK tarafından resmen onaylanan ve 1 Aralık 1922'de yürürlüğe giren tanm yasası[511] hiçbir yenilik içermiyordu. Aslında yasa mevcut hükümler çerçevesinde köylüye güven duygusu vermeyi amaçlıyordu. Toprağı kamulaştırma ilkesi yasada yeniden resmen doğrulanmıştı: "RSFSC sınırları içindeki topraklar, madenler, sular ve ormanlar üzerinde özel mülkiyet hakkı ebediyen kaldırılmıştır." Tarımsal amaçlarla kullanılan ya da kullanılacak toprakların tamamı "tek bir devlet fonu" oluşturuyordu. Bununla birlikte, toprakların "işçiler tarafından işletilmesi hakkı" bilinen bütün biçimleriyle uygulanabilecekti; düzenli bir yeniden dağıtımı ve karma ekimi içeren ya da içermeyen *mir* tarım topluluğu, bireysel çiftlik, tarım komünü şeklindeki gönüllü ortaklık, artel ya da Sovhoz. Anlaşamayan bir bireyin ya da azınlığın kendisine belirli bir toprak tahsis edilerek ayrılma hakkı, çiftliklerin aşın parçalanmasını önlemeye yönelik (ve Mayıs 1922 yasasından beri çok daha dikkatle tanımlanmış) hükümler uygulanmak kaydıyla tanınmıştı." Bu sınırlandırmaların yanı sıra, toprak sahibi köylülere fiilen uygulanan sınırlandırmalar hemen hemen tamamen ortadan kalkmıştı. Toprak kiralamaya ve ücretli İşçi çalısurmaya ilişkin temel haklar, tümüyle Mayıs 1922 yasası hükümlerine benzer hükümlerle tanınmıştı. "Cins, inanç ya da milliyet farkı gözetilmeksizin bütün vatandaşlar toprağı tarımsal amaçlarla ve kendi emekleriyle" işleme hakkına sahiptiler. Yasa sürekli yararlanma hakkı diye bir şey tanımıyordu, ama yasada tanınan hakların zamanla sınırlı olmadığı kastediliyordu. Tarım topluluğunun küçük köylü işleımesi ilkesini ve geleneksel tarım modelini geniş ölçekli mixlern kolektif birimin korkunç sultasına karşı savunmak için giriştiği mücadelede, köylü kendi ürün fazlasını pazarda satma hakkını savunmadaolduğu kadar parlak ve tam bir zafer ka

50. ***Sobranie Uzakonenii. 1922.*** **Nu. 68, madde 901**

51. Köylünün mır'i terk elme hakkı yasada en çok tanışılan sorun oldu ve karar için Sov narkom'a başvurmak gerekti *(IVSesıtya Vserossiiskogo Çentrai'noga Itpolnılel'nıigo Kvmiıe la IXSoziva,* **No. 1 (25 Ekim 1922], s. 33). VTsIK'nın yasa raportör* parçalanma sorununu gerektiği gibi çor menin güç olduğunu kabul elti; Ekim için asgari yüzölçümü saptama isi illerin kendilerine bırakıldı (*A.g e.,* s 35 6).**

zanmış görünüyordu. 1922 sonbaharında NEP köylerde hâlâ başarılıydı ve hiç değilse bu bakımdan ciddi bir değişikliğe uğraması mümkün görünmüyordu. Fäkal Rusya'nın tarımsal yapısı ancak on yıl kadar devam edecekti, ve bu yıllar boyunca Sovyet ekonomisinde tarımla büyük sanayi arasındaki temel soruna ilişkin tartışma hiç durmamacasına devam etti. 1923'ün "makas krizi" daha o günden bu tartışmanın başlangıcını belirliyordu.

b) *Sanayi*

Yeni Ekonomi Politikası tarıma yönelik bir politikaydı ve bu yüzden, sanayiye değil iç ticarete yönelikti. NEP'i onaylayan parti kongresi sanayi sorunlarını tartışmadı. "Zoralım Yerine Ayni Vergi İkamesi Üzerine" başlıklı karar, sanayiye ancak "ulaştırma ve sanayideki yeniden canlanma Sovyet iktidarına tarım ürünlerini normal yoldan, yani fabrika ürünleriyle küçük sanayi ürünleri karşılığında almayı sağlayabildiği ölçüde" atıfta bulunuyordu.'[2] İki ay sonra Lenin. NEP'i tüm ayrıntılarıyla açıkladığı makalesinde sorunu pratik açıdan ilk kez ele almış oldu:

> Sefalet ve yıkım O hale geldi ki. büyük ölçekli sosyalist ürelimı *biranda* rayına olunmamız mümkün değil.. Yani makinalar gerektirmeyen, önemli hammaddeler, yakıt ve yiyecek gerektirmeyen ve köy ekonomisine kısa vadede yardım sağlayan *küçük* sanayinin" kalkınmasına bir ölçüde yardım etmek zorunludur.[54]

Ama büyük sanayinin ikinci plana atılmasının yarattığı güçlükler de vardı. Birkaç hafta sonra, Mayıs 1921 ortasında kaleme almmış ve sonradan VTsTK'nın kararnamesi diye yayımlanmış bir tasarıda sorun daha İhtiyatlı bir biçimde askıda bırakılmıştı:

> Büyük, sosyalist işlelıııelenn devleı ürünlerinin üretimini ve teslimatını artırarak bu mübadeleyi yoluna koymayı ne ölçüde başaracağımızı, yerel küçük sanayiyi ne ölçüde teşvik edeceğimizi ve geliştireceğimizi bize tecrübe gösterecek.[55]

52. *VKP(B) v Rezolytıtsiyak* (1941}, c. [. s. 388.

53. "Küçük" sanayi başlıca üç kaıegoriden oluşuyordu: kendi başlarına, yardımsız ya da en çok bir veya iki ücretli işçiyle birlikte çalışan bağımsız zanaatkarlar; part lime işçiliğe ya da köylülerle ailelerinin çalışmasına dayanan "ev" ya da 'koy" ekonomisi *("kusturnaya pro miftennnu")*, ve ilk iki kategoriden birindeki ya da diğerindeki işçileri bir araya getirip örgütleyen sanayi kooperatifleri: "Küçük sanayi sadece basit makinaiar kullanıyordu ve kentlerdeki sanayi fabrıkalarından farklı olarak, esas itibariyle kov ekonomiciydi

54. Lenin, *Soçinenhv.* c. XXVI, 5 332 3.

55. Ag.e..c.XXVlİ,s 365 6. *Sobranie Uzakonenii. 1921,* No. 44, madde 223.

Bununla birlikte, bu lasarı dördüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'ne ve dördüncü Tüm Rusya işçi Sendikaları Kongresi'ne sunulduğunda, beriki kuruluş da büyük Ölçekli milli sanayinin çıkarlarım savunduğu için kuşkular hızla açığa çıktı. Bir konuşmacı köylülerin kendi ihtiyaçlarını esas itibariyle yerel sanayiden karşılayacağım, bu yüzden "kentle köy arasındaki bağın" kopacağını düşünüyordu; tartışmanın sonunda Milyutin, kongre başkanlığına iletilen düzinelerle pusulada "serbest rekabet ve küçük sanayiyi teşvik yönündeki bu yeni gidişatın büyük sanayiyi temelinden yıkacağı" kaygısının dile getirildiğini belirtti." Dördüncü Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde Lozovski sendikaların, "küçük sanayi"nin düzenlenmesi sürecine katılmaları gerektiğini ileri sürdü; Shınidt ise bu yeni şartlarda, işçi sınıfını "temel görevinden saptırarak küçük sanayiye yöneltecek" bir tehlike görüyordu. "

Mayıs 1921 sonunda düzenlenen parti konferansı Lenin'in bütün bu eleştirileri her zamanki gibi ustaca törpülemeğine vesile oldu. Sosyalist toplumda büyük sanayinin üstünlüğü Ön plana çıkarılmadı y sa, sebebi bunun genellikle kabul edilmiş bir önkabul oluşuydu. Şimdi en gözde *deus ex machina st** olan elektriklendirme planını yardıma çağırıyordu:

Tamamen kesin hesaplara dayanan, en büyük Rus bilim adamları ve uzmanları tarafından hazırlanmış bir planımız van bu plan. Rusya'nın doğal zenginliklerini göz önünde tutarak, ekonomimizi nasıl ve hangi kaynaklarla büyük sanayi üzerinde kurabileceğimiz hakkında tam bir bilgi vermektedir. Bu olmaksızın, ekonomik hayatımız için gerçekten sosyalist bir temelden söz etmek mümkün değildir.

Ancak büyük sanayiyi daha bol mifclurda yiyecek ve hammadde olmaksızın yeniden canlandırmak imkânsızdı, bunlar da ancak mübadele yoluyla sağlanabilirdi. Küçük sanayinin gelişmesini teşvik etmek bu süreci başlatacaktı. "Büyük sanayinin canlandırılmasına ciddi ve sistemli bir şekilde başlayabilmek için küçük sanayinin canlandırılmasına ihtiyacımız var."s,i Konferansın kararı, sanayi politikasına ilişkin dilekleri bu görüş açısından mantıki bir sıraya göre saplıyordu. Önce "özel ya da kooperatif şeklindeki,

* Bir bunalımı çözmek için dışarı Jan müdahale (ç.n)

%. *Trudı IVVserossıukogo 5"'e;4Narodn/ıgo Knzyıısrva* (1921), s. 42,43.

57. *Çetveıni Vserossiiskii S'eıd Professional'nik Soyuzov* (1921). c. I (Plenumi). s. 49, 115. Eylül 1922'de beşinci işçi sendikaları kongresinde Güney Rusya'dan bir delege, Roslov'daki büyük sigara fabrikası işçilerine yol verirken, o yörede sigara üretimiyle uğraşan manifakûrlerin hızla geliştiğinden yakınıyordu *(Sıenografıçeskıi Oıceı Pyaıoga Vserossiiskogo S"evla Professional'nik Soyuttu* [I922J, s. 91 2).

58. Lenin, *Soçineniya.c* XXVI. s. 390 1.

küçük ve orta işletmeleri destekleme"; sonra "devlet işletmelerinin özel kişilere, kooperatiflere, artellere ve kurumlara kiralanmasına izin verilmesi"; üçüncü olarak "büyük sanayi ile ilgili programların, köylülerin her gün kullandıkları tüketim mallarının üretimini artırma yönünde kısmen gözden geçirilmesi" ve nihayet "mali ve maddi kaynaklarını kullanma konusunda bütün büyük işletmelere daha çok bağımsızlık ve girişim imkânı sağlanması".[5]* Sovyet talimatnamelerinde izlenmesi gereken sıra buydu.

NEP'in sanayi alanındaki ilk adımları, l7Mayıs 192 l'de Sovnarkom tarafından yayımlanan iki kararnameydi. Birinci kararname "hükümetin isler özel, ister kooperatifler şeklinde olsun küçük sanayilerin ve tanm sanayilerinin geliştirilmesi İçin gerekli tedbirleri" almak ve "bireylerin ya da grupların ekonomik girişimini yokeden aşırı bir düzenlemeden ve şekilcilikten kaçınmak" niyetinde olduğunu bildiriyordu;[10] ikinci kararname ise üretim kooperatiflerinin kapsamını ve yetkilerini sınırlandıran önceki kararnamelerin birçoğunu iptal ediyor, 17 Mayıs 1921'den önce yürürlüğe girmiş kamulaştırmaların iptal edilmeyeceğini garanti etmekle birlikte 29 Kasım 1920 kararnamesinin uygulanmasına son veriyordu.*' Bütün bir 1920 yazı boyunca yayımlanan bir dizi kararname açıkça sanayi kooperatiflerini teşvik eder nitelikteydi. Bu işletmeler tüzel bir kişilikten yararlanıyor, toplam üyelerinin yüzde 20'sinden az olmak kaydıyla ücretli işçi kullanabiliyor, îşçi ve Köylü Denetimi Halk Komiserliği'ne tabi olmuyor ve böylece devlet kurumları gibi bağımlı olmaktan kurtuluyorlardı. Öte yandan Narkomfin'in kooperatif seksiyonundan kısa yada uzun vadeli kredi alma hakkına sahiptiler.[0] "Evde

59. *VKP(BtvRez<ıtyıtisiyuk* (1941). c. 1. s. 397.

60. *Sobranie Uzakonenii. 1921.* No. 47, madde 230

61. *A.g.e.*, No. 48. madde 240. Bu kararname, o dönemde kullanıldığı anlamda kamulaştırma teriminin belirsizliğini açıkça göstermektedir. Bütün sınai işletmeler (bazı önemsiz istisnalar dışında), kelimenin hukuki anlamıyla 29 Kasım 1920 kararnamesi gereğince "kamulaş ıınlmıştı"; 17 Mayıs 1921 kararnamesi o ana kadar yönetim tarafından el konulmamış işletmelere dokunulmayacağı anlamına geliyordu açıkça. 14 Haziran 1921de Adalet Halk Komiserliği, bu anlama gelen bir "yorum" yayımlayarak 17 Mayıs 1921'den önce devlet tarafından el konulmamış işletmelerin "kamulaşunlmamış kabul edileceğini" belirtiyordu *{Navaya Eko namifeskaya Politika v Promişlenmıtti. Sbornii Dekret"** [1921], s. 38 40). Aralık 1921 tarihli bir kararname bu karışık durumu bir parça açıklığa kavuşturuyofdu. Bu kararnameye core. Vesenka prezidyumunun belli bir işletmeyi kamu I aşı ın İmiş ya da kamulaştırılmamıştır diye itan eimesi kesin bir hüküm oluşturuyordu *(Sobranie Uzakonenii. 1921,* No. 79, madde 684); aynı kararname. 20'den az işçi çalıştıran ve daha once kamulaştırılmış olan işletmelerin devlet organlan tarafından yeterince kullanılmadığı takdirde kamulaştırmadan çıkarılmasını da öngörüyordu.

62. *Sobranie Uzakonenii. 1921.* No. 53. madde 322. No. 58, madde 382

çalışan işçiler dahil on ya da yirmiden fazla ücretli işçi çalıştırmadıkları" saptanmış köy sanayileri ile küçük sanayi işletmeleri, fazla göze batmayacak bir şekilde bir hayli kayırılmış oluyorlardı, çünkü kendilerine kamulaş tınlmayacaklan yada belediye yönetime tabî olmayacakları ve Vesenka kuruluşlarından yardım görecekleri vaadediüyordu.[63] Bu tedbirlerin genel sonucu, küçük zanaatkarlara ve kırsal kesimdeki küçük İşletmelere, NEP'in köylülüğe sunduğu yasal güvencenin ve ücarel yapma fırsatının aynını tanımak oldu.

Mayıs 1921 parti konferansı kararında sözü edilen ikinci aşama, vaktiyle kamulaştırılmış, ama bu yeni şartlarda devlet açısından verimli olmayan sanayi işletmelerinin kiralanma yoluyla özel yönetime ve özel denetime geri verilmesiydi. Bu İşletmelerin eski sahiplerine mutlaka geri verileceği söylentisi öylesine yayıldı ki. tapu senetleri şeklindeki işlemler Moskova'da mal sahiplerinin kendileri ya da mirasçıları tarafından hızla gerçekleştirildi.[54] Parti konferansının karan "yerel organlara" kendi yönetimlerindeki işletmeleri "üst makamlann izni olmaksızın" kiralama hakkı tanıyordu. Yerel organlar Sovyet kararnamesinin resmen yayımlanmasını beklemeksizin hemen bu yönde harekete geçtiler. Milli ekonomi il konseyleri, üçüncü kategoriye dahil (kendi özel denetimleri altındaki) işletmeleri[6'] yönetmenin ağır sorumluluğundan kurtulmak için bunları, hangi şanlarla olursa olsun, isteyen herkese kiralamaya başladılar.*[6] Birdenbire başlayan bu işlemin, kendi haline terk edilmiş birçok işletmeyi yeniden canlandırdığı ileri sürülebilirdi belki. Ancak bu durum karşısında Sovnarkom 6 Temmuz 1921'de kamulaştırılmış işletmeleri kiralama şartlarını saptayan bir kararname yayımladı. Öncelik kooperatiflere tanınmıştı, ama işletmeler özel kişilere de kiralanabiliyordu. Kiracılar kiraladıkları mülklerin yönetiminden hem hukuk mahkemesine hem de ceza mahkemesine karşı sorumluydular ve işletmelerin ve işçilerinin iaşesi sadece kendilerine aitti.[67] Kiralamalar genellikle iki beş yıllıktı ve kira elde edilen Ürünlerden yüzde vermek şeklinde ayni vergi olarak ödeniyordu. Kararnamenin yerel girişim dolayısıyla yayımlanmış olması esas itibariyle yerel küçük işletmelere uy

63.4.£.e.,ND 53, madde 323.

64. *Trudi IV Vseromiskügo S'eıdu Sfretov Narodnugv Kczyaisfna* (1921). S. 12.

gui andığım düşündürüyor. Bu sistemin bir yıllık uygulamasından sonra 1 Eylül 1922' de yayımlanan istatistikler de bunu doğruluyor. Bu tip kiralamanın en çok uygulandığı işletmeler deri ve gıda maddeleri işletmeleriydi Kiralanabilir varsayılan 7 100 işletmeden 3 800ü kiralanmıştı; bu işletmeler toplam 68 000 işçi çalıştırıyordu, yani her birinde ortalama 20 İşçi çalışıyordu. Kiralanmış işletmelerin sadece yansına yakın bir kısmı ile sınırlı olan rakamlar, bunların yüzde 50'den daha azının, çoğunluğu eski sahipleri olmak üzere özel kişilere kiralandığını gösteriyordu; geri kalanı kooperatiflere, işçi artellerıne ve devlet kurumlarına kiralanmıştı. Bunların büyük bir kısmının az bir sermayeyle sınırlı oldukları ve esas İtibariyle yerel pazar için üretim yaptıkları açıkça görülmektedir.*'

Bu tür işlemler, bazı sanayi işletmelerinin özet mülkiyete dönüşmesinin ve diğerlerinin kiralanmasının sosyalizmin ilkelerine bir ihanet olduğunu düşünen ortodoks parti çevrelerini Öfkelendirmeye devam ediyordu. Pani il merkezlerine gönderilmiş ve merkez komite sekreteri Molotov'un imzasını taşıyan Kasım 1921 tarihli bir talimat bu tutumun parti içi konseylere bile ne kadar yayılmış olduğunu göstermektedir. Bu yazı, bir komünistin ücretli işçi çalıştıran bir ekonomik kuruluşun sahibi ya da kiracısı olmasının ya da kâr amaçlı bir ekonomik kuruluşa katılmasının kabul edilemeyeceği konusunda parti üyelerini uyarıyordu. Komünistler ancak devlet ya da kooperatifler hesabına çalışan bir anele ya da kolektif bir ekonomik kuruluşa katılabilirlerdi, "amacı özellikle zenginleşmek olan" kuruluşlar söz konusu olamazdı.[6]'* İlke sorunu maddi çıkarlardan çok daha önemliydi. Aralık 1922'deki onuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Kamenev özel ya da kiraya verilmiş sanayilerde çalıştırılan 70 000 işçiye karşılık, devlet sanayilerinde ulaştırma dahi! 3 milyon işçinin çalıştığını bildirdi.[1]" Mart 1923'te sınai denilen işletmelerin 165 000'inde yapılan bir sayım bunlann yüzde **88** 5'inin öze! ya da özel şahıslara kiralanmış işletmeler olduğunu, yüzde 8.5'inin devlet tarafından yönetildiğini, yüzde 3'ünün ise kooperatiflerden oluştuğunu gösteriyordu. Ancak tüm sanayi işçilerinin yüzde 84.5'i, her biri ortalama olarak 155 işçi çalıştıran devlet işletmelerinde çalışıyordu; buna

63 Buradaki is.uiisl.kl« Mılyutiıı'm Mı *Nuuk Pulyak* (1423). c. [11, s 69 84'te yayımlanın makalesinden alınmıjlır. Marl 1922 *on* birinci parti kongresinde belirtilen rakamlat *{Odinnadnaryi S"ezd RKPlB)* [193 6]. s. 268) ortalama olarak daha *u* işçi çalıştıran kiralan nıış (iletmektin sayıca çok daha fazla olduğunu göstermektedir.

69 *krestiya CentralnoRt' Komiteni Rtıssii;kı>\ Kommuili'liieskvv Partit (Bvl'seviktn)*, No 34. l5Kasim!92l.s 10

70 *Dcsytiryi Vseroswstii S"ezd Sovem* (1923). s. 20.

karşılık kooperatif işletmelerin her biri ortalama **15** ücretli işçi, özel işletmeler ise sadece *2* işçi çalıştırıyordu. Ayrıca, emek üretkenliği devlet işletmelerinde çok daha yüksek olduğundan bunlar değer olarak tüm üretimin yüzde **92.4'ünü** sağlıyorlardı; oysa tüm üreıimin sadece yüzde **4 9u** özel işletmeler, yüzde **2.7**'side kooperatifler tarafından sağlanıyordu." Aylar sonra Lenin Komintern**'in** dördüncü kongresindeki saldırılar karşısında NEP'i savunurken, övünerek "tüm hâkim mevkilerin" devletin elinde kaldığını söylüyordu." İnandırıcı ve haklı bir savunmaydı bu. Yeni sanayi politikasının asıl önemi, çoğu asla kamulaştırılmamış ve **t>** dönemde kamulaştırılmaları fiilen mümkün olmayan bir yığın küçük işletmenin özel sahipliğine ya da özel yönetimine izin vermiş olması değil, Mayıs **1921**'deki parti konferansının büyük sanayinin tüketim malları sektörünün güçlendirilmesine ve sınai işletmelerin "bağımsızlığının ve girişimciliğinin" geliştirilmesine ilişkin üçüncü ve dördüncü talimatıyla bağdaşan yeni bir tutum izlenmesiydi.

Sovnarkom'un "Yeni Ekonomi Politikası İlkelerinin Yürürlüğe Konması Üzerine" başlıklı **9** Ağustos **1921** tarihli "talimatı", NEP'in esas itibariyle büyük sanayiye yönelik ilk önemli kararnamesiydi. Bu kararname "köy sanayisini ve küçük sanayiyi büyük sanayinin yardımcısı olarak" kabul ediyor ve işletmelerin sistemli bir tasnifini yapmaya çalışıyordu:

> **Devlet Vesenka'nın ve** onun yerel **organlarının şahsında, sanayinin farklı kollarını ve devlet için** bazı bakı ml **ar Jan önem taşıyan ya da** birbirini **karşılıklı** olarak **tamamlayan işletmelere tabi sınırlı sayıda küçük işletmeyi doğrudan doğruya kendi yönelimi altında lutar.**

Bu kategorilerin hiçbirine girmeyen işletmeler kooperatiflere ya da diğer kuruluşlara veya özel kişilere kiralanacak, kiracı bulamayan işletmeler kapatılacaktı. Ancak doğrudan doğruya devlet organlarının yönetimi altına giren işletmeler "kesin bir ekonomi politikasının *(kozraşet)* ilkelerine göre yönetileceklerdi".[Tî] îki ilke aynt zamanda kabul edilmişti; biri merkeziyetçilik ilkesi, diğeri de ademi merkeziyetçilikti. Aynı "üretim kolu"nda yer

71. Y S Rozeıftld. ***Prı>mislf»nu>aP<MlikaSSSR {Wby.ï*** **211 12**

72. Lenin, ***Srfinentyu*** **c XXVJJ. s. 350.**

73. ***Sabrante Uzakvncnii. 1911,*** **No. 59. madde 403. "Talimat" Vesenka tarafı Man kaleme alınmıştı** ***(Pyaf Let Vlasıi Savetov [I92l\,*** **s. 318). Bunda, NEP şokundan sonra buyùk sanayide meydana gelen "yeniden canlanmanın" başlangıcını görmek mümkündür. Bu yasal bir ka ramauıe olmaktan ziyade, nasi) bir yol izlenmesi gerektiğini gösteren bir talimatname şeklindeydi; ama bu tür bildiriler resmi kararnameler arasında sıkça görülmektedir ve ywal bakımdan bağlayıcı nitelikleri** vardır.

alan İşletmeler, o dönemde "birlikler", sonra da "tröstler" diye bilinen kurumlarda "bir araya geleceklerdi"; Öte yandan "birlikler" ve birleşme dışında kalabilecek kadar büyük ya da önemli işletmeler bağımsız olmak anlamında "ayrılacaklar" ve Vesenka ile ona bağlı kuruluşların yönelim ve denetimine tabi olmayacaklardı. STO'nun 12 Ağustos 1921 tarihli bir kararnamesinin çifte temasıydı bunlar:

Belirli bir sanayi kolunda teknik bakımdan en iyi donatılmış, en iyi örgütlenmiş ve en iyi durumdaki işletmeler *kozrasei* ilkelerine göre yaranlmış ve örgütlenmiş özel bir birlik içinde yer alabileceklerdir. Bireysel işletmeler de aynı ilkeler doğrultusunda "ayrılabileceklerdir"."[4]

Kamulaştırılmış büyük sanayinin doğrudan devlet yönetiminden "ayrılması" ve ticari ilkeler uyarınca bağımsız olarak yönetilmesi, kamulaştırılmamış ya da kiralanmamış ve yeni ekonomik düzenin temel taşını oluşturan her tür küçük sanayiyi teşvik etmenin karşılığı oluyordu. Çalıştırdıkları İşçilerin geçiminden doğrudan sorumlu olan ve nakdi yada ayni her türlü geçim şeklinin ücret olarak kabul edildiği işletmelerde, "ayrılma'", emek politikasında can alıcı Önemde sonuçlar yaratıyordu;" sanayinin büyük çoğunluğunun kendi sancıları ve müşterileri olarak devlet organlarına bel bağlamak yerine serbest piyasada alıcı ve satıcı olmayı yeğlediği ticaret ve dağıtım alanında da durum aynıydı.'* Sanayinin bütçe tahminlerine göre artık hazineden değil, ama kârlılık esasına göre devlet bankasından ve daha sonra da diğer bankacılık kuruluşlarından kredi aldığı maliye polilikası alanında da yine aynı durum söz konusuydu." Lenin'in "ticari ilkelere geçiş" olarak tanımladığı *kozrasei* uygulaması NEP'in yarattığı kaçınılmaz bir sonuçtu: Devlet sektörü piyasa şactlannı kabul etmedikçe, aynı ekonomi içinde özel kapitalist tarımla devlet sanayisini bağdaştırmak mümkün değildi." *Kozraşefıa* işlevi, her şeyden önce devlet işletmelerinin devlete yük olmaktan çıkmasını sağlamak, ikincisi, resmi makamların hangi işletmelerin devlet mülkiyeti ve yönetimi imtiyazını korumayı hak ettiklerini belirlemelerini mümkün kılmaktı. Ancak 1921 sonbaharında devletin elindeki araçlar bu çetin işi gerçekleştirecek kadar mükemmel değildi. Aralık 1921'deki dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne sunduğu raporda Vesenka, kâr tanımına ilişkin en basit kararların bazılarının hâlâ alınmamış olduğunu kongreye hatırlattı:

74. Sobranie *Uzakonenii. 1921,* No 63, madde 46;.
75. Bkz. s. 291 2. 76. Bkz. s. 280. 77. Bkz. s. 314 5.
78. Lenin, *Soçineniya.* c. XXVII, s. 76.

Kârdan ne anlamak gerektiği, tümüyle hesaplanıp hesaplanamayacağı, İşletme sermayesini artırmak amacıyla kârın bir bölümünü ayırmak gerekip gerekmediği, işletmeye kalan satılmamış ürünler şeklindeki kârın nasıl değerlendirileceği konusunda şimdiye kadar yol gösterici hiçbir talimat yoktur."

Bunlar ne basit ne de salt biçimsel sorulardı Yaklaşık iki yıi sonra STO' nun bir yayınında uzman bir yazar farklı tröstlerin üretim maliyetlerini ve dolayısıyla kârlarını çok farklı biçimde hesapladıklarını belirtiyordu.*[0]

Tröstlerin oluşumu, sanayinin *kozraşett.* geçişini sağlayacak ve bu değişikliğin yaratacağı gerilimlere dayanabilmesini mümkün kılacak bir yöntemdi. Bir bakıma kendi yağıyla kavrulma polilikasıydı bu. Sanayi, özellikle İç savaş boyunca mutlak öncelik kazanmış olan ağır sanayi, köylülüğe verilmiş tavizlerin ve bir pazar ekonomisine dönüşün ağır yükünü taşımak zorunda kalacaktı. Bununla birlikte, büyük ölçekli sanayi artık proleter devletin gözdesi değilse, açık rekabetin yeni, alışılmadık gerilimlerine dayanmak İçin örgütlenmesi gerekirdi. Daha acil bir başka anlamda, tröstler mantığa uygun *çözüm* bulma sorununa bir cevaptı. Düşük verimli bazı işletmeleri kapatıp en etkili olanların üretimini artırarak muazzam hammadde, donanım ve işgücü israfını önlemenin mümkün olduğu uzun zamandan beri fark edilmişti. Her işletmenin ayrı yönetildiği, yönetimin tutuculuğunu hafifletmek için hiçbir şey yapmamış güçlü bvr sendikacılığın hüküm sürdüğü *glavk* sisteminden pek bir sonuç alınamamıştı. Aynı üretim kolunda bazen tröst, bazen *kust* ya da "demet" denilen küçük İşletmeler kurma girişimleri de pek az başarılı olmuştu. Mayıs 1921'üe, NEP'in ilk coşkulu döneminde, parti merkez komitesi dördüncü Tüm Rusya îşçi Sendikaları Kongresine işçileri en iyi, en büyük ve mümkünse kalabalık olmayan İşletmelerde toplayarak işletme ve işçi sayısının hızla azaltılmasını tavsiye etmişti. Parti merkez komitesi, dördüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresi'ne de aynı tavsiyede bulunmuştu."[1] Fakat ilerleme yavaştı. Yakıt krizi sadece can alıcı önemdeki tek bir sektörde köklü tedbirler alınmasını 20runlu kılmıştı. 1920 yazında teknisyenlerden oluşan bir komis

71. ***Ftnansovaya Poiitihı ıi Period s Dcbıbrya 1920 g. p# Delubr' 192/ g . Ölçer i l\ Vserossustûmu S"ezdu Saveim*** **(19211. s. bO l. Vesenka'nın eski başkanı Rikov. mevcut ısta tisıifilerın hiçbir "gerçek *koıraseı"* için yeterli olmadığını ve "sabit sermayeyi belirleyecek ra kamlardan bile yoksun olduklarını" yazıyordu o dönemde (A I. Rikov, *Sfaı'i i Reçı,* c If [19281, s. 97).**

80. *Nil toovik Putyak* (1923), c. Ill, s. 133 7.

81 *İrtesUva Çentral'nogo Komitem Rossiiskoy Kommunisıiçeskoy Panii (Bol'sevikov)* No.32.6A|uslrsl921.s.3 4.

yon. Do ne iz havzasında birçok askeri harekâtın sebep olduğu yıkımlardan sonra yeni onarılmış kömür madenlerini denetledi ve donanımsız çalıştıkları için "köylü kuyuları" olarak adlandırılan 338 kuyu da içinde olmak üzere, faaliyet halinde 959 kuyu keşfetti. Savaş komünizminin son dönemindeki emek orduları Donetz madenlerinde geniş ölçüde çalıştırılmıştı, ve şüphesiz bu yüzden yoğunlaşma nispeten kolay oldu. 1 Temmuz 1921' de çalışan maden kuyusu sayısı 687'ye indirildi.[81]

Yeni sanayi politikası, her yerde tröstler oluşmasını teşvik ederek bu ilkenin en geniş şekilde uygulanmasını mümkün kıldı. Biri kelen fabrikası, diğeri Beyaz Deniz bölgesindeki bir bıçkı fabrikası olmak üzere, ilk iki tröst (o dönemde henüz birlikler deniyordu) STO'nun kararnameleriyle Ağustos 1921'de kuruldu. Tüzükleri onları kâr ve zarar hesabı tutmaya mecbur ediyor ve serbest piyasada (sözde istisna olsa da) gereç satın almalarına ve ürünlerini satmalarına İzin veriyordu."[3] Bu iki tröst kurulacak benzerlerine örnek oluşturmaları için açılmıştı ve Ekim 1921'den itibaren bu tür tröstler hızla çoğaldı. Aralıkta, dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Vesenka'nın yeni başkanı Bogdanov on beş büyük tröstün (bu kelime artık serbestçe kullanılıyordu) kurulduğunu bildirdi."[4] Eylül 1921'de STO tarafından Don havzasına bir başka heyet gönderildi. Bu heyetin çalışmaları sonunda 288 maden kuyusu devlet yönetiminde kaldı (bunların 267'si çalışır durumdaydı) ve yeni bir tröste, Donugol'a dahil edildi; geri kalan 400'ü kiralandı yada terk edildi.*[5] 1922 yazında diğer kömür üretim bölgeleriyle petrol üretim bölgelerinde de aynı modele göre tröstler kuruldu. Bunlar tamamen tröstleşmiş ve bir araya getirilmiş sanayilerdi. Ancak aynı mantıksal süreç hafif sanayiye de uygulandı. Daha önce Glavkoz yönetimindeki deri sanayisinde I OOO'den fazla işletmenin I24'ü devlete geçti ve deri tröstleri halinde yeniden gruplandırıidı, diğerleri kiralandı ya da terk edildi. Ancak bu 124 İşletme kendi aralarında toplam üretimin yüzde 70 ila 88'ini sağlıyorlardı"[6] Ağustos 1922 sonunda, tröstleşme süreci fiilen tamamlandığında 421 tröst oluşmuştu; bunun 50'den fazlası tekstil, metalürji ve yiyecek maddeleri sanayisinde, 40'tan fazlası deri, 35'i

82. ***Ntı Novik Pulyak*** **(1923).**c. **UI**.s. **49 50.**

83 ***No\wa Ekonomice skaya Politika v Promiflennostı: Sbornik Dekretov*** **(1921). s. 95 103.110 20.**

84 ***Devyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov*** **(1922),** s **72,89.**

85 ***Na Novik Putyak*** **(1923). c.** Ht. s. **51.**

86 ***A.g.e..*** **c. III. s. II.**

kimya ve 20'si elektrik sanayisindeydi. Her tröst içinde yer alan işletmelerin ortalama sayısı yaklaşık 10'du. Haklarında ayrıntılı islalistiklerin mevcut olduğu 380 tröst 84 000 işçi çalıştırıyordu, bunun 525 000'i tekstil ve metalürji tröstleri ndey di. Bu rakamlara büyük kömür ve petrol tröstleri dahil değildi.*' Tröstlerin en büyüğü 54 000 İşçi çalıştıran İvanovo Vozne senk tekstil tröstü[8]* ile sırasıyla 48 000 ve 41 000 işçi çalıştıran Gomza ve Yugostal metalürji tröstleriydi. Her biri 10 000'den fazla işçi çalıştıran 21 tröst vardı.[89] Devlet tröstü Sovyet cumhuriyetlerinde sanayi için başlıca örgütlenme şekli olmuştu.

Kozrafet'lete geçiş, tröstleşme sürecine oranla başlangıçta geri kaldı. 27 Ekim 1921 tarihli bir kararname iki devlet işletmesi kategorisi arasında ayrım yapıyordu: devletten hiçbir şekilde mal ve yardım almayan işletmeler ve çoğu zaman işçilere tahsis edilmiş, Narkomprod tarafından dağıtılan karneler şeklinde devlet desteğine bağımlı işletmeler. Kısa zamanda devlet işletmelerinin büyük bir kısmını kapsayacak olan birinci kategori, ürünlerini serbest piyasada dilediği gibi satma özgürlüğüne sahipti; esas itibariyle ağır sanayinin temel sektörlerini içeren ikinci kategori ürünlerin yüzde 50 kadarını özel anlaşmalara göre, piyasaya sürebiliyordu; ama önceliği daima devlet kurumlarına, sonra koopetariflere ve en son olarak Özel alıcılara tanımak zorundaydı.[9]" İşletmeler ürünlerinin bir kısmını serbesl piyasada değerlendirme iznini kolayca elde ediyorlardı ve bu uygulama Aralık 1921 parti konferansının özel onayından geçti.[0]' 21 Mart I922'de daha ileri bir adım atıldı: Yakıt sanayisi ncari bir labana oturtuldu. Sanayi işletmeleri yakıtı bundan böyle artık devletten sağlamayacak. Yüksek Yakıt tdaresi'nden satın almak mecburiyetinde kalacaklar anlamına geliyordu bu. Öte yandan, yakıt sanayisi işçileri artık iaşelerini de devlet organlarından almayacaklar

87. *A.g.e.*, c. 111. s. 27 30. Devrimin beşinci yıldönümü vesilesiyle Kasım I922'dc yayımlanmış bir kilap, 4144 işletmenin yer aldığı ve toplam bir milyon kadar işçinin çalıştığı 430 trösıen süz etmektedir; bunun 65i yiyecek, 57'si maden ve 52'si tekstil sanayisindedir (Pyuı' *Lei Vuısti Sovetav* [1922]. s. 321). Y. S. Rozenfeid, *Promıslennaya Politika SSSR* (1926), s. 216 20'de tröst sayısı biraz dana yüksek venlmckledir

88 1922'de bit VTsIK temsilcisi tröstlerin oluşumuna ilişkin bazı açıklamalarda bulundu. En önemli yerel tekstil fabrikaları bu ırösıe dahildi, daha az Önemli fabrikalar once kiralanmış, ama sonradan yerel Sovyet'in ticaret ve sanayi bölümünün yönelimi allında bir birlik oluşturmuşlardı *(IVSessiya Vstrasfiiskoga Çenırat'nogo tspolnitet'nogo Komutta IX Sozna.* No.2 [26 Ekim 1922],s. 25 6).

89. Y. S. Rozenfeld, *Promisiennayu Potmka SSSR* (1926), s. 220.

90. *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No 72, madde 577.

91 *VKP(B)vRezotyntsiyak* (194l),c. I.î.410.

dı." Ne var ki bu kesin emrin görünüşe bakılırsa, bazı istisnaları da vardı. Kararname demiryolu idaresine bedava yakıt vermeye devam edilmesini öngörüyordu; sonradan eklenen bir madde gereğince, Donetz havzası madencilerinin iaşesi sağlandı.[1]" Ancak "ticari ilkelere" geçiş, sınai alanın büyük bir kısmında temelde 1922 sonundan önce tamamlanmıştı.

1922 sonbaharında yurttaşlık yasasının hazırlanması yeni tröstlerin yasal statüsünü tamamlamak için ilk ciddi girişime yol açtı. Yeni tröstler bir yönetim örgütünün (Vesenka ya da *gtavk* ve merkezleri) doğrudan yönetimine tabi olmadıkları ve kendi kâr ve hesaplarından kendileri sorumlu oldukları için, savaş komünizmi döneminin devlet sınai işletmelerinden ya da bu tür İşletme gruplarından farklıydılar; öte yandan o dönemde ne sabit sermayeleri vardı ne de tüzel kişilikleri. Yurttaşlık yasasının 19. maddesi "özerk bir yönetime tabi ve finansmanı devlet bütçesine bağlı bulunmayan devlet işletmeleri ve devlet işletmeleri birliği" şeklinde özel bir kategori yarattı. Bu tür kuruluşların "bağımsız tüzel kişiler sıfatıyla ekonomik işlemlere katılma" hakları vardı ve normal yasal işlemlere tabiydiler; işletme sermayesi dahil, döner varlıklar (milli mülkiyet olarak kalan sabit sermayeler hariç) borçlanmalara karşı teminat olarak gösterilebİliyordu. Nihayet 10 Nisan 1923 tarihli kararname, tröstlerin statüsünü bu şemaya göre tanımlayıp düzenliyordu.

[Kararnamenin I. maddesine gore] devlet tröstleri her İşletme için tanımlanmış statü çerçevesinde faaliyet gusletmeleri amacıyla devletçe bağımsızlık tanınmış vc kâr sağlamak için ticari muhasebe ilkelerine göre hareket eden devlet sınai işletmeleridir.

Devlet kendi devraldığı tröstler dışındaki tröstlerin borçlarının sorumluluğunu kabul etmiyordu ve muhtemel zararları karşılamak mecburiyetinde değildi. Bazı yasal kesintilerden sonra, kârlar devlete kalıyordu Her tröste sabit sermaye olarak bir meblağ tahsis edilmiş ve sermaye yüzdesi olarak hesaplanmış amortisman yıllık karlar üzerinden alınmıştı; kârın dörtte biri tröste, yüzde 22'si işçilerin durumunu düzeltmek için bir sosyal fona kalıyor, yüzde 3'ü yöneticilerle memur ve işçilere prim olarak dağıtılıyordu. Tröstler serbest piyasada alım satımda tamamen özgürdüler ve devlet kuruluşlarına öncelik tanımaları ancak önerilen ya da talep edilen fiyatlar eşit

92. Novae Zahmodatel'stvo v Obtasıi Sel'skogo Kozyaistva Sborntk Dekretav **(1923), s. 216 18.**

<)1. NaNovikPutyak (1923),c.ni.s **53.**

derecede elverişliyse mümkündü.[94] *Kozraset'te* yer alan kâr öğesi üzerinde özellikle durulmuştu: başlangıçta bir rasyonelleştirme aracı ve bir değer ölçülü olarak tasarlanmış olan şey. sınai üretim için yeni bir teşvik olarak geliştirildi.

Tarımda NEP, Sovyet Rusya'yı ekonomik kalkınma yoluna yönelten gerekli üretim güdüsünü hızla sağladı. Sanayide ise ilerlemeler yavaş, daha dolaylı ve tehlikeli bir şekilde lek yanlıydı. İlk hedefi köylüye ürünleri için çabuk ve yeterli bir gelir sunmaktı ve gelişme 21 Mayıs parti kararnamesinde çizilen yolu izledi. Bu genel amaç doğrultusunda, her şeyden önce doğrudan doğruya köylü için üretim yapan, donanım için ya pek az ya da hiç sermaye yatırımı gerektirmeyen ve ürünlerini tarım ürünleriyle hızla mübadele edebilecek küçük köy sanayilerini ve yerel sanayileri teşvik etti. Modern sanayiler alanında NEP ekonomiye daha uzun vadede yarar sağlayacak olan yatırım malları sanayilerini değil, ürünleri hemen pazarl an ab ilecek tüketim sanayilerini teşvik etti. Özel işletmeye ve serbest piyasaya dönüş bu hedeflerin gerçekleştirilmesine hizmet ediyordu; Rusya ekonomisinin ilkel şartlarında bu hedefler, uzun vadeli sermaye yatırımlarını gerektirmeyen günlük ve basit tüketim ihtiyaçlarını yansıtıyordu sadece. 1920'de, hemen her yerde sınai üretim en düşük seviyedeydi; 1912 deki rakamın yüzde 16'sıydı.[95] Kalkınma çok eşitsiz bir şekilde gerçekleşti. 1920'de, 1912'deki üretimin ancak dörtte birine ulaşan küçük sanayide —köy ve el sanatları— üretim 1921'de 1912 rakamlarının yüzde 35'ine, 1922'de yüzde 54'üne yükseldi. Ote yandan, 1920'de modern büyük sanayide 1912'deki üretim seviyesinin yüzde 15'ine düşen üretim 1921'de sadece yüzde 17'ye ve 1922'de yüzde 20'ye yükseldi. Büyük sanayide en iyi sonuçlar, doğrudan köylüler için üretim yapan hafif tüketim malları sanayisinde alındı. Deri sanayisi o yıllarda 1912 yılı üretimine eşit bir üretim sağlayan lek sanayiydik Tekstil sanayisinde de büyük bir ilerleme oldu. 1912 rakamlarına oranla yünlü mallar üretimi 1920'de yüzde 36'yken, 1922'de yüzde 55'e; keten

94. ***Sobranie Uzakonenii,*** **/°2J, No. 26, madde336**

95. 1912 liyallanna göre altın ruble olarak hesaplanmış rakamlar Wo *Novık Putyak* (1923). c. III. s. (Sândadır; şüphesiz bunlar sadece kaba tahminlerdir. 1922 rakamları ilkdotuzaym gerçek sonuçlarına güre hesaplanmıştır ve bütün bir yıla ilişkin nihaî sonuçları tam olarak yansıtmamakladır

96. Bu şaşırtıcı sonuç "1912 istatistiklerinde yer almayan" ya da belki "el sanatları" sanayisine dahil edilmiş küçük deri işletmelerinin anık kamulaştırılmış olmasına atfediliyordu l/l s.l>., c M. s 185).

ürünleri 1920'de yüzde 35'ken, 1922'de yüzde 72'ye ve pamuklu maddeler (başlıca hammadde kaynağı olan Türkislan'a İki yıl boyunca ulaşmak mümkün olmamışlı) 1920'de yüzde 6.5 iken 1922' de yüzde 15.5'e yükseldi. Ağır sanayi alanında maden sanayisi 1912'deki üretime oranla 1920'de yüzde 33'lük bir üretim sağladı; üretim 1921'de yüzde 30'un altına düştü ve 1922'de sadece yüzde 36'ya yükseldi. Dikkate değer bir gelişme sadece petrol sanayisinde görüldü; 1912'deki üretime oranla 1920'de yüzde 16 olan üretim 1922'de yüzde 39'a yükseldi; petrol sanayisinde 1920'de üretimin düşük olmasının asıl nedeni önceki iki yıl boyunca meydana gelen askeri olaylardı Ancak en anlamlı sonuçlar Rusya'nın devrim öncesi sanayilerinin en büyüğü ve geniş ölçekli sanayisinin temeli olan metalürji sanayisinde alındı. 1920'de üretim 1912'dekinin yüzde 6'sı iken, 1921'de yüzde 9'a yükseldi ve 1922'de tekrar yüzde 7'ye düştü. Nisan 1923'teki on ikinci parti kongresinde verilen bir demece göre. rasyonalleştirme tedbirlerine rağmen sanayi o dönemde kapasitesinin ancak yüzde 30'uyla çalışıyordu."

NEP'in ilk döneminde Sovyet sanayisi iki ters etkiye maruz kalmıştı. Her şeyden önce NEP başlangıçta sadece köylüye bir taviz politikası değil proletaryanın zararına bir taviz politikası, ya da en azından sanayiyi gözetmeye imkân vermeyen bir taviz politikası oldu. Bu yüzden, büyük sanayi için ürkütücü bir politikaydı.[9]* ikinci olarak, NEP tüketim mallan talebini teşvik ederken sanayi sektörü içindeki dengeyi bozdu.

Bu etkilerden ilki, sanayi ürünleri fiyatlarındaki krizde kendini neredeyse birdenbire gösterdi. Savaş komünizmi boyunca resmi sabit fiyatlar işlenmiş mal üreticisinin yararlanacağı şekilde düzenlenmişti. Öte yandan, karaborsada yiyecek maddelerine aşırı talep Önceki dengeyi bozdu; öyle ki, örneğin bir *pud* çavdar karşılığında savaş öncesi dönemdekinden çok daha fazla miktarda deri ya da pamuklu kumaş alınabiliyordu Bu yüzden, denetimler kaldırıldığında tarım ürünleri (iyatlannda bîr yukseune beklenebilirdi. Sadece gerçekleşmekle kalmayan, ama hiç kimsenin tahmin etmediği bir şiddette ve kapsamda gerçekleşen bu hareket, hem köylerdeki hem de kentlerdeki özel şartlatın sonucuydu. Köylerde savaş komünizminin zora hmlan köylüleri ihtiyati erzaktan yoksun bırakmış ve 192l'in feci hasadı

97 *DvemıdtsdM S"ezd Rossitsiıı? Kvntmunisıtçeskoy Partit iSt'l'sevıkevj* (1921), s. 339.

98 Aralık 1921 'de bir parü konferansında Kamenev NEP'in temel ikilemini söyle açıklıydı du "Sanayiyi ve dolayısıyla lum ekonomimizi ancak ya koylunun ya da isçinin, veya her ikisinin alevhine canlandırabiliriz" *[Vst'nmıskııva Ken/eremsno RKP IBolstvıkoy)*. No. I 119 Aralık I921].s 20)

ülkenin birçok yerinde halkı NEP'in gelişmelerinden yararlanmaktan alıkoymuştu; öyle ki sanayi mallarına gerçek talep beklenmedik derecede azalmış, buna karşılık rezervleri tükenen yiyecek maddelerine kentlerden gelen talep her zamankinden daha fazla artmıştı. Yıllardan beri ilk kez, NEP köylüyü ailesinin ve vergi tahsildarının taleplerini karşıladıktan sonra üretim fazlasını dilediği fiyata satacak duruma getirmişti 1921 22 kışında, satılacak ürün fazlası olan köylüler kendi güçlerinin bilincindeydiler ve savaş komünizmi döneminde kentlerden çektiklerinin acısını çıkarmaktan geri kalmıyorlardı.

Sanayinin durumu daha karmaşıktı. NEP dönemindeki ticarel özgürlüğü ve denetimlerin gevşetilmesi köylüleri teşvik eder ve cesaretlendirirken, birdenbire kendi yağıyla kavrulmak durumunda kalan ve *kozraşeı'in* insafına terk edilen büyük sanayi için durum bambaşkaydı: 1921 sonbaharından itibaren sayılan gitgide anan işletmeler her türlü devlet kredisinden, hammaddeden ve yiyecek maddesinden yoksun kaldılar, kendi başlarının çaresine bakmaları istendi. En güçlü işletmeleri bile karanlık bir gelecek bekliyordu. Yedi yıllık bir ihmalden sonra donanım son derece yıpranmıştı ve yinelenmesi daha fazla ertelenemezdi. Mali kaynaklar Vurumuşiu ve kredi bulma imkânı hemen hemen yoktu." İşletme masraflarını karşılamak, bir kısmı artık doğrudan devlet yardımından yoksun kalmış işçilere nakdi ya da ayni ücret ödemek için kaynak bulmak gerekiyordu. Mevduat, gerçekte, ikamesi ancak serbest piyasa fiyatları üzerinden mümkün olabilen hammadde stoklarından ve işlenmiş ürün stoklarından meydana gelmişti; işletmelerin birçoğunda, aslında derhal paraya çevrilebilen değerler sadece işlenmiş ürünlerdi [10]" Bu yüzden, devlet desteğinin son bulmasının sebep olduğu acil işletme sermayesi ihtiyacı işlenmiş ürün stoklarını geniş ölçüde eriterek karşılanabilirdi ancak. Bu tasfiye hareketi, 1921 sonunda *rozbaza lövaniye* (pazarlarda satma) diye adlandırılacak kadar ilginç bir olgu haline geldi.[ıuı]

99. Ticari birlemdde sanayiye kredi açma ye ikili olan yeni Devlel Bankası ancak 16 Kasım 1921'de açılmıştı ve kaynakları yetersizdi (Bkz. s. 315).

100 *Na Novık Pur\\ık* (19231, c. Ill, s. IS'ıe yayımlanmış, kesin bilgi edinmeye imkân vermeyecek ama genel bir değerlendirme için kullanılabilecek bir tabloya göre 1 Ocak 1922'de işlenmiş ürün stokları, metalürji ve lekslil sanayisi hariç, büliin sanayilerde hammadde stoklarından faciaydı. Çok daha spekülaıf bir başka tahmine gore ise bu stoklar sanayilerin işletme sermayesi ihtiyaçlarını karşılayamayacak bir durumdaydı

101. *Rıabozarovanne,* sonuna "demlen şey" sözcüklen eklenerek Aralık 1921 dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde de dile getirildi (Dewdrvi *Vıtn>ısiiskiı S"ezJ Soveıov* (ı9Z2), s. «)

Katı ve esnek olmayan bir piyasada stoklan ne yapıp yapıp eritme girişimi kaçınılmaz olan sonucunu verdi; İşlenmiş Ürünlerin fiyatlarında büyük bir düşüş. NEP gereğince, devlet sanayisi artık tek bir otoriteye bağımlı değildi; "aralannda hemen hemen hiçbir bağ olmayan ayrı ekonomik birimlere" bölünmüştü veyürürlükleki yeni ticari anlayışa göre bu birimler arasındaki "sınırsız rekabet", her birini daha fazla salmak için fiyatlannı indirmek zorunda bırakarak çöküşü hızlandırdı.[Iüî] Sürekli para enflasyonu bu gidişi kısmen ve geçici olarak maskeledi, ancak kıtlıktan dolayı yükselen tarım ürünleri fiyatlarıyla sanayi ürünleri fiyatları arasında yapılan bir karşılaştırma durumu açıkça gösteriyordu.

Örneğin, I Ocak 1921'de bir arşın pamuklu kumaş 4 1b. çavdar unu, bir kutu kibrit 0.23 Ib. çavdar unu ve yarım kilo şeker 11.55 1b. çavdar unu değerindeydi; 192fin ilk dört ayı boyunca, bu ürünlerin değeri çavdar ununa oranla yüzde 50'den fazla azaldı. 1 Mayıs 1921 'e tekabül eden fiyatlar sırasıyla 1.68 Ib., 0.09 lb. ve 5.07 ib. oldu."» 12 sanayi ve 12 tarım ürününe göre saptanmış fiyat endeksi, tanm ürünlerinin değerinin 1 Ocak 1922'de 104 iken (100, 1913'teki seviyedir) 1 Mayıs 1922'de 113'e yükseldiğini, buna karşılık sanayi ürünlerinin değerinin aynı dönem boyunca 92'den 65'e düştüğünü göstermektedir."" Böylece, tarım ürünleri değerleri ile sanayi ürünleri değerleri arasında Mayıs 1922'de en uç noktasına ulaşan fark, bir dereceye kadar tarımsal değerlerdeki yükselmeden ve büyük ölçüde de sınai değerlerdeki düşüşten ileri gelmektedir. Sanayinin kötü durumda olduğu Mart 1922'dekİ on birinci parti kongresinde Şliyapnikov tarafından dile getiriliyordu:

Piyasanın durumu Öyle ki **dayanmamız mümkün değil,** mal **bolluğundan başımızı kalduamıyoruz. Acilen paraya İhıiyacımız var ve** para **bulalım derken öyle anarşik bir rekabet yaratıyoruz ki —bu metal ürünleri için de geçerli— ürünlerimizin değerinin aşın düşmesi yüzünden aylıkları ödeyecek para bulamıyoruz.**

102. ***Na Novit Putyakt [92T).<:*** **III.s. 34,138.**

103 Bu rakamlar *a.g.e.* (1923). c. t, s I l'den, Kondratiyev'in bir makalesinde ki çizelgeden alınmıştır. Benzeri rakamlar o dönem Sovyet istatistiklerinde görülen önemsiz değişikliklerle birlikle S C. Slnımilın, *Nu Kpzyaıstvtnnom* Frenıe (1925). s 211'de yer alıyor. İki çizelge ara sındakı Tark Kondratiyev'in [920 ve I Ocak 1921 resmi fiyatlannı esas almasından, buna karşılık Strumilin'in o dönemde yasadışı olan serbest piyasa fiyatlarını kullanmasından ilen gelmektedir; öyle ki Kondratiyev'in çizelgesinde ürünlerin değerinde çavdar ununa oranla düşüş ancak 1 Ocak 1922'de başlar, oysa Strumilin'de 1 Ocak 1922 değerleri, NEP öncesi dönemin serbest piyasa değerlerine oranla bir düşmen in çoktan başlamış olduğunu ortayakoyar,

104. 4.fi£,(l925),s.2l2.

105 *Od<*m,disar?iS"ezdRKP<B)* (1936), s. 111.

Genel bir tahmine göre pamuklu kumaş Mayıs 1922'de maliyetinin yarısından daha düşük bir fiyatla satılıyordu"[16] ve tekstil sanayisi mali bakımdan diğerlerinden daha sağlam bir durumdaydı. Sonradan bir Sovyet iktisatçısının yazdığı gibi. "çavdar diktatörlüğü ve devletimizin sanayi sermayesinin israf edilme dönemiydi bu"."[17]

Bu sonuçlar, NEP'in acil amacına şüphesiz uygun düşüyordu: Köylüye emeğinin karşılığında hakça bir ücret ödemek. Ne var ki, Sovyet sanayisi için bir felaket olan bu duruma liderlerin ve yöneticilerin tepki göstermeleri kaçınılmazdı. Normal bir kapitalist sistemde bu tür durumların yarattığı tepkiye çok benzeyen bir tepkiydi bu. Man 1922'de felaket büyük bir boyuta ulaştığında ve Lenin "geri çekilme"nin sona erdiğini ilan ettiğinde, belli bir sanayinin tüm satış aygıtını bir araya toplamayı ve inhisanna almayı amaçlayan "tekeller" kurulmaya başlandı. Sonraki üç ay boyunca belli başlı bütün sanayilerde tröstler, sanayisine göre üretimin yüzde 70 ila 100'ünü kapsayan bu tür tekeller kurmak için birleştiler.[108] Bu örgütler aracılığı ile sanayinin kazandığı artan pazarlık gücü, sınai ürün fiyatlarının düşmesini önleyen başlıca faktör oldu ve Mayıs 1922'den sonra gidişatı karşıt yöne çevirdi. Vesenka başkanı, tekellerin "her şeyden önce tröstlerin ticari çıkarlarını savunmak için kurulduğunu," ve "özel durumlarda kendilerine düşen rolü yerine getirerek rekabeti önlediklerini, böylece bir dizi ürünün fiyatının yükselmesini s ağladık! an nı" açıkça belirtti.[109] Ağustos 1922'de, zararlar Öylesine giderildi ki, sanayi ve tarım ürünleri fiyatları 1913'tekinin hemen hemen aynı oldu. Bu tarihten itibaren sanayinin daha iyi örgütlenmesi ve iyi bir hasat sayesinde, fiyatlar arasındaki farklılık aksi yönde, yani tarım fiyatları lehine değil sanayi fiyatları lehine arttı. Bu yeni farklılığın ya

106. *NaNm ıkPunok* (1923).c İti, s. 17.

107. Y. S. Rozenfeld, *Promislennaya Politika SSSR* (1926). s. 42B.

108. Y. S. Rojenfeld, *PromisUnnaya Politika SSSR* (1926), s. »30 7 1972 sonunda en Önemlileri tekstil. Ural madenleri, deri, dikiş, ipliği, tütün ve iarım aleıten tekelleri olmak Üzere 18 leke! vardı *(NaNovik Putyak(\923],c.* I. s. 336 42); tekellenn listesi için bkz. *a.g.e.,* c. III, s. 36. Önceki deneyimden farklı olarak, NEP'in ilk döneminde tekellerin oluşumuna kendi istekleriyle ve tamamen katılanlar ağır sanayilerden ziyade tüketim sanayileriydi.

109. *Desyaıyı Vserossiiskii S"tıd Sovetov* (1923), s. 42. Birkaç ay sonra on ikinci parti kongresinde Bogdanov. belki de önceki demeçlerindeki açıksozlfllüğü hafıfkunek için lekel lertn işlevi hakkında daha ılımlı bir demeç verdi. Bu ikinci demece gore, "tekellerle tröstler şimdi genel masraflarını azaltmaya başladılar maliyet fiyatlarının azaltılması sloganı tröstlere bu yönde baskı yapan, onion piyasanın gereklerini hesaba kalmaya zorlayan tekellerimizin temel sloganıdır" *(Dvenadtsatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskox Parai [Bol'şevikovl* II923Î.S.332).

ratıığı gerilimler Sovyet tarihine 1923'ün "makas krizi" diye geçti.

NEP'in sanayi alanındaki ikinci karşıt etkisi, ağır sanayi zararına hafif tüketim sanayilerini teşvik etmek oldu; başlangıçta daha az sarsıcı olan bu ikinci yönelim uzun vadede daha vahim sonuçlar yarattı. NEP sadece, küçük burjuva köy ekonomisini andıran ve buna karşılık geniş Ölçekli modern sanayinin bir hayli uzağında kalan, özel yönetime tabi bireysel ya da dar kapsamlı üretim şekillerini geliştirmekle kalmadı, aynı zamanda, büyük ölçekli sanayi alanında sanayi proletaryasının geleneksel kalesi, ülkenin sanayileşmesinin ve sosyalist inşanın kilit taşı olan ağır sanayilerin zararına, ürünleri günü birlik tüketilen hatif sanayileri de harekete geçirdi. 1922 yılı sona ermeden önce. ağır sanayinin geleceği hakkında dört bir yandan tehlike işaretleri belirmişti. Eylül 1922'deki beşinci Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi, "serbest piyasaya dayalı bazı üretim kollarında bir canlanma kaydedildiğini" dile getirirken, 'tüm milli ekonominin gelişmesini belirleyen temel sanayi kollarının" —ulaştırma, maden, metalürji, ma kina yapımı ve elektrik sanayilerinin— daha şiddetli bir kriz yaşamakta olduğunu hatırlatıyor ve "geniş ölçekli sanayinin ve ulaştırmanın restorasyonunu cumhuriyetin acil görevi" ilan ediyordu."" iki ay sonra Lenin, dördüncü Komintern Kongresi'nde NEP'i savunduğu konuşmasında, hafif sanayide "genel canlanma" ile ağır sanayinin "çok güç durumu" arasındaki aynı zıtlığa dikkat çekerek, alınması gereken derse işaret ediyordu:

> Rusya, sadece bir köy ekonomisindeki iyi bir hasatla kurtarıl ama z —yeterli değildir bu; köylülüğe tüketim mallan sağlayan hafif sanayinin durumunun düzelmesiyle de kurtulamaz —bu da yeterli değildir; ***ağır*** sanayi de gereklidir...
>
> Ağır sanayinin devlet teşviklerine ihtiyacı var Bu teşvikleri sağlayamazsak, sosvBJisı devlet olmak şöyle dursun, uygar bir devlet bile olamayız[111]

Lenin'in ekonomik sorunlar konusundaki bu son konuşması NEP'in ilk iki yılı boyunca yarattığı temel sorunu en yakın ve en açık sözlerle ifade ediyordu.

Bu kaygıların ima ettiği şey, hemen kabul edilemeyecek kadar tedirgin edici ve geniş kapsamlıydı. 1922 sonbaharında ağır sanayideki huzursuzluk Devlet Bankasının uyguladığı kısıtlayıcı kredi politikasından yakınma-

na. ***Stenagrafiçeskii Olçel Pyatoga Vseroısuskogo S'eıaa Profeısionai'nik Soyuzav*** ***11922).*** s. 507 4: kongrede en önemli konuşmayı yapan Tomski, Lenin'in ***şu*** sözünü halırlatlı "Afır sanayısız. sosyalizm inşa edilemez, dolayısıyla sosyalizm olmaz, hatta kötü sosyalizm bile olmaz" ***(A.g.e.,*** s. **114).**

111 Lenin, ***Soçineniya,*** **c. XXVII,** s. **34S 9**

arda dile geldi. Vesenka'nın başkanı Bogdanov VTsIK'da Narkomfin'i kıyasıya eleştirirken, Donetz madenlerinin kredisizlik yüzünden ücretleri jdeyemediği için madencilere yol vermek zorunda kaldığını iddia ediyor ıı].''' Kredi yokluğu Kasım'da dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongre ;i'ne sunduğu raporun da ana teması oldu."[1] Kongrede resini sözcüler hâlâ asasız bir iyimserliği dile getiriyorlardı. Kamenev "ilke sorunları konusunla siyasi tartışmalar döneminin kapandığını," ve "yeni ekonomi politikası sorununun bir ilke sorunu, bir ihtilaf sorunu olmaktan çıktığını, artık açık ama gerekmediğini" bildirdi ve her ne kadar bir süre sonra "NEP'in devlet sanayisine karşı bir mücadele verdiğini" kabul ettiyse de, Sovyet İktidarı ıın NEP'i dizginleyecek kadar güçlü olduğundan emin olduğunu söyle Ji.[114] Maliye Halk Komiseri Sokolnikov, *kozıaşeı'e oUn* sarsılmaz güveni **1I** tekrar dile getirdi. Sanayi bundan böyle devlet tarafından finanse edilemezdi; devlet sanayi işçilerinin ücretlerini ödemeyi ya da onlara yiyecek karneleri sağlamayı artık üstlenemezdi. Devletle sanayi arasındaki ilişki, îatın aldığı bir şeyin parasını tastamam ödeyen bir müşteri ilişkisi olabilir Jİ ancak. "îsler pazarda satsın, ister devlete satsın, sadece üretmeyi değil ima sermayesini yenilemesini de mümkün kılan" şanlarda salmak zorunda alan sanayi ile devlet birbirinden tamamen ayrılmıştı Sokolnikov, sanayi köylünün satın alma gücüne dayandığına göre sanayiye yardım etmenin en iyi şeklinin köylüye yardım etmek olduğunu bile ileri sürdü."[5] Larin, Sokolnikov'un tezlerine ağır sanayi adına karşı çıktı; bir başka delege ise "sanayi Narkomfin'in üvey çocuğudur," dedi.[11fi] Ne var ki NEP'in o sırada geçerli olan yorumu temelinde hiçbir düzelme mümkün değildi. NEP piyasa ekonomisini yeniden kurarken, ekonominin değişik öğeleri arasındaki karşılıklı bağımlılığı kapitalist düzenin bilinen esasları üzerine oturtmuştu. Ağır sanayiye devletin doğrudan doğruya müdahalesi yeni ilkelere aykırıydı. Sanayinin kaderini ve sınai üretimin yönünü belirleyecek olan çekişmeler ticari ve mali politika alanlarında cereyan edecekti.

112. ***IV Sessiyıı Vserossiiskıgıı Çenrrtü'noga Ispalniiet'nogo Komıela IX So7.i\tı,*** **No. 5 (29 Ekim 1922). s. 5.**

113. ***Deswryi Vserossiiskii S"ezd Soveluv*** **11923), s. 36, 40.**

H4.A);.e., s.l7.1g, 29. 115. ***A.g.t.,s.*** **101 2,110 11. 116** ***A*** **g.e .s. 121.136.**

c) *Emek ve işçi Sendikaları*

NEP'in emek politikasına etkileri, tıpkı tüm sanayi üzerindeki etkileri gibi kendini birdenbire hissettirmedi, 1921 yazı ve sonbaharı boyunca görülür hale geldi ve nihayet 1922 ilkbaharında biçimlendi. Savaş komünizmi döneminde emek, tıpkı diğer üretim faktörleri gibi karşılığı ve ödenmesi ticari ilkelere tabi olmaması gereken zorunlu bir devlet hizmeti olarak ele alınmıştı. Bu tutum, emek istihdam eden bazı sınai girişimlerin yeniden özel mülkiyete ve yönetime geçtiği, devlet mülkiyetinde ve denetiminde kalanlarda ise işlerin ticari ilkelere göre yürütülmesinin öngörüldüğü bir sistemde köklü bir biçimde yeniden gözden geçirilmeliydi. Gerek özel sanayi gerekse devlet sanayi ürünleri meta olarak düşünüleceğine göre, bunun mantıki sonucu işgücünün de bir meta olmasını gerektiriyordu. NEP döneminde serbest piyasaya dönüş serbest bir emek pazarına dönüş anlamına da geliyordu ve bu sonuç hemen görünmemekle birlikle, işgücüne karşı takınılan tutum değişikliğinde belirleyici oldu.

Savaş komünizminin tüm ilkeleri içinde ilk terk edilen zorunlu işgücü seferberliğiydi. Buna karşı bir tepki iç savaş sonunda, ordular terhis edildiğinde doğmuş ve Mart 192 l'deki onuncu parti kongresinin işçi sendikalarına ilişkin kararında dile getirilmişti Bu tepki politika değişikliğini zorunlu kılan genel huzursuzluğun önemli bir kısmım oluşturmakla birlikte, NEP' in kabul edilmesine yol açan temel düşüncelerin dışında gelişmişti. Kongreden sonra yayımlanan ilk kararname Glavkomtrud'la yerel organlarını ilga ederek, görevlerini Narkomtnıd'a devretmişti; bu düzenleme zorunlu çalışmayı uygulayan aygıtın parçalanmasına yol açmakla birlikte, zorlamayı uygulayan güç odaklarını olduğu gibi bırakıyordu ve aslında kongreden Önce hazırlanmıştı."[8] Birkaç gün sonra, "yoldaşlardan kurulu disiplin mahkemeleri"ni düzenleyen ayrıntılı bir kararname yayımlandı.[119] 6 Nisan 1921'de bir başka kararname işçilerin İş değiştirmelerine ilişkin başlıca kısıtlamaları kaldırıyor, böylece serbest emek pazarına dönüş yolu açılmış oluyordu.[120] Ancak bu olumsuz düzenleme yavaş yavaş geçerlilik kazandı ve başlangıçta devlet işletmelerindeki İstihdam şartları üzerinde büyük bir etki yaratmıyormuş gibi göründü. Bu kararnameyle Narkomt

117. Bkz. s. 208 9. [18. *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 30. madde 164.
119. *A.g.e.,* No, 23 4. madde 142; disiplin mahkemeleri konuşurda bkz. s. 196, not 211
120. *Sobranie Uzakonenii. 1921, No.* 36, madde 188.

rud'a devredilmiş olan emek orduları[111] bile bir süre feshedilmedi. Haziran 1921'de, şeker pancarı h asalı için yeteri kadar gönüllü işgücü sağlanamadığı takdirde zorunlu çalışma hizmeti öngörülmüştü.[122] Temmuz 1921'de ayrıntılı bir kararname ormancılık çalışmaları için köylülerin seferber edilmesinin koşullarını düzenliyordu.[1"] Zorunlu çalışma hizmeti gereğince seferber edilecek olanlara İlişkin 3 Kasım 1921 kararnamesi bir dönüm noktası oldu. Bu kararnameye göre hizmete çağrılacak insanlar kesin bir biçimde sınıflandırılıyordu; bunlar hiçbir devlet organında, kurumunda ya da girişiminde görev almamış olacaklardı ve görevlendirilmelerinin amacı da belli başlı doğal afetlerle sınırlıydı.[154] Savaş komünizmi döneminde uygulanan zorunlu çalışma hizmeti hayaletini savuşturmadan önce 9 Şubat 1922'de bir başka kararname gerekti; İşe alma ve işten çıkarma işlemleri İşçi sağlamanın ve işçileri bir yerden bir başka yere göndermenin olağan yöntemleri haline geldi.[135]

Emeğin ücretinin belirlenmesi İse daha güç bir sorundu. Çalışmanın bir devlet hizmeti olduğu savaş komünizmi döneminde ücretlerin ödenmesi iki şekilde anlaşılırdı: (tıpkı bir askerin layım için yapılan harcama gibi) yararlı olması amacıyla İşçiyi sağlıklı kılmak için devlet fonlarından gerekli harcamanın yapılması, yada işçinin toplum uğruna çalışması için gerekli sosyal yükümlülüğü ("çalışmayana ekmek yok" ilkesi) dengeleyen ama çalıştığı işle özel bir ilgisi bulunmayan sosyal bir hak sayılması. Her iki görüş de gittikçe yaygınlaşan ayni ücret ödemeleriyle —teorik görüşlerden ziyade paranın değerindeki çöküşün zorunlu kıldığı ve kolay kolay terk edilmeyecek uygulamayla— bağdaşıyordu. Dördüncü Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi Mayıs 1921'de toplandığında Shmidl "işçi sınıfının alışmış olduğu, devlet tarafından garanti edilmiş yardımdan işçileri vazgeçmeye mecbur etmenin mümkün olmadığını" düşünüyordu hâlâ. Kongre, NEP'in gelmesiyle ağır sanayiyi destekleme politikasının her zamankinden daha zorunlu olduğu ve "işçi sınıfının ihtiyaçlarının parayla değil ayni yardımlarla karşılanması gerektiği" yolundaki bir kararnameyi büyük bir çoğun

121. *A.g.e..* No. 27, madde 155 122. *A.g.e.,*No. 55. madde337.

123. *Ag.e* . No. 55. madde 343

124. A.g.e, No. 74. madde607 Shmıdt'e göre *(SirnografiçtdâiOtçet Pyaıoga Vserossıts kogo S"eıda Prafessionat'nİk Soyuzuv,* [1922], s. 83) bu girişim Naıkomırud'dan geldi; ilke konusundaki karar ise Narkomtrud'un bir raporu üzerine VTsIK tarafından alınmıştı *(Sobranie Uzakonenii. 1921,* No. 72. madde 591).

125. *Sobranie Uzakonenii, 1922, No.* 17, madde 179.

lukla kabul etti.[126] Ayrıca, savaş komünizminin son günlerinde bedava karne sistemine dönüşen bu ücret Ödeme şekli, toplumda hedeflenen ideal bir dağıtım olarak tasarlanmış eşitçilik anlayışına da denk düşüyordu; onuncu parti kongresinin işçi sendikaları kararı, bu eşitçilik duygusunun sürmesini epey hayret verici bir takdirle karşılıyor ve "nicelik farklarına tekabül eden ücret farklılıklarının birçok sebepten dolayı bir süre daha korunması gerekse bile, takip edilecek politikanın yine de ücretler arasında mümkün olacak en kapsamlı eşitliği sağlamayı amaç edinmesi gereğine" işaret ediyordu.[137] Mayıs 1921'deki sendikalar kongresi hâlâ şeklen ayni primleri tavsiye ederken, kronik mal kıtlığı karşısında böyle bir sistemin uygulanamayacağını da belirtmek mecburiyetinde kalıyordu.[138]

NEP'in sanayiye uygulanışının mantıki sonuçları elde edilinceye kadar belli bir zaman geçmesi gerekti. *Kozraşet* uygulaması para ekonomisine dönüşü gerektiriyor ve bedava karne sistemiyle ya da vatandaşlara devlet tarafından yapılan bir sosyal hizmet şeklindeki ücret anlayışıyla bağdaşmıyordu. Savaş komünizminin emek felsefesi geçerliliğini yitirmişti. Mayıs 1921 parti konferansı, "işçinin üretimden sağlayacağı çıkara" dikkat çekilmesini önerdi ve "ücretlerin ayni vergi olarak hesaplanan kısmının ürünlerin cari fiyatlarına tekabül etmesi gerektiği" üzerinde durdu.[IM] Ancak gerçekleştirilmesi güç olan bu değişiklik bir kaç ay ertelendi. 10 Eylül 1921 tarihli bir kararname Ücret sistemini "sanayinin gelişmesinde temel bir faktör" diye tanımlayarak bir yenilik getiriyordu. Ücretler artık işçi ile işçinin çalışmakta olduğu İşletme arasındaki ilişkiye bağlıydı öncelikle. Kararname "işletmenin üretimle ilgisi olmayan her şeyden ve sosyal yardım niteliğinden arındırılmasını" öngörüyordu; Sosyal yardım bundan böyle devletin yetkisinde olacaktı. Bu değişiklik, farklı emek biçimlerinin değerlerine göre ödüllendirilmesini sağlayacaktı. "Her türlü eşitlikçi düşünce bir yana bırakılmalıydı." Ücretler üretkenliğe bağlı olacaktı. Mühendislerin ve vasıflı işçilerin, ücret sistemi zaten hiçbir farklılık gözetmiyor diye kaba işlerde çalıştırılmaları gerekmiyordu artık.[:1] "Kasım 192l'den sonra, iaşe karnelerinin bedava ya da itibari bir fiyat üzerinden dağıtımı yerine, ücretlerin

126. *Çetvertvı VserossiiskiiS"ezdProfesshnai'nikSoyuıov* (1921), c, 1 (Plenumi). s. 116, 134.

127. *VKPiB)vRezolyuisiyak* (1941), c. 1, s. 376.

128. *Çetvertyi Vserossiiskii S"ezd Professionat'nik Soyuıov* (1921), c. 1, s. 30.

129. *VKP(B1 VRezoIyuısİyak* (1941),c. l.s.410.

130. *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 67, madde 513.

bir kısmına sayılan, ama değerleri piyasa fıyallanna göre hesaplanmış olan yiyecek maddeleri dağıtımına başlandı.[131] Bu sistem bir yıldan fazla devam etti.[1]" Böylece, 1921 sonbaharından itibaren ücret sistemi yavaş yavaş istikrar kazanır ve işgücü fazlasına *kozraşet* adına yol verilirken, bir taraftaki işçi ve bağlı bulunduğu sendika ile karşı taraftaki işveren arasında özgürce imzalanan bir sözleşme temelinde, işe alma işverenle işçi arasında bildik olağan ilişki biçimini aldı; eski sistemden artakalan tek şey zorunlu bir asgari ücretin devlet tarafından saptanmasıydı. Sanayi tröstlerinin 1921 sonbaharında gelişmesiyle birlikle,[113] işçi sendikaları tarafından kendi üyeleri adına imzalanan toplu iş sözleşmeleri dönemi başladı. NEP döneminin ilk Önemli toplu iş sözleşmesi ilk büyük devlet tröstü Severoles ile kereste işçileri sendikası arasındaydı ve Kasım 1921'de imzalandı.[134]

Ayni ödemeden nakdi ücret sistemine geçiş halk tarafından hiç hoş karşılanmadığı için ancak kademe kademe uygulanabildi. Teoriyi umursamayan işçi, garantili ayni ödemeler yerine satın alma gücü boyuna azalan istikrarsız bir nakdi ücret almanın yaratacağı sonuçlara karşı son derece duyarlıydı. Bu maddi zararı karşılayacak m ış gibi görünen zorunlu çalışma seferberliğinin kaldırılmasının[13]' çok aldatıcı olduğu ortaya çıktı; çünkü bu ilkel iş disiplini yönteminin yerini kapitalizmin bildik "ekonomik kamçısı" almıştı. İç savaşın sona ermesi vç NEP uygulaması, *kozraşet* ilkelerine göre yeniden örgütlenen devlet hizmetlerinde ve sınai işletmelerde büyük ölçüdeki işten çıkarmalardan ötürü ciddi ve yaygın bir işsizlik dönemi başlattı, O zamanın bir simgesi haline gelmişti bu: 1921 sonbaharında, yarı yarıya unutulmuş 1918 işsizlik sigortası mevzuatını hatırlatan bir kararname yayımlandı; bîr başka kararname ise devlet işletmeleri ve kurumlarından "kendi hataları olmaksızın" çıkarılan işçilere bir aylık ücretlerinin yansının

131. A.g.e, No. 76, madde617.

132. Sbz konusu sislem Eylül 1922'dc hâlâ uygulanıyordu ve besinci işçi sendikaları kongresinde bundan, yanlışlıkla "eski karne sistemi" diye söz edildi *(Slenografıçeskii Olçel Pyato ga Vserossiiskogo S"ezâa Professionai'nik Soyuzov* [1922], s. 97). AfuMn 'it Pwryafc(İ923),c. 111. s. 108'deki bir çizelgeye göre, ücret ödemelerinde 1921'de %6'ya kadar düşen para öğesi 1922'nin ilk üç ayında ancak yüzde 32'ye yükselmişti. 133. Bkz. s. 277 9.

134. *Slenografıçeskii Olçel Pyaiogo Vserossiiskogo S"ezda Professionai'nik Soyuzov* (1922), s. 47.

135. İlişki salt teorik değildi: Ayni yardım vaadi zorunlu işgücü seferberliğini tahammül edilebilir halta hoşa gidebilir kılan bir uyaran olmuştu. Daha Aralık 1921'de dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde bir konuşmacı Do netz kömür madenlerinde çalışmak üzere iki kez gönderildiğini ama bir üçüncü kez gitmek istemediğini, "çünkü iaşe olarak hiçbir şey verilmediğini[1]' bildiriyordu *(Devyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1922), s. 86).

verilmesini öngörüyordu."[6] Gereksiz kadroları isten çıkarma uygulamaları gittikçe hızlandı. 1921 yazında 1 240000 olan demiryolu işçileri sayısı 1922'de 720 OOO'e indirildi.[1]" Önde gelen bir dokuma fabrikasında 1 000 İğ başına işçi ve ücretli sayısı 1920 21'de 30 iken ertesi yıl I4'e İndirildi (1914'ten önce ortalama 10.5'du).[13B] 1918'in ilk yarısında işsiz sanayi işçileri köylerine döndüler ve kırsal kesimde kolayca massedildiler, Öyle ki işsizlik yalnızca proletarya saf!arındaki bir azalma olarak belirdi. 1921de kıtlık köyleri sardı ve işsiz sanayi işçileri kentlere doluşarak ilk kez Batılı sanayileşmiş ülkelerde görülen türden bir işsizlik sorunu yarattı. Bu yolla klasik ekonominin "yedek işgücü ordusu"nun oluşması, işgücünü ihtiyaç duyulan yerlere daha başka yasal hüküm gerektirmeksizin kendiliğinden yöneltecek ölçüde güçlü bir baskı yarattı. Hukuki bir yükümlülük olarak çalışmanın (ki Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi'nin ve RSFSC anayasasının (emel kavramlarından biriydi bu) yerini ekonomik zorunluluk olarak çalışma, hukuki cezalardan korkunun yerini açlık korkusu aldı. En sonunda, **9** Şubat 1922 tarihli kararname işgücünün zorunlu seferberliği yerine "işe alma ve işten çıkarma"yı yerleştirdi.[139] Çoktan modası geçmiş bir silahın terk edilmesiydi bu. Mart 1922'dekİ on birinci parti kongresinde, Şliyapnikov'un kapitalist ülkelerde uzun zamandır bilinen şeyden, yabancı işçi ithalinden dolayı yerli işçilerin işsiz kalmasından yakındığı bile duyuldu.[14]" Henüz bir yıl geçmeden NEP kapitalist ekonominin temel özelliklerini yeniden yaratmıştı.[141]

Savaş komünizminin ve zorunlu çalışma hizmetinin kaldırılması, işçi sendikalarını mantıki olarak iki yönde etkiledi. İzin verilen özel işletmelerin ve devlet işletmelerinde *kozraşefîn* ortaya çıkardığı yeni şartlarda, işçinin çıkarlarını işverenlere karşı korumak işçi sendikalarının başlıca görevi olarak görünüyordu ve sendikaları devletle bütünleştirme hareketi haklılı

136. ***Sobranie Uzakonenii, 1921,*** **sayı 68, madde 536; sayı 77, madde 646.**

137S.G.SuumiIin, ***SaKozyaisnennamFronte*** **(19251.i 86.**

138. fVoMn rt/ Wi* (1923). c III.s. 14

139. Bkz s 289 140 ***OdmnadnatyiS'ezdRKPlB)*** **(1916), s. Ul**

141. İşsiz sayısı Ekim 1921'de 150 000, Ocak 1922'de 625 000. Ocak I923'ıe 625 000 ve Ocak 1924'le 1 240 000'di (Y. Cindin. ***Regulirovanie Rinka i Bor'ba s Bezrabvıısey*** **(1928J s. 13. 1 S); işsizlik kendini illerden ziyade Moskova'da hissettiriyordu ve işsizliğin en yoğun olduğu kcnl Pelrograd'dı** ***(Stenografiçeskii Otçet Pyalogo Vserassiiskogo S"ezda Professio nai'nik Soyuzov*** **[1922], s. 101). 1924 ilkhahanında sosyal sigorta maliyesinin iflasından ötürü işsizlerin sadece yüzde 15 ila 20'si "düzenli yardım alıyordu"** ***(Repon of the Bnttsh Labour DeleRation[mi\,s.*** **154).**

ğını yitiriyordu. Dördüncü Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi Mayıs 1921'de toplandığında, bu sorunlardan ilki henUz tartışılabilecek bir hale gelmemişti. Sanayinin NEP koşullarında örgütlenmesi ancak başlamıştı. İşçi sendikalarının devlet sanayilerine karşı tutumu ile özel yönetime devredilmiş sanayilere karşı tutumu arasında kesin bir ayrım olduğu varsayımı, kongrenin kararını (sonraki gelişmeler bu kararı doğrulamamıştı) **hü**kümsüz kılıyordu.[143] İkinci sorun —işçi sendikalarıyla devlet arasındaki ilişkiler sorunu—parti üyelerine göre iki ay Önceki onuncu parti kongresinin kararıyla çözümlenmişti. Ancak bu karar eski, ama o zamana kadar ikincil önemde kalmış bir soruna —partiyle sendikalar arasındaki ilişkiler sorununa da— kendiliğinden yeni bir anlam veriyordu. Sendikaların devletten bağımsız olmaları NEP'in mantıki bir sonucuydu. Ancak sendikalar şüphesiz yine de parti tarafından denetlenecekti. Parti kongresinin karan bunu İhtiyatla ama kesin bir dille belirtiyordu:

Rus Komüni sl Partisi, **işçi** sendikalarının çalı {malarının lüm ideolojik içeriğini eskiden olduğu gibi merkez ve yerel organları aracılığıyla kayıtsız şartsız yönetir... Sendika harekeline önderlik edecek olanlann seçimi, şüphesiz, partinin yönlendirici denetimi altında yapılmalıdır. Ancak parti örgütü, yöneticilerin örgütlü kitleler tarafından seçilecekleri işçi sendikalarında proletarya demokrasisinin normal yöntemlerini uygulamaya özellikle dikkat edecektir.[143]

Dördüncü Tüm Rusya işçi Sendikaları Kongresi 17 Mayıs 1921'de toplantıya çağrıldı; "Sendikaların Rolü ve Görevleri Üzerine" başlıklı bildik tezler kongre tarafından incelenerek kabul edilmek üzere parti merkez komitesi tarafından hazırlanmıştı. Bununla birlikte bu tezler, parti kongresi kararının aksine "sendikalarda proletarya demokrasisinin normal yöntemlerinin'' uygulanışından söz etmiyordu artık; söz konusu tezler kongre toplanmadan birkaç saat önce Bolşevik fraksiyona sunulduğunda, RİyazanOV bu kararın şartlarına ilişkin bir değişiklik önerdi. Bu beklenmedik değişiklikten şaşkına dönen ya da belki de bunu pek önemli bulmayan Tomski değişikliğe yeterince karşı çıkmadı ve değişiklik Bolşevik fraksiyonun büyük çoğunluğu tarafından onaylandı. Kongre aynı akşam usulen Tomski'nin resmi bir konuşmasıyla açıldı. Ancak merkez komite olu; bitenlerin farkına varınca, tezleri Bolşevik fraksiyona aynen kabul ettirmeyi başaramadığı için Tomski'yi kınadı ve kongredeki görevinden geçici olarak uzaklaştırdı.

142. *Çetvertyi Vserossiiskii S"ezdProfesùorud'mk Soyuıov* (IHIkc.l(Plenumi),s.**66 7.**
143. *VKP(B)* V *Retoiyvısiyak* (1941), c. 1,372 3.

Tüm Rusya İşçi Sendikaları Merkez Konseyi çalışmaları hakkındaki rapor gene Shmidt tarafından; "İşçi Sendikalarının Rolü ve Görevleri Üzerine" tezler ise bizzat Lenin'in de katıldığı Bolşevik fraksiyonun daha sonraki bir toplantısında, Lozovski tarafından sunuldu.[1]" Tomski olsun, onun hatalı davranışından sorumlu tutulan Rudzulak olsun, ikinci oturumun açılışında kongre prezidyumuna seçilemedi; kongre sonunda yapılan merkez konsey seçimlerinde ise Rudzutak konsey tam üyeliğine yeniden seçildiği halde Tomski sadece yedek üye olarak kaldı.[1"5] Birkaç hafta sonra, Tomski ve Rudzutak yeni kurutmuş Türkistan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'ndeki olayları denetlemek üzere Taşkent'e gönderilen özel bir komisyonun üyeliğine atandıklarını öğrendiler.[14]*

Bu değişikliklerin şaşırtıcı bir sonucu, onuncu parti kongresinde Troçki platformunu destekleyenler arasında olan ve merkez komitesine yeniden seçilemeyen Andreyev'in görevine iade edilmesiydi. Andreyev dördüncü işçi sendikaları kongresinin en tartışmalı sorunu haline gelen "Örgütlenme Sorunu Üzerine" resmi bir rapor hazırlamak üzere seçildi, işçi sendikalarının bağımsızlığı NEP'in kabul görmüş bir özelliği haline geldiği için, sadece partinin merkez sendika Örgütünü tam bir denetim altına alması değil, merkez örgütün de sendikaları tek tek denetleyebilmesi gerekiyordu. Bu amaç Andreyev'in önergesi sayesinde ustalıkla başarıldı. İşçi sendikaları örgütünde zorunlu bir ademi merkeziyetçilik kisvesi altında tam tersi yönde bir sonuç elde edilmişti. Doğrudan Tüm Rusya Sendikaları Merkez Kon seyi'ne bağlı yerel sendikalar arası örgütler, ademi merkeziyetçilik kisvesi altında belirli sendikaların yerel organları üzerinde tam bir denetim kurmuş olacaklardı: Üçüncü kongrede ortaya atılmış olan bir görüşü ele alan önerge, günün birinde sendikalarla örgütlerinin "sanayi seksiyonları içeren tek bir sendika"yla bütünleştiğini görme arzusunu dile getiriyordu. Bu öneriler kıyasıya eleştirildi. Bir delege, asıl sorunun "sanayi sendikalarının varlık sürdürüp sürdürmeyeceklerini" bilmek olduğunu söyledi; bir başka delege

144. Bu olaya ilişkin başlıca kaynak, Tomski'nin halalı davranışını araştırmak için merkez komite tarafından Sl al in'in başkanlığında oluşturulan özet bir komisyonun hazırladığı rapordur {*Izvesliya Çenıral'nogo Komiıeıa Rossiiskoy Kommunisıiçeskoy Partii (Bol'sevikov),* No. 32, 6 Ağustos 1921, s. 2 3); Riyazanov, kendisini bundan böyle sendika çalışmalarına katılmaktan alıkoyan merkez komite kararının kaldırılması talebinde bulunduğu on birinci parti kongresinde bu olaydaki rolUnden sözetti (*OdinnadısaryiS"ezdRKP(B>* [1936], s. 277 9).

145. *Çavertyi Vserossiiskii S"ezd Professionai'nik Soyuzov* (1921), c. I (Plenumi), s. 18. 185.

146. Bkz. *Bolşevik Devrimi,* d.s. 310.

ise kararnamenin "yerel seksiyonları olan bir İşçi sendikaları komiserliği kurulmasına" yol açacağını bildirdi. Bolşevik olmayan delegelerin azınlıkta kaldığı bir kongrede Andreyev'in önergesinin özüne ilişkin değişiklik önerisi yine de 593'e karşı 453 oy topladı.[1,17] Ne var ki Andreyev'in önergesi böyle düşük bir çoğunlukla onaylanmış olsa da, alınan sonuç üzerinde belirleyici oldu. Partinin Tüm İşçi Sendikaları Merkez Konseyi üzerindeki denetimi, tıpkı Sovyet devletinin aygıtları üzerindeki denetimi gibi mutlaktı. Merkez konseyin sendikalar üzerinde denetimi tam anlamıyla gerçekleşince —dördüncü işçi sendikaları kongresinden çıkan karann son derece belirleyici olduğu bir süreçti bu — partinin, devletin ve sendikaların tek bir güç halinde kaynaşarak birleşmesi ileri bir aşamaya varmış oldu. İşçi sendikalarının "devletleştirilmesi" sorunu hükmünü yitirdi. Ancak ekonomi politikasındaki her yeni adım, sendikaların önceden sahip oldukları Önemin ve bağımsızlığın bir kısmını daha yitirmelerine yol açtı. Savaş komünizmi döneminde devlet iktidarının hiç değilse gerekli ve kısmen özerk organlarıydılar. NEP döneminde ise artık bu durumda değildiler ve yeni şartlarda devlet otoritesine karşı muhtemel her başkaldırı eğilimini engellemek gerekli olduğu için, partinin işçi sendikaları üzerinde uyguladığı denelim daha da artırıldı. Dördüncü işçi sendikaları kongresinden sonra merkez konsey başkanlığına Tomski'nin yerine Andreyev atandı.

1921 sonuna doğru NEP'in sonuçları sanayide kendini hissetiırmeye başlayınca, işçi sendikalarında sabırsızlık belirtileri görülür oldu. O zamana kadar Tomski ve Rudzutak Türkistan'dan geri çağrılmış ve onlarla Andreyev arasında parti üst makamlarının müdahalesiyle kesin bir anlaşma sağlanmıştı. 28 Aralık 1921'de parti merkez komitesi, işçi sendikaları hakkında Rudzutak, Andreyev ve diğerleri tarafından sunulan raporları dinledi.[1w] Politbüro. 12 Ocak 1922'de Lenin'in Rudzutak ve Andreyev'in sunmuş oldukları lezleri esas alarak hazırladığı ayrıntılı bir önerge kabul etti ve bu önerge heş gün sonra *Pravda'ûa* yayımlandı. Önerge "işçi sendikalarının farklı görevleri arasındaki bir dizi çelişkiyi" ortaya koyuyordu. Bu çelişkiler "arızi değildi ve onlarca yıl geçmeden" —aslında kapitalizmin ve küçük sanayi

147. *A.g.e.*, s. 153 62, c. 11 (Sektsii), s. 202. Sava} komimi imi döneminde, ayni ücret ödemelerinden ölürü üye aidatı genellikle tahsil edilemez olmuştu, ve sendikalar esas itibariyle merkez konsey aracılığı ile ödenen devlet yardımları sayesinde varlıklarım sürdürdükleri için, konsey kendi otoritesini kabul ettirecek kadar güçlü imkânlara sahipli *(Stenografaestii Oiçel Pyaıogo Vstros.'iiskogoS"ezdaProfesnrmarnıkSf}uzuv* [1922], s. 44 5).

148. Lenin, *Soçineniya*, c. XXVII. 6.515, not 56.

nin kalıntıları ortadan kalkmadan—giderilemezdi. Böylece, isçi sendikalarının her zamanki ikna ve eğitim yöntemleri İle onların "devlet iktidarının ortaklan olarak" başvurmaları gereken baskı yöntemleri arasında, "emekçi kitlelerin çıkarlarının savunulması" ile "devlet iktidarının ortakları ve tüm milli ekonominin kuruculan olarak" başvurmaları gereken "baskı" yöntemleri arasında, sınıf mücadelesinin uzlaşmazlığı ile sendikalara özgü uzlaştırma tedbirleri arasında çelişki vardı. Bu çelişkiler sosyalizme geçiş döneminin çelişkilerini yansıtıyorlardı. Ancak kararın somut tedbirlerle ilgili paragrafları daha da anlamlıydı. *Kozraset'm* devlet İşletmelerine uygulanması kaçınılmaz olarak "bu işletmelerin yönetimleri ile buralarda çatıştınlan işçiler arasında bir zıtlığa" yol açlığı için, NEP döneminde Sovyet işçi sendikaları bazı bakımlardan kapitalist düzendeki sendikaların İşlevine benzer bir işlev görüyorlardı. İşçilerin çıkarlarını savunmak "kayıtsız şartsız" onların göreviydi. Öte yandan, İşçilerin sendika üyeliği isteğe bağlı olmalıydı (bununla birlikte, devlet hem hukuki hem de maddi bakımdan "işçilerin sendikalara katılmalarını teşvik edebilecekti"); sendikalar fabrika yönetimine müdahale etmemeliydiler. Bütün bunlar tamamen kapitalist diye adlandırılabilecek bir sendika anlayışına verilen tavizlerdi. Devlet işletmelerinde —*ve* kamulaştırılmış işletmelerde— grev bile yasaklanmış değildi; ne var ki sendikalar "proleter bir yönetimin geçerli olduğu bir devlette grevlerin böyle bir devlet bünyesinde ancak bürokratik sapmalara ve kapitalist kalıntılara karşı haklı görülebileceğini" işçilere açıklayacaklardı. Anlaşmazlıkları gidermenin normal yolu işçiler ile ilgili ekonomik kuruluş arasında görüşme yapılmasıydı ve bu amaçla uzlaştırma komisyonlarının kurulması salık verilmişti.[1]"

Politbüro'nun karan Tüm Rusya İşçi Sendikaları Merkez Konseyinin ezici çoğunluğunu oluşturan Bolşevikler için bağlayıcıydı şüphesiz; Şubat 1922'de konsey kararın uygulanmasını görüşmek üzere toplandı. Sonradan, beşinci sendikalar kongresinde Tomski, "bu bizim sendikal devrimimizdir, işçi sendikaları hareketinde yeni bir çağın başlangıcıdır," diyecekti.[150] Gerçekte, NEP ilkelerinin işçi politikasına ilk tutarlı uygulamasıydı bu. Ücret

149. Lenin, *Soçineniya, c.* XXVU. s. 147 56.

150. *Slenograficeskii Otçeı Pyaıogo Vserossiiskogo S"ezda Professionol'nik Soyuzov* (1922). s. 105; aynı kongrede Andreyev'in konuşması *(a.g.e.,* s. 40 54) yeni politikanın sürekliliğini sağlayan öğeler üzerinde ve 1921 sonunda, yani Andreyev'in henüz merkez konseyin politikasından sorumlu olduğu dönemde, bu değişikliklerin hangi Ölçüde önceden tahmin edildiği üzerinde anlamlı bir şekilde duruyordu.

lerin bundan böyle üretkenliğe bağlı olacağı doğrulanıyor ve istihdamın toplu iş sözleşmesine dayandığı onaylanıyordu; sekiz ay sonra, "devlet işletmelerinde ya da özel işletmelerde işçilerin ezici çoğunluğunun toplu İş sözleşmesi rejimine tabî olduğu" gözlemleniyordu, fşçilere devletçe garanti edilen asgari ücretin mümkün olduğu kadar üstünde ücret sağlamak, ve böylece küçük sanayilerin örgütlenmemiş ve esas itibariyle köy kökenli binlerce işçisini sendikalaşmanın yararlarına inandırmak sendikaların göreviydi. Grevlerin kabul edilebilir olduğu İhtiyatla belirtiliyor ve önerilmiş uzlaştırma komisyonlarının kurulmasına İlişkin tedbirler alınıyordu. İsteyen herkes sendika üyesi olabilecekti. Savaş komünizmi dönemindeki devlet yardımlarının kesilmesinin bir sonucu olarak sendikaların mali kaynakları bundan böyle sadece üyelerinin aidatına dayalı olacaktı.[1]" Bir ay sonra, on birinci parti kongresi Poliıbüro'nun kararını resmen kabul etti ve partinin denetimini sağlamlaştırmak için aldığı bir başka kararla, ancak uzun bir süreden beri parti üyesi olanların işçi sendikalarında yöneticiliğe seçilebileceği koşulunu getirdi; liyakat süresi yöneticilik görevinin önemine göre değişiyordu.[152] Sendikaların başına gelenler, belirli bir ekonomik Özgürlük tanıyan NEP'in bu şartlı Özgüllüğü kötüye kullanmaya kalkışabilecek olan bireyler ya da organlar üzerinde partinin doğrudan denetimini nasıl tahkim ettiğinin çok çarpıcı bir örneğiydi. Parti kongresinden bir ay sonra, NEPte ve parti kararında öngörüldüğü şekilde, yönetim görevlerinin sendikaların elinden alınması, hastalık ve işsizlik sigortası yönetimini İşçi sigortalarının elinden alıp Narkomtrud'a devreden bir kararnameyle bir adım daha ileri götürüldü.[1]"

Eylül 1922'de toplanan beşinci Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongre si'nin en ilginç olayı, Tomski'nin yeniden eski görevine alanmasıydı. Andreyev bir önceki kongreden beri yaptığı çalışmalara dair bir rapor sundu.

151. ***Sıenagrafıçeskii Otçeı Pycıogo Vserossmkogo 5"<zda Professionai'nik Soyuzot*** **(1922), s. 48, 88 9. 109. Gönüllü üyelik uygulamasının sendika yöneticileri arasında "tereddütlere" sebep olduğu kabul edilmişti *(a.g.e.,* s. 34); ama bunun aslının olmadığı anlaşıldı. Dolaylı baskılar ve ücretlerden üyelik aidatı kesilmesi işçileri sendikalarda tutmaya yetiyordu Temmuz 1921'de 8 400 000 olan Üye sayısının Ocak 1922'de 6 700 OOO'e. (gönüllü üyelik kuralının konulmasından iki ay sonra) Nisan 1922'de ise 5 800 OOO'e düşmesinin nedeni anan işsizlikti Bununla birlikle, bu rakamlarda daha önceki rakamlar gibi (bkz. s. 190) farklılıklar gösterebilir.**

152. *VKP(B) i RezolyuısİyaK* (1941). c. 1. s. 424.

153. *Sobranie Uzakonenii, 1922,* No. 29, madde 338; 15 Kasım 1921 tarihli bir kararname bu hizmetler için nakdi katkı öngörüyordu *(Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 76, madde 627); böylece bu katkılar ilk gerçek sigorta hizmetini oluşturdu.

Ancak kongrede asıl konuşmayı "Yeni işçi Sendikaları Politikasının Sonuçlan ve Sendikal Hareketin Şimdiki Görevleri" başlığı altında Tomski yaptı; kongre tarafından merkez kongreye seçilenlerin listesinin başında Tomski ve Rudzutak yer alıyorlardı.[154] NEP, gelişmesinin doruk noktasına ulaşmak üzereydi; Politbüro'nun Ocak'ta, işçi sendikaları konseyinin Şubat'ta ve panî kongresinin Mart'ıa söylemiş olduklarını tekrarlamak ve vurgulamaktan başka bir şey yapmak gerekmiyordu artık. Sadece iki hususta uyanda bulunmanın yerinde olacağı düşünülüyordu. İşçi sendikaları işçiler için en iyi şartların sağlanması üzerinde ısrarla durmalarına rağmen, Tomski'nin deyişiyle, "üretimde istikrarlı bir düzeye erişilmesinden" vazgeçemezlerdi ve emeğin üretkenliğini artınnanın yollarını araştırmaları gerekiyordu. Diğer çetin sorun grevlere ilişkindi. Andreyev'e göre, önceki yıl 43 000 işçinin katıldığı 102 grev olmuştu: Kapitalist ülkelerdeki grevlere oranla önemsiz bir sayıydı bu, ama gene de azaltılması gerekiyordu. Kongrenin kararı her grev ihtimalinin, "ilgili ekonomi sektörünün önemi ve bu sektörün lum ekonomik hayatı ilgilendirmesi açısından, tümüyle bireysel bir sorun olarak ele alınması" gerektiğini bildiriyordu. Tomski "örneğin, işçi sınıfının genel görevleri açısından, demiryolu işçileri grevinin hoşgörülemeyeceğini" özellikle belirtiyordu. Karar, "kendiliğinden ya da sendikal örgütlerin isteklerine karşı" patlak veren her grevin "hızla önlenmesinin" sendikaların görevi olduğunu belirtiyordu.[iss]

Kongre oturumları devam ederken modası geçmiş 1918 iş yasasmın[iS*] yerine ülke çapında yeni bir iş yasası tasarısı ve NEP ilkelerinin yürürlüğe konması üzerinde tartışmalar başlamıştı. Ekim 1922 sonunda tasarıyı sunan ve VTsIK'da savunan Çalışma Halk Komiseri Shmidt'di. 1918 iş yasası "esas itibariyle, genel çalışma hizmeti üzerine kurulmuştu"; 1922 iş yasası ise, NEP anlayışına uygun olarak gönüllü anlaşmaya dayanıyordu. 1918'de devlet ücretleri ve istihdam şartlarını saptayıp sınırlandırmayı istemişti; şimdi devletin görevi, artırılabilecek ve genellikle aşılan bir asgari ücret saptamak ve bazı asgari şartlar (sekiz saatlik iş günü. ücretli tatil, çocuk çalıştırmanın sınırlandırılması, vs) üzerinde ısıar etmekti. İşçi sendikaları tarafından karara bağlanan toplu sözleşme zorunlu olmayan bir anlaşmaydı. İş aramak için. ilke olarak iş ve işçi bulma kurumlanna başvurulacaktı, ama özellikle mesleki ya da "siyasi" bir yetenek gerektiren işler için bu kuralın

154. ***Sıeıtograficcskiı Olçeı Pyuıogv Vserossiiskogo S"eıda Pıofessional'nik Soyuzov*** **11922), s. 511 2.**

155.A.gt.,s.$l, **109.529 30.** **156. BJcı. s. 185 6.**

dışına çıkan sayısız istisna kabul ediliyordu. İşçi sendikaları emeği ve işçilerin çıkarlarını koruma lekelini ellerinde lutuyorlardı; fabrika komitelerinin seçimi ilgili sendikanın (üzüğüne uygun olarak yapılacak ve sendika tarafından onaylanacaktı. Tomski, iş yasasını sendikalar adına memnuniyetle karşıladı; "ücrellerin devlet tarafından düzenlenmesi işlerliğini yitirdi ve Yeni Ekonomi Politikasının şartlarına kesinlikle uymuyor," dedi ve sendikalardan "işçilerin çıkarlarını savunan özel Örgütler" diyerek övgüyle soz etti.

Bununla birlikte, NEP anlayışına göre resmi ya da özel işverenlerin hakları da gözetil me liy di. Üretimi teşvik etmek sendikaların görevleri arasında yer alıyordu; fabrika komiteleri Özellikle "devlet işletmelerinde normal üretim sürecinde işbirliği" yapacaklar, "ilgili sendikalar aracılığıyla milli ekonominin düzenlenmesine ve örgütlenmesine" katılacaklardı. Gerekli üretim düzeyine erişemeyen işçinin ücretinde kesinti yapılacak, bununla birlikle, ücreti normal tarifenin üçte İkisinden aşağı düşürülmeyecekti. Bir işçinin sözleşmeye uymadığı gerekçesiyle hangi durumlarda tazminat ödenmeksizin işten atılacağını belirleyen bir dizi gerekçe, iş yasasının VTslK'da ciddi bir eleştiriye uğrayan tek maddesi oldu: Bir konuşmacı haklı olarak, "bunun özel işverenlerin elinde bir koz olacağını" dile getirdi.[1]" Lenin, yasanın kabul edildiği VTsIK oturumunda yaptığı konuşmada —topluluk önündeki son konuşmalarından biri ve VTsIK'daki son konuşmasıydı bu— Shmidt ve Tomski'nin resmiyelçi iyimserliğine katılmıyordu:

Şu olguyu göz önünde tutmalıyız: çılgın kapitalist rekabetin hüküm sürdüğü, milyonlarca, on milyonlarca insanın işsiz kaldığı, kapitalistlerin güçlü kapitalist ittifaklar kurmak için çaba gösterdikleri ve İşçi sınıfına karşı kampanya yürüttükleri ulkeiere kıyasla kültürce daha geriyiz, kaynaklarımız daha az gelişmiş vc nasıl bir çalışma yöntemi izleyeceğimizi bilmiyoruz... Ancak lam da bu gerçekleri tumturaklı sözlerle ve resmi övgülerle flrttıas etmeye kalkışmadığımız, aksine *açıkça* ili raf eniğimiz, durumumuzun bilincinde olarak bu eksikleri gidermek için daha çok enerjiye ihtiyacımız olduğunu ifade etmekten korkmadığımız için. öteki ülkeleri hayal bile edemeyecekleri kadar kısa bir zamanda yakalamayı başaracağımızı düşünüyorum 'ss

Emek ve işçi sendikaları politikası milli ekonominin daha verimli bir hale getirilmesi sorununun temel bir parçasıydı. NEP kendi mantığı gereğince

157. IS Kasım 1922'de yürürlüğe giren yasa *Sobranie Uzakonenii. 1922,* No. 70, madde 903'te yer almakladır VTsIK'daki lanışnıa *IV' Sessrya Vitnasàxkago ÇentıoJ'nvgo hp&lni iı t'nogv Kamııeıa IX Sozıva,* No. 1 (28 Ekim 1922). s. 1 20'de yer alıyor; yasanın onaylanışı ise a *ge., Uo.* 7(1 Kasım 1922). s. 6'da anlatılmaktadır.

158. Lenin, Sufinenıj«, c. XXVIİ, s. 318

ne (iU: yaptın ml ar öngörürse görsün, Sovyet ekonomisinin temel ihtiyacı sı nai ürelimin artınlmasıydı: NEP'in tarım sektörüne tanıdığı imtiyazlar oranla sanayi elverişsiz bir durumda kaldığı için bu ihtiyaç büsbütün hayal bir önem taşıyordu ve emek politikası şöyle ya da böyle ve her ne pahasın, olursa olsun bu ihtiyacın karşılanmasına yardımcı olabilmeliydi.

d) *Ticaret ve Dağıtım*

Üreticiden tanm ürünleri fazlasının zorla alınması yerine bir yöntem olaral ayni vergilendirmeyi ikame etmenin doğal sonucu özel ticarete dönüş oldu Devlet tarafından tahsil edilebilecek tahılın az miktarda oluşu karne siste minin sürdürülmesini imkânsız kılıyordu;[1w] köylülüğü yeniden teşvik, on; hasat fazlasını sabit bir fiyatla devlete satma zorunluluğu yerine serbest pi yasada dilediği fiyata salma hakkını veriyordu. Bu sonuç partinin sadıl üyeleri için ne kadar sarsıcı olursa olsun'[60] kaçınılmazdı. Parti kongresindı bu yeni politikayı öven Lenin, "ticaret özgürlüğü sloganının kaçınılma; olacağını," çünkü bu sloganın "küçük ölçekli üretimin varoluşunun ekonomik koşullarına uygun düştüğünü" öne sürdü.[161] Bununla birlikte, bu yen politikanın açıklandığı kararname, tam olarak ticaretten değil mal takasın dan söz ediyordu;

Vergisi Ödendikten sonra, artan yiyecek maddelerinin, hammadde ve hayvan yeminin tümü üreticiye aittir; bunu kendi ekonomik durumunu geliştirmek ve güçlendirrnek için, ya da kendi tüketimi için kullanabilir veya işlenmiş ürünlerle, el san atlan ürünleriyle yada tarım ürünleriyle mübadele edebilir.

Mübadeleye ürünlerin yerel dolaşımı çerçevesi içinde, kooperatiflerde, pazarlarda, çarşılarda yapılmak kaydıyla izin verilmiştir.[163]

Ayrıca köylünün bu tür bir teşvik görmesi mübadelede kendisine ortaklık edecek sanayi İşçisine de benzer bir kolaylık sağlıyordu: Mübadele imkânı

159. NEP uygulamasından önce 34 000 000 kişi ihtiyaçlarını karneyle sağlıyordu. Bu sayı 1921 sonbaharında 7 000 000'e düştü *(Çetyre Coda Prodovol'stvennıvy Poliliki* [19221, s. 61 2).

160. Eski bir komünist, "hapiianelerde ticaret yapmayı Öğrenmedik" diyordu biiyuk bıı düş kırıklığı içinde (Lenin, *Soçineniya,* c. XXVII, s. 74); Lenin bu "duygusal sosyalizmi" kınamakla birlikte, ticareti sadece "ekonomik açıdan bir geçiş şekli* olarak salık vermeye özen gösterdi *{A g t.* c. XXVil. s. 64).

161. Age., c. XXVl, s. 216 l7.

162. *Sobranie Uzakonenii, I9ZI.* No. 26. madde 147.

köylünün hem salmak hem salın almak istediği şeye uygulanabilecekti. On beş gün sonra yayımlanan bir başka kararname sanayi işçilerine Ürünlerden sağlanacak bir "mübadele fonu" oluşturma izni veriyordu; böylece stokla nan sanayi ürünleri köylünün tarımsal ürünleriyle mübadele edilecekti: Bu mübadeleyi gerçekleştirmek için işçi kooperatifleri kurulacaktı. Sanayi işçileri de ürünlerinin bir kısmını kendi tüketimlerine ayırabilecekler ve bu amaçla iş zamanlarının bir kısmını bu özel üretime hasredebileceklerdi; ya da belirli bir işletmede işçilerin bir kısmı bu özel üretim için tam gün çalışabilecekti.'" Aslında bu kararnamenin amacı belki de özellikle, savaş komünizmi döneminde tehlikeli boyutlara ulaşmış olan kaçak ticareti[164] yasallaştırmak ve denetim altına almaktı. Dördüncü Tüm Rusya İşçi Sendikaları Kongresi'nde bir "deney" olarak tanımlanmıştı bu.[,6S] Lenin, bunu psikolojik nedenlerin yol açtığı bir "taviz" diye niteledi:

Köylülere bir ayrıcalık tanındı: aynı gerekçeyle işçilere de aynı şekilde davranmak zorundayız. • **

Bu ürün mübadelesi sadece "yiyecek maddeleri sağlamanın başlıca yöntemi" değil, aynı zamanda "sanayi ile tarım arasında, uyumlu bir karşılıklı ilişkinin de mihenk taşıydı 1921 Mayısı sonundaki parti konferansı bunun "yeni ekonomi politikasının ana kaldıracı olduğunu" bildirdi.[16']

Çoğu zaman özel ticarete dönüş olarak nitelendirilen şey gerçekte bir yenilik değil, o zamana kadar süregelen yasadışı uygulamaların resmen tanınması ve yasallaştırılmasıydı. NEP'in bu ilk aşamasında hükümetin asıl görevi sadece iç mübadele hacmini belirli bir düzeye yükseltmek değil, aynı zamanda bunu tüm sosyalist yapıyı çökertmeyecek ve özel sermayenin ekonominin her alanında egemen olmasını önleyecek şekilde düzenlemek ve gereğinde önüne set çekmekti. Lenin, "ticaret özgürlüğünün bir dereceye kadar kapitalizmin gelişmesi anlamına geldiğini" açıkça kabul etmiş, ancak "bu kapitalizmin devletin denetim ve gözetimi altında olacağını" eklemişti.[169] Bununla birlikte ilk düzenleme girişimleri başarısız oldu. **21**

163. ***A.g.e.*****, No. 28, madde 1$6** **164. Bkz. s. 233 4.**

165. ***Çeıverryi Vserossihkii S "t;d ProfessionaTnik Soyuzov*** **[1921), c. 1 (Plenumi). s. 117 18. Bu deney ilkin 31 Mayıs 1921'de sona eren bir donemle sı nı rl andırıl mı ştı, fäkal bir para ekonomisinin yeniden lam olarak kurulmasına kadaı yer yer devam** ***etli.***

166 Lento, ***Soçineniya,c.*** **XXVI, s. 392 3.**

167 ***Sobranie Uzakonenii, 1921.*** **No 44, madde 223; NEP'in ilkelen hakkında VTsIK'mn bu ayrıntılı bildirisi Lenin taralından kaleme alınmıştı** ***{Soçineniya.*** **c. XXVI, s. 364 81).**

168. ***VKP(B)\Rezofyutsiyak*** **(1941), d.s. 397.**

Mart 1921 tarihli İlk NEP kararnamesinde ticarete "ürünlerin yerel mübadelesi çerçevesi içinde" izin verilmekle neyin amaçlanmış olduğu açık değildi. Ama amaç ne olursa olsun, ok yaydan fırlamıştı. Düzenleme ilkesini geçerli kılma amacıyla Sovnarkom'un lahıl, hayvan yemi ve palates ticaretine ilişkin 28 Mart 1921 tarihli kararnamesiyle bir girişimde bulunuldu. Ancak bu kararname ulaşımla ilgili bütün kısıtlamaları ortadan kaldırdığı için aslında yerel engellerin kaldırılması gibi bir sonuç yarattı.[170] Özel mübadele İlkesi bir kez kabul edildikten sonra, bunu yerel pazarlarla ya da ayni mübadeleyle sınırlandırmaya kalkışmanın başarısızlıkla sonuçlanması kaçınılmazdı. 24 Mayıs 1921'de yayımlanan bir kararname bütün vatandaşlara ve kooperatiflere, ayni vergt ödendikten sonra, elde kalan tarımsal ürünleri "mübadele etme, satın alma ve satma" hakkı veriyordu."[1]

Ağusıos 1921de Lenin bu konuda yenilgiye uğranıldığını açıkça kabul etti:

Niyetimiz bütün ülkede sanayi ürünlerinin, genellikle sosyalist bir tarzda tarım ürünleriyle mübadele edilmesi ve bu mübadele sayesinde sosyalist örgütlenmenin mümkün biricik temeli olan büyük sanayiyi kurmaktı. Sonuç ne oldu? Sonuç, uygulayarak sizlerin de çok iyi anladığı ve tüm basından izleyebildiği gibi. ürün mübadelesinin denetlenemez hale gelmesidir, yani alım satıma dönüşmesidir. Kendi yenilgilerini kabul etmekten kaçınan insanların durumuna düşmek istemiyorsak, tehlikeyi cesaretle karşılamaya hazırsak, bunu artık itiraf etmek zorundayız. Devlet kapitalizminden, alım satımlanı, para dolaşımının devlet tarafından düzenlenmesine geçerken yetennee geri çekilmediğimizi, biraz daha geri çekilmemiz, geriye doğru bir adım daha atmamız gerektiğini itiraf etmeliyiz. Ürün mübadelesinden elimize hiçbir şey geçmedi; özel piyasa bizden daha güçlü çıkıı ve ürün mübadelesi yerine alım satımla, düpedüz ticaretle uğraşır olduk.

Buna uyum sağlamak için çaba goslerin. aksi halde alım salımın, para dolaşımının ağırlığı altında ezilirsiniz.[173]

Lenin'in bu uyarıda bulunduğu Moskova ili komünistleri konferansı, "bir piyasanın varlığından hareketle ve bu pazarın yasalarını göz Önünde tutarak ona egemen olmanın ve pazar mekanizmasının doğru bir değerlendirilmesi üzerine kurulmuş, sistemli ve iyi düşünülmüş ekonomik tedbirler sayesinde ... pazarı düzenlemenin ve para dolaşımını denetim altına almanın"

169 Lenın, &ıv'«Mfliyo,c. XXVI. s 307.
170. *Sobranie Uzakonenii.* Jv2/,No. 26, madde 149.
171 Ag.e..No.<IO,madde2l2.
172 Lenin. *Soçineniya,* c. XXVII, s. 67 8. daha sonra Lenin NEP dönemi Sovyet devletini sen hızla giden bir arabaya benzeni: "Arabada bir sürücü var, ama sanki araba onun istediği yönde gınııyor" *(A.g.e.,* c. XXVII, s. 237).

acil hale geldiğini bildiren bir kararı kabul etti."[J] Bundan iki ay sonra, dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Lenin bir kez daha, "ticaretin ekonominin mihenk taşı olduğu"nu söyledi; yeni ekonomi politikasının özü Öğrenmekti — kâr sağlama İşinde, hiçbir komünistin ya da sendikacının beceremediği ölçüde yüzde yüz kâr edecek kadar yetenekli olan tüccardan öğrenmek.'[M] Kamenev bir kez daha savundu bunu:

Ayni vergiler sayesinde hır pazar yaratarak tahıl ticaretine izin vermekle sürekli gelişen birçevre yarattık. Pazar, varolan şekliyle kalabilecek mantıki bir olgu değildir. Pazar durmadan gelişen ve boyuna yeni olgular yaratan bir olgudur.'"

"Bir iç pazar oluşmasının" ve "parasal mübadelenin gelişmesinin" ekonomik panoramanın tipik özellikleri olduğunu belirten kongre kararı, NEP döneminde yaşanan serbest rekabeti mantığa aykırı gelen bir tarzda övüyordu;

Artık komünist yönetimle özel yönetim arasındaki mücadele ekonomik alanda, pazarda sürmektedir kanuılaştınlarak işçi devletinin eline geçmiş olan sanayi, pazar şartlarına ve onunla ilgili rekabet yöntemlerine uyum sağlayarak, nihai üstünlüğü kazanmalıdır.[1"1]

NEP döneminde ticaretin kurumsal örgütlenmesi üç yönlüydü. Ticaret özel tüccarlar, kooperatifler ve devlet organları tarafından yürütülüyordu. Birbiriyle eşit şartlarda rekabet ettikleri söylense de, doğal olarak aralarında bir yeterlik ayrımı oluşuyordu. Özel tüccar esas itibariyle perakende ticarette uzmanlaşırken, zamanla devlet tröstlerinin ve diğer resmî kuruluşların temsilcisi sıfatıyla toptan ticarette de boy gösterdi. Devlet organları başlıca ticari faaliyetlerini toptancılığa hasrettiler; bununla birlikte perakende satış yapan devlet mağazaları da açıldı. Kooperatifler eski geleneklerini sürdürerek toptan ve perakende licaretİ bir arada yürüttüler.

Özel kişilerin perakende ticarete teşvik edilmesi bir önceki politikaya tamamen ters düşüyordu. Temmuz 1921 'de yayımlanan bir kararname, on altı yaşından yukarı herkesin dükkânlarda, meydanlarda, pazarlarda ya da çarşılarda devletçe sağlanan hammaddelerden imal edilmiş ürünler dışında her türlü ürünün ticaretini yapmak amacıyla ruhsat almasını mümkün kılı

173 *A.g.e.,c* XXVII.s 430'da almnlanmıştır. Kararda ilen sürülerparareformu için *bkz.* s 314

174 Lenın, *Soçineniya,* e. XXVII, s 135 6.

175 *Devyatyi Vserossiiskii S"cıd Sovetov* (19221, s. 60

176 *S'ezdiSovetnv RSFSR ı Posıanevleniyak* (1939), s. 222.225 6.

yordu: Bu kısıtlamanın amacı, herhalde kamu sanayisi ürünlerini pazar dışında tutmaktı.[177] Burada da, yeni bir şey yaratmaktan ziyade daha önce varolanı yasallaştırıp yaygınlaştırmak söz konusuydu. En ünlüsü Mosko va'daki Suharevka olan pazarlarda gizli ya da yarı yasal bir öze! ticaret zaten her zaman kesintisiz sürmüştü. NEP'in ilk yılı boyunca özel ticareti, mallarını az çok örgütlü pazarlarda, çarşılarda sergileyen gezici esnafın, seyyar satıcının yaptığı ticaret simgeliyordu; ancak seyyar satıcı zaten NEP'in yarattığı bir tüccar tipi değil, savaş komünizminin "çuvalcısının mirasçısıydı ve eğet resmi bir kimlik kazanmamış olsaydı ondan ayırt edilmesi de olanaksızdı. Bununla birlikte özel ticaret hoş görülüp teşvik edilince, bu ilkel tüccar tipi varlığını sürdüremeyecekti. Daha gelişkin ve daha etkili bir ticaret ortamı yaratmaya yeterli sermaye ve yeterli işletme oluştukça, bu ilkel ticaret şekilleri ortadan kalkacaktı. 1922 yılı ortalarında bu yeni süreç çoktan rayına oturmuştu. Vesenka'dan türeyen, tüm büyük kentlerde şubeler açan Genel Devlet Mağazası (GUM) kısa zamanda, sayıları gittikçe artan perakende mağazaların en büyüğü oldu. 1922'de, 1917'den beri ilk kez iki ünlü Rus fuarı yeniden hayat buldu: ilkbaharda Sibirya'da düzenlenen Irbit fuarı ve yaz sonunda düzenlenen Nijni Novgorod fuarı."[8] Küçük perakende ticaretin tamamına yakın bir kısmı öze! ellerde kaldı; devlet kuruluşları yalnızca daha büyük işletmelerde Önemli bir yer edinebildiler.[1]"

177. *Sobranie Umkonenii, 1921,* No. 57, madde 356.

178. Fuarların yeniden açılışı hakkında bkz *Na Novik Puryak* (1923), e. !. s. 272 80; açılış STO'nun karan üzerine gerçek! eşli ri İd i ve fuarlarda dev le ı ticareti egemendi. Nıjni Novgorod fuarına katılan birine göre ciro 1917'dekinın yüzde 75'ine, 1913'lekinin yüzde SO'sine ulaşıyordu *(Slenografiçeskii Ölçer Pyatogo Vseraasiahıgo S"ezda Profesruınal'nık Sayu;ov* [1922|, s. 160 21

179. 1921 ve 1922'de verilen ticaret izin belgesi üzerine aynnlılı bir araştırma farklı Iıcareı şekillerinin göreceli önemi hakkında çok kesin olmayan fakat ilginç bilgiler veriyor. 1921 yılı licarel izm belgeleri Uç kategoriye ayrılıyor: gezici esnaf, açık pazarlar ve çarşılar, son olarak da "kapalı yerler" yani dükkânlar İçin izin belgeleri. 1922'de üçüncü kategori söz konusu dükkânın boyutuna göre üç alt kategoriye ayrılıyordu, yani toplam beş kategori vardı İlk kategori gerçekte özel lüccarlardan, ikinci kategori özel tüccarlarla kooperatiflerden oluşuyordu. Birinci kalegori ticaret daha Örgütlü hale geldiği için 192l'den itibaren geriledi; en çok izin belgesi ikinci kategoriye verilmişti, İzin belgesi sayısı bakımından değil, ticaret hacmi bakımından en önemli kategoriler ise üç ayn licarel şeklinin birbiriyle rekabet eniği üçüncü, dördüncü ve beşinci kategorilerdi. Üç ildeki kemlerden gelen istatistiklere göre 1922 yılı için yapılmış bir değerlendirme tüm kategorilerdeki iıin belgelerinin yüzde 84'ünün özel işletmelere, yüzde 15'inin kooperatiflere, yaklaşık yüzde l'inin ise devlet işletmelerine verildiğini gösteriyordu. Ancol bu rakamlar izin belgeleri arasında faik gözetmemekledir. 1922 yılında Moskova'da izin belgelerinin yüzde 95.fi özel işletmelere, yüzde 3,6'sı kooperatiflere ve yüzde 1.3'ü de

NEP özel ticaretten çok kooperatifleri kayırmak için başlatılmıştı, çünkü kooperatifler Bolşevik **Ortodoksluğa,** rekabetçi bireycilik kadar sevimsiz gelmeyen kolektiflik ilkesi üzerine kurulmuştu hiç değilse.[181] Lenin Mart 192 Lde onuncu parti kongresinde NEP'i överken, kooperatiflerin kesinlikle Narkomprod'a tabi olmasını ısrarla belirten bir önceki kongre **kararının** iptal edilmesini önerdi;[18] çünkü ayni verginin tahsilinden sonra **köy**lülerden tarım ürünleri sağlamanın yolları takas ve ticaret olduğuna göre, tüketim kooperatifleri önemli **bir** rol oynayacaktı. 7 Nisan İ921 tarihli **bir** kararname **bu** kooperatiflere iki **yıl** önce yitirdikleri şekli bağımsızlığın bir kısmını geri veriyor, ancak Narkomprod, "devlete karşı zorunlu görevlerini" **yerine** getirmede onları yönetme hakkını, VTsIK **ise** seçilmiş üyelerle **eşit** haklara sahip yönetici üyeleri atama hakkını koruyordu.[182] Sonraki ay, hükümetle kooperatifler arasında **bir dizi** anlaşma imzalandı. Bunlardan biri 17 Mayıs 1922'de tüketim kooperatifleriyle imzalanmış olan ve "genel sözleşme" denilen anlaşmaydı. Bu anlaşmaya göre, Çentrosoyuz bütün ülkede tüketim mallarının toptan dağıtımı İçin hükümetin tek temsilcisi **olu**yordu."[13] NEP'in ilk **aylannda** hâkim olan anlayışın bu düzenlemelerden kaynaklandığı açıkça görülüyordu. Köylüden yiyecek **iki** yoldan sağlanacaktı: ayni vergi ve ürün mübadelesi. Bunlardan birincisi doğrudan doğruya Sovyet makamlarınca, ikincisi ise Narkomprod'**un** temsilcileri sıfatıyla kooperatifler tarafından gerçekleştirilecekti.

Bu anlayış başarısızlığa uğradı. Başarısızlığının nedeni kısmen Narkomprod'**un**[184] mübadeleye ayrılması öngörülen tüketim mallarını sağlayabilecek **durumda** olmayışıydı; öyle ki kısa **bir** zaman **sonra** Narkomprod'Ia

devlet işletmelerine verilmişti; oysa devlet işletmelerine dördüncü kategoride izin belgelerinin yüzde 12,9'u. (sayıca daha az olan) beşinci kategoride ise yüzde 45.9'u verilmişti *[NaNo vikPutyak* [1923], c. I, s. 179 85).

180. Lenin • sırada şöyle yazıyordu' "Rusya'nın şimdiki şanlarında kooperatiflere tanınan Özgürlük ve haklar kapitalizme tanınan Özgürlük ve haklar anlamına gelmektedir... Fakat 'kooperatif kapitalizm. Özel licari kapitalizmden ayn olarak Sovyet iktidarında bir tür devlet kapitalizmidir ve böyle olduğu için şimdilik bizim açımızdan iyi ve yararlıdır — şüphesiz bir ölçüye kadar" *{Soçineniya,* c. XXVI, s. 336).

181. *Ag.e.,c.* XXVI, s. 242 3; dokuzuncu parti kongresinin kararı için bkz. s. 220 i.

***IS2. Sobranie Uzakonenii. 1921,* No. 26, madde 150.**

***m.NaNovikPutyak{i923),c.l,s.* [143] *:Leain,Soçineniya,c.* XXVI,s.401 2("anlaşma" diye söz ediyor). Mayıs 1921 parti konferansında kooperatifler hakkındaki rapor Kinçuk tarafından kaleme alındı (bkz. s. 220 1); konferansın karan kooperatifleri "mal mübadelesini yönelen temel aygıt" diye betimliyordu *(VKP{ B) v Rezolyusiyak [19İI]. c.* I, s. 397).**

184. NEP döneminde karne usultlnün ve ayni ödemelerin tedricen ofladan kalkmasıyla birlikte Narkomprod savaş komünizmi dönemindeki itibarının ve öneminin bir kısmını yitirdi

Çentrosoyuz birbirlerinden yakınmaya başladılar. Ancak asıl olarak bu iş için gerekli son derece iyi örgütlenmiş aygıtın yokluğundan ötürü, bütün bu hantal mal mübadelesi süreci Lenin'in deyişiyle "denetlenemez" olmuş ve "alım satıma" dönüşmüştü. NEP'in harekece geçirdiği ve yaratıcılarının zapt edemediği güçler, devlet tarafından denetlenen bir ayni mübadele sistemi planını dumura uğratarak, kooperatiflerin statüsünün ve görevlerinin yeniden değerlendirilmesini zorunlu kıldı; Sovnarkom'un 26 Ekim 1921 tarihli kararnamesi de kooperatiflerin kitlelerin güvenini ne Ölçüde kazanmış olduklarını gösteren bu yeniden değerlendirmeye ilişkindi. Kamulaştırılmış ya da yerel yönetime tabi kılınmış kooperatiflere ait bütün mülkler kendilerine iade edilecekti (1919 yılına kadar uzanan eski bir anlaşmazlıktı bu); kooperatifler yönetimin hiçbir müdahalesi olmaksızın alım satım hakkına kavuşmuş oluyordu; tröstler, *gtavklar* ve Vesenka'nın seksiyonları dahil Sovyet sanayi organlarına mallanm öncelikle Çentrosoyuz'a ya da yetkili yerel kooperatiflere teklif etmeleri emredilmişti, ancak bu öncelikli müşteriler kabul etmedikleri takdirde fiyatları artırmadan onlar da açık piyasaya mal sunabileceklerdi.[1"] Aynı zamanda, parti merkez komitesinden tüm parti üyelerine verilen bir talimatta NEP çatısı allında kooperatiflere tanınan yeni bağımsız rol üzerinde duruluyor ve "bu örgütlerde denetimi sağlamak amacıyla" komünistlerin etkin bir rol oynaması isteniyordu.[1W]

Teorik açıdan, yürürlükteki bu kararname tüketim kooperatiflerinin statüsünü ve bir sonraki dönem boyunca Çentrosoyuz'la Sovyet Hükümeti arasındaki ilişkileri düzenlemeyi sürdürdü. Uygulamada ise tartışmalar ve şikâyetler devam ediyordu. Kamulaştırılmış mülklerin kooperatiflere geri verilmesi konusunda Vesenka ile görüşmeler uzadıkça uzadı; devlet organ lan ve tröstler (ve Nisan 1922'de kurulmaya başlayan tekeller) kooperatifleri atlayarak özel tüccarlara satış yapmayı yeğlediler. Bununla birlikte eldeki rakamlar, 1922'nin ilk yarısında kooperatiflerin mallarının dörtte üçünü tröstler dahil devlet organlarından almayı sürdürdüklerini doğrular gibidir.[187] Bazı bölümlerin ve kurumların kendi başlarına bazı engellemelere

(DvenudisaniS'ezdRassiiskoy KommunınıçeskmParin IBolşevikav} [1923]. s. 334); tamamen onadan kalirifi konusunda bkz. (.3)0 1.

135 *Sobranie Utahmenü. 1921,* No. 72. madde 576.

186 *fzvemiya Çenıral'nago Komılela Rutsıiskay Kommunisıiçeskoy Parla {Bat'fevikov),* No. 33. Ekim 1921, s. 33 4; sendikalar illerinde parti de nel i minin güçlendirilmesi girişiminin karşılığıydı bu (Bkz. s. 292 5).

187 Bu şikâyetlerden bazıları ve istatistikler, görünüşte kooperatiflerden yana bir kaynak olan *fi/ a Novik Putyak* (1923), c. I, s. 144 6'da yer almaktadır.

kalınmalarına rağmen parti olsun hükıimel olsun kooperatiflerden vazge çemiyordu. Ağustos 1922'deki parti konferansında kooperatiflere karşı takınılacak tutum hakkında uzun bir karar onaylandı. Kararda zorunlu üyelik ilkesinin "tüketim kooperatiflerini sadece ürün mübadelesini ve dağıtımını sağlamakla yükümlü teknik aygıtlar haline getirmemesi" gerektiği belirtiliyordu. Özel ticaretin devlet tarafından denetlenen sanayi ile köylü arasında aracılık etmesi bir "çelişkiydi"; kooperatiflerin görevi "özel sermayeyi ticaretin dışında bırakmak ve bu sayede, köy ekonomisi ile sosyalist sanayi arasında sağlam bir bağ kurmaktı"."* Kooperatiflerin rolüne dair bu iyimser görüş gerçekleşmedi. Devlelle kooperatifler arasındaki ilişki kolay yürümeyen, istikrarsız bir ilişki olarak kaldı. Sovyet Hükümeti ya da bazı hü kümel organları, kooperatiflere karşı onlarla içtenlikle çalışamayacak kadar kıskanç ve güvensizdiler. Kooperatifler toptan ticarette özel tüccarlarla rekabet etmekte zorlanıyorlardı; tröstler ve devletin satış kurumlan lehine giriştikleri rekabet için de aynı şey söz konusuydu. Perakende ticarette ise, tüketiciler arasında uzun zamandan beri devam eden geleneksel ünleri durumlarını sürdürmelerini sağladı. Lenin I923'ün başlarında yazmış olduğu en son makalelerinden birinde NEP döneminde kooperatiflerin "olağanüstü önemini" belirtiyordu."'* Nisan 1923'teki on ikinci parti kongresinde İse Kinçuk yaklaşık 25 000 tüketim kooperatifinin ve 30 000 satış kooperatifinin varlığından söz ediyordu.[1]*[1]

NEP'in başlatılması devlet organlarında bir boşluk yarattı; çünkü iç ticareti yönlendirmenin ya da yönetmenin Sovyet Hükümeti'nin görevlerinden biri olduğu o zamana kadar kabul edilmemişti. Kapitalist ülkelerle ticaret apayrı bir şeydi ve özel bir kuruluş tarafından yönetiliyordu. Ticaret ve Sanayi Halk Komiserliği başlangıçta iç ticaretle hiç uğraşmamıştı; halkın iaşesini denetleyen Narkomprod ve Vesenka'nın organları ticarel organları değil, dağıtım organlarıydılar. NEP başladığında, ticaretin —eğer varsa— tamamen kooperatiflere ve özel kişilere bırakılması gerektiğini savunan görüş çabucak terk edildi. Vesenka içinde merkezi bir ticarel seksiyonu ku

188. ***VKP(B) v Rezvlyuttiyak*** **(1941), c. 1, s. 460 3; kararın ikinci alınlıyı yaptığımız ve bu cilde alınmayan son bölümü** ***Direktivi VKP(B) v Oblasıi Kozyaisnennoy Poliıikı,*** **der M. Saveliev (1928), s. 356 64'te yer almakladır**

189 Lenin. Sflfinennio, XXVII, s. 391.

190. ***Dveıutdısatyi S'ezd Rossiiskoy Kommunisrifeikay Partit (Bot'ftvikov)*** **(1923). s 328.**

ruldu; bu seksiyon, GUM aracılığı ile perakende ticarete müdahale etmenin yanı sıra, İl Sovnarhozlan'na bağlı toptan ticaret kuruluşlarını *(gostorgi* ya da kısaca *torgi)* yönetiyordu. Narkomprod ve diğer komiserliklerin birçoğu da, kendilerini İlgilendiren malların ticaretini yapacak ticaretseksi yonlan kurdular.[191] Ancak daha Önemlileri başlıca işlenmiş ürünlerin üreticileri olan sanayi tröstleriydi; bunlar ticari ilkelere uyacak şekilde eğitildiklerinden, kendi ürünlerinin satışını bazen kooperatifler, bazen de (26 Ekim 1921 kararnamesi ile kooperatiflere verilen güvencelere rağmen) özel tüccarlar aracılığı ile sağlamayı denediler. Başlangıçla devlet ticaret organlarının ya da devlet organlarının ihtiyaç duyulan malları piyasadan satın almaları öngörülmemişti. Fakat hammaddelerin ve malların merkezi sistem tarafından sağlanması zamanla işlerliğini yitirince, bu kuruluşların bunları açık piyasadan almalarına Önce istisnai olarak, daha sonra ise 4 Ekim 1921 kararnamesi gereğince izin verildi; fakat kendilerinden kooperatiflere Öncelik tanımaları isteniyordu.[m] Ne var ki bu kurumlardan hiçbiri ne gelenek ne de tecrübe açısından karmaşık ticari süreçlere atılacak donanıma sahip değildi. "Mal mübadelesi" ve ayni ödeme politikasından vazgeçilince ve "alım satım" ciddi olarak başlayınca piyasanın kurallarını ve İşleyişini çok iyi bilen, gerektiği anda alıcı ve satıcı bulabilen, fiyatlar konusunda tavsiyelerde bulunan ve genellikle hiç alışkın olmadıkları bu ticaret aleminde kendilerini rahatsız hisseden yöneticiler adına aracılık yapacak insanlara acil bir ihtiyaç duyuldu.

Bu boşluk daha hırslı, daha başarılı Nepadamlan tarafından dolduruldu: İçlerinden bazıları devrimden bu yana yaşadıkları yeraltı dünyasını terk eden itibarlı —ya da sözde itibarlı— iş adamlarıydı, diğerleri ticaretin yeni ayak oyunlarına hızla uyum sağlamış yeni tiplerdi. Nepadamlannın gücü, devletin ticari kurumları ve sınaî tröstler İçin kendilerini gerekli kılmakta gösterdikleri başarıdan kaynaklanıyordu. Yan resmi bir rapora göre, "çağdaş özel toptan ticaretin ayırt edici özelliği Özel sermayenin devlet ticari kurumlarına güçlü bir şekilde girmesi ve bu ikisinin birbirleriyle kaynaşmalarıydı". Nepadamlan devlet kurumlarının temsilcileri olarak seyahat

191. ***Na Novik Pulyak* (1923), c. 1, s. 107 128, NEFİn ilk aylan boyunca ticaret şubeleri kuran devlet kuruluşlarının listesini vermektedir: bunlar arasında Sağlık ve Eğitim Halk Komiserlikleri'y le Devlet Bankası da vardır.**

192. ***Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 68, madde 527; aynı zamanda, devlet organlarının siparişlerini yerine getirmeleri gerektiğinde özel müteahhitlerle iş görmelerine de izin verildi (A.g.e., No. 68, madde 529).**

ediyor ve her yerde özel kabul görüyorlardı; şüphesiz, rüşvetin her türlüsüne başvuracak kadar büyük kârlar sağlıyorlardı. Bir kısmı özel ticareti sürdürmek için kullanılmaya başlanan kooperatifleri ele geçiliyorlardı. Böylece "Özel sermaye devlet organlarını her yandan sarmalıyor, onlarla besleniyor ve onların zararına varlık sürdürüyordu".[19]'Aralık 1921'de dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde bir konuşmacı nispeten zararsız bir olguya, yeniden canlanışı *"café chantant'lar,* mezeciler, pastacılar şeklinde kutlayan spekülatörlerin, karaborsacılann, faizcilerin küçük kapitalizmine" işaret ediyordu.[194] Yeni devlet kapitalizminin özel temsilcileri İçin, 1922 23 yıllarında yabancı ziyaretçilerin bir hayli eleştirdikleri lüks bir Moskova görüntüsü yaratan bu olguydu.[m] Lenin'in "ticaret yapmayı öğrenmek" emrini yerine getirmek için ödenmesi gereken bir bedeldi bu.

1922 sonbaharında NEP'in ilk aşaması tamamlandığında, Sovyet Hükümeti tarım ve iş yasalarıyla'^ birlikte yeni bir yurttaşlık yasası da çıkarmaya karar verdi. Lenin bu yeni yasayı, "kesin bir biçimde uyguladığımız ve hakkında hiçbir tereddüte kapılmamamız gereken bu politikanın" ete kemiğe bürünmesi, "mübadeleye dayalı mevcut ekonomik sistemde vatandaşların meşru yollardan tatmin edilmesiyle NEP'in istismar edilmesi arasındaki sının koruma" girişimi diye tanımladı.'[97] Yasayı onaylanması için VTsIK'ya sunan raportör, yasanın amaçlarım "devletin. Yeni Ekonomi Politİkası'nm gerektirdiği tavizleri verdiğinde bile koruduğu bu fetihlerin, bu yüce iktidarın işçi ve köylü devletinin elinde zedelenmeden kalmasını ve aynı zamanda özel girişime işçi ve köylü devletinin çıkarlarının elverdiği sınırlar içinde gelişme imkânı tanımasını güvence altına almak," diye tanımlıyordu.[m] Ancak aradan geçen zaman NEP'in başlatılmasını gerektiren müt

193. ***Na Novit; Putyak*** **(1923), c. I, s. 1S5 8; yerel raporların yanı sıra, bu melinde Rabkrin larafından yayımlanan ve bizim yararlanamadığımız *Nata Trestirovannaya Promijien* nojfdaki "bu soruna ilişkin çok zengin kaynaklar"dan söz edilmekledir.**

194. ***Devyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov*** **(1922), s. 93.**

195. Moskova'yı iyi bilen ve güçlü bir belleği olan Menşevik Dan, Ocak 1922'de hapisten çıkarken yiyecek mallarının bol lastiğini, ama bunların ancak yeni zenginlerin alabilecekleri bir fiyata satıldığını. "spekülalÖrler"in her yerde boy gösterdiğini, *barin* kelimesinin garsonlar, faytoncular arasında yeniden kutlanıl ılığını. Tverskaya'ya hayal kadınlarının doluştuğunu belirtmişti (F. Dan, *Dvu Goda Shıaniı* [Berlin, 1922], s. 252 5). Krusin Eylül 1922'de Moskova'dan karısına şöyle yazmıştı: "Moskova'da her şey yolunda; bazı semtleri sanki savaştan önceki gibi" (Lyubov Krasın. *Leonid Krasin: His Life and Work* (tarihsiz (1929?)], s. 202).

196. Bkz. s. 269 70,298 9.

197. Lenin. *Soçineniya, c.* XXVII, s. 319.

198. ***IV Sessiya Vserossiiskogo Çemral'nogo Ispotnitelnogo Komİteta IX Soziva,*** **No. 3 (27 Ekim 1922), s. 7 8.**

hiş krizi unutturduğu, yeni ekonomi politikasının hoşa gitmeyen bazı sonuçlan açıkça görüldüğü için NEP'ten yakınmalar —üst makamlarda nadiren dile getirilmekle birlikte— gittikçe daha fazla duyulur oldu. VTsIK' da Narkomfin'in bir sözcüsü kırsal kesimde "merkezin adamakıllı sağa kaydığından, "spekülatörler"le "yağmacıları" kayırmanın anlamsız olduğundan, "onlara karşı Sovyet yasalarının uygulanmadığından", tersine bu "spe külatörler"in "kesinlikle NEP tarafından korunması istenen" tüccarlar olduğundan söz edildiğini öfkeyle dile getirdi. Aynı delege şöyle devam ediyordu:

> NEP'in durumunun sallantıda olduğuna dair son zamanlarda Moskova'da bile dolasan dedikodularda bir miktar doğruluk var, çünkü bugünlerde "devrimci yasal lık"tan çokça söz etsek de, yasalara her yerde saygı gösterildiğinden söz edilemez. '*>

Daha önce belirttiğimiz gibi, RSFSC iç ticareti yönetebilecek ya da düzenleyebilecek hiçbir resmi aygıt olmaksızın NEP dönemini başlatmıştı. NEP kendi felsefesi gereği devlet organlarını ticarete katılmaya teşvik ederken, devletin müdahalesi olmaksızın arz ve talep yasasına göre ticaret yapılması üzerinde ısrarla duruyordu; demek ki NEP, farklı sebeplerden dolayı da olsa, denetleyici herhangi bir kurumun yaratılmasına savaş komünizmi kadar karşıydı. Aslında tam bir resmi tarafsızlık imkânsızdı. Takasa dayalı mal mübadelesini gerçekleştirmek amacıyla yapılan beceriksizce girişimler her yerde parasal işlemlere yol açınca, fiyatların denetim altına alınması ihtiyacı kendini kaçınılmaz olarak hissettirdi. Narkomfin, 5 Ağustos 192l'den İtibaren, devlet organları ya da devlet işletmeleri tarafından piyasaya sürülen tüm mallann fiyatlarını saptayacak bîr fiyat komitesi kurdu.[200] Ancak bu tam bir fiyaskoyla sonuçlandı ve fiyatlar her yerde piyasa şartlanna göre değişti.[2111] 1921 sonbaharından itibaren Narkomfin paranın yeniden istikrar kazanmasını, dengeli bir bütçenin sağlanmasını amaçladı ve NEP'in açık piyasa ekonomisine her türlü müdahaleye karşı koydu.[m] Aslında, hiçbir devlet dairesi bu rolü üstlenebilecek durumda değildi. Vesenka'nın merkez ticaret seksiyonunun "ticareti düzenleyecek bir yönetime" dönüştürülmesi

199 As.e.,No.5(29Ekiml922),s.3.

200. *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 60, madde 406.

201. Bu başansızlığın hikâyesi *Finansovaya Politika za Period s Dekabrya 1920 g. pıı De kabr' 1921 g.;QıçeıktXVserossiİskomtıS'ezduSo\eıov* (1921),s. 112 16'daanlatılmaktadır.

202. Narkomfin'in fiyatlann düzenlenmesine karşı tümüyle geleneksel mali ilkelere dayanan itirazlan *Na Novik Puryak* (1923), c. 1, s. 4Tde yer almakladır.

için bir girişimde bulunuldu.[3"3] Fakat haklı olarak, ekonominin sanayi sektörünü temsil ettiği düşünülen bir organının işlevlerinin genişletilmesinin ticari politikayı yönlendiren organlar tarafından kabul edilme şansı pek azdı. Mayıs 1922'de Sovnarkom, kendisinin ya da STO'nun onayına sunulacak kararname tasarıları hazırlamakla ve mevcut kararnamelerin sınırlan içinde kendi başına düzenlemeler yapmakla sınırlı, STO'ya bağlı, bir iç ticaret komisyonu kurdu.[m] Bu komisyonun yetkilerini geniş ölçüde kullanması ya da fiilen uygulaması büyük bir ihtimalle mümkün olmamıştır. Düzensiz bir ticaretin yol açtığı *razbazarovaniye* krizinin uyarısına rağmen iç ticaretin gelişmesine, en azından 1923 sonbaharına kadar hemen hemen sadece rekabet yasası egemen oldu. İç ticaret komisyonunun Narkomprod'un kalıntılarıyla birleşerek bir Ticaret Halk Komiserliği kurması ancak Mayıs 1924'ten sonra mümkün olmuştur.[m]

e) *Maliye*

Yeni Ekonomi Politikası mali sonuçları hiç düşünülmeksizin başlatıldı. Yerel pazarlarda mübadelenin takas şeklinde yapılmasına ilişkin ilk tasarı, parasız bir ekonomiye yönelişle ve sürekli para enflasyonu ile bağdaşıyor gibi görünüyordu. Neler olabileceğini sezinleyen, sık sık enflasyonun erdemlerini öven Preobrajenski'ydi sadece. NEP'i onaylayan onuncu parti kongresindeki konuşması keskin bir sağduyu İle inanılmaz bir hayal gücünün karışımıydı. "Piyasada sadece gün boyu değil, her saat başı dalgalanan bir ruble kuruyla ticaret yapmanın imkânsız olduğu" konusunda kongreyi uyardı; ama önerdiği tek çözüm gümüşe endeksli yeni bir paraydı. Ne İleri sürdüğü kanıtlar, ne de "İçine girilmekte olunan yeni ekonomik şartlara uygulanacak" mali politikanın tüm evrelerini gözden geçirmekle yükümlü bir komite kurulması yolundaki makul önerisi kongreyi etkiledi.'"* Teoriden

203 dg.?.,c.I,s.386 7.

204. *Sobranie Uzakonenii, 1922,* No. 34. madde 400.

205. NEP döneminde dış ticarel Sovyet ekonomisinde ilk kez önem kazanmaya başladı. Dış ticaretin canlanmasının bir belirtisi olan İngiltere Sovyet Rusya ticaret anlaşması, onuncu parti kongresinde Lenin'in NEP'İ ilan etmesinin ertesi günü imzalandı. İmtiyazlar karşılığında yabancı sermaye çekme girişimi daha önce başlatılmış olmasına rağmen (bkz. s. 224 5). çoğu zaman NEP'in bir özelliği olarak belirtildi, ama bundan bu dönem boyunca hiçbir somul sonuç sağlanamadı. Dış (karelin ve imtiyaz teklifinin *o* dönemde ancak dış politika açısından önemi oldu. Bu konu 3. ciltte ele alınacaktır.

206. *Desyaryi S "ezd Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parıİi* (1921), s. 232 4.

değil, tecrübeden ders alınması gerekiyordu ve henüz bunun vakti gelmemişti. Sanayiyi finanse etmek için geleneksel bankacılığa ya da devlet giderlerinin adamakıllı azaltılması sayesinde dengeli bir bütçe sağlayacak olan geleneksel mali politikaya dönmeyi hiç kimse düşünmedi. Bu sonuçlara, köylülerin tarım ürünleri fazlasını ihtiyaç duydukları ürünlerle mübadele etmelerine imkân veren ilk tedbirden hareket edilerek, yavaş yavaş ve dolaylı yollardan varıldı. NEP döneminde mali politikanın rotası, tek bir ekonomik yapı içindeki parçalar arasında gerekli olan karşılıklı ilişkiyi mükemmel bir şekilde açıklamaktadır.

Yerel pazarlarda mübadelenin takas şeklinde yapılmasına ilişkin ilk tasarı ülke çapında bir alım satım anlayışına dönüşünce, para politikası NEP'in ayrılmaz bir parçası oldu. Kapitalizme —hatta "devlet" kapitalizmine— dönüş, para ekonomisine dönüşü kaçınılmaz kıldı. Parti İçindeki önyargılar ilk adımların yavaş ve ihtiyatla atılmasını gerektirecek kadar güçlüydü. 30 Haziran 1921'de, giriş bölümünde "ekonomik mübadeleleri engelleyen kısıtlamaları kaldırmak, mevduat ve transferlerin geliştirilmesi sayesinde sağlıklı bir para dolaşımı sağlamak" arzusunu dile getiren bir Sovnarkom kararnamesi, özel kişilerin ya da kuruluşların bulundurabilecekleri meblağlar üzerine konulan tüm kısıtlamaları kaldırdı. Narkomfin'in ya da kooperatiflerin tasarruf bankalarındaki mevduatına artık el konulamayacaktı ve istendiği takdirde mevduat sahibine ödenebilecekti; mevduat sahibi ve adlı makamlar dışında, hiç kimseye bu mevduatla ilgili bilgi verilmeyecekti.[207] Sovyet Rusya'yı geleneksel maliyeciliğe gölürecek uzun yoldaki ilk adımı oluşturan bu düzenleme halkın gözünde paraya itibar kazandırmayı amaçlıyordu. Ne var ki bu düzenleme, Preobrajenski'nin kongrede beceriksizce ortaya attığı sorunu, güven sağlayabilecek ve mübadelenin en temel işlevlerini yerine getirebilecek istikrarlı bir para yaratılması sorununu ön plana çıkardı. Matbaa maki nal ar t sınırsız miktarda ruble basmaya devam ettiği sürece istikrarlı para elbette ki mümkün değildi; hükümet iki yakasını bir araya getirecek bir başka çare bulmadıkça para basımını durdurmak imkânsızdı. Devlet sanayinin finansmanını ve işçi ücretlerini içeren muazzam yükten kurtulmadıkça, devlet giderlerini muhtemel kaynakların sınırları içinde tutmak mümkün değildi, istikrarlı bir para birimine duyulan ihtiyaç, kamulaştırılmış sanayinin *kozraşeı* ilkelerine göre faaliyet gösterdiği bir ekonomide çok daha acildi. Dokuma fabrikaları tröstünün kurulması

207 *Sobranie Uzakonenii. 1921.* No. 52, madde 301.

ni öngören 8 Ağustos 1921 kararnamesi aktifin " 1913 14 fiyatları" üzerinden hesaba katılmasını emrediyordu.[2"8] Birkaç gün sonra büyük sanayinin gelişmesine ilişkin bir kararname, "stokların ve hammaddelerin, yaklaşık olarak Batı Avrupa piyasası (özellikle Londra piyasası) fiyatları ortalamasına göre değerlendirilmesini" öngörüyordu.*™ Fakat bu şaşırtıcı önlemler, soruna iyice düşünülmüş çözümlerden ziyade tehlike işaretleriydi.

NEP'tenmali sonuçlar çıkarmakta isteksiz görünen önderler, 192! yazında üst üste yığılan bütün bu sorunlarla karşı karşıya geldiler; acil durumlara yanıt vermek için atılan adımlar hiçbir tutarlı plana dayanmayan kısmi çarelerden ibaretti. Bütçe sorununu her iki taraf da aynı zamanda ele aldı. Savaş komünizmi döneminde bütçe kavramına bile sırt çevrilmişti. Bütçe taşanları 1919'un ve 1920'nin ikinci yansı için hazırlanmış ama hiçbir zaman resmen onaylanmamıştı. Sanayi bilançolarının devlet bütçesine dahil edilmesi devlet gelir ve giderleri anlayışına son vermişti; nakdi vergilerin tümünü kaldıran 3 Şubat 1921 kararname tasarısı. '" yürürlüğe girdiği takdirde doğal ekonomiye doğru evrimin mantıki bir parçasını oluşturacaktı. Şimdi NEP döneminde bütün bunlar tersine dönmüştü. Temmuz ve Ağustos 1920' de işletmelerin kiralanması başladığında ve devletin elinde kalan işletmeler *kozraşet't* geçme emrini aldıklarında sanayinin devlet bütçesinden desteklenmesi son buldu. Temmuz 1922'de, çalıştırılan işçi sayısına göre değişen ruhsatname ücretini ve sermaye tedavülünü kapsayan bir sanayi vergisi getirildi. " Birkaç hafta sonra Sovnarkom'un bir kararnamesi, devlet ya da devlet organları tarafından sağlanan bütün mal ve hizmetlerin peşin parayla ödenmesini kesin hükme bağlıyordu.[212] 21 Ağustos 1921'de Sovnarkom, devlet bütçesi hazırlanmasını yeniden zorunluluk haline getirdi. Sovnarkom 1919'un ikinci yarısına ilişkin anlamsız sayılar içeren bütçelerle fgelir

208 ***Nm ava Ekonomiceskaxu Politika*** **v** ***Promişlennosn: Sbornik Dekretov*** **(1921). s. 94**
2Ù9. ***Sobranie Uzakonenii, 192i.*** **No 63. madde 462** **210. Bkz s. 238.**

211. ***Sobranie Uzakonenii. 1921.*** **No. 56, madde 354**

212. ***A.g e..*** **No. 59, madde, 394. 9 Temmuz'daki** ***bit*** **kararname yeni demiryolu tarifesini saptıyordu. Kararnamenin birinci maddesi ulaştırmanın peşin parayla ödenmesini zorunlu kılıyordu, devlet işletmeleriyle kooperatifler için istisnalar hatâ geçerliydi** ***{a.g.e..*** **No. 54. madde 327); yeni tarifenin uygu lan mus iyi a ulaştırma ucrelleri 20 000 kat artırılarak, savaş öncesi rublesiyle savaş öncesi ücretlerin yaklaşık yüzde 40'ına yükseltiliyordu** ***(Pyat' Lei Vlastı Svve Mv*** **11922], s 401). Ağustos 1921'de posta lelgraf hizmetleri için yeni bir tarife yayımlandı** ***(Sobranie Uzakonenii. 1921,*** **No.** ***Şb.*** **madde 351). 15 Eylül 1921'den iiibaren, kanalizasyondan baca le njzle meye varıncaya kadar bul Ün kamu hizmetleri için peşin para zorunlu hale ge (irildi** ***(ag.e.*** **No. 62. madde 445); kiralarla ilgili 27 Ocak 1921 kararnamesi (bkz s. 238) yürürlükten kaldın İdi.**

28 milyar ruble, gider 164 milyar ruble) I920'ye ilişkin bütçeleri (gelir 159 milyon ruble, gider I 215 milyar ruble) usulen onayladı. Sonra, devlet dairelerinden 1921 yılı tahminlerini Ekim'den önce, 1922 tahminlerini Mart'tan önce ve 1923 yılı tahminlerini 31 Aralık 1922'den önce hazırlamalarını istedi.[Iil] Sonraki gün, yerel yetkililerin mali özerkliğe kavuşturulması yönünde bir adım am: Merkez bütçenin yükünü hafifletecek bir başka düzenlemeydi bu. Bu düzenleme, il yürütme komitelerinin mali gereksinimlerini karşılamak için sanayi vergisinden belirli bir oranın oraya aktarılmasını sağlıyorduk^ Böylece Ekim 1921 başında VTsIK, NEP'in başlangıcından beri maliye politikasını ilk kez sistemli bir şekilde gözden geçirdiğinde, temel çalışmaların birçoğu yapılmıştı. 10 Ekim tarihli bir kararda VTsIK, Narkomiin'i, "devlet gelirlerini anırmak", "döviz harcamalarını kısıtlamak ve idareli kullanmak", "milli ekonomiyi iyileştirmek için gerekli banka işlemlerini geliştirecek" düzenlemeleri yapmakla görevlendiriyor ve "devlet bütçeleriyle yerel bütçelerin birleştirilmesi uygulamasının feshedilmesine" karar veriyordu. Bunlar aslında daha önce ilkesel olarak alınmaları islenen kararlardı; gereken sadece yürürlüğe konmalarıydı, bu da kapsamlı bir gereksinmeydi. Ama karar Narkomfın'e yeni ve hayali önemde bir talimat da içeriyordu: "Banknot sorununu çözümlemek",[ÎIS] Tüm maliye reformu yapısını taçlandıracak olan düzenlemeye giden yol işaret edilmiş ama henüz özellikle ağırlık verilmemişti: İstikrarlı bir paranın yaraiılmasıydı bu yol.

Bununla birlikte. Ekim 1921 mali reformlarının en etkileyici olanı başlangıç dürtüsünü bir başka kaynaktan aldı. Devlet kredilerinin kesilmesi sanayiyi zor bir durumda bırakmış, her zamanki döner sermaye kaynağını kurutmuştu. Başlangıçla Sovyet sanayisi Milli Banka'dan kredi alıyordu. Sonradan ticari kredinin yerini devlet bütçesinden avanslar aldı; Milli Ban ka'nın varlığı aslında Ocak 1920'de sona ermişti. NEP başlatıldığında, Sovyet Rusya'da kredi kooperatiflerinden arla kalanları resmen az çok desteklemeye devam eden Narkomfin'in kooperalif seksiyonundan başka bir kredi kurumu yoktu. Anık yeniden ticarete dönüldüğü ve sanayi devlet hazinesince desteklenmeyeceği için bir kredi kurumu yaratmak gerekiyordu. 12 Ekim I92l'de, maliye konusundaki genel kararın sonucu olarak VTsIK bir devlet bankası kurulmasına ilişkin Sovnarkom karar tasansını onayladı ve sonraki gün bu bankanın tüzüğünü resmen kabul etti. Bu banka "sanayi

213 *Sburmk Dekretovt Rasporyajenii pp Finansam.* c. IV,<192I). t 120 J
214. *Sfbrame Uzakımeıtıt. 1921,* No. 62. madde44ö
215. *Sbıırnik Dekreıav i Reuporyajemi' pt> Fıruınsam.* c. IV, (1921). i 121 2.

ntrt. (arımın ve mal mübadelesinirt gelişmesini kredi ve diğer banka işlemleri yoluyla gerçekleştirmeyi" amaçlıyordu ve *kozraşet* ilkelerine uygun hareket edecekti. 2 000 milyar rublelik başlangıç sermayesi devlet tarafından sağlanmış, yönelim kurulunu Narkomfin atamıştı: başkanın atanması ise Sovnarkom tarafından onaylanacaktı.[:ıa] RSFSC'nin yeni Devlet Bankası (Go5bank)[m] 16 Kasım 1921'de açıldı. Başlangıç hiç de cesaret verici değildi. Kaynakları kuruluş sermayesinden ibaret olduğu için sınırlıydı ve faiz oranlan çok yüksekti; faizin yanı sıra banka verdiği kredilerden devlet kurumlan için yüzde 8. kooperatifler için yüzde 10 ve özel şirketler için yüzde 12 üzerinden hesaplanmış bir "sigorta yüzdesi" uygulayarak paranın değer kaybına karşı kendini güvence altına alıyordu. " Bankanın sağladığı yardımın büyük ölçekli sanayinin sermaye İhtiyaçlarını karşılayacak'" ya da gelecek kış patlak verecek olan *razbazarovaniye* krizini atlatacak kadar hızlı ve cömert olmayışına şaşmamak gerekir. Hızla değer kaybeden bir parayla iş görmek bankayı güç durumda bırakıyor, sermayesinin satın alma gücünü gittikçe azaltıyor ve tüm kredi politikasını engelliyordu. Nasıl ki bütçe durumu düzelnıedikçe paranın istikrara kavuşması mümkün değilse, para istikrara kavuşmadıkça gerekli kredi sistemi de işlerlik kazanamazdı. Ekim 1921'de öngörülen ve Devlet Bankası'nın kurulmasıyla doruk noktasına ulaşan mali reformların tümü tek bir politikanın birbirine bağlı parçalarıydı.

Sonuçta Ağustos 1921'de, istikrarlı bir paranın ve dengeli bir büıçenin her mali reformun temel unsurları olduğu ve bizzat NEP'in temel şanlarını meydana getirdiği açık bir biçimde ortaya çıktı. NEP'in ardından, 1921 yazında artık müzminleşmiş olan fiyat yükselmelerinde geçici bir duraksama ortaya çıktı; Temmuz 1921'den itibaren fiyatlar Ekim Devrimi'nden beri ilk kez dolaşımdaki para hacminin artış oranından daha düşük bir oranda yükseldi ve para basımında bir yavaşlama oldu.[22]" Para politikasında damş

216. ***Sobranie Uzakonenii. 1921.No.12,*** **madde 593. 594; sayı 75. madde 615.**

217 Adı iki yıl sonra "SSCB Devleı Bankası'na dönüşlürüldıı *(Sobranie Uzakonenii. 1921,* No. 81. madde 7S6).

218. ***Na Novik Pulyak*** **(1923), c. H, s 192.**

219. 1 Ocak 1922de Gosbank'ın sanayiye verdiği avanslar (1922 rublesi üzerinden) toplam İP milyonu buluyordu Bu miktar savaş, öncesinin 400 000 rublesine esini. Mal karşılısı kredilerde 10 milyon rubleye yükseliyordu Poliçeler ùzerindzn ıskonto ancak Mayıs 1922'de başladı *(A.g.e..* c If, s 201 5). Sonradan avanslar ve krediler yavaş yavaş anlı. ama ancak 1922 sonbaharında önemli bir boyuta ulaşabildi

manlık yapacak bir komisyon atandı. 3 Kasım 192l'de, sonraki yıl yeni bir para çıkarılmasına karar verildi. Yeni ruble 10 000 eski rubleye eşdeğer olacaktı; yeni banknotlara artık "ödeme bonosu" yerine "kâğıt para" deniyordu — şüphesiz "para" kelimesine itibar ve saygınlık kazandırmak amacıyla devrim öncesi alışkanlığına bir dönüşlü bu."[1] 5 Kasım 1921'de Sovnarkom 1922 bütçesine ilişkin iki önemli karar aldı. Bu bütçe dokuz aylık bir süreyi kapsayacak, böylece gelecek bütçe yılı 1 Ekİm'de başlayacaktı; bütçenin hazırlanmasında savaş öncesi rublesi esas alınacaktı. [21] Aynı tarihte Narkomfın'den gelen bir talimat cari rublenin değiştirilme oranını savaş öncesinin bir rublesine karşılık 60 000 Sovyet rublesi olarak saptıyordu. ' Sonradan, bu oran fiyat yükselmelerini göz önünde tutmak için aydan aya değiştirilerek Mart 1922'de 200 000 rubleye ulaştı.[524] Aslında, fiyat endeksine göre ayarlanmış ve bazen "meta ruble" demlen bir paraydı bu. Fakat cari fiyal düzeyi ile 1913 yılı fiyat düzeyi arasındaki dalgalanan oranı sürekli bir ölçüt olarak kullanmanın mahzurlarını ve saçmalığım iktisatçılar hemen gösterdiler; bu sorun çevresinde gelişen tartışma boyunca, "meta ruble" "allın ruble" lehine yavaş yavaş terk edildi. 14 Kasım 1921 tarihli bir kararname kiralanmış İşletmeler için ödenen kiraların altın ruble esasına göre hesaplanmasını öngörüyordu.[;]5] Ekonomi politikasının evriminde bu aşamaya ilişkin ilginç bir belge. Lenin'in Ekim Devrimi'nin yıldönümü nedeniyle *Pravda'da* çıkan makalesiydi. Devrimin bu dördüncü yıldönümünde makalenin beklenmedik bir başlığı vardı; *"Altının Şimdiki ve Sosyalizmin Kesin Zaferinden 5onrakt Önemine Dair".* Makale, özellikle allın sorunundan ziyade genellikle NEP'e hasredilmişti ve Lenin'in ünlü kehanetini içeriyordu: "Bütün dünyada zafere ulaştığımızda, dünyanın en büyük kentlerinden bazılarının caddelerinde umumi tuvaletleri som allından inşa edeceğiz"; ama makale aslolarak RSFSC'nin o günkü şartlarında

220.ZaPyafUut922l.s.33l.

221. ***Sobranie Uzakonenii 1921,*** **No. 77. madde M3. Paradan soz ederken kullanılan rakamları aşağıya çekerek yaratılması umulan psikolojik sonuç gerçekleşmemiş olmalı, çünkü eski rakamlar halk arasında kullcrıı İmaya devam etmişti' Bundan bir yıl sonra yayımlanan bit kararname ile *iSobrome Uzakonenii. 1922.* No. 66. m*ld<: 867). I9î3'te basılan bir rublenin 1522 yılı basımı olan 100 rubleye, ya da önceki yıllarda basılan I 000 000 rubleye eşdeğer olduğu belirtilmiştir.**

222 *Sbornik Dekreıov ı Rasporyajenıi po Finansam. c.* IV (1921), s. 126

223 *Ane..ı:* IV.< 127.

22<l M>ıı>r *ZakcnodateTsrvo v Oblasiı Sel skogn Kozyaistva Sbornik Dekreıov* (1923). s 273 7.

225. *Sbornik Dekretov i Rasporyajenii po Finansam.* c. IV (1921). 136.

en önemli şeyin "altını idareli kullanma" ve "ticareti iyi öğrenme" zorunluluğu olduğunun üzerinde duruyordu.[116]

Ekim ve Kasım 1921'de maliyeye ilişkin kararlar mali politikanın Sovyet liderlerinin uğraşları arasında başta geldiğini ve Narkomfin'le Gos bank'ın bir süre İçin NEP'in en hassas komuta merkezlerine dönüştürüldüğünü gösleriyoTdr Savaş komünizmi dönemindeki tutumların tuhaf bir biçimde tersine dönmesiydi bu; o dönemde mali işlerin ekonomi politikasının bir aracı olmaktan öteye geçemeyeceği yüksek sesle dile getiriliyor ve Narkomfin sözcüsü adeta özür dileyerek bunun bir an önce son bulmasını bekliyordu. Bu değişikliği bir dizi yeni atama simgeledi. Vaktiyle Sol muhalefet üyesi olan ve Mart 1919'dan beri artık ağır bir iş sayılmayan Maliye Halk Komiseri göreviyle parti merkez komitesi sekreterliğini bir arada yürüten Krestinski, Mart 1921 onuncu parti kongresinde başarılı olamadığı gerekçesiyle ikinci görevinden uzaklaştırıldı."' Kısa bir süre sonra görevli olarak Almanya'ya gönderildi, orada Sovyet elçisi oldu ve onun yerine Narkomfin'in başkanlığına Sokolnikov getirildi. Ünlü kilitli trenle Petrog rad'a Lenin'le birlikte dönmüş olan, partinin kıdemli üyelerinden Sokolnikov, mali politika konusundaki ilk tartışmalarda yetkin ve eıkili bir rol oynayan tecrübeli bir işadamıydı."[8] Kendini NEP'in mali sorunlarına, özellikle de istikrarlı bir para yaratılması sorununa adadı ve birkaç yıl boyunca Narkomfin[1]i Sovyet politikasında tutucu ya da sağ eğilimlerin kilit noktası haline getirdi. Bir bankerin oğlu olduğu söylenen ve o zamana kadar pek tanınmayan bir parti üyesi olan Sheinnıan, Gosbank'ın başına getirildi. 1922'nin başlarında ise çpk daha sansasyonel bir adım atıldı: Wine kabinesinde bakanlık yapan ve 1905'ten sonra Kadet partisi üyesi olan eski bir maliyeci ve sanayici olan Kütler, Gosbank yönetim kuruluna atandı. Bu tarihten 1924'teki ölümüne kadar Kütler, Gosbank'ın —belki de Narkomfin'in— perde arkasındaki nüfuzlu bir kişi oldu ve paranın istikrara kavuşturulmasında önemli bir rol oynadı.[!M]

Gosbank'ın kurulması, milli ekonominin merkezi düzenleyicisi olarak

Z26. Lenın. ***Soçineniya,*** **c. XXVII, s 79 8!**

227. Bkz. ***Bolşevik Devrimi,*** **c. I, s 191. 1918'de Maliye** Halk **Komiserliği'ne atanısı** ve **maliye konusundaki sözleri** hakkında bkz. s. **226.243 4**

228 Bınncı Tüm **Rusya Milli Ekonomi Konseyleri Kongresindeki konuşması s. I49**'da **yer almakladır.**

239 NEP'in en parlak döneminde devrim öncesi rejimin uzmanlarıyla işbirliği yapmayı gizleme gereği duyulmuyordu anık: V. **N. Ipaıief).** ***The Life of a Chemist*** **(Stanford.** 1946), **s. 402, 1922 sonbaharında Sheînman**'la Kuilcr'**iD. "Devlet** Bankası'**nın birinci yıldönümünü ve**

bir devlet bankası aracılığıyla derhal ve Öncelikle istikrarlı bir para yaratılmasını amaçlayan ve uzun vadede "geleneksel" kapitalist maliyenin temel ilkelerini yeniden geçerli kılmaya yönelik bir kampanyanın başlangıç noktası oldu. 20 Kasım 1921'de. para sorunuyla ilgili komisyonun raporunu incelemek üzere Gosbank'la bir konferans düzenlendi ve bundan allı ay once olsa büyük sansasyon yaratacak bir dizi tez kabul edildi. Raporda serbest piyasalar, iç ticareti hızla geliştirmek amacıyla ağır sanayiden ziyade hafif sanayinin desteklenmesi, dış ticaret tekelinde değişiklik yapılması, dış ülkelerden kredi sağlanması amacıyla yeni girişimlerde bulunulması ve daha sonra altın para esasına dönülmesi öneriliyordu[11]" Maliyecilerin görüşleriydi bunlar ve Narkomfin'in desteğini sağlamış olmalarına rağmen, partinin tümü tarafından kabul edilemeyecek kadar ileri gitmişlerdi. Ancak Aralık 1921 parti konferansı, "kâğıt para basımını sınırlandırmayı amaçlayan tutarlı bir planın gerçekleştirilmesine yönelik bir ilk adım olan metal (altın) esasına dayalı para dolaşımına dönüşün Sovyet iktidarının mali konularda temel ilkesi olması gerektiğini" ilan etti."[1] Bu program Kame nev'in "ekonomik bir plan yapmanın ya da bir devlet bütçesi hazırlamanın para renkli kâğıt parçalarından' ibaret kaldıkça mümkün olamayacağını" belirttiği dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde de tekrarlandı."[2] Mart 1922'de toplanan on birinci parti kongresinde Sokolnikov parti kongresinin maliye konusunu ilk kez ele aldığını özellikle belirterek yeni mali politikanın ayrıntılı bir savunmasını yaptı.[233] Lenin kongredeki tek konuşmasının epey tutarsız, ama dikkate değer bir bölümünü yaklaşmakta olan "mali krize" ve bunun sanayiye yansıyan sonuçlaına ayırdı '

Eğer kriz çok şiddetli ve çgk vahim ise. birçok şeyi bir kez üaha gözden geçirmemiz ve tüm gücümüzü tek bir nokta üzerinde toplamamız gerekecektir. Eğer kriz

istikrarlı bir paranın yaralılmasını kutlamak" için, konservalnarda düzenlenen genel bir toplantıda nasıl konuştuklarını anlatmaktadır. Öte yandan, Norkomfin içinde süren nufüz arayıştan, onu. politikasına karşı çıkan sanayi çevrelerinin hücumları karşısında hedef haline getirdi Berlin'de yayımlanan ve çoğu ramın güvenilir kaypaklara dayanan Menşevik gazele *Solsi alıınneîhı Vf sinik.* No. 2, 17 Ocak 1923, s 16'ya göte, Aralık 1922 onuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinde Lann. Sokolni kovun "eski Çar bakanları. Kütler, vb. ısrafından kullanıldığını" dile getirmiştir; ama Larin ın bu sözü resmi tutanakta yer almamakladır.

230 *Fınansovaya Polmka ;a Ptrıod s Dekabrya 1920 g. po Dekabr' 1921 g Oıçeıkıli VserossiiskvmuS'eıduSovetov* (1921),s. 35 43

231. *VKP(B)vRezt/lyttsiyak(M\).c.\,f,.4G7.*

232 *S'ezdi Sovetov RSFSR* v *Posianovleniyak* (1939). s. 222; *Devyatyi Vserossiiskii S"ezd* Soi* to* 11922). s. 53.

233. *OdinnadisatyiS"etdRKP(B>.(* 1936),s. 312.

vahim değilse yararlı bile olabilir' Komünistleri her tür devlel tröstünden azal edecektir. Ama unutmamamız gereken bir şey var. Mali bir kriz kurumlan ve isletmeleri sarsar ve içlerinde en zayıf olanları daha ilk ağızda çökertir. Ama her şeyden sadece uzmanları sorumlu tutmaya kalkışmamalı, sorumlu görevlerdeki komünistlerin kusursuz oldukları. Ön safla mücadele verdikleri ve her zaman çok iyi **çalıştıkla**rı iddiasında bulunmamalıyız Böylece, malı kriz çok vahim değilse bundan yararlanabiliriz, bir tastiye hareketi') [1] mümkün olur, me.kezi denetleme komisyonlar ya da merkezi soruşturma komisyonları gibi davranmadan, gerekli olduğu takdirde ekonomik kurumlarda sorumluluğu olan komünistleri tam anlamıyla tasfiye edebiliriz. ^

Şüphesiz, bu övgüde mali krizin yararlı etkileri geleneksel kapitalist maliyenin terimleriyle ve bile bile abartılmıştı; aynı şekilde komünistlete karşı uzmanların savunulmasında da bir abartma vardı. Ancak Lenin'in "geri çekilmenin" son bulduğunu ilan ettiği konuşmasında yer alan bu pasaj, mali sorunun o sırada parti tarafından nasıl algılandığının işaretiydi. Kongre, tartışmayı maliye politikasına ilişkin olarak "devlet ekonomisinin doğal payının azaltılması bedeline karşılık paranın dolaşım alanının genişletilmesini" öngören, "bütçe açığı ile mücadele edilmesini" hatırlatan ve "ekonomi ve maliye poJıiıkasının aJnn esasına dayalı istikrarlı paıaya güven duyarak yöneldiğini ifade etmenin" zorunlu olduğunu ilan eden uzun bir kararla kapatıyordu.[i,t;]

1922 yazında bu politikanın yavaş yavaş olgunlaştığı görüldü. Aralık 1921'de onaylanmış ve savaş öncesinin rubleleri esas alınarak hesaplanmış 1922'nin ilk dokuz ayına ilişkin bütçe tahminleri, öngörülmüş giderlerin yüzde kırkını aşmayan bir açık gösteriyordu; 1920 ve 1921'in sorunlu bütçesine tekabül eden yüzdeler sırasıy/a W ve *Devkı* kurumlarındaki personel sayısını azaltarak ve mümkün olduğu kadar çok sayıda sanayi işletmesini ve işçiyi bütçe dışında bırakarak, giderlerde kısıntı yapmak için büyük bir çaba harcanmıştı. Parasal bir ekonomiye dönüş mantıki olarak ayni vergiden nakdi vergiye geçilmesini zorunlu kılıyordu. Ancak bu değişiklik ilkel bir köy ekonomisinde çok yavaş gerçekleşiyordu. İlk adım Mart

23+ Bkı ***Bnlinık*** *Devrimi,* e t. s. **192 4** Rusça'da 'ayıklama" ya da "temizleme' anlamına gelen ***çtstka*** ya do ***çîsiiı*** kelimesi genellikle "tasfiye hareketi" diye çevrilince daha seri bir ifade kazanmaktadır: kelime tüm komünistlerin azledileceği anlamında değil, hepsinin durumlarının dikkatle inceleneceği ve yetersizliği görülenlerin tasfiye edileceği anlamında kullan ilmi sur.

235 Lenin. ***Soçtnemva,*** c. **XXVII,** s. **257.**

236. ***VKP(B>v Reı<>İ\tıtsi\akWAl),t*** **I, s, 425 8.**

237 ***N<ıNvvikPurvak<.[92î),c*** ll.s **2.**

1922'de alıldı: Zoralım yerine bit yıl önce ikame edilmiş bir dizi ayni vergi, belirli oranda çavdarla hesaplanan tek bir vergiye İndirgendi."" Fakat tarım ürünleri üzerinden ayni vergilendirme bütün 1922 yılı boyunca yürürlükte kaldı: Aynı yılın sonunda toplam gelirin üçte birinden fazlası hâlâ bu yoldan tahsil edilmişti. " Aynı zamanda şarap, alkollü içkiler, tütün, bira, kibrit, bal ve maden suyu vergisi gibi yeni nakdi vergi kaynakları yaratıldı; bütün bu vergiler Ağustos 1921 ile Şubat 1922 arasında yürürlüğe kondu. Ocak 1922'de, büiçenin savaş öncesinin rublesi üzerinden hesaplanması kararı lum vergilerin savaş öncesi rublesi üzerinden hesaplanmasını ve cari kambiyo kuruyla ödenmesini öngören bir kararnameyle tamamlandı.[î4]"Şubal I922'de, aslında kıtlık kurbanlarına mali yardımı amaçlayan kelle vergisi ("vatandaş başına" vergi) konuldu.[îJ1] 1922 sonbaharında daha da önemli bir deney yaşanmıştı: "Serbest" meslek erbabıyla (doktorlar, avukatlar, yazarlar, vd.) Nepadamlan'nın ve devlet kurumlarında ya da sanayi tröstlerinde çalışan —Sokolnikov'un, "tröst kuruluşlarımızın üst tabakasını oluşturan kent burjuvazisi unsurları, kent burjuvaları, teknisyenler entelijensiya sı" dediği— yüksek ücretli görevlilerin kazançlarından gelir vergisi alınmaya başlandı.[242] Bütün bu düzenlemeler sayesinde nakdi gelirden sağlanan hasılat, bütçede ilk kez önemli bir bölüm oluşturdu. 1922 yılının ilk dokuz ayında tüm devlet gelirlerinin sadece yüzde 10u nakdi vergiden, yüzde 60'ı ise kâğıt para emisyonundan elde edilmişti. Oysa nakdi vergiden sağlanan hasılatın Ocak ve EylüTde yüzde 1,8'den yüzde I4'e yükseldiğini, buna karşılık kâğıt para emisyonundan sağlanan hasılatın yüzde 90'dan yüzde 56'ya düştüğünü gösteren aylık rakamlar daha cesaret vericiydi. '" 1922'nin son üç ayında Sokolnikov gelirin üçte birinin nakdi vergiden, üçte birinden daha azının kâğıt para emisyonundan, geri kalanın da ayni vergiden sağlandığını ilan edebildi.[JU]

1922 yazında geleneksel kamu maliyesine yeniden dönüş için başka bir deneme daha yapıldı. Sovyet Hükümeti toplam lOmilyon pud çavdar değerindeki ilk devlet istikrazı tahvillerini piyasaya çıkardı. Değeri 100 pud olan tahviller faiz getirmeyecek, fakat 95 pud olarak işlem görecek ve 1 Aralık

238. *Sobıanie Uzakanenli. mi,* No.22. madde 233
239. *Deryatyi Vserossiiskii S"ezdSovel(iv* (1923), s. 138.
240. *Sobranie Uzakonenii, 1922,* No. 6. madde 75. 241. *Age* , No. 16. madde 167.
242. *Age,* No.76, madde940; *Desyor\i Vserossiiskii S"ezd~ Soveıov* (1923), s. 138 9
243. *Na Novik Puryak* (1923), c. II, s. 134 5.
244. *Desyaryi Vserossiiskii S"ezd Soveiav* (1923), s. 138

1922 ve 31 Ocak 1923 arasında itfa edilecekti. Ödeme ve geri ödeme çavdarın piyasa fiyatı üzerinden nakdî olarak yapılacak, istikraz, devlet hazinesine yatırılacak 10 milyon ruble değerinde altın mevduatı ile garanti edilecekti.[45] İstikrazın onaylandığı VTsIK oturumu, devlet istikrazına duyulan güvensizliğin ve Sovyet Hükümeti'nin bunu başarıyla uygulayabileceğine karşı duyulan şüphelerin ne kadar köklü olduğunu göstermektedir: Sokolnikov geçmişte işlenmiş hataların devlet istikrazı tahvili çıkarma olanağını ortadan kaldırmadığını ispatlamak için Fransız Devrimi örneğini ileri sürdü.[2'""] Ekim 1922'de, arzedilen miktarın yüzde 85'i satın alınmış olduğundan, Sokolnikov istikrazın başarılı olduğunu ilan edebildi.[1'1] Ne var ki, esas ilgi ayni verginin tahvillerle başa baş ödenmesi olanağından kaynaklanıyordu. Bunu yüzde 6 faizli 100 milyon altın ruble değerinde bir istikrazın çıkarılması izledi: İstikrazın amacı paranın istikrarına zemin hazırlamaktı.[14"] Bu İstikraz, büyük ihtimalle devlet kurumlan ve devlet sanayi tröstleri tarafından taahhüt edilmişti. Fakat istikrazın amacı NEP döneminde birikmiş özel servetin bir kısmını da çekmekti; satın alınmalan için büyük ölçüde ahlaki baskıda bulunulmuştu.[249] 26 Aralık 1922'de Sovnarkom'un onayıyla tasarruf sandıklarının kurulması, kamusal borçlanmaya dönüşün ve özel tasarrufları teşviketmenin işaretiydı.[;y,]llk iki tasarruf bankası Moskova ve Petrograd'da Şubat 1923'te açıldı. Mevduat altın ruble olarak hesaplanmıştı ve cari kurdan geri ödenecekti. Tasarruf bankaları, şüphesiz ilk başlarda bir yatırım şekli olmaktan ziyade paranın değer kaybına karşı bir garanti yöntemi olarak kullanıldı, fakat bir alışkanlığın ve geleneğin yara lıtmasında etkili oldu. Ekim 1923'te 60 000 mevduat sahibini kapsayan 300 banka bulunduğu ve bu sayının altı ay sonra on katından fazla arttığı söyle

245. ***Snbramt Uzakonenii. 1921, No.*** **36. madde 430.**

246 ***III Seı\<ya Vserossiiıkogo Çenıral'nago IspolMtelnago Komitem IX Soliva,*** **No 7 [21 Mayıs 1922). s 16 17.**

247. ***IV Satıra Vserossıskogo Çentral'nogo Ispolniıel'nogo Komıleia IX Sulha,*** **No 4 (28 Ekim 1922), s 26.**

248. ***Sobranie Uzakonenii, 1922, No.*** **67, madde 887; G V Sokolnikov.** ***G/ısudars.tvennyi Kapitalizm ı Nova\a Fınansovava Politika*** **(1922), s. 31 4.**

249. Aralık 1922 onuncu Tum Rusya Sovyetleri Kongresi'nde Sokolnikov, "islikrazı destekleme imkânına sahip bir insan desıegini esirgerse, biz bunu aslında Sovytı Hükümeli'ne yardımı redrkdivor şeklinde yorumlayabiliriz, böyle yOlumlayacağız da," diyordu {*Desyam Vserossiiskii S"ezd Sovetov* (1923). s. 140)

250. A. Z. Arnold. *Banks. Credit and Honey in Soviet Russia* (New York, 1937). s. 324; eski tasarruf bankaları 10 Nisan 1919'da Milli Bankanın yönetimine geçmişti (Bkz. s, 234, not 348).

niyordu."[1] Şubat 1923'te milli piyango uygulamasının ilan edilmesi geçmişin mali yöntemlerine dönüş yolunda atılmış bir başka adımdı."[2]

Bir Devlet Bankası'nm yeniden kurulmasını, doğal olarak tüm bankacılık sisteminin yeniden kurulması girişimi İzledi. Nasıl ki bir devlet bankasının kurulması için ilk girişim sanayiye devlet hazinesinden doğrudan yardım kesildikten sonra kredi kaynağı sağlama ihtiyacından doğduysa, sistemin genişletilmesi için ilk önemli girişim de tıpkı bunun gibi 1922'nin başlarında sanayinin sözcüsü olarak Vesenka'dan geldi ve hem Gosplan hem de yeni sanayi tröstleri tarafından desteklendi. Sanayiye kısa vadeli ticari kredi ve üç yıl süreli istikraz sağlamaya yetkili bir Sanayi Bankası (Prom bankj tasarısı 1 Eylül 1922'de STO tarafından onaylandı. Bu bankanın sermayesi, Vesenka ve ilgili halk komiserlikleri dahil devlet kurumları ve devlet sanayi işletmeleri tarafından taahhüt edilmişti." ' İlk projenin amacı, hiç şüphesiz sanayiyi Devlet Bankası'nm vesayetinden ve maliye yetkililerinin sanayiye karşı kısıtlayıcı politikasından kurtarmaktı. Fakat Prombank hiçbir zaman Devlet Bankası'nm ve Narkomfin'in vesayetinden kurtulacak kadar güçlü olmadı ve sımsıkı kenetlenmiş bir bankacılık sisteminin bir parçası haline geldi. Şubat 1922'de kooperatifler. Ocak I923'te Tüm Rusya Kooperatif Bankası'na (Vsekobank) dönüşen"[4] bir Tüketim Kooperatifi Bankası (Pokobank) kurmuşlardı. 1922 yılı boyunca yerel sanayilerle yerel yönetim projelerini finanse etmek için belediye bankalarının " ve NEP döneminde küçük tüccarların ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla karşılıklı (ortak) kredi kurumlarının da kuruldukları görüldü.[35]''

Yeni geleneksel maliyenin tapınağı Gosbank'ın nüfuzunun hızla artması, NEP'in mali alanda sağlamakta olduğu gelişmelerin simgesiydi. Narkomfin'in cari rubleyi savaş öncesinin rublesine dönüştürmede esas aldığı fiyat endeksi maliyecilerin eleştirilerine uzun süre dayanamadı. Mart 1922' de bu sistem kaldırıldı ve sonraki ay, Gosbank tarafından satın alma fiyatı

251..4.g.*..s.32S 6.

252. *Sobranie Uzakonenii. 1922.* No. 67, madde 871 ; No. 81, madde 1029.

253 A Z Arnold, *Banla, Credit and Money m Soviel Russia* (New York. 1937). s. 287 8. Prornbank'ın ilk dırekıörü. Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin sabık başbakanı Krasnoşçekov'dıı (bkz. *Bolşevik Devrimi, c.* 1. s. 324 5); 1924'te görevini kölüye kullanmaktan ve banka fonlarını zimmetine geçirmekten hapse mahkûm edildi (V. N. Ipatieff, *The Life of a Chemist* (Stanford. 1946), 5.402 3).

254. *Sobranie Uzakonenii, 1922,* No. 16, madde 163; A. Z. Arnold, *Banks, Credit and Money in Soviet Russia* (New York, 1937), s. 296 7.

255 Ag.£,s.307 8. 256. *A.g.e.,* s. 318 19.

üzerine kurulmuş altın rubie sistemi ikame edildi. Dönüştürme oranı her ay artık Narkomfin tarafından değil, Gosbank tarafından ilan ediliyordu: Bundan böyle tüm devlet gelir ve giderleri savaş öncesi rubleye göre değil, altın rubleye göre hesaplanacaktı.[2]" Paraya temel olan altının ve onu koruyan Gosbank'ın itibarı artırıldı. Para reformuna giden yolda bir adım daha atılmıştı. 1921 yazında enflasyonist gidişte kısa bir yavaşlamadan sonra, ekonomik dengesizliğin hâlâ dizginlenememiş güçleri bir kez daha ağır bastı ve kâğıt para emisyonu oranını azaltma girişimleri çaresiz terk edildi. ! Eylül 1921'de tedavüldeki toplam kağıt ruble 3 500 milyar iken, Ocak 1922'de 17 500 milyar £1921 yılı rublesine göre), 1 Mayıs 1922'de 130 000 milyar, 1922 yılı sonunda ise yaklaşık 2 milyon milyar rubleye yükseldi.[25]* Altın karşılığı bulunan ve bir devlet bankası tarafından denetlenen, Avrupa modeline göre bir kâğıt para emisyonu zorunluluğu kendini kaçınılmaz bir şekilde hissettiriyordu. Sonradan kuşkulu ve sınırlı bir geçerliliği olduğu ortaya çıkan bir iddiaya göre, dış ticaret geliştirilmek isteniyorsa istikrarlı bir para birimi zorunluydu.[251]* 25 Temmuz 1922'de Sovnarkom Gosbank'a çervonel denilen yeni para birimine dayalı kâğıt para çıkarması için yetki verdi. Bir çervonet on altın ruble değerindeydi; kâğıt para emisyonu yüzde 25 değerli madenle ve yüzde 75 kısa vadeli tahvil ve diğer likit varlıkla teminat altına alınmıştı.[2]"' 11 Ekim 1922 tarihli bir başka kararnamede yer alan daha ayrıntılı hükümlerden"[1] sonra ilk çervonetler Kasım sonuna doğru dolaşıma çıkarıldı. Yıllarca süren bir mali anarşi ve nakit para kargaşasından sonra istikrarın cazibesine kapılmamak imkânsız görünüyordu. Muhalefet çok güçlü değildi; VTsIK'da Narkomfin'in sözcüsü muhalefeti "solun çocukluk hastalığının" yeni bir uzantısı olmakla suçladı.[262] İlk kâğıt para emisyonu çok sınırlı oldu ve yeni çervonetler uzun bir süre dolaşım aracı olarak, fakat daha ziyade yedek akçe ya da hesap birimi olarak iş gördü. On

1ST. *Sobranie Uzakonenii,* 7922. No. 26. madde 310; No. 31, madde377. Ağusıos 1922'de bir başka değişiklik yapıldı. Dönüşlümle oranı Narkomlîn ve Gosbank'ın temsil edildiği bir komisyon larafından. istikrarlı yabancı dövizlere ilişkin değişim kuru esas alınarak saptandı *{A.g.e.,* No. 55. madde 692), 1922 23 bütçesi savaş öncesi rubleye göre değil, alim rubleye göre hazırlandı.

258. A Z. Arnold, *Bankı. Credit and Money in Soviel Russia* (New York, 1937), s. 12S 9.

259. G, Y. Sokolnikov, *Gosudarstvennvi Kapitalizm i Nıvava Finansovaya Politika* (1922). s. 6.

260 *Sobranie Uzukonemi. 1922,* No. 46, madde 578.

261. *A.g.e..* No. 64, madde 827.

262. *IV Sessiya Vserossüskogo Çenıral'nago Ispainıtel'naga Komiteta IX Soziva,* No. 5 (29 Ekim 1922). s. 2.

beş ay boyunca, islikrarlı fakat sınırlı miktarda çervonet dolaşımda sınırsu ve boyuna değer yitiren rubleyle yan yana yer aldı. Önemli işlemler git gide çervonetle ifade edilir oldu; fakat peşin ödemeler cari kur inerinden rubleyle yapılmaya devam etti.

Böylece, 1922 sonunda maliye ve ekonomi politikasında kısa vadeli ve aldatıcı belirli bir denge sağlanmış oldu. NEP'in kazandırdığı ivme ve 1922 haşatının verimliliği, henüz çok uzaktan da olsa gelecekte dengeli bir devlet bütçesini ve can çekişen bir paranın canlanmasını olmasa bile ikamesini görülür hale getirmişti. Fakat devrimin ilk yıllarındaki tutkulardan tamamen farklı olan bu tutkuların peşinden ancak ekonominin diğer sektörlerinde şiddetli sarsıntılar yaratma pahasına gidilebilirdi. Bunların tam anlamıyla gerçekleşmesi için, önce 1923 krizinden kurtulmak gerekiyordu.

BÖLÜM 20

PLANLAMANIN KÖKENLERİ

Akıldışı, plansız kapitalist ekonominin karşısına geleceğin sosyalist düzeninin planlı, akılcı ekonomisini koyan Marksist çözümleme biçimi, kapitalizmden sosyalizme geçiş süreci hakkında hemen hemen hiçbir şey söylemiyordu. Sadece Engels, ömrünün son yıllarında Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Erfurt programında geçen "özel kapitalist üretimin kendi özünde planlamanın olmadığına" İlişkin bir pasaja atıfla, hisseli şirketlerin özel üretime çoktan son verdikleri ve "hisseli şirketlerden tüm sanayi dallarını tekelleştiren ve kendi vesayeti altına alan tröstlere geçildiğinde yalnızca *özel üretimin* değil, bu *planlama eksikliğinin* de sona ereceği"[1] kehanetinde bulunuyordu. Demek ki, planlamanın gelişmesi kapitalizmin ve kapitalist üretim biriminin durmadan artan hacminin özünde vardı. I909'da yayımlanmış *Das Finanzkapital* adlı kitabında Hilferding, yirminci yüzyılın ilk yıllarında başlıca kapitalist ülkelerde sanayi sermayesinin önemli bir kısmının büyük bankaların eline geçtiğini ve mali sermaye şeklinde daha da yoğunlaşmış olduğunu göstermekle bu tahlili daha ileri götürüyordu. Bu ise, banka sisteminin sanayiyi yöneten ve örgütleyen kaldıraç olduğuna İlişkin geleneksel sosyalist görüşü dikkate değer bir biçimde doğruluyordu ve Marksist tahlile göre, sosyalist devrimin etkisiyle kapitalizmin kendi mahvına giden yolda bir adım daha attığını doğrular gibiydi. Lenin'in *Emperyalizm: Kapitalizmin En Yüksek Aşaması* başlıklı kitabı bu metnin daha da geliştirilmiş şekliydi.[2]

1914 savaşı bütün bu süreçlerin yeşerdiği bir alan oldu. Savaş, savaşan başlıca ülkelerin kapitalist ekonomilerini yoğun bir birikime ve merkezi leşmiş bir planlamaya zorlayarak, Marksİstler'e göre özel kapitalizmin par

1. Marx ve Engels, *Soçineniya.* c. XVI, Kısım II, s. 103 6; Marx "kapitalist hisse seneüi Şirketlerin", "kapitalist üretim tarzından sosyal üretim tarzına geçiş biçimleri" olarak işçi sanayi kooperatifle tiyle yan yana bulunduğunu belirtiyor! *DasKapıtal. c.* Ill, Kısım XXVII).

***2.* Lenin'in bankaların rolünü vurgulaması ve Saint Simon'dan aklardığı pasaj hakkında bkz. s. 126.**

çalanmasını hızlandıracak ve planlı bir ekonomiye yol açacaktı. Bu gelişmeler Almanya'da daha fazla göze çarpıyordu; nedeni ise Almanya'nın ekonomik gerginliklerin en şiddetlisine maruz kalmış olması değil (bu bakımdan Avuslury a Macaristan ve Rusya da aynı durumdaydı), Almanlar'ın savaşlan önce de bu yönde çok daha ileri gitmiş olmalarıydı. Stockholm'da yaşayan o dönemin ünlü Menşevikler'inden Larin, Petrograd'da yayımlanan *Vestnik Evropi* dergisi için Almanya'nın savaş ekonomisi hakkında 1915 yılı boyunca bir dizi ilginç makale yazdı. Nisan I9l5'te yayımlanan ilk makale şöyle son buluyordu

Çağdaş Almanya t lim dünyaya, belirli bir plana gore tek bir makina gibi çalışan m erk ezil eş mi ş milli ekonominin örneğini verdi. Çağdaş Almanya'da makinanın kumanda kollarım ellerinde tutanlar Siemens, Börsig. Gwinner. Blcichröder, (ilkenin en büyük bankalarının ve sanayi sermayesinin en büyük birikimlerinin temsilcileriydi Kumanda kolunu elinde tutan makinayı kendi anlayışına göre işletir; ama modern medeniydin çerçevesi içinde böylesine birleşik bir makinayı inşa edebilen büyük bu ülkenin pratik bayatında bu tecrübe, uyandırdığı teorik ılgı ve sosyal bilimsel anlam açısından önemlidir.

Ve dört ay sonra, Heîfferich'in Maliye Bakanı olmasından sonra, Larin durumu yine özetliyordu:

Alman ekonomisi, büyük sermayenin devletin büyük bankalarla işbirliği sayesinde gerçekleşen planlı ve örgütlü egemenliğine doğru yol almaktadır.'

Başka kaynaklardan yararlanmış olsa da, Lenin şüphesiz Larin'in makalelerini okumuştu ve Şubat Devriminden sonra Rusya'ya döndüğünde devlet denetimindeki savaş dönemi Alman ekonomisi onun ekonomi konusundaki düşüncesini giderek etkilemişıi. Lenin'in "tekelci devlet kapitalizmi" ya da sadece "devlet kapitalizmi" diye adlandırdığı ekonomi sistemiydi bu — Almanca'daki karşılığı *Planwirtschaft,* Fransızcası *une économie dirigée.* İngilizcesi *ptanıiing'di.* Şöyle yazıyordu Lenin:

Zorunlu tröstleşme, yani devlet denetimindeki kuruluşlarla zorunlu birleşme, işte kapitalizmin hazırlamış olduğu şey. işte *Junker* devletin Almanya'da gerçekleştirdiği şey, işte Rusvada Sovyetler'in ve proletarya diktaiörlüğünün yararına gerçekleştirilecek olan. işle bizim evrensel, modem ve bürokrasiden arınmış *"devlet a\gıtı"mız\n* gerçekleştireceği şey budut'

3. *VesınikEvropi,* Nisan 1915, s. 303. Ağustos 1915, s. 300; Larin'in makaleleri Moskova'da 1928'de (ilk Beş Yıllık Plan'ın yapıldığı yıl) *Cosudarsrvennyi Kapitalizm Voentıogo Vremeni v Germanıı* adıyla yayımlandı

4. Lenin, *Soçineniya.* c. XXI. s. 261 262.

Lenin bunun sosyalizm olmadığını özellikle belirtiyordu: "Alman Pleha noVların (Scheidemann'ın, Lentsch'in, vb.) savaş sosyalizmi dediği şey, aslında tekelci devlet kapitalizmidir." Ancak kapitalizmin bu nihai aşamasında savaşın baskısıyla bu noktaya gelinmiş olması sosyalist devrimin yaklaşmakta olduğunu da gösteriyordu

Tarihin diyalektiği öyledir ki, savaş tekelci sermayenin tekelci devlet kapitalizmine dönüşmesini son derece hızlandırmakla insanlığı ***bu sayede*** sosyalizmin eşiğine getirmişlır

Emperyalist savaş sosyalisı devrimin arifesıdir. Ancak proletaryanın ayaklanmasına yol açan şey. taşıdığı tum dchşeılc savaş değildir sadece — ekonomik ha kundan olgunlaşmamı ısa. hiçbir ayaklanma sosyalizmle sonuçlanmaz. Tekelci devlet kapitalizmi sosyalizm yolunda en kapsamlı ***maddi*** hazırlık ve sosyalizme ***ge çif yolu*** olduğu için. tarih merdiveninde sosyalizm basamağıyla onun arasında başka ***hiçbir ura basamak \oktur artık****

Devlet kapitalizmi kisvesine bürünen planlama, böylece kapitalizmden sosyalizme geçişte baş yeri işgal etmektedir. Sorel'in aykın gelebilecek bir şekilde belirttiği gibi. "sosyalizmin sanayinin örgütlenmesini kendine dert etmesine gerek yok artık, çünkü bunu kapitalizm üstlenmiştir".*' Kapitalizmin kendisi, anarşik eğilimlerine panzehir olacak bir planlama öğesi geliştirmekledir Kapitalizmin gelişmesinin son aşaması, sosyalizmin yaratılışının da ilk aşaması olmaktadır. Tarihi açıdan Friedrich List planlama teorisinin babası olarak Marx'dan önce geldi; Birinci Dünya Savaşı Almanya sı'nda ilk modern planlı ekonomiyi örgütleyen Rathenau, Sovyet Rusya'da planlama sorununa yaklaşımı bilinçli olarak Almanya modelinden kaynaklanan Lenin'in öncüsüydü. Ama Menşevik bir yazar 1917 sonbaharında planlamanın Rusya'ya uygulanmasını önerdiğinde ve bunun "aygıtın değiştirilmesini değil, sadece yenilenmesini gerektirdiğini" Öne sürdüğünde, Lenin "plan" anlayışını savunmakla birlikte (kelime, o sırada tırnak içinde gösterilecek kadar yeniydi), kapitalist düzeni savunmanın son hattı olan planlama ile sosyalizme geçiş aracı olacak planlama arasındaki farkı şöyle açıkladı:

Proletarya zafere ulaşınca yapacağı şey şudur: İki i salcılara, mühendislere, tarım uzmanlarına, işçi örgütleri ***denetiminde*** ve onlar tarafından incelenecek bir plan hazırlatacaktır ve işçi örgütleri merkezileşme sayesinde işgücünden tasarruf sağlamanın yollarını araştıracaktır.. Biz merkeziyetçilikten ve "plan"uan yanayız, ama ***pro***

5. i4.jc.ee. XXI, i. 186 187.
6. G. SofeJ. *Refleciıms* «n *Virlente* (ingilizce (evin. 1916). s 35

leıer devlete özgü. yoksulların, sömürülen işçilerin yararına, sömürücülere ***karsı,*** **proleler** Üretim ve dağıtım kurallarına özgü **bir** merkeziyetçilikten ve plandan yanayız.[7]

Bu sözler devrimden birkaç ay sonra Lenin'in sosyalizmin artık gerçekleştiği —maddi, ekonomik yarısının Almanya'da tekelci devlet kapitalizmi şeklinde, siyasi yarısının ise Rusya'da proletarya diktatörlüğü şeklinde gerçekleşmiş olduğu— yolundaki sözlerinin habercisiydi."

Bolşevik devrimin temel İkilemi —sosyalist bir toplumu ekonomik bakımdan geri bir ülkede kurma girişimi— planlama sorununu iki farklı şekilde etkiliyordu. Rusya'nın yoksulluğu, sermaye kaynaklarının cılızlığı, sanayisinin düşük verimliliği, başlangıçtan itibaren, özel kapitalizmin aleyhine devlet kapitalizminin gelişmesini teşvik etmişti. Rusya'da sanayi, devletin amaçlarına hizmet etmek ve devlet iktidarını güçlendirmek amacıyla geniş ölçüde hükümetin girişimleriyle kurulmuştu; devlete, hem müşteri olması sıfatıyla doğrudan, hem de büyük bankalar üzerinden dolaylı olarak bağımlı kalan sanayi kamusal ve yan askeri niteliğini hiçbir zaman tamamıyla yitirmedi. Batı ülkelerinde planlamaya karşı muazzam bir güç oluşturan özel girişimin sağlamış olduğu çıkarlar Rusya'da hemen hemen yok gibiydi ve büyük sanayilerde egemen olan büyük yoğunlaşma, devletin müdahalesini teknik bakımdan kolaylaştırıyordu. Birinci Dünya Savaşı boyunca, planlama Rusya'da büyük bir İlerleme kaydetmediyse,[9] bunun nedeni Rusya'nın merkezi bir yönetim için olgunlaşmamış olmasından ziyade, ülkedeki kamu hizmetlerinin yetersizliği ve açıkça görülebilen savrukluğuydu.

Öte yandan, Rusya'da geniş ölçüde gelişmiş özel kapitalist girişimlerin olmayışı planlamayı bir dereceye kadar kolaylaştırmakla birlikte, Sovyet planlamacıları geri adım atmak zorunda bırakıyordu. Planlamacılar büyük maddi sıkıntılar içinde çalışmak durumunda kalıyorlardı, böylece planlama kavramı aşırı kıtlığı ve yoksunluğu çağrıştırıyordu. Deneyimli personel ve örgütlenme kaynaklan etkili bir planlamanın ihtiyaçlarının çok altındaydı. Üstelik ilk yıllarda rejimi boykot ettikleri ve rejim tarafından boykot edil

7. Lenın. *Svçimntya,* c. XXI, s 268 370. Lenin'in planlamaya ilişkin ilk tartışması "işçi denetimi" lehinde yurültüğü mücadeleye sıkı sıkıya bağlıydı (bkz. s. 64 6).

8. *Age.,* c. XXII. s. 517; öle yandan Lenin Man 1917'de Almanya'daki sistemi "dahiyane örgütlenmiş bir açlık* diye tasvir ediyordu.

9 Başlıca sanayilerin savaş komiteleri ile Geçici Hükümet tarafından kurulan Ekonomik Konsey ve Yüksek Ekonomi Komitesi planlama İçin çok ciddi kolkılar olmamakla birlikle, sonradan Sovyet organlarının kurulacağı bir temel sağladılar.

dikleri için ekonomi ve teknik alanlarda çatışan zaten sınırlı sayıdaki Rus burjuva uzmanlar da dışlanmış durumdaydılar. Ciddi bir planlama ancak 1920 ve 1921 yıllarında, vasıflı kişilerle sağlanan uzlaşmadan sonra mümkün oldu. En önemlisi de, Rusya ekonomisinin geri kalmışlığı kendini planlamaya karşı diğer her şeyden fazla direnen ilkel bir tarımda ortaya koyuyordu. Bu yüzden Rusya'da planlama kaçınılmaz olarak sanayinin gelişmesi üzerinden ekonomide yeni bir denge sağlama girişimiyle başladı ve kentle koy arasında yüzyıllardır süren mücadelenin bir parçası oldu. 1923 ilkbaharında yayımlanmış son makalesinin sonuna doğru Lenin, "mecazi olarak söylemek gerekirse, bir attan bir başka ata yani köylünün, *mujik'in* sıska atından ağır sanayi alına geçmenin" gereğine işaret ediyordu[111] ve buna "çalışmamızın, politikamızın, taktiklerimizin, stratejimizin genel planı" diyordu. Rusya'nın şartlarından Ötürü başlangıçtan İtibaren ve gelecek yıllar boyunca Sovyet planlamasının ana teması bu oldu.

Sosyalist ekonomiye İlişkin Marksist görüşün kendi özündeki planlama ilkesi Ekim Devrimi arifesinde Lenin tarafından ihtiyatla onaylandı. Bu ilkelerin somut uygulamasına ilişkin ilk deneysel girişim, Brest Litovsk antlaşmasının ertesi günü oldu. O sırada ekonomik kalkınma yolu sanki açılmış gibi görünüyordu. İşte o anda Lenin bu görevin büyüklüğünü ve yeniliğini kavramaya başladı:

Sosyalizmin ne olduğunu biliyoruz, ama milyonlarca insanı ilgilendiren bit örgütlenme nasıl gerçekleştirilir, mallar nasıl örgütlenir ve dağıtılır, bunu bilmiyoruz. Eski Bolşevik önderler bize bunu öğreımediler. Bolşevik el kitaplarında buna dair henüz hiçbir şey yazılmadı. Menşevik el kitaplarında da hiçbir şey yazılı değil bu konuda."

Birkaç hafta sonra daha uzun bir açıklama getiriyordu:

Tum bildiğimiz, kapitalist toplumun bu gidişatı önceden gören en yetenekli uzmanlarının, en güçlü beyinlerinin bize açıkladı klan tek şey, tarihsel bir zorunluluk olarak belirli bir genel çizgideki bir değişimin gerçekleşeceğiydi; üretim araçlan nın tarihçe mahkûm edilmiş olan özel mülkiyeti son bulacak, sömürenler mülksüz leştirilecekti. Bilimsel bir kesinlikle saplanmıştı butun bunlar. Bunu biz sosyalizm bayrağını yükselttiğimiz, sosyaüst olduğumuzu ilan etliğimiz, sosyalist partiler kurduğumuz, sosyalist yeniden örgütlenmeye girişmek için iktidarı ele geçirdiğimiz zaman biliyorduk. Ama bilemediğimiz şey. bu dönüşümün alacağı biçimler ve bu somut yeniden örgütlenmenin gelişme hızıdır. Ancak kolektif tecrübe, milyonlarca insanın tecrübesi bu alanda bize kesin bilgiler verebilir.'[2]

10. Lenin, *Soçineniya*, c. XXVII, s. 417. 11. *A.g.e* , c. XXII. s. 484.

Lenin, Bilimler Akademisi'nİn ülkenin doğal kaynaklarını araştırmış olduğunu öğrenince,[13] "sanayinin yeniden örgütlenmesini ve Rusya ekonomisinin yeniden canlandırılmasını sağlayacak" ve sanayinin coğrafi dağılımını, üretimin birkaç büyük işletmede yoğunlaşmasını, ulaştırmanın ve tarımın elektriğe kavuşturulmasını içerecek bir plan hazırlamak için uzmanlardan oluşan bir komisyon kurulmasını Önerdi.[14] Lenin hemen hemen aynı dönemde "üretimin örgütlenmesi ve on milyonlarca insanın yaşaması için gerekli malların planlı dağıtımım sağlayacak yeni örgütsel ilişkileri içeren, son derece karmaşık ve dakik bir ulaşım ağının gerçekleşmesine ilişkin pozitif nitelikte ya da yaratıcı bir görev" de tasarlıyordu.[15]

Yeni kurulmuş olan Vesenka "planlama" sorunlarını ele almak için deneysel bir girişimde bulunmuştu bu sırada; aslında henüz planlama kelimesi kullanılmıyor, "bayındırlık işleri" deniyordu. Mart 1918'de bir toplantıda Larin, çok acil olarak yapılması gereken üç "bayındırlık işi"nin listesini sundu: Kuznetsk kömür madenlerinin geliştirilmesi. Petrograd sanayisinin elektriğe kavuşturulması ve Türkistan'da pamuk üretimi için toprakların sulanması."' Aşağı yukarı aynı zamanda Vesenka'nın bayındırlık işleriyle görevlendirdiği kurulun başkanı Pavloviç, Mayıs 1918'de birinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri kongresine ayrıntılı bir rapor sundu. Amaç doğal kaynakların tamamının kullanılmasından başka bir şey değildi. Komite demiryolları, kanallar ve yollar, elektrik santrallan, tahıl siloları, havuzlar ve soğuk hava depoları, su gücünün düzenlenmesi ve kullanılması, toprakların sulanması, tarıma elverişli hale getirilmesi için projeler hazırlanmasını önerdi. Pavloviç komitenin yetkileri ve işleyişi hakkında ayrıntılı bilgi vermek üzere hazırlıklıydı:

Bayındırlık işleri komitesi, kuruluşu sırasında her şeyden önce iki görevi amaç edinmişli: birincisi, tiim Rusya için genel bir yapı işleri planı hazırlamak, ikincisi de ülke çapında tüm yapı işlerini tek bir bölümde birleştirmek.

Yapımla ilgili görevler komiserliklerin elinden alınmalı, genel görüşler ve he

l2.A.g.t.,c XXIII, s. 40

13. Mayıs 1915'de İmparatorluk Bilimler Akademisi, Rusya'nın Doğal Ürelim Kaynaklarının İncelenmesi Komisyonu'nu kurdu. Bu komisyon devrimden sonra da varlığını sürdürdü ve 1918den itibaren Sovyet HÜkümeli'nden yardım aldı *lObzo' Sauçnoy Deyaıei'ıosti Ko missii po Ituçeniyu Estesrvenmk Proizvodiıel'nikSıl Rossii,* der. G P. Blok [1920], s 6 bu kitapçık komisyonun bilimsel yayınlarının uzun bir hilesini içeriyor, komisyonun f alısmalanının daha sonra ele alındığı bir kaynak da *Rabtıii Akudemii Nauk* v *Obiasn hsledovaniya Pri rodnikBıtgalsvRossii* [I922]'dir).

14. Lenİn. *Soçineniya,* c. XXII. s. 434. 15. *A.g.e.,* c. XXII, s. 451.

16. *Byıdleıeni VisşegoSovttaNanulnogo Kozyaistva,* No. 1, Nisan 1918, s. 27.

defler doğrultusunda hareket edecek, ülkenin iç ve dış politikasının gereklerini göz *önünde* tutacak özel bir kuruma devredilmelidir.

Kongrenin bu raporla ilgili tartışmanın ertelenmesini onaylaması ve görünüşte, bu konu hakkında hiçbir karar almaması, belki de delegelerin çoğunluğunun konu üzerinde pek düşünmediğinin kanıtıydı." Eylül 1918'de Vesenka "yönetimin örgütlenmesinden üretimin örgütlenmesine geçildiğim" bildirdi ve tüm *glavk* ve merkezlere "gelecek çalışma yılı için bir üretim programı hazırlamalarını" emretti.[K] Aynı ay, elektroteknik yapımla ilgili ve bayındırlık işleri komitesine tabi özel bir seksiyon kurdu Vesenka.[10] Ama iç savaşın gerçeklikleri daha tehlikeli boyutlara ulaştıkça bu muazzam projeler dosyalarda kaldı. Bayındırlık işleri komitesi arka plana çekildi.[2]" Aralık 1918 ikinci Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri kongresinde Vesenka'nın "ekonominin gene! sorunlarını" ihmal ettiğinden, vaktini ve dikkatini özellikle "günlük işlere" hasrettiğinden yakınan Larİn'in sözleri ise hayli gerçekdışıydı.[11] Kongre "1919 yılı için (ek bir ekonomik plan yapılmasının" mümkün olduğundan hâlâ umutla söz ediyordu." Mart 1919 sekizinci parti kongresinde kabul edilen gözden geçirilmiş parti programı "ülkedeki tüm ekonomik faaliyetler arasında, genel bir plana göre kurulacak azami bir birlik" öngörüyordu. [3] Ancak bu o sırada, yalnızca bir özlem olarak kaldı. Vesenka bu görevden zımnen vazgeçtiği için, ekonomi politikasının kapsadığı tüm alanlar tek bir organ tarafından denetlenmiyordu artık. Planlama konusunda bütün yapılan, kamulaştırılmış sanayileri Örgütlemek için İlkel girişimlerden ibaretti sadece Ekonomik faaliyet iç savaşta Kızıl Ordu'nun iaşesinin sağlanması gibi çok yorucu ve bazen neredeyse umut kırıcı günübirlik bir görev haline gelmişti.

17. *Trudi I VSeıossiıskogn $"e;da Srnel/n Nuradmıgo Kozyaısna* (I9IS). *i.* 180 1, 702; *15* sayfalık kongre tutanaklarını içeren bu rapor *(a.g e .* s. 176 2021 planlamanın kâğıt üzerinde kaldığının dikkat çekici bir örneğidir.

18. *Narodnoe Kı>zyatst\ı>*, No. 10,1918, s. 42.

19. *Sbornık Dekreun ı Poslutımılenu po Narodnomu Kozyoisrvu.* c II (1920), s 4.5 6; aşağı yukarı aynı zamanda Sovnarkom Krasın'in önerisi üzerine bir "merkezi elektrik konseyi" kurdu *(Trudi S Ekklroleknıçeskogo S'tzda* [tarihsiz (1921?)], c. I. 128 9). O Sırada kurulan sayısız Örgütün pek azı yürürlükle kaldı.

20 A. Ransotne. *Six Weeks in Russin in 1919* (1^19), s. 65 72:rJe "savasın herseyi berbat elliğinden' ve 'bu komıienin Rusya'yı hem kendine hem de dünyanın geri kalan Ülkelerine daha yararlı kılacak barışçıl görevleri yerine getirmesi gerektiğinden" yakınan Pavlovıç'e Şubat 1919'da yaptığı ziyareti anlatmakladır.

21 *TrudiIIVserossİisktigoS'ezdo SoveıovNarodnogoKozvaisna* (tarihsiz), s. 19.

22. *A.g.e..* s. 319. 23. *VKP(B)vRezolyuısıyak* (I94İ), c. l.s.290.

Ancak 1920nin başlarında Kolçak ve Denikin in birlikleri yenilgiye uğratıldığında ve savaşın sonu gelmiş gibi olduğunda, ekonominin yeniden yapılandın İması gündeme geldi. O zaman ikî farklı planlama anlayışı ortaya çıkmaya başladı; planlama paralel ve çoğu zaman rakip iki çizgi boyunca yavaş yavaş gelişti. Birinci görüşe göre plan genel hatları belirlenmiş uzun vadeli bir ekonomi politikasıydr, planlamanın esası genel ekonomi politikasının ("plan") saptanmasından ve ekonomi politikasını günü gününe gerçekleştirmekle yükümlü komiserliklerin yönetiminden sorumlu merkezi bir organdı. İkinci anlayışa gore ise plan, genellikle üretimin artırılmasını, milli ekonominin rjuiünüyle yeniden kurulmasını amaçlayan, ama aynı zamanda belirli işlerin yerine getirilmesi İçin şu kadaı sürede şu kadar mal üretilmesine ilişkin özgül ve ayrıntılı talimatları da içeren bir proje ya da bir dizi projeydi. Birinci anlayış genel bir yaklaşım, ikincisi ise özgül bir yaklaşımdı; ne var ki bu iki anlayış da, ancak daha sonra kendini kabul ettirecek olan plan anlayışının, yani tüm milli ekonomiyi kapsayan, aynnlılan dırılmış bir bütçe kavramının uzağında kalıyordu.

Birinci planlama anlayışı, teme! bir öncelik olarak ekonomide yetki sahibi tvıerkeıi bif otorite kwulmasMii kaçınılmaz kıVıyordu İç savaş tecrübesi mevcul ekonomik Örgütlere otoritesini kabul ettirecek ve ekonomi politikasını lek bir seferberlik planının ışığında yönetecek kadar güçlü merkezi bir bölüme gerçek bir ihtiyaç duyulduğunu göstermişti. 1918 sonbaharında ekonomi alanındaki baş yeri, il Sovnarhozları'na ve yerel Sovnarhozlar'a bağlı alt seksiyonlanyla birlikte, Vesenka'nın savaş sözleşmeleri seksiyonu ve Kızıl Ordu'nun iaşesinden sorumlu, Krasin başkanlığındaki olağanüstü komisyon alıyordu.[3'] Ancak bu bağımlı kuruluşların son derece önemli bir yönetim ve denetim görevini yerine getiremeyecekleri şüphesizdi 30 Kasım 1918'de, VTsIK sonradan çok önemli olduğu anlaşılan bir karar alarak "ülke kaynaklarının ve imkânlarının savunma amacıyla seferber edilmesi"

24 Savaş sözleşmeleri seksiyonu ve olağanüstü komisyon hakkında bkz s. 211 Vesenka' nın ilkel bir planlamayı uygulamak için görevlendirdiği organ "kullanım komisyonuydu (bkz. s. 2121, Bu komisyonun faaliyetini Milyutin 1920'de şöyle anlatıyordu: "Kullanım komisyonu tarafından bir dağıtım planı hazırlanır ve onaylanmak üzere Vesenka prezidyumuna sunulur: boyW'e merkezi depolardan gerekli hammaddeleri alıp buulan fabrikalara ve atölyelere dağıtan yetkili üretim seksiyonları larafından planın uygulanması boşlar' ***(hioriwi Eko ru miçcskı to*** **Aazvidyu SSSK (İkincibasım. I920(.s 197> Komisyonun I9lft'de 19. ISlSMe 44 ve 1920'de S5 ürüne ilişkin "planları" onayladığı anlaşılıyor(BW'fcıra5</ vmılttyo£niîrWo** ***pediya,*** **c XXII] (1938], s. 619, "Komis^iya l.spol'zovaniya" maddesi! Man 1921'de bu komisyon Vescnka'dan STO"ya devredildi. Aralık 1921'de ise ilga edildi (bkz. s. 341).**

için tam yetkili bir işçi ve Köylü Savunma Konseyi kurdu. Konsey başkanı Lenin'dı, üyeieri arasında Savaş Halk Komiseri ve askeri devrim konseyi başkanı Troçki. Olağanüstü İaşe Konseyi başkanı Krasin ve VTsIK temsilcisi Stalin vardı." Böylece, hızla kurulmuş olan bu yeni konsey askeri konular hariç her konuda en üst otorite oldu. İç savaş devam ettiği sürece geçici, acil bir ihtiyaca bağlı olan bir kuruluş statüsüne büründü, Vesenka'nın yetkilerine açıkça tecavüz etmedi ve günübirlik işler dışında planlamayla İlgilenmedi. Bu durum 1919 yılı boyunca devam etti. Ocak 1920 üçüncü Tüm Rusya Milli Ekonomi Konseyleri kongresi "tek bir ekonomik plan" ve "cumhuriyetin maddi kaynaklarına bağlı olarak bütün sanayi kollarını kapsayan üretim programlarının eşgüdümü" lehinde alışılagelmiş bir karan kabul etti ve hatla Vesenka yönetimi İçinde "daimi nitelikli merkezi bir üretim komisyonu" kurmaya da karar verdi.[3]" Ancak iç savaş 1920 ilkbaharında sona erer gibi olduğunda, planlama sorunu Vesenka ile İşçi ve Köylü Savunma Konseyi arasında açık bir rekabet şeklinde ilk kez kesin bir biçimde ortaya çıktı.

Troçki'nin ilk kez planlamanın savunucusu olarak görünmesi Mart 1920 dokuzuncu parti kongresinde d ir. O sırada iç savaş sonunda terhis edilmiş işgücünün sanayide çalıştırılmasıyla çok meşgul olduğundan, kongreye "Ekonomik Kuruluşun Güncel Görevleri Üzerine" bir rapor sunmakla görevlendirilmişti. Troçki'nin kongreye sunduğu ilk karar taslağında yer almayan, ama bu taslak tartışıldığı sırada merkez komite tarafından eklenen ve "gelecekleki tarihi dönem için geçerli *tek bir ekonomik plan"ın* hazırlanmasını öngören bir bölüm içeriyordu." Tasan, bir planda yer alması gereken "birbirine bağlı tutarlı bir dizi görev" içermesiyle Önceki belirsiz özlemlerden farklıydı. Troçki bu raporunda, işgücü seferberliğinin "işgücünü, ülkenin tamamını ve ekonominin bütün kollarını kapsayan tek bir ekonomik plana göre yerli yerinde kullanacak bir aygıta sahip olunduğu takdirde bir anlam kazanacağını", planın temel amacının kısa vadeli yarar sağlamak değil, "ürelim araçlarının üretimi için gerekli şartları" hazırlamak olması gerektiğini de belirtiyor ve şöyle devam ediyordu:

25. *Sobranie Uzakonenii I9I7 I9IK,* No.91 2. madde 924.

26. *Rezolyutıo 1 ret ego Vserossinh'go S"ezdaSoıetavNarodnogtıKozyaistva*(1920),s. 42 4.

27. Troçki'nin kendisi israfından kaleme alınmış ilk lastok *DevyaryiS~e;d FKPfB)* (19341. s. Sil İZ de yer almakladır. Troçki bu laslakla planlamadan söı edilmemesinin 'ciddi ve önemli bir ihmal' olduğunu kongrede kabul elli *(A.g.e .* s. 102). Eklemenin meıkez komıesı nin hangi Üyesi lanıtından yapılım; olduğu ise kayda geçmemiş görünüyor.

Şimdiye kadar rekabet yasalarının temel mekanizması yerine koyabileceğimiz tek bir ekonomik plana sahip olmadık. Vesenka'nın güçlükleri böyle bir planın olmayışından kaynaklanmakladır. Aslında belirli bit plan vardır Ekonomik zorunluluklara göre merkezde hazırlanan bu planın praıikte ancak yüzde 5 ile 10'u gerektiği gibi uygulanmaktadır. *

Troçki'nin askeri sorumlulukları onun İşçi ve Köylü Savunma Konseyi'yle sıkı bir işbirliği kurmasına yol açmışıı ve Rikov'la Milyutin haklı olarak bu yeni ve radikal önerilerde Vesenka'nın amaçlarına yönelik bir tehdiı görmüşlerdi. Rikov, Troçki'nin "planı"nı "hayattan kopuk, soyut bir derleme" diye eleştirerek, "eğer tüm sanayimizi donatmak için makinalar üretecek sek, bunun için onlarca yıl gerekecektir" demişti. Ancak Lenin, Rikov'a şiddetle karşı çıkarak, "Vesenka'nın ekonomi komiserliklerinden ayrı bir blok halinde örgütlenmeye kalkışmasının, parti merkez komitesinde olumsuz bir etki yarattığını"[29] söyledi. Kongrenin kararı, parti kongresince onaylanmış ekonomik planın gerçekleştirilmesinde hep birlikle hareket edilmesi İçin, merkez komiteyi, ekonomiyle doğrudan ilgili diğer komiserliklerle Vesenka arasında en kısa zamanda örgütsel bir bağ kurmakla görevlendiriyordu."[1] Karar, Vesenka'yı kesin bir biçimde "diğer komiserliklerle" bir tutmakla ve "örgütsel bağ"ın başka yerde aranmasını zımnen belirtmekle, onun amaçlarına son vermiş oluyordu. Kongreden hemen sonra işçi ve Köylü Savunma Konseyi yeni bir canlılık kazandı. İşgücünün seferber edilmesi ve yeniden dağıtımı o anın temel ekonomik sorunu olduğu için. adı Çalışma ve Savunma Konseyi'ne çevrildi {Soviet Truda i Oboroni ya da STO);[31] STO bu yeni kimlikle ekonomik alanda yavaş yavaş üst merkez organ, ekonomi politikasında hakem ve geleceğin planlama kurulu haline geldi. Ama 1920 yazında savaşın tekrar başlaması "tek ekonomik planı" rafa kaldırdı ve yetki sorununu erteledi.

28. *Devyaryi S'eıd RKP(B)* (1943], s. 103. Troçki'nin üç yıl sonraki bazı görüşleri onun planlamaya başlangıçtaki yaklaşımı hakkında ilginç ipuçları vermektedir "Planlı ekonominin temel dayanakları nelerdir[1] Önce, ordudur: ordunun yaşayışını hiçbir zaman pazar ekonomisi lemel teşkil eımez. Ordu planlı bir ekonomidir. İkincisi, ulaştırmadır, bizim (demiryolu) ulaşımımız devlete aittir: üçüncüsü ordu, ulaştırma ya da devlet sanayisinin diğer kollan için üretim yapan ağır sanayidir" *(Dvenadısıryi S"ezd Rossiiskoy Kommunisıiçeskoy Parıii • Bol'şevikav)* [1923J, s. 306 7).

29 *Devyaryi S~ezdRKPtB)* (1934). s. 139, Lenin. *Soçineniya, a.* XXV, s. 120

30. *VKP(B) VRezulyuısiyak (W\),t* 1, s. 337.

31. Bu değişikliği yünitluğe koyan kararname Aralık 1920 sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinin kararında yer almakladır *iS"ezdi Sovelov RSFSR v Posıanıtvleniyak* [1939], s. 181; Lenin. *Soçineniya, ç* XXVI, s. 619 20, not 23'e de bakınız.

Bu arada özgül sorunların ele alınmasını öngören diğer planlama anlayışı geçerlilik kazanmaya başladı ve Sovyet planlama tarihinde seçkin bir rol oynayacak olan bir başka organ yaratıldı. Nisan 1918'de Lenin, ulaştırmanın ve tarımın elektriklendirilmesinin Rusya ekonomisi için uzun vadeli bir planın temel öğeleri olduğuna değinmişti." Şubat 1920'de planlama bir kez daha pratik bir sorun haline geldiğinde, Lenİn VTslK'daki konuşmasında, "köylerin elektriğe kavuşturulması sorunu üzerinde durarak, böylece köylerin kentlere bağlanacağım" belirtti." Oturum sonunda VTsIK, "daha düzenli planlanmış bir ekonomik kalkınma için ve milli ekonominin tümüne yönelik bir devlet planının bilimsel bir şekilde hazırlanıp aksatılmadan uygulanması için gerekli tedbirleri almanın kaçınılmaz olduğuna" karar verdi. Sanayinin, tarımın ve ulaştırmanın elektriğe kavuşturulmasının "büyük önemini" göz Önünde tutarak, Vesenka'yı "elektrik santralları ağı" kurulmasına ilişkin bir proje hazırlamak ve Rusya'nın elektrikle donatılması için bir komisyon (Goelro) oluşturmakla görevlendirdi.''' Yüzden fazla üyesi bulunan komisyonda birçok *burjuva* uzman vardı ve başkam eski Bolşevik Krjijanovski'ydi.[35] Proje, kişisel olarak Lenin'i giderek daha fazla heyecanlandırmaya başladı. Komisyonun çalışmaları hakkında propaganda yapması İçin Krjijanovski'ye baskıda bulundu.[)S] Lenin'in Rikov'u payladığı, Vesenka'nın savlarını hiçe saydığı dokuzuncu parti kongresi planlamaya Özgül yaklaşımı açıkça teşvik etti; çünkü kongre "gelecekteki tarihi dönem için *tek bir ekonomik plan"* uygulamasını önerirken, planın, "birbirini karşılıklı etkileyen bir dizi tutarlı temel göreve ayrıştığını" da ekliyordu. Bu görevler arasında ulaştırmanın ve makina üretiminin gelişiirilmesi başta geliyordu. Tüm planın dayandığı teknik temel "sanayinin, ulaştırmanın ve tarımın elektriklendirilmesin!" içeren ve "milli ekonominin elektriğe kavuşturulmasına ilişkin bir plan hazırlanmasıydı".[1'] Lenin'e göre, elektriklendirme son derece önemli olan tarım sorununa hâlâ sıkı sıkıya bağlıydı. 1920 yazında Komintern'in ikinci kongresi için kaleme aldığı ve kongre ta

32 Bkz. s. 330

33. Lenin, *Soçineniya,* c. XXV, s. 22 (Bu konuşmadan geriye sadece bir gazele haberi kalmıştır)

34 *hvesriya,* 8 Şubat 1920. VTsIK'nın bu oturumuna ilişkin hiçbir tutanağın yayımlanmadığı ve kararın yasalar ve kararname le re an resmi koleksiyonda yer almadığı anlaşılıyor.

35. Lenin, *Soçineniya,* c. XXVI, s. 620, not 24. Krjijanovski, Lenin'in teşvikiyle 30 Ocak 1920'de *Pravda'da Sanayinin Eiektnkiendiıilnıesi Görevleri* hakkında bir makale yayımladı *(A.ge.ç* XXIX, s 4J2 3)

36. *A.g.e.,* c. XXIX, s. 434 5.

37. *VKP(B)* v *Rezatyuıiyak* (1941), c. I, s. 329.

rafından kabul edilen tarım sorununa ilişkin tezlerde Lenin, "sanayinin tamamının geniş ölçekli üretim ilkesine ve en modern tekniğe (yani ekonominin tamamen elektriğe kavuşturulmasına) dayalı olarak yeniden örgütlenmesinin" acil hale geldiğini İlan ediyordu: Kentler için "geri kalmış ve tecrit edilmiş kırsal kesime" yaıdım etmenin ve köylerde işgücünün verimliliğini artırmanın tek çaresi buydu.[38] Tüm Rusya Komünist Gençlik kongresinde Lenin sanayinin ve tarımın yeniden inşasının modern bilimde "son söz" olan elektriğe bağlı olduğunu söyledi.[3]* 1919'da sosyalist bir Alman profesör, tüm Alman ekonomisinin üç dört yılda elektriğe kavuşturulabileceğini söylediği bir eser yayımlamıştı. Kitap hemen Rusça'ya çevrildi;[4]" Lenin Kasım 1920'de Moskova'da bir parti konferansında Rusya'yı elektriklendirme planının on yıla kalmadan gerçekleşebileceğini söylerken hesabını bu kitaba göre yapıyordu. Lenin şu ünlü sözünü bu vesileyle söylemişti: "Komünizm. Sovyet iktidarı artı tüm ülkenin elektriklendirilmesi dir."[JI] Yarısı Rusya'da, yarısı Almanya'da gerçekleşmiş olan sosyalizme ilişkin başka bir özdeyişin yeni bir yorumuydu bu; elektriklendirme Rusya'ya sosyalizme geçiş için gerekli şartları sağlayacaktı.[41]

1920 yılı, Lenin'in elektriklendirmeye ilişkin planından daha az kapsamlı, ama daha kısa sürede sonuç alınabilecek bir başka özgül "plana" tanık oldu. Dokuzuncu parti kongresinin karart, planın temel görevlerinden biri olarak ulaştırmanın geliştirilmesini saptıyordu.*[1] Parti kongresinin hemen ardından bir ulaşlırma komisyonu kuruldu. Ulaştırma Halk Komi ser] iği 'nin (Narkomput) ve demiryolları yapımından ve bakım onarım atölyelerinden sorumlu Vesenka'nın lemsilcilerinden oluşan komisyonun başkanı Troçki' ydi. 20 Mayıs 1920'de bu komisyon ünlü "1042 no.lu emirnameyi" yayımladı. 1924 sonuna kadar normal şartlara kavuşturulması öngörülen lokomotif parkının kurulmasına ilişkin ayrıntılı bir plandı bu emir. Polonya savaşının dayattığı zorunluluklar ve "öncü" emek örgütünün kazandırdığı hız sa

38. Lenin, *Sı^inenıyti.* c XXV, s. 276; *Kommanısııçeskii Inıematnıınal v Dokumenıak* (1933). s. 137 8

39 Lenin. *Socmemya.* c VXV.s 389.

40 K. Balloû. *Der İukunfıtınaı* ilk olarak I906'dayayımlandı, elektriklendirme programını içeren gözden geçirilmiş baskısı I9!9'da. Rusça çevirisi de 1920'de yayımlandı. Lenin bu kıiapian ilk olarak Şubal 1921'de soz eni *ISoçıneniya. c.* XXVI, s 171). ancak Ballod'un üç dört yılda gerçekleşir dediği ve Almanya için yaptığı değerlendirmeyi bu konuşmada Rusya için on *yıl* diye belirtıiğıne gl>ıe, Lenın bu kıiabı şüphesiz Kasım 1920'dekı konuşmasından önce okumuştu *(A.g.e..* c. XXVI. s. 462).

41.4p.e.,c XXV. s 491 42. *A.g.e.,c.* XXVI.s. 338.

43.0d**rerwJeki ulaştımo krizi için bkz. s. 179 80,203 4

yesinde çalışmalar öylesine İlerledi ki Aralık 1920 sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne sunduğu raporda (o sırada lokomotif planına vagon yapımıyla ilgili bir plan da eklenmişti) Troçki, öngörülen beş yıllık planın üç buçuk yılda tamamlanacağını ilan edebildi." Bu basan planlamaya kamuoyunda bir anda büyük bir itibar kazandırdı. Lenin'le Troçki'nin bu harekete öncülük ettikleri her yerde taklitçileri boy gösteriyordu. Milyutin'in belirttiği gibi "genel ekonomik planlar" dönemiydi bu:

> **Elektriklendirmeye, yeni inşaya, akaryakıt üretiminin artırılmasına ya da** ham-**maddelere, yem çalışma normlarının saptanmasına ilişkin sorunlar en** ciddi, en **önemli sorunlar** olarak **görünüyordu** ve **Sovyet Rusya'nın en yeıkın güçleri** bu so-**runların üstesinden gelmeye koyulmuşlardı.**[4']

İhtiyatlı davranan Rikov[16] bile, şüphesiz Vesenka'ya dayanarak son derece iyimser değerlendirmelerde bulundu. Bu değerlendirmelere göre kereste üretimi 1921'de 10 milyon *sajen* küpten 19 milyon *sajen* küpe, maden kömürü üretimi 431 milyon puddan 718 milyon puda, zeytinyağı 71 milyon puddan 298 milyon puda. şeker yedi buçuk milyon puddan 25 milyon puda, pamuklu kumaş 135 milyon arşından 780 milyon arşına... yükselecekti. Bu listede en mütevazı yeri. 180 milyon kilovattan 244 milyon kilovata yükseleceği öngörülen elektrik enerjisi üretimi alıyordu. Krjijanovski planına duyulan kıskançlık. Vesenka'daki istatistikçilerin değerlendirmelerini etkilemiş olmalıydı.[4']

Öyle anlaşılıyor ki, sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi —iç savaşın sonuyla NEP'in başlangıcı arasında gerçekleşen en önemli kongre—

44. 1042 oo.lu emirname Troçki, *Soçineniya.* c XV, s. 345 7'de yer alıyor. Troçki'nin kongredeki konuşması *(Vos'moi Vserossnıkii S"evi Sovetov* [1921]. s 174 5), o donemin di ger belgeleriyle birlikte Troçki, *Soçineniya.* c. XV, s 348 485'te yeniden basılmıştır. Lenin kongredeki konuşmasında emirnamenin uygulanmasını da yorumladı *(Soçineniya.* c. XXVI. s 42,47).

45. V P. Milyutin. *InoriyaEk.wKim:çeıkogı>Razviıiya SSSR* «kinci Sasım, 1929), s. 192

46. Bütün, bu dönem boyunca Sağa kayan Rikov. kelimenin en geniş anlamıyla planlamanın en kararlı hasımlarından biriydi. Sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde "ekonomik hayalımızın her yanını kapsayabilecek biı üretim planı sağlayabilmek için yıllarca bekleme miı gerektiği* inancında olduğunu söyledi ve "bir üretim planının bir yazarın kaleme sarılıp aklmdakileri ak kâğıda dökmesiyle yaratılacağına inananlarla" alay etti *(Vos'moi Vserossiiskii* S"r:[/5<ıvetı>v[|921]. s 101 2) 1924'te on üçüncü Pırtı Konfeıansı'nda şu anısını dile getirdi: "Savaş komünizmi döneminde Vesenka (tayken işler öyjesine düzenlenmişti *iı* telefonu açıyordunuz ve üç sool sonra, size eıtafı kırmızı, mavi dairelerle, karelerle süslenmiş bir plan veriliyordu" *(Tunadısaıayo Konferentsiya Rossiisko\ Kommunisıiçeskoy Partit (Bol'sevikov)* 11924].s IB).

47. *Vos'moi Vserossiiskii S"eıd Soveıav* (1921), s. 110 1.

Aralık 1920'de toplandığında, planlama herkesin dilindeydi, ama planlama kelimesi farklı ve bir bakıma karşıt görüşleri içeriyordu. Kongre her iki tarafa da onay verme eğilimindeydi. Elektriklendirmeye öncelik tanıyarak ekonomik İlkeler açısından önemli bir adım olarak niteledi ve ilgili kuruluşlara "bu planın hazırlanmasının mümkün olan en kısa zamanda gerçekleştirilmesini" emretti. Kongre Troçki'nin raporunu onayladı ve "ulaştırmanın İşletilmesi için tek bir plan hazırlanmasına büyük önem verdiğini" bildirdi. STO'nun tüzüğünü ve görevlerini onayladı ve onu başlıca Halk Ko miserleri'nden, bir sendikalar temsilcisinden ve danışman olarak tslatistik Genel Müdürlüğü başkanından meydana gelen ve Sovnarkom'a bağlı olan bir komisyon haline getirdi. STO, diğer görevlerinin yanı sıra şu yükümlülüklerle donatılmıştı: "RSFSC'nin tek ekonomik planını saptar, Halk Ko miserlikleri'nîn ekonomik nitelikli çalışmalarını plan çerçevesi içinde yönetir, planın gerçekleşmesine nezarel eder ve gerekliğinde değişikliklere karar verir."*" RSFSC böylece İlk kez görevleri açıkça belirlenmiş genel bir planlama örgütüne kavuşmuştu.

Lenin kendini elektriklendirme planına öylesine adamıştı ki genel plana karşı hayli kayıtsız kalmıştı. Kongrede "komünizm Sovyet iktidarı artı elektriklendirmedir" özdeyişini tekrarladığı gibi buna bir yenisini de ekledi: "Elektriklendirme planı bizim ikinci parti programımızdır."[JW] Öte yandan, Gusev adında, tanınmış, eski bir Bolşevik'in. "aralarında Troçki'yle Rikov'un da bulunduğu önde gelen parti üyelerinden oluşacak Çalışma ve Savunma Konseyi kurulmasına ilişkin uzun vadeli bir plan" öneren kitapçığını kıyasıya eleştirdi.[5]" Lenin STO'nun Sovnarkom'a bağlı bir komisyona dönüştürülmesi konusunda ısrar etmekle onu dizginleyeceğini varsaymış gibi görünmekle birlikte, aslında Sovnarkom'un başkanı sıfatıyla STO'ya da başkanlık etmesi ve Troçki'yle Rikov dahil diğer başlıca Halk Komiser leri'nin onun üyesi olmalan, STO'yu tartışmasız en tepedeki ekonomik organ haline getiriyordu. Böyle bir organın varlığı Vesenka'nın sunduğundan çok daha geniş genel planlama İmkânları sunuyordu. Bununla birlikte Lenin güvensizlik duyuyordu. *Pravda'nm* 22 Şubat 1921 tarihli sayısında yayımlanan "Tek Bir Ekonomik Plan Hakkında" başlıklı alışılmadık bir sabırsızlık taşıyan makalesinde Kritsman, Milyutin ve Larin'e, "bir yığın gevezelik" ve "... kâh edebi kâh bürokratça, boğucu bir ukalalık" diye nitele

48. *SezdiSovelovRSFSRvPostanovlentyak* (1930), s. 181 2.
49. Lenin, *Soçineniya*, c. XXVI, s. 45 6. 50. *A.g.e.*, c. XXVI, s. 43 4.

diği makalelerinden ötürü şiddetle hücum eni. Goelro'nun elektriklendirme planı "tek ekonomik plan konusunda en ciddi çalışma"ydı ve Goelro planı dışında planlama komisyonuna ilişkin her türlü görüş "cahilce bir kendini beğenmişlikti yalnızca".[51] Bununla birlikte, bu zehir zemberek makaleye rağmen Lenin Sovnarkom'da bir tür yenilgiye uğramış oldu' Makalenin yayımlandığı gün, STO'ya bağlı bir "devlet genel planlama komisyonu" kurulmasına karar verildi.[52] Bir taviz olmak üzere Lenin parti merkez komitesini Krjijanovski'nin komisyon başkanlığına atanmasına ikna etti; böylece Goelro'nun işlerliğine bir süreklilik sağlamış oluyordu. Goelro yeni kuruluşun alt komisyonu olarak çalışmaya devam edecekti. Ancak Lenin arzuladığı pratik ve kesin planlamanın başlıca düşmanı olarak kabul ettiği Larin'e engel olamadı ve Krjijanovski'ye onu etkisiz bırakmanın çareleri hakkında kaygılı bir mektup yazdı." Halk arasında Gosplan denilen "devlet genel planlama komisyonu" bu hayli elverişsiz şanlarda kuruldu.

Onuncu parti kongresinin ve NEP uygulamasının yol açtığı büyük çekişmeler yüzünden planlama konusundaki tartışma tavsadı. Gosplan Nisan 1921'de çalışmaya başladı. Otuz dön görevliden oluşan komisyon üyelerinin büyük bir kısmı "özel çalışmalarından ötürü ünlenmiş bilgili teknisyenler ve profesörlerdi": bunların sadece yedisi pani üyesiydi. Gosplan için çalışan uzmanlar 1 milyon ruble aylık, imtiyazlı yiyecek karneleri, kendileri ve aileleri için giysiler alıyorlar, bunun yanı sıra VTsIK üyeleri gibi otobüslerde ve trenlerde öncelik sahibi oluyorlar, parasız seyahat edebiliyorlardı." Planlama komisyonları Vesenka'ya ve başka ekonomi komiserliklerine bağlıydılar. Öyle ki Gosplan bu komisyonlar aracılığıyla özel sorurlar üzerinde çalışabiliyordu.[55] Lenin yatışmıştı. Genel plan hakkında ahkâm kesen "her şeyi bilir komünistleri[1]' elektriklendirme planıyla ilgilenmeye

51. Atf.f . c. XVI, s 168. 173; bir ay sonra Goelro planını İlk kez okumuş otau Slalin, Lénine Troçki ve Rikov'u eleştiren bir mektup yazdı; mektup şöyle son buluyordu. ' *Bir ve yalnızca bir'tek* ekonomik plan'var: o da 'elektriklendirme planı'dır ve diğer bütün planlar boş ve zararlı gevezeliklerden başka bir şey değildir" (Slalın, *Soçineniya,* c V. s. 50 51).

52 *Sobranie Uzakonenii. 1921.* No 17. madde 106. V p. Milyutın'e göre (/rMriy« *Ekonomıçeskıgo Razvuiya SSSR* (ikinci basım. 1929), s. 303) Lenin, Milyutin ve Lann bu kararın alındığı Sovnarkom toplantısında raporlar sundular.

53. Lemn. *Soçineniya,* c. XXIX, s. 445 6.

54. V. N. Ipatieff, *The Ufe of a Chemist* (Stanford. 1946), s. 308. Ipalieff, Gosplan'a Mayıs 1921'de alandı

55. TriKfi *IV Vserossıi\kogo S'ezdn Smetov Narodnogo Kozyaistva '1921),* s 83 4, Bu planlama komisyonlarının kurulduğunu bildiren kararname *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 38, madde 203'ıedir.

mecbur ettiği gibi, Goelro'daki görevlileri de gerekirse "güncel ekonomik planlama sorunlarıyla" ilgilenmeleri için zorlamaya hazır olduğunu Krjija novski'ye bildirdi.[5]" Mayıs 1921'de çalışmaların ayrıntıları hakkında Krji janovski'ye yeniden yazıyor ve "bürokratik ütopyalara" karşı hâlâ homurtular yükselmesine rağmen, Gosplan'ın hiç değilse hasat konusunda gelecek dönem İçin bir ya da iki yıl geçerli genel bir devlet ekonomi planının temellerini alabileceğini umduğunu dile getiriyordu." Yine de bu dönemde planlamanın en etkili savunucusu Troçki'ydİ. 7 Ağustos 1921'de NEP ilk kez sanayiye uygulandığında, Troçki parti merkez komitesine yeni politikanın "çelişkili zikzaklarını" protesto eden ve "ekonomi alanında merkezi bir otorite" ile geniş ölçekli sanayi temeli üzerinde yeniden örgütlenmiş özerk bir Gosplan kurulmasını talep eden bir muhtıra verdi.[5]* iki gün sonraki sonuç Gosplan'a resmen bir özerklik tanımamakla birlikte, onun "sadece tüm Rusya'yı kapsayan tek bir ekonomik plan saptamasını değil, aynı zamanda komiserlikler dahil ekonomi bölümlerinin planlan arasında uyum sağlamasını ve planın hem genel olarak, hem de ayrıntıları bakımından gerçekleştirilmesinde denetleyici bir rol oynamasını" öngören bir kararname yayımlandı.[5]* Bu arada Goelro, İşlevleri bakımından Gosplan'a bağlı bir bölüm haline geldi. Ekim 1921'de 1 000 delegenin katıldığı Tüm Rusya Elektro Teknİk Kongresi Moskova'da toplandı'" ve Goelro'nun çalışmalarını onayladı.[61] İki ay sonra Lenin, dokuzuncu Tum Rusya Sovyetleri Kongresi'ne geçen iki yıl boyunca 12 000 kilovattık 221 elektrik santralının işletmeye açıldığını ve biri Moskova banliyösünde, diğeri Petrograd yakınında olmak üzere yeni İki büyük santralın 1922 başında açılacağını bildirdi."

56. Lenin. *Soçineniya,* c. XXVI, s. 296. 57. *A.g.e.,* c. XXVI. s. 359,466.

58. 7 Ağustos 1921 muhtırası Troçki arş i vie rindedir.

59. *Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 59, madde 403.

60 "Rusya'nın elektriklendiril meşini D gerçekleştirilmesine ilişkin teknik ve ekonomik sorunlar hakkında genel bir lamşma" için kongre düzenlenmesi koran daha Şubaı 1921'de alınmıştı *{Sobranie Uzakonenii, 1921,* No. 10, madde 66). 1913 kongresiyle şekli birbağıntı kurmak için buna resmen "sekizinci Tüm Rusya Elektro Teknik Kongresi" denildi; Lenin'in mesajı kongrede okundu (Lenin, *Soçineniya.* c. XXVII, s. 21). Çalışmalarla ilgili tutanak *(Trudi S Vsenıssiiskogo Elektroteknıçeskogo S'ezda)* Gosplan tarafından (tarihsiz) iki cilt halinde yayımlandı.

61. Bu karar, yakında bilimin iki şeyi, televizyonu ve atom enerjilini gerçek leşi ireceği ni bildiren Krijiyanovski taralından dokuzuncu Tum Rusya Sovyetleri Kongresi'ne sunuldu *(Devyaıyi Vserossiiskii S ezdSovetov* [1922), s. 219).

62. Lenin. *Soçineniya,* c. XXVII, s. 134.

Bu başarılara rağmen NEP'in mantıki sonucu planlamanın arka plana atılması oldu. Aralık 1921 dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi gelişmeleri onaylamasına, elektriklendirme işini üzerine almasına ve Smil ga'nın sorumluluğundaki bir "akaryakıt planı"m tartışmasına karşın," "tek bir ekonomik plan"dan hiç söz etmedi;** Mart ayında yapılan on birinci parti kongresinde de bu konu es geçildi. Ancak bu kongrede Lenin, NEP'le başlayan "geri çekilmenin" sona erdiğini bildirdi. Sovyet planlamasının sanayinin milli ekonomi içindeki rolünü artırmayı amaç edineceği kesindi; bu anlamda Sovyet planlaması, köylülüğün üstünlüğüne karşı sanayi proletaryasının, küçük sermayeye karşı sosyalizmin giriştiği mücadelede bir araçtı.*[5] NEP kapitalizme geri dönüşe işaret ettiği ve köylülüğe bir taviz olduğu için, bu gerilemeye her türlü tepki ya da aşırıya kaçtığı konusunda beslenen inanç belki de planlamanın önemi üzerinde yeniden durulmasına yol açacaktı. Bu yeni antitez sanayi krizinin gelişmesiyle birlikte 1922'de ortaya çıkmaya başladı. Sovyet bürokrasisi açısından bu antitez sanayinin baş savunucusu Gosplan'la, NEP'in mantıki sonuçlarına varana dek sürdürülmesini amaçlayan en nüfuzlu kuruluşlardan olan Narkomfin arasındaki kıyasıya rekabette ifadesini buldu. İkinci derecedeki liderler arasında, savaş komünizminin en ateşli destekleyicilerinden olan Preobrajenski, Larin ve Kritsman NEP döneminde "planlı ekonominin zayıflatılmasına" karşı seslerini yükseltiyorlardı artık. Mart 1922'den itibaren Larin sanayi krizinin bu faktörden ileri geldiğini söylüyordu.[66] Parti yöneticileri kesin bir tutum almaktan kaçınıyorlardı. Troçki ise genel bir planın ve sanayiyi geliştirmenin hayati bir ihtiyaç olduğu konusunda bütün gücüyle ayak diremekte devam ediyordu. Gosplan'ı güçlendirme kampanyası 1922 yılı boyunca

63. *S"ndı Soverov RSFSR* ı *Posıanovleniyuk* (1929), s. 236 9. Akaryakıt planı için bkz. Lenin, *Sınınenıya,* c. XXVII, s 132 3.

64 O «ırada Lenin "yeni ekonomi politikasının, devletin tek ekonomi planını *değiştirmediğini,* ama bunu gerçekleşti ime tarzını değiştirdiğini" yazdı *(Soçineniya,* c. XXIX, s. 463).

65. Buharin 1920'de şöyle yazmıştı: "Kentlerde ekonomi modeli için girişilen temel mücadele proletaryanın zaferiyle *sarnıç/anmakladır.* Kırsal kesimde ise büyük kapitalizm söz konusu edildiğinde yine zafer geıçeklcşmektedir. Ama aynı zamanda mücadele *tekrar başlamakladır,* sosyalleşmiş emeği le m sil eden proletarya için devlet planlaması ile. küçük mülkiyeti ve pazar öğelerini temsil eden köylülüğün piyasada yol açtığı anarşi ve spekülatif kural tanımazlık arasındaki mücadeledir bu. Ancak bu. basit bir pazar ekonomisi olarak kapitalist ekonominin embriyonundan haşkabirsey olmadığı içindir ki. yukarda tanımladığımız eğilimler arasındaki mücadele aslında komünizm ile kapitalizm arasındaki mücadelenin devamıdır* (N. Buharin. *Ekvnomika Perekodnvgo Penada* [1920], s. 86).

66. *Odmnadısatyi S"ezd RKP(BI(\936).'..* 118: bu üç kişinin prolestolanmn nedeni kullanım komisyonunun ilga edilmesiydi *(Bkz* s. 332, not 24).

aralıksız sürdürüldü ve 8 Haziran'da yayımlanan yeni bir kararnameyle görevleri ve yetkileri yeniden tanımlandı. Gosplan'ın görevleri arasında uzun vadeli bir planla *(perspektivnyi plan)* acil bir üretim planının *{eksploatsi onnyi plan)* hazırlanması yer alıyordu ve ilgili komiserlikler tarafından Sovnarkom ya da STO'ya sunulacak önemli ekonomik ve mali kararnamelerin hazırlanmasında Gosplan'a danisilacakli." Ancak Gosplan'ın yetkilerinin büyük ölçüde artırılması yolundaki her girişime Lenin hem Mayıs 1922'de sağlığındaki ilk bozulmadan önce, hem de sonbaharda İyileştikten sonra genellikle karşı çıktı, ama Politbüro'da kendisini destekleyen olmadı. Sonbaharda Troçki iki özgül öneriyle hücuma geçti: Gosplan yasama gücüyle donatılmalı ve Sovnarkom'un başkan yardımcısı Gosplan'ın başkanı olmalıydı. 27 Aralık 1922de Leıttıt, hasta yatağında Politbüro ya bir muhtıra dikte ettirdi; bu muhtırada birinci öneriye katıldığını, ancak ikincisini onaylamadığını bildiriyordu. Troçki'nin genel görüşünü, genel bir planlamanın zorunlu olduğunu kabul ediyordu; ama Gosplan başkanının "bilgili bir teknisyen" olması gerektiği düşüncesini koruyor ve Krjijanovski'nin Gosplan'ın başkam, Piyatakov'un da başkan yardımcısı olmasını savunu yordu.'„l Ne var ki Lenin'in sahneden çekilmesinden sonra Troçki parti üst düzey yöneticileri arasında yapayalnız kaldı. Lenin'in muhtırasının yayımlanması talebi Politbüro tarafından reddedildi ve Gosplan reformu bir kez daha rafa kaldırıldı ('"

Nisan 1923 on ikinci parti kongresince kabul edilen sanayi hakkındaki kararda planlamaya ayrılmış bölüm mevcut durumu özetliyordu; ekonomi politikasının temel sorunları konusunda rakip liderler arasında tedirgin edi

67 *Sobranie Uzakonenii, 1922,* No 40. madde 468

68. Lenin'in hastalığı boyunca Sovnarkom un diğer başkan yardımı darını atama İnsansına (o zamana kadar sadece Rikov başkan yardımcısıydı) ilişkin bir tartışmanın da eklendiği bu uyuşmazlığın ana hatları (birçok eksikliklerle de olsa) Troçki arşivinden izlenebilir. Tanışma ezellikle Aralık 1922'de alevlendi. Lenin'in Troçki'nin görüşlerinin bir kısmına katıldığını bildiren 27 Aralık 1922 tarihli muhtırası, Troçki'nin 22 Ekim I923'te Politbüro üyelerine yolladığı mektupta alımılanmıjlı. Tıoçki'nin bu mektubundan uzun alınlılar *Sotımtuntyeskii Verlnık* (Berim). No. 11 (81). 28 Mayıs 1924, s. I İde yayımlandı. Daha önce Sovnarkom başkan yardımcılığını reddeden Troçki'ye bir ara Gosplan başkanlığının önerildiği anlaşılıyor: neJenı ol sun ya da olmasın, hasımları Troçki'nin bu tutkulu girişimlerinden açıkça şüpheleniyorlardı. Açık ki Lenin'in, Troçki nin beğenmediği Krjıjanovski'ye duyduğu bağlılık önemli bir faktör olmuştu bu durumun ortaya çıkmasında.

69. Lenin'in muhurasının yayımlanmamasına ilişkin Politbüro karan Troçki arşivindedir. Troçki'nin Gosplan tartışmasıyla İlgili son girişiminin tüm merkez komıle üyelerine yolladığı 25 Ocak 1923 tarihli mekıup olduğu anlaşılıyor. Şubat 1923'de tamamen sanayinin finansmanı sonınuyla(bkz s 286 7) ilgilenmeye başladı.

ci bir mütarekenin izleri bu bölümde açıkça görülüyordu."' Troçki'nin olumlu tutumunu yansıtır gibi görünen her cümle Politbüro'daki yoldaşları tarafından ihtiyalla ve şüpheyle karşılanmıştı. Amaç "tüm sanayi kollarının kendi aralarındaki ilişkileri ve sanayinin tümü ile tarım arasındaki karşılıklı ilişkileri kapsayan gerçek bir sosyalist ekonomik plan"dı ve bu plan ancak "uzun bir hazırlık gerektiren ekonomik tecrübe sonunda" gerçekleşebilirdi; oyle ki bu **ücil** program "genel direktifleri içeren ve geniş ölçüde hazırlayıcı nitelikte" bir programdı. Troçki'nin Gosplan'a ilişkin görüşleri, kararın ancak onun tarafından yazılmış olabilecek bir paragrafında dile getirilmişti:

> **Açıkça görülmekledir kı ekonominin bir biiıün olarak planlanması sadece sanayi içinde, yani onu denetleyen idari organın, Vesenka'nın tecrit edilmiş çabalarıyla gerçekleştirilemez: bunu ancak sanayi örgütünün üsiunde yer alan ve onun maliye ile. ulaştırmayla bağlantısını sağlayan ayrı fjır planlama organı gerçeklejlirebilir Böyle bir organ vardır, bu da konumu bakımından Gosplan dır.**

Ancak bunun sonucu Gosplan'a "özel bir İdari yetki" vermeyi reddetmek oldu. Yetki kullanılması gerektiğinde Gosplan gene komiserlikler. STO ya da Sovnarkom aracılığıyla hareket edecekti.[71] Troçki'nin düşlediği bağımsız ve güçlü bir planlama organı gerçekleşmiyordu henüz.

Bu uzlaşma kararından daha anlamlı olan şey, Zinovyev'le Troçki'nin kongrede kendi tutumlarını bir kez daha dile getirmeleriydi, ikisi de tutumlarını kongre çalışmalarından ayrı olarak ve farklı zamanlarda açıkladılar; böylece şiddetli bir tartışma ustalıkla savuşturulmuş oldu. Lenin'in planlama konusundaki tutumunda son iki yıl boyunca meydana gelen önemli değişikliği ve yayımlanmamış Aralık 1922 tarihlî muhtırasında dile getirdiği görüşleri kasten bilmezlikten gelen Zinovyev, merkez komite çalışmalarına ilişkin ilk raporunda Lenin'in Kritsman, Milyutin ve Larin'in planlamaya ilişkin fantezilerine hücum ettiği, elektriklendirme planını planlamaya biricik katkı ve Goelro'yu eıkili biricik planlama organı diye ilan eltiği Şubat 1921 tarihli "Tek BİR Ekonomik Plan Üzerine" başlıklı makalesine değindi. Zinovyev in bundan neyi amaçladığı açıkça görülüyordu; kısmi

70. Troçki. "ekonomik sorunlar konusunda merkez komıie üyelerinin büyük bir kısmı ile ciddi bit anlaşmazlık" içinde olduğunu kongreden Önce Slalın'e bıldifdığini anlatır. *(Statin,* New York [19461, s. 366). Kongrede açıkça onaya konmayan bu tür görüş ayrılıkları bu kitapla daha sonra ele alınacaktır. Troçki'nin planlama konusundaki görüşlen bu ayrılıkları bir dereceye kadar yansıtmakladır

71. *VKP(B)vfl/lvlyulsi\vk* (194l),c I. s 478 80.

planlan yüceltirken, Troçki'nin savunduğu genel planlamayı ve Gosplan'm üstünlüğünü hasıraltı etmek.[73] Troçki daha da İleri gitti. Kapitalizmde özel işletmeler ve sanayiler için tekil planlar vardı ama ekonomiyi kapsayan genel bir plan yoktu; bunun yerine "piyasa, rekabet, arz, talep, buhranlar, vs. vs." vardı. Sosyalizm piyasanın ve piyasa olgularının ortadan kaldırılması demek olduğu içindir ki, planlama sosyalizmin özüydü. Sanayinin içinde bulunduğu kriz planlamayı zorunlu kılıyordu: "Ağır sanayiyi piyasanın başıboş oyunlarına terk etseydik kayalara çatpıp parçalanırdı." Troçki NEP karşısındaki tutumunu tanımlamayı denedi; konuşmasının en hassas noktasıydı bu. Lenin'in iki yıl önceki bir sloganını dile getirdi; amacı sloganın otoritesinden yararlanmak değil, haklılığım göstermekti. Lenin NEP'in "ciddi olarak ve uzun bir süre için" başlatıldığını söylemişti. Troçki ise NEP'in "ciddi olarak ve uzun bir süre için gerçekleştirildiğini", ama ebediyen devam etmeyeceğini tekrarlıyordu. NEP, "kendisi tarafından atılmış temelleri ve bir bakıma kendi yöntemleri kullanılarak aşılmak üzere" benimsenmişti. Başka bir deyişle, "yeni ekonomi politika temelindeki basanlarımız, kendiliğinden ortadan kaldırılması için bize yol açar".[73] Troçki sıkıcı, uzun konuşması boyunca yaklaşmakta olan dönemi "İlkel sosyalist birikim" —Marx'in ilkel kapitalist birikiminin karşıtı— dönemi olarak nitelendirdi.[7*] Bu birikimi gerçekleştirmek —adını anmaksızın Troçki'nin ima ettiği buydu— planın temel işleviydi, Troçki'nin partili arkadaşlarından daha önce ileriyi görmek ya da çözümlemek için henüz çok erken bir zamanda ortaya sorular atışı ilk değildi. Böyle yapmakla parti önderliğine soyu nuyormuş gibi görünmesi de ilk değildi. Oysa 1923 ilkbaharında planlama sorununu tekrar gündeme getirmeye hiç kimsenin niyeti yoktu; belki de pek az kişi anlamıştı söylediklerini. Troçki'nin konuşmasında planlamayla ilgili pasajlar kongrede devam eden tartışmalarda en az eleşlirilenler oldu; komisyonda, kararın planlamayla ilgili bölümü, üzerinde hiçbir değişikliğin Önerilmediği tek bölümdü.[15] Planlama ilkesine hiç kimse karşı çıkmıyordu —aslında hiçbir Marksist planlama ilkesine karşı çıkamazdı da. Ne

72. *Dvemdlsaryi S'erd Rırssiiskoy KıımmunisıIçeskoy Parıii (Bol'şevikov)* (1923), s. 26 7; Zİnovyev konuşmasının sonunda bir *ket* daha Lenin'in olorilesine sığınarak tekrar hücuma geçıı (*A.g.e.*, s. 45). Lenin'in Şubal 1921 tarihli makalesi için *bkz.* s. 338 9: Lenin'in yazılarından seçme alınlılarla onun otoritesini kötüye kullanmanın belki de ilk örneğiydi bu.

73. A.g.e., s. 306,313.

74. *A.g.e.*, s. 321. Troçki bu cümleyi Gosplan'da çalışan Smirnov'a maleltİ. Planlamaya ilişkin tartışmanın sonraki bir aşamasında ünlü bir cümle hidine geldi bu.

75. A.j.e..s.373.

var ki Gosplan uzmanlarının soyul demlendirmelerinin, soyut tasarılarının bu İlk dönemde politikayı etkilemesi istenmiyordu. Gosplan boşlukta çalışmaya ve denemelerde bulunmaya devam etti. Planlamacıların elinde elkili bir araç olabilmesi için en azından iki ya da üç yıl geçmesi gerekiyordu. Planlama sorununun acımasız iktidar mücadelesi İçinde su yüzüne çıkmasına daha bayii zaman vardı.

NOTC

MARX, ENGELS VE KÖYLÜLÜK

Marx'm ve Marksisrler'in köylülüğe karşı lutumlan yığınla tartışmaya **ve** yanlış anlamaya konu olmuştur Marksizm'in özü kapitalizmden sosyalizme geçişin tahlil edilmesiydi. Kapitalizm, kapitalist toplumun egemen sınıfı olan burjuvazinin yaratışıydı; öncelikle proletaryanın gerçekleştireceği sosyalist devrim, tüm sınıfların sonunda ortadan kalkmak üzere birbiriyle kaynaşacağı geleceğin toplumuna yol açacaktı. Ote yandan bir sınıf olarak köylülük, feodal düzene özgü bir sosyal oluşumdu ve ne burjuva kapitalizm dünyasına ne de proleter sosyalizm dünyasına aitti. Marx *Kapıların* ilk cildinde kapitalist düzenin tahliline giriştiğinde, bilindiği gibi, varolan herhangi bir toplumun resmini değil, soyut bir modeli kullanmıştı; dolayısıyla köylüye ya da zanaatkara yer bulamamıştı: Çünkü bunlar kapitalizmin tipik unsurları değil, modası geçmiş, eski bir sosyal düzenin hâlâ yaşamını sürdürmekte olan arızi kalıntılarıydı

Bu görüşe göre. kendi feodal kökeninin damgasını taşıyan köylülük, çağdaş toplumda gen bir unsurdu — sadece kapitalist burjuvaziye oranla değil, öncelikle proletaryaya oranla da gen bir unsurdu Bundan çıkan sonuç şuydu: Kapitalizmin en ileri olduğu yerde, köylülük bir sınıf olarak çoktan çürümeye yüz tutmuştu. *Komünist Manifestoda* esas itibariyle Batı Avrupa'yı goz önünde tutan Marx, köylülüğü diğer küçük burjuva gruplarla bir saydı (topunu birden "küçük imalatçı, esnaf, zanaatkar ve köylü" diye sınıflandırıyordu) **ve** büyük Ölçekli kapitalizm selinin sürüklediği kaybolmaya mahkûm bir sınıf olarak ele aldı. Bu süreç içinde bütün bu gruplar muhafazakâr hatta gericiydiler; "tarihin tekerleğini tersine döndürmeye" yelleniyorlardı:

Eğer tesadüfen devrimci olurlarsa bu ancak proletarya saflarına katılmalarının kaçınılmaz oluşandandır; böylece o andaki çıkarlarını dcŞıl gelecekteki çıkarlarını savunurlaı, proleıaıyamn görüsüne kaıılmak ıçırı kendi görüşlerinden vazgeçerler.

Flocon, on bir milyon Fransız küçük çiftçisinin "mal canlısı toprak sahipleri" ve komünizm kokan her şeyin amansız düşmanı oldukları yolunda Engels'i uyarmıştı.[1] Köylülüğün muhafazakâr ve gerici mizacına ilişkin bu saptama, köylülerin Batı Avrupa'nın her yerinde, özellikle de devrimin ya pasif seyircileri olarak kaldıkları yada proletaryanın isyanının otoriteler tarafından bastırılmasına fiilen katıldıkları 1848 tecrübesi vesilesiyle Fransa'da doğrulanmış görünüyordu.

Doğu Avrupa'da ise (Almanya Doğu ile Balı arasında kalıyordu) köylülük tarihsel gelinimin hâlâ az gelişmiş bir aşamasındaydı. Onun feodal statüsü I848'e kadar hemen hemen aynı kalmıştı ve feodalitenin son kalelerini ortadan kaldıracak olan burjuva devrimi henüz çok uzaktaydı. Ama vahim bir ikilem başgöstermişti Görevin asıl yükünü doğuya doğru gidildikçe güçleri ve sayılan daha da azalan burjuvazi ya da proletarya üstlenecekse devrimin başarıya ulaşma şansı hiç yoktu; ancak köylüler tarafından fiilen desteklenen bir tarım devrimiyse başarıya ulaşma şansı vardı bunun. *Komünist Manifesto'fa* Mars'ın öngörüsü esas itibariyle Batı Avrupa üzerinde yoğunlaşmıştı; ama "komünistlerin mevcut farklı muhalefet partilerine karşı tulumlarını" ele alan son kısa bölümde, komünistler hem Amerika Birleşik Devletleri'ndeki "reformcu çiftçilere" hem de "ulusal kurtuluşun şartını bir tarım devriminde gören" Polonya partisine destek veriyorlardı. Bundan birkaç ay sonra Marx bu ilkeyi çok daha açık bir şekilde dile getirdi;

> Baltık'la Karadeniz arasındaki büyük tarım ülkeleri feodal ve ataerkil barbarlıkla n, ancak toprağa bağlı köleleri yada köylüleri özgür toprak sahiplerine dönüştürecek bir tanm devrimi —!789'dü Fransa'nın kırsal kesimlerinde meydana gelen devrime benzer bir devrim— sayesinde kurtulabilirler[2]

Demek ki burjuvazi İle proletaryanın ayrı ayrı ya da birlikte burjuva devrimini gerçekleştirecek ve feodaliteyi yıkacak kadar güçlü olmadıktan yerlerde, komünistler bireysel köylü mülkiyeti adına devrim yapan köylüleri "bu her türlü komünizme açıkça karşı çıkan bir toprak reformu olarak kalsa da" destekleyeceklerdi.[3] Burjuva devriminin çoktan yapılmış olduğu ülkelerle yapılması beklenen ülkeler arasındaki ayrım mantıklı bir ayrımdı. Ne var ki, Doğu Avrupa köylülerine mülk sahibi olma ayrıcalığını tanırken Batı Avrupa köylülerini bu hakkı savunduktan için "barbarlık"ta suçlamak

I. Marx ve Engels. *Soiintniyo.* r. XXI. s 91.

2 *Karl Marx Fried ne h Engels. H'Mi nschKnusclie Getamlausgabr.* \" Teil. c. VII. < 302.

3 *Age.,c* VI. s 12

tedirginlik yaratan bir durumdu.

Proletarya İle köylülük arasında devrimci ittifak düşüncesi ilk kez bu güç şartlar altında şekillenmeye başladı. 1525 Alman köylü savaşını inceleyen açık ya da örtük karşılaştırmalarla dolu uzun bir makalesinin sonunda Engels 1848'de Alman küçük burjuvazisinin kaderini şöyle çiziyordu:

Ulusun önemli bir kısmı, küçük burjuvalar, zanaatkar ve köylüler, o zamana kadar doğal müttefikleri olan burjuvazi tarafından aşın devrimci oldukları, buna karşılık proletarya tarafından da bazı durumlarda yeterince devrimci olmadıkları gerekçesiyle kendi kaderine terk edildi; bölünmeye uğradığı için boşlukla kaldı ve hem Sağ'daki hem de Sol'daki komşularına muhalif oldu.[4]

Bu pasajın burjuvazi tarafından terk edilen köylülüğün proletaryayla İttifaka yöneleceğini ima ettiği açıktır; ayrıca, daha ilerde meyve verecek olan bir görüşü, burjuvaziyle İttifak yapacak olan köylülerle proletaryaya katılacak köylüler arasında bir bölünme meydana geleceği görüşünü de içermektedir. Marx ve Engels hem tarımda hem de sanayide büyük ölçekli üretimi örgütlemenin sosyalizmin temel şartı olduğu konusundaki inançlarını hiçbir zaman terk etmediler; bundan köylülerin, ancak mülkiyete bağlılıktan kurtuldukları takdirde sosyalist devrimde proletaryanın müttefiki olacakları sonucu çıkıyordu. Almanya'da bu aşamaya erişilmemişti henüz. Marx'in Engels'e yazdığı 1856 tarihli mektubunda çokça alıntı yapılan bir pasaj vardır. Marx'in Almanya'da her şeyin "proleter devrimin, köylü savaşının bir tür ikinci baskısıyla desteklenmesine bağlı olduğunu"[5] yazdığı bu pasaj, onun Almanya'yı, feodal düzene karşı burjuva devriminin henüz tamamlanmadığı ve bu yüzden proleter azınlığın köylü mülkiyeline ilişkin bir programa geçici olarak taktik bir destek verebileceği tarım ağırlıklı ülkeler arasında saydığını göstermektedir.[6]

1850'den sonra Marx ve Engels ömürlerini topyekûn sanayileşme sürecinde koylu sorununun yakıcılığını kaybettiği ve köylülükten ana kaianla

4. Marx ve Engels, *Saçineniya.c* VIII, s. 197.

5. *Kari Marx Friedrıı.lı Engels: Hı'ıırisch Kmische Gesamtausgabe,* Ier Teil, c. Il, s. 131 2 (Ayraç içindeki alınlı özgün metinde de Ingilizcedir)

6. Yarı serf durumundaki lanm emekçileri tarafından işlenen geniş Prusya topraklarında ise duıum yine Farklıydı: Engels IS6S tarihli bir mektubunda. "Prusya gibi ağırlıkla tarıma dayalı bir ülkede tanm pıol e [aryasının büyük feodal aristokrasi tarafından ataerkil sopayla sömürülmesi hakkında tek kelime söylemeksizin sırf sanayi pıoletaryası adına burjuvaziye hücum etmek haksızlık olur," diye yazıyordu. Burada Engels, sertlerin feodal sömürü! üş ünden ücretli işçilerin oluşturduğu bir tarım proletaryasının kapitalist sömürü Iii süne geçmektedir (Marx ve Engels, *Soçineniya, c.* XXIII. s 239).

rin lanm proletaryasına dönüştüğü bir ülkede geçirdiler. Ayrıca Avrupa'da onları taktik sorunu yeniden gözden geçirmeye zorlayan hiçbir somut devrimci durum ortaya çıkmadı. 1848 yangınının söndürülüşüyle Paris Komünü arasında geçen yirmi yıl onların köylülüğe karşı tutumunda hiçbir değişiklik yaratmadı ve Paris Komünü'nün kahramanca mücadelesi komünü yenilgiden kurtarabilecek bir köylü ayaklanmasına yol açmadı. Ama hayatının son on yılında Marx'i köylü sorununu yeniden ele almaya **2orlayan** etken çok uzak ve beklenmedik bir kaynaktan, Rusya'dan geldi.

1860'lı yılların sonuna doğru Marx ve Engels Rusya'daki olaylarla ilgilenmeye başladılar ve Rus iktisat kitaplarını okumak için Rusça öğrendiler. Rusya o sırada tarihinin önemli bir dönüm noktasındaydı o sırada. 1850'Iİ yıllarda Rusya'da yeni bir düşünce akımı ortaya çıkmıştı *(Narodnikler* örgütlü bir partiden çok bir aydınlar topluluğuydu). Slavofillerin Rusya'nın kendine özgü bir kaderi olduğuna ve Batı'yı aydınlatmada belirleyici bir rolü olacağına besledikleri inanç ile, Batılı sosyalist öğretiler içinde özellikle ütopyacı öğretileri bağdaştıran bir akımdı bu. *Narodnikler in* başını çektiği bu akımın en somut yanı Rus köylü komünlerinin ortak mülkiyet sistemine dayandığı, bu nedenle aslında sosyalist olduğu, ve geleceğin sosyalist düzeninin temellerini atabileceği, böylece Rusya'nın diğer Avrupa ülkelerini sosyalizm yoluna götüreceği inancıydı. 1861 'de sertlerin özgürlüğe kavuşması bu inancı yıkmadı. Bu özgürlüğe, Rusya ekonomisini Kırım Sava şı'nın sebep olduğu yıkımlardan sonra modernleştirme arzusu ve İngiltere'deki *çıtleme* hareketine benzer biçimde ülke sanayileşmesi için yedek sanayi ordusu yaratma ihtiyacı yol açmıştı. Serîlerin özgürlüğe kavuşması, efendi toprak beyi ile serf köylü arasındaki feodal ilişkiyi koparmış ve kapitalizmin kırsal kesime sızmasını çok kolaylaştırmıştı. Ama tarımda egemen örgütlenme şekli olmakta devam eden köylü komününü resmen ortadan kaldırmadığı için bu değişimin ciddiydi iyice anlaşılamadı ve *narodnik* öğreliyi pek az etkiledi. *Narodnikler'in narodnik* öğretiye bağlı terörist grupların eylemleriyle güçlenen faaliyetleri 1870'lerde doruk noktasına ulaştı. *KapitaV'va* birinci cildinin 1872'nin başlarında yayımlanan ilk Rusça çevirisini deDanielson adlı bir *narodnik* yapmıştı.

Bakunin'e karşı mücadele, Marx'la Engels'i Rusya konusundaki tartışmaların içine çekti. 1875'te Rus *narodnik* Tkaçev'in saldırısına cevap veren Engels, *Rusya'da Sosyal İlişkiler* başlıklı bir makale yayımladı. Engels bu makalede, sertlerin özgürlüğe kavuşmasının "komünal mülkiyete en ağır darbeyi" indirdiğine, "Rusya'daki komünal mülkiyetin parlak döneminin

çoktan geçtiğine ve görünüşe göre ortadan kalkmaya yüz tuttuğuna" işaret ediyordu. Ayrıca uzun bir tartışmaya yol açacak başka görüşler de ileri sürüyordu:

Bununla birlikte, şüphesiz bu komünal topluluğu daha üst düzeyde bir topluluğa dönüştürme ihtimali vardır, yeter ki bu dönüşüm için gerekli şartlar olgunlaşıncaya dek en azından bugünkü durumunu devam ettirebilsin ve köylüler ayrı ayrı değil, birlikte çalışacak şekilde kendilerini gelışlirebilsin. O zaman. Rus köylüleri küçük burjuva mülkiyeti ara aşamasından geçmeksizin hu yüksek düzeye erişebilirler. Ama bunun olabilmesi için, cırlak mülkiyet tamamen ortadan kalkmadan once Batı Avrupa'da pailak verecek bir proletarya devriminin —Rus köylüsüne böyle bir değişiklik için gerekli şartları, özellikle tüm tarım sistemini kökten değiştirecek maddi şartlan sağlayacak bir devrimin— gerçekleşmesi şarttır.[7]

Önemli şartlardı bunlar. Rusya'nın burjuva kapitalizm safhasını kendi çabasıyla aşması ve feodal geçmişinden miras kalan komünal kurumları kendi sosyalist geleceğinin komünal kurumlarına doğrudan dönüştürmesi söz konusu değildi. Önerilen şey, ileri ülkeler proletaryasının kendi devrimlerini başarıyla gerçekleştirdikten sonra geri kalmış Rusya'yı kapitalist aşamadan geçmesine gerek kalmaksızın sosyalizme götürebilecekleriydi ve Avrupa bir birlik olarak düşünüldüğünde bunda akla aykırı hiçbir şey yoktu. O dönemde Marx bu konuda bir açıklama yapmadı. Ancak iki yıl soma kendisim Rus düşmanı olmakla suçlayan bir makaleye cevap vermek için bir Rus gazetesine gönderdiği makale Engelsin görüşünü desteklediğini gösteriyor. Marx cevabında, hiçbir zaman "bütün milletlerin mutlaka geçmeleri gereken tek bir yol" önermemiş olduğunu söylüyor, düşüncesini olumsuz ama açıklayıcı bir cümleyle özetliyordu:

Rusya eğer 1861 'den beri girdiği yolu izlemeye devam ederse, tarihin bir millete kapitalist düzenin belalarından kurtulması için sunduğu en büyük fırsatı kaçırmış olacaktır."

Rusya'da *Narodı\ikler'\a* tüm bağlarını kopararak onlara açıkça muhalefet eden, sadece feodal bir kalıntı olarak gördükleri köylü komününü mahkûm ederek proleter devrime başlangıç olarak Rusya'nın kapitalist gelişmesini salık veren genç Marksistler'in oluşturduğu dinamik bir grubun ortaya çıkmasıyla sorun kısa zamanda karmaşık bir hal aldı. Bu hareketin önderleri Plehanov, Akselrod ve Vera Zasuliç 1870 yılı sonunda Rusya'yı terk ederek İsviçre'de Emeğin Kurtuluşu adlı grubu kurdular.[9] Bu grubun üyeleri

7. Mam ve Engels, *Soçineniya,* c XV, s 261. 8. *A.g.e.,* c. XV, s. 375 7.

Komünist Manifesto'da çizilen tablonun bütün ülkelere uygulanabileceğini ve Rusya'da sosyalizme ancak burjuva kapitalizmi ara aşamasından geçerek varılabileceğini varsayıyor, bu varsayıma göre hareket ediyorlardı. Yazarlarından birinin bu şemaya katılmadığını açıkça dile getirmesi bir şaşkınlık yarattı. Şubat 1881'de Vera Zasuliç, Rus köylü komünü hakkındaki görüşünü açıklığa kavuşturmasını isteyen bir mektup yazdı Marx'a. Bu sorunun yaşlanmakta olan Marx'i sıkıntıya sokmuş olduğu, dosyaları arasında bulunan birbirinden farklı üç uzun cevap taslağından anlaşılmaktadır. Sonunda hiçbirini beğenmediğinden kısa bir cevap yazmakla yetindi. *Kapitarde* ortak mülkiyetin çoktan ortadan kalktığı Batı Ülkelerindeki şartları göz önünde tutan tahlilin, bu tür mülkiyetin hâlâ köylü komünü şeklinde varolduğu Rusya'ya uygulanamayacağını açıklıyordu bu kısa mektubunda. "Bu komünün, Rusya'da sosyalist yeniden doğuş için bir temel oluşturduğu" inancında olduğunu belirtiyor, ama epey muğlak bir ifadeyle "bu haliyle devam edebilmesi için dört bir yandan maruz kaldığı zararlı etkilerden arındırılmasının ve serbest gelişme şartlarının sağlanmasının gerekeceğini"[1]" de ekliyordu. Engels'in ileri sürdüğü temel şarta, yani Batı Avrupa'da bir proleter devrimin zaferine Marx ne I877'de ne de 1881'de değindi. Ancak bu eksiklik, Marx ve Engels'in sonraki yıl *Komünist Manifesto'nun* yeni Rusça çevirisini birlikte imzaladıkları ve Rusya konusunda son kez ortak düşüncelerini belirttikleri önsözde giderildi:

Şimdi soru şudur: Gerçekle, ilkel kolekıif toprak imtiyazının iyice bozulmuş bir biçimi ***alan*** Rus komünü doğrudan doğruya en yüksek biçimine, loprağı kolektif olarak kullanma biçimine geçebilir mi? Ya da aksine, Batı'daki tanfti gelişmeyi belirleyen aynı bozulma sürecinden mı geçmelidir?

Bugün bu soruya verilmesi mümkün tek karşılık şudur. Eğer Rus Devrimi Ban' da bir proleter devrim için bir işaret olursa ve böylece bu İki devrim birbirini tamamlarsa, çağdaş Rus toprak imtiyazı komünist bir gelişmenin başlangıç noktası olabilir."

Bu metinlerin incelenmesi, hayatlarının son yıllarında Marx'la Engels'in — hana Engels'ten çok Marx'in— gayet insani bir İsteğin güdüsüyle, coşkulu *narodnik* taraftarlarını tatmin eımek için Rus komününün potansiyeline, Rusya şartlarının ya da *Komünist Manifesto'da* veya *Kapîıardeh* akla yatkın herhangi bir yorumun doğruladığından daha çok inanmalarını sağlamak

9 ***Bkı Bolşevik Dexrimi,*** c. I, s **16**

10. Marx ve Engels, ***Soçineniya,*** c. **XXVII. 5. 117 8;**beğenmediği taslaklar.! e.e.. s. **677 97** dedır

M Ag.e., c.**XV**, s.**601.**

gibi bir çaba içinde olduklarının ipuçlarını vermektedir. Marx I883'te öldü. Rusya'da kapitalizm gelişmeye ve bunun yanı sıra Marksist grup güçlenmeye devam etti. Terörizme saplanan *narodnikler* etkileri ni yitirmeye başladılar. Plehanov parlak bir dizi makalede ve kitapçıkta köylü komününün komünist değil ancak burjuva tarzda bir sosyal örgütlenme şeklinde gelişebileceğini, "burjuva köylü sosyalizmi'nin komünizme yol açamayacağını ileri sürdü ve 1889'da, Paris'te ikinci Enternasyonal'in kuruluş kongresinde meydan okuyucu bir çıkışla "Rus Devrimi'nin ancak bir proleter devrim olarak zafer kazanacağını, aksi halde kazanamayacağını" İddia etti.

Rusya'da 1891 'deki büyük kıtlık tanm sorununu bütün dehşefryle bir kez daha gündeme, getirdi. Bu felaket, komünal sisteme özgü yetersizliğe ve geriliğe olduğu kadar kapitalizmin köylü komünü üzerindeki yıkıcı etkilerine de yorulabilirdi. Ancak teşhis ne olursa olsun, tarihi süreçlerin işlemekte olduğu ve geriye döndttriilemeyeceği de açıkça görülüyordu. Engels, Marx'in ve kendisinin on on beş yıl önce *narodnikler*'e verdikleri tavizlerden sessiz sedasız vazgeçti. Kıtlığın sebebi kapitalizmdir, diye yazan *narodnik* Dani elson'a Engels'in yolladığı Şubat 1893 tarihli mektup bu vazgeçişe tanıklık etmektedir. Kapitalizmin kötülüklerini inkâr etmek Engels'in aklının köşesinden geçmiyordu. Ancak sorun bu değildi artık. Bundan kaçınma fırsatı olmuştuysa bile, bu fırsat kaçırılmıştı. Köylü komünü "ölü geçmişte" kalmıştı ve Rusya kendi kapitalist kaderinden kaçamazdı artık:

> Tarih tünı la jwı çal arın en zalimidir. Zafer arabasını sadece savaş zamanında değil, "barışçıl" ekonomik gelişme dönemlerinde de ceset yığınları üzerinden geçirir."

Bu acımasız yargı Rusya'yı *Komünist Manifesto'nun* devrim şemasında olağan bîr yere koyuyordu. Marx'la Engels'in Rusya'nın kurtuluşa doğru özel bir yoldan gideceğine dair yaktıkları umut ışığı sönmüştü. Sonraki yıl Engels 1875 tarihli makalesinin yeniden yayımlanması vesilesiyle çekingen tutumunu bir kez daha ortaya koyduğunda, "Rus komününü bu tür bir dönüşüme uğratma girişiminin Rusya'nın kendisinden gelmeyeceğini, aksine özellikle Batı sanayi proletaryasından geleceğini" ve "ilkel bir sosyal düzenin kalıntısı olan tarım komünizminin asla kendi parçalanışından başka bir şey üretmemiş olduğunu"[15] vurguluyordu yalnızca. Lenin 1890'lı yıllarda yazmaya başladığında Plehanov'un *narodnikier'e* karşı başlattığı polemikte tamamen onun yanında yer aldı ve Rusya'da kapitalizmin gelişme

12. Marx ve Engels, *Soçineniya,* c. XXIX. s. 206.

sini ana tema olarak işledi. Eski savlarından bazılarj yıllar sonra, "tek ülke-de sosyalizm" ve tarımın kolektideştirilmesi tanışmaları boyunca çok farklı bir bağlamda yeniden gün ışığına çıkacaktı.

Amaca götüren yol konusundaki görüş ayrılıkları ne olursa olsun, Marx ve Engels şu temel noktada daima ayak diresaid: Geniş ölçekli kolektif tarım sosyalizmin vazgeçilmez bir şartıdır. *Narodnikler* bu şartı bir dönem benimsemiş gibi göründükleri için. leorileri Marx ve Engels'e bir an için çekici gelmişti. Engels, ömrünün son yılında, tartışmalı bir sorunu tahlil etmeye giriştiği "Fransa ve Almanya'da Köylü Sorunu" başlıklı uzun bir makalesinde Batı Avrupa üzerinde tekrar durdu. Burjuva devriminin Batı Avrupa köylüsünü feodal statüsünden ve yükümlülüklerinden kurtarmakla birlikte, onu "üyesi olduğu özerk komünü savunmaktan" yoksun bıraktığı için maddi ve manevi durumunu daha da berbat ettiğini ileri sürüyordu. Batı Avrupa köylüsü kapitalist sömürünün pençesine düşmüş ve "geleceğin proleterine" dönüşmüştü. Öyleyse köylü, şehir proletaryasının partisi olan sosyal demokrasiyi niçin genellikle amansız düşmanı olarak görüyordu? Çünkü sosyal demokratlar programlarına toprakların kamulaştırılmasını koymuşlardı; bu köylüyü tehdit ediyor, elinde kalan bir parça toprağı kaybetmesine sebep olacakmış gibi görünüyordu.

Engels. Fransa ve Batı Almanya'da egemen olan küçük toprak sahipleri ile Mecklenburg ve Doğu Prusya'da egemen olan büyük toprak sahipleri arasında kesin bir ayrım yapıyordu: Almanya'nın diğer bölgeleri ise ikisi arasında bir konuma sahipti. Küçük toprak sahiplerine ilişkin şu ikilemi açıklıkla ortaya koyuyordu: "Hiç şüphe yok ki yerine getiremeyeceğimiz vaadlerde bulunmak şartıyla küçük köylüleri kendi davamızı kazanabiliriz." Kiraların ve ipoteklerin kaldırılmasına, ömür boyu toprak mülkiyetinin garanti edilmesine ilişkin taleplerdi bunlar. Sosyal demokratlar, hem sosyalizm hem de verimli üretim ilkeleriyle çelişen küçük toprak sahipliği sistemini sürdürmeye yönelik bir politikayı sürgit savunamazlardı. Ama küçük köylüye karşı hücuma geçmeleri de gerekmiyordu:

İlk olarak ... küçük **köylünün kaçınılmaz yıkılışını önceden görüyoruz,** ama **bunu çabuklaştırmamız** hiç de **gerekmemektedir.**

İkincisi, **devlet iktidarını sağladığımızda, küçük köylüyü (tazminat** odense **de Ödenmese** de) **zorla mülksüzleştirmeyeceğimiz** açıkça **görülmektedir, oysa** büyük toprak **sahiplerini mûlksüzleştirmeye mecburuz. Küçük köylülere karşı görevimiz** her **şeyden önce onların özel Üretimini** ve özel **mülkiyetini zora başvurmaksızın ve**

13. *A.g.e.,* c. XVI. Kısım II. s. 391 2.

ikna yoluyla kolektif mülkiyete dönüştürmek ve bu amaçla onlara sosyal yardım sağlamaktır.[1]*

Ücretli işçi çalıştıran büyük ve orta toprak sahiplerine gelince, sosyalistler toprak sahiplerinden ziyade doğal olarak tarım işçileriyle ilgileniyorlardı. Ancak toprak sahipleri konusunda bile, onları ortadan kaldırmaktan ziyade "kendi kaderlerine terketmek" söz konusuydu. Çünkü tahıl ihraç eden Atlantik ötesinin daha gelişmiş kapitalist rekabeti karşısında yok olacakları kesindi. Ne olursa olsun sosyalistler, üretimleri küçük köylünün üretiminden daha rasyonel olan büyük toprak sahiplerinin topraklarını parçalamayı amaçlamıyorlardı. 1850 gibi eski bir tarihte Marx burjuva devrimi programı çerçevesinde bile toprakların kamulaştırılmasını ileri sürerken, "el konulan malikânelerin devlet mülkiyetinde kalmasını ve büyük ölçekli tarımın tüm avantajlarından yararlanacak kırsal kesim proletaryası tarafından işletilen işçi kolonilerine dönüştürülmesini" önermişti.[15] Engels, nasıl ki büyük kapitalist sanayi sosyalist sanayiye dönüşebiliyorsa, kapitalist malikânelerin de kolektif sosyalist çiftliklere dönüşebileceğini belirtmişti:

> Burada, kapitalist tarımın sosyal tarıma dönüşümü şimdiden tamamen hazırlanmıştır, ve örneğin tıpkı Herr Krupp'un ya da Herr von Stummun fabrikası gibi derhal uygulamaya konulabilir.

Ayrıca, bu büyük sosyalleşmiş tarım küçük köylüler için küçük bir model yerine geçecek ve onlara büyük ölçekli kooperatif işletmenin yararlarını gösterecekti.[16]

Böylece, sosyalizm için büyük ölçekli bir tarımın gerekliliği İlkesini yeniden ortaya atması, büyük Ölçekli kapitalist mülklerin doğrudan sosyalist devlet çiftliklerine dönüşmek üzere olgunlaştığı ve küçük toprak sahibi köylüyü kaçınılmaz kolektif mülkiyet yoluna zorla sürüklemek yerine İkna yöntemlerine başvurulması görüşü, Engels'in köylü sorununa yaptığı son katkı oldu. Bu görüşler sonraki yirmi yıl boyunca bütün sosyal demokrat partilerin tanm politikasına temel oluşturdu; ama yine de köylülerin büyük çoğunluğunun bu politikalara soğuk bakmasını engellemekte pek az başarılı oldu.

14. Lenin 'Soçineniya, c, XXIII, s. 308) "orla köylüyü" (ki, Rusya'da Engels'in "küçük köylüsüne" tekabül ediyordu) ücretli işçi çalıştırmayan toprak sahibi küçük çiftçiyle uzlaştırma politikasını savunmak için, ileride bu pasajı aktaracaktır.

15 Marx ve Engels, *Soçineniya,* c. VIIf. s. 487.

16. *Age* , c. XVI, bdlüm II. s. 441 461.

NOT D

DEMİRYOLLARINDA İŞÇİ DENETİMİ

"İşçi denetimi[1]' sorunu demiryollarında görünen şekliyle iki bakımdan aykırılık gösteriyordu, tik olarak, Rusya'nın başlıca demiryolları devrimden önce devlete aitti, öyle ki bunlara hâlâ eski sahipleri tarafından, ama işçi denetimi altında yönetilen fabrikalarda olduğu gibi işçi denetimi ilkesinin uygulanması mümkün değildi. İkincisi, Rus işçi sendikaları arasında en büyük ve en iyi örgütlenmiş sendika olan Demiryolu işçileri Sendikası'nın, işçileri olduğu kadar memurları ve teknisyenleri de içermesi bakımından apayrı bir özelliği vardı; bu yüzden başka yerlerde işçiler fabrikalara el koyduğunda ortaya çıkan pratik güçlükler burada görülmüyordu. Bu elverişli şartlardan güç alan demiryolu işçileri, daha kuruluşunun ilk gününde Sovyet Hükümeti'ne kaçınamayacağı ya da erteleyemeyeceği resmi bir dayatmada bulunmuşlardı. Demiryolu İşçileri Sendikası işlerin yönetimini yaklaşık kırk üyeden oluşan bir yürütme komitesine ("Tüm Rusya Demiryolu İşçileri Yürütme Komitesi yada Vikjel) bırakmıştı. Ekim Devrimi sırasında bu komitede iki Bolşevik'in, iki *Mejrayonka'nm* ve parti üyesi olmayan bir Bolşevik sempatizanın yer aldığı söyleniyordu; geri kalanı Sağ ve Sol Sosyalist Devrimciler ile Menşevikler ve bağımsızlardan meydana geliyordu.' Vasıflı işçilerin söz sahibi olduğu birçok sendika gibi Demiryolu İşçileri Sendikası da devrimci olmaktan çok radikal bir tutum sergiledi. Kısacası, "işçi denetimi" uygulayan dev bir fabrika komitesi rolü oynadı. Demiryolu İşçilerinin mesleki çıkarlarından başka hiçbir siyasi otorite ve hiçbir çıkar tanımadı.

Bu meydan okuma en açık ve en dramatik biçimde Ekim Devrimi'nin ertesi gününde ikinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde görüldü. Kongrenin 26 Ekim/8 Kasım 1917 günkü ikinci ve son oturumunda Kamenev, Ulaştırma Halk Komiserliği görevinin "geçici olarak boş bırakıldığı" ve

t. Vikjel üyelerine ilişkin kaynaklar Bünyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution, 1917 1918* (Stanford, 1934). s. I53'de yer alıyor.

hepsi de eski Bolşevikler'den oluşan yeni Sovnarkom listesini okudu. Çalışmalar sonunda Vikjel'in bir delegesi söz isledi, ama bu istek başkan Ka menev tarafından reddedildi. Bu durum "toplantı salonunda gürültülere" yol açtı ve "uzun tartışmalardan sonra" delegenin konuşmasına karar verildi. Bunun üzerine delege aynı gün Vikjel tarafından kaleme alınmış bir bildiri okudu. Vikjel, "siyasi partiler içinden birinin tüm iktidarı ele geçirmesine" olumlu bakmıyordu; bildiride Vikjel'in "devrimci demokrasinin tümünü temsil ederek tam yetkili bir organa karşı sorumlu olacak devrimci bir sosyalist hükümet" kuruluncaya dek demiryolları yönetimini üstleneceği ve yalnızca kendisi tarafından verilen emirlere uyulması gerektiği belirtiliyordu; Vikjel demiryolu işçilerine karşı sindirme tedbirleri alınmaya kalkışıldığı takdirde Petrograd'dan sağlanacak iaşenin sevkiyatını durdurmakla tehdit ediyordu. Kamenev bu bildiriye. Tüm Rusya Sovyetleri kongresinin hükümran otoritesini dile getiren şekli bir cevap verebildi sadece. Toplantı salonunda bulunan bir başka demiryolu işçisi Vikjel'i "siyasi bir kadavra" olmakla suçladı ve "demiryolu İşçileri kitlesinin onu çoktan ter ketmiş olduğunu" bildirdi. Ama olguların çok uzağında kalan bu demeç büyük bir etki yaratmadı.

Vikjel'in tulumu genel geçerli işçi denetimi anlayışını aşıyordu: Sendi knlizının en aşırı şekliydi. Ne var ki, Sovnarkom güçsüzdü. Demiryolları Vikjel'in yönetiminde kaidı ve iki gün sonra demiryolu işçilerinin genel grev tehdidini içeren ültimatom' Bolşevikler'! bir koalisyon hükümeti kurmak için diğer partilerle görüşmek zorunda bıraklı. Görüşmeler uzadı ve Lenin'le Troçki'nin tutumunu çok sert bulan bir grup Bolşevik'in istifasına yol açtı.[4] Ama her şey tam bir çıkmaza girmiş gibiyken 10 23 Kasım 1917' de Petrograd'da toplanan Tum Rusya Köylü Temsilcileri kongresinde görüşmeler yeniden başladı. Kongre beş gün sonra, üç Sol Sosyalist Devrimcînin Sovnarkom'a alınmasını kabul eden bir anlaşmayla sonuçlandı. Vikjel anlaşmayı imzalıyor ve açık tutulan Ulaştırma Halk Komİserliği'ne komitenin eski bir üyesi atanıyordu.

Vikjel'le yapılan uzlaşma tedirgin ediciydi ve. koalisyon ortaklığından bile daha a2 ömürlü oldu. Kurucu Meclis toplandığı sırada Tüm Rusya demiryolu sendikaları kongresi oturum halindeydi ve Vikjel'in ısrarı üzerine, Kurucu Meclise az bir farkla güven oyu verdi. Bu Bolşeviklere ve onların

2. *VıoroyVsrmssıtkıiS'eîdSoverov* [1928). s. 87 90
3. Bünyan and Fisher, *The BolshevikRevolum n. İ9I7 I91R* (Stanford, 1934). s. 155 6.
4. Bkz. *Bolşevik Devrimi*, c. I, s. 108 9.

kurdukları hükümele bir meydan okumaydı ve böyle anlaşıldı. Buna karşılık Bolşevikler artık zemin yoklaması yapmış oldukları için bu meydan okumaya eylemle karşılık vermeye hazırdılar. Demiryolu işçileri kitlesi Bolşevikler'e, Vikjei'e egemen olan ılımlı yöneticilerden daha çok sempati duyuyordu. Kongrede yenilgiye uğrayan azınlık kendi aralarında bir toplantı yaparak rakip bir demiryolu işçileri kongresi oluşturdu. Bu kongre Lenin'in uzun bir siyasi konuşmasını dinledikten sonra. Vikjedor diye bilinen ve otuz beş Bolşevik, on iki Sosyalist Devrimci ve üç bağımsızdan meydana gelen kendi yürütme komitesini kurdu.[5] Yeni kongre ve onun yürütme komitesi Sovnarkom tarafından derhal resmen tanındı ve Vikjedor üyesi Rogov Ulaştırma Halk Komiseri oldu. Bütün iş bu yeni sistemi etkin kılmaktı. Bunun üzerine Sovyet Hükümeti demiryolu çalışanları nezdinde VikjeT'in otoritesini yıkmak amacıyla işçi denetimi ilkesine sarıldı. Tüm Sovyet mevzuatı içinde şüphesiz en açık sendikalist düzenleme olan 10 23 Ocak 1918 tarihli karar, her demiryolu hattının yönetimini bu hatta çalışan demiryolu İşçilerinin seçtikleri bir Sovyet'e ve bütün Rusya demiryollarının yönetimini de Tüm Rusya demiryolu işçileri temsilcileri kongresine devretti.* Tabandan kurulan bu yeni örgüt, güçlü ve hasım Vtkjel'i dağıtmaya ve onun yerine Bolşevikler'e yakın ama pek de ağırlığı olmayan Vjkje dor'u getirmeye yaradı. Ne var ki Vikjedor Rus demiryollarını yönetecek etkili bir araç olmadı, olamazdı da. Brest Litovsk krizi sona erince ve iç örgütlenme sorunlarına dönüş bir kez daha mümkün ve kaçınılmaz hale gelince Sovyel Hükümeti işi ele aldı. Çalışma Halk Komiserlİği'nden VTsIK'ya gönderilen bir rapor "Rusya demiryollarındaki" karışıklığı ve moral bozukluğunu belagatle ve ayrıntılarıyla ortaya koyuyordu.' Ulaştırma Halk Komi seri iğ İ'ne "demiryolu taşımacılığına ilişkin konularda diktatörce yetkiler veren" 26 Mart 1918 tarihli Sovnarkom kararnamesine bir başlangıçtı bu. Tum Rusya demiryolu işçileri kongresinin işlevleri, görünüşte komiserlik kurulu üyelerinin seçimiyle sınırlandırılıyordu; bu seçimler Sovnar

S Lenin, *Scıinenıyıı,* c. XXN, s. 226 42. Kongre, Ocak 1918 birinci Tüm Rusya İsçi Sendikaları kongresiyle aynı zamanda loptandı, fäkal iki kongre arasında ilişki kurulmadığı görülüyor. Her iki kongrenin de nisbi gücünü ve dnemini Lenin'in bir ara demiryolu işçileri kongresine gelerek bizzat konuşması, buna karşılık sendikalaı kongresine parti adına konuşması için Zınovyev'ı yollaması belirledi

6. Karar Narkomput'un resmi dergisinde yayımlandı, bu karardan çevirisi yapılan parçalar Bünyan ve Fisher, *Tlıe Bt>lslıt\ık Revolution. J9J7 IWS* (Stanford. 1934). s. 653 54'ıe yer almaktadır.

7. *Protokoll Zasedanii VTflK 4f Soziva* (1920), s. 44 5.

kom ve VTsIK'nın onayına tabiydi ve kurulun yetkileri, komisere karşı bu aynı iki organa başvurmakla sınırlı kalıyordu." Sert, kesin bir dille kaleme alınmış görünen kararnameyi savunmak ve haklı göstermek güç değildi. Lenin VTsIK'da yaptığı konuşmada, "yüzbinlerce şikâyet dinlerken," diye söze başladı, "bu ülkenin her yerinde açlık kol gezerken, bu şikâyetlerin haklı olduğunu, ekmeğimiz olduğu halde ulaşlıramadiğimizi görür ve bilirken ve demiryollarına ilişkin kararnamemizde yer alan tedbirlere karşı Sol komünistlerden alaylar ve protestolar yükselirken" —ve sözlerini küçümseyici bir tavırla yanda kesti.[11] Demiryolları Rus sanayisinin bir mikrokozmosuydu. Sonradan Lenin'in dediği gibi, ekonomik durumun "kilit taşlarından biriydi". Demiryollarına ilişkin politika tüm sınai politikanın ilk örneği oldu. İşçi denetimi birbiri ardı sıra iki amaca yaradı. Devrime düşman eski düzeni yıktı ve kendi mantığı içinde, çelişki ihtimalinin ötesinde, daha katı ve daha merkezileşmiş yeni iktidar biçimlerinin zorunlu olduğunu ispatladı.

KISALTMALAR

Komintern	**Kommunisliçeskii I nie mats i o nal (Komünist Enternasyonal)**
Glavk(İ)	**Glavniyi(ye) Komnet(i) (Üsl Komiıe[lerl)**
Glavkomtrud	**Glavniyi Komitet Truda (Çalışma Üst Komitesi)**
Goelro	**Gosudarstvennaya Komissiya po Elektrifikalsii Rossii (Rusya'nın Elektriklendırilmesi için Devlet Komisyonu)**
Gosplan	**Gosudarstvennaya Obşçeplanovaya Komissiya (Devlet Genel Planlama Komisyonu)**
GUM	**Gosudarstvenniyi Universal'niyi Magazin (Devlet Genel Mağazaları}**
Kombedi	**Komiteti Bednoli (Yoksul Köylü Komiteleri)**
Narkomfin	**Narodniyi Komissariat Finansov (Maliye Halk Komiserliği)**
Narkomprod	**Narodniyi Komissariat Prodovol'stviya (iaşe Halk Komiserliği)**
Narkompm	**Narodniyi Komissariat Putei Soobşçeniya (Ulaştırma Halk Komiserliği)**
Narkomtrud	**Narodniyi Komissariat Truda (Çalışma Halk Komiserliği)**
Narkomzen	**Narodniyi Komissariat Zemledeliya (Tanm Halk Komiserliği)**
NEP	**Novaya Ekonomiçeskaya Politika (Yeni Ekonomi Politikası)**
RSFSC	**(RSFSR) Rossiiskaya Sotsialistiçeskaya Federativnaya Sovetskaya Respublika (Rusya Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti)**
Sovhoz	**Sovetskoe Hozyaistvo (Sovyet Çiftliği)**
Sovnarhoz	**Sovet Narodnogo Hozyaistva (Milli Ekonomi Konseyi)**
Sovnarkom	**Söver Narodnik Komissarov (Halk Komiserleri Konseyi)**
SD	**(SR)Sotsial Revolyutsioner(Sosyalist Devrimciler)**
STO	**Sovel Truda i Oboroni (Çalışma ve Savunma Konseyi)**
Vesenka	**Visşii Sovet Narodnogo Hozyaistva (Milli Ekonomi Yüksek Konseyi)**
Vikjei	**Vserossiiskii Ispolnitel'niyİ Komitet Soyuza Jeleznodorojnikov (Tüm Rusya Demiryolu İşçileri Yürütme Komitesi)**
VTsIK	**Vserossiiskii (Vsesoyuzniyi) Tsenlral'niyi Ispolnitel'niyİ Komitet (Tüm Rusya (Sovyetler Birliği) Merkez Yürütme Komitesi)**

DİZÎN

Lenin bu çıkarsamayı sonuna kadar götürmedi. Sosyalleşmiş bir tanm olmadan Rusya'da sosyalizmi inşa etmek imkânsızdı, traktörler olmadan tarımı sosyalleştirmek mümkün değildi, hir uluslararası proleter devrimi olmadan traktörleri bulmak mümkün değildi. O sırada köylülerin sloganı şuydu; "Yaşasın Sovyet iktidarı, yaşasın Bolşevikler, kahrolsun komün."" Sov hozlar'm, "büyük toprak mülklerinin Sovyet bayrağı altında yeniden ihya edilmesinden" başka bir şey olmadığı şeklinde yakınmalar duyulmaya başlandı.[54] Kırsal alanda parti çalışması üstüne Kasım 1919da yapılan bir parti konferansında Lenin, özellikle Sovhozlar'da yönetici ya da teknisyen olarak "eski sömüıûcüler" çalıştırıldığında köylülerin Sovhozlar'a karşı "güvensizlik ve kızgınlık" duymalarını anlayışla karşılıyor, ancak söz konusu uygulamayı da şiddetle savunuyordu:

> Hayır, eğertanmı kendimiz yeni şekliyle örgütlemeyi bilmiyorsak, eski uzmanları hizmetimize sokmamız gerekir; bunu yapmadıkça yoksulluktan asla kurtulamayız "

Bununla birlikte. Aralık 1919'daki yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi Sovhozlar'a karşı tam bir saldırıya yol açtı. Sovhozlar yerel Sovyetler'den uzak durmakla, yüksek ücretler vererek uzmanları kendilerine çekmekle ve toprak dağıtımına engel olmakla suçlandı. Sovhoz yöneticileri eski toprak sahiplerinin evlerinde lüks içinde yaşıyordu; bazı durumlarda da eski top ıak sahipleri Sovhoz yöneticisi sıfatıyla yeniden eski yerlerine yerleşmişlerdi: "Sovyet çiftlikleri, Sovyet iklıdan aleyhine karşı devrimci ajitasyo nun araçları haline gelmişti."[56] Lenin bu suçlamaları cevaplarken bu tür yolsuzlukların olmuş olabileceğini kabul etmiş, bunlara çare olarak sadece Sovhozlar'ın "hem köylü nüfusla hem komünist gruplarla sıkı ilişkiler kurmasını"" önerebilmişti. Orta koylu bireyci kalmakta ısrarlıydı. Komm lern'in 1920 yazındaki ikinci kongresinde bir Alman delege, geniş ölçekli tarıma karşı küçük mülk sahibini desteklemekle Sovyet Hukümeti'nin "çoktan köhnemiş küçük burjuva düşünce tarzına saplandığını." ve "proletaryanın çıkarlarını köylülüğün yararına feda elliğini." söylediğinde, Lenin

53. *A.g t*, c. XXIV. s. 241. Lenİnbu ılog»ru iki yıl sonra 5U sakilde açımlıyordu "Bitler komünist değil, Bolşıvık'ız. Bolşsvikler'drn yanayı*, çünkü onlar loprak sahiplerim kovdular, fakaı bizler Komiinifller'den yana değiliz, çünkü onlar kişisel mülkiyete karşıdır" *(Age.*, c. XXVI, s. 456).

54. *Naradnoe Kozyaistvo*, No 6 (1919). s. 18.

55. Lenın. *Soçirunfya*, c XXIV. s. 539 40

56 *T Vterossiiskıi S eld Soveıov (1920)*. s. 199,219.

57. Lenİn, *Soçineniya*. c. XXIV. s. 622 3.

seri bir dille "aksi halde küçük köylü, eski hükümetle Sovyet diktatörlüğü arasında hiçbir fark göremeyecekti" ve "proletaryanın devlet iktidarı böyle hareket etmezse varlığını sürdüremez,"" şeklinde cevap verdi. Ne var ki bu görüş, egemen olduğu sürece, Lenin'in ve bütün Marksistler'in —Rusya şartlarında haklı olarak— daha verimli bir tarıma giden tek yol saydıkları şeyin önünde etkili bir engel oluşturuyordu.

Bu yüzden, 1920 sonbaharında İç savaş nihayet son bulmaya yüz tuttuğunda ve artık Sovyet iktidarı altında birleşmiş eski Rus imparatorluğu toprakları yeniden inşa gibi güç bir işle sadece kendi imkânlarıyla baş başa kaldıklarında, devrimin Rus kırsal alanlarının çehresini değiştirmiş olmakla birlikte bu alanların temel sorunlarından hiçbirini çözümleyeni e m iş olduğu bütün çıplaklığıyla ortaya çıktı. Yiyecek maddeleri üreten önemli bölgeler 1920 haşatından önce Sovyet ekonomisine dahil edildi." Kol□çak'ın yenilgisinden sonra girilen Sibirya'da önceki hasatlardan kalma büyük miktarda tahıl stoklan bulunduğu sanılıyordu ve saklayanların elinden bu stokları almak için her türlü zorlayıcı tedbire izin veren kararnameler yayımlanıyordu.[611] Ancak bu beklenmedik fırsatlar her ne kadar büyük kentlerde artık had safhaya varmış yiyecek kıtlığına geçici bir düzelme getirdiyse de, üretimde lüm ekonomiyi durgunluğa sürükleyecek tedrici düşüşe karşı etkili olmuyordu. Savaş dönemi komünizminin tarıma ilişkin istatistikleri güven duyulabilecek gibi değildi. En iyi niyetle bile, kırsal kesim hakkında yaklaşık da olsa doğru rakamlar elde etmek mümkün değildi; köylünün ürününü ve stoklarını saklamak için kendince geçerli sebepleri vardı.[61] Elde edilebildiğinde de bu tür raporların karşılaştırılması ve tahlili doğru bilgi vermekten uzak kalıyordu. Farklı kuruluşlar farklı rakamlar ileri sürüyorlardı ve bunların hangi bölgelere ail olduğu da her zaman açık de□

58. *Per Zweite Kongress Der Kommunist. Internationale* (Hamburg. 1921), s. 318: Lenin, *Soçineniya,* XXV. s. 359, Kongrenin tarım soıununa ilişkin kararı, ekonomik bakımdan geri kninuj Rusya'da So vyef fifl lit terinin "nispeten nadir bir istisna olduğunu" kabul ermekle birlikte, "deri kapitalist ülkelere büyük tarım çiftliklerini devam ettirmelerini ve bunları Sovyet çiftlikleri ilkelerine göre örgütlemelerini" tavsiye ediyordu *(Konıınunutiçeskii Inteınuisiotıai vDokumentakV'mis.* 136)

M* Ukrayna da hasat Mayıs Haziran Polonya i sıilüm dan son derice zaıar gürmıj olmalı, kötü sonuçların bu sebebe ya da kıtlığa veya önceki yıkımlara ne derece bağlı olduğunu keptirmek milrnkön defi t.

60. *Sobranie Uzakonenii, 1920,* No. 66. madde 298.

6J L, Krilsman'ın bir tahminine göre *(Gtroyçeskii Period Velikoi Russkoi Revolytnsii [üs* nhsiz<!924?)3. s. 131 3), 1920 yılı rekoltesinin yaklaşık üçte biri köylüler tarafından saklantın }tı

SOVYET RUSYA TARİHİ

BOLŞEVİK DEVRİMİ 2

E.H.Carr

1917-1923

Bolşevik Devrimi'nin "Ekonomik Düzen" başlığını taşıyan bu cildinde devrimin hemen sonrasındaki tarım, sanayi, ticaret, emek ve sendika, dağıtım ve para politikaları inceleniyor. Devrimin ekonomik hayata etkileri, savaş komünizmi, NEP dönemi ve planlamanın ilk adımları 1917-1923 arasının alt kronolojik dönemleri olarak ele alınıyor.

Bir krizin, yoğun mücadelelerin, teori ve programla gerçek hayat arasındaki zıtlıkların tarihidir bu cilt: Bir yandan devrim için siyasi iktidarın alınmasının yetmediği ortaya çıkar, diğer yandan Bolşeviklerin Rusya'da sosyalizme geçiş için desteğini umdukları Avrupa devrimi gelmemektedir... Burada anlatılan tarihin, sosyalizm düşüncesinin nasıl devletçiliğe itildiğinin, devletçiliğin sınırları içine hapsolduğunun tarihi olduğu da söylenebilir; Carr'ın bugünkü okurları için, "duvarın yıkılışını" görmüş yirminci yüzyıl sonundaki okurları için kitabın taşıdığı anlam da bizce budur.

Metis Sosyalizm: Teori ve Tarih

Tk. No. ISBN 975-7650-19-6
Cilt No. ISBN 975-342-164-8

METİS YAYINLARI İPEK SOKAK NO. 9, 80060 BEYOĞLU İSTANBUL

SOVYET RUSYA TARİHİ

BOLŞEVİK DEVRİMİ 3

1917-1923

E.H.Carr

Çeviren: Tuncay Birkan

METİS YAYINLARI

BOLŞEVİK DEVRİMİ

1917 1923, CİLT III

Edward Hallet! Carr 1892 yılında Londra'da doğdu. Merchant Taylors School ve Cambridge Trinity College'da öğrenim gördü. 1916'da Dışişleri Bakanlığı'nda çalışmaya başladı. 1927'de Moskova'ya ilk gezisini yaptı. 1936' da Dışişleri Bakanlığından ayrıldı ve 1936 47 arasında Aberstwyth'dekî Wales Üniversitesi'nde uluslararası politika profesörü olarak ders verdi. 1941 46 arasında ***The Times*** gazetesinin yayın yönelmeni yardımcılığını yaptı. 1953 55 arasında Oxford Üniversitesi'ne bağlı Ballİol College'da, 1955'ten sonra da Trinity College'da çeşitli akademik görevler üstlendi. Birçok kitabı arasında başlı caları şunlardır: ***The Romantic Exiles*** (1933), ***The Twenty Years' Crisis, 1919 1939*** (1939), ***Conditions of Peace*** (1942), ***The Soviet Impact on the Western World*** (1946), ***The New Society*** (1951), ***What is History:'*** (Tarih Nedir?) (1961) vc ***Sovyet Rusya Tarihi*** adlı dizide ***The Bolshevik Revolution 1917 1923*** (3 cilt), ***Interregnum 1923 1924*** (I cilt) ve ***Socialism in One Country 1924 1926*** (3 cilt).

METİS YAYINLARI
İpek Sokak 9, 34433 Beyoğlu, İstanbul
Tel: 2122454696 Faks: 2122454519
e posıa: info@metiskitap.com
www.mctiskitap.com

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1917 1923, CİLT II!
Özgün Adı: The Bolshevik Revolution 1917 1923
İlk İngilizce Basımı: Macmillan 1953
Diğer Basımları: Pelican Books, 1966 77

Birinci Basım: Eylül 2004

Db.gi ve Baskı Öncesi Hazırlık: Meıis Yayıncılık Lıd.
Baskı ve Cilt: Yaylacık Matbaacılık Ltd.

Takım No: ISBN 975 7650 19 6
Cilt No: 975 342 484 1

SOVYET RUSYA TARİHÎ

BOLŞEVİK DEVRİMİ 1917 1923

CİLT III

EDWARD HALLETT CARR

Çeviren: **Tuncay Birkan**

METİS YAYINLARI

ÖNSÖZ

Bu cildin yayımlanmasıyla birlikte Sovyet Rusya'nın tarihine ilişkin çalışmamın İlk bölümü tamamlanmış oluyor. Bu üç ciit bir arada 1922 23 kışında Bolşevik iktidarının ilk tahkimine kadar Bolşevik devriminin temel unsurlarını betimlemeye çalışıyor. Bu dönemin sonuna gelindiğinde, 1921'de NEP'in devreye sokulmasının ve 1922'de elde edilen harika haşatın ardından gelen ilk ekonomik iyileşme dalgası zirveye ulaşmıştı, yeni tarım ve çalışma kanunları İle medeni kanun hukukî İstikrar vaat ediyordu, dış ülkelerle diplomatik ve ticari ilişkiler tesis etme yönünde ciddi ilerleme sağlanmıştı ve Komünist Enternasyonal artık sahnenin merkezini işgal etmiyordu. Rejim yerleşmişti. 1917'den beri ilk kez bir güvenlik hissi oluşmaya başlamıştı. Ayrıca en kötü engellerin sonunda aşılmış gibi göründüğü anda Lenin hasta düştü. Onun sahneden çekilmesi münasip, neredeyse dramatik bir duraklama noktasına karşılık gelir. Bundan sonra karşılaşılacak tehlikeler artık yeni bir döneme aitti.

Bu üçüncü cildi yazarken karşılaştığım başlıca düzenleme güçlüğü, Sovyet Rusya'nın dış dünyayla kurduğu çok renkli ama iç içe geçmiş ilişkiler yumağını aynı anda göz önünde bulundurmak oldu. Sovyet Avrupa ilişkilerini ve Sovyet Asya İlişkilerini su geçirmez bölümler şeklinde ele alarak ya da Narkomindel ile Komintern'in faaliyetleri arasında keskin bir ayrım yaparak belli bir düzenlilik oluşturulabilir. Ama bu düzen, ancak sahici resmin karmaşıklık ve karışıklığını feda etme pahasına ve Sovyet politikasının şu ya da bu yönünün birincil önemde olduğuyla ilgili dogmatik kanaatleri güçlendirme riskine girerek sağlanır. Bu nedenle ele aldığım malzemeyi mümkün olduğunca farklı hatları iç içe geçirecek ve aralarındaki içsel bağlan açıkça gösterecek şekilde düzenlemeye çalıştım. Bu genel planın tek istisnası olarak, Sovyet Uzakdoğu ilişkilerini cildin son iki bölümüne ayırdım, çünkü iç savaş ve Japonların Sibirya'ya yaptıkları askeri müdahaleleri sürdürmeleri yüzünden, Uzakdoğu Sovyet politikasının genel akışma Avrupa'dan ya da Asya'nın geri kalan bölgele

rinden epey sonra girmiştir, önceki iki ciltte olduğu gibi, anlatıyı tam hangi noktada kapattığım, konunun gereklerine gore değişiklikler gösterdi. Avrupa ülkeleriyle ilişkiler, kural olarak. 1922 sonlarından öteye götürülmedi, çünkü Fransızların 1923 Ocağı'nda Ruhr'u işgal etmeleri Avrupa'nın dört bir yanında yeni bir olaylar silsilesi başlattı. Öte yandan, Lozan konferansı görüşmeleri 1923 yazında sona ermesine kadar ele alındı; Uzakdoğu bölümlerinin doğal bilim noktası ise Joffe misyonunun sona ermesi ve 1^23 Ağustosunda Karahan'ın gelişiydi.

Bol miktardaki ama dağınık malzemeyi bir araya toplamak başlı başına çetin bir işti, gözümden kaçmış ya da bulamadığım değerli kaynaklar olmuştur elbette. Sovyetler Birliğinin arşiv ve kütüphaneleri hali bağımsı/ araştırmalara neredeyse kapalı olduğundan, Sovyet tarihine ilişken en zengin malzeme deposu Amerika Birleşik Devletieri'nde bulunuyor. 1951 yılında Baltimore'daki Johns Hopkins Üniversitesi'nin nazik davetiyle ABD'yi bir kez daha ziyaret ettim ve burada 1919 ile 1939 arasındaki Al man Sovyet ilişkileri üzerine bir dizi konferans verdim. Bu vesileyle Kongre Kütüphanesi, New York Halk Kütüphanesi ve Columbia Ûniver siıesı'nın küıiiphan es indeki Sovyet malzemelerine de göz aıma imkânı buldum Sovyet Rusya dışındaki en zengin ve en kapsamlı Sovyet malzemesinin bulunduğu koleksiyonu, yani Stanford'dakt Hoover Institute and Library'yi bir kez daha ziyaret etmeme zaman izm vermedi maalesef: gel gelelim, sayısız soruma şaşmaz bir alicenaplık ve sabırla verdiği cevaplar ve burada derlenmiş olan devasa miktarda malzemeye olan vukufu için Hoover Library'den Bayan O. H. Gankin'e özel bir teşekkür borçluyum.

Ayrıca bazıları arkadaşım olan, bazılarını da şahsen tanımadığım, bana cömertçe ellerindeki malzeme ya da bilgilere ulaşma imkânını verip bilgılerimdeki önemli boşlukları doldurmama yardımcı olan. ABD'deki bir dizi yazar, bilim adamı ve araşiıtmacıya da özel teşekkürlerimi ileı mekle yükümlüyüm. Uzun yıllar Moskova'daki Alman Elçiliği'nde müsteşarlık yapan ve şu sıralarda Washington'da ikamet eden Bay Gustav Hılger. Alman Sovyet ilişkilerindeki birçok önemli konu başlığı üzerine kişisel anılarını aklardı; yayımlanacağı duyurulan anıları geleceğin tarihçileri için vazgeçilmez bir kaynak olacaktır. Bay G. W. F. Hallgarten şu sıralarda Washington'da bulunan el konmuş Alman askeri arşivlerinde yer alan belgelerle ilgili notlarını okumama izin verdi. Johns Hopkins Üniversitesinden Profesör Owen Lallimore, yayımlanmış ve yayımlanmamış Moğolca malzemeleri benim için İngilİzceye çevirdi ve Moğolistan hakkındaki eşsiz bilgilerinden yararlanmamı sağladı. Bay Rodger

Swearingen **ve** Bay Paul Langer, Japon komünizminin tarihi hakkındaki Japon kaynaklarından önemli miktarda malzemeyi bana ilettiler; söz konusu malzeme artık, bu kitap baskıya giderken ABD'de yayımlanmış olan ***Red Flag in Japan: International Communism in Action, 1919 1951*** adlı kitaplarında bulunabilir. Northwestern Universitési'nden Bay A. S. Whiting 1917 ile 1922 arasındaki Sovyct Çin ilişkileri hakkındaki (yakında yayımlanacak olan) tezinin elyazmasını gösterdi ve Kominiem'in ikinci kongresinin kayıllarındaki, s. 238'de zikrettiğim (66. **ve** ***hl.*** dipnotlar) uyumsuzluklara dikkatimi çekti. Cornell Universitesi'**nden** Bay George Kahin, Endonezya'da komünizmin gelişiminin ilk yılları hakkında yerel kaynaklardan alınmış değerli bilgiler verdi. Adının **belirtilmeMiıi** istemeyen bir arkadaş, sayla 96 () 18. ve 120. dipnotlar», sayla 304 (50. dipnoi) ve sayfa 305' te (52. dipnoi) aktardığım, yayımlanmamış Alınan Sovyet diplomatik yazışmalarına ulaşmamı sağladı. Son olarak Oregon Universitesi'nden Bay William Appleman Williams, bana Raymond Robins ile Alex Gumberg' in yayımlanmamış yazılarından aydınlatıcı alıntılar. Amerika Birleşik Devletleri Ulusal Arşivlerinden bizzat kendisinin aldı**ğı** noilar **ve** bu sonbaharda ABD'de yayımlanmış olan ***American Russian Relouons J7SJ J947*** adlı kıiabmm clyazmasının bir kısmını göndererek, çalışmamın son safhalarında yardımıma koştu. Bu kapsamlı ve cömertçe yardımlar olmasaydı, bu kitap şu an yetersiz olsa bile yine de sahip oldu**ğunu** iddia edebileceği o denge **ve** kapsayıcılıktan dahi yoksun kalırdı. Adlarını andığım **ve** bu yetersiz teşekkürlerimi sunduğum kişilerin çoğu ele alınan olayları yorumlarken benden **ve** birbirlerinden çok tarklı görüşler İleri süreceklerdir; bu tür farklılıkların yardımlaşmayı engellememesi, gerçek bilimin her zaman korumaya **ve** muhafaza etmeye çalıştığı bağımsızlığın yüreklendirici bir belirtisidir.

Önceki iki cildin önsözlerinde yardımlarını şükranla andığım. İngilte**re**'deki hemen herkesten yine değerli yaıdımlar aldım; onlara şu adlar da eklenmelidir: Hem birinci hem de uçüncu ciltte Ona Asya'yla **ilgili** meselelerde uzmanca önerileriyle bana yardımcı olan Profesör V. Minorski; nezaket gösterip Dünya Sendikalar Federasyonu hakkındaki, Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü himayesinde yayımlanacak olan çalışma**sının** tamamlanmamış elyazmasını görmeme izin veren **ve** kitabımın Pıo fîntern'in kurulmasıyla İlgili bölümlerini okuyan Bay V. Wölpe«; bana Alman komünizminin tarihine **ışık** düşüren bir dizi nadir bulunur broşür **ve** dergiyi ödünç veren Bay F **L.** Carsten. Bay Isaac Deutscher yine kitabımın önemli bir bölümünü okudu **ve** nüfuz edici eleştirilerde bulundu;

sürekli malzeme ararken bana her an uzmanca yardımlarda bulunarak zaten kendisine borçlanmama neden olan Bayan Jane Degras bürün metnin tashihini yaparak beni birçok yanlış ve baskı hatasından kurtardı. London School of Economics ve Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü kütüphanelerinin kendilerini işlerine adamış, becerikli personeline de yine çok teşekkür borçluyum. Başvurduğum kaynaklan gün ışığına çıkarmakta karşılaştığım güçlüklen göz Önünde bulundurarak, zorunlu olarak eksik ve seçici kalacak olan bibliyografyanın pratik yararını, burada listelenen kitapların British Museum'da bulunmuyorlarsa nerelerde bulunabileceğini belirterek artırmaya çalıştım; British Museum'dan Bay J. C. W. Home bana büyük bir iyilik yapıp bibliyografyadaki kitapları Müze katalogunda aradı. Son olarak, Leicester'daki University College'dan Dr. Uya Neustadt üç cildin endeksini hazırlama gibi zahmetli bir işi üstlenerek içten teşekkürlerimi kazandı.

Bolşevik Devrimi 1917 1923'un tamamlanması, beni doğal olarak, onun giriş bölümünü oluşturacağı daha geniş bir eser yazma ihtimali üzerinde düşünmeye İtti. Modern tarih yazımında kolektif girişimler lehine ileri sürülen ve artık yaygınlaşmış olan savın gücünü belki de her zamankinden daha çok taktir edecek bir konumda olmama rağmen, şimdiye kadar bu denli çok sayıda kişiden aldığım desteği gene alabileceğime güvenebilirsem, kendi bağımsız çalışmamı sürdürebileceğimi umuyorum. Bir sonraki çalışma için epey araştırma yaptım, hatta bazı bölümlerini yazdım bile; kapsamı, düzeni ve başlığı konusunda henüz nihai bir karara varmamış olsam da önümüzdeki yıl bir cildi daha tamamlayabileceğimi umuyorum.

E. H. CARR
20 Ekim 1952

İÇİNDEKİLER

KISIM V

Sovyet Rusya ve Dünya

BÖLÜM 21

EKİM'DEN BREST LITOVSK'A

Lenin kariyerinin başlarında "sosyal demokrat hareket, özü gereği enternasyonaldir" diye yazıyordu.[1] İki anlamda enternasyonaldi. Fransız devrimi devrimin ülke sınırlarına meydan okuyan bir olgu olduğu görüşünü devreye sokmuş ve yaygınlaştırmıştı, yani kendi ülkelerinde tutuşturdukları devrim meşalesini diğer ülkelere taşımak, devrimcilerin hem hakkı hem de göreviydi; devrimci savaş anlayışının kökeni buydu. 1848 devrimi tek ülkeyle sınırlı kalmamış, bulaşma yoluyla ta Rusya sınırlarına kadar bütün Avrupa'ya yayılmıştı. Sosyalist devrimin bu örüntüyü izleyeceği ve bir ülkede zafer kazandıktan sonra, kısmen bulaşma yoluyla kısmen de devrimcilerin amaçlı eylemleri yoluyla bütün Avrupa'ya ve en sonunda da bütün dünyaya yayılacağı sorgusuz sualsiz kabul ediliyordu. Ama sosyal demokrasi bir başka anlamda da enternasyonaldi. ***Komünist Manifesto'dâ*** "Ulusal farklılıklar ve halklar arasındaki düşmanlıklar gün geçtikçe ortadan kayboluyor... Proletaryanın hâkimiyeti bunların daha da hızlı ortadan kaybolmalarına neden olacaktır" deniyordu. Sosyal demokrat hareketin savaş çığlığı "Bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" idi. Programı, "farklı bir bölümlenmeye, sınıflar arasındaki bölümlenmeye yol açmak üzere" ulusal sınırları yıkmaktı.[2] Lenin, sınıfa bağlılığın her zaman ulusa bağlılıktan önce gelmesi gerektiğinde ısrarlıydı.[3] Bu ilkeye dayanarak 1914'te açıkça "şu anki emperyalist savaşın bir İç savaşa dönüştürülmesi"nden bahsediyordu. Daha 1935 Ekimİ'nde proleter devriminin İlk olarak geri kalmış Rusya'da patlak verebileceği olasılığını göz Önünde bulunduruyordu. Bu durumda, Rusya'daki bir proleter hükümetinin görevi, ülke içinde burjuva demokratik devrimi tamamlamak, (Avrupa'nın burjuva demokratik hükümetlerinin kabul edemeyecekleri) bir demokratik barış sloganını öne çıkarmak ve Asya'da emperyalist devletlere karşı ulusal devrimleri kışkırtmak olacaktı. Böylece sadece Avrupa'da değil,

1. Lenın, *St>£incıti\a,* c. IV, s. 380. *7.* Stalin. *Soçineniya.* e. II. s. 362.
3. Bu ilkenin Lenin tarafından gündeme gelirüdiği özgül durumlar için bkz. c. I. s. 389.

Rusya'da da sosyalist devrime yol açılmış olacaktı.[1]

I.enİn 3 Nisan 1917'de Petrograd'a ulaştığında savaş ve banş sorunu çoktan can alıcı bir önem kazanmıştı. Çar'ın devrilmesi ve demokratik bir hükümetin kurulmasına, hem Geçici Hükümet hem de Petrograd Sovyeti'ndeki SD ve Menşevik çoğunluk tarafından, devrimi savunmak adına savaş girişimine verilen desteğin mazereti gözüyle bakılıyordu. Sovyet'teki çoğunluğun. Dışişleri Bakanlığı görevini Milyukov'un yürüttüğü birinci Geçici Hükümet'ten tek farkı, "ilhak veya tazminat"lann olmadığı, "demokratik" bir banş sağlamak için aktif bir kampanya yürütmedeki ısrarlarıydı. Petrograd'daki Bolşevikler'in çoğu aynı çizgideydi; Kamenev açıkça ulusal savunmadan yana tavır almıştı.[5] Lenin on "Nisan tezi'nin İlkini bu konuya ayırmıştı. Geçici Hükümet'in kapitalist bir hükümet olduğunu ve bu hükümetin iktidara gelişinin, savaşın Rusya'nın gözünde sahip olduğu "soyguncu bir emperyalist savaş" karakterini değiştirmemiş olduğunu vurgulayarak işe başlıyordu: Dolayısıyla "devrimci savunmacılık"a hiçbir taviz verilemezdi. Ama Lenin'in pozitif önerileri ihtiyatlıydı: Hâlâ kandırılmış durumda olan kitleleri "sermaye ile emperyalist savaş arasındaki çözülmez bağ"ın varlığı konusunda ikna etmeye yönelik bir kampanya, orduda propaganda örgütlenmesi ve "düşman askeriyle dostluk kurmak".[6] On gün sonra Petrograd parti konferansında savaş hakkında uzun ve ayrıntılı bir önerge sundu, "devrimci savunmacılık"a yönelik saldınyı tekrarlayan bu Önerge Lenin'i eleştirenlerle kararsız olanlann gönlünü alma amacı taşıdığı açıkça belli olan bölümlerde içeriyordu. "Savaşın, ***herhangi bir*** ülkenin askerlerinin savaşı sürdürmeyi lopyekûn reddetmeleriyle, askeri harekâtlara topyekûn son verilmesiyle, basitçe 'süngüleri toprağa saplayarak' sona erdirilebileceğini varsaymak kesinlikle anlamsız olurdu." Taslak karar önergesi, konferansı "kapitalistlerin partimiz aleyhine yaydıklan, bizlerin Almanya'yla ayrı bir barış yapmaktan yana olduğumuz şeklindeki alçakça İftiraya tekrar tekrar karşı çıkmaya" davet ediyordu. Alman İmparatoru da II. Nİkolay ya da İtilaf Devletleri krallarından herhangi biri gibi "taç giymiş bir hırsız"dı. Partinin, eğer iktidarı ele geçirirse, "Almanya'ya ve ***hep birlikle bütün ülkelere"*** derhal demokratik bir barış önerme niyetinde olduğunu göstermek için, parti dergisi ***Sotsial Demokrat'm*** Ekim 1915 sayısında yayımlanmış

4. Mars'ın savaş hakkındaki görüşleri ve Lenin'in **1917**'tlen önce **hu** görüşleri nasıl geliştirdiği Nol **E**'de ele alınıyor: "Marksizmin Savaşa Karşı Tavrı".

5. Bkz. c. l,s. **79.** **6.** Lenin, ***Soçineniya,*** c. **XX. 5. 87 8.**

olan bir bildiriden alıntılar yapılıyordu. Taslak önerge bu bildiriyi onaylıyor ve "halkın çoğunluğu... halihazırdaki savaş ile kapitalistlerin çıkarları arasındaki çözülmez bağı anlayana kadar, halkların katledilmesine son verme işini hızlandırmanın tek yolu vardır" diye ekliyordu. Bu yol da cephede düşman askeriyle dostluk kurmaktı ki bu dostluğun amacı da hem Almanya'da hem de Rusya'da devlet İktidarının bütünüyle İşçi ve Asker Temsilcileri Sovyeıleri'ne devredilmesini sağlamaktı.[7] Konferans tarafından rafa kaldırıldığı anlaşılan bu taslak önerge, Lenin tarafından aynı ayın sonunda Tüm Rusya parti konferansına ("Nisan konferansı" da denir) tekrar sunuldu.

Bu konferans toplanmadan önce, 1917 Nisanı'nın ikinci yansında Borgbjerg adlı Danimarkalı bir sosyalistin Petrograd'ı ziyareti durumu daha da karmaşıklaştırdı; Borgbjerg Petrograd Sovyeti icra komitesine, barış koşullarını tartışmak üzere Stockholm'de toplanacak bir uluslararası sosyalist konferansa temsilciler göndermeleri için bir davet getirdi. Borgbjerg Kopenhag'dan ayrılmadan önce, iki yurtsever Alman sosyal demokratı, Scheidemann ve Ebert, Alman Hükümeti'nin onayıyla, onunla görüşmüşlerdi; desteklemeye hazırlandıkları koşulların da Almanya'mn işgal ettiği toprakları tahliye etmesi, Lorraine'de bir sınır ayarlaması yapılması ve Alman Polonyası'na kültürel özerklik verilmesi olduğu bildiriliyordu. SD ve Sovyet'teki Menşevik çoğunluk bu Önerileri kabul etmeye hazırdı. Lenin, Bolşevik "Nisan konferansı"nda Alman önerilerinin, Almanya'daki durumun ümilsiz olduğunu gösterdiğini iddia edip Borgbjerg'i Alman burjuvazisinin ajanı, Önerilen Stockholm konferansını da komedi olmakla itham etti.[8] Almanya'yla ayrı müzakereler yürütme niyetinde olma suçlamalarım bu şekilde bertaraf eden Lenin, savaş sorununa dönüp konferanstaki bir komisyonda üzerinde çalışılmış olan taslak önergesinin çok az değiştirilmiş bir versiyonunu sundu. Yedi çekimser oy dışında konferansın oybirliğiyle kabul ettiği karar metni, emperyalist savaşın kapitalist karakterini vurgulayarak ve "bütün gizli hırsızlık anlaşmalarının ifşa ve feshedilmesini" talep ederek başlıyordu. Metnin ikinci kısmı "devrimci savunmacıhk"ı reddediyor, üçüncü kısmı ise şunu ilan ediyordu: "Bu savaş, ancak savaşan ülkelerden en azından birkaç tane

7. *A.g.e.*, c. XX. i. 186 90; Ekim 1915 bildirisi için bkz. aşağıda s. 522.

8. *A.g.e.*, ':. XX, s. 254 65: Lenin Almanların lalep elliği iddia edilen koşulları Menşevik gazetesi *Rabaçava Gazeldim* alıntılıyordu. Borgbjerg'in önerisini reddetmeyi savunan karar, 8 çekimsere karsı 140 oyla kabul edildi *{VKP (B) \ Reznlyutsiyak* < 194 l|, c. 1, s. 230 2.

sinde bütün devlet iktidarının proleterlere ve yan proleterlere devredilmesi yoluyla, demokratik bir barışla sona erdirilebilir. Metin, 1915'te ilk kez Lenİn tarafından taslağı hazırlanan programı tekrarlıyor, yani bütün savaşan taraflara hemen "demokratik bir banş" yapmayı öneriyordu. Ama, "bu önlemler ve aleni banş önerisinin savaşan ülkelerin işçilerinin birbirlerine tamamen güvenmesini sağlayacağını ve kaçınılmaz olarak proletaryanın önerilen barışa karşı olan emperyalist hükümetlere baş kaldırmasına yol açacağını" peşinen kabul ederek açıkça bozgunculuk yapıyormuş gibi görünmekten kaçınıyordu. Nitekim devrimci propaganda ve cephede düşman askeriyle dostluk kurma, *ancak* "Rusya'daki devrimci sınıf bütün devlet İktidannı ele geçirene" kadar zorunlu görülüyordu; çünkü bunu otomatik olarak diğer ülkelerde de iktidarın proletaryaya devredilmesi izleyecekti.[1]* 1917 Temmuzu'nda Galiçya cephesinde yapılan Temmuz taarruzunu protesıo etmek üzere ordudaki Bolşevik örgütlerin katılımıyla düzenlenen bir konferans aynı görüşü neredeyse aynı sözcüklerle dile getiriyordu; iktidarın Sovyetler'e geçmesinin ardından bütün savaşan ülkelere bir barış önerisinde bulunulacak ve bu öneri "kaçınılmaz olarak proletaryanın böyle bir barışa karşı çıkan bütün emperyalist hükümetlere baş kaldırmasına yol açacak"».[10]

Nitekim, Nisan Ekim 1917 dönemi boyunca, açıkça dile getirilse de getirilmese de, Bolşevik kampındaki varsayım, Rusya'daki Bolşevik devrimin, "demokratik" bir barışla savaşa son verilmesinin ve Avrupa'daki proleter devriminin tek bir sürecin parçalan oldukları ve pratikte birbirlerinden ayrılamaz olduklarıydı. Lenİn, 1917 Eylülü'nün sonlarında parti dergisinde yayımlanan bir yazısında bir an bu kadar olumlu olmayan bir alternatifin ne olabileceği konusunu ele alır:

Eğer en düşük olasılık gerçekleşirse, yani savaşan hiçbir devlet bir ateşkesi bile kabul etmezse, o zaman bizim açımızdan savaş gerçekten zorunlu, gerçeklen adil ve kendimizi savunmaya yönelik bir savaş olacaktır. Sırf proletaryanın ve en yoksul köylülerin bunun bilincinde olmaları bile, askeri bakımdan Rusya'yı kat be kat güçlü kılacaktır, özellikle de halkı soyan kapitalistlerden tam anlamıyla kopulduktan sonra. Bizim açımızdan savaşın, laf olsun diye değil gerçeklen, bütün ülkelerin ezilen sınıflarıyla ittifak kurma savaşı, bütün dünyanın ezilen halklarıyla ittifak kurma savaşı olacağından ise bahsetmeye bile gerek yok."

9. *VKP(B)vRczolyulsiyak{m\\c.* I, s. 227 8.

10. *A.g.e.,':.* 1. s. 242; 1917 Ağustosu gibi geç bir tarihle Kamenev VTslK'da Stockholm konferansı lehine bir konuşma yaptı ve Lenin tarafından şiddetle eleştirildi (Lenin. ***Srıçine mya.*** c. XXI. s. 78 9).

[İ.A.g.e.,c. XXI s. 224.

Ama bu durumda bile, Lenin böyle bir savaşın ilan edilmesinin, başlı başına, kapitalist ülkelerde hemen devrime yol açacağını varsayıyordu kesinlikle. Lenin "devrimci savaş" olasılığını göz önünde bulundurmayı sürdürürken aklındaki tablo buydu. İyimser mizacı ve devrime duyduğu inanç, kapitalist Devletlerin hem "demokratik" bir barışı reddedebilecekleri hem de devrim kuvvetlerine karşı askeri güçlerini seferber edebilecekleri olasılığını dikkate almasını önlüyordu.

1917 Mayısı'ndan itibaren SD'lerile Menşevikler'in de dahil olduğu ve savaşın amaçlarını tanımlamaları konusunda batılı müttefiklerini gittikçe daha fazla sıkıştırmaya başlayan Geçici Hükümet, ilhak ya da tazminat İçermeyen demokratik bir barış propagandası yapmakta müşkülat çekiyordu. Şubat Devriminin Büyük Britanya'da yarattığı dolaysız sonuç, savaş yüzünden geçici bir süre gölgede kalmış olan bütün Sol kuvvetleri güçlendirmek ve özellikle de savaşın "demokratik" amaçlarını tanımlama talebini canlandırmak oldu.[1] Savaşın amaçları hakkındaki ilk ciddi tartışma, Avam Kamarası'nda 16 Mayıs 1917'de, Bağımsız İşçi Partisi'nin o zamanki sözcülerinden Snowden'in, Rusya'nın ilhak ve tazminat içermeyen, kendi kaderini tayin hakkını tanıyan formülüyle aynı doğrultuda bir amaçlar beyanı yapılması çağrısında bulunan bir önergesiyle başladı; ve bu önerge 32 oy aldı ki bu. dikkate değer bir azınlık gösterisi sayılabilirdi. Şubat devriminin Amerikan kamuoyu üzerindeki etkisi de aynı Ölçüde çarpıcıydı. Bu devrimin Amerika Birleşik Devletleri'nin savaşa girmesini hızlandırdığını ileri sürmemizi gerektirecek bir şey olmasa da, Amerika'nın savaşa girmesine destek verenlerin karşılaşmak zorunda kalabilecekleri ciddi engellerden birini ortadan kaldırmış[13] ve diğer İtilaf Dev

12. Dikkatli bir Amerikalı eleştirmen İngilizlerin tepkilerini şöyle anlalır: "Batı'nm çıkmaza girmiş olması ve diğer cephelerde başarı sağlanamamış olması, herhangi bir zafer kazanma umudunu belirsiz geleceğe enelerken, devlet adamları arasında son dönemlerde yapılan görüşmeler, dolaysız bir sonuç yaratmasa da. barış görüşmeleri için elverişli bir atmosfer yaratmıştı. İşte bu ortamda, o sıralarda büyük tarihsel öneme sahip bir olay olduğu fark edilen Rus devrimi, her türlü Sol faaliyeti canlandırdı ve hatta son tahlilde sendikacıların o zamana kadar sosyalist demeklerin tekelinde olan görüşlere yaklaşmasına neden oldu. Devrime verilen bu olumlu lepkideen büyük sorumluluk, ılhaksız. tazminatsız hemen barış sloganında ve her halkın kendi kaderini tayin etme hakkını lanıınasındaydı" (Carl F. Brand, *British Labor's Rise to Po» er (Stanford,* 1941), s. 90).

13. Lansing devrimin "savaşa demokrasi için ve mutlak i ye içi lige karşı verilen bir savaş olarak bakmanın önündeki son engeli kaldırdığım" düşünüyordu (S. F. Bemis, *American Secretaries of Stale, c. X* (New York, 1928), s. 97); ve H. Nolter, *The Origins of the Foreign Policy of Woodrow Wilson* (Baltimore. 1937), s. 639'da kongre üyelerinin bu doğrultudaki sayısız demecine atıflar yapar.

letleri'nin o zamana kadar münasip gördüklerinden daha net ve çok daha "demokratik" bir barış amaçları beyanında bulunulması talebini canlandırmıştır. İtilaf Devletleri'nin bu talebi kabulde gönülsüz davranmaları ve İngiliz ve Fransız hükümetlerinin İngiliz ya da Fransız sosyalistlerinin Stockholm'de toplanması önerilen barış konferansına katılmalarına izin vermemesi (bu yüzden konferans da yapılamamıştır). Geçici Hükümete zarar verdi ve Bolşevik saldırılarına maruz kalmalarına neden oldu. 1917 sonbaharında Lenin hem uluslararası ortamdaki hem de ülke içindeki alametleri gittikçe daha fazla hayra yoruyordu. Parti merkez komitesinin, Zİnovyev ile Kamenev'in aleyhteki oylarına rağmen 10 Ekim I917'de aldığı İktidarı ele geçirme karan, "Rus devriminin uluslararası durumu"nu "silahlı ayaklanmayı gündeme getiren" faktörlerden biri olarak gösteren bir atıfla açılıyordu. "Uluslararası durum", hem "dünya sosyalist devriminin bütün Avrupa'da geliştiğinin uç bir örneği olarak Alman donanma sındaki ayaklanma"dan hem de "Rusya'da bu devrimi boğmak amacıyla emperyalistler arasında yapılabilecek bir barış tehdidi"nden ibaretti.[1J] 16 Ekim 1917 tarihli sonraki toplantıda, Lenİn bir kez daha Alman donaıı masındakİ İsyana atıfta bulunuyor ve şöyle diyordu: "Uluslararası durum, eğer şu anda harekele geçersek bütün proleter Avrupa'nın bizim yanımızda olacağına inanmak için bir dizi nesnel gerekçe sunuyor." Aynı toplantıda Stalin de uluslararası duruma "daha fazla inanmak" gereğini savunmuş ve bir yanında Lenin'in, öbür yanında Kamenev ile Zinovyev'in durduğu meseleyi herkesten daha net biçimde formüle etmiştir:

İki çizgi var: Biri devrimin zaferi için gerekli yolu çiziyor ve Avrupa'ya güveniyor, ikincisi devrime inanmıyor ve sadece bir muhalefet olmaya dayanıyor.[1'']

Avrupa'ya güven Rusya'da sosyalizmin zaferinin çok önemli bir öncülüydü. Lenİn, daha I905'le sosyalist devrime geçmek İçin zorunlu olduğunu ortaya koyduğu, biri ülke içiyle, diğeri uluslararası durumla ilgili iki koşula bağlı kalmıştır: Rus köylülüğüyle kurulacak ittifak ve Avrupa' daki bir proleter devriminin desteği. 1917 Ekimi'nde de bu iki koşul hemen yerine getirilmediği takdirde zafer kazanmış olan devrimin Rusya'da ayakta kalabileceğine de cidden inanmıyordu. Bolşeviklerin iktidarı ele

14. *VKP (B) v Rezolyutsiyak 094]), c.* I, s. 273: 10 Ekim 1917 tarihli loplarımın kaydı şuradadır: *Protokoll CentraVnogo Komitem RSDRP* (1929), s. 98 101.

15. *Lenin, Soçıteıtiya, c.* XXI, s. 331 2; Stalin, *Stıçineniya,* c. III, s. 381; bütün tartışma şurada bulunabilir: *Protokoll CentraVnogo Komiteta RSDRP* (1929), s. 111 24.

geçirdiklerinde yaptıkları ilk iki yasa düzenlemesi toprak kararnamesi ve barış kararnamesi bu koşulları yerine getirme girişimleriydi.

Ünlü "barış kararnamesi" aslında demokratik bir barış yapmaları için savaşan ülkelerin hükümetlerine ve halklarına yapılan bir çağrıydı bu kararname devrimin zafer kazandığı günün hemen ertesinde, 26 Ekim/8 Kasım I917'de, "geçici işçi ve köylü hükümeti"nin ikinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi tarafından kabul edilen ilk dış politika yasasıydı. Bu kararnamenin ardındaki itici güç kısmen ülke içinden geliyordu. Barış kararnamesi bir anlamda, tıpkı toprak kararnamesi gibi, köylülere üniformalı köylülere yapılan bir çağrı niteliğindeydi. Rejim bu kritik anda köylü kitlelerinin, özellikle de bakış açıları Marksist terminolojiyle "küçük burjuva" kalan, seferberlik halindeki köylü kitlelerinin desteğine bağımlıydı ve durum böyle olduğu sürece devrim burjuva demokratİk süslerini bir kenara atamıyordu. Lenin'in daha sonraları yazdığı gibi, "dön yıllık savaşın yıprattığı ve eziyet çektirdiği" kitleler sadece barış istiyorlardı ve "Neden savaş?" sorusunu soracak durumda değillerdi.[1ft] Lenin'in düşündüğü sadece köylüler de değildi. On dokuzuncu yüzyılın sonlarına gelmeden, burjuva radikal pasifizmi, özellikle Almanya'daki sosyal demokratların savaş ve barış hakkındaki düşüncelerinin önemli bir bölümünü etkilemeye başlamıştı. Rus sosyal demokratları bu etkinin bulaşmasından kaçamamışlardı; Nisan 1917 deneyiminin gösterdiği gibi, birçok Bolşevik bile bu terimlerle düşünmeyi, ulusal yenilgi ve toplumsal devrim yoluyla ulaşılacak bir barış terimiyle düşünmekten kolay görüyorlardı. Rejimin pamuk ipliğiyle bağlı vaziyette ayakta kaldığı o can alıcı iktidarı ele geçirme anında, Lenin olası destekçilerinden mümkün olan en çok sayıda kişiyi toparlayacak ve mümkün olan en az sayıda kişiyi şoke edecek terimlerle konuşmak zorundaydı. Gelgelelim, barış kararnamesi öncelikle dış politikayla ilgili bir yasaydı ve kesinlikle, Amerikan kamuoyuna ve bu kararnameye sempatiyle yaklaşabilecek diğer ülkelerdeki radikallere hitap edeceği hesaplanmış unsurlar içeriyordu. Lenin iki yıl önce "ne Almanya ne İngiltere ne de Fransa'nın" Bolşevikler'in Önereceği koşullarda bir barışı kabul edeceğini öngörmüştü. Ama reddedeni zor duruma düşürecek ve taviz vermek zorunda bırakacak ölçüde makul şartlar sunmak iyi bir politikaydı ve bu şartlan Atlantik'in Öbür yakasında kullanılan dile mümkün olduğunca yakın bir dille kaleme almak cazip bîr

\6.*A.g.e.,c.* XXIII, s. 237.

seçenek gibi görünüyordu. Sovyet Hükümeti, Geçici Hükümet'ten, demokratik bir banş için mücadele etmenin ABD ile devrimci Rusya'nın ortak çıkarı olduğunu vurgulayan geleneği devralmıştı.

Böylece devrim ertesinde İkinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nin onayladığı barış kararnamesi, kullandığı dil ve esin kaynakları bakımından Marksist olmaktan çok Wilsoncuydu ve ***Komünist Manifesto'nun*** uzak bîr torunu olmaktan çok, iki ay sonra açıklanacak olan on dört maddenin dolaysız habercisi olarak görülmeyi hak ediyordu; aslında bu kararnamenin Wilson'un on dört maddeyi açıkladığı konuşmasına ilham verme konusunda dolaylı bir rol oynamış olduğuna dair sağlam tanıklıklar vardır.[17] Bu kararname "savaşan bütün halklara ve bu halkaların hükümetlerine" hitap eden ve bütün dünyada yayımlanan bir öneri, hemen barış imzalanması önerisi niteliğindeydi. Sosyalist değil, "adil, demokratik" bir barış talep ediyordu ilhak ve tazminatlar içermeyen bir barış, bütün ülkelerin "özgür bir seçimle" kendi kaderlerini tayin etme haklanna dayalı bir banş. Gizli diplomasinin ortadan kaldırıldığını ilan ediyor, hükümetin geçmişteki gizli anlaşmaları yayımlayıp gelecekteki tüm diplomatik görüşmeleri "bütün halkın Önünde tamamıyla açık bir şekilde" yürüteceğini beyan ediyordu. Savaşın nedeninin kapitalizm, çaresinin de sosyalizm olduğuna dair hiçbir şey söylenmiyordu. İngiltere, Fransa ve Almanya'nın işçilerinin "barış çalışmalarını ve ayrıca emekçi ve sömürülen halk kitlelerini her türlü kölelik ve sömürüden kurtarma çalışmasını başarıyla sonuçlandırmak" için Rus yoldaşlarına yardım etmeye davet edildikleri son cümlede, dünya devrimine dair çok hafif bir dokundurma vardı. İkinci Tüm Rusya Köylü Temsilcileri Kongresi'nin 3/16 Aralık 1917' de İtilaf Devletleri'yle yürütülen ateşkes müzakereleri vesilesiyle çıkardığı bir karar bu kadar bile İleri gitmiyordu. "Almanya ve Avusturya köylüleri, işçileri ve askerleri"ne sadece "hükümetlerinin emperyalist taiepleri

17. House'a göre, "Amerikan elçiliği müttefikler arası konferanstan, savaş amaçlarıyla ilgili, Rusya'yı savaşla tutabilecek bir manifesto çıkarmayı başaramadığı içindir" ki Wilson 18 Aralık 1917de "bizzat kapsamlı bir konuşma yapmayı" düşünmeye başlamış (C. Seymour, *The Intimate Papers ôf Col. House,* c. Ill (19281, s. 324 5). 3 Ocak 1918'de Wilson Petrograd'daki Amerikan Büyükelçisi'rtden Rusya'yı savaşta iulmayı sağlayabilecek bir yol olarak savaş amaçlarının yeniden belirlenmesini talep eden bir telgraf aldı. On dört madde formuna başvurulması da, Petrograd'daki Amerikan Halkla İlişkiler Komitesi temsilcisi Sisson'un 3 Ocak 1918 tarihli lelgrafmdaki önerinin sonucuydu; Sisson Wilson'a "Amerika' nın empeıyalizm karşılı savaş amaçları ve gereklerini, en fazla 1000 sözcüklük, kısa, neredeyse yafta gibi paragraflarla yeniden ifade etmesini" lavsiye elmiş (E. Sisson, *One Hundred Red Days tYait,* I93l|, s. 205; G, Creel, *Rehe/ ai Large* (New York, 1947], s. 168).

ne ödünsüz bir direnişle karşı çıkmaları ve böylece halklar arasında yapılacak bir barışın en hızlı şekilde imzalanmasını garantiye almaları" çağrısında bulunuyordu.[18] Devrimin ilk haftalarının tanıklarından biri yaygın haletim hi y ey i çok canlı bir biçimde betimlemiştir:

Dışişleri Bakanlığı binasının balkonuna asılan büyük kırmızı bir pankan kış rüzgârında dalgalanıyordu. Üzerinde "Yaşasın Barış!" sözcükleri yazılıydı. Buradaki bütün atmosfer, Rus devrimcilerinin cidden bir barış mücadelesine girmiş oldukları izlenimini veriyordu. Troçki'nin sözcük dağarcığından sınıf savaşıyla ilgili tabirler, en azından geçici bir süreliğine, kalkmış ve yerlerine "Halkların uluslararası barışı" sözcükleri geçmişti.[1y]

Ve Radek, beş yıl sonra yazdığı resmi bir anma yazısında, bu ilk anlardaki Sovyet politikasının amacını, sınıftan ya da devrimden hiç mi hiç bahsetmeyen terimlerle anlatabiliyordu: "Hükümetlerin, kitlelerden gelen baskıyla, barış müzakereleri için bizimle masaya oturabilmelerini ve böylece bizim açımızdan daha elverişli olan genel bir barış ortamına yol açabilmelerini sağlamak için İtilaf Devletleri'ndeki halk kitlelerini uyandırmak."^

Savaşan bütün ülkelere demokratik bir barış önerisinde bulunmanın yanı sıra, Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmeden önce izleyeceklerini beyan ettikleri tek diğer dış politika ilkesi, gizli anlaşmalara son vermek ve bunları yayımlamaktı. Bu teminat barış kararnamesinde de yineleniyordu. Savaşan İtilaf Devletleri'nİn ileride elde edecekleri ganimetleri paylaşmak için yaptıkları anlaşmaların yayımlanmasına, Sovyet diplomasisinin çok önemli bir görevi ve başarısı gözüyle bakılıyordu. Gizli diplomasi, uzun bir süredir hem sosyal demokratların hem de burjuva radikallerin saldırılarının gözde hedeflerinden biriydi. İkinci Entemasyonal'in 1910'daki Kopenhag kongresinde gizli diplomasi kınanmıştı; İngiltere'de pasifist eğilimleri olan etkili bir radikal grup, savaş sırasında başlıca derdi gizli diplomasiyi ortadan kaldırıp dış politika üzerinde halk denetimi sağlamak olan bir Demokratik Denetim Birliği yaratmıştı; ABD'de ana

18. Trocki, *Soçincniya.* c, III, II, s. 204; katar metni onun toplu eserlerine dahil edildiğine göre muhle melen Troc ki tarafından kaleme ah nmı şu. Birkaç gün sonra VTsIK "bülün ülkelerin emekçi kitleleri"ne hitaben, "halklara ait bir barış, demokrasinin banşı, adil bir bans" yapmaya yönelik birçağn daha yayımladı: ama "böyle bir barışa ancak bütün ülkelerin halkları devrimci bir mücadeleyle kendi koşullarını kabul ettirdiği takdirde ulaşacağız" diye *aeeUiymiu (Protokoll Zasedanii VTsIK 2 Soıiva* 133).

19. M. Philips Price, *My Reminiscences of the Russian Revolution* (1921), s. 183.

20. *Za Pyat' Lei* 11922), s. 60; Bu kitap parti merkez komitesinin devrimin beşinci yıldönümünü kutlamak amacıyla yayımladığı bir yazılar derlemesiydi.

yasa Senato tarafından alenen onaylanmayan herhangi bir uluslararası anlaşmanın kabulünü engelleyecek şekilde kaleme alınmıştı. Nitekim tıpkı banş kararnamesi gibi, anlaşmaların yayımlanması da, birbirleriyle ve lahiından indirilmiş olan Çar rejimiyle yaptıkları sinsi pazarlıklar bu şekilde dünyaya ifşa edilen İtilaf Devletleri hükümetlerinin başları üzerinden Amerikan kamuoyuna ve bu ülkelerdeki radikal kamuoyuna hilap eden bir eylemdi bir bakıma. 1914 ile 1917 arasında imzalanan anlaşına lann yayımı[2]' ***İzvestiyada*** 10/23 Kasım 1917'de başladı ve bu belgeler broşürler halinde yeniden yayımlandı, bunlardan yedisi 1917 Aralığı'yla 19İÎİ Şubatı arasındaki dönemde hızla ve peş peşe çıktı. O tarihten sonra Rus diplomasisinin devrim öncesi dönemine ait birçok gizli belge de yayımlandı. Bu belgelerin İngilizcede ilk kez 12 Aralık 1917'de ***Manchester Guardian*** gazetesinde yay unlanması yla birlikte, İngiliz radikal çevrelerinin barışın amaçlarının tanımlanmasına yönelik talepleri canlılık kazandı. Bu durum ABD'de de sansasyon yarattı ve Wüson'un, üzerinde birkaç gün sonra çalışmaya başladığı on dört maddeyi oturttuğu çerçeveyi kesinlikle etkiledi. Söz konusu maddelerden ilkinin, genç Amerikan demokrasisinin ve daha da genç Rus demokrasisinin eski Büyük Devletler' in geleneksel uygulamalarına başka İd ıran taleplerini kayıt altına alması tesadüf değildi:

Üzerinde açık müzakereler yürütülen ve ardında hiçbir türden özel/gizli uluslararası anlayışın bulunmayacağı açık barış anlaşmaları: diplomasi her zaman açıkça ve halkın gözü önünde yapılacaktır.

Gelgeldim, gizli anlaşmaların yayımlanmasının önemi, ABD ve diğer ülkelerdeki radikal kamuoyuna hitap etmesiyle sınırlı değildi. Gizli diplomasiye karşı yürütülen demokratik kampanya, on dokuzuncu yüzyılın demokrasi öğretisinin derinlerinde kök salmış olan bir inanca, kamuoyunun etkililiği ve haklılığına duyulan radikal inanca dayanıyordu. Köıü niyetli hükümetlere değil de aydınlanmış halklara hitap etmek, Wilson'un siyasi beyanlarının ve Demokratik Denetim Birliği gibi burjuva radikal örgütlerin propagandalarının ortak noktasıydı ve halkın geniş kesimlerin

21. Troçki'nin **VTsiK**'ya yapıığı açıklamada söylediği **gibi,** bunlar aslında "parşömen üzerine yazılmış anlaşmalar" değil, "hükümetler arasında yapılan diplomalik yazışmalar ve **gidip** gelen şifreli lelgraflar'dı ***(Pıat/ıMı Zoiı'darıiı*** ***\TxlK 2*** **S'V**/ıu **(1918).** s **42).** Yayımlanan anlaşmaların **ilki** ve en çok • .ansasyon yaratanı. **1915** Martı'nda İngillere Fransa **Rus** ya **arjMiıdaki** ıclpraf yazışmalarıydı; bunlara gore Ruvya'ya Istanbul, Ingilırre'ye İran'daki eski **iarafMz** bulge. Fransa'ya da Balı Avj urm'd.ıki loprat, ıjleplenne Rus desleğı vaaı ctfılı yıırdu

den sorgusuz; sualsiz destek görmüştü. [2] Bolşevikler'in. burjuva demokratik halk idealizasyonundan Marksist proletarya idealizasyonuna fark ettirmeden geçmeleri ve oklarını özgül olarak kapitalist hükümetlere değil de bir bütün olarak kapitalizme yöneltmeleri için kusursuz bir silahlı bu. Lenin 1917 Nisanı'nda gizli anlaşmaların "kapitalistlerin çıkarları ile halk iradesi arasındaki çelişkileri en belirgin haliyle ortaya çıkarmış olduğumu beyan ettiğinde, söz konusu geçiş yan yarıya yapılmış oldu.[23] *Izvestiya'da* ilk anlaşmalar yayımlanırken başlarına Troçki'nin imzasıyla kısa bir not da iliştirilmişti. Troçki açılış paragraflarında "demokrasi" telinden çalmakla yetiniyordu:

Avrupa halklarının varını yoğunu elinden alan ve onları mahveden emperyalizme karşı mücadele, aynı zamanda, gün ışığına çıkmaktan haklı nedenlerle korkan kapitalist diplomasiye karşı bir mücadele dc demektir. Rus halkı ve onunla birlikte Avrupa halkları ve bütün dünya, finansör vc sanayicilerin parlamenter ve diplomatik ajanları y la birlikte gizli gizli hazırladıkları planlarla ilgili karınlanmış hakikati bilmelidir... Gizli diplomasinin ortadan kaldırılması onurlu, halka dayalı, gerçeklen demokratik bir dış poliıikanın birinci koşuludur.

Ama son paragraf ihtiyatlı bir şekilde farklı bir zemine kayıyordu:

Bizim programımız milyonlarca işçi. asker ve köylünün yakıcı özlemlerini dile getiriyor. Biz halkların onurlu bir biçimde bir arada varolması ve işbirliği ilkelerine dayalı en hızlı barışı istiyoruz. Sermayenin egemenliğinin en hızlı biçimde alaşağı edilmesini istiyoruz. Egemen sınıfların gizli diplomasi belgelerinde ifade edilen işlerini bütün dünyaya ifşa ederek, dış politikamızın değişmez temelini oluşturan meydan okumayla emekçilere dönüyoruz: Bülün ülkelerin işçileri, birleşin![24]

Troçki bir ay sonraki bir VTslK oturumunda daha ödünsüz bir ilke beyanında bulunuyordu:

Bizim için bir ıek yazılı olmayan ama kutsal anlaşma var, o da proletaryanın uluslararası dayanışması anlaşması.[3'']

Banş kararnamesine ve gizli anlaşmaların yayımlanmasına sadece geçici özel durumlar ya da işe yarar önlemler olarak bakmak sahiden de hata olacaktır. Devrİm'İn ilk birkaç ayının hâkim atmosferini anlamak İçin,

22. "Paıronlar çekinirse, halka başvurmadı yeterliydi... Halk yüce şeyler, haklı şeyler doğru şeyler isliyordu" (R. S. Baker, *Woodratr Wilson: Life and Leiters,* e. Ill (1932), s. 173): bu mesele şuıada enine boyuna ele alınır: E H. Cart, *The Twenty Years' Crkıt* (ikinci basım, 1946). s. 31 6.

23 Lenın. *Sotınenno.* c. XX. s. 259. 24. Troçki. *S,\inemy,ı. c.* 111. II. i 164 5.

2S Ptvıokolı Zasedanıi VTslK 2 Sozıva (1918). s 154.

Bolşevik ideolojisinin aşıladığı esasen erıiemasyonal bakış açısını değerlendirmek zorunludur. Milyukov. Ekim devriminin arifesinde Ön parla mentoda "devrimci demokrasi formiilü"nii alaycı bir edayla karİkatürize ediyordu:

Dış politika yok. diplomatik sırlar yok, sadece hemen demokratik barış diye bir şey istiyoruz ve bunu başarmak için tek yapmamız gereken müttefiklerimizi Lenİn ile Troçki'nin bakış açılarını benimsemeye, onlarla birlikte söyle demeye zorlamak: "Hiçbir şey ısıemiyotuz, uğruna savaşacak hiçbir şeyimiz yok." Daha sonra düşmanlarımız da aynı teraneyi tekrarlayacak ve ulusların kardeşliği gerçekleşmiş bir olgu olacak.[16]

Yeni devrimci hükümet işte bu haletiruhiyeyie kendine "geçici İşçi ve köylü hükümeti" demekle yetiniyordu. Hükümete coğrafi bir sıfat vermek ya da egemenliğine toprak sınırlamaları getirmek güç görünmüş olmalıdır, zira bu aşamada eski Çarlık imparatorluğunun hangi halklarının ona bağlanacağını kimse söyleyemiyordu; her halükârda, nasıl bir birim oluşturulursa oluşturulsun hayatla kalabilmek için neredeyse hemen bir Avrupa ya da dünya cumhuriyetiyle ya da cumhuriyetler federasyonuyla birleşmek durumundaydı. Ama bu sadece zorunluluk ya da rahatlık meselesi değildi. Devrim eski milliyet ayrımlarını miadı dolmuş görerek ıskartaya çıkarmış ve onların yerine sınıf ayrımlarını ikame etmişti. Yeni bağlılık nişanı. Rus olmak değil, işçi ya da köylü olmaktı.

Bu anlayışın pratik sonuçları oldu. Fransız Millet Meclisİ'nİn 20 Nisan 1792 tarihli bir kararı, Fransız ulusuna "ulusun düşmanlarının güttüğü davayı bırakıp cnıın bayrağı altında loplanacak ve özgürlüğü savunma çabalarını kutsayacak olan bütün yabancıları yurttaşlığa kabul etme" yükümlülüğü veriyordu. Paris komünü beyanlarında kendisinden sık sık "evrensel cumhuriyet" olarak bahsediyordu ve komün seçimleri yapıldıktan sonra "komünün bayrağının evrensel cumhuriyelin bayrağı olduğu düşünülerek" yabancıların seçilmesinin meşru olduğu kararına varılmıştı.[27] Bu öncülerin izinden giden Sovyet cumhuriyeti de rejime ideolojik bağlılık beyanında bulunmaya hazır olan herkese yurttaşlık hakkı veriyordu; ve RSFSC anayasası, "usandırıcı forma)itelere başvurmaksızın "işçi sınıfına ya da ırgat kiralamadan çalışan köylüler sınıfına ait oldukları takdirde, Rus cumhuriyeti topraklarında çalışan yabancılara" yurttaş

26. Aktaran Bünyan ve Fisher. *The Boldıevık Revolution, I9I7 I9IH* (Stanford, 1934], s. 43.
27. P. Vesıııer, *History of the Commune of Pari** (Ing. cev. 1872). s. I7S.

tık hakkı (anıyordu.[18] Kızıl Ordu kökeni ve tasarlanışı bakımından münhasıran milli değildi. Kızıl Ordu'nun kurulduğu sıralarda 24 Şubat 1918 tarihli ***Pravda'da*** üç Amerikalı tarafından imzalanan ve Kızıl Ordu'nun dili İngilizce olacak "uluslararası bir müfrezesi"ne gönüllü arayan bir ilan yayımlandı; ilanın kendisinin beş dilde dağıtıldığı söylenir.[39] Öte yandan, yabancıların devrimcilerin saflarına kolayca kabul edilmeleri, Bolşeviklerin kendilerini birer dünya yurttaşı gibi hissedebildikleri anlamına geliyordu. Kendisi de açık seçik tanımlanmış bir ulusal slalüsü olmayan uluslararası devrimci tipinin bir örneği olan Radek'in o sıralarda bir yeraltı Alman yayınına yazdığı gibi, "biz artık ne Moskovalıyız ne de Sov depia" yurttaşlarıyız, biz dünya devriminin öncü koluyuz." "[1] Petrograd bir ulusal devletin başkentinden çok, devrimci proletaryanın merkez karargâhıydı.

Aynı haletirıihiye sıradan dış politika anlayış ve işlemlerine yönelik kibirli bir aşağılama doğuruyordu. Yeni atanan Dışişleri Halk Komiseri Troçki. tavrını bir "aktif enternasyonalizm" tavrı olarak betimleyip görevini otobiyografisine de geçen bir vecizeyle anlatıyordu:

Dünya halklarına hitap **eden** birkaç devrimci bildiri yayımlayıp **sonra da dükkânı** koparacağım.[3']

Bu içi boş bir şaka da değildi. Troçki Dışişleri Halk Komiseri rıaka mındaykcn eski Dışişleri Bakanlığını sadece bir kere, o da bakanlık personelini bir araya toplayıp onlara "bir iki kelimeyle" yeni rejime hizmet etmek isteyen herkesin kalabileceğini söylemek için gitmiştir. Ama gerçekten de gizli anlaşmaları yayımlamak ve yurtdışından bakanlık personeline gelen hediyelerle dolu diplomatik torbaların içinden çıkanları sat

*** Yurtdışına kaçan "bcyazlar"ın yeni rejimin egemen olduğu topraklara laklıklaıı ad. ly.n.)**

2X. **C. S. Curviıch. *htoriyo Smmitry KonWIWui i* l"23). s. 9)'e güre. bu madde panj merkez komitesinden gelen talimat üzerine bon anda dahil edilmiş.**

29. A. Rhys Williams, *Though the Russian Revolution* (1923), s. 185 7.

.10. Aktaran E. Drahn ve S. Leonhard, *Unteı irdische Literatur in Revolutionären Deut sclıfonj (\9\9),s.* 150.

31. L D. Troçki, *Moya Ji~n' {BerYm,* 1930). c. 11. s. 64; Troçki'den şu alıntıyı vjpaıiPest kovski de bunu doğruluyor: "Dışişleri Komiseri makamını sırf parti işleri için daha (azla zamanım kalmasını islediğim için kabul etlim. Ufak bir işim var: gizli belgeleri yayımlamak ve dükkânı kapatmak" *(Proletaıskaya Rerı lyutsiya,* No. 10, 1922, s. 99). Max Eastman'ın, *Sime Lenin Die I* (1925), s. I6'da dile getirdiği. Troçki'nin "Dışişleri Komiserliğine, bu genel kabule göre bülün hükümetlerdeki ikine i makam olduğu için ve uluslara™ ! devrimin o özel uğrağında en fazla güvenilir cesareı ve en kapsamlı planlama gerektiıen makam olduğu ıçın atandığı" iddiası temelsizdir

mak dışında yapılacak bir şey yoktu. Bu görevler de Markin diye yan cahil bir denizciye ve şaibeli siyasi ilişkileri olan Polİvanov adlı yarı ayyaş bir Öğrenciye verildi, genel sorumlu olarak da Zalkind adında bir parti üyesi görevlendirildi.[32] Geri kalan az sayıda diplomatik yazışma kuryelerin gelip gidişlerini ve yurtdışında tutulan Bolşevikler'le (bunların en başında Londra'daki Çiçerin vardı) Rus topraklarındaki yabancıların mübadelesini ayarlayan notlar işi de bizzat Troçki tarafından, daha ciddi İşlerden vakit bulduğunda Smolni'den yapılıyordu. Sovnarkoın, o sıralarda radyodan yayımlanan bildirilerinden birinde "zafer kazanmış olan devrimin kapitalist diplomasinin profesyonel temsilcileri tarafından tanınmaya İhtiyacı yoktur" diyordu;[13] kısa bir süre sonra kendisiyle yapılan bir röportajda Troçki de Sovyet yetkililerin "diplomatik ritüellerin ayrıntılarına kesinlikle kayıtsız" olduklarını ve "hükümetlerle değil, mevcut hükümetleri devirmeyi aklına koymuş devrimci sosyalist partilerle diplomatik ilişki kurmayı zorunlu" gördüklerini söylüyordu.[34] Troçki'nin Dışişleri Halk Komiseri makamında olduğu kısa süreye ait az sayıda belge arasında bulunan ve 27 Kasım/10 Aralık 1917'de ***Pravda da*** yayımlanan bir kararnameyle, onlara gönderilen "telgraflara ve radyo mesajlarına cevap alınamadığı göz önünde bulundurularak", aralarında Londra, Washington ve Roma büyükelçilerinin de bulunduğu yurtdışındaki önde gelen Rus diplomatlarının çoğu işten çıkarıldı.[1s]

Geleneksel dış politikayı küçümseme ve kökleşmiş bir enternasyonalizm, o dönemde rejimin geleceği konusunda herkesin benimsediği görüşün mantıksal bir sonucuydu. Troçki bu görüşü devrim ertesinde altını çizerek ifade ediyordu:

Eğer Avrupa halkları ayaklanıp emperyalizmi ezmezlerse, biz ezileceğiz buna şüphe yok. Ya Rus Devrimi bandaki mücadele girdabını büyütecek ya da bütün ülkelerin kapitalistleri mücadelemizi boğacak.[w]

Avrupa ya da dünya devrimi, Rusya'da sosyalizmin inşasının ve rejimin hayatta kalmasının herkesçe kabul gören koşulu olduğuna göre, dış politikanın temel amacı söz konusu devrimi teşvik etmek ve ilerletmek olmalıydı. Bu amacı takip etmenin yöntemleri dolaysız ve basitti. Sov narkom'un ilk kararnamelerinden biri, J3/26 Kasım 1917'de ***Pravda'da***

32. Troçki. *Soçineniya.* c. III. II, s. 97 9.
33. Kliyuçnikov İ Sabanin, *Mt:ttunarodna\ a Politika,* c. II (1926), s. 92.
34. *İzvcsıiytı.* !6 Aralık 1917. 35. Troçki, *Soçın&uya.* c. III. II. s. 123.
36. *Vıorov î'ftıossiiskii S"eztl Sınvıor* (1928). s. 86 7.

halkan sıfatıyla Lenin'in, Dışişleri Halk Komiseri sıfatıyla da Troçki'nin imzasıyla yayımlanan ve "Dışişleri Komiserliği'nİn yurtdışındaki temsilcilerine devrimci hareketin ihtiyaçları için iki milyon ruble gönderilece ği"ni bildiren kararnameydi.[37] Dışişleri Halk Komiserliği (Narkomindel) devrimden sonraki birkaç hafta içinde Radek başkanlığında bir "uluslararası propaganda şubesi" kurmuştu, bu şubenin başlıca işi Alman ve Avusturyalı savaş esirleri ve doğu cephesindeki Alman birlikleri arasında dağıtılan Alınanca günlük bir gazete olan ***Die Fackeii*** çıkarmaktı, "' 19 Aralık I9I7/1 Ocak 1918'de büro Narkomindel'den VTsIK'ya aktarıldı ve ***Die Fackel,*** ilk sayfasında "Alman kardeşlerimiz arasında ücretsiz dağıtılmak üzere. Kari Radek'in yayın yönetmenliğinde her gün çıkar" yazan ***Der Völkerfriedeye*** dönüştü. Bu gazetelerin belki de en şaşırtıcı yanı entelektüel karakterleriydi; okurun Marksİzmin temel öğretilerine belli ölçüde aşina olduğu varsayılıyordu. Macarca, Romence, Sırpça. Çekçe ve Türkçede de benzer yayınlar çıktı.[3]* Rusya'nın dört bir yanındaki savaş esiri kamplarına casuslar gönderildi; 10.000 Alman ve Avusturyalı esir, yurlıaşları arasında devrimci faaliyetlerde bulunmak üzere eğitilip örgütlendi. Bu çalışmaların hızla başarılı olduğu, Troçki'nin 9/22 Aralık 1917' de, Avuslurya Macaristan uyruğu devrimci savaş esirlerinin husumetlerin yeniden başlaması halinde Alman emperyalizmine karşı hizmet etmeye hazır olduklarını söylediklerini beyan etmesinden anlaşılıyordu.• "'İki hafta sonra Pravda'da, "Rusya'daki Sosyal Demokrat Savaş Esirleri Örgütü" imzasıyla "Avusturya Macaristan Monarşisi ve Alman imparatorluğu proletaryasına hitap eden bir çağrı" yayımlandı.[41]

Devrimci propagandanın ağırlığı başlarda aslen düşman devletlere yöneltilmiş olmasına rağmen, kısa bir süre sonra batılı ülkelerle de ilgilenilmeye başladı. Bir İngiliz zindanından daha yeni salınmış olan Çiçerin, 1918 Ocağında üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresine "İngiliz em

n.S.>h,aıueUzakoncnii, I9l7 I1l$,m<vite **112:Troçki.*Soçineniya.*c. 111. II.s. 151'de yayımlanmış olması bu yaz.ının Troçki larafından kaleme alındığını gösterir.**

38. *Vas'moi S"ezd RKP (B}(W$*, s. 434 5'le yer alan bir rapora güre, şubenin personeli Alman ve Avusturya Macaristan uyruklu savaş esirlerinden oluşuyordu.

39. John Reed, *The Liberator* (New York), Ocak 1919. s. 17 23'le *Oie Fackel* ile *Der Vâtkerfrıede'nin* on kapaklanmn tıpkıbasımları görülebilir; *Revolyıtsiya 1917 goda.* c. VI (der. I. N. l.yubimov. 1930), s. 256. *Der Volkerfriede* [0/23 Ocak 19l8'e kadar on Uç sayı çıklı (sonuncusu British Museum'da bulunabilir): derginin yayın hayalı Bresl Lılovsk an lajmasıyla sona erdi.

40. Troçki. Seıı'nrmvo.c 111. II. • . 150 1

i\.*Pravda,* 22 Aralık 191 7/4 Ocak 1918.

peryalİzmi davası İflas etmek üzere", "en yakın gelecekte devrim ateşi İngiliz halkını da yakalayacak" ve "bu devrim sosyalist devrim olacak" di yordu.[j;] Rejimin ilk üç diplomalı. Stockholm'e atanan Vorovski, Cenevre'ye atanan Karpinski ve Londra'ya atanan Lİtvinov oldu.*[13] Litvinov'un resmi faaliyetleri esasen barış ilanını öne çıkaran "demokratik" bir hattı izliyordu. 1918 Ocağında İngiltere işçilerine hitaben, "ilhak yok, tazminat yok ilkesine dayalı acil, adil, demokratik bir banş" lalebini desteklemeye yönelik bir çağn yayımladı; bu banş "bütün ülkelerde militarizmin çökmesine neden olacaktı."[44] Bu çağrı Sol çevrelerde olumlu bir izlenim uyandırdı; Litvİnov 22 Ocak 1918'de Nottingham'da yapılan İşçi Partisi kongresine hitap edip Rus işçilerinin "demokratik ilkelerin dürüstçe uygulanması uğruna bütün dünyanın emperyalistlerine karşı eşitsiz bir kavga verdiğini" söylediğinde büyük bir alkış kopmuştu.'[15] Ama İnsanları daha dolaysız biçimde devrime kışkırtmak da Litvinov'un görevleri arasındaydı. Radck'e Alman şubesinin sorumluluğu verildiği sırada, Narkomin del tarafından Rus kökenli bir Amerikan yurttaşı olan Boris Reinstein başkanlığında bir başka uluslararası devrimci propaganda şubesi daha kuruldu. Rcinstein kısa bir süre içinde bol miktarda İngilizce devrimci literatür üretti; ingiliz Hükümeti, Petrograd'la yaptığı diplomatik yazışmaların dokunulmazlığını garanti altına almak için, Londra'da ki Litvinov'a da aynı İmkânlan vermek zorunda olduğundan, bu literatür diplomatik torbalarla hızla İngiltere kıyılarına ulaştı.[46] Bu durum İngiltere Hükümeti'nin Litvinov'a ve Bolşevikler'e kızması dışında başkaca görünür bir sonuç yaratmadı.

42. *Treni Vserossiiskii S'ezdSovetov* (1918), s. 9; Çiçerin'le birlikte salıverilen, İngiliz Sosyalist Partisi nden Petrov. onun arkasından daha ihtiyatlı ve genel bir edayla konuşmuş.

43. Troçki. *Soçineniya.* c. 111, II. s. 133, 152 3.

44. *The CaU,* 10 Ocak 1918.

45. Konuşma konferans kayıtlanna geçirilmemiş, ama 24 Ocak 1918 tarihli *Labour Leader fa* kısa bir özeti vat; son sözleri şöyle: "Batışınızı hızlandırın."

46. *Kommıınıstieeskiı Imernatıional,* No. 9 10 (187 8). J929, s. 189, İngiliz Hukümeıi 1918 Ocağı'ndd Amerikan Hilkıımeti'ni bu trafikten haberdar elmiş *{Foreign Relouons of the United Slates, 1918: Russia,* c. 1 (1931), s 723); Öte yandan, Lİtvinov daha sonralan "[İngiltere'de! kendisinin yayımladığı her şeyin İngiltere'de basıldığım" iddia etmiş ve "bütün belgelerine el koyan Dışişleri Bakanlığının da bunu doğrulayabileceğini" söylemiştir *(Foreign Relations of the United Suites. 1919. Russia,(}9İl),s.* 10). I919'da bir İngiliz ga zeltci Reinslein'ı "hiçbiri hemangı bir şekilde bu kıyılara ulaşmayan tonlarca İngilizce propaganda metni basan gayet lüzumsuz bir bolumun başkanı" olarak tasvir ediyordu (A. Ran some, *6 Weeks m Russia in 1919* (1919), s. 24).

Banş kararnamesinin batılı İıilaf Devletleri'nden herhangi bir cevap almayı başaramaması ve bu başarısızlığa rağmen, Almanya'yla sürdürülen savaşı sona erdirmenin acil bir gereklilik haline gelmesi, Sovyet liderlerini ulusal çıkarlan ve ulusal gerekleri karşılamaya yönelik bir politika tasarlamaya zorladı. Bu noktadan İtibaren Sovyet dış politikasında bir ikilik ortaya çıktı. Herhangi bir dış politika meselesinde, önceliğin Sovyet ulusal çıkarlarına mı yoksa dünya devriminin uluslararası çıkarlarına mı verilmesi gerektiğini ya da geriye dönüp bakıldığında, hangisine verilmiş olduğunu sormak teorik açıdan her zaman mümkündü; bu da, siyasi ihtilaflarla dolu hararetli ortamda, ilke ile uygun bir çözüm arasında yapılacak bir seçim olarak tasvir edilebiliyordu. Auta artık söz konusu dönemlerin herhangi birinde, bu iki çıkar arasında temel bir uyuşmazlık teşhis etmek zor olduğu İçin, sorun büyük ölçüde gerçekdışı kalıyor ya da bir takıik meselesine indirgeniyordu. Lenin, lek bir ülkedeki harta belki de geri kalmış Rusya'daki bir proleter devriminin, kapitalist bir dünyada kendini geçici olarak tecrit edilmiş bulabileceği olasılığını uzun zaman önce dikkate almıştı[47] ve belki bu yüzden de ortaya çıkan durumu gerçekçi bir biçimde değerlendirmeye takipçilerinin çoğundan daha hazırlıklıydı. Devrimin zafer kazanmasından sonra, dış politika ve diplomasinin kapitalizmin kötü bir mirasından başka bir şey olmadıkları ve proletarya diktatörlüğünün karargâhının yerleşik bir devletin başkenti değil de militan bir hareketin genelkurmay başkanlığı olacağı şeklindeki yanılsamalar otomatik olarak ve neredeyse farkına vanlmaksızın kaybolup gitti. Devrimin ertesi günü. kesin sınırlardan ve hatta resmi bir isimden yoksun olsa bile, yine de ülkelere ayrılmış bir dünya İçinde bir birim oluşturan bir toprak parçasının kamu yönetiminin sorumluluğunu Sov narkom üstlendi. Uluslararası bakış açısından Sovyet cumhuriyeti sırf bu nedenle ve yeni yöneticilerinin bilinçli eylemlerinden bağımsız olarak bir devlet haline geldi. Geri kalanını da kendini koruma İçgüdüsü halletti. Bolşevikler Avrupa devrimi düşleri gerçekleşene kadar diğer devletlerin tecavüzlerine karşı devlet otoritesine sahip çıkmak için sağlam bir gerekçeye sahiplerdi; bu da, kendilerine rağmen, aradaki mesafeyi kapatmak İçin bir dış politikaya sahip olmak zorunda oldukları anlamına geliyordu. Daha özelinde, ne pahasına olursa olsun Rusya'yı savaştan çıkarmak zorundaydılar; zira ordunun erat tabakasını oluşturan köylüler ancak kendilerine barış sağlayan bir rejimi desteklerlerdi. Ama Troçki'nin tersine, Le

47. Bkz. ilende s. *522*

nİn'in en baştan beri gördüğü gibi banş yapmak için iki taraf gerekiyordu; bu da dünya devrimi gerçekleşene kadar, savaşan kapitalist ülkelerden soluk alacak bir mühlet koparmanın zorunlu olduğu anlamına geliyordu. Böylece kendilerini içinde bulduklan durum Bolşevikler'e ikili ve bazı bakımlardan kendi kendisiyle çelişen bir dış politikayı dayatıyordu: Kapitalist hükümetlerin çöküşünü hızlandırmaya çalışmak ve onlarla müzakereler yapmaya çalışmak.

Devrimci öğreti Sovyet iktidarının bütün kapitalist ülkelere eşit ölçüde temel bir düşmanlık beslemesini gerektiriyordu ve başlangıçta dünyanın geri kalanıyla kurulacak gündelik ilişkileri bu toptan ret tavrının yönlendireceği varsayılıyordu. Devrimin ilk haftaian bu tarafsızlığı haklı çıkarmış gibi görünüyordu. İtilaf Devletleri'nin Petrograd'daki elçilikleri yeni rejime mutlak bir boykot uyguladılar. O sıralarda yeni hükümetle dostane ilişkiler kurma girişimlerinde bulunan ve Bolşevik liderlerin samimiyetine ve rejimin kalıcılığına inandığını beyan eden ilk İtilaf devleti görevlisi, Fransız askeri ataşeliğinde çalışan, Sadoul diye egzantrik, radikal bir yüzbaşı oldu. Üstleri, Sadoul'un Lenin ve Troçki'ye yaptığı ziyaretleri, şüphesiz edinebileceği bilgiler uğruna, hoşgörüyorlardı. Ama Sadoul 17/30 Kasım 1917'de Fransız elçiüğindeki sosyalist dostları Albert Thomas ve Loucheur'e kendi adına. Sovyet rejimine uygulanan boykotun devamına karşı çıkılmasını savunan bir telgraf çekmek için izin istediğinde, talebi reddedildi.[48] En başta Amerikalıların sempatisine daha fazla ümit bağlanmıştı. Petrograd'daki Amerikan Kızılhaç Komisyonu'ndan Raymond Robins başlarda aslen Kızılhaç depolarının emniyeti İle ilgilenirken, kısa sürede rejimin gücünden ve esnekliğinden etkilenip iktidarı ele geçirmelerinden üç dört gün sonra Troçkİ'yle bir görüşme yapmış,[49] o tarihten sonra da Troçkİ'yle temasını sürdürmekle kalmayıp Amerikan resmi çevrelerinde Sovyet Hükümeti'ne karşı olumlu bir tavır lakınılma sının güçlü bir savunucusu olmuştur. Fikirlerini olumlu yönde değiştirdiği ilk kişi askeri ataşe Judson'dı. Judson, 18 Kasım/1 Aralık 1917'de, İngiliz ve Fransız meslektaşlarını işbirliğine ikna edememiş olsa da Amerikan Elçisinin onayıyla. Troçki'yi ziyaret etti ve onunla uzun ve dostane

48. J. Sadoııl. *Notes mr la Revolution Bolchevique* (1919). s. 125 6.

49. Bu göriismeyi, Troçkİ'yle New York'la tanışmış olan ve o şualarda Robıns'in sekreterliğini ve çevirmenliğini yapan Rus kökenli bir Amerikalı olan Alex Gumberg ayarlamış: Robins ile Gunıberg'in yayımlanmamış yazılarıyla ügili bilgilen bana Bay W. A. Williams ilelli; bu bilgjlcı kendisinin Rus Amerikan ilişkileriyle ilgili, yakında çıkacak olan kitabında ver MİaraL

bir görüşme yaptı.[50] Troçki Rusya'nın "müttefiklerine karşı belli bir yükümlülüğü" olduğunu kabul etmeye hazırdı; Judson da onu, ateşkes yapıldığı takdirde, "diğer cepheleri koruması ve o sırada Rus ordusuyla çarpışan Alman birliklerinin oralara naklini önlemesi" için. ayrıca Alman ve Avusturyalı savaş esirlerinin serbest bırakılmasını önlemesi için sıkıştırdı. Troçki "bu koşulları düşünmüş olduğu" ve "ateşkes komisyonuna gerekli talimatlann verileceği" cevabını verdi.[51] Ayrıca Judson'a, İtilaf Dev letleri'ne, önerilen koşulları "inceleme" ve bunlar hakkında "tekliflerde bulunma" olanağının sunulacağı konusunda teminat verdi. Ama bu sıralarda Washington'daki kamuoyu hızla Bolşevikler aleyhine dönmekleydi." Judson bağlı olduğu elçi tarafından hemen görevden alındı ve gözden düşerek Washington^ geri çağrıldı; Dışişleri Bakanlığı "Başkan, Amerikan temsilcilerinin Bolşevik hükümetiyle her türlü doğrudan iletişimi kesmelerini istemektedir" şeklinde bir genelge yayımladı.[53]

Bolşevikler İttifak Devletleri kampından da eşit ölçüde dolaylı ve tatmin edici olmaktan uzak müzakere leklifleri aldılar. Bir zamanlar Troçki'nin arkadaşı olan. şimdi ise milliyetçi bir Alman sosyal demokratı ve Alman davasının savunucusu olup çıkan, her yerde hazır ve nazır Parvus,[54] 1917 Kasım ve Aıalığı'nda, Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin, aralarında Scheidemann'ın da bulunduğu çeşitli üyelerini, Stockholm'deki Sovyet casusu Vorovski ile tanıştırdı. Stockholm'deki Alman sefarethanesi müşaviri Rietzler de Vorovski ile temas halindeydi; Radek de Scheide mann'la bir toplantı yaptı.[55] Ama kapalı kapılar ardındaki bu tartışmalar

50. William Voorhees Judson'ın Chicago'daki Newberry Library'de bulunan yayımlanmamış yazılarıyla ilgili bilgileri yine Bay W. A. Williams iletti; görüşmeye ilişkin kısa an *htım\ar Foreign Relations of the United Slates. 19 IS: Russia,* c. 11 1931), s. 279'da ve Troçki. *Soçineniya,* c. 111. II, s. 185'te bulunabilir

51. Bu talimatlar yerine getirildi. Karnenev daha sonra Sovyet delegelerinin esir mübadelesi talep etmediklerini, çiınkii "Alman emperyalizmine milyonlarca asker arz etme riski" olduğunu söylemiş ve "Almanya'yı Liebknecht yönetiyor olsaydı savaş esirlerini serbest bırakırdık" demiştir. *(Protokoll Zasedanii VTslK 2 Soziva {* 1918). s. 9[ ); Sadoul Alman birliklerinin nakli ile ilgili şartı ilk kendisinin Önerdiğini iddia eder *{Notes sur la Révolution Bol cnevique (I9l9),s.* 120).

52. Bu gelişmeden aslen, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'nmgörevlilerinin hareket geçirdiği Lansing sorumluymuş gibi görünüyor, bkz. Lansing'in 4 Aralık 1917 tarihli müzekkeresi. War Memoirs of Roberl Lansing (New York. 1935) içinde, s. 339 45 ve Wilsoii'a yazdığı mektup, *Foreign Relations of the United States: The Lansing Papers (1914 1920), c.* II (1940), s. 343 5.

53. *Foreign Relations of the United Slates. 1918: Russia,* c. I (1931), s. 289.

54. Bkz. c. 1, s. 67. not 51; gerçek adı Helphand ya da Rusçadaki biçimiyle Oelfand'dı.

.15. P. Scheidemann. *Memoirs of ti Social Democrat* (Ing. çev . 1929), c. II. s. 431 3, 435. 442 3.

hiçbir sonuç doğurmadı. Almanya'ya gönderilmiş olan bir Bolşevik casusu Alman yetkililerle hiçbir temas kurmayı başaramadı.[56] Dolayısıyla mevcut durum, savaşan devletler arasında Bolşevizm'e karşı çıkma konusunda, aralarındaki bütün geçici çatışmalardan ve çelişkilerden daha derinlere kök salmış temel bir çıkar ortaklığı olduğu yolundaki Bolşevik inancını doğruluyor gibiydi. 1917 18 kışında hem Lenin hem de Troçki, şu anda ikisi de savaşı kesin olarak kazanmanın imkânsızlığına ikna olmuş olan Almanya ve İngiltere'nin, bir anlaşmaya varıp hınçlarını Rusya'dan çıkaracaklarından eminlerdi.[57] Bu varsayıma göre Sovyet rejiminin kapitalist hükümetlere olan muhalefeti mutlaktı, bu hükümetler ara

56. Bıı girişimin karışık bir anlatımı M. Philips Price. *My Renıtniscentes ff the Russ\an Revolution (* 1921), s. 17b 7'de bulunabilir: Bununla ilgili belgeler yazara Sovyel yetkilileri tarafından verilmiş olmalı.

57. Lenin'in görüşü J. Sadou!. *Notes sur la Revolution Bolchevique* (1919), s. 191'de aktarılıyor. Troçki üçüncü Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'ne. Almanya'nın Bresl Lilovsk'da ki politikasının "bizim içten inancımıza göre. Londra'da sessizce ünaylandığı"nı söylüyor ve sozlcnne şöyle devam ediyordu "İngiliz emperyalizmi Almanya'yı yenecek konumda olmadığının gayet iyi farkında ve Almanya'yı İngiliz ve Fransız muadilleriyle yaptığı müzakerelerde daha uysal hale getirmek için Alman emperyalizmine telafi olarak Rusya öneriliyor . Wilson, Kİihlmaım. Lloyd George ve Clemenceau'nun hepsinin amaçlan aynı. *(T'e'ii vserosûıskii S'ezd So vlov* (1918), .s. 54 5). Almanya ile hilaf Devletlen'mn Rusya aleyhine anlaşacaklan inancı, kısmen kapitalist Devlellerin bir proleter devrimiyle karşı karşıya kaldıklarında atacakları doğa! adımın bu olduğu yolundaki önsel savdan ilham almış olabilirdi. Ama bu inanç, o sıralar gayet iyi bilinen, ama sonradan olaylar farklı bir seyir izleyince unutulan belli olgulardan da güçlü bir ampirik destek alıyordu. 1917 18 kışı boyunca Almanya'daki iç durum ciddileşti; Fransızların askeri kayıplan ve İngilizlerin gemi kayıpları her iki ülkede de olup bitenleri izleyen kamuoyunu ciddi bir biçimde sarstı; 1918 Temmuzu'ndan önce Amerikan desteği bekleneni i yordu ki bu desteğin niceliği de ni lelığı de doğru diriist bılınmıyoıdu. Bulun Avrupa ülkelerinin liderleri çeşıllı lavırler vererek biı banc imzalamayı düşünmeye başlamışlardı. Bu arada 1917 yazından soma Rusya'nın anık etkin bir mültefik olmadığı gillikçc daha net anlaşılmaya başladı; Ekim devrimi ve Bresl Lıovsk anlaşması doğu cephesine öldürücü darbeyi indirdi. 1917 Ağustosu'nda Alman Dışişleri Bakam olarak atanan Kühlmann, bir sonraki ay Belçikalı arabulucular yoluyla (o sıralarda resmi görevli olmayan) Briand'a bir teklif götürdü; Briand batıda Fransa'yı tatmin edecek koşullara şahsen olumlu bakıyordu. O sıralarda İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Rusya'yı gözden çıkararak Almanya'yla barış yapmayı planlayan. İtilaf Devletlerine mensup bankacılar "m İsviçre'de toplanacakları iddiasından haberi olduğunu inkâr ediyordu *{The Time* t. 15 Eylül 1917). Briand'a gelinlen teklif len haberdar olan ve Avrupa kamuoyunu meydana getiren birçok akımla temas halinde olan, *The Times* gazetesinin dış haberler müdürü Wickham Steed 28 Ekim 1917 tarihli özel bir mektupla şöyle yazıyordu; En ciddi lehlike, Fransa'da ve burada siyasetçilerin ve halkın Alsace Lorrain ve Belçika'ya fazla bel bağlamaları ihtimalidir, Kühlmann da bunu istiyor çünkü o Alman siyaselinin "doğucu" kanadında ve Rusya ve doğuyla uğraşırken elinin serbesl kalması için batının önemli bir bölümünü feda elmeye hazır" *(The History of the Times, c.* IV (1952), I, 335; Almanlann Alsace Lorrain üzerindeki inadını kıran bu müzakerelerin bir anlatımı şurada bulunabilir: D.

sinda derece farkı söz konusu olamazdı. Troçki, Sovyet HükiimetÍ'nin Almanya'ya batılı İtilaf Devletleri'nden daha olumlu baktığı yolundaki suçlamayı şiddetle reddetmeyi sürdürdü.[58] Bu dönemde yeni rejimin bir kapitalist hükümet ya da hükümetler grubuna karşı bir başkasının gözüne girmeye çalışması düşünülemezdi. Barış kararnamesi. Sovyet Hükümeti' nin ilk beyanlarının çoğu gibi, genelde bütün dünyaya "bütün savaşan halklara ve onların hükümetlerine" hitap ediyordu.

Gelgeldim barış bildirisi her yerde görmezden gelinmişti; ve Rus orduları tedricen dağılırken, cephedeki konumu netleştirmek için bir şeyler yapılması gerekiyordu. 8/21 Kasım 1917'de, Sovnarkom, sahradaki baş

Uoyd George. *War Memoirs,*:.* IV(1934). 2081 107). 29 Kasım l91Tde, Bolşevik «fevrimi üç haftalıkken. *Daily Telegraph* gazetesi. Lansdowne'un tavizler vererek banş imzalanmasını savgnatı ünlü mektubunu yayımladı; bu mektup. *The Times* ve *The Morning Post* gazetelerinde eleştirilse de geniş bir destek aldı. 28 Aralık 1917'de, Lloyd George *Manchester (iuardiatı'ıa* yazıişleri müdürü C. P. Seott'a. "son derece pasifist bir haleliruhiye içinde" olduğunu ve "savaş kabinesinde barıştan yana bir hissiyat olduğu "na söylüyordu; Scoit'a "Almanya'nın batıda vereceği tavizlen doğuda telafi etme planına meylettiği™ izlenimini vermişti (J. L. Hammond, *C. P. Scon of the Manchester GuatJian* (1934), s. 219 20. 232) Lloyd George. 5 Ocak I918'de sendika kongresine savaş amaç lan m beyan ederken, Bolşe vikler'in "ortak düşmanla ayrı müzakereler" yürütmelerine değindikten sonra esrarengiz imaljrda bulunarak "Rusya'nın ancak kendi halkı tarafından kurlanlabileceği" sonucuna ulaşıyordu. Uç gün soma Wilson'uii "on dört madde"si açıklanınca dikkatler bir süre onun ii/ erinde odaklandı. Ama 1918 Nisanının başlarında Almanların Mart ayındaki taarruzundan sonra Milner, Haidane. Lloyd George ve Webb'ler arasında "Rusya'yı gözden çıkaıma pahasına Almanya'yla banş müzakereleri" yapma konusunda başka tartışmalar da yapıldığı bildirilir *iThe History of the Times.* c. IV (1952), I, 360; bu bilgi bu tartışmaları Webb'ler dcn alan Clifford Sharp'tan geliyor, Sharp Webb'lere de bundan Belçikalı sosyalist Huys mans'ın bahseıiıf ini. ama onun da bu ışı "Scheidemann için bile fazla rezilce" bulup ihıimal vermediğini ekler) I9IS yazında balı cephesindeki durumun değişmesi bu projeleri en sonunda unutulmaya terk etmiştir. Ama Sovyel liderleri bunların bazılarını kesinlikle biliyor, bazılarım da tahmin ediyorlardı. O sıralarda Londra'da Sovyet özel elçisi olarak bulunan l.ilvinov'un kansı, savaş kabinesinde tavizler vererek barış yapmanın en aklif savunucusu olan Milner'la yakın temas halinde bulunan gazeteci Sidney Lov/ ıın yeğeniydi; Low daha 1917 Manı'nda ve 12 Kasım 1917'de Milner'm görüşlerini kaydetmiş, Milner'm Almanya'nın "Polonya ve Rusya'da istediğini yapabilme"yi ve "Afrika'daki kolonileri geri alma'yı talep edeceğim öngördüğü son derece karamsar bir konuşmayı aktarmıştı (D. Chapman Houslon. *The L>:"Historitin* (1936). s. 268 9. 278). Gelgelelim. bilgini.. Pelrograd'a bu kanaldan ulaştığına dair hiçbir tanıt yoklut.

58. Mesela, Almanlar Rus birlikleri için hazırlanan bir propaganda bülteninde İngiliz emperyalizmini Çarlann emperyalizmine benzettiklerinde. Troçki *Yarı Doğru* adlı bir makale yazarak, benzetmenin yerinde olduğunu ama "Alman emperyalizminin de onlardan zerre farkı olmadığı" cevabını vermişti; İtilaf Devletleri'yle yapılan gizli anlaşmalar yayımlandığında. Alman proletaryası devrimini yaptığı zaman, Alman arşivlerinde de en az bunlar kadar rezil belgeler bulacağını belirtmeye de dikkat ediyordu (Troçki, *Soçineniya.c* III, II, s. 148 9. 164 5).

komutan Duhonin'e, düşman komutanlığına hemen ateşkes müzakerelerine girmeyi teklif etmesi emrini yolladı.[59] Ancak durum. Troçki'nin Petrograd'daki İtilaf Devletleri elçilerine yolladığı, elçilerin dikkatlerini resmen banş bildirisine çeken ve onlardan "söz konusu belgeye bütün cephelerde hemen ateşkes ilan edilmesine ve banş görüşmelerine hemen başlanmasına yönelik resmi bir öneri gözüyle bakmalannı" isteyen bir notla dikkatlice dengeleniyordu.[60] Duhonin, emri uygulamayı reddedince hemen görevden alındı. Başkomutanlığa, Savaş Halk Komiseri olarak görev yapan Krilenko alandı ve Lenin ile Krilenko'nun imzasıyla bütün asker ve denizci komitelerine hitap eden ve onlara "karşı devrimci generalleri" tutuklayıp ateşkes görüşmelerini başlatacak temsilcileri kendi aralarından seçmelerini tavsiye eden bir beyanname yayımlandı.[61] Ama bu emir, beklenebileceği gibi, Krilenko'nun kendisi cepheye ulaşıp ateşkes talep etmek üzere Alman hatlarına delegeler yollayana kadar ölü bir mektup olarak kaldı. Ertesi gün, 14/27 Kasım 1917'de, Alman genelkurmayı ateşkes görüşmelerinin 19 Kasım/2 Aralık'da başlamasını kabul etti.[63] Troçki hemen Petrograd'daki İtilaf Devletleri elçilerine haber verdi ve İtilaf Devletleri hükümetlerini görüşmelerde temsilci bulundurmaya davet etıi.[ÖJ] Radyodan da "savaşan ülkelerin halklarına" hitap eden ve açık bir Ultimalomla sona eren benzer bir duyuru yapıldı;

18 Kasım'da barış görüşmelerine başlayacağız. İtilaf Devletleri temsilcilerini göndermezlerse, görüşmeleri Almanlarla tek başımıza yürüteceğiz. Biz genel bir barış istiyoruz, ama İtilaf Devletleri'ndek i burjuvalar bizi ayrı bir barış İmzalamaya zorlarlarsa bütün sorumluluk onların olacaktır.[64]

Troçki aynı zamanda Petrograd Sovyetİ'ne yaptığı bir konuşmada, Sovyet elçilerinin barış görüşmelerini nasıl yürüteceklerini de açıklıyordu:

Onlarla masaya oturup hiçbir kaçamağa yer bırakmayan açık sorular soracağız ve görüşmelerin bütün seyri, onların ya da bizim söylediğimiz her kelime kaydedilecek ve radyotelgraf yoluyla, tartışmalarımızın yargıcı olacak biıiün halklara iletilecek. Alman ve Avusturya hükümetleri, kitlelerin etkisiyle, bu mahkemeye çıkmaya razı oldular. Yoldaşlar, şundan emin olabilirsiniz ki, Rus devrimci delegasyonunun şahsında bizleri temsil eden savcı yerinde olacak ve zamanı geldi

59. Bünyan ve Fisher, *The Bolshevik Revolution. 1917 1918* (Stanford, 1934). .s. 233.
60. Troekı. Av'i^'ya. c. 111.][. s. 157.
61. Bünyan ve Fisher, *The Bahhcvtk Revolution. 1917 1918* (Stanford. 1934), s. 236.
62 *A* Rc.s. 255 K. 63. Trocki. 5.>c»tf"Öa,c. 111. 11, s. 175 6.
64. Kliyuçnikov i Sabanin, *MezdunaroJmıya Politika,* c. Il (19261. s "3 4.

ğinde bütün emperyalistlerin diplomasisi hakkında kovuşturma başlaıılması lehinde gok gurülıüsü gibi bir konuşma yapacaktır."

The Times'in, Brest Litovsk'da ateşkes görüşmelerinin başladığı gün Troçki'yle röportaj yapan muhabiri, Troçki'nin tavnnın "çok yakında aniden ve eşzamanlı olarak bir pasifizm patlaması olacağı ve bütün krallıkların, prensliklerin ve güçlerin bu patlamaya teslim olmak zorunda kalacağı şeklinde bir yanılsama taşıdığını gösıerdİği"nİ yazıyordu.[66]

İşte bu koşullarda Joffe, Kamenev ve Sokolnikov başkanlığında ve askeri uzmanların yanı sıra bir işçi ve bir köylünün de dahil olduğu Sovyet aleşkes delegasyonu, kendini Brest Litovsk'da, General Hoffmann'ın başkanlığındaki kellıfelli Alman delegasyonuyla baş başa buldu.[67] Joffe hemen diğer bütün savaşan ülkelere delege göndermeleri çağrısında bulundu. Hoffmann buna, kendisinin sadece Ruslarla ve sadece askeri konularda görüşmeye yetkili olduğu cevabını verdi. Durum Sovyet delegeler için gayet müşkül bir hal almıştı. Kapitalist Devletlerin bir grubuyla (kısa bir süre sonra Brest Litovsk'dakİ görüşmelere Avusturya Macaristan, Bulgaristan ve Türkiye de katıldı) ayrı müzakereler yürütmek zorunda kalmaları yetmiyormuş gibi, bir de çok ciddi bir ilke sorunuyla karşı karşıya kalmışlardı Alman cephesini devrimci propaganda yoluyla dağıtıp Alman Hükumeti'ne karşı bir proleter devrimini hızlandırarak mı, yoksa bu hükümetle görünüşte dostane müzakereler yürüterek mi barış yapacaklardı'.' Sovyet politikasının esas görevi zaten bu zorlu seçimi yapmaktan kaçmak ve her iki yöntemi de bir arada kullanmaktı. İşler korkulduğu kadar kötü gitmedi. Sovyet delegeleri Alman genelkurmayının asli derdi olan askeri taleplerle fazla ilgilenmiyorlardı; Sovyetlerin cephede düşman askeriyle dostluk kurma ve Alman birliklerinin batı cephesine nakledilmemesiyle ilgili istekleri Alman askeri delegasyonuna çocukça ve anlaşılmaz geliyordu, ama bunları cidden zararlı görmüyorlardı. Joffe Petrograd'daki yetkililere danışmak için, düşmanlığın askıya alınmasının sürdürüleceği bir haftalık erteleme talebinde bulundu ve talebi kabul edildi.

65. Troçki. *Soçineniva.* e. Ill, 11. s. 178.
66. *The Times,* 7 Aralık 1917.
67 Aleşkes ve barış müzakerelerinin. Alman tarafından tam ve nukul denecek ölçüde nesnel bir anlaıımı şurada bulunabilir. *Die Aufzeichnungen des Gemralnwjon Ma' Hoff mann* (1929). c II. 197 218 (bu oll Mas Hoffmann'ın ilk olarak 1923'ıe yayımlanan *Der K'eig der Versäumten Gelegenheiten* kitabını da içeriri. Sovyet askeri uzmanlarından biri olan Fokke'niıı, *A'khtv Russkoy Revslvutsii* (Berlin), c, XX (1930), s. 5 207'de yayımlanan anılan da birçok piloresk ayrımı içerir

Müzakereler hakkında VTslK'ya sunulan rapor Kamenev tarafından hazırlandı; Kamenev bir kez daha Sovyet Hükümeıi'ni ayrı bir banş yapma suçlamasına karşı aklamaya çalışıyor ve Sovyeı dış politikasının amacını tanımlıyordu:

Ayn bir barış imzalama karşılığında Almanya'nın verebileceği tavizlerin sınırı epey geniş. Ama biz Breşte bunun için gitmedik; biz Breşte, sözlerimizin Alman generallerinin başları üzerinden Alman halkına ulaşacağına, sözlerimizin Alman generallerinin ellerinden halklarını aldatmak için kullandıkları silahlan düşüreceğine inandığımız için gittik.[68]

Troçki artık karar vermeleri için önlerinde bir haftadan uzun vakitleri olduğuna işaret ederek, bir kez daha İtilaf Devletleri'ne çağrıda bulundu;[69] Bu kez, resmi bir cevap alamasa da, İngiliz Elçiliği'nden, ateşkes görüşmelerinin, İtilaf Devlelleri'nin ayn ayrı banş imzalamamak konusunda 5 Eylül 1914'te yaptıkları anlaşmayı ihlal ettiği yolunda resmi bir *communiqué* aldı. Joffe Brest Litovsk'a döndü; ve burada 2/15 Aralık 1917 tarihinde Rusya ile İttifak Devletleri arasında ateşkes İmzalandı. Ateşkes Alman ordularını. Moon Sound adaları dahil işgal ettikleri bütün Rus topraklannda aynen bırakıyordu: bu bakımdan sıra dışı bir yanı yoktu. Gelgeldim, ateşkes metninin askerlikle ilgili olmayan iki maddesi, onu askeri tarihte eşi görülmemiş bir belge haline getirmişti. Alman genelkurmayı düşmanlığın bitiminden, halen hareket emri almış olanlar dışında kalan birliklerini batı cephesine nakletmek İçin yararlanmamayı kabul etmişti; bu Sovyetler'in, bir kapitalist gruba bir diğerine karşı yardımcı olabilecek bir anlaşma imzalamaktan duydukları endişeyi yatıştırıyordu.™ Öbür olağandışı madde düşmanla münasebet kurmayla ilgiliydi. Lenin, sekiz ay önce yazdığı Nisan tezlerinde, emperyalist savaşı bilir meıin bir yolu olarak "aktif hizmette olan orduda... yaygın propaganda örgütlenmesi" ve "düşmanla münasebet kurma" İmkânı talep etmişti.[71] Hoffmann Bolşevik literatürün sınırsız biçimde Almanya'ya ithalini ka

63. *Pıoınkoli Zascdamı \TslK 2 So.ira* (1918), s. 82.

69. Trockı. *Soçinenıv.ı.* c III. II. s 192 4.

70. Hoffman *{Die Aufzeichnungen des Genci almajun Max Hoffmann* I l^Q29t. t 11, 1921 bu maddeyi özellikle saçma buluyor, önceden emir alınış birlikler lehine yapılan istisnanın maddenin etkisini biiliiniiyle hukümsüzleştirdiğine dıkkal çekiyordu; Sovyetlerin bu madde üzenndeki ısrarı onu hayreıe düşürüyordu. Bu şart, 5/18 Aralık 1917 tarihinde Rus Türk sınınnda imzalanan ateşkesle de yer aldı, buna göre taraflar Kafkasya'dan Mezopotamya cephesine birlik nakletmeme taahhüdünde bulunuyorlardı *(Dokument! i Material! po Vnes nei Polmke Zakavkaz'ya i Grum* (Tiflis. 1919), s. 11 12. 18 23).

71. Lenin, *Soçineniya.* c XX. s. 87 8; bu fikrin arka planı için bkz. aşağıda s. 521, not 36.

bul etmeyi reddetti, ama bu literatürün girişini belli noktalarla sınırlayarak üzerinde "bir ölçüde denetim sağlayabileceğini" düşünüyordu.[72] Ateşkes anlaşması, "anlaşma imzalayan halklar arasında dostane ilişkiler geliştirmek ve bu ilişkileri güçlendirmek" amacıyla "birlikler arasında örgütlü temas" kurmaya izin veren bir madde içeriyordu. Bu temas her seferinde iki taraftan da yirmi beş kişilik gruplarla sınırlıydı, ama haber, gazete, açık mektup ve gündelik eşya değiştokusuna özellikle izin verilmişti. Ateşkes yirmi sekiz gün için imzalandı: Bu arada bir banş anlaşması müzakereleri başlayabilirdi.[73]

Bu iddia ne kadar paradoksal görünürse görünsün, Bolşevikler Brest Litovsk ateşkesine bir zafer muamelesi yapabilmişlerdi. Rus topraklarının Alman orduları tarafından işgali bir oldubittiydi. Ateşkes anlaşmasında bunun tanınmasının hiçbir maliyeti yoktu: ve bütün bunlar yaklaşan Alman devrimiyle halledilecekti. Alman birliklerinin batıya nakledilme mesİ Bolşeviklerin samimiyetinin kanıtı, propaganda özgürlüğü Bolşevik zaferinin garantisiydi. Bunların ikisi de sağlama alınmıştı: Troçki daha sonradan, bunlar delegelerin kesinlikle taviz vermeme talimatı aldığı iki çok önemli husustu, diyecekti.[71] Düşmanla münasebet kurmaya izin veren maddeler sayesinde Bolşevik fikirleri ve Bolşevik literatürü Alman ordusuna sızıp Almanya'nın doğu cephesine dağılma tohumlarını atacaktı. Ateşkes, Troçki'nin "Avrupa'nın ezilen ve van yoğu elinden alınmış emekçi halklarına" hitaben kaleme aldığı bir bildiriyle kutlandı. Bildiride şöyle deniyordu:

> Mevcut kapitalist hükümetleri demokratik bir barış yapmaktan aciz gördüğümüzü kimseden gizlemiyoruz. Avrupa'yı böyle bir barışa, ancak işçi kitlelerinin hükümetlerine karşı verecekleri devrimci mücadele yaklaştırabilir. Bu barışın tam anlamıyla gerçekleşmesi, ancak proleter devriminin bütün kapitalist ülkelerde zafer kazanmasıyla sağlanacaktır.

Troçki "halihazırda varolan hükümetlerle müzakereler yapmak zorunda" olduklarını kabul ediyor, ama "Halk Komiserleri Konseyi'nin mevcut hükümetlerle müzakerelere girerken toplumsal devrim yolundan bir an

72. *Die Aufzeichnungen ties Generalmajors Max Hagmann* (1929). c II, 192,

73. Ateşkesin Rusça metni şuradadır: *Protokoll Zaseııanli VTslK j Soziva* (1918). s. 171 3 (Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika,* c. II (1926), s. 97 S'deki versiyon çok kısaltılmıştır); söz konusu metnin İngilizce çevirisi şuralarda bulunabilir: *United States State Department, 1913: Tras of the Hussion Peace,* s. 1 10 ve J.W. Wheeler Benneıı, *Bıest Utovık The Foi gotten Peace* (IV39I. s. 379 84

74. Troçki, *Soçineniya,* c 111,11, s. 197.

olsun çıkmadığını" iddia ediyordu. Sözlerine, Sovyet dış politikasının "ikili görevi"ni tanımlayarak devam ediyordu:

Sovyet iktidarı banş müzakerelerinde kendine ikili bir görev koymuştur: Öncelikle. Avrupa'yı mahveden utanç verici ve canice katliamı mümkün olan en kısa surede durdurmak, ikincisi, bütün ülkelerin işçi sınıflarının, sermaye egemenliğini devirmelerine ve demokratik bir barış ve Avrupa'nın ve bütün insanlığın sosyalist dönüşümü adına devlet iktidarını ele geçirmelerine elimizdeki bütün imkânlan kullanarak yardım ermek.

Söz konusu manifesto, bütün ülkelerin proleterlerini "savaşı bütün cephelerde hemen durdurmaya yönelik ortak mücadele"ye katılmaya ve "banş ve toplumsal devrim bayrağı altında" saf tutmaya davet eden bir çağnyla sona eriyordu.[7^] Son kelimelerdeki sözel çelişki, devrimin İlk haftalannda izlenen Sovyet politikasının bünyesindeki orta yolculuğu gayet iyi özetliyordu.

Resmi barış anlaşması müzakereleri Brest Litovsk'da, 9/22 Aralık I9I7'de başladı. Sovyet delegasyonunun başında yine Joffe vardı; Alman tarafının sorumlusu Dışişleri Bakanı Kühlmann'dı; aynca Avusturya Ma caristan, Bulgaristan ve Türkiye'nin de temsilcileri vardı.[76] Propaganda ve ulusların kendi kaderlerini tayin hakkıyla ilgili. Alman delegasyonunun Livonya ve Estonya'nın bazı bölgeleriyle birlikte Utvanya ve Kur landa'nın Rusya'dan aynlması gerektiğini söyleyerek maksadını açıkça belli eıtiği girizgâh kabilinden İlk çatışmalardan sonra, görüşmeler Sovyet delegasyonunun diğer savaşan ülkelere, Petrograd'ın üzerlerine yağmur gibi yağdırdığı sayısız çağrıya cevap verme fırsatı tanımak amacıyla yaptığı öneriyle, bir kez daha on günlüğüne ertelendi. Gelgeldim, konferans 22 Aralık 1917/9 Ocak 1918'de yeniden başladığında İtilaf Devlet leri'nin boykotu hâlâ sürüyordu. Dünya Wilson'un önceki gün ilan ettiği on dön maddeyle çalkalanıyordu. Ama bunlar Brest Litovsk'da hiçbir şeyi değiştirmedi. Tek yenilik, Ukrayna Radası tarafından atanan bir delegasyonun varlığı, bir de Sovyet delegasyonunun başına Troçki'nin geç mesiydi.

Hemen ciddi bir boks maçı başladı. İlk defa lafa karışan Alman başkomutanı Hoffmann kimileri "ordulanmıza hitap eden devrimci nitelikteki" radyo mesajlarından ve bildirilerden şikâyet edince, Troçki Sovyet diplo

75. *K\iyuç.nikov i Sabanın, Mezdunaıodıaya Politika, c.* 11(1926), s. 100 2; Troçki, *Soçineniya,* c. III. II, s. 206 9.

76. Konferansın tutanakları, Narkomindel tarafından *Mirnye Perrgovori v Bresı Lİ* rowÀ.c. i (1920) başlığıyla yayımlanmışlır.

masisinin ikili işlevini gayet açıkça savundu; delegasyon Alman Hükümeti ile bir anlaşma imzalamaya gelmişti, ama "ne ateşkes koşullan ne de banş müzakerelerinin karakteri, anlaşmayı yapacak ülkelerden herhangi birinin basın özgürlüğünü ya da ifade özgürlüğünü hiçbir bakımdan ve hiçbir yönde kısulamıyor"du.[77] Sonraki günlerde Troçki'nin izlediği taktiklerin allında yatan umut bariz biçimde ortadaydı. Beş hafla önce Petrograd Sovyeti'nde beyan ettiği gibi, emperyalist diplomasiyi itham eden "savcı" rolünü benimsemenin, konuşulan her kelimeyi radyodan dinleyebilecek olan "bütün halklar'a "tartışmalarımızın yargıcı" olma çağrısında bulunmanın zamanı gelmişti.[73] Eğer Alman diplomatların samimiyetsizliklerini yeterince gösterebilirse ve görüşmeleri yeterince uzalabilirse, Sovyet Hükümeti'nin herhangi bir kritik karar almasına gerek kalmadan Almanya'da dört gözle beklenen devrim patlak verebilirdi. Hiçbir şey, Kühlmann'la ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ve ilhak etmeme İlkesi üzerinde ve kaderlerine halk oylamaları yapılarak karar verilecek tartışmalı bölgelerden birlikleri çekme yükümlülüğü üzerinde uzun tartışmalara girmek kadar Troçki'nin işine gelemezdi. 5/18 Ocak 1918'de, lafını esirgemez ama zeki bir asker olan Hoffmann masaya bîr harita yerleştirerek konuşmaları kesti. Haritaya çizilmiş mavi hat Ruslar seferberliği tam anlamıyla bitirene kadar Alman ordularının çekilmeye niyetli olmadığı bölgeleri işaret ediyordu. Bu hat Polonya'nın tamamını, Lıivanya ve Beyaz Rusya bölgesini Alman tarafında bırakıyordu; Moon Sound adaları da Almanların elinde kalıyordu. Hoffmann daha güney bölgeler İçin düşündüklerini açıklamayı reddetti: Bu, Ukrayna Radası'm temsil eden delegelerle tartışılacak bir meseleydi. Daha fazla tartışmaya mahal vermeyen bir tür ültimatomla karşılaşan Troçki, talimat almak için Petrograd'a dönmek amacıyla yine on günlük bir erteleme talep etti ve talebi kabul edildi." Hoffmann'ın Brest Litovsk'da restini çekmek için seçtiği gün. Kurucu Meclis'in Petrograd'daki ömrünün başlayıp sona erdiği gündü; Troçki 7/20 Ocak 1918'de Petrograd'a geldiğinde günün konusu hâlâ bu meclisin dağıtılmasıydı.

Troçki'nin Petrograd'a dönüşü, Sovyet Rusya ile dış dünya arasındaki ilişkilerdeki İlk ciddi krize karşılık gelen ünlü ve çok önemli bir tartışmayı başlattı. O zamana kadar, Almanya kabul edilemeyecek koşullarda ıs

77. *Mirnye Peregovoıi v Breu Litovsk,* c; I (1920), s. 55.
78. Bkz. yukanda s. 34.
19. Mıınye Peıegovori \ Brat Utovsk.c. [11920). s. [26 7, 130 1.

rar ettiği takdirde, Bolşeviklerin Almanya'ya karşı "devrimci savaş" denen savaşı başlatacağı ve hükümetlerinin emperyalist hırslarından haberdar olan Alman askerlerinin devrimci Rus kardeşlerini vurmak yerine isyan edecekleri varsayılmıştı. Bu görüşün benimsenmiş, bu varsayımda bulunulmuş olması o kadar da şaşırtıcı değildi. Bolşevikler hâlâ Ekim'de kazandıkları zaferin heyecanı ve iyimserliği içindeydiler; Lenİn'den cüretin sonuç getirdiğini öğrenmişlerdi ve Bolşevik düşüncesinin en önemli öncüllerinden biri Rus proletaryasının zaferinin Avrupa'da devrim meşalesini yakacağıydı. Lenin ateşkes yapmayı önerdiğinde, utanç verici bİT barışı kabul etmeyeceğini belagatla vurgulamıştı: "Alman generallerine zerre kadar güvenmiyoruz, ama Alman halkına güveniyoruz."[80] 1917 Aralığı"nda ateşkes imzalanmasını kutlamak için Petrograd'da düzenlenen özel bir toplantıda, Troçki daha da açık konuşmuştu:

Eğer bizim ve hiçbir ülkenin kabul edemeyeceği koşullar, devrimimizin ilkelerine aykırı koşullar önerırlerse, bu önerileri Kurucu Meclıs'e götürüp "Karar verin!" diyeceğiz. Eğer Kurucu Meclis bu koşulları kabul ederse, o zaman Bolşevik pariisi istifa edip şunu diyecektir; "Bu koşulları kabul edecek başka bir parti bulun; bizler, Bolşeviklerin partisi ve umarım Sol SD'ler, herkesi bütün ülkelerin militaristlerine karşı kutsal bir savaşa çağıracağız."[81]

Kamenev, daha önce de aktardığımız VTslK konuşmasında, ateşkesin imzalanmasının arifesinde, "sözlerimizin Alman generallerinin başlan üzerinden Alman halkına ulaşacağına, sözlerimizin Alman generallerinin ellerinden halklarını aldatmak için kullandıkları silahlan düşüreceğine" İnancını ifade etmişti[82]; ateşkes İmzalandıktan ve barış müzakereleri başladıktan sonra da yine sarsılmaz bir iyimserlik havasında konuşuyordu:

Eğer şimdi Almanya ordularını devrimci Rusya'ya karşı seferber etmeye cüret ederse, bunu Polonya'nın, Litvanya'nın ve bir dizi başka ülkenin özgürlüğünü en sonunda ayaklar altına alma amacıyla yapacağına şüphe yoktur; bu da en sonunda Alman emperyalizminin tamamının infilakına ve süpürülüp atılmasına yol açacak kıvılcım olacaktır. Almanya'nın böyle bir girişimde bulunmaya cıiret etmeyeceğine inanıyoruz, zira. böyle bir şey olduğu takdirde, biz bütün engellere rağmen en sonunda barış yaparız, ama o zaman müzakereleri Alman emperyalizminin lemsilcileri ile değil, gayretleriyle Alman Hükümetı'nı devirecek olan sosyalistlerle yaparız.[K] '

Troçki Brest Litovsk'dan Petrograd'a geldiği zaman, üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, dünyanın dört bir yanındaki "proleter örgüt

80. Leıiin, *Soçineniya. c.* XXII, s. 76 7.
81. *PıotokotiZasedanii <.Ti!K 2 Soziva* (1918). s. 128.
82 /t.g.c, s. 82. 83. *A g.t..* s 164.

leri"ne daha yeni gönderdiği bir telgrafta, "diğer ülkelerin işçi sınıflarının yakın gelecekle burjuvazilerine karşı ayaklanacaklan ve dünyada ayaklanan işçi kitlelerinin gücüne karşı koyabilecek hiçbir güç olmayacağı" inancını bir kez daha dile getirmişti.[84]

Aralannda üçüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi için Petrograd'a gelmiş bazı taşra delegelerinin de bulunduğu önde gelen Bolşevikler, Troçki'nin geldiğinin ertesi günü meseleyi gayri resmi bir biçimde tanışmak üzere loptandılar. Lenin artık İlk kez ki Lenin o anda bile bu konuda neredeyse tek başına kalmıştı Bolşevik politikasının şu ana kadar temelini oluşturmuş olan umutları ve kendinden emin hesaplan boşa çıkaran durumla dürüstçe hesaplaşıyordu. Tıpkı İtilaf Devletleri gibi, Alman Hükümeti de "adil, demokratik bir banş"a yönelik bütün önerileri reddetmişti ve Alman askerleri, proleter devrimini tamamlamak üzere üstlerine karşı ayaklanmak şöyle dursun, itaatkâr adımlarla devrimci Rusya'nın üzerine yürümeye hazırlanmaktaydılar. Lenin, âdet haline getirdiği üzere, toplantıdan önce görüşlerini bir dizi tez halinde ifade etti; ***Ayr t ve İlhakçı Bir Bansın Hemen İmzalanması Sorunu Üzerine Tezler.*** Bu tezler Lenin'in geçen altı. haftanın iyimser varsayımlannı ne kadar hızlı ve ne kadar kökten bir biçimde terk ettiğini gösteriyordu. Burada bütün tartışmayı yönlendirecek olan savı ortaya koyuyordu:

Rusya'daki sosyalist devrimin durumu, Sovyel iktidarımızın uluslararası gore vine dair her türlü tanımın 'emelini oluşturmalıdır. Savaşın dördüncü yılındaki uluslararası durum Öyledir ki devrimin patlak vereceği ve Avrupa'dakı emperyalist hükümetlerden (Alman Hükümeti dahil) herhangi birinin devrileceği anı hesap etmek kesinlikle imkânsızdır. Avrupa'da sosyalist devrimin gerçekleşmek zorunda olduğuna şüphe yoktur, gerçekleşecektir üe. Sosyalizmin ***nihai*** zaferine ilişkin bütün umutlarımız bu inanca ve bu bilimsel öngörüye dayanmaktadır. Genelde propaganda faaliyetlerimiz, özelde de düşmanla münasebete girme örgütlenmemiz güçlendirilmeli ve geliştirilmelidir. Ama sosyalist hükümetin laktiklerini, Avrupa, özellikle de Alman devriminin Önümüzdeki altı ay içinde (ya da bu tur kısa bir zaman içinde) olup olmayacağını belirleme girişimleri üzerine kurmak yanlış olacaktır.

Aynı tezlerin daha sonraki bir pasajında da şöyle diyordu:

Sosyalist hükümetin herhangi bir ülkede zafer kazandığı andan itibaren, sorunlar şu ya bu emperyalizmin tercih edilebilirliği açısından değil, sadece ve sadece çoktan başlamış olan sosyalist devrimin geliştirilmesi ve pekiştirilmesi için en iyi koşulların neler olduğu açısından halledilmelidir.

84. *S"e:dy* S ı W *RSFSR v Posrıınovtenl*voit (1939), s. 57.

Son olarak, dünya devrimi için en İyi reklam, uzun vadede, ne pahasına olursa olsun banş yapmak olacaktı:

Rusya'daki sosyalist **bir** Sovyet cumhuriyeti örneği, **bütün** ülkelerin halkları **için** canlı bir model olarak kalacak ve bu modelin propagandist, devrimci etkisi muazzam olacaktır. **Bir** yanda, burjuva düzeni ve iki soyguncular grubu arasındaki **çıplak**, feci bir ilhak savaşı, öte yanda, barış ve sosyalist Sovyetler cumhuriyeti.[85]

8/21 Ocak 1918 tarihli toplantı, anlaşmanın Mart ayında nihai olarak onaylanmasına kadar parti mensuplannın görüşlerinde ayrılık yaratmayı sürdüren üç ana hattı ortaya çıkardı.[86] Toplantıya katılan altmış üç önde gelen Bolşevik'ten otuz ikisi. Ekim ve Aralık aylarında bütün partide hüküm sürmüş olan eleştirellikten uzak kendine güven havasını aynen sürdürüyorlardı. Bu görüşü en inatçı bir biçimde savunanlar partinin Moskova bölge bürosundan geldikleri İçin Lenin bunlara "Moskovalılar" diyordu[87]: onlar da "Lenin'in eski konumunda ısrar ettikleri"ni iddia ediyorlardı. Lenin bütün prestiji ve İkna kabiliyetine rağmen, toplantıyla katılanlar arasında sadece on beş kişiyi, yeni savunduğu "ne pahasına olursa olsun banş" politikasına ikna edebildi. Geri kalan on altı kişi ise, yeniden savaşa girilmemesi gerekse de Almanlann koşullarıyla anlaşma imzalamanın yanlış ve gereksiz olduğunu savunan Troçki'nin görüşünü destekliyordu. Troçki ilk grubun devrimci bir savaşın yapılabileceği inancını paylaşmıyordu, ama yine de Avrupa'da devrimin eli kulağında olduğuna inanıyor ve ara dönemin kelimelerle oynayarak geçirilebileceğini umuyordu. Hoffmann'ın kuvvet kullanma tehdidine karşı kelimelerle oynamanın yetersiz kalabileceğini Lenin kadar açıkça göremiyordu. Hâlâ kumar oynamaya hazırlanıyordu: Bir Avrupa devrimini hızlandırabilme şansını değerlendirmek uğruna daha sonra çok da elverişli sayılamayacak bir banş göze alınabilirdi, zaten bu devrim söz konusu banşı gereksiz hale getirecekti.[88] Bu planı hayata geçirmek için, Alman delegasyonunun kabul edi

85. ***Lemn, Soçineniya,*** **e. XXII, s. 193 9; iezler ilk defa 24 Şubat 1918 Lenin'in görüşünün en sonunda parti merkez komitesi tarafından kabul edildiğinin ertesi günü tarihli** ***Prav*** **rfa'da, Lenin'in tezlerin kökenini açıkladığı kısa bir önsözle yayımlandı** ***{a.g.e..*** **c. XXII, s. 289).**

86. Toplantıya dair herhangi bir kayıl günümüze ulaşmış değil. En geniş aynnular Lenin'in o sıralarda yazdığı ve ancak ölümünden sonra yayımlanan tamamlanmamış bir müzekkerede ***(Soçineniya,*** **c. XXX, s. 369 70) ve toplantı sırasında elyazısıyla aldığı notlardadır** ***(Leninskii Sbornik,*** **c. XI (1929), s. 42 4); oylama rakamları parti arşivlerinden Lenin'in eserlerinin editörleri larafından bulunmuştur** ***(Soçineniya,*** **c. XXII, s. 600. not 88).**

87. Toplantı bir grup Moskovalı delegenin talebi üzerine yapılmışiı ***(Proıokoii Central'nogo Komueta RSDRP*** **(1929), s. 287).**

lemez şartlarda ısrar etmeyi sürdürmesi halinde, diğer bütün olasılıklar tükendiğinde savaş ilan etmeyi, bir barış anlaşması İmzalamayı reddetmeyi öneriyordu.

Troçki'ye verilecek talimatlar konusundaki resmi karan, üç gün sonra, 11/24 Ocak 1918'de toplanacak olan merkez komite verecekti. Troçki' nin anlatımına göre, bu toplantıdan önce Lenİn'le konuşmuş ve devrimci savaş tezini desteklemeyeceğine söz vermiş. Lenİn de buna, bu durumda Troçki'nin savunduğu planın, şüphesiz Livonya ile Estonya'nın kaybedilmesine yol açacak olsa da, "belki o kadar da tehlikeli olmayacağı" cevabını vermiş: ama, şakayla karışık "Troçki'yle iyi bir banş imzalamak uğruna" bunlar kaybedilse de olur, diye eklemiş.[89] Lenin komitede hemen barış imzalama tezini yine savundu ve bu tez Stalin tarafından ve onun kadar kesin bir tavırla olmasa da Zinovyev tarafından desteklendi. Ama Lenin'in verdiği tek resmi önerge, müzakereleri mümkün olduğunca uzatmaya yönelik oyalama talimatıydı: Bu da I'e karşı 12 oyla kabul edildi. Devrimci savaştan yana olan önerge sadece İki destekçi buldu ki onlar da Buharİn ve Cerjinski'ydi. Daha sonra asıl oylama Troçki'nin "savaşı durdurma, banş imzalamama, seferberlik halini sona erdirme" Önergesi üzerinde yapıldı. Bu önerge, ucu ucuna, yediye karşı dokuz oyla kabul edildi; artık komitenin tek tek üyelerinin nasıl oy kullanacaklarını saptamak mümkün değildi.[90]

Bu yetkiyi alan Troçki 15/28 Ocak'ta bir kez daha Brest Lİtovsk'a doğru yola çıktı. Dışandan bakıldığında Sovyet cumhuriyetinin durumu on gün önce verilen aradan beri daha da kölülemişti. Anarşi ve kargaşanın hüküm sürdüğü bir dönemden sonra, Besarabya Romen birlikleri tarafından ele geçirildi ve işgal edildi Sovyet Hükümeti de bunun üzerine Romanya'yla ilişkilerini kesip savaş sırasında güvende olacağı gerekçesiyle Moskova'da saklanan Romen altın rezervlerini müsadere etti.[91] Ama Bol

88. Lenin'in notlarına göre, Troçki bir Alman ilerlemesi ihtimalini yüzde 25 olarak görüyormuş *(Leninskii Sbornik,* c. XI (1929). s. 43).

89. L. Troçki, *Moya Jim'* (Berlin, 1930), c. II, s. III; Lenin komitede Troçki'nin planının Estonya'nın Almanlara teslim edilmesi demek olacağını belirtmiş *(Protokoll CentraVnogo Komiıeıa RSDRP* (1929), s. 201).

***9Q.A.g.e..s.* 199 207,**

91. *Sobranie Uzakonenii, 1917 1918,* No. 16. madde 223. Üç gün sonra İtilaf Devletleri'nin Bükreş'teki temsilcileri. Romanya'nın Besarabya'yı işgal etmesinin "İtilaf Devletleri'yle tam bir uyum içinde yürütülen ve hiçbir surene herhangi bir siyasi niteliği olmayan tamamen askeri bir harekât" olduğunu ilan eden bir bildiri yayımladılar *(L'Ukraine Soviêtiste* (Berlin, 1922), s. 51); Besarabya'nın Romanya tarafından ilhak edildiği 1918 Nisanı'nda ilan edildi (Sovyetlerin protestolan için bki. Kliyuçnikov i Sabanin, *Meıdunarodnaya Po*

şevikler'in gözleri hâlâ Ona Avrupa'ya dikilmiş durumdaydı. Budapeşte ve Viyana'daki grev dalgası daha yeni bitmişti.[92] Şimdi Troçki Petrograd' dan yola çıktığı sıralarda. Berlin'de, açıkça beyan ettikleri siyasi yakınlıkları olmayan bir grup "devrimci sendika memuru" tarafından örgütlenen ve ilk kez savaş karşıtı gösterilerin de eşlik ettiği kitlesel grevler başladı ve diğer Alman merkezlerine sıçradı;[93] bu olay bir anlığına Bolşevik iyimserliğini ve Troçki'nin ağırdan alma politikasını doğruluyormuş gibi göründü. Brest Litovsk'daki konferans işte bu koşullarda 17/30 Ocak 1918'de kaldığı yerden tekrar başladı. Ukrayna Sovyet Hükümeti Ukrayna Radası'nın elinden Ukrayna'nın büyük bölümünü aldığı için, müzakerelere biri Almanlar, diğeri Ruslar tarafından tanınan iki rakip Ukrayna delegasyonu katıldı. İkisi arasındaki çekişme görüşmeleri birkaç gün uzattı. Kendi kaderini tayin hakkı, ilhak ve işgalle ilgili bildik laflar üzerinde bir kez daha ağız dalaşı yapıldı. Kendilerini "tüm Rusya delegasyonunun Polonyalı üyeleri" ve "Polonya ve Litvanya Sosyal Demokrasisi' nin temsilcileri" diye tarif eden Bobinski ve Radek,[w] Polonya' nın kendi kaderini tayin hakkı olduğunu savunan ve Polonya'nın Alman kuvvetleri tarafından İşgalini "üstü kapalı bir ilhak" olarak kınayan bir bildiri okudular."' Ama müzakerelerin arka planındaki gizli güç konumunda olan Al manya'daki karışıklıklar tavsadı: Finlandiya'daki devrim ve Sovyetler'in Ukrayna'da kazandığı diğer basanlar Alman proletaryasının ayaklanmayı başaramamasını telafi etmiyordu. 26 Ocak/8 Şubat 1918'de İttifak Devletleri Ukrayna Radası delegasyonuyla bir banş anlaşması imzaladılar. En nihayet, 28 Ocak/10 Şubat 1918'de herkesin sabn tükendi. Almanlar ültimatom vermeye hazırlanırken. Troçki beklenmedik bir şekilde Alman

liıika, c. Ii (1926), s. 138) ve bu ilhak daha sonra hilaf Devletleri tarafından resmen tanındı (bkz aşağıda s, 324).

92. 1918 Oeağı'nda Avusturya'da yaşanan karışıklıklar için bkz. O. Czemin. *İm IIW/ kriege (\9[9),* s. 322 3.

93. Almanya'nın yenilmesinin nedenleriyle ilgili olarak birkaç yıl sonra Reıchsıag'da oluşturulan bir araştırma komitesi "Ocak 1918'deki büyük greı "le ilgili fikirleri derledi; birçok gözlemci bu grevi genelde Rus devrimine ya da daha Özelde Brest Litovsk'a bağlıyordu (R. H. Lutz, *The Causes of the German Collapse in 1918* (Stanford, 1934), s. 99 135). Radek, 1918 Martında toplanan yedinci Rus Komünist Partisi kongresinde, "Brest'teki açıklık politikası, bütün savaş boyunca Avrupa proletaryasının ilk uyanışı olanAlmanya'da kı genel grevi aleşledi" iddiasında bulunuyordu *(Sed'mov S"e;d ftossııskoy Kommvmsnçes kovPartit* (1923), s. 7I>.

94. Polonya Solunun, valansever "Polonya Sosyalist Panısı"ne karşı olan sosyal ısı partisinin resmi adı "Polonya ve Litvanya Krallığı nın Sosyal Demokrasisi "ydi.

95. *Mirnye Peregovori v Brest Litovsk.c.* 1 (1920), s. 173 5.

taşanlarına karşı uzun bir tirai çekip sözlerini, "Rusya İlhakçı bir banş imzalamayı reddederken, kendi adına Almanya, Avusturya Macaristan, Türkiye ve Bulgaristan'la arasındaki savaşın sona erdiğini ifan eder" diye bağladı.[96] Sovyet delegeler aynı akşam Petrograd'a gitmek üzere Brest Litovsk'dan aynldılar. Hasımlarını içinde bıraktıklan şaşkınlık ve rahatsızlık haline bakıp kendilerini kayda değer bir zafer kazanmış gibi görüyorlardı.

Sivil Alman yetkilileri, kendilerine kalsa, düşmanlıklan sona erdirmenin bu olağandışı biçimine boyun eğebiltrlerdi. Ama genelkurmayın başka düşünceleri vardı.[97] Müzakerelerin kesilmesine ateşkesin sonu muamelesi yapılmasına karar verildi; yedi gün sonra, 17 Şubat 1918'de Hoffmann, Ruslara askeri harekâtların ertesi gün yeniden başlayacağım tebliğ etti. Böylece mesele en sonunda, Lenin'in öngördüğü, Troçki'nin de kaçmaya çalıştığı kaçınılmaz biçime büründü. 18 Şubat'ta Alman taarruzu kaldığı yerden tekrar başladı; sonraki hafta devrimden beri Peirograd'da yaşanan en kritik haftaydı. Partinin merkez komitesi neredeyse sürekli toplantı halindeydi ve yapılan bir dizi oylama görüşlerin nasıl eşit bir biçimde bölündüğünü gösteriyordu. Artık kimse devrimci savaşı açıkça desteklemiyordu. Ama Almanlann koşullanyla barışı kabul etmek hâlâ çok acı bir İlaç yutmak demekti. 17 Şubat'ta düşmanlığın yeniden başladığına dair tebliğ alındığında, Lenin hemen Almanlara müzakerelere yeniden başlama teklifini iletmeyi önerdi, ama Stalin, Sverdlov, Sokolnikov ve Smilga tarafından desteklenmesine rağmen, teklif Troçki, Buharın, Lomov, Joffe, Uritski ve Kreslinskİ'nin karşı oylanyla reddedildi. "Alman taarruzu yeterince belirginleşene ve işçi hareketi üzerindeki etkisi açıkça ortaya çıkana kadar barış görüşmelerine tekrar başlamayı ertele-me" önerisi yine beşe karşı altı oyla kabul edildi. Bunun üzerine Lenin, eğer Alman ordusu ilerler ve Almanya ile Avusturya'da devrim olmazsa, barış yapılıp yapılmayacağıyla ilgili nihai soruyu gündeme getirdi. Bu noktada Troçki tereddüt etti ve Lenin'in tarafına geçti; Lenin böylece bir

96. *A.g.e.*, s. 208.
97. Max Hoffman (*D/e Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann* (1929), c. 11, s. 214 15), kendisinin, Kühlmann'ın (ersine, Troçki formülünü kabul elmemekte ısrar eniğini söyler. R. Von KUhlmann, *Erinnerungen* (Heidelberg, 1948). s. 545, formülü kabul etmekten ve mevcut bütün birlikleri baıya kaydırmaktan yana olduğunu onaylar, buna gerekçe olarak da Avusturya'nın "doğu savaşının yeniden başlamasına" muhalefetini gösterir; gelgeldim Şansölye onu desteklememiştir (*a.g.e.*, s. 549). Anlaşılan Troçki'nin jesti, başa nya o zaman anlaşıldığından daha yakınmış.

"hayır" (Joffe) ve dört çekimser oya karşılık allı oyluk çoğunluğu elde elti.[98] Ertesi gün, Zinovyev Lenin'in grubuna, Cerjinski de muhalefete katılınca aynı çeşitlemeler tekrar edildi. Troçki sabah oturumunda "bekleyip büıün bu olanların Alman halkı üzerinde nasıl bir İzlenim yarattığını görmenin şart" olduğu savını yineledi ve Almanya'ya hemen banş teklifinde bulunma önerisine karşı oy kullanarak, oylamanın yine yediye altı sonuçlanmasına neden oldu.[w] Ama akşamleyin Almanların ilerlemekte oldukları, Dvinsk'i aldıkları ve Ukrayna'nın içlerine girdikleri haberi gelince, Troçki bir kez daha tereddüde düşerek Lenin'in tarafına geçti ve Almanlara, Almanların ilk koşullanm imzalama isteğinin ve görüşmelere yeniden başlama talebinin iletilmesini içeren önerge beşe karşı yedi oyla kabul edildi.[100] Öneri aynı gece resmen Sovnarkom'a sunuldu. Merkez komitesinin karanyla bağlı olan Bolşevik komiserlerin hepsi önerge lehine oy kullandı; mevcut yedi Sol SD'den dördü Bolşevikler lehine oy kullandı, ama daha sonra partileri onların bu davranışlarını onaylamadığını belirtti.[101] Kabul telgrafı hemen Brest Lilovsk'a iletildi.

Ama bu seferde Hoffmann'ın acelesi yoklu. Almanlann koşullan Moskova'ya ancak 23 Şubat 1918 sabahı ulaştı. Bunlar eski koşullardan daha ağırdı, özellikle de Sovyet Hükümeti'nin ordusunu Ukrayna'dan çekmesi ve Ukrayna Radası ile barış yapması, Livonya ve Estonya'nın Ruslar tarafından tahliye edilip yeniden düzen tesis edilene kadar buraların Alman kuvvetleri tarafından işgal edilmesi talepleri. Aynı gün merkez komitede yine savaş çıktı. Lenin ilk ve son kez olarak kendi adına bir ültimatom yayımladı. "Devrimci laf kalabalığı politikası" sürecek olursa, hükümetten ve VTsIK'tan istifa edecekti. Zorlu seçimin yapılması gerekiyordu. Sta lin'in Almanlarla müzakerelere yeniden başlayarak bu seçimin yine ertelenebileceği yönündeki önerisini elinin tersiyle bir kenara itiverdi.

Stalin, İmza almamanın mümkün olduğunu söylerken yanılıyor. Bu koşullar imzalanmalıdır. Eğer bunları imzalamazsanız, Sovyel iktidarının üç hafta içinde

9Ä. Bu oyların kayırları şuradadır: *Protokch Cenıral'nogo Komttettı RSDRP* (1[Q]29|, s. 22S 39; toplantının lulanaklaıı mevcut değildir. Bünyan ve Fisher. *The Bolshaık Rruılu liıın. I9İ7 I9IS* (Stanford. 19İ4). s. 514'egöre, yedinci parti kongresi kayıtlanmn 192$ basımına yapılan bir ek, Troçki'nin son oylamada çekimser kaldığını gösterir; ama Lenin. S" *çineniya,* c. XXII, s. 557'de bir kez daha basılan, oylamanın resmi kaydının sahiciliğine şüphe yoktur. Bu olayların, L. Troçki, *Moya Jizıı'* (Berlin, 1930), c. II, s. 110 16'daki anlatımı, başka kaynaklarla konlrol edilebildiği kadanyla, tamamen doğrudur.

99. *Protokoll CentraVnogo Komiteta RSDRP'*{1929), s. 231 2.

100. As.*., s. 233 40.

101. I. Steinberg. *Ah ich Volkskommissar war* (Münih, 192"1. s. 211 12.

• **İhım** hükmünü imzalamış olursunuz... Alman devrimi henüz olgunlaşmış değil, ilu aylar alacak. Koşulların kabul edilmesi gerekiyor.[101]

Troçki bir kez daha itirazlarını dile gelirdi. Parti bİrleşirse direniş mümkün olabilirdi. Banş İmzalamak "proletaryanın öncü unsurları arasındaki desteği kaybetmek" anlamına gelirdi. Kendisi ikna olmasa da, parti birliğinin önüne geçmek istemiyordu; ama bu koşullarda "şahsen dışişlerinin sorumluluğunu üstlenmeyi sürdüremezdi". Can alıcı oylama yapıldığında Troçki. Joffe, Krestinski ve Cerjinski çekimser kalarak. Lenin'in Almanlann koşullarını kabul etme yönündeki önergesinin dörde karşı (Buharın, Lomov, Bubnov ve Uritskİ) yedi oyla (Lenin, Zinovyev, S verdi ov, Stalin, Sokolnikov, Smİtga, Stasova) kabul edilmesini sağladılar. 103 Aynı akşam VTsIK'ya gelen öneri, Lenin'in yaptığı etkileyici bir konuşmadan sonra, 24 Şubat sabahı saat 4.30'da 84'e karşı 116 oyla kabul edildi; bu nispeten olumlu sonuç bile ancak, partilerinin kararına karşı Sağ va Sol SD'lerle ve Menşevikler'le aynı safta yer alamayacak olan Bolşevik muhaliflerin çoğunun çekimser kalması sayesinde elde edilebildi.[10,1] Almanların koşullarını kabul eden bir telgraf hemen Alman karargâhına gönderildi.[1"5] Ne Troçki ne de Joffe nihai aşağılanmayı yaşamak islemedikleri için bu sefer Sokolnikov ve Çiçerin'in başkanlığındaki delegasyon, tartışmaya girmeden imza atma talimatıyla aynı gün Brest Lİ tovsk'a hareket ettiler.[1]**

Son bir taviz daha talep edildi. Sahneye geç giren Türk delegasyonu. Türkiye'den kırk yıl önce alınmış olan üç sınır şehri Kars, Ardahan ve Ba tum'u talep etti ve geri aldı. Daha sonra 3 Man 1918'de, Sokolnikov'un bir mücbir sebep maddesine resmen çekince koymasının ardından, Brest Litovsk anlaşması imzalandı. Bu anlaşma uyannea Rusya, Riga şehri ve bu şehrin hinterlandı. Kurlanda ve Litvanya'nın tamamı ve Beyaz Rusya' nın (kaderine Almanya ve Avusturya Macaristan'ın "burada yaşayan halkla birlikte" karar vereceği) bir bölümü üzerindeki bütün haklarından

102. Lenin, *Soçineniya.* e. XXII, s. 277; Ultimatum *Praxda'vart* aynı günkü nüshasında aynı [erimlerle tekrar edilmişır *{a.g.e.,* c. XXII, s. 276).

103. *Pıotokoli Cenlral'nogo Komiıeta RSDRP* (1929), s. 247 52.

104. Lenin, *Soçineniya.* c. XXII, **s. 608. Bu VTslK oturumunun herhangi bir resmi kaydı yayımlanmamıştır; Lenin'in konuşmasının metni *o g e.,* c. XXII, s. 290 3'te, toplantının canlı bir anlatımı M. Philips Price. *My Reminiscences of ıhe Russian Revolution* (1921), s. 247 97 de bulunabilir.**

105 *Mıi'iye Peregmon r Bre.'i Uıo<sk,* c. II1920), s. 208

Iflfj. Sokolnikov'un yazdığı bir kitapçıkta *{Brestskit Mir.* 1920) olaylı yolculuğa dair hoş ayrıntılar anlatılır.

vazgeçti; Almanların Livonya ve Estonya'yı işgalini, buralarda "gerçek anlamda ulusal kurumlar" yerleştirilene kadar kabul etti; Ukrayna Rada sı ile barış yapmayı kabul etti; ve Kars, Ardahan ve Batum'u bıraktı (buralarda yaşayan halk söz konusu İlleri Türkiye ile anlaşarak "yeniden organize edecek"ti). Anlaşma onaylandığında Sovyet Rusya ile İttifak Devletleri arasındaki diplomatik ilişkiler yeniden başlayacaktı. Mali maddeler bu kadar feci değildi, tazminat talepleri ve diğer taleplerden karşılıklı feragat edildi. Ama her bir tarafın, savaş esiri konumuna düşmüş yurttaşlarının bakım harcamalarından sorumlu olacağı maddesi, Sovyet Rusya' ya muazzam bir mali yük getiriyordu. Gelgelelim, bu ayrıntılar, Rusya' nın düşmanın isteği üzerine terk etmeye çağrıldığı uçsuz bucaksız, bereketli topraklarla kıyaslandığında önemsiz kalıyordu.

Moskova'da anlaşmayı onaylamayla ilgili formalitelerin hâlâ tasdik edilip hayata geçirilmesi gerekiyordu. 6 Mart 1918'de toplanan yedinci parti kongresi[107] her iki taraftan eski savların tekrarına sahne oldu. Lenin en güzel konuşmalarından birini yaptı: Devrimin ilk haftalarının "zafer alayı" bitmişti, şimdi silahlanıp çalışarak acı gerçeklerle yüzleşme zamanıydı. Troçki Lenin'le arasındaki fikir ayrılıklarını son kez ifade etti, ama ona karşı oy kullanmayı reddetti. Sonuç önceden belliydi. Lenin'in sunduğu önerge 9'a karşı 28 oyla kabul edildi. Daha sonra 16 Mart 1918'de dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, tam tamına altı muhalif grubun çeşitli önergeler sunduğu iki gün süren hararetli tartışmalardan sonra, hükümetin anlaşmayı onaylama teklifini 261'e karşı 784 oyla kabul etti. Uzun tartışma en nihayetinde bitmişti. Ne bu tartışma ne de Alman taarruzu bir kez daha başladı. İkisini de belirlemiş olan Alman askeri gücü, İtilaf Devletleri'nİn nihai onay oylamasından on gün sonra başlayan büyük taarruzuna karşı son çırpınışlarını yaptı ve doğudaki hareket özgürlüğünü bir daha asla geri alamadı.

Brest Litovsk tartışmalarının son safhalarında Sovyet dış politikası için çok önemli olacak yeni bir etken ortaya çıktı. Sovyet rejiminin bütün kapitalist hükümetlere (onların da Sovyet rejimine) karşı eşit ve koşulsuz bir düşmanlık tavrını koruması gerektiğini varsayan ve bu gerekçeyle ayrı bir barış imzalamaya bile karşı çıkan dogmatik mutlakçılığın cidden el

107. Merkez komitedeki bölünmeler dikkate alınarak bir parti kongresi düzenleme kararı 190cak/l Şubat 1918'de alınmıştır *(Pıotokoli Central'nogo Komiıeta RSDRP* (1929), s. 216); 5 Mart'la kongrenin toplanacağına dair resmi duyuru 5/18 Şubat 1918 tarihli *Prav* rfo'da yayımlanmıştır.

le tutulur yanı yoktu. Bütün makul hesaplara göre, Sovyet Hükümeti'nin kurulmasını sağlamış olan ve ayakla kalmasının en iyi sigortası konumundaki şey, kapitalist dünyadaki bölünmeydi. Radek'in birkaç yıl sonra yazdığı gibi, Sovyet dış politikasının "beşiği"nde İşte bu "temel gerçek" yatıyordu.[108] Lenin, ***Ayrı ve İlhakçı Bir Barışın Hemen imzalanması Üzerine Tezlerinde*** ihtiyatlı bir dille buna değiniyordu:

Ayrı bir banş imzalayarak kendimizi savaşan her iki emperyalist gruptan da ***halen mümkün olan*** en **geniş** Ölçüde kurtarıyoruz; aralarındaki karşılıklı düşmanlıktan yararlanarak, birbirleriyle bizim aleyhimizde bir pazarlık yapmalarını **güç**leştiren savaştan yararlanmış oluyoruz,[109]

Düşman kampındaki bölünmenin pragmatik değeri bu şekilde fark edildikten sonra, bundan Sovyet dış politikasının bir kazancı olarak bilinçli olarak yararlanmak ve kapitalist dünyaya değişmez ve tekbiçimli bir husumet beslenmesi gerektiğiyle ilgili her türlü doktrİner varsayımı terk etmek için küçük bir adım atmak yeterliydi.

İtilaf Devletleri tarafında da keskin bir açmaz söz konusuydu. Kapitalist İtilaf Devletleri kapitalist bir düşmana karşı devrimci sosyalist bir hükümetle işbirliği mi yapacaklardı? Bazılarının ilkeler, bazılarınınsa önyargılar dediği şeyler, Bolşevikler gibi onları da ketliyordu başlangıçta. Üstleri Sadoul'un egzantrikliklerine pek tahammül edememişlerdi; Jud son da başlarda Troçki'ye yanaşmaya çalışınca Washington ona hemen haddini bildirmişti. Ama bu fikir kolayca bir kenara atılamayacak kadar verimliydi. Bolşevikler'le ilişki kurma üzerindeki resmi Amerikan yasağı, yarı resmi bir statüsü olan, ama Dışişleri Bakanlığının emirlerine bağlı olmayan Raymond Robins'in önemini arttırmıştı. Brest Lilovsk'daki müzakerelerin ilk safhalan boyunca, Robins de Sadoul daTroçki'yle sürekli temas halindeydiler, Almanya'ya direnme lehine savlar dile getiriyorlardı. Bu savlar hükümetlerinden destek görmediği için, pek bir ağırlıkları olamıyordu."" Gelgeldim, bu İki hevesli kendi elçileri üzerinde, her ne kadar geçici olsa da, belli bir etki yaratmışlardı. 5/18 Aralık 1917'de Sa

108. K. *Raäek, Die Auswärtige Politik Sowjet Russlands* (Hamburg, 1921), s. 80 1.

109. Lenin, *Soçineniya*, c. XXII, s. 198.

110. J. Sadoul'un. Alben Thomas'a neredeyse her gün yazılmış olan bir dizi mektubu içeren *Notes sur la Révolution Bolchevique* (1919) adlı kitabı, Sadoul'un o sıralardaki bütün faaliyetlerini belgeler. Robins'in kişisel yazışmalan korunma allına alınmıştır ve kısa bir süre sonra yayımlanabilir; W. Hardın *Raymond Robins'Own Story (New* York, 1920) adlı kitabı olgular ve tarihler konusunda hayal kınklığı yaratacak ölçüde muğlak şeyler söyler ve diğer kaynaklara pek bir şey eklemez.

doul Fransız elçisi Noulens'i, Troçki'nin ziyaretini kabul etmeye, Troçki'yi de ziyarette bulunmaya ikna etmişti işe yarar bir sonuç doğurmasa da dikkate değer bir basandır bu."' *20* Aralık 1917/2 Ocak 1918'de, Brest Litovsk'daki banş görüşmelerine verilen ilk arada, Robins Amerikan Elçisi Francis'!, Dışişleri Bakanlığı'na gönderilmek üzere, çok yakın bir zamanda Bolşevikler'in Almanya'ya karşı tekrar savaşa girmeleri durumunda, Amerikan Hükümeti'ne "her türlü yardımı mümkün kılma' tavsiyesinde bulunan bir telgraf taslağı hazırlamaya, telgrafla aynı anda "Dışişleri Komiseri'ne de bu tavsiye hakkında bilgi veren, aynı ölçüde yoklama kabilinden bir not hazırlamaya ikna etti. Bu taslaklann kopyalan, şüphesiz Troçki'ye göstermesi için Robins'e verildi.[112] Bu noktaya kadar ilk girişimler Sadoul ve Robins'den gelmişti. Ama Troçki Brest Litovsk'dan ilk dönüşünden sonra, partinin merkez komitesinde "ne savaş, ne barış" formülünü kabul etıirmek için savaş verdiği sıralarda ikisine de bizzat kendisi yaklaştı. Sadoul'a Alman delegasyonunun talep ettiği sınırın İşaretlenmiş olduğu Hoffmann'ın haritasını gösterip, az çok resmi denebilecek bir beyanda bulundu:

Biz bu barışı imzalamak istemiyoruz, ama ne yapılabilir? Kutsal bir savaş **mı?** Tamam, biz böyle bir savaş ilan ederiz de sonucu ne olacak? İtilaf Devlederi'nin karar verme zamanı geldi.

Robins'le de aynı minvalde konuşmuş olmalıdır, ama bu konuşmanın kayıtlara geçmiş olan tek kısmı, Troçki'nin Sovyet rejiminin Amerikan Hükümeti tarafından tanınması imkânı olup olmadığını sorması, Robins'in de buna kaçamak bir cevap vermesidir.[113] Bu iki görüşmenin de ttilaf Devletleri arasında hiçbir etkisi olmamıştır. Sevimli kişiliği ve tavırları onu bir gönül alma görevi için biçilmiş kaftan haline getiren Kamenev, Almanya'ya karşı İtilaf Devletleri'nden yardım islemesi için Londra ve Paris'e gönderildi. 23 Şubat 1918'de Aberdeen'e ayak bastı ve göçmen bürosu görevlileri tarafından belgeleri elinden alındıktan sonra Londra'ya gitmesine izin verildi, burada birkaç parlamenter ve başka devlet memur-

in. **J. Sadoul, *a.g.£.*, s. 158.**

112. *Russian American Relations,* der. C. K. Cummings ve W. Pelit (New Y_or_k, 1920), s. 66 7.

113. J. Sadoul, *Notes sur la Révolution Bolchevique* (1919), s. 204: *Papers Relating to the Foreign Relations of ihe United States. 1918: Russia,* c. I 11931), s. 358. Sadoul'un Troçkİ'yle konuşmasının 11/24 Ocak 1917'de yapıldığı bildirilir; Robins de Troçkİ'yle aynı gün konuşmuştun yine aynı gün. şüphesiz bu konuşmalardan sonra, "ne savaş ne banş" formülü merkez komıesi tarafından aynı gun onaylanmıştır.

lıırıyla görüştü. Ama resmen kabul edilmedi ve Fransız Hükûmeti'nin onu kabul etmeyi reddettiği kesinleşince, teklifsizce sınırdışı edildi.[114]

Bu garip ve düzensiz müzakerelerdeki can alıcı an. 28 Ocak/10 Şubat l'J18 tarihli "ne savaş, ne barış" deklarasyonundan sonra Brest Litovsk müzakerelerinin kesilmesi ve Troçki'nin ikinci kez başkente dönmesiydi. Devrimci savaşı reddeden, ama hâlâ Almanların koşullarıyla banş yapmanın kabul edilmesine karşı mücadele eden Troçki, artık Alman illetine karşı direnirken batıdan yardım almaya yönelik zayıf umudun üzerine gilmek istiyordu. Kamenev'in yarım kalan yolculuğu için Petrograd'dan ıiynldığı gün, Bruce Lockhardt gayri resmi İngiliz ajanı sıfatıyla Petrograd'a geldi. Lockhart'ın 15 Şubat 1918'de Troçki'yle yaptığı görüşme, Troçki'nin şu sözleriyle sona erdi: "Şimdi İtilaf Devletleri hükümetleri için büyük bir fırsat doğmuştur."[115] Daha sonra Lockhart, İtilaf Devletleri'nin Almanlara karşı Bolşevikler'e yardım etmesi politikasının aktif bir savunucusu olarak Sadoul ve Robins'in saflarına katıldı. Almanların 18 Şubat'ta ateşkesin bitliğini ilan edip yeniden askeri harekâtlara başlamaları, Sovyet talebinin acüiyetini artırdı ve o zamana kadar ilgisiz duran F 'ransız Elçisi'nin harekete geçip yardım önerisinde bulunmasına neden oldu.[116] 22 Şubat 1918'de Amerikan Elçisi Washingtons şöyle bir telgraf çekebilmişti: "Beş İtilaf Devleti büyükelçisi başladığı takdirde direnişe destek verme konusunda fikir birliğine vardı, Fransız ve İngilizlerin mühendisleri de Almanların ilerlemesini önlemek için tren yollarının imha edilmesinde Kızıl Muhafızlara yardım ediyorlar.""[7]

Aynı gün Fransız ve İngiliz yardımını kabul etme teklifi, partinin merkez komitesinde resmen tartışıldı. Bu sıralarda Almanların değiştirdikleri koşullar Petrograd'a yeni ulaşmıştı, bunları kabul edip etmeme konusundaki nihai karar henüz verilmemişti ve Troçki bunları kabul etmemek için hâlâ her çareye başvuruyordu. İbret verici bir tartışma oldu ve rejimin şu

114. Bu olay kısmen sözel kaynaklardan hareketle. J. W. Wheeler Bennett, *BresuLi tovsk: The Forgotten Pence* (1939), s. 284 6'da anlatılır; konu Ramsay MacDonald tarafından Avam Kamarası'nda iki kere gündeme geıinlmîştir *(House of Commons: 5th Series,* c. CIU. s. 1478 9. 1494; 1606 7. 1626).

115. R. H. Bruce Lockhart. *Memoirs of a British Agem* (19.12), s. 228.

116. J. Noulens, *Mon Ambassade en Russie Soviétique,* c. **I 11933), s. 233; 20 Şubat 1918 tarihinde yazdıklarına bakılırsa, Sadoul olayı kendisinin başlattığını iddia eder *(Nates surla Révolution Bolchevique* (1919), s. 241); ama Quai d'Orsay'ın Noulens'e talimal vermiş olduğu şurada da doğrulanır: *Foreign Relations of the United States, 1918: Russia,* c.** t **(1931), s. 383.**

117. *Foreign Relations ofthe United Slates. 1918: Russia,* c. 1 (1931), s. 386.

anki müşkül durumunda. Alman koşullarına karşı takındığı tavır ne olursa olsun, hangi kaynaktan gelirse gelsin hiçbir yardımı reddedemeyeceğine inanan "gerçekçiler" ile benimsedikleri devrimci ilkeler kapitalist Devletlerle herhangi bir ortaklık kurmayı hâlâ yasaklayan "Solcular" arasındaki keskin görüş ayrılığı su yüzüne çıktı. Partide yakın geçmişte meydana gelen bölünmelerle değerlendirildiğinde, beklenmedik insanlar beklenmedik oylar kullandılar. Alman koşullarının reddedilmesinin ateşli savunucusu olan Joffe, şimdi "direnişimize yardımcı olan her şeyi kabul etmek şart" diyordu; öte yandan. Alman koşullarının kabul edilmesi lehinde her zaman Lenin'le aynı doğrultuda oy kullanmış olan Sverdlov şimdi Troçki'nin İtilaf Devleüeri'nin yardımını kabul etme önerisine, kendi deyimiyle, ilkesel gerekçelerle değil. İngiliz ve Fransızların "Rusya'daki kitlelerin büyük çoğunluğunun gözündeki itibarlarını kaybetmiş" olduğu gerekçesiyle karşı çıkıyordu. Gelgeldim, genelde devrimci savaş lehine oy kullanmış olanlar şimdi de, eşit ölçüde ilkesel gerekçelerle, kapitalist Devletlerden yardım almayı reddetme lehinde oy kullanıyorlardı. Tekrar Solcuların lideri konumuna gelmiş olan Buharın, İtilaf Devletleri'ni Rusya'yı "sömürgeleri" haline getirmeye yönelik bir plana sahip olmakla suçlamakla kalmıyor, "herhangi bir türden emperyalizmin desteğini almanın kabul edilemez" olduğunu da düşünüyordu: "silah alımı ya da subay ve mühendis hizmetinden yararlanma konusunda Fransız, İngiliz ve Amerikan misyonlanyla hiçbir türden ilişkiye girmeme'ye yönelik bir de önerge verdi. Uriıski "iktidarı ele geçirdikten sonra, dünya devrimini unuttuk" diye yakınıyordu; çoğunluk "Alman proletaryası üzerinde acil eylem"e girme olasılığını değerlendirmek yerine askeri terimlerle düşünüyordu. Bubnov "enternasyonalizmimizi satıyoruz" diye şikâyet ediyordu. Troçki'nin, herhangi bir siyasi yükümlülüğe girmeden de olsa, her türlü kaynaktan, hatta kapitalist hükümetlerden bile "devrimci ordumuzu bütün temel malzemelerle donatmak ve silahlandırmak" için gereken her şeyi kabul etme teklifi beşe karşı allı oyla kabul edildi. Lenin toplantıda bulunmadı. Tutanaklarda ondan gelen şöyle bir nota yer verilir:

Oyumu İngiliz ve Fransız emperyalist soygunculardan patates ve mühimmat alma lehine kullananlar arasına eklemenizi rica ediyorum.

Bu notun toplantıda mı okunduğu yoksa sonradan mı eklendiği belirsiz. Toplantının sonunda Bu har in merkez komite üyeliğinden ve ***Pravda'***nın yayın yönetmenliğinden istifa etti: Bir grup kapitalistten gönüllü olarak yardım kabul etmek onu bir başka grubun koşullarına mecburen bo

yun eğmekten daha çok rahatsız ediyordu. Troçki'ye göre Buharin işte bu yüzden onun omzunda ağlamış ve "partiyi bir bok yığınına çeviriyorlar" diye haykırmış.[1'8]

Bu tartışma, ilke ve politika beyanı konusunda dikkate değer bir fırsat olması dışında bir sonuç yaratmadı. Yirmi dört saat sonra merkez komilerinde Alman ültimatomuna boyun eğme karan alındı. Gelgelelim anlaşma imzalanıp onaylanana kadar, mesele gündemde kaldı; başta Robins ve Lockhart olmak üzere, itilaf Devletleri'nın temsilcilerinden oluşan küçük bir grup, yeniden Almanya'yla savaştıkları takdirde Sovyet Hükümeti'ne yardım edilmesi için çalışmayı sürdürdüler, ama Londra ve Washington'daki kayıtsızlık ve Japonların Uzakdoğu'daki artık iyice barizleşeıı harekât hazırlıkları bu grubun gayretlerini müşkülata uğratıyordu. 1 Mart 1918'de Brest Litovsk'da imzaların fiilen atılmasından önce. Alman ordulannın hâlâ Petrograd'a doğru İlerledikleri ve başkentin Moskova'ya iaşınmasına karar verildiği bir anda, Lockharı Lenin'le ilk görüşmesini yaptı; Lenin durumu soğukkanlılıkla ve eleştirel bir biçimde değerlendiriyordu. "Rezil" banş koşullan imzalanacaktı. Ama "barış ne kadar ayakta kalabilecekti"? Bolşevikler Anglo Amerikan kapitalizmine "neredeyse Alman militarizmi kadar nefrete layık" bir şey olarak bakıyorlardı; ama şu anda dolaysız tehlike Alman militarizmiydi. Lenin sözlerine şöyle devam ediyordu:

Bizim tarzımız... sizinkinden farklı. Bizim sermayeyle geçici olarak uzlaşma gibi bir lüksümüz var. Hatla bu zorunlu, zira sermaye birleşecek olursa gelişmemizin bu safhasında ezilir kainiz. Neyse ki, birleşememek sermayenin doğacında var. **O** nedenle Alman tehlikesi varolduğu sürece, İtilaf Devletleri'yle işbirliğine girmeyi göze almaya hazırım, bu işbirliği geçici bir süre her ikimiz için de faydalı olacaktır. Almanların saldırıya geçmesi durumunda, askeri destek bile kabul edebilirim. Aynı zamanda hükümetinizin olayları hiçbir zaman bu ışık altında görmeyeceğine de inanıyorum. Gerici bir hükümetiniz var. O da Rus gericileriyle işbirliği yapacaktır.[119]

İki gün sonra Bresı Liıovsk'da anlaşma imzalandı ve Alman ilerlemesi durdu. Ama anlaşmaya hâlâ [sınamamış olan ve İtilaf Devletleri'nın tavrını değerlendirme konusunda Lenin kadar gerçekçi olmayan Troçki şansını bir kez daha denedi. Delegasyonun Brest Litovsk'dan döndüğü gün olan 5 Man 1918'de Robins'le bir kez daha görüştü; Robins ondan

118. ***Protokoll Ceııral'nogo Komite/a RSDRP*** **(1929),** s. **243 6;** L. Troçki, ***M oya Jim*** [Berlin. **1930),** c. II, s. IIS.
119. **R.** H. **Bruce** Lockharı. ***Memonı of a Brilish Agenı*** **(1932).** s. **239.**

Washington'a gönderilmek üzere yazılı bir beyan istedi. Troçki'nin kaleme aldığı ve Lenin'in onayladığı beyanda, anlaşmanın onaylanmaması ve Almanya'yla aradaki düşmanlığın yeniden başlaması koşuluna bağlı olarak, üç soru soruluyordu:

1. Sovyet Hükümeti, Almanya'ya karşı verdiği mücadelede, Amerika Birleşik Devletleri, Büyük Britanya ve Fransa'nın desteğine güvenebilir mi?

2. En yakın gelecekte ne tür bir destek verilebilir ve hangi koşullarda askeri teçhizat, nakliye levazıma», temel ihtiyaçlar?

3. Özellikle Amerika Birleşik Devletleri tarafından ne tür bir destek verilebilir?

Bunlara ilave olarak, onlar kadar resmi olmayan bir dille daha özgül iki soru daha soruluyordu. Eğer Japonya Vladivostok'u ele geçirirse, İtilaf Devletleri, özellikle de Amerika Birleşik Devletleri nasıl bir hareket tarzı izleyeceklerdi? İngilizlerin Murmansk ve Arhangelsk yoluyla yardımda bulunmaları imkân dahilinde miydi? Bu sorular "Sovyet Hüküme ti'nin iç ve dış politikalarının, uluslararası sosyalizm ilkelerine göre yönlendirilmeye devam edeceği ve Sovyet Hükümeti'nin sosyalist olmayan bütün hükümetlerden tam bağımsızlığını koruduğu" öncüllerinden yola çıkılarak soruluyordu. Aynı gün Troçki aynı sorulan, sözlü olarak ve bu kadar kesin olmayan bir biçimde Lockart'a da yöneltti, o da bu soruları telgrafla Londra'ya gönderdi.[120] Bu müzakere tekliflerinin Washington ve Londra'da değerlendirilmesine zaman tanımak amacıyla, Lenin, Robins' in, anlaşmayı onaylayacak olan Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin oturum açılışının 12 Mart'tan 14 Mart'a ertelenmesi yolundaki acil talebini kabul etti.[121]

Troçki'nin beyanı Washington'a ulaşmadan Önce,[122] Başkan Wilson 11

120. Troçki'nin Robİns'e beyanı ve Lockhart'm Troçki'yle yaptığı konuşmanın raporu şuradadır: *Russian American Relations,* der. C. K. Cummings ve W. Petit {Ne* York, 1920). s. 81 4. Troçki'nin beyanının bu versiyonu Kongre Kayıtlan'ndan alınmıştır; şurada farklı biı çeviri bulunmakladır: Naıional Archives ot the United Sıaıes. Record Gıoup 84; Uniıed Sıates Embassy. Moskova, 1918. Yazışmalar. Özgün Rusça metin bulunamamıştır.

121. Robins'in tanıklığı şuradadır: *Uniıed Sıates Senate: Sub Committee on the Judiciary. Brewing and Liquor Interests and German and Bolshevik Propaganda* (1919), c. Ill, s. 80S.

122. Robins beyanı Amerikan Elçisi Francis'e 8 Mart'ta Vologda'da vermiştir <W. Hard, *Raymond Robins'0* n Story* (New York. 1920). s. 142 3). 9 Mart'ta Francis. Dışişleri Ba kanlığı'na gönderdiği bir telgrafla Robins'in Troçki'yle yapıığı konuşmadan bahseımiş, ama sadece Troçki'nin "Japonların Sibirya'yı işgal eıme tehdidini" protesto ettiğini bildirmiş; Francis, Troçki'nin 5 Man'ıa Robİns'e sunduğu beyanı ancak *12* Mart'ta, Wilson'in bir önceki gun gönderdiği mesajı alınca telgrafla göndermiş (National Archives of the Uniıed States. Record Group 59:861.00/1 262, 1302).

Mart 1918'de dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne bir kutlama telgrafı yollamıştı; telgraftaki abartılı dil asıl mesajını, yani "Birleşik Devletler hükümeti şu anda ne yazık ki vermek isteyeceği doğrudan ve elkin yardımı verebilecek durumda değildir" mesajını hafifletmiyordu.[123] Washington'daki resmi çevreler, bu mesajı Troçki'nin sıkıntı verici yoklamasına yeterli bir cevap saydılar. Lockart da İngiliz Dışişleri Bakanh ğı'ndan işe yarar herhangi bir cevap almayı başaramadı; ve Balfour, 14 Mart 1918'de Avam Kamarası'nda yaptığı, sivrilikleri özellikle törpülenmiş bir konuşmada, Japonların ve İtilaf Devletleri'nİn müdahalesine, "Rusya'ya yardım etme" amacı taşıdığı gerekçesiyle peşinen destek verdi. İki gün sonra dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresinde anlaşmanın onaylanması oylandı. Lenin'in, kongredeki ağırlığı onaylama lehine değiştiren konuşmasını yapmadan önce, Robins'i hitabet kürsüsüne çağırıp ona önce Washington'dan herhangi bir cevap gelip gelmediğini, sonra da Lockart'ın Londra'dan cevap alıp almadığını sorduğu rivayet edilir. Bu iki sorunun cevabı da olumsuzdu; ve anlaşma büyük bir çoğunlukla onaylandı.[124] Bu bile kapıyı tamamen kapatmış olmadı. Sadoul, 20 Mart 1918'de, Troçki'yi ordunun yeniden yapılanmasında teknik tavsiyeler ve yardımlarda bulunmaları için kırk Fransız subayı islemeye ikna ettiğini anlatır.[125] Aynı sıralarda Troçki öncelikle Çarlık dönemi subaylarını Kızıl Ordu'ya uzman ve komutan sıfatıyla çekmeye çalışıyordu. Bu hassas işi yaparken Fransız yardımı ve Fransız nüfuzu çok önemli olabilirdi. Ertesi gün Troçki Robins'le ve Amerikan askeri heyetinden biriyle görüştü ve Sovnarkom adına heyet başkanına yazarak da onayladığı bir talepte; bir Amerikalı subayın "askeri meselelerin incelenmesi ve sizinle kurutacak bağlantılar" konusunda kendilerine yardımcı olması ve "demiryolu uzmanlarından meydana gelen birlikler"in Moskova'da, Rusya'nın Avrupa'ya ait bölgelerinde ve Sibirya'da çalışması talebinde bulundu.[126] Bu talepten bir şey çıkmadı. Üç dört Fransız subayı fiilen Kızıl Ordu'da çalışmaya başladı; ama Nisan'ın ilk günlerinde Japon müdahalesi başladığında, bu subaylar "yapmaları için davet edildikleri işe karşı bariz bir ilgisizlik gösterdiler."[127] Ne pahasına olursa olsun dünya devrimini kışkırtma

123. *Foreign Relations o} the United Sıaıes, IQIS. Russia,* c. 1 (1931). s. 395 6.
124. W. Hard. *Raymond Robins' Own Story* (New York, 1920), s. 151 2.
125. J. Sadoul. *Noies sur la Révolution Bolchevique* (1919), s. 274.
126. Troçki'nin mekıubu şuradadır: National Archives of ıhe Uniled Slates, Record Group 84; Uniıed Stales Embassy. Moskova. 1918, Yazışmalar.
127. J. Sadoul, *Notes sur la Révolution Bolchevique* (1919), s. 386; Sadoul daha soma

politikasının ***ultima ratio'su*** olan devrimci savaş, hayala geç i rile mey ecel bir şey olarak görülüp reddedilmişti. Şimdi de düşman devlet grupların birbirine düşürerek daha geleneksel diplomasi yollarına başvurma girişi' mi başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Bütün yollar kapanmış görünüyordu.

Lenin ***Pravda'Aa*** yayımlanan ***Acı Ama Zorunlu Bir Ders*** adlı yazısında, Brest Liıovsk krizinin "Rus devriminin ve enternasyonal devrimın tanilindeki en önemli tarihsel dönüm noktalarından biri olarak göriilece ği"ni yazıyordu.[128] Bu kriz hem geçmişe hem de geleceğe bakmanın mümkün olduğu Önemli bir aşamaydı. Brest Litovsk krizi Sovyet Rusya' nın dünyayla kurduğu ilişkilerin çözülmemiş açmazını, yani aynı anda hem dünya devriminin ilici gücü hem de bir devletler dünyası içinde yer alan bir devletin egemen gücü rolünü oynamak isteyen bir otoritenin açmazını iyice derinleştirdi; Sovyet dış politikasının kalıcı temelleri işte bu dönemde atıldı. Temel tanışma, Almanlann koşullarını reddedip devrimci bir savaş açmaya dayalı bir politikanın, başını Buharin, Joffe, Cerjinski ve Radek'ın çektiği savunucuları başlangıçta bunlar partinin büyük çoğunluğunu oluşturuyorlardı ile Lenin'in aralarında Zinovyev, Stalin ve Sokolnikov'un da bulunduğu sadık takipçileri arasındaydı; başta sayısal olarak zayıf olan bu ikinci grubun gücü Lenin'in ikna edici sebatı sayesinde ve mevcut durumun katı gerçeklikleri dolayısıyla gittikçe arttı. Parlak, özgün ve becerikli, baîen kafasının dikine gidip yanlış yola sapan, herhangi bir kategoriye ya da gruba sokulması her zaman güç biri olan Troçki, ana meseleyi bulanıklaşttran egzantrik ve değişken bir konum işgal ediyordu. Bütün bunlar 1903'ten sonraki dönemin Troçki'sinde hep görülen özelliklerdi; tavrında yeni olan şey, Lenin'e karşı duyduğu, nihai kararlarını etkileyen ve genellikle de belirleyen derin kişisel saygıydı.

Rusya'daki devrimin ayakta kalmasının, hemen Orta \e Ban Avrupa' ya yayılmasına bağlı olduğu fikri o kadar sorgusuz sualsiz benimseniyordu ki, Bolşevikler'İn hem Avrupa'daki devrimin elinin kulağında olduğuna hem de birincil görevlerinin onu hızlandırıp yükseltmek olduğuna inanmaları doğaldı. Ekim zaferinin bütün o devrimci şevkiyle edinilen bu inançlar kolayca bir yana bırakılamazdı. Brest Lıtovsk'un kabulü bu iki inanca da darbe vuran bir saldın gibi görünüyordu. Avrupa'daki mevcut

durumu şöyk üıetliyordu: 'Britten ben. Troçki ve Lenın Antant Devletlerini Rusya'nın iktisadi ve a^ken yeniden on:Uilenmesi için yalın ve samımı bir işbirliğine sokma çabalarını artı muşlardı *(a.g.e.,* s. *22).*

128. Lenın. *Soçineniya,* c. XXII, s. 290.

durum, diye haykırıyordu Buharirı yedinci parti kongresinde, ancak "eski kapi[alisi ilişkilerin" savaşın gerilimi alımda "çökmesi, dağılması" olarak betimlenebilir. 1918 Ocağında Viyana ve Budapeşte'de yapılan grevleri ve Sovyetler oluşturulmasını, aynı ayın daha sonraki günlerinde Almanya'da başlayan grevleri Avrupa'daki devrimin mesafe almış olduğuna kanıt olarak zikrediyordu. Tam böyle bir zamanda Lenin Sovyet Rusya ile kapitalist Devletler arasında banş içinde bir arada yaşama politikasını devreye sokmuştu. Anlaşmayı kabul etmek Sovyet politikasının temel direğini dünya devrimini teşvik etmek ve yükseltmek kesip atmak demekti. Buharın sözlerine buruk bir edayla şöyle devam ediyordu;

Sonuçta her şeyin uluslaraıas.) devrimin zafer kazanıp kazanmamasına bağlı olduğunu sbOedik. hâlâ *da* söylüyoruz. Sonuçla kunuJuşumıtz uluslararası devrimdir ve sadece odur... Uluslararası propagandadan vazgeçerek, sahip olduğumuz en keskin silahtan vazgeçiyoruz.[129]

Buharin ve takipçileri, kapitalist hükümetlere karşı "devrimci savaş" açmanın Sovyeı iktİdannın birincil ve de kısa vadeli koşullar elverişsiz diye terk edilemeyecek görevi olduğu görüşüne sıkı stktya bağlı kaldılar. Bu görüş partide, anlaşmayla ilgili oylamanın gösterdiğinden daha fazla sempati görmeyi sürdürdü.

Lenin'in soruna yaklaşımı daha karmaşıktı. 1905'ten beri Avrupa proletaryasının desteğinin Rusya'da sosyalisl devrimin zafer kazanmasının Önkoşulu olduğu inancından biran bile vazgeçmemiş ve 1917 Temmuzu' nda yapılan birinci Tüm Rusya Sovyetler Kongrcsi'nde, iktidarın ele geçirilmesinden sonra, "koşulların bizi bir devrimci savaş konumuna zorla yabileceği'ni açıkça öngörmüştü, ama kaygısız bir iyimserlikle sözlerine şunları da eklemişti:

Pasifıst olmadığınızı, Alırun, Fransız ve diğer ülkelerin kapitalistlerine karsı cumhuriyetinizi, işçilerin proleter demokrasisini koruyacağınızı ilan etmeniz yeterli olacaktır barışı güvence altına almak için bu yeıeceklir.[13]"

Ama Lenin, 1905'ten ben Rus devriminin diğer temel Önkoşuluna proletaryanın köylülükle kurduğu ittifaka da aynı ölçüde sıkı sıkıya bağlı kalmışiı: 1917 Ekimi'ndeki o kritik anda, Lenin'in başlıca meşguliyeti, barış ve toprak için yaygara kopartan morali bozulmuş bir ordu kılığına girmiş köylülerdi. Toprak ve banşla ilgili kararnameler ikincisi bariz bir şekilde barışa çok büyük önem verirken dünya devrimine pek az

129. ***Sed'moy S"e;d Rossiukoy Kommunisıiçeskny Partit*** **(1923), s. 34 5.40 1.**
130. Lenin, *Soçineniya, c.* XX, s. 4S7.

önem veriyordu bu endişelerin ürünüydü. Devrimci ittifak. Sol SD'lerin Sovyet Hükümeti'ne girdiği 1917 Kasımı'ndaki Tüm Rusya köylüler kongresiyle pekişti. Lenin, "utanç verici" barışı kabul etmenin zorunluluğunu savunurken şöyle diyordu: "Şu anda, sadece proletaryadan değil, savaş devam ettiği takdirde bizi terk edecek olan en yoksul köylülerden gelecek desteğe de bağımlı durumdayız."[131] Yedinci parti kongresindeki Brest Liıovsk tartışmasında Buharin'in takipçilerinden Bubnov, yersiz de sayılamayacak bir benzetme yaparak. Ekim Devrimi'ni "aynı anda hem uluslararası devrim hem de köylülük üzerine oynanan bir bahis" olarak betimliyordu.[132] Kongrede, proleter partisinin "iktidarı ele geçirdiği anda bir açmazla karşılaşmak mecburiyelinde olduğunu ve köylü kitlelerine mi yoksa Batı Avrupa'nın proieiaryasına mı güveneceğine karar vermek zorunda kalacağını" söyleyivermek, allame Marksist ve partinin ***enfant terrîble'ı*** olan Ryazanov'a kalmıştı.[133]

Lenin soruyu bu haliyle ele almayı ısrarla reddediyordu. Onun kafasında Rusya'da sosyalizmin zafer kazanmasının iki temel koşulu arasında herhangi bir uyuşmazlık olamazdı. Bansın imzalanmasıyla ilgili Ocak tezlerinde "sosyalist hükümetin öncelikle kendi ülkesindeki burjuvaziyi alt edebilmek için ellerinin tamamen serbest olması gereken en azından birkaç aylık belli bir zaman dilimi" lalep etmişti.[134] Merkez komitedeki tartışmalarda Stalin ve Zinovyev ona hantal savlarla destek verdiler: Stalin "batıda devrimci hareket diye bir şey yok, olgular yok, sadece bir potansiyel var" derken, Zinovyev "banş imzalayarak Almanya'daki şovenizmi güçlendirecek ve batının her yerinde hareketi belli bir süreliğine zayıflatacak olsak" bile, bunun en azından "sosyalist cumhuriyetin yıkıl ması"ndan evla olduğunu ileri sürüyordu. Lenin bu iki savdan herhangi birinden kalkılarak ona verilen desteği reddetti. Devrim henüz başlamamış olsa da "batıda bir kitle hareketi" vardı; Bolşevikler bunu yok sayarak taktiklerini değiştirirlerse, "enternasyonal sosyalizme ihanet etmiş" olurlardı. Öle yandan, Zinovyev haklı olsaydı, "banş müzakerelerinin kesilmesi halinde Alman hareketi hemen gelişebilecek olsaydı", o zaman "bizim kendimizi kurban etmemiz gerekirdi, çünkü Alman devrimi bizimkinden çok daha güçlü olurdu."[135] Lenin yedinci parti kongresinde

[*H.A.g.e.. c.* XXII. s. 200.

132. *Sed'moy S"ezd Rossiiskoy Kommunıstieeskoy Partit* (1923), s. 63.

133 *A gj .. s. 87.* 134. Lenin, Sncıwm>ıi.c XXII, s. 194.

135 *Protokoll Central'nogo Komiıeıa RSDRP* (1929), s. 204 5; Lenin. *Soçhıenıva.* c. XXII, s. 202.

yaptığı konuşmada, daha önce defalarca söylemiş olduğu ve ilerde de defalarca söyleyeceği şeyi kategorik terimlerle tekrar etti:

Eğer yalnız kalacaksa, eğer başka ülkelerde hiçbir devrimci hareket olmayacaksa, devrimimizin nihai zaferi kazanmasının ümitsiz olduğuna en küçük bir şüphe yoktur... Bütün bu güçlüklerden kurtulmamızın yolu, tekrarlıyorum, bütün Avrupa'yı kapsayan bir devrimdir.[136]

Lenin, bir ay kadar sonra, Sol muhalefete karşı yaptığı polemikte ilkesel konumu bir kez daha tespit ediyordu:

Dış politika konusunda karşımızda iki temel çizgi vardır sosyalist devrimin bizim için başka her şeyden daha fazla ve her şeyin üstünde önemli olduğunu ve batıda hızla devrim yapılması ihtimalinin olup olmadığını hesaba katmamız gerektiğini söyleyen proleter çizgi ve benim için bir büyük Güç statüsüne ve ulusal bağımsızlığa sahip olmak başka her şeyden daha fazla ve her şeyin üstünde önemlidir diyen diğer çizgi, burjuva çizgisi.'[37]

Ayrıca şunları da söylüyordu:

Eğer sosyalist devrim davası bu sayede gerçekten ilerlettlebiliyorsa, "kendi" ülkesi adına en büyük fedakârlıklarda bulunmaya hazır olduğunu ***eylemleriyle*** kanıtlamamış olan kişi sosyalist değildir.[138]

Brest Litovsk barışını kabul ederek, Avrupa'daki devrim davasını feda etmiş olduğuna inanan bir adamın sözleri değildi bunlar. Sekiz ay sonra Almanya askeri bir yenilginin eşiğine geldiğinde ve kılanın yarısında devrimin eli kulağındaymış gibi görünürken, Lenin pek zorlanmadan, bunun Brest Litovsk politikasının ödülü ve sonucu olduğuna kendini ikna edebilmiştir:

Artık çeşitli ülkelerden işçilerin en körü bile, Bolşeviklerin bütün taktiklerini dünya çapında bir işçi devrimini desteklemeye dayandırmakta ve en ağır fedakârlıklarda bulunmaktan korkmamakta ne kadar haklı olduklarını görecektir.[139]

Lenİn Brest Lİtovsk'da aslında yapılmış olan şeyin, basiretsiz ulusal gururu uzun vadeli dünya devrimi davası uğruna feda etmek olduğunu kanıtlamaya çalışarak "devrimci savaş" savunucularının kozlannı ellerinden alıyordu.

136./l.g.f.,c.XXll,s.319. 137./».g.e.,c, XXII,s.481. *\3%.A.g.e.,C.XXJU,* s. 181.
139. *A.j*>.c, e. XXIII, s. 215. Birkaç hafta sonra yaptığı konuşma daha da açık seçikîr: "Bresi banşı döneminde vatanseverliğe zıt yönde gitmek zorundaydık. Şöyle dedik: Eğer sosyalisıseniz, gelmekte olan, henüz gelmemiş olsa da eğer enternasyonal i sısen iz geleceğine inanmanız gereken enternasyonal devrim adına valanseveriik hislerinizi feda etmek zorundasınız" *(a.g.e.,* c. XXII, s. 313)

Lenin'in Bresı Litovsk konusunda Troçkr'yle yaşadığı fikir ayrılıktan, onu Buharin'İn (akincilerinden ayıranlar kadar derin değildi. Troçki'nin güçlü kişiliği ve Bresı Litovsk hikâyesindeki dramatik rolü, bu fikir ayrı lıklanna, hem onlarla aynı dönemde yaşayanlann hem de sonraki kuşak lann gözünde daha büyük bir pratik önem kazandırmış ve bunlann daha fazla öne çıkmasına yol açmıştır. Ama Troçki'yi ulusal güvenlik ya da tek ülkede sosyalizmin taraftarı Lenin'le çatışan dünya devrimi savunucusu olarak resmeden yaygın anlayış, neredeyse bütünüyle yanlış denecek ölçüde çarpıtılmıştır. Troçki'nin kıvrak zekâsı ve uçan tavırlan onu sürekli olarak, belli bir anda hangi konumu İşgal ediyorsa onu en aşın ve dogmatik biçimiyle savunmaya itiyordu. Troçki, Dışişleri Halk Komiseri sıfatıyla, başlıca görevini dünya devrimi bayrağını yükseltmek olarak görii yorduysa da, ulusal çıkarları koruma konusunda da gayretli ve belagathy dı. Troçki "Avrupa'nın egemen sınıflan"nı, banş kararnamesinin "milyonlarca insanı temsil eden bir devletin getirdiği bir öneri" olarak kavramayı başaramadıklarını söyleyerek iğnelediğinde devrim daha on beş günlüktü.[140] Birkaç gün sonra gururla, "bütün Rus yurttaşları, hatta siyasi göçmenler ya da Fransa'dakİ devrimci askerler bile, şu anda kendilerini Rus devriminin idari otoritesinin koruması altında bulmaktadır" diyordu:[141] yine aynı sıralarda Petrograd'daki Sırbistan Elçisi, Bolşevikler'in "en bariz emperyalistler' olduklarından ve "dış politika konusunda Sazo nov ile Troçki arasında aslında bir fark olmadığımdan yakınıyordu.[141] Bresı Litovsk ihtilafında, Troçki dünya devriminin en beîagatlı ve becerikli savunucusu olmasına rağmen, aynı zamanda kapitalist gruplarını birbirine kırdırma poliıikasının da ateşli bir savunucusuydu; hiçbir taviz ya da mecburiyetle lekelenmemiş devrimci ilkeler zemininde kalanların zıt kutbundaydı. Troçki merkez komitede "olgular kesişiyor, o halde bir orta konum olabilir" demişti.[143] Lenin'in geçmişte Troçki'yi ilkesizlikle suçlamasına neden olan şey, iki uç konum arasında bir orta yol bulma yeteneğiydi: 19U'de buruk bir dille şöyle yazmıştı: "Troçki'yle esasa dair tartışma yürütmek imkânsız, çünkü hiçbir fikri yok."[144] 1917 yazından beri iki adam arasında gelişmiş olan karşılıklı güven, düşünsel yaklaşımlar arasındaki bu farklılığı değiştirmedi.

140 *Prolokoli Zasedanii VTsIK 2 Soziva* (1918), s. 40.
141. Troçki. *Soçineniva,* c. İti. II, s. 178.
142. I. Mayski, *Vnesnyoya PotitiLi RSFSR. 1917 1922 (1911).* s. 24.
143. *Protokoll Cemral'nt>ge Komiıeıa* KSDRPII929). s. 2S1.
144. Lerıın. *Soçineniyo.* c. XV, s. 303,

Demek ki Brest Litovsk hakkındaki uzun tartışmaların nihai sonucu, bir ilkenin başka bir ilke karşısındaki dramatik yenilgisi değil, Sovyetlerin dünyayla kurduğu ilişkileri uzun yıllar biçimleyecek olan bir sentezin yavaş yavaş oluşturulmasıydı. Tartışma süreci ve olayların baskısı, Solcular uzlaşmaz kaldıklarında bile, Lenin ile Troçki arasındaki mesafeyi yavaş yavaş kapadı. Troçki'nin başlarda dünya devrimini vurgulaması, Almanya'daki devrim olasılığının ciddi ölçüde abartılmasına dayalıydı. Başta Lenİn ve bütün parti onun bu İyimserliğini paylaşıyordu; 1918 Ocağı'nda Avusturya ve Almanya'da başlayan grevler zayıflayan umutları bir an yeniden canlandırır gibi oldu. Troçki'nin yanılgısı, Lenin çoktan terk ettiği halde, bu iyimserliğe takılıp kalmasıydı. Brest Litovsk'da Alman delegasyonuna "savaş da yok banş da" formülünü önerip onlan şaşkına çevirdiği sıralarda "Alman halkı ile Avusturya Macaristan halklan nın" düşmanlığın yeniden başlamasına "İzin vermeyecekleri" doğrultusundaki kesin inancını ifade ediyordu.[1"5] Almanların 18 Şubat 1918'de düşmanlığın yeniden başladığını ilan etmelerinden sonra bile, hâlâ "bekleyip bunun Alman halkı üzerinde nasıl bir etki yaratacağını" ve "bunun Alman İşçilerini nasıl etkileyeceğini görmenin kaçınılmaz" olduğunu düşünüyordu.[146] Alman ültimatomunu kabul etmeye itirazı, bunun sadece "başka ültimatomlar da verme" yolunu açacağı ihtimali yüzündendi.[147] Böylece Troçki yavaş yavaş, Lenin'in teşhisi doğruysa izlediği politikanın haklılığına değil, sadece teşhisin kendisine karşı çıktığı bir konuma geldi. Öte yanda, Lenin, ulusal savunma ihtiyaçlan üzerinde ısrarla durmakla birlikte, dünya devrimini terk etmekten öylesine uzaktı ki sürekli izlediği politikanın başlıca amacının dünya devrimi olduğunu vurguluyordu. Zorunlu olan, burjuvazinin devrilmesi sürecini tamamlayıp ülke içinde Örgütlenecek bir soluklanma mekânıydı; barış yaptıktan sonra "iki elimiz de serbest kalacak ve ondan soma uluslararası emperyalizmle devrimci bir savaşa girmeye muktedir olacağız"[1,18] diyordu. Stalin de Troç ki'ye cevaben şöyle diyordu:

Soluklanma imkânının hiç olmayacağını ve sürekli ülıimatomlar verileceğini varsaymak, batıda hiçbir hareket olmadığına inanmak demektir. Biz Almanların her şeyi yapamayacağını varsayıyoruz. Biz de varımızı yoğumuzu devrime yatırdık, ama siz hesabınızı haftalarla yapıyorsunuz, biz aylarla.[149]

145. *Miniye Peıegovoii v Brest Litovsk,* c. 1 (1920). s. 209.
146. *Protokoll Central'nogo Komiıeta RSDRP* (1929), s. 231,241.
147. *A.g.e.,* s. 248. 148. *A.g.e.,* s. 201.
149. *A.g.e.,* s. 250; Merkez komitedeki bu tartışmalara yaptığı müdahaleler birislisnay

Sokolnikov "söz konusu koşullan devrimci savaşa hazırlanmak için vaki! kazandıracak sınırlı bir erteleme niyetiyle İmzalıyoruz" derken, Lenin kendisinin de "devrimci savaşa hazırlanmanın kaçınılmaz" olduğuna inandığını onaylıyordu.[150] Almanların koşullarını kabul etme kararını açıklamak amacıyla daha sonralan hazırlanan bir parti manifestosu, dünya devriminin çıkarlanna dayalı bir savla sona eriyordu:

Sovyet iktidarını idame ettirerek bütün ülkelerin proletaryasına kendi burjuvazilerine karşı verdikleri eşi görülmemiş güçlükteki ağır mücadelelerinde en iyi ve en güçlü desteği veriyoruz. Sosyalizm davasına, Rusya'daki Sovyet iktidarının çökmesinden daha büyük bir darbe indirilemez.[151]

Bu ulusal savunma demekti, ama bir farkla:

Bizler "savu nmacf'y ız ; 25 Ekim 1917'den beri anavatanı savunma hakkını kazandık. Biz gizli anlaşmaları savunmuyoruz, onları yırtıp attık; bütün dünyaya açıkladık; biz anavatanı emperyalistlere karşı savunuyoruz. Savunmadayız ve fethedeceğiz. Devleti ikame etmiyoruz, bir büyük Güç statüsünü savunmuyoruz: Rusya'dan geriye Büyük Rusya'dan başka bir şey kalmadı. Bunlar ulusal çıkarlar değil; biz sosyalizmin çıkarlarının, dünya sosyalizminin çıkarlarının ulusal çıkarlardan daha yüksek, devletin çıkarlarından daha yüksek olduğunu onaylıyoruz. Biz sosyalist anavatanın "savunmacıları"yız.[152]

Bu yüzden Brest Litovsk krizinin nihai sonucu, dünya devrimini ve Sovyet cumhuriyetinin ulusal güvenliğini eşit ölçüde gözetmek üzere tasarlanan ve bu iki temel amaç arasında herhangi bir tutarsızlık olduğunu yadsıyan bir dış politikaydı. Dünya devrimi ulusal güvenliğin tek garantisiydi; ama ulusal güvenlik de dünya devriminin başanyla teşvik edilmesinin koşullarından biriydi. Alman müdahalesinin dolaysız baskısı Sovyet cumhuriyetinden daha yeni yeni silinmişti ki 4 Nisan 1918'de Japonların Vladivostok'a yaptıkları çıkartmayla karşı tarafta yer alan kapitalist grubun müdahalesi başladı. Bundan sonra, sadece kısa bîr fasılanın yaşandığı iki buçuk yıl boyunca, Sovyet Rusya İtilaf Devletleri'yle İlan edilmemiş bir savaş durumundaydı. Savaş koşullarında Sovyet dış politikasının İki yüzü arasında zaten hiçbir uyuşmazlık meydana gelemezdi. Askeri zayıflıkları, düşman devletlerin halkları arasında yapılacak devrimci propagandayı, Sovyet cephanel iğ indeki en etkili savunma silahı haline getiriyordu. Lenin 1918 Kasımı'nda şöyle yazmıştı:

la (Stalin, *Soçineniya,* c. IV, s. 27) toplu eserleri içinde yayımlanmamıştır.

150. *Pıotokoli Central'nogo Komıteta RSDRP* (1929), s. 251.

151. *A.g.e., s. 292.* 152. Lenin, *Soçineniya,* c. XXII, s. 13 14.

Dünya tarihinin gerçekleri, kulakları eski tarzda kavradıkları ülkelerinin dolaysız çıkarlarından başka hiçbir şey duymayan Rus vatanseverlerine, Rus devrimimizin bir sosyalist devrime dönüşmesinin bir macera değil zorunluluk olduğunu, çünkü ***önada başka seçenek olmadığını*** kanıtlamıştır: Dünya çapında sosyalist devrim, dünya çapında Bolşevizm zafer ***kazanmadıkça.*** İngiliz Fransız ve Amerikan emperyalizmi Rusya'nın bağımsızlık ve özgürlüğünü ***kaçınılmaz olarak*** boğacak lir.'[î3]

Ama doğrudan doğruya yabancı işgalci ve onun ajanlarına karşı ulusal savunma motifine de başvurulabiliyor ve bu motif, özellikle bu dönemin sonlarına doğru, Sovyet iktidarına bir Rus vatanseverliği halesi veriyordu. Ancak iç savaş sona erdikten ve 1921'in ilk aylarında kapitalist Devletlerle barışçıl ilişkiler kurma konusu tekrar gündeme geldikten sonradır ki, ikili politikanın yol açtığı ihtilaf ve sıkıntılar, tıpkı Brest Litovsk'daki daha dramatik banş yapma günlerinde olduğu gibi, bir kez daha baş gösterdi. Aradaki dönemde Sovyet dış politikasının iki yüzü dünya devriminin teşviki ve ulusal güvenlik arayışı tutarlı ve bütünlüklü tek bir amacın farklı araçlanndan ibaretti.

BÖLÜM 22

İKİLİ POLİTİKA

Brest Litovsk krizinin ışığıyla iki sert ve rahatsız edici gerçeklik açığa çıkmıştı. Bunların birincisi, toprakları her yandan düşmana sonuna kadar açık olan Sovyet cumhuriyetinin feci askeri çaresizliğiydi. Beyaz Rusya ve Baltık'takİ Alman saldırısının kesilmesi ile Japonların Uzakdoğu'ya yaptıkları ilk çıkartma arasında bir aydan biraz uzun bir süre geçmişti; Almanya'nın Ukrayna İşgalinin genişleyip pekişmesi bu dönem boyunca hiçbir engelle karşılaşmaksızın devam etti, İkincisi ise, sadece iyimserlerin değil her çizgiden bütün Bolşevİkler'in kendinden emin hesaplarının temelinde yatan Avrupa devriminin ertelenmiş olmasıydı. Viyana ve Berlin'de Ocak ayında yaşanan grevler bastırılmıştı; Alman Hükümeti çatlakları sıvamakta o kadar başarılı olmuştu ki Bolşevikler bile bu çatlakların belli bir zaman dilimi içinde görünürlük kazandıklarını unutmuş ve bir tepkime süreciyle Almanya'nın direniş gücünü abartmaya başlamışlardı. Çıkarılacak hisse belliydi. Gelecekte ne olursa olsun, Sovyet rejiminin şu anda ayakta kalması kendi sefil kaynaklarına bağlıydı.

Bu tecrit ve zayıflık bilincine verilen ilk açık tepki, askeri savunmayı örgütleme ihtiyacının farkına varılması oldu. Devrimin burjuva devletinin diğer kamusal kurumlarıyla birlikte orduyu da yıkıp kendi silahlı kuvvetlerini farklı bir örüntüye göre yaratması Marksist öğretinin esasla rındandı: Avrupa'daki herhangi bir halk devriminin şartı, diye yazıyordu Marx Paris komünü zamanında, "şimdiye kadar yapıldığı gibi, burokra tik askeri makineyi bir gruptan öbürüne nakletmek değil, bu makineyi yıkmaktır."[1] Hem Birinci hem de İkinci Enternasyonaller, kalıcı ordula

1. Marx ve Engels, *Soçİneniya,* c. XXV[, s. 105. Lenin 1918 sonbahanında yazdığı *Proleter Devrimi ve Dönek Kamsky* adlı kitabında, "zafer kazanan her devrimin ilk ilkesi"nin, Marx ve Engels'in ileri sürdüğü gibi, "eski orduyu ezmek, dağıtmak ve onun yerine yenisini geçirmek" olduğunu ilan ediyordu *(Soçineniya,* e. XXIII, s. 378 9); ama ne Marx ne de 1917'den önce Lenin'in kendisi müstakbel devrimci devşirmelere "ordu" demeyi tercih el mişlerdir. "Ordu" sözcüğünün, tıpkı "bürokrasi" ve hatta "devlet" gibi, hoş olmayan bir ya nanlamı vardı.

rın yıkılmasını ve onların yerine "halk milisleri" ya da "silahlanmış ulus" diye farklı şekillerde tarif edilen şeyin geçirilmesini talep eden kararlar almışlardı. Lenin, 1917 Martı'nda İsviçre'de yazdığı ***Uzaktan Mektuplar'*** da "polisi, orduyu ve bürokrasiyi hepsi silahlanmış olan halkla kaynaştırmak" ve "proletaryanın liderliğinde gerçekten bütünüyle halka ait, genel, evrensel bir milis yaratmak" istiyordu. Böyle bir milis oluşturma konusunda herhangi bir "plan"ı olmadığını söylemekle birlikte, bu milisin "halkın tamamını gerçekten silahlandıracağını ve ona savaş sanatını öğreteceğini" ve böylece "gericiliği ihya etmeye yönelik bütün girişimlere, Çarlık ajanlarının bütün entrikalarına karşı" bir garanti oluşturacağını düşünüyordu.[2] ***Devlet ve Devrimde,*** bürokrasi İle orduyu, burjuva devlet makinesinin "en karakteristik iki kurumu" olarak yine bir arada zikrediyor, devrimin bunları devralması değil, yıkması gerektiğini söylüyordu.[3] Dolayısıyla, Bolşevik propagandacılar 1917'de Rus ordusunu dağıtma sürecine yardım ettiklerinde, bilinçli ya da bilinçsiz olarak yerleşik parti öğretisine uygun davranmaktaydılar. Düzensizlik dönemi boyunca bir arada kalmaya başarabilmiş ve eski ordudan yenisine hemen hiç değişmeden geçebilmiş neredeyse tek büyük birlik, devrimin ilk günlerinde adlan epey kötüye çıkmış olan Letonya alaylarıydı.

Kızıl Ordu'nun Öncüsü olan Kızıl Muhafızlar, eski ordununkinden farklı bir sınıfsal yapıya, farklı bir bakış açısı ve amaca dayalı, farklı bir kurum olarak tasarlandı. Kızıl Muhafızlar kurumu, 1917 yazı içinde, işçilerden oluşan fabrika muhafızları şeklinde, Petrograd'da doğdu ve Petrograd Sovyeti, Kornilov olayı sırasında bu kurumu bir "İşçi milisi" olarak kabul ediyordu. Kızıl Muhafızlar aslen Bolşevikler'İn yarattığı bir şeydi, son kertede partiye bağlıydı. "İşçilerin genel silahlanmasını ve bir Kızıl Muhafızlar örgütünün kurulmasını", 1917 Eylülü'nde Moskova'da yapılan "demokrasi konferansı"nda Bolşevik delegasyonu talep etti.[4] Öte yandan, Kızıl Muhafızlar ciddi bir askeri eğitim görmüyordu ve Lenin'in önceki Mart ayında ortaya koyduğu örüntüye göre yapılanmıştı; yani sahrada savaşacak şekilde donanmış bir ordu değil, devrimi karşı devrimci komplolara ve entrikalara karşı koruyacak bir milis örüntüsüne sahipti. Ekim ayında Petrograd'daki Kızıl Muhafızlar'ın sayısının, resmen, 10.000 ila 12.000'i aşmadığı tahmin ediliyordu.[5] Ekim devriminin zafer

2. Lenin, *Soçineniya,* c. XX, s. 35 7. 3. *A.g.e.,* c. XXI, s. 388.
4, *Pıotokoli Central'nogo Komiıeta RSDRP* (1929). s. 63.
5. *Bol'şaya Sovetskaya Entsiklopediya,* c. XXXIV, s, 579, Krasnaya G vardiya maddesi;

kazanmasını sağlamış olan, iyi örgütlenmiş darbe esnasında gerçek bir askeri karşı koymayla karşılaşmadı. Sovyet rejiminin ilk haftalarında Kızıl Munafiziar'in astl İşlevi kamu binalarını ele geçirmek ya da korumak, temel hizmetlerin verilmesini sağlamak ve Sovyet liderlerinin şahsi muhafızlığını yapmaktı.

Gelgelelim. iktidarın ele geçirileceği an yaklaştıkça, durumun belirsizlikleri bazı Bolşevik liderlerin kafalarını meşgul etmeye başlamıştı. Troçki, uzun bir süre önce, 1905 tecrübelerinin dolaysız itkisiyle, geçici bir devrimci hükümetin ilk görevinin "orduyu radikal bir yeniden düzenlemeye tabi tutmak" olduğunu yazmıştı.[6] 1917 Haziranı rıda Bolşevik askeri örgütlerinin katıldığı bir konferansta, ihtiyatlı bir dille, "sosyal demokratlara katılan ve onları takip eden ordudaki devrimci demokratik unsurlardan devrime maddi silahlı destek yaraima" ihtiyacından bahsedildi.[7] Ama hâkim varsayım hâlâ, devrim meşalesinin, Petrograd ve Moskova'da başarıyla tutuşturulduktan sonra, ateşi hızla Rusya'nın geri kalanına ve Avrupa'nın dört bir yanına yayacağı yönünde olduğu için, devrimi organize ordulara karşı savunacak askeri harekâtlar tabloya nadiren giriyordu. İlk Sovnarkom'un müşterek bir "askeri ve donanma işleri komitesi" oluşturan üç üyesinin asli işlevi, eski ordunun tasfiyesini ve dağı Ulmasını tamamlamaktı. "Beyaz" generallerin düzenli ordular oluşturmaları ve Ukrayna'da gerçek anlamda savaşa benzer bir şeylerin başlaması, yeni rejimi onlara karşı sahraya çıkabilecek askeri bir kuvvet oluşturmak zorunda bıraktı. Bir Kızıl Ordu yaratma karannın, parti liderlerinin 19 Aralık 1917/1 Ocak 1918 tarihli bir toplantısında alındığı söylenir; o sırada "İşçi ve Köylü Kızıl Ordusu" başlığı tercih edilmiştir.[8]

Bu karar alındığında, Brest Litovsk'daki barış müzakereleri ilk kez ertelenmişti ve Troçki Sovyet delegasyonunun başındaki yerini almak üzereydi. Ama askeri tehlike henüz tam anlamıyla gerçekleşmiş değildi ve ilerlemesi yavaştı. VTsIK'nm 3/6 Ocak 1918'de kabul ettiği Emekçi ve

Tıoçki, o sıralarda hu sayıyı 40.0110 olarak lahmın edenler de bulunduğunu söyleyip bu "mul nem elen abamh"dır, der (L. Troçki. *hioıha Rmskoy* ftriWuiivi [Berlin), t 11, II (19.13). s. 207).

6, Troçki, *SoçınenİHi,* c. II. I, s. 62.

7. *VKP(B) V Reıolyutsiyak* (1941), c. 1. s 248.

S. Şurada aklardan Kızıl Ordu'nun yayımlanmamış arşivleri: *Voprosî Istorii.* No. 2. 1948. s. 50. Lenin, Sıalin ve PoJvoyski'niıı (Jskeri işlerle ilgili kolîgiyanın kıdemli ııyesıl toplantıda bulunduklar, belirtiliyor; ama 1948 de yayımlanan ya?ılarda Slalin'den balıscdı lırken Troçki'nin anılrıaması teamül haline gelmiş olduğu için bu bilginin doğruluğu kesm değıldıı.

Sömürülen Halkın Haklan Bildirgesi, "emekçilerin silahlanması, işçi ve köylülerden oluşan bir sosyalist Kızıl Ordu'nun oJuşlunılması ve mülk sahibi sınıfların bütünüyle silahsızlandınlması" ilkesini beyan ediyordu.[9] Daha sonra, Troçki'nin parti merkez komitesinin kendisine verdiği görev gereği müzakerelerin son aşaması için Brest Litovsk'a döndüğü gün olan 15/28 Ocak 1918'de, Sovnarkom "emekçi kitlelerin sınıf bilinci daha yüksek ve örgütlü unsurlan"ndan gelen gönüllülerle oluşturulacak bir "İşçi ve Köylü Kızıl Ordusu" kurulmasına yönelik bir kararname çıkardı. On beş gün sonra bunu bir "Sosyalist İşçi ve Köylü Kızıl Donanması" yaratan bir başka kararname izledi.[10] Ama bu kararnamelerin pratikte ne kadar anlamlı olduğu ayn bîr meseledir. Daha sonralan, devrimi savunma arzusunun en güçlü halinde olduğunun varsayılabileceği Petrograd'da, kararnamenin yayımlanmasından sonraki ilk ayda sadece 5500 gönüllünün orduya girdiği kaydedilmiştir." Ama Alman ilerlemesinin tekrar başladığı ve Hoffman'ıı nihai koşullarını hazırladığı *22* Şubat 1918'de, *l'ravda'da* "Sosyalist Anavatan Tehlikede" başlığıyla Sovnarkom'un bir bildirisi yayımlandı. Bildiride "ülkenin bütün güçleri ve kaynaklan bütünüyle devrimci savunmaya adanacaktır; yeni cephe hatlı üzerindeki işçi vc köylüler hendekler kazmak için taburlar seferber etmelidirler; ve burjuva sınıfından sağlığı yerinde olan herkes bu taburlara dahil edilip Kızıl Muhafızlar'm gözetiminde çalışmalıdırlar" deniyor ve metin şu üçlü sloganla bİtiriliyordu:

Sovyalisı anavatan tehlikede!
Yaşasın sosyalist anavatan!
Yaşasın uluslararası sosyalist devrim![1]'

Bu bildiri Kızıl Ordu'nun İlk gerçek askere alma atılımının başlangıç noktasıydı. Ertesi gün, yani 23 Şubat daha sonraları "Kızıl Ordu Günü" olarak kutlanmaya başladı;[13] Troçki, Brest Litovsk'da izlediği politikayı

9 *Sobıaıne Vzakonemt. I9I7 I9IS,* No 15, madde 215.
10 *A.g.e..* No. 17. madde 245; No. 23, madde 325.
11 G. S. Pukhov, *Kak Voorujalsya Petrograd* (19331, 5. 12.
12. Troçki'ye göre, "sosyalist anavatan" tabirini kendisi önermiş ve Sol SD'ler öneriye karşı çıkınca Lenin şu cevabı vermiş: "Bu tabir anavatanın savunusuna karşı tavrımızdaki 1X0 derecelik değişikliği hemen gösteriyor; lam da bunu ihtiyacımız var" (L. Troçki. *O* f.r ;ımellanbsır|l924]>, s. 104).
I *i.* 23 Şubatın nasıl "Kızıl Ordu Gunıi" olarak kabul edildiğini bulmak zordur. A*kere ya?.ılmj>ı teşvik etmek amacıyla ilk "Kızıl Ordu Günü" 28 Ocak/10 Şubat 1918de il.ın edildi *iRaboçaya i Kresl'yanjkaya Krasnaya Amtiyıı i Flot,* No. 1U155). aynı gün). 22 Mart 1918'de aynı amaçla bir "Kızıl Ordu Günü" daha ilan edildi ve bu vesileyle Troçki bir ko

şakayla karışık savunurken. "General Hoffman'ın saldırısı. Kızıl Ordu'yu yaraıma amacıyla ciddi çalışmalara başlamamıza yardımcı oldu"[14] diyordu. Kayıtlara göre, 25 Şubat'ta sadece 5500 kişide kalan gönüllü askerlerin sayısı, 1 Mart'a gelindiğinde 15.300'e yükselmiştir.[15] 4 Man 1918'de, yani Brest Litovsk anlaşmasının imzalanmasından sonraki gün Troçki'nin Dışişleri Halk Komİserliği'nden istifa ettiği ve Yüksek Savaş Kon seyi'nin başkanlığına atandığı haberi geldi.[16]

Bu andan sonra ulusal savunma vurgusu Sovyet liderlerinin değişmez teması haline geldi. Brest Litovsk anlaşmasının onaylanmasının tartışıldığı yedinci parti kongresinde. Lenin alışılmadık bir sertlikle ülkenin askeri durumunun kötülüğü üzerinde duruyordu:

Savaşırı darmadağın ettiği, görülmedik bir sefalete ittiği, küçük köylülerden oluşan ülke son derece güç bir konumdadır: Ordumuz yok ve tepeden tırnağa silahlanmış bir hayduila yan yana yaşamayı sürdürmemiz gerekiyor.

Ve şöyle diyordu:

Emperyalizmle barış yapmamız ordunun suçu.[17]

Kongrenin anlaşmayı onaylama lehinde aldığı karar, yayımlanmayacağı için, hiçbir diplomatik kısıtlama içermiyordu:

Kongre ordumuz olmadığını, moralsiz ön cephe birliklerinin içinde bulunduğu son derece kötü durumu, Sovyel Sosyalist Cumhuriyeti'ne yönelik emperyalist saldırıdan önce her türlü, hatla en küçük soluklanma imkânından yararlanmanın zorunlu olduğunu göz önünde bulundurarak, Sovyet iktidarının Almanya'yla yaptığı ağır ve aşağılayıcı anlaşmayı onaylamanın kaçınılmaz olduğunu kabul etmektedir...

nuşma yaptı (bkz, aşağıda s. 69). Yetkili Sovyet yazarları (örneğin bkz. Anıonot Ovseenko, *ZaPyafLet<i972),s.* 155) bir süre. Kızıl Ordu'yu kuran 15/28 Ocak 1918 tarihli kararnamenin ilk kez 23 Şubat'ta yayımlandığı açıklamasında bulunmayı alışkanlık haline getirmişlerdi; gelgeldim bu doğru değildir. İlk 1938de yayımlanan halihazırdaki resmi panı la rılıı Narva ve Pskov'da Alman işgalcilerin "yem ordu" tarafından püskürtülmüş olduğundan bahseder ve şunu ekler: "23 Şubat Alman emperyalizminin kuvvetlerinin puskunüldüğü gün Kızıl Ordu'nun doğum günü olatak gorlılür" *(History of the Commıınısı Parry of the Soviel Union (Bolsheviks): Short Course* (Ing. çev. 1939), S. 217).

14. L. Troçki, *Kak Voorıujalas" Revolytıısişa,* c. 1 (1923), s. 14.

15. G. S. Pukhov, *Kak Voorujatsya Petrograd* (1933). s. 13.

16. R H. Bruce Lockhart, *Memoirs of a British Agent* (1932). s. 242. İlk Sovnarkom'da asken işlerin denetimi Uç komiserin. Antonov Ovseeıko, Krilenko ve Dibeııko'ıun oluşturduğu bir komiteye bırakılmıştı: Bu komıle şimdi genişletilerek Troçki'nin de uyesı olduğu bir Tum Rusya kolegiyası" haline getirildi iL. Troçki. *Kak Voorujatas' Revoiyunıyj,* c. I (1923). s 101 Ül Yüksek Savaş Konıevı yeni bir oluşumdu.

17. Lenin. *St^ınenıya,*:* XXII. s. 318 19. 325.

Bu nedenle kongre partimizin, bilinçli proletaryanın bütün öncülerinin ve Sovyet iktidarının birinci ve temel görevini, Rusya işçi ve köylülerinin özdisiplin ve disiplinlerini artırmak için en enerjik, acımasız, sert önlemleri almak, Rusya'nın tarihsel olarak vatansever sosyalist[15] bir kurtuluş savaşına girmesinin kaçınılmazlığını açıklamak, her yerde ve her yönde tek bir demir iradeye sıkı sıkıya bağlı kitle örgütleri yaratmak... ve son olarak, cinsiyet ayrımı gözetmeksizin bulun yetişkinlere askeri beceriler ve askeri harekâtlar konusunda yaygın, sistematik, genel eğitim vermek olarak gördüğünü ilan eder.[19]

İki gün sonra anlaşmanın onaylanmasını lasdik eden VTslK karan, konu dışına çıkıp "sosyalist anavatanı savunma hakkı ve yükümlülüğü"nü vurguluyordu.[20] 19J8 Martı'nın, anlaşmanın resmen onaylandığı ve Sovyet Hükümetinin yeni başkentine yerleştiği ikinci yarısında. Kızıl Ordu'yu örgütleme işi Öncelikli bir önem kazanmaya başladı. Troçki'nin 19 Mart'ta Moskova Sovyeti'nde yaptığı konuşmadan iki gün sonra, yeni ordunun ihtİyaçlan konusunda Troçki'nin bütün belagat yeteneğini konuş lurduğu bir bildiri yayımlandı; askere alma kampanyasını canlandırma amacıyla ertesi gün, 22 Mart 1918, "Kızıl Ordu Günü" ilan edildi. '

Nisan başlannda yeni bir makam yaratıldı: Troçki Savaş Halk Komiseri oldu." O zamana kadar adı Savaş Komiserliği olarak değiştirilen eski Savaş Bakanlığı, eski ordunun dağıttlmasıyla ilgili meselelerle uğraşmayı sürdürmüş ve Kızıl Ordu'yu yaratmakla ilgilenen Sovyet organlarıyla ilişkisi belirsiz kalmıştı. Eski düzenin ölümü ve yeni düzenin doğuşu bütünüyle bağımsız süreçler olarak ele almıyordu. Troçki Yüksek Savaş Konseyi başkanlığına Savaş Halk Komiserliği unvanını da ekleyince, Sovyet cumhuriyetindeki bütün askeri Örgütleri tek bir kişinin dene limi alıma soktu. Birlik ve süreklilik ilkesi ilk kez deneme kabilinden yürürlüğe kondu. Kızıl Ordu'yu sıfırdan, eski Rus ordusunun birikmiş deneyimlerinden ya da geri kalan mekanizmalarından yararlanmadan örgütlemenin insanüstü çaba isteyen bir iş olduğu anlaşıldı. Zaman ilerledikçe, yeni yapının inşasında eski, yıkılmış yapının gittikçe daha fazla

18. 1312de "vatansever" savaş hakkında yazan bütün geleneksel Rus tarihçilerinin kullandığı unlu tamlamaya "sosyalist" kelimesi eklenmişti! Bu gönderme kastiydi ve hiçbir Rus'un bunu anlamaması mümkün değildi.

19. *VHP (B)* V *Resolyutsiyak* (1941), e. I, s. 278.

20. Lenin, *Soçineniya*, c. XXII, s. 410.

21. L. Troçki, *Kak i'oorujalas' Revolyuısıyu*, c, 1 (1923), s. 25 30, 99 100.

22. Bu lavın VTslK tarafından 8 Nisan I9l8'de onaylandı *(Protokoll Zasedanii* iTs/ rv *4'" Sozı\ >a* (1920), s. 73; 28 Nisan tarihi *ia g e.*, s. 4) basım hatasıdır); tesadüf eseri aynı oturumda alkışla/ eşliğinde kızıl bayrağın RSFSCnİn "ulusal bayrağı" olmasına karar veril mişlı | ı i ((. s 74)

sayıda tuğlası ve yapıtaşı kullanıldı. Yeni politikanın etkisi karşılıklıydı. Radek, Brest Litovsk'dakİ görüşmelerin sona ermesinden önce, Sovyet delegasyonunda görevlendirilen amiral Altvater'in ona gelip şöyle dediğini anlatır:

Buraya gelmeye zorlandığım için geldim. Size güvenmiyordum. Ama anık görevimi daha önce hiç yapmadığım kadar iyi yapacağım; çünkü bunu yaparak ülkeme hizmet edeceğime yürekten inanıyorum.[23]

Lenin ve Troçki, silahlı kuvvetlerin reorganizasyonu konusunda Altvater ve bir başka yüksek rütbeli deniz, subayı olan Behrens ile muhtemelen bu zamanlarda konuşmalar yaptılar eski rejimin subaylarıyla kurulan ilk dolaysız temaslardı bunlar.[24] Troçki Savaş Halk Komiserliği ma kamındayken, etkili bir Kızıl Ordu kurmanın sadece eski mekanizmanın büyük bir kısmını devralmaya değil, eski subay kadrolanyla takviye edilmesine de bağlı olacağım kısa zamanda anladı ve arada duran karşılıklı şüphe engellerini yıkmak için çalışmaya koyuldu.

Birkaç hafta sonra bir başka önemli adım atıldı. Gönüllü askerlik, devrimci ideolojiye ne kadar uygun olursa olsun. Kızıl Ordu saflarına yeterli insan gücü sokma aracı olarak başarısız olmuştu. 22 Nisan 1918'de. Troçki'nin VTslK'da yaptığı bir konuşmadan sonra, bütün yetişkinleri ya askerlik hizmetine ya da çalışma hizmetine çağrılmaya açık hale getiren bir kararname çıkarıldı. Kararname, Kızıl Ordu'nun sınıfsal karakteriyle ilgili olarak o zamana kadar kabul edilmiş olan öğretiyi, terimin tam anlamıyla askerlik eğitimini ve askerlik hizmetini işçiler ile köylülere ayırarak koruyordu; diğerleri Öbürleri kadar onurlu görülmeyen çalışma taburlarında hizmet vereceklerdi.[25] VTslK aynı oturumda yeni askeri yemini de onayladı; buna göre Kızıl Ordu mensubu, "emekçi halkın evladı ve Sovyet Cumhuriyeti yurttaşı" olarak, "Rusya'nın ve bütün dünyanın İşçi sınıflan önünde" bütün "faaliyet ve düşüncelerini o büyük bütün işçilerin kurtulması hederine" adamaya ve "Sovyet Cumhuriyeti, sosyalizm dava

23. Aktaran E. Wollenberg, *The Red Army* (ikinci basım, 1940), s. 63.

24. D. F. White, *The Growth ff the Red Army* (Pnnceton, 1944), s. 28.

25. *Sobrame U okonenii. 1917 19IS,* No. 33, madde 443; "devrimi silahla savunmaya yönelik onurlu hak sadece emekçilere verilir" ilkesi. RSFSC anayasasının 10. maddesinde yeniden onaylanmıştır. Dönemin "Sol komünistleri" (Bkz. 1. cilt, s. 178 9) burjuvazinin askere alınmasına da uzman istihdamına da karşı çıkmışlardır (bkz. *Kommunist,* No. 1,20 Nisan 1918'de yayımlanan manifesto, Lenin, *Soçineniya,* c. XXII, s. 561 71 "de yeniden yayımlanmıştır); bu manifesıoya kar$ı savlan Radek geliştirmiştir; *Kommunist,* No. 2, 27 Nisan 1918, s. 14 16.

sı ve halkların kardeşliği uğruna" savaşmaya yemin ediyordu.[16] Bir ay sonra yeni bir kararname "gönüllü ordudan işçilerin ve en yoksul köylülerin genel seferberliğine geçildiğini" ilan ediyordu; bunun hemen ardından belli sınıflara yönelik seferberlik kararnameleri çıkarıldı.[37] İç savaş, tohumlan Brest Litovsk'dan sonra, hatta ondan bile önce atılmış olan birçok gelişmenin serpildiği sera işlevini gördü. Şıçastni'nin mahkûm edilmesi,[1&] halen görevde olan subaylara yönelik, ya yeni rejime sadakatle hizmet etme ya da açıkça "beyazlar"a katılma çağnsıydı: Herkesin ikinci seçeneği kabul edecek durumda olduğu hiçbir şekilde söylenemezdi. Yabancıların iç savaşa müdahale etmeleri, Sovyet davasına, daha sonra önemli bir etken haline gelen bir Rus vatanseverliği çeşnisi kattı. Bu arada iç savaş Kızıl Ordu'ya etkin bir merkezi idare ve komuta meydana getirme işini dayattı ve merkezi organizasyon tedricen, yerli halktan gönüllüler devşirme biçimine bürünen yerel inisiyatiflerin yerine geçti.[2''] 1918 Mayısı'nda Kızıl Ordu bir Letonyalı olan Vatsetis'in şahsında bir genelkurmay başkanı buldu; 1919 Temmuzu'nda onun yerine eski bir Çarlık dönemi kurmay albayı olan Sergey Kamenev geçti. Troçki'nin, İç savaşın ciddi olarak yeni yeni başladığı 1918 Temmuzu'nda beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresİ'nde yaptığı konuşma izlenen askeri politikanın genel bir serimlenışıne adanmıştı. Geçici olarak gönüllü askerlik ilkesine başvurulması, zorunlu askerlik için gereken bütün mekanizmanın zamanında hazirlanamamış olması gerekçesiyle mazur gösteriliyordu; ve "askeri uzmanlar" sıfatıyla eski Çarlık subaylannın istihdam edilmesi cesurca savunuluyordu. Kongre karan, zorunlu askerlik ilkesini "on sekiz ile kırk yaş arasındaki bütün dürüst ve sağlıklı yurttaşlar" için gerekli kılarak işçiler ve köylüler İle eski burjuvazi ya da yönetici sınıf arasındaki aynım bir kenara bıraktı. Kararda "merkezi, İyi eğitilmiş ve donatılmış bir ordu" kurulacağı ilan ediliyor ve "askeri uzmanlar"ın istihdamı onaylanıyor

26. ***Protokoll Xaseàanit VTslK •«> Soıha*** **(1920), s. 176 7;** ***Sobranie Uzakonenıı. 1917 1918,*** **No. 33. madde446.**

27 ***A er*** **. No. 41, madde 5İS; No. 43. madde 528. No. 44. madde534.**

28. Bkz. 1 alı. s. 155

29. Nijnı Novgorod'da olanlar muhlemelen o donem için tipiktir. Nij m Novgorod Sov yeti, eski (Jçuncü Ordu'nun asker komitesi üyeleri Şubat sonunda oraya gelene kadar Kı/.ıl Ordu orgullenmesi konusunda hiçbir şey yapmamışlardı. Onların yardımıyla 14 Mart 1918'de bir taşra "askeri takım"ı kuruldu. Ama bu tarihle 23 Nisan arasında sadece 1680 gönüllü askere yazıldı ki çoğu da işe yaramaz kişilerdi; ve 23 Nisan'da bunlar arasında isyan çıktı. Bu olaydan sonra askere alma ve askerlerin eğitimi işleri ciddiyetle ele alınmaya başladı. Ama genel seferberlik emn Ağustos sonuna kadar uygulanmadı ***(God Proleıaı skoy Dikıalurr îtıMiinyi Sbornik*** **(Nıjni Novgorod. 1918). S. 54 7).**

du.[3]" Ama iç savaşta zafer kazanan Kızıl Ordu. savaşın başlamasından önce aulan temellerin ve atılan adımların mantıksal sonucuydu. Daha gelişmemiş ve örgütsüz devrimci Kızıl Muhafızlar'ı ulusal bir orduya çevirmeyi mümkün kılmış olan ilk kararlar, Bresl LİtovSk krizinin sonunda alındı.

Ulusal savunma hakkındaki bakış açısının değişmesi, dış ilişkiler hakkındaki bakış açısının değiştiğini de ima ediyor gibiydi; bu değişimin simgesel ifadesi Brest Litovsk anlaşması imzalandığı sıralarda Troçki' nin Dışişleri Halk Komiseri makamından istifa etmesiydi. Ateşli devrimci ajıiatöriin yerine, Bolşevizm'e erken tarihlerde geçmiş olması geleneksel formlara duyduğu yerleşik saygıyı silmemiş olan, eski diplomasi duayenlerinden biri geçti. Georgi Çiçerin Çarlık Dışişleri Bakanlığındaki makamından 1904 yılında istifa etmiş, Rusya'yı terk edip Rus Sosyal Demokrat Partisi'ne katılmış ve anlaşılan Bolşevik ve Menşevik hizipleri arasında gidip gelmişti. O dönemdeki en önemli parti görevi karakteristikti. 1907 yılının sonlarında, hiziplerin tekrar birleştikleri bir dönemde, merkez komite, partinin militan Örgütünce yapılan "kamulaştırma"lan araştırmak üzere Özel bir komisyon oluşturdu; komisyonun başkanlığına da parti içinde bağımsız çizgi izleyen biri olan Çiçerin getirildi. Soruşturma örtbas edildi ve hiçbir sonuç yaratmadı. Daha sonra Çiçerin İle Stalin ve Çiçerin .ile LİtvinOv arasında yaşanan husumetlerin ardında bu olay yatıyor olmalıdır. 1907'den sonraki yıllarda Çiçerin Menşevik'ti ve 1917' ye kadar Bolşeviklere katılmadı. Çiçerin, karakteri ve birikimi açısından, Sovyeı takımyıldızında benzeri olmayan biriydi müşkülpesent şahsi zevkleri olan kültürlü biri, Marksizm'e bağlılığı duygularından çok incelikli ve yüksek bir terbiyeden geçmiş kafasının ürünü olan bir yanıyla estet, bir yanıyla geniş merakları olan bir adamdı. Troçki'nin NarkomİndeI' deki kasırgayı andıran icraatından sonra, Çiçerin daha sabırlı ve onunki kadar seyirlik olmayan bir örgütlenme işine girişti. 25 Mart 1918'de NarkomİndeI Moskova'daki yeni yerine yerleşti, Karahan komiser yardımcılığına, Radek de batı şubesinin başına getirildi. Birkaç hafta sonra LİtvinOv komiserlik kollegiyasına katıldı,[31] Yavaş yavaş bir Sovyet diplomasi kadrosu oluşturuldu;[32] "büyük ve küçük ülkelerin tamamıyla eşit" oldu

Î0. *Pyatyi Vserossiiskii S"ezdSox>etov* (1918), s. 167 74: *S"e:dy Soveıov RSFSR* v Pos *tanoı Ieniyak 0929),* s. 88 91.

31. *Desyat'Lei Sovetskoy Dtplomdlii 0921),* s. 7 10.

32. Sılreç doğal claıak yavaş ilerledi; 1918 Haziranı gibi geç bıı laribıe, bir Alman gözlemci "pasaportların imzalanması, kuryelerimize daire mlulması gibi basit 15lere bile Çiçe

ğunu kabul ederek büyükelçi ve ona elçi unvan ve rütbelerini ortadan kaldıran ve onların yerine "tam yetkili temsilci" (Rusçadaki kısaltılmış haliyle ***poipıetl)*** unvanını ikame eden 4 Haziran 1918 tarihli kararname, gösterişçi bir edayla bazı gelenekleri çiğnemesine rağmen, aslında usule uygun bir Sovyet diplomatik hizmeti örgütlenmesinin başlangıcı niteliğindeydi."

Gelgelelim, Brest Litovsk, ikili politikanın bazı sıkıntı ve çelişkilerini giderse de, özünü etkilemedi. 14 Mart 1918'de dördüncü Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, Wilson'un ikircikli selamlarına, "Kuzey Amerika Birleşik Devletleri halkına ve öncelikle de emekçi ve sömürülen sınıflarına" hitap eden ve kendinden emin bir tavırla "bütün burjuva ülkelerindeki emekçi kitlelerin sermayenin boyunduruğunu söküp atacakları ve kalıcı ve adil bir bansın tek garantisi olan sosyalist toplum organizasyonunu kuracakları mutlu günler uzak değildir" diyen bir mesajla cevap verdi.[54] Devrimci beyanlarla dış politika yapmanın en iyi örneklerinden biri olan bu mesaj, Zinovyev'den aktarılan övünme sözcüklerini kullanacak olursak, Amerikan Başkanı'nın "suratına indirilen bir şamar"dı.[35] Ama ertesi gün, kongre hâlâ Brest Litovsk anlaşmasının onaylanmasını tartışırken, ***İzvestiya'da,*** yayın yönetmeni Steklov imzasıyla, verilen cevaptan bahseden, ama onu eleştinmese de epey farklı bir yaklaşım benimseyen bir başyazı yayımlandı. Yazı Sovyet Rusya'nın "biri gırtlağımıza sanlmış olan (Almanya) ya da gırtlağımıza sarılmaya hazırlanan (Japonya), öbürü ise şüphesiz kendi çıkarlarını gözeterek bize yardım eli uzatmaya hazır olan iki emperyalizm"le karşı karşıya olduğunu söylüyordu. "Öbürü" Amerika Birleşik Devle tleri'ydi. Tek soru şuydu: "Bizim için hangi emperyalizm daha tehlikeli Almanlarla Japonlarınki mi, yoksa Ameri ka'nınki mi?" Söz konusu olan, diye ekliyordu yazar manidar bir tabir kullanarak "Rus devriminin devletler katındaki önemidir". Yazı, Amerika Birleşik Devletleri'nin "Almanya ve Japonya'yla olan rekabeti göz önünde bulundurulduğunda, Rusya'nın bu iki Güçten birinin eline düşmesine izin veremeyeceği"ni ve Amerikalılamı bir gün "ekonomik düzensizliği alt edip yeni ve güçlü bir ordu yaratmamıza yardımcı olmak için bize para, silahlar, motorlar, makineler, eğitimciler, mühendisler vs. verebilecek

rin'ın kendisi ilgileniyordu" (K. von Bothmer, *Mit Graf Mirbach in Moskau* (Tubingen. 1922), s. 59).

33. *Sabrante Uzakonenii. 19I7 19IS.* No. 39, madde 505.

34 Klıyuçnıkov i Sabanın, *MezdunoraJnaya Ptlitika,* c. I] (1926), s. 135.

35. D. F. Francis, *Ru ssıa from the American Embassy* (New York, 1921), s. 230.

leri"ni ima enikten sonra, katı bir ilke beyanıyla sona eriyordu;

Bizler, en tutarlı sosyalist politikanın en katı gerçekçilikle ve en ölçülü uygulamalarla bağdaştırılabileceğine inanıyoruz.

Nitekim açıkça devrimci bir dış politika, "devrimin devletler katındaki önemi"ni hesaba katan bir dış politikayla yan yana uygulanmaya devam etti. Brest Litovsk, yeni rejimin uluslararası ilişkilerin alışılmış tarzlarına uymaya ve bir devlet sıfatıyla belli yükümlülükler üstlenmeye zorlandığı İlk vesile oldu. Çİçerİn'in atanması, "devrimci saldırgan politika dönemi yerine bir geri çekilmeler ve manevralar döneminin geçtiği"[3]* sıralarda, şüphesiz "pasif bir politika izleneceğinin işaretiydi. Ama bu değişiklik İçinde bulunulan ümitsiz durumun ihtiyaçlarına bütünüyle uygundu; Lenin'in 1918 Mayısı'nda yazılan ve sağlığında yayımlanmamış olan gizli bir müzekkerede, Brest Lİtovsk'un prototipini oluşturduğu "geri çekilmeler ve manevralar" politikasını tanımlamaya soyunduğunda, değişim değil de süreklilik terimleriyle konuşması dikkate değerdi;

Sovyet iktidarının dış politikası hiçbir bakımdan değişmemelidir. Askeri hazırlığımız hâlâ tamamlanmış değil, o yüzden genel düsturumuz eskisiyle aynı bu hazırlığı bütün gücümüzle sürdürürken tedbirli olmak, geri çekilmek, beklemek.

Lenİn şu ya da bu "emperyalist koalisyon"la "askeri anlaşmalar" yapmayı dışlamıyordu. Almanya'dan gelen tehditle Japonya'dan gelen tehdidi birbiriyle tartarak, o an için "Almanların Petrograd'ı, Moskova'yı ve Rusya'nın Avrupa'da kalan bölümlerinin büyük kısmını işgal etme tehlikesinin" daha ciddi olduğu sonucuna varıyordu. Ama şu anda en önemlisi, her İki ülkenin "savaş yanlılarının aşırı unsurlarına yardım" edebilecek herhangi bir "aceleci ya da düşüncesizce adım" atmaktan kaçınmaktı; ki buda İngiliz Fransız koalisyonuyla herhangi bir anlaşma yapılmasını Önlüyordu.[31] Dış politikanın içinde bulunulan anın koşullarına bakılmaksızın devrimci ilk ilkelerden çıkarsanabileceğİnİ ve bu ilkelerden birinin de bütün kapitalist devletlere karşı eşit ve koşulsuz bir düşmanlığı sürdürmek olduğunu varsayan püristlere göre, bu tür hesaplar "oportünizme" düşmek ya da eski rejimin diplomasisine dönmek demekti; Martov bu hesaplan sert bir şekilde "Milyukov'un politikalanna dönmek" olarak görüp kınıyordu.[7]* Ama genelde yöneltilen suçlama, yani Brest Litovsk'd an

36. G. Çiçerin, ***\tneşnaya Politika Sovaskoy Rossii la Dva Goda*** **(1920), s. 7.**
37. Lenin, ***Soçineniya, c.*** **XXX, s. 384.**
38. ***Çeneliyi Çreiviçainyi S"ezdSoveto\•*** **(L920>, s. 32.**

sonra Sovyel Hükümeıi'nİn dar bir ulusa) çjkar politikasını benimsediği ve "emperyalizme saldırma politikasından vazgeçmeye karar verdiği" suçlaması[3''] yanlıştı. Devrimin "devletler katındaki önemi" üzerindeki yeni ısrar artık ne kadar yeni sayılabilirse hiçbir surette eski devrimci mevkilerin terk edilmesini içermiyordu. İkili politika, devrimin zafer kazandığı ilk anda doğmuştu. Onu Brest Litovsk ve ondan sonraki gelişmeler yaratmamıştı. Ama bunlar söz konusu politikanın birbirini tamamlayan ve çelişkili karakterini belirginleşiirmiş, dost düşman herkesin bilincine yerleştirmişlerdi. Daha 1918 yazında hem Almanya'ya hem de batılı İtilaf Devletlerine karşı izlenen Sovyet politikasında bu açıkça ortadaydı.

Sovyet Rusya ile Almanya arasındaki İlişkiler resmen Brest Litovsk anlaşması tarafından yönlendiriliyordu; sonraları Sovyet Hiikümetİ'nİ devrimci ilkelerini terk etmekle suçlayanlar da genellikle anlaşmanın 2. maddesini zikrediyorlardı. Söz konusu maddeye göre, iki taraf da "diğer tarafın hükümeti, devleti ya da askeri kurumlan aleyhinde her türlü aji tasyon ve propagandadan kaçınmayı" taahhüt ediyordu. Pratikte ise bu ünlü maddenin pek. hatta hiç etkisi olmadı. Brest Litovsk'da ya da Moskova'da anlaşmanın imzalanmasından önce bu maddeye dair herhangi bir tartışmanın ya da ona yöneltilmiş herhangi bir itirazın kaydı yoktur. Alman delegasyonu ateşkeste Alman birliklerinin batıya nakledilmesi üzerindeki yasağı nasıl pek de ciddiye almadan kabul etmişse Sovyet delegasyonu da bu maddeyi aynı şekilde ve diğer tarafın da bu maddeye ciddiyetle uyacağını beklemeksizin kabul etmişti. Joffe Bresl Litovsk'da Czemin'e "umarım sizin ülkenizde de bir devrim başlatabiliriz" diye takılmış.[4]" Son Sovyet delegasyonunun başkanı olan Sokolnikov, Bresl Lİ tovsk anlaşmasını imzalarken, Sovyeller'in "emperyalizm ve militarizmin uluslararası proleter devrimi üzerinde kazandığı bu zaferin sadece geçici bir şey olduğunun anlaşılacağından" emin olduklarını ifade etmiştir.[41] 1918 yılı boyunca dış dünyaya karşı anlaşmanın 2. maddesini sadakatle uyguluyormuş gibi yapma görüntüsünü sürdürmek zorunluydu. Çi çerin VTslK'da yaptığı bir konuşmada şöyle diyordu:

39. Bu suçlama Radek tarafından "Gezgin" imzasıyla yayımlanan bir yazıda yapılmıştı: *Kommunist,* No. *2. 21* Nisan 1918.

40.0. Czemin, *Im Weltkriege (MW), i.* 305.

41. *Minne Peıegovori* v *Bresl Lıto\ sk. e.* | (1920], i. 231.

Bu maddeye gerçeklen uyuyoruz ve resmi organlarımızdan herhangi biri bunu ihlal etliği takdirde Sovyet Hükümeti ona karşı önlem alacaktır.[42]

Ama anlaşmanın onaylanmasını Özel olarak tartışmak üzere toplanan yedinci parti kongresinde böyle bir ihtiyata gerek yoktu. "Evet, tabii ki anlaşmayı ihlal ettik." diye haykırıyordu Lenin onaylamayı savunurken, "şimdiye kadar otuz kırk kere ihlal eıtik."[45] Sverdlov ise aynı kongrede durumu kendi ağdalı üslubuyla şöyle açıklıyordu:

İmzalamış olduğumuz ve kısa bir süre sonra [Tüm Rusya Sovyetleri] Kong re[sin]de onaylayacağımız anlaşmanın sonuçlarından, kaçınılmaz sonuçlarından biri şudur ki şimdiye kadar yaptığımız geniş uluslararası ajitasyonu artık bir hu kumeı iif»nyla. Sovyel iktidarı şifalıyla sürdüremeyeceğiz. Bu **SPZ**konusu ajııas yon faalıyeilerimizde biı nebze azalma olacağı anlamına gelmez. Ama bu ajııas yonu anık resmen Sovnarkom adına değil, partimizin merkez komitesi adına sür-dürmemiz gerekecektir.[44]

Yeni ilkeyi uygulamaya geçirmek için hemen gerekli adımlar atıldı. O zamana kadar Sovyel Hükümetinin örgütlü devrimci propagandadan so-rumlu başlıca organı, Radek'in başkanlığındaki, önce Narkomindel'e, 1918 başlarından itibaren de VTslK'ya bağlı olan ve aslen savaş esirleri-nin meydana getirdiği ulusal gruplardan oluşan uluslararası şubeydi.[45] Bu şube lağvedildi. Ulusal gruplar, daha sonraları yazılan bir rapordan alıntılayarak söylersek, "kesinlikle parti zeminine oturtulup" Rus Bolşe-vik Partbİ'nin merkez komitesine bağlı yabancı şubelere dönüştürüldü: Bu şubeler daha sonra "Rus Komunisl Partisi yabancı gruplar federasyo-nu" halinde örgütlendi.[46] Böylece 1918 Nisanı'nda Moskova'da Rus par-tisine bağlı Alman, Macar, Avusturya ve Yugoslav grup lan oluşturuldu ve hepsinin başına o ülkeden biri, Almanların başına Thomas. Macarların Bela Kun, Avusturyalıların Ebengolz, Slavların da Mihaylov getirildi. Bu grupların her biri kendi dergilerini ve diğer propaganda metinlerini çıka-rıyordu. Her biri kendi milliyetlerinden savaş esirleri arasında çalışıp ba zılannı Kızıl Ordu'ya katmaya çabalıyor, diğerlerini de düşman hatlarının arkasında çalışacak ya da fırsat çıktığında kendi ülkelerine misyoner ola

42. ***Pyam Sczıv Vserossınkogo CtntraVnvgo Ispotnııel'nogo Komiıeıa*** **l 19191. s. 90.**
43. Lenin, *Soçinenıya.* C. XXII, s. 327.
44. *Sed"moi S"ezd Rosstıskoy Kommunaiiçeskoy Parıii* (1923), s. 195.
45. Bkz. yukarıda s. 27.
46 *Vos moi S"ezdRKP (B)* (1933), s. 435; John Reed. *The Liberaler* ıNe* York), Ck.ak 1919. s. 24. Bu kaynağa gore yeni "gayn resmi" Örgüt 20.000.000 rublelik bu sübvansiyon almıştı

rak geri gönderilecek propagandacı *c* ajitatörler olarak yetiştiriyorlardı. Temel gruplar bayağı küçüktü. Alman grubu Nisan 1918'de on bir üyeyle başladı, ama sayılan yıl boyunca artıp birkaç yüze çıktı; Macar grubu dört beş kişiyle başlayıp yıl sonunda doksan kişiy« çık».[47] Her kaynakta savaş esirleri arasında yapılan bu çalışmaların başarısı ovulur .

Her kampta esirler **iki** kampa aynlıyordu bir yanda eraıın (tohumuna para sayılmamış olanların) oluşturduğu bozbulanık kitle. **Öbür** yanda asiller ve subay**lar.** İlk grup Sovyetlerin çekiminden etkilenirken, **ikinci grup tarafsız** denen farklı devletlerin **lem 5** i **lei Wine** ve dünkü düşmanlarının, eski Rusya**'nın** müıefikleri nın elçilik ve konsolosluklarına **bel** bağlıyordu.[4S]

İttifak Devletleri'nın esir kamplarına doldurulan dağınık ordulan. büyük ölçüde sınıf ayrımcılığına dayalı devrimci propaganda için yenilgiye uğramış Rus ordusu kadar verimli bir alan oldu. Lenin'in daha sonralan söylediği gibi, bu donemde savaş esirleri arasında yapılan çalışmalar "bir Üçüncü Enternasyonal yaratmak için yapılanlann gerçek temeli"ydi.[4;1] Doğu halkları da aynı işlemden muaf tutulmuyordu. l914'te Rusya'ya kaçıp gözaltına alınmış bir Türk sosyalisti olan Suphi. Türk savaş esirleri arasında çalışan baş ajitatördü; 1918'in sonlarında, "Rusya'da çoktandır Türk askeri devrimci örgütleri bulunmaktadır" ve şüphesiz epey abartarak "halen Sovyet cumhuriyetinin farklı cephelerinde Kızıl Ordu saflarında binlerce Türk hizmet vermektedir" diyebilmişti.[50] Savaş sırasında çalışma amacıyla Rusya'ya ithal edilmiş Çinli ırgatlar da benzer biçimde "Rusya'daki Çinli işçiler birliği" içinde örgütlenmişlerdi.[51]

47. *Vos'moi S~c:d RKP (B)* **(19331, s, 436 9. Çekosl ov aklara. 19 IS Mayısfnda yaklaşık bin üyeyle kendilerine ait bağımsız bir komünist parti oluşturma izni verilerek ayrıcalık tanınmıştı (a *g* e., s. 438>; bu panının 25 27 Mayıs 19IS lanhlerı arasında Moskova'da düzenlenen kuruluş kongrem şu kitapta anlatılır P Reimann,** ***Geschichte der Kommui.tsnsi.lien Partei der Tsclıechoslvnaktı*** **(1931). s. 6S 77 Bu paru hayana kalmayı başaramadı; sonraki Çekoslovak Komunısı Fanisi işe sıfırdan başlamıştır. 1918 Kasımı'nda Moskova'da bir "Macar parti okulu" olduğundan bahsedilir** ***(Krasnaya Nov'.*** **No. id (19261, s. 140).**

48. ***ProlctarsLna Revolyulsiya.*** **No. 7 (90). 1929. s. 97. bir kaynağa göre, bu çalışmalar Avusturyalılar arasında Almanlar arasında olduğundan çok daha başarılı olmuştur; Almanlar, "hatla sosyal demokrat olanlar bile. hayal kırıklığı yaratan bir düşmanlık sergilemişlerdi (J. Sadoul.** ***Noıtt »1» la Révolution Pplche'ique*** **(I9I9>. s 325).**

19. **Lenin.** Sofiu. riiw. **r XXIV."..** **I2B**

50. ***SoH jeı RıtislanJ und die Volker der*** **He/ / (Petrograd. 1920). s. 33.**

51. ***Foreign Relouons of the United States. 1919: Russia (mi),*** **s. 190 4; 1919 başlarında Amerika Birleşik Devletleri Hükümeti. İngilizlerin bu insanları ülkelerine iade etme önensine, "Rusya'daki Bolşevik yönetiminin etkisinde kalmış işçi ve ırgatları" Çin'e geri getirmenin iyi bir şev olmadığı gerekçesiyle karşı çıkmıştır**

Savaş esirlerine yapılan propaganda örgütlenmesini gayri resmi ve partiye dayalı bir hale getirmeye yönelik incelikli çabalar. 1918 Nisanı ortalarında Moskova'da bir dizi örgütlü gösteri düzenlenmesini önleyemedi. 14 Nisan'da Bela Kun savaş esirlerinin yaptığı bir kitle gösterisine şöyle hitap ediyordu:

Köle leşt iril enlerin kurtuluşunun önündeki bütün engelleri yoldan çekin, elinizde avueunuzda ne varsa oralara akıtılan ve yoksullukla açlığın tüm ülkeye oralardan yayıldığı bütün şatoları, bütün sarayları yakıp kül edin... Silahlarınızı subaylarınıza, generallerinize ve saraylara çevirin. Her biriniz kendi birliğinde bir devrim öğretmeni olsun.[53]

Üç gün sonra Tüm Rusya Entemasyonalİst Savaş Esirleri Kongresi 400 delegeyle açıldı. Kongre, savaş esirlerini Kızıl Ordu'ya katılmaya ya da ülkelerine dönüp "enternasyonal sosyalist proleter devriminin öncüleri" olmaya çağıran bir manifesto yayımladı; kongredeki sloganlardan biri geleceğe yönelik "Yaşasın Üçüncü Enternasyonal" sloganıydı.[53] Kongre, gönülsüz bir kendini kamufle etme çabasıyla, "yabancı İşçiler ve köylüler icra komitesi" diye adlandıran merkezi bir icra komitesi kurdu.[51]

Bu olup bitenler Brest Litovsk'un galipleri tarafından artan bir infialle izleniyordu. Moskova kongresinin arifesinde Alman Hükümetinden ağır bir protesto geldi; protesto metninde Ebengolz'la Mihaylov'un kamplarda ziyaret etlikleri esirleri Kızıl Ordu'ya katılmaya zorladıkları bildiriliyor ve her ikisinin de tutuklanması talep ediliyordu.[55] Buna ihtiyatlı ve kaçamak bir cevap verildi. Misillemelere maruz kalabilecek olanlara alelacele Sovyet yurttaşlığı verildi. 20 Nisan 1918'de Troçki Savaş Halk Komiseri sıfatıyla, bütün askeri kurumlara, Özellikle esirlerle bağlantılı olarak, propaganda üzerindeki Brest Litovsk yasağına kesinlikle uymayı İhtar eden bir emir gönderdi; bunu Narkomindel ve İçişleri Halk Komiserliğinin "bütün İşçi, Köylü ve Asker Temsilcileri Sovyetlen'ne hitap eden benzer uyarıları izledi; bir hafta sonra "yabancı işçi ve köylüler icra komitesinin yerine. Savaş Halk Komiserıiği'ne bağlı ve başkanlığını komi

52. *I:\estiya,* 17 Nisan 1918.

53. *A g.c,* 19 Nisan. 21 Nisan 1918; *Pıoleıarskaya Revolyutsiya,* No. 7 (901, İ929, s. 102 3; J. Sadoul, *Noies sur la Révolution Bolchevique* (1919), s. 313 14. *i:\estnada* kongreyle ilgili az sayıda ve göze çarpmayan Mabetler yayımlanmış olması, çok fazla açığa çıkmanın yol açabileceği sonuçlardan duyulan belli bir endişenin ifadesidir. Aynı sıralarda başka merkezlerde de savaş esirleri kongreleri düzenlenmiştir.

51 *Proleurskaya Revolyutsivo.* No. 7 (901. 1929. s. 108 10.

55. f:vcıtty«. lt.Nis.in i*»!»: *Pıoleım* jlu.vn *Re\oh,,,s,ya,* No 7 <<K'l. 1029. s. 107

ser yardımcısı Unşliht'in yaptığı bir "savaş esirleri ve göçmenlerin merkezi kollegiyası" geçirildi.[56] Ama savaş esirlerinin sorumluluğunun parti ile devlet arasında bu şekilde paylaştırılması, herhangi bir dolaysız politika değişikliği haber vermiyordu. 1918 Nisanı'nm son günlerinde Sovyet Hükümeti'ndeki ilk Alman Büyükelçisi Moskova'ya ulaştı. Büyükelçi resmen ilk kez 1 Mayıs gösterilerinde boy gösterdi; geçit resmi yapan askeri birlikler arasında, Alman esirlerinden oluşan ve Alman yoldaşlarını imparatorun boyunduruğunu fırlatıp atmaya çağıran bir pankart taşıyan bir birlik de vardı. Bu olay daha da sert bir protestoya yol açtı, Sovyetler de buna İleride Kızıl Ordu'ya yabancı milliyetlerden kimseyi almayacaklarına söz vererek cevap verdiler ama suçlanan kişilere Sovyet yurttaşlığı vererek hemen, kolayca bir çıkış yolu bulunabilirdi.[57] Parti himayesinde savaş esirlerine ulusal gruplar halinde propaganda yapma faaliyetleri ve bu esirlerin Kızıl Ordu'ya alınmaları 1918 Kasımı'ndaki ateşkese kadar azalmaksızın devam etti, ama Nisan ve Mayıs'taki açık tahriklerin tekrarlanmasından kaçınılmaya çalışıldığı anlaşılıyor. 1918 Kasımı'ndan sonra Alman ve Avusturyalı savaş esirleri kendi ülkelerinin Moskova'da ki elçiliklerinin başına geçtiler[53] ve Orta Avrupa'ya ajitatör gönderme işini örgütleyen İşçi ve asker temsilcisi konseyleri kurdular.[5y]

Brest Litovsk anlaşması, savaş esirleri arasındaki Bolşevik faaliyetlerini denetleme konusunda pek ya da hiçbir şey yapmadığı gibi, yeni ve o zamana kadar denenmemiş bİr propaganda kanalı da açtı. 1918 Nisanı'n da Joffe'nin Almanya'daki İlk Sovyet temsilcisi olarak Berlin'e gelmesi, yoğun bîr devrimci kampanyanın işareti oldu. Joffe Kayser'e itimatnamesini sunmayı reddetti ve ilk resmi yemeğine savaş karşıtı Bağımsız Sos

56. / ri'fwira, 21, 23 Nisan 191 S; *Proletaıskayo Revolyutsiya.No.* 7 (90). 1929. s. 107 K; *Sobranic Üzakoncmi, 1917 1918,* No. 34, madde 451.

57. W. Hard, *Roymond Robins' Own Story* (New York, 1920); *Papers Reinting to ihe Foreign Relations of the United States, 1918: Russia,* c. II (1932). s. 131. Alman ve Avusturyalı savaş esirlerinin silahlandırılması İtilaf Devletleri arasında da endişe yaranı ve müdahale bahanelerinden biriydi. Bu esirlerin Ililaf Devlelleri'ne karşı yine İllifak Devletleri adına savaşacakları fikri şüphesi; çok abartılıydı; ama bazıları Sibirya'da Çek alayına karşı yapılan savaşa katılmışlardı.

58. Radek elçilikteki odasında kalmayı sürdüren Avusturya Büyiikelçisi'ıin güleryüzlü protestosundan bahseder; anla "Alman memurlar görülmemiş bir korkaklıkla davrandılar" *teı (Krasnaya Nov',* No. KHI926), s. 143).

59. *Vo:.'mı>ı S"e:d RKP (B) (i^m* s. 437; Petrograd Alman İşçi ve Asker Vekilleri Kon seyi'nin iki delegesinin, Berlin'de 1919 Nisanı'nda düzenlenen ikinei Tüm Almanya Kong resi'ne katılmasına izin verilmemiştir *Q" VsegermanskiiS"e:d Raho^tk t Soldatskik Sovetov* (1935), s, 325 6).

yal Demokrat Parti'nin, bazıları hapiste olan liderlerini davet etti.[60] Yıllar sonra Joffe elçilik deneyimini Amerikalı bir yazara anlatmış:

Berlin'deki elçilik binası Alman devriminin merkez karargâhı işlevini görüyormuş. Alman memurlardan gizli bilgiler satın alıp bu bilgileri halka yaptıklan konuşmalarda ve hükümet karşıtı yazılarda kullanmaları için radikal liderlere ak tanyormuş. Devrimciler için silah almış ve bunun için 100.000 mark ödemiş. Masraflarını Sovyet Elçiliğinin karşıladığı tonlarca Kayser karşıtı bildiri basılmış ve dağıtılmış. Joffe bana "monarşisi devleti yıkıp savaşı sona erdirmek isliyorduk" dedi. "Başkan Wilson da aynı şeyi kendi tarzında yapmaya çalışıyordu." Neredeyse her gece karanlık bastıktan sonra, solcu bağımsız sosyalist liderler taktik sorunlar konusunda Joffe'ye danışmak için Unter den Linden caddesindeki elçilik binasına gizlice girerlermiş. Joffe tecrübeli bir komplocuymuş. Ondan tavsiye, yo! göstericilik ve para istiyorlarmış, "Ama neticede" dedi Joffe kederle, "kayda değer pek, hatla hiçbir şey yapamadılar, yapamadık. Bir devrim başlatacak kadar güçlü değildik."[61]

Almanların savaşı kesin olarak kaybetmelerinden sonra bu olayda Bolşevik propagandanın oynadığı rolü büyütmek, farklı güdülerle de olsa, iki tarafın da işine geliyordu; Joffe'nin faaliyetlerinin kapsamıyla ilgili çok abartılı sözler söylemek yaygın bir tavır haline gelmişti.[62] Ama Spartakus Mektuplarının yayıncısı Ernst Meyer'e bildirilerini dağıtabil mesi amacıyla para verdiği[63] ve Sovyet Elçiliği için hukuki danışmanlık ve iş temsilciliği yaptığı anlaşılan USPD Üyesi Oskar Cohn'un elinden

60. John Reed, *The Liberator* (New Yotk), Ocak 1919, s. 24; aynı kaynakla ilginç biray nntıdan da bahsedilir: Joffe on "uzman propagandacımı Almanya'yı bisikletlerle turlamaya göndermiş,

61. L. Fischer, *Men and Politics* (1941), s. 31.

62. Joffe, Almanların kendisinin devrimcilere silah alımı için 105.000 mark harcadığını ileri süren bir beyanına, bağımsız sosyal demokrat lider Banh'a, bu amaçla "105.000 mark değil, yüz binlerce mark verdiğini" söyleyerek cevap vermişin *(İzves'iya,* 6 Aralık 1918); Daha önce Sovyet Hükümeti'nin Brest Litovsk anlaşmasına bütünüyle sadık kaldığını iddia etmiş olan Çiçerin, Alman Hükümeli'ne gönderdiği bir notla Mfe'ye propaganda amacıyla fonlar verilmiş olduğunu kabul elmiştir *(a.g.e.,* 26 Aralık 1918). Alman tarafında. Hoffmann Joffe'nin bir Berlin bankasında 22.000.000 marklık bir hesabı olduğunu belirten bir raporu yineler *(Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann* (İ929), c. I. s, 223).

63. Spartakusbund, 1916 yılında Alman Sosyal Demokrat Partisinin aşırı Solunda onaya çıkan ve aslen entelektüellerden oluşan devrimci, savaş karşılı bir grup için yaygın olarak kullanılan isimdir: Grubun en önde gelen şahsiyeti Rosa Luxem burg'du. Grubun adı, yasadışı bildiri ve melinlerini dağılırken kullanılan *Spartakusbriefe*'den geliyordu. 1917 Nisan ı'nda Sosyal Demokrat Parti'de (SPD) bir bölünme oldu ve partinin Sol kanadı, asıl ağırlığı savaş karşıtlığına veren Bağımsız Sosyal Demokrat Partiyi (USPD) kurdu. Spartakistler USPD'ye katıldılar, ama onun içinde bağımsız bir grup olarak kalıp yeni partide bir aşırı devrimci Sol oluşturmayı sürdürdüler.

büyük paralar geçliği gerçektir.[64] Silah alışverişinin büyük boyutlarda olması pek mümkün değildi. Ama bol miktarda ve sürekli bir ateşli bildiri akışı yaşanmıştır.

Bu hareketler Brest Lİtovsk öncesi politikanın dolaysız devamı ve söz konusu politikanın birinci amacının başlıca kapitalist ülkelerde, Özellikle de Almanya'da devrimi teşvik etmek olduğu öğretisinden yapılan mantıksal birer çıkarım niteliğindeydi. Ama, Sovyet tarafının bu propaganda faaliyetlerinin dışında, Brest Litovsk anlaşmasının İmzalanmasından sonraki İki ay boyunca Sovyet Alman ilişkilerine damgasını vurmayı sürdüren olağanüstü gerilimin başka sebepleri de vardı. Alman Hükümeti anlaşmanın kendisine verdiği avantajları pekiştirmek için acele ediyordu. 7 Mart 1918'de "beyaz" Finlandiya hükümetiyle bir barış anlaşması imzaladı, daha sonra bir hafta önce Sovyet Hükümeti'yle anlaşma imzalamış[65] ve son iki aydır Rus birliklerinden destek almakla olan Fin Sosyalist İşçiler Hükümeti'ne karşı sert bir iç savaş başlattı. Nisan başlarında Von der Goltz komutasındaki bir Alman ordusu Finlandiya'ya çıkarma yaptı; bir ay sonra iç savaş sona erdi tabii onun ardından başlayan "beyaz terör" sayılmazsa. Alman birlikleri Ukrayna'da, Moskova'dan destek veya teşvik alan SD ve Bolşevik partizan birliklerinin etkisiz tacizlerinden pek rahatsız olmadan sürekli ilerleyerek bütün ülkeyi işgal ettiler.[66] 22 Nisan'da Çiçerin, Almanların Brest Litovsk'da belirlenen ya da bütün Ukrayna hükümetlerince talep edilen Ukrayna sınırlarının ötesine geçip Kırım'a girmelerini protesto etti.[67] Alman Büyükelçisi Mirbach'm 26 Nisan 1918'de Sverdlov'a itimatnamesini sunduğu sıralarda verdiği resmi davetteki soğuk hava herkesin dikkatini çekti;[68] ve aynı gün Çiçerin Alman kuvvetle

64. Joffe'nin 17 Aralık İ918'da *İzrestiya'da* yayımlanan demecine göre, Cohn ondan "Alman devrimine katkı amacıyla" 10.000.000 ruble almıştı; Joffe'nin sınırdışı edilmesi arifesinde Cohn'a aynca 500.000 mark ve 150.000 ruble daha teslim edilmiş: Bu paradan 350.000 mark ve 50.000 ruble "Almanya'da kalan Rus yurttaşlarının ihtiyaçlan" için ayrıl mış. Alman tarafının verdiği bilgiler için bkz. R. H. Lutz, *The Causes of she German Collapse in 1918* (Stanford, 1934), s. 108, 152; 1918 Aralığı'nda "partideki arkadaslanmızın Alman devrimine katkıda bulunmak amacıyla yoldaş Joffe aracılığıyla benim emrime verdiği parayı memnuniyetle kabul eltim" diye övünürken, daha sonraları paranın çoğunun Al manya'daki Rus savaş esirlerinin kurtanlması amacıyla verildiğini söyleyerek çark elmeye çalışmıştır.

65. Bkz. c. 1, s. 266.

66. İleride Savaş Halk Komiseri olan Voroşilov, bu harekâllarda partizan lideri olarak (inlendi; İkinci Dünya Savaşı sırasında basılan bir kitapta Voroşilov bayağı idealize edilir: *Razgrom Nemeıskih Zahvaıçikov y Ukraine 1918 g.* (1943).

67. *İzvestiya,* 23 Nisan 1918.

68. *Foreign Relations of the United Stales: Russia,* c. I (İ93I), s. 506,

rinirı Orta Rusya ve Kırım'ı istila «melerini protesto eden ve Brest Litovsk'da kabul edilen koşullara sıkı sıkıya bağlı kalınmasını talep eden bir nota daha gönderdi.[69] Aynı anda Rus Karadeniz filosu Almanların eline düşmemesi için Sivastopol'den Novorossisk'e çekildi. Almanlar filonun iadesini talep ettiklerinde ise gizlice batınldı bu da batılı İtilaf Devletleri'nın çok hoşuna gitti.[70] 5 Mayıs 1918 gibi geç bir tarihle Bruce Lockhart Robins'e yazdığı bir mektupta Troçki'nin İtilaf Devletleri ile işbirliğini arttırmak için attığı adımları sıralayıp "bu Alman yanlısı bir ajanın işine benzemiyor" sonucuna varıyordu.[71] Sovyet politikasının kapitalist devletlerarasında manevralar yapmaktan ve bir grubun düşmanlığına karşı öbürünü teskin ederek güvence aramaktan ibaret olan bu yönü açısından bakıldığında, 1918 baharında nihai ve uzlaşılmaz düşman Alman ya'ymış gibi görünüyordu.

Getgelelim Sovyet politikasının dengesi, karşı kamptan gelen yeni ve dolaysız bir tehditle hızla tersine çevrildi. 1918 Mayısı'nın ortalanna kadar Almanya'dan gelen tehdit rejimin karşısındaki en kötü dış tehlike gibi görünüyordu hâlâ. Ama bu sıralarda Japonların Nisan ayında Vladi vostok'a yaptıklan çıkanmanm[72] münferit bir olay değil, İtilaf Devletleri'nın çok daha büyük ölçekli bir müdahalesinin öncüsü olduğu açıklığa kavuştu. Gerçekten de 1918 Mayısı'nın son günlerinde Çek alayında isyan çıktı ve Hazİran'ın sonlannda ilk İngiliz kuvvetleri Murmansk's çıkarma yaptılar.[73] Böylece, 1918 Ocak ve Şubatı'nın en karanlık günlerinde nasıl yaklaşan Alman tehlikesini savuşturmak amacıyla İtilaf Devlet leri'ne kur yapmaya yönelik ümitsiz ve verimsiz bir girişimde bulunulmuşsa, şimdi de İtilaf Devletlerinin müdahale tehdidi neredeyse otomatik olarak öteki tarafın desteğini arama ve Alman Hükümeti'yle Brest Li

69. *A.g.e.*, c. 1,5.512 13.

70. Bu olayla ilgili resmi malzemeler şurada bulunabilir: *Arkhiv Russkoy Revolyutsii* (Berlin), c. XIV (1924), s. 153 221: aynca bkz. R. H. Bruce Lockhan, *Memoirs of a British* Ae<w(1932), s. 279.

71. *Russian American Relations*, der. C. K. Cummings ve W. W. Pelit (New York, 1920). s. 202 3.

72. Japon birlikleri, Vladivostok'a 5 Nisan 1918'de, önceki gün iki Japon'un öldürülmesine misilleme bahanesiyle çıkartma yaptılar. 6 Nisan'da Çiçerin İtilaf Devletleri temsilcilerine, "Vladıvostok'ta olan olaylara" hükümetlerinin tepkilerinin ne oldujju konusunda bilgi almak üzere bir not gönderdi *(Correspondance Diplomatique* (Moskova. 19181. s. 3) bu la lebe cevap gelmedi.

73. Man ayının başlarından beri. Murmansk'ta. görünüşte olası bir Alman saldırısına karşı dükkânları ve demiryolunu korumak amacıyla küçUk bir İngiliz birliği bulunuyordu; buraya Sovyet otoritelerinin üstü kapalı onayıyla çıkmışlardı.

tovsk'un tek taraflı düzenlemelerinden daha sağlam bir karşılıklı fayda temelinde bir anlaşma sağlama manevrasını harekete geçirmiştir. Bu Ümitsiz bir manevraydı, onu Joffe'nin Berlin'de izlediği devrimci taktiklerle birleştirme ihtiyacının daha da ümitsizleştirdiği bir manevra. Ama itilaf Devletleri'nden gelen tehlike her geçen gün artıyordu. Bu manevrayı mümkün kılan şey her ne kadar Moskova'da bunun farkına vanlmasa **da** Alman askeri çevrelerinin de aynı tehlikeyi gittikçe daha İyi fark etmeleriydi. Almanların Fransa'da yaptıkları büyük taarruz 1918 yazında başarısızlığı uğrayınca, Almanya batıda İlk kez gerçekten köşeye sıkıştı: Brest Litovsk anlaşmasının doğu cephesinde arkasında bıraktığı tek şey olan silahlı mütareke durumunu iyileştirmek kesinlikle Almanların men faatineydi.

Lenin'in VTslK ile Moskova Sovyeti'nin 14 Mayıs 1918'de yaptıkları ortak toplantıda dış politika hakkında yaptığı uzun ve biraz da daldan dala atlayan konuşma bu geçişi işaret ediyordu. Lenin açıkça ihtiyatlı konuşmaya çalışıyordu. Artık "Büyük Rusya" sınırları içinde kalan Sovyet Rusya'yı "şu an için gemi azıya almış emperyalist haydutluk denizindeki bir vaha" olarak tasvir ediyordu; "batı ya da doğudaki emperyalist devletlerin aşın unsurlanna yardımcı olabilecek" herhangi bir aceleci adım atılmasına karşı, birkaç gün önceki gizli müzekkerede[74] yaptığı uyanyı tekrarlıyordu; ve sözlerine Joffe'den yeni gelen ve Alman Hükümeti'nin muallakta kalan bütün meseleleri görüşmeye hazır olduğunu bildiren teselli edici bir telgrafı okuyarak son veriyordu.[75] Gelgeldim Almanlarla ilişkileri iyileştirme ihtiyacına dair bu ima bile, Lenin'in niye ihtiyatlı bir yaklaşım benimsediğini açıklayan büyük bir düşmanlıkla karşılandı. Açıkça Antant yanlısı bir yönelim isteyen Sağ SD'ler, devrimin "kendi yönelimine sahip olacak kadar güçlü" olduğuna inanan Sol SD'ler ve Almanlara hâlâ "bütün karşı devrimci kuvvetlerin lideri" gözüyle bakan ve kurucu Meclis'i yeniden toplamayı öneren Menşevikler'den sert bir muhalefet geldi.[76]

Ama İtilaf Devletlerİ'nin müdahale planlan ve karşı devrimci komplolara verdikleri destek hızla olgunlaşıyordu ve artık gizlenemez hale gelmişti. Sovyet Hükümeti'ne resmen güvenoyu verilmesiyle sonuçlanan 14 Mayıs 1918 oturumu bir dönüm noktası oldu. Moskova'da savaş esirlerinin ülkelerine iadesi üzerinde gevşekçe de olsa dostane bir biçimde çalı

74. Bkz. yukanda s. 74. 75. Lenin, ***Soçineniya, c.*** **XXIII, s. 3 16.**
76. ProtokoliZasedaniiVTslK4t"Sonva (1920), **s. 277 8,281 2,290 1.**

şan bir Sovyet Alman komisyonu zaten vardı.[77] 15 Mayıs 1918'de Berlin'de Sovyetlerle Almanlar arasında licari ilişkilerin yenilenmesi amacıyla müzakereler başladı: Sovyet tarafı, Sovyet Rusya'nın İttifak Devletleri'ne karşı olan mali yükümlülüklerinden kurtulabilmesini sağlamak için kredi almasının şart olduğunu açıkladı, ödemelerin altınla mı yoksa mallarla mı yapılacağı meselesi tartışıldı ve Almanlara Rusya'da bazı ayrıcalıklar tanıma önerisinde bulunuldu.[78] Sovyet tarafında, Joffe'ntn dışındaki başlıca müzakereciler Larin, Sokolnikov, Krasin ve o sıralarda Berlin'de Sovyet başkonsolosu olan Menjİnski'ydİ;™ Alman tarafında ise Brest Litovsk müzakerelerine de katılmış olan iki Dışişleri Bakanlığı görevlisi Nadolni ve Kriege[80] ile Alman sanayii adına konuşan Reichstag üyesi Stresemann bulunuyordu.[81] Bu müzakerelerin herhangi bir ayrıntısı ifşa edilmemiştir; ama daha Mayıs ayı sona ermeden Moskova'da bir "Almanya yönelİmİ"nden bahsedilmeye başlamıştı.[82] Krasin'İn Alman ya'daki çok sayıdaki nüfuzlu bağlantısı, o sıralarda muhtemelen Joffe'nin resmi faaliyetlerinden daha önemliydi. Haziran başlarında Krasin Luden

77. K. von Bothmer. *Mit Graf Mirbach in Moskau* (Tübingen, 1922)'de birçok ayntuı bulunabilir; Mirbach'm ekibinde yer alan bir subay olan yazar bu komisyonda çalışmış. Anlaşılan Almanların müzakereleri tamamlamak için aceleleri yokmuş, çünkü ellerinde tuttukları 1.500.000 milyon Rus esirin işgücünü kaybetmek istemiyorlarmış.

78. Berlin'deki Sovyet licareı delegasyonunun başkanı Bronski'ıiin demeci, *İzvestiya,* 4 Temmuz 1918.

79. Bu isimleri 16 Ağustos 1918 tarihli *Izvestiya'âa.* kendisiyle yapılan bir röportajda Joffe verir. Parti tarihinin ilk bölümlerinde bir rol oynamış olan Krasin (bkz. c. I. s. 53), partiyi 1908 yılında bırakıp kendini tamamen mühendislik çalışmalarına adadı: Alman Siemens Schucken şirketinin Petrograd'daki mümessili oldu. 1917 Kasımında Petrograd'day dı, ama devrimde hiçbir rol oynamadı ve 1918 başlarında İsveç'e gitıi, 1918 Mayı s ı'nda Joffe'nin davetiyle Sovyet Alman müzakerelerine yardımcı olmak amacıyla Berlin'e geldi. 1918 Ağustosu'nda Moskova'ya döndü, Ulusal Ekonomi Yüksek Konseyi prezidyumuna üye oldu ve dış ticaretin sorumluluğunu üstlendi.

80. Adalet bakanı olan Kriege, hem Hoffmann *(Die Aufzeichnungen des Generalmajors Max Hoffmann* (1929), c. Il, s. 218), hem de Ludendorff *(My War Memories* (Ing. çev,, tarihsiz), c. Il, s. 657) tarafından, Alman HUkümeü'ne Rus yanlısı bir politika yamamaya çalışan kötücül dahi olarak anlatılır. Askerlerin görüşünü de yansıtan K. von Bothmer *(Mil Graf Mirbach in Moskau* (Tübingen, 1922), s. 91, 105) de aynı görüşü ifade eder. Elçiliğin "muhalefet"le gizli ilişkiler kurmuş olduğundan bahseden ve "benim bildiğim kadarıyla, Bolşeviklerin bu ilişkilerden hiç haberi olmadı" diyen W. Von Blücher, *Deutschlands Weg nach Rapollo* (Wiesbaden, 1951), s.I5'te Mirbach'in elçilik personeli arasında Sovyet karşıtı görüşün temsilcilerinin de bulunduğunu ileri sürer,

81. H. Kessler. *Walther Rathenau: His Life and Work* (İng. çev., 1929). S. 291 2; bu kaynağa göre "müzakereler Ludendorff ile ekibinin fantastik talepleri yüzünden uzadı"; bu talepler arasında "Donda Alman himayesinde bîr Kazak cumhuriyeti kurulması" da vardı.

82. J. Sadoul, *Noies sur la Révolution Bolchevique* (1919), s, 354; bundan bahsedilen meklup, o dönemde Moskova'daki politika ve kamuoyunun dengeli bir betimlemesini su

ılorff la görüşmek üzere batı cephesine gitti; gelgeldim bu görüşmenin her iki tarafın da Brest Litovsk anlaşmasının İhlal edişleriyle ilgili dostane bir karşılıklı yakınmadan öteye geçmemiş olduğu anlaşılıyor. Krasin aralarında yakın tarihlerde şansölyeliğe aday olmuş, o sıralarda da Kopenhag'da Alman Büyükelçisi olan Brockdorff Rantzau'nun da bulunduğu ileri gelen Alman devlet adamlarıyla da görüşüyordu. Alman işadamları arasında kendisini tam anlamıyla evinde hissediyordu. Daha önce Krasin'in Petrograd mümessilliğini yaptığı Siemens Schuckert şirketinin yöneticileri telaşla Rusya'yla ilişkilerini kesmişlerdi. Ama Krasin, rakip şirket AEG ile Rusya'nın elektrik eşyası talebi konusunda konuşabilmiş ve "Petrograd'ı soğuğa teslim olmaktan kurtarmak" için gemilerle hemen kömür gönderilmesi işini ayarlamıştı.[83] Bu arada Kiev'de Sovyet Hükümeti ile Ukrayna'nın Alman destekli hükümeti arasındaki barış görüşmeleri sürüyordu: Sol SD'lerin Ukrayna'da Alman otoritesine karşı ayaklanmalara Moskova'yı dahil etme yönündeki bütün girişimleri sert bir biçimde bastırıldı. Sol SD'lerin önde gelen birkaç Alman devlet adamına suikast düzenleme kararları, bu henüz başlamakta olan Sovyet Alman ***rapprochemenfmı*** yok etmeye yönelik kasıtlı bir girişimdi. 6 Temmuz 1918'de, beşinci Tüm Rusya Sovyetler Kongresi sırasında, birkaç merkezde Sovyet Hükümetine yönelik karşı devrimci ayaklanmalar çıkarıldığı bir anda. Alman Büyükelçisi Mirbach'a suikast düzenlendi.[84]

Sol .SD'lerin, Mirbach'ın öldürülmesinin Sovyet Alman ilişkilerini lümden sona erdinnese de kötüleştireceğini hesap etmeleri makuldü. Daha önce Pekin'de Alman Büyükelçisinin Çin Boxer'lan tarafından öldürülmesi ve bu olayın ardından yapılan askeri misillemeler sık sık serbestçe örnek gösteriliyordu. Gelgeldim, bu kez birçok kişiyi şaşırtan bîr şey oldu. bu tür kayda değer bir tepki gösterilmedi. Sovyet Hükümeti, heın batılı İtilaf Devletlerinin desteklediği iç komplolarla hem de İtilaf Dev-

inir. Bir "Rus Alman ittifakı "ıım **eli** kulağında **olduğu** söylentileri **1918 yazında Almanya'da H kadar** yaygınlaşmıştı **ki** hapisleki **Rosa Luxemburg's bile ulaşmışlı (P. Fröhlich,** ***Rosa Utx rtııburg: Her Life and Work*** **(1940). s. 268 9).**

83. **Krasin'in Almanya'da kaldığı sırada** yaptıklarıyla **ilgili tek kaynak, maalesef, karısına yazdığı, siyasetle ilgisiz** mektuplardır; **bu** mektuplardan **barı parçaların** İngilizce **çevirisi şurada bulunabilir: L. Krasin,** ***Leonid Krasin: His Life and Work*** **(larihsiz [19291, s. 79 95). Bunlardan da siyasetle ilgili hemen her şey** çıkanlnıışlır: **örneğin. Brockdorff Rantzau'yla yaptığı bir görüşme şöyle anlatılır: "Bir sürü şeyden** bahsetlik, **Danimarka'ya gidip orada yaşamaya karar verirsen yardımcı** olabileceğini **söyledi."**

84. **Bkz. c. l, s. 157; K. von Bolhmer,** ***Mit Graf Mirhm h in Moskau*** **(Tübingen. 1922), s. 71 9da bu** suikaste **kendi gözleriyle tanık olmuş birinin canlı anlatımı vardır.**

letleri'nin kuzeyde ve Sibirya'daki müdahalelerinin getirdiği dış tehdide yüz yüzeyken, diğer emperyalist kampla ilişkilerinin bozulmasından ne pahasına olursa olsun kaçınmak zorundaydı. Ama hızla kötüleşen bir askeri durumla karşı karşıya olan Almanya da, doğu cephesinde başını tekrar belaya sokmaktan eşit ölçüde kaçınıyordu. Bu yüzden Mirbach cinayeti iki tarafta da umulmadık bir ihtiyat ve uzlaşma ruhu içinde ele alındı. Alınan Hükümeti başlangıçta Moskova'ya bir tabur asker göndermeyi talep ettiyse de. en sonunda elçilik arazisinde 300 silahsız muhafız bulundurmaya yetki veren bir anlaşmayla yetindi.[1^] Alman Hükümeti, o sıralarda ve daha sonra[86] isteklerinin tam karşılanmadığını söyleyerek protestolarını sürdürdü. Yine de. cinayetten üç hafta sonra, 28 Temmuz 1918' de, yeni Alman Büyükelçisi Helfferich Moskova'ya geldi. Yeni büyükelçinin kısa görev süresinde önemli bir olay yaşandı. 1 Ağustos 1918'de Çiçerin Alman elçiliği binasına ziyaretine geldi[87] anlaşılan bu tek görüşmeleri oldu ve ona İngilizlerin Murmansk'a çıkarma yapmaları yüzünden, Sovyet Hükümetinin artık Karelya'ya yapılacak ve Berlin'de mecliste çoktan tartışılmış olan Alman Fin müdahalesini "ertelemek "le artık ilgilenmediğim bildirdi. Aynca "kamuoyu nezdinde açık bir askeri ittifak kurmak imkânsız olsa da, paralel hareket etmenin mümkün olduğunu" söyledi.[fi] Alman birliklerine, Fin desteğiyle Murmansk ve Arhangelsk'

85. *Pyaıyi Soz«' Vserossıiskogo Cenlral'nogo Ispolnitel'nogo Konııciu* (1919). s. 89; G. Çiçerin, *Vineşnaya Politika Sovetskoy Rossii za Dva Coda* (1920), s, 14 ı5.

86. Bkz. aşağıda s. %, 304 5.

87. Helfferich güvenlik neüeniyle, Moskova'da kaldığı on gün boyunca kı<a bir yürüyüş dışında elçilik binasından hiç aynJmamış (K. von Boıhrner, Mır *Graf Mirbach in Moskau* (Tübingen, 1922). s. 120 1). Helfferich'in gelişinden iki gün sonra Ukrayna'daki Alman komutanı Eichhorn bir suikastla öldürüldü.

88. K. Helfferich, *Deı Weltkrieg* (1919), c. III, s. 466. Çiçerin, Lenin'in ölümünden sonra yayımlanan bir anma yazısında aynı konuşmayı aktarır: "Ağuslos'ta Antant. Arhangelsk'ı işgal edip buradan güneye doğru baskı yaparak, doğuda Çekoslovakların yardımıyla ilerleyip Aleksiye v'ın güneydeki "gönüllü" ordusunu ybnlendiıerek bize düpedüz s:tvaş açtığı sıralarda. Vladimir İlyiç Anıant'ın saldırısını zayıflatmak için savaşan iki emperyalist koalisyon arasındaki husumetten yararlanmaya çalıştı. Vladimir İlyiç'le uzun bir görüşme yaptıktan sonra, yeni Alman Büyükelçisi Helfferich'i şahsen îiyaret edip onunla güneyde Aleksı yev'e karşı onak harekcl eime ve Beyaz Denizdeki Antant birliklerine karşı bir Alman müfrezesi gönderme imkânı konusunda müzakerelerde bulundum. Helfferich m aniden ayrılması bu planın daha fazla geliştirilmelini engelledi" *(Lenın: Sem Lrftn ııııJ Werk* (Viyana. 1924), s. 93). L Fischer, *TheSo<ıels in World Affairs* (1930), c. l.s. 129'da karşılaştığımız ifade, yani Helıfrnch'in "aşırı Moskova fobisi yüzünden Çiçerin'in önerisini Hukümeti'ne aklamaya bile çalışmadığı" ifadesi Sovyeı şüpheciliğinin öğretici birome£ ıdır ve kesinlikle doğru değildir. K. von Bolhmer, *Mil Graf Mirbach in Moskau* (Tübingen. 1922), s. 117de açıkça şöyle denir: "Finlandiya ve Baltık'ıaki birliklerimizle Murman bölgesine doğru iler

teki İtilaf Devletleri işgaline karşı Sovyet topraklarına girmeleri için yapılan bu davet, Şubat ayında Troçki'nin yaklaşan Almanlara karşı İtilaf Devletleri'nden destek almak İçin yaptığı girişimlerin tam muadili mahiyetindeydi. Ama Almanya, lıpkı İtilaf Devletleri gibi. bu kadar tehlikeli bir maceraya girmekte tereddütlüydü. Helfferich gelişinden on gün sonra elçilik binasını Petrograd'a taşıma yolunda talimatlar bırakarak, Spa'daki bir Alman kraliyet konseyine katılmak üzere Moskova'dan ayrıldı. Burada 8 Ağüîios 1918'de yapılan toplantıda. Alman genelkurmayı yakında askeri yenilgiye uğrama tehlikesiyle ilk defa yüzleştiler ve askeri taahhütleri azaltmanın acil bir ihtiyaç olduğuna karar verdiler. Bundan böyle doğuda maceraya alılmak söz konusu olamazdı. Helfferich makamına dönmedi ve birkaç gün sonra Alman büyükelçiliği Almanların işgal ettiği topraklarda bulunan Pskov'a taşındı.**

Bu arada Berlin'deki Sovyet Alman müzakereleri sorunsuz sürüyordu; Sovyet müzakerecileri Almanların askeri açıdan ne kadar güçsüz durumda olduğunu tam anlamıyla kavramış olsalardı burada o denli uysal davranmayabilirlerdi.[90] Haziran sonunda Alman genelkurmayı Kühl mann'ı istifaya zorlamıştı. Onun yerine bir zamanlar Petersburg'da Alman deniz ataşeliği yapmış emekli bir amiral olan Dışişleri Bakanı Hint ze geçti. Ama Alman askeri makinesi hızla dağılıyordu ve başlarda müzakerelerin ilerlemesini geciktirmiş olan abartılı askeri hırs ve İddialar artık geçmişte kalmıştı. 1918 Ağustosu ortalarında Joffe ***Izvestiya'ya,*** "Almanya'daki devlet çevreleri ve resmi çevreler Rusya'yla barışçı ilişkiler sürdürmenin zorunluluğunun daha önce hiç olmadığı kadar farkına varmış durumdalar" diyor ve ekonomik müzakerelerin "bizim için çok tatmin edici biçimde sona erdiği"ni vurguluyordu.[91] 27 Ağustos'ta Berlin'de Brest Litovsk anlaşmasına ilave mahiyetinde üç anlaşma sessizce imzalandı siyasi bir anlaşma, mali bir anlaşma ve gizli bir nota teatisi, ki

lemek amacıyla Anlant'a karşı Almanya'yla bir mi fak kurma meselesi ciddiyetle ele alınmaktadır."

89. G. Çiçerin, *Vineşııayj Politika Sovelıkoy Rossıi :o Dva Goda* {I9?0), s. 15.

90. Çıçeıınt göte *ia.g.e.*. s 15V Sovyel hükumrli 1918 Ağustosu'na kadar Almanların zayıflığını stzememiflerdı. "Yazın. Alman birliklerinin basal zaman Rusya'nın içlerine girip labıllan alıp gidebileceğinden korkuyorduk hâI3 Ama fıasaı zamanı geldiğinde. Alman emperyalist eanavann iştahının azalmış olduğu anlaşıldı " Krasin in 7 Eylül 1918'de yazdığı bir mekluba göte, o sıralarda Moskova'da hâlâ "Çekoslovakya Nijrtı'yî alırsa, Almanların da Pelrogıad ve Moskova'yı işgal edeceklerinden" korkuluyonnuş. (L. Krasin, *Leonid Krasin: His Life and Work (&r\hsiz* 119291, s. 90).

91. / :ırsmu. lo Ağustos 1918.

bu sonurıcusuyla Sovyet Hükümeti gizli diplomasiye ilk kez başvurmuş oluyordu. Almanların Beyaz Rusya'yı lahliye eimesi karşılığında, RSFSC Estonya ve Letonya üzerindeki bütün egemenlik haklarından resmen vazgeçiyor (ama Tallinn, Riga ve Vindau yoluyla "denize ulaşma"sına izin veriliyordu), (artık Alman himayesinde olan) Gürcistan'ın bağımsızlığını tanıyor ve altı milyar marklık borcunu kısmen altın kısmen de bonolarla Ödemeyi taahhüt ediyordu. Almanya Rus topraklarında Sovyet Hükümeti aleyhine faaliyet gösteren kuvvetlere (Rus olsun olmasın) destek vermemeyi taahhüt ediyordu. Sovyet Rusya İse "tarafsızlığının gereği olarak Antant kuvvetlerini Kuzey Rusya'dan çıkarmak için elindeki bütün araçları kullanmayı" taahhüt ediyordu; eğer bunu başaramazsa, o zaman Almanya bu gizli nota teatisine havale edilen maddelerden biriydi "gerekirse Fin birliklerinin yardımıyla, bu işi kendisi yapmak durumunda kalacakn" vc Rusya "bu müdahaleye düşmanca bir hareket olarak bakmayacaktı". Böylece Çiçerin'le Helfferich'in Moskova'da tartıştıkları proje bir şekilde Berlin anlaşmasına giriyordu, ama Almanya artık bunu hayata geçirecek askeri durumda değildi.[92]

İlk Bresl Lİtovsk anlaşması takatsiz ve pasif bir kurbana yüklenen tek taraflı bir dayatma idiyse. 27 Ağustos 1918'dekİ ilave anlaşmalar, ikisi de aktif olarak kendisine belli avantajlar sağlamaya çalışan, ikisi de öbürünün pasif iyi niyetini her halükârda sağlama almak için her türlü bedeli ödemeye hazır iki taraf arasındaki sıradan bir diplomatik pazarlık mahiyetindeydi. Bu anlaşmalar Sovyet dış İlişkilerinin normalleşmesinin aşamalarından biriydi. Çiçerin İki anlaşmayı onaylanması için VTslK'ya sunarken, emperyalist Almanya ile "işçi ve köylü devleti" arasında "barışçı ilişkiler" kurmanın önemini bir kez daha vurguluyordu:

Rusya ile Almanya'nın rejimleri ve her iki hükümetin temel eğilimleri arasındaki büyük farka rağmen, işçi ve köylü devletimizin her zaman gözettiği bir amaç olan iki halkın barış içinde bir arada yaşaması şu anda Alman egemen sınıfı için de aynı ölçüde istenen bir şeydir... Biz bugün onaylanması için **VTslK**'ya sunulan bu anlaşmaları tam da Almanya'yla barışçı ilişkiler geliştirme amacıyla imzaladık.[93]

92. İki anlaşmanın kısaltılmış halleri, Kliyuçnikov i Sabanın, *Metduıarodntıya Politika*, c. II (1926). s. 163/6'da bulunabilir; gizli nota teatisi şurada bulunabilecek Alman arşivleri arasında yayımlanmıştır: *Europäische Gafı ache, c.* IV (1926), s. 148 53; Rusça metin resmen yayımlanmamıştır. Bütün bu belgelerin çevirileri şuradadır *S.* Wheel er Ben nen. *Bıeıı Lirorsk: the f 'orgoıun Pence 1*1939 ı, s. 427 46.

93. *Pyatyı* SIKIV *Ysen/suifkui/o CcmiaTtiigo lipolmlei'm/go Komilesu* (1919). S. °5 6.

Sovyel politikası birincil işlevini dünya devrimini vazetmek olarak gören anlayıştan çoktan uzaklaşmıştı. Çiçerin. Narkomindel'de iki düşman Güç grubunu birbirine düşürme ve barışçı jestlere açık siyasi düşmanları teskin etme politikasına derinden bağlıydı; düpedüz güçsüzlüğün ürünü olarak görülen bu politika Lenİn tarafından onaylanıyordu. Bu politikanın birkaç ay boyunca Joffe'nin Berlin'deki devrimci faaliyetleriyle birleştirilebilmesi, aslen, felaket yaklaştıkça Alman Hükümeü'nin felç halinin artması sayesinde mümkün olabilmişti.

Sovyetler'in Almanlarla ilişkilerinin iyileşmesi, aynı Ölümünün ters varyasyonunu izlemiş olan İtilaf Devletleriyle ilişkilerin bozulmasına karşılık geliyordu. Sovyetler'in Almanya'ya karşı takındığı tavırda, uzlaşma ve intibak ***ieitmotifı*** 1918 yazı boyunca yerleşiklik kazandı. Sovyetlerin İtilaf Devletlerİ'ne karşı takındığı tavırda ise, Şubat ve Mart aylarında yapılan vakitsiz yanaşma manevrası, İtilaf Devietleri nİn ödünsüz düşmanlığı ve çok yakında müdahalede bulunma tehditleri karşısında başarısız oldu. 1918 yazından sonra İtilaf Devletlerinin rejimi yok etmeye ve onu yok etmeye çatışan herkese yardım etmeye kararlı oldukları konusunda hiçbir şüphe kalmamıştı. Haziran ayı sonlarında İngilizlerin Murmansks çıkartma yapmalarının ardından. Ağustos başlarında İngiliz ve Fransızlar Arhangelsk'e çıkartma yaptılar; Ağustos ayı boyunca Amerikan birlikleri Kuzey Rusya'da İngiliz ve Fransızlara, Vladivostok'ta da Japonlara katıldı; Güney Rusya'da İtilaf Devletleri'nin önce teşviki, daha sonra da aktif desteğiyle Denİkİn'in liderliği altında "beyaz" kuvvetler birleşti. Temmuz ve Ağustos aylarında Orta Rusya'da yaşanan karşı devrimci komplolar yurtdışından örgütlendi ve finanse edildi. 31 Ağustos'ta resmi İngiltere ajanı Lockharı bu komplolara dahil olma suçlamasıyla tutuklandı ve iki gün sonra Sovyetler ayrıntılı bir açıklamayla "İngiliz Fransız diplomatları tarafından örgütlenen komplo"yu kınadılar,[y4] Son köprü de yıkılmıştı. Artık Sovyet Hükümeti İçin teskin ya da uzlaşma yolu kapanmıştı.

İngiltere, Fransa ve Japonya için kayıtsız şartsız kabul edilen bu karar, Amerika Birleşik Devletlerİ'ne büyük bir gönülsüzlükle uygulanıyordu. Devrimin ilk günlerinden beri ABD'deki hissiyatın Bolşevikler konusunda diğer bütün kapitalist ülkelerden daha olumlu olduğu izlenimi hüküm sürmüştü. Troçki 1917 Kasımı'nda "Amerikan diplomatları Rus

94. Bkz. c. I, s. 159: açıklama *i* Eylül IVIR tarihli *hvesriyıi'Jj* yay ın ilandı.

devrimini yenemeyeceklerini anlıyor ve o yüzden de bunun savaştan sonra Alman ve özellikle de İngiliz kapitalislleriyle rekabet etmenin kusursuz bir aracı olduğunu hesap ederek bizimle dostane ilişkilere girmek istiyorlar" diye spekülasyonlar yapmıştı.[95] Sovyet politikası şimdi de, Amerikalıların açıkça ortada olan Japon antipatisine[96] ve Wilson'un müdahale etme konusundaki bariz isteksizliğine güvenerek, ABD'ye yönelik dostluk gösterileriyle İtilaf Devletleri arasına nifak sokmaya çalışıyordu. Robins 1918 Mayısı'nda Washington'a döndüğünde, yanında Sovyet Rusya'nın Amerikan kapitalistlerine imtiyazlar tanımasıyla ilgili ayrıntılı öneriler götürdü.[9'] 4 Ağustos 1918 gibi geç bir tarihte bile Moskova'daki Amerikan konsolosu Poole'a "kendi sözlerinizle, Sovyetler aleyhinde hiçbir harekette bulunmayacak olan bir ülkenin temsilcisi" olarak hitap eden, "İngiliz ve Fransız silahlı kuvvetleri"nİn Sovyet topraklarına müdahalesini protesto edip Amerikan halkına duyulan dostluk hislerinin değişmeyeceği teminatını veren naif bir dille kaleme alınmış bir nota gönderildi.[98] Çiçerin bir ay sonra, VTsIK'ya yaptığı bir konuşmada, "Amerika Hükümeti müttefikleri tarafından müdahaleye, şu ana kadar sadece biçimsel olarak katılmaya zorlansa da, biz bu karara geri dönülmez bir karar olarak bakmadığımız için" Amerikan yurttaşlarının diğer İtilaf Devletleri yurttaşlanyla birlikte enterne edilmeyeceklerini açıkladı.[9''] Ama birkaç hafta içinde kulağa hoş gelen Amerikan dostluğu hayali savunulamayacak hale gelmişti. İki Amerikan alayı Vladivostok'a çıkartma yapmıştı; çok yakında diğer cephelerde başka Amerikan birlikleri de İtilaf Devletleri kuvvetlerine katılacaktı; RSFSC müdahaleci devletlerin oluşturduğu kararlı bir birlikle karşı karşıyaydı, 1918 Ekimi'nin başlarında VTsIK'nın uluslararası durumla ilgili bir kararında "İngiliz, Fransız, Amerikan ve Japon emperyalist soyguncuları" aynı başlık altında toplanmıştı.[100] Daire kapanmıştı.

95. Troçki. *St^ineniya.c.* Ill, I], s. 179.

9b. Lenin, 14 Mayıs 1918 tarihli konuşmasında, îng i İtere Al manya çalışmasıyla birlikte Amerikan Japon çalışmasını, emperyalist devleller arasındaki iki lemel bölünme olarak görüyordu *[Soçineniya.* c. XXIII, s. 5).

97. Bkz. aşağıda s. 263 5; L. Fischer. *The Soviets in World Affairs* (1930), c. 1, s. 3O0'e göre, Robins'in müdahalesi sayesinde American Inlernaıional Harvester Corporation, West inghouse Brake Co. ve Singer Sewing Machine Co,'nun mülkleri kam ulaştırmadan muaf tulu Imuştur.

98 Khyuçnikov i Sabanin, *Mezdinwanava Politika,* c. II (1926), s. 162 3.

99. *Pyatyi Sti'ıe Vscrossiiskogo Cetttral'noso Ispalnttel'nogo Komitcta* (1919), s 95.

100. *İzvesfiya.* 4 Ekim 1918.

Bu feci gelişmeler Sovyet düşüncesinde kalıcı bir iz bıraktı. İtilaf Dev letleri'nin yaptıkları Sovyet dış politikasının ideolojik yönünü doğrulayıp yoğunlaştırdı ve enternasyonal devrimi, sırf kendi ülkelerini koruma amacıyla da olsa, bir kez daha başlıca dayanağı haline getirdi. Kapitalist ve sosyalist devletlerin yan yana yaşamasının mümkün olup olmadığıyla ilgili can alıcı soru, Sovyet Hükümeti'nin ilk tebliğlerinde ve en başta da banş kararnamesinde açık bırakılmıştı; ama 1918'in bahar ve yaz aylann daki bazı tebliğlerde bu soruya olumlu cevap verilmişti. Artık en azından Antant ülkeleriyle böyle yan yana yaşamanın imkânsız olduğu ve bu ülkelerin işçilerine yönelik devrimci propagandanın askeri kaynakları hâlâ çok kıt olan bir hükümetin elindeki en etkili, daha doğrusu tek etkili silah olduğu çürütülemeyecek ölçüde açık görünüyordu. 1918 sonbahanndan 1920 sonlarına kadar izlenen Sovyet dış politikası, başka hiçbir zaman olmadığı kadar enternasyonal ve devrimci amaçların özgül ve münhasır damgasını vurduğu bir politikaydı. Dünya devrimi, bir anlamda ekonomik politikadaki savaş komünizminin Sovyet dış politikasındaki muadiliydi. Biçimsel açıdan bakıldığında komünist öğretinin aşırı da olsa mantıklı gelişimlerinden biri olan dünya devrimi, doklriner ortodoksiden çok iç savaşın ümitsiz koşullannın rejime dayattığı bir şeydi.

İtilaf Devletleri'nın 1918 yazında yaptıkları askeri çıkartmalarla başlayan ilan edilmemiş savaş, önceki kış ve baharda kurulmuş olan yarı dip lomatik İlişkilerin kopması anlamına geliyordu. 1918 Temmuzu sonunda, beş ay önce Pelrograd'dan Vologda'ya çekilmiş olan İtilaf Devleileri temsilcileri Rusya'yı bütünüyle terk ettiler ya da işgal edilmiş topraklara çekilip, Sovyet otoriteleriyle belli bir temas kurmalannı sağlamış olan askeri misyonlan da kendileriyle beraber götürdüler. Mirbach'a yapılan suikasttan ve 1918 Temmuzu'nda Sovyet Hükümeti'ne karşı başlayan ayaklanmalardan sonra, Moskova'da kalan sivil veya asker az sayıda İtilaf Devleti temsilcisine, karşı devrimci komployu düzenleyen failler gözüyle bakıldı, Lockhan dön hafta hapsedildikten sonra salıverildi ve ülkeyi terk etmesine izin verildi; Lockhart'ın sınırdışı edilmesine misilleme olarak Litvİnov İngiltere'den sınırdışı edildi. Dış dünyayla normal iletişim kanallarının kapanması, "açık diplomasi" silahlannın kullanılmasını teşvik ediyordu; daha sonraları Çiçerin'İn dediği gibi, "hükümetlere daha az sayıda not yazıyor, işçi sınıfına daha fazla sayıda çağrıda bulunuyoruz."[101] 1 Ağustos 1918'de Sovnarkom "Fransa, İngiltere, Amerika, İtal

101. G. Çiçerin. *ViWjiiaw Politika Soveıskoy Rostıı za Dva Goda* (1920), s. 31.

ya ve Japonya'nın emekçi kııleleri"ne hitaben, şu sözlerle sona eren bir çağrı yayımladı:

Alman emperyalizminin bize dayattığı zincirlere yenilerini eklemeye çalışan İtilaf Devletleri sermayesine karşı mücadele etmek zorunda kalan bizler size şu çağrıyı yapıyoruz:

Yaşasın bütün dünya işçilerinin dayanışması!

Yaşasın Fransız. İngiliz, Amerikan, İtalyan proletaryası nın Rus proletaryasıy la dayanışması!

Kahrolsun uluslararası emperyalizmin gangsterleri!

Yaşasın enternasyonal devrim!

Yaşasın ülkeler arasındaki barış![101]

Birkaç gün sonra Çiçerin Amerikan konsolosuna yazdığı resmi bir yazıda şöyle diyordu:

Şu anda orduları açık bir şiddet uygulayarak bize karşt sahraya çıkan ülkelere hitap edivor ve bu ülkelerin halklarına "Kulübelere banş!" çağrısında mılumıyo

Ağustos'un sonlarına doğru *Pravda,* bizzat Lenin'in kaleminden Amerikalı işçilere hitap eden bir açık mektup yayımladı:

Amerikan milyonerleri, o modem köle sahipleri, İngilîz Japon canavarlarının ilk sosyalisi cumhuriyeti ezme amacıyla açlıkları silahlı kampanyaya... onay vererek, kanlı emperyalizmin kanlı tarihinde son derece trajik bir sayfa açtılar... Enternasyonal sosyalist devrimin diğer birlikleri yardımımıza koşana kadar kuşatılmış bir kale konumundayız. Bu tür birlikler var. sayıları bizimkilerden fazla... Bizler zapt edilmeyiz, çünkü dünya proleter devrimi zapt edilemez.[104]

Bu arada bir yıl önce Die *Fackel* ve *Der VÖlkeıfriede'n'm* Alman işgalciler arasında oynadığı rol şimdi, Rus topraklarındaki İtilaf Devletleri birliklerine dağıtılan sayısız kitapçık ve bildiri tarafından devralınmıştı. Hikâye yine aynıydı. Arhangelsk'teki İngiliz ve Amerikan birliklerine hitap eden bir bildiride şöyle deniyordu:

Düşmana karşı değil, sizler gibi işçi olan insanlara karşı savaşıyor olacaksınız. Size soruyoruz, bizi ezecek misiniz?.. Sınıfınıza sadık kalın ve efendilerinizin kirli işlerini yapmayı reddedin... Evlerinize dönüp kendi ülkelerinizde sanayi cumhuriyetleri kurun ve hep birlikte dünya çapında işbirliğine dayalı bir birlik oluşturalım.[105]

102. Kliyıı̇çnıkov ı Sabanın,*Mczdumnodnaya Poliıiia,* c. II (1926), s. 161.

103. *A.g.e.,* c. İl. s. 163; son tabir Fransız devrimi ordularının altığı slogandan alınmışın: "Malikanelere savaş! Kulübelere barış!"

104 Lenin, *Soçineniya,* c. XXIII. s. 176 89.

105. M. Fainsod, *International Socialism and the World War* (Harvard. (9351, S. 184: A.

Narkomindel'in propaganda şubesi tarafından hazırlanan risale ve gazeteler uçaklarla düşman hatlarına atılıyordu.[106] Alman ve Avusturyalı savaş esirlerinde başarılı olmuş olan propaganda ve telkin çalışması şimdi cephede ele geçirilen İtilaf Devletleri askerleri arasında yapılıyordu. Esirlerin sayısı azdı ve ele geçirilen kişiler aylar ya da yıllar boyu esir kalmadıkları için görece az kişide başarı sağlandı. Ama başarı sağlandığı da oluyor ve bunlar büyük birer zafer olarak ilan ediliyordu.[1"7] Gelgele lim. böyle en kaba ve en dobra haliyle dünya devrimi propagandasına başvurmak, devrim güçlerinin batılı kapitalist dünyanın saldırısına karşı sarıldığı ümitsiz bir savunma eylemiydi. Uluslararası durumu zorla devrimci bir ortam haline, Sovyet Hükümeti kadar batılı devletlerin eylemleri de getirmişti.

1918 sonbaharında Almanların nihai yenilgisi dünya devrimini büsbütün farklı bir perspektife oturttu. Sovyet propagandası birdenbire, artık İtilaf Devletlerinin müdahalesine karşı ümitsiz bir savunma eyleminin değil, Orta Avrupa'yı kasıp kavurma şansı olan muzaffer bir saldırının aracı haline geldi. Bulgarların teslim olması ve 1918 Eylülü nün sonunda Almanların ateşkes talebinde bulunması, İttifak DevletleriYıin tahammüllerinin kalmadığını gösteriyordu. Lenin daha 1 Ekim 1918 günü Sverdlov ile Troçki'ye "Almanya'da devrimin başlangıcı" hakkında sabırsız notlar gönderiyor, taktikler belirliyordu:

> Wilhelm hükümetiyle de, II. Wilhelm + Ebert ve diğer şarlatanların kuracağı hükümetlerle de hiçbir ilişki kurulmasın.
>
> Ama Alman işçi kitlelerine. Alman emekçi milyonlarına, bir kere ayaklanma ruhuyla (şu an için sadece rufttan söz edilebilir) işe başladıktan sonra, kardeşçe birlik, *ekmek,* askeri yardım önermeye başlayalım.

Ve "bahara kadar", "uluslararası işçi devrimine yardım edecek" 3 milyon kişilik bir ordu oluşturulmasını talep ediyordu.[108] İki gün sonra dünya devriminin çok yakında olacağına duyduğu bütün inancı yeniden kazanmıştı:

L. P. Dennis, *The Foreign Policies ojSoviel Russia* (1924), s. 488'de daha birçok, kıiapçığın adı verilir. Güney Rusya'daki Fransız kuvveüerine dağıtılan benzer kitapçıkların metni, A. Marty. *La Révolte de la Mer Noire,* c. I (tarihsiz f 19271), s 149 66'da bulunabilir: Lenin, *Soçineniya,* c. XXV, s. 600, not 49'da sırasıyla İngiliz ve Fransız birlikleri için çıkandan *The Cali ve La Lanterne* adlı iki gazeteden bahseder.

106. *Kommunistiçeskii International,* No. 9 10 (187 8), 1929, s. 189.

107. örnekler için bkz. aşağıda s. 117.

108 *Lcnınskii Sbornik,* c. XXI (1933). s. 252 3.

Arlık çeşitli ülkelerden isçilerin en körü bile. Bolşeviklerin bütün taktiklerini dünya çapındı bir işçi devrimini desteklemeyr dayandırmakta ve en a|ır fedakâı lıklarda bulunmaktan korkmamakla ne kadar haklı çıkitklarını görecektir.

Rus proletaryası yakın gelecekle enternasyonalizm uğruna çok büyük fedakârlıklar talep edileceğini anlayacaktır. Koşulların bizden, Alman halkının Îngı liz Fransız emperyalizmine karşı kendi emperyalizminden kurtulması için yardım talep edebileceği zaman yaklaşıyor...

Son birkaç günde dünya tarihi dünya çapında bir işçi devrimi yolunda dikkate değer bir ivme kazanmıştır.|IW

Lenin, on beş gün sonra, diplomatik muaşerete duyduğu küçümsemeyi gızlerneksızin, Berlin'deki Joffe'ye şöyle yazıyordu:

Uluslararası kapsamda fikirlerin bir araya geldiği bir büro rolünü oynamamız şart ve bizim hiçbir şey yaptığımız yok!

f00 kat daha fazla yayın yapmalıyız. Para var. Çevirmen tutun.

Kesik kesik cümlelerle yazılmış olan bu metin, benzer işler yapması için Stockholm'deki Vorovski'ye de mektubun iletilmesi talebiyle sona eriyordu ""Lenin aynı sıralarda, çalışmalarıyla "Alman sosyalizminin ve Alman proletaryasının onurunu kurtarmış" olan Spanakusbund'a da bir kutlama mektubu gönderip "yakın gelecekle Almanya'da proleter devriminin zaferini selamlamanın mümkün olacağı yolundaki sarsılmaz umu du"nu ifade ediyordu. Birkaç hafta sonra. Kari Liebknecht'in hapishaneden sahvenldiği haberi gelince, Lenin, Sverdlov ve Stalin imzasıyla partinin merkez komilesi adına ona bir mesaj gönderildi: mesajda Liebknecht'in hapishaneden çıkması "yeni bir dönemin, anık Almanya ve bütün dünya için açılan sosyalizm döneminin işareti" olarak değerlendiriliyordu.[1]"

Mesajın son sözleri manidardı. Almanya tablonun merkezini işgal ediyor olsa da, Bolşevikler'İn görüşü onunla sınırlı değildi. Altı ay önce, VT sIK'nın aldığı bir kararda, bugün diğer "emperyalist soyguncular" ne kadar güçlü görünüyorsa Almanya'nın da o kadar güçlü göründüğüne işaret ediliyordu.

Evrensel soyguna katılanlar arasındaki derin iç mücadeleler ve kandırılmış, tükenmiş kitleler arasındaki daha da derin kargaşalıklar, kapitalist dünyayı toplumsal devrim dönemine götürmektedir.

Şu anda, geçen yılın Ekim ayında ve Brest Litovsk müzakereleri sırasında da

109 Lenin.S^mw^.e.XXHI.s 2(5 17.
llö *Unınskıı Sbornık,* c XXIIİ9ÎÎ). i. 253.
111. Lenın, *Soçineniya,* c. XXIX. s. 514 15.

olduğu gibi. Sovyel Hükümeti bütün politikasını her iki emperyalist kampta da toplumsal devrim olacağı fikrine dayandırmaktadır..

VTslK. *bu* mücadelede Sovyel Rusya'nın buıiin kuvvetleri ve kaynaklarıyla emperyalist düşmanlarına karşı Almanya'daki devrimci güçleri destekleyeceğini bütün dünyaya açıkça ilan etmektedir. Fransa. İngiltere, İtalya, Amerika ve Japonya'nın devrimci proletaryasının da kendini Sovyet Rusya ve devrimci Almanya ile aynı kampta bulacağından şüphesi yoktur."[2]

Ekim ayı boyunca olaylar soluk kesici bir hızla gelişti. Almanya'nın nihaî çöküş noktasına geldiği ve Berlin, Paris, İtalya ve İskoçya'da Bolşevikleri destekleyen gösterilerin yapıldığı sıralarda, 22 Ekim 1918'de Moskova'da yapılan bir toplantıda Lenin zafer kazanmış edasıyla ve büyük bir özgüvenle şöyle diyordu:

Bolşevizm uluslararası proletaryanın dünya çapındaki teorisi ve taktiği haline gelmiştir! Bolşevizm sayesindedir ki bütün dünyanın gözleri önünde sapasağlam bir sosyalist devrim sahnelenmiş, bütün halklar arasında Bolşevikler'den yana mı onlara karşı mı olmak gerekliği konusunda tartışmalar çıkmıştır. Bolşevizm sayesindedir ki proleter bir devteı yaratma programı gündeme gelmiştir... Dünya devrimine hiç bu kadar yakın olmamıştık, Rus proletaryasının kudretim gösterdiği hiç bu kadar bariz, milyonlarca, on milyonlarca dünya proleterinin bizi takip edeceği kadar bariz olmamısıı.[113]

Aynı özgüven havası diplomasiye de taşınmıştı. İki gün sonra Çiçerin radyoda Başkan Wîlson'a hitaben uzun ve meydan okuyucu bir mesaj okudu; mesajın hemen her paragrafında Wilson'a alaycı bir biçimde "Bay Başkan" diye sesleniliyordu. On dört maddenin sofu beyanlarını ve Wilson'un I9I8 Martında yapılan dördüncü Tüm RusyaSovyeiler Kongre si'ne gönderdiği telgrafta'[14] teyit edilen Amerikan sempatisini hatırlatan mesaj, Witson'un bir Milletler Cemiyeti projesinin idealleri ile İtilaf Devletleri ve Amerika'nın Sovyet topraklarına yaptığı silahlı müdahalelerin gerçekliğini karşı kutuplara yerleştiriyor, İtilaf Devletleri hükümetlerini "IL Wilhelm'in başında bulunduğu Alman emperyalist hükümeti" ile kıyaslıyor ve "siz. Bay Başkan II. Wilhelme bizim, İşçi ve köylülerin devrimci hükümetinin size davrandığımızdan daha iyi davrannuyorsunuz" diyordu.[11]'' Lenin de Almanların les] im olmalarının arifesinde tamamladığı, o dönemki temel teorik çalışması olan *Proleter Devrimi ve Dönek Kaulsky'de,* Ekim Devrimi'ne kadar sebatla savunduğu enternasyonal argümana geri dönüyordu:

112. *Pvıiryi Sozi" Vstrossiiskogo CentraVnogo IspotnıttVnogO Koınıteta* (1919), s. İ52.
113. Lenin, *Soçmeniyu,* c. XXIII, s. 230 114. Bkz. yukarıda s. 55.
115. KliyuçnİkovişSabanın, *Mezdunarodnaya Poliıika,* c 11(1926), s. 181 8.

Benim görevim, devrimci proletaryanın bir temsilcisinin görevi, dünya savasının korkunçluklarından *tek* kunuluş yolu olarak ***dünya proleter devrimim*** hazırlamaktır. Sadece "kendi" ülkemin bakış açısından değil... dünya proleter devrimini hazırlama, vazetme ve hızlandırma İşine katılımım açısından da akıl yürütmek zorundayım.[11]"

Habsburg imparatorluğunun çoktan bileşenlerine ayrılmaya başladığı,[117] Alman ordularının apar topar geri çekildikleri ve birçok Alman şehrinde asker ve İşçi konseylerinin pıtrak gibi bittiği 1918 Kasımı'nm ilk haftası boyunca, Alman Hükümeti son bir meydan okumayla Joffe'nin meşum faaliyetlerine karşı protestoda bulundu. 2 Kasım 19l8'de, Mir bach'ın dört ay önce öldürülmeşin in artık yan yanya unutulmuş anısını canlandıran Alman Hükümeti, Sovyet Hükümetine bir nota göndererek "büyükelçiye karşı işlenen suçun cezasız kalmasına tahammül edemeyeceğini" bildirdi.[118] İki gün sonra polis Joffe'ye gelen bir diplomatik bagajın Berlin garında kırılıp açılmasını ayarladı ve bagajdan bir sürü devrimci bildiri çıktı"[9] Ertesi gün, Max von Baden hükümetinin yeni atanmış Dışişleri Bakanı Solf, Joffe'yi Çağırtıp ona "Rus elçiliğinin uluslararası hukuku ihlal eden davranışları ve imparatorluk elçisinin öldürülmesi soruşturmasında hâlâ tatmin edici bir gelişme sağlanamamış olması, her İki taralın da leınsilcilerini geçici olarak geri çekmelerini zorunlu hale getiriyor, ama bu ilişkilerin resmen koparılması anlamına da gelmemektedir" dedi.[120] Ertesi sabah, 6 Kasım 1918'de, Joffe ve personeli özel bir trene doldurulup sınıra gönderildi.[111] Joffe'nin sınıra ulaştığı gün olan 9 Kasım

116. Lenın. *Soçineniya,* c. XXIJ1, s. 381.

117. 3 Kasımda "Rusya İşçi, köylü ve askerleri adına", radyodan "eski Avusturya Ma**caristan imparatorluğunun yoldaş işçi. köylü ve askerlerine" hıiaben bir mesaj yayımlandı *{İzvestiya.* 3 Kasım 1918).**

118. Bu nota yayımlanmamıştır.

119.77« *Memoirs of Prince Ma of Boden* (Ing. çev . 1928), c. II, s. 289 v$_e$ P Scheide mann. *Memoir; of a Social Democ rat* (Ing. çev,, 1929) bu baskının kası en yapıldığını kabul ederler; W. Von Blücher, *Deutschland* Weg noch Rapallio* (Wiesbaden. 1951), s. 34'e bakılacak olursa, öneri Nadolni'den gelmiş. Belgelerin oraya polis tarafından konduğuna dair ince ayınıtı çok sonraları Avusturya basınında yer alan bir haberden anlaşılmıştır (aktaran J. W. Wheeler Bennett, *Brest Litovsk the Forgotten Peace 1*1939). s. 359)

120. Bu deklarasyon yayımlanmamıştır. Aynı gtln Moskova'daki Alman konsolosluğu Narkomindele benzer terimlerle kaleme alınmış, atna çok daha uzun ve ilişkilerin resmen koparıl m asıyla ilgili bölümü içermeyen bir nola verdi: bu nota Lenın iarafından 8 Kasım 1918'de altıncı Tum Rusya Sovyetleri Kongresi'nde *in extenso* okundu *{Lenin, Soçineniya.* c. XXIII, s. 257 8).

121. Bu olay. iki gün sonra Radek tarafından, "Rezalet" haykırışları arasında, altıncı Tüm Rusya Sovyetler Kongresi'nde anlatılmıştır *(Şestoy v'serossiiskii Çrezviçaınyı S"ezd*

1918'de, Kayser tahttan çekildi ve 10 Kasım'da, Alman delegasyonu ateşkes imzalamak üzere halen Compiègne'e gitmekteyken, Berlinli işçiler ve askerler konseyi ittifakla, geçici bir Alman Hükümeti görevini üstlenecek bir "halk temsilcileri konseyi" atadı. Konsey üç SPD üyesi Ebert, Scheidemann ve Landsberg ile uç USPD üyesi Haase, Diltmann ve Barth' dan oluşuyordu: Ebert konseyin başkanıydı, Haase de. Dışişleri Bakanlığında Solfun yerine geçmese de dış ilişkilerden sorumluydu. Moskova' da, altıncı Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin son oturumu, başkanın Almanya'dan gelen son telgrafları okumasına izin vermek için iki kere kesildi. O akşam Kremlin'de bir kutlama yapıldı; ertesi akşam Lenin Ağustos sonunda kendisine yapılan suikast girişiminden beri ilk kez Kremimden çıkıp bir balkondan kalabalıklara seslendi. Radek Lenin göründüğü zaman yaşanan sahneyi şöyle anlaiır:

On binlerce işçi çılgınca bağırmaya başladı. Bir daha hiç öyle bir şey görmedim. Gecenin geç saatlerine kadar işçiler ve Kızıl Ordu askerleri meydana doldu. Dünya devriminin sa al i gelip çalmıştı. Halk kulesi devrimin demir adımlarını duyuyordu. Tecridimiz sona ermişıi.[1;î]

Almanya'daki devrim sadece dolaysız askeri tehlikelerden en nihayeı kurtulmayı getirmekle ve Sovyet cumhuriyetini kuşatma altına alan ordular çemberini kırmakla kalmıyordu, aynı zamanda dünya devriminin uzun zamandır beklenen ikinci ve daha büyük dalgasını da oluşturuyordu. Lenin'den başlayarak bünin Bolşevik liderler, bu devrimin hızla derınlc şip gelişeceği ve proleter ve sosyalist bir karaktere bürünerek Batı Avrupa'ya yayılacağı yönünde kesin bir inançla doluydular. 13 Kasım lOlfl' de VTslK Brest Litovsk anlaşmasını resmen lağvetti ve bunu duyuran metne, Brest Litovsk'un yerine geçecek yeni bir düzenleme yapılması için "Almanya ve Avusturya M acar is t an emekçileri "ne yönelik bir çağrı ekledi:

Sovetov (1919). s. 52 3); olayın gerçekleştiği koşullar ve devamında olup bilenler. Lenin'in o sıralarda ifade elliği *(Soeineniya,* c. XXIII, s. 259) ve Bolşevikler ın çoğunun duyduğu şüpheye. Joffe'nin zafer kazanan baldı devletlerin gönlünü almak için sürgün edildiği şüphesine belli bir haklılık kazandırır.

122 *K'üsnavo Nov'.* No. lıl. 1926, s. 140. M Philips Price. *My Remmtst enrei of the Russian Révolution* {1921) ı 349 50. Kremlin dt kı kuilamalara dan bmnei elden bıı lanik lık sunar ve Lenin'in o sıralarda hile ihtiyatlı olduğunu iddia eder "Korkarım Ona Avrupa'dakı devnm. bize oralardan herhangi bir yardım gelmesini önleyecek kadar yavaş gelişiyor" *(a.g.e,,* s. 345); Radek'e gore *(Kramaya Nov',* Mo. 10. 1926, s. 139), Sverdlov kutlamalar sırasında şöyle demiş: "Dikkatli olun! Sonbahar sinekleri çok fena ısınr." Radek ertesi sabah. Olup bitenleri anlatırken "Lenin'in "heyecanlı ama son derece endişeli göründüğünü de belirtir.

Büıün ülkelerin emekçileri için kendi kaderini layin hakkı tamamıyla **lanı** nacaktır Verilen kayıpların bedelim savaşın aut suçluları, burjuva simtl**arı** ©deye cekıir. Almanya ve Avusturya'nın, işgal edilmiş lopraklarda asker temsilcileri konseyleri oluşturan ve yerel işçi ve **köylü** konseyleriyle temasa giren devrimci askerleri, bu görevlerin yerine getirilmesinde emekçilerle işbirliği yapacak, onlarla ittifak kuracaklardır. Rusya işçi ve köylüleriyle kardeşçe bir birlik kurarak, karşı devrimin çıkarlarını savunan Alman ve Avusturyalı generallerin işgal edilmiş bölgelerin halklarında açtığı **yaraları** iyileştireceklerdir... Rusya'nın **emekçi** kitleleri Sovyet Hükümetinin şahsında Almanya ve Avusturya Macaristan halklarına bu tür bir birlik önermektedirler. Kurtuluşa ulaşmış halkların bu kudreıli birliğine, emperyalistlerin boyunduruğunu henüz fırlatıp alamamış **olan** diğer bü tun ülkelerin halklarının da katılacağını ummaktadırlar.[123]

Devrimci kardeşler topluluğunun hızla yayılacağını öngören bu hayal, sonradan olup bitenlerin bunu doğrulamadığını bilen sonraki kuşakların zannedeceği kadar olmayacak şey de değildi. Sovyet dış politikasının temel dayanağı olan dünya devrimi çağrısı, verdiği ürünlerle hiçbir zaman bu kadar açık bir biçimde haklı çıkmamıştı. Almanya'yı yere seren son darbeyi başkaları vurmuş olsa da, Alman ordularının moralinin bozulmasında Bolşevik propagandasının da rol oynadığını gösteren ve hiçbir Bolşevık'in ihmal etmesinin veya önemsetuemeşinin pek mümkün olmadığı kanıtlar vardı. Sivil halk savaşın dehşetine ve getirdiği yoksulluğa isyan ediyordu. Monarşi genel nefret ortamı içinde özel **bir** darbe almadan devrilmişti. Almanya'nın dört bir yanında Sovyet modelinde işçi ve asker konseyleri oluşturulmuştu ve Berlin konseyi de Halk Komiserleri Konseyi'nin muadilini yaratmıştı, Almanya "Kerenski dönemi"ne girmişti; Rus modelinin ve Rus teşvikinin ivmesiyle, Rus devrimi paralelinin sonuna kadar izlenmeyeceğini düşünmek akıl alacak bir şey **gibi** görünmüyordu Radek 1918 Aralığı'nda Berlin'e ulaştığında, "işçilerin onda dokuzunun hükümet karşısındaki mücadeleye katıldığı" izlenimini edinmişti;[114] başka gözlemciler de büyük **Ölçüde** aynı fikirdeydiler. Bugün bile Alman devriminin neden Alman kitleleri devrim istemediği için mi, devrimci hareket dağınık olduğu ve kötü yönetildiği için mi yoksa Almanya'da **biT** devrim olmasından korkan İtilaf Devletleri devrimi baltalamak amacıyla Almanya'dakı karşı devrimci sosyal demokrat unsurlara yeterince destek verdikleri için mi fiyaskoyla sonuçlandığı **bel**

12Ï. *Sottr.mie Vzakonenıı.* 19I7 19IS. No 95. madrle <>47, Bresl Lilovsk anlaşmasının Türkiye ile ilgili bölümleri Sovyet Hükümeti tarafından daha 2ü Eylül 1918'de reddedilmiştir (G Çiçerin, *Vınesıιaya Politika So\etsk«* Rasat :ı< D\aGoda* (1920). s. 21),

124 *Ùe< Zweite Kont,ıess der Kommunist Inte'nationale* (Hamburg. 1921), s. 256.

li değildir. En makul açıklama. Alman kitlelerinin savaşa karşı ve ondan sorumlu tuttukları bir rejime karşı ayaklanmalarının, hemen her yerde kılİçsel bir toplumsal devrim lalebiyle karıştırılmış olmasıymış gibi gö rünüyor.[125] Savaş bittikten sonra aktif devrim talebi bir azınlıkla sınırlı kaldı. Lasalle geleneği, büyük çoğunluğu ümitlerini mevcut devleti yıkmaya değil ondan tavizler koparmaya bağlamış olan bir işçi hareketi şekillendirmişti. Ama bu teşhisi 1918 Kasımında yapmak pek mümkün değildi, ve hem o sıralarda hem dfi ondan sonraki iki yılı aşkın süre boyunca, Almanya'da çok yakınlarda bir devrim olması olasılığı hem bundan korkanların hem de bunu uman Bolşevikler'in kafalarını meşgul etmeyi sürdürdü.

Gelgeldim, Moskova'daki coşku, yeni Almanya'yla kurulan ilk temaslarla hızla söndü. İlk moral bozucu deneyini, Sovyet otoritelerinin aç Alman halkı İçin iki tren dolusu tahıl gönderme önerisinden sonra yaşandı. Bu simgesel bir jest ve Rusya'nın kendisinin yaşadığı ağır kıtlık düşünüldüğünde, cömert bir teklifti. Berlin'in bu teklifi sevinçle kabul etmesi beklenirken, sessizlik neredeyse bir hafta sürdü. Sonra, 17 Kasım 1918' de, Haase'nin cevabı geldi. Öneri bir uluslararası dayanışma jesti olarak hoş karşılanmıştı. Ama Rusya da açtı; hem Amerika da Almanya'ya bir sonraki hasat zamanına kadar mevcut istihkakları korumaya yetecek kadar lahıl göndermeye söz vermışıi bile.[126] Bu. Almanya'nın doğu ile batı arasındaki can alıcı seçimi yapmaya çağrıldığı ilk vesileydi. Moskova'dan gelecek iki sefil tren dolusu tahıl, Atlantik'in öbür yakasından gelecek bollukla aynı terazide tartılıyordu; Washington'u batılı İtilaf Dev letleri'ni kendine düşman etme riskine girerek Sovyetler'in gönlünden kopan çoban armağanını kabul etmek hayalperestlik olurdu. Bu cevap Rusya'da suratlarına inen bir şamar gibi ve Almanya'nın sözde sosyalisı liderlerinin kapitalizmin lüks hayatını sosyalist devrimin uluslararası dayanışmasına tercih elliklerinin kanın olarak algılandı. Radek. Alman sosyal demokratlarının *4* Ağuslos 1914'te Reichstag'da savaş lehine oy kul

125, Almanya'nın yenilgisinin nedenlerini araştırmak ü^ere daha sonra Reichstag'da kurulan araştırma komilesinin raporunda "Alman sosyalistlerinin kafalannda devrim ile barış sorunu arasında yakın bir bağlantı" olduğuna dikkat çekiliyordu (R. H. Lull, *The Causes of ıheGe maıı Collapse \n J 9/$'Stanford.* 1934). s. IJ&t.

I 6. Bu cevap. Haase ile Çiçerin arasındaki bir telemprimör konuşması lirasında verilmiş, resmi birmelin var gibi görünmüyor Konuşmanın ıçsrıği Radek taralından *Krasnay.ı Nov'.* No. 10, 1926, s. 142'de anlatılmış ve Haase'nin mesai arkadaşı Dıltmann tarafından ikinci Komintern kongresinde özetlenmişiir *ı_Der Zweite Kc nttressdeı Kommunist. Interna* fıı™ıı,MHambuıg. 19211.s 332 41.

lanmalarını hatırlatarak bu olanları "ikinci bir 4 Ağustos" olarak adlandırdı ve "Yahuda ihanetini tamamladı" yargısında bulundu.[127] Bu hakaret derinlere işlemişti ve yankısı uzun sürdü. On sekiz ay sonra USPD'nin Komintem'e kabulü tartışılırken hâlâ acı suçlamalara konu oluyordu.[128]

İkinci olay Berlin'deki sıırgun edilen Sovyet temsilcisi Jofl'e'yle ilgiliydi. Alman devrimi patlak verdiğinde Joffe Rus Alman sınırı üzerinde bulunan Borisov'daydı. 10 Kasım 1918'de, Halk Temsilcileri Konseyi'ni tayin eden Berlin işçi ve asker konseyi, hükümete "Rus Hükümeti'yle tekrar ilişkiye geçme" talimatı veren ve Berlin'e Rus temsilcilerinin gelmesi arzusunu ifade eden bir karar çıkardı,[12ı1] üç gün sonra VTslK Brest Litovsk'ıın lağvedıldiğini ilan eden kararnamesinde, Kayser'in hükümetinin son işinin Joffe'yi sürmek olduğu halde. "Almanya'nın ayaklanıp imparatorluk rejimini deviren İşçi ve askerlerinin ilk işinin Sovyet elçiliğini geri çağırmak" olduğuna dikkat çekiyordu.[İJU] Bu arada Joffe heran Berlin'e geri dönme çağrısını bekliyordu. Ateşkes imzalamış Almanya'nın kaosu içinde, talimar göndermelerde belli bir gecikme olması nvazur görülebilirdi. Ama kısa süre sonra söz konusu talimatların gönderilmeyeceği ifşa edildi. Haase, Çiçerin'e, kelimelerini çok dikkatle seçerek, bunun müzakere edilmesi gereken bir mesele olduğu açıklamasında bulundu ve bu meseleyi arkadaşlarının dikkatine sunacağına söz verdi.[131] Halk Temsilcileri Konseyinin USPD'li üyeleri, daha sonra kendilerini, SPD'li üç üyenin Joffe'nm geri çağrılmasına karşı çıkııVlarını ve onlara rağmen bir kararı dayalmanın imkânsız olduğunu söyleyerek mazur göstermeye çalıştılar (çünkü bu sorun da uzun bir süre devam eden suçlamalara yol açmıştı).[132] Ama gerçeğin tamamı böyle değildi. Tahıl önerisinin reddedilmesinden iki gün sonra, 19 Kasım 1918'de, Joffe meselesi konseyde uzun uzadıya tartışıldı; toplantıya altı üyenin yanı sıra, artık kıdemli bir devlet adamı ve sosyal demokrasi harekelinde iarafsız bir hakem konumuna oy

127. ***Krasnaya No\>*** **No. 10, 1926, s. 142.**

128. Stilimin 1920 Kasımı 'nda yazdığı ve "batıdaki devrim için yedek yiyecek deposu" yaratılmasını önerdiği bir yazıda bu olayın daha da get bir yankısı bulunabilir. Stalin söyle diyordu: "Gerçek şu kı hanlı dcvleıler l Almanya, llatya, v.ı) bulunuylc. Avrupa'nın ulııl ihtiyacını karşılayan Amerika ya bağımlılar. Bu ülkelerde dtvnnı zafer kaz andığında, rturju vu Amerika onlara labil göndermeyi reddederse kı bu buyuk bir olasılık, proletarya devrim enesinde bir yiyecek kriziyle karşı karşıya kalacaktır" ***[Soçiıienıvu,*** **c. IV, s. 3&0).**

129. ***Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale*** **(Hamburg. 1921), S. 35b.**

130. ***Sabrante Uzakonenii. 1917 1918,*** **No. 95, madde 947,**

\1\.Krasna\aNav\rio. **10. 1926. s. 142 3.**

132. ***Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale*** **(Hamburg. 1921). s. 324.**

nayan ve Sovyet rejimine düşmanlığıyla tanınan Kautsky ile eski Dışişleri Bakanı olan ve Haase'ye bağlı olmakla birlikte bakanlık yönetimini yeniden eline almış olan Solf da katıldı. Solf Joffe'nin iç işlere müdahale ederek diplomatik ayrıcalıklarını kötüye kullandığı gerekçesiyle onun geri kabul edilmesine şiddetle karşı çıktı. Haase bu hassas meselede ağırdan alma tavsiyesinde bulundu; Kautsky ise Moskova'daki Sovyet Hükü meli'nin birkaç haftalık ömrü kaldığım iddia ederek ona destek çıktı.[1"] 23 Kasım'da Alman konsolosluğu ekibi sınıra geldi ve değişim gerçekleştirildi.[134] Joffe kederli bir halde Moskova'ya geri döndü. I Aralık 19l8'd« Solf. Rakovski'nin Sovyetler'in Avusturya elçisi olarak Berlin üzerinden Viyana'ya geçmesine izin vermeyi reddetti.[,3S]

Üçüncü olay, Moskova'daki Bolşevik liderler ile Berlin'deki her iki hizbin sosyal demokrat liderleri arasındaki tabiat ve hedef uyuşmazlığına daha da net bir ışık düşürdü. Birinci Tüm Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi 16 Aralık 1918'de yapılacaktı. Kongreyi organize eden icra komitesinin daveti üzerine, VTslK kongreye katılmak üzere, Buharın, Joffe, Rakovski, Ignatov ve Radek'ten oluşan güçlü bir Rus heyeti tayin etti.[13fc] Bu karar Halk Temsilcileri Konseyi'nde sıkıntı yarattı; Radek de bütün dünyanın müdahalesine açık telemprimör yoluyla Haase'yle yaptığı bir sohbet sırasında, heyetle birlikte hâlâ Alman kamplarında bulunan İngiliz ve Fransız savaş esirleri arasında çalışmak üzere uzman propagandacılar da getirme niyetinde olduğunu ilan edince bu sıkıntı donup kalma haline geldi.[137] Berlin'de, Sovyel yedililerin düşüncesizlikten ya da kasten. Almanya ile batılı İtilaf Dev I eti eri'n in aralarını açmak için ellerinden geleni yaptıkları düşünülüyordu. Böyle bir yol izlenmesini ancak hiçbir soru sormayan bir devrimci inanç haklı çıkarabilirdi ki USPD liderlerinin böyle bir İnanca sahip olmadıkları kesindi. Heyet sınıra ulaştığında, Halk

133. *Der Zweite Kongren (ter Kommunist. Intet nationale* (Hamburg, 1921), •. 257. 356.

IJi. Borisov'da kalınan sure içinde yaşananlar Joffe'nin personelinden biri tarafından şurada anlatılır: M K. Lariens. *An Expert in the Senke of the Soviet* 1.1929), s. 30 3.

135. *hvesliya.* 3 Anlık 1118; *Dıplomatiçeshı Shwar.ç.* Ill (1950). s. 107; Marhlevski maddesine gtire, Alman Hükümeti daha önce 1918 Ekiminde de Marn lev sk i'n in Sovyet temsilcisi olarak Viyana'ya Berlin üzerinden gıime^ı içm gerekli işlemleri yapmayı reddel miş.

136. *Otçeı Narodnogo Komissariata po Inoslrannym Delam Sed'momu S"eıdu Sovetoy* (1919), s. 18.

137 *Der Zweite Kongren der Kommunist. İnternetti anale* (Hamburg, 1921), s. 326: Daha şüpheli bir başka kaynağa göre. Radek ayrıca Rhone üzerinde İtilaf Devletleri ordularına direnmeleri için Sovyet yardımı da teklif etmiştir u u . s 327)

Temsilcileri Konseyi bire karşı beş oyla. ''Al many a'da ki durumu göz önünde bulundurarak" onları ülkeye kabul etmemeye karar verdi.[138] Rusların resmi raporlarına göre, Alman askeri yetkilileri "heyetimize bir makineli rüfek doğrulttular, onlan geri dönmeye zorladılar ve son derece onursuzca koşullarda sınırın öbür yanına geri götürdüler."'[39] Bu hakaretlerin caydıramadığı ve şartlar gerektirdikçe milliyetini değiştirebilme imkânına da sahip olan iflah olmaz Radek, Avusturyalı bir savaş esiri kılığına girip o sıralarda USPD'nin. daha sonraları da Alman Komünist Parti si'nin üyesi bir Alman savaş esiri olan Reuter Friesland ve Minsk'le karşılaşıp yanına aldığı iki Alman komünist eşliğinde sının geçti.[140] Berlin'e ulaştı, ama olurumu 21 Kasım 1918'de tamamlanmış olan birinci Tüm Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi'ni ucu ucuna kaçırdı.

Moskova'da bu olaylardan çıkarılan sonuç, Alman sosyal demokrat liderlerin SPD kadar USPD'nin liderlerinin de devrim davasına ihanet ettikleriydi; bu, Bolşevikler'in kendi Rus deneyimleriyle arada bir benzerlik olduğu varsayımından yola çıkıp, devrimci kitleler ile karşı devrimci liderler arasında bir çatışma olduğuna ve bu çatışmanın da kaçınılmaz olarak kitlelerin liderlere karşı ayaklan ması y la sona ereceğine inanarak kendi kendilerini aldattıkları ilk (ama son değil) bariz durumdu. 1918'in sonunda Almanya'daki durumun gerçeklikleri çok daha karmaşıkıı. Almanya kendi başına hiçbir şey yapamayacak kadar mecalsiz ve çaresizdi. Sovyet Rusya'yla ilgili her karar, kendini Rusya'ya dayanmak İle batılı İtilaf Devletleri'ne dayanmak arasında bir seçim yapmak olarak sunmak durumundaydı. Doğu İle batı arasındaki karşılıklı husumet bir seçim yapmayı kaçınılmazlaş t iriyordu; ve bütün bariz maddi avantajlar ihmal edilmediği takdirde, seçimin ne olacağına şüphe yoktu. Alman sosyal demokrat liderlerinin, son dört yıldır kendilerini hain ilan eden ve aralarında Alman kitlelerinin de bulunduğu kalelerin liderliği için onlarla çoktandır rekabet eden Bolşeviklere özel bir hınç duydukları doğruydu. Alman sosyal demokrasisinin yirmi oluz yıldır yan barbar Rusya'ya duyulan küçümseme hisleriyle beslenmiş olduğu ve bu hislerin rejim değişikliğiyle bir gecede ortadan kalkmamış olduğu doğruydu.[141] Batı demokra

138 s. 357.

139. G. Çiçerin, *Vinesnaya Politika Sovetskoy Rossii za Dva Goda* (19201. s. 23; Radek'in kendisinin anlatıklan o kadar dramaıık değildir ve sadece "ellerinde lüfekler olan bir sUrU ask«"den bahseder *{Krasnaya Nov'*, No. 10. 1926, s. 145).

140. *A g.e.*, No. 10, 1926. s. [46.

141. P. Scheidemann. *Memoirs of a Social Democrat* (Ing. çev.. 1929). c. 11. s 533'ıe

sisi ve batı liberalizminin, özellikle de Woodrow Wilson'un o sıralarda "emperyalizm" ve "militarizm"den yılmış bir dünyaya vaaz ettiği biçim ve koşullarda, sosyal demokratik hareket üzerinde güçlü bir çekim yarattığı da doğruydu. Bu hisler Alman sosyal demokratlarını. Alman Sağı'nın çoğunluğu tarafından savunulan ve desteklenen, Alman politikasındaki doğu yöneliminin en güçlü muhalifleri haline getirecekti. Ama henüz bu tür mülahazalara başvurulmuyordu. 1918 sonlarında Alman kitleleri hâlâ yenilginin mahmurluğu içindeydi ve Rus devriminin duygusal ihtişamıyla gözleri kamaşmış bir haldeydi. Ama Sol'daki ufak bir grup aşırılık yanlısı dışında Alman kamuoyunun ciddi hiçbir kesimi, Sovyet Rusya'yla, batının düşmanlığını daha da alevlendirecek bir ittifak kurmaya, hiçbir Alman Hükümeti açısından elverişli bir siyaset gözüyle bakmıyordu. Kitleler kaçınılmaz olanı kabulleniyor, liderlerin ihtiyatlılığına karşı çıkmaksızın razı oluyorlardı.

Yeni bir atama, Halk Temsilcileri Konseyİ'nin birdenbire Bolşevizm ve devrim aleyhine dönmesini gayet iyi anlatıyordu. Aralık ayının ikinci yansında Sömürgeler Bakanı olduğu sıralarda liilaf Dtvieileri'ne çok fazla taviz vermiş olan Solfdan kurtulmak zorunlu hale geldiğinde, Dışişleri Bakanlığı görevi Brockdorff Rantzau'ya önerildi. Brockdorff Rantzau İmparatorluk Almanyası nın son günlerinde diplomatik personelin sıra dışı şahsiyetlerinden biriydi. Siyasete duyduğu derin entelektüel ilgi sonucu Alman Sosyal Demokrat Partisi nın öneminin arttığına ikna olmuş ve partinin bazı liderleriyle teması sürdürmeyi bir ilke haline getirmişti. İşte bu bağlantılar sayesinde, Kopenhag'da Alman BÜyükelçisi'y ken, Lenin ve Bolşevik arkadaşlarının 1917 Nisanında gizli bir trenle Almanya'dan geçmesiyle sonuçlanan müzakerelerde Alman Hükümeti'ne arabuluculuk yaptı. Aynı bağlantılar 1918 Aralığında Alman Dışişleri Bakanlığı'na tayin edilmesini de sağladı. Görevi kabul etmeden Önce, görüşlerini Halk Temsilcileri Konseyi'ne bir müzekkere yazarak bildirdi, konsey de oybirliğiyle bu görüşleri onayladı. En önemli istekleri arasında "Bolşevik propagandasına ve liderlerine karşı en sert önlemleri almak" ve "işçi ve asker konseylerinin yetkilerini kısıtlamak" da vardı.[142] Aynı sıralarda birinci Tüm Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi, 19 Ocak 1919' da Alman Millet Meclisi seçimlerini düzenleme karan al

"yilzyıllardır bir eğitim ülkesi olan Almanya" ile "milyonlarca cahilin yaşadığı bir ulke olan Rusya" arasında bir karşıtlık kurar.

142. Brockdorff Rantzau,Do*um™w(l920),s. 11.

di ve böylece fiilen Alman halkının egemen organı olarak kendisinin ölümünü ilan etmiş oldu. Moskova'nın Almanya'da Sovyet modelinde bir proleıcr devrimi yapılacağı umutlan hızla tükeniyordu.

29 Aralık 1918'de, konumlannm anormalliğinin farkında olan iiçUSPD üyesi Halk Temsilcileri Konseyinden istifa edince konsey geri kalan ömründe SPD'nin tek parti tekelinde kaldı. Aynı gün daha önemli bir olay oldu. Spartakus bund'un liderleri özel bir toplantı yapıp USPD'den ayrılarak ayn bir parti kurmaya karar verdiler. Partinin adı Alman Komünist Partisi (KPD) olacaktı, eski günlerin hatırına Spartakusbund sözcüğü parantez içinde isme eklendi; ertesi gün KPD (Spartakusbund)'un ilk kongresi 100 delegeyle toplandı. Berlin'e varışından beri günlerini Spartakist liderlerle (bunlar arasında Liebknecht, Rosa Luxemburg, Jogİches, Levi ve Thal heinier'in adlarını zikreder)[143] tartışarak geçiren Radek, kongrede Rus partisini temsil etti ve Rus ve Alman devrimleri hakkında upuzun bir söylev çekti. Yaptığı benzetmeler izleyicilerin hoşuna gidecek nitelikteydi:

Alman devriminin haberi bize ulaştığında, Rus işçi sınıfı görülmeye değer bir coşku seline kapıldı... Daha genç ve örgütsel açıdan çok daha zayıf olan Rus işçi sınıfı, Almanya'da sosyalist devrim olmadan, Rus işçilerinin devriminin, sadece kendi ayakları üzerinde durarak, kapitalizmin arkasında bıraktığı harabeler üzerinde yeni bir ev yapacak gücü kendinde bulamayacağını gayet iyi bilmektedir.

Şöyle de diyordu:

Bugün bizim Rusya'da gerçek! eşi irdiğim iz şey, Marx'**in** bütün dünya işçi **sını**fına sunduğu. Alman komünizminin muhteşem, ***saptırılmamış öğretisinden*** başka bir şey değildir... Uluslararası ıç savaş bizi ulusların savaşından kurtaracak **(ir** [144]

Kongre Rus Sovyet cumhuriyetine selamlanın yolladı. "Ebert Sche idemann hükümeti' ni "proletaryanın ölümcül düşmanı" olarak mahkûm etli ve Alman silahlı kuvvetlerinin İngilizlerin emriyle Baltık'taki Sovyet birliklerine karşı kullanılmasını protesto etli. Bütün ülkelerde işçi ve asker konseyleri oluşturulması çağrısında bulundu ve bunun "bundan böyle proletaryanın sınıfsal örgütlenmesinin ağırlık merkezini oluşturması gereken yeni bir Enternasyonal inşa etmenin tek etkin yolu" olduğunu vurguladı. Aleni bir görüş farklılığının kaydedildiği tek sorun, Millet Meclisi seçimlerine katılıp katılmama sorunuydu. Parlamentolar ve Sov

143. ***Krasnaya Nov".*** **No. 10. 1926. s. 149.**

144. K ***Radek, Die Russische und Deutsche Revolution und die Welllage*** **(1919), s 15, 29 30.**

yeller sırasıyla burjuvazinin üstünlüğünü ve İşçilerin üstünlüğünü temsil eden alternatif yönetim biçimleri olduğuna göre ve Millet Meclisi açıkça Sovyetler kongresinin yerine geçmek üzere tasarlandığına göre, seçimlere katılma lehinde verilecek oyların Sovyetler aleyhine verilmiş olacağı ileri sürüldü. En sonunda yirmi üçe karşı altmış iki oyla seçimlere katılma önerisi reddedildi: Ama aralarında Rosa Luxemburg'un da bulunduğu liderlerin çoğu katılım lehinde oy kullandılar. Herhangi bir resmi oylama yapılmamasına rağmen mevcut işçi sendikalarına katılmak oybirliğiyle reddedilmiş gibi görünüyor; bazı delegeler ayrı komünist sendikalar oluşturmaktan yanaydılar, Rosa Luxemburg'un da dahil olduğu bazıları ise sendikaların işçi ve asker konseyleriyle birlikte tamamen aşılmış olacağını düşünüyorlardı.[145]

Gelgelelim kongredeki resmi müzakerelerin ardında çözülmemiş gerilimler ve güçlükler vardı. Alman Spartakist liderleri Rus Bolşevizmİ'ne karmaşık ve oldukça farklı tepkiler vermişlerdi. Eylem konusunda parlak ve inançlı bir devrimci lider olmakla birlikte ciddi bir Marksist geçmişi ve dikkate değer bir entelektüel kumaşı olmayan Karl Liebknecht, Rus devrimini ve devrim adına yapılan her şeyi kayıtsız şartsız benimseyebilir ve eleştireli ikten uzak bir biçimde onu taklit etmeye çalışabilirdi. Ama Sparıakusbund'un asıl dehası konumundaki Rosa Luxemburg, 1904'ten beri Lenin'in parti Örgütlenmesi teorisine şiddetle karşı çıkmış[146] ve hapishanede geçirdiği savaşın son aylarında, Lenin'in proletarya diktatörlüğü yorumuna dair uzun bir eleştiri yazmıştı ki bu eleştiri o sıralarda basılmamış olsa da yakın çevresindekiler tarafından kesinlikle biliniyordu.[147] Rosa Luxemburg sosyalist bir devrimin ancak bir kitle partisi tarafından yapılabileceğine ve Almanya'da böyle bir partinin henüz varolmadığına ya da varolamayacağına inanıyordu. O dönem ancak Sparıakusbund'un yaptığı gibi kitleler arasında propaganda yapmaya uygundu, eyleme de

145. *Berich! über den Gründungsparteiletag der Kommunistischen Partei Deulsciı tands ISpai takusbund) (lariUsiz* [1919], s. 13,17 18. Kongrenin yasadışı biçimde basılan bu resmi kaydı, yapılan konuşmalann özellerini Isadece Rosa Luxemburg'un konuşması tamamen aktarılmış gibi görünmekledir) ve programı kapsar: Radek'in konuşması, ayrıca bir kitapçık (bir önceki notla aklardan kilapçık) olarak basılmış olduğu gerekçesiyle buraya alınmamış,

146. Bkz. c. 1, s. 42 3.

147. Bu çalışma ilk olarak, bazı kısaltmalarla, Paul Levi tarafından yayıma hazırlanan bir kitapçık halinde yayımlanmışın (R. Luxemburg, *Die Russische Revolution* (1922); allanan yerler şurada yayımlanmıştır: *Archiv für die Geschichte des Sozialismus und der Arbeiterbewegung* (Leipzig), c. XIII (1928), s. 258 98.

ğil. Bu nedenlerle Rosa Luxemburg ve yakın çalışma arkadaşı Leo Jogisches bîr Alman komünist partisi kurulmasını ertelemeyi tercih edebilirlerdi;[148] kendi görüşlerinin azınlıkta kalmasına izin vermiş olmalarına rağmen, Rosa Luxemburg'un kongre için kaleme aldığı parti programının, aralarında aşağıdaki bölümün de bulunduğu birçok yerine onun ihtiyatlı görüşleri damgasını vurmuştu:

Sosyalist toplumun özü, büyük işçi killesinin sıkıdüzen İçindeki bir kitle olmaktan çıkıp, bütün siyasi ve ekonomik hayatı kendi kaderini özgür ve bilinçli bir biçimde tayin ederek kendi başına yaşaması ve y ön lend ilmesidir...

Proleter devriminin amaçlarını gerçekleştirmek için teröre ihtiyacı yoktur, cinayetten nefret eder, iğrenir... Devrim bir azınlığın dünyayı kendi idealine göre biçimlendirmeye yönelik ümiısiz girişimi değil, larihsel görevini gerçekleştirmeye, tarihsel zorunluluğu gerçekliğe çevirmeye çağrılan milyonlarca insandan oluşan büyük bir kitlenin işidir.

Programda "uluslararası görevler"e (ki o noktada bu sadece Rusya'yla ilişkiler anlamına gelebilirdi) ayrılan kısa ve geleneksel madde, Moskova'da hüküm süren uluslararası devrimci dayanışma coşkusundan çok uzak, çok daha soğuktu:

Sosyalist devrimi uluslararası bir temele oturtmak ve uluslararası kardeşlik ve dünya proletaryasının devrimci ayaklanması yoluyla barışı sağlamak amacıyla yurt dışındaki kardeş partilerle hemen ilişkiler geliştirmek.[149]

KPD'nin kuruluş kongresinde yaşanan sahnelerin ardında yatan, Rosa Luxemburg ile Lenin arasındaki görüş ayrılıkları, ***Ne Yapmaltî'nm*** ya yımlanmasıyla birlikte başlamış olan uzun anlaşmazlığın bir başka aşa masıydı. Burada Rosa Luxemburg ile Radek arasındaki, her ikisinin de öncü roller oynadıktan Polonya partisindeki hizip mücadelelerinden kaynaklanan kişisel antipati bu ayrılığı daha da keskinleştirmiş olabilir. Ama bu, Rus Komünist Partisi ile batılı komünist partiler arasındaki ilişkilerde tekrar tekrar yaşanacak olan temel bir tartışmaydı.

O an için, bu potansiyel uluslararası sıkıntılar, dolaysız politika üzerinde, partinin kendisi İçindeki görüş ayrılıklan kadar tayin edici bir etki yaratmamıştır. Kongre boyunca Liebknecht, diğer liderlerden pek bir teşvik

148. Bu tavır açıkça dite getirilmese de, o sıralarda parti çevrelerinde gayet iyi biliniyordu; Clara Zeıkin'in üçüncü Komintern kongresinde okunan bir bildirisinde bundan bahsedilir *(Protokol des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921). s. 668 9).

149. Program şurada bulunabilir: *Bericht über den Gründungsparleitetag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)* (tarihsiz |1919]). s. 49 56.

görmeden, tezgahtarlar hareketini yeni kurulan partiye dahil etmek için müzakereler yürütmüştü. Bu müzakereler en sonunda, tezgâhtarlar hareketinin getirdiği ve kongre tarafından kabul edilmez bulunan esasen biçimsel bazı koşullar yüzünden koptu. Ama gerçek engel Rosa Luxemburg ve grubunun muhalefetiydi. Rosa Luxemburg'un Almanya'da yakın gelecekte bir proleter sosyalist devrim olması ihtimaline şüpheyle yaklaşması, onu ne kendisi ne de siyasi durum açısından uygun olan devrimci maceralara girmeye zorlayabilecek eğitimsiz ateşli devrimcilerden oluşan büyük bir çoğunluğu partiye almaktan korkmasına neden oluyordu. Kısa bir süre İçinde olanlar onun pratik meselelerde ne kadar basiretli davrandığını kanıtladı. Kongrenin yapıldığı birkaç gün içinde Sol'a sempatiyle yaklaşan bir polis şefinin görevden alınması yüzünden Berlin'de bir kargaşa yaşandı. Tezgâhtarlar canı gönülden seferber olup arbedeye karıştılar ve devrimci bir hükümet ilan etmekten bahsedilmeye başladı. Yeni kurulan parti, resmen olaylardan uzak durdu; ama Liebknecht'in başını çektiği bazı üyeleri olaylarda belirgin bir rol oynadı. Radek'in bu dönemdeki rolü belirsizdir. Ama üç ay sonra hapishaneden, "Şubat ayında iktidarı ele geçirmeye yönelik her türlü girişime karşı" çıktığını yazmıştır, çünkü "siyasi iktidarın ele geçirilmesi işi ancak işçi sınıfının çoğunluğu tarafından gerçekleştirilebilir, ama Ocak ayında bu çoğunluk kesinlikle komünist partinin tarafında değildi."[150] Ayaklanma Reichswehr tarafından pek güçlük çekmeden bastırıldı. Hemen ardından yapılan misillemelerle yeni Alman Komünist Partisi yasadışı ilan edildi: Liebknecht ve Luxemburg tutuklandı ve "kaçmaya çalışırken vuruldu" resmi suikastlar için bu hüs nütabir ilk burada kullanılmış anlaşılan. Bir ay sonra Radek tutuklanarak Moabit hapishanesinde bir hücreye kondu ve ilk kırk sekiz saatini "kalın zincirler"e vurulmuş bir halde geçirdi.[151] Ukrayna'nın Sovyet hükümeti, ona diplomatik koruma sağlar umuduyla Radek'İ alelacele Berlin temsilciliğine atadı, ayrıca Sovyet topraklarındaki iki üç Alman ileri geleni de rehine olarak tutuklandı, ama bu hamleler bir İşe yaramadı.[152]

Alman Komünist Partisi'nİn doğumuna eşlik eden kötü alametler aklı başında herkes için son derece huzursuz ediciydi. Kuruluş kongresinin dışa dönük coşkusu, iki bünyevi zaafını partinin kendisi İçinde birliğin

150. *2[e] Vsegermanskii S"ezd Raboçik i Soldalskik Sovetov* (1935), s. 324.
15l.,4.g.e.,s. 324.
152. *Olçet Narodnogo Komissariata po Inostrannym Delam Sed'momu S"ezdtt Sovetov* (1919), s. 22: rehinelerden biri sonradan anılanm yazmıştır (Heinz Sıralz, *Drei Monate als Geisel für Radek,* 1920).

olmayışını ve parti ile Alman kit[elerindeki devrimci unsurlar arasında birliğin olmayışını [153] gizleyememişti; ve kongrenin hemen ardından partinin adının pek istemeden de olsa birlikte anıldığı ilk devrimci hareket ezici bir yenilgiye uğramış ve önde gelen liderleri öldürülmüştü. Ama kötü alametler o sıralarda böyle yorumlanmadı, hele Moskova'da hiç. Güneyde Denikin'in, Sibirya'da da Kolçak'ın güç topladığı ve İtilaf Dev i etleri'nin müdahalesinin etkilerinin arttığı bir askeri ortamda, sırf bütün Avrupa ülkelerinin en devrimcisinde bir komünist partisinin kurulmuş olması bile karanlık bir ufuktaki tek İşaret ateşiydi ve yaygın iyimserlik atmosferini ayakta tuttu. Özellikle Lenİn İçin bunun simgesel bir anlamı vardı. 1914 Ağustosu'nda Lenin'i İkinci Enternasyonalin iflas etmiş olduğuna ikna eden şey, o zamana kadar sosyalist devrimin meşalesini taşıdıklarını düşündüğü Alman sosyal demokratlarının ihanetiydi özellikle. Şimdi diğer bütün büyük sanayi ülkelerinden önce Almanya'da kapitalist hükümetleri yıkmayı ve sosyalist bir dünya düzeni kurmayı taahhüt eden bir partinin kurulmuş olması 1914'teki ihaneti telafi etmiş ve Lenin'in rüyasının gerçekleşmesini mümkün kılmıştı. Lenin ilk heyecanla 12 Ocak 1919'da ***Avrupa ve Amerika İşçilerine Açık Mektup'tà*** şöyle yazıyordu:

Atman Spartakusbund, dünyaca ünlü liderleriyle, Liebknecht, Rosa Luxemburg, Klara Zetkin, Franz Mehring gibi İşçi sınıfının inançlı savunucularıyla birlikte, Scheidemann ve Südekum tipi sosyalistlerle, Almanya'nın emperyalist soyguncu burjuvazisi y le ve II. **Wilhelm'le ittifak kurarak onurlarını sonsuza kadar kaybetmiş olan o sosyal şovenistlerle (lafta sosyalist, işte şovenisı olanlarla) bağını en sonunda koparınca; Spartakusbund kendine "Almanya Komünist Partisi" adını verince, gerçekten proleter, gerçekten enternasyonal, gerçekten devrimci bir Üçüncü Enternasyonal, bir *Komünist Enternasyonalin kuruluşu* bir *gerçek* haline gelmiştir. Bu kuruluş biçimsel olarak tamamlanmış değildir, ama aslında Üçüncü Enternasyonal artık 2aten vardır.**[154]

Bu sözlerin yazılmasından ve ***Pravda*** sütunlarında yayımlanmasından dört gün sonra, Liebknecht İle Rosa Luxemburg öldürüldü ve yeni parti yasadışı ilan edildi. Bu olaylar simgenin değerini de Lenin'in iyimserliğini de ortadan kaldırmaya yeterli değildi. Artık iş Komünist Enternasyonal "gerçeği"ni bir kuruma dönüştürmeye kalmıştı.

153. Radek birkaç yıl sonra şöyle yazmıştır: "Kongre partinin toyluğunu ve deneyimsizliğini gayet açıkça ortaya çıkarmıştı. Kitlelerle bağlantı çok zayıftı... Bunun bir parti olduğunu hissedemedim" *(Krasnaya Nov',* No, 10, 1926, s. 152).

154. Lenin, *Soçineniya, c.* XXIII, s. 494 5.

BÖLÜM 23

TECRİT YILI

1919 yılı Sovyet Rusya'nın dış dünyadan en fazla tecrit edildiği yıldı. Aynı zamanda Sovyet dış politikasının en belirgin biçimde devrimci bir çehreye büründüğü yıl da buydu. İki durum birbiriyle bağlantılıydı. Bu dönemde Sovyet politikasının devrimci yönünün öne çıkmasını önceden böyle karar verilmiş olmasına bağlamak yanlış olur, 1919 boyunca Sovyet ekonomisinde olduğu gibi Sovyet dış politikasında da hâkim faktör, rejim düşmanlarının İngiltere, Fransa, İtalya, Japonya, ABD ve daha önemsiz

bazı İtilaf DevletleriYıden askeri, ekonomik ve moral destek aldıkları iç savaştı. Almanya'ya karşı verilen savaş 1918 Kasımı'nda sona erdiğinde, İtilaf Dev 1 eti eri'n in Rus iç savaşına müdahalelerinin de sona ermesi şansı doğmuş gibiydi: Ateşkes tarihine kadar bu müdahale için sunulan değişmez bahane Alman planlarını bozma İhtiyacı olmuştu. Bu olasılık varolduğu sürece Sovyet Hükümeti uzlaşma ve müzakere yolundaki her türlü fırsatı değerlendirmeye İstekli olduğunu göstermişti. 8 Kasım 1918'de altıncı Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, başlıca beş İtilaf Devleti hükümetine "bütün dünyanın önünde" barış müzakerelerine başlamayı önerdi.[1] Yakın bir tarihte İngiltere'den sürülmüş olan Litvinov, Batı Avrupalı diplomat ve gazetecilerle temas kurması umuduyla Stockholm'e gönderildi; Litvinov da 24 Aralık 1918'de Stockholm'den Başkan Wilson'a bir barış çağrısında bulundu. Bu çağrının ılımlı ve alttan alan, dünya devrimi amacına en ufak bir anıştırmada bile bulunmayan dili Çiçerin'in iki ay önceki alaycı notası ile, hatta 26Ekİm/8 Kasım 1917 tarihli ilk banş kararnamesiyle bile dikkate değer Ölçüde çelişiyordu. Bu çağrının hemen ardından meydana gelen şeyler yüreklendiriciydi. O sıralarda Londra'dakİ Amerikan elçiliğinde çalışan Buckler adında bir Amerikan Dışişleri Bakanlığı memuruna Kopenhag'a gitme talimatı verildi, Buckler burada, 1919 Ocağı'nın ortalarında Litvinov'la üç uzun görüşme yaptı. Litvinov dış borçları kabul etme konusuna olumlu yaklaşıyordu, ama Sovyet Rusya "bunun

\.*S"e:dy SovelovRSFSR v Postanovleniyak{\97>9),* s, 116.
2. Kliyuçnikov \ Sabanın, *Mezdunarodnaya Politika,* c. II (1926). s. 210 12.

karşılığında dış ülkelerden makineler ve mamul mallar İthal etmek" istiyordu. Barış yapıldığında batılı ülkeler aleyhindeki propagandanın kesileceğine söz veriyor, açık açık "hilaf Devietleri'nın Rusya'ya ilan ettikleri savaş, bir misilleme aracı olarak söz konusu devrimci propagandayı doğurmuştur" ve "Ruslar, bazı batılı ülkelerde Rus tipi bir devrim için koşulların elverişli olmadığının farkındadır" diyordu.[3]

Dolayısıyla, Litvinov Buckler görüşmeleriyle neredeyse aynı sıralarda, Paris'teki banş konferansı toplandığında, bir anlaşmaya varma olasılığı, özellikle de Rus sorununun, Onlar Konseyinin başlıca beş İtilaf Devleti'nin oluşturduğu yüksek konsey dikkate aldığı ilk sorunlardan biri olduğu düşünülürse, epeyce yüksekli. 16 Ocak 1919'da, Lloyd George "şu anda eski Rus İmparatorluğu sınırları içinde savaş halinde bulunan bütün ülke hükümetleri" arasında "ilahi bir mütareke" yapma çağrısında bulunmayı önerince, Wilson'un sıcak desteğiyle, Fransız ve İtalyan delegelerinin de örtülü muhalefetiyle karşılaştı.[4] 21 Ocak'ta, Wilson konseye Buckier'ın LİtvinovIa yaptığı görüşmelerin raporunu okuduğunda, Öneri ilkesel olarak onaylandı;[5] üç gün sonra önde gelen İtilaf Devletleri radyodan "eski Rus topraklarının herhangi bir bölümünde iktidara sahip olan ya da sahip olmaya çalışan bütün örgütlü gruplara" Prİnkİpo'da yapılacak bir konferansa katılma davetinde bulundu.[6] Sovyet Hükümeti daveti hevesle kabul etti. 4 Şubat 1919 tarihli cevabı, ihtilaflı konular üzerinde uzlaşmaya hazır olduğunu gösteriyordu. Burada Sovyet Hükümeti'nin "İtilaf Devletleri mensubu alacaklılar karşısındaki mali yükümlülüklerini tanımayı reddetmediği", "borçlarının faiz ödemelerini belli miktarda hammaddeyle ödemeyi garanti ettiği" ve "İtilaf Devletleri mensuplarına madencilik, kerestecilik ve başka alanlarda İmtiyazlar tanıyabileceği" ilan ediliyordu.[7] ÇiçerIn'in daha sonraları yazdığı gibi, "Lenin'in dış politikasındaki en göze çarpan fikirlerden biri" haline gelen "ekonomik avantajlar sağlama adına Anıant'a yapılan başvuruların İlk örneğiydi bu.[8] Tama

3. *Foreign Relations of the Uniıed Sıates. 1919: Russia* (1937), s. 15 17.

4. *Foreign Relations of the Uniıed Stales: The Paris Peace Conference,* 1919, c. Ill (1943), s. 581 4: bu ciltler konferans görüşmelerinin en bütünlüklü ve en işi yarar kayıtlarını sunar, ama belge ve raporların çoğu daha Önce başka yerlerde de yayımlanmıştır.

5.A.g.e..c. III. s. 643 6.

6. Davetin metni şuradadır: *Foreign Relations of the Uniıed States. 1919: Russia* (1937). s. 30 1.

7. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunaradnaya Politika,* c. II (1926). s. 219 23.

8. *İzvestiya,* 30 Ocak 1924'len aklaran L. Fischer, *The Soviets İn World Affairs* (1930). c. I. s. 463.

men pratik amaçlar güden bir hesap söz konusuydu; Sovyet Hükümeti, kapitalist dünyanın düşmanlığını parayla sona erdirebilmek ve çok İhtiyacı olan dinlenme imkânını elde edebilmek için belli bir bedel ödemeye hazırdı.

Prinkipo önerisi, örtülü Fransız muhalefetinin teşvik ettiği "beyaz" Rus grupların reddetmesi yüzünden ortada kaldı ve bu başarısızlık İngiliz koalisyonunun Bolşevik karşıtı kanadını da teşvik etti. Bu kanat gücünü esasen Rusların savaş konusundaki eksiklerini gayet iyi bilen askeri ve diplomatik çevrelerden ve Rusya'da varlıkları ve menfaatleri olan mali ve ticari çevrelerden alıyordu. Churchill bu iki grubun da Önde gelen sözcüsü oldu. Lloyd George, bu dönemde Curzon ve Churchill'i "hükümette müdahale politikasının gayretkeş ve yılmaz savunucuları olan İki güçlü adam" olarak tasvir eder.[9] Curzon Londra'da kalıp Dışişleri Bakanı olarak Balfour'un yerine geçerken, Churchill Savaş Bakanı sıfatıyla Paris'e sık sık seyahat ediyordu. 15 Şubat 1919'da, Lloyd George ile Wilson'un gıyabında Churchill, Rusya'ya "gönüllüler, teknik uzmanlar, silah, cephane, tanklar, uçaklar vs." gönderip "Bolşevik karşıtı kuvvetleri silahlandırma" amacıyla Onlar Konseyi'ne başvurdu ve bu başvuruyu aynı gün öğleden sonra yapılan bir başka toplantıda tekrarladı. Balfour meselenin ertesi haftaya ertelenmesini önererek kendini tuhaf bir konuma düşmekten kurtardı."[1] Perde arkasında tam olarak ne olduğu meçhul. Ama Onlar Konscyİ'nde bir daha bu tartışma yapılmadı. Bir hafta sonra Amerikan delegasyonunun Washington'a gönderdikleri raporda "Churchill'in projesi öldü ve konferansın onu yeniden canlandıracağı yolunda pek bir tehlike yok" deniyordu."

Churchill projesinin yenilgisi, Prinkipo'nun başarısızlığını dengeledi; yine Paris'e dönen Lloyd George ile Wilson barış yönünde bir girişim daha başlattılar. 8 Mart 1919'da, Paris'teki Amerikan delegasyonunun düşük rütbeli memurlarından William Bullitt, Lloyd George ve Wilson'dan, Sovyet Hükümeti'nin hangi barış koşullarını kabul edeceğini kimseyi bağlamadan öğrenmesi yolunda gayri resmi talimatlar alarak gizli bir görevle Petrograd'a geldi. Çiçerin ve Litvinov'la görüştükten sonra, 10 Mart'ta onlarla birlikte Moskova'ya giderek orada onlarla günlük görüşmeler yaptı ve ayrıca bir kere de Lenİn'le buluştu; ve 14 Mart'ta Çiçerin'den

9. D. Lloyd George, *The Truth about the Treaties,* c. 1, s. 324.

10. *Foreign Relations of the United Slates: The Paris Peace Conference,* 1919, c. Ill (19431, s. 1043 4; c. IV (1943), s. 13 21.

11. *Foreign Relouons of the United States, 1919: Russia* (1937), s. 73.

12 Mari tarihli bir müzekkere aldı. Müzekkerede, İtilaf Devletleri hükümetleri tarafından 10 Nisan'dan önce yapıldığı takdirde Sovyet Hükümeti'nin kabul edeceğine söz verdiği önerilerin metni bulunuyordu. Önerilerin en önemlileri, halihazırda her iki tarafın ordularının işgal ettiği sınırlardaki bütün düşmanlıkların sona erdirilmesi, bütün İtilaf Devletleri birliklerinin çekilmesi ve Sovyet karşıtı unsurlara verilen yardımın kesilmesi, ticari ve resmi ilişkilerin yeniden başlaması ve Sovyet Rusya'nın 4 Şubat 1919 tarihli tezkerede önerildiği gibi mali yükümlülüklerini tanıma sıydı.[12] Gelgelelinı, Bullitt Mart'ın ikinci yarısında bu önerilerle Paris'e döndüğünde, düşünce iklimi kökten değişmişti ve Churchill ile Fransızların önerdiği politikaya meylediyordu. Ne Wilson ne de Lloyd George Sovyet önerilerini konferansa sunacak durumdaydı. Bu öneriler son derece gizli tutuldu[13] ve Lloyd George Bullitt misyonunda herhangi bir sorumluluğu olduğunu alenen reddetti.[14] Artık zar atılmıştı. İtilaf Devletleri kampında, "beyaz" Ruslara tam askeri destek vermek isteyenler ile uzak durmak İsteyenler arasında bir orta yol bulundu. Rusya'ya artık yeni birlik gönderilmemesine ve orada bulunanların da aşama aşama geri çekilmesine, ama aynı zamanda Bolşevik karşıtı Rus kuvvetlerine de mümkün olduğunca cömert boyutlarda askeri ve başka malzeme tedarik edilmesine karar verildi.[15] Sonraki üç ay Kolçak'ın Sibirya'da Kızıl Ordu'ya karşı en

12. Bullitl'in raporu şuradadır: *Foreign Relations of the United States, 1919: Russia* (1937), s. 76 7, müzekkerenin telgraf formu (a.g.y., s. 78 89); müzekkerenin Özgün metni ilk olarak şurada yayımlanmışın: *Hearings before the Senate Committee on Foreign Relations,* 66. Kongre. I. Oturum, s. 1248 50; ayrıca şurada bulunabilir: *Documents on British Foreign Polity: 1st Series, c.* lit (1949), s. 426 9. Müzekkere İngilizce verilmişti: Kliyuç nikov i Sabanin. *Mezdunarodnaya Politika,* c. II (1926), s. 235 7'deki Rusça versiyonunda ufak değişiklikler vardır.

13. 1919 Haziranı sonunda, basında Bullitt misyonuyla ilgili bir aufgören İngiliz Dışişleri Bakanlığı, Paris'teki delegasyondan "iddia edilen önerilerle ilgili" bilgi istemiştir: Lloyd George'un sekreteri Philip Kerr cevap olarak önerilerin metnini ve kendisinin de yakından ilgili olduğu olaya dair kısa bir açıklama göndermiştir *(Documents on British Foreign Policy: 1st Series, c.* III (1949), s. 425 6).

14. Lloyd George'un söyledikleri şurada bulunabilir: *House of Commons: 5th Series,* c. CXIV.s. 2945 6 (16 Nisan 1919); c. CXXI, s. 719 (17 Kasım 1919).

15. İlan edilmiş ya da o tarihten beri yayımlanan kayıtlarda bulunabilecek hiçbir resmi karar yoktur: Bu politikanın en kapsamlı kamusal açı m lam şı Lloyd George'un 16 Nisan 1919'da Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada bulunur; George bu konuşmada birlik değil, malzeme gönderilmesini savunuyor ve "General Denikin. Amiral Kolçak ve General Harkoff'u, ayrıca "Ballık denizinden Karadeniz'e kadar Bolşevik lopraklanna komşu müttefik ülkeleri Polonya, Çekoslovakya ve Romanya'yı" destekleme sözü veriyordu *(a.g.e* , c. CXIV, s. 2943). Lloyd George buna daha sonra "Nisan politikası" olarak alıfla bulunacaktı *(a.g.e.,c.* CXXI, col.720). George'un fi kir değiştirerek bunu benimsemesi üç etkenden

ciddi başarılarını kazandığı ve davasına İtilaf Devletlerİ'nden en güçlü ve en hararetli yardımı gördüğü dönem oldu.

Bullitt misyonu, altı aydan uzun bir süre Sovyet Rusya ile İtilaf Devletleri arasında herhangi bir doğrudan temas kurmaya yönelik son girişim oldu. İtilaf DevletleriVıİn son diplomatik temsilcileri Sovyet topraklarından 1918 Ağustosu'nda ayrılmışlardı; Moskova'da bulunan gayri resmi ya da konsolosluk düzeyindeki temsilciler de. Eylül ayında Lockhart'ın tutuklanmasından sonra sınırdışı edilmişler ya da çekilmişlerdi. Tarafsız temsilciler de birer birer İtilaf Devletleri'ndeki dostlarının sunduğu örneği izlediler. Alman elçiliği 1918 Ağustosu'nda işgal altındaki topraklara çekildi ve Moskova'da kalan konsolosluk personeli de, 1918 Kasımı'nda Joffe'nin Berlin'den sürülmesinden sonra Almanya'ya döndüler. 1918 Ey lülü'nde Litvinov'un İngiltere'den sürülmesinden sonra, tarafsız ülkelerde yerleşmeye çalışan Sovyet temsilcileri de aynı kadere maruz kaldılar.[16] 1918 Aralığı'nda bir Rus Kızılhaç misyonu Varşova'dan sürüldü ve misyonun beş üyesinden dördü Moskova'ya dönüş yolu üzerinde öldürüldü.[17] 1919 ŞubatıYun başlarında görünüşte Fransa'daki Rus askerlerinin ülkelerine iade edilmeleriyle ilgili düzenlemeler yapmak amacıyla Fransa'ya gönderilen bîr Sovyet delegasyonuna ülkeye girme izni verilmedi ve delegasyon sürülmeden önce yüz kızartıcı bir biçimde Saİnt Malo açıklarındaki küçük bir adaya hapsedildi.[18] 1919 Martı'nda New York'ta

kaynaklanıyordu anlaşılan: Kabinede ve Avam Kamarası'nda Sovyet rejimiyle uzlaşmaya karşı sesi gittikçe yükselen muhalefet: Fransızların Rusya'yla ilgili uzlaşmaz görüşlerine yakınlaşarak Clemenceau'yu Almanya'yla "ılımlı" bir banş yapmaya ikna etmek islemesi ve Kolçak'ın kazandığı ilk askeri basanlar. Sovyet rejiminin İtilaf Devletleri birliklerini fiilen kullanmadan devri lebi leceğ i umutlarını besleyen son elken, muhtemelen en önemlisiydi. Eûllilt Senato dış ilişkiler komitesine verdiği ifadede. 1919 Nisanı'nda Paris konferansında hâkim olan ruh halini şöyle anlatıyordu: "Kolçak 100 mi! kadar ilerleyince büün Paris basını heyecanlı çığlıklar atıp, Kolçak'ın İki hafta İçinde Moskova'da olacağım ilan etti; ondan sonra da, Paris'teki herkes, ki üzülerek söylemek zorundayım, bunlara Amerikan komisyonu üyeleri de dahildi, Rusya'da banş konusunda çok gevşek bir tutum takınmaya başladı, çünkü Kolçak'ın Moskova'ya ulaşıp Sovyet Hükümeti'ni ortadan kaldıracağını düşünüyorlardı" *{The Bullill Mission lo Russia* (New York, tarihsiz [1919]). s. 90).

16. İsviçre'deki Sovyet temsilcisi Berzin 1918 Ekimi'nde Ulkeden çıkarıldı; 1918 Aralığı'nda Vorovski'nin İsveç'teki Sovyet temsilcisi olarak tanınmadığı ilan edildi, o da ertesi ay ülkeden ayrıldı. *(Otçel Narodnogo Komissariaia po İnoslrannym Delam Sed'momu S"ezdu Sovelov,* 1919, s. 14 16.)

17. *Krasnaya Kniga: Sbornik Diplomaıiçeskik Dokumenlov o Russko Poi'skik Otnoşe niyah, 1918 1920* (1920), s. 32, 35 6; bir yılı aşkın bir süre sonra bu suçu işlediği iddiasıyla bir Polonya mahkemesi karşısına çıkarılan altı kişiden üçü kısa hapis cezaları alırken, üçü beraat elti *(a.g.e.,* s. 94).

18. *Otçel Narodnogo Komissariaia po İnoslrannym Delam Sed'momu S"ezdu Sovelov.*

yaşayan Rusya doğumlu bir Alman olan ve sonradan Sovyet yurttaşlığına geçmiş olan Ludwig Martens, Amerikan Dışişleri Bakanlığı'na, ABD'deki Sovyet temsilcisi sıfatıyla Çiçerin tarafından imzalanmış İtimatnamesini sundu. Bu itimatname, Sovyet Amerikan ticareti için öneriler içeren bir müzekkere ile birlikte görmezden gelindi ve yarattığı tek tepki, Martens'in ofisinin üç ay sonra suç niteliğinde propaganda yaptığı gerekçesiyle polis tarafından aranması oldu.[19] 1919'un başlarına gelindiğinde, Moskova'nın dış dünyayla bütün teması kesilmişti. Uzun bir süre orada resmi bir sıfatla kalan tek yabancı, bütün İskandinav yurttaşlarının ve diğer Batı Avrupa ülkeleri ile ABD yurttaşlarının haklarını koruma görevini üstlenmiş olan, Danimarka Kızılhaçı'nın bir temsilcisiydi.[20] 1918 Kasımı'ndaki ateşkesten sonra ve Rus gemilerinin denizlere açılmasının engellenmesinden önce, kereste ve keten yüklü birkaç gemi Almanya'yla tekrar ticaret yapmak amacıyla Petrograd'dan denize açılmışlardı. Bunlara Baltık limanlarında el konmuş[2]' ve o zamandan beri abluka bütün sertliğiyle devam etmişti.

Adı konmasa da her bakımdan savaş anlamına gelen bu önlemler, Sovyet diplomasisinin ilk yoklama girişimlerini sona erdirdi. Bolşevik devriminin öncelerinden beri Bolşevik hatip ve yazarların gözde temalarından biri olan, dünyanın iki düşman kampa ayrılması artık gerçekleşmiş bir olgu durumundaydı. 1919 Martı'ndakİ, sekizinci parti kongresinde, Lenİn Kautsky'nin "militarizm" suçlamasına karşı rejimi savunuyordu:

> Sadece bir devlet içinde değil, bir devletler sistemi içinde yaşıyoruz; ve Sovyet cumhuriyetinin uzun bir süre emperyalist devletlerle yan yana varolmayı sürdürmesi akıl alacak şey değildir. En sonunda biri ya da öteki galip gelmelidir. Bu son gerçekleşene kadar Sovyet cumhuriyeti ile burjuva devletleri arasında bir dizi korkunç çarpışma olması kaçınılmazdır.[22]

Başta Rus topraklarında Kızıl Ordu ile "beyaz" generallerin orduları arasındaki bir iç savaş gibi görünen şey, artık devrimci Sovyet rejimi ile kapitalist dünyanın önde gelen devletleri arasındaki bir savaş biçimine

1919, s. **13.** Delegeler Mamıilski, Davtyan ve İnessa Armand'dı: Maıuuilski **20** Mayıs **1919** tarihli ***Pravda'da.*** başlarından geçenleri anlatır.

19. ***Foreign Relations of the United States. 1919: Russia*** **(1937),** s. **133 4,140 41;** ***Soviet Russia*** (New York) **31** Aralık **1920,** s. **1**10; ***Foreign Relations of the United States, 1920,*** c. 111**(1936),** s. **456.**

20. ***Otçet Narodnogo Komissariata po Inostrannym Delam Sed'momu S"ezdu Sovetov,*** **1919,** s. **!5.**

21. L. B. Krasin, ***Voprosi Vnesnei Torgovli*** **(1928),** s. **250.**

22. Lenin, ***Soçineniya.*** c. XXIV, s. **122.**

hürünüyordu; ve bu devletlere karşı dünya devrimi propagandası biçimine bürünen "siyasi savaş" Sovyet cephane!iğindeki en etkili silahtı. Beyan ettiği hedefe ulaşamasa da, ulaştığı sonuçlar bu propagandaya başvurulmasını haklı çıkarıyordu. Ama, nasıl diploması ağırlık kazanmış gibi göründüğü zamanlarda bile Sovyet politikasında devrimci unsurun ortadan kaybolmuş olduğunu varsaymak yanlış olursa, aynı şekilde en gerilimli anlarda bile, bu unsura tek etken muamelesi yapmak da yanlış olur. Sovyetler'in İtilaf Devletlerİ'nİn Prİnkipo davetini kabul etmesinden daha birkaç gün önce Moskova'nın Komünist Enlemasyonal'in kurucu kongresi için davetiyeler yayımlamış olması ve Bullîtt'in Rusya'ya kongrenin oturumlarını tamamlamasından iki gün sonra ulaşmış olması, bu iki unsurun sürekli yan yana bulunduğunun simgesel bir ifadesiydi. Bu İki unsur aralarında herhangi bir uyuşmazlık olduğu düşünülmeksizİn ayn kompartımanlarda tutulabilİyordu. Bullitt Moskova ziyaretiyle İlgili çok sayıda raporunda Komünist Enternasyonal'in doğuşundan bahsetmez, hatta o oralarda kaldığı sürelerde ***Pravda'da*** hâlâ kongreyle ilgili haberler yayımlanmasına rağmen, bundan haberi olmamış olabilir. Bu olay o sıralarda Rusya'nın dışında hatta içinde bile pek dikkat çekmedi. Bu olay ancak geri dönüşlü olarak, daha sonraki gelişme ve başarıların ışığında, yılın en önemli olaylanndan biri olarak tarif edilebilir.

Yeni bir Enternasyonal yaratma görevi Lenin tarafından ilk kez 1914 sonbaharında gündeme getirilmişti ve 1917 tarihli "Nisan tezleri"nde de yer alıyordu. Ama Ekim darbesinin zafer kazanması, Bolşevikler'e devrimin ülke içinde tahkim edilmesiyle doğrudan bağlantılı olmayan herhangi bir şeyle ilgilenecek pek vakit bırakmadı; başka yerlerde devrimin başlaması hayal kırıklığı yaratacak kadar gecikti ve savaş sürdüğü sürece temsili bir uluslararası grup türü bir şeyi bir araya getirmek maddi olarak imkânsızdı. Bütün bu nedenlerle İlerleme yavaş oldu. Devrimin ilk kışı boyunca banş hâlâ başat amaçtı. İlk hamleyi, 22 Aralık 1917/4 Ocak 1918 tarihindeki toplantısında VTslK yaptı. "Batı Avrupa'nın bütün emekçi unsurlanyla yakın bir bağ kurmak" ve "bir Zimmerwald Kienthal konferansı toplama hazırlıklan yapmak amacıyla" Stockholm'e bir delegasyon göndermeye karar verdi.[23] Ama bu partinin değil hükümetin işiydi (koalisyonun o anki bileşimini yansıtan delegasyon Sol SD'lerden ve Bolşevikler'den oluşuyordu); Zimmerwald örgütlenmesi hâlâ tanmıyor

22. *Protokoll Zesadaıtii VTslK 2 Soziva* (1918), s. 179.

du;[24] ki bu da baskın amacın dünya devrimi değil barış olduğunu gösteriyordu. Hâkim haleliruhiye hâlâ radikal burjuva barış kararnamesi kalıbına dökülmüş durumdaydı: Mümkün olduğunca çok sayıda balık yakalamak için ağ geniş tutuluyordu. 24 Ocak/6 Şubat 1918'de, Narkomindel'e ait tesislerde toplanan bir "uluslararası sosyalist konferans"ta proje üzerindeki çalışmalar devam etti. Bolşevikler (önde gelen parti temsilcisi Stalin'di), Sol SD'ler, komşu ülkelerin ve İskandinavya'nın çeşitli temsilcileri ve sırasıyla İngiliz Sosyalist Partisi'ni ve Amerikan Sosyalist İşçi Partisi'ni tenısilen Petrov ve Reinstein'ın katıldığı[25] konferansta, "hemen barış için... devrimci mücadeleyi" ve "Rus Ekim devrimine ve Sovyet Hukümeti'ne destek" vermeyi savunan bir genel karar alındı.[2''] Birkaç gün sonra Stockholm'e gitmek üzere, iki Bolşevik, Kollonıay ve Berzin ile iki Sol SD'den oluşan bir delegasyon atandı.[27] Brest Litovsk krizinin en civcivli günlerinde delegasyon yola koyuldu, ama Finlandiya'da geri çevrildi ve proje suya düştü.

Brest Litovsk anlaşmasının imzalanması, uluslararası sosyalist hareket! Sovyet Hükümetİ'nİ desteklemesi için seferber etmeye yönelik her türlü doğrudan girişimi bir süreliğine devre dışı bıraktı ve dış dünyayla kurulan iletişim gittikçe istikrarsız bir hal aldı. 1918 Kasınıı'ıdaki ateşkesten sonra engeller birdenbire ortadan kalkmış gibi göründü. Almanya, devrimin ilerlemesi önündeki bir engel olmak şöyle dursun, anık devrimci heyecanın merkezlerinden biriydi. Enternasyonal sosyalizm bayrağını bir kez daha yükseltmenin zamanı gelmişti. 19Aralık 1918'de, Petrograd Sovyeti, başkanlığını Maksim Gorki'nin yaptığı bir "uluslararası toplantı" düzenledi. Gorki, o sıralarda Bolşevikler'e şiddetle karşı olmasına rağmen. Sol'un uluslararası bir şahsiyeti konumundaydı; toplantıya çok farklı düşüncelerden insanlar katıldı. Zinovyev açılış konuşmasında şöyle diyordu:

24. Zimmerwaid organizasyonu ve Bolşeviklerin bu organizasyon karşısındaki lavulan için bkz. Not F: "Komünisı Enternasyonalin Tarih Öncesİ" (aşağıda t. 526 30).

25. Pelrov 1917 sonlarında Çiçenn'le birlikle ülkesine geri gönderi İmfşci ve İngiliz Sos yabsı Partisini lemsil edecek yetkisi varmış gibi görünmüyor. Narkomindel'in uluslararası propaganda şubesinin başkanı olan Reinsleİn (bkz. yukarıda s. 28) 1917 yazının başlarında Avrupa'ya, Amerikan Sosyalist İşçi Partisi'nin ona verdiği, yapılmayan Stockholm konferansında partiyi leınsil etme göreviyle gelmişti *(Kommunimçeskti Intematsional,* No. 9 10 (187 8), 1*129, s. 186); ama partisi daha sonra onunla ilişkisini kestiği için bu konferansta ve Kominle m ıı birinci kongresinde parti delegesi olarak bulunma yetkisi yoktu.

26. *Pravda.* 30Ocak/12 Şubat 1918

27 *Protokoll Centrat'ıırgo komutta RSDRP* (1929); Kollonıay panı merkez komitesi israfından alandı *(a.g.e.,* s. 216).

Bugün aramızda Marksist de komıınisi de olmayan misafirler var, ama burada **lıi'jımıif** bir konuda, burjuvaziye duyduğumuz nefrette, küçük **bir** grubun menfa **• ıılı ıı** uğruna milyonlarca insanın ölmesinden suçlu bir sınıflan duyduğumuz nef **ii'iıc** hemfikiriz.

Keinsıein yine **ABD** adına ve onun gibi Rus kökenli olan ve yakınlar-da Rusya'ya dönmüş olan Fineberg ise İngiltere adına konuştu; Fransa adına Sadoul oradaydı; Sırp, Bulgar, Türk, Çinli, Hintli, İranlı ve Koreli temsilciler vardı; Arhangelsk cephesinde ele geçirilen İskoç, İngiliz ve Amerikalı savaş esirleri ile Petrograd Alman İşçi ve Asker Konseyi'nin hır üyesi de konuşmalar yaptılar. Toplantının ateşlilik bakımından hiçbir eksiği yoktu; Zinovyev'in onu "ilerideki büyük meclisin mütevazı öncü Mİ" olarak tanımlaması gayet yerindeydi. [a]

Bu gösteriden kısa bir süre sonra dış olaylar yeni bir Enternasyonal kurma yönündeki bu özlemlere somut bir biçim verdi. Uluslararası top-lantının yapıldığı sıralarda yakın gelecekte Bern'de İkinci Enternasyo-nal'! diriltmek amacıyla bir konferans toplanacağı biliniyordu; 24 Aralık l*Jl8'de parti merkez komitesi radyodan bu projeyi kınayan bir bildiri ya-yımladı.[7]^ Aralık ayı sonunda bir Alman Komünist Partisi'nin kurulma-sıyla bir uluslararası komünist Örgüt oluşturma yolunda ilk kez saygın bir çekirdek oluşmuş oldu. 1919 Ocağı'nın başlarında Lenin Kremiin'de kü-çük bir toplantıya başkanlık yaptı: bu toplantıda daha fazla gecikmeden "İkinci Enternasyonal'e karşı bütün partileri", bir Üçüncü Enternasyonal yaratma amacıyla Moskova'daki bir kongreye davet etme kararı alındı.[1(1] Davet. 24 Ocak 1919'da, yani Bern konferansı için saplanmış olan larilı

28 Toplamının kayıllan Almanca *(Sowjet Russland und die Völker der Welt* (Peirograd. 191(1). Fransızca *(La Russie des Soviets et les Peuples du Monde* (Peirograd, 19201 ve iiiuh lemelen ayrıca Rusça ve İngilizce olarak yayımlanmışın; *İzvesıiya mn* 7 Aralık 1^18 larih lı sayısında Moskova'da daha önce Kamenev'in başkanlığını yaplığı bir başka "uluslararası toplanlı" haberi yer alır.

***29. İıvestiya,* 28 Aralık 1918.**

30. *Bol'şaya Sovelskaya Etttsiklopedtya,c.* XXXIII (1938), col. 737, Kommunist içe ski i International maddesine göre. kongreyi lonlama yolundaki nihai karar "1919 Ocağı başla-rında Lenin liderliğinde yapılan bir toplantıda" alınmıştır. Toplantının tek aleni kaydı, on yıl sonra yazarken toplantıda sadece don kişj Lenin, Çiçerin, Sirola ve kendisi olduğunu ha-lı rlayabilen Fineberg'den gelir *(Kommunisıır eskti Interıtalsional,* No. 9 10 (187 8). 1[Q]29, cols 201 21: onun hatırladığı kadarıyla, Lenin toplantıya davetin ve dünya i jç ilerine lump eden bir manifesto" nun laslnklarını sunmuş ve laslaklar onaylanmış. Davel Troçki larafın dan kaleme alınmıştır (bkz aşağıda s. 118, n. 33): eğer bahsedilen manifesto en snıunda kongre tarafından kabul edilen manıfestoysa. o da Troçki'nin kaleminden çıkmıştır (hkz. s. 1212ı. Ama, Troçki Kremlin'deki bu loplanlıda bulunmuşsa bile, on yıl sonra bunu hatırla mak pek uygun olmazdı.

len üç gün önce Moskova'dan radyo yoluyla bütün dünyaya duyuruldu.[31] Davetin altında Rus Komünist Partisi'nin merkez komitesi (Lenin İle Troçki); Polonya, Macaristan, Avusturya, Letonya ve Finlandiya komünist partileri; Balkan Devrimci Sosyal Demokrat Federasyonu'nun (Ra kovski) ve Amerika Sosyalist İşçi Partisi'nin (Reinstein) imzası vardı. Davet özel olarak kimseyi muhatap almıyor, ama kuruluş kongresine katılması münasip görülen doksan iki parti ya da grubun adını zikrediyordu. Bunlardan sadece birisi ("Tokyo ve Yokohama'daki sosyalist gruplar") Asya merkezliydi.[32] Bolşevikler'in devrim düşünceleri hâlâ aslen Avrupa'yla sınırlıydı; daha çok İkinci Enternasyonale karşı çıkan gruplara hitap ediliyordu. Davet, Spartakusbund ile Rus Komünist Partisi'nin programlarına dayandığı iddia edilen ilkeler ortaya koyuyordu. Savaş sırasında kendisine sosyalist diyenlerin Sağ, Merkez ve Sol şeklinde bölünmesi korunmuştu. İkinci Enternasyonal'e dahil olan üç unsurdan, "sosyal şovenisıler'e karşı ancak "insafsızca bir mücadele" verilebilirdi; Merkez için "en devrimci unsurlarını oradan kopartma ve liderlerini insafsızca eleştirme ve teşhir etme politikası" izlenecekti; "Sol devrimci kanat"ın ise davete icabet edeceği varsayılıyordu. Proletaryanın görevi artık "devlet İktidarını hemen ele geçirmek", kongrenin amacı da "hareketin sürekli eşgüdümü ve sistematik liderliği işini üstlenecek genel bir savaşma organı, her bir ülkedeki hareketin çıkarlarını uluslararası ölçekteki devrimin çıkarlarına tabi kılacak bir komünist Enternasyonal merkezi" yaratmaktı.[33]

1919 Mani'nin başlarında Moskova'da toplanan elliden fazla delegeden, on dokuz farklı ülkedeki komünist partileri veya grupları temsil eden otuz beşi oy hakkına sahip asli delegeler olarak kabul edilirken, diğerleri danışman sıfatıyla kabul edildiler. Delegelerin büyük çoğunluğu Rusya'dan ya da Rus yörüngesi içindeki daha küçük ülkelerden geliyorlardı. Çünkü daha uzak ülkeler, önceden büyük ülkeler için beş, orta boy ülkeler için üç, küçük ülkeler için de bir delege şeklinde belirlenmiş olan kotayı dolduranıtyorlardı. Rus partisi Lenin (Alman ve İsviçreli delegelerle birlikte kongre başkanlığına da seçildi), Troçki, Zinovyev, Stalin,

31. Başlangıçla *27* Ocak la toplanması düşünülen konferans 3 Şubal 1*919*'da toplandı.
32. Bkz. aşağıda s 455 6.
33. Davel ilk olarak 24 Ocak !9l9'da *Prm'da'da* yayımlandı. Davelin, I926'da yayımlanan Troçki, *Soçinemva.* c. Xlll'ün 33 37. sayfalan arasında yayımlanmış olması, yazarının Troçki olduğunun ycıerli kanılıdır; I935'lc yayımlanan Lenin. *Soçineniya,* c. XXIV. s. 724'ıcki bir cdıiör ıiolu. Javeli Lenin ile Bıılı.ırın'in kalcım; aklığını ileri sürer.

Huhurin ve Çiçerin tarafından lemsi] ediliyordu.[34] Polonya, Finlandiya. I Ikrayna. Ermenistan, Letonya, Esıonya ve Beyaz Rusya ile Lilvanya komünist partilerini temsil eden delegeler vardı; "Rusya'nın doğulu halkları birleşik gnıbu"nun da asli sıfatı taşıyan bir delegesi vardı. Türkistan, Azerbaycan ve Gürcistan'ın "danışman" delegeleri vardı. Fransa ile ABD' ıiiıt birer asli delegesi vardı; tek İngiliz delege Fİneberg'ün resmi bir görevi olmadığı İçin sadece "danışman" statüsündeydi. İsviçre Sosyal Demokrat Partisi, 1917 Nisanı'nda Lenin'in Rusya yolculuğunu organize etmesiyle tarihe geçmiş olan Platten tarafından temsil ediliyordu. Çin, Iran ve Kore'den "danışman" delegeler vardı. Bunların çoğu Moskova'da otu • uyurlardı ve bazıları henüz hiçbir komünist örgütün bulunmadığı ülkeler adına konuşma iddiasındaydılar. Norveç'teki başlıca işçi partisi olan bü yıık Norveç İşçi Partisi bir delege gönderdi; Hollanda, İsveç, Macarislan ve Avusturya delegeleri de ülkelerindeki ufak Sol grupları temsil ediyorlardı ve hepsi su katılmamış komünist bir bakış açısına sahip sayılmazlardı, Rakovski Balkan Devrimci Sosyal Demokrat Federasyonu adına konuşuyordu.[35] Kongrenin dili Almancaydı.[36]

34. Bunlar arasında, resmi kayıtlardan anlaşıldığı kadarıyla, görüşmelerde hiçbir rol oynamayan lek kişi Sıalin'miş; bu da garip değildir, çünkü Almanca bilmiyordu. *Kommunitıi* ırıin *Inlernalsional,* No. 2 (Haziran I919l'da yayımlanan delegelerin toplu fotoğrafında • • ı\ demiyor. Slalin ikinci, üçüncü ve dfirdüncii kongrelerde delege olmadı, ama ikinci kong 11' tarafından seçilen yürütme komitesine "aday" delegelerden biriydi.

35 Birinci kongrede izleyici olarak bulunan lek komünist olmayan kişi, Arthur Ran M'iıιc'ıııış gibi görünüyor; Ransome'm anlallıklan (Sır *Weeks in Russia in 1919* (I9l9).s. 110 7) resmi kayıtlara hayal kırıklığı yaratacak kadar az şey ekler.

.16. Keza kongrenin zabıtlan da Almanca tutulmuş ve ilk olarak bu dilde yayımlanmışın *(Der /. Kongress der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921); Ruaça basım *it'tı vu KongressKomınıınisliçeskogoIntetnatsionata,* 1921) Almancadan çevrilmiştir *(Lettin.Soçineniya,c.* XXIV, s. 729 30). ikinci kongrenin dilsel yapısı daha fazla çeşitlilik gös '• • nyordu; ingiliz, Fransız ve çeşitli doğulu delegeler kendi dillerinde konuşmuşlardı (doğulu delegelerin bazdan İngilizce konuşmuştur), Rus delegeler Almanca konuşmayı sürdürdüler: Zinovyev ve Buharin Almancaları için özür dilemişler *(Der Zweite Kongress der Konmıınislischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 59, 404). halbuki Lenin ve Troçki' ninkı kadar kusursuz olmasa da onlann Almancalan da gayet akıcıymış. Çevirilerin ycıer n/lığı raman zaman İngilizce konuşan delegeler israfından şikâyet konusu edilmiş. Uçün I ü kongrede ara sıra yapılan göndermelerin işarel elliği Üzere, başlıca konuşmalar Almanca yıpılmışlır (örneğin *Protokol des II! Knnt ıesses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg 1921). s. 49 (Troçki), s. 626 (Zinovyev); ama Rusça dışında başka hiçbir dile çe VII i yapılmayacağı ilan edilmiştir *(a g* c., s. 28). Kasım 1922 tarihli dördüncü kongrede, yanı lenin'in katıldığı son kongrede de durum aynıymış gibi görünüyor; Temmuz t924'le yapılan beşinci kongreden itibaren Rusça Almancayla rekabet etmeye başladı ve en sonunda »mı geçerek hâkim dil haline geldi.

Herkesin bildiği gibi, Almanların tavrı gelecek için can alıcı önem taşıyordu. Yeni kurulan Alman Komünist Partisi'nin seçtiği iki delegeden sadece biri, Eberlein, Alman polisini atlatmayı başarabilmişti: Kongreye Albert takma adıyla katıldı. Gelgelelım yeni bir Enternasyonal yaratmaya erken olduğu gerekçesiyle karşı çıkma göreviyle gelmişti. Ülkelerinde eziyet gören ve zayıf durumda olan Alman komünistleri, mevcut koşullarda Moskova'da kurulan bir Enıemasyonal'in karakler ve liderlik bakımından neredeyse sadece Rus olacağını seziyorlardı: komünizm Almanya'da ve Batı Avrupa'da daha da gelişene kadar beklenmesini tercih ediyorlardı.[37] Bu itirazlar ilk olarak 1 Mart 1919'da önde gelen delegelerden birkaçının katıldığı gayri resmi bir Ön toplantıda su yüzüne çıktı.[33] Bu itirazlar, delegelerin ertesi gün resmi bir kongre sıfatıyla değil, bir "hazırlık konferansı" olarak toplanacakları söylenerek geçiştirildi. Zinovyev müstakbel Enıemasyonal'in değil ama konferansın başkanlığına seçildi, Angelica Balabanov ve Vorovski de sekreter oldular.[3]" Eberlein KPD adına bir Komünist Enternasyonal yaratılmasına "ilkesel hiçbir itirazı" olmadığını beyan etti, ama o anki görüşmelerin "halihazırdaki gücümüzü sınayacak ve hangi siyasi temeller üzerinde birleşebileceğimizi gözden geçirecek" bir konferansla sınırlandırılmasını istedi.[40] Sovyet topraklan dışındaki tek ciddi komünist partisinin karşı koyusu ilk başla tayin ediciy miş gibi görünüyordu. Bolşevik delegasyonu bunu kabul etmekten başka çare göremedi ve Buharin'in bu yöndeki uzun konuşması can alıcı kararı ertelemeye razı olunduğunu ima ediyordu.[4'] "Toplantıya yeni bir Enter nasyonal'İn kurucu meclisi olarak bakma önerisi", Balabanov'un sözle

37. On yıl sonra Ebcrlein'm anlaltıklanna bakılırsa, Rosa Luxemburg, ölümünden birkaç gün oıue kongreyi toplama niyelini duyunca (resmi davel onun eline ulaşmış olamaz). Ebcrlein'a KPD delegesi sıfatıyla Moskova'ya gidip yeni Enıemasyonal'in kuruluşunu (hıç olmazsa bir iki aylığına! erteleme önerisinde bulunma görevini venniş. Bu görevin verildiği. Luxemburg'un ölümünden sonra, Jogisch.es, Levi, Pieck ve diğer parli liderleri tarafından resmen doğrulanmıştır *(Komıntınhtı^eskii lıuerıatsional,* No 9 10 (187 8). 1929, s. 194). Emsi Meycr'e göre. Eberlein Jogiıehes'den, eğer yeni Enıemasyonal'i kurma kararı alınırsa Kongre'yı terk elme talimatı almış *(Berich: über den î. faıeıtag der Kommımis tischen Poilei Deutschlands (StıarıakusbıtıtdUlIll).*^. 271.

38. Lenin.*Soi,ineniya.* c. XXIV. s. 724 5. *Kommunisliitsku Imernatitonal v Dokutnen* la* (193J>. s. 57.

39. *Vos'nwi S"ezdPKP{B)(l923),* s. 144; Balabanov Zimmerwaldda kurulan uluslararası sosyalist komitenin sekreterliğini yapmıştı.

40. *Der I. Kongress der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 76.

41. *A.g.e.* s. 84 95; Bolşevik delegasyonunun tavrı Zinovyev tarafından şurada doğrulanır: *Vos'mrn* .5 *'ezdRKP(IS)* (1933). s. 137

tiyle, "genelde terk edilmişti" ki yeni gelen Avusturya delegesi Steinhardt, nam ı diğer Gruberin yaptığı ve Orta Avrupa'nın tamamını devrimin eşiğindeymiş gibi resmeden ateşli konuşma hâkim görüşü birdenbire tersine çevirdi.^ Bu yeni atmosferde olayı daha fazla ertelemek korkaklık gibi görünüyordu ve Eberlein tek başına kaldı. Bir sonraki loplan nda Avusturya. İsveç, Balkan federasyonu ve Macaristan delegeleri tarafından bir Komünist Enternasyonal'İn resmen kurulması önerildiğinde, Eberlein itirazlarını bir kez daha dile getirdi:

Gerçek komünist partileri sadece birkaç ülkede var, çoğunda, daha birkaç haf lu Önce kuruldu; bugün komünistlerin olduğu birçok ülkede henüz bir örgül yok... Batı Avrupa'nın lamamı ***yok.*** Belçika, İıalya temsil edilmiyor; İsviçre temsilcisi partisi adına konuşamaz; Fransa, İngiltere, İspanya. Portekiz yok; Amerika da bizi hangi partilerin destekleyeceğim söyleyebilecek konumda değil.'[13]

Ama görüşmelerin uyumunu bozmaması İçin oylamaya katılmamaya ikna edildi; ve 4 Mart l919'da konferans oybirliğiyle alınan bir kararla kendisini Komünisı Enternasyonal'İn ilk kongresine dönüştürdü. Almanya'nın çekimser kalması (gerçi Eberlein kongre manifestosunu imzalamıştı) Alman komünistlerinin korktuğu tehlikenin önüne geçmek adına hiçbir şey yapamazdı. Hatta en baştan beri canı gönülden işbirliği yapmak, Rusların bilinçli bir planından çok ciddi rekabet eksikliğinin ürünü olan Rus egemenliğini en azından yumuşatabilirdi.

Bir Üçüncü ya da Komünist Enlemasyonal'in, daha sonra yaygınlaşan adıyla Komitıtern'in kurulmuş olması, ilk kongrede yapılan her peyden daha önemliydi. Kongrede bir "platform" ve "Bütün Dünya Proleterlerine" hitap eden bir manifesto benimsendi. Marx ile Engels'in ***Komünist Manifesto'yu*** yayımlamalarından beri geçen yetmiş iki (daha doğrusu

42. Angelica Balabanov, *Erinnerungen und Erlebnisse* (1927), s. 225 6. Reinstem (la *Kfimmunisticesl.it Incemalsionat.* No. 9 1(1 (187 8), 1929, s. I9l 2'de yayımlanan yazısında, hal et i ru h i yede ki değişimi Steinhardt'm konuşmasına atfeder. Konuşmanın oteli (bu kongrenin stenografik kaydı tutulmamıştır) şurada bulunabilir: *Dei I. Kongress der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 99 105.

43. *Der i. Kongtess der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921). s 134. Eberlein on yıl sonra yazdığı bir yazıda kongrenin özet layıılarında söylediklerinin yanlış aktarıldığından şikâyet etmiş ve şerbeti olsajdı. öneri lehinde oy kullanacağını, muhalefetinin nedenlerinin sadece taktik gereği olduğunu açıklamıştır *iKommunisliçeskiı Intentais: '• nal,* No. 9 10(187 8), 1929, s. 195 6; ama Eberlein o tarihte 1919'da Komiıitemın kurulmasına karşı çıkmış tek kişi olma ününden kurtulmak istiyordu.

44. *Kommtınisitçeskii ınternalsional v Dokurnentak* (1933), s. 85. Ertesi gün, yani 5 Mart'ta, Pravda'da kongreden ilk defa bahsedildi; ertesi hafta boyunca Pravda'da görüşmelere dair uıun haberler yayımlandı.

yeimiş bir) yılda kapitalizmin yükseliş ve düşüşünü ve komünizmin gelişimini gözden geçiren bu manifesto, daha sonra Zinovyev tarafından "ikinci bir ***Komünist Manifesto"*** olarak tarif edilecekti.[45] Kongre, Lenin' in burjuva demokrasisini ve parlamentarizmi reddeden, proletarya diktatörlüğünü savunan (Lenin'in kongrede yaptığı ana konuşmanın teması buydu) bir dizi tezini onayladı; Bern konferansının "san" İkinci Enter nasyonal'i diriltme çabalarım kınadı ve Antant Devletieri'nin emperyalizmi ile "beyaz" teröre saldırdı. Son olarak, acil tonu ve belli bir konuya odaklanan içeriğiyle diğer kongre belgelerinden ayrılan "Bütün Ülkelerin İşçilerine" başlıklı bir çağn yayımladı. Çağrı kongrenin "Rus devrimci proletaryası ve onu yönlendiren partiye Bolşevikler'in Komünist Partisi' ne " duyduğu "minnet ve hayranlık" hislerini İfade ederek başlıyordu. Gelgelelİm, Sovyet iktİdannın yaptığı özgürleşme çalışmalan ve reformlar, Antant ülkelerinin yardımıyla başlatılan ve bu yardım olmadığı anda bitecek bir iç savaş yüzünden kesintiye uğramıştı. Dolayısıyla, ellerindeki bütün araçlarla ("gerekirse devrimci araçlar da dahil") kendi ülkelerinin hükümetlerine müdahaleyi kesmeleri, ordularını Rusya'dan çekmeleri, Sovyet rejimini tanımaları, diplomatik ve ticari ilişkiler kurmaları ve ulaştırmanın onanmı ve reorganizasyonuna yardımcı olmak için Rusya'ya "yüzlerce, hatta binlerce" mühendis, eğitimci ve vasıflı işçi göndermeleri için baskı yapmak "bütün ülkelerinin işçi kitlelerinin" göreviydi.[46] Kongre, Rusya, Almanya, Avusturya, Macaristan, Balkan Federasyonu, İskandinavya ve İsviçre komünist partilerinin temsilcilerinden oluşan, tıpkı parti merkez komitesi gibi, kongreler arasındaki sürede kurum adına hareket edecek bir "Komünist Enternasyonal yürütme komitesi" (IK KI) seçti; bir sonraki kongreden önce Komintern'e katılan diğer partiler IKKI'da bir sandalye kazanacaklardı.[47] Zinovyev IKKl'nm başkanı, Radek de sekreteri oldu. Berlin'deki hapishanede belirsiz bir süre kalacak olan Radek'in bu göreve getirilmesi, kapitalist dünyaya yönelik İçi boş bir meydan okumaydı. Kongre dağılır dağılmaz, **IKK1** sekreterliği görevini Angelica Balabanov devraldı, ama bu görevde sadece birkaç hafta kal

45. ***Vos'moi S"ezd RKPIB)*** **(1933), s. 138: Troçki tarafından kaleme alman manifesto şurada bulunabilir:Troçki,** ***Soçineniya.*****c. XXIII, s. 38 49.**

46. Kongrenin teme! kararları şurada bulunabilin ***Kommunistiçeskii International.*** **No. 9 IO(l87 8),1929,s. 53 S8.**

47. ***Der t. Kongress der Kommunistischen Internationale*** **(Hamburg, 1921), s. 200 1. Kararda diğer üyeleri Moskova'ya gelene kadar. IKKI'nın görevlerinin Rus delegasyonu tarafından yürütüleceği belirtiliyordu.**

dı.[43] O an için IKKI'nın merkezinin Moskova'dan başka bir yerde olması İmkânsızdı. Ama Zinovyev bunun geçici olduğu açıklamasında bulunuyor, "Üçüncü Enternasyonal'in ve yürütme komitesinin yerini mümkün olduğunca çabuk bir başka başkente, mesela Paris'e taşımayı başarabilirsek memnun olacağız," diyordu.[4']

Rusya'daki Sovyet rejimini desteklemeleri için "Bütün Ülkelerin İşçilerine" yapılan çağrı, bazı bakımlardan birinci Komünist Enternasyonal Kongresi'nin en önemli belgesiydi. Şüphe yok ki yeni örgüt, kurucuları tarafından kelimenin tam anlamıyla enternasyonal olacak şekilde işlevini ve itibarını kaybetmiş "İkinci Enternasyonal"in halefi olarak tasarlanmıştı. Lenİn, nadiren yaptığı belagat gösterilerinden birini yaparak, Ko mintem'in kuruluşunu "uluslararası Sovyetler cumhuriyetinin öncüsü" olarak tarif ediyordu.[50] Ama doğduğu koşullar onu farklı bir kadere yöneltti. Lenin'in bakış açısındaki sürekli ve aşılmaz amaç ikiliği Rusya'daki Sovyet iktidannın savunulması ve uluslararası devrimin ilerletilmesi onun bu yeni organa bakışma damgasını vurmuştu; ve bu organın fiili kontrolünü yalnızca Rusların ellerine veren, kısmen Öngörülmemiş koşullar, Komintern ile Sovyet rejimi arasındaki organik bağı tamamladı. 1919 Martı'nda Moskova'da olanlar, aslında aşağı yukarıda eşit kuvvette bir dizi ulusal komünist partinin kaynaşıp uluslararası bir örgüt oluşturması değil, bir dizi zayıf, hatta bazı durumlarda rüşeym halinde ve hâlâ biçimlenmemiş olan grubun, ana dayanağı ve itici gücü zorunlu ve kaçınılmaz olarak Sovyet devletinin iktidarı olan bir gruba tabi kılınmasıydı. Komintem'i yaratan ve ona nüfuzunu ve prestijini veren Sovyel iktidarıydı; buna karşılık, uluslararası komünist propaganda ve eylemlerin, tam da kapitalist dünyanın bütün gerici güçleri tarafından tehdit edildiği bir anda söz konusu iktidarın savunulmasına yardım etmelerini beklemek do

48. Angelica Balabanov, *Erinnerungen und Erlebnisse* (1927), s. 228 9,239 41.

49. Bu garanti kongre kayıtlarında bulunmasa da, Zinovyev tarafından birkaç gun sonra sekizinci parti kongresine verilmişti *(Vos'moi S"e:d RKPfB)* (1933). s. 139). Bu görüş, bütün Bolşevik liderlerin ortak görüşüydü. "Bugün," diye yazıyordu Troçki 1 Mayıs 1919 tarihli *hvestiya'Aa.* "Moskova Üçüncü Enternasyonal'in merkezisiyse de, kesinlikle eminiz ki yarın bu merkez batıya geçecektir: Berlin'e, Paris'e, Londra'ya. Rus proletaryası dünya işçi sınıfının temsilcilerini Kremlin'de nasıl sevinçle ağırlamışsa. Batı Avrupa merkezlerinden birine yapılacak ikinci Komünist Enternasyonal kongresine kendi temsilcilerini daha da büyük bir sevinçle gönderecektir. Çünkü Berlin'de ya da Paris'te yapılacak bir enternasyonal komünist kongresi Avrupa'da ve muhtemelen bütün dünyada proleter devriminin tam zafer kazanmış olduğu anlamına gelecektir." (Troçki, *Soçineniya,* c. XIII, s. 28).

50. Lenİn, *Soçineniya, c.* XXIV, s. 26.

ğaldı. Iç savaşın bu can alıcı anında, Lenin'in kalasında en birincil görev doğal olarak "kapitalist devletlerce kuşatılmış proleter devletinin mücadelesi"ydi.[51] Ulusal ve uluslararası amaçlar, Sovyet rejiminin güvenliği ve proletarya devriminin çıkarları, bir kez daha ayrılmaz biçimde iç içe geçmişti. Lenin'in yeni örgütün dergisi ***Kommıtnistiçeskiı Internatsi onal'm*** ilk sayısında yayımlanan yazısında, basit hakikat italiklerle vurgulanarak dile getiriliyordu:

Yeni ùçuiicu "Uluslararası İşçiler Demeği",[32] ***Sovyet Sosyalist Cumhto iyetler Bitlimi ile*** belli ölçüde ***örtiişmeye çoktan başladık***

Mücadele aynı anda iki düzlemde devrimci düzlemde ve devlet eylemleri düzeyinde aralarında herhangi bir uyuşmazlık olduğu hissine kapılınmaksızın sürdürülüyordu.

Bu nedenle, Komünist Enternasyonal'İn kuruluşunun Sovyet dış politikasında yeni bir başlangıca karşılık geldiğini ya da onun üzerinde herhangi bir dolaysız etkisi olduğunu ileri sürmek yanlış olacaktır. İç savaş başladıktan sonra, söz konusu politika zorunlu olarak hem ülke içinde hem dc cephede düşmanın gücünün devrimci propaganda yoluyla çözülmesiyle ilgileniyordu. Komintern doğduğu sıralarda, savaştan bıkmış Alman ordularını çökertmeye yardım etmiş olan propaganda, zafer kazanmış savaştan aynı ölçüde bıkmış İtilaf Devletleri kuvvetleri üzerinde de benzer bir etki yaratmaya başlamıştı. 1919 Ocağı'nda barış konferansı amacıyla Paris'le toplanmış olan İtilaf Devletleri'nden devlet adamları, Rusya'yı birlikleriyle İşgal etmeyi tartışırlarken, İngiliz Başbakanı meslektaşlarına açıkça "eğer şimdi Rusya'ya bu amaçla bin tane İngiliz birliği göndermeye kalkacak olursa, isyanlar çıkacağı"nı ve "Bolşevikler'e karşı askeri bir harekât başlatılırsa, bunun İngiltere'yi Bolşevik yapacağını ve Londra'da bir Sovyet kurulacağını" söylüyordu.[?J] Lloyd George, âdeti olduğu üzere, belagat yapıyordu. Ama işlek zekâsı semptomları doğru teşhis etmişti. 1919'un ilk aylarında Odessa'da ve diğer Karadeniz limanlarında bulunan Fransız donanmasında ve Fransız askeri birliklerinde çıkan ciddi isyanlar, Nisan başlarında zorunlu bir tahliye yapılma-

sı. **A.w.c..c. XXlV.s. 56.**

52. 1864 le Londrj'Ja kurulan Birinci Enternasyonal'İn resmi adı böyleydi.
53. Lenın. *Soçineniya. C.* XXIV. s. 247.
54. *Foıeien Relation! of the United Slates The Pans Peace O'nfnence. 1919,* t. Ill (1943). s. 591) 1

Miti gerekli kılınıştı. 19J9 Martında Savaş Bakanlığındaki Askeri Harekâtlar Dairesi Müdürü, Arhangelsk cephesinde İngiltere'nin komuta:,! altında bulunan, çeşitli milletlerden birliklerle ilgili olarak, moralleri "düşmanın gittikçe artan bir enerji ve maharetle gerçekleştirdiği son derece etkin ve sinsi Bolşevik propagandasına kurban düşmelerine yol açacak kadar bozuk" raporu veriyordu.[55] Ayrıntılar çok sonraları resmi Amerikan raporlarından anlaşılıyordu. 1 Mart 1919'da cepheye gitme emrini alan l 'ransız birlikleri arasında bir isyan çıktı; birkaç gün önce bir İngiliz piyade bölüğü "cepheye gitmeyi reddetmiş"! i, kısa bir süre sonra da bir Amerikan bölüğü "bir süre cepheye dönmeyi reddetli."[56] Bu lür tecrübeler ışığında, İngiliz Hükümeti 1919 Martında Kuzey Rusya'yı tahliye etmeye karar verdi, ama aslında tahliye ancak altı ay sonra tamamlandı.

Birliklerde çıkan İsyanlar kadar İngiltere'nin sanayi merkezlerindeki yaygın hoşnutsuzluk da önemli bir etkendi. Ateşkes döneminde İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın Londra'd ak i Amerikan elçiliğine ilettiği bir raporda "başta Clyde ve Güney Galler olmak üzere bazı merkezler dışında, halihazırda Bolşevizm tehlikesi yok." Yine de iş şansa bırakılmıyordu:

Bu ülkeye dışımdan gelebilecek Bolşevik propagandası, kesilip yok edilmek amacıyla dik kaile lakıp ediliyor, ulke içinde gizlice basılan kışkırtıcı liieraıür konusunda da mümkün olduğunca aynı önlemler alınıyor. Bu arada halkı Bolşe vizm'in gerçek anlamı konusunda eğilmek amacıyla çeşitli broşürler dikkaı çekmeden dağıtılarak karşı propaganda çalışmaları da yürütülüyor ve genelde işçilerin okuduğu Pazar gazetelerinde uygun içerikli yazılar yayımlanıyor.^'

Bir genel grev çağrısında bulunarak kamu düzenine meydan okuma yolundaki ilk ciddi girişim 1919 Ocağı'nın sonlarında Glasgow'da yapıldı; "Kızıl Cuma" uzun süre Clyde'daki devrimci hareketin zirve noktası olarak hatırlandı. Siyasi huzursuzluk, 9 Şubat 1919'da Albert Hall'da düzenlenen ve bir "Rusya'dan Ellerinizi Çekin" kampanyası başlatan bir toplantıyla hükümetin Rusya politikası üzerinde odaklandı. Bir ay sonra Komiıtem'in kuruluş kongresinde İngiliz delegesi Fineberg, gerçeklerin de destekler gibi göründüğü bir dille konuşuyordu:

55. *The Evacuation of North Russia, 1919,* Cmd 818 (1920), s. 25.

56. Kuzey Rusya'da İtilaf Devletleri kuvvetleri arasında Sovyet propagandası etkisiyle meydana gelen sayısız emre itaatsizlik ve küçük çaplı isyan olayı şuralarda anlatılır *Papers Relating to ihr Foreign Relations of the If titled States. 1919: Russia* (Washington. l°37l, s. 620 3; |J. Cudahy). *Archangel, the American War with Russia* (1924), s. 99. 12o 7 ve C. Maynard, *The Mmmansk Venture* (ianhsiz j 1928]. s. 190

57. *Foreign Relations ofthe United Sidles. 191'H Russia,* c. 1(1931). s 727 8.

Grev hareken bulun Avrupa'ya yayılıyor ve bulun sanayi dallarını etkiliyor. Orduda disiplin çok zayıfladı kı hu başka ülkelerde devrimin ilk semptomu ol muşıur.[58]

Lenin o sıralarda bir İngiliz muhabire "İngiltere size eikilenmemiş gibi görünebilir, ama mikrop çoktan oraya ulaştı bile" diyordu.[5'']

Bu arada Orta Avrupa'da açlık salgını yaşanıyordu ve heı yerde düzensizlik hâkimdi; Hollanda ve İsviçre gibi barışçıl, tarafsız ülkelerde bile grevler ve kargaşalar oldu. 21 Mart 1919'da, Komintem'in kuruluş kongresinin dağılmasından tam on beş gün sonra, Budapeşte'de bir Sovyet cumhuriyeti ilan edildi. Ertesi gun, Paris'le bulunan House endişelerini günlüğünde şöyle ifade ediyordu:

Bolşevizm her yerde zemin kazanıyor. Macarisıan daha yenilerde (eslim oldu. Bir barut fıçısının üzerinde oturuyoruz ve bir gün bir kıvılcım onu ateşleyebilir.[60]

Hemen hemen aynı sıralarda Lloyd George, Clemenceau nun banş konferansındaki inatçılığını kınnayı amaçlayan gizli bir notta durumu şöyle dramatize ediyordu:

Avrupa'nın tamamı devrim ruhuyla dolmuş durumda. İşçiler arasında savaş öncesi koşullara karşı sadece derin bir hoşnutsuzluk değil, derin bir öfke ve İsyan hissi de görülüyor. Avrupa'nın bir ucundan öbürüne kadar her yerde, siyasi, toplumsal ve ekonomik yönleriyle mevcut düzenin tamamı halk kitleleri tarafından sorgulanıyor.[61]

Nisan başlarında Münih'le de bir Sovyet cumhuriyetinin kurulduğu ilan edildi. Dünya devrimi ilerliyordu. Aynı ay sendikalar merkez konseyine Kolçak aleyhindeki seferberliğe tam destek vermeleri çağrısında bulunan Lenin, Odessa'daki Fransız isyanlarını ve Orta Avrupa'daki Sovyet cumhuriyetlerini "uluslararası ölçekte zaferimizin bütünüyle garanti altında" olduğunun kanıtlan olarak zikrediyordu; Kızıl Meydan'daki 1 Ma

58. *Der I. Kongress der Kommunistischen Inıeı nationale* (Hamburg. 192t). s. 70. ABD' de. Haziran 1919 tarihli son derece renkli bîr resmi istihbarat raporuna göre, New York'taki tanınmayan Sovyet temsilcisi Martens'ın bürosu, "şu ana kadar Lenin'in partisinin Rusya dışında herhangi bir ülkede başlattığı en büyük ve en tehlikeli propaganda" girişimine sahne oluyordu *(Foreign Relations of the United Slate* 1919: Rustia* (1937). s 14?». "Rusya'dan Ellerinizi Çekin" Komiıesi'nin laleplen arasında. İngiliz bitliklerinin gen çekilmesi, "beyazlar "a ve ablukaya verilen desleğin sona erdirilmesi ve Sovyet Hükümeti yle diplomatik ilişkiler kurulması vardı (W. R ve Z. K. Coates. *A History of Anglo Soviet Relations* (19431.S. 141)

59 A. *Ransome. Sit Weeks in Russia in 1919 (W9), s.* 149.

60. *The Intimate Papers of Colonel House,* der. C. Seymour, c. IV (1928). s 405.

61. *Papers Respecting Negotiations for an Anglo French* Ajcr.Cmd 2169 (1924). s. 78.

yıs konuşması da şu sloganlarla bitiyordu: "Yaşasın uluslararası Sovyetler cumhuriyeti! Yaşasın komünizm!"* Zinovyev'in Komintern dergisinin İlk sayısında yaptığı, bir yıl içinde Avrupa'da komünizm kurmak için bir mücadele verilmiş olduğunun bile unutulmaya başlayacağı şeklindeki ünlü kehanetinin yanı sıra,[ci] ondan çok daha soğukkanlı biri olan Lenin bile. Versay anlaşmasından ilhanı ahp Almanya'da "muazzam bir devrimci hareket" keşfediyor vç şu öngörüde bulunuyordu: "Bu Temmuz bizim son zor Temmuzumuz olacak, gelecek Temmuz'da uluslararası Sovyel cumhuriyetinin zaferini selamlıyor olacağız."[64] Bu arada olası her araçla Komintern sadece bunların en yenisi ve en kapsamlısıydı sürdürülen devrimci eylem yoluyla düşman cepheyi temelinden çürütmek. Sovyel Hükümetinin halen başvurabildiği lek etkili dış politikaydı; ve 1919 yazında mükemmel bir kâr getiriyor gibi görünüyordu.

Bu yüzden Narkomindel'in başı olan Çiçerin'in, Komintern'in başkanı olan Zinovyev'le aralarından su sızmaması ve bu iki organın dilinin birbirinden hemen hiç Farktı olmaması hiç de anormal görünmüyordu. 1919 Nisam'nda Münih'le bir Sovyet hükümeıi kurulduğunda. Çiçerin bu cumhuriyeti ***hvestiya'da*** yayımlanan bir mesajla selamlıyordu:

İtilaf Devletlerindeki devrimci sosyalistlerin bizlerle güçlerini birleştirecekleri ve her türlü saldınya karşı Bavyera cumh un yetine desıek verecekleri günün uzak olmadığından emin olabiliriz. Size yönelen her darbe bize yöneltilmiştir. Bülün işçilerin ve samünılen haltların refahı için verdiğimiz.devrimci mücadeleyi tam bir birlik içinde sürdürüyoruz.[65]

Macaristan ve Bavyera Sovyet cumhuriyetlerine selamlarını yollayan VTsEK da şu inancı ifade ediyordu: "Bütün dünyanın proletaryası, Avrupa'nın üç ülkesinde işçilerin ayaklanarak zafer kazandığı çarpıcı Örnekleri görünce, zafer kazanacağına tam bir inanç duyarak onlan takip edecektir."'* On gün sonra Çiçerin, İtilaf Devletleri işçilerine hitaben, bu devletlerin İç savaşta "beyaz" kuvvetlere verdiği yardımı ve uyguladıkları ablukayı protesto eden bir çağn imzaladı.[67]

Versay'da İtilaf Devletlerinin barış koşullan Almanya'ya İlk olarak

62. Lenin, *Soçineniya,* c. XXIV, s. 230.269.
63. *Kommunistiçeskiı International,* No. 1 (Mayıs 1919), col. 25.
64. Ltnin, *Soçineniya,* c. XXIV, s. 381.
65 *hvestiya,9,* 10 Nisan 19İ9'dan aktaran A. L. P. Dennis, *The Foreign Polities of Soner Russia!* 1924). s. 352.
66. Klıyucnikov i Sabanın, *MeıJıınarodnaya Politika,* c. II (1926), 237 8.
67. *A ge.s.* 238 42.

açıklandığında, yeni bir fırsat doğdu. Zinovyev IKKI adına bir bildiri yayımladı; "proleter devrimi **bütün** dünyanın ezilen sınıflarının tek kurtuluşudur" diyen bildiri şu sözlerle sona eriyordu:

Kahrolsun Versay barışı, kahrolsun yeni Bresi!
Kahrolsun sosyal hainlerin hükümeti!
Yaşasın bürün dünyadaki Sovyeılerin iktidarı.[68]

Aynı sıralarda Çiçerin de IKKI tarafından Almanca ve Fransızca olarak yayımlanan, ***Alınan isçisine*** başlıklı, aynı devrimci çağrıyla sona eren bir broşür çıkardı:

Yerin komünist devrimci savaşçıların safındadır; burada şu anda yaşadığın güçlüklerden kurtuluş yolunu burada bulacaksın.[69]

Rusya'da olduğu gibi, Almanya'da da şu andaki konuma tek uygun seçenek devrimci eylemmiş gibi görünüyordu. Çiçerin 1919Ekİmi'nde Komin tern'in dergisinde çıkan bir yazısında ***İki Enternasyonalin Dis Politikası m*** analiz ediyordu. Komİntern'in bütün faaliyetlerinin "proleter bir dış politika olası bütün durumlarda işçi örgütleri arasında temas ve yardımlaşma" oluşturduğunu söylüyordu. 1919 yazının İyimser havasıyla, yazı boyunca çoğul kullanarak "Sovyet cumhuriyetleri"nden bahsediyordu:

Bütün ülkelerin devrimci proleter partileri ve gruplarının karşısında, devrimci Sovyet hükümetlerinin uluslararası konumunu garanti altına almak ve güçlendirmek için mücadele etme görevi vardır. Devrimci Sovyet zemini üzerinde saf tutan bu pani vc gruplar için yeni bir dış politika programı ancak bu çerçevede oluşturulabilir.

Bu hükümetlerin "diğer mevcut hükümetler arasında ***de facto*** varolan hükümetler sıfatıyla, bunlarla belli ilişkilere girmek zorunda olduklarını ve bu İlişkilerin de hesaba katılması gereken bazı yükümlülükler getirdiğini" kabul ediyordu. Ama öte yandan, Sovyet hükümetleri Çiçerin burada muhtemelen Milletler Cemîyeti'ni düşünüyordu "herhangi bir emperyalist hükümetler birliğine katılmaktan uzak durmalıydılar.™ O sıralarda proleter bir dış politikanın içeriği, İşçiler ve İşçi hükümetleri arasındaki yardımlaşmadan İbaretmiş gibi görünüyor. Başka hiçbir şey gerekli ya da uygulanabilir değildi.

68. ***Koınnıunistiçcskii Internatsionai,*** **No.** 2 **(Haziran 1919). eol.** 149 **50. Bu duyurunun Almancası şurada yayımlanmıştır:** ***Die Internationale, c.*** **I,** No. 1112 (18 **Ağustos** 1919), **s.** 2448.

69. **G. Çiçerin.** J4N ***den Deutschen Arbeiter*** **(Moskova,** 1919).

70. ***Koınmunistiçeskii Internatsionai, rio.*** 6 **(Ekim** 1919), COİ. 81728.

Ama alametlerin hepsi uğurlu sayılmazdı. 1 Mayıs 1919'da, kendi başına kalan ve Prusya proletaryasından ciddi bir destek alamayan Bavyera Sovyet cumhuriyetinin etkisiz kariyeri de kaçınılmaz olarak sona erdi. Haziran ayı ortalarında Viyana'daki bir komünist ayaklanma girişimi yüz kızartıcı bir biçimde bastırıldı. 1919 Ağustosu başlarında biraz daha dişe dokunur durumda olan Macar Sovyet rejimi de iç ihtilaflara ve batılı İtilaf Devletlerinin desteklediği Romanya birliklerinin müdahalesine yenik düştü. Bu yenilgiler ve dünya devriminin zaman çizelgesindeki gecikme, RSFSC'yi kendisine düşman bir kapitalist dünyada hiçbir dış yardım alamaz hale getirdi. 1919 sonbaharında Sovyet iktidarına karşı saf tutan bütün "beyaz" kuvvetler de Sibirya sınırlarında Kolçak, Petrograd önlerinde Yudeniç, Ukrayna ve Orta Rusya'da da Denikin faaliyetlerinin ve başarılarının zirvesine çıktılar. Ekim ve Kasım ayları rejimin varlığının pamuk ipliğine bağlı olduğu can alıcı noktaya karşılık geliyordu.

Yeni kurulan Komünist Enternasyonal İlk adımlarını bu kasvetli ve düşman dünyada attı. İtilaf Devletleri'nin desteklediği "beyaz" Rus orduları Sovyet topraklarının iyice derinlerine girmişlerdi; periferidekİ bütün ana noktalarda düşman kuvvetleri kamp kurdu. Her yerde sınırlar kapatıldı. ***Cordon sanitaire,*** emniyet şeridi, bir gerçeklik haline gelmişti. Yabancı gazeteler bile Moskova'ya ya düzensiz geliyor ya da hiç gelmiyordu; Lenin'in bu yıl yazdığı yazılar dışarıda olup bitenlerle ilgili doğru ya da güncel bilgiler elde etmenin güçlüğüne dair şikâyetlerle doludur.[71] Komintern'in dergisi, ***Kommunistiçeskii Internatsionai,*** Zinovyev'in editörlüğünde yıl boyunca düzenli olarak çıktı. Ama kalıcı bir organizasyonun olsa olsa çekirdeği yaratılmıştı; ve 1919 yazının ümitsiz koşullarında onu etkili hale getirecek hiçbir adım atı lamı y ordu.[72] Komintern'in kuruluş kongresinde Hollanda delegesi olan Rutgers, 1919 Ekimi ortalarında Hollanda'ya gitmek üzere Moskova'dan ayrılırken, Lenin ona Hollanda'da Batı Avrupa için bir Komintern bürosu kurma ve orada bir uluslara

71. Lenin, *Soçineniya,* c. XXIV, s. 27 9. 35, 317, 475.

72. Angelica Balabanov'un Kominiem'in ilk ayları konusunda söylediklerine, Zinov yev'e duyduğu aşırı düşmanlık damgasını vurmuştur, ama çizdiği genel kafa karışıklığı ve entrika tablosu makuldür. Balabanov IKK İd a Rusların hâkim olduklarında ısrar eder, bundan kaçınmak da pek mümkün değildi, çünkü komite bir yanda "Rus Komünist Partisi'nin en tecrübeli Üyeleri"nden. bir yanda da "daha önceleri Enlemasyonal'le ve hatta hareketle hiçbir alakalan olmamış… meçhul ve değersiz unsurlardan, otorite karşısında tir lir türeyen z irca hi İlerden" oluşuyordu (Angelica Balabanov. *Erinnerungen und Erlebnisse* (1927). s. 239 40).

rası konferans toplama görevi verdi Moskova'nın tecridini aşmaya yönelik gelişigüzel ve biraz ümitsizce bir girişimdi bu.[7î] Dünya devriminin gerçekleşeceği zamana dair son derece İyimser tahminlere rağmen, Sovyet liderlerinin bunu teşvik edecek maddi imkânları hiçbir zaman, Ko mintem'in kuruluşundan sonraki altı ay içinde olduğu kadar az olmamıştı muhtemelen; 1917'den sonra yurtdışındaki aşırı Sol partiler hiçbir zaman sorunlarıyla, Moskova'dan bu kadar az yardım alarak ya da bu kadar az müdahale görerek yüzleşmemişlerdi kesinlikle.

Komintern'in kurulmasından sonra Alman Komünist Partisi İle her türlü temas kaybedilmiş gibiydi; uzun bir süre Moskova'da onunla ilgili olarak, ***Rote Fahne'ràn*** Berlin'de yasadışı şekilde ama düzenli olarak çıktığı ve diğer Alman şehirlerinde de benzer komünist dergiler çıktığından başka bir şey bilinmiyordu.[74] 1919 Ocağı'ndaki felaketten beri partinin talihi yaver gitmiyordu. Rosa Luxemburg'un ölümünden sonra partiden geri kalanın lideri olarak kabul edilen Jogiches de tıpatıp aynı koşullarda 10 Mart 1919'da öldürüldü. Ondan sonra sıra, 1915'te Zimmerwald konferansına katılmış olan ve Luxemburg'dan sonra Spartakusbund'daki en seçkin entelektüel olan Paul Levi'ye geldi, ama Levi bir lider ya da eylem adamı karakterinden yoksundu. Berlin'de 1919 Nisanı'nda yapılan ikinci ve sonuncu Tüm Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi'nde, sadece bir komünist delege vardı. Oturumlar çoğunluktaki SPD ile azınlıktaki USPD arasındaki mücadeleyle geçti. Ama bu mücadele bütünüyle gerçek dışıydı, çünkü her iki taraf da Şubat'tan beri Weimar'da yürürlükte olan genel oyla seçilmiş Millet Meclisi'nin otoritesini kabul ediyordu; Lenin de uzaklardan, parlamenter demokrasinin bir Sovyetler rejimi ile bağdaşabileceğine inanan USPD liderlerinin tutarsızlığıyla alay ediyordu.[75] Bavyera'daki Sovyet rejiminin hızlı çöküşü, ideolojik ya da örgütsel eksikleri ne olursa olsun, Alman devrimi davasına indirilen bir diğer darbe oldu; bu davanın savunucuları da 1919 yazında yaygın bir moral bozukluğu ve geri çekilme atmosferine teslim oldular.[76] 1919 Ocağı'nda ilan edilen "muhasara hali"nde KPD yasadışı bir örgüt haline geldi ve ancak gizli gizli çalışabiliyordu. Versay anlaşması bile yaygın atalet halini dağı

73. ***Istorik Marksist,*** **No. 2 3, 1935, s. 90 1.**
74. Lenİn, ***Soçineniya,*** **c. XXIV, s. 476. 75.** ***A.g.e.,*** **s. 317 19.**
76. İki yıl sonra Bavyerah komünist Thomas bir parti kongresinde "erken doğmuş Bav yera Sovyet cumhuriyetinin devrilmesi, aynı zamanda Alman devriminin de yıkılması anlamına geliyordu" demiştir ***(Bericht über den 5. Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund) (*** **1921), s. 77).**

tamadı. IKKI'nın anlaşmayı ateşli bir biçimde reddetmesi, KPD'nin beyanlarında çok zayıf bir yankı buldu. Levi'nin analitik ve şüpheci kaleminin damgasını taşıyan, partiye ait "Banş Üzerine Tezler"de, savaştan önce Almanya'yı yönetmiş olan askeri hükümet biçiminin şu anda restore edilmiş olduğu ve "iflas etmiş bir emperyalizm ortamında" banş koşulla nnın kabul edilmesinin de reddedilmesinin de aynı ölçüde feci sonuçlar yaratacağı ileri sürülüyordu.[77] Herkese dağıtılmak üzere hazırlanan bir bildiride, proletarya için her ikisinin de sonuçlannın aynı olacak olmasına rağmen, bu koşullann kabulünün "karşı devrime nefes alma imkânı" vereceği, oysa bunları reddetmenin Alman burjuvazisinin "en nihayet yok olup gideceği son krizi"ne girmesini hızlandıracağı gerekçesiyle ret tercih ediliyordu.[78]

1919 yazının sonlarında KPD gerçekten de temas kuracağı önemli bir Rus buldu. Radek, 1919 Şubatı'nda tutuklanışından sonra, uzun bir sorgulama sürecinden geçmiş ve altı ay boyunca hücre hapsinde tutulmuştu. Daha sonra, anlaşılan Alman Savaş Bakanlığı'ndan kaynaklanan bir kararla, hapishanede özel bir hücreye nakledildi, burada yaklaşık dört ay boyunca kendi deyimiyle bir "siyaset salonu" açtı. 1919 Aralığı'nda hapishaneden çıkarıldı ve Moskova yolculuğu için gerekli ayarlamalann tamamlanmasını beklerken Berlin'de önce Bolşevikler'e sempati duyan emekli bir generalin, sonra da bir polis komiserinin apartmanında kaldığı son birkaç haftayı düpedüz polis gözetimi altında geçirdi ve en sonunda 1920 Ocağı'nda Moskova'ya döndü.[79] 1919 Ağustosu ile yılın sonu arasında geçen dönemde, Radek bu sayede dış dünyayla bol ve çeşitli temaslar kurabilmiş ve kısa zamanda KPD içinde benzersiz bir prestij ve nüfuz kazanmıştı. Kendi anlatımına göre, KPD liderlerinin hapishanede kendisini ziyaret etmelerine onları afişe etmek korkusuyla izin vermemişti,

77. ***Die Internationale,*** **c. I, No. 2 3 (313 Mayıs 1919), s. 28 32.**

78. Aklaran O. K. Flechtheim, ***Die KPD in der Weimarer Republik*** **(Offenbach. 1948), s. 56.**

79. Radek'in bu deneyimle ilgili, epey gamsız bir edayla kaleme alınmış anıları yedi yıl sonra, ***Krasnaya Nov'.*** **No, 10,1926, s. 163 72'de yayımlanmışla. Dış dünyayla kurduğu ilk bağlamı, Karl Moor (akma adını benimsemiş, Avusturya kökenli bir İsviçreli sosyal demokrat duayenle olmuş; Moor "onun yardımı olmasa bana ulaşamayacak olan birçok kişiyle görüşmeler ayarlamaya başladı"; Radek'in sıkı hücre hapsinden imtiyazlı hücreye geçtiği tarihle İlgili tek veri, bu olayın "kahraman Macar devriminin ezildiği sıralarda, yani 1 Ağustos 1919'dan sonra olmuş olduğudur (a.g.e., s. 168). Onu hapishanede sürekli ziyaret eden Ruth Fischer gereken iznin Savaş Bakanlığı'ndan alındığını belirtir** ***(Stalin and German Communism*** **(Harvard, 1948), s. 206 7); Savaş Bakanlığı'nın Radek lehine müdahalesinin nedenleri ileride anlaşılacak.**

ama onlarla düzenli olarak yazışmış ve liderlik beceriksizliklerini fark etmişti: İşte bu sıralarda partinin ve Alman devriminin geleceğine ilişkin şüpheci bir bakış açısı edindi ve bu bakış açısı sonraki bütün düşünce ve eylemlerine damgasını vurdu. Hapishaneden çıktıktan sonra, Levi, Clara Zetkin ve belli başlı bütün liderlerle görüştü.[80] Ama, her halükârda Kopp'un yarı resmi Sovyet delegesi sıfatıyla Berlin'e geldiği[81] 1919 Kasımı'na kadar ne Radek ne de Berlin'de bulunan herhangi biri Moskova'yla düzenli iletişim kurma imkânına sahipti. Ne yaptıysa kendi adına yaptı.[82]

1919 sonbaharında, bu örgütlenme eksiklerini telafi etmek amacıyla, Berlin'de Komintem'in "batı Avrupa sekretaryast" oluşturuldu. Bu adımın kimin inisiyatifiyle, Ekim ayında Moskova'da Rutgers'a verilen, Hollanda"da bir "batı Avrupa bürosu" kurma görevinden önce mi sonra mı atıldığım, hatta Komintem'in Moskova'daki merkez karargâhına hiç danışılıp danışıİmadığmı belirlemek artık mümkün değildir: Bu iki kuram arasında örtüşme ya da çatışma olması tehlikesinin kimsenin aklına gelmemiş olması, varlığının ilk yılında Komintern örgütünün içinde bulunduğu kaotik ve şekillenmemiş durumun belirtisidir. Tali veriler, bu yeni hamlede Radek'in rolü olduğunu gösterir. Sekretarya şefleri, Hamburg'da yasadışı bir Komintern matbaası kurmayı başaran Bavyerah bir komünist olan Thomas ve 1918'de Berlin'de Joffe'nin liderliğindeki Sovyet ticaret delegasyonuna katılan, Polonya kökenli bir komünist olan Bronski'ydi; ikisi de Radek'i hapishanede ziyaret edenlerdendi.[33] Batı Avrupa sekretaryası doğuşunu, Ekim devriminin ikinci yıldönümü vesilesiyle, Rusya'ya müdahale edilmesine karşı çıkmaları için dünya işçile

80. Krai«uya Nov', No. 10, 1926, s. 166 7, 171; KTO liderleri hakkındaki yargıları daha sonraları yaşadıkları başarısızlıkları yansılıyor olabilir. Radek'in Almanya'da devrim konusundaki kötümserliği. Rusya'daki devrimin hayalla kalması konusunda da kötümserliğe kapılmasına neden oluyordu, çünkü bütün Bolşevik 1er'in düştlncesinde bu iki devrim halâ birbiriyle sıkı sıkıya bağlantılı görülüyordu. Ruth Fischer *(Stalin and German Communism* (Harvard, 1948). s. 93), Yudeniç saldırısı sırasında Radek'in hapishanedeki odasında durmadan volta attığını ve heran gelebilecek bir felaket haberini beklediğini anlatır.

81. Kopp için bkz. aşağıda s. 297.

82. Radek Berlin'deki Ukrayna temsilciliğine atandığını *The* 77mcî'dan Öğrenmiş *(Kras naya Nov',* No. 10. 1926, s. 162) ve 1919 Martı'nda Moskova'da yapılan sekizinci pani kongresinin beleelerini ancak sekİ7 ay sonra Kopp Berlin'e getirince elde edebilmiş *(a.g.e..* s. 169).

83. *Krasıaya Nov',* No. 10, 1926. s. 167 8; Bronski "ilk devrim dalgasının geri çekilmiş olduğu ve yapılması gereken işin kitleleri bir sonraki dalga için örgütlemek olduğu" konusunda Radek'le aynı fikirdeydi *(a.g.e.,* s. 167). Levi ile Zetkin 1919 Kasımı'nda Berlin'deki dairesinde Radek'i ziyaret ettiklerinde, Radek onlann Batı Avrupa sekreterliği için "tezler" kaleme almalarına yardım elmîş *(o.g.e.,* s. 171).

ıııc çağrıda bulunan bir manifestoyla muştuladı. Eğer Avrupa işçileri Kus devriminin yardımına koşmazlarsa, o zaman Rusya işçilerinin şunu demeye haklan olacaktı: "Biz proletaryanın kurtuluşu için her şeyi feda ellik, siz hiçbir şeyi etmediniz. Bizler özgür insanlar olarak Ölüyoruz, siz Irıse köle olarak yaşamaya mahkûm olacaksınız."[84] Sekretaryanın başlı-nı görevi, Rusya'daki Sovyet rejiminin gidişatı ve başanlan hakkında bilgi verici yayınlar yapmaktı. Ama resmi Komintern belgelerini teslim almak dışında Moskova'yla pek bir teması yokmuş ve herhangi bir siyasi **Nlalü** ya da öneme sahip değilmiş gibi görünüyordu.[85] Komintern'in 1920 Temmuzu'nda yapılan ikinci kongresinde bir konuşmacı onu "sınırlı, dar ve enternasyonal değil belli ölçüde milliyetçi" bir kuruluş olarak tarif ediyordu.[86]

Bu arada KPD'de bir kriz yaşanmıştı. KPD'nin birinci kongresinde çoğunluğun parlamento seçimlerine ve mevcut işçi sendikalarına katılmayı reddetme yönündeki görüşleri kayıtlara geçmişti.[87] 1919 Ocağı'nda partinin Millet Meclisi seçimlerine katı İmam asıyla bu kararların birincisi yerine getirilmişti (gerçi bunun da Özel nedenleri vardı, çünkü meclis mevcut işçi ve asker vekilleri konseylerinin rakibi konumundaydı). Ama sendikalardan çekilme yolunda hiçbir adım atılmış değildi; partinin mevcut liderleri yönetiminde atılacağı da yoktu. Bütün mesele 1919 Ağustosu'n da düzenlenen bir parti konferansında yeniden gündeme geldi; liderler Ocak ayında alınan karardan dönülmesi için baskı yaparken, Hamburglu iki komünist Laufenberg İle Wolffheim'in başını çektiği önemli bir muhalefet grubu bütün komünistlerin mevcut sendikalardan çekilip tek ve kapsayıcı bir komünist sendika kurmalarını istiyordu.[88] 1919 Ekimi'nde Heidelberg semtinde gizlice toplanan ikinci parti kongresinde bu en önemli mesele olarak öne çıktı.

84. *Kommunistiçeskii International,* No. 7 S (Kasım Aralık 1919), col. 1099 102; bu, Kominlem'in resmi dergisinde Balı Avrupa sekreterliğinden bahsedilen çok az sayıda vesileden biridir. Manifestonun garip bir özelliği. Komünist Enternasyonal e daha henüz doğmamış muamelesi yapar gibi görünmesiydi: "Dünya gericiliğinin Enternasyonal'! yeniden doğdu. Dünya devriminin beşiğine karşı, Sovyet Rusya'ya karşı harekete geçiyor. Bu nedenle dünya devriminin Enternasyonalini kurmak şarttır."

85. R. Fischer, *Stalin and German Communism* (Harvard. 1948). s. 134 5; *Bericht liber den 3. Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands {Spartakusbund)* (tarihsiz), s. 77 (Clara Zetkin'in bu konudaki sözleri aşağıda s. 164, not 9 da aktan I mak tadır).

86. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921), s. 590.

87. Bkz. yukarıda s. 105.

88. O. K. Flectheim, *Die KPD in der Weimarer Republik* (Offenbach. 1948), s. 59.

Bu noktada, o sıralarda ayrıcalıklı hücresinin imkânlarından yararlanmakta olan Radek müdahale etti.[89] Bolşeviklerin parlamento seçimlerine ve İşçi sendİkalanna katılma lehindeki öğretisi gayet açıktı ve hiçbir ikircik taşımıyordu, Radek de bu öğretiyi yorumlayan, Heidelberg kongresinde okunan ve daha sonra **KPD** tarafından ayrı bir kitapçık olarak yayımlanan bir konuşma metni yazdı.[90] Ama kongrenin başlamasından kısa bir süre önce, Ruth Fischer Radek'i ziyaret edip Bronski'nin bir mesajını iletti; bu mesaja göre Levi kongreye, seçimlere ve sendikalara katılmayı onaylamakla kalmayıp ona karşı oy kullananları da partiden ihraç edecek bir önerge sunmak niyetindeydi. Bu bilgi KPD'nin küçüklüğünden ve tecrit edilmişliğinden zaten rahatsız olan[91] ve onu iyice önemsiz bir siyasi hizip konumuna İndirecek bir bölünmeye bütünüyle karşı olan Radek'i telaşa düşürdü. Çabucak Levİ'ye bir mektup yazıp ondan meseleyi bir disiplin değil İkna meselesi haline getirmesini ve partiyi bölmemesini rica etti ve mektubu Heidelberg'e götürmesi için Ruth Fischer'e verdi.[92] Son anda gelen[93] bu uyarıyı umursamayan Levi, tezlerini kongreye değiştirmeden sundu ki bu tezlerin son maddesi bunlarda ortaya konan go

89. Radek'in yedi yıl sonra söylediklerine bakılırsa, Levi'den aldığı ve onun Hamburg grubunun bakış açısına yaklaştığını gösteren mektup yüzünden müdahalede bulunmuş *(Krasnaya Nov'*, No. 10,1926, s. 166 7); ama o zamanki hiçbir belge bunu doğrularmış gibi görünmüyor.

90. K. Radek, *Zur Taktik des Kommunismus: Ein Schreiben an den Oktober Parteitag der KPD* (Hamburg, 1919); Radek Hamburg grubunun görüşlerini Proudhonculukla, anarşizmle ve Amerikan Dünya Sanayi İşçileri grubunun sendikal izm iy le karşı laştınyor ve buna "yeni Hamburg Amerika haltı" adını veriyordu (a.g.e., s. 10 11).

91. Kendi söylediklerine göre, Radek o sıralarda USPD'nin sol kanadıyla söz konusu partide bölünmeyi teşvik etmek amacıyla temas kurmak istemekle kalmamış, ama SPD'den gelen az sayıdaki ziyaretçilerinden biri olan *Vorwärts* dergisinin editörü Stampf e/ e, Sovyet ler'i dinilmek koşuluyla müstakbel bir karşı devrimci *putsch'u* savuşturmak amacıyla KPD ile SPD arasında bir "geçici blok" kurulmasını da önermiş ve Stampfer bu koşulu reddetmiş *(Krasnaya Nov'*, No, 10, 1926, s. 167,170). Anlaşılan, Laufenberg ile Wolffheim da ziyaretine gelmişler (R. Fischer, *Stalin and German Communism* (Harvard, 1948), s. 92); yedi yıl sonra, ortodoksinin iyice sertleştiği bir zamanda yazdığı için, isyancı bir grubun liderleriyle kurduğu bu temastan bahsetmemiş. Radek'in o zamanki görüşleri konusunda anlattıktan daha sonra olup bitenlerden etkilenmiş olabilir; daha sonraları ortaya çıkan "birleşik cephe" taktikleri konusunda olduğu kadar açık seçik bir biçimde öngörmüş değildir muhtemelen. Ama anlattıkları, başka kanıtlarla doğrulanabilecek şeylerle büyük ölçüde örrüşmektedir.

92. *Krasnaya Nov'*, No. 10, 1926, s. 168; R, Fischer, *Stalin and German Communism* (Harvard, 1948), s. 207. *A.g.e.,s.* 118 19'da bu kongreye daha önce yapılan atıf yanıltıcıdır: Muhalefete kongrenin son toplantısının bildirilmemiş olmasının nedeni, çoktan partiden ihraç edilmiş ol mal andır.

93. P. Levi, *Was Ist das Verbrechen? Die Män Aklion oder die Kritik daran*:? (1921), s. 29a göre, Radek'in mektubu "kongrenin açılışından yan m saat önce" alınmış, Radek bunu

nişleri kabul etmeyenlerin partiden ihraç edileceği şeklindeydi.[94] Tek tek meseleler hakkında çok yakın sonuçlarla biten çeşitli oylamalarla süren sıkı bir mücadelenin ardından, önergenin tamamı on sekize karşı otuz bir oyla kabul edildi ve azınlıkla kalanlar kongreyi terk etti.[95] Bölünme haberi Moskova'ya resmi Alman radyosu yoluyla ulaştı. Anlaşılan Lenin, "Sol" bir muhalefet olduğu dışında azınlıktakiler hakkında hiçbir şey bilmiyordu. Bağımsız olarak Radek'le aynı sonuca ulaşan Lenin, o sırada en önemli şeyin "Kautskyciler"e karşı Sol'un birleşmesi olduğunu düşünüyordu ve Alman partisinin merkez komitesine endişeli bir mektup yazarak, "temel mesele üzerinde (burjuva parlamentarizmine karşı Sovyetler iktidarı lehinde) anlaşma varsa", bölünmeden her ne olursa olsun kaçınılmasını isledi: "Enternasyonal bakış açısından Alman Komünist Partisi'nin birliğinin yeniden oluşturulması hem mümkün hem de şarttır".[96] Anık çok geçti; çünkü ihraç edilen muhalefet, KPD'nin 50.000 üyesinin hemen hemen yarısını ve Kuzey Almanya ve Berlin'deki neredeyse bütün üyelerini kendi bünyesine katan ayn bir Alman Komünist İşçiler Partisi (KAPD) oluşturma çabalanna girişmişti bile. Ama Komintern'in kurulmasından sonra, ciddi bir muhalif azınlığın parti ortodoksisi gerekçesiyle parti liderleri tarafından ihraç edilmesinin İlk örneğinin, Alman Komünist Partisİ'nde ve hem Lenin'in hem de Radek'in muhalefetine rağmen gerçekleşmiş olması kayda değer.

Heidelberg'deki bölünme KPD'deki temel bir zayıflığın, Moskova'da kilerin hâlâ şüphelenmedikleri bir zayıflığın nedeninden çok semptomla nndan biriydi. 1919 yazı ve sonbahannda devrimci dalga Orta Avrupa'da hızla geri çekiliyordu. Münih ve Budapeşte'nin başarısızlıkları kitlelerin devrim inancından geri kalanları da tüketti. O acımasız 1918 19 kışında mevcut düzene meydan okumuş olanların asıl derdinin toplumsal ya da siyasi devrimden çok banş ve ekmek olduğu onaya çıkmıştı. Almanya'da

kabul etmez *(Krasnaya Nov',* No. 10, 1926, s. 168); ama Radek'in mektubun, kendisinin kongreye yaptığı konuşmayla "aynı zamanda" yazılmış olduğu iddiası İnandıncı değildir.

94. *Bericht über den 2. Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund)* (tarihsiz [? 1919]), s. 4 6.

95.yt.gc.. s. 42. Kongre kayıtlan, Wblffhei m'in partinin federal bir yapıda olmasını RS FSC örneğinin de doğruladığı iddiasına karşı çıkan *(a.g.e* , s. 35) ama anlaşılan görüşmelerin başka hiçbir yerinde söz almayan, adı belirtilmeyen bir "Üçüncü Enternasyonal temsil cisi'nin varlığını ortaya çıkanyor. Söz konusu kişinin kimliği meçhul, ve Moskova'yla teması varmış gibi görünmüyor.

96. Lenin, *Soçineniya,* c. XXIV, s. 502 3; Lenin devrimin ilk haftalannda can alıcı önem taşıyan Alman Sovyetleri sorununun çoktan ölmüş olduğunu farkında değildi.

KPD. bu koşullar karşısında, dolaysız devrimci eylemi hedefleyen bir kille partisi anlayışından, siyasi açıdan hâlâ olgunlaşmamış olan killelere nüfuz edip onlara bilinç aşılamayla ilgilenen bir liderler grubu anlayışına dönmekle zorlanmadı: Zaten bu ikinci bakış açısı üzerine kurulmuş olan S patlak usbund'un geleneğini ve adım miras almıştı. Nitekim, Radek toy KPD'yi Rus çizgisinde şekillendiren Moskovalı kahin pozunu takınır ve Berlin'de de o şekilde kabul edilirken, aslında tek taraflı bir etki söz konusu değildi; kolay etkilenen biri olan Radek'in Almanya'nın içinde bulunduğu koşullara olan aşinalığı yüzünden farkına varmadan ve fark edilmeden daha ihtiyatlı Spartakist geleneğin safına geçmiş olduğunu söylemek de yanlış olmaz. Heidelberg kongresinde okunan metni geleneksel devrimci heyecanla kaleme alınmıştı, ama metnin yazarının Macaristan'daki Sovyet rejiminin çöküşü için teselli ararken kullandığı sözler, derin bir karamsarlık tınısı taşıyordu:

Dünya devrimi, birden fazla yenilgi beklememiz gereken çok yavaş bir süreçtir. Her Ülkede proletaryanın diktatörlüğünü birkaç kere kurmak zorunda kalacağına ve en sonunda zafer kazanana kadar bu diktatörlüğün yıkıldığım birkaç kere göreceğine şüphem yok.[y7]

Levi'nin kaleme aldığı ve kongrenin kabul ettiği "Komünist tikeler ve Taktikler Üzerine Tezler"in ihtiyatlı tonunu da bu haleliruhiye belirlemişti:

Tek bir darbeden değil binlerce yıldır ezilen ve bu yüzden de doğal olarak henüz görevinin ve gücünün tam olarak farkında olmayan bir sınıfın uzun, inatçı mücadelesinden ibaret olan devrim, bir yükseliş ve düşüş, med cezir sürecine tabidir... Belli bir Örgütlenme biçimine dayanarak kitle hareketleri yaratılabileceği ve bu yüzden devrimin bir örgüı biçimi meselesi olduğu anlayışı, küçük burjuva ütopyacılığına geri dönüş olarak görülüp reddedilmektedir.[98]

Son olarak, 1919 Kasımında Radek, Levi ile Zetkin'in Komintern'in Balı Avrupa sekretaryası için tezler kaleme almalarına yardım ettiğinde, taktik buyrukları çerçeveleyen başlıca vurgu, "devrimin, Avrupa ölçeğinde bile, uzun bir süreç olacağı" varsayımıydı; Radek'in açık yüreklilikle itiraf ettiği gibi, Moskova'ya döndükten sonra bu varsayım yüzünden Bu harin onu azarlamış tır." Sadece Avrupa'da izlenecek komünist taktikler

97. K. Radek, ***Zur Taktik des Kommunismus: Ein Schreiiren an den Oktober Parteitag der KPD*** **(Hamburg, 1919). s. 5.**

98 ***Bericht tilv den*** **2.** ***Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands iSpaila kuslwnd)*** **(tarihsiz f ? 1919]), s. 61.**

90. ***Krasnaya Nox'.rio.*** **10. 1926. s. 171 2.**

konusunda Bolşevik liderler arasındaki görüş ayrılıklarının değil, aynı /amanda Avrupa devrimci harekecinin kapsamı ve gelişimi hakkında Moskova'daki temel yanlış anlamanın ilk belirtilerinin de bu dönemde görüldüğü söylenebilir. Almanya'nın durumunu yakından görmüş olan Radek bu yanlış hesaptan diğer bütün Bolşevik liderlere göre daha az etkilenmişti.

Belli başlı diğer ülkelerde gelişmeler bu kadar ilerlememişti ve umutlar henüz deneyimin sınamasına maruz kalmamıştı. İtalya'da durum, başlangıçta geniş tabanlı İtalyan Sosyalist Partisi'nin (PSI) savaşa tutarlı bir biçimde karşı çıkmış olmasıyla belirlenmişti. Milliyetçilik ve sosyalizm karşı kamplarda yer alıyordu ve Mussolini gibi milli davanın hizmetine koşan sosyalistlere dönek gözüyle bakılıyordu. PSI Bolşevik devrimini, toplumsal programı zemininde olduğu kadar banş çağrısında bulunması nedeniyle de ateşli bir sempatiyle selamladı; parti sekreteri ve sekreter yardımcısı olan Lazzari ileBombacci 1918 başlarında coşkularım gösterdikleri için tutuklanıp hapishaneye gönderildiler. 1919 Martında Komintem'in kuruluş kongresi İçin Moskova'ya hiçbir İtalyan delegenin gidememiş olmasına rağmen, PSI hemen yeni Enternasyonal'e bağlılığını ilan etti. Bu bağlılık 1919 Ekimi'nde Bologna'da yapılan bir parti kongresinde onaylandı; parti dergisi ***Avanti'nin*** editörü Scrrati'nin liderliği ve ilhamı ile bu kongıede Bolşevikler'inkine yüzeyde oldukça yakın bir program siyası ve ekonomik İktidarın proletarya tarafından güç kullanarak ele geçirilmesi benimsendi ve Komintern "dünya proletaryasının organı" olarak selamlandı. Öte yandan, kongrede en azından üç azınlık grup ortaya çıktı; Turati liderliğindeki, konumu Almanya'daki SPD'nirıkinc benzeyen "reformistler"; Lazzari liderliğindeki, genel bakış açısı barış yanlısı olan ve kabaca USPD'ye lekabül eden "merkezciler" ve Bordiga liderliğindeki, parlamentoya girmeye ilkesel olarak karşı olan "Solcular". Ayrıca adını çıkardığı dergi ***Önüne Nuavoûan*** alan veGramsci, Tasça ve Togliatti liderliğindeki bir Torino grubu da fabrika konseylerinin önemi üzerinde ısrarla duruyor ve başka yerlerdeki tezgâhtarlar hareketi gibi, muğlak sendikalist görüşler benimsiyordu. Ama kimse bu grupların herhangi birini partiden ihraç etmeyi düşünmüyor, parti de sahiden eklektik bir üye profili olan bir organ olarak kalıyordu. Komintern liderleri hâlâ titizlenme lüksüne gİremiyorlardı. Lenİn "komünizmin bu parlak zaferi"ni selamlıyor ve burada sergilenen örneğin Alman partisindeki anlaşmazlıkların giderilmesine hizmet edeceğini umuyordu, ama parti içindeki "açık ya da gizli oportünistlere" karşı dikkatli olunması uyarısında bulunmayı

ihmal etmiyordu. Bir tek partinin eski "sosyalist" adını korumasına üzülüyordu.[100]

İngiltere'de muhtemel bir komünist hareket düzensiz, sistematiklikten uzak bir biçimde gelişiyordu; Lenİn bu konuda Sylvia Pankhurst'un 1919 Temmuzu'nun ortalarında yazdığı ve Moskova'ya Ağustos ayı sonlarında ulaşan bir mektuptan ayrıntılı ve oldukça doğru bilgiler edinmişti. Mektupta İngiltere'deki yedi Sol grup ya da parti listeleniyordu; (1) Hiçbir şekilde sosyalist sayılamayacak olan sendikacılar ve İşçi Partisi; (2) banş yanlısı ve çoğunlukla dindarca bir bakış açısını benimseyen Bağımsız İşçi Partisi (ILP); (.») eski Sosyal Demokrat Federasyon'un uzantısı niteliğindeki, devrimcî bir programı olmasına rağmen parlamentoya katılmaya inanan İngiltere Sosyalist Partisi (BSP); (4) kendilerine İşçi Komitesi Harekeli adını veren, bilinen sendika ve parlamento yöntemlerini işe yaramaz görüp reddeden ve işçilerin "doğrudan eylem"iyle devrim yapılabileceğine inanan tezgâhtarlar örgütü; (5) aslen İskoçya'da faaliyet gösteren ve 1918 Aralığı'nda yapılan genel seçimlerde birkaç parlamenter adayı çıkarmasına rağmen tezgâhtarlar hareketiyle bağlantılı olan ve onun doğrudan eylem inancını paylaşan Sosyalist İşçi Partisi; (6) aslen feminist hareketin bir uzantısı niteliğindeki, o sıralarda Londra'nın doğu yakasında takipçileri olan, parlamentoya girmeyi reddeden ve I919'da Whitsun'da yaptıkları kongrede İngiliz Komünist Partisi adını alan Sosyalist İşçiler Federasyonu (Sylvia Pankhurst'un üyesi olduğu örgüt); ve (7) Benzer görüşlere sahip bölgesel bir grup oluşıuran Güney Galler Sosyalist Cemiyeti. Bu grupların bazıları arasında birleşme olasılığı üzerinde daha önceleri yapılan tartışmalar, en ciddi ihtilaf konusunun parlamento seçimlerine katılmanın istenip istenmemesi olduğunu gösteriyordu. Sylvia Pankhurst Lenin'e, ondan parlamento aleyhine ve doğrudan eylem lehine amirane bir beyan koparma umuduyla yazmıştı. Lenin şahsen parlamento seçimlerine katılmamanın bir hala olduğunu düşündüğünü söyleyerek ihtiyatlı bir cevap verdi. Ama "Sovyet iktidarını yürekten destekleyenler" arasında bu tali mesele yüzünden bir bölünme yaşanması daha da üzücü bir hata olurdu. Eğer bu konuda birliğe ulaşılamıyorsa, o zaman aralarındaki tek fark mevcut burjuva parlamentosuna karşı takındıktan tavır olan "iki komünist parti, yani burjuva parlamentarizmin den Sovyet iktidarına geçmekten yana iki parti" olması "tam birlik yönünde ileri bir adım" olacaktı.[101] IKKI'dan Komintem'e üye bütün partile

100. Lenin, Snçiwmvu. c. XXIV. s. 475, 504.

re bu "İkincil" mesele üzerinde farklı görüşler beslemenin kabul edilebilir olduğu yolunda bir genelge gönderildi.[102] Ekim ayında BSP Komin tern'e bağlılığım ilan etmesine rağmen, bu genelge herhangi bir etki yaratmış gibi görün mıi y or.[103]

Fransa'da durum daha da moral bozucuydu. Marx'in (orunu Longuet' nİn önemli adamlarından biri olduğu Fransız Sosyalist Partisi, hâlâ ağırlıkla "reformisf'ti; Confédération Générale de Travail ise sendikalistti. Fransız Sosyalist Partisi savaşı aktif olarak desteklemiş ve kazanılan zaferin prestijinden pay almıştı; İngiliz İşçi Partisi'nden sonra İkinci Enternasyonalin en güçlü savunucusuydu. Savaşa karşı olan az sayıda Fransız, sendikalisti Zimmerwald Konferansı'nda temsil edilmiş ve ihtiyatlı davranarak "uluslararası ilişkilerin yeniden tesisi komitesi" adıyla örgütlenmişlerdi. 1919 Mayısında, kitlesel grevler dalgasının Sol'a yeni umutlar vermesinden sonra, bu topluluk kendini Loriot ve Rosmer'nin liderliğinde "Üçüncü enternasyonal'e bağlılık komitesİ"ne dönüştürdü.[104] Ama grup etkisiz kaldı ve Moskova'yla pek temas kuramadı. Bolşevik liderler arasında, bu grubun başlıca üyelerini şahsen en iyi tanıyanı, savaşın yaklaşık İki yılında Paris'le kalmış olan Troçki'ydİ ve Komintern'in dergisinde onlara hitaben bir açık mektup yayımlayarak "Fransa'da komünizm davasının dürüst emin ve sağlam ellerde" olduğuna duyduğu güveni İfade etti.[105] Ekim sonunda Lenin Loriol'dan mektupla bir selam aldı ve ona verdiği cevapta "Longuet tipi oportünisller'e karşı uzun bir mücadele verileceği öngörüsünde bulundu; bu cevap grubun dergisi ***La Vie Ouvrière*** de 1920 Ocağı'nda yayımlandı.[106]

Amerika Birleşik Devletlerinde 1919'dan önce en Önemli üç aşırı Sol parti, batı eyaletlerinde çok taraftara sahip yan devrimci bir sendikalist örgüt niteliğinde olmasına rağmen açık seçik bir siyasi programı olmayan Dünya Sanayi İşçileri (1WW), Eugene Debs'in Sosyalist Parti'si ve 1914' te ölmeden Önce ABD'dekİ en önde gelen Marksist teorisyen olan Daniel de Leon'un kurduğu Sosyalist İşçi PartisÎ'ydi; 1916'dan sonra savaş yüzünden Sosyalist Parti de Sosyalist İşçi Partisi de bölünmüştü. Savaş sı

101. Sylvia Pankbursı'un meklubu. Lenin'in cevabıyla birlikle. *Kommıınistiçeskiı International,* No.5 (Eylül 1919). col, 681 4'ıe imzasız olarak yayımlandı; Lenin'in cevabı şuradadır; *Soçineniya,* c. XXIV, s. 437 42.

102. *Kommunistiçeskii Inıernaisiona!,* No.5 (Eylül 1919), col. 703 8.

103./ t.s.e., No.7 S(Kasım Aralık 1919), col. 1114.

104. G. Walter, *Histoire du Parti Communiste Français* (1948), s. 23 4.

105. Troçki, *Soçineniya.* c. XIII, s. 123 6.

106. Lenin, *Soçineniya. c.* XXIV; Longue! *o* şualarda "merVezıyeıçı" bir konumdaydı.

rasında Lenin, 1916 yılında New York'la olan Kollonlay'dan Sosyalisı İşçi Partisi ve onunla Sosyalist Parti arasındaki İlişki hakkında araştırmalar yapmasını istedi[107] ve Şubat devriminden sonra, şüphesiz Kollonlay'dan aldığı bilgilere dayanarak, Sosyalist İşçi Partisinden ve "oportünist Sosyalist Parti içindeki enternasyonalist unsurlar"dan umut beslemeye başladı.[108] Ama Lenin'in Ekim Devrimi'nden sonra bir süre temasta olduğu Amerikalılar,[109] herhangi bir partiye üye olmayan genç bir entelektüel olan John Reed ve Sosyalist İşçi Partisini reddettiği Reİnstein'dan ibaretti; 1918 Ağustosunda ABD'ye 1905'ten sonra göç etmiş bir Bolşevik olan Michael Borodin, Moskova'ya dönüp Amerikan İşçilerine ondan bir mektup gölümıeyi teklif ettiğinde. Lenin'in yazdığı mektup genel bir propaganda havasındaydı ve her türlü parti meselesini incelikle görmezden geliyordu.[1'0] Birkaç aşırı Sol grubu bir Amerikan komünist partisi kurmak amacıyla I Eylül 1919'da Chicago'da düzenlenen bir konvansiyona delegeler göndermeye sevk eden şey, ülke içinden bu yönde herhangi bir baskı gelmesi değil, Komintem'in doğuşunun verdiği ivmeydi. Ama iyimserler Amerikan işçi hareketinde coğrafi dağınıklığın, ırksal ve dilsel farklılıkların, halinden memnun ve tuzu kuru işçilerin oluşturduğu görülmedik ölçüde geniş bir tabakanın varlığının yarattığı bölücü eğilimleri azımsamalardı. Konvansiyon hiçbir surelte lemsil edici nitelikte sayılmazdı; üs

107. Lenın, *Soçineniya.c.* XXIX, s. 237. 290.

108. *A.g.e..* c. XX, s. 128. Ekim devriminden sonra, Lenin, de Leon'un bazı yazılannı okumuş ve "de Leon'un bu kadar büyük ölçüde ve bu kadar erken bir larihle Ruslarla aynı düşünce çizgisini izlediğini görünce şaşırmıştı", "de Leon'un, temsilin bölgelere göre değil sanayilere gore yapılması gerekliği teorisi Sovyet sisteminin esasıydı" (A. Raıısome, *Six Weeki in Roma in 1919* (1919). s. 80 1): Lenın hemen hemen aynı sıralarda Amerikalı muhabir Roben Minora da "bir Sovyet Yönetimi fikrini ilk formüle eden kişi Amerikalı Daniel de Leon'du" demiştir *(The World* (New York), S Şubat 1919)

10" I913ïe ABD'ye göç elmiş. I?)7'de de ülkesine gen dönmüş eski bir Bolşevik olan Vnlod.ırski pek "Amerikalı" sayılmazdı: 1918 Haziranında Petrogradda bir suikasi ".onucu olduruldu.

110. Lenın, *Soçineniya, c.* XXIII, s. 170 89. Mektubu yukanda s. 92'dc aktarmıştık; Lenİn o şualarda komünizmi yaymaktan çok ış savaşta kendilerini korumakla ilgileniyordu. Devrimin geleceğiyle ilgili en ilginç yorum mektubun son la ondaydı: "Enternasyonal devrimin kaçınılmaz üzerine bahse giriyoruz, ama bu devrimin belli bir kısa dönem içinde kaçınılmaz olduğu üzerine bahse girecek kadar aplal olduğumuz anlamına gelmez hiçbir surette. Biz ülkemizde iki büyük devrim, 1905 ve 1117 devrimlerini gördük ve devrimlerin siparişle yada anlaşmayla yapılmadığını biliyoruz " Marksistler bile ABD'de devrimi her zaman çok uzak bir olay olarak görmüşlerdir. Lenin'in Eylül 1919 tarihinde "Amerikan işçilerine" hitaben kaleme aldığı mahul meklup. aslında *Christum Science Monitor* dergisinin bir muhabiriyle yapılmış bir röportajdı *Uı g e.*, c. XXIV, 465 6, nol 150) ve komünizm ya da devrim konularına hiç girmiyordu.

ielik Chicago'da toplanan delegeler kendi aralannda bile anlaşamadılar. Iın sonunda konvansiyondan iki ayrı parti çıktı: Başını John Reed'in çek lİği Komünist İşçi Partisi ve Louis Fraina'nın liderliğini yaptığı ve daha çok Avrupa'dan yeni gelen göçmenlere hitap eden Amerika Komünist Partisi.[1]" Komünist İşçi Partisi'nin oluşturulduğu ve Komİntern'e bağlılık beyanı yapılan karar metni, Komintern'in resmi dergisinin o yıİki son sayısında yayımlandı;[112] Moskova'da bu iki parti arasındaki tanışma konusu üzerinde başka bir bilgiye ulaşılabildiği şüphelidir.[10]

Daha küçük ülkelerde 1919 yılında komünist partilerin gelişme tablosu aynı ölçüde karmakarışıktı. Polonya Komünist Partisi 1918 Aralığı'n da. Polonya ve Litvanya Krallığı Sosyal Demokrasisi ile Polonya Sol Sosyalist Partisi'nin (Polonya Sosyalist Partisi 1905 yılında Sağ ve Sol partilere ayrılmıştı) birleşmesiyle kurulmuştu. Bu parti birkaç hafta yerel Sovyetlerin iktidarı ele geçirdiği Dombrowa kömür havzasını kontrol etti ve Varşova ile Lodz'daki işçi hareketlerini hâkimiyetine aldı."[4] Gelgeldim, 1919 başlarında batılı İtilaf Devletlerinin desteklediği yeni Polonya Hükümeti komünist ayaklanmayla başa çıkmayı başardı ve bütün ülkede otoritesini yeniden kurdu; Marhlevski (Kraski adıyla) Komintern'in Mart'taki kuruluş kongresine katıldığı zaman, adına konuştuğu Polonya Komünist Partisi çoktan eziyet görmüş ve yan yasadışı bir örgüt haline gelmişti çeyrek yüzyıl da bu statüde kaldı. Sol kanadı (Tesnyaki. yani "Darlar" adıyla anılan grup) tarafından ele geçirilen Bulgar Sosyal Demokrat Partisi, 1919 Mayısı'nda ciddi bölünmeler yaşanmadan kendini Bulgar Komünist Partisi'ne dönüştürdü ve böylece Komintern sallarına Rusya dışında, tanışılmaz bir şekilde Bolşevik yapıdaki tek bir kille partisi kanlmış oldu. Açıkça beyan ettiği Marksizm'ine Lutherci ve anarşist unsurlar da kalarak kendine özgü bir öğreti oluşturmuş olan Norveç İşçi Partisi, Komintem'e adını değiştirmeden katıldı. Gevşek ve çeşitii unsur

111. İtalyan kökenli olan Fraina, *The Pıatetaıtan Revolution in Russia* (New York, t y 18> başlığıyla. Lenin ve Troçki'nin yazı ve konuşmalarından oluşan bir seçkiyi yayıma hazırlamıştı.

112. *Kommunistiçeskii International,* No. 7 8 (Kasım Aralık 19191, col. 1113 14.

113. 1920 Haziranı'nda Amerikan Komünisı İşçi Partisi'nin ikinci Komintern kongresine sunduğu bir raporda bu gelişmelerle ilgili bir ı?ah bulunur *(Berichte zum Zweiten Kongress der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1921), s. 367 8). Daha sonra yayımlanmış olan Amerikan kaynakları çok sayıda olmasına rağmen çelişkili ve dağınıkır: gerçekten O zamana aıl çok az belge kalmış gibi görünüyor.

114 Şurada Polonya Komünist Partisinin kökenlcnne dair ayrıntılı bir açıklama bulunur 77;.' *Anıeıırau Slavic and East Em.i/ v.iii Review* (New York), c. XI (1952), s. 106 22.

lardan oluşan yapısı İtalyan Sosyalist Partİsi'ninkini andırıyordu; ve bu iki parti de daha sonralan Moskova'nın başına aynı dertleri açacaklardı. Varlığının ilk yılında Komintern'e katılan diğer Avrupa partilerinin çoğu, esasen entelektüellerden oluşan ve ülkelerinin siyasi hayatı üzerinde hiçbir etkileri olmayan küçük sekter gruplardı. Bunlar arasında, Hollanda partisi en güçlü yerli köklere ve işçiler arasında belli bir desteğe sahip olan partiydi; ama aynı zamanda güçlü sendikalist eğilimleri olan, orto doksiden en uzak ve Komintern disiplinine en az uyan parti de oydu. Aralarında Macar ve Fİn partilerinin de bulunduğu başka bazı partiler esasen Moskova'da oturan sürgünlerden oluşuyordu.

Yani Moskova'nın neredeyse bütünüyle tecrit edilmiş olduğu **o** gerilimli 1919 yılında, Sovyet Rusya'nın Komintem'in kuruluşundan almayı umduğu dolaylı teşvik bile fiili olmaktan çok faraziydi. Çiçerin o sıralarda yayımlanan bir kitapçıkta, Komintem'in kuruluşuna "bu yılki dış politikamızın bütününe damgasını vuran en büyük tarihsel olay" diyor ve Sovyet dış politikasının "devrim ile eski dünya arasında verilen dünya çapındaki mücadeleyle daha da yakından özdeşleştiğini" İlan ediyordu.[115] 1919 Aralığı'nda toplanan yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi, bunu "dünya tarihinin en büyük olayı" ilan ediyor ve "Sovyetlerle Komünist Enternasyonal arasında en yakın bağın kurulması, bütün dünya işçilerinin ve köylülerinin çıkarları gereğidir" sonucuna varıyordu.[116] Ama yeni Enternasyonal henüz işleyen bir siyasi örgütün özelliklerinden hiçbirine temsil niteliği olan üyeler, etkin bir mekanizma ya da tanımlanmış bir politika sahip değildi. Komintem'e üye olan partiler, bu erken safhada bile, gözden geçirildiğinde, yakın gelecekte hesaplaşılması gereken bir sorun ortaya çıkıyordu. Komintern katı doktriner uyum üzerinde ısrar etme pahasına İtalyan ya da Norveç partileri gibi Solcu kitle partilerinin bağlılığını sağlama almayı mı amaçlamalıydı? Yoksa Levi'nin Heidel berg'de izlediği politika gibi, üyelerin sayısının önemsiz denecek kadar azalması pahasına katı ideolojik disiplin üzerinde mi ısrar etmeliydi? O an İçin, Lenin'in ve diğer Bolşevik liderlerin tavrı, kasti bir ılımlılık tavrıydı; Komintern bir daha hiçbir zaman, yeni partileri bünyesine katmak uğruna görüş farklılıklarına bu kadar hoşgörü göstermeyecekti. Ama yine de bu hoşgörünün belli sınırları vardı. Lenin'in kafası hâlâ, **Ortodoks** sosyal demokratların İkinci Enternasyonal'İn çökmesine neden olmuş iha

115. G. Çiçerin. *Vinesnaytı PolitikaSowtskoy Rossii ıt>Dva Goda (MUi)*, s. 29,32.
116. *S"c:dy Sovetov r Poslanovleniyak* (1939). s. 141 2.

netlerine lakı İmiş durumdaydı. Üçüncü Enternasyonalin yaratılması, her şeyden önce, hainlere karşı samimiyetle enternasyonalisi ve Solcu bütün güçleri bir araya toplama girişimiydi. Bu ağırlıklı amaca bağlı belli bir serbestlik üstü kapalı olarak tanınıyordu: Lenin bu dönemde, en azından devlet tapınması kanserine karşı bağışıklıkları olduğu için pasifistlerle sendikalisilere bile nispeten yumuşak bir tavırla yaklaşabiliyordu. Bu yüzden Almanya'da KAPD'nin KPD'den ayrılmasını kınamış ve hevesle USPD'nin sol kanadı arasında bir ***rapprochement*** kurmaya çalışmıştı; İngiltere'de, parlamento seçimlerine katılma gibi (başka zamanlarda ve koşullarda çok önemli gördüğü) tali meseleler yüzünden bölünmeler yaşanmasına tahammülsüzce yaklaşmıştı. Ama bu, eski tip sosyal demokrat ya da İşçi partilerine, hele hele burjuva partilerine herhangi bir taviz vermek anlamına gelmiyordu. Lenin'in kapılan mümkün olduğunca açmaya yönelik bariz arzusuna rağmen, bu başlangıç dönemine, sosyal demokrat ya da burjuva partilerle bir "birleşik cephe" oluşturmak gibi daha geç dönemlere ait fikirleri yansıtmak ya da Lenin'in doktriner çeşitliliğe görünüşte gösterdiği hoşgörünün, bu ümitsiz anda bile, sadece RSFSC'nin güvenliğiyle ilgili kaygılardan kaynaklandığını varsaymak anakronizm olacaktır.

BÖLÜM 24

DİPLOMATİK YOKLAMALAR

1919 yılı boyunca dört bir yandan düşmanlar tarafından tehdit edilen Sovyet Hükümetinin zayıflığı, onu dış politikada herhangi bir inisiyatif alma gücünden yoksun bıraktı ve hareketlerini hasımlarının peş peşe gelen hamlelerine bağımlı hale getirdi. Sovyet Rusya İle dış dünya arasındaki ilişkilerin bütünüyle kopmasının dolaysız nedeni, İtilaf Devletleri hükümetlerinin iç savaşta "beyazlar"] aktif biçimde destekleme ve Sovyet Hükümcti'ne asi ve düşman hizip muamelesi yapma kararlarıydı. Moskova kendini dünyadan tecrit etmek istemiyordu, onu kasten ve başarılı bir biçimde tecrit etmeye çalışanlar İtilaf Devletleri hükümetleriydi. Nitekim aradaki engellerin yıkılması için İtilaf Devletleri kampındaki, özellikle de yıl boyunca Rus sorunu karşısındaki tavrı göze çarpan dalgalanmalar ve tutarsızlıklar göstermeyi sürdüren İngiltere'deki haletİ ruhiye ve politikanın değişmesini beklemek gerekiyordu. Söz konusu tutarsızlıklar sadece kamuoyundaki değil, hükümet çevrelerindeki keskin farkları da yansıtıyordu. 1919 Nisanı'nda ortaya çıkan ve Sovyet Rusya ile İlişki kurma çabalarının terk edilmesine ve "bcyazlar'a, doğrudan askeri harekât dışında her türlü desteğin verilmesine yol açan politika değişikliği, genelde taahhütlerde bulunmayı kesip mümkünse bir şekilde Sovyet Hükümetiyle anlaşma endişesini taşıyan Liberaller ve İşçi Partisi çevreleri tarafından hiçbir zaman tam anlamıyla onaylanmamıştı ki aynı endişe, bu işi koalisyondaki hassas dengeyi bozmadan yapabileceği sürece Lloyd George tarafından da paylaşılıyordu. Bolşevizmin Avrupa'da yayılacağı korkusu ve Sovyet Hükümetinin "beyazlar" tarafından devrilebileceği umutları, 1919 yazında Bolşevik karşıtı görüşlere yeni bir ivme kazandırmaya yetmişti. Ama halkın artan şüpheciliği karşısında pek de canı gönülden takip edilmeyen bu tavır amacını gerçekleştirmede başarılı olamadı; ve 1919 sonbaharının sonlarında bütün "beyaz" generallerin Kolçak, Denikin ve Yudeniç nefesi tükenmeye başlayınca, başarılı görüldüğü zaman gönülsüzce kabul edilmiş olan ve nafileliği anlaşılınca da kolayca terk edilen bu politikaya karşı görüşler kuvvetli bir biçimde dile getirilmeye başladı.

"Beyazlar"ın bariz başarısızlığıyla birlikte, en nihayet bir uzlaşma siyasetine dönülmesine yol açan diğer etken, ekonomik ihtiyaçların farkına daha çok varılmasıydı. Dünya el yordamıyla "normal" gördüğü duruma geri dönmeye çalışırken, artık paramparça olmuş bir dünya ekonomisi içinde Rusya'nın eskiden işgal ettiği yerle ilgili anılar canlanmıştı. Sırf yönetim biçimine itiraz ediliyor diye dünyanın en büyük ülkelerinden birine uygulanan ticari boykotu belirsiz bir tarihe kadar sürdürmek gittikçe güçleşiyordu. 1 Ağustos 1919'da, o dönemde aşırı Bolşevik karşıtı bir konumda olan *The Times'da* yayımlanan bir mektup, İngiltere'nin Rusya'yla olan ticaretinin geleceği konusundaki endişelerini ihtiyatlı bir dille ifade ediyor ve "savaşın getirdiği yeni koşullan" dikkate alma İhtiyacını vurguluyordu. Bolşevik Devriminden sonra İtilaf Devletlerİ'nİn Almanya'ya uyguladıkları abluka Rusya'yı da kapsayacak şekilde genişletildi ve Almanya'yla aradaki düşmanlık sona erdikten sonra bile sessizce sürdürüldü. 1919 Ekimi başlarında Yüksek Konsey belli başlı tarafsız ülkelerden Sovyet Rusya'ya yönelik mevcut ablukaya (Amerika'nın hassasiyetleri gözetilerek söz konusu ablukadan "ekonomik baskı" olarak bahsediliyordu) katılmalarını talep ederek bariz eleştirileri önlemeye çalıştı; tarafsız ülkelere gönderilen notanın şartlarının biraz kaba saba biçimde aktarıldığı ve bu şartlara uyulmasını talep eden benzer bir nota da Alman Hükümeti'ne gönderildi.[1] Sovyet Hükümeti hemen tarafsız hükümetlere ve Alman Hükümeti'nc sert bir uyarı metni göndererek, İtilaf Devletlerİ'nİn taleplerine uymalarının "bilinçli bir düşmanlık hareketi" olarak görüleceği konusunda onları uyardı.[2] Tarafsızların İlilaf Devletlerİ'nİn talebine verdikleri cevaplar kaçamaklı ya da açıkça olumsuzdu. Alman Hükümeti ise, "Bolşevizm'in yayılmasının bütün halkların kültürüne ve ekonomik hayatına yönelttiği büyük tehlikenin tamamıyla farkında" olmakla birlikte, ablukanın mevcut amaca hizmet etmeyeceğini düşünüyor ve artık Rusya'yla ortak sınırı olmadığı gerekçesiyle affını istiyordu. Nota şu şikâyetle sona eriyordu: "İtilaf Devletleri ve müttefikleri, bir yandan Almanya'ya Rusya'ya uygulanan ablukaya katılmayı Önerirken, bir yandan da Alman kıyı

1. Bu notaların ilk taslağı 21 Ağustos 1919'da Yüksek Konsey tarafından ele alınmış, ama Amerika'nın itirazları dikkate alınarak "abluka komitesi "ne geri gönderilmişti *(Documents on British Foreign Policy. I9I9 I9Ï9; 1st Scries, c.* 1(1947), s. 495. 501 2). Notayı tarafsız Ulkelere gönderme kararı 29 Eylül 1919'da alındı *(a.g.e c.* I, s. 826; notanın metni için bkz. *a.g.e.*, c. I, s. 830). Alman HUkümeti'ne nota gönderme kararı kaydedilmemiştir, ama nola gönderilmiş ve metni basında yayımlanmıştır; melin şurada bulunabilir; C. K. Cumming ve W. W. Petit, *Russian American Relations* (New York. 1920), s. 349 51.

2. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika,* c. II (1926), s. 398 9.

lanna ve Alman gemilerine aynı abluka politikasını uyguluyorlar."[1] İtilaf Devletleri bu talebi yineleme yönünde başka bir girişimde bulunmadılar. Abluka olsun olmasın, Sovyet Rusya'yla ticaret yapmak o an için olacak şey değildi. Ama kimse geleceğe ipotek koymak istemiyordu.

Ablukayı genelleştirme başarısızlığı, tam da "beyaz" orduların hayal kırıklığı yarattığı bir anda yaşanınca, köklü bir cephe değişikliğine zemin hazırladı. Ekim ayının sonunda Batı Avrupa'yı iyi tanıyan zeki bir gözlemci olan Krasin, özel bir mektubunda yeni haletiruhiyeyi gayet doğru teşhis ediyordu:

> Savaşı belirsiz bir geleceğe kadar sürdürmek İtilaf Devletleri'nin işine gelmeyecektir ve eğer Denikin de kış başlayana kadar icabımıza bakamazsa. kı bu da pek mümkün görünmüyor, o zaman mesela İngiltere Sovyel Rusya'yla bir anlaşmaya varıp barışçı ilişkilere girerek Bolşevikler'i siyaset alanında mağlup etmeyi kendi çıkarları açısından daha uygun görmeye başlayacaktır. Belki dc Bolşevik Rusya'yı bu şekilde ele geçirme planının, son iki yılda sürdürülen verimsiz askeri harekâtlardan daha fazla başarı şansı olacakıır.[4]

Lloyd George haletiruhİyedeki değişime o alışılmış hassasiyetiyle cevap verdi. 8 Kasım 1919'da Guitdhall'da yaptığı konuşmada, "Rusya'da barış olmadıkça huzura ulaşmak mümkün değildir" diyerek bir tür sansasyon yarattı.[5] Manidar bir biçimde "bitmek bilmeyen bir iç savaşa müdahale" etmenin maliyetinden bahsediyor, Rusya'yı "müdahale edilmesi tehlikeli bir ülke" olarak adlandırıyor ve "dünyanın büyük devletlerinin bu büyük ülkede barış ve ahengi teşvik etmeleri İçin bir fırsat çıkabileceği" umudunu ifade ediyordu. Beş gün sonra Avam Kamarası'nda ablukaya açıktan saldırarak. Rusya'yı "gıda ve hammadde arzı yapan büyük kaynaklardan biri" olarak tarif ediyordu.[6] Daha sonra, 17 Kasını 1919'da, eleştirmenlerine cevaben, niyeti açıkça müdahale politikasını sona erdi

3. *The Times, 31* Ekim 1919; Bu nota hiçbir belge derlemesinde yer almaz. Reichstag'da bu konu hakkında yapılan tartışma için bkz. aşağıda s. 287, not 3.

4. L. *Krasin, Leonid Krasin. His Life and Work* (larihsiz [19291). s. 111 12; Krasin'in bu kitapla İngilizceyeçevrilen mekıuplannın Rusça asıllan yayımlanmamıştır.

5. 19 Şubat 1919'da Avam Kamarasında yaptığı bir konuşmada da hemen hemen aynı • sözcükleri kullanmıştı *(House of Commons 5ıh Series,* c. CX1I, s. 194): Ama bu konuşma Nisandaki politika değişiminden önceydi,

6 *A g.e* , c. CXXI, s. 474. O sıralarda İngiliz Hıikümeti'nİn kafasını bir pazar olarak Rusya'dan çok bir sancı olarak Rusya meşgul ediyordu. 6 Ocak 1920 tarihli gizli bııTica • et Bakanlığı belgesinde, 1914den dner Rusya'nın dünya tahıl ihtiyacının dome birini karşıladığına ve İngiltere'nin keten ithalatının uçıe birinin Rusya'dan geldiğine dikkaı çekiliyordu: Soz konusu belge "ablukayı kesinlikle sona erdirme ve Rusya'nın tamamıyla girilecek licari ilişkileri kısıtlayacak hiçbir engel koymama" tavsiyesiyle sona eriyordu *(Do*

rip onun yerine Sovyet Rusya ile ticari ilişkiler kurmaya dayalı bir politikayı ikame etmeye zemin hazırlamak olan çok önemli bir konuşma yaptı. Konuşmasının sık sık alıntılanan bir bölümünde "İran'a ve Afganistan ve Hindistan sınırlarına doğru bir buzdağı gibi ilerleyen büyük, devasa ve gittikçe de büyüyen bir Rusya'yı İngiliz İmparatorluğu'nun karşısına çıkabilecek en büyük tehlike olarak gören Lord Beaconsfield"i anıyordu.[7] Bu tez eski Rusya İmparatorluğu'nu yeniden kurmaya çalışan "beyaz lar"ın fena halde aleyhinde, sadece kurucu parçalarına kendi kaderini tayin hakkı vaat etmekle yetinen Bolşevik1er'in de lehineydi.[x] Bu sözler Moskova'da da dikkatlerden kaçmadı. Çiçerin radyoda yaptığı bir konuşmada kapitalist dünyayla İlişkiler konusunda yeni ve manidar bir tavır geliştiriyordu:

İngiltere ile Rusya'nın rejimleri arasındaki denn farklara rağmen aralarında ilişki kurulması gayeı mümkündür... İngiliz müşteri ve satıcı bize ne kadar gerekliyse biz de onlara o kadar gerekliyiz. Barışı ve ülkemizi kalkındırmayı arzulamakla kalmıyor, İngiltere gibi daha gelişmiş ülkelerden gelecek ekonomik yardımlara da çok ilıiyaç duyuyoruz. İngiltere ile yakın bir ekonomik bağlantı kurmak adına fedakârlıklarda bulunmaya bile hazırız... Bu nedenle, İngiltere Başbakanının sözlerini, her iki ülkenin çıkarlarına uygun bu lür aklıselim ve gerçek bir politika gelişıirme yönünde atılan ilk adım olarak memmıniyellc karşılıyorum.[9]

Lenin'in "Sovyet cumhuriyetinin uzun bir süre emperyalist devletlerle yan yana varolmayı sürdürebilmesi akıl alacak şey değildir" ve bu arada "Sovyet cumhuriyeti ile burjuva devletleri arasında bir dizi korkunç çatışma çıkması kaçınılmazdır" demesinin üzerinden daha sadece sekiz ay geçmişti.[10] Bu öğreti terk edilmiş değildi. Lenin'den başlayarak bülün Bolşevik liderler Avrupa'da devrimin sadece zorunlu değil, aynı zamanda eli kulağında da olduğuna kesinlikle inanmayı sürdürüyorlardı. Ama değişen koşullara tepki olarak yaşanan haletiruhiye değişikliği çabuk ve geniş kapsamlı oldu.

cameras on British Foreign Policy. I9I9 I9S9: Ist Series, c. il (1948), s. 867 70). Lloyd George çok alay edilen "Rusya'nın siloları tahılla dolup taşıyor" sözünü 10 Şubaı 1920'de Avam Kamarası'nda yaptığı bir konuşmada söylemişti *(House of Common.' 5th Series,* c CXXV, s. 45)

7. A.g.e., c. CXXI.S.723.

8. 1920 Ocağında Yüksek Konsey'ın Gürcislan, Ermenistan, Azerbaycan, Letonya ve Estonya hükümetlerinin İngiltere tarafından *de facto* tanınma kapsamına alınmaları yönündeki karan, bu yeni politika değişikliğinin bir ürünüydü.

9. 20 Kasım 1919 tarihli Moskova radyosundan aktaran A. L. R Dennis, *The Foreign Policies of Soviet Russia* <1924), s. 380

10. Bkz. yukanda s. 114.

Her iki tarafın bu nabız yoklamaları sayesinde, durum temasların yenilenmesine müsait hale geldi. Aranan bahane, savaş esirlerinin değiş lo kuşunu müzakere etme gereğiyle bulundu. En kötü dönem boyunca bile, İngiliz ve Sovyel hükümetleri ara ara İki taraftan birinin ele geçirdiği önemli ajanları değiş tokuş etmeyi becermişlerdi mesleki karşılıklılığın ilginç bir örneğiydi bu. Ayrıca iki İngiliz Kızılhaç temsilcisi Sovyetler'in elindeki İngiliz esirlere yardım dağıtmayı sürdürmüşlerdi.[11] 1919 Mar tı'nda Bulliıl'e iletilen barış önerilerinden biri her iki ülkedeki esirlerin ve diğer yurttaşların karşılıklı olarak ülkelerine iade edilmelerini içeriyordu. 1919 Mayısı'nda İngiliz Hükümeti bir radyo mesajıyla genel bir esir değiş tokuşu Önerdi; 10 Haziran 1919'da da Çiçerin aynı kanalla bu önerinin ancak "Rus Hükümeti'nin Londra'ya ya da tarafsız ülkelerden birine, İngiltere'deki Ruslarla temas kurması yetkisi verilen bir komisyon göndermesine izin verildiği takdirde" kabul edilebileceği cevabını verdi. Bu koşul uzun süreli bir sıkıntı ve gecikmeye neden oldu ve ancak aradaki buzlar başka yerlerde erimeye başladıktan sonradır ki Kopenhag'da İngiliz ve Sovyet temsilcileri arasında, sadece savaş esirleriyle İlgili meselelerin tartışılmasıyla sınırlı tutulacak bir toplantı yapılması üzerinde anlaşmaya varıldı. Sovyel temsilcisi Litvinov, İngiliz temsilcisi İse O'Grady adında İşçi Partisinden bir parlamenterdi; 25 Kasım 1919'da Kopenhag'da buluştular bu, İtilaf Devletlerinden herhangi biriyle bir yılı aşkın bir süredir kurulan ilk yarı diplomatik temastı.[11]

Ertesi ay başka önemli gelişmeler yaşandı. Es ton ya Hüküınetı'ylc 1919 Eylülü'nde başlamış olan müzakereler, onların komşu devletlerle birlikle hareket edilmediği takdirde Sovyet Rusya'yla barış imzalayamayacaklarını bildirmeleri üzerine kesilmişti:[1]" Bu ret Yudenİç'in harekete geçmesinin hemen arifesinde İngiltere'nin uyguladığı baskının sonucuydu.[1 '1] Yudeniç'in Ekim ayının ikinci yarısındaki yenilgisi, Sovyet Estonya ilişkilerinde neredeyse bir kriz yaratacaktı. Troçki Kızıl Ordu'nun Yudeniç'in bozguna uğramış birliklerini Estonya içlerine kadar takip etme arzusunu dile getirirken, Çiçerin Sovyet kuvvetlerinin Estonya toprağına girmelerinin sadece "İngiliz Liberalleri ile Muhafazakârlarının düşmanlığını kazanmaya" ve "Churchill'İn elini güçlendirmeye" hizmet edeceğini düşünüyordu. Lenin Çiçerin'i destekledi ve Kızıl Ordu dizginlendi, ama

M. ***Documents on British Foreign Policy, 1919 1939 I si Series.c.*** **İti (1949), s. 418**
I ***A.g.c.c.*** **Ill, s. 343 4, 360. 13.** ***A.g.e..*** **c. 111. s. 593. 643 4. 661.**
14 Kliyıçnikov i Sabanın. ***Mezılunarodnaya*** *Politika. C.* **(1 (1926), s. 344 6. 387 8**

Esıonya Hükümetine Estonya'ya sığınmış olan Yudeniç'in birliklerinin silahsızlandınİmasında ısrar eden bir uyarı gönderildi.[16] Bu güçlükler aşıldıktan sonra, 2 Aralık 1919'da Dorpat'ıa. bir Estonya delegasyonu ile başkartıığım Krasin'in yapııği bir Sovyet delegasyonu arasında müzakereler başladı.[17]

Bu arada Komintem'in kuruluş kongresinde bulunmuş olan. ama o anda Rus Kizılhaçı delegesi sıfatıyla hareket eden Polonyalı komünist Marhlevski ile Polonya Kizılhaçı'nı temsil eden Polonyalı delegeler arasında. Pinsk hududundaki ıssız bir bölgede durmuş olan bir tren vagonunda büyük bir gizlilikle görüşmeler yapılıyordu. Sovyet diplomasisinin bu ilginç ve pek bilinmeyen olayı. 2 Kasım 1919'da Sovyet Rusya'nın elinde tuituğu Polonyalı rehineleri salması ve her iki tarafın da rehine alma uygulamasından vazgeçmesi maddelerini içeren bir anlaşmayla ve bir hafta sonra da her iki taraftaki sivil esirlerin .serbest bırakılmasına yönelik ikinci bir anlaşmayla sona erdi.[11]* Ama bu pratik düzenlemeler daha hassas tartışmaların üzerini örten bir perde işlevini de gördü. Müzakereler 1 9 1 9 Ekimi'nin başlarında başladığı sıralarda. Kızıl Ordu iki cephede Petrograd önlerinde Yudeniç'e karşı ve Rusya'nın ortalarında Dcnıkin'e karşı zor durumdaydı; Polonya kuvvetlerine daha fazla toprak bırakan bir geri çekilme yoluyla Polonya müdahalesini önlemek şarttı.[1'1] Bu pla-

is. \(. Byliil 1919'da İngiliz Hükiimcıı Esıonya ve Leıonya hükuıncılcıine 'harı*, yomuı (İL* hiçbir haıekclle bulunmamaları"™ isleyen atıl mesajlar gönderdi *{Doennıenı\ on Ilı imli Fıııeı.Hn Policy, 191» 1939: Isı Sırın,* ı. 1)1 1194"). s 554) İki gün win d Klony.ı l)ı.ı, liri Rjkanı.Taliınıı'dckı İngiliz temsilcisine, Estonya kabinesinin "İngiltere'nin ı/ ııı < lııı,ı<I.ııı barış yapmamaya karar verdiğini", ,ımj 'ıılk j ıçı nedenlerle kamuoyunu uttum edecek İni pcrılc kabilinden dc olsa banş müzakerelerine girmenin sorunlu olduğunu *.ııııul.ı4ı^ııı bıldırjı İd £.< ., e. Ill, s. 558). Gelgelelım. hem Lelonya hem de Estonya hükümetlerinden daha soıır.ı gelen mesajlar la.c.r., c. 111. s. 5o2 4) bu noktada asın bir huzursuzluk okluğunu gösteriyordu; ve 25 Eylül 1919'da, İngiliz Hükümeti Estonya, l.ctonya ve l.ilv.myj hükümetlerine, kendini "Ballık devletlerinin özjjür ıııisijalifi üzerinde herhangi bir b.ı,ıkı uygulamaya yetkili" görmediği ve "Sovyet yetkilileriyle herhangi bir anlaşma yapıp yapmayacaklarına, yaparlarsa da ne mahiyetle bir anlaşma yapacaklarına muhakemelerine zincir vurulmakMzın karar vermenin onlara kaimi;" olduğu yolunda resmi bir mesaj gönderdi *tu e.ee* 111, s. 570).

Ih. Bu olay. Troçki arşivlerindeki 17 Ekım 27 Ekim 1919 tarihli belgelerden lakip edilebilir.

17 Krasın'ın |t ve 9 Aralık 1919 larıhlı f'uı Jı/ garelesınde yayımlanmış olan açılış konuşması ve önerileri şurada lekıaı yayımlanmıştır: L. B. Krasin, *Voprosı* I *nesncı Torgtniı* (1928), s 267 73.

İÜ. Anlaşmaların belgeleri şuradadır: *Krosıuıya Kniga: Sboınik Diploınoıı^eskıı »oku nıenıov „ Russko Polskik Otnoşeniyok, I9IH I920* (1920), s. 70 80.

I " K Radek, *Die Auswärtige Politik Sowjet Russlands* (Hamburg. 1921), s. 5o'da "Pil

nın başarılı olması, Sovyeı müzakerecilerin becerisi ve esnekliğinden çok, PilsudskÎ'nİn Sovyel rejiminin, uzun vadede Polonya'nın bağımsızlığı İçin daha büyük bir tehlikeyi temsil eden "beyaz" generaller tarafından devrilmesini istememesi sayesinde mümkün olmuştur. Öte yandan, çok daha kapsamlı toprak tavizleri verme önerisi bile Pilsudski'yi batılı müttefiklerini terk edip Sovyet Hükümeti'yle resmi bir anlaşma imzalamaya ikna edememiştir; Aralık ayında, Kızıl Ordu'nun en ciddi tehlikeyi geride bırakmasından sonra, müzakereler birkaç yüz Polonyalının birkaç yüz Bolşevikle mübadele edilmesi dışında hiçbir sonuç doğurmadan sona ermiştir. Polonyalıların geçici olarak pasif kalmaları sağlanmış, Pilsudski bunun ötesine gitmemiştir.[20] Bu gizli müzakerelerin başarısızlığından sonra Sovyel Hükümeti, Polonya Dışişleri Bakanının Sovyet Rusya'dan herhangi bir barış önerisi almış olduklarını resmen İnkâr etmesi[21] üzerine, banş müzakereleri için aleni bir öneri götürmüş ve bu öneri dikkate alınmamıştır.[22]

Kolçak'ın Sibirya'da yakalanıp idam edildiği ve Denikin'in Güney Rusya'da nihai bozguna uğradığı 1920 yılı. Sovyet Rusya'yı sadece batılı büyük devletlerin kendilerinden değil, onlann himayesindeki daha kü

sudskî ile yapılan gizli bir anlaşmadan ve bu anlaşmayla Kızıl Ordu'nun belli bir hatla çekildiğinden" bahseder. Troçki arşivlerinde Dcnikin'e karşı sürdürülen askeri harekâtın hâil kıl lık hır aşamada olduğu 14 Kasım 1919'da Polılbüro'mın aldığı, Ukrayna'da Pel! y u fa'ya karşı yapılan harekâtların kesilmek dışında Polonyalıların bülün aleşkes laleplerini kabul etme kararının belgesi bulunur: Pellyura o sıralarda Polonya'dan yardım almaya çalışıyordu (bkz. c. I, s. 279 80).

20. Müzakereler şurada anlatılın Y. Marhlevskİ. *Voyna i Mir Mejda Bttrjuaznoy Pol'şoy Proletarskoy Rossii* (Rusçadan Lehçeye çeviri. 1921), s, 12 15, 38. Bazı aynnlılar ilave eden K Radek, *Die Auswaitige Politik Stm jet RıtsstanJs* (Hamburg, 1921), s 56'ya gore. Pilsudski'ye yapılan öneri "Beresina. Volhıiiniya ve Podolya'ya kadar bulun feeya; Rusyacın verilmesini içeriyordu: Marhlevski'nin Ekim 1920 ateşkesinde Polonya'nın "kendisine 1919 sonbaharında önerilenden çok daha arım" aldığı yolundaki ifadesi bunu doğrulamaktadır. Varşova'daki İngiliz Elçi 3 Kasım 1919'da "Bolşevik Kızılhaç Temsilcisi"nin "Polonyalılara, henüz Polonya kuvvetleri tarafından işgal edilmemiş olan doğu bölgeleri dahil bütün Beyaz Rusya'yı içeren çok cazip önerilerde" bulunduğunu öğrenmiştir. Buna karakteristik bir biçimde. "Polonya'yı ikinci bir Brest Litovsk anlaşmasına dolaştırma" çabası teşhisi konmuştur (Documents *on Bıilılı Foreign Policy, 1919 1939. Isı Set tes.* c. (II (1949). s. 630;.

21. 15 Aralık 1919'da Pilsudski Varşova'daki tngiliere temsilcisine "Bolşevikler banş imzalamaya muhtemelen hazır olsalar da, yaptıkları hiçbir anlaşmaya asla bağlı kalmayacaklardır, ben de onlarla müzakereye girmem" demiştir *(a.g.e.,* elli (1949), s. 787).

22. Kltyuçnikov i Sabanin. *Mezdıııarodnaya Politikti,* c. II (1926), s. 423 4; Varşova'daki İngiliz temsilcisi Polonya H u küm el i'ıı in öneriyi "epey can sıkıcı" bulduğunu rapor etmiş. *(Documents on British Foreign Polie,. 1919 1939: I st Series, c.* Ill (1949). s. 745).

çük batılı komşularından da ayıran tecrit duvarını aşmaya yönelik bu yoklama kabilinden hamleleri kesin bir sonuca bağladı. 14 Ocak 1920'de Paris'te toplanan Yüksek Konsey, Rus kooperatiflerinin tuhaf bir biçimde devrimci dönem boyunca varolmayı sürdürmüş olan Paris bürosunun İki temsilcisini huzuruna kabul etti: Temsilciler "kooperatifin siyasetle işi olmadığı"™, 25.000.000 üyeleri olduğunu, yani "Rusya'nın neredeyse tüm nüfusunun kendilerine dahil olduğunu" ve Güney Rusya'nın ihraç edilecek durumda 10.000.000 (on buğday fazlası olduğunu anlattılar.[2İ] Yüksek Konsey, bu teminatları alınca, iki gün sonra "Rus halkı ile İtilaf Devletleri ve tarafsız ülkeler arasında karşılıklı mal değiştokuşuna izin verme" karan aldığını ilan etti; amaç "Rusya'nın üretim fazlası olan tahıl, keten vs. karşılığında Rusya'ya, halkının çok ihtiyaç duyduğu giysi, ilaç, zirai makineler ve diğer İhtiyaç malzemelerinin ithal edilmesİ"ni sağlamaktı. "Bu düzenlemelerin İtilaf Devletleri'nin Sovyet Hükümeti karşısındaki politikalarında hiçbir değişiklik getirmediği" özellikle belirtiliyordu.[24] Rus ithal ve İhraç mallarının Tüm Rusya Kooperatifleri Merkez Birliği'nde (Çentrosoyuz) toplanması anlamına gelen bu karar, Sovyet Hükümetini hiç rahatsız etmedi. Çentrosoyuz anık bütünüyle Sovyet kontrolünde olduğu için, dış ticaret tekelini yürürlüğe sokmanın elverişli bir yolu olmuştu bu.[25] 23 Ocak 1920'de Çentrosoyuz başkanı Paris bürosuna telgraf çekerek, Sovyet yetkililerinin bu organa. Batı Avrupa, Amerika ve diğer ülkelerin kooperatifleri ve özel şirketleri ile doğrudan ticari ilişkilere girme yetkisi verildiğini bildirdi.[26] Ablukanın kaldırılması büyük simgesel önem taşıyan bir olaydı: Sovyet Rusya'da batılı devletlerle savaşın bitmiş olduğunun ilanı olarak selamlandı. Ticaretin yeniden başlamasının önündeki pratik güçlükler daha sonra ortaya çıkacaktı.

Bu karar başka bir kararı daha hızlandınnış olabilir. Eğer Sovyet Rusya Batı Avrupa'yla ticaret yapacaksa, bu ticarete aracılık yapacak tarafsız, ama Sovyetler'le de arası kötü olmayan bir limana ve takas mekânına sahip olmak gerekiyordu. Estonya'nın başkenti Tallinn bu amaca çok uygun bir yerdi. Sovyet Eslonya müzakereleri hızla ve sorunsuz ilerledi ve 2 Şubat 1920'de bir barış anlaşması İmzalandı.[27] Birkaç gün önce Lloyd George, Polonya Hükümetİ'ne Sovyet Hükümetİ'yle barış İnızalamalannı

23. *A.g.e.*. c. II (1948). s. 868 74.
24. *Documents on British Foreign Policy. 1919 1939: Ist Series*, c. Il (1948), s. 912.
25. Bkz. e. 2, s. 192.
26. Klyİıtnıkov i Sabanın. *Metduharoünaya Politika*, c. Ill, 1 (1928), s. *2 1.*
27. Bkz.c. I. s. 287.

ima eden tavsiyelerde bulunmuştu:[21t] üç hafta sonra da Yüksek Konsey, Londra'da, eğer İtilaf Devletlerİ'ne "Rusya sınırlarına komşu olan topluluklardan" herhangi biri tavsiye almak İçin başvurursa, "onlara kendi çıkarlarına zarar verebilecek bir savaşı sürdürmelerini tavsiye etme sorumluluğunu yûklenemeyeceklerı"ni dile getiren bir bildiri yayımladı.[29] Bu arada 1919 Kasımı'ndan beri Kopenhag'da Litvinov'la yapılan müzakereler, birçok güç dönemeci atlattıktan sonra, en nihayet İngiltere ile Sovyetler arasında esirlerin ülkelerine İade edilmeleri için imzalanan bir anlaşmayla sona erdi; söz konusu anlaşma 12 Şubat 1920'de İmzalandı.[30] Lenin bu olaylardan çıkarılacak hisseyi kısaca ve fazla vurgulamadan şöyle anlatıyordu:

Şiddeti geri püskürtmeyi bildiğimizi gösterdik, ama zafer kazandıktan sonra şiddetten vazgeçmeyi bildiğimizi de gösıerdik.

Başka bir yerde de şöyle diyordu:

Avrupa'ya, mümkün olduğunca geniş hır biçimde kullanmaya çalışacağımız bir **pencere** açlık.[11]

İç savaşın korku dolu anlarından ve çalışmalarından, İtilaf Devletleri'nin "beyazlar" lehine müdahalelerinden sonra, kapitalist dünyayla barış içinde bir arada yaşanacak bir ara dönem başlayacak gibiydi. Tecrit dönemi bitmişti.

1920'nin İlk aylarında Sovyet dış politikasında gelişmeye başlayan yeni tavır, Sovyet Rusya'nın kapitalist devletlerin meydana getirdiği bir dünyada varolmayı sürdürmesinin otomatik sonucuydu. Sovyet Hükü tneli kendini, neredeyse iradesi dışında, dünya devriminin çıkarlarını değil, bütün Rusya hükümetlerinin savunmak zorunda olduğu ulusal çıkarları savunur konumda buldu. Başlangıçta aradaki sürekliliği açıkça kabul etmekten kaçınıldı. Ilılaf Devletleri'nin, barış konferansında Âland Ada ları'nm kaderini "Rus Sovyet Hükümeti"ne danışmadan tayin etmeye çalışmalarını protesto eden melinde, resmen eski Rus hükümetlerinin hak

2S. *Uocuments mı Bı utsh Foreign Policy. I9/0 IQ39: hl Seiles.c.* Ill (1949). s. 8(11 5.
29 *Foreign Relations of the United Stales.* 1920. c. Ill (19.16). 5. 647
.1(1. *RSFSR. Shot ml Detsli uyuscH Dog.norov.c.* I (1921). No. 20. s. *12Q 4; Agra mem Between His Majesty's Of" eritmeni and the Soviet Government of Russia for the Exchange of Prisoners.* Cmcl 587 \ 1920).
II. Lenin. *Soçineniya.* c. XXV, s. 21. 27: Krasin Eslonya'yi "açmayı başardığımız ilk pencere" seklinde larif ediyordu *(Voprosi Vıtesneî Torgovli* (1928). s. 265).

lıırındarı bahsedilmemişti. Ama 2 Ekim 1919 tarihli Sovyet telgrafı hem ulusların kendi kaderlerini tayin hakkına hem de "Aland Adalan'nın coğrafi konumunun Finlandiya Körfezi girişinde olması, bu adaların kaderini Rusya'da yaşayan halkların ihtiyaçları ve taleplerine bağlar" şeklinde siyasi bir argümana başvuruyordu.[33] Dön ay sonra Sovyet Hükümeti 9 Şubat 1920'de Paris'le imzalanan ve Spitzbergen adasını Norveç'e veren anlaşmaya karşı çıkarken Rusya'nın eski anlaşmalardan doğan haklarına atıfta bulundu. Sovyetler'in 12 Şubat I920'de gönderdikleri telgrafta "Spİtzbergen'İn uluslararası statüsü sık sık Rusya, İsveç ve Norveç arasında ya da bu ülkelerin bükıımetleri ile diğer hükümetler arasında anlaşmalara konu olmuştur" deniyor ve "Rusya'nın katılımı olmadan" vc "hatla Rus Sovyet Hükümeti'ne haber bile vermeden" Spitzbergen^n Norveç egemenliğine verilmesine yönelik protesioyu desteklemek İçin 1872 ve 1914 tarihli anlaşmalara atıfta bulunuluyordu.[J] Moskova'da, daha önceleri Pctrograd'dan yönetilen topraklarla hemen hemen aynı topraklar üzerinde kendi adına ve ona sıkı sıkıya bağlı diğer Sovyet hükümetleri adına otorite uygulayan bir hükümetin sırf varolması bile, onu aynı Rus ulusal çıkarlarının koruyucusu haline getiriyor ve üzerine Rus ulusal değerlen, talepleri vc yükümlülüklerinden meydana gelen vc uzun vadede bir kenara atmasının mümkün olmadığı bir miras yüklüyordu; bu koşullar hcııı Sovyet Hükümcli'nin kendi hakkında düşünme tarzım hem de başkalarının onun hakkında düşünme tarzını hissetiinneden değiştirdi.

Daha sonraları 1920 yazında çıkan olayların etkisiyle dünya devrimi umutlarının ve devrimci siyasetin canlanması, o yılın ilk aylarında yapılmış olan birçok şeyi gölgede bıraktı. O sıralarda Moskova'da yaygın olan, iç savaşın bittiği ve barışçı bir yeniden inşa döneminin başladığı inancı, Sovyet dış politikasında, 1920 yazında savaşın yeniden başlamasıyla tersine çevrilen ya da kesintiye uğrayan ve ancak 1921 baharında NEP'in devreye sokulmasıyla olgunlaşan belli süreçleri harekete geçirdi. Nasıl NEP'i doğuran ana fikirler kabul edilip uygulamaya konmadan bir yıl önce müzakere edildiyse,[34] 1920'niıı ilk aylarındaki beyanlarda en nihayet ancak bir yıl sonra benimsenen dış politikaları haber vermiştir. 22 Ocak 1920'de, o sıralarda "Polonya'daki küçük bir istasyonda" Rusya'ya nakledilmeyi bekleyen Radek, Polonya Sosyalist Panisİ'nİn liderlerine bir mektup yazıp onları Pilsudski'nİn Sovyet Rusya'ya karşı savaş ilan et

32. Klıyuçnikov i Sabanın. *Mezdıtıamdnava Pohıı'a,* c. II (!''Î6l. s. 391.
33.A.i>.<?..c. HI, 1, s. 11 12. 34. Bkz. t. 2. s. 255.

me taşanlarına direnmeye çağırdı. "Sovyet Rusya ne milliyetçilik ne de komünizm adına Polonya konusunda hiçbir işgal planı geliştirmiyor" diyor ve özellikle "militan komünizmi" reddediyordu.'[5] 28 Ocak 1920'de Sovnarkom Polonya kuvvetleri ile Kızıl Ordu arasında bir sınır çizgisi çizme konusunda müzakerelerde bulunmak için Polonya Hükümeti'ne bir kere daha çağrıda bulundu. Ama gönderilen mektubun diplomatik bir dille kaleme alınmış olması yeni ve beklenmedik bir şeydi:

Halk Komiserleri Konseyi. Sovyeı Hükümeti'nin Almanya'yla ya da başka herhangi bir ülkeyle doğrudan ya da dolaylı olarak Polonya'yı hedef alan hiçbir anlaşma imzalamadığını ve Sovyet iklidannın karakteri ve anlamının böyle anlaşmalar yapma olasılığını ve Polonya ile Almanya ya da başka devletler arasındaki olası bir çatışmadan Polonya'nın bağımsızlığına ya da toprak bütünlüğüne tecavüz etmek amacıyla yararlanmaya yönelik herhangi bir girişimde bulunma olasılığını dışladığını beyan eder. [16]

Birkaç gün sonra VTslK, devrimci çağrıyı Polonya'nın milli hislerini yatıştırmaya yönelik dikkatli bir çaba İle birleştiren uzun ve makul bir "Polonya Halkına Hitap" yayımladı

Bizler. Rus IŞÇI *sınıfı ye köylülüğünün temsilcileri, bütün dünyanın imüne açık açık komünist ideallerin savunucuları olarak çıktık vc çıkmaya da devam edeceğiz: Bütün ülkelerin işçi sınıflarının, Rus işçilerinin çoktan yürümeye başladığı yola çıkacağına derinden İnanıyoruz.*

Ama bizim ve sizin düşmanlarımız. Rus Sovyet Hükümeti'nin Rus Kızıl Ordusu'nun süngüleriyle Polonya toprağına komünizm ekmek islediğini söyleyerek sizi aldatıyorlar. Komünist bîr düzen, ancak çalışan insanların büyük çoğunluğunun onu kendi güçleriyle yaratma fikrine sahip olduğu yerlerde mümkündür. Komünizm ancak o zaman sağlam olabilir: zira ancak o zaman komünist politika bir ülkede derinlere kök salabilir. Rusya komünistleri şu anda sadece kendi topraklarını, kendi barışçıl ve yapıcı eserlerini korumaya uğraşıyorlar; başka ülkelere zorla komünizm aşılamaya uğraşmıyorlar, uğraşamazlar.[37]

Geriye bu muğlak imaları bir politika haline getirme işi kalmıştı. 1920 Şubatı boyunca Lenin, Troçki, Joffe ve Litvinov yabancı basına barış fırsatları ve Sovyet Rusya ile kapitalist dünya arasındaki ticari ilişkiler konusunda röportajlar verdiler. [18] 25 Şubat'ta Çiçerin Amerikan ve İtilaf

35. Mektubun parti dergisi *Robotnİk'de* yayımlanmış olduğu söylenir; şurada İngilizce bir çevirisi mevcut: *Soviet Russia* (New York). I Mayıs 1920. s. 448 9.

36. *Krasnava Kniga: Sbornık Diplomatiçeskik Dokameniov o Russko Pol'skık Otnoşc niyak. I9IS I920* (1920), s. 84 5.

37. *A.g.e.* s. 88

38. Bu röportajlara atıflar şurada bulunabilir: *Calendar of Soviet Documents on Foreign Policy,* der. J. Degras (1948). s. 50.

Devletleri hükümetlerine barış müzakerelerine girme konusunda bir başvuruda daha bulundu.[39] Birkaç gün sonra Radek aynı temayı her zaman takınmaktan hoşlandığı yapmacık bir pervasızlıkla dite getirdi:

Eğer kapitalist muhataplarımız Rusya'da karşı devrimci faaliyetlerde bulunmayı bırakırlarsa, Sovyet Hüküm,...i de kapitalist ülkelerde devrimci faaliyetler sürdürmeyi bırakacaktır; ama karşı devrimci ajılasyonu sürdürüp sürdürmediklerini belirleyeceğiz. Bir zamanlar feodal bir devlet kapitalist devletlerle yan yana varolabilmışıi. O günlerde liberal tngiltcre serf sahibi Rusya'yla sürekli savaşmıyordu. Biz kapitalist ülkelerin şimdi de proleter bir devletle yan yana varolabile ceklerini düşünüyoruz Barış imzalamanın ve anıda bir mal alışverişi tesis etmenin her iki tarafın da çıkarına olduğunu düşün it yoruz, bu yüzden dc bugüne kadar bizimle savaşmış olan, ama ilende bizim hammaddelerimiz ve tahılımız karşılığında bize lokomotif ve makineler vermeye hazır olan büüın ülkelerle barış imzalamaya hazırız.[40]

1920 Martında yapılan parti kongresinde Lenin partililere bütün dünyada dış politikanın gelenekselleşmiş diliyle hitap ediyordu:

Bize öncelikle uluslararası politikamızda manevralar yapmak, benimsemiş olduğumuz yola sıkı sıkıya bağlı kalmak ve her şeye hazır olmak yakışır. Batış için verdiğimiz savaşı büyük bir enerjiyle sürdürüyoruz. Bu savaş mükemmel sonuçlar veriyor... Ama barış için attığımız adımlara askeri hazırlığımızın her bakımdan sıkılaştırılması eşlik etmelidir,[41]

Çiçerin de Sovyet Rusya ile kapitalist ülkeler arasındaki barışçı ilişkiler teması konusunda dünyaya hitap etmeyi sürdürüyordu:

Kapitalist sistemin kalıcılığı konusunda görüş farklılıkları olabilir, ama şu anda kapiıalisı sistem mevcuttur, demek ki bizim sosyalisı devletlerimiz ile kapitalist devletlerin banş içinde bir arada ve birbirleriyle normal ilişkiler sürdürerek yaşayabilmelerini sağlayacak bir *modus vivendi,* yaşama yolu, bulunmalıdır. Bu herkesin çıkarına olan bir zarurettir.[42]

Sosyalist ve kapitalist ülkelerin ortak çıkarlarına ve bunlar arasında "normal" ilişkiler kurmanın mümkün olduğuna yapılan bu tür ampirik başvurular, öğretinin saflığının korunmasından yana olan bazılarına korkunç gelmiş olabilir. Ama yeni yaklaşımın mantığı kısa süre içinde Ödülünü alacaktı. Yüksek Koıısey'in Ocak ayında aldığı, ablukayı kaldırıp

39. *Foreign Relations of the Untied Slates. I920.C.* 111(1936). s. 447.

40. 3 Man 1920 tarihinde Moskova radyosunda yayımlanan konuşmadan akısran A. *L* P. Dennis, *The Foreign Policies of Soviet Russia {WA),* s. 358 9.

41. Lenin. *Soçineniya. c.* XXV. s. 102.

42. Aktaran A. L. P. Dennis, *The Foreign Politics of Soviet Russia* (1924), s. 384.

kooperatifler aracılığıyla ticarete başlama yönündeki karardan sonra. Çentrosoyuz Paris'teki bürosuna kendi adına müzakereler yürütmek üzere yurtdışına bir heyet göndermeyi Önerdi ve Kopenhag'da bulunan Litvİnov'u geçici olarak bu heyetin başkanlığına atadı. Yapılan ihtiyatlı müzakereler heyetin Fransa'ya ya da İngiltere'ye girmesine izin almayı başaramadı. Ama heyet en azından bazı tarafsız ülkelerde çalışabilirdi ve 25 Şubat 1920'de heyetin tam bileşimi açıklandı. Başkanlığını Krasin'in yaptığı heyetin diğer üyeleri Litvİnov, Nogin, Rozovski ve Kinçuk'tu;[4 1] bunlardan sadece son ikisi kooperatif örgütünün aktif üyeleriydi. Heyetin bileşimi, Çentrosoyuz temsilcileri ile Sovyet hükümetinin temsilcileri arasındaki resmî ayrımı mümkün olduğunca çabuk silecek bir biçimde tasarlanmıştı; hatta, heyete açıkça hükümet otorilesiyle konuşma yetkisi verilmişi!. 1920 Martı'nın ortalarında Krasin, "çeşitli sanayi kollarını temsil eden on beş uzman" eşliğinde, Kopenhag ve Stockholm'e gitmek üzere yola çıkiı.[44]

Kolçak ile Dcnikin'in yenilmelerini takip eden kısa barış fasılasının ürünü olan bu ümit verici gelişmeler, Polonya'yla girilen ve Sovyet devletinin kaynaklarını massedip polıiikalarını belirleyen bir silahlı çatışma yüzünden bir kez daha kesintiye uğradı. 1920 Martı vc Nisan ayının ilk kısmı boyunca Sovyet HUkümeti'nin Polonya'yla aralarındaki uzun düşmanlık dönemini sona erdirip barış müzakerelerine girmek için harcadığı, şevki gittikçe artan gayretler gittikçe daha kaçamak tepkiler aldı.[45] 28 Nisan 1920'de Pilsudski Ukraynalılara genel bir saldırı başlatacağını ilan eden hır beyan yayımladı;[46] 6 Mayısa gelindiğinde Kiev Polonya'nın eline geçmişti. Bunun dolaysız sonucu, VTslK adına "Polonyalı işçiler, köylüler ve askerlere" hükümetlerine ve hükümetlerinin saldırgan hareketlerine karşı ayaklanma çağrısında bulunulması oldu;[47] ki hu da savaşın etkisiyle Sovyet politikasında devrimci unsurun hemen ve kayıtsız şartsız tekrar ortaya çıkıvermesi demekti. Ama başlangıçta kapitalist dünyanın geri kaLıııyla kurulan İlişkiler bundan pek etkilenmemiş gibi görünüyordu, özellikle de Polonyalıların davranışının Fransa dışında hiçbir batılı ülkede pek sempatiyle karşılanmamış olduğu düşünüldüğünde. Saldırı sı

4.1 Klıyuçnikov i Sabanın, ***Me:dunarodmı\o Politika,*** **c. HI, 1 (I92K), s. 3 4.**

44. L. Krasin, ***Leonid Krasin: His Life and Work*** **(iarılisiz 11929], s. 122.**

45. Düşmanlık su yüzüne çıktıktan sonra iki ülke arasındaki yazışmalar şurada yayımlandı ***Kramava Kıı^t Slıornık Dtplamaı^csktk Dokumentov o Rutîkn Pol'shk Otnoseni \ak,*** **(W/ WO (1920,. s. 92 S.**

46.4.u.c.. S. 104 5. 47M,iM'.,s. 105 7.

tasında Krasin Stockholm'de müzakereler yürütmekteydi. tiİlaf Devletle-rİ'nİn ablukası resmen kaldırılmış olsa da bu, Sovyet ticaretinin önündeki bir başka engeli "altın ablukası" denen şeyi kaldırmaya yetmemişti. Sovyet Rusya kredilerden yararianamıyordu; Sovyet ekonomisinin içinde bulunduğu parçalanmışlık halinde, ihraç edebileceği nitelikli mal ve malzemesi de yoktu. Sovyet Hükümeti fena halde İhtiyaç duyduğu ithal mallarını altınla satın almaya hazırdı. Gelgeldim, o sıralarda dünyanın büyük bankalarından hiçbiri, ileride birgü» üzerinde hak iddia edebilecek eski sahiplerinden müsadere edilmiş olduğu gerekçesiyle Sovyet alımını kabul etmiyordu; bu da birkaç hafta Sovyet ticaretinin önünde aşılmaz bir engel oluşturdu.

Krasin'in ikna etmesiyle, altın ablukasını kaldırıp Sovyet altınını kabul cime riskine giren ilk ülke İsveç oldu. İsveç Hükümeti Sovyet heyetiyle müzakereye girmeyi nazik bir biçimde reddetti. Ama on beş İsveç şirketinden oluşan bir grup Sovyeıler'ın 100.00ü.000 kron değerinde mal, aslen de zirai araç gereç, demiryolu boyunca dikilecek telgraf ve telefon direkleri için gereken malzeme siparişini kabul cıti; paranın dörtle biri hemen altınla, geri kalanı da kısa vadeli senetlerle ödenecekti. Bu tik gayri resmi Sovyet ticaret anlaşması 15 Mayıs 1920'de imzalandı.[41]* Savaş sonrası ekonomik sıkıntı İngiltere'de kendini hissettirmeye başlamıştı; tam İsveçlilerle anlaşma imzalanırken, Kry.sin Lloyd George tarafından Londra'ya davet edildi. Krasin Londra'ya 26 Mayıs 1920'de geldi ve Başbakan tarafından ayın son günü kabul edildi; görüşmede Bonar Law, Home ve Curzon da hazır bulunuyordu. Kısa bir süre sonra İngiliz vc Sovyet hükümetleri arasında ticari bir anlaşma yapmak umacıyla müzakereler başladı. Krasin'in ülkesindeki konumu da, Ticareı vc Sanayi I laik Komi seri İği'nden geriye kalan her şeyi Dış Ticaret Halk Komiserliğine (Vneştorg) çevirip başına da Krasin'i getiren 11 Haziran |y2() tarihli bir kararnameyle güçlendi; bakanlıkların ya da devlet kurumlarının dış ticaret alanında yaptıkları bütün işlemler yeni komiserliğin kontrolüne verildi.[4''] Londra'da gayri resmi tartışmalar bir anlaşmanın önünde aşılmaz bir engel olmadığını gösteriyor gibiydi. 7 Haziran 1920 tarihli bir toplantıda İngiliz müzakereciler bir anlaşma yapılması için üç koşul ortaya koydu

48. L B. Krasin, *Voprosi Vnesnei Torgovh* (1928), s. 245 6.

49. *Sobıanie Uzakonenii, 1920,* No. 53, 235. madde; "RSFSC'nin bazı merkezi şubeleri" ve "özerk cumhuriyetlerin hükümet organları" bu kararnameye uymayınca. 17 Şubat (921 'de Vneştorg'un yetkilerini tekrar dile getiren bir laramame daha çıkarıldı *{5<>bıenie Vzakonemı, 1921,* No 14,89. madde).

lar: Düşmanca eylemlerin ve düşmanca propagandanın kesilmesi, bütün savaş esirlerinin İadesi ve tek tek şahıslara olan borçların İlkesel olarak tanınması. 29 Haziran 1920'de Krasin'den gelen, uzlaşmacı bir tınısı olmasına rağmen esasen kaçamak bir tavır takman uzun bir tartışma notu, söz konusu üç koşulun i Temmuz tarihli bir İngiliz müzekkeresinde tekrarlanmasına yol açtı; bu müzekkerede müzakereleri sürdürme koşulu olarak bir hafta içinde olumlu bir cevap verilmesi talep ediliyordu. Krasin ertesi gün bu müzekkereyle birlikte Moskova'ya döndü ve 7 Tem muz'da bu koşullar Sovyetler tarafından resmen kabul edildi,[30]

İşte bu noktada Sovyet Rusya Polonya savaşının müzakerelerin gidişatı üzerinde tayin edici bir etkisi oldu. Polonya'nın Sovyet Rusya'ya karşı yeniden saldırgan birrole bürünmesi karşısında şoke olmuş batılı ülkeler bile, 1920 Hazİranı'nda Polonya kuvvetleri Kiev ve Ukrayna'dan çıkartılınca ve bu sefer Kızıl Ordu saldırıya geçince endişelendiler. Polonya'ya yönelik tehdit, Almanların ödeyeceği tazminatları görüşmek İçin Spa'da toplanmış olan İtilaf Devletleri konferansını alarma geçirdi; ve konferansta bulunan Curzon 12 Temmuz 1920'de Çiçerin'e bir not yollayarak, Sovyet Hükümeti'nin daha önce konan üç şartı kabul etmiş olduğunu gördüklerini kısaca belirttikten sonra, uzun uzadıya farklı bir talebi dile getirdi Polonya'yla hemen bir ateşkes imzalanması talebi.[51] Geçen altı ayda kurulan bütün o yoklama kabilinden diplomatik temaslar ve verilen karşılıklı ödünler sert bir biçimde kesildi ve iki taraf da 1919'un militan ve uzlaşmaz haletiruh İyesine geri döndü.

50. Bu müzakerelerle ilgili en iyi genel kaynaklar Krasin'in 1921 başlarında yazdığı ve şuralarda yayımlanan yazılardır; *Narodnoe Kozyaistvo,* No. 1 2, 1921, s. 3 12 ve *Ekonomi çcskaya Jizıı',* 6 Şubat 1921 (Bu yazı daha sonra L. B. Krasin, *Voprosi Vneşnei Torgovli* (1928), s. 278 86'da tekrar basılmıştır); 30 Haziran, 1 Temmuz ve 7 Temmuz tarihli Uç müzekkere *Soviet Russia* (New York), 14 Ağustos 1920, s. 149 51'de yayımlanmıştır. Müzakerelerle ilgili ingiliz belgeleri lıalen yayımlanmış değildir.

51. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika,* c. Ill, I (1928), s. 34 5.

BÖLÜM 25

DEVRİM: AVRUPA ÜZERİNDE

1920 Mayısı'nda Polonya'yla savaş çıkması ve beraberinde güneyde Wrangel'in liderliğini yaptığı "beyaz" kuvvetlere karşı sürdürülen İç savaşın yeniden alevlenmesi, 1919'dakİ durumu daha küçük bir ölçekte yeniden ortaya çıkarttı. Kızıl Ordu eskisinden daha güçlü, ona karşı seferber olan askeri kuvvetler eskisinden daha güçsüzdü. Ama ülke tükenmiş, depolar boşalmış, ulaşım bütünüyle çökme noktasına gelmişti, o yüzden 1920 tehdidi de en az önceki yılki kadar ciddi görünüyordu, 1920'nin ilk aylarında batıyla daha yeni yeni kurulmaya başlayan ***rapprochement*** filizleri koparıldı ve bu da öncekiyle aynı sonuca, Sovyet dış politikasının esası olarak diplomatik temasların yerine devrimci propagandanın geçmesi sonucuna yol açtı. Ama bu noktada çarpıcı bir farklılık ortaya çıktı. 1919'da Bolşevikler'in propagandaları, yerel düzeyde çoğunlukla etkin olmasına rağmen, bir yevmin cedid rızkın cedid meselesiydİ, uluslararası bir ölçekte örgütlenmiş değildi. 1920'de ise Komintern uluslararası sahnede göze batan bir rol oynayıp birçok ülkede devrimci propaganda için etkili bir odak oluşturabilme yeteneğine sahip işleyen bir mekanizma haline gelmişti bile. Uzun vadede Bolşevikler'in 1919'daki görece örgütsüz ve eşgüdümsüz gayretleriyle elde edebildiklerinden daha fazlasını elde edip edemeyecekleri yaşayarak görülecekti. Ama artık Moskova'dan yayılan devrimci propaganda, daha önce denenmiş olan her şeyden daha kendinden emin, daha tumturaklı, daha tutarlıydı ve arkasında örgütlü bir güç olduğu izlenimini daha net veriyordu. 1920 yazı ve sonbaharı, Komintern'in prestijinin ve devrimi bütün dünyaya yayma umutlarının en yüksek yoğunluğa ulaşacağı dönem olacaktı.

Sovyet Rusya ile Orta Avrupa arasındaki temasların tedricen yenilenmesi, Komintern'i varlığının ilk yıllarında dikkate alınmaya değmeyen bir güç konumunda bırakan örgütsüzlüğün onarılmasına yardımcı olmuştu. 1920 Ocağı'nda Radek Berlin'deki sürgünlüğünden kurtulup Moskova'ya döndü; Komintern kısa bir süre onun şahsında Zinovyev'den daha enerjik ve esnek, parti işleriyle onun kadar meşgul olmayan bir lider bul

du. Radek uluslararası bir şahsiyet olarak tanırıma iddiasındaydı vc parti-de yüksek bir statüsü olmadığı için sonraları sahiplenitmemesi gerekebi-lecek bazı müzakerelerde istihdam edilebiliyordu. Komintern Radek'in şahsi inisiyatifleriyle KPD ve diğer Alman partileri ile tekrar yakın ve ka-lıcı bir temas kurdu; Radek sonraki dört yıl boyunca Komintern politika-sında aktif ve dikkat çeken bir şahsiyet olarak kaldı. Radek'in tam gün is-tihdam edildiği bir kurumun boş kalması pek olacak iş değildi. 1919 Ağustosu'nda Macaristan'daki komünist rejimin çökmesinden sonra reji-min liderlerinin çoğu Viyana'ya kaçtılar ve burada onların himayesinde yeni bir Komintern bürosu kuruldu. Bu büro 1920 Şubatı'ndan itibaren ***Kommunismus*** adında, Bela Kun, Varga ve Lukacs'm sık sık yazılar yaz-dıkları bir dergi çıkarmaya başladı. 1920 yazında Macar komünistleri Vı yatıa'dan sürülünce Moskova'ya sığındılar. Rus partisinde ve Sovyet yö-netiminde görev almaları mümkün değildi. Ama onları Komintem'in uluslararası mekanizmasını kurmak ya da yabancı komünist partilerde çeşitli faaliyetlerde (bu işi Rus olmayanların yapması o kadar hınçla kar-şılanmayacaktı) bulunmak için kullanmak gayet doğal vc ehven bir çö-zümdü. Böylece Bela Kun, Rakosi, Varga, Rudniyanski ve diğer Macar liderler Koıııintcrn'in yeni uluslararası bürokrasisinin çekirdeğini oluş-turdular ve bu kurumun ilk yıllarında geldikleri ülkenin önemiyle hiçbir şekilde orantılı sayılamayacak bir yer işgal ettiler.

1919 20 kışı Komintern tarihinde yeni bir evreyi beraberinde getirdi. İkinci Enternasyonal miadını doldurmuş görünüyordu. 1919 yılı Şuba-tında Bern'de, Eylülünde de Luceme'de yapılan konferanslarla İkinci Enternasyonali canlandırma çabalan bütün ümitlen suya düşürecek şe-kilde başarısız olmuş. 1920 Ocağı'nda Cenevre'de yapılması tasarlanan bir konferans da iplal edilmişti. 1919 sonbaharında İsviçre ağır sanayim-de istihdam edilen ve çok da fazla sayıda olmayan İsviçreli proletaryayı temsil eden İsviçre Sosyalist Partisi, enerjik lideri Robert Grimm öncülü-ğünde, eski İkinci ve yeni Üçüncü Enternasyonalleri yeni ve kapsamlı bir örgüt halinde bir araya getirecek bir "enternasyonal"i inşa etme tasarısı ortaya atarak, sosyalist tarihte kısa süreli bir ün kazandı. Bu fiilen savaş sırasında Zimmerwald'daki çoğunluğun işgal etliği "merkezci" konumun ihyasından başka bir şey değildi. Tasan bir süre tepki almadı. Ama res-men benimsenmese de, ne eskiye dönmeyi ne de yeniyi (hele bir de yeni, Rus kılığına bürütımüşse) kabul etmeyi isteyen ve iki nahoş uç arasında tereddütlü olan. birden fazla ülkedeki Sol partilerin haletiruhİyesİne hitap ediyordu. Bu arada kalan partiler arasında USPD can alıcı bir konumday

dı. Üye sayısı 1919 boyunca hızla artarak yıl sonunda bir milyonu bulmuştu ve seçimlerde SPD'nin önemli bir rakibi haline gelme yolundaydı. Ama bu sayısal gücü, kısmen USPD'nin ölümcül zayıflığı olduğu anlaşılacak olan şeyi, yani tanımlanmamış bir siyasi konumu yansıtıyordu. Savaş karşıtı bir parti olarak doğmuştu ve savaş bittikten sonra, hiçbir sağlam ve tutarlı platformu olmadığını görmüştü. KPD'nin devrimci programı ile SPD'nin reformist programı arasında, işçi ve asker konseyleri talebi İle Millet Meclisine destek olmak arasında, doğu ile batı arasında, Üçüncü ve İkinci Enternasyonaller arasında gidip geliyordu. 1919 Aralı ğı'nda Leipzig de yapılan kongresinde bu meseleler yine geçiştirildi. Ama genel hareket Sol yönündeydi. Radek'in Moabit hapishanesindeki mecburi ikameti sırasında en azından bazı USPD liderlerinin kulaklarına akıttığı zehir[1] işlemeye başlamıştı. USPD hemen karar almayı gerektiren bu pratik mesele karşısında oybirliğiyle, yeniden canlandırılacak bir İkinci Enternasyonal'e katılmama kararı aldı. Ayrıca Kominiern'e de katılmama yönünde bir çoğunluk kararı aldı. Ama çoğunluğun benimsediği bu orta yolcu çözüm, hayli ileri gitmelerine neden oldu. Karar metninde "partimizi Üçüncü Enternasyonalce ve diğer ülkelerin sosyal devrimcı partileriyle birleştirerek etkili bir proleler Enternasyonal'i oluşturulmalıdır" deniyor ve parti merkez komitesine "işçi sınıfının devrimci eylem birliğini Üçüncü Enternasyonal'de gerçekleştirmek" amacıyla müzakerelere girme talimatı veriliyordu. Seçilen ifadeler kaçamak ve açıkça azınlığın gönlünü almayı amaçlar nitelikteydi. Ama nihai hedef net bir biçimde ortaya konmuştu[2]

Alınan karar Moskova'ya resmen iletilince bîr ilke sorunu ortaya çıktı. USPD bir kitle partİsİydi ve Komıntem'e, Almanya'da yoksun olduğu şeyi buyıık bir işçi topluluğun desteğini verebilirdi. Ama USPD'nin SPD'nin hatalarından gerçekten vazgeçmiş olup olmadığı ve ileride SPD' ye karşı verilen sıkı savaşta ona güvenilip güvenilemeyeceği belli değildi. **İKKI,** 5 Şubat 1920'de "bütün Alman işçilerine. Alman Komünist Partisi'nin merkez komitesine ve Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin merkez komitesine" hitap eden ve geçmişte yapılan hatalara dikkat çektikten sonra, partiyi müzakereler için Moskova'ya delegeler göndermeye davet eden bir çağn yayımladı. Ama peşinen şu uyarıda bulunulu

1. *Krusnuyu* W.?ı', No. 10, 1926, s. 172.
2 *Ktımmunısıçcshı lıııenıalsıvnal.iio.* 7 8 IKasım Aralık 1919).col. 1113; Lenin. *S" cım niy.ı.c. XXV.* s. 598.

yordu: KomİnIem "harekeli san İkinci Entemasyonal'in burjuva bataklığına geri sürükleyen... Sağcı liderlerle" herhangi bir temasa girmeyi reddediyordu.[3] İki gün sonra İKKI muhalif KAPD'ye partinin sendikalara ve parlamento seçimlerine katılmaya karşı çıkmasını onaylamadığını ifade eden, ama partiyi yine de sözlü tartışmalar yapmak için Moskova'ya delegeler göndermeye davet eden bir mektup gönderdi.[4] Komintern kendi gücünü hissetmeye ve Alman Solu'nun meselelerine aktif bir biçimde karışmaya başlıyordu. Şiar hâlâ, İkinci Entemasyonal'in sosyal demokrasi anlayışına karşı bütün Sol unsurların birliği ve bu unsurlar arasındaki ufak doktrin farklılıklarının. 1919 sonbaharında Lenin'in ortaya koyduğu şekilde uzlaştırılmasıydı. Önemli bir yeni gelişme, tarafların Moskova'nın inayetine çağrılması ve sorunlu davaların bir temyiz mahkemesi gibi 1KK1 iarafından yargılanmasıydı.

Hemen hemen aynı sıralarda 1919'da İkinci Enternasyonal'] diriltmeye yönelik sonuçsuz kalan çabalara katılmış olan Fransız Sosyalist Partisi de epey beklenmedik bir hiçimde USPD'nin örneğini izledi. İtalyan partisi gibi, bu pani de her zaman belli bir disiplin gevşekliğine ve geniş bir görüş çeşitliliğine izin vermişti. Partinin Sol kanadı, savaş sonrası gelişmeler ve barışın yarattığı hayal kırıklıkları sayesinde güçlenmişti; ve 1920 Şubatı'nda Strasbourg'da yapılan parti kongresinde artık aşina hale gelen Sağ, Merkez ve Sol arasındaki ayrımlar açığa çıktı. Reııaudel, Albert Thomas ve Sembat. savaşı bütün kalbiyle desteklemiş olan, İkinci Enternasyonal'c sadık kalan ve Rusya'ya müdahaleyi destekleyen ya da hoşgöreıı Sağ'ın liderleriydi. Loriot, Monalie ve Souvarine'in liderliğini yaptığı, savaş sırasında Zimmerwald çizgisine bağlı kalmış olan küçük ama iyi örgütlenmiş Sol grup, şimdi Komintern'e dahil olmayı talep ediyordu. Bu iki uç arasında tereddütlü ve tanımlanmamış görüşlerden meydana gelen büyük bir merkez grubu vardı. Bu aynmları yansıtan kongre, büyük bir çoğunlukla, İkinci Enternasyonalden ayrılma yönünde oy kullandı. Ama neredeyse aynı büyüklükte bir çoğunluk da aynı anda Komintern'e katılmaya yönelik bir öneriyi reddetti ve yeni örgütün kimliğini araştırmak üzere Moskova'ya delegeler göndermeye karar verdi.[5] Bu gö

3. *Kommunısıiçeskii Internatsional,* No. 9 (22 Marl 1920). col. 1381 02.

4. Bu mekltıp *Kommunistiçeskıi lıternaısionafde* yayımlanmış gibi görünmüyor, ama KPD'nin üçüncü kongresinde ondan bahsedilmişti rftfc/V/i/ *über den 3. Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbund),* (tarihsiz), s. 14),

5. *Paru Socialiste: Ile Confié* National tenu à Strasbourg les 25. 26. 2$ et 29 Février* /«O(iarihMz)

tt'v için her ikisi de Merkez grubuna üye olan Cachin ve Frossard seçildi, t hilar Paris'ten ayrılmadan. Sol grubun aralarında Loriot ve Souvarine'İn ile bulunduğu on sekiz üyesi killesel grevler örgütleyerek kamu güvenli-**sini** bozdukları suçlamasıyla tutuklandılar.

1920'nİn ilk haftalarında yaşanan bir başka gelişme de Komintem'in prestij ve nüfuzunun hızla genişleyeceğini vaat ediyor gibiydi. Rutgers, Hollandalı komünistlerden oluşan küçük ama enerjik bir grubun yardımıyla, Amsterdam'da Komintem'in Batı Avrupa bürosunu kurma talima ıını yerine getirmişti. Büro başkanı Vvïjnkoop ve sekreterleri Rutgers ve Henriette Roland Hoist önde gelen Hollandalı Marksist entelektüellerdi; büro üç dilde bir bülten yayımlamaya başladı.[6] Büronun ilk eylemi, 1920 Şubatı başlarında, görünüşte Komintem'in Moskova'daki ikinci kongresinin yolunu hazırlamak amacıyla, aslen Batı Avrupa'dan gelen çeşitli Sol grupların katıldığı bir uluslararası konferans toplamak oldu. Konferansa. Hollanda partisi dışında, farklı grupları temsilen üç İngiliz delege, Fransız. İtalyan, Belçikalı. İskandinav ve Amerikalı delegeler, başkanlığını Clara Zetkinin yaptığı üç KPD delegesi (anlaşılan davet edilmeleri geciktiği için geç ve söylenerek gelmişler) ve en önemlisi, Komintern delegesi olarak, Amerika'dan daha yeni dönen Michael Borodin katıldı. İkinci gün polis tarafından dağıtılan konferans fiyaskoyla sonuçlandı.[7] Ama asıl önemli olan. Batı Avrupa'da komünist hareketin biçimlenmeye başlıyor olması ve Moskova'ya ne derece labi olursa olsun (sonrasında olup bitenlerin gösterdiği gibi, bu hafif bir tabiyeni), Berlin'e açıkça kıskançlıkla vc güvensiz bakan bir örgütün himayesinde biçimleniyor olmasıydı.

Bu görüşmeler KPD'nİn hiç hoşuna gitmedi. Komintern, tek ortodoks Alman Komünist Partisi olduğunu iddia eden partiyi dikkate almadan hem komünist bir parti olduğu gibi bir iddiası bile bulunmayan **USPD** ile hem de KAPD ile müzakereler yapmayı tercih eimişii;[B] üstelik Moskova'nın himayesinden yararlanan Amsterdam bürosu Berlin'deki Batı Avrupa sekreterliğini gölgede bırakmış gibiydi. KPD'nİn 1920 Şubatı'nda

6. *Istorik Marksist*, No. 2 3 (1935), s. 91 2

7. Konferansın hiç bu resmi kaydı yoklur; J. T Murphy. *New Horizons 1*1941), s. 87 9'da sempatiyle, *Bericht ıîbeı de» 3. Fartciluv der Kommunistinnen Ptnlei Deutschtand'; IS/wriiikushuntl)*, (larıhsi/.l. s. 79 84'le Zeıkın tarafından bariz bir hoşnutsuzlukla anlaıılır.

M. 15 Ocak 1920'de, USPD'nin başvurusu hakkında "balı Avrupa sekreterliği" tarafından yayımlanan açıklamadan şüphesiz KPD sorumluydu (bu açıklama için bkz. *Kommunist! çakii Internaısional*, No. 10(11 Mayıs 19201, col. 1604 20): Bu açıklamada "sorun, farklı partileri birleştirip yeni bir devrimci Enternasyonal haline getirmek değil, sadece USPD'nin Üçüncü Enternasyonale girmek isteyip istemediği sorunudur" deniyordu.

Karlsruhe'de toplanan üçüncü kongresi, Komintem'in USPD ve KAPD'ye kur yapmasına bazı dolambaçlı atıflarda bulundu ve Clara Zeikin'in Amsterdam konferansı hakkındaki hırçın raporunu dinledikten sonra, Berlin sekreterliğinin muhafaza edilmesini talep eden ve yakın gelecekte bu meseleleri tartışmak üzere bir Komintern kongresi toplanması çağrısında bulunan bir karar aldı.[9] Siyasi atmosferde derin bir karamsarlık hüküm sürüyordu. Partinin aktif lider kadroları içinde yer alan az sayıda işçiden biri olan Sakson sendika lideri Brandler "hâlâ partimiz yok" diye haykırıyor ve daha yenilerde ziyaret ettiği Ren Vadisi ve Vestfalya'da "durum hiçbir şeyimiz yok denecek kadar kötü, o yüzden de yakın gelecekte komünist partiyi ayakları üzerine dikmek mümkün olmayacaktır" diyordu.[10] KPD'nin aşırı zayıf oluşu bile tek başına, Kominlem'in izlediği taktikleri açıklamaya yetiyordu. **KPD** liderleri Bolşevikler'i model aldıklarını düşünüyor olabilir; Levi, Heidelberg kongresindeki bölünmeyi Batı Avrupa'daki sürgünlüğü boyunca doktrincr saflığı kitleselliğe tercih etmiş olan Lenin örneğiyle haklt çıkarıyor olabilirdi. Ama Almanya çoktandır devrimci bir çalkantı içindeydi ve çok geniş ve siyasi anlamda bilinçli bir proletaryaya sahipti. 1920'nin başlarında Komintem'in Almanya'da sadece, esasen, Rosa Luxemburg'u izleyerek Alman kitlelerinin proleter devrimi yapmak için olgunlaşmadıklarıııa inanan entelektüellerden oluşan küçük bir hizbe postunu emanel edemezdi. Bu inanç doğru olabilirdi. Ama, ilk devrimci heyecan kabarması yaşanırken, korkakça görüleceği kesindi: Daha iyi bir şeyler umulmalı vc bunlara ulaşılmaya çalışılmalıydı. Lenin, iç savaşın zaferle sonuçlanmaya yaklaştığı bir anda. Alman ve Avrupa devriminin gelmekte olduğuna duyduğu güveni hiçbir şekilde hafiflctemczdi. Kapitalist hükümetler Sovyet iktidarını yok etmeye yönelik melun planlarında rezalet derecesinde başarısız oldularsa bunun nedeni "Antant ülkeleri işçilerinin kendi hükümetlerinden çok bize yakın olduğunun ortaya çıkmasıydı."" Lenin. Komintem'in birinci

9. ***Bericht über den 3. Pat teilje der Kommunistischen l'.ntcı Deutschlands (Spartakus Hundt,*** **(larihiiz), s.** 84 5. **Clara Zerkinin kongredeki iiiiihlcmi lcii aban ılı konuşmasına bakı lacjk olursa. Balı Avrupa nekreler lığı "enformasyon sağlan ı,ı ışlı viıiin oleine geçmiş"\e "balı Avrupa'daki komunisller için merkezi bir ileli̇şim n hırlık unklası" haline gelmışıı. Avusturya ve İsviçre İle bağlanlılar kurulmuş. "Fransız sosy.ılıalcıiıiin devrimci kafa yapısındaki kesimi" ve "İngiltere'deki ciddi komünist eğilimli nıpıllı ı" ile initial kurulmaya çalışılmıştı; "Balkanlardaki devrimci sosyalistler" yoklaıınışıı (<*,ı; <• ..** s. 77). **Bu doğru olsaydı, Moskova'da kaçınılma/ olarak merkez örgülün imıiya/ laımıu gasp eıt i h nesi gözüyle görülürdü,**

10 ***A.g.e..*** **s.** 14. **lLUnrn.&cw'i/ vü.C.XXV.s** ‧O

yıldönümü vesilesiyle yaptığı bir konuşmada "Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi'nin onların saflarını terk edip proletarya diktatörlüğünü ve Sovyet iktidarını tanıması İkinci Enternasyonal'e indirilen son ölümcül darbeydi", "İkinci Enternasyonal öldü" ve "Almanya, İngiltere ve Fransa'deki işçi kitleleri komünistlerin tarafına geçiyorlar" diye övünüyordu." O dönemde yazdığı bir yazıda USPD'yi, Fransa ve İngiltere'deki muadilleriyle, her ikisi de savaşa karşı çıkmış ve kendilerinin de kısa bir süre içinde ışığı göreceğini ummuş olan Fransız Sosyalist Partisİ'ndeki Longuet grubu ve ILP ile karşılaştırıyordu."

Bu sıralarda Almanya'da aksi olaylar oldu. Zayıf ve ikircikli KPD'nıı eli tıpkı 1919 Ocağında olduğu ve ileride birkaç vesileyle daha olacağı gibi yaratmak için hiçbir şey yapmadığı ve liderlerinin içten içe küçüın sedikleri devrimci bir durumla güçlendi. İki general, Berlin'deki sosyal demokrat hükümete karşı bir ayaklanma başlattı "Kapp *putsch"* adı verilen ayaklanma. 13 Mart 1920'de bakanlar Stuıigart'a kaçtı ve generaller onların yerine Şansölyelik görevini Kapp diye Prusyalı bir devlet memurunun yürüttüğü Sağcı milliyetçi bir hükümei geçirdi. Sendikaların başlattığı genel grev olmasaydı darbe muhtemelen başarılı olacaktı, ama grev yeni otoritenin yerleşiklik kazanmasını önledi ve sonunda eski hükümetin tekrar başa geçmesini mecburi kılan bir durum yarattı. Berlin'deki KPD Zentrale,[14] 13 Mart'ta yayımlanan bir broşürle, "demokratik cumhuriyet için parmağını kıpırdatma"yı kesin bir dille reddetti.[15] Lenin, grevi örgütleyen sendika lideri Legien'e, onu birkaç kere tipik bir dönek olarak niteleyerek saldırmıştı; ve sosyal demokratlar ile milliyetçiler arasındaki mücadele, ikisine de aynı ölçüde düşman olan komünistleri ilgilendirmeyen bir mesele olarak görülüyordu. Gelgeldim, grevin parlak bir başarı kazandığının anlaşıldığı ve parti ileri gelenlerinin sendikacı yoldaşlarının liderliğini takip ettiklerinin görüldüğü ertesi gün, parti karargâhı tavrını hızla değiştirip gönülsüzce de olsa grevi desteklemeye başla

12. *A g.. .,* c. XXV, s. 75. 13. *A g.t.,* c. XXV. s. 32.

14. Zentrale. KPD lu2uğü gereği, merkez komitesinin sürekli Berlin'de oturan yedi üyesinden oluşan bir iç grup olarak oluşlum İm uslu; konumu daha sonra ortaya çıkan Polilbüro'nunkine lekabül ediyordu *{Bei ich! über den 2. Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands i Spartakusbund),* (tarihsiz) [71919], s. 68).

15. Broşürden aktaran M. J. Braun, *Die Lehren des Kapp Putsches* (1920), s. 8; bu broşür *Kommunistiçeskii tnternatsional.* No, 10(11 Mayıs 1920), col. 1581 604'de "Spanak" imzasıyla yayımlanan ve Zentrale'nın lavrını savunan bir yazının Almanca versiyonudur.

dı. Grev onaylanıyordu; ama KPD'nin bölgesel teşkilatları, "burjuva demokrasisinin değerine ilişkin... yanılsamalara" karşı uyarılıyor ve işçilere yaraşan tek ortak eylem biçiminin siyasi organlar olarak fabrika konseylerini ve işçi konseylerini kurumsallaştırmak olduğu belirtiliyordu.[16] Epey yarım ağızla verilen grevi destekleme önerisi, şevkle uygulandı. Ruhr'da sosyal demokratlar, bağımsız sosyal demokratlar ve komünistler işçilere "karşı devrimci" Kapp hükümetine karşı greve gitme ve "siyasi iktidarı proletarya diktatörlüğü yoluyla ele geçirmek" ve "Sovyet sistemi temelinde sosyalizmi zafere ulaştırmak" için savaşma çağrısında bulunan ortak bir bildiri yayımladılar. 15 Mart'ta Chemnitz'de Brandler ve diğer komünistler bölgedeki sosyal demokratlara fiilen katılıp milliyetçilere karşı ortak savunma amaçlı bir Sovyet hükümeti ilan ettiler; bu hükümet birkaç gün sürdü ve ancak generaller ve kurdurdukları hükümet Berlin'den çıkarıldığı zaman sona erdi. Kominıem tarihinde, daha sonraları Sağ'a karşı "birleşik cephe" laktiği adıyla anılan taktik alanındaki bu ilk deneyler, Moskova ya da Berlin yönetimlerinin aldıkları herhangi bir kararla değil, olayların kendi katı mantığına cevap olarak yapılmışlı.

Bu arada Berlin'de ***putsch*** sona erdi ve zafer kazanan sendikalar KPD genel merkezinde, KPD'nin bir sosyal demokrat hükümete karşı tavrının ne olacağı konusunda soruşturmalara giriştiler. 21 Mart 1920'de Zentrale, iktidara bir işçi hükümetinin gelmesi durumunda, KPD'nin tavrının bir "sadık muhalefet", yani iktidarı zorla devirmeye yönelik her türlü girişimden uzak durma tavrı olacağını belirten bir açıklamada bulundu; bu KPD'nin SPD ve USPD ile uzlaşma ve bir "birleşik cephe" oluşturma politikası yönünde attığı bir başka adım olarak kabul edildi.[17] Parti çevrelerinde çok eleştirilen bildiri, bir işçi hükümeti projesi başarısız olup hem sosyal demokratları hem de burjuva partilerinin temsilcilerini içeren bir koalisyon hükümeti iktidara dönünce etkisini de kaybetti. Bu çözüm ***pıiiscn'u*** örgütleyen aşın milliyetçiler dışında herkesi tatmin etti. Reichswehr darbede hiçbir rol oynamamıştı. Darbeyi bastırmak için hiçbir şey yapmamış olsa da (Reichswehr Solcu olmadıkları sürece Almanlara ateş açmazdı), teknik olarak anayasal düzene sadık kalmış ve yeniden başa gelen anayasal hükümeti desteklemişti. Şimdi Ödül olarak silahlarını ***putsch'w*** tek sorumlusu olan milliyetçilere değil, darbeye karşı silahlan

16. 14 Man 1920 tarihli lalımallan aktaran M.]. Braun, *Die Lehten Je:• Kopp Pulsches* (1920), s. 28 9.

17. Müzakereler ve 21 Man I920ıarihlı bildiri *age.*, s. 19 2 l'de aktarılır

mış olan Ruhr bölgesi işçilerine çevirmeye teşvik ediliyordu. Kapp ***pursch'unun*** gerçek galibi, hemen sonrasında yeni bir makam olan "ordu komutanlığı başkanlığı"na atanan Seeckt'tİ. Reichswehr Weimar cumhuriyetiyle uzlaşarak ondaki en kudretli güç haline gelirken, Reichswehr başkanı sıfatıyla Seeckt de Alman siyaseti sahnesinin perde arkasındaki güçlü adam haline geldi. Alman Halk Partisi'nin lideri Steresemann'ın şahsında bir sözcü bulan ağır sanayi de ***putsch'u*** reddetti ve yeniden iş başına gelen hükümetin yardımına koşıu: ***Putsch'un*** yenilgisi Alman siyasetinde ***junkePtetin*** çıkarlarına indirilen bir darbe olmuştu, çünkü onların çıkarları sanayicilerin çıkarlarına karşıydı. Sendikalar saldırıya direnme güçlerini göstermişlerdi, ama herhangi bir yapıcı politikadan yoksun olduklarını da göstermişlerdi: Yönetebilecek durumda değillerdi, ama o an için kimse de yönetimi onların aleyhine sürdüremezdi. Sadece KDP ıslah olmaz bir körlük, kaypaklık ve taviz gösterisi sergilemişti. ***Putsch*** yapıldığı sırada hapishanede olan Levi, 16 Mart'ta partinin eylemsizliğini hedef alan uzun bir kınama yazısı kaleme aldı.[18] KPD'nİn ertesi ay yapılan dördüncü kongresi, olup bitenler üzerinde yapılan bir otopsi biçimine büründü. Bu arada parti merkez komitesi Zentrale'nİn davranışını kınayan bir karar almışiı ve kongre bu kararı büyük bir çoğunlukla onayladı.'[0]

Kapp darbesi esnasında olaylar, Komintem'in ya da Moskova'daki herhangi bir otoritenin bir beyanda bulunmasına izin vermeyecek kadar hızlı gelişmişti.[20] Rus partisinin ***puisch'daa*** hemen sonra toplanan dokuzuncu kongresi, Alman işçilerine "hararetli selamlar"mı ve giriştikleri "zorlu mücadele"de başarı dileklerini yolluyordu.[21] Ama bu bir formaliteden ibaretti. Kısa bir süre sonra eleştirel sesler duyulmaya başladı. Viyana'da çıkan komünist gazetede yazan Bela Kun, ***putsch'a*** doğru bir biçimde, "demokratik karşı devrimin Almanya'da antidemokratik bir rakip bulduğu" ilk vesile teşhisini koyuyor ve "sonucun her halükârda demok

18 Bıı yan *Kommunistiçeskit hıternatsionol.* No. 12 (20 Temmuz I9Ü0). col. 2(177 80'de yayımlandı.

19. *Beruht über den 4. Parteitag der Kommunistischen Partei Deulschlandi (Spartakusbund),* (tarihsiz), s. 39, 53.

20. KPD'nİn Berlinli bir üyesi o dönem hakkında şunları yazıyor: "Kuryeler buyuk güçlüklerle gönderi lebi fiyordu, önemli meseleler mektup, ara sıra da telgraf yoluyla halledíliyordu: Berlin grubu ile Moskova'daki merkez arasında doğrudan bir telefon bağlamışı yoktu. Bu ilk dönemde söz konusu teknik güçlükler, Almanya'da olan olaylar hakkında Rusya'nın neler düşündüğünün ancak kritik an geçtikten sonra öğre ni lebi I meşine neden oluyordu." (R. Fischer, *Stalin and German Communism* (Harvard, 1948), s. 235).

***D.Dt yyatyı S'ezdRKP* (B) (1934). s. 10 11.**

rasinin feda edilmesi olacağı" tahmininde bulunuyordu. [2] Üç hafta sonra da KPD bildirisindeki "sadık muhalefet" formülüne saldırdı.[23] Radek de KPD'nin ***putsch*** boyunca izlediği korkakça politikaya ve "sadık muhalefet" bildirisine saldırdı.[24] Öte yandan Lenin, bildiri hakkında daha ihtiyatlı bir biçimde, kullanılan bazı tabirler talihsiz olmasına rağmen, "taktiklerin şüphesiz temelde doğru oldukları"nı yazmıştır." Verilen yargılardaki bu farklılık, dış dünyadan neredeyse bütünüyle tecrit edildikleri iki yıllık dönemden yavaş yavaş çıkmaya başlayan Sovyet liderlerinin, hâlâ yabancı komünist hareketler sorununa verecek pek dikkatleri olmadığı bir döneme özgü bir şeydi; söz konusu sorunu nesnel gözlemler açısından değil soyut teori açısından yargılamayı sürdürüyorlardı.

Hem Bolşevikler'in o sıralarda Avrupa devriminin çok yakında gerçekleşeceğine duydukları kesin güveni hem de batılı komünist partiler karşısında gittikçe didaktiklesen bir tavır takınmalarını açıklayan etkenler arasında en önemlisi, bütün Bolşevik liderlerin Rus devriminden çıkarılan modellerin geçerliliğini sorgusuz sualsiz kabul etmeleriydi belki de. Devrimin, harilası bilimsel olarak çıkarılan bir güzergâhı izlediği, gözlem yoluyla kesin leşi irilebi lecek ve leorik analiz yoluyla net leştirilecek koşullara uyduğu fikri Marksizmde örtük olarak bulunuyordu. Hiçbir ciddi Marksist bu koşulların her yerde bütünüyle tekbiçimli olduğunu ya da herhangi iki devrimin özdeş bir örüntüye uyacağını İddia etmese de. Bolşevikler'in diğer devrimlerin izlediği yolu ve gelecekte alabileceği yönü kendi deneyimleri ışığında gözden geçirmeleri, aynı tuzakları ve aynı güç kaynaklannı teşhis etmeleri doğaldı. En baştan beri sürekli bu işlemlere tabi tutulan devrim, en gelişmiş, en önemli ve bütün dış cepheler açısından Rus muadiline en çok benzeyen devrim Alman devrimiydi. 1918 Kasımı'ndakı olaylar Almanya'nın "Şubat devrinıi'ydi; Ebert ile Scheidemann bu devrimin Kerenski ve Çereteli'siydiler: Liebknecht de Leıiin'i olacaktı. 1918 Aralığı'nda yapılan birinci Tüm Almanya İşçi ve Asker Konseyleri Kongresi, Bolşevikler'in çok sayıda SD ve Menşevik yanında çok ufak bir azınlık konumunda oldukları, 1917 Temmuzu'nda yapılan birinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nin bariz muadili gibi gö

22. ***Kommunismus*** **(Viyana), No. 11 (27 Man 1920). s. 316. 322.**
2>. ***A.g.e.*****, No. 14(17 Nisan 1920), s. 403 11.**
24. ***Kommunistiçeskit Internatsianal,*** **No 12 (20 Temmuz 1920). col. 2087 98; bir yıl sonra bu politikadan "komünizmin İğdiş edilmesi" diye bahsedecekti** ***(Protokol des III. Kongresses der Kommunistischen Internationole*** **(Hamburg, 19211, s. 45).**
25. Lenin, ***Soçineniya.*** **c. XXV, s. 243.**

Tünüyordu.[36] 1919 Ocağındaki çatışmalar Berlin'in "Temmuz günlen'y di, gerçi genç ve deneyimsiz KPD bu **olayları** Bolşevikler'in 1917 Tem muzu'ndaki Petrograd olaylarını yönlendirdiği kadar becerikli bir biçim-de yönlendirememişlerdi, ama devrimin gelişiminde aynı adımı temsil ediyordu.[27] Gidilen yol o kadar bariz bir biçimde aynıydı ki ancak aynı **noktaya** varabilirdi. Nesnel olarak ele alındığında, 1920 Martı'nda yapı-lan Kapp ***putsch'u*** Alman komünizminin hatta Almanya'da muhafazakar sendikaların Solunda kalan bütün grupların zayıflığını şoke edici bir bi-çimde gözler önüne sermiş gibi görülebilirdi. Ama Lenin, ilk heyecan dalgasının etkisiyle bu olaya "Alman Komilov **olayı"** teşhisini koymakta lııç tereddüt etmedi. Dokuzuncu parti kongresine Alman işçilerinin "kızıl ordular oluşturdukları"™ ve "gittikçe ateşlendikleri"ni söyledi.[2'1] Rus prototipinin sonuçlan böyle olmuştu, "Alman Kornilov olayı"nın sonuç-ları nasıl farklı olabilirdi ki? Alman takvimi 1917 Ağustosu'na kadar iler-lemişti. Alman Ekimi de pek gecikemezdi. Benzer analojiler başka yer-lerde de Lenin'in aklına sürekli gelmiştir. 1920 Ocağı'nın sonunda burju-va Estonya hükümetiyle yapılacak bir barış anlaşmasını, Estonya'nın "Kerenskİ döneminden geçtiği" **ve** Estonyalı işçilerin "çok yakında bu **ik** lidan devirip bizimle yeni bir barış imzalayacakları" **savıyla** mazur gös-teriyordu.[29] 1920 Eylülü'nde İngiltere'de Sovyet Rusya aleyhtarı eylem-lere karşı muhalefeti örgütlemek için kurulan "eylem konseylerinin, ad-ları değişik Sovyetler olduğunu, İngiltere'nin "ikili iklidar"ın yaşandığı Şubat dönemine girmiş olduğunu ve "İngiliz Menşevikleri"nin "Bolşevik devriminin yolunu açtıkları"nı varsayıyordu.[30] Devrimler arasındaki pa-ralelliğe duyduğu bu inanç zihninde bu kadar derinlere kök salmış olun-ca da, Bolşevik devrimine batılı komünistler için temel eğitim kaynağı muamelesi yapmak güç olmuyordu.[31]

26. Slalin 1933 Ocağı gibi geç bir tarihte bile bu karşılaştırmayı lekrar ediyordu *(Soçi-neniya,* c. XIII, s. 226).

27. Bu koşull aklar Troçki tarafından Nisan 1919 tarihli bir yazısında geliştirilir *(Saçine mya.ç.* XIII, s. 97 8).

28. *Lenin, Soçineniya. c.* XXV, s. 101. 29. *A g.e.,c.* XXV, s. 16.

30. *A.g e.,* c. XXV. s. 378 9, 403 *A*

31 Aynı devrim analojileri Rus olmayan komünistler tarafından da aynı ölçüde kabul ediliyordu. M. J. Braun, *Die Lehren des Kapp Puisehes* (1920), s. 14 19'da Kapp *putsch'u* ile Komilov ayaklanması arasında yapılan kıyaslama uzun uzadı ya ele alınır; 1920 Nisa nı'nda KPD kongresinde yapılan otopside Pieck ve Levi konumlarını Rusya'dan örnekler vererek savunmuşlardır *{Bericht über den 4 Parteitag der Kommunistischen Partei Deut-schlands (Spartakushundt,* (larihsiz), s. 40, 50).

Her yere sirayet eden bu umut ve inanç atmosferinde, Komintem'in ikinci kongresi 1920 yazında toplantıya çağrıldı ve Lenin Nisan ayında, kongreye hazırlık olarak. ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"*** başlıklı bir kitapçık yazdı. Lenin'in en önemli yazılarının sonuncusu sayılabilecek olan bu kitapçık en etkililerinden de biri oldu; bu nedenle bu çalışmaya ilham veren koşullan hatırlamakta fayda vardır. Bu kitapçık iç savaş çilesinin bütün beklentileri aşan bir zaferle sona ermiş olmasının verdiği meşru bir kendinden memnuniyet uğrağında yazılmıştır; Bolşe vizm'in teori ve pratiğinin bu muzaffer doğrulanışı, kitapçığın ilk cümlesinden sonuncusuna dek her yerinden görülen, Rus deneyiminin diğer ülkelerin devrimci hareketleri için bir işaret kulesi ve bir örnek işlevi görmesi gerektiği temasını iyice öne çıkarıyordu. Kitapçık, Rusya'nın dış dünyadan iki yıllık tecridinin daha yeni yeni kırılmaya başladığı ve Lenin' in ona batıdaki siyasi durumun, özellikle de Sol hareketlerin gerçeklikleri hakkında bilgi iletecek çok az kaynağa ve ondan da az doğrudan bağlantıya sahip olduğu bir dönemde yazılmıştı; Avrupa'daki gelişmeler Lenin tarafından, onun 1917 Nisanı'nda Petrograd'a dramatik biçimde dönüşünden beri Rusya'da olup biten heı şeyin çarpıtıcı aynasında görülüyordu. Son olarak, eser, Rusya'da zafer kazanmış olan proleter devriminin Batı Avrupa'yı kasıp kavurmaya başlamak üzere olduğu yolundaki kendinden emin bir inançla yazılmıştı. Kitapçıktaki savlar ve tavsiyeler, bu işi tamamına erdirmek için gereken kısa ara dönem için tasarlanmıştı. Lenin'in kısa vadeli taktık çareler olarak tasarladığı şeylere, onun hiç aklına gelmeyecek kadar uzun bir dönem için başvurulması daha sonra olmuştu.

Rus devriminin bazı özelliklerinin uluslararası bir ölçekte tekrarlanmasının muhtemel olduğu Öncülünden hareket eden Lenİn, Bolşevizm tarihini ana hatlarıyla anlatarak partinin başlıca iki düşmanla Sağ'da sosyal demokrat oportünizmi, Sol'da da küçük burjuva anarşizmi ile mücadele etmek zorunda kaldığını göstermeye çalışıyordu. Muhalefetteyken Lenin'in oklan aslen Sağa yöneltilmişti; iktidardaki Lenin'inkiler ise tam ters yöne. Lenin partiye Sağ'dan gelen tehlikenin, Sol'daıı gelenden daha ciddi olmasına rağmen, esasen atlatılmış olduğuna inanıyordu; İkinci Enternasyonal son nefesini vermek üzereydi. Bu nedenle daha küçük, ama daha güncel bir tehlike olan "Solculuk" üzerinde odaklanıyordu. Parti tarihindeki başlıca iki "Solculuk" örneği. 1908'de Duma'ya katılmaya yapılan muhalefet ve 1918'de Brest Litovsk'a yapılan muhalefetti; her iki durumda da muhalefet kendini "taviz"e karşı "ilke" gerekçesine dayandırıyordu. Lenin buradan, parlamento seçimlerine ve sendikalara katılmayı

reddettikleri için Alman (ve ayrıca İngilizj sosyalist hareketine saldırıya geçiyordu: Aynı "Solcu" hatalar Fransız, İtalyan ve Amerikan sendikaliz minde de görülüyordu. *I*leriki kongrede izlenecek politika hattı açık seçik ve net bir biçimde çiziliyor ve her zaman amacın "Solcular"dan kopmak değil onları ikna etmek olması gerektiği kaydı konuyordu. Geçen yıl boyunca izlenen hat, Sağ'daki sosyal demokratlara karşı tavizsiz düşmanlık, ama hâlâ onlara karşı ortak bir cephe oluşturmaya ikna edilebilecek Solcular arasındaki sapmalara karşı şefkat hatlı terk edilmemişti. Lenin bile kitapçığın sonuna koyduğu bir ekte, bir gözünü Almanya'dan ayırmaksı zın. Solcu komünistlerin bazen kitle desteği kazanma konusunda Orto dokslardan daha başarılı olduklarını kabul ediyordu.[32] Ama metindeki ton, geçen yaz ve sonbahardan belirgin biçimde daha sert, disiplin ve uyum üzerindeki ısrar daha kuvvetliydi, kabul koşulları da daha katı bir biçimde konuyordu. 1919 sonbaharında Lenin'in ve Komintem'in üzerinde kavga edilmesine değmez, lali bir mesele muamelesi yaptıkları, parlamentolara ve sendikalara katılma meselesi, artık zorunlu bir yükümlülük haline gelmişti.

Lenin daha geniş bazı genellemeler yapmayı da deniyordu. ***Tavı: Yok mu?*** başlıklı bir bölümde, Engels'İn, gerçek komünistlerin amaçlarına giden yolda "kendilerinin değil tarihin akışının yarattığı bütün koşullar ve tavizlerden" geçmeye hazır olmaları gerektiğini beyan ettiği bir pasajı alıntılıyordu. Salt ilkelere dayandıkları iddiasında olan Solculara cevap olarak, "Bolşevizm'in Ekim devriminden önceki ve sonraki bütün tarihi, aralarında burjuva partilerinin de bulunduğu başka partilerle u/laşına. onlara taviz verme, onlarla birlikte hareket etme örnekleriyle ***doludur"*** diyordu. Ancak kitapçıkta birlikte hareket etme ve taviz verme taktikleriyle ilgili olarak verilen en ayrıntılı örnek bazı pratik güçlükleri açığa çıkarıyordu. Bu, İngiliz komünistlerine "Lloyd George ve ChurchİU'i birlikte yenmeleri için Henderson'lara ve Snowden'lara yardım etme" tavsiyesinde bulunduğu ünlü bölümdü. "Lloyd George ve Muhafazakârlara karşı ortak bir kampanya yürütmek ve kazanılan sandalyeleri, Lenin'in uzun uzun anlatmadığı bir ilkeye dayanarak İşçi Partisi ile komünistler arasında bölüştürmek İçin "Henderson'lara ve Snowden'lara" bir "seçim

32. Bu. 1920 yılında devrimci hislerin ve potansiyel olarak devrimci bir durumun hâlâ varolduğu Almanya için doğru olabilir, burada aşın Sol resmi partiden uzak durarak kille desteğini kazanabiliyordu. Devrimci bir programın akademik bir egzersizden ibaret olduğu diğer ülkelennçoğunda ise, **kitleler bıiyuk çoğunlukla Sağa meylederken aşın Sol küçük doktriner bir hizip olarak kalıyordu**

anlaşması" önerilmeliydi. Gelgeldim, bütün bunlar, komünistlere "Hen derson'lann ve Snowden'ların karşısına çıkma konusunda tam bir özgürlük" tanıyan koşullarda başarılmalıydı tıpkı Bolşevikler'in uzun zaman tek bir parti içinde Menşevikler'le birlikte bulunmaları, ama bu arada onların karşısına hiçbir kısıtlama olmaksızın çıkmayı sürdürmeleri gibi. Bu taviz önerisi, bu denli sınırlı olmasına rağmen, kitapçığın başka yerlerinde savunulan. Sağcı sosyal demokratlara amansız düşmanlık hatlıyla çe 1 işiyormuş gibi görünmesin diye. Lenin İngiliz komunisllerine "Hender son'ı oylarıyla, iıpkı bir ipin asılan bir adamı desteklemesi gibi. destekle yecekleri'ni "halkın anlayacağı bir dille açıklamalarını" da tavsiye ediyordu, çünkü Henderson'lar siyasi İktidara yaklaştıkça, gerçek siyasi renkleri işçi kitleleri tarafından görüleceği İçin "siyasi ölüm"lerine de o kadar yaklaşmış olacaklardı." Kınanması ve son kertede yok edilmesi islenen kuvvetlerle belli sınırlı amaçlar için geçici bir laktik İttifak kurmaya yönelik bu kurnazca hesap, ardında onun talimatlarını eleştirmeden ya da tartışmadan izlemeye hazır disiplinli bir kitle partisi olan bir lider kadrosuna makul görünebilirdi. Ama amaçların da araçların da hem partiler içinde hem de partiler arasında hararetle tartışılacağı bir İngiliz seçim kampanyasında bunu bir siyası taktik olarak tavsiye etmek kurt siyasetçileri güldürmekten başka bir işe yaramazdı.

Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk" farkında olmadan, Bolşevik cephanesindekı zayıf halkayı ilk kez olarak açığa çıkarıyordu zayıf halka ile. otokrasiden proleter devrimine neredeyse doğrudan geçilmesine yol açan Rusya'daki devrim süreçleri ve devrimci taktikler ile proletaryanın burjuva demokrasisi teorisi ve pratiği içinde uzun bir telkin döneminden geçtiği ülkelerdeki süreç ve laktikler arasında yakın ve su götürmez bir analoji olduğu varsayımından kaynaklanan sıkıntıyı kastediyoruz. 1918'de VTsIK'da yapılan bir tartışma sırasında anarşist bir vekil, Rus proletaryası "devlete meyilli" olmadığı halde, batı proletaryasının "kendisini bir iktidar parçasının taşıyıcısı ve halen savunmakta olduğu bu aynı devletin hir parçası" olarak gördüğüne dikkat çekince, Lenin pek alışılmadık bir haşinlikle batılı işçiler hakkındaki bu görüş "o kadar aptalca ki bundan daha aptalca bir görüş nasıl olur bilmiyorum" diye cevap veriyordu.[14] Bolşevikler, içkin milli farkların varlığını inkâr etmeye

33. Lenin.*Spçuunno.c* XXV.s.221 5.

***M.PtçMrioliZaseaanıı ITsJK 4go Sotvya {19H)).* s. 231. Lenın. *Sucinenıvo,* c. XX», s 493.**

heves ederken, bazen derin toplumsal ve ekonomik kökleri olan milli farklılıkların gerçekliğini görmezden gelme ayartısına kapılmışlardır. Batı ülkelerinde demokratik yöntemlere başvurarak çeşitli nimetler elde etmiş olan ve bu yöntemlerin geçerliliğine duydukları inançtan kolayca vazgeçirilemeyeeek olan işçilerin oranını sürekli azınısamışlardır. Lenin, Rusya'da hiçbir anlam ifade etmeyen "reformizm"in, batıda neden devrim öğretisinin devamlı ve başarılı bir rakibi olduğunu; Rus işçileri için eşyanın tabiatı kabilinden kabullenilen yasadışı eylemlerin batıda neden güçlü önyargılarla karşılaştığını, ya da Rus işçileri arasında en ufak bir infial bile yaratmayan Kurucu Meclis'in dağıtılmasının, çok sayıda batılı işçiyi neden şoke edeceğini aslında hiçbir zaman anlamamıştır.

1903'te partide yaşanan ihtilaftan beri ara ara tekerrür etmiş olan bir sorun, yani parti liderliği ile kitleler arasındaki İlişki sorunu konusunda söz konusu sıkıntı özellikle vahim bir hal aldı. Lenin devrimci harekette kitlelerin oynadığı rolü her zaman dikkate almıştı. Yeni toplumun "özel camekân ve seralarda yetiştirilmiş son derece erdemli insanlar" tarafından yaratılacağına inanmak, ütopik sosyalizm için geçerliydi. Marksistler bu toplumun "kölelik, sertlik, kapitalizm, küçük bireysel ekonomiler ve piyasada bir yer kapabilmek, mallarını ya da emeğini daha yüksek fiyatlara salabilmek için herkesin herkese karşı verdiği savaşlarla geçen yüzyılların, binyıllann çarpıttığı insan malzemesinden oluşan kille"den inşa edilmesi gerekliğim biliyorlardı,[35] Ama bu devrimin malzemesi olarak kitleler anlayışı, liderliğin işlevine dair belli bir görüşü de beraberinde getiriyordu. Onu izleyen kitleler olmadan liderlik anlamsızsa, liderlik olmadan da kitleler güçsüzdü. Lenin'in ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"ta*** şiddetle vurguladığı gibi, soruyu "liderlerin diktatörlüğü mü ***yoksa*** kitlelerin diktatörlüğü mü" diye sormak, "inanılmaz ve içinden çıkılmaz bir kafa karışıklığımın kanıtıydı.[1]"'Ayrılmaz bir devrimci bütünün parçası olan iki şeyi birbirinden ayırmaktan başka bir anlamı yoktu. Bu anlayış Rusya'daki koşulların incelenmesinin ürünü olarak doğmuştu ve Bolşevik politikasının başarısının gösterdiği gibi, bu koşullara mükem melen uyuyordu. Rusya'da gereken, o zamana kadar siyasi açıdan bilinçsiz olan kitleler arasında devrimci bir bilinç yaratmaktı; bu amacı gerçekleştirmek için de güçlü ve disiplinli bir devrimci liderlik birinci şarttı. "Kitleler"in ezilmiş ve örgüısüz proleterlerden oluşan devasa bir depo olduğu şeklindeki, Bolşevik düşüncesinde giderek artan bir önem kazanan

35. XXV, s 458. 36. *A.g.e.,* (. XXV, s. 187.

anlayışın kendisi bile[37] tipik Rus sanayi İşçisinin geri kalmışlığını yansıtıyordu. Ama aytıı anlayış, meselenin siyasi olarak bilinçsiz kitlelerin ***tabula*** r <7î(i'sına devrimci bir bilinç nakşetmek değil, burjuva demokratik gelenek içinde zaten epey gelişmiş olan bir siyasi bilince nüfuz edip onu dönüştürmek olduğu ülkelere uygulanamazdı ya da ancak çok kapsamlı sınırlamalar gelirilerek uygulanabilirdi. Bu iş de. Rus Bolşevikler'in karşılaşmış oldukları her şeyden farklı, çok daha karmaşık ve incelikli bir şeydi: bu farkın yanlış anlaşılması, Bolşevikler'in ve daha sonraları da Komintern'in balıya önerdiği reçetelerin neden çoğunlukla yetersiz ve uygulanamaz göründüklerini açıklar. Moskova'nın gönderdiği birömek kararların uysal komünist partiler tarafından, yerel koşullar ve görüşler açısından geçerli olup olmadığına pek ya da hiç bakılmaksızın otomatik olarak uygulandığı bir duruma ulaşılmasına daha çok vardı. Ama bu sürecin ilk sinsi başlangıcı, Lenin'in ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Sotculuk"u*** yazdığı ve Komintern'in İkinci kongresinin toplandığı döneme tarihlenmelidir.

Komintern doktrininin bir başka değişmez unsuru da bu sıralarda ortaya çıktı. Çartisi hareketin bütünüyle iflas etmesi karşısında bunalan Engels, daha 1858'de, Marx'a yazdığı bir mektupta, "İngiliz proletaryası aslında gittikçe burjuvalaşıyor, oyleki bütün ülkelerin bu en burjuva olanı, sonuçla burjuvazisinin yanı başında burjuva bir aristokrasi ve burjuva bir prolctarva istiyormuş gibi görünüyor" görüşünü dile getirmiş; "bütün dünyayı sömüren bir ulke için" bunun "bir ölçüde doğal" olduğunu da eklemişti.[1]* Bu lez 1 S82'de Kautsky'ye yazılan bir mcklupia da tekrar edıli yordu;[w] üç yıl sonra, Marx'in ölümünün ardından, Engels bu görüşü sonraları çok önem kazanacak bir biçimde daha da geliştirerek, bir İngiliz dergisinde yazdığı genel değerlendirme yazısında da ifade etti:

İngiltere'nin sanayi lekeli sürdüğü sürece, İngiliz işçi sınıfı da bu tekelin avantajlarını belli ölçüde paylaştı. Bu avantajlar işçiler arasında çok eşitsiz bir biçimde dağıtıldı: aslan payı ayrıcalıklı bir azınlık tarafından kapıldı, ama yine de geriye, ara sıra geniş kulelere de aktarılacak bir şeyler kalıyordu. [1"]

37. Ikına ksıngre "kitleler"! "işçilerin ve kapitalist sömürünün kurbanlarının (amamı, özellikle de en az örgütlenmiş, en jz bilinçli, en çok ezilen *e orgu ilenmek ten en az naııp lrımiş. olanları" şeklinde tanımlamışın *{Komnuıııisıiçc.tkıi Inıcı "tılsiı'nal v Dokunu nıak* (10131. s. o_S)

38. Marx ve Engels, *Soçineniya,* c. XXII, s. 360. 39. .4 c *e* , c. XXVII. s. 23«.

40. *A a e., c.* XVI. 1. s. 200; Engels *İngiltere'de Emekçi Sınıflının Dununu* kılarının IS9J. baskısına viırdıeı venı bir önsözde bu pasajın lamamın' aklatır *la v e., c* XVI. II. s. 275).

Buradaki ima artık, İngiltere proletaryasının kendisinin "burjuvalaştı ğı" değil, onun içindeki "ayrıcalıklı bir azınlığın" bu statüyü aşağı tabaka pahasına kazandığı şeklindedir. Lenin, ***Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Kmperyalizm'de,*** Engels'in attığı temellere dayanarak, İngiliz proletaryasının bir kısmının burjuvalaştığını tekrarlıyor ve "bir kısmı da orta sınıfa satılmış olan ya da en azından onlardan para alan adamlar (aralından yönetilmeye izin veriyor" diye ekliyordu.*[1] Bu tekelci kapitalizm, sömürgesi ya da yarı sömürgesi konumundaki piyasaları sömürmesi sayesinde, işçi sınıfının "ayrıcalıklı bir azınlığını" nemalandtrabiliyor ve böylece yozlaşlırabiliyor, bu azınlık da "burjuvaziden para alan" liderler rolünü (bu tabir artık Marksisi doktrinin klişelerinden bin olmuşlu) oynuyordu. Alman Sosyal Demokrat Partisi'ndekı. liderleri aşağı tabakalardan çok daha vahim bir biçimde etkilemiş olan "revizyonizin" olgusu ve Fransa'da İşe bir burjuva koalisyon hükümetine katılmakla başlayıp sonuçta bütün kalbiyle burjuvazi saflarına kanlan birden fazla sosyalist liderin yaşadıkları da bunu doğrııluyormuş gibi görünüyordu.

Dolayısıyla Bolşevikler, önde gelen sosyal demokratların burjuva cumhuriyetinin savunucuları gibi göründükleri **İVİ8** IV kışında Alman devriminin çökmesiyle yeni bir güç kazanan epey yerleşmiş bir doktrini miras almışlardı. Lenin. Komintem'in kuruluşunu kullama vesilesiyle yazdığı bir yazıda, bu savı Almanya'daki son olaylara uyguluyordu Al many.» ekonomik olarak Ingilıcre ve Fransa'nın ardında kaldığı sürece. Alman sosyal demokrasisi öne çıkmış ve dünyaya liderlik yapmıştı.

Ama [diyordu Lenin] Almanya bu ülkeleri ekonomik olarak geçtiği zaman, yani yirminci yü/yılın yirmili yıllarında, bu ömek Alman Marksist işçi partisinin başında, Scheidenıann **ve** Noske'den David **ve** Legien'c bir zırşarlatanlar çetesi, kapitalizmin parayla luıuğu en pis ayaktakımı, monarşinin **ve** karşı devrimci burjuvazinin hizmetindeki **eti** iğrenç ışçi srntfı celıatları onaya çıktı.[J;]

Lenin iki ay sonra. ***Üçüncü Enternasyonalin Görevler i*** başlıklı bir başka yazıda. "İngiltere'de işçi sınıfının en üst tabakalarının" burjuvaziye dönüşmesi temasına geri döndü ve İkinci Entemasyonal'i bir kez daha "emperyalizmin uşağı, isçi harekeıindeki burjuva nüfuzunun, burjuva ya

4| Lenın. *Soçiııeıovo.* **C XIX. s. 157 K, Lenın "orta sınıfa salılnıı j etan ya da en aynıdan onlardan para alan adamlar iaralından yönetilme" lahırını. Engelsin Mars'a yazdığı. 11 Nisan IRKI larıhlı bir mekıupıan almıştır, Engels burada bu tabın sendikaların "ılıe very worsl"unu (en konilerini) unımlamak için kullanıyordu (Mart vc Lngtls,** *Stıçtıenıvti.* **c. XXIV. f 52").**

42. Lenin. *Soi ıııt* ***an.ı.*** **c. XXIV, s. 249**

lanlarının ve burjuva yozlaşmasının faili" olmakla suçladı.[43] Bu savdan, Komintem'deki Bolşevik liderler tarafından ilirazsız kabul edilip uygulanan ikna edici ve geniş kapsamlı bir çıkarım yapıldı. Batı Avrupa'daki işçi partilerinde ne zaman bir engelle ya da tereddütle karşılaşılsa, teşhis belliydi. Bu ülkelerdeki hareketin liderleri daha sonraları aşağılayıcı "işçi aristokrasisi" terimiyle anılan kişiler burjuvazinin bilinçli ya da bilinçsiz ajanlarıydı ve her türlü kriz durumunda burjuva demokrasisi ve burjuva kapitalizminin yardımına koşacakları kesindi. Bu şekilde formüle edildiğinde "işçi aristokrasisi" tezi, butun reformistleri sınıflarına, yani proletarya davasına ihanet eden zındıklar, sadece düşünsel bir hala işlemekle değil, ahlaki olarak rezilce davranmakla da mahkûm edilen kişiler olarak damgalıyordu. Devrimcinin görevi, işçi partilerinin alt tabakalarını hain liderlerinin gerçek karakteri konusunda aydınlatmak ve partilerde bu liderler aleyhine bölünmeler yaratmaktı. *Komünizmin Çocukluk Htisititığt: "Solculuk"un* bütün laktik reçeteleri, bu fikirle yoğrulmuştu.

Lenin'in kitapçığı yayımlanmadan önce, savunduğu katı politikayı yürürlüğe sokma fırsatları onaya çıkmıştı bile. Hollandalı liderlerin kontrolü altında bulunan Amslerdam'daki Batı Avrupa bürosu, parlamento ve sendika eylemlerinden uzak dunnayı savunduğu için Solculukla suçlandı. IKKI'nın 1920 Nisanında aldığı bir kararla büro lağvedildi ve müphem işlevleri de Berlin'deki Batı Avrupa sekreterliğine aktarıldı.[44] Aynı sıralarda Lenin'in beklentisi, yani İngiliz ILP'nin de Fransız Sosyalist Partisi gibi. Alman USPD'nin örneğini izleyeceği beklentisi kısmen gerçekleşti. ILP, 1920 Nisanında yaptığı yıllık konferansında[4 1] büyük bir çoğunlukla İkinci Entemasyonal'den çekilme kararı aldı. Ama Üçüncü En lemasyonal'e katılma yönündeki bir önerge ancak küçük bir azınlıktan oy aldı; diğer kararlar bekle gör niteliğindeydi. Partinin ulusal idare konseyine, "herkesi kapsayan tek bir Entemasyonal'in yeniden kurulmasının olabilirliği" konusunda, bu anlamda inisiyatifi çoktan ele geçirmiş olan İsviçre Sosyalist Partisi[46] ile tartışmalara başlama, ama aynı zamanda Komintern tüzüğünü ve ona katılma koşullarını da araştırma talimatı verildi. Araştırma görevinin verildiği iki ILP delegesi, Wallhead ve Clifford Allen, o sıralarda Sovyet Rusya'yı ziyaret eımek üzere olan büyük bir İş

43. A.Ä.f., c. XXIV. s. 390.

44. *Kommunistiçeskii Internatsional,* No. 10 (11 Mayıs 19201, col. 1659 60: *hıırik Marksist,* No. 2 3 (1935), 5.92.

45 *Independent Lohouı Patty Report of the Twenty Eighth Annual Conference* (1920).

46. Bkz. yukarıda s. 160

Vi Partisi heyeti eşliğinde yola çıktılar. Bu delegasyonda aralarında Tom Shaw, Robert Williams, Bertrand Russell, Ethel Snowden, Haydn Guest vc Roden Buxton'in da bulunduğu bir dizi sendikacı, İşçi Partili parlamenter ve entelektüel de bulunuyordu. Üç ay önce George Lansbury Moskova'yı ziyaret etmiş ve İngiltere'ye gördüğü her şeyle ilgili heyecan dolu bir raporla dönmüştü. Ama İşçi Partisi heyeti İngiliz Solu'nda bu yolculuğu yapan İlk büyük ve nüfuzlu gruptu, o yüzden de bu olay belli bir önem taşıyordu.

Heyet 1920 Mayısı'nın ortalarında Moskova'ya ulaşıığında, Pilsudski' ıiin Ukrayna'yı işgali tam faaliyette ve başarısının zirvesindeydi. Heyeti 26 Mayıs'ta kabul eden Lenin'in esasen ziyaretçilerini Sovyetler'in banş arzusunu ve İngiliz Hükümeti'nin "beyazlar" a ve Polonya'ya yardım etmesinin yanlışlığını öne çıkararak etkilemek islemiş olması pek de şaşırtıcı değildir hele ki bazılarının bu yardımın gerçek olduğundan şüphelendikleri düşünüldüğünde. Delegelerden bazıları, Lenin'in şu iki şeyden hangisini daha önemli bulduğu şeklinde, biraz rahatsız edici olan bir soru sordular: "İngiltere'de tutarlı bir devrimci komünist partinin kurulmasını mı yoksa Rusya'yla barış davası için İşçi kitlelerinden gelecek dolaysız yardımı mı." Lenin soruyu "bir kanaat meselesi" diyerek cevapladı. İşçileri kurtarmak isteyenler bir komünist partinin kurulmasına karşı olamazlardı; öte yandan burjuva demokrasisi ve pasifizm konusunda yanılsamalar beslemeye devam eden insanların "akıllarına kendilerine komünist deyip Üçüncü Enternasyonale katılma fikri gelmesi"yle hiçbir şey elde edilemezdi. Bu tür insanlar sadece "müdahaleye karşı pek iyi niyetli kararlar" çıkarabilirlerdi, ama bu kararlar da sonuçta ancak onları alanları gülünç göstererek işe yarardı. Anlaşılan görüşmelerde Komintem'den sadece burada bahsedilmişti.[47] Lenin'in düşünecek başka şeyleri vardı. Delegeler gruplara ayrılıp Sovyet Rusya'nın çeşitli yerlerini ziyaret etmek üzere dağıldılar.

Gelgele!im bu, Komintern meselesini araştırmak üzere özel bir görev yüklenmiş olan iki ILP delegesini tatmin edemezdi. Bu konuda talihleri pek yaver gitmedi. Ne Lenin'in ne de Troçki'nin onlara ayıracak zamanı vardı; İngilizce bilmeyen ya da çok az bilen Zinovyev arka planda kalıyordu; onlarla esasen her yerde hazır ve nazır Radek ilgilendi. İngiliz kurumlarının resmiyetine alışık olan delegeler, kurulalı on iki ayı geçmiş ol

47. Görüşmenin kaydı, birkaç gün sonra Pravda'da yayımlanan bir *İngiliz İşçilerine Mektup* biçiminde bizzaı Lenin taralından lululmuşıur *(Soçineniya,* c. XXV, s. 262 5).

masına rağmen Komintem'in hâlâ "hiçbir resmi tüzüğü ya da kuralları" olmayan "bütünüyle ***ad hoc*** bir kuruluş" olduğunu görünce şoke oldular. Komintern genel merkezinde "ağırdan alan" yöntemler uygulanması yüzünden, tüzel bir organ olarak IKKI ile resmi bir görüşme ayarlamak zor oldu; en nihayet bir vakit ayarlandığında da görüşmelere kanlan sözcüler, esamileri okunmadığı anlaşılan yabancı üyelerden, yani Buharin ile Ra dek'ten ibaretti. Yazılı olarak bir dizi soru iletildi ve IKKI'dan İçeriği tavizsiz, tonu da uzlaşmaz uzun bir cevap alındı. (LP liderleri Ramsay MacDo nald ve Snovjden "savaşa lafta karşı çıkan" ama "elini pisliğe bulaştınna yan Ponlius Pilatus rolünü oynamış olan" "merkezciler" denilerek kınanıyordu. "Konferanslar ve liderlerle yapılan uzlaşmalar yoluyla değil, ancak devrimin gelişmesi yoluyla, sınıf bilincinin artması yoluyla" ilerleme sağlanabilirdi. IKKI, ILP'nin "ancak dörtte birinin Komünist Enternasyonal'İn tutarlı ve samimi takipçileri" olduğunu gayet iyi biliyordu. Bunlar başka komünist gruplarla birleşip tek bir komünist partisi kurmalıydılar; not, "İngiltere'nin komünistleri, birleşin!" çağrısıyla biliyordu. Partinin alt kademelerinde yer alanların liderlere karşı ayaklanması yoluyla mevcut partilerin bölünmesinin amaçlandığı açık açık söyleniyordu. Yazıdaki esneklikten uzak ton ve ısırıcı tabirler kesinlikle Radek'in patavatsız kaleminin ürünüydü.[48] Ama bu politika. ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı' "Solculuk*** "ta döşenen hatim mantıksal bir gelişimiydi belki de. Ukrayna' daki askeri vaziyetin tersine dönmesinden yılmayan Komintern genel merkezi uzlaşmaz birhaletiruhiye içindeydi. 27 Mayıs 1920'de, ILP heyetine verilen cevapla aynı anda, USPD merkez komitesine, 5 Şubat 1920 tarihli mektuba cevap verilmediğinden ve hatta bu mektubun parti üyelerine bile iletilmediğinden şikâyet eden bir not gönderildi.[1''] Komintem'e girişin kolaylaştırılacağı düşünülmemeliydi. Zinovyev resmi dergide yazdığı bir yazıda İtaliklere başvurup şöyle haykırıyordu: ***"Komünist Enternasyonal'İn kapısına bir kilit asmak şarttır, Komünist Enternasyonal'İn giriş kapısı önüne güvenilir bir nöbetçi dikmek şarttır.***"[50]

ILP delegelerinden kısa bir süre sonra, 1920 Haziranı ortalarında Fransız Sosyalist Partisi'nİn uzun süredir gelecekleri duyurulan üyeleri Fros

48. Delegelerin raporları *IndependentLabour Paıty: Report of the 2th Annual Conference* (1921). S. 49 6)'de, sorular ve IKKI'dan verilen cevap da 77te *ILP and the 3rd International* ()920)'de bulunabilir: IKKl'nın verdiği cevabın Rusça çevirisi şurada yayımlanmıştır: *KommunistiçeskiiInternational,* No. 12 (20Temmuz 1920),col. 2231 56.

49. *Kommunismus* (Viyana), No. 24 (26 Haziran 1920). s. 833 4,

50. *Kommunistiçeskii Internatsional,* No. 11 (14 Haziran 1920), col. 1730.

sard ve Cachİn, Komintern'e bağlılık koşullarını saptamakla kalmayıp Sovyet Rusya'daki toplumsal ve siyasi koşullarla ilgili geniş bir araştırma yapma talimatı da almış olarak Moskova'ya geldiler.[51] 19 Haziran 1920' dc delegeler, ILP temsilcilerini karşılamış olandan daha temsil edici nitelikte bir 1KKI toplantısına çağrıldılar. Onlara Fransız partisinin durumu hakkında Radek, Zinovyev, (onlardan partinin savaş sırasındaki "iha tıct"inİ mahkûm etmelerini isteyerek ulusal gururlarını inciten) Buharin, Serrati, John Reed ve son olarak Lenİn tarafından keskin sorular soruldu, lxnin'in ısrar ettiği hususlar, net bir parti çizgisi, disiplinli bir basın *(Hu~ manite nin* tek sosyalist özelliği vardı, diyordu Lenin, o da abone listesi) ve "reformistier"in partiden ihraç edilmesiydi. Belki de daha alttan alan, kur yapan bir tavır beklemiş olan delegeler, sadece belli noktaları tartışıp rapor verecekleri sözünü verebildiler.[32] Onları yaklaşan kongre için Moskova'da kalmaya ikna etmek amacıyla büyük baskı uygulandı, ama kongre onlann Paris'ten ayrılmalarından Önce İlan edilmemiş olduğu İçin, partiden böyle bir görev almamışlardı. Bir süre tereddüt eniklen sonra, kalmayı kabul ettiler.[5] '

Komintern'in ikinci kongresinin 1920 Temmuzu'nda toplanmasından önce, savaşın gidişatı dramatik bir biçimde tersine dönmüştü. Polonya'nın işgal kuvvetleri l'krayna sınırlarının çok dışlarına püskürtülmüştü; Kızıl Ordu neredeyse hiçbir direnişle karşılaşmaksızın batıya. Polonya' nın içlerine doğru ilerliyordu; Varşova'nın düşmesi ve Polonya devriminin patlak vermesi kesin gibi görünüyordu. Kongreye başkanlık yapan Zinovyev daha sonra sahneyi şöyle betimleyecek»:

Kongre salonunda ordularımızın harekelinin her gün işaretlendiği büyük bir harita asılıydı. Ve delegeler her sabah meraklan nefesleri kesilerek bu harılanın Önüne diziliyorlardı. Bir tür simge gibiydi: Uluslararası proletaryanın en iyi temsilcileri meraktan nefesleri kesilerek, kalpleri gümbür gümbür alarak ordularımızın her ilerleyişini takip ediyorlardı ve hepsi de, ordumuzun koyduğu askeri amaç gerçekleştirilirse, bunun enternasyonal proletarya devriminin muazzam hızlan

51. 23 Nisan 192ü iarihlı lalimat mektubu şuradadır; L. O. Ftossard. *De Jaurès à Lent* flr (1930). s. 235 «.

52. Ftossard ile Cochin'in loplamıyla ilgili raporu *a. g.e.*, s. 245 69'da, Frossard'ın birkaç kişisel yorumu da *a.g e.*, s. 64 6'da bulunabilir; IKKI'mn yaralayıcı yorumları ise "Fransız Sosyalist Partisi'nin bütün üyelerine ve bütün bilinçli Fransız proleterlerine" hitap eden 26 Temmuz 1920 tarihli bir mektupta görülebilir *(a.g.e.*, s. 281 303).

53. *A.g.e.*, s. 105 10: Frossard kendini bütün metin boyunca fevri ve heyecanlı arkada sına uyup sağduyusunu kaybeden zayıf bir adam olarak lasvir edet

ması anlamına geleceğinin gayel iyi farkında(ardı.[54]

Zinovyev, kongreyi açarken de, aynı dramatik leiden çalmıştı:

Komünist Enternasyonal'İn ikinci kongresi, daha oturumlarını açarken tarihe geçti. Bugünü aklınızda luıun. Bu günün çektiğiniz bütün mahrumiyetlerin ve verdiğiniz cesur ve yılmaz mücadelenin mükafatı olduğunu bilin. Çocuklarınıza bu günün anlamını anlatın ve açıklayın. Bu muhteşem anı yüreklerinize nakşedin.[53]

Kongreye yirmi beş ülkeden iki yüzden fazla delege katıldı. Rus delegasyonu yine göze çarpıyordu. Bazen kongre başkanlığı kürsüsünden, bazen de bir Rus delegesi olarak konuşan Zinovyev kongre boyunca en öne çıkan şahsiyet oldu. Lenin bütün temel meseleler hakkında konuştu, Buharın ile Radek de ona ustaca yardımcı oldular. Polonya seferiyle meşgul olan Troçki, çok kısa süreler için görünüp kayboluyordu. Almanya'dan KPD delegasyonuna Paul Levi başkanlık ediyordu. USPD, ikisi Komintern'e katılmadan yana, İkisi karşı olan dört delege göndermişti; ama partinin bağlılığı hâlâ muallakta olduğu İçin kongreye oylama hakkı verilmeksizin kabul edildiler. KAPD'nin iki delegesi de danışman sıfatıyla kabul edildiler, ama görüşmelere katılmadılar.[5'] Başkanlığını Serrati'nin yaptığı İtalyan delegasyonu İtalyan Sosyalist Partisi'nin, Sağ kanat hariç bütün gruplarının temsilcilerini içeriyordu. İngiliz delegasyonu İngiliz Sosyalist Partisi. Sosyalist İşçi Partisi, tezgâhtarlar örgülü ve daha küçük birkaç grubun temsilcilerinden oluşuyordu. Fransız Sosyalist Partisi'nin iki delegesi, tıpkı USPD temsilcileri gibi, sadece danışmanlık haklarına sahipti, çünkü parti henüz Komintem'e katılmaya karar vermiş değildi. Ama bazıları aynı zamanda Fransız Sosyalist Paıtisi'ne de üye olan başka beş Fransız delege. Fransız "Üçüncü Enternasyonal komiiesi"ni tenı silen tam oy hakkına sahipti. Amerikan Komünist Partisi ile Amerikan Komünist İşçi Partisi'nin delegeleri, Komintem'in birleşme emirlerini ka aıe almadan, birbirlerinin vekâletinin geçerliliğini tartışıyorlardı.[57]

54. *De\yatyi S"ezd Rpssııskoy Kommutıhıısliçeskoy Parıiı* (1921), s. 271.

55. *Der Zweite Kongress der Kommunist, internationale* (Hamburg. 1921), s. 14.

56. Anlaşılan Levi, KPD delegasyonu adına, eğer KAPD temsilcileri oy kullanma hakkına sahip delegeler olarak kabul edilirlerse. kongreden aynlma tehdidinde bulunmuş *(Bericht über den 5. Parteitag der Kommunistischen Partei Deutschlands (Spartakusbundl.* (1921), s. 27, 29); Zinovyev'in daha sonra söylediklerine bakılırsa, Radek Levı'yı desteklemiş *(Protokoll: Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale* (tarihsiz), c. I, s. 468).

57. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921t, s. 607 10;

İlk oturumda kongre, Alman delege Levi'nin önerisiyle, "beyaz Polonya'ya herhangi bir yardımda bulunulmasını, Sovyet Rusya'ya karşı herhangi bir müdahalede bulunulmasını" grevler ve gösteriler yoluyla önlemeleri için "bütün ülkelerin erkek ve kadın işçileri"ne hitap eden bir çağlı yapılmasını tartışmasız benimsedi.[58] Fakat, birinci kongre iç savaşın getirdiği ümitsizce gerilimin gölgesi altında toplanmışken, ikinci kongre Kızıl Ordu'nun askeri zafer kazandığı bir anda toplanmıştı; RSFSC'ye doğrudan yardım ve destek ihtiyacı üzerinde ilk kongredeki ya da daha sonraki bütün kongrelerdekİ kadar çok durulmuyordu. Konuşmaların ağırlığı, artık daha geniş kapsamlı bir görev, bayağı bayağı görünürlük kazanmış olan dünya devrimini hızlandırma görevi üzerindeydi. Bir kararda şöyle deniyordu:

Komünist Enternasyonal Sovyet Rusya'nın davasının kendi davası olduğunu ilan eder. Sovyet Rusya bulun dünyanın Sovyel cumhuriyetlerinden oluşacak bir federasyondaki bir halka haline gelinceye kadar uluslararası proletarya kılıcını kınına sokmayacaktır.[w]

Devrimci oyunun son perdesinin çok yakında oynanacağına duyulan güven kongrenin değişmez, temasıydı, hem gereken örgütlenme türüyle ilgili hem de böyle bir örgü! yaratmak için atılması gereken adımlarla ilgili görüşlere damgasını vuruyordu.

En büyük ihtiyaç. Komintem'i devrimin pratik aracı haline getirmekti. /.İnovyev şöyle soruyordu:

1919 Martı'nda kurulduğu zaman Üçüncü Enternasyonal neydi? Bir propaganda demeğinden öle bir şey değil; ilk yılı boyunca da böyle kaldı... Arlık bir propaganda derneği değil, uluslararası p rol ela ly a nın savaşçı bir organı olmak is ıyumz."[1]

resmi Amerikan kaynaklarına göre, 12 Ocak 1920'de iki partinin birleşmesi yolunda bir karar alınmış *(Russian Propaganthı Hearings before a Sub Committee of liıe Committee on Foreign Ri lotions. United Stotel Semte* (66th Congress. 2nd Session. 1920). s. 4 IS |li), ama bir "Bolşevik kurye" yoluyla ilciden bu karar *(Foreign Relations of the United States.* 1920. L. Ill (193b). s. 449 5l)| ayrılığı gidermeyi başaramamışlı.

58. *Age.* s. 56. Alınanca melinde çağrı şu cümleyle biliyordu. "Dünya proleterlerini yapmaya çağırdığımız eylem budur. Russia expects ıliat every man will do his duly' [Rus ya herkesin görevini yapacağını umuyor' ç.n.j." Bu cünle Rusça basımda yoklur: Anlaşılan cümle çağrı metnine değil, nutuklarını edebi kinayelerle süslemeyi seven Levi'nin konuşmasına aitmiş.

59. Kommunistiçeskii Internai s ional v Dokuınenıak (1933), s. 152,

60 Dcı Zweile Kongress deı Kommunist. Internationale lHamburg, 1921). s 193 4

Bu işlev değişikliği bir örgütlenme değişikliğini de beraberinde getiriyordu: Bir dizi ulusal parti yerine. Komintern "farklı ülkelerde dallan olan tek bir komünist parti" haline gelmeliydi.[61] Birkaç kere. Birinci ve İkinci Enternasyonaller arasındaki karşıtlıktan bir hisse çıkarıldı. Birinci Enternasyonal "güçlü, merkezi bir kurum"du; Marx ile Engels Enternasyonal'İn tüzüğüne işçilerin "uluslararası birlik" ve "tam anlamıyla uluslararası bir örgüt" ihtiyacı İçinde olduğunu geçirmişlerdi. İkinci Enternasyonal'İn yönetimi ise "bir mektup kutusu'ndan farksızdı.[62] Üçüncü Enternasyonal İkinci'nin hatalannı tekrarlamamalıydı. Kongrenin, bir araya gelip müzakereler yaparken, ilerleyen Kızıl Ordu'yla birlikte devrimin her gün batıya doğru yayıldığını gözleriyle görebildiği bir zamanda, Rus örneğinin Avrupa'nın geri kalanı için de geçerli olup olmadığını sorgulamak için pek neden kalmamışı). Bir Komünist Entemasyonal'ın tek ve üst otoîiiesi alımda devrimci eylem birliği ve parti öğretisi birliği sağlanması gerekliği anlayışı, sorgulanamayacak bir biçimde yerleşiklik kazandı. l(H9'da resmen hoşgörülmüş olan ufak tefek sapmalar yasaklandı: Artık parlamento seçimlerine ve sendikalara katılma sorunu hakkında farklı görüşler savunmaya İzin verilmiyordu. Ayrıntı denebilecek meselelerde bile, bir parti çizgisi açık seçik ortaya konmalı ve takip edilmeliydi. İngiliz Komünist Partisi'nin İşçi Panisi'yle kurduğu ilişkiyle ilgili, hayli kendine özgü olduğunun kabul edilmesi gereken bir mesele konusunda, İngiliz bir delege belli bir serbesllik isleyince, Lenin tekbiçıınlilik ilkesini şiddellc savundu:

Yoldaş Ramsay diyor kr Bu meseleyi biz İngiliz komünistleri kendi anımızda halledelim. Bütün küçük fraksiyonlar gelip bazılarımız şundan vanayız, bazılarımız da karşıyız, buna kendi aramızda karar verelim derse Entemasyonal'ın hali ne olur? Bir Enternasyonal'e, bir kongreye vç bütün bu tartışmalara ne gerek kalır?

ikinci Enternasyonale özgü bu gevşeklik "kökten yanlı.ş"tı.[oî] Devrimci strateji ve taktiklerle ilgili bütün meselelerde doğru karara, en iyi, bütün devrimci hareketi temsil eden ve bütün devrimci deneyimler bütününü genelleşliren bir kurum tarafından ulaşılabilirdi.

Bu amaca ancak katı bir kurumsal disiplinle ulaşılabilirdi. Zinovyev'in kongreye sunduğu açıklamaya bakılacak olursa, İkinci Enternasyonal "kendi içinde, pratiği ve taktikleri devrimci proletaryanın taktiklerine dü

61 **A** CCS. 102. 62. **A**.g.e.. s. 13, 238.
tı3. Lenin, Soçineniya, c. XXV. s. 348, 365.

pedüz karşı olan partilere hoşgörü gösterdiği" için başarısız olmuştu.[M] Geçen yıl Macaristan'daki devrim de aynı halayı yaptığı için başarısız olmuştu.[65] Partiler ortodoksilerini. ancak zındıkları saflarından ihraç ederek sağlayabilirlerdi. Lenin)904'de "bölünme, bölünme, bölünme" diye hayktrarak, Rus Sosyal Demokrat Partısi'ndekı bölünmeyi eleştirenlere karşı çıkıyordu.[1]* Sonraki on yıl boyunca, iyi ve kötü zamanlarda. Menşevik seçmeciliğine karşı Bolşevikler'in doktriner saflığından yana savaş vermişti. Partiyi bölmek, onu sayısal açıdan önemsiz hale getirmek, doktrinini sulandırmanın ya da disiplinini zayıflatmanın yanında ehven i serdi. 1920'de bu sınanmış ilkeyi Kominıem'e uyguluyordu. Bir partinin Kominlem'e kabul edilmesinin temel koşulu, Komintern programının ve kurallarının kayıtsız şartsız kabul edilmesi ve muhaliflerin partiden ihraç edilmesiydi. İkinci kongreye katılan bir İngiliz delege, İngiliz komünistlerinin çoğunluğunun bu koşulları reddedeceği şikâyetinde bulununca Lenin. çoğunluğa uymak neden şart olsun ki, diye sordu: Sadık azınlık "ayrı olarak örgütlenebİlirdi". "Doğru taktikler sorununu cevapsız bırak nıaktansa" bölünmek daha iyiydi.[61] Zinovyev Rus partisi adına bu noktada kategorik bir beyanda bulundu:

İlaryan yoldaşlarımız ya da başka yoldaşlar bize su Sağ unsurlarla bağlantıyı koruma taleplerini iletirlerse, o zaman parıimız burjuva olarak gördüğümüz unsurlarla bağlantılı olmaktansa tek başına kalmaya hazırdır.[6]"

Zındıkları dışlamak için bölünme ilkesi, bir kere benimsendikten sonra, kaçınılmaz bir katılıkla uygulanıyordu, çünkü zındık liderlere oloma ***lik otorük*** "burjuvaziye ***satılmış"*** hainler gözüyle bakılıyordu. Bu dokin ıin içerimleri Komıntern'dekı görüşmelere hızla sirayet elti. Letıın. Moskova'da İngiliz işçi Partisi heyetiyle görüşmesini anlattığı ***ingiliz işçilerine Mektup*** yazısında, "işçilerin parlamento ve sendikalardaki liderlerinin çoğunluğunun burjuvazi saflarına geçmeleri"ni "uzun süredir devam eden bir süreç" olarak tarif ediyordu. İşçilerin yeminli düşmanlarından çok, kendi İçlerindeki hainlerin acilen bozguna uğratılması gerekiyordu. Zi

64. ***Der Zneilr Kongress der Kommunist. Internationale*** **(Hamburg,** 1921), **s.** 572: Zi**novyev aynı şeyi Bınnci Enternasyonal için de söyleyebilirdi ama bu Mars'ın kendisinin tuçu değildi sahiden de**

65. ***A g.e..*** s. **45. 24 (.** ***"21*** **koşuTun (bkz. aşağıda s. 184 51 Önsözünde Je Macaristan'ın husansızlıgından çıkardan "dersler'den bahsediliyordu: "Macar komünistlerinin sosyal demokratlarla birleşmeleri, Macar proletaryasına pahalıya mal oldu."**

66. ßkz. c l. s. **45. 67. Lenin,** ***Soçinemya.*** **c.** XXV, **s.** 350.

68. ***Der Zweite Kongress der Kommunist. Intet nationale*** **(Hamburg.** 19211. **s.** 243.

novyev ikinci kongrede "düşman evinizin içinde oturuyor" diye haykırıyordu.[69] Lenin, USPD delegelerinden Crispien'i, USPD ile SPD arasındaki bölünmeye "acı bir zorunluluk" muamelesi yaptığı İçin iğneliyordu:

Bağımsızlar yakınmak yerine, söyle demelidirler: Uluslararası işçi sınıfı hâlâ işçi aristokrasisinin ve oportünistlerin çizmeleri altındadır.

Crİspİen Almanya'da devrimin, ancak Alman işçilerini "çok fazla" y ok su II aştırmaması koşuluyla yapılabileceğini söylemişti:

Fedakârlık yapmaktan ödü kopan, bir devrimci mücadele zamanında "çok fazla" yoksullaşmaktan korkan bir işçi aristokrasisi partiye ait olamaz [ù]

Partiden atılmaları istenenler, devrimin doğru taktikleri konusunda hatalı bir görüş benimsemiş olan iyi niyetli İnsanlar değildi; proletarya davasına ihanet eden döneklerdi.

İkinci kongrenin yayımladığı en ünlü ve önemli belgenin, yani partilerin Komintem'e kabulünü belirleyen "21 koşul"un böyle bir arka planı vardı. Birinci kongre üyelik koşullarını tanımlamak için hiçbir girişimde bulunmamıştı; IKKI da bu işe girişmemişti. Ama bu konu artık İhmal edilemezdi. Leııin "Komünist Enternasyonale kabul'îe ilgili on dokuz koşul içeren bir taslak hazırlayıp ikinci kongreye dağıttı. Taslak Komintern'e uye olan her partinin, proleıarya devrimi ve proletarya dıkıatörluğü lehinde propaganda yapmasını ve parti yayınlarından sorumlu olmasını; İşçi harekelindeki bütün sorumluluk gerektiren görevleri doldurmaya ve reformistlerle Merkez destekçilerini partiden çıkarmaya çalışmasını; yasal faaliyetleri yasadışı faaliyetlerle birleştirip gelecek iç savaşa hazırlanmak için bir yeraltı örgütü yanılmasını; orduda vc kırsalda propaganda yapmasını; büıün sosyal şovenleri ve sosyal pasİfislleri reddetmesini ve uluslararası mahkeme ya da Milletler Cemiyetİ'nİn yeniden örgütlenmesi gibi önlemlerin insanlığı emperyalist savaşlardan kurtarmaya yetmeyeceğini göstermesini; aralarında ünlü reformist liderlerin de bulunduğu bütün reformistlerden kesinlikle ayrışmasını; özellikle partinin bulunduğu ülke hükümetinin yürullüğü koloni sömürüsünü kınamasını; sendikalarda, kooperatiflerde ve diğer işçi Örgütlerinde doğrudan partiye karşı sorumlu komünist hücreler oluşturmasını; Amsterdam 'dak i "san" sendika Enternasyonal'i ne karşı inatçı bir kampanya yürütüp kurulma aşamasında olan yeni Kızıl sendikalar Enternasyonal'ini desteklemesini; parlamentodaki temsilcilerinin faaliyetlerini denetlemesini; kendisini demir

69. *A.g.e.*. s. **111. 70. Lenin.** ***Svçineııiya,*** c. XXV. s. **357 8.**

bir disiplin ve dönemsel tasfiyelerle demokratik merkeziyetçilik ilkesi Üzerinde örgüllemesini; karşı devrimci kuvvellere karsı mücadele veren bütün Sovyet cumhuriyetlerini her şekilde desteklemesini; parti programını Komintem'in ilkelerine uygun olarak gözden geçirilip onaylanması için kongreye ya da IKKfya göndermesini; Komintem'in bütün kararlarını bağlayıcı kabul etmesini; eğer hâlâ yapmadıysa "komünist" adını almasını ve bu koşulları kabul etliğini onaylamak için hemen bir parti kongresi toplamasını gerektiriyordu.[71]

Taslaktaki on dokuz koşul, katı olmasına rağmen, önceki aylarda Lenin ve Komintem'in diğer başlıca destekçileri tarafından ortaya konmuş olan Komintern anlayışının mantıksal bir fonnülasyonuydu. Bu koşullar başlangıçta bir kongre komisyonuna sunuldu, komisyon da birkaç tashih yaptı ve bizzat Lenin'in önerisiyle, artık Komintem'e bağlı olan her partide, merkez komitesinin ve diğer merkezi kurumların, en azından üçte iki oranında, daha önceden Komintem'e bağlı olduklarını ilan etmiş olan üyelerden oluşmasını gerektiren bir "koşul" daha ekledi. Lenin'in başta zikrettiği iki koşul iç İçe geçirilerek, toplam on dokuz sayısı korundu. Yeni on dokuz koşul daha sonra kongre genel kurulu tarafından peş peşe üç olurumda tartışıldı. Zamanın önemli bir kısmını, ikisi koşulları destekleyen ikisi de reddeden dört USPD delegesinin konuşmaları ve bu konuşmaların yarattığı karşılıklı suçlamalar aldı. USPD kongrede temsil edilen en büyük ve en güçlü kitle panisiydİ o sıralarda yıldızı hızla yükselen bîr partiydi;[72] can alıcı mesele bu koşullan kabul edip Kominlem'c bağlanıp bağlanmayacağıydı. Koşulların kendisi kongrede nispeten az biı muhalefetle karşılandı. Halta son anda iki koşul daha eklenerek daha da sıkılaştırıldı, böylece rakam son olarak yirmi bire ulaşmış oldu. Bunlardan biri, bütün parti organlarının Komintem'in önemli belge ve kararlarını basmasını, diğeri ise parti kongresinde koşulların kabul edilmesine karşı oy kullanan bütün parti üyelerinin partilerinden İhraç edilmesini gerektiriyordu. Birçok bakımdan hepsinin en serti olan bu yirmi birinci koşul İtalyan Bordiga tarafından önerilmiş ve kongrede bu konu hakkında yapılan en tavizsiz konuşmayla, Fransız İsviçresi'nden bir delege, eski bir Kalvinist rahip olan Humbert Droz tarafından desteklenmiştir:

71. Lenin m bu 19 koşulu içeren ve kongre arifesinde *K<mıtmnı.uıçc!Uı / nictat.« onaılle* yayımlanan ilk laslağı şuradadır *Soçineniya.* c. XXV. s. 2K0 4.

72. 1919'da SPD, USPD'den beş kal fazla oy almışlı; KPD 1919 seçimlerine katılmamıştı. 1920 Haziranı'nda düzenlenen seçimlerde ise SPD'nin 5.600.000 oyuna karşılık USPD yaklaşık 5.000.000, KPD ise 440.000 oy almışlı.

Bordiga'nın, partileri Komünist Enternasyonal aleyhine oy kullananları atmaya mecbur tutan önerisi, aşırı Sağcıların ilk tasfiyesini gerçekleştirmek için son derece yararlıdır. "Bölünme" kelimesi, birliği her şeyin önüne koyan bütün oportünistleri ürkütüyor. Bu ilk tasfiye doğal olarak eksik olacaktır, ama sahiden komünist bir parti yaratma yolunda atılan ilk adımdır.[73]

Daha sonra yirmi bir koşulun tamamı, aksi yönde sadece iki oyla onaylandı.[74]

Bu yirmi bir koşul. İkinci Enlernasyonal'le resmi kopuşu tamamına erdirmek İçin değil (ona zalcn çoktan ölmüş gözüyle bakılıyordu), İkinci Enternasyonal'e hâlâ altlan alta sempati duyan ve iki Enternasyonal arasında bir orta yol arayışında olan unsurları Üçüncü Enternasyonal'den dışlayarak her türlü uzlaşma imkânını ortadan kaldırmak için konmuştu.[75] Lenin'e göre, bu unsurlar esasen liderlerle sınırlıydı. Bu yüzden yapılması gereken şey, başta **USPD,** İtalyan Sosyalist Partisi ve İngiliz ILP olmak üzere "merkezci" partileri, liderlerini itibardan düşürüp aforoz ederek ve sadık ali kademeleri Komintern'in yörüngesine çekerek bölmekti. Yirmi bir koşulda, Turati ile Modigliani. Kautsky ile Hilferding, MacDonald, Longuet ve Amerikalı Hillquit, hiçbir durumda Komintern üyeliğine kabul edilemeyecek "namlı oportünistler" olarak özellikle zikrediliyordu. Öte yandan bu koşullar, genelliklerine rağmen, pratikte Solcu muhalifleri ihraç etmek için konmuş değildi, onlara karşı şaşırtıcı bir yumuşaklık gösterilmeye devam ediliyordu. Kongrede alınan bir karar, KAPD, Amerikan **IWW** ve İngiliz tezgâhtarlar komitesi gibi Solcu grupların görüşlerini mahkûm ederken, bunlardan bazılarının "temelleri bakımından Komünist Entemasyonal'in kök ilkeleriyle aynı zeminde bulunan

73. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg. 1921). s. 365; Zinovyev daha sonraları Halle kongresinde, büliin koşulların bu en sen olanının bir Rus değil, İtalyan deiege tarafından önerilınesini durmadan öne çıkarmıştır *{USPD: Protokol! ither die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteiitags :u Halle,* (larihsiz), s. 175). Rusların böyle bir koşul Oncremeyecekleri ya da lalep edemeyecekleri açıktır. Bu koşul. Lenin in merkez komitelerin ve merkezi kurumların üyelerinin uçıe ikisiyle ilgili koşulunu epey aşıyordu (kı o da koşullar listesinde kalmıştır); Zinavyev'm o sıralar söylediklerine bakılırsa *(Der Zweite Kongres' der Kommunist. Internationale* (Hamburg. 1921). s 235 6), Rus delegasyonu bunun bir "koşul" haline getirilmesi için baskı bite yapmamış ve kongrenin bu yönde genel bir iucği ifade etmesiyle yetinebilinniş.

74. *A.g.e.,* s. 400: Son onaylandıkları haliyle koşulların Alınancası, *a.g.e.,* s. 387. 95, Rusçası ise *Kommunisıiçeskiı Internatsional v Dokumenıak* (1933), s. 100 4 ve Lenin, *Soçineniya,* c. XXV, s. 575 9'da bulunabilir.

75. Zinovyev çok sonraları 21 koşulu "merkezciliğe karşı bir istihkâm" olarak tanımlamıştır *(Protokoll: Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale* (tarihsiz), c. I. **î. 45).**

son derece proleter ve kitlesel bir hareketi" temsil ettiklerini kabul ediyordu; bu yüzden komünistler "bu örgütlerle birleşip tek bir komünist parti oluşturma yolunda tekrar tekrar çaba harcamaktan kaçınmamalıydılar."[76] Kongrenin diğer kararlan komünistlerin sendika ve burjuva parlamentolarının çalışmalarına katılma görevini tekrar vurguluyordu. Özel bir komisyon, İngiliz Komünist Panisi'nin, kurucu Üyelerine hiçbir dokt riner bağlılık dayatmayan gevşek bir federasyon konumundaki İngiliz İşçi Partisi ile İttifak kurmaya çalışıp çalışmaması gerektiği gibi netameli bir meseleyle cebel leş i y ordu; komisyonun verdiği rapordan hareket eden kongre de soruyu 24'e karşı 58 oyla olumlu cevapladı.[77] Daha önce de belirttiğimiz gibi[7S] tanm sorunuyla ilgili bir karar alındı ve ulus ve sömürge sorunu hakkında bir sonraki bölümde ele alacağımız önemli bir tartışma yapılarak bir dizi tez geliştirildi. Komintem'in ikinci kongresi sadece dünya çapında bir komünist örgüt kurmayı değil, bütün önemli meseleler konusunda komünist politikanın temel ilkelerini tartışıp saptamayı da amaçlayan iddialı bir girişimde bulunmaktaydı.

İkinci kongre, uluslararası bir güç olarak Komintem'in tarihindeki zirve anına, Rus devriminin kesinlikle Avrupa devrimine dönüşme noktasında göründüğü, RSFSC'nin kaderinin daha geniş bir Avrupa biriminin kiyle iç içe geçtiği ana karşılık geliyordu. Devrimin böyle bir sonuca yol açmasını, hâlâ içten içe kendi kurtuluşlarının da buna bağlı olduğuna inanan Bolşevikler kadar dort gözle bekleyen yoktu. Devrimci hareketin ağırlık merkezinin batıya, Avrupa'ya doğru kayacak olması, kazanılacak zafer için ödenecek bedelin bir parçasıydı kuşkusuz; ama itiraz etmenin abes kaçacağı bir bedeldi bu. Dolayısıyla ikinci kongredeki görüşmelerin altında derin bir paradoks yatıyordu. Ruslar devrimi Avrupa'ya ve dünyanın dört bir yanına yayarak, devrimci hareketteki kendi dışlayıcı hâkimiyetlerini yok etmeyi içtenlikle ve hevesle istiyorlardı. Ama çabaları başarısız olunca, devrim inatla Rus sınırında kalınca, İkinci kongrede yapılan her şey istenmedik bir sonuç, Rus hâkimiyetini onaylama ve kural haline getirme sonucu yaranı ve bu yüzden de birçok kişi kongrenin içinde çalışmak zorunda kaldığı koşulların kaçınılmaz sonucu olan şeye sinsi ve

76. ***Kommunistiçeskii fıttcrnatsional v Dokumvntak*** **(1933), s. 99: Radek kongrede "sendikalisı örgütleri Entemasyonal'e kabul eıme kararı"nı "sendikalizmde. devrimci isçiler arasında yalnızca geçiş döneminde yaşanan bir haşinlik gördükleri" gerekçesiyle savunmuştur** ***(Der Zweite Kongress da Kommunist. Internain>nate*** **(Hamburg. 1921V s. 496).**

77. *A* jt.ı'. s. 654 78. Bkr. c.2. s. 157. not 58.

derinlere gizlenmiş bir plan atfeder oldu. Bu süreç en açık biçimde ikinci kongrenin üstlendiği Komintern tüzüğünün çerçevesinin çizilmesi işinde görülüyordu. Bu tüzük, Rus Komünist Partisi'nin tüzüğüne çok benziyordu. Egemen organ ilkesel olarak her yıl toplanacak olan dünya kongresiydi. Onun tarafından seçilen yürütme komitesi, olurumlar arasındaki ara dönemlerde onun yerine yönetimi üstleniyordu ve "sadece dünya kongresine karşı sorumlu'ydu. lKKl'nın bileşimi hassas bir konuydu. İkinci kongrede alınan karara göre, **1KKI** on beş ile on sekiz üyeden oluşacak,™ bunlardan beşi "dünya kongresinin kararıyla yürütme komitesi makamının bulunduğu ülke partisi"nden gelecek, geri kalanlar da "diğer en büyük ulusal partiler"deıı birer kişi olarak seçilecekti. Genel kurulda tüzük hakkında yapılan serbest tartışma sırasında, Hollandalı bir delege yoklama kabilinden lKKl'nın merkezinin İtalya veya Norveç'e taşınabileceği önerisini getirdi, bir Alman delege de yarım ağızla Berlin'i önerdi. Ama mevcut koşullarda Moskova'ya ciddi bir alternatif olamayacağı açıktı; devrim batıya yayılmayınca da, Hollandalı delegenin doğru bir biçimde öngördüğü gibi, lKKl'nın "genişletilmiş bir Rus yürütme komitesi" haline gelmesi mukadderdi.[80]

İkinci kongrenin tarihsel rolü, zahiri ve hatta bilinçli amacından ayrı olarak, Komintern'deki Rusya liderliğini sağlam bir temele oturtmaktı. Kongre boyunca Rusların liderliği mutlak ve tartışılmazdı. Ruslar uluslararası bir toplantıda ev sahiplerine özgü olağan avantajlardan yararlandılar: Herhangi bir meselede bütün yetenekli insanlarını seferber edebiliyorlardı. Ziyaretçiler fiilen Moskova'da bulunan heyetlerin gücüyle sınırlıydılar Yabancı delegelerin çoğu güçlükle oraya ulaşmışlar ve hükümetlerinin getirdiği yasaklan kaçmak için yasadışı yollar kullanmak zorunda kalmışlardı. Daha da Önemlisi, Rus heycii daima tek bir sesle konuşuyordu; diğer başlıca heyetler Alman. İngiliz, Fransız, İtalyan ve Amerikan heyetleri birden fazla ulusal partiden geliyorlardı ve önemli konularda aralarında görüş ayrılıkları vardı; bu yüzden de Komintern'in Rus liderlerinin muhalif yabancı delegelerle çatışma işini onların daha yumuşak başlı vatandaşlarıyla görebildikleri bir durum otomatik olarak ortaya çıkıyordu. En önemlisi, liderlik devrimci başarının doğal ödülüydü. Sade

79. Bu sayı kongreden şuura hemen yirmi bire çıkarıldı

80. Tanışmanın konuyla ilgili pasajları *Der 7.» ene Kongress der Kommunist İmerıoıı nnale* (Hamburg, 1921). s. 582 7, 594 7'dc bulunabilir, liizük melni için bkz. ,ı.jrr...v. 602 6: Rusya'nın "yakın gelecek için" lKKl'nın merkezi olması kararı oybirliğiyle verildi lu *g c.* v. 659).

cc Ruslar, nasıl başarılı bir devrim yapılacağını bildiklerini kanıtlamışlardı: 1917 Ekimi'nde zafer böyle böyle kazanılmıştı, başka yellerde de böyle böyle kazanılacakiı. İkinci kongre arifesinde IKKI ile müzakereler yapmış olan bir ILP delegesi, izlenimlerini şöyle aktarıyordu:

Benimsedikleri güçlü milliyetçi doğrultu yüzünden Üçüncü Enternasyonal'İn liderleriyle bir şeyler tartışmak son derece güçtü. Bütün meselelere, Rusya'ya öz (tU fikirler damgasını vuruyor. Bence bu anlaşılır bir şey, ama benimsedikleri iliniz kabul etmez tavır tanışmayı kesinlikle kolayIaştırmıyor. Devrimlerin metafizik kökenleri olmadığını, tarihsel gelişmenin sonucu olduklarını ve toplumsal devrimin her ülkede farklı çizgilerde gelişmesi gerektiğini kabul clmeye hazırlar, «ma her zaman belli bir noktaya, bütün sosyalisı yöntemlerin onların laktiklerini model alması gerektiği noktasına dönüyorlar.[81]

Komintern örgütlenmesinin Rus deneyimini yansıtması ve Rus modeline göre çerçevelenmesi Rusların gizli planlarının değil, prestijlerinin doğal sonucuydu. Dünya devrimini yapacak olan Komünist Enternasyonal, Rus devrimini yapmış olan partinin surelinde yaratıldı." Yabancı delegeler şu ya da bu noktada itiraz edebilirlerdi, ama kongrede hiç kimse yeni bir Entemasyonal'e duyulan ihtiyacı en azından açıktan açığa sorgulamadı: ve kimsenin öne sürecek başka bir prototipi yoktu. Yabancı partiler ve temsilcileri aşağı konumlarının fazlasıyla bilincindeydi1er. Bazıları bunu kabul etmekte hiçbir sakınca görmüyordu. Mesela Serrati şöyle diyordu:

Yoldaş Lenin'le kıyaslanınca ben neyim ki? O Rus devriminin lideri, ben ufacık bir komünist sosyalist partiyi temsil ediyorum.[83]

Zinovyev Kuşlarınki hariç Avrupa'daki neredeyse bütün komünist ya da lafta komünist partilerin kusurları hakkında uzun bir nutuk çektiğinde, kongre onu sabırlı bir uysallık içinde dinlemekle yetindi. Bu konumu zamanın geçmesi de değiştirmedi. 1920 yazında beslenen parlak umutların hüsrana uğraması sadece devrimlerini yapmayı başarmış olanlarla ba-

sı. *Independent Labour Party: Repon of the 29th Annual Conference* (1921). 5. 53 54; Aynı sıralarda Leninï ziyareı eden Hollandalı Sol komünist Goiter'in benzer izlenimleri şu tadadır: F. Borkcnau, *The Communist International* (1938), s. 191.

82. Nitekim USPD'nin sağ kanat liderlerinden Hilferdıng, Halle kongresinde, sırf Rosa Liixemburg'un 1904 yılında Lenin'in Bolşevik grubunu örgülleme tarzına getirdiği eleştirileri alıntılayarak, Komintern örgülüne yönelik etkili bir saldırı yapabilmiştir *(USPD: P roio koll über die Verhandlungen des Ausserordentlich/n Parteitags zu Halle* (tarihsiz), s. 194 6).

83. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921), 5. 340. *M.A.g.e.,s.* 243 55.

saramamış olanlar arasındaki mesafeyi genişletti ve Komintern örgütlinü sıkı sıkıya Rus kalıbına dökülmüş halde bıraktı.

Komintern'dekİ Rus hâkimiyeti, ikinci kongre tarafından sistematik leştirilen ve Komintern politikasının düzenli olarak kullandığı bir araç haline gelen "bölünme" uygulamasıyla daha da arttı. Çoğu partide kısa bir süre sonra Komintern'in sözcüleri ve torpillileri olarak tanınan ve Moskova'da "proletaryanın en iyi temsilcileri" olarak anılan ilk defa ikinci kongrenin aldığı bir kararda kullanılan bu tabir Zinovyev'in ağzından düşmüyordu liderler ortaya çıkmaya başladı. Kongreden çıkan sonuçları toparlayan Lenin. "dünyanın bütün ülkelerinde, devrimci işçilerin en iyi temsilcileri komünizmin yanında saf tuttular" diye yazıyordu.[85] Ama bu liderler ille de kendi ülkelerindeki durumun nesnel bir analizini sunmaya en yetkili kişiler olmuyordu, ayrıca kendi partilerinde her zaman en çok destek alan ve en çok güven duyulan kişiler de olmayabiliyorlardı. **Hatta,** bölünme politikasının asıl güdüsünün ulusal partilerin bağımsız gücünü yok edip onları Moskova'ya tabi kılmak olduğu suçlaması bile işitiliyordu.[86] Bu suçlama, en azından bu ilk dönem için kesinlikle yanlıştı. Ama ulusal liderlerde uysallığa bağımsız muhakemeden daha fazla değer vermek ağırlıkla Rus tipi bir örgütlenmenin bünyesi icabıydı; devrim Rusya'dan başka hiçbir yerde zafer kazanmadığı sürece de Komintern böyle kalmaya mahkûmdu.

Gelgeldim, İkinci kongre yüksek disiplinli bir örgüt ve katı dokirıner ortodoksi ilkelerinin kazandığı kesin bir zaferi kaydetmiş gibi görünse de, bu ilkeleri kitle desteği kazanmayla uzlaştırma konusundaki eski açmaz Rusya'da çok kolay aşılmış olan, ama batıda aşılmaz çıkan açmaz yeni bir biçimde kendini gösterdi. İkinci kongre kararları burjuva demokratik ülkelerdeki komünist partileri, kendi içlerinden adaylarçıkararak ya da bu mümkün değilse, başka partilerin adaylarını destekleyerek parlamento seçimlerine katılmakla görevlendiriyordu. Partilerin kitle desteği kazanmaya çalışacakları ve bu desteği kazanmalarını sağlayacağı hesap edilen bir biçimde davranacakları varsayılmadığı takdirde bu emir an

85 Lenin. *Soçineniya,* c. XXV. 370.

86 Bu suçlama, epey öznel bir lanık sayılabilecek Angelica Balabanov larafından, *Erinnerungen und Erlebnisse* (1927), s. 257'de özellikle Zinovyev'e yöneltil m işli r; Mattov Halle kongresinde bölünme politikasının amacını "kendilerini ve kendi partilerini ilgilendiren kararların alınmasında lıak iddia edebilecek kudrette unsurların istilasına karşı sağlam bir sel çekmek" olarak belimlerken bu suçlamayı daha genel bir biçimde yapmıştı *(USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (tarihsiz), s. 210 11).

lamsız olurdu. Ama bu da taktik ve ilke sorunlarım beraberinde getiriyordu. Parlamenio oyunu her ülkede farklı ve sürekli değişen ulusal kurallara göre oynanıyordu; parlamenler eylem anlayışlarının büyük ölçüde Çarlık dönemindeki Duma'ya dair antların hükmü altında olduğu Moskova'nın verdiği değişmez talimatları izlemek mecburiyet inde ki partilerin hu oyunu başarıyla oynamaları pek mümkün değildi. Ama engeller sadece taktiksel ya da biçimsel değildi. İkinci kongrenin yabancı komünist partilere verdiği "burjuva devlet kurumlarını yok etmek için onlardan yararlanma" emri,[M7] Lenin'in İngiliz komünistlerine verdiği, İngiliz İşçi Partisi liderlerini asarak destekleme emrinin muadiliydi. Ama bu emirler, kitlelerin devlet kurumlarına ve İşçi Partisi liderlerine duyduğu bağlılığın etkili bir biçimde ortadan kaldırılabileceğini varsayıyordu. Bu varsayım gerçekleşmediği sürece, çoğu balı ülkesindeki komünist partiler iki alternatiften birini seçmek zorunda kalıyorlardı. Ya büyük ölçüde entelektüellerden oluşan ve kitleler üzerinde hiçbir nüfuzu olmayan küçük hizipler olarak kalma pahasına doktrinlerinin saflığını ve katılığını koruyabiliyorlardı; ya da mevcut kurumlara ve mevcut liderlere geçici ve şartlı bir bağlılık göstermeyi kabullenmeyi içeren tavizler vererek mevcut Sol kule partileri içinde nüfuz kazanabiliyorlardı. Onları ikiyüzlülük suçlamalarına maruz, bırakan şey, bu ikinci yol oldu.

Sendikalara katılma meselesi de benzer, ama daha da karmaşıktı. Teorik olarak, sendikaların burjuva kapitalizminin bir yan ürünü olduğunu: İkinci Enlemasyonal'in siyasi partileri gibi. 19]4'te işçilerin davasına kendi ulusal hükümetlerini destekleyerek ihanet etmiş olduklarını; doğaları gereği devrimci bir rol oynamaktan aciz olduklarını ve bu yüzden de komünistlerin mevcut sendikaları boykot edip yeni ve ayrı komünist işçi demekleri oluşturmaları gerektiğini ileri sürmek mümkündü. İkinci kongrede, bazı çekincelerle, İngiliz, İtalyan ve Amerikan delegelerin benimsedikleri tutum buydu. Kimse açık açık bu görüşü savunmuş olmasa da, yine teorik olarak, sendikaların yapmaya çalıştığı gibi işçinin durumunda sağlanacak ufak tefek iyileştirmelerin, işçilerin hoşnutsuzluğunu körelttikleri ve böylece nihai devrimi erteleyebildikleri için kendi içinde arzulanır şeyler olmadıklarını iddia etmek de mümkündü. Bu iki görüşe karşı Bolşevikler, sendikaların geçmişte yaptıkları hataların kısmen yoz lider kadrolarından, kısmen de gelişmiş ülkelerdeki sendikaların şimdiye

87. *Kommunisliçeskii lıılernalsioıul Dokumenlak* (1933), s. 114,

kadar, çıkarları yüzünden çoğunlukla kendi sınıflarının daha az İmtiyazlı üyelerinin değil de burjuvazinin yanında saf tutmuş olan, orantısız sayıda yüksek vasıflı ve imtiyazlı işçiler "işçi aristokrasisi" barındırmış olmasından kaynaklandığını ileri sürüyorlardı. Savaş bütün ülkelerde işçilerin kitlesel olarak sendikalara dolmasına yol açmış ve böylece sendikaların karakterini ve imkânlarını değiştirmişti. Komünistler, mevcut sendikalardan kopmak ve böylece kendilerini proleter kitlelerden tecrit etmek şöyle dursun, sendikalara girmeli ve onlara üye olan kitleler üzerinde çalışmalar yapıp bu kitleleri artık onların gerçek çıkarlarım temsil etmeyen liderlere karşı ayaklanmaya teşvik ederek devrimcileştirmeliydiler. Komintern katı disiplin ve doktriner saflık üzerinde ısrar ederek komünist partilerin büyüklüğünü kısıtlama politikasına sıkı sıkı sarıldıkça, sendikalar yoluyla işçi kitleleriyle teması korumak da gittikçe artan bir önem kazanıyordu.

Ama sendikalara katılma karan, tıpkı parlamento seçimlerine katılma kararı gibi, sıkıntının sona erdiği değil, başladığı noktaydı. Bir kere, komünistleri, ne kadar gerici olursa olsun mevcut sendikaları desteklemeye ve ne kadar devrimci bir karakterleri ve amaçlan olursa olsun onlardan kopmayı savunan hareketlere de karşı çıkmaya mecbur bırakıyor gibi görünüyordu. Bu mesele, vasıflı işçilerin oluşturduğu bir azınlığın, zanaat birliği ilkesine dayalı Amerikan tşçİ Federasyonu'nda gruplaştığı ve düşük ücretli, büyük ölçüde göçmenlerden oluşan, vasıfsız işçiler kitlesine sadece sendikalist ve devrimci IWW'nin hitap edebildiği ABD'de had safhasına ulaşmıştı. Almanya'da devrimci tezgâhtarlar sendikalar dışındaki İşçileri örgütlemeye çalışmışlardı; İngiltere'de tezgâhtarlar hareketi, resmen sendikaların dışında olmamakla birlikte, onların muhalefeti karşısında ortaya çıkmıştı ve başlangıçta sendikalist bir mahiyete sahipti. Komünistlerin bu ayrıksı hareketler karşısındaki tavırlarını tanımlamak güçtü.

Bolşevikler'in tavrının ikinci sıkıntısı daha da ciddiydi. Bolşevikler'in beyan edilen amaçları, sendikalann başına komünist lider kadroları geçirerek sendikalann tutarlılığını, kapsayıcılığını ve gücünü pekiştirmekti. Ama, eğer bunun tek bir hamlede gerçekleştirilebileceği ya da başka bir deyişle proleter devriminin eli kulağında olduğu varsay t İm ıy orsa, bu amacın gerçekleştirilmesi sendikalar İçinde yapılacak ve her iki taraf İçin de ölümcül sonuçlar doğuracak, onlan bölüp zayıflatacak ve sadece mevcut güçlerini ortadan kaldırmaya yarayacak uzun bir savaş süreci geçmesini gerektiriyordu. Lenin, ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"*** un çok eleştirilen bir pasajında, "oportünist liderlerin" komünistleri sen

11 ikalardan dışlamak ya da atmak için, adil olup olmadığına bakmaksızın önlerine çıkan her aracı kullanacakları ihtimalini öngörmüştü:

Bütün bunlara direnmeyi, sendikalara nüfuz edip orada kalmak, orada ne pa Imsına olursa olsun komünist çalışmalar yapmak için her türlü fedakârlığı yapmayı kabul etmeyi, hatta gerekirse kurnazlık, yasadışı tedbirlere başvurma, gizleme, gerçeği saklama gibi her türlü hileye başvurmayı bilmemiz gerekir.[KS]

Radek, Komintern'in İkinci kongresinde, komünist politikanın, mevcut sendikaların geleceğin daha büyük ve daha iyi sendikalarına dönüşmelerine hazırlık kabilinden yıkılmaları anlamına geldiğini açıkça kabul etmeye çok yaklaşmıştır:

Sendikaları kavga örgütlerine dönüştürmeye çalışacağız... Sendikalara, onları korumak için değil, işçiler arasında, loplumsal devrimin büyük sanayi sendikalarının inşa edilebilmesinin tek önkoşulu olan o birliği yaratmak için giriyoruz.**

Böyle bir program Bolşevikler'in kulaklarına gayet hoş geliyordu. Rusya'da sendika geleneği zayıftı. Çok az sendika üyeleri üzerinde etkin bir güce sahipli ya da onlardan derin bir bağlılık görüyordu; bu çok az sendikanın bazıları da onları yeni rejime direniş odakları haline getiren Menşeviklerin hakimiyetindeydi. Ama Orta ve Batı Avrupa'da sendikalara işçi kitleleri tarafından, kapitalist İktidarın başka türlü yumuşanıayan baskısına karşı hiç değilse kısmi birer istihkam gözüyle bakılıyordu. Uzak ve belirsiz bir gelecek adına bu istihkâmları geçici de olsa bölmeyi, zayıflatmayı, hatta belki de yok elmeyi vaat eden her türlü politikanın derin bir şüpheyle ve inatçı bir muhalefetle karşılaşması kaçınılmazdı;
* Moskova'da bu şüphe ve mtıhalefci yanlış bir biçimde birkaç liderin ya da bir "işçi arisıokrasisi"nin kurduğu düzenlere atfediliyordu.

Komintern liderleri ikinci kongrede önlerinde yatan güç ve hassas görevi, sendika politikalarının bütün uyumsuzluklarını çırılçıplak ortaya çıkaran bir adım atarak daha da karmaşık laş t irdi lar. 1914'ten önce İkinci Enternasyonal'le resmi bir bağlantısı olmayan, ama bakış açısı onunkine benzeyen, örgütlenmesi gevşek bir Uluslararası Sendikalar Federasyonu (USF) vardı. Bolşevikler artık Ölmüş İkinci Entemasyonal'in yerine geçecek bir Üçüncü Enternasyonal yaratma fikrine sıkı sıkıya bağlı oldukları için, devrimin İlk günlerinde ölmüş USF'nin yerine geçecek yeni bir sendika Örgülü yaratmak da bunun doğal bir sonucu gibi görünüyordu. Dünya devrimi oldu olacaktı ve eski düzenin uluslararası organlarının ayak

88 Lenin, *Soçineniya*, c. XXV, s, 198.
89. *Der Zweite Kongress der Kommunist Internationale* (Hamburg, 1921), s. 499.

lanması düşünülecek şey değildi. 1918 Ocağı'nda yapılan birinci Tüm Rusya Sendikaları Kongresi, "uluslararası sendika hareketinin yeniden doğuşuna her şekilde yardımcı olma" kararlılığını kayda geçirip 1918 Şubatı'nda Petrograd'da uluslararası bir sendika konferansı düzenleme kararı aldı.»»

Radyodan bütün dünyaya davette bulunuldu, ama o dönemin koşullarında hiçbir cevap alınmaması şaşırtıcı değildi. Gelgelelim bu, projenin terk edildiği anlamına gelmiyordu. Bunun işe yarayacağından şüphelenen az sayıda komünistin şüphelenme nedeni de (çökeceğinden zaten emin oldukları) USF ile çatışmaktan korkmaları değil, sendikalann gerici kapitalist düzene ait olduklarına ve sosyalizmin inşa edilmesinde oynayacak rolleri olmadığına inanmalarıydı. 1919 Temmuzu'nda Alman üyeleri ayrılmış olan üSFnin, Amsterdam'da bir merkez bürosu kurularak resmen canlandırılması (o tarihten sonra USF daha çok "Amsterdam Enternasyonali" olarak anılmaya başlandı) bu ha let inıh iyeyi ciddi bir biçimde etkilemedi. USF'yt diriltmek, en azından İkinci Entemasyonal'in yeniden doğması kadar olmayacak şeymiş gibi görünüyordu. Petrograd sendika konseyi başkanının 1919 sonunda İfade ettiği gibi, nasıl İkinci Enternasyonal, Üçüncü'nün onunde "teslim olduysa", dünyanın bütün sendikalarının da "birleşip Üçüncü Entemasyonal'le yan yana savaşmaya hazır tek, güçlü bir uluslararası örgüt oluşturnıalan"nın zamanı gelmişti."[1]

Batı Avrupa'daki sendikalarla ilişki kurma işi. iç savaşın bilmiş göründüğü. İtilaf Devlctlerı'nin ablukasının kaldırıldığı ve deneme kabilinden ilk diplomatik temasların kurulduğu 1920 sonbaharına kadar pratik bir politika haline gelmiş değildi.[42] Zinovyev 1920 Martında yapılan dokuzuncu parti kongresine, "nasıl Rus komünist partisi Üçüncü Entemasyonal'in kurulmasında inisiyatifi ele aldıysa, Rus sendika harekelinin de bir Kızıl sendikalar Enternasyonali oluşturmada inisiyatifi ele alması gerek

90. ***Pervii Vserossıiskıi S'ezd Professional'™!: Soyuzov*** **(1918), s. 365. Bu karar baıılı sendikalara herhangi bir husumet duyulduğu için alınmış değildi, naif bir biçimde onlaım işbirliği yapmak isteyecekleri varsayılıyordu. Birinci Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'nin resmi kayıtlarının 1918 Eylülü'ndc Tomski tarafından yazılan ön sözü, batılı sendika hareketine yönelik Övgülerle doludur *(a.g.e.,* s. i xi) Lozovski yıllar sonra "Ekim devriminin hemen sonrasında bile. devumcı bir sendika Enternasyonal'i kurma gibi bir fıkiı söz konusu olmadı" demiştir (A. Ixizovski, *The World's Trade Onion Movement* (1925). s. I26|.**

91. *Kiinunitmsniesi.il Inteinatitonal.* No. 7 8 (Kasim Aralik 1919). col. 983 K.

92 **Kominiern'in başarıyla kurulmasından sonra bir sendika EnlemasyoıijJı yaralmada yaşunan gecikme, kısmen. 1920'den önce Bolşeviklerin Rus sendika harekeli üzerindeki kontrolünün hâlâ nelamcii olmasıyla açıklanabilir.**

lifli" yönünde bir tavsiye sunarak bir başlangıç yaptı.[9]' Gelgelelim, meselenin özel bir aciliyeti varmış gibi görünmediği için kongrede tartışılmadı. Bir ay sonra, tayin edici bir olay artık daha fazla eylemsiz kalmayı im kllnsız hale getirdi. 1920 Nisanı'nda batılı sendikalar ve USF, Uluslarara • ı Çalışma Örgütünün (ILO) kurulduğu Washington konferansının düzenlenmesinde aktif bir rol oynadılar. Lozovski'nin sözleriyle, USFnin "kaderini ILO aracılığıyla Milletler Cemiyeti'nin kaderine bağlamaya" *kurar* verdiği, "bütün dünyanın Sol sendika) haıekeılerinin bir arada lop lunacağı... bir merkez ihtiyacının kendini hissettirdiği" bir dönemdi bu.^[4] II .O, sınıf mücadelesinin ve proletarya diktatörlüğünün tam karşıtı olan ***o*** Miıllar arası İşbirliği fikrinin cisimleşmesiydi. Aynı ay yapılan üçüncü Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'nde Zinovyev, kapitalistlerin buyruklarına itaat ederek, "sarı" Amsterdam Enternasyonali'ni yeniden İnşa etmeye vc böylece İkinci Enternasyonal'İn çöküşünü iclafi etmeye çalışan "sosyal hainler"i sert bir dille kınadı. "Proletarya diklaıörlüğünden yana Kızıl sendikalardan oluşan gerçekten proleter bir uluslararası birlik" oluşturmanın zamanı gelmişti; Zinovyev "bütün dünyadaki proleter sendikalarının" Komintem'in bir sonraki kongresine katılıp kendilerini Komintem'in bir şubesi şeklinde örgütleyeceklerini umuyordu.[91]' Kongrede, Kus sendikalarının "Üçüncü Entemasyonal'e girme" ve "bütün ülkelerin devrimci sendikalar ı"na kendilerini izleme çağrısında bulunma kararı kayda geçirildi; merkezi sendika konseyi uluslararası bir sendika kongresi toplamak için IKKI ile birlikle gerekli adımları alacaklı.''[6] Bolşevik Icr'ın sürekli vazettikleri ve yakın tarihlerde ***Komünizmin Çocukluk Has rulıj t: "Solculuk"in*** Lenİn tarafından da onaylanan politika, mevcut sendikalara nüfuz etme politikası başarılı olsaydı, sendikaların ve dolayısıyla USF'nin lider kadrolarını yavaş yavaş ama kesinlikle değiştirir ve bulun Örgütü yıkmadan dönüştürürdü, diye itiraz edilebilir. Ama bu süreç, Avrupa devriminin artık birkaç haftası kaldığına inanan ateşli komünisl Icrc fazla yavan ve fazla kademeli geliyordu. Hemen yeni bir Enternasyonal kurularak bu süreci hızlandırmak şart görünüyordu, böylece içlerine başarıyla nüfuz edilip kazanılan sendikalar USF'deıı hemen ayrılıp "Kızıl" .sendikaların oluşturduğu yeni örgüte katılabilirlerdi. Bu fikrin peşine düşülürken, mesele Rusya'yı ziyaret etmekte olan İngiliz İşçi Partisi

93. G. Zinovyev, *So(ineniya,c.* VI (19291, s. 345.
94. A. Lozovskİ, *The World's Trade Union Movement* (1925), s. 127.
95. *Treni* ***Vseiossiiskii S"czd Pivfcsùonal'nik Soyiizov*** (1920), *c.* I (Plenumi), s. 14 15.
96.A,fc..c J.s. 145

heyetinden Williams ve PurcelI'lada tartışılmış; anlaşılan ikisi de yeni 1 sendika Entemasyonal'inden yana olduklarını ifade etmişler.[97]

Böylece 1920 yazında Komintem'in ikinci kongresi Polonya içleri yapılan zafer yürüyüşünün getirdiği devrimci büyülenmişlik ortamı içi de toplandığında zemin hazırlanmıştı. Kongre tarafından benimsen Komintem'e kabul edilmenin yirmi bir koşulunun iki tanesi sendikala] ilgiliydi. Dokuzuncu koşul, parti üyelerinin sendikalarda aktif olarak ç lışmalannı ve aynı zamanda "sosyal şovenistlerin ihanetini ve merkez» lerin kaypaklığını teşhir etmeleri"ni (Lenin'in ***Komünizmin Çocuki Hastalığı: "Solculuk"t&*** temellerini attığı ikili tavır) zorunlu kılıyord onuncu koşul ise "san sendika federasyonlannın oluşturduğu Amsterda "Enternasyonali"ne karşı inatçı bir mücadele" verilmesini talep ediyord Sendikalar hakkındaki uzun bir karar aynı hattı izledi.[98] Mevcut sendik lan reddedip yeni devrimci sendikalar kurmak İsteyen İngiliz ve Ameı kah delegelerin çoğunun ve sendikaları doğaları gereği karşı devrim gören bir İtalyan delegenin hararetli bir tartışma yaratıp karşı çıkmalaı na rağmen, karar büyük bir çoğunlukla alındı." Kongre bir sendika E ternasyonali kurma konusunda herhangi bir beyanda bulunmaktan kaçı dı bu belki de böyle bir beyanın lehinde bir çoğunluk elde etmenin z olduğunun işaretiydi. Ama, kongre toplantıdayken, Rus, İtalyan ve Bı gar heyetlerini, İngiliz heyetinin bazı üyelerini ve aşırı sol kanattan tı bir Fransız delegeyi temsil eden ve sekiz milyon Örgütlü işçi adına konu tuğu gibi şüpheli bir iddiada bulunan bir grup, başlıca işlevi "Kızıl sene kalardan meydana gelen uluslararası bir kongre" örgütlemek olacak t Uluslararası Sendika Konseyi (Mezsovprof) yaratmaya karar verdi. Ye konseyin başkanı Lozovski, başkan yardımcıları da Tom Mann ve Ro mer oldu. Mezsovprof un IKKl'yasıkı sıkıya bağlı olduğu, IKKI'nın "dü yadaki bütün sendikalara" hitaben "sarı Amsterdam Enternasyonal i'rı teşhir eden ve onları yeni sendika Entemasyonali'ne katılmaya dav eden" birçağrı yayımlaması önerisinin getirilmiş olmasından bellidir."

97. B. Vinogradov. *Mirovoy Proletariat i SSSR* (1928). s. 72: Lenin Murphy'ye, projer Williams vc Purcell tarafından onaylandığından bahsetmiş (J. T. Murphy, *New Horizoı* (1941), s. 157).

98. *Kommunistiçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933), S. 120 6.

99. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921), s. 510 1 610 38: Radek sunduğu raporda sendikalar konusunda "çok büyük görüş farkları" oldug nu ve "bütün komünisı partilerdeki birçok üyenin" yeni sendikalar kurmaktan yana oldu larını kabul ediyordu (a g.c, s. 622 3),

***İÜO.A.g.e.,s.* 622, 636 7.**

Bu can alıcı karar, devrimci dalganın hâlâ yükselişte olduğu, İkinci Entemasyonal'in öldüğünün varsayildiği ve USF'nin canlandınlmasıyla elde edilen önemsiz başarının, uluslararası işçi harekelinin komünistler tarafından ele geçirilmesi Önündeki ana engeli oluşturur gibi göründüğü bir anda alınmıştır.[101] Karar, Moskova ve Amsterdam Enternasyonalle ri'nin birbiriyle savaşan, kardeşkatli peşindeki iki hizbin toplanma noktalan işlevlerini gördüğü, sendika hareketini bölmeye yönelik bir kampanyanın başlatılması demekti. Ama bu tür uzatılmış bir savaşın, komünistlere verilen mevcut sendikalar içinde çalışma görevi İle mevcut hareketi Amsterdam aleyhine ve Moskova lehine bölme görevi arasındaki, ulusal düzlemde izlenen bir banşçı sızma politikası ile uluslararası düzlemde izlenen bir cepheden saldırı politikası arasındaki örtük uyumsuzluğu gün ışığına çıkartması kaçınılmazdı; ve dünya devrimi sahiden de çok yakın olsaydı ortaya çıkmayacak olan bu açmazla, yeni koşullarda Lenin de diğer Bolşevik liderler de asla hesaplaşmış değillerdi. 1920 Temmuzu'nda Mezsovprof kurulurken görüşmeler tam da bu nokta üzerindeki kafa karışıklığı içinde yürütüldü. Sadece Ruslarla onlann yakın müttefikleri Bulgarlar bu karan cansiperane savunuyorlardı. İtalyan partisi, tıpkı Bulgar partisi gibi, geçmişte sendikaların desteğini almış olan bir sosyalist partinin mirasçısıydı ve bu yüzden de İtalyan sendikalanndaki farklı kesimleri kendine çekmek için uğraşmak zorunda değildi. Ama, böyle bile olsa, İtalyanlar bölünmüş ve kaçamaklı tavırlar benimsediler.[102] İngiliz delegasyonunun kafası daha da karışıktı. Mezsovprofu yaratma kararının alındığı toplantıya İngiliz temsilcisi sıfatıyla katılmış olan Murphy, daha sonralan "sendikaları bölme yönünde en ufak bir ima yapılmış olsaydı", bu projenin İngilizlerden "şüphesiz" destek alamayacağını yazmıştır.[103] "Ulusal düzeyde sendikalarda kalma" önerisi İle bağımsız bir uluslarara

101. Zinovyev kongrede, "asri düşman Brüksel [yani İkinci Enlernasyonal] değil, Ams Icrdam'dır [yani USF] " diye haykınyordu *{a.g.e.*, s. 638). Üç ay sonra Halle'de de yine "siyasi bakımdan İkinci Enlernasyonal paramparça edilmiş durumdadır" diyordu, "...ama sözde sendika Enlernasyonal i maalesef hâlâ oriada, uluslararası burjuvazinin istihkâmı durumunda" *(USPD: Protokol! über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (larihsiz), s. 151); USFye yönelıilen saldırıların aşırı sertliği de buradan geliyordu.

102. Lozovski, kendisi ile İtalyan delegasyonunun sözcüsü D'Aragona arasında "ciddi görüş farktan" doğduğundan bahseder: "Birkaç gün onunla aramıza ayrılık sokan ilkeleri larlışlım. Daha sonra Serrati bir orta yol bulmaya çalışan ama bence yeterince açık olmayan bir formül önerdi. Serrati'nin önerilerini Lenin'e götürdüğümde, şöyle dedi: 'Şüphesiz, açık olmayan noktaları var, ama Önemli olan bu değil; sen bir merkez yarat, açıklık sonradan gelir'" (A. Lozovski. *The World's Trade Union Movement* (1925), s. 17).

103. J. T. *Murphy,New Horizons (]94\), s.* 158.

sı urgan yaraıma arasındaki çelişkiyi sadece, tezgâhlarlar hareketinin liderlerinden biri ve delegasyondaki tek etkili sendikacı olan Tanner fark etmiş görünüyor; Tanner bu görüşü kongre genel kurulunda savunmaya çalışınca Zinovyev onu dışarı çıkardı.[104] Böylece Mezsovprofun kurulması, Komintern'i. ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"tan*** beri girmiş olduğu ikircikli yolda epey ilerilere taşıdı. Ateşli bir heyecan ortamında ve Avrupa devriminin çok yakında gerçekleşeceğinden emin olunduğu için atılan bir adımdı bu; kısa geçiş dönemini aşmak ve o büyük sona yol açmak üzere tasarlanan bir araç, ara dönem uzayıp aylar, hatta yıllar geçtikçe beklenmedik ve ölümcül sonuçlar doğurdu.

Komintern'in ikinci kongresinin yapıldığı dönem. Kızıl Ordu'nun Polonya içlerine hızla ve sürekli ilerlediği dönemdi. Curzon'un Çiçerin'e Spa konferansından gönderdiği nota,[105] kongrenin başlamasından birkaç gün önce gönderilmişti. Notada Sovyet Rusya ile Polonya arasındaki ateşkes müzakerelerinin, 1919 sonbaharında banş konferansındaki uzmanların etnografik verileri dikkatle inceledikten sonra çizdikleri hat (bu hat bundan böyle "Curzon ham" adıyla ünlenecekti) temelinde hemen başlatılması öneriliyor ve manidar bir biçimde İngiliz Hükümeti'nin "Milletler Cemiyeti Anayasası gereği, meşru etnografik sınırları içinde Polonya'nın bütünlüğünü ve bağımsızlığını savunmakla mükellef olduğu belirtiliyordu. 17 Temmuz 1920'de Çiçerin, İngiliz Hükümeti'nı Sovyet Rusya ile Polonya arasındaki barışla çok geç ilgilendiği İçin iğnelemeyi de ihmal etmeden. Polonya Hükümelı talep ettiği lakdirde müzakerelere başlamayı kabul etli ve Polonya'ya Curzon hattından daha avantajlı bir sınır önerdi.[106] 22 Temmuz'da Polonya Hükümeti koşulların belirlenmesi için nihayet Moskova'ya başvurdu. Ama Sovyet Hükümeti'nin acelesi yoktu. Müzakerelerin başlatılması çeşitli bahanelerle ertelendi ve Tenı muz'un son günlerinde Kızıl Ordu Curzon hattını geçip Polonya'ya aiı olduğu tartışmasız topraklara girdi. 1 Ağustos'ta Brest Litovsk düştükten sonra, Varşova'nın dış savunma hatlarına ulaşılana kadar ciddi bir direniş beklenmiyordu.

Savaşı Polonya içlerine taşıma kararı alınmadan önce, parti içindeki konseylerde ihtilaflar yaşandı. Troçki Polonya içlerine ilerlemeye hem siyasi hem de askeri gerekçelerle karşı çıktı. Lenin onun itirazına, Varşova

104. ***Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale*** **(Hamburg, 1921), s. 637 8.**
105. Bkz. yukanda s. 158.
106. Her iki nolada şuradadır: Kliyuçıukov i Sabanin, ***Meıdttrtarııdnaya Politika,*** **III, 1(1428), s. 34 8.**

vc diğer merkezlerdeki Polonyalı işçilerin. Kızıl Ordu'nun yaklaşmasıyla birlikte ayaklanacaklan ve onu kurtarıcıları olarak selamlayacakları savıyla cevap verdi. Polonya'yı tanıyan Radek Lenin'i böyle umutlar beslememesi için uyardı. Ama Radek'in Almanya hakkındaki görüşleri ona kötümser olduğu şeklinde bir ün kazandırmış, Lenin onu bozguncu diye adlandırmıştı.[107] Stalin, saldın başlamadan Önce, "Polonya ordularının geri hattının Kolçak ve Denikin'in ordularınınkinden temelden farklı" olduğuna, "homojen ve ulusal olarak birleşmiş" olduğuna, o yüzden de Polonya orduları Polonya topraklannı savunmaya başlayınca, "onlarla başa çıkmanın güç" olacağına mantıklı bir biçimde işaret etmişti; Haziran ayının sonlarında da '"Varşova'ya yürüme' çağrısında bulunan" ya da "kibirle sadece 'Kızıl Sovyet Varşova'da barış yapacaklarını ilan eden' yoldaşların "palavralarına ve zararlı kendini beğenmişliklerine" saldırdı.[108] Ama tayin edici an geldiğinde, Stalin sesini çıkarmadı. Troçki'yi sadece Rikov destekledi.[109] Lenin'in görüşü galebe çaldı ve İlerleme sürdü. Sovyet birlikleri 1917 18 kışında Finlandiya'daki Kızıllara yardım etmişlerdi; Kızıl Ordu birlikleri 1918 sonlarında Estonya ve Letonya'da Sovyet cumhuriyetlerinin kurulmasına yardımcı olmuşlardı; aynı şeyi 1921'de Gürcistan'da da yapacaklardı. Ama bütün bu örneklerde bölgedeki komünistler yapılan iş için ancak kısmi bir yardımda bulunmuşlardı. Komintem'in ikinci kongresiyle örtüşen ve Avrupa devriminin çok yakında gerçekleşeceğine duyulan coşkulu inancın her türlü ihtiyatiıLigi bir kenara attığı bir anda alınan, Varşova'ya yürüme karan, bu askeri sefere, onu Sovyet tarihindeki diğer bütün savaşlardan farklı kılan bariz devrimci bir ateşlilik kazandırıyordu. Kızıl Ordu'nun bir Rus ordusu değil de uluslararası bir ordu olduğu ve bir ülkenin ulusal çıkarlarına değil de bir sınıfın uluslararası çıkarlarına hizmet ettiği, en baştan beri kabul gören doktrindi; Komintem'in kurulması Kızıl Ordu'ya siyasi bir muadil sunmuş gibiydi. Troçki, Komintem'in ilk kongresinde "sizi temin ederim ki" diye haykırıyordu, "bu ordunun gerçek çekirdeğini oluşturan komünist işçiler kendilerine sadece Rus sosyalist cumhuriyetini koruyan kuvvetler gözüyle değil, aynı zamanda Üçüncü Enternasyonal'İn Kızıl Ordu'su gözüyle de ba

107. Clara Zetkin, *Erinnerungen an Lenin* (Viyana, 1929), s. 20 1.

108. Slalin, *Soçineniya,* c. IV. ,. 323 4, 333.

109. Troçki Rikov'un desıeğinden iki kere bahseder *{MoyaJ'nn'* (Berlin, 1930), c. II, s. 192. *Sialin* (New York, 1946). s. 328): ilkinde Sialin'den tahseimez. İkincisinde İse Lenin'i destekleyenler arasında onu da sayar. Stalın'in toplu eserlerine eklenen kronolojiye bakılırsa *(Soçineniya,* c. IV, s. 474 5), Stalin 12 Temmuz 1920'den Ağustos ortalarına kadar Moskova'da bulunmuyormuş.cephedeymis.

kıyorlar."[110] Zafer kazanmış Km) Ordu'nun ilerleyişi, ikinci kongrede bu ilkenin çürüiülmez kanıtı gibi görünüyordu. Kongre arifesinde, batıya doğru ilerleyen Kızıl Ordu'nun komutanı Tukaçevski Zİnovyev'e yazdığı bir mektupta, proletaryanın "yakında çıkacak iç savaşa, proletaryanın bütün silahlı kuvvetlerinin silahlı dünya kapitalizmine yönelik dünya çapında bir saldırı düzenleyeceği ana" hazır olması gerektiğini ileri sürüyor vc "yakın gelecekte dünya çapında bir iç savaşın kaçınılmazlığını göz Önünde bulundurarak", Komintem'in bir genelkurmay başkanlığı yaratmasını öneriyordu.[111] Bu öneri uygulanmadı. Ama kongrenin açılış oturumunda. İtalyan delege Serrati Kızıl Ordu'ya seslenerek, "proleter Kızıl Ordu'nun sadece Rus proleterlerinden değil, bütün dünyanın proleterlerinden oluşacağı" günlerin yakın olduğu umudunu dile getiriyor ve onu "dünya tarihînin başlıca güçlerinden biri" olarak selamlıyordu."[112]

Yine de, 1920'de yapılan her şeyin kökleri Bolşevik geleneğinde olmasına rağmen, bu yapılanlar radikal bir cephe değişikliğine denk olan ve Sovyet Hükümeti'ni sağlam temelleri olan kötü niyet suçlamalarına maruz bırakan vurgu değişikliklerinden birini, o ani politika kaymalarından birini temsil ediyordu. 1920'nin ilk aylarında kapitalist dünyayla geçici bir uzlaşma sağlamaya yönelik olduğu su götürmeyen diplomatik yoklamalar yapılmıştı. Çiçerin, Krasin ve Radek yeni ıhıiyai ve uzlaşma politikasının yaratıcıları olarak sahnenin merkezini İşgal ediyormuş gibi görünüyorlardı: Dünya devrimi hakkında teoriler geliştirme işi Zinovyev ve Buharin'e bırakılmıştı, ama ikisi de kenara itilmiş durumdaydılar. 1920 Ocağı'nın sonlarında "Rus Sovyet Hükümeti'nin, Rus Kızıl Ordu su'nun süngüleriyle Polonya toprağına komünizm ekmek İstediği" şiddetle reddediliyordu.[113] Komintern kongresi için delegelerin toplandığı 20 Temmuz 1920 gibi geç bir tarihte bile, Sovnarkom vakur bir üslupla bir kez daha, "Polonya'nın bağımsızlığına veya topraklarının bölünmezliğine herhangi bir saldırı düzenlemekten, en büyük askeri güçlükleri yaşadığımız günlerde ne kadar uzaksak şimdi de o kadar uzağız" diyordu.[114] Ama birkaç gün içinde bu tür teminatlar unutuldu ya da tevil edildi. Kazanılan askeri zaferler ve delegelerin coşkusu, tavsamaya başlayan dünya devrimi inancını ve Zinovyev'in solan yıldızını yeniden canlandırdı.

110. Oer *Eiste Kongress der Kommunist Internationale* (Hamburg, 1921). s. 49.
111. M N. Tukaçevski, *Voina Klassov* (1921), s. 139 40.
112. *Der Zweite Kongress der Kommunist Internationale* (Hamburg. 1921), s. 42 4.
113. Bkz. yukandas. 154.
114. Kliyuçmkûv i Sabanın. *Meıdunaroduaya Politika, c.* III. I (19281, s 43

I ruin de onların safına geçince, ihtiyat bir kenara fırlatıldı ve ciddi ciddi devrimci savaş başladı. Kızıl Ordu sının geçer geçmez, "Rus Komünist l'tırtisi'nin ve Kızıl Ordu komutanlığının da katılımıyla ve partiye uyumlu geçici bir Polonya devrim komitesi" oluşturuldu ve komite de ordunun peşinden gitmeye başladı. Başkanlığını Marhlevski'nin yaptığı komitenin üyeleri arasında üç duayen Polonyalı Bolşevik Cerjinski, Unşliht, Kon ve Sol Polonya Sosyalist Partisinin eski liderlerinden biri de vardı: Komite Varşova'ya varıldığında otoritesini Polonya Komünist Partisi'ne devredecekti."[5] Üstelik Varşova yalnızca başlangıçtı. Lenin daha sonralan "onun yakınında, Versay anlaşmasına dayalı dünya emperyalizminin merkezi bulunuyor" diyordu; Polonya "Bolşevikler'e karşı son kale"ydi.[116] Varşova'nın ne kadar Önemli olduğu, batılı İtilaf Devletleri'nin tehdidi savuşturmak için Varşova'ya büyük bir heyecanla alelacele cephane ve askeri elçilikler göndermesinden de belliydi. Ama, Lenin'e göre, en önemlisi, Varşova'ya ilerlemenin kapitalist dünyanın İşçileri üzerinde yaratacağı etkiydi:

Sovyel işçi ve köylü cumhuriyeti, loprak ağalan ve kapitalistler karşısında, Yudcniçler, Kolçaklar. Denikinler, beyaz Ruslar ve destekçileri Fransa, İngiltere, Amerika. Japonya karşısında mulhış askeri zaferler kazandı.

Ama kapitalistler tarafından ezilen işçiler, emekçiler ve kitlelerin kafaları vc gönülleri üzerinde kazandığımız z.ıter. komünist Okülerin vc komünist örgütlerin dünyanın dört bir yatımda kazandığı zafer duha da müthiştir.

Proletarya devrimi, kapitalizmin boyunduruğunun sökülüp atılması yakındır: Dünyanın büün ülkelerinde devrim olacaktır."[7]

Danzig'deki Alman İşçileri Polonya'ya gidecek cephaneleri taşıınak tansa greve gidince, İngiliz İşçiler bu kargoları yüklemeyi reddetmekle kalmayıp "eylem konseyleri" oluşturunca ve İngiliz başbakanını eğer Polonya'ya yardım gönderilirse devrim yapmakla tehdit edince,[IIK] Bolşc

l IS. Y. Martılcvskı. *Vvyna i Mır mejJa Buıjuoznoy Pol'şoy i Proieıaıskoy Rosstt* (Lehçeden Rusçayaçevın, 1921). s. 22.

116. Lenin, *Soçineniya,* c. XXV, s. 377. 117. A «<• „ c. XXV, s. 371.

ItS. İÜ Ağustos 1920'de merkez "eylem konseyi"nden bir heyel Lloyd George tarafından kabul edildi: heyelin sözcüsü olan Emest Bevın, başka şeylerin yanı sıra şöyle şeyler söylüyordu: "Kanlarını masaya açmakla tereddütleri yoklu ve doğrudan doğruya Polonya'ya ya da dolaysız olarak Geneıal Wränget'« destek vermek amacıyla savaş sürdürüldüğü lakdirde. misilleme olarak patlayıcı maddelere başvurulacaktı ki bunun sonucunun ne olacağını kimse kestiremezdi" *(TheTimes,* II Ağustos 1920). 12 Ağustos'taDenikin'in kuvvetlerinden Kırım'da kalanları toplayıp Güney Rusya üzerine ilerlemeye başlayan Wränget. Fransız Hükümeıı israfından (feedero olarak lanınmasma rağmen İngiliz Hiikümeli larafın dan tanınmadı.

vikler komünizmin "işçilerin kafaları ve gönülleri üzerinde" zafer kazanmış olduğuna doğal olarak İnanıyorlardı.

Komintem'in ikinci kongresi 7 Ağustos 1920'de sona erdiğinde, Sov yetlcr'in Varşova'ya ilerleyişi tuzla ve neredeyse hiçbir engelle karşılaşmadan sürüyordu; sınırsız bir iyimserlik ve coşku havası hâkimdi. En nihayet Sovyet ve Polonya banş heyetlerinin 11 Ağuslos'ta Minsk'te buluşmaları için ayarlamalar yapıldı ve Londra'da bulunan Kamenev ertesi gün Sovyetler'in banş koşul!annı Lloyd George'a İletti. Daha Önce vaat edildiği gibi, Curzon hattını Belostok ve Holm bölgelerinde Polonya lehine düzeltmeyi Öneriyorlardı. Polonya, silahlı kuvvetlerini, sayıları lO.UOOi aşmayacak subay ve idari personelle birlikte, 50.000 kişiyle sınırlayacaktı; düzenin sağlanması İçin de siviJ bir milis gücü oluşturulacaktı. Hiçbir tazminat talep edilmiyordu, ama savaşta öldürülen ya da sakatlanan Polonya yurttaşlarının ailelerine toprak verme İşini Polonya Hükümeti üstlenecekti. Lloyd George koşulları makul buldu ve Polonya Hükümetine bunları kabul etmelerini tavsiye etti. Koşullar en nihayet 17 Ağustos'ta Polonya heyetine sunulduğunda (yine açıklanmayan bir gecikme yaşanmıştı), koşullar arasında, Kamenev'in Lloyd George'a ilettiği özette yer almayan ve önerilen sivil milis gücünün personelinin yalnızca işçilerden oluşması gerektiği şeklinde bir madde bulunduğu görüldü.[119] Bu madde ve toprak dağıtımı ile ilgili madde, açıkça Polonya devletinin sınıfsal yapısını devrim adına değiştirmeye yönelik girişimler olarak düşünülmüştü: Kızıl Ordu'nun ilk anayasası onu işçi ve köylülerle sınırlamış!].[120] Gelgeldim bu terimler hakkındaki lartışma fazla ilerlemedi; çünkü durum hızla değişiyordu, 16 Ağustos'ıa Polonya güçlü bir karşı saldın başlattı. Birkaç gün içinde Kızıl Ordu ilerlediği gibi hızlı bir biçimde geri çekilmeye başladı.

Sonralan Sovyetler'in yenilgisine dair birçok açıklama yapılmıştır. İlerikİ yıllarda Sovyet askeri uzmanları, olaylara sonradan bakmanın getirdiği avantajla, bütün seferi askeri bir yanlış hesap olarak mahkûm etme eğiliminde olmuşlardır: Kızıl Ordu, Polonya'yı işgal etmek gibi ciddi bir girişim için, coşku hariç her konuda yetersiz bir biçimde donanmış ve hazırlanmıştı.[121] Varşova'ya ilerleyen kuvvetlerin komutanı olan Tukaçevs

119. Koşullann tanı melnı şuradadır: Kliyuçnıkov ı Sabanin. *Mezdunatodnaya Politika*, c. Ill, 1 (1928), s. J7 9; Kamenev'in Lloyd George'a sunduğu oze.l ise, 11 Ağustos 1920 la rihli *The* Tîmej'dadır. L. Fischer, *The Soviets in World Affairs* {1930), c. I, s. 269'a göre. sivil milis gücü hakkındaki madde Kamenev tarafından kasten atlanmıştı.

120. Bkz. yukarıda s. 67.

ki, asıl gücünü Varşova'yı kuzeyden kuşatmaya hasredip ana cephesini feci sonuçlar doğuran bir karşısaldınya açmakla eleştiriliyordu; bazıları htınu *Polonya* koridorunu kesip Alman *Rcichswehr'iyk* temas kurma amacı taşıyan siyasi bir manevra olarak görüyordu. Son olarak. Lvov'a ilerleyen güney ordusu, o kritik son günlerde, Sergey Kamenev'in Varşova önlerindeki birliklere yardım etmek için kuzeye hareket etme emrini hemen uygulamayı başaramamıştı, ama bunun bir iletişim sorunundan mı, güney ordusu komutanı Egorov'un ve süvari birliklerinin komutanı Budenny'nin fevri inatçılığından mı, yoksa siyasi kıskançlıklardan mı kaynaklandığı belli değildir.[122] Askeri olduğu kadar siyasi gaflar da yapılmıştı. "Geçici Polonya devrim komitesi"nin, Belostok'ta otoritesini ilk kez kurduğu sıralarda, idari işleri Ruslarla Yahudilere vererek Polonya komünistlerinin düşmanlığını kazandığı söylenir.[123] Ama, tek lek ne gibi hatalar yapılmış olursa olsun, felaketten aslen bunların hiçbiri sorumlu değildi. Beklenmedik ölçüde kolay kazanılan askeri zaferlerin getirdiği kısa bir esrime dönemi dışında, aslında kimse Kızıl Ordu'nun Polonya'yı ele geçirebileceğine inanmamıştı. Lenin ve onunla birlikte seferden yana oy kullananlar, Polonya'nın Kızıl proletaryasına güvenmişlerdi. Sonradan anlaşıldığına göre, yerallındaki Polonya Komünist Partisi bir genel grev çağrısında bulunmayı denemişti. Ama cevap ülkenin güneybatı ucundaki Dombrowa bölgesindeki birkaç kuyudaki işçilerle sınırlı kalmış vc hareket kolayca bastırılmıştı.[|:J] Varşova'daki Polonyalı İşçiler ayaklanamayınca, hatta başkenti savunmak için ulusal orduya kaiılın

121. Sefenn nesnel bir değerlenditmesı vc bazı askeri yetkililere yapılan atıflar. W. H. Chamberlain. *The Russian Revolution l<>!7 1911* (1935|. c. II, s. 311 14'de bulunabilir. Tu kaçevski'nin c a s itibariyle Troçki'ninkıy le oruışcn görüşleri, 1923 yılında kurmay okulunda seter hakkında verdiği konferanslarda ifade edilmiş ve daha sonra şurada eksiksiz olarak yayımlanmıştır: J. Pilsudski, *L'Année 1920* (Lehçeden Fransızcaya çeviri, 1929), s. 203 55.

122. L. Troçki, *MoyaJizn* (Berlin, 1930), c. II. s. 192 3 ve daha ayrıntılı ve daha sert bir biçimde L. Troçki. *Stalin* (New York, 1946), s. **328 32'de .savunulan teze göre. Stalin, askeri devrimci konseyin güney ordusundan sorumlu temsilcisi sıfatıyla, Varşova'yı fethetmenin şanını Tukaçevski ile paylaşacak olan merkez ordusundaki muadili Smilga'yı kıskandığı için. Egorov ile Budenny'yi Lvov'a doğru ilerlemeye devam etmeye sevk elmiş.**

123. Y. Marhlevski. *Voina i Mir Mejda Burjua:noy Pol'soy i Pıolelurskoy Rossiı* (Lehçeden Rusçaya çeviri, 1921). Bu ve buna benzer başka gaflar, dikkatsizlik yada şovenizmden çok. durumun bünyevi güçlüğünden kaynaklanmış olabilirler. Doğu Polonya kemlerinde. Polonyalılar esasen toprak sahibi ve resmi sınıflarla sınırlıydı: Yahudiler kem nüfusunun çoğunluğunu ya da kem nüfusu içindeki büyük bir azınlığı oluşturuyorlar ve <>fabrdaki komünistlerin çoğunluğu onlann arasından çıkıyordu.

124. *Protokoll des III. Kongresses deı Kommunistischen Internationale* (Hainburg. 1921).,. 581.

ca,[125] her şey suya düştü. 1920 Ağustosu'nda Varşova önlerinde bozguna uğrayan Kızıl Ordu değil, dünya devrimi davasıydı.

Bozgun. Sovyet Rusya'nın kendi içindeki güçler dengesi açısından da önemliydi. Köylü ordusu. Sovyet rejiminin bekasını tehdit eden "beyaz" işgalcilere karşı yiğitçe ve başarıyla savaşmıştı ve bunu tekrar yapacaktı. Ama aynı köylü ordusu şimdi bir kez daha, saldın konusunda değil, savunma konusunda çetin olduğunu ve Rus topraklarında sebatla savaşırken, proleter devrimini başka ülkelere taşıma savaşına girecek hali olmadığını gösteriyordu. Menşevik Dan, olaya ilişkin o sıralarda yaptığı bir teşhiste meseleyi ikna edici bir biçimde ortaya koyuyordu:

> Varşova seferi Kızıl Ordu'nun saldırıya yönelik bir "komünist" savaş yapmasının imkânsızlığını çürütülemez biçimde kanıtlamış ve bu anlamda Bolşeviklerin dış politikasındaki gerçek dönüm noktasını oluşturmuş!ur... Ve aradan olabilecek cn kısa geçtikten sonra, Polonya'ya karşı düzenlenen saldırıda etkisiz kalmış olan aynı Kızıl Ordu, Çareı feodal gericiliğin kuklası Wrangel'le yapılan savaşla Ölümsüz yiğitlik ve yenilmezlik mucizeleri sergilemiştir. Bu urıhsel örneklen daha açık bir şey olabilir mi? Ve Bolşevikler döneminde yapılan bulun iç savaşlarda gerçek zaferi başka kimsenin değil, Rus köylüsünün kazandığı bundan daha çarpıcı bir biçimde vurgulanabilir mi?[126]

Polonya içlerine ilerlemenin fiyaskoyla sonuçlanması, ertesi yıl NEP'in devreye sokulmasıyla tezahür eden bir olgunun, köylülerin Sovyet politikasını belirleme gücünün yeniden ağırlık kazanmasının ilk semptomu sayılabilir.

Yenilginin tam bir bozgun olduğu kısa bir süre İçinde anlaşıldı. Ağustos sonlarına gelindiğinde Kızıl Ordu ana cephede Curzon hattının gerisine çekilmiş durumdaydı ve Eylül ayı boyunca Polonya kuvvetleri, Nisan'da düşmanlıkların başlamasından önce sahip oldukları hattın epey içlerinde mevkilerini sağlamlaştırdılar, ama yine de bu hat Sovyeı Hükümeti'nin geçen kış tanımaya hazır olduğu hat kadar ileride değildi.[127] Bu noktada her iki taraf da kendine gem vurdu. Nasıl Lenin şimdi Polonya'yı süngünün ucuyla d evrimci leşt irme ye çalışmanın abesliğini gördüyse,

125 Polonyalı işçilerin, karşılanırdaki Polonya kuvvetlerine gönüllü olarak katılmalarının. Kızıl Ordu'nun morali üzerinde kotu bir etkisi olduğu söylenir **(V.** Puma, ***K Visle i Oh ravıö*** **(19271.** s. **1.17 8);** sefer sırasında Minsk'te bulunan bir gözlemci toplu firarlardan bahseder **<F.** Dan, ***DraCoda Skıιanii*** (Berlin. **1922), s 73 4).** Tukaçevskı **ise,** anlaşılan bu teşhisi kabul elmıyordu: "Polonya işçi sınıfındaki milli hislerin bizim saldırımızla cani andığı y Ja ilgili bütün o laflar, sadece bizim yenilmiş olmamızın sonucudur" (J. Pilsudski.L'***An nee*** **/ f2D**(Lehçeden Fran sı zcaya çeviri, **1929),** s. **231).**

126. F. Dan, **Ova *Coda Skilami*** (Berlin. **1922),** s. **74.** **127.** Bkz. s. **150,** nol **2Ü.**

l'ilsudski de Sovyet toprak]annın fazla derinlerine girmenin tehlikelerini Öğrenmişti; üstelik, Pilsudski'nın yardım etmeye hiç hevesli olmadığı Wrangel Güney Rusya'da ilk başarılarını kazanıyordu. Lcnin kendini Hrest Litovsk'dakiyle aynı konumda, mesai arkadaşlarını ve vatandaşlarını "pek hoş olmayan" bir banş imzalamanın şart olduğuna ikna etme konumunda buldu.[12S] Ama bu sefer muhalefet zayıftı. 12 Ekim]920'de Sovyet ve Polonya heyetleri, o sıralarda iki ordunun karşı karşıya bulundukları hal üzerinde bir ateşkes imzaladılar.[129] Bu hal, beş ay sonra. 18 Mart 1921'de Riga'da imzalanan barış anlaşmasıyla onaylandı ve neredeyse yirmi yıl boyunca Sovyet Rusya ile Polonya arasındaki ilişkilerin itmelini oluşturdu. Yeni sınır. Polonya'ya ağırlıkla Beyaz Rusya'ya ait topraklar içinde geniş bir şerit vermenin yanı sıra, Litvanya ile RSFSC arasına Polonya'ya ait toprakların oluşturduğu büyük bir kamanın girmesine izin veriyor ve böylece Litvanya'yı tecrit edip Sovyetler'in batıya nüfuz etmek için kullanabilecekleri bir kanalı kapatıyordu.[130]

1920'deki Sovyet Polonya savaşının. Sovyet dış politikasının birden fazla yönü üzerinde kapsamlı yankıları oldu. Ama bu yankılar bütün güçleriyle hemen hissedilmedi, yenilgiden çıkarılan daha geniş kapsamlı dersler de hemen hazmedilmiş değildi. Askeri başarısızlık, birkaç hafta sonra, Wrangel karşısında kazanılan ve son "beyaz" İşgalcinin de hezimete uğratılmasıyla iç savaşı nihayet bitiren zaferin yanında hafif kaldı; Polonya'ya geçici olarak verilen topraklar da hâlâ yakın gelecekte doğacak bir Polonya Sovyeti'nin sınırlan önemsizleştireceği düşüncesiyle telafi ediliyordu. Komintem'in ikinci kongresinde doğan coşku ve onun harekete geçirdiği dürtüler, hemen gevşemedi. Ülke içindeki savaş komünizmi politikaları gibi, Avrupa'da da devrimci taciz politikası 1920 21 kışı boyunca sürdürüldü. Komintern, ikinci kongresinden, dünya devrimci kuvvetlerinin, belli başlı ülkelerdeki ulusal partilerin onun etrafında gruplaştıkları merkezi yönelim organı olarak çıkmıştı. Bütün enternasyonal süslerinin altında, son kertede Rus partisinin sesinin tayin edici olduğu Komintern karargâhı, Komintem'in aracılığı olmasa normalde birbirleriyle hiçbir alışverişi olmayan partilerle ayrı ayrı İlgileniyordu. Yirmi

128. Clara Zelkin. *Erinnerungen an Lenın* (Viyana. 1929), s. 21; Bresl Lilovsk'la kurulan biraz abartılı kıyaslama bizzal Lenin w rafından yapılmıştır. 22 Eylül gibi geç bir 1 ar i Jile. Lenİn bir "kış seferi" ihtimalini hesaba kalıyordu *\So\ineniya.c*. XXV. s 379 80).

129. *RSFSR: Sbornık Deıstrnvufçıt D/ttın ortnr*. c. 1(1921). No 14, s. 63 73

130. *RSFSR Sboımk Deistvu'yu^ıL üfgovvım;* Ilı 1921), No. 51, s. 43 71.

bir koşulun oluşturduğu ilişkilerin özü buydu. 1920 21 sonbaharı ve kışında belli başlı Avrupa ülkelerindeki Sol partilere bu koşulların İletilmesi, Avrupa sosyalizminin ve onun Moskova karşısındaki tavrının tarihinde bir dönüm noktası oldu. Aynı süreç, çok ufak farklarla, Almanya'da. Fransa'da, İtalya'da ve İngiltere'de görülebilir.

Mesele en ayrıntılı ve en haşin kavgalara Almanya'da yol açtı. Almanya Avrupa devriminin kilit noktasıydı: büyük Avrupa ülkeleri arasında potansiyel olarak devrimci bir karaktere sahip büyük bir işçi hareketi bir tek Almanya'da vardı: ve doğrudan doğruya yirmi bir koşulun formüle edilmesine yol açmış olan şey meseleyi zorla USPD'nin gündemine getirme kararlılığıydı. İlk sınav, 1920 Ekimi'nde koşulların, USPD'nin Halle' de yapılan olağanüstü kongresine sunulduğu zaman yaşandı. Kongrenin toplanmasından üç hafta önce, IKKI, partinin bütün üyelerine hitaben, partinin Komin tern'e yakınlaşmaya karşı çıkan Sağ kanat liderlerine yönelik sert bir saldırı içeren uzun bir "açık mektup" yazdı.[131] Alman yetkililerden on günlük bir vize alan Zinovyev, kongreye Komintern delegesi olarak şahsen katıldı: kongreye onunla birlikle katılan diğer delege ise, bîr sendika heyetiyle birlikte üç haftadır Almanya'da bulunan Lozovski' ydi.[132] Muhalefet bu Bolşevik işgaline, yakın geçmişte Moskova'dan ayrılıp Berlin'e kalıcı olarak yerleşmiş olan eski Menşevik lider Martov'u davet ederek cevap verdi.

USPD saflarında yapılan sert tartışmalarla geçen neredeyse bir yılın ardından, duygular öne çıktı vc haşin konuşmalar yapıldı. Önce, geçen Temmuz Moskova'daki kongreye katılan ve ikisi Kominrern'c bağlanmaktan yana. ikisi karşı olan dört USPD delegesi konuştu. Sonra Zinovyev uzun süre hatırlanan ve yabancı bir dille gösterilen bir hitabet ve dayanıklılık menkıbesi olarak muhakemesinden ikna olmayanları bile etkileyen dört saatlik bir konuşma yaptı. Partinin baş teorisyeni Hilferding de ona hemen hemen eşit uzunlukta bir konuşmayla cevap verdi. Diğer kayda değer konuşmalar da Lozovski ile Martov'un konuşmalarıydı. Tartış

131 *Kommumslices'iiInternational, No.* 14 (6 Kasım 192(1). col. 2901 22.

132. Alman Dışişleri Bnkanı'nm Reichstag'da yaplığı bir açıklamaya göre, Lozovski. Berlin'de bir fabrika komıleleri kongresine kalılmak üzere geniş bir sendika heyeliyle birlikte Almanya'ya 15 Eylül l92U'de gelmiştir (Lozovskı'nın söi konusu kongrede yaptığı konuşmalar, A. Lozovski, *Desyal' Lei Bor'by :a Profintern* (1930), s. 102 23'dedir); ülkeye daha önce vize verilmiş olan yedi kişi kabul edilmiş. 4 Ekim'de Kopp Zinovyev ile Buharin'in Halle kongresine kalılabilmeleri için vize istedi; ertesi gün USPD'ye danışıldıktan sonra ikisine devize verildi *(Verhandlungen des Reichstags, e.* CCCXLV (1921), 759 60). ama Buharın seyahalı yapmadı.

mu dallanıp budaklandı. Bolşevikler, devlet mülkiyetindeki büyük çiftlik birimleri yaratmak yerine toprağı köylülere küçük bireysel holdingler şeklinde dağıtan tarım politikalan, Asya'daki katıksız burjuva ulusal hareketlere destek veren ulusal politikaları (yakın tarihte Bakû'de yapılan doğu halkları kongresine Enver Paşa'nın da katılması[1'1] yüksek sesle eleştirildi) ve terör uygulamaları gerekçesiyle saldırılara maruz kaldılar. Zinovyev ve Lozovski'nin "san" Amsterdam Enternasyonali'ne yönelttikleri suçlamalar kongrenin en fırtınalı sahnelerinin doğmasına yol açtı, Locovski bir noktada yuhalandı ve konuşmasına devam etmesi engellendi. Hu, daha Kapp ***puısch'u*** döneminde bile belirginleşen bir olgunun. Alman işçisinin herhangi bir siyasi partiyle değil de sendikalarla daha güçlü bağları olmasının ilginç bir semptomudur. Sağ yirmi bir koşula bir "Moskova diktatörlüğü" oluşturduğu gerekçesiyle saldırırken. Sol bu koşulları İkinci Enternasyonal'İn etkisizliğine ve oportünizmine geri dönmeye karşı tek teminat olarak savunuyordu. Ama her iki taraf da, gerçek engelin yirmi bir koşul olmadığını kabul etme konusunda şaşırtıcı bir isteklilik gösteriyordu. Zinovyev, "siz yirmi bir değil de on sekiz koşul istediğiniz için değil, dünya devrimi, demokrasi ve proletarya diktatörlüğü meselesinde bizimle aynı fikirde olmadığınız için ayrılıyoruz" diyordu."[4]

Mesele aslen dünya devrimi ihtimali konusundaki temel bir görüş farkından kaynaklanıyordu. Zinovyev, Bolşeviklerin Avrupa devriminin sorunlarını Rus devrim deneyiminin koşulları açısından yorumlama alışkanlıklarına bağlı kalarak, konuşmasına kongreyi, 1906'dan sonra Bolşevikler'le Menşeviklerin birlikte katıldıkları Rus parti kongrelerine benzeterek başladı: Zinovyev'le Martov'un kongrede bulunup USPD'nin sırasıyla Sol ve Sağ kanatlarını desteklemeleri, tarihsel açıdan bakıldığında, bu biraz uçuk benzetmeye belli bir haklılık kazandırıyoınıışgibi görünüyordu.[135] O anda USPD'yi bölen sorun şu formülle Özetlenebilirdi: 1847 mi, 1849 mu?'[36] Zinovyev, USPD'nin Sağcı liderlerinden birinin, dünyanın

133. Bkz. aşağıda s 249 52.

134. *USPD' PiMt'kotl uher die Veı handlangen des Ausscıtnden'ttt hen Parteitags zu Halle* (tarihsiz), s. 156; kongrede edilen her **kelimenin kaydedildiği** bu **belge, çoğunluk KPD'ye katılmak üzere ayrıldıktan sonra gen kalım USPD** Örgütü **taralından yayımlandı.**

135. Bu motif Zinovyev'in **konuşmasının sonuna kadar takip ediliyordu: MacDonald vc Henderson Menşevikler olarak tanımlanıyordu *{a.g.e.,* s. 154).**

136. Mani'm *Fransa'da Sınıf Mücadeleleri* kitapçığına Engels'in yazdığı önsözün, Marx'm çıkarımlannı ozcıleyen ünlü bir **bölümıınc autta bulunuluyordu "Şubat ve Man devrimlerini aslında dünya ticaretinde 1 M47'de yaşanan kriz yaratmıştır ve Avrupa gericili**ğinin **kuvvet tazelemesini sağlayan itici güç delK ıs'ın ortalarından soma yavaş yavaş baş**

" 1848 burjuva devriminden sonraki duruma benzer bir durumda" olduğu yolundaki bir ifadesini aktarıyor ve infialle, "işçi sınıfının bütün politikasının, artık yakın gelecekte dünya devriminin olmayacağı varsayımıyla yönlendirilmesinin gerçekten şart olup olmadığını" soruyordu. İtalya'da proleter devriminin başlamakta olduğu, İngiltere'nin "bir Sovyet'in, bir İkinci hükümetin" ve ünlü "ikili iktidarın başlangıcı" niteliğindeki bir eylem konseyine çoktandır sahip olduğu, Avusturya'da her an devrimin patlak verebileceği ve hatta Balkanlar'ın bile "bir proleter devrimi İçin olgunlaşmış" olduğu bir dönemde bu söylenebilir miydi?[1]" Zinovyev, Bolşevikler'in, nasıl 1905'ten sonra Rus Menşevikleri karşısında haklı çıktı larsa, bugün de Alman Menşevikler! karşısında haklı çıkacaklarından zerre kadar şüphe duymuyordu. Ama Balkanlardan bahsederken, kongrenin sağ kanadından "Harika!" haykırışları yükseldi; Hilferding de cevaben yaptığı konuşmada, Zinovyev'in öngörüleriyle dalga geçerek, bunların gerçekleşmesine dayalı bir politikanın "bir *va banque* oyunu, hiçbir partinin temel alamayacağı bir kumar" olduğunu ilan etti.[1™]

Nesnel devrim ihtimali hakkındaki bu görüş farkının ardında, Marksist terimlerle yapılan bütün ihtilaflara musallat olmuş eski bir tartışma yatıyordu: Lenin'in bîr zamanlar "Ekononıistler"e karşı açtığı, "bilinç" ile "kendilİğindenlik" arasındaki savaş.[IÎQ] Bolşevikler ile Menşevikler arasında biraz değiştirilmiş sloganlarla devam ettirilmişti ve şimdi de Halle kongresinin zemininde bir kez daha yaşanıyordu. Zinovyev, devrimi Avrupa ve Asya'ya yaymak için tek gerekenin bilinçli, iradi bir çaba göstermek olduğuna inanmakta haklı mıydı? Hilferding şöyle cevap veriyordu:

Devrimci bir gelişmeye yol açacak birçok eğilim Batı Avrupa'da mevcuttur ve bunları yönlendirmek ve ilerletmek bizim görevimizdir. Ama yoldaşlar, bu devrimci gelişmenin gidişaıı dışarıdan belidenemez, tek tek ülkelerdeki sınıflar arasındaki ekonomik ve toplumsal iktidar ilişkilerine bağlıdır ve bu gidişatın dışarıdan gelecek herhangi bir sloganla, herhangi bir emirle yönlendirebileceğini varsaymak Ulopyacılıkıır.[140]

Marksist felsefenin "iradeci" ve "determinist" yorumları arasındaki bu Çatışmanın ardında da yine, her zaman olduğu gibi, gizli bir amaç çatış

layan ve lam gelişmiş düzeyine 1849 ve I850'de ulaşan endüstriyel canlanma olmuştur" (Marx i Engels, *Soçineniya,* c. XVI, II, s. 466).

137. *USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Haile* (tarihsiz), s. 147 8, 153 4.

138. s. 184. 139. Bkz. c. I. s. 25 6.

140. *USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (larihsiz). s. 188.

ması yatıyordu. Zinovyev devrim ihtimali hakkındaki tahminlerinde ya ıııhyordu. Ama, protesto haykırışları karşısında, hasımlarını "bütün politikalarınızda göze çarpan bir devrim korkusuna kapılmak"la suçladığında gayet haklıydı. Ayrıca korkunun mahiyetine de doğru bir teşhis koyuyordu "yerini kaybetme" korkusu, "açlık" korkusu, "bizim Rusya'da ya sudıklanmız'dan duyulan korkuydu bu.[141]

Ama Zinovyev Halle'de bu teşhisten hiçbir sonuç çıkartmadı. Yapılması gereken asıl çıkarım, sadece savunmak durumunda olduğu tez için değil, Rusya'yla Batı Avrupa arasında benzetmeler yaparak akıl yürütme ilkesi için de çok yıkıcı etkiler yaratıyordu. 1917'de Rus İşçilerinin çoğunun zincirlerinden başka kaybedecek şeyleri yoktu; açlığa çok yakın bir geçim düzeyinde ve savaşlarda verdikleri anlamsız kurbanlardan dolayı delirmiş bir haldeyken mevcut hiçbir kuruma yönelik ne umul ne de inanç besliyorlardı ve bu kurumları devirmeye kararlı küçük bir grubun devrimci liderliğini can atarak kabul edecek kadar ümitsizdiler. Batı Avrupa'daki işçilerin Bolşevikler'in zannettikleri gibi, sadece ayrıcalıklı bir azınlığı değil çoğunluğu ise, genellikle yoksul olsa bİleyine de savunulmaya değen bir yaşam standardına sahipti. Her halükârda, devrimin ileride getireceği nimetler adına bu standardı feda etmek istemiyorlardı; Batı Avrupa'da yapılan hiçbir propaganda Bolşevik devrimine, Rus halkının düşük yaşam standardını ve savaşla iç savaşın getirdiği mahrumiyetleri devrimin sırtına yükleyen propaganda kadar zarar vermemiştir. Nitekim Zinovyev'in bahsettiği devrim korkusu. Batı Avrupa'da hiçbir suretle birkaç liderle veya ayrıcalıklı işçilerin bulunduğu bir tabakayla sınırlı değildi. Çok fazla sayıda kişinin, burjuva demokrasisinin yasallığını kolayca terk edip devrimci liderlerin disiplinini kabul edemeyecek kadar çok şeyi vardı kaybedecek. Burjuva demokrasisi ve proletarya diktatörlü**ğü** ile ilgili, sendikaların bölünmesiyle ilgili, bilinç ve kendiliğindenIik İle ilgili ve kitlelerin devrimci liderler karşısındaki tavrı ile ilgili tartışmaların altında yatan temel fark buydu. Lozovski, Rusya'ya döndükten sonra, 1920 sonbaharında Avrupalı İşçiler arasında karşılaştığı fıaletiruhİyenİn manidar bir resmini çizmiştir:

Birkaç ay önce Almanya'da Alman İşçileriyle konuşurken, toplantılara genellikle Scheidemann'ın destekçileri katılıp şöyle diyorlardı: "Tamam, siz Ruslar Almanya'da devrimden bahsediyorsunuz. Peki, biz Almanya'da bir devrim yapalım,

141. ***USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags :u Halle*** **(larihsii). s. 148 9.**

ama ya Fransa'da devrim olmazsa? O sırada bir Fransız arkadaş da ayağa kalkıp göğsünü yumruklayarak şöyle diyordu: "Biz devrim yaparız yapmasına da ya diğer ülkelerdeki yoldaşlar yapmazsa ne olacak?" Bunun Üzerine, diğer oportünistler kadar endişeli ve ürkek olan İtalyan oportünistleri şöyle diyorlardı: "Sizin için devrimden bahsetmek kolay. İtalya devrim yapar, ama kömürü İngiltere'den alıyor. Kömürsüz nasıl yaşarız?" Yani mahşere kadar birbirlerini bekleyecekler.[141]

Lenin de kısa bir süre sonra şöyle yazıyordu:

Batı Avrupa'da ciddi devrimler görmüş geçinmiş kişiler bulunduğu pek söylenemez: büyük devrimlerin deneyimi orada neredeyse bütünüyle unutulmuş; vc devrimci olma arzusundan ve devrimle ilgili konuşmalardan (ve kararlardan) gerçek devrimci çalışmaya geçiş güç, yavaş ve acı verici bir geçiştir.[143]

Avrupalı işçilerin bazıları devrim istiyorlardı; çoğunluğu İse her şeyden önce dünyayı devrim yapmak için emniyetli bir yer haline getirmek istiyordu.[144] Gelgelelim, 1920 yılının Almanyası'nda, birçok İşaret kitlelerin hâlâ devrimci bir haletiruhiyede olduğunu gösteriyordu; Zinovyev'e göre. Halle kongresinde çoğunluğun Bolşevikler'den yana olması bir "rastlantı" değildi.[145]

Kongre sipariş edilmiş bir kongreydi ve sonuç bir iki oylamayla önceden belli oldu. Komİntern'e bağlanma ve birleşik bir Alman komünist partisi yaratmak için müzakerelere başlama önerisi, 156'ya karşı 237 oyla kabul edildi. Zinovyev zafer kazanmış olarak Berlin'e döndüğünde, polisten "İstenmeyen yabancı" olarak Almanya'dan ihraç edileceğine dair bir tebliğ aldı.[146] Evine kapatılmış halde Stetlin'den yola çıkacağı tarihi bek

142. ***Çetvertvi Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzav*** **(1921), c. I (Plenumy), s. 61 2.**

143. Lenin, *Soçineniya*, c. XXVI, s. 487.

144. A. Stuımhal. *The Tragedy of European Labour 1918 1939* (1944), iki dünya savaşı arasında Avrupalı sosyal demokrat partilerin siyasi iflasıyla ilgili, konusuna sempatiyle yaklaşan eleştirel bir analizdir; bu İflasın nedenleri, kapitalist devlet karşısındaki temel tavırlarına karar vermekten aciz oldukları için yönetme sorumluluğunu kabullenmeyi islemeyen bu partilerde, siyasi açıdan sorumlu bir tavır yerine bir "baskı grubu" zihniyetinin sürmesinde bulunur. Bu tespit sosyal demokrat lider Tornow 'un 1931'de söylediği şu ünlü lafla örtüşür: "Kapitalizmin hasta yatağı başında bekliyoruz, hem de sadece teşhis uzmanı olarak değil, aynı zamanda nasıl desem? tedavi elmek isteyen bir doklor olarak da mı desem yoksa sonun gelmesini iple çeken, halta gelmesine zehirle biraz yardımcı olmak da isteyen sevinçli bir mirasçı olarak da mı desem bekliyoruz. Bu tablo içinde bulunduğumuz bütün durumu ifade ediyor" *(Sozial Demokratischer Parteitag in Leipzig 1931* (1931), s. 45).

145. *USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Malle* (tarihsiz), s. 154.

146. G. Zinovyev, *Zwölf Tage in Deutschland* (Hamburg. 1921), s. 59 60. Alman Dışişleri Bakanı'na göre, vizeleri 15 Ekim Pazar günü dolduğu için Zinovyev ile Lozovskİ'yi

Icrken, sadece Komintern bayrağı allında güçlerini birleştirecek olan iki pıninin temsileileriyle değil, hâlâ bu bileşime katmayı umduğu KAPD' ilin lemsiIcileriyle de görüştü.[141] Bu umut hüsrana uğradı. Ama 1920 Ara lığYnda KPD ile USPD'nin çoğunluğu, bir Birleşik Aiman Komünist Patti Nİ kurmak için Berlin'deki bir kongrede bir araya geldi.[148] KPD'nin entelektüel liderleri ile USPD'nin proleter alt tabakaları arasındaki evlilik başlangıçta biraz huzursuzluk yaratmış olabilir.[149] Ama Almanya'da ilk kez olarak, 350.000 kadar üyesi[150] ve ileride Alman siyasetinde bir rol oynama ihtimali olan bir kitlesel komünist partisi ortaya çıkmıştı. Zinovyev Petrograd'a döndükten sonra zafer kazanmış bir edayla şöyle yazıyordu:

Ban Avrupa'da Komünist Enternasyonal'İn yaptığı müdahale büiiinüyle başarılı olmuştur. Komünizmin temsilcileri ile re form izin in lemsi Ici 1er i arasındaki savaş bizim lehimize sonuçlanmıştır.[151]

USPD örneği, Fransız ve İtalyan partileri için tayin edici oldu. Frossard vc Cachin, tıpkı IKKI'nın önceki toplantısında olduğu gibi kongrede de katı bir muameleyle karşılaştılar.[’s] Caclıin'in okuduğu ılımlı bir sempati

Hıılle'den Berlin'e döndükleri zaman ev hapsinde rulnıaemri verilmişti. Zinovyev yinede o gün Berlin'de yapılan bir gösteriye katıldı, ama konuşma yapamayacak kadar sesi kısılmıştı. Daha sonra iki delege ülkeyi bir hafta içinde terk etmelerini isleyen tebliği aldılar. I Kasım'a kadar ülkede kalma talepleri kabul edilmemişi!: Lozovski siyasi konuşmalar yaparak vize koşullarını ihlal etmekle suçlanıyordu (ama anlaşılan Zinovyev suçlanmamıştı) *[Verhandlungen d. s Reichstags,* c. CCCXLV (1921). s 75° 60).

147. O. Zinovyev. *Zwölf Tage in Deutschland* (Hamburg. 1921), s. 78 80: Zınovyev'in KPD'nin yakında toplanacak kongresine yazdığı, onlardan "KAPD'ye şu ana kadar olduğundan daha h'işgörulu davranmalarını" rica eden mektup şuradadır; *Bericht uheı den* 5. *Parteitag tlcı Kommııııslichen Partei Deutschlands (Spaılakıısbund)* (1921). s 62 3 Bir ay sonra IKKI. büyümüş olan KPD'ye katılması için KAPD'ye yönelik bir ültimatom yayımladı *(Kananunistiçeskii İnlernatsicmal,* No. 15 (2(1 Aralık 1920), col. 3367 70), ama bu konuda bir kez daha başarısız oldu.

148. *Bericht über die Verhandlungen des Vereinigungsparteitages der USPD (Linkel und der KPD (Spartakusbund) i* 1921).

149. Ruth Fi.scher'in kongrede USPD'li işçilerin Levi'nin yaptığı ağdalı konuşmadan duyduğu liksinliye dair iğneleyici betimlemesi *(Stalin and German Communism* (Harvard. 1948), s. 147) kesinlikle abartılıdır, ama belli bir hakikat payı içerir.

150. Levi. *Unser Weg* (ikinci basım, 1921), s. 3'te. "Marta eylemî"nin arifesinde 1921 Şubatında 500.000 üye olduğu iddia edilir Radek Komintem'in üçüncü kongresinde. KPD'nin "hiçbir zaman 350.000'den fazla üyesi olmadığım" ve 500.000 üyesi olduğu iddiasının "doğrulanmamış olduğunu" belirtmişin *(Protokoll des III: Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 457); 350.000 üyenin 300.000'i USPD'den geliyordu. Sempatizanların sayısı çok daha fazlaydı: 1921 Şubalı'ndaki Prusya seçimlerinde komünist adaylara 1.100.000'i aşan sayıda oy verilmiştir.

151. G. Zinovyev, *Zwölf Tage in Deutschland* (Hamburg, 1921), s. 90.

152. Bkz. yukarıda s. 178 9.

bildirisinin ardından, bir başka Fransız delege, Lefebvre de bir konuşma yaparak iki arada gidip gelen Fransız Sosyalisı Partisi'nde disiplinin en kalı biçimiyle uygulanmasını talep etti.[1*3] Zinovyev partiyi "Wilsoncu luk"la, "sosyal pasifİzm'Te ve disiplinsizlikle suçladı; Lozovski de partinin "ne pahasına olursa olsun birlik" hastalığından mustarip olduğunu ilan etti.[154] Gelgeldim, kongreye katılan iki Fransız delegenin iknaya açık oldukları ortaya çıktı. Yirmi bir koşulu kabul ettiler ve partilerinin de bunları onaylaması için çalışacaklarını taahhüt etliler. Bu görevi de Fransa'ya döndükten sonra yerine getirdiler.[iss] Yirmi bir koşul. 25 Aralık 1920'de Tours'da toplanan bir parti kongresine sunuldu.[1%] Hiçbir Rus delege Fransa'ya gitmek için vize alamadı, ama Zinovyev'den gelen ve Merkez liderleri Longuet ve Faure'yi "proletarya üzerindeki burjuva nüfuzunun ajanları" olmakla suçlayan bir telgraf ortamı hararetlendirdi.[1"] Clara Zetkin Komintern davasını savunmak için Almanya'dan yasadışı bir seyahat yaparak geldi. Muhalefet inatçı çıktı, Moskova'ya bağlanma aleyhinde sert konuşanlar arasında Léon Blum da vardı. Yine de kısmen Moskova'daki kongreye katılmış olan iki Fransız delege de Komintern'den yana tavır aldıkları, kısmen de Almanya'da olduğu gibi Fransa'da da Komintern'e düşman olan sendika liderlerinin[158] Fransız partisinde nüfuzları olmadığı için, durum Halle'dekinden biraz daha kolaydı. Koşulları kabul etme lehindeki önerge (oylama fiş sistemiyle yapıldı), koşulları bazı temel değişikliklerle kabul etmeyi savunan alternatif bir öneriye verilen 1308 oya ve uzlaşmaz Sağ kanadın verdiği 150 kadar çekimser oya karşı 3247 oyla kabul edildi. Böylece Fransız Sosyalist Partisi, eski adı muhalif azınlığa bırakarak, Fransız Komünist Partisi oldu. Frossard parti genel sekreterliğine seçildi: Hapishaneden çıkan Souvarine de lKKl'nın

153. *Deı Zweite Kongren deı Kommuni.tr. Internationale* (Hamburg. 1921). s. 261 70.

154. *A.g.e., &.* 243 5, 307

155. Frossatd en baştan beri Kem i meri) dul irinini biraz sulandırılmış bir biçimde sunmuş gibi görünüyor, 13 Ağustos 1920'de Paris'le yapılan kitleset bir mılingde şunlan söylediği belindir: "İşçiler, sizden yarın bir devlim yapmanızı istemek ya da devrim yaptığınızda da Rus Sovyel le ri'ni köle gibi taklit elmenizi istemek söz konusu değil. Soz konusu olan şey, Rus proletaryası ile dayanışmamızı sözler dışında başka yollarla göstermektir" (Aktaran G. Walter, *Histoire du Parti Communiste Français* (1948), s. 31).

156. Kongre tutanakları şuradadır: *Parti Socialiste: ISe Congrès National* (1921).

157. Bu telgrafın doğurduğu yankılar L. O. Frossard. *De Jaurès à Lénine* (1930), s. 176'da anlatılır,

158 Tours kongresinin hemen ardından Confédération Générale du Travail, üyelerine yönelik olarak "yeni komünist partisi"ne karşı bir uyan yayımladı (G. Walter, *Histoire du Parti Communiste Fiançais* (1948). s. 44 5).

I'runsiz delegesi sıfatıyla Moskova'ya gitti.

İtalyan Sosyalist Partisi, Fransız partisinden daha da fazla çeşitlilik arz nlen bir görüşler yelpazesini temsil ediyordu. Lenin'in partinin Komin lertı'e katılmasını coşkuyla selamladığı 1919'un karanlık günleri geçmişle kalmış, Zinovyev ikinci kongrede partinin eklektizmine şiddetle saldırmıştı.[159] Partinin Moskova'daki delegeleri yirmi bir koşulu parti tarafından onaylanması koşuluyla kabul etmişlerdi. Ama mesele, 1921 Ocağında Leghom'da toplanan ve Komintern delegeleri sıfatıyla Macar Ra knsi ile Halle'e de katılmış olan Bulgar Kabakçiyev'in katıldığı parti kongresine kadar muallakta bırakıldı.[160] Ama bu tarihlerde Komintern'in İşlerindeki yükseliş gerilemeye başlamıştı. Leghorn'da, Komintern'in İkinci kongresinde İtalyan heyetinin liderliğini ve kongrenin başkan yardımcılığını yapan Serrati, delegeleri kongrede mutlak çoğunluğa sahip olan yaklaşık 100.000 kişilik büyük bir Merkez grubunun sözcüsü konumundaydı: Bordiga ve Moskova'daki kongreye katılmış olan diğer iki dalyan delege, aralarında komünistler kadar anarko sendikalistlerin de bulunduğu ve yirmi bir koşulu, koşulsuz kabul eden tek grup olan yaklaşık 50.000 kişilik bir grubu temsil ediyorlardı ve bir de Moskova'da tem KİI edilmemiş olan 14.000 kadar tavizsiz "reformist"ten oluşan ateşli bir Sağ kanat bulunuyordu. Merkez grubu Komintern'in programına şaşmaz bir biçimde bağlı olduklarını ilan ediyor, ama reformist sağcıları ihraç ederek partinin farklı görüşlere hoşgörü geleneğinden kopmayı reddediyordu; bu da yirmi bir koşulun sonuncusu ve en önemlisini reddetmek demekti. Kongrede KPD delegesi olarak bulunan Paul Levi Serrati'nin tavrını alkışladı. Sonuç olarak, İtalyan Sosyalist Partisi, çoğunluk oyuyla, Komintern'den ayrıldı; kongrenin Bordiga'nın liderliğindeki sol kanadı da partiden ayrılıp yirmi bir koşula uygun bir İtalyan Komünist Partisi oluşturdu. 1919 yazında Lenin'in Komintern'e kabul ettiği kitlesel İtalyan partisinin yerine, **USPD** İle birleşmesinden önceki **KPD**'den biraz daha büyük sayılabilecek küçük bir grup geçti. Bu grup 1921 Mayısı'nda yapılan italyan parlamento seçimlerinde on üç sandalye kazandı.

154. ***Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale*** **(Hamburg, 1921), s. 250 2.**

160 Kongrenin resmi bir lulanagı yayımlanmamış gibi görünüyor. Bölünmeyle ilgili Rusçadaki temel belgeler şunlardır: ***Doklad Ispolkomtı Kominteına o Raskole*** **v** ***Ikal'yans koy Sotsiamistiçeskoy Partit (1921)*** **ve** ***İtal'yanskaya Sotsialistiçeskaya Pariiya i Komimi nistiçeshı Inıernatsional Sbornik Dokumentov*** **(1921). Zinovyev ile Buharin Leghorn kongresine Rus partisinin delegeleri şifalıyla katılacaklardı, ama İlalvan Hükümeti onlara vize vemıcvi reddelti** ***(Protokoll dc\ III Kongresses der Kommunistischen Internationale*** **(Hamburg. 1921), s. 167).**

Komintem'in faaliyet sürdürdüğü bir saha olarak başka hiçbir ülke Almanya, Fransa ve İtalya ile kıyaslanabilecek bir durumda değildi. Birbirlerinden koparak oluşmuş küçük İngiliz Sol partilerini tek bir komünist partisi içinde birleştirmeye yönelik ilk girişim, 1920 Mayısı'nda yapılmış gibi görünüyor. Ama kıskançlıklar güçlü, ilerleme de yavaştı; Komintem'in ikinci kongresine birkaç grup ve parti bağımsız delegeler yolladı. Büyük Britanya Komünist Partisi tCPGBl fiilen, bu kongre hâlâ devam ederken. I Ağustos 1920'de Londra'da düzenlenen bir kongreyle kuruldu. Kongrede ayrılık yaratan önemli meseleler, parlamentoya katılma ve İşçi Partisiyle birleşme meselelerinden ibaretti. Birinci mesele konusunda, çeşitli karar metinleri üzerinde yapıları karışık oylamalardan sonra, parlamento seçimlerine katılmayı onaylayan ve oybirliğiyle kabul edilen bir formül bulundu; ikinci mesele konusunda da, İşçi Partisi'ne katılmak için başvurma karan 85'e karşı 150 oyla kabul edildi,[161] ama kongreden hemen sonra yapılan başvuru İşçi Partisi tarafından kesin bir dille reddedil di.[IK] CPCB 1921 Ocağında tüzüğünü tamamlamak ve yirmi bir koşulu kabul eniğini kayda geçirmek amacıyla Leeds'te bir kongre daha düzenledi. Ama. aşırı Sol'un bütün küçük gruplannı safları altında toplamakta başarılı olmasına rağmen, fiili uye sayısı 2500'i geçmediği için bir kitle partisi haline gelme şansı pek yoktu;[1*3] ILP 1921 Martında Southport'ta yaptığı konferansında[164] yirmi bir koşulu bire karşı beş çoğunlukla reddetti, muhalif azınlık ayrılıp CPGB'ye katıldı. Büyük Bulgar ve Norveç partileri ve küçük Hollanda, Avusturya ve Macar partileri (bu parti Viyana ve Moskova'daki sürgünlerle sınırlıydı) yirmi bir koşulu itirazsız kabul ettiler. Çekoslovakya'da Almanya ve Fransa'dakine benzer bir bölünme oldu ve sonuçta ortaya kayda değer büyüklükle bir Çekoslovak Ko münisi Panisi çıktı. Bir Sırp Hırvaı Sloven Komünist Partisi oluşturuldu ve 1920 Kasımında yapılan Sırp Hıvat Sloven parlamenlo seçimlerinde

loi. *CPGB. Communist Unity Convention* (1920), S. 29.57. CPGB'nin kuru İma.', indin önce yapılan müzakerelerin T. Bell. *The Bntislı Communist Party* (1937). s. 5î 7'de bulunan anhıımı. Bell'in de üyesi olduğu Sosyalist İşçi Panisı'nın oynadığı rolu abanmakla eleşlirilmışır *{Labour Monthly,* c. XIX, No. 6 (Haziran 1937), s. 382); kuruluş kongresindeki delegelerin yarısından fazlası İngiliz Sosyalist Partisinden geliyordu.

162. Yazışmalar, T. Bell. 77te *British Communist Party* (1937), s. 63 7'de bulunabilir.

163. T Bell, *Pioneering Days* (1941). s. 194 5: yazar Komintem'in üçüncü kongresinde iddia edilen 10 000 rakamının *(Protokoll des III. Kongı esses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1921), s. 18 19) hayalı olduğunu kabul eder.

164. Konferans tutanakları için bkz. *Independent Labour Party: Repon of the 29th Annual Conference* (1921).

yaklaşık 200.000 oy ve elli sekiz sandalye kazanıp üçüncü en güçlü parti konumuna yükseldi. Partinin, Bulgar partisinin başarısına benzemesi muhtemel görünen başarısı, onun için ölümcül sonuçlar doğurdu Polisiye önlemler devreye sokuldu ve parti doğuşunun üzerinden daha bir yıl Bcçmeden neredeyse bütünüyle çökertildi. Diğer küçük Avrupa ülkelerinin çoğunda sosyalistlerin büyük bir kısmı yirmi bir koşulu reddetti ve bunlardan kopan küçük gruplar Kominiem'e bağlı ama ne yeterli sayıya ne de nüfuza sahip komünist partiler oluşıurdular. IKKl'dan gelen iki kı n»ma[1ts] iki Amerikan partisi arasındaki bölünmeyi sona erdirmede başarılı olmadı.

1920 21 kışında, Komintern'in ikinci kongresinde devreye sokulan politikanın başarısı kağıt üzerinde tam ve çok geniş etkiler yaratmış gibi görünüyordu. İkinci Enternasyonal. 1919 yılında Berne ve Lucerne'de yaşanan başarısızlıklardan sonra, 1920 Temmuzu'nda, Komintern'in ikinci kongresiyle hemen hemen aynı zamanlarda Cenevre'de düzenlenen bir konferansla kendini yeniden kurmayı resmen başarmıştı. İngiliz İşçi Partisi ve Alman Sosyal Demokrat Partisi, kuzey batı Avrupa'nın sosyal demokratik partilerini ve başka ülkelerden bir iki küçük grubu ctraBanna toplamışlardı. Ama geçmişe ait bu hayalet genç Komünisl Enıemasyonal'in artan gücüne karşı ciddi bir meydan okuma gibi görünmüyordu. Merkezi Moskova'da olan ve bütün Avrupa ülkelerinde ileri karakolları bulunan devrimci bir örgüt yaratılmıştı. Proleter devrimine bağlı sadık ve fedakâr komünist gruplar, diğer Sol partilerle iç içe geçmiş halde bulundukları ittifaklardan, şu ya da bu ölçüde sayısal kayıplar vererek, ama aynı oranda moral kazançlar da elde ederek koparılmışlardı. Devrim güçleri yükselişleydi ve erken bir zafere doğru yürümekleydiler. Kaplıa list dünya alamı semptomları göstermeyi sürdürdü; bu semptomlardan biri on ada zalen bol bol bulunan gerçek malzemelerle yetinmeyip Komintern'in kapsamını ve amaçlarını çok renkli terimlerle tasvir eden sahte belgeler dağıtmaya da girişen geniş çaplı anti Bolşevik propaganda örgütlerinin artışıydı.[166] Ama Moskova'daki zafer kazanmış iyimserlik havası kışı bitiremedi; Avrupa devrimine duyulan ve o sıralarda Bolşevik 1İ

165. ***Kommıınisıiçeskii International,*** **No. 14 (6 Kasını 1920). col. 2944; No. 17 (7 Haziran 19211, col. 4295 6.**

166. A L. P Dennis, ***The Foreign Policies of Soviet Russia*** **<.l924j. s. 363 5ïe. Mrçok Ülkenin gazelec ilerin i ve islihbaral servislerini bir sure meşgul eden bu sahle belgelerden pek çok alınlı yapılır: Bunların başlıca kaynağı. Berlin'deki** ***Osı tnfoımaıion*** **denen bir ör gülmüş gibi görünüyor.**

derleri harekete geçiren sorgusuz sualsiz inanç bir daha asla geri dönmedi. 1921 sonbaharı bir dönemin sonunu beraberinde getirdi. Bahar aylarına, biri RSFSC'nin iç politikasını, ikincisi dış politikasını, üçüncüsü de o zamana kadar en parlak ve en kesin göründüğü ülkedeki devrim ihtimalini etkileyen üç can alıcı olay damgasını vurdu. 1921 Martı'nda, Kronstadt ayaklanmasından sonra, Lenİn Yeni Ekonomi Politikası'nı yürürlüğe koydu; RSFSC ile İngiltere arasında bir ticaret anlaşması İmzalandı ve Al manya'daki komünist bir ayaklanma ağır ve yüz kızartıcı bir yenilgiye uğradı.

BÖLÜM 26

DEVRİM: ASYA ÜZERİNDE

Marx sömürge sorunları üzerinde pek düşünmemişti, çünkü dünyanın sömürge ya da geri kalmış bölgelerinin kapitalizmin devrilmesinde herhangi bir rol oynamaya çağrılacakları aklına gelmemişti. Birinci Enternasyonal bu bölgeleri görmezden gelmişti. İkinci Enternasyonal de uzun bir süre aynı ölçüde umursamaz davranmıştı. 1901'de Güney Afrika Savaşı'nın etkisi altında yapılan Paris kongresinde, daha sonraları sermaye birikimi teorisinde sömürgelerin sömürülmesine merkezi bir yer verecek olan Rosa Luxemburg ilk defa ikiz kötülükler olarak gördüğü militarizm ve sömürge politikasını kınayan bir karar alınmasını önermişti, 1905'teki Rus devrimi dolaysız İlgi merkezini Afrika'dan, Rus ayaklanmasının ardından çeşitli millî devrim hareketlerinin boy gösterdiği 1906 İran devrimi, 1908 "Jön Türk" devrimi, 1912 Çin devrimi ve Hint milliyetçiliğinin başlangıcı Asya'ya nakletti. Kautsky, 1907'de yazdığı ***Sosyalizm ve Sömürge Politikası*** adlı kitapçığında, Engels'in, Hindistan'da bir devrim olacağı kehanetinde bulunan ve proletarya Avrupa ve Kuzey Amerika'da zafer kazandıktan sonra, "bunun yan uygar ülkelerin de bizi kendi istekleriyle takip edecekleri kadar devasa bir ivme vereceğini ve önemli bir örnek oluşturacağını" iddia eden 1882 tarihli bir mektubunu yayımladı,[1] 1908' de Lenin'in ***Dünya Siyasetinde Patlayıcı Maddeler*** adlı bir yazısı İran, Türkiye, Hindistan ve Çin'deki devrim hareketleriyle yeni bir önem kazandı; "Bilinçli Avrupalı İşçinin artık Asyalı yoldaşları vardır ve bu yoldaşların sayısı her saat artacaktır."[2] Birkaç yıl sonra, Çin devrimi zafer kazandığında, Lenİn Asya'nın yeniden doğuşunun Önemine daha net bir teşhis koydu:

Bu, doğunun en nihayet batının yolunu seçtiği, bundan böyle batının çabalarıyla ulaştığı idealler uğruna verilen mücadeleye yeniy/ îz *milyonlarca* insanın katılacağı anlamına gelir. Batı burjuvazisi ç'urümüştür ve çoktandır mezar kazıcısıy

1. Marx i Engels, *Soçineniya, c.* XXXVII, s. 238 9.
2. Lenin, *Soçineniya,* c. XII, s. 306.

la proletaryayla karşı karşıyadır. Ama Asya'da ***hâlâ*** samimi, enerjik, imarlı bıı demokrasiden yana tavır alabilecek, on sekizinci yüzyılın sonunda Fransa'dan çıkmış olan büyük öğretmenlerin ve büyük devrimcilerin saygıdeğer bir yoldaşı konumunda olan bir burjuvazi vardır.[3]

Asya'nın geri kalmış ülkelerinin ulusal kurtuluşu için mücadele eden demokratik devrimci hareketin. Avrupa'nın sanayileşmiş, ülkelerindeki sosyalist devrimci hareketle potansiyel bir ittifak içinde bir araya getirilmesi, Lenin'in o sırada vurgulamadığı, önemli bir gelişmeydi.

1914 savaşı geri kalmış ülkelerin ulusal özlemleri İçin bir sera İşlevi gördü. Asya ve Afrika halkları, kendilerini hiç ilgilendirmeyen bir mücadelede rol oynamaya sürüklendiler. Avrupa'nın savaş meydanlarında ilk kez olarak sömürge ve Hint birlikleri savaştı. İtilaf Devletleri'nın Alman sömürgelerini ilhak etme tasarıları, ABD'de neredeyse herkesin tepkisini çekmesinin ötesinde, zafer kazanan Avrupa ülkelerinde bile radikal çevrelerin itirazlarıyla karşılaşmaya başladı. Bağımlı halkları, İtilaf DevletlerİnİnAvrupa'da hararetle benimsedikleri, Wilson'un ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı doktrininin kapsamı dışında tutmak gittikçe zorlaşı yordu. Lenin, kısmen Rosa Luxemburg'un beş yıl önce ***Sermaye Birikimi*** çalışmasında attığı temellerden yola çıkarak, 1917'nin başlarında yayımladığı ***Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm*** eserinde, kârlı bir yatırım süreciyle sömürgeler elde edip oraları sömürmeyi kapitalizmin son aşamasının özü olarak tasvir ediyordu. Bu sorun bir Bolşevik parti belgesinde ilk kez 1917'deki Nisan konferansında alınan bir kararda gündeme geldi; karar metninde laf arasında şu gözlemde bulunuluyordu: "Günümüz emperyalizmi, zayıfhalkları zaptetme dürtüsünü güçlendirdiği için, ulusal baskının yoğunlaşmasına yol açan yeni bir etkendir."[4]

Bu nedenle Birinci Dünya Savaşı'nın dördüncü yılında Bolşevik devrimi olduğu sıralarda, sömürge sorunu hiçbir ciddi devrimcinin ihmal edemeyeceği yakıcı Özellikler kazanmıştı. Geçici Hükümet'in bu meseleyle ilgilenmemesi, devrimci bir hükümet olarak ciddi bir kredisi olmadığının birçok kanıtından biri olarak görülüyordu. Marksist doktrini çağdaş dünyaya uygulamak isteyenler, sadece Batı Avrupa'nın "gelişmiş" halkları ve bunların denizaşırı türevleri için değil, aynı zamanda Asya ve Afrika'nın "geri kalmış" halkları için de programlar ve politikalar geliştirme göreviyle karşı karşıyaydılar. Kendilerini, iki kıta arasında uzanan dev bir ülkenin hükümetlerinin her zaman Avrupa ve Asya'nın çok fark

3. *A.g e.*, c. XVI. s. 28. 4. *VKP<B) v Re:olyıιHiyak* < 1941), c. ı, s. 233.

lı yaşam standartları ve uygarlıklarına uygulanabilecek iki farklı dış politika örün t üs ünü birbiriyle uzlaştırmak zorunda kaldık lan bir ülkenin haşına geçmiş durumda bulan devrimcilerden bu daha da çok beklenen bir şeydi.[5] Moskova'nın diğer kıtalarla henüz teması yoktu; bu da sorunun kapsamını en azından sınırlıyordu. Sanayileşmiş batı ile için için kaynayan, toprağa bağımlı doğu arasındaki proleter sosyalizmi, Avrupa ile Asya arasındaki Rusya[6] bunlar Sovyet Hükümeti'ne bir kez daha İkili bir bakış açısı ve ikili bir politika dayatan, devrimci ve ulusal, ikiz formüllerdi.

Sovyet Hükümeti'nin Asya politikalarının başarısı, esasen, "sömürge" meselesini "ulusal" meseleye asimile etmeyi becermesinden kaynaklanıyordu. RSFSC'nin eski Çarlık dönemi imparatorluğunun, ister Avrupalı ıılsun ister Asyalı, bağımlı halklarının ayrılma hakkını tanımaya hazır oluşu, aynı hakkın başka imparatorlukların tabi konumdaki halklarına tanınmasını İstemelerinin samimiyetini gösteriyordu. Bu, sömürge politikasını ulusal politikanın mantıksal bir sonucu ve doğal bir uzantısı haline getiriyordu; her ikisinin de teorik temelleri aynıydı. Sömürgelerin kurtuluşu, her türlü ulusal kurtuluş gibi, burjuva devrimi aşamasına ait bir şeydi. Şüphesiz son kertede sosyalist dünya devriminin zorunlu peşrevi olarak önemliydi. Ama bu aşamada burjuva kalıyordu; Sovyet politikası da kendini Wilsoncu kendi kaderini tayin hakkı ve demokratik özgürlük dilini kullanarak ifade edebiliyor, böylece sadece ezilen halkların kendilerine değil, burjuva dünyasındaki seçkin çevrelere de hitap edebiliyordu. Asya'nın farklı halklan arasında ayrım yapmak da gerekmiyordu. Resmi siyasi statüleri ne olursa olsun, hepsi de burjuva kapitalizminin müdahalesine ve lahakkümüne maruz kalmışlardı; Lenin'in ***Kapitalizmin En Yüksek Aşaması Emperyalizm'âz*** dikkat çektiği gibi, İran, Türkiye ve Çin za

5. Damlevski gibi Slavcıfar, Rusya'ya doğuyla manevi bir akrabalık atfediyor ve ona balı kültürünün kabul edilebilir yanlarını doğuya aktarma görevi veriyorlardı; bu romantik hayallerin pratik (emeli, Rusya'nın batıdan gelen maddi kaynaklarla doğuya ekonomik olarak nüfuz etmesiydi. Troçki Rus ekonomisinin hem bir sömürgeci devletin hem de bir sömürgenin özelliklerine sahip olduğunu söylüyordu {Troçki, *Soçineniya,* c. XIII, s. 104).

6. Buhann 1923'lekİ on ikinci parti kongresinde bu temayı, sunduğu analizi Lénine atfederek genifleiiyordu: *"Sovyel Rusya coßrafi ve siyasî olarak iki dev dünya halının hâlâ güçlü ve ne yazık ki kapitalist emperyalist dünyası ite şu anda gittikçe artan bir devrimci kargaşa süreci bulunan doğunun devasa sayılara ulasan nüfusu arasında uzanmakladır.* Ve Sovyet cumhuriyeıi birbirlerine büyük ölçüde denk sayılabilecek bu iki muazzam guç arasında denge sağlamakladır" *{Dvenadtsatyi S"ezJ Rossiiskov Kommunistiçeskoy Farili (Uorıevıln>v)(\923).i* 240).

ten "yarı sömürge haiklar"dı.[7] Sovyet politikası tek bir hamleyle, bir bütün olarak Asya halklarına, Çar'ın eski tebaasına, diğer imparator! tıkların tebaasına ve kapitalist dünya piyasasının sözde bağımsız, aslen bağımlı halklarına sesleniyordu.

Bu ilkeler ilk uygulamalarını, 24 Kasım/7 Aralık 1917'de Sovnar kom'un "Rusya'daki ve Doğu'daki bütün Müslüman Emekçilere" hitaben yayımladığı bir çağrıda buldu. Rusya Müslümaniarına, "İnanç ve örfle rİ'Yıin, "ulusal ve kültürel kurumlarTnın bundan böyle özgür ve koruma altında olacağı teminatı veriliyordu. Doğulu Müslümanlar İse İranlılar ve Türkler, Araplar ve Hindular özellikle zikrediliyordu ülkelerinin emperyalist "soyguncularını ve köle tacirlerini" devirmeye teşvik ediliyordu. İstanbul'un Rusya tarafından ele geçirilmesine imkân veren gizli anlaşmalar "yırtılıp atılmıştı"; İstanbul "Müslümanların ellerinde kalma lı"ydı. İran'ın bölünmesini vazeden anlaşmanın kaderi de aynı olmuştu: Askeri harekâtlar biter bitmez birlikler İran'dan çekilecekti." "Türkiye'nin bölünmesi ve Ermenistan'ın ondan koparılması" için yapılmış olan anlaşma da hükümsüz ilan edildi: Ermeniler kendi siyasi kaderlerini belirlemekte özgür olacaklardı.[9] Manifesto şöyle bitiyordu:

> Onurlu, demokratik bir barışa doğru kararlı ve sağlam adımlarla yürüyoruz. Bayraklarımızda dünyanın ezilen halklarına kurtuluş getiriyoruz.[10]

Emekçi ve Sömürülen Halkın Hakları Bildirgesi de daha genel terimler kullanarak "birkaç ayrıcalıklı ülkedeki sömürücülerin refahını, Asya, genelde sömürgeler ve küçük ülkelerde yaşayan yüz milyonlarca emekçinin köleliği üzerine inşa eden burjuva uygarlığının barbarca politikasını bütünüyle kıntyor"du.

Genç RSFSC'nin varlığının ilk yılında geçtiği aşırı zayıflık dönemi, bu

7. Lenin, *Soçineniya,* c. XIX, s. 135; Lenin 1920 yılında Komintem'in ikinci kongresinde yaptığı konuşmada bu üç ilke için yine aynı tanımı yapmıştır *(a.g.e.,* c. XXV, s. 351).

8. 2/15 Aralık 19İ7 tarihinde imzalanan Brest Litovsk ateşkes anlaşması, "tarafsız Iran devletinin Özgürlüğü, bağımsızlığı ve toprak bütünlüğü ilkesi gerekçesiyle" hem Rus hem de Türk birliklerinin İran'ı tahliye etmelerini talep ediyordu. Troçki'nin İran halkına yönelik 14/27 Ocak 1918 tarihli ve o günkü *Izvesliya'äa* yayımlanan bildirisi, "Rusya ile İngiltere ya da başka devletler arasında İran'la ilgili olarak yapılmış anlaşmalar'ı açıkça tanımadığını ilan ediyordu; 3 Man 1918 larihli Brest Litovsk anlaşmasına göre, Sovyeı Hükümeti "İran'daki nüfuz çevrelerinden ve imtiyazlı yatınmlanndan vazgeçmeyi taahhüt ediyordu.

9. B. Bor'yan, *Armeniya. Mezdunaıodnaya Diplomatiya i SSSR* (1929), c. 11, s. 260'a göre, bu pasajın ilhamı başla Şaumyan olmak üzere Ermeni Bolşevikler'den geliyordu.

10. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdunaıodnaya Politika,* c. II (1926), s. 94 6; ayrıca bkz, c. 1.S.292.

yüce gönüllü kendini inkâr politikasını anlamlı kılıyordu. 1918'in büyük bölümü boyunca, Alman birliklerinin Ukrayna'yı işgal etmiş olması RSF SC'nin Karadeniz'le irtibatını fiilen kesmişti. Brest Lİtovsk anlaşmasıyla Türkiye, eski Rus kentleri Kars, Ardahan ve Batum'u Rusya'dan düpedüz koparmış ve bunun üzerine birde 1918 yazında Baku'yu işgal etmişti. İt lifak Devletleri'nİn yenilgisinden sonra İngiliz kuvvetleri Transkafkas ya'da boy gösterdi. İngiliz birliklerinin geri çekilen Türklerin peşinden Iran içlerine ilerledikleri 1918 Martı'ndan beri. Iran bütünüyle İngiltere'nin nüfuzu altındaydı. Önce Japonya vc daha sonra da Kolçak Moskova'nın Uzakdoğu'yla irtibatını kesmişti. Bu koşullarda, eski Çarlık hükümetinin haklarından vazgeçmenin pek maliyeti yoktu, zaten halefi de hak iddia edebilecek durumda değildi." Bolşevik liderlerin Asya'dakİ politika hakkında bu dönemde verdikleri demeçler, ezilen halkların kendi kaderlerini tayin hakkının vurgulanıp emperyalizmin ve gizli anlaşmaların kınanmasından pek öteye geçmiyordu kaldı ki bütün bunlar gözde Wil soncu temalardı. Yalnızca Stalin, Milliyetler Halk Komiseri sıfatıyla sürekli Asya'daki durumla meşgul oluyordu. 1918 Kasımında ***Pravda'da*** yayımlanan bir yıldönümü kutlama yazısında "Ekim devriminin dünyadaki önemi" temasını şöyle geliştiriyordu:

> Ekim devrimi dünya tarihinde doğunun ezilen halklarına mensup emekçi kitleleri asırlık uykularından uyandırıp onları dünya emperyalizmine karşı savaşa iten ilk devrimdir...
>
> Ekim devriminin dünya çapındaki büyük önemi, öncelikle... ***lam da bu olgu sayesinde sosyalist balı ile köleleştirilmiş durumdaki doğu arasında bir köprü inşa elmiş olması,*** emperyalizme karşı, balının proleterlerinden Rus devrimi yoluyla doğunun ezilen halklarına uzanan yeni bir devrimci cephe yaratmış olmasıdır.[12]

Stalin bunun ardından aynı konuda Narkomnats'ıı dergisinde "Do gu'yu Unutmayın" ve "Doğu'dan Gelen İşık" adlı iki yazı daha kaleme aldı.[13] Bu yazıların, zamanlamaları sayılmazsa özgün bir yanlan yoktu. Ateşkesten sonraki ilk haftalarda, bütün Sovyet liderlerinin gözlerini Berlin'e ve geldi gelecek Alman devrimine diktiği sıralarda, Stalin'in se-

li. **19** Aralık **1917/1** Ocak **1918** tarihli ***hvestiya*** gazetesinde yayımlanan ve A. **L. P.** Dennis, ***Foreign Policies of Soviel Russia*** **(1924),** s. **237**'de aklanları bîr yazıda, Sovyetler'in Çarlık rejiminin haklarından vazgeçmesinin, İran'daki İngiliz nüfuzunu ortadan kaldırmanın en iyi yolu olduğuna işaret ediliyordu.

12. ***StsYm. Soçineniya. c.*** **IV, s. 164 6.**

13. ***A.g.e., c.*** **IV,** s. **171 3, 177 82,**

si ıssızlıktaki neredeyse lek sesti. 1918 Kasımı'nda yapılan birinci Tüm Rusya Müslüman Komünist Örgütler Kongresi[14] pek ilgi çekmedi ve dikkatini aslen eski Rus impara tor luğundaki Müslümanlarla sınırlı tuttu. 1918 Aralığı'nda Petrograd'da Zİnovyevʼİn başkanlığını yaptığı uluslararası devrimci toplantıda, "İngiliz Fransız kapitalizminin beyni Avrupa'da, ama bedeni Asya ve Afrika düzlüklerinde uzanıyor" diyen kişi Türk delege [Mustafa] Suphi'ydi.[15]

1919 yılı, Sovyet askeri gücünü arttırma konusunda pek fazla ilerleme kaydedilmediyse de, Sovyetler'in doğu politikasında ileriye doğru atılan büyük bir adıma sahne oldu. İki yeni etken devreye girmişti. Birincisi İttifak DevletlerİʼnİN çöküşüyle uluslararası güç dengesi bütünüyle değişmişti. RSFSC'nin artık Almanya'dan ya da Türkiye'den korkacak bir şeyi kalmamıştı; öte yandan zafer kazanmış İtilaf Devletleri, özellikle de İngiltere, ateşkesle açığa çıkan muazzam kaynakların bir kısmını Bolşe vizm'e karşı bir kampanya açmak için ayırma eğilimindeydi. Bu da en önemli faaliyet alanının Avrupa'dan Asya'ya kaydırılması anlamına geliyordu. "Beyaz" Rus ordularına yapılan malzeme yardımının yanı sıra, Kafkaslar ve Orta Asya'daki İngiliz birlikleri 1919'un ilk aylarında açıkça Sovyet kuvvetleri aleyhinde çeşitli hamleler yaptılar. İngilizlerin bu eylemleri yüzünden, Ortadoğu 1919 yılında İngiltere ile RSFSC arasında düpedüz bir savaşa (tek fark bunun ilan edilmemiş bir savaş olmasıydı) sahne oldu; üstelik, olayların kısa bir süre içinde göstereceği gibi, Ortadoğu İngiliz iktidarının saldırıya en açık noktasıydı. Bu koşullarda RSF-SC kısa bir süre içinde kendini, başka savunma yolu bulamayınca, Asya'da İngiltere aleyhinde genel bir diplomatik taarruz yaparken buldu.

Bu taarruzun biçiminin belirlenmesine yardımcı olan diğer yeni etken ise, Komintem'in doğuşu ve Sovyet dış politikasının ***leİlmotİfi*** olarak dünya devrimi üzerindeki vurgunun artmasıydı. 1919 Martı'nda toplanan birinci Komintern kongresi, doğu sorunlarıyla pek fazla ilgilenmedi; kongreye katılan Asyalı delegelerin de Milliyetler Halk Komiserliği mensupları olduğu anlaşılıyor. Ama kongre manifestosunun bir bölümünde, "bütün sömürgelerde!:i bir dizi açık ayaklanma ve devrimci hu zursuzluk"tan bahsedildikten sonra, "Wilson'un programının amacı, en iyimser yorumla, sadece sömürgeci köleliğin adını değiştirmektir" gözleminde bulunuluyor, "sömürgelerin kurtuluşu ancak metropolit ülkelerde

14. Bkz.c.],s. 292 3.
15. *Stm jet RussIand ıınddie Völker der Well* (Petrograd, 1920), s. 32.

ki işçi sınıfının kurtuluşuyla bağlantılı olarak düşünülebilir" deniyor ve (öyle devam ediliyordu:

Afrika ve Asya'nın sömürge köleleri! Avrupa'da prolelarya diktatörlüğünün kurulduğu saat, sizin kurtuluşunuzun saati olacaktır.[16]

Aynı ayın sonlarında Rus Komünist Partisi'nin sekizinci kongresinde Buharın konu hakkındaki görüşlerini sinikçe denebilecek bir açıkyürek lilikle İfade ediyordu:

Eğer sömürgeler için, Hotantolar, Zenciler, Kızılderililer vs. için kendi kaderini layin hakkı çözümünü önerirsek, bununla hiçbir şey kaybetmeyiz. Aksine, kazancımız olur: çünkü bir bütün olarak ulusal kazanç yabancı emperyalizme zarar verecektir... En açık milliyetçi hareket, mesela Hindu hareketi, İngiliz emperyalizminin yıkımına katkıda bulunacağı için bizim değirmenimize su taşıyacaktır.[17]

Ayrıca kongrede emperyalizmin dünya çapındaki büyümesinin "belli ülkelerdeki iç savaşları, saldırıya uğrayan proleter ülkelerinin ve ezilen halkların emperyalist devletlerin boyunduruğuna karşı verdiği devrimci savaşlarla aynı saflara yerleştirdiğini" belirten ve "farklı milliyetlerden proleterleri ve yarı proleteri er **i** toprak sahiplerine ve burjuvaziye karşı verilecek ortak devrimci mücadele için bir araya getirmeye dayalı bir politika" talep eden gözden geçirilmiş bir parti programı benimsendi.[11]* Daha sonra, yine aynı yıl yapılan ikinci Tüm Rusya Müslüman Komünist Örgütler Kongresi'nde, Lenin doktrini bir adım daha ileri taşıdı:

Sosyalist devrim sadece ya da aslen her ülkede devrimci prolelerlerin burjuvazilerine karşı verdikleri bir mücadele olmayacaknr hayır, emperyalizm tarafından ezilen bütün sömürgelerin ve ülkelerin, bütün bağımlı ülkelerin uluslararası emperyalizme karşı verdikleri bir mücadele olacaktır.

Lenin aynca açık açık "daha gelişmiş ülkelerin komünistleri için tasarlanmış olan gerçek komünist doktrinin her ülkenin diline çevrilmesi" ihtiyacından da bahsediyordu.[19] Kongre'de alman bir kararda İddialı bir biçimde, "uluslararası toplumsal devrim sorunu"nun "doğunun katılımı ol-

io. ***Kommunistiçeskii International v Dükümentak*** **(1933).** s. **57;** Troçki, ***Soçineniya,*** c. **XIII,** s. **43 4.**

17. ***Vox'mai S"ezd RKP(B),*** s. **49;** aynı kongrede Moskova ve Pelrograd'da konuşmalar yapmış oian iki Hindu'nun yakın tarihlerdeki ziyaretinden bahseden Zinovyev, Hindistan'daki hareketin "tam manasıyla komünist değil, çeşitli yerlerinde biraz komünist bir renk almış olan milliyetçi bir hareket" olduğunu eklemişti ***(a.g.e.,*** s. **145).**

18. ***VKP(B) v Rezolyuısiyak*** **(1941),** c. **I,** s. **283,286.**

19. Lenin. ***Soçineniya.*** c. **XXIV,** s. **548. 551.**

maksrzın" çözülemeyeceği ilan edildi.[20] Böylece Ortadoğu'daki Sovyet dış politikası 1919'da İkİlİ bir biçime, hem doğunun koşullarına uyarlanmış biçimlerde verilen bir dünya devrimi mücadelesi, hem de Sovyet Rusya'ya yönelik saldırının mızrakbaşı ve Asya'daki önde gelen emperyalist devlet olan İngiltere'ye karşı verilen bir mücadele biçimine büründü. Başka yerlerde olduğu gibi burada da politikanın ulusal ve uluslararası yönleri iç içe geçiyor ve bunlar arasında yapılan ayrım gerçekliğini yitirdiği için sürdürülmesi zorlaşıyordu.

Yeni politikanın ilk tezahürü Afganistan'da yaşandı. 1919 Nisanı'nda, iki ay önce yapılan bir saray devriminin sonucunda tahla çıkmış olan genç ve sözde ilerici emir Amanullah, selefinin kabul ettiği anlaşmanın getirdiği yükümlülüğü, yani ülkesinin dış ilişkilerini yürütürken İngilizlerin tavsiyelerini izleme yükümlülüğünü tanımadı ve Hindistan'ın İngiliz hakimiyetindeki bölgelerine, "üçüncü Afganistan savaşı" olarak bilinen bir sefer başlattı. Amanullah'ın başını çektiği Afgan ulusal harekeli, çok daha ilkel bir düzeyde de olsa, 1906 İran devrimine ve 1908 "Jön Türk" devrimine benzetilebilirdi ve ilhamını, tıpkı bu hareketlerin 1905 Rus devriminden dolaylı olarak ilham almış olmaları gibi, yine dolaylı bir biçimde Bolşevik devriminden almıştı.[21] Moskova'da herhangi bir kişinin İngiltere İle Afganistan arasında patlak vermek üzere olan husumetin farkında olduğu kesin olarak söylenemez, hatta bunun pek muhtemel olmadığını söylemek gerekir.[22] Ama bu kritik dönemeçte moral destek arayan Amanullah şarklı ağzıyla "Büyük Rusya Cumhuriyeti'nin Asil Başkanı" sıfatıyla Lenİn'e ve Dışişleri Komiseri olarak Çiçerin'e selamlarını sunan ve diplomatik İlişkiler kurmayı öneren bir mektup gönderdi.[23] Hemen hemen aynı sıralarda, kendine Profesör Barkatullah diyen[2]' ve

20. *Jı:»'Nolsional'nosıei,No. Al* (55). 14 Aralık 1919.

21. A. Gureviç, *Afganistan* (ikinci basım. 1930), s. 43 5'de Amanullah'ın rejimine "aydınlanmış mullakiyelçilik" adı verilir ve ondan yana ve ona karşı lop] um so i güçler biraz üs lünkorü bir biçimde ele alınır; 26 Ocak 1929 tarihli *Pravda'ya* göre (aktaran *a.g.e.*, s. 56), Amanullah'ın reformları "son derece yüzeysel bir karakterdeydi ve Afgan köylüsüne gerçek hiçbir şey kazandırmamı şu."

22. Orta Asya'da çalışan Hinlli bir subay "üçüncü Afgan savaşını Sovyellerin örgülledi ğini" zaıned i yormuş (L. V. S. Blacker. *On Secret Pano! in High Asia* (1922), s. 186). Bu Hindistan hükümetinin görüşlerini yansıtıyor olabilir; ama o sıralarda bu tür haberler, onları destekleyecek ciddi kanıtlar olmasa da kolayca yaygınlık kazanıyordu.

23. *Diplomaaçeskü Slı/var.* c. II (19501. s. 694, Sovetsko Afganskıe Doguvoy i Sogla şeniya maddesi.

ilindi "Moskova'daki Afgan delegasyonunun başkanı" olarak larif edilen Ünlü bir İngiliz karşıiı propagandacı Taşkent üzerinden geçerek Kabil' den Moskova'ya geldi. Bu sıfatla 6 Mayıs 1919 tarihli *İzvestiya'az* yayımlanan ve Moskova ile ezilen doğu halkları arasında gerçekçi bir işbirliği temeli öneren bir demeç verdi:

İlen *nt* komünistim, ne de sosyalist, ama benim siyasi programım İngilizlerin Asya'dan atılmasını içeriyor. Asya'nın, baş temsilcileri İngilizler olan Avrupa tamundan sermaye olarak kullanılmasının amansız düşmanıyım. Bu açıdan komünistlere yakın sayılırım ve bu bakımdan doğal mütıefikiz.

Gelgeldim Moskova'nın nasıl yardımcı olabileceği belli değildi; Lenİn 27 Mayıs 1919'da Amanullah'ın mektubuna Afgan halkını "yabancı zalimlere" karşı verdikleri mücadele için kutlayan ve ilerideki saldırılara karşı yardımlaşmayı öneren bir telgrafla cevap verdiğinde, Afgan orduları İngilizlerin askeri üstünlüğü karşısında teslim olmakla meşguldü.[21]

Afganların teslim olmasının ardından şaşırtıcı bir gelişme oldu vc İngilizler Amanullah'ın talep ettiği resmi bağımsızlığı tanıdı.[26] Gelgelelİm, bu Sovycı Afgan ilişkilerinin daha da gelişmesini önlemedi. 1919 sonbaharında bir Afgan temsilcisi MuJıammed Vali Han Moskova'ya geldi, anlaşılan aynı sıralarda Bra vin adında eski bir Rus konsülü olan bir Sovyet temsilci de Kabil'e varmıştı.[:7] Kasım'da Lcnin Amanullah'a bir mektup daha yazarak, Afganistan'ı "dünyadaki tek bağımsız Müslüman devlet" (İngiliz ya da İlilaf Devletleri kuvvetleri tarafından kısmen işgal edildikleri için İran ve Türkiye o sırada gerçekten bağımsız değillerdi) ve "bütün

24. Burfcaıulliılı'ın 1919 bahannda Taşkent'le bulunduğunu bclıılen bir İngiliz İsuhbaraı subayı, soz konusu kısmın kariyerini, muhtemelen resmi dosyalardan y'la çıkarak şöyle JO lalıyor. "Ona Hindistan'daki Bhopal Eyaletinde doğdu ve Japonlar tarafından ülkeden ihraç edilinceye kadar Tokyo'da Urduca öğretmenliği yaptı; orad.ın geçi iği Amerika'da Hindistan'daki yönetimimizi kötülemek için hiçbir fırsatı kaçırmadı. Alman yurttaşı olduğunu iddia ediyor, hatta Kabil'deki Alman diplomatik ajanı olduğunu söylüyordu. Doğu Afrika'da ki Darüsselam'da çıkarılmış bir Alman pasaportu vardı... Savaş sırasında Berlin'de geçici Hindistan hukümeli adı verilen birörgüt kuruldu. Başkan Mahendr.ı Pratap'tı... bu Barkalul lah da dışişleri bakanı" (F. M. Bailey, *Mission lo Tashkent* 11946). s. 143).

25. Narkomindel arşivlerinden aklanın L Fischer, *The Soviets nt World Affairs* (1930). c. I, s. 285 6 bu telgrafın tamamı yayımlanmamıştır.

26. Bu "savaş" ve onu sona erdiren anlaşmalarla ilgili belgeler şurada yayımlanmıştır: *Papers Regarding Hostilities with Afghanistan 1919,* Cmd 324 (1919).

27. F. M. Bailey, *Mission lo Tashkent (* 1946), s. 174 6, Muhammed Vali ile Bravin'in 14 Haziran'da Taşkent'ten aynı anda yola çıktıklanm ve her biri kendi gideceği yere ulaşmadan (ince yaşadıkları güçlükleri anlatır; aynı kaynağa göre, Bravin Amanullah'ın ve Afgan Hükümeti'nin lavrı konusunda olumsuz bir rapor vemıişli. Bravin kısa bir süre sonra Kabil'de bir suikasıa kurban gilti.

köleleştirilmiş Müslüman halkları kendi etrafında birleştirerek onlara özgürlük ve bağımsızlığa giden yolda öncülük eıme şeklindeki büyük tarihsel görev"i üstlenecek devlet olarak selamladı. Bu sözlerin hemen ardından, "Afgan halkının hükümetiyle ticaret anlaşması ve diğer dostane anlaşmalar imzalamak için görüşmeler yapmaya" hazır olunduğu bildiriliyordu; bu anlaşmaların amacı da "sadece iyi komşuluk ilişkilerini her iki ülkenin de menfaatlerine olacak şekilde pekiştirmek değil, aynı zamanda Afganistan'la birlikle, yeryüzündeki en açgözlü emperyalisi hükümet olan ingiltere'ye karşı mücadele de etmek"ti.[:s] Ümitsiz bir İç savaş krizine gömülmüş ve Ona Asya'yla etkili bir iletişim kurma İmkânlanndan yoksun bir hükümetten gelen bu mektup muhtemelen pek etkileyici görünmemiştİr. Amanullah Müslümanlığa çok bağlıydı ve pan İslami özlemlerden çok etkileniyordu. Gelgeldim, Oıta Asya'dakİ pan îslam ve pan Turan yanlısı hareketler iki yanı da keskin kılıçlardı; zira, özellikle de İngiliz politikası Türkiye'ye düşmanken, bu kılıç İngiltere'ye karşı kaldırılabileceği gibi, bu hareketlerin Sovyel yörüngesindeki Müslüman ve Turki halklara cazip gelmesi Sovyet otorilesi için de belli tehlikeleri beraberinde getiriyordu. Amanullah başka şeylerin yanı sıra, iktidar ortaklarından Buhara enıirinin durumuyla da özel olarak ilgilendiğini belirtiyordu, bu da Moskova'yla kurulacak ilişkileri kolaylaştıran bir elken sayılmazdı.[2M] Ama bu onu İngiltere ile Sovyet Rusya'yı birbirlerine karsı kullanmaktan alıkoymuyordu. On dokuzuncu yüzyıldaki gelenek. Afganistan'ı, İngiliz vc Rus gizli ajanlarının yeraltındaki savaşlarını süıdür dükleri tarafsız bir bölge haline getirmişti. Sisienı aynı yöntemler ve muhtemelen büyük ölçüde aynı personelle devam ediyordu. 1919 ve sonraki yıllardaki atmosferde İngiliz ve Sovyet olorilelerin diğerinin İşlerini bozmak için en küçük bir fırsatı kaçırmaları olacak iş değildi; Afganistan

28, Narkomindel arşı vierin Jen aklaran L. Fischer. *The Soviets in World Affair** (1910J, c 1, s 286; bu ıneklup bı/./al Lenin (aralından kaleme alınmamı) olabilir, ama sahici olduğuna şüphe yoklar

29. Amanullah'ın anneninin 1920 Şubalı'nda Buhara emirinc yazdığı, başka şeylerin yanı ".ıra, Amanullah'ın "kardeşimiz ve dindaşımız Buhara'nın bağımsızlığını, Rus Sovyeı ennıhuriyeli ile dostluğunun ilk koşulu yaptığım" belınen meklup *Asie Française.* Kasım 1921, s. 420de aktarılır; meklup dini bir coşkuyla doludur, mektubun yazarı Amanullah'ın sarayında bir tslami nüfuz merkezi işlevi görmüş olabilir. 1. Mayski, *Vineşnaya Politika RS-FSR. 1917 1922* (1922), s. I47'de, bu dönemde RSFSC ile Afganistan arasında sürtüşme olduğundan bahsedilir. Orta Asya'dakİ İngiliz kuvvetlerine komuta eden General Malleson'a göre. RSFSC Afganistan'ın Türkistan üzerindeki planlarından endişeliydi; Afganlar "Orta Asya'nın dört bir yanında devasa bir pan İslami ayaklanma" amaçlıyormuş gibi görünüyorlardı *(Journal of 'Ceulıal Astan Sorten:* c. IX (1922), c II. s. 103 4).

du hu tür ufak fırsatlar için çok verimli bir zemindi.

İngiliz emperyalizminin diğer kurbanlan da ihmal edilmedi. Afganistan'da olduğu gibi, İran'da da 1919 yazı uzun bir zorlama eylemsizlik döneminden sonra Rus çıkarlarının nüksetmesine tanık oldu. Kolomiitsev adlı genç bir Bolşevik elçisi 1918 yazında Kafkaslardan Tahran'a ulaşmıştı. Ama İran Hükümeti Moskova'dan değil sadece Bakû'deki Sovyel hükümeıinden İtimatname almış olduğu gerekçesiyle onunla görüşmeyi reddetti; Kolomütsev'in başında bulunduğu misyona "Kazaklar" "beyaz" Rus subaylardan emir alan İranlı devşirmeler tarafından saldırıldı **0ı** vc ülke dışına çıkarıldıkları söylenir.[3]" İngilizlerin İran'ı işgal etmeleri, İttifak Devletlerİ'ne karşı verilen savaşın bir parçası olduğu için, her lıungi bir siyasi güçlük yaratmadı. Ama savaş bittiğinde, İngiliz Hükü ıııeti'nde çok ciddi bir görüş ayrılığı ortaya çıktı. Bir yandan, askerlerin Icrhis edilmesi yönündeki baskı güçlüydü ve askeri harekâtlar parlamentonun ve kamuoyunun leferruatlı soruşturmalarına murjz kalıyordu. Savaş Bakanlığı, geleneksel İngiliz nüfuz alanının dışında kalan Kuzey İran'da kalmayı daha fazla uzatmayı istemiyordu; bu gönülsüzlük Lloyd (icorge'un Bolşeviklere kar^ı doğrudan askeri harekâta girmeyi gerektirecek her türlü politikadan kaçınma arzusuna uygundu. Öte yandan, artık Curzon'un kontrolünde olan Dışişleri Bakanlığı. Rusya'nın güçsüzlüğünden yararlanıp İran'ın lamamı üzerinde Örtülü bir İngiliz himayesi kurmak isliyordu; bu hırs 191° yazının başlarında Londra'da müzakere edilen bir anlaşmada ifadesini buldu. Anlaşmanın önsözünde "İran'ın bağımsızlık ve bütünlüğü"ndeıı bahsedilirken, anlaşmaya göre İran Hükümeti İngiliz mali danışmanlar, orduyu yeniden düzenleyecek İngiliz subaylar ve demiryolları inşa edecek İngiliz mühendislerle çalışmayı kabul ediyordu, bütün bunlar 2.000.000 poundluk bir krediyle ambalajlanıyordu. Böylece 1907 tarihli İngiliz Rus konvansiyonunda kabul edilen vc Kuzey İran'ı Rusların, güneyi de İngilizlerin nüfuzuna bırakan ilke tersine çevrilmiş oluyordu; ve Sovyel Hükümeti 1918 Ocağında yayımladığı bildiriyle kendi kendini bu konvansiyondan doğabilecek her türlü haklan mahrum bırakmış olsa da,[31] Sovyet iktidarına karşı pek de gizlemedikleri düşmanca eylemlere girişen bir ülkenin Kafkaslara ve Orta Asya'ya bu şekilde tecavüzde bulunmasının, Moskova'da bir alarm durumu

*

30. ***Dıplpmariçeskii Slovar.*** **c. I 11°J8), Kolomiitsev maddesi, Bakû'deki kısa Ömürlü Sovyel hükümeti için bkz. c. 1, s. 313.**

31. BU. yukarıda s. 220. noı S

yaratmaması beklenemezdi.[32]

Henüz proje halindeki anlaşmanın kapsamı anlaşılınca, Sovyet Hükü med 26 Haziran 1919 tarihinde İran HükümetI'ne yazdığı bir notayla, emperyalist İngiltere'nin tersine, kendilerinin vermiş olduğu bütün tavizleri özelle hatırlatarak misillemede bulundu: Çar döneminden kalma borçların silinmiş, Çarlık rejiminin İran'daki bütün imtiyazlarının reddedilmiş, konsolosluğun sahip olduğu kimi yetkilerden vazgeçilmiş, Rusya'daki eski Rus kamu mülklerinin ve Rus Iskonto Bankası'nın varlıklarının İran HükümetI'ne devredilmiş olması.[3] ' 9 Ağustos 1919'da İngilıe re İran anlaşmasının imzalanmasından üç hafta sonra, Çiçerin "İran işçi ve köylülerine" hitaben bir bildiri yayımladı. Bildiri, geçen iki yılı aşkın bir süre içinde Sovyet ve İngiliz hükümetlerinin İran'ın bağımsızlığı ve İranlıların hakları karşısında takındıkları farklı tavırları gözden geçiriyor, "utanç verici İngİliz İran anlaşması"nı "hiçbir zaman hukuki geçerliliğini tanımayacağı bir kağıt parçası" olarak betimliyor ve hem bir tehdit hem de bir vaat içeren şu pasajla sona eriyordu:

Kuriuluş vaktiniz yakındır. İngiliz kapitalizmi çok yakında hesap verecektir, İngiliz kapitalizmi aleyhindeki büyük bir devrimci hareket bizzat ingiltere'n in emekçi kitleleri arasında gittikçe daha tehditkâr bir biçimde yayılmakladır...

Rusya'nın emekçi halkı size, İran'ın ezilen kitlelerine kardeşlik elini uzatıyor. Çektiğiniz sayısız ıstırabın kaynağı olan büyük küçük bütün soygunculara vc zalimlere karşı sizlerle birlikte ortak bir mücadele yürütme işini fiilen yürütebilecek hale geleceğimiz saat yakındır.[1,1]

Kısmen bu sözlerin de etkisiyle, İngiltere İran anlaşması İran'da hoş karşılanmadı vc anlaşmanın yürürlüğe girebilmesi için onu onaylaması gereken Mcclis'iı toplantıya çağrılması kasten geciktirildi. İç savaş kritik bir aşamaya gelmişken vc İngiliz askeri kuvvetleri Kafkaslar ve Ona As

32. Anlaşma gereği İran Hükümeti için çalışmak üzere atanmış olan İngiliz mali danışmanlardan biri bunun bir "tahrik" eylemi olduğunu söyler ve şöyle yazar; "Konumumuz ve prestijimizle yetinseydik, Bolşeviklerin şuanda yaptıkları gibi harekete geçecek kadar tahrik olmaları mümkün olmazdı: ama biz bunun yerine, kasten, riske değer avantajlar sağlamanın beklenemeyeceği bir dönemde en ciddi risklere girmeyi tercih etlik... Dışişleri Ba kanlığıııın Rusya'nın devrim sancılarıyla (1907| konvansiyonunu| reddetmesini kollayıp apaçık bir biçimde Rus nüfuzunu ikame etme amacını güden bir politikaya girmesi, Bolşeviklerin bakış açısından ancak kasti bir saldırganlık eylemi olarak görülebilirdi" (J. M. *But (out. Recent Happenings in Persia* (1922). s. 120 1).

33. Bu nota yayımlanmamıştır; buradan yaptığımız alınlılar L. Fischer, *The Soviets in World Affairs* (1930), c. I, s. 289'dan alınmış, notanın içeriği de 30 Ağustos 1919 tarihli bildiriden yola çıkarak özetlenmiştir.

34. Kliyuçnikov i Sabanin, *Mezdıınarodnaya Politika,* c. II (1926). s. 341 4.

ya'da hâlâ akiif durumdayken, İran'da Sovyel nüfuzunun kurulması celin hir işti. Geçen yıl reddedilen elçi, Kolomiitsev. 1919 yazında, bu kez Moskova'dan münasip itimatnameyi alarak, Tahran'a geri gönderildi, İtina Hazar Denizini geçerken, "İran'daki İngiliz işgal kuvvetlerinin yardımıyla" "beyaz" Ruslar tarafından yakalandı ve vuruldu.[35] Gelgelelim, 1920 başlarına gelindiğinde, Denikin ve Kolçak kesin bir yenilgiye uğratılmıştı ve İngiliz birlikleri her yerde geri çekiliyordu. 1920 Nisanında Azerbaycan'ın her yerinde tekrar Sovyet iktidarı kuruldu; İran'da daha etkili eylemlere girişine zamanı gelmışii.

Durumu karmaşıklaşman bir elken, İran'ın Azerbaycan'a komşu en kuzeydeki ili olan Gilan'da, yan maceracı, yarı fanatik, milliyetçi ve devrimci görüşler savunan neredeyse bağımsız bir yönetici olan Küçük Han' ıtı varlığıydı; Küçük Han'ın programı İngilizlerin atılmasını, Şah'ın devrilmesini ve köylülere toprak dağıtılmasını içeriyor gibi görünüyordu. [16] Hararetli bir Türk dostu olan Küçük Han'ın savaş sırasında İngiliz aleyhtarı faaliyetleri için Almanlardan Ödenek almış olduğu söylenir; bu onun daha sonraki tarihlerde Alman desteğinin yerine Bolşevik desteğini geçirmesini kolaylaştırmıştır.'[7] 1920 baharında, Sovyet Hükümeti saldırıya hazır bir haldeyken, zayıf İngiliz kuvvetleri hâlâ Kuzey İran'da kalıyorlardı; ama siyası nedenlerle, Sovyet kuvvetleriyle doğrudan çatışmaya girmekten kaçınma emri almışlardı. IS Mayıs 1920 gecesinde Raskolni kov komutasındaki dikkate değer büyüklükte bir Sovyet kuvveti, Hazar Denizi'ndeki Enzeli limanında, yenilgiye uğramış olan Denikİn'in orada mürettebatıyla birlikte terk ettiği Hazar donanmasına ait Rus gemilerine cl koymak için harekete geçti. Darbe bütünüyle başarılı oldu. İngiliz garnizonu Enzeli'den ve yine Sovyet birlikleri tarafından işgal edilen komşu

35. *Novyi Vosiai.* c. VI1I IX (1925). s 151.

36. Küçük Han hakkında ulaşılabilecek en iyi iki kaynak. İran'da yaşayan eski bir "beyaz" Rus memuru olan Martçenko'nun o sıralarda yazdığı bir yazı *(Revue de Monde Musul man,* c. XL XLI (1920J. s. 98 116) ve Küçük Han'ın maiyetindeki teğmenlerden bin olan Ek şamil lah'ın daha ileriki tarihlerde yayımlanan anılanydı *(Novyî Vosıok,* c, XXIX (1932), S. 88 103), Her iki yazının da bariz bir biçimde ortada olan ve bu yüzden de dikkate alınmaması kolay sayılabilecek birer önyargısı vardır; Martçenko, Küçük Han'a dair daha romantik bir tablo sunar ve onu "kendi çıkarlannı düşünmeyen bir fanalik, milliyetçi bir hayalci" olarak tasvir eder

37. *Revue de Mytde Musulman,* c. XL XLI (1920). s. I04'e göre. Küçük Han 19)8 yılının sonlarında İtilaf Devlelleri'nin zafer kazanması üzerine O Han'dan Afganislan'a kaçmış vc bir yıl soma Bolşeviklerin desteğiyle gen dönmüş; bunu kısmen doğrulayan *Novyı Vosıok, c.* XXIX (1930). s 92. Küçük Han'ın I9|9 yazında Kafkaslat'daki Bolşevikler'le temas

Reşt kasabasından çekildi. Aynı esnada Azerbaycan Sovyet kuvvetlen (daha doğrusu Kızıl Ordu'nun böyleyınis rotu yapan birlikleri) Gilan'a girdi. 20 Mayıs]920'de Rest'le Küçük Han ile Sovyet temsilcileri arasın da yapılan toplantıda bir anlaşmaya varıldı ve bağımsız Gilan Sovyet cumhuriyeti ilan edildi. Küçük Han'a devrimci bir itibar kazandırmak için. onun tarafından Lenin'e "size ve Üçüncü Entemasyonal'e mensup bütün sosyalistlere, bizlerin ve diğer bütün zayıf ve ezilen halkların İranlı ve İngiliz zalimlerin boyunduruğundan kurtulmamıza yardımcı olmanız" için yalvanyoruz diyen bir mektup yazıldı.[38] Bu gelişmeler yaşandığı sıralarda ve bunların Tahran'daki ulusal hükümete karşı Moskova'da herhangi bir düşmanlık duyulduğunu göstermediğini kanıtlamak için, Sovyet ve İran hükümetleri arasında resmi ilişkilerin yeniden başlatılması ve İran'dan bir heyetin Moskova'ya gönderilmesi konularında anlaşıldığını gösteren mektuplar yayımlandı,[1,1]

Enzeli'deki darbenin dolaysız sonucu. İngiltere'nin prestijinin düşme siydi ki bu düşüş İngiliz İran anlaşmasının İran meclisinde onaylanması konusunda geriye kalan şans için de ölümcül sonuçlar doğurdu. İran Hükümeti Gilan'daki Sovyet eylemlerine karşı Moskova'ya protestoda bulundu; Çiçerin de cevabında alttan alarak Hazar Denizi'nin güvenliğinden bahsetti ve herhangi bir saldırgan amaçları olmadığını beyan etti.[40] Bunun ardından, o sıralarda kurulmasının üzerinden daha altı ay bile geçmemiş olan Milletler Cemiyeti'ne yollanan protesto geldi; ama Cemiyet konseyinin toplantısı **16** Haziran'a kadar ertelenmişti, arada geçen zamanda da İran delegesi Sovyet Hükümeti ile müzakerelerin sürdüğünü belirtip meseleyi rafa kaldırma fırsatı vererek konseyi rahatlatit.[1]" Bu arada İran Başbakanı istifa etti. Sovyet Hükümeti sahip olduğu avantajdan yararlanabilecek durumda olsaydı, 1920 yazında Tahran'da otorite kurmuş olabilirdi. Ama özellikle de halihazırda Avrupa'daki dertlerle meşgulken, nihai eyleme geçecek kadar gücü yoktu. Üstelik o da fikir ayrılıklarından mustaripti. Komünist falan olmayan, ama İngiliz Hükümetİ'ne ya da Sovyetler'e düşmanlık gösterebilecek bir İran Hükümetİ'ne karşı kullanılabilecek olan Küçük Han'ın otoritesini mi idame ettirmeliydi? 1920 Temmuzu'nda Enzeli'de birinci kongresini yapan ve "İngiliz emper

38. *A g* **c, c. XXIX. s. 106; 1. Mayski,** ***Politika RSFSR. 1917 1922*** **(1922ı. s. 157.**
39./• /• ııA», 21 Mayıs 1920.
40. ***The Tum!,*** **21 Mayıs, 3 Haziran 1920: anlatıldığı kadiri via yazışmalar yayımlanmamış.**
41. ***League of Nations: Official Journal'.*** **No. 5 (Temmuz A guslas 1920),** ***s.*** **216 18.**

yulizmine. Şah hükümetine ve onlan destekleyen herkese karşı mücadele edeceğini" ilan eden küçük Iran Komünist Partisi'ni mi teşvik etmeliydi?[42] Yoksa Tahran'da Sovyet nüfuzunu en üst düzeye çıkarmak umuduyla, ayrılıkçı ve komünist hareketlere verilen destekten aynı ölçüde rahatın/ olan İran Hükümeti'ne mi kur yapmalıydı? Bütün bu yolların destekçileri vardı, ama bunlar birbiriyle bağdaşmıyordu ve bir seçim yapılması (icrekiyordu. Tıpkı Ortadoğu'nun dört bir yanında olduğu gibi İran'da da, 1920 yazı ve sonbaharı Sovyet politikasında bir tereddüt dönemi oldu.

Türkiye'de de olayların gidişatı dikkate değer ölçüde benzerdi. Burada ıtıı İngiliz politikasının yanlış hesapları Sovyet İktidarının elini güçlendirmişti. Sovyet Rusya, İran'da olduğu gibi Türkiye'de de, gizli anlaşmaları yayımlayıp Çar hükümetinin bu anlaşmalarda cisimleşen emperyalist taleplerini caka satan bir edayla reddederken. İngiltere on dokuzuncu yüzyıldaki geleneksel rolünü, Rusya'ya karşı Türk bağımsızlığının koruyucusu rolünü terk edip Türkiye'nin en amansız düşmanı haline gelmişti. Dolayısıyla, Türkiye'de milliyetçilik, tıpkı İran ve Afganistan'da olduğu gibi, öncelikle İngiliz politikasına karşı bir baş kaldın biçimine bürünmeye mecburdu; Doğu Avrupa'da ve Ortadoğu'da İngiliz düşmanlığının diğer başlıca hedefi olan Sovyet Rusya'da doğal bir müttefik bulmaya da uynı ölçüde mecburdu. 13 Eylül 1919'da, Çiçerin, on beş gün önce İran'a yapılan çağrının ardından, bu sefer de "Türkiye'nin işçi ve köylülerine" radyodan hitap etti. Konuşmada, Sovyel Hükümeti'nin sadece birbiri ardına tahta geçen Çarların değil. Geçici Hükumet'in de İstanbul ve Boğa; lar üzerindeki taleplerini hemen reddettiğini ve Sovyet rejiminin bütün ezilen halklara verdiği desteği hatırlattıktan sonra, mevcut durumu analiz ediyordu;

İngiltere'nin küçük büyük bulun Müslüman devletlere, onları kendine kole yapmak için göz koymasının yolu açılmıştır. İran'da, Afganistan'da, Kafkaslar'da vc sizin ülkenizde çoktandır her şeyi islediği gibi idare ediyor. Hükümetinizin Boğazlar'ı İngiltere'nin ellerine teslim etmesinden ben, bağımsız bir Türkiye yok lur, Avrupa anakarası üzerinde tarihsel Türk şehri tsıanbul yoktur, bağımsız bir Osmanlı ulusu yoktur.

Çiçerin'e göre, Türk işçilerini önce Almanya'ya, sonra da zafer kazanan İtilaf Devletlerİ'ne satan, kendisi de satılmış olan egemen sınıftı; ül

42. *Komntınisliçeskıi Inlernalsionot.* Nu. 13 (28 Eylül 192ü). col. 2551 2. No. 14 16 Kaum 1920ı. col. 2889 92; loTemmuz 1921 tarihli *hat*LA/ 'da Sullanzade imlasıyla yayımla nan hit habere göre (aktaran *Revue du Monde Musulman,* c. LU (1922), •. 147), panı o sı ralarda 451X1 üyesi olduğunu iddia ediyordu.

kenin kaderi halkın ellerinde olmalıydı. Bildiri, "Sovyet Rusya'nın "işçi ve köylü hükümeti"nİn, "Türkiye'nin işçi ve köylüleri"ne, "Avrupalı soyguncuları aynı anda ve güçlerimizi birleştirerek def etmek ve ülkenizde sizin talihsizlikleriniz üzerinde servet kazanmayı âdet haline getirenleri ortadan kaldırmak, güçlerini ellerinden almak için etini kardeşçe uzattığını" belirterek sona eriyordu.[43]

Bu bildirinin yayımlanmasından birkaç hafta önce, Türkiye'de bildiride hiç dikkate alınmayan bir olay olmuştu. 1919 Ağustosu'nda Erzurum'da düzenlenen kongrede, Anadolu'daki Turk ordusunun komutanı olan Mustafa Kemal, İstanbul'daki uşak ruhlu hükümete artık bağlı olmadığını ilan etmiş ve savaşı kazanmış olan İtilaf Devletleri'ne karşı milliyetçi bir ayaklanma harekelinin başına geçmişti. Hareket, İstanbul ve İnlaf Devle!leri'nin İşgali altındaki başka birkaç nokta dışında bütün ülkeye hemen yayıldı. Kemal, ülkeyi savaşta felakete sürüklemiş olan eski "Jön Türk" liderleriyle arası bozuk olmasına rağmen, "Jön Türk" devriminin geleneğini sürdürüyordu. Bu da onun programını, başta sanayileşme, genel eğitim, kadınların özgürleşmesi ve batı takvimiyle batı alfabesinin benimsenmesi olmak üzere bazı pratik reformlar bakımından genel hatlarıyla Bolşevikler'in programına benzer kılıyordu. Programı ayrıca eski Türk lOsmanlı) imparatorluğunun Türk olmayan halklarına da uygulanan, ulusların kendi kaderini tayin hakkı üzerinde güçlü bir vurgu da içeriyordu; bu da Kemal'in batı hâkimiyeti altındaki ezilen halkların, özellikle de Müslüman halkların kahramanı gibi görünmesini sağlıyordu. Gelgeldim Kemalist devrim esasen toplumsal değil milli bir devrimdi. Çiçerin'in 13 Eylül 1919 tarihli bildirisinin, yabancı bir devletin "Türkiye'nin işçi ve köylülerine" çağrıda bulunduğu dikkate alındığında, Türkiye'nin milli önderi olma İddiasındaki birine pek de hoş gelmesi beklenemezdi.[44] Moskova'nın bir Turk komünist partisi yaratmak için aktif bir biçimde sürdürdüğü çabalann[45] olumlu karşılanması İhtimali daha da düşüktü. Yine de Kemal o sıralarda fena halde yardım ve desteğe ihtiyaç duyuyordu ve bunu da Sovyet Rusya'dan başka bir yerden alamıyordu; Türklerin Rusya karşısındaki geleneksel güvensizlikleri ve husumetleri,

43. Kliyıçnikov i Sabanm, *Mezdunarodraya Politika,* c. II (1926), s. 384 7.

44. Bir yıl sonra bir Türk maarif müdürünün yazdığı raporda, "Çiçerin'in yazdığı meşum mektubun" ordudaki disiplini bozduğundan ve Ermenileri direnmeye teşvik elliğinden şikâyet ediliyordu *(A Speech Delivered by* Ohazı *Mustapha Kemal, October 1927* (İngilizce çeviri. Leipzig, 1929), s.414 15).

45. Bkz. aşağıda s. 280.

belki geçici de olsa çok ağırlıklı bir ortak çıkarın gözetilmesi karşısında hafif kalmıştı.

Bu arada, resmi Sovyet Türk ilişkilerinin gıyabında, Berlin'de hiç alışılmadık türden kişisel temaslar kurulmuştu. Almanya'yla kurulan ittifak sırasında sırasıyla Sadrazamlık ve Harbiye Nazırlığı yapmış olan iki eski Jön Türk lideri Talat ve Enver, ateşkesten sonra Türkiye'den kaçıp Berlin'e sığındılar. Burada, 1919 Ağustosu ya da Eylülü'nde, Radek'i hapisleyken ilk ziyaret edenler arasında onlar da vardı. Buluşmanın dokunaklı bir yanı da yok değildi. Daha bir bir buçuk yıl önce Brest Litovsk'd ak i toplantı masasında Radek'in karşısında oturan Talat, şimdi ona "Müslüman doğu kölelikten, ancak halk kitlelerine ve Sovyel Rusya'yla kurulacak bir ittifaka dayanarak kurtulabilir" diyordu. Ama daha genç ve daha enerjik olan şahsiyet Enver'di; ve Radek Moskova'ya geçip orada cüretli bir projenin, İngiliz emperyalizmine karşı bir Sovyet Müslüman ittifakı Rus Bolşevizmi İle Türk milliyetçiliği arasında bir misak kurma projesinin peşine düşme önerisini Enver'e yaptı.[46] Seeckt'in kurmaylarından biri olan General Köstring aracılığıyla,[47] Enver'in Ekim ayı başlarında yeni bir Junker uçağıyla zaten bu yolculuğa çıkacak olan bir şirket müdürü ile birlikte Moskova'ya uçması için gerekli düzenlemeler yapıldı. Enver ve beraberindeki bir Türk dostu, Türk Kızılay'ının delegeleri olarak sahte İsimlerle seyahat etliler. Enver için talihsiz bir gelişme yaşandı ve uçak Kovno yakınlarında zorunlu iniş yapmak zorunda kaldı; kimliği an laşılmasa da casusluk şüphesiyle tutuklandı ve iki ay boyunca gözaltında tutuldu.[48] Bu yanlış çıkıştan sonra, Enver yıl sonlarına doğru Berlin'e döndü ve orada ikinci bir yolculuk planlandı. Bu kez ona hapishaneden yeni çıkan Radek eşlik cdecekli, ama zamanında Polonya'dan permi almayı başaramadı."[1]* Enver'in şansı bir kez daha yaver gitmedi. Yine yol

46. *Krasnaya Nov',* No. 10. 1926. s. 164; K. Okay, *Enver Pascha: Der Crosse Freund Deutschlands* (1935), s. 333e göre, Radek Enver'e "Sovyel Rusya'da İngiliz emperyalizmine karşı saldınyı destekleyecek herkese kapılarının açık olduğunu" söylemiş.

47. Köstring için bkz. aşağıda s. 293. not 18.

48. Enver'i laşıyan uçakla. 15 Ekim 1919'da Kovno'da İngiliz yetkililer tarafından alıko nan uçağın aynı uçaklar olduğu. *Documents on British Foreign Policy: 1st Series,* c. 11 (1948), s. 44 7 ile K. Oka#, *Enver Pascha: Der Grosse Freund Deutschlands* (1935). s. 334 5 karşılaştırdığında makul bir kesinlikle söylenebilir; ikinci kitabın gazetecilere ait bir üslubu vardır, ama anlaşılan yazar sahici kaynaklardan yararlanmış. F. Von Rabenau, *Se eckt: Aus Seinem Leben, I9I8 I936* (1940), s. 306'da Enver'in yolaçıkış tarihi, yanlış bir biçimde 1919 Nisam olarak verilir.

49. *Krasnaya Nov',* No. 10. 1926. s. 172.

da tuluktandı bu sefer Riga'da ve Wolmar'da bir süre hapiste tutuldu, Moskova'ya ancak 1920 baharında ya da yazında ulaştı.[5"]

Bu sırada Sovyet Türk ilişkileri için önemli sayılacak birçok şey olmuştu. Denikİn'in cephesi üzerinden *Acıkma* ile Moskova arasında temas kurma girişimleri başarısızlığa uğramış gibi görünse de,[51] Küçük As ya'daki olaylar anık çok hızlı gelişiyordu. 1920 Ocağı'nda İstanbul'daki Türk parlamentosunun eski vekilleri, Ankara'da Kemal'in başkanlığında bağımsız bir meclis kurdular ve Kemalist hareketin programı haline gelecek "misak ı milli"yi kaleme aldılar bu belge eski Osmanlı İmparator luğu'nun Türk olmayan halklarının bağımsızlık taleplerini tanıyor, ama yabancı İşgalcilere karşı ağırlıklı olarak Türklerin yaşadığı topraklar için de aynı hakları talep ediyordu. 16 Mart 1920'de güçlü İngiliz kuvvetlen milliyetçi çalkantıyı ezme gibi beyhude bir umutla İstanbul'u işgal ettiler. Kemal İstanbul hükümetinin otoritesini tanımadığını resmen ilan etti ve bir Türkiye Büyük Millet Meclisi için seçimler yapılacağını duyurdu. Oluşan meclis 23 Nisan 1920'de Ankara'da toplandı ve Kemal'e hükümetin başı olma görevini verdi: artık yabancıların baskısı allında olan İstanbul hükümetinin Turk halkı adına davranmaya ehliyeti olmadığı ilan edildi. Uç gun sonra Kemal Sovyet Hükümetİ'ne bir nota göndererek "onunla düzenli ilişkilere girme ve her iki ülkeyi de tehdit eden yabancı emperyalizme karşı verilen mücadeleye kalıİmaarzusu'nu ifade eıı i.[K]

Bu nota gönderildiği sıralarda, yeni ve dolaysız bir ortak çıkar iki ülkeyi yakınlaştınnaktaydı. Batılı İtilaf Devletlerinin himayesi altındaki. Sovyet Rusya ile Türkiye arasında bir tampon bölge oluşturan üç yarı ba ğımsız devlet Gürcistan. Ermenistan ve Azerbaycan 1920 Ocağı'nda toplanan İtilaf Devletlerine ait Yüksek Konsey tarafından ***de facto*** tanındı. Geçmişte bu ülkeler iki büyük komşu arasında sürekli bir çekişme konusu oluyordu ve bu rekabet hâlâ büyük ölçüde sürüyordu. Ama yine de her iki ülkeye de düşman bir yabancı gücün fiili ya da muhtemel nüfuzu altındaki bu merkezleri ortadan kaldırmak ikisinin de çıkarmaydı. 1920

50. K. Okay, *Enver Pascha: Oer Grosse Freund Deutschlands (1955).* s. 336.

51. 191° yılının sonlannda iki Türk subayı birinin Kemal'in yeğeni, öbürünün de Enver'in yaverlennden biri olduğu söylenir Moskova'ya ulaşmaya çalışırken Kırım'da Denı kin'in kuvveden (aralından yakalandılar *(Documents on Bıush Foreign Policy 1st Series, c.* 111(1949). S. **794).**

52. Nola yayımlanmamışın, ama esası Çiçerin'in 2 **Haziran 1920 lanhli cevabında alın lılanmakladır (aşağıya bk2.l; larih L. Fischer, *The Soviets in World Affairs* (1930), c. I, s. 390'de verilmekledir.**

Nisanında bir Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti yaratılmasıyla İngiliz nüfuzunun yerine Sovyet otoritesi geçtiğinde, Türk kuvvetleri bu adıma aktif destek vemıeseler bile göz yumdular.[13] Bu adınım öncesinde üstü kapalı bir anlayış gösterme durumu söz konusu olsun olmasın, Kemal'in bunu ortak düşmana indirilen bir darbe olarak görmemesi mümkün değildi; Kemal Sovyet Hükümeti'ni İşte bu harekâtlar yapılırken yokladı. İtilaf Devletlerinin Türkiye'yle barış imzalama şanları Mayıs uyında açıklanınca ortak teyakkuza geçmek için yeni bir gerekçe onaya çıkmış oldu. Boğazlar'ın bütün ülkelerin savaş gemilerine koşulsuz olarak açılması ve Karadeniz'e serbest geçiş izni verilmesi, Türkiye için ne kadar aşağılayıcı ise, Sovyel Rusya için de o kadar tehdit edici bir istekli;[54] ve İran'a Baıum'da bir serbest liman önerilmesi, İran'ın sözde hamisi ve koruyucusu İngiltere'yi her iki ülkenin aleyhine bir Karadeniz gücü haline getirmeye yönelik kapsamlı bir tasarının parçasıydı. Bu an, Sov yeı Türk dostluğunun en yüksek seviyesine çıktığı andı belki de. [0] Mayıs 1920'de Sovnarkom'un 24 Kasım/7 Aralık 1917 tarihli "Rusya ve Doğunun Butu» Müslüman Emekçileri"nc duyurusu yüksek .sesle okunduğunda, Millet Meclisi'nde Sovyet Rusya lehine kayda değer bir nümayiş yaşandı:" kısa bir süre sonra Bekir Sami, Kemal'in ilk elçisi olarak Moskova'ya gönderildi/[6] Aynı sıralarda ilk gayri resmi Sovyet elçisi, ırksal ve dilsel özellikleri sayesinde seçildiği anlaşılan bir Başkırt olan Mana tov Ankara'ya geldi."

Yine de, Sovyel Türk dosduğunun yolu hiç de engelsiz sayılmazdı. Çiçerin Kemal'in 26 Nisan tarihli notasına 2 Haziran I920'yc kadar cevap vermedi. Çiçerin cevabında Türk politikası ve özlemlerine duyduğu hararetli sempati hislerini ifade ediyor ve "Büyük Millet Meclisinin emperyalist hükümetlere karşı gayretlerimizi vc askeri harekâtlarımızı koordı

Ş.î. Bkz. C. ı, î 3)5 7. *Revue du Monde Musulman,* c. LU (1922», s 194'e göre Azerbaycan'ın Sovyelleşiiri I mesine aralannda Enver'in yakın akrabası Halil Paşanın da bulunduğu yüksek rütbeli Türk subaylan yardımcı olmuşlardı; Sultan Galiye* ın 7 Mayıs 1920 tarihinde / :ıc'/ / >ıi'da yayımlanan bir yazısında. Anı an l'a düşman olan ve açıkça Sovyel Rusya'yla ittifakı savunan Azerbaycan birliklerine Türk subajlannın komuta etliğinden bahseder; bu subaylar eski sava^ esirleri olabilir. Bu dönemde Sovyel Rusya ile TUrkiye arasında yapılan gizli anlaşmalarla ilgili olarak sonradan anlatılan mayısız şeyin aslı yoktur.

5J. 1919 ile 1921 Warnsında. Boğazlar'ın İhlal Devletleri'nin komnıasında olması. Bu devletlerin Karadeniz limanlarına deniz bırlıklen ve asken le^hızaı göndererek Demkin'm yırdımına koşmalarını sağlamıştı.

55. Resmi *Hâkimiyeti Milliye* gazetesinden aktaran *Die Welt de* Islams,* c. XVI (1934), s. 28,

56. *A.g.e..* c. XVI. s. 28. 57. *A.g.e.,* c. XX(1938), s. 123.

ne etme kararı"na dikkat çekiyordu. Ama somut öneriler, Ermenistan ya da İran'la yapdan sınır müzakerelerinde "her istendiğinde" arabuluculuk yapmak ve diplomatik ilişkileri derhal tekrar başlatmakla sınırlıydı.'" Bizzat Kemal'in imzasını taşıyan 20 Haziran 1920 tarihli cevap mektubu, arabuluculuk önerisine biraz muğlak bir tavırla yaklaşıyordu:

Rus Sovyeı Cumhuriyet i'nin Ermenkıan ve İran'la sınırlarımızı tespiı etme konusundaki arabuluculuğunu memnuniyetle k.tbul ediyor ve mevcul güçlüklen diplomatik müzakereler yoluyla çözme yöntemini lere İh ediyoruz.

Notada ayrıca Türk Hükümeti'nin Çiçerİn'İn mektubunu alınca Kars, Ardahan vc Batuın yörelerindeki askeri harekâtları ertelemiş olduğu belirtiliyor, ama Ermeni tahrikleri ve saldırılarından şikâyet ediliyor vc Sovyet Hükümeti bunlara bir son vermeye davet ediliyordu. Diplomatik ilişkiler tesis edilmesi önerisi de memnuniyetle karşılanmıştı: Moskova'ya gitmekle olan Türk diplomatik misyonu Erzurum'da Etmeni otori iclcr tarafından alıkonmuşiu.[5]*[1] Misyon 11 Temmuz 1920'de Moskova'ya ulaştığında, dostça ilişkiler kurmanın Önündeki ana engel Emıenislan konusundaki görüş farklarıydı.'[1]" Ama güçlüğün bir kısmı belki do doktrinden kaynaklanıyordu. 1920 yazında Sovyet poliıikası yabancı ülkelerde dünya çapında devrimi teşvik etmek amacıyla genelde komünist parlileri desteklemek''[1] İle ulusal çıkarların gerektiriyormuş gibi göründüğü seçilmiş burjuva hükümellcrıyle, söz konusu ülkelerdeki komünist parıilcr pahasına hile olsa işbirliği yapmak arasındaki çetin seçim karşısında hâlâ duraksamaktaydı. 1919 20 kışında kısmen zayıflamış gibi görünen dünya devrimi ihtimali konusundaki iyimserlik bir kez daha herkesi etkisi altına almıştı. Kremlin'deki güçlü çevreler komünist olmayan güçlerle askeri

58. Kliyuçnıkuv i Sabanın. *Mezdıınadornjyo Politika, c.* tit, I (19281. s. 26 7. *Diploma uçeskiı Sloı ar, c.* I (1948). s 566, Diplomalıçeskıe Oınoşeniya maddesine gore, Çiçerin'ın tnekıubunu yazdığı (arihten itibaren ilişkiler kuruldu: *Dıcıιontιaire Diplomatique,* c. II (1933), s. 985de Tevfik imzasıyla yayımlanan biı yazıda, ilişkilerin lesisı için 16 Mayıs I"20'de bir anlaşma yapıldığından bahsedilir

59. Turk resmi gazetesi *Hakimiydi Milliye à?* 8 Temmuz I Şili'de yayımlanan mektubun Almanca çevirisi şuradadır: *Slıtteılunven des Seminars fur Orientalische Spraı hen* :u *Berlin,* c. XXXVIl.c. II. s. 135 6: Öu yüzden Klıyuçnikov i Sabanın, *Mezdtınadornayu Politika, c.* Ill, 1(1928), s. 27 8, Kemal'in 29 Kasım 1920 tarihli nolasını Çiçerin'ın 2 Haziran tarihli notasına cevap olarak gösiermekle yanılıyor Türklerin verdiği cevabın görünüşteki muğlaklığı, meklubun Türkçe orijinali incelendiğinde ortadan kalkabilir: Niyelin Sovyetler ın önerisini nazikçe reddetmek olduğu acıktır.

60. 1. Mayskı, *Vinesno\o Politika RSFSR. HI8 I922* (1922). s. 164; *Die Welt des Islams.Q.* XVI11934), s. 28.

61.0 dönemde Türkiye'deki komünist hareketlere verilen destek için bkz. s. 280 1.

ya da diplomatik ittifaklar kurmaktan hâlâ çekiniyor ve bütün kapitalist hükümetlere karşı propagandanın, Sovyet dış politikasının en etkili, hatta ona uygun düşen tek aracı olduğuna inanmayı sürdürüyorlardı.

1920 Temmuzu'nda Komintem'in ikinci kongresi "ulusal sorun ve sömürge sorunu" olarak bilinen sorun hakkında bir politika formüle etmeye kalkıştığı sıralarda koşullar böyleydi. Kongrenin önündeki görev, dünya devrimi ilkelerini doğulu halklara uygulamak, dünyanın doğusu ile batısındaki bütün işçilerin oynayacak bir rolü olduğu bir ortak mücadele doktrinini geliştirmek ve özellikle de RSFSR'nİn liderliği altında İngiliz emperyalizmine karşı ayaklanmayı güçlendirmekti. Öncekinin aksine, bu kongreye sadece, aralarında Gürcistan. Ermenistan, Azerbaycan ve Bu hara'nm da bulunduğu, eski Çar İmparatorluğunun Rus olmayan halklarından değil, Hindistan, Türkiye, iran, Çin ve Kore'den delegeler de katıldı. Hâla katılmayan birçok ülke vardı, ama bunların bazıları da vekâleten temsil ediliyordu. Hollanda egemenliği altındaki Hint Adaları Yun yeni kurulan komünist partisi, partinin kurulmasında rol oynamış olan ve kongreye Marmg adıyla katılan Javalı bir Hollandalı tarafından lemsil ediliyordu;' ' ve ABD'deki zencilerin davası da Amerikalı John Reed tarafından beliğ şekilde savunuldu. 24Temmuz J°20'dc yapılan İlk oturumlarından birinde, kongre ulusal sorun ile sömürge sorununu ele alıp rapor hazırlayacak bir komisyon atadı: Komisyonun sekreterliğine Maring seçildi."[1] Komisyon olağanüsıü hızlı çalışıp 26 Temmuz'da çalışmalarının

62. **Hollanda egemenliğindeki Hini Adalarında kumlun komün ısı partisinin tarılıuun sınırlı Önemini asan bir ilgi çekiciliği vardır. 1912'rle. yerli halkın çıkarlarını savunmak amacıyla Javalı liderler larafind an bu Müslüman panısı (S:ırekaı İslam! kuruldu Paru çı>k sayıda yerli uye kazandı ve dıııcı milliyetçi karması bir hüviyete büründü. 1914'de bajıa Snccv licl ve Baarı olmak üzere Java'dakı bir grup Hollandalı, yerli işçiler arasındaki bık radikal bir hareketin merkezi olarak hır Hint Adaları Sosyal Demokrasi Derneği (ISDV1 kurdular ve *Het Vıye Woord* adlı bir dergi çıkarmaya başladılar. Bu hareket savaş sırasında ve özellikle de Rus devriminden sonra guç kazandı; ve I9l8'de Sneevlicl Hollandalı ycıkılıler tarafından sürgün edildi.** 1M20 **Mayısında Baars. ISDV'yi iki Javalı Semaun ve Darson» liderliğinde Hint Adaları Komünist Partisi'ne (PKlı çevirdi; ve Moskova'ya giden Sneevliev Komintem'in ikinci kongresinde Maring mûsıear ismiyle (bundan böyle Komintern de bu adıyla tanınacaktı) bu paniyi temsil etli. PKI 192ü Aralığı'nda Komintem'e resmen bağlandı. PKI hakkındaki en geniş bilgi kaynağı J. T. P. Blıımberger, *Le Communisme aux Indes Néerlandaises* (Feiernenkçeden Fransızcaya çeviri, I929)'dir; *Revue du Monde Musulman, r* LU (1922). s. 55 83'dekı bir yazıda da ilk yıllar anlatılır ama ayrıntılar bahsedilen kiıap laki kadar doyılnıcu değildir. Sarekal İslam'a dair bir açıklama. "Çiftçiler ve Köylüler En lemasyıvıalı'nın bir yayını *alın S.* Diıgley. *The Pcuuıns'Mm tmenl in Indonesia* (Berlin, tanrısız 11926). s 33 7), s. 33 7'de bulunabilir**

63. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* **(Hamburg, 1921), s. I(l|.**

sonuçlarını kongreye sundu ve daha sonra gene! kurulda iki gün bu konunun tartışılmasına ayrıldı. Hinlli delege M. N. Roy, "devrimci proletaryanın bir kongresinde sömürge sorununa dair **bir** tartışmaya" ilk kez "cidden kalılabildiği"ni söylüyordu.[64]

Komisyon kendini, ulusal sorun ve sömürge sorunu hakkında sırasıyla Lenin ve Roy tarafından sunulan iki tezler bütünüyle karşı karşıya buldu.[65] Ezilen halkların dünya çapında bir proleter devrimiyle kurtulması şeklindeki genel tema her ikisinde de ortaktı. Ama aralarında iki ufak, **bir** de büyük fark vardı. Birincisi, Roy sömürge ve yarı sömürge bölgelerinde hüküm süren ekonomik düzeni "pre kapitalisı" olarak tasvir ediyordu. Komisyonun çoğunluğu ise bu düzeni "kapitalist emperyalizmin tahakkümü altında" şeklinde tasvir etmeyi tercih ediyordu; Roy'un tezlerinde yapılan bu düzeltme kolayca benimsendi.[6]" İkincisi, Roy kapitalist ülkelerdeki burjuvazinin proletarya devrimi tehlikesini ancak işçileri sömürgeleri sömürerek finanse edebilmesi sayesinde savuşlurabildiği şeklindeki bildik tezi geliştiriyor ve savı, Asya ülkeleri Avrupa emperyalizminin boyunduruğunu söküp atmadıkça Avrupa'da devrimin imkânsız olduğunu iddia etme noktasına kadar taşıyordu. Bu tez. komisyonun çoğunluğu tarafından Asya'dakı devrim üzerine haddinden fazla vurgu yapılması olarak göründü, ama komisyon sadece Roy'un tezlerini esasen Lcıiin'in kilerle uyumlu hale getirecek bazı usturuplu değişikler yapılmasını talep etmekle yetindi.[1'7] Üçüncü ve önemli fark, şu ya da bu şekilde, hem Sovyet Hükümeti hem de Komintern için sürekli bir sıkıntı olmaya yazgılı olan pratik bir mesele, izlenecek taktikler meselesiyle ilgiliydi. Bu mesele önce komisyonda, sonra da kongrenin genel kurul oturumlarında, Le

(A. Der Zweite Kongıes . deı Kommunist Internationale (Hamburg, 1921). s. 150.

65. Lenin'in lezlerinin özgün biçimi için bkz. *Soçineniya.* c. XXV, s. 285 90; Roy'un tezleri için bk/. *Vtoroy Kongıcss Komnıunisti^eskogo Internatsıonala* (1921), s. 122 6; anlaşılan lezleı m özgün biçinüerıyle korunduğu lek basım budur.

66 Roy'un tezleri İngilizce kaleme alınmış ve düzeltme de İngilizce yapılmışıı; *Thccs anıl Statutes of the Thtıd (Communist) International* (Moskova, 1920), s. 70de labirin değiştirilmiş halinin kullanılmasına dikkal edilmiştir, ama Almanca versiyonunda yanlış çeviri söz konusudur *(Der Zweite Kongress der Kommunist Internationale* (Hamburg, 1921), s. 145); bu yanlış çeviri 1934'den önceki bülün Rusça basımlarda aynen lek rar edilmiş, doğrusu ancak *Vtoroy Kongıess Koniinterna* (1934), s. 496 8'de yerine konmuştur.

67 Burada da versiyonlar arasında farklılıklar var; Almanca versiyon *tDeı Zweite Kongress dcı Kommunist Internationale* (Hamburg, 1921). s 146 7) ve 1934'den önceki bülün versiyonlar, Avrupa devriminin Asya devrimine olan bağımlılığını, 1934 tarihli Rusça versiyonda doğru çevrilmiş olan düzeltilmiş ingilizce melinden daha güçlü bir biçimde vurgular (bkz. bir önceki not).

nin'in ileri sürdüğü lezlere doğrudan meydan okuma biçiminde tartışıldı.

Lenin'in tezlerinin kalkış noktası, "toprak sahiplerini ve burjuvaziyi", yani geri kalmış ülkelerde feodalizmi, gelişmiş ülkelerde de kapitalizmi "devirmek için aynı anda verilen devrimci mücadelede bütün ulus ve ülkelerin proleterleri ve emekçi kitleleri arasında bir ittifak" kurulmasına duyulan ihtiyaçtı. Burada karşılıklı bir avantaj söz konusuydu, zira böyle bîr ittifak proletaryanın kapitalizm üzerindeki zaferim hızlandırırdı ve bu zafer olmadan da tebaa konumundaki halkların kapitalist ülkeler tarafından ezilmesi aşılamazdı. Gelgeldim, dünyanın siyasi durumu dikkate alınmalıydı:

Dünyn siyasetinin bütün olayları zorunlu olarak lek bir merkezi nokta eırafın da, dünya burjuvazisinin Sovyel Rus cumhuriyetine karşı verdiği mücadele eıra fında yoğunlaşmıştır; Sovyel Rus cumhuriyeti de kaçınılmaz olarak, bir yandan bütün ülkelerin işçilerinin gelişmiş Sovyet hareketlerini, öbür yandan da yaşadıkları acı tecrübelerle Sovyel iktidarının dünya emperyalizmi karşısında **2ater** kazanması dışında kendilerine kurtuluş olmadığına kanaat getirmiş olan, sömürgelerin ve ezilen ulusların bülün ulusal kurtuluş hareketlerini etrafında toplamaktadır.

Dolayısıyla İhtiyaç duyulan şey. "bülün ulusal kurtuluş ve sömürge hareketlerinin Sovyet Rusya'yla sıkı bir ittifak" kunnasıycıı. Bu ittifakın kurulacağı ülkelerin proleter komünist mi. yoksa burjuva demokratik mi olacakları açık bırakılan bir sorundu. Buna, söz konusu ülkenin gelişme derecesine göre karar verilmeliydi. Geri kalmış ülkelerde komünistler "bir burjuva demokratik kurtuluş hareketi"ne yardım etmeye ve özellikle de büyük toprak sahiplerine karşı ve "feodalizmin bütün tezahür ve kalıntılarına karşı" köylüleri desteklemeye hazırlanmalıydılar. Ama bunun gerektiği yerlerde, ideolojik bir kafa karışıklığı yaşanmamalıydı.

Konıünisl Enternasyonal sömürgeler ve geri kalmış ülkelerdeki burjuva demokrasisiyle geçici bir ittifak içinde hareket elmeli, ama onunla kaynaşmamalı ve en ham haliyle bile komiinisı hareketin bağımsızlığını mutlaka korumalıdır.[6]"

Roy'un bağımsız olarak hazırlanmış tezleri Lenin'inkilerle çelişmiyordu. Ama aralarında belirgin bir vurgu farkı vardı ve hayati önemdeki laktikler konusunda, farklı bir sonuca varıyormuş gibiydi. Roy sömürge ülkelerindeki iki tip hareket arasında keskin bir ayrıma gidiyordu bir yanda, kapitalist düzen İçinde siyasi bağımsızlık peşinde olan bir burjuva demokratik milliyetçi hareket vardı, öte yanda, "topraksız köylülerin her

68. Lenin , *Soçineniya,* c. XXV, s. 285 90.

türlü sömürüye karşı mücadelesi". İkinci tip hareketi birinciye tabi kılma yönündeki her türlü girişime direnmek Komintern'in işiydi. Acil ihtiyaç duyulan şey, geri kalmış ülkelerde "kapitalist gelişme yoluyla değil, sınıf bilincinin gelişmesi yoluyla" komünizm saflarına kazanılabilecek olan "işçiler ve köylülerden oluşan komünist örgütler yaratmaktı." Nitekim "kurtuluş hareketinin gerçek gücü, temeli, sömürgelerde zorla o dar burjuva demokratik milliyetçilik çerçevesine sokulamazdı". Gelgelelim, öncülüğü sınıf bilincine sahip işçilerden oluşan komünist partilerin yapması gerekse de, "sömürge ülkelerinde devrim başta komünist bir devrim ol mayacak"tı; mesela, Komintern'in bu ülkelerdeki tarım politikası komünist değil küçük burjuva ilkeler üzerine oturtulmalı, yani toprağın köylüler arasında paylaştırılmasını amaçlamalıydı. Köylü mülkiyetinin bu geçici kabulü, SD'lerin getirdiği eleştiriye, doğunun köylü halklarına devrimi Bolşevikler'in değil, sadece kendilerinin taşıyabilecekleri eleştirisine verilen üstü kapalı bir cevaptı. Kaldı ki, Rusya'da Bolşevikler'in kendileri de 1917 Ekimi'nde SD'lerin tarım politikasını ödünç aldıklarında bu politikayı İzlemişlerdi.

Komisyondaki tartışmaların tamamı tutanaklara geçirilmemiş olsa da, Roy'un tezlerinin en az Lcnİn'İnkilcr kadar sempatiyle karşılandığı açıktır. Lenin'in tezleri komisyondan bir dizi düzeltme yapılarak çıktı. Bunların en önemlisi, Lenin'in düşüncesinin keskinliğini köreltip aradaki anlaşmazlığı muğlaklıklar yaratması muhtemel bir yola başvurarak aşma sonucunu doğurmuştu: Lenin'in taslağının sömürge ülkelerindeki komünistlere "burjuva demokratik ulusal kurtuluş hareketlerİ"ni desteklemeyi tavsiye ettiği her yerde, özgül "burjuva demokratik" sıfatının yerine, şüphesiz bir burjuva demokratik devrimci harekete ds uygulanabilecek, ama daha az uzlaşmacı bir tınısı olan "devrimci" sıfatı kondu. Diğer önemli ilavelerde de "Hıristiyan misyonerlerinin ve benzer unsurların gerici ve ortaçağa özgü etkisine karşı mücadele" ve "pan İslamcılık ve pan Asya cılık hareketlerine ve benzereğilimlere karşı mücadele" üzerinde duruluyordu: Bu ilaveler, Türk milli İsyanına verilen desteğin yozlaşıp, o sıralarda dönek Enver tarafından örgütlenmekte olan türden panislamist hareketlere*[69] gösterilecek genel bir sempatiye dönüşmesini istemeyen Türk delegenin ısrarıyla yapılmış gibi görünüyor. Lenin'in bu şekilde değiştirilen tezleri komisyon tarafından oybirliğiyle kabul edildi ve Roy'un yine gerektiği şekilde düzeltilmiş olan "ek tezler" niteliğindeki tezleriyle bir

69. Bkz. aşağıda s. 247 50.

likte kongreye gönderildi.[70] Lenin, genel kurulda dikkatle dengelenmiş tezlerini savunurken o anda dünyadaki temel bölünmenin ezen ve ezilen ülkeler arasında olduğunu iddia etti; olayların gidişatı "az sayıda emperyalist ülkenin Sovyet hareketine ve başlarında Sovyet Rusya'nın bulunduğu Sovyet devletlerine karşı verdiği mücadele" tarafından belirlenmekteydi.[71] Üstelik, Lenin Marx'in bir zamanlar Rusya için tanıdığı imkânı bazı istisna durumundaki geri kalmış ülkelere tanımaya da hazırdı."Zafer kazanmış devrimci proletarya" yardımlarına koştuğu takdirde, bu ülkelerin ille de "kapitalist ekonomik gelişme aşaması"ndan geçmeleri gerekmiyordu; bu yardım sayesinde "kapitalist gelişme aşamasını atlayarak Sovyet düzenine ve oradan da tanımlanmış gelişme aşamalarını İzleyerek komünizme geçebilirlerdi."[72]

Lenin'in burjuva karakterde bile olsa ulusal kurtuluş hareketlerine verdiği samimi destek, 1916'da Dublin'de idam edilmiş olan milliyetçi liderin oğlu, İrlandalı delege Connolly tarafından[73] ve İngiliz kapitalizminin gücünün ancak sömürgelerdeki sömürüye son verilerek ortadan kaldırılabileceğine İnanan İngiliz delegelerden biri olan MacLean tarafından hararetle onaylandı.[7]" Öte yandan, Hindistan'ın İngiliz egemenliğindeki

70. Lenin'in tezlerinde yapılan düzeltmeler Maring'in kongreye verdiği raporda ayrıntılarıyla anlatılmıştır *(Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921}, s. 144 5); Roy'un lezlcri i.se değiştirilmiş halleriyle kendisi larafıından kongreye okundu *(a.g.e.,* s. 145 50). İkisinin tezleri de *Kommunisliçeskii Internatsional* v *Dokumen tuk* (1933), s. 126 32'de bulunabilir; Roy'un tezlerinin bu iki versiyonu da yukanda bahsettiğimiz yanlış çevirileri içerir.

71. Lenin. *Soçineniya,* c. XXV. s. 352. 72. *A.g.e..* e. XXV, s. 354.

73. Yakın tarihlerde Sovyel ve Sinn Fein temsilcileri arasında New York'la müzakereler yapılmıştı ve 1920 HazÎram'ıda bir kopyası İngiliz yetkililerin eline de geçen "RSFSC ile İrlanda Cumhuriyeti arasındaki anlaşma taslağı" herkesin elinde dolaşıyordu: İngiliz Hükümeti tarafından resmen yayımlanan belgelere bakılırsa *(Intercourse between Bolshevism and Sinn Fein.Çmà* 1326, 1921), müzakereler iki tarafça da pek ciddiye alınmıyordu. 1921' İn başlannda Komintern'in resmi dergisi İrlanda Kızıl Ordusu ve işçi cumhuriyetinin Rus Kızıl Ordusu ve işçi cumhuriyetine gönderdiği bir selam mesajını yayımladı *(Kommunisliçeskii Internatsional,* No. 16,31 Mart 1921, col. 3779 82). 1920'lerin başlarında komünizm ile İrlanda milliyetçiliği arasında kurulan itlifak CPGB'ye seçimlerde bazı avantajlar sağladı; 1922 genel seçiminde başarılı olan iki komünist adaydan biri, İrlandalıların oylarının önemli olduğu Glasgovv'dan seçilmişti.

74. Komisyondaki İngiliz delegeleri Queich ve Ramsay, İngiliz işçilerinin çoğunluğunun "sömürgelerin İngiliz emperyalizmine karşı verdikleri devrimci mücadeleyi desteklemeye 'valana ihanet' gözüyle bakacaklanm" ve Hindistan'daki bir ayaklanmanın baslınlma sım al kışlayacak lan m itiraf ederek rahatsız edici bir hava yarattılar; bu sözlere genel kurul oturumlarında defalarca atıfta bulunuldu, ama anlaşılan gerçek olamayacak kadar kötü göründükleri için doğru olabileceklerine ihtimal verilmedi *(Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921), s. 160, 185. 193. 199).

bölgelerinde olduğu gibi, yabancı sermayenin sanayileşmeyi başlatıp bir sanayi proletaryası oluşturmaya başladığı İran ve Kore'den gelen delegeler, Roy'un burjuva demokratik milliyetçiliğe fazla sıkı bağlanma aleyhindeki uyanlarını hararetle yinelediler.[75] Maring, Hollanda'ya bağlı Hint Adalarındaki, dini bir ad taşımasına rağmen, milliyetçi anlamda devrimci olan ve hatta "sınıfsal bir karakter" bile kazanmış olan Müslüman partisi Sarekat İslam'ı övdü. Ama, böylece kendini esasen Lenin'in tezlerinin safına yerleştiren Maring akıllı bir taktik izleyerek Lenin'in tezleri ile Roy'unkiler arasında bir uyuşmazlık olmadığını ileri sürdü; bu görüşü rahatlatıcı bulan kongre her ikisini de memnuniyetle benimsedi. Tek muhalif ses. hem Lenin'in hem de Roy'un tezlerine savunulacak yanı olmayan tavizler olarak bakan ve sonuna kadar "ezilen halkların gerçek kurtuluşu ancak proleter bir devrim ve bir Sovyet düzeni yoluyla gerçekleştirilebilir, komünist partilerin sözde devrimci burjuva partileriyle kuracağı geçici ve arızi birlikler yoluyla değil" demekte ısrar eden Serrati'ye aitti.[76]

O tarihten sonra Lenin'in tezleri ulusal sorun ve sömürge sorunu konusundaki Bolşevik teori ve pratiklerinin genel kabul gören temeli haline geldi; Roy'un İlave tezleri unutuldu.[77] Böylece saptanan hat yeni bir ilke içermiyordu. 1905 yılında Lenin devrimin ilk aşamasını gerçekleştirmek için proletarya ile küçük burjuva köylüler arasında kurulacak bir İttifakın programını geliştirmiş ve bu programı 1917'de parlak bir başarıyla uygulamıştı. Komintern'in ikinci kongresinde birçok delegenin kafasında kesinlikle bu örnek vardı; Roy bile doğulu komünist partilerin tarım programının hâlâ, köylülere toprak dağıtmaya dayalı küçük burjuva programı olması gerektiğini kabul ediyordu. Lenin'in tezleri I919'a ait parti programında savunulan öğretiyi izliyordu; bu program, bağımlı konumdaki ülkelerin ayrılma haklarını koşulsuz olarak tanıyor, ama hangi sınıfın burjuvazinin mi işçilerin mi bu hakkın taşıyıcısı olduğu ve dolayısıyla parti desteğini hak ettiği kararını, "sınıf tarihsel bakış açısı"na, yani söz konusu ülkenin ulaştığı gelişmişlik derecesine bağımlı kılıyordu;[78] aslen eski Çar imparatorluğunun tebaa konumundaki halklarıyla

75. Kore için bkz. aşağıda s. 457 8; Koreli delege Pak Din Şun görüşlerini daha önce 27 Temmuz 1920'de *Pravda'da* yayımlanmış olan ve K. S. Weigh, *Russo Chinest Diplomacy* (Şanghay. 1928), s. 326'da zikredilen bir yazıda bel inmiş lir,

76. İki genel kurul oturumunda yapılan öğrelici tartışma için bkz. *Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921), *s.* 137 232.

77. Roy'un tezlerinin mevcul Almanca ve Rusça çevirilerindeki fahiş yanlış çevirilerin on don yol boyunca görülmemiş olması manidardır.

78. Bkz. c. l, s. 249 50.

bağlantılı olarak formüle edilmiş olan bu tavrın, diğer doğulu halklara da aynı ölçüde uygulanabileceği anlaşıldı. Son olarak, yeni hat, Lenin'in üç ay önce ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"ta*** kuvvetli bir biçimde ortaya koyduğu "aralannda burjuva partilerinin de bulunduğu başka panilerle birlikte manevra yapma, onlarla uzlaşma ve onlara taviz verme" anlayışına da uyuyordu;[79] Batı Avrupa'daki sosyal demokrat partilerle yapılan taktik işbirliği (ama bu partiler yine de esasen burjuva olarak görülüp reddediliyordu), doğu halklarının ulusal kurtuluşunu gerçekleştirmeye çalışan burjuva demokratik hareketlerle yapılan laktik işbirliği ile tamamlanıyordu. Ama bu ön ömekler, Komintern'in Lenin'in tezlerini benimsemesini açıklayıp mazur gösterme işlevini görseler de. İçlerinde örtük bir tehlike de barındınyorlardı. Burjuva gruplarıyla kurulması tasarlanan bu geçici ittifaklar, bugünün müttefiklerinin köylülerin, burjuva milliyetçilerinin, sosyal demokratların yarının düşmanları oldukları ve tam da bunlara kur yapılıp işbirlikleri talep edildiği anda bu durumun da ilan edilmek zorunda olduğu birleşmelerdi. Bu, temeldeki açmazın, bir burjuva demokratik devrimin güvenli ve yerleşiklik kazanmış temeline yaslanmayan bir proleter sosyalist devrimi açmazının bir başka yönüydü sadece: Proletarya ya*da onun adına hareket eden komünist partisi proleter devrimini gerçekleştirmenin peşrevi kabilinden burjuva devriminin tamamlanmasına öncülük etmek zorunda kaldığında, burjuvaziyle aralarındaki karşılıklı ilişkiler iflah olmaz ölçüde müphemleşiyordu.[80] Burjuva demokratik ulusal hareketler ile İşbirliği yapma politikasının güçlüğü, Bolşevik liderleri parti saflartndaki Solculardan ya da doktriner püristlerden gelen oportünizm suçlamalarına maruz bırakması değil, birlikte hareket etmenin önerildiği olası müttefiklerin de, ittifaka ilham veren kısa vadeli hesapların en az komünistler kadar farkında olmaları ve bu ittifakı politikalannın dayanağı haline getirmekle onlar kadar gönülsüz olmalarıydı.

1920 yazında bu durumun bünyesinde barındırdığı tehlikeler bariz biçimde görülmüyordu. Bir kere, Lenin'in ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"***ta tavsiye ettiği tedbirler gibi, burjuva ulusal hareketleriyle yapılan işbirliğine, Asya'dakİ ortamı dönüştürecek ve bu geçici ittifaklardan kaynaklanan her türlü sıkıntıyı ortadan kaldıracak, artık eli kulağında olan Avrupa proleter devrimine çok az bir vakit kalmış olması açısından bakılıyordu. İkincisi, Asya'dakİ mevcut ulusal hareketler, RSFSC sı

79. Bkz. yukarıda s. 176. 80. Bkz. *c.* I, s. 49 52.

nırlannın hem içindeki hem de dışındaki hareketler, neredeyse bütünüyle Moskova'dan gelen yardım ve desteğe bağımlı olacak kadar zayıflardı (Türkiye bu kaidenin henüz fark edilmeyen istisnası durumundaydı);[81] desteğin hangi koşullarla sağlanacağına Moskova karar veriyordu. Bu iki koşul hüküm sürdüğü sürece, Sovyet Hükümeti'nin çıkarlarıyla bahsedilen ülkelerdeki komünist partilerin çıkartan arasındaki olası bir uyuşmazlık sorunu ortaya çıkmamış gibi görünüyordu. Ama, Lenin'in tezlerinde ifadesini bulan polİlika uzun bir süre uygulandığında ve ulusal hükümetlerin Moskova'yla İttifak kurmak için kendi koşullannı ortaya koyabilecek kadar güçlü olduğu ve bu koşulların ulusal komünist partileri hiçbir engelle karşılaşmadan ezme hakkını da içerdiği durumlarda, 1920 yazının coşkulu atmosferinde öngörülmesi mümkün olmayan güçlükler ortaya çıkıyordu. Komintem'in ikinci kongresinin ulusal sorunla İlgili kararları, diğer kararlarının çoğu gibi. dünyayı kasıp kavuracak bir proleter devriminin çok yakında gerçekleşeceğine sorgusuz sualsiz inanılırken alınmış kararlardı. Bu inanç hüsrana uğradığında, belli koşullar için tasarlanmış oldukları halde bambaşka koşullarda uygulamaya konan kararların kendileri de onları alan kişilerin niyetlerini yalancı çıkannakla kalmıyor, o inanç ve coşkunun yaşandığı vakitlerde olacak şey değil denerek bir kenara atılabilecek bir dizi taviz ve geri çekilmeyi de mazur göstermek için kullanılıyorlardı.

İkinci kongrede ulusal sorun ve sömürge sorunu hakkında uzun tartışmalar yapılması, doğu sorunlan üzerindeki yeni bir İlgi yoğunlaşmasının göstergesiydi; bu yoğunlaşma iç savaşta Kolçak ve Denikin üzerinde kazanılan zaferlerin ardından Sovyet politikasının o sıralarda bandan doğuya kaymasına da lekabül ediyordu."[2] RSFSC'nin kendi sınırları içinde uyguladığı ulusal politikayı, emperyalist devletlere karşı ayaklanmış olan ulusal hareketlere destek vermeye dayalı dış politikasıyla İç içe geçirmesi ve RSFSC içindeki ulusal cumhuriyetlere verilen Özerklik ya da bağımsızlığı, doğrudan ya da dolaylı olarak batılı devletlerin yörüngesi içindeki Asya halklannın kaderiyle karşılaştırması ilk kez mümkün oluyordu. 1920 Temmuzu'nda yapılan birinci Tüm Kalmuk Sovyetleri Kongresi, doğuşunu "Hindistan, Tibet, Moğolistan, Çİn, Siyam halklarına ve dünya

81. Çin en Önemti istisnaydı, ama o sıralarda Sovyel ya da Komintern politikasının yörüngesine pek girmedi.

82. Bkz.c. 1, s. 2^Qy 302.

emperyalizminin çizmeleri altındaki diğer bütün halklara" hitaben bir çağrı yayımlayarak kutladı; üç ay sonra birinci Tüm Kırgız (yani Kazak) Sovyetleri Kongresi de aynı şeyi yaptı.[33] Ama ilk adım doğu sorununu, ona Moskova'da düzenlenen genel bir Komintern kongresinden daha uygun düşen bir ortama taşımaktı. Komintem'in resmi dergisinin ikinci kongrenin açılış günü çıkan sayısında. "İran, Ermenistan **ve** Türkiye'nin köleleştirilmiş halk kİtleleri"nİ, 15 Ağustos 1920'de Bakû'de toplanacak bir kongreye çağıran bir davet yer alıyordu. Moskova'da ikinci kongrenin tartışmaları başlamadan Önce Komintern merkezinde kaleme alınmış olan, Bakû'ye davet metinleri. Lenin'in kongredeki tezlerinde vazettiği, şanların gerektirdiği tavizleri **verine** eğilimini, burjuva milliyetçi hareketlerle ittifak kurma İsteğini hiç mi hiç göstermiyordu. "İranlı köylü **ve** işçilere" hitap eden davetiye, asıl derdini bırakıp "sizleri kasten vergileriyle ezen **ve** toprağı anık yeterli ürün veremeyecek hale getirip geçen yıl İran'ı İngiliz kapitalistlerine satan Tahran hükümetindeki uşakları" lanetliyordu. Davetiyenin "Anadolu'**nun** köylülerine" hitap eden bölümü ise, Kemal'in onları ısrarla gönüllü askerliğe çağırmasına rağmen, "kendinize ait bir halk partisi. Paşalar Antant soyguncularıyla barış yapsalar bile mücadeleyi sürdürebilecek kendinize ait bir köylü partisi kurmaya" çalışmalarından duyduğu memnuniyeti ifade ediyordu. Doğulu işçilere gencide sadece "yabancı kapitalistlere" karş* değil, aynı zamanda "yerli vurguncula**ra"** karşı da direnmeyi tembih ediyordu. Müslümanların kutsal mekânlara yaptıkları geleneksel hac yolculuğu, dünya devriminin buluşma yerine yapılan bir hac yolculuğuna dönüştürülmeliydi:

Eskiden kutsal yerleri z.iyaret ctmcl için çölü aşardınız: Artık çölü, dağları ve nehirleri, bir araya gelip kendinizi kiilehk zincirlerinden nasıl kurtaracağınızı tartışmak için ve eşit, özgür, kardeşçe bir hayal yaşamak amacıyla bir kardeşlik birliğine katılmak için aşın.""

Resmi tabirle "birinci doğu halkları kongresi", toplantıda Radek **ve** Bela Kun'la birlikte Konıintenı'i temsil eden **ve** delegeleri Komintern adına selamlayan Zinovyev'in başkanlığında 1 Eylül 1920'de, Bakû'de toplandı. Kafkaslar **vc** Türkistan'daki parti örgütlerinin yaptığı hazırlık çalışmaları sayesinde[85] bu, Komintem'in o zamana kadar gerçekleştirdi

K3. **Bu iki çağn da şuradadır:** ***Jim' Natsipıιaı'nostei,*** **No.** 34 **(91),** 3 **Kasım 1920**

84 ***Hnınmunitıiçeskii Irflerıιaısiımal.Hu.*** **12 (20 Temmuz 1920). col. 2259 A4.**

K5. ***IzYcflıva Cenlral'tıogo Komiıeta Rıatıiskov Kommunhtîçeskoy Parin iBol'sıvıkov).*** **No. 22. İS Ey İtil 1920, s. 2.**

ğİ açık ara en büyük topların oldu. 1891 delege arasında 235 Türk, 192 "İranlı ve Parsî", sekiz Çinli, sekiz Kürt ve üç Arap bulunuyordu; aralarında 157 Ermeni ve 100 Gürcü'nün de bulunduğu geri kalan delegeler esasen, eskiden Rus imparatorluğuna ait olan, şimdi de RSFSC'nin birer parçası olan veya onunla anlaşma müzakereleri yürüten Kafkas ve Orta Asya halkaları arasından geliyordu. Delegelerin üçte ikisinden fazlası komünist olduklarını beyan ediyorlardı."[6] Davet mektubunda dünya devrimi doktrini en saf ve en tavizsiz biçimiyle savunulmuştu. Zinovyev'in, şüphesiz Moskova'da yapılan ikinci kongredeki tartışmalardan, batıda değişen askeri durumdan ve Bakû'dekİ dinleyicilerin karakterinden etkilenmiş olan açılış konuşması, biraz farklı bir telden çalıyordu. Müslümanların İnançları ve kurumlan üstü kapalı bir saygıyla ele alınıyor ve dünya devrimi davası daraltılıp özgül ve daha kolay başa çıktlabilecek boyutlara indirgeniyordu. İslam'ın Cihat geleneği, ezilen halkların emperyalist zalimlere karşı yapacağı modem bir Haçlı seferine bağlanıyor, İngiltere asıl saldırı hedefi olarak gösteriliyordu. Konuşma bir sansasyon yarattı ve dinleyicileri çılgınca bir coşku atmosferine soktu. Nutuk ve ona eşlik eden sahneleri resmi tutanaklardan aktaralım:

Yoldaşlarl Kardeşlerim! Hırsızlara ve zalimlere karşı gerçek bir cihat örgütlemeye başlayabileceğiniz zaman gelinisin. Komünist Enıemasyonal bugün yüzünü doğu halklarına dönüp onlara şöyle diyor: "Kardeşler, sizi en başka İngiliz emperyalizmine karşı cihada çağırıyoruz!'' (Şiddetli alkış. Uzun "helal olsun"lar. Kongte üyeleri koltuklarından kalkıp silahlarını havada savuruyorlar. Hatip uzun bir süre konuşmasına devam edemiyor. Delegeler ayağa kalkıp alkışlıyorlar. "Yemin ederiz!" haykırışı yankılanıyor.)

Bugün burada söylenenler Londra'da, Paris'te, kapitalistlerin hâlâ iktidarda olduğu bütün **şehirlerde duyulsun! Doğulu on milyonlarca emekçinin Icmsilcilcri nın eltiği yemini ciddiye alsınlar: Zalimlerin. İngilizlerin, doğulu emekçilerin sırtındaki kapitalist boyunduruğun gücü doğuda artık sökmeyecek!**

Yaşasın doğu halklarının Komünist Enıernasyonal'le kurduğu kardeşlik birli

gü

Kahrolsun sermaye, yaşasın emek imparatorluğu! (Şiddetli alkış. "Yaşasın doğunun dirilişi!" sesleri. "Helal olsun!" haykırışları. Alkışlar. "Yaşasın Üçüncü Komünist Enternasyonal!" seslen. "Helal olsun!" haykırışları. Alkışlar. "Yaşasın doğuyu birlcşiirenler, yaşasın şerefli liderlerimiz, yaşasın Kızıl Ordumuz!" sesleri. "Helal olsun!" haykırışları. Alkışlar.)"[7]

86. *İyi S"e:J Narudav Vosıoka* 11920). s. S; öle yandan, Zinovyev *Kommunisliçeskii In teıntılsioııul,* Nu. 14 (6 Kasım 1920). col. 2941 4'de yayımlanan yazısındü delegelerin çoğunluğunun "parti dışından" olduğunu söylüyordu.

Kongrenin, emperyalizme karşı savaşmak için kılıçların, hançerlerin ve revolverlerin "kınlarından çıkarıldığı" bu açılış sahnesi daha sonra birkaç konuşmacı tarafından coşkuyla anılmıştı,.[88]

Kongrenin daha sonraki oturumlarında bu ilk eleştireİlikten uzak çılgınlık bir daha yakalanmış gibi görünmüyor. Yaklaşık 2000 kişilik çokuluslu bir meclis işleyen bir organ değildir; gerçek iş kapalı kapılar ardında, sırasıyla kongrenin partili üyeleriyle parti dışı üyelerini temsil eden iki "fraksiyon" ya da komite tarafından yapılıyordu. Sırf çeviri işi görüşmeleri çok zahmetli hale getiriyordu. Rusça, Azerbaycan Türkçesi ve Farsça resmi diller olarak kabul edilmişti.*[9] Standart Türkçenin bazı Azeri ve Özbek delegeler tarafından anlaşılmadığı görülüyordu, bunlar bazen kendi dillerine çeviri yapılmasını istiyorlardı; Kalmukça, Çeçence ve diğer dillere de çeviriler yapıldığından bahsedilir. Bu handikaplara rağmen, kongrede Radek ve Bela Kun dışında, yirmiden fazla doğu halkının delegeleri de konuşmalar yaptılar. Radek açıkça Moskova'nın dostluğunun vefasız ve kısa ömürlü çıkabileceği yolundaki şüpheleri ortadan kaldırma derdindeydi:

> İsçilerin ülkesiyle sömürücü ülkeler arasında kalıcı bir barış imkânsızdır. Nitekim Sovyet Hükümeti'nin doğu politikası diplomatik bir manevra değildir, onlara ihanet edip Sovyel cumhuriyeti için avantajlar kazanmak adına doğu halklarını sırayla ateş hattına itmek değildir... Bizi sizlere ortak bir kader bağlıyor: Ya doğu halklarıyla birleşip Batı Avrupa proletaryasının zaferini hızlandırırız, ya da bizler yok oluruz, sizler de köle olarak kalırsınız.[90]

Daha sonra da Moskova'dan gelen bir başka delege, Pavloviç, Lenin'in Komintern'in ikinci kongresinde yaptığı önemli kabulü tekrar edip şu açıklamada bulundu: "Belli başlı proleter ülkelerinin yardımıyla, geri kalmış halklar kapitalist gelişme aşamasını atlayıp doğrudan Sovyet sistemine ve belli aşamalarla komünizme geçebilirler."[91]

87. ***iyi S"ezd Narodov Vmioka*** (192ü), s. 48. Aslen Gürcü Menşevik kaynaklarından bilgi alan muhalü bir Alman yorumcu, Baku Kongresi'nin resmi kaydının, bazı belgelere yer verilmemesi ve muhalif konuşmaların kısallılması veya çarpıtılması yüzünden "kısmen doğnıdan iahrif edilmiş" olduğunu ve bunun o zamanki Baku basınında çıkan ha be ilerle karşı lajlırma yapıldığında kanıtlandığını söyler ***[An hi\ füı Sozialwissenschafi und So;ıatpt>l<tîk*** (Leipzig). 1 (1922), s. 195-6). 1920 yılında Bakû'de çıkan gazetelere kolayca ulaşılamıyor; zaten yazarın kendisi de bunlara başvurmuş gibi görünmüyor. Bahsettiği belgeler muhtemelen, çoğu parti kongresinin kayıtlannda olduğu gibi, yer gerekçesiyle atlanmıştır: Bu belgelerden bazılan kongreden sonra ***Kommunistiçeskii Iiiternalsiiinufâe*** yayımlanmıştır.

88. ***!yıS"ezdNaıvdor Vosloka*** (19201. s. 77, 82. 89. ***A.g.e.,*** s. 99-10(1

90. ***A.g.e.,*** s. 70. 91. ***A.g.e.,*** s. 144

Gelgelelim, kongrede belli sıkıntılar yaşanmadı değil. Lenin'in Moskova'da Avrupa'nın ezilen proletaryasının kaderi ile Asya'nın ezilen halklarının kaderi arasında kurduğu ustaca İrtibat, Bakû'de çeşitli milletlerden oluşan mecliste o kadar İkna edici görünmüyordu. Müşkül yaratan din meselesi rafa kaldırıldı.[92] Ama öyle bile olsa, pratikle Marksist doktrin içinde de batının devrimci proletaryası ile doğunun köylüleri arasında kalıcı bir denklem kurmak zordu. Komintern liderleri ve doğu halkları, farklı olsa da birbiriyle bağdaşan gerekçelerle "İngiliz emperyalizmi"ne duyulan orlak bir nefrette ortak bir dava buluyorlardı. Onları birleştiren, her şeyden Önce, ortak bir düşmana karşı beraber bir sefer düzenleme ihtimaliydi. Baku kongresi, dünya devriminin çok yakında gerçekleşeceğine duyulan inancın en hararetli noktasında olduğu bir dönemde toplandı; kongrenin kendisi de bu inancın ürünüydü. Eğer bu umut gerçekleşirse, her şey güzel olacaktı. Kafkaslar'dan gelen bîr delege olan Mutişev Türkiye'yle ilgili olarak bu umudu şöyle ifade ediyordu:

> Mustafa Kemal'in hareketi bir ulusal kurtuluş hareketidir. **Bİ2** hu hareketi destekliyoruz, ama emperyalizmle mücadele biler bilmez, bu hareketin toplumsal devrim sallarına geçeceğine inanıyoruz."[1]

Kongreye katılan hiçbir delege, bu umut gerçekleşmediği takdirde ne olacağını soracak kadar korkak değildi.

RSFSC ile ittifak kurmak isteyen burjuva ulusal kurtuluş hareketlerini destekleme politikası ile ulusal burjuvazilerine karşı ayaklanan yerel komünist partileri destekleme politikası arasındaki potansiyel çelişki. Komintem'in ikinci kongresinde Lenin'in ve Roy'un tezlerinin tartışılması sırasında çözümlenmemişti. Kolayca devrimci bir çare ile katı bir devrimci enternasyonalizm arasındaki bir seçim olarak betimlenebilecek aynı çelişki, Bakû'de de hiçbir surette teskin edilmiş değildi. Tersine, kongrede yaşanan beklenmedik ve daha Önce örneği yaşanmamış bir olay. çok yakında başka alanlarda da Sovycl politikasının karşısına çıkacak pratik ikilemin görünüşteki ulusal bir çıkar ile devrimci ilkeyle uzlaştırılması güç eylemlere geçmek arasındaki seçimin ilk örneğini yaşattı. 1919'da Berlin'de Radek ile Enver arasında geçen konuşmalar, Enver'in kafasına

92 Kendine "Türkistan'daki Him devrimci örgütü" adını veren bir topluluk. Taşkent'ten kongreye "Hindistan halkının ezilen 315 milyonuna" yardım edilmesi talebinde bulunan, ama "bu yardımın kapitalizm ve emperyalizmin boyunduruğundan kurtulmayı bekleyenlerin hane veya dini hayatına hiçbir surette karışılmadan verilmesini" isteyen bir dilekçe gönderdi (*a.u.c.* s. 106): kongrede bu sorunun tartışıldığına dair hiçbir eınarc yoktur.

93 ,1 s.c.. s. 159

Sovyet Rusya'dan kendi konumunu düzeltmek ve büyük düşmanı İngiltere'den intikam almak için bir sıçrama tahtası olarak yararlanmaya yönelik sağlam bir kararlılık sokmuştu. 1920 yazında Moskova'ya gelip Sovyet HükümetÎ'ne hizmeılcrinde olduğunu bildirdiğinde, sahip olduğu referanslar dikkate değer askeri ve idari yetenekleri ve ülkesini zapteden. yaşadığı talihsizliklerin kaynağı olan İngiltere'ye duyduğu katı, ölümüne nefretti. Bu sırada yapılan konuşmalarda ne geçtiği meçhul. Ama Moskova'da dosiane bir biçimde karşılandığına dair yeterince kanıt vardır. Lenin tarafından kabul edildiği haben de makuldür.*[4] Doğu halklarının toplandığı Baku kongresine ziyaretçi olarak katılmasına izin verilmesi, doğu politikasında olası bir müttefik olarak ona yeterince güvenİldiğini gösterir.[95]

Gelgeldim, güçlükler bu noktada başladı. 1908 "Jön Türk" devrimi aslen milliyetçi karakterdeydi ve dolayısıyla "an(İ empcrya)ist"tİ. Dili biraz zorlayarak bir burjuva devrimi olduğu söylenebilir. Ama hiçbir şekilde demokratik değildi; bir işçi (proleter ya da köylü) devrimi de değildi. Enver'in şaşaalı sicilinde, proletaryanın ya da ezilen milletlerin savunucusu olduğunu gösteren hiçbir şey yoklu. Meşum Ermeni katliamlarının faillerinden biriydi ve kongrede büyük bir Ermeni heyeıi vardı. Kongrenin hangi gerekçeyle olursa olsun İngiliz emperyalizminden nefret edenlerin buluşma yeri olduğu varsayımıyla, Enver Paşa onur konuklarından biri yapılmıştı. Başka bütün varsayımlarla, kongrenin karşılık geldiği düşünülen hemen her şeyj açıkça muhalini. Daha da beteri, Enver Kemal'in can düşmanıydı ve haklı olarak, yeni Türkiye'de onu iktidar koltuğundan cime hırsı beslediğinden şüpheleniliyordu. Bakû'dcki Türkler İngiliz emperyalizminden nefret ediyorlardı ve çoğunlukla Kemal'in Türkiye'de gerçekleştirdiği milli devrime sadıktılar (îaten başka hangi anlamda devrimci sayılabilecekleri belli değildir);"[6] ama Enver'le yan yana olmayı ıs

94. W. Von Blücher, *Detım hlands Weg nach Rjpnllo* (Wiesbaden. 1951), s. 132; anlaşılan haberi bizzat Enver sızdırmış.

95. Enver. 26 Ağustos 1920'de Seeekl'e yazdığı hir mektupla şunları söylemiş: "Evvelsi gün bir Türk Rus dostluk anlaşması imzaladık: Buna göre Ruslar bizi altınla ve her şekilde destekleyecekler" (F. Von Rabenau. *Seeckl: Aus Keinem Lehen, I9IK I9.it.* (1940), s. 307). L Fischer, *The Smicls in Woild Ajf<m* (1930ı, c. I. j. SSd'ya gore, Enver "Ruslarla Ttirt 1er arasındaki ilk müzakerelerde arabuluculuk rolü oynamaya ve kendisini Türkiye'nin gerçek temsilcisi konumuna yerleştirmeye çalışıyordu": elde yeterli kanıt bulunmasa da. bahsedilen anlaşma Ankara'yla kurulan ilişkilerden çok Enver'in kendi faaliyetleriyle ilgiliymiş gibi görünüyor

96. Ziniwye v'e göre, bir Türl, delege, bir profesör "açık açık Türk iyenin Rusya'dan sı

temİyorlardı. Yani Enver'in Bakû'deki başlıca destekçisi Zinovyev'in kendisiydi. Bu ilk bakışta göründüğü kadar paradoksal bir şey de değildi. Enver Sovyel politikasının potansiyel bir yandaşıydı, ama ona ulusal kurtuluşun ya da dünya devriminin destekçisi gözüyle bakmak kolay değildi, tabii Sovyet politikasının otomatik olarak bu iki davayla özdeşleştirildiği anlamda.

Bir orta yol bulundu. Enver kongre salonuna şahsen gelmedi. Ama ikinci katlan. "Alman emperyalizmiyle aynı safla savaşmak zorunda kal mak"tan duyduğu pişmanlığı belirttiği ve "bugünkü Rusya o zamanlar olsa ve şimdiki amaçları İçin savaşıyor olsaydı", canı gönülden onunla aynı safta yer alacağını söyleyen ve son olarak "Fas, Cezayir, Tunus, Trab lusgarp, Mısır, Arabistan ve Hindistan'ın devrimci örgütlerinin oluşturduğu bir birliği" (bu birlik o anda uydurulmuş gibi görünüyor) temsil elliğini İddia eden bir bildiri zemin kattan gelen "gürültü'ler ve "protestolar" arasında okundu. Bunun hemen ardından, Bakû'de gözlemci olarak bulunan ve nabza göre şerbet verip Türkiye'nin yeni "milli ve devrimci hükümeti" ile devrimci Rusya arasındaki yakın dostluğu vurgulayan "Ankara hükümeti temsilcisinin bildirisi okundu. Daha sonra Bela Kun pre zıdyum adına bir önerge sundu ve kürsüdeki Zinovyev de önergenin tartışılması için yüksek sesle yapılan talepleri dikkate almadan çabucak önergenin kabul edildiğini ilan etti. Önergede. Türk devrimi hakkındaki bazı genel düşüncelerden sonra, "harekelin, geçmişle bir emperyalist grubun çıkarları uğruna Türk köylü ve İşçilerinin katledilmesine meydan veren liderleri" uyarılıyor (bu Enver'e yönelik bir eleştiri olarak kabul edilebilirdi) ve bu liderler işçilerin hizmetinde çalışarak geçmişteki hatalarını affettirmeye çağrılıyordu (böylece Enver'in ileride kullanılmasına açık kapı bırakılıyordu).[97] Bu müzakerelerin kongre üzerinde tam olarak nasıl bir izlenim yarattığını artık saptamak güçtür. Ama Enver'in Bakû'de bir dünya devrimi taraftarı haline getirilmesinin hikâyesi Avrupa'dakİ sosyalist çevrelerin kulağına da gitti; altı hafta sonra Zinovyev, Halle kongresinde bu konuda köşeye sıkıştırılınca, Kun'un önergesinin, delegelere okuduğu hafifçe tahrif edilmiş versiyonunu bile savunmakta güçlük çekti.[9]** Tenkitçilerin bir yandan "Türkler, İranlılar, Koreliler, Hindular ve

latıtan başka bir şey islemediğini söylemişti" *(Kommurustiçeskii Inteı natsionai.* No. 14 (6 Kasım 19201. col 294Î).

97. *İyi* S "r:J *Naıodov Vosloka* < 1920|, s. 77, 108 18.

98 *USPD: \\rhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Holle* llarihsiz). s. 159 61. Enver'in kariyeri en sonuna kadar hep olaylı geçti. Baku fiyaskosundan sonra Moskova'

Çinlilerin", "Moskova'nın komünizminden değil, siyasi gücünden medet umduklarını",[D9>] öbür yandan da Komintem'in "doğu halklarına Antanl ülkeleriyle yapılan diplomatik savaşın satranç tahtası üzerindeki piyonlar gözüyle bakma" ayartısına karşı bağışıklığı olmadığını[10u] ileri sürmeleri gayet kolay oldu. Bülün bu unsurlar Bakû'dekİ durumda mevcuttu ve sahici bir devrimci coşkuyla iç İçe geçmiş haldeydiler.

Bu rahatsızlık yaratan olay kongrenin kendisinde olduğundan çok daha sonra yöneltilen eleştirilerde büyük bir rol oynadı. Halka açık toplantılar başarılı bir kazanım ve karşılıklı tebrik atmosferi içinde sona erdi. Kongrede biri "Doğu Halklarına", diğeri de "Avrupa, Amerika ve Japonya İşçilerine" hitap eden "" iki manifesto yayımlandı ve birçok karar alındı. Bu kararlardan ilkinde "doğunun ezilen köylüleri, doğuda Sovyet iktidarım kurmak için devrimci mücadelesini verirken batının devrimci işçilerinin desteğine. Komünist Enternasyonal İle halihazırdaki ve gelecekteki Sovyet devletlerinin desteğine güvenmeye" davet ediliyordu.[102] İkinci kararda köylülerin toprakları ele geçirmeleri ve hem "yabancı kapitalist işgalcilerin" hem de "ülke içindeki toprak sahiplerinin, burjuva ve diğer sömürücülerin" def edilmesi lavsiye ediliyordu.[m] Üçüncü kararla, kongre benimsediği politikaları icra edecek bir "propaganda ve eylem konseyi" kurdu. Yirmiden fazla milliyetten kırk yedi üyenin oluşturduğu konsey uç ayda bir Bakû'de toplanacaktı. Aralarda konseyin işlen iki Komintern temsilcisinin de içinde bulunduğu yedi kişilik bir prezidyum tarafından yürütülecekti, Komintern temsilcilerine konseyin işlemlerini veto etme hakkı verildi. Konseyin Taşkent'te ve "gerekli görebileceği başka

ya dûndu vc K> Man 1921'de Sovyel–Turk anlaşmasının imzalanmasından sonra, aıti–Ke–malısı entrikalar yürütmek üzere Kafkaslara döndü; L. Fischer. *The Soıiıs in Wvitd Affairs* 11930). c. 1.5. 387'ye göre, Kemal Sovycl Hukümeli'ne şikayetle bulununca Enver'in faaliyetlerine son verildi. Enver Bu tura'y a gitmek için izin aldı: daha sonraki muceraları ve olumu için hkz. 1.1. s. 310.

99. Tours kongresinde Longuet böyle diyordu *(l'uni Socialiste; 1,1e Congres National* (I92II.S 403).

100. Bunu Marıov Halle kongresinde iddia etmişti *(USPD: Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (tarihsiz), s. 214); Hilferding de Baku kongresinin sosyalizmle hiçbir alakası olmadığını, saf iktidar siyaseti olduğunu söylemişti *(a g.e.,* s. 189). Enver olayı dışında, Zinovyev'in Halle'de batı ve doğu devrimlerini iki koldan geliştirmenin zorunlu olduğuna dair savunusu hiç de başarısız sayılmazdı *(a.g.e.,* s. 161 3).

101 Bunlar kongre tarafından önerilen metni gönneksizin, ilkesel olarak onaylanmıştı *(I yi S"czd Namlor Vosıoka (* 1920). s. 77, 118–19): kongre tutanaklarına dahil edilmeyen bu iki manifesto şurada yayımlandı: *Kammunimçesktt Inıtrnaısıonol,* No. 14 (6 Kasım 1920), col 2941–4.

102 *lyıS"ezdNarodovVostoka* (1120ı. ,. 183–6. 103. *A.g.e.,* s. 199–206.

merkezlerde" birer şubesi olacaktı.[1"4] Kongrenin son simgesel eylemi, 1918 Eyliilü'nde "beyazlar" tarafından öldürülmüş olan (İngilizlerin de buna goz yumdukları iddia ediliyordu) ve cesetleri Bakû'ye daha yeni getirilmiş olan Baku'nun yirmi altı Bolşevik komiserinin cenaze törenine katılmak oldu.[105]

Baku kongresi, tutanaklarında doğu halklarının birinci kongresi olarak betimlenmesine rağmen, bir daha yapılmadı ve ardında kurumsal mekanizma olarak pek bir şey bırakmadı. Bakû'de kurulan propaganda ve eylem konseyi ilk raporunu 1920 Kasımı'nda IKKl'ya verdi.[1110] Aralık'taDo *ğu Halkları* adlı bir derginin ilk sayısının Rusça, Türkçe, Farsça ve Arapça olarak çıkacağını ilan etti.[107] Konseyin faaliyetlerine dair başka pek bir kayıt yoktur. Konseyin ve dergisinin hızla ortadan kaybolması.[1<w] kısmen, 1921 Martında imzalanan İngiliz Sovyel ticarel anlaşmasının sonucu olabilir; bu ayrıca Moskova dışında herhangi bir etkili siyasi organ yaratmanın güçlüğünü de gösteren bir gelişmeydi. Ama, Baku propaganda ve eylem konseyi başarısız olsa da, 1920'nin ikinci yansında doğu meselelerine duyulan ilgideki yoğunlaşma, önemli bir kurumun doğmasını sağladı. Komintern'in ikinci kongresinde yapılan tartışmada. Doğu Hint Adaları delegesinden verimli bir öneri gelmişti; bu öneriye göre, Komintern doğu ülkelerinin komünist liderlerini kendi halkları arasında komünist çalışmalar yapmaya uygun hale getirmek için altı aylık bir eğitim için Moskova'ya getirmeliydi.

Uzakdoğu'nun Komünısl Entemasyonal'in canlı bir üyesi haline gelebilmesi için burada, Rusya'da doğulu devrimcilere teorik bir eğilim alma fırsatı venneli yiz."[w]

Bu konuşmanın yapıldığı tarihten önce Taşkent'le bir propaganda okulu kurulmuştu; RSFSC sınırları içindeki ve dışındaki doğulu ülkelerin ümit vaat eden genç üyeleri ülkelerinde propagandacı ve devrimci lider haline gelecek şekilde eğitiliyorlardı.'[10] 1920 sonbaharında eski Laza

104. *A.ec.s.* 1211 12. 219 20.
105. *A.e e.*, s. 223 4; bu r>lay için bkz. e. t, s. 315. ııol 17K.
106. *Kommıtnisıiçeskil International,* No. 15 (20 Aralık 1920), col. 3367.
107. *A ç t'.*, col. 3473 4; bu derginin hiçbir kopyası bulunamadı.
108. Stalin, *Soçineniya, c.* IV, s. 439'dakı bir nota göre, konsey "yaşamını bir yıl kadar sıııdürmuşlur"
109. *Der Zweite Kongresi iter Kommunist International* (Hamburg, 192J). \. 195 6.
110. Bu okul. ilerideki Hintli devrimcilerin yuvası olarak İngiliz Hiikiimcıı için sürekli bir endişe kaynağıydı; Sovyet Hükümeti'nin 1921 Kasım ı'ndı yapmacık bir nezaketle verdiği "Taşkent'te Hindistan ıçm elçiler hazırlamaya yönelik bit propaganda okulu yoktur"

revski Doğu Dilleri Enstitüsü'nün temeli üzerinde yeni bir Şark Çalışmaları Enstitüsü oluşturuldu ve bu enstitüye "doğuda ya da doğuyla bağlantılı pratik çalışmalar yapmaya hazırlananlar"! eğitme görevi verildi.[1]" Daha sonra 1921 Nisam'nda, VTslK kararıyla, bir Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi kuruldu; bu üniversitede "Rus diline vakıf olmayan" kişileri siyasi çalışmalara hazırlamak için, öğrencilerin anadillerinde eğilim verilecekti."[2] Üniversite Narkomnats'a bağlandı, başına da Milliyetler Halk Komiseri Broido getirildi. RSFSC'nin içinde ve dışındaki doğu ülkelerinin yurttaşları dört ya da beş yıl sürmesi planlanan derslere kay doldular: Moskova'daki sekiz dokuz aylık eğitim çalışmalarının arasına sahada pratik propaganda çalışmaları yapılan daha kısa dönemler girmesi ilkesi benimsendi. İlk yılın sonunda, üniversitenin elli yedi farklı milliyetten 700 öğrencisi olduğu söylenir; Türkistan, Baku ve Irkutsk'ta da şubeler açılıyordu.[111] 1921'in sonlarında bir Rus Şarkiyatçıları Bilim Derneği oluşturulup Pavloviç'in editörlüğünde sağlam ve genellikle bilimsel nitelikli ***Novyi Vostok*** dergisi çıkarılarak, Rusya'da doğu sorunu hakkındaki (bu konuda parti kaynakları yetersizdi) mevcut uzmanlık bilgilerini seferber etmeye yönelik bir girişimde bulunuldu; Asya halkları karşısındaki devrimci ve geleneksel Rus tavırlarını başarıyla birleştiren söz konusu dergi birkaç yıl resmi görüşlerin dile getirildiği yetkili organ olarak kaldı.[11,1]

Böylece, aynı anda hem batılı sanayileşmiş ülkeleri hem de doğulu sömürge halklarını kucaklayacak bir dünya devrimine duyulan ve Baku kongresine de ilham vermiş olan basit İnanç kısa bir süre sonra etkisini yitirse de, geriye hem devrimci hem de ulusal politikada Asya'nın sahip olduğu öneme ve dünya kapitalizminin düşman dünyasının karşısına çıkabilmek için doğudan güç kazanmak gereğine dair sağlam bir kanaat kaldı. Baku kongresi, Sovyet politikasına, Rusya'nın doğuda olduğu gibi

eklindeki teminat, ihliyatlu karşılandı *(Angln Sovelskie Otnoşeniya, NI? 1127* 11927), s. 24). Castagné'ye göre *(Revue du Monde Musulman,* c. LI (1922), s. 48), bu okulun hangi dönemde olduğu belirli İme miş 300 öğrencisi varmış.

111. *Nowi Vostok.* c. 1 (1922), s. 456.

112. *Sabrante Uzakonenii,* 1921, No. 26, 191. madde.

113. *Revue du Monde Musulman,* e. LI (1922), s. 46 8: bu bilgiler üniversitenin birinci kuruluş yıldönümünde Broido tarafından yazılan bir kitapçıktan alınmış anlaşıldığı kadarıyla. Üniversitenin 1925'deki dördüncü kuruluş yıldönümü Stalin'in yaptığı bir konuşmayla kullanmıştır *(Soçineniya,* c. VII, s. 133 52).

ll4.AV. n *Voslok,* c. **I (1922), s. 454; *Reruc du Monde Musulman,!:.* LI (1922).** S. **49 53**

banda da, Avrupa'da olduğu gibi Asya'da da ikili bir kaderi olduğu hissini iade etmekte en azından simgesel bir rol oynadı. Söz konusu kaderin özünü değiştirmeden devrimci terimlerle ifade etmek kolaydı. Stalin kongreden iki ay sonra, devrimin üçüncü yıldönümü vesilesiyle Bakû'de yaptığı, olağandışı ölçüde belagatlı konuşmasında bunu yapıyordu:

Rusya, Luther'in ünlü sözlerini değiştirerek, şöyle söyleyebilir: "Ben burada eski kapitalist dünya ile yeni sosyalist dünya arasındaki sınır çizgisinin üzerinde duruyorum; burada, bu çizgi üzerinde, eski dünyayı yıkmak için batı proletaryasının çabalarını doğu köylülerinin çabalarıyla birleştiriyorum. Tarih tanrısı yardımcım olsun."[115]

Ayrıca, batıda devrimin gerçekleşme ihtimalinin azalmasıyla birlikte hayal kırıklığı artarken, kapitalist devletleri nihai olarak yıkmak için doğudan gelecek yardıma gittikçe daha fazla güvenilmeye başlandı. Lenin, yayımlanan son yazısı olan ***Hiç Yoktan İyidir'ae,*** batılı ülkelerin "sosyalizm yönündeki gelişmelerini tamamlamak"ta çok yavaş davrandıklarına dikkat çekerek, kendini "doğunun en sonunda devrimci harekete girdiği" düşüncesiyle avutuyor ve "Rusya, Hindistan, Çin vs. dünya nüfusunun çok büyük çoğunluğunu oluşturuyor" diyordu.[116] Baku Kongresi, batıdaki olumsuz dengeyi gidermek için doğunun devreye sokulduğu bu sürecin başlangıç noktasıdır, dense yeridir. Sovyet dış politikası ister devrimci çizgileri izlesin, ister kendini ulusal çıkarlara dayalı geleneksel kalıba soksun, kendi gidişatının şekillenmesinde doğunun önemli bir rol oynadığının farkına tam olarak ancak 1920 21 kışında varmış olduğu söylenebilir.

115. Stalin, *Soçineniya,* c. IV, s. 393.
116. Lenin, *Soçineniya,* c. XXVII, s. 415 1

BÖLÜM 27

DIŞ POLİTİKADANEP

1920 yazı Avrupa devriminin çok yakın olduğuna duyulan inancın Sovyet dış politikasında baskın bir etken olduğu son dönemdi. Polonya'yla girilen savaş ve bunun Batı Avrupa'yla yeni yeni başlayan ***rapprochement'*** da yarattığı kesinti, devrimci propagandaya yeni bir ivme kazandırdı; Kızıl Ordu'nun kazandığı parlak başarılarda, 1918 19 kışından beri ilk defa, Avrupa'da çok yakında bir devrim olması ihtimalini canlandırdı. Ama Kızıl Ordu'nun Varşova önlerinde yaşadığı bozgunla ve en kötü ihtimalle Sovyet iktidarının yenilgisini, en iyi ihtimalle de bir pat durumunu temsil eden 12 Ekim 1920 tarihli ateşkesle birlikte bu kısa ömürlü hayal uçup gittiğinde, dünya devrimi bir kez daha geleceğe ait bir rüya, dış politika da bir kez daha aslen diplomatik manevra ve müzakerelerle ilgili bir mesele haline geldi. 1920 Ekimi'nin sonuna gelindiğinde, o sıralarda Sovyet Rusya'nın diplomatik sahadaki en önemli hasmı konumundaki İngiltere de 1920 yazındaki olaylara geçici bir durum muamelesi yapmaya ve söz konusu durum sürerken geçici olarak bir kenara bırakılmış olan politikaları tekrar benimsemeye hazırlanıyordu. Müzakereler kaldığı yerden başladı ve 1921 Martında imzalanan İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasıyla sonuçlandırıldı.

Mayıs Bkim 1920 arasındaki aylar, bir anlamda bu olayların başlamasından önce girişilmiş ve olaylar bitince de kaldığı yerden sürdürülmüş bir yoldan sapmayı temsil etseler bile, yine de Sovyetler'in dış dünyayla ilişkileri üzerinde derin bir iz bıraktılar. 1920'nin ilk aylarında iç savaşın sona erdiğinin zannedilmesinin yarattığı rahatlama hissi İle samimi bir barış ve yeniden İnşa arzusu, uzlaşma politikasını zirvesine çıkarmıştı. 1920 sonbaharı Sovyet politikasında kapitalist dünyayla geçici olarak uzlaşmaktan yana olan güçlerin elini daha da kuvvetlendirdi. RSFSC'nin başka bir husumet dönemi daha yaşamış olması, halkın zaten katlanılmaz haldeki zorluklarını arttırmış ve dağılan ekonomik mekanizmanın çöküşünü bir safha daha ileriye taşımıştı. İlk kez 1920 sonbaharında tehditkâr bir hale gelen köylü huzursuzlukları ve kargaşalıkları, ülke içinde izlenen ekonomik politikanın gevşetilmesini ve maddi koşulların rahatlatılması

nı (alcp ediyordu ki bunlar da yakın gelecekle ancak yabancı kapitalistlerle anlaşmalar yapılarak sağlanabilirdi. Avrupa proletaryasından gelecek devrimci yardıma duyulan inanç bir kez daha hüsrana uğramıştı. Komintern mekanizması ikinci kongrenin belirlediği uzlaşmaz ve taviz vermez politikaları işlemeyi sürdürürken, ülke NEP'i hem mümkün hem de vazgeçilmez kılan haleüruhıyeye yaklaşıyordu; kapitalist dünyayla uzlaşmaya dayalı bir dış politika da NEP'in doğal bir sonucuydu.

Aynı sıralarda Polonya savaşına ve iç savaşın son safhalarına, halkın bütün kesimlerinde görülen analizi daha zor bir hissiyat değişikliği eşlik etmişti. Daha 1920'den önce bile, iç savaşın yarattığı tehlikeler ve başlangıçta hayatla kalma şansı pek yokmuş gibi görünen bir rejimin prestij ve gücünün gittikçe artması, kitlelerde, yeni düzene pozitif bir bağlılık de ncmcse de, en azından ona yönelik hoşgörülü bir kabullenme yaratmıştı. "Beyazlar'ın dönüşünü cidden isleyen hiçbir işçi ya da köylü yoktu; ve "bcyazlar"ın yabancılardan aldıkları dış yardımlar, genç cumhuriyet savunulurken işgalcilere karşı verilen mücadeleye ulusal bir hissiyat kalıyordu.[1] RSFSC'de Rus vatanseverliği ateşini en sonunda yeniden aieşle yen olay, 1920 Mayısı'ndaki Polonya İşgali oldu. Zinovyev bile bu yeni durumun vc ondan yararlanma İhtimalinin önemini çabucak kavramıştı:

Savaş ulusallaşıyor. Köylülerin sadece bilinçli kesimleri değil, zengin olanları bile Polonyalı toprak sahiplerinin tasarılarına husumet besliyor... Biz komünistler, bülün halkın desteğini kazanacak olan ve gün geçtikçe güçlenen bu ulusal hareketin başında olmalıyız.

Polonya içlerine yapılan zafer yürüyüşünün ve Komintern'in ikinci kongresinin yarattığı esrime almosferinde, vatanseverlik hislerinin de devrimci coşku kadar sarhoş edici ve sonuçları bakımından en az onun kadar kalıcı bir uyarıcı olduğu onaya çıktı.

Polonya savaşının, teknisyen ve bürokrat sıfatıyla Sovyet Hükümeti'nin hizmetine girmekte olan ve sayılan gittikçe artan eski resmi ve idari sınıflarla sağlanan tedrici uzlaşmaya kazandırdığı ivme de en az bunun

I. Japonya'nın müdahalesi, kısmen Rus Japon savaşının anılarını canlandırdığı için. kısmen de daha barız bir biçimde ülkelerim büyütme hırsından ilham aldığı için, vatanseverlik tepkilerinin uyanmasında, batılı itilaf Devletleri'nin müdahalesinden daha etkili olmuştur. Bu nedenle Japon birliklerinin kullanılması Moskova'daki İngiliz ve Amerikan temsilcilerince lasvip edilmemiştir.

2 ***Pravdn,*** **İR** Mayıs **1920;** o şualarda Rusya'yı ziyaret etmekle olan Ingılı; İşçi Panm heyeli "yeni bir milliyetçiliğin doğup büyüdüğüne" dikkat çekmişti ***(British Labour Delegation to Russia. 1920: Report*** **(1920),** s.**122).**

kadar önemliydi; bu uzlaşma sadece Sovyet amaç ve politikalarının eski hasımları tarafından şartlı olarak kabul edildiğine değil, bu amaç ve politikaların belli ölçüde bir zamanlar hor görülen geleneksel Rus hissiyatına asimile olduğuna da işaret eder.[3] Polonya savaşı aym zamanda, devrimci Kızıl Ordu'nun ulusal bir orduya dönüşmesindeki Önemli bir mihenk taşıydı. İç savaşı kazanan Kızıl Ordu, ikisi de imparatorluk genelkurmayında albay rütbesiyle çalışan, Kızıl Ordu'nun ilk iki başkomutanı olan Vat setis ve Sergey Karnenev gibi kıdemli subaylardan, yeni orduda parlak bir kariyer yapan ve bir yıl içinde generalliğe terfi eden Tukaçevskİ gibi alt rütbelilere kadar birçok farklı tipte eski Çarlık dönemi subay kadrolarından oluşmuştur. Troçki, Lenin'e 1919 yılının başlarında Kızıl Ordu'ya bu tür 30.000 subayın katılmış olduğunu söyleyince Lenin'in ne kadar şaşırdığını ve "her bir haine karşı güvenilir yüz kişi var" dediğini aktarır."

1919 Martında yapılan sekizinci parti kongresi, bu "askeri ıızmanlar"ın istihdam edilmesini ilıtiyailı bir şekilde onaylamış;[5] ve zafer kazanıldıktan sonra da bu uzmanların zaferdeki payı vurgulanmaya başlamıştı. 1920 Martı'nda Troçki, Kızıl Ordu'da Yudeniç'e karşı düzenlenen seferde çalışırken "beyazlar" tarafından ele geçirilip vurulan eski Çarlık generali Nikolayev için incelikli bir anma yazısı kaleme aldı.[6] 1920 Mayısı Vida Polonya savaşı patlak verince. Çar dönemindeki son başkomutan olan Brusilov Kızıl Ordu'nun hizmetinde olduğunu söyleyerek, ordunun organizasyonuna yardımcı olma yol ve araçlarını ele almak amacıyla eski Çarlık ordusunun önde gelen subaylarının katılacağı bir konferans düzenlenmesini leklif elti. Teklif Sovyet Hükümeti tarafından kabul edildi.[7]

3. Bkz. c, 1. s. 339 40. Rejimin ilk yıllarında "beyaz." göçmenlerin ona yönelltikleri or tak suçlama, Rus ulusal çıkarlarını komünist ideallere feda etmekti: Bu suçlamanın lipik bir ifadesi mesela. L. Pasvolski. *Russia in ıhe Fay East* (New York, 1922). s. 140 1'dc bulunabilir. Terslen yapılan suçlama, yani komünizmi Rus ulusal çıkarlarına feda etme suçlaması daha sonraları onaya çtknıışlır

4. L, Troçki, *Moya Jizn'* (Berlin. 193ü). c. II, s. lüO. Lenin bir nutkunda bu konuşmadan bahsetmişin *(Soçineniya,* c. XXIV, s. 65).

5. *VKP(B)* ı *Reztılyutsiyak* (1941), c. I, s. 302; Troçki cephede olduğu için kongrede askeri konularla ilgili raportörlük görevini üstlenen Sokolnikov, Kızıl Ordu'da "on binlerce eski uzman" bulunduğundan bahsediyordu *(Vos'moı S"ezd RKP (D)* i 1935). s. 148); kongredeki "askcıi muhalefet" eski subayların istihdam edilmesine katşı çıkmıyor, ama siyası komiserlerin onlar üzerindeki koıılrolüıü güçlendinneyc çalışıyordu

6. *Kommunist! çeşkii International,* No. 9 (22 Mart 1920), col. 1423 4; bu yazı L. Troçki, *Kak Vooruzhalas' Reeolyutsiya,* c. II (1924), l.s. 100'de yeniden basılmıştır; *a.g.e.,* c. 11, 1, s. 106 7'de benzer anma yazılan bulunur.

7. *A.g.e.,c.* II. II. s. 115; Brusilov'un öneriyi yapnğı mektup 7 Mayıs 1920 tarihli *Pray dada* yayımlandı.

Kızıl Ordu'**da** görev alan bu eski Çarlık dönemi subaylarını bilinçli ya da bilinçsiz olarak harekete geçiren farklı güdüler hakkında genelleme yapmak çok faydalı olmaz. Ama 1920 ilkbaharına gelindiğinde, ner §eve rağmen ülkelerinin yerleşik hükümeti olan kuruma ulusal bağlılık önemli bir rol oynamaya başlamışıı ve bu evrim, Rusya'nın geleneksel düşmanlarından ve işgalcilerinden birine, yani Polonyalılara karşı savaşa aktif olarak katılma fırsatıyla tamamlandı. Radek, 1920'nin sonlarında kaleme aldığı bir Sergey Kamenev övgüsünde, "üç yıl süren iç savaş sırasında, eski Çarlık subayları arasından Sovyel Hükümetİ'yle içlen içe birleşen bir elit kesim kristalize oldu" diyordu.[x] Ama etki burada **da** karşılıklıydı. Kızıl Ordu, eski Rus ordularının subaylarını bünyesine katarak ve bağlılıklarını kazanarak, kendisinin, Sovyet cumhuriyetinin ulusal ordusuna dönüşme evrimini hızlandırıyordu. Burada **da** Polonya savaşı geleneksel vatanseverliğin serpileceği bereketli bir loprak işlevi gördü.

Nitekim, 1920 sonbaharında, o uzun iç ve uluslararası savaş dönemi sona ererken, ulusal çıkarların savunulmasını vurgulayan ve ilkesel olarak bütün kapitalist ülkelere düşman bir politikadan kapitalist ülkelerle tek tek ya da toplu olarak karşılıklı menfaatler zemininde pazarlık yapmaya hazır olan bir politikaya geçişe karşılık gelen yeni bir dış politika anlayışına yol hazırlanıyordu. Gelgeldim, vurgudaki kaymayı, bakış açısının köklü bir biçimde tersine dönmesi olarak betimlemek abartılı olur. Nasıl eskisinde ulusal çıkarların gözetilmesi her zaman mevcut olduysa, yeni düzende de dünya devrimi arayışı ortadan hiçbir zaman kalkmış değildi. Hatta her iki politikanın da ulusal çıkan savunma yolları olduğunu vc birbirlerinin alternatifi olmaktan çok birbirlerini tamamladıklarını iddia etmek her zaman mümkündü. Sovyet rejimi iç savaşta yaşadığı ateşle imtihandan, kısmen kapitalist ülkelerdeki kitlelere yönelik devrimci propaganda sayesinde, kısmen de kapitalist dünyanın İçindeki karşılıklı kıskançlık ve husumetler sayesinde çıkabilmişse, buradan, hayatta kalmasının ve refahının sadece propagandayı devam ettirmeye değil, aynı zamanda söz konusu kıskançlık ve husumetleri beslemeye de dayalı olmayı sürdüreceği sonucunu çıkarmak makuldü. Nitekim, kapitalist dünyadaki işçilerin Sovyet aleyhtarı eylemlere artan muhalefeti ve ekonomik krizin boy göstermesinin, batı ülkelerini Sovyet Rusya'yla işbirliğine zor

8. K. Radek, ***Dk Auswärtige Politik Sowjet Russlands*** **(Hamburg, 1921). s. 67 8: kıa bıu iki yıl sonra yayımlanan Rusça çevirisinde *(Vmsnaya Politika Siwetskoy Roisıi.* 1923). bu pasaj allarım ışı ir.**

ladığı sıralarda, farklı ama aynı Ölçüde zorlayıcı güçler de Sovyel liderlerine kapitalist dünyayla işbirliğine dayalı yeni bir politikayı dayatıyorlardı. Lenİn, 1920 Kasımı'nda Moskova'daki bir parti konferansında yaptığı konuşmada yeni tınıyı belirledi:

Sadece soluklanacak bir yere değil, kapitalist ülkeler çerçevesi içinde temel önemde bir konum kazandığımız yeni bir aşamaya da sahibiz.

Bolşevikler "bütün dünyayı sırf Rusya'nın gücüyle dönüştürme vaadinde bulunmuşlar ya da kendilerinde böyle bir güç vehmetmişler" gibi davranmak saçmaydı:

Biz asla boylc bir çılgınlık yapma suçunu işlemedik: Her zaman, devrimimizin butun ülkelerin işçileri tarafından desteklendiği zaman zafer kazanacağını söyledik. Bize karşı kalkan kolu zayıflattıkları için sonuçta bizi yanıtı yamalak desteklediler, ama yine dc bize yardımcı oldular.[M]

Bir Sovyet cumhuriyetinin ya da bir Sovycı cumhuriyetleri grubunun, eski Çar imparatorluğunun toprakları üzerinde kapitalist bir dünya içindeki bir ada gibi tek başına bulunduğu anlayışı devrimin ilk günlerinde imkânsın diye görülüp reddedilen bir anlayıştı bu şekillenmeye başladı. Lenin konuşması sırasında iki kere, bu koşullarda Sovyet diplomasisinin önemli meşguliyetlerinden biri olması kaçınılmaz bir konuya dönüyordu;

Ekonomik ve askeri açıdan, kapitalist dünyadan zayıf kaldığımız sürece, şu kurala bağlı kalmalıyız: Emperyalistler arasındaki çelişki ve karşıtlıklardan yararlanacak kadar akıllı olmalıyız... Siyasi olarak, hasımlarımız arasındaki, son derece derin ekonomik sebeplerle açıklanan çatışmalardan yararlanmalıyız.[10]

Lcnin, daha önce de yaptığı gibi,[11] bu politikayı değişim değil süreklilik olarak betimliyordu. "Kapitalist ülkeler arasındaki ayrılıktan onların anlaşmalarım güçleştirecek ya da elimizden geldiğince geçici olarak İmkânsızlaşiıracak şekilde yararlanmak," diye ekliyordu bir ay sonra, "üç yıldır politikamızın temel çizgisi olmuştur."[13] Ama 1920 Kasım ve Aralığı'nda Lenin'in sergilediği endişeli ihtiyatlılık, aynı yılın başlarındaki beyanlarının iyimserliğiyle çarpıcı bir karşıtlık oluşturuyordu. Subay sınıfının ve eski burjuvazinin Bolşevik bayrağı allında toplanmalarının gösterdiği gibi, devrim siyasi açıdan pekişmişti. Ekonomik açıdan ise her zamankinden daha ümitsiz bir müşkülat İçindeydi, çünkü daha gelişmiş ülkelerin proletaryası onun yardımına koşmayı başaramamıştı. Ülke içinde

9. Lenin. Sorınfiıyı/. c. XXV. s 4KS-6. 10. *A.ee,* e. XXV, s 498,501.
11 Bkz. yukarıda s. 74-5. 12. Lenin. ***Snchinmyn.*** c. XXVI. s. ».

NEP'in koşullarını yaratmakta olan açmaz, aynı zamanda neredeyse fark edilmeyen bir biçimde, Sovyet Hükümeti'nin yabancı ülkelerle ilişkilerini de yeniden şekillendiriyordu.

Lenin artık kapitalist devletlerle uzlaşmanın zorunluluğu üzerinde düşünürken aklında öncelikle ve özellikle, en acilleri lokomotif ve makineler olmak üzere çok eksikliği hissedilen ihtiyaçları karşılamak amacıyla ithal **mallan** akışını teşvik ederek ekonomik güçlük ve belirsizlikleri gidereceği hesaplanan anlaşmalar vardı. Lenin o sıralarda şöyle yazıyordu:

> Kapitalist dünyanın kendine özgü özelliklerinden yararlanıp kapitalistlerin hammadde açgözlülüklerini sönıürerek kulağa hc ne kadar garip gelecekse de kapitalisıler arasındaki ekonomik konumumuzu güçlendirecek avantajlar elde edecek kadar akıllı olmalıyız.'*

Bu amaç ancak kapilalisi ülkelerle kapsamlı müzakereler yapılarak elde edilebilirdi. Ama o zamana kadar bu alanda kazanılan tek başarı 15 Mayıs 1Q20'de İsveç'le yapılan gayri resmi anlaşmaydı.[14] Polonya savaşının sonraki aşamalarında, geçen Şubaı Estonya'yla imzalanan anlaşmaya, Litvanya, Lcıonya ve Finlandiya ile yapılan anlaşmalar eklendi;[15] ama bu anlaşmalar ticari bir fayda sağlamaktan çok ticaret için kanallar açıyorlardı. 1920 Eylülü'ndc Litvinov Oslo'ya gidip Norveç HükümctI'yle ıı/un ticaret müzakereleri yaptı, ama sonuç elde edemedi.[16] En Önemlisi, İngiltere'yle yapılan hayan önemdeki müzakereler. Polonya anlaşmazlığı yüzünden lam manasıyla durmuştu. Krasin bir aylık aradan sonra Ağustos başlarında, bu kez Kamenev'in eşliğinde Londra'ya döndüğünde, atmosferin bütünüyle değişmiş olduğunu gördü. Lloyd George sadece Polonya'yı kurtarmakla ilgileniyordu:[17] Sovyet Rusya'ya düşman siyasi güçler yine yükselişteydi. Ticaret müzakerelerinin yeniden başlamasını önlemek için Polonya meselesiyle alakası olmayan önyargılar devreye sokuluyordu. 10 Eylül 1920'de. Rus hanedanının mücevherlerinin salısına karışmış olduğu, ***Daily Herald*** gazetesine ödeneklerin onun kanalıyla verildiği, yıkıcı "eylem konseyi"yle ilişkileri olduğu vc bir ay önce Polonya'ya önerilen koşullar konusunda Lloyd George'u yanılttığı suçla

\i.*UmttskiiSbonuk.c*. XX (19.121, s. 16°. 14. Bkz. yukarıda s. 167 8.

15.*SSSK. Shormk Duınuyıışçik DoKOi,>rov,c.* Ill (1924), No 35. s. 130 42.

16. Norveç Hükümetinin yayımladığı yazışmalar şurada lekrar yayımlanmıştır: *SKIÎCI Russı.1 [New* York), 25 Aralık 1920. s, 624 5.

17. Lloyd George Krasin ile Kamenev'i 4 Ağustos 1920'de kabul elli ve Kızıl Ordu'nun ilerleyişini durdurmaları için onlara baskı yaptı.

malanyla Kamenev'den ülkeyi terk etmesi istendi.[18] Bir hafta sonra, Krasin "Kamenev'in faaliyetleri"nde kendisinin sorumluluğu olmadığını açıklayan bir demeç verdi. Bir delegenin arkadaşına isnat edilen eylemleri tekzip edebildiği vç bu tekzibin tatmin edici bulunabildiği gerçekdışı bir durum yaşanıyordu. Ama o sıralarda Kızıl Ordu tam rical halindeydi ve Wränge) Güney Rusya'da taarruza başlamıştı. Kısa bir an için 1919 yazının hüsnü kuruntuları İngiliz politikasının dizginlerim bir kez daha eline geçirdi. Birkaç hafta önce, dünya devrimi bayrağı altında savaşan Kızıl Ordu'nun Avrupa'yı istila edeceğinden duyulan korkular, Krasin'le müzakereleri tekrar başlatma olasılığını kesinlikle devre dışı bırakıyordu. Şimdi ise Sovyet rejiminin Pilsudski ile Wrangel'in aynı anda gerçekleştirdikleri saldırılara teslim olmak üzere olduğu yolundaki umutlar, tamamıyla aynı sonuca yol açıyordu. Krasin'in sözleriyle: "Lloyd George Sovyet iktidarının Polonya alaylarının darbeleriyle çöküp çokmeyeceğİ ni görmek için bekliyordu."[1]" 1920 yalındaki kesinti sonbaharın ortalarına kadar uzadı.

Kısmen İngiltere'yle müzakerelerin çok ağır ilerlemesi yüzünden 1920 yazında Sovyet liderleri, yaklaşık iki yıldır İlk defa, dikkatlerini Amerika Birleşik Devlctleri'ne çevirdiler ve hemen hemen aynı sıralarda Amerikan resmi çevreleri de Sovyet Rusya'yla ticaret fırsatlarını yoklamaya başladılar. 1919 Kasımı'nda Dışişleri Bakanı Lansing, Amerika'nın Rusya'yla yapacağı ticareti finanse etmek için 100 milyon dolar sermayeli bir kurum yaratılmasını öneren gizli ıbaıeli bir müzekkere yazdı "" ve 1920 Martı'nda Krasin'in yakında Londra'yı ziyaret edeceğiyle ilgili haberler Amerikan Hükümeti'nin kıskanç araştırmalar yapmasına yol açtı.*[1] Gelgeldim 1920 boyunca Sovyet karşıtı güçler hâkimiyetlerini sürdürdüler. 1919 Aralığı'nda komünist oldukları bilinen ya da komünist olduklarından şüphelenilen 249 kişi New York'tan sınırdışı edilip Sovyet Rusya'ya gönderildi bu olay, o zamana kadar siyasi asiler İçin kayıtsız şartsız tımarhaneye kapatma hakkı tanıyan kesintisiz bir sicile sahip olan bir ülkede belli bir patırtı koparttı. Senato dış ilişkiler komitesi önünde Mar-

is. Kam<nev'iıı ülkeden ihraç edilmesi talebi **II** Eylül **1920** tarihli ***Times da,*** ona yöneltilen suçlamalar ise **üç** gün sonra yayımlandı; eylem konseyleri ve Polonya'ya önerilen koşullarla ilgili olay için bkz. yukarıda s. **167.**

19. L. B. Krasin. ***Voprosi\ıneşnei Torgovii \\92%),*** s. **279.**

20. ***Foreign Relations o/ the United Sûtes. 1920,*** **c. [11 (1936).** s, **443;** bu proje hakkında daha sonra herhangi bir şey duyulmadı,

2\.A.ge,c. 111. s. **706 7,**

tens'in sicili vc faaliyetleri hakkında yapılan bir kamu soruşturmasının ardından^[2] 1920 Martı'nda söz konusu kişinin sınırdışı edilmesiyle ilgili işlemlere başlandı.[23] Amerikan politikası. Sovyetler'in gözünde, muğlak ve sorunlu bir karakterde sürüyordu. ABD, bir karışmama politikası izlediğini ileri sürmesine rağmen, tıpkı diğer İtilaf Devletleri gibi Sovyet rejimine karşı yapılan iç savaşa müdahale eımişii. RSFSCye uygulanan ablukaya katıldığını inkâr etmiş, ama diğer bütün ülkeler gibi yurttaşlarının bu ülkeyle ticaret yapmasını önlemek için etkili adımlar atmıştı. 7 Temmuz 1920'de, ABD Hükümeti Sovyet Rusya'yla ticaret üzerindeki bütün kısıtlamaları kaldırdı, ama aynı zamanda Amerikan diplomatlarına ve konsolosluk görevlilerine. Amerikan yurttaşları ile bu ülke arasında "ticari ya da başka ilişkiler kurulmasına resmen ya da gayri resmi olarak, dolaylı ya da dolaysız olarak yardım eden ya da bu ilişkileri kolaylaştıran" hiçbir faaliyete girmeme talimatı verildi.[24] Son olarak 1920 Ağusto su'nda, Wilson'un son Dışişleri Bakanı olan Colby, İtalyan Hükümeti'nin sorduğu bir soruya cevap olarak, Amerika'nın tavrını sonradan yayımlanan ve uzun süre çok meşhur olan bir notada tanımlamıştı. "Rusya'nın bugünkü yöneticİleri"nin. "dost hükümeıler arasında yaygın olan İlişkilerin sürdürüleceği türden bir hükümet" olmadıkları söyleniyordu. Tam tersine, "sık sık ve açık açık yabancı devletlerle anlaşma ve taahhütler imzalamaya istekli oldukları, ama bu taahhütleri yerine getirme veya anlaşmaları uygulamaya koymaya hiç niyetleri olmadıklarlyla övünmüşlerdi." Üstelik, "Rusya'da Bolşevizm'İn varlığının, kendi yönelimlerinin idamesinin, diğer bütün büyük medeni ülkelerde devrimler olmasına bağlı olduğunu ve bağlı olmayı sürdürmesi gerektiğini beyan etmişler ve başka ülkelerde bu tür devrimci hareketleri desteklemek için. şüphesiz diplomatik yollar da dahil her yola başvurmaya niyetli olduklarını açıkça söylemişlerdir." Notaya Çiçerin'in yazdığı, ***kvestiya'da*** "Bir Burjuva Yalanının Çurülülmesi" başlığıyla yayımlanan ve Amerikan Dışişleri Bakanlı ğı'na Martens tarafından resmen iletilen bir karşı nota İle cevap verildi. Burada burjuva demokratik özgürlüğünün gerçekdışılığı hakkındaki mutat yorumlardan sonra, kendinden emin bir edayla Sovyet Rusya'nın taahhütlerini "hatla Rusya'ya şiddet yoluyla kabul ettirilen Brest Litovsk an

22. ***A.g.e,*** **c. III, s. 455 6.**

23. ***Senate Foreign Relations Committee: Russian Propaganda, Hearing... to invistigate Status and Activities of Ludwig C.A.K. Martens*** **f 1120); Marlens en nihayet 1921 Ocağı'nda sınırdışı edildi.**

24 ***Foreign Relations of the United States, 1920.c.*** (It **(1936).** s. **717 19.**

I asm ası nın gereklerini bile" her zaman sadakatle yerine getirmiş olduğu söyleniyor ve "Rus Hükümeti komünist literatürü yaymaktan kaçınmayı taahhüt ettiği gibi, yurtdışındaki bütün temsilcilerine de bu taahhüde titizlikle uymaları em red ilmektedir" deniyordu. Ama söz konusu metin, polemik mahiyetinde olmasına rağmen, gönül alıcı bir şekilde "yakın gelecekte Rusya ile ABD arasında normal ilişkiler tesis edileceği" umudunu dile getirerek bitiyordu.[25] On beş gün sonra, Troçki John Reed'le yaptığı bîr röportajda, Sovyet Rusya ile ABD arasında bir başka ortak çıkar zemini bulunduğunu altını çizerek İma etti:

> Burjuva hükümetleriyle birlikte yaşabiliriz, hatla çok geniş sınırlar içinde onlarla birlikte çalışabiliriz bile. Pasifik'teki h usu mel karşısındaki tavrımızın, Japonya ile ABD'nin bize karşı takınacakları tavır tarafından belirleneceği açıktır.[0]

İç savaşın hemen hemen sona erdiği, savaş komünizminin ekonomik baskılarının ülke içinde dayanılmaz gerilimler oluşturduğu, İngiltere ve batının diğer kapitalist ülkeleriyle ticari ilişkiler başlatmaya yönelik kararlı girişimlerin bir çıkmaza girmiş gibi göründüğü bu sıralarda, bir dizi olay, ilk olarak 19] 8 yılında müzakere edilen*[7] ve hiçbir zaman bütünüyle unutulmamış olan bir planın Sovyet Rusya'nın yabancı kapitalistlere imtiyazlar tanıma önerisinin aktif bir biçimde canlandırılmasına yol açtı. Sovyet Rusya'nın sınai kalkınması için dışarıdan gelecek sermayeye fena halde ihtiyaç duyduğu ve karşılık olarak da büyük ölçüde atıl duran doğal kaynaklarından başka önerecek bir şeyi olmadığı bir dönemde, yabancı sermayeyi söz konusu kaynaklardan yararlanma konusunda İmtiyaz tanımayı önererek çekme fikrinin devamlı tekerrür etmesi mantıklı bir durumdu; sırf Amerika'nın yatırımda bulunacak sermayeye sahip olması sayesinde değil, Amerika'nın Sovyet iktidarına karşı tezgâhlanan siyasi oyunlara diğer belli başlı kapitalist ülkeler kadar karışmamış olması nedeniyle de, düşüncelerin sürekli olarak en çok ümit vaat eden sermaye yatıamı kaynağı olarak AB D'ye dönmesi de mantıklıydı. 1918 Mayısı'n da Robins'e iletilen müzekkerede. Amerika'nın "doğu Sibirya'daki deniz altı zenginliklerinin, kömür ve diğer madenlerin işletilmesine ve Sibirya ile Rusya'nın Avrupa'da kalan bölgesinin kuzey kesimlerinde demiryolu

25. Colby'nin nolası ve Çiçerin'in cevabı *Foreign Relations of the United Stales, 1920,* c. Ill i 1936), s. 463 8,474 8'dedir; Çiçerin'in cevabı ilk olarak 10 Eylül 1920 tarihli *lives* riyada yayımlanmıştır.

26. L. Troçki, *Hai Voortahalas'Hevolyulsiya,* c. II (1924). S. 283.

27. Bkz. c. 2, s. 123 5.

ve deniz ulaşımı inşaatlarına aktif bir biçimde katılabileceği" söyleniyordu. Hem Kuzey Rusya'da hem de Don havzasında suyolları yapma projesi de Amerikan sermayesi İçin bir başka fırsat olarak zikrediliyordu ve "Amerika Birleşik Devletleri modern yöntemleri devreye sokarak bazı iyi bilinen geniş tarım arazilerinin geliştirilmesine de büyük Ölçekte katılıp karşılık olarak ürünlerin büyük bir kısmını alabilir" ifadesine yer veriyordu. [3] Sovyet Hükümetinin daha sonraları izlediği imtiyazlar tanıma programının tamamı, bu müzekkerede kabaca özetlenmiş durumdaydı.

Yabancılara imtiyazlar tanıma projesi bir süre Sovyel ekonomik politikasının ön sıralarında bekletildi, 1918 yazında Sovnarkom yabancılara hangi koşullarda İmtiyazlar verileceğini belirlemesi için bir komisyon görevlendirdi ve 1918 Eylülü'nde Lonıov, Vasenka'ya, Sol muhalefetin bu tür İmtiyazların "Rusya'nın sosyalist yapısıyla bağdaşmadığı" şeklindeki görüşlerine şiddetle karşı çıkan bir rapor gönderdi. Ama o sırada ortaya müstakbel bir yalınına çıkmadığı için konu o sıralarda pek güncel değildi, Vasenka da herhangi bir karar almaktan çekindi.[29] 1918 19 kışında Murmansk'tan başlayıp Kuzey Rusya üzerinden Sibirya'daki Ob nehrinin ağzına kadar uzanacak bir demiryolu inşaatı için Norveç ve "beyaz" Rusya'yla iddialı müzakereler başladığında, en öne çıkan pazarlık konusu, Kuzey Rusya'nın çok geniş bir bölgesi üzerinde kırk sekiz yıllık bir kereste imtiyazı tanıma meselesiydi. Lomov yine öneriyi hararetle savunuyordu. Öneri Sovnarkom tarafından ilkesel olarak onaylanıyordu. Ama projeye "beyazların" da dahil olması, onu muhalefet için kolay bir hedef haline getiriyordu. 1919 Martı'nda proje terk edildi ve projeyle irtibatlı bazı Sovyet yurttaşları rejim düşmanlarıyla işbirliği yapma suçlamasıyla tutuklandı.[10] Bu tarihten sonra. ıç savaşın ilerlemesi ve Sovyet Rusya'nın

28. ***Russian American Relations,*** **der. C. K. Cummings ve W. W. Pelil 0920), s. 211. Robins müzekkereyi, Rusya'ya bir ekonomik komisyon gönderilmesini savunan 1 Temmuz 1918 tarihi i bir raporla birlikle Dışişleri Bakanlığı'na sundu (a.jf. s 212 19); Wilson, kendisine Lansing tarafından ilelilen müzekkereye "bunlardan lyani önerilerden] sadece bazı pratik ayrıntılar konusunda ayn düşüyorum" notunu düşmüş; ama buradan bir şey çıkmamış {*Foreign Relations of the United States. The Lansing Papers. 1914 1910.* c. II (1940). s. 365 72).**

29. R. Labry. *Une Législation Communiste* (1920). s. 168 72'de Lomov'un raporunun lamamı çevrilmiştir; *Naıodnoe Kozyaistvo.* No. 12, 1918, s. 27.4 Şubaı 19l9'de İtilaf Devletlerİ'ne gönderilen. Pnnkipo davetinin kabul edildiği müzekkerede hem yabancılara imtiyazlar tanımaya hem de dış borçlan tanımaya hazır olunduğu belirtilmiştir (bkz. s. 110 1)

30. Çoğunluğu dönemin gazeteleri olan, bu olayla ilgili kaynaklar şurada alıntılanır: G. Gerschuni, *Die Kon:essionspolilik Sowjetrusslands* (1927), s. 33 7; projenin sağlam bir tl nansal desteğe sahip olup olmadığı belli değildir.

tecriı edilmişliğinin artmasıyla, savaş komünizminin kapitalist yöntem ve usullere gillikçe daha fazla anıipaıiyle yaklaşmasıyla birlikle,[31] imtiyazlar tanıma önerisi, hiçbir zaman resmen terk edilmese de. tavsatılmasına izin verildi. Bu öneri, ancak 1920 yazının sonlarında Lomov'un yazdığı ve manidar bir biçimde New York'ta çıkan Sovyet dergisinde çevirisi yayımlanan bir yazıyla birlikte tekrar gündeme geldi.[32]

1920 sonbaharında Vanderlip adlı bir Amerikalı gezgin Moskova'ya ulaştığında durum böyleydi. Vanderlip maden mühendisiydi ve yirmi yıl kadar önce bir arkadaşıyla beraber Kuzey Sakhalin ve Kamçatka'da yolculuğa çıkıp allın aramış, ama başarılı olamamıştı.[3'] Anlaşılan, aslında hiçbir bağlantısının olmadığı, kendisiyle aynı adı taşıyan bir bankerle karıştırılmış, o da bu hatayı düzeltmemiştir.[34] Ama 1920'de Moskova'da çok az sayıda Amerikalı vardı ve bütün Amerikalı işadamlarının adı da milyonere çıkmıştı. Vanderlip hemen son derece önemli ve nüfuzlu bir şahsiyet olarak kabul edildi. Farazi serveti ve statüsü, söylediklerine kulak kesi linmesİni garanti ediyordu. Lenin'e göre, Vanderlip, başta petrol ve neft yağı olmak üzere sahip olduğu maden kaynaklan Amerika'nın çok yakında Japonlarla yapacağı savaşla paha biçilmez bir değer taşıyacak olan Kamçatka'yı kiralama önerisiyle gelmiş ve bu öneriyi "Amerikan *ht* /ai'ırun o açık sözlülüğü, kinizmi ve kabalığı" ile ifade etmişti. Vanderlip'in açıklamasına bakılırsa, "partimiz"in, yani Cumhuriyetçiler'in yakında yapılacak başkanlık seçimini kazanmaları bekleniyordu ve Kam çatka'nın kiraya verilmesi öyle bir coşku yaratırdı ki Sovyet Hükümeti kesin tanınırdı.[35] O zamana kadar Kamçatka'ya doğal olarak Uzak Doğu

31. *Narodnoe Kozyaislvo,* No.7, 1919, s. 32'de yayımlanan bir yazıda yabanıllara ancak doğrudan doğruya devlet ya da belediye oıorileleri tarafından işletilmeleri kaçınılmaz olan ve bu yüzden de üzerlerinde lam bir kamu konlıolünun leminaı allına alınacağı ınşaal proie 1er ı (demıryollan. kanallar, elektrik sanlrallen vs) ıçm imtiyazlar verilmesi gerektiği ileri sürülüyordu.

32. 5.ınerft*î.t;a(NewYork), Il Eylül 1920, s. 254 35K; yazının çeviride belirtilmeyen özgün kaynağı bulunamadı.

33. W. B. Vanderlip ve H. B. Hulbert. *In Search of Siberian KlonJyke* (New York, 1903)'de bu yolculuk anlatılır.

34. Vanderlip'le Moskova'ya gidişinden önce görüşmüş olan bir Dışişleri Bakanlığı memurunun raporuna göre, Vanderlip Kalifomıya'daki bir şirket grubunu lemsil ediyormuş, ama grubun ilgisi. Amerikan ve Sovyeı hükümetleri arasında "bağlayıcı bir anlaşma" yapılmasına bağlı vmış (National Archives of ıhe United Slates. Record Group B61.fİ02, c. V, s. 2K/4).

35. Lenin. *Soçineniya,* c. XXV, s. 502 3: c. XXV|. s. 6; Sovyet resmi kaynaklanna ulaşabilen L. Fischer önerilen imtiyazın değerinin 3.000.000.000 dolar olduğunu söyler *(The Soviets in Ihe World Affairs* (1930), c I. s. 300j.

Cumhuriyeti'nin bir parçası gözüyle bakılıyordu. Ama neyse ki henüz sınır çizilmemişii. Kamçatka hızla yine Sovyel Hükümetine iade edildi.[w] O sıralarda bu uzak yarımadada herhangi bir gerçek otoritenin varolduğu söylenebil irse, bu da Japonya'dan uygulanan otoriteydi. Ama bu, önerinin Sovyet Hükümeti için taşıdığı cazibeyi azaltmıyordu; zaten Sovyetler'in Sibirya'daki Japon tecavüzlerine karşı Amerika'dan destek alma yolundaki (ne kadar ufak olursa olsun) herhangi bir şansı değerlendirmemeleri olacak iş değildi. Vanderlİp Moskova'dan ayrılmadan önce Lenin'le görüştü ve bir sözleşme imzalandı;[37] bu sözleşme 23 Ekim 1920'de Sov narkom'un kabul ettiği, imtiyazlar hakkındaki kararnameye ilham veren eıkenlerin en önde geleniydi. Kararnamede "Rusya'nın doğal zenginliklerinin kullanılması ve geliştirilmesi için" yabancı şirket veya kurumları devreye sokarak Rus ekonomisinin toparlanma oranının "kat be kat arttırılabileceği"ne dikkat çekiliyor ve öte yandan, "bazı Avrupa ülkelerinde, özellikle de ABD'de" hammadde kıtlığı ve sermaye fazlası olduğu belirtiliyordu: Bu da yabancı sermayeye imtiyazlar tanıması için Sovyet Hükümeti'ne daha şimdiden somut önerilerde bulunulmasına yol açmıştı. Sağlam ve güvenilir yabancı şirketlere bu tür imtiyazlar tanınabilirdi. Söz konusu şirketler karşılık olarak imtiyaz tanınan girişimin ürünlerinin belli bir oranını alacak ve bunları ihraç eime hakkına sahip olacaklardı. Yeterli bir kâr elde edilebilmesi İçin yeterli sürede imtiyazlar sağlanacak, kamulaştırma ve müsadereye karşı da garantiler verilecekti. Sovyet iş kanununun gerektirdiği koşullarda Sovyet işçileri istihdam edilebilirdi. Kararnameye, yabancı kapitalistlere verilebilecek imtiyazları içeren yetmiş İki maddelik bir liste eklendi: Bunlar Kuzey Rusya ve Sibirya'daki kereste imtiyazları, Sibirya'daki madencilik imtiyazları ve güneydoğu Rusya'daki tarım imtiyazlarından oluşuyordu.[3*]

NEP'i dış politika alanında onceleyen ve birçok sadık parti üyesi tarafından kuşkuyla karşılanan[39] kararname hemen bir sonuç doğurmadı.

.16. Sınırı çizen anlaşma Moskova'da IS Aralık 1920'de imzalandı *(RSFSR; SbornikDe krvuyusçik Dogovorov,* c. İM 1921), No. 53. s. 78 9).

37. Sözleşme. Sovyel tarafı adına Vesenka'nın başkanı şifalıyla Rikov tarafından imzalandı *(Trıidi IV Vsvrossiiskugo S"ezdu Sovetov Narodnogo Kozyaisivtı* (1921), s. 57); anlaşılan melin hiç basılmamış.

38. *Snbrımie Uzakonemt.* '920, No. 91,481. madde.

39. Özellikle sendikalarda güçlü olan muhalefet 1921 Mayısı'nda yapılan dördüncü Tüm Rusya Sendikalan Kongresi'nde dile getirildi; kongrede kürsüye konuyla ilgili en az 150 araştırma önergesi sunuldu *{Çervenyi Vsero.tsitskii S"ezd Proft ssional'nık Sf\ıı:ov (1921),* c. ((Pıenumı). 61). Sovyel işçilerinin yabancı ımıyaz sahipleri tarafından istihdam

Vanderlip anlaşmasında belirlenen ana koşul Amerikan başkanlık seçimlerini Cumhuriyetçiler'in kazanması çabucak gerçekleşmesine rağmen, proje ilerlemedi; ilginç bir biçimde "bütün bu hikâyenin emperya lisılerin politikasında belli bir rol oynadığı"na kani olan Lenin, yeni seçilen başkan Harding, Vanderlip imtiyazları ile İlgili hiçbir şey bilmediği yolunda bir demeç verince, güvendiği dağlara kar yağmış gibi oldu.[40] Ama Lenin'e göre, Vanderlip anlaşması ve imtiyazlar kararnamesi, ABD'yle Japonya'yı birbirine düşürmeye yönelik akıllıca bir hamle olmaktan, hatta halihazırdaki ekonomik sıkıntıyı giderecek bir çare olmaktan öle bir anlam taşıyordu; Sovyet Rusya'nın kapitalist bir dünya ekonomisi içindeki yerinin tanınması anlamına, gelecekte kapitalist devletlerle kurulacak ilişkilerin temeli anlamına geliyordu. Bir grup partili işçiye şöyle demişti;

İmtiyazlar İle ilgili 23 Kasım kararnamesini dikkatle tekrar tekrar okursanız, dünya ekonomisinin öneminin altını çizdiğimizi göreceksiniz: Bunu kasten yapıyoruz. Bu tartışılmaz Ölçüde doğru bir bakış açısıdır. Dünya ekonomisinin resio rc edilebilmesi için Rus hammaddelerinden yararlanmak şarttır... |VandcrlıpJ Rusya'ya güvenmek gerektiğini söylüyor. Ve şimdi Rusya bütün dünyanın önıınc çıkıp şunu ilan ediyor: Bizler dünya ekonomisinin res[orasyonunu üzerimize atıyoruz planımız budur.[41]

edilmesinden şaihclı bir durum çıkabileceği en başlan beri belliydi: Radek'in 1918 Mayısı'nda bel iriliği gibi, "gelecekte Rus topraklarında iki ayrı hukuk. Sovyet girişimlerinde çatışan ör.gür işçiler ıçiıı ayrı ve yabancı sermayenin girişimlerinde çalışan köleler içm ayn hukuk olmamalıdır" *(Trııdı 1 Vserossiııkogo S'ezd Sovetov Nar ıdnogo Kozyai.slı\<* 19IH. s. 22). *Slep»nov'an Ruısısche Korre.\pondenı.* c. Il, l.No. I 2 (Öcak Şubal 1921), s. 6S S7'de yayımlanan ve imlıya/ politikasını savunjn uzun yarı resmi yazısı şu kabulle başlıyordu: "Yabancı kapitalistlere imtiyazlar tanıma sorunu parti çevrelerinde huzursuzluk yaratıyor"; aynı yazınının *Komnntnisüçeskii International,* No. 16(31 Man 1921).col. 3515 22'de yayımlanan versiyonunda bu cümle yoklu, onun yerine sadece burjuvazinin kararnameden duyduğu "heyecan "dan bahsediliyoıdu.

40. Lenin. *Soçineniya.* c. XXV. ı,. 505, Sovyet Rusya'nın ilk mıtyoncr ziyaretçiM Vanderlip e f sape si uzun sure devam etti: Lenin'in eserlerinin ikinci basımının biyografik endeksi ziyaretçiyi banker ve sanayici F. A. Vanderlip olarak gusletmeyi sürdürür *{a.g.e.,* c. XXV, s. 652; Lenin de E A. Vanderlip'in *What Happened to Europe* kitabından bahsederek aynı hatayı yapar, *a.g.e.,* c. XXV, s. 502). L. Reisıter, *Sobranie. Soçiıenii* (1928), c. I, s. 214 IS'de ve hatta daha sonraları bu yazının *Oktober* (1930). s. 287 °3'lc yayımlanan Almanca çevrisinde imtiyazlar için Lenin'e yalvaran ve terslenmeye kulak asmayan çok güçlü Amerikan milyonerinden dem vuran izlenimci bir eskiz, görülür; buna gore. Vanderlip Moskova'dan, yazarın onunla karşılaştığı Afganistan'a gitmiş. 1921 Martının başlarında dönerken de Moskova üzerinden geçmiş (bkz. aşağıda s 3I9(.

41. Lenin. *Soçineniya, e.* XXV, s. 507. Birkaç hafta sonra Lenin bu ükri daha da geliştirdi: "Traktörlerle geliştirilebilecek yüz binlerce çiftliğimiz var, sizin traktörleriniz, petrolünüz ve eğitimli tamircileriniz var; biz bütün halklara ki bunlara kapitalist Ülkelerin halkları da dahildir, ulusal ekonomimizi restore etmeyi ve bülün halkları açlıktan kurtarmayı

Bu uzun vadeli bir görüştü; Lenin daha sonraki tarihlerde aynı argümanı etkili bir biçimde kullanacaktı. Ama o an için, Sovyet ekonomik politikasına hâlâ savaş komünizminin yön verdiği bir ortamda, yeni yaklaşım vakitsizdi ve imtiyazlar kararnamesi çok erken çıkarılmıştı. Altı ay sonra Lenin yabancı kapitalistlerden yeterince ciddi hiçbir Öneri gelmediği için tek bir imtiyaz bile tanınmadığını itiraf etmek zorunda kaldı.[42]

Sovyet Polonya savaşında durumun tersine dönmesi ve Kamenev'e karşı başlatılan kampanya,[41] Londra'da yapılan İngiliz Sovyet tİcarel müzakerelerinin kesilmesini 1920 sonbaharının ortalarına kadar uzatırken, Krasin arada geçen siyasi ilişkisizlik ve resmi aylaklık dönemini bütünüyle boşa harcamadı. Hemen İngiltere'nin sanayi çevrelerini yoklamaya başladı, Sovyet hiyerarşisinde önemli bir konum işgal etmiş tek büyük işadamı olmasının gcıirdiği avantajlardan yararlanabiliyordu. Resmi müzakerelerin askıya alındığı o ölü dönemde. Krasin çok sayıda İngiliz **sir**keli ile muvakkat görüşmeler yaptı. Bizzat kendisi üç örnek zikreder 500 otomobil arzı için Slough mühendislik sirkeliyle, "İngiltere'yle ticaret yapacak bir İngiliz Rus şirketi oluşturmak" amacıyla Marconi şirketiyle ve Rus lokomotiflerinin onarılması İçin usule uygun bir sözleşme yapmak amacıyla Newcastle'daki Armstrong!ar'la görüşmeler yaptı. İşlerdeki durgunluğun ve işsizliğin gittikçe arttığı bir dönemde bu yüklü siparişler son derece cazipti. Krasin geniş bir alana ağ attı. Faaliyetlerinin sonucunda "çeşitli sanayi çevrelerinin İngiliz Dışişleri Bakanlığı ve Lloyd George üzerinde baskı kurduklarını" ve "müzakereler tekrar başladığında Rus heyetinin ardında İngiliz 'Cily'sindeki epey güçlü bir grup olduğunu" iddia ediyordu.[44] Geçen altı ayda ekonomik krizin ağırlaşması, RSFSC ile ticaretin genişlemesinin İngiltere'nin ekonomik güçlükleri-ni hafifletmeye yardım edeceğini savunanların ellerini güçlendirmişti kesinlikle. Bir yıl önce Rusya'dan gelecek mallar üzerinde olan vurgu, artık Rus pazarlarına kaymıştı; Krasin de etkili İngiliz şirketlerine yüklü Rus siparişleri verilmesi olasılığını ustalıkla kullandı. 1920 Ekimi'nde Londra'da bir Sovyel ticaret şirketi Arcos (Tüm Rusya Kooperatif Cemiyeti) adıyla kuruldu. Şirket kuruluşundan sonraki ilk üç ayda İngiltere'de lop

pol iti kam izm köse taşı haline gelirmeyi öneriyoruz" *(tı.g.r* . c. XXVI, s. 20) Bir yıl sonra Sovyel Rusya açlığın pençesindeydi ve ABD'den yardım alıyordu,

42. *A.g.e.*, c. XXVI, s. 390. 43. Bkz. yukarıda s. 260 1.

44. L. B. Krasin, *Voprvsi y'iaeşnei Tnıgovli* (1928). s. 279 80; bu kitap, Krasİn'in o sıralarda yazdığı bir başka yazıyla (h(fz. yukarıda s. 158. not 501 birlikte müzakerelerle ilgili en iyi kaynaktır.

lam değeri yaklaşık 2.000.000 poundu buları mal siparişi verdi.[45]

1920 Kasımı'nda resmi müzakerelerin yolu bir kez daha açıldı. Sovyetler'in Ekim'de Polonya'yla imzaladığı ateşkesten birkaç hafta sonra Wrangel karşısında tam bir zafer kazanıldı. İngiliz politikası, Polonya'ya yönelik tehdit yüzünden alarma geçmiş olsa da, Polonya'nın Doğu Avrupa'da Fransa himayesinde giriştiği askeri maceralara hiçbir zaman olumlu bakmamıştı ve pek etkileyici bir şahsiyet sayılamayacak olan Wrangel, İngiliz askeri ve Muhafazakâr çevrelerinde bile, bir zamanlar Denikin ve Kolçak için duyulan heyecanı yaraımayı başaramamıştı. İngiliz Hükümeti, Ağustos ayında Wrangel'in hükümetini tanıyan Fransa'yı izlemeyi reddetti ve iki ay sonra Wrangel'in orduları geri çekilmeye başladığında, hâlâ Karadeniz'de bulunan İngiliz kuvvetleri Fransızlara kurtarma işinde yardımcı olmaya yanaşmadı.[46] Geçen Mayıs'la Krasin'i Londra'ya getiren Lloyd George politikası yine su yüzüne çıkıyordu. Krasin'in 6 Kasım 1920'de Curzon'a yazdığı, bitmez tükenmez ertelemeleri protesto eden notla hareket tekrar başladı.[47] 18 Kasım 1920'de Lloyd George Avam Ka ınarası'na, Kabine'nin Sovyet heyetine gönderilmek üzere bir taslak geliştirmiş olduğunu söyledi; taslak on gün sonra Krasin'e iletildi. O andan sonra makul bir hızla ilerleyen tartışmalar, ticaretle ilgili fiili meselelerden çok daha fazla, anlaşmanın, Sovyet Hükümeti'nin özellikle Asya halkları arasında İngiliz Imparaıorluğu aleyhinde propaganda yapmaktan kaçınmasıyla ilgili ek koşullarından biri etrafında döndü. Bir noktada İngiliz Hükümeti, Sovyet Hükümeti'nin İngiliz aleyhtarı propagandadan uzak durma taahhüdünde bulunacağı bölgeler arasına Küçük Asya İle Kafkaslar'ı da katmayı istedi, ama en sonunda "Hindistan ve bağımsız Afganistan devleti" hariç "Asya halkları"nı tek tek zikretmekten vazgeçmeyi kabul etti. Sovyet tarafı için başlıca iki güçlük İngiltere'nin ithal etliği Sovyel inallarının eski sahiplerinin dava açmaları tehlikesi ve altın ablukası denen sorundu. Sovyel heyeti İngiltere'deki Sovyel mallarını eskiden bunların sahihi olduklarını iddia edebilecek kişilere karşı koruyacak yasalar çıkarılmasını isledi, ama onlara, İngiliz Hükümeti'nin anlaşmanın imzalanmasının Sovyet Hükümeti'nin ***de facto*** tanınması demek olacağı şeklindeki beyanının, bu tür iddialara karşı etkili bir önlem oluş

45. ***Russian Information and Review,*** **No. I, 1 Ekim 1921, s, 19.**

46. Narkomindel'in dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne verdiği yıllık raporda da dikkat çekilen bu ayrımı anlaşılan Moskova'da bir elki yaralmıslı ***(Godovoy Otçet NKIDUX S"e:du Sovetae*** **(1921). s. 4).**

47. Klıyuçnikov i Sabanın. ***Mezdunarodnaya Politik,!,*** **c. III. I (1928). s. 70 2.**

tumıasının beklenebileceği teminatı verildi; mahkemeler aksi yönde kararlar aldıkları takdirde, İngiliz Hükümeti güçlüğü çözmenin başka yollarını bulmayı taahhüt ediyordu.[48] Altın ablukası konusunda İse, İngiliz yetkililer, belli formalitelere tabî olmak şartıyla, Sovyet altınını tam değeri üzerinden almayı kabul ettiler.[49] 1920 Aralığı'nda Lenin anlaşmaya varmakta yaşanan gecikmeyi "İngiliz burjuvazisinin gerici kesimlerine ve resmi askeri kliğe" bağladı ve Sovyet politikasının "İngiltere'ye azami imtiyazlar tanıma çizgisinde ilerlediğini" ilan etti.[50] Bu çabalar en nihayet başarıya ulaştı. 16 Mart 1921'de anlaşma Londra'da Krastn ve İngiliz Maliye Bakanı Horne tarafından imzalandı.[51] Anlaşmanın önkoşullarından biri, düşmanca propagandalara karşı o zamana kadar geliştirilmiş en incelikli şartlı:

İki laraf da birbirlerine karşı düşmanca eylem ya da taahhütlere girmekten vc kendi sınırları dışında sırasıyla İngiliz İmparatorluğu'nun veya Rus Sovycl Cumhuriyeti'nin kurumlarına karşı dolaylı ya da dolaysız olarak resmi propaganda faaliyeti yapmaktan kaçınacaklardır; daha özelde Rus Sovyeı Hükümeti, özelikle Hindistan'da vc bağımsız Afganistan devletinde, Asya'daki halklardan herhangi birini İngiliz Çıkarlarına veya İngiliz İmparatorluğuna karşı herhangi bir düşmanca eyleme girmesi için teşvik cimeyc yönelik askeri, diplomatik ya da başka türlü bir eylem veya propagandada bulunma girişimlerinden kaçınacaktır. İngiliz Hükümeti de eski Rus İmparatorluğu'nun bir parçası iken artık bağımsız olan ülkeler konusunda Rus Sovyet Hükümetİ'ne benzer bir taahhütte bulunmakladır.

İngiltere Rusya'dan gelen veya ithal edilen altın, fon. tahvil ya da malları müsadere etmeyeceğine ya da sahiplenmeyeceğine söz veriyordu: Herhangi bir mahkeme böyle bîr müsadere emri verecek olursa, Sovyet Hükümeti anlaşmayı sona erdirebilirdi. Sovyet Hükümeti "Rusya'ya mal veya hizmet tedarik etmiş oldukları halde, karşılığında para alamamış

48. L. B KtiKm, *Voprosi Mnesıiei Torgovli* (19281, s. 2B0 81. Anlatmanın imzalanmasından sonr.t. Lloyd George Avam Kamarası'nda, anlaşmanın Sovyet Hukumeti'm "Rusya'nın *de facia* hükümeti" olarak tanıdığını, "zaten buna da şüphe olmadığını" söyledi *(House of Communs: illi Series,* c. CXXXIX, s, 2506); daha sonra mahkemelerde Sovyet mallarına gereken korumayı sağladılar.

49. ABD de 18 Aralık 1920'de Rus altınıyla yapılan işlemler üzerindeki butun kısıtlamaları kaldırarak hemen İngiltere'vi takip etti *(Foreign Relations of tiw United* Stores. *1920.* c. Ill (19.16). s. 724)

50. Lenın. *Si\ineniva.* c. XXVI, s. 12 13.

51. *RSFSR Sbornik Deistvuyuşcik Dogovorov.* c. II (1921), No. 45. s. IK 23; *Trade Agreement between his Britannic Majesty's Government and the Government of the Russian Socialist Federal Soviet Republic.* Cmd 1207 (1921): Anlaşma yalnızca İngilizce olarak imzalandı, ama yapılacak olan Rusça çeviri de İngilizce metinle aynı ölçüde geçerli kabul edilecekti.

öze) şirketlere tazminat ödeme" sorumluluğunu ilkesel olarak kabul ediyordu; bu tür hak taleplerinin çözüme bağlanması ileride yapılacak bir anlaşmaya havale edildi. Aralarında usule uygun diplomatik İlişkiler olmadığı için iki taraf da öbüründen resmi bir temsilci kabul edecekti. Anlaşmanın imzalanmasıyla aynı anda, Krasin'e "Sovyet Hükümeti'nin Hindistan ve Afganistan'da yürüttüğü, anlaşma hükümleriyle bağdaşmayan faaliyetler"e dair bir dizi ayrıntılı suçlama içeren. Home imzalı bir mektup verildi. Bu mektup, İngiltere'nin anlaşmadan kazanmayı umduğu başlıca ***quid pro quo'yu*** hatırlatma işlevini görüyordu.[52]

İngiliz Sovyet anlaşması, Lenin'in onuncu parti kongresinde Yeni Ekonomik Politika'nın (NEP) temeli olan, tarım ürünleri üzerine konacak ayni vergi önerisini getirmesinden tam bir hafta sonra imzalandı. NEP gibi bu anlaşmaya da farklı bakış açılarından ya istikrar kazanma ya da geri çekilme süreci içinde atılmış bir adım gözüyle bakılabilirdi. Bir yıl sonra lKKl'nın aldığı bir kararda, NEP "proleter devleiıni uluslararası ilişkiler zincirine dahil etme görevine bulunan çözümün ifadesi" olarak savunulmuştur.[53] Bu sözleri, 16 Man 1921 tarihli İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının amacını tarif etmek için kullanmak daha uygun düşerdi. İngiliz Sovyet ticaret anlaşması, Çiçerin'in tabiriyle, "Sovyet dış politikasında bir dönüm noktası"ydı, NEP'in ülke politikasında bir dönüm noktası olmasıyla aynı şekilde ve aynı nedenlerle. Kanaatkârlık politikasını gerektiren ve uzun vadeli düşünmeye zaman bırakmayan iç savaşın aciliydi bilmişti; ülke ümitsiz denecek ölçüde müşkül bir vaziyetteydi: Yeniden inşaya ihtiyaç vardı vc görünüşte devrimci ilkelerden taviz verme pahasına bile olsa, sadece köylüye değil, yabancı kapitalist dünyaya da imtiyazlar tanınması gerekiyordu. Anlaşmanın imzalanmasından bir ay sonra Lenin bir yıl Önce kullandığı bir metafora geri döndü:

> Peş peşe pencereler açmamız önemlidir... Bu anlaşma sayesinde kesinlikle bir pencere açmış olduk.[5]^

Kapitalist ülkelerle barışçı işbirliği yoluyla ekonomiyi yeniden inşa etmeye yönelik o elzem "nefes alma" politikasında bir başlangıç yapılmıştı.

52. Mektup 17 Mart 1921 larihli *The Times'da* yayımlandı, ama resmen hiç yayımlanmamış gibi görünüyor: Meklubun Rusça versiyonu *Anglo Sovelskie Olnoşeniya. 1917* / 927(l°27), s. K irdedir.

53. *Kommunistiçeakn Imernaısıvnat* v *Dokumcnml* (1933). s. 272.

54. *Leiunskii Simimi,* e. XX (1932). I. Mayskı. *Vin.şmıy.ı Ptılutku RSFSR, 1917 192:* {1922). s. I03'te anlaşma "dünya siyaseti arenasına açılan bir kapı" olarak adlandırılır.

Sovyel Hükümeti'nin doğu pol **i** likaların da da lam tamına aynı anda aynı sonuca ulaşıldı. Bacıda olduğu gibi doğuda da, 1920 sonbaharı dünya devriminin Sovyel dış politikasının itici gücü, Komintem'in de bu devrimin başlıca aracı olarak çok öne çıktığı dönemlerdi ve bunun ardından belli bir lepki geldi. Moskova'nın, ulusal ve sosyalist devrim süreçleri yoluyla, doğunun ezilen kitlelerinin kurtarıcısı olduğu fikrinden vazgeçilmedi. Ama bu fikir, Moskova'nın insanlığın devrimci özlemlerinin savunucusu ve ambarı olarak kalmakla birlikte, bu arada kapitalist dünyanın büyük devletleri arasındaki yerini almak zorunda olan bir hükümetin merkezi olduğu fikrinin yanında ikincilleşmcye başladı. Baku kongresinde bu yaklaşan değişimin semptomları görülmemiş değildi ve 1920 21 kışında devrim ihtimallerinin zayıflamasıyla birlikte bu değişim güç kazandı. Ülke meselelerinde Yeni Ekonomi Politikası'na. Avrupa meselelerinde ise Ingiliz Sovycı ticaret anlaşmasına yol açmış olan güçler neredeyse aynı sıralarda doğu ülkeleriyle 26 Şubat 1921'de İran'la, 28 Şubat'ta Afganisıan'la ve 16 Mart'ta Türkiye'yle yapılan bir dizi anlaşmayla zirveye çıktı. Moskova ile dış dünya arasındaki ilişkilerin ağırlıkla bir hükümet temeline oturtulması sürecinin daha ileri bir aşamasıydı bu.

Sovyetlerin Afganlar'la ilişkileri bunlar arasında en az karmaşık olanıydı, çünkü orada komünist bir hareket olmadığı gibi, olacağı da yoklu ve Moskova ulusal hükümete başka hiçbir şey düşünmek durumunda kalmadan destek verebiliyordu. 1920'nin başlarında öldürülen Bravin'in yerine Sovyet temsilcisi olarak Surits **Kabil'e** geldi. Daha önemlisi, tıpkı Talat ve Enver gibi, 1918'deki yenilgiden sonra Almanya'ya sığınmış vc sonraları yolu Moskova'ya düşmüş Jön Türk liderlerinden biri olan Cemal Paşa, Kral Amanullah tarafından siyasi danışman sıfatıyla Kabil'e davet edildi bu adım muhtemelen Sovyetler'in teşvikiyle atılmıştı.[5]* Her halükârda bu gelişme, Sovyet Hükümeti'nin Asya'da anti emperya list bir Müslüman bloğu oluşturma hevesleriyle gayet uyumluydu; Cemal Paşa da Afganlar'ın Moskova karşısında duydukları şüpheleri gidermekte önemli bir rol oynamış gibi görünüyor.''[6] İngilizlerin. Afganistan'daki

55. ***Diplomaıiçcskii Slovar*** **.c. I (1948), s. 554. Cemal Paşa maddesi; L. Fischer.** ***The Soviets in the Werl./ Affairs*** **(I9J0). c I. s. 385'te, "Cemal Paşanın dikkatini Kabil'e Moskova'nın yöneldiği" söylenir Cemal Paşanın 1920 Ekımi'nde Kabil'e lorenle celisi** ***Novyı Vos lok*****, c. II (1922), *. 2924'le anlalılır**

56. Amanullah'ın 1920 Aral ığı'nda Lenin'e yolladığı bir mektubun şu pasajı içerdiği söylenir: "Cemal Paşa Hazretleri bize, Sovyel cumhuriyetinin bütün doğu dünyasının kurtuluşuyla ilgili butun asil fikirlerini ve niyetlerini ve bu hükümetin Türk Hükümeti ile bir ittifak

Sovyel faaliyetlerinden ve Hindistan'ın İngiliz egemenliği altındaki bölgelerinin saldırıya açık sınırlarına yönelik tehditlerinden duydukları kaygılar o sıralarda iyice artmıştı. Öte yandan Sovyet Afgan ilişkileri de sıkıntısız sayılmazdı. 1920 EylüTü'nde, tahtından indirilip başkentinden Bolşevikler'in desteklediği bir "genç Buhara" hareketi[57] tarafından kovulan Buhara emiri, Afgan Hükümeti'nin konuğu olarak **Kabil**'e sığınınca Moskova'da kaçınılmaz olarak bir huzursuzluk yaşandı.[58] Bu mesele ve Afganlar'ın Doğu Türkistan'daki Sovyel toprakları üzerinde güttüğü iddia edilen planlardan kaynaklanan başka meseleler yüzünden yaşanan sürtüşmeler, taslak metninin 1920 Eylülünde kabul edildiği söylenen Sovyet Afgan anlaşmasının imzalanmasını geciktirmiş gibi görünüyor.[59] 1921 Ocağında Cemal Paşa Berlin'i ziyaret etmek üzere ayrıldığı **Kabil**'e bir daha hiç dönemedi (dönüş yolunda bir Ermeni tarafından Tiflis'te öldürüldü) ve aynı ay **Kabil'e** yeni ve aktif bir İngiliz elçi geldi. Bu gelişmenin İngiliz baskısının canlanmasını önceden haber vermiş ve Afgan Hükümeıi'ni de bir karşı ağırlık bulmanın aciliyetİne ikna elnıiş olduğu söylenebilir; aynı zamanda bu gelişme Moskova'da gittikçe güçlenen bir arzuyla, Avrupa'da olduğu gibi Asya'da da Sovyet ilişkilerine istikrar kazandırma arzusuyla da örtüşüyordu. 28 Şubat 1921'de Sovyet Afgan anlaşması Moskova'da imzalandı.[60] bunun hemen ardından, ertesi gün de yine Moskova'da bir Türk Afgan ittifak anlaşması İmzalandı.[61]

Sovyet Afgan anlaşması iki ülke arasında resmi diplomatik ilişkiler kuruyor ve böylece Afganistan'ın bağımsız bir devlet statüsüne sahip olduğunu açıkça onaylıyordu. Ayrıca Afganistan'ın RSFSC'de yedi, RSFSC'

kurduğunu anlam" *(Asie Française,* Kasım 1921, s. 421): L. Fischer. *The Soviets in the WorldAffairs* (I930), c. I. s. 385'egöıe 'Afganistan anayasası büyük ölçüde Cemal Paşanın eseriydi "ive yine "Afgan ordusunun organizasyonuna da yardım eımışlı". Afovvı liırt'l. c. ti (19221. s. 294'te bir yazar söyle *der.* "RSFSC ile Ankara arasındaki doslane ilişkiler RSFSC'nin Kabil'deki politikasının başarılı olmasına kısmen yardımcı olmuştur."

57. Bkz. *c.* I.s. 307 8.

58. *Revue du Monde Musulman,* c. LI (1922). s. 221.226.

59. I. Mayski. *Vineşnaya Politika RSFSR. 1917 1922* (1922). s. 145; *Diplomatiçeskii Slovar,* c. Il (1950), s. 694. Sovelsko Afganskie Dogovory i Soglaşeniya maddesi.

60. *RSFSR: Sbornik Deistvuyusçik Dogovorov,* c. Il (1921), No. 44, s. 15 17.

61. Türk Afgan anlaşması ilginç bir belgedir. "İki kardeş ülke ve milleı" arasındaki "asırlık ahlaki birlik ve tabii i(tifak"!an bahseder ve bir yerde de Allah'ın takdirinden dem vurur, ama esasen iki ülke arasında "herhangi bir emperyalist devletin" iki ülkeden birine saldırması ıhı ima line karşı imzalanan bir karşılıklı yardım mukavel esidir, Türkiye "Afganistan'a askeri bakımdan yardımcı olma ve öğretmenlerle subaylar gönderme" sözü verir İki taraf da "Hive ve Buhara devletlerinin bağımsızlığını tanır" *(British and Foreign State Papers,* c. CXV11I (1926), s. 10 11).

nin de Afganistan'da beş konsolosluğu olacaktı. Taraflar "doğu halklarının kurtuluşu" konusunda fikir birliği içinde olduklarını beyan ettiler ve Sovyet Rusya, Afganistan'ın on dokuzuncu yüzyılda baskı altında Rusya'ya veya Buhara'ya bıraktığı topraklan, yapılacak plebisitten de bu yönde bir oy çıkarsa Afganistan'a geri vermeyi vaat etti. Teknik ve finan sal yardım sözleri de verildi. Afganlar'ın bakış açısından anlaşma uluslararası ilişkilerde resmi bağımsızlık yolunda kaydedilen dikkate değer bir ilerlemeydi ve ileride İngiltere ile yapacağı pazarlıklarda Afgan Hükümeti'nin elini güçlendirecek şekilde düzenlenmişti. Sovyetler'in bakış açısından, Orta Asya'da Sovyet iktidarı ve prestijinin tanınmasının bir sonraki aşamasına karşılık geliyor ve İngiltere'ye karşı saldırı ve savunma eylemlerine girişmek için yeni fırsatlar sunuyordu. İngiliz Hükümeti, Doğu Afganistan'da açılması Önerilen Sovyet konsolosluklarının İngiliz aleyhtarı propaganda yapmak dışında bir işlevi olamayacağını düşünüyor; anlaşmanın yazılı olmayan maddelerinden birinin, Afganistan üzerinden Hindu kabilelerine silah nakliyatı yapılmasına izin verdiğinden şüpheleniyor ve bülün bu olup bitenlere "Afganistan üzerinden Hindistan'ın barışına yönelik saldırılar için zemin hazırlama" girişimi gözüyle bakıyordu.[62] Bu suçlamalardan bazdan yanlış ya da abartılı olsa vc Sovyet politikasının gündeminde Hindistan'a karşı örgütlü bir kampanya düzenlemek bulunmasa bile. bu politikanın esası, o sıralarda İngiliz emperyalizmini kınamak vc Asya topraklarında İngiliz otoritesinin lesis edilmiş olduğu her yerde sorun çıkarmaktı. Bütün bunlarda önemli olan, dünya devrimi propagandasının genişletilmesi değil, Sovyet Rusya'nın. Çarlık Rusyası'nın oynadığı geleneksel, Orta Asya'da İngiltere'nin başlıca rakibi olma rolünü devralmasıydı.

İran'daki olaylar aynı uzlaşma ve tahkim yolu üzerinde ama daha yavaş ve kesintili olarak gelişiyordu. Sovyet politikasının 1920 yazındaki tereddüdü[63] hemen kaybolmadı. Ne idüğü belirsiz Küçük Han Gilan'da Sovyetler'den destek almayı sürdürdü. Yine de, 1920 yazında Moskova ile Tahran arasında ***rapprochement*** politikası ağırlık kazanmaya başladı.[64] İran Komünist Panisi'nin zaten pek ciddi olmayan faaliyetleri diz

62. Horne'un Krasin e yazdığı 16 Mart 1921 tarihli meklup (bkz. yukandas. 271); mektup yazıldığı sırada anlaşmanın metni henüz Londra'da bilinmiyordu.

63. Bkz. yukarıda s. 230 1.

64. Martçenko 1920 sonbahannda. Bolşevik le Kin "Küçük Han aleyhtarı bir çizgi benimsedikleri "ni ve "ona savaş açlıklan'm kaydediyordu *(Revue du Monde Musulman,* e. LU (1922), s. 105.

girilendi. Parlinin merkez komitesi, 22 Ekim 1920'de İran'da devrimin ancak burjuvazinin gelişimi tamamlandı Man sonra mümkün olduğunu beyan etmeye ikna edildi;[63] bu da yabancı kapitalistleri defedip yerlerine geçmeyi uman, yükselişteki İran burjuvazisi ile bir İttifakın yolunu açtı. Birkaç gün sonra, bir Sovyet İran anlaşmasının müzakerelerini başlatmak üzere Moskova'ya bir İran heyeti geldi. Bu müzakereler kış boyu sürdü. Gilan sorunu en ciddi engel olarak ortaya çıktı ve Karahan 22 Ocak 1921'de Sovyet birliklerinin ancak ve ancak İngiliz birlikleri İran toprağını terk ettikleri zaman çekileceğini ilan etti.[0]" 1921 Şubatı'nda Tahran'da yapılan bir darbeyle iktidara, Türk Mustafa Kemal ile Afgan Amanullah'ın İranlı muadili Rıza Han geldi; Rıza Han kısa sürede eski rejimin kalıntılarına karşı radikal ilkeler uygulayan, ama sosyalizm ya da komünizmle en ufak bir İlgisi bulunan her şeye kesinlikle karşı olan ve ülkedeki komünistlere amansızca zulmeden milliyetçi bir diktatör olduğunu gösterdi. Darbe yüzünden, o sıralarda zirve noktasına çıkmış olan Moskova'daki müzakereleri değiştirecek bir şey olmadı. Sovyeı İran anlaşması 26 Şubat 1921'de imzalandı."[7]

Sovyet İran anlaşması o sıralarda doğu ülkeleriyle imzalanan üç anlaşmanın en ayrıntılı olanıydı bu da İran'ın Sovyel Rusya'nın dış ilişkilerinde ne denli önemli bir yer tuttuğunu gösteriyordu. Anlaşmanın önemli bir kısmını eski beyanların özetlenmesi işgal ediyordu. Sovyet Hükümeti "İran ulusunun haklarının zararına" olan daha once imzalanmış bütün anlaşmaları hükümsüz ilan etti; "Çarlık rejiminin Asya ülkeleriyle ilgili olarak, söz konusu ülkelerin arzusu hilafına ve Avrupa Devletleri ile anlaşmalara varmaktan ibaret olan ve onların bağımsızlıklarını garanti allına alma bahanesiyle, anlaşma konusu ülkeyi ele geçirmekle sona eren eski politikasını "onaylamadığını ve nefretle kınadığını" ifade etti; Çar hükümetinin İran toprakları üzerindeki bütün ayrıcalık, imtiyaz ve mülklerinden, bunların İran halkının mülkü olarak kalması ve başka herhangi bir yabancı devlete aktarılmaması gerektiği anlayışıyla, feragat ettiğini tekrar duyurdu. İran'ın çıkarlarının ve gururunun bu şekilde tatmin edilmesi karşılığında, Sovyet Hükümetİ'ne tek bir özel hak tanınıyordu.

65. Bu karar Çiçerin tarafından 6 Kasım 1921 'de *Izvestiydia* yayımlanan bir yazıda ve kaynak gosier ilmeden, *Revue du Munde Musulman.c.* LU (1922), s. 105'le alıntılandı.

66. *Ag.e..* c. LU (1922), s. 106; han Hükümeti'nin. 1920 Kasımı'nda Tahrana Sovyet temsilcisi olarak atandığı duyurulan Roıhsıeın'ı, bu mesele halledilene kadar kabul elmedığı anlaşılıyor.

67. *RSF5R: Sbarnık Deisn>uyuşçık De goıaroi\ç.* Il (1921), No. 49. s. 36 41.

Üçüncü bir devle! silahlı kuvvetleriyle İran topraklarına saldırdığı ya da orada "Rusya'ya saldırmak üzere bir eylem merkezi" yaratmaya çalıştığı ve İran Hükümeti de tehlikeyi savuşturacak kadar güçlü olmadığı takdirde, Sovyet Hükümeti savunma amacıyla İran'a Sovyet birliklerini getirme hakkına sahip olacaktı. Bu madde düpedüz İngiltere'yi hedef aldığı için, İran Hükümetİ'ne o kadar da nahoş gelmemiş olabilir: Yirmi iki yıl sonra Almanya'ya karşı bu maddeye dayanarak harekete geçildi. 26 Şubat 1921 tarihli anlaşma, bütün güçlükleri çözmese de, Sovyet İran ilişkilerini yeni bir zemine oturttu. Ertesi ay İran Komünist Partisi'nin, güvenli bir yer olan Bakû'ye yerleşmiş olan merkez komitesi, yerel parti komitelerini hem "İngiliz sömürge emperyalizmine" hem de Şah hükümetine karşı mücadeleye çağırdı.[68] Ama yerli İran komünizmiyle veya Küçük Han'ınki gibi ayrılıkçı hareketlerle "plansız bir biçimde ve yerel koşullar ve imkânları dikkate almaksızın" oynamaya yönelik "deneyler""'' artık terk edilip Iran Hükümeti'yle ilişkiler pekiştirildi. 1921 Nisanı'nda Roih stein'ın Sovyet temsilcisi sıfatıyla Tahran'a gelişi[711] ile birlikte yeni ve aktif bir Sovyet diplomasisi dönemi başladı.

Türkiye'deki gelişmeler Afganistan ya da Iran'dakilerden daha karmaşıktı, ama hemen hemen aynı zamanda aynı anlaşma imzalama noktasına ulaştı. Bakû'de Enver'le yaşanan olay, başka ne gibi içerimleri olursa olsun, Sovyel Hükümeti'nin Enver'le değil Kemal'le dostluk kurmayı Türk politikasının köşe taşı haline getirme kararı almasını sağladı. Ama hâlâ yapılması gereken çok şey vardı. Moskova ile Ankara arasında istikrarlı ilişkiler kurulmasının ilk koşulu, ikisi arasında doğrudan kara irtibatının önünde hâlâ engel oluşturan küçük Thmskafkasya cumhuriyetlerinin batının asken müdahalelerinin İslenmeyen ürünlerinin belirsiz statüsüne son vermekti. Azerbaycan'ın 1920 Nisanında belirlenmiş olan kaderi[71] bir prototip işlevini gördü. 26 Eylül 1920'de Türk Hükümeti, dünyaya, Müslüman halka yaptıkları mezalimi sona erdirmek için Ermeni HükümetI'ne karşı "etkili önlemler" almak üzere olduğunu ilan elti.[72] Kemal

68. ***Revue du Munde Musulman,*** **c. LU (1922), s. 144 56; üç ay sonra yapılan üçüncü Kominlern kongresinde de İran heyeti aynı amaçları beyan elli *(Protokoll des III. Kongress der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1921. s. 1003).**

69. ***NoYvi Voslft. e.*** Il **(1922). s. 261; bu yazı loîl'de resmfn benimsenen görüşü lern sil eder.**

70. 1. Mayskı. ***Vmrsnava Politika RSFSR. 1917 1922*** **(1922). s. 157.**

7I.Bk7. **yukarıda s 235 6**

72. ***Echo de l'Islam.*** **No 21.1 Şubal 1921.** ***Mitteilungen des Seminars für Orientalisehe Sprachen :u Berlin, :.*** **XKXVH (1934), c,** II, **s. 137 8 deki alınlılar: Türklerin** kısa **bir sure**

sahip olduğu gücü hissetmeye başlamıştı ve Küçük Asya'daki otoritesini pekiştirmeye kararlıydı. Ermenilere karşı hamlenin, Kızıl Ordu'nun Güney Rusya'daki Wrangel saldırısıyla meşgul olduğu bir sırada yapılmış olması bir rastlantı olabilir. O an için Sovyet Hükümeti kendini diplomatik faaliyetlerle sınırlamak durumunda kaldı. Sovyet Hükümeti'nin Ankara'ya yeni atadığı Özel elçi, ünlü Gürcü siyasetçinin kardeşi Mdiva ni. Ankara'ya giderken 1920 Ekimi başlarında, o sıralarda Menşevik olan Gürcistan'ın başkenti Tiflis'te mola verip oradaki Ermeni Elçisine, Ermeni Hükümeti'nin bu yardımı talep etmesi ve Ermenistan ile Türkiye arasındaki sınırları belirlemek için Sovyel hakemliğini kabul etmeyi islediğini beyan etmesi halinde. Sovyetler'in Ermenistan'a askeri yardımda bulunabileceği önerisi getirdi. Onerİ reddedildi: hatta Sovyel kaynaklarına bakılırsa, Ermeni Hükümeti o sıralarda Gürcü Hükümeıi'ni Bolşevıkler'e karşı ortak eyleme geçmeye davet ediyordu." Bu koşullarda Türk askeıi harekâtları pek etkili bir direnişle karşılaşmadı. Sovyet misyonu Tiflis'ten Erivan'a geçtiğinde. Ermeni Hükümeti zaten. Türk tarafınca kasten uzatı lıyormuş gibi görünen müzakerelerde ateşkes isteğini dile getirmekleydi.[74] Moskova'da olayların gidişatından duyulan endişe artık bariz bir hal almıştı. Sovyet Hükümeıi'ni "Türk saldırısından tefrik eden ve "Ermeni halkına karşı dostluk hisleri"ni ilan eden bir demeç verildi." Bu arada, Sovyet misyonu Ankara'ya ulaşmıştı; misyon şefi olan Upmal, 9 Kasım 1420'de Kemalist Türkiye'deki ilk resmi Sovyet temsilcisi sıfatıyla kabul edildi.[7]'' Upmal'in gelişinden sonra yapılan tartışmaların seyri bilinmiyor. Ama Çiçerin'in arabuluculuk önerisini, bu kez Türk Hükümetine ilettiği ve Türk (aarruzıma son verilmesini rica elliği .söyleniyor.[77] 20 Kasım'da

sonra yaptıkları hır bjşka duvuruda "yem Ermeni savasının nedeni" <>l,ır.ık "İngiliz açgözlülüğü" gösteriliyordu *(F.tlıo de Ililım,* No. 2(1, 20 Ocak 1921).

73. Bu olayın kaynağı *Y.ıpımı hıorii.* No. 9, 1951, .s. 144 5'le aktarılan yayımlanmamış Sovyet arşivle rinded ir; burada Sovyellcr'in Ermenisıan'a yaptıkları öneriden alınlılara yer verilir

74 *Mitteıluıitfen des Seminaı sfur Orientalische Spı al hen zu Bei Im. c* XXXVII (1934). c. Il.s. 138 42.

75. *Voprosi Istorii.* No 9. 1951. s. 145; Demeç Tiflis'le yayımlandı, bunun nedeni de muhtemelen, o sıralarda Taşnak yanlısı Ermenistan ile Menşevik CurcKıaıa karşı gizli bir Sovyet Türk anlaşması imzalandığmj dair, o sıralarda çok yaygınlaşan wis iz haberin kaynağının burası olmasıydı.

76. *Godovı\Oıç/ıNKtDtlXS"ı;du5c n'lıіy{t92\),^* 42, *h esnyo.f,* Kusım 1921 *Die W. li des Islanış, e* \ V((1934), s. 30'J bakılırsa, Mdivam'mı kendisi Ankara ya ancat 1921 Şııbatı'nda gelmişti

77. *Voprosi Isloni.* No 9, 1951. s 140'da aktarılan yayımlanmam iş Sovyet arşivleri.

Lenin endişeli bir haletiruhiyeyle "bugün yarın savaşa girmek zorunda kalabiliriz" demekteydi.[78] Ama birkaç gün içinde zarlar barış için atıldı. 29 Kasım'da, Kemal tarafından Çiçerin'e gönderilen müfrıı bir telgrafla, bir kez daha Çiçerin'in 2 Haziran tarihli mesajına değiniliyor ve "Rus milletinin İnsan ırkının kurtuluşu İçin yapmayı göze aldığı fedakârlıkların büyüklügü"ne duyulan hayranlık ifade ediliyordu. Telgraf manidar bir pasajla sona eriyordu;

Bir yandan batının işçilerinin, öle yandan da Asya ve Afrika'nın köleleştirilmiş halklannın, halihazırda beynelmilel sermayenin kendilerini, sırf efendilerinin menfaatleri uğruna birbirlerini yok etmeleri ve köleleştirmeleri için kullandığını anladıkları gün ve sömürge politikasının kötülüğünün şuuru dünyanın emekçi kitlelerinin yüreklerine nüfuz etliği gün, burjuvazinin iktidarının sona ereceğine kaniyim ve bu kanaatim bülün vatandaşlarım tarafından paylaşılıyor.

RSFSC hükümetinin Avrupa emekçileri arasındaki yüksek ahlaki otoritesi ve Müslüman dünyanın Türk milletine duyduğu sevgi, bize, aramızda kuracağımız sıkı ittifakın, batının emperyalistlerine karşı, şu ana kadar onların iktidarını atalei ve cehalete dayalı bir itaat sayesinde ayakla tutmuş olan herkesi birleştirmeye yeteceğinin teminatını venıicktedir.[7"]

Avrupa işçilerinin savunucusu olarak Sovyet Rusya ile Asya'nın ezilen Müslüman halklarının lideri olarak Türkiye arasında bir ittifak önerisinde bulunan bu kurnazca kaleme alınmış taslak, pek de gizlenmeyen bir pazarlık, iki müttefikin de birbirlerinin alanına tecavüz etmemesi pazarlığı iması içeriyordu. Bu temelde kolayca bir anlaşmaya varılabilirdi.

Bu mektubun gönderildiği gün, Aleksandropol'de Türk Ermeni müzakereleri sürerken. Erivan'da başarılı bir darbe yapıldı. 29 Kasım 1920'de Sovyet sınırı üzerinde bir Kızıl Ordu müfrezesi himayesinde kurulan bir devrim komitesi, bağımsız bir Sovyet Ermenistanı kurulduğunu ilan etti. Bu olayın baskısıyla. Ermeni Taşnak hükümeti önemli makamlara Sovyet sempatizanlarının tayin edilmesiyle dönüştürüldü; ve Erivan'da bir askeri diktatörlük ilan edildi. 2 Aralık 1920'de iki anlaşma imzalandı. Yeniden inşa edilen Ermeni Hükümeti'nin RSFSC ile Erivan'da imzaladığı birinci anlaşma Ermenistan'ı sosyalist bir cumhuriyet olarak tanıyor ve bir Ermeni Sovyetleri kongresi oluşturulana kadar, bütün iktidarı beş ko müıisiien vc iki Taşnak'tan oluşan bir askeri devrim komitesine veriyordu: Bu komite oluşana kadar askeri diktatörlük sürecekti. İkinci anlaşma

78. **Lenin,** ***Soçiwiuva.c.*** **XXV. s.** 4.87: Lenin**'in bariz** e **ndişeıi. Türklerin Ermenistan'da ilerlemeden** (ince **Sovyel Rusya'yla anlaşmış oldukları görüşüne karşı bir başka kanıt oluşturur.**

79. **Kliyuçntkov i Sabanin,** ***Meıduıtarodıtaya Pı>lirika.***<;. **III.** 1(1928). s. 27 8.

eski Ermeni Hükümeti'nin oluşturduğu bir heyetin Aleksandropol'de Türkiye ile imzaladığı bir barış anlaşmasıydı ve Türklerin toprak ve diğer taleplerine tam anlamıyla teslim olmanın belgesi niteliğiydi.[80] Bu anlaşma başlangıçta Erivan'daki yeni rejim ve Sovyet hamileri taralından infialle reddedildi.[81] Ama bu iki anlaşma bir arada, ertesi Mart ayındaki Sovyet Türk anlaşmasında ifadesini bulacak olan bir uzlaşmanın nihai temelini oluşturdu. Sonuçta, toprak bakımından Türkiye için hayli olumlu; ama Türkiye'nin başkenti Erivan olan küçük ve yoğun bir Ermeni Sovyet Sosyalist Cumhuriyetinin varlığım tanımasını garanti altına alan bir düzenleme ortaya çıktı.

Bağımsız bir Azerbaycan ve bağımsız bir Ermenistan'ın devreden çıkarılması, hem Sovyet Rusya'nın hem de Türkiye'nin çıkarınaydı. Benzer durumdaki Gürcistan da aynı yöntemlerle ele alınacaktı. Ama ortada hâlâ farklı türden bir sıkıntı vardı: Küçük ama çok canlı bir Türk komünist hareketinin varlığı. Hareket üç farklı eğilimden meydana geliyordu: Rusya'daki Türk savaş esirleri tarafından yaratılıp örgütlenen ve Sovyet topraklarını üs alan bir Türk komünist hareketi; kökeninde Almanya'dan dönmüş ve Spartakist harekel içinde eğitilmiş sürgünlerin bulunduğu anlaşılan, 1919 sonlarından önce İstanbul ve Ankara'da ayrı ve bağımsız gruplar oluşturan bir Türk komünist harekeli; doktrin veya örgütlenme bakımından lam manasıyla komünist sayılarıma da. komünizme vc Sovyet yönetim biçimine sempati duyduklarını beyan eden, Anadolu'nun dört bir yanındaki çeşitli yerli hareketler. İlk iki kategori Kemal tarafından baştan beri husumetle karşılandı ve şartlara göre ya baskı altına alındılar ya da gönülsüz bir tahammül gördüler; üçüncü kategori ulusal hareketin ateşli destekçilerinden oluşuyordu ve bir süre Kemal'den teşvik ve destek gördü.

T

80. Devrim komitesinin 29 Kasım 1920 tarihli bildirisi *a.g* c. c. Ill, 1. s. 75 6'da bulunabilir. RSFSC ile Ermeni Cumhuriyeti arasındaki anlaşmanın *a.g.e,* c. Hl. 1, s. 75 6'dakı nıeıni çok kısaltılmıştır: tam *mci\r\ RSFSR: Sbornik Deisnuyusçik Dogtıvoroı:c.* IK (19221, No, 79, s. 14 15'ledir. ama "RSFSC ile Ermeni Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti arasındaki Anlaşma" gibi yanlı) bir başlığı vardır. Aleksandropol'de Türkiye ile imzalanan anlaşmanın Kliyuçnikov i Sabanın, *Mezdtıuarodnaya Politika, c.* Ill, II (1929), s. 7 l 3'lc bulunan kısaltılmış metni, F. Kazemzadeh, *The Snuggle for Transcaucasia (1917 1921)* (New York, 1951). s. 289'da Ermeni kaynaklarından aktarılan metinle tam tamına uyuşmamakladır. Bu olaylarla ilgili diğer başlıca kaynaklar B. Bor'yan, *Annenim. Mczdunarodnaya Diplomalıya i SSSR* (1929), c. II. s. I2Ï 3 ve *Mitteilungen des Seminars für Orientalische Sprachen zu Berlin,* c. XXXVII (1934). c. II, s. 142'dir.

81. Çiçerin'in 6 Kasını 1921 de *Izvrwiya'da.* yayımlanan yazısı; c. I. s. 318'de bu anlaşmaya yapılan auf yanlıştır.

Sovyel deslekli Türk komünist harekelinin en önemli şahsiyeti, 1914'te Türkiye'den Rusya'ya kaçtıktan sonra savaşın büyük kısmını Rusya da ki kamplarda geçiren ve 1918 Aralığında Petrograd'da yapılan uluslararası devrimci toplantıya katılan Türk sosyalisti [Mustafa] Suphi'ydi.[82] Rusya'daki Türk savaş esirlerinden komünist gruplar oluşturma ve onları ülkelerinde faaliyet göstermeye hazırlama işini o üstlendi. Bu işlemler, Narkomnats'a bağlı "doğu halkları komünist örgütleri merkez bürosunun konlrolü altındaydı. 1920 baharında dile getirilen, loplam sayıları 8000 kişiyi bulan "partizan grupları"nıı örgütlenip Türkiye'ye gönderildiği iddiası"[3] şüphesiz abartılıydı. Ama özellikle Kemal'in o sıralarda belirgin bir biçimde Sovyet yanlısı bir eğilim gösterdiği düşünüldüğünde, gelecek ümidi görünüyordu. 1920 Mayısı'nda Suphi karargâhını ve yayın yönetmenliği yaptığı Türkçe ***Yeni Dünya*** gazetesinin merkezini Moskova'dan Bakû'ye taşıdı:*[4] ve Komintern'in iki ay sonraki ikinci kongresinde "komünist örgütler bürosu"nun Türk şubesinin temsilcisi, kongre kayıtlarına geçmiş kısa konuşmasında özellikle milliyetçi bir ıını gözlemlenen İsmail Hakkı'ydı.[1]^ Suphi 1920 Eylülünde Baku doğu halkları kongresi prezidyumunun üyelerinden biriydi*'' vc aynı ay Türkiye'deki parti faaliyetlerim örgütlemek amacıyla yine Bakû'de yapılan, Türk komünistlerinin kaiıldığı bir toplantıya başkanlık yapiı.[s1] Bu konferansa, 1920 Temmuzu'nda gizlice bir Türk Komünist Partisi'nin kurulduğu Ankara'dan gelen bir grup Türk "Spartakist" de katıldı.[8R] 1920 Kasımında, Suphi, herhalde son dönemlerde Kemal'in gösterdiği nispi hoşgörüye güvenerek, rc^mi Sovyel elçilik görevlilerinin eşliğinde ve birkaç yoldaşıy la birlikle Türkiye'ye, bu kez alenen, girdi.

1919'da gelişen ve komünizme sempali duyan yerli Türk harekeli esasen köylü kökenliydi ve kökleri lanın kesimindeki huzursuzluklarda yalıyordu. Bu harekelin aleni ifadesi, bir süre için eıkili yerel yönetim or

X2. Bkz yukarıda s. 222.

***M.Jïzn'NoHional'notfeı.* No IS (72). 23 Mayıs 1920.**

84. *Yem ütinya'mn* yayımlanmasına Alman işgalinden once 1919 Şubaıı'nda Kırım'da başlanmıştı.

85. *Der Zweite Kongress der Kommunist• Internationale* (Hamburg, 1921), s. 187 8.

80. *Iyi S"e:dNamdovVtıstaka t.\920), t,* 28.

8.7. Suphi'nin faal i yelleri y le ilgili başlıca kaynak, öldürülüşünün ikinci yıldönümünde Moskova'da Türkçe olarak yayımlanan ve bazı holumlen *\aptosi Islorti.* No. 9, 195), s. 60'ta akları lan, yazılarının derlendiği bir anma kitabıdır: bu kitapçığın bir mikrofilmi S lan ford'dakı Hoover Kütüphanesinde bulunmaktadır.

88 jV,.ı$_7$,tiu/,.i.c.ll(l922).s 258.

gardan olarak varlıklarını sürdüren birçok yerel Sovyet yaranlmasıydi [1w] Bu hareket, kısmen milliyetçilik davasına ateşli ve sorgusuz sualsiz bağlı olduğu için, kısmen de lemsil eıııği gerçek toplumsal ve kırsal huzursuzlukların ifade edileceği bir kanal gerektiği için Kemal tarafından desteklendi. Hareket, 1920 baharında, küçük ve topraksız köylülerin meydana getirdiği ve kuvayı milliyenİn önemli bir kısmını oluşturan bir Yeşil Ordu'nun yaratılmasıyla örgütlü bir biçime büründü. O sıralarda harekelin baş destekçileri olan Hakkı Behiç ve Hikmet, Turk dış poliıikasıııda "doğucu" eğilimin temsilcileriydiler ve ikisinin de inanmış komünistler olduğu söylenir.™ Bu olayların biraz gülünçleşen devamında, 'Yeşil Elma" adında, resmen desteklenen bir Türk komünist partisi kuruldu. Partinin lideri Hakkı Behiç'ti[vı] ve Komintem'in bir Türk delegesinin daha somaları söylediklerine bakılırsa, bu parti esasen "yüksek memurlar ve münevverlerden oluşuyordu.*[2] Bu arada Yeşil Ordu'nun en başarılı lideri, Kemal'e bağlılık beyanında bulunduğu halde, bir Türk Mahnosu olma tehdidi gosleren bir paralı asker olan Etlıem'di.[91] Yeşil Ordu başarısının

89. İki yıl sonra Koıııinıcıı ın dordııteu kongresinde bir Turk delege. Turk Hukıımclı "Sovyel Hükümeti ile ilk ilişkilerini kumıa sürecinde iken, Moskova'ya gönderdiği delegelerin büyük bir komünist partisi ve hatla ba/.ı yörelerde köylü Sovyetleri olduğunu onayladıklarını" hatırlatmıştır *{Protokoll des Vierteil Kongresses der Kommunistischen internationale* (Hamburg. 1923). s. 527); koylu Sovyetleri ile ilgili beyan. Türk Hükümetinin 1920 Kavın»'mla Çıçeri»'e gönderdiği. Türkiye'nin ba/ı yörelerindeki "küçük Sovyel bukumetİL ri"nin Emıeıı Taşnaklar ı.ır.ıfmd.ın devrildiğinden bahseden notta da doğrulanır *IMıııeılım gen des Seminars für Orientolt nhc Simulien :u Berlin,* c. XXXVII (1934), c. U, i 13dl

90. Halide Edip, *TheTuıkuh Üıde.ıi* (IM2K|, s. 171 4 |Türk'ün Ateşle iuitiruni|. «• / "" *si Istorii,* No 9, 1951, s. 65 6da Yeşil Ordunun programlarından alınlı yapılarak. Yeşil Ordu'nun "Tuık löylû emekçilerinin tutarlı bu sınıfsal örgülü olmadığı ve proleter liderlikten yolsun ulduğu *ı\iı>* elmasının dj mumlun olmadığı", .»m., "krjylılı rin çıkarlarını yansıdığı" açıklam.N getirilir. Hakkı Behiç veya Hikmcı'teıı hiç bahsedilme; Ole vaıdan, Keııal'e karşı aşın düşmanca bir tavır takınan ya/.ıda. Yeşil Ordu'nun milliyetçi harekele verdiği destek ve başlarda Kemal'in onu himaye tıniş olması ihmal edilir.

91. Halide Edip, *The Tııkı h Ordeal* (I92Bİ. s. 175.

92. *Protokoll des Virilen* Aı"i.ı'»ı'.nı'i *der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 527 "Yeşil Elina" dm in zahiri lormlanm lier ha lui arda kabul edı yon *ktmunıt in'm* "kanlı devrimler" yapılmadan gerçekleştirilebileceğine inanıyor; bazı mülkiyet haklarını kabul ediyor; ve komünizmin illaki her yerde aynı zamanda zafer kazanamayabilcccğini. hatta hiç zafer de kazanamayabileceğini savunuyordu (M. Pavloviç, *Revolyulsionnaya Tuıtsiya,* 1921. s. 110 16: aynı yazarın *Kommunisliçcskii inletıatsional.* No. 17(17 Haziran 1921). col. J227 32'de yayımlanan bir yazısında bu harekele dair belgelerden alınlılar yapılır!. Parti yaşamını, kesintili olarak dj olsa. uç don yıl kadar sürdürdü: 1922 Kavmin da yapılan Komintem'in dördüncü kongresi. Yeşil Eİma"yı, "Türkiye'deki Pan turanalığın üzerine komünisi bir cila çekmiş bir parti" ol.ıak tanımlıyordu *{Kommunisıt,eıkn Internal sınnal v Dokıımenlak* (1933). s. 320).

93 "Çerke7.istan doğumlu ve hemen hiç okuma yazması yok" diye larıl edilir tHalıde

zirvesine 1920 yazında ulaştı. Ama 1920 Eylülü'nde Ermenistan'a karşı harekete geçilmesine karar verildiği ayda Kemal kendini, olası bir rekabet ya da başkaldırı kaynağını ortadan kaldırarak evine çekidüzen verecek kadar güçlü hissetti ve Yeşil Ordu'yu lağveden bir kararname yayımladı. Emre uyulmayınca Kemal de uzlaşma yolu aradı. Kasım ayında yolundan çekilmesini istediği bir ordu komutanı olan Ali Fuad'ı Moskova'daki Türk temsilciliğine atadı ve Eıhem'e misyona eşlik etmesini leklif elli. Ethem reddetti; ve Ermenistan'a düzenlenen seferin başarıyla tamamlandığı Aralık ayında, Kemal en nihayet Yeşil Ordu'ya karşı harekete geçmeye karar verdi. 6 Ocak 1921'de Ethem gizlendiği yerden çıkmak zorunda kalıp Yunanlılar'a sığındı ve hareketinden geri kalanlar da hızla temizlendi.[9A]

Ethem hareketinin bastırılmasının hemen ardından Türk komünistlerine karşı çok sen adımlar atıldı. Suphi Erzurum'da meçhul görevliler tarafından yakalandı ve önde gelen başka on altı komünistle birlikte Trabzon açıklarında öldürülerek denize alıldı Türklerin geleneksel gizli infaz yönıemi. Başlarına ne geldiği anlaşılana kadar bir süre geçti. Çıçerin'm Kemalist hükümetten bu şahıslan sorduğu ve bir deniz kazasına kurban giimiş olabilecekleri cevabını aldığı söylenir.[4 5] Ama bu talihsiz olayın Kemal ile Moskova arasında gittikçe gelişen muhabbetin temelinde yatan daha kapsamlı kaygıları etkilemesine İsin verilmedi. İlk kez (ama son kez değil) olarak, hükümetlerin Sovyet Hükümeti'nin iyi niyetini (eğer bunu başka zeminlerde kazanmışlarda tabii) kaybetmeden kendi ülkelerindeki komünist partilerine karşı şiddet uygulayabilecekleri kanıtlanmış oldu.

Edip, *The Turkish Ordeal* (1928), s. 152V, yine de milliyetçi harekelin, en zayıf olduğu dönemleıdc önemli dayanaklarından biriydi, *a ıi c.* s. I67'de Ankara'da Kemal tarafından heyecanla karşılandığı anlatılır. Moskova'da Eıhem'e önceleri birTürk komünisti olarak bakılıyordu, ama sonradan sadece bir "eşkıya" olduğu keşfedildi *(Jkn'Natsional'nostei,* No. 5 (11), 1 Nisan 1922).

94. Yeşil Ordu'yla ilgili bu açıklama esasen *A Speech Delivered by Ghazi Mustapha Kemal.October 1927 (İng.* çeviri, Leipzig, 1929). s. 401 4,436.455 6,467'den alınmıştır: Kemal "bu cemiyetin ilk banileri yakın temas içinde bulunduğumuz, iyi tanıdığımız yoldaşlarımı ?dı" der ve hiçbir yerde Yeşil Ordu'nun komûnisl ya da Sovyet bağlantılarından bahsetme?.

95. Bu olayla ilgili kaynaklar için bkz. M Pavloviç, *Revolyulsionnaya Turtsıya,* 1921, s. 108 23; aynı yazarın *Ktımmttmsıçeskıi Internatsional.* No. 17 (17 Haziran 1921), col. 4427 8'de yayımlanan bir yazısı ve *Rrvae du Monde Musulman,* c LI i 11922). s. 191 208'de "W " imzasıyla yayımlanan bir yazı. Bin Sovyel. diğeri Türk tarafından olan yazarların olayların esasına vakıf oldukları anlaşılıyor; ve sunduklan açıklamalar birbiriyle çelişmiyor, birbirini tamamlıyor.

1920 21 kışında Moskova'da görüşler Kemal'le yapılması düşünülen anlaşma lehine kayıyordu.[96] 1920 Aralığı'nda Narkomnats'ın resmi dergisi, milliyetçi Türkiye'yle dostane ilişkiler kurmanın Kafkas Müslümanları üzerinde İyi bir intiba yaratacağını ileri sürüyordu.[97] Aynı ay yapılan sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde, Lenİn, bir kez daha "emperyalizmin zulmünden mustarip bütün halklar arasında temel çıkarların örtüşmesİ" üzerinde durarak, İran'la yakında imzalanacak anlaşmadan ve Afganistan ve "hatta" Türkiye ile ilişkilerin güçlendirilmesinden bahsediyordu.[98] Aynı kongrede Dan Bolşevikleri Kafkasya'da "ezilen bir ülkenin, mesela Türkiye'nin milliyetçileri arasında birlik oluşturma ve bu milliyetçilerin belki kendileri de başka ülkelerin emperyalizmi tarafından ezilen milliyetçiler olan başkalarına karşı yaptıkları askeri girişimlerle İşbirliği yapma çağrısında bulunan bir politika" izlemekle suçladı; Menşevikler de Kemal'le ilişkilerin sona erdirilmesini talep eden bir Önerge verdiler.[99] Ama bu kadar bariz bir biçimde bir Taşnak Ermenistanı ve bir Menşevik Gürcistanı kurma davasına hizmet etme arzusundan ilham almış olan bir tavrın, Sovyet politikası üzerinde herhangi bir etki yaratabilmesi olacak iş değildi. 18 Şubat 1921'de Sovyet Türk anlaşmasının müzakerelerine katılacak Türk heyeıi Moskova'ya geldi.[m] Bu tarihten sonra olaylar hızla gelişti. En sonunda anlaşmaya ulaşılmadan önce, topraklarla ilgili en Önemli ihtilaf konusu yani üç Transkafkasya cumhuriyetinin sonuncusu üzerinde uzlaşmak şarttı. İki taraf da taleplerini elde etmek için harekele geçti. 21 Şubat 1921'de Kızıl Ordu ve onun himayesindeki Gürcü Bolşevikler sınırı geçip Gürcistan'a girdiler ve dört gün sonra Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyetini ilan etliler.[101] Türkiye Artvin

96. Partide bu konuda farklı görüşlerde beslendiğinin az sayıdaki göstergelerinden biri. Kafkasya solculuğundan döndükten sonra Stalin'le yapılan ve 30 Kasım 1920 tarihinde Pravda'da yayımlanan bir röportajdı (Bkz. c. I. s. 301); Slalin "Anlam devletlerinin Kema I i sl 1er le oynamaya yönelik ciddi bir girişimde bulunduklarını ve Kemalistlerin de belli ölçüde Sağ'a kaydıklarına işaret eden semplomlar" görüyor ve Kenvdıtllerın "ezilen halkların kurtuluşu davasına ıhanel" edebilecekleri, hana "Anlam devleılerinin kampında boy çösle rebilecekklerı" ihtimali üzerinde spekülasyonlarda bulunuyordu (Statin..*Soçineniya,c* IV. s. 411 12). Slalin bir yıl sonra Türkiye'ye yardım poliukasına karşı çıkanlardan biriydi (bkz. aşağıda s. 438 9>.

97. y/ zıı WII««»IO/ 'IKM(«. No. 40(97). IS Aralık 1920.

98. Lenin, *Soçineniya. c.* XXVI. s. 27.

99. *Vos'moi Vservssiiskii S"ezd Sovelov (1921),* s. 36. 52.

100. N. Rubinslein, *Sovelikava Rosxiya ı Kanıalisçeskie Şuanı. 1921 1922 gg.* (1948). s. 67.

101. Bkz. c. I. s. 319

ve Ardahan illerinin Gürcistan'dan ayrılıp kendisine bağlanmasını talep eden bir ültimatomla cevap verdi Moskova'nın uymaya hazır olduğu bir talepti bu. 28 Şubat 1921'deTürk birlikleri Batum limanını işgal ettiler bu da Sovyet Hükümeti'nin şiddetle karşı çıktığı örtük bir talepti. Gelgeldim, bu olayların hiçbirinin Moskova'daki müzakerelerin uyumunu bozmasına izin verilmedi ve 16 Mart I921'de Londra'da İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının imzalandığı gün Sovyet Türk anlaşması imzalandı. "Emperyalizme karşı verilen mücadelede" iki ülke arasındaki dayanışmaya önsözde yapılan vurgunun yanı sıra. Özel bir maddede de vakur bir edayla "doğu halklarının ulusal kurtuluş hareketi ile Rîıs işçilerinin yeni bir toplum düzeni kurma mücadelesi arasındaki karşılıklı yakınlık" öne çıkarılıyordu. Anlaşma Rusya'nın Türkiye'deki kapitülasyonları "herhangi bir ülkenin özgür ulusal gelişmesi ya da egemenlik haklarının lam anlamıyla gerçekleşmesiyle bağdaşmaz" olduğu gerekçesiyle reddettiğini tekrarlıyordu. Sınırlarla ilgili maddeler arasında Batum limanının yeni doğan Gürcü Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti'nc devredilmesi de vardı. "Boğazlar'ın açılmasını ve bütün ülkelerin Boğazlar üzerinden serbestçe ticaret yapabilmesini" garanti altına almak için gelgeldim, bu Türkiye' nin tam egemenliğine ya da "Türkiye ile başkenti İstanbul'un güvenliğine" halet getirmeden yapılacaktı Karadeniz Devletlerinin katılacağı bir konferansla uluslararası bir yasa oluşturulacaktı. Rusya üç Transkafkas ya cumhuriyetinin Türkiye İle, söz konusu ülkelerin bu anlaşmadan doğan yükümlülüklerini kayıl altma almak için gereken anlaşmaları imzalamaları için gerekli düzenlemeleri yapma taahhüdünü veriyordu böylece Türkiye Rusya'nın bu devletler üzerindeki vesayel veya himayesini üstü kapalı olarak tanımış oluyordu.[1112] Türkiye için, anlaşma İngiltere'ye karşı sürdürdüğü mücadelede Sovyet Rusya'dan maddi ve manevi destek almak anlamına; Sovyet Rusya için, Ortadoğu'nun büyük anti emperya list devleti olma konumunu bir kez daha öne çıkartma anlamına; her ikisi için de, başkalarının işlerine burunlarını sokan yabancıların Transkaf kasya'dan ve Karadeniz kıyılarından atılması anlamına geliyordu. Bu avantajlar, her iki taraf için de Türk komünistlere gösterilen muamele hakkındaki görüş farklılıklarından çok daha ağır basıyordu. Türk komünist dergisi ***Yeni Dünya*** yine Bakû'den çıkmaya başladı. Narkomnats'ın dergisi, Bakû'den gelen bir mektupla bulunan, Trabzon'daki olayla ilgili

102. *RSFSR: Sbornik Deistvuyuşcik Dogoroıvv, c.* 11 (1921), No. 52. s. 72 7; Transkat kasya cumlıtı ri ye ileri taralından imzalanan ek anlaşma için bkz. e. I, s. 371 2.

kapsamlı bir açıklamayı ancak 1921 Mayısında başlı.[103] Birkaç ay sonra, Türk Hükümeti, Moskova'ya, "hapisteki bütün Türk komünistleri salıvermeye ve Türk komünisti Mustafa Suphi'yi Öldürmekten suçlu olanları adalete teslim etmeye" karar verdiğini bildirdi.[104]

1921 Martı'nda Moskova tarafından gerçekleştirilen cephe değişikliği, Sovyet dış politikasının bundan böyle yürütüleceği iklimi etkiledi, bu politikanın özünü değil. Bu değişiklik, ülke içinde, sosyalizm ve komünizm hedefinin, dış ilişkilerde de dünya devriminin terk edilmesi anlamına gelmiyordu. Ama bu amaçlara ulaşmada belli bir ertelemenin ve bu arada Sovyet Rusya'nın ekonomik ve diplomatik gücünü uygulanabilir bütün yollarla (söz konusu yollar görünüşte sosyalizme ve dünya devrimine giden dolaysız yola göre bir gerileme olsa bile) artırmanın şan olduğunun kabullenilmesi anlamına geliyordu. Yeni dış politika, Lenin'in NEP için kullandığı kelimelerle, "cidden ve uzun bir süre için" benimsenmişti.[105] 1921'den sonra Sovyet dış politikasının karakterini değiştiren şey, her şeyden önce, o zamana kadar sadece kısa vadeli pratik manevralar olarak başvurulan yolların bu şekilde nispeten kalıcılaşmasıydı.

103. *Jıın'Nıısio'ial'rmsIri,* No. 101108). 14 Mayıs 1921: aynı meklup, kıiçuk pumolar la *Kommunisuçtikıı Intemautanat,* No. 17 (7 Haziran 1921), col. 4427 8de de yayımlandı.

104.1. Mayski, *Vinesnaya Politika RSFSR. 1917 1922* (1922), s. 165; yazar, bu bilginin kaynağı olduğu anlaşılan Narkominde! arşivlerine ulaşabiliyordu.

105. Bkz. c. 2. s 252.

BÖLÜM 28

RUSYA VE ALMANYA

Sovyel Rusya'nın dış ilişkilerinde, Almanya benzersiz bir yer işgal ediyordu, Sovyel liderleri devrimden sonraki ilk yıllarda dünyayı İki genel kategoriye batının düşman kapitalist devletleri ile kendileri de batılı devletlerin kurbanı olan, doğunun dost kabul edilen halkları ayırmışlar sa da, Almanya bu iki kategoriye de uymuyordu. 1918 Kasımı'ndaki yenilgisi Almanya'yı, şu anda Sovyet Rusya ile ve ezilen doğu halklarıyla paylaştığı ban emperyalizminin kurbanları kategorisine sokmuştu Lenin'in Komintern'in ikinci kongresinde yaptığı konuşmanın önemli bir temasıydı bu. Öle yandan, coğrafi konumu kadar, ileri sınai kalkınması ve toplum örgütlenmesi de onu belirgin bir biçimde batının saflarına yerleştiriyordu: Rus ekonomisinde Almanya her zaman en önde gelen kapitalist devlet ve sınai mallarının salın alındığı başlıca ülke konumunda olmuştu. Ama Almanya'nın Bolşevikler tarafından mutabakatla uygun görüldüğü bir üçüncü kategori daha vardı Sovyet Rusya'yla beraber, proleter devriminin öncüsü rolü. Sovyel politikası başlangıçla münhasıran bu işle, Almanya'yı bu rolü benimsemesi için teşvik edip donatma işiyle meşgul oluyordu: bu iş ancak çok yavaş bir biçimde ve gönülsüzce ikincil bir konuma itildi ve en nihayet ümitsiz görülüp lerk edildi. Sovyel Alman ilişkilerinin bu karmaşıklıkları hemen açığa çıkmadıysa, bunun nedeni Sovyet Rusya'nın uzun bir süre Almanya karşısında bir dış politika yürütecek konumda olmayışıydı. Almanya'nın yenildiği andan 1920 ortalarına kadar Sovyel Rusya diğer balı ülkeleri gibi Almanya'dan dabüıünüyle tecril edilmiş durumdaydı; tecril bu kadar yoğun olmasaydı bile, Almanya'da Sovyet Rusya ile etkili İlişkiler kuracak kadar güce ya da inisiyatife sahip olan tek bir siyasi otorite yoktu. Yine de o sıralarda Almanya'da olan birçok şeyin, Sovyet Alman ilişkilerinin daha sonraki gelişimi için son derece önemli olduğu ve bu ilişkilere bir fon oluşturduğu ortaya çıkmıştır.

Alman Halk Temsilcileri Konseyİ'nin ateşkes ilanından sonraki bir iki saat içinde Rusya'dan gelen iki tren tahıl yollama önerisiyle[1] yapmak zorunda kaldığı, doğu ile batı arasındaki seçim, Alman dış politikasının ka

[ici bîr ikilemiydi, özellikle de bu seçimin zayıf bir konumdayken yapılması gerektiği zamanlarda. Weimar cumhuriyetindeki Alman siyasi partileri arasında yalnızca SPD'nin kökleri batıdaydı ve tutarlı denecek ölçüde batılı bir bakış açısı vardı. SPD, asıl gücü Batı Avrupa'dan gelen İkinci Entemasyonal'in diğer partilerine bağlıydı; sadece gerici değil, aynı zamanda geri kalmış ve barbar gözüyle bakılan Rusya'ya karşı geleneksel olarak düşmandı; teoride olmasa bile gerçekte— kendini Marksizm'in devrimci saflığından ve uyuşmazlığından kurtardıktan sonra. Batı Avrupa Solunun burjuva demokralik radikalizminin önemli bir kısmını özümsemişti. Nitekim, Alman partileri arasında bir tek SPD. Wilson'un ulusların kendi kaderlerini tayin hakkı ve Milletler Cemiyeti gibi anlayışlarda cisinıleşen demokratik pasifizmine dikkatle kulak verdi. Weimar cumhuriyetinin ilk döneminde, Almanya için batılı bir yönelimin şart olduğu bir zamanda, iktidarın dizginleri SPD'nin elindeydi; Almanya bağımsız bir dış politika izleyebilecek hale geldikçe partinin önemi de azaldı. Diğer partiler arasında Katolik Merkez'in batılı eğilimleri vardı. Ama siyasi değil ıtikadi bağlılıklara dayalı olduğu için önemli konularda nadiren sağlam ve bütünlüklü bir ses çıkarıyor ve çoğunlukla sadece dengeleyici bir güç rolünü oynayabiliyordu. Alman siyasi hayatındaki diğer güçlerin hiçbirinin yüzü aslen batıya yönelik değildi. KPD ile (komünistler ile sosyal demokratlar arasında gidip geldikten sonra en sonunda ikiye bölünen) USPD'nin oluşturduğu aşırı Sol, Sovyet Rusya ile ittifaktan yanaydı. Merkezin Sağı'ndaki partilerin hepsi de, batıya şu ya da bu derecede düşmandı. Bu partilerin çekirdeği, Weimar cumhuriyeti görüntüsünün ardında, tıpkı II. Wilhelm döneminde olduğu gibi Almanya'yı yönetmeyi sürdüren iki güç tarafından oluşturuluyordu: Ordu ve ağır sanayi. Yenilmiş ordunun subay sınıfı, neredeyse hiç istisnasız, uzun vadede batıdan intikam alma hırsı içindeydi ve bunun için doğuyla İttifak kurmak şart olacaktı. TJatı piyasaları ve denİz aşırı piyasalardan dışlanan ağır sanayi, kendine sadece doğuda bir kanal bulabilirdi.[2] Doğu'ya yönelmekten yana olan kuvvetler 1919 Almanyası'nda zaten güçlüydüler, ama görüş ve heveslerini hayata geçirme araçları pek yoktu.[3] Weimar cumhuriyetinin bir

t. Bkz. yukandas. **99.**

2. Daha sonra, sanayiinin içinde ayrımlar onaya çıktı: kimya ve elektrik sanayileri ve bazı hatif sanayiler batılı bağlantılarını korudular ve balı sermayesine bağımlı hale geldiler. Ama (Hıler'in yeniden silahlanma programını başlatmasına kadar) Rus pazarları olmadan va tola m ayacak demir ve çelik sanayii, basai eıken olarak kaldı.

3. Durum, **19(9** Ağustosunda Berlin'deki İngiliz askeri misyonunun hazırladığı bir ra

dış politika meselesi üzerinde İtilaf Devletleri'ne açıkça karşı çıktığı ilk vesilenin, Sovyet Rusya'ya uygulanan ablukaya katılmayı reddetmek olması ve bu kararın Reichstag'daki bütün partiler tarafından farklı hararet dereceleriyle de olsa onaylanmış olması anlamlıdır.[4]

Gelgeldim, ileride Rusya'yla işbirliği yapmak Almanya'daki bülün nüfuz sahibi güçlerin hedefi olmasına rağmen, 1919'da bu hedef sonsuz uzaklıkta ve ulaşılması güç görünüyordu ve buna son tahlilde nasıl ulaşılacağı konusundaki görüşler birbirinden ümitsiz denecek ölçüde farklıydı. Genelde, meseleye hâlâ ideolojik anlayışlar hâkimdi. Sol, komünist bir devrim yapıp Almanya'da komünist bir rejim kurma dışında başka bir yoldan Rusya'yla işbirliği yapılabileceğini tasavvur edemiyordu; Sağ ise bu işin ancak Bolşevikler'in devrilmesi ve Rusya'da monarşinin İhya edilmesi yoluyla olabileceğini düşünebilmekteydi. 1919 baharına gelindiğinde Almanya'da bir devrim olma ihtimali azalıyordu. Ama birçok ülkede eski Rusya'nın ihya edilebileceği umudu hâlâ geniş kesimlerce besleniyordu Almanya'da bir umutlar. Rusya'nın eski Ballık bölgelerinde, 1918 sonbaharında Fin iç savaşında "beyazlar"ın yardımına koşup zafer kazanmış olan General von der Goltz komutasında ciddi sayıda Alman kuvveti Alman imparatorluk ordusunun son örgütlü kalınlısıydı bu kuvveller bulundurmayı sürdürmelerinde pratik bir biçime bürünüyordu. Bu anormallik, ateşkes anında bile, İtilaf Devletlerİ'nİn Alman militarizmine duydukları husumeti Rus Bolşevjzmi'nden duydukları korkuyla yumuşatan politikasının sonucuydu. II Kasım 1918'de İmzalanan ateşkesin on ikinci maddesine gore, Almanya eskiden Rusya'ya ait olan bütün topraklan "İtilaf Devletleri, söz konusu topraklardaki iç durumu göz önünde bulun

porda gayet iyi özetlenmişti: "Almanya'daki bütün sınıflar şu ya da bu nedenle gözlerini Rusya'ya dikmiş d uru nidalar. Aşın sokular Rusya'ya kendi siyası ideallerinin gerçekleşmesi olarak bakıyorlar. Almanların birliğinden yana olanlar ist c na sömürgelerin kaybedilmesinin telafisi ve fazla urrıimin yönlendirilebileceği olası tek kanal olarak bakıyorlar. Subaylar Rusya'nın keıdılennı ıslıhdam edebileceğim düşünüyorlar, bu artık kendi ülkelerinde mümkün değil. Sanayiciler Rusya'nın sennayeye istihdam imkânı verebileceğini ve son tahlilde savaş tazminatlarını karşılamanın aracı olabileceğini düşünüyorlar. Gelgelelim, bu fikirlerin gerçekleşmesi çok uzak bir gelecekle mümkün olabilir, şu an için. iletişim kurmak herhangi prnlik bir adım atmayı mümkün kılamayacak kadar güç" *{Dıcımenls on British Foıeign Policy,* / 9 / « '°i[J]. *Isı Sene;,* c. Ill Iİ9 19), s. 511)

4. *2Î* Ekim l[a] 19 da Rcichsıag'dı itilaf Devletleri'nın Sovyet Rusya'ya uygulanan ablukaya Almanya'nın da katılması talebi hakkında yapılan tartışma (bkz. yukarıda s. 156). önerinin reddedilmesi yönünde tam bir oybirliğini ortaya çıkardı: hana "Sovyeı Hükümetinin varlığı sosyalizm için tur talihsizlik tır "diye düşünen SPD sözcüsü Wels bile, "bizim için tek bir cevap olabilir: Çekınmesiz. açık seçik, basit bir 'hayır'" diyordu *(Verhandlungen des Reichstags,* c. CCCXXX. (1919), s. J362).

lurarak uygun zamanın geldiğini düşünür düşünmez" tahliye edecekti.[5] laftık topraklarını tahliye etme zamanının henüz gelmediği ima ediliyor lu. 1919'un İlk aylarında von der Goltz, tertıis edilmiş Almanlar ile Al nanya'daki Rus savaş esirlerinden olduğu kadar, Baltık ülkelerindeki Al nan kolonilerinden ve "beyaz" Rus göçmenlerden de epey takviye alarak ;onumunu güçlendirdi ve kendini Bolşevik aleyhtarı bir haçlı seferinin ideri İlan etti. Bu gelişmeler, Bolşevİzm'in yayılması korkularından kıs nen kurtulduktan sonra Almanya ile von der Goltz'un bayrağı altında ih ***m*** edilmiş bir Rus monarşisi arasında kurulacak bir ittifak öcüsü yüzün len korkulu hayaller görmeye başlamış olan İtilaf Devletleri hükümetle 'inin pek hoşuna gitmedi: Almanya ile Rusya arasında, Polonya İle biri ik e bir engel oluşturmaları için Ballık devletlerinin bağımsızlığını destekleme politikası şekillenmeye başladı. 3 Mayıs 1919'da, İtilaf Devletleri ateşkes komisyonu tarafından Baltık ülkelerinin tahliye edilmesi emri verildi. Emir dikkate alınmadı. 18 Haziran 1919'da, aynı emir İtilaf Devletleri hükümetleri tarafından Alman Hükümetine tekrar edildi.[6] Emir yine dikkate alınmadı; Berlin'deki sosyal demokrat hükümet emre itaat etme isteğini beyan eise de,[7] Doğu Prusya'nın sosyal demokral valisi Winnig. von der Goliz'kı çok yakın ilişki içinde çalışıyordu. Von der Gollz'un orduları yerlerinde kalıp ara ara hem Bolşeviklere hem de İtilaf Devletlerinden destek alan Letonya ve Estonya birliklerine karşı savaşıyorlardı.[8]

Gelgeldim, çok geçmeden Almanya'da da başka fikirler ortaya çıkmaya başladı. Eski imparatorluk ordusunun bütünüyle dağıtılmasında ısrar eden İtilaf Devletleri hükümeıleri, sınırlı büyüklükte ve gönüllülük csası

5. Acayip bir şekilde bu madde Versay anlaşmasının 433. maddecinde de aynen tekrar edilmiştir, halbuki o anlaşma imzalandığı sırada tahliye emri çoktan verilmişti.

6. 1 ve 24 Ağuslos ve 16 Eylül larihlerinde aynı emir tekrar hatırlatıldı *(Documents on Bıuish Foreign Policy. 1919 1939: hl Scries, c.* I (1947). s.720 l:c. Ill (1949), s.40).

7. F Von Rabenau, *Seeit Aus Semem Lehen.* / WS / Wo tlW). s. I35'e gore. Alman Hu kümeli 9 Mayıs (9!9'da İtilaf Dev (etlen nın ilk (iletir geldiğinde resmen geri çekilme karan almışı ır.

8. 1919'da Ballık bölgesinde yaşanan olaylarla ilgili kapsamlı bir literatür mevcutıur. En önemli kaynaklar şunlardır: Resmi belgelerin derlendiği *Die Rückführung des Ostheeres* 11936): R. Von der Goltz, *Meine Sendung in Finland und im Baltikum* (Münih. J'*?0>, Alt *Politischer General im Osten* (1936); P. Avalov Rermondl. V *Bor'be s Bolshevizmom* (Glückstadt, 1926); A. Winnig, *Heimkehi* (1935); J. Bischoff. *Die Letzte Front* (1935); *United States Commission of Inquiry in Finland and the Baltic Stales Report* (1919); *Documents on British Foreign Policv. I919 I9S9 1st Series,* c. Ill (1949), I. bölüm. M G. Bakh, *Pohtıko Ekonomiçeskie Vzaim rotnofentya mezdu SSSR ı Prihaliikoi za Desiai'Lei, 1917 1927* (I928)'dekt kısa olay özeti dışında Sovyet tarafınca bu konu hakkında herhangi bir şey basılmamış gibi görünüyor. Bu olaylara dair aydınlatıcı bir tarih yazılabilir.

na dayalı yeni bir Alman ordusunun, yani Reichsvvehr'in yaratılmasını onaylamışlardı. Bu ordu 15 Mart 1919 tarihli bir kararnameyle kurulmuştu. 1919 yazında Reichsvvehr'in organize edilmesi işi, eski kurmay subaylarından oluşan son derece zeki bir grubun elindeydi: Bunların en zekisi de savaşın son dönemlerinde Türk genelkurmayına askeri danışmanlık yapan General von Seeckt'ti. Bu grup hem Almanya'daki hem de Rusya' daki durumu serinkanlı bir değerlendirmeden geçirmeye çalıştı ve her iki ülkede de (aralarında en yaşlı ve en seçkinlerinin de bulunduğu) Alman subaylarının Von der Goltz'de yeni bir ulusal kahraman gören büyük çoğunluğunun ki1ère taban tabana zıt çıkarımlara ulaştı. Almanya'da Luden dorff ve von der Goltz gibi adamlar Weimai cumhuriyetine kesinlikle karşıydılar ve bir tür monarşik ya da otorııeryen rejime dönmenin yollarını arıyorlardı; Seeckl ise. en azından Almanya'nın yeniden askeri gücüne kavuşacağı zamanlara kadar, Weimar cumhuriyetini politikasının en pratik ve elverişli aracı olarak kabul etmeye hazırdı. LudendorlT ve von der Goltz Rusya konusunda Bolşevizm'e karşı açık bir taamız dışında başka bir politika tahayyül etmekten acizdiler. Bolşevik rejiminin artık iki yaşını doldurmak üzere olduğunu ve çökeceğine dair kendinden emin tahminlerin sürekli hüsrana uğramış olduğunu dikkate alan Secekt, rejimin kalıcı olmaya başladığından şüpheleniyordu. Ama, eğer durum buysa, o zaman von der Goltz'un Ballıktaki orduları, denildiği gibi Rusya'ya uzanan **bir** "köprü" değil.[9] ona karşı bir duvar mşa etmekteydiler. İtilaf Devleıleri Sovyel Rusya'yı amansız düşmanları haline getirmeye meyil liyseler. Almanya'nın onları takip ederek kazanacağı bir şey yoklu. 1919 Ağustosunda Reichswehr İtilaf Devletlerinin von der Gollz'un çekilmesi talebine uyulması gerektiği kararını verdi. Emir verildi ve belli bir gecikmeden sonra von der Goltz'un kendisi Almanya'ya döndü. Ordusunun büyük kısmı gende kalıp Avalov Bermondl denen. Kafkas kökenli olduğu söylenen bir "beyaz" Rus maceracının hizmetine girdi. Resmi gelir kaynakları kesilmiş olduğu için yeni girişim hâlâ Rus piyasasını açmak için Bolşevikler'**İ** devirme politikasının gerekliliğine inanan ve Seeckt'in incelikli muhakemesiyle ikna olmayan Alman ağır sanayii tarafından finanse ediliyordu.[10] Avalov Bermondl bu destekle kış boyunca ayakta ka

9. Von der Göll/ 2 kasım 1919'da Seeckl'e söyle yazmışı: "Bulun devlet politikamız Rus Alman köprusüyle birlikle ayakta kalacak veya çökecek" (F. Von Rabenau, ***Seekf Au ; Sı ,nem Uhen. 19IS l*3(/*** **(|940>. s. 204ı**

10. BermıHidt un malı kaynakları hakkındaki kanıtlat şuralarda bulunabilir R. Von deı Coli?.. ***Menu Sendung in Finland und im Baltikum*** **(Münih. 1920). s. 299 303;** ***Documents***

labildi. 1920 baharına gelindiğinde ise. finansmandaki zaaflar ya da İtilaf Devle t le ri 'ni n husumeti yüzünden kuvvetlerinin büyük bir kısmı erimişti.

Geri dönüp bakıldığında, Seeckı ve Reichswehr'deki arkadaşlarının savının açıkça ve kaçınılmaz olarak, son kertede Bolşevik Rusya ile Sağcı bir Almanya arasında kurulacak bir ittifaka işaret etliğini görmek kolaydır. Bolşevik rejiminin ayakta kaldığı varsayıldığında, bu tur bir ittifak Reichswehr'e bir gün ihtiyaç duyacağı şeyi, batıya karşı serbest bir eli verirdi; Alman ağır sanayiine de vazgeçilmez pazarını. 1920 Ocağı Via gelindiğinde Seeckl "Sovyet Rusya ile ileride yapılacak siyasi ve ekonomik bir anlaşma"nın "politikamızın geri dönüşsüz bir amacı" olduğunu kabul etmişti ve aynı zamanda Almanya'nın içinde de "Bolşevizm'e karşı bir duvar oluşturmaya hazırız" diyordu." Seeckt, bu iki politika arasında birbiriyle bağdaşmayan hiçbir şey olmadığını fark eden yüksek makamlardaki ilk Almandı belki de. Ama 1919 20 kışında çok az Alman geleceği bu kadar net, gölgesiz renklerle görebilecek durumdaydı. Yenilginin ilan edildiği saatten beri Alman siyasi düşüncelerine damgasını vurmuş olan karmakarışık görüşler ortamında, büyük doğulu komşuyla siyasi olduğu kadar ideolojik de olan bir bağ kurma İhtiyacı hissediliyordu. Rus devrimi yenilmiş Almanya'yı. Bolşevik öğretisine sempali duyduğunu beyan eden dar çevrelerin çok ötesine geçen ölçüde cezbediyordu ve bu cazibeye komünist Sol'dakiler kadar milliyetçi Sağ da kapılıyordu. Aralarında Alman subaylarının da bulunduğu, bütünüyle Sağ gelenekten gelen birçok Almana, 1919'da Almanya'nın tek kuriuluşyoludevrimnıiş gibi görünüyordu. Bıı yıkım lahayyülünün önemli bir kısmı koyu bir üıniisızlık atmosferinin ürünüydü: Yenilgi ve aşağılanma saatinde. Alman Samson'u. tapmağın sütunlarını indirip Filistinlilere zaferlerini zehireımek için Bolşeviz m'in karanlık güçlerini yardımına çağıracaktı. Ama bu tahayyülün, Rus devriminin amaçlarıyla ille de çatışması gerekmeyen pozitif yanları da vardı. Darbe batıya ve liberal demokrasiye indirilecekti; oloriter olacaktı,

on British Foreign Policy, 1919 1919 hi Series, c. IH (1949), s. 55, 97, 211 12, 225 7, 290 7. Bir Alman diplomatik kaynağına göre, Berlin'deki adları zikredilmeyen "İngiliz temsilcileri" ve Ballık bölgelerindeki "İngiliz gizli ajanları", "Churchill gibi önemli İngilizler Bermondt girişiminin genel müdahale seferberliği çerçevesi içinde devamından yanaydılar" vc İngiliz Hukümcıi'nde bu çizginin *£ırhk ka/ . <<\' Uzanmayacağı VK» bit süre İçinde anlaşılacak" divorlarmış (W. Von Blücher. *Dents, lil.ni.li Weg nach Ropnllo* (Wiesbaden. 195D.S.82).

II. F. von Rabenau, Sfnfcr *Aus Seinem Leben. 1918 1936(1940).* s. 252; Steckt II Eylül 1922 tarihli müzekkeresinde de (bkz. aşağıda s. 434 5(, "Almanya. Rusya'yla dış ilişkiler üzerinde bir anlaşmaya varılsa bile, Bolşevıkleşmeyeceklir" şeklindeki inancım tekrar etmiştir *(a.g.e.,* s. 317).

ama kent proletaryasının yeni gücünü de tanıyacaktı; amacı da Alman ulusal askeri gücünü canlandırmak olacaktı. Nitekim batılı devletlerle yaşanan çıkar çatışmaları kadar ideolojik antipatiler tarafından da belirlenen ortak bir batı nefreti sayesinde milliyetçi Almanya ile Bolşevik Rusya arasında bir ittifak kurulabilirdi.

İlk bakışta kulağa çılgınca gelen bu fikir, siyasetten bihaber subaylarla kuş beyinli delikanlıların tipik İcatlarından biri gibi görünmüş olabilir.[12] Ama söz konusu fikrin aşırı Sol'da da bir muadili vardı. 1919'dakİ Heidelberg kongresinde KPD'den ihraç edilmiş olan Sol grubun[13] liderleri Laufenberg ve Wolffheim, "ulusal Bolşevizm" adı verilen bir doktrinin savunucularıydılar ve Atman komünistlerini Versay anlaşmasına karşı bir "devrimci halk savaşı" ilan etmeye ve böylece proletarya devrimi için Alman milliyetçilerinin desteğini kazanmaya davet ediyorlardı.[14] Radek kongreye yazdığı açık mektupta Antant'a karşı bir savaş açmak istedikleri ve boş yere burjuvaziyle banş yapmaya çalıştıkları için onlara saldırdı. Radek'e göre burjuvazi bir seçim yapmak durumunda kaldığında, bütünüyle yabancı işgaline uğramayı proletarya diktatörlüğüne yeğlerdi.[15] Hemen hemen aynı sıralarda Eltzbacher adlı bir anarşist entelektüel ***Bolşevizm ve Almanya'nın Geleceği*** adlı bir kitapçık yazdı. Bu kitapçıkta Almanya'nın Versay anlaşmasının getirdiği kölelikten ancak Bolşevİzm'i kabul ederek kurtulabileceğini ileri sürüyordu, böylece Bolşevizm Balı Avrupa'ya yayılıp onu mahvedecekti; Eltzbacher bu uğurda düzensizlik, terör ve açlıkla uğraşmaya hazırdı. Böyle karmakarışık bir muhakeme içinde Rusya'yla ideolojik ve siyasal birlik ***(Anschluss)*** kurma temaları birbirinden ayrılmaz hale geldi: "Almanya Bolşevİzm'i benimser benimsemez Rusya'yla arasındaki kopuk bağlantı otomatik olarak onarılacaktır."[16] Bu devrimci esrime ucundan, Seeckt ile Reichswehr generallerinin temsil ettiği, Rusya'yla kurulacak bir ittifakın değerine dair ince hesapla

12. Ludendorff gibi fanalik bir Bolşevik karşıtı olarak kalan Hoffmann. Bo İsevi kleine işbirliği yapmanın "özellikle profesörler ve öğrenci çevrelerinde ve genç subaylar arasında" sayısız taraflar bulduğuna dikkat çekiyordu *(Die Aufzeichnungen des General majors Max Hoffmann* (1929), c. Il, s. 324 5).

13. Bkz. yukarıda s. 135.

14. Bu öğretinin en kapsamlı serimlenişi, H. Laufenberg ve F. Wolffheim, *Revolutionärer Volkskrieg oder Kounterrevoiuiionärer Bürgerkrieg?* (Hamburg, 1920); bu programın temelinde *Volk* sözcüğünün muğlaklığı yatıyordu.

15. K. Radek, *Zıır Taktik des Kommunismus: Ein Schreiben an den Oktober Parteitag der KPD* (Hamburg. 1919), s. 11 12, 15 16.

16. P. Ellzbacher, *Der Bolschewismus und die Deutsche Zukunft* (Jena, 1919).

nn yer aldığı öbür uca kadar, Almanların doğudaki büyük komşu hakkındaki fikirlerinin prizması her çeşit rengi sergiliyordu. Bütün bu grupların ortak yanı, batıya duyulan nefret, Rusya'nın gücüne duyulan bazen coşkulu, ama daha çok gönülsüz ve diş bileyen hayranlık ve Versay'ın galiplerine karşı verilen mücadelede bu güçten bir şekilde yararlanılabileceği umudu ve inancıydı.

1919 sonbaharında kendilerine yenilginin getirdiği siyasi, ekonomik ve ideolojik müşkülattan çıkmakta kılavuzluk edecek bir ipucu bulmak için gözlerini Rusya'ya diken Almanlar arasındaki kafa karışıklığını, Radek'in o sıralarda Moabit hapishanesindeki ayrıcalıklı odasında ve Moskova'ya gönderilmeyi beklerken Berlin'de kaldığı apartmanda yaptığı konuşmalar çarpıcı bir biçimde gösterir. Onun lehine müdahalelerin[17] Reichswehr generalleri arasındaki yeni fikirlerle bağlantısı olmaması pek mümkün değildi. Yüksek makamlardaki birileri, Joffe'nin 1918 Kası mı'nda sürülmesinden beri Berlin'e gelmiş tek lider konumundaki Bolşe vik'i kendilerine düşman etmemenin ve belki de onunla gayri resmi bir Icmas kurmanın getirebileceği avantajları görüyordu. Radek'in o sıralarda görüştüğü kişilerle ilgili olarak ulaşılabilen bütün bilgiler, neredeyse sadece Radek'in kendisinden gelir ve tamamlanmış olma gibi bir iddiası yoktur. Radek, Alman resmi çevrelerinden herhangi biriyle dolaylı ya da dolaysız bir temastan bahsetmez; belki de önemli Reichswehr subaylarının 1919'da Radek'e doğrudan yaklaşarak kendilerini riske atmaları pek olacak iş değildi.[1]" Ama Radek'in Talat ve Enver'le yaptığı konuşmalarda Türkiye İle İlgili olarak tartışılan cüretli fikirler[19] Almanya için de, hatta

17. Bkz. yukanda s. 131, not 79.

18. Radek'in *Krasnaya Nııv',* No. 10, I926'da (bkî. bir önceki not) yayımlanan anılan. Sovyet Alman askeri işbirliğinin en yüksek seviyesinde bulunduğu ve çok sıkı korunan bir sır olduğu bir dönemde yayımlandı: 1919'da Reichswehr'in herhangi bir resmi temsilcisiyle dolayıı yada dolaysız bir ilişkisi olduysa bile. bunlardan bahsetmenin basiretsizlik olacağını düşünmüş olabilir. B. Nikolayevski *İNovyi Jurnal* (New York), No. I, 1942, s. 244)'e göre. Radek'in anıları 1927 yılında. Alınanlarla yaptığı konuşmaları anlatan bölümler çıkarılarak kitapçık olarak yeniden basılmış; bu da Radek'in anladıklarının, özellikle de 1926 Arahğı'nda Reichstag'da konuyla ilgili olarak yapılan ifşaatlardan sonra bazı çevrelerde boşboğazlık olarak görülmüş olduğuna işaret eder. 1930'lu yıllarda Moskova'da Alman askeri alaşesi olarak bulunmuş olan General Köslring, 5 Eylül 1949da *Svenska Dagbladel'ut* yayımlanan bir röportajında, Radek'in 1919'daki askeri lemaslanndan ve kendisinin bu temasları ayarlamakla oynadığı rolden (o sıralarda Seeckl'in kurmay subaylarmdanmış) bahseder: ne yazık ki sunduğu kanıtlar muğlaktır ve daha sonraları röportaj sırasında söylediği iddia edilen Radek'in Seeckl'le gizlice görüştüğü ifadesini reddetmiştir (A. Fredborg, *Siorrbrıιannien och den Rvska Fragan. 1918 1920* (1951), s. 196, not 52).

19. Bkz. yukanda s. 232 4.

belki de Almanya için daha çok geçerliydi. Savaş sırasında Türkiye'de Seeckt'le yakın ilişki içinde olan Enver'in onun fikirlerinden bazılarını eski silah arkadaşına aktarmış olması mümkündür. "Enver," diye yazıyordu Radek, "Alman askeri erkanına, Sovyet Rusya'nın eğer gerçekten Antanta karşı savaşmak istiyorlarsa hesaba katmaları gereken yeni ve büyüyen bir dünya devleti olduğunu açıklayan ilk kişiydi."[2]" 1919'da Berlin'deki iklim bu fikrin doğması için zaten elverişliydi. Bu fikrin kimin mümbit beyninde doğduğunu belirlemek güç olurdu, zaten çok da önemli değildir.

Radek'in anılarında Alman askeri çevreleriyle kurduğunu anlattığı temasların ilk ve en düzenlisi, eskiden LudendorfTun yakın çevresinden olmakla birlikte artık onun azgın anti Bolşevİk görüşlerini kesinlikle reddeden Reibnitz[21] diye emekli bir generalleydi. Reibnitz Lenin'in 1918 Nisanı'nda yazdığı ve yakın tarihlerde Almancaya çevrilmiş olan ***Sovyel iktidarının Halihazırdaki Görevleri*** adlı kitapçığını okumuş ve çok etkilenmişti; etkili bir idare yaratmakla ilgili acil pratik görevleri ele alan ve artık gerekenin "histeri patlamaları" değil, "proletaryanın demir taburlarının ölçülü yürüyüşü" olduğunu İlan ederek sona eren bir kitapçıktı bu. General subay arkadaşlarına "sadece Sovyet Rusya'yla ittifak kurmayı değil, deyim yerindeyse barışçı bir devrimi" de vazettiğine dair Radek'e teminat veriyordu. Reibnitz zeki olmaktan çok hevesliydi belki de. Ama Radek hapishaneden salındıktan sonraki ilk haftaları onun apartmanında geçirdi[22] ve burada benzer görüşleri savunan başka kimselerle de temas kurdu. Radek'in yeni ziyaretçileri arasında İki tanesi özellikle önemliydi. Ludendorffun eski istihbarat şefi, askere hiç benzemeyen, "bir kedinin hareketlerine sahip" bir adam olan Albay Max Bauer,[23] Almanya'da İktidarı Sağ'ın ele geçireceğini bekliyordu, ama bu, "işçiler burjuva demokrasisinden hayal kırıklığına uğrayıp Almanya'da bir 'emek diktatörlüğü' kurmanın ancak işçi sınıfı ile subay sınıfı arasında bir anlaşmaya varılmasıyla mümkün olabileceği sonucuna varana kadar sürerdi olsa olsa.

20. *Krasnaya Nov'.* No. 10. 1926. s. 164; Enver'in 1920 Ağustosu'nda Seeckfe yazdığı meklup için bkz. aşağıda s. 307.

21. Radek bu ismi Kiril alfabesine bir yerde Raivnıış diye, bir yerde de Reignils diye ak tanr.

22. *Krasnaya Nov',* No. 10, 1926, s. 169 72.

23. R. Fischer. *Stalinism and German Communism* (Harvard, 1948), s. 207*ye göre, Bauer Radek'i hapishanedeyken "düzenli olarak" ziyaret eımiş; Radek *(Krasnaya Nov',* No. 10, 1926, s. 169) açık açık, Bauerl ilk (ve anlaşılan tek) defa Reibnitz'in dairesinde gördüğünü belirtir.

Radek şöyle der: "Subayların bu temel üzerinde komünist parti ve Sovyet Rusya ile bîr pazarlık yapabileceklerini ima etti, bizim savaşta yenilmeyeceğimizi ve Antant devletleriyle yapılan mücadelede Almanya'nın müttefiki olduğumuzu anlıyorlardı." Bir zamanlar Petersburg'da Almanya'nın deniz ataşesi olan ve 1918'de kısa bir süre Dışişleri Bakanlığı yaptığı sıralarda Rusya ile Brest Litovsk'u tamamlayıcı nitelikte bir dizi anlaşma imzalamış olan Amiral Hintze, şu anda "Sovyet Rusya'yla pazarlık yapılmasından yanaydı" ve Radek'e batıda dünya devriminin "Antant' ın Almanya'yı boğmasını önleyecek zamanda" olup olmayacağını soruyordu. Ama Hintze'nin de devrim konusunda kendine özgü fikirleri vardı. Silezya'daki malikânesinde çalışan Katolik İşçilerle konuşmalarından "devrimin işçilerin artık kapitalistler için çalışmayı reddetmelerinden ibaret olduğu", "burjuvaziden nefret ettikleri" ve "Almanya'nın rejim değişikliği olmadan bir daha belini doğrultamayacağı" gibi kanaatler edinmişti.[24]

Gelgelelİm Radek'in en seçkin Alman ziyaretçisi, büyük Alman elektrik şirketi AEG'nin kurucusunun oğlu ve Birinci Dünya Savaşı sırasında Alman Savaş Bakanlığı'nın hammadde şubesinin bu şube, İngiliz ve Fransızların levazım bakanlıklarının muadili ve Öncüsüydü yaratıcısı Walther Rathenau'ydu. İzlenimleri karışıktı. Radek Rathenau'da "müthiş soyut bir zekâ, lam bir sezgisizlik ve marazi bir kibir" teşhis etmekte pek de haksız sayılmazdı. Keskin ve araştırıcı bir zekâya ve son derece belirgin bir mizaç istikrarsızlığına sahip bir Yahudi olan Rathenau, Alman sanayiinin, batıyla tekrar mali ve ticari bağlar kurmuş oldukları için, büyük demir çelik kodamanlarının kayıtsız şartsız doğuya yönelme niyetlerini pay 1 aşamayan ve önemli politika meseleleri konusunda mütereddit ve ikircikli bir tavır takınmaya mahkûm olan sektörünün kusursuz bir temsilcisiydi. Rathenau, zafer kazanan İlİlaf Devletlerİ'ne 1918 Aralığı'nda yazdığı bir açık mektupta, eğer Almanya'ya intikam amacı güden şartlar dayatılacak olursa, "eski Avrupa binasının en güçlü dayanaklarından birinin yok olacağını ve Asya sınırının Ren'e ilerleyeceğini" ileri sürmüştü. Ama Rathenau'nun doğu karşısındaki duygusal tiksintisi, çok güçlü bir entelektüel merakla dengeleniyordu. Anlaşıldığı kadarıyla, 1919 yazında "sanayi koşullarını incelemek" amacıyla Moskova'ya giden bir "sanayi

24. ***A.g.e..*** **s. 171, Baıer'in 1920 Nisam'nda "Almanya'nın güçlü adamlar islemeyi öğrenebilmesi için önce tam bir Bolşevizmin gelmesi gerektiğini" söylediği belirtilir (E. Tro *eUsch.Spekuıoı Briefe*** **(Tübingen, 1924), s. 139).**

misyonu "nu desteklemiş;[25] ve 1920 yılının başlarında Berlin'de küçük bir grup sanayici arasından Rus meseleleriyle ilgili bir "inceleme komisyonu" kurulmasına önayak olmuş.[26] Şimdi de önceden hiçbir yoklama yapmadan Radek'e gelmiş, rahaı bir kolluğa yerleşip bacak bacak üslüne almış ve bir saatten uzun bir süredir "dünyanın durumu hakkındaki görüşlerini dile getirmekteydi." Burada da ideolojik ve yan devrimci bir bağlamda iki ülke arasında ekonomik işbirliği İhtiyacıyla ilgili sıkı bir tartışma başladı. Rathenau kapitalizme dönüşün mümkün olmadığını kabul ediyor ve kendi yazılarında "yapıcı bir sosyaIizm"i savunmuş olduğunu iddia ediyordu; ona göre sadece bir "yıkıcılık teorisi" vermiş olan Marx' tan ileriye atılmış İlk bilimsel adımdı bu. İşçiler yıkabilirdi, ama yapmak için "entelektüel arİstokrasi"nin liderliği gerekirdi. Almanya'da uzun yıllar devrim olmazdı, çünkü Alman işçisi "yontulmamış"tı. Rathenau Rusya'ya dönerek şunu ekliyordu: "Belki de birkaç yıl içinde bir teknisyen olarak yanınıza geleceğim ve siz beni ipek giysiler İçinde karşılayacaksınız." Radek Bolşeviklerin herhangi bir dönemde ipek giysiler giyeceği fikrine şiddetle itiraz etti. Ama o manidar Alman teknisyenlerle yardım sunma önerisi kafasında bir sürü yeni düşünce yarattı. Alman sanayicilerinin bu en "batılı"smda bile doğuya bakma alışkanlığı hızla kendini göstermişti.[27] Radek'in konuşmaya yaptığını aktardığı tek katkı, Raihenau' ya, Lenin'in Moskova'daki ***Subboiniki'rim*** başarısı hakkında yazdığı ve Radek'in eline "İskandinav ülkeleri üzerinden geçen" yazıyı sosyalizmde gönüllü çalışma felsefesi geliştirmeye yönelik cesur bir girişim niteliğindeki yazıyı okumak olmuş.Rathenau Radek'i, AEG'nin genel müdürü Felix Deutsch'uda yanında getirerek ikinci kez ziyaret etmiştir, ama bu kez hapishanede değil. Reibnilz'in apartmanında. Ama Deutsch Amerikalı bir bankacının kızıyla evliydi ve balıyla en sıkı fıkı durumdaki Alman mali çevrelerini temsil ediyordu; ertesi yıl Almanya'ya ateşkesten beri verilen ilk Amerikan kredilerinden birini Deutsch sayesinde AEG

25. ***Documents on British Foreign Policy. I919 I939: Isı Series,*** c. Ill **(1949), s. 511.**

26. Wallher Raihenau, *Briefe* (1926), c. ll.s. 229 30.

27. Radek'in batılı bir yönelimi savunduğunu belirttiği tek ziyaretçinin sosyal demokraı Heılmann olması manidardır; Heilmann "su anda Almanya'da sosyalist bir devrim imkansız, çünkü Alman sanayisinin hammaddesi, ülkenin de yiyecek ekmeği yok" demiş ve "ülkeyi Amerikan sermayesine köle etmeden Alman ekonomisini düzeltmek imkansız'[1] görü şunu savunmujlATvufltfyarVov', No. 10, 1926. s 170).

28. K. Radek. *Porıreıi i Pamfiery.* c. II (1934). s 74; Radek'in son dönem yazılarında Berlin'de yapıığı konuşmalara lek gönderme buymuş gibi görünüyor. Lenin'in vazısı için bkz.c. 2. s. 193.

alacaktı. Bu İkinci görüşmede kapitalizmin yaklaşan sonuyla ve Almanya'nın doğulu bir bakış açısına duyduğu ihtiyaçla ilgili tartışmalar geri plana çekilmiş gibi görünüyor. Ama Deutsch bile Rusların "AEG ile ticaret yaptıkları takdirde" istedikleri rejimle yönetİ leb İleceklerini teslim etmiş ve Sovyet Rusya'yı ziyaret etme isteğini dile getirmiş.[29]

Radek'in kendi yazdıklarının Berlin'de onu ziyaret eden Almanların tam listesini vermediği kesindir. Daha sonraları milletvekili de olan bir Rus tarihi profesörü ve Alman Ulusal Partisi'nin Rusya uzmanı Otto Ho etzsch'le de görüştüğü anlaşılıyor.[30] Radek'le arasında neler geçtiği bilinmiyor. Hoetzsch daha sonraları İdeolojiden bağımsız olarak, sırf iktidar siyasetiyle ilgili gerekçelerle bir Alman Rus ittifakının tutarlı bir savunucusu olmuştur; eğer 1919'da Radek'le bu bağlamda konuştuysa, çağdaşlarının çoğundan İleride olduğu söylenebilir. Radek'in kendisi, hem 1914' ten önce hem de savaş sırasında II. Wilhelm'in imparatorluk sistemine olan muhalefetiyle ün kazanmış olan radikal gazeteci Maximilian Har den'in ziyaretinden de bahseder; onun dergisi ***Die Zukunft" &*** bir yazı yazmaya söz vermiş.[31] Radek'in ziyaretçilerinin mesleki ve siyasi bağlılıkla rındaki muazzam çeşitlilik, Almanya'da doğuda yükselen güçle bir tür buluşma yeri bulmaya yönelik neredeyse ümitsizce bir heves olduğunun kanıtıdır. Bu dönemde Alman politikasında dolaysız bir değişim yaşandığı çıkarımını yapmak vakitsiz olur. Versay anlaşması daha onaylanmamıştı, Weimar cumhuriyeti daha bir dış politikaya sahip olacak durumda değildi. Ama Radek'in Berlin'de kaldığı günlerin sonlarına doğru iki önemli olay oldu. 1919 Kasımında, Litvinov'un savaş esirleri değişimini müzakere edecek delege sıfatıyla İngiltere'yle temas kurmak üzere Kopenhag'a gittiği sıralarda. Alman Hükümeti aynı sıfatla bir Sovyet temsilcisini kabul etmeye hazır olduğunu bildirdi ve 1914'ten Önce Viyana'da Troçki'nin yakın çevresinde bulunan bir Menşevik olan Victor Kopp Berlin'e gelip, Radek'in sözleriyle "yarı fıukuki bir ***polpred"*** oldu.[32] Aynı ay Seeckt s Alman Savaş Bakanlığının muğlak bir ad taşıyan Truppenamt' inin başkanlığına atandı; Versay anlaşması Almanya'nın bir genelkurma

29. *Krasnaya Nov,* No. 10, 1926, s. 171.

30. R. Fischer, *Slalin and German Communism* (Harvard. 1948). s. 207.

31. *KrasnayaNov',* No. 10, 1926, s. 166; yazı *Die Zukunfı'an* Şubat 1920 tarihli sayısında yayımlanmıştır.

32. *A.g.e.,* s. 169; gelgelelim, Kopp 1920 Şubatı'na kadar Alman Hükiimcİ tarafmdatı resmen tanınmadı ve o zaman da sadece savaş esirleriyle ilgili müzakerelerde bulunmak amacıyla tanındı (1. Mayskî, *Vnesnaya Politika RSFSR, 1917 1922* (1922), s. 106).

ya sahip olmasını yasakladığı için böyle bir kamuflaj bulunmuştu. Sonraki dört yıl boyunca Almanya'nın Sovyet Rusya karşısındaki politikası, Seeckt'in poİnikasıydı.

1920 Ocağı'nda, Radek'in Polonya'dan transit geçişi için yapılan düzenlemelerdeki bazı gecikmelerden sonra, Radek törenli bir biçimde sınıra götürüldü. Polonya üzerinden yapılan yolculuk çok yavaştı; Moskova'ya ulaştığında neredeyse ay sonuna gelinmişti.[33] Radek Berlin'e 1918 Aralığı"nda, bütün diğer Bolşevikler gibi Alman devriminin çok yakında gerçekleşeceğine cidden inanarak gelmişti. 1918 Aralığı'nda KPD'nin kuruluş kongresinde Alman dinleyicilerine yenilginin sonuçlarından bir proleter devrimi yoluyla kurtuluş umudunu sunmuştu:

> Almanya'yı savunulabilir hale getirmenin ve Antant'ın kendisine dayatmak islediği boyunduruğa karşı korama nın. Alman işçilerini Almanya'nın efendileri yapmakıan başka bir yolu yoktur... Anıanı'ın efendileri en çok, ordularının ne islediklerini bilen işçilerle karşı karşıya gelmesinden korkmaktadırlar. [1,1]

Ama bu sözler Brest Litovsk'un eski yanılsamalarının tekrarlanmasından ibaretti. Bir yıl önce Sovyel Rusya Hoffmann karşısında ne kadar güçsüzdüyse, 1919'un İlk haftalarında Almanya da Foch karşısında o kadar güçsüzdü. Daha önce de gördüğümüz gibi,[35] Radek kısa bir süre sonra Alman devriminin dolaysız geleceğine, hatta Rus devriminin hayatta kalma İhtimaline dair karamsar bir görüş benimsemeye başlamıştır: Hem Sovyet Rusya'yı kurtarmanın ve hem de Almanya'yı Antant'tan kurtarmanın yeni bir yolu bulunmalıydı. Radek böylece, diğer bütün Bolşevik liderlerden önce, kısa vadede kazanılacak devrimci bir başarıdan çok bir manevra ve tavizler döneminin zorunluluğuna inanmaya başladı. Sovyet dış politikası hakkında, Berlin dönüşünde beraberinde getirdiği görüşler, 1919'un son üç ayı İçinde orada yazdığı birkaç yazıdan çıkarılabilir. Bunlardan ilki, Sovyel Rusya'nın dibe vurduğu 1919 Ekimi'nde KPD'nin Heidelberg kongresine gönderdiği açık mektuptu. İtaliklerle altını çizerek şöyle yazıyordu:

> ***Sovyel Rusya'nın ve dünya devrimi şimdiye kadar olduğundan daha çabuk kendini hissettirmediği takdirde, isçi sınıfının lafer kazandığı bütün diğer dikele ı ın dış politikası sorunu, kapitalist devletlerle yan yana bir*** modus vivendi'y*, ***ya***

33. ***A.g*** **f., s. 172 5; Radek'in donUşıinUn kronolojisi tçın bkı.** ***Soviel Studies, e.*** **Ill, No. 4 (Nisan 1952ı, s.411 12.**

34. ***34.*** **K. Radek,** ***Die Russische und Deutsche Revolution und die Welllage*** **(19191. s 29.**

35. Bki.s. 136.

şama yoluna, ulaşmaktan ibarelin:.. Kapitalist ve proleter devletler arasında barış olasılığı ütopya değildir.[36]

Bu politika, Radek'in Almanya'nın ve dolayısıyla Rusya'nın, batının kapitalist ülkeleriyle arasını açacağı gerekçesiyle reddettiği tezin, yani Laufenberg ile Wolffheim'in (henüz bu isim verilmemiş olan) "ulusal BoIşevİ2m" tezinin antitezi gibi görünüyordu.[37]

Berlin'den ayrılmasından hemen önce kaleme aldığı diğer üç yazıda da bu sav pekiştiriliyordu. Bunlardan birincisi, doğrudan "ulusal Bolşe vizm"e artık bu isimle anılıyordu yönelik bir saldırıydı. "Sovyel Rusya'nın dış politikası sorunu." diye tekrarlıyordu Radek, "...kapitalist devletlerle yan yana bir *modus vivendtye* ulaşmaktan ibarettir."[1]* Neredeyse aynı sıralarda Komintem'in resmi dergisinin Almanca basımında yayımlanan ikinci bir yazıda, Radek aynı tezi devrimci bakış açısından geliştiriyordu. "Kapitalizmin çözüleceği", diye yazıyordu Radek, kesindi. Ama bu "uzun bir süreç" olacaktı ve Sovyet Rusya da aradaki dönemde kaçınılmaz olarak "kapitalist devletlerle yan yana bir *modus vivendi* arayıp bulmak" zorunda kalacaktı. Başka bir savdan da aynı sonuç çıkıyordu: "Eğer Sovyet Rusya savaşmaya devam etmek zorunda kalırsa, ulusal ekonomisini onarmaya başlayamaz." Dolayısıyla önündeki seçenekler "ya geçici bir uzlaşma çerçevesi içinde sürdürülecek sosyalist inşa ya da herhangi bir ekonomik İnşa faaliyetine girmeden savaşmak"ti. Aslında Radek'in aradığı, "dünya sermayesiyle" proletarya diktatörlüğünü olduğu gibi bırakacak bir "uzlaşma"ydı NEP'in dış boyutunun çarpıcı bir biçimde öngörülmesi demekti bu. Ama Radek'in üç ayını Alman siyasetçileri, askerleri ve sanayicileri İle yoğun sohbetler yaparak geçirmiş olması boşuna değildi: muhakeme bu noktadan Almanya'ya geçiyordu:

Almanya yenilgi yaşadı, ama buna rağmen ıcknik donanımı ve ıckuik imkânları hala çok büyük. Anglo Sakson ülkeleri galip geldiler, ama buna rağmen ekonomik bozuklukları o kadar ileri seviyede ki Fransa ve İtalya'ya yeterli yardımda bulunamıyorlar... Almanya'da, dış ilişkilerinin bitmesi ve ekonomisinin çökmesi sayesinde, Rusya'ya ulusal ekonomisini düzeltme işinde çok büyük hizmetlerde bulunabilecek binlerce işsiz ve aç mühendis var.

36. K. Radek, *Zur Taktik des Kommunismus: Ein Schreiben an den Oktober Parteitag der KPD* (Hamburg, 1919), s. 9. 11 12.

37. Bkz. yukarıda s. 292.

3S. *Gegen den Nationai Bolschenismus* (Hamburg. 1920), s. 9; bu kitapçık Radek ile Thalheimer'm yazılarından oluşur, bu yazı laid an *Die Auswärtige Politik des Kommunismus und der Hamburger National Bolsthevtsmus* başlıklı ilki. İlk olarak *Die Internationale.* No. 17 18 (20 Aralık 1919). s. 332 46da. "Arnold Sİmıhan" lakroa adıyla yayımlanmıjur.

Radek "Almanların, Alman kapitalizminin İktidarını Rus toprakları üzerinde ihya etmeye yardımcı olma" suçlamasına karşı kendini savunmaya çalışırken en önemli çıkarımı yapıyordu:

Mal alışverişi değil. Alman sermayesinin Rusya'da kullanılması değil, ama iş yardımı ***Alman Rus ekonomik ilişkilerinin yeni lemeii*** budur.

Ve son olarak, Almanya'yı bu fırsatları ihmal ederse kendisini bekleyecek olan tecrit konusunda uyarıyordu.[39] Burjuva okur için tasarlanan üçüncü yazı ise ("sağcı burjuvazi"ye hitap ediyordu) daha ihtiyatlı bir üslupla kaleme alınmıştı. Ama o da "Almanya ile Rusya birbirleriyle ekonomik İlişkilere muhtaçtırlar, çünkü iki ülke de ihtiyaç duyduğu şeyleri sadece Antant ülkelerinden almayı umamaz ve birbirlerine çok çeşitli yollardan yardım edebilirler" şeklindeki aynı sava yaslanıyordu; diplomatik ilişkilerin yeniden başlaması ve mal değİştokuşu işini organize etmek üzere Rusya'ya Alman ekonomi uzmanlarının gönderilmesi ya da bu olmuyorsa, Rusya'yla böyle bir alışverişin yolunu hazırlayabilecek ve "ayrıca Almanya İçin Rusya hakkında nesnel bîr haber ajansı kurabilecek" Alman şirketlerinin temsilcilerinin gönderilmesinin, bu durumdan yapılabilecek "pratik çıkarımlar" olduğunu ileri sürüyordu.[40] Demek ki. Alman tarafından olduğu kadar Sovyet tarafından da Sovyet Alman dostluğu çağrıları yapılmaktaydı. Ama Almanların çıkarları en baştan beri büyük ölçüde siyasi ve askeri iken, o aşamada Sovyetler'in çıkarları sadece ekonomiknitelikteydi.[41]

3°. K. Radek, *Die Auswärtige PoiitikSowjet Russlands* (Hamburg. 1921), s. 37 9.44. 46 7; bu biilüm *Die Kommunistische Internationale (Kommunistiçeskii tnıcrnalsionat'in* Berlin'deki muadili). No. 3 (Aralık 1919), s. 9 27'de yayımlanmış olan bir yazının tıpkıbasımıdır; bu yazı da "Arnold Strulhan" imzasıyla yayımlanmıştı ve "1919 Aralığı'nda Berlin hapishanesinde" yazılmıştı (K. Radek, *Wege der Russischen Revolution* (Hamburg, 1922), s. 28),

40. *Deutschland und Russland: Ein in der Moabiter Schatihaft geschrieber Artikel für richtiggehende Bourgeois* (1920), s. 11 12; ilk olarak 1920 Şubatında *Die Zıtkunft'&A* yayımlanan bu yazının İngilizce bir çevirisi şurada çıkmıştır: *Soviel Russia* (New York), 17 Nisan 1920. s. 383 7.

41. Radek'in sadece Almanya'yla dostluk kurmayı düşünmediği, Almanya'dan ayrılmasının arifesinde *Manchester Guardian* gazetesinin bir muhabirine verdiği 6 Ocak 1920 tarihti bir demeçten de anlaşılıyordu; "Rus Hükümeti'nin bakış açısı, nasıl kapitalist ve feodal devletler arasında normal ve iyi ilişkiler kurmak mümkün olduysa, sosyalist ve kapilalist devleller arasında da bunun mümkün olduğu yolundadır... Ben şahsen komünizmin ancak kapilalist devletlerle iyi ilişkiler kurarak kunanlabileceği kanaatindeyim" *(Manchester Guardian,* 8 Ocak 1920). Bu sözler iki ay sonra Moskova'da verilen benzer bir demeçle karşılaş ırılabilir (bkz. yukarıda s. 154 5).

1919'un kaotik koşullarında, Radek'le yapılan konuşmalar kimseyi bağlamıyordu: Bu konuşmaların Alman tarafındaki cazibesinin bir kısmı da şüphesiz buradan geliyordu. Sovyet tarafında Radek tek başına oynuyordu; o sıralarda resmen tanınan herhangi bir Sovyet dış politikası olduğundan bahsedebilsek bile, Radek'in onun yetki sahibi bir sözcüsü olmadığı kesindi. Ama 1920 başlarında yaşanan değişime katkıda bulunan etkenler arasında onun nüfuzunu saymamak pek mümkün değildir. Sovyet politikasında kapitalist dünyaya karşı uzlaşma tavrından yana olanların can alıcı argümanı, Avrupa devriminin olgunlaşmasındaki gecikmenin uzaması ihtimaliydi ve Radek bu konuda birinci elden bir tanıktı.[42] Ama, Sovyet dış politikası konusunda Radek'in Berlin'de özümsediği genel görüş bu eğilime uymasına ve onu güçlü savlarla pekiştirmesine rağmen, Radek'in bile cidden, Sovyet Rusya ile Almanya'da Versay'a isyan eden güçler arasında herhangi özgül bir işbirliği projesi geliştirmiş olduğuna dair hiçbir kanıt yoktur;[43] geliştirmişse bile, Moskova'da hiçbir yankı bulamamış. Lenin, Komintem'in ikinci kongresine hazırlık mahiyetinde 1920 Nisanı'nda yazdığı ***Komünizmin Çocukluk Hastalığı: "Solculuk"*** kitabında, tıpkı Radek gibi, Almanların "ulusal Bolşevizm" sapmasına şiddetle saldırmıştı; ona göre bu "Anıant'a karşı bir savaş açmak İçin Alman burjuvazisiyle bir blok" kurmayı önermek demekti. Komünistler "Versay anlaşmasını ne pahasına olursa olsun reddetmeye ve bunu da hemen yapmaya mecbur" değillerdi. Bu zan, Bolşevik politikasının gerçek amaçları hakkındaki bir kafa karışıklığının ürünüydü.

Almanya dahil herhangi bir büyük Avrupa ülkesinde burjuvazinin devrilmesi uluslararası devrim için öylesine büyük bir kazançtır ki onun uğruna eğer gerekiyorsa Versay anlaşmasının devam etmesini kabul edebiliriz, eımeliyiz de. Eğer Rusya lek başına, devrim uğruna, Brest anlaşmasına aylarca dayanabildiy se, Sovyet Rusya ile ittifak içindeki Sovyet Almanya'nın, devrim uğruna, Versay anlaşmasının devamına dayanması hiç de imkânsız değildir.[44]

*

42. Radek, Moskova'ya döndükıen sonra katıldığı ilk halk toplantısında "devrim yolu Avrupa işçileri için Rus işçileri için olduğundan daha celin, çünkü barış isteyen ordu. toprağı sahiplenmeye çalışan köylü Rus proletaryasının yanındaydı, oysa Avrupa'da kitleler silahsız ve burjuvazi beyaz bir muhafız teşkilatı oluşturuyor" diyordu *(İzvesıiya,* 20 Ocak 1920).

43. 1 Nisan 1920'de dokuzuncu parti kongresinde yaptığı konuşmada. Versay anlaşması sayesinde, "kapitalistlerin bir bileşik cephe oluşturmasının imkânsız olduğunu" ve İtilaf Devletlerİ'nİn Almanlan Sovyel Rusya'ya karşı silahlandırma çabalannm başarısız olduğunu iddia etmiş. Bu tezden ne sonuç çıkardığı bilinmiyor, çünkü konuşmasının lam metni mevcul değil; 3 Nisan 1920 tarihli *Pravda'da* konuşmanın kısa bir özeli aklan Imıştır.

44. Lenin. *Soçineniya,* c. XXV. s. 214 15.

Böylece, Sovyet davasının Versay anlaşmasına karşı milliyetçi bir ayaklanmayla ittifak kurması ihtimali kesin bir dille reddedilmiş oluyordu; Radek Berlin'deki mecburi ikameti sırasında bu fikirle oynamış olsa da, söz konusu fikir hemen reddedilmiştir. 1920'nin ilk aylarında Moskova'da kapitalist dünyayla geçici bir uzlaşma fikri ağırlık kazanmaya başlamakla birlikle, hiç kimse henüz bunu Almanya'yla özel ilişkiler kurma açısından düşünmüyordu. Yine de Radek'in devrim ihtimali hakkındaki şüpheci tavrının ve Almanya hakkındaki bilgisinin, ona o sıralarda, İş başında olan güçlere dair Lenin'inkinden daha açık seçik bir sezgi kazandırdığını inkâr etmek zordur.

Her türlü engele rağmen Bolşevik Rusya ile milliyetçi Almanya arasında bir ***rapprochement*** kurulmasından yana olan güçler yavaş yavaş ol gunlaşıyordu. 1920 Martı'ndaki Kapp darbesi, Weimar cumhuriyetinin tarihinde önemli bir olaydı ve son kertede nihai etkisi Almanya'nın doğulu komşusuyla ilişkisi üzerinde görülecekti. Darbeciler eski ordunun, Lu dendorfflarla von der Gollz'lann askeri geleneğine mensuptular; Berlin' de yürüyüş yapan birliklerin çoğu geçen sonbahar ve kışta Baltık'ta savaşmışlardı. Hâlâ Alman Rus ittifakının yeniden tesis edilebilmesi İçin gereken önkoşulun Rusya'da eski düzenin restorasyonu olduğuna inanan azılı Bolşevik karşıtlarıydılar. Yeni Reichswehr'in tavrı çok farklıydı. Bu yeni ordunun zeki liderleri, Weimar cumhuriyetini ardında Almanya'nın askeri gücünü yeniden elde etmesi için çalışabilmelerine elverişli bir suret olarak kabul etmekle kalmıyor; aynı zamanda Rusya'daki Bolşevizm'i dc bu amacı gerçekleştirmelerine yardımcı olacak muhtemel bir ortak olarak kabul etmeye de hazırlanıyorlardı. Kapp darbesi, Bolşevizm'e karşı haçlı seferine inananların Alman siyasetinin kaçıklara ayrılan kıyı kö Şe bölgelerine havale edilmeleriyle ve Sovyet Rusya ile eşit bir devlet olarak iş yapmaya hazır olan askeri liderlerin ortaya çıkmasıyla sona erdi. Ama resmi İlişkiler ağır ilerliyordu. 1920 Nisanı'nda Berlin'de Sovyet temsilcisi Kopp'la bir savaş esirleri anlaşması İmzalandı; Kopp'un görünüşteki savaş esirlerinin ülkelerine İade edilmesi görevi, bazı siyasi faaliyetler yürütmesini muhtemelen engellemiyordu; üç ay sonra aynı konuda bir anlaşma daha yapıldı.''[5] 1918 Kasımı'nda Moskova'yı terk etmiş olan

45. RSFSR:Sb'>rnikDéisn'uyusçihDogoyoroy,c.\ 092]), rİo.22,s. **128 30: No. 24. s. 133 4. Kopp'un "Kapp darbesinden önce Kapp'la aynntılı görüşmeler yaplığı" (E. Tro ellsch.** ***Spekıamr Briefe*** **(Tübingen, 1924), s. 271) yolundaki söylenıilerin yanlışlığı kanıt**

Alman konsolosluk personelinin son üyelerinden biri olan Guslav Hilger, 1920 Haziranı'nda, Berlin'deki Kopp'un Alman muadili sıfatıyla Moskova'ya döndü ve Çiçerİn'den Sovyet Rusya'nın Almanya karşısındaki tavrının "sadece daha sıkı ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkiler kurma İste ğince belirlendiği" teminatını aldı.[46]

1920 yazındaki Sovyet Polonya savaşı bu gizli tohumları olgunlaştır dı, yeni ve hayati önemdeki güçleri seferber etti. Sovyet tarafında, Rus yurtseverliğinin çarpıcı canlanışı Bolşevizm'le birleşip Sovyet dış politikasına yeni bir ulusal unsur aşıladı.[47] Alman tarafında, 1920 Mayısı'nda kİ İlk Polonya taarruzu savaşa canlı bir ilgi uyanmasına neden olmadı. Ama Kızıl Ordu beklenmedik bir biçimde karşı koyup Temmuz ayında da Polonya içlerine yürümeye başlayınca, Almanya'yı bîr heyecan dalgası sardı. Korkuyla coşku iç içe geçmiş durumdaydı. Bolşevizm'İn Ona Avrupa'ya sıçrama tehdidi baş göstermişti. Ama, yine bu sayede, Almanya'nın doğudaki baş düşmanı ölümcül bir tehlikeyle karşı karşıyaydı ve Versay'ın doğu tabyası sendelemekteydi. Almanya'nın bu beklenmedik olay karşısındaki tavrı, altı ay önce uzağı gören Seeckt tarafından ana hatlarıyla belirlenmişti:

Kaybolup gitmesi tehlikesi karşısında bile Polonya'yı desteklemeyi reddediyorum. Tam tersine, buna güveniyorum: Şu anda Rusya'nın eski imparatorluk sınırlarını yeniden kurmasına yardım cdemesek bile, ona kesinlikle köstek olmamalıyız.[4]"

Alman Dışişleri Bakanlığı'nın Rus şubesi başkanı Mallzan, Kızıl Ordu'nun her ilerleyişiylc birlikte Berlin'deki itibarı artan Kopp ile gizli görüşmelere girdi. Kızıl Ordu'nun mevcut Alman sınırını geçmeyeceğine dair teminat verilmesi talebi hemen karşılandı. Ama Maltzan "Versay anlaşmasının dayattığı gayri tabu Alman sınırlarının gözden geçirilmesi" meselesini nazik bir biçimde gündeme getirince. Kopp gardım aldı ve herhangi bir müzakereye girmenin zorunlu önkoşulu olarak ***de jure*** tanınma ve diplomatik İlişkileri tam olarak yeniden tesis etme talebinde bulun

lanamamış olsa da bu söylentiler muhtemelen temelsizdi: Kapp darbesine kankanların hepsi Bolşevik karşıtıydı ve Alman milliyetçileriyle doğrudan lemas kunıak henüz Sovyet politikasının bir parçası haline gelmemişli. Kopp'un o sıralarda KPD ile herhangi bir temas kurup kurmadığını belirlemek ilginç olurdu; kurduysa bile, sonralan parti içinde dile getirilen şikâyetlerde buna dair hiçbir ipucu verilmemiştir.

46. *Soviel Russia (New* York), 14 Ağustos 1920. s. 148.

47. Bkz, yukanda s. 273 4.

48. F. von Rabenau, *Seeckc Aus Seinem Leben. 1918 /936* (1940), s. 252.

du.[49] Şurası açık ki Polonya'nın kapitalist yöneticilerinden kurtarılması, o sıralarda Moskova'da tasarlandığı haliyle Polonya'nın eskiden Almanya'ya bağlı olan bölgelerini de içeriyordu ve eski 1914 sınırında durdurulamazdı. Ama Kopp'un iması Berlin'de gözlerden kaçmadı. 22 Temmuz 1920'de, Alman Dışişleri Bakanı Simons, Kopp'a Çİçerİn'e iletmesi için, Almanya ile Sovyet Rusya arasındaki normal diplomatik ilişkileri yeniden başlatmak amacıyla tartışmalar yapmayı öneren bir mektup verdi. Belirtilen tek koşul, Mirbach'ın öldürülmesinden duyulan pişmanlığın bir nişanesi olarak, Moskova'daki Alman Büyükelçiliği'nde Alman bayrağının bir Kızıl Ordu bölüğünün huzurunda törenle göndere çekilmesiydi. Not, iki ülke arasında ticaretin yeniden başlayacağı umudunun ifade edilmesi ve ilerleyen Sovyet birliklerinin "eski Alman sının"na yaklaştıklarında, "arzu edilmeyen olaylar"dan kaçınmak amacıyla ilgili birliğe bir Alman askeri temsilcisinin dahil edilmesi talebiyle sona eriyordu.[s]" O sırada Polonya'nın felakete uğrayacağı öngörüsünü aynı ölçüde paylaşan batılı İtilaf Devletleri de askeri danışman ve levazım formunda çeşitli yardımlar gönderme işini örgütlemişlerdi. Almanya bu gelişmelere, levazımın Polonya'ya Almanya üzerinden taşınması üzerindeki bir yasağı da içeren bir tarafsızlık bildirgesi ile cevap verdi. Simons, bu kararı 26 Temmuz 1920'de Reichstag'a anlatırken, manidar bir şekilde şunu da ekledi: Brest LİtovsK anlaşmasında içerden Sovyet Hükümeti'nin Almanlarca resmen tanınması hükmü hiçbir zaman geri alınmamış, ama diplomatik

49. W. Von Blücher, *Deutschlands Weg nach Rapollo* (Wiesbaden, 1951). s. 100 1. Reibnilz'in 1940 civarında yazdığı ve kimi bölümlerini Bay Gustav Hilger'in bana ileıtiği yayımlanmamış bir nota bakılacak olursa, Reibnilz o sıralarda Radek ve Kopp'la, Kızıl Ordu Varşova'ya girer girmez. Alman *Freikorps* birliklerinin de Batı Prusya, Posen ve Yukarı Silezya'ya girip eski Alman sınırına kadar ilerlemesini öngören bir plan üzerinde müzakereler yapmış; R. Fischer, *Stalin and Gernuın Communism* (Harvard, 1948), Radek, Kopp ve Reventlov arasındaki konuşmalardan bahseder. Getgelelim. Kızıl Ordu'nun Polonya'da ilerlediği o kritik dönemde Radek'in Berlin'de bulunduğundan dem vuran hikâyeler su götürür niteliktedir; en son 24 Temmuz 1920'de Moskova'daydı, Komintern'in ikinci kongresinde konuşmuştur. O sıralarda Sovyet Alman askeri işbirliği için müzakereler yapıldığıyla ilgili hikâyeler ise genelde sonradan olup bilenlerin etkisinde çok fazla kalmakla maluldürler; yapılmış herhangi bir tartışma vardıysa bile bunlar gayet yoklama kabilinden olmalıdır. Kres linski'nin 1938'deki duruşmasında yaptığı "itiraf'a göre, Seeckt 1920 Temmuzunda Kopp'la temas halindeymiş; Krestinski bunun "suç niteliğinde" (yani özellikle "Troçkist") bir temas değil, "resmi" bir temas olduğunda ısrar ediyordu *(Report of Court Proceedings in the Case of the Anti Soviet 'Bloc of Rights and Trotskyites*<1938>, s. 269 70).

50. Not yayımlanmamıştır. Radek 15 Ekim 1920 tarihli *Pravda'àî* çıkan bir yazısında. Alman Dışişleri Bakanlığının bu sıralarda diplomatik ilişkileri yeniden başlatmaya hazır olduğunu yazmıştır.

ilişkilere Özel bir atıfta bulunmaktan kaçınmıştı.[51] Bir hafta sonra, 2 Ağustos 1920'de. Çiçerin Simons'un diplomatik ilişkilerin yenilenmesini tartışma önerisine, iltifatlarla ve dostane işbirliği dilekleriyle dolup taşan, ama Mirbach'ın öldürülmesinden duyulan pişmanlık adına yapılması talep edilen töreni gereksiz ve yersiz görüp kesinlikle reddeden bir notla cevap verdi.52 Askeri zafer ve devrimin batıya yayılmasıyla ilgili umutların en yüksek seviyesine çıktığı bir anda, burjuva Alman Hükümetİ'ne herhangi bir laviz vermeye gerek yok gibi görünmüş olabilir.

Gelgeldim, bu İhtiyatlı resmi yazışmalar. Kızıl Ordu'nun ilerleyişinin Sovyet Alman ilişkileri için taşıdığı Önemi hiçbir surene tüketmiyordu. Bülün Almanya'yı halkın Sovyel Rusya için duyduğu bir heyecan dalgası kasıp kavuruyordu. Eskiden Almanların, şimdi ise İtilaf Devletlerinin yönetimi altındaki Danzig Serbest Şehri'nde, Alman liman işçileri greve gittiler ve bu limandan Polonya'ya gidecek gemilere levazım taşımayı reddettiler.[53] Alman komünist gazetesi ***Die Rote Fahne*** partinin "Sovyet Rusya İle iıifak" sloganını desteklemek adına öyle militan bir tavır benimsedi ki diğer Sol partiler tarafından Alman işçilerini Fransa'yla savaşa sokmaya çalışmakla suçlandı.[İA] Alman gönüllüler (Kızıl Ordu komutanı Tukaçevski, onları "Spartakistler ve partili olmayan işçiler" olarak tarif ediyor ve sayılarının "yüzleri, binleri" bulduğundan bahsediyordu)[55] Kızıl Ordu'ya katılmak için birbiriyle yarışıyordu Alman gönüllülerin Bolşevikler'le savaşmak için Baltık bölgelerine akın ettiği geçen sonbahardaki durum ilginç bir biçimde tersine dönmüştü. Sovyet davasından duyulan coşku sırf komünistlere veya işçilere ait bir duygu da değildi. Polonya'nın ve nefret edilen Versay'ın tehdit altına girmesinin ilk isiyle, Sağ'ın Ruslarla ittifak kurma özlemi, ilk kez olarak, Sovyet davasına duyulan sempatide ifade buldu. Alman milliyetçiliği ile Rus Bolşevizmİ

5\. *Veıhandlungen da Reichstags, c* CCCXLIV < iy2l), s. 263.

52. Bu n$_v$t yayımlanmamıştır. Mirbach'ın öldürülmesinden duyulan pişmanlık meselesi iki yıl sonra Reichstag'da Rapollo anlaşması hakkındaki görüşmeler sırasında da gündeme getirilmiş, Hoeızsch "eskiden olduğu gibi, şimdi de Koni Mirbach'ın öldürülmesi olayının tatmin edici bir biçimde telafi edilmesinde" ısrar eımişlir *(a.g.e.*, c. COCLV (1922), s. 7711); bu mesele daha sonra gündemden düşmüş gibi görünüyor.

53. Bu olayın aynntılı bir açıklaması. I. F D. Morrow, *The Peace Seulement in the German Polish Soıderlands* (1936), s. 67 72'de bulunabilir.

54 *Die Rote Fohtte'den* alıntılarla desteklenen bu suçlama. Halle kongresinde defalarca tekrarlandı *(USPD. Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (larihsiz). s. I7R 9. 198, 213)

55. J. Pilsudski. *L'Année 1920* (Lehçeden Fransızcaya çev., 1929), s. 231.

arasındaki bağ artık ürkütücü bir paradoks olarak görülmüyordu.[56] Lenin, bu olaylara iki üç ay sonra geri dönüp bakarken, '"kara yüzler' ile Bolşevikler arasındaki gayri tabu blok"lan bahsediyor ve şunu hatırlıyordu: "Almanya'da herkes, en karanlık gericiler ve monarşİstler bile, Versay anlaşmasının bütün dikişlerinin atmaya başladığını görünce, bizi Bolşevikler kurtaracak dediler."[57] Profesyonel askerler bile Kızıl Ordu'nun yiğitliğine saygı ve hayranlık duymaya ve bir ittifakın askeri değeri üzerinde düşünmeye başladılar. Max Bauer sonraları Troçki'yi "doğuştan askeri örgütçü ve lider" diye övüyor ve şunu ekliyordu:

Şiddetti savaşlar ortasında yokluktan yeni bir ordu kurması ve sonra da bu orduyu organize edip eğitmesi, kesinlikle Napolyon'u aratmayacak bir şey.[58]

Hoffmann da aynı yargıda bulunuyordu:

Sırf askeri açıdan bakıldığında bile, yeni kurulan Kızıl birliklerin, Beyaz generallerin o sıralarda hâlâ güçlü olan kuvvetlerini ezip bütünüyle yok edebilmeleri insanı hayreıe düşürüyor.[59]

Bir başka tanığa göre ise, Sovyet genelkurmay başkanı Lebedev "Alman askeri çevrelerinde yere göğe kon ami y ordu."[60] Öte yandan Bolşevikliğin yayılması tehlikesine karşı da iş şansa bırakılmıyordu. Seeckt'in biyografisinin yazan, Kızıl Ordu'nun geri çekilmesinden sonra, 45.000 Rus Doğu Prusya'da enleme edildiklerinde, siyasi komiserler birliklerden dikkatle ayrıldı, ama bu onların "Reich'da bir komünist ajitasyon merkezi" yaratmalarını önlemedi.[61]

Alman tarafındaki karışık hisler ve mütereddit lavırlar Sovyel tarafına da yansıyordu. Doğu Prusya sınırının hemen içindeki Soldau'da, Kızıl Ordu'nun subayları ve komiserleri İle "Alman milliyetçileri" arasındaki buluşmayla ilgili gerçek gibi görünen bir hikâye vardır; buna göre, Rus

56. R. Fischer, ***Stalin and German Communism*** (Harvard. **1948),** s. **197** de Reventlov'un Alman ulusal Partisi'nin gazetesi ***Deutscht Tagesïeitung'àa*** yayımlanan ve "işçi sınıfının gerçek düşmanlarına, proletaryayı kölelik zincirlerine bağlamış olan Anlant'a karşı" bir seferberlik talep eden yazısı aktarılır. Reventlov daha sonraları, o sıralarda "önde gelen Alman siyasetçılen". Polonya'ya karşı Sovyet Rusya ile asken işbirliği fikrine ısındırmak için çok uğraştığını, ama başarılı olamadığını belinmışır (K. Radek. ***Schlageler. Eine Auseinandersetzung*** **(1923),** s. **19).**

57. Lenin, ***Soçineniya, c. XXV,*** s. **378,418;** Lenin'in bu konudaki bir başka beyanı için bkz. aşağıda s. **309 10.**

58. Max Bauer, ***Das Land der Roten Zatr n*** (Hamburg, **1925),** s. **79.**

59. Die *Aufweichungen des Generalmajors Max Hoffmann* 11929). c. **U**.S. **321.**

60. W. von Blücher, ***Deutschlands Weg nach Rapollo*** (Wiesbaden, **1951),** s. **173.**

61. F. von Rabenau, ***Seekt: Aus Seinem Leben, 1918 19)6*** **(1940),** s. **253.**

lar Kızıl Ordu'nun Versay anlaşmasıyla Polonya'ya verilen Batı Prusya'yı kurtarıp Alman anavatanına iade edeceklerini söyleyip övünmüşler sahiden de bu niyetle, İşgal ettikleri Polonya topraklarında yaptıklarının tersine, burada yerel Sovyetler kurmaktan kaçınmışlardır.[62] Polonya savaşının en hararetli günlerinde bazı Sovyet çevrelerinde görüşlerin nasıl oluştuğuyla ilgili en dolaysız veriler, o sıralarda Moskova'da bulunan Enver'in 26 Ağustos 1920'de Berlin'deki Seecki'e bozuk bir Almanca ile yazdığı mektupta bulunur. Enver "Troçki'nin gerçekten önemli emir subayı"™ (bu tanıma en çok uyan subay, Savaş Halk Komiseri vekili Skli anski'dirj daha yeni gördüğünü bildirir ve sözlerini şöyle sürdürür

Burada gerçekten güç sahibi olan bir grup var ve Troçki **de** Almanya ile anlaşmaktan yana olan bu gruba mensup. Bu grup **1914**'ıeki eski Alman sınırını tanımaya hazır. Dünyanın şu anki kaosundan çıkmanın **tek** yolu olduğunu düşünüyorlar **bu** da, Almanya ile Türkiye'nin işbirliği yapması. Bu grubun konumunu güçlendirmek **ve** bülün Sovyet Hükümeti'ni bu davanın saflarına çekmek için, gayri resmi yardımda bulunmak ve mümkünse silah satmak mümkün olmaz mı?.. Almanya'nın konumunun **da** net ve kesin olması için onların temsilcileriyle **an**laşmanın Önemli olduğu kanaatindeyim. Ruslara yardım etmek için, gizli gizli ya da uygun bir yerde, gönüllü bir ordu ya da isyancı bir hareket yaratılabilir.[63]

Bu tavsiyeler uygulanamasa bile, bunların verilmesine yol açan hale liruhiye ve Enver'in Moskova'daki nüfuzlu çevrelerin görüşleriyle ilgili raporunun, Seeckt'in kafasında zaten biçimlenmekte olan tasarıları onaylamaya yardımcı oldukları kestirilebilir. 1920'nİn devrimci ortamında "1914'teki eski Alman sınırını tanımak", yani Versay anlaşmasıyla Polonya'ya verilmiş olan Alman topraklarının Almanya'ya iade edilmesini desteklemek için diplomatik pazarlıklar yapmak, Moskova'da hâlâ ciddi ciddi düşünülemeyecek kadar kinik bir hamle olarak görünüyor olabilirdi. Rus Bolşevizıni ile Atman milliyetçiliği arasında pazarlık yapmanın zamanı henüz gelmemişti. Ama en başlan beri, durumun doğası gereği böy

62. Hikâj* Martov israfından herhangi bir itiraz belirtilmeksizin 1920Ekimi'ndekı Halle kongresinde anlalılmışlır *(USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (tarihsiz), s. 212 3): aynı hikâye ufak lefek değişikliklerle C. Smogorzevski, La *Pologne Restaurée* (1927), s I52'de tekrarlanır. Öte yandan 20Ağuslos 1920 tarihli *The Times'da* Danzig'deki Özel muhabirinin imzasıyla yayımlanan bir habere göre, Troçki'nin Doğu Prusya'da gizlice Alman kurmay subayları ile görüştüğü kesinlikle yanlıştır.

63. F von Rabenau, *Seekt: Aus Seinem Leben. I9IS I936* (1940), s. 307; İki ay sonra, arada Bakü kongresine katılmış olan Enver, silah salın almak için Berlin'e dönmüş, ama bu silahlan kimin adına ya da ne amaçla aldığı anlaşılmıyor (W. von Blücher, *Deutschlands Weg nach Rapolio* (Wiesbaden. 1951), s. 133 4)

le bir pazarlık yapılabileceği ve bunun da sadece Polonya pahasına yapılabileceği açıklı.

Alman tarafında, Sovyetler'in Polonya'daki askeri seferinin felaketle sonuçlanması. Polonya pahasına kurulacak bir Alman Sovyeı ***rapprochement'vy\&*** ilgili geçici hayallere de son verdi. 1920 sonbaharında birçok Alman hâlâ batıyla uzlaşmanın mümkün olduğunu umuyordu; Doğu vc Batı Prusya halkoylamaları Almanya lehine sonuçlanmıştı ve daha Yukarı Silezya halkoylaması yapılacaktı; nihai tazminat faturası henüz kesİl memişti ve enflasyon geçici olarak durmuştu. Geçen yaz askeri kurtuluşun doğudan geleceğine duyulan vakitsiz ve abartılı inancı. Sovyet rejiminin hayatta kalabilmesinin bile yine cidden şüpheli göründüğü bir tepki dalgası izledi. İki ülke arasındaki resmi ilişkilere artan bir soğukluk hâkim olmaya başladı. 1920 Ekİmi'nde Dışişleri Bakanı Simon*, hükümetin Zinovyev ve Lozov.ski'nıı vizelerini uzatmayı reddcime kararını savunurken,*[4] konuşmasını Sovyet Hükümetine değil ama Rus halkına yönelik dostluk ifadeleriyle tamamladığı dikkat çekmişti. Merkez yanlısı bir başka milletvekili, müstakbel şansölye Fehrenbach, Almanya "yanılıp da Rus Polonya savaşına müdahale etmediği" için kendini kutluyordu."' Aynı sıralarda, geçen yaz Sovyet Hükümeti'nin tanınmasının ateşli bir savunucusu olan Maltzan, Dışişleri Bakanlığından bir dış göreve nakledildi. Ticaret ilişkileri bile. Simons'un 1921 Ocağı'nda Reichstag'da yaptığı, "Reich lemsilcisinİn öldürülmesiyle ilgili tatmin edici bir açıklama yapılmadığı sürece" Sovyet Rusya ile diplomatik ilişkilerin yeniden kurulamayacağı, ama "komünizmin kendisinin cumhuriyetçi ve burjuva bir hükümetin Sovyet Hükümeti ile ticaret yapmamasına neden olamayacağı" ıninvalindeki isteksiz konuşmasıyla pek teşvik görmüyordu.'*' Kopp, savaş esırleriyle ilgili görevlerinin dışında hâlâ resmi bir görevi olmasa ya da resmen tanınmasa da, Alman şirketleriyle, Krasin'in İngiltere'deki şirketlerle kurmakta olduğu türden ticari ilişkiler kurmaya çalışıyordu ve "Reich'ın çıkarları ve güvenliği eikilenmediği surece" bu faaliyetler otoriteler tarafından görmezden geliniyordu.[67] Hatta, 1921 Ocağında iznini geçirmek üzere Moskova'ya giden Kopp, ***İzvestiya'yz,*** yakın gelecekte sı

64. Bkz. yukarıda s. 210, nol 146.

65 *Verhandlungen des Reichstags,* c. CCCXLV (J921). s. 762 3. 7S6 7.

66. 4.#e..c.ÇCCXLVUI92!M. 1W, 1994.

67. Clata Zcıkin Reicbsiag'da bu minvalde bir polis emn olduğundan bahseder *(a.g e..* c.CCCXLVIf(l92U,s. 20601.

rayla Berlin'de ve Moskova'da ticari delegasyonlar açma ihtimali olduğundan bile bahseder.[68] Ama bu tür umutlar için vakit erkendi. Almanların resmi politikasına hâlâ aşın bir ihtiyatlılık hâkimdi ve ancak İngiJiz Sovyet ticaret anlaşmasıyla buzların kırılmasından sonradır ki Alman Hükümeti de İngiltere'yi izlemeye karar vermiştir. Gelgeldim, resmi ilişkilerdeki soğukluk tabloyu tamamlamıyordu. Aynı donem boyunca askeri kanallardan gizli yoklamalar yapılmıştır, ama bunlar o sıralarda hiç bilinmiyordu ve bugün bile tam olarak belgelenemiyor.[6^]

Alman askeri ve siyasi çevrelerinin Sovyet Rusya'yla bağlantılı olarak farklı, hatla zıt politikalar izledikleri bir sırada, Sovyet dış politikasının Almanya karşısındaki normal ikircikliliğini iyice vahim bir safhaya vardırmış olması bir rastlantıydı. Polonya'daki yenilgi, Sovyet Alman işbirliğine yönelik bütün yoklamaları aniden sona erdirdi. 1920 Ağustosu'nda yaşanan olaylar, geri donup bakıldığında, artık yine karanlığa gömülmüş bir ihtimali bir anlığına aydınlatan bir şimşek çakması gibi görünüyordu. Ama o kasvetli 1920 21 kışında Sovyet liderlerini kapitalist dünyayla uzlaşmaya zorlamakta o/an güçler. Almanya karşısındaki Sovyet politikasında da etkilerini hissettirmeye başladılar. 1920 Kasımı'nda çıkarılan kararnamedeki imtiyazlardan bir ay sonra,[7]" Lenin sekizinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde yaptığı konuşmada geçen yaz olup bilen olağanüstü olayları hatırlatarak, Sovyet Alman ilişkilerini ilk defa alenen dünya devrimi dışında bir bağlamda ele alıyordu. Almanya'yı Amerika hariç en gelişmiş ülke" olarak adlandırdıktan sonra sözlerine şöyle ıferam ediyordu:

Versay anlaşmasının elini kolunu bağladığı bu ülke. kendini varolmasına izin vermeyen koşıllaı içinde bulmakladır Almanya bu konumda doğal olarak Rusya'yla ıııifaka itilmekledir. Rus orduları Varşova'ya yaklaşırken, huıııı Almanya heyecan içindeydi. Boğulmuş durumdaki, ama devasa üretim gııçlerini harekete geçirme imkânına sahip bu ülkede Rusya'yla ıııfak fikri, siyasi kafa kaıışıklısı yaratmaya yardımcı oldu; Alman kara yıızleri, Rus Bolşevikleri vc S parlak is tie r'e duydukları sempatiyle sokaklara çıktılar...

Yalnız kaldığımız ve kapitalist dünya güçlü olduğu surece, dış politikamız... anlaşmazlıklardan yararlanmak zorunda olmamızdan ibarettir... Varlığımız, ilk olarak, emperyalist devletlerin kampında köklü bir bölünmenin varlığına, ikinci olarak da Antantın kazandığı zafer ile Versay anlaşmasının Alman ulusunun bü

6». *hwsttyv.* i Şubat **1921**
69. Gizli müzakerelerin başlangıcı için bkz. aşağıda s. **338 41.**
70. Bkz. yukarıda s. **266.**

yük çoğunluğunu içinde yaşayamayacağı bir konuma fırlatmış olmasına bağlıdır... Alman burjuva hükümeti Bol şev iki e r'den deli gibi nefret ediyor, ama uluslararası durumun gerektirdiği çıkarlar onu kendi iradesine rağmen Sovyet Rusya'yla barışa doğnı itiyor."

Yani. NEP'İn devreye sokulmasından ve İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının imzalanmasından üç ay önce, Lenin hiç de muğlak sayılamayacak bir dille Sovyet Hükümetinin Almanlar belli yoklamalar yaparlarsa olumlu cevap vereceklerini ima etmişti.

Artık ihtiyatlı bir biçimde Alman Hükümeti ile işbirliğinin getirebileceği avantajlan soruşturanların, Sovyet rejiminin kurtuluşunun Almanya' da erken bir devrim olmasına bağlı görüldüğü zamanlardan ben kat edilmiş olan mesafeyi ya da yeni politikanın gerektirdiği düşünce değişikliğini ölçmüş oldukları şüphelidir. Zaien. ikinci kongrede ve onun yapıldığı larilıien beri Almanya ve Fransa'da kazanılan zaferlerle kendilerinden geçmiş olan Zinovyev ve Komintem'in diğer liderleri, o parlak dünya devrimi rüyasını terk edecek havada değillerdi; bu rüyada da merkezi yeri zorunlu olarak Almanya işgal ediyordu. Nitekim, o kritik 1420 21 kışında. Moskova'da Almanya karşısında iki karşıt ve uzlaşmaz heves karşı karşıya gelmiş durumdaydı. Eğer aralarındaki çalışma bariz bir hal almadıysa, bunun nedeni Komintem'in gündelik işleri ile Sovyet Hükümeti'nin (ve hatta farklı komiserliklerin) gündelik işlerinin, hâlâ büyük ölçüde birbirinden keskin sınırlarla ayrılmış kompartımanlar İçinde sürdürülüyor olmasıydı ve kural olarak ancak çok kritik bir durum doğduğu takdirde, liderler, ilgili bütün tarafları bağlayan kararlarını parii merkez komitesinde ya da Potiıbüro'sucıda «ılıyorlardı. 1920 21 kışında liderlerin dikkati parti İçindeki artan tehditkâr muhalefetle, sendika ihtilafıyla ve hepsinden çok da ülkenin İçinde bulunduğu ekonomik müşkülatla meşguldü. Daha sonra meydana gelen olaylara başka nasıl bir yorum getirilirse getirilsin, bu dönem boyunca Almanya'yla bağlantılı olarak genel bir politika değişikliğine gidilmediği açıkça ortadadır.

KPD'nin kendisi içindeki olaylar yeni bir kriz yarattı. Halle kongresinde USPD'nin çoğunluğunun tercihiyle KPD'ye yeni üyelerin kitlesel olarak k.ıtılıp partiyi eskisine oranla çok daha büyülnıesi, nereden bakılırsa bakılsın. Komintern ve KPD için büyük bir zaferdi. Ama yeni sorunları da beraberinde getirdi KPD artık küçük bir hizip, devrimci bir eliı, *Sporla kıısburnl'un* doğrudan varisi rolünü oynamakla yetinemezdi. Ağırlıklı

71 Lenin, *Soçineniya, c.* XXVI, s. H 15.

olarak, leorinin incelikleriyle İlgilenmeyen işçilerden oluşan bir kitle partisi olmak zorundaydı. Başkalan kadar üyeleri de ondan aktif bir politika izleyip Alman siyaset arenasına ağırlığını koymasını bekliyordu. 1920 Kasımı'nda liderlerinden birinin **KPD**'ye aktardığı kadarıyla. Ruslar partiyi "işçi kitleleriyle çok az temas kurmak"la, "ajitasyon yeleneği"nden, hatta "darbe karşıtı bir zihniyet"ten mahrum olmakla suçluyorlardı, ama bu hataların USPD'nin çoğunluğunun ve en nihayet KAPD'nin de partiye katılmasıyla giderileceği umuluyordu.[7] Zinovyev'in Halle'de kazandığı zaferin mirası olan bu duygu, ifadesini parti içinde, Rosa Luxemburg'un değil de Liebknect'in geleneğini izleyerek devrimci eyleme devrimci propagandadan daha fazla değer veren ve cüretli bir politika çağnsı yapan bir Sol harekede buluyordu. Harekeı partinin, çabucak çoğunluğunu kazandığı Berlin şubesinde başladı; hareketin sesi en çok işitilen lideri, 1919 Ekiminde Radek'in Levi'ye gönderdiği mesajlara ulaklık yapmış olan Ruth Fischer'di. Parti liderliği hareketi pek kaale almadı. Levi, Rosa Luxemburg'un Alman kitlelerinin devrimci olgunluğuna karşı şüpheciliği **miras** almış ve eski Sparıakusbund'un sekler zihniyetinden hiçbir zaman kurtulamamıştı. KPD merkez komiıesindekİ işçilerin en etkili sözcüsü olan Brandler, sendika geleneği içinde yetişmişti, kitle örgütlenmesi ve kitle gösterilerinden çok iyi anlardı, ama silahlı ayaklanmadan içgüdüsel olarak uzak duruyordu. Levi eylem çağrısını, Brandler'iıı Kapp darbesi sırasında Saksonya'da denediği birleşik cephe taktikleriyle bir deney yaparak karşılamaya karar verdi." 8 Ocak 1921de parti dergisi ***Rote Fûlıne'dû,*** KPD merkez komitesinin, aralarında **SPD.** USPD'nin geri kalanı ve **KAPD**'nin de bulunduğu çok sayıda Solcu sendika ve siyasi Örgüte ismen hitap eden bir açık mekıubu yayımlandı. Mektup, yaşanmakta olan krizde Alman işçilerinin içinde bulunduğu "tahammül edilmez durum"a atıfta bulunarak, ücretleri ve İşsizlik Ödeneklerini arttırmaya, hayat pahalılığını azaltmaya, temel ihtiyaç maddeleri üzerinde işçi denetimi oluşturmaya, "burjuva savunma örgtitleri"ni silahsızlandırıp lağvederek "proleter savunma Örgütleri" yaratmaya ve Sovyet Rusya İle ticari ve diplomatik ilişki fer kurmaya yönelik bir ortak kampanya başlatmayı öneriyordu. **KPD** "bu önlemlerin proletaryanın içinde bulunduğu sefil durumu kökıen düzelıemeyeceği"nin farkındaydı ve "diktatörlük mücadelesinden bir an

7İ. ***Berich! über den 5. Parıeıiag der Kornntiinistixhen Purlei Deutschlands*** (SpJiVu ***kiisbundnWllls*** **27 8.**

73. ***Bkz.*** yukarıda **s.** 165 6.

bile vazgeçmiyor"du; ama parti doktrinine böyle âdet icabı saygılarını sunduktan sonra, "yukarıda belirtilen talepler için" ortak mücadele verme talebini yine fiyordu.[7d] Bir avuç komünist millelvekilinden biri olan Levi Reichslag'da birleşik cephe doktrininin uluslararası içerimlerİnin altım çizdi:

Bu dünya tarihinde bir dönüm noktasıdır. Bütün dünyanın ezilenleri, bütün dünyanın ezenlerine karşı ayağa kalkıyor ve bülün dünyanın ezilenlerinin lideri, bugün bütün dünyanın ezilenlerini bir araya getirip onlara öncülük eden Güç, Sovyet Rusya'dır.[15]

Buradan çıkan hisse açıklı: Nasıl komünistler hangi partiden olurlarsa olsunlar ezilen işçileri savunuyorlarsa. Sovyel Rusya da hangi siyasi eğilimde olurlarsa olsunlar ezilen ulusların savunucusuydu. 1921'de hiçbir Alman'ın. Almanya'nın ezilen bir ulus olduğundan şüphesi yoktu.

Radek. 1919 yılında Berlin'de kaldığı zamanlardan beri. KPD'nin devrimci polansiyeline dair Levi'nin yaptığı karamsar tahminlere katılmıştı ve yeni çizgiyi ilk başlatan kişi o değilse bile, coşkuyla destekliyordu: "Açık mektup'un Levi ve Radek tarafından ortak kaleme alındığı söylenir. Öte yandan, Zinovyev daha ay altı ay önce gerçekleştirilmeye çok yakıtı görünen dünya devrimi hayılletiuı biti koruyordu Halle kongresinin kahramanı olarak kendisini. KPD'yi enielckıüellerin olıışiurduğu bir hizipten devrimci eylem için yeterli donanımı olan bir kille partisine dönüştürmüş olan zaferin sorumlusu gibi görüyordu ve onun görüşleri KPD' deki Sol grubun görüşlerine uyuyordu. Bu nedenle Radek IKKl'da açık mektup projesini İlk defa gündeme getirdiğinde Zinovyev şiddetle karşı çıktı ve hâlâ devrimci ortodoksinin kerameti kendinden menkul muhafızı rolündeki Buharın de ona katıldı. Yakın tarihlerde kapitalist düı yayla geçici uzlaşma politikası sallarına geçmiş olan Lenın Radek lehine müdahale eni ve açık meklup onaylandı.'[6] Mekıup büyük bir başarısızlığa uğradı, hiçbir etkili Sol örgütlen cevap alamadı. SPD tarafından, hiçbir surene KPD ile birlikte olmak istemeyen USPD'nin gen lalanı tarafından ve onu tam bir fırsatçılık olarak gören KAPD tarafından şiddetle reddedil

74. Mektuptan kapsamlı alınlılar Lenin, ***Soçineniya,*** c. XXVI. s **679 80.** not **2Ü0**'dc bulunabilir.

75 *Verhandlungen* ***des Ren:lısıagt.£.CÇCXL\I*** **f 1921).** s. **23** IS.

76. Bu olaylar **1924**'le Komintem'in besinci kongresinde hem Radek hem de Zinovyev tarafından anlatılmıştır ***{Protokoll Fıaıfieı Kongıess der Kfinmunisıischen Internationale*** (tarihsiz), c. I. s **165. 46BI.** Lenin **192** I Temmuzunda yapılan uçüncu kongrede açık mektubu "omek bir siyasi hamle" diyerek savunmuştur ***(Soçineıınıı.*** c. XXVI. s. **443).**

di. Liderlerin ülkeleriyle ilgili daha ciddi sorunlarla uğraştığı Moskova'da bu terslenme pek fark edilmedi. KPD'de ise Levi'nin liderlik itibarını kaybetmesi ve parti içindeki Sol grubun elini güçlendirme sonucunu doğurdu.

Açık mektup meselesinden bir ay sonra. Levi italyan Sosyalist Partisi'nin çok önemli bir kongresine KPD delegesi sıfatıyla katılmak üzere Leghorn yoluna çıktığında,[77] Moskova'nın daha yenilerde verdiği onayın, komünist doktrini bütün katılığıyla kabul etmeye hazır olmayan diğer Sol gruplara karşı yeni bir yumuşama havasını beraberinde getireceğim sanmış olabilir. Belli ortak amaçlar uğruna diğer Sol partilerle yapılacak işbirliği ile komünist olduğu iddiasındaki bir parti içindeki muhaliflerle yapılacak işbirliği arasında bir ayrım yapılabileceği doğruydu. Ama bu ayrım 1921 başlarında daha sonraları olduğu kadar göz önünde değildi. Leghonı'da Koıııınicm poliıikası, Radek'in değil, Zinovyev tarafından aday gösterilmiş olan ve diğer partilerle yapılacak geçici bir taktik İşbirliği ile parti içindeki ortodoksi dışı konumlara hoşgörü gösterme arasındaki farka çok dikkat eden Rakosİ ve Kabakçiyev'in ellerindeydi. Yirmi bir koşul bütün katılığıyla Serrati'ye dayatılınca, Levi onun yardımına koştu ve direnişini destekledi. Levi'nin Komıııern'in itimatname verilmiş delegeler politikacı karşısındaki bariz muhalefeti açıkça tahammül edilmez bir durum yaratlı ve KPD'deki düşmanlarına fırsat verdi. Bu yüzden Rakosİ İle Kabakçiyev Moskova'ya dönerken Berlin'e gelip merkez komitesinden Levi'nin eylemini kınamak İçin bir oylama talep ettiklerinde birçok deslekçı buldular ve oylama az farkla Levi'nin aleyhine sonuçlandı.[7]* Levi, Clara Zetkin ve üç kişi daha merkez komitesinden istifa ettiler. Levi'nin ihracına parti içinde cüretkâr politikanın kazandığı bir zafer olarak bakılıyordu. Parti liderliğini devralanlar, Emst Meyer, Brandler,Thal meicr vc Frölich, partinin son kanadına mensup olmasalar da. "sald""i teorisi" adı verilen anlayışın geçerliliğine ikna olmuşlar ve devrimci propagandadan devrimci eyleme geçme zamanının geldiğini kabul etmişlerdi.

İşte bu sın.larda. Bela Kuıt, Pogani adlı bir başka Macar ve Guralski adlı bir Polonyalı, Komintern elçileri sıfatıyla Moskova'dan Berlin'e gcl

77. Bkz. yukarıda > 213 4.
78. Yayıııları.ırni} parti kayalarına başvuran Len'ye eure, Rakosİ merkez komıVıı toplamışında, dalyan partisi gibi. KPD'nin de lasfıyeye ihn>aç duyduğunu süyleıııış: Rakosİ daha sonra boy İt bir îabır kullandığını inknr elli, ama lafın esasına ıiitazı yoklu \P. Levi, *Unser Weg* (ıkıntı basım, 1921), s. 54), Clara Zelkin'c de benzer şeyler söylcınıjlir (bkz aşağıda s. 363 4).

diler.[79] Bir yıl önce Bela Kun, Kapp darbesi sırasında KPD'nin takındığı pasif tavrı ilk ve en sert eleştirenlerden biriydi. Komintern'de Zİnov yev'in dolaysız çevresine mensup olduğu İçin muhtemelen "açık mek tup"a da karşı çıkmıştı ve Levi'nin liderlikten tahliyesinin daha aktif bir politika izlemek için bir fırsat sunduğuna inanıyordu. Zinovyev'den bu yönde talimatlar almış olabilir. Yeni merkez komitesinin üyeleri sonraları onların tavsiyelerine uydular. Ama Bela Kun, artık merkez komitesinde olmasalar bile, hâlâ partinin önde gelen üyelerinden olan Levi ve Clara Zetkin ile de konuştu. Levi'ye göre, Clara Zetkin'le 10 Mart'ta, kendisiyle de dört gün sonra konuşan Bela Kun, KPD'nin, gerekiyorsa eylem için provokasyonlara da başvurarak eyleme geçmesi gerektiğinde ısrar etmiş: Nitekim "belli bir biçime bürünen bu eylemin ilk itkisi Alman tarafından gelmedi."[80] Partide kalan Zetkin, Komintern'in üçüncü kongresinde daha ihtiyatlı bir biçimde "idarenin [yani, lKKl'nın] temsilcileri her halükârda. Mart eyleminin o şekilde yapılmasından...ve partinin, daha doğrusu parti merkez komitesinin yanlış sloganları ve yanlış siyasi tavrından büyük ölçüde sorumludurlar" diyordu.*" Almanya'da genel bir huzursuzluk dönemi yaşanıyordu. Bavyera eyaletinden resmi himaye gören Sağcı Özel ordular konusunda Bavyera Hükümeti ile Reich Hükümeti arasında bir çatışma yaşanıyordu. Fransızlar misilleme kabilinden yenilerde Düsseldorf u işgal etmişlerdi. Yukarı Silezya'da yapılacak halkoylaması bölgede bir çok huzursuzluğa yol açmıştı. Komünistlerin nüfuzunun güçlü olduğu bilinen Orta Almanya'daki Mansfeld madenlerinde, Berlin'den özel bir teşvik görüp görmediğini bilmediğimiz ayaklanmalar oluyordu. 16 Mart 1921'de polis ve Reichswehr bölgeyi işgal edip işçilc

79. Tam hangi l arı h le geldikleri belirlenememiştir, ama en geç 1921 M artı'n m ilk günleri içinde gelmiş olmaları gerekin Rusya'dan 1 Mart'tan sonra ayrılmaları pek mümkün değildi; onların görevleri ile Kronstadt ayaklanması arasında bîr bağ kuran ve yaygın bir kabul gören leori (mesela O. K. Flechtheim, *Die KPD in der Weimar Republie* (Offenbach. 1948), s. 73) lemelsizdir. Ole yandan, Berlin'e geldikten sonra, Kronstadt ayaklanmasını, eylem ihtiyacım vurgulamak için kullanmış olabilirler. Alman işçilerinin "Man eylemi'yle Rus işçileri için kendilerini feda enikleri iddiası, daha 1921 Mayısı'nda, Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'ne Alman delegesi olarak katılan Heckert larafından dile getiriliyordu: "Bu Alman komünisılcri vurulmayı ve hapse atılmayı göre aldılar, çünkü ayaklanma sancağını yüksellerek, Rus proletaryasına yardım eniklerinin bil İncilideydiler *(Çctrertyi Vserossisskii S"ezd Professional'nykh Soyuzıv* (1921), c. I (Plenumy), s. 13).

80. Paul Levi, *Was İsi das Verbrechen? Die Märzaktion oder die Kritik daran?* (1921). s. 8 9: Bu kitapçıkta. Levi'nin, partiden ihraç edilmesi üzerine 4 Mayıs 1921'de merkez komitesine yaptığı konuşmanın metni yer alır.

81. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1921), s. 297.

ri silahsızlandırmaya karar verdi. Bu da silahlı direnişi tahrik etti ve direniş Orta Almanya'nın diğer merkezlerine sıçradı. Ertesi gün KPD merkez komitesi işçileri silah başına çağırdı ve hükümete karşı açıkça isyan edildiğini duyurdu; Reichstag'daki komünist bir milletvekili meydan okuyucu bir edayla. Alman proletaryasının "tarihsel misyonunu gerçekleştirip proleter devrimini doğudan batıya taşıyacağını" ilan etti.[82] Birçok yerde dağınık çatışmalar yaşandı. Kavga, sadece Orta Almanya'da derdin başladığı bölgelerde şiddetliydi. Bİr hafta sonra, ayaklanma tavsamaya başlamışken, merkez komite bir genel grev İlan etti. Ama bu komünist grevcilerin sadece polisle değil, işlerinin başında kalmayı tercih eden işçi çoğunluğuyla da çatışmasına neden olduğu için felaketi daha da büyüttü. 31 Mart'ta birçok zayiat veren, binlercesi de tutuklanan komünistlerin yenildiği tam anlamıyla kesinleşince merkez komitesi eylemi sona erdirdi.

"Mart eylemi" kendi içinde Kapp darbesi kadar kapsamlı ya da önemli sayılamayacak bir olaydı. Ama meydana geliş anı ve bariz başarısızlığı, onu hem Alman komünizminin hem de Sovyet politikasının tarihi içinde bir dönüm noktası haline getirdi. KPD'de bunun parti üyelerinin sayısının üçayda450.000'den(bu rakam galiba biraz abartılıydı) 180.000'e düşmesine yol açtığı[83] ve partiyi uzun yıllar boyunca Sağcı ve Solcu hizipler halinde bölmeyi sürdüren bir şikâyetler dalgasını başlattığı söylenir. Merkez komitesi, eylemi Mansfeld işçilerine karşı polisin yaptığı provokasyonlara bağlamakla birlikte, "devrimci inisiyatifi kullanıp devrimci bir saldırf'ya giriştiği için kendi kendini tebrik eden, "birleşik cephe" arayışını üstü kapalı olarak terk eden ve "eylem sırasında bazı yoldaşların sergilediği pasif ve aktif muhalefeti" kınayan bir dizi tez yayımladı.[84] Parti disiplininin kısıtlamalarını bir yana atan Levi İse, ***Unser Weg*** başlıklı bir kitapçık yayımlayıp Mart eylemini "bütün tarihin en büyük Bakuninci darbesi" olmakla suçladı.[85] Bu itaatsizliği yüzünden partiden İhraç edildi, ama merkez komitesine uzun bir protesto mektubu yazmayı ihmal etmedi; bir başka kitapçık olarak yayımlanan bu mektuba merkez komitesi de bir cevap yazdı.[86] Moskova'da IKKI Levİ'nin ihracını aceleyle onayladı,[87]

82. ***Verhandlungen des Reichstags,*** **c. CCCXLVIII (1921), s. 3108.**

83. ***Bericht über den III. (H) Parteitag der KPD*** **(1923), s. 63.**

84. ***Taktik und Organization der Revolutionären Offensive: Die Lehren der Märzaktion*** **(192l).s. 139 45.**

85. P. Levi, ***Unser*** **Weg (ikinci basım, 1921). s. 39.**

86. P. Levi. ***Was Ist das Verbrechen? Die Märzaktion oder die Kritik daran?*****(1921):** ***Der Weg des Dr. Levi und der Weg der VKPD*** **(1921).**

87. ***Kommunistiçeskii Interuatsional.*** **No. 17 (7 Temmuz 1921), col. 4297.**

ancak Alman partisinin içindeki karşılıklı suçlamalar üç ay sonra Komintern'in üçüncü kongresine taşındı; Komintern'in şimdi bu suçlamalar hakkında bir yargıda bulunmak gibi hassas bir görevi vardı.[Bs]

Sovyet politikasının bakış açısından, Mart eyleminin çöküşü 1921 Martı'ndaki diğer iki önemli olayın NEP'in devreye sokulması ve İngiliz Sovyet anlaşmasının imzalanması işaret ettiği büyük cephe değişikliğinin Alman cephesini temsil ediyordu. Moskova'da eylemin kişisel sorumluluğu meselesi hiçbir zaman tam olarak açıklığa kavuşmadı. Bela Kun'un teşviklerinin, hiçbir suretle tek etken olmasa da (KPD'nin Moskova'nın verdiği talimatları otomatik olarak ve İtaatkâr bir biçimde kabul ettiği zaman daha gelmemişti), merkez komitesini o sonu kötü biten "saldı n"yı denemeye İten etkenlerden biri olduğu kesindir. Bela Kun'un Zİnovyevʼİn verdiği açık ya da üstü kapalı talimatlara göre hareket etmiş olduğu varsayılabilir. Ama bu talimatların Politbüro tarafından ele alınmış veya onaylanmış olduğu ya da anlamlarının Zİnovyevʼİnʼin çevresi dışında bilindiği veya anlaşıldığı şüphelidir. Lenin, Troçki ve diğer başlıca partililer ekonomik krizle, sendika ve parti itilaflarıyla, NEP hazırlıklarıyla meşguldüler; Almanya meselelerine ayıracak vakitleri yoktu. Almanya meselelerine tam manasıyla vakıf olan Radek neler olup bittiğini biliyor muşa benzemiyor.[89] Aynı şey Çiçerin ve Narkomindel personeli için de

88. Bkz. aşağıda .s. 360 2.

89. Radek, takındığı tavır konusunda kesinlikten uzak da olsa belli verilere sahip olduğumuz lek Bolşevik lideridir. 1921 Eylülü'nde Levi, kendi çıkardığı *Unser Weg* (aşağıda s. 375, not 59'da zikredilen daha eski latihli *Sınvjel* dergisinin yeni adı buydu) dergisinde, Radek'in 14 Mart 1921 'dc KPD merkez komitesine Moskova'dan yazdığı mektubu yayımlamışım Radek NEP'in uygulamaya konuşundan kısa bir süre bahsetlikten sonra. KPD meselelerine geçip Lcvi'yc saldırıyordu: "İzlediği politikayla partiyi bölüyor, oysa politikamızı akli flesli re re k yeni kuleleri kendimize çekebiliriz." Levi'nin gitmesine izin verilmeliydi, ama Daum i g ile Zelkin'in ununla birlikle gitmelerini Önlemek için ne mümkünse yapılmalıydı. "Burada hiç kimsenin kafasında Almanya'da mekanik bir bölünme daha doğrusu herhangi bir bölünme yaşanması yok." Radek sözlerini şöyle sürdürüyordu: "Her şey dünyanın siyasi durumuna bağlı. Eğer Antant ile Almanya arasındaki gedik genişlerse, Almanya Polonya'yla savaşa girebilir, biz de o zaman konuşuruz. Sırf bu olasılıklar mevcut olduğu için bile, partiyi seferber elmek için her şeyi yapmalısınız. Hiçbir eylem letiğe basar gibi biranda başlatılmaz. Şu anda komünist kitlelerin uygulayacağı kesintisiz eylem baskısı yoluyla, böyle bir eyleme ihtiyaç olduğu hissini yaratmak için şu anda her şeyi yapmazsanız, o büyük an geldiğinde yine başarısız olursunuz" *(Unser Weg,* c. Ill, No. 8 9. Ağuslos Eylül 1921, s. 248 9). Bu biraz zor anlaşılan laflar, Radek'in, Levi'den koptuktan sonra, KPD siyaseti bakımından Sol'a kaydığını, ama KPD'yi hemen eyleme geçmek için (ahrik elme gibi bir kararı uygulamadığını göslerir. Troçki'ye göre, Radek, Zinovyev ve Buharin'le birlikte Komintern'in üçüncü kongresi arifesinde Solcular arasıidaymış (bkz. aşağıda s. 358): ama Radek görüşlerinin çok çabuk değ i sebil me siy le nam salmıştır.

kesinlikle doğrudur. Eylem fiyaskoyla sonuçlanınca, çıkarılması gereken bariz hisseyi İnkâr etmek mümkün değildi. KPD'nin burjuva Alman Hükümetİ'ne cepheden saldırarak zafer kazanma girişimi rezilce bir felaketle sona ermişti. Ama hayli sanayileşmiş bir ülkedeki nispeten büyük ve güçlü bir partinin başarısız olduğu yerde, başka herhangi bir ülkedeki komünist partiler daha birkaç zaman başarılı olmayı ümit edemezlerdi. Avrupa devrimi ihtimali konusundaki yeni ve haklı gerekçeleri olan bir karamsarlık, kapitalist dünyayla geçici olarak uzlaşma itkisini onaylıyor ve pekiştiriyordu.

BÖLÜM 29

CENOVA VE RAPALLO'YA

Sovyet Hükümeti 16 Mart 1921'de imzalanan İngiliz Sovyet Ticaret Anlaşması, aynı sıralarda üç doğu ülkesiyle İran, Afganistan ve Türkiye ile imzalanan anlaşmalar ve İki gün sonra da Polonya'yla imzalanan son barış anlaşmasının, buzlan hemen kırıp dış dünyayla normal ilişkiler kurulmasına yol açacağını varsaydıysa da bu beklenti kapitalist ülkelerdeki düşmanca tavırların ne kadar kalıcı olduğunu pek hesaba katmıyordu. İngiltere'nin oluşturduğu örnek, derhal önemli denebilecek sayıda takipçiye ilham veremedi. Avrupa ülkeleri arasında sadece, tıpkı Rusya gibi Avrupa topluluğundan dışlanmış olan Almanya, RSFSC ile geçici bir ticaret anlaşması yapmak için acele etti.[1] Bu anlaşma 6 Mayıs 1921'de imzalandı; söz konusu anlaşmanın İtilaf Devletlerİ'nİn Almanya'ya verdiği, tazminat ve silahsızlanma taleplerine uyulmadığı takdirde başka yaptırımlar da (Ruhr eyaletinde üç şehir 1921 Martı'nda İşgal edilmişti bile) uygulanacağı tehdidini savuran ültimatomdan bir gün sonra imzalanması da muhtemelen rastlantı değildi. Ticaret anlaşması, özel şirketler ile bir devlet ticaret tekeli arasında yapılacak ticaretin getirdiği bazı pratik güçlükleri hallediyordu. Ama anlaşmanın en önemli maddelerinin ticaretle hiç alakası yoktu. Her iki ülke de öbürünün itimatname verilmiş temsilcilerine diplomatik ayrıcalıklar tanımayı kabul ediyordu ve Alman Hükümeti Sovyet elçiliğini, Rusya'nın Alman topraklarındaki tek temsilcisi olarak tanımayı taahhüt ediyordu. Bu da, o zamana kadar Berlin'deki "beyaz" Rus örgütlerinin gayri resmi olarak tanınmasından vazgeçilmesi ve Bolşevik aleyhtarı haçlı seferinin resmen gömülmesi anlamına geliyordu. Bundan böyle, Alman Hükümeti'nin Rus politikası ne olursa olsun, Sovyet Hükümeti'ni devirmeye değil, onunla ilişkileri sürdürmeye yönelik olacaktı. Yine de, Krasin'in, Alman Hükümeti'nin, ticaret heyetinin hizmetine elverişli bina ve müştemilatı sunma konusunda, anlaşmadan doğan yükümlülüğünü yerine getirmediği gibi, "ticaret heyetinin bu amaçla

l.RSFSR.:$hornik Deistvayuşçih Dogovorov.c. **II (1921), No. 46, s. 24 8.**

bulduğu birkaç evi satın alabilmesine bile doğru dürüst yardım etmedi ği"nden şikâyet etmesi, pek dostane olmayan bir atmosferin devam ettiğini gösterir.[2] Diğer Avrupa ülkelerinin arasında, İtalya da 1921 Martı'n da bir Sovyet ticaret delegesini kabul etti. Ama soğuk bir karşılama oldu ve iyice uzayan müzakereler bir ticaret anlaşmasının imzalanmasını ancak yıl sonunda sağlayabildi.[3] Bu arada Norveç ve Avusturya'yla da benzer anlaşmalar İmzalanmıştı.[4] 1922 başlarında İsveç'le bir anlaşma İmzalanmış,[5] ama İsveç Hükümeti tarafından onaylanmamıştır. Bunu kısa bir süre sonra Çekoslovakya ile imzalanan anlaşma izlemiştir;[6] bütün bu anlaşmalar İngilizlerle yapılan anlaşmayı model alıyordu. 1921 sonunda Sovyet ticaret heyetlerinin kurulduğu ülkeler arasında Finlandiya, Estonya, Letonya, Litvanya, Polonya, İsveç, Norveç, Almanya, Çekoslovakya, Avusturya, İtalya, İngiltere, Türkiye (Ankara ve İstanbul) ve İran sayılabilir.[7]

Öte yandan, iki büyük ülke amansız düşmanlıklarını sürdürdü. ABD'de Cumhuriyetçiler'in zafer kazanması ve Wilson'un yerine Harding'in geçmesi, Amerika'nın tavrında bir değişiklik olabileceğine dair nafile umutlar beslenmesine neden oldu. Yılmak bilmeyen Raymond Robins bir süredir ABD'de Sovyet Rusya'nın tanınması İçin uğraşıyordu ve anlaşılan Hardİng'den Rus meselesini yeniden açacağına dair bir seçim vaadi kopardığına inanıyordu.[8] Moskova'da bu durum biliniyor olabilir, 1921 Martı'nda dönüş yolculuğu sırasında Moskova'dan geçen Vanderlip Harding'in Rusya'yla ticaret konusundaki "olumlu görüşIeri"nden bahsedi yormuş.[9] VTslK adına, yeni kurulan Amerikan Kongresi'ne 20 Mart 1921 ' de gönderilen bir notta iki ülke arasında bir ticaret anlaşması yapılması İçin müzakerelere başlanması öneriliyordu, ama bu not, Sovyet Rusya "sağlam bir ekonomik temel" oluşturana kadar (bu sağlam temel de "hayat emniyetini, özel mülkiyetle ilgili sağlam garantilerin, sözleşmenin

2. L. B. Krasin, *Voprosi Vneşnei Torgovli* (t928), s. 254.

3. *İzvestiya,* 27 Mayıs 1921; *RSFSR: Sbornik Dehtvuyuşçih Dogovorov,c.* III (1922), No. 86, s. 39 45.

4. *RSFSR: Sbornik Deistvuyuşçih Dogovorov.* c. II (1921), No. 48, s. 32 5; *SSSR: Sbornik DeİstvuyuşÇth Dogovorov,* c. I II (1924), No. 2, s. 4 8.

5. *Russian Information and Review,* I Mayıs 1922, s. 355 6.

6. *RSFSR: Sbornik Deistvuyuşçih Dogovorov,* c. IV (1923), No. Ill, s. 17 21.

7. *Zu Pyat' Let* (1922), s. 4i6.

8. Wisconsin Universitesi'nde bulunan Gumberg belgelerinden gelen bu bilgiyi bana Bay W. A; Williams ilelti.

9. *Leninskii Sbornik,* c. XX (1932), s. 189; Lenin Vanderlip'le bir kez daha görüşmemi ama onu Çiçerin'e havale etmiş.

kutsallığının ve serbest emeğin haklarının tanınmasını" içeriyordu) ticari ilişkileri ihya etmeye yönelik her türlü teşebbüsün nafile olduğu şeklinde buz gibi bir cevap atdı.[10] Öte yandan. Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin Wash ington'la gizli temaslar kurmaya yönelik gayri resmi çabaları, daha başarılı oldu ve Amerikalı gözlemciler 1921 Mayısı'nda Çita'yı ziyaret ettiler.[11] Fransa amansız düşmanlığını sürdüren diğer büyük devletti. 1921 Şubatı'nda Polonya'yla bir ittifak anlaşması imzalamıştı ve bu yıl boyunca kendi himayesi altındaki Küçük Antant'ı pekiştirmekle meşguldü.[1] Bu siyasi ve askeri ilişkiler ve ellerinde Rus senetleri olan Fransızların hak iddiaları, borçlarını ödemeyen bir ülkeyle hiçbir şekilde uzlaşmama politikasını zorunlu kılıyordu. Fransızların, İngilİz Sovyet ticaret anlaşması karşısındaki 1921 yazında bir dizi resmi mektupta[13] ve Fransız basınında ifadesini bulan haşin tavırları, o sıralarda İngtliz Fransız ilişkilerinin bozulmasına katkıda bulundu.

İngiliz Sovyet anlaşmasının İmzalanmasından sonraki dört ay İçinde, Rusya'nın kendisindeki durum da yaklaşan kıtlık felaketinin gölgesi altındaydı. Yedekler tükenmişti, nakliye kaotik durumdaydı ve kuraklık yeni mahsulü çok kötü etkilemişti. 21 Temmuz 1921'de Tüm Rusya Açlıkla Mücadele Komitesi oluşturuldu,[14] IKKI bir iki gün sonra da bütün ülkelerin İşçilerine hitaben bir çağrı yayımladı.[15] O sıralarda Amerika'da yardım işleri örgütleme ve yardım dağıtma konusunda sahip olduğu ün doruğa çıkmış olan Herbert Hoover'dan hemen cevap geldi ve 20 Ağus

10. Klyuçnikov i Sabanın, *Mezdunaıodnaya Politika,* e. Ill, 1 (1928), s. 104 5; *Foreign Relations of the United States. 1921,* c. Ill (1936), s. 768.

1*1. A.g.e.,* c. Ill (1936). s. 732 44. O.sıralarda okumuş yazmış Sovyel kamuoyu Amerika Birleşik Devletlerİ'nİn arlan gücünden çok eıkileniyordu: Troçki 1921 Haziranında Komintem'in üçüncü kongresinde, "Avrupa'nın mahvolmuş durumda olması, Avrupa'nın üretim kapasitesinin savaştan öncekine göre çok düşük olması ve ekonomik merkezin Amerika'ya geçmiş olması"ndan "temel gerçekler" diye bahsediyordu *(Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 74).

12. 1921 yılının sonlarında yapılan Washington konferansına katılan Uzak Doğu Cumhuriyeti heyeti, basına, 1920 Aralıgı'ndan itibaren Fransız ve Japon hükümetleri arasında sürdürülen ve 12 Mart 1921'de Sovyet Rusya aleyhinde sözde gizli bir anlaşmaya yapılmasına zemin hazırlayan yazışmalar hakkında bilgi vermiştir (özet 2 Ocak 1922 tarihli *Manchester Guardian'àa* bulunabilir); ama bu anlaşmanın tam metni yayımlanmış değildir ve gerçek olduğu şüphelidir.

13. *Correspondence between His Majesty's Government and the French Government respecting the Anglo Russian Trade Agreement,* Cmd 1456 (1921).

14. Bkz. c. 1, s. 168 9.

15. *Kommunistiçeskii International,* No. 18 (8 Ekim 1921), col. 4758 9.

16. *RSFSR: Sbornik Deisıvuyusçih Dogovorov.c.* II (1921). No. 73, s. 152 5; *Foreign Relations of the United States. 1921,* c. Ill (1936), s. 813 17.

los 1921'de Riga'da Litvinov ile American Relief Administrai ion'in (ARA) bir temsilcisi arasında anlaşma imzalandı.[16] Bir hafta sonra Moskova'da, Cenevre'de daha yeni toplanmış olan bir Kızılhaç konferansını lemsil eden Nansen'le benzer bir anlaşma imzalandı.[17] Bu anlaşmaların, Rusya'nın yardım malzemelerinin dağıtılması işini gerçekleştirecek çok sayıda yabancı ajanı kabul etmesini gerektiren koşullan aşağılayıcıydı. Ama korkunç derecede muhtaçtılar ve bunların hükümetlerle değil de özel örgütlerle yapılması hafifletici bir durum gibi görülebilirdi. İıilaf Devletleri Yüksek Konseyi'nİn "Rus halkına yardım etme yollarını araş lınp incelemek amacıyla" bir komisyon gönderme Önerisi şiddeıli bir dille hemen reddedildi; komisyonun başkanlığına, devrimin başlarında söylediği düşmanca sözlerle sİvrilmiş olan, Fransa'nın eski Rus büyükelçisi Noulens atanmış olduğu için kullanılan dilin şiddeti daha da artmıştı.[1]"

1921 2 kışı boyunca. Amerikan ve Kızılhaç yardım misyonları, kıtlık vc hastalıkların feci boyutlara ulaştığı Volga havzasında çalıştılar.[19] Verilen yardımın cömertliğine rağmen, ARA'ya, en azından parti merkezinde büyük bir şüpheyle bakılıyordu. ARA'nın, başka Amerikan örgütlerinin aynı bölgede çalışmalarını önleme girişimlerinde ve Nansen misyonuna uyguladığı boykotta tezahür eden bir yardım lekeli oluşturma arzusu[20] nahoş karşılanıyordu; personelinden birçok kişinin de. en kötü ihtimalle doğrudan casusluk yaptıklarından, en iyi ihtimalle de kendilerinin ya da ülkelerinin ticari çıkarlarını gözettiklerinden şüpheleniliyordu.[21] Hepsinden önemlisi, ARA'nın çalışmaları, yabancı müdahalesinin incelikli bir biçimi olarak görülüyordu. Bu çalışmaya katılanların çoğu rejime kayıtsız şarlsız düşman olduklarını beyan ediyorlardı; Hoover ve diğer batılı liderlerde sık sık bu yardım çalışmalarının 1919'da Avrupa'da Bolşevizm' le savaşmada oynadığı rolü vurgulamışlardı. Yine de ARA'nın yaptığı pratik yardımların muazzam değeri tam anlamıyla takdir ediliyordu: Kame

17. Kliyuçnikov i Sabanın, *Mezdunarodnavu Politika, c* Ill, I (1928), s. 109 12.
***]%.A.g.e.,c.* Ill, l,s. 114 118.**
19. Kıtlıkla ilgili raporlar için bkz. c. 2. s. 259 60.
20. *Foreign Relations ofthe United Stales. 1921,* c. II (1936), s. 821.
21. L. Fischer,«ı7ıe *Soviets in the World Affairs (* 1930), c. I.s. 316 17'ye göre, "ARA'nın bülün personeli ABD ordusuna mensup kişilerden oluşuyordu; özellikle de yardım kuruluşunun yerli yardımcıları çoğunlukla halkın Kızıl rejime pek de sempali duymayan unsurları arasından seçildikleri için Bolşevikler Örgü le şüpheyle bakıyorlardı." Ticari bilgi elde el me niyeti pek gizlenmiyordu: Hughes 2 Eylül 1921'de, "bu şekilde hükümet eylemlerinin yaratabileceği komplikasyon riskine girmeden tam bilgi elde edilecektir" diye yazmıştı (ABD Ulusal Arşivi: Kayıt Grubu 59: 861.48/1601). Ama o sıralarda cidden başka türlü bilgilere de ulaşılmaya çalışıldığı şüphelidir.

nev de Çiçerin de onlann yardımlarının tüm diğer kaynaklardan alınan yardımları kat kat aştığını özellikle vurguluyorlardı.[22] 1921 Aralığı'nda toplanan dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi kıtlık konusunda uzun bir önerge yayımladı, önerge, ıstırap çekmekte olan yoldaşlarının yardımına koşmuş olan bütün ülkelerin işçilerine (burada Uluslararası İş Çİ Yardımı kuruluşuna atıfta bulunuluyordu[23]) duyulan "içlen şükran" hislerini İfade ediyor, Rus emekçilerinin "Avrupalı ve Amerikalı işçilerin nasırlı ellerinin verdiği kardeşçe desteğe özel bir değer verdiklerini" belirtiyordu. Burjuva dünyasının bir kısmının kıtlığa "Sovyel iktidarını devirmeye yönelik yeni bir girişimde bulunmak için elverişli bir fırsat" olarak, bir başka kısmının da "Rusya'da kendisi için ekonomik açıdan başat bir konum elde etmeyi sağlamaya müsait bir şans" olarak baktıklarına dikkat çekiliyordu; yine de kongre Nansen'e, ARA'ya ve "hangi biçimde olursa olsun aç kalmış insanlara yardım eden diğer ülkelere" olan şükran hislerini ifade ediyordu. Önergenin dışında, kongrede "RSFSC'nin milyonlarca emekçisi" adına, "buz gibi soğuk kuzeyin o sonsuz buzları arasında kahramanca yoluna devam eden, ama kapitalist ülkelerin egemen sınıflarının sınırsız acımasızlığını, açgözlülüğünü ve kalpsizliğini alt etmeye gücü olmayan büyük bilimsel araştırmacı ve yurttaş **F.** Nansen'e yönelik "derin minnelıarlık" hisleri ayrıca ifade edildi.[;J]

Kıtlığın getirdiği felaketler, kapitalisl dünyanın Sovyet rejimi karşısındaki düşmanlığı ve hayatla kalabileceğinden duyduğu şüphe, bu tavrın Sovyetler'in kafalarında yarattığı şüphe ve hassasiyet bütün bu etkenler 1921'in ikinci yarısını. Sovyet Rusya'nın dış ilişkilerinde dertli bir dönem haline getirdi. Yeni dış politikanın sonuçları, tıpkı ulke içinde izlenen NEP'in sonuçları gibi, ertesi yıla kadar gerçekten olgunlaşnıadı. Uzun bir süre İngiliz Sovyet ticaret anlaşması, bu İki ülke arasındaki ilişkilerin bünyesindeki sürtüşmeyi giderecek pek bir şey yapmış gibi görünmedi. Anlaşmanın gereği olarak, 31 Temmuz 1921'de Moskova'da daimi bir İngiliz licaret elçiliği kuruldu, ama bu elçilik kısa bir süre sonra siyası ihtilaflara konu oldu. Nasıl Moskova'da hükümetler arasındaki uyumun mu

22. Kamenev'in Amerikan yardımının kapsamıyla ilgili değerlendirmesi için bkz. e. 2, s. 260; Çiçerin'in **bu minvaldeki sözleri** ***Malcıialî Gınıeıskoy Kunferemtıi*** **(1922), s. 20'de bulunabilir.**

23. Bkz. aşağıda s. 377.

24. ***S"e:d Smeıov RSFSR v Pmıanovleıiiyak*** **|1"39), s. 204 6; kongreye kanlan delegelerden bin, İlilaf Devled eri nın yardıma y aplıkları kaıkı ile Denikin veKolçak'ı desteklemeye harcanan miktarlar arasında, daha** Önce **bir İngiliz milletvekilinin yaptığı söylenen karşılaştırmayı yinelemiştir** ***{Devyaryi Vserossiiskii S"ezd Sovetor*** **(1922), s. 35),**

dünya devrimi propagandasının mı daha önemli olduğu meselesi yüzünden fikirler ikiye bölünmüşse, Sovyet Rusya karşısındaki İngiliz politikası da aynı şekilde İki rakip hizbin birbirine girdiği bir savaş alanı olmuştu. İngiliz Sovyet anlaşması Başbakan ve Ticaret Bakanlığı İçin bir zafer sayılabilirdi; anlaşmayla aynı günlerde Afganistan'daki Sovyet faaliyetleri konusunda Krasin'e gönderilen mektubun İse, Dışişleri Bakanlığı, Savaş Bakanlığı ve Hindistan Bakanlığının ortak ürünü olduğu her halinden belliydi.[25] İngiltere'de temeldeki durum bir süre anlaşmadan pek etkilenmiş gibi görünmedi. Lloyd George iktidarını gösterme ihtiyacı duyduğunda ya da vakit bulduğunda istediğini yapabiliyordu. Ama, o başka şeylerle meşgul olduğunda İngiliz Sovyet ilişkilerinin gündelik seyri, bu Uç etkili bakanlık tarafından belirlenmeye devam ediyordu; özellikle de Dışişleri Bakanlığının başında Lord Curzon olduğu sürece, bu ilişkiler Sovyetlerin eylem ve niyetlerine yönelik derin bir güvensizlikle yürütülüyordu.

İlk Önemli diplomatik çatışma, İngiliz elçiliğinin Moskova'ya gelmesinden altı hafta kadar sonra, Sovyetler'in en talihsiz dönemlerinde yaşandı. 7 Eylül 1921'de, Curzon Sovyet Hükümetİ'ne uzun bir nota gönderek, Sovyel Hükümeti ile Komintern'in, İngiliz Sovyet anlaşmasındaki "İngiliz İmparatorluğu kurumları aleyhinde" propagandadan kaçınma taahhüdüne aykın olduğu ilan edilen bir dizi beyan ve eylemini protesto elli. Asya'dakİ İngiliz aleyhtarı faaliyetlerin terk edilmemiş olduğu yolundaki genel suçlama kesinlikle doğruydu: Hindistan'da, İran'da, Türkiye'de ve Afganistan'da yapılan bu lür faaliyetler örnek gösteriliyordu. Ama nota. gizli ajanların, ciddi bir tetkik yapıldığında ayrıntılarda kolayca çürütülen raporlarından biraz şişirme biçimde hazırlanmış gibi görünüyor. [0] 27 Eylülde Sovyel Hükümeti Litvinov İmzasıyla ustaca ve kurnazca yazılmış bir notayla cevap verdi ve İngiliz Hükümeti'nin de 12 Ka

25. Söz konusu meklup için bkz. yukarıda i. *71li.*

26. Nola. "Üçüncü Enıemasyonal'in doğu kolu başkanı" Sıalin'in, Eliava'nın vc "Üçüncü Enıemasyonal'in propaganda sorumlusu" olarak larif edilen Nuerteva'nm Kominıem "merkez komılesi"ne verdiği raporlardan alınlılar yapma iddiasındaydı. Sovyetlerin 27 Eylül tarihli cevabında, bu kişilerin hiçbirinin Komınlem'de hiç görev almadıkları belirtiliyordu; İngilizlerin 12 Kasımda buna verdikleri karşı cevapla hayret verici bir biçimde "hiçbir / aman bu kişilerin herhangi birinin Üçuncu Enlernasyonal e mensup oldukları söylenmemiştir, zaten bu da asıl mesele değildir" deniyordu. 27 Eylül talihli İngiliz notasında Lenin'in K Haziranda yaptığı bir konuşmadan alıntılara yer venlıyordu. Lenin'in o tarihle konulma yapmadığına işaret edilince, 12 Kasım lan hi ı notada ise söz konusu iarıh 5 Temmuza kaydırılmıştır; ama Lenin'in Komimem'ın uçuncu kongresinde yaptığı konuşmanın resmi ııtanaklannda, İngilizlerin notasında zikredilene benzeyen bir pasaj yokıur,

sım'da verdiği bir karşı cevapta yazışma o an için sona ermiş oldu.[27] Bu yazışma, anlaşmanın her İki tarafının da tavn ve zihin durumu üzerinde kıymetli bir ışık düşürür. Neredeyse devrim anından itibaren diğer devletler aleyhinde düşmanca propaganda yapmaktan kaçınacağı taahhüdünde bulunmaya hep gönüllü olmuş olan Sovyel otoriteleri, bu taahhüdü tamamen biçimsel bir anlamda yorumluyorlardı. Onlara göre, bu taahhüt yalnızca dolaysız ve açıkça beyan edilen hükümet politikaları için geçerliydi ve gizli talimatlar almış ajan ve faillerin eylemlerini kapsamıyordu. Böylece, gerçekler çok iyi bilinmesine rağmen, Taşkent'te Hintli devrimcilere yönelik bir propaganda okulu olduğunu ya da Cemal'in Kabil'deki görevi için Sovyet Hükümetinden destek almış olduğunu gönülleri rahaı bir biçimde inkâr edebiliyorlardı: Komintem'in ve üyelerinin faaliyetleri konusundaki sorumluluğun bütünüyle reddedilmesi ise sadece biçimsel bir ayrımdan kaynaklanmıyordu. İngilizlerin de tıpkı kendileri gibi, anlaşmanın imzalanmasıyla ajanlarının dostane olmadığı açık davranışlarının değişmesini sağlayamadıklarını ileri sürmekle yetinmiş olsalardı, yaslandıkları zemin daha sağlam olabilirdi. Aslında her iki taraf da anlaşmayı dikkate almaksızın kendi ajanlarının faaliyetlerini meşru misilleme ya da meşru kendini savunma olarak, diğer tarafın faaliyetlerini de hiçbir tahrik yokken gerçekleştirilen birer saldırganlık olarak görmeyi sürdürüyordu. Aralarındaki önemli fark şuydu: Esasen o sıralarda İngiliz Sovyet ilişkilerinin sürdürülmesinden sorumlu olan İngiliz bakanlıkları anlaşmanın bozulmasına hiç itiraz etmeyeceklerken, onların muadili olan Sovyet yetkilileri sadece, anlaşmanın bozulmasına neden olmaksızın ne kadar ileri gidebileceklerini görmek istiyorlardı.

Sovyet Rusya ite batıdaki sınır komşuları arasındaki ilişkilerin düzeldiği yolunda da hiçbir işaret yoktu. 1921 ilkbaharında, Fransızların bariz teşvikiyle Romanya ile Polonya arasında bir ittifak anlaşmasının imzalanması, Sovycı aleyhtarı üçgeni (Fransa Küçük A niant Polon ya) tamamlayacak bir gelişme olarak tasarlanmıştı ve Romanya'nın, tıpkı Polonya gibi, Fransızların diplomatik ve askeri oyunlarında kullanacakları bir piyon haline geldiği yolundaki Sovyet şüphelerini doğruladı. 13 Eylül 1921'dc Narkoınindel, Polonya ve Romanya hükümetlerine gönderildiği iddia edilen ve Fransız Hükümeti'nin üç ülkenin de aynı anda ültimatom vermesini, reddedilmesi halinde de hep birlikte savaş ilan edilmesini

27. Bu iiç nola şurada yayımlanmıştır: *A Selection of Papers dealing with the Relations between His Majesty's Government and the Soviet Government,* Cmd 2895 (I927>,s. 14 30.

önerdiği ve savaş çıktığı takdirde de ortaklarına ciddi askeri yardımda bulunmayı vaat ettiği bir mektuptan alıntılar yapan bir ***communiqué*** yayımladı.[2(f] Romanya'nın 1918'de Beserabya'yı İlhak etmesinden beri bu ülkeyle aradaki sürtüşmeler hiç kesilmemisti. 1920 EkimiYıde İtilaf Devletleri hükümetleri Romanya'nın Beserabya üzerindeki egemenliğini tanıyan bir anlaşma imzaladılar[29] ve bu noktada Frunze ile Voroşilov'un, Wrangel karşısında kolayca kazandıkları zaferin sarhoşluğuyla. Beserabya'yı askeri yöntemlerle tekrar fethetmeyi önerdikleri, bu önerinin Ra kovski'nin tavsiyesini dinleyen Lenin tarafından reddedildiği anlaşılıyor. 1921 Martı'ndaki yeni gelişmelerden sonra, Litvinov'un desteğiyle Troçki tarafından, şaşırtıcı bir biçimde bununla taban tabana zıt bir öneri Romanya'nın Beserabya'yı ilhakını tanıyarak bu belalı meseleden kurtulu verme önerisi yapıldığı söylenir. Ama Çiçerin ve Rakovskı bu gönül alma eylemine karşı çıkmışlar ve bu öneri de veto edilmiş. [10] 1921 yazı ve sonbaharı boyunca RSFSC ve Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti adına Çiçerin ve Rakovski imzasıyla Romanya Hükümeti'ne gönderilen ve çeşitli sınır olayları, "beyaz muhafızların ve "Petlyura çeıeleri"nin desteklenmesi ve bir süre geri kalan kuvveıleriyle birlikte Romanya topraklarına sığınmış olan anarşist Mahno'nun iade edilmemesi gibi olayları protesto eden bir sürü müşterek noıa yazıldı; II Kasım 1921 tarihli bir müşterek nota bütün Beserabya ihtilafını yeniden gündeme getiriyor ve Beserabya'nın Romanya toprağı olarak tanınmadığını yineliyordu.[3'] Sovyet Hükümeti'yle diplomatik ya da ticari herhangi bir ilişkiye girmeyi sınır komşusu ülkeler anısında bir tek Romanya hâlâ reddediyordu. Ama her türlü diplomatik lemas yoluyla sürdürülen Sovyeı Polonya ilişkileri de esasen daha iyi durumda sayılmazdı. 18 Mart 1921'de Riga'da Polonya'yla imzalanan anlaşma. Polonya'nın özlemlerine olumlu cevap vermiş olsa da, ardında kalıcı bir sürtüşme ve güvensizlik mirası bırakmıştı. Nisan ile Eylül arasında Polonya Hükümeti'nin kendi topraklarında, başta SD komplocu Savinkov ile eski Ukrayna diktatörü Petlyura'nınkiler ol

28. ***La Küsste des Soviets et ta Pologne*** **(Moskova, (921j, s. 48 50; birkaç gun sonra Troçki Moskova Sovyeli nde aynı konuda bir konuşma yaptı *(Izvestıya. 22* Eylül 1921).**

29. Atılaşma, Japonya'nın açıklanamayan bir nedenle onaylayamam ası yüzünden yürürlüğe girmedi; ama bu biçimsel hala durumu etkilemedi.

30. Rakovski her iki öneriden de 1928 yılında Louis Fisclıer'le yaplığı bir sohbel sırasında bahsetmiş; bu Öneriler için bkz. L. Fischer, *The Soviets in the World Affairs* (ikinci basım. 1951), c. I, s. XIV XV: Bu öneriler yapılmış olabilir, ama bu iddıalan destekleyecek belgeler yoklur.

31. Bu noialar şurada loplanmışlın*L'Ukraine Sonéitsie* (Berlin. 1922), s 78 106.

inak üzere "beyaz" örgütlere müsamaha göstermeyi ve onları teşvik etmeyi bırakması şeklindeki Sovyet talepleri ile Polonyalıların hâlâ Sovyel topraklarında bulunan savaş esirleri ve Polonyalı sivillerin iadesi talepleri etrafında uzun ve sert yazışmalar yapıldı.[32] Diplomatik ilişkiler ancak 1921 Ağustosu'nda Karahan'ın Sovyet temsilcisi sıfatıyla Varşova'ya, Fi lıppoviç'in de Polonya maslahatgüzarı sıfatıyla Moskova'ya gelmesiyle **kuruldu.**[33]

Sovyet Hükümeti'nin ilk diplomatik atılımını 1920'de Estonya ve Le tonya **ile** imzaladığı anlaşmalarla yaptığı Baltık bölgesinde bile,[34] l921'İn ikinci yarısında gidişat **bir** kez daha Moskova'nın aleyhine dönmüş gibi görünüyor. Sovyel Hükümeti daha 1919 Ekimi'tide, **Aland** Ada Ian run kaderi üzerindeki geleneksel Rus çıkarlarını gündeme gelirmiş ve bu meseleyi kendi kanlımı olmadan halletmeye yönelik her lürlü girişimi protesto etmişti. [ls] "Kendilerine Milletler Cemiyeti diyen bir grup devlet" **1**920 Haziram'nda Âland Adaları meselesini gündeme aldıkları zaman ve ertesi yıl da Finlandiya ve İsveç'e gönderilen ayrı bir notayla protesto yinelendi.[36] Bu protesıolar dikkate alınmadı; 20 Ekim 1921'de Sovyet Hükümetİ'ne hiçbir surette hissettirilmeden, Cenevre'de önde gelen İtilaf Devletleri ile Finlandiya ve İsveç arasında, adalar üzerindeki Fin egemenliğini tanıyan ve bir askerden arındırma rejimini şart koşan bir konvansiyon imzalandı. 13 Kasım 1921'de ilgili bütün hükümetlere gönderilen bir Sovyet notası konvansiyonu "Rusya için kayıtsız şansız yok hükmünde" İlan eni ve Rusya'nın "temel haklan"nın ihlal edilmesini bir kez daha protesto etti:[37] Buradaki saldırganlık, anlaşmanın içeriğinden değil, 1921 Martı'ndaki olaylara rağmen, batılı devletlerin Sovyet Rusya'yı milletler topluluğundan dışlama niyetini sürdürmelerinden kaynaklanıyordu. Aynı ay RSFSC içinde Özerk bir cumhuriyet statüsüne sahip Karelya lı İşçiler Komünü konusunda Finlandiya'yla uzun süredir yaşanan dçri bir dönüm noktasına ulaştı. Son birkaç aydır sınırda yaşanan olaylar her **iki** tarafta da sık sık şikâyet konusu oluyordu. 1921 sonbaharında Sovyet Karelyası'nda **ciddi** karışıklıklar meydana geldi. Moskova'ya göre, Finlandiya'da örgütlenmiş, "Fİn subayların komutası altındaki haydut birlikleri" bu bölgeye sızmışlardı; Helsıngfors'a göre ise, Sovyetler'in kötü yönelimine karşı bir halk ayaklanması, bölgedeki Finli nüfusa büyük **zu**

37. *La Russie des Soviets et la Pologne* 'Moskova. 1921) bu belgelerin tamamım içerir.
33. *A.g.e.*, s. 7. 34. Bkz. yukanda s 151 2.261. 35. Bkz. yukanda s. 152 3.
36 Klıyuçrıikov i Sabanin, *Mezdunarodnaya Politika*, c. III. I (1928), s. 29 30. |08
***İl. A* </.e„ s. 146 7.**

lümler edilerek bastırılmıştı. 27 Kasım 192]'de Finlandiya Milletler Cemiyeıi'ne başvurdu ve onları durumu yerinde soruşturacak bir araştırma komisyonu göndermeye davel elli. Başvuru, Çiçerin tarafından "RSFSC nin iç işlerine yabancı devletleri karıştırma çabası ve Rus Fin anlaşmasıyla ilgili meseleleri üçüncü devletlerin müdahalesiyle çözme çabası" olarak görüp kınadı; sonuçta Sovyet Rusya ile Finlandiya arasında birbirleriyle ilgili yeni şüpheler ortaya çıktı.[38] 1921 Aralığı'nda Finlandiya, Polonya, Letonya ve Estonya'nın dışişleri bakanları Helsingfors'daki bir konferansta bir araya geldiler ve bir yardımlaşma sözleşmesinin müzakerelerini yapmaya karar verdiler. İttifakın itici gücü Polonya'ydı; Polonya' nın inisiyatifinin ardında da o sıralarda savaş sonrası askeri güç ve prestijinin doruğunda olan Fransa'nın eli açıkça görülüyordu. Sovyet Rusya'nın orıak barekel etme yoluyla korunulmaya çalışılan potansiyel düşman olduğunu inkâr etmeye de pek çaba harcanmadı.[19] Sovyet Hükümeti, batıya bakan bir pencere açmayı başarmak şöyle dursun, ***cordon sanıtaire'in*** dıriltileceği kâbusları görmeye başlamıştı.

1921 "in ikinci yarısındaki diplomatik durumun Moskova'da yarattığı karamsar ruh halinin iyi bir Örneği, Stalİn'in uluslararası ilişkiler hakkındaki, o sıralar nadir sayılabilecek yazılarıdır. 1921 Aralığı'nda ***Pravda'da*** yayımlanan bir yazısında, "açık savaş döneminin yerine bir 'barışçı' mücadele döneminin geçtiğini" belirtiyordu. Yazısı dikkate değer bir teşhisle başlıyordu:

Mesela Kızıl Ordu'nun Varşova'ya ilerlediği günlerde dünya burjuvazisinin kapıldığı proletarya devrimi "korkusu'' yada "dchşeıi" tenlerde kaldı. Avrupa işçilerinin Sovyet Rusya ile ilgili hemen her haberi alırken gösterdikleri sınırsız coşku da geçip gıdı.

Onun yerine kuvvetlerin dikkatle hesaplandığı bu dönem, gelecekteki savaşlar için kuvvetleri hazırlamaya ve kuvvet biriktirmeye yönelik titiz çalışmaların yapıldığı bir dönem geldi.

38. Kliyurnikov ı Sabanin. *Meıdunarodnaya Politika,* c. 111. 1 (1928), s. 148 54; bu ihtilafın gidışalı Milletler Cemiyetinin o zamanki kayıllarından ve ihtilafın İsraflarının yayımladığı, resmi belgeleri içeren şu kilaplardan lakip edilebilir *Le Livre Rouge: Documenta eı Coı*r>pondan,e Diplomatique Russo Finlantlatw rwcrnarit la Corélie Orientale* (Moskova, 1922ı ve *La Question de la Ca'élie Orientale.* 3 till (Helsinki, 1922 41.

39. Sözleşme Varşoıa'da 17 Man I922'de imzalandı *(League of Nations. Treaty Series, c* XI (I92Î1, s Ib8 7I): ama Finlandiya'nın daha sonralan onay la yamaması yüzünden yürürlüğe giremedi; L. Fischer, *The Soviets in the World Affairs* (1930).c. II, **s. 517'de. sözleş**menin **Sovyet karşılı amaçlarını açıkça onaya koyduğu söylenen. 1924'te yayımlanmış Polonya'ya ait belgelerden alıntılar verilir.**

Stalin'in i ahm İn le rinde yabancıların niyetlerinden duyulan şüphe belirgin bir yer işgal ediyordu. Ticarel anlaşmaları ve diğer anlaşmalar iyi olmasına iyiydi.

Ama **(diye devam ediyordu sözlerine Stalın| şu andaomırıla ticaret yapmak** ***y***;ı **da ona yardım eımek** için **Rusya'ya doluşan ticari** ve bütün **diğer çeşit misyon vc örgütlerin, aynı zamanda dünya burjuvazisinin en** iyi **casusları olduğunu ve dünya burjuvazisinin artık bunlar sayesinde Sovyel Rusya**'nın **zayıf ve** güçlü **yanlarını hiçbir zaman olmadığı kadar** iyi **bildiğini unutmamalıyız bunlar müdahaleci eylemler yapıldığı takdirde ciddi tehlikeler yaratabilecek durumlardır.**

Türkiye, İran, Afganistan ve Uzakdoğu "emperyalizmin ajanları **tara**fından, Sovyel Rusya etrafında ekonomik (hem sadece ekonomik de değil) bir çit oluşturmak için altınla ve başka 'nimetlerle doldu nil uy ordu. Bu süreçle **Polonya,** Romanya ve Finlandiya da kendi rollerini oynuyor. "Antant parasıyla" silahlanıyor ve "Rus topraklarına (casusluk ***amacıyla*** mı?) Savınkov'larıyla Petlyura'lannın beyaz muhafız birliklerini salıyorlardı. Bülün bunlar **"Rusya**'ya karşı yeni bir saldırı hazırlamaya yönelik genel bir çalışmanın ayrı ayrı halkalarıydı."*' Stalin'in ÇÎçerin'e uzun süredir duyduğu anlipatinin işaretlerini taşıyan bu yazı, o sıralarda Stalin Sovyet dış politikasının çerçevesini çizmekle ilgilendiği için değil, ama 1921 Martı'nda başlatılmış olan ve Lenin'in desteğiyle Çiçerin'lc Kra**sin**'in en aktif savunucuları olduğu, batılı kapitalist dünyayla ***rapprochement*** politikası konusunda **parti** çevrelerinde yaygın olan önyargılara ve hevessi^liğe hitap ettiği İçin önemliydi.

Bir hafıa sonra Lenin VTslK ile Sovnarkom'un geçen yılki çalışmaları hakkında dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde bir konuşma yaptığında, o da "Finlandiya, Polonya ve Romanya'dakı askeri partilerin ve saldırgan kliklerin temsilcileri"ne dikkat çekiyor ve Sovyetler'in barış uğruna izlediği "taviz ve fedakârlık" politikasının kapsamının sınırsız olmadığını belirtiyordu.[41] Ama Lenin geçen dokuz ayın pozitif kazanımla rı üzerinde durmakla daha çok ilgileniyordu. Uluslararası durumda "belli bir denge"nin varlığına dikkal çektikten sonra, rahatlatıcı bir tablo sunuyordu:

• 10. **Stalin.** 5<\'i«. M.'yo,c. **V.** s. **117 20.**

4). Lenın. ***S önentya,*** **c.** ***XXV*****11. s 117 18: kongre arifesinde Lenin Polılburo'ya lelr (onedıp kongrenin Polonya, Finlandiya ve Romanya'nın "maceracı poliulası "na karşı protestosunu dile getirmesini önermiş ve "Japonya konusunda çeşilli nedenlerle sessiz kalınması daha iyi olacak" demiş** ***{LemnskiiSbornd,*** **c. XXXV (1945), s. 3041; böyle de yapılmıştır** ***(S'ezdy Soı etov RSFSR v Po=ıan,nlemyuh*** 1**1939). s. 239 43).**

Kapitalist bu Ortamda sosyalist bir cumhuriyetin varol ab i I me s i gibi bir şey mümkün müdür? Bu. siyasi anlamda da asken anlamda da imkânsız görünüyordu. Ama siyasi ve askeri anlamda mümkün olduğu karınlanmış, çoktan bir gerçek haline gelmiştir.

Geçen yıl bunun ekonomik anlamda da mümkün olduğunu kanıtlamaya başlamıştı: Sovyet Rusya'nın kapilalist dünyaya ne kadar ihtiyacı varsa kapitalist dünyanın da Sovyel Rusya'ya o kadar İhliyacı vardı. Lenİn, Sovyetler'in 192]'de yaptığı İthalatın geçen üç yılın toplamından üç kat, 1921'de yapıığı ihracatın da (hâlâ ilhalalın yüzde 25'inden az bir kısmını karşılamakla birlikte) geçen üç yılın toplamından don kat, hatta daha fazla olduğunu gösteren rakamlar aktarıyordu. Rakamlar fena halde küçüklü, ama bu bir başlangıçtı. Özellikle değerli iıhal malları arasında İsveç'ten alınan on üç ve Almanya'dan alınan oluz yedi lokomotif vardık[2]

Batı Avrupa'dakı işsizlik krizi iıhalaı yapılacak piyasalar yönündeki baskıyı iyice acilleştıriyordu: Krasin ve diğer Sovyet müzakerecileri bu talihli neredeyse her şeyi ithal etmek isteyen vç ihraç edecek pek bıı şeyi olmayan bir ülke için özellikle talihli durumdan yararlanmakla hızlı davrandılar. Sovyet Hükümeti'nin İngiltere tarafından ***de facto*** tanınması, Sovyet kamulaşiırma yasalarını İngiliz mahkemeleri nezdindc geçerli kılmıştı, bu yüzden de Sovyet yetkililerinin, kendilerinin İngiltere'ye ihraç ettikleri kargoların ya da ithal etlikleri malların bedelini ödemekte kullanılan allının eskiden sahibi olduklarını iddia eden kişilerin dava açmalarından korkmalarına gerek kalmamıştı ve İngiltere'nin oluşturduğu model licarel yaptıkları diğer ülkelerin çoğu laralindan tayin edici olarak kabul edilmişti. Bazen özel tüccarlar veya ticaret kuruluşları Sovyet mallarına yönelik boykotlar yapmaya çalışıyorlardı hâlâ. Ama 1921 den sonra hükümetler Sovyetler'le yapılan ticarete doğrudan doğruya karışmayı kural olarak bıraktılar. Ne tür ticaret yapıldığını saptamak daha zordur, zira kapitalist ülkelerdeki tüccarlar bir devleı lekeliyle iş yapmaya yönelik bütün itirazlarını hâlâ sürdürüyorlardı. Londra'da İngiliz hukukuna göre sicile geçen bir Sovyet şirketi olan Arcos örneği,'[13] başta New York' ta kurulan aynı tür bir şirket olan Amtorg olmak üzere başka yerlerde de izlendi. 1921 yılı verimli bir deney olan "karma şirketler"İn doğumuna tanık oldtı. Bu şirketler yabancı bir kapitalin grup ile Sovyet devletinin

42. ***Ax e..*** **c. XXVII.** s. **119 22, resini** istatistikler, rublenin şavktan öın:<:kı değeriyle hesaplandığında. ıihal mallarının değennın **1920**'de **125.7** milyonken **1921 'de 922.9** milyona, ihraç mallarının da **6.1** milyondan **88,5** milyona çıktığını gösteriyordu.

43. Bkz. yukarıda s. **268 9.**

bir bakanlığı tarafından müşterek olarak kuruluyorlardı ve hem şirketin hükümetle ilgili yanını maskeleme hem de kısmen Sovyet Rusya'da iş gören bir teşebbüse yabancı sermaye yatırımı yapılmasını sağlama gibi ikili bir avantaja sahiptiler.[44] 1922 Martı'nda yapılan on birinci parti kongresinde, Lenin "sermayeleri mİlyonlan bulan" on yedi karma şirket olduğunu bildiriyordu bunların dokuzu Vneştorg tarafından, altısı başkanlığını Sokolnikov'un yaptığı ve STO'ya bağlı yeni kurulmuş bir komite tarafından, ikisi de Severoles (kuzeydeki kereste tröstü) tarafından finanse ediliyordu; sekiz ay sonra, Komintem'in dördüncü kongresinde Lenin karma şirketler sistemini özür diler gibi bir edayla, "böylece ticaret yapmayı öğreniyoruz" diyerek ve Sovyet ortağın, tehlikeli hale gelirse şirketi dağıtmasının her zaman mümkün olduğunu söyleyerek savunuyordu.[45]

Gelgelelİm, Sovyet Rusya ile kapitalist dünya arasında normal ticari ilişkileri canlandırmak için hangi adımlar atılırsa atılsın, temel engel olduğu gibi duruyordu. Sovyet Rusya ithalatçı olarak her türlü makineye, donanıma, hatta (1921'deki kıtlığın geçici bir sonucu olarak) gıda maddelerine neredeyse sınırsız bir açlık çekiyordu; ihracatçı olarak Sovyet Rusya'nın işlenmemiş kereste, deri ve sınırlı miktarda keten dışında dolaysız karşılık babından önerebileceği pek bir şeyi yoktu; potansiyel olarak zengin kaynakları işlenmemiş ve dolayısıyla ulaşılamaz durumdaydı. Eğer devrimden önce Rusya'nın sanayileşmesinde o denli büyük bir rol oynamış olan yabancı sermaye ve yabancı teknik uzmanlık yardımından yine yararlanılabilirce, bu kullanılmayan kaynaklar ülkeyi hem doğrudan hem de dolaylı olarak sanayiin yeniden gelişmesini sağlayarak doğrudan, yabancı mallar karşılığında ihraç edilebilecek hammaddeler oluşturarak da dolaylı olarak zenginleştirecek bir biçimde geliştirilebilirdi. 1918 başlarından beri Sovyetler'in dış ticaretle ilgili bütün düşüncelerinin temelinde yatan bu anlayış, yabancılara imtiyazlar tanıma fikrine de hayatiyet kazandıran başlıca amil olmuştur. 23 Kasım 1920 tarihli kararnamede Öngörüldüğü şekliyle imtiyazların amacı, kullanılmayan doğal kaynakları, sanayi ve ihracat için kullanılabilir hale getirmek amacıyla geliştirmekti. Lenin, 1921 Martı'nda onuncu parti kongresine imtiyazlar politikasını izah ederken, bu politikayı "dışarıdan gerekli ekipman ve teknik yardım almadan paramparça durumdaki ekonomimizi kendi gücümüzle onara

44. İlk karma şirketler Sovyel A İm an şirke ileriydi (bkz. aşağıda s. 343 5).
45. Lenin, *Soçineniya.* e. XXVII, s. 240 (ayrıca bkz. s. 531, not 100), 350.

mayız" ve "sadece bu ekipmanı ithal etmek yetmez" gibi gerekçelerle savunuyordu. Gerekli yardımı elde edebilmek için, "en güçlü emperyalist gruplara" kapsamlı imtiyazlar tanımaya mesela "Baku'nun dörtte birini, Groznİ'nin dörtte birini, en güzel ormanlarımızın dörtte birini" vermeye hazırdı; daha sonraları kereste ve demir filizini imtiyazlar tanınacak tipik ürünler olarak tarif etmiştir.[46] Aslında bu, başlıca sanayi teşebbüslerinin mülkiyetine devlet organlarının sahip olduğu savaş komünizmi şemasına uyan tek imtiyaz tipiydi. NEP'İn devreye sokulması, kısmen artık kapitalist dünyayla nispeten serbest ve mahcubiyet yaratmayan temaslar kurulabildiği için, kısmen de Sovyet Rusya'da özel sermayenin ve ondan doğan bütün sonuçların kabul edilmesi savaş komünizmi zamanında yabancı sermayenin devreye girmesinin önüne çıkmış olan pratik ve psikolojik engellerin çoğunu ortadan kaldırmış olduğu için, bülün bu anlayışı canlandırmış ve genişletmiş gibi görünüyordu. Sanayi teşebbüsleri kâr amacı gözeterek işletilecekleri girişimcilere kiraianaçaksa, benzer bir kiralama hakkının uygun yabancı kapitalistlere de tanınmasına ilkesel olarak İtiraz edilemezdi; böylece bu kapitalistler köylülerin elindeki inallarla mübadele edilecek tüketim mallan üretilmesinde rol oynayabilirlerdi. 1921 Nisanı'nda Lenin "imtiyaz sahiplerinin birkaç fabrikaya sahip olmalarına izin vermenin" tehlikeli olmadığını düşünmeye başlamıştı bile; Komintem'in iki ay sonra toplanan üçüncü kongresine, imtiyazlar politikasının ikili amacını şöyle açıklıyordu: "ağır sanayimizin canlanmasını hızlandırmak ve işçilerle köylülerin konumunda ciddi bir iyileşme sağlamak."[47]

Yine de, yabancılara tanınacak imtiyazlar alanında NEP'in birinci yılında bir şeyler yürürlüğe konmaktan çok tartışıldı (bu tartışmalar sırasında da ilk fikir birçok açıdan genişletildi). İlk imtiyazların, 14 Mayıs 1921'de Uzak Doğu Cumhuriyeti tarafından, Kuzey Sakhalin'deki petrolün kullanılması konusunda Amerikan Sinclair Exploration Company'yc tanındığı anlaşılıyor;*[1] bütün ada Japon İşgali altında olduğu için bu eko

46. ***Lenin, Soçineniya, c.*** **XXVI, s. 213, 255. O sıralarda Grozni ve Baku deki pelrol yaklarını imtiyazlara açmanın (bu karar. I Şubat 1921'de Sovnarkom tarafından ilkesel olarak onaylanmıştı) iyi bir şey olup olmadığı konusunda uzun bir tartışma yapılmıştır *(Leninskii Sbornik,* c. XX (1932), s. 126 59); Lenin aynı zamanda "Donbass (+ Krivoi Rog)" un, yani en önemli kömür ve demir yalaklarının da imtiyazlara açılmasını önermiştir *(a.g.e., c.)Çİ,s.* 151).**

47,4. .#.<• ., c. XXVI, s. 308,433.

48. L. Fischer. *Oil imperialism* (tarihsiz [1927]), s. 181; *The Soviets in the World Affairs* (1930), c. I, s. 302 3; Sovyet yetkililerinin. Vanderlip olayında olduğu gibi, imtiyazlar tanırlarsa ABD'nin Sovyet Hükümeıi'ni tanıyacağına inanmış oldukları anlaşılıyor. Üç yıl

nomİk bir öneriden çok siyasi bir jest sayılırdı. Hemen hemen aynı sıralarda, Moskova'da, bir kereste imtiyazı için bir İngiliz Kanada şirketiyle, madencilik imtiyazları için Alman şirketleriyle ve bir türbin fabrikası inşa etmek için de bir İsveç şirketiyle müzakerelerin sürdüğü bildirildi.'[1]'' 1921 sonbaharında, farklı türden bir deney yapılıp Batı Sibirya'daki Kuznetsk havzasındaki bir madencilik alanının imtiyazı, Sovyet Rusya'ya Amerikan sermayesi yatırımı yapmaya değil, işçi devletinin inşa edilmesine katılmak isleyen hevesliler sıfatıyla gelmiş olan bir grup Amerikalı mühendis ve işçiye verildi. İmtiyaz anlaşması. 26 Kasım I921'de, Komintern'in kuruluş kongresine katılmış olan Hollandalı komünist mühendis Rutgers ile Amerikan IWW'den Bill Haywood arasında imzalandı.[s]" Londra'da bulunan becerikli Krasin de gayet ümit vaat eden iki proje başlattı. 1921 Haziranı'nın başlarında, Rusya'da uzun yıllar geçirmiş ve o sırada, eskiden Urallar'daki büyük bir madencilik bölgesini (bu bölge. Rusya'nın loplam kurşun üretiminin yüzde altmışının kaynağı durumundaydı) salın alıp işletmiş Russo Asıatic Consolidated şirketinin başkanı olan Leslie Urquhart onunla temas kurdu. Krasin. Urqulian'a Sovyet imtiyazlar politikasını açıkladı ve ilk görüşmeler o kadar başarılı oldu ki 1921 Ağustosunda Urquhart koşulları tartışmak amacıyla Moskova'ya bir araştırma ziyaretinde bulunduk[1] Bu proje, mülkün kamulaştırılmasının ürünü olan hak iddialarının karşılanması amacıyla söz konusu mülkün eski sahibine imtiyaz önerildiği için, tazminat unsurunu devreye sokarak yeni bir zemin açıyordu. Yirmi yedi maddelik bir anlaşma taslağı kaleme alındı, iş olacak gibi görünüyordu. Ama Ekim ayında Urquhart, yönelim kuruluna danıştıktan sonra pazarlığı sona erdirdi. Görüşmelerin kopmasına yol açan noktalar gerçi her iki taraf da bu kopuşu nihai görmüyordıı Sovyetler'in tazminat ilkesini kabul etmeyi ya da bölgeyi doksan dokuz yıl gibi uzun bir süre için kiralamayı reddetmeleri ve işçilerin Sovyet ça

sonra. Kuzey Sakhalin Sovyetler'in eline geçince. Sovyel Hükümeti, fırsattan istifade, zaten hiç kullanılmamış olan imtiyazları hükümsüz ilan elli İL. Fischer, *Oil Imperialism* (tarihsiz [1927)),s 249).

49. *Trudy IV Vscrassiiskogo S"e;da Sovelov Naroılnojto Kozyatstva* (1921), s. 111 12.

50. *Leninskii Sbornik.* e. XXIII (1933), s. 37 46; *Isıonk Marksist,* No. 2 3. 1935. s. 94 8, *Devyatyi Vserossiiskii S"e:d Sovelov* (1922), s. 87'ye göre bu deneye katılanlann sayısı 5000'din *Russian Information and Review,* 15 Ağuslos 1922, s. 516 17'ye göre, "Özerk sanayi kolonisi"nin bülün ürünleri RSFSC'ye aitmiş, ama asgari bir rakamın üzerindeki sınai ürünlerinin yüzde 50'siyle birlikle, bütün zirai Ürünler koloniye lahsis ediliyormuş. Kesintili olarak yıllarca süren bu deneyin tam hikâyesi hâlâ yazılmış değildir.

***Sİ.Russische /Correspondence* H.II (1921). No. 7 9, s. 714 15; L. Krasin, *Leonid Krasin His Life and Work* (tarihsiz [1929]), s. 184 6.**

lışma yasalanna tabi olmaları, özellikle de ancak ilgili sendika aracılığıyla ve onun rızasıyla İşe alınıp çıkarılmaları gerektiğinde ısrar etmeleri oldu.[52] Hemen hemen aynı sıralarda Royal Dutch Shell petrol grubunun, Albay Böyle diye bir temsilcisi, eskiden grubun Güney Rusya ve Kafkas lar'da sahip olduğu petrol bölgelerinde bir imtiyaz tanınmasını talep etmek üzere, İngiliz Dışişleri Bakanlığı'nın özel desteğiyle," Krasİn'le temas kurdu. Böyle da Moskova'yı ziyaret etti. İyi bir başlangıç niteliğindeki bu görüşmeler ertesi yıl sadece başka petrol şirketlerinin müdahalesi yüzünden sona erdi. Buz hızla eriyor gibiydi.

Bu arada Sovyet taralından bir inisiyatif daha geldi. Eski Rus hükümetlerinin malî yükümlülüklerinin sorumluluğu meselesi, halâ açıkça, kapitalist dünyayla kurulacak ticaret ilişkilerinin önündeki asıl engeldi. 2 Ekim 1921'de Çiçerin batılı devletlere bir mektup daha gönderdi. Sovyet Hükümeti "hiçbir halk yüzyıllarca kendisine takılmış olan zincirlerin maliyeıini ödemek zorunda değildir" ilkesini ortaya atmış olmasına rağmen, yine de "özel girişim ve sermayenin Rusya'nın doğal zenginliğinden yararlanma konusunda işçi ve köylülerle işbirliği yapması için bir imkân yaratmakla" olduğunu; İtilaf Devletlerinin isteklerini karşılamak ve özellikle de Çarlık rejiminin 1914 öncesinden kalma borçların sorumluluğunu üstlenmeye hazır olduğunu; bu tavizi ancak söz konusu devletler düşmanca faaliyetlerine son verdikleri ve Sovyet Hükümetini tanıma isteklerini beyan ellikleri ınkdirde verebileceğini; bu meseleleri halledip "Sovyet Rusya İle İtilaf Devletleri arasında nihai bir barış anlaşması" imzalamak için bir uluslararası konferans toplanmasını önerdiklerini ilan ediyordu.[5]" "Bütün halkların ve devletlerin temsil edileceği yeni bîr dünya konferansı" fikri Sovyet basını tarafından benimsendi" ve Krasin bu

52 L R. Krasin, t'v»<ıfi *Vncsıici Torgttvlı* (I92N1. s 3H9 90; Urquhartun Krasin'e yazdığı ve Sovyel Önerisini kabul etmeme nedenlerim açıkladığı (yayımlanmış gibi görünmeyen) mektup. *The Russian Eninomîxl.c.* Il (192I). No. 5. s. 169I S'dedir. Sovyel kamuoyunun Sovyel işçilerinin imi i y a/ sahipleri tarafından islihdam edilme koşullan konusundaki hassasiyeti için bkz. yukarıda s. 266, not 39.

53. Dışişleri Bakanlığının Krasin'e meklubu. L. Fischer. *The Sovırls in Wmid Affatn* (I930>.c.l.s.324 5'ledır.

54. Kliyuçnıkov i Sabanin, *Maılıınautlnavıi Pnhıika,* c. III, I (I928). s. (4IJ 2. Lenin'in bu mektubun ilk laslağı üzerinde yaptığı düzeltmeler *Leninskii Shormk.* c. XXXV (I945I, s. 284'j.e bulunabilir; mektuba çok önemli bir devlet belgesi muamelesi yapıldığı aşikâr. Mektubun İngilizce çevirisi. Dışişleri Bakanlığı'nın borçların ve bunun içerdiği diğer yükümlülüklerin daha net lanı ml anmasını isteyen cevabıyla birlikte, İngiliz HUkümeıi larafın dan, *Angiv Russian Negotıaıipns,Cma* 1546 (I92l)'de yayımlanmışı ir.

55 En başta da Radek'in 30 Kasım I921 ıarıhli *pruvda'&d* yayımlanan bir yazısında.

çağrıyı Lloyd George ile danışmanlarının sağır kulaklarına duyurabilmek için çok çalıştı.[1]*

Bu girişim, neredeyse tesadüfen, aynı anda başka bir yerde başlatılmış olan çok farklı bir projeyle çakıştı. Krasin'in Londra'daki faaliyetleri vc İngilizlerin bu faaliyetlere verdiği tepki, başla, İngiltere'nin kârlı bir pazarda kendilerinin önüne geçeğinden korkan Fransa ve ABD olmak üzere başka ülkelerde bayağı bir çalkanıı yarattı. Böylece, kapilalist ülkeler arasındaki, 1920 Ocağında ablukanın resmen kaldırılmasından sorumlu olan rekabet, şıındi de RSFSC İle ilişkiler başlatılması lehinde aktif bir kampanya düzenlenmesine yol açıyordu. 1921 sona erdıklen sonra, sorun artık kapitalisı ülkelerin Sovyet Rusya İle iş yapıp yap(almayacakları değil, bu işin hangi biçime bürüneceğiydi. ABD, Sovyet Rusya'yla ticareı yapma işleğinin hâlâ resmi çevrelerin tasvip etmeyişi yüzünden dizginlendiği tek ülkeydi.[57] Fransa daha hassas bir konumdaydı. Eğer İtilaf Devletleri Rus pazarı için kapışmaya girecek olurlarsa zayıf kalacağının farkında olduğu için, ortak eylem ilkesini yerleştirmeye çalıştı. Zeki ve becerikli Maliye Bakanı Loucheur, Fransız ve Alman sanayicileri arasında anlaşmalar yapılmasını teşvik edip başardı olnıuşlu; bu anlaşmaların amacı Fransa'ya genişleyen Alman sanayiinin ürünlerinden alacağı payla çok ihtiyaç duyduğu tazminatı getirmekti. 1921 Ekiminde imzalanan Wiesbaden anlaşmaları bu yolda atılan ilk adım olmuştu. Loucheur şimdi daha hırslı bir plan tasarlıyordu. 1921 Aralığı'nda İtilaf Devletleri'nden (ABD hariç) bir grup sanayici ve sermayedar Paris'le buluşup Avrupa'nın yeniden inşa edilmesi için bir "uluslararası şirket" kurulmasını önerdiler

SO. L. Krasin. *Leonid Krasin. Iln Life and War'* tlarthsiz | l*J2M|). s. 1*4 6.

57. 1921 Kaşınıı'nda Krasin'in heyetine mensup hiti Londra'daki Amerikan Elçisi ile görüşme işleğini ilelinte. elçiye işleği kabul cime, ama geçen Man'la verilen beyanı {bkz. yukarıda s. 3101 tekrarlama lalimatı verildi; Krasin'in ABD'yi ziyaret eıme lalebi de kibarca geçiştirildi *(Foreign Relations of die United Staler 192/.* c. Ill (|uJ6). s 7K4 5, 788 9). Amerikalıların O zamanki tavırlarının en açık anlalımı. Hoover'ın t> arjlık 1921 de Hughes a yazdığı. Dışişleri bakanlığının Alman şırkellenne Amerikan mallarım prmilerle Rusya'ya la^ınaları için ır^vık verilmesi önerisini reddeden yayımlanmamış biı mektupla bulunur Hoover'ın inancına gore "Amerikalılar Rusya'da çok daha fazla [utuluyor ve hükümetlinize Bolşevikler tarafından bile diğer bütün hükümetlerden daha fa2İj saygı eösleriliyor"du ve "yardım Önlemleri, diğer etkenlerle birleşerek, Amerikalıların uygun zaman geldiğinde Rusya'nın yeniden inşa edilmesi işinde liderliği üstlenmesini sağlayacak bir durum meydana getirecek' lı. Bu nedenle, "licarelınızın umudu, yurtdışında Amerikalıların verdiği lalımatlarla Amerikan malları dağılan Amerikan sirkeden kurulmasında, doğrudan Amerikan finansmanı verilmesinde ve öncelikle de Rus sanayiinde Amerikan leknolojisinin kullanılmasında yatmaktadır" diyordu. Geigelelim, bu lur ilişkiler ancak Rusya'da "lemelli değişiklikler' gerçekledikten sonra kurulabilirdi (ABD Ulusal Arşivi. Kayıt Grubu 661:6215.11

Anlaşıldığı kadarıyla Sovyet Rusya'ya yapılacak büyük ölçekli yalınmlar Şİrkedn başlıca görevlerinden biri olacaktı, çünkü Rusya'nın kaynaklarından yararlanmak arlık Avrupa'nın kendim toparlamasının önkoşullarından biri olarak görülüyordu. Alman sanayii, Rusya'nın gelişmesinde rol oynayarak, Almanya'yı batıya ödemesi gereken tazminatları ödeyebilecek hale getirecekti. İngiliz heyetinde, Savaş Bakanı Worthingion Evans' in bulunması, teorik olarak iş lecrübesi ve bağlantılarıyla açıklanabilecek olsa da, bu girişime resmi destek verildiğinin açık bir işaretiydi. Bu plana 1921 Aralığı'nda yaptığı bir Londra ziyareti sırasında bizzat Lloyd George tarafından dahil edilen Alman Savaştan Sonra Kalkınma Bakanı Raihenau*[1] da bu tartışmalar sırasında Paris'teydi, ama bunlara açıklan açığa katılmamıştı.

Bir yandan, Sovyel Rusya İle kapilalist dünya arasındaki ilişkileri belirleyecek genel bir konferansın yapılması yönündeki Sovyet tasarısının, öte yandan da bir tazminat planının yan urunu olarak Rusya'nın uluslararası ölçekte kalkınmasına yönelik İtilaf Devletleri tasarısının ürünü olan ünlü Cenova konferansının kökeninde işte bu olaylar yatıyordu. Bu iki tasarı Lloyd George'un hüneri sayesinde birleştirilmişti. Cannes'da toplanmış olan Yüksek Konsey. 6 Ocak 192?'de onun önerisiyle, aralarında Sovyet Rusya'nın ve sabık düşman ülkelerin de bulunduğu bütün Avrupa ülkelerinin davet edileceği "bir iktisadi ve mali konferans" düzenlenmesine karar verdi. Karar metninde, "Avrupa sisteminin içinde bulunduğu felç halinden çıkabilmek için daha güçlü devletlerin güçlerini birleştirmeleri şarttır" deniyordu. Gelgelelim, belli ilkeler saptanmıştı. Bir yandan, "ülkeler birbirlerine, kendi mülkiyet sistemlerini, iç ekonomilerini ve yönetimlerini dayandıracakları ilkeler konusunda dayatmada bulunma hakkına sahip değiller"di; böylece sosyalist ve kapitalist ülkelerin barış içinde bir arada yaşayabilecekleri kabul edilmiş oluyordu. Öle yandan, hükümetler bütün kamu borç ve yükümlülüklerini tanımalı ve kamulaştırılan mülkler karşılığında yabancılara tazminat Ödemeliydi1er:[w] Bunun,

58 H. Kekler. *Wollher Raıhenatı. His Lif.' anJ Work* (İngilizce çeviri, 1929), s ?20.

39. *Resolution* Adopted In the Suprême Count.il tu Cannes, Janujı v 1922. ,is the Basis of the Genoa Conference,* Cmd 1621 (1922), s. 2 4 Ertesi gün, 7 Ocak ta, İlalya Hükümeti (konferans İtalya'da düzenleneceği için) kararı Sovyet Hükümetine. İtalyan ve İngiliz hükümeılcrinm Lenin'in konferansa şahsen katılacağım umduklarını bildiren bir notla birlikte ı)tİli. Ertesi gün Çiçerin (henüz lam anlamıyla gönderildiği söylenemeyecek olaıl) daveli hemen kabul eılı. anın Lenin'in kanlımı konulunda ıhliyal payı bırak11 Cannes kararının mein ini de içeren resmi daveı birkaç gün sonra gönderildi ve kahul edildi (Klıyııçnıkov t Saüanin. *Mczduıaıoılnava folıtda.c.* III (1928). <. l. 160 1).

"Rus Hükümeli"nin İtilaf Devletleri tarafından "resmen tanınması"nın önkoşulu olduğu özellikle belirtiliyordu. Ama diğer tasarı unutulmuş değildi. 10 Ocak I922'de Yüksek Konsey "Avrupa'nın ekonomik bakımdan yeniden inşa edilmesi amacıyla kendisine bağlı ulusal şirketlerle birlikte uluslararası bir şirketin kurulmasını" onayladı ve planı yürürlüğe koyması için emrine 10.000 pound verilecek bir organizasyon komitesi kurmaya karar verdi.[60] İki gün sonra. Alman tazminat politikası konusunda bir kez daha sorgulanmak üzere Cannes'a çağrılmış olan Rathenau, yaptığı konuşmayı "Avrupa'nın yeniden inşası" hakkında dikkatle kaleme alınmış bir nutukla bitirdi. Almanya, yatırım yapacak sermayesi olmasa da, "doğunun teknik ve ekonomik koşullarına ve uygulamalarına" aşina olduğu için bu konferansa katılmalıydı. Nc Rusya'nın ne de Bolşevizm'ıı adı geçiyordu. Ama hatip. Almanya'nın, "bozgun, çöküş ve devrim" ortamı içindeyken bile, "devletin vc toplumun dağılmasına yine de direnmiş" olduğunu vurguluyordu.'[1]' Belki ilk kez olmasa da, bir Alman resmi sözcüsünün ağzından, balının Bolşevizm'e karşı siperi olarak Almanya'nın oynadığı rolle ilgili bir ima işitiliyordu.

Rathenau konuşmasını yaptığı sırada, Paris'ten Fransız Başbakanı ve Cannes'daki Fransız heyetinin başkanı Briand'ın hükümetinin düştüğü haberi geldi. Bu yüzden Cannes toplantısı biraz kargaşa içinde sona erdi. Briand'ın yerine, basına verdiği demeçlerde tasarlanan konferansa şiddetle saldırmış olan Poincaré'nin geçmesinin, konferansın akıbeti üzerinde önemli bir etkisi oldu. Poincaré. konferansın Alman tazminatları konusunu hiçbir surette ele almaması gerektiğinde ısrar ediyor, böylece Sovyet Rusya gündemin tek olmasa da en önemli konusu olarak kalıyordu. Üstelik bu değişiklik uluslararası şirket tasarısına ölümcül bir darbe indirdi; zira bu işin gerçekleşmesi için sadece İngiliz Fransız İşbirliği değil (bu arlık söz konusu değildi), aynı zamanda Almanya'yla bir ekonomik işbirliği politikası İzlemek de gerekiyordu ki Poincaré bunun yerine bir zorlama politikası geçirmekte kararlıydı. Gelgeleltm, değişikliğin bu sonucu hemen ortaya çıkmadı. Londra'daki uzmanlar Sovyet Rusya ile ticarete yeniden başlamak için, İyice uçuk koşullar belirlemeyi sürdürdüler. İş, Sovyet Hükümeti'nin eski Rus hükümetinin yükümlülüklerini resmen ka bullenmesiyle bitmeyecek. Alman tazminat planıyla aynı doğrultuda bir

61). *Resolutions Adopted by I he Supreme Council at Cannes, January 1922. as the Batis of the Genoa Conference.* Cmd 1621 (1922), s. 5 6.

61 W. Raihenau, *Cannes und Genoa* | 1922). s. 17 18. Bu kitapla Ralhenau'nun korunmaları derlenmişi in Yüksek Konsey'in resmi tutanakları henüz yayımlanmamıştır

ödeme planı belirlenecek ve Rus aktifleri üzerinde kontrol sağlanacaktı. Sovyet Rusya mahkemelerinin, yabancıları ilgilendiren davalarda yabancı hukuku uygulayacakları, bu ülkede yasayan hiçbir yabancının "konsolosluğunun yardımı veya rızası olmadan" tutuklanamayacağı ve "ilgili konsolosluğun rızası" olmadan onun aleyhindeki hiçbir hükmün yürürlüğe konamayacağı bir kapitülasyonlar sistemi tasavvur ediliyordu.[6]

Moskova'da, olaylann gelişimi hakkındaki bilgilerin sınırlı olması, yersiz denecek ölçüde güllük gülistanlık bir gelecek görüşünün benimsenmesine yol açıyordu belki de. 27 Ocak 1922'deki bir VTslK oturumunda Çiçerin alışılmadık bir hoşgörüyle "Lloyd George'un esnekliği, iş başındaki bütün siyasi ve toplumsal kuvvetleri sezme yeteneği ve uzlaşma anlayışı'ndan bahsediyordu. Sovyet Hükümeti'nin "ekonomik tahakküm biçimine bürünebilecek" hiçbir işbirliğini kabul etmeyeceğini açıkça belirttikten sonra, sözlerini şöyle sürdürüyordu:

Tarihsel gelişme konusunda Lloyd George'un yaptığı cahmin ile bizim yaptığımız tahmin birbirine taban tabana zıttır, ama pratikte izlediğimiz politika tümüyle barışçı ilişkiler kurma, ekonomik bağlar yaratma ve ortak ekonomik işbirliğini geliştirme özlemiyle ortusmekiedir.[63]

Olurumun sonunda konferansa alışılmadık ölçüde geniş ve nüfuzlu bir heyetin katılacağı duyuruldu: Lenin heyetin başkanı (ama hiçbir zaman onun şahsen katılması düşünülmemişti), Çiçerin onun vekili olacaktı: Krasin, Litvinov, Joffe, Vorovski ve Rakovski de üyeler arasında yer alacaktı.[64] İtilaf Devletleri tarafından gelen istek üzerine toplantı Nisan'a kadar ertelendi. Lenin 6 Man]°22'de yaptığı bir konuşmada, konferans hakkında olumlu sözler söylerken "biz oraya tüccar olarak gideceğiz, çünkü (lamamen çökmedikleri sürece) kapitalist ülkelerle ticaret bizim için kesinlikle şarttır" diyor, ama Sovyet Rusya'ya fethedilmiş bir ülkeymiş gibi koşullar dayatma planlarının "cevap vermeye değmez saçmalıklardan ibaret" olduğunu da ekliyordu.[65] Birkaç gün sonra Çiçerin, kendi aralarında bu tür planları tartıştıkları söylentileri olan İtilaf Devletleri hükümetlerine hitaben bir uyan yayımladı:

Basının dediği gibi, bu hükümetler grubunun, Rus Hükümeti'nin egemenlik hak!anyla ve Rus devletinin bağımsızlığıyla bağdaşmayan önerilerde bulunma

62. Bu önerileri içeren müzekkere ilk kez Cenova konferansında Sovyet delegelerine iletilmiştir (*Papers Relating to the Economic Conference.Genoa.Çma* 1667 (1922), s. 5 241.

63. f *i II Sessii Vserossiiskogo Central'nogo Ispcılnilel'nogo Komiıeta IX Soziva* (1922), s. 8 9.

64. *A.g e.*, s. 25 6. 65. Lenin, *Soçineniya*, c. XXVII, s. lt>». 173.

niyetinde oldukları doğruysa, konferansa katılan bütün hükümetler arasında ser besice göriiş alışverişi yapılması ve eşitlik ilkelerine saygı gösteril me mes i. kaçınılmaz olarak konferansın başarısız olmasına yol açacaktır.

Sovyet Hükümetini» "politikasının esası. Rusya'da sanayi, tarım, ulaştırma ve ticaret alanlarında özel inisiyatifin geliştirilmesini kolaylaştıracak koşullar yaratma arzusudur" diyen mektup, Sovyet topraklarında ticaret yapan yabancıların hukuki garantileriyle ilgili son derece rahatlatıcı ama sorgulanmaya açık cümlelerle sona eriyordu:

Devlet, butun medeni kanunlarda kabul edilenler dışındaki nedenlerle mülke el koyamaz... Özel kararnameler de ülke içinde ııcaret özgürlüğünü garanti altına alınırken, yabancı ticaret tekeli devlete ayrılmıştır. Ama bu teşebbüs alanında bile, özel mukaveleler özel sermayenin katılımına imkân vermektedir.''

Bu mektup, NEP'in devreye sokulmasından lam bir yıl sonra, NEP ilkelerinin ülkeye yabancı sermaye ve yabancı tüccarları çekme işine uygulanmasının zirvesini oluşturuyordu.

Bu noktada, Ceııova'ya giden yola Sovyet politikasının 1921 Martı'n daki İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasından beri kat etmiş olduğu, batılı ülkelerle ***rapprochment'a*** giden, rahatsızlıklarla dolu yola Sovyet politikasının eşzamanlı olarak takip etmiş olduğu bir başka yol, Rapallo'ya giden yol da dahil oldu. Cenova yolu bütün İniş çıkışlarıyla en baştan ben halkın gözleri Önündeydi ftapallo yolu ise, her iki larafın da gözlerden dikkatle sakladığı gizJı bir yoldu. 1922 Nisanı'oda bu yol aniden açığa çıktı ve iki yol örtüşerek Almanya'yla ***rapprochement'ın,*** batılı devletlerle ***rapprochement*** üzerinde ağırlık kazandığı tek, tutarlı bir dış politika oluşturdular. Ama Rapallo'ya giden yolun ilk aşamaları tam anlamıyla açığa çıkmamıştı ki bugün bile önemli bir kısmı karanlıkladır.

Versay anlaşmasının Almanya'da imal edilmesini yasakladığı askeri malzemeler için Rusya'yla gizli ticaret yapma olasılığı, Almanların aklına, anlaşmanın İmzalanmasından hemen sonra gelmiş olabilir. Daha 1919 Ekiminde bir Junker uçağının Moskova'ya kaçması ya da kaçmaya teşebbüs etmesi,[67] başka bir varsayımla pek açıklanamaz. Ama uzun bir süre bu fikirler, Moskova'dan herhangi bir gözle görülür tepki almaksızın havada kaldı. Alman Savaş Bakanlığının 1920 21 kışında kurulduğu söylenen ve Sondergruppe R olarak bilinen gizli şubesi.[68] Almanların

66. ***Telegram from M Chıeherın. Moscow, to the Governments of Great Britain. France and Italy lespecting the Genoa Conference. Cmd*** **1637 *(1912).*** s. **3 4.**

67. Bkz. yukarıda s. **233**

Sovyet Polonya savaşına duyduğu İlginin karanlık bir uzantısı olabilir. Bu meselelerin Moskova'da ciddiyetle ele alındığı bilinen ilk dönem 1921 Ocağı ya da Şubatıydı; o tarihte iznini kullanarak Berlin'den gelen Kopp bu meseleleri Savaş Halk Komiseri ve askeri devrimci konsey başkanı Troçkİ'yle tartışmıştı; Kopp'un Berlin'e görüşmeleri ilerletme talimatları alarak dönmüş olduğu açıktır. Alman askeri veya sınai çevrelerinde bâlâ hissedilen tereddüdü aşmak için uygun bir zamandı. Batı devletlerinin aMronomik talepleri (son tazminat faturası 1921 Martı'nda sunulmuştu) ve gittikçe (ehdîtkâr bir hal alan tavırları (tazminat taleplerinin karşılanmamasının İlk yaptırımları aynı ay uygulanmıştı) Almanya'yı doğuya itmeyi sürdürüyordu; bu durum, KPD'nin "Mart eylemi"nin yaratmış olabileceği her lürlü hasmane izlenimi bayağı sildi. Reichswehr ayaklanmanın hızla çökmesinden, ülke içinde komünizmle baş etme yeteneğine sahip olduğu yolunda yeni bir güvence çıkarmış da olabilirdi. Her halükârda, KPD'nin Zinovyev'den Alman Hükümeıi'ni devirmesi için neredeyse dolaysız teşvik gördüğü bir dönemde. Alman askeri yetkilileri ve Alman sanayicileri, Rus silah sanayiinin Almanların teknik yönelimi ve denetimi altında yeniden inşa edilmesi için Kopp'la gizli müzakereler yürütüyorlardı. 7 Nisan 1921'de Kopp Troçki'ye, Rusya'da uçakların Albatros s werke, denizaltı lan n Blöhm ve Voss, tüfek ve mermilerin Krupps tarafından imal edilmesini öngören bir proje üzerinde çalışılmış olduğunu rapor edip raporun birer kopyasını da Lenın ve Ciçerin'e göndererek, başkanlığını "sizin de tanıdığınız" Neumann'm yaptığı beş altı Alınan teknisyeninden oluşan bir heyetin, ayrıntıları tartışmak üzere Moskova'ya gitmelerini önerdi; Tam bir gizlilik sağlanması tembih ediliyordu.[6'] 1921 Mayısı'nda Berlin'deki İngiliz Büyükelçisi, özel bir yorumda bulunmaksızın Krasin'in Berlin'i ziyaret ettiğini, "çeşitli Alman san ay i çileri yi e buluşup öğle ve akşam yemekleri yediğini" bildiriyordu.™ 1921 yazının

68 Txhunkenin 13 Şubat I939'da Seeıkl'in biyografisini yazan Rabenau'ya gönderdi gı ve *Oe> Monaı*, No. 2 (Kasını 1948). s. 48 50'de yayımlanan müzekkere, bu olaylarla ilgili önemli, ilk elden bir kaynak ur.

69. Raporun, üzerinde Lenin'in projeyi onaylayan elyazısı notlanyla, GPU'nun başkan yardımcısı Menjinski'nin gerekli güvenlik önlemlerinin alınması için bilgilendirilmeyi rica eden UDI Sann m da bulunduğu aslı, Troçki arşivindedir. Raporda "Moskova'da söyledikleri-mi!'dtn bahsedilir: Kopp'un Moskova'yı yaklaşık olarak hangi tarihle ziyarcı ettiği. 1 Şu baı I92l'de *İzvestıya'ai* yayımlanan röportajından çıkarılabilir (bkz. yukarıda s. 30** 9) E von RaHr iiau.Srect/'.1m *Seinem Üben, 1918 1936 i* 1940). s. 305'ıe 1921 baharında Berlin'de tartışmalar yapıldığı onaylanır, ama ayrıntı verilmez

70. D'Abemon,/in *Ambassador of Peace,* c. 1(1929), s. [76.

başlarında, sözü geçen Alman uzmanlar heyeti Sovyet Rusya'yı ziyaıet etti. Heyetin başkanlığını, Birinci Dünya Savaşı sırasında Asya'daki maceraları sayesinde "Alman Lawrence'i" unvanım kazanmış olan Albay Oskar von Niedermayer yapıyordu;[71] heyetin diğer üyeleri İse 1918 yılında Moskova'da Alman askeri ataşeliğini yapmış olan Albay Schubert[72] ve Seeckt'in kurmaylarından Binbaşı Tschunke'ydİ. Heyetin incelediği projeler arasında. Petrograd İçinde ve çevresindeki harabe silah fabrikalarının Alman yönelimi alımda onarılması da vardı. H ey el fabrikaları, *o* SKJ larda Dışişleri Komiser yardımcısı olan Karahan ve Kopp'un kılavuzluğunda teftiş etti; ama teknik rapor olumsuzdu ve plandan vazgeçildi." Almanların bu ilk ziyareti pek bir sonuç doğurmadı. Ama bu ziyaretin ardından Berlin'de **GEFU** (Gesellschaft zur Förderung Gewerblicher Unternehmungen) gibi anlamsız bir adı olan ve sonraları Sovyet Rusya'yla yapılan yasadışı silah ticaretinde Reichswehr ve Alman şırkelleri için paravan rolünü oynayan bir şirket kuruldu.[74] Bu arada 10 Eylül 1921'de, bir Politbüro toplantısında, kimliği tespit edilemeyen ama Sovyel davasına olumlu baklığı anlaşılan "Alman müzakerecilerden biri"nden gelen bir mesaj okundu. Söz konusu şahıs Balı Avrupa'da Rusya'ya müdahale ei mek için yapılan yeni hamleler[75] ve Louchcur'ün Rathenau'ya, eğer Almanya Rusya'yla ayrı bir anlaşma yapmaktan kaçınırsa Yukarı Süezya'da yapılacak halkoylaması konusunda tavizler verilebileceğini ima etmesi yüzünden Alman iş çevrelerinde bazı tereddütler olduğunu bildiriyordu. Söz konusu muhbir Alman iş çevrelerinin Sovyet istikrarına duyduğu güveni artırmanı» şart olduğunu düşünüyor ve Sovyet müzakerecilerine "Polonya kartını oynamalarını",[1]* yani Polonya'yla ilgili korkuları körüklemelerini tavsiye ediyordu. Askeri boyutta "somut pozitif sonuçlar"a ulaşılmıştı, ama siyasetçilerin hâlâ güçlükler çıkarmaları beklenmeliydi. Lenin, "askeri ve ekonomik müzakereleri birleştirme fikri doğrudur" di-

li Von Niedermayer'in Hindistan'a saldın imkânlarını araştırırken İran ve Afganistan di yaptığı faali yetlfr. [W Griesinger]. *German Intıigues in Ferna The Diary ofa German Agent* (1918) da anlatılır; Londra'da propaganda amacıyla yayımlanan bu kitap albayın kurmaylarından birinin ele geçinlmiş günlüğüdür.

72 Radek, Schubert'in 1">I8 Kasımında Moskova'da "olup bilenleri biraz olsun kavradığı konuşmalarından anlaşılan" lek Alman memuru olduğunu soy km i şiir; Schubert Lenın' in *Devlet ve* Demm'ini okumuş ve *Komünist Manifesto* ile Engelsin Änri Dufvingini ödünç almak için Radek'izıyareletmiş\ *Krasnaya Nor*. No. 10, 1926, s. 143).

73 Bu bilgiyi, orada bulunan Bay Gustav Hilger'den aldım.

74. *Der Mona!.* No. 2, Kasıın 194«. s 49. 75. Bkz. yukarıda s 324 6.

76. E H. Can, *German S"viel Relouons Between the Tn>o Worlds* (Baltimore. 1951). s. 60'la bu tabir yanlışlıkla Lenin'e atfedilmişim Söz konusu tabir Alman muhbire aittir.

yordu: Rusya'da Alman silah fabrikaları kurulması "imtiyazlar" başlığı ajanda kamufle edilecekti. Söz konusu mesajdan anlaşılan ilginç bir ayrıntı, Krasin'İn o sıralarda ABD'de Sovyet Rusya için savaş gereçleri almakta oluşudur.[77] Seeckt'in biyografisini yazan Rabenau, aynı ay Berlin'de müzakerelerin başladığını kaydeder. Bu müzakereler çoğunlukla belli kişilerin, daha çok da Binbaşı von Schleieher'in evinde yapılmış. Bu aşamada başlıca Sovyet müzakereci Krasin'miş. Başlıca Alman müzakereciler ise Seeckt Reichs weh r'in başkomutanlığına gelince onun yerine Truppenanıt'ın başkanı olan General von Hasse, havacılık uzmanı General von Thomsen ve Niedermayer'mİş; Seeckt, alışkanlığı üzere arka planda kalmış.[7'] 1921'in ikinci yarısında Moskova'yı, aralarında bir amiral, Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan bir görevli ve bir Junkers müdürünün de bulunduğu bir heyetin başında bizzat Hasse ziyaret etti; heyetin "bir Polonya savaşı çıktığı takdirde" yapılacak şeyler konusunda Sovyet genelkurmay başkanı Lebedev'le tartışmalar yaptığı bildirilir[1'']

1921 sonbaharında İtilaf Devletleri, eylemleriyle Alman tarafındaki son ciddi şüpheleri de ortadan kaldırdılar vc Sovyet müzakerecilerinin "Polonya kartının oynamaları"tır • .olrıylaşfır.ırak, her alanda Sovyeı AI man ilişkilerinin yolunu pürüzlerinden arındırmış oldular. Halkoylanıa sında Yukarı Silezya'nın bölünmesi konusunda çıkan karar, Almanya için, ***Almuntonn*** çoğunun beklediğinden (kı bunu beklemeleri için pek bir neden de yoktu) daha olumsuz oldu: Bütün ülkeyi batılı devleılcıe karşı hır infial dalgası kasıp kavurmaya başladı. Bu Özellikle, Sovyel Rusya karşısındaki düşmanlığın ve batılı İtilaf Devleılcri'ni teskin etme umudunun canlı kaldığı diplomatik çevreleri etkiledi. Yukarı Silezya kararı, Dışişleri Bakanlığı'ndaki önemli bir değişikliğe yansıdı. 1919'dan beri doğu şubesinin başkanlığını yapmakla olan"[0] ve şiddetli bir Sovyel aleyhtarı olun Berendt istifa etti; onun yerine geçmesi için Multzan yurtdışından çağrıf dı.[81] Aynı sıralarda önemli bir adım daha alıldı. Reichswehr ile Alman Hükümeti arasındaki ilişkilerin karakteristik özelliklerinden biri, Reichswehren Sovyet Rusya'yla yaptığı hassas müzakerelerden ***htıkıjmciin 13***

77 Söz Umusu mesaj Troçki arşivindedir.

***İH F.* von Rabenau. *Scc< tt. Aus Sanem Lehen. I91H Mn* (WO), s. JüS 9.**

79. Der *Munal,* No. 2, Kasım 1448. s. 49; H. Von Dirksen, *Moskau. Tokio, Landan* (Snılıgart. 1949), s. 44 5: bilgiyi Bay Guslav Hilger'den aldım.

KO. vy. von Bluı **her, *Deutschlands Weg nach Rapallo* (Wiesbaden, 1951). s. 94.**

81. Rädel 11 Kasım 1921 larıhlı *Punda nın* bJ>yazisinda bu değişikliğe dikkal çe*ı)m ve bunu Yukarı Silezya kararına bağlıyordu.

mamen bihaber bırakılmasıydı. Seeckt arlık aynı zamanda Maliye Bakanı da olan Şansölye Wirthï olup bitenlerden haberdar etmeye karar verdi; sivil yetkililerin desteğini almak şart olabilirdi, ayrıca gizli askeri fonlardan sağlanabilecek olanlardan daha fazla finansman gerekebilirdi."[1] Aynı sıralarda bu sır Dışişleri Bakanlığındaki küçük bir çevreye belki de başlangıçta sadece Maltzan'a fısıldandı.[83] Bundan böyle Sovyet Rusya karşısındaki Alman politikası tam anlamıyla eşgüdümlenebilecek ve aymanda birbiriyle örtüşen üç kanalda askeri, ekonomik ve siyasi kanallarda akabilecekti. Ekonomik ilişkilerde. 6 Mayıs 1921'deki ticaret anlaşmasının vermeyi başaramadığı ivme artık hissedilmeye başladı. Siyasi müzakereler, ekonomik müzakerelerin doğal bir sonucu olarak gelişmeye başladı*[4] ve Dışişleri Bakanlığında Malızan'ın şahsında aktif bir destek buldu. İki ülke arasındaki ilişkiler artık, hâlâ tam anlamıyla diplomatik olmasa da, resmi bir temele oturtuldu. Eylül ayında Wiedenfeld Alman ticari temsilcisi sıfatıyla Moskova'ya geldi ve Ekim ayı sonunda Krestİnski tam olarak tanımlanmış gibi görünmeyen bir sıfatla Sovyel temsilcisi olarak Berlin'e gitti."[5] Statüsü, itimatnamesinin Reich Cumhurbaşkanına değil de Şansölye Wirîh'e sunulmasıyla da vurgulanıyordu.[8]*' Londra'daki ticaret heyetinde Krasİn'c bağlı olarak çalışan Stomonyakov, Berlin'e nakledilip Kresiinski'ye bağlı ticareı heyetinin başkanı yapıldı, ama anlaşılan doğrudan Krasin'e karşı sorumlu olmayı sürdürdü.[87]

Sağlam bir ortak çıkarlar temeline dayalı uzun bir gelenek, iki ülke arasındaki (icari ilişkilerin hızla gelişmesi için elverişli bir zemin sunuyordu. Bu ıncı Dünya Savasından önce Almanya Rusya'nın dış ticaretinde ağırlıklı yen işgal ediyordu, mesela I913'ıe Rus ihraç mallarının yüz

K:. F. von Rabenau, *Scectl: Aus Seinem Lehen. 19,8 1936* (1940), s. 308. Rabenau Winti'iri bu konuda hangi larïhlc bilgilendirildiği konusunda nel bir şey söylemiyor, ama Maliye Bakanı olma slalii.sünden bahsediyor. Wirlh *là* Ekim 1921'de bu görevden istifa elli, ama ş.ınsoljdığc devam cıii

83. Alı kademelerdeki bir görevli hu sırrı bakanlığın koridorlarında rastlantıyla Nıder maycr'lc karşılayarak keşfetmiş (W. von Blücher, *Deutschlands Weg tun h Rapallo* (Wıe> baden, 1951), s. 152 3).

84. 13 Hkini 1921 larihli *The Times'm* Berlin muhabiri. Alman Sovyct ticari müzakerelerinin i lu Hediğini bildiriyor ve "bu ilk I icari müzakerelerin amacının siyasi bir anlayışa yenlin hazırlamak" olduğunu söylüyordu,

KS. I. May>kı. *inesnmv PnluıLt RSFSR. 1917192:* (1922). s 106 7; Alman Dışişleri Bakanlığı Mo'lı^anın bu görev için belirlediği ilk ısım ulan Joiïe'yi reddeılı ve önde gt kıl koınunuılerdcıı biri olduğu için birkaç.halla boyunca Kreslınski\ c de ılirazetli (W von Bluclıcr. *Demwhlundt Weg noch Rap.ılln* (Wiesbaden, 1915). s. 1491.

86./. wr/yn. 27 Kasım |V2|.

87. V N. Ijulieff. *The Life afa ChcmiU [Stanioid.* 1946). s 327 3(1.

de 29.8'ini alıyor, Rusya'nın ilhafalının yüzde 47,5'i bu ülkeden yapılıyordu. Almanya, Rusya'nın ticaret dengesinin belirgin biçimde pasif kaldığı tek önemli ülkeydi (Rusya'yla ticareti zaten çok geniş kapsamlı olmayan Amerika Birleşik Devletleri hariç). Krasin 1922'de yazdığı bir yazıda bu ilişkiyi, "yarı sömürge" karakterini gizlemekten çok vurgulayan bir biçimde anlatıyordu:

Eski ekonomik ilişkilerine bakarak bir yargıda bulunulacak olursa. Rusya ile Almanya adeta birbirleri için yaraıılıı ıslardı. Bir yarda, topraklarında, ormanlarında ve maden yalaklarında tükenmez, doğal zenginlikleri, iireıin faalıy e ilerinin her dalında batının kalkınmış ülkelerinin ulaştığı düzeylere çıkabilme kapasitesi olduğunu kanıtlamış milyonlarca çalışan nüfusu olan devasa bir ülle; oıe yanda geçinebilmeleri için ihracat ve ulaşımının geliştirilmesi vazgeçilmez bir koşul olan fazla bir nüfusa ve en yeni teknolojilere sahip bir sanayi ülkesi. Balı Avrupa ülkelerinin hiçbıı, Almanya kadar Rusya'yla çalışma tecrübesine ve ülkemizdeki bütün koşullara dair derin ve doğru bilgiye sahip değildir. Savaştan önce Rusya'da yüzbinleıce Alman yaşıyordu: bunların çoğu Rus diline tanı anlamıyla vakıftırlar ve Rusya'nın dört bir yanında geniş kişisel bağlantıları vardır Son olarak, bizim bütün uygarlığımız, uzclliklc de teknik gelişmemiz, sanayimiz ve ticaretimiz, on yıllardır esasen Almanya'yla ortak olarak yapılan çalışmalara dayalı olmuştur ve Rus sanayicisi, tüccarı vc hatta işçisi için Almanlarla anlaşmak diğer bütün yabancılarla anlaşmaktan daha kolaydır.[15]"

Her İkİ taraf için de bu denli güçlü ve kârlı olan bağlar kolayca kopma mıştı. 1919 sonbaharında Rusya'ya uygulanan ablukaya katılmayı reddetmesi savaştan sonra Almanya'nın ilk bağımsız hareketiydi. Ballık limanlarının tekrar açıldığı 1920'den mbaren Rus Alman ticareıi yine düzenli ve gıtıikçe anan bir debiyle akmaya başladı: 6 Mayıs 1921'deki geçici li caret anlaşması bu ticaretin varlığının resmen teyit edilmesi ve genişlemesini teşvike yönelik bit çaba anlamına gelmişti. 1921 yılının başlarında Rus demiryolu mühendisi Lomosonov yüklü bir lokomotif siparişi vermek üzere Berlin'e geldi."[1]* Ole yandan, Almanya, Sovyeı Hükümeti' nin her şeyden çok çekmek islediği ve imtiyazların asıl amacı olan sermaye yatırımları yapabilecek konumda değildi. 16 Mart 1921'deki İngi liz Sovyet ticaret anlaşmasından sonra bir süre. Sovyetler umutlarını İngiltere üzerinde odaklamayı sürdürdüler; bu yılın büyük bölümünde de İngiltere Sovyet Rusya'nın en büyük satıcısı ve en kârlı pazarı olarak kaldı. Ancak, İngiliz Sovyet siyasi ilişkilerinin licarel anlaşmasının ivmesine cevap vermeyi başaramadığı ve hâlâ gözlerini batıya diken Almanya'

k

ÜS.L B. Krasin, *Kıpımı VıicsneıTnrgorlı* < t9?K). s. 3(15.

S9. W. von Blücher, *Deutschlands Weg nach Rapall/ı* (Wiesbaden, 1915). s. 150.

daki grupların. Yukarı Silezya kararından hayal kırıklığına uğradıkları 1921 sonbaharında, her iki ülke de aralarındaki ticari ilişkileri geliştirmeye ciddi mesai ayırmaya başladılar.

Almanya'daki sermaye azlığı, Almanların büyük ölçekli, uzun vadeli yatırımlar gerektiren sınai imtiyazlardan çok, az bir İşletme sermayesiyle iş görebilecek ticari işletmelere yoğunlaşmasını kolaylaştırdı. 1921 sonbaharı "karma şirketler" sisteminin ilk kez gelişmesine tanıklık elti; söz konusu sistem uzun yıllar Sovyet dış ticaretinde yaygın olarak kullanılan bir yöntem olacaktı. Bu şirketlerin ilkinin, Almanya İle Sovyet Rusya arasında yük taşımak amacıyla Sovyet Hükümeti ve Hamburg Amerika Line tarafından kurulan Derutra adındaki bir gemicilik şirketi olduğu anlaşılıyor. Bunun arkasından, iki ülke arasındaki hava trafiğini düzenleyecek bir şirket olan Derıluft ve hurda melal licareli yapan bir şirkeı olan Derumetall kuruldu."" Sermayesinin yarısını Vneştorg'un, diğer yarısını da dcmir çelik kodamanı Otto Wolffun başkanlığım yaptığı bir Alman grubunun koyduğu, Sovyet Alman ticaretinin birçok alanında faaliyet gösteren Russgertorg bunlardan sonra kuruldu. O sıralarda birkaç Alman sirkeliyle imtiyazlar İçin görüşüldüğü bildirilir;[41] 1922 Ocağı'nda traktör vc zirai makineler imal edecek bir fabrika ve deney İstasyonu kurulması için. Güney Rusya'da. Don'un kollarından biri olan Manych nehri civarındaki geniş bir alanı kaplayan bir imtiyaz için Krupps'la biı anlaşma imzalandı. Lenin bu imiiyazı özellikle övüyor ve "Özellikle Cenova konferansının hemen öncesinde ve özelikle Alman şirketleriyle" bu tür anlaşmalar imzalamanın önemi üzerinde duruyordu.[92]

Alman devlet adamlarının bir kez daha karşısına çıkan doğuyla batı arasındaki seçim meselesi, ifadesini, 31 Ocak I922'de Wirth hükümetinde Dışişleri Bakanı olan Raıhenau'nun kararsız ve ikircikli kişiliğinde buldu. 1921'in sonlarında batılı İlilaf DevletleriYıin tasarladığı, Rus kaynaklarını gelİşlirip kullanacak bir uluslararası konsorsiyum projesi Alman ekonomik çıkarlarım ikiye böldü bir yanda münhasıran olmasa da esasen hafif sanayie dayalı, balıyla sıkı ticari ve mali bağlantıları olan çı

90 L. ti. Krasin, *Vopnı.H Vnejntı Torgovli* (J92S). s. 391 3. E. Fuehrer. *Kwlaml* Ntm Wiriu liaftipiilmk*(Leipzig, 1922).s.25 6.

»I. 1. Mayski, *Vnesıtaya Pohl ika RSFSR. 1917 1922* (1922), s. 107; yazar "1921 22 kışı boyunca Rus Alman ticaretinin tedricen genişlediğini" bildirir.

92, 23 Ocak I922'de Politbüro'ya gönderilen not, Troçki arşivlerindedir; Krupp anlaşması askeri müzakerelerin yan ürünü olmuş olabilir, ama kendi içinde askeri bir anlamı yoktur.

karlar vardı, öbür yanda da aslen doğu pazarlarına ve buralarda kurulan bağlantılara dayalı olan ağır sanayinin çıkarları. Ralhenau'nun öncelikli ekonomik ilgilerinin yanı sıra kültürel ve kişisel yakınlıkları da onu batılılarla aynı sallara yerleştirmesine rağmen, sicilinin ve 1919 yılında Radek'le yaptığı konuşmaların da gösterdiği gibi, doğunun Alman sanayiine açtığı fırsatların gayet iyi farkındaydı. Ama Rathenau Londra, Paris ve Cannes'da, Rusya'da ortak işler yapacak batılı bir konsorsiyum içinde işbirliği yapma fikirleriyle oynarken, Alman ağır sanayiinin doğuya meyleden tavrı. Berlin'deki gizli askeri müzakerelerden güçlü bir destek almaktaydı; söz konusu müzakereler (denıir çelik sanayiinin çekirdeği konumundaki) silah sanayiine Sovyet Rusya'da zengin bir toparlanma ve genişleme alanı vaat ediyordu. O sıralarda Alınan ağır sanayiinin kralı durumundaki Stinnes bu eğilimin en önde gelen endüstriyel temsilcisiyken,[93] siyasi sözcüsü de büyük sanayicilerin partisi olan Alman Halk Partisi'nin lideri Strcsemann'dı.[9]" Kendisi de Merkez'e mensup olan Şansölye Wirih bu eğilimin saflarına kazandırılmış, Malızan da Dışişleri Bakan lığı'nda doğu eğiliminin nüfuzlu bir savunucusu olmuştu. Meselenin hâlâ ortada durur gibi göründüğü 1922 başlarında, Maltzan İngiliz Büyü kelçisİ'ne, kendi görüşünce Rusya'yla ticaretin bir konsorsiyum yoluyla değil. Büyük Devletler'in tek tek hareket etmeleri yoluyla örgütlenmesi gerektiğini söylüyormuş;^ kısa bir süre sonra Wirth, tam da Sovyetler'in konsorsiyuma yönelik proiestolarının dilini yankılayarak, Reichscag'a "Rusya'yı bir sömürge gibi ele alıp ona o şekilde muamele etmek isteyen her türlü politikaya" karşı itirazlarını anlattı.'"' Mesele Reİchstag'da açık açık ilk kez 29 Mart 1922'de, Cenova konferansına katılmak üzere yola çıkmış olan Sovyel heyetinin kente varmasının arifesinde tanışıldı. Sire semanıı Rusya'ya "uluslararası sermayenin sömüreceği bir sömürge" muamelesi yapılmasına saldırıyor ve Almanya'nın "ekonomik olarak kendisine düşman bir uluslararası konsorsiyuma üye olmasını" istemiyordu; Rathenau da. aslında açmazın içinden çıkamadığının itirafı niteliği taşıyan bir konuşma yaplı:

93. 1920 Temmuzu'nda yapılan Spa tanın i nallar konferansı, Slinnes'in halıya yönelik tavizsiz husumeti ile Rathenaünuıı hilaf Devletleri ile bir uzlaşmaya varma eğilimi anısında aleni bir çalışmaya vesile ol mutlu

94. 1924 yılında ölen Sunnev hakkında Sırescmamfut övgüleri için bkz. *Gn.\tavSm M mamı: His Duma. Leilas and Papers* (İngilizce çeviri), e. I (I9.1jj, s..311 13.

95. D'Abenıon, *An Amhassadoı af Peace,* c. I (1929). s. 238.

96. *Verhandlungen des Reichstags, c. CCCLU* (1922). s. 5562.

Konsorsiyum yolu kesin değildir. Konsorsiyumlar faydalı olabilir, kendimizi bu rür konsorsiyumlardan kopartmamamız gerekir. Öle yandan, yeniden inşa işinin esas kısmı bizimle Rusya arasında tartışıl malıdır. Bu tur tartışmalar yapılmıştır, yapılmaktadır ve ben bunları her surette savunacağım.^[7]

Sovyet Rusya'yla yapılmakta olan ekonomik müzakereler gizlenmiyordu. Aynı anda yapılan siyasi ve askeri müzakereler ise tam bir gizlilik içinde yürütülüyordu, şu anda bile bunlara ilişkin eksiksiz bir kayıt sunulamaz. Her iki tip müzakerenin zirveye çıktığı dönem, İki ülkeye de gönderilen, yaklaşan Cenova konferansına katılma davetinin her ikisinin de hesaplarını karmaşıkJaşlırdığı, 1922'nin ilk aylan oldu.[98] Hasse'nin günlüğüne göre, Seeckt ile "Ruslar" (muhtemelen askeri uzmanlar) arasındaki İlk toplantı 8 Aralık 1921'de yapılmıştı. 17 Ocak 1922'de Radek, Nie dermayer'le birlikte Moskova'dan Berlin'e geldi[94] ve İngiliz Büyükelçisi' nin sözleriyle "Alman bakanlar, memurlar ve partili siyasetçilerle birçok görüşme" yaptı; Rakovski ve Krasin Şubat'ta ona katıldılar.[100] Rathenau' nun konsorsiyum önerisiyle sıkı bağlantısı olduğu için. Dışişleri Bakanlı ğı'na atanması Moskova'da biraz korku yanıltı, ama askeri müzakereleri etkilemedi. 10 Şubat 1922'de Radek, ısrarlı talepleri sonucunda, Seeckı'le şahsen ve anlaşılan İlk kez görüştü. Rusya'nın silah sanayiinin yeniden inşa edilmesi ve Sovyet subaylarının eğitilmesinde Almanlardan yardım istedi ve Almanya'nın batıyla, özellikle de İngiltere'yle ilişkilerinin sıkılığından şikâyet etti Seeckt de buna, Almanya'nın Fransa'ya karşı bir ağırlık oluşturmak için İngiltere'yle flört etmesi gerektiği cevabını verdi.[101] Radek'in bu konuşmalarda, Sovyet Rusya'nın Almanya'dan malzeme yar

97. *A.g.e.*, c. CCCLIV (1922), s. 6648, 66S5 6.

98. Alman heyeli. Rapallo anlaşmasının imzalanmasının ertesi günü Cenova'da yayımladığı bir özür riimniHJiiijue'inde, müzakerelerin "aylardır" devam elliği ve "bu anlaşmanın imza tarihinin daha yenilerde öngörü le bil d iğ i" vurgulanıyordu *(MalcrialıGcnuezskoy Kan feıentsii (1922)*, s. 305 6): İtilaf Devletlerinin protestosuna verilen resmi Alman cevabında, anlaşmanın "haflarca önce" kaleme alındığı iddia ediliyordu *(Papers Relating lu İnlerim annal Economic Confcıcnıc. Genua, April May* /922. Cmd I667(1922), s. 55). Bu demeçler Almanya'yı kontemnsı kaslen yıkma suçlamasından kurtarmak için verilmişti. A Joffe. *Oı Genuı doGaagt* (1923). s, 16da. anlaşmanın 1922 Nisanının başlarında Berlin'de yapılan görüşmeler sırasında kaleme alınmış olduğu özellikle belindir.

99. *Journal of Modern Hiitory* (Chicago), c. XXII (1949). No. I. s. 31.

100. D'Abernon, *An Anılnıssador of Peace,* c. I (1929), s. 250 2,261; Radek, başkalarının yanı sıra Maltzan'la da görüşmüş; Malızan onunla Stinnes arasında bir randevu ayarlamış (W. von Blücher, *Deutschlands Weg nach Rapallo* (Wiesbaden, 1951), s. 155).

101. *Journal of Modern History* (Chicago), c. XXII (19441. No. 1. s. 31; F. von Rabenau. *Seecki: Aus Seinem Lehen. 1918 1936* (1940). s. 309'daki biraz daha uzun açıklama aynı minvaldedir ve o da muhtemelen Hessc'nin günlüğünü lakip etmektedir.

dimi aldığı takdirde, baharda Polonya'ya yapılacak bir saidında Almanya'ya katılabileceği önerisinde bulunduğu söylenir. Böyle bir öneride bulunduysa bile, bunun Sovyet Hükümeti'nin ciddi niyetini gösterdiği söylenemez; Radek o alışılmış sorumsuzluğuyla "Polonya kartını oyna" buyruğunu uyguluyordu.[102] Bu görüşmelerdeki yeni unsur, Almanların Sovyel Rusya'da yasak silahlan imal edecek fabrikalar kurmak ve işletmekle kalmayıp, Kızıl Ordu subaylanna bu silahları kullanmayı öğretmeleri ve aynı zamanda burada müstakbel Alman subaylarının yetiştirileceği okullar açmaları önerisiymiş gibi görünüyor. Bütün bu plan genişleyip Sovyet topraklan üzerinde ciddi bir Alman askeri teşkilatı kurmaya yönelik bir projeye dönüşlü; Kızıl Ordu da bu teşkilattan hem malzeme hem de eğitim bakımından yararlanacaktı.

Bu arada siyasi müzakereler sürmekteydi. Diplomatik ilişkilerin tam manasıyla yeniden başlatılmasına yol açacak bir siyasi anlaşmaya duyulan ihtiyaç reddedilmiyordu, ama hem Alman Dışişleri Bakanlığı hem de Sosyal Demokraı Parti içindeki, askeri müzakerelerden kesinlikle bihaber olan bazı çevreler bu İşi hâlâ engelliyorlardı. 1922 Şubaıı'nda Radek Rathenau'yla görüştü. Ama 1922 Nisanı'nın başlarında Cenova Konfe ransı'na katılmak üzere yola çıkan Sovyet heyeti yolculuğuna Berlin'de ara verene kadar ne kadar İlerleme sağlandığını gösteren veriler mevcut değil. Daha sonra olup bitenler oldukça İyi belgelenmiştir. Moskova'da Cenova konferansından ciddi bir sonuç çıkacağına inanılmıyordu; batılı devletler RSFSC ile ekonomik ilişkiler kurmak için kabul edilemez şartlar dayatmaya çalışıyorlardı; Berlin'le yapılacak ve Almanya'nın Önerilen uluslararası şirkete katılmasını önleyerek Almanya ile RSFSC arasında bağımsız ticareti kolaylaştıracak ayrı bir anlaşma Sovyet konumunu güçlendirir ve batılı devletlerin üzerlerinde boğucu bir hâkimiyet kurması tehdidini savuştururdu. Bu yüzden Sovyet heyeti Berlin'de hemen bir anlaşma imzalanması için bastırdılar. Alman Dışişleri Bakanlığındadoğu cular ile batıcılar arasındaki yarık vahim boyuılardaydı, arlık Rathenau' nun kendisi de batıya meyledenlerin saflarına katılmıştı. Doğucular hemen müzakereler yapılması için onay alacak kadar güçlüydüler ve sonraki bir iki gün içinde, muallakta bırakılan iki küçük mesele hariç bİranlaş

102. Bir yıl sonra, Rulır'un işgal edilmesi sırasında. Troçki Nansen'e "Almanya ile Polonya arasında bir çalışma çıkacak olursa Kızıl Ordu Polonya'ya girmez" demiş, o da bu sözü Moskova'daki Alman maslahatgüzarına iletmiş (W. von Blücher. *Deutschlands Weg narh RapeAlo* (Wiesbaden, 1951). s. 172 3).

103. Bu müzakerelerin ilerideki seyri için bkz. aşağıda s. 404 8.

ma metni üzerinde uzlaşmaya varıldı. Gelgeldim, Sovyet heyeti hemen imzalamak için baskı yapınca, hâlâ batılı devletler ile bir anlaşmaya varılacağı umuduna sanları ve bir Sovyet Alman anlaşması oldubittisinin konferansı daha başlan mahvedeceğini, belki de Ruslardan daha iyi algılayan Rathenau buna yanaşmadı. Dolayısıyla, her iki heyet de Cenova'ya metni hâla tamamlanmamış anlaşmayı imzalamadan ve bu anlaşmanın varlığından Alman Dışişleri Bakanlığı'nın ilgili çevreleri ile Sovyet heyeti hariç kimse şüphelenmezken gittiler.[1"4] Siyasi müzakereciler başka kanallar üzerinden sürdürülen askeri işbirliği meselelerine muhtemelen girmemişlerdir. Ama "Çiçerin'in Şansölye'ye alenen Rusya'da Alman subayların varlığından bahseinği" kaydedilmiştir.[11"]

10 Nisan I922'de Cenova Konferansı başladığında[1"6] Sovyet heyeti, daha birkaç hafta önce beklenebileceğinden çok daha etkili bir konumdaydı. Kendisi konferansa katılmayı reddeden Poincaré, kendi yerine Barthou'yu. uzlaşmaz bir tavır takınması talımalıyla göndermişti; Lloyd George'un azalan prestijini artırmak için Rusya'yla bir anlaşma yapılmasına fena halde ihtiyacı vardı; İngiliz Fransız çatışması ve Poincaré'nin Almanya karşısındaki lavrı o tehlikeli uluslararası şirket projesini neredeyse öldürmüştü; Sovyel Rusya'nın da batılı devlellere karşı elim güçlendirmek için Almanya'yla ayrı bir anlaşma imzalama ihtimali vardı. Öle yandan. Sovyet Rusya sermaye yatırımlarına çok muhtaçtı kı bunlar da ancak batıdan gelebilirdi. Çiçerin'in konferansla Fransızca olarak yaplığı ve gazeiecıler tarafından şişirilerek uluslararası bir olay haline getirilen ilk konuşma çok kapsamlıydı. Rusya'nın işlenmemiş kaynaklarının, batılı kapitalistlerin işbirliğiyle geliştirilip kullanılır hale getirildiğinde, dün

104. L. *Fwhcr.TlieSvwi in World Affın: \ <* 1930), c. I. s 333. Ralhenau'nun bıyo}:rafisinin yazaıına göre, "Rathenau tlilaf Devlelleri'ne Cenova'dan hemen önce şüphelerini uyandırabilecek bir uldubilli sunmaktan rahatsız olmasa anlaşma imzalanmış olurdu" (H. Kessler. *Wühltet Rathenatı H:i Lı/c and Work* (Ingılırce çeviri *\92").* s. 329).

KİS. *F* von Rabenau, *SecUt Am Scin.ni Üben. IVfl !u.<6* (1940). s. 309 10. 192ft Aralığında Rcıchsıag'da yapılın konuşmalara gore. Rusva'da m,ak brelimi için lunkersle yapılan ilk anlaşma 19 Mart |922'dc imzalandıktan sonra birkaç Alman subayı sahte pasa poıltarla Rusya'ya *plmış (Verhandlungen des Reichstags, c.CCCXCl* (1926). s. 8597); demek ki bu mesele Rapallo müzakereleri sırasında muhtemelen tanışılmış.

106. Konferansın tutanaktan Sovyet ve İngiliz resmi yayınlarında bulunabilir: Mıi'rn *otı Gc'nııe:\l.o\' Konfe/entsn {*1922) ve *Papes Relating to International tçonanıtı Çonfe imce. Ge»M. Apıil May 1922,* Cınd 1667 11122ı. Konferansla ilgili resmi nitelikti olmayan lek genel kaynak J. Saxon Mills'in *The Gen,<a Conference* (1922) kitabıdır ki o da ayrıntılı bir Lloyd George savunusundan ibarettir ve esasen yeni hiçbir şey söylemez.

yanın ekonomik toparlanması davasına yapabileceği devasa katkıdan söz, açtı. NEP'le birlikte getirilen önlemlerin, "özel mülkiyete dayalı ülkelerin Sovyet Rusya ile ekonomik işbirliği için zorunlu olan hukuki garanlıler konusunda Cannes önergesinde belirtilen istekleri karşıladığı" gözleminde bulundu. Savaş tehdidi ortadan kaldırılmadığı takdirde dünya ekonomisinin onarılmasının imkânsız olacağına dikkat çekerek, Sovyel heyetinin konferansın daha ıleriki safhalarında "genel bir silahlanma indirimi önereceğini ve militarizm yükünıi hafifletmeyi amaçlayan bütün önerileri destekleyeceğini" ilan etti. Son olarak, ona göre "genel barışın sağlanması" amacıyla bülün ülkeler arasındaki eşitlik temelinde bir dünya kongresi toplamanın zamanı gelmişti; Rus Hükümeti, kendi hesabına, mevcuı uluslararası anlaşmaları, "bunlarda gerekli düzeltmeler yapıldığı takdirde" bir başlangıç noktası olarak kabul etmeye; hatta Milletler Cemiyeti tüzıığündc yapılacak bir değişiklikle "onu bazı halkların diğerleri üzerinde lahakküm kurmasını önleyen ve şimdiki galipler mağluplar ayrımını geride bırakan sahici bir halklar ittifakı haline getirme" çalışmalarına katılmaya bile hazırdı.[1,17] Bu önerilerin görünüşteki n.ıifliğının ardında ince hesaplar yatıyordu. Genel bir silahlanma indirimi, galipler ile mağluplaı arasındaki eşitlik üzerindeki ısrar ve Versay Anlaşmasına yapılması istenen "gerekli düzeltmeler" İmasının, Alman heyetinin müteşekkir kalacak kulaklanna giımesi ve onlara Almanya'nın gerçek dostlarının nerede bulunduğunu hatırlatması amaçlanıyordu. Silahsızlanma meselesinin gündeme gelirilmesinin de. Cenevre'de bu konuda bir suredir birbirlerine girmekte olan İngiltere ile Fransa arasındaki gediği derinleştireceği düşünülüyordu. Barthou infiale kapılarak, konferansın Cannes'da belirlenen gündeminde silahlanma indirimi konusunun yer almadığını söyleyip Fransız heyetinin bu lür tartışmalara katılmayacağını ilan edince, Lloyd George, bir yandan Barthou'ya sempati duymadığını açıkça belli ederken, bir yandan da Çiçerin'den gemiyi fazla yükleyerek batırma masını tatlı bir dille rica etti. Ertesi gün. Alman ve Sovyet heyetlerinin, önde gelen üç İtilaf devletinin hcyellerı gibi, konferansın kuracağı bütün komisyonlara otomatik olarak katılması konusunda, bir tek Fransa'nın aleyhte oyuyla, mutabakata varıldı. Bu onların resmen Büyük Devletler safına terfi etmeleri demekti. Eşitlik ilkesi tanınmış ve kabul edilmişti.

107. ***Material! Genu* ıkoy Ktmferentui*** **<1922),** s. **78 K2;** konferansa, NEP'le birlikle yabancı lucç«rlara lamnan. aralarında tasarlanan kanunlar ve Oeka'mn ilgası da (bkz. c. **1,** s. **171)** bulunan hukuki garantiler hakkında bir müzekkere de verildi ***la g*** e., s. **42 7).**

Bu açılış manevralarından sonra, siyasi, mali, ekonomik ve ulaştırma sorunlarıyla ilgilenecek komisyonlar oluşturuldu; bu komisyonlar anlamsız genellikte meselelerle uğraşırken, İtilaf Devletleri heyetlerinin liderleri, Lloyd George'un villasında buluşarak Sovyet heyetiyle konferansın asıl meselesi olan, Sovyet Rusya ile ilişkiler hakkında ciddi tartışmalara girdiler. İtilaf Devletleri'nın talepleri üç kategoride toplanıyordu: Rusya' mn savaştan doğan borçları, Rusya'nın savaş öncesindeki kamu ve özel borçlan, son olarak da yabancı girişimlerin Sovyet Hükümeti taralından kamulaştırılması. Birinci meselede, bu talepler ile Sovyetler'in İç savaşa İtilaf Devletleri'nın müdahil olmasından kaynaklanan zararlar konusundaki taleplerinin karşılıklı olarak feshedilmesi önerisi tartışıldı;[108] bu öneri iki tarafça da reddedilmesine rağmen, öbür meselelerin halledilebileceği ortaya çıkarsa bu doğrultuda bir uzlaşmaya vanlabileceği anlaşılıyordu.[m] İkinci meselede, Sovyet Hükümeti bu hak İddialarını 1919 Oca ğı'ndan beri resmen tanımış, ama İtilaf Devletleri hükümetleri kendisine bir kredi ya da kredi garantisi vermediği takdirde şu anda madden bunları karşılayabilecek gücü olmadığını beyan etmişti:[10] Bu artık bir ilke meselesi değil, sıkı bir pazarlık konusuydu. Kamulaştırma meselesi en ciddi meseleydi. Sovyel heyeti, kamulaştırılmış mülklerin eski yabancı sahiplerine uzun vadeli imtiyazlar tanımayı istediklerini tekrarladı; ama, İngiliz heyeti bu Öneriyi kabul etme yönünde bir eğilim gösterse de, Fransız ve Belçika heyetleri mülklerin iadesi ya da onlar için yeterli bir iazminaı ödenmesinde ısrar ettiler.[111]

Versay anlaşmasıyla Sovyet Rusya üzerindeki bütün hak iddialarından vazgeçmiş olan Almanya bu konuşmalara katılmadı; Lloyd George da düşüncesizce, Ruslarla İşini bitirene kadar Alman heyetini kendi halinde bırakmanın güvenli olduğunu varsaydı. Bu vahim bir hataydı. Tec

lOfi. Bu öneri Sovyel heyetinin yayımladığı şu kitapta ayrınlılı bir biçimde anlatılır *Les Réclamations de la Russie auı Étais Responsables de l'Intervention et du Blocus* (Cenova, 1922).

109. 15 Nisan'da Sovyet heyetine iletilen bir müzekkerede bu açıkça ima ediliyordu *(Papcıs Relating to International Economic Conference, Genoa, April May 1922,* Cmd 1667 (1922), s. 25).

110. Sovyet heyeti "apaçık ortadaymış gibi görülse de, Rus Hükümeli'nin ilgili devleı ler larafından resmen *de jure* tanınana kadar seleflerinin borçlannın sorumluluğunu kabul edemeyeceğini net bir biçimde belirtmeye" de çalışmıştı *(a.g.e.,* s. 26).

111. Bu tartışmalar hakkında Çiçerin'in sunduğu, genelde doğru görünen versiyon L. Fi .seher. *The Soviets in the World Affairs* (1930), c. 1, s. 335 7'de bulunabilir; resmi Sovyet görüşünü serimleyen 20 Nisan 1922 tarihli bir müzekkere için bkz. *Matériau Gcnuczskoy Konferentsii* (1922). s. 127 39.

rît edilmiş vaziyetteki Alman heyetine, İtilaf Devletleri'nin Sovyet Hükümeti'yle, Rusların Almanya üzerindeki tazminat taleplerini yeniden devreye sokmayı içeren koşullar üzerinde bir pazarlık yaptıkları söylentileri ulaştı: Bu talepler, Versay anlaşmasının, Brest Litovsk anlaşmasını iptal eden 116. maddesiyle canlı tutulmuştu. Şüphenin aslı yoktu. Bu tür bir plan ele alınmış gibi görünmüyor. Ama Radek uzun bir süre Önce Alman resmi çevrelerine bu tür korkuların tohumlarını dikkatle atmıştı:[111] Maltzan da, bu korkuları paylaşsın paylaşmasın, kendi doğucu politikası lehine bu korkularla oynayarak, Sovyet heyeti İtilaf Devlelleri'yle Almanya aleyhine anlaşmaya daha fazla ayartılmadan, onlarla anlaşma imzalamanın önemini vurguladı. Alman delegeleri, Paskalya'ya gelen 16 Nisan 1922 günü sabahı, Joffe onlara telefon edip Berlin'de müzakereleri yapılan tamamlanmamış anlaşmayı tamamlamak için günün ileriki saatlerinde komşu sayfiye Rapallo'da buluşmayı önerdiğinde depresif bir ruh hali içindeydiler. Rathenau'nun biyografisinin yazarı, heyetin önde gelen üyelerinin Rathenau'nun yatak odasında pijamalarıyla toplanıp Rapallo'ya gidip gitmemeyi tanıştıklarını anlatır. Gizli askeri müzakerelerde Seeckt'in temsilcisi olan Hasse Alman heyetinin üyesi olarak Cenova'ya gelmişti, ama bu ünlü yatak odası sahnesine katılıp katılmadığı bilinmiyor. Rathenau'nun gönülsüzlüğü en sonunda Wirth ve Maltzan sayesinde atlatıldı.[113] Sovyetler'in daveti kabul edildi. O gün taslak metindeki boşluklann doldurulmasıyla geçti ve akşamüstü saat beşte Rapallo anlaşması imzalandı.

Anlaşmanın imzalanması, resmi içeriğinden daha önemliydi. Anlaşmaya göre, "RSFSC hükümetinin diğer devletlerin benzer taleplerini karşılamaması koşuluyla", aralarında Sovyet kamulaştırma kararnamelerinden kaynaklanan Alman hak iddialarının da bulunduğu bütün mali hak iddialarından karşılıklı olarak vazgeçiliyordu. Diplomatik İlişkiler ve elçilik ilişkileri yeniden kurulacaklı ve anlaşmanın en önemli maddesi ekonomik ilişkilerle ilgiliydi:

112, Radek'in 1922 Ocağı'mn sonlarında Maltzan'a, Fransa'nın Sovyel HiikUrneli'ne, Almanya'ya karsı 116. maddeden doğan hak taleplerinde bulunması koşuluyla, *de jure* tanıma ve kredi önerdiğini anladığı söylenir (W. von BlUcher. *Deutschlands Weg nach Rapallo* (Wiesbaden, 1951), s. 154 5). Bu kesinlikle doğru değildi. Ama Radek'in o sıralarda Fransa'yla bir pazarlık yapmaya çalıştığına dair yetersiz de olsa başka veriler vardır: L. O. Frossard, *De Jaurès d Lemnt* (1930), s. 222'ye göre. Cachin. Radek'in lalimalıyla Poincarc'ye "Sovyetler'in ittifakı'nı önermiş. Böyle bir girişim, yapıldıysa bile, pek ciddiye alınmamıştır.

113. Sahne şurada anlaUlır: H. Kessler, *Waither Rathenau: His Life and Work* (İngilizce çeviri 1919), s. 320 1.

Her iki hükümet de, her iki ülkenin ekonomik gereksinimlerini bir İyi niyet ruhuyla karşılıklı olarak karşılamaya çalışacaktır. Bu meselenin uluslararası bir temelde ilkesel olarak halledilmesi halinde, birbirleriyle görüş alışverişine gireceklerdir.

Bu maddenin sonucu, Almanya'nın Rus kaynaklarından yararlanmaya yönelik bütün uluslararası planlardan uzak durması ve İki ülke arasında bir ortak ekonomik cephe kurulmasıydı: Sovyel Rusya için taşıdığı dolaysız cazibe de esasen buradan geliyordu. Aynı maddenin bir başka pa ragrafıyla da Alman Hükümeti, Sovyet Alman ticaretini yürütmesi önerilen karma şirketlerin yaratılmasını destekleme taahhüdünde bulunuyordu.[114]

Bu çok önemli diplomatik olay Cenova konferansının zaten çatırdayan yapısını paramparça elti. İtilaf Devletleri, Almanya'nın arkasından Sovyet Rusya ile anlaşmaya çalışmışlardı: Sovyet Rusya ise onların arkasından Almanya'yla anlaşmıştı. Gazaplarının asli hedefi Alman heyeti oldu ve bu gazap müşterek bir şikâyetnameyle ifade edildi: "Bizzat Alman şansölyesi daha bir hafta önce, açılış oturumunda. Alman heyetinin bu sorunların çözümü için gerçek bir bağlılık ve dostluk ruhu içinde diğer devletlerle işbirliği yapacağını beyan etmemiş miydi?"[115] Görünüşte bunun konferansın gidişatına bir etkisi olmadı. Ama Rapallo'nun sonucu, pazarlık gücünü arttırarak Sovyet heyetinin ve ona her halükârda uyuşmazlığı için daha iyi bir bahane sunarak Fransız heyetinin tavırlarını katılaştırmak oldu. Lloyd George'un dehasının bunlar arasındaki mesafeyi kapatmayı başarabileceği yönündeki zayıf umut artık bütünüyle ortadan kalktı. İtilaf Devletlerİ'nİn 2 Mayıs 1922'de Sovyet heyetine verilen bir memorandumda yeniden ifade edilen konumu, artık Fransızlardan ya da Belçikalılardan onay alabilecek kadar sert olmasa da, Sovyetler'in bakış açısından, Rapallo'dan önce Lloyd George'un villasında tartışılmış olan tavizlerden geriye atılmış büyük bir adımı temsil ediyordu.[116] Sonraki hafta, İngiliz ve Sovyet delegeleri arasındaki beyhude özel tartışmalarla

114. *RSFSR: Shoınik Deistouyusçih Dogovorov, c.* Ill (1922), No. 85, s. 36 8; *League af Nations: Treaty Series,* c. XIX (1923), s. 248 52.

115. *Papers Relating to Internatioril Economic Conference, Genoa, April May 1922,* Cmd 1667 (1922), s. 53 4; İtilaf Devletleri'nın protestosunun yan ürünlerinden biri de, protestoya Polonya'nın da katılması yüzünden Çiçerin ile Polonya delegesi Skirmunt arasında gerçeklesen zehir zemberek mektuplaşma oldu *(Maıeriali Genuezskoy Konferentsii* (1922), s. 314 22).

116. *Papers Relating to International Economic Conference, Genoa, April May 1922,* Cmd 1667 (1922), s. 28 36.

geçti.[117] Daha sonra, 11 Mayıs 1922'de, Sovyet heyeti verimsiz konferansa son verme niyetiyle yazılmış olduğu açık uzun ve polemik niteliğinde bir cevap gönderdi:

Devrimci Fransa eski rejimin yabancı ülkelerle yaptığı siyasi anlaşmaları paramparça etmekle kalmadı, ulusal borçlarını da reddetti. Bu borcun sadece üçte birini, onu da siyasi güdüler yüzünden ödemeye razı oldu.

Keza ABD de "öncelleri İngiltere ve İspanya'nın yaptığı anlaşmaları reddetmişti." 1919'de İtilaf Devletleri hükümetleri, mağlup devletlerin kamusal mülklerine tazminat ödemeksizin el koymuşlardı. Sovyetler'in iç savaştan kaynaklanan hak iddialarına gelince, İngiliz Hükümeti Alabama'nın Amerikan iç savaşında neden olduğu zararı tazmin etmek için ABD'ye 15,5 milyon dolar ödemişti. İtilaf Devletleri'nin, tazminat taleplerinin tarafsız bir başkanı olan bir karma hakem mahkemesi tarafından karara bağlanması önerisi de Sovyet Rusya'nın önemli bir ilke beyanında bulunmasına neden oldu:

Bu tür ihtilaflar değerlendirilirken, belli anlaşmazlıklar kaçınılmaz olarak, aralarındaki husumet bugün tarihte ilk defa gerçek ve pratik bir karaktere bürünen iki mülkiyet biçiminin birbirinin karşısına çıkarılmasıyla .sonuçlanacaktır. Bu koşullarda tarafsız bir üst hakem diye bir şey olamaz.

Memorandum, Sovyet Hükümeti'nin "önemli tavizler" vermeye hazır olduğuna, ama bunu sadece diğer taraftan da eşdeğer tavizler verildiği takdirde yapacağına bir kez daha dikkat çekerek bitiyordu. Eğer İtilaf Devletleri "kendileri ile Rusya arasındaki mali ihtilaflar" meselesini halletmek istiyorlarsa, başka bir yer vc zamanda bir "karma uzmanlar komisyonu" toplanabilirdi.[1]"*

Cenova konferansı, perde arkasında, İngiliz ve Amerikan petrol şirketleri arasındaki mücadelenin bir diğer aşamasına sahne oldu. Royal Dutch Shell grubu ile Sovyet Hükümeti arasındaki müzakereler, söz konusu grubun güneydoğu Rusya ve Kafkaslar'daki bülün petrol havzasının iınli

117. Bir Alman kaynağına göre, anık İngiliz heyelinin lekrar gözüne girmiş olan Alman heyeti mensupları, **bu** tanışmalarda arabulucu rolü oynamışlar Rapallo'nun ilk ürünü: Gelgeldim, **bu** tartışmalardan çıkan tek sonuç, Rusların "en nihayet, ihtiyaç duydukları parayı. İtilaf Devletlerinden ancak onların belirleyecekleri şanlarla alabileceklerini anlamaları" olmuş **(H.** Kessler, ***Walther Rathenau: His Life and* UM** (İngilizce çeviri **1929),** s. **355 6).**

118. ***Material! Genuezskoy Konferemsii* (1922).** s. **230 41 ;** ***Papers Relating to International Economic Conference. Genoa, April May 1122,*** Cmd **1667 (1922),** s. **38 47;** Rusça ve İngilizce metinler arasında ufak tefek uyuşmazlıklar vardır, ama İngilizce metnin konferansa resmen sunulan Fransızca melnin çevirisi **olduğu** anlaşılmaktadır.

yazını tek başına almayı umabileceği bir noktaya ulaşmıştı: Bu minvalde bir anlaşma taslağının çoktan hazırlandığı söyleniyordu. Bu anlaşma İngiliz heyetinin, diğer İtilaf Devletleri heyetlerinin tersine, Sovyetlerin kamulaştırılmış mülklerin mülkiyetlerini olmasa da kullanım imtiyazını eski sahiplerine iade etme önerisine canı gönülden kulak vermesine neden oluyordu şüphesiz. Amerikan Standard Oil Company de Kafkaslar'da bazı petrol bölgelerini elde etmişti, ama bu işi 1918 tarihli kamulaştırma kararnamesinden sonra bölgeyi bir Rus mülk sahibinden satın alarak yapmıştı: İngiliz Sovyet formülü burayı içermeyecekti. Amerikalıların karşı saldırısı. Slandard Oil'ın müdürlerinden birinin konferanstan iki gün sonra Londra'da ***T ha Times'^*** verdiği bir demeçle başladı: Demeçte münhasıran imtiyaz tanınmasına Amerika'nın şiddetle karşı olduğu beyan ediliyordu."* Konferans sırasında. Royal Dutch Shed grubu ile Sovyet Hükümeti arasındaki anlaşma taslağının maddeleri. Amerikan basını tarafından sanki anlaşma Hilen imzalanmış gibi yayımlandı.[120] Bu haberler bir inkâr tufanına yol açtı kı bunlar arasında Avam Kamarasında Austen Chamber laİn'İn söyledikleri de vardı.[131] Yinede mücadele sert geçiyordu ve birçok kişi Fransızlarla Belçikalıların İngilizlerin tavrına karşı çıkışlarının ardında Washington'un olduğuna İnanıyordu. Konferansın son aşamalarında, **11** Mayıs I922'dc. bizzat Amerikan Dışişleri Bakanlığı, Roma'daki Amerikan Büyükelçisi tarafından Ccnova'da yayımlanan tavizsiz bir bildiriyle müdahale etti:

Amerika Birleşik Devletleri herkese açık kapı bırakma ilkesini hesaba katmayan ve herkese eşil haklar tanımayan ulusal ya da uluslararası hiçbir plana asla razı olmayacaktır[122]

Sovyel Rusya'da sadece İngilizlere ya da İngiliz Hollanda ortaklığına petrol imliyazı tanıma düşünü sona erdiren bu bildirinin larİhi, Sovyel me morandumununkiyle aynıdır. Bunların ikisi de konferansın sonunun geldiğini işaret ediyordu. İlilaf Devletleri daha praıik bir amaç için değil de konferansı üzerinde uzlaşmaya varılmış bir sonuçla kapatmak için, aradaki bariz farkları tartışmak için bir uzmanlar komisyonu toplama yönün

119. ***The Times.*** **12 Nisan 1922.**

120. Bu olay şurada anljlılır: ***The Autobiography of Lincoln Steffens*** **(193)1,** s. **810.**

121. ***Howe of Commons: Sılı Series,*** **e. CLI11, col 1995 6.**

122. Bu beyan ile **bir** ay önce ***The Times'**** venlendemeeindili arasında yakın bir benzerlik olduğuna dikkat çekilmiştir; Slandard Oil Company'ıiin "Rusya'daki Amerikan çıkarlarının korunması amacıyla" **DıjUlerı** Balanlıöı'na yaplığı müdahale lalrhi. ***Foırıcn Rclam>n\ of the UnitcJ States. 1921.*** **t. II (1938).** s. **786 8**'dedir.

deki Sovyel önerisini kabul eltiler. Uzmanların 1922 Temmuzu'nda La hcy'de toplanmasına karar verildi.[m] Bundan sonra da konferans dağıldı.

Cenova konferansı başarısızlıkla sonuçlanmıştı. Sovyet Hükümeti'nin istediği somut sonuçlardan hiçbiri çıkmamıştı; ***de jure*** tanınma, yabancı sermaye yatırımı, krediler ve hak iddialarının sonuca bağlanması. Yine de konferanstan bir şeyler çıkmıştı, üstelik ***diğer biitün*** ülkelerden çok Sovyet Rusya lehine bir şeyler. Sovyet Hükümeti, resmen tanınmasa da, konferans masasında eşit bir egemen devlet olarak resmen kabul edilmişti. Hak iddiaları sonuca bağlanmasa da, ulaşılabilecek bir sonucun temelleri açıkça ortaya çıkmıştı: Savaş borçları ve iç savaşla ilgili hak iddiaları karşılıklı olarak silinecekti; alacaklılar bunları ödeyecek krediler verdiği takdirde savaş öncesi borçların bir kısmı Ödenecekti; mülkleri kamulaştırılmış eski mülk sahipleri, daha fazla sermaye yatırmaya hazır öldükten takdirde, mülklerini imtiyazlar şeklinde geri alacıklardı. Hepsinden önemlisi. Cenova konferansı Rapallo anlaşmasını mümkün kılmıştı. Sovyet Hükümeti'nin bu kazanıma yüklediği (uhafönem, bir ay sonra VTsJK' ın söz konusu anlaşmayı onaylayan bir kararında başvurulan daha önce eşi görülmedik ölçüde sıcak ve vurgulayıcı üsluptan da anlaşılır. Bu karara göre, VTsIK

Rapallo'da imzalanan **Rus** Alman anlaşmasını, savaşların getirdiği güçlükler, kaos vc tehlikeden çıkmanın lek doğru yolu olank selamlar,

RSFSC'nın kapitalist üevlcllerle kuracjğı ilişkiler için sadece hu tip anlaşmaları normal göıur.

Halk Komiserleri Konscyi'ne vc Dışişleri Halk Komiserliğine politikalarını belirtilen ruh haliyle yürüımc lalımaiı verir, ve

Dışişleri Halk Komiserliğine, Rapallo arılaşması lurimdcn anlaşmalardan sapmayı, ancak bu sapmaların. RSFSCnin ve onunla müttefik Sovyoı cumhuriyetlerinin emekçi kitleleri için çok özel avantajlarla telafi edildiği istisnai durumlarda kabul eiıncsini emreder.' ''

Alman Hükümeti için olduğu gibi Sovyet Hükümeti için de Rapallo anlaşması, nadir görülen ve ferahlatıcı bîr karaktere, eşit hır pazarlık karakterine sahipti; Sovyel Rusya'nın da Weimar Cunıhuriyeıi'nin de eşit bir taraf olarak müzakerede bulunduğu ilk önemli diplomatik vesileydi. Avrupa toplumundan dışlanmış bu iki ulke, ideolojik Işıklılıkların oluştur

123. ***Papers Relating to International Economic Conference, Genoa. April Mav 1922, Cmd*** **1667(1922). s. 49 50.**

124. ***/// Ses.ııya Vseresuısskogo Cenıral'noco lsp:>lnılel'nO£» Komiıeıa IX So:t\a,*** No. **5(19 Mavis 19221. s. 17;** Mıvuçnıkov i Sabanin, **Afci/ ««dWjıavü *Foiitika.c.*** Ill, **1(1928), s. (92..**

duğu engeli aşıp el ele vermişler ve böylece söz konusu toplumun bağımsız üyeleri olarak statülerini ve özsaygılarını yeniden kazanmışlardı. Sovyet Hükümeti'nin bir Avrupa Devleti olarak diplomasi oyununda başarılı bir rol oynayabileceğine duyulan güven, Rapallo anlaşmasıyla başladı.

Sovyet politikası ve bakış açısındaki değişimin (Rapallo anlaşması bu değişimin ifadesiydi) uzun vadeli İçerimleri henüz tam anlamıyla anlaşılmış değildi. **RSFSC**'nin o kritik İlk iki yılında kapitalist dünya içindeki bölünmeler ve kıskançlıklar sayesinde hayatta kaldığı Sovyet liderleri arasında klişe haline gelmiş bir görüştü. 1918'de batılı İtilaf Devletleri'nc karşı Almanya'yı, Almanya'ya karşı da İtilaf Devletleri'ni kışkırtmaya yönelik kaba girişimlerde bulunulmuştu. Lenin bir defasında rejimin ilk üç yılındaki bütün dış politikasının "kapitalist ülkeler arasındaki bölünmeden yararlanmaktan ibaret olduğunu söylemiştir;[1] '' Washington konferansı sırasında da Amerikalılardan alınan destek, Japonya'nın Sibirya'yı tahliyesini hızlandırmakta çok değerli bir rol oynamıştı. Ama güç dengesini, ilk kez, Avrupa'daki Sovyet politikasının açıkça beyan edilmese de can alıcı bir ilkesi haline getiren, Rapallo anlaşması oldu. Cenova konferansı Sovyet Rusya'nın karşısına, Rusya'nın kaynaklarını sömürmek vc ekonomik açıdan bağımlı "geri kalmış" bir ülke olarak Sovyet Rusya'ya koşullar dayatmak üzere birleşmiş bir Avrupa tehlikesini çıkarmıştı; söz konusu tehlike Sovyetler'in korkularıyla abartılmış olsa da bütünüyle temelsiz sayılmazdı. Bu tehlike böyle bir projenin temel ortaklarından birine kur yapılarak atlatılmıştı. Rapallo anlaşması, kelimenin tam anlamıyla, bir ittifak anlaşması değildi. Her iki taraf için de başka herkesi dışlayan bir birlik oluşturmuyordu. Sovyet Rusya, başla İngiltere olmak üzere Avrupa'daki diğer grupla ilişkilerini ve hâlâ her iki Avrupa grubuna da bağlanmayacak kadar uzakta ve güvende olan **ABD** ile İlişkilerini iyileştirme kaygısını bırakmış değildi. Ama Rapallo, kapitalist dünyanın Sovyet iktidarına karşı birleşmesinin ne pahasına olursa olsun önlenmesi gerektiği ve bunun da dünyanın bölündüğü kamplardan birine dostluk elini uzatarak sağlanabileceği ilkesine yerleşiklik kazandırdı; Weimar dönemi boyunca Almanya iki grubun daha zayıf olanı durumunda olduğu için, bu Sovyet Rusya ile Almanya arasında özel bir ilişki kurulmasını sağladı. Birkaç ay sonra. Rapallo politikasının başlıca mimarlarından biri sayılması gereken Radek, bu İlişkiyi Rusya'nın ezeli çıkarları ve eski tarz diplomasinin geleneksel savları açısından tanımlamıştır:

125. Bkz. yukarıda s. 259 60.

Almanya'yı boğma politikası aslında bir büyük devleı olarak Rusya'yı imha etmeyi beraberinde getiriyordu; çünkü Rusya nasıl yönetilirse yönetilsin, Almanya'nın varolması her zaman onun çıkarınadır... Savaşlar yüzünden azami ölçüde zayıflamış bir Rusya, Almanya'nın varlığı İtilaf Devİetleri'nin üstünlüklerine bir karşı ağırlık oluşturmasaydı ne büyük bir devlet olarak kalabilirdi, ne de sanayisinin yeniden inşa edilmesi için gerekli ekonomik ve teknik araçları elde edebilirdi.

Bu beyanın vesilesinin, Komintem'in dördüncü kongresi için hazırlanmış bir rapor olması belki de tuhaftır.[126] Ama bu kurumun politikalarında NEP, Cenova ve Rapallo'nun etkisiyle yaşanan değişiklikler sonraki bölümde incelenecek.

126. *Die Liquidation des Vcrsaitter Friedens: Bericht an den Vierten Kongress der Kommunistischen Internationale* {Haniburg, 1923), s. 22; Radek kungrede bu konu hakkında konuşmamış ve kongreye dağılitan raporlar kongre tutanaklarına geçirilmemiştir. İngilizce çevirisi *The Winding lip of the Versailles Treaty* (Hamburg, 1922) başlığıyla yayımlanmıştır. »

BÖLÜM 30

KOMİNTERNDE GERİ ÇEKİLME

1921 Martı'nda hem yurtiçinde hem de diplomatik cephede yaşartan "geri çekilme"nin en Öne çıkan nedeni, devrimin Avrupa'ya yayılmasındaki beklenmedik gecikmeydi. Geçiş döneminin belirsiz bir tarihe kadar uzamasının getirdiği ekonomik tehlikeler, Sovyet Rusya'nın kapitalist dünyayla dostane ticari ilişkilere girmesini gerektirirken, siyasi tehlikeler de bazı kapitalist devletlerin düşmanlığına karşı bir sigorta olarak diğerleriyle dostane ilişkilere gitmeyi kapitalist dünyayı bölme politikasını gerektirdi. Bu olayları üreten nedenin Avrupa devriminin uzun bir süreliğine ertelenmesinin Komintem'in bakış açısını ve politikalarını daha da dolaysız olarak etkilemesi kaçınılmazdı ki bu da Komintem'in faaliyetlerinde yeni duruma uygun olarak yeniden düzenlemeler yapılmasını gerektiriyordu. Almanya'da 1921'de cereyan eden "Mart eyletru'nden sonra bu sonuçtan kaçınılamazdı. Söz konusu yeniden düzenleme 1921 bahar ve yazında münasip bir biçimde yapıldı ve aynı yılın Haziran ve Temmuz aylarında yapılan üçüncü Komintern kongresinde kayda geçirildi. Bu düzenleme, Sovyet iç ve dış politikasında NEP'in ve İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının temsil ettiği değişimin doğal muadiliydi. Gelgele lim, Komintern'deki cephe değişikliğinin, Rus partisi içinde bile direnişle karşılaşmadan gerçekleştirilebilmesi pek mümkün değildi; Troçki'nin kongre öncesinde Politbüro'da ve merkez komitesinde yaşanan tartışmalarla ilgili; kendisi, Lenin ve Kamenev'in geri çekilmeden ve uzlaşmadan yana oldukları halde, Zinovyev, Buharın, Radek ve Bela Kun'un devrimci taarruzu vazetmeyi sürdürdükleriyle ilgili anlattıkları genel hatlarıyla doğru kabul edilebilir.[1] Her halükârda, Lenin'in kararlığı galebe çaldı. Kongrede Rus delegeleri, vurgu dereceleri farklı da olsa, tek bir sesle konuştular.

1. L. Troçki, *The Real Situation in Russia* (1928), s. 246 9. Zinovyev, daha sonralan üçüncü kongre yapılacağı sıralarda "Rus heyetimiz içinde bile" Mart eylemi konusunda görüş farklılıkları olduğunu kabul etmiştir *(Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 197).

Komintern'in 22 Haziran 1921'de toplanan üçüncü kongresinin sahnelenişi ve düzenlenişi daha önce hiç olmadığı kadar şaşaalıydı; daha fazla sayıda delege Avrupa'dakİ ve diğer yerlerdeki daha çok sayıda partiyi ve parti üyelerini temsil ediyordu. İkinci ve üçüncü kongreler arasında geçen sürede Komintern kendini büyük ölçekli bir örgüt olarak örgütlemeye başladı, 1919'da çalışmaya başladığı Kremlin'deki iki üç odadan eski Alman Büyükelçiliğinin görkemli binalarına taşındı. Ayrıca diğer ülkelerden gelen delegelerin kalacakları bir oteli de oldu, ama ilk İngiliz ziyaretçilerden birinin söylediklerine bakılırsa, burası "feci bir haldeydi ve her yeri sıçanlar basmıştı".[2] Aynı dönemde, Zinovyev'in üçüncü kongreye gururla anlattığına göre, IKKI otuz bir oturum düzenlemişti; işleri daha süratli görmek için yakın tarihlerde yedi üyeden oluşan ve özellikle gizli ve yasadışı faaliyetlerin idaresiyle ilgilenen bir iç büro kurmuştu.[3] Ama, görünüşteki bu ilerleme belirtilerine rağmen, bu kongredeki ciddiyet ve kendini kısıtlama tınısı, 1920'nin devrimci iyimserliğiyle tuhaf bir biçimde çelişiyordu. Zinovyev'in üç ay önce kongre davetiyeleri yayımlanırken yazdığı, ***Komünist Entemasyonal'in Üçüncü Kongresinden Önce*** başlıklı bir yazıda, "uluslararası proleter devriminin temposu, çeşitli nedenlerle, biraz yavaşlamaktadır" denerek bu durum kabul ediliyordu.[4] Kongrenin "Ekonomik Kriz ve Entemasyonal'in Yeni Görevleri" hakkındaki ilk raporunu[5] hazırlayan Troçki, 1919'un tehdİtkâr dönemlerinden beri burjuvazinin özgüvenini yeniden kazandığından ve devrimci dalganın gerilediğinden söz ediyordu. Kapitalizmin görünüşteki istikrarının yanılsama olduğu doğruydu. Troçki, eski "1847 mi 1849 mu?" sorusunu göz önünde bulundurarak, burjuva kapitalizminin yeni bir genişleme dönemine girdiği 1848 sonrası durumla gerçekle bir koşutluk olmadığını açıklamaya dikkat ediyordu. Kapitalizm 1914 18 savaşında ölümcül bir darbe yemişti; kapitalist devletler arasındaki çatışmalar artıyordu; ve

2. T. Bell, *Pioneering Days* (1941), s. 214.

3. *Protokoll des IH. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 151, 1045.

4. *Kommunistiçeskii Internatsional,* No. 16 (31 Mart 1921), col. 3481.

5. **Raporun iki versiyonu vardır biri kongreye sunulan versiyon *(Protokoll des HI. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 48 90), diğeri ise Troçki'nin daha sonra yeniden yayımladığı versiyon *(Pyat' Let Kominterna* (tarihsiz [1925]), s. 138 86). İkinci versiyon daha kapsamlıdır, ama aralarında "1923 ya da 1924 yılında" ABD ile İngiltere arasında sava; çıkacağına dair unlu kehanetin de bulunduğu bazı pasajlara yer vermez *(Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 86); Troçki daha kongre bitmeden, sırf "Ömek olarak zikrettiği" bu "lanetli tarih"i verdiğine pişman olmuştut *(a.g.e.,* s. 132).**

devrimin başarısı kesindi. Yine de işçiler geri çekilmek zorunda kalmışlar ve savunma durumuna geçmişlerdi. Troçki şu sonuca varıyordu:

Şu anda Komünist Enternasyonal'İn üçüncü kongresi yapılırken içinde bulunulan durum, birinci ve ikinci kongredekilerle aynı değildir. O sıralarda geniş bir perspektif oluşturduk, genel hattı çizdik vc "bu hattı izleyerek, bu burcu takip ederek proletaryayı kazanacak ve dünyayı zaptedeceksiniz" dedik. Bu hâlâ doğru mu? Tamamen doğru. Bu büyük ölçekte hâlâ bütünüyle doğru. Sadece hattın iniş çıkışları üzerinde durmamıştık, şimdi onların farkına varıyoruz. Yaşadığımız yenilgiler ve hayal kırıklıkları yoluyla, aynı zamanda yaptığımız fedakârlıklar ve bütün ülkelerde hele Rusya'da bol bol görülen yanlışlıklar yoluyla bunların farkına varıyoruz. Şimdi ilk defa olarak hedefe, iktidarı ele geçirmeye, dünya devrimine o kadar da yakın olmadığımızı görüyor ve hissediyoruz. O sıralarda, 1919' da, kendi kendimize "birkaç aylık mesele" diyorduk. Şimdi "belki de birkaç yıllık mesele" diyoruz,[6]

Konferansın daha sonraki bir safhasında, Lenin kendi "nihai çıkarımını şöyle anlatmıştır:

Gerçekleşeceğini öngördüğümüz uluslararası devrimin gelişi ilerleme kaydediyor. Ama bu ilerleme beklediğimiz gibi düz bir çizgi halinde gerçekleşmiyor. İlk bakışta, ne kadar kötü olursa olsun, barışın imzalanmasından sonra bildiğimiz gibi, devrimin önemli vc çok sayıda belirtisi olmasına rağmen diğer kapitalist ülkelerde bir devrim yaratmayı başaramadığımız açıktır... Artık asıl önemli olan devrime temelden hazırlanmak ve başlıca kapitalist ülkelerde devrimin somut gelişimini derinden incelemektir.[7]

Karar metninde kasvetli bir teşhisten bir teşvik kırıntısı çıkarabilmek için elden gelen yapılmıştır:

Sadece küçük burjuva aptallığı Avrupa proletaryasının savaş sırasında ya da savaşın bitmesinden hemen sonra burjuvaziyi devirmemiş olmasını Komünist Enternasyonal programının çöküşü olarak yorumlayabilir. Komünist Enternasyonal'İn proletarya devrimi için yola koyulması, takvimdeki değişmez tarihlerde devrim olacağı ya da devrimi belli bir zamanda mekanik bir biçimde gerçekleştirme gibi bir yükümlülük olduğu anlamına gelmez. Devrim her zaman yaşayan formların verili iarihsel temeller üzerinde verdiği bir mücadele olmuştur, hâlâ da Öyledir. Kapitalist denge durumunun savaş tarafından dünya ölçeğinde imha edilmesi, devrimin temel gücü olan proletarya için elverişli koşullar yaratır. Komünist Enternasyonal'İn bülün çabası bu konumdan sonuna kadar yararlanmaya yönelikti, hâlâ da öyledir.[8]

6. *A.g.e..* s. 89 90. 7. *A.g.e.,* s. 749; Lenin, *Soçineniya,* c. XXVI. s. 452.
8. *Kommunisliçeskii İnlernatsional v Dokumemak* (1933), s. 178; Varga'nın daha sonra söylediklerine bakılırsa *{Protokoll: Fünfter Kongresses der Kommunistischen Internationale* (tarihsiz), c. 1, s. 108), bu kararın ilk taslağı daha karamsardı, ama Alman ve Macar heyetlerindeki "Solcular"dan gelen protestolar yüzünden değiştirilmişti.

Almanya'dakİ "Mart eylemi"nin fiyaskoyla sonuçlanması yeni teşhiste önemli bir rol oynamış ve bu olayla ilgili tartışmalar kongrenin zaman ve dikkatinin önemli bir bölümünü İşgal etmişti. Hem IKKI raporu hakkındaki hem de "Komünist Entemasyonal'in Taktikleri" hakkındaki tartışmalara bu konu hâkim oldu. Rus heyetinin başlıca konuşmacıları Radek ve Troçki'ydi;[9] ama neredeyse bütün Alman delegeler (ve diğer ülkelerden daha birçok delege) konuşup siyasi bir geri çekilmeye çoğunlukla eşlik eden o karşılıklı şikâyet atmosferine katkıda bulundular. Tartışma Komintern liderlerinin dikkatine iki hassas meseleyi sundu. Birincisi, lKKl'nın Mart eyleminin başarısızlığından herhangi bir biçimde pay almasını Önlemek şarttı. Bu nispeten kolay oldu; bir bütün olarak Alman delegeleri ne hissetmiş olurlarsa olsunlar, "yönetim temsilcilerinin" sorumluluğundan sadece Clara Zetkin bahsetti.[10] İkincisi, Levi'nin itaatsizliğine göz yummadan, onu partiden atanların desteklediği "devrimci taarruz" politikasını kınamak şarttı. Bu daha zor oldu; çünkü hiç kimse onunla birlikte merkez komiteden istifa eden Clara Zetkin bile Levi'nin daha sonraki davranışlarını onaylamasa ya da onun partiden ihracının adil olduğunu inkâr etmese bile, Komintern liderlerinin şu anda savundukları politikanın daha önce Levi'nin **KPD**'de savunduğu politikadan ayrı bir yanı olmadığı yaygın kabul gören görüştü.[11] Kongre taralından oybirliğiyle benimsenen karar, bu sıkıntıların fena halde farkında olunduğunu gösteriyordu. Karar, "KPD'nin" Mart eylemini "hükümeıin Orta Almanya proletaryasına saldırısı yüzünden yapmak zorunda kaldığı şeklinde bir ke sinlemeyle başlıyordu. Böylece **17** Mart'tan ünce Bela Kun ile merkez komitesi arasında geçmiş olabilecek her şey konuyla alakasız görülerek bir kenara bırakılmış oluyordu. Daha sonra partinin yaptığı "bir dizi ha

9. Zinovyev genel raporunda konuya kısaca değinip Radek'in lakıik 1er hakkındaki raporuna havale eder; anlaşılan bu parti kararıydı ve Zinovycv'in meseleye şahsen, uygun bir konuşmacı olamayacak kadar çok dahil olmuş olduğunu göslerir. Bela Kun sadece bir kere düzenle ilgili olarak konuşmuş, o zaman da kendisini "Solcular safı denen" safa yerleştirmiştir *(Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 650 1).

10. Bkz, yukarıda s. 314.

11. Kongreden sonra Lenin "yaptığı halalar özellikle 1921 Martı'nda Almanya'da Sol komünistlerin yaptığı bir dizi halaya veri len bir tepki olarak açıklanabileceği sürece Levi'yi savunmak şart olmuştu" diyerek bu görüşü kabul eder (Lenin. *Soçineniya,* c. XXVII, s. 8); Komintern'in sonraki kongresinde Ruth Fischer makul bir biçimde şu şikâyeti dile gelirdi: "Üçüncü dünya kongresi Paul Levi'nin görüşleri hakkında net bir konum benimsemedi ve Paul Levi'nin sadece disiplin gerekçesiyle ihraç edilmiş olduğu izlenimini uyandırmadan onun Mart eylemine yönelttiği eleştiriyi üstlenmeyi başaramadı" *(Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Intet nationale* (Hamburg, 1923), s. SO).

ıa"dan bahsedilerek bunların en önemlisinin "mücadelenin savunmaya yönelik niteliğinin yeterince vurgulanmamış olması ve saldırı çağrısının proletaryanın vicdansız düşmanlarına KPD'yi proletaryaya darbe çığırtkanlığı yapmakla karalama fırsatı vermesi" olduğu belirtiliyordu. Mart eylemi "İleri bir adımı" temsil ediyordu (bu Övgü kulağa içi boş gelmektedir). Ama KPD bundan böyle, eyleme geçmeden önce "bir saldırı düzenlemenin güçlüğüne İşaret eden gerçeklere ve fikirlere iyice kulak verecek, saldın aleyhindeki savların geçerliliğini dikkatle sınayacaktı".[12]

Üçüncü kongrenin ilan ettiği geri çekilme, eskiden "ulusal sorun ve sömürge sorunu" olarak bilinen, ama artık daha Özgül "doğu sorunu" adını almış olan sorun konusunda da aynı Ölçüde rahatsız edici bir barizlikteydi. Doğu halkları Orta ve Batı Avrupa'nın yükselen komünist partilerinin pek ilgisini çekmiyordu; hele İngiliz ve bir ölçüde de Fransız partileri için düpedüz bir sıkıntı kaynağıydılar. Dolayısıyla, Lenin'in ikinci kongredeki çabalarına rağmen, doğu halklarıyla ilgili Komintern politikasının belli bir yapaylık ve belirgin bir pragmatizm unsuru sergilemeyi sürdürmesi şaşırtıcı değildi. 1920 Eylülü'nde Bakû'de yapılan birinci doğu halkları kongresinin amacı, genelde emperyalizme karşı olmaktan çok, ingiliz emperyalizmine karşı bir kampanya düzenlemekti; Enver Paşa olayı bu ayrımın en azından Zinovyev'in kafasında ne kadar gerçek olduğunu göstermişti. Baku kongresi ile Komintem'in üçüncü kongresi arasında sadece dokuz ay geçmişti. Ama bu arada İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının İmzalanması İngiliz emperyalizmine karşı açık propaganda yapmayı uygunsuz bir hale getirmişti; İran ve Türkiye ile yapılan anlaşmalar da İran ve Türk hükümetlerini tehdit ya da rahatsız edebilecek komünist propagandadan aynı ölçüde uzak durulmasını gerektiriyordu. Komünizm doğuda hiçbir yerde kayda değer bir İlerleme sağlamamıştı. Zinovyev'in IKKI'nın yıl boyunca yaptığı çalışmalar hakkında yazdığı, basılı hali altmış sayfa kadar tutan devasa rapor, bu konuyla ilgili olarak lopu topu Uç anlamlı cümle içerir:

Yakın Dogu'da Baku kongresiyle yaratılan propaganda konseyi çalışmakladır. Gelgeldim örgütlenme açısından daha yapılması gereken çok şey vardır. Uzakdoğu'da da benzer bir dumm vardır.[13]

12. *Kommunisliçeskii Inlernalsionalv Dokumentak* (1933), s. 194.

13. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 211; kongre kararlannda "Yakındoğu ve Uzakdoğu ülkeleri"ne yapılan lek auf da aynı ölçüde kısa ve resmidir *(Kommunisliçeskii Intcrnatsional v Dokumentak* (1933), s. 165).

Geçen yıl öylesine ateşli bir biçimde tartışılan meseleler, bu kez kongrenin son günü öğleden sonra alelacele yapılan bir oturuma havale edildi; çeşitli Asya Ülkelerinden konuşmacılar, her biri beş dakikayla sınırlı, özlemlerini dile getiren kısa konuşmalar yaptılar. Yeni oluşan üç Transkaf kasya cumhuriyetinden delegeler, Türk emperyalizmi İlletine de dokundurmalar yaparak, yazgılarına ulaşmış oldukları İçin kendi kendilerini tebrik ettiler; Türk delege Kemal'e açıkça saldırdı. Çin, Kore ve Japonya delegeleri aslen Japon emperyalizmini kınamakla meşgul oldular. 1920' de işgal ettiği göze batan konumdan uzaklaşmış olan İngiliz emperyalizminden, sadece İran ve Türkistan'dan gelen delegeler bahsetti. Komintern'in belli başlı liderlerinin hiçbiri, hatta tek bir Rus delege bile tartışmaya katılmadı. Bu baştan savmacılığı "tam bir oportünizm" ve "bir İkinci Enternasyonal kongresine daha yakışan" bir tavır olarak betimleyecek ve Avrupalı ve Amerikalı delegelerin sergilediği bariz ilgisizliği protesto edecek cüreti, sadece geçen yılkı tartışmaların canlılık ve bolluğunu hatırlayan Hintli Roy gösterdi.[14] Şurası açıkça anlaşılıyordu ki, Asya halkları arasında devrime Komintern tarafından hiçbir zaman başlı başına bir amaç olarak bakılmamıştı. Üçüncü kongre Asya'nın hararetini söndürüp onu bir vesayet konumuna yerleştiriyordu.

Üçüncü kongredeki cephe değişikliği, açıkça bir taktik değişikliğini de talep ediyordu. İkinci kongreden beri, Komintern'in politikası doktrin ya da parti disiplininin tehlikede olduğu her yerde partileri acımasızca bölmek olmuştu; bu aslında yirmi bir koşulun esasıydı. Nitekim Leg horn'da zafer kazanıp İtalyan partisini bölmüş olan Rakosİ, Berlin'de de ısrarla Levi'nin kellesini talep etmişti; Zeıkin'e göre, "Komintern İçin değerli olanın bir kitle partisi değil, küçük, saf bir parti olduğunu" ve Alman partisinin "fazla büyüdüğünü" İlan etmişti.[15] Lenİn bile üçüncü kongrede, Bolşevikler'in Şubat devrimi sırasında küçük bir parti olduğu şeklindeki pek tutulan lafı tekrar etti.[16] Ama bu sıralarda öbür yöndeki dalga daha güçlüydü. Halle kongresi USPD'de doktriner bir bölünme yaratmış olduğu ve aynı zamanda ortaya bir komünist kitle partisi çıkarmış olduğu İçin parlak bir başarı olmuştu. Ama bu başarı başka yerlerde tekrarlanmamışti ve tekrarlanacağına dair pek bir emare de yoktu. Fransa'da yeni komünist partisi sayısal olarak sosyalist selefinden zayıftı; İtalya'da ise bir azınlıktan ibaretti. Almanya'da lider kadroları arasında yaşanan yeni bir

14. *A.g.e.*, s. 1018.]5. *A.g.e.*,*. 289.
16. Lenin, *Soçineniya*, c, XXVI, s. 439.

bölünme. Mart eylemi öncesinde partiyi zayıflatmışlı. Eğer İkinci kongre nicelikten çok niteliğe önem verdiyse, bunun nedeni bir kere nitelik garantiye alındıktan sonra niceliğin kendiliğinden geleceğini varsaymasıy dt: Partiler imansız reformist liderlerine karşı bölündükten sonra, kitleler yeni ve saf lider kadrolarına koşacaklardı. Bu beklenti gerçekleşmemişti. Üçüncü kongrede ilk kez bir endişe tınısı hissediliyordu. Zinovyev bile fikrini değiştirmiş gibi görünüyordu:

Hiçbir suretle [dramatik bir biçimde haykırarak konuşuyordu] Alman Komünist Partisi'nin saflarında başka bir bölünmeye İzin veremeyiz. Partimizin bir bölünmeye daha dayanıp dayanamayacağını gerçekten bilmiyorum.[17]

Amerikan ve İngiliz partileri, "bir hizip olarak kalmamanın bir ölüm kalım meselesi" olduğu uyarısında bulunuldu. Özellikle İngiliz partisi madenciler grevi sırasındaki etkisizliği yüzünden paylandı ve küçük bir parti olmanın gurur duyulacak bir şey olmadığı altı çizilerek vurgulandı.[1]" Konuyla ilgili kongre kararma göre, "İngiliz Komünist Partisi'nin ilk görevlerinden biri, bir kitle partisi haline gelmek"li.[19] Sadece KAPD komünist kitle partilerini, ciddi devrimci eylemde işe yaramaz, yalnızca "Pazar günleri ve tatillerde Sovyet Rusya lehine emirle gösteriler" yapmaya yarayan "devasa bir blöf olarak görüp açıkça reddediyordu.[20] Taktiklerle ilgili kongre kararı, bu yeni bakış açısını, teorik açıdan yeni olmasa da ikinci kongreden beri yaşanan dikkate değer bir vurgu değişimini gösteren terimlerle, altını çizerek ilan ediyordu:

İşçi sınıfının çoğunluğu üzerinde lek nüfuz odağı haline gelmek, onun en aktif kesimini dolaysız mücadeleye çekmek şu anda Komünist Enternasyonal'İn cn önemli görevidir... Komünist Enternasyonal, kurulduğu ilk günden bu yana, açıkça ve şüphe gölünnez bir biçimde, işçi kitleleri üzerinde sadece ajitasyon ve propaganda yoluyla nüfuz elde etmeye çalışacak küçük komünist hizipler yaratmayı değil, işçi kitlelerinin mücadelesine doğrudan katılmayı, bu mücadelede komünist lider kadrolar oluşturup süreç içinde büyük, devrimci, komünist kitle partileri yaratmayı görev edinmiştir.

Artık proletaryayı bölmeye çalışanlar "sosyal demokrat ve merkez parti ler"di:

17. ***Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale*** **(Hamburg, 1921), S.628.**

18. ***A.g.e..s.*** **208,624,654 5.**

19. ***Kommunisliçeskii Inlernalsional v Dokumentak*** **(1933), s. 184.**

20. ***Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale*** **(Hamburg. 1921), s. 183. 188 9.**

Komünist partiler, proletaryanın çıkarları için verdiği mücadele zemini üzerinde birleşmesi sürecinin taşıyıcıları haline gelmişlerdir ve bu rolün bilincinden yeni bir güç elde edeceklerdir.[21]

Teoride, bölme politikasından birleştirme politikasına geçiş, Lenin'in yirmi yıl önce *Iskra'nm* kuruluşu vesilesiyle dile getirdiği ilkenin uygulanmasıydı: "Birleşmeden önce ve birleşmek için, ilkin kesin ve net bir sınır çizgisi çizmemiz gerekir."[22] Pratikte ise, bölme birleşmeye yol açmadığına göre, bu durum saldırı tak (iki erinden savunma taktiklerine geçmeye, tavizler ve çareler dünyasına geçici olarak geri çekilmeye (NEP'le uygulanan Sovyet politikasına da bu geri çekilme damgasını vuruyordu) karşılık geliyordu.

Gelgeldim, işçi kitlelerinin komünist partilere çekilmesi neredeyse her yerde uzak bir ideal olarak kaldığı sürece, nüfuz uygulamanın daha dolaylı yolları da denenmeliydi. Eğer hemen devrim olacağı umudu ıcrk ediliyorsa ve bu arada komünist partilerin asıl işlevi de "sermayenin saldırısına" karşı sebatlı bir savunma hattı yaratmak olacaksa, başka işçi partileri ile İşbirliği yapmak gerekiyordu. Komünist partiler içinde katı disiplin uygulamaktan vazgeçilmese de, komünist ya da onodoks olmayan partilere gösterilen hoşgörü de sürdürüldü ve kapsamı genişletildi. KPD'nin protestolarına rağmen, KAPD kongreye bir kez daha kabul edildi {ama oy hakkı verilmedi),[23] ama İtalyan Sosyalist Partisi de delegeler gönderdi, hem de, İtalyan Komünist Partİsİ'nden bir delegenin şikâyet elliği gibi, "parti üyeleri arasında bir Thomas'dan ya da bir Scheidemann' dan daha iyi sayılamayacak, kelimenin tam anlamıyla sosyal şovcnler olmasına" rağmen.[24] Ama Komintern çerçevesi içinde verilen bu tür laviz ler yelerli değildi, üstelik bir İşe yaramadıkları da ortaya çıktı. En önemli sanayi ülkelerindeki işçi kitleleri, Kominiern'le herhangi bir şekilde yan yana gelmeyi hâlâ reddeden partiler içinde örgütlenmişlerdi; onlara ulaşmak ve "saldırgan sermaye'yi kovmakta onlarla İşbirliği yapmak iÇİn, daha kapsamlı tavizler gerekecekti. Allı ay önce, KPD'nin aralarında SPD ve USPD'nin de bulunduğu bülün Alman Sol partilerine birlikte hareket etmeyi öneren "açık mektup"unu Levi ile birlikte kaleme almış olan

21. *Kommunistiçeskii Internatsional ı Dokamenıak(\9İİ)*, s. 183, 188 9.

22. Bkz. e. I,s. 18.

23. Levi'nin KAPD'yc sürekli hoşgörü gösteril meşine karşı protestosu 1921 Ocağı'nda IKK1 tarafından reddedilmişti (*Kommunistiçeskii Internatsional.* No. 16 (31 Man 1921). col. 3791 2); KAPD Komintern üyeliğinden en nihayet 1921 Eylülu'nde ihraç edilmişti.

24. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 356,

Radek, şimdi şu düsturu İlan ediyordu: "Öncelikle, her yola başvurarak kitlelere ulaşmalı."[15] Bu yeni bir buyruk değildi. Bir yıl önce ikinci kongre de "kitlelere nüfuz edin" ve "kitlelerle daha sıkı bağ kurun" sloganlarını ortaya atmıştı.[26] Ama şimdi bu düstur kongrenin temel ilkesi olarak selamlanıyordu. Belki de üçüncü kongrede birleşik cephe politikasının açıkça İlan edilmesini önleyen şey, Levi'nin gözden düşmüş olması ve onun artık itibarını kaybetmiş ismiyle birlikte anılan bir politikayı fazla hevesli bir biçimde benimsemenin imkânsız olmasıydı. Bu altı ay sonra yapılacaktı.

Komintern liderlerinin üçüncü kongrede taktiklerini, kitlelerin bağlılığını kazanacak biçimde değiştirmeyi içtenlikle istemiş olduklarına şüphe yoktur. Ama bu politikayı başarılı kılmak için gerekli olacak koşulları anlamamışlardı; belki anlasalar bile bu koşullan kabul etmek İstemeyeceklerdi. Batı Avrupa'da ve İngilizce konuşulan ülkelerde komünist kitle partileri inşa etmeye ve bu partileri diğer Sol partilere nüfuz edecek birer koçbaşı olarak kullanmaya yönelik her türlü ciddi girişim, Komintern merkezinin sadece doktrindeki değil disiplindeki katılıkları da gevşetmeyi vc ulusal partilerle bunların liderlerine, Moskova'da asla yeterince iyi veya yeterince süratli değerlendirilemeyecek olan yerel koşullara uygun politika ve taktiklerin belirlenmesinde çok daha fazla söz hakkı vermeyi istemesini gerektirirdi. Ama, kongre kitlelere hitap eden ve kaçınılmaz olarak otoritenin daha fazla ademi merkezileştirilmesini gerektiren politikaları tavsiye ettiği bir anda, merkezileşmeyi kaçınılmaz olarak arttıracak bir şekilde, örgüt ve disiplin bağlarını sıkılaştırma çağrısında da bulunuyordu. Üçüncü kongrenin "Komünist Partilerin Örgüt Yapısı, Çalışmalarının Yöntem ve İçerikleri" hakkındaki devasa karar metninde ve buna eşlik eden "Komünist Enıemasyonal'in Örgütlenmesi" hakkındaki kısa karar metninde,[27] Komintern'in ve üye partilerin görev ve yükümlülükleri en ufak ayrıntısına kadar tanımlanmaya çalışılıyordu. Bu metinlerden ilki ulusal partilerin, üyelerinin ve basın organlarının merkezi otorite disiplinine tabi olduklarında ve bütün parti üyelerinin aktif parti çalışmalarında bulunmakla görevli olduklarında ısrar ediyordu. Parti üyele

25.A g.e , s. 480.

26. *Komnıuıtistiçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933), s. 95.

27. Uzun karar metni *Kommıtnisliçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933). s. 201 25'ıedir; kısa karar metni ise *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 986 9, 1043'le bulunabilir.

ri "halkın karşısına çıktıklarında her zaman savaşan bir örgütün üyeleri olarak davranmalıydılar. Partilerin yapacağı yeraltı çalışmalarının önemi üzerine yeni bir vurgu yapılıyordu; çünkü tıpkı Lenin'in parti mücadelesinin ilk günlerinde kullandığı gibi, otoritenin disiplinli bir biçimde merkezileştirilmesini savunmak için daha çok bu sav kullanılıyordu.[28] Ulusal parti komiteleri sadece ulusal parti kongrelerine karşı değil, **1K** Kl'ya karşı da sorumlu kılmıyordu Sovyet örgütlenmesinden bildiğimiz "ikili bağımlılık" ilkesi [29] ve bu olası bağlılık çatışmasında, elinde yeterince mali kaynak olan sıkı yapılı merkezi organın, uzun vadede, yılda bir toplanan bir ulusal kongrenin dağınık ve kesintili otoritesine ağır basması daha muhtemeldi. Bu Lenin'in bir yılı aşkın bir süre sonra yapılan dördüncü kongrede "neredeyse bütünüyle Rusya'ya özgü, yani her şey Rusya koşullarından alınmış" diyerek saldırdığı karardı; Bu karar gerçekten de "Ölü bir mektup" olarak kaldı, çünkü yabancıların onu anlamaları ya da yürürlüğe koymaları beklenemezdi.[30] Yine de, üçüncü kongre tarafından oybirliğiyle kabul edilen bu karar bir bütün olarak batı dünyasında komünist kille partileri yaratma arzusuyla tuhaf bir biçimde çelişiyordu.

Örgütlenmeyle ilgili ayrıntılar ek kararda ele alınıyordu. IKKI üyelerinin sayısı arttırıldı; Rus partisinin hâlâ beş delegesi, diğer büyük partilerin her birinin ikişer, daha küçük partilerin de birer delegesi vardı. Ana gövdedeki bu büyüme, ilk kez resmen tanınan yedi kişilik iç büronun önemini de doğal olarak arttırdı. IKKI iç büroya herhangi bir parti üyesini atayabilir mi, yoksa seçimlerini kendi üyeleri arasından mı yapmalıdır konusunda sert bir tartışma çıktı. Ciddi bir çoğunluk sınırsız seçim hakkından yana oy kullandı ve **IKKl**'dakİ yönetici grubun otoritesi daha da güçlenmiş oldu.[31] Kitlelere daha aktif bir biçimde yaklaşma politikasını uygulamaya geçirme babından, Komintem'in dört dilde düzensiz olarak yayımlanan resmi dergisi ***Kommunisliçeskii htlernatsionafin*** bundan

28. "Yasadışı" parti faaliyetleri hakkındaki pasajın ilk taslağı, IKKI sözcüsünün kongreye açıkladığı üzere, "burjuva hükümetlerine çok fazla şey açık etmemek için" nihai karar metninde biraz sulandırılmıştır *(Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 1042): Gelgelelim, bunun metnin İlk haline yönelik itirazların lek gerekçesi olduğu şüphelidir.

29. Bkz. c. I, s, 203 4. 30. Lenin, *Soçineniya*, c. XXVII. s. 354 5.

31. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 1044, Üçüncü kongreden sonra IKKI tarafından oluşturulan iç büro Zinovyev, Buharı n.Gennari, Hecken, Radek, Bela Kun ve Souvarine'den meydana gelmişti *(Kommunis tiçeskiilnternatsionai.No.* 18(8 Ekim 1921), col. 4756): IKKl'nın 26 Ağustos 1921 tarihli fcaranyla iç büronun adı "prezidyum"a dönüştürüldü *(tı.g.e.*, col. 4758).

böyle düzenli olarak her ay yayımlanacağı aslında bu heves ancak 1925' le gerçekleştirilebildi ayrıca Almanca, İngilizce ve Fransızca olarak ***Internationale Presse Korrespondenz*** (kısaca ***Inprekorr)*** adıyla daha popüler bir haftalık dergi yayımlanacağı ilan edildi.[32] 1922 Şubatı'nda önemli partilerden ek delegelerin davet edildiği "genişletilmiş" bİrlKKl oturumu düzenlemek gibi bir yenilik yapıldı. Bu deney 1922 Haziranı'nda da tekrar edildi ve iki ay sonra Zinovyev, neredeyse "küçük kongre'lere karşılık gelen bu "genişletilmiş" oturumların yılda iki kere yapılacağını ilan etti.[33] Bu değişikliğin belki de amaçlanmamış iki sonucu oldu. Komintern kongreleri artık yılda bir kere yapılmaz oldu ve 1922'den sonra da düzensiz aralıklarla yapılmaya başlandı; IKKfnın olağan toplantıları da pek yapılmamaya başladı. Komintem'in iki aktif organı artık prezidyum vc genişletilmiş IKKl'ydı.

Gelgeldim Komintem'in, özellikle de Rus liderlerinin bakış açısındaki bu geri çekilmenin içerimleri, yapı ve örgütlenmeyle ilgili meselelerin çok ötesine uzanıyordu. Bir ve aynı anda hem dünya işçilerinin bütün kapitalist hükümetlere düşmanlığını teşvik etmeye ve desteklemeye, hem de kapitalist hükümetler arasındaki bölünme ve rekabetlerden yararlanmaya çalışan ikili politikanın bünyesinde en baştan beri varolan açmazı açığa çıkarıyordu. Bu iki elken de işçilerin kapitalizme olan düşmanlıkları ve kapitalist dünyadaki İç bölünmeler İç savaş sırasında Sovyet rejiminin hayatta kalmasına katkıda bulunmuştu. Sovyet politikası bunların İkisinden birini İhmal etme lüksüne sahip değildi. Ama bunların gerektirdiği eylemleri kritik anlarda birbiriyle uzlaştırmak güç olabilirdi. Birincisi kapitalistlere karşı işçileri koşulsuz desteklemeyi, ikincisi ise bir kapitalist devleti diğerine karşı desteklemeyi gerektiriyor gibiydi. Ama kapitalist hükümetlerin tavrını ya da eylemlerini, onları devirmeye çalışma dışında yollarla etkilemeye yönelik her türlü plan Bolşevik doktriniyle çelişiyordu. Halle kongresinde Martov bu açmazı kısa ve özlü bir biçimde ortaya koymuştu:

> Kendi iktidarlarının sürmesini dünya devriminin başarısının garantilerinden biri olarak gören Bolşevikler, böylece, iktidarlarını sürdürebilmek için her türlü yola, halta şaibeli ve muğlak yollara bile başvurmak ve bu yolların uluslararası devrimin gelişimi üzerindeki etkisini dikkate almamak zorunda kalıyorlar.[34]

32. *A.g.e.*, No. 18 (8 Ekim 1921), col. 4756 7.

33. *Kommunisliçeskii International*, No. 22 (13 Eylül 1922), col. 5689.

34. *USPD: Protokoll über die Verhandlungen des Ausserordentlichen Parteitags zu Halle* (tarihsiz), s. 213. 1920 AralığYnda yapılan bir parti toplantısında, Lenin dinleyicileri

RSFSC'nin dolaysız çıkarları ile Komintem'in ve ona üye bazı partilerin çıkarları arasında üstü örtülü bir çelişki olduğu yolundaki çirkin iddia, Komintem'in üçüncü kongresi sırasında iki kez işitildi ama hemen bir kenara itildi. Serratİ'nin İtalyan sosyalist basınında yayımlanan ve Zinov yev'in onun Komintem'e olan düşmanlığının kanıtı olarak alıntıladığı bir yazısı, Komintem'in, "uluslararası ve ulusal kapitalizme karşı kendi savunma ve saldırı politikasını yürütmek" zorunda olan "büyük bir devrimci hükümet"in himayesi altında toplanmasından duyduğu üzüntüyü ifade ediyordu. Serrati sözlerini şöyle sürdürmüş:

Sovyet cumhuriyetine yardım ederek, tanışılmaz biçimde bütün proletaryaya da yardım edecek olan bir politika, belki, kendini hâlâ gelişmemiş olan devriminin kritik bir aşamasında bulan bir devletin taktik ihtiyaçlarıyla örtüşmeyebilirde.[35]

Kongrede delegeleri hor görülen, icazetli muhalefet rolünü oynayan KAPD, daha da ileri gidip "Üçüncü Enternasyonal'İn siyasi ve örgütsel açıdan Rus devlet politikası sisteminden ayrılmasını" talep etti ve bu konuda resmi bir bildiri yayımladı:

Rus Sovyel iktidarının dünya devriminin ertelenmesi yüzünden içine düştüğü güçlükleri bir an bile unutmuyoruz. Ama bu güçlükler yüzünden, devrimci dünya proletaryasının çıkarları ile Sovyet Rusya'nın geçici çıkarları arasında görünüşte ya da gerçekte bir çelişki ortaya çıkabileceği tehlikesini de görüyoruz.[36]

Kongrede bu suçlamalaraciddi bir cevap vermeye kalkışılmadı ve Ruslara sempati duyan bir Hollandalı delegenin kabul ettiği gibi, birçok kafada "sanki Rusya devrimci süreci frenlİyormuş gibi" bir İzlenim kaldı.[37]

Eleştirinin devamlılığı açıkça karşı taraftan bir çürütme girişimini gerektiriyordu; bu işi üstlenen de o sıralarda resmi politikanın en akıif savunucusu olan Troçki oldu. Vesile, Komintern kongresinden hemen sonra yapılan Komünist Gençlik Enternasyonali kongresiydi;[38] bu kritik ve sabırsız forum önünde Komintem'in savunduğu ve kendisinin de açıkyü

ne kapitalist devletler arasındaki karşılıklı düşmanlığın Sovyet Rusya'nın güvenliğinin iyi bir garantisi olduğu müjdesini verdiğinde onu eleştiren bir kişi farklı ama aynı soydan bir noktaya dikkat çekmişti. Söz konusu kişi. bunun kapitalist devletleri, söz konusu ülkelerin işçi ve köylülerinin savaşıp, acısını da onların çekeceği savaşlara teşvik etme politikası anlamına gelip gelmediğini sormuştu (Lenin, *Soçineniya,* c. XXVI, s. II).

35. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 192t), s. 159; Troçki de, Leghorn kongresinde Sağ kanadın lideri olan Turali'nin "Ruslar Sovyetler'! ve Komünist Enternasyonal'i kendi avantajları için, kendi ulusal çıkarları adına icat ettiler" ntinvalindeki bir beyanını zikreder *(a.g.e.,* s. 397).

36. *A.g.e.,* s. 224. 37. *A.g.e.,* s. 799. 38. Bkz. aşağıda s. 375 6.

reklilikle "geçici geri çekilme stratejisi" adını verdiği konumu savunmak Troçki'ye düştü. "Bazı çok zeki yoldaşlar, Ruslar artık bir batılı devletle ticari ilişkilere girdikleri ve bu ilişkilerin Avrupa devrimi yüzünden bozulacağından endişelendikleri için, halihazırdaki 'Sağcı eğİlim'İn baş suçlusunun Ruslar olduğunu savunan bir hipotez geliştirdiler" diyor ve alaycı bir biçimde şunları ilave ediyordu: "Bu tarihsel gelişme kuramcıları"nın bazıları, "Marx'in ruhuna olan bağlılıklarını o kadar genişlettiler ki bu Sağcı eğilimin de ekonomik temellerini aramaya başladılar." Muhalefetin savını bu şekilde en aşın haliyle dile getiren Troçki, bu savı resmen paramparça etmekte hiç de büyük bir zorluk çekmiyordu. Söz konusu sav, ona paralel ve çelişkili görünen suçlamayla; Rus partisinin, Rus ulusal politikasıyla ilgili nedenlerle, Mart eylemi sırasında "Almanya'da yapay olarak bir devrim gerçekleştirmekte ısrar etmiş olduğu" suçlamasıyla çürütülmeye çalışılıyordu. "Muzaffer sosyalist diktatörlüğün", Rusya'da, ancak "uluslararası proletaryanın yapacağı dünya devrimi" sayesinde istikrar kazanabileceği her zaman olduğu gibi bugün de doğruydu. Ama Rusya, tam da bu nedenle, devrimi yapay olarak hızlandırmakla ya da geciktirmekle değil, sadece devrimin "İçsel gelişim mantığı"yla İlgilenebilirdi.'[9] Bu mantıklı cevap halihazırdaki gerçekliklere başvurularak da güçlendirilebilİrdi. Üçüncü kongrede Komintern politikasına zerk edilen ihtiyatlı ve kendi kendini kısıtlayıcı tını, kapitalist bir ortamla kesintisiz olarak çatışmayı ertelemesi gereken Sovyet Rusya'nın dolaysız çıkarlarına şüphesiz tekabül etmekle birlikte, olayların kanıtlamış olduğu gibi, ikinci kongrede ele alınan aceleci şok taktikleriyle basanlamayacak olan dünya devriminin nihai çıkarları açısından da aynı ölçüde haklı çıkarılabilirdi. Dünya devrimi davası ile Sovyet iktidarı davasının birbirlerine bağımlı olduğu, bir kez daha makul bir biçimde gösterilebilirdi. Sovyet Hükümeti'nin politikasında bir geri çekilmeye yol açmış olan dünya dev rimindeki gecikme, Komintern politikasında da ona tekabül eden bir geri çekilmeyi gerekli kılmıştı. Zamanı geldiğinde, her ikisi de İlerlemelerine kaldıkları yerden birlikte devam edebilirlerdi. Ama teorik olarak sağlam sayılabilecek herhangi bir sav, Komintern'in Rus liderleri tarafından, kendi taktiklerini Moskova'da belirlenen genel ve tekbiçimlİ bir çizgiye tabi kılmaları gereken yabancı komünist partilere sunulduğunda, kaçınılmaz olarak kendi çıkarını gütme kaygısıyla kirlenmiş görülüyordu.

39. L. Troçki, *Pyaf Lei Kominterna* {tarihsiz 119251), s. 254 5.

Bu arada yeni "Kitlelere!" sloganına içerik kazandırma görevi ele alınmış durumdaydı. Diğer Sol partilere geçici İşbirliği elini uzatma girişimi terk edilmemişti; hatta, bu girişim ertesi yıl daha da yoğunlaşacaktı. Ama kitlelere ulaşma potansiyeli olan uzmanlaşmış uluslararası kuruluşlar kurma şeklinde yeni ve daha ümit vaat edici görünen bir çare de devreye sokuluyordu; zaten varolan kuruluşlar Komintern'in genel otoritesine bağlanabilir, onun himayesinde de yeni kuruluşlar yaratılabilirdi. Her iki durumda da temeldeki anlayış aynıydı. Hemen komünist partilere girmeyecek ya da komünist doktrin ve disiplini bütün katılığıyla benimsemeyecek, benimseyemeyecek kitleler, sempatizanların oluşturacağı yan örgütlere çekilebilir ve böylece proleter devrimi davasına dolaylı olarak katkıda bulunabilirlerdi.

Komintern'in himayesiyle kurulan yan Örgütlerin en hırslısı ve en önemlisi, daha çok Profintern adıyla bilinen Kızıl Sendikalar Enternasyo nali'ydi.[40] Komintern'in ikinci kongresinin yapıldığı dönemden beri Mez sovprof[41] yeni bir Entemasyonal'in temellerini atmakla meşguldü. İlk İşi İFTU'ya bağlı olmayan ulusal sendikalara kur yapmak ve onları yakında kurulacak Kızıl Enternasyonale bağlanmaya hazırlamaktı. Bu amaçla farklı ülkelerde "propaganda büroları" açtı. Genelde bu bürolar çok etkili organlarmış gibi görünmüyor. İngiltere bürosu[42] çoğu güçlü sendika liderinin düşmanlığını kazanacak kadar aktifti. Amsterdam'a değil de Moskova'ya bağlılık vazetmek gibi tek bir amaçla kurulmuş olan bir organ, kaçınılmaz olarak, sendikalardakİ asi ya da muhalif unsurları kendine çekiyordu; bir tek bu bile harekeli bölmekle suçlanmasına yol açıyordu. Almanya'da, Halle kongresinde Zinovyev ve Lozovski'ye çok sert biçimde sendikaları bölme suçlaması yöneltildi. Gelgelelim bu tür suçlamalar, hâlâ bülün hareketin kazanılmasının sadece zaman meselesi olduğu varsayılan Moskova'da pek elki yaratmıyordu. 9 Ocak 1921'dc IKKI1 Mayıs'ta bir Kızıl Sendikalar Enternasyonali kurmak amacıyla uluslararası bir konferans düzenlemeye karar verdi. Davetiye Amsterdam'a karşı olan bütün sendikalara gönderilecekti (tıpkı Komintern'in kuruluş kongresi davetiyesinin İkinci Entemasyonal'e karşı olan bütün parti ve gruplara gönderilmesi gibi). Davetiye IKKI ve Mezsovprof adına müştereken yayımian

40. Bu örgüt Almancada genellikle "Die Rote Gewerkschaftsimernattonale"; Ingilizce de ise "Kızıl İşçi Sendikaları Enternasyonali (RILU)" adıyla biliniyordu.

41. Bkz. yukarıda s. **196.**

42. Ulusal tezgâhtarlar komitesinin desteğini aldığı anlaşılan bu büronun başkanı Tom Mann'di (J.T. Murphy, ***New Horizons*, 1941,** s. **167 8).**

dı.[43] Toplanıl daha sonra. Komintem'in üçüncü kongresiyle aynı zamana denk getirmek amacıyla 1921 Temmuzu'na ertelendi. Bu arada Lozovski 1921 Mayısı'nda yapılan dördüncü Tüm Rusya Sendikaları Kongresi'n den yararlanıp tasarlanan Sendika Enternasyonali'ni destekleyen uzun bîr tirat çekti ve bu konuşmanın bir yerinde 14.000.000 işçiyi temsil eden sendikaların Mezhovprofa katılmış olduğunu iddia etli; kongre de buna uygun bir **karar** aldı. Konuşmanın da karar metninin de orlak teması, uluslararası işçi harekelinde "ya Moskova ya da Amsterdam" parolasıyla sürdürülen egemenlik mücadeleşiydi.[44] Bu kongre, dünya sendika hareketini Moskova'daki yeni bir ınerkcz etrafında toplama projesi konusunda kendine güvenin zirveye çıktığı ana karşılık geliyordu belki de. Kongre sırasında genel coşku ortamı içinde bir delegenin "grev yapan İngiliz işçilerine bir altın yüzük armağan ettiği ilan edildi (o sıralarda İngiltere'de savaş sonrasındaki İlk büyük kömür madeni grevi yapılıyordu) ve yapılan oylama sonucunda kongrenin "grev yapan İngiliz kömür madencilerine Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyi fonundan 20.000 pound gönderilmesine karar verildi."[5] Komintem'in bir ay sonra yapılan üçüncü kongresinde Zinovyev İFTU'ya "uluslararası burjuvazinin son kalesi" diyerek bir kez daha saldırdı ve Profintern'in yakında yapılacak birinci kongresinin görevlerini ilan etti; "Sarı Amsterdam Enternasyonali'ne karşı mücadeleyi daha iyi örgütlemek", "her ülkede devrimci sendikalar ile partiler arasındaki ilişkileri pratik bir biçimde tanımlamak" ve "Kızıl sendika konseyi ile Komünist Enternasyonal arasındaki ilişkiyi tam olarak formule etmek".[46]

3 Temmuz 1921'de başlayan Profintern'in kuruluş kongresine, kırk bir ülkeden, butun dünyadaki toplam kırk milyon sendikalının on yedi milyonunu temsil elliğini iddia eden 380 delege katıldı (bunlardan 336'sının oy hakkı vardı).[47] Ama yapılan görüşmeler kısa bir süre sonra, yeni Enternasyonale kurmaya en hevesli olanların mevcut sendikalardan bütünüyle kopmak isteyen ve yeni Enternasyonal'İn siyasi organı olan Ko

43. *Kommunisliçeskii International,* No. 16(31 Mart 1921), col 3734 40,3787.
iA.Çetveıtyt VserosiiskiiS"c;dProfcssional'nyhSovuıtıv(192l).c. I (Pknumy). s. 80 94. 110 14.
45./ t.g.e„c.],s 27, 194.
46. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1921), s. 672 3,676.
47. *Kommunisliçeskii Iniematsional,* No. 18 (8 Ekim 1921), col. 4508; J. T. Murphy. *Neu Horizons.* 1941, s 174 5.

mintem'den biıiüniiyle bağımsız olmasını talep eden sendikacılar olması gibi bir açmazı ortaya çıkardı: Bu görüşler kongrede IWW adına Bill Haywood tarafından ve Fransız ve İspanyol delegeler tarafından İfade edildi. Gelgeldim Zinovyev ve Lozovski'nin konuşmaları kongreyi tekrar hizaya getirdi ve Profıntem, Mezsovprofun belirlediği doğrultuya uygun şekilde kuruldu. Profıntem'in beyan edilen görevi, "sarı Amsterdam Enternasyonalinin kaçamak burjuva programının karşısına... net bir devrimci eylem platformu çıkarmak"tı: Üyeliğin birinci koşulu "devrimci mücadele ilkelerini uygulamak ve pratikte gerçekleştirmek"ti. Genelde, sendikaların Profiıiiem'e bağlanmadan önce IFTU'rian kopmaları gerekliği kuralı getirildi. Ama en önemli sendika örgütlerinin IFTU'ya bağlı kaldığı bazı ülkelerde, tek tek bazı sendikaların eski örgütle bağlarını koparmaksızın Profintern'e girmelerine izin verildi.[48] Bu İcazetin bol bol kullanıldığı anlaşılıyor; Lozovski iki yıl sonra, şüphesiz fena halde abartarak. IFTU'ya bağlı olan işçilerin üçte birinin Profintern'e dc bağlandıklarını söyleyerek övünmüştiır.[40]

Kongrede en çok ihtilaf yaratan tartışmalar, Profıntem'in Komıııern'le ilişkisi konusunda yapıldı; sendikacılar sendikaların bülün siyasi organlardan bağımsız olmasından yanaydılar. Ama burada da oiorilenin ağırlığı çok güçlü bir biçimde hissedildi. Rosmer ile Tom Mann'ıı verdiği bir önerge, bütün ülkelerde Kızıl sendikalar ile komünist partiler arasında "gerçek ve samimi bir devrimci birlik" kurabilmek için "Üçüncü Eniernasyonal'le mümkün olan en sıkı bağın" kurulmaMiıı savunuyor, bunun da Prolintern konseyi ile IKKI arasında delege değiş tokuşu yaparak ve iki organ arasında ortak oturumlar düzenleyerek yapılabileceğini belirtiyordu.[50] Kongrenin benimsediği tüzüğe göre dört Rus. diğer büyük ülkelerin her birinden ikişer ve her küçük ülkeden de birer delegeden oluşan bir merkez konseyi vc ikisi "Kızıl Sendikalar Enternasyonali nin merkezinin bulunduğu ülke"den alınacak yedi kişilik bir idari büro oluştuıula

48. *Resolutionen, Statuten. Manifeste und Aufrufe der Ersten Internationalen Kongresse* der Roten Facli und Industrie Verbände* (Bremen, tarihsiz | 1921]>, s. 64 5,

49. *Dvenadtsatyi S\:d Rossiiskoy Kommunisticeskit l'arti (Bvl'ierHof)* (1923). s. 280.

50. *Resolutionen, Statuten. Manifeste und Aufrufe der Ei sien Intet nationalen Kınımı esse dei Roten Facti und Indiisnie Veihande* (Bremen, larihsi? [19211|. s 17 i8. Bunun uygu lamaya nasıl geçinIJiğiy le ilgili bir örnek verecek olursak. Prol'ıncrn'm İngiltere bürosu "ingiliz Komilnisı Partisinden bağımsız olacağını, ama onunla uyumlu olarak ve işbirliği yaparak çalışacağını, RILU'nun CEC'si ile CI arasında ıııavcut olan ilişkileri ulusal arenaya laşıyacağını" duyunnuşlur *(Constitution of the Red International of Labour Unions* (lurih ıız). s. 12 13); bu da karşılıklı temsilci değiş ıokuşu yoluyla yapılacaktı.

çaktı.[11] Kongreye Japonya. Çin. Kore ve Endonezya'dan katılan delegeler "Yakındoğu ve Uzakdoğu işçilerini Kızıl Sendikalar Enternasyonali saflarına katılmaya" çağıran bir karar aldılar.[52] Neredeyse sadece Avrupalı işçilerle sınırlı olan Amsterdam Enternasyonali ile "sömürge" ülkelerin işçilerini sıcak bir biçimde karşılayan Profintem arasındaki aynm sonraian önem kazanacaktı.

Kaderi bakımından, üçüncü kongreyi uluslararası kitle desteği ile Moskova'dan merkezi denetim arasında bir seçim yapmaya zorlayan açmazı örnekleyen bir başka örgüt de Komünist Gençlik En teni asy on ali'y di. Bu örgüt, Profintern gibi. Komintern'in doğrudan uzantısı değildi, kendine ait bir tarihi vardı. IvM'ıen Önce bir sosyalist gençlik enternasyonali vardı ve 1915 Nisanı'nda Bern'de yapılan bir konferansta pasifist ve savaş karşıtı bir tavır benimsemişti. Bu Entemasyonal'in 1915 Eylülü ile 1918 Mayısı arasında Zürich'te kesintili olarak yayımlanan on bir sayısına yazılarıyla katkıda bulunanlar arasında Lenin, Zinovyev, Troçki, Kollontay, Radek, Angelica Balabanov, Liebknecht ve Zimmerwald hareketinin diğer mensuptan da vardı.[53] Savaştan sonra örgüt Almanya'ya taşındı ve 1919 Kasımında Berlin'de yapılan bir kongrede, başkanı Willi Münzenberg'in enerjisi sayesinde kendini Komünist Gençlik Enternasyonali adıyla yeniden kurdu.[M] Programı, siyasi faaliyetlerini Komintern'in ya da ona üye ulusal partilerin programına uydurmakla birlikle, bir örgüt olarak bağımsız olduğunu bildiriyordu.[55] Münzenberg Komintern'in

51. ***Resolutionen, Statuten, Manifeste und Aufrufe der Eisten Internationalen Kongresses tter Reiten Fach und Industrie Verbände*** **(Bremen, tarihsiz [1921]), s. 73.**

tt.Ag.e., **s. 79 80.**

53 Bu on bir sayı daha sonra Komınıcnı tarafından lekrar yayımlandı *Uugcıud lıılerna tionale: Kampf und Propaganda Oıgan der Internationalen Verbindung Sozialistischer Ju gendingantzaıionen* (Moskova, uinnsiz). on hirincı sayının Özel bir başlığı vardı: *Riol. Frieden ımrf fıeıheıt)*

54 Sovyel Rusya'da, Koınunısı Gençlik Cemiyeti yada Komsomol (daha sonraki resmi adı "Lcnınısı Komünist Gençlik Cemiyetim Birliği" ya da VLKSM oldu) 191K Ekiminde kurulmuşu; Zinovyev 1919 Mayısı ndı IKKI adına bir uluslararası komunısı gençlik örgülü kurulması için bir çağrı yayımlamıştı *(K'immıınistiçeskii Internatsional,* No. 2 (Haziran 1919ı, col. 241).

55. Kongre Willi Münzenberg, *Die Dritte Fiant (1910)*, s. 293 302'de anlalılır; program *du a.g.e.*, s. 375 80'de bulunabilir. Bu kitap Komünist Gençlik Enlernasyonal i'n in ilk yıllan ıa dair en İyi kaynak gibi görünmekledir; Rus kaynaklan tamamen propagandaya yöneliktir. R Schüller. *Geschichte der Kommunistischen Jugend Internationale* (5 cill. 1931) kitabına ulaşamadık. Konuyla ilgili bir monograf ilginç olacaktır. Birinci kongrenin belgeleri ve oturumlarda ele alınan konularla ilgili bir açıklama *Konıınunisliçeskii Internatsional,* No. 9 122 Man 192(1], col. 1411 18, No. 11 '14 Haziran 1920),col, 1895 19!2de bulunabilir

ikinci kongresine katıldı, ama kongreyi gençlik hareketini tartışmaya teşvik etmeyi başaramadı.[5e] Bu terslenmeye rağmen, Komünist Gençlik Enternasyonali yoluna devam edip gelişme kaydetti, birinci doğumgününde kırk beş ulusal gençlik örgütünü ve 800.000 üyeyi temsil ettiğini ileri sürüyordu;[57] ikinci kongresini Jena'da 7 Nisan 1921'de toplama çağrısı yaptığında, IKKI birdenbire *bu* yarı bağımsız komünist *kurumun önemine* uyandı. Komintem'in resmi dergisi işe, kongreyi "büyük önem" taşıyan bir olay ve "komünist hareketin güçlü bir gösterisi" olarak selamlayarak başladı.[53] Ama 1 Nisan 1921'de, IKKI Komünist Gençlik Enternasyonali sek re tary asına bir mektup göndererek, Jena'da yapılacak tartışmalara "bağlayıcı" muamelesi yapmaması ve kongreyi Komintem'in Haziran'da yapılacak üçüncü kongresiyle aynı anda toplanacağı Moskova'ya naklettmesi talimatını verdi.[59]

İdare karara boyun eğdi. Münzenberg TKKI'da bir sandalye sahibi olma onuruna ulaştı ve Komintem'in üçüncü kongresine bu sıfatla katıldı. İkinci kongrenin gösterdiği ihmal tekrarlanmadı. Komünist Gençlik Enternasyonali'nin önemi, Zinovyev tarafından genel raporda zikredildi. Gençlik Enternasyonali'yle ilgili meselelere bir oturumun yarısı ayrıldı ve Münzenberg burada ateşli bir konuşma yaparak komünist partisine. Komintem'e ve Moskova'ya bağlılık beyanında bulundu;[60] kongrenin Komünist Gençlik Enternasyonalinin statüsü hakkındaki kararı bu noktada kesin bir tavır alıyordu;

Uluslararası ölçekle siyasi nüfuz vc liderlik sadece Komünist Entemasyonal'e, tek tek ülkelerde de Komünist Enternasyonal'İn o ülkedeki şubesine aiı olmalıdır.

Komünist gençlik örgütlerinin görevi, bu siyasi liderliğe (program, laktikler vc siyasi doğrultu açısından) ilaat etmek ve ortak devrimci cepheye katılmaktır.

Komünist Gençlik Enternasyonali Komünist Enıemasyonal'in bir parçasıdır ve bu yüzden de Komünist Enternasyonal kongresinin ve yönetim komitesinin bütün kararlarına tabidir.*[1]

56. *De'Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg. **1921),** s. **640.**

57. **W.** Münzenberg. *Die Dritte Front* **(1930).** s. **331.**

58. *Kommunisiiieskii Internotsionul.* No. **16(31** Mari **192 II.** col. **3943 4.**

5° **Bu** mektup *So»jet,* **15** Mayıs **1921.** s. **49 50**'de bulunabilir. *Sowjet.* Levı'nin **KPD'** den ihraç edildikten sonra editörlüğünü yapmaya başladığı bağımsız bir Sol dergiydi, mektubun yayımlanması da hesaplı bir boşboğazıkiı. **W.** Münzenberg. *Die Dritte Fi ont* **< 1930),** s. **343 4**'e göre, kongrenin Moskova'ya nakledilmesinin nedeni Man eyleminden sonra polisin müdahale edebileceği korkusuydu; ama mektubun metni böyle bir açıklama sunmaz.

60. *Protokoll des III, Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, **1921),** s. **220 1. 251 4. 887 905.**

61. *KommunisliçeskiiInternatsional Dokumentak* **(1933),** s. **256 9.**

Komunisl Gençlik Enternasyonal i **Yi** in ikinci kongresi. Komintern kongresinin dağılmasından hemen sonra toplandı. Farklı görüşleri uzlaştırmak için şahsen Lenin'in müdahale etmiş olmasından[62] ve Troçki'nin Kominiern'i dünya devriminin çıkarlarını Sovyet Rusya'nın çıkarlarına tabi kıldığı suçlamasına karşı korumak amacıyla kongreye katılmasından, kongrede direniş ve eleştirilerin yaşandığı anlaşılıyor.[65] Ama güçlükler aşıldı, uyum sağlandı ve Komünist Gençlik Enıernasyonali'nin merkezi Moskova'ya nakledildi.*"[1] Komünist Gençlik Enternasyonali'nin sonraki kongreleri Moskova'da. Komintern kongreleriyle aynı zamanda yapıldı. Bir kez daha, kitle hareketlerini teşvik etmek için zorunlu olan o bağımsızlık derecesi pahasına Kominıem'ın merkezi disiplininden yana tavır alan bir adım atılmış oldu. Münzenberg'in kongreden sonra başka işlere nakledilmesi bir rastlantı olabilir.[65]

Hem Prolmtcm hem de Komünist Gençlik Enternasyonali özellikle komünist örgütlerdi ve onları Komintern disiplininin her şeyi kuşatan iktidarının kapsamına alma itkisine karşı koymak çok güçtü. Bu talep, söz konusu örgütlerin en başta gerçekleştireceği umulan, komünist olmayan .sempatizanlara yaklaşma kanalı sunma amacını büyük ölçüde hukümsüzlcştirdi. Gelgelelİm. böyle bir yaklaşım zorunluydu ve üçüncü kongrenin sona ermesinden sonra bu **işin.** partiye ortak amaçlar üzerinden gevşek bir biçimde bağlı, ama aynı devrimci eylem taahhütlerinden ve aynı kan doktrin vc disiplin taleplerinden azade bir dizi örgüt yoluyla gerçekleştirilmesine çalışıldı. Böylece, NEP'in devreye sokulmasından sonra Sovyet edebiyat dünyasında tanınmaya başlayan "yol arkadaşları" statüsü uluslararası komünizm alanına aktarılmış oldu. İlk itkinin, neredeyse rastlantısal biçimde. Rusya'da kıtlığın baş göstermesinden geldiği anlaşılıyor. Berlin'de 12 Eylül 1921'de, becerikli vc hırslı Münzenberg'in

Ol W. Mun/eıiberg, *Die Dulu Fıtıttt* (1930), s. 340. *ttıiişayıı Soıeı\ka\ıı Ent.\ıklop,Jt \<ı.* c XXXIII 11938), s. 829, Knmnıumslıçcsl ıı lnlemalsional Molodczhı maddesini.' y tu ı , ikinci kongreden once "inatçı bir mücadele" yaşanmış ve "birinci kongrenin Komınlerıı vc koınunısl pan ilerle karşılıklı ilişkiler meselesinde yaptığı hatalar düzeltilin işli "

fi.' Bkz. yukarıda s. 369 71.

64. Kongrede yaşananlarla ilgili bir izah şurada bulunabilir: *Kommunisliçeskii Internat sional.* No. 18 18 Ekim 1921). col. 4529 32.

65. W. Müıızcnberg, *Die Dritte From* (1930), s. 348. 1921 sonbaharında, bir Komünist Kadınlar Enternasyonali de kuruldu; söz konusu Enternasyonal 1921 Nisanı'ıdaıı itibaren birkaç sayı *Die Kommunistische Frauenintanationale* adlı bir aylık dergî yayım|adı, Komintem'in üçüncü kongresiyle eşzamanlı bir kongeraıs düzenledi ve kongre tarafından takdis edildi *(Kommtmistiçeskii lıteınacnonal r Dokumentak* (1933), s. 255 6): ama hiçbir zaman hayatiyet kazanabilmiş gibi görünmüyor.

liderliğinde bir Uluslararası İşçiler Yardım Demeği **(MRP)** kuruldu. Derneğin ilk işlevi, kıtlığın geıirdiği dehşeti azaltmak için Sovyet Rusya'ya **ARA** ve diğer burjuva kuruluşlarının gönderdiği cömert yardıma Solcu bir karşı ağırlık oluşturmaktı. Alman işçileri fazla mesai yapıp üreıim fazlası makine vc tüketim mallarını Sovyet Rusya için ayırma sözü verdiler; daha sonra. Sovyet İşçileri için paralar toplandı; MRP Sovyet Rusya adına popüler edebiyat ve propaganda metinlerini dağıtmaya başladı.[66] Münzenberg 1922 Martı'nda IKKl'ya gönderdiği bir raporda **MRP**'yi "birleşik cepheyi oluşturmaya yönelik pratikteki ilk girişim" olarak adlandırıyordu. 1922 Ocağının sonlarına kadar aslen Almanya, İsviçre vc Hollanda'daki işçiler ve komünist partilerden toplam 200 milyon mark toplanmış olduğunu ve açlık çeken 70.000 Rus'un ihtiyaçlarının Rus ya'daki **MRP** yardım istasyonlarında karşılanmış olduğunu iddia ediyordu. Dar anlamdaki yardım çalışmaları, makine ve alet arzı, ayrıca yabancı işçiler yoluyla genci ekonomik yeniden inşa çalışmalarına yardımda bulunarak tamamlanmaktaydı. "Bugün Ruslara getirmemiz gereken şey. Batı Avrupalı ve Amerikalı işçilerin yoğun çalışına kapasitesi vc örgütlenme biçimidir."'[17] Daha ileriki hır dönemde **MRP** denetiminde yabancı makineler ve yabancı işçilerle traktör istasyonları, hatta Sovhoz'lar ışle lildi. Komintern'in dördüncü kongresinin bir kararında net bir biçimde açıklandığı gibi, örgütün işçiler arasında Sovyet Rusya sempatisini arttırmak ve "gerçek ekonomik sonuçlar" elde etmek gibi iki amacı vardı.[M] Merkezi halen Almanya'da bulunan **MRP,** uzun yılLıı İşçi Yardım Enternasyonali adıyla faaliyet gösierdiği İngiltere başta olmak üzere diğer Avrupa ülkelerinde de başarılar kazandı. ABD'de, 1921 sonbaharında kıtlığın pençesindeki halka yardım etme amacıyla "Sovyet Rusya Dostları" adıyla bir Örgüt kuruldu. Aynı sıralarda Fransa'da aralarında Anatole

66. Rılh Fischer hu örgülün 1922 yılında Almanya'da yanlığı çalışmaları şöyle 07ellcr "Yımıi yedi belediye uucmli miklarda paralar veıdiler ya da Sovyetler Birliği'ndckı çocuk evlerini finanse elliler. Gençler ve çocuklar tarafından sekiz milyon mark değerinde alet ve elbise toplandı. Bir "işçi senedi" çıkarılarak iki milyon mark toplandı. Örgülün, ilk baskısı 130.000 tiraj yapan kendine ail bir resimli dergisi vardı: *Sichel und Hummer.* Rus filmleri göslerildi ve gelirleri Rusya'ya gönderildi. Bir Rus kemancı, Soenıııs. siyasi meıinlcı okuyan biı koro eşliğinde ulkc luru yapıı" *(Stalin and German Communism* (Harvard 1948). s. 2201.

67. *Die Takiii der Kommunistischen Internationale gegen die Offensive des Kapitals* (Hamburg. 1922). s. 126 9.

68. *Kommunistiçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933), s. 327 8: *Intel nationale Presse Korrespondenz.* No. 95, 6 Haiiran 1923, MRFnin Sovyel Rusya'dak i basanlarına ayrı I nı ıştır.

France, Romain Rolland ve Henri Barbusse'ün de bulunduğu bir dizi önde gelen edebiyat adamı tarafından "Clarté" grubunun kurulması, diğer ülkelerdeki entelektüel yol arkadaşları için bir model işlevini gördü. Aslen "beyaz terör"ün kurbanları için para toplama amacıyla faaliyet gösteren ve Komintern'in dördüncü kongresinin şükranlarını kazanan Uluslararası Devrimcilere Yardım Demeği de o zaman kurulan bir başka örgütlü.»

İngiltere'de CPGB'nin himayesinde benzersiz ve ümit vaat edici bir deneye girişildi. 1921'deki işsizlik krizi yerel komitelerin kurulmasına yol açtı: bu komiteler de birleşerek, önde gelen komünistlerden Wal Han nington'ın örgütlemesi ve liderliğiyle bir ulusal İşsiz İşçiler Hareketi (NUWM1 oluşturdular. 192l'deki Ateşkes Günü'nde yaklaşık 40.000 işsiz üzerinde orak çekiç deseni ve şu yazı olan bir çelenk taşıyarak Whitehall' daki anıtmezara yürüdü:

Kapitalizmin Rant, Faiz ve Kâr uğruna hayatlarını veren kurbanlarına: bu kut sal olmayan üçlü yüzünden ölümden beler koşullarda yaşayan Barış gazilerinden.™

Ertesi yıl sendikalar içinde, NUWM'un işsizler arasında gördüğüyle aynı işlevi, yani komünistlerin önderliğinde ve komünistlerden ilham alan bir "itici güç grubu" işlevini çalışmakta olan işçiler arasında gören bir "Ulusal Azınlık Hareketi" kuruldu.[71] Bunlar, küçük İngiliz Komünist Partisi'nin, İngiliz işçileri kitlesi üzerinde kısa bir süre sonra siyasi komplikasyonlar yüzünden hükümsüzleşecek olan bir etki elde edebilmek için kurduğu çeşitli örgütlerin sadece ilk birkaç tanesiydi.

Komintern'in üçüncü kongresinin "Kitlelere!" sloganını takip ederek benimsenen bu işbirliği ve nüfuz etme önlemleri, yeni doktrinin daha net bir tarifinin yapılması çağrılarına yol açacak kadar ümit vaat ediciydi. Tavır değişikliği, 1921 Aralığı'nda IKKI "Birleşik İşçiler Cephesi" üzerine

69. *Protokoll des Vierten Kongresses eler Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 19231, s. 837; bu örgüt tngilizcede yaygın olarak "Uluslararası Sınıf Savaşı Esirlerine Yardım Demeği" adıyla tanınıyordu.

7Ü. T. Bell, *The British Communist Party* 11937). s. 79; yazar, İngiliz Komünisl Partisi'nin "bülün bu işsizler harekelinin asıl ilham kaynağı" olduğunu da ekler.

71. Komintern'in 1922 Kasımında yapılan dördüncü kongresine katılan bir CPGB delegesi, her iki örgüte de harekelin İngiltere'de aldığı "biçimlet" demiştir *(Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1923), s. 132).

72. *Kommunistiçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933), s. 303 10, burada söz konusu tezler bunları onaylayan dördüncü kongre kararına ek olarak yayımlanmıştır: bu tezler ayrıca *VKP(B) r Reıolyutsiyak* (1941), c. I, s, 409 16'da da bulunabilir.

yirmi beş tez yayımladığı zaman açıkça ortaya çıktı.[71] Söz konusu tezler her yerde "daha önce eşi görülmemiş bir birleşme dürtüsü" hisseden işçi kitleleri arasında bir Sol'a yöneliş, komünistler arasında da attan bir güven teşhis etme iddiasındaydı. Nitekim "daha geniş ve daha kapsamlı bir pratik eylem birliği" fırsatı çıkmıştı: Komünist partiler ve bir bütün olarak Komintern ***"birleşik işçi cephesi sloganını desteklemeye*** ve bu meselede inisiyatifi ele almaya" çağrılıyordu. Ne var ki, belli sınırlamalar da konuyordu. Komünist partiler sadece örgüt ve doktrin konusundaki tam bağımsızlıklarını değil, her zaman "işçi sınıfının istisnasız bütün örgütlerinin politikaları hakkındaki fikirlerini ifade etme" hakkını da korumalıydılar. Bolşevikler'in Menşevikler'e karşı mücadele verirken bu örnekler Bolşevikler'in zihninden hiç çıkmıyordu bir zamanlar "aşağıdan birlik" sloganını benimsemiş oldukları hatırlatılıyordu. Böylece diğer İşçi partileriyle sosyal demokrat partilere saldırıların yolu açık bırakılmış oluyordu: Hatta, "İkinci, İki Buçukuncu ve Amsterdam Enternasyonallerinin liderlerinin şimdiye kadarki davranışları, iş ***pratik eylemlere*** geldiğinde, birlik sloganlarını ***fiilen*** terk elliklerini göstermiştir" deniyordu. Dolayısıyla, "birleşik işçi cephesi" beyanı, en baştan beri kaçamak bir unsur içeriyordu. Diğer partiler bir birleşik cepheye katılmaya çağrılıyorlardı. Ama söz konusu birlik belli ortak hedefleri gerçekleşiirmeye yönelik pratik eylemlerle sınırlıydı. Diğer komünıst olmayan partilerin paylaşmadığı komünist hedeflerden ya da bu partileri liderleri aleyhine bölme girişimlerinden vazgeçme anlamına gelmiyordu. Liderler söz konusu olduğunda, Lenin'in onlan "ipin, asılan adamı desteklediği gibi" destekleme politikası hâlâ geçerliydi.

Birleşik cephe taktiklerinin peşine düşmek Kominlem'i benzersiz ve pek ümit vaat etmeyen bir deneye, yani düpedüz İkinci Enternasyonal'le birlikte bir birleşik cephe oluşturma çabasına sürükledi. 1920 Nisanı gibi epey eski bir tarihte İngiliz ILP, herkesi kapsayan bir Enternasyonal'İn yeniden kurulması planıyla İsviçre Sosyalist Partisi'ne yaklaşmıştı.[73] Bir yıl süren görüşmeler bu amacın gerçekleşmesiyle değil ama 1921 Şubatında Viyana'da yapılan bir konferansla,[74] diğer ikisi tarafından eşit ölçüde boykot edilen bir başka "Enternasyonal"İn yaratılmasıyla sonuçlan

73. Bkz. yukanda s. 156

74. Görüşmelerle ilgili bir rapor şurada bulunabilir: *Independent Labour Pauy. Repon of die 29th Annual Conference* (Ii:11. s. 13 47.

mıştı. Daha çok "Viyana Birliği" adıyla bilinen Uluslararası Sosyalist Partiler Çalışma Birliğİ'ne düşmanları "İki Buçukuncu Enternasyonal" adını veriyordu ve bu ad tuttu. İki Buçukuncu Enternasyonal, savaşa karşı çıkmış olan, ama ulusal bozgunculuk ve toplumsal devrimin bütün içeri m i erin i kabul etmeyen ve "Zimmerwald çoğunluğu" sıfatıyla Lenin'in sert saldırılarına hedef olan uluslararası hareketteki "Merkez" unsurları diriltme çabasıydı.[75] Savaşın sona ermesi bu Enternasyonal'e, iyi niyetli bir pasif izm ve birbiriyle savaşan iki Enternasyonal arasında bir orta yol bulmaya yönelik eşit ölçüde iyi niyetli bir arzu dışında platform bırakmamıştı; hiçbir zaman kendine ait bağımsız bir politika ya da duruş kazanamadı. Ama 1922 başlarında dünyanın bütün işçi örgütlerinin katılacağı bir genel konferans önerince, o sıralar birleşik cephe heyecanının ilk coşkusunu yaşamakta olan Komintern öneriyi hemen kabul etti. IKKl'nnı 1922 Şubatında yapılan genişletilmiş oturumunda, proje her yerdeki komünist partiler adına kabul edildi, konferansa ister Amsterdam Enternasyonaline, ister Profintern'e, isterse de bağımsız sendikalist oluşumlara bağlı olsun bütün sendikaların davet edilmesi önerildi ve altı çizilerek, "siyasi görüşlerdeki ilkesel farklılıklara rağmen, işçi kitlelerinin eylem birliği"nin bu şekilde gerçekleştirilebileceği ilan edildi,"' İkinci Enternasyonal daha ihtiyatlıydı ve ancak üç Entemasyonal'in delegelerinin tartışacağı bir ön toplantı konusunda anlaşmaya varılabildi.

2 Nisan 1922'de bu tuhaf toplantı Berlin'deki Reichstag binasında başladı. İkinci Enternasyonal heyetinde, Ramsay MacDonald başkanlığındaki allı kişilik bir İngiliz grubu ağırlıktaydı; daha sonra da Vandervclde'nin başkanlığını yaptığı Belçika grubu geliyordu. İki Buçukuncu Enternasyonal heyetinin başkanlığını Avusturyalı Adler ile Bauer yapıyordu vc heyette çeşiıli ülkelerden, aralarında Fransa'dan Longuet, iki Rus Menşevik'i Martov ile Abraınoviç ve İngiliz ILP'den Wallhead'in de olduğu üyeler bulunuyordu.[77] Üçüncü Enternasyonal heyetinde ise Sovyet Rusya'dan Bııharin ve Radek, Almanya'dan Clara Zetkin ve onlar kadar önemli olmayan birkaç kişi bulunuyordu. Almanya üç heyette de temsilcileri

75. Bkz. aşağıda s. 523.

76. *Kommunisliçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933), s. 269.

77. ll.P, İkinci Entcrnasyonal'dcn çekilmiş olmasına rağmen, hâlâ İngiliz. İşçi Partisi'ni oluşturan partilerden biriydi; böylece bir ILP üyesi olan MacDonald İşçi Partisi'nin verdiği görevle İkinci Enternasyonal heyetinde yer alırken, resmi ILP lemsilcisi rakip heyete üye olabilmişi i, Radek İngiliz örgüllenınesinin bu kafa karıştırıcı çapraşıklığına dikkat çekmeyi ihmal etmemiştir (*The Second and Third Internationals and the Vienna Union* (tarihsiz), s. 66).

olan lek ülkeydi. Serratİ de üç Entemasyonal'e de ait olmayan İtalyan Sosyalist Partisi'nin delegesi olarak konferansa kabul edildi.

Bu kötü düzenlenmiş toplantıdan ciddi bir sonuç çıkacağını çok az kişi bekleyebilirdi. Sonuçta küçük de olsa bir şey elde edilebilmesi, hemen hemen bütünüyle, Komintern heyetinin neredeyse ne pahasına olursa olsun bir anlaşmaya varmaya istekli olması sayesinde mümkün oldu. Görüşmeler, Clara Zetkin'in üç Enternasyonal'İn ve bütün sendikaların temsilcilerinin katılacağı bir konferans düzenlenmesini öneren, ihtiyatlı bîr dille kaleme alınmış konuşmasıyla başladı. Bu konferansın gündemi "Rus Sovyet Cumhuriyeti'nin yeniden İnşa edilmesine yardım" ile "Versay anlaşması ve harap olmuş bölgelerin yeniden inşası" konularını da İçerecekti. Vanderveldc son derece provokatif bir konuşmayla cevap verdi. Önerilen konferansla tazminatların ya da Versay anlaşmasının tartışılmasına karşı çıktıktan sonra. İkinci Enternasyonal'İn herhangi bir konferansa rıza göstermeden önce çeşitli garantiler talep ettiği üç meseleyi gündeme getirdi: İşçi örgütleri içinde komünist hücreler oluşturulması, Gürcistan'da Menşevik rejiminin "Bolşevik emperyalizmi" tarafından devrilmesi (Gürcü Menşevik Çereteli İkinci Enternasyonal heyetinin üyelerinden biriydi) ve Moskova'da yakın tarihlerde **SD** liderlerin yargılanacak olması. Vandervelde, eskiden savaşı desteklemiş bir sosyalist olması ve burjuva koalisyon hükümetinde sosyalist bir bakan olarak bulunması yüzünden saldırılara çok açık bir konumdaydı; Radek de hem ona hem de daha sonra nispeten ılımlı bir edayla araya bazı ısırıcı vc etkili espriler sokuşturan Ramsay MacDonald'a karşı tavır aldı. Ama, belagat bir yana, gerçek tartışma konusu (*noyautage* gibi aslında Fransız cada olmayan bir kelime uydurularak özel bir paye verilen) "hücre olu şumu'ydu. Tanımlanmış amaçlar İçinde yeminli düşmanlar arasında geçici işbirliği yapılmasıyla İlgili eski mesele de bir kez daha gündeme getirildi, ama karşılıklı bir anlayışa hiçbir surette ulaşılamadı. Ramsay MacDonald, Üçüncü Enternasyonal "tepemize İndirdiği darbelerin daha da ölümcül olabilmesi İçin bizi kendisine yaklaştırmak amacıyla güze! sözler söylemeye" çalışıyor diye şikâyette bulundu. Şaşırtıcı bir biçimde Üçüncü Enternasyonal'İn yardımına koşan Serratİ, incelikli bir biçimde İkinci Enternasyonal'İn savaş sırasında Clemenceau ile geçici işbirliği yapmakta hiç güçlük çekmediğine işaret etti; *noyautage* konusunda ise "güçlü ve sağlıklı bir hareketin zehirden korkmasına gerek yoktur" diye düşünüyordu. Radek'in daha dolaysız yaklaşımı sorunu bütünüyle bir kenara atıyordu:

İkinci Enternasyonal partilerine hiç güvenimiz yok, güven i yormuş uz gibi de yapamayız. Ama buna rağmen şöyle diyoruz: "Mesele birbirimize güvenimiz olup olmadığı değil; işçiler ortak bir mücadele talep ediyorlar, biz de 'başlayalım!' diyoruz.

Bu tavizsiz atmosferde toplantıyı iflastan sadece Radek'in nihai bir kopmadan kaçma yolundaki sarsılmaz kararlılığı kurtarabilirdi. Clara Zetkin'in başlangıç bildirgesinden sonra, iki kez konuşan Radek'ten başka hiçbir Komintern delegesi sorumluluk almadı. Ama Radek herkesin içinde polemiğe girerken, kapalı kapılar ardında aşırı uzlaşmacı bir tavır sergiliyordu. Orada bulunanlar arasında, Sovyet ve Alman hükümetleri arasında epeydir süren ve Berlin toplantısının sona ermesinden on gün sonra Rapallo anlaşmasıyla sona erecek müzakerelerden haberdar olan tek kişi Radek olabilirdi; o da ısrarla Versay anlaşmasının ortak bir bildiriyle kınanmasını talep ediyordu. Ama Vandervelde ülkesinin anlaşmadan doğan ve tazminatlarla İlgili çıkarlarını İnalla savundu ve bu noktada, hemen hemen bütün diğer noktalarda olduğu gibi, Radek toplantının hemen dağılmasını önlemek İçin boyun eğmek zorunda kaldı. 5 Nisan 1922 akşamı ortak bir karara ulaşıldı. Karar metnine göre, "ileriki konferanslara" hazırlanmak ve "Amsterdam Sendika Enternasyonali" ile "Kızıl Sendika Enternasyonali" arasında görüşmeler yapılmasını sağlamak amacıyla (her Entemasyonal'den üçer kişi olmak üzere) dokuz kişilik bir ortak organizasyon komitesi kuruluyordu. Ayrıca metinde, Moskova'da yargılanmakta olan SD'lerin kendi avukatlarını seçmelerine izin verileceği; yargılamanın halka açık olacağı ve Uç Enternasyonal'İn temsilcilerinin de duruşmalara katılmasına izin verileceği; bir de idam cezası verilmeyeceği yolunda Komintern adına yapılan bir duyuruya dikkat çekiliyordu. Organizasyon komitesine, üç temsilciden "Gürcistan meselesi hakkında... malzeme" isteme ve bunları ileride yapılacak bir konferansa rapor etme yetkisi veriliyordu. Son olarak, Sol örgütlerin katılacağı erken bir "genel konferans"ın arzulanır olduğu İlkesel olarak kabul edilmekle birlikte, İkinci Enternasyonal'İn "Nisan'da, yani Cenova konferansıyla aynı zamanda" böyle bir konferans toplanmasına itiraz ettiği belirtiliyordu. Bu arada, "bütün ülkelerin işçileri" bazı belli amaçlar için hemen gösteriler düzenlemeye çağınlıyordu. Bu amaçlar şunlardı:

78. ***The Second and Third Internationals and the Vienna Union*** **(tarihsiz), s. 47, 50, 53, 72.**

Glinde sekiz saat çalışmak için;

Kapitalist devletlerin tazminat politikası yüzünden ölçüsüz derecede artan işsizliğe karşı mücadele etmek için;

Proletaryanın kapitalist saldırıya karşı birlikte eyleme geçmesi için;

Rus devrimi için, açlık çeken Rusya için, bütün ülkelerin Rusya'yla tekrar siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmaları için;

Bütün ülkelerde ve Enternasyonal'de proletaryanın birleşik cephesini yeniden kurmak için.

Komintern delegeleri adına yayımlanan bir kapanış bildirisinde, Radek ortak karan "birçok tereddütten sonra" kabul ettiklerini ve "tereddütlerinin de aslen, İkinci Enternasyonal'İn işçi gösterileri için Versay anlaşmasının iptal edilmesi düsturunu kabul etmemelerinden kaynaklandığını" ilan etti.[79]

Komintern heyetinin bu kararı kabul etmesi, Moskova'da hemen tepkilere yol açtı. Lenin metni alınca 11 Nisan 1922 tarihli *Pravda'da, Çok Ağır Bedel Ödedik* başlıklı bir yazı yayımladı. SD'lerin yargılanmasına her üç Enternasyonal'İn temsilcilerini de kabul etme ve İdam cezası vermeme taahhütleri kabul edilemezdi; üstelik, karşı taraftan hiçbir taviz elde edilememişti. Gelgeldim varılan sonuç, birleşik cephe taktiklerinin başarısız olduğu değil, sadece "burjuvazinin, diplomatlarının şahsında. Komünist Enternasyonal'İn temsilcilerinden daha zeki olduğunu bir kez daha kanıtladığındı. Lenİn sözlerini, proletaryayı "kapitalist saldırının baskısına" karşı desteklemek için "birleşik cephe taktiğini benimsedik ve bu taktiği sonuna kadar sürdüreceğiz" diyerek bağlıyordu.[8]" On gün sonra, *Pravda* hâlâ, bütün ülkelerde "işçiler, komünistler, anarşistler, sosyal demokratlar, partisiz işçiler, bağımsızlar ve Hıristiyan demokratların oluşturacağı bir birliğin sermayeye karşı" birleşik gösteriler yapmasını talep ediyordu.[81] 1 Mayıs 1922'de, Rus Komünist Partisi tarafından çıka nlan olağan 1 Mayıs sloganları ilk kez olarak dünya devriminden hiç bahsetmiyordu. Ama Lenin, Radek'in verdiği tavizler karşısında bir şey elde edemediğine inanmakta haklıydı. Berlin toplantısından altı hafta sonra Fransa, İngiltere ve Belçika heyetleri İkinci ve İki Buçukuncu Enternasyonalleri Üçüncü olmadan tekrar birleştirmenin yolunu hazırlamak İçin bir konferans düzenleme konusunda anlaştılar. Berlin organizasyon komitesi 23 Mayıs 1922'de ilk kez bir araya geldiğinde Komintern delegeleri ayrıldıklarını ilan etti. Birleşik cephe taktikleri doğrultusundaki bu

79. *A.g.e.*, s. 83 5,88 9. 80. Lenin.*Soçineniya*, c. XXVII, s. 277 80.
8l./Vai'rfa,22Nisan 1922.

luhaf deney lerk edildi. Yılın ileriki dönemlerinde USPD'nin büyük çoğunluğu tekrar SPD'ye katıldı; ve 1923 ilkbaharında bu tekrar birleşmenin doğal bir tamamlayıcısı olarak, İki Buçukuncu Enternasyonal de İkinci'ye katıldı.

Birleşik cephe politikasının tek tek ülkelere uygulanışı, sadece politikanın kendi bünyesindeki zaaf ve tutarsızlıklara değil, aynı zamanda tek biçimli olma iddiasındaki bir politikanın birbirinden çok farklı ulusal durumlara uydurulmaya çalışılmasının getirdiği sıkıntılara da maruz kaldı. Üçüncü kongreden sonraki dönem, ulusal komünist partilerde genel bir kala karışıklığı ve belirsizliğin yaşandığı bir dönemdi ki bu da bizzat Komintern'in prestij ve ıiüfuzundaki gerilemenin göstergesiydi. Ama Komintern ulusal partilerin meselelerini ele alırken artık hep daha sabırlı ve hoşgörülü bir tavır takınıyor, IKKI da üçüncü kongreden sonra Önceki dönemin çıplak demir yumruğuyla çelişen kadife eldivenini takıyordu.

"Birleşik işçi cephesi" kararı, Komintern politikasındaki başka birçok şey gibi, doğrudan Almanya'nın koşullarından ve Almanya'daki örneklerden ilham almıştı. Birleşik cephe taktikleri ilk kez Kapp darbesi sırasında Saksonya'da Brandler tarafından başarıyla uygulanmış ve 1921 Ocağında yazılan açık mektupla genelleştirilmişli. Ama bu partideki Sol unsurlardan çok Sağ unsurlara hitap edecek bir politikaydı. Levi'nin ihracı vc Mart eylemi Sağ ile Sol arasındaki ayrışmayı billurlaştırmıştı. Komintern'in üçüncü kongresi, Levi'nin İhracını onaylayarak fiilen Sağ lehine karar vermişti: Yeni lider Ernst Meyer Sparıakusbund'un eski bir üyesiydi ve Levi geleneğine mensuptu. KPD'de üçüncü kongrede şekillenmeye başlayan Sol muhalefetin liderleri, merkez komitesinin Berlin'i temsil eden üyesi, Rus asıllı Maslow ile onun yakın arkadaşı ve ihraç edilmeden önce Levi'yi en sert eleştirenlerden biri olan Ruth Fischer'di.[82] Komintern artık her şeyden önce yeni bir bölünmeyi önleme kaygısındaydı. 1921 Ağustosu'nda Jena'da toplanacak parti kongresi arifesinde, Lenin partiye bir meklup yazarak, "Maslow ile onun iki üç sempatizanı ve işbirlikçisinin Rus partisi tarafından "sindirilebilmeleri" ve Almanya'da bir maraza çıkarmalarının önlenmesi için Moskova'ya gönderilmelerini öneriyordu: KPD'nin Sağ ve Sol kanatlan arasındaki "barış anlaşması" her ne pahasına olursa olsun yapılmalı ve yeni bölünmelerden kaçınılmalıydı.[8J]

82. **Bkz. yukanda s.** 311.
83. **Lenin,** ***Soçineniya,*** C. **XXVI, s.** 490. **Rulh Fischer,** ***Stalin and German Communism***

Ama parti bu İpucunu değerlendirmeyi başaramayınca. Moskova meseleyi daha fazla kurcalamadı. Gelgeleİim 1921 Ağustosu'nda Jena'da yapılan parti kongresi Sağ'a doğru güçlü bir harekete tanık oldu. Parti kongresi, Komintem'in üçüncü kongresinin kararlarını onaylamakla kalmadı; eski yönetici sınıfın mülklerine el koyma, tazminat yükünün zenginlere yıkılması ve üretimin fabrika konseyleri tarafından kontrolü gibi ülke içi sorunlar konusunda SPD'ninkİlerden pek de ayırt edilemeyen taleplerde bulunan bir manifesto da yayımladı. Bütün bunlar devrimci değil radikal bir program oluşturuyordu. Kongre, bir "birleşik İşçi cephesi" politikasını açık açık savunarak, Komintem'in üçüncü kongresinde belirlenen hat üzerinde daha da ileri bir noktaya vardı.[84] Bu Sağ için, özellikle de Brand ler için bir zafer demekti; Ruth Fischer'İn, küçük bir Sol azınlık adına, Sağ'ı Mart eyleminin başarısızlığından sorumlu lutması ve "saldın" politikasına dönüş talep etmesi boşaydı.[85] Dolayısıyla, IKKI 1921 Aralığı'nda birleşik cephe politikasını ilan ettiğinde, sadece KPD'nin Almanya için almış olduğu bir kararı genelleştirmiş oluyordu; aynı kararda Almanya için bir "birleşik işçi hükümeti" politikası da onaylanıyordu (ama başka ülkeler için bu politikadan bahsedilmemişti).*[6]

Bu kararların sonuçları yavaş yavaş ortaya çıktı. Yerel yönelimlerde, hatta başta Saksonya olmak üzere bazı Alman eyaletlerinde, SPD ve US PD'den geriye kalan grupla İşbirliği yapmak, hatta koalisyon hükümetleri oluşturmak mümkün olabilirdi; ama Reİch'ın ulusal politikasında bu ciddi bir olasılık değildi. Gelgeleİim bu meselenin ardında daha geniş bir sorun, **KPD**'nin Reich'ın kendisiyle ve şu anda normalde onu yönelen burjuva hükümetleriyle ilişkisi sorunu yatıyordu. Jena kongresinden sonra. ***Rote Fahne*** "işçiler cumhuriyeti gericiliğe karşı savunma işini üstlenme hakkına ve görevine sahiptir" (bu, Kapp darbesinde takınılan tavrın belirgin bir biçimde tersine çevrilmesi demek oluyordu) ve Wirth hükümeti

(Harvard. 1948). s. 182'ye göre. Mas!ow ve arkadaşları, 1921 Martında yapılan onuncu pani kongresinde kınanmış olan Rus "işçi muhalefeti "nin üyeleriyle Berlin'de temaslar kurmuşlar (Bkz. c. 1, s. 187 8); eğer bu biliniyorduy.sa, Moskova'nın onları neden baş belaları olarak gördüğü anlaşılır.

84. *Berühr über die Verhandlungen des 2. Parteitags der Kommunistischen Partei Deutschlands (1922)*, s. 409 15. Bu kongreden sonra, KPD'nin ismine 1920 Aralığı'nda eklenmiş olan (bkz. yukarıda s. 211) "Vereinigte" sözcüğü alıldı; kısa bir süre sonra da Jena kongresi ikinci değil yedinci kongre sayıldı.

85. *Bericht über die Verhandlungen des 2. Parteitags der Kommunistischen Partei Deutschlands* (1922), s. 265.

86. *Kommunisliçeskii Inlernatsional v Dokumentak* (1933). s. 305.

"ülkeyi İşçilerle birlikle mi, yoksa onlara karşı mı yönetmek istediğine" karar vermelidir, diyordu.[87] En sonunda varılan, İşçilerin ve onlar adına konuşan KPD'nin bir burjuva Alman Hükümeu'ne kayıtsız şartsız düşman olmadığı sonucu, eski doktrine getirilen irkiltici bir yenilikti.

Gelgelelim, tam sonuçlar ancak ertesi bahar Rapallo anlaşmasının imzalanmasıyla ortaya çıktı. Sovyet Rusya'yla İttifak uzun zamandır partinin bütün kesimleri tarafından sorgusuz sualsiz kabul edilen, muhalefet etmenin akla gelmeyecek bir şey olduğu bir slogan olmasına rağmen, anlaşma KPD'yi açıkça şaşırttı. Yaşanan sıkıntı, KPD'nin konu hakkında uzun süre sessiz kalmasından ve yaptığı birkaç beyanın da renk vermemesinden anlaşılıyordu. İmzalanmasından iki gün sonra Rapallo anlaşmasını Cenova'da Fransızlarla İngilizlerin faka bastırılması olarak selamlayan ***Rote Fahne,*** altı hafta başka bir yorumda bulunmadı. Anlaşmanın onaylanmak üzere Reichstag'a sunulduğu 29 Mayıs 1922'de, KPD sözcüsü Frölich şu gözlemleri yaparak anlaşmayı isteksizce onayladı: "Bu anlaşmanın gerçek içeriği, uzun bir zamandır zaten varolan olguların kayda geçirilmesinden ibarettir" ve "bu Rapallo anlaşması şu ana kadar sadece güzel laflar içeriyormuş gibi görünüyor."*[8] Ertesi gün ***Rote Fahne*** anlaşmayı "Alman burjuvazisinin 1918'den beri yaptığı ilk bağımsız dış politika eylemi" olarak övecek kadar İleri gitti. Gelgelelim, gerçek mesele buradan pek de anlaşılmıyordu. Ulusal komünist partilerin her koşulda Moskova'dan kayıtsız şartsız destek beklemeyecekleri ve yerel partinin kısa vadeli çıkarlarının bazen, bir bütün olarak hareketin, Sovyet iktidarının savunması ve güçlendirilmesiyle bağlantılı uzun vadeli çıkarlarına feda edilmesi gerektiği fikri, özellikle Ortadoğu'da zaten aşina olunan bir fikirdi. Ama Sovyet politikasına Rapallo anlaşması tarafından bilinçli ya da bilinçsiz olarak aşılanan Avrupa'da güç dengesi ilkesi, dünyadaki en ileri komünist partiler arasında, benimsenecek tavır ve politikaların, bulundukları ülkelerin hükümetlerinin Sovyet Hükümetİ'yle ilişkilerinin düşmanca mı, yoksa dostça mı olduğuna göre değişeceği ve zaman zaman bu ilişkilerdeki değişikliklere göre değiştirileceği anlamına geliyordu. Bu sonuçlara tam anlamıyla ulaşılması uzun zaman aldı, en azından bu işi yapanlar 1922 baharında Rapallo anlaşmasını imzalayanlar değildi kesinlikle.[89]

Kl. Die Rote Fahne, **31 Ağuslos 1921.**
88. *Verhandlungen des Reichstags,* c. CCCLV (1922), s. 7738.
89. Ruih Fischer, *Stalin and German Communism* (Harvard, 1948), s. 193'e göre. KAPD

Bu arada 1922 yazı boyunca KPD içindeki başlıca ihtilaf konusu Rapallo anlaşması değil, "Raihenau kampanyası" olarak bilinen kampanyaydı. 1921 Ağustosunda Erzberger'in öldürmesinin ardından, 24 Haziran 1922'de de Rathenau'nun milliyetçi bir örgütün üyeleri tarafından öldürülmesi, cumhuriyeti gericilere karşı koruma bayrağı altında diğer Sol partilerle birleşik cephe oluşturma taktiklerini uygulamak için uygun bir vesile yaratmış gibi görünüyordu. Ama SPD'nin ortak eylemlere pek hevesi yoktu; birkaç etkisiz sokak gösterisinden sonra kampanya fiyaskoyla sonuçlandı, geriye de sadece KPD'nin Sağ ve Sol kanatlan arasında karşılıklı suçlamalardan oluşan bir miras bıraktı ve lKKl'nın partiyi "bir birleşik cephenin asla, asla, asla bizim ajİtasyonumuzun bağımsızlığının önüne geçmemesi gerektiğini" anlayamadığı için azarlamasına neden oldu bu sözler, bu taktik tarzının muğlaklığının bir başka lezahüründen ibaretti,'[111] Aynı sıralarda KPD'nin SPD ve sendikalarla imzalayarak, sendikaların işverenlere karşı taleplerine destek venne taahhüdünde bulunduğu anlaşma, partinin Sağ kanadı tarafından kitlelere ulaşmanın ve kitle desteği kazanmanın bir yolu olarak göklere çıkarılırken. Sol kanadı tarafından devrimci yoldan biraz daha sapma olarak yeriliyordu. Kişisel husumetlerle sertliği artan bu anlaşmazlıklar, Komintern'in yıl sonunda Moskova'da yapılan dördüncü kongresine de taşındı.[91]

Fransız partisindeki durum daha karmaşık, bağımsızlık derecesi de daha fazlaydı. Ama Komintern'in sabrı ne kadar şiddetli bir biçimde denenirse denensin, bölünmeden kaçınmaya yönelik yeni politika Moskova'da inaiçı bir kararlılıkla takip ediliyordu. Fransız partisinin kusurları üçüncü kongrenin kendisinde pek dikkat çekmedi, ama lKKl'nın kongreden sonra Fransız partisinin yürütme komitesine yazdığı uzun bir mektuba konu oldu. Mektupta, partinin parlamentodaki çalışmalarının zayıflığı, sendikalara sızmayı başaramaması, parti basınının gösterdiği disiplinsizlik ve merkezi örgütünün zaafları yaylım ateşine tutuluyordu; en önemlisi de IKKI İle komite arasında "daha düzenli ve daha kısa aralıklar

'bu polilikaya (yani Rapallo'ya! Rusya'nın Alman karşı devrimine boyun eğmesi diye açıkça saldırdı ve komünist partisi üyelerinden de olumlu bir tepki aldı." O sıralarda böyle bir lepkı verildiğine dair pek, hatta hiç kanıl yoklun partinin Sol kanadı Rapallo politikasına yönelik aleni bir eleştiri gelirmemi^lıı.

10. lKKl'nın mektubu Zinovyev tarafından dördüncü kongrede alıntılanmış!» *(Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Intel nationale* (Hamburg. 1423), s. 98 9|; mektubun doğru tarihi muhtemelen 18 Temmuz (Haziran değil) 1922'dir.

91. Bkz. aşağıda s. 419 21.

la" iletişim kurulmasının "kesinlikle zorunlu" olduğu ilan ediliyordu.[1']? Bu azar hoş karşılanmadı. Bu saldırıların ilhamının, Fransız partisinin yürütme komitesine mensup olmakla birlikte, 1920 sonlarından beri IK Kl'nın Fransız üyesi sıfatıyla Moskova'da kalan ve kolayca merkezde benimsenen görüşlerin safına geçmiş olduğu düşünülen Souvarine'den geldiğine inanılıyordu: Souvarine'in Rus asıllı olması da bu eleştiriyi kes kınleştİriyordu.[93] 1921 Aralığı'nın sonlarında Marsilya'da toplanan Fransız partisi kongresi arifesinde, IKKI'dan, ama bu sefer Troçki'nin iğneli kaleminden yeni bir azar ve talimat mektubu geldi. Mektup Komintem'in, "Fransız şubesi"ne selamlarını iletiyor, ama yine "Fransız partisinin her zaman Enternasyonal'İn hayatının bayağı dışında durduğu"ndan şikâyet ediyor ve parti basınının feci disiplin İhlallerine gösterilen kayıtsızlığı protesto ediyordu.[94] Bu, partide Moskova'nın müdahalesinden gocunan genel çoğunluğu yumuşatmadı. Marsilya kongresi soyut doktrin meselelerini tartıştığı sürece sessiz sakin devam etti. Ama ış yürütme komitesinin seçimine geldiğinde heyecan dozu arttı ve pek sevilmeyen Souvarine komiteye giremedi. Bu da haklı olarak IKKI'ya ve yaptığı çalışmalara karşı bir gösteri olarak yorumlandı. Komitenin Komintem'e sadık ve tekrar seçilmiş olan dört üyesi bu tutumu protesto etmek için istifa etti ve kongre gürültü patırtı içinde sona erdi.[95] Kongrenin sona ermesinin ardından, yürütme komitesi partileri birleşik cephe politikasını benimsemeye davet eden IKKI kararını aldığında da durumda iyileşme olmadı. O sıralarda komünistlerin en büyük Sol partiyi oluşturdukları Fransa'da bir birleşik cephe oluşturma çağrısının, başka yerlerde ne kadar işe yararsa yarasın, hiçbir anlamı yoklu. Bir birleşik işçi hükumelinden dem vuran her türlü İma, Fransız Solunu her zaman derinden ineilmiş olan

92. ***Zur Lage in der Kommunistischen Partei Frankreichs*** **(Hamburg, 1922). s 7 13. Bu belgeler derlemesi IKKI tarafından 1922 Haziram'ndaki oturumunun ardından yayımlandı: belgelerin çoğu *Kommunisliçeskii tnlernatsionafde* ve Fransız partisinin yayın organı *Bulletin Communiste'ôe* çıkmıştı, ama kitapçığın sadece Almanca basımına ulaşabildik.**

93 8 Aralık 1921'de IKKI. Fransız merkez komitesine, ulusal partilerle yaptığı yazışmalarla süz konusu ülkenin bir vatandaşının ilgilenmesine izin vermeme kararı aldığını ve Fransızlaıla yazışma işlerinin İsviçreli Humhert Droz'a verildiğini açıklayarak komitenin meseleyi "şahsi mülahazalardan bağımsız olarak" ele almasını rica ermiştir *la* **«.f. s. 13 15); ama bağımsız parti gazetesi *Journal du Pcttple'de* IKKI'nın beyanları "Souvarine'in İcrmanlan" olarak anılmaya devam etmişlir.**

94.Ag.e..i. **19 23.**

95. Kongrenin *Humanité* gazetesinin 26 31 Aralık 1921 tarihleri arasındaki nüshalarında yayımlanan haberlere dayalı tam bir anlatımı şurada bulunabilir: G. Waller. *Histoire du Fant Communiste Français* (1948). s. 65 75.

geçmişteki skandali, hırsları yüzünden koalisyon hükümetlerinde bakanlık mevkilerine oturmuş olan sosyalistleri hatırlatıyordu. Bu yüzden Frossard'ın liderliğindeki yeni yürütme komitesi, daha bir yıl önce Tours'da yenilgiye uğratılıp ihraç edilmiş kişilerle işbirliği yapma fikrinden hazzetmeyip yeni taktiklerin Fransa'ya uygulanamayacağı görüşünü ifade ettiği zaman tabanından destek görüyordu. Alelacele parti delegelerinin katılacağı özel bir konferans çağnsı yapıldı ve 22 Ocak 1922'de toplanan konferans komitenin tavrını ciddi bir çoğunlukla onayladı.[96]

lKKl'nın genişletilmiş plenumu 1922 Şubatı'nda Moskova'da toplandığında durum gergindi. Fransız partisinden dört delege (ama aralarında Frossard yoktu) toplantıya katıldı ve birleşik cepheye karşı oy kullandılar. Troçki sert bir konuşma yaparak, üçüncü kongrede Komintem'e getirilen o eski suçlamanın, "ban burjuvazisiyle iş yapabilmek için" dünya devrimini frenleme suçlamasının "birleşik cepheyle bağlantılı olarak yine ısıtılmakta olduğundan" şikâyet etti.[9'] Ama her iki taraf da meseleyi açık bir kopuş noktasına kadar taşımaya hazır değildi. Oylamada azınlıkta kalan Fransızlar (onların itirazlarını sadece İtalyanlarla[98] İspanyollar paylaşmıştır), çoğunluğun İradesini kabul edeceklerini beyan ettiler; IKKI da misilleme ya da yaptırım baskısı uygulamadı. 4 Mart 1922'de lKKl'nın yayımladığı, nazik bir dille kaleme alınmış karar metni bir kez daha, "partinin bazı gruplarındaki geçmişin kalıntıları" muamelesi yapılan başlıca allı kusuru ihtiyatlı bir biçimde sıralıyordu. Fransız heyetinin, üyeleri arasında vc parti basınında disiplini sağlama ve Marsilya kongresinden sonra yürütme komitesinden istifa eden dört kişiyi görevlerine iade cime niyetini beyan ettiğine dikkat çekilirken, Souvarine'le ilgili hiçbir şey söylenmiyordu." Parti basınına bir örnek oluşturması için, itaatsiz *Jour*

*>6. ü. Waller, *Histoire du Parıî Communiste Français* (1948), s. 82 3.

97. L. Troçki, *Die Fragen der Arbeiterbewegung in Frankreich und die Kommunistische internationale* (Hamburg, 1922), s. 8. Lozovski de aynı yerde "Rusların... Sovye(devleliıi kurtarmak için refont)İsılerle anlaşmak isledikleri" şeklindeki bir Fransız suçlamasına karşı mücadele etmiştir (D/e *Taktik der Kommunistischen Internationale gegen die Offensive des Kapitals* (Hamburg, 1922), s. 85): Troçki'nin konuşmasının bu kısaltılmış loplanlı lula nağındaki versiyonu (s. 78 83), yukarıda alıntılanan bölümü içermez.

98. Fransızlardan cesaret alan İialyan Komünisı Fanisi de 1922 Martı'ndakı kongresinde birleşik cephe politikasını reddetti Bunun pratik sonucu, Mussolini'nin darbe yaptığı âna kadar, İtalyan Komün ısı Partisinin, tıpkı Kapp darbesi patlak verdiği zaman KPD'nin yaptığı gibi. diğer Sol ya da burjuva partiler ile Faşistler arasında hiçbir ayrını yapmamayı sürdürmesi oldu.

99. Troçki'nin özeti ve ıKKı kararlan *Die Taktık der Kommunistischen Internationale gegen die Offensive des Kapitals* (Hamburg. 1922), s. 136 41'de bulunabilir; karar ve Fran

nal du Peuple'ün yayın yönetmeni olan Henri Fabre partiden İhı aç edildi.[100] Ama, bir tek bu yaptırım dışında, Moskova'da alınan kararlar Fransa'da etkisiz kaldı. Sözü geçen parti basını karakteri ve görüşleri açısından her zamanki gibi eklektik kaldı; birleşik cephe politikasına da parti içinde, bir sonraki Komintern kongresince onaylanana kadar bağlayıcı sayılamayacağı gibi ilginç bir gerekçeyle hâlâ şiddetle saldırılıyordu. 1922 Mayısı'nda IKKI'dan Paris'e bir başka aforoz haberi geldi[101] ve Haziran ayında Moskova'da genişletilmiş plenumun bir başka oturumu yapıldı. Bu sefer katılımcılar arasında Frossard'm kendisi de vardı. Troçki'nin giriş kabilinden eleştirisi, aradan geçen zaman ve baş suçlunun şahsen hazırda bulunması yüzünden daha şiddetli oldu. Ama bu sadece durumdaki komedi unsurunu güçlendirme işlevini gördü ve Şubat kararındaki azarlamaları, vaatleri ve karşılıklı Övgüleri tekrarlamaktan öte pek bir şey yapılmamış oldu.[11ß] Moskova'daki tartışmalardan çıkan tek yenilik, Ekİm'de, ertesi ay yapılacak Komintern kongresinden önce Fransız partisinin bir kongre yapmasına karar verilmesi oldu.

Fransız Komünist Partisi'nin 1922 Ekimi'nde Paris'te yapılan kongresi, Komintem'in ulusal partilerle ilgilenme tekniğinin ve o dönemde takip edilen uzlaşma ve taviz politikasının kusursuz bir Örneğini sunar. 13 Eylül'de, kongreye hazırlık kabilinden IKKI tarafından Fransız partisinin merkez komitesine bir azar ve nasihat mektubu gönderildi.[103] Komintern'İn iki delegesi, Humbert Droz ve ManuİlskÍ, savaş halindeki hiziplerle görüşmek için Paris'e kongre tarihinden epey önce geldiler, ayrıca Enternasyonal'İn otoritesini pekiştirmek için Alman ve İngiliz komünist partilerinden delegelerde kongreye katıldı. Moskova'nın İki temsilcisi özellikle de becerikli Manuilski, Sağ ve Sol hizipleri uzlaştırmaya yönelik bir sürü proje geliştirmişlerdi ve açıkça. Sol'un zafer kazanmasını sağlamaktan çok bir anlaşma sağlamakla ilgileniyorlardı. Diğer bütün öneriler ba

sızlarm beyanı ise *Zur Lage in der Kommunistischen Partei Frankreichs* (Hamburg. 1922), s. 20 32'dedir. IKKI karan ilepani beyanı arasında, üzerinde uzlaşmaya van İmamı 5 bir fark vardı: İlkinde söz konusu dört kişinin parti liderliğindeki görevlerine iadesinden bahsedilirken; ikincisinde sadece bir sonraki parti kongresine onların görevlerine iade edilmesinin önerileceği sözü veriliyordu.

100. *A.g.e.*, s. 32 5. 101. *A.g.e.*, s. 35 43.

102. *Kommunisliçeskii International v Dokumentak* (1933), s. 284 9. IKKI'nın bu oturumunun herhangi resmi bir kaydı varmış gibi görünmüyor, Troçki'nin 8 ve 10 Haziran 1922'de yaptığı konuşmalar, *Kommunisliçeskii Inıernatsional,* No. 21 (19 Temmuz 1922), col, 5405 56'da bulunabilir.

103. *Kommunisliçeskii International,* No. 23 (4 Kasım 1922), col, 6223 46.

şansız olduktan sonra, kongre sırasında yapılan son Öneri, bütün parti organlannda Sağ ve Sol'un eşil temsilci bulundurması ve ihtilaf halinde bir IKKI temsilcisinin de başkan sıfatıyla bir oy kullanmasıydı. Sol tarafından beklenebileceği gibi kabul edilen bu öneriyi reddeden Sağ kanat, parti organlannın bileşimini kongrede yapılacak basit bir oylamaya bırakma önerisini benimsiyordu. Böylece mesele, Fransız partisinin özerkliği ile parti içi sorunlarda lKKl'nın hakemliğini kabul etme arasındaki bir mesele haline geldi. Sağ, nihai oylamayı az farkla kazandı. Gelgelelim, şimdi bile lKKl'nın ne pahasına olursa olsun uzlaşma talimatları geçerliydi. Sol, Manuiİski'den karara boyun eğip çoğunluk kendilerine hangi makamlan verirse versin kabul etme emri aldı. Ama bu emir, Sağ'ın tıynetini yanlış anlamanın ürünüydü. Kongreyi ustalıkla yönlendirip zafer kazanmış olan Frossard bu konumdan sonuna kadar yararlanmak niyetindeydi. Bütün parti organlarındaki bütün makamlar Sağ'm adayları tarafından dolduruldu. Bu kongrenin sonunda Sol, partinin sıradan üyeleri olma dışında her şeyden dışlanmış durumda buldu kendini. 1922 Kasımı'nda Komintern'in dördüncü kongresi toplandığında, onunla Fransız partisi arasında bir kopma yaşanması kaçınılmaz görünüyordu. Ama tehdit lKKl'nın değil, partinin kendisinin salı çoğunluğunun uzlaşmazlığından gelmişti:[104] mesele de Komintem'in ulusa! partinin onaylamadığı kadar gevşek bir lavır takınma arzusuydu.

İngiltere'de durum birleşik cephe taktikleri için özellikle elverişlİymİş gibi görünüyordu. Avrupa'da başka hiçbir yerde Marksizm işçi hareketine nüfuz etmekle bu kadar bariz bir biçimde başarısız olmamıştı ve Sovyet Rusya'ya yönelik sempati başka hiçbir yerde buradaki kadar yoğun değildi — bu sempati, sadece rejim düşmanlarına yardım aleyhinde ülke çapında örgütlenen protesto hareketinde değil, aynı zamanda İngiliz sen dikalannın Rus sendikaları ve Profintem'le anlaşma yönünde sürekli baskı yapmalannda da ifadesini buluyordu. Bu da ufak bir komünist partisi ile somut meselelerde verdikleri destek parti doktrinini ya da disiplinini benimseme yönünde herhangi bir eğilimin varlığını ima etmeyen dev bir sempatizanlar ordusunun yan yana varolması sonucunu doğurmuştu. CPGB, panili olmayan sempatizanlarla işbirliği yaparak, İngiliz siyaseti üzerinde önemsiz üye sayısıyla hiç oranlılı olmayan bir nüfuz uygulaya

104. Paris kongresinin G. Waller. *Histoire du Paru Communiste Français* (1948), s. IOl 11'deki anlatımı, Manuïlski'nin esasen akıcı Fransızca konuşabilen az sayıda Bolşevik'ten biri olması olmasından gelen önemine ve duruşuna fazla değer verir: diğer açılardan, mükemmel bir kaynaktır.

biliyor gibiydi. Ne yazık ki partinin doğumunda başka maksatlar ağır basmıştı. İşçi Partisi ne katılma talebinin reddedilmesi, İşçi Partisi liderlerine karşı derin bir burukluk yaratmıştı. 1921 Martı'nda pasifi s t sicili yüzünden 1918den beri Avam KamarasYna girememiş olan Ramsay MacDonald, Woolwich'de yapılan bir ara seçimde aday olunca, MacDo nald'ın İngiliz Kaulsky'sı ya da İngiliz Scheidemann'ı olduğu fikriyle dolu olan CPGB ona saldırması için seçim bölgesine en iyi hatiplerini gönderdi. Komünist aday yoktu. Ama CPGB daha sonraları, yaptığı kampanyanın MacDonald'ın Muhafazakâr rakibinin az farkla kazanmasını sağlayarak ona bir koltuğa mal olduğunu iddia etmekte haklıydı. 1921 Ağus tosu'nda Caerphiliy'de yapılan bir başka ara seçimde C'PGS ilk kez olarak kendisi de bir aday belirledi; soz konusu aday seçimde en az oyu almasına rağmen, komünist konuşmacıların İşçi Partili liderlere düpedüz küfretmeleri husumetin daha da yoğunlaşmasına neden oldu. Bu nedenle, 1921 yazında Komintern'in üçıincü kongresinde yeni uzlaşma çizgisi belirlendiğinde[1"'] ve söz konusu çizgi Aralık ayında da lKKl'nın birleşik cephe kararıyla iyice netleştiğinde, kat edilmesi gereken çok mesafe, geri alınması gereken çok söz vardı. Komintern'in resmi dergisinin 1921 sonbaharında çıkan peş peşe iki sayısında, Kominlern'de çalışan Rus Amerikaiı komünist Michael Borodin'İn[106] kaleminden. CPGB'yi kitleler üzerinde ya da sendikalarda hiçbir nüfuz kazanamadığı için eleştiren yazılar yayımlandı.[107] 1922 yılı boyunca CPGB, bir gönül alma çabasına girerek. İşçi Partisi'nin de aday çıkardığı, hatta komünistlerin önde gittiği seçim bölgelerindeki bütün komünist adayları geri çekti.[m] Ama bu hamlenin pek bir etkisi olmadı; İşçi Partisi 1922 yazında Edinburgh'da yapılan yıllık kongresinde komünistlerin yakınlaşma önerisini bir kez daha büyük bir çoğunlukla reddelti. Bu arada, 1922 Martı'nda komünist partisinin durumu hakkında rapor hazırlaması için uç kişiden sendikacı Pol lıtt, Hindistan doğumlu genç bir partili entelektüel olan Palme Dutt ve

105. 1921 Ağusıosu'nda, Güney Caller Madenciler Federasyonu**'nun** yapılan oylamada çoğunlukla **Koni** ini **eme** katılma karan aldığını duymuş olan **Lenin,** Belle bir meklup yazarak Güney Galler'de haftalık bir IŞÇI dergisi yayımlanmasını öneriyordu; ama bu derginin "başlangıçta/ **j;ıa *devi imci*** olmaması" uyarısında bulunarak, yazı işlerindeki uç kişiden birinin komünist olmamasını lavsiye ediyordu. (Lenin, ***Soçineniya,*** c. XXVI. s. **4SI),**

106. Bkz. yukarıda s. **163.**

107. ***Kommunisttçeskii Internatsional.*** No. **18(8** Ekim **1922).** col. **4661 92; No. 19(21** Aralık **1921),** col. **4943 66.**

108. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** (Hamburg. **1923),** s. ***\1\.CPGB Communist Policy in Great Britain*** **(10281.S. 115.**

parti sekreterinin kardeşi Harry Inkpin oluşan bir komisyon atandı ve yeniden örgütlenme çalışmaları konusunda tavsiyelerde bulunması için Moskova'dan Borodin gönderildi.[109] Buradaki sorun, Almanya'da olduğu gibi, kendi içinde bölünmüş bir parti ya da Fransa'da olduğu gibi, IKKI' nın lalep ettiği politikaya muhalefet konusunda neredeyse bütünüyle birleşmiş bir parti değildi. Sorun partinin ciddi ihtilaflarla bölünmemiş olmasına ve Moskova'dan gelen direktiflere boyun eğmesine rağmen, ait olduğu ülkenin siyasi hayalında ciddi bir etkisi olmamasıydı. Borodin'in vesayetinde komisyon tarafından hazırlanan yeniden örgütlenme planı, partinin gevşek "federal" yapısını ortadan kaldırıp artık ortodoks komünizmin şartı olarak görülmeye başlayan merkezileşme ve katı disiplin ilkeleri temelinde yeniden örgütlenmesini öneriyordu. 1922 Ağustosunun sonlarında Borodin Glasgow'da tutuklandı, ülkeye yasadışı yollardan girdiği için al» ay hapis cezasına çarptırıldı ve sınırdışı edildi.[11]" Plan 1°22 Ekiminde Batlersea'de yapılan parti kongresinde, üzerinde başka tartışma yapılmadan ve ihtilaf yaşanmadan kabul edildi.'[11] Ama İngiltere'de komünizm ve Sovyet Rusya lehine çalışan güçler, CPGB'den çok özellikle komünist sayılamayacak ya da kendilerine o adı vermeyen Örgütlerde NUVVM, sendikalardaki Ulusal Azınlık Harekeli, halıa MRP" gibi yarı hayirsever örgütlerinde bulunuyordu, ingiltere'de birleşik cephe laktikleri uygulanabilirse, ancak bu örgütler üzerinden uygulanabilirdi.

Birleşik cephe taktiklerinin benimsenmesi, Komınienı'in bütün dünya üzerindeki komünist partiler için birömek politikalar ve aynı eylem çizgileri belirleyen bir örgüt olduğu anlayışının bünyesinde barındırdığı güçlüğü açığa çıkartmıştır. Birleşik cephenin sonuçlarından biri, yeraltı faaliyetleri karşısında yasal faaliyetlere verilen önemin artması oldu: Partiler açıkça ortaya çıkıp sınırlı hedeflere yönelik ıııifaklar kurmak için diğer partilere kur yapacak, bu arada kendilerinin daha kapsamlı amaçlan olduğunu da beyan edeceklerdi. Ama bu tür bir politikanın, komünist partilerin hukuken yasaklandığı ve ancak komplocu örgütler olarak varolabildiği ülkelerde uygulanabilmesi mümkün değildi; birleşik cephe taktiklerinin resmen savunulduğu yedi yıl boyunca, bu ülkelerin sayısı da sürekli arttı. Praıikte birleşik cephe politikasını uygulama yönünde ciddi gi

109. W. Gallacher. *The Hotline of the Thunder* (1947). s. 38 9.1 T. Murphy, *New Horı* :(Utf(l941),s. 183 4.

110. *The Times.* 30 Ağuslos 1922.

II 1. T Bell, *The British Communist Ptırn {*1937), s. 83 4.

112 Bkz. yukarıda s. 376 7.

rişimlerde bulunulan ülkeler Almanya, Çekoslovakya ve İngiltere'den İbaretti. ABD'de son derece anormal bir durum ortaya çıkmıştı. 1921 Mayısı'nda birbirine rakip komünist partiler skandali en nihayel sona erdi ve Komintem'in desteğiyle tek bir Kuzey Amerika Komünist Partisi kuruldu. Ama kuruluş kongresi gizli yapıldı ve partinin bütün faaliyetleri "bütünüyle yeraltından" sürdürüldü.[113] Gelgeleİim birleşik cephe kararı ilan edilince, yeni bir yasal Amerika İşçiler Partisi kurmak şart oldu; bu partinin üyeleri Komünist Partisi'nin üyeleriydi; bu parti başlangıçta yasadışı partinin faaliyetlerini tamamlarken, sonunda onu bütünüyle özümseyerek "İşçiler (Komünist) Partisi" adını aldı.[114] Ama ne yasal ne de yasadışı parti Amerikan siyasi hayatı üzerinde herhangi bir etki yaratabildi; Moskova'dan da ciddi ilgi görmüş gibi görünmüyorlar; dolayısıyla Amerikan partisinin uluslararası komünist hareket içindeki rolü anormal ve önemsiz kalmayı sürdürdü.

Zinovyev, iki yılı aşkın bir süre sonra geriye dönerek yaptığı tarihsel bir değerlendirmede, 1921 22 kışında birleşik cephe taktiklerini benimsenmesine neden olan güdüleri dikkate değer bir açıksözlülükle dile getiriyordu:

Birleşik cephe taktikleri aslında başlangıçla (yani 1921 22'de), ilk olarak işçi sınıfı içinde henüz çoğunluk olmadığımızın, ikincisi, sosyal demokrasinin halâ çok güçlü olduğunun, üçüncüsü, bizim savunma, düşmanlarımızın da saldırı konumunda olduğunun... dördüncüsü de tayin edici savaşların henüz acil gündem maddesi olmadığının bilincine varmamızın ifadesiydi. "Kitlelere!" sloganına ve birleşik cephe taktiklerine böyle geldik.[115]

Komintem'in devrimin geleceği konusunda benimsediği taktiklerin makul bir savunuşuydu bu. Komintem'deki geri çekilme, NEP'İ gerekçelendirmek için başvurulanlarla aynı savlara başvurularak gerekçelendirilebilirdi. Sovyetler'in "savaş komünizmi" politikaları nasıl feci sonuçlar doğurduysa, komünist partilerin katı ve tavizsiz bir biçimde dolaysız devrimci hedefler peşine düşmeleri üzerinde ısrar etme yöntemi de feci

113. Bir Amerikalı delegenin bu konudaki raporu şurada bulunabilir; *Die Tıklik der Kommunistischen Internationale Regen die Offensive des Kapitals* (Hamburg, 1922). s. 23.

114. Amerikan komünizminin tarihinin ilk dönemlerine ilişkin en tatminkâr kaynak J. Oneal ve O. A. Werner'in *American Communism* (New York, 1947) adlı kitaplarıymış gibi görünüyor; ama birbiriyle çelişen ve çoğunlukla epey taraflı verilerin içinden çıkabilmek için özet birçalışma yapılması gerekir.

115. *Protokoll: Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale* (tarihsiz), c. I, s. 77.

sonuçlar doğurmuştu. Kominiem'in birleşik cephe taktiklerini destekleyen sav, aslında NEP'i desteklemek için halihazırda başvurulan savdan bağımsızdı. Kongreye katılan İngiliz delegelerden birinin söylediği gibi. "Lenin'in konuşmasında bahsettiği NEP'in devreye sokulması olgusundan hiçbirimiz gelecekteki politikalara dair önemli sonuçlar çıkarmadık."[11]* Ama aynı insanlar tarafından aynı anda iki sav ileri sürülüyordu ve son tahlilde her İki geri çekilmenin nedeni de aynıydı: Avrupa devriminin gerçekleşmesİndeki gecikme. Böylece bu iki politika ve onlan destekleyen iki sav arasındaki teorik ayrımı pratikte korumak gittikçe güçleşti. Zinovyev bu eşitliği lKKl'nın 1922 Şubatı'nda yapılan genişletilmiş otu nımıındaki konuşmasında kurmuştu:

> Sovyel Rusya Kızıl Ordusu 192f)'de Varşova'yı almış olsaydı, bugün Komünist Entemasyonal'in laktikleri şimdikinden farklı olurdu. Ama bu olmadı. Bülün işçi harekeli için stratejik geri çekilmeyi, siyasi gen çekilme takip clıi. Rus proleter partisi köylülere ve kısmen üe burjuvaziye kapsamlı imtiyazlar tanımak zorunda kaldı. Bu proleter devriminin temposunu yavaşlattı, ama bunun tersi de doğrudur: Batı Avrupa ülkeleri proleterlerinin !9I9'dan 1921'c kadar yaşadıkları geri çekilme ilk proleter devletinin politikasını da etkiledi ve Rusya'daki tempoyu düşürdü. O yüzden bu iki yönlü bir süreçır."[7]

O tarihten sonra Komintern'in birleşik cephe taktiklerinden NEP'in muadili olarak bahsetmek moda oldu; bu iki politikanın sadece birinci-siyle doğrudan ilgili olan yabancı komünist partiler arasında da, Kominiem'in eylemlerinin kısmen ya da esasen Rus Sovyet cumhuriyetinin ihtiyaçları tarafından belirlendiği izlenimi bir kez daha onaylanmış oldu. Dünya devriminin zaferi çok yakın göründüğü sırada bu mesele ortaya çıkmamıştı. Ama bir kere geri çekilme başlayıp da tavizler ve manevralar şart olunca, Komintern'in amaç ve çıkarları ile Sovyel Rusya'nın amaç ve çıkarları arasında açık bir ayrım yapanlar ile böyle bir ayrıma sadece geçersiz değil, düşünülemeyecek bir şey olarak bakanlar arasındaki bitimsiz ve sonuçsuz bir tartışma da başladı.

116. J. T. Murphy. *Nov Horizons* (1941). s. 175

117. *Die Taktik der Kommunistischen Internationale gegen die Offensive des Ka/iuals* (Hamburg, 1922), s. 30.

BÖLÜM 31

AVRUPA'DA TAHKİM

Cenova konferansı ve Rapallo anlaşması, ikisi bir arada, Sovyet Rusya'ya ilk kez bir Avrupa devleti olarak sigorta altına alınmış bir statü tanıdı. Cenova davetinden sonra, batılı devletler onunla kavga edebilirler, ama artık onu görmezden gelemezlerdi. Rapallo'dan sonra ise bir başka Büyük Dev let'in kendisi de geçici bir gerileme dönemi içinde olan ve anlaşmaya kendisi de lecrit ve aşağılanmadan kaçmanın bir yolu gözüyle bakan bîr başka Devlel'jn eşit ortağıydı. Sovyet diplomasisine daha geniş manevra fırsatları girdi. O zamana kadar Sovyet Hükümeti, diplomatik yöntemlerle kapitalist hükümetlerin gönlünü almaya yönelik bir politika izlemek mi, yoksa bu hükümetleri devrimci propaganda yoluyla yıkıp devirmeye çalışmak mı gerektiği konusunda bir seçim yapabiliyordu esasen. 1922'de yeni olan, ilk politikanın sınırları içinde, Avrupa'yı aralarında paylaşmış olan iki kapitalist gruptan birine ya da öbürüne kur yapabilme yeteneğiydi Sovyet Hükümeti'nin son derece zayıfolduğu 1918 yılında boş yere uygulamaya çalıştığı bir seçenekti bu. 1922'nİn ikinci yarısı, ülke İçİ siyasetinde NEP'in ilk döneminin zirvesi oldu. 1921 kıtlığı atlatılmıştı, 1922 hasadı ise mükemmeldi; **NEP**'in getirdiği itici güç ekonominin her yerinde kendini hissettiriyordu. Bu koşullarda kapitalizmle varılan uzlaşmanın iç işlerde olduğu gibi dış işlerde de ifade bulması doğaldı. Yeni maceraların yaşanmadığı bir tahkim dönemiydi bu. Bu atmosfere katkıda bulunan bir başka etken de Lenin'in hastalığıydı; Lenin ilk kalp krizini Cenova konferansının sona erdiği sıralarda geçirdi ve dört ay boyunca bütün fiziksel yeteneklerini kaybetti. Durumun ciddiliğini çok az kişi biliyor, aktif hayatının neredeyse sona ermiş olduğundan çok az kişi şüpheleniyordu (daha elli İki yaşındaydı). Ama çok uzun bir süredir bütün Önemli politika meseleleri hakkında son sözü söylemiş olan bir kişinin sahneyi geçici görülen bir süre İçin terk etmiş olması, 1922 baharında belirginleşen değişmez ve güvenli yolu izleyip radikal kararlardan kaçınma eğilimi teşvik etti. Yılın geri kalanı, Sovyet Rusya'nın dış ilişkilerinde o zamana kadar hiç yaşamadığı kadar olaysız geçti.

Cenova konferansı sonucunda, Sovyetler'in batı devletleriyle ilişkileri bir şekilde tersine çevrilmiş oldu. Fransa ve Belçika'nın, artık ABD tarafından ilk kez açıktan açığa desteklenen engellemeleri, İngiliz Başbaka nı'nın uzlaşmacı niyetlerine galebe çalmış ve böylece Lloyd George'un kendi ülkesindeki konumu da zayıflamıştı. Fransa'da, Poincaré nin uzlaşmaz politikası yükselişteydi. İngiltere'de koalisyonun Sovyet aleyhtarı kanadı yine güç kazanmıştı. Sovyet tarafında ise, Rapallo anlaşması batılı devletlere karşı daha bağımsız bir tavır takınmayı mümkün kılıyordu. Batı'dan sermaye elde etmek hâlâ Sovyet Hükümeti'nin en önemli amaçlarından biriydi, İmtiyazlarla ilgi bütün kararları merkezileştirmek için STO'ya bağlı bir "temel İmtiyazlar komitesi" yaratılarak mekanizma sıkı laştırıldı.[1] 1922 ilkbaharında, biri Urallar'dakİ Alapaev asbest madenleri İçin, diğeri de Kuznetsk havzasındaki Kemerov kömür madenleri için olmak üzere Amerikan gruplarına iki imtiyaz tanındı; kereste imtiyazlarından yararlanabilmek İçin de Sovyet İngiliz ve Sovyet Hollanda karma şirketleri Rusanglole'ler ve Rusgollandle'ler oluşturuldu.[2] Ama belki de sermaye 1920 ve 1921'dekİ kadar acil ve mutlak bir İhtiyaç değildi artık ki bu da daha büyük bir pazarlık özgürlüğü sağlıyordu. Nitekim 1922 yazı bir belirsizlik dönemiydi. İngiltere'yle ***rapprochement*** süreci duraklamaya maruz kalmıştı; kaldığı yerden devam mı edecekti, yoksa bir gerileme mi yaşanacaktı? Bu sorunun cevabı kısmen Lloyd George'un İngiliz siyaseti içindeki konumuna bağlıydı. Eğer sarsılmış iktidar ve prestijini yeniden elde ederse, ***rapprochement*** politikası kaldığı yerden devam edebilirdi; İktidardan düşerse, İngiliz Sovyet ilişkilerinin bozulması hemen hemen kaçınılmaz olacaktı.[3]1922 yazında bu ilişkilerdeki en önemli dönüm noktası Lahey konferansıydı.

Lahey konferansı, Cenova'da sırf zevahiri kurtarmak ve zaman kazanmak için önerilmiş ve kabul edilmişti. Konferans 26 Haziran 1922'de toplandığında esaslı bir değişiklik olmamıştı ve bir anlaşmaya varma olasılığı delegelerin altı hafta önce birbirlerinden ayrıldığı zamankinden daha

\.*Sı>branie Uzakonenii, 1922.* No. 28, 320, ınadde; bir yıl sonra komite STO'dan Sov narkom'a aktarıldı *(a.g.e., !92i,* No, 20, 246. madde),

2. *Fyal' Let Vlasti Sovelov* (1922), s. 326; *Dvenadtsatyi S"ezd Ro.ısiiskoi Kommunist! çeskoy Parti (Bofşevikov)* (1923), s. 353.

3. Joffe, 19 Mayıs 1922'de VTsIK'ya Cenova konferansı hakkında rapor verirken, bu konferansın başarısız olması yüzünden Lloyd George iktidardan düşerse, ingiltere'nin Sovyet Rusya'ya karşı daha olumsuz bir lavır takınacağını ve daha zayıf Avrupa ülkelerini de peşine takacağını açıklıyordu (/// *Sessiya Vserossiiskogo Cenıal'nago Ispolnitei'ttogo Ko miteta IX Sozha, No.* 5 (19 Mayıs 1922), s. 14).

yüksek değildi. Lahey'deki heyetlerin başında ikincil siyasi isimler bulunduğu için durumun daha da kötüleşmiş olduğu söylenebilirdi. Çiçerin'in yerini, Krasin ve Krestinski'nin desteğiyle Litvinov almıştı; İngiliz heyetinin başında büyük sermaye çevreleriyle ve Muhafazakâr Parti'yle bağlantılı, Deniz Aşırı Ticaret Bakanı Lloyd Graeme vardı. Ruslar dışındaki heyetler kendi aralarında ayrı bir komisyon kurmaya ve ona bağlı, sırasıyla özel mülkiyet, borçlar ve krediler meseleleriyle İlgilenecek üç alt komisyon oluşturmaya karar verince, konferans bir sonuç elde etmeye yönelik her türlü ciddi çabayı bir yana bırakmış oldu. Litvinov Sovyet heyetinin Cenova'daki tavrından farklı iki hamle yaptı. Kamusallastinlan mülkler konusunda tazminat ilkesini kabul etmeye hazırdı, ama sadece kredilerin verilecek olması şartıyla; aynca bu kredilerin hükümetlerden değil, hükümetler tarafından garanti altına alınması şartıyla sanayicilerden veya bankacılardan alınabileceğini kabul etmeye hazırdı. Ama her iki önerideki şanlar, her iki durumda da sözde imtiyazı gerçek bir içerikten yoksun bırakıyor gibiydi, Fransa ve Belçika heyetlerinin kayıtsız şarlsız ya tazminat ödenmesini ya da mülklerin eski sahiplerine iade edilmesini talep etmeleri, İngiliz ve İtalyan heyetlerinin de Sovyetler'in cömert imtiyaz önerileriyle eğleşmeleriyle birlikte kamulaştırılmış mülkler sorunu bir kez daha sahnenin merkezini işgal etti. Litvinov konferansa, yabancı kapitalistlere imtiyaz tanınabilecek maddeleri içeren uzun bir liste sundu.[4] **23** Ekim **1920** tarihli ilk İmtiyazlar kararnamesindeki[5] liste ile bu liste karşılaştırıldığında, onaya anlamlı bakış açısı değişiklikleri çıkıyordu. İmtiyazlar artık sadece ya da esasen, o zamana kadar kullanılmayan doğal kaynaklann geliştirilmesi amacını gülmüyordu. Kerestecilik ve madencilik alanındaki imtiyazlara ek olarak, şeker, petrol ve elektrik sanayileri alanındaki mevcut fabrika ve lesislerinin çoğu için de imtiyaz tanınıyordu. Liste, eskiden yabancıların mülkiyetinde olan çok sayıda mülk de içeriyordu; bu, Urquhart projesiyle birlikle başlayan politikanın, yani imtiyaz önerilerini eski yabancı mülk sahipleri ve alacaklılara tazminat ödemenin bir yolu olarak kullanma politikasının devamıydı.[6]

4. ***Utıagskaya Konferentsiya : Poinyı Stenografa, eskit*** **0/çef (1922), s. 218 48: bu kitabın içinde basılan listeye söyle bir not eklenmiştir: "Bu belge, kuşkusuz, sadece tarihsel hır değere sahiptir."**

5. Bkz. yukarıda s. 265 6.

6. İmlıyazlar için ilan edilen koşullar arasındaki ilginç bir yenilik, ımlıyaz sahiplerinin imtiyaz konusu girişimlerde belli bir oranda Rus işçi ve görevli çalıştırmalarının talep edilmesiydi {*Gaagskaya Konfereıtts'tyiÂ Poltıvı Steııografiçeskii Otçet* (1922). s. 39); NEFle

Bîr kez daha perde arkasında Rus petrolü için savaş verildi. Burada İngiliz Hollanda grubunun kendisi için bir imtiyazı garanti altına alma çabası nihai ve kesin bir yenilgiye uğradı. Grup, Amerikan, Fransız ve Belçikalı petrolcülerin bütün mülklerin sahiplerine iadesi dışında hiçbir öneriyi kabul etmeme ve bu arada kendi kontrolleri altındaki bülün pazarlarda Sovyet petrolünü boykot etme kararına katıldı.[7] İngiliz heyetinin imtiyazlar politikası üzerindeki ısrarını en sonunda bırakıp konferansın nihai kararında, Fransızlarla Belçikalıların savunduğu tezi (mülklerin kayıtsız şartsız eski sahiplerine iadesi tezini) ve bununla bağlantılı olarak hükümetlere yapılan, kendi yurttaşlarının, bizzat kendilerinin sahibi oldukları dışında Sovyet Rusya'daki kamulaştırılmış mülkleri almalarını desteklememeleri tavsiyesini kabul eımelerİne yol açan şey bu yenilgi olabilirdi. Söz konusu kararda aynea. Sovyet Rusya'daki yabancı mülkleriyle ilgili olarak, ancak konferansta temsil edilmeyen hükümetlerle ortak kararlar alınması gerektiği de belirtiliyordu.[8] Karar metnini önerge olarak sunmuş olan Belçika delegesi, kararın ABD Hükümeti tarafından da onaylandığını belirtmeye yetkili olduğunu altını çizerek ekliyordu. Cenova konferansının son aşamalarında ihtiyatlı bir biçimde ortaya çıkmış olan gizli Amerikan parmağı, Lahey'de açıkça ortaya çıkarak imtiyazlar temelinde Sovyet Hükümeti'yle uzlaşma politikasını yenilgiye uğrattı. Litvinov'un son dakikada yeni Öneriler sunarak konferansı kurtarma çabası dikkate alınmadı. Konferans 20 Temmuz 1922'de, tam bir kopuş atmosferi içinde dağıldı. Litvinov başı eğik bir halde Moskova'ya döndü.[9]

Cenova ve Lahey konferanslarında Amerikalıların petrol endişesinin açığa çıkması, Sovyeıler'le ilgili meselelerle, hâlâ sessizce dc olsa, aktif bir biçimde ilgilenmeye başladıklarını gösteriyor gibiydi. I[Q]22 Temmuzu'nda, Amerikan Ticaret Bakam Hoover ekonomik imkânları araştırmak üzere Rusya'ya bir "teknik heyet" gönderme önerisinde bulundu; 1 Ağustos'ta Berlin'deki Amerikan Büyükelçisi Houghton projeyi orada Çiçerin

tıirlıkıc Sovyel Rusya işgücü fazlavına ve işsizlik sorununa sahip bir ülke haline gelmişti iBkz.c 2.s. 2°l 2).

7. Sovyet pelrolüıiü boykot etme anlaşması, petrol şirketlerinin 19 Eylül I92î'de Paris'le yaptıkları bir toplantıda yapılmıştır; anlaşmanın metni L. Fischer, *Oil Imperialism* (tarihsiz [192711, s. 94 5'tedir.

8. *Papers Re fating to the Hague Conference. June July 1922,Cmd* 1724 (19221. s. 18.

9. Litvinov'un son önerileri, *Gaagskaya Konferentsiya: Polnyi Stenografiçeskii Otçei* (19221, s 188 92'de bulunabilir; Sovyet heyetinin hayal kırıklığı, bu başarısızlığa bir dizi açıklama getirilmesine de yansımıştır (L. Fischer, *The Soviets in the World Affairs* (1930). c. I. s 3f.8 9>.

ve Krasin'le tartıştı, ikisi de öneriyi şahsen hararetle onaylıyorlardı.[10] Ama Moskova'da daha ihtiyatlı bir hava hüküm sürüyordu. Çiçerin'in 28 Ağustos 1922 tarihli resmi cevabı, "imtiyazlar, ticaret ya da başka ekonomik sorunlarla ilgili müzakerelerde bulunmak amacıyla" gelecek bütün Amerikalı iş adamları veya gruplarını kabul etmeye hazır olduklarını bildirmesine rağmen, "bir uzmanlar ya da araştırma komitesi"nin ancak karşılıklılık temelinde kabul edilebileceğini açıkça belirtiyordu bunun üzerine mesele gündemden düştü." 1922 yazında Amerikan Hükümeti Estonya, Letonya ve Litvanya'nın bağımsızlıklarını en nihayet tanıdı (batılı İtilaf Devletleri bu işi on sekiz ay önce yapmışlardı) ve Washington'daki eski Rus elçiliğini kapattı.[12] Ama bu adımların Sovyet Hükümetİ'yle bir şekilde uzlaşmanın peşrevi olduğu yönündeki yaygın beklentiler gerçekleşmedi. Sovyel Amerikan ilişkileri uzun, olaysız bir kayıtsızlık dönemine girdi.

Lahey'deki kopuş Sovyet Hükümeti'ni "konferanslar sisteminin şu an için başarısız olduğuna" ikna etmişti.[13] Lloyd George'un uzun süredir beklenen ve en sonunda 1922 Ekimi'ilde gerçekleşen düşüşü ve Poincaré'nin Fransa'daki yükselişini sürdürmesi, batılı devletlerin daha soğuk bir tavır takınmalarının semptomlarıydı ve yakın gelecekte Sovyet Rusya'yı etkileyebilecek herhangi önemli bir karar verilmesi olasılığını dışarıda bırakıyordu. Sovyet diplomasisinin ilgisi esasen, Lozan konferansı ve Joffe misyonunun önemli dönüm noktalarını oluşturduğu Ortadoğu'ya vc Uzakdoğu'ya kaydı.[14] Lahey'deki kopuştan sonra Sovyet politikasının içine düştüğü belirsizlikler, Urquhart imtiyazının ele alınmasına da yansıdı. Urquhart Cenova'da da Lahey'de de bulunmuştu ve üzerinde anlaşılacak bir düzenleme yapılamamasının, Sovyet Hükümeti'ni iyi reklam edilecek bir örnekle İmtiyazlar politikasını başarılı kılmak için daha da çok çabalamaya İteceğini beklediği anlaşılıyor. Bu hesap neredeyse doğrulanacak». İki Alman şirketi Krupps ve Berlin bankası Mendelssohn Russo Asİatic Consolidated şirketinden hisse aldılar;[15] Urquhart 9 Eylül

10. *Foreign Relouons of the Uniled Slates, 1922,* c. Il (1938). s. 825 6, 829 30.
11. *A.g.e.*, c. II. s. 830. 12. *A.g.e.*, c. II, s. 869 76.
13. 20 Ağustos 1922 tarihli *Observei'da* Çiçerin'le yapılan röportajdan aktaran *Soviet Documents on Foreign Policy,* der. J. Degras, c. 1 (1951). s. 328.
14. Bu konular sırasıyla 32. ve 34. bölümlerde ele alınacaklır.
15. Alman hisselerinin tam mahiyeti, kapsamı ve hangi koşullarda elde edildiği ifşa edilmemiş gibi görünüyor G. Gerschuni, *Die Konzessionspolitik Sowjetrusstands* (1927). s. 112'de bir Alman ticari istihbarat kuruluşunun raporu aktarılır. M. Philips Price, *Germany in Transition* (1923). s. 77'yegöre, Stinnes 1921 Kasımı'nda Londra'ya yaptığı ziyaret sıra

1922'de Berlin'de Krasin'ie işte bu koşullarda bir anlaşma imzaladı. Anlaşma koşullan[16] NEP'in devreye sokulup geliştirilmesinin başlıca engelleri ortadan kaldırma konusunda ne kadar çok şey yapmış olduğunu gösteriyordu: Yakında gözden geçirilen iş yasasında[17] yer alacağı haliyle, yeni çalışma koşullarına göre işveren, İşçileri koruma amaçlı normal yasalara tabi olmak kaydıyla, İşçi çalıştırma ve işçi çıkartma konusunda tam özgürlüğe sahip oluyordu. Girişimin üretiminin belli bir oranı Sovyet Hükümetine tahsis ediliyordu. Mülk sahipliğinin kaybedilmesi karşılığında tazminat alma hakkı resmen kabul edilmiyordu; ama Sovyel Hükümeti, anlaşma gereği, şirkete 150.000 poundluk nakit "avans" ve ayrıca yirmi milyon rublelik devlet tahvili verecekti. Bu da düpedüz tazminat demekti. Lenin bunu böyle görüyor ve yabancı alacaklıların tazminat hakkının ancak yeni yabancı krediler karşılığında tanınabileceği ilkesine başvuruyordu. Müzakereler sürerken, imtiyazın "ancak bize büyük bir kredi verildiği takdirde" onaylanması gerektiğini yazmıştı.[18]

Anlaşma yabancı ülkelerde olumlu karşılandı. İngiliz İşçi Parıisi lideri Clynes'ın. Moskova'daki birine bir mektup yazıp İşçi Partisi'nin yaklaşan genel seçimdeki şansını artıırabilmesi için anlaşmanın çabucak onaylanacağını umduğunu ifade elliği söylenir.[19] Bu anlaşma Moskova'da, özellikle NEP'i mantıksal sonucuna ulaştırmak isteyenler arasında güçtü bir destek gördü. Urquhart'la ilk anlaşma Lenin'in ilk hastalığı sırasında imzalanmıştı. Anlaşmanın onaylanıp onaylanmaması konusunda verdiği karar, Lenin'in hayatının neredeyse son önemli siyasi kararı oldu. Politbü ro'da onaylamaya karşı tek kişinin kendisi olduğunu görüp en sonunda vetosunu uygulamaya (bu arada arkadaşları bu vetoyu kabul etmişlerdi) karar vermeden önce tereddüt edip fikrini üç kez değiştirdiği söylenir.[2"]

smda Rus Asya Consolidated'da hisse almaya (alışmış ama basan H olamamış. Radek 11 Kasım 1921'de *Pıavda'ıla* yayınlanan bir yansında, "bir İngıliz Alman ıroslünun Rusya'yla iş yapmasını' sağlamak için harcanan çabalara anıştırmada bulunmuştur. D'A turnon. *An Amlkıssador of Petu.e,* c. I (1929). s. 232'de Stinnes'ın Londra'da "ileride Rusya ile işbirliği yapma" yönündeki önerilerinin olumlu karşılanmadığı belirtilir.

lâ. Anlaşma hiç basılmamış gibi görünüyor, ama koşulları, Berlin'deki Sovyel ticaret delegasyonu tarafından o sıralarda yayınlanan bir rapora dayanarak G. Gerschuni, Die *Kon Zessionspolitik Sowjetrusslands* (1927), s. 112 lî'te özetlenir.

17. Bkz. c. 2. s. 298. 18. *LeninskîiSbornik.c.* XXXV (1945), s. 223.

19. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 30.

20. L. Fischer, *The Soviets in the World Affairs* (1930), c. I, s. 435 6,464; bu bilgi. Po Iiibüro Üyesi olmasa da, bu tür meselelerde ne Uır bir tavır takınıldığını bilecek konumda olan Çıçenn'den gelmiştir muhtemelen.

Karar Sovyet basınında 7 Ekim 1922'de duyuruldu. Reddİn nedeni aslen siyasiymİş gibi görünüyor. Lenin'in ilk dürtüsü anlaşmayı onaylamayı bir dış krediye bağımlı kılmak iken, şimdi yabancı gazetecilere onaylamama kararının, İngiltere'nin Türkiye meselesinde takındığı düşmanca tavırdan kaynaklandığını ve bu tavır değiştiği takdirde kararın da değişebileceğini söylüyordu.[21] Krasin "anlaşmanın Rusya'nın ekonomik gelişimi için taşıdığı bütün öneme rağmen", reddedilmesinin asıl sorumlusunun "İngiliz Hükümeti'nin son dönemlerde Rusya'ya karşı takındığı tavır" olduğunu ilan ediyordu.[25] Öte yandan Litvinov anlaşmanın pek bir ekonomik faydası olduğunu kabul etmiyor ve "sırfekonomik avantajlar düşünülmüş olsaydı" anlaşmanın hiçbir zaman imzalanmayacağını düşünüyordu. Sovyet Hükümeti'nin anlaşmayı onaylamayı reddetmesini, İngiltere'deki siyasi güçlerde yaşanan değişime bağlıyor, İngiltere'de "ağır basan gücün" artık "Bay Lloyd George'un Rusya'yla normal ilişkiler kurma çabalarına sempati duymayanlara" ait olduğunu söylüyordu.[23] Son olarak, Lenin 1922 Kasımı'nda halka hitaben yaptığı son konuşmada, sanki imtiyazlar politikasının asıl güdüsü siyasiymiş, amacı da "kapitalistlere, bütün hükümetleri, bize ne kadar düşman olurlarsa olsunlar, bizimle pazarlığa ve ilişkiye girmeye zorlayacak avantajlar sağlamak"mış gibi konuşuyordu.[24]

Bu açıklamalar hikâyenin tamamını anlatmıyordu. Urquhart imtiyazının reddedilmesi, dolaysız ve özgül siyasi güdüleri olsa bile, yine de bir bütün olarak imtiyazlar politikasının başarısızlığının göstergesiydi. Söz konusu politika 1918'de, Lenin'in "devlet kapitalizmi" dediği şeyin, yani özel kapitalistlerin yukarıdaki devlet denetimi himayesinde iş yapacakları sistemin bir parçası olarak tasarlanmıştı en başta. Böyle bir sistem NEP'e kusursuz biçimde uyuyordu; özelikle de ülkeye yabancı sermaye getirmek, uluslararası ödemeler dengesini sağlamaya yönelik her girişimin can alıcı önemde bir unsuruymuş gibi görünüyordu. 1922 sonbaharında Urquhart imtiyazının reddedilmesi, Moskova'nın kabul edebileceği koşullarda bu amacı gerçekleştirmenin başanlamamış olduğunun belirtisiydi. Komintern'in 1922 Kasımı'nda yapılan dördüncü kongresinde Troçki haklı olarak meselenin şimdiye kadar "büyük tartışmalar, ama küçük imti

21. Lenin, *Soçineniya,* e. XXVII, s. 314 IS, 330.

22. *Russian Information and Review,* 4 Kasım 1922. s. 73; L. Krasin, *Leonid Krasin: His Life and* IVbri (tarihsiz (1929J). s. 204'e göre, anlaşmanın imzalanmaması üzerine Krasin İstifasını vermiş, ama Lenin'den parti Üyelerinin İstifasına İzin verilmediği cevabını almış.

23. *Russian Information and Review,* 21 Ekim 1922, s. 43 4.

24. Lenin, *Soçineniya,* c. XXVII, s. 365.

yazlar"dan ibaret olduğunu belirtiyordu;[25] birkaç ay sonra Zinovyev on İkinci parti kongresinde sözde iyimser bir durum değerlendirmesi yaparken, toplam sermayeleri 300.000 pound ve on yedi milyon Alman markı olan topu topu sekiz karma şirketten ve toplam sermayeleri otuz milyon altın rublesi olan yirmi altı İmtiyaz anlaşmasından bahsedebiliyordu.[26] Bu rakamlar, sadece projeleri değil de icraatı temsil ediyor bile olsa, çok düşüktü; hem karma şirketler hem de imtiyazlar listesinde ilk sırayı alan ülkenin yoksullaşmış Almanya olması da manidardı. İmtiyazlar politikasının 1922 23 kışında bariz bir hale gelen başarısızlığı,[27] İngilizce konuşulan ülkelerle dostane siyasi ilişkiler kurma başansızlığıyla örtüşüyordu;[2B] çünkü yatırım İçin gereken önemli sermaye rezervlerine sadece bu ülkeler sahipti. Bu başarısızlığın iki sonucu oldu. İktisadi açıdan, Sovyet Rusya' yi kendi yağıyla kavrulmaya İtti ve tıpkı savaş komünizminin sorunlarıyla olduğu gibi NEP'le ilgili sorunlarla da tek başına boğuşmaya bıraktı: Bu anlamda, bu dönem "tek ülkede sosyalizm"in peşrevi oldu. Siyasi açıdan ise, Sovyet Rusya ile batılı ülkeler arasındaki ilişkilerde Cenova ve Rapal lo'yla başlayan bozulmayı pekiştiren bir olay oldu; bu anlamda büyük kapitalist devletlere karşı Almanya kartını oynamaktan İbaret olan yeni manevra politikasını yansıtıyordu.

1922'nin ikinci yarısında Sovyet Rusya ile batılı devletler arasındaki ilişkilerin soğukluğu ve buna koşut olarak Almanya'yla ilişkilerindeki artan sıcaklık, kapitalist ilişkilerin İki ana bloğundan biriyle İlişkilerdeki bozulmanın diğer blokla olan İlişkilerin iyileşmesiyle dengelendiği sonraki yirmi yıl boyunca yaşanacak olan bir sürecin İlk semptomuydu. Ra pallo'dan sonraki aylar, Sovyet Alman dostluğunun balayı dönemiydi. 1922 Haziranı'nda Rathenau'nun öldürülmesi, Sovyet aleyhtarı eğilimlerden çok anti Semİtizmİn bir ifadesiydi. Sovyet aleyhtarı yönelimin savu

25. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* {Hamburg, 1923), s. 283.

26. *Dvenadtsatyi S"ezd RossUskoi Kommunislïçeskoy Parti (Bol'sevikov)* (1923), s. 19, 22.

27. G. Gerschuni, *Die Konzessionspolitik Sowjetrusslands* (1927), 1925 sonlarına kadar imtiyazlar politikasının genel bir değerlendirmesi niteliğindedir; yazar o an için ulaşılan sonucu "imtiyazların Sovyet Rusya'nın bütün ekonomisi içindeki önemi halihazırda çok azdır" diyerek anlatır (s. 124). Ayrıntılar çoğunlukla eksik olmasına rağmen, ulaşılmış olan sınırlı basanda Almanya'n m hissesinin büyük olduğu açıkça onaya çıkmaktadır.

28. O dönemde yazılmış muteber bir İngiliz eserindeki bir pasajda "1922 Kasımı'nda Rusya hâlâ büyük Ölçüde ülkeler arasında bir parya konumundaydı" denir *(History of the Peace Conference,* der. H. V. Temperley, c. VI (1923), s. 334.)

nueulan neredeyse bütünüyle bertaraf edilmişlerdi ve Alman sanayicileri büyüyen Sovyet pazarının sunduğu fırsaüardan yararlanabilmek için hevesle çalışmaya başladılar. Sovyetler'in ticareı hacmi artık hızla genişliyordu: İhracat 1921 yılında 922,9 milyon ruble iken 1922'de 1181.7 milyona, ithalat da 88,5 milyondan 357,4 milyona çıktı.[29] Sovyet ticaret hacminde Almanya'nın payı da artıyordu. İngiliz Sovyet Ticaret Anlaşması' nın imzalandığı 1921'de, Sovyet Rusya ithal ettiği malların sadece yüzde 25'İnİ Almanya'dan alırken (halbuki savaştan önce Rusya'nın İthalatının neredeyse yansı Almanya'dan yapılıyordu), yüzde 29'unu İngiltere'den almıştı; 1922'de ise Sovyet ithalatının yüzde 32,7'si Almanya'dan ve sadece yüzde 18,8'i İngiltere'den yapıldı. Aynı yıl Alman şirketlerinin Sovyet Rusya'daki imtiyazlardaki hissesi en yüksek rakama ulaştı. Reichstag dışişleri komitesinin 9 Aralık 1922'de yapılan bir toplantısında, Maltzan yirmi küsur Alman şirketinin Sovyet yetkilileriyle imtiyaz anlaşmalan imzaladığını bildiriyordu.[1]"

Bu ekonomik düzenlemelerle birlikte ve kısmen de onların örtüsü altında, Rapallo anlaşmasından bile önce üzerinde uzlaşılmış olan gizli askeri anlaşmalarda yürürlüğe kondu. Bazı askeri işbirliği hamlelerinin yapılacağı geniş bir çevrece biliniyordu ya da bundan şüpheleniliyordu. Reichstag'da, Wirth altını çizerek "Rapallo anlaşması gizli bir siyasi ya da askeri anlaşma içermiyor" dese de. sosyal demokrat milletvekili Müller o sıralarda çok yaygın olan bir anlaşma söylentisine değinmeyi sürdürüyordu.[31] İngiliz büyükelçisine "resmen ve kasten, askeri hazırlıklar konusunun Almanlarla Ruslar arasında hiç gündeme gelmediği garantisi verildi" ve büyükelçi "aralanoda Almanların Rusya'ya silah satışıyla ilgili sözleşmeler, akitler vs. vs. de bulunan... bir dizi belge olduğu iddiasının" farkında olmasına rağmen, kendisini "bunların çoğunun sahte" olduğuna ikna etmişti,[32] 25 Mayıs 1922'de Ruhr'İu sanayicilerin bu işe dahil olma

29. Gelgeleİim, bu halde bile 1922 yılındaki dış ücareı hacmi savaş öncesi rakamın ancak yüzde I4'üne ulaşabiliyordu *(Dvenadtsatyi S"ezd Rossiiskoi Kommunisliçeskoy Parti (Bal'şevikov)* (1923), s. 25).

30. *The Times,* 11 Aralık 1922.

31. *Verhandlungen des Reichstags, c.* CCCLV (1922), s, 7676,7681.

32. D'Abemon, *An Ambassador of Peace* (1929), c. I. s. 303 4, 311 2. Lloyd George 25 Mayıs 1922'de Avam Kamarası'na şunlan söylerken şüphesiz D'Abemon'un (hâlâ yayınlanmamış olan) rıporlanna güveniyordu: "kimsenin yutmadığı o apıalcaaskeri anlaşma uydurmacası üzerinde durmayacağım"; gelgelelim. silahlanma konusuna özelikle değmeTek "bu ülkelerden birinde her türlü doğal kaynak, öbütünde de her türlü teknik beceri ıııevcul" diyordu *(House of Commons: 5th Series,* c. CL1V. 1, s 455 6).

lan için Hasse İle Krestinski arasında müzakereler başladı; bazı sanayiciler de bu iş için fon hazırlamaya başladılar. Berlin'de 29 Temmuz 1922'de büyük bir gizlilik içinde, bilindiği kadanyla ilk genel anlaşma imzalandı: Anlaşmanın metni gün ışığına çıkmış değildir.[33] Alman hava subaylarının eğitim amacıyla Rusya'ya gönderilmesi işi fabrikaların kurulmasından önce başlamış gibi görünüyor. Daha 1922 Eylülü'nde, Krasin Snıo lensk'den geçerken oradaki havaalanının "Alman havacılarla dolu" olduğunu belirtiyordu.[34] Rusya'daki bütün Alman eğitim okullarından ve personelden sorumlu olan Sondergmppe R'nin Moskova ofisinin başına Niedermayer getirildi.'[5] Yılın geri kalanında tanışmalar Berlin'de aktif olarak sürdürüldü. 19 Aralık 1922'de Schleicher'in apartman dairesinde Seeckt İle Radek arasında ikinci bir görüşme yapıldı.[30]

1922'nin İkinci yarısında ve ertesi yıl yapılan düzenlemelerin kapsamı genel hatlarıyla bilinmekledir. Sovyel Hükümeti ile Junkers arasında yapılan bir sözleşme ile Moskova yakınlarındaki Fili'deki bir fabrikada uçak ve uçak motoru imal edilmesi sağlandı." Burada ve başka yerlerde hem Alman hem de Sovyet personel için Alman havacılık okulları kuruldu. Krupps'ta çalışan Alman teknisyenlerinin yönetiminde, Urallar'da. Tula'da, Petrograd'daki eski Putilov tesislerinde ve Schlüsselberg'de mermi imal ediliyordu: Bu tesislerde üretilen mermilerin bir kısmı Kızıl Ordu'ya gidiyor, bir kısmı da Reichswehr için Almanya'ya ihraç ediliyordu. Anlaşıldığı kadarıyla yine Krupps tarafından Kazan'da Almanlara vc Ruslara tank imalatı eğitimi verilen tesislerle birlikte bir tank fabrikası kuruldu. Samara'nın otuz mil yakınlarında savaş sırasında bir kısmı tamamlanmış olmasına rağmen hiç kullanılmamış olan bir zehirli gaz fab

3? Hassenin yayınlanmamış günlüğünden aklaran *Journal of Modem History* (Chicago), c. XXI (1949), No. I. s. 31 2. 1926 Aral ığı'nda Reichstag'da yapılan bir konuşmaya bakılacak olursa, anlaşma Sovyel Hükümeti taralından (923 Şubatına kadar onaylanmamış *(Verhandlungen des Reichstags, c.CCCXC* (1926i. \. 8584): bu tarih. 1938 yılında yapılan Sovyel vatana ihanet duruşmalarında dolaylı olarak onaylanmış, lamk kürsüsündeki Rozcıı golıs, Troçki ile Reichswehr arasında yapılan ve valan hainliği olduğu iddia edilen anlaşmanın 1923 yılında yürürlüğe konduğunu belirtmişiir *(Repart of the Court Proceedings in the Case of the Anti Soviet "Bloc of Rights and Trot sky i tes"* (Moskova, 1938), s. 259 60, 265).

34. L. Krasin, *Leonid Ki asin: His Life and Wait* (larihsiz [1929]), s. 201.

35. *Der Monat.* No. 2. Kasım 1948, s. 49.

36. F. von Rabenau. *Seeckr Aus Seinem Leben. 191X 1936* (1940), 5. 3(9.

37. Fili'de uçak motoru imal etme projesi imlemedi ve motorlar Almanya'dan ilhal edildi (bu bilgiyi Bay Guslav Hılger'den aldım). Bu.Tschunke'nin, Alman mueahhiılerinin başarısız bir performans sergilediklerini söyledikleri bir iki olaydan biriydi muhtemelen *(Der Monat.* No. 2. Kasım 1948, s. 49); diğeri de Sıolzenberg'in zehirli gaz konusundaki başarısızlığıydı.

rikasını işletmek üzere Bersol adıyla bir karma Alman Sovyet şirketi oluşturuldu. Ama Hamburg merkezli Alman şirketi Stolzenberg'in yaptığı hatalar yüzünden, 1923'ten itibaren fabrikayı üretime geçirmek için yapılan çalışmalar başarısız oldu ve en sonunda proje terk edildi.[ÎS] Kopp'un Nisan 1921 tarihli memorandumunda bahsedilen planlardan[39] sadece birinden bütünüyle vazgeçildi. Alman Denizcilik Bakanlığı, denizaltı yapmanın, harabe haldeki Rus tersanelerinde başarılabilecek olanlardan daha etkili bir yolunu bulmuştu. Lahey'de kurduğu düzmece bir şirket Hollanda, İsveç, Finlandiya ve İspanya'da denizaltı yapılması İçin siparişler veriyordu: Bu denizaltılar Alman gemi mühendislerinin gözetiminde yapılıyor ve anlaşılan asgari sayıda personelden oluşan Alman ekipler tarafından test ediliyordu. Bunların bazılarının Sovyet Rusya'ya gönderilmiş ya da gönderileceğinin vaat edilmiş olduğu anlaşılıyor.'"*

Sovyet Alman ilişkilerinde Rapallo anlaşmasıyla sağlanan tahkim {Sovyet Alman ekonomik ve askeri işbirliği bunun başlıca iki veçhesini meydana getiriyordu), 1922 Kasımında Moskova'ya dört yıldan fazla bir zamandır ilk Alman Büyükelçisinin gelmesiyle simgesel ifadesini buldu. Rapallo anlaşması diplomatik ilişkilerin bütünüyle yeniden başlanlması III öngörmüştü ve Krestİnskİ de 1922 Ağustosunda Joffe'den beri Berlin'de Ebert'e itimatnamesini sunan ilk Sovyet Büyükelçisi olmuştu. Bunun karşılığında Moskova'ya yapılacak atama, aday seçimindeki güçlükler yüzünden gecikti.[41] En sonunda bu görev, 1918 Aralığı ile 1919 Mayısı arasında Dışişleri Bakanlığı yapmış olan Brockdorff Rantzau'ya kaldı. Brockdorff Rantzau o sıralarda sadece Alman işçi ve asker konseylerine değil, 14 Şubat 1919'da Weimar Millet Meclisi'ndc yaptığı bir konuşmada, Almanya zayıf olduğu sürece, bütün uluslararası meselelerde tarafsız kalıp hiçbir "İttifak poliıikası"na girmemesi gerektiğini söylerken kınadığı Rus Bolşevikleri'ne de açıkça düşmandı.[42] Versay'daki Alman

38. Bu konuda temel bilgiler Tschunke. *a.g.e.,* s. 49'dan ve G. W. F. Hallganen'in Alman askeri arşivlerinden alarak *Journal of Modem Hisloıy* (Chicagol, c. XXI (1949). No. 1, s. 30de yayınladığı notlardan gelir. Zehirli gaz ırelme yönündeki yarım kalan çabalar şurada ayrınlıtı olarak anlatılır: V. N. Ipalieff. *Ilır Life of a Chemist* (Stanford. 19461; hu söz konusu teşebbüslerden herhangi biriyle ilgili (ek Rus kaynağıdır.

.19. Bkz. yukarıda s. 339.

40. Bu bilgi Oberkommando des Kriegsmarine tarafından yayınlanmış gizlilik dereceli hır kıtaplan geliyor: *Der Kampf der Manne gegen Vertaılles. 1919 / 935* ( ]U35>. s. 26 8

41. W. von Blücher, *Deutschland : Hrc nach Rapallo* (Wiesbaden, 1*51). s. 166 7'ye gore, elçilik için Hintze ve Nadolni de düşünülmüş; birincisini Reich stag d ak i Sol partiler, Rap.ıllo'ya husımeıi bilinen ikinciyi (o *.ir c.* s. 163 4) ise Ruslar kabul etmemiş

4Ü. Brockılorlf Rantzau, *Dokumente* (I "20), s. 55. 81 2.

heyetine başkanlık etmiş ve 7 Mayıs 1919'da İtilaf Devletlerİ'nİn sunduğu koşulları protesto eden ünlü konuşmayı yapmıştı. Daha sonra görevinden istifa etti, Versay anlaşmasının kabul edilmemesi için bir kampanya yürüttü ve kampanyanın başarısız olması üzerine, özel hayatına döndü.

Brockdorff Rantzau üç yıl sonra Moskova'daki Alman büyükelçiliğine önerildiğinde, görüşleri 1919'dan beri pek az değişmişti. Moskova'ya gönderilme önerisi üzerinde 15 Temmuz 1922'de Cumhurbaşkanına ve Şansölye'ye bir mektup yazarak konumunu ortaya koydu. "Rapallo anlaşmasının ciddi dezavantajı" diye yazıyordu, "onunla bağlantılı askeri korkulardan gelmektedir." Almanların Rusya'yla ittifak kurması İngilizlerin şüphesini çekip İngiltere'yi Fransa'nın kucağına iterdi. "Sadece doğuya yönelik bir Alman politikası şu anda vakitsiz ve tehlikeli olacağı gibi. geleceği de yoktur ve başarısız olması kaçınılmazdır." Sovyetler'in Polonya'ya açacağı bir savaşa katılmak Almanya'yı Fransızların misillemelerine manız bırakacak ve Almanya'yı bir kez daha bir savaş alanına çevirecektir. Mektup "kendimizi şu anda askeri açıdan Ruslar'a bağlamamamız gerekir" şeklinde bir uyarıyla sona eriyordu. Bu görüşleri savunan adama başta Seeckt olmak üzere Alman askeri çevreleri tarafından Moskova'daki Alman büyükelçiliği makamım işgal etmeye uygun olmayan biri gözüyle bakılması şaşırtıcı değildi. Brockdorff Rantzau'nun mektubunun nüshasını 9 Eylül 1922'ye kadar almadığı anlaşılan Seeckt iki gün sonra uzun ve sert bir cevap yazdı. "Almanya aklıf bir politika İzlemelidir" önermesinden yola çıkarak, doğuya yönelimi harareile savunuyordu:

Almanya'nın Rusya'yla kurduğu bağ, barışın imzalanmasından beri elde eniğimiz ilk ve şimdiye kadar neredeyse lek güçtür. Bu bağın başlangıcının ekonomi alanında olması durumun doğası gereğidir; ama bahsedilen güç, bu ekonomik ***rapprochement"****vn* siyasi ve dolayısıyla askeri bir bağ kurma imkânını da hazırlamasından gelir.

Gizli askeri anlaşmaları ihtiyatlı bir dille savunuyor ve bunların amacının "Rusya'da, ihtiyaç duyduğumuzda bize hizmet verebilecek bir silah sanayi kurulmasına yardımcı olmak" olduğunu söylüyordu; Rusların "malzeme ve personel bakımından" daha fazla teknik yardım alma istekleri de karşılanmalıydı. Ayrıca, "Polonya'nın varlığına tahammül edile mez"di ve bütün politikalar savaş ihtimalini göz önünde bulundurmalıydı.[43] Tartışmanın sonraki seyrini takip etmek mümkün değildir. Brock

43. Brockdorff Rantzau İle Seeckt'in mektuplarının lamamı *Der Munal,* No. 2, Kasım 1948. s. 43 7'de yayınlanmışır; daha Önce de F. von Rabenau. *Seeckt: Aus Seinem Leben, I9İH 1930* 11940). s. 3IS R'de Seeckt'in mektubundan uzun alınlılara yer verilmişti.

dorff Rantzau'nun elçiliğe atandığı Eylül sonunda ilan edildi; bir ay sonra Berlin'den ayrıldı ve 6 Ekim 1922'de Moskova'da itimatnamesini sundu. Seeckt'in korkulan temelsiz çıkmıştı. Moskova'da, yeni büyükelçinin görüşleri konusunda, batılı devletlere oian düşmanlığı dışında hiçbir şey bilinmiyordu; Çiçerin'in de onu "Versay'a kafa tutan adam" olarak selamladığı söylenir.[44] Bu iki adam arasında, tıpkı ülkeleri arasındaki dostluk gibi, batıya duyulan ortak bir güvensizliğe dayalı sağlam bir dostluk kuruldu. Brockdorff Rantzau kısa bir süre içinde Alman politikasının doğu yönelimini benimsedi; Seeckt'le arasındaki kişisel husumetler devam etse de, Alman politikasının esasları hakkındaki görüşleri birbirinden ayırt edilemez hale geldi. Sonraki beş yıl boyunea, her İki tarafta da ara ara te kenür eden korkulara ve yapılan arayışlara rağmen, Almanya'yla işbirliği, Avrupa'daki Sovyet politikasının İstikrar unsuru olarak kaldı.

Bu sıralarda Sovyet politikasında arlan güç ve kendine güvenin belirtilerinden bin de doğu Avrupa'nın küçük devletleri arasında bir liderlik rolü üstlenme çabalarıydı. 30 Man 1922'de, Sovyet Hükümeti'nin inisiyatifiyle, Estonya, Le tony a. Polonya ve RSFSC delegeleri hepsinin davetli oldukları Cenova konferansında izlenecek ortak bıı hareket tarzına karar vermek üzere Leıonya'nın başkenti Riga'da toplandılar. Bazı genel ve ihtilaf çıkarmayan ekonomik politika ilkeleri üzerinde anlaşan delegeler barış ve silahsızlanma meselelerine döndüler ve Cenevre'deki Milletler Cemiydi görüşmelerinden aldıkları ipucuyla "bütün ülkelerde silahlanmanın sınırlandırılması ılkesi"ni desteklediklerini kayda geçirdiler.[45] Riga'daki konferansın Cenova'da ya da başka bir yerde somut bir sonucu olmadı. Ama bir ilkörnek oluşturulmasına yardımcı oldu ki niyet de buydu. 12 Haziran 1922'de, Cenova konferansının "neredeyse bütün dikkatini nispeten önemsiz bir grup kişinin maddi çıkarlarını savunmaya hasretmiş" olduğundan ve hem "Avrupa'nın şu anda içinden geçmekte olduğu ekonomik krizi" hem de "yeni savaşlar çıkması tehlikesini" ihmal etmiş

44. *E.* **Stcm Rubanh.** ***Graf'Brockdorff Rantzau*** (1929), **s.** İ24. **Kopp geçen yıl Malı zan'a, Sovyetler'in ileride Moskova'daki Alman Büyükelçisi olarak Sağcı profesyonel bir diplomalı lercıh elliklerini ifade etmişti. Demek istediği şeyi esnek bir cetvelle gösterdiği söylenir Aşırı uçlar birleştirilebilirdi ama aşırı Solun ılımlı Sol'la ya da Mcrkez'lc temas kurması sağlanamazdı (W. von Blueher, *Deutschlands Weg nach Rapallo* (Wiesbaden.** 1951), **s.** 149). **Papallo'daıı sonra. Radek Alman Elçisi olarak Moskova'ya "yüksek soylu sınıfa" mensup birinin gönderilmesini islemiş *(Journal of Modern History* (Chicago), c. XXI** (1949), **No. I,s** 32).

45. ***Conference du Moscou pour la Limitation des Armaments*** **(Moskova,** 1923), **s.** 241.

olduğundan şikâyet eden Sovyet Hükümeti, aynı devletlere "silahlarında nispi bir azaltma"ya gitme konusunu tartışmak üzere bir konferans düzenlemeyi öneren bir mektup yazdı. Bu kez Finlandiya da davet ediliyordu. Litvinov, Lahey konferansına katılan Rumen delege aracılığıyla, Romanya Hükümeti'ni de davet etti ve son anda Litvanya da davetli listesine dahil edildi. Sovyet Hükümeti'nin önerdiği İlk tarih 5 Eylül 1922'ydi ki bu tarih, şüphesiz kasten. Milletler Cemiyeti Meclisinin toplantı tarihiyle çakışacak şekilde belirlenmişti. Birçok tartışmadan sonra, konferans en sonunda Moskova'da, 2 Aralık 1922'de toplandı. Davet edilen ülkeler arasında sadece Romanya, daveti kabul etmesinin Sovyetler'in Be sarabya'nın Romanya'ya ilhakını kabul etmesine bağlı olduğunu belirttiği için, delege göndermemişti.[46]

Konferansın kendisi bütünüyle verimsiz geçti. Aynı sıralarda silahsızlanma konusunda Cenevre'de yapılan tartışmalar buraya da yansımıştı. Lilvinov, orada İngiliz delegelerinin oynadığı rolü taklit ederek, kara kuvvetlerinde özel bir indirim önerdi. Sovyel Hükümeti, komşu ülkeler de benzer şekilde davrandığı takdirde, takip eden iki yıl içinde Kızıl Ordu'nun gücünü mevcut gücünün dörtte birine (800.000'den 200.000'e) indirmeyi taahhüt ediyordu; Kızıl Ordu (ek bîr bütün olduğu İçin, RSFSC **bu** meselede bütün Sovyet cumhuriyetleri adına konuşabiliyordu."[7] Polonya delegesi, Cenevre'de Fransızların başvurduğu laktikleri takip eden örtülü bir muhalefetin başım çekti. Nispi indirim önerisinin temelinde yatan ilk rakamları sorguladı ve silah indirimine gidilmeden önce, saldırmazlık ve hakemlik anlaşmalarıyla karşılıklı güven yaratılması gerektiğini ileri sürdü; Sovyet heyeti silahsızlanma meselesinin bir kenara bırakılmaması şartıyla bu tür anlaşmalar yapılmasına karşı olmadığını belirtti. İkincil konumdaki diğer heyetler, İki baş aktörün konumlan arasında sıkıntılı manevralar yaptılar. 12 Aralık 1922'de Litvinov, diğer delegelerin hiçbirinin 5ovyet önerisini kabul etmeye hazır olmadıklarını kabullenerek konferansı kapattı.[4S] Konferansın sonucu, Sovyet Hükümeti'nin barış ve silahsızlanma meselelerinde takındığı ileri konumun bir kez daha reklamını yapmak ve Sovyet Rusya'nın küçük komşularına. Polonya'nın bazen aşırılaşan hak iddialarına karşı direnmelerine yardımcı olabilecek alternatif bir Jider/ik sunmak oldu. Atmosfer, tam bir yıl önce, Sovyet Rusya'

46. Ön yazışmalar ***Conférence de Moscou pour la Limitation des Armaments*** **(Moskova. I923>, s. 5 32'ue yayınla mm şiir.**

47. ***A.g.e.,*** **s. 46 51, 64. 48.** ***A.g.e., s.*** **233.**

nın hâlâ namevcut olduğu ve Polonya'nın ağır basan nüfuzuna kimsenin karşı çıkamadığı bir dönemde yapılan Helsingfors konferansındaki[49] atmosferden dikkate değer ölçüde ve manidar biçimde farklıydı. Burada Lıvinov'un öne çıkışı da yÇiçerin Lozan konferansçıdaydı) bir dönüm noktası oldu. Bu, onun batı ülkelerindeki burjuva kamuoyuna başvurarak ve bu ülkelerin hükümetlerini kendi oyunlarında yaya bırakarak Sovyet Rusya'ya Avrupa diplomasisi içinde bir mevki kazandırmaya yönelik ilk önemli girişimiydi. Konferansın bitişinden on beş gün sonra, onuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi "butun dünya uluslan"na bir kez daha seslenerek "barış ve banş içinde çalışma iradesi"ni tekrar beyan etti. Cenova konferansında reddedilen ve şimdi de "Rusya'nın komşularının silahlarında gerçek bir indirime gitmeyi istememeleri yüzünden" bir kez daha hüsrana uğrayan silahsızlanma önerilerini tekrarladı. İşi iyice sağlama almak için de. bu terslemelere rağmen. Kızıl Ordu'nun gücünün bundan böyle 800.000'den 600.000'e indirileceğini ilan etti.[5]"

Kominiem'in 1922 Kasımında*i dördüncü kongresi Lenin'in sağlığında düzenlenen son kongre Sovyet politikasının dönüşümü ve tahki nıindeki önemli bir noktaya karşılık geldi. Komünist Entemasyonal'in dramatik döneminin sonuydu bu, onun ardından uzun ve bazen can sıkıcı bir sonsöz gelecekti. Oyunun asıl perdeleri Kominiem'in ilk dört kong resiydi. 1919 Martı'nda yapılan ilk kongre kurumu yaratmış ve prospek liisünü yayınlamıştı. Kızıl Ordu'nun Varşova üzerine yürüdüğü 1920 Temmuzu'ndaki ikinci toplantı, Komintern liderlerinin iktidarlarının ve özgüvenlerinin doruğa çıktığı dönemle. Komintern'in zafer kazanan dünya devriminin kurmay heyeti olma işlevini gerçekleştirmek üzere olduğu inancıyla örtüşüyordu; bu kongrenin ardından Eylül ayında Bakû'de yapılan doğu halkları kongresi ve Batı Avrupa'da merkezi örgütün disiplinine itaat eden komünisi partilerin yaratılması geldi. Daha sonra 1921 Martı'nda NEP'in ilanının hemen ardından Almanya'dakı komünisı ayaklanma feci bir başarısızlığa uğradı; Komintern'in 1921 Haziran Temmu zu'nda yapılan üçüncü kongresi ise, her zamankinden çok daha büyük bir ölçekte gerçekleştirilmesine rağmen, bir uzlaşma ve tahkim ıınısını öne çıkarttı. 1922 Kasım Aralık aylarında yapılan dördüncü kongre geri çekilme yolunda daha da mesafe kaydetti. Geçen yılda Rusya'daki Sovyet

49. Bkz. yukarıda !.. 327.
50. SVtfv *Sovetor RSFSR y Postanovlwak* (1939), s. 273 4.

rejimi dev adımlar atmış gibi görünüyordu. Kıtlık engellenmişti; NEP'in getirdiği refah artarak sürüyordu; Cenova konferansı. Rapallo anlaşması ve Boğazlar'ın labi olacağı rejimle ilgili olarak yapılması tasarlanan anlaşmaya katılma daveti alması, Sovyet Rusya'nın Avrupa'nın Güçlü Devletleri saflarına geri döndüğünü kayıt altına almıştı; kongrenin toplanmasından birkaç gün önce son Japon askeri de Vladivostok'taki Sovyet topraklarını terk etmişti; Sovyel cumhuriyetlerinin resmen büyük bir Sovyet Sosyalist Cumhuriyetleri Birliği içinde birleşmesinin hazırlıkları sürüyordu. Sadece Komintem'in işlerinde belirgin bir gelişme kaydedileme mişii. Dünya devrimi, Avrupa devrimi, Alman devrimi hâlâ gerçekleme mişti ve gerçekleşmesi de 1921'de hele hele 1920'nin o müthiş günlerinde olduğundan çok uzak görünüyordu. Gelgeleİim bu teşhis konumların irkiltici ölçüde tersine çevrilmesini beraberinde getiriyordu. Rus devriminin bir dünya devrimi h ika yes i ildeki birinci ve nispeten önemsiz bir bölüm olduğu varsayılabildiği sürece ki 1920 sonlarına kadar ilgili herkes bu varsayımı benimsiyordu Komünist Enternasyonal'İn prestiji ve otoritesi, Sovyet Hükümeti de dahil bütün ulusal hükümetJerinkilerden zorunlu olarak daha fazlaydı; Sovyet Hükümeti'nin asıl işi de, hem kendisi hem de diğer ülkeler adına, devrim davasına hizmeı etmekti. Ama Sovyet Rusya, bütün beklentilerin hilafına, bütün düşmanlarını kimseden yardım almadan yendikten sonra, devrimin yayılmasının ısrarla gecikmesi yüzünden NEP'le çeşitli tavizler vermek zorunda kalınca. Komintern ile Sovyet Hükümeti arasındaki bütün otorite ve prestij dengesi kökten değişti. Komintem'e. zaman hamle yapmaya bir kez daha elverişli hale gelene kadar savunmaya çekilmekten başka yapacak şey kalmadı; bu da Sovyet Rusya'nın proleter devriminin halihazırdaki (ek dayanağı ve gelecek umudu olma konumunun pekişmesi demekti. Devrimci ateşlilik vc coşkular peş peşe gelen yenilgiler yüzünden sönmüştü. Dördüncü kongrenin esası, Sovyel iktidarının güçlenmesi oldu.

Üçüncü kongrede altlan alta işitilen ihtiyatlı tını burada egemen hale geldi. Zİnovyev'in açılış konuşması alttan alıyordu;

Komünist Enternasyonal'İn, kelimenin tarihsel anlamıyla zaferinin garanti allına alınmış olduğunu söylemeye gerek yok. Savaşçı örgülümüz, tıpkı Paris ***com nmiHiıtf\anı\n*** ve Birinci Eni e ma sy o nal 'e olduğu gibi, gericilik ateşiyle yeryüzünden silinecek bile glsa. Komünist Enternasyonal yeniden doğacak ve en .sonunda proletaryayı zafere göıürecckıir. Ama biz şınıdi, Komünist Enternasyonal'İn bugünkü halinin, bizim kendi savaşçılar neslimizin. Komünist Enlemasyonal'in üstlendiği tarihsel misyonu yerine getirmeyi başarıp başaramayacağıyla ilgileniyo luz .. Hiç abanmadan, Komunisı Enternasyonal'İn en zor zamanlarını atlamış ol

duğunu ve dünya gericiliğinin saldırılarından korkmasına gerek kalmayacak ölçüde güçlenmiş olduğunu söyleyebiliriz.[5']

Geçen yılkı "Mart eylemi'nin bir örneğini oluşturduğu politika artık kesin ve tavizsiz bir dille mahkûm ediliyordu:

Komünist Enternasyonal işçilerin kanında boğulacak ve proletaryanın en değerli varlığını, yani örgütlü uluslararası komünist partiyi paramparça edebilecek her lürlü aceleci eyleme ve hazırlıksız ayaklanmalara karşıdır.[52]

IKKI'nın çalışmaları hakkındaki raporunda da neredeyse kayıtsız bir edayla aynı teşhisi tekidi ediyordu:

Komünist Enternasyonal'! bir 15 Enternasyonali, bir eylem Enternasyonali, merkezi bir uluslararası dünya komünist partisi ve daha birçok jcy haline getirme ihtiyacından çok bahsettiğimizi hiliyorsunuz. Bu ilkesel olarak kesinlikle doğrudur vc bunda ısrar etmemiz gerekir Ama bunu gerçekleştirmek için uzun yıllara ihtiyacımız var. Bir karar çıkartmak ve bu kararda, uluslararası eylemler gerçekleştirmemiz gerekir, demek çok kolaydır.[53]

Kongre, "Sermayenin Saldırısı" artan işsizlik, İşçilerin yaşam standartlarının düşmesi, burjuva ülkelerin parlamento ve hükümetlerinde görülen Sol'dan uzaklaşma, kongrenin toplanmasından üç hafıa önce gerçekleşen vc "burjuvazinin oyunundaki son kan" olarak tanımlanan İıal ya'daki Faşisl devrim meselesini tartışmaya üç oturum ayırdı.[5"] Bu konutta raportörlük görevini üstlenen Radek'in karamsarlığı Zİnovyev'İn kindcıı daha belirgindi:

İçinde yaşadığımız zamanın oyle bir Özelliği var ki, ***dünya sermayesinin krizi atlatılmamış olmasına rağmen, ıkıitlur sorunu hâlâ bütün soi unların merkezi olmasına rağmen, büyük prolelaı ya kaleleri önröriilebilir bıı lunmıı içimle iktidarı ele geçirme yeteneklerine alan inançlarını kaybettiler.*** Savunmaya çekildiler... Eğer durum buysa... eğer işçi sınıfının büyük çoğunluğu kendini iktidarsız görüyorsa, ***o zaman dolaysız hır çorev olarak iktidarı ele geçirmek gündemde değil dönektir.***

Daha sonra bazı konuşmacıların muğlak iyimserliğine cevaben, altını çizerek "proletaryanın geri çekilişi henüz durmuş değil" dedi.[55] Kongre Zinovyev'in ateşli hitabet yeteneğini kullanmasına pek imkân vermedi.

51 ***Fr.'tok/ılt des Vierten Kongresses der Kommunistischen lnıcrn,ıiu"ule*** **(Hamburg. 1923).** s. **3 1**

Sl.A.g.e..* **11. 53** ***Age..**** **33.**

54. ***Kommttnıstıçcshi tnternatsıonal*** v ***Dokumentak*** **((933), s. 297**

55. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kominunislischcn Internationale*** **(Hamburg. I9>3|. s. 3I7 1R. 390.**

Ama Lenİn halkın karşısına sondan bir önceki kez burada çıktı.[5''] Hastalığı yüzünden özür dilemesiyle başlayan ve esasen NEP'in serimlenmesi ne ve savunulmasına hasredilmiş bir konuşma yaptı. Devrim zamanlarında ilerleyebilmek için çoğunlukla geri çekilmeye hazır olmak zorunluydu; NEP bu düsturun doğruluğunu göstermişti. Buradan çıkarılması istenen ama pek de açıkça ortaya konmayan (sonuçta yorgun ve hasta bir adamın konuşmasıydı bu)[57] hisse, Kominiem'in bir ölçüde geri çekilmesinin aynı ölçüde zorunlu olduğu ve aynı ölçüde hayırlı sonuçlar doğuracağı şeklindeydi. Bunun ardından, örgütlenme konusunda geçen yıl alınan karan[ss] fazlasıyla Rusya'ya özgü olduğu için tenkit eniklen sonra, güçlükle sürdürdüğü konuşmayı şöyle bağladı:

Bence hepimiz için, Ruslar için de yabancı yoldaşlar için de en önemli şey, Rus devriminin beşinci yılından sonra araştırma yapmamızdır. Araşiırma yapma imkânını daha yeni elde edebildik... Bu konuda hem Rus hem de yabancı yoldaşlarımıza içinde bulunduğumuz dönemdeki en önemli görevin araştırmaya başlamak olduğunu söylememiz gerekliğini düşünüyorum. Genel anlamda bir şeyler öğreniyoruz. Yoldaşlarımız özel bir anlamda, devrimci çalışmanın örgütlenişi, yapısı, yöntemi ve içeriğinde gerçekten başarılı olmak için bir şeyler öğrenmeliler. Eğer bu yapılırsa, eminim ki üünya devriminin cüze), halta kusursuz bir geleceği olacakın [iu]

Daha üç buçuk yıl önce Komintern'! buyuk bir savaşçı orgiiı olarak kurmuş olan adamın verdiği tuhaf son emir buydu.

Komintern'le ilgili yaygın karamsarlık, Sovyet iktidarına duyulan güvenin dile getirilip başarılarının göklere çıkarıldığı bir atmosfere yol aç lı. Sovyet Rusya proletarya devrimi davasına hizmet etmiş, ona olan son yükümlülüğünü yerine getirmişti. Radek bu hususu daha üçüncü kongrede acımasız bir açıksözlülükle dile getirmişti;

Eğer biz bugün büyük Komürüsı Entemasyonal'i oluşturdu y sak, bunun nedeni bizim, yanı Entemasyonal'in iyi propagandacılar olmamız değil, *Rus proletaryası ve Rus Kızıl Ordusu'nun kanlan ve açtıklarıyla iyi propaganda yapmış olmaları ve hu mücadelenin.* Rus devriminin Komünist Entemasyonal'in toplun borusu işlevi görmüş olmasıdır.[611]

56. Lenin kongrede 13 Kasım'da konuşlu; son konuşmasını tam bir hafta sonra Moskova Sovyeti'ne ya pu.

57. Zinovyev daha sonraları Lenin'in bu konuşm»yı vjpliktan sonraki bitkinliğini hatırlar; "Ayakla zoı dunıyoıdıı" ve "boncuk boncuk leriemişlı' *(Kommıtnıslıçeskıı Inlernaısi* cW. No. *I.* 1924. col. 29).

58. Bkz. yukandas. 367. 59. *Laim, Soçineniya.c* XXVJI.s 354 5

60. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1921). s. 480.

Dördüncü kongrede bu sav bir adım daha ileri taşındı. Sovyet Rusya görevini soylu bir biçimde yerine getirmişti; Sovyet Rusya'yı hayal kırıklığına uğratmış olan şey, dünya devrimini hemen tamamına erdirmeyi başaramayan dünya işçileriydi. Clara Zetkin, Lenin'in soğukkanlı serıınle mesinin hemen ardından aieşli bir konuşma yaparak, "ekonomik olarak en gelişmiş yeni Sovyet devletlerinin proletaryası... kardeşlik dayanışmasıyla Sovyet Rusya'nın dayandığı dar temeli genişletip güçlendirebilsey di" NEP tavizini vermek gerekmeyecekti, dedi. Ama bu olmamıştı. Kardeş Sovyet devletleri doğmamıştı ve Rus devrimi "köylülerle ***modus vi vendCyt,*** yabancı ve Rus kapiıalistleriyle ***modus vivendtyt*** girmek" zorunda kalmıştı.[61] Kongre "Sovyel Devrimi Üzerine" başlıklı bir kararında bu hisleri canı gönülden destekledi. Karar aşırı övgülerle başlıyordu:

Komünist Entemasyonal'in dördüncü kongresi Sovyet Rusya'nın yaratıcı gücüne duyduğu derin minnet hislerini ve devrimci mücadeleyle devleı iklidartnı ele geçirip proltıarya diktatörlüğü nü kurmakla kalmayan, devrimin kazanımları nı ülke içindeki ve dışındaki bülün düşmanlara karşı muzaffer şekilde savunmayı da sürdüren giıce duyduğu sınırsız hayranlığı ifade eder.

Ama pralik mesele son paragrafa bırakılmıştı:

Dördüncü dünya kongresi bülün ülkelerin prolcıcrlcıine, proletarya devriminin tek bir devleıın sınırlan içinde asla zafer kazanamayacağını, ancak bir dünya devrimi içinde birleşerek uluslararası ölçekte zafer kazanabileceğini haiırlaiır. Sovyet Rusya nın bütün faaliyetleri, kendi varoluşu ve devrimin kazanımları için verdiği mücadele, bulun dünyanın ezilen ve sömürülen proleterlerinin kölelik zincirlerinden kurtarılması mücadelesidir. Rus proleterleri devrimin aktörleri olarak dünya proletaryasına karşı olan görevlerini bütünüyle yerine getirmişlerdir. Dünya proletaryası da bunun karşılığında kendi görevini yerine getirmelidir. Bülün ülkelerde yoksullaşımlmış ve köleleştirilmiş işçiler Sovyet Rusya'yla ahlaki, ekonomik vc siyasi dayanışma içinde olduklarını ilan etmelidirler.[52]

Dünya işçilerine verilen bu emrin bazı sonuçları son derece açık ve netti. Kongre, Münzenberg'in sunduğu, MRP'nin başarıları hakkındaki raporu dinledikıen sonra, bütün ülkelerin işçilerinin "Sovyel Rusya'ya ekonomik yardım da dahil olmak üzere dünya çapında, gerçek ve pratik yardımlarda bulunma" görevi hakkında sert ifadeli bir karar metnini tartış maksızm kabul eni. İşçiler hükümetlerine "Sovyel Hükümetini lamma ve Sovyel Rusya'yla elverişli ticari ilişkiler kurma talebiyle" baskı yapa

61. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** (Hamburg, **1923),** s. **247.**

62. ***Kommutıtstiçes'ıi Internatsional v Dokumentak*** **(1933).** s. **325 0**

caklardı. Ayrıca, "dünya proletaryasının hem siyasi hem de ekonomik gücü Sovyel Rusya'yı desteklemek için azami oranda seferber edılmeli"ydi; Sovyel Rusya'nın "ekonomisini onarabilmek" için fena halde ihtiyaç duyduğu "makineler, hammaddeler ve araçlar"ı üretmek için bağış toplanmalıydı.[6'] Aynı buyruğun diğer içerimleri üzerinde bu denli durulmadı. Sadece Buharin, (kaleme alınması bir sonraki kongreye ertelenen) Komintern programı hakkındaki son derece teorik konuşmasında, bazılarına irkillıcı gelen bir sapma yaptı. Bir proleter devletinin doğmasının komünistlerin ulusal savunmaya karşı tavırlarını temelden değiştirmiş olduğunda ve proletarya devletinin sadece kendi proletaryası tarafından değil, bütün ülkelerin proletaryası tarafından savunulması gerektiğinde ısrar ettikten sonra, "proleter devletlerinin, bir bütün olarak proletaryanın stratejisine uygun olarak, burjuva devletleriyle askeri bloklar oluşturup oluşturamayacağı" sorusunu sorup şu cevabı verdi;

> Ben, bizim yabancı bir burjuvaziyle, bu burjuva devleti sayesinde bir başka burjuvaziyi devirebilmek için bir ittifak kurabilecek kadar güçlendiğimizi iddia ediyorum... Bir burjuva devletiyle askeri bir ittifak kurulduğu varsayıldığında, her iki ülkedeki yoldaşların görevi, iki müttefikin zaferine kaıkıda bulunmakları ibarelin.[64]

Kongrede "Rapallo" ismi zikredilmedi vc Komintem'in Sovyet ulusal politikasının bir aracı olarak kullanılmakta olduğu şeklindeki eski suçlama tekrar edilmedi.[65] Dünya devrimi ihtimalinin bariz ve kaçınılmaz bir biçimde Sovyetlerin refahına ve Sovyet iktidarına bağımlı olması, söz konusu açmazı hayali ve gerçekdışı bir şey gibi gösteriyordu. Troçki kongrenin sona ermesinden kısa bir süre sonra "nc gibi fırtınalar gelirse gelsin, Sovyet sınırı, karşı devrimin ötesine geçemeyeceği ve yedek kuvvetler ulaşana kadar görev yerlerimizde kalacağımız siper haltı olacaktır" diye yazıyordu.[66] Yeni ortamda, Sovyet Rusya'nın prestij ve oiorİtesi başka her şeyin üzerindeydi. Sovyet politikası açısından, Narkomindel, Komintern pahasına yükselişe geçmişti. Diğer ülkelerde. Sovyet Rusya'yı desteklemek has devrimcinin en önemli görevi haline geldi. Dördüncü

ftî.Age.,i 327 8.

64. ***Protokoll des Vinnen Kongresses del Kommunistischen Iniemaltimale*** (Hamburg. 19231. s.420.

65. Zinovyev. Polonya partisinin bir konferansında bu meseleyi gündeme getımıiş olan bırPoloııyıIı delegeden alıntılar yaptı, ama şaşmıeı bir hoşgörüyle soz konusu şahsiyeti infialle değil. JİJyla andı ***(a.g.e ,*** s. 210).

66. ***Izvesıiyo,*** 29 Aralık 1922'den aktaran A. L. P. Dennis, ***The Foreign Policies of Soviel Russia*** (1924). s. 370.

kongreden İtibaren bu açıkça İlan edilebiliyordu. Yükümlülük dengesinde bir tersine dönme yaşanmıştı ve bundan böyle buradan geriye dönüş olmayacaktı.

Sovyet İktidarının ve onun yaratıcısı olan Rus Komünist Partisi'nin yeni prestij ve egemenliği, kongrenin "lKKl'nın Yeniden Örgütlenmesi Hakkında"ki kararına da yansıdı. Lenin yaptığı konuşmada üçüncü kongrenin kurduğu örgütü fazlasıyla Rus bir karakter taşımakla eleştirmişti. Ama ortadaki gerçekler ona karşıydı; onun görüşü sessizce bir kenara bırakıldı. Dördüncü kongre üçüncünün kararlarını onaylamakla kalmadı, onun gevşek bıraktığı çeşitli noktaları da sıkılaştırdı. Yirmi bir koşulun genel sonucu, en baştan beri Rus partisi tarafından tek bir örgüt olarak, bir dünya partisi olarak görülmüş olan (ulusal komünist partiler fiilen bu tek partinin yerel kuruluşları ya da şubeleriydi) Komintern anlayışını herkese dayatmak olmuştu. Ama bu görüşün, koşullar kabul edildikten sonra bile, Rus partisi dışındaki herhangi bir parti tarafından gerçekten paylaşılmış olduğu şüphelidir. Dördüncü kongrede Buharin, bir bütün olarak uluslararası durumu ele almak yerine, "istisnasız neredeyse bütün konuşmacıların sadece kendi partisi içindeki durumdan bahsettiği"nden yakınıyordu hâlâ.[67] İşin ilginç yanı Alman partisi ağırlıklı Rus kontrolüne en çok karşı çıkan parti olduğu için ilginç diyoruz tek bir dünya partisini öne çıkartan merkezi anlayışı kabul etmeye en yaklaşan parti Alman partisi oldu. Yeniden örgütlenme sorunuyla ilgilenen Alman raportör Eber lein, "örgütte belki de hâlâ mevcut olan federal ruhu ortadan kaldırmak" ve IKKI'yı "gerçekten merkezi bir dünya parti.si"nin yönetim organı haline getirmek gerektiğinde ısrar ediyordu. Geçen yıldan alınan dersler, dünya kongrelerinin kararlarının ulusal partiler tarafından her zaman elifi elifine gerçekleştirilmediğini, hatta parti dergilerinde bile yayımlanmadığını ve ulusal parti liderlerinin muhalif oldukları kararları uygulamak yerine istifa ettiklerini ya da görevlerini bıraktıklarını göstermişti. Eber leİn sözlerini şöyle sürdürüyordu:

Eğer gerçekten kapalı bir dünya partisi, proletaryanın savaşçı bir örgülü olmayı isliyorsak, uluslararası disipline ihtiyacımız var; bu savaşçı örgütteki tek tek bülün yoldaşlar her koşulda kendi kişisel isteklerini Entemasyonal'in ortak çıkarla nna tabi kılmalıdırlar.[68]

67. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** **(Hamburg, 1923), s. 136.**

68.A.,.e., S.805.

Bu ders içtenlikle benimsendi. **IKKI** lüzüğünün elden geçirilip yeni bir temele oturtulması gerekiyordu. O ana kadar IKKI üyeleri ulusal komünist partiler tarafından merkez organda kendilerini temsil etmeleri için atanan delegelerden oluşuyordu.[69] Bundan böyle IKKI run yirmi beş üyesi (ve on aday) kurucu partiler tarafından değil, dünya kongresi tarafından seçilecekti. Diğer konularda bir önceki kongreden sonra getirilen yenilikler™ onaylandı. Dokuz on bir üyeden oluşacak olan prezidyum, raportörün sözleriyle, "bir tür siyasi büro" olarak çalışacaktı. Prezidyum, ikisi prezidyuma da üye olacak yedi üyeden oluşan bir örgütlenme bürosu atayacaktı; prezidyuma karşı sorumlu, iki yardımcı sekreteri olan bir de genel sekreter olacaktı. Böylece Lenin'in uyarısı hiç dikkate alınmadan, Rus partisinin örgüt yapısı Komünist Enternasyonal'de tam olarak yeniden üretilmiş oldu. "Örgütlenme bürosu"nun görevleri arasında, ulusal partilerdeki önemli makamlara ***atama*** yapma yönlenilennin denetlenmesi (bundan böyle parti görevlerinden kendiliğinden istifalar yasaklanacak ve partiden ihraçla cezalandırılacaktı) ve (İtalya ile Almanya'daki son olaylarda zorunlu oldukları bütün açıklığıyla ortaya çıkan) yasadışı çalışmaların kontrolü de vardı. **IKKI** üyelerinden ve her kurucu partinin büyüklüğüne göre bir veya daha çok üyesinden oluşan "genişletilmiş idare kurulu" kongreler arasında yılda iki kere toplanacak; Rus partisinin örgütlenmesinde "parti konferansı"nın işgal etliği yerle örtüşen bir yer işgal edecekti. Son olarak, ulusal partilerin, bir kural olarak kongrelerini Komintem'in dünya kongrelerinden **Önce** değil sonra yapmalarının arzulandığı ilan edildi; amaç, delegelerin ulusal parti kongrelerinden ihtilaflı konularda bağlayıcı talimatlar almış şekilde Moskova'ya gelmelerini önlemekti. IKKl'nın "federal" karakterinin ortadan kaldırılmasıyla bağdaşan bu talimatla, Komintem'e ulusal partilerin görüşlerini temsil eden delegelerin tartışma ve uzlaşma süreçleri yoluyla kolektif kararlara ulaştıkları bir forum olarak değil, aldığı kararlar yorumlanıp uygulanması amacıyla yukarıdan ulusal kongrelere iletilen tekil bir yönetim organı olarak bakılması gerektiği açıkça ortaya çıkıyordu.[71]

69.)QI9'daki ilk plan, merkezi c larak belirlenen genel konsey üyelerinin ulusal partiler için "muhabir" rolü oynama görevlerini kendi aralarında paylaştıkları Birinci Enternasyonal örneğini izlemekti (A. Balabanov, ***Eı ınnerıngen und Erlebnisse (1927).*** s. 251); ama bundan vazgeçilip temsil ilkesi benimsenmişti.

70. Bkz. yukarıda s. 368.

71. ***Protokol! des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** (Hamburg. I°23l.s. 803 13.

Bu çok kapsamlı yeniliklerin büyük bir açıksözlülükle dile getirilmesi, merkezi örgütlenme ve disipline duyulan öncelikli ihtiyacın Alman ve Rus delegeler tarafından sorgusuz sualsiz kabul edildiğini gösteriyordu. Daha sonra formalite icabı yapılan (kongrenin son aşamasına daha gelin memİşti) tartışmada ciddi biçimde karşı çıkılan tek nokta ulusal parti kongrelerinin Komintern'in dünya kongrelerinden önce değil sonra yapılması talebiydi; karar metni düzeltme yapılmaksızın kabul edildi.[72] Nasıl Rus partisinin önemli üyeleri bile örgütlenme ve atamaların kontrolüyle ilgili parti kararlarının yarattığı siyasi sonuçları pek iyi değerlendirenle dilerse.[73] aynı meseleler hakkındaki yeni hayati kararlar da Komintern'in dördüncü kongresi tarafından neredeyse hiç tartışılmaksızın ve anlaşılan hiçbir ciddi şüphe duyulmaksızın oybirliğiyle kabul edildi. Kongrenin sonunda yapılan İKKl seçimleri eski ulusal temsil sisieınınden izler taşıyordu: "İV ı üç ülkeden oluşan bloklar, sırt ulusal gerekçelerle, yönelim kurulunda lemsilci bulundurmak isliyorlardı." Ama, Zinovyev kapanış konuşmasında "bugün böyle bir manzarayı son kez gördüğümüzü umalım" dedi. Bundan böyle Komintern'in görevi "federalist her şeyle mücadele etmek vc gerçek biı disiplin getirmek" olacaktı.[7]" O sırada, Rus heyeti tarafından bile belki de hâlâ lam olarak anlaşılmayan ya da farkına varılmayan şey, Komintern örgütlenmesinin dördüncü kongre tarafından tamamlanan merkezileşmesinin, zorunlu olarak, iktidarın daha da dışlayıcı biı biçimde egemen Rus grubun ellerinde toplanmasına yol açtığıydı: bu durum Sovyet Rusya'nın artan prestij ve otoritesine, ayrıca Komintern'e üye diğer partilerin nispeten gerilere düşmesine tekabül ediyordu. Bir zamanlar en azından biçimsel olarak yapıldığı gibi, Sovyet dış politikası bir dünya devrimi çerçevesi içine oturtulmaya çalışılırken, bundan böyle Komintern politikası Sovyet dış politikası çerçevesi İçine oturtulmaya çalışılacaktı. Bu gelişmenin, kimse tarafından bilinçli olarak planlanmış olmamasına ve getirebileceği lehlikelerin bazılarını goren tek kişi olan Lenin'in kısmen bilinçli olarak karşı çıkmasına rağmen, Lenin'in sahneden çekilmesinden önce ve dördüncü kongrenin bir süre sonrasına kadar Komintern'in işleyişinde önemli bir rol oynamamış olan Stalin'in sahneye çıkmasından önce neredeyse lamanılanmış olduğu belirtilmelidir.

72. Tanışmaıı.,;,?., s XI4 23le, tarar melni ise *a g.e.* s. 994 7'dedir; karar meıni *Kom ıtıunistt^eski! Inteınaısıonal* ı *DnkıımeoUik* 1I933)'e dahil edilmemişi ir.

73. BU *c* l.s. 191.

74. *Protokoll des Vierteil Kongresses der Kommuriististficn Intet nationale* (Hamburg. 1923). s 977 8.

Tek tek komünist partilerin, dördüncü kongredeki tartışmalarda büyük bir yer işgal etmiş olan meseleleri, pek de neşeli bir tını benimsenmesini sağlayacak vesileler sunmuyordu. Kongrede her partinin üye sayısı okundu. Sadece 324.522 üyesiyle Rus partisi (Ukrayna, Beyaz Rusya ve halen resmen bağımsız olan diğer Sovyet cumhuriyetlerinin partileri ayrıca sayılıyordu, ama bunlann üye sayılan azdı), 226.1X10 üyesiyle Alman partisi ve 170.000 Üyesiyle Çek partisi, ülkelerindeki işçilerin ciddi bir kesimini bünyesine katmış komünist kitle partileri sayılabilirdi. Diğer yerlerde partiler hâlâ küçüktü ya da ortodoksıye bağlılıkları şüpheliydi.[75] Dördüncü kongrede Alman sorunu hakkında özel bir karar çıkartılmadıy sa da, Komintem'in sinirsel merkezini ve bütün ihtilafların odak noktasını bâlâ Alman partisi oluşturuyordu. "Bülün göstergeler bizi aldatmıyorsa," demişti Zinovyev açılış konuşmasında, "proleter devriminin yolu Rusya'dan Almanya'ya giımekıcdır."[76] Rapallo anlaşması da Almanya'ya Sovyet dış politikasında özel ve muteber bir konum vermiş olduğu için Almanya'yla ilgili meselelerin Komintem'in kaygıları arasında daha ağırlıklı ve hassas bir yeri oldu. Bolşevik liderlerinin Komintern politikasıyla ilgili meselelerde farklı düştükleri zaman, bu farkın her zaman Alman sorunundan kaynaklanması Almanya'nın öneminin belirtisiydi. Liderler 1921 Ocağı'nda "açık mekıup" politikası, 1921 Marlı'ndan sonra da Marl eyleminden çıkarılacak hisse konusunda ayrılığa düşmüşlerdi:[77] Lemn'in sahneden çekildiği 1922 yazında ise, Alman partisindeki Sağ ve Sol ayrımlarını yansıtan "birleşik cephe" ve "işçi hükümeti" politikalarının yorumlanması konusunda Zinovyev ile Radek arasında çatışma çıkiı.[1]* Dördüncü kongrede bu mesele sunuşunu Zinovycv'in yaptığı, taktikler hakkındaki önemli bir tartışmada ele alındı.

Alman Sağı'nın baş kahramanları Meyer ve Thalheİmer (Brandler toplantıya katılmamıştı). Alman Solunun baş kahramanları da Berlin grubunu temsil eden Rulh Fischer ile Hamburg grubunu ıcmsil eden Ur bahns'dı; tartışmayı onların açması beklendi. Birleşik cephe politikasını ilkesel olarak herkes kabul ediyordu. Ama Meyer birleşik cephenin aslen sosyalist partilerin liderleriyle varılan anlaşmalar olduğunu iddia ederken, Rüth Fischer "liderlerle yapılan müzakerelerin abartılı bir biçimde

75 *Ag*i . •. **363 7, 76.** *A (• t.* s **36 7. 77. Bkz. yukarıda t 3i: 3ve35R.**

78 Bkz yukarıda s. 384 5. Zınovyrv ile Radek arasındaki çekişme 1924'e kadar açığa çıkmadı ***(Protokoll: Fünfter Kongress deı Kommuıııslı\thcn Inlernattomile*** **(larilısızl. c 1. s. 493 01.**

vurgulandığını ve bunlara abartılı hayranlık gösterildiğini" söylüyor ve "aşağıdan birleşik cephe" denen şeyden yana çıkıyordu; Urbahns ise kestirmeden, SPD ile **USPD**'nin sicillerinin, onlarla İşbirliğini komünistler İçin imkânsız kıldığını söylüyordu. Meyer, Zinovyev'in 1921 Aralık tarihli IKKI kararında geçen "işçi hükümeti"ni proletarya dİktatörlüğüyle ya da bir Sovyet hükümetiyle özdeşleştirme çabasını eleştiriyor ve bu terimin bariz biçimde daha geniş bir yananlamı olduğunu düşünüyordu; Ruth Fischer Radek'in komünistlerle sosyalistlerin işçinin "bir dilim ekmeğini garantiye almayı amaçlayan politikalar konusunda işbirliği yapmaları gerektiği minvalındeki bir cümlesine, çok muğlak **ve** gevşek olduğu gerekçesiyle saldırıyordu.[79] Tabirîerdeki bu nüansın ardında diğer Sol partilerin benimsemesi gereken tavır konusunda temel politika farklılığı yalıyordu. Ama Komintern liderleri (hele kendi aralarında da bölünmüşken) ulusal partiler İçinde tartışmalar açmaktan çok, ilke meselelerini çözüme bağlamakla ve böylece daha fazla bölünme tehlikesini savuşturmakla ilgileniyorlardı. Kongrenin Alman komisyonuna başkanlık yapan **Lenin,** bu meseleler hakkında kongrede konuşmamış olsa da, kalan bütün gücüyle farklılıkları uzlaştırmaya çalıştı.*° Bu tartışmalar sonunda çıkan karar orta yolcuydu; Her iki tarafın sloganlarını tekrar ediyor vc hiçbir şeyi çözüme kavuşlurmuyordu. Komünistler birleşik cephe adına "sosyal demokratların ve Amstcrdanıcıların hain liderleriyle bile müzakereler yapmaya hazır"dılar; öte yandan, "birleşik cephe taktikleri aslen sadece "aşağıdan", fabrika komitelerinde, eylem komitelerinde ve diğer partilere üye olanlarla partisiz unsurların komünistlerle işbirliği yapacakları bu tür başka kuruluşlarda liderlik yaparak gerçekleş!irilebiIir"di. Avustralya'da yaşanmış olan ve kısa bir süre sonra İngiltere'de ortaya çıkabilecek bir "liberal işçi hükümetinden, tam bir proletarya diktatörlüğü biçimine bürünmüş "gerçek bir proleter işçi hükümetine kadar beş tür "işçi hükümeti" ayırt ediliyordu. Ama komünistlerin bu hükümetlere katılma koşulları son derece muğlak ve çok genel terimlerle belirtilmişti. Tek yenilik, "bir işçi köylü hükümetinin meşru bir değişke olarak tanınmasıydı; bu

79. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923). s. 76.81.

80. Ruth Fischer, *Statin and German Communism* (Harvard. 1948). s. 183 6'ya göre. Radek ile Buharin onu bu tavrı bırakması için ikna eımeye çalışmışlar, halıa Alman So lu'nun ihracı bile mümkün görülmüş; Lenin'in Sol'u "kurtaran" lavrı herkesi şaşırtmış. Gel gelehm. bu izah sonraki önyargıların damgasını taşır: Muhalifleri ihraç elmek Kominiem'in o sıralardaki politikasına aykırıydı.

daha sonradan önem kazanacak bir gelişmeydi.[31] Karar, Alman partisi içinde Sağ'ı egemen durumda bırakıyor, ama Sol'a da başka bir zaman aynı zemin üzerinde savaşma imkânı (anıyordu. Rus partisi içindeyse, "işçi hükümeti"ni sadece proletarya diktatörlüğü y le Özdeşleştirmesi reddedilen (ama aynı saldırının daha sonraki bir tarihte yenilenmesini önleyecek kadar da güçlü bir biçimde reddedilmeyen) Zinovyev'İn saldırılarına karşı, Rapallo'dan beri başarısının zirvesinde olan Radek'in tarafını tutuyordu.8

"Versay Anlaşması Üzerine" başlıklı karar Alman Sağı tarafından da. Alman Solu tarafından da eşit ölçüde kabul edildiği için ihtilaf yaratmadı. Yine de yeni ve önemliydi. Bolşevikler zaman zaman Versay anlaşmasını emperyalist zorbalığın tipik bir örneği olarak kınamışlardı. Lenin bir keresinde söz konusu anlaşmayı Brest Litovsk'dan "bin kat daha yağmacı" şeklinde tarif etmişti."[3] Ama o zamana kadaı, Bolşevikler'in savaş sonrası kapitalist dünyanın çelişkileri hakkındaki analizlerinde sadece arızi bir faktör olarak kalmıştı. Komintem'in üçüncü kongresinin "Dünyanın Durumu ve Görevlerimiz" hakkındaki ana karar metni, dünya ekonomisinin ağırlık merkezinin Avrupa'dan Amerika'ya kayması, Japonya'nın yükselişi ve kıtalar arasındaki üstü kapalı çatışına üzerinde durmuştu; ama laf arasında "Almanlar Avrupa'nın hamalları haline geliyor" derken. Versay'ı pek öne çıkartmamıştı. Aynı kongrenin, "Alman HükümetĪ'ne karşı amansız bir mücadele" vermeleri için Alman komünistlerine ayrıntılı talimatlar yağdıran taktikler hakkındaki kararında bu anlaşmadan bahsedilmemişti bile.'"[1] Ama bir yıl sonra tablo değişmişti. Artık Alman Hükümeti'ni devirmeden hiçbir şey elde edilemeyeceği varsayılmıyordu. IKKI'nın 1922 Martı'nda yapılan genişletilmiş otummu, "Savaşa Karşı Mücadele ve Savaş Tehlikesi" hakkındaki uzun bir karar metninde, "emperyalist savaşın sonunda imzalanmış olan bütün anlaşmaların ilgasını talep ediyordu.[85] Sekiz ay sonra yapılan dördüncü kongre ise, hem Rapallo anlaşmasının hem de Alman kitlelerine nüfuz etme politikasının etkisiyle, Versay anlaşmasını başlıca temalarından biri haline getir

81. *Kommunisliçeskii Inlernatsıonal* v *Dokumentak* (t933|. s. 299 302.

82. Komintem'in 1924'le yapılan beşinci kongresinde Zinovyev bu karardaki kilit pasaj lan kabul etmesine bahaneler bulmaya çalıştı *'Pıotokoli: Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale* (tarihsiz), c. 1, s. 79 80, 81 2).

83. Lenin. *Soçineniya. c.* XXIV. s. 545.

84. *Kommunisliçeskii hnernaisiomil v Dokumentak* (1933), s. 163 80. 198.

.15. *A g.e* . s 268.

di ve neredeyse bülün Avrupa ülkelerinden konuşmacıların anlaşmayı kınamalarından sonra. laktik kaygılarla Fransız delegesi Cachin'in önerdiği ve anlaşmanın uluslararası duruma dair bütün analizin merkezi haline getirildiği bir karar metnini kabul etti.[86] Anlaşma Orta Avrupa'yı ve özellikle de Almanya'yı "emperyalist soyguncuların yeni sömürgesi" haline getirmişti. Alman burjuvazisi, zafer kazanan devletlerin burjuvazisine yaltaklanmaya ve tazminatların yükünü proletaryanın omuzlarına yıkmaya çalışıyordu. Ama Alman proletaryasının içine gömüldüğü sefalet ne kadar derin olursa olsun, lazminat taleplerinin büyüklüğü bu politikayı gerçekleştirilemez kılıyordu ve Almanya "İngiltere ve Fransa'nın ellerinde bir oyuncağa çevrilmekte"ydi. İngİIiz Fransız baskısına karşı direnmenin Alman burjuvazisinin de Alman proletaryasının da çıkarına olduğuna dair bu tek imanın ardından, karar metni komünist partilerin görevleri konusuna dönüyordu; söz konusu görevler anlaşmaya karşı genel bir kampanya İçinde eşgüdümlenecekti. Alman partisi. Alman proletaryasının Kuzey Fransa'nın yeniden yapılanmasına yardım etmeyi islediğini ilan edecek, ama Fransız ve Alman sanayicileri arasında yapılan ve tazminat yükümlülüklerini "Almanya'yı Fransız burjuvazisinin sömürgesine çevirerek" Alman proletaryası pahasına gerçekleştirme pazarlıklarına karşı çıkacaktı. Fransız partisi "Alman proletaryasını daha fazla sönıüre rek Fransız burjuvazisini zenginleştirme girişimini protesto edecek, Fransız birliklerinin Ren'in sol yakasından çekilmesini talep edecek ve Ruhr'un işgal edilmesi Önerisine karşı mücadele edecekti. Çek ve Polonya parlileri "kendi burjuvazilerine karşı mücadeleyi Fransız emperyalizmine karşı mücadeleyle birleştireceklerdi". Bu karar, Komintern'in eylemlerini Sovyet Hükümeti'nin dış politikasıyla eşgüdümlerneye yönelik bilinçli ve hesaplı bir gayretin Avrupa'daki (Baku kongresi Asya'da bir ön örnek sunmuş sayılabilirdi) ilk örneğiydi belki de. Ayrıca, ulusal komünist partilerin birbirlerine rakip hassasiyetlerini uzlaştırırken ortaya çıkabilecek sıkıntıları da önceden kısmen haber veriyordu.[87]

Tuhaftır, Faşist darbenin daha altı haftalık olduğu İtalya, dördüncü kongrenin dikkate değer bir teşvik edici gelişme kaydettiği neredeyse lek ülke oldu. İtalyan Sosyalist Partisine (ve hatta lKKl'nın birleşik cephe

36. *Kommunistîçeskıi Internatsional v Dokumentak* (1933), s. 339 43.
87. Kongrede, yakın tanhlerde Alman ve Fransız partileri arasında "özellikle Venay anlaşması sorunu konusunda" bir anlaşmaya varılmış olduğundan bahsediliyordu; Alman delegesi bu anlaşmanın lam anlamıyla yerine getirilmediğinden yakınıyordu *(Protokoll des* Derlen *Kongressesdeı Kommunistısthen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 76 7).

hakkındaki kararını reddetmiş olan İtalyan Komünist Partisi'ne)[BS] uzun süredir gösterilen sabır en nihayet haklı çıktı. İtalyan Sosyalist Partisi 1922 Ekimi'nde Roma'da yapılan kongresinde reformistleri partiden ihraç etmiş ve yirmi bir koşulu kabul edip Komintem'e katılmaya karar vermişti; bu da İtalyan Komünist Partisiyle birleşmeyi gerektiriyordu. Komintem'in dördüncü kongresinde İtalya sorununun iarihi hakkında çıkarılan uzun bir kararda, işçilerin fabrikaları işgal etliği 1920 sonbaharında İtalya'da "devrimin zafer kazanmasının nesnel önkoşullarının" mevcut olduğu hatırlatılıyordu; sadece "sahiden komünist bir parti" yoktu. Bu parti de 1921 Şubatı'nda Leghom'dakİ bölünmeyle yaratılmıştı, ama İtalyan Komünist Partisi küçük kalmıştı, liderleri de kağıt üzerinde sendika lizmin yanlışlarını kınamış olsalar da, hâlâ onun ruhunu taşıyorlardı. Dördüncü kongrenin, "Faşist gericiliğin kazandığı zafer"i neredeyse şen bir edayla "proletaryanın bülün devrimci güçlerinin mümkün olan en hızlı şekilde birleşmesi" için gerekçe olarak gösteren kararı, birleşme koşulları üzerinde çalışması için İtalyan Komünist Partisi'nin iki üyesi. İtalyan Sosyalist Partisi'nin temsilcileri olarak Serrati ve Maffi ile başkan vc hakem sıfatıyla da Zinovyev'den oluşacak bir komite yaratılmasını öngörüyordu; yerel şubelerde de benzer adımlar atılacaktı.[1*9] Müzakereler kış boyunca Moskova'da sürdürüldü. Ama komünistlerle sosyalistler arasındaki kıskançlıklar ilerlemeyi geciktirdi; 1923 başlarında Mussolini İtalya'da her iki partiyi de gafil avladı ve liderlerinin çoğunu tutuklattı. Ko minıcrn'in dördüncü kongresinin yayabildiği neredeyse tek umul ışığı da sönmüştü.

O sıralarda yeniden örgütlenme sancılarını yaşayan İngiliz partisinin meseleleri kongrede tartışılmadı. Ama Zinovyev bu işin gidişatından alışılmamış ölçüde açık sözlü bir karamsarlıkla bahsediyordu:

> İngiltere'de... partimizin gelişimi çok çok yavaş. Komünist hareket belki de başka hiçbir ülkede İngiltere'de olduğu kadar yavaş gelişmiyor. İngiltere'yi incelemeye başlamamız gerek; bu yavaş gelişmenin nedenlerini henüz bilmiyoruz. Yaşanan büyük işsizlik ve proletaryanın müthiş yoksulluğu düşünüldüğünde, komünizmin İngiltere'deki gelişimi dikkale değer ölçüde yavaş kalıyor.[yo]

Öte yandan, Fransız partisindeki kriz, kongreden önce yapılan IKKI' nın genişletilmiş oturumundan, Troçki'nin başkanlığını yaptığı, kongre

88. Bkz. yukarıda s. 389, noı 98.

89. *Kommunisliçeskii International v Dokumentak* (1933). s. 356 60.

90. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 50

(ararından atanan bir komisyondan ve kongrenin kendisinden haddinden fazla ilgi gördü; kongreye partinin her hizbinden en az yirmi dört delege katıldı, kongreye katılmayan tek dikkate değer şahsiyet Frossard'd ı.[91] Kongre, gerçekleri inatla inkâr ederek, "bölünme fikrini" bir kez daha devre dışı bıraktı ("partideki durum hiçbir suretle bölünmeyi gerektirmi yor"du),[92] Sağ ve Sol kanatları hem aralarındaki meseleleri halletmeye hem de hor gördükleri birleşik cephe politikasını benimsemeye zorlama çabalarını sürdürdü. Sonuç olarak Sol kanat dolambaçlı bir yola başvurarak tartışmalardan galip çıktı. Avrupa'nın Latin kökenli ülkelerinde masonluk, uzun bir süredir hem burjuva hem de sosyalist din karşıtı radikalizmin alamet i farikası olmuştu. İtalya'da epey önce, 1914'te, sosyalist parti masonları saflarından İhraç etmişti. Fransa'da masonluk burjuva Solu ile sosyalistler arasındaki bağı oluşturmayı sürdürmüştü ve Frossard'ın kendisi de dahil Fransız komünist partisinin Sağ kanat liderleri masondu. Bu gerçek dördüncü kongrenin komisyonunda Troçki'nin sonraları diyeceği gibi, "ilk defa ve bizi hayrete düşürerek" [1]" ortaya çıktı. Bu Sol'un arayıp da bulamadığı silahtı. Kongre, Fransız partisinin mason üyelerinin 1 Ocak 1923'ıen Önce masonluğu bıraktıklarını beyan etmeleri gerektiğini, aksi takdirde partiden ihraç edileceklerini ve bu beyanı yapanların da iki yıl boyunca "partideki sorumluluk gerektiren mevkilere" seçilemeyeceklerini belirten bir bildiri yayınladı.*[1] Bunun üzerine Frossard partiden istifa etti; diğerleri de masonlukla bağlarını kopardılar. İki yıl kısıtlaması pek sıkı uygulanmış gibi görünmüyor.

Norveç İşçi Partisi'nin sorunları da aynı ölçüde rahatsız edici bir tablo sunuyordu. Bu parti en başlan beri ortodoks çizgiyi İzlediği son derece şaibeli bir parti olmuştu.[95] Yirmi bir koşulu tek bir çekinceyle kabul etmişti: Parti sendikaların kolektif üyeliğiyle oluşturulmuştu, bu da şan koşulan bireysel uyum sınavının uygulanmasını güçleştiriyordu.^ Amapra

91. **Bu gülüşmeler G. Waller, *Histoire du Parti Communiste Français* (1948). s. 115 21'de Fransız kaynaklarına alırlarla uzun uzadıya anlatılır.**

92. ***Kommunisliçeskii Inrernatsional* v *Dokumentak* (1933), s. 344.**

93. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 865. Fransız muhalifler, masonluk keşfinin disiplin cezalan vermek için bir bahaneden ibaret olduğunu ve Fransız partisinde masonların varlığının uzun süredir bilindiğini ileri sürdüler: Gerçeklen de bu mesele 1920 yılında yapılan bir IKKI toplamışında Serrati tarafından gündeme get iril misli (L. O. Frossard. *De Jaurès à Lenin* (1930), s. 266).**

94. ***Kommunisliçeskii Intel natsional y Dokumentak* (1933), s. 348.**

95. **Bkz. yukanda s. 142.**

96. ***Der Zweite Kongress der Kommunist. Internationale* (Hamburg, 1921), s. 382.**

tikte parti kendi yolunda gidiyor, eski adını değiştirip "Norveç Komünist Partisi" yapmayı bile reddediyordu; 1921 Martı'ndan sonra "bölme" taktiklerine karşı gelişen tepki yüzünden Komintern de buna karşı bir şey yapmaya kalkışmıyordu. En sonunda 1922 Haziranı'nda, parti lideri Tranmael lKKl'nın genişletilmiş oturumuna katılmaya ikna edildi; ama sonuçta ortaya çıka çıka, partinin belli meselelerde yaptığı hataları ele alan ve İlke meselesine girmekten kaçınan bir karar çıktı.[97] Ama bu oturum ile ertesi kasımda yapılan dördüncü Komintern kongresi arasında geçen sürede, Norveç partisi içindeki bölünme, Fransız partisinde olduğu gibi, tamamlanmış bir gerçek haline gelmişti; Tranmael ve merkez komitesinin çoğunluğu, tıpkı Frossard ve arkadaşları gibi, lKKl'nın kongreye katılma yönündeki acil çağrılarına uymadı. Kongre, bu meydan okuma karşısında, başkanlığına incelikli bir biçimde Buharin'in getirildiği ve görevi açıkça meseleyi kopuşa vardırmadan disiplini tesis etmek olan bir komisyon atadı. Kararda bir kez daha partinin adının değiştirilmesi ve parti içindeki muhalif grupların İhraç edilmesi talep ediliyor, "parti ile IKKI arasında daha sağlam bir bağ kurulması amacıyla" bir sonraki parti kongresine bir IKKI delegesinin katılması öneriliyordu.[91]* Ama bu gönül alıcı sözlerin hiçbir anlamı yoktu. Komintern'in Norveç'teki bu kitle partisini çoktan kaybettiği açıktı. Resmen kopuş geciktirme taktikleriyle 1923 sonbaharına kadar ertelendi; bu tarihle parti Komintern'den ayrıldı, küçük bir azınlık da partiden koparak Norveç Komünist Partisi'ni kurdu.

Komintern'in dördüncü kongresiyle aynı anda, Profintern de ikinci kongresini topladı. "Birleşik cephe" taktikleri Profİntem'de doğrudan ve bariz bir biçimde uygulanıyordu, çünkü Profintern görünüşte işçi kuleleriyle temaslar kurma amacıyla oluşturulmuş bir örgüttü. 1921 Aralığı'nda, yani lKKl'nın yeni sloganı duyurmasından bile önce, Amsterdam Enternasyonali'ne Fransız sendika hareketinde sendikalistler ile sosyalistler arasında baş gösteren bölünme tehdidini savuşturmak için ortak hareket etme önerisi getirildi;'[1]* 1922 Şubatı'nda Norveç sendikalarının, "kapita

97. *Kotnmunisıiçeskıi Internatsional v Dokumentak* (1933), s. 289 92; Zinovyev'e göre, o sıralarda meseleyi lanışmak üzere Oslo'ya gönderilen Radek, Tranmael'le "sefil bir uzlaşmaca varmıştı *(Protokoll: Fünfter Kongress der Kommunistischen Internationale* (tarihsiz), c. I. s. 469).

98. Buharin'in raporu *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 944 5'ie, karar metni de *a.g.e.*, s. 955 6'dadir.

99. *Desyal'LeiProfinterna vRezolyutsiyak*(1930), s. 89 90.1921 boyuncaCGTdesen dikalistleri ihraç etmek için aktif bir mücadele verildi (H. Marquand, vd., *Labour in Four*

lizmin saldırısına karşı paralel mücadele biçimleri ve yöntemleri geliştirmek üzere" iki sendika Enternasyonali'nin ortak bir konferans düzenlemesi önerisi. Profinlem konseyi iarafından hararetle onaylandı.[100] Bu iki proje de Amsterdam tarafından görmezden gelindi. Bu terslenmelerden yılmayan Profintern 1922 Nisanı'nda İkinci, Üçüncü ve İki Buçukuncu Enternasyonallerin katıldığı Berlin konferansından yararlanarak, bir kez daha bütün ülkelerin işçilerine hitaben "sermayenin saldırısına karşı direnişte birleşme" çağrısı yayınladı; Lozovski de bir kez daha Profintern, Amsterdam Enternasyonali ve bütün bağımsız sendikaların katılacağı bir konferans önerdi.'[01] Bu yoklamaların, sendika hareketini bölüp birlik arayışına karşı çıkanın Moskova değil, Amsterdam Enternasyonali olduğu savına düzme bir temel sağlamaktan başka bir amacı yoktu. 1922 yılı, Profintern'in Batı ve Orta Avrupa'da en başarılı olduğu yıldı. Fransa'da COT liderliğinin bünyesindeki sendikalisıleri disiplin altına alma ve ihraç etme çabaları bir kopuşla ve Confédération Générale du Travail Uni laıre'in (CGTU) kurulmasıyla sonuçlandı, Profİntern'e bağlanan yeni örgüt bir süre Fransız sendikacılarının çoğunluğunu temsil etti; Çekoslovakya'da sendikaların çoğunluğu Moskova'ya bağlandı. Ama başka yerlerde batı sendika hareketinin büyük kısmı Amsterdam'ın tarafında kaldı. 1922 Haziranı'nda Leipzig'de yapılan Alman sendikaları kongresinde, toplam 700 delegenin sadece doksanı komünistti; daha sonraki kongrelerde Moskova destekçileri bu oranı bile koruyamadılar.[102] İngiltere'de Profintern en çok bir avuç sendikanın bağlılığını kazanabildi. Bu koşullarda hareketin bölünmesinden Amsterdam Enternasyonalinin sorumlu olduğu suçlaması ikna edici olmuyordu ve en azından Almanya ve İngiltere'de geri tepiyordu.

1922 Kasımı nda toplanan ikinci Profintern kongresi pek ilgi çekmedi ve ona da Komintern toplantısında olduğu gibi, aynı ktsttlanmışlık ve geri çekilme havası hâkim oldu. Konseyin raporu uzlaşmaz bir dille yazılmıştı ve bir kez daha "Profintern'in Amsterdam Enternasyonal i'y le bir birleşik cephe yaratma yolundaki bütün çabalarının o tarafça İnatçı bir sabotajla karşılandığını" kaydediyordu.[103] Bu, Profintern'in kendi Sol kana

CVuftf'fNff {1939). s. 14 15); sendikalisller Kum m lern'le Profinlem'in en güçlü destekçileri olduğu için. onların ihraç edilmesine karşı çıkmak Komintenîle Profınıem'ın menfaanneydı.

11)0. *DesyüfLel Profinlerno Rezr hıısiyak (* 1930), s. S3 4.

101. *Krasnv tıtlernatsio/uıl Pıofsı>ruzw,* No. 4 MS), Nisan 1922, s. 311 12, 313 16

102. O K. Flectheim, *Die KPD in der Weimore: Republik* (Offenbach, 1948). s. 91.

dıyla arılaşmasını daha da gerekli hale getiriyordu. Daha 1922 Temmuzu'nda Komintern'in resmi yayın organında çıkan Anarko Sendikalisller ve Profintern başlıklı bir yazıda. Fransız ve İtalyan sendikalarına ve IWW'ye Profıntem'in Komİnıern'den bağımsız olmasını talep ettikleri için saldırılmıştı.[104] Ama artık uzlaşma günün gereğiydi. Yeni oluşturulan Fransız CGTU örgütü kongreye, birinci kongrenin Profıntem'in Kornin tern'e bağlı olması hakkındaki kararının geri çekilmesi yönünde kesin bir taleple geldi ve bu iki kurumun larihinde de ilk ve son defa merkezi otorite bu lalebi kabul etti. Uzun bir karar meıni, Profintern'in "Fransa'nın devrimci işçileriyle orta yolda buluşmaya ve uluslararası sendika hareketinin kapitalizmi yıkma ve proletarya diktatörlüğü kurma bayrağı altında toplanan sahiden devrimci bütün unsurlarının oluşturduğu bloğu kongrede güçlendirmek İçin COTU'nun önerisini kabul etmeye" hazır olduğunu kayda geçirerek sona eriyordu: Birinci kongrenin kararı ilga edildi ve aradaki İlişkiye daİryeni bir tanım ikame edilmedi.[1"5] Zinovyev'in kongredeki konuşmasında açıkça belirttiği gibi, kağıt üzerindeki bu geri çekilme laktık bir manevradan ibareni: "Burada olanlar, Latin ülkelerindeki devrimci unsurların bazı önyargılarını kabul etmemizden ibarenir."""' Bunun pralikte herhangi bir şeyi değiştirdiği şüphelidir. Kurulduğu andan itibaren Profintern'in karşı karşıya kaldığı iki açmaz hâlâ çözülmüş değildi. Batı Avrupa'nın Amsterdanı'dan kopmak İsteyen kitlesel sendikaları, sadece bağımsız ve siyaset dışı sendikalardan yana olan sendikacılardan ibaretti; başka yerlerde de Amsterdam Enternasyonali aleyhindeki kampanya, sendikalara barışçıl yollarla nüfuz etme politikasıyla uzlaşmaz görünüyordu. Lozovski'nİn 1923 Nisanı'nda yapılan on İkinci parti kongresindeki son derece İyimser konuşmasında, Amsterdam'a on dört ya da en fazla on beş milyon kişi bağlıyken Profintern'e toplam on üç milyon kişinin bağlı olduğu iddia ediliyordu. Ama Almanya'da örgütlü işçilerin sadece yüzde oluz beşinin, İngiltere'de yüzde on beşinin, Belçika'da da yüzde onunun Profintern'e üye olduğunu kabul ediyordu, ki bu rakamlar bile muhtemelen abartılıydı.[107] Bolşevik liderler yenilgiyi hiçbir zaman kabullenmiyor ya da Profıntem'in kurulmasının taktiksel açıdan

103. ***Desyat'Let Profinterna*** **v** ***Rezolyutsiyak*** **(1930), s. S9.**
104. ***Kommıınistiçeskii Internatsional,*** **No. 21 (19 Temmuz 1972), eol. 5603 28.**
105. ***Desyal' Lei Profinterna v Rezolyutsiyak*** **11930), s. 109 10.**
106. G. Zinovyev. ***L'Internationale Communiste on Travail*** **(1923). S. 176 7.**
107. ***Dvenaıisam S"ezd Rossti\kni Kammumstiçes'ov Parti (Boi'sevtkov)*** **(19231. s. 279 SÛ.**

yanlış bir hesap olduğunu alenen kabul etmiyorlardı. Profintern zaman zaman bir propaganda aracı olarak belli bir değer taşıyordu ve Avrupa'da yarattığı sıkıntılar, Asya'dakı işe yatarlığıyla muhtemelen dengeleniyordu; Lozovski'nin İddia elliği sayısal güç de aslen Asya'dan geliyordu za len. İkinci kongre, "Sömürge ve Yan Sömürge Ülkelerdeki Sendika Hareketleri Üzerine" başlıklı uzun bir karar çıkararak birinci kongredeki tavrını geliştirdi. Karar metninde, bu ülkelerde "Avrupa ya da Amerikan tipi girişimlerde çalışan ve geniş kitleler halinde büyük sanayi merkezlerinde toplanan... yerli sanayi proleteri" sayısının gün geçtikçe arttığı belirtiliyordu; ayrıca yerli işçileri temsil eden bir "devrimci sendikalar" konferansı yapılması çağrısında bulunuluyor ve bu arada denizcilerin toplanmasının muhtemel olduğu limanlarda da propaganda büroları kurulacağı belirtiliyordu.[108] Bu şekilde başlatılan faaliyetler Uzakdoğu'da bazı önemli sonuçlar doğurduğu gibi. IFTU'nun vc ona bağlı belli başlı sendikaların coğrafi vc ırksal sınırlarına yönelik kalıcı bîr eleştiri niteliği de taşıyorlardı.

Komintem'in dördüncü kongresinden bir süre sonra, Radek, Lozovski ve Tahran'daki Sovyel temsilciliği görevinden daha yenilerde dönmüş olan Rothstein'dan oluşan bir Sovyet sendika heyeti, 1922 Aralığı'nda **IFTU** tarafından Lahey'de düzenlenen ve başkanlığını İngiliz sendika lideri **J.** H. Thomas'ın yaptığı bir barış kongresine kadidi. Bu hamlenin iki amacı vardı: Bolşevikler'in diğer işçi partileri ve örgütleri ile birleşik cephe oluşturmaya istekli olduklarını göstermek ve Sovyetler'in barış davasına bağlılıklarım ilan etmek. Önceki yılın nisanında üç Enternasyonal'İn Berlin'deki toplantısında yaşanan karşılıklı suçlama deneyimi ufak tefek bir iki değişiklikle yine yaşandı; sadece biı farkla ki Sovyet heyeti, geçen sefer Lenin'den İşittikleri azarları göz önünde bulundurarak, arlık hiçbir taviz vermemeye kararlıydı. Rothsleın kongrede, en önemli önerisi savaşa karşı uluslararası bir eylem komitesi ve ulusal eylem komiteleri oluşturmak olan on dört maddelik bir tasarı sundu. Bu tasarıya destek veren olmadı ve Lozovski'nin birleşik cephe oluşturma talepleri de hakaret ve alaylarla karşılandı. Kongre bürosunun önerdiği pek etkileyici sayılamayacak barış yanlısı kararlar da kongre sonunda, bir tek Sovyet heyetinin muhalefet oyuyla kabul edildi. Radek tek bir noktada, heyetin diğer durumlarda benimsediği inatla uzlaşmacı dille pek bağdaşmayan sert bir konuşma yaptı:

108. ***Desyat' Lei Profituernav Rezolyuısh ak*** **(1930), s. 111 14.**

Bizim bir ordumuz var. Ordumuzu dağıtmayacağız. Yani gördüğünüz gibi biz Rusya için endişelenmiyoruz. Ama Batı Avrupa proletaryasının maruz kaldığı tehlike yüzünden endişeleniyoruz. Bu tehlikeyi savuşturmak için sizlere, içtenlikle ve korkusuzca, dosıluk ve işbirliği eli uzatıyoruz. Bu öneriyi reddettiğinizde, bu uzanmış dostluk eli sizin aleyhinize dönecektir,[109]

1922'nin, Sovyet dış politikasının tahkiminde önemli bir faktör işlevi gören son olayı, parti içinden gelen güçlü eleştirilere rağmen, dış ticaret lekelinin yeniden onaylanmasıydı. Tekelin İdaresini üstlenen Vneştorg'un ve Halk Komiseri Krasin'in otorite ve nüfuzu, özelikle İngiliz Sovyel ticaret anlaşmasının imzalanmasından sonra dış ticaretin canlanmasıyla birlikte otomatik olarak artmıştı. Öte yandan tekel ilkesi, NEP'in ruhundan çok, yürürlüğe konduğu savaş komünizminin ekonomik yapısına uygun görünüyordu. Tekelin değiştirilmesi ve kıskançlıkla korunan dış ticaret alanına özel teşebbüsün de kabul edilmesi yönünde taleplerin duyulmaya başlaması şaşırtıcı değildi. Bu görüş 1921 Kasımında Gosbank'da yapılan bir mali politika konferansında açıkça ifade edildi[110] ve özellikle de Maliye Halk Komiseri Sokolnikov'la birlikle anılmaya başladı."[1] 13 Mart 1922 tarihli bir kararname, tekele dokunmamakla birlikle, bariz bîr şekilde, onun aşırı katı oluşunu eleştirenleri teskin etmeye yönelik bir çabayı temsil ediyordu. Vneştorg'a devlet kurumlarından, teşebbüslerinden ya da kooperatiflerden komisyon esasına dayalı olarak İhraç malları alma yetkisi verirken, bu kuruluşlara da, her zaman komiserliğin onayına bağlı olarak da olsa, yabancı tüccarlarla sözleşme imzalama yetkisi tanıyordu; ithal malları İçin de benzer bir esneklik gösteriliyordu.[112] Bundan sonra, eleştiriler Vneştorg'un bürokratik yöntemleri üzerinde yoğunlaştı; Krasin'in Sovyet ekonomisinin komutasını ele almış olması, parti sicilleri onunki kadar zikzaklı, halen parti ortodoksisine bağlılıkları da onunki

109. ***Report of the International Peace Conference held al the Hague, December 10 15, 1922*** **lAmsterdam, tarihsiz), s. 102, 118, 143 5. *Internationale Ptessc Korrespondctti,* No. 239 (18 Aralık 1922) sayısı kongreye adanmıştır; Lozovski dergideki kısa yazısında kongreyi "sineklerin sıkıntıdan (ilinek üzere oldukları bir hayvanal bahçesi" olarak tarif etmiştir. Lozovski'nİn kongreyle ilgili bir başka yazısı *Die Internationale,* c. VI, No. 1 (6 Ocak 1923). s. 13 21'de yayınlanmışı ir.**

110. Bkz.c.2.s.318.

111. 1922 yılında basılan bir kitapçıkla Sokolnikov "zayıf bir biçimde örgütlenmiş ve yeterli sınamadan geçmemiş Sovyet aygıtı"nın yabancı kapi lal i s ilerle başa çıkamayacağını ileri sürüyot ve Vneştorg'un sadece "düzenleyici bir rol" oynayacağı karma şirketler yaratılmasını destekliyordu <G. Y. Sokolnikov, *Gosudarstvennyi Kapitalizm iNovaya Ekonomi çeskaya Politika* (1922), s. 7 9).

112. *Sobranie IJzakonenii. 1922,* No. 24. 266. madde.

kadar şaibeli olmayan birçok kişinin kıskançlığına yol açıyordu. 1922 Haziranında dış ticaretle ilgili şubelerin katıldığı bir konferansta Krasin, Bogdanov ile Nogin'in Vesenka adına saldırdıkları komiserliği savundu; konferansta alınan bir kararla, dış ticaret tekeli İlkesine bağlı kalınmasına rağmen, dış ticaret mekanizmasının bürokrasisinin azaltılması talep edildi.[113] İki ay sonra Krasin hâlâ savunma konumundaydı; "savaş, abluka ve müdahalelerle geçen uzun yılların tükettiği ülke toparlanıp tekrar ayağa kalkana ve ekonomik açıdan güçlü hale gelene kadar" tekelin zorunlu olduğu açıklamaları yapıyordu.[114] 16 Ekim !922 tarihli iki kararname Devlet'in bütün ekonomik organlarına ithalat ve ihracat işini yurtdışındaki kendi temsilcilikleri yoluyla, ama dış ticaret tekelini ihlal etmeden ve Vneştorg'un denetiminde yapma hakkını tanıdı.[115] Aynı ay Krasin basında çıkan bir röportajında dış ticaret tekelinin "bütün ticaret işlemlerinin Dış Ticaret Halk Komiserliğinin organları tarafından yapıldığı anlamına gelmediğini" tekrar etti; devlet teşebbüsleri, kooperatifler, özel şirketler ve karma şirketler de dış ticaret yapabilirlerdi, ama komiserliğin oloritesı ve denetimi allında.[116]

Bu arada mesele partinin merkez komitesine taşınmıştı; merkez komitesinde 12 Ekim 1922'de yapılan toplantıda Sokolnikov bazı mal kategorileri üzerinde ve belli sınırlar dahilinde dış ticaret tekelinin gevşetilmesini talep eden bir karar alınmasını önerdi. Daha önceden savaş komünizmini mantıksal sonucuna taşımak istemiş ve o sıralarda aşırı Sol'da yer almış olan Buharİn, şimdi de aynı mantıksal tutarlılık hırsını NEP'e uyguluyor ve aşırı Sağ kanada geçerek Sokolnİkov'u destekliyordu. İlk krizden sonra işinin başına daha yeni dönmüş olan Lenin'in vc Troçki'nin yokluğunda karar kabul edildi. Tabii ki hükümet mekanizmasına aktarılana kadar resmi bir sonucu olamazdı ve komitenin herhangi bir üyesi tarafından parti kongresine temyize götürülebilirdi. Lenin hemen karşı çıktı ve sorunun merkez komitesinin Aralık ayında yapılacak bir sonraki toplantısında tekrar ele alınmasını talep etti. Ertesi gün, Krasin Vneştorg adına karara karşı çıkan bir dizi tez gönderdi; Buharin de merkez komitesine yazdığı 15 Ekim 1922 tarihli bir mektupta kararı hem Lenin'e hem de Krasİn'e karşı savundu."[7] Mesele 1922 Aralığının ortalarına kadar co-

li **3.** ***Russian Information and Review,*** **15** Temmuz **1932,** s. **470 1.**

114.1„ B. Krasin, ***Voprosi Vneşnei Tnrgovli***s. **306.**

115. ***Sobranie Uıakonenii, 1922,*** No. **65,846.** madde: No. **66, 862.** madde
116. ***Russian Information and Review,*** **4** Kasım **1922,** s. **72 3.**
117. Lenin. ***Soçineniya,*** c. XXVII, s. **558 9,** nol **177.**

zumsuz kaldı; bu tarihte sağlığı gene kötüleşen Lenin, merkez komitesine katılamayacağını fark etti ve yapılacak tartışmadan endişelenmeye başladı. Lenİn, 12 Aralık'ta, Troçki'nin de Ekim kararına karşı olduğunu Öğrenince ona bir mektup yazarak "yapılacak toplantıda, dış ticaret tekelini koruma ve güçlendirmenin kayıtsız şartsız zorunlu olduğu şeklindeki ortak görüşümüzü savunma işini üstlenmesini" İstedi.[118] Ertesi gün merkez komitesine, Buharin'in mektubunu çürüten ve Krasin'in tezlerini savunan uzun bir müzekkere yazdı:

Buharın pratikte sanayi proletaryasına karşı spckülaıörün, küçük burjuvanın, en zengin köylülerin savunusunu yapıyor; sanayi proletaryası da bir gümrük politikasının değil, sadece vc sadece bir dış ticaret tekelinin koruması sayesinde, sanayii canlandıracak ve Rusya'yı bir sanayi ülkesi haline gcıirecek duruma ulaşabilir. Rusya'nın günümüzdeki koşullarında başka herhangi bir türden korumacılık bütünüyle hayaldir, proletaryaya hiçbir şey vermeyen, kağıt üstünde kalacak bir korumacılıktır.

Müzekkere. "Vneştorg'un kötü durumunu gerçekten iyileştirmenin" en İyİ yolu olmaları bakımından karma şirketleri destekleyerek sona eriyordu.[119] İki gün sonra Lenin Troçki'ye bir mektup daha yazarak zaferi kendilerinin kazanacağını umduğunu ifade etti, çünkü, "Ekim'de bize karşı oy kullananların bir kısmı artık kısmen ya da tamamen bizim tarafımıza geçmiş durumdalar".[120] Ekim kararının koşulsuz olarak lağvedildiği dışında 18 Aralık 1922'de merkez komitesinde neler olup bittiğiylc ilgili hiçbir şey bilinmiyor. Lenin "hiç ateş açmadan durumun kontrolünü ele geçirdikleri" için kendisini ve Troçki'yi kutluyor, zaferin bîr sonraki parti kongresinde alınacak bir kararla sağlama alınmasını Öneriyordu.[121] Bu öneri 1923 Nisanı'nda, yani Lenin'in son kötüleşmesinden bir ay sonra, on ikinci parti kongresinin olağandışı ölçüde vurgulu bir kararıyla uygulamaya kondu:

Kongre dış ticaret tekelinin ihlal edilemez olduğunu ve bu lekelin herhangi bir biçimde bozulmasının ve uygulanmasında herhangi bir zaaf gösterilmesinin kabul edilemez olduğunu kesin bir dille vurgular ve yeni merkez komitesine dış ticaret tekeli rejimini güçlendinnek ve geliştirmek üzere sistematik önlemler alması talimatını verir.

118. L. Troçki. *The Real Situation in Russia* (tarihsiz |I928|), s. 287.
119. Unin. *Soçineniya,* c. XXVII, s. 379 82.
120. L. **Troçki, *The Real Situation in Russia* (tarihsiz 1192811, s. 288 9.**
***A.g.e.,* s. 289 90.**
122. *VKPIB) vRejolyutsiyaki\94\).* c. I, s. 472.

Kongrenin toplanmasından birkaç gün önce, bir VTsİK kararnamesiyle, Vneştorg'un ve ona bağlı yurtdışı temsilciliklerinin otoritesi tekrar vurgulandı ve dış ticaret alanında diğer devlet organlarının haklarına sert kısıtlamalar getirildi.[123] Bundan böyle dış ticaret tekeline kimse halel getiremezdi.

123. *Sobranie Uzakonenii, 1923,* No. 31, 343. madde.

BÖLÜM 32

DOĞU SORUNU

192J Martından sonra Sovyet politikasına damgasını vuran ve 1922 sonlarına gelindiğinde Sovyetler'in Avrupa'daki çıkarlarının belirgin biçimde tahkim edilmesine yol açmış olan geri çekilme, yani sürekli ve aktif bir biçimde dünya devrimi propagandası yapmaktan geri çekilme, doğuyla ilişkilerde de aynı ölçüde barizdi. Doğu politikasındaki değişim birçok açıdan o kadar keskin ve o kadar güç olmadı. 1920'den itibaren Asya'da ki Sovyet çıkarları üzerindeki vurgu tedricen artarken, proleter devrimi ihtimalinin çok uzak olmadığı ya da yerlî komünist partinin Rus modelinin kölece taklidinden ya da doğrudan doğruya Sovyet nüfuzunun uzantısından İbaret olmadığı hiçbir Avrupa dışı ülke yoktu. Bu koşullarda, Sovyet diplomasisini Avrupa'da uzun süre sıkıntıya düşürmüş olan sorun Moskova'nın kapitalist hükümetlerin devrilmesini teşvik etmekle mi yoksa onlarla anlaşmakla mı daha çok ilgilendiği sorunu Asya'da pek ortaya çıkmadı ya da İran'daki Küçük Han olayı gibi ufak tefek ve geçici olaylar sırasında ortaya çıktı. Asya'da mevcut bağımsız ya da yarı bağım sız ulusal hükümetler, hırs ve özlemlerinin mahiyeti yüzünden, kendilerini sürekti olarak batılı devletlere karşı aktif ya da potansiyel bir düşmanlık tavrı içinde buluyorlardı. Sovyet Rusya bu hükümetlerin özlemlerini teşvik edip batıya karşı duydukları husumetin alevini harJandırmak için maddi manevi her türlü saike sahipti, Sovyet Rusya'nın ve Asya ülkelerinin emperyalist devletler karşısında ortak bir konumu İşgal etmeleri Sovyet yazarları ve siyasetçilerinin bıkıp usanmadan başvurdukları bir temaydı. 1921 Martı'ndan sonraki dönemde bu politika biraz kısıtlandıysa bunun nedeni ulusal hükümetlerine baş kaldı ran yerli komünist unsurları destekleme eğilimi değil, şimdilik Asya'dakİ İngiliz aleyhtan unsurları açıkça desteklemekten kaçınmayı basiretin gereği haline getiren İngİliz Sovyet ticaret anlaşmasının getirdiği özel yükümlülüklerdi. 1921'den sonraki dönem boyunca Sovyet politikasının özü, Asya'daki ulusal hükümetlerle işbirliği yapmaya ve bu hükümetler üzerindeki Sovyet nüfuzunun kapsamını genişletmeye çalışmak, ama bu politikayı mümkün olduğunca batı kapitalist dünyasıyla kurulabilecek kârlı ekonomik İlişki fır

sallarını ortadan kaldırmayacak ya da tehlikeye atmayacak tedrici ve sıkıntı yaratmayan yöntemlerle sürdürmekti. Genel politika çerçevesi içinde, Asya'da somut durumlarda yapılan eylemler bu ilişkilerin barometresine hassas bir biçimde ayarlıydı.

1921 Martı'ndan sonraki dönemde Sovyet dış politikasının nispeten kısıtlanmış ve diplomatik karakteri, Sovyetler'in Afganistan'la ilişkilerine de sıçradı. Sovyet temsilcisi olarak Surits'İn yerine, Enzeli baskınının ve İngilizlerin Kuzey İran'dan tahliye edilmesinin kahramanı Raskolnikov geçti; İngiliz ajanları Raskolnikov'un Kabil'deki faaliyetleri hakkında dehşetli raporlar yazmayı sürdürdüler. Ama Hindistan'daki Bolşevik propagandası, burada bereketli bir toprak bulacağı sanılırken, luhaf bir biçimde başarısız oldu. Burada bir devrim olması ihtimali iyice azaldı ki, Moskova'da bu ihtimal belki de hiçbir zaman çok ciddiye alınmamıştı; İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının imzalanmasıyla birlikte Sovyetler'in Hindistan'a duyduğu İlgi de azaldı. Afganistan İngiltere İle Sovyet Rusya'nın birbirine rakip güçleri arasında daha rahat bir denge kurmuştu. 28 Şubat 1921'de imzalanan Sovyet Alman anlaşmasının muadili, aynı yılın 22 Kasımında imzalanan yeni bir Afgan Ingilİz anlaşması oldu: Bu anlaşmayla düzenli diplomatik ve konsolosluk temsilcilikleri kuruluyor ve Hindistan üzerinden Afganistan'a silah vc mühimmat nakledilmesi üzerindeki yasak kaldırılıyordu.[1] Ama bu Afgan Hükümeti'nin kesin ve tavizsiz bir biçimde İngilizlerden yana bir tutum takındığı izlenimi vermesin diye. aynı sıralarda İngiliz Hükümeti'nin Türkiye'ye karşı izlediği düşmanca politikayı kınayan bir bildiri yayınlandı.[2] 1922 yazında Enver'in doğu Türkistan'da Sovyel hâkimiyetine karşı açtığı son kampanyanın, Afganlar'ın sempatisini çektiği ve Sovyet Afgan ilişkilerinin bir kez daha soğumasına neden olduğu söylenir.[3] Gelgelelim bir bütün olarak bakıldığında, hem Sovyet Rusya hem de İngiltere o sırada, yavaş yavaş ve duraksayarak da olsa, bağımsız bir Afganistan'ın İkisi arasında bir ıhlilaf konusu olmaktan çok bir engel ve bir lampon bölge İşlevi görebileceğini kabul etme noktasına geliyorlardı. Hindistan'a yönelik ciddi bir Sovyet tehdidi olduğu yolundaki korkular Curzon'un kişisel takıntısı haline gelmişti ve Çiçerin 1922 Aralığı'nda Lozan Konferansı nda ona hitap ederken hafifçe yukarıdan bakan bir telden çalmıştı:

1. *Treary hetv, een the British and Afghan Governments, November 22. 1921,* **Cmd 1786 (1922)**

2. A. L. P. Dennis, ***The Foreign Policies of Soviel Russia*** **(19241. s. 258** (ancak burada anlaşmanın ianhı, yanlış biçimde **1922** olarak verilir)

Süvarilerimiz Pamir dağlarında yine peyda oldukları için ve artık karşınızda 1895'ıe Hındukuş sırtlarını size vermiş olan yarım akıllı Çar olmadığı için tedirgin oluyorsunuz. Ama biz size savaş değil, aramızda bir taksim duvarı oluşturma ilkesine dayalı bir barış öneriyoruz.[4]

Ona Asya'daki Sovyet politikasının esası ilerleme değil tahkim olmuştu.

İran'da 26 Şubat 1921'de Sovyet İran anlaşmasının imzalanmasından ve iki ay sonra Sovyet temsilcisi sıfatıyla Rothsteİn'ın Tahran'a gelmesinden sonra, Sovyet ve İngiliz nüfuzu arasındaki mücadele daha aktif ve inatçı bir biçimde sürdürüldü. Ama burada da Sovyet politikası hızla devrimci içeriğinden anndı. İran Hükümetiyle doğru İlişkiler kuruldu ve 1921 Şubatı'ndaki darbenin ardındaki askeri güç konumundaki, yükselen yıldız Rıza Han'a olumlu yaklaşıldı. Rızanın güçlü eli, tıpkı Türkiye'de Kemal'in eli gibi, Sovyet gözlemcilere göre, İran milliyetçiliği kuvvetlerini cisimleştiriyor ve İngiliz hâkimiyetine direnebilecek bağımsız bir İran'a dair en sağlam vaatte bulunuyordu. O sıralarda bir Sovyel yorumcu şöyle yazıyordu:

İran'ın kendi işlerine üçüncü tarafların ve tabii ki özellikle de İngiltere'nin müdahalesine karşı kendini savunabilecek kudretle güçlü, merkezi bir devleı olması doğrudan JSovyet Rusya'nın] menfaat inedir. Bu tür bir konum Sovyel Rusya'ya, İngiliz kuvvetlerinin Rusya'ya saldırmak için İran topraklarından yararlanmayacaklarının garantisini verecektir. Tek bir ulusal orduya dayalı güçlü merkezi bir devlet iktidarında, İran'ın licari vc kültürel açıdan gelişmesi ve feodal ekonomik ve siyası varoluş biçimlerinden modem biçimlere geçmesi yönünde bir irade dc gösterilecektir.[5]

O sıralarda Asya'daki Sovyet politikasının temel vasıflarından biri, güçlü ulusal devletlerin gelişimini Sovyetlerin menfaatine görmeyi sürdürmesiydi; oysa İngiliz politikası hâlâ İngiliz yardımına ve İngiliz himayesine muhtaç zayıf yöneticiler ve küçük yarı bağımsız yerel şefleri kayırmaya dayalıydı.

Gelgeleİim, yeni politika lam manasıyla yerleşmeden önce Sovyet istişare kurullarında meydana gelen ciddi bir kriz, o sıralarda farklı Sovyel

3. L. Fischer. *Thr Soviets in the World Affair** **11930). e. I. s. 434.**

4. The Lausanne Conference on Neaı Easier,, Affairs, 1922 1923, Cmd **1814 (1923),** s **149:** Pamirler'den muhlemelen, Home'un **16** Man **192 J**'de Krasın'e yazdığı mektuptaki (bkz. yukanda s. **270)** şu iddia yüzünden bahsediliyordu "Sovyet yetkililerin orduya verdiği bir emirle. Hindistan halkına kurtuluşiannın yakın olduğunu işaret etmek amacıyla Pa mirler'de kızıl bayrak açılması istenmiştir."

5. *Novyı Vostok, c.* IV (larihsiz **[1923D,** s. **218 19.**

otoritelerinin bağımsız ve birbiriyle bağdaşmayan politikalar izlemelerini hâlâ mümkün kılan eşgüdümsüzlüğün çarpıcı bir örneğini oluşturdu. İran Hükümeti'nin ilk arzusu yabancı birliklerin İran'dan çekilmesi işlemini tamamlamaktı; Sovyet Hükümeti de Sovyet kuvvetlerinin geri çekilmesini İngilizlerin çekilmesine bağlı kılmıştı. 1921 Mayısında son İngiliz birlikleri İran toprağını terk elli. İşte tam bu anda Küçük Han'ın ve onun Gilan'da kurduğu bağımsız cumhuriyetinin Sovyet destekçileri (bunlar ulusal İran Hükümeti'nin gönlünü alma politikasına temelden karşıydılar) son bir kez şanslarını denediler. 1921 yazında Küçük Han Tahran üzerine yürüyüşünü başlattı bu maceraya girerken sadece Sovyet danışmanlarından değil Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti' nin Hazar Denizi üzerinden gönderdiği takviye kuvvetlerden de destek almıştı. Girişim fiyaskoyla sonuçlandı ve Moskova'da Çiçerin, Tahran'da da Rothslein tarafından kınandı, halta RothsteiıVın Lenin'e kişisel bir pro Icsto mektubu gönderdiği söylenir.[6] Küçük Han'ı destekleme politikası nihayet terk edildi. Sovyet kuvvetlerinin çekilmesi belli bir plana göre yapıldı ve 1921 Eylülü'nde tamamlandı. Bu da Giian cumhuriyetinin 1921 Ekimi'nde nihai olarak çökmesini beraberinde gelirdi; bu tarihte Sovyetler'in de onayıyla Gilan'ı yeniden İşgal eden İran kuvvetlen asi olarak gördükleri Küçük Han'ı astılar.[7] Diğer sınır bölgelerinde yarı ba ğınısız liderlerin öncülük ettiği diğer hareketler de kısa bir süre içinde silinip gittiler.

Bu olayların yaşandığı döneme, onaylanması İran Meclisi tarafından 15 Aralık 192 l'e kadar geciktirilen Sovyet İran anlaşmasının uygulanması ile ilgili bir dizi tanışma damgasını vurdu.[8] Çok geçmeden asırlık petrol sorunu bir kez daha baş gösterdi. Anlaşmaya göre Sovyet Rusya eskiden Rus hükümetlerine ya da Rus şirketlerine tanınmış bülün imtiyazlardan vazgeçtiğini doğrulamıştı, ama bunu İran Hükümeti'nin bu im

6. L. Fischer, *The Soviets hi the World Affairs* (1930), c. I, s. 288. Anlaşılır bir biçimde "SovyelTran ilişkilerini bir süre bozan bu olay" Sovyel yazarları tarafından hasırallı edilir; daha sonra elde edilen bilgilere bakılırsa *(a.g*.* (İkinci basım. 1951), c. 1, s. *xv\)* Küçük Han'ın ordusunda Kafkasya devşirmelerinin yanı sıra. "Tula'lı Kus köylüler" de varmış.

7. Yaz macerasını görmezden gelen *Novyt Voslok,* c. IV (larihsiz JI923J), s. 217 18'dc Küçük Han'ın Ekim ayındaki düşüşünü şöyle açıklan "Esasen "Kahrolsun İngilizler" sloganı sayesinde serpilen, Gilan'daki devrimci hükümet, İngiliz hükümetlerinin iran'ı tahliye ilmelerinden sonra gözle görülür biçimde geriledi. İranlı köylülerin geri kalmışlığı ve ataleti yüzünden, onlar arasında deslek bulamadı: İranlı tüccarlar ve burjuvazi genelde konumlarının iyileşmesi ile Sovyet Rusya'yla licari ilişkilerin başlaması arasında bağ kurmuşlardı ve o anda feodal merkezi hükümete karşı silaha başvurma eğiliminde değillerdi."

8. Bu konularla ilgili bir açıklama için bkz. *a.g.e.,* c. IV, s. 210 15.

n'y azları başka bir yabancı devlere veya o ülkenin şirketlerine aklarma ması koşuluyla yapmıştı, 1 9 2 1 Kasımında İran Hükümeti, bu maddeyi ihlal ederek. Kuzey İran'da eskiden Rus uyruklu bir Gürcü'ye ait olan bir imtiyazı Standart Oil şirketine verdi ve bunun için gereken yetkiyle ilgili oylama Meclis'te şaşırtıcı bir süratle yapıldı. Sovyet Hükümeti sert protestolarda bulundu.^ Standart OİI şirketinden yeni elde edilen imtiyazdan müşterek yararlanma anlaşması koparmayı başarmış olan[10] ve İngiliz Hükümeıi'ni çoğunluk hissedarı haline getiren bir sermaye yapısıyla konumunu daha da güçlendirmiş olan İngiliz İran Petrol Şirketi de. İran peırol sanayiinde Amerikan sermayesinin zuhur edişini hoş karşılamadı. Gelgeleİim, bu bileşim İran Hükümeti'nin pek poşuna gitmedi ve hükümet 1922 Hazıraıı'nda Standart Oil sirkeliyle yaptığı anlaşmayı iptal ederek Sinclair Consolidated Oil Corporalion'la yeni görüşmelere başladı.[11] Sonuçta, imtiyaz aleyhindeki Sovyet protestoları, *Pravda'daki* tavizsiz bir yazıda açığa çıkan bir nedenle etkili oldu:

Bu imtiyazlar Rusya'dan geçilmeden kullanılamaz. Rus Hükümeti, Rus İran sınırı üzerinde, imtiyazı zamanı geldiğinde tamamen askeri bir üsse dönüşlürerek Rusya'nın başına bela açabilecek bir kapitalist merkezin kurulmasını kabul edemez. ' '

I[1])22 Kasımı'nda Rothstein Moskova'ya dönünce, Tahran'daki Sovyet elçiliği görevine Şumyatski geldi. Roıhstein geleneksel Rus çıkarlarını öyle kuvvetle savunmuştu ki bazen Sovyet müdahalesi İranlılar'ın gururuna İngiliz müdahalesi ya da geçmişteki Rus müdahalesi kadar dokunmuş olabilir: onun görevi bırakmasının ardında, İngiltere aleyhinde vc Sovyetler lehinde propaganda yaparak İran basın yasasını çiğnemekle suçlanan üç İran gazetesinin genel yayın müdürlerini Sovyel elçiliğinde barındırarak amirlik taslamasına karşı protestoların yattığı söylenir.[11]

Rothstein'ın ayrılmasından sonraki daha kısıtlı diplomasi döneminde İran'daki Sovyet politikasının en önemli amacı, bir ticaret anlaşmasının İmzalanmasıydı. Geçmişteki tecrübeleri yüzünden güçlü bir devletle sıkı

9. *A.g.e.,* c IV, s. 213 14; *Revue du Monde Musulman,* c. LU (1922), s. I67 K'de Rolhslein'in Iran Hiikümeli'ne gönderdiği 15 Ocak 1922 larihli proleslo aklardır.

10. Ingiliz lran Petrol Sirkeli daha I92Ü yılında aynı imliyazı eski Gürcü sahibinden de salın almışlı. ama Iran Hükümeli bekleneceği üzere bu aklarını tanımadı.

11. Bu olayların, şüphesiz biraz (araflı olmakla birlikle belgelere dayalı bir açıklaması şurada bulunabilir L. Fischer. *Oil Impeımlhm* (larihsi?. 11927]), s. 210 32.

12. *Pıtvda.* 24 Eylül l°22.

13. Roıhstein'in bu olayda kazandığı zafer (anlaşılan yayın müdürleri görevlerine drin müşleıdi)/ı/.nvı V.m.ıA.c. IV (tarihsiz 1)923|). s. 627 9'da heyecanla anlatılır.

ekonomik İlişkiler kurmanın siyasi bağımlılığa yol açlığından şüphelenen İran Hükümeli, baştan beri işi yokuşa süren bir tavır almış gibi görünüyor. Daha 1921 Ağustosu'nda bir Vneştorg temsilcisi Tahran'a geldi; Eylül ve Ekim aylarında da Çiçerin ticari müzakereler yapmak üzere Moskova'ya bir heyet göndermesi için İran Hükümeti'ne baskı yapıyordu.[14] Ama müzakereler ancak 1922 Haziranında başladı ve o zaman da İranlı lar'ın dış ticaret lekeli sistemine olan itirazları yüzünden pek bir ilerleme kaydedemedi. 9 Kasım 1922'de Sovyet heyeti İran'a önemli bir imtiyaz tanıdı. O sıralarda tekel Sovyet çevrelerinde ağır saldırılara hedef oluyordu;'[5] ve teoride olmasa da pratikte Asya ülkeleriyle sınır ticareti yapılmasına uzun süredir belli ölçüde *izin* veriliyordu.[16] Şimdi Sovyet Hükümeti'nin özel ticareı işlemleri yoluyla ve Vneştorg'un ellerinden geçmeksizin Sovyet Rusya'dan İran'a ithal ve İran'dan Sovyet Rusya'ya ihraç edilebilecek mallar listesi hazırlamaya hazır olduğu ilan ediliyordu; gelgelelim bu imtiyaz, (şüphesiz, kısmen de Rothstein'la yaşanan sürtüşme yüzünden) "feodal" ve İngilizperver eğilimler göstermekle suçlanan İran Hükü meıi'niıı yapısında yapılacak bir değişikliğe bağlı kılınmıştı. 1923 Şuba lı'nda kabinede bir kriz yaşandı: Yeni hükümet Sovyel mallan için daha elverişli bir gümrük tarifesi getirdi; 27 Şubat'ta da bundan böyle İran'la ticaretinin serbestçe yapılmasına izin verilen malların listesi Sovyet Hükümeti tarafından onaylandı.[17] Bu önemli imtiyazın bir omek işlevi görmesinin amaçlandığı anlaşılıyor. Doğu ülkeleriyle ticareıı düzenleyen ve aynı yıl Vneştorg lemsilcilerinin kalıklığı bir konferansta onaylanan genel tüzük, doğu ülkeleriyle ticaretin, kapitalist batıyla ticarete göre daha esnek bir temel üzerinde ve ilgili ülkeler İçin daha elverişli koşullarla yapılması gerektiği ilkesini getiriyordu. "Rus mallarıyla rekabet etmeyen İran mallarının" serbest ticaretine izin veren "icazetli liberalizm" sisıemi övülüyor ve kapsamı Türkiye, Afganistan vç Moğolistan'ın Rus sınırına yakın bölgeleriyle yapılan ticareti de içine alacak şekilde genişletiliyordu.[18] Ama dış ticarete uygulandığı şekliyle **NEP**'in zirveye çıktığı nokta buy

14 *A* **ır.c.c. IV. s. 216 17, 15. Bkz. yukarıda s. 430**

16 192 l'de Karadeniz kıy darında Kırıın ile Türkiye arasında canlı bir özel licarel siiriı yonlu. bunu "engellemeye gerek yok diye düşünülüyordu (L. B. Kıasın. *Vopnm Vneşneı Tı»j:Kih* **(Iy2H), s. 338): Sovyetler'in doğu ülkeleriyle yaptığı licaıelin balı kapitalizminin "gütU 'icarı örgütleri" ile yapılan ııearelleкı kadar katı bir korumayı gerektirmediği savı** *{a* **t** *t..* **s. 333. 335). Sovyeıler'in bakış açısından belli bir geçerliliğe sahipli.**

'\t.Nnvyı Vwlok.ç **İV (tarihsiz f 19231),** s 224, 6

I« *EMsikloprdiyaSiiveiskogoEkspQiial^Am,* **1924). c. I. s 24.** u **(.<•. (Berim. 1938),**

muş gibi görünüyor: bundan sonraki eğilim dış licaret («kelinden yapılan bu ufak tefek sapmaları genişletmekten çok kısıtlamak yönünde oldu. Kaldı ki imtiyaz, o beklenen sonucu. Sovyet İran ticaret müzakerelerinin yolunu açma sonucunu da yaratmadı. 3 Temmuz 1924'ıe bir licaret anlaşması imzalandı, ama Iran Meclisi tarafından onaylanmadı.

Gelgeleİim, bu donemde Yakındoğu ve Ortadoğu'daki Sovyet politikasının odak noktası olmayı sürdüren ülke Türkiye'ydi. 16 Mart 1921'de Sovyet Türk anlaşmasının imzalanmasının ve Türk Hükümeti'nin aynı sıralarda batılı İtilaf Devletleriyle anlaşmayı başaramamasının ardından. Yunan ordusu, İngiliz Hükümeti'nin destek ve finansmanıyla Anadolu'ya girdi. ***Sıkışan*** Tuıkiye ***yardım*** almak içi» yüzünü Moskova'ya döndü ve Sovyet Hükümeti'ni zor bir kararla karşı karşıya bıraktı. Bariz bir emperyalist saldırganlık eylemi karşısında Özgürlüğünü kazanma mücadelesi veren küçük bir ülkeye yardım etmek Bolşevikler için bir ilke mcselesiy di ve Türkiye söz konusu olduğunda bu ilkeye sık sık başvurulmuştu. Öte yandan. Sovyet Hükümeli'nİn o sıralar güvenliği esas almaya ve aceleci maceralardan kaçınmaya yönelik genel arzusu, İngiltere'yle daha yenilerde kurulmuş olan ticari ilişkileri tehlikeye atma konusundaki isteksizliği vc Türkiye'nin ikircikli **(ulumuna** dair haklı şüphelerle pekişiyordu.

Görüş farklılıkları[1]" bir karar alınmasını geciktirmiş gibi görünüyor. 1921 yazı boyunca. Yunanlılar Anadolu içlerine İlerlerken ve İngilız Sovyet ticaret anlaşmasının balayı safhası yaşanırken, Moskova **bariz** bir biçimde mesafeli durdu.[2]" Ancak İngiltere'yle sert mektuplaşmaların baş

19. L. Fischer. *The Soviets in the World Affairs* (ikinci basını.. 1951), c. I, s. xv'e göre. Lenin vc Troçki Türkiye'yi desteklemekten yanaydı, ama Türkiye'nin 1921 Şubalı'nda has mane bir lav ir alarak Bjlum'u rle geçirmesini balılaıaıı ve Türkiye'nin (azla güçlenmesini islemeyen "Sıalin. Oıjıınılıdfc vr diğer Giırcu ve Kafkasyalı yoldaşlar ılıdal lavsıyc ediyorlardı." Rakovski'den alındığı söylenen bu bilgi. Sıalın'ın 1920 Kasımında verdiği bir njpor tajla(bkz. yukarıda s. 281, not 96) rey il edilir. Turk larafında yaşanan görüş farklılıkları ısın bkz. Halide Edip. *The Turkish Ordeal* (1928), s. 254 5. Bu kaynağa gore. Kuzey KatVasya lı bir Türk olan Bekir Sami 1920 sonlarında Moskova'dan büyük bir hayal kırıklığına uğramış olarak gelip koyu bırbalıcı olmuş. Hariciye Vekili sıfatıyla. 1921 Şubalı'nda Kemal'in Ingilıere larafındaıı kabul edilen ilk heyetinin başkanı olarak Londra'ya gittiğinde Lloyd George'a Sovyet Rusya'ya karşı ortak harekel cımeyi önermiş; bu da Çiçerin'in kulağına gidince. Sami onun proıesıolan yüzünden istifa etmek zorunda kalmış. V. A. Gurfcö Knazın. *Bli hnii Vosıok i Denhoey* ı1925). s. %'da Samı nın istifası Fransa'yla anlaşma çabasına bağlanır: Her halükarda Sami'nin batıcı ve Sovyeı alcyhıarı olduğu açıktır.

20 Bu dönemde, anlaşılan Enver hâlâ Bulumda Kemal aleyhinde propaganda yapıyormuş: 1921 sonbaharında Moskova'da en nihayet Kemali destekleme karan verilince, Enver ilişkilere köstek olmasın diye Orta Asya'ya gönderilmiş *{Revue du Monde Musulman,* c. LII (1922), s. 204 5).

ladığı ve Anadolu'daki Yunan ilerlemesinin durdurulduğu sonbahar aylarında, Sovyet Hükümeti ihtiyatlı bir biçimde Türkiye'yi desteklemeye başladı. 25 Ekim 1921 tarihli ***İzvesüya*** gazetesinde Yunanlılar'ın yaptığı iddia edilen mezalimler protesto edildi. Kısa bir süre sonra Türkiye'yi mühimmat ve askeri danışmanlarla destekleme kararı alındı ve 1921 Aralığı'nda Ukrayna Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti temsilcisi kılığında Sovyet askeri uzmanı Frunze Ankara'ya gönderildi. 2 Ocak 1922'de Türkiye ile Ukrayna arasında imzalanan resmi anlaşma, geçen Mart ayında imzalanan Sovyet Türk anlaşmasına çok benziyordu ve askeri İşlemleri gizleme işi gören bir örtüden ibaretti.[21] Kısa bir süre sonra Sovyet Hükümeti, Türkiye'nin Cenova konferansına davet edilme talebini kabul ederek dostluğunu gösterdi.[22] Türkiye de buna şaşırtıcı bir imtiyaz tanıyarak karşılık verdi. Türk Komünist Partisi üzerindeki yasak kaldırıldı ve parti on beş aylık yoğun eziyetten sonra Mart ve Ekim 1922 arasında bir "ikinci faaliyet dönemi" yaşadı. '

Moskova'nın maddi ve manevi desteğiyle güçlenen Kemal 1922 Ma yısı'nda Yunan işgalcilere karşı saldırıya geçti. Parlak bir başarı kazandı. Yunanlılar üç ay İçinde Anadolu'dan sökülüp atıldı; 1922 Eylülü'nde son Yunanlılar da denize döküldü ve Kemal'in zafer sarhoşluğu içindeki orduları İstanbul'u hâlâ işgal altında tutan zayıf İngiliz garnizonuna karşı tehditkâr jestlerde bulunmaya başladılar. Ama bu noktada ihtiyat hâkim oldu. Londra'da verilen keskin demeçler kuvvete kuvvetle karşılık vermeye hazır olunduğunu işaret ediyordu. Kemal İngiliz iktidarına doğrudan meydan okumaktan kaçındı; İngiltere de diğer batılı devletlerin uzun zamandır benimsediği görüşe uyarak, işgal kuvvetlerini İslanbul'dan çekip Kemal'le anlaşmanın zorunluluğunu kabul etti. Artık Türkiye'yle ye

21. Anlaşma *British and Foreign Stale Papers,* c. CXX (1927), s. 953 7'dedir; L. Fischer *{The Soviets in the World Affairs* (1930). c. I, s. 393). kesin bir dille Frunze'nin "yirmi üç günlük kısa ziyareti Rus cephane malzemelerinin gemilerle nakledilmesi işini ayarlamak vc Yunanlılara karşı gerekirse Ki7.il .subaylarında katılacağı bir seferin ayrıntılı planım hazırlamak için kullanıldı" der. Bu olayın Sovyel versiyonudur; Kemal'in fena halde cephaneye ih liyaç duymakla birlikle Kızı! Ordu subaylarının "kalılımı"nı hoş karşılamış olması şüpheli görünmekledir Kemal'in yolladığı. Frunze'nin elçiliği için teşekkürlerini ve "dosl ülkelerimizin birbirlerine karşılıklı derin sempati" duyduklarım ve "iki ülkenin kıymetli dayanışmasına duyduğu inancı dile geiiren lelgraf. 1921 Aralığı'nda yapılan dokuzuncu Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'nde okunmuştur *(Devyatyi Vserossiiskit S"ezd Sovetov (1921),* s. 213).

22. *Material! Getutezskoy Konferenısiı* (1922). s. 33.

23. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1923), s. 528; Türkiye Halkın Komünist Partisi'nin dergisi olarak larif edilen *Yeni Hayatın* birinci sayısı 18 Mart 1922'de çıkıı *(Novyi Vosıok.c.* 1 (1922). s. 358).

ni bir anlaşmanın ve yeni bir Boğazlar rejiminin eşitlik zemininde müzakere edilmesi gerekiyordu. Talihin böylesine kökten tersine dönmesinin geniş kapsamlı sonuçları oldu. Yunan bozgununun hemen ertesinde Lloyd George iktidar koltuğunu kaybetti.[24] Ama Kemal'in batılı devletlerle yeni başlayan uzlaşmasının önemli bir sonucu daha oldu. Kemal'in zaferi kazandıktan sonra Sovyet desteğine ihtiyacı kalmamıştı; bunun da ötesinde, özellikle de İngiliz iç siyasetinin Sağ'a yöneldiği göz önünde bulundurulduğunda, Sovyet Hükümeti'yle çok sıkı bir işbirliği içinde olmak batıyla anlaşma yaparak elverişli bir düzenleme yapma şansını tehlikeye atabilirdi. Kemal'in ideolojik bağımsızlığını kanıtlama endişesinin ilk semptomu, Ekim ayından itibaren Türk komünistlerine tekrar eziyet edilmeye başlanmasıydı. Ankara ve İstanbul'da son dönemlerde hoşgö rülmüş olan komünist gruplar baskı altına alındı ve ülkenin dört bir yanında geniş çaplı komünist tutuklamaları yaşandı.[25]

Bu emarelerin belirginlik kazanmasından ya da Moskova'nın dikkatini çekmesinden önce, Sovyet Hükümeti Boğazlar'ın gelecekteki rejimiyle ilgili kaygılarını sergilemeye başlamıştı. İlk yaptığı işlerden biri, eski Çarlık rejiminin İstanbul üzerindeki hak iddialarını reddetmek oldu. Ama Karadeniz'e ulaşma ve Karadeniz'den çıkma hakkı bülün Rus hükümetleri için bir kaygı konusuydu; 16 Man 1921 tarihli Sovycı Türk anlaşmasındaki Önemli bir madde, Boğazlardan geçişin, Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin kuracağı uluslararası bir rejimin gözetimi altında serbest olacağını ilan ediyordu.[26] Yunan TUrk savaşı sırasında Yunan savaş gemilerinin İstanbul'daki İtilaf Devletleri kuvvetleri gözetiminde Karadeniz'e istediği gibi girmesi sürekli protestolara yol açtı.[27] Savaşın bitmek üzere olduğu 12 Eylül 1922'de, Sovyet Hükümeti İngiliz Hükümetine hemen şunu bildirdi: "Karadeniz kıyılarının neredeyse tamamının ail olduğu Rusya, Türkiye, Ukrayna ve Gürcistan, Boğazlar sorununun çözümü konusunda başka hiçbir hükümetin müdahale hakkını kabul edemcz."[2S] Ya rı resmi bir İngiliz beyanı, İngiltere, Fransa ve İtalya'yı Boğazlar sorunuyla en ilgili ülkeler olarak adlandırınca,[29] Çiçerin 24 Eylül 1924'te Bo

24. Bkz. yukanda s. 400. 25. *A.g.e.,* s. 528 30. 26. Bkz, yukarıda s. 284.

27. Bu protestolara yapılan atıflar suratla toplanmış durumdadır: A. L. P. Dennis. *The Foreign Policies of Soviet Russia i* 1924i. s. 232. nol 68.

28. *İıvesltya.* 14 Eylül 1922: Türkiye adına da konuşma hakkı 16 Mart 1921 tarihli Sov yet TUrk anlaşmasının Boğazlar maddesine atılla gerekçelendin lebilirdi, ama bu muhtemelen Türk Hükümetinin pek hoşuna gitmemiştir.

29. *The Times,* 18 Eylül 1922.

gazlar sorunu hakkında İngiltere, Fransa, İtalya, Yugoslavya, Romanya, Bulgaristan, Yunanistan ve Mısır hükümetlerine birer mektup gönderdi. Çiçerin Sovyet Türk anlaşmasındaki maddeyi hatırlatarak, batılı İtilaf Devletleri'nİn "Rusya'nın ve müttefik cumhuriyetlerin" haklarını "gasp etmesini" kınadı ve Sovyet tezinin özünü şu cümlelerle ifade etti:

Rusya olmadan Boğazlar hakkında alınacak hiçbir karar nihai ve kalıcı olmayacaktır. Sadece yeni çatışmaların tohumları atılmış olacaktır. İngiltere'nin Bo ğazlar'ın özgürlüğünden anladığı, sadece denizcilikte güçlü bir devletin diğer devletler için can alıcı Önem taşıyan bir yolu, onları sürekli bir lehtiıl altında bırakmak için kontrol eımesi arzusundan ibaredir. Bu tehdit aslen Rusya'yı ve Türkiye'yi hedef almaktadır.

Sonuç olarak "bütün ilgili devletlerin, öncelikle de Karadeniz'e kıyısı olan devletlerin hemen bir konferans düzenlemesi" önerisinde bulunuyordu. Tavizsiz bir biçimi olsa da, bu öneri aslında olayın sadece Sovyet cumhuriyetleri ile Türkiye'yi ilgilendirdiği iddiasından bir geri çekilmeye ve müzakereye girme isteğine karşılık geliyordu.[30]

1922 Ekimi boyunca Türkiye sorunu Moskova'da diplomatik sahnenin ön cephesini işgal etti. Batılı devletler Türkiye ile Lozan'da bir barış konferansı yapma hazırlığındaydılar; Sovyet Rusya savaşan ülkelerden biri olmadığı için bu konferansa davet edilmenin hakkı olduğunu İddia edemezdi. Urquhart imtiyazının reddedilmesi, Lenin tarafından alenen İngiltere'nin Sovyet Rusya'nın konferansa katılmasına karşı çıkması gerekçesiyle açıklandı.[31] Ekim ayı ortalarında bu kez sadece İngiltere ve İtalya'ya bir not daha gönderilerek Sovyet Rusya'nın dışlanması protesto edildi.[31] Curzon isteksiz olmasına rağmen daha fazla direnmedi ve bir orta yol bulundu. Sovyet Rusya'nın barış anlaşması müzakerelerinde yeri olamazdı, ama Sovyet delegeleri "Boğazlar sorunuyla ilgili tartışmalara katılabilmeleri için" Lozan konferansına kabul edilebilirlerdi. 27 Ekim 1922'de Sovyet HükümetÎ'ne bu koşullan ifade eden resmi bir davet gönderildi. 2 Kasım'da Çiçerin hem Rusya'nın genel konferanstan dışlanmasını hem de Ukrayna ile Gürcistan'ın konferansa davet edilmemesini protesto etti; İkincisine cevaben Ukrayna ve Gürcistan temsilcilerinin Sovyet heyetine dahil edilebileceği cevabını aldı.[33] Aslında Moskova kısmi bir zafer ka

30. Kliyuçnikov i Sabanın, *Me:dıınaıodnaya Politika,* **c. III, 1 (1928). K. 201 2.**

31. Bkz.yukandas.**401 2.**

32. ***Pravda,*** **20** Ekim **1922:** Fransa'ya meklup yazıl maması nın nedeni, muhtemelen Fransız Hükümeti'nin artık Sovyetler'in konferansa katılmasından yana olduğu bilgisinin alınmış olmasıydı.

zanmış olmaktan gayet memnundu ve Çiçerin başkanlığındaki heyet Lozan'a doğru yola çıktı.

Lozan davetiyesinin alınmasıyla burada Boğazlar sorunu hakkındaki tartışmanın başlaması arasında geçen sürede, Moskova'da Komintem'in dördüncü kongresi yapıldı.[34] İngiliz Sovyet ticaret anlaşmasının yeni ve dikkate değer bir kazanım olduğu 1921 yazındaki üçüncü kongrede, emperyalist boyunduruk altında ıstırap çeken Asya halklarına yanlışlarının özeleştirisini yapmaları için çok az zaman tanınmıştı.[35] Dördüncü kongrede anti emperyalist ya da İngiliz aleyhtarı ateşli havanın serİnletilmesi için artık neden kalmamıştı; konuşmacılara ayrılan sürenin kısalığıyla ve konuyla ilgili tartışmalara çok az kişinin katılmasıyla ilgili olarak hâlâ şikâyetlerde bulunulsa da,[36] bir önceki kongrede sergilenen dikkat çekici ihmal tekrarlanmadı. Artık birçok doğu ülkesinin adını taşıyan komünist partiler vardı. Bunların az bir kısmı yasaldı; çoğu yasadışı olarak faaliyette bulunuyordu ya da esasen veya bütünüyle Moskova'da ikamet eden göçmenlerle sınırlıydı. Hiçbiri birkaç yüzden fazla üyeye sahip değildi. Dördüncü kongreye ilk defa olarak bir Mısırlı delege katıldı; ama onun temsil etliği Mısır Sosyalist Partisi'nin şaibeli bir sicili vardı ve kongreye ancak danışman sıfatıyla kabul edildi.[37] Gelgeleİim, Avrupa'da kapitalizm kendini toparlamış gibi görünürken, Asya'da huzursuzluğun hâlâ yayıldığı doğruydu; Zinovyev eski yılların ucuz iyimserliğine bir kez daha kapılıp Ekim devriminin onuncu yıldönümüne gelindiğinde (kongrede devrimin beşinci yıldönümü kutlanmak üzereydi) "yüz milyonlarca ezilen İnsan emperyalizme karşı ayaklanınca dünyanın sayısız isyanla sarsıldığını göreceğiz" diye kehanetle bulundu. Doğulu komünistlerin sayısı az olabilirdi. Ama Zinovyev ve onun ardından da Safarov klasik teselliyi tekrarladı: Rus Komünist Partisi'nin atası olan Rus İşçilerin Kurtuluşu grubu 1883'te kurulduğu zaman sadece beş üyesi vardı.[38]

Lozan konferansının başlayacak olması, Türkiye'yi, kongrenin ve

33. Bu yazışma Kliyuçnikov i Sabanın, *Mezdunarodnaya Politika,* c. Ill, 1 (1928), s. 203 5'ledir.

34. Kongre 5 Kasım 5 Aralık tarihleri arasında yapıldı; Lozan konferansı 20 Kasım'da başladı ama Sovyel heyeıinin kabul edildiği lek tartışma olan Boğazlar tartışması ancak 4 Eylül'de başladı.

35. Bkz. yukarıda s. 362 4.

36. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 609,612.

37. *A.g.e.,* s. 615 17. 38. *A.g.e.,* s. 11. 622.

Sovyet Hükümeti'nin en Önemli kaygısı haline getirdi. 20 Kasım 1922 tarihindeki oturumda, Türk Komünist Partisi'nin Ankara ve İstanbul şubeleri adına konuştuğunu iddia eden[19] Türk heyeti başkanı, Türk partisi ikinci kongrenin kararına uyarak Türk hükümetini emperyalizmle mücadelesinde desteklemiş olmasına rağmen, hükümetin komünistlere karşı bir baskı kampanyası başlattığından şikâyet etti. Bir protesto Önergesi verdi ve önerge oybirliğiyle kabul edildi.[4]" Ertesi gün, ***İzvestiya*** hikâyeyi yayımlayıp Türk Hükümetini komünistlere zulmederek "kendi bindiği dalı kesmek"le suçladı; bunun ardından "Lozan konferansında Türkleri destekleyebilecek tek ülke Sovyet Rusya'dır" teması üzerine bir dizi yazı yayımlandı.[41] Bu öğütlerin ve bu coşkulu destek önerilerinin Lozan'daki Türk heyeti tarafından pek ciddiye alınmadığı Moskova'da fark edilmiş miydi, şüphelidir. Birkaç gün sonra, Komintern'in dördüncü kongresi "doğu sorunu"nu ele aldı. Bu sorunun tartışılmasına iki toplantı ayrıldı ve kongrenin en uzun, cn ayrıntılı kararının konusu da buydu. Hollandalı raportör geniş bir tablo çiziyordu:

Hem proletaryanın hem de doğu halklarının, özellikle de Müslüman halkların cn güçlü düşmanı, bütün dıınyayı kapsayan emperyalizmi Hini dünyası üzerindeki egemenliğine vc Akdeniz vc Hint okyanusundaki deniz gücüne dayanan İngiliz İmparatorluğu'd ur. Müslüman halklar İngiliz emperyalizmini destekleyen köprüyü yıkma gücüne .sahiptir. Eğer bu köprü yıkılırsa, bu emperyalizm de çöker ve onun çökmesi bülün İslam dünyasında vc doğu dünyasında öyle güçlü hir yankı uyandırır ki Fransız emperyalizmi de bu darbeye dayanamaz.[42]

Ama amaçtaki bu birlik lek bir eylem hatlı kcşfeimeyi kolaylaşiımıış değildi. Geçen iki yılın lecrübesi de ikinci kongrede Lenİn vc Roy tarafından ısrarla tartışılan soruna, yani "sömürge ve yan sömürge ülkelerdeki" ulusal komünist partilerin burjuva ve kapitalist ulusal kurtuluş hare-

li Daha sonra yapılan açıklamalara göre, Türk Komünist Partisi ilk kez dördüncü kongreden sonra, "Türkiye'de eskiden varolan bütün bağımsız komünist grupların birleşmesiyle" yaratıldı: Bu ülkenin Kemal önderliğinde birleşmesinin bir uzamışıydı. Gelgelelim Tuık Hükümeti harekele gfçıp "birkaç ay içinde bulun parti orguıünu dağıttı" ***ll'ıom ıhe fourth in the Fifth World Congress' Report of the Executive Committee of the Communist International*** **(1924),** s. **65): 14** Subal **1923** larihli izvestiya'da yayınlanan proteslolar bunu doğrular.

40. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** (Hamburg, **1923),** s. **526 32.**

41. ***iivestiya,*** **21, 22, 23** Kasım **1922.**

42. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** (Hamburg. **19231,** s **589 90;** Fransız emperyalizmine, o sıralarda Fransızların Fas'la yaptıkları sömürge savaşı yüzünden değiniliyordu.

kelleri karşısında takınacakları tavır sorununa kesin bir cevap vermeyi kolaylaştırmanııştı. Hindu Hindistan'ın bakış açısından konuşan ve ikinci kongredeki savma geri dönen Roy. burjuva milliyetçiliğiyle işbirliği politikasının fazla ileri gitmiş olduğunu düşünüyordu. "Kendi gücümüzü bu ülkelerdeki burjuva milliyetçi partilerin gücüyle eşgüdümleme" konusunda yaşanan iki yıllık deneyim, bu ittifakın her zaman pratik olmadığını kanıtlamıştı. "An ti emperyalist cephe"nİn liderliği "ürkek ve kaypak burjuvazi"nin ellerine bırakılamazdı; bülün hareketin temeli, onun "en devrimci toplumsal unsuru" olmalıydı.[43] Karşı kutupta yer alan Endonezya delegesi Malaka ise işbirliğinin yelerince ileri götürülmediğini düşünüyordu. Endonezya Komünist Partisi Müslüman milliyetçi örgüt Sarc kat İslam ile birlikte çalışmayı denemiş ve onun bazı takipçilerini kendi saflarına çekmişti. Ama Komintem'in ikinci kongresinde, yerel düzlemde komünistleri gözden düşürmek için kullanılan pan İslamcılığın kınanması zararlı olmuştu. Birleşik anli emperyalist cephe politikası, "emperyalist devletlerin yönetimi altındaki son derece agrcsİf, son derece aktif 250 milyon Müslüman'ın kurtuluş savaşma", bir başka deyişle, bu anlamda pan İslamcılığa destek vermeyi gerektirmiyor muydu?[44] Bu soru yö nellildiği Zinovyev ya da Radek laıafından vcva kongre salonunda herhangi biri tarafından cevaplanmadı. Bu ince tartışmalardan sıkılan Türk delege, Avrupa ülkelerinin bir "antı emperyalist cephe" oluşturması çağrısında bulunarak sadede geldi ve İngiliz İşçi Partisi'nin İngiliz Hükümetİ'ne, Misak ı Milli doğrultusunda bir barış imzalaması, İstanbul ve Trakya'yı tahliye etmesi. Boğazlar sorununu "Rus Türk anlaşmasındaki şek

43. *A.g* c. s. şvs.

44. *A.g e.*, s.] K>. Üçüncü ve dördüncü kongreler anısında geçen sürede, PKI liderlerinden biri olan Semaun Moskova'da birkaç ay kalmış ve IKKI'mn 1921 Aralığında ve 1°22 Şubalı'nda yapılan loplaol darına Jtaıiınışu, *bu* loplardı larda Semaun'a Endonezya'nın Hollanda'dan lam bağımsızlığı için baskı yapmaması talimatı verildiği söylenir bu lavır. o sıralarda Komintem'in ıç çevrelerinde hâkim olan itıtıyallılığın ve bat 111 devle Men tahrik etme isteksİ7İığının aşırı bir örneğidir *(Revue du Munde Musulman,* c. LU (1922). s. 75 SO). *Internationale Presse Korrespondenz* (haftalık edisyon), no. İS, 5 Mayıs 1923, s. 425 6*da yayınlanan bir yazıda, Semaun'un Moskova'dan döndükten sonra, Endonezya'nın "şu an için hâlâ kapitalist Hollanda'nın yardımına ihtiyaç duyduğunu" ileri sürdüğünü kabul ediyor, ama bu tavn "Sovyet rejiminden duyulan tatminsizliğin" bir belirtisi olarak görüp kınıyordu. Bu izah bir Endonezya kaynağı tarafından kısmen doğrulanır (Sitorus, *Sedjarah Per gerakan Kehangtaan Indonesia* (1947): bu kaynağa göre, Semaun Moskova'dan dönünce paniye "ateşli eylemlere ginnemelerini" lavsiye etmiş ve partinin birçok üyesi "Semaun'un açıklamalarından memnun olmamışlar ve Sağa kaymasından hayal kırıklığına uğramışlar'. Malakâ'nm ona karşı çıkanlardan bin olduğu anlaşrlıyoı *(Revue du Monde Musulman,* c. LU (1922).s.30 81).

liyle" çözümlemesi için baskıda bulunmasını talep etti.[45] Son olarak Radek, Alman komünistlerine tavsiye etmekle meşgul olduğu taktikleri doğuya uyarlayarak, Türk partisine kurulduğu sırada verilen emirleri katı bir dille tekrar etti:

Ayrı bir parti olarak örgütlenir örgütlenmez ilk göreviniz, Türkiye'deki ulusal özgürlük mücadelesini desteklemektir.[46]

Kongrede doğu sorunu hakkında benimsenen kararla bütün bu bakış açıları karşılanmaya çalışıldı. Komintern'in milliyetçilik doktrinine yeni bir ince ayar yapıyordu. "Feodal ataerkil İlişkiler"den henüz kopulmamış olan ve yerli bir feodal aristokrasinin hâlâ varlığını koruduğu bazı geri kalmış sömürge ve yarı sömürge ülkelerinde, o zamana kadar farkına varılmamış bir olasılık daha vardı: "Bu üst tabakaların temsilcileri emperyalist şiddet politikasına karşı mücadelede aktif liderliği üstlenebilirdi." Dolayısıyla anti emperyalist cephe politikası sadece ikinci kongrenin ilan ettiği gibi bir ulusal burjuvaziyle değil, ulusal bir feodal aristokrasi İle bile geçici işbirliği yapma çağrısında bulunabilirdi. Burada Endonezya delegesinin savunduğu tez dikkate alınıyordu:

Müslüman ülkelerde ulusal hareket, ideolojisini öncelikle paıı lslamcılığın dini siyasi sloganlarında buluyor ve bu da büyük devletlerin görevli ve diplomatlarına ulusal harekele karşı mücadele ederken geniş kitlelerin önyargılarını ve belirsizliğini sömürme fırsatı veriyor... Ama bülün olarak bakıldığında, ulusal kurtuluş hareketi gittikçe büyürken, pan İslamcılığın dini siyasi sloganlarının yerini gittikçe somuı siyasi talepler almaktadır. Yakın tarihlerde Türkiye'de laik iktidarı Halifelikten ayırmak için verilen mücadele bunu doğrulamakladır.

Bütün ulusal devrimci hareketlerin başlıca görevi, ulusal birliği gerçeklcşıir mek vc devlet bağımsızlığını elde etmekten ibarettir.[47]

Böylece pan İslamcılığa geçici destek vererek ulusal birliği sağlama politikası, ulusal hareketin dini yönünün sınıf mücadelesinin gelişmesiyle birlikte ölüp gideceği gibi rahatlatıcı bir varsayıma dayanarak onaylanmış oluyordu. Karar metni, şimdi doğu ülkeleri için öngörülen "birleşik anti emperyalist cephe"yi, geçen yıl Avrupa'da savunulan "birleşik işçi cephesi" ile kıyaslıyordu: Bunların İkisi de "mücadelenin iyice uzaması ihrimali"nin gerektirdiği politikalardı ki bu İhtimal de "bütün devrimci unsurlann seferber edilmesini" talep ediyordu. Ama anti emperyalist cephe de bir dünya tablosunun içine oturtulmalıydı:

45. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 624.

46. *A.g.e.*, s, 630. 47. *KommunistîçeskliInternatsional* v *Dokumentak* (1933), s. 318.

Geniş emekçi kitlelerine uluslararası proletaryayla ve Sovyet cumhuriyetleriyle ittifakın kaçınılmazlığını açıklamak, birleşik anti emperyalist cephenin en önemli görevlerinden biridir. Sömiirgelerdeki devrim ancak ileri ülkelerdeki proleter devrimiyle yan yana zafer kazanabilir ve kazandığı zaferi koruyabilir... Pro leıer Sovyel cumhuriyetiyle yakın ittifak kurma talebi, birleşik an t İ emperyalist cephenin bayrağıdır.'[18]

Tarımla ilgili kararın metninde de buna uygun bir düzeltme yapıldı. Varga, ikinci kongrenin ulusal ve tarımsal hareketler arasında bir özdeşlik olduğunu, Hindistan gibi ülkelerin deneyimine dayanarak varsaydığını açıkladı;[4]'' ulusal hareketin liderlerinin bizzat toprak sahipleri olduğu Türkiye gibi başka ülkeler de olabilirdi ki buralarda başka tartışmalar geçerli olurdu. Bİr "Tarım Programı Taslağı" biçimine bürünen karar metninde bu nokta neredeyse sıkıntı verici bir netlikle ortaya konuyordu:

Yerli köylü nüfusu köleleştirilmiş olan sömürge ülkelerinde, ya ulusal kurtuluş mücadelesi, mesela Türkiye'de olduğu gibi, halkın tamamı tarafından verilecektir, ki bu durumda köleleştirilmiş köylülerin toprak sahiplerine karşı mücadelesi kaçınılmaz olarak kurtuluş mücadelesinin zafer kazanmasından sonra başlar: ya da feodal toprak sahipleri emperyalist soyguncularla ittifak içindedir, ki bu topraklarda, mesela Hindistan'da, köleleştirilmiş köylülerin toplumsal mücadelesi ulusal **kurtuluş** mücadelesiyle ört üşmektedir.™

Komünist partiler ile ezilen işçi ve köylülerin kendi ülkelerindeki ulusal kurtuluş hareketleriyle ilişkileri konusundaki teorik açmaz, dördüncü kongrenin kararlarıyla çözülmek şöyle dursun, daha da yoğunlaştı. Proletaryanın ve köylülerin kendi toplumsal programlarını yabancı emperyalizmine karşı verilen ortak ulusal mücadelenin dolaysız gereklerine tabi kılmaları talep ediliyordu: Ulusal düşünen bir burjuvazinin, hatta ulusal düşünen bir feodal aristokrasinin bile, yabancı emperyalizmin boyunduruğundan ulusal kurtuluş mücadelesini potansiyel olarak devrimci prole lerler ve köylülerle birlikte sürdürmeye hazır olacağı, bu proleterlerle köylülerin de onlara karşı tavır alıp onları devirmek için zafer anını bekleyecekleri varsayılıyordu. Gelgelelim, kongredeki tartışma ve kararlardan çıkarılacak pratik ders bu kadar muğlak değildi. Avrupa ülkelerindeki birleşik cephe gibi, Asya'dakİ birleşik anti emperyalist cephe de Komintern çizgisine azami esneklik kazandırıyor ve onu Sovyet politikasının değişen ihtiyaçlarına göre ayarlanmaya müsait kılıyordu. Nihai çıkar

4&.A.g.e.,s. 322 3.

49. ***Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** **(Hamburg, 1923), s. 830.**

50. *A.g.e.*, s. 833; ***Kommunisliçeskii Iniernnisional v Dokumentak*** **(1933), s. 329 30.**

olan dünya devriminin devrimin bayraktarlığını yapabilecek donanıma sahip tek güç olan ülkenin dolaysız ulusal çıkarlarıyla özdeşleştirilmesİnde ileri doğru atılan bir adıma karşılık geliyordu. Bu ilkenin, halihazırda talihi dönmekte olan Türkiye'ye de uygulandığı açıktı. Kongre doğu ve tarım sorunlarını (artış tık tan sonra, Versay anlaşmasını kınayan bir kararı da kabul etli;[51] bu kararda Türkiye "devrimci doğunun ileri karakolu" olarak selamlanıp "anlaşmanın uygulanmasına elinde silah başarıyla direnmiş olduğu" İçin tebrik edilerek, Türk ve Alman partilerinin rolleri arasında bir paralellik tesis edilmiş oluyordu.[52] Bu kongre boyunca dikkate değer ölçüde öne çıkan Radek, üç yılı aşkın bir süre Önce Moabit hapishanesinde Enver'le yaptığı ve Rus Bolşevizmİ ile batılı emperyalist devletlerin dayattığı barış koşullarına isyan eden bir Türk ya da Alman milliyetçiliği arasında bir İttifak kurulması şeklindeki yeni fikri İlk defa dile getirdiği konuşmaları hatırlamış olabilirdi. Bu fikir serpilip büyümüş, hem Alman hem de Türk politikalarında meyve vermişti. Almanya'da Rapallo anlaşmasıyla taçlanmıştı; altı ay sonra Moskova'da, Lozan konferansının da eşit ölçüde sağlam bir Sovyet Türk dostluğu binasının son (aşını yerleş(i eceği sanılıyordu. Türk komünistlerine yapılan eziyetler, zaman zaman Seeckı İle Reichswehr'in Alman komünistlerine karşı başvurduğu baskıcı önlemlerden daha önemli görülmüyordu. Buharın 1923 Nİsanı'nda yapılan on ikinci parti kongresinde teselli kabilinden şu gözlemi yapıyordu: Türkiye "komünistlere yapılan bütün eziyetlere rağmen devrimci bir rol oynamaktadır, çünkü bir bütün olarak emperyalist sistem karşısında yıkıcı bir araçtır."[53]

1922 23 kışında yapılan Lozan konferansı, Sovyet Hükümeti'nin önemli bir uluslararası vesileyle, 1917 devriminin çıkarlarını değil, açıkça kabul edildiği gibi Rus ulusal ve jeopolitik çıkarlarının savunucusu olarak sahneye ilk kez çıkışıydı. 7 Aralık 1922'de ***İzvestiya**'aa,* gazete yayın yönetmeni Steklov imzasıyla çıkan ve çok alıntılanan ***Rusya Geri Dönüyor*** başlıklı yazı, süreklilik temasının Moskova'da ihmal edilmediğini gösteriyordu:

Emperyalist savaşların ve iç savaşın sonucunda, büyük Devlet Rusya ufuktan geçici olarak kayboldu. Devrim sırasında doğan yeni Rusya hâlâ uluslararası po

51. Bkz. yukanda s. 421.
52. *Kommunisliçeskii tnlernaisional x Dokumentak* (1933), s. 339.
53. *Dvcnadısatyi S"ezd Rossiiskoi Kommttnistiçeskoy Partit (Boi'şevikov)* (1923), s. 24.

litikada kendi sözünü söyleyemeyecek kadar zayıftı. Ama Sovyel cumhuriyeti her yıl daha da güçlenmiş ve Avrupa Devletleri arasındaki mevcut ihtilaflardan en az eski Rusya kadar beceriyle yararlanmıştır. Gücünün gittikçe arttığının farkında olan Sovyet Rusya, nihai zafer garanti olduğu için, geçici diplomatik başarısızlıklardan asla yılgınlığa kapılmaz. Rusya uluslararası sahneye geri dönüyor. Bu yeniden ortaya çıkışın, kimsenin onun söyledikleriyle çelişmeyi göze alamayacağı kadar güçlü bir biçimde hissedileceği günün yakın olduğunu umalım.

Çİçerİn'İn Lozan'daki baş hasmı olarak, İngiliz dış politikasının on dokuzuncu yüzyıl sonlarındaki Rus aleyhtarı geleneğinin son sahici temsilcisinin öne çıkması da olayın mahiyetini vurguluyordu. Curzon'un derdi sadece kapitalist sistemi savunmak değil, askeri ve feodal terimlerle yorumladığı İngiliz iktidarını da savunmak ve genişletmekti. Daha İncelikli düşünsel yetilere sahip ve belki batı emperyalizminin ve onun geleneksel diplomasisinin iflas ettiğine derinden inanması dışında her şeye şüpheyle bakan biri olan Çiçerin, Rus ulusal politikasının çıkarları ile daha zayıf devletlerin en baştan beri devrimci program içinde yer verilmiş olan ulusal özlemlerine seslenmeyi birleştiriyordu. Lozan'da, Boğazlar sorunu karşısındaki geleneksel ulusal tavırların tersine çevrilmesi bu konuda onun işini kolaylaştırmış gibi görünüyordu. On dokuzuncu yüzyılda, Rus donanmasını Karadeniz'e kapatmak isteyen İngiltere, her zaman savaş gemilerinin Türk karasularına dahil Boğazlar'dan geçişi üzerine çok sıkı kısıtlamalar koymaya ve Türklerin Boğazlar üzerindeki sınırsız egemenliğini savunmaya çalışmıştı; Rusya ise Türkiye'yi her koşulda geçiş özgürlüğü sağlamakla yükümlü kılmaya çalışmıştı. Şimdi ise Rus donanmasından artık endişelenmeyen ve kendi savaş gemileri için Karadeniz'e geçme özgürlüğü isteyen İngiltere, bütün savaş gemileri için sınırsız giriş çıkış hakkı elde etme adına Türklerin Boğazlar üzerindeki egemenliğini sınırlamaya çalışan eski Rusya'nın rolünü üstleniyordu; iç savaş sırasında yabancı savaş gemilerinin boğazlardan istedikleri gibi geçebilmelerinin sonuçlarını yaşamış olan Rusya ise eskiden İngilizlerin yaptığı işi yapıp Türklerin Boğazlar üzerindeki egemenliğini savunuyordu. Durumdaki müphem unsur, yakın tarihlerde batılı devletlerden yediği dayakların etkilerini artık bir şekilde atlatmış olan ve güçlü komşusuyla çok sıkı ve üçüncü tarafları dışlayıcı bir İlişki kurmaktan çekinen Türkiye'nin takınacağı tavırdı. 1920 Ocağı'nda İlan edilen Misak ı Milli bile, İstanbul'un güvenliği üzerinde ısrar ederken, 16 Mart 1921'de imzalanan Sovyet Türk anlaşmasının tersine Boğazlar için tam manasıyla uluslararası bir rejim tasavvur etmişti. Nitekim Boğazlar sorunu Türklerin hesaplarında

ikinci bir faktör haline gelmişti ve batı ve doğuyla kurulacak ilişkiler bağlamında ele alınıyordu.

Boğazlar sorunu 4 Aralık 1922'de Lozan konferansı tarafından ilk kez ele alındığında, Türk heyetinin başkanı İsmet, başkan sıfatıyla Curzon'un yaptığı ısrarlı daveti reddedip ilk konuşan kişi olmadı ve açılış konuşmasını yapma işi yeni gelen Sovyet heyetine düştü. "Rusya, Ukrayna ve Gürcistan"ı temsil eden heyetin[54] başkanı sıfatıyla konuşan Çiçerin parlak bir diplomasi gösterisi yaptı:

Karadeniz'de barışın, Karadeniz kıyılarının güvenliğinin, Yakındoğu'da barışın ve İstanbul'un güvenliğinin sağlanması için kalıcı garantiler olmalıdır: yani, Çanakkale ve İstanbul boğazları hem barış hem de savaş zamanlarında Türkiye hariç bütün ülkelerin savaş gemilerine, silah taşıyan gemilerine ve askeri uçaklarına her zaman kapalı olmalıdır.

...Rus Hükümeti vc müttefikleri, Çanakkale ve İstanbul boğazlarının Türkiye'ye ait olmasından yola çıkarak ve her halkın egemenliğine saygı duydukları için, Türk halkının Türk toprakları ve suları üzerindeki haklarının yeniden tesis edilmesi ve korunması üzerinde ısrar etmektedirler... Boğazlar'ın savaş gemilerine kapatılması, bütün devletler arasındaki eşitlik ilkesiyle de uyumludur, oysa Boğazlar'ın savaş gemilerine açılması en güçlü deniz devletine ağırlıklı bir mevki verecektir... Sovyet Rusya İstanbul'un Rusya'ya devredilmesiyle ilgili bütün anlaşmaları hiçbir tazminat talep etmeksizin hükümsüz ilan etmiştir; böylece Türkiye'nin varlığını muzaffer bir biçimde savunmasını sağlamıştır; bülün Akdeniz devletlerini Çarlığın asırlık hırslarının getirdiği tehdiıten kurtarmıştır; ama hiçbir zaman Boğazlar sorununun doğrudan doğruya kendi emniyetine halci getirecek bir biçimde çözülmesine razı olmak gibi bir niyeti olmamıştır.[55]

Çiçerin'in ardından her ikisi de Karadeniz ülkesi olan Romanya ve Bulgaristan delegeleri ile dolaysız bölgesel çıkarları olan Yunanistan delegesi konuştu: Hepsi de batının görüşünden yana olduklarını beyan ettiler. Daha sonra Curzon canının sıkıldığı bariz biçimde görülen Îsnıet'e, kestirmeden "Rus tezini Türk Hükümeti'nin tezi olarak kabul edip etmedikleri" sorusunu yöneltti. İsmet, "konferansa sunulan çeşitli Öneriler arasında Türk heyetinin bakış açısına en yakın olanın Rus Ukrayna Gürcis tan heyetinin önerisi olduğunu" söylese de, heyetin yapılabilecek diğer önerileri de "incelemeye mecbur" olduğunu belirtti.[56] Sovyet ve Türk he

54. **Bu** karma heyette Vorovski Ukrayna. Mdivani de Gürcistan delegesi olarak yer alıyordu.

55. ***The Lausanne Conference on Near Eastern Affairs, 1922 1923.*** Cind **1814 (1923).** s. **129 30.**

56. ***A.g e.,*** s. **131 5:** Bu saline **H.** Nicolson, ***Curzon: The Last Phase*** **(1934).** s. **308 11**'de bir görgü tanığı tarafından dramatik bir biçimde anlatılır.

yetleri arasına böylece ustalıkla sokulan ayrılık konferans ilerledikçe genişledi.

Bu terslenme iması Çiçerin'in taktiklerini değiştirmedi. İki gün sonra, Curzon'a hitaben, "Asya'dakİ Rus ilerleyİşİ"nin yerini "Avrupa'daki İngiliz ilerleyişinin aldığını iddia etti:

Rus devrimi, Rus halkını, bütün enerjisi tarihte şimdiye kadar görülmemiş bir derecede hükümetinde toplanmış olan bir ulusa dönüştürdü; eğer bu ulusa savaş dayatması yapılırsa, geri adım atmayacaktır... Ama biz size savaş önermiyoruz; aramızda bir taksim duvarı oluşturulması ilkesine ve Türkiye'nin özgürlük ve egemenliği ilkesine dayalı bir banş öneriyoruz.[57]

Türkiye'nin haklan ve çıkarları bariz bir vurguyla benimseniyordu. Batılı devletlerin önerdiği taslak anlaşma "Türk halkını Boğazlar'dan geçiş üzerinde denetim gücünden ve fiili egemenlikten mahrum bırakmakla eşdeğerdi" ve "Türkiye'nin egemenlik ve bağımsızlığının bariz bir ihlaliydi.[58] Barış anlaşması müzakerelerinden resmen dışlanmış olmanın caydıramadığı Sovyet heyeti, batılı İtilaf Devletlerinin önerdiği koşulların Türkiye'ye yaptığı haksızlığı abartan uzun bir memorandum verdi.[5''] Gelgelelim, Lozan'daki Türk heyetinin Çiçerin'in gayretkeşliğinden memnun olmak yerine sıkıldığı kısa bir süre sonra açıkça onaya çıktı. Boğazlar sorunu Türkiye'den çok Sovyet Rusya için acil bir sorundu. Türkiye diğer bütün ülkelerin savaş gemileri ortadan çekilince kendini Karadeniz'de Sovyel iktidarıyla karşı karşıya buluverme ihtimalinden pek hoşlanmıyordu; Lozan'daki heyet de Sovyet ittifakından vazgeçerek başka avantajlar da elde edebileceğini keşfedince, Sovyet heyetinin duygu ve çıkarlarını dikkate almaksızın bunu yaptı. Böylece Çiçerin konferansın ileriki aşamalarında kendini hem tecrit edilmiş hem de yaslanmayı tercih ettiği ana savdan mahrum kalmış durumda buldu. 1 Şubat 1923' te konferans tarafından onaylanan Boğazlar hakkındaki taslak anlaşma, esasen İngiliz tezinin zafer kazandığının göstergesiydi. Yabancı savaş gemilerinin Karadeniz'e ulaşmaları üzerindeki tek önemli kısıtlama, hiçbir devletin tek bir seferde herhangi bir Karadeniz ülkesinin en büyük gücünden büyük bir deniz gücünü gönderemeyeceğiydi. Bu koşulların kabul edilmesi Sovyet heyetinin şu demeci vermesine yol açtı: "Bazı dev

51. The Lausanne Conference on Near Eastern Affairs, 1922 I92İ, **Cmd 1814 (1923), s. 149; yukarıda s. 435'le aklandığımız Pamirler göndermesi bu pasajda yapılmıştır.**

5S.A.g.e.. **s. 272,**

59. ***İzvesıiya,*** **12 Ocak 1923; memorandumun bazı bölümlerinin İngilizce çevirisi** ***Soviet Documents on Foreign Policy,*** **der. J, Degras.c. I (1951), s. 359 66.**

kiler bu anlaşmayı Rusya. Ukrayna ve Gürcistan olmaksızın imzaiamış larsa da Boğazlar sorunu sorun olarak kalmıştır ve kalmaya da devam edecektir."[6]"

Türk heyetinin Boğazlar sorununda takındığı uzlaşmacı tavır, onun İngiliz heyetiyle barış yapmasını sağladıysa da. onu Fransızlarla İialyan ların bazı barış koşullan üzerindeki uzlaşmaz tutumlarından koruyamadı. Boğazlar sorunu üzerinde, Sovyetler'in karşı oyuyla, bu anlaşmaya varılmasından birkaç gün sonra Curzon, İtilaf Devletleri heyetleri adına. İs met'e, yabancıların Türkiye'deki hukuki statüsü ile ilgili bir konuda ültimatom verdi; bu ültimatom, anlaşılan Çiçerin'in teşvikleriyle,[61] reddedilince konferans dağıldı. 1923 Nısanı'nda tekrar toplandı. Bu kez. Boğazlar sorunu çözülmüş olduğu için. hiçbir Sovyet delegesi davet edilmemişti; o sıralarda Ronıa'daki Sovyet temsilcisi olan ve Sovyet Hükümeti tarafından Lozan'a gözlemci olarak gönderilen Vorovski "beyaz" bir fanatik tarafından öldürüldü. Boğazlar anlaşması en sonunda barış anlaşmasıyla birlikte 24 Temmuz 1923'te Lozan'da imzalandı *[2] Anlaşma üç haf la sonra Vorovski'nın Roma'daki halefi tarafından, protesto edilerek de olsa imzalandı, ama Sovyet Hükümeti tarafından hiçbir zaman onaylanmadı. Bu. Sovycı Hükümeti ıçiıı başka bir kılığa sokulması mümkün olmayan bir yenilgiydi. Lozan konferansı Sovyel Rusya'yı uluslararası sahneye geri döndürme yolunda atılmış bir ileri adımı lemsil etmesine rağmen, aynı zamanda. Büyük Devletler arasında tek başına olduğu müddetçe, henüz orada öncü bir rol oynayabilecek kadar ya da daha zayıf ülkeleri kendi safınj çekebilecek kadar güçlü olmadığını da kanıtlamıştı. Sesiyle bundan böyle Sovycı Rusya'yı Avrupa meselelerinde görmezden gelmeyi giıııkçc güçleştirecek olan Avrupa'daki ortak, Asya'da hâlâ mevcut değildi. Lozan'da en çok kanıtlanan şey, Rapalln'nun değeri olmuştu.

61). *The Lausanne Confèrent e on Near Bauern Affairs, I92Z* /V23, Cmd 1814 (192.1). v 456. Konferansla yiis. m.in ufak tefek olaylardan biri <)c Çiçerin'in Cıır/ on'u ziyaretiydi kişisel görüşmeleri budur. Çiçerin'in sunduğu (ve şu ana kadar ulaşılabilen lek) versiyona go re, konuşma esasen propaganda meselesi etrafında donmuş. Çiçerin, İngiliz aleylıları propa jt.mda üzerindeki ıcsım yasağın sıkı sıkıya uygulandığını iddia rimelle beraber, "bir ks»mu ıııst parti üyesini kendini bir komünist olarak ifade etmeyi bırakmaya zorlayanlayız" demiş, Cur/ on da cevaben "propagandada sadece yüzde elli indirim" yapmanın kabul edilecek şey olmadığını söylemiş *[T/elli S"ezd Sovclov Soıelskih Sotsialıstıçeskık Respıblik* (19251, 5. 93).

61. L. Fischer. 77«' *Soviets in World Affairs* (1930), c. I. s. 4(N

62. *Treaty of Peace with Turkey, and oihei Instruments signed at Lausanne on July 14.* /!)2J,Cmil 1929(1923)

BÖLÜM 33

UZAKDOĞU:
I TUTULMA

Uzakdoğu Sovyet dış politikasının fiili yörüngesine, Ortadoğu ve Avrupa ülkelerinden daha geç girdi. Hem Japonya hem de Çin, resmi olarak, rejimin ilk günlerinde çıkarılan banş kararnamesinin ve radyodan yayınlanan diğer çağrıların hitap etliği savaşçı ülkeler arasında yer alıyorlardı. Ama bu belgeleri kaleme alan ve yayımlayanların aklında pek de bu ülkeler yoktu; 24 Kasım/7 Aralık 1917 larıhlı "Rusya ve Doğu'nun bütün Müslüman Emekçilerine" başlıklı çağrı Hinduları da içeriyordu,[1] ama Hindistan sınırları ötesine uzanmıyordu. Kurulan ilk temaslar da esasen düşmancaydı. 1896 Rus Çİn anlaşmasına eklenen bir protokolle Çin topraklarında kurulan, ama mülkiyeti vc yönetimi Rusların elinde olan Çin Doğu Demiryolu şirketi hemen bir ihıilaf konusu oldu. Peirograd'daki devrimden birkaç gün sonra, demiryolu idaresinin merkezi olan Harbin' deki işçilerin kurduğu bir Sovyel, demiryolunun yönetimini Rus başkan General Horvath'ın elinden almaya çalıştı. Bu girişim direnişle karşılaştı ve itilaf Devletleri hükümetlerinin önerisiyle, "düzeni sağlamak" amacıyla Harbine 10.000 Çin askeri gönderildi.[2] 20 Kasım 1917/2 Ocak 1918 iarihinde Çin Hükümeti 18% anlaşmasını ihlal edip şirketin başına Çinli bir başkan atayarak demiryolunu devralmış gibi oldu.[3] ama o sıralarda "beyaz" Rus idarenin yerine Çinlilerin geçmesinin Moskova'da ciddi bir sıkıntıya neden olması beklenemezdi. İki ay sonra Çin birlikleri son İstasyon Haİlar'a kadar bütün demiryolunu işgal etmişlerdi ve Sibirya'ya gidiş ve oradan gelişleri durdurmuşlardı.[4]

Petrograd'da Japon Büyükelçisi diğer İtilaf Devletleri temsilcilerinin tavırlarını izleyip 1918 Şubatı'nda onlarla birlikte Vologda'ya çekildi ve yeni rejimle herhangi bir ilişki kurmayı gayretkeş bir tavırla reddetti.

1 Bkr. yakanda s. 220
2. *Foreign Policy of the Uniıed Sıates. 1918 Austin, c.* »(1932), s. 3
3 *Millard's Revieu IŞvıgb^y).* lîOcak 1918.5 ittf. *China Year Book I9'l* (Şanghay, 1922), s. 624.
4. *Millard's Revie»* (Şanghayı, 16 Marl 191 K. s. R3.

Sovyet Hükümeti başlangıçta Çin Elçisi'ne daha çok umut bağlamıştı. Çarlık rejiminin bütün anlaşmalarının genel olarak hükümsüz ilan edildiğini özellikle Çin'i kastederek sık sık tekrarlıyor ve Çin Hükümeti'ne Çin'i ilgilendiren eski anlaşmaların ilga edilip yerlerine yenilerinin imzalanması için müzakereler yapmayı öneriyordu. Ama 1918 Martı'nda İtilaf Devletleri, daha sonraları yayınlanan bir Sovyet belgesindeki sözlerle, "Pekin hükümetini gırtlağından yakalayıp" onu "Rus işçi ve köylü hükümetiyle her türlü İlişkiyi bırakmaya" zorladılar.[5] 5 Nisan 1918'de Vladi vostok'a bir Japon birliğinin çıkarma yapması (ki bunun, f I i laf Devletlc ri'nİn yaptığı kapsamlı bir askeri müdahalenin ilk adımı olduğu sonradan anlaşılacaktı), Sovyetler'in Moskova ve Vologda'daki İtilaf Devletleri temsilcilerine, basında da yayımlanan sert protestolar göndermesine yol açtı.[6] Birkaç gün sonra Sovyet Rusya'nın Uzakdoğu'daki statüsü belirsiz temsilcisi Yanson, Mançurya sınırında Çinli bir temsilciyle yaptığı lop lantıda, İtilaf Devletlerinden destek alan "beyaz" Kazak general Seme nov'un Çin topraklarından Sovyet topraklarına yaptığı saldırıları protesto etli.[7] Bütün bu protestoların hiçbir etkisi olmadı. Çİn Hükümeti İtilaf Devletlerinin müdahalesiyle resmen ittifak kurdu, hatta bu ittifakın bir nişanesi olarak bir Çin birliğini Vladivostok^ gönderdi. 1918 yazından 1920'nin ilk aylarına kadar Sibirya, Sovyet Hükümeli'ne karşı savaşın sürdürüldüğü başlıca savaş alanlarından biriydi. Kolçak'm çöküşünden sonra, tampon kabilinden Uzak Doğu Cumhuriyeti oluşturuldu ve deniz kıyısındaki bu bölgenin sınırları içindeki geri kalan Japon kuvvetleri tedricen geri çekildi. Ama son Japon birlikleri Vladivostok'tan ancak 1922 Kasımı'nda. yani oraya gitmelerinden dön buçuk yıl sonra çekildi.[8] 1919'da Sovyet Rusya'yı dış dünyadan ayıran tecrit duvarının en nüfuz edilmez bolümü Uzakdoğu tarafıydı ve bu duvar en geç orada yıkıldı. Ama belli bir paralellik gözlenebilir. 1920 yılı, Avrupa'da olduğu gibi Uzakdoğu'da da, ilişkilerin askıya alındığı ve Sovyet Rusya'nın dışlandığı dönemin sona ermekte olduğunun ilk işaretlerini beraberinde gelirdi. Sovyet diplomasisinin Avrupa ve Ortadoğu'daki konumunu tahkim etmeye başladığı 1921 yılı, Uzakdoğu'da da ilk başarılarını kazandığı yıl oldu.

5. Bu işlemlerle ilgili hiçbir belge yayınlanmam ışı ır. Bunlarla ilgili bilgimiz, daha ileri ki tarihlerde Sovyetler'in yanlığı oldukça muğlak iki beyanla sınırlıdır. Bu beyanların ilki beşinci Tüm Rusya Sovyeılerı Kongresine sunulan Narkommdel raporunda (bkz. aşağıda s. 465 6). ikincisi ise 25 Temmuz 1919 tarihli Sovyel bildiri s indedir (bkz. aşağıda s. 466).

6. Bkz. yukarıda s. 82, not 72. 7. *İzvestiya,* 13 Nisan 1918.

8. Bu olaylar c. I, s. 322 32'de ana hatlanyla anlatılır.

1917 ile 1921 arasındaki bütün dönem boyunca Moskova ile Japonya arasında doğrudan hiçbir ilişki yoktu. Ama hem Japonya doğu Asya'daki başlıca düşman ve başlıca emperyalist devlet olduğu için, hem de sayıla n gittikçe anan ve ezilen bir proletaryaya sahip olan büyük bir sanayi ülkesi olarak devrim yapılmaya elverişli ve devrimci propaganda faaliyeti sürdürmeye müsait bir alan olduğu için, başlangıçta Uzakdoğu'daki Sovyet politikasının ve Sovyet kaygılarının asıl odağı Çin'den çok Japonya'ydı. Dolayısıyla, Sovyet bakış açısından Japonya Uzakdoğu'nun hem İngilteresi hem de Almanyası durumundaydı. Japonya'nın batıyla aynı doğrultuda sanayileşmesinin ardından on dokuzuncu yüzyılın son yirmi yılında batılı siyasi fikirler Japonya'ya tedricen sızmıştı. I901'de, sonraları önde gelen Japon komünistlerinden biri olan Katayama ve sonraları anarko sendİkalist olan Kotoku tarafından bir sosyal demokrat parti kuruldu, ama yetkililer tarafından çabucak dağıtıldı. Rus Japon savaşı sırasında radikal bir gazete ilk kez olarak ***Komünist Manifesto'nun*** Japonca çevirisini yayımladı. 1904 Ağustosu'nda Katayama İkinci Enternasyonal'**İn** Amsterdam'daki kongresine katıldı; Katayama ile Plehanov'un tokalaşması kongrenin en çok hatırlanan anlarından biri oldu. Sonraki dönem boyunca Japonya'daki bütün Sol hareket ve faaliyetler sistematik baskı ve eziyete maruz kaldı. 191 l'de Kotoku ve başka İleri gelen anarşistler İmparatoru öldürmeye yönelik bir komplo düzenledikleri suçlamasıyla idam edildiler; İki yıl sonra Katayama ABD'ye goç etti.[9]

Birinci Dünya Savaşı Japonya'yı, çok ücret alan ve yetersiz beslenen işçiler üzerine yeni yükler getiren bir şişirilmiş kârlar ve fiyatlar dönemine soktu. 1918 Ağustos ve Eylülü'ndeki ünlü "pirinç ayaklanmaları", Japonya'da proletaryanın huzursuzluğunun neden olduğu bir örgütlü işçi hareketine benzer bir şeyin ilk kez açığa çıkışıydı. Ama o sıralarda Rus Bolşevikleri tehdit altındaki kendi merkezlerinden Uzakdoğu kadar uzak bir yere yardımda bulunacak çok az kaynağa sahiplerdi. Japonya'da devrimci eylem alanının Batı Avnıpa'dakinden çok daha sınırlı olduğu ve buraya çok daha zor ulaşılabildiği açıktı. 1918 Kasımı'nda yapılan birinci doğu komünist örgütleri kongresi tarafından kurulan "uluslararası propaganda şubesi"nde. tasarlanan on iki alt şubeden biri Japonya'ya ayrılmıştı.[10] Ama bir Japonya şubesinin gerçekten doğup doğmadığı bilinmiyor.

9. Bu dönemin ayrıntılı bir anlatımı için bkz. Hyman Kublin'in şurada yayınlanan yazısı: ***Journal of Modern History*** (Chicago), c. **XXII, No. 4** (Aralık **1950). s. 322 39.**
\ ***Q.Jıın Naısionafnosıei,*** **No. 5(13),** loŞubal **1919.**

Moskova'nın 1919 Ocağı nda Komintern'in kuruluş kongresi için gönderdiği çağrıda "Tokyo ve Yokohama'daki sosyalist gruplar"dan bahsediliyordu." Ama kongreye hiçbir Japon delege katılmadı ve Tokyo'daki bir grubun Şubat devrimini kutlayan ve Moskova'ya rastlantıyla Hollandalı bir komünist tarafından getirilmiş olan iki yıllık bir bildirisinin okunmasına zaman ayrılmış olması,[12] hem Japonya'yla temas kurma arzusunu hem de bunu yapma imkânlarının kısıtlılığını gösterir. Kısmen batı radikalizminin kısmen de Bolşevik devriminin etkisiyle Japon entelektüeller Sol gruplar oluşturmaya başladılar; bu grupların o sıralarda pratik bıı programı ve kitlelerle pek, hatta hiç teması yokmuş gibi görünüyordu, 1919 Ekimi'nde bir anarko sendİkalist ve bir radikal sosyalist grubun koalisyonuyla bir Japon "sosyalist federasyonu" oluşturulmuş olduğu söylenir.[1] ' 1920 Nisanı'nda Katayama'nın öncülük yaptığı "ABD'deki bir lapon sosyalist grubu", Japonya'nın Nikolavcsk kıyımına misilleme olarak Vladivostok'ta yaptığı askeri eylemlere karşı bir protesto yayımladı;[14] ABD'deki Japonların 1920 Aralığı'nda Tokyo'da bir sosyalist birlik kurulmasına da İlham vermiş oldukları anlaşılıyor.[1s]

Komintern'in bu alandaki ilk hamleleri işin zorluğundan başka bir şeyi göstermedi. Komintern'in 1920 Ağustosu'ndaki ikinci kongresinin manifestosunda, "feodal çerçevesi içinde kapitalizmin çelişkileriyle parçalanan Japonya, derin bir devrimci krizin eşiğindedir" deniyordu.[16] Ama bu teşhis ampirik kanıtlardan çok Marksist teoriye dayalıydı. 1920 sonbaharında Komintern temsilcisi olarak Çin'e gelmiş olan Vbİtinski,[17] önde gelen solcu liderlerden anarşist Osugi'yi Şanghay'da kendisini ziyarete davet ederek doğrudan bir hamle yaptı. Bu ziyaret sonucunda Osugi, Japonya'da aralarında komünisllerle işbirliği yapacak bir Sol derginin kurulması da olan çeşitli faaliyetler sürdürmek için mali kaynak bulmuş oldu. 1921 Ocağı'nda ***Rodo Undo*** (İşçi Hareketi) adıyla gerçekten de çıkanl

11. Bkz. yukarıda s 118. Çağrı listesine bu grupların da dahil edilmesi, muhlemden, Ü sırada Moskova'ya ABD'den Japonya üzerinden gelmiş olan Hollandalı komünist Rıı gers'ın işiydi. New York lan Tokyo ve Yokohama'daki sosyalisı gruplara Japon sosyalist Ka tayama' nın selamlarını gölürmüş. Japonya'dan Moskova'ya da Şubat devrimini kullayan 1 Mayıs 1917 tarihli bir bildiriyi (bkz. bir sonraki nol) gclırmişlı *(Istorik Marksist,* No. 2 3, |035, **s. 86 8).**

12. *Deri. Kongress der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1921), s. 193 4,

13. *Tikhii Okean,* No. 1, 1934, s. 124 5.

14. *Soviet Russia* (New York), 15 Mayıs 1920, s. 483 4.

15. *Kommunistiçeskii Internatsional,* No. 18 (8 Ekim 19211, col. 4721 2.

16. *Kommunistiçeskii Internatsional v Dokumentak* (1933). s. 140.

17. Bkz. aşağıda s. 469.

maya başlayan ve yayın kurulunda iki komünistin bulunduğu bu dergi polis tarafından çabucak kapatıldı. 1921 ilkbaharında o iki komünistten biri olan Kondo Şanghay'a gitti. Orada başkanlığını Komintern delegesi sıfatıyla Pak Din şun'un yaptığı on iki Çinli ve Koreliden oluşan bir komiteyle görüştü, Japonya'da çalışmalar yapmak için onlardan 6300 yen aldı ve aynı yılın yazında Moskova'da yapılacak Komintem'in üçüncü kongresine Japon delegesi sıfatıyla katılmaya davet edildi. Gelgeleİim Japonya'ya dönüşünde o da tutuklandı, ama kısa bir süre sonra kanıt olmadığı için salıverilmiş olduğu anlaşılıyor.[13] Bu başarısızlığa rağmen, üçüncü kongre için Moskova'ya gelen bir Japon sözcü "Japonya'da daha yeni örgütlenmiş olan komünist partinin devrimci selamlanın" da getirmişti. ^ Ama itimatnamesi yoktu ve bu komünist parti girişiminin de ölü doğmuş olduğu anlaşılıyor, zira ertesi kış bir Japon partisi kurma İşinin yeni başlan ele alınması gerekmişti.

Japonya'nın Sovyel politikasına da Bolşevik propagandasına da kapalı olması. Japon emperyalizminin en bariz hassas noktası olan Kore'de komünizme gösterilen dikkate değer ilgiyi açıklayan faktörlerden bîridir. Rus Japon savaşından sonra çok sayıda Koreli göçmen Sibirya'ya yerleşmiş ve birkaç Koreli entelektüelin yolu da Petersburg^ düşmüştü.[20] **ABD'**de de yine bir avuç Koreli sürgün İkamet ediyordu. Şubat ve Ekim devrimleriyle doruk noktasına çıkan Birinci Dünya Savaşı bu Koreli gruplar arasında doğal olarak belli bir heyecan yarattı. Komünist Enternasyonal'in kumlusundan önce **1918** Aralığı'nda Petrograd'da yapılan uluslararası toplantıda Koreli bir delege de konuşma yaptı;[21] Enternasyonal'İn **1919** Martı'ndakİ kuruluş kongresine de, herhangi bir referansı olmayan bir başka Koreli katıldı. Bu sıralarda her ikisi de ülkelerinin Japonya'dan kurtulmasını talep eden iki ayrı Kore ulusal hareketi onaya çıkmıştı. Bunlardan biri ultıslann kendi kaderlerini tayin hakkı çerçevesini esas

IS. R Langer ile B. Swcaringen'in *Pacific Affairs (New* York), c XXIII (1950), No. 4, 5. 340 1'de yayınlanan yazısı; Bay Langer ve Bay Swearingen bana Japon kaynaklarından başka bilgilerde iletti 1er.

19. *Protokoll des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. lMD.s 1023.

20. (926'da yapılan nüfus sayımı, Sovyet uyruğunda S5.0OÖ Koreli ve herhalde çoğu Koreli olan ve SSCB'de oturan hemen hemen aynı sayıda Japon uyruğunda yabancı olduğunu gösteriyordu; ilk grubun yalnızca yüzde onu kentlerde oturuyor, yüzde altmıştan fazlası okuma yazma bilmiyordu (F. Lorimer, *The Population of the Soviel Union* (Cenevre. 1946), s. 61 2).

21. *Sowjet Russland und Die Völker der Welt* (Petrograd, 1920), s. 36 8; bu toplantı için bkz. yukarıda s. 117.

alan ve başta ABD olmak üzere İtilaf Devletlerİ'nİn sempatisini kazanmaya çalışan bir bağımsızlık programına sahip bir Kore ulusal konseyi oluşturdu; bu hareketin lideri Amerikan vatandaşı bir Koreli ve Başkan Wilson'un eski öğrencilerinden biri olan Sygman Rhee'ydi. 1919 Martında Kore'de bir ulusal ayaklanma yaratmaya çalışan bu grup,[11] ayaklanma Japonlar tarafından kolayca bastırılınca ve Paris banş konferansı Kore sorununu ele almayı reddedince etkisini kaybedip dağılmış gibi görünüyor. Diğer grup karma bir milliyetçi ve devrimci program üzerinde Bolşevikler'le İşbirliği yapmaya çalışıyordu.[ÍJ] Söz konusu grup Kore Sosyalist Partisi adıyla, 1919 Nisant'nda Vladivostok'ta bir "kongre" düzenledi ve faaliyetlerini IKKl'ya rapor etmeleri için Pak Din şun ve başka iki delegeyi Moskova'ya gönderdi.[23] Kore Komünist Partisi resmen 1920 yılında kuruldu.[25] Pak Din şun Komintem'in İkinci ve üçüncü kongrelerine parti delegesi olarak katıldı ve bir süre Moskova'da Kore'yle ilgili meselelerde itibar edilen sözcü haline geldi. Ama Kore hareketi, Komintern tarafından ne kadar sebatla desteklenirse desteklensin. Japon emperyalizminin nüfuz edilemez görünen zırhı üzerinde minik bir iğne deliğinden öteye geçemedi.

Çin'deki durum, Sovyet dış politikasına biçim verenlerin gözünde en başlarda, Japonya'daki durumdan çok daha karmaşık ve ilk bakışta umut vaat etmekten en az onun kadar uzaktı. Gelgeleİim. Sovyet politikasını can alıcı biçimde etkileyen ve uzun vadede ona Çin'de olumlu ve başarılı eylemler yapma imkânını sunarken, Japonya'da buna izin vermeyen iki önemli fark vardı.

Birincisi, Çin proletaryası sayısal bakımdan Japon proletaryasından çok daha az olmasına ve burada bir proletarya devrimi olma ihtimali çok daha uzak görünmesine rağmen, Çin milliyetçiliği Japonya'da hiç olmayan bir devrimci coşku kaynağı oluşturuyordu, Lenin uzun bir süre önce Çin'i de İran ve Türkiye ile birlikte emperyalist devletler tarafından sömürülen ve ezilen "yan sömürge" ülkeler arasında saymıştı. 1911'deki

22. ***TikhiiOkean.*** **No. 1,1934. s. 124; 1919 Aralığında yapılan yedinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne katılan bir Koreli delegeye göre, Kore proletaryası içindeki "Sağcı gruplar" tarafından örgütlenen bu ayaklanmada 20.000 Koreli Ölmüştür** ***(Jı Vserossiisktt S~e;d*** **Savcım 1.1920/. s 273).**

23. ***Revolyulsıyo naDalnem Vosloke*** **(1923). s. 359 74.**

24. ***Kommunisliçeskii Inıernaısionai,*** **No. 7 8 (Kasım Aralık 1919), col. 1171 6; 7i l'je •** ***ossiiskii S"ezd Soveıov*** **< 1920), s. 274.**

25. ***Kommunisliçeskii Inıernaısionai.*** **No. 12 (20 Temmuz 1920), col. 2157 62; bu yazıda Uzakdoğu'nun devrimci önemi klasik savlarla ele alınır.**

Çin devrimi, on dokuzuncu yüzyılda Avrupalı devletler ve Japonya tarafından Çin'e dayatılan "eşitsiz" anlaşmalara karşı duyulan milli hıncı bi lemişti; Sovyet Hükümeti'nin Rusya'nın bu anlaşmalardaki hissesini ve bunlardan doğan imtiyazlarını reddetmesi, Sovyet politikasının ve Sovyet propagandasının güçlü kalemlerinden biriydi. Sovyet Rusya ile batı dünyası arasında büyüyen uçurum, neredeyse otomatik olarak Bolşevik devrimi İle Çin milliyetçiliği arasında bir ittifak doğmasını sağladı. Japonya'nın hem Çin'e karşı takındığı tavır hem de Rus iç savaşında "beyazlama verdiği destek açısından batılı devletlerle aynı saflarda yer alması, Sovyet Rusya'ya ve milliyetçi Çin'e Japonya'ya karşı ortak bir düşmanlık zemini veriyordu. Üstelik Çin milliyetçiliği Çin'in kendi içinde de bir bölünme yaratıyordu. Sovyet politikası Çin meseleleriyle ilk defa ilgilenmeye başladığı sıralarda, batılı devletlerle ve Japonya'yla az çok yakın bir işbirliği içinde çalışan Pekin'deki Çin Hükümeti, en önemli illerin Çoğuna hâkim olan ve Kanton'daki az çok örgütlü (ve 1919 devriminin "babası" Sun Yat sen'in kılavuzluğundaki) milliyetçi hükümetin aktif biçimde karşı çıktığı mahalli diktatörler üzerinde istikrarsız ve daha çok lafta kalan bir olorite uyguluyordu. Lenin 1912'de Çİn devrimini Rus devrimiyle karşılaştırmış ve Sun Yat sen'in Çin'de kapitalizmi pas geçip doğrudan sosyalizme geçmenin mümkün olduğu yolundaki "düş'unü "gerici" bularak reddetse de, Sun Yat sen'in kendisini "asalet ve coşku dolu devrimci bir demokrat" olarak tanımlamıştı.[2''] Sun Yat sen Marksist değildi ve sınıf savaşını açıkça reddediyordu. Ama savunduğu demokrasi anlayışı. Rousseau'nunki gibi, doğrudan ve totaliterdi; bu da onu halihazırdaki batılı demokrasi biçimlerine Bolşeviklikten daha yabancı kılıyordu. Bolşevik devrimini "Çinli selefinin kopyası" olarak selamladığı söylenir,[2'] Lenin'in örgütlü ve disiplinli devrimci parti anlayışından'bir şeyler öğrendiğine dair kanıtlar da vardır.[26] Bu yüzden de Çin vc Rus devrimlerini yapanlar arasında, siyasi bir biçime bürünmeden çok önce. hatta aralarında iletişim bile kurulmadan önce belli bir doğal sempati vardı. Bu koşullarda Sovyet diplomasisi. Pekin hükümetini resmen tanımayı sürdürse de, geniş bir manevra özgürlüğünü de koruyordu; bu bakımdan diğer devletlerin diplomasilerinden esaslı bir farkı yoktu, ama önünde onlardan daha fazla fırsat vardı.

26. Lenin, *Soçmemva*, c. XVI, s. 27 9.

27. Sun Fo. *China Looks Forward* (1944), s. 10.

28. B. I. Schwartz, *Chinese Communism and the Rise of Mao* (Harvard. 1951), s. 213, not 33.

İkincisi, Rusya ile Japonya arasındaki doğrudan toprak teması küçük ve özel bir bölgeyle sınırlı olmasına karşılık, Rusya ile Çin dünyadaki en uzun kara sınırını paylaşıyorlardı. Sovyet Çin ilişkileri, Rus Çİn ilişkilerinin çok uzun zamandır olduğu gibi, Çin imparatorluğunun, halkların merkezi Çin hükümetinin otoritesine her zaman şu ya da bu ölçüde karşı çıktıkları dış bölgeleri üzerindeki geleneksel Rus baskısından kaynaklanan sorunların hükmü altındaydı. Rusya'nın Asya bölgeleri ile Çin arasında bu tür üç bölge vardı: Sinkiang (Çin Türkistanı da denir), Moğolistan ve Mançurya. Nüfus yoğunluğu düşük olan ilk İkisinde sırasıyla Tür ki diller ve Moğolca konuşan, Çinli olmayan halklar yaşıyordu;[w] sadece üçüncü bölgede, yani Mançurya'da büyük doğal kaynaklar ve yoğun bir Çinli nüfus bulunuyordu; burası Rus Çin sınırının, Ruslarla Çinlilerin doğrudan toprak temasında bulunduğu tek parçasını oluşturuyordu ve Çin Doğu Demiryolu biçimindeki en önemli ihtilaf konusu da buradan kaynaklanıyordu. Japonya'nın bütün bu bölgelere gösterdiği ilgi (Sinkİ ang'da on dokuzuncu yüzyıl boyunca pasif, Moğolistan'da aralıklı,[30] Mançurya'da ise sürekli ve aktif bir ilgiydi bu) durumu daha da karmaşık laştırıyordu.

Bu Uç bölge arasında Sinkiang bu dönemde politika merkezlerinden hayati bir rol oynayamayacak kadar uzaktı. Çin tarafında, güçlü ve yetenekli bir yönetici olan YangTseng hsiu bölgeyi 1912'den beri Pekin'den neredeyse tamamen bağımsız olarak yönetmişti.[31] Sovyet tarafında, Bolşevik devriminin ardından Moskova ile Taşkent arasındaki iletişim neredeyse iki yıl boyunca tamamen kesildi; merkezi otorite varlığını 1920 ilkbaharından önce hissettirmeye başlamadı ve çok daha ileri tarihlere kadar Türkistan'da etkili olamadı.[32] Sınırın Sovyet tarafındaki bozuk koşullarda, yerel ilişkiler bile zorlukla kuruluyordu ki bu İlişkilerde yöreyi ilgilendiren meselelerle sınırlı kalıyordu. Bu dönemde Yang'ın asıl derdi, devrimden sonra Sinkiang'a doluşmuş olan, güvenlik ve düzeni tehdit eden binlerce "beyaz" göçmenin Rus topraklanna iadesini sağlamaktı.[33]

29. Sinkiang nüfusunun karmaşık elnik yapısıyla ilgili en yeni araştırma şurada bulunabilir: O. Latıimore, 77ıe *Pivot of Asia* (Boston. 1950), s. 103 51.

30. Japonlann 1917'den önce Moğolistan'a gösterdikleri ilgi için bkz. G. M. Frilers, *Outer Mongolia and its international Position* (Baltimore, 1949), s. 217 26.

31. Yang'in yönetimde bulunduğu dönemin, kaynaklara da atıflarda bulunan, kabataslak bir eskizi için bkz. O. Lattimore, *The Pivot of Asia* (Boston, 1950), s. 52 64.

32. Bkz. c. 1. s. 303 4, 306 10.

33. 1916'daki Kazak isyanından sonra birçok Kazak da Sinkiang'a kaçmıştı, ama Kazaklar ırksal ve ekonomik olarak kendilerine hısım olan gruplarla kolayca kaynaşmışlar ve cid

Sovyet Türkistanı'nın başındaki yetkililer acilen sınır ticaretinin yeniden başlamasını istiyorlardı; Sinkiang'dan yapılan çiftlik hayvanı, deri ve çay ithali Rus Orta Asyası'nın ekonomisinde çok önemli bir rol oynamıştı, ama eskiden bunlara karşılık olarak ihraç edilen tekstil ve tüketim malları artık pek bulunmuyordu. 27 Mayıs 1920'de Sinkiang valisi ile Taşkent yönetimi arasında bir anlaşma imzalandı. İki taraf da öbürünün toprakları üzerinde ikişer "ticaret ve dış ilişkiler ofisi" kuracaktı. Sovyet ofislerinin ikisi de Sinkiang'ın kuzey sınırında bulunan I li ve I ning'de bulunacaktı; Çin'in büroları ise, neden olduğu bilinmez bir biçimde, Sovyel Tür kİstanı'nda değil, biri Semipalatinsk'deki Semirechıe'de, öbürü de Sibir ya Moğolistan sınırı üzerindeki Verkhne UdİNsk'de olmak üzere Sibirya'da kurulacaktı. Sovyet Türkistanı İle Sinkiang arasındaki ticaret Sinkiang'ın kuzey bölgelerine, yani I li'ye giren tek bir yolla sınırlanacaktı. Taşkent yetkilileri, ÇİN topraklarında bulunan ve Çinli otoriteler tarafından geri gönderilebilecek bütün sivil ve askeri Rus göçmenleri İçin "ihlal edilemeyecek bir af çıkarmayı taahhüt ediyorlardı. Çin'in Sovyet Tür kistanı'ndaki mülk taleplerinin halli, muğlak terimlerle ileride yapılacak "dostane ve doğrudan anlaşmalar'a havale ediliyordu.[34]

Bu anlaşma neredeyse bülün noktalarda Sinkiang yetkilileri için bir zaferi temsil ediyordu. 1881 tarihli Çin Rusya anlaşması Rusya'ya Sinki ang'da oranın hukukuna tabi olmayan haklara sahip yedi konsolosluk kurma hakkı vermişti; bunlar şimdi iki sınır ofisine İndirilmişti, ticaret de tek bir yolla sınırlandırılmıştı ve her bakımdan yerel hukuka tabiydi. Taşkent yetkilileri istenmeyen bir yük olan "beyaz" göçmenleri geri almayı kabul etmişlerdi. Anlaşmanın Rus yurttaşlarına verdiği SinkIang'da ticaret yapma hakları kuzey bölgesiyle sınırlanmıştı; böylece hâlâ ağırlıkla İngiliz iktidarı allında bulunan Güney SinkIang'da Sovyet nüfuzu kesin

di bir sorun yaratmamıslardı; Sinkiang'a Kazak göçü uzun süre devam elli (F. Lorimer, *The Population of the Soviel Union* (Cenevre. 1946), s. 140).

34. Anlaşma Çince ve Rusça olarak imzalanmış olmasına rağmen, hiçbir Rusça metin bası İmamıştır, ulaşılabilen en iyi versiyon da *Treaties and Agreements with and Concerning China, 1919 1929* (Washington, 1929), s. 24 5'te Çinceden İıngilizceye yapılan bir ingilizce çeviridir; *Revue des Études Islamiques,* c. VU (Année 1933). 1937, s. 158 9'da yayınlanan (burada Çince Özgün metnin resmen 13 Eylül 1920 larihli *Pei Kinh Je Pao* dergisinde yayınlanmış olduğu belirtilir) Fransızca çeviri daha kısadır, o yüzden de öbürü kadar tatminkâr değildir, imza alan en önemli Rus yetkilinin adı Çince'de Limaliehfu olarak geçer: Söz konusu kişi "Rusya'nın özel yetkiye sahip dışişleri memuru" olarak lasvir edilir. Anlaşma metni sadece Taşkent hükümetini bağlamasına rağmen, Türkistan lopraklan dışında Çin temsilcilikleri kurulması konusunda anlaşılması Sovyel müzakerecinin gerçekten de daha geniş yetkilere sahip olduğunu gösterir.

bir biçimde önlenmiş oluyordu.[35] 27 Mayıs 1920 tarihli bu anlaşma Orta Asya'daki Sovyet iktidarı ve nüfuzunun en düşük seviyede olduğu bir zamanda yapılmıştır. O tarihten sonra Moskova'yla düzenli iletişimin tekrar tesis edilmesi ve Türkistan'da düzenin restore edilerek 1921 Nisanı'nda özerk bir Türkistan Sovyeıi kurulması,[36] Sovyet iktidarının başka yerlerle olduğu gibi Sİnkİang'la ilişkilerde de kendisini yeniden hissettirmesini sağladı. Çin'deki İç savaşın yarattığı kargaşalıklar, Hindistan'da ve bütün Ortadoğu'da İngiliz otoritesi ve prestijinin zayıflaması, Sinkiang'ın. Çarlık rejiminin son döneminde olduğu gibi, esasen Rusya'yla yaptığı ticarete bağımlı durumda olduğunu vurguladı. Ne Çin ne de Hindistan'ın İngiltere kontrolündeki bölgeleri Sinkiang'a, Sovyet Türkistanı kadar pazarlara ve arz kaynaklarına ulaşma imkânı sunabiliyordu; Sovyet Türkistanı orada sağlam bir temel üzerine yerleştikten sonra da başka hiçbir güç Sinkiang'a bu kadar yakın olamazdı. Bu koşullarda, sonraki on yılın hikâyesi Rus nüfuzunun tedricen ihyasının hikâyesi oldu. Bu süreç başlangıçta aşırı yavaştı. Ama daha 1921'de bile Sinkiang'dan büyük miktarlarda yapılan çiftlik hayvanı ticareti Semipalatinsk'leki Sovyet ofisi tarafından organize ediliyordu; buradaki Çin konsolosluğu sekreterinin, Sinkiaıg iç savaş yüzünden Çin pazarlarından koptuktan sonra, Sovyet Rusya'da pazar aramaktan başka seçeneği kalmadığını söylediği aktarılır. Bir Sovyet yazarına göre, ertesi yıl ilgili Sovyet otoritesinde yapılan değişiklik vc sevk edilen mallara hemen ödeme yapmanın başarılamaması yüzünden ticaret azaldı.[37] O sıralarda Sovyetlerin Sinkıang'la yaptıkları ticareti kısıilayan faktör, açıkça. Sovyetler'in müşteri tarafından talep edilen tüketim mallarını yeterli miktarlarda tedarik etmeyi başaramamasıydı. 1924'ten önce Sovyet Rusya ile Sinkİang arasındaki licaret ya da diğer ilişkilerin koşullarında resmi bir değişiklik yapılmadı.

Bu sınır bölgelerinin ikincisi olan Moğolistan, Moğol topraklarının geleneksel olarak bölündüğü iki parçanın daha büyük ama nüfus yoğunluğu daha düşük olanıydı ve I858'de Amur bölgesinin Rus topraklarına **ilhakından** beri. Rus topraklarıyla 1500 milden fazla ortak sınırı olan Çın İmparalorluğu nun gevşek biçimde de olsa elinde tuttuğu tabya olmuşlu. Rus diplomasisi tedricen. Moğolistan'ı iki imparatorluklar arasındaki sa

35, O sıralarda Kaşgar'daki İngiliz konsolosu, Kaşgar'daki eski büyük Rus kolonisinin 1920'lerin başlarında iyice küçülüp yirmi kişiye indiğini ve I925'e kadar Kaşgar'a hiçbir Sovyel temsilcisinin gelmediğini belirtir (C. P. Skrine, *Chinese Central Asia* (1932), s. 66).

.16. Bkz. Cilt I. s. 306 10.

37 *Nnvri Vostok. c.* VIU 1X (1925). s 26 39; Pravda. 6 Kasım 1921.

hipsiz topraklar konumuna getirmeyi ve daha sonra da, 1915'te imzalanan Uç taraflı Kyahta anlaşmasıyla, burayı resmen Çin hükümranlığı altında, ama aslında düpedüz Rus himayesine tabi tıpkı Tibet'in İngiltere'nin himayesine tabi olması gibi özerk bir bölgeye dönüştürmeyi başarmıştı.[33] Moğollar, iki güçlü ülke arasına sıkışmış geri kalmış ve sayıları az bir halk konumundaydılar. Ama (Rus topraklarında yaşayan Buryat Moğolları'nın göçleri dışında) Rusların Moğolistan'a göçleri önemsiz boyutlarda olduğu ve önemsiz kalması da muhtemel olduğu, oysa İç Moğolistan'a zaten büyük sayılarda akmış olan Çinlilerin göçü ciddi bir lehdiı olduğu için, başlangıçta siyasi bilinç sahibi bazı Moğolların Rus müdahalesine Çin'den ulus olarak kurtulmalarını sağlayacak bir eylem olarak bakmaları mümkün olmuştu. Çin devrimi sonucunda, Moğolistan'ın özerk statü sahibi olduğunu iddia edebildiği ve modem bir devletin gereği olan en temel mekanizmaları kurmaya başladığı 191 l'den sonra ulusal bilinç semptomları güçlü bir biçimde ortaya çıkmaya başladı.

Rusya'daki 1917 Şubat devriminin ardından Rusya'nın Moğolistan'daki ve Uzakdoğu'nun başka yerlerindeki prestiji ve iktidarı hızla düşüşe geçti; bu düşüşün yansıması kısa bir süre sonra, hem Japonların hem de Çinlilerin Kyahta anlaşmasıyla kurulan rejimi devirme çabalarına girmeleriyle görüldü. 1918 19 kışında Sibirya'daki Japon otoriteleri, hem doğrudan doğruya hem de himayeleri altındaki "beyaz" Rus general Seme nov sayesinde aktif bir biçimde, Moğolistan'ı, İç Moğolistan'ı ve Sibirya'daki Buryallar'ı kapsayacak bir pan Moğol hareketini desteklemeye başladılar. 28 Şubat 1919'da, Sibirya bölgesinin Çita kentinde Japonya'nın himayesinde bir pan Moğol kongresi toplandı ve bütün bu bölgeleri kapsayan ve Tibeı sınırlarına kadar uzanan devasa bir Moğol devleti için geçici bir hükümet belirledi. Gelgelelim, bu lantanalı planlar Çin'i Sovyet Rusya'dan bile daha çok rahatsız etli. Japon yanlısı Anfu grubundan oluşan Pekin hükümeti, Tokyo'da bu durumu protesto edip başarılı oldu ve Japon ajanlarının pan Moğol faaliyetleri dizginlendi.[39] İktidara geldiğini eski Çarlık hükümetinin bütün anlaşmalarını hükümsüz ilan ederek vurgulamış olan Sovyet Hükümeti resmi bir protesto zeminine sahip değildi; kaldı ki artık Asya'da bu protestoyu etkili kılacak gücü de yoktu. 1919

38. Kyama anlaşmasının imzalandığı tarihe kadar Moğolislan'la ilgili Rus faaliyetlerinin ve RuvÇın ilişkilerinin iyi ve belgelere dayalı hır anlatımı için bkz. G. M. Friıers. *Omer Mongolia ami ils International Position* (Baltimore. 1949). s. 44 112, 151 83.

39 A K al linn i k ov. *Revolyu tsionitaya Mongvtiya* (larihs iz |1925], s. 68 9: *Nnvyi VosioL,* e. Il 11922). s. 59) 603'le yayınlanan bir yazı bu olayı daha da aydınlatır.

Temmuzu'nda Çin'deki eski Rus imtiyazlarını bırakırken verdiği beyanda Moğol halkına da özel bir mesaj gönderiyordu. Moğolistan "özgür bir ülke" ilan ediliyordu; bütün "Rus danışmanlar, Çarlık yanlısı elçiler, bankerler ve kapitalistler" ülkeden atılmalıydı; hiçbir yabancının Moğolistan'ın İç işlerine karışmasına izin verilmemeliydi; ayrıca Sovyet Hükümeti Moğolistan'la diplomatik ilişkilere girmeyi öneriyordu.[40] Bu son öneri Moğolistan'ın Çin'den bağımsızlığına Rusların verdiği geleneksel desteği hatırlatma amacını güdüyor olabilirdi. Ama iç savaşın en civcivli günlerinde, bu hislerin pratikte pek bir uygulanabilirliği yoktu; Japonların hırsları da dizginlendikten sonra Çinlilerin bölge üzerindeki otoriteyi yeniden ele geçirmelerinin önünde hiçbir engel kalmamıştı. 1919 Ekimi' nde Çin Hükümeti meseleyi, hâkim Anfu grubuna mensup General Hsü Şu tseng'i[41] Moğolistan'ın başkenti Urga'ya göndererek sağlama bağlamaya karar verdi. Rüşvet ve göz korkutmalarla dolu birkaç haftadan sonra, bazı Moğol bakanlar ve ileri gelenler Çın Hükümetİ'ne ülkenin özerkliğinin sona erdirilmesini talep eden bir dilekçe yazdılar. Buna dayanarak 22 Kasım I9l9'da Pekin'de, Moğolistan'ın özerk statüsünü kaldıran ve Kyahta anlaşmasını reddeden bir kararname çıkarıldı.[42] Bu gelişmelerin, o sıralarda Sibirya'nın Baykal Gölü'nün doğusundaki bölgelerinde konumunu pekiştirmekte olan Japonya'nın üstü kapalı teşvik ve desteğini aldığını varsaymak makul olacaktır. Rusya'daki iç savaş cn şiddetli dönemlerini yaşarken, Sovyel iktidarı ve Sovyet diplomasisi bu eski Rus nüfuz alanından bütünüyle dışlanmış gibi görünüyordu.

Her bakımdan çok önemli Çin Doğu Demiryolunun boydan boya kat ettiği üçüncü sınır bölgesi, Mançurya, Sovyet politikasının ilk dönem beyanlarında çok daha belirgin bir biçimde yer alır; ama bu beyanların mevcut durum üzerindeki etkileri daha da az olmuştur. 1918'ın ilk aylarında Çin Hükümeti'nin Mançurya'da kurduğu geçici otorite çabucak buharlaştı. İç savaş boyunca bölgenin fiili kontrolü İtilaf Devletlerİ'nİn askeri kuvvetlerinin ya da onların himayesi altındaki "beyaz" generallerin elindeydi. 1918 Nisanı'nın sonlarında Çİn Doğu Demiryolu'nun resmi sahibi sayılabilecek olan Rus Asya Bankası doğabilecek sıkıntılardan, ken

40. ***Tithii Öken»*, No. 3, 1936, s. 72.**

41. Çin cumhuriyetinin cumhurbaşkanı Hsü Şih çang'dan ayırmak amacıyla ona daha çok "küçük Hsü" deniyordu.

42. Bu olaylarla ilgili Çin kaynakları G. M. Friıers, *Outer Mongolia and its International Position* (Baltimore, 1949). s. 185 9'da aklardır: kararname de *China Year Book, 1921* (Şanghay, 1922), s. 577'dedir.

dini bir Fransız şirketi olarak kaydettirip merkezini Paris'e taşıyarak kaçmaya çalıştı;"[3] 1919 Ocağından itibaren demiryolu, askeri etkinlik adına, İtilaf Devletlerİ'ne ait bir yönetim kurulu tarafından idare edildi. Olayların geçtiği yerden ve bunlar üzerinde herhangi bir etkide bulunma imkânından uzak bulunan Sovyet Hükümeti, kendini propaganda amaçlı jestlerle sınırlanmış durumda buldu. Narkomindel'in 5 Temmuz 1918'de yapılan beşinci Tüm Rusya Sovyetleri Kongresi'ne verdiği raporda, yılın başlarında Çin elçisiyle yapılan müzakerelerde "Çin'e, Çarlık hükümetinin Mançurya'daki fetihlerinden vazgeçtiğimizi ve Çin'in içinden bir ana ticaret yolunun, Çin ve Rus halklarının malı olan Çin Doğu Demiryolu' nun geçtiği bu topraklar üzerindeki egemenlik haklarını iade ettiğimizi bildirdik" deniyor ve Çin Doğu Demiryolu ile Rusların Çin'deki diğer hakları hakkında daha özgül bir başka beyanda daha bulunuluyordu:

Eğer bu **demiryolunun inşasına Rus halkının yatırdığı paranın bir kısmı Çin tarafından geri Ödenirse, Çin ona zorla kabul ettirilmiş olan anlaşmadaki** zaman **sınırını beklemeden şirketi geri alabilir... Çin'deki yurttaşlarımızın her türlü toprak hakkından vazgeçmeyi kabul ediyoruz. Her lürlü tazminattan vazgeçmeye hazırız.**[44]

1 Ağustos 1918'de Çiçerin, Kanton'daki muhalif milliyetçi hükümetin başı, Çinli milliyetçi lider Sun Yar sen'e bir mektup yazarak, Ruslar'ın hak iddialarından vazgeçmeleri konusuna özel olarak girmemekle beraber, Pekin hükümetine "yabancı bankacıların kuklası" diyerek saldırdı ve lafını "Yaşasın Rus ve Çin proletaryasının birliği!" diye bitirdi. Böylece emperyalist baskıdan ulusal kurtuluş ***leilmatifi.*** İncelikli bir biçimde proletaryanın uluslararası dayanışmasıyla kaynaştırılmış oluyordu. Ama bu mektup yerine ulaşamamış.[45] 1919 Ocağı'nda Moskova'da, Çin'de yapılacak propaganda çalışmalarının merkezi olarak bir "Çin İşçi Birliğİ"nin kurulması, Çinlilerin gönlünü ve desteğini almaya yönelik aynı kampanyanın bir başka parçasıydı anlaşılan.[46]

43. *Millard's Review* (Şanghay), 4 Mayıs 1918, s. 354; *China Year Book, 1921* (Şanghay 1922). s. 650 2.

44. *İzvesliya,* 5 Temmuz 1918; rapor kongre tarafından ele alınmamış ya da lulanaklara dahil edilmemiş. 1896 tarihli Rus Çin anlaşmasına eklenen protokole göre. Çin 1932'den Önce demiryolunu Rus sahiplerinden geri alamıyordu.

45, Mektup 9 Mart 1919da *(zvesıiya'da* yayınlanmıştır (İngilizce çevirisi, *Soviet Documents on Foreign Policy,* der. J. Degras, c. I (1951), s. 92 3); Sun Yat sen Çiçerin'e gönderdiği 28 Ağustos 1921 tarihli bir mektupla (bkz. aşağıda s. 472, not 65), 31 Ekim 1920 tarihli olan mektuptan önce Çİçerin'den herhangi bir mektup almadığını belirtmiştir,

46, A. L. P. Dennis, *The Foreign Policies of Soviet Russia* {1924), s. 314 5; Moskova'da

1919 yazında. Batış konferansında İtilaf Devletleri'nin izlediği politika Sovyetler'in elini güçlendirdi. Paris'teki Çin heyeti, Versay anlaşmasının, Şantung'un Japonlar tarafından işgalinin uzatılmasını onaylayan maddelerini protesto etti, ama protesto etkisiz kaldı. 4 Mayıs 1919'da anlaşma Çİn'İn dört bir yanında, özellikle öğrencilerin düzenlediği düşmanca gösterilere konu oldu; Paris'teki Çin heyetine de anlaşmayı imzalamama talimatı verildi.[47] Bu olay, milliyetçi davaya büyük bir ivme kazandırdı ve Bolşevikler'e, Sovyetler'in Çin'in ulusal özlemlerine gösterdiği sempati ve Çin'e eşit muamele etme isteklerini, diğer büyük devletlerin eşitsiz ve baskıcı politikalarının karşısına yerleştirmeleri için ilk gerçek fırsatı sundu. 1919 Temmuzu'nda Kolçak'a karşı yapılan başarılı bir taarruz Kızıl Ordu'yu ilk kez olarak Urallar üzerinden Sibirya'ya taşıdı. Bu vesileyle 25 Temmuz 1919'da "Çin halkına ve Güney ve Kuzey Çİn hükümetlerine" hitap eden bir bildiri yayınlandı. Bu bildiri. Dışişleri Halk Komiseri vekili Karahan tarafından İmzalanmıştı. Kızıl Ordu'nun "halklara yabancı süngülerin boyunduruğundan, yabancı altınların boyunduruğundan kurtulma imkânı" getireceğini ilan eden Sovyet Hükümeti, Çarlık hükümetinin "Mançurya ve diğer bölgeler" dahil Çin toprakları üzerindeki bütün toprak kazanı mlarından ve diğer kazanı ml an ndan, Rus tebaasının bulunduğu ülkenin kanunlarına tabi olmayan bütün haklarından, diğer ayrıcalıklarından ve Boxer tazminatının bakiyesinden vazgeçtiğini duyurdu; bütün eşitsiz anlaşmalar Sovyet Rusya tarafından ilkesel olarak hükümsüz ilan edildi. Bildirinin bir cümlesi bu vazgeçişe Çİn Doğu Demiryolu'nu da özel olarak dahil ediyordu:

Sovyet Hükümeti Çin Doğu Demiryolunu, madencilik ve ormancılık imtiyazlarını ve Çar hükümeti tarafından, Kerenski hükümeti tarafından, Semenov, Kolçak ve Rus sabık generalleri, avukatlan ve kapitalistleri tarafından elde edilmiş olan bütün ayncalıkları tazminat istemeksizin Çin halkına iade etmektedir.[48]

1000 civarı üyesi olduğu söylenen bir Çinli işçiler Sovyeti varmış (A. Ransome, *Six Weeks in Russia in 1919* (1919), s. 47).

47. R. T. Pollard. *China's Foreign Relations. I9I7 19ÏI* (New York, 1933), s. 79 82: bu faydalı çalışma esasen o yılların basınına dayalıdır.

48. Bu bildirinin herhangi bir resmi metni Narkomindel tarafından yayınlanmamıştır; özgün Fransızca metnin ingilizce çevirisi olduğu söylenen bir metin önce saygın *Millard's Review* (Şanghay), 5 Temmuz 1920, s. 24 6'da, sonra da *China Year Book. 1924 5* (Şanghay, tarihsizi, s. 868 70'de yayınlanmıştır. 26 Ağustos 1919'da/ zvfijiya'da çıkan Rusça versiyonda yukanda alıntılanan cümle (ve bir önceki paragrafın son cümlesi) yoktu; sonraları bu cümlenin doğruluğu Joffe'den başlayarak (bkz. s. 498) çeşitli Sovyet sözcüleri tarafından ısrarla ve tutarlı bir biçimde inkâr edilmiştir. Söz konusu cümlenin doğru olduğu. A. S.

Asya'daki mevcut koşullarda, bildiri artık hangi kanaldan gönderildiyse Çin Hükümeti'nin eline ancak 26 Mart 1920'de geçti;[49] bildiri bu tarihte Pekin'e Irkutsk'tan "Sibirya ve Uzakdoğu Halk Komiserleri Konseyi dışişleri temsilcisi olarak tanımlanan Yanson tarafından telgrafla gönderildi. Söz konusu konseyin on beş gün sonra resmen kurulduğu İlan edilen Uzak Doğu Cumhuriyetinin embriyonik biçimi olduğu anlaşılıyor.[50] Bildiri Çin çevrelerinde coşkuyla karşılandı ve batılı devletler ile Japonya'ya karşı geçen yazki Versay kararından beri artmakta olan tepkiyi daha da güçlendirdi.[51] İç savaş bitip Japonlar hariç İtilaf Devletleri kuvvetleri geri çekilince, Pekin hükümeti Çin Doğu Demiryolu'nun kont

VVhitİng'in, *The Far Eastern Quarterly* (New York), c. X, Ho. 4 (Ağustos 1951), s. 355 64'le tartışmaya yer bırakmayacak şekilde saptanmıştır. *İzvesıiya'da* yer almayan bülün pasajı içeren ve Çin'de yayınlanan İngilizce çeviriyle tamamen aynı Rusça bir metin, 1919'da parti merkez komitesi tarafından yayınlanan, V. Vilenski'nin yazdığı *Kitai i Sovelskaya Ros siya* adlı kitapçıkta görülmektedir (eldeki kanıtlardan anlaşıldığı kadarıyla yayın tarihi Temmuz ya da Ağustos ayıdır). Vilenski eski bir Menşevik olan Sibiryalı bir parti çalışanıydı; 1919 yazında Moskova'da Sovnarkom'un Sibirya'yla ilgili komisyonunun üyesi olarak çalışıyordu ve *Izvestiya'Ğa* sık sık Sibiryakov müstear ismiyle yazılan çıkıyordu. Muhtemelen 25 Temmuz 1919 tarihli bildirinin kaleme alınmasında da payı vardı; ertesi *güntzvesıi* yada çıkan yazısında, Çin'in Paris barış konferansındık i talepleri arasında bulunan Çin Doğu Demiryolu'nun iadesi talebini hatırlatarak. "Sovyet Rusya bu sorunları gönü) rahatlığıyla Çin'in lehine olacak şekilde çözüp onunla ittifak yapma imkânını kazanabilir" sonucuna vanyordu. Narkomindel'in 1921 Aralığı'nda yayınlanan bir raporu, Çin Doğu Demiryolu'nun Çin'e iadesinin 25 Temmuz 1919 tarihli bildiride ele alınan konulardan biri olduğunu belirtir *(Godovoy Otçet NMD k IX S"ezdu Sovetov* (1921), s. 54). Olup bitenlerin en makul açıklaması, 25 Temmuz 1919 tarihli bildirinin yayınlanması ile bir ay sonra *Izvesliya'da* yayınlanması arasında Sovyel çevrelerinde bir fikir değişikliği yaşanmış olduğu ve Çin Doğu Demiryoluyla ilgili pasajın kasten çıkarılmış olduğudur. Ama anlaşılan değiştirilen metni Sibirya'daki Sovyet temsilcisine göndeıme girişiminde bulunulmamış, sonradan olup bilenlerin gösterdiği gibî. onun elinde 1920 Martı gibi geç bir tarihle bile ilk metin varmış; bir önceki paragrafın sonundaki zararsız cümlenin neden atlandığı da anlaşılmıyor (eğer bu atlama tesadüfi olsaydı bu da doğal olurdu). Bu olay, Sovyet çevrelerinde Çin Doğu Demiryolu'nun koşulsuz iadesi konusunda görüş farklılıkları yaşandığının kanılıdır: Demiryolundan "Çin ve Rus halkının ortak malı" olarak bahseden ve Çin'in demiryolunun maliyetinin bir kısmını ödeyerek, zaman sınınnın dolması beklenmeden onu "geri alması"na izin verilebileceğinden söz eden Temmuz 1918 tarihli Narkomindel raporunda da (bkz. yukarıda s. 465) bu zaten görülüyordu.

49. Bildirinin alınması. Çin Doğu Demiryolu'ndan bahsedildiğine özellikle dikkat çekilerek, *Millard's Review* (Şanghay), 27 Mart 1920, s. 182'de haber yapılmıştır.

50. Bkz. c. l, s. 325.

51. Bildirinin yarattığı İzlenim Çin kaynakIarından alıntılarla şurada anlatılır: B. 1. Schwartz, *Chinese Communism and the Rise of Mao* (Harvard 1951), s. 214, not 44. Çin Hükümeti Sibirya içlerindeki Sovyel kaynaklarından alındığı İddia edilen bilgilere dayanarak, sahte olduğunu ileri sürüp bildiri üzerine şüphe düşürmeye çalıştı *(Millard's Review* (Şanghay), 5 Haziran 1920, s. 25); metnin doğruluğunun 1922'den Önce her iki taraftan biri tarafından sorgulandığına dair başka bir kanıt yoktur.

rolünü tekrar bütünüyle kendi eline alan bir kararname yayınladı.[51] Ama bu kontrol neredeyse bütünüyle hayaliydi. İç savaş bittikten sonra, Mançurya'da fiili iktidar, merkezi Çin Hükümeti'nin egemenliğini resmen reddetmese de, Sibirya'da hâlâ aktif olan Japon askeri yetkilileriyle iyi ilişkiler kurmanın pratik öneminin farkında olan ve Pekin'den değil Tokyo'dan gelecek emirleri kabul etmesi daha muhtemel görünen gayretli bir Çinli mahalli liderin, Çang Tsolin'in elindeydi.

1920 ilkbahar ve yazında Sovyet Rusya'nın Uzakdoğu'daki talihi dibe vurmuş durumdaydı. Kolçak karşısında zafer kazanılmıştı. Ama yeni yaratılan Uzak Doğu Cumhuriyeti daha diplomatik açıdan işe yaradığını kamılamamıştı; Japonya'yla ilişkiler de Nikolaevsk kıyımı ve Japonların Vladivostok'taki misillemeleri yüzünden daha da gerginleşmişti.[53] İşte bu noktada Komintern karargâhı işe el atmaya karar vererek Voitiııskı'yi kendi temsilcisi olarak Çin'e gönderdi. Japonya'da olduğu gibi, Çin'de de Bolşevik devriminin sonuçlarından biri entelektüel çevrelerde ilk kez Marksizm'e yönelik yaygın bir ilgi yaratmak olmuştu; 1918 baharında Pekin üniversitesinde Marksizm hakkında çalışmalar yapacak bir demek kuruldu. Harekelin önderleri, ilki edebiyat profesörü ve ilerici bir siyasi derginin kurucusu ve yayın müdürü, ikincisi ise aslen tarih felsefesiyle ilgilenen bir tarih profesörü olan iki üniversite profesörü, Çen Tu hsiu ile Li Ta çao'ydu.[S4] Ortodoks Marksizm'e bağlı sayılamayacak olan grubun faaliyetleri, Versay anlaşmasının koşullarına karşı yapılan ve bizzat büyük ölçüde üniversile Öğrencileri ve öğretmenler) tarafından başlatılıp yürütülen "Dört Mayıs Hareketi"ne karışana kadar büyük ölçüde akademik kaldı. Bu hareketin. Rus devriminden itham almış olmasa da, ban emperyalizmine karşı bir İsyan hareketi olduğu İçin onunla doğal bir yakınlığı vardı. Marksist öğretiden özel bir İlham ya da destek almıyorlardı ve onunla Çİn Marksizmi'nin yükselişi arasındaki bağlantı ampirik ve rastlantısal nitelikleydi. Ama 1919 yılında Çin'de, batıya direnmek, Rus devrimine sempati duymak ve Mar\ üzerinde çalışmak "ilerici" siyasi görüşlerin ifadeleri sayılıyordu. Odağı bu hareket olan ve 1911'deki ulusal ve "demokratik" devrimin ardındaki Solla hâlâ tanımlanmamış bir İlişkisi olan bir siyasi çalkantı ortamı yaratılmıştı, ama bu ortam net bir biçimden veya somut bir programdan yoksundu. Hâlâ ciddi bir işçi hare

52. Age ,27Vtart I920.S. 182 53 BU. c I. s. 325 6.

54. B. 1 Sctiwaru. *Chinese Communism anJ ihr Rise of Mao* (Harvard J 951 >, i 7 16.

keti yoktu; asırlardır yaşanan **bir** olay olan kırsal huzursuzluk da örgütsüz ve meramını anlatmaktan acizdi.

Voiıinski 1920 Haziranında Komintern temsilcisi olarak Pekine geldiğinde karşılaştığı durum böyleydi. Li Ta çao İle görüşmeler yaptı ve Çen Tu hsiu'nun artık yerleşiklik kazandığı Şanghay'a geçti. Burada bir Çin komünist partisi Örgüıleme yönündeki **ilk** adımlar Voiıinski tarafından ihtiyatla atıldı. İlk aşama Ağustos ayında, Voiıinskt'nin finanse ettiği söylenen bir sosyalist gençlik grubunun oluşturulmasıydı. Ama bu grup oluşturulurken çok geniş görüş farklılıkları hoşgöriilmüştü: ertesi ay Şanghay'da Ortodoks bir komünisı partisi kurma konusunu tanışmak üzere bir konferans düzenlendiğinde, işin çok zor olduğu anlaşıldı.[5] '' Kominiem'in ikinci kongresinin lezlerinde, "sömürge" ülkelerindeki komünistlerin ulusal kunuluş harekelleriyle yapacakları işbirliğinin lakdis edilmesi,'[6] Çin'deki duruma tam olarak uyuyordu. Komünizm ile milliyetçilik arasında ıılifak kurma fırsatları başka hiçbir yerde buradaki kadar ümil vaat etmiyordu; daha sonrakin da başka hiçbir yerde buradaki gibi sonuna kadar kullanılmadı. Ama ikinci kongrenin kararları Çin dikkate alınmaksızın verilmişti ve Vniıinski'ıin ziyarcii sırasında pek de bilinmiyorlardı ya da içerimleri pek kavranmış değildi: bu arada, söz konusu ziyaret de Çin'in farklı yerlerinde komünist ya da yarı konıünist gruplar oluşmasını teşvik ederek zemin hazırlamakla birlikte,[57] çok az somut sonuç vermiştir.

İşte bu sıralarda diplomatik durum iyileşme alametleri göstermeye başladı. Kolçak karşısında kazanılan zaferin ve Sibirya'daki Japon kuvvetlerinin tecrit edilmesinin sonuçları tedricen açıklık kazandıkça. Uzakdoğu'daki güç dengeleri de değişti ve Sovyet Rusya kaybettiği zeminleri geri almaya başlayabildi. Çin'de anarşi anıyordu ve mahalli derebeyleri, lafla kalan merkezi otoriteyi gittikçe daha az dikkale alarak birbirlerine

Si voitinski'nin elçilik görevi sırasında yaplıgı faali yellerle ilgili bilgiler, sadece B. I. Schwarlz. *Chinese Communism ond the Rise of Moo* (Harvard 1951), s. 32 3'te aktarılan Çin kaynaklarına dayalıdır; kaynaklar olaydan birkaç yıl sonrasına ail oldukları için ihtiyal la değerlendirilmelidirler.

5(ı Dkz. yukarıda s 238 45; yelkili olup olmadıkları pek bilinmeyen iki Çinli delege, konseye danışman şifalıyla kabul edilmişlerdi, ama kongrede Çin'le ilgili meseleler tanışılmış gibi görünmüyor

5' *Hol'şoyıı Soversk.ıva tntsıklopediya.* o. XII (1928). s. 657 8, Vouinski (Zarhlın) maddesine göre. Voiiinski '1U20 yazında Şanghay. Pekin ve Canton'da ilk komünist hücrelerin o rgü lie nines i ne katılmışı ir": daha ileriki yılljra ait bir Çin kaynağına göre de o sıralarda Pekin. Camon ve Hunan'da ve avrıca da Paris'le Çinli komünisı gruplar oluşturulmuş *(Kr nmıuniilıteskulnıeıihiısı/ıuıl,* No. 9 10 11S7 8). 1929, s. 181)

karşı savaşıyor ve manevralar yapıyorlardı. 1920 yazının sonlarında Pekin hükümetinin askeri destekçileri Çili kentinin derebeyi Wu Pei fu tarafından yenilgiye uğratılınca hükümet çöktü. Onun yerine geçen hükümet Japonya hariç bütün İtilaf Devletleri'nın Rusya'ya müdahale etmeyi bıraktıklarına dikkat çekti; yeni hükümetin artık, güneyli milliyetçilerin ellerini güçlendiren tam manasıyla Sovyet karşıtı bir politika izleme lüksü yoktu. Yeni hükümetin İlk işi, birkaç haftadır Kalgan'da beklemekte olan Uzak Doğu Cumhuriyeti delegesi Yurİn'i kabul etmek oldu.[58] Sonra da geçen Mayıs'ta Taşkent'teki Sovyet yetkilileri İle Sinkiang'ın Çinli valisi arasında imzalanmış olan anlaşmayı resmen onayladı ve böylece bu anlaşma bir Sovyet ve bir Çinli yetkili arasında yapılıp resmen tanınan ilk anlaşma oldu.[59] Daha sonra 23 Eylül 1920'de eski Rus elçi ve konsoloslarının tanınmasına resmen son verildi;*[0] aynı sıralarda General Çang Şilin başkanlığında bir Çin diplomatik misyonu Moskova'ya geldi. Misyonla Narkomindel adına müzakerelerde bulunan Karahan, 27 Eylül 1920'de heyete "Çin Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı'na hitaben, RSFSC ile Çin Cumhuriyeti arasında yapılması önerilen bir anlaşmanın başlıklarını İçeren bir mektup verdi. RSFSC her türlü İlhak ve imtiyazdan ve Boxer tazminat ödemelerinden vazgeçtiğini onaylıyordu: Tam diplomasi, konsolosluk ve ticaret ilişkileri kurulacaktı; Çin Hükümeti Rus karşı devrimci örgütlerine destek ve sığınma imkânı vermeyecekti; ve buna ilaveten RSFSC, Uzak Doğu Cumhuriyeti ve Çin arasında Çin Doğu Demiryolu'nun statüsünü kurala bağlamak için bir anlaşma daha imzalanacaktı.[61]

Bu arada Sovyetler'in Çin karşısındaki yaklaşımı, başka yerlerde izlenen Sovyet dış politikasına damgasını vuran aynı dikkatli devrimci çağrı ve sağduyulu iktidar siyaseti karışımını sergiliyordu. 9 Ekim 1920'de ***İz***

58. R. T. Pollard. *China's Foreign Relations, 1917 1931* (New York, I933>.s. 133 4.

59. *hvestiya. 9* Ekim 1920; R.T. Pollard, *China's Foreign Relations. 1917 193!* (New York, 1933), s. 134. Anlaşma için bkz. yukarıda s. 461 2.

60. *China Year Book. 1921* (Şanghay, 1922), s. 626; 30 Ekim 1920'de, Çin'deki Rus yunuslarının hukuki statüsünü belirleyen yönetmelikler yayınlandı.

61. Karahan'ın verdiği mektubun Rusça metni bulunamamıştır. *China Year Book, 1924 5* (Şanghay, tarihsiz), s. K70 2'deki İngilizce çevirisi, 27 Eylül 1920 Tarihlidir: 1923 Ocağı'ndaki Joffe Sun Yat sen demecinde de zikredilen bu tarih kesinlikle doğrudur, V. A. Yakhonıoff, *Russia and the Soviet Union in the Far East* (1932), s. 348 7'de yer verilen "Narkomiııdel'dcn alınmış bir Rusça metinden yapılan İngilizce çeviri" 27 Ekim 1920 tarihini taşır: bu kadar karışıklık yetmezmiş gibi, Joffe'nin 2 Eylül 1922 tarihli notu (bkz. aşağıda s. 496). bu tarihi 27 Eylül 1921 olarak verir. R. T. Pollard, *China's Foreign Relations. 1917 1931* (New York, 1933), s. 135'te, hiçbir oıorileden alınlı yapılmaksızın, mekıubun Çin heyeti tarafından 2 Ekim 1920'de alındığı söylenir.

vestiya'àa yayınlanan bir yazısında Vilenski, "Wu Pei fu bayrağı altında" Çin politikasının Sovyet Rusya'ya karşı daha dostane bir tutum takınmış olduğuna dikkat çekiyordu. Yine de Çin "müttefikleri arasında bir seçim" yapmalıydı. "Çin ile Sovyet Rusya arasındaki iyi komşuluk ilişkileri Japonya'nın ve İtilaf Devletleri denen diğer soyguncuların hoşuna gitmese de", yazar şu sonuca varıyordu: "Japon emperyalizminin yırtıcı pençesinden kurtuluş mücadelesine başlamış olan Çin için, Sovyet Rusya'yla iyi komşuluk ilişkileri kurmak, pratikte bu mücadeleyi başarılı bir sona taşıma şansını da beraberinde getirir." Bu çağrı başlangıçta verimli oldu gibi; üç gün sonra Çang Şi lin Narkomİndeı'e "Çin'in Rusya'ya kalıcı temsilciler atamakta olduğunu" söyledi. Ama anlaşılan Pekin'de daha güçlü baskılar galebe çaldı. Pekin hükümeti, 2 Ekim 1920'de Çin Doğu Demiryolu'nun yasal sahibi sıfatını üstlenmiş olan Rus Asya Bankası'yla yeni bir anlaşma imzalayarak[62] batının mali otoritelerinin tekrar gözüne girmek için tam Çang Şi lin misyonunun Moskova'ya gittiği zamanı seçti. Anlaşma, bazı Çinli görevlilileri demiryolunun yönetim kurulunda prestijli ve kârlı mevkilere yerleştiriyordu. Diğer bakımlardan pek bir sonucu olamazdı, çünkü Mançurya'nın kontrolünü elinde bulunduran Çang Tso lin artık Pekin'in buyruklarını eskisinden de az dikkate alıyordu. Ama bu yine de, Rusya'yı Pasifik'e bağlayan çok önemli bîr yolun kontrolünde Sovyet Rusya'ya hisse vermeme niyetinin göstergesiydi. Daha sonra, 18 Ekİm'de, Londra'daki Çin Büyükelçisi Krasin'den, Moskova'ya Çang Şi lin'in itimatnamesinin geri çekildiği ve Çin'in RSFSC'deki çıkarlarını takip etmesi için bir başkonsolos atanacağını bildirmesini rica etli.[63] Bir ay sonra, Sovyetler'in yeni temsilci taleplerine karşılık olarak, Çin Hükümeti sadece gelecekte müzakereler yapılacağı umudunu İfade eden ve RSF SC'de Çinli yurttaşlara yapılan muameleyi protesto eden kibar ama geçiştirici bir cevap gönderdi.[64]

Bu yüzden, Pekin'de Anfu hükümetinin düştüğü ve eski Çarlık temsilcisinin artık tanınmadığı 1920 sonbaharında çok kısa bir süre parlayan ümit ışığı, bir kez daha sönmüş gibi görünüyordu. Bu anda Sovyet Hükü

62. Anlaşmanın Fransızca özgün metninin İngilizce çevirisi için bkz. *Treaties and Agreements with and Concerning China* (Washington, 1929), s. 29 31.

63. *Godovay Otçet NKID k IX S'eldu* Soww (1921), s. 55. R. T. Pollard, *China's Foreign Relations. 1917 1931* (New York, 1933), s. 135'cgöre, Çang Şi lin Moskova'ya Pekin hükümeti Tarafından gönderilmemiş, oraya "özel" bir misyonla gitmiştir; ama btı Moskova'yla kurulan ilişkilerin önemini azımsayarak batılı kamuoyunun gönlünü kazanmak amacıyla uydurulmuş bir kurgudur,

***b4.A.g.e.,s.* 137.**

meli'nin, Çin'deki Sovyet diplomasisinin yedek planları da olduğunu hatırlamasına bu terslenmeler yol açmış olabilir. 31 Ekim 1920'de Çiçerin Kanton'da bulunan Sun Yat sen'e kişisel bir mektup yazarak ticari müzakereler yapmayı önerdi; Sovyet Rusya ile Güney Çin arasında pek ticaret yapma imkânı olmadığı için, mektubun amacı şüphesiz deneme kabilinden bir siyasi yoklama yapmaktan ibaretti. Ama adı bilinmeyen bir gizli ajana teslim edilen mektup ertesi yılın Temmuz ayma kadar Sun Yat sen'in eline geçemedi.[65] Yurin 1920 21 ktşı boyunca Uzak Doğu Cumhuriyeti temsilcisi olarak Pekin'de kaldı, ara ara ticari bir anlaşma için müzakerelerde bulundu. Ama bir dizi uzlaşmacı beyana rağmen, Çin Dışişleri Bakanlığı ile yaptığı konuşmalardan hiçbir sonuç çıkmadı. Bu başarısızlık herkes tarafından İtilaf DevleılerÎ'nİn, özellikle de Pekin'deki Fransız BüyükelçisiYıin Çin Hükümeti'ne yaptığı baskıya atfedilir.[00] Mukdcn'de ÇangTso lin'le görüşmeye gönderilmiş olan bir Sovyet delegesi de daha başarılı olamamıştır.''[7] Hangi yaklaşım yolu denenirse denensin, Çin hâlâ her türlü Sovyel nüfuzuna kapalı görünüyordu.

Bu arada Moğolistan'da korkunç olaylar olmuştu. Küçük Hsü'nun yönetimi geniş bir huzursuzluğa neden olacak kadar zorbacaydı. I92ü'nin başlarında'* Urga'da başlarında sırasıyla Sukhebator ile ChoÎbalsang'ın bulunduğu en azından İki devrimci grup ortaya çıktı; ikinci grubun İki Sovyet ajanının idaresi altında çalışmış olduğu söylenir. 1920 ilkbaharında bir Komintern delegesi Urga'yı ziyaret edip iki grubu Sukhebator'un liderliği altında birleştirdi ve Küçük Hsü'ye karşı Sovyetler'dcn yardım almak için bir planı yürürlüğe soktu. Urga'nıı "yaşayan Buda'sı". ülkedeki en yüksek dini ve siyasi oıoriıc olun ve Amerikalılarla Japonlardan yardım almak için yoklamalar yapmış olan Bogda Gegen, Rusya'ya da benzer bir başvuru yapılmasına itiraz cımedi: Hatta, bariz bir gerçekçilik eksikliğini gösteren bir hamleyle. Geçici Hükümel'in hâlâ Urga'da bulunan

65 Mcklubuı metni yayınlanmamışın: Neler içerdiği ancak. Sun Yal scn'in 28 Ağustos 1921 tarihli, *BoTsevik*. No. 19. 1950, s. 46 8'de yayınlanan cevabından anlaşıldığı kadarıyla bilinir.

66. *Mıl/aıdS Review* (Şanghay), 11 Aralık 1920. s. 99; 1 Ocak 1921, s. 283 9. *Uodo.oy OııeıNKID I IX S"e:du Soven** < 1921). s. 53. R T. Pollard, *Chinas Foreign Kehlions. 1917 1931* (New York, 1933). * 137 9'da o sıralarda çıkan gazetelerden birçok haber JIululanır.

bl. Millard's Review (Şanghay!. 25 Aralık 1920, s. 213; 9 Nisan 1921. s 286.

68. A. Kallınnikov, *Revolyulsionnava Mangalıya* (tarihsiz [19251, s. 73 le. 1919 sonbaharında Moğolistan'ın özerkliğinin Çin larafından hükümsüz ilan edilmesinin ardından genel anlamda devrimci bir hareketin "oluşmaya haşladığı" söylenir.

eski başkonsolosu Orlov'a bile bir başvuru yapılmış olduğu anlaşılıyor. Ama artık dolaysız bir yaklaşım deneniyordu. 15 Temmuz 1920'de Suk hebator beş arkadaşıyla birlikle Urga'dan ayrılarak gizlice İrktıtsk'a gitti, daha sonra onlara Choibalsang da katıldı. Burada Uzak Doğu Cumhuri yeti'nin "Uzakdoğu işleri bakanlığı'na bir yardım dilekçesi iletildi, bazı delegeler oradan Moskova'ya geçtiler. Irkutsk'un verdiği cevap görünüşte renk vermiyor ve gelenek ile ilerleme arasında kurulan hoş bir uzlaşmayı temsil eden iki koşul öne sürüyordu: Yardım dilekçesinde Bogda Gegen'in mührü bulunmalıydı ve Sovyet yanlısı politikalara destek vermek için bir halk partisi kurulmalıydı. İki koşul da kabul edildi. Urga'da bulunan Bogda Gegen yardım talep eden bir belgeye mührünü vurdu ve Irkuısk'ta bulunan Sukhebator da Moğolistan Halk Partisi'nin ilk manı fesıosunıı kaleme aldı. 2 Kasım 1920'de bu kez "Komintem'in Uzakdoğu şubesine" vc "Sovyet beşinci ordusuna" yetti bir dilekçe verildi.[6'']

Sukhebator ile Choibalsang Irkuısk'ta müzakereler yaparken. Pekin' deki Anfu hükümeti düştü. Küçük Hsü'nün yönetimi de sona erdi ve Urga'da arkasından kimseler ağıt yakmadı. 1920 21 sonbaharı vc kışı boyunca Moğolistan'da anarşiye yakın koşullar hâkim oldu. Sibirya'daki iç savaşın sona ermesiyle birlikte, Semeııov'un ordusu dağıldı; Semenov'uıı subaylarından biri olan Ungern Sternberg, bu ordunun parçalarından Japonların himayesinde ve kısmen Japon subaylarının da katıldığı, terkibi çok çeşitli küçük bir kuvvet oluşturdu.[711] 1920 sonbaharında bu kuvvet Moğolistan'a zorla girmeye çalıştı. Sovyel Hükümeti oyuna ilk kez bu vesileyle açıklan açığa dahil oldu. II Kasım 1920 tarihli bir mckıupla Pekin hükümetine işgalcinin icabına bakmak için Sovyet birlikleri gönder

ijl. Du olayları anlatan birbirinden bağımsız ıkı Moğol kaynağı vardır: Naçoldorjı'nın ya/ dığı ve I943'tc yayınlanan bir Sukhab.ıtor biyografisi (bu kilap G. M. Frilers. *Ouleı Motıe.ılto and its International Position* (Baltimore, 1949), s. xxvih xxwi'da O. Laıtımo rcun yazdığı sunuş ya/ ısında bu kilaplan alınlılar yapılır) ve Moğol "yaşayan Buda'lann dan" bırı olan Dilowa Huluklu'nun yayınlanmamış siyasi ıııuları. İlk kilap, Sukhebator ile (kilap basıldığı sıralarda Moğol Halk Cumhuriycti'nin Başbakanı olan) Choibalsang'ı Moğolistan'ın Lenin ve Slalin'i olarak lasvir etme arzusunun elkisi altındadır; ama anlatımı güvenilirdir ve anlattığı temel olaylar, kesinlikle komünist ya da Sovyet yanlısı önyargıları olmayan Diluwa'nin anıları tarafından doğrulanır. Bu iki kaynak bir araya getirilerek, başka hiçbir yerde kaydedilmemiş olan olaylara ilişkin epey neı bir tablo elde edilebilir. En karanlık nokta. Bogda Gegen'in Sukhebator'un asıl misyonunu ne ölçüde bildiğidir.

70. 1. Mayskı. *Sovrcmanttaya Moıιçolıya* (Irkutsk. 10211. s. I29'da bu kıvveıin 4000 Rus. 1500 2000 Tunguz ve "otuz kırt: Japon subay "dan oluştuğunu söyler; bağımsız bir görgü tanığına gore. Ungern S te m berg cm si vil kırk lapon koruma vc aslen Japonlara ail teçhizatla Urgaya girdi (G. M. Frilers, *Outer Mongolia and ils International Posttn<n* (Baltimore. 194V). s'. 230).

meyi önerdi; hatta Moğolistan'ın başkenti Urga'daki Çinli yetkililerden bu doğrultuda bir talep aldıklarını iddia etti (bu doğru mu yanlış mı bilinmiyor). Ama Pekin hükümeti kalıcı bir himaye düzeni kurabilecek Sovyet Hükümetinden yardım istemeye doğal olarak gönülsüzdü ve Sovyetler'in önerisi reddedildi.[71] O an için Urga'da kalan Çin kuvvetleri saldırıyı püskürtmeye yeterli olduklarını gösterdiler ve saldırı başarısızlıkla sona erdi. Ama kış koşulları daha da kötüleşip bizzat Bogda Gegen ve birçok Moğol ileri geleni Çinli askerler tarafından tutuklanınca[11] Ungern Sternberg 1921 Şubatında geri döndüğünde kurtarıcı olarak selamlandı. Urga'ya birliklerinin başında giren Ungern Stemberg. Çin'le ya da Sovyel Rusya'yla işbirliği yapmış olan bütün Moğolları tasfiye elme niyetinde olduğunu bildirdi. Bogda Gegen kendini bağımsız Moğolistan'ın (anlaşılan buna İç Moğolistan da dahildi) imparatoru ilan etti ve Ungern Stemberg'in "askeri danışmanlığını" üstlendiği bir sözde Moğol Hükümeti kurdu.[7 1] Yurm hemen Pekin hükümetine işgalcileri ülkeden atmak için Sovyet birliklerinin yardımını önerdi, ama öneri yine reddedildi.[74]

Sovyet Hukıımeıı işıe bu noktadan iıibaren Moğolistan'da cüretli bir politika izlemeye başladı. Ungern Sternberg'in 1920 Kasımı'ndaki akim kalan ilk işgalinden sonra, Sukhebaıor ve grubu, şüphesiz Rus danışmanlarının eşliğinde IrkuLsk'lan ayrılıp Kyahta yakınlarındaki sınıra yerleştiler. Burada kış boyunca Moğol Halk Partisi'ni ve bir Moğol hükümetini örgütleme sürece devam etli;" Un gem Sternberg 1921 Şubatı'nda başarılı darbesini gerçekleştirdiğinde, her şey hazırdı. I Marl 1921 'de, daha sonra Moğol Halk Partisi'nin birinci parti kongresi denecek toplantı Suk hebator'un liderliğinde Kyahıa'da yapıldı ve bu toplantıda ülkeyi Çİn ve "beyaz" Rus hâkimiyetinden kurtarmak için bir Moğol Halk Hükümeti ve bir ulusal ordu kurma karan alındı. 19 Mart'ta Sukhebalor'un Başbakan ve Savaş Bakanı olduğu yeni hükümet ilan edildi ve Sovyetler'den yar

71.5 Ocak 1921 ianhiı *l:vestiya'da* (aklaran L. Pasvolski, *Rusya in the Far East* (New York. 1922ı.s. 115 16)Çinlilerin J| Aralık 1920 tarihli cevabı yayınlanmıştır: Sovyetlerin 11 Ekim 1920 tarihli mektubu ise 14 Aralık 1920'de *Pravda'da* yayınlanmıştı

72. Bu olaylar Dılo^a'nın anılarında anlatılır

71. Bu olayların, kısmen Çın **kaynaklarına da dayanan, en kapsamlı anlatımı IC. S. We ıgh. *Ruu.' Çfawsr D'plfinmıy* 1928), s. 187 206'dadır. asıica Hi R.T Pollard. *China's Foreign Relouons. 1917 /93i* (New York, 1933), s. 161 2 'e Dilowa'nin anıları.**

74. R. T. Pollaıd. *China's Foreign Relations. 19/7 1931* (Nen York. 1933). s. 163.

75. Ma Ho ı'ıen. *Chinese Agent in Mongolia* (İngilizce çeviri, Baltimore. 1949). s. 98 9'agüre. parti ve hükümet Troitsko Savsk'da oluşturulmuştur: Sukhebalor'un başka yerlerde adı zikredilmeyen karargâhı burası olabilir.

dim talep edildi.[76] Ungem Sternberg kendisine saldınlmasım bekleyecek bir adam değildi. 1921 Mayısı'nda Sovyet topraklarına geniş Ölçekli bir saldın başlattı.[77] Ancak bu saldın, sınır boylarına yerleşmiş olan Kızıl Ordu birlikleri tarafından çabucak püskürtüldü. Ordusunun büyük kısmı tarafından terk edilen Un gem Sternberg yakalanıp vuruldu; 28 Haziran'da Moğol Halk Partisi ve Moğol Halk Hükümeti adına Urga üzerine yürüme kararı alındı. Şehir 6 Temmuz'da ele geçirildi ve iki gün sonra bir Moğol Hükümeti kuruldu. Bogda Gegen devletin başı olarak kaldı, ama işlevi dini meselelerle sınırlandı. Bir lama olan yeni Başbakan Bodo'nun eski Rus konsolosluğunda katiplik yapmış olduğu söylenir; Sukhebator da Savaş Bakanı oldu: Bu düzenlemeler eski düzenle yem düzen arasında bir uzlaşma sağlama kaygısının gözetildiğini gösteriyor ki lama sınıfı dışında neredeyse hiç eğitimli Moğol'un olmayışı da şüphesiz böyle bir uzlaşmayı zorunlu kılıyordu. Rejimin ardındaki değişmeyen gerçek, Kızıl Ordu'nun ve Sovyel danışmanların varlığıydı. Yeni düzenlemelerin tamamlandığı 1921 Ağusıosu başlarında, Moğol Halkının Devrimci Hükümeti. RSFSC'ye "onak düşmandan gelen tehdit bütünüyle ortadan kaldırılana kadar Sovyet birliklerini Moğol topraklarından çekmemesi" ricasında bulunan kısa bir mektup gönderdi; Çiçerin de uzun ve biraz dalkavukça bir cevap göndererek ricayı kabul eıti; mekıııp "Moğol halkının özgür gelişimine ve Rus Cumhuriyeti ile Uzak Doğu Cumhuriyeli'ne yönelik lehdiı ortadan kalkar kalkmaz" birliklerin çekileceğine dair bir taahhüt de içeriyordu.[71]*

Kızıl Ordu'nun Urga'da görünmesi ve burada doğrudan Sovyet himayesinde bir Moğol Hükümeti'nin kurulması, Moğolistan'ın 1917'den ön

76. Bu olaylarla ilgilı en ayrıntılı kaynak. Naçokdorji'nin Sukhebaıor biyografisidir: Aylıca bkz. *Tıkhii Oktan.* No. 3 |9). 1936, s. 66 vc E M. Murzaev. *Monitol'tkoya Narodnaya RespuMıia* (I948l. s IK Butun 6u açıklamalarda görüşmelere geri donuşlu olarak, o sıralarda sahip olmadığı kjdar resmi bîrkarakler atfedilir şüphesiz.

77. Ungem Sternberg ut, bu saldın başladığında "Sovyel Sibıryası topraklarındaki Rus birliklerine" hitap eden beyanı günümüze gelebilmiştir. General burada Grandük Michaeli "Tüm Rusya'nın İmparatoru" ilan ediyor; "komiserleri, komünistlen ve Yahudileri aileleriyle birlikte ortadan kaldırma" niyetinde olduğunu duyuruyor: "Rusya'yı mahveden canilerle yapıljn bu mücadelede . verilecek cezanın lek b» <ilçüsu olabilir o da çeşıllı derecelerde blum cezasıdır" diyor, "aynı devrimci hastalığı yaşamakla olan eski ynbancı multerıHeı den yardım almayı reddediyor vesoîlerini "büyük *pien* , Michael in ' onaya *çıkacağı* kehanetinde bulunan ve Tevrat'taki "Dayanıp 333(1 güne yetişene nemullu!" diye bilen Danicl'ın Kitabından |King James versiyonunda "1335 gün" diye geçer ç.n.l alınlılarla bitiriyordu *(Rcınlyıtsi\a na Dol'nem Vcstoke* (1923). s. 429 32.)

78. Bu mektuplar 12 Ağustos 1921 tarihli *İzvesriya'da* yayınlandı (İngilizce çeviri için bkz. L. Pasvolski. *Russia in the Far East* (New York, 1922). s. 176 9)

ceki, Kyahta anlaşmasıyla kayda geçirilmiş olan uluslararası durumunur yeniden yürürlüğe konması anlamına geliyordu. Sovyet ordularının ve~ Sovyet politikasının kolayca basan kazanması, artık "beyaz" kuvvetlere gizli gizli yardım etme lüksüne sahip olmayan Japonya'daki tavır değişikliğinin belirtisiydi. 1921 yazında Amerika, kalan birliklerini Sibirya dan çekmesi için Japonya'ya güçlü bir baskı uyguluyordu; Ağustos ayında da Dairen'de Japon delegeleri ile Uzak Doğu Cumhuriyeti delegeleri arasında bir konferans toplanacaktı.[79] Dört yıldır sürmekte olan Rus gücünü Uzakdoğu'dan dışlama süreci böylece çarpıcı bir biçimde tersine dönmüş oluyordu: Tutulma dönemi sona ermişti. Pekin'de alametlerin farkına varıldı ve 15 Haziran 1921'de Çiçerin Çin Hükümeıi'ne ılımlı ve lepeden bakan bir mektup göndererek, Sovyet birliklerinin Moğolistan'a «irmesinin güvenlik ihtiyacının zorunlu kıldığı geçici bir önlem olduğunu, Un gern Sternberg defedilir defedilmez birliklerin geri çekileceğini açıkladığında, Çin Hükümeti Ungem Stemberg'le uğraşma görevinin Çang Tso lin'e verilmiş olduğu ve eldeki kuvvetlerin bu işi halletmeye yeterli olduğu şeklinde ters ve kısa bir cevap verdi.[80] Bu cevap çaresizliğin itirafı niteliğindeydi. Kendisi de Japonlara tabi olan Çang Tso lin'in, yine Japonların himayesindeki Ungern Sternberg'e karşı harekete geçmesi olacak iş değildi. Ama bu Çinlilerin Sovyet müdahalesine duydukları hıncı azaltmıyordu. Kızıl Ordu Urga üzerine yürüdüğü **Mial.ınla** izinde olan Uzak Doğu Cumhuriyeti delegesi Yurİn, 25 Temmuz 1921 de IV kın'e geri geldi, ama görünüşte Çang Tso lİn'le görüşmek üzere bir **hafta** içinde şehirden yine ayrıldı ve bir daha hiç dönmedi.[1*1]

Bu olayların yaşandığı 1921 ilkbaharında ya da yazında, Moskova'nın Uzakdoğu meselelerine duyduğu ilginin artmış olduğunu gösteren yeni bir adım atıldı; Komintern'in ikinci kongresinde Endonezya'yı temsil ederek ulus ve sömürge sorununun tartışılmasında aktif bîr rol oynamış olan enerjik Hollandalı Maring[82] özel elçi sıfatıyla Çin'e gönderildi. Anlaşılan, Voitinski'nin 192()'de üstlendiği görevin tersine, onun görevi yerli komünist gruplar ya da partiler oluşturulması ve bunların teşvik edilmesiyle sınırlı değildi. Çin'le ilgili olarak ne yapılması gerektiği şeklindeki genel soruya bir cevap arıyordu; soru, bu şekilde ortaya konduğun

79. Bkz. t. I.s.330.

***KO. R.T.PrthrdX'hoia's Foreign Relation*, 1917 1931* (New York. 1933). s. 162; Çang Tso lin'e söz konusu görevi veren kararname gerçeklen de 30 Mayıs 1921'de çıkarılmıştı.**

81. *North China Herald* (Şanghay), 30 Temmuz 1921. s. 312; 6 Ağustos 1921,,s. 386.

82. Bkz. yukanda s 237.

da, Uzakdoğu'da komünizmin teşviki ile buradaki Sovyet iktidar ve prestijinin gelişmesi arasında yapılan ayrımın gerçekdışılığını gayet iyi gözler önüne seriyordu. Yurin'İn sözde Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin çıkarlarını temsil ettiği Pekin'ı es geçen Maring, Çin'de en büyük reci güce sahipmiş gibi görünen iki kişiyi ziyaret etti: Orta Çin'e hâkim olan derebeyi Wu Pei fu ve 7 Mayıs 1921'de Kantondaki coşkulu milliyetçiler tarafından hâlâ birleşmemiş Çin Cumhuriyeti'nin başkanlığına getirilen Sun Yat sen. 1920 yazının sonlarında Wu Pei fu'nun yükselişi Anfu hükümetinin düşmesine yol açmış ve Moskova'da Pekin'deki politikanın Sovyel Rusya'ya olumlu bakan ya da en azından eskisi kadar olumsuz bakmayan bir biçimde değişmesini başlatacak bir gelişme olarak kaydedilmişti.[81] Wu Pei fu'nun geneldeki siması ne olursa olsun bu daha tam olarak ortaya çıkmış değildi Japonya'ya ve Japonya'nın Mançurya'da himaye etliği Çang Tso lin'e düşmandı; Sovyet Rusya'nın o sıralarda ona olası bir müıiefik gözüyle bakması doğaldı. Öte yandan, Çin demokratik devriminin lideri ve Çin radikalizminin kabul gören sözcüsü olarak Sun Yat sen, ilk bakışla komünistlere daha yakın görünen bir şahsiyetti; Maring de Komintem'in ikinci kongresinde komünizm ile burjuva demokratik ulusal hareketler arasındaki ittifak politikasının biçimlenmesine yardımcı olan kişilerden biriydi. Maring'in Wu Pei fu ile ya da Sun Yat sen'le görüşmelerinde nelerin konuşulduğuna ve Moskova'ya gönderdiği raporun mahıyeline ilişkin çok az şey biliniyor. İleride Kuomintang ile yapılacak işbirliğinin tohumu şüphesiz Sun Yat sen'le yapılan konuşmalarda atılmıştı. Ama Moskova'da o sıralarda tayin edici bir seçim yapılmamış olduğu açıktır.^ Maring'in Çin'e gelişinden sonra, ama anlaşılan onun katı-

sı **Bkz** yukarıda s. **471 2.**

84. Maring'in **Wu** Peı **fu'yu 7iyaretiylc** ilgili ıek kaynak, **T'**.vıg Leang li. ***The Inner Hı< t/ıryof the Chinese Revolution*** **(1930),** s. **155**'lın **bu** kaynağa göre. Manng Sovyel yetkililere hem **Wu** Pei **fu** ile hem de Sun Yat sen'le ilişkilerini sürdünıeyi tavsiye etmiş ve ilkiyle kurulmuş olan ilişkiler ancak **Wu** Pei **fu**'nun birliklerini Pekin Hankow demiryolunda grev yapan işçilerin üzerine saldığı (ve Sun **Yaı** sen'lt yapılan pazarlığın en nihayeı bağlandığı) **1923** Şubalı'nda kopmuş. Kuomintang'da sonraları ortaya çıkan Sol kanadı temsil eden ve anli komünisı olan **bu** kaynak genelde olguları doğru biçimde yansılıyor gibi görünmekledir. **1922** Ağustosunda yazdığı bir yazıda Vılcnski, **Wu** Pei **fu'yu** öncelikle bir mıllıyeıçı olarak **tarif** ediyor ve onu "yabancı sermayenin yabancılaştırıcı etkisinden kaçınmış Çinli kamu şahsiyetlerinden bin" olarak övüyordu ***{Kommunisliçeskii Internotsional,*** No. **23 (4** Kasım **1922),** col. **6104);** Radekde Komintem'in **1922** Kasımında yapılan dördüncü kongresinde "genç Çin Komünısı Partisi"nin **Wu** Pei **fu**'ya destek verdiği bir döneme anıştırmada bulunmuştur ***(Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale*** (Hamburg, **1923),** s.**630).** Maring'in **1921**'deki yolculuğuyla ilgili diğer an a kaynak, **1935**'ıe

lımı olmaksızın gerçekleşen bir başka olay ise bir Çin Komünist Partisi'nin kurulmasıydı. Birbirinden çok farklı grupların delegeleri 1921 Temmuzu'nda Şanghay'da yapılan gizli bir toplantıda bir araya geldiler. Ama toplantıya katılanların anlattıktan herhangi bir görüş birliği olmadığını gösterir ve Çin Komünist Partisi'nin birinci kongresi adı verilen kongre ardında hiçbir politika beyanı ya da herhangi bir türden yazılı belge bırakmamıştır.[85] Bu toplantı Çin parti tarihinde, 1898'de Minsk'de yapılan birinci kongrenin Rus Sosyal Demokrat Partisi'nin tarihinde oyna dığıyla aynı rolü oynamıştır.

Maring*le yaptığı bir görüşmeden yola çıkan H. Jsaacs'in *The Tragedy of the Chinese Revolution* (1938) kitabının 64. sayfasıdır. Burada Wu Pei fu ite buluşmadan bahsedilmez; ama geriye dönüp bakıldığında devamı gelmeyen bir olayı İhmal edip sonunda meyve veren buluşma üzerinde yoğunlaşmak doğaldı.

1?5. B. I. Schwartz, *Chinese Communism and the Rise of Mao* (Harvard, 1951), s. 34.

BÖLÜM 34

UZAKDOĞU: II YENİDEN SAHNEYE ÇIKIŞ

1921 22 kışı Uzakdoğu'da Sovyet politikasının yoğun faaliyet dönemi oldu ve Pasifik'te Sovyet gücünün yeniden sahneye çıkmasına karşılık geldi. Ungem Sternberg'İn yenilgiye uğratıl mas ly la birlikte, Sibirya'daki son örgütlü "beyaz" kuvvet imha edilmiş oldu; Japon işgali Amerikan baskısı yüzünden adım adım geri çekiliyordu; Sovyet Hükümeti Moğolistan'da Rus çıkarlarını ve nüfuzunu yeniden devreye sokmuştu. Öte yandan henüz Çin'le ya da Japonya'yla diplomatik ilişkiler kurulmamıştı ve bu ülkelerde komünist hareketler yaratma girişimleri bütünüyle başarısız olmuştu. Bu çok önemli kış boyunca Washington konferansı Japonya'yı tecrit edip büyük devletler arasındaki konumunu daha da zayıflattı ve geri çekilmenin son aşamalarını hızlandırdı; Sovyetler'in Moğolistan'daki konumunun dafıa da yerleşiklik kazanması, Pekin hükümetiyle İlişkilerin bozulmasına neden oldu, ama büyük devletlerden herhangi birinden itiraz görmedi; Moskova'da düzenlenen bir "doğu emekçileri" konferansı, Uzakdoğu ülkelerinde komünistlerin nüfuz edinebilmeleri ve örgütlü komünist partiler kurulmasına zemin hazırlanması amacıyla yoğun bir kampanya düzenleneceğini gösteren işaret oldu. Cenova konferansının ve Rapallo anlaşmasının Sovyet diplomasisinin Avrupa'daki ilerlemesini gösteren belirgin dönüm noktalarını oluşturduğu 1922 yazında, Rusya Uzakdoğu'da yine dikkate alınması gereken bir güç olmuştu.

1921 22 kışında Uzakdoğu'daki Sovyet politikasının en önemli ama en az reklamı yapılan başarısı, Moğolistan'daki Sovyet iktidarının tahkim edilmesiydi. Kızıl Ordu'nun gayretleriyle Urga'da kurulan yeni Moğol Hükümeti'nin delegeleri Moskova'ya geldiler ve bu durum, 5 Kasım 1921'de RSFSC ile Moğol Halk Cumhuriyeti arasında, katı bir resmi eşitliğin gözetildiği bir anlaşmanın imzalanmasıyla hemen usulüne uyduruldu. Her iki taraf da diğerini kendi toprakları üzerindeki tek otorite olarak tanıyordu (şimdiye kadar resmen her zaman kabul edilmiş olan, Moğolis

lan üzerindeki Çin egemenliği böylece üsıü kapalı olarak ilga edilmiş oluyordu); iki ülke arasındaki ilişkiler her iki tarafla da eşit statüdeki diplomatik iemsilciler yoluyla yürütülecekti; Çarlık döneminde yapılan anlaşmalarda Rusya'ya verilen hak ve imtiyazlar reddediliyordu; iki taraf da kendi toprakları üzerinde diğerine düşman herhangi bir örgüt, grup ya da "hükümef'in kurulmasını önleme taahhüdünde bulunuyordu.[1] Moğolistan'ın özlemleri bir noktada karşılanmamıştı. Moğolistan'ın batısındaki, Uryankhai bölgesi olarak bilinen geniş ama nüfus yoğunluğu düşük bir bölgenin statüsü ve nereye bağlı olduğu uzun süredir belirsizdi ve Rusya ile Çin arasında tıpkı Moğolistan üzerinde olduğu gibi inatçı İtilaflara konu oluyordu, ancak Rus diplomasisi her zaman bu iki konuyu birbirinden ayrı tutmaya dikkat etmişti.[2] Bu bölgede kısmen Moğol komşuları gibi göçebe olan kısmen de kuzey ve kuzeydoğuda ormanda avcılık yapıp geyik sürüleri güden Türkİ halklar yaşıyordu (ama güneyde bazı yerlere de Moğollar nüfuz etmiş durumdaydı). Sovyet yetkilileri. Çarlık dönemindeki politikayı izleyerek, bu bölgenin Moğol Halk Cumhuriyeti'nc dahil edilmesini önlediler. Bu bölge 1922 yılı başlarında, görünüşte bölge halkının inisiyatifiyle, Tannu Tuva Halk Cumhuriyeti adıyla bağımsız bir cumhuriyet olarak örgütlendi ve RSFSC İle dostane ilişkilere girdi.[3]

Moğolistan'da Sovyet hâkimiyetinin tedricen yerleşmesini sağlayan süreçler ayrıntılarıyla olmasa da ana hatlarıyla takip edilebilir. 1921 Mar u'na kadar Sovyet Rusya siyasi bilinci en yüksek düzeyde olan Moğollar tarafından, onları Çinlilerden ve Moğolistan sahnesine en son giren işgalciler olan "beyaz" Ruslardan kurtaran bir müttefik olarak kabul edilmişti. Ama 1921'den sonra Çin illeti gerilere çekilip de Moğolistan'da Sovyet İktidarı yerleşmeye başlayınca, durum tersine döndü ve Moğol ileri gelenleri ile Sovyet yetkililer arasında sürtüşmeler baş gösterdi. Bu sürtüşmeler, Moğollar'ı hem birbirine, hem de Ruslara düşüren bir mücadele içinde toplumsal, dini ve ulusal meselelerin iç içe geçmesiyle birçok biçime büründü. 1921 yazında Urga'da kurulan rejim tamamen ulusaldı ve açık seçik hiçbir toplumsal programı yoktu: Bolşevik terminolojisinde buna burjuva devrimi aşaması denirdi. Ama 5 Kasım 1921'de Sovyet

1. *RSFSR: Slıomik Deistvıtyuşçih Dogovorov,* c. 11 (1921). No. 47, s. 29 31: İngilizce çevirisi için bkz. *Treaties and Agreements with and concerning China, 1919 1929* {Washington, 1929), s. 53^1.

2. G. M. Frilers, *Outer Mongolia and its International Position* (Baltimore, 1949), s. 102 6.

3. *Godovoy Otçet NKIDklX S"ezdu Sovetov* < 1922), s. 71.

Moğol anlaşmasının İmzalanmasından sonra Sovyet Hükümeti, Rus taşrasında İzlediği politikayı uyarlayıp geniş kapsamlı toplumsal ve siyasi reformlar yaparak Moğolistan'da kendisine sağlam bir destek temeli oluşturmaya çalıştı. Bir kaynağa göre, aralarında toprakların, ormanların, madenlerin ve diğer doğal kaynakların kamulaştırılması, yoksul işçilere loprak dağıtılması, Yaşayan Buda ve soyluların unvanlanyla ayrıcalıklarının kaldırılması, demokratik seçim sistemine geçilmesi, madenlerde Sovyet mühendislerinin, orduda da Sovyet askeri danışmanlarının görevlendirilmesi ve Sovyet denetimi altında eğitim ve sağlık hizmetlerinin verilmesi de bulunan bir dizi talep iletildi. Moğol Hükümeti'nin ve Moğol Halk Partisi'nin karşı çıktığı, ama Devrimci Gençlik Birliği'nin desteklediği söylenen bu talepler, 1922 Ocağı'nda biraz zorlamayla da olsa kabul edildi.[4] Reformlar açık seçik bir biçimde Moğol hayatını laikleştirmeyi ve lamaların otoritesini kırmayı amaçladığı için dini bağlılıklar da hedef alınıyordu. Ruslar bu politikayı uygularken sınırın öbür yanındaki dikkate değer sayıda Buryat Moğolu nun yardımına güveniyorlardı; uzun bir süre laik Rus medeniyetinin etkilerine maruz kalmış olan Buryat Mo ğolları, hemen hiç laik eğitim almamış olan ve şimdiye kadar rahiplerin güdümü altında olan hısımlarının kültürel vc siyasi düzeyini yükseltmek için Moğolistan'a gönderildi: Anlaşılan bu da geleneksel çevrelerde yeni hınç ve kırgınlıklar yaratmış.[5]

Bu koşullarda muhafazakâr unsurların Çinlilerin egemen oldukları günleri belli bir pişmanlıkla yad etmiş ve belki de devrimci yeniliğe böylesine derinden bağlı bir Devlet'in başka herkesi dışlayan hâkimiyetinden korkmuş olmaları mümkündü. Moskova'dan Çin'le ilişkileri düzeltmeye yardımcı olması talebinde bulunuldu ve 14 Eylül 1921'de "Moğol halkının aynı zamanda kendi kaderini tayin hakkını da kullandığı takdirde" Sovyet Hükümeti'nin bu amacı bütünüyle onayladığı şeklinde İhtiyatlı bir cevap geldi.[h] Birkaç hafta sonra. Başbakan Bodo, Çin'le dostane İliş

4. Ma Ho l'icn, *Chinese Agent in Mongolia* (İngilizce çeviri, Baltimore, 1949), s. 100 102. Ileriki yıllarda yayınlanan bir Sovyet ders kitabında 1922'de getirilen "demokratik reformlar" söyle listelenir: Hükümet "serdiği ve köylülerin feodal yükümlülüklerini kaldırdı, toprağı devletin mülkü ilan etli, feodal meslekleri ve kast ayrımlarını ortadan kaldırdı, yerel yönetim organlarının seçimle belirlenmesi sistemini getirdi, bir tedrici gelir vergi değerlendirmesi sistemi kurdu, halk müşavirliğini devreye sokarak mahkemeleri yeniden düzenledi vs." (N. P. Farberov, *Gosudarsıvennoe Pravo Stran Narodnoy Demokrata (\949)*, s. 302).

5. Bu konuda az sayıdaki veri şurada toplanıp incelenir: G. M. Frilers, *Omer Mongolia and ils International Position* (Baltimore. 1949), s. 125 6.

6. *hvestiya.* 17 Eylül 1921.

kiler kurmakları yana olduğunu belirten bir bildiri yayınladı.[7] Eski lama sınıfından gelen muhafazakâr, Çin yanlısı bir grup etrafında Sovyet politikasına karşı bir muhalefetin kristalize olduğu açıktı. 1922 Martı'nda bir "İç güvenlik bürosu" kurularak önemli bir adım atıldı; bu büro hakkındaki tek kayıt başında Moğolların olduğudur." Ertesi ay Bodo ve Moğol ileri gelenlerinden on kişi herhalde Moğolistan üzerinde Çin egemenliğini yeniden kurma amacıyla Çin'le birlikte gizli planlar yaptıkları suçlamasıyla tutuklanıp idam edildiler.[9] Bodo ve suç ortaklarının idamı, on sekiz ay süren bir tür devrimci terör döneminin başlangıcı oldu; bir Çin kaynağına göre, bu dönemde Moğol hayatındaki "eski ve yeni gruplar arasında çalışmasız bir gün bile geçmedi."[111] Bu olaylara, Moğolistan ile Sovyet Rusya arasındaki bağların usulüne uydurulması eşlik etli. 26 Mayıs 1922'de Moskova'ya daimi bir Moğol temsilcisinin geldiği kaydedilir." Beş gün sonra Urga'da imzalanan bir başka Sovyet Moğol anlaşması, Sovyet Hükümeti'nin Moğolistan'da son Çarlık hükümetinin başarılı bir biçimde sağlama aldığı öncü rolünü kaldığı yerden sürdürdüğünü daha da bariz hale getirdi. Moğolistan'da eski Rus hükümetlerinin ya da kamu kurumlarının sahip olduğu bütün mülkler RSFSC'ye devredilecekti; Rus şirketlerinin ve yurttaşlarının eski mülkleri İse daha ayrıntılı biçimde başka bir anlaşmaya konu edilecekti.[12] Moğolistan'ın idaresi artık fiilen Sovyetler'in amaç ve politikalarına scmpali duyan Moğolların vc onların Sovyet danışmanlarının ellerindeydi. Daha 1922 Ağustosunda

7. K. S. Weigh, *Husso Chinese Diplomacy* (Şanghay, 1928), s. 212 13.

8. Dilowa Hutııklu'nun yayınlanmamış anıları.

9. G. M. Frilers, *Outer Mongolia and ils International Position* (Baltimore, 1949), s. 126 ve burada alıntılanan kaynaklar. Dilowa Huluklu'nun anılarına bakılırsa, bu kişiler. Balı Moğolistan'da ıssız bir şeridi kontrolü allında tutan, hangi siyasi ve ulusal çehreyi taşırlarsa taşısınlar bütün merkezi oıoritclcrc sırayla kafa tutmuş olan vc bundan kısa bir süre sonra iç güvenlik bürosunun düzenlediği düzenli bir seferle nihayet lasftye edilmiş olan, Kal muk kökenli olduğu söylenen, bir tür Moğol Mahnosu olduğu söylenebilecek "eşkıya" Dambidanzan'la birlikle bir komplo düzenlemekle suçlanmışlar. *Novyi Vostok, e.* [V (tarihsiz 119231), s. t56 60'daMoğol Halk Cıımhıriyeti'nin Batı Moğolistan üzerinde otorite kurma süreci bu süreç 1921 Mayısından Ekimi'ııe kadar sürmüştür anlalılır. *Sibir'skaya So vetskaya Entsiklopediya.Q.* Ill (1932), s. 340 a göre. "beyaz muhafızlar"la savaş 1922 Nisa nı'na kadar sürmüş ve bölge o yılın sonbaharına kadar huzura kavuşamamış; bu kanşıklık lar "şu yada bu tarafın kazandığı başarılara göre feodal toprak sahiplerinin ve lamaların bir o tarafa, bir bu larafa gidip gelmelerine" neden olmuş.

10. Ma Ho fien. *Chinese Agent in Mongolia* (İngilizce çeviri, Baltimore. 1949). s. 102.

][.hvestiya, 14 Haziran 1922.

12. *Treaties and Agreements with and concerning China, 1919 1929* (Washington, 1929). s. 102 3.

Moğolistan'daki Kızıl Ordu kuvvetleri "Moğol Savaş Bakanlığı'nın kontrolündeki" tek bir tabura indirilmişse de,[13] bu Sovyet iktidarının geri çekilmesinin değil, bu iktidarın ne kadar kolay ve etkili bir biçimde kurulmuş olduğunun ve ona yönelik hiçbir Örgütlü Moğol muhalefetinin olmadığının göstergesiydi.

Sovyet politikası 1921 22 kışı boyunca Moğolistan üzerindeki nüfuzunu tahkim etmekle aktif olarak meşgulken, diplomasinin spot ışıkları Büyük Devletler'İn 1921 Temmuzu'nda açıkladığı bir karan, yılın sonuna doğru Washington'da silahsızlanma ve Pasifik meseleleri hakkında bir konferans düzenleme kararı üzerinde odaklanmıştı. Konferans Sovyet propagandası ve Sovyet dış politikası İçin de bazı sıkıntılar yaratacaktı. Kapitalist devletler arasındaki, bunlar arasında da özellikle iki devin, Amerika Birleşik Devletleri ile İngiltere'nin arasındaki her anlaşma, kapitalist dünya İçinde gittikçe artan ve kaçınılmaz çelişkiler olduğu yolundaki genel kabul gören teze aykırı düşmekle kalmıyor, RSFSC'nin belli başlı düşmanlarını da güçlendiriyordu. Öte yandan, Amerikan politikasının konferansta desteklenmesi çok muhtemel olan amaçlarından biri Japonya'nın Sibirya'dan çıkarılması ve Çin üzerindeki etkisinin zayıflatıl masıydı. Moskova'nın İlk tepkisi, konferans kararı alan Devletlere ve Çİn'e, Sovyet Hükümeti'nin kendisinin katılmasının istenmediği bir konferansta alınan hiçbir karan kendisi için bağlayıcı görmeyeceğini ilan eden resmi bir protesto göndermek oldu.[1]" Bir ay sonra IKKI tarafından benimsenen bir dizi tez, ABD ile İngiltere arasındaki anlaşmanın hedefinin "ağırlık merkezi Amerika'da olacak bir Anglo Sakson kapitalist tröst oluşturmak" olduğunu ilan etti: Önerilen Washington konferansı "ABD' nin, kazandığı zaferin meyvelerini diplomatik yollarla Japonya'nın elinden alma girişimi"ni temsil ediyordu. Tezler, emperyalizmi kınayan genel laflarla ve konferansın emperyalizmi çelişkilerinden kurtarmayacağı öngörüsüyle sona eriyordu.[15] Ama bu uzlaşmaz tavır, kısa bir süre sonra işin İçine bir hesap unsurunun dahil edilmesiyle yumuşatıldı. Kongreyi, tam o sıralarda delegeleri Dairen'de Uzak Doğu Cumhuriyetiyle yapılan

13. *China Year Book. 1923* (Şanghay, tarihsiz), s. 677; aynı kaynağa göre *(a.g.e..* s. 678) aynı ay "Urga'da Sovyel gizli polisinin bir şubesi kuruldu."

14. *Soveısko Amerikanskie Otnoşeniya, 1929 1933,* s. 47 8; Kasım ayında bir protesto daha gönderilmiş *(a.g.e.,* s. 51).

15. *Kommunisliçeskii InternationalMù.* 18(8 Ekim 1921), col. 4758: Tezler ilk olarak I Eylül 1921 tarihli *Pravda'da* yayınlanmıştır.

müzakerelerde inatçı bir tutum takınmakta olan Japonya[16] aleyhine döndürerek diplomatik kazançlar elde edilebilirdi. 30 Eylül 1921'de ***İzvesti ya'ĞaL*** yayınlanan bir yazıya bakılırsa, konferansın amacı "Uzakdoğu halklarını ezen başlıca güç olan Japon emperyalizminin planlarını teşhir etmek ve bunun karşısına doğu Asya'nın emekçi kitlelerinin örgütlü iradesini çıkartmak" olacaktı. Ya Sovyet Hükümeti ya da Uzak Doğu Cum huriyeti'nİn konferansa davet edilmesi için harcanan bütün çabalar başarısız olsa da. Amerikan Hükümeti'nin onayıyla Uzak Doğu Cumhuriyetini temsil eden gayri resmi bir heyet Washington'a yollandı[17] ve konferansın yapıldığı koridorlarda boy gösterdi; Amerika'nın Japonya'ya olan düşmanlığından elde edilebilecek avantajları değerlendirmek için hiçbir fırsat kaçırılnıadı. Başka yerlerde olduğu gibi burada da, dünya devrimi arayışı, kapitalist devletleri birbirine kırdırmak için gerekebilecek her türlü yola başvurularak sürdürüldü. Washington'da konferansın başlamasından kısa bir süre sonra, ***İzvestiya'âa*** "Dünya Hegemonik Gücü" başlığıyla yayımlanan bir başyazıda, ABD "dünyanın başlıca gücü" olarak tarif ediliyor ve "ABD ile şu yada bu şekilde anlaşmaya varmak için bütün adımların atılması gerektiği" ileri sürülüyordu.[1*1]

Gelgelelim, Pasifik Devletlerinin katıldığı çok önemli bir konferanstan dışlanmak Uzakdoğu'daki Sovyet çıkarlarına ve Sovyet prestijine indirilmiş bir darbeydi ve bu darbeye diplomatik yollarla karşılık verilemiyorsa başka yollar denenmeliydi. Bİr yıl önce, Bakû'deki doğu halkları kongresinden hemen sonra, IKKI "bir Sibirya şehrinde" Uzakdoğu İçin benzer bir kongre düzenleme kararı almıştı.[19] Japon, Çinli ve Koreli yoldaşların da alınmasına katkıda bulundukları söylenen bu kararın önemine, Japonya'da daha şimdiden 8.000.000 sanayi işçisi olduğu iddiasıyla dikkat çekiliyordu. Şimdiye kadar uygun bir delegeler toplantısı düzenlemekle İlgili pratik güçlükler bu projenin gerçekleştirilmesini önlemişti. Japonya'da bir komünist parti kurmak için peş peşe yapılan girişimler şimdiye kadar başarısız olmuştu; 1921 Haziranı'nda kurulan Çİn Komünist Partisi de Solcu entelektüellerin oluşturduğu heterojen bir grubun

16. Bkz. c. 1. s. *329 32;* burada Moskova'nın Washington konferansı karşısındaki ikircikli tutumu da ele alınmakladır.

17. ABD Ulusal Arşivi, Kaytt Grubu 59: 861 A01 'deki yayınlanmamış resmi yazışmalar, vizelerin, görünüşle "ticari amaçlarla", ama aslında Japonya'nın Uzak Doğu Cumhuriyeti üzerindeki baskısını dengelemek amacıyla 4 Ekim 1921'de verildiğini gösterir.

18. *İzrestiya,* 6 Aralık 1921: o sıralarda Moskova'da AB D'y e verilen önemin artması konusunda bkz. yukarıda s. 320, not II.

19. *Kommunistiçeskii Internatsional,* No. 14 (6 Kasım 1920), col. 2947.

ötesine geçmiyordu. Ertesi Kasım'da "Uzakdoğu emekçilerinin katılacağı bir kongre" düzenleme kararı,[20] IKKI'nın Washington konferansı hakkındaki tezleri benimsediği oturumunda alındı ve bariz biçimde batılı Devletler'İn inisiyatifine verilen bir cevap olarak tasarlanmıştı. Başlangıçta niyet, kongreyi Uzak Doğu Cumhuriyeti topraklarında, Irkutsk'ta düzenlemekti ve geçici olarak 11 Kasım 192! tarihi belirlenmişti.[21] Toplantıya etkileyici bir katılım sağlamak için aktif hazırlıklar sonbahar boyunca sürdü. Komintem'in üçüncü kongresine Çin delegesi sıfatıyla katılan Çang T'ai lei[22] epey bir fonla donatılmış olarak Japonya'yı ziyaret elli ve davetiyeleri dağıttı. Yİrmİ beş yıl sonra Japon Komünist Partisi'nin genel sekreteri olan Tokuda'nın dahil olduğu bir grup Marksist entelektüelin oluşturduğu "Çarşamba Demeği"nden ve kendine "Şafak Halkının Komünist Partisi" adını veren bir örgütlen delegeler gönderildi; ABD'den davet edilen Japonlar arasında Katayama da bulunuyordu.[2'] Kongreye katılan Çİnlİ delegelerin nasıl getirildiği bilinmiyor. Ama bunların çoğu komünist değildi ve bunlar arasında geçen yaz kumlan Çin Komünist Partisi'nin liderleri yer almıyordu.

Kongrenin toplanacağı yer konjonktürel nedenlerle değiştirilmişti.[24] Ama 1921 Aralığında Irkutsk'ta yapılan bir hazırlık oturumundan[25] sonra, asıl kongre 21 Ocak 1922'de Moskova'da toplandı. Kongre on gün kadar sürdü. Zaman değişmişti ve bu kongrede on altı ay önce yapılan Baku kongresinin büyüklüğüne de coşkusuna da ulaşılamadı. Kore'nin elli iki, Çin'in kırk iki, Japonya'nın da on altı delegesi bulunuyordu ve Hindistan, Moğolistan ve Endonezya'dan bir avuç delege ile RSFSC'ye dahil bölgelerde yaşayan Yakutlar, Buryatlar ve Kalmuklar da kongreye katılmıştı. Delegelerin ancak yarısı komünist olduğunu beyan ediyordu: Kongrede temsil edilen "ulusal devrimci" örgütler arasında Kuomintang da vardı. "Entelektüeller ve öğrenciler" ağırlıktaydı. Ama Koreli köylüler, Japon sanayi işçileri, Çinli köylü ve işçiler de vardı. Komintem'in yayınladığı

20. *Ag.e.,* No. 18 (8 Ekim 1921), col. 4758.

21. *Ag.e.,* No. 23 (4 Kasım 1922), col. 6070. 22. Bkz. yukarıda s. 363.

23. Japon kaynaklarından gelen bu bilgiyi Bay Langer ve Bay Swearingen'den aldım; Katayama ABD'den Moskova'ya gelişini ***Kommunhtiçeskü Inıernatsionai,*** No. 44 5 (118 19), 1927, col. 59'da anlatır.

24. Pratik nedenlerde söz konusu olabilir: Ya da gönderdiği delegeler o sıralarda Washingıon'da konferansın demokratik karakıerini **ve** bağımsız statüsünü sorgulamakta olan Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin, topraklan üzerinde böyle bir kongre düzenleyerek elini zayıflatacağı düşünülmüş olabilir.

25. ***Tikhii Okean,*** No. 1, 1934, s. 125.

eksik tutanaklardan anlaşıldığı kadarıyla, [6] Uzakdoğulu delegeler kendilerini, kendi ülkelerindeki devrim ihtimali ve ümidi hakkındaki geleneksel konuşmalarla sınırlamışlar. Bakû'de olduğu gibi, burada da asıl konuşmayı Zinovyev yapmıştır. Zinovyev Çinli milliyetçilere karşı biraz soğuk bir tavır benimsiyordu. Kuomintang'ın bazı üyelerinin Amerika'ya, yani Amerikan kapitalizmine ümitle baktıklarından, demokrasi ve İlerlemenin nimetlerinin oradan devrimci Çin'e yağmasını beklediklerinden" şikâyet ediyordu;[27] hatta aralarında "Moğolistan'ın Çin'e iadesi sorununu gündeme almış" olanlar bile vardı. Gelgelelim Zinovyev'in konuşmasının asıl ağırlık noktası Japonya'ydı: "Uzakdoğu sorununun çözümünün anahtarı Japonya'nın ellerindedir." Marx bir keresinde İngiltere'nin olmadığı bir Avrupa devriminin bir kaşık suda fırtınadan ibaret olacağını söylemişti; aynı şey Uzakdoğu'da, 3.000.000 sanayi işçisi ve 5.000.000 topraksız köylüsü olan Japonya için de geçerliydi. Japonya'da "sınıf bilincine sahip komünisıler"in sayıları hâlâ "yüzlerle ifade edilebiliyordu." Ama Zinovyev kendinden emin bir edayla. Uzakdoğu'da bir savaş çıkmasını ancak Japonya ve **ABD**'deki bir proleter devriminin önleyebileceği öngörüsünde bulunuyordu.[28] Kongre boyunca. Rus komünist liderlerinin o sıralarda, Rus devrimi örneğine değil de Marksist dogmaya yaslanarak, sanayileşmiş ve sömürgeci Japonya'nın, devrim için kırsal ve yarı sömürge durumundaki Çin'den daha olgunlaşmış olduğuna hâlâ inandıkları açıkça ortaya çıkmıştı.[29] Zinovyev'den sonraki başlıca Rus konuşmacı olan Safarov Çin'in geleceğini ihtiyatlı bir biçimde değerlendiriyordu:

26 *The Firs! Congress of Toilers of the Far East* (Hamburg, 1922): Inpihzccsi kadar kapsamlı olmasa da daha iyi düzenlenmiş olan Almanca versiyonun başlığı *Der Erste Kongress der Kommunistischen und Revolutionären Organizationen des Fernen Oslens'dir* (Hamburg, 1922). Bunlar [ulanaklann lamainmi değil, sadece belli başlı birkaç konuymayı ve kongrenin aldığı kararları ve yayınladığı manifestoyu içerirler. Muhlemelen Rusça bir versiyonu da vardır, ama biz bulamadık.

27. O sıralardaki resmi Sovyel görüşü. Kuominlang'ın burjuva karaklerini vurguluyordu; Çin'in durumu 15 Kasım 1921'de *lirestiydaü* şöyle özelleniyordu: "Sun Yal sen liderliğinde iklidar mücadelesi veren ve ayrı sanayi dallannı kamulaşlırmaktan yana olan muğlak bir programla hafif bir ödün verilmiş bir kapitalist düzen fikrini savunan Çin burjuvazisi, yabancı emperyalistlerin desteklediği ekonomik olarak geri kalmış kuzeyin silahlı direnişiyle karşı karşıya."

28 *The First Congress of Toilers of the Far East* (Hamburg, 1922). s. 21 39.

29. 1922 Kasımı gibi geç bir tarihte bile, Profıntem'in ikinci kongresinin doğudaki ışçı harekeli hakkındaki bir karannda "sömürge ve yan sömürgelerine (Kore, Çin. vs.) çok yakın olan Japonya'nın özellikte Önemli bir rolü vardır" deniyordu *(Dcsyat' Let Frofınlerna* v *Kez ılyutsiyak* (1930). s. 114).

Bu köylü kitleleri devrim batlarına kazandırılmalıdır. Çin işçi hareketi yürümeyi daha yeni öğrenmektedir. Yakın gelecek için hayaller kurduğumuz yok, Çin işçi sınıfının, Japonların yakın gelecekte elde edebilecekleri egemen konumu almasını beklemiyoruz.

Uygulanacak politika "bütün ulusal devrimcİ hareketleri desteklemek, ama proleter hareketi aleyhinde bir doğrultu izlemedikleri sürece desteklemek" olmalıydı.[30] Kongrenin. "Uzakdoğu'nun milyonlarca başlı İşçi ve köylü kitleleri"ni "insanlığın son kaynakları" olarak tasvir eden ana karar metni, burjuva ulusal hareketlerini destekleme politikasına bu kadar hoşgörülü bakmıyor gibiydi, çünkü "bütün emperyalistlere karşı mücadele etmek için Uzakdoğu halklarının işçi kitlelerini, ileri ülkelerin proletar yasıyla ve sadece onunla ittifak kurmaya" çağırıyordu.[31] Ama kongrenin beyanlarının ana rengi bu kadar karışık bir toplantıdan beklenebileceği üzere özellikle komünist olmaktan çok anıi emperyalistti. Uzakdoğu halklarına hitap eden nihai bir manifestoda, Zinovyev'in belagatlı üslubuyla "ikiyüzlü ve hırsız Amerikan emperyalizmi ve açgözlü İngiliz gaspçılar" kınandı. [12]

Japon delegelere özel bir ilgi gösterildi; bir Japon kaynağına göre, Japon delegeler Stalin tarafından ağırlanmışlar;[3] * Stalin bu görüşmeyi muhtemelen Milliyetler Halk Komiseri sıfatıyla yapmış olmalıdır, zira kongreyle ya da Kominiern'ıı çalışmalarıyla başka bir ilgisi yoktu. Katayama Komintern merkezinde kalıp IKKI üyesi ve ileriki birkaç yıl boyunca JKKl'nın önde gelen Uzakdoğu uzmanı oldu. Japon heyetinin diğer üyeleri yeni kurulan Doğu Emekçileri Komünist Üniversitesi'ne girdiler. Bunlardan yedisi bir Japon Komünist Partisi kurma talimatı ve bunun için gereken parayı alarak Japonya'ya döndüler. Bu iş de 5 Temmuz 1922' de Tokyo'daki bir toplantıda yapıldı ve bu tarih partinin resmi doğumgü nü oldu; partinin ilk kongresi de birkaç hafta sonra kırlık bir sayfiyede büyük bir gizlilik içinde yapıldı. Anlaşılan, partinin yaklaşık kırk kurucu üyesinin tamamı entelektüellerden oluşuyordu; kongrede yedi kişilik bir yönelim kurulu atandı.[u] Parti, Komintem'in 1922 Kasımında yapılan

3Ü. *The Fini Congress of Toilers of the Far East* (Hamburg. 1922), s. 166 7.

31. *Der Erste Kongress der Kommunistischen und Revolutionären Organizationen des Femen Ostens* (Hamburg, 1922). s. 124; bu kararın ingilizce tutanak! ardak i versiyonu (s. 215) çevrilirken tahrif edilmiş.

32. *The First Congress of Toilers of the Far East* (Hamburg. 1922), s. 234; manifesto kongrenin sona ermesinden bir hatla sonra, 9 Şubal 1922'de *Frovda'ài* yayınlandı.

33. *Pacific Affairs* (New York), c. XXIII (1950), No. 4, s. 341.

34. Japon kaynaklanndan gelen bu bilgiyi Bay Langer ve Bay Swearingen'den aldım;

dördüncü kongresinde resmen lanındı, 250 üyesi ve 800 üye adayı olduğu açıklandı; Japon partisinin kurallarına göre, bu adayların partiye alınmadan Önce bir deneme döneminden geçmeleri gerekiyordu.[35] Japonya'da partinin bütün faaliyetleri büyük ölçüde yasadışıydı.

Japon Komünist Partisi'nin kurulduğu dönem, Avrupa'da "birleşik cephe" sloganının revaçta olduğu dönemdi. Bu sloganı Japonya'ya uyarlama girişimlerinde bulunuldu. Japon komünistleri, bu sıralarda "binlerce" işçi ve Solcu örgüt üyesini "Rusya'ya müdahaleye karşı çıkan bir birlikle bir araya getirdiklerini, "açlık çeken Rusya'ya yardım" amaçlı bir harekele (muhtemelen MRP'nin Japon şubesine) öncülük ettiklerini ve işçi aleyhtarı bir yasaya karşı kitlesel bir protesto örgütlediklerini İddia ediyorlardı.[36] Komintern'in 1922 Kasımı'nda yapılan dördüncü kongresinde, Japon Komünist Partisi'nin delegesi olarak boy gösteren Katayama, Japon, Çin ve Kore partilerinin "Japon emperyalizmine karşı bir birleşik cephe" oluşturduklarını ilan ederek, Japon ve Çin heyetlerinin imzasıyla Japonların "Rus Sakhalin adası'nı işgal eımelerini kınayan bir önerge sundu.[37] Kongrenin doğu sorunu hakkındaki kararında, iyimser bir biçimde, Japonya'da "burjuva demokratik devrim unsurlarının hızla geliştiği" ve "Japon proletaryasının bağımsız sınıf mücadelesine geçtiği" teşhisinde bulunuluyordu. [19] Öte yandan, Kore'deki hareket o sıralarda tam bir geri çekilme dönemine girmiş gibi görünüyordu. Kongreye dört Koreli delege katıldı. Ama itimatname komitesinin raporunda "Kore'de parti içi çatışma o kadar artmıştır ki gerçek komünist partisini aslında kimin temsil ettiğine ve bu kişinin hangi gruba mensup olduğuna karar vermek im kânsızlaşlığı için, iki yoldaş kongreye konuk olarak kabul edilirken ikisi reddedilmiştir" deniyordu.[10]

Çin'de 1922 yılının başlarında Sovyet gözlemcilerinin karşılaştığı durum çok fena karmaşıklaşmıştt. Sovyetler'in Moğolistan'daki cüretli po

1931 yılında komünisı lider Ilikawa'mn bir Japon mahkemesine verdiği ifade ayrımılar konusunda kasıen belirsiz lululmuşıur *iTıkhii Okean,* No. 1, 1934, s. 125 7).

35. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923). s. 304.

36. *Kommunistiçeskii Internatsional,* No. 23 (4 Kasım 1922), col. 6063 75ı *Tikltii Oke* jı.No. 1, 1934.s. 131 2.

37. *Protokol! des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. 1923), s. 602 3.

38. *Kommunistiçeskii Internatsional v Dokumentak* 11933), s. 317.

39. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg, 1923), s. 367.

litikalarının kazandığı basan, hâlâ resmen tanınan Çin Hükümeti'yle ilişkiler üzerinde ciddi bir ağırlık oluşturmaya devam ediyordu. 1921 Temmuzu sonlarında Pekİn'den bu nedenle hızla ayrıldığı anlaşılan Yurin,[411] lafzen Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin temsilcisiydi. Çang Şi lin'in 1920 sonbaharında Moskova'ya yaptığı yarım kalan ziyaretlen beri.[41] Sovyet ve Çin hükümetleri arasında doğrudan bir ilişki kurulmamıştı. O ziyarette atanacağı sözü verilen Çin konsolosu, Moskova'ya 3 Şubat 1921'de ulaştı ve anlaşılan. Çin Hükümeti'nin Sovyel temsilcisini kabul etmeye "ilkesel olarak" hazır olduğunu ifade etti. Yaz aylarında şüphesiz İngiliz Sovyet ticaret anlaşması Örneği izlenerek Çin'e gönderilecek Sovyel misyonunun bir ticaret heyeti biçimine bürünmesine karar verildi;[42] 24 Ekim 1921'de Sovyet diplomasisinde pek bilinmeyen biri olan Aleksan der Paikes, yanında bir heyetle en nihayet Moskova'dan ayrılıp Pekine doğru yola çıktı.[41] 10 Aralık'ta Harbin'deydi ve Çin basınına ilk röportajını verdi. 5 Kasım tarihli Sovyet Moğol anlaşması henüz dünyaya ilan edilmemişti; Paikes de Çiçerin'in daha önce verdiği teskin edici garantileri, "beyaz" müdahalesinin yarattığı kriz bitince Moğolistan'dan çekilme garantisini tekrar ediyordu. Ayrıca Çin Doğu Demiryolu'nun, RSFSC ve Uzak Doğu Cumhuriyeti'nin ekonomik çıkarlarını koruyacak biçimde de olsa "hiçbir tazminat talep edilmeden" Çin'e İade edileceğinden bahsediyordu.[44]

Paİkes'in Pekin'deki kısa ikameti hiçbir İşe yaramadı. Bu dönem Washington konferansıyla çakışıyordu ve Pekin hükümeti de kendisini tehdit eden mali iflas durumundan ve genel siyasi itibarsızlıktan kurtulmak için hâlâ iyimser biçimde konferanstan medei umduğu İçin, konferans sürecinde Sovyel Rusya'yla ilgili herhangi bir politik kararın alınması pek mümkün değildi. Paikes, Sovyetler'in niyetinin masumiyetiyle ilgili, pek ikna edici olmayan bir sürü muğlak teminat verdi ve Çİn Doğu Demiryolu'nun akıbetiyle ve iki ülke arasındaki diplomatik ilişkilerin tekrar başlamasıyla ilgili olarak yapılacağı ilan edilen "gayri resmi" konuşmalarda hiçbir ilerleme sağlanamadı.[45] Son olarak, 1921 Nisanı'nda 5 Kasım 1921

40. Bkz. yukarıda s. 476. 41. Bkz. yukarıda i. 470.

42. Bu karar Çiçerin'in 14 Eylül 1921'de Moğol Hükümetine gönderdiği bir mektupla ilan edilmişti (bkz. yukarıda s. 482).

43. *İzvesliya,* 6 Kasım 1921.

44. *Millard's Review* (Şanghay), 24 Aralık 1921, s. 824.

45. Basında bu konuyla ilgili olarak çıkan haberler R. T. Pollard, *China's Foreign Rela lions. 1917 1931* (New York. 1933), s. 165 6'da aklardır.

tarihli Sovyel Moğol anlaşmasının yayınlanması Paikes misyonunun üzerine bir bomba gibi düştü. Çinlilerin. Moğolistan üzerindeki Çın egemenliğini reddeden ve bölgeyi bir kez daha kalıcı bir biçimde sadece Rusya'nın nüfuz alanı haline getiren belgeye duydukları infial, Sovyet elçisinin dört ayı aşkın bir süredir kendilerini açık açık kandırmasıyla daha da artmıştı. I Mayıs 1922'de Paikes, Çin Hükümeti'nin "Moğolistan'ın Çin lopraklarının bir parçası olduğunu", "Sovyel Hükümeti'nin Moğolistan'la gizlice bir anlaşma yaparak daha önceki beyanlarına olan inancı ortadan kaldırmakla kalmayıp bütün adalet ilkelerim de İhlal ettiğini" ve Sovyetler'in bu eyleminin "eski Rus imparatorluk hükümetlerinin Çin karşısında benimsedikleri politikaya benzediğini" iddia ettiği öfkeli bir mektup aldı.™ Paikes'e artık Pekin'de bulunmasının istenmediği ima edildi, o da başı Önünde Moskova'ya döndü.

Eğer Pekin Hükümeti'nin kendisi de o sıralarda ulusal bir hükümet olarak görülme iddiasını bütünüyle kaybetmemiş olsaydı, Sovyetler'in umutlarına indirilen darbe daha ciddi olurdu. Ama 1922 yılı boyunca bir ılızı olay Sovyel liderlerinin dikkatini gittikçe daha fazla güneyli milliyetçilerin faaliyetlerine odakladı ve Zinovyev'in Kuomintang konusunda Uzakdoğu emekçileri kongresinde dile getirdiği aşağılayıcı görüşlerin yanlışlığını ortaya çıkardı. 1922'nin ilk dört ayında Çın tarihindeki ilk başarılı kitle grevi yapıldı; Hong Kong'daki Çinli denizci ve işçilerin yaptığı bu grev liman ticaretim felce uğratarak İngiliz tacirlerin ve bütün sömürgenin ağır kayıplar vermesine neden oldu. Kuomintang, Kanion'dakı genel merkezinden grevi örgütlemekle önemli bir rol oynadı ve bu sayede yeni bir preslij kazandı; milliyelçiler ilk olarak rüşeym halindeki işçi hareketinin başına geçme eğilimi ve yeteneğini sergilemişlerdi. Bu gelişmeler Çin Komünist Partisi'ni de etkiledi ve Moskova Kuomintang'ın özlemlerine ideolojik bir sempaıi göstermeye başladı. Şimdiye kadar yalnızca Ortadoğu'da kullanılmış olar» fırsat, yani İngiliz emperyalizmine karşı mücadelenin saflarına yerel devrimci milliyetçiliği de kalma fırsatı şimdi Uzakdoğu'da da ortaya çıkıyordu, Gelgeleİim, 1922 Mayısı'nda milliyetçi Kvantung ordusunun komutanı (bu şahsın Hong Kong grevini kırmak üzere İngilizler tarafından finanse edilmiş olduğu iddia ediliyordu) Sun Yat sen'e karşı ayaklanıp milliyetçi lideri Kanıon'dan kaçmak zorunda bırakınca ortalık yeniden karıştı. Sun Yat sen Şanghay'a sığındı.

İşle bu noktada rüşeym halindeki Çin Komünisı Hareketi hayat beür

46. ***China fear Bwk. 1923*** **(Şanghay, tarihsizi, 5. 680.**

tileri göstermeye başladı. Komintern'in ikinci kongresinin ulusal sorun hakkındaki tezleri artık bütünüyle sindirilmişti ve lKKl'nın 1921 Aralığında birleşik cephe hakkında aldığı karar da Çin'de kendine bariz bir uygulama alanı buldu. Çinli komünistler ile Kuomintang arasında bir "taktik anlaşma" yapılması yolundaki İlk önerinin, muhtemelen Sun Yat sen'in sürülmesinden önce, 1922 Mayısında Kanton'da yapılan biı sendika kongresinde dile getirildiği söylenir.[47] Ertesi ay Çin Komünist Partisi radikal demokratik karakterde pratik reformları içeren bir program öneren ve ortak eylemlerde bulunmak amacıyla diğer Sol partiler ve gruplarla bir konferans düzenleme önerisini de içeren "Mevcut Durum Hakkında Birinci Manifesio"yu yayınladı.[At] Partinin 1922 Temmuzu'nda toplanan ikinci kongresinde alınan bir kararda da aynı çi/.gi izleniyordu:

Çin Komünist Partisi proletaryanın partisidir. Amaçları, proletaryayı örgütlemek ve ışçi köyliı diktatörlüğünün kurulması, oiel mülkiyetin kaldırılması, aşama aşama komünist bir topluma ulaşılması için mücadele etmektir. Şu anda Çin Komünist Partisi, işçiler ve yoksul köylüler adına, işçilerin demokratik devrimi rieslekİçmelerine öncülük etmeli vc işçiler, yoksul köylüler vı. küçük burjuvazinin demokraıik hır birleşik cephe oluşturmalarını sağlamalıdır[1'1]

Anlaşılan kongreye herhangi bir Komintern temsilcisi katılmamış. Sonraları Çin partisi içinde burjuva demokrasisiyle her türlü uzlaşmaya karşı muhalefet olduğu iddia edilmişse de.[!"] belgelerde Moskova'dan tam bu doğrultuda direktifler verilmiş olduğuna dair herhangi bir *katın* yoktur. Hatla karar metninde Sovyet Rusya'ya hiçbir atıfta bulunulmaması ve bu karar metnine kayıtsız şartsız bir "Moğolistan, Tibet ve Sinkiang'nı kurtuluşu" talebinin dahil edilmesi de bu tür bir İlhamın olmadığını gösteriyor denebilir, Gelgelelim, parti kongresinden sonra Şanghay'da Sun Yaı sen'le yaptığı görüşmede ona birleşik cephe önerisini ileten Komünist Gençlik Enternasyonali temsilcisi Dalin kararın önemini artırmış görünüyor.[''1] Kuominlang ile mikroskobik boyutlardaki vc sırf entelektüellerden oluşan Çın Komünist Partisi arasında bir ittifak kurmak Komünistler için açık ki çok cazip bir şeydi. Bu itıifak prestijlerini arttıracak, onlara şu anda sahip olmadıkları bir imkânı, işçilere ulaşma imkânını ve

47. *Novyi Vostok*. c. tt (1922), s. 606. 48. *A.g*.*. c. II, s. 606 12.

49. C. Brandt, B. I. Schwartz ve J. K. Fairbank. *A Documentary History of Chinese Communism* (1952). s. M

50. B I. Schwartz. *Chinese Communism and ılır Rise of Mao* (Harvard. 1951), s 18 9.

51. H Isaacs, *The Tragedy 'if ihe Chinese Revolution* 11938). s. 61: bu buluşmayla ilgili başka (ek kaynak, Ç'enTu Hsiu'nun 1929'da yazdığı ve B. I. Schwartz, *Chinese Communism and the Rise of Mao* (Harvard, 1951), s. 40'da alıntılanan açık mektuptur.

recekti; ayrıca birleşik cephe ve demokratik devrimin desteklenmesi politikasına mükemmelen uyuyordu. Sun Yat sen'in ittifakı o kadar cazip bulmaması şaşırtıcı değildir. Ama anlaşılan, Çin Komünist Partisi'nin üyelerinin, isterlerse Kuomintang'a katılabileceklerini önermiş. Böylece parti kimliğini korumuş olacaktı, ama onun üyeleri aynı zamanda daha büyük örgütün de üyeleri olacaklardı. Bu olaylardan hemen sonra, belki de bu olayların sonucu olarak. Maring yine sahneye çıktı.[52] Maring'in bu kez savunmaya çalıştığı politika, 1922 Eylülünde Komintern dergisinde yayımlanan bir yazıda ortaya konmuştu;[55] Pekin hükümetiyle uzlaşma ve Wu Pei fu'yu destekleme politikalarının lersıne çevrilmesini temsil ediyordu.[54] Pekin Hükümeti hem iktidarsız hem de Sovyet Rusya'ya düşman olduğuna. Wu Pei fu da açıkça İngiliz ve Amerikan kampının tarafına geçmiş olduğuna göre, artık kuzeyle oyalanma düşüncesi savunulmuyordu. Hong Kong grevi güneydeki işçi hareketinin gücünü ortaya çıkarmıştı. Partinin ikinci kongresinin tezleri izlenecek yolu işaret ediyordu:

> **Biz kumum**siler Güney Çin sendikalarında başarılı çalışmalar yapmak isliyor**sak..** Güney Çinli milliyetçilerle gayeı dostane ilişkiler sürdünnemiz gerekir.

İzlenecek hat "güneyin devrimci milliyetçi unsurlarını desteklemek" ve "bütün hareketi Sola itmek"». Partinin güçsüzlüğü bunu daha da zorunlu kılıyordu: Genç entelijansiya, "hatla kendilerine Marksist diyenler bile" işçi hareketinden uzak durmaya fazla meyilliydi, Maring Şanghay'da Sun Yal sen'le ikinci kez görüştü ve Sun Yal sen'in Çinli komünisllere yaptığı, Kuomintang'a tek tek üye olma önerisinin kabul edilmesi gerekliği sonucuna ulaştı: Üyeleri Müslüman Savckal İslam örgülü içinde başa

52. Maring'in 192 İde Wu l'ei fu vc Sun Yal sen'le yaptığı görüşmeler (bkz. yukarıda s. 477) ile 1972 Ağustosunda yeniden ortaya çıkısı arasında nerelerde olduğuna dair hiçbir veri yok gibidir, bir lek H. Isaacs. *The Tragedy af the Chinese Revolution* (1938), s. 64'te I'l22 Ocağında Canion'u ziyaret etnıs olduğundan bahiedilir, 1922 Tctnmuzu'ndaki parti kongresinden vınra Sun Yat sen'le yapılacak önemli görüşmenin Dal in« havale edilmiş olması, Maring'in o sıralarda ortalarda olmadığını goslenr.

53. *Kommunisliçeskii Internulsıonal*. No. 22 (13 Eylül 1922), col. 5803 16. Bu dergide çıkan yazıların çoğu yayınlanmasından birkaç hafta önce yazılıyordu; bu yazı da muhtemelen Maring'in Sun Yal sen'le yaptığı ikinci görüşmeden sonra değil önce yanılmıştı. Ama bu olaylann kronolojisi hâlâ belirsizdir.

54. H. Isaacs. *The Tragedy of the Chtnese Revolution* (1938), s. 65'le bu politikalardan (muhtemelen Maring'ı izleyerek) "Irkutsk hattı", yanı Kdrnmtem'in Uzakdoğu bürosu tarafından desteklenen haı olarak bahsedilir; "Irkutsk halli "nın en sebatlı savunucusunun Vı Icnskı olduğu anlatacaktı (Vilenski konusunda bkz. yukanda s. 466. nol 48 ve Whiting'in *The Far Eastern* £>noı rrrly <N. Y.), c. X, No. 4 (Ağusıos l[D]51)'de yayınlanan yazısının 363 sayfası). Zinovyev'in 1922 Ocağında yapılan Uzakdoğu emekçileri kongresindeki konuşması da (bkz. yukanda s. 486) bu *hanı* sadık kalmıştır

rılı bir biçimde çalışmış olan Endonezya Sosyal Demokrat Partisi'nin tarihi de[55] bu görüşü benimsemesinde etkili olmuştu şüphesiz. Bu öneri Maring tarafından, 1922 Ağıistosu'nda Hangçow'da yapılan özel bir konferansta Çin Komünist Partisi merkez komilesine iletildi ve biraz gönülsüzce kabul edildi.[56] Bu kararın Li Ta çao tarafından Sun Yat sen'e resmen iletildiği ve onun tarafından kabul edildiği söylenir.[57] Komintern'in Kasım ayında yapılan dördüncü kongresinde Çin delegesi, Çin partisinin Kuomintang'a tek tek üyelik Kızında girerek onunla bir birleşik cephe kurmaya karar verdiğini İlan em; Kanton'dakilerin duysalar pek hoşnutlukla karşılamayacakları sözlerle, bunun amacının "kitleleri etrafımızda toplamak ve Kuomintang partisini bölmek" olduğunu da ekledi.[58] Radek Çin partisinin üyelerini bir kez daha "odalarına kapanıp bir zamanlar Konfüçyus çalışııkları gibi Marx ve Lenin çalışmakla" suçladı ve onları "şu anda gündemde ne sosyalizm ne de bir Sovyel cumhuı iyeıi var" diyerek bilgilendirdi: Partinin görevi "Avrupa ve Asya emperyalizmine karşı mücadeleyi örgütlemek için devrimci burjuva unsurlarla olan ilişkilerini düzene koymak"tı.[59] Bu emir aynı zamanda Türk partisine ve gerekli değişiklikler yapılarak Alman partilerine de veriliyordu. Kongre kararında birleşik cephe ve "ulusal kurtuluş mücadelesi" takdis edildi.[6*1] Çin'de bİr

55. Bkz. yukarıda s. 237. not 62

56. Bu toplantıya dair iki çelişkili vurumun ikisi do daha ilcriki tarihlerden. Kuomın lang'la kurulan illi Takın felakette sonuçlandığı ve bülüniiyle gözden düşlüğü bir dunemden kjlmadır. Merkez, komilerinin başkam oljn Ç'en Tıı hsiu'ya göre. komitenin buıun imde ge Irn üyeleri öneriye canla başla kaı^ı çıkmışlar, ama Maring parti disiplinine M: Komintern m ıplorıtesıue başvurarak önerisi zorla kabul ellınıiij <B. ı Schwan;, *Cimine Commu ıııun andıhıRise uf'Man* (Harvard. 195 11. s 411. Maring ı^e "Kominlimden hiçbir ozel la lunat" ve "hiçbir belge" almamış olduğunu vc önerisinin komitenin çoğunluğu taralından kabul edildiğini belirtmiştir (H. Isaacs. *The Tragedy öf ıhe Chinese Revolution* < I93H). s. 61 2). Maring'in ö^el hiçbir ulıınat almamış olduğu iddiası, neredeyse kesinlikle doğrudur. Elçilerini katı emirlerle bağlamak Knıumiern'ın o sıralardaki alışkanlıklarına hül'Jniıylc aykırıydı Öle yandan Maring'in güçlü ve herkesçe bilinen görüşleri vardı: bunların kabul edilmesini sağlamak için ne kadar ıknaya. ne kadar baskıya başvurmuş olduğu bilinemez Ç'enTu hsuı, Manng'ın konferansla konumunu, Kuomintang'ınçok sınıllı bir parii olduğunu söyleyerek ge re kçelend irdiği ni ilen sürer. Daha sonraki larihlerde popülerleşen bu savın. Maring tarafından 1922'de kullanılmış olması pek muhtemel değildir. Buharin 1923 Nisanı'nda Kuominlang'ı yoksul köylüleri ve kentlerdeki küçük burjuvaları ıemsil eden bir küçük burjuva panisi olarak tanımlamışhr *(Dvenadtsaıyı S"e:d Rossiskoy Kommuniques koyPa'iiitBolfevıkoılOIlM.* <. 244)

51. Tang Leang lı, *The Inner Hı<tvr\nf ıhe Chinese Revolution* (1930i. s I 56.

58. *Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale* (Hamburg. P231. s. 615.

59./t £.< ., s. 141.

W. Kommitnistiec'kii Internatsional r *Doktimentai (* 1933), s 322 4.

leşik cephenin, Kuomintang'a tek tek üye olunarak gerçekleştirilmesindeki tuhaflıktan Radek de karar metni de bahsetmedi. Bu sessizlik pek tesadüfi olamaz ve Komintern genel merkezinde önerilen hattın taktik veya ideolojik uygunluğu konusunda farklı görüşler benimsendiğini gösterir.[61]

1922 yaz ve sonbaharında Uzakdoğu'daki Sovyet nüfuzunun güçlenip pekişmesi birçok nedene bağlanabilir. Bu kısmen, Sovyet Hükümeti'nin genelde Cenova konferansından ve Rapallo anlaşmasından sonra dünya meselelerinde daha kendine güvenebilecek bir mevki edinmesinin bir yansımasıydı. Kısmen, Çin'de herhangi bir merkezi otorite kalmamasının sonucuydu ki bu dumm Sovyet Hükümeti'ni Moğolistan'da izlediği cüretli politikadan kaynaklanabilecek her türlü endişeden kurtarıyor ve Mançurya'daki gerilimi büyük ölçüde azaltıyordu. Ama, en önemlisi. Sovyet nüfuzunun güçlenmesi, geçen kış yapılan Washington konferansının dolaylı vc hiçbir surette taahhüt edilmemiş bir sonucuydu. Birçok bakımdan Uzakdoğu'da Washington konferansından en çok yararlanan ülke Sovyet Rusya oldu. Konferansiaki baskı Japonya'yı Sibirya'dan geri çekilmesini tamamlamaya ve Şanıııng'da kalan ileri karakollarını ıcık etmeye zorladı, ayrıca İngiliz Japon ittifakım da sona erdirdi. Bütün bu hamleler Japonya'nın Uzakdoğu'daki prestijine ve gücüne ağır darbeler indirdi. Amerika Birleşik Devletlerİ'nİn prestiji ise aynı oranda arttı, ama ABD gücünü Asya anakarasında kullanmayı istemiyordu; Amerikan politikası esasen negatif kaldı. Washington konferansında Japon gücünün dizginlenmesinden en kârlı çıkan ülke Çin olabilirdi, ama o da ülkeyi anarşi ve güçsüzlük durumuna düşüren ve giderek artan iç çalışmalara kurban gitti. Böylece, l*>2) yazı ve sonbaharında Moğolistan üzerindeki oıoritesini genişletmiş olan Sovyel cumhuriyeti, Japonların Vladivostok'u nihai olarak tahliye etmeleriyle birlikte hemen hemen bir yıl sonra Pasifik kıyılarına uzanmayı, Uzak Doğu Cumhuriyeti'ni yeniden RSFSC'yc (kısa bir süre sonra o da daha büyük bir birim olan SSCB'yc katılacaktı) dahil etmeyi ve Çarlık rejiminin önemli bir Uzakdoğu Gücü olma konumunu yeniden üstlenmeyi başarabildi.

1922 yazının sonlarında, Maring'in Şanghay'da Sun Yat sen'le pazarlık yaptığı ve Sovyet Hükümeti Uzakdoğu'daki ilk büyük ve kapsamlı diplomatik hareketini Joffe misyonunu başlattığı sırada süreç zaten

61. 1921 Nisanı'nda yapılan on ikinci pani kongresinde Buharin, Sun Yal sen'dc "sadece diğer generaller gibi bir (u çıuı. yanı askeri vali" gdren "yoldaşlar"a kaışı Kuomınlang'la işbirliği poliı ikasını hâlâ savunmak zorunda kalıyordu *IDvenadtsatyi S"e:d' Rossi skm Ktıtn mumsıiçtikrıy Pttrtü (Bol'şevihnı)* (19231. s. 244).

çok ilerlemişti; daha sonra olup bitenler Joffe'nin kafasında pek az Önyargı olduğunu ve hiçbir bağlayıcı talimat almadığını gösteriyordu. Sovyet elçisinin İzleyebileceği üç yol vardı ve bunları birbirini dışlayacak değil de birbirini tamamlayacak şekilde takip etmek mümkündü. Birincisi, zayıf ve kafası dağınık Pekin hükümetiyle, Sovyel diplomasisinin şimdiye kadar kullanma durumunda olduğundan daha sağlam ve otoriter bir tınıyla müzakereler yapabilirdi; bu değişiklik, daha önceleri bir Yurin ve bir Paikes'e verilen göreve bu kez birinci sınıf bir diplomat olan Joffe'nin atanmasıyla simgeleniyordu. İkincisi, takipçileri ve nüfuzları henüz Kuzey Çin'e pek sirayet edememiş olan devrimci milliyetçileri. Pekin hükümetine ve yabancı emperyalistlere karşı açtıkları kampanyada teşvik edebilir ve destekleyebilirdi; Maring'in Şanghay ve Hangçow'daki faaliyetleri de bu hattı izlemişti. Üçüncüsü, Japonya'yla normal ilişkiler kurmak için çalışabilirdi; Uzakdoğu misyonunun en somut amacı Japon delegelerle Çangçun'da yapılan bir konferansa katılıp Japonların Vladivostok^ tahliyelerinin tamamlanması ve bundan kaynaklanan önemli meseleleri tartışmaktı.[ft2]

Joffe 12 Ağustos 1922'de Pekin'e vardığında, Çin Hükümeıi'ni artık neredeyse daimi bir hal almış olan krizin sancıları içinde buldu. Washington konferansının sona ermesinden beri durumları daha da beter olmuştu. Ona Çin'deki en güçlü derebeyi Wu Pei fu'nun otoritesi Pekin'de tartışılmaz bir hal almıştı. Gelgeldim onun da yapıcı bir politikası yoktu ve bu da merkezi hükümelin iklidarsızlığını daha da barizlesin iyordu. Joffe'nin gelişinden kısa bir süre once. Washington konferansına kalılan Çinli delegelerden biri olan Welliiiglon Koo'nun Dışişleri Bakanı olduğu yeni bir Çin Hükümeti kurulmuştu. Bu hükümetin Pekin surları dışında pek hükmü geçmediği için, gerçek bir politikaya ve müzakere gücüne sahip olması mümkün değildi. Çin'deki bülün gruplar gibi onun da amacı, Washington konferansına katılan devletleri, konferansta Çin'e verilen mali ve diğer vaatleri mümkün olduğunca süratle yerine getirmeye ikna etmekti. Gücü gittikçe artan kıla komşusu karşısındaki lavımdan anlaşıldığı kadarıyla, mevcut gerçekliği ya da içinde bulunduğu nazik vaziyeıi pek kavramış görünmüyordu. Sırf vakan sayesinde ayakta kalan, Bolşevizm'c jmipatî duyan, Moğolistan'daki cüretli Sovyet politikası yüzünden canı yanan ve Japon güçleri çekildikten sonra Sovyetler'in Mançurya için tasarladıklarına kuşkuyla bakan Çin hükümeti yeni Sovyet elçisiyle görüş

62 Bkz.c. l,s. 331.

meleri başlatmaya hiç hevesli değildi.

Joffe ilk basanlarını Pekin üniversitesinin öğretmen ve öğrencileri arasında kazandı. Çinli bir tanığın sözleriyle, "Çinli entelektüeller tarafından tantanalı bir coşkuyla selamlandı."[6] ' Pekin üniversitesi rektörünün Sovyet elçisi onuruna verilen ziyafette yaptığı konuşmadaki bir pasaj çok dikkat çekmiştir:

Çin devrimi siyasi bir devrimdi. Şimdi bir toplumsal devrim doğrultusunda ilerliyor. Rusya Çin için iyi bir örnek sunuyor; Çin, yine bir siyasi devrim olarak başlayan, ama sonradan bir toplumsal devrim mahiyetini kazanan Rus devriminden dersler almasında fayda olduğunu düşünüyor. Öğrenci öğretmenine nasıl canı gönülden lıoş geldin derse, biz de size öyle hoş geldin diyoruz, lütfen kabul edin.[64]

Joffe'nin kendisi bu kadar alttan alan şeyler söylemedi. Ama 1918'de Berlin'de itimatnamesini sunduğu hükümete karşı devrim başlatmayı başarmış elçi olarak kazandığı ün Pekin'de unutulmamıştı; alelacele kurdurduğu basın bürosu da kesinlikle boş durmuyordu. Kendi görevini "Rus ve Çin halkları arasında iyi dostluk ilişkileri kurmak" olarak tanımlaması bile, hassas resmi kulaklara meşum tınılar yayıyordu."^ Anlaşılan Çin Hükümeti'nin suskunluğu Joffe'yi en nihayet kendi inisiyatifini kullanmak zorunda bırakmış. Basına verdiği bir röportajda resmen tanınma ve normal ilişkiler kurmanın, Sovyet Hükumeti'yle herhangi bir müzakereye gınnenin olmazsa olmaz, koşulu olduğunu, Sovyet Hükümeti'nin artık "genel kabul gören anlaşmalar yerine geçici anlaşmalarla latmin olmayacağını" vurguladı."[1]' 2 Eylül 1922'de Çin Dışişleri Bakanı Wellington Koo'ya resmi bir mektup yazıp geçen on gün İçinde yapılmış üç "Özel ko nuşma"ya değinerek, 1919 tarihli Sovyet bildirisi ve Karahan'ın 27 Eylül 1920 tarihli mektubu temelinde bir anlaşmanın müzakerelerini yapmak için bir Rus Çin konferansı düzenlenmesini önerdi. Çinliler 7 Eylül'de önerilen konferansı kabul ettiklerini bildiren bir cevap yolladılar."[7] Bu noktada müzakereler, Joffe'nin Japonya'yla yapılan konferansın 4 Eylül 1922'de başladığı Çangçun'a gitmesiyle kesintiye uğradı. Müzakereler tam bir çıkmazla sonuçlanınca,[6]*[1] Joffe Pekİn'e tatile gider gibi döndü.

63. K. S. Weigh. *Ruuo Chinese* Pıjılnnmıy ıŞaughay, 1928ı.s. 217. R. T. Pollard. O» *na's Foreign Relations. I9I7 I9İI* (New Yolk, 1933), s. 169 70.

64. K.S. Weigh. *Rutso Chinese Diplomat y* (Şanghay, 1928). s. 313.

65. *China Year Book. 1924 $* (Şanghay, lanhsiz), s. 858.

66. *Millard's Review* (Şanghay), 9 Eylül 1922, s. 67.

67. Her iki meklup da 16 Eylül 1922'de *pravda'da* yayınlandı.

Joffe Çin'in başkenline 3 Ekim 1922'de döndü ve her iki tarafta da, üç ay süren bir kazanamıyorsan kaybetme diplomasisi oyunu başlattı. Tartışmaların etrafında döndüğü üç can alıcı nokla, resmi diplomatik ilişkilerin kurulması, Moğolistan'daki durum ve Çin Doğu Demiryolu sorunuydu. Wellington Koo'nun ilk karşı darbesi, Sovyet kuvvetlerinin Moğolistan'ı tahliye etmesini her türlü müzakerenin önkoşulu haline getirmeye çalışmak oldu. Joffe 14 Ekim 1922 tarihli bir müzekkereyle, bu sorunun diğerlerinden tecrit edilemeyeceği ve Moğolistan'dan hemen çekilmenin ne Çin'in ne de Sovyet Rusya'nın çıkarına olduğu cevabını verdi.[00] Bu arada. Joffe'nin kendisi de, 21 Eylül 1922'de Çangçun'dan gönderdiği bir mektupta Çın Hükümeti'ne Sovyetler'in Çin Doğu Demiryolu üzerindeki haklarını hatırlatmıştı.[70] Bu da sert bir yazışma trafiğinin başlamasına neden oldu; Sovyet iarafının gönderdiği mektupların tınısı, Ekini ayı sonlarında Japonların Vladivostok'tan ***nihai*** olarak ayrılmalarından sonra belirgin bir biçimde sertleşti. 3 Kasım 1922'de Joffe Çİn Doğu Demiryolu'nun "Rus halkının parasıyla yapılmış" olduğunu ve "Rusya buranın mülkiyetini gönüllü olarak başka birine nakletmediği sürece Rusya'nın malı" olarak kalacağını İlan eni: Washington konferansının sadece Rusya ile Çin'i ilgilendiren bir meseleye müdahale etme girişimini protesto etti ve son olarak demiryolunun o sıradaki başkanının (Rusya Asya Bankası tarafından gönderilmişti), mali yolsuzluk gerekçesiyle tutuklanmasını talep etti. Üç gün sonra, Çin Hükümeti Rus çıkarlarını umursamama alışkanlığını sürdürdüğü takdirde, Rusya'nın belki de artık kendini gönüllü olarak vermiş olduğu sözlerle bağlı görmemek zorunda kalabileceğini ekledi; bu sözler Çin Hükümeti'nin vermiş olduğu ve kesinlikle tutulmamış olan bir taahhüde. Çin topraklarında RSFSC aleyhinde düşmanlık örgütleyen hiçbir örgüte izin verilmeyeceği taahhüdüne bağlıydı.[71] Joffe, daha sonra. Ekim devriminin beşinci yıldönümü vesilesiyle yazdığı ve hastalığı yüzünden personelinden birinin okuduğu bir konuşmada, altını çizerek, Sovyet Hükümeti şu anda bir başka demiryolu yapma imkânından yoksun olduğu için. "Çarlık rejiminin bu mirasını mecburen elinde tutmak zorunda kaldığını ve çıkarlarının "Çİn tarafından anlaşılıp tatmin edileceğini" umduğunu söylemiştir.[7] Joffe da

68 Bfcz.c. t,s. 331 Z.
(i9. *China Year Bonk, 1924 5* (Şanghay, tarihsiz), s. 859 60.
70. *Pravda,* 24 Eylül 1922.
71. *İzvestiya,* II Kasım 1922; *China Year Book, 1924 5* (Şanghay, tarihsiz), s. 860 1.
72.77le *Living Age* (Boston), I20cak 1923, s. 73 6.

ha sonra da 1919 tarihli bildiride 'Çin Doğu Demıryolu'nu tazminat talep etmeksizin Çin halkına İade etme" taahhüdünde bulunulduğu iddiasını reddetmiştir.[73] Bu arada Pekin hükümeti Moğolistan'la ilgili şikâyetlerini tekrar ısıtmakla meşguldü. Bu iki yakıcı sorun halledilmeyince ve iki taraf da hiçbir değişiklik emaresi göstermeyince, müzakereler yıl sona ermeden tam bir çıkmaza girdi. Joffe 9 Ocak 1923 tarihli son bir mektupla Çin Hükümeti'nin Sovyet Rusya'ya karşı "uzlaşmaz ve düpedüz düşmanca" bir tavır takındığından bahsediyor ve "'kızıllar' ile 'beyazlar' arasında seçim" yapma zamanının gelmiş olduğunu ileri sürüyordu.[74] Sovyet Hükümeti'nin bekleme lüksü vardı.

Joffe, ya Pekin'in uzlaşmaz tavrı yüzünden ya da daha eski bir hedefinin peşine düşmeye karar verdiği için. artık Sovyel politikasının 1922'nin ikinci yarısı boyunca işaret ettiği doğrultuda gitmeye başladı. Sıhhi sebeplerle güneye giıme niyetinde olduğunu açıkladıktan sonra. Şanghay'da mola verdi ve Sun Yat sen'le bir dizi görüşme yaptı. Bu, Çin mılliyelçıliği ile Sovyet Hükümetinin bir elçisi arasındaki ilk resmi temastı ve her iki taraf için de önemliydi. Sun Yal sen Kantondan sürülmesinin getirdiği yenilginin acısı içindeydi ve bunu kısmen Kuomintang'daki gericilere, kısmen de Hong Kong grevinin intikamını almak isteyen ingiliz emperyalizminin entrikalarına bağlıyordu. Bu yüzden hem partisini Sol'a kaydırmaya hem de emperyalizme karşı bir ittifaka hazırdı. Sovyel tarafında ise, Narkomindel çıkışlı birkaç mektubun gösterdiği gibi. Sovyel diplomasisi Çin'de olası iktidar adaylarından biri olan Sun Yat sen'le Hörte her zaman hazır olmuştu. Pekin hükümetinin bariz iflası ve çürümüşlüğü artık bu tür bir politikayı daha da cazip kılıyordu; Joffe Sun Yat sen'in, geçici gerilemesine rağmen, hâlâ dikkate alınması gereken bir güç olduğu şeklinde zekice ya da şanslı bir tahminde bulunmuş gibi görünüyor Geçen yaz Sun Yal sen ile Maring arasındaki konuşma, rüşeynı halindeki Çin Komünisı Partisi İle Kuomintang arasındaki ittifakın mührü olmuştu. Joffe'ye de anlaşmayı diplomatik düzleme taşıyıp Sun Yaı sen'e. ortak emperyalist düşmana karşı, İhmal edilebilir Çin Komünist Partisi ile değil, Sovyet devletinin hiçbir surette ihmal edilemez gücüyle ittifakından doğabilecek avantajları sunma işi kalmıştı. Bu da Moskova'nın Çin'de komünisı amaçlar gütmekten geçici olarak vazgeçmesi ya da bu

73. *China Year Book. I92J 5* (Şanghay, tarihsiz), s. 860 W; R. T. Pollard, *China's Foreign Relations, 1917 1931* (New York, 1933). s. 170 75'ıe müzakereler o dönemin gaîele ve dergilerinde yayınlanan haberlere dayanılarak anlalıhr.

işi ertelemesi anlamına geliyordu. Joffe bu fedakârlığı yapmaya hazırdı. Bu (emel üzerine yapılan konuşmalar hemen sonuç verdi; iki adam 26 Ocak 1923'te ayrıldıklarında, basına ortak bir demeç verildi. Demecin en önemli paragrafı şöyleydi:

Dr. Sun Yat sen Çin'de komünisı bir düzenin de Sovyeı sisıeminin de kurulamayacağını, çünkü burada komünizmi ya da Sovyeıizmi başarıyla kurabilmek için gereken koşulların bulunmadığını savunuyor. Bu görüşü bütünüyle paylaşan Bay Joffe, ayrıca, Çin'in en önemli ve en acil sorununun ulusal birliğe ulaşmak ve lam ulusal bağımsızlığı sağlamak olduğu görüşünde: Dr. Sun Yal sen'e bu büyük görevle uğraşan Çin'in Rus halkı tarafından en sıcak duygularla izlendiği ve Rusya'nın desıeğine güvenebileceği konusunda teminat veriyor.

Demeç, 27 Eylül 1920 tarihli Karahan mektubunda belirtilen ilkeleri tekrar onaylayarak devam ediyordu; her iki taraf da Çin Doğu Demiryolu sorununun ancak bir Rus Çin konferansıyla çözümlenebileceği konusunda hemfikirdi; Joffe Sovyet Hükümeti'nin Moğolistan'ın "Çin'den ay nlması'na neden olma gibi bir niyeti olmadığını "kesin bir dille ifade ederken". Sun Yat sen de "Rus birliklerinin Moğolistan'ı hemen tahliye etmelerine zorunlu ya da Çin'in gerçek çıkarlarına uygun bir şey gözüyle baktnıyordu".[7S]

Bu şekilde belirlenen İlkelerin pratiğe geçirilmesi gerekiyordu; Joffe birkaç gün sonra Japonya'ya gitmek üzere Şanghay'dan ayrılırken, ona, müzakereleri izlemek amacıyla Sun Yat sen'in kurmaylarından Liao Çun Kay da eşlik ediyordu. Bülün olay birdenbire yeni ve artan bir önem kazanmıştı artık. Joffc'ıııı Sun Yat sen'le konuşmalarının bitiminden sonraki on beş gün İçinde, Kanton'daki bir iktidar değişikliği sayesinde milliyetçi lider yine İktidara geçti; böylece Şanghay'da statüsü belirsiz bir sürgünle yapılan pazarlık. Güney Çin'in büyük bölümünün fiili hükümetinin başkanıyla yapılan bir anlaşma haline geldi. Japonya'da Joffe ile Liao Çun Kay arasında geçenler kayda geçirilmemiş de olsa, sonraları bir Çinli tarihçi larafından, Çinli ve Sovyet müzakereciler arasında geçen simge

74. *Weekly Review* (Şanghay). 27 Ocak 1923. s. 340 1.

75. *China Year Boot, 1924 5* (Şanghay, tarihsiz), s. 863, I Şubat 1923 larihli *İzveuı ya'da* yayjmJanan versiyonda, manidar bir biçimde. Sun Yal sen m komünizm veya Sovyet sisteminin Çin'e uygun olmadığı beyanına ve Joffe'nin bunu onaylamasına yer verilmemiş lir ki bu da Moskova'daki fikir ayrılıklarının bir başka belirtisidir. Soz konusu pasajın gerçekliği su götürmez: L. Fischer, *The Soviets in the World Affairs* (1930), c. Il, s. 540'la "Pekindeki Sovyel siyasi temsilciliğinin on beş günde bir yayınlanan. 1 15 Şubat 1923 larihli, şu anda Dışişleri Komiserliği arşivinde bulunan bülteni"nden çevrilen versiyonda da bu pasaj vardır.

sel bir konuşmayla şöyle özeılenmİştir:

> Liao ona, komünizmin Rusya'da on yıl içinde gerçekleştirilip gerçekleşiinlemeyeceğini sordu. Joffe "Hayır" dedi. "Yirmi yıl içinde?" Cevap yine "hayır"dı. "Yıiz yıl içinde?" Joffe "belki" dedi. "O halde" dedi Liao, "...hepimiz öldükleri sonta bile gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belli olmayan bîr iıopya hakkında düşler kurmanın faydası ne? Bugün hepimiz devrimci olup Üç 'Halk ilkesi' temelinde ulusal devrimi gerçekleştirmek için çalışalım. Bunları hepimiz sağken gerçekleştirebiliriz."[10]

Devrimin yayılmasındaki ve ona bağlı olarak da sosyalizmin tam anlamıyla gerçekleştirilmesindeki gecikmeden yota çıkan ve NEP'in devreye sokulması sırasında da başvurulmuş olan bu muhakeme, başka yerlerde olduğu gibi Uzakdoğu'da da, karşı konmaz bir mantık gereği, devrimci milliyetçilikle uzlaşmalar ve İttifaklar yapmaya yol açmıştır. Liao Çun Kay 1923 Martı'nda Kanton'a Sun Yat sen'in yanına döndüğünde, işbirliği yolu açık ve engelsiz görünüyordu. Rus komünizmi ile Kuomintang arasında bağlanan pazarlık her İki taraf için de verimli ve tayin edici önemde olacaktı.

Joffe 1923 Şubatı başlarında. Tokyo belediye başkanı ve "Rus Japon dcmeği"nın başkanı Baron Coto'nun "özel" daveti üzerine[77] Japonya'ya gitti. Bu ülkede altı ay kaldı. Oradaki faaliyetlerini, Çin ziyareti sırasındaki faaliyetlerinin tersine, diplomatik açıdan alacakaranlık bir ortamda sürdürdü; Sovyel dış ilişkileri içindeki bu sonuçsuz kalmış olay hakkında hiçbir resmi bilgi verilmemiştir Önceki yaz kurulmuş olan ulak ama coşkulu Japon Komünist Panısi. anlaşılan kış boyunca kitlelerle temas kurmaya çalışmıştı. Buharin'in Rus Komünist Partisi'nin on ikinci kongresine verdiği rapora göre, 1923 başlarında toplanan Japon küçük kiracı çiftçiler kongresi dertlerine derman bulmak amacıyla köylüler ile kentli İşçi

76. Tang Leaıg li, *The Inner History ofthe Chinese Revolution* (WO), s. 158.

77. Joffe'nin ziyaretinin ileriki safhalarından birinde, Goto basına verdiği bir röportajda. Joffe'yi davet etmeden önce Başbakanlık nezdinde arasiırmalar yaptığım ve kendisine Dışişleri Bakanlığı Avrupa ve Amerika ilişkileri bürosu başkanı Mitsuda ıranın "koşullar gerektirirse" Joffe'yle gayri resmi bir gOruşme yapmasına izin verileceğinin söylendiğini belirtmişin *(Japjn Chronicle* (Kobe). 10 Mayıs [923. s. 654) Gerçek olsun olmasın, belli iç bilgilere sahip birinin eseri olan J9Î7 tarihli "Tanaka muhtırası" adı verilen muhtıraya göre, Japonya'nın o sıralardaki polilikası "Çin etkisinin artmasını önlemek için Rusya'yla dostluk kumıak"mış; "Kalo kabinesinden Baron Galo" işte bu nedenle "Joffe'yi ülkemize davet etmiş ve Rusya'yla diplomatik ilişkilerin yeniden başlatılmasını savunmuştur" *(Japan and the Next World Wa* (Şanghay, 1931). s. 15).

sınıfı arasında işbirliği yapılmasını savunan bir karar almış, aynı sıralarda yapılan bir işçi kongresi de siyasi eylem karan almıştı ve bu iki karar da komünistlerin etkisiyle çıkarılmıştı. Bu İddiaların Japon Komünist Partisi'nin oynadığı rolü biraz abarttığından şüphe duyulabilir.™ Komünizmin Japon egemen sınıfları arasında yoğun nefret ve korku duyguları uyandırdığı ve Sovyet Hükümeti'nin tanınmasına ya da Sovyet elçisiyle herhangi bir görüşme yapılmasına yönelik itirazlann etkili çevreler arasında en az bir o kadar güçlü olduğu daha kesindir. Joffe'nin davet edildiğinin duyurulmasının ardından basında ziyarete muhalif yazılar çıktı; bazıları Joffe geldiğinde Tokyo tren istasyonunda yapılan, tahrik edici broşürler dağıtıldığı söylenen ve sosyalist oldukları İddia edilen birkaç kişinin tutuklandığı bir gösterini» ziyaretçiyi gözden düşürmek amacıyla polis tarafından Örgütlendiğini düşünmektedir.[7]" Aynı ayın sonlarında "Jof fe karşıtı birliğe" mensup birisi Goto'ya saldırmış. Nisan ayında da Jof fe'yc karşı suikast planladıkları iddiasıyla altı kişi tutuklanmıştır.[8]"

Joffe'nin bu olaylar karşısındaki kişisel tepkisi ne olursa olsun, bu tepki onun Japon devlet adamlarıyla yaptığı serbest vc yoklama kabilinden konuşmalarda hiçbir görünür ro] oynamadı. Bu konuşmalar üç aşamadan geçıi. İlk üç ay boyunca Goto'yla yapılan bütünüyle gayrı resmi ve nölı konuşmalarla sınırlı kaldı. 1923 Nısanı'nın başlarında Joffe'nin Japonya'ya geldiğinden beri yataktan çıkmamış olduğu söyleniyordu:*[1] o yüzden l92Ttc Tokyo'da ziyaretini endişeyle karşılayan Çinli bîr muhabire "Japon Hükümeli'ylır hiçbir görüşme yapmadığını ve burayı sırf sıhhi nedenlerle ziyarel eniğim"[112] söylediğinde, çoğu kişinin zanneıııği kadar gerçekten uzaklaşmamışolabilirdi. İkinci aşama 24 Nisan 192.1 le. Goto'nun Joffe'ye, öncelikle Sakhalin ve Nikolaevsk olayının tatmini sorunları halledildiği takdirde Japon Hükümeti'nin yeni bir Japon Rus konferansı yapmaya hazır olduğunu bildirnıesiyle başladı: Japonlar, daha sonra, es

78. *Dvenadtialyı S'ezd Rossıikoy Kommıınisttçcskay Partit (Bt/I'jt'ukuv)* (1923). s. 246. Kongrede hem Kalay ama hem de Japon komünist Partisi'nin yeni gelen sekreteri Ara ftaıa konıjlubr. mu ıfcrsı de kendim klasik laflarla sınırlayıp ozci bir iddiada bulunmadılar. ı i | i r , \ 8 0 , 609: Arahala konuşmasını Aole müstear ismiyle yaptı.

79. *Japan Chrom, te* (Kobe), 8 Şuhaı 1923. s. I66'da olayla ilgili olarak vayınlanan haberde bu süphe açıkça görülür.

80 *Japan Chıonirle* (Kobe). I Marl 1923. s. 304. 5 Nisan. s. 4S7 Sonraları Avrupa'da Fasiim adıyla tanınacak olan olgu Japunya'da daha erken bir larihte. onaya çıkmıştır; *Nov* vi *Voitok. c.* IV(tarihsiz. 11923J). s. 416'da yayınlanan "Japonya'daki Fasıznı Üzerine" adlı bir yazıda faşizmin kökenleri 1918 yılında bulunur.

81. *Japan Chronicle* (Kobe), 5 Nisan 1923, s. 487.

82. *China Year Book. 1924 5* (Şanghay, tarihsiz), s. 865.

ki Rus hükümetlerinin yükümlülüklerinin tanınmasını da talep ettiler.[83] Joffe ile Goto arasındaki konuşmalar bir süre bu minval üzere devam etti. 3 Mayıs 1923'te Joffe'nin sağlığının düzeldiği ve Moskova'yla yapacağı yazışmalar için şifre kullanmasına izin verildiği duyuruldu.[84] Bir hafta sonra Joffe cevabında, Sovyet Hükümetinin eski Rus hükümetlerinin borç ve yükümlülüklerini tanımayı reddettiğini, ama Kuzey Sakhalin'] yüksek bir fiyata Japonya'ya satabileceğini ve ancak Japonlar kendi kuvvetlerinin yaptığı benzer aşırılıklar İçin pişmanlıktanm İfade ettikleri takdirde kendilerinin de NİkoIaevsk olayı için pişmanlıklarım ifade edeceklerini bildirdi. Japon balıkçılarının Rus kararlarındaki haklarıyla ilgili sıkıntılı sorun hakkında da bir imtiyaz öneriliyordu.[85]

Bu noktada Goto'yla yapılan bu özel konuşmaların daha resmi bir temele oturtulup oturtulmayacağı sorusu gündeme geldi; alınan kararda Japon Komünist Partisi içindeki olayların da bir rolü varmış gibi görünüyor. 1923 Şubalı'nda parti ikinci kongresini yaptı, 1923 Mayısı'ndadabir parti programı hazırlamak üzere özel bir konferans düzenlendi. Program, monarşinin, ordunun ve gizli polisin lağvedilmesi, büyük toprak sahiplerinin, dini örgütlerin ve imparatorun arazilerine el konması ve el konulan toprakların köylülere dağıtılması taleplerini; Japon birliklerinin Çin, Sakhalin, Kore ve Formosa'dan çekilmesini ve Sovyel Rusya'nın diplomatik olarak tanınmasını içeriyordu.[86] Joffe'nin, Almanya'dakİ devrimin ardındaki diplomatik fail olma sicili ve Çin entelektüelleri arasında yakın tarihlerde kazandığı basanlar göz önünde bulundurulduğunda, bu gelişmelerden haberdar olmadığına inanmak güçtür. Bu böyle olsa da, Joffe'nin ziyareti boyunca her İki taraf da adabı muaşereti korudu. Joffe görünüşte Japon Komünist Partisi'nde olup bilenlerle ilgilenmiyordu; Japon resmi çevrelerinden de onun bu İşlerle ilgilendiğine dair hiçbir suçlamada bulunulmadı. Öle yandan. Japon polis yetkililerinin o sıralarda yaptıkları ey

83. L. Fischer, *The Soviets in ılıe World Affairs* (19301. c. Il, s. 553; Fischer, muhleme len bizzat Joffe sayesinde, hu tanışmaların belgelerine ulaşabilmiş,

84. *Japan Chronicle* (Kobe), 3 Mayıs 1923. s. 610 11.

85. L. Fischer. *The Soviets in the World Affairs* (1930). c. II. s. 553; *Japan Chronicle* (Kobe). 17 Mayıs 1923, s. 694. 2 Man 1923'teUzak Doğu Cumhuriyeti'nin RSFSC ile birleşmesinden önce Uzakdoğu'da balıkçıların haktan ile ilgili bütün "anlaşma, imliyaz, sözleşme ve diğer mukaveleleri" hükümsüz kılan bir kararname yayınlandı ve RSFSC'nin haklarının RSFSC yurtlaşlanna veya yabancılara kiralanma kos,ullannı belirleyen yeni bir yönetmelik oluşturuldu *(Sobranie Uzakonenıi.* 1923, No. 36. 378, madde).

86. *Tıkhiı Okean.* No. I. 1934, s. 128 34, 144: Japon kaynaklarından elde edilen bu bilgiyi Bay Langer ve Bay Swearingen'den aldım.

lemle, Japon komünizminin başını daha serpilmeden ezmekle kalmayıp dolaylı olarak Joffe'nin itibarını düşürerek halkın Sovyet Rusya'yla ilişki kurma aleyhindeki önyargılarını canlandırma arzusundan etkilenmiş oldukları söylenebilir. Mayıs ayının ortalarında, polis Buharın ile Preobra jenski'nİn ***Komünizmin Alfabesi*** kitabının bir îngiliz gemisiyle gelen 100 kopyasına el konduğunu duyurdu.[87] 5 Haziran 1923'te komünistlere ve komünist sempatizanlarına yönelik kapsamlı bir cadı avı gerçekleştirildi; ertesi gün de bütün kabineye suikast düzenleyip komünist bir hükümet kurmayı amaçlayan bir komünist komplosunun keşfedilmiş olduğu söylendi.[88] Bu komplonun yetkililerin icadı olduğu kanısı güçlüdür.

Haziran ayı ortalarında, Varşova'daki ilk Japon Büyükelçisi görevini yürütmüş olan Dışişleri Bakanlığı görevlisi Kavakami'ye, Joffe'yle müzakereler yapması için yetki verildiği duyuruldu, bunun üzerine Joffe de Moskova'dan resmi itimatnamesini aldı.[39] Bu sıralarda Joffe bir kez daha kalp krizi geçirince müzakereler yine ertelendi. Ama 28 Haziran I923'te müzakereler başladı ve bir aydan uzun bir süre devam etti; bu arada toplam on iki toplantı yapılmıştı. Asıl mesele Kuzey Sakhalin'in kaderiydi. Joffe buranın koşulsuz olarak tahliye edilmesini istedi; Japon hükümeti yeklen 150.000.000 yen ödeyerek burayı satın almayı önerdi. Bu iki uç nokta arasında bir dizi ara öneri getirildi ki bunların en ümit vaat edeni, bölgenin petrol, kömür ve kereste kaynaklarını bir Japon şirketine veya şirketlerine uzun vadeli olarak kiralama planıydı. Zaman zaman tartışmaya, Japonların 1920'dekİ Nikolaevsk kıyımı İçin tazminat talepleri de dahil oldu. Ama bu sorun esasen Sakhalin hakkındaki tartışmanın basıncım kaydedecek bir barometre olarak kullanılıyordu açıkça. Sonuçta müzakereler, herhangi özel bir nokta yüzünden değil de Japon Hükümeti içindeki en kudretli güçlerin Sovyet Rusya'yla yeniden ilişki kurmaya direnmeleri yüzünden kesilmiş gibi görünüyor. 24 Temmuz'da Kavakami Joffe' ye. kabinenin Sovyet Hükümeti'nin Nikolaevsk olayından dolayı özür dilemek için önerdiği koşullan reddettiğini bildirdi. 31 Temmuz'da Joffe, gayri resmi müzakerelere devam etmeme talimatı aldığını ve müzakerelere resmi olarak ancak Japonya önceden Kuzey Sakhalin'İ tahliye etme sözü verdiği takdirde devam etme yetkisine sahip olduğunu ilan etti.[90]

37. ***Japan Chronica*** **(Kobe), 24 Mayıs 1923, s. 726.**

88. Japon kaynaklarından elde edilen bu bilgiyi Bay Langer ve Bay Sweanngen'den aldım.

89. Japan Chronicle (Kobe),2 **Haziran 1923, s. 882 3.**

90. L. Fischer, ***The Soviets m the Woı ht Affairs*** **(1930). e. II. s. 553 5; müzakerelerin gi**

10 Ağustos'ta Moskova'ya gitmek üzere Japonya'dan ayrıldı.[91] Çin'i tekrar ziyaret etmedi; Çin'de 1923 yazında, düzensizlik ve kargaşa uzun yıllardır en yüksek noktaya çıkmıştı ve itibarını kaybeden Pekin hükümeti son otorite kırıntısını da yitirmek üzereydi.

Joffe on ay kadar kaldıktan sonra Uzakdoğu'yu terk ettiğinde, buradaki Sovyet politikasını netleştirmek ve sağlam bir temele oturtmak konusunda çok şey yapılmıştı. Japonya Kuzey Sakhalin'İ hâlâ işgal ediyor ve Sovyet Hükümeti'ni resmen tanımayı hâlâ reddediyor olsa bile, doğrudan görüşme ilkesi dikkatli bir biçimde yerleştirilmişti. Türkiye'de olduğu gibi, Japonya'da da yerli komünistlere zulmedilmesi ilgili hükümetle dostane ilişkiler kurulmasının önünde bir engel oluşturmuyordu. Joffe'nin ülkeden ayrılışından sonraki altı hafta içinde, yani 1923 Eylülü'nde Tokyo ve Yokohama'da meydana gelen deprem felaketinin ardından tanınmış komünistlerin topyekûn tutuklanmasına yol açan bir panik yaşandı ve parti merkez komitesinin, sonraları "küçük burjuva unsurlar" ve "tipik oportünistler" diye kınanan çoğunluğu alelacele partiyi lağvetti.''[2] Ama Sovyet Hükümeti için Japonya'daki felaket tam bir kazanç oldu; birkaç ay sonra yayınlanan bir IKKI raporundaki sözlerle, "Japonya büyük bir devlet olmakıan çıktı ve cumhuriyetimizin Uzakdoğu bölümü üzerindeki baskısı dikkate değer ölçüde zayıfladı.'"'[3] Çin'deki durum daha karmaşıktı. Ama burada da İlerleme kaydedilmişti. Joffe'nin Moskova'ya döndüğü sıralarda, Narkonıİndel'de bir süredir doğu meselelerinden sorumlu bir mevkide çalışmakta olan Karahan'ın Çin'deki yeni Sovyet elçisi görevine atandığı duyuruldu. Karahan 1923 Ağustosu'nun sonlarında Moskova'dan yola çıktı ve onun elçilik dönemi Çin Hükümeti ile ilişkilerde yeni bir sayfa açtı. Ama Sovyet Hükümeti kendisini Pekin'deki ölmek üzere olan merkezi otoriteye bağlamak İstemiyordu. Sovyetler'in artık Kanton'a sağlam bir biçimde tekrar yerleşmiş olan Sun Yat sen'le ilişkileri samimi ve geniş kapsamlıydı ve ilk kez olarak Çin'deki Sovyet politikasına sağlam bir temel sunuyormuş gibi görünüyordu. Aynı Ağustos ayında,

disait *Japan Chronicle* (Kobe). 12 Temmuz 1923, s, 62; 19 Temmuz, s. 96; 26 Temmuz, s. 132;2Ağustos, s. 154; 9 Aguslos, s. 189, 200.

9İ. A.g.e., 16 Ağustos 1923, s. 237.

92. *TikhiiOkean,* No. I. 1934, s. 133 4, 146; parti ancak 1927'de tekrar kurulabildi ve bu tarihten sonra, 1922 24 yılları arasında sahne alan kısa ömürlü parti genelde "birinci" parti olarak anılmaya başladı.

93. *From the Fourth to the Fifth World Congress* (1924), s. 12: öte yandan Katayaına'nın depremin "Japonya'nın ekonomik ve askeri gücünü ciddi ölçüde etkilemeyeceği" görüşünde olduğu belirtiliyordu *(Novyi Vostok.c.* IV, (tarihsiz [1923]. s. iii xv.)

Sun Yat sen'in yetenekli ve hırslı naiplerinden, Kuomintang'daki Sovyet yönelimine verdiği destekle tanınan Çan Kay Şek,[94] silah almak ve askeri örgütlenme sorunlarıyla ilgili incelemeler yapmak amacıyla Moskova' ya geldi.[05] 1 923 Eylülü'nde anadili İngilizce olan ve Komintern işleriyle çoktandır akıif olarak ilgilenen[06] komünisı Michael Borodin, Sun Yat sen'in davetiyle Kanton'a geldi. Beraberinde Karahan'dan bir tavsiye mektubu getirmesine rağmen, bu göreve Sovyet Hükümeti ya da Komintern tarafından değil, Rus Komünist Partisi tarafından getirildiği anlaşılıyor. Görevi, Sun Yat sen'e siyasi danışmanlık yapmaktı.'" Bolşevik devriminden sonra geçen altı yıl içinde, Sovyet Rusya kargaşa ve çaresizlik içinde geçen alacakaranlık ortamdan çıkıp büyük bir Asya ülkesinin politikalarına tayin edici müdahalelerde bulunur hale gelmişti.

94. Tang Leaıg li. *The Inner History of the Chinese Revolution* (I93U). t 158'c göre, Çan Kay Şek ve Liao Çun Kay (bk2 yukarıda s. 499) Sun Val scn'in maiyeti arasında Sovyel yöneliminin cıı güçlü destekçileriydi.

95. H, Isaacs, *The Tragedy of ılır Chinese Revolution* (1938), s. 65; L. Fischer. *The Soviets in the VroiId Affairs 0930), c. \l.n.6i3; a.g.e., (2.* basım. 1951). c. 1, s. viu m'da Sun Yat sen'in Lenin, Troçki ve Çiçerin'e yazdığı, "Çin devrimi için silah" talep eden *"çok gizli"* bir meklup alıntılanır.

96. Bk/. yukarıda s. 140, 163,392 3.

97. T'ang Lcang li. *The Inner History of the Chinese Revolution* (1930). s. 159; L. Fischer. *The Soviets m the World Affans* (1930). c. Il, s. 634.

NOTE

MARKSİZMİN SAVAŞ KARŞISINDAKİ TAVRI

Fransız devrimciler halkları baskıcı hükümdarların yönetiminden kurtarmak için verilen kurtuluş savaşları ile halkları monarşik hâkimiyet altına sokmak için verilen fetih savaşları arasında net bir aynm yapmışlardı; birinciyi ne kadar canı gönülden onaylıyorlarsa, ikinciyi de o kadar canı gönülden kınıyorlardı. Savaşın kendisine, hatta bir savaşı başlatan taraf olmak şeklindeki yaygın anlamında "saldırganlığa" bir itirazları yoklu. Asıl soru, savaşın "halklar" uğruna mı, "ülkeler" uğruna mı, yoksa otokratlar uğruna mı verildiğiydi.[1] 1815 ile 1848 arası dönemdeki Avrupa demokratik hareketleri bu geleneğin mirasçılarıydı. O sıralarda Avrupa'da otokrasi ve gericiliğin ana odağı olan Metternich Avusturyası'na karşı verilen neredeyse her türlü savaşa, demokratik sempati ve desteğe layık gözüyle bakılırdı. İlk yıllarında Marx ile Engels'in de özümseyip cam yürekten paylaştıkları tavır buydu. 1848'den sonra, doktrinde iki ufak düzeltme yapılması gerekti. Sosyal demokrasi ya da sosyalizm liberal demokrasiden ya da herhangi bir ön sıfatı olmayan haliyle demokrasiden ayırt edilmeye başladığı için, desteklenmeye layık savaşlar, demokrasi davasını değil de sosyalizm davasını İlerletmesi muhtemel savaşlardı ve başlıca düşman olarak Avusturya'nın yerini Rusya aldı. Marx İle Engels' in yazılarından, 1848'ten sonra bir savaşın arzulanır olup olmadığını belirlemek İçin başvurdukları ana ölçütlerden birinin, Rus otokrasisini zayıflatacağı mı yoksa güçlendireceği mi olduğunu gösteren sayısız bölüm alıntılanabilir.[2]

t. Clausewitz'in savaşı "politikanın başka yollarla sürdürülmesi" olarak tanımlamasında da benzer bir görüş örtük olarak bulunuyordu; başka politik eylemlere de savaşlara da aynı değerlendirme ölçütleri uygulanabilirdi.

2, Bu bölümlerin en erken tarihlilerinden biri, 1848 Temmuzu'nda *Neue Rheinische Ze itung'da* yayımlanan biryazıdadır: *"Devrimci Almanya'nın* savaşı, sadece *Rusya'yla yapılacak biı savaştır,* Almanya'nın geçmiş günahlarının kefaretini ödeyebileceği, mertlik kazanabileceği, kendi otokratlarını zaptedebileceği, uzun, atı) bir köleliğin zincirlerinden kurtul

Gelgelelim, sosyalist gelenekte çok farklı bir başka damar daha vardı. Ütopik felsefelerine sadık kalan ilk sosyalistler İnsanların evrensel kardeşliğini vurguluyor, savaşa canavarca ve doğal olmayan bir şey gözüyle bakıyorlardı. Miras aldıkları gelenek, Saint Pİerre ile Leibniz'den Rousseau ile Kant'a uzanan ve "sürekli barış" hayalleri beslemiş olan on sekizinci yüzyıl filozoflarının geleneğiydi; onların halefleri ise savaşa siyasi değil insani gerekçelerle karşı çıkan on dokuzuncu yüzyıl liberal "pasi fistleıf'ydİ.[3] Ama sınıf bilinci sınıf mücadelesi tarafından beslenip sosyalizm proleterleşince, savaşa muhalefet de, savaşın kapitalizmin zorunlu sonucu olduğu yolundaki savla pekiştiriliyonmuş gibi görünen proleter bir renge büründü. Ulusal savaşlar kapitalistlerin buyruğuyla ve onların avantajları için yapılıyordu. Sosyalizmin gelmesi savaşın temel nedenini ve tek saikini ortadan kaldıracaktı. Savaşın ceremesini çeken ve ondan hiçbir kârı olmayan işçilerin barıştan başka bir yönde çıkarları olamazdı. Sosyalist gelenek her zaman, barışın korunmasının işçilerin özellikle menfaatine olduğu gerekçesiyle güçlü bir savaş karşıtı unsur barındırmıştır; bu anlamda savaşı otokratik yönetimlere bağlayan vc demokrasinin barışın garantisi olduğuna inanan on dokuzuncu yüzyıl sonlarının liberal geleneğiyle paralel bir tavır takınmıştır. Bütün bu görüşler, gerekçesi ya da hedefi ne olursa olsun savaşı kınamaları bakımından "pasifist" bir potansiyel taşıyorlardı. Marx İle Engels ise doğal bir çıkar ortaklığı olduğu yönünde örtük bir İnancı İçerdiği için her türlü pasifizmi tutarlı olarak reddetmişlerdir; Marx, Cobden ile Bright'ın Kırım Savaşı'na karşı muhalefetlerini özellikle hor görmüştür.[4] Marx İle Engels savaşın devrimci potansiyellerinin, ona koşulsuz bir kötülük gözüyle bakamayacak kadar farkındaydılar; 1848 sonlarında İngiltere'yi "devrim dalgalarının üzerinde kırılacağı kaya" olarak tanımlayan Marx "eski İngiltere ancak bir dünya savaşıyla yıkılacaktır" sonucuna varıyordu.[5] Engels 1859'da "Fransız

ma sürecindeki bir ülkeye yakıştığı gibi, medeniyet propagandasını kendi evlatlarının kanıyla yapabileceği ve başkalarını kurtararak kendini de kunarabileceği bir savaştır" *{Kari Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* 1er Teil, c. VII. s. 181).

3. Marksist anlamda pasiTizniin en iyi tanımı Ma\ Beer. *Krieg und internationale* (Viyana, 1924), s. 8'de bulunur: Savaşa mutlak kötülük gözüyle bakan ve bir burjuva toplumunda milletler cemiyetleri, hakemlik mahkemeleri, kutsal ittifaklar, serbest ticaret, demokrasi, silahsızlanma vs. yoluyla savaşı önlemenin ve ebedi barışı kurmanın mümkün olduğunu varsayan siyasi eğilim."

4. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Iiier Teil. c. I. s. 385; c. Il, s. 84.

5. Marx ve Engels, *Soçineniya,* c. VII, s. 108 9.

Rus ittifakı'nı, Prusya'yı İtalyan savaşına Avusturya'nın saflarında katılmaya zorlayacağı gerekçesiyle memnuniyetle karşılıyordu:

Biz Almanların topyekûn Tölon öikesine kapılabilmemiz için boğazımıza kadar suya batmamız gerekir; burada da boğulma tehlikesi anık yelerince yakın görünüyor. Ne kadar yakın olursa o kadar iyi... Böyle bir mücadelede sadece en kararlı partinin, hiçbir şeyden çekinmeyen parlinin ülkeyi kurtarma konumunda olacağı an gelmek zorundadır.[1']

Bu çok çeşitli eğilimleri savaş hakkında tutarlı bir doktrin halinde bir araya getirmek kolay değildi.

Birinci Enternasyonal'İn savaş ve dış politika hakkında nispeten az beyanda bulunması, bu çelişkileri ve belirsizlikleri yansıtıyordu. Marx tarafından kaleme alınan 1864 tarihli Açılış Konuşması, dinleyicilere ustalıklı bir üslupla, "halkın kanım ve servetini" boş yere harcayan savaşları önlemenin işçilerin çıkarına olduğunu, "koleliliği sürdürüp yaymaya" meyilli egemen sınıfların "suç niteliğindeki budalalığı"™ vc St. Petersburg' un "barbar iktidan"na teslim olmanın kötülüğünü hatırlatıyordu. Ama muhakeme açık seçik olmaktan çok belagatlıydı; yazarın derdi de Mark sisi doktrini serinlemekten çok kafaları karışık İngiliz sendikacıların sempatisini kazanmaktı belki. Hükümetlerin diplomatik faaliyetlerini izleyip gerekirse protesto etmekten başka bir eylem de öneri İmi yordu. Savaşla İlgili somut meseleler Birinci Entcrnasyonal'de kafa karışıklığı ve bölünme yaratıyordu. 1866'daki Prusya Avusturya savaşının arifesinde Paris'te savaş karşıtı ajitasyonlar başladı. Marx'in sözleriyle, "Parisli Öğrenciler arasındaki Proudhon kliği barış vazediyor, savaşı modası geçmiş, milliyetleri de saçmalık ilan ediyor ve Bismarck'la Oaribaldi'ye saldırıyor." Marx, "şovenizme karşı bir polemik olarak" bunun "faydalı ve açıklanabilir" bir şey olduğunu kabul ediyordu. Ama yine de bu Proudhon müritleri "grotesk"t i;? Genel Kurul Lafargue'm kaleme aldığı ve "bütün ülkelerin öğrencilerine ve gençlerine" hitap eden duygusal bir çağrıyı onaylayınca, Marx kendisi yokken benimsenen bu çağrıyı aşağılayarak "aptalca bir şey" olarak tasvir etmişti.s Savaşın çıkmasından sonra Genel

6. *A.g.e.*, c. XXV, s. 262; özgün melin şuradadır: *Der Briefwechsel zwischen Lassalle und Marx.* der. G. Mayer, c. III (1922), s. 184 5.

7. *Karl Marx Friedi ich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe.* Hier Teil, c. III. s. 336.

8. Bu çağrının Almanca çevirisi *Neue Zeit l* i yana), c. XXXIH (1914 15), c. Il, s. 440 l'de bulunabilir; Marx'in yorumu için bkz. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe.* İller Teil. c. IH, s. 341.

KuruTda bir sonuca bağlanmayan bir dizi tartışma yapıldı ve en nihayet bütünüyle tarafsız bir karar metni üzerinde uzlaşıldı:

Uluslararası İşçiler Birliği Genel Kurulu şu anda kıtada sürdürülen savaşa hükümetler arasındaki bir savaş olarak bakmakta ve işçilere iarafsız kalıp güç kazanmak amacıyla kendi aralarında birleşmelerini, bu şekilde kazandıkları gücü de kendi toplumsal ve siyasi kurtuluşları için kullanmalarını tavsiye etmektedir.'

Sadowa'da sona eren kısa sefer bu kararın yayımlanmasından önce bittiği için, işçilere verilen bu tavsiyenin hiçbir pratik sonucu olmadı. Ama Prusya'nın zafer kazanmasından ve ertesi İlkbahar Prusya İle Fransa arasında savaş çıkmasından duyulan korkuyla geçtikten sonra önemli olaylar oldu. 1867 yazında Batı Avrupa'nın belli başlı ülkelerinden burjuva demokratlar ve İlericilerin oluşturduğu bir komite, aynı yılın 9 Eylülü'n de Cenevre'de bir barış destekçileri kongresi toplama kararı aldı.

Bu adım Birinci Entemasyonal'de temsil edilen İşçi sınıfı grupları arasında epey sempati uyandırınca, Marn 13 Ağustos 1867'de Genel Ku rul'da yaptığı yarım saatlik bir konuşmayı "banş çığırtkanları"na ayırmaya kendini mecbur hissetti. Tek tek delegelerin kongreye katılmasına karşı çıkmıyordu, ama Entemasyonal'in resmi olarak katılmasına karşıydı. Entemasyonal'in kendisi zaten farklı ülkelerin işçileri arasında birlik sağlamak için çalışan bîr banş kongresiydi; Cenevre kongresini Örgütleyenler ne yapmakta olduklarının farkına varsalardı Enternasyonal'e katılırlardı. Emek ile sermaye arasındaki koşulların değiştirilmesine yardımcı olmayan insanlar, evrensel barışın gerçek önkoşullarından bihaberdiler. Mevcut ordular esasen işçi sınıfını baskı altında tutmak için tasarlanmışlardı ve ara sıra "askerleri formda tutmak için" uluslararası çatışmalar çıkması isteniyordu. Son olarak ne pahasına olursa olsun barış, silahsız Avrupa'yı Rusya için bir av haline getirirdi; Rusya'ya karşı bir savunma olarak ordular gerekliydi.[10]

Genel Kurul'da Marx'in önerileri ağır bastı. Ama Entemasyonal'in, Cenevre kongresinden Önce yapılan ve Marx'in katılmadığı Lozan kong

9. *Neue Zeit* (Viyana), c. XXXII) 0914 15). c. D, s. 442.

10. Mars'ın bu konuşmasından kendisinin yaptığı özet şuradadır: *Kari Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,* Hier Teil, e. III, s. 417, Birinci Enıemasyonal'in Cenevre kongresi karşısındaki lavnnın en iyi anlatımı, Ryazanov'un *Neue Zeit* (Viyana), c. XXX11I (1914 15). c. II, s. 463 9'da yayımlanan yazısında bulunur. Bu yazıyı İ915'de yayımlanan Ryazanov, Alman sosyal demokratların 1914'deki eylemlerine mazerel olarak Marx'in Rus karşıtı sözlerine başvurmalarını geçersizleşürmek uğruna Mars'ın tav nndaki pasıfist unsurları biraz fazla abanıyordu.

resinde, saflarda gene ayrışmalar oldu. Kongre tarafından kurulan bir komisyon, Cenevre projesine "enerjik destek" vermeyi ve "bütün faaliyetlerine katılmayı" coşkulu bir biçimde savundu. Kongrede yapılan hararetli bir tartışmadan sonra, Proudhoncu olan Tolain adlı bir Fransız delege, "savaşı ortadan kaldırmak için, orduları lağvetmek yetmez, üretim dağılımının adaletini sürekli artırma anlamında toplumsal örgütlenmeyi değiştirmek de zorunludur" diyen ve Cenevre kongresine katılmayı bu ilkenin onaylanmasına bağımlı kılan bir ara çözüm önerdi ve benimsenmesini sağladı." Bu da bir Genel Kurul temsilcisinin Cenevre kongresine katılmasını ve yüksek sesli protestolar arasında, "toplumsal devrimin kalıcı bir barışın zorunlu önkoşulu olduğunu" beyan etmesini getirdi.[11] Borkheİm adlı heyecanlı bir delege kongrede Rusya'ya karşı bir önleyici savaş yapılmasını savunan ve böylece Marx'm fikirlerini de karikatürize eden ***(verkladderadaischt)*** birkonuşma yapınca Marx'm da canı sıkıldı.[13]

1868 yazında Enternasyonal'İn bir sonraki yıllık kongresi Brüksel'de, yine Marx ile Engels'in gıyabında toplandığında bir adım daha atıldı. Uluslararası gerilim sürekli artıyordu ve savaş meselesinden artık kaçış yoktu. Enternasyonal'İn Alman İsviçre şubesi kongreye, bütün ülkelerin işçilerini "cinayet ve yıkım hizmeti vermeyi ve savaşan ordular İçin her , hangi bir destek işi yapmayı" reddetmeye çağıran bir önerge sundu. Kongre tarafından nihai olarak benimsenen önerge savaş çıkması durumunda "her türlü çalışmaya son verme" "halkların savaşa karşı greve gitmesi" önerisinde bulunuyordu.[14] "Savaşa karşı grev" önerisi, Enternasyonal'İn Bakuninci muhalif hizbinin 1873'tc Cenevre'de yaptığı kongrede de benimsendi ve sonraki yıllarda, bunu siyasi eyleme alternatif olarak kabul eden Fransız ve diğer sendİkalisilerin önemli bir eğilimi haline geldi. Ama Brüksel kararı o sıralarda hiçbir etki yaratmadı ve çabucak unutuldu. Bu karar, bizatihi savaşı yasaklayan veya ayrım gözetmeden bütün savaşları reddeden her türlü formüle tutarlı bir biçimde karşı çıkmış olan Marx ve Engels tarafından hiçbir zaman onaylanmamıştı.

Fransa Prusya savaşı bu çatışan görüşleri sert bir sınava tabi tuttu. Her

U.*Neue Zeil* (Viyana), c. XXXIII (1914 15), e. II, s. 466 8.
12. *Annales du Congrèsde Genève* (Cenevre. 1868), s. 172
13. Marx ve Engels, *Soçineniya*, c. XXV, s. 496.
14. Brüksel'deki tartışmalarla ilgili verileri gözden geçiren Ryazanov *(Neue Zeil* (Viyana), c. XXXIII (1914 15). c. II, S. 509 18), birayaklanma çağrısıyla aynı kapıya çıktığı için, savunucularını yasa önünde suçlu duruma düşürebileceğinden dolayı ilk taslaktan vazgeçildiğini belirtmiştir; oysa sadece grev tavsiye eımek hiçbir yerde yasadışı sayılmıyordu.

iki taraftaki seferberlik ve düşmanlıkların su yüzüne çıkışı esnasında iki ülkedeki sosyalist partiler ya da gruplar veya işçiler adına temsili değeri olan hiçbir beyanda bulunulmadı. Bu yüzden savaşa pratik muhalefetle İlgili hiçbir sorun ortaya çıkmadı; savaşa o kadar çabuk karar verildi ki her iki tarafta da olayın gidişatını etkilemeye yetecek süratle bir kamuoyu oluşamadı. Yapılan sosyalist politika beyanları ise eldeki dolaysız meseleleri değilse de sosyalistlerin gelecekteki savaşlar karşısındaki tavırlarının şekillenmesini etkiledi. 1914'de Almanya'da yaşanan fikir ayrılıkları daha 1870'te görülmeye başlamıştı. Bebel ile Liebknecht 21 Temmuz 1870'te Reichstag'da (o sırada başlayalı bir hafta olmuş olan) savaşı protesto ederlerken. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Brunswick'de toplanan komitesi 111. Napolyon'un "suç niteliğindeki saldırganlığını kınayan ve böylece üstü kapalı olarak Prusya davasına destek veren bir bildiri yayımladı. Marx ile Engels'in konumları karmaşıktı. Hem Napolyon'un hem de Bismarck'ın tarafında eşit ölçüde bir fetih savaşı olarak gördükleri savaşı kınadılar. Her iki tarafın ilhakçı planlarına da (ki buna Alsace Lorraine'in ilhakı da dahildi) tutarlı bir biçimde karşı çıktılar. Ama savaş başladıktan sonra, savaşı Prusya'nın kazanmasını, çeşitli nedenlerle, eh ven i şer olarak gördüler. Bir kere Napolyon'un İktidardan düşmesini işçiler için hayırlı bir gelişme olarak görmek durumundaydılar. Bu olduktan sonra durum değişecekti; Engels Marx'a 15 Ağustos 1870'de yazdığı mektupta, "Paris'te idare şovenİst bir hükümetin değil de cumhuriyetçi bir hükümetin eline geçer geçmez" yapılması gereken şey "onurlu bir barış için onunla birlikte çalışmak" olacaktır diyordu.[15] İkincisi, nasıl İtalya'nın birliğinden yana tavır aldılarsa, şimdi de milliyetçi özlemlerin meşru bir biçimde tatmin edilmesi ve gerici ***kleinstaaterei'yç*** göre bir ilerleme olarak Almanya'nın birliğinden yana tavır alıyorlardı. Bu da "Prusya"nın amaçları ile "Almanya"nın amaçları arasında, şimdi geri dönüp bakıldığında biraz abartılı görünen bir ayrım yapmalarına yol açıyordu. Engels daha 22 Temmuz I870'de, Bismarck'ın Prusya için İlhakçı planlar güttüğünü düşünüyordu; ama "mesele çoktan onun kontrolünden çıktı ve bu beyefendiler Almanya'da tam bir ulusal savaş yaratmayı başardılar."[16] Marx kabul etmek gerekir ki, Fransız yanlısı duygusal bir

15. ***Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe,*** **İller Teil, c. IV, s. 366.**

16. Marx, birkaç gün sonra, bu savaşla 1812 ulusal kurtuluş savaşının ve 1848'in bastırılmış özlemlerinin dirilmesini görüyor ve sadece bunların Bismarck'ta cisimleşmesine hayret ediyordu: "Alman cühelası doğuştan gelen köleliğini arlık dizginlerinden tamamen bo

vatandaşının tahrikiyle "Almanların (ama Prusya'nın değil) savaşının kendini savunmaya yönelik" olduğundan söz edecek kadar ileri gitti;[17] durumu partinin bakış açısından toparlayan Engels de "Almanya'nın ulusal çıkarları ile Prusya hanedanının çıkarları arasındaki farkı vurgulamanın" önemli olduğunu düşünüyordu.[18] Üçüncüsü, Almanya'nın birliği sağlandığı takdirde, "Alman işçilerinin şimdiye kadar olduğundan çok daha geniş bir ulusal temel üzerinde örgütlenebileceklerine" ve bunun da "kıtadaki işçi hareketinin ağırlık merkezini Fransa'dan Almanya'ya kaydırma" gibi hayırlı bir sonuç doğuracağına inanıyorlardı.[19] Son olarak, geleneksel düşman olan Rusya'ya yeni bir darbe indirilmiş olacaktı: Marx "Prusya ile Rusya arasında bir restleşme" yaşanmasının "hiç de imkânsız" olmadığını ve Almanya'nın "yeni güçlenmiş ulusal hislerinin" zorla Rusya'nın hizmetine sokulmaya izin vermeyeceğini umuyordu.[20]

Birinci Enternasyonal artık son demlerini yaşıyordu; savaş konusunda başka beyanlarda bulunması talep edilmedi. Ama Marx'in kendisi, 1875' te Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Gotha programına yönelik ünlü eleştirisini yazarken, partiye pasifist yanılsamaların nüfuz etmesine son bir taş atmadan duramadı:

> Alman işçi partisi enternasyonalizmini ne derekeye düşürüyor? Çabalarının sonucunun "halkların enternasyonal kardeşliği" olacağı iddiasına. Egemen sınıfa ve onun hükümetlerine karşı verdikleri ortak mücadelede işçi sınıfının enternasyonal kardeşliği uğruna daha yapması gereken çok iş olan burjuva özgürlük ve barış ittifakından ödünç alınan bir tabirdir bu. İşçi sınıfının enternasyonal görevleri hakkında tek bir laf edilmiyor![21]

Daha sonraki gelişmelerin gösterdiği gibi, işçi hareketi savaş meselesinde ümitsiz bir biçimde bölünmüş kaldı. Konu hakkındaki tutarsızlık

şaltabildiği için ağzı kulaklarına varmış görünüyor. 1848'den yirmi iki yd sonra Almanya' daki bir ulusal savaşın böyle bir teorik ifadeye sahip olmasının mümkün olacağını kim düşünebilirdi ki?" *{a.g.e.*, c. IV, s. 358). Daha sonraları ise "İkinci imparatorluk'tan beri çevrilen bütün dolaplar en sonunda 1848in amaçlarının elde edilmesine yol açlı Macaristan, italya, Almanya" demiştir *(a.g.e.*. c. IV, s. 358).

17. *A.g.e*„ c. IV. s. 354. *U. A.g.e., c.* IV. s. 366.

19. *A.g.e.*, c. IV, s. 365, 382. Bu fikir, 7 Ağustos 1870'de Marx'a yazdığı mektupta şöyle diyen Kugel mann'a aittir: "(birkaç yüzyıl gecikmiş) siyasi birlik sayesinde bütün burjuva gelişimi hızlanacak ve Alman proletaryası ilk kez olarak ulusal bir ölçek üzerinde örgütlenebileceği bir zemin bulmuş olacak ve kısa bir süre içinde genel işçi hareketi içerisinde kendisine kesinlikle önde gelen bir yer edinecektir" *(Neue Zeil* (Viyana), c. XXXIII (1914 15), c. II. s. 169).

20. *Karl Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe*, İller Teil, c. IV, s. 358.

21. Marx ve Engels, *Soçineniya*, c. XV, s. 278.

1 ardan kendileri de bütünüyle kurtulamamış olan Marx ile Engels, işçileri açık seçik tanımlanmış herhangi bir enlemasyonalisi bakış açısının saflarına kazandırmayı başaramamışlardı.

İkinci Enternasyonal bu ikilemden kaçmakta daha da zorlandı. 1914'ten önceki yirmi yıl içinde peş peşe ufak tefek savaşlar çıkmış olması büyük bir dert yaratmıyordu; zira bunlar Marksİstlerİn o ana kadar pek ilgi göstermedikleri sömürge savaşlarıydı. Ama Avrupa Devletleri arasında yakında bir savaş çıkması ihtimali kısa bir süre sonra ufku karartmaya başladı. Engels 1891'de yazdığı bir yazıda meseleyi dürüstçe gündeme getiriyordu:

Bugünlerde "savaş"ın ne anlama geldiğini herkes biliyor. Bir yanda Fransa vc Rusya, öbür yanda da Almanya, Avusturya vc belki birde İtalya anlamına geliyor. Bütün bu ülkelerin kendi iradeleri hilafına askere çağrılmış olan sosyalistleri birbirleriyle savaşmak zorunda kalacaklar. O zaman Alman Sosyal Demokrat Partisi ne yapacak? Bu işin sonu ne olacak?

Ne yazık ki, Engels'İn geçmiş kırk yılın Marksist geleneğinden yola çıkan cevabı, 1914'te elkilİ bir biçimde kullanılabilirdi ve kullanılmıştır. Engels o anki durumun suçunu Almanların 1871'de Alsace Lorraine'i ilhak elmesine yıkıyor ve Birinci Enlernasyonal genel kurulunun 9 Eylül 1870 tarihli bildirisinde yaptığı öngörüyü, Prusya'nın açgözlülüğünün sadece "Fransa'yı Rusya'nın kollarına atılmaya zorlayacağı" öngörüsünü gururla aktarıyordu. Fransa ile Almanya arasında devrimi hâlâ Fransa temsil ediyordu "tamam, bu sadece burjuva devrimi, ama yine de devrim devrimdir". Ama Fransa, bir kere Rusya'yla ittifak kurduktan sonra, "devrimci rolünü reddedecekti", oysa "resmi Almanya'nın ardında Alman Sosyal Demokrat Partisi, ülkenin geleceğinin, yakın geleceğinin ait olduğu parti vardı." Savaşı ne Fransa ne de Almanya başlatacaktı. İlk hamleyi Rusya yapacak, sonra Fransa Ren'e doğru ilerleyecek, "daha sonra da Almanya sadece hayatta kalabilmek için savaşacak"!!.[32] Yazı. yerinde olmasına rağmen, savaş çıktığı takdirde ilgili ülkelerde bulunan sosyalistlerin ne yapmaları gerektiği konusunda İkinci Entemasyonal'c pek de kılavuzluk etmeyen genel bir öngörüyle sona eriyordu:

Milliydi ne olursa olsun hiçbir sosyalist savaşta mevcut Alman Hükümeti'nin ya **da** burjuva Fransız Cumhuriyeıi'nın zafer kazanmasını, hele **hele** Avrupa'nın köleleşmesi anlamına gelecek **Çar** Hükümetinin zaferini isteyemez; bu yüzden bütün ülkelerin sosyalistleri barıştan yanadır. Anıa yine **de** savaş çıkacak olursa.

12.A.g.e..<:. **XVI, 11, s. 245 7.**

kesin olan tek bir şey vardır: On beş yirmî milyon silahlı adamın birbirini katledeceği ve bütün Avrupa'nın daha önce hiç olmadığı ölçüde harabeye döneceği bu savaş ya sosyalizmin hemen zafer kazanmasına yol açacaktır ya da eski düzeni tepeden tırnağa altüste edip ardında öyle bir harabe yığını bırakacaktır ki eski kapitalist toplumu kurmak hiç olmadığı kadar imkansızlaşacak ve toplumsal devrim, on on beş yıl gecikmekle birlikte, bu süre geçtikten sonra çok daha hızlı ve çok daha kapsamlı olarak kesinlikle zafer kazanacaktır.[23]

Engels'in yazısı ileriki yirmi yıl boyunca İkinci Entemasyonal'in yaşayacağı açmazın belirtilerini gösteriyordu. Bir yanda, Avrupa Devletleri arasındaki savaşın, gerçekleştiği takdirde, daha önce eşi görülmemiş ölçekte bir yıkıma ve felakete yol açacağının farkına gittikçe daha fazla varılması, meseleyi İhmal etmeyi ya da muğlak protestolara sığınmayı gittikçe güçleştiriyordu. Öte yandan, sendikaların ülkelerinde itibar kazanması ve işçilerin tedricen ulus çerçevesi içine çekilmesi de, işçilerin ülkelerinin zaferine ya da yenilgisine kayıtsız kalabileceklerini iddia etmeyi gittikçe güçleştiriyordu. Engels, yukarıda aktardığımız yazısında, 1900 yılında sosyalistlerin muhtemelen Alman ordusunun çoğunluğunu oluşturacakları hesabını yaparak Alman sosyal demokratları arasında rahatsızlık yaratmıştı.[24] Ama İkinci Enternasyonal, Marx'in Öne çıkan şahsiyetinin BİrincÎ'ye kazandırdığı derecede bir liderlikten bile yoksundu. Savaşın kapitalizmin ekonomik çelişkilerinin sonucu olduğu ve ancak toplumsal örgütlenme biçimi olarak kapitalizmin yerine sosyalizm geçtiğinde ortadan kalkacağı savı, her kongrenin kararlarında yer bulmuş kabul gören doktrindi. Ama bundan çıkarılan sonuçlar ortak değildi. İkinci Enternasyonal, bilinen her türden pasİfistler (ağırlıkla İngilizler) ve "savaşa karşı genel grev" savunucularından (ağırlıkla Fransızlar),[25] politikaları barışçı ajitasyon faaliyetleriyle sınırlı olanlara ve İşçilerin saldırıya uğradığı takdirde ülkelerini savunmaya katılma haklarını şu ya da bu şekilde güvence altına almaya çalışanlara (ağırlıkla Almanlar) kadar Sol kamuoyunun her rengini içinde barındırıyordu. Farklı bir düşünceyi gündeme getirme İşi Rus sosyal demokratlarına (hem Bolşeviklere hem de Menşe

23. *Ag*.*, e. **XVI, II.** s. **249 50. 24.** *A.g.e.,c.* **XVI, I]**, s. **244.**

25. Savaşa karşı genel grev politikası Fransız Sosyalist Partisi larafından **1894**'de Nan (es'deki kongresinde ben im sen m işi i. Fransız heyetleri İkinci Enternasyonal kongrelerinde sürekli bu politikayı savundular, ama pek, halta hiç destek bulamadılar (**1910**'daki Kopenhag kongresinde İngiliz **ILP** tarafından desteklenmişlerdi); Fransız Sosyalisl Partisi **16** Temmuz **1914**'de yaptığı olağanüstü kongresinde. Jaures'İn önergesiyle, bir kez daha "savaşı önlemenin ve hükümetleri uluslararası mahkemelere başvurmaya zorlamanın" bir aracı olarak "ilgili ülkelerde aynı anda ve uluslararası düzlemde Örgütlenecek bir genel grev" önerildi.

viklere) kaldı. Rus Japon savaşı ve 1905 başlarında Port Arthur'un düşmesi Lenin'in şu içeriği su götürmez beyanda bulunmasına neden oldu:

> Proletarya sevinmeli. Can düşmanımızın feci bir şekilde yenilmesi, sadece Rusya'nın özgürlüğünün yaklaştığı anlamına gelmiyor, aynı zamanda Avrupa proletaryasının yeni bir devrimci ayaklanmasını da muştuluyor... İlerici Asya gerici Avrupa'ya onmaz biı darbe indirinişıir. [6]

Bolşevikler'le Menşevikler kadar SD'lerin çoğu tarafından da paylaşılan bu teşhis, neredeyse bir hafta sonra, "Kanlı Pazar"ın Rus devriminin başlangıç sinyalini vermesiyle doğrulanmış gibi görünüyordu. Avrupa' nın başka yerlerindeki sosyal demokratlar, söz konusu olan bir Rus yenilgisi olduğu sürece ulusal yenilginin devrimci davaya hizmet edeceği gö rüşüne karşı çıkmıyorlardı. Ama aynı ilkeyi diğer ülkelere de uygulamaya yönelik bir heves görülmüyordu. Aslında, savaş zamanında ulusal hükümetlerine karşı çıkmayı ve böylece kendi uluslarının yenilmesi için çalışmayı sosyalist partilerin evrensel görevi haline sokmak, yepyeni bir ilke getirmek demek olurdu; zira Marx ile Engels ve onların dönemlerinden beri Marksistler, her zaman, savaş çıktığında, savaşan taraflardan birinin sosyalistler tarafından desteklenmeye öbüründen daha çok layık olduğunu varsaymışlardı. Seçim yapmakla kullanılan doğru ölçütler bazen şüpheli olsa da, bir seçim yapılabileceği ve yapılması gerektiği her zaman sorgusuz sualsiz kabul edilmişti.

İkinci Enternasyonal, 1907'deki Stuttgart kongresinde, kendini savaş meselesinde ***önemli*** bir politika beyanı yırıpmak zorunda bulduğunda yaygın varsayımlar bunlardı. Stuttgart kongresine, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi adına Lenin, Martov ve Rosa Luxemburg katıldı.[27] Çok önemli bir toplantı oldu. Avrupa'daki savaş eğilimi her yerde kitlelerin bilincine nüfuz edip yaygın pasifist tepkiler yaratmaya başlıyordu. Savaşır» kendisinin işçilerin çıkarlarına temelden aykırı ve Enternasyonal tarafından kınanması ve önlenmesi gereken bir şey olduğu anlayışı yaygınlaşıyordu. Kongre, "militarizm ve uluslararası çatışmalar" hakkındaki kararında, yaygın görüş farkları karşısında, "Entemasyonal'in işçi sınıfının militarizme karşı mücadelesi için peşinen çok katı tanımlanmış biçimler belirleyecek konumda olmadığını" kabul ediyordu. Ama yine de bazı şaşırtıcı ölçüde kesin beyanlarda da bulunuyordu. Kararda, "karada ve denizde si

26. Lenin, *Soçîncniyd.* c. VII, s. 45,

27. Heyelin karma karakteri, Bolşevikler ile Menşevikler arasındaki resmi birliğin yeniden kurulduğu 1906 (aribİı dördüncü pani kongresinin ılrilnüydü (bkz c. t, s. 56 7).

lahlanmaya karşı bütün güçleriyle mücadele etmenin ve silahlanmaya imkân vermeyi reddetmenin" (o ünlü askeri kredilere karşı oy kullanma talebi) işçi sınıfının ve onun parlamenter temsilcilerinin görevi olduğu ilan ediliyordu. Ama en sansasyonel beyan, başlangıçta Rus heyeti tarafından büronun getirdiği taslağa düzeltme olarak önerilmiş ve Bebel ile Alman heyetinin muhalefetine rağmen kabul edilmiş olan son iki paragrafa bırakılmıştı. Burada, bu bağlamda İlk kez. sınıf mücadelesi ve toplumsal devrim meseleleri özellikle gündeme getiriliyordu:

Bir savaş ilan eimç tehdidi baş gösıerdiğinde, ilgili ülkelerin işçileri ve onların parlamentodaki temsilcileri, uluslararası büronun birleştirici faaliyetinin de desteğini alarak, kendilerine en etkili görünen ve doğal olarak sınıf mücadelesinin ve genel siyası durumun şiddetine göre değişen önlemler alarak, savaş çıkmasının Önüne geçmek için her türlü çabayı göstermelidirler.

Yine de savaş ilan edilirse, görevleri onu hızla bitirecek şekilde davranmak, savaşın neden olduğu ekonomik ve siyasi krizden halk kulelerini harekele geçirmek vc kapiıalısM sınıfların sınıfsal hâkimiydim yıkma işini hızlandırmak için yararlanmak amacıyla bütün güçleriyle çabalamaktır. '[1]

Kimse buna dikkat çekmemiş gibi görünse de, bu paragraflar Marx ile Engels'in. savaş çıktığı takdirde sosyal demokratların bir seçim yapmak durumanda *oldukları* ve *savaşan* taraflar arasında, sosyalizmin nihai çıkarları açısından bu seçim yapabilecekleri şeklindeki değişmez varsayımlarını bir yana bırakıyordu. İki yıl sonra, uzun süredir önde gelen parti teorisyeni olarak görülen Kautsky *Der Weg zur Macht* adlı kitabında yent tezi benimseyip geliştirmekle kalmamış, bu teze teorik bir gerekçe de sunmuştur. Anık uluslararası savaşa kapitalist sistem içinde ortaya çıkan ve böylece işçilere kapitalizmi devirmek için en iyi fırsatı sunan bir kriz teşhisi konuyordu. Stuttgart'ta bayağı bir güçlükle ulaşılan formül. İkinci Enternasyonal'İn 1910'daki Kopenhag kongresi ve 1912 Kasımı'n

28 *Internattanale Sozıatisier Kongress zu Stuttgart.* / S *bis 24 August 1907* I I907)'de bulunan bu karar birçok dile çevrilmişin, ama çevirilerin hepsi iyi sayılmaz. Lenin'in daha sonraki tarihlerde yaptığı bir beyana bakılacak olursa *[S çinentya,* c. XII, s. 380>. Bebe! Rusların ilk önerilerindeki daha keskin ifadelen. Alman Sosyal Demokral Panisi'ni yasal işlemlere maruz bırakabileceği gerekçesiyle reddetmiştir. Kongrenin en aynntılı tutanakları ju Rusça kitapla bulunun *Za Rubezhom: Mezdunarodnıyı Soısıalistiçeskit Kongress v Slutt garte* (19071. Bebel'in ilk taslağı s 69 9'da, son iki paragrafın Ruslarca kaleme alınan taslağı s. 81 2'de, Rusların taslağından çok ufak farklar gösteren nihai versiyon da s. 8.5 6'da dır. 1919'da Komintem'in birinci kongresinin bir kararında son paragraf alıntılanırken. Lenin ile Rosa Luxemburg zikredilmiş, ama Martov'un adı anılmamışır hoşa gitmeyen bir adın örtbas edilmesiyle belgelerin tahrif edilmesinin ilk Örneklerinden biridir bu *(Kommu nısıçrsiiı Internats ianal v Dokıınıenıah* (1933), s. 73).

da Balkan Savaşı'nın yarattığı meseleleri ele almak için Basel'de toplanan Özel bir konferans tarafından tekrar edilip onaylandı. Bu tekrar doktrine belli bir ciddiyet kazandırmış gibi görünüyordu. Bütün ülkelerin sosyalist ve sosyal demokrat milletvekilleri düzenli olarak askeri bütçelerin aleyhinde oy kullanıyorlardı, ama her yerde parlamentoda nispeten küçük bir azınlık olarak kaldıkları için, bu hareketin pratikte bir sonucu olmuyordu.

Uluslararası sosyal demokrasinin İkinci Enternasyonal yoluyla dünyanın bütün işçileri adına konuştuğunu gösteren bu tablo gerçekte bir soyutlama olarak kalıyordu. Ekonomik kalkınma ve fırsatların her yerde aynı düzeyde olduğu bir dünyada, ulusal farklar, ***Komünist Manifesto'tmrı*** öngördüğü gibi, tedricen ortadan kalkabilirdi. Ama kalkınmanın büyük Ölçüde eşitsiz olduğu bir dünyada, farklı ülkelerin İşçilerinin tavırları arasında büyük farklılıklar ortaya çıkması kaçınılmazdı. Başta İngiltere ve Almanya olmak üzere, işçilerin görece yüksek bir yaşam standardı ve ulusal yönetim içinde kabul gören bir yer elde etmiş oldukları ülkelerde, yirminci yüzyılın ilk on yılında ulusal bağlılığının çekimi, sınıfsal bağlılığa galebe çalacak kadar güçlüydü. Bütün Batı Avrupa ülkelerinde işçi liderlerinin militarizm ve savaş aleyhtarı beyanları ulusların kendilerini savunma hakkı konusunda açık ya da üstü kapalı bir çekince içeriyordu; bu da zafer kazanması sosyalist davayı güçlendirecek olan tarafı desteklemе şeklindeki Marksist ölçüte dönüş değil, saldırı ve savunma savaşları arasındaki (Mars'ın her zaman yanılsama olarak görüp küçümsediği) burjuva liberal ayrımın örtük olarak kabulü anlamına geliyordu. Sosyal demokrasi bir ulusal hükümete bağlılık talebine, ancak işçilerin en az avantaja sahip oldukları geri kalmış Rusya'da büyük Ölçüde kayıtsız kalmıştı. Lenin 1915'de Rus işçilerinin "şovenizm" ve "oportünizm" karşısındaki bu bağışıklıklarını doğru olarak "bizde ayrıcalıklı işçi ve çalışan tabakasının çok zayıf olmasına" bağlamıştı.[39]

Gelgeleİim, bu Rus devriminin temel açmazını yeni bir bağlam içinde ortaya çıkarıyordu. Marksist devrim şemasında, Rusya ile Batı Avrupa arasındaki ekonomik gelişme farkı, onların devrimci süreç içinde ulaştıkları aşamalar arasındaki fark olarak ifade ediliyordu. Stuttgart kongresinin savaştan "kapitalist sınıfların sınıfsal hâkimiyetini yıkma işini hızlandırmak" için faydalanmak olarak belirlediği görev, açıkçası, sadece burjuva devriminin tamamlanmış olduğu ve kapitalizmin olgunluk kazanmış

29. Lenin, *Soçineniya.* c. XVIII, s. 209.

olduğu ülkelerde anlamlıydı; bu varsayım Kautsky'nin o dönemde savaşı kapitalizmin bir krizi olarak yorumlamasında daha da açık bir biçimde ortaya çıkıyordu. Rusya'da, herkesin hemfikir olduğu gibi, burjuva devrimi henüz tamamlanmamış, kapitalizm de henüz olgunlaşmamıştı; yani Stuttgart karan Rusya için ancak, kapitalizmi olgunlaştıracak burjuva devrimi ile kapitalizmi "yıkma işini hızlandıracak" sosyalist devrim tek bir süreç içinde iç içe geçtiği takdirde anlamlı oluyordu. Stuttgan'ta bulunmayan Troçki dışında kimse henüz bu İhtimalle açıkça yüzleşmedİ. Ama, "sürekli devrim"le ilgili dokıriner inceliklere dalınsın dalınmasın, özellikle 1905'ten sonra, geri kalmış Rusya'nın, sadece kendi kaynakları bakımından ele alındığında, bir proleter devrimi için olgunlaşmış olmaktan hâlâ çok uzak olduğu Önermesi pratikte yeterince net görünmekteydi. Batı Avrupa'daki sosyal demokratlar başka yerlerde olup bitenleri pek dikkate almadan, kendi ülkelerinde sosyalizmin nihai zafer kazanabileceğini makul bir biçimde umabilir ve bunun için çalışabilirlerken, Rus sosyal demokratları, sosyalizmin Rusya'da erken bir zafer kazanmasını, ancak ileri Avrupa ülkelerinin birkaç ianesinde de zafer kazandığı takdirde umabilirlerdi. Zayıf kardeşler uluslararası proletaryanın kardeşliğinden güçlü olanlardan daha fazla medeı umuyorlardı. Rus sosyal demokrasisi. Batı Avrupa'daki sosyal demokrasi için artık geçerli olmayan bir anlamda inatla ve samimiyetle enternasyonalist kaldı.

1914'lc savaşın patlak vermesi bu örtük farkı açığa çıkardı. Batılı sosyal demokratlar, başlarda bazı bölünme ve tereddütler yaşadıktan sonra, çok az istisnayla ulusal hükümetlerini desteklemekte birbirleriyle yarıştılar; Stuttgart karan sessizce ihlal edildi ve unutuldu. 4 Ağustos 1914'te ReİchsIag'daki geniş Alman sosyal demokrat grubunun savaş bülçesi lehine oy kullanma kararı alması çok önemli bir andı. Kautsky daha sonraları ***Internationalismus und der Krieg*** başlığı altında derlenen bir dizi yazıda. Marx'la Engels'in bakış açısına, yani sosyal demokratların zafer kazanması sosyal ist davaya daha çok fayda sağlayacak tarafı desteklemeleri gerektiğini savunan bakış açısına döndü; buradan kolayca savaşı Almanya'nın kazanıp Rusya'nın kaybetmesinin aksi sonuca tercih edilmesi gerektiği sonucuna varılıyordu. Rusya'da, sosyal demokratlar arasındaki ilk eğilim savaşa her şekilde karşı çıkmak oldu; Duma'daki sosyal demokratlar, hem Bolşevikler hem de Menşevikler savaş borçlarına karşı tek bir sesle konuşup oy kullandılar.[31)] Ama Plehanov ve yurtdışındaki ba

30. Bkz.c. I.S.71.

zı Menşevik liderleri batılı sosyal demokratların örneğini izleyerek ulusal savunmadan yana tavır aldılar, Rusya'daki Örgütlü ve görece ayrıcalıklı işçilerin oluşturduğu küçük grup arasında, özellikle de ağırlıkla Menşevikler'e bağlı olanlar arasında da belli bir "milliyetçi'' tavır gözlemleniyordu.[31] Baskı ve zulüm başlayınca, başla Kamenev olmak üzere Rusya'daki birçok Bolşevik tereddüde düşmeye başladı;[32] yurtdışındaki Bolşevikler arasında bile fikir birliği yoktu. Kısa bir süre sonra bu kargaşa yüzünden Rus sosyal demokratları arasında bir üçe bölünme yaşandı. Sağ'da, bir grup Menşevik ülke savunmasının milli bir görev olduğunu ilan etti. Sol'da, Lenin, İsviçre'deki küçük bir grup Bolşevik'in başlangıçta neredeyse sadece Zinovyev'in, sonraları bazı çekinceleri olmakla birlikte Bu narin, Sokolnikov, Pyatakov, Safarov ve diğerlerinin desteğiyle, ülkenin savaşta yenilmesi ve iç savaş çıkması davasını savunuyordu. Bu iki uç arasında hem Menşevikler'in hem de Bolşevikler'in dahil olduğu geniş bir grup bir "merkezci" konumu işgal ediyor, savaşı kınıyor, ilhak ve tazminat talebi içermeyen "demokratik" bir banş talep ediyor, ama ülkenin savaşta yenilmesi ya da iç savaş çıkması İçin çalışmayı vazetmekten kaçınıyordu; devrimci olmaktan çok pasifıst eğilimleri olan bu grubun merkezi Paris'teydi ve grubun politikası, daha sonraları sırasıyla (sansür yüzünden ikide bir yasaklandıklan için) ***Golos, Naşe Slovo*** ve ***Naçalo*** adıyla bilinen, Martov ve Troçki'nin en önde gelen yazarları arasında bulunduğu bir dergi tarafından temsil ediliyordu. Bu grup, genel hatlarıyla, diğer Sol partilerde de ortaya çıkmaya başlayan benzer "merkezci" gruplara en başta da Alman Sosyal Demokrat Partisi'nde Kautsky nin liderlik etliği bir hizbe ve İngiltere'de Ramsay MacDonald'ın liderlik etliği bir ILP grubuna tekabül ediyordu.

Lenin konumunu tanımlamakta gecikmedi. 1914 Eylülü'nün ilk günlerinde Beme'dekİ küçük bir grup Bolşevik'e okunan bir dizi tezde "İkinci Entemasyonal'in çoğunluğunun sosyalizme ihaneti"ni kınıyor, "bütün Rusya halklarının işçi sınıftan ve emekçi kitlelerinin bakış açısından, Rus monarşisinin ve ordularının yenilmesi ehven İ şer olacaktır" diyor ve "toplumsal devrim propagandasının, silahlannı kardeşlerine, başka ülkelerin kiralık kölelerine değil, bütün ülkelerin gerici ve burjuva hükümet

31. Savaşçılığında Peteısburg'da yapılangösterilerle ilgili olarak bir Menşevık'ın sunduğu açıklamaya bakılırsa, "milliyelçi çılgınlık işçileri bile etkiledi; daha dün grev yapanlann bir çoğu bugün milliyetçi göslencıler aracında bulunuyordu (Y. Manov. *Geschichte der Russischen Sozial Demokralîe* (1926t. s. 274).

32. Bki.c. l,s. 72 3.

ve partilerine doğrultmalarının zorunlu olduğu propagandasının" savaşa katılan bütün ordulara yayılmasını talep ediyordu.[33] Bu tezler iki ay sonra merkez komitesi adına yayımlanan bir manifestoya dönüştürüldü; Lenin burada "şu anki emperyalist savaşın bir iç savaşa dönüştürülmesi" sloganını ortaya attı.[34] Ulusal savunmayı reddeden ama bunun mantıksal sonucu olarak savaşı kaybetmek ve iç savaş çıkarmak İçin çalışmayı kabul edemeyen ve böylece bir ayağı "demokratik" savaş amaçları ve burjuva pasifızmi kampında kalan "merkezcilere" karşı sabırsızlığı gittikçe artıyordu. 1915 Martı'nda, Beme'de yurtdışındaki Bolşevik örgütlerinin katıldığı bir konferans yapıldı. Lenin burada Buharin etrafında toplanmış olan grupla farklılıklarını geçici olarak halletti[35] ve Bolşevik politikasına dair önemli bir bildiri üretti. Savaş, sömürgelerin İngiltere, Fransa ve Almanya arasında paylaşılması ve Rusya'nın da benzer topraklar (İran, Moğolistan, Türkiye v.s.) elde etmesi için verilen emperyalist bir savaş olarak tanımlanıyordu: "Kapitalizmin en yüksek gelişme aşamasına ulaştığı... ve sosyalizmin gerçekleştirilmesi için gereken nesnel koşulların bütünüyle olgunlaştığı" bir döneme Özgü bir savaştı bu. O yüzden bu savaş, 1789 1871 döneminin "milliyetçi" savaşlarından farklıydı; Sırbistan'ın Avusturya'ya karşı verdiği mücadeledeki milli unsur, savaşın genel karakterini etkilemeyen bir istisnaydı. Bu nedenle emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmek "tek doğru proleter sloganıydı." Bu sloganın eşlik eı mediği barış propagandası bir yanılsamadan İbaretti. "Özellikle de, bir dizi devrim olmadan demokratik bir barışın mümkün olduğu fikri temelden yanlışı ir."'"

Yılın ileriki dönemlerinde, Lenin savaş sırasında bir proleter devrimi ilk olarak Rusya'da gerçekleşirse ortaya çıkabilecek pratik durum hak

3.1. Lenin, *Soçineniya,* c. XVIII, s. 44 6. 34. *A.g.e.,* c. XVIII, s. 66.

35. Lenin ile Buharin grubu arasındaki başlıca fark, bu grubun, nihai amaç olarak emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürmeyi kabul elmckle birlikle, ülkenin yenilmesini savunma konusunda tereddütlü olması ve propaganda araçları olarak burjuva demokratik banş sloganlarını bütünüyle bir kenara atmak ya da kınamak islememesiydi: Bu grubun görüşlerini temsil eden belge *Proletarskaya Revolyutsiya,* No. 5 (40), 1925, s. 170 2'dedir. Birçok Bolşevik hâlâ burjuva demokrasisi ve burjuva devnmı zeminine bağlı olduğu halde, Lenin'in savaşın ve uluslararası durumun itkisiyle hızla 1917'dekı "Nisan tez[eri"nde benimseyeceği konuma doğru ilerlemesi önemlidir. Gel gelelim. Buharin ile Pyatakov 1916da milleılerin kendi kaderini tayin hakkı meselesinde Lenin'leyine ayrı düşmüşlerdi (bkz. c. 1. s. 390 1).

36 Lenin, *Soçineniya,* c, XVIII, s. 124 8. Bildiride ayrıca ilk kez olarak "savaşan ülkelerin askerlerinin siperlerde dostluk kurması" tavsiye ediliyordu; Lenin 1914 NoeİI'nde meydana gelmiş olan bu lür dostluk kurma olaylarıyla ilgili olarak basında çıkan haberlerden etkilenmişti *(a.g.e.,* c. XV1I1. s, 94, 136).

kında ilk kez düşünmeye başladı. Parti dergisi *Sosial Demokrat'ta,* "Bazı Tezler" gibi mütevazı bir başlığı olan kısa bir yazı yayımladı; bu tezlerin sonuncusu müstakbel devrimci hükümetin ilk dış politika beyanı olarak tanımlanabilir:

Eğer halihazırdaki savaş sırasında devrim sayesinde iktidara gelecek olursa proletarya partisinin ne yapması gerektiği sorusuna şu cevabı veriyoruz: Sömürgelerin ve bütün haklara sahip olmayan tüm bağımlı ve ezilen halkların kurtuluşu koşuluyla bütün savaşan ülkelere barış önermeliyiz. Şu anki hükümetleriyle ne Almanya ne İngiltere ne de Fransa bu koşulu kabul edecektir. O zaman bir devrimci savaş hazırlığı yapmamız ve bu savaşı başlatmamız gerekir, yani asgari programımızın lamamını en kesin Önlemleri alarak bütünüyle gerçekleştirmekle kalmayıp, şu anda Büyük Rusya tarafından ezilen bülün halkları, Asya'nın bütün sömürgelerini ve bağımlı ülkelerini (Hindistan, Çin, İran vs.) sistematik olarak ayaklanmaya ıcşvik etmeli ve ayrıca ve öncelikle Avrupa proletaryasını da sosyal şovenisileri kaale almadan hükümetlerine karşı ayaklanmaya teşvik eımeli yiz. Proletaryanın Rusya'da kazanacağı zaferin, hem Asya'da hem dc Avrupa'da devrimin gelişmesi için alışılmadık ölçüde elverişli koşullar yaratacağına şüphe yoktur.[57]

İzlenecek hat belliydi. Rusya'da iktidarı zaptedecek olan proletarya, başlangıçta burjuva devrimi sınırları içinde kalacak ve demokratik sloganlardan yararlanacaktı bunu Avrupa'da kapitalizmin artık bütünüyle gelişmiş çelişkileri yüzünden burjuva bir demokratik banşı bile gerçekleştirmekten aciz olan burjuva hükümetlerini gözden düşürmek amacıyla, Asya'da ise hâlâ kapitalizm Öncesi aşamada oyalanan ülkeler arasında burjuva devrimi bayrağını yükseltmek ve onları Avrupalı emperyalist devletlerin boyunduruğundan kurtulmaya yönlendirmek amacıyla yapacaktı. Rus proletaryası, gerekirse devrimci savaşla desteklenecek bu İki İşlem sayesinde, Avrupa'da ve dolayısıyla Rusya'nın kendisinde sosyalist devrimin zafer kazanmasına giden yolu hazırlayacaktı.

Bu arada İsviçre topraklarında savaşa karşı olan sosyalistler tarafından

37. *A.g.e.,c.* XVIII, s. 313, Bundan kısa bir süre Önce, daha sonraları "lek ülkede sosyalizmle ilgili ihtilafta da önemli bir rol oynayacak olan, "Birleşik Avrupa Devletleri Sloganı" hakkındaki yazının ünlü bir pasajında, Lenin proletarya devriminin sadece bir kapitalist ülkede başanlı olması halinde doğabilecek durumu genelde öngörmüştü: "Ekonomik ve siyasi gelişmenin eşitsizliği kapitalizmin değişmez yasasıdır. Bundan, sosyalizmin başlangıçla ancak birkaç kapitalist ülkede, hatta tek bir kapitalist ülkede zafer kazanabileceği sonucu çıkar. Bu Ülkenin zafer kazanmış proletaryası, kapitalistlerini mulksüzleşiirdikten ve sosyalist üretimi örgütledikten sonra, kapitalist dünyanın geri kalan kısmına karşı ayaklanacak, başka ülkelerin ezilen sınıflarını kendine çekecek, onlan kapitalistlere karşı ayaklanmaya tahrik edecek ve sömürücü sınıflara ve onların devletlerinin karşısına gerekirse silahlı kuvvet kullanarak çıkacaktır" *(a.g.e.,* c. XVIII. s. 232 3).

uluslararası konferanslar düzenlemek İçin birkaç girişimde bulunuldu. 1915 Martı'nda Clara Zetkin Berne'de bir sosyalist kadınlar konferansı düzenledi; ertesi ay Sosyalist Gençlik Enternasyonali'nin sekreteri Willi Münzenberg, yine Beme'de bir sosyalist gençlik konferansı düzenledi. Lenin'in grubundan Bolşevikler de bu iki konferansa katıldılar, ama "emperyalist savaşı iç savaşa dönüştürme" sloganını ortaya attıklarında destek bulamadılar.[38] 1915 Eylülü'nde Zimmerwald'da savaşa karşı sosyalistlerin katıldığı genel bir uluslararası konferans düzenlendi. Sayıca geniş ama çok bölünmüş Rus heyetinde Lenin ile Zinovyev, Martov İle Akselrod, Troçki ile SD lideri Çernov da bulunuyordu. Rakovski Romen sosyal demokratları, Kolarov da Bulgarları temsil ediyordu. Almanların çoğu savaş kredileri hakkındaki oylamada çekimser oy kullanmaya hazırlanan, ama aleyhte oy vererek parti disiplinini bozmak istemeyen Solcu sosyal demokratlardı. Diğer katılımcılar Fransız, İtalyan, İsviçreli, Hollandalı, İskandinav, Letonyalı ve (Radek'iııde aralarında bulunduğu) Polonyalı heyetlerdi.[39] Otuz küsur delege arasından yaklaşık yirmisi konferansın Sağ kanadını oluşturuyordu; Lenİn "iç savaş" politikasına altı ila sekiz delegenin az çok şartlı desteğini almıştı; başta Troçki olmak üzere geri kalan delegeler ortada bir yerdeydiler ve iki uç arasında arabuluculuk yapmaya çalıştılar. Konferans tarafından oybirliğiyle benimsenen manifesto Troçki tarafından kaleme alınmıştı ve savaşın genel olarak kı nanmasıyia sınırlıydı. Altı delege Lenin, Zinovyev ve Radek'le birlikte bir İsveçli, bir Norveçli ve bir Letonyalı manifestonun yetersizliğini protesto eden bir bildiri imzaladılar: Bu grup daha sonraları "Zimmer wald Solu" olarak bilinen grubu oluşturdular.[40] Konferans Beme'de kalıcı bir uluslararası sosyalist komite ve sekreterlik kurmaya karar verdi. Bu organların ayarladığı "ikinci Zimmerwald konferansı" 1916 Nisanı'nda biraz daha fazla sayıda delegenin katılımıyla Kİenthal'de yapıldı. Geçen sonbahardan beri en önemli değişiklik Alman hareketi içinde yaşanmıştı. Alman Sosyal Demokratik Partisi'nin Sol kanadı güç kazandığı gibi (bu

38. Bu İki kongreye ait belgelerin çevirisi ve ana kaynaklardan alıntılar O. H. Gankin ve H. H. Fischer. *The Bolsheviks and ıhe World War* (Stanford, 1940), s. 280 308'de bulunabilir; her iki kongre ikisine de katılmış olan A, Balabanov tarafından *Erinnerungen und Erlebnisse* (1927). s. 100 102'de anlatılır.

39. ILP ve İngiliz Sosyalisı Partisi'nin belirlediği İngiliz katılımcılara pasaport verilmemiştir.

40. Belgeler ve kaynaklar İçin bkz. O. H, Gankin ve H. H. Fischer, *The Bolsheviks and the World War* {Stanford, 1940), s. 320 56; konferansın manifestosu ve Bolşeviklerin reddedilen taslağı Lenin, *Soçineniya,* c. XVIII, s. 412 20'dedir.

kanat yılın ileriki bölümlerinde ayrılıp Alman Bağımsız Sosyal Demokratik Partisi'ni kuracaktı), onların içinde görüşleri Lenin'in kilere yakın bir grup, Spartakusbund ortaya çıkmıştı. Kienthal konferansında kaleme alınıp onaylanan çağrı Zimmerwald'dan beri Sol'a doğru belli bir kayma yaşanmış olduğunu gösteriyordu, ama yine de Bolşevik programının bütün taleplerini karşılamıyordu.[41] Bu dönem boyunca Lenin'in destekçileri uluslararası sosyalist harekelin savaş karşıtı kanadı İçinde önemsiz bir azınlık olarak kaldılar; o hayati İç savaş ve ülkelerinin yenilmesinden yana olma meselesi konusunda da Rusya'dakİ Bolşevikler'in veya yurtdışındaki diğer Bolşevik grupların samimi rızasını aldıklarına bile güvene miyorlardı.

Kienthal konferansı ile Rusya'dakİ Şubat devrimi arasındaki dönemde bir uluslararası sosyalist konferans düzenleme konusunda başka girişimde bulunulmadı. Lenin'in bu dönemde asıl çabası Bolşevikler'in saflarında milletlerin kendi kaderini tayini meselesiyle ilgili olarak çıkan ihtilaf;[42] İsviçre Sosyalist Partisi'ni ulusal savunmayı desteklemekten caydırmaya yönelik başarısız bir girişim ve savaş halinde işçilerin, zafer kazanması sosyalizm davasına daha fazla yarar sağlayacak tarafı desteklemeleri gerektiği şeklindeki özgün Marksist görüşten Lenin'in şimdiki konumuna geçiş için teorik bir temel sunan ***Kapitalizmin En Yüksek Aşaması, Emperyalizm*** kitabım yazmak üzerinde yoğunlaşmıştı. Lenin'in analizine göre, kapitalizm artık nihai, yani emperyalist aşamasına ulaşmıştı ve bu aşamada büyük Avrupa Devletleri arasındaki savaş sömürge toprakları ve pazarları için verilen bir mücadeleden ibaretti. Bu koşullarda savaşan taraflardan hiçbiri işçiler tarafından desteklenmeye layık değildi; kapitalizmin artık son aşamasında olması da, sosyalizme geçiş zamanının ve bütün ülkelerin işçilerinin bunu hızlandırmak için eylemlere geçme zamanının gelmiş olduğunu kanıtlıyordu. Nitekim, Marx'in kapitalist devletler arasındaki savaşlara karşı takındığı "oportünist" tavrın terk edilip bütün kapilalist devletlerin yenilgisini ilkesel olarak eşit ölçüde istenir bir şey olarak gören bir konumu benimsemeyi haklı çıkaran şey, sosyalist devrimin çok yakın olduğu varsayımıydı. Lenin, savaş ilerledikçe sırasıyla iyimser ve kötümser ruh hallerine girse de, bu kılavuz ilkeden hiç vazgeçmedi. Şubat devrimi patlak verdiğinde, Rusya'ya gitmek üzere

41. Belgeler ve kaynaklar için bkz. O. H. Gankİn ve H. H. Fischer, *The Bolsheviks and the World War* (Stanford, 1940), s. 407 38.

42. Bkz.c. l.s. 387 92.

yola çıkmadan hemen önce yazdığı *isviçreli İşçilere Veda Mektubunda* bîr zafer tınısı hissedilir:

Emperyalist savaşın nesnel koşullan, devrimin *birinci aşama* olan Rus devriminde durmayacağının, devrimin Rusya'da *durmayacağının* garantisi işlevini görür. *Alman proletaryası. Rus devriminin ve dünya çapındaki proleter devt iminin cn inançtı ve güvenilir müttefikidir...* Emperyalist savaşın ıç savaşa dönüşmesi *bir* gerçek haline *gelmekledir.*

Yaşasın Avrupa'da başlamakta olan proteler devrimi,[113]

Lenin. hem Rus devriminin burjuva demokratik aşamadan hızla proleter sosyalist aşamaya geçeceği hem de devrimin savaşan diğer ülkelere yayılacağı yönünde böyle iki öngörüde bulunurken, dört gözle emperyalist savaşın proletaryanın burjuvaziye karşı iç savaşına dönüşmesi sloganının da gerçekleşmesini bekliyordu.

NOT F

KOMÜNİST ENTERNASYONALİN TARİH ÖNCESİ

İkinci Enternasyonal'i kuran başlıca partiler, 1914'de savaş çıkınca kendi ulusal hükümetlerini destekleyerek uluslararası sosyalizm davasına ihanet ettiklerinde, Lenin onların Enternasyonal'İn ölüm fermanını imzaladıklarını düşündü: Enternasyonal'İn "siyaseten iflas" ettiğini, 19)4 Eylü lü'nde kaleme aldığı Berne tezlerinde ilan etti.[1] Bu görüşü kabul edenlerin buradan çıkaracakları sonuç açıkça ortadaydı: Yeni bir Enternasyonal kurmak. Bu fikrin aynı anda birden çok devrimci düşünürün aklına gelmiş olması şaşırtıcı değildir. 31 Ekim 1914'de Troçki, bir sonraki ay Münih'te yayımlanan ***Savaş ve Enternasyonal*** kitapçığının önsözünde şöyle yaz.ıyordu:

> Birinci sayfasından sonuncusuna bütün kitapçık, halihazırdaki dünya krizinden doğması gereken yeni Enternasyonal, son mücadeleleri yapıp nihai zaferi kazanacak olan bir Enternasyonal fikriyle yazılmıştır.[2]

Ertesi gün, 1 Kasım 1914'de, ***Sotsial Demokratta*** parti merkez komitesinin aynı düşünceyle sona eren bir manifestosu yayımlandı:

> Proleter Enternasyonali ortadan kalkmadı, kalkmayacaktır. İşçi kitleleri bütün engellere rağmen yeni bir Enternasyonal yaratacaktır...
>
> Bütün ülkelerin şovenizmi ve milliyetçiliğine karşı yaşasın işçilerin enternasyonal kardeşliği.
>
> Yaşasın oportünizmden arınmış proleter Enternasyonali.[3]

Lenin, kendi yazdığı bu manifestonun ardından, İkinci Entemasyo

I. Bkz. c. **I,** s. **71 2;** Lenin, ***Soçineniya,*** c. **XVIII,** s. **44.**

7. **L. Troçki, *Der Krieg und die Internationale* <Münih, tarihsiz (1914]}, s. 9. Troçki çok çarpıcı bir bolümde savaşın, belirsiz bir tarifte kadar uzarsa, "proletaryanın moral gücünü" yıkabileceği ve "emperyalizmin kanlı komplolanyla su yüzüne çıkarttığı uluslararası proletaryanın bütün savaşçı enerjisinin, o korkunç karşılıklı yıkım işi içinde bütünüyle tükenebileceği" tehlikesine dikkat çekiyordu: o zaman uygarlık "otuz kırk yıl geriye" giderdi *(a.g.e.*, s. 83).**

3, Lenin, *Soçineniya,* c. XVIII, s. 66,

nal'in iflası temasını işlediği ve tasarladığı yeni Entemasyonal'in ikincinin rakibi değil, tarihsel süreç içindeki yeni bir aşamayı temsil eden halefi olduğunu tıpkı ikincinin birincinin halefi olması gibi açıkça belirttiği bir yazı kaleme aldı;

İkinci Enternasyonal, on dokuzuncu yüzyılın son üçte birlik bölümünde ve yirminci yüzyılın başlarında en acımasi2 kapitalist köleliğin ve en hızlı kapitalist ilerlemenin yaşandığı uzun "barışçı" dönemde, proleter kitlelerinin temel örgütlenmesi konusunda faydalı hazırlık çalışmaları yapma rolünü yerine getirmiştir; Üçüncü Enternasyonal ise proletarya güçlerini kapitalist hükümetler üzerinde boğucu bir devrimci hâkimiyet kurmak, siyasi iktidarı ele geçirebilmek için bütün ülkelerin burjuvazisine karşı iç savaş başlatmak ve sosyalizmin zafer kazanmasını sağlamak göreviyle karşı karşıyadır.[4]

Sonraki üç yılda, bu fikirler Lenin'in düşünce ve yazılarının değişmez birer teması haline geldi. İkinci ya da Üçüncü Enternasyonal meselesi, sosyalistlerin savaş karşısındaki tavrı meselesiyle yakından bağlantılı hale geldi; aynı üçlü bölünme ve her grubun başında aynı öncü kişilikler ortaya çıktı. Ulusal savaş politikaların destekleyen Sağ, İkinci Eııternasyo nal'e de bağlı kaldı ve bu enternasyonalin savaştan sonra canlanmasını bekledi. Başlangıçta esasen Lenin'in yakın çevresindeki destekçilerinden oluşan aşırı Sol İkinci Enternasyonal'i kökten reddediyor ve ateşli bir biçimde savaştan sonra onun yerini alacak yeni bir Enternasyonal kurulması çağrısında bulunuyordu. "Merkezciler" İse iki uç arasında huzursuz bir biçimde gidip geliyor ve yepyeni bir örgüt kurmaktansa İkinci Enternasyonali reforma ya da yeniden inşaya tabi tutmak gerektiğini düşünüyorlardı: Bekleneceği üzere, ileride İki Buçukuncu Enternasyonali yaratacak olan gruptu bu. Lenin, savaş meselesinde olduğu gibi, bu meselede de "sosyai milliyetçiler" ile "merkezeîler"e ayrım gözetmeksizin ateş püs kürüyordu. Ama sorun akademik düzeyde kaldı ve Lenİn fazla ilerleme kaydedemedi. Zimmerwald konferansında "merkezci" unsurların hâkimiyetini yansıtan Eylül 1915 tarihli Zimmerwald manifestosu meseleyi dikkate almadı; Zimnierwald Solu'nun taslak manifestosu "güçlü bir Enternasyonal, bütün savaşlara ve kapitalizme son verecek bir Enternasyonal" çağrısıyla bitiyordu.[5] i916 Nisanı'nda yapılan Kienthai konferansında, "Zimmerwald Solu", yeni kurulan Alman Spartakus grubunun temsilcilerinin katılımıyla güçlendi; bu grubun konferansa sunduğu önergede,

4. Lenin, *Soçineniya,* c. XVIII, s. 61 6,71.
5. *A.g.e.,* c. XVtll, s. 420: konferans için bkz. yukarıda s. 523 4.

"eskisinin 4 Ağustos 1914'de çökmesiyle[6] yeniden kurulması gereken yeni Enternasyonal ancak en önemli kapitalist ülkelerde proleter kitlelerinin vereceği devrimci sınıf mücadelesinden doğacaktır" deniyor, ama bu "bir örgütlenme sorunu ya da işçilerin muhalif tabakalarının temsilcileri rolünü üstlenen kişilerin oluşturduğu küçük bir grubun arasında anlaşma sağlanması sorunu değil, bütün ülkelerin proletary as ımn kitle hareketiyle ilgili bir sorundur" diye ilavede bulunularak ileride Lenin'in savunduğu konumdan sapıtabileceği ima ediliyordu.[7] Ancak Lenin gönişlerinde hiç tereddüt göstermedi. Krupskaya'ya bakılırsa, 1916'mn ikinci yarısında "uluslararası ölçekte bir bölünmenin zamanının geldiğini, İkinci Enternasyonal'den, uluslararası sosyalist bürodan, Kautsky ve şürekasından sonsuza kadar kopup Zimmerwald Solu'nu oluşturan güçlerle bir Üçüncü Enternasyonal kurmaya başlamanın zorunlu olduğunu düşünüyordu."[8]

Şubat Devrimi ve bütün önde gelen Bolşevikler'in Petrograd'a dönme leriyle parti içindeki tartışma yeniden açıldı. Lenin'in Nisan tezlerinin onuncusu şöyleydi:

Enternasyonal'İn Yenilenmesi.
Devrimci bir Enternasyonal, sosyal şovcnisılere ve "Merkez" e karşı bir Enternasyonal kumu inisiyatifi.'

Devi imimizde Proletaryanın Görevleri başlıklı bir kitapçıkla bu temayı geliştirip en ağır silahlarını Merkez'e karşı kullanıyordu: "aslen 'mer kezcİler'den oluşan bütün Zimmerwald çoğunluğu 'sosyal pasifizm'e giden kaygan yola girmiş durumdalar."[10] Bu arada Zimmerwald'da kurulan kalıcı uluslararası sosyalist komite Berne'den Stockholm'e taşınmıştı; 1917 yazı boyunca Lenin de, partinin Zimmerwald örgülü içinde kalıp Stockholm'de yapılacak üçüncü Zimmerwald konferansına delege göndermesi gerektiği şeklindeki genel parti görüşüne karşı mücadele verdi.[11]

6. Bu. Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin Reictıstag'da savaş kredileri lehine oy kullandığı gündü.
7. O. H. CarJcın ve H. II. Fischer. *The Bolsheviks anıl ıhe World Waı* (Sıanford. 1940), s, 435.
8. N. K. Krupskaya, *Memories of Lenin, c.* Il (İngilizce çeviri, 1932). s. 196.
9. Lenin, *Soçineniya,* c. XX, s. 89; Lenin bir noua "Merkez"i şöyle tanımlıyordu: "Şovenisller (yani. "savunmacılar") ile enternasyonal İsı 1er arasında gidip gelen bir eğilim Almanya'da Kaulsky ve şürekası. Fransa'da Longuet ve şürekası, Rusya'da Çekıdze ve şürekası, İtalya'da Turaıi ve şürekası. İngiltere'de Mac Donald ve şürekası vs."
10. *A.g.e..* c. XX, s. 129.
11. Bu konferansla yine Stockholm'de yapılması Önerilen ama sonunda vazgeçilen uluslararası sosyalist banş konferansı kanştınlmamalıdır (bkz. yukanda s. 15 18).

Nisanda yapılan parti konferansında "merkezeİler"i kınayan ve bir Üçüncü Entemasyonal'in kurulmasını talep eden, ama Lenin'in muhalefetine rağmen şimdilik Zimmerwaid örgütü içinde kalmaya devam etme karan veren uzun bir önerge kabul edildi.[11] 1917 Mayısı'nın sonlarında Lenin. Srocholm'de bulunan Radek'e sabırsız bir hava içinde Zimmerwald'la "bağlan koparmanın şart" olduğunu yazıyordu:

Çürümüş... Zimmerwald'i ne pahasına olursa olsun gömmemiz ve sadece Solculardan oluşan gerçek bir Üçüncü Enternasyonal kurmamız gerekiyor... Çabucak Solcuların katılacağı bir uluslararası konferans yaparsak. Üçüncü Enlernasyonal kurulacaktır.[13]

Ama partinin bu konudaki ilgisizliği, Lenin Finlandiya'da saklanırken 1917 Ağusıosu'nda Petrograd'da yapılan altıncı parti kongresinde bir kez daha belli oldu, burada Zimmerwald'dan kopma meselesi hiç gündeme gelmedi; Lenin de merkez komitesine yazdığı uzun bir mektupta görüşlerini tekrarladı.[14] Üçüncü Zimmerwald konferansı, Bolşevik delegeler Vö rovski ve Semaşko'nun da katılımıyla, en nihayet 1918 Eylülü'nün başlarında Stockholm'de toplandı. Konferansın başardığı tek şey, yayımlanmadan önce onaylanması amacıyla kurucu partilere gönderilecek, savaş hakkında bir manifesto taslağı hazırlamak oldu: En çarpıcı paragraf, "banş amacıyla, aynı zamanda Rus devriminin İmdadına koşma anlamına da gelecek bir uluslararası proleter kitle mücadelesi" verme çağnsında bulunan paragraftı.[15] Konferans arifesinde Lenin "bir komediye katılıyoruz" diye şikayet edip "Zimmerwald'i hemen terk etmeliyiz" diyen öfkeli bir mektup yazdı.[1]" Ama çok kısa bir süre sonra dikkati ülke içindeki olaylar üzerinde yoğunlaştı ve Ekim devrimi Zimmerwald'i geri plana itti. Bolşevikler Zinimerwald'dan hiçbir zaman resmen kopmadılar. Uluslararası sosyalist komite arada sırada pek, hatta hiç dikkat çekmeyen bildiriler (bunlardan biri de Bolşevik devrimini kutluyordu) yayımlamayı sürdürdü. 1919 Martı'nda Komünist Entemasyonal'in kuruluş kongresinde, Zimmerwald komitesinin sekreteri sıfatıyla Angelica Balabanov'dan bir

12. *VKP(B) v Rezolyutsiyak* (1941), c. I, s. 235; Lenin'in itirazlan için bkz. *Soçineniya.* c. XX. s. 279.

13. *lemnskiiSbornik.* c. XXI (1933), s. 57 8.

14. ^.$_K$r.c XIII(I930),S. 275 80

15. O H. Gankın ve H. H. Fischer, *The Bolsheviks and ıhe World War* (Slanfoıd, 1940). s. 582 683'de üçüncü Zimmerwald konferansının hazırlıkları ve tutanaklarıyla ilgili birçok malzemeye yer verilir; konferansın resmi rapom *a g.e..* s. 669 75'de, laslak manifesto da *ag.e* . s. 680 3de bulunabilir.

16. Lenin. *Soçineniya.* c. XXI, s. 129.

rapor geldi; örgütün eski katılımcıları olan Rakovski, Lenin, Zinovyev, Troçki ve Platten'in imzalarıyla, Zimmerwald'in "miadını doldurduğu" görüşünü İfade eden bir bildiri yayımlandı. Kongre bu belgelere dayanarak Zimmerwald birliğini resmen lağvetti ve kendini Zimmerwald'in hâlâ sahip olduğu her türlü iyi niyetin mirasçısı ilan etti.[17]

17. *Kommunisliçeskii Internatsionai* v *Dokumentak* (1933), s. 85.

RILU Red International of Labour Unions (Kızıl Sendikalar Enternasyonali (bkz. Profintern)

RKP(B) Ross i iskay a Koni mu nîs ti çeskay a Partîya (Bol'şevikov) (Rus Komünist Partisi (Bolşevikler)

RSFSC (RSFSR) Rossiiskaya Sotsialistiçeskaya Federativnaya Sovets kaya Respublika (Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti)

SLP Socialist Labour Party (Sosyalist İşçi Partisi)

Sovnarkom Sovel Narodnik Komissarov (Halk Komiserleri Konseyi)

SPD Sozial Demokratische Partei Deutschlands (Alman Sosyal Demokrat Partisi)

SSC (SSR) Sotsialistiçeskaya Sovetskaya Respublika (Sosyalist Sovyel Cumhuriyeti)

SSCB (SSSR) Soyuz Sovetskih Sotsialistiçeskik Respublik (Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği)

USPD Unabhängige Sozial Demokratische Partei Deutschlands (Alman Bağımsız Sosyal Demokrat Partisi)

Vesenka Visşii Sovet Narodnogo Kosyaistva (Milli Ekonomi Yüksek Konseyi)

VKP(B) V.sesoyuznaya Koni mu ni slices kaya Paıtiya (Bol'şevikov) (Sovyetler Birliği Komünist Partisi (Bolşevik))

VKPD Vereinigte Kommunistische Partei Deutschlands (Birleşik Alman Komünist Partisi)

Vneşıorg Narodniy'r Komissariat Vneşnei Torgovli (Dış Ticaret Halk Komiserliği)

VTslK Vscrossiiskit (Vsesoyuzniyi) Central'niyi IspotniteVniyi Komitet (Tüm Rusya (Sovyetler Birliği) Merkez Yürütme Komitesi)

BİBLİYOGRAFYA

Sadece Sovyet Rusya'nın 1917 ile 1923 arasındaki tarihiyle ilgili başlıca kaynakları içeren kapsamlı bir bibliyografya hazırlamak bile, özellikle de bu kaynakların çoğunun birkaç basımı yapılmış olduğu ve (başta Komintern belgeleri olmak üzere) bir kısmı da birkaç dilde yayımlanmış olduğu için, muazzam bir is olurdu. Elinizdeki bibliyografyanın tam am lanm işlik gibi bir iddiası yok. Dipnotlarda ara ara aktarılmış olan birçok kaynağı ya da ikincil kaynaklan içermiyor ve benim kullandığım başlıca birincil kaynaklarla sınırlı. Kendi kullandığım basımlar her zaman listenin en başına kondu. En önemli eserlerin başka basımlarıyla ilgili notlar eklendi, ama benim şu değil de bu basımı kullanmış olmamın, çoğunlukla onlara ulaşabilmiş olma gibi tesadüfi bir nedeni var. Başlıktan ya da cilt numarasından hemen sonra köşeli parantezler içinde başka bir kütüphane zikredilmediği takdirde, bu bibliyografyada sayılan bütün eserlerin British Museum'da bulunduğu düşünülmelidir. Başka ülkelerdeki kütüphaneler sadece söz konusu esere İngiltere'de ulaşılamadığı biliniyorsa zikredilmiştir. Amerika Birleşik Devletleri'ndeki kütüphaneler sadece eser Batı Avrupa'daki hiçbir kütüphanede bulunamadıysa zikredilmiş; Kongre Kütüphanesinde bulunduysa da başka hiçbir Amerikan kütüphanesi zikredilmem iş tir. Bir yerde bir eseri hiçbir kütüphanede bulamadığım için kimin elinde bulunduğunu belirtmek zorunda kaldım.

Parti ya da Sovyet yayınlanntn farklı basımlarının metinlerini birbiriyle karşılaştırma yönünde sistematik bir girişimde bulunulmamıştır. Bazı yorumlar yaygın görüşün istemlerini karşılayacak şekilde tedricen değiştirilmiş ve 1923'ten itibaren bazı belgeler benzer nedenlerle yayımlanmamış olsa bile, yayımlanmış belgelerin metinleriyle 1936'dan önce nadiren oynanmıştır. Bu tarihten sonra sık sık allamalarla karşılaşılmaya başlanır; bunlar başlarda mahkûm edilmiş parti liderlerinin adlarının atlanmasıyla sınırlıyken, sonraları daha kapsamlı bir hal almıştır. Genelde, 1936'dan itibaren yayımlanan belgelerin, bu tarihten önce yayımlanan belgelere göre çok daha dikkatli incelenmeleri gerekir. Komintem'in farklı dillerde yayımlanan belgeleri ve kayıtları arasında büyük küçük sayısız farklılık görülmektedir; ama bunlar sonradan kasten tahrif edilmenin ürünü olmaktan çok bizatihi kongrelerde ya da konferanslarda yaşanan dikkatsizliklerden veya yanlış anlamalardan kaynaklanıyor gibi görünmektedir.

I

RUS SOSYAL DEMOKRAT İŞÇİLER PARTİSİ, *DAHA SONRAKİ ADIYLA* RUS *[DAHA SONRAKİ ADIYLA* SOVYETLER BİRLİĞİ] KOMÜNİST PARTİSİ (BOLŞEVİKLER)

(i) KONGRE VE KONFERANS TUTANAKLARİ

Vloroi S"ezd RSDRP (Marx Engels Lenin Enstilüsü, 1932). İlk basımı: *Vtoroi Oçerednoy S"ezd Ross. Sols. Dem. Raboçei Parıii* (Cenevre, 1904) [London School of Economics and Political Science; British Museum'daki nüsha eksiktir].

Tretii Oçerednoy S"ezd Solsıol Demokraıїçeskoy Rabote! Parıii 190S Goda: Polniyi Teksl Proıokolov (lstpart, 1924). İlk basımı: *Tretiİ Oçerednoy S"ezdRoss. Soıs. Dem. Raboçei Parıii: Polniyi Teksl Proıokolov* (Cenevre. 1905).

Çetvertiyi tObedinitel'niyi) S"ezdRSDRP (Marx Engels Lenin Enstitüsü, 1934). İlk basım: *Protokoll Ob'edenİıal'nogo S"ezda Ross. Sols. Dem. Raboçei Parıii* (Moskova, 1907) |ABD, Kongre Kütüphanesi]; ikinci basım: *Protokoll Ob"edenital'nogo S"ezda RSDRP* (lstpart, 1926).

Piyatyi S"ezd RSDRP. Maı tyıın' 1907 # (Marx Engels Lenin Enstitüsü, 1935). İlk basını: *Londonskii S"ezd Ross. Soıs. Dem. Raboçei Parıii: Polniyi Teksl Proıokolov* (Paris, 1909) [Hoover Kütüphanesi. Stanford].

Vserossiiskaya Konferenısiya Ross. Soıs. Dem. Raboçei Parıii 1912 Goda (Paris, 1912). Bu, 1912 Ocağı'nda yapılan Prag konferansının stenografik bir kaydı değil nihai karar melnini de içeren kısa bir özetidir; *Prazhskaya Konferenısiya RSDRP 1912 Goıta* (Maıx Engc1s LenmEnsiıiUsü, 1937) başlıklı daha sonraki bir basım çok daha fazla ek malzeme içermesine rağmen, bazı atlamalar da içerir.

Perviyi LegaTıiyi Petersbuıgskii Komilet Bol'şevikov v 1917g. (lstpart, 1927). Mart 28 Aralık 1917/ 10 Ocak 1913 arasında yapılan toplantıların kısaltılmış kayıtlarını içerir.

Sed"maya ('Aprel'skaya") Vserossiiskaya i Petrogradskaya Ohşçegorodskaya Konferenısii RSDRP(B). Apre!' 1917 g. (Marx Engels Lenin Enstitüsü, 1934). İlk basım: *Peırogradskaya Obşçegorodskaya i Vserossiiskaya Konferenısii RSDRP (Bol'sevikovt. Apre!' 1917 ?..* (Isıpan, 1925).

Proıokoli $"czdov i Konferenısii VKP\BfŞesloy S'ezd (lstpart, 1927). İlk basım: *Proıokoli VI S"ezda RSDRP (Bol'şevıkov)* (1919) JHoover Kütüphanesi, Stanfords bir baskısı daha vardır: *Şesıoy S"ezd RSDRP* (Marx EngeIs Lenin Enstitüsü, 1934).

Sed'moy S"ezd Rossiiskov Kommıtnistiççıkoy Parıii tBoTşevikovi (1923) [London School of Economics and Political Science].

Vos'moi S"ezd RKP(B), 19 23 Maria, 1919 g. (Marx Engels Lenin Enstitüsü, 1933). ilk basım: *VIII S"ezd Rossiiskoy Kommıııısliçeskoy Partit (Bol'şevi*

kov), 18 23 Mana, 1919: Stenografiçeskii Olçeı (1919) [ABD. Kongre Kütüphanesi],

Devyatyi S"ezd RKP(B), Mart Aprel' 1920 g. (Marx EngeIs Lenin Enstitüsü, 1934). İlk basım: *Devyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunİstiçeskoy Partıi: Stenografiçeskii Otçeı* (1920) [Internalionaal Insiituut voor Sociale Geschiedenis, Amsterdam].

Desyatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunİstiçeskoy Partii: Stenografiçeskii Otçeı. 8 16 Marta, 1921 g. (J921). Daha sonra notlar ve ilave malzeme içeren yeni bir basım yapıldı: *Desyatyi S"ezd RKP(B)* (Marx Engels Lenin Enstitüsü, 1933).

Vserossiiskoya Konferentsiya RKP(B) (Bol'şevikov): Byulleıen' (No. 1 5, 19 29 Aralık 1921).

Odinnadtsatyi S"ezd RKP(B) (Bol'şevikov) (Marx EngeIs Lenin Enstitüsü. 1936). İlk basım: *Odinnadtsatyi S"ezd Rossiiskoy Kommunİstiçeskoy Partii (Bol'şevikov): Stenografiçeskii Otçet* (17 25 Aprelya, 1923 g.) (1923) [Londra Üniversitesi, Slav ve Doğu Avrupa Çalışmaları).

Trinadtsaya Konferentsiya Rossiiskoy Kommunistiçeskav Partit (Bol'şevikov) (1924| [özel mülk],

(İD KARARLAR

Vsesoyuznaya Kvmmunistiçeskaya Parıiya (Bol'şevikov) v Retolyutsiyak t Reşe niyalt S"ezdov, Konferentsii i Plenumov TsK (1941). c. I: 1898 1925 [ABD, Kongre Kütüphanesi]; c. II: 1925 39. Bu altıncı ve son baskıdır, 1939 ile 1952 arasında hiç kongre yapılmamıştır. İlk basım *Rossiiskaya Kommunisıiçeskaya Parıiya (Bo('şevıkov) v Pastanovleniyak e S"ezdav 1903 1921 gg.* Başlığıyla 1921'de yayımlanmıştır. Her kongre ya da konferansın kararları için yazılan sunuş notlan basımdan basıma değiştirilmiştir, ama kararların metinleri, mahkûm edilen muhalefet liderlerinin adlarının önündeki *lov.* (yoldaş) hitabının allanması dışında aynı kalmış gibi görünüyor.

(iii) PARTİ TARİHLERİ

Birçok dildeki çok geniş literatür içinden aşağıdaki eserler seçilmiştir:

G. Zinovyev, *Istarıya Rossiiskoy Kommunİstiçeskoy Partit (Bol'şevikov!* (1923). 1923 Martı'nda partinin kuruluşunun yirmi beşinci yıldönümü vesilesiyle verilen altı konferansı içerir ve birçok dile çevrilmiştir.

Istoriya VKP(B), der. E. Yaroslavski, c. I (1926) < 1904'e kadarki dönemi kapsar): c. 11 (19301(1905 7 dönemini kapsar); e. Ill (1914 7 dönemini kapsar); c. IV (1917 20 dönemini kapsar) (Loudon School of Economics und Political Science], II. Cildin önsözünde iki cilt daha yayımlanacağı duyurulur: (1907 14 dönemini kapsayacak) c. Ill, I ve (1921'den sonraki dönemi kapsayacak) iki bölümlü c. V. Bunlar yayımIandlysa da ben ulaşmayı başaramadım.

A. S. Subnov, *VKP(Bl (1931).* Bu. *Bol'şaya Sovetskaya Emsiklopediya,* c. XI (1930), s. 386 544'de yayımlanan maddenin tıpkıbasımıdır ve partinin tarihini

on beşinci kongreye kadar getirir; aslen verdiği istatistik bilgiler bakımından önemlidir.

N. N. Popov, ***Outline History of the Communist Party of the Soviet Union,*** iki cilt (tarihsiz [71934]). Bu, o sıralarda konu hakkındaki standart çalışma olan ve partinin tarihini on yedinci kongrenin arifesine kadar getiren eserin çevirisidir.

History of the Communist Party of the Soviet Union (Bolsheviks): Short Course (1939). Bu 1938'de Rusçada yayımlanan ve o tarihten beri bütün dillere çevrilen standart tarihin İngilizce çevirisidir. 4. bölüm, 2. kısım oluşturan "Diyalektik ve Tarihsel Materyalizm" yazısı sonraları Stalin'e atfedilmiştir; daha da sonraları Stalin bütün eserin yazan olarak görülmeye başlamıştır. Bu kitap 1938'deki ve o zamandan bu vana devam eden resmi görüşten başka hiçbir seve dair veri sunuvormus gözüyle bakılamayacak kadar çok tahrifat içerir.

II

TÜM RUSYA SOVYETLERİ KONGRELERİ VE VTsIK TUTANAKLARİ

Pervyi Vserossiiskii $"eıd Sovetov R. i. S. D., 2 **cilt (1930 1). Kongre sırasında tutulan stenografik kayıtlara dayalıdır.**

Vtoroi Vserossiiskii S"ezdSovetov R. i. S. D. **(1928). Stenografik kayıt tutulmadığı için gazetelerde çıkan haberlere dayalıdır.**

Tretii Vserossiiskii S"ezd Sovetov Raboçik, Sotdatskik, i Krest' yanskik Deputatov **(1918). Üçüncü şahıs ağzından hemen hemen tam tutanak, sadece Lenin'in konuşması olduğu gibi basılmış.**

Çetvertyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov Raboçik, Soldatskik, i Krest' yanskik, Sol datbkik, Kazaç'ik Deputatov: Stenografiçeskii Otçet **(1919) (ABD, Kongre Kütüphanesi].**

Pyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov Raboçik, Krest' yanskik, Soldatskik, Kazaç'ik Deputatov: Stenografiçeskii Otçet. 4 10 lyulya, 191S g. **(1918).**

Şestoy Vserossiiskii Çrezviçainyi S"ezdSovetov Rab., Kr„ Kaz., i Krasnoarm. Deput.: Stenografiçeskii Otçet, 6 9 Noyabrya, 1918 g. (1919).

7' Vserossiiskii S"ezd Sovetov Raboçik, Krest' yanskik, Krasnoarmeiskik, i Kazaç'ik Deputatov: Stenografiçeskii Otçet, 5 9 Dekabrya, 1919 goda **(1920).**

Vasmoi Vserossiiskii S'ezd Sovetov Raboçik, Krest' yanskik, Krasnoarmeiskik, İ Kazaç'ik Deputatov: Stenografiçeskii Otçet,22 29 Dekabrya, 1920 goda (1921).

Devyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov Raboçik, Krest' yanskik, Krasnoarmeiskik, i Kazaç'ik Deputatov: Stenografiçeskii Otçet, **22 27** ***Dekabrya, 1921 goda*** **(1922).**

Desyatyi Vserossiiskii S"ezd Sovetov Raboçik, Krest' yanskik, Krasnoarmeiskik, i Kazaç'ik Deputatov: Stenografiçeskii Otçet, 23 27 Dekabrya, 1922 goda **(1923).**

/ S"ezd Soveıov Soyuza Sovetskik Sotsialistiçeskik Respublik: Stenografiçeskii Otçet, 30 Dekabrya, 1922 g. (1923).

Vtoroi S"ezd Sovetov Soyuza Sovetskik Sotsialistiçeskik Respublik; Stenografiçeskii Otçet (1923).

Protokoll Zasedanii Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitel'nogo Komiıeıa Soveıov R„ S. Kr., i Kaz. Deputatov 2 Soziva (1918).

Proıokoli Zasedanii Vserossiiskogo CentraVnogo Ispolnitel'nogo Komiteta 4t° Soziva (1920).

Piyatyi Soziv Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitel'nogo Komiteta Sovetov Ra boçik. Krest' yanskik, Krasnoarmeiskik, i Kazaç'ik Deputatov: Stenograficeskii Otçet (1919).

/ (II Sessii Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitel'nogo Komiteta IX Soziva (1923). [ABD, Kongre Kütüphanesi],

/// Sessiya Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitel'nogo Komiteta IX Soziva, 12 27 Maya. 1922 g.\ Byullctcn'(1922).

IV Sessiya Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitet'nûgo Komiteta IX Soziva, 23 3i Oktyabryaya, 1922 g:. Byutteten (1922).

10 Sessiya Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitel'nogo Komiteta Soyuza Sovetskik Sotsialistiçeskik Respublik (1923).

Vtoraya Sessiya Vserossiiskogo Central'nogo Ispolnitel'nogo Komiteta Soyuza Sovetskik Sotsialistiçeskik Respublik (1924).

III

DİĞER KONGRE VE KONFERANSLARIN TUTANAKLARI

Trudİ I Vserossiiskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva, 26 Maya 4 lytın ya, 1918 g.: Stenografiçeskii Otçet (1918).

Trudİ II Vserossiiskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva, 19 Dekabrya 27 Dekabrya, 1918 g.: Stenografiçeskii Otçet (tarihsiz) [London School of Economics and Political Science].

Rezolyutsii Tret'ogo Vserossiiskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva (1920). Anlaşıldığı kadarıyla bu kongreyle ilgili başka hiçbir kayıt yayımlanmamış.

Trudi IV Vserossiiskogo S"ezda Sovetov Narodnogo Kozyaistva, 18 Maya 24 Maya. 1921 g.: Stenografiçeskii Oıçet (1921) [London School of Economics and Political Science].

Trudi Konferenısii Sovnarkhozov Severnogo i Zavudnogo Raionov, 26 30 Augusta, 1921 #.(1921).

Trudi Vserossiiskogo S"ezda Zaveduyuşçİk Finotdelami (1919) [London School of Economics and Political Science].

Vserossiiskoe Soveşçanie Predstavitelei Raspredelitei'mk Prodorganov (1920)

j London School *of* Economies and Pol İlıca) Science].

Pervvı Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov. 7 14 Yanvaiya, 1918 e. (İ9I8).

Vıoroi Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov, c. I (Plenumi) (1921). İkinci cilt basılmış gibi görünmüyor.

N..,skiİ Vtaroi Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Sayuzov(Î919) [Uluslararası İşçi Bürosu. Cenevre]. Çok kısaltılmış bu kayıtlar genel kurulların olduğu kadar şubelerin görüşmelerinin de tutanaklarını içerdiği için faydalıdır.

Treni Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov, d Apretya 13 Aprelya. 1920 g , c. 1 (Plenumi) < 1920). İkinci cilt basılmış gibi görünmüyor.

Çeivertyi Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov, 17 25 Maya, 1921 g.. c. 1 (Plenumi), c. II (Seksii) (1920) [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre].

Stenografiçeskii Otçeı Pyaıogo Vserossiiskii S"ezd Professional'nik Soyuzov, 17 22 Sentyahna. 1922 g. (1922) [Uluslararası l;çi Bürosu. Cenevre].

IV

YASA. KARARNAME VS. DERLEMELERİ

Sobranie Uzakonenii i Rasporyazhenii Raboçego I Krcst'yanskogo Pravilel'sıva, I9I7 19IH [British Museum'daki nüshada sadece I den 51'e kadar olan sayılar var tam nüsha Dışişleri Bakanlığı Kütüphanesinde bulunabilir].

1919, 1920. 1921, 1922. 1923 yılları için aynı başlıklı derlemeler (London School of Economics and Political Science]. 1922'den ıibaren *Sobranie'nin* daha ufak çaplı kararname vc emirleri içeren bir "ikinci kısmı" da *(Otdel Vtoroı)* yayımlanmaya başladı (Dışişleri Bakanlığı Kuıuphanesi]. i'njWmV'fJeki karamu meleıın hepsi ilk yayın larihlerinı taşır bazı durumlarda bunun başına kararnamenin yasama organı, *yanı* genelde VTslK ya da Sovnarkom tarafından kabu) edildiği tarih konmuştur. Bu larih verilmişse, söz konusu kararnameye bu kitapıa bu tarihle göndermede bulunulmakladır; sadece yayın tarihi verilmişse, kararname tarihi olarak bu zikredilmektedir. Ne yazık ki Sovyet vc başka ülkelerden yazarların uygulamalarında farklılıklar olduğu için, aynı kararname farklı otoriteler tarafından çoğunlukla farklı tarihlerle anılır.

Sborııik Dekıetov i Postanovtenii po Narodnonıu fCazyaistvıı, 1917 1918 (1918).

Sbormk Dekretov i Posıanovlenii po Narodnomu Kozyaıslvu, c. II (1920); c. Ill (1921) [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre].

Sbormk Dekıetov i Pnstanovlcni. Rasporyajenıi Prİkazov po Narodnomu Kozyaistvıı, No. I, Ekim 1922; bu tarihten sonra aylık yayımlanmıştır [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre].

Sbomik Dekretov i Raspoı yajenii po Finausam. 1917 19 (1919) [London School of Economics and Political Science).

Shonuk Dekıetov i Raspııyajenii po Finansam, c. IV (1921).

Piotivaästo. Uçei ' Raspredelenie Produktnv Narodnogo Kozyaisıva (tarihsiz P

1921] [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre],

Navaya Ekonomice şk aya Politika v Promyştennosıi: Sbornik Dekretov Posıanov lenii i Instrukısii (19211 (London School of Economics and Political Science],

Novoe Zakonodatel'stvo v Oblasti Sel'skogo Kozyaistva: Sbornik Dekretov Inst rukısii i Posianovlewi (1923) [London School of Economics and Political Science],

Politika Sovetskoi Vlasti po Natsional'nomu Voprostt (1920),

Revolyutsiya i Naisional'niyi Vopros: Dokument! i Materiali, der. S. M. Dimanştayn, c. Ill (1930) [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre]. Bu derlemenin başka herhangi bir cildi yayımlanmış gibi görünmüyor.

Isıoriya Sovetskoı Konsıitutsti v Dekreıalı **11936).**

KonstitutsiiiKonstiıaısionnyeAkrv RSFSR. 1918 1937(**1940) (ABD.** Kongre Kütüphanesi].

S'ezdy Sovetov RSFSR v Posianovlentyak ı Rezolyutsiyak i 1939).

V

DIŞ İLİŞKİLERLE İLGİLİ BELGELER

(Bütün belgeler, aksi belirtilmediği takdirde Narkomindel tarafından yayımlanmıştır.)

(i) SÖZLEŞME VE ANLAŞMALAR

RSFSR: Sbornik Deisıvıtyufçik Dogovorov. Soglaşenii i KonvenısiiZıiklıivııçennik RSFSR s Instrannymı Cosudarstvami. **c.** I **(1921),** c. II **(1921),** c. III **(1922)** [Kraliyet Uluslararası İlişkiler Enstitüsü], c. IV **(1923)** ILotıdıa Kütüphanesi |. c. V**(|923)** [Londra Kütüphanesi].

SSSB: Sbornik ***Deistvuyusçik Dogovorov, Soglaşenti i Konventsii Ztıkluytıçennık j Instrannymı Gosudarstvamı,*** c. **I** ll (**1924).**

Kliyuçnikov i Sabanın. ***Mezdunarodnaya Politika Novei^liego Vremeni v Dogo vorak. Notok iDeklaıaısiyak.*** c. **1**(1926); c. Ill, I (1928). c. II (1929).

Dokument! i Materiali po Vtıeşneı Polıtke Zakavkaz'ya i Gruztı (Gürcü Hükümeti tarafından yayımlanmıştır) (Tiflis. 1919).

(ii) KONFERANS TUTANAKLARI

Miniye Peregovorı v Brest Litovsk, c. **1 (1920)** |Londra Kütüphanesi). Genel kurul ve siyasi komisyon toplan (ilan nın s(enografik kayıılarım içerir.

Materiali Genıieıskoy Konferenısii (1922) [Dışişleri Bakanlığı Kütüphanesi].

Gaagskaya Konferenısiya: Polniyi Sıeıingrafıçeskii Otçet **(1922)** IDışişleri Bakanlığı Kütüphanesi].

Conférence de Moscou pour la Limitation des Armaments **(1923).**

(jri) DİPLOMATİK YAZIŞMALAR

Correspondance Diplomatique se rapportant aux Relations entre la République Russe et les Puissances de l'Entente, 79/5(1919) [Dışişleri Bakanlığı Kütüphanesi].

Krasnaya Kniga: Sbornik Diplomatiçeskîk Dokumenıav o Russko Pol'skik Otno şeni'yak s I9I8 po 1920 g. (1920)

La Russie des Soviets et la Pologne (1921). Bu kitabın Rusça bir basımı da vardır: *Sovetskayo Rossiya i Pol'şa* (1921).

L'Ukraine Sovietiste: Recetıil des Documents Officiiels d'après les Livres Rouges Ukraniens (Berlin, 1922).

Anglo Sovetskie Otnoşeniya, 1917 1927: Noti i Dokument! (1927),

(iv) NAR KO MIN DEL RAPORLARİ

G Çiçerin, *Vneşnyaya Politika Sovetskoy Rossitza dva Goda* (1919).

Otçet Narodnogo Komıssartata po Inostrannym Delam Sed'momu S"czdu Sovetov (1919).

Codovoy Otçet NKIPk IX S"ezdu Sovetov (1921).

DesyafLet Sovetskoy Diplomata (1927).

VI

KOMÜNİST ENTERNASYONAL

ti) KONGRE VE IKKI TUTANAKLARI

Der I. Kongress der Kommunistischen Internationale: Protokoll der Verhandlungen in Moskau vom 2. bis zum 19. Marz, 1919 (Hamburg, 1921). 19 Man larihı bir basım hatası gibi görünüyor, çünkü Kongre 6 Mart'ta bitmiştir; son iki oturumun tarihleri de (4 Mart, 6 Mart) bir başka basım hatası yüzünden tersine çevrilmiştir *(a.g.e.,* s. 148, 170).

Rusça çevirisi: *Periyi Kongress Kommunistiçeskogo hıternaısionala: Protokoll Zasedanii v Moskve so 2 do 19 Marta, 1919* (1921) (ABD, Kongre Kütüphanesi!.

Der Zweite Kongress der Kommunistin. Internationale: Protokoll der Verhandlungen vom 19, Juli in Petrograd und vom 23 Juli bis 7. August, 1920 in Moskau (Hamburg, 1921) [London School of Economics and Political Science],

Rusça çevirisi: *2"' Kongress Kommunistiçeskogo Iniernaisionala: Stenogrifiçeskii Otçet* (1921); bazı önemli hataları düzelten daha ileriki tarihli bir Rusça edisyon: *Vtoroi Kongress Kominterna* (Marx Engels Lenin Enstitüsü, 1934).

Pıotokoli des III. Kongresses der Kommunistischen Internationale (Moskoau, 22. Juni bis 12. Juli, 'û2/)(Hamburg, 1921) [London School of Economics and Political Science).

Rusça çevirisi. *Trelii Vsemirnyi Kongress Kommunistiçeskogo Inıernatsionala: Stenografiçeskii Otçet* (1922).

Protokoll des Vierten Kongresses der Kommunistischen Internationale Peırog rad Moskoau.S. November bis 5. Dezember, 1922) (Hamburg, 1923) [Intema tionaal Insiilum voor Sociale Geschic de nis, Amsterdam).

Rusça çevirisi: *IV. Kongress Kommunisticestogo Internatsional.* 5 *Noyabrya S Dekabrya, 1922 g.* (1923) [Hoover Kulüphanesi, Stanford).

Die Taktik der Kommunistischen internationale gegen Die Offensive des Kapitals: Bericht Uber Die Konferenz der Erweiterten Exekutive der K.I. Feb. 24 März 2, 1922 (Hamburg, 1922) [London School of Economics and Political Science].

Sowjet Russlands und die Völker der Welt: Reden auf der Internationalen Versammlung in Petrograd am 19. Dezember. 1918 (1920).

I' S"ezd Narodov Vosloka, Baku. 1 8 Seni.. 1920 g.: Stenogiofiçeskie Otçeıi (1920) [Hoover Kütüphanesi, Stanford!.

The First Congress of Toilers of the Far East (Moskova, 1922) (London School of Economics and Political Science). Almanca versiyonu: *Der Erste Kongress der Kommunistischen und Revolutionären Organizationen des Fernen Ostens* (1922) [Internal ionaal fnstituut voor Sociale Geschieden is, Amsterdam],

The Second and Tlurd International and ihe Vienna Union (tarihsiz). Berlin'de 2 5 Nisan 1922'de yapılan toplantının İkinci Enternasyonal ıitlafından yayımlanan tulanağı; Rusçada bu toplamının lulanağı yayımlanmış gibi görünmüyor.

(ii) KARARLAR VE RESMİ DERGİLER

Kommunistiçeskii Internatsional v Dokumentak (1919 1932) i 1933),

Kommunistiçeskii Inlerııaısİonal (Mayıs 1919); aynı derginin Almanca, İngilizce ve Fransızca basımları daha düzensiz nlarak yayımlanıyor ve bunlarda Rus çada bulunan bazı yazılar bulunmuyordu, ama bazen de Rusça basımda bulunmayan yazılar içerıvorlardı.

Internationale Presse Korrespondenz (I Eylül 1921); bu derginin İngilizce ve Fransızca basımları da mevcuttu, ama bunlar Almanca basım kadar kapsamlı değillerdi, [The Londan School of Economics and Political Science'da derginin 1 Eylül 1922 tarihinden itibaren neredeyse bütün sayıları mevcuttur; Marx Kütüphanesi'nde de Eylül Aralık 1921 tarihlerini kapsayan 1. sayı haricinde bütün sayılar bulunur.]

(üt) PROFİNTERN TUTANAKLARI

/>"' *Mezdunarodıioyi Kongress Revolyutsionnik Professionat'nık i Proîzvodstvennik Soyuzov: Stenografiçeskii* (tarihsiz), 3 19 Temmuz 1921 tarihleri arasında yapılan oturumların ve Profintern merkez komitesinin 20 22 Temmuz 1921 tarihleri arasında yaptığı üç toplantının, ayrı ayrı sayfa numarası verilmiş bültenlerini içenr.

***ByuUeten //. Kongress Krasnogo Iniernatsionala Profsoymov* (tarihsiz). 19 Kasim 2 aralık arasındaki toplantıların çok kısaltılmış bir tutanağı.**
A. Lozovski, *Desyat' Let Profinterna* v *Rezolyutsiyak* (1930).

VII

TOPLU ESERLER

Kari Marx Friedrich Engels: Historisch Kritische Gesamtausgabe, IER Teil, c. I V (1927 31), c. VI VII (Moskova, 1933), **III** "Teil, c. I IV (1929 31). Bu edisyonun başka bir cildi yayımlanmamıştır.
K. Marx ve F. Engels, *Soçineniya,* yirmi dokuz cilt (1928). [British Museum'da ki takımda bazı eksikler var; British Museum'da bulunmayan 27. ve 28. ciltler Oxford'daki Bodleian Kütüphanesinde bulunabilir.]
V. I. Lenin, *Soçineniya,* ikinci basım, otuz bir cilt (1930 35). Genel kullanım için en tatmin edici sayılabilecek olan bu basım birinci basımdakinden çok daha fazla malzeme içerir; metin ideolojik nedenlerle değiştirilmiş gibi görünmemektedir. Bol bol not içerir, ama bunlar yayın döneminin ortodoksisinin isteklerine göre değiştirilmiştir ve bu yüzden de ihtiyatla ele alınmaları gerekir. Bu basımda, başka yerlerde her zaman kolayca bulunamayacak parti ve Sovyet belgeleri gibi değerli ek malzemeler de vardır.
On dokuz ciltlik ilk basım (1924 25) Kamenev tarafından yayıma hazırlanmıştır; bu basımda eserler kısmen kronolojik sıraya göre kısmen de konulara göre düzenlenmiştir. İkinci basımda atlanmış veya değiştirilmiş olan, bu basımdaki bazı notlar hâlâ değerlidir. Üçüncü basım ikincisinin tıpkıbasımıydı.
Otuz beş ciltlik dördüncü basım (1941 50) ikinci basımda bulunmayan birçok malzeme içerir, ama bazı malzeme ve pasajlara ideolojik nedenlerle yer vermediği için, ikinci basımda bulunmayan malzemeler dışında ciddi araştırmacılar tarafından kullanılmamalıdır. Bu basımda ikincisindeki notlara ve diğer ilave malzemelere de yer verilmez.
***Leninskii Sbornik,* kırk beş cilt (1924).** Hâlâ devam eden bu derleme, Lenin'in yazdığı ama toplu eserleri içinde yayımlanmamış olan taslakları, notlan ve diğer malzemeleri içerir.
L. Troçki, *Soçineniya* (1925 7). Bu basım altı kısım ve yirmi bir cilt olarak planlandı ve bazıları iki bölüm halinde çıktı. Şu ciltler yayımlanmıştır: c. I, I. ve II. Bölümler, c. **III,** I. ve II. Bölümler, c. IV, VI, VIII, IX, XII, XIII, XV, XX, XXI [Londra Üniversitesi Slav ve Doğu Avrupa Çalışmaları Okulu; bazı ciltler British Museum'da da vardır].
Troçki'nin bu basıma dahil edilmemiş yazıları arasında, bu kitabın ele aldığı dönem için en önemli olanlan şunlardır:
Kak Voomzhalas'Revolyutsiya, üç cilt (1923 5).
Istoriya Russkoy Revolyutsii (Berlin), c. I (1931), c. II, I. ve II. Bölümler (1933).
MoyaZhizn', iki cilt (Berlin, 1930).

Permanentnaya Revolyutsiya (Berlin, 1930).
Stalinskaya Şkola Falsifikatsü (Berlin, 1932).
Harvard Üniversitesindeki "VVidener Kütüphanesindeki Troçki arşivi önemli yayımlanmamış malzemeler içerir. L. Troçki, *The Real Situation in Russia* (tarihsiz [1928]), Troçki ve onunla beraber on iki üyenin parti merkez komitesine ilettiği "muhalefet platformu"nun; Troçki'nin 21 Ekim 1927'de parti tarihi bürosuna yazdığı mektubun ve 23 Ekim 1927'de merkez komitesinde yaptığı konuşmanın İngilizce çevirilerini içerir. 21 Ekim 1927 tarihli mektubun Rusça orijinali L. Troçki, *Stalinskaya Şkola Falsifikatsü* (Berlin, 1932), s. 13 100'de bulunur.
G. Zinovyev, *Soçineniya* (1925 7). On altı cilt olarak planlanan bu basımın, I VI II, XV, XVT. ciltleri yayımlanmıştır.
J. V. Stalin, *Soçineniya* (1946). 1952'ye kadar yayımlanmış olan on üç cilt Ocak 1934' e kadarki dönemi kapsar. Bu basım çok önemli olmayan birkaç istisnayla Stalin'in bilinen bütün yazı ve konuşmalarını içerir; 1917 ile 1927 arasında yayımlanmış malzemelerin metinlerinde kısa ama önemli atlamalar sık sık görüldüğü için bunların her zaman oriiinallerivle kontrol edilmesi gerekir.

VIII

YAZI DERLEMELERİ

***OZemie*, c. I (Narkomzem, 1921)) [London School of Economics and Political Science].; c. II (Narkomzem, 1922).**
***Çetyre Goda Provodot'stvennoi Raboty* (Narkomprod, 1922).**
***Za Pyat' Let* (Çentral'niyi Komitee Rossiiskoy Kommunİstiçeskoy Parti (Bol'şevikov), 1922)) [London School of Economics and Political Science],**
***Pyat'Let Viasti Sovetov* (VTslK, 1922) [Londra Kütüphanesi].**
***Na Novik Putyak*, beş cilt (STO, 1923) [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre].**

IX

GAZETE VE DERGİLER

Burada sayılan bütün gazete ve dergilerin bütün sayıları, iki istisnayla, British Museum'da bulunur. Ama gazete dosyaları, ilk yıllar için her zaman eksik, bazen de bölük pörçüktür: Bunlar başka İngiliz kütüphanelerinden temin edilebilir. ABD Kongre Kütüphanesi, New York Halk Kütüphanesi ve Stanford'daki Hoover Kii tüphanesi'ndeki dosyalar genelde daha geniştir, ama bu ilk yıllar için onlarda da sık sık bazı eksikler görülmektedir.

***Pravda*. Rus Komünist Partisi merkez komitesinin, 22 Nisan 1912'de kurulan günlük gazetesi.**

İzvestiya. Günlük gazete: 28 Şubat 1917'de *İzvestiya Petrogradskogo SovetaRa boçik Deputatov* adıyla kurulmuştur; 2 Mart 1917'de *Raboçik'itı* arkasına / *Soldatskik* sözcükleri eklenmiş, 1 Ağustos 1917'de de *İzvestiya Central'nogo Komiteta Sovetov i Petrogradskogo Soveta Raboçik i Soldatskik Deputatov* haline gelmiştir; 29 Eylül 1917'de başlıktan çıkarılan Petrograd Sovyeli 27 Ekim'de yeniden eklenmiştir. Daha sonralan Sovyetler'in resmi nomenklatu rasına göre değişiklikler yapılmıştır.

Ekonomiçeskaya Zhizn'. Günlük gazete: 1921'de Vesenka ile ekonomi alanında çalışan Halk Komi serleri'n in müşterek organı olarak kurulmuş, daha sonraları Narkomlin ve Gosplan'ın organı haline gelmiştir.

Trud. Günlük gazete: 1921'de Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyinin organı olarak kurulmuştur [Uluslararası İşçi Bürosu, Cenevre].

Narodnoe Khosyaistvo. On beş günde bir, daha sonra ayda bir, daha sonra da düzensiz olarak çıkan dergi: 1918'de Vesenka'nın organı olarak kurulmuştur.

İzvestiya Central'nogo Komiteta Rossiiskoy Kommunistiçeskoy Parti (Bol'şevikov). Düzensiz çıkan dergi: I9l9'<le parti merkez komitesinin organı olarak kurulmuştur.

Zhizn' Natsional'nosıei. Haftalık, daha sonra da düzensiz çıkan dergi: 1918'dc Narkomnats'ın organı olarak kurulmuştur.

Vestnik Tntda. Aylık dergi: 1920'de Tüm Rusya Sendikaları Merkez Konseyi'nin organı olarak kurulmuştur.

Sotsialistiçeskii Vestnik (Berlin). İki aylık dergi; 1921'de bir grup Menşevik göçmen tarafından kurulmuştur [Bibliothèque de Documentation Internationale Contemporaine, Université de Paris).

Proletarskaya Revolyutsiya. Üç aylık dergi: 1921'de lstpart'ın organı olarak kurulmuş, daha sonra Marx Engel s Lenin Enslitüsü'ne dahil olmuştur.

Novyi Vostok. Düzensiz: 1922'de Narkomnats'a bağlı Tüm Rusya Bilimsel Şarkiyatçılık Derneği'nin organı olarak kurulmuştur.

Arkhiv Russkoy Revolyutsii (Berlin). Düzensiz: 1922'de bir grup Rus göçmen tarafından kurulmuştur.

DİZİN